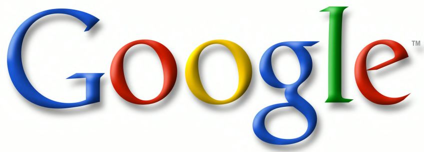

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at http://books.google.com/

Digitized by Google

B. WESTERMANN & CO.
NEW-YORK
290 Broadway

Gh 44.177 (1)

HERBERT WEIR SMYTH
CLASSICAL LIBRARY

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

HERODOTI

HALICARNASSENSIS

MUSAE.

VOLUMEN PRIMUM.

Digitized by Google

Digitized by Google

HERODOTI

HALICARNASSENSIS

MUSAE.

TEXTUM AD GAISFORDII EDITIONEM RECOGNOVIT,
PERPETUA TUM

FR. CREUZERI

TUM SUA ANNOTATIONE INSTRUXIT, COMMENTATIONEM DE VITA ET
SCRIPTIS HERODOTI, TABULAS GEOGRAPHICAS, IMAGINES
LIGNO INCISAS INDICESQUE

ADIECIT

J. C. F. BAEHR.

EDITIO ALTERA EMENDATIOR ET AUCTIOR.

VOLUMEN PRIMUM.

LIPSIAE
IN BIBLIOPOLIO HAHNIANO.
MDCCCLVI.

Digitized by Google

~~G 5 13~~
Gh 44.177 (1)
HARVARD UNIVERSITY
CLASSICAL DEPARTMEN
Jan. 1958

Digitized by Google

ΤΟΙΣ ΕΛΛΗΣΙΝ ΑΠΕΛΕΥΘΕΡΩΘΕΙΣΙ

ΤΗΝ

ΤΗΣ ΠΑΛΑΙΑΣ ΕΛΕΥΘΕΡΩΣΕΩΣ ΙΣΤΟΡΙΑΝ

ΑΝΕΘΗΚΑΝ

ΟΙ ΕΚΔΙΔΟΝΤΕΣ.

Digitized by Google

Digitized by Google

LECTORI BENEVOLO P. S.

Iam dudum est, ex quo Hahnius a *Fr. Creuzero* petiit, ut, quas scribere inceperat *commentationes Herodoteas*, eas ad finem perduceret multorumque desideriis hoc modo satisfaceret. Qui cum aliis negotiis obrutus eam provinciam in se recipere non potuisset, novae editionis mihi demandandae consilium bibliopolae honestissimo ea quidem lege persuasit, ut, quae ipse olim in commentationibus Herodoteis disputaverat, ea suo quaeque loco in editione nova adhiberentur, alia vero, quae ad Herodotum illustrandum in schedis suis collegerat, mecum in usum huius editionis communicarentur. Diu cunctatus equidem recepi provinciam sane gravissimam; in qua quo pacto sim versatus, aliis malim diiudicandum relinquere. Cum enim hoc huius editionis esset consilium, ut textus qui dicitur exhiberetur, quantum fieri posset, emendatissimus simulque ipsa scriptoris verba explicarentur atque illustrarentur: in textu adornando maxime *Gaisfordium*, virum doctissimum ac diligentissimum, secutus sum; a quo sicubi discessi, hoc una cum insigniorum lectionum delectu ubivis accurate indicavi in notis, quas textui subiicere aptius et lectorum commodis magis congruum videbatur, quam ad libri calcem reiicere. In his autem notis eam nobis legem scripsimus, ut difficiliorum locorum sensum indicaremus, verborum singulorum

Digitized by Google

aut locutionum significationem atque usum exponeremus, ne grammaticis quidem rebus neglectis (ubi brevitatis causa ad Matthiae grammaticam maiorem sec. edit. aliosque libros satis vulgatos passim amandavimus) ac denique ipsum argumentum rite ut illustraremus, tum locorum similium comparatione tum summâ eorum, quae recentiori aetate a peregrinatoribus aeque ac viris literatis ad res ab Herodoto narratas clariore in luce collocandas allata essent, et indicatâ et diiudicatâ. Cum enim nemo nesciat, quam multa his potissimum temporibus virorum doctissimorum industria et peregrinatorum eruditorum studiis ad meliorem Herodoteae narrationis intelligentiam sint in medium prolata, ea omnia consulenda et pro editionis nostrae consilio in usum nostrum convertenda censuimus; quippe unde non ad scriptorem solum, verum ad omnem antiquitatem late patentem plurimum lucis redundaret. In quo negotio et brevitatis et perspicuitatis maximam nobis curam fuisse, monitu vix opus. Quare quae priores Herodoti interpretes attulerant, ea non integris eorum verbis repetenda duxi, ne nimis augeretur libri moles; sed summam tantum eorum, quae ab illis prolata vidimus, indicasse satius visum est. Id enim primarium fuit consilium, ut Herodotum perlecturis aut in schola interpretaturis iusta afferrentur subsidia ad singula scriptoris verba rite intelligenda ipsaque res narratas melius cognoscendas ac diiudicandas; praesertim cum haud pauci reperiantur, quibus a bibliotheca locupletissima remotis non ea suppetant librorum praesidia, quae ad Herodoti intelligentiam multum conferant. Versionem Latinam haud addidimus, cum, quae intellectu feruntur difficiliora, ea in notis explicata et illustrata inveniantur.

Quaecunque in notis *Creuzero* debentur aut ex eiusdem commentationibus Herodoteis integra sunt assumta, literis initialibus (*Cr.*) accurate indicavimus. Eodem viro auctore additae quoque sunt tabulae quaedam geographicae,

Digitized by Google

unde ipsa scriptoris narratio haud raro plurimum accipiat lucis. Quas multi requirent disputationes de Herodoti vita, consilio, itineribus, scribendi genere, aliis, eae ad calcem operis una cum indicibus adiicientur. Est vero ea huius editionis externa conditio, ut honesta specie sese commendet aliasque editiones, quae vulgo in lucem prodeunt, facile superet. Nec quidquam impensarum non fecit Hahnius, vir honestissimus, quo iustis lectorum desideriis omni modo satisfaceret, foliorumque singulorum specimina ei viro tradidit corrigenda, qui et oculatissimus et peritissimus eximiam operi impenderet curam. Itaque publice hoc loco summas agamus gratias *Aemilio Pinzgero*, qui tanta cum diligentia singulas plagulas a prelo madentes perlustrare voluerit. Scribebam Heidelbergae Idibus Maiis MDCCCXXX.

Digitized by Google

Divenditis prioris editionis voluminibus nova cum paranda esset editio, huius neque consilium neque rationem mutare constitui, sed id quam maxime egi, ut, quae in priore editione spectaveram, ea in altera quoque tenerem meliusque adeo praestarem. Quare ante omnia Herodoti verba relegi, haud quidem novis librorum manu scriptorum subsidiis instructus, quae vereor sane ut unquam acquiri possint, sed egregie adiutus virorum doctorum opera in Herodoteae orationis forma dialectique ratione accuratius cognoscenda et quasi stabilienda bene posita: qua in re quantum, alios ut taceam, Quaestionum criticarum de dialecto Herodotea libris quatuor, quos scripsit *Ferd. Jul. Caes. Bredovius* (Lipsiae, sumtibus et typis B. G. Teubneri MDCCCXLVI), debeam, quaevis fere huius editionis pagina docere poterit. Emendationibus quoque aliquot *Cobeti*, viri sagacissimi, usus sum, quas singularis *Suringarii*, rectoris Leidensis doctissimi, benevolentia ad me transmisit *). Neque in hac ver-

---

*) Nonnulla, quae ad me pervenerunt, cum reliqua typis iam edita essent, h. l. subiiciam:

I, 11. p. 28 ed. nostr. in verbis: *ὡ δὲ ἡμέρη τάχιστα ἐγεγόνεε* Cobeto spuria videtur vox *τάχιστα*. — I, 18. p. 41 idem verba: *Σαδυάττης γὰρ οὗτος καὶ ὁ τὸν πόλεμον συνάψας* prorsus deleri vult. — I, 24. p. 51 praefert Cobet. *κατεργάσεσθαι*. — I, 31. p. 70 scribi idem vult: *τοῦ ἀνθρώπῳ τυχεῖν ἄριστόν ἐστι* pro vulg. *τό*. — I, 32. p. 75 vocem *ἄνουσος* suspectam habet idem. — I, 41. p. 88 pro vulg. *ἀπολαμπρύνεαι* scribi vult *ἀπολαμπρυνέεαι*, quod idem restitui iubet Bredov. p. 375. — I, 52. p. 107 scribendum auctore Cobet. *τῆς λόγχης* pro *τῇσι λόγχῃσι*. — I, 53. p. 108. Pro vulg. *προσθέοιτο* Cobet. coniunctivum reponi vult *προσθῆται*, vocem *Κροῖσος* deleri et *καταλῦσαι* mutari in

Digitized by Google

borum emendandorum cura subsistendum esse ratus parem curam ad Herodoti verba recte intelligenda, ad sententias illustrandas resque ipsas ab Herodoto traditas explicandas, denique ad fidem rerum traditarum tuendam ac probandam converti: atque in his eo magis elaborandum censui, quo accuratius singulae propemodum regiones, de quibus Noster retulit, nostra aetate perquisitae sunt multaque antiquitatis monumenta, quae aliquo certe modo ad Nostrum pertinent, vel recens inventa vel maiori cura ac diligentia sunt descripta: summoque studio docti nostrae aetatis viri in iis versati sunt exponendis et illustrandis, quae ad antiquarum gentium sedes et migrationes, mores et instituta, alia id genus omnino spectant; unde quantum frugis ad Herodoti Musas redundaverit, nemo fere nescit. His igitur omnibus ita usus sum, ut quidquid vel a viris doctis vel a peregrinatoribus eruditis allatum esset ad ea, quae ab Herodoto traduntur, illustranda, id sedulo observarem et quantum ad Nostrum facere videretur, adhiberem, haud nescius, ea, quae in Musis Herodoteis prodita exstant, haud raro egregiam lucem accipere valdeque probari accurata ipsorum monumentorum, quae adhuc supersunt, aut regionum, quas pater historiae perlustravit, inspectione. In qua materiae undecunque collectae copia brevitati consulendum erat: sed omnia ea diligenter indicanda, e quibus copiosior rerum traditarum cognitio peteretur, neque omnino quidquam praetermitten-

---

καταλύσειν. — I, 61. p. 130. Vulg. *εὐπρεπέστατον* mut. in *εὐπρεπεστάτη*. — I, 65. p. 140. Vulg. *δίζω* mut. in *δίζημ'*. — I, 66. p. 146 primum oraculi versum ita constituit Cobet. *Ἀρκαδίην μ' αἰτεῖς, Ἡρακλείδη, μέγα μ' αἰτεῖς*, verbis *οὔ τοι δώσω* prorsus sublatis. — I, 75. p. 168 *ἂν* inseri vult post *κῶς γὰρ κ. τ. λ.*; sed vid. nott. — I, 80. p. 176 pro *ὤσφραντο* scribi vult *ὄσφροντο* itemque *ἐπιτράπουσι* pro *ἐπιτρέπουσι* I, 98. p. 219. — I, 106. p. 235 pro *ὅτι ἔχοιεν* scribend. *ὅτι τύχοιεν*. — I, 113. p. 245: in verbis: *τοῦτον μὲν παραδιδοῖ τῇ ἑωυτοῦ γυναικὶ* Cobet. spuriam iudicat voculam *μέν*; tu vid. nott. — I, 119 pro vulg. *ἐκέετο ἐπὶ κανέῳ* scrib. *ἐν κανέῳ*.

Digitized by Google

Divenditis prioris editionis voluminibus nova cum paranda esset editio, huius neque consilium neque rationem mutare constitui, sed id quam maxime egi, ut, quae in priore editione spectaveram, ea in altera quoque tenerem meliusque adeo praestarem. Quare ante omnia Herodoti verba relegi, haud quidem novis librorum manu scriptorum subsidiis instructus, quae vereor sane ut unquam acquiri possint, sed egregie adiutus virorum doctorum opera in Herodoteae orationis forma dialectique ratione accuratius cognoscenda et quasi stabilienda bene posita: qua in re quantum, alios ut taceam, Quaestionum criticarum de dialecto Herodotea libris quatuor, quos scripsit *Ferd. Jul. Caes. Bredovius* (Lipsiae, sumtibus et typis B. G. Teubneri MDCCCXLVI), debeam, quaevis fere huius editionis pagina docere poterit. Emendationibus quoque aliquot *Cobeti*, viri sagacissimi, usus sum, quas singularis *Suringarii*, rectoris Leidensis doctissimi, benevolentia ad me transmisit *). Neque in hac ver-

---

*) Nonnulla, quae ad me pervenerunt, cum reliqua typis iam edita essent, h. l. subiiciam:

I, 11. p. 28 ed. nostr. in verbis: *ὡ δὲ ἡμέρη τάχιστα ἐγεγόνεε* Cobeto spuria videtur vox *τάχιστα*. — I, 18. p. 41 idem verba: *Σαδυάττης γὰρ οὗτος καὶ ὁ τὸν πόλεμον συνάψας* prorsus deleri vult. — I, 24. p. 51 praefert Cobet. *κατεργάσεσθαι*. — I, 31. p. 70 scribi idem vult: *τοῦ ἀνθρώπῳ τυχεῖν ἄριστόν ἐστι* pro vulg. *τό*. — I, 32. p. 75 vocem *ἄνουσος* suspectam habet idem. — I, 41. p. 88 pro vulg. *ἀπολαμπρύνεαι* scribi vult *ἀπολαμπρυνέεαι*, quod idem restitui iubet Bredov. p. 375. — I, 52. p. 107 scribendum auctore Cobet. *τῆς λόγχης* pro *τῇσι λόγχῃσι*. — I, 53. p. 108. Pro vulg. *προσθέοιτο* Cobet. coniunctivum reponi vult *προσθῆται*, vocem *Κροῖσος* deleri et *καταλῦσαι* mutari in

Digitized by Google

borum emendandorum cura subsistendum esse ratus parem curam ad Herodoti verba recte intelligenda, ad sententias illustrandas resque ipsas ab Herodoto traditas explicandas, denique ad fidem rerum traditarum tuendam ac probandam converti: atque in his eo magis elaborandum censui, quo accuratius singulae propemodum regiones, de quibus Noster retulit, nostra aetate perquisitae sunt multaque antiquitatis monumenta, quae aliquo certe modo ad Nostrum pertinent, vel recens inventa vel maiori cura ac diligentia sunt descripta: summoque studio docti nostrae aetatis viri in iis versati sunt exponendis et illustrandis, quae ad antiquarum gentium sedes et migrationes, mores et instituta, alia id genus omnino spectant; unde quantum frugis ad Herodoti Musas redundaverit, nemo fere nescit. His igitur omnibus ita usus sum, ut quidquid vel a viris doctis vel a peregrinatoribus eruditis allatum esset ad ea, quae ab Herodoto traduntur, illustranda, id sedulo observarem et quantum ad Nostrum facere videretur, adhiberem, haud nescius, ea, quae in Musis Herodoteis prodita exstant, haud raro egregiam lucem accipere valdeque probari accurata ipsorum monumentorum, quae adhuc supersunt, aut regionum, quas pater historiae perlustravit, inspectione. In qua materiae undecunque collectae copia brevitati consulendum erat: sed omnia ea diligenter indicanda, e quibus copiosior rerum traditarum cognitio peteretur, neque omnino quidquam praetermitten-

---

καταλύσειν. — I, 61. p. 130. Vulg. εὐπρεπέστατον mut. in εὐπρεπεστάτη. — I, 65. p. 140. Vulg. δίζω mut. in δίζημ'. — I, 66. p. 146 primum oraculi versum ita constituit Cobet. Ἀρκαδίην μ' αἰτεῖς, Ἡρακλείδη, μέγα μ' αἰτεῖς, verbis οὔ τοι δώσω prorsus sublatis. — I, 75. p. 168 ἂν inseri vult post κῶς γὰρ κ. τ. λ.; sed vid. nott. — I, 80. p. 176 pro ὤσφραντο scribi vult ὄσφροντο itemque ἐπιτράπουσι pro ἐπιτρέπουσι I, 98. p. 219. — I, 106. p. 235 pro ὅτι ἔχοιεν scribend. ὅτι τύχοιεν. — I, 113. p. 245: in verbis: τοῦτον μὲν παραδιδοῖ τῇ ἑωυτοῦ γυναικὶ Cobet. spuriam indicat voculam μέν; tu vid. nott. — I, 119 pro vulg. ἐκέετο ἐπὶ κανέῳ scrib. ἐν κανέῳ.

Digitized by Google

dum, quo vel singula scriptoris verba ac sententiae vel ipsae res traditae clariore in luce collocarentur, fidesque Herodoti insigniter confirmaretur. Id certe in hac altera editione me secutum esse profiteor: num assecutus sim in tanta operis a me suscepti mole tantaque omnium rerum varietate et difficultate, alii diiudicent, qui quantum laboris, quantum molestiae in his exanclandum fuerit, quanta cura, quanta cautio in omnibus adhibenda, satis perspectum habuerint aut ipsi adeo experti sint.

Emendandis typothetarum erroribus egregiam operam navavit *Georgius Aenotheus Koch*, vir doctissimus mihique coniunctissimus: cuius diligentiam si quae effugerunt *), id mea potius negligentia sive incuria factum esse scito.

Ac denique ne quid operis splendori deesset, redemtor honestissimus ac de literis nostris meritissimus nihil non fecit, quo typorum praestantia totoque externo habitu haec se commendaret editio, instructa praeterea et imaginibus ligno incisis rerum ab Herodoto traditarum et delineationibus locorum et regionum ab historiae patre perlustratarum. Scribebam Heidelbergae exeunte mens. Septembr. MDCCCLV.

---

*) Huius generis fere sunt haec: p. 198 Col. II. lin. 29 pro e*thi*corum leg. e*thni*corum. — p. 201 Col. II. lin. 30 pro *quae* leg. *qua* — p. 208 Col. I. lin. 36 pro inveni*re* leg. inve*niri*. — p. 353 Col. II. lin. 21 pro *ex* Schol. Theocr. leg. *et* Schol. Theocr. — p. 444 Col. II. lin. 36 pro opti*me* leg. opti*mi*. — p. 523 Col. I. lin. 41 pro *Chru*bis leg. *Chnu*bis. — p. 541 Col. II. lin. 33 pro Grae*ca* leg. Grae*cia*. — p. 616 Col. II. lin. 25 pro e*as* leg. e*os* et lin. 45 pro sep*tu*ginta leg. sep*tua*ginta. — p. 740 Col. II. lin. 3 pro *ἐν εἶναι* leg. *ἐπ εἶναι*. — p. 753 Col. II. lin. 16 pro *ex ἠθέων* leg. *ἐξ ἠθέων*. — p. 760 Col. I. lin. 45 pro *Thy*phonis leg. *Ty*phonis. — p. 768 Col. II. lin. 36 pro opponun*ter* leg. opponun*tur*. — p. 781 Col. II. lin. 45 pro *Vor*ke leg. *Yor*ke.

Digitized by Google

Index Voluminis primi.

Digitized by Google

Imagines huic Volumini adiectae.

Digitized by Google

ΗΡΟΔΟΤΟΥ
ΙΣΤΟΡΙΩΝ ΠΡΩΤΗ.

ΚΛΕΙΩ.

Ηροδοτου Ἁλικαρνησσέος ἱστορίης ἀπόδεξις ἥδε·

Ἡροδότου Ἁλικαρνησσέος] De scriptura nominis plura et Schweighaeuserus et Gaisfordius monuerunt, qui Ἁλικαρνησσῆος ediderunt; equidem ex iis, quae Struve monuit secundo spec. Quaest. de Herodoti dialecto p. 1 sèqq. reponendum duxi Ἁλικαρνησσέος, neque aliter recentt. edd. Bekker., Dindorf. (quem vid. in Thes. Ling. Graec. I. p. 1472) et Dietsch., nisi quod alterum σ eiecerunt scribentes Ἁλικαρνησέος. Retinui et hoc loco et aliis (I, 144. 175. II, 178. III, 7. VII, 99. VIII, 104) geminatam literam, et scriptis libris probatam et ipsis numis: qua de re conf. Wasse ad Thucydid. VIII, 42 et Bredov. Quaestionn. de dialect. Herodot. p. 96. De *Halicarnasso* Herodoti patria certum exstat Strabonis testimonium XIV. p. 656 s. 970; plura vid. apud Heyse Quaest. Herodd. p. 7—8. et quae in Comment. Herod. §. 2 exponentur; de reliquis, quae ad vitam Herodoti eiusque scripta atque ipsas imagines pertinent, vid. ibid. §. 1—6. Id unum hoc loco afferam, Aristotelem in his Herodoti verbis laudandis *Thurium* Halicarnassensi substituisse: Ἡροδότου Θουρίου ἥδ' ἱστορίης ἀπόδεξις (Rhett. III, 9): quod mature iam talem lectionis varietatem exstitisse declarat, quum apud Plutarch. de Exsil. 13 legamus: τὸ δὲ Ἡροδότου Ἁλικαρνασσέως ἀπόδεξις ἥδε πολλοὶ μεταγράφουσι Ἡροδότου Θουρίου. Tu conf. Bredov. l. l. pag. 11.

ἱστορίης ἀπόδεξις ἥδε] ἀπόδεξις recte redditur a Wyttenbachio: *demonstratio*. Ut enim δεικνύναι est artificis, qui opus exponit spectandum, ut aliorum cognoscat iudicia, quo ipso sensu Herodotus opus suum Olympiis olim monstrasse (δεῖξαι) dicitur in Lexico Biblioth. Coislin. pag. 619 nr. 3, ita ἀποδεικνύναι absolutum declarat opus et quasi perfectum. Qui enim opus suum in Olympiaca praelectione spectandum proposuerat, nunc ut absolutum edit vulgatque. Hinc ἀπόδειξις, ut Wyttenbachii utar verbis Selectt. Historicc. p. 339, est *absolutio, publica propositio ostensioque absoluti operis*. Conferantur alii scriptoris nostri loci I, 207 fin. II, 101. 148. VIII, 101. Hinc philosophis, eodem monente Wyttenbachio, *demonstratio*, rectae scientiae effectrix argumentatio, est ἀπόδειξις sive, ut ait Cicero Acadd. II. 9 *argumenti conclusio*. Cf. Diogen. Laert. VII, 45. Aristotel. Ethic. ad Nicomach. VI, 5, 3. Plat. Politic. p. 277 A. Negris explicat: κοινοποίησις τῶν ἀναζητήσεων, γνωστοποίησις τῶν ὅσον μετ' ἀκριβείας ἐξετάζων ἔμαθον. Sed Sophistarum est ἐπίδειξις *ostensio*,

ὡς μήτε τὰ γενόμενα ἐξ ἀνθρώπων τῷ χρόνῳ ἐξίτηλα γένηται,

oratio ficta publice proposita et ad ostentationem composita. Unde satis patet, in Herodoti loco non corrigendum esse ἐπίδειξις, ut voluit Hecker in Comm. crit. de Antholog. Graec. T. I. p. 351., quem vel sequens ἀποδεχθέντα a tali coniectura revocare debebat. — ἱστορίη *indagatio* et *cognitio rerum*, quae fiunt factaeque sunt, sive, ut Schweighaeuserus vult, *notitia*, *doctrina contemplando*, *percunctando*, *inquirendo comparata*, quae referatur tum ad ea, quae quis ipse viderit noritque, tum ad ea, quae ab aliis inquirendo et indagando acceperit. Arctiori quidem sensu Herodotus ἱστορίην distinguit ab ὄψει, quo, quae ipse suis oculis usurpaverit, indicet, cum ἱστορίη ad ea pertineat, quae ex aliorum, quos consuluit, narratione fluxerint. Vid. II, 99 ibiq. nott. II, 118. Sed h. l. latiori sensu adhibuit vocem, cuius qui post fuerit usus ac significatio, hic exponere non attinet. Ad Herodoteum usum magis accedit, quod Aristoteles (De anim. I, 1) dixit τὴν τῆς ψυχῆς ἱστορίαν, indagationem indeque enatam cognitionem declarans, quo eodem sensu τὴν τῶν ζώων ἱστορίαν dixisse idem putandus est. Atque inde quoque fluxit, opinor, quod, ut monuit Creuzerus (conf. etiam Hist. Kunst der Gr. p. 137. 166 sq. ed. sec.), Polybius opus suum appellaverat ἱστορίαν ἀποδεικτικὴν (I, 1. 14. III, 31. V. 75.), i. e. historiam *demonstrativam*, quae nimirum ex iis, quae gesta sunt, rationis ope, quid fiat fierive debeat, concludendo commonstrat. Vid Dahlmann. Herodot. pag. 108. et potissimum Schweighaeuser. ad Polyb. I, 2, 8. (T. V. p. 127). Wyttenbach. ad Plutarch. Moral. T. VIII, 1. p. 807. De ipso verbo ἱστορεῖν in historia scribenda a posterioribus adhibito conf. Westermann. ad Plutarch. Solon. 1. p. 10. Sintenis ad Plutarch. Themistocl. 25. p. 159. Apud philosophos ἱστορία est *scientia* s. *ratio*: vid. Platon. Phaed. p. 96 A. et Ast ad Platon. Phaedrum p. 279. Verbum ἱστορεῖν apud Herodotum *sciscitandi*, *quaerendi* notione obvium; cf. I, 56. 61. 122. II, 19. 34. 113. III, 50. 51. 77. IV, 192.

ὡς μήτε τὰ γενόμενα ἐξ ἀνθρώπων τῷ χρόνῳ ἐξίτηλα γένηται] Iungendum: τὰ γενόμενα ἐξ ἀνθρώπων, ut *hominum facta* s. *res gestae* declarentur. Haud raro enim Herodotus praepositionem ἐξ pro ὑπὸ usurpat. Tu vid. II, 148, alia, quae dudum protulit Wesselingius. Aliis iungere placuit: ἐξ ἀνθρώπων ἐξίτηλα, hoc fere sensu: „*ne res gestae evanescant ex hominum memoria per temporis diuturnitatem.*“ Quo rectius cum Wyttenbachio vertas: „*ut neque ea, quae ab hominibus facta sunt, evanida fiant*, i. e. *ut neque hominum facta diuturnitate temporis in oblivionem abeant.*“ Atque ἐξίτηλος, quod ductum est a verbo ἐξιέναι, ut proprie de colore aut tinctura evanescente accipiendum, ita deinceps de iis, quaecunque facile abeant intereantve, quae vel tempore deleantur vel memoria excidant. Ipse Herodotus V, 39: γένος Εὐρυσθένεος γενέσθαι ἐξίτηλον. Quibus haec addit *Cr.:* „Philo Iudaeus de Mundi Opific. p. 100 ed. Pfeif. ἤδη τοῦ γένους διὰ μακρὰς χρόνου περιόδους ἐξιτήλου ὄντος. Alia Zonaras Lex. Graec. p. 163 ibiq. Tittmann. Photius Lex. p. 90 et Schleusneri Cur. nov. in Photii Lex. pag. 87. Not. ad Plotin. de pulcrit. p. 201. 551.“ Herodoti verba imitatus esse aut certe ob oculos habuisse videtur Georgius Pachymeres, initio historiae de Michaele Palaeologo (p. 4. ed. Bekk.) se historiam scripsisse declarans, ὡς ἂν μὴ ὁ ξύμπας χρόνος φύσιν ἔχων τὰ πολλὰ κρύπτειν συχναῖς κυκλικαῖς περιόδοις καὶ τάδ' ἀφανίσῃ κατὰ μικρὸν ἐξίτηλα τῇ παραδρομῇ γιγνόμενα κ. τ. λ. Neque aliter fere ad sententiam Georgius Phrantzes in historiae prooemio p. 5 ed. Bekk. — Iam quod attinet ad illam abun-

Digitized by Google

μήτε ἔργα μεγάλα τε καὶ θωυμαστὰ, τὰ μὲν Ἕλλησι, τὰ δὲ βαρβάροισι ἀποδεχθέντα, ἀκλεᾶ γένηται, τά τε ἄλλα καὶ δι' ἣν αἰτίην ἐπολέμησαν ἀλλήλοισι.

dantiam, quam quidam in eo sibi animadvertisse visi sunt, quod qui modo dixerat: *τὰ γενόμενα*, continuo addit *τὰ ἔργα*, ut adeo, ne idem dixisse Noster censeatur, *γενόμενα* mutandum sit in *λεγόμενα*; satis haec refutavit Dorvill. ad Chariton. pag. 202 ed. Lips. cuius notae *Cr.* addi vult Aristotel. Poet. IX, 2. p. 24. Tu conf. quoque Apitzii Adverss. ad Sophocl. Trach. 219. p. 140. Et firmatur vulgata lectio Dionysii Halic. testimonio in Epist. ad Cn. Pompei. T. II. pag. 206. Namque *τὰ γενόμενα* in universum indicant ea, quae facta fuerint (cum frequens huius participii in historia omnino sit usus), *τὰ ἔργα* sigillatim declarant, quae praecipue hoc opere sibi tractanda sumit pater historiae, i. e. narrationem eorum, quae inter barbaros atque Graecos fuerint acta. Unde suspiceris licet, bene hisce verbis indicari duplex scriptoris munus, ut et in universum res ab hominibus gestas enarret et sigillatim de bellis inter Graecos ac Persas gestis exponat. Qui igitur Gallice hunc locum sic reddiderunt, ut *τὰ γενόμενα* verterent *evenements*, *τὰ ἔργα actions*, vix illi verum loci sensum assecuti videntur.

θωυμαστὰ] Retinuimus scripturam a Schweigh. (v. Var. Lectt. ad cap. V. p. 13) atque Gaisford. receptam, omissis diaereseos punctis. „Ac probaverat iam dudum F. A. Wolfius in Analectt. literr. II. p. 420.“ *Cr.* Tu vide nunc Dindorf. in comment. de dialect. Herodot. p. XXXVII. Bredov. l. l. p. 142 seq. Mox reliqui *ἀκλεᾶ*, ab omnibus codd. allatum et Aristidis Orat. II. p. 381 Iebb. auctoritate quoque probatum, quod in *ἀκλεέα* mutari vult idem Bredov. p. 257. Cf. II, 108 (*ἐνδεᾶ*) et II, 121, 4 (*καταδεᾶ*), quae eodem modo mutanda erunt, si Bredovium sequamur.

τά τε ἄλλα καὶ δι' ἣν αἰτίην ἐπολέμησαν ἀλλήλοισι] Quibus verbis in prooemii fine positis id potissimum auctor declarare voluisse videtur, quod sigillatim hoc in opere spectet, quid praeter alia praecipue eo contineatur. Neque enim ea tantum, quae et Graeci et barbari omnino gesserint, sed causas praeterea, quibus tantum bellum sit exortum, exponere sibi in animo esse declarat. Quapropter recte Wyttenbachius: „*cum reliqua* [opera], *tum ea*, *quae mutui belli causam praebuerunt.*“ Inde enim, opinor, apparet, haecce verba cum proxime antecedentibus sensu ipso arctius coniuncta esse, quam ut ad remotiora: *Ἡροδ. Ἁλικ. ἱστορίης ἀπόδεξις ἥδε* (quae Schweighaeuseri aliorumque est sententia) probe referri possint.

In clausula denique notamus cum Wyttenb. aliisque simplicem illam et vere antiquam dicendi rationem in exordio, quo scriptor usus operis sui consilium paucis declarat. Documento sunt alii illius aetatis scriptores, quos simili modo operibus suis praefatos esse accepimus. Mittam nunc Thucydidis exordium; propius huc pertinet monente Creuzero „Hecataeus ille Milesius, qui teste Demetrio de Elocut. 12 ita historiae suae initio posuerat: *Ἑκαταῖος Μιλήσιος ὧδε μυθέεται.* Ocellus Lucanus: *τάδε συνέγραψε Ὤκελλος ὁ Λουκανὸς περὶ τῆς τοῦ παντὸς φύσεως.* Timaeus Locrus: *Τίμαιος ὁ Λοκρὸς τάδε ἔφα.* Vid. Valck. ad Theocrit. I, 65. Th. Gale Opusc. Mythol. p. 7.“ Ac spectat huc quoque Dionis Chrysostomi locus in Or. LIII, 9. p. 637 Emper., ubi inter scriptores, qui operis initio et fine aliisque etiam partibus nomen suum adposuerint, et Hecataeus et Herodotus itemque Thucydides commemorantur. Quae cum ita sint, mittimus eum, qui totum exordium, ab antiquitate (ut

Digitized by Google

1 *Περσέων μέν νυν οἱ λόγιοι Φοίνικας αἰτίους φασὶ γενέ-* 2
σθαι τῆς διαφορῆς. τούτους γὰρ ἀπὸ τῆς Ἐρυθρῆς καλεομένης

alia taceam) satis commendatum, ab Herodoto profectum esse negat, eiusdemque amasio et bonorum haeredi Plesirrhoo Thessalo adscribit. Conf. Ptolemaeus Hephaestio III. p. 314 ed. Gal. (Photii Cod. 190). Cuius sententiae lubrica admodum argumenta iam satis excussit Schweigh., cui adde Dahlmann. Herod. p. 231. Quo magis miror nostra aetate exstitisse, qui hoc prooemium pannum videri adsutum, praefixum Herodoteo operi, censuerit (cf. Raumer Antiq. Brief. p. 117 seq.), quum praeter Aristotelem l. l. Dionysius Hal. Epist. ad Pomp. VI. p. 767 et Dio Chrysost. Or. LIII. p. 278 hoc prooemium agnoscant. Quî autem Herodotus libri initium ponere potuisset verbis: *Περσέων μέν νυν οἱ λόγιοι κ. τ. λ.?* Tu vid. omnino Creuzer. Die histor. Kunst p. 155, ex quo huc adscribam verba, quibus vetus Germaniae scriptor, Iacobus Unrestius in Chronico Carinthiaco et Austriaco opus suum incipit: „So die Zeit verfliesst als das Wasser, und des Menschen Gedechtniss vergeen mit der Glocken Donn, hab ich Jacob Unrest in meiner Einfalt gedacht: Was in Schrift kumt, bleibt laenger" etc. (Hahn. Collect. Monument. Vett. T. I. Praef. p. 12). Atque similia equidem me legere memini initio chronicorum Rhaeticorum, quae auctore Gulero de Wineck prodierunt Turici Helvet. 1616., aliisque in libris Helvetorum chronicis chartisque vetustis apud Rud. Hanhart: Erzählungg. aus d. Schweizergesch. (Basel 1829) I. p. 162. 231 seq. 266. 277.

Περσέων μέν νυν οἱ λόγιοι] *λόγιοι* hic sunt, antiqua vocabuli significatione, *rerum gestarum bene gnari, periti, docti* (die Geschichtskundigen s. Sagenkundigen, die Gelehrten). Refertur hoc ad primitivam vocis *λόγος* notionem, de qua Creuz. (Histor. Kunst. p. 138 sq.), unde posthac ea fluxit significatio, qua *λόγιος* plerumque *disertum* indicat et *eloquentem hominem.* Ad nostrum locum facit Hesych. II. p. 493: *λόγιος· ὁ τῆς ἱστορίας ἔμπειρος.* Inde infra II, 3 *Ἡλιουπολῖται λέγονται Αἰγυπτίων εἶναι λογιώτατοι*, i. e. *rerum peritissimi*, ubi plura Iac. Gronovius et Wessel. ad Diodor. II, 4. Add. Herodot. II, 77 Arrian. Ind. 1. et conf. Dahlmann. Herod. p. 108, qui iure ad id attendi iubet, quod hic primum fontes auctor indicat, unde sua hauserit. Ac scimus utique et alias terras et ipsam Persarum terram ab Herodoto visitatam fuisse, qui inde ex doctorum illius gentis narratione et colloquio haec retulerit. Cf. Dahlmann. l. l. p. 76. 77. et Heyse l. l. p. 98 sqq. — In seqq. cum Schweigh. et Gaisf. edidimus: *Φοίνικας αἰτίους φασὶ γενέσθαι τῆς διαφορῆς.* Bredov. p. 85 praeferret *γενέσθαι φασί.*

τούτους γὰρ ἀπὸ τῆς Ἐρυθρῆς καλεομένης θαλάσσης] Satis inter omnes constat, *rubri maris* appellatione indicari latiori sensu omnem Oceanum Australem, solis orientis radiis, opinor, primum collustratum indeque rubescentem, aut saxis rubicundis in litore rubro colore resplendentem. (Conf. I, 202 fin. ibique nott. Wien. Jahrbb. LXVI. p. 3). Quare quod mediterraneum est mare, illi quasi oppositum, a Turcis ac Persis *album* dici monent. Illius vero cum crebra apud Nostrum fiat mentio cum latiori tum arctiori sensu, singulis locis accuratius inquirendum. Namque arctiori sensu partes quaedam illius maris eadem designantur appellatione, tum quod nunc dicitur *mare rubrum*, sive *sinus Arabicus, κόλπος Ἀράβικὸς*, quae eadem appellatio apud Nostrum invenitur (I, 102. II, 8. 158. 159. IV, 41. Th. Ch. Breiger. Commentat. de difficilior. quibusd. Asiae Herod. Gotting. 1795. p. 13 sqq.), tum, qui *sinus* dicitur *Persicus*. Vid. Breiger. l. l. p. 11 sqq. Heyse Quaestt. p. 104.

Digitized by Google

θαλάσσης ἀπικομένους ἐπὶ τήνδε τὴν θάλασσαν καὶ οἰκήσαν-

Hoc loco qui *Arabicum* intelligunt sinum, Phoenicum sedes primitivas ad illius sinus litora, ad Aelanitem sinum, referunt, ipsamque gentem Arabicam esse Homeritarum, contendunt. Qui *Persicum* sinum hic intelligere malint, Strabone potissimum utuntur teste (I. p. 42 s. 73, A. XVI. p. 784 s. 1131 A. B. add. Iustin. XVIII, 3. Hesych. sub v. *Σιδόνιοι*. Etymol. magn. s. v. *Φοίνικες*. Dionys. Perieg. 905 seq. ibique Scholl. Stephan. Byz. s. v. *Ἄζωτος*. Pseudoorigenes s. Hippolytus de haeres. p. 85.), qui Phoenices e sinu Persico ad mare mediterraneum commigrasse scribit. Unde vulgaris orta sententia de Phoenicum sedibus principibus ad sinum Persicum, unde vel recta via ad mare mediterraneum migrarint, vel prius ad sinum Arabicum profecti inde demum ad illius maris oras pervenerint. Quae nunc pluribus exponere non vacat. Plura Beck. Weltgesch. I. p. 258 sq. et Ritter. Erdkunde II. p. 163. Ad Herodotum revertamur, qui, si *sinum Persicum* rubri maris appellatione (ut I, 180. III, 93. VII, 80. 89) intellexit, egregie firmabit illam sententiam, qua Phoenices primitus ad istum sinum habitaverint, a Strabone, aliis prolatam, ipsoque Herodoto indicatam VII, 89. Nam de *Arabico sinu* haud cogitandum esse monet Dahlmann. p. 82. 83., qui quod latiori sensu hic *rubrum mare* intelligi vult, haud prorsus tamen sententiae vulgo receptae adversatur. Sed hanc ipsam sententiam de Phoenicibus a sinu Persico ad mediterranei maris oram delatis prorsus falsam esse, Herodoto ad credendum prono obtrusam nec ullo modo probandam, nostra aetate plures viri docti contenderunt, praecipue Movers (Annall. philos. et theol. cathol. 1844. II. p. 12. Hall. Encyclopaed. Sect. III. Vol. 24. p. 327. Die Phöniz. II, 1. p. 28 seq. 38 seqq.), Fr. H. Müller Diss. de rebus Semitt. (Berol. 1831) p. 20. Zander in: Hall. Encyclop. Sect. I. Vol. 37. p. 426 seq. Hengstenberg: De rebus Tyriorum p. 93. Stark: Gaza p. 37 seq. At bene Herodoti patrocinium suscepit Bertheau (Zur Gesch. d. Israelit. p. 164 seq.), rubrum mare h. l. non aliud nisi Persicum intelligi posse docens; quae de primitivis Phoenicum sedibus h. l. tradantur, ea vel posteriorum scriptorum testimoniis confirmari nec omnino quidquam habere, quod fide minus dignum videri queat, nec denique iis refragari, quae in sacra scriptura narrentur. Add. Kurz: Gesch. d. alt. Bund. I. p. 124. Ac placet Roethii sententia (Gesch. d. abendländ. Philosoph. I. p. 87 et nott. p. 4.) docentis, prisco admodum aevo gentes Semiticas ad sinum Persicum (s. mare rubrum) habitantes ab Arianis e superiori Asia descendentibus loco cedere coactas sibi trans Euphratem ac Tigrim novas sedes quaesivisse occasum versus usque ad mediterraneum mare, cuius oram inde ab Asia minori usque ad Aegyptum fere tenuerint. His igitur gentibus si Phoenices accensentur, Herodoto sua constabit auctoritas, sine idonea causa nunquam sollicitanda. Tu vid. quoque, quae Guigniaut de his statuit, Religions de l'Antiquité II, 3. p. 822 seq. *Creuzerus* haec adscripsit: „Conf. Itinerar. Alexandr. ed. Mai. (Mediolan. 1817) §. 110: „„Ipsa (India) vero extrinsecus ubique Oceano munitur, interfluo mari *Hippalo* (Cod. Hippallo), cuius sinus Persas includit."" Nimirum *mare Erythraeum* appellatum etiam est *mare Hippalum*. Vid. Letronne in Journal d. Savans 1818. Juillet p. 405 seq. ibiq. laud. Plin. H. N. VI, 23. p. 327 ibiq. Harduin. Videlicet in illo Alexandri itinerario illud nomen primum diserte inditum mari Erythraeo."

ἀπικομένους ἐπὶ τήνδε τὴν θάλασσαν] *Hocce mare* Nostro dicitur mare *mediterraneum*. Exposuerunt Schweighaeuser. ad Appian. Prooem. I. Vol. III. p. 110, et alii, quos lau-

Digitized by Google

τας τοῦτον τὸν χῶρον, τὸν καὶ νῦν οἰκέουσι, αὐτίκα ναυτιλίῃσι μακρῇσι ἐπιθέσθαι· ἀπαγινέοντας δὲ φορτία Αἰγύπτιά τε καὶ Ἀσσύρια, τῇ τε ἄλλῃ ἐσαπικνέεσθαι καὶ δὴ καὶ ἐς Ἄργος· τὸ δὲ Ἄργος τοῦτον τὸν χρόνον προεῖχε ἅπασι τῶν ἐν τῇ νῦν Ἑλλάδι καλεομένῃ χώρῃ. Ἀπικομένους δὲ τοὺς Φοίνικας ἐς δὴ τὸ Ἄργος τοῦτο, διατίθεσθαι τὸν φόρτον. πέμπτῃ δὲ ἢ ἕκτῃ ἡμέρῃ, ἀπ' ἧς ἀπίκοντο, ἐξεμπολημένων σφι σχεδὸν πάντων, ἐλθεῖν ἐπὶ τὴν θάλασσαν γυναῖκας ἄλλας τε πολλὰς καὶ δὴ καὶ τοῦ βασιλέος θυγατέρα· τὸ δέ οἱ οὔνομα εἶναι, κατὰ τὠυτὸ, τὸ καὶ Ἕλληνες λέγουσι, Ἰοῦν τὴν Ἰνά-

dat Wyttenbach. Selectt. Histor. p. 345. Vid. Her. I, 185. In participio *οἰκήσαντας* occupandi notionem inesse monet Bredov. p. 74.

αὐτίκα ναυτιλίῃσι μακρῇσι ἐπιθέσθαι] i. e. „*continuo navigationibus longinquis operam dedisse*,“ ut recte interpretatur Schweigh. Quae sequuntur verba *ἀπαγινέοντας δὲ φορτία Αἰγύπτιά τε καὶ Ἀσσύρια*, satis declarant, quam mature iam Phoenices et Assyriam et Aegyptum cognoverint atque commercium cum his terris instituerint. Quibus etiam Babylonem adnumerandam esse, testatur tum ipsius vocis usus vel potius confusio (de qua cf. not. ad I, 192) tum sacra scriptura, ita ut praecipuum Phoenicum commercium cum Babylone fuisse iure ponat Heeren. Ideen I, 2. p. 125 sqq. coll. 118. Atque id ipsum satis comprobatum nunc videmus iis, quae ex regiis Assyriorum palatiis Gallorum atque Anglorum cura nuperrime in lucem sunt protracta.

τὸ δὲ Ἄργος — προεῖχε ἅπασι τῶν ἐν τῇ νῦν Ἑλλάδι καλεομένῃ] i. e. „*Argos vero — omnibus rebus eminuit inter urbes eius terrae, quae nunc Graecia appellatur.*“ Ubi ad *τῶν* ex sententiae nexu supplendum *πόλεων*, quod ipsum addidit Eustath. ad Dionys. Perieg. p. 76, 1, et *ἅπασι* pro dativo rei accipiendum, *qua* scilicet haecce urbs excelluerit. Vid. Kuehner Gr. Gr. §. 585, 1. Herod. I, 91 fin. et, quem *Cr.* laudat, Wunderlich. Observatt. Aeschyll. p. 75. Qui idem *Cr.* ad verba *ἐν τῇ νῦν Ἑλλάδι καλεομένῃ χώρῃ* comparat Thucyd. I, 2 *φαίνεται γὰρ ἡ νῦν Ἑλλὰς καλεομένη*. Voculam *χώρῃ*, quae vulgo post *ἄλλῃ* legebatur, eiecimus auctoritate unius cod. Paris. dudum iubente Schaefero in Appar. ad Demosthen. T. II. p. 165. ac nuper probante Bredovio p. 28, qui Herodotum in hac locutione (II, 36. 79. 116. III, 61. 109. IV, 192. VII, 32) nomen *χώρῃ* addidisse negat. Unde uncis inclusit Dietsch., prorsus eiecit Dindorf., dissuadente Bernhardy Griech. Synt. p. 186. Ad dativum *τῇ ἄλλῃ* cf. Kuehner Gr. Gr. §. 571.

Ἀπικομένους δὲ τοὺς Φοίνικας — διατίθεσθαι τὸν φόρτον] *διατίθεσθαι* est hic *venum exponere et vendere*. Laudat *Cr.* hanc in rem: „Dorv. ad Charit. p. 362 ed. Lips. coll. Toup. Emendatt. in Suidam T. III. p. 531. Wyttenbach. ad Plut. Quaestt. Graec. p. 68.“ Add. Voemel. ad Demosthen. Phill. p. 87. et Baiter ad Isocrat. Panegyr. §. 42. Ad formam *ἐξεμπολημένων* conf. Bredov. p. 318.

καὶ δὴ καὶ τοῦ βασιλέος θυγατέρα] Constanter et hic et in seqq. cum rec. edd. scripsimus *βασιλέος* pro *βασιλῆος*, docente Struvio Spec. II. Quaest. de dial. Herod. p. 8 seqq. et Bredov. p. 257. Ante *θυγατέρα* articulum *τὴν* a quibusdam contra librorum auctoritatem intrusum abiecimus.

τὸ δέ οἱ οὔνομα εἶναι — Ἰοῦν τὴν Ἰνάχου] Ad *Ἰοῦν*, quae accusativi est forma, cf. Fischer. ad Weller. I. p. 411. 412. Dindorf. l. l.

Digitized by Google

χου. Ταύτας στάσας κατὰ πρύμνην τῆς νεὸς ὠνέεσθαι τῶν φορτίων, τῶν σφι ἦν θυμὸς μάλιστα· καὶ τοὺς Φοίνικας διακελευσαμένους ὁρμῆσαι ἐπ' αὐτάς. τὰς μὲν δὴ πλεῦνας τῶν γυναικῶν ἀποφυγεῖν, τὴν δὲ Ἰοῦν σὺν ἄλλῃσι ἁρπασθῆναι. ἐσβαλομένους δὲ ἐς τὴν νέα, οἴχεσθαι ἀποπλέοντας ἐπ' Αἰγύπτου. Οὕτω μὲν Ἰοῦν ἐς Αἴγυπτον ἀπικέσθαι λέγουσι 2 Πέρσαι, οὐκ ὡς Φοίνικες· καὶ τῶν ἀδικημάτων τοῦτο ἄρξαι

p. XVI. Bredov. p. 272. Addit *Cr.* Schaef. Melett. critt. I. p. 93 coll. ad Gregor. Corinth. p. 427. Verba τὴν Ἰνάχου primus Valcken. male addita insiticiaque habuit, accedente posthac Larchero (Chronol. Herod. p. 313 [X, 2]), Reizio (Praef. p. XXI sq.), aliis. Etenim Pausaniae locus potissimum illos ad hanc sententiam perduxit, II, 16. §. 1 Ἰὼ μὲν οὖν Ἰάσου θυγάτηρ, εἴτε ὡς Ἡρόδοτος ἔγραψεν, εἴτε καθ' ὃ λέγουσιν Ἕλληνες, ἐς Αἴγυπτον ἀφικνεῖται. Sed Valckenario Schweigh. recte opposuit librorum auctoritatem, qui ad unum omnes haec verba retinent, quibusque accedit Plutarchi (II. p. 856 D.) et Libanii (T. I. p. 207) testimonium itidem haec verba citantium. Accuratius, monente *Cr.*, locum excussit F. A. Wolfius in Analectt. litt. IV. p. 540 sqq., qui variis VV. DD. de h. l. sententiis relatis, ipse quid senserit, haud diserte indicavit quidem, minime tamen, si quid video, haec Herodoti verba continuo eiicienda esse docuit. Quae eadem merito retineri vult Raoul-Rochette Hist. de l'Etablissem. d. Colon. Grecq. I. p. 147 sq., qui vel hanc ob causam necessaria habet verba τὴν Ἰνάχου, ut *Io*, cuius nomen pluribus regiae stirpis mulieribus commune, ab aliis accuratius dignoscatur. Add. eundem virum doctum in: Choix de Peintures de Pompée Livr. V. p. 209 seqq. Nec quidquam viri docti, qui his in verbis offendunt, respexisse videntur, quemadmodum in talibus omnino variare soleat fabula. De qua conferri iubet Creuz. Apollod. II, 1, 3 ibiq. Hein. Add. Schubart in Annall. Vienn. Vol. XLVII. p. 13 seqq. Quaest. genealogg. p. 20 seq. Itaque recte vulgatae lectioni patrocinati sunt Beck De glossem. criticc. Quaest. II. p. 9 et Buttmann. Mus. Antiqq. Studior. II. p. 312—383., qui glossam, quam suspicatur Valckenar., certe antiquissimam vixque explicandam, quo scilicet modo in textum irrepserit, iudicat. Quod alius vetus grammaticus profert Ἰναχοῦν (cf. Creuz. ad Plotin. de pulcrit. p. LXXXII), id inauditum censemus vocabulum cum Wolfio l. l.

Ταύτας στάσας κατὰ πρύμνην τῆς νεὸς] νεὸς e Florentino et h. l. et I, 5. pro νηὸς scripsi cum recentt. edd. iubente Bredov. p. 261. Verba κατὰ πρύμνην Negris interpretatur πλησίον τῆς πρύμνης. In seqq. de usu pluralis φορτίων dixit Janson in: Jahrbb. f. Philol. u. Paedag. Suppl. VII. p. 499.

τῶν σφι ἦν θυμὸς μάλιστα] Scripsimus σφι pro σφιν cum rec. edd. et mox quoque ἐσβαλομένους pro ἐσβαλλομένους. Conf. I, 57 fin. ibique nott. Mox retinui ἀποπλέοντας; cf. ad I, 24. Pro vulg. ἀποφυγέειν e codd. aliquot recepi ἀποφυγεῖν, iubente quoque Bredov. p. 325. Dindorf. et Dietsch. vulgatam retinuerunt. Ad argumentum insignis locus, ex quo vitae genus antiquum Phoenicumque mores atque commercium cum Graecis institutum cognoscantur. Quibuscum egregie conveniunt, quae Eumaeus apud Homerum Odyss. XV, 402 sq. sibi puero accidisse enarrat. Vid. Heeren. Ideen etc. I, 2. p. 62 sq.

Cap. II.

οὐκ ὡς Φοίνικες] Hanc lectio-

Digitized by Google

πρῶτον· μετὰ δὲ ταῦτα Ἑλλήνων τινὰς (οὐ γὰρ ἔχουσι τοὔνομα ἀπηγήσασθαι) φασὶ τῆς Φοινίκης ἐς Τύρον προσχόντας, ἁρπάσαι τοῦ βασιλέος τὴν θυγατέρα Εὐρώπην· εἴησαν δ'

nem, quae ex Aldina fluxit atque uno libro Veneto probatur, retinuimus potissimum propter ea, quae c. 5. leguntur. Schweigh. atque Gaisf. haud invitis quibusdam libris rescripserunt *Ἕλληνες*, quod Pausaniae II, 16 testimonio utique probari volunt, quodque etiam recentt. edd. ediderunt. Matthiae bene retinuit *Φοίνικες*, idemque quam maxime retineri vult censor in Ephem. Ienenss. 1817. nr. 163. p. 368. atque Herold in Specim. Emendd. Herodott. Norimberg. 1850 edito, improbante Dietschio in Jahrbb. f. Philol. u. Paedag. LXI. p. 432.

ἐς Τύρον προσχόντας] *προσχόντας* omnes libri Herodotei. Rescripsit Schweigh. *προσσχόντας*, duplicata litera, cum descendat a verbo *προσέχειν*. Sed librorum omnium auctoritatem tuetur Grammat. Graecus (Gregor. Corinth. p. 680 ed. Schaef.), vulgatam formam propter euphoniam in usu fuisse docens. Hinc cum Gaisf. retinui *προσχόντας*, ut infra I, 86. II, 136 fin. 182. nec moveor iis, quae disputavit Bredov. p. 100 perspicuitati consulendum esse ratus: qua de causa opinor etiam Dindorf. et Dietsch. scripserunt *προσσχόντας*, litera geminata, quam ex mea quidem sententia neque Herodotus, neque Sophocles (de quo dixi in Annall. Heidelbergg. 1852. p. 936 seq.) neque Thucydides (vid. interprett. ad I, 15) neque alii admiserunt.

ἁρπάσαι τοῦ βασιλέος τὴν θυγατέρα Εὐρώπην] De *Europa*, Tyrii regis filia a Jove sub tauri specie rapta et in Cretam translata vett. scriptt. locos exhibent interpretes ad Ovidii Heroid. IV, 55. Qua fabula nihil aliud nisi colonias in Cretam a Phoenicibus ductas significari quod contendit Boettiger Ideen z. Kunstmythol. p. 307 seq. vereor, ne arctioribus finibus huius fabulae vim concluserit, quam ad religiones aeque atque ad historiam gentiumque migrationes pertinere, satis constat. Etenim Europa, regia virgo a Jove rapta, lunarem deam exhibet non aliam atque Jonem, Astarten, alias, quales antiquitas finxit virgines modo vi raptas modo sponte abductas et in alias terras translatas multumque palantes: quibus migrationibus erroribusve naturam lunae pro tempore evanescentis atque redeuntis in coeloque quasi errantis indicari notum est. Vid. Hoeck: Creta I. p. 83 seqq. ac praecipue Movers: Die Phönizier II, 2. p. 66 seq. 78 seqq. 181. Haec ipsa in Graeciam a Phoenicibus translata indeque recepta a Graecis pro more ad historiae formam deducta ac vel magis exornata fuisse neminem fugit: neque Herodotum, quod quosdam fecisse video, reprehendendum existimem, qui fabulam ita, ut traditam acceperat, retulit ad causam dissidii inter Graecos et Asiaticos homines orti explicandam.

εἴησαν δ' ἂν οὗτοι Κρῆτες] i. e. *isti haud scio an Cretenses fuerint*. Optativi usum ex h. l. maxime conspicuum plures notarunt: G. Hermann. Opuscc. IV. p. 169. Jacobs ad Aelian. N. A. II, 11. Hartung. Lehre d. griech. Partik. II. p. 255. Kuehner Gr. Gr. §. 467, 2. Noster haec verba consulto addidisse videtur, quod prisco illo aevo Cretenses inter reliquas Graeciae gentes re navali excelluisse adeoque *θαλασσοκρατίαν* obtinuisse feruntur, latrociniis maris quam maxime dediti, ut sponte hac in re enarranda Cretenses Herodoto in mentem venisse haud miremur. Unde proverbium *ὁ Κρὴς δὲ τὸν Πόντον*, de quo scripsit Aristidis scholiasta a Frommelio vulgatus p. 185. coll. Erasmi Adagg. p. 653. Ac praeterea *Cr.* affert Thucydid. I, 4. Tu vid. Marx. ad Ephori Fragmm.

Digitized by Google

ἂν οὗτοι Κρῆτες· ταῦτα μὲν δὴ ἴσα σφι πρὸς ἴσα γενέσθαι. Μετὰ δὲ ταῦτα, Ἕλληνας αἰτίους τῆς δευτέρης ἀδικίης γενέσθαι. καταπλώσαντας γὰρ μακρῇ νηῒ ἐς Αἶάν τε τὴν Κολχίδα καὶ ἐπὶ Φᾶσιν ποταμὸν, ἐνθεῦτεν διαπρηξαμένους καὶ τἄλλα, τῶν εἵνεκεν ἀπίκατο, ἁρπάσαι τοῦ βασιλέος τὴν θυ-

p. 162 et praecipue Hoeck. Creta II. p. 201 seq. 210.

ταῦτα μὲν δὴ ἴσα σφι πρὸς ἴσα γενέσθαι] Cobet Varr. Lect. p. 394 scribi vult ἶσα ex Jonum consuetudine, cum ἴσα sit Atticorum. In ordine verborum iure secuti sumus Schw. et Gaisf. Vir doctus quidam in Ephem. Ienenss. 1817 nr. 163. p. 362 mavult pristinum verborum ordinem retineri: ἴσα πρὸς ἴσα σφι, ne scilicet proverbialis locutionis quae sit forma (der sprüchwörtliche Schein) intereat. Confert Wessel. infra IX, 48: ἴσοι πρὸς ἴσους ἀριθμὸν μαχεσόμεθα, ac Sophoclis locos, Antig. 146. Philoct. 695. Ut enim in sententiis haud raro inter utrumque scriptorem convenit, de quo nuper monuit Heyse Quaestt. Herodd. p. 67, ita in ipsis adeo verbis singulis atque locutionibus idem quodammodo valere videtur, cf. Herod. I, 8. 32. III, 119 ibique nott.

καταπλώσαντας γὰρ μακρῇ νηῒ κ. τ. λ.] Longae naves Graecis plerumque bellicae erant, rotundae commercio inserviebant. Longa nave primus usus fuisse fertur Iason (Plin. Hist. Nat. VII, 56) in Argonautarum expeditione. Qua tamen heroica aetate ac vel postea longis navibus etiam in re mercatoria Graecos usos esse videmus. Vid. infra I, 163, V, 81 et quae ad Olymp. Comment. in Plat. Alcib. p. 71 notavit *Cr.*

ἐς Αἶάν τε τὴν Κολχίδα καὶ ἐπὶ Φᾶσιν ποταμὸν] Vix sufficient, quae, laudante *Cr.*, Heyne in Observv. ad Apollod. I, 9, 24 fine pag. 85 notavit de voce αἶα, i. e. γαῖα, unde fictum videatur et urbis nomen in Colchide et Αἰαῖος pro *Colchicus* et Circe *Aeaea* eiusdemque insula *Αἰαία*. Plinius Hist. Nat. VI, 4 urbem nominat *Aeam* iuxta Phasin fluvium, quam urbem regiam describit Apollon. Rhod. III, 213 sqq. atque Diod. IV, 48 ibiq. Wessel. Antiquam Colchorum urbem, ubi regis sedes fuerat, *Sybarim* hic appellat, quocum *Cr.* confert Marsham. Chronic. p. 382. Sed propius huc eodem monente spectant, quae in schol. ad Apollon. Rhod. II, 417 leguntur: ἡ Αἶα, πόλις τῆς Κολχίδος· αὕτη ἐπ' ἐσχάτοις κεῖται τῆς οἰκουμένης. Ἄλλοι δὲ τὴν γῆν τῆς Κολχίδος ἰδίας αἶαν καλεῖσθαι λέγουσιν, aut secundum scholia Paris.: ἡ δὲ Αἶα ἐνταῦθα ἢ τὴν γῆν ἁπλῶς σημαίνει ἢ ἰδίως τὴν Κολχίδα γῆν οὕτως ἐκάλουν. οἱ δὲ καὶ πόλιν ἔφασαν Κολχίδα τὴν Αἶαν. Et ad III, 1074 coll. 1093 et IV, 277. in scholiis prius editis legimus *Αἰαίαν* insulam in Phaside, ubi vellus aureum reconditum fuerit, eandemque Colchorum metropolin. *Αἰαίη* νῆσος apud Homer. Odyss. XI, 70. XII, 3 ubi vid. interprett. Addit denique *Cr.* C. O. Mueller., qui in Orchom. p. 274 apte monuit, *Αἶα* cum sit vocula latissimae notionis, quae remotissimam quamque terram minusque cognitam designet et ad priscam fabulosamque aetatem maxime pertineat, a patre historiae additum esse *Κολχίδα*, quod vocabulum, cum Homerus, Hesiodus, alii ignorent, post demum invaluerit, consulto hic adiectum, quo latioris vocis vim accuratius definiat.

ἀπίκατο] De hac plusquamperfecti forma constanter a Nostro servata (IV, 140. VII, 153 etc.) praeter Schweighaeuserum vid. Bredov. p. 328 coll. 332. Eodem Bredovio monente p. 130 cum recentt. edd. scripsi *Μήδειαν* pro *Μηδείην*, itemque *τἄλλα* (pro *τἆλλα*) et h. l. et reliquis locis Herodoteis, quos

Digitized by Google

γατέρα Μήδειαν. πέμψαντα δὲ τὸν Κόλχον ἐς τὴν Ἑλλάδα κήρυκα, αἰτέειν τε δίκας τῆς ἁρπαγῆς καὶ ἀπαιτέειν τὴν θυγατέρα. τοὺς δὲ ὑποκρίνασθαι, ὡς οὐδὲ ἐκεῖνοι Ἰοῦς τῆς Ἀργείης ἔδοσάν σφι δίκας τῆς ἁρπαγῆς, οὐδὲ ὦν αὐτοὶ δώσειν
3 ἐκείνοισι. Δευτέρῃ δὲ λέγουσι γενεῇ μετὰ ταῦτα Ἀλέξαν-
δρον τὸν Πριάμου, ἀκηκοότα ταῦτα, ἐθελῆσαί οἱ ἐκ τῆς Ἑλ-
λάδος δι' ἁρπαγῆς γενέσθαι γυναῖκα, ἐπιστάμενον πάντως, 3
ὅτι οὐ δώσει δίκας· οὔτε γὰρ ἐκείνους διδόναι. οὕτω δὴ ἁρ-

omnes excitavit idem Bredov. p. 201 seq.

πέμψαντα δὲ τὸν Κόλχον] i. e. *Colchorum regem*, noto dicendi genere Nostroque admodum familiari, ut I, 80. III, 7 etc. [Quam breviloquentiam adoptavit etiam Xenophon Cyrop. I, 1, 4 ὁ Σκύθης et ὁ Θρᾷξ. *Cr.*] Inde priorem lectionem *τὸν Κόλχων βασιλῆα*, quae glossam sapit, merito reiecerunt recentiores editores. In seqq. verbis *ὡς οὐδὲ ἐκεῖνοι κ. τ. λ.* negativam particulam utrique orationis membro additam notarunt Sauppe Epist. critic. p. 17 et Hartung. Lehre d. griech. Partik. I. p. 210. Nominativi structuram (*αὐτοὶ δώσειν*) in hoc loco aliisque Herodoteis (I, 56. II, 118. 141. IV, 15) explicuit Schoene in Diss. de attractionis singg. exempl. p. 2. 3.

Cap. III.

Δευτέρῃ δὲ γενεῇ] Quod vulgo nunc vertunt: *proxima aetate*, rectius iam Laurentius Valla reddidit: *secunda abhinc aetate*. Monuit Schultze in: Kieler Stud. I. p. 181. De tempore *γενεῶν*, quarum tres unum seculum complent, vid. I, 7. II, 142 ibique nott. Caeterum valet hic locus ad tempus definiendum, quod Argonautarum inter expeditionem et bellum Troianum intercesserit: quadraginta annos posuit, laudante *Cr.*, C. O. Müller Orchomen. p. 306 Larcherum reprehendens, qui cum duas plenas sumserit *γενεάς*, sexaginta ferme annos posuerat. Ac Larcherus in tabula chronologica (T. VII. p. 352. 404) Argonautas ponit anno 1363 a. Chr. n. Graecos bellum Troianum parantes 1289 a. Chr. n. Troiamque captam 1270 a. Chr. n. In quo eum secuti sunt Fréret, Raoul-Rochette, alii, eundem annum Troiae captae statuentes idque ipsum ad Herodoti auctoritatem (II, 145) revocantes et eius Herodoti, qui vitam Homeri scripsisse fertur, testimonio cap. 38 comprobantes. Vid. Fischer Griech. Zeittafeln p. 9 seqq. Qui Eratosthenis auctoritate nituntur, annum 1183 ante Chr. n. ponunt: vid. ibid. p. 5. et cf. Clinton. Fasti Hellen. I. p. 123 seqq. 139., qui ipse Eratosthenem secutus, Argonautas inde ponit anno 1225 a. Chr. n., quod sane melius convenit cum quadraginta annorum spatio, quale ferme indicat Herodoteum *δευτέρῃ — γενεῇ*.

δι' ἁρπαγῆς γενέσθαι κ. τ. λ.] i. e. „*voluisse sibi e Graecia per rapinam comparare feminam.*" Dictionem satis illustrant a Viger. p. 585 prolata.

οὔτε γὰρ ἐκείνους διδόναι] „*namque illos non reddere*" Sic G. Hermann. in Opuscc. III. p. 158 *οὔτε* hic retinendum ratus neque mutandum in *οὐδέ*, quod suaserat Werfer. in Actt. phill. Monacc. I, 2. p. 261. hoc sensu: „*nam ne illos quidem dedisse.*" Inde in textum receperunt *οὐδέ* Dind. et Dietsch. probante Hartung. (Lehre d. Partik. d. Griech. Sprache I. p. 211), qui *οὔτε* huic loco convenire negat. Mihi a librorum scriptorum lectione, quam recte tuitus est G. Hermannus, haud discedendum videtur. — *πέμψαντας* mutata structura dixit pro *πέμψασι*, qua de re vid. nott. ad I, 19.

Digitized by Google

πάσαντος αὐτοῦ Ἑλένην, τοῖσι Ἕλλησι δόξαι, πρῶτον πέμψαντας ἀγγέλους, ἀπαιτέειν τε Ἑλένην καὶ δίκας τῆς ἁρπαγῆς αἰτέειν. τοὺς δὲ, προϊσχομένων ταῦτα, προφέρειν σφι Μηδείης τὴν ἁρπαγὴν, ὡς οὐ δόντες αὐτοὶ δίκας οὐδὲ ἐκδόντες ἀπαιτεόντων, βουλοίατό σφι παρ' ἄλλων δίκας γίνεσθαι. Μέχρι μὲν ὦν τούτου ἁρπαγὰς μούνας εἶναι παρ' ἀλλήλων, 4
τὸ δὲ ἀπὸ τούτου Ἕλληνας δὴ μεγάλως αἰτίους γενέσθαι. προτέρους γὰρ ἄρξαι στρατεύεσθαι ἐς τὴν Ἀσίην ἢ σφέας ἐς τὴν Εὐρώπην. τὸ μέν νυν ἁρπάζειν γυναῖκας, ἀνδρῶν ἀδίκων νομίζειν ἔργον εἶναι· τὸ δὲ ἁρπασθεισέων σπουδὴν ποιήσασθαι

τοὺς δὲ, προϊσχομένων ταῦτα, προφέρειν σφι Μηδείης τὴν ἁρπαγὴν] i. e. *illos vero* (Troianos), *cum hi* (Graeci) *ea proferrent, iisdem exprobrasse Medeae raptum.* Haud infrequens dicendi genus, ubi dativi loco genitivum participii absolutum, quem dicunt, invenimus (illos vero *his*, *postulata proferentibus*, raptum Medeae exprobrasse). Non aliter mox *ἀπαιτεόντων*. Vid. quae dixi in Creuz. Melett. III. p. 80 not. et ad Plut. Flamin. VIII. p. 97. Alia laudavit Schweigh. ad h. l., quem eundem affert Matth. §. 563 p. 1110 ob genitivum absolutum participii, omisso substantivo. De verbi significatione (*προϊσχομένων*) omnia, monente *Cr.*, congesta sunt in nova edit. Lond. Stephan. Thesaur. I. p. 1363. Ad alterum verbum *προφέρειν* sc. *τί τινι* (*obiicere alicui aliquid, exprobrare*) idem citat Lennep. ad Phalarid. Epist. 107. p. 311.

ὡς οὐ δόντες αὐτοὶ δίκας κ. τ. λ.] Haec verba proxime connectenda cum antecedentibus, hoc fere sensu: „*cum, qui ipsi* (Graeci) *non pro iure satisfecissent neque exposcentibus illam* (Medeam) *reddidissent, nunc ab aliis sibi satisfieri vellent.*"

Cap. IV.

Μέχρι μὲν ὦν τούτου] Quidam libri *τούτων*, alii rectius *τούτου*, quos cum Schw. et Gaisf. secuti sumus, commate deleto post *τούτου*. Similem quandam confusionem ad Plut. Flam. p. 100 notavimus.

τὸ μέν νυν ἁρπάζειν γυναῖκας κ. τ. λ.] i. e. „*Et mulieres quidem rapere, sibi videri* (aiunt sc. Persae) *iniustorum virorum esse facinus: raptarum vero ultionem studiose persequi, amentium; nullam tamen raptarum curam habere, prudentium.*" In his verbis probante Bredov. p. 94. retinuimus *ὤρην*, cum vulgo esset *ὥρην*, quod etiam Excerptum habet in Cod. Palat., cuius varias lectiones vid. ad calcem Commentt. Herodott. Creuzeri. Idem vocabulum infra III, 155. IX, 8. Adde Etymol. magn. p. 448, 45. Est enim *ὤρη* Ionibus, ut *ὤρα* veteribus Atticis, *cura*, explicaturque *φροντίς* (v. c. apud Hesiod. Ἔργ. 30), neque apud posterae aetatis scriptores usquam invenitur. Vid. Valcken. ad Herod. III, 155. Hinc quoque *μηδεμίαν ὤρην ἔχειν* s. *ποιεῖσθαι* vertere licet: *rem parvi* s. *nihili pendere*, unde haud multum significatione distat, quod infra legimus: *λόγον οὐδένα ποιήσασθαι*. Cf. Gloss. Herod. et quae addit Creuz.: „Klotz. ad Tyrtaei Carmm. p. 14. Hesych. II. p. 1593 ed. Alberti." Hinc, eodem *Cr.* monente, *ὠρεύειν*, i. e. *φυλάσσειν*, verbum rarius, eruit Ruhnken. in Epist. critic. p. 100. Add. F. A. Wolf. ad Hesiod. Theog. vs. 903. p. 133.

τὸ δὲ ἁρπασθεισέων σπουδὴν ποιήσασθαι τιμωρέειν] Pendet infinitivus *τιμωρέειν* a *σπουδὴν ποιήσασθαι*, cuius generis exempla tum

Digitized by Google

τιμωρέειν, ἀνοήτων· τὸ δὲ μηδεμίαν ὤρην ἔχειν ἁρπασθεισέων, σωφρόνων. δῆλα γὰρ δὴ, ὅτι, εἰ μὴ αὐταὶ ἐβουλέατο, οὐκ ἂν ἡρπάζοντο. σφέας μὲν δὴ, τοὺς ἐκ τῆς Ἀσίης, λέγουσι Πέρσαι ἁρπαζομενέων τῶν γυναικῶν λόγον οὐδένα ποιήσασθαι· Ἕλληνας δὲ Λακεδαιμονίης εἵνεκεν γυναικὸς στόλον μέγαν συναγεῖραι, καὶ ἔπειτα ἐλθόντας ἐς τὴν Ἀσίην, τὴν Πριάμου δύναμιν κατελεῖν. ἀπὸ τούτου αἰεὶ ἡγήσασθαι τὸ Ἑλληνικὸν σφίσι εἶναι πολέμιον. Τὴν γὰρ Ἀσίην καὶ τὰ ἐνοικέοντα ἔθνεα βάρβαρα οἰκειεῦνται οἱ Πέρσαι, τὴν δὲ Εὐρώπην καὶ τὸ Ἑλληνικὸν ἥγηνται κεχωρίσθαι.

ex Herodoto (I, 35. 59) tum ex aliis scriptoribus adponit Schaef. ad Sophocl. Electr. 343, ex omissa particula ὥστε hunc usum explicans. Rectius, opinor, ad ea referes, quae monuit Matth. Gr. Gr. §. 531. ἁρπασθεισέων erit genitivus absol. eius generis, qualem ad I, 3. notavimus.

δῆλα γὰρ δὴ, ὅτι, εἰ μὴ αὐταὶ ἐβουλέατο κ. τ. λ.] i. e. „*manifestum enim esse* (dicunt sc. Persae), *nisi ipsae* (sc. feminae illae rapi) *voluissent, eas non raptas fuisse.*“ Quod quidem ex Persarum narratione retulit scriptor, qui tamen haud scio an suam ipsius sententiam simul declarare voluerit. Affert Herodotea Plutarchus II. p. 856 E. ubi legitur ἐβούλοντο, quod ipsum in Herodoto recipiendum suasit Dindorf. l. l. p. XXVII. recepitque Dietsch. Et conf. quoque Bredov. p. 329., qui plures huiusmodi formas imperfecti ex Herodoto collegit: quas omnes si quis invitis libris corrigere atque ad vulgarem dicendi rationem revocare velit, haud scio an in temeritatis crimen incurrat. Quare ἐβουλέατο et hoc loco et III, 143 retinui. In seqq. ad vocem στόλον *Cr.* adscribit Lex. Xenoph. IV, 95 et Schol. Apoll. Rhod. I, 704 *στόλος δέ ἐστιν ἐπὶ πρᾶξίν τινα πορευόμενον πλῆθος εἴτε ἐπὶ νεῶν, εἴτε καὶ πεζῇ· καὶ σχεδὸν ἐπὶ πάσης ὁρμῆς καὶ μείζονος παρασκευῆς.*

καὶ ἔπειτα — τὴν Πριάμου δύναμιν κατελεῖν] ἔπειτα omnes libri et h. l. et multis aliis, quos Bredov. p. 109 accurate, ut solet, indicavit omnes. Qui idem quod ab Herodoto ἔπειτεν ubivis scriptum fuisse putat auctore Aelio Dionysio apud Eustath. p. 1158, 38 et consentiente Dindorf. p. XXXV., mihi in tanta vulgatae formae exemplorum copia codicumque in his constantia temerarium videbatur, omnia haec in Ionicam formam mutare, praesertim cum nihil impediat, quo minus Herodotum, ut aliis in vocibus formisque, ita in hac quoque voce utraque forma usum esse existimemus. Dietsch. ubivis reposuit ἔπειτεν. — Verbum κατελεῖν *evertendi* notione frequens apud Pausaniam, unde notat Siebelis ad Pausan. I, 4. §. 1.

ἀπὸ τούτου αἰεὶ ἡγήσασθαι τὸ Ἑλληνικὸν κ. τ. λ.] ἀπὸ τούτου, i. e. *ab eo inde tempore*, ubi vulgo supplent χρόνου. Vid. modo Lambert. Bos. De Ellips. L. Gr. p. 546 sq. Literulam τ' ante *αἰεὶ* invitis libris a quibusdam insertam cum Schweigh. et Gaisf. eieci, quos eosdem secutus dedi σφίσι pro σφίσιν s. σφι.

Τὴν γὰρ Ἀσίην καὶ τὰ ἐνοικέοντα ἔθνεα βάρβαρα οἰκειεῦνται οἱ Πέρσαι] Omnes codd. οἰκειεῦνται, quod h. l. tribusque aliis (I, 94. III, 2. IV, 148) in formam Herodoto in his magis usitatam οἰκηϊεῦνται mutari vult Bredov. p. 177, quem sequitur Dietsch. Mihi a libris discedendi hic nulla videbatur necessitas. Ipsum verbum ita reddit Schweighaeuserus: „*ad se pertinere autumant Persae.*“ Wessel.:

Digitized by Google

Οὕτω μὲν Πέρσαι λέγουσι γενέσθαι, καὶ διὰ τὴν Ἰλίου 5
ἅλωσιν εὑρίσκουσι σφίσι ἐοῦσαν τὴν ἀρχὴν τῆς ἔχθρης τῆς ἐς τοὺς Ἕλληνας. Περὶ δὲ τῆς Ἰοῦς οὐκ ὁμολογέουσι Πέρσῃσι οὕτω Φοίνικες. οὐ γὰρ ἁρπαγῇ σφέας χρησαμένους λέγουσι ἀγαγεῖν αὐτὴν ἐς Αἴγυπτον, ἀλλ' ὡς ἐν τῷ Ἄργεϊ ἐμίσγετο τῷ ναυκλήρῳ τῆς νεός· ἐπεὶ δὲ ἔμαθεν ἔγκυος ἐοῦσα, αἰδεομένη

„*Persae suum esse ferebant, sibique omnem Asiam, armorum iure a maioribus occupatam, vindicabant.*“ Idem haec Nostri verba disertius declarant IX, 116: „*τὴν Ἀσίην πᾶσαν νομίζουσι ἑαυτῶν Πέρσαι εἶναι καὶ τοῦ αἰεὶ βασιλεύοντος.*“ Et faciunt huc ea quoque verba, quae supra leguntur addita: *σφέας μὲν δή, τοὺς ἐκ τῆς Ἀσίης, λέγουσι.* Est vero haec primaria quasi sententia ad orientalium istiusmodi regnorum rationes intelligendas adeoque Persici regni conditionem perspiciendam; quippe ad quam omnia referri debeant regni instituta ac principum consilia, notante Heerenio, Ideen etc. I, 1. p. 476, atque etiam Creuzero, qui admonet anni 1281, quo Troia obsessa fertur, et 559, quo anno Cyrus Persarum rex. Cuius similia consilia eandemque regni indolem cum reperiamus, haud scio an eius regnum haud prorsus novum existimari, quam potius continuatum e priori dici queat, mutato tantum rege sive principe summo. De quo tamen ipso disputare longum est; vid. infra VII, 11 et quae disserui ad Ctesiae fragm. p. 86 sqq. Faciunt fortasse huc ea, quae de Nini regno enarrat Diodor. II init., quod simul Asiae minoris regiones, Troadem, Phrygiam, alia, complexum fuerit. Quibuscum *Cr.* coniungit Plat. de Legg. III. p. 685 C. s. p. 296 Bekk., qui Troianos olim ad Assyriorum regnum pertinuisse atque Assyriorum opibus fretos bellum cum Graecis suscepisse scribit. Tu conf. Th. Menke: Lydiacc. p. 28 seq., et quae nuper de his disseruit Layard Nineveh and its remains II. p. 227. Ad Graeca magis respicit Nitzsch: Sagenpoesie d. Griech. p. 576 seq. — Ad perfecti usum in verbo *ἥγηνται* cf. Matth. §. 505. III. p. 959 et Kuehner Gr. Gr. §. 539. Herod. I, 126. 136. II, 40 etc.

Cap. V.

Οὕτω μὲν Πέρσαι λέγουσι γενέσθαι καὶ διὰ τὴν Ἰλίου ἅλωσιν κ. τ. λ.] Quod insigne de Ilio revera a Graecis capto testimonium confirmant alii quoque Nostri loci: II, 116 sqq. VII, 43. 161. IX, 27. Mox in verbis *οὐ γὰρ ἁρπαγῇ σφέας χρησαμένους λέγουσι κ. τ. λ.* accusativi cum infinitivo structuram praetulit Noster loco nominativi cum infinitivo, ut I, 34. 171, alibi. Caeterum ipsam famam hic relatam de Ione pertinere ad ea, quae de Europa ad I, 2 declaravimus, indeque explicari debere, monere vix opus. Quare non erit, quod cum Moversio (Phöniz. I. p. 84) insignem quandam hic statuamus Phoenicum fraudem Herodotum quaerentem fallentium.

ἀλλ' ὡς ἐν τῷ Ἄργεϊ ἐμίσγετο τῷ ναυκλήρῳ τῆς νεός] *Ἄργεϊ* (pro *Ἄργει*) scripsimus cum Schw. et Gaisf. — *μίσγεσθαι* hic de femina usurpatur aliter atque Grammatici docent, qui de viro dici contendunt. Laudat *Cr.:* Homer. Hymn. in Mercur. 4 ibiq. Ernest. et Matth. Animadv. ad Hymn. Hom. p. 209. Add. Plutarch. Fab. Max. 1. Plura, si opus, dabit Thesaurus L. Gr. V. p. 1045 ed. Dindorf. — *νεός* pro *νηός* dedi, ut I, 1. ubi vid.

ἐπεὶ δὲ ἔμαθεν ἔγκυος ἐοῦσα] i. e. *cum se gravidam esse sensisset.* — Quod sequitur *αἰδεομένη*, in *αἰδεομένην* commutari vult Herold in Spec. emendd. Herodd. Norimberg. 1850 edito. At mihi Noster consulto scripsisse videtur *αἰδεομένη*, quod

Digitized by Google

τοὺς τοκέας, οὕτω δὴ ἐθελοντὴν αὐτὴν τοῖσι Φοίνιξι συνεκπλῶσαι, ὡς ἂν μὴ κατάδηλος γένηται. ταῦτα μέν νυν Πέρσαι τε καὶ Φοίνικες λέγουσι. Ἐγὼ δὲ περὶ μὲν τούτων οὐκ ἔρχομαι ἐρέων, ὡς οὕτως ἢ ἄλλως κως ταῦτα ἐγένετο· τὸν δὲ οἶδα αὐτὸς πρῶτον ὑπάρξαντα ἀδίκων ἔργων ἐς τοὺς Ἕλληνας, τοῦτον σημήνας, προβήσομαι ἐς τὸ πρόσω τοῦ λόγου, ὁμοίως 4
σμικρὰ καὶ μεγάλα ἄστεα ἀνθρώπων ἐπεξιών. τὰ γὰρ τὸ πάλαι μεγάλα ἦν, τὰ πολλὰ αὐτῶν σμικρὰ γέγονε· τὰ δὲ ἐπ'

ad antecedentia magis quam ad sequentia referri voluit, quae inde separanda esse vel illud *οὕτω δὴ* cum vi quadam apodoseos initio positum declarat.

ἐθελοντὴν αὐτὴν τοῖσι Φοίνιξι συνεκπλῶσαι] Laudat *Cr.* locum Eustath. ad Odyss. I, 431. pag. 71 supra ed. Basil., ubi est *συνεκπλεῦσαι*, quod ipsum aliquot codd. praebent: sed alteram formam magis ex Herodoti usu esse nunc satis constat. Vid. Bredov. p. 171. Ad verba *ἐθελοντὴν αὐτὴν* idem *Cr.* laudat Schaef. ad Sophocl. Trach. v. 1127. p. 342 Lips. Tu vid. Herod. VI, 25. — *ὡς ἂν* sequente coniunctivo, ut I, 11., explicuit Baeumlein Ueber die griech. Modi p. 216. Cf. etiam Kuehner Gr. Gr. §. 775.

ἐγὼ δὲ περὶ μὲν τούτων οὐκ ἔρχομαι ἐρέων] *ἔρχομαι ἐρέων* antiquo dicendi genere dixit, quo significatur, *nunc, hoc ipso temporis momento aliquid indicatum, expositum iri.* Imitatus est Pausan. X, 19. §. 2, ubi vid. Siebelis, itemque Lucianus, alii, quos laudat C. Fr. Hermann. ad Lucian. Quomodo hist. conscrib. cap. 18. p. 125. Conf. etiam Kuehner Gr. Gr. §. 661 not. 2. Pro *οὕτως* in seqq. Bredovio auctore p. 112 et hoc loco et aliis (I, 56. 76. 117. 176 etc.) rescribendum *οὕτω*. Equidem in talibus a librorum omnium auctoritate discedere nolui.

τὸν δὲ οἶδα — τοῦτον σημήνας] *τὸν* i. e. *ὅν*, cui respondet *τοῦτον*. Plurima exempla ex Herodoto collegit Struve Specim. I. Quaestt. de dialect. Herodot. p. 28 seq.

τοῦτον σημήνας, προβήσομαι ἐς τὸ πρόσω τοῦ λόγου] *προβήσομαι* revocavimus, cum *παραβήσομαι*, quod Reizio debemus, codicum auctoritate careat. Similis confusio, laudante *Cr.*, in Nicolao Methonensi nuper vulgato p. 168 ed. Voemel. Mox utroque loco scripsi *σμικρὰ* eandemque formam etiam aliis locis cum recentt. edd. retinui; vid. Bredov. p. 121. Ad ipsam Herodoti locutionem conf. Dionys. Halic. Antiqq. Romm. II, 3 (*ποιοῦντα μεγάλας ἐκ μικρῶν τὰς πόλεις*), ad quem locum Ambroschius excitavit similes aliquot VI, 19. VII, 53. VIII, 40. Mox dedimus *τὸ πάλαι*. Vulgo male *τοπάλαι*. Ad argumentum ipsum si spectamus, candidum inde apparet ac simplex Nostri studium veri, quo ductus nullam rem, vel eam, quae levissima videretur, praetermitteret accuratissimeque referret, quaecunque ad propositum facere viderentur. Quod merito laudat Dahlmann. in Herod. p. 177. Nam haec verba adumbrationen quasi totius operis continent, paucisque universum Nostri consilium in historia nunc exponenda declarant. Ubi *Cr.* conferri iubet Plat. de Legg. III. p. 676. (s. p. 278 Bekk.) Add. Iaeger. Disputt. Herodd. (Gotting. 1828) p. 49.

τὰ δὲ ἐπ' ἐμεῦ ἦν μεγάλα] i. e. *quae mea aetate* magna fuerant, antea parva fuerunt. Dictionem *ἐπ' ἐμεῦ mea aetate, meâ memoriâ*, satis illustrat Fischer. ad Well. III, 6. p. 228. Tu cf. Herod. VIII, 44. — *ἐμεῦ* scripsi cum recentt. edd. pro vulg. *ἐμοῦ*, quae forma ab Herodoto aliena dicitur Bredovio p. 281.

Digitized by Google

ἐμεῦ ἦν μεγάλα, πρότερον ἦν σμικρά. τὴν ἀνθρωπηΐην ὦν ἐπιστάμενος εὐδαιμονίην οὐδαμὰ ἐν τὠυτῷ μένουσαν, ἐπιμνήσομαι ἀμφοτέρων ὁμοίως.

Κροῖσος ἦν Λυδὸς μὲν γένος, παῖς δὲ Ἀλυάττεω, τύραν- 6
νος δὲ ἐθνέων τῶν ἐντὸς Ἅλυος ποταμοῦ· ὃς ῥέων ἀπὸ μεσαμβρίης μεταξὺ Σύρων καὶ Παφλαγόνων, ἐξίει πρὸς βορέην ἄνε-

τὴν ἀνθρωπηΐην ὦν ἐπιστάμενος εὐδαιμονίην κ. τ. λ.] i. e. „*persuasum igitur habens, humanam felicitatem neutiquam eodem loco manere, utrarumque perinde faciam mentionem.*"

Cap. VI.

Κροῖσος ἦν Λυδὸς μὲν γένος κ. τ. λ.] Male quidam τὸ γένος; nos secuti sumus Schweigh. et Gaisf. In seqq. (quae laudat Ammonius voce τύραννος pag. 138) vocem τύραννος accipe eo sensu, quo omnino *regem* indicat. Conf. quae Creuz. disputavit in Fragm. hist. p. 151. 234, qui nunc addit Eustath. ad Odyss. XVIII. p. 658 lin. 30 ed. Bas. et Sestini in libro, qui inscribitur Descrizion. degli Stateri antichi p. 18. Idem denique monet, antiquum Lydorum τυράννου nomen fuisse *Λαΐλας*, teste Hesychio s. v. et Suida s. v. coll. Iablonski Diss. de lingua Lycaon. in Opuscc. III. p. 88. Equidem nunc lectorem ablego ad copiosam de *tyranni* voce eiusque notione disputationem Eberti in Diss. Sicull. p. 55 sq. et Plassii in libro: Die Tyrannis etc. I. p. 123 seqq.

τῶν ἐντὸς Ἅλυος ποταμοῦ· ὃς ῥέων ἀπὸ μεσαμβρίης μεταξὺ Σύρων καὶ Παφλαγόνων] Apud Arrian. (Peripl. Pont. Euxin. cap. 15) cum legamus, Halyn non a meridie (ut Herodotus tradit), sed a solis ortu labi, duos fuisse cognomines fluvios, alterum influentem in alterum, alterum ab oriente decurrentem, alterum a meridie, post Danvillium statuit Larcher. Quae tamen iustis rationibus carere, cum unus modo sit Halys fluvius a meridie, ut Herod. enarrat, delabens, recte posuit Rennelius System. d. Geogr. d. Herod. p. 467 ed. vernac. Facit huc inprimis Nostri locus I, 72, ubi fluvii, qui nunc vocatur *Kisil-Irmak*, cursus indicatur: ad quem locum vid. allata. Iam quae illic sunt τὰ κάτω τῆς Ἀσίης, eadem h. l. et V, 102 dicuntur τὰ ἐντὸς Ἅλυος, i. e ea Asiae minoris pars, quae ab Halye occidentem versus sita est, Herodoto, Graeco homini eique Halicarnassensi, utique *intra* Halyn visa, extra quem Asia incipit superior. *Syros* quos appellat Noster, alias vulgo dicuntur *Cappadoces*, teste ipso Herod. I, 72. qui *Συρίους Καππαδόκας* appellat; unde vel h. l. pro *Σύρων* Bredov. p. 70 scribi vult *Συρίων*. *Cr.* conferri iubet Wessel. Probab. c. 9.

ἐξίει πρὸς βορέην ἄνεμ.] Variant libri, quorum alii ἐξίησι (ad vulgarem dicendi normam), alii ἐξήει, unde apud Schaeferum ἐξιεῖ. Quod recepimus ἐξίει, probatur constanti Herodoti usu, quem commonstravit Bredov. p. 393. Nec aliter Krebs. in Programm. Weilburg. ann. 1826, quo continentur quaedam ex familiari interpretatione Herod. p. 16. Ad significationem verbi de fluvio in mare s. in alterum flumen se exonerante dicti (ubi vulgo supplent τὸ ὕδωρ, quod ipsum addidit Noster VII, 109. cf. Lambert. Bos. de ellipss. p. 501) conf. Lobeck. ad Sophocl. Aiac. p. 189. ed. sec. Meineke ad Scymn. Chium p. 45. Eodem sensu ἐκδιδόναι apud Nostrum III, 9. 115. IV, 85. ubi plura. Nec aliter Arrian. Ind. 2. 4. 5. 21, qui cap. 3 ἐμβάλλειν quoque ita adhibuit. Addit *Cr.* Apollonii Rhod. Scholiast. Paris. ad IV, 248: Ἑκαταῖος δὲ ἱστορεῖ μὴ ἐκδιδόναι εἰς τὴν θάλασσαν τὸν Φᾶσιν. et Fragm. Soph. p. 650 ed. Brunck.

Digitized by Google

μον ἐς τὸν Εὔξεινον καλεόμενον πόντον. Οὗτος ὁ Κροῖσος βαρβάρων πρῶτος, τῶν ἡμεῖς ἴδμεν, τοὺς μὲν κατεστρέψατο Ἑλλήνων ἐς φόρου ἀπαγωγήν, τοὺς δὲ φίλους προσεποιήσατο. κατεστρέψατο μὲν Ἴωνάς τε καὶ Αἰολέας καὶ Δωριέας τοὺς ἐν τῇ Ἀσίῃ, φίλους δὲ προσεποιήσατο Λακεδαιμονίους. πρὸ δὲ τῆς Κροίσου ἀρχῆς πάντες Ἕλληνες ἦσαν ἐλεύθεροι· τὸ γὰρ

Sed in proximis verbis πρὸς βορέην ἄνεμον abundantiam quandam orationis vidisse mihi videor, de qua idem Lambertus Bosius l. l. p. 31. Add. Weiske de pleonasm. p. 42. Pro vulg. βορῆν cum recentt. edd. scripsi βορέην, ut I, 174. Bredovium secutus p. 220, ubi vide plura.

οὗτος ὁ Κροῖσος] „Haec verba laudare videtur Apollon. Dyscolus de pronom. pag. 333 ed. Bekk.“ *Cr.*

πρὸ δὲ τῆς Κροίσου ἀρχῆς πάντες Ἕλληνες ἦσαν ἐλεύθεροι] Hoc vix verum omnino videri statuit Marquardt De Cyzico p. 55 seqq. quandoquidem vel antea Graecorum res a Lydorum regibus suspensas quodammodo fuisse inde pateat, quod non nisi Gygis permissu Abydum condiderint Milesii, teste Strabone XIII. p. 590: Qui si regis potentis omniaque circum circa imperio suo tenentis auctoritatem in urbe condenda respexerint, vix inde concludi poterit, eosdem non liberos fuisse, ac subditos iam Lydorum regibus.

τὸ γὰρ Κιμμερίων στράτευμα κ. τ. λ.] i. e. *Namque Cimmeriorum expeditio contra Ioniam suscepta, quae Croeso prior erat, non oppidorum fuit redactio in potestatem, sed rapina ex incursione.* Dicendi genus paulo durius videtur pro: οὐ κατεστρέψατο τὰς πόλεις, ἀλλὰ ἐξ ἐπιδρομῆς ἡρπάξαντο, ut Krebs. interpretatur l. l. p. 19. Hinc, auctore Caesar. De carm. Gr. eleg. origin. (Marburg. 1837. 8) καταστροφή est *occupatio*, non eversio. Ad locutionem ἐξ ἐπιδρομῆς *Cr.* laudat Paus. VII, 25. §. 21. Tu adde sis Plat. de Re publ. X. p. 619 D. Plutarch. Anton. 80.

Hanc Cimmeriorum incursionem Ardye Lydis imperante post Gygem accidisse, ipse Noster refert infra c. 15. Add. I, 16. 103. IV, 11. 12. Quare Herodoti antiquioris auctoritatem Straboni iure praeferendam ducit Wessel. Ille enim (I. p. 6 s. p. 12. III. p. 149 s. p. 222) Homeri fere temporibus Cimmeriorum invasionem adscribit. Id quod Larchero ita conciliandum videbatur, ut duae fuerint Cimmeriorum expeditiones, altera posterior, de qua Herodotus scripserit, altera prior, Homericae aut remotioris adeo aetatis, cuius Euripides quoque mentionem fecerit in Iphig. in Taur. 1106 sqq. (1113 al.) rem poetarum more magis exornans, cum de urbibus enarret dirutis, quae tunc temporis ne exsistere quidem potuerint. Aliter visum est Volneyo (in Suppl. à l'Herod. de Larch. p. 75 ss. coll. p. 71 ss.), qui, quae apud Strabonem et Euripidem leguntur, hactenus non incredibilia putat, quod gens vaga, Nomades vocant, utique trium quatuorve seculorum decursu facile plures adeo incursiones in Asiam minorem facere potuerit. Ex Herodoti autem locis de Cimmeriorum expeditionibus omnino duplicem invasionem bene distingui posse idem censet, priorem Ardyis (699 a. Chr.) tempore, de qua Herod. I, 15, 6, posteriorem Alyattis et Cyaxaris tempore, de qua Herod. I, 103. Quae ipsa haud scio an melius ad unam eandemque invasionem continuatam, Ardyis (qui 678 a. Chr. regnare coepit) tempore inceptam et multo post demum sub Alyatte rege (617 a. Chr.) finitam expulsa ista gente (614 a. Chr.) referri queant. Exstitit postea Francke, qui (locum indicante *Cr.*) subtili disputatione, quae Callino inserta legitur, p. 109 sqq. itidem duplicem

Digitized by Google

Κιμμερίων στράτευμα τὸ ἐπὶ τὴν Ἰωνίην ἀπικόμενον, Κροίσου ἐὸν πρεσβύτερον, οὐ καταστροφὴ ἐγένετο τῶν πολίων, ἀλλ' ἐξ ἐπιδρομῆς ἁρπαγή. Ἡ δὲ ἡγεμονίη οὕτω περιῆλθε, 7
ἐοῦσα Ἡρακλειδέων, ἐς τὸ γένος τὸ Κροίσου, καλεομένους δὲ Μερμνάδας. Ἦν Κανδαύλης, τὸν οἱ Ἕλληνες Μυρσίλον οὐ-

probare studet Cimmeriorum invasionem, Sardiumque expugnationem. Alteram ponit priorem, ad Homeri aetatem recedentem et Callino poetae, qui et ipse Homero proximus fuerit, memoratam, cui praefuerit Lygdamus, in Cilicia post acerbo fato oppressus; alteram multo post accidisse vult, quam Cimmeriis Herodotus, Callisthenes Treribus ac Lyciis tribuat. Atque nituntur ista eo argumento, quo Callinum non Archilochi et Gygis aetate (quae vulgo recepta est sententia), sed multo antea Homeri fere aetate vixisse censeamus. Cf. I, 14. Utut est, Herodotum, quem in Lydorum historia satis versatum haud pauca commonstrant, de una posterioris aetatis incursione verba fecisse, equidem haud sine magna veri specie mihi contendere posse videor. Atque hac in sententia iis confirmatus sum, quae a viris doctis nostrae aetatis de his Cimmeriorum incursionibus disputata inveni: vid. Bode: Gesch. d. hellen. Dichtk. II, 1. p. 150 seqq. Caesar l. l. p. 61 seqq. Westermann De Callisthen. Olynth. P. II, 3. p. 11 seqq. Rossignol in: Nouvelles Annales des Voyages 1853. I. p. 94., qui Herodotum tueri studuit, eius tantum Cimmeriorum incursionis memorem, quae ad suas historias pertinuerit. Quae de Cimmeriis apud veteres traduntur, ea omnia exhibet Ukert Geogr. d. Griech. III, 2. p. 360. I. p. 26 (coll. Grote history of Greece III. p. 333); unde satis intelligitur, permulta tradi, quae ad poetarum fabulas atque commenta potius reiicienda videantur, quam ad historiae fidem excutienda, ut prorsus incerta sit gentis origo ac sedes primitiva in regionibus Europae borealibus fere quaerenda. Quid, quod ipsum gentis nomen vario modo et scribentes et interpretantes (cf. Ukert III, 2. p. 368) ex Hebraeorum denique repetunt lingua, ubi *Kamar* denotet *tenebrosum, obscurum* (cf. Ukert I. p. 26), aut e Celtico, si diis placet, idiomate, ubi *Kimr* nomen Gallorum gens sibi vindicet, unde quoque *Cimbri*. Ita certe Volney. l. l. p. 75, cui addo Plut. narrat. in Vita Mar. 11, ubi praeter alia haec leguntur: *ἄλλοι δέ φασι, Κιμμερίων τὸ μὲν πρῶτον ὑφ' Ἑλλήνων τῶν πάλαι γνωσθέντων οὐ μέγα γενέσθαι τὸ παντὸς μόριον, ἀλλὰ φυγὴν ἢ στάσιν τινὰ βιασθεῖσαν ὑπὸ Σκυθῶν εἰς Ἀσίαν ἀπὸ τῆς Μαιώτιδος διαπεράσαι, Λυγδάμιος ἡγουμένου κ. τ. λ.*, ad quae doctum consulas interpretem Leopoldum p. 39—41. Sed haec nunc sufficiant, et comparentur cum iis, quae ad reliquos Herodoti locos supra laudatos afferemus.

Cap. VII.

Ἡ δὲ ἡγεμονίη οὕτω περιῆλθε κ. τ. λ.] Scripsit haec Noster respiciens ad ea, quae cap. 6 initio posuerat verba: *Κροῖσος ἦν Λυδὸς μὲν κ. τ. λ.* et *οὗτος ὁ Κροῖσος κ. τ. λ.*; unde particula *δὲ* hic demonstrandi et explicandi vim acquirit, quam eandem etiam in verbis sequentibus *καλεομένους δὲ Μερμνάδας* (quae ad proxime antecedentia *ἐς τὸ γένος τὸ Κροίσου* spectant) retinet. *καλεομένους* ut infra *καλεόμενος* retinui a Dindorfio mutatum in *καλευμένους* et *καλεύμενος*. Vid. Bredov. p. 372. 374. De *περιελθεῖν* aliisque cum *περὶ* compositis verbis hac in re usitatis cf. infra I, 96. 120. ibique nott.

τὸν οἱ Ἑλλ. Μυρσίλον οὐνομ.] *Μυρσίλον* pro *Μύρσιλον*, ut vulgo,

Digitized by Google

νομάζουσι, τύραννος Σαρδίων, ἀπόγονος δὲ Ἀλκαίου τοῦ Ἡρακλέος. Ἄγρων μὲν γὰρ ὁ Νίνου, τοῦ Βήλου, τοῦ Ἀλκαίου,

scripsi cum Schweigh., Gaisf., Matth. et Göttling. (Lehre v. Accent p. 184 seq.). Cf. Athen. X. p. 430. Dion. Halic. de compos. verbb. III. p. 36 Schaef. coll. Plehn. Lesbiacc. p. 205 sq. et de re Plin. H. N. XXXV, 8. Ac Graecorum quoque fabulis valde celebratus Μυρτίλος (male Μυρτὶλος aut Μύρτιλος), qui Pelopi in certamine cum Oenomao opem tulisse fertur, de quo *Cr.* laudat Nitsch. Lex. mythol. s. v. II. p. 293 sq. ed. Klopfer. et Schol. Apoll. Rhod. ad I, 752. ὁ δὲ Μυρτίλος Ἑρμοῦ υἱὸς ἐκ μιᾶς τῶν Δαναοῦ θυγατρῶν Φαεθούσης, οἱ δὲ ἐκ Κλυμένης, οἱ δὲ ἐκ Μυρτοῦς, μιᾶς τῶν Ἀμαζόνων. Nam Amazonum quoque vestigia quaedam in Lydorum rebus inveniri, inque numis adeo apparere idem monuit Fragmm. histt. p. 202. *Myrsilum* rerum Lesbiacarum scriptorem profert Plehn. l. l.

Ἄγρων μὲν γὰρ ὁ Νίνου, τοῦ Βήλου, τοῦ Ἀλκαίου, πρῶτος κ. τ. λ.] De Lydorum regno regibusque consul. Beck. Allgem. Weltgesch. I. p. 309 seqq. et quae habet Lanzi a *Cr.* allatus in Sagg. di ling. Etrusc. II. p. 42 coll. 82 ed. sec. In lectione Ἄγρων subsistendum duximus, ut dudum placuerat Wesselingio de hac genealogia quaedam notanti. Niebuhr. autem in scriptione super Euseb. Chronic. Armen. Commentatt. societ. reg. Berol. ann. 1820 et 1821 inserta pag. 48 sq. ex hisce genealogiis hoc colligi vult, hanc stirpem Lydorum regiam sive dynastiam ex Assyria cum maxime repetendam esse (cf. nott. ad I, 4 fin.), cum alii eo, quod Herculem abavum habeat haec stirps, Graecam fuisse ipsosque Lydos inde pro Graecis habendos esse statuant. Parum recte quidem. Namque ad Assyriam hanc Heraclidarum progeniem, quae Lydis imperasse dicitur, pertinere ipsa haec genealogia manifesto indicat, quamvis hic illic Graecum quendam colorem induxerit. *Hercules*, qui regiae stirpis auctor fertur, non alius est atque Hercules ille Assyrius, qui *Sandon* vocatur, Solis numen eiusque vim et effectus in omnem rerum naturam declarans eoque ipso ad Graeci Herculis significationem proxime accedens. De hoc deo, quem in Assyriorum monumentis nuper detectis haud raro repraesentatum videmus, satis copiose retulit Raoul Rochette in Journal d. Sav. 1850. p. 213 et in commentatione, quae inscribitur: Mém. sur l'Hercule assyrien et phénicien considerée dans ses rapports avec l'Hercule grec etc. (Mém. de l'Acad. des Inscriptt. T. XVII, 2., ubi vide inprimis p. 206 seqq.). Hunc sequitur Hupfeld Exercitt. Herodd. Specim. III. p. 5 seqq. 37 seqq.; nonnulla ipse addidi in: Jahrbb. f. Philol. u. Paedag. LXIV. p. 147 seq. *Alcaeus*, qui Herculis filius perhibetur, ad Graeca nos reiicit: etenim ipsi Herculi Alcmenae filio primitus *Alcaei* nomen fuisse tradunt; vid. Diod. Sic. I, 24 ibique Wesseling. *Belus*, quod summi dei solaris nomen esse constat (vid. ad I, 181), apud Servium ad Virgil. Aen. I, 729 primus Assyriorum rex dicitur. *Ninus*, Assyriorum sive deus sive rex, satis cognitus est ex Diodoro II, 1 seqq. vel potius e Ctesia, cuius vid. Fragmm. p. 389 seqq. *Agron*, qui primus Heraclidarum Sardibus regnasse dicitur, si a Graeca stirpe (ἄγρα) nomen repetas, *venator* dicendus erit, qualis ille *Nimrod* sacrae scripturae. Quae cum ita sint, satis patere existimamus, hanc regiam Lydorum stirpem, quae ab Hercule genus ducere fertur, ad Assyriam pertinere, idque ipsum admodum valere ad coniunctionem illam declarandam, quae olim Asiae minoris incolis cum ipsa Asia interiori eiusque regibus Assyriis intercesserit, quorum potentiam aeque atque sacra ad Asiam minorem usque pertinuisse credibile est; conf. supra I, 4 ibique nott. Movers: Die

Digitized by Google

πρῶτος Ἡρακλειδέων βασιλεὺς ἐγένετο Σαρδίων· Κανδαύλης δὲ ὁ Μύρσου ὕστατος. οἱ δὲ πρότερον Ἄγρωνος βασιλεύσαντες ταύτης τῆς χώρης ἦσαν ἀπόγονοι Λυδοῦ τοῦ Ἄτυος, ἀπ' ὅτευ ὁ δῆμος Λύδιος ἐκλήθη ὁ πᾶς οὗτος, πρότερον Μηΐων

Phöniz. I. p. 475 seqq. et Layard libro supra l. II. p. 227 seqq. 286 seqq. Ipsam Lydorum gentem hinc ad Semitas quoque referri vult Hupfeld l. l. pag. 12; in regionibus, quae Assyriis et Aramaeis finitimae sunt, primitus habitasse indeque profectam occupasse Maeoniam terram, quae ab advenis Lydiae nomen acceperit. Neque aliter fere statuit Curtius Archäolog. Zeit. XI. p. 149.

οἱ δὲ πρότερον Ἄγρωνος βασιλεύσαντες — ἦσαν ἀπόγονοι Λυδοῦ κ. τ. λ.] Cum Herodoto consentit antiquissimus Lydicarum rerum scriptor Xanthus, cuius locum servavit Dion. Halic. Antiqq. I, 28. p. 73 Reisk. in Xanthi fragmenta receptum atque illustratum a Creuz. (Fragmm. historicc. p. 147 sq. 149 sqq. 152 sqq.), qui idem nunc addit Schol. Platon. ad Tim. p. 25 B. p. 427 Bekk. *Τυῤῥηνία δὲ ἀπὸ Τυῤῥηνοῦ, τοῦ Ἄγρωνος, τοῦ Ἄτυος, τοῦ Λυδοῦ*; modo sana sint haec. Ac binis quidem locis Atyos mentionem facit Herodotus I, 94. IV, 45, non prorsus tamen sibi constans, cum Manis filium modo appellet *Atyn*, modo *Cotyn*. In *Atyos* regis nomine Etruscum latere etymon vult, monente *Cr.*, Lanzi l. l. II. p. 281 [p. 223 ed. sec.]. Ac sponte hoc nomen nos revocat ad deum illum *Atyn* s. *Attin* in Phrygum sacris satis cognitum, unde regia stirps indigena genus suum aeque repetebat atque Heraclidarum stirps, quae postmodo regnum assumsit, ab Hercule illo Assyrio. Ante Heraclidas ex Assyria ingressos hanc Atyis progeniem imperasse inde probabile fit. Conf. Hupfeld p. 16 seq. Tempora utriusque dynastiae sic constituit Larcher. (T. VIII. p. 204 seqq. 213 seqq. 575 coll. I. p. 189), ut Atys anno 1368 a. Chr. n. regnum susceperit, Agronis vero regnum inceperit ab anno 1220 a. Chr. n. Aliter Hupfeld p. 12., qui parum firmis rationibus ductus Lydos s. Assyrios duce Agrone post res Troianas demum immigrasse ponit.

ἀπ' ὅτευ ὁ δῆμος — Μηΐων καλεόμενος] ἀπ' ὅτευ iure a prioribus editoribus repositum loco vulgatae mendosae: ἀπό τευ. Sed dubitat Matth. ad h. l., an ὅστις de certo homine usurpetur; unde ipse scribi vult: ἀπὸ τοῦ, i. e. ἀφ' οὗ. Cf. quoque Gramm. Gr. §. 483. p. 906. Censori docto in Ephemm. Ienenss. 1817. nr. 164. p. 370 placuerat ἀπὸ τεῦ. Quae cum scripsissem, allatum est Struvii Quaest. de dialect. Herodot. specim. I, qui optime commonstravit, multis locis allatis, pronomen ὅστις pro simplice ὅς poni posse. Aliena autem ab Herodoti dialecto esse ἀπὸ (s. ἐπὶ, παρὰ) τοῦ idem contendit vir doctus. Vid. p. 1—6. (Regiomont. 1828.). Mox scripsi *Μηΐων* (pro vulg. *Μῄων*), ut legitur VII, 74. 77. Cf. Bredov. p. 175 et Creuzer ad Fragmm. historicc. p. 146 seq. Ipsum *Maeonis* nomen aeque atque Atyos ad sacra pertinere vel inde patet, quod Cybele dea *Maeonis* filia perhibetur Attinque quendam, qui ab aliis Atys vocatur, adamasse dicitur. Qua de re cf. quae *Cr.* laudavit l. l. p. 147. et Hupfeld p. 16. Addo, quod auctore Hoeck. (Cret. I. p. 130) ille modo Lydorum, modo Phrygum, modo utriusque gentis rex dicitur. Graecorum *Μαίων*, qui in Thebanorum rebus occurrit, Tydeo Thebis revertenti insidias struens, huc minus pertinet. Cf. IV, 393. Apollod. III, 6, 6, alia. Neque vero hoc praetereundum, quo etiam *Cr.* l. l. p. 169 attendi iubet, Herodotum non magis Lydos distinxisse a Maeonibus, quam Xanthum, eamque sententiam quoque ut veriorem praedicari a

Digitized by Google

καλεόμενος. παρὰ τούτων Ἡρακλεῖδαι ἐπιτραφθέντες ἔσχον τὴν ἀρχὴν ἐκ θεοπροπίου, ἐκ δούλης τε τῆς Ἰαρδάνου γεγονότες καὶ Ἡρακλέος, ἄρξαντες μὲν ἐπὶ δύο τε καὶ εἴκοσι γε-

Strab. XIII. p. 625. seq. s. p. 928 B., qui Lydos ab Homero nuspiam nominari doceat (Ili. II, 865). Unde apparet, eorum sententiam vix probari posse, qui superiorem eius terrae, quae postea Lydia est appellata, partem *Maeoniam*, inferiorem, quam *Caystrus* alluit, *Lydiam* antiquitus esse vocatam dicerent. Vid. Cr. l. l. et Hupfeld p. 14, qui contra disertum Herodoti testimonium Maeones, quos antiquissimos terrae incolas habet, distingui vult a Lydis postmodo ingressis; vide paulo antea nott.

παρὰ τούτων Ἡρακλεῖδαι ἐπιτραφθέντες] Particulam δὲ post τούτων eiecimus, probantibus Schweighaeus. et Gaisf., quamvis retineat Matth. Abest enim illa a libris manu scriptis et bene abesse potest ex Herodoti loquendi usu. Sensum loci bene reddidit Schweigh.: „*ab his priscis regibus commissum sibi regnum ex oraculi edicto obtinuerunt Heraclidae;*" quod hanc ob causam moneo, ne quis Coraï adstipuletur legenti: ἐπιτραφέντες (pro ἐπιτραφθέντες), quod idem sit atque ἐπιγενόμενοι, i. e. „*ab his succedentes Heraclidae*" etc., quodque sane reperiatur II, 121. §. 1, ubi vid. Sed ἐπιτραφθέντες pertinet ad verbum ἐπιτρέπειν, quo Noster usus est III, 157. Est enim *committere, permittere* regnum. Nec insolita haec structura, ubi istiusmodi verbis in passivo additur idem obiecti accusativus. Vid. Fisch. ad Well. III, 1. p. 437 sq. et Sintenis in: Jahrbb. f. Philolog. u. Paedag. XVI, 2. p. 146. Et res ipsa nos admonet regnorum orientalium conditionis atque status, ubi hoc modo regnorum eversiones effici videmus, quando nimirum reges, inertia ac luxurie diffluentes, regni curam aliis permittunt, a quibus ipsi deinceps regno deiiciuntur.

ἐκ δούλης — Ἡρακλέος] Sunt qui Heraclidas non ab Iardani serva, sed ab Omphale sive uxore Iardani sive filia oriundos esse statuant. Quam in rem veterum testimonia iam attulit Wesselingius ac disquisivit Creuzer. in Fragmm. historicc. p. 186 seq.; tu vid. inprimis Hellanic. ap. Steph. Byz. voc. Ἀκέλη (fragmm. Hell. p. 134) coll. Diod. Sic. IV, 31 et Dion. Chrysost. Orat. XV. §. 5. p. 236 B. qui cum Herodoto plane consentit. De Omphale, in cuius servitio fuerit Hercules, quae veteres commenti sunt, hic referre non attinet: haec enim omnia pertinent ad illum Herculem Assyrium, qui *Sandon* vocatur; conf. Hupfeld p. 57. 62 seqq. Raoul Rochette l. l. p. 190 seqq. p. 206 seqq. p. 231 seqq. Neque alio ducît ipsum *Jardani* nomen, in quo *Sardan* s. *Sjardan* latere arbitratur C. O. Müller: Kleine deutsche Schrift. II. p. 109. — Quod ad temporum rationes attinet, auctore Larchero regnare incepit Agron, primus Heraclidarum rex, anno 1220; unde usque ad Herculem progenitorem stirpis quinque cum sint generationes sive 166 anni, Herculis ipsius annus natalis incidet in ann. 1386 a. Chr., id quod tantum duorum annorum spatio differt ab eo ipso numero, quem ipse Herodotus prodidit II, 145. Ita certe Larcher. l. l., ubi Herodoti fidem confirmare et a pravis aliorum coniecturis vindicare studuit. Add. Clinton. Fast. Hellen. I. p. 133 not.

ἄρξαντες μὲν ἐπὶ — πεντακόσια] Haec minus congruere existimat Larcher. l. l. p. 213 et 14; quoniam ipse Herod. II, 142 γενεὰν triginta trium annorum et quatuor mensium spatio definiat, ut centum fere annos tres efficiant γενεαί. Quare h. l. legendum suspicatur: ἄρξαντες μὲν ἐπὶ πεντεκαίδεκα γενεάς, quum ultimus annorum numerus utique sanus sit. Sed bene iam Volneyus notavit,

Digitized by Google

νεὰς ἀνδρῶν, ἔτεα πέντε τε καὶ πεντακόσια, παῖς παρὰ πα-
τρὸς ἐκδεκόμενος τὴν ἀρχήν, μέχρι Κανδαύλεω τοῦ Μύρσου.
Οὗτος δὴ ὢν ὁ Κανδαύλης ἠράσθη τῆς ἑωυτοῦ γυναικός· ἐρα- 8

quam negligenter in istiusmodi rebus omnino egerint veteres quamque varie pro temporum ac locorum ratione generationum annos definierint. Cf. eius Suppl. à l'Herod. de Larcher. p. 76 sqq. 79. Add. Dahlmann. Herod. p. 99, qui hoc ad eorum errorum genus revocare vult, quales in numeris omnino apud Herodotum saepius deprehendantur. Unde eo usque progreditur Mure history etc. IV. p. 71. 417 seq., ut Herodoto omnem temporum accurate indicandorum rationem abiudicandam esse temere pronuntiet. Negris Larcheri coniecturam secutus edidit: *ἄρξαντες μὲν ἐπὶ πεντεκαίδεκα γενεὰς ἀνδρῶν ἔτεα δύο τε καὶ πεντακόσια*. Reliqui editores vulgatam retinuerunt, quam et ipse retinendam duxi, probatam quoque viro docto, qui Hildeshemii 1853 edidit programma: Jatho: zur Chronologie der ältesten Geschichte d. Menschheit. p. 10. — *ἐπὶ* in hisce Krebs. l. l. p. 23 reddi voluit: *ad, circiter*. Sed rectius Schweigh. *per*, cum *ἐπὶ* hoc loco de temporis quodam spatio sit accipiendum. Cf. II, 119. 133. Plura Fischer. ad Well. III, 6. p. 243 et 44. C. G. Krüger. in indic. ad Xenoph. Anab. p. 487. Ad ipsum numerorum ordinem conf. Bredov. p. 280.

παῖς παρὰ — ἀρχήν] Structura loci uti non impedita, ita tamen nonnihil a vulgari orationis structura recedens. Sunt enim nominativi absoluti eorum ex genere, quos explicuit Matth. Gramm. Graec. §. 562 not. Caeterum facile est in Herodotea locutione, quam imitando expressisse volunt Athenagoram in Legat. ad Marc. Anton. et Lucium Commod. p. fin., agnoscere indicium regni hereditarii legitime suscepti. Quo sensu Thucyd. I, 13 dicit de Graecorum regnis *πατρικὰς βασιλείας*. Add. Xen. Cyrop. I, 1, 4 et cf. Herod. II, 166 fin.

Cap. VIII.

οὗτος δὴ ὢν ὁ Κανδ. — γυναικός] Miratur Hoffmeister (Sittlich-religiöse Lebensansicht des Herodotus s. Beiträge etc. II. p. 79), quod Candaules hic suam ipsius uxorem amasse dicitur, quare *ἠράσθη* reddi vult: „*er war ausserordentlich, leidenschaftlich verliebt*". Ac sane hoc verbum de iis dici, qui vel depereunt vel maiore quadam alicuius rei assequendae cupidine ducuntur, satis constat; conf. Herod. I, 96. coll. III, 53. IX, 108. De ipso uxoris nomine, quod reticetur, vid. nott. ad I, 12. De *Candaule Cr.* adscripserat haecce Hesychii verba: *Κανδαύλης· Ἑρμῆς ἢ Ἡρακλῆς*. Quod de Lydis accipiendum esse persuasit Iablonskius Dissert. de ling. Lycaon. III. p. 85 Opuscc. Nam divinitatis esse nomen, quod rex sibi assumserit, alia huiuscemodi apud alias nationes exempla declarant. Itaque vel hoc *Candaulis* nomen ad Lydorum religiones aeque pertinebit atque ille Hercules Sandon sive Assyrius sive Lydius, regiae Lydorum gentis auctor. Conf. Movers l. l. I. p. 476 seq. Raoul Rochette l. l. p. 283, qui et ipse huc refert Hesychii verba, in quibus quod nuper Guil. Dindorf. (Thes. L. Gr. IV. p. 930) ita offendit, ut voces *ἢ Ἡρακλῆς* deleri vellet, equidem iustam causam desidero. Apud eundem Hesychium invenimus *Κάνδωλος· κακοῦργος, λῃστής*, idemque nomen etiam unus e Cercopibus, qui apud Harpocrationem (s. v. *Κέρκωψ*) vocatur *Ἄνδουλος*, apud Suidam (s. v. *Κέρκωπες*) *Κάνδουλος*, tulisse fertur: de quo vid. C. O. Müller Dorier I. p. 460. Lobeck Aglaoph. II. p. 1301. Quod vero apud Tzetzem Chil. VI. Hist. 54. atque nunc etiam in Crameri Anecdd. Oxonn. III, 351 (ubi Hipponactis affertur versus) legimus: *τὸ δὲ Κανδαύλης τὸν σκυ-*

Digitized by Google

σθεὶς δὲ ἐνόμιζέ οἱ εἶναι γυναῖκα πολλὸν πασέων καλλίστην, ὥς τε δὲ ταῦτα νομίζων· ἦν γάρ οἱ τῶν αἰχμοφόρων Γύγης ὁ Δασκύλου ἀρεσκόμενος μάλιστα· τούτῳ τῷ Γύγῃ καὶ τὰ

λοπνίκτην λέγει (quod vulgo vertunt *pelle praefocatum*), id scite emendat Jablonskius σκυλοκλέπτην, i. e. *spolia auferentem* (quod utrique et Herculi et Mercurio satis conveniat, cum alter virtute, alter dolo spolia auferat), aut σκυλοπύκτην, i. e. *pugnantem, pelle leonina indutum.* Mihi neutrum placet: etenim σκυλοπνίκτης *canum suffocatorem* declarat aptumque habet locum in furtis, ad quae facilius peragenda canum suffocatore opus est. Vid. Q. Curtius in Hoefer. Zeitschrift f. d. Wissensch. d. Sprach. II, 1. p. 220. qui ad Sanscritanas usque radices regreditur. Ad cannam s. arundinem in Lydorum terra frequentem *Candaulis* nomen nuper retulit Ed. Mueller in Schneidewin. Philolog. VII, 2. p. 253. Κάνδαυλος praeterea ap. Athen. XII. p. 516. s. p. 418 ed. Schweigh. occurrit condimenti sive edulii genus Lydicum. De quo tamen plura non constant. Vid. Iablonsk. l. l. p. 86. et Guil. Dindorf. l. l. IV. p. 931. Ut ad Candaulem Lydorum regem regrediar, mirum sane in iis, quae nuper Car. Muelleri (Fragmm. hist. Graecc. III. p. 380 seq.) et Aug. L. Federi (Excerpta e Polybio, Diodoro etc. Darmstad. 1848. fasc. II. p. 80. s. p. 101 ed. min.) cura e codice Escorialensi in lucem protracta sunt, Nicolai Damasceni Excerptis de Lydorum historia ne nomen quidem Candaulis comparere ultimumque huius stirpis regem vocari *Sadyattem*, a Gyge regno pulsum (de quo rege cf. I, 16), aliaque omnino narrari ab Herodoteis diversa alioque ex fonte, Xantho opinor rerum Lydiacarum scriptore ducta. Conf. quae dixi in Jahrbb. f. Philol. u. Paedag. LIX. p. 257 seqq.

ὥς τε δὲ ταῦτα νομίζων] Valde notandum et hic et in sequentibus simplex et antiquum dicendi genus, quod sibi placet saepius idem repetens, nec severam orationis normam curans, ad quam si haec exigere velis, respiciendum erit ad ea, quae infra, multis interiectis, leguntur: ἔλεγε πρὸς τὸν Γύγην τοιάδε. Eodem fere modo ὥστε I, 73 in verbis ὥστε δὲ περὶ πολλοῦ ποιεόμενος αὐτοὺς κ. τ. λ. Hinc explicanda quoque in sqq. particula γάρ, qua rationem antecedentium quodammodo reddit auctor, minus illa quidem necessaria, sed quae non sine vi quadam ad loci argumentum declarandum apposita est. Tu cf. Matth. Gr. Gr. §. 613, VII. p. 906. Plura ad Herod. I, 24. 124 coll. III, 121. Egregie vero, ut tot alia, hunc locum vernaculo sermone expressit Lange, cuius versionem adscriberem, nisi brevitati consulendum esset.

Γύγης ὁ Δασκύλου] De historia Gygis variisque vett. de eo traditionibus vid. infra ad c. 12. Intactum reliqui Δασκύλου, quod Dindorf p. XII in Δασκύλεω mutatum vult, a Dietschio nunc receptum; sed vid. Bredov. p. 233 seqq. Sic quoque Δασκύλου apud Pausan. IV, 21 et 35. et in Nicolai Damasceni Excerptis l. l. pag. 382. 383. 385.

τούτῳ τῷ Γύγῃ — ὁ Κανδ.] i. e. *huic Gygi res etiam gravissimas permittebat Candaules* s. *cum hocce Gyge res etiam gravissimas communicabat.* ὑπερτίθεσθαί τινί τι, *cum aliquo aliqua de re communicare, conferre ad aliquem, consulere aliquem,* invenitur quoque I, 107. 108 aliis locis, quos indicabit Lex. Herod. Schweigh. — Quae sequuntur verba, ea malim propter participium sic explicare: *et vero etiam in eo* (sc. multum illi tribuebat), *quod uxoris suae formam supra modum extulit,* de his sc. rebus cum eo verba faciens, de quibus vix cum alio quopiam, nisi cum intimo atque familiarissimo amico regem colloqui par erat. Nam ut iis assentiar, qui participium ὑπερεπαινέων pro

Digitized by Google

σπουδαιέστερα τῶν πρηγμάτων ὑπερετίθετο ὁ Κανδαύλης, καὶ δὴ καὶ τὸ εἶδος τῆς γυναικὸς ὑπερεπαινέων. χρόνου δὲ οὐ πολλοῦ διελθόντος (χρῆν γὰρ Κανδαύλῃ γενέσθαι κακῶς) ἔλεγε πρὸς τὸν Γύγην τοιάδε· „Γύγη, οὐ γάρ σε δοκέω πείθεσθαί

verbo finito poni existiment (citat *Cr.* Poppo Obss. critt. in Thuc. p. 154), vix a me impetrare possum. Conf. etiam Nitzsch ad Odyss. XII, 353. p. 403. Refert Matth. §. 631, 4. p. 1300 hunc locum ad ea, quae monstrant transitum participiorum in verbum finitum et vice versa quoque. Alia prorsus ratione nostrum locum interpungi vult censor quidam in Ephemer. Ienenss. 1817. nr. 164. p. 370. Comma vult poni post γυναικὸς et ex antecedenti ὑπερετίθετο repeti communicandi vim, sine notione secundaria interrogandi. Quod mihi certe videtur durius esse.

χρῆν γὰρ Κανδαύλῃ γενέσθαι κακῶς] i. e. *in fatis enim erat Candaulem infortunatum fieri.* De dictione, quam praeter alios imitatus est Lucianus Quom. scrib. hist. 18, cf. Herod. II, 161. IV, 79. V, 92, 4. IX, 109. Plura Wyttenbach. ad h. l. et C. F. Hermann. ad Luciani locum p. 125. Ellendt. ad Arrian. Exped. II, 3. §. 11. Atque etiam apud Pausaniam inde frequens invenitur χρῆναι de necessario eorum eventu, quae ab oraculo praedicta seu a fato constituta sint vel de faciendis iis, quae oraculum iusserit. Vid. Siebelis ad I, 19. §. 5. Ac monuit Iaeger. (Disputt. Herodott. Gotting. 1828) de Herodoti fato s. rerum necessitate, a numine divino imposita, quod exprimitur verbis δεῖ et χρὴ huiusque substantivo χρεών. Tu vid. p. 37 seq. Add. Ph. J. Ditges: de Fati apud Herodotum ratione Confl. 1842 p. 2 seqq. — Verbum γίγνεσθαι cum adverbiis iunctum optimorum scriptorum probatur usu, nec multum abest Latinorum: *male, bene esse* etc. Quae *Cr.* citat: Ast. ad Platonis Rem publ. p. 371. Goettling. ad Aristot. Polit. I, 3. p. 293. Musgrav. ad Euripid. Orest. vs. 74, iis nunc adde Stallbaum. ad Platon. Euthyphr. p. 10. 11.

ἔλεγε πρὸς τὸν Γύγην] Infra I, 10. 11 Γύγεα, cum Iones multa primae declinationis nomina secundum tertiam quoque flectant. Unde Dindorf, quem vid. p. XII, et Dietsch hoc loco ediderunt Γύγεα, probante Bredov. p. 223 seq. 226. Equidem libros scriptos secutus retinui Γύγην, ut cap. 14 Μίδην, quoniam nullam idoneam perspicio rationem, cur Herodotum utraque forma uti potuisse negem.

Γύγη, οὐ γάρ σε δοκέω κ. τ. λ.] Haec et sequentia ob elocutionis suavitatem, qua ipsa res fando iucundior fiat auribus, quam si oculis subiiciatur, laudat Dionysius Halic. de compos. verbb. sect. III. §. 24 sqq. Attica dialecto expressa. Ad quem locum videatur copiosa Sylburgii et Schaeferi annotatio, de singulis, in quibus discrepat uterque scriptor, monentium p. 39 sqq. ed. Schaef. De sententia *Cr.* conferri iubet Suetonium de Caligula simile quid narrantem in eius Vita c. 25. Particula γὰρ, quae orationem exorditur, ut infra I, 121 et 124: ὦ παῖ Καμβύσεω, σὲ γὰρ etc. coll. IV, 97. VI, 11, minime explicanda est *certe*, ut voluit Wyttenbachius, sed ita, ut ratione habita primitivae huius particulae notionis aut omissa esse quaedam verba sumas facile e contextu supplenda, quibus subiungatur γὰρ causam reddens; aut, quod malim, particula γὰρ referatur ad enuntiationem postpositam, quae proprie eam, in qua particula γὰρ exstat, antecedere debebat, causali sententia ut primaria praemissa. Ita hoc loco fingas Herodotum scribere in animo habuisse: ποίεε, ὅκως—θεήσεαι γυμνήν· οὐ γάρ σε δοκέω. Conf. I, 24. 30 etc. ibique adnott. Quem Herodoti usum ex Homero repetendum docuit nuper accurate

Digitized by Google

„μοι λέγοντι περὶ τοῦ εἴδεος τῆς γυναικός (ὦτα γὰρ τυγχά-„νει ἀνθρώποισι ἐόντα ἀπιστότερα ὀφθαλμῶν)· ποίεε, ὅκως „ἐκείνην θεήσεαι γυμνήν.“ Ὁ δὲ μέγα ἀμβώσας εἶπε· „Δέ-„σποτα, τίνα λέγεις λόγον οὐκ ὑγιέα, κελεύων με δέσποιναν „τὴν ἐμὴν θεήσασθαι γυμνήν; ἅμα δὲ κιθῶνι ἐκδυομένῳ συν-

de his disputans Jo. Classen in Programmate Francofurt. 1854. (Beobachtungen über d. homer. Sprachgebrauch) p. 8. Ac praeterea quoque consuli potest Hartung Lehre d. Partik. d. griech. Sprache I. p. 467.

ὦτα γὰρ — ὀφθαλμῶν] Plurimi hocce Herodoti dictum repetierunt posterae aetatis scriptores, indicante Wesselingio ad h. l. et Upton. ad Dionys. Halic. p. 42 ed. Schaef. Quibus multa alia addidit C. F. Hermann. ad Lucian. Quomodo hist. conscr. p. 183. 184. Ad Heraclitum hanc sententiam nuper referri voluit Bernays Heraclitt. P. I. p. 8. Quem vero huc retulerat *Cr.* versum Sophoclis (in Fragmm. nr. 77 ed. Brunck. nr. 127 ed. Wagner p. 769: ὄψις γὰρ ὤτων κριτικωτέρα πᾶσι), eum poetae abiudicant, ortum ex Oedip. Tyr. 1247 (s. 1237), ubi vid. interprr. Neque huc non pertinet Senec. Epist. VI. p. 17 ed. Matth.: — „homines amplius oculis, quam auribus credunt.“ In seqq. θεήσεαι, ut mox θεήσασθαι reliqui intactum; recentt. edd. θηήσεαι et θηήσασθαι. Vid. Bredov. p. 46. Ad structuram voculae ὅκως cum indicativi futuro conf. VII, 18 et quae disseruit de his Baeumlein: Griechische Mod. p. 112 seqq.

ὁ δὲ μέγα ἀμβώσας] De forma, quam Aeolicam dicit Schol. Hermog. p. 407 a *Cr.* laudatus, vid. I, 10. — Quae sequuntur Gygis verba, attulit Theo Progymnasmm. IV, 56. p. 68 ed. Finckh.

τίνα λέγεις λόγον οὐκ ὑγιέα] i. e. *quem sermonem tu profers minime sanum.* Sic ὑγιής saepe ad orationem sententiasque refertur, non solum apud poetas (v. c. apud Pindarum, de quo *Cr.* citat Ast. in Commentt. Societ. phil. Lips. II, 1. p. 21), verum apud philosophos quoque. Vid. Wyttenbach. ad Phaedon. p. 238 et quae habet *Cr.* ad Proclum (ad calc. Plotin. de pulcrit.) p. 83., in Fragmm. histt. p. 25. Add. Herod. VI, 100. VII, 157.

ἅμα δὲ κιθῶνι — γυνή] Scripsimus αἰδῶ pro αἰδὼ cum recentt. editt. Conferri vult *Cr.* Schaeferi laudata ad Dionys. Halic. de comp. verbb. p. 43. Sententiam ipsam haud pauci fuerunt, qui ex Herodoti ore repeterent aut certe similia proferrent. Cf. Wessel. ibiq. potiss. Plutarch. de audiend. poet. p. 37 D. ad quem locum consulas Wyttenbachii Animadvv. p. 308 seq. Qui, ut iam ante eum Upton. ad Dionys. Halic. l. l., sententiae originem e Theanus, feminae Pythagoricae, praecepto quodam repetendam esse suspicatur, cuius meminit Diogenes Laert. VII, 43: τῇ δὲ πρὸς τὸν ἴδιον ἄνδρα μελλούσῃ πορεύεσθαι (de coitu hoc accipiendum; vid. Schaefer. ad Dionys. l. l.) παρήνει, αμα τοῖς ἐνδύμασι καὶ τὴν αἰσχύνην ἀποτίθεσθαι, ἀνισταμένην δὲ πάλιν ἅμα αὐτοῖσιν ἀναλαμβάνειν. Contra Platoni in iis, quae scribit Polit. V, 6. p. 457 A.: ἀποδυτέον δὴ ταῖς τῶν φυλάκων γυναιξίν, ἐπείπερ ἀρετὴν ἀντὶ ἱματίων ἀμφιέσονται Herodoti locum, orationis formam saltem si respiciamus, obversatum fuisse contendit, monente *Cr.*, Astius ad h. l. p. 512. Caeterum ipsam Herodoti sententiam vere Graecam videri monet Becker in Charicl. I. p. 316. (II. p. 168 ed. sec.) Tu conf. etiam Grueneisen: Ueber das Sittliche d. bild. Kunst d. Griech. (Lips. 1833) p. 32. — κιθών Ionum esse pro χιτών satis constat. Cf. modo Fischer. ad Weller. I. p. 154. Gregor. Corinth. p. 414. Bredov. p. 91. 92. Declaratur autem interius Ionum vestimentum lanâ confectum

Digitized by Google

„ἐκδύεται καὶ τὴν αἰδῶ γυνή. πάλαι δὲ τὰ καλὰ ἀνθρώποισι
„ἐξεύρηται, ἐκ τῶν μανθάνειν δεῖ· ἐν τοῖσι ἓν τόδε ἐστὶ,
„σκοπέειν τινὰ τὰ ἑωυτοῦ. ἐγὼ δὲ πείθομαι ἐκείνην εἶναι πα-
„σέων γυναικῶν καλλίστην· καί σεο δέομαι μὴ δέεσθαι ἀνό-
„μων.“ Ὁ μὲν δὴ λέγων τοιαῦτα ἀπεμάχετο, ἀῤῥωδέων, μή 9
τί οἱ ἐξ αὐτῶν γένηται κακόν. Ὁ δὲ ἀμείβετο τοῖσδε· „Θάρ-
„σει, Γύγη, καὶ μὴ φοβεῦ μήτε ἐμὲ, ὥς σεο πειρώμενος λέγω
„λόγον τόνδε, μήτε γυναῖκα τὴν ἐμὴν, μή τί τοι ἐξ αὐτῆς

s. tunica manicata. Citat *Cr.* Boettiger. Vasengemälde I. p. 92. Tu vid. nott. ad Herodot. V, 87.

πάλαι δὲ τὰ καλὰ — δεῖ] Ex traiectione Herodotea, qua *τὰ καλὰ* proprie pertineat ad *μανθάνειν δεῖ*, Wyttenbach. in Selectt. hist. p. 345 haec verba sic accipienda docet: „*iam antiquitus inter homines ea inventa constitutaque sunt, ex quibus quid factu honestum sit, discere debemus.*“ Addit *Cr.* eodem sensu, quo hic *τὰ καλὰ* (*honesta*, *proba*) apud Homerum Odyss. XVIII, 229. XX, 310 *ἐσθλά*, atque Eustath. ad priorem locum p. 666, 34. Idem *Cr.* admonet Eustath. ad Odyss. XX, 293. p. 735, 36 ed. Basil., ubi de particula *πάλαι* disputat abundanter quasi a veteribus usurpata, quemadmodum *ποτέ*. Sed praestat in Herodoteo loco, si quid video, *πάλαι* explicare: *iam dudum*, ut fere in consimili Plotini loco Enn. II, lib. 9. c. 15. p. 213 F: *καὶ πάντας νόμους τοὺς ἐνταῦθα ἀτιμάσας καὶ τὴν ἀρετὴν τὴν ἐκ παντὸς τοῦ χρόνου ἀνευρημένην.*

σκοπέειν τινὰ τὰ ἑωυτοῦ] i. e. *sua quemque debere inspicere* s. *curare.* Moneo, ne quis praeferendum censeat *σκοπεύειν*, quod olim textum occuparat.

καί σεο δέομαι μὴ δέεσθαι ἀνόμων] Idem verbum bis positum non sine quadam vi, quamquam significatione nonnihil diversa. Est enim priori loco: *rogare*, ut alias frequentissime, adiuncto genitivo; altero loco est: *quaerere*, *arcessere aliquid*, *studere alicui rei.* Monuit Wyttenbach. l. l. p. 345 sq. laudans similes locos Herodoti III, 44. Xenophontis Cyropaed. I, 4, 12. Hinc cum illo vertere praestat: „*Et obsecro te, ne quaeras inhonesta.*“ Dionys. Halicarn. l. l. alterum *δέεσθαι* reddidit *χρήζειν* eiusque sensum bene assecutus est eius interpres Latinus: „teque oro, ne illicita a me *exigas.*“

Cap. IX.

ἀῤῥωδέων, μή τί οἱ ἐξ αὐτῶν γένηται κακόν] Post *ἀῤῥωδέων* in Etymolog. magn. p. 633, 43 et Zonar. p. 1472 additur *τὴν ψυχήν*, quod a libris Herodoteis abest. Confert *Cr.* Eustath. ad Odyss. XIX p. 705, 16 sqq. atque Heindorf. ad Platon. Protag. p. 501 sq., qui hoc loco utitur, quo contra Dawesii canonem coniunctivum (*γένηται*) in his stare posse commonstret. Tu vide nunc haec accurate tractantem Baeumlein Untersuch. über d. Griech. Mod. p. 196 seq.

ὥς σεο πειρώμενος λέγω λόγον τόνδε] Non video, cur recedam ab hac lectione nonnullis libris probata. Nec enim placet, quod Gronovius edidit *πειρώμενον λέγω λόγον*, nec quod Gaisf., probante Matthiae ac Stegero, e Sancrofti codice (vulg. *Arch.*) edidit: *ὥς σεο πειρώμενον λόγον τόνδε.* Nam vocem *λέγω*, quam ex glossa irrepsisse volunt, satis tueri videtur copiosa Herodoti oratio adeoque concinnitas quaedam cum sequentibus. Et confirmat quoque Dionys. l. l. p. 44. *βλάβος* Noster dixit forma magis poetica usus pro vulg. *βλάβη*. Conf. Bredov. p. 54.

Digitized by Google

„γένηται βλάβος. ἀρχὴν γὰρ ἐγὼ μηχανήσομαι οὕτω, ὥστε
„μηδὲ μαθεῖν μιν ὀφθεῖσαν ὑπὸ σεῦ. ἐγὼ γάρ σε ἐς τὸ οἴ-
„κημα, ἐν τῷ κοιμώμεθα, ὄπισθε τῆς ἀνοιγομένης θύρης
„στήσω· μετὰ δ' ἐμὲ ἐσελθόντα παρέσται καὶ ἡ γυνὴ ἡ ἐμὴ ἐς
„κοῖτον. κεῖται δὲ ἀγχοῦ τῆς ἐσόδου θρόνος· ἐπὶ τοῦτον τῶν 6
„ἱματίων κατὰ ἓν ἕκαστον ἐκδύνουσα θήσει· καὶ κατ' ἡσυ-
„χίην πολλὴν παρέξει τοι θεήσασθαι. ἐπεὰν δὲ ἀπὸ τοῦ θρό-
„νου στείχῃ ἐπὶ τὴν εὐνὴν, κατὰ νώτου τε αὐτῆς γένῃ, σοὶ
„μελέτω τὸ ἐνθεῦτεν, ὅκως μή σε ὄψεται ἰόντα διὰ θυρέων."
10 Ὁ μὲν δὴ, ὡς οὐκ ἠδύνατο διαφυγέειν, ἦν ἑτοῖμος. ὁ δὲ Καν-

ἀρχὴν γὰρ ἐγὼ μηχανήσομαι] ἀρχὴν *omnino* interpretatus est Hermann. ad Vig. p. 723 ubi vid. plura. Tu vid. nott. ad I, 86. II, 148.

ἐγὼ γάρ σε ἐς τὸ οἴκημα — στήσω] Valckenarius ex Dionysii loco coniiciebat: ἀγαγὼν γάρ σε, ut fere I, 10. 132. III, 61 ibiq. not. 85 et cf. quae *Cr.* ad Plotinum de pulcritud. adscripsit p. 518. Nec tamen opus hac emendatione. Mox idem Valckenarius rescripsit στήσω pro θήσω, quod invitis libris a Stephano illatum erat.

παρέσται καὶ ἡ γυνὴ ἡ ἐμὴ ἐς κοῖτον] In his κοῖτον recte servatum ab editoribus. Dionysius habet κοίτην, magis Attice; idque ipsum hic in quibusdam libris comparere dicitur. Sed vid. Creuzer. not. ad Cicer. de Natur. Deor. I, 11. pag. 50 coll. Matth. Gr. Gr. §. 95. p. 207. Alia forma eaque magis dialecti communis est κοιτὼν, de qua Wesseling. ad h. l., unde vel hic quidam libri κοιτῶνα. Recte autem observavit Bredov. p. 54, apud Herodotum κοῖτος et κοίτη inter se differre; ut enim ἐς κοῖτον h. l. idem fere valet atque in antecedentibus ἐς οἴκημα, i. e. in *somni cubiculum*, quum κοῖτος (VII, 17) *somnum* declaret, ita κοίτη dicitur *lectus* (I, 10. II, 95. 134. VII, 15. 16), unde ὥρη τῆς κοίτης *tempus quiescendi, dormiendi* I, 10. 10. V, 20 et in Vita Homer. 22, in qua cap. 31 invenitur κοίτην ποιεῖσθαι, *dormire, requiescere*. — Locutionem παρεῖναι — ἐς κοῖτον illustrant Valckenar. ad I, 21 et Kuehner Gr. Gr. §. 622, b.

ἐπὶ τοῦτον τῶν ἱματίων κατὰ ἓν ἕκαστον ἐκδύνουσα θήσει] „*in qua* (sella) *illa singulas vestes suas, aliam post aliam, exuens deponet.*" Ubi nota usum distributivum praepositionis κατὰ, a Schaefero ad Dionys. locum p. 44 sq. egregie aliquot Herodoteis locis illustratum. — In fine capitis ad verba ὅκως — ὄψεται cf. supra I, 8: ποίεε ὅκως — θεήσεαι, ibique not.

κεῖται δὲ ἀγχοῦ τῆς ἐσόδου θρόνος] De vocula θρόνος *Cr.* laudat praeter Matth. Animadverss. ad Hymn. Homericc. p. 382 primarium Athenaei locum V. p. 192 E: „ὁ γὰρ θρόνος, αὐτὸ μόνον ἐλευθέριός ἐστι καθέδρα σὺν ὑποποδίῳ· ὅπερ θρῆνυν καλοῦντες, ἐντεῦθεν αὐτὸν ὠνόμασαν θρόνον, τοῦ θρήσασθαι χάριν, ὅπερ ἐπὶ τοῦ καθίζεσθαι τάσσουσιν" κ. τ. λ. Distinguit deinde Athenaeus tum a κλισμὸς, tum a δίφρος (qui est „τρύτων εὐτελέστερος"). Hinc Larcherus voculam reddit *siège*, i. e. „un siège à bras avec un marchepied." Add. Creuzer: Ein altathen. Gefäss p. 38. 73. — In seqq. κατὰ νώτου legitur eodem modo I, 25. V, 118. Thucydid. III, 108. Vid. Kuehner. Gr. Gr. §. 606. Nos: *im Rücken*.

Cap. X.

ἦν ἑτοῖμος] Quod alias hanc dictionem infinitivus ποιέειν vel simile quid excipere soleat (v. I, 42.

Digitized by Google

δαύλης, ἐπεὶ ἐδόκεε ὥρη τῆς κοίτης εἶναι, ἤγαγε τὸν Γύγεα ἐς τὸ οἴκημα· καὶ μετὰ ταῦτα αὐτίκα παρῆν καὶ ἡ γυνή. ἐσελθοῦσαν δὲ καὶ τιθεῖσαν τὰ εἵματα ἐθηεῖτο ὁ Γύγης. ὡς δὲ κατὰ νώτου ἐγένετο, ἰούσης τῆς γυναικὸς ἐς τὴν κοίτην, ὑπεκδὺς ἐχώρεε ἔξω. καὶ ἡ γυνὴ ἐπορᾷ μιν ἐξιόντα. μαθοῦσα δὲ τὸ ποιηθὲν ἐκ τοῦ ἀνδρὸς, οὔτε ἀνέβωσεν αἰσχυνθεῖσα οὔτε ἔδοξε μαθεῖν, ἐν νόῳ ἔχουσα τίσεσθαι τὸν Κανδαύλεα. παρὰ γὰρ τοῖσι Λυδοῖσι, σχεδὸν δὲ καὶ παρὰ τοῖσι ἄλλοισι βαρβάροισι, καὶ ἄνδρα ὀφθῆναι γυμνὸν, ἐς αἰσχύνην μεγά-

III, 75), Dionysium h. l. ita legisse putabat Valckenarius: ἦν ἑτοῖμος ποιέειν ταῦτα, vel: ποιέειν ἦν ἑτοῖμος. Sed bene opposuit Schweighaeus. I, 70. V, 31. Scripsimus autem ἑτοῖμος, cum vulgo scribant ἕτοιμος, sed illud Ionum atque Dorum. Laudat *Cr.* Boeckh. ad Pindar. Olymp. II, 83 sq. p. 389. Gregor. Corinth. de dialect. p. 21 ed. Schaefer. In sqq. ad vocem κοίτην cf. nott. ad cap. 9.

ἐθηεῖτο ὁ Γύγης] ἐθηεῖτο praebent Mediceus liber aliique. Ac tenuit Schweighaeuserus. Vulgo quidem ἐθηῆτο, quam formam mendosam esse docuit Bredov. p. 46 de huius verbi formis apud Herodotum accurate disputans, omnibus locis allatis. *Cr.* de his consuli iubet Maittaire de dialect. p. 129 ed. Sturz. Koen. ad Gregor. Corinth. p. 223 ed. Schaef.

μαθοῦσα δὲ τὸ ποιηθὲν ἐκ τοῦ ἀνδρὸς] i. e. „*quae ut intellexit, quid a marito actum esset.*" Quod moneo propter praepositionem ἐκ, a nonnullis male intellectam. Eodem modo ἐκ in prooemio, ubi vid.

οὔτε ἀνέβωσεν αἰσχυνθεῖσα] ἀνέβωσεν, ut I, 8 ἀμβώσας coll. I, 68. 146. II, 121. VI, 131 (ibique Wessel.). IX, 53. De hac forma contracta omnia praebet Bredov. p. 195. 215 et Dindorf. p. VIII. Laudat *Cr.* Maittaire de dialect. p. 158 ed. Sturz. et Homer. Odyss. I, 378: ἐπιβώσομαι, ubi cf. Eustath. p. 66 supra ed. Basil. ex quo Phavorinus p. 701 lin. 38 seqq. — In seqq. ἔδοξε est: „*simulavit*, se nesciisse." Laudat. *Cr.* Valckenar. ad Euripid. Hippolyt. 462. p. 217. μαθεῖν scripsi (pro μαθέειν) meliores libros secutus. Conf. Bredov. p. 325: quo eodem auctore etiam cap. 9 lubens reposuissem διαφυγεῖν pro διαφυγέειν, nisi et h. l. et aliis consensus librorum obstaret, utramque formam apud Herodotum in usu fuisse monstrantium.

ἐς αἰσχύνην μεγάλην φέρει] ἐς meliores libri retinent, quamvis vel sine sententiae damno abesse possit atque re vera absit. Cf. Wessel. ad h. l. infra III, 133. *Cr.* laudat Thucydid. II, 37 fin., ubi Gottleberus Platonici loci admonuit in Menexen. 19. Atque iis locis, ubi abest praepositio, φέρειν est *afferre, gignere.* Nec aliter fere hoc loco reddere licet: „*Nam apud Lydos ac fere etiam apud caeteros barbaros vel viro magnum in probrum vertitur*, s. *magnum affert dedecus, quod nudus conspiciatur.*" Ad sententiam hoc loco expressam cf. quae Gyges eloquitur cap. 8.: ἅμα δὲ κιθῶνι ἐκδυομένῳ συνεκδύεται καὶ τὴν αἰδῶ γυνή; cuius sententiae a Plutarcho Nupt. Praecept. p. 139 C. vituperatae rationem hic quasi reddit Herodotus. Nec minus huc faciunt loci, quos *Cr.* adscripsit: Platonis in Re publ. V, 3. p. 452 C. p. 221 Bekk.: — οὐ πολὺς χρόνος, ἐξ οὗ τοῖς Ἕλλησιν ἐδόκει αἰσχρὰ εἶναι καὶ γέλοια, ἅπερ νῦν τοῖς πολλοῖς τῶν βαρβάρων, γυμνοὺς ἄνδρας ὁρᾶσθαι; atque Thucyd. I, 6 cum scholiis, Hesiodi (qui natalia nudari vetat) Ἔργ. 730. Tyrtaei I,

Digitized by Google

11 λην φέρει. Τότε μὲν δὴ οὕτω, οὐδὲν δηλώσασα, ἡσυχίην εἶχε· ὡς δὲ ἡμέρη τάχιστα ἐγεγόνεε, τῶν οἰκετέων τοὺς μάλιστα ὥρα πιστοὺς ἐόντας ἑωυτῇ, ἑτοίμους ποιησαμένη, ἐκάλεε τὸν Γύγεα. Ὁ δὲ οὐδὲν δοκέων αὐτὴν τῶν πρηχθέντων ἐπίστασθαι, ἦλθε καλεόμενος· ἐώθεε γὰρ καὶ πρόσθε, ὅκως ἡ βασίλεια καλέοι, φοιτᾶν. ὡς δὲ ὁ Γύγης ἀπίκετο, ἔλεγε ἡ γυνὴ τάδε· „Νῦν τοι δυῶν παρεουσέων, Γύγη, δίδωμι αἵρεσιν, ὁκοτέρην „βούλεαι τραπέσθαι· ἢ γὰρ Κανδαύλεα ἀποκτείνας, ἐμέ τε „καὶ τὴν βασιληΐην ἔχε τὴν Λυδῶν, ἢ αὐτὸν σὲ αὐτίκα οὕτω „ἀποθνήσκειν δεῖ· ὡς ἂν μὴ, πάντα πειθόμενος Κανδαύλῃ, „τοῦ λοιποῦ ἴδῃς, τὰ μή σε δεῖ. ἀλλ' ἤτοι κεῖνόν γε τὸν ταῦτα

21 (ex Homer. Iliad. XXII, 66 express.), ubi vid. Klotz. p. 22 et Xenophont. in Memorab. III, 11. De Lydis idem conferri vult Philostr. Iconn. I, 30 (p. 808 Olear.), quo loco utitur Winckelmann. ad velatum Herculis caput explicandum Opp. IV. p. 192. VII. p. 134. Addam de Persis, quos quamque humani corporis nudationem, capite excepto, turpissimam habuisse notant. Vid. Mongez. in Mémoir. de l'Instit. nation. T. I. p. 13.

Cap. XI.

τῶν οἰκετέων τοὺς μάλιστα ὥρα πιστοὺς ἐόντας ἑωυτῇ κ. τ. λ.] Comparat *Cr.* cum his ea, quae inveniuntur similia in carmine epico, cui nomen Nibelungen, nr. 29 vs. 701 p. 182. In proxime antecedentibus ad locutionem *ἡσυχίην εἶχε*, ubi articulus abest, conf. quae similia haud pauca protulit Struve Opuscull. II. p. 108. Formam *ὥρα* h. l. optimis libris probatam, cum alii ferrent *ἑώρα*, alii *ὅρα*, retinui cum recentt. edd. Plura Bredov. p. 313, cum quo eodem viro docto p. 320 intactum reliqui *ἐώθεε*, cuius loco Sancroft. codex *ἔωθε*, itemque (p. 372) *καλεόμενος*, ubi Dindorf. et Dietsch. *καλεύμενος*.

ὅκως ἡ βασίλεια καλέοι] i. e. „*quoties regina vocaret.*" Eodem modo infra III, 125. *ὅκως ὕοι.* I, 16. 100. 162. Tu vid. Hermann. ad Viger. p. 909 et quem *Cr.* laudat Dissen. Disquisitt. phill. I. p. 25. Mox dedi *δυῶν* pro *δυοῖν*. cf. ad I, 14.

ἢ αὐτὸν σὲ αὐτίκα οὕτω ἀποθνήσκειν δεῖ] *αὐτὸν σὲ* (pro *αὐτόν σε*) cum Schw., Gaisf. et Matth. dedimus. In vocula *οὕτω* insignis quaedam vis inest ad descriptionem apta, ut digito quasi monstrans haec edixisse regina videatur: *ita*, „*ut* scilicet illum (regem) nunc mori oportet." Neque enim haec ita dixisse videtur, ut satellites simul digito monstrarit, ad obtruncandum paratos. Simile Ciceronianum illud ex orat. pro Rosc. Am. 26, 71 „non *sic* nudos in flumen proiicere," laudavit Matth., aliaque eius generis, ubi sit *οὕτως* nostrum: „*ohne weiteres*, *ohne Umstände.*" — Caeterum non prorsus dissimilia in Longobardorum historia de Rosamunda narrantur, quae Helmichidis opera adhibita maritum regem Albuinum sustulit. Cf. Fr. Chr. Schlosser. Weltgesch. II, 1. p. 82 ibiq. laud. Eandem rem attigit Gibbon in hist. Rom. cap. XLV (T. X. p. 369 vers. german.).

ὡς ἂν μὴ — τοῦ λοιποῦ ἴδῃς] *τοῦ λοιποῦ* probe distinguendum a *τὸ λοιπόν*. Hoc indicat tempus continuum et perpetuum, illud repetitionem eiusdem facti reliquo tempore. Docuit Hermann. ad Viger. de idiotism. pag. 706, h. l. laudato.

ἀλλ' ἤτοι κεῖνόν γε τὸν ταῦτα βουλεύσαντα κ. τ. λ.] *κεῖνον*, si

Digitized by Google

„βουλεύσαντα δεῖ ἀπόλλυσθαι, ἢ σὲ τὸν ἐμὲ γυμνὴν θηησά-
„μενον καὶ ποιήσαντα οὐ νομιζόμενα.“ Ὁ δὲ Γύγης τέως μὲν
ἀπεθώυμαζε τὰ λεγόμενα· μετὰ δὲ ἱκέτευε, μή μιν ἀναγκαίῃ
7 ἐνδεῖν διακρῖναι τοιαύτην αἵρεσιν. οὐκ ὦν δὴ ἔπειθε, ἀλλ'
ὥρα ἀναγκαίην ἀληθέως προκειμένην, ἢ τὸν δεσπότεα ἀπολ-
λύναι, ἢ αὐτὸν ὑπ' ἄλλων ἀπόλλυσθαι. αἱρέεται αὐτὸς περι-
εῖναι. ἐπειρώτα δὴ λέγων τάδε· „Ἐπεί με ἀναγκάζεις δεσπό-
„τεα τὸν ἐμὸν κτείνειν οὐκ ἐθέλοντα, φέρε ἀκούσω, τέῳ καὶ
„τρόπῳ ἐπιχειρήσομεν αὐτῷ.“ Ἡ δὲ ὑπολαβοῦσα ἔφη· „Ἐκ
„τοῦ αὐτοῦ μὲν χωρίου ἡ ὁρμὴ ἔσται, ὅθεν περ καὶ ἐκεῖνος ἐμὲ
„ἐπεδέξατο γυμνήν, ὑπνωμένῳ δὲ ἡ ἐπιχείρησις ἔσται.“ Ὡς 12
δὲ ἤρτυσαν τὴν ἐπιβουλήν, νυκτὸς γινομένης (οὐ γὰρ μετίετο

Bredovium sequimur p. 120, et h. l. et aliis (v. c. I, 120. 122. 207 etc.) mutandum in ἐκεῖνον, quam formam solam Nostro in usu fuisse contendit. Equidem in his aeque atque in aliis consimilibus libros scriptos sequi malim. Ad voculam γε conf. Kuehner Gr. Gr. §. 703, 2. Hartung Lehr. d. griech. Part. II. p. 357. βουλεύειν hic valet *auctorem esse, statuere*: de qua verbi activi significatione monuit Bredov. p. 24.

ἱκέτευε, μή μιν ἀναγκαίῃ ἐνδεῖν διακρῖναι τοιαύτην αἵρεσιν] i. e. „*obsecrabat, ne ipsum necessitati illigaret diiudicandae talis optionis.*“ Admonuit *Cr.* Pythagorici dicti apud Diogen. Laert. VIII. §. 14: πρῶτόν τέ φασι τοῦτον ἀποφῆναι τὴν ψυχὴν κύκλον ἀνάγκης ἀμείβουσαν, ἄλλοτε ἄλλοις ἐνδεῖσθαι ζώοις. Plura, nec hoc loco Herodoteo omisso, idem *Cr.* in Dionys. p. 72. 74. Add. Herod. IX, 16. ἐνδεῖν ut invitis libris scriptis mutarem in ἐνδέειν, haud persuasit Bredov. p. 323 atque Dindorf p. XXIX. Neque etiam obsecutus est Dietsch.

οὐκ ὦν δὴ ἔπειθε — αἱρέεται αὐτὸς περιεῖναι] Annotat h. l. Matthiae, voculae οὐκ ὦν usum apud Herodotum esse in sententiis bimembribus, ita ut alterum membrum sine coniunctione subiiciatur, ad quod proprie spectet ὦν (ut h. l. αἱρέεται), quum negatio ad prius (h. l. ad ἔπειθε) sit referenda. Quam in rem laudat I, 59. 206. IV, 118, V, 92. Vid. eundem in Gr. Gr. §. 630, 2, *a* not. pag. 1291.

φέρε ἀκούσω τέῳ καὶ τρόπῳ ἐπιχειρήσομεν] ἐπιχειρήσομεν futurum tempus laudat Werferus Actt. phill. Monacenss. I. p. 223 sq. in iis, quae cum coniunctivum *deliberativum* deposcant, futurum praebeant. Cf. etiam Creuzer. ad Plotin. de pulcrit. p. 237 et infra Herodot. I, 65. — Mox ὑπνωμένῳ: est: „*ei, si somno penitus est oppressus.*“ Citat *Cr.* Casauboniana p. 86 ed. Chr. Wolf.

CAP. XII.

Ὡς δὲ ἤρτυσαν τὴν ἐπιβουλήν] i. e. *cum omnia ad insidias necessaria parassent* s. *cum de insidiis faciendis inter se constituissent.* In mentem venit Homeri, qui Ili. II, 55 cecinit: πυκινὴν ἠρτύνετο βουλήν, ubi vide sis Heynium (qui Herodoti non immemor fuit) atque Freytag. (in commentt. ad h. l. pag. 253). Idem verbum apud Herodot. I, 43. 61. II, 32. VII, 147.

οὐ γὰρ μετίετο ὁ Γύγης] Mediceus liber: ἐμετίετο, quod Gronovius alio loco (I, 114, ubi tamen pro ἐμετείθη nunc restitutum est μετείθη) tueri studuit. Tu vid. Buttmann. ausführl. Gramm. I. p. 543. II. p. 428. Add. Bredov. p. 312. In sqq. cum Gaisf. edidi οὐδεμία, libris scriptis poscentibus. Vulgo οὐδεμίῃ.

Digitized by Google

ὁ Γύγης, οὐδέ οἱ ἦν ἀπαλλαγὴ οὐδεμία, ἀλλ' ἔδεε ἢ αὐτὸν ἀπολωλέναι ἢ Κανδαύλεα) εἵπετο ἐς τὸν θάλαμον τῇ γυναικί. καί μιν ἐκείνη, ἐγχειρίδιον δοῦσα, κατακρύπτει ὑπὸ τὴν αὐτὴν θύρην. καὶ μετὰ ταῦτα, ἀναπαυομένου Κανδαύλεω, ὑπεισδύς τε καὶ ἀποκτείνας αὐτὸν, ἔσχε καὶ τὴν γυναῖκα καὶ τὴν

ἔσχε καὶ τὴν γυναῖκα καὶ τὴν βασιλητὴν Γύγης] Discrepant ea, quae Herodotus narravit quaeque excerpsit Aristidis scholiasta p. 138 ed. Frommel. nonnihil ab aliorum scriptorum narratione. Plutarch. Quaestt. Graecc. p. 301 Gygem exercitus ope regnum occupasse tradit, quod utrum ex Xantho, an alio aliquo Lydicarum rerum scriptore ille hauserit, ipsi Creuzero dubium videtur (Fragmm. historr. p. 204). Ex eodem Xantho probabiliter ducta sunt, quae de Gyge ad Lydorum regnum evecto copiosius narrata exstant in Nicolai Damasceni Excerptis supra (ad cap. 8) laudatis. In his Gyges et ipse Dascyli filius perhibetur, qui ad Sadyattis (quem pro Candaule in his Excerptis poni iam supra diximus) aulam adductus regi adeo gratus exstiterit, ut ab hoc ad Mysorum regem mitteretur, cuius filiam Sadyatti sponsam afferret. Sed iuvenis eximiae formae captus puellae amore eam in itinere tentat repugnantem idque post Sadyatti enarrantem, qui confestim Gygem interfici iubet. De quo Gyges certior factus effugit; deinde seditione mota Sadyattem interfecit Lydosque quamvis initio indignatos valdeque commotos ad suas perduxit partes ac denique Delphici dei iussu regnum assumsit, Sadyattis uxore in matrimonium ducta. Fabulis magis exornata Platonis est narratio de Gyge eiusque annulo mirifico, de Re publ. II, 3. pag. 359 s. pag. 37 Ast., quam tot deinceps celebrarunt, laudante Astio ad h. l. p. 393 coll. Xenophont. Cyropaed. VII, 2, 24, quibus *Cr.* addit Nonni narrat. in Creuz. Melett. I. p. 72 c. not. 28, et quae leguntur disputata in Menagianis II. p. 299 de Gyge, qui primus artem feminas castrandi invenerit. Add. Cosmas ad carm. Gregor. Nazianz. in Angel. Mai. Spicileg. Rom. II. p. 304 seq. Ad historiae fidem si haec revocare velis, mihi utique Herodoti narratio praeferenda videtur, tum quod Herodotum Lydicae regionis et historiae omnino valde gnarum fuisse putem, tum quod orientalium regnorum conditionem conversionesque, quales apud orientales in gynaeceis fiunt, respicienti haec quam maxime accommodata videbuntur. At vero ad mythologiam quoque antiquissimam fabularumque rationes ea pertinere, quae Plato, alii, de Gyge memoriae prodiderunt, nemo non videt. Nec tamen meum esse talia explicare et ad liquidum perducere bene sentio. Idem quodammodo valet de Candaule, qui Lydorum sermone Hercules est, quoque inde ad solares rationes perducimur, cum Gyges ille fabulosus, qui Candaulem opprimit annuli illius miri ope, non minus ad huiuscemodi rationes coelestes atque cosmogonias pertinere videatur, ubi non minor *solis*, quam *aquae* est locus. Sed haec et alia adumbravit Creuzer. in epistt. Homericc. ad Hermann. p. 103—106. Nec minus feminae nomen, quam silentio praetermisit Herodotus, ad fabulas quodammodo spectat, si quidem *Nysia* s. *Nyssa* ea in memoriam vocare possit, quae vulgo apud nos quoque traduntur de *Nyxis* (Wassernyxen), aut quod genii quidam, qui veterum Penatibus similes reperiuntur, Danis, Suecis Normannisque dicuntur *Nissen*. Sed totum adscribam locum Hephaestionis, qualis legitur in Photio ed. Imm. Bekker. p. 159: „ὡς ἡ Κανδαύλου γυνὴ, ἧς Ἡρόδοτος οὐ λέγει τοὔνομα, Νυσία (al. Μυσία h. l.) ἐκαλεῖτο· ἣν καὶ δίκορον καὶ ὀξυωπεστάτην φασὶ γενέσθαι, τὸν δρακοντίτην

βασιλήϊην Γύγης· τοῦ καὶ Ἀρχίλοχος ὁ Πάριος, κατὰ τὸν αὐ-

κτησαμένην λίθον, διὸ καὶ αἰσθέσθαι τὸν Γύγην ἐξιόντα διὰ τῶν θυρῶν (al. *ἐξιόντα εἰς ζήτησιν διὰ θυρῶν*)· *ἄλλοι Τουδοῦν αὐτὴν καλεῖσθαι, οἱ δὲ Κλυτίαν, Ἄβας δὲ Ἁβρωὼ ταύτην καλεῖσθαι· σιγῆσαι δὲ τοὔνομά φασι τῆς γυναικὸς τὸν Ἡρόδοτον, ἐπεὶ ὁ ἐρώμενος Ἡροδότου Πλησίῤῥοος Νυσίας* (al. *Νυσσίας*) *ὀνόματι ἐρασθεὶς Ἁλικαρνασίας τὸ γένος, ἐπεὶ μὴ τύχοι τῆς ἑταίρας, οὐκ ἀνεχόμενος βρόχῳ ἑαυτὸν ἀνήρτησε· διὸ φυλάξασθαι ὡς ἀπεχθὲς εἰπεῖν τὸ τῆς Νυσίας ὄνομα Ἡροδότον.*" Nomen *Νυσία* s. *Νυσσία* utrum a *νύσσω* (i. e. *excito*) an a *νύσσα* (*arbor*) sit repetendum, nolim discernere. *Τουδοῦν* illud, a nominativo *Τουδὼ* formatum, indeque feminarum Graecarum nominibus in *ω* exeuntibus (de quibus Tzschirner in Programm. Vratislav. 1851. p. 1 sqq.) accedens, Etruscum quid aut Umbricum sonare videtur. Vid. Lanzi in Sagg. di Ling. Etrusc. II. p. 146. 149. 151 (ubi *Tute* i. e. *Τυδεύς*). III. p. 808 (*Tuticus*, *Tutere* i. e. *Tuder*). C. O. Mueller. Etrusc. T. I. pag. 334 seq. Nam Tuscorum urbs memoratur *Tuder*. His addi nunc poterunt, quae disseruit E. Mueller. in Schneidewini Philolog. VII, 2. p. 246 seqq. 252 seqq., qui totam de Gyge fabulam ad Lydicae terrae naturam referri vult vulcanicam, quam dicunt, crebro inde mutatam, adeo ut quae aquosa fuerint, mox exsiccata, quae firma et solida, mox aquis repleta et demersa existant. Curtius (Archäolog. Zeit. XI. p. 150) Gygem numinis aquarum significationem habuisse contendit.

τοῦ καὶ Ἀρχίλοχος ὁ Πάριος, κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον γενόμενος, ἐν ἰάμβῳ τριμέτρῳ ἐπεμνήσθη] Haec verba a librario quodam Herodoteis adiecta suspicabatur Wesseling., adeoque persuasit Reizio in Praefat. p. XIX. Sed retinentur illa ab omnibus libris manu scriptis, nec ratio mihi apparet iusta, cur Herodotum, qui aliorum poetarum testimonia passim affert (vid. Schweighaeuser. ad h. l. add. II, 156. III, 38. 121. V, 95), hic idem fecisse negem. Legit denique haec verba suo in codice Rufinus Grammaticus p. 2713 ed. Putsch. et confirmari videntur illa repetitis verbis initio capitis sq.: *ἔσχε δὲ τὴν βασιλήϊην*, quae alioquin abundare iure dixeris. — Quod ad aetatem *Archilochi* attinet, quem Romuli aequalem facit Cicero in Tuscc. I, 1., hoc quidem satis certum videtur, Archilochum, qui Thasum in insulam colonus cessit anno nono, ex quo Gyges regnare coeperat, tum pueritiae annos iam excessisse (cf. Clinton. Fast. Hellen. I. p. 175), i. e. anno 708 a. Chr. n., eundemque Olymp. XXIII (687 a. Ch. n.) adhuc vixisse adeoque floruisse: quod plures testantur scriptores (vid. Clinton. I. p. 181.). Gyges vero ad regnum evectus est, si Larcherum sequimur (T. VII. p. 212. 599), Olympiad. XVI. s. 715 a. Chr., si Clintonem (I. p. 170), 716 a. Chr., regnumque auctore Herodoto (I, 14) tenuit per annos XXXVIII, id est, usque ad Olymp. XXV. annum tertium s. 678 ante Chr. n. (cf. Clint. I. p. 184), adeo ut Archilochum poetam aequalem habere potuerit, Herodotique testimonium gravissimum satis comprobetur. Tu conf. Caesar. De carmin. Graecc. eleg. orig. p. 59 seq. 72. Westermann. in Commentatione iam supra ad cap. 6 laudata pag. 12: qui de aetate poetae recte constituenda disputarunt: de ipso poeta cf. Fabric. Bibl. Graec. II. p. 107 seq. Liebel. ad Archilochi reliqq. p. 60 seq. Schneidewini Delect. poes. II. p. 171 seqq. Ulrici Gesch. d. hell. Poes. II. p. 263 ff. 269. Bode Gesch. d. hell. Dichtk. II, 1. p. 286 seqq. Bernhardy Griech. Litt. II. p. 351 seqq. Senarius ipse, quo respicere videtur Herodotus, exstat apud Aristotel. Rhetorr. III, 17 coll. Plutarch. Moral. II. p. 470 B. Unde relatus est in Brunckii Anal. T. I. p. 42, ubi vide Iacobsii Animadverss. Anthol. T. I. p. 155:

Digitized by Google

13 τὸν χρόνον γενόμενος, ἐν ἰάμβῳ τριμέτρῳ ἐπεμνήσθη. Ἔσχε δὲ τὴν βασιληΐην καὶ ἐκρατύνθη ἐκ τοῦ ἐν Δελφοῖσι χρηστηρίου. ὡς γὰρ δὴ οἱ Λυδοὶ δεινὸν ἐποιεῦντο τὸ Κανδαύλεω πάθος καὶ ἐν ὅπλοισι ἦσαν, συνέβησαν ἐς τὠυτὸ οἵ τε τοῦ Γύγεω στασιῶται καὶ οἱ λοιποὶ Λυδοί, ἢν μὲν δὴ τὸ χρηστήριον ἀνέλῃ μιν βασιλέα εἶναι Λυδῶν, τὸν δὲ βασιλεύειν· ἢν δὲ μή, ἀποδοῦναι ὀπίσω ἐς Ἡρακλείδας τὴν ἀρχήν. ἀνεῖλέ τε δὴ τὸ χρηστήριον, καὶ ἐβασίλευσεν οὕτω Γύγης. τοσόνδε μέντοι εἶπε ἡ Πυθίη, ὡς Ἡρακλείδῃσι τίσις ἥξει ἐς τὸν πέμπτον ἀπόγονον Γύγεω. τούτου τοῦ ἔπεος Λυδοί τε καὶ οἱ βασιλέες αὐτῶν λόγον οὐδένα ἐποιεῦντο, πρὶν δὴ ἐπετελέσθη.

14 Τὴν μὲν δὴ τυραννίδα οὕτω ἔσχον οἱ Μερμνάδαι, τοὺς Ἡρακλείδας ἀπελόμενοι. Γύγης δὲ τυραννεύσας ἀπέπεμψε ἀναθήματα ἐς Δελφοὺς οὐκ ὀλίγα. ἀλλ' ὅσα μὲν ἀργύρου

Οὔ μοι τὰ Γύγεω τοῦ πολυχρύσου μέλει.

CAP. XIII.

καὶ ἐν ὅπλοισι ἦσαν] Male nonnulli *ἔνοπλοι*, confusione satis frequenti. Vid. Wesseling. ibique laudatt. De Lydis admodum tumultuantibus, mox vero a Gyge sedatis ea conditione, ut Delphos mitterentur deum sciscitaturi, multa traduntur in Nicolai Excerptis supra laudatis p. 385 Muell., quae cum Herodoteis in eo quoque consentiunt, quod deum edixisse narrant: *ὅτι τοῖς Ἡρακλείδαις εἰς πέμπτην γενεὰν ἥκοι τίσις παρὰ τῶν Μερμναδῶν.*

συνέβησαν ἐς τὠυτὸ οἵ τε τοῦ Γύγεω στασιῶται κ. τ. λ.] i. e. „*convenit inter Gygis factionem et reliquos Lydos, ut, quando scilicet oraculum hunc regem Lydorum esse dixisset, hicce* (Gyges) *regnaret; sin minus, ut Heraclidis regnum restitueret.*" Particulam *δή*, quae male a quibusdam codd. abest, haud sine quadam vi orationi insertam esse, vix quemquam fugit. Nec alia fere eiusdem vis in sqq.: *ἀνεῖλέ τε δὴ τὸ χρηστήριον κ. τ. λ.* et in fine capitis: — *πρὶν δὴ ἐπετελέσθη.* Vid. Heller. in Schneidewini Philolog. VIII. p. 284. De loco ipso *Cr.* confert Eustath. ad Odyss. III, 225. p. 122 infr. ed. Basil. De structura, qua verbum *συνέβησαν* hic excipit infinitivus, vid. Schaefer. ad Lambert. Bos. de Ellips. p. 784., cui tamen *ὥστε* in his omissum esse statuenti recte, si quid video, oblocutus est Hermann. in Dissert. de Ellips. et Pleonasm. in Wolfii et Buttmann. Museo stud. antiq. Vol. I. p. 195. Cf. Herod. II, 79. — Mox pro *τόνδε βασιλεύειν* scripsi *τὸν δέ*, monente Buttmanno in Excurs. XII ad Demosthen. Mid. p. 158, ut II, 39, ubi vid. nott.

ἥξει ἐς τὸν πέμπτον ἀπόγονον Γύγεω] Qui *Croesus* erat, vid. infra I, 91.

CAP. XIV.

Γύγης δὲ τυραννεύσας ἀπέπεμψε ἀναθήματα ἐς Δελφούς] *τυραννεύσας* hic verte: „*cum regnum occupasset* s. *adeptus esset.*" Est haec aoristi participiorum vis de rebus transeuntibus, quam illustravit Hermann. ad Viger. p. 774, ubi hunc quoque locum laudat, ita vertens: „*regnum occupavit et misit.*" Simili modo *βασιλεύσας* II, 2, ubi vid. nott. Ad vocem *τυραννεύειν* cf. quae supra ad cap. 6 laudavimus.

ἀλλ' ὅσα μὲν ἀργύρου ἀναθήματα ἔστι οἱ πλεῖστα ἐν Δελφοῖσι] i. e. „*sed argentea quidem eius do-*

Digitized by Google

ἀναθήματα ἔστι οἱ πλεῖστα ἐν Δελφοῖσι· πάρεξ δὲ τοῦ ἀργύρου χρυσὸν ἄπλετον ἀνέθηκεν ἄλλον τε καί, τοῦ μάλιστα μνήμην ἄξιον ἔχειν ἐστί, κρητῆρές οἱ ἀριθμὸν ἓξ χρύσεοι ἀνακέαται. ἑστᾶσι δὲ οὗτοι ἐν τῷ Κορινθίων θησαυρῷ, σταθμὸν ἔχοντες τριήκοντα τάλαντα· ἀληθέϊ δὲ λόγῳ χρεωμένῳ οὐ Κορινθίων τοῦ δημοσίου ἐστὶν ὁ θησαυρὸς, ἀλλὰ Κυψέλου τοῦ

naria plurima Delphis exstant." Quae ad sensum certe negotium non facessunt, quamvis structura paulo sit impeditior. Quod enim ὅσα iungendum putant cum πλεῖστα, ut πλεῖστα ὅσα sint: *perquam multa, quam plurima*, noto dicendi genere, quod exemplis illustravit Schaefer. ad Dionys. Halic. de composit. verbb. p. 184, quodque vel in Latinorum dictione *nimium quantum* ac similibus agnosci potest, id minus aptum videtur propter verborum ordinem, qui hic inversus inveniatur, cum alias ὅσα suo vocabulo postponi soleat. Est unus modo locus Athenaei (T. IV. p. 208) alterque Scholiastae Philostrat. (p. 160 ed. Boissonad.), ubi ὅσα praepositum occurrit. Quae cum ita sint, malim cum Augusto Matthiae statuere, duo orationis membra hic in unum coaluisse: ἀλλ' ὅσα μὲν ἀργύρου ἀναθήματα ἔστι (τούτων), ταῦτά οἱ πλεῖστα ἔστι ἐν Δελφοῖσι. Vid. eundem quoque in Gramm. Gr. §. 445, 4. p. 832. Nec aliter fere iam dudum Larchero placuerat.

χρυσὸν ἄπλετον ἀνέθηκεν ἄλλον τε καί, τοῦ κ. τ. λ.] i. e. „*auri immensum pondus tum aliud* (s. aliarum rerum) *tum vero etiam, quod praecipue memoratu dignum est, crateres sex numero aurei ab eodem dedicati exstant.*" Reliqua interpretatione non egent. Ad pondus craterum, quod triginta talentorum aureorum fuisse dicitur, facit alter Nostri locus III, 95, ubi auri talentum unum tredecim argentea talenta aequare scribit. Inde summam Larcherus conficit 2,106,000 Livres. In verbis σταθμὸν ἔχοντες — τάλαντα notamus linguae usum, ex quo genitivi loco (ταλάντων) vox τάλαντα voci σταθμὸν adscribitur. Plura Matth. §. 428, 5 p. 794. et Kuehner. Gr. Gr. §. 473. — κρατῆρες, quod satis constat, proprie dicuntur maioris ambitus vasa ansis instructa, in quibus vinum, quod plerumque non merum, sed aqua temperatum sumebant, miscebatur. Neque vero in conviviis tantum adhibentur, sed in sacris etiam frequenter occurrunt, in templis expositi vel ornatus causa, haud raro splendide summoque artificio elaborati, indeque inter artis opera habiti; ex Herodoto conf. I, 51. 70. IV, 61. 152. Plura dabunt Panofka Recherches sur les noms des vases Grecs p. 11. 46. Ussing De nominibb. vass. Graecc. p. 74 seq. Becker Charicles I. p. 463 seq.

ἀληθέϊ δὲ λόγῳ χρεωμένῳ] Participii in dativo usum (ut II, 11, aliis locis) bene notavit Matthiae Gr. Gr. §. 388, b. p. 711. Tu verte: „*si quis verum dicere vult.*" Add. Kuehner. Gr. Gr. §. 581, b.

οὐ Κορινθίων τοῦ δημοσίου ἐστὶν ὁ θησαυρὸς, ἀλλὰ Κυψέλου τοῦ Ἠετίωνος] Pro δημοσίου libri quidam δήμου, quod, ut a sententia ipsa non alienum, ita tamen hic ex scribendi compendio ortum esse vix dubium. Hinc recte quoque tuitus est Schaefer. ad Lambert. Bos. de Ellipss. p. 462, ubi vid. — De *Cypselo* vid. infra V, 92. — θησαυροὶ saepenumero dicuntur aediculae s. cellae in Delphico templo a singulis regibus s. civitatibus dedicatae, in quibus sua quaeque civitas donaria, aurum etiam et argentum Apollini sacrandum deponeret. Minime igitur hic cogitandum de thesauris quibusdam Apollinis veluti fidei commissis. Egregie hoc admonuit Valcken. ad Herod. IV, 162, qui locus omnino cum nostro comparandus. Add. Wyttenbach. Animadv. ad Plutarch. Moral. I. p. 990.

Digitized by Google

Ἠετίωνος. Οὗτος δὲ ὁ Γύγης πρῶτος βαρβάρων, τῶν ἡμεῖς 8
ἴδμεν, ἐς Δελφοὺς ἀνέθηκε ἀναθήματα, μετὰ Μίδην τὸν Γορδίεω, Φρυγίης βασιλέα. ἀνέθηκε γὰρ δὴ καὶ Μίδης τὸν βασιλήϊον θρόνον, ἐς τὸν προκατίζων ἐδίκαζε, ἐόντα ἀξιοθέητον.

Kruse Hellas II, 2. p. 85, qui thesauros istiusmodi, quorum mentio fit apud veteres, recenset, atque C. F. Hermann: Gottesdienstl. Alterth. §. 19. not. 16.

Οὗτος δὲ ὁ Γύγης πρῶτος βαρβάρων, τῶν ἡμεῖς ἴδμεν κ. τ. λ.] Phanias ac Theopompus Gygem omnino primum fuisse memorant, qui Delphos donaria miserit. Vid. Athen. VI, 4. p. 231 E. T. II. p. 390 ed. Schweigh. Quos Xanthum imprimis secutos esse, cum Creuzero suspiceris licet, qui de hisce Lydorum donariis laudat Heyne Opuscc. Acadd. V. p. 347. Paciaudi Monumentt. Peloponn. II. p. 51 sqq. et Ramshorn. Commentat. de statuarum multitud. et de donariis Delph. Altenburg. 1814. p. 22 sqq. Propter haec tam splendida donaria non mirum est Gygem ad tantam celebritatem pervenisse, ut eius divitiae apud Graecos in proverbium abierint. Hinc Archilochus cecinerat (vid. locum laud. ad cap. 12 fin.):

οὔ μοι τὰ Γύγεω τοῦ πολυχρύσου μέλει.

Quod expressit Anacreontici carminis auctor, nr. XV:

οὔ μοι μέλει Γύγαο
τοῦ Σαρδίων ἄνακτος.

Hinc celebratur vulgo *Γύγου πλοῦτος* non minus atque Croesi opulentia, quocum ipse Gyges passim iungitur. Vid. quae laudavit *Cr.* in Fragmm. historr. p. 203 sq. et in Melett. I. p. 72 not. 28 ad Nonni narrat.; qui nunc addit Dracon. de metris p. 33 (coll. 117) propter versiculos illic allatos, ubi syllabam priorem in voce *Γύγης* longam esse grammaticus contendit.

μετὰ Μίδην τὸν Γορδίεω] Occurrunt in Lydica historia plures reges, quibus vel *Midae* vel *Gordii* nomen tribuitur. Qui hic nominatur *Midas*, eundem esse suspicatur Wesselingius, quem Eusebius collocat Olymp. X, 4. Quod si verum, ille regnum accepisse putandus erit 738 a. Chr., i. e. viginti duobus ante annis quam Gyges ad regnum evectus est. Hunc Midam in sella regia sedentem iudiciumque ferentem in vasculo Etrusco Musei Gregoriani repraesentatum videmus: id quod ad Herodoti verba illustranda admodum valet; vid. Panofka in Archäolog. Zeitung 1844. n. 24. p. 393 seq. Ad eundem Midam referunt monumentum in ipsa Phrygia detectum a doctissimo viro Leake, rupibus incisum literisque vetustis inscriptum, quibus *Midae* regis nomen contineri volunt. Vid. Osann: Midas oder Erklärungsversuch etc. (Lips. et Darmstadt. 1830), qui hoc monumentum copiose tractat, quod idem exhibuerunt Texier Descript. de l'Asie mineure I. p. 154 Pl. 56 et Stewart Descript. of some ancient monuments with inscrippt. etc. 1842. Alterum *Midam*, qui taurini sanguinis haustu vitam finivit, Eusebius ponit Olymp. XXII, 2 sive anno 695 ante Chr. n.: a quo ipso diversus ille *Midas*, de quo Herodotus I, 35. 45. Ad fabulosum *Midam* pertinebunt Midae horti in Macedonia apud Nostrum VIII, 138 ubi vid. nott. Tu vide omnino Osann. l. l. p. 36 seqq. 57 seqq. Clinton Fast. Hell. I. p. 345 seq. Boettigero (Att. Mus. I, 2. p. 354), qui *Midae* nomine *regem* omnino significari contendit, obloquitur Osann. l. l. p. 17.

ἐς τὸν προκατίζων ἐδίκαζε] i. e. „*in qua* (sella regis) *praesidens ius dicere solebat.*" Praepositionis *ἐς* usum in his ac similibus illustrant loci Herodotei I, 199. III, 14. 64. IV, 146. V, 12. 25. 26. VII, 15. 16. §. 1. 17. VIII, 71. Add. Kuehner. Gr. Gr. §. 622. Pro *ἐδίκαζε* Fritsch. (Kritik d. bisherig. Grammatt. p. 45) scribi mavult *ἐδίκασε*: sed vid. Mehlhorn in Allg. Litt. Zeit. 1840

Digitized by Google

κεῖται δὲ ὁ θρόνος οὗτος, ἔνθα περ οἱ τοῦ Γύγεω κρητῆρες. ὁ δὲ χρυσὸς οὗτος καὶ ὁ ἄργυρος, τὸν ὁ Γύγης ἀνέθηκε, ὑπὸ Δελφῶν καλέεται Γυγάδας ἐπὶ τοῦ ἀναθέντος ἐπωνυμίην. Ἐσέβαλε μέν νυν στρατιὴν καὶ οὗτος, ἐπεί τε ἦρξε, ἔς τε Μίλητον καὶ ἐς Σμύρνην, καὶ Κολοφῶνος τὸ ἄστυ εἷλε.

nr. 122. p. 365. Mox reliqui κεῖται, a Dietschio mutatum in κέεται; vid. I, 9 et conf. Bredov. p. 377. Ad formam Μίδην, a recentt. edd. conversam in Μίδεα, conf. I, 8 ibique allata.

ὁ δὲ χρυσὸς οὗτος καὶ ὁ ἄργυρος — ὑπὸ Δελφῶν καλέεται Γυγάδας ἐπὶ τοῦ ἀναθέντος ἐπωνυμίην] i. e. „*aurum vero istud et argentum — a Delphis vocatur Gygaeum de illius, qui dedicaverat, nomine.*“ Respexit haec Himerius Sophista 19, 1 (ubi cf. Wernsdorf. p. 276): ὁ δὲ ἡμέτερος πλοῦτος οὐ χρυσός τις Γυγάδας ἢ Λύδιος. In Herodoteis verbis notare licet usum praepositionis ἐπὶ (ἐπὶ τοῦ ἀναθέντος) in hisce haud infrequentem: I, 94 ibiq. not. IV, 45. 107. 148. 149. V, 65 etc. Conf. Kuehner. Gr. Gr. §. 611, I, 3, b. Aliam formulam καλεῖν τι ἐπί τινι Heindorfius explicuit ad Platon. Cratyl. p. 163. In accusativo ἐπωνυμίην, ex abundantia quadam orationis haud infrequenti addito, minime haerendum. Est autem ἐπωνυμίη hic fere idem quod οὔνομα, *appellatio*, *denominatio*, ut I, 94 fin. 173. II, 4. IV, 45. 148. V, 65.

ἐσέβαλε — στρατιὴν] Plerumque (v. I, 17. 18 etc.) accusativum hunc huic verbo addit Noster; Pausanias dativum. De quo monuit Siebelis ad Pausan. II, 36. §. 5.

ἐσέβαλε μέν νυν στρατιὴν καὶ οὗτος — ἔς τε Μίλητον καὶ ἐς Σμύρνην] Huc Larcherus refert, quae de bello quodam inter Sardianos et Smyrnaeos gesto leguntur ex Dosithei Lydicorum libro tertio excerpta apud Plutarch. Moral. p. 312 sq. ubi vid. Wyttenbach. Annotatt. p. 86. Sardiani Smyrnaeos obsidione presserunt nec ante recessuros se denuntiarunt, quam Smyrnaei uxorum suarum copiam ipsis fecissent. Quod isti ita exsecuti sunt, ut ex ancillae cuiusdam consilio servas laute vestitas ornatasque feminarum loco Sardianis permitterent, qui cum ab his defatigati essent, mox a Smyrnaeis occupati, ipsi capti sunt. Tradit autem Pausanias IX, 29. §. 2. *Mimnermum* poetam versibus elegiacis Smyrnaeorum pugnam cum Gyge descripsisse; quae si ea fuit, de qua retulit Dositheus, haud miramur poetam, rebus amatoriis canendis deditum, tale argumentum sibi sumsisse canendum. Si vero, quae Schoenemanni est sententia (in Comment. de vita et carmm. Mimnermi, Gotting. 1823. p. 2), huic pugnae ipse interfuit Mimnermus, poetae aetatem circa Olymp. XX, 5 ann. 700 a. Chr. n., quo fere tempore Gyges hanc expeditionem fecisse putatur, collocandam esse idem arbitratur Schoenemann. p. 7., cum vulgo Suida potissimum auctore Mimnermum circa Olymp. XXXVII sive 630 ante Chr. n. floruisse ponant; vid. modo Clinton. Fast. Hellen. I. p. 207. In hoc vero bello insigne quoddam Smyrnaeorum exstitisse facinus, vel illud documento esse poterit, quod Aristomenes Messenios excitans ad fortiter resistendum Smyrnaeorum exemplum hoc proponit, ut scribit Pausanias IV, 21, 3. De ipso Mimnermo qui egerunt, laudavi omnes in Pauly Realencyclop. V. p. 33.

Κολοφῶνος τὸ ἄστυ εἷλε] Colophonem *arce excepta* illum cepisse vulgo intelligunt. Sed monet censor in Ephemerr. Ienenss. 1817. nr. 164. p. 372 ἄστυ opponi hic urbis finibus agrisque s. ditioni, quae ipsa in Mileto ac Smyrna sit intelligenda. Alioquin accuratius Nostrum fuisse locutum ille arbitratur.

Digitized by Google

ἀλλ' οὐδὲν γὰρ μέγα ἔργον ἀπ' αὐτοῦ ἄλλο ἐγένετο βασιλεύσαντος δυῶν δέοντα τεσσεράκοντα ἔτεα, τοῦτον μὲν παρήσομεν τοσαῦτα ἐπιμνησθέντες. Ἄρδυος δὲ τοῦ Γύγεω μετὰ Γύγην βασιλεύσαντος μνήμην ποιήσομαι. οὗτος δὲ Πριηνέας τε εἷλε ἐς Μίλητόν τε ἐσέβαλε. ἐπὶ τούτου τε τυραννεύοντος Σαρ-

ἀλλ' οὐδὲν γὰρ μέγα ἔργον ἀπ' αὐτοῦ ἄλλο ἐγένετο] Schaeferus hunc locum laudans in Melett. criticc. p. 75 legi vult *ὑπ' αὐτοῦ*; invitis omnibus libris, quorum auctoritatem satis tuetur usus linguae, cum haud raro id, quod omnino ex aliquo profectum est, praepositione *ἀπὸ* indicetur, ut II, 54 ubi vid. nott. Ac probatur etiam iste usus Pausaniae imitatione, de qua dixit Siebelis. ad I, 7. §. 3. Melius distinctione loco nostro prospexit Schaeferus, cum puncto maiori, quod ante *τοῦτον μὲν παρήσομεν* vulgo inveniebatur, sublato minorem hic distinctionem poneret. Quare secuti eum sumus cum recentt. editt. — *ἀλλὰ γὰρ* simili modo Noster dixit II, 116. 139. V, 3. IX, 27. 93. 109. Conf. Elmsley ad Euripid. Heraclid. 480. — Quod ad rem attinet, bellum utique Gygis cum Magnesiis memoratur Nicolao Damasceno (p. 453) p. 51. 52. Orell. (Fragmm. Graecc. hist. III. p. 395 ed. Mueller.), qui e Xantho probabiliter sua desumsit, monente Creuzero in Fragmm. historr. p. 202. Nec quidquam apud Herodotum de fabulosa pugna Lydorum cum Amazonibus. Cf. ibid. et p. 183.

δυῶν δέοντα τεσσεράκοντα ἔτεα] *δυῶν* Ionum ex dialecto, ut I, 94. 130. III, 131. IV, 1. 89. 90. Vid. Bredov. p. 270 seq. Hinc male Suidas h. l. citans et Sancrofti liber vulgarem hic substituunt formam *δυοῖν*. De ipsa temporum ratione vid. supra nott. ad I, 12 fin.

Cap. XV.

Ἄρδυος δὲ τοῦ Γύγεω — βασιλεύσαντος κ. τ. λ.] Ad hunc Ardyn, Gygis filium, atque inde Ecbatana ad Phraortem, Medorum regem, ire cogitabat Aristomenes, quum Messeniaco bello altero finito Rhodum se reciperet, Damageto Jalyssi regi filiam adducturus coniugem. Sed morte oppressus exsequi non potuit. Vid. Pausan. IV, 24, 1. Tempora ipsa conveniunt: namque bellum Messeniacum finitum est Olymp. XXVIII, 1 s. 668 a. Chr. n. Ardys autem iam decem ante annis patri in regno successerat idque, ut Noster cap. 16 tradit, per quadraginta novem annos tenuit. Ipsa Lydicorum regum series apud Eusebium (cf. p. 27 ed. Ang. Mai) cum Herodoteis sic satis congruit; in Nicolai Damasceni Excerptis nuper erutis plane alia ex parte legi iam supra ad I, 8 dixi. Etenim ante Gygem ponitur *Sadyattes*, qui apud Herodotum Ardyn excipit (cap. 16); ante hunc rex laudatur *Adyattes*, qui duos habuit filios, *Cadyn* et *Ardyn*, qui et ipse, modo sani sint numeri, septuaginta annos regnasse dicitur. Sed in his aliisque consimilibus mihi vel Epitomatoris culpa nonnihil turbatum videtur.

ἐπὶ τούτου τε τυραννεύοντος Σαρδίων Κιμμέριοι ἐξ ἠθέων ὑπὸ Σκυθέων τῶν Νομάδων ἐξαναστάντες κ. τ. λ.] Meminit huius rei Eustathius ad Homeri Odyss. XI, 14. p. 416, 14. ed. Basil., Herodoti non oblitus. Sed propius huc spectant Strabonis verba lib. XIII. p. 930 s. 627 ed. Casaub. XIV. p. 958 s. 647 sq. ed. Casaub. coll. Clement. Alexandr. Stromat. I. p. 398. Illo Strabonis loco haec leguntur: *φησὶ δὲ Καλλισθένης, ἁλῶναι τὰς Σάρδεις ὑπὸ Κιμμερίων πρῶτον, εἶθ' ὑπὸ Τρήρων καὶ Λυκίων, ὅπερ καὶ Καλλῖνον δηλοῦν τὸν τῆς ἐλεγείας ποιητήν*; ubi, quae dicitur Trerum atque Ly-

Digitized by Google

δίων Κιμμέριοι ἐξ ἠθέων ὑπὸ Σκυθέων τῶν Νομάδων ἐξαναστάντες ἀπικέατο ἐς τὴν Ἀσίην καὶ Σάρδις πλὴν τῆς ἀκροπόλιος εἷλον.

16 *Ἄρδυος δὲ βασιλεύσαντος ἑνὸς δέοντα πεντήκοντα ἔτεα,*

ciorum invasio, haud alia atque Cimmeriorum, de qua h. l. Herodotus, qui cum Treres ad Cimmerios pertineant, latiori usus fuerit appellatione. Vid. not. ad I, 6 et Franck. Callin. p. 109 sqq. coll. p. 95 ibiq. Dodwell. in Exercit. II. de aetate Pythag. p. 109 sq. Add. Wyttenb. ad Plutarch. Moral. (p. 330 D.) p. 116. Vol. II. Animadverss. Quum vero temporum ratio adversetur, Franckius l. l. p. 111 Strabonis verba sic transposita vult: *φησὶ δὲ Καλλισθένης αλῶναι τὰς Σάρδεις ὑπὸ Κιμμερίων πρῶτον, ὅπερ καὶ Καλλῖνον δηλοῦν τὸν τῆς ἐλεγείας ποιητὴν, εἶθ' ὑπὸ Τρήρων καὶ Λυκίων:* Nam Callinus, quae est eius viri sententia, multum ante Archilochi indeque etiam Gygis et Ardyis tempora vixit, ut adeo altera Cimmeriorum invasio in ipsius aetatem minime cadere potuerit. Quod utrum verum sit, nec ne, nec supra ad cap. 6 disquirendum censui, neque hic disquiram, cum pronum sit, in eiusmodi locis sine librorum vetustorum auctoritate quid mutare, nec omnino Callini aetas, ut qui Homero proximus vixerit, tam certa videatur, quin dubii nihil relinquatur. Quodammodo tamen assensus est Franckio G. E. Weber in libro de elegicis Graecorum poetis (vernaculo sermone), ubi Callinum intra octavum et nonum seculum a. Chr. n. vixisse contendit; conf. (T. II.) p. 415. Utut est, equidem persistere malim in ea sententia, quam ad cap. 6 posui, Herodotum de una modo Cimmeriorum invasione loqui, neque aliorum scriptorum testimonia, si forte discordant, aut ne concordent a viris doctis sollicitantur, illius auctoritati praeferenda videri. Quam eandem sententiam pronuntiavit, qui omnem hanc quaestionem denuo pertractavit, Westermann. De Callisthen. Olynth. P. II. 3. p. 11 seqq. sana demonstrans esse Strabonis verba a Franckio tentata Callinumque floruisse sub Olymp. XXXVI docens. Lygdamidis, qui dux Cimmeriorum in hac expeditione, aut, ut Franckius vult, in priori, perhibetur, Herodotus nullam facit mentionem. Vid. tamen Callimach. Hymn. in Dian. 251. Strab. I. p. 61 s. 106 et Hesych. s. v. II. p. 502. Ad Lydiam usque et Ioniam ille progressus, deinde Sardibus captis in Cilicia obiisse fertur. Idem Dianae Ephesiae templum combussit aut certe se facturum esse minatus est. Cf. virr. doctt. ad Hesych. l. l. et Franck. Callin. p. 111 sq.

Κιμμέριοι ἐξ ἠθέων ὑπὸ Σκυθέων τῶν Νομάδων ἐξαναστάντες] Attulit Suidas *ἐξ ἠθέων* interpretans: *ἐκ τῶν συνήθων τόπων*, in quibus alterum Nostri locum II, 142 respexisse quoque videri potest, quamquam utriusque loci ratio dispar. *ἤθεα* s. *ἤθη* iam Homero sunt *domicilia*, sedes *fixae*; unde ad Herodotum aliosque Ionicos scriptores transiit hic vocis usus, a quo ne Attici quidem prorsus abstinent. Sed de his copiosius admonuit G. I. Bekkerus meus in Specimine Philostrateo, quod prodiit Heidelbergae 1818. p. 30 sq. Ad rem conf. Herod. I, 103. 104.

καὶ Σάρδις — εἷλον] *Σάρδις* accusativi pluralis est forma Ionica, ut *πόλις*, *ὄψις*, alia apud Nostrum, de quibus omnia dabit Bredov. p. 264. Quod antecedit *ἀπικέατο*, a Dietschio et h. l. et I, 152 mutatum in *ἀπίκοντο*, aoristi sec. est forma, non confundenda cum plusquamperfecti forma *ἀπίκατο*, de qua vid. I, 2. Conf. etiam Bredov. p. 331 seq.

ἐξεδέξατο Σαδυάττης ὁ Ἄρδυος καὶ ἐβασίλευσε ἔτεα δυώδεκα· Σαδυάττεω δὲ Ἀλυάττης. Οὗτος δὲ Κυαξάρῃ τε τῷ Δηϊόκεω ἀπογόνῳ ἐπολέμησε καὶ Μήδοισι, Κιμμερίους τε ἐκ τῆς Ἀσίης ἐξήλασε, Σμύρνην τε τὴν ἀπὸ Κολοφῶνος κτισθεῖσαν εἷλε, ἐς Κλαζομενάς τε ἐσέβαλε. ἀπὸ μέν νυν τούτων οὐκ ὡς ἤθελε ἀπήλλαξε, ἀλλὰ προσπταίσας μεγάλως. ἄλλα δὲ ἔργα ἀπεδέ-
17 *ξατο ἐὼν ἐν τῇ ἀρχῇ ἀξιαπηγητότατα τάδε. Ἐπολέμησε Μιλησίοισι, παραδεξάμενος τὸν πόλεμον παρὰ τοῦ πατρός. ἐπελαύνων γὰρ ἐπολιόρκεε τὴν Μίλητον τρόπῳ τοιῷδε· ὅκως μὲν εἴη ἐν τῇ γῇ καρπὸς ἁδρὸς, τηνικαῦτα ἐσέβαλλε τὴν στρατιήν. ἐστρατεύετο δὲ ὑπὸ συρίγγων τε καὶ πηκτίδων καὶ αὐλοῦ γυ-*

Cap. XVI.

Σαδυάττης ὁ Ἄρδυος] De hoc rege exstat narratio apud Nicolaum Damascen. (p. 453) p. 52 ed. Orell. (s. III. p. 306 Fragmm. hist.). Ibidem (p. 53) sequitur narratio de Alyatte, Sadyattis filio, iuvene libidinoso, viro posthac continentissimo, qui Smyrnam cepit. Eodem spectant, quae leguntur in Heerenii Biblioth. d. alt. Lit. u. Kunst I, 6. p. 20, ubi laudatur Xenophilus, Lydicarum rerum scriptor. Sed illa, quae Nicolaus habet, e Xantho et ipso rerum Lydicarum auctore desumta esse iudicat Creuzer. Fragmm. historicc. p. 202 sqq. In aliis Nicolai Damasceni Excerptis de *Sadyatte*, qui a Gyge regno pulsus Herodotei Candaulis locum fere obtinet, plane alia tradi supra iam (ad I, 8. 15) monuimus.

Οὗτος δὲ Κυαξάρῃ τε τῷ Δηϊόκεω ἀπογόνῳ ἐπολέμησε κ. τ. λ.] Plura infra I, 74. Quo enim tempore Lydis praeerat Ardys, Alyattae avus, Medis imperabat Phraortes, Cyaxaris pater. Obiit Ardys anno 629 a. Chr., Phraortes 635 a. Chr.

Σμύρνην τε τὴν ἀπὸ Κολοφῶνος κτισθεῖσαν εἷλε] Reiskium scribi iubentem: *τὴν ἄνω Κολοφῶνος*, sane mittamus. Videtur enim ignoratio usus praepositionis *ἀπὸ*, quae ad locum refertur, unde coloni profecti sive egressi fuerint, talem coniecturam peperisse. Quo autem sensu Smyrna dici possit Colophoniorum colonia, id manifestum fit ex I, 150, additis iis, quae ad I, 149 notata sunt.

οὐκ ὡς ἤθελε ἀπήλλαξε] „*non ita, ut voluerat, discessit*,“ i. e. *male tractatus, clade accepta*; quod ipsum continuo additur. Similis elocutionis exemplum ex Euripidis Andromache afferunt vs. 1168: *δέχει γὰρ τὸν Ἀχίλλειον σκύμνον ἐς οἴκους, οὐχ ὡς σὺ θέλεις*. Atque Herodotus ipse infra I, 32: — *πολλὰ μὲν ἔστιν ἰδεῖν, τὰ μή τις ἐθέλει*. — In verbis *ἀπὸ τούτων* noli haerere; subaudias licet *πολιητέων*, recte monente Bredov. p. 222.

ἄλλα δὲ ἔργα ἀπεδέξατο κ. τ. λ.] „*verum alia perfecit, dum regnum tenebat, memoratu dignissima, haecce.*“ Ad *ἀποδείκνυσθαι* conferantur, quae ad prooemium disputavimus.

Cap. XVII.

ὅκως μὲν εἴη] Conf. ad I, 11. — *καρπὸς* indicat *fructus satorum, fruges*, quae distinguuntur ab *arborum fructibus*. Vid. quae dixi in Creuzeri Melett. III. p. 75. Spectatur autem messis instantis tempus, quod aliis dicitur *περὶ τὴν ὡραίαν*. Nam *καρπὸς ἁδρὸς* significat *fruges adultas*, notante Schaefer. ad Lambert. Bos. de Ellips. p. 577. Puerum adultum Herodotus IV, 180 dixit *παιδίον ἁδρόν*.

ἐστρατεύετο δὲ ὑπὸ συρίγγων τε καὶ πηκτίδων καὶ αὐλοῦ γυναι-

Digitized by Google

9 ναικηΐου τε καὶ ἀνδρηΐου. ὡς δὲ ἐς τὴν Μιλησίην ἀπίκοιτο, οἰκήματα μὲν τὰ ἐπὶ τῶν ἀγρῶν οὔτε κατέβαλλε, οὔτε ἐνε-

κηΐου τε καὶ ἀνδρηΐου] ὑπὸ συρίγγων est: *ad cantum, ad sonum fistularum;* quod satis notum dicendi genus illustrat Matth. Gramm. Gr. §. 592, 6. p. 118 sq. Et quamquam plures gentes antiquitatis accepimus ad tibiae sonum in pugnam ingressas (vid. Siebel. ad Pausan. X, 15. §. 2), hic etiam locus eo valet, ut et luxuriem mollitiemque Lydorum declaret et musices primordia atque incrementa Lydorum genti vindicet, cuius omnino in hac re frequens mentio. Vide, quae Creuz. attulit ad Xanthum in Fragmm. historicc. p. 156. add. Orelli Suppl. nott. ad Nicol. Damasc. p. 57 sq. Non enim tantum Lydorum musica ars in universum praedicatur (cf. Th. Mencke Lydiacc. p. 31 seqq.), verum etiam instrumenta eorum musica; quorum hoc loco primum memorantur fistulae, de quibus monitu vix opus. πηκτίδες quae deinceps laudantur, earum apud Homerum quidem nulla mentio; sed occurrit πηκτὶς in Orphei Argon. vs. 411 et in Anacreont. VI, 10, ubi conf. Fischerum. Add. Athen. IV. p. 183 A. XIV. p. 635 B. Gesnerus ad Orphei l. l. pro eodem instrumento haberi vult atque τὴν φόρμιγγα, alii cum magade confundunt. Atque omnino lyrae genus idque antiquissimum fere fuisse videtur, quod Lydi vel ipsi invenerint vel certe excoluerint valdeque in usu habuerint. Cf. quos laudat Ast. ad Plat. Polit. III, 10. p. 456 Comm. (p. 399. p. 132 Bekk.). Tertio loco appellatur αὐλὸς sive *tibia*, cuius mentio in rebus Lydicis aut Phrygicis neminem advertet. Sed maius negotium hoc loco exhibent verba addita ὑπ' (αὐλοῦ) γυναικηΐου τε καὶ ἀνδρηΐου, quae ne Gellius quidem recte intellexit, cum in Noctt. Atticc. I, 11 haec scriberet: „Alyattes autem, rex terrae Lydiae, more atque luxu barbarico praeditus quum bellum Milesiis faceret', ut Herodotus in historiis tradit, concinentes fistulatores et fidicines atque *feminas etiam tibicinas* in exercitu atque in procinctu habuit, lascivientium delicias conviviorum.“ Quae si legeris, eam in opinionem induci poteris, αὐλὸν γυναικήϊον esse tibiam, quae a feminis infletur, αὐλὸν ἀνδρήϊον, quae a maribus. Quo melius iam vidit Larcherus, αὐλὸν γυναικήϊον eam esse, quae sonum molliorem et acutiorem redderet; ἀνδρήϊον, cuius sonus gravior esset. Addit Boettiger (Ueber die Lydische Doppelflöte in Wieland. Attisch. Mus. I. 2. p. 334 sqq.), illam videri probabiliter eam, quae Romanis sit *tibia sinistra*, alteram (masculam) eam, quae Romanis *dextra* appelletur. Quae enim dextra manu canatur tibia, efficere eum sonum, qui nobis *Bass* dicatur, sinistram tibiam eum, qui nobis est *Discant.* Quod vero idem vir doctus l. l. p. 335 sq. hinc originem atque initia elegorum, qui ad tibiarum sonum cantati fuerint, repetit, Callini ut primi elegorum poetae carmina respiciens, in eo acrem adversarium nactus est Franckium in Callino p. 118 sqq. 131 sqq., qui quo singula Boettigeri argumenta convelleret, ex Herodoti verbis omnino quidquam de Callini elegis concludi posse negat, idque etiam temporis spatio, quod multum inter Callinum, elegiaci carminis inventorem, et Alyattem, de cuius musica militari Herodotus loquatur, intercedat, comprobatum putat. Sed pertinet hoc magis ad Callini aetatem, de qua diximus ad I, 15. Praeterea consulatur Athenaei locus, quem *Cr.* adscripsit, XI. p. 517 ibiq. Schweigh. VI. p. 364.

οὔτε ἐνεπίμπρη — ἑστάναι] i. e. *neque incendebat, neque fores avellebat, sed intacta stare sinebat s. relinquebat.* ἐνεπίμπρη Dindorf. quidem et ipse dedit, sed in Praefat. p. XXXVIII proposuit ἐνεπίμπρα. Tu vide Bredov. p. 397., quo auctore (p. 44) cum Bekkero aliisque

Digitized by Google

πίμπρη, οὔτε θύρας ἀπέσπα, ἔα δὲ κατὰ χώρην ἑστάναι· ὁ δὲ, τά τε δένδρεα καὶ τὸν καρπὸν τὸν ἐν τῇ γῇ ὅκως διαφθείρειε, ἀπαλλάσσετο ὀπίσω. τῆς γὰρ θαλάσσης οἱ Μιλήσιοι ἐπεκράτεον, ὥστε ἐπέδρης μὴ εἶναι ἔργον τῇ στρατιῇ. τὰς δὲ οἰκίας οὐ κατέβαλλε ὁ Λυδὸς τῶνδε εἵνεκα, ὅκως ἔχοιεν ἐνθεῦτεν ὁρμεώμενοι τὴν γῆν σπείρειν τε καὶ ἐργάζεσθαι οἱ Μιλήσιοι, αὐτὸς δὲ, ἐκείνων ἐργαζομένων, ἔχοι τι καὶ σίνε-
18 *σθαι ἐσβάλλων. Ταῦτα ποιέων ἐπολέμεε ἔτεα ἕνδεκα· ἐν τοῖσι τρώματα μεγάλα διφάσια Μιλησίων ἐγένετο, ἔν τε Λιμενηΐῳ*

mox scripsi ἑστάναι pro ἑστάμεναι, ut I, 76. Ad significationem verbi ἀπέσπα cf. III, 159 et R. Jaeger: Annotatt. in Plutarchi Vit. Caesar. pag. IX. De locutione κατὰ χώρην cf. ad III, 135; de forma ἔα omnes locos Herodoteos dabit Bredov. p. 302.

ὥστε ἐπέδρης μὴ εἶναι ἔργον τῇ στρατιῇ] i. e. *ita ut nihil attineret exercitu urbem obsidere*, quae scil. commeatu maritimo abundabat nec terrestri obsidione ad deditionem redigi poterat. — In fine cap. reliqui ὁρμεώμενοι, ut I, 36., Bredovio auctore p. 387 mutandum in ὁρμεόμενοι, ut fecit Dietsch.

τῆς γὰρ θαλάσσης οἱ Μιλήσιοι ἐπεκράτεον] Milesios illa aetate validissimos fortissimosque fuisse, alia aliorum scriptorum testimonia ostendunt. Conf. Rambach. de Mileto (Hal. Sax. 1790) pag. 19. Idem vel ea testantur, quae hoc ipso capite et sequentibus Noster refert, qui iam supra I, 14 fin. Miletum in iis urbibus nominaverat, quas Gyges Lydorum rex esset aggressus, commotus procul dubio urbis divitiis atque opibus, quae iam tum (i. e. 676 a. Chr.) tot coloniarum mater exstiterat. Conf. Rambach. l. l. pag. 6. Hodie urbis olim opulentissimae aliquot rudera aedificiorum superesse dicuntur in vicinia loci *Palat* vel *Palatscha*, ad ostium Maeandri, ubi nunc pastores degunt pauci. Conf. Rosenmueller. Bibl. Archaeolog. I, 2. pag. 226. De antiqua urbe praeter Rambachium consulendi e veteribus praecipue Strabo XIV, 1. p. 941 seq. et Pompon. Mel. I, 17. §. 1 ibique Tzschuck. Reliquos locos praebet Forbiger Handb. d. alt. Geogr. II. p. 214., qui ruinas quas dixi prope vicum Palatscha ad Myuntem referre vult (p. 213). Neque vero dubium esse, quin hae ruinae veteris Mileti vestigia contineant, accurata disputatione edocuit Soldan in comm. Rerr. Miless. P. I. (Darmstad. 1829) p. 11 sqq. 27 seq. Neque aliter censuit qui ipsas invisit ruinas, Ross: Kleinasien u. Deutschland p. 316 seq. ipsum vici miserabilis nomen *Palatscha* s. *Paladschah* repetens a corrupto *Palatio*. Caeterum omnem hanc regionem valde mutatam paludibusque obsitam indeque valde insalubrem esse omnes fere testantur. Conf. Texier Descript. de l'Asie min. II. p. 316 seq. Tchihatcheff Asie min. I. p. 101. Imaginem ruinarum aeri incisam praebet Choiseul-Gouffier Voyage pittoresq. T. I. pl. 115., lapidi insculptam Finden Landscap. Illustr. of Bibl. Part. IX.

Cap. XVIII.

ἐν τοῖσι τρώματα μεγάλα διφάσια κ. τ. λ.] τρῶμα de *clade* s. *plaga* accipiendum. Eustathii admonet *Cr.* ad Odyss. XXI, 293 pag. 761 lin. 25 ed. Basil. Tu add. quae dixi ad Plutarch. Alcibiad. cap. 27 pag. 215. et conf. Herod. IV, 160. V, 121. VI, 132. Ad Ionicam vocis formam cf. Bredov. p. 142.

ἔν τε Λιμενηΐῳ χώρης τῆς σφε-

Digitized by Google

χώρης τῆς σφετέρης μαχεσαμένων καὶ ἐν Μαιάνδρου πεδίῳ. τὰ μέν νυν ἓξ ἔτεα τῶν ἕνδεκα Σαδυάττης ὁ Ἄρδυος ἔτι Λυδῶν ἦρχε, ὁ καὶ ἐσβάλλων τηνικαῦτα ἐς τὴν Μιλησίην τὴν στρατιήν (Σαδυάττης γὰρ οὗτος καὶ ὁ τὸν πόλεμον ἦν συνάψας)· τὰ δὲ πέντε τῶν ἐτέων τὰ ἑπόμενα τοῖσι ἓξ Ἀλυάττης ὁ Σαδυάττεω ἐπολέμεε, ὃς παραδεξάμενος, ὡς καὶ πρότερόν μοι δεδήλωται, παρὰ τοῦ πατρὸς τὸν πόλεμον, προσεῖχε ἐντεταμένως. τοῖσι δὲ Μιλησίοισι οὐδαμοὶ Ἰώνων τὸν πόλεμον τοῦτον συνεπελάφρυνον, ὅτι μὴ Χῖοι μοῦνοι. οὗτοι δὲ τὸ

τέρης] In quibusdam libris exstat *ἔν τε ἐν Λιμενηΐῳ*, patrocinante Gronovio, qui *ἔν τε* absolute positum vult: *inter alia, in his.* Sed eo sensu dicitur *ἐν δὲ* (pro *ἐν τούτοις δὲ*), ut monuit Wesseling., cui add. Ruhnken. Epist. critic. pag. 236. Alii, quo mendosam scripturam explicarent, *ἐν λιμενηΐῳ* ex prisco scribendi usu idem valere posse dicebant atque *ἐλλιμενηΐῳ*, ut loci nomen intelligeretur *Ἐλλιμενήϊον*, ubi pugna illa esset commissa. Larcherus (in tab. geograph. T. VIII. p. 302) coniecerat *ἔν τε Λιμνηΐῳ*, cum a paludibus stagnisque loco nomen inditum *Λιμνήϊον*. Et coloniam ille memorat Milesiorum in Chersoneso Thracica, cui nomen *Λίμναι*, teste Strabone XIV. p. 635 s. 941 D. Herodoti *Λιμενήϊον* sanequam aliunde non notum est, si Suidam exceperis, qui hoc nomine regionem quandam indicari scribit, Herodoteum credo locum respiciens. Quo magis hic a codicum scriptura standum videtur. Namque *τὸ Λιμενήϊον* (*Λιμενεῖον*) dici potuit regio maritima, portus (*λιμένας*), quos quatuor teste Strabone XIV. p. 635 habuit Miletus, complectens. *Maeandri* campus (*τὸ πεδίον*) extra Mileti ditionem quaerendus erit in regionibus inferioribus, quas hic fluvius mare versus flexuoso cursu permeat nec raro inundat vexatque; vid. I, 161. II, 10. *Maeandrum* Noster commemorat II, 29. VII, 26. coll. III, 122. V, 118. Plura dabunt Tzschuck. ad Pompon. Mel. I, 12. §. 3. Forbiger l. l. p. 104. Soldan l. l. p. 6 seqq. Nunc vocatur *Meinder*, a Neograecis *Μένδερος*, teste Ross l. l. p. 139. 151; eius cursus nunc valde mutatus. Vid. Tchihatcheff l. l. pag. 247.

ὁ καὶ ἐσβάλλων τηνικαῦτα] Male olim *ἐσβαλὼν*; meliores libri, quos cum recentt. edd. secuti sumus, *ἐσβάλλων*, quod temporum rationi magis congruit. — In seqq. scripsimus: *Σαδυάττης γὰρ οὗτος*, quamquam arridet Schweighaeuseri suspicio, qui eo, quod libri nonnulli distinctione posita post *Σαδυάττης* (qua illud antecedentibus annectatur) pergunt *οὗτος γάρ*, vocem *Σαδυάττης* temere in textum illatam arbitratur. Hinc recentt. edd. hanc vocem eiecerunt. Sed cautiores in delendo nos reddere debet Herodotei sermonis copia atque abundantia. Simili modo infra cap. 23 sic repetitur *ὁ Περίανδρος*. Ad *συνάψας* conf. quae excitavi ad Plutarch. Philopoem. pag. 67. et adde Herodoti locos IV, 80. V, 75. VI, 108. VII, 158. — In seqq. pro *συνεπελάφρυνον* libri aliquot *συναπελάφρυνον*, quod cur praeferri velit Schweighaeus. in Lexic. Herodot. s. v., non intelligo. Vid. Bredov. p. 318. Sententia fert: *Milesios nulli Ionum hoc in bello adiuvabant.* Verbum ipsum rarius; cf. Guil. Dindorf in Thes. L. Gr. III. p. 688. 1176.

ὅτι μὴ Χῖοι μοῦνοι] *ὅτι μὴ nisi, praeter* (Chios solos), haud infrequens apud Nostrum, ex quo formulae usus ad Pausaniam transiit, monente Siebel. ad I, 18. §. 6.

Digitized by Google

ὁμοῖον ἀνταποδιδόντες ἐτιμώρεον· καὶ γὰρ δὴ πρότερον οἱ
Μιλήσιοι τοῖσι Χίοισι τὸν πρὸς Ἐρυθραίους πόλεμον συνδιή-
19 νεικαν. Τῷ δὲ δυωδεκάτῳ ἔτεϊ λήϊου ἐμπιπραμένου ὑπὸ τῆς
στρατιῆς, συνηνείχθη τι τοιόνδε γενέσθαι πρῆγμα· ὡς ἅφθη
τάχιστα τὸ λήϊον, ἀνέμῳ βιώμενον ἅψατο νηοῦ Ἀθηναίης ἐπί-
κλησιν Ἀσσησίης. ἀφθεὶς δὲ ὁ νηὸς κατεκαύθη. καὶ τὸ παρ-
αυτίκα μὲν λόγος οὐδεὶς ἐγένετο· μετὰ δὲ, τῆς στρατιῆς ἀπι-
κομένης ἐς Σάρδις, ἐνόσησε ὁ Ἀλυάττης. μακροτέρης δέ οἱ
γενομένης τῆς νούσου, πέμπει ἐς Δελφοὺς θεοπρόπους, εἴτε
δὴ συμβουλεύσαντός τευ, εἴτε καὶ αὐτῷ ἔδοξε πέμψαντα τὸν
θεὸν ἐπείρεσθαι περὶ τῆς νούσου. τοῖσι δὲ ἡ Πυθίη ἀπικο-
μένοισι ἐς Δελφοὺς οὐκ ἔφη χρήσειν, πρὶν ἢ τὸν νηὸν τῆς
Ἀθηναίης ἀνορθώσωσι, τὸν ἐνέπρησαν χώρης τῆς Μιλησίης
20 ἐν Ἀσσησῷ. Δελφῶν οἶδα ἐγὼ οὕτω ἀκούσας γενέσθαι. Μι-
λήσιοι δὲ τάδε προστιθεῖσι τούτοισι· Περίανδρον τὸν Κυψέ-
λου, ἐόντα Θρασυβούλῳ τῷ τότε Μιλήτου τυραννεύοντι ξεῖ-

Tu vid. Matth. Gr. Gr. §. 624, 3, 6. pag. 1271. et Kuehner Gr. Gr. §. 712, 2.

Cap. XIX.

ἀνέμῳ βιώμενον ἅψατο νηοῦ] Pendet a *τὸ λήϊον*: *segetes cum semel incensae essent, venti vi coactae s. agitatae corripuerunt templum.* Sic verbum *βιᾶσθαι* passiva notione apud Nostrum VII, 83.

ἐπίκλησιν Ἀσσησίης] In voce *Ἀσσησίης* conveniunt scripti libri plurimi. In fine capitis legitur *Ἀσσησὸς*, vici s. oppiduli nomen, unde dea cognomen Assesiae traxerit. Plura non constant. Conf. Stephan. Byzant. s. v. *Ἀσσησὸς* et Polyaen. Strateg. VI, 47. Parthen. Erot. 14. Nicolai Damasc. Excerptt. p. 388 (T. III. Fragmm. hist. Graecc. ed. Mueller).

In seqq. cum recentt. reposui *τὸ παραυτίκα* disiunctim pro *τοπαραυτίκα*, quod in haud paucis istius modi locutionibus nos semper fecisse, semel hic monuisse sufficiat.

εἴτε καὶ αὐτῷ ἔδοξε πέμψαντα] Structura participii, quam qui ignorabant, maluerunt *πέμψαντι*, nunc, opinor, neminem offendet. Supra I, 3: *οὕτω δὴ — τοῖσι Ἕλλησι δόξαι, πρῶτον πέμψαντας ἀγγέλους, ἀπαιτέειν.* Add. I, 37. II, 151. IV, 81. V, 109 etc. coll. Matth. Gr. Gr. §. 536 not. p. 1654.

πρὶν ἢ τὸν νηὸν τῆς Ἀθηναίης ἀνορθώσωσι] Codicum quorundam lectionem *ἀνορθώσουσι* amplexus est Steger. Praefat. pag. X, cum alioqui Herodotus coniunctivo particulam *ἂν* (ut I, 82. 159. 197. 198. III, 109. V, 106) addidisset. Nec tamen mihi ille persuasit. Vid. Matth. §. 522, d. not. pag. 1012 coll. pag. 1011 et quae monui ad Plutarch. Philopoem. p. 22.

Cap. XX.

οἶδα — ἀκούσας] Haud raro verbum *οἶδα* apud Herodotum atque Pausaniam ita iunctum reperitur aoristi participiis, iisque in nominativo positis, ut reddi fere possit: *memini.* Notavit Siebel. ad Pausan. I, 23, 8.

ἐόντα Θρασυβούλῳ τῷ τότε Μιλήτου τυραννεύοντι ξεῖνον] Quae et qualis Milesiorum fuerit res publica, non satis constat. Sed fluctuasse illam haud aliter atque re-

Digitized by Google

νον ἐς τὰ μάλιστα, πυθόμενον τὸ χρηστήριον τὸ τῷ Ἀλυάττῃ
γενόμενον, πέμψαντα ἄγγελον κατειπεῖν, ὅκως ἄν τι προει-
δὼς πρὸς τὸ παρεὸν βουλεύηται. Μιλήσιοι μέν νυν οὕτω λέ-
γουσι γενέσθαι. Ἀλυάττης δέ, ὥς οἱ ταῦτα ἐξηγγέλθη, αὐ- 21
τίκα ἔπεμπε κήρυκα ἐς Μίλητον, βουλόμενος σπονδὰς ποιή-
σασθαι Θρασυβούλῳ τε καὶ Μιλησίοισι χρόνον ὅσον ἂν τὸν
νηὸν οἰκοδομῇ. ὁ μὲν δὴ ἀπόστολος ἐς τὴν Μίλητον ἦν· Θρα-

liquas Ionum civitates, credibile est. Hinc tyranni exstitere, qui in libera civitate omnem potestatem adeoque regnum arripuere. Quorum unum Thrasybulum fuisse, Herodoti verba clare demonstrant. Quare Aesymnetam (qui fuit antiquo tempore in Ionum civitatibus ac fortasse etiam apud Milesios summus magistratus) illum fuisse, quae Rambachii suspicio est (de Mileto p. 16. 17), haud mihi persuadere possum. De Aesymnetis consul. Eberti Dissertt. Sicull. p. 17 sqq. et C. F. Hermann Griech. Staatsalterth. §. 63 not. 9. ed. quart., qui §. 64 de tyrannis necessitudine et amicitia crebro coniunctis disseruit. De Mileti tyrannis nuper disputavit Plass: Die Tyrannis I. p. 224 seqq. — In seqq. pro κατειπεῖν Guil. Dindorf in Thes. L. Gr. IV. p. 1320 scribi vult κατεῖπαι, libris invitis, quos sequi praestat; vid. Bredov. p. 324 seq. 352 seq.

ὅκως ἂν τι προειδὼς πρὸς τὸ παρεὸν βουλεύηται] eo consilio, ut *ille, re ante cognita, consilium aliquod ad rem pertinens caperet.* Particulam ὅκως ἂν sive ὡς ἂν sequente coniunctivo saepius apud Nostrum ita usurpatam videmus, ubi optativum sine ἂν exspectabas. Sed illo modo res magis ad praesens tempus refertur, oratioque ipsa hinc vividior fit atque significantior. *Cr.* confert Heindorf. ad Platon. Protag. p. 501. Atque exempla passim inveniuntur, v. c. I, 5. 22. 24 etc. Matth. Gr. Gr. p. 1003. Idem Heindorf. l. l. p. 497. ὅκως ἂν h. l. reddit *eo ut* et p. 504 ad praesens tempus (βουλεύηται) attendi iubet, quod praeterito tum imprimis subiici soleat, ubi alicuius oratio vel sententia proferatur.

CAP. XXI.

ὥς οἱ ταῦτα ἐξηγγέλθη] Scripsi e Sancrofti libro ἐξηγγέλθη pro ἐξαγγέλθη, quod Schweigh. et Gaisf. dederunt. Sed vid. Bredov. p. 296. Mox scripsi κήρυκα (pro κήρυκας), quod praeter codicum auctoritatem satis firmant verba: ὁ μὲν δὴ ἀπόστολος κ. τ. λ.

ὁ μὲν δὴ ἀπόστολος ἐς τὴν Μίλητον ἦν] Valckenarius, quem offendebat verbum εἰμὶ in significando motu cum praepositione εἰς adhibitum, suspicabatur ἐς τὴν Μίλητον ἤϊε, i. e. *Miletum abiit*, uti I, 113. 210. V, 50. 72; vel: ἐς τὴν Μίλητον παρῆν, *Miletum venerat;* quod haud inusitatum est loquendi genus Nostro (I, 9. VI, 24 etc.) aliisque scriptoribus, e quibus exempla attulit Valcken. Adde nott. ad Plutarch. Pyrrh. 3 init. p. 148 sq. Cui coniecturae cum libri non suffragentur, vulgatam, Schaefero quoque probatam in Animadverss. ad Plutarch. Vit. T. V. p. 285, retinuerunt posteri editores, cum omnino, ut bene docet Siebel. ad Pausan. VIII, 10 fin. p. 233, verba, quae *esse*, *adesse* significant, interdum cum praepositione εἰς copulentur ita, ut duo simul una formula indicentur: et *venire in locum* et *esse in loco.* Atque vid. Herodot. III, 80. IX, 6, et vero potissimum V, 38: δεύτερα αὐτὸς ἐς Λακεδαίμονα τριήρεϊ ἀπόστολος ἐγίνετο; quo loco Aristagoram navigando Lacedaemonem delatum esse docemur. Hinc nostro quoque loco omnia sana esse apparet. Ad ἀπόστολος possit quis cogitando ad-

Digitized by Google

σύβουλος δὲ σαφέως προπεπυσμένος πάντα λόγον, καὶ εἰδὼς τὰ Ἀλυάττης μέλλοι ποιήσειν, μηχανᾶται τοιάδε. ὅσος ἦν ἐν τῷ ἄστεϊ σῖτος καὶ ἑωυτοῦ καὶ ἰδιωτικὸς, τοῦτον πάντα συγκομίσας ἐς τὴν ἀγορὴν, προεῖπε Μιλησίοισι, ἐπεὰν αὐτὸς σημήνῃ, τότε πίνειν τε πάντας καὶ κώμῳ χρέεσθαι ἐς ἀλλήλους.

22 Ταῦτα δὲ ἐποίεέ τε καὶ προηγόρευε Θρασύβουλος τῶνδε εἵνεκεν, ὅκως ἂν δὴ ὁ κῆρυξ ὁ Σαρδιηνὸς, ἰδών τε σωρὸν μέγαν σίτου κεχυμένον καὶ τοὺς ἀνθρώπους ἐν εὐπαθείῃσι ἐόντας, ἀγγείλῃ Ἀλυάττῃ. τὰ δὴ καὶ ἐγένετο. ὡς γὰρ δὴ ἰδών τε ἐκεῖνα ὁ κῆρυξ καὶ εἴπας πρὸς Θρασύβουλον τὰς ἐντολὰς τοῦ Λυδοῦ, ἀπῆλθε ἐς τὰς Σάρδις, ὡς ἐγὼ πυνθάνομαι, δι᾽ οὐδὲν ἄλλο

dere κῆρυξ, quemadmodum invenitur etiam τὸ ἀπόστολον sc. πλοῖον (quod ipsum adeo subinde additum) de *navi vectoria*, uti docuit Ruhnkenius ad Timaei Lexic. Platon. p. 43. Quare non mirum τὸν ἀπόστολον dein de classi ipsa s. exercitu dici apud Plutarch. Phocion. cap. 11. p. 746 E. Ut enim στέλλεσθαι potissimum de *maritimo itinere* usurpatur (de quo *Cr.* conferri vult nott. ad Plotin. de pulcrit. p. 356 et Stallbaum. ad Platon. Phileb. p. 159), haud aliter invenitur ἀποστέλλεσθαι et quae inde derivantur; quod tamen nunquam eo valere poterit, ut hoc quoque loco caduceatorem istum Alyattis maritimo itinere Miletum venisse dicamus, quae Gronovii est sententia. Nam de quovis itinere pedestri aeque ac maritimo saepius haec verba usurpari constat.

καὶ κώμῳ χρέεσθαι ἐς ἀλλήλους] χρέεσθαι merito e libris nonnullis retinuerunt editores, loco vulgatae χρῆσθαι, quae olim textum occupaverat. Conf. Bredov. p. 380, qui Herodoteam formam χρᾶσθαι fuisse contendit eandemque hic reponi vult. Sed vid. I, 187. 207. Sensum loci sic reddidit Schweigh.: „*commessationes mutuas cuncti* (ut) *instituerent.*“ Recurrit aliquoties in Plutarcho, teste Wyttenbach. ad Plutarch. Moral. T. I. p. 569. De voce κῶμος (*commessatio*) conf., ne plura, Spanhemii ac Fischeri nott. ad Aristophan. Plut. 1040.

Cap. XXII.

προηγόρευε Θρασύβουλος] Revocavi auctore Bredov. p. 296 lectionem edd. vett., scriptis libris admodum fluctuantibus. Schweigh. et Gaisf. προαγόρευε; alii προσηγόρευε. Mox cum plures codd. exhibeant Σαρδιηνὸς, ut infra I, 79. 83 et R. Pococke Inscriptt. p. 85, 5, nihil sollicitandum.

τὰ δὴ καὶ ἐγένετο] Nos: „*und so geschah es denn auch.*“ Ob vim particulae δὴ affert Hartung Lehre d. Gr. Part. I. p. 274. Vid. Herod. I. 73. 74. Mox retinui εἴπας pro εἰπὼν (conf. nott. ad I, 49) et edidi σιτοδείῃν cum Bekkero e cod. Florent. duobusque aliis pro vulg. σιτοδηΐην. Cf. I, 94 et vid. Bredov. p. 186.

ὡς ἐγὼ πυνθάνομαι κ. τ. λ.] Verba satis clara, immerito viris doctis sollicitata, ut recte monet Schweigh. Namque Alyattis, qui inducias modo in id tempus, quo templum esset exstruendum, pacisci voluerat (eo praeterlapso bellum scilicet restauraturus), nunc, ubi nuntius talia retulit, hanc ob caussam, nec ullam ob aliam cum Thrasybulo in gratiam rediit pacemque (nec solum inducias) iniit. Declarant autem verba ὡς ἐγὼ πυνθάνομαι egregium Nostri studium in rebus enarrandis adeoque iis, quae maxime controversae viderentur, earumque caussis indagandis; ut illum Milesiorum terram urbemque

Digitized by Google

ἐγένετο ἡ διαλλαγή. ἐλπίζων γὰρ ὁ Ἀλυάττης σιτοδείην τε εἶναι ἰσχυρὴν ἐν τῇ Μιλήτῳ καὶ τὸν λεὼν τετρύσθαι ἐς τὸ ἔσχατον κακοῦ, ἤκουε τοῦ κήρυκος νοστήσαντος ἐκ τῆς Μιλήτου τοὺς ἐναντίους λόγους ἢ ὡς αὐτὸς κατεδόκεε. μετὰ δὲ ἥ τε διαλλαγή σφι ἐγένετο, ἐπ' ᾧ τε ξείνους ἀλλήλοισι εἶναι καὶ ξυμμάχους. καὶ δύο τε ἀντὶ ἑνὸς νηοὺς τῇ Ἀθηναίῃ οἰκοδόμησε ὁ Ἀλυάττης ἐν τῇ Ἀσσησῷ, αὐτός τε ἐκ τῆς νούσου ἀνέστη. κατὰ μὲν τὸν πρὸς Μιλησίους τε καὶ Θρασύβουλον πόλεμον Ἀλυάττῃ ὧδε ἔσχε.

Περίανδρος δὲ ἦν Κυψέλου παῖς, οὗτος ὁ τῷ Θρασυβούλῳ 23

ipsam adiisse, quo de his vera audiret, credibile sit. Quo etiam facit alter locus I, 20, ubi Milesios scribit Delphorum narrationi, quam ipsis Delphis ille acceptam referebat, alia quaedam adiecisse; id quod procul dubio in ipsa Mileto urbe audiverat. Add. I, 157 et quae in hanc rem disseruit Heyse Quaestt. Herodd. p. 87 coll. Dahlmann. Herodot. p. 57.

καὶ τὸν λεὼν τετρύσθαι ἐς τὸ ἔσχατον κακοῦ] *λεὼν* omnes dant libri, qui iidem in seq. voce variant; etenim haud pauci *τετρῆσθαι*; quod nos dedimus *τετρύσθαι*, affert Florentinus cum duobus codd. Pariss. Schweighaeuserus ac recentt. edd. *τετρῦσθαι*. Verbum ipsum (unde potissimum *τετρυμένοι* s. *ἀποτετρυμένοι* dicuntur *attriti*, *confecti*) illustravit Ruhnken. ad Timaei Lexic. p. 47 et ab eo laudatus Wesseling. ad Herodot. VI, 12. Praeterea *Cr.* consuli vult Orelli. ad Nicol. Damascen. p. 171, ac viros doctos ad Gregor. Corinth. de dialect. Ionic. §. 140 („*τὸν καταπεπονημένον τετρυμένον λέγουσι*“) p. 534. 535 ed. Schaefer. Eodem refert *Cr.* Homer. Odyss. XVII, 387: *πτωχὸν — τρύξοντά ἑ αὐτόν*, ubi vid. Eustath. p. 638 ed. Basil. Ad formam vocis *λεὼν* omnia attulit Bredov. p. 138.

ἐπ' ᾧ τε ξείνους ἀλλήλοισι εἶναι καὶ ξυμμάχους] i. e. *conditione ut hospites* etc. *ἐφ' ᾧ τε*, sequente infinitivo vel futuri indicativo, satis illustrant, quae affert Kuehner Gr. Gr. §. 828, 2. Accivit hunc locum, monente *Cr.*, Paciaudi Monumentt. Peloponness. II. p. 139 de hospitii iure ac natura disputans. Ut enim eo, quod mutuo erant hospites (*ξεῖνοι*) amicitiae quodam foedere atque humanitatis inter se iuncti, invicem sese domibus excipiebant, ut omnes removerentur simultates atque offensae, ita hic privato quasi amicorum foederi accessit publicum foedus ac bellicum (*ξύμμαχοι*), quo maior in utrosque redundaret utilitas. In seqq. pro *ᾠκοδόμησε* cum Bekkero aliisque scripsi *οἰκοδόμησε*, quod probavit Bredov. p. 311. — De particula *τε* hic repetita eiusque vi in talibus conf. Kuehner Gr. Gr. §. 722, 4.

κατὰ μὲν τὸν πρὸς Μιλησίους τε καὶ Θρασύβουλον κ. τ. λ.] Ita e libris probatis ediderunt Schweigh. et Gaisf. ut infra I, 70. 92. Unus liber *καὶ τὰ* pro *κατὰ*, unde vulgaris lectio fluxit, quae adhuc in Matth. editione comparet: *καὶ τὰ μὲν κατὰ τὸν πρὸς Μιλ.* Ad rem conf. Polyaeni Strateg. VI, 47.

Cap. XXIII.

Περίανδρος δὲ ἦν Κυψέλου παῖς κ. τ. λ.] Temere et in his verbis et in seqq. nonnulla tentat vir doctus in Classical Journal XXII. nr. 44. p. 374; quae semel indicasse sufficiat. Sequitur hic nobilissima de Arione atque Periandro fabula, per totam antiquitatem merito celebrata. Ad quam Herodotum naturâ quasi ex operis sui indole atque consilio delatum fuisse, haud

Digitized by Google

τὸ χρηστήριον μηνύσας. ἐτυράννευε δὲ ὁ Περίανδρος Κορίν-

mirum videbitur ei, qui huius ipsius rationem perspexerit. Cum enim ad Lydiacas historias pertineret quodammodo Thrasybuli historia, ad quem ipsum olim multum valuit Periander, haud a se impetrare potuit historiae pater, quin rem memoratu dignissimam, quae illi acciderat, quaeque monumentis quoque publicis civitatum Graecarum celebrata erat, hic, data scilicet opportuna narrandi occasione, praetermitteret. In quo Herodotea narratio ad Homerici carminis rationem ascendit ipseque Herodotus ὁμηρικώτατος fuisse arguitur. Ut enim huiuscemodi digressiones passim ipsius operis consilio adducuntur, ita multum illae faciunt ad auditorum animos commovendos atque demulcendos. Id quod nec veteres fugit grammaticos, qui, quo auditorum animi suavi fabulosarum rerum narratione caperentur et abriperentur, digressiones eiusmodi ab historico orationi fuisse interspersas docent. Quam in rem *Cr.* adscribit Dionys. Halic. Iudic. de Thucyd. VI. p. 823 ed. Reisk. Marcell. Vit. Thucyd. p. 729, II Beck. (p. 332 P. I. Vol. I ed. Poppo.) coll. Hermogen. in Biblioth. d. alten Lit. u. Kunst VIII. p. 8. Quod praecipue tum fieri videmus, ubi Graeciae quaedam civitas vel ipsa universa Graecia laudis nonnihil inde captura sit aut gloriae; quemadmodum hoc loco celebratur Corinthus, Periander (de quo plura infra III, 48 sq. et V, 92) atque omnino Graecorum in poesi laus. Sed alia quoque spectanda sunt, grammaticis illis vulgo neglecta. Pertinent haec ad pietatem et religionem auctoris, qui lubenter eas narrationes interserit, quibus mala facinora puniri, proba laudari pateat, quibusque deorum iustitia commonstretur. Sic illa Arionis narratione hoc docere vult historicus, nullum scelus vel clandestine commissum deos latere iustamque vindictam effugere posse; probum virum ipsamque eius artem musicam (quam divinam ferebant Graeci) deorum in tutela esse et a quovis malo incolumen servari. Itaque tantum abest, ut Herodotum propter frequentes eiusmodi digressiones vituperandum, ut summa illum laude dignissimum censeamus. Conf. Dahlmann. in Herodot. pag. 224. — Fabulam ipsam tot scriptores narravere, ut scite poeta ille cecinerit:

Quod mare non novit, quae nescit Ariona tellus.

Fundus utique narrationis Herodotus est, cuius verba Latine retulit Fronto in Opp. II. p. 373 seqq. ed. princ. Mediol. E reliquis scriptoribus, quos laudarunt post Harduinum ad Plin. H. N. IX, 8, 8 Wyttenbachius ad Plutarch. Morall. Animadverss. I. pag. 981 (ad p. 161 B). Plehn. in Lesbiacc. libr. p. 166 not. 68. Car. Ern. Wagner. in scriptione de Periandro pag. 27. not. 86 (Darmstadt. 1828). R. Lorentz. de orig. Tarentinn. (Berolin. 1827) pag. 13 seqq., unum sufficiat excitasse Dionem Chrysostom. Orat. 37, pag. 455 et Gellii locum classicum in Noctt. Att. XVI, 19., quem sequitur Vincentius Bellovacensis in Specul. Historic. Lib. III. circ. fin. Add. Marcian. Capell. IX. §. 908 et Mythographum, quem vulgavit Bode I. §. 95. II. §. 172. Ac recentiori aetate quis ignorat, alia ut taceam, elegantissimum Guil. Aug. Schlegelii carmen Arionis res celebrans? Sed aliud est, fabulam narrare, aliud idque difficilius fabulam explicare aut indicare, quid sub fabulae involucris veri contineat haecce de Arione narratiuncula. Qua in re, ut ingenue profitear, nihil certe ieiunius videtur, quam quaerere velle, fidem mereatur haec narratio nec ne, aut adeo expiscari, quî hoc, quod de Arione relatum accepimus, re vera ex naturali rerum cursu accidere potuerit vel accidisse putandum sit. Relinquamus hoc negotium Larchero aliisque, qui, ut Wyttenbachii utar verbis, de omnibus rebus statuendi

Digitized by Google

θον. τῷ δὴ λέγουσι Κορίνθιοι (ὁμολογέουσι δέ σφι Λέσβιοι)

necessitatem sibi imposuerunt. Nobis cum eodem viro egregio in his rebus, ubi et credere et non credere tutum est, licet ἐπέχειν. Repetit enim Larcherus in copiosa ad h. l. annotatione fabulae originem e navis episemo, quod scilicet navis, qua Tarento Taenarum transvectus est Arion, delphini signo pro illius aetatis more ornata fuerit. Heynius in Diss. de fide hist. aetat. myth. (Commentatt. Societ. Gott. XIV. p. 117) ex signo ipso, quod in Arionis delphino vecti memoriam erectum vulgo tradunt, originem cepisse fabulam statuerat. Add. Baur: Naturrelig. d. Alterth. I. p. 30. Et convenit quodammodo cum his Creuzerus in Diss. de mythis ab artium operibus profectis sect. poster. (Marburg. 1803 p. 29 et Opuscc. selectt. pag. 17. 18.) statuens illud hominis delphino vecti signum esse antiquam navigationis significandae imaginem, quae deinde verso in historiam symbolo ad Arionem, celebriorem per ea tempora poetam, tracta sit. Quem sequitur fere Lorentz. l. l. p. 16 seqq. E coloniarum ratione ingeniose fabulam explicat C. O. Mueller. in Doribb. II. p. 369 assentiente Plehn. in Lesbiacc. libr. pag. 166. Quum enim a Taenaro olim Lacedaemoniorum colonia Phalantho duce Tarentum profecta esset una cum sacris ac religione Neptuni, hoc in fabulis ita repraesentatum esse vult, ut Tarantem, Neptuni filium Tarentique conditorem, delphino Tarentum Taenaro vectum exhiberent; id quod dein translatum ad Arionem poetam, eodem modo Tarento Taenarum revectum. Haec ille, quae utrum veteris fabulae simplicitati atque candori conveniant, ego non exputem, illud modo addam, numis quoque famam late sparsam celebratam fuisse. Sic in Methymnaeorum numis Arion delphino vectus conspicitur; de quo *Cr.* laudat Eckhel. D. N. V. I. Vol. II. p. 502. Nam de delphino taceam, qui tot in numis repraesentatur, monente eodem Creuzero Diss. laud. pag. 28 not. coll. pag. 11. Inquisivit quoque in Arionis fabulam Welcker. (Rhein. Mus. I, 3. p. 392 seqq. s. Kleine Schrift. I. p. 89 seqq.), pluraque eandem in rem attulit Bode Gesch. d. hell. Poes. II, 2. p. 372 seqq. 213. Ac Welckerus quidem praeter alia, quae in hac narratione spectanda sint, Arione, qui delphino vectus maris pericula effugerit salvusque in patriam redierit, veteres declarare voluisse existimat vatem, qui in summo rerum discrimine salvus atque incolumis exstiterit diisque maxime propitiis servatus: additumque inde etiam esse delphinum, animal ut diis gratum, ita hominibus benevolum. Plane alio modo fabulae vim explicare studuit Guil. Maur. Schmidt (Diatrib. de dithyr. poes. eiusque reliqq. Berolin. 1845. p. 171 seqq.); novum quoddam poeseos adeoque musices genus in Graeciam, in qua ante fuerit incognitum, Arionis cura a Tarento per mare invectum significari contendit. Magis ad Welckeri sententiam inclinat K. Lehrs (Rhein. Mus. N. F. VI, 1. p. 58 seqq.) hac de Arione fabula aeque ac similibus de Ibyco, de Simonide repraesentari ratus vatem in deorum tutela omnino positum eorumque praesidio e gravissimis periculis ereptum. In quibus veri quid inesse quis neget? num ad totum fabulae sensum expediendum sufficiant, aliis diiudicandum relinquo.

ἐτυράννευε δὲ ὁ Περίανδρος Κορίνθου] Periander tyrannus regnum tenuit quasi haereditarium a Cypselo patre acceptum. Inde non mirum apud Latinos quosdam auctores *regem* dici eundem. Vid. Car. Ern. Wagner. in scriptione laud. de Periandro pag. 10 seq. De *tyranni* vocabulo supra ad I, 6. monuimus. Successit Periander patri in Corinthi imperio Olymp. XXXVIII, 4 sive 625 ante Chr. n., unde etiam Arionis aetatem constituere licebit, quem circa eandem Olympiadem

Digitized by Google

ἐν τῷ βίῳ θῶυμα μέγιστον παραστῆναι, Ἀρίονα τὸν Μηθυμναῖον ἐπὶ δελφῖνος ἐξενειχθέντα ἐπὶ Ταίναρον, ἐόντα κιθαρῳδὸν τῶν τότε ἐόντων οὐδενὸς δεύτερον, καὶ διθύραμβον, πρῶτον ἀνθρώπων τῶν ἡμεῖς ἴδμεν, ποιήσαντά τε καὶ ουνο- 11

floruisse testatur Suidas s. v. Conf. Clinton Fast. Hell. I. p. 208 seq. Incidit igitur in Sadyattis Lydorum regis tempora, quem inde ab anno 629 usque ad annum 617 regnasse supra vidimus; secutus est Alyattes filius, qui pacem cum Milesiis iniit anno 612 a. Chr. n. s. Olymp. XLII, i. e. anno decimo quarto, quo Periander regnabat. Quod Arioni accidit, ad annum 610 a. Chr. n. refert Eusebius. — Herodoti verba: *τῷ δὴ λέγουσι* — *Λέσβιοι* affert Hermogenes p. 157. s. T. III. p. 434 ed. Walz, pro *τῷ δὴ* exhibens *οὕτω δή*.

ὁμολογέουσι δέ σφι Λέσβιοι] Methymna enim, unde natus Arion, Lesbi insulae fuit urbs. Hinc ipsa insula nunc vocatur *Mitilini*.

θῶυμα μέγιστον παραστῆναι] Locutionem eandem aliquoties adhibuit Pausanias; de quo monuit Siebelis ad I, 23. §. 4.

Ἀρίονα τὸν Μηθυμναῖον ἐπὶ δελφῖνος ἐξενειχθέντα κ. τ. λ.] Punctum maius, quo haec a superioribus distincta fuerunt, iure tollendum, cum haec verba per appositionem quandam verbis *θῶυμα μέγιστον* adiecta videantur. — Ad ipsum argumentum nolo repetere, quae paulo ante disserui; paucis sufficiat monuisse de delphino, qui est *Delphinus Delphis* Linn. s. *der Tümmler;* cuius quae partes sint in hac fabula, indagavit Creuzerus in Diss. laudat. sectione priore inde a pag. 10 seq. (Opuscc. sell. p. 9) et posthac in Symbolic. III. p. 267 edit. tert., ubi in universum de huius animalis natura ac rationibus tesserariis disputavit. Add. Lorentz. l. l. pag. 20 seq. Welcker l. l. p. 89. Multi enim sunt veteres in laudanda huius beluae mira celeritate, ingenii mansuetudine, singulari in homines amore miraque aliarum virtutum copia. Atque etiam musicâ mulceri eam cantuque tibiarum gaudere dicebant, *φιλόμουσον* appellabant, omnibusque hominibus amicum ac benignum, praecipuo tamen poetarum quodam amore captum, indeque Apollini consecratum. In mari autem, ubi alias nonnisi horrendae ac timendae bestiae versantur, delphinus erat, a quo, utpote omnis humanitatis quasi symbolo, opem peterent afflicti, cuius tutelae se permitterent, quicunque ventis et undis incertis iactati sibi timerent, poetae inprimis sanctissimi ac vates, qui nunquam humanissimi animalis et amicissimi opem frustra implorant. Haec e sententia veterum disputata, tot locis confirmata sufficiant ad Herodoteae narrationis meliorem intelligentiam. Nec mirum inde vel in Christianorum hominum sarcophagis conspici delphinos, transitum ex hac vita terrestri cursumque ad beatorum insulas declarantes: vid. Piper Mytholog. d. christl. Kunst I. p. 224 seq.

ἐόντα κιθαρῳδὸν τῶν τότε ἐόντων οὐδενὸς δεύτερον] i. e. „*qui citharoedus erat, nulli suae aetatis secundus.*" Locutionem *οὐδενὸς δεύτερον εἶναι* illustrant, quae affert Kuehner Gr. Gr. §. 540, β. et Herodotei loci IV, 14. VIII, 104. Forsitan huc spectat Grammat. in Bekker. Anecdd. I. p. 89, 14: *δεύτερον· ἀντὶ τοῦ μεθ' ἑτέρου· Ἡρόδοτος πρώτῳ.* — A *citharoedo*, qui citharâ utatur, quique canat et psallat, Ammonius distinguit *citharistam*, qui lyram tractet et psallat modo; vid. pag. 82 de differ. vocabb. Sed de his ipse videat Graecus magister. Nos cum *Cr.* amandamus ad ea, quae Valckenarius monet in Koppiersii Obss. Philoll. p. 142 seq. in not.

πρῶτον ἀνθρώπων τῶν ἡμεῖς ἴδμεν] De locutione Herodotea toties obvia vix monendum. De forma *ἴδμεν*, qua constanter No-

Digitized by Google

μάσαντα καὶ διδάξαντα ἐν Κορίνθῳ. Τοῦτον τὸν Ἀρίονα λέ- 24
γουσι, τὸν πολλὸν τοῦ χρόνου διατρίβοντα παρὰ Περιάνδρῳ, ἐπιθυμῆσαι πλῶσαι ἐς Ἰταλίην τε καὶ Σικελίην· ἐργασάμενον

ster est usus, vid. Bredov. p. 100. 411.

διθύραμβον — ποιήσαντά τε καὶ οὐνομάσαντα καὶ διδάξαντα ἐν Κορίνθῳ] Locus classicus de dithyrambica Graecorum poesi, cuius inventionem disertis verbis Arioni Noster tribuit; quocum conf. Pindari Schol. ad Olymp. XIII, 25. Qui Lasum dicunt dithyrambi inventorem, temporis rationem pervertunt; nam multo post ille floruit, circa Olymp. LVIII, Dario regnante, cum Arionis aetas ad Olymp. XXXVIII ascendat, illaque poesis multum aetate superet Lasum. Alii quoque aliis inventi dithyrambi gloriam adscribunt; de quibus videre nunc longum est. Nostra aetate non invenisse Arionem, sed excoluisse modo dithyrambum contendunt, quippe saltandi forma mutata, carminum ratione melius exculta, aliis huius generis institutis, quae inventoris nomen illi conciliaverint. Conf. Plehn. in Lesbiacc. libr. p. 168. Nec tamen haec cum disertis Herodoti verbis, in quibus ego acquiescendum censeo, convenire posse, nemo non intelligit, nec mihi Herodoti narrationem, ut qui optime inquisiverit vereque et candide retulerit, minus probabilem quisquam reddiderit. De dithyrambica poesi qui exposuerunt, eos laudavi in Pauly. Realencyclopaed. II. p. 1111 seq., quibus nunc addi velim Guil. Maur. Schmidt l. l. p. 155 seq. Quod vero Arion, *Methymnaeus* s. *Lesbius* homo, dithyrambi inventor perhibetur, id referendum ad prisca Bacchi sacra apud Methymnaeos s. Lesbios; nam ad Bacchum, ut inter omnes constat, dithyrambica poesis omnis referebatur; de quo Creuzer. in Dionys. p. 249. Excelluere quoque Lesbii in poesi ac musica iam inde ab antiquissimo aevo, ut bene monuit Plehn. l. l. cap. V. pag. 132 seqq.

Quod restat, verbo monendum de voce *διδάσκειν*, quod hoc sensu de poetis plerumque dicitur tragicis aut comicis, qui fabulas suas s. dramata *docent* (cf. Herodot. VI, 21). Unde patet interpretamentum esse, quod pro *διδάξαντα* unus liber offert *δείξαντα*. Nam dithyrambici poetae non alia fere ratio atque tragici aut comici, ut eum quoque *διδάσκαλον* vocari nil mirum sit. Laudat *Cr.* Harpocrat. s. h. v. pag. 51. Add. Blomfield. Praefat. ad Aeschyl. Pers. p. XVIII (pag. XVII ed. Lips.). Add. Boettiger. Opuscc. p. 285 seqq. ed. Sill.

Cap. XXIV.

τοῦτον τὸν Ἀρίονα λέγουσι] Quam hic desiderat Steger particulam *δή*, ea nobis haud necessaria videtur. In seqq. ad Ionicam formam *πλῶσαι* omnia dabit Bredov. p. 171.

ἐργασάμενον δὲ χρήματα] i. e. „*postquam magnas opes s. pecunias sibi comparaverat.*“ *ἐργάζεσθαι* hoc sensu illustratum, notante *Cr.*, iam dudum a Graevio in Lectt. Hesiodd. cap. I. p. 9. ad vers. 43. Hinc, eodem *Cr.* monente, *ἐργαζόμενοι* leguntur in marmore antiquo Musei Academ. Lugdun. Bat., ubi Te Water. vertit *negotiatores*, *mercatores*, sicut *ἐργασταὶ* in Marmor. Oxoniens. p. 300. Vid. Te Wateri Append. ad Narrat. de rebb. Acadd. Lugd. Bat. p. 160. — De re ipsa vix est quod de hoc loco moneam, ex quo sors atque conditio antiquorum Graeciae vatum bene perspici potest, qui in aula tyrannorum regumque ditissimorum commorantes cantu ipso quaestum adeoque lucrum sibi quaerebant. Noti sunt, ut hoc utar, Syracusanorum reges, artibus liberalibus dediti poetasque iuvantes, noti sunt ipsi poetae Graeci, Pindarus, Simonides, alii, mercede conducta praemiisve suam artem exercentes.

Digitized by Google

δὲ χρήματα μεγάλα θελῆσαι ὀπίσω ἐς Κόρινθον ἀπικέσθαι. ὁρμᾶσθαι μέν νυν ἐκ Τάραντος, πιστεύοντα δὲ οὐδαμοῖσι μᾶλλον ἢ Κορινθίοισι, μισθώσασθαι πλοῖον ἀνδρῶν Κορινθίων. τοὺς δὲ ἐν τῷ πελάγεϊ ἐπιβουλεύειν, τὸν Ἀρίονα ἐκβαλόντας ἔχειν τὰ χρήματα. τὸν δὲ συνέντα τοῦτο λίσσεσθαι, χρήματα μέν σφι προϊέντα, ψυχὴν δὲ παραιτεόμενον. οὐκ ὦν δὴ πείθειν αὐτὸν τούτοισι· ἀλλὰ κελεύειν τοὺς πορθμέας ἢ αὐτὸν διαχρᾶσθαί μιν, ὡς ἂν ταφῆς ἐν γῇ τύχῃ, ἢ ἐκπηδᾷν ἐς τὴν θάλασσαν τὴν ταχίστην. ἀπειληθέντα δὲ τὸν Ἀρίονα ἐς ἀπορίην παραιτήσασθαι, ἐπειδή σφι οὕτω δοκέοι, περιιδεῖν αὐ-

Atque in ipsa Graecia cui ignotus Polycrates, Samiorum tyrannus, et qui apud illum commorantur poetae celeberrimi? Sed pluribus haec persequi, huius loci non est. Admonet *Cr.* eorum, quae leguntur in Fr. Schlegel. Gesch. d. griech. Poes. p. 220. [T. III. p. 250 Opp.]

ὁρμᾶσθαι μέν νυν ἐκ Τάραντος] ὁρμᾶσθαι hic pro μέλλειν ὁρμᾶσθαι dictum vult Steger., quia omnino saepius tempore praesenti *consilium* solum indicetur. Sed hanc significationem in ipso verbo iam inesse notum est. Recte Schweigh.: „*cum Tarento profecturus esset.*"

τοὺς δὲ ἐν τῷ πελάγεϊ ἐπιβουλεύειν κ. τ. λ.] Sensum bene expressit Schweigh.: „*nautas vero, cum* (terra relicta, portu egressi) *in alto iam essent, consilium agitasse de Arione proiiciendo, quo ipsius pecuniis potirentur.*" Quod moneo propter Larcherum et si qui forte hoc loco offendant, quocum verba: — ἢ αὐτὸν διαχρᾶσθαί μιν, ὡς ἂν ταφῆς ἐν γῇ τύχῃ minus convenire putent; ut, quae Arioni acciderint, non in alto mari, sed in portu Tarentino aliove loco terrae proximo acciderint. Quos merito non audivit Wesselingius. Namque nautae Arioni, si se ipse interficeret, spem fecere, fore, ut pro more ab ipsis, ad terram si appulissent, sepeliretur. Qui enim mare permeantes vita defuncti erant, eos non in mare proiectos, sed in proxima quaque terra sepultos esse satis constat.

τὸν δὲ συνέντα τοῦτο λίσσεσθαι, χρήματα μέν σφι προϊέντα] Wesselingio, cui praesens συνϊέντα magis placet (I, 205. V, 92. 80. VI, 2), iure non obsecutus est Schwgh. Nam ipsa temporum ratio praeteritum flagitat, ut mox praesens προϊέντα. Eodem fere sensu προϊέναι apud Aristoph. Nub. 1216. Voculam σφι, quae vulgo post προϊέντα legebatur, cum Schw. et Gaisf. anteposuimus meliorum librorum auctoritate. — De διαχρᾶσθαι (*interficere*) conf. I, 110 ibiq. not.

ἀπειληθέντα δὲ τὸν Ἀρίονα ἐς ἀπορίην] i. e. „*Arionem ad has angustias s. ad hanc inopiam redactum.*" ἀπειλέω, uti ἀπείλλω, eadem primitiva *volvendi, vertendi*, dein *compellendi, coërcendi* significatione, illustraverunt, monente *Cr.*, Ruhnken. atque Hemsterhus. ad Timaei Lex. Platon. p. 69 sqq. Heindorf. ad Platon. Gorg. p. 259.

περιιδεῖν αὐτὸν ἐν τῇ σκευῇ πάσῃ στάντα ἐν τοῖσι ἑδωλίοισι, ἀεῖσαι] E melioribus codd. revocavi περιιδεῖν pro περιιδέειν, probante Bredov. p. 326. Cf. etiam Dindorf. p. XXIV. et infra I, 32. Ad constructionem loci, ubi praeter morem infinitivus verbo περιορᾶσθαι, quod idem valet atque ἐᾶν, additus est, conf. Kuehner. Gr. Gr. §. 660. not. 1. Vocibus ἐν τῇ σκευῇ πάσῃ omnem solemnem poetarum et citharoedorum ornatum ab Herodoto exprimi monet *Cr.*, qui laudat Wyttenb. ad Plutarch. Moral. Animadverss. I, 2. p. 982. Hemsterhus. ad Lucian. II. p. 371 sq. ed. Bip. Inprimis vero hic stolam

Digitized by Google

τὸν ἐν τῇ σκευῇ πάσῃ, στάντα ἐν τοῖσι ἑδωλίοισι, ἀεῖσαι· ἀείσας δὲ ὑπεδέκετο ἑωυτὸν κατεργάσασθαι. καὶ τοῖσι ἐσελθεῖν

illam citharoedorum ad talos usque pertinentem, cuius nomen ὀρθοσταδίας, ὀρθοστάδιος s. τὸ ὀρθοστάδιον, significari credo. De qua, eodem *Cr.* monente, conf. Pollux Onomast. VII, 48. Dio Cassius LXIII, 17. p. 999 ibiq. not. Lorentz. l. l. pag. 12 de ornatu cantorum veterum laudat Gierig. ad Ovid. Metamorph. IX, 165. ad Fast. II, 105. Ad vocem σκευή, quae omnino de vestibus histrionum praecipue usurpatur, idem *Cr.* confert Pierson. nott. ad Moer. p. 22; ad rem ipsam adscripsit poetae locum apud Mallium Theodor. de metris p. 30: „Celsus equo, *Phoenicia veste* nitens, ibat Arion,“ de quo Ruhnken. Opuscc. II. p. 712 ed. Leid. ἑδωλίοισι merito plures retinent codd. et novissimae editiones: ἑδώλοισι e Mediceo libro male tuetur Gronovius: sunt autem ἑδώλια *sedilia* s. τὰ τῆς νεὼς ζυγά, ἐφ' ὧν οἱ ἐρέσσοντες καθέζονται, ut Glossae veteres; plura dabit Blomfield. in Glossar. ad Aeschyl. S. c. Theb. 451. Ex Etymolog. Gudian. p. 161, 13 *Cr.* haec adscripsit: ἑδώλια ἐπὶ τῶν ναυτικῶν καθεδρῶν· παρὰ γὰρ τοῦ ἕζω ζυγὰ κυρίως, εἶτα τῆς νηὸς ζυγά. Add. Lobeck. ad Sophocl. Aiac. 1277.

ἀείσας δὲ ὑπεδέκετο ἑωυτὸν κατεργάσασθαι] Retinui κατεργάσασθαι, cuius loco e duobus codd. Dindorf et Dietsch receperunt κατεργάσεσθαι. Sed vid. Herodot. VI, 2 et conf., quae dixi in Creuzeri Melett. III. p. 10. 11.

καὶ τοῖσι ἐσελθεῖν γὰρ ἡδονὴν] In his verbis particula γὰρ multos et priores et recentiores offendit interpretes. Schweighaeuserus, distinctione minori posita post καί, in copiosiori annotatione, quam huic loco subiecit, hîc quoque in communi particulae istius usu (*nam, namque*) subsisti vult eamque ipsam duplici modo explicari posse contendit: altero, si cogitando enuntiationum sedes permutes, ut, quae priori loco legantur, ea nunc postponantur; altero, si enuntiationem, cui addita est particula γάρ, intercalatam parentheseosque signis inde seiungendam existimes. Haec tamen ratio hic minus probatur nobis; magis placet ea, quam proposuit Matthiae. Duo enim orationis membra hic in unum confusa esse vult, hoc fere modo: καὶ τούς — ἐσελθεῖν γὰρ αὐτοῖς ἡδονὴν — ἀναχωρῆσαι; ut v. c. I, 28. IV, 200. 149. Vid. eundem in Gr. Gr. §. 615. p. 1242 coll. nott. ad I, 8. atque Kuehner. Gr. Gr. §. 754, 4. Quibus addit *Cr.* quae Werferus in Actt. phill. Monacc. I, 1. p. 81 protulit exempla de sententia causali primariae praemissa per particulam γάρ. Quodsi enim post καὶ incidas, iam aliquid deerit ad ἀναχωρῆσαι, quod nude sic positum displicet. Neque ratio cogitari potest, cur legi non possit, immo debeat: τοῖσι γὰρ ἐσελθεῖν; quod tamen consulto vitasse videtur Herodotus, cuius in verbis dativus τοῖσι (pro: καὶ τοὺς) ex attractionis quodam usu nec Graecis nec Latinis insolito explicandus erit. Nam εἰσέρχεσθαι dativo iunctum nemo fere nescit, post notatt. Hemsterhus. ad Lucian. I. p. 206 ed. Bip. Neque ipsam sententiam verborumque ordinem si spectemus, erit quod nos offendat. Nam causa utique effectum antecedit, orationque ipsa multo est aptior ac vividior, si hunc naturâ quasi praescriptum illa persequatur verborum ordinem. Unde satis apparet, nihil vitii hoc in loco inesse, ut olim arbitratus est summus Hemsterhus. ad Lucian. II. p. 526 ed. Bip., ubi de particula γὰρ pluribus verbis postposita agens nostrum locum in exemplis adscribere veritus est. Sed Gellii verba (XVI, 19: feros et immanes navitas prolubium *tamen* audiendi subit) melius cum Herodoteo loco comparari posse censet Valcken., quae eadem ad vulgatam lectionem firmandam haud iniuria quis referre

Digitized by Google

γὰρ ἡδονήν, εἰ μέλλοιεν ἀκούσεσθαι τοῦ ἀρίστου ἀνθρώπων ἀοιδοῦ, ἀναχωρῆσαι ἐκ τῆς πρύμνης ἐς μέσην νέα. τὸν δὲ ἐνδύντα τε πᾶσαν τὴν σκευὴν καὶ λαβόντα τὴν κιθάρην, στάντα ἐν τοῖσι ἑδωλίοισι, διεξελθεῖν νόμον τὸν ὄρθιον· τελευτῶντος δὲ τοῦ νόμου ῥίψαι μιν ἐς τὴν θάλασσαν ἑωυτόν, ὡς εἶχε, σὺν τῇ σκευῇ πάσῃ. καὶ τοὺς μὲν ἀποπλέειν ἐς Κόρινθον, τὸν δὲ δελφῖνα λέγουσι ὑπολαβόντα ἐξενεῖκαι ἐπὶ Ταίναρον. ἀποβάντα δὲ αὐτὸν χωρέειν ἐς Κόρινθον σὺν τῇ σκευῇ, καὶ ἀπικόμενον ἀπηγέεσθαι πᾶν τὸ γεγονός. Περίανδρον δὲ ὑπὸ ἀπιστίης Ἀρίονα μὲν ἐν φυλακῇ ἔχειν, οὐδαμῇ μετιέντα, ἀνακῶς δὲ ἔχειν τῶν πορθμέων· ὡς δὲ ἄρα παρεῖναι αὐτούς, κλη-

possit. Ad vocem πρύμνης *Cr.* confert Eustath. ad Odyss. XIII, 75. p. 504 infra Basil.

εἰ μέλλοιεν ἀκούσεσθαι] Refero huc, quae Matthiae notat de particula εἰ post affectuum verba ita posita, ubi particulam ὅτι cum verbo finito aut infinitivi structuram cum accusativo exspectabas, cum ipsa res indicetur, nec conditio adiiciatur. Vid. §. 617. p. 1251. *Cr.* ad haec conferri iubet Heindorf. ad Plat. Parmenid. p. 291 similia quaedam proferentem. Add. Hartung Lehre d. Griech. Partik. II. p. 211.

διεξελθεῖν νόμον τὸν ὄρθιον] νόμος cur de rhythmo s. harmonia musica dicatur, declarat Plutarchus de Musica p. 1133 B. C. (Tom. II.) p. 633 Wytt.: οὐ γὰρ ἐξῆν τὸ παλαιὸν οὕτω ποιεῖσθαι τὰς κιθαρῳδίας ὡς νῦν οὐδὲ μεταφέρειν τὰς ἁρμονίας καὶ τοὺς ῥυθμούς· ἐν γὰρ τοῖς νόμοις ἑκάστῳ διετήρουν τὴν οἰκείαν τάσιν· διὸ καὶ ταύτην ἐπωνυμίαν εἶχον· νόμοι γὰρ προσηγορεύθησαν, ἐπειδὴ οὐκ ἐξῆν παραβῆναι καθ' ἕκαστον νενομισμένον εἶδος τῆς τάσεως. Atque ὄρθιος cum de voce alta, elata, eademque clarissima dicatur (nostrum: *hochstimmig*, mit *gestrengter*, *heller Stimme;* vid. Ruhnken. et H. Voss. ad Homeri Hymn. in Cerer. 20), satis inde concludi poterit, qualis harmonia fuerit νόμος ὄρθιος, cuius praeter Herodotum alii quoque auctores mentionem faciunt. Conf. praeter Larcher. nott. ad h. l. Blomfield. ad Aeschyl. Pers. Glossar. vs. 395. et Bode Gesch. d. hellen. Poesie II, 1. p. 199.

ὡς εἶχε] i. e. *ut erat, ut sese habebat.* Sic mox: ὥσπερ ἔχων ἐξεπήδησε. Vid. Matth. Gr. Gr. §. 337. pag. 643 seq. In seqq. retinui ἀποπλέειν a Dietsch. mutatum in ἀποπλώειν, ut I, 1. Tu vid. Bredov. p. 172.

τὸν δὲ δελφῖνα λέγουσι ὑπολαβόντα κ. τ. λ.] ὑπολαβεῖν bene dici de delphino Arionem in dorsum suscipiente ac sustentante notat Hemsterhus. ad Lucian. II. p. 371 ed. Bip. Hug in: Zeitschrift d. Erzb. Freiburg III. p. 189. Bredov. p. 64. *Cr.* addit: Reimar. ad Dion. Cass. pag. 999 coll. Platon. de Re publ. V, 4. p. 453. (p. 223. Bekk.) ibique Ast. p. 510. — *Taenarum* satis notum est Laconiae promontorium, Neptuni templo insignitum, de quo Strab. VIII. p. 558 A. s. p. 363. Quadraginta inde stadiis distat eiusdem nominis urbs, ab Herodoto memorata VII, 168. Nunc promontorio nomen *Cap Matapan* s. *Maina.* Vid. Tzschuck. ad Pompon. Mel. II, 3. §. 8. et Forbiger Handb. d. alt. Geogr. III. p. 867.

ἀνακῶς δὲ ἔχειν τῶν πορθμέων] i. e. *eum curam intendisse in nautas.* „Legitur in Lexic. Seguier. p. 391 ed. Bekk.: φυλακτικῶς et ἀνακῶς ἔχειν· φροντίζειν.“ *Cr.* Eodem fere

Digitized by Google

θέντας ἱστορέεσθαι, εἴ τι λέγοιεν περὶ Ἀρίονος. φαμένων δὲ ἐκείνων, ὡς εἴη τε σῶς περὶ Ἰταλίην, καί μιν εὖ πρήσσοντα λίποιεν ἐν Τάραντι, ἐπιφανῆναί σφι τὸν Ἀρίονα, ὥσπερ ἔχων ἐξεπήδησε· καὶ τοὺς ἐκπλαγέντας οὐκ ἔχειν ἔτι ἐλεγχομένους ἀρνέεσθαι. Ταῦτα μέν νυν Κορίνθιοί τε καὶ Λέσβιοι λέγουσι. καὶ Ἀρίονός ἐστι ἀνάθημα χάλκεον οὐ μέγα ἐπὶ Ταινάρῳ, ἐπὶ
12 *δελφῖνος ἐπεὼν ἄνθρωπος.*

Ἀλυάττης δὲ ὁ Λυδὸς τὸν πρὸς Μιλησίους πόλεμον διε- 25

modo Schol. ad Thucydid. VIII, 102, ubi consul. interpretes. Nam ex Herodoto vocem assumsisse Thucydidem volunt. Add. Herod. VIII, 109, quem locum citat Eustath. ad Odyss. I. vs. 397. pag. 67, 47 ed. Bas.

ἱστορέεσθαι εἴ τι λέγοιεν] *ἱστορέεσθαι* medium *sciscitandi* notione cum nuspiam in Herodoto inveniatur, qui activo verbo *ἱστορέειν* uti soleat, Valckenarius coniecit *εἰρωτέεσθαι*, Nostro frequentatum II, 32. VI, 3. Scripti libri h. l. tuentur *ἱστορέεσθαι*, quod si cum Schweigh. passiva notione accipias, haud magis opus erit ea emendatione atque alia *εἰρωνεύεσθαι*, quam e Gellii verbis XVI, 19 („navitas requisitos — *dissimulanter* interrogasse ecquid audissent — super Arione") quis probare studeat. Malim equidem tueri auctoritatem librorum, sivè activa sive passiva notione verbum acceperis. De ipso verbo conf. nott. ad Prooem.

ὡς εἴη τε σῶς περὶ Ἰταλίην] *περὶ Ἰταλίην*, *in Italia*, ut I, 27: *εἴ τι εἴη νεώτερον περὶ τὴν Ἑλλάδα.* Conf. Fischer. ad Weller. III, b. p. 217. *Cr.* consuli vult Schaefer. ad Schol. Parisin. Apollon. Rhod. p. 279 et Hase ad Leon. Diacon. pag. 210.

ἀνάθημα χάλκεον οὐ μέγα ἐπὶ Ταινάρῳ] Plures libri scripti omittunt *οὐ*. Sed potuit mea quidem ex sententia librariorum negligentiâ potius omitti particula, quam ab aliis consulto inseri. Agnoscit quoque particulam Dio Chrysostom. Or. 37. p. 455. Ex Mediceo libro nihil enotatur; unde credibile est, retineri voculam hoc in libro. — *ἐπὶ Ταινάρῳ* de loco accipio: *in Taenaro*, ad templum Neptuni hoc in promontorio exstructum. Conf. Fischer. ad Weller. III, b. pag. 236. Ipsius donarii admonet Pausanias II, 25, itemque Aelian. Nat. Animall. XII, 45. Unde intelligimus donarii basi haec verba fuisse insculpta:

Ἀθανάτων πομπαῖσιν Ἀρίονα,
Κύκλονος υἱὸν,
ἐκ Σικελοῦ πελάγους σῶσεν
ὄχημα τόδε.

Aliud carmen in Neptuni honorem conscriptum Aelianus profert l. l., quod relatum est in Brunck. Analectt. T. II. p. 154. et III. p. 327. nr. 2. (Iacobs. Animadverss. I. P. I. pag. 179 seq.). Praeterea addere licet inscriptionem literis antiquissimis, quae usque ad XL Olympiadem recedere dicuntur, rupibus insculptam in insula Thera prope antiquum Neptuni templum, cuius sacra e Taenaro huc deducta volunt: quam valde mutilatam ita ingeniose explevit Boeckh.:

Κυκλείδης Κ]υκλῆος ἀδε[λφ]ε[ιῷ
Ἀρί]ωνι
τὸν δελφὶς [σῶσε, μναμόσυ-
νον τέλεσεν.

Vid. Abhandll. der Berlin. Akad. d. Wiss. 1836. p. 31 seqq. et Franz Elem. epigraph. Gr. p. 53 seq. et quae postea Welckerus loco supra laud. de hac inscriptione dixit p. 98 seq.

Cap. XXV.

ἀνέθηκε δὲ ἐκφυγὼν] Conf. supra I, 19. Ad verba sequentia *δεύτερος οὗτος* conf. IV, 44.

νείκας μετέπειτα τελευτᾷ, βασιλεύσας ἔτεα ἑπτὰ καὶ πεντήκοντα. ἀνέθηκε δὲ ἐκφυγὼν τὴν νοῦσον, δεύτερος οὗτος τῆς οἰκίης ταύτης, ἐς Δελφοὺς κρητῆρά τε ἀργύρεον μέγαν καὶ ὑπο-

καὶ ὑποκρητηρίδιον σιδήρεον κολλητὸν] ὑποκρητηρίδιον est *crateris basis* s. fulcrum, cui crater imponatur, *Gestell*, *Untergestell eines Krater*, *Untersatz;* Galli: *soucoupe.* Neque aliter Leake (Travels in Northern Greece II. p. 303): „*a base of the cup itself*, separate from any marble hypobase, upon which it may have stood". Etenim tenendum est, crateres maioris ambitus vel figuris quibusdam tanquam pedibus sustentari vel basi ad id ipsum artificiose elaboratae imponi, docente Ussing De nominibb. vass. Graecc. p. 92. Ac talem basin fuisse ὑποκρητηρίδιον vel e Pausan. X, 16, 1. patet, qui e donariis Delphos a Lydorum regibus missis nihil adhuc superesse scribit, nisi σιδηροῦν μόνον τὸ ὑπόθημα τοῦ Ἀλυάττου κρατῆρος, ubi Siebelis pag. 207 nec nostri loci fuit immemor nec Sigeae inscriptionis alterius, ubi est: κρητῆρα δὲ καὶ ὑποκρητήριον, cum in altera inveniatur: κρατῆρα κἀπίστατον, ubi conf. Chishull. et Chandler. Inscriptt. Attic. p. 37. coll. Boeckh. Staatshaushalt. II. p. 301. [254 ed. sec.] et in Corp. Inscriptt. Graecc. I, 1. pag. 20, ubi Atticis hoc sensu usitatius esse monet ἐπίστατον, ὑπόστατον, ἐπιστάτης, ὑποστάτης. Rarior utique Ionibusque propria videtur vox ὑποκρητήριον, aut, ut apud Herodotum est, ὑποκρητηρίδιον. Apud Atticos etiam ἐπικρητηρίδιον; in Aeginetica inscriptione exstat βάθρον ὑποκρατήριον. Conf. etiam Rose Inscriptt. (Cantabrig. 1825) p. 9. 338. et Franz Elemm. Epigraph. p. 79. 381, qui hanc vocis ὑποκρητηρίδιον significationem recte tuetur contra Hamiltonum (Transactt. of the royal society of Literat. III. P. I. p. 121) de ipso vasculo cogitantem, cui operculum (ἐπίστατον) fuerit impositum. Ad Herodoti locum illustrandum pertinent omnino ea, quae apud Athenaeum leguntur ex Hegesandro V, 13 (T. II. p. 309 Schweigh.), apud Philostratum Vit. Apollon. VI, 11. p. 247, Pausaniam l. l. et Eusebium advers. Marcell. I, 3. Unde satis intelligitur, ὑποκρητηρίδιον hocce haud exiguae fuisse magnitudinis, maximeque spectandum ob caelatas in eo varias animantium figuras plantarumve insectorumque. Sed κολλητὸν quod vocatur hoc vas, multum disceptant viri docti. Reiskius id esse notat, quod Latini *caelatum* s. *stellatum* appellant, i. e. opus, quo diversi generis metallum in alio infixum est, et quod maculis quasi aut stellulis, ad caeli instar nitet. Nec aliter fere Larcherus, adsentientibus Winckelmanni editoribus (Tom. V. p. 429 ed. Dresd.), ad eam ferri tractandi artem refert, quae Gallis dicitur *damasquinure*, *damasquiner*, de qua *Cr.* confert Boettiger. Iournal d. Luxus u. d. Mode. Ianuar 1803. sive Vol. XVIII. p. 9 not. Beckmann. ad Aristot. Mirabb. auscultt. p. 124. Nititur Larcherus Athenaei praesertim loco, ubi de figuris caelatis sermo est, quibus crater insignitus fuerit, quippe quae non alio nisi hoc modo exhiberi potuerint. Alioquin enim Glauci artem non tantopere celebratam fuisse aut certe celebrandam videri, nisi tale quid ille invenisset. Vix tamen Larcheri rationes cum Pausania conciliari poterunt, l. l. ita scribente: ἔλασμα δὲ ἕκαστον τοῦ ὑποθήματος ἐλάσματι ἄλλῳ προσεχὲς οὐ περόναις ἐστὶν ἢ κέντροις, μόνη δὲ ἡ κόλλα συνέχει τε καί ἐστιν αὕτη τῷ σιδήρῳ δεσμός. Quin ipsa vocabula κόλλα, κολλᾷν, κολλητὸς alio ducere videntur. Quae cum ita sint, mihi certe praeferenda videtur sententia eorum, qui de *ferruminandi* s. *glutinandi* arte (nostrum: *löthen*) cogitant, uti Schneiderus in nott. ad

Digitized by Google

χρητηρίδιον σιδήρεον κολλητὸν, θέης ἄξιον διὰ πάντων τῶν ἐν Δελφοῖσι ἀναθημάτων, Γλαύκου τοῦ Χίου ποίημα, ὃς μοῦνος δὴ πάντων ἀνθρώπων σιδήρου κόλλησιν ἐξεῦρε.

Eclogg. physicc. p. 97, et, qui a *Cr.* laudantur: C. O. Mueller. in Boettigeri Amalth. III. p. 25. Hausmann: „De arte ferri conficiendi veterum" in Commentt. soc. reg. Goetting. 1815. coll. Goett. Anzeig. 1815. nr. 68. p. 678 sq. Adde nunc eundem C. O. Mueller Handb. d. Archaeolog. §. 61. p. 40 ed. tert.

θέης ἄξιον διὰ πάντων τῶν ἐν Δελφοῖσι ἀναθημάτων] Haec, monente *Cr.*, laudat Eustath. ad Ili. VI. p. 626, 52 s. p. 481 Basil., ex Athenaeo opinor l. l., cuius aetate donarium istud adhuc Delphis exstitit. In locutione *διὰ πάντων* *διὰ* notione Atticis incognita scriptoribus significat *πρὸ*, *prae*. Vid. Kuehner Gr. Gr. §. 605, I, qui Homeri attulit locum ex Iliad. XII, 104, unde Herodoti usus, de quo vid. Valckenaer. ad Herod. V, 67, fluxisse videtur. *Cr.* addit Dion. Cass. XXXVII, 20. p. 125.

Γλαύκου τοῦ Χίου ποίημα, ὃς μοῦνος δὴ πάντων ἀνθρώπων σιδήρου κόλλησιν ἐξεῦρε] Pausanias l. l. idem refert his verbis: — *τοῦτο Γλαύκου μέν ἐστιν ἔργον τοῦ Χίου, σιδήρου κόλλησιν ἀνδρὸς εὑρόντος.* Nec aliter Herodoti verba reddit Hieronymus (Euseb. Chronic. Olymp. XXV, 4. s. 677 a. Chr. n.): „*Glaucus Chius primus ferri inter se glutinum excogitavit,*" ipseque Eusebius (Chronic. II. p. 324) ad Olymp. XXII, 2. [s. 691 ante Chr. n.]: „*Glaucus Chius, qui ferri glutinum excogitavit, cognoscebatur*"; unde simul intelligitur, quo sensu Herodoteum *ἐξεῦρε* (i. e. *excogitavit*) accipi debeat, quod nuper minus recte reddidit *scivit* Mullach. (ad Demetrii Zeni paraphras. Batrachom. p. 51), ad Neograecorum usum provocans, qui verbum *ἐξεύρω* eodem sensu quo *οἶδα* adhibeant. Graviora sunt, quae ad temporum rationem pertinent, in quibus indicandis Eusebium neque cum Hieronymo neque cum Herodoto convenire videmus, si quidem Herodotum id declarare voluisse existimamus, ut Glaucus eadem qua Alyattes aetate floruerit. Quod ad Hieronymum attinet, qui eodem anno 677 Gelam conditam esse minus recte ponit, id quod anno 690 factum est, merito inde praeferimus Eusebii ipsius auctoritatem Glaucumque eodem fere tempore floruisse censemus, longe igitur remotum ab Alyattis temporibus intra 617 — 560 ann. regnantis: ad quae Glaucum detrudit C. O. Mueller Handb. d. Archaeolog. §. 61. p. 40 ed. tert. coll. Sillig. Catalog. Artific. p. 219 et Brunn. Gesch. d. Griech. Künstler I. p. 29, qui cautius in hac re agit. Equidem in Herodoti verbis de Glauco nihil reperio, quod Glaucum aequalem Alyattis statuere nos cogat: immo, haec si Nostri mens fuisset, id opinor aliquo modo significasset; itaque ante Alyattis regnum Glaucum vixisse arteque sua inclaruisse dicendum erit. Conf. etiam Clinton Fast. Hell. I. p. 178. 184. Fischer: Zeittafeln p. 80. Neque inde ad illam Samiorum artificum scholam, quae multo post demum floruit, referri poterit Glaucus, ut quibusdam placuisse video (cf. Boettiger Amalthea III. p. 25. not.) ob Stephanum, qui s. v. *Αἰθάλη* Glaucum dixit *Samium.* Satis autem notum est, Glauci artem in proverbium quasi cessisse, ita ut *Γλαύκου τέχνη* de rebus diceretur multum ingenii artificiique requirentibus, quod non fugit Heindorf. ad Plat. Phaedon. p. 225. Nam imprimis hanc ob causam hocce opus Herodoto commemoratum ac per totam fere antiquitatem celebratum. Locis supra hanc in rem laudatis *Cr.* addit Achill. Tatium II, 3. p. 110. Sunt vero praecipue spectanda in his tempora illa remotiora, quibus talia opera con-

Digitized by Google

26 Τελευτήσαντος δὲ Ἀλυάττεω ἐξεδέξατο τὴν βασιληΐην Κροῖσος ὁ Ἀλυάττεω, ἐτέων ἐὼν ἡλικίην πέντε καὶ τριήκοντα· ὃς δὴ Ἑλλήνων πρώτοισι ἐπεθήκατο Ἐφεσίοισι. ἔνθα δὴ οἱ Ἐφέσιοι πολιορκεόμενοι ὑπ' αὐτοῦ, ἀνέθεσαν τὴν πόλιν τῇ Ἀρτέμιδι, ἐξάψαντες ἐκ τοῦ νηοῦ σχοινίον ἐς τὸ τεῖχος. ἔστι δὲ μεταξὺ τῆς τε παλαιῆς πόλιος, ἣ τότε ἐπολιορκέετο, καὶ

fecta esse dicuntur, praesertim cum ferrum, quamquam multo ante iam detectum (577 annis ante Alyattem, si quidem recte statuit Larcherus), hoc tamen tempore, quo Glaucus vixit Alyattesque regnavit, in metallis pretiosioribus plurisque aestimatis habitum fuerit; quod iis etiam, quae apud Herod. I, 68. leguntur, satis probari censet Larcherus.

ὃς μοῦνος δὴ πάντων ἀνθρώπων κ. τ. λ.] Codex Palatinus in Excerptis Herodoteis pro μοῦνος hoc loco dat πρῶτος, ut Pausanias quoque l. l. Et variari utique videtur inter μοῦνος et πρῶτος, de quo *Cr.* laudat Havercamp. ad Ioseph. Antiqq. I, 7. pag. 28, cuius tamen iudicium non placet. Ad Ionicam formam μοῦνος omnia dabit Bredov. p. 163.

Cap. XXVI.

Τελευτήσαντος δὲ Ἀλυάττεω ἐξεδέξατο τὴν βασιληΐην Κροῖσος ὁ Ἀλυάττεω. κ. τ. λ.] De chronologicis rationibus vide disputt. ad I, 45 fin. (al. 46). Regnavit enim Alyattes inde ab ann. 617 usque ad 560; quo anno Croesus, qui anno 595 ante Chr. n. natus erat, regnum suscepit.

ἐξάψαντες ἐκ τοῦ νηοῦ σχοινίον ἐς τὸ τεῖχος] i. e. *fune ex eius* (Dianae) *templo in murum deducto.* Apprime huc faciunt verba Plutarchi (Vit. Solon. 12.) in re Cylonia enarranda scribentis: ἐξάψαντες δὲ τοῦ ἕδους κρόκην κλωστήν, ubi τοῦ ἕδους de ipso deae simulacro recte intellexit Schaefer (T. IV. p. 315 Animadverss.). Pertinet vero hoc ad eandem fere superstitionem veterum, qua deorum simulacra compedibus vincta esse legimus, periculo scilicet imminente aut inopia vehementer premente. Conf. Creuzer. Symbol. IV. p. 640. ed. tert. et Raoul Rochette Mem. de l'Acad. d. Inscriptt. XVII. P. 2. p. 20, qui vel verua, quibus auctore Minucio Felice Octav. 22. Diana Ephesia erat instructa, non de fulcris, sed de catenis accipi vult. Illud enim his et similibus veteres spectabant, ut urbs ipsa eiusque incolae maiori essent curae diis tutelaribus, qui vincti, ne scilicet evadere possent aliove se convertere, incolis pressis eo magis omne praestarent auxilium, quum ipsorum salus cum incolarum salute quasi arctius esset coniuncta. Sic Ephesii, cum Dianae templum sanctissimum indeque tutissimum ab omni hominum irruptione putarent, illud fune urbi alligarunt, quippe cuius ipsius sors nunc cum templo coniuncta indeque suspensa esset. Quo simul facit ea superstitio, qua deos urbe capta excedere perhibebant. Hinc apud Aeschyl. S. c. Theb. 203 (al. 219) Eteocles: ἀλλ' οὖν θεοὺς τοὺς τῆς ἁλούσης πόλεος ἐκλείπειν λόγος; ubi plura Blomfield. in Glossar.

ἔστι δὲ μεταξὺ τῆς τε παλαιῆς πόλιος — καὶ τοῦ νηοῦ ἑπτὰ στάδιοι] Varie tentarunt viri docti verba ἑπτὰ στάδιοι, quae minus convenire antecedentibus existimabant. Sed libri nihil mutant, nec adeo quidquam mutandum: quod vel loci gemini IV, 85. VII, 34, alii, quos Bredov. p. 335 seq. attulit, ostendere potuerunt. Nec magis opus, quod Schweighaeus. intelligi posse monet, τὸ διάστημα, quod menti scriptoris observatum fuerit. Conf. modo Jacobs ad Aelian. N. A. VII, 38. Neque etiam ad schema Pindaricum, quod dicunt, erit con-

Digitized by Google

τοῦ νηοῦ ἑπτὰ στάδιοι. πρώτοισι μὲν δὴ τούτοισι ἐπεχείρησε ὁ Κροῖσος, μετὰ δὲ ἐν μέρει ἑκάστοισι Ἰώνων τε καὶ Αἰολέων, ἄλλοισι ἄλλας αἰτίας ἐπιφέρων, τῶν μὲν ἐδύνατο μέζονας παρευρίσκειν, μέζονα ἐπαιτιώμενος, τοῖσι δὲ αὐτῶν καὶ φαῦλα ἐπιφέρων. Ὡς δὲ ἄρα οἱ ἐν τῇ Ἀσίῃ Ἕλληνες κατεστράφατο 27
ἐς φόρου ἀπαγωγὴν, τὸ ἐνθεῦτεν ἐπενόεε, νέας ποιησάμενος, ἐπιχειρέειν τοῖσι νησιώτῃσι. ἐόντων δέ οἱ πάντων ἑτοίμων ἐς τὴν ναυπηγίην, οἱ μὲν Βίαντα λέγουσι τὸν Πριηνέα ἀπικόμενον ἐς Σάρδις, οἱ δὲ Πιττακὸν τὸν Μυτιληναῖον, εἰρομένου

fugiendum; quando saepius singularem numerum verbi *ἔστι* s. *ἦν* ita cum plurali iunctum reperimus, ut non tam verborum quam sententiae ipsius maior habeatur ratio. Cf. Matthiae Gr. Gr. §. 303, 1. Kuehner Gr. Gr. §. 425, 2.

ἑπτὰ στάδιοι] Apprime cum Herodoto convenit Xenophonti Ephes. I, 2, Dianae Ephesiae templum ab urbe distare scribenti septem stadia. Quod non minus ad vetus fanum, ab Herostrato post incensum, quam ad recentius pertinere, eodem fere loco exstructum, perquam veri est simile. De ipso fano celeberrimo (cf. II, 148) eiusque situ plura Strab. XIV. p. 640 s. p. 949 sq.; alia Locella excitavit ad Xenophontis l. l. p. 133. Add. Forbiger Handb. d. alt. Geogr. II. p. 190. Ideler ad Aristotel. Meteorol. III, 1, 12. p. 266. Nunc omnia adeo diruta atque eversa esse scribunt, ut ipsum locum, quo templum exstructum fuit, vix certo constituas. Ac denique de bello, cuius hoc loco fit mentio, eiusque vicibus atque eventu retulerunt Aelian. V. H. III, 26. Polyaen. Strateg. V, 50.

ἄλλοισι ἄλλας αἰτίας ἐπιφέρων] i. e. *aliis alia crimini dans* s. *exprobrans*. Conf. infra I, 68. Plura in L. Gr. Thes. III. p. 1875 ed. Dindorf. — *ἐν μέρει*, *per vices*, pluribus exemplis illustrat C. F. Hermann. ad Lucian. Quomodo histor. conscr. p. 7 sq. Blomfield. Glossar. in Aeschyl. Agamemn. 323. et Ideler. ad Aristotel. Meteorolog. Vol. I. p. 358. Ex Herodoto conf. V, 70. VII, 212.

τοῖσι δὲ αὐτῶν καὶ φαῦλα ἐπιφέρων] *αὐτῶν* hic e Mediceo rescripsit Gronovius, quod cum Sancrofti liber aliique confirmarent, item recepit Gaisfordius. Vulgo *αὐτέων*; sed vid. Bredov. p. 240 seqq., qui totam hanc quaestionem absolvit. Idem Bredov. p. 387 pro *ἐπαιτιώμενος* rescribi vult *ἐπαιτιεόμενος*, quod in uno Parisino libro invenitur, et p. 35. pro *φαῦλα* reponi *φλαῦρα*; tu vid. I, 126 ibique nott.

Cap. XXVII.

οἱ μὲν Βίαντα λέγουσι τὸν Πριηνέα κ. τ. λ.] Eandem narrationem exhibet Diodor. in Excerpt. §. 25. T. II. p. 22 Nov. scriptorr. collect. ed. A. Mai. — Iunguntur autem, monente *Cr.*, uterque et Bias et Pittacus eodem modo a Platone de Re publ. I, 9. p. 335 inf. Nam in septem sapientum numero illi habebantur, ut recte illic annotat Astius p. 347, ad Diogen. Laert. I, 76. 87 c. interprett. et ad Perizon. ad Aelian. V. H. III, 17. amandans. Vixerunt Croesi aetate, quod satis probatur iis testimoniis, quae attulit ad h. Larcherus. — Ad formam *Πριηνέα* conf. I, 15. 161. 170. VI, 8, ubi constanter *ε* reperimus, cum prior Ionum dialectus haec per *η* proferret. Vid. Struve Spec. II. Quaest. de dialect. Herodot. pag. 6 seq. et conf. quoque Broendsted's Reisen etc. p. 128, quem locum *Cr.* adscripserat.

οἱ δὲ Πιττακὸν τὸν Μυτιλη-

Digitized by Google

Κροίσου, εἴ τι εἴη νεώτερον περὶ τὴν Ἑλλάδα, εἰπόντα τάδε καταπαῦσαι τὴν ναυπηγίην· „Ὦ βασιλεῦ, νησιῶται ἵππον „συνωνέονται μυρίην, ἐς Σάρδις τε καὶ ἐπὶ σὲ ἔχοντες ἐν νῷ „στρατεύεσθαι.“ Κροῖσον δὲ, ἐλπίσαντα λέγειν ἐκεῖνον ἀληθέα, εἰπεῖν· „Αἲ γὰρ τοῦτο θεοὶ ποιήσειαν ἐπὶ νόον νησιώ„τῃσι, ἐλθεῖν ἐπὶ Λυδῶν παῖδας σὺν ἵπποισι.“ Τὸν δὲ ὑπολαβόντα φάναι· „Ὦ βασιλεῦ, προθύμως μοι φαίνεαι εὔξασθαι „νησιώτας ἱππευομένους λαβεῖν ἐν ἠπείρῳ, οἰκότα ἐλπίζων· „νησιώτας δὲ τί δοκέεις εὔχεσθαι ἄλλο, ἤ, ἐπεί τε τάχιστα

ναῖον] Vulga *Μιτυλ.* imprimunt, libris omnibus adsentientibus. Quorum tamen auctoritatem et hic et I, 160. cum Gaisford. et Matth. relinquendam duximus, scribentes *Μυτιληναῖον.* Namque ita constanter exhibent numi; eamque scripturam, ut alios taceam, in omnibus a se editis scriptoribus tenuit Immanuel Bekker, haud curans eos, si qui contra codicum fidem scripturam hanc inferendam negarent. Et variant utique multum libri, plerumque tamen exhibent eam scripturam, quae numis contraria est, quaeque etiam in editis vulgo exhibetur. Nec aliter apud Latinos, ubi plerumque *Mitylene*, sed passim quoque *Mytilene*. Qua de re copiosius egit omnesque, qui antea hanc quaestionem tractarunt, citavit Plehn. in Lesbiacorum libro p. 10 sqq. (Berolini 1836). Hinc in Thucydide quoque Poppo (quem vid. ad III, 2) edidit *Μυτιλήνη*. De numis potissimum consuli vult *Cr.* Pellerin. Recueil d. Medaill. d. Vill. V. III. p. 84. pl. CIII. nr. 16. 19. et Visconti Iconograph. Grecq. pl. III, 2, cuius admonuit idem Plehn. l. l. p. 169. not. 71, qui etiam recensum numorum, e Rasche, Mionnet., aliis collectum exhibet l. l. p. 99 sqq., ubi semper scriptum legimus *MTTI* vel *MT*.

εἴ τι εἴη νεώτερον περὶ τὴν Ἑλλάδα] i. e. „*num quid novi acciderit in Graecia.*“ Ob comparativi usum cf. III, 62 ibique allata; plura dabit Kuehner Gr. Gr. §. 752., cui add. Stallbaum. ad Platon. Euthyphr. p. 3. *Cr.* confert Eustath. ad Hom. Odyss. VII, 159. — *περὶ* h. l. est *in;* vid. ad I, 24. In seqq. pro *ἐν νῷ*, quam formam et h. l. et II, 181. IV, 125. VII, 157. codd. quidam retinent, Dindorf. p. XIV. et Bredov. p. 248. scribi iubent *ἐν νόῳ*, quod ipsum omnibus in libris legitur I, 10.

Αἲ γὰρ τοῦτο θεοὶ ποιήσειαν ἐπὶ νόον νησιώτῃσι κ. τ. λ.] De Homerico dicendi genere monet *Cr.*, laudans Odyss. III, 205: *αἲ γὰρ ἐμοὶ — θεοὶ παραθεῖεν*. Add. Odyss. XX, 236. Aliis locis infinitivum subiectum invenimus, ut VII, 311. XXIV, 380 coll. Schaefer. ad Poett. gnomicc. p. 360. De *optativo* idem *Cr.* citavit Payne Knight. in Prolegg. Homericc. p. 135, et ad ipsam locutionem comparat Homerum Odyss. XIV, 273: *αὐτὰρ ἐμοὶ Ζεὺς αὐτὸς ἐνὶ φρεσὶ τοῦτο νόημα ποίησ'*. Ipse Noster III, 21. dixit *ἐπὶ νόον τρέπειν*. Ad Homerum quoque accedit locutio *ἐπὶ Λυδῶν παῖδας*, infra quoque V, 49. VII, 130. obvia, de qua conf. Matthiae §. 430. Kuehner §. 479, d.

οἰκότα ἐλπίζων] Nonnulli libri vulgarem praebent formam *εἰκότα*, Mediceus: *ἐοικότα*, alii *οἰκότα*, quod placuit Wesselingio, quodque, cum Herodoti usui conveniat, ut nuper docuit Bredov. p. 194 seq., retinuimus. Admonet *Cr.* Eustath. ad Odyss. XII, 79. p. 477, 25: *τὸ δὲ εἰκυῖα οὐ κατὰ τὴν ὕστερον ἰωνικὴν γλῶσσαν λέγεται· οἱ γὰρ μεθ' Ὅμηρον, ὡς δηλοῖ καὶ Ἡρόδοτος, οἰκὸς γράφουσι καὶ ἀκολούθως, καὶ οἰκυῖα, Ἀττικοὶ δὲ ἐοικὸς καὶ ἐοικυῖα.* — *ἐλπίζειν* hic

Digitized by Google

„ἐπύθοντό σε μέλλοντα ἐπὶ σφίσι ναυπηγέεσθαι νέας, λαβεῖν

existimandi potestatem habet, ut I, 30, alibi. Conf. Krueger. ad Dionys. Halicarnass. p. 116.

λαβεῖν ἀρώμενοι Λυδοὺς ἐν θαλάσσῃ] *ἀρώμενοι* exhibent plurimi iique optimi libri; pauci numero nec melioris notae *ἀρᾶσθαι*, quod e glossemate sive interpretamento fluxisse vix cuiquam dubium esse poterit, quamquam defensor eius nuper exstitit censor in Ephem. Ienenss. 1817 nr. 165. p. 379. Nam vulgata *ἀρώμενοι* quoniam minus cum loci structura convenire videbatur, vario modo locum sollicitaverunt viri docti. Glossam existimavit Cornelius de Paw; Reiskius male coniecit *ἀράμενοι* peiusque adeo explicuit; felicius Toupius in Epist. critic. p. 64. ed. Lips. *αἰωρεομένους*, quo nimirum sibi opposita essent: *ἱππευομένους λαβεῖν ἐν ἠπείρῳ* et *λαβεῖν αἰωρεομένους ἐν θαλάσσῃ*, coll. Herodot. VII, 116. Quod utique speciosius quam verius. Unde Werferus proposuit (Actt. phill. Monn. I, 1. p. 74) *αἰωρεύμενοι*, sed alio sensu. Mam insulanos intelligi vult *elatos, confidentes* navali scientia, qua Croesum se superaturos esse sperant. Schweigh. denique coniecit *ἀειράμενοι* („*postquam vela ventis dederint*“), idque in textum recipere haud veritus est. Idem placuit Iulio Geislero (De Graecc. nomin. absoll. p. 30), qui Herodoto hic obversatum fuisse vult *τί δοκέουσι*, reiecta ea ratione, quam de hoc loco explicando proposuit Matthiae. Quo eodem redit Heroldi coniectura (in Münchn. Gel. Anzz. 1843. p. 227) scribentis *ἀρόμενοι*, sc. *τὰ ἱστία*. Lectionem librorum manu scriptorum (*ἀρώμενοι*) revocavit Gaisfordius, probante quoque Matthiae, qui explicatione, non emendatione locum egere optime monuit. Pertinet enim hic locus ad illud *ἀνακολουθίας* genus, ubi Graeci principalis sententiae eam partem, quae post verba interiecta sequitur, ex his ipsis verbis nectunt, iisque adstruunt; conf. Matth. Gramm. Gr. §. 631. p. 1298. Sic, Matth. iudicante, Herodotus cum dicere instituisset: *τί δοκέεις εὔχεσθαι ἄλλο ἢ* — **λαβεῖν ἀρᾶσθαι Λυδοὺς ἐν θαλάσσῃ** (in quo ipso *ἀρᾶσθαι* omitti potuerit), iam verbis interpositis abreptus ad *ἐπύθοντο* referens verbum *ἀρώμενοι* scripsit, ea sane structura, quae ob priora verba sequi debebat, neglecta. Caeterum in ipsa casuum permutatione, cum nominativus participii sequatur loco accusativi (quo ipso cernitur *ἀνακολουθία*), iure non haesit Schweigh. Collegerat enim huius structurae exempla aliquot e nostro scriptore Werferus l. l., ut I, 56: IV, 15. 137. Vulgatam lectionem denique tuitus est Letronne in Journal d. Sav. 1817. p. 91, quoniam *ἀρώμενοι* in mentem quasi revocet sensum verbi *εὔχεσθαι*, quod paulo ante legatur, cuius synonymum fere sit *ἀρᾶσθαι*, hoc ipso loco perperam a quibusdam repositum. Moris enim esse ait Herodotei, ponere participium eiusdem verbi, quod antea iam finitum erat positum, aut certe cognati verbi participium. Ita *ἀρώμενοι* idem esse quod *εὐχόμενοι* (sc. *εὐχομένους*); illo tamen verbo usum esse Nostrum, quo evitaret repetitionem. Vulgatam *ἀρώμενοι* retineri voluit quoque Negris, eundem vulgatae sensum esse monens, ac si scriptum foret: *τί ἄλλο δοκέεις εὔχεσθαι νησιώτας ἢ πυθομένους σὲ νέας ἐπὶ σφίσι ναυπηγούμενον, ἀρᾶσθαι λαβεῖν Λυδοὺς ἐν τῇ θαλάσσῃ κ. τ. λ.* Inter recentiores editores Dindorf. scripsit *αἰωρεομένους*, praeeunte Toupio, Dietsch. et Lhardy vulgatam reliquerunt *ἀρώμενοι*, quam vocem qui nuper hunc locum tractavit, Schoene (De attractionis quam dicunt singg. quibusd. exemplis apud Herodotum etc. Bielefeld 1840. p. 5 seq.), transponi vult ante *ἵνα*, ut haec inde exsistat sententia: „Quid insulanos putas cupere aliud, nisi ut in mari deprehendant Lydos, *id quod optant ea causa*, ut propter

Digitized by Google

„ἀρώμενοι Λυδοὺς ἐν θαλάσσῃ, ἵνα ὑπὲρ τῶν ἐν τῇ ἠπείρῳ „οἰκημένων Ἑλλήνων τίσωνταί σε, τοὺς σὺ δουλώσας ἔχεις;“ Κάρτα τε ἡσθῆναι Κροῖσον τῷ ἐπιλόγῳ· καί οἱ (προσφυέως 13 γὰρ δόξαι λέγειν) πειθόμενον παύσασθαι τῆς ναυπηγίης. καὶ οὕτω τοῖσι τὰς νήσους οἰκημένοισι Ἴωσι ξεινίην συνεθήκατο.

28 Χρόνου δὲ ἐπιγινομένου, κατεστραμμένων σχεδὸν πάντων τῶν ἐντὸς Ἅλυος ποταμοῦ οἰκημένων· πλὴν γὰρ Κιλίκων καὶ Λυκίων τοὺς ἄλλους πάντας ὑπ' ἑωυτῷ εἶχε καταστρεψάμενος ὁ Κροῖσος· εἰσὶ δὲ οἵδε, Λυδοί, Φρύγες, Μυσοί, Μα-

continentis terrae Graecos te possint ulcisci.“ Equidem retinui *ἀρώμενοι*, quod, nisi e margine omnino in Herodoti verba irrepsit, ad eam rationem, quam proposuit Matthiae, explicari posse putem.

ἵνα ὑπὲρ τῶν ἐν τῇ ἠπείρῳ οἰκημένων Ἑλλήνων τίσωνταί σε] *οἰκημένος* hic dici pro *οἰκῶν*, haud pauci testantur Nostri loci, in quibus perfectum passivi ita adhibitum videmus, ut in praesentis activi vim fere transeat, *habitandi* s. *incolendi* notione: de quo apte monuit Kuehner Gr. Gr. §. 403, a. Ex Herodoto conf. potissimum I, 96. 127. 172. V, 73. VII, 22. II, 102. 166. III, 91. 96. 97. VIII, 115. In praesenti passivi hanc ipsam passivi vim retineri monstrat locus I, 170, ubi cf. nott. — Ad locutionem *δουλώσας ἔχεις* conf. I, 28 et Kuehner Gr. Gr. 663, X., ne plura.

Cap. XXVIII.

εἰσὶ δὲ οἵδε, Λυδοί, Φρύγες κ. τ. λ.] Voculam *Λυδοί* ab hoc loco alienam esse contendunt, praesertim cum proximo capite legatur: *καὶ προσεπικτωμένου Κροίσου Λυδοῖσι.* Lydos enim non armorum vi sibi subegit Croesus, sed eorum regnum tenuit quasi hereditarium atque a maioribus traditum; ita ut inter gentes a Croeso vi subactas Lydos commemorari minime sit consentaneum. Larcherus eo confugit, ut Lydos Lydiamque terram distingui vellet a Maeonia, quae superior fuerit pars eius terrae, quae universa posthac Lydiae acceperit nomen ab inferiori parte, quam Croesus armis occupaverit, cum antea superiorem modo partem (i. e. Maeoniam, conf. supra cap. 7) a maioribus traditam hereditario iure tenuisset. Nos malumus ab eorum partibus stare, qui hic omnes, quos Croesi regnum complectebatur populos, recenseri credunt, primoque loco hanc ipsam ob causam collocari Lydos, quippe quos primitus ille tenuerit quibusque caeterae gentes quasi adiectae fuerint. Libri ad unum omnes retinent vocem *Λυδοί*, quam uncis, quibus editorum nonnulli incluserant, liberandam censuimus. Dindorf. prorsus omisit vocem. *Cr.* ad h. l. admonet Benedict. Nott. critt. in Herodot. in Beckii Actt. Semin. Philolog. Lips. Vol. II. p. 279. Sequuntur in hoc populorum recensu *Phryges* atque *Mysi*, quorum tamen sedes, quales Herodoti fuerint aetate, accuratius definire vixdum licet. Conf. etiam III, 90. Praeter ea, quae vulgo in universum de his gentibus traduntur, faciunt huc quodammodo ab Hoeckio disputata (in Cret. I. p. 109 seqq. 136) de Phrygibus eorumque cum Lydis commercio, cum quibus una plerumque nominantur adeoque confunduntur. Et advocat ille, praeter religionum similitudinem atque coniunctionem, de Maeone inprimis testimonium, qui modo Phrygum, modo Lydorum, modo utriusque gentis rex perhibeatur. De Maeone nos diximus ad I, 7. *Mariandyni* habitabant ad Ponti Euxini oram,

Digitized by Google

ριανδυνοί, Χάλυβες, Παφλαγόνες, Θρήϊκες οἱ Θυνοί τε καὶ
Βιθυνοί, Κᾶρες, Ἴωνες, Δωριέες, Αἰολέες, Πάμφυλοι· κατε- 29
στραμμένων δὲ τούτων, καὶ προσεπικτωμένου Κροίσου Λυ-
δοῖσι, ἀπικνέονται ἐς Σάρδις ἀκμαζούσας πλούτῳ ἄλλοι τε οἱ

Bithyniam inter atque Paphlagoniam, Thracesque et ipsi origine fuisse dicuntur. Conf. Strab. XII. p. 542 s. 816 C. Alii eos a Mariandyno sive Cimmerii sive Phinei filio oriundos tradunt; vid. Schol. ad Apoll. Rhod. II, 725. 140. Apud Herodotum eorum mentio fit infra III, 90 et VII, 72. Postera autem aetate illos ab Heracleotis sub iugum missos legimus; de quo *Cr.* confert Posidon. ap. Athen. VI. p. 263 (Posidonii reliq. ed. Bake p. 176). Strab. l. l. p. 817. Add. Ruhnk. ad Timaei Lex. p. 214. Ast. ad Plat. de Legg. p. 322.

Chalybes, qui deinceps nominantur, probe ab his distinguendi, quos vulgo Chaldaeos nominant, magnam illam quidem antiquitatis gentem, cuius sedes ultra Halyn fuerunt. Plura de his Ritter. Erdkunde II. p. 787 sqq. Hoeck. Creta I. p. 294 sqq. Qui vero cis Halyn i. e. occidentem versus ab hoc flumine habitabant Chalybes, quales hic intelligi necesse est, eos colonos fuisse verisimile est illius Chalybum gentis, quae ultra Halyn magna et extensa in montibus circa Araxem sedes primitus habuerat et ulterius adeo suas sedes extenderat. Quam eandem a Scymno Chio appellari putant gentem in fragm. vs. 181 seq. Ab hisce vero nonnihil diversi, quamquam eiusdem haud scio an stirpis, videntur ii, quorum Xenophon meminit in Expedit. Cyri V, 5, 1. (ubi vid. doctiss. Kruegerum). Hi enim orientem versus a flumine Halye habitabant iuxta Mosynaecos et Tibarenos in montibus Ponto Euxino finitimis. Sed de Herodoti gente testimonia desunt accuratiora; conf. Ritter. l. l. p. 791. Hoeck. l. l. p. 301. 302. et Ainsworth Travels in the track etc. p. 183 seqq. Chalybum affines sunt *Paphlagones*, qui satis sunt noti. Sequuntur *Thraces*, bifariam divisi, tum *Thyni*, tum *Bithyni*. Intelliguntur enim Asiatici Thraces, qui in Europa olim habitantes, inde sedibus pulsi in Asiam minorem commigrabant, nomenque Strymoniorum, quo adhuc usi erant, commutabant cum Bithynorum appellatione. Hinc aliquoties occurrit *Thracia* Asiatica, ad quam et Bithyni et Thyni pertinent. Sunt bini Xenophontis loci classici in Anabasi VI, 4, 2 et VII, 2. §. 22. (ubi consul. Kruegerum), quibus iungendus Strabo XIII. p. 541 seq. p. 816 B. C. et Herod. VII, 75. De reliquis populis, quos hic a Croeso subactos legimus, vix monendum.

Cap. XXIX.

κατεστραμμένων δὲ τούτων] Oratio, pluribus verbis interiectis ab auctore interrupta, hic prioribus verbis repetitis iam restauratur, ut legitime procedat, adiecta vocula δὲ, de cuius vi in talibus exposuit Hartung Lehre d. Gr. Partik. I. p. 173.

ἄλλοι τε οἱ πάντες ἐκ τῆς Ἑλλάδος σοφισταί] Eadem fere leguntur in recens detectis fragmentis Diodori Siculi; vid. Ang. Mai Nov. Scriptt. Collect. II. p. 14. 23 seqq. In Herodoti verbis Valckenarius aptius legi putat: ἄλλοι τε ἐπιφανέες κ. τ. λ. Sed libri non addicunt emendationi, qua utique supersedere possumus. Videtur enim, ut bene monet Wesselingius, Herodotus illos, qui uno tempore et habiti et vocati *Sapientes* sunt, indicare. Sapientes autem Herodotus vocavit σοφιστὰς, honorifico *tunc* temporis titulo, quo etiam Pythagoram (IV, 95) aliosque sapientiae fama per Graeciam illustres (II, 49) ornavit. Nec aliter alii auctores, ut idem monet Wes-

Digitized by Google

πάντες ἐκ τῆς Ἑλλάδος σοφισταὶ, οἳ τοῦτον τὸν χρόνον ἐτύγχανον ἐόντες, ὡς ἕκαστος αὐτῶν ἀπικνέοιτο, καὶ δὴ καὶ Σόλων, ἀνὴρ Ἀθηναῖος, ὃς Ἀθηναίοισι νόμους κελεύσασι ποιήσας ἀπεδήμησε ἔτεα δέκα, κατὰ θεωρίης πρόφασιν ἐκπλώσας, ἵνα δὴ μή τινα τῶν νόμων ἀναγκασθῇ λῦσαι τῶν ἔθετο. αὐ-

selingius, cui post oblocutus est Wyttenbach. ad Plut. Moral. (II) p. 96 A. Animadverss. p. 654 seqq. Nam neque Plutarchum hoc σοφιστοῦ nomine usum vult sensu laudabili pro eo, quod postea inductum est, σοφοῦ s. φιλοσόφου nomine, neque alios antiquiores scriptores, qui, cum oratores fuerint aut historici, philosophos vel per contemtum vel tanquam mercede docentes vel nondum discreta utriusque vocabuli notione σοφιστὰς appellarint. Quod ut de aliis scriptoribus nunc non disquiram, ita Herodotum certe honesto titulo σοφιστοῦ usum esse persuasum habeo, sive nondum vocabuli notione discreta, sive alia ex causa, quam hic indagare non attinet. Ac Diodorus l. l. §. 26. eadem in re vocat τοὺς ἐκ τῆς Ἑλλάδος ἐπὶ σοφίᾳ πρωτεύοντας et τοὺς ἐπὶ φιλοσοφίᾳ μεγίστην δόξαν ἔχοντας. Quin mox eosdem sapientes eodem, quo Herodotus, ornat nomine σοφιστῶν, sensu honorifico. Nec alio atque Herodotus sensu σοφιστὰς dixerat Androtion (ap. Aristid. II. p. 311 Iebb.); vid. eius fragm. p. 118, nisi pro Ἀνδροτίων legendum Ἄνδρων. Quare non intelligo, cur σοφιστὰς h. l. *artifices* s. *homines peritos* accipi voluerit Klopsch in Programmate Glogaviensi anni 1849 (Probe einer Erklärung des Herodot. I. cap. 29—33) p. 2., licet haud ignorem, olim eos, qui utilem quamcunque profiterentur artem (ut recte tradit T. C. M. van Baumhauer in Disp. Quam vim Sophistae habuerint etc. Traiect. ad Rhen. 1844 p. 24), σοφιστοῦ nomine esse designatos. Tu conf. etiam J. F. Cerquand: Quaest. de Sapientt. VII. etc. (Nanceii 1853) p. 7 seq.

Σόλων, ἀνὴρ Ἀθηναῖος — ἀπεδήμησε] Eodem modo Solo vocatur Ἀθηναῖος V, 113, neque aliter se ipsum nominat in carm. XII, 4. p. 86 Bach. De genere viri exponit Plutarch. Vit. Solon. cap. 1.; alia excitat Bode Gesch. d. hellen. Poesie II, 1. p. 222 seq. Quod ad iter Solonis attinet eiusque causas, cum Herodoto fere consentiunt Plutarchus (Vit. Solon. 25), alii, quos laudat Westermannus ad h. l. p. 65., ipse omnem rem valde dubiam videri aliamque profectionis causam quaerendam esse pronuntians. Ac nemo nescit, de Lycurgo, Spartanorum legislatore, peregre proficiscente similem in modum tradi: qua de re Plutarchus in Lycurgi Vit. cap. 29; cf. C. F. Hermann. Antiqq. Laconn. p. 53. De Solonis legislatione exponere huius loci non est; vid. C. F. Hermann. Griech. Staatsalterth. § 165 seqq.

ὡς ἕκαστος αὐτῶν ἀπικνέοιτο] αὐτῶν pro αὐτέων plurimi libri, quos cum Gaisf. secuti sumus. Conf. I, 26 fin. Locutionem ὡς ἕκαστος aliquot exemplis illustravit Wyttenbach. in Selectt. historicc. p. 346, nostrum locum ita interpretans: „*ut eorum quisque adveniret*," id est, *non eodem et communi, sed suo quisque et consilio et tempore*, sive *pro se quisque*. Cf. I, 114. II, 140. VI, 79.

κατὰ θεωρίης πρόφασιν ἐκπλώσας] Conferri vult *Cr.*, quae hanc in rem omnino praecipiuntur apud Platon. de Legg. XII. p. 951 A. Idem admonet vocis φιλοθέωρος, qua per iocum fere utitur Cicero Ep. ad Famil. VII, 16.

τῶν ἔθετο] Sic infra quoque: — τοὺς ἂν σφι (σφι enim dedimus cum Gaisf.) Σόλων θῆται. Ac satis notum discrimen inter νόμον θεῖναι ac θέσθαι, de quo *Cr.* laudat F. A. Wolf. in Prolegg. ad

Digitized by Google

τοὶ γὰρ οὐκ οἷοί τε ἦσαν αὐτὸ ποιῆσαι Ἀθηναῖοι· ὁρκίοισι γὰρ μεγάλοισι κατείχοντο, δέκα ἔτεα χρήσεσθαι νόμοισι, τοὺς ἂν σφι Σόλων θῆται. Αὐτῶν δὴ ὦν τούτων καὶ τῆς θεωρίης

Demosth. Leptin. p. CXXVI seq. Add. Westermann. ad Plutarch. Vit. Solon. 15. p. 37. Coniunctivum *θῆται* addita voculo *ἂν* satis opinor tuetur futurum *χρήσεσθαι*, quod antecedit.

Cap. XXX.

Αὐτῶν δὴ ὦν τούτων καὶ τῆς θεωρίης ἐκδημήσας ὁ Σόλων εἵνεκεν ἐς Αἴγυπτον ἀπίκετο κ. τ. λ.] Haec verba, quorum sensum nemo non assecutus est, maius negotium exhibent, temporum rationem accuratius si persequamur. Unde factum est, ut nonnullis totum hoc colloquium Solonis cum Croeso prorsus fictum videretur, quippe temporum ratione refragante, cum Solonem Olymp. XLVI, 3 s. 594 ante Chr. n. Atheniensibus leges tulisse constet eundemque tyrannidis Pisistrateae anno secundo obiisse, i. e. Olymp. LV, 2 s. 559 a. Chr. n., quo tempore Croesus, qui Alyatte mortuo (560 a. Chr. n.) Lydorum regnum suscepit, vixdum regnare coeperat neque Solonem excipere poterat, qui, quum Pisistratus rerum potiretur (560 a. Chr. n.), ab itineribus iam in patriam redierat teste Plutarcho in Solon. Vit. cap. 29. Propter has difficultates chronologicas Grauert (De Aesopo p. 44 seqq.) plane fieri potuisse negat, ut Croesum Sardibus Solo convenerit: qui si revera Athenis profectus Sardes venerit, id in ea tempora incidere debere, quibus regnum tenere Croeso per aetatem haud licuerit. Solonem, gemente sub Pisistrati dominatione civitate Attica, in Lydiam profectum esse contendit Meursius in Solon. 28, non reprobante Wesselingio ad h. l.; quamvis hoc colloquium ante Pisistrati tyrannidem habitum esse alii clament. Sed audiamus Plutarchum in vita Solonis c. 27 (I. p. 93 B) ita scribentem: *τὴν δὲ πρὸς Κροῖσον ἔντευξιν αὐτοῦ δοκοῦσιν ἔνιοι τοῖς χρόνοις ὡς πεπλασμένην ἐλέγχειν. Ἐγὼ δὲ λόγον ἔνδοξον οὕτω καὶ τοσούτους μάρτυρας ἔχοντα καί, ὃ μεῖζόν ἐστι, πρέποντα τῷ Σόλωνος ἤθει καὶ τῆς ἐκείνου μεγαλοφροσύνης καὶ σοφίας ἄξιον, οὔ μοι δοκεῖ προήσεσθαι χρονικοῖς τισι λεγομένοις κανόσιν, οὓς μυρίοι διορθοῦντες ἄχρι σήμερον εἰς οὐδὲν αὑτοῖς ὁμολογούμενον δύνανται καταστῆσαι τὰς ἀντιλογίας.* Quo loco iure Larcherus nititur in iis, quae multa tum in nota ad Herodoti locum de temporum ratione disserit, tum in Chronologia Herodot. cap. VII. p. 205 seqq. Ponit autem Solonis legislationem anno 594 a. Chr. n. s. Olymp. XLVI, 3; Solonis profectionem ad Sardes 570 a. Chr. n. s. Olymp. LII, 3; mortem denique 559 a. Chr. n. s. Olymp. LV, 2, cum Pisistratus aliquot ante annis, 561 a. Chr. n. s. Olymp. LIV, 3 Athenas occupare coepisset. Ubi potissimum Plutarchi loco utitur, ibid. in fin. cap. 32 e Phania referentis, Solonem obiisse Hegestrato archonte. Quae quidem sic satis sibi conveniunt vulgoque recepta referuntur, quamquam maiores exoriuntur difficultates chronologicae, si Croesi, quocum Solo est collocutus, tempora eorumque rationem perpendas. In quae post Larcherum eiusque adversarium Volneium (Chronolog. d'Hérodot. p. 54 sqq. coll. p. 30 sqq.) diligentius inquisivit Ioan. Matth. Schultzius in Apparatu ad annall. criticc. rerr. Graecc. Kiliae 1826 p. 16 seqq. et Spec. II. p. 10. Volneius, ut summam saltem disputationis ab illo institutae referamus, Solonis legislationem ponit anno 594 a. Chr. n., itinera 573, commorationem apud Croesum indeque reditum 563, mortem 559; Pisistratum vero primum Athenas occupantem collocat 560 a. Chr. n. Schultzius, qui Solonem vult leges Atheniensibus dedisse 594 a. Chr. n.,

Digitized by Google

ἐκδημήσας ὁ Σόλων εἵνεκεν ἐς Αἴγυπτον ἀπίκετο παρὰ Ἄμα-

post profectum ac reversum Athenas ante 561, cum Pisistratus nondum rerum potitus esset, inde concludit, Solonis iter non in tempus annis 575—565 serius posse detrudi, qui si Sardibus cum Croeso aliquamdiu versatus esset, factum id oportere circa 570 a. Chr. n. s. Ol. LII, 3 aut saltem non multo post, cum Croesus anno 566 aut 567 ante Chr. n. ad regnum pervenerit: de quo ipso cf. nott. ad I, 45. Unde non admodum recedunt, quae Voemel. (Exercitat. chronolog. de aetate Solonis et Croesi. Francofurt. 1832 p. 10 seq. 18.) et Westermann. (ad Plutarch. Vit. Solon. p. 80—90.) posuerunt, Croesum ad regnum pervenisse rati Ol. LIII, 2 sive 567 a. Chr. n. mortuo Alyatte, Solonem Athenis profectum Ol. LII, 2. sive 571, cum Croeso convenisse Ol. LIV, 2. s. 563, Athenasque reversum Ol. LIV, 4 s. 561 ibique mortuum Ol. LV, 2 s. 559. Accedit Io. Gumpach. (Zeitrechnung d. Babylon. u. Assyr. p. 93), qui, cum Alyattem posuisset ad regnum evectum anno 627, Croesum id suscepisse vult 570 et cum Solone collocutum 562 a. Chr. n. Atque Olymp. LII, 4 vel LIII, 1 (569—568 a. Chr. n.) Croesum ad regnum pervenisse statuit quoque Wiedmann. in commentatione de tempore regni Croesi in: Mus. d. Rhein. Westphäl. Schulmännervereins 1845. T. IV. p. 1 seqq. 16; etenim hoc posito ipsum Croesi ac Solonis conventum revera locum habere potuisse neque in dubitationem vocandum esse propter rationes chronologicas arbitratur. Nobis, qui Croesum mortuo Alyatti 560 ante Chr. n. successisse posuimus (vid. ad I, 26), prae ceteris placent, quae Clinton. (Fast. Hell. II. p. 309 seqq. ed. Krueger) proposuit p. 313: „Evitantur difficultates statuendo Solonem 570 Alyatte vivo et Croeso cum patre regnante in Lydiam venisse. Quum Amasis 569 regnum adeptus sit, Aegyptium iter hoc anno posterius fuerit necesse est. Probabili ratione statuas licet, eum 575. circiter viginti annis postquam archon fuerat, Athenis profectum esse et 565 circiter quinque annis antequam Pisistratus regnum occupavit, revertisse.“ Haec Clinton., a quo Fischer. (Zeittafeln d. Griech. Gesch. p. 129. 133 seq.) ita discedit, ut circa Ol. LIV, 1 sive 564. Solonem cum Croeso convenisse statuat, qui hoc ipso tempore nondum ad regnum evectus satrapae locum fere obtinuerit; Athenas reversum Solonem vult Ol. LIV, 3. sive 562 ante Chr. n. Uterque vir doctus mihi id recte posuisse videtur, Croesum, quo tempore Sardes venerit Solo, nondum regnum Lydorum obtinuisse; sed Alyatte patre adhuc vivo et ad summam senectutem provecto imperii partes quasdam administrasse vel etiam ab ipso patre senectutis ingravescentis malis debilitato socium assumtum fuisse: etenim ipse Herodotus tale quid indicare videtur I, 92, ubi vid. nott. idque etiam patet ex Nicolai Damasceni narratione (T. III. p. 397. Fragmm. hist. Graecc. ed. Mueller), ex qua expeditioni in Cariam susceptae praefuit Croesus Alyattis filiorum maximus natu. Ac probavit hanc sententiam Kortüm Gesch. Griechenlands I. p. 184. Quae cum ita sint, equidem nullam reperire possum causam, cur hunc Croesi ac Solonis conventum, tot testibus confirmatum adeoque celebratum per totam antiquitatem, in suspicionem vocem: neque aliter visum est viris doctis, quos supra laudavi, quibusque nunc addi velim Dilthey Griech. Fragm. I. p. 24. Ulrici Gesch. d. hellen. Poes. II. p. 435 not. (Duncker Gesch. d. Alterth. II. p. 530), ut sane mirer, denuo exstitisse virum doctum (Grote history of Greece III. p. 198 seqq.), qui totum hoc Solonis et Croesi colloquium confictum esse declararet, chronologicis rationibus aliisque causis adductus. Etenim ut concedamus inveniri in hoc colloquio,

Digitized by Google

σιν καὶ δὴ καὶ ἐς Σάρδις παρὰ Κροῖσον. ἀπικόμενος δὲ ἐξεινίζετο ἐν τοῖσι βασιληΐοισι ὑπὸ τοῦ Κροίσου· μετὰ δὲ ἡμέρῃ τρίτῃ ἢ τετάρτῃ, κελεύσαντος Κροίσου, τὸν Σόλωνα θεράποντες περιῆγον κατὰ τοὺς θησαυροὺς, καὶ ἐπεδείκνυσαν πάντα ἐόντα μεγάλα τε καὶ ὄλβια. θηησάμενον δέ μιν τὰ πάντα καὶ σκεψάμενον, ὥς οἱ κατὰ καιρὸν ἦν, εἴρετο ὁ Κροῖσος τάδε· Ξεῖνε Ἀθηναῖε, παρ' ἡμέας γὰρ περὶ σέο λόγος
14 ἀπῖκται πολλὸς, καὶ σοφίης εἵνεκεν τῆς σῆς καὶ πλάνης, ὡς φιλοσοφέων γῆν πολλὴν θεωρίης εἵνεκεν ἐπελήλυθας. νῦν ὦν ἵμερος ἐπείρεσθαί μοι ἐπῆλθε, εἴ τινα ἤδη πάντων εἶδες ὀλβιώτατον· Ὁ μὲν, ἐλπίζων εἶναι ἀνθρώπων ὀλβιώτατος, ταῦτα ἐπειρώτα. Σόλων δὲ οὐδὲν ὑποθωπεύσας, ἀλλὰ τῷ

quae Sophistarum Graecorum scholas ac declamationes redoleant, aliaque etiam et amplificata et exornata videri, minime tamen inde colligi poterit, totum conventum ipsumque colloquium prorsus fictum esse a scriptore tam accuratissimo atque diligentissimo quam veri studiosissimo fideque dignissimo.

ἐς Αἴγυπτον ἀπίκετο παρὰ Ἄμασιν] Haud aliter Plutarch. Vit. Solon. 26 scribit Solonem consilio Athenis discedendi et per decem annos proficiscendi capto primum ad Aegyptum pervenisse: *πρῶτον μὲν οὖν εἰς Αἴγυπτον ἀφίκετο καὶ διέτριψεν.* Ab Aegypto navi vectus ad Cyprum appulit indeque Sardes ad Croesum se recepit. Amasis, quem Solo invisit, regnum suscepit Olymp. LII, 3 s. exeunte anno 570 vel ineunte 569 ante Chr. n. Vid. Schultz l. l. p. 27 not. 48. Fischer l. l. p. 131. — In seqq. ad verba *κατὰ τοὺς θησαυροὺς* conf. nott. ad I, 77.

θηησάμενον δέ μιν τὰ πάντα] *θηησάμενον* scripsi cum recentt. edd. Vid. ad I, 10 notata. — De particula *γὰρ* in seqq.: *παρ' ἡμᾶς γὰρ περὶ σέο λόγος ἀπῖκται* conf. supra ad I, 8. 24. disputata. Post autem retinuimus: *φιλοσοφέων γῆν πολλὴν* loco *τῆς πολλῆς*, quod Gronov. iure iam expunxit, edens *τὴν πολλήν*. At *γῆν πολλὴν* meliores dant libri. Conf. Wesseling. ad h. l. et Schweigh. in Var. Lect. De re ipsa ad vocem *φιλοσοφέων* *Cr.* confert, quae Plutarchus disputat Morall. p. 77 D. E. Est enim haec vox nostro in loco latiori sensu accipienda de omni animi mentisque cura ac studio earum rerum, quas hominem scire oportet. Conf. Jacobs ad Aelian. N. A. VI, 36. Addit *Cr.* locum Iamblich. de Vit. Pythagor. c. III. §. 14. p. 11 ed. Kuester., ubi multa ille templa scribit Pythagoram adiisse *ἔρωτι καὶ ὀρέξει θεωρίας*.

νῦν ὦν ἵμερος ἐπείρεσθαί μοι ἐπῆλθε] Plerumque: *ἐπείρεσθαί με ἐπῆλθέ σε.* Quod nos dedimus, meliores offerunt libri consentiente Valcken. ad VII, 46. ac recentioribus editoribus, quibus addo Wyttenb. in Selectt. historr. p. 346, qui simile Euripidis illud Med. 56: *ὥσθ' ἵμερός μ' ὑπῆλθε κ. τ. λ.* laudat, recteque vertit: „*nunc igitur me cupiditas incessit, ut te interrogem.*“ De dativo conf. nott. ad VII, 46.

ταῦτα ἐπειρώτα] *ἐπειρώτα*, quod cum Schweigh. et Gaisf. dedimus, a dialecti ratione meliorumque librorum auctoritate commendatur. Conf. I, 31 in. et vid. Bredov. p. 147. In proxime seq. *ὑποθωπεύειν* est blande *adulari*, *assentari*, deductum a *θὼψ* (*assentator*) et satis illustratum, ut *Cr.* monuit, a Ruhnk. ad Timaei Lex. Platon. p. 145.

τῷ ἐόντι χρησάμενος] i. e. *usus eo, quod reapse s. verum erat*, s.

Digitized by Google

ἐόντι χρησάμενος λέγει· Ὦ βασιλεῦ, Τέλλον Ἀθηναῖον. Ἀποθωμάσας δὲ Κροῖσος τὸ λεχθὲν εἴρετο ἐπιστρεφέως· Κοίῃ δὴ κρίνεις Τέλλον εἶναι ὀλβιώτατον; Ὁ δὲ εἶπε· Τέλλῳ, τοῦτο μὲν, τῆς πόλιος εὖ ἡκούσης, παῖδες ἦσαν καλοί τε κἀγαθοὶ, καί σφι εἶδε ἅπασι τέκνα ἐκγενόμενα καὶ πάντα παραμείναντα· τοῦτο δὲ, τοῦ βίου εὖ ἥκοντι, ὡς τὰ παρ' ἡμῖν, τε-

verum respondens, uti I, 14: ἀληθέϊ λόγῳ χρεώμενος. Conf. I, 116. V, 106. Pausan. I, 35. §. 6. ibiq. Siebel.

εἴρετο ἐπιστρεφέως] ἐπιστρεφέως est *accurate, diligenter*, ἐπιμελῶς, ut ex h. l. interpretatur Suidas s. v. I. 2. p. 466 Bernhardy. Larcherus vertit „*avec vivacité*“, comparans similem Nostri locum VIII, 62: λέγων μᾶλλον ἐπεστραμμένα. Inde Iacobs. verterat: „*mit Emphase.*“ Nec aliam in sententiam accipi vult Schweigh. in Lex. Herod.: „*concitate*, i. e. concitata et asperiore voce et concitato animi affectu, qui etiam corporis motu sese prodebat.“

Κοίῃ δὴ κρίνεις] i. e. „*qua tandem ratione* (ductus) *iudicas*“ etc. Ad κοίῃ Iacobs. (in Attic. p. m. 315) supplet γνώμῃ. Equidem eodem modo, quo ᾗ, ταύτῃ, alia id genus, explicuerim. Voculam δὴ cum vi quadam hic additam explicat Hartung Lehre d. Part. I. p. 268. De narratione ipsa *Cr.* confert Lucianum in Contempl. §. 10. ibiq. Hemsterh. p. 386. Tom. III. ed. Bipont. ac Nonnum ad Gregor. Naz. p. 132. ed. Eton., qui et ipse historiolam de Tello servavit.

τοῦτο μὲν, τῆς πόλιος εὖ ἡκούσης, παῖδες καλοί τε κἀγαθοὶ] Wyttenbach. in Selectt. histt. p. 346. suspicatur, legendum esse ἡκοντι, ut paulo infra: τοῦ βίου εὖ ἥκοντι, cum solemnis sit forma εὖ ἥκω τινὸς, non item εὖ ἥκει μοί τι, docente Valcken. ad Herod. VII, 157. et Matth. §. 337. fin. p. 664. Unde sic interpretatur: „*Tello, florentem habenti patriam*, s. *quum frueretur florente patria, filii erant pulcri bonique.*“ Sed praeter Suidam et Gregorium Corinthium §. 87. de dial. Ionic. p. 497. 498 ed. Schaef., ἡκούσης e nostro loco laudantes, omnes etiam libri scripti consentiunt in vulgata lectione, a Schweigh. aliisque iure non mutata. Neque enim vulgata lectione mutata sententia loci valde adiuvatur, neque causa satis iusta apparet, cur Herodoto minus scribere licuerit: τῆς πόλιος εὖ ἡκούσης, i. e. *civitate florente.* De τοῦτο μὲν — τοῦτο δὲ conf. modo Hermann. ad Viger. p. 702. Ad sententiam *Cr.* ea refert, quae leguntur in Hippia maiori, qui Platonis prae se fert nomen, p. 291 D. pag. 151. ed. Heind. Videtur enim aut Plato, aut quisquis illius dialogi est auctor, Herodotum ante oculos habuisse. — Locutio καλοί τε κἀγαθοὶ hic non minus de specie aut de generis praestantia, quam de omnis virtutis indole accipienda. Nam de optimatibus eorumque filiis unice qui accipere hic velit, eum vix locutionis sensum assecutum crediderim. Plura post tot alios disseruit Welcker. in Prolegg. ad Theogn. p. XXIV.

τοῦτο δὲ, τοῦ βίου εὖ ἥκοντι, ὡς τὰ παρ' ἡμῖν, τελευτὴ κ. τ. λ.] εὖ ἥκειν τοῦ βίου, *florere quod ad vitam attinet* s. *in re* (familiari) *satis lauta constitutum esse*, de iis, quibus lauta ac larga suppetit vita, omnibus bonis abundans. Verba ὡς τὰ παρ' ἡμῖν recte vertunt: „*pro modulo nostratium facultatum.*“ Stegerus explicat: ὡς δὴ παρ' ἡμῖν γε ἔχει ταῦτα, ἅπερ εὐδαιμονίαν καλοῦμεν. Add. Bornemann. ad Xenophont. Cyropaed. II, 1, 6. Solonem ita dicentem Noster facit, cum illa aetate Athenienses non tam divites facti essent, quam post bella Persica potissimum fuerunt, sed cum Croeso eiusque divitiis comparati pauperes adeo habendi essent. — In seqq. verba πρὸς τοὺς

Digitized by Google

λευτὴ τοῦ βίου λαμπροτάτη ἐπεγένετο. γενομένης γὰρ Ἀθηναίοισι μάχης πρὸς τοὺς ἀστυγείτονας ἐν Ἐλευσῖνι, βοηθήσας καὶ τροπὴν ποιήσας τῶν πολεμίων, ἀπέθανε κάλλιστα. καί μιν Ἀθηναῖοι δημοσίῃ τε ἔθαψαν αὐτοῦ, τῇπερ ἔπεσε, καὶ ἐτίμησαν μεγάλως.

Ὡς δὲ τὰ κατὰ τὸν Τέλλον προετρέψατο ὁ Σόλων τὸν 31 Κροῖσον, εἴπας πολλά τε καὶ ὄλβια, ἐπειρώτα, τίνα δεύτερον μετ' ἐκεῖνον ἴδοι, δοκέων πάγχυ δευτερεῖα γῶν οἴσεσθαι. ὁ δὲ εἶπε· Κλέοβίν τε καὶ Βίτωνα. τούτοισι γάρ, ἐοῦσι γένος Ἀργείοισι, βίος τε ἀρκέων ὑπῆν, καὶ πρὸς τούτῳ ῥώμη σώματος τοιήδε· ἀεθλοφόροι τε ἀμφότεροι ὁμοίως ἦσαν, καὶ δὴ

ἀστυγείτονας ἐν Ἐλευσῖνι (i. e. *ad* Eleusinem) cave de ipsis Eleusiniis intelligas, sed de Megarensibus vicinis ad Eleusinem pugnantibus. Monuit C. O. Mueller in Annall. Gotting. 1830. p. 125 seq. ac persuasit Lobeckio (Aglaopham. pag. 1351. coll. 214) et Schoemanno (Die Verfassungsgeschichte Athens p. 16.).

Cap. XXXI.

Ὡς δὲ τὰ κατὰ τὸν Τέλλον προετρέψατο ὁ Σόλων κ. τ. λ.] i. e. *cum hac de Tello narratione Solon Croesum* (ut sc. amplius quaereret) *incitasset, quippe qui* (Solon) *multa de eo* (Tello) *dixisset felicitatemque eius exposuisset.* Verba τὰ κατὰ τὸν Τέλλον absolute accipienda sunt: „*quod attinet ad Telli res,*“ ad quae, si placet, mente addas λέγων. — προετρέψατο, breviter dictum, vulgo ita accipiunt, ut subaudiatur πρὸς τὸ ἐρωτᾶν: *impulit ad quaerendum.* Schneiderus in Lexico reddidit: *überzeugen;* id quod ad sensum probat Schaeferus (ad Gregor. Corinth. p. 497), ad verbum minus. Suspicatur enim προτρέπεσθαι esse: *repellere, retundere, reiicere, refutare, amoliri quasi respondendo.* Quae tamen ratio non video cur illam vulgo receptam interpretationem loco moveat. Verba denique εἴπας πολλά τε καὶ ὄλβια explicandi causa addi, quibus antecedentia τὰ κατὰ τὸν Τέλλον quodammodo accuratius illustrentur, satis universa loci ratio docet. In seqq. usum particulae γῶν (γοῦν) illustravit Hartung Lehre d. Partik. II. p. 14.

Κλέοβίν τε καὶ Βίτωνα] Celeberrima narratio, multis post Herodotum quoque tradita; in quibus potissimum laudant Cicer. Tuscc. Quaestt. I, 47 ibiq. Davis. Serv. ad Virgil. Georg. III, 532. Fabric. ad Sext. Empir. Pyrrh. Hyp. III, 24. p. 186. *Cr.* addit Fischer. ad Platon. Axioch. c. 16. Plutarch. Consolat. ad Apoll. pag. 108 F ibiq. Wyttenbach. p. 730 coll. Vit. Solon. c. 27. p. 93. Lucian. Char. s. Contempl. §. 10. ibique G. A. Koch. p. 59—62 ed. Lips. 1839. Choric. Gaz. in Epitaph. Procopii p. 20 ed. Boissonad. Et exstat apud Stobaeum (CXIX. p. 603. T. III. p. 463 ed. Gaisf.) elegans epigramma, quo factum fratrum celebratur; receptum inde in Brunck. Analectt. III. Lectt. et Emend. p. 274. T. IV p. 123 ed. Lips. Signum hanc ob rem erectum memorat Pausanias II, 19.

ἀεθλοφόροι τε ἀμφότεροι ὁμοίως ἦσαν] ἔσαν praeter edd. priores hic pauci tantum libri; reliqui omnes ἦσαν, id quod c. 30. multisque aliis locis in omnibus comparet libris unumque in Herodoto ferri posse nunc satis commonstravit Bredov. p. 406 seq. Itaque ubivis restitui ἦσαν, quod semel hic monuisse sufficiat.

Digitized by Google

καὶ λέγεται ὅδε ὁ λόγος. ἐούσης ὁρτῆς τῇ Ἥρῃ τοῖσι Ἀργείοισι, ἔδεε πάντως τὴν μητέρα αὐτῶν ζεύγεϊ κομισθῆναι ἐς τὸ ἱρόν· οἱ δέ σφι βόες ἐκ τοῦ ἀγροῦ οὐ παρεγίνοντο ἐν ὥρῃ· ἐκκληϊόμενοι δὲ τῇ ὥρῃ οἱ νεηνίαι, ὑποδύντες αὐτοὶ ὑπὸ τὴν

ἔδεε πάντως τὴν μητέρα αὐτῶν ζεύγεϊ κομισθῆναι] Mater enim, cuius nomen *Cydippen* plerique edunt, alii *Theano* (vid. Hemsterhus. ad Lucian. Contempl. III. p. 386 ed. Bip.), Iunonis Argivae sacerdotio fungebatur nec sacris per legem abesse poterat. „Cum mos esset," verba sunt Servii ad Virg. Georg. l. l. „sacerdotem Argivam iunctis bobus ire ad templa Iunonis, et solemni die boves non invenirentur; — duo sacerdotis filii Cleobis et Bito matrem, subeuntes iugum, ad templa duxere" etc. De bobus, quibus utebantur in hac re, monuit Boettiger Kunstmytholog. II. p. 281. Nec aliter Athenienses mulieres ad celebranda Eleusinia curribus vehi solitas esse e Schol. ad Aristoph. Plut. 1015 annotat Schweigh. Quare ipsum Cadmum Harmoniamque huiusmodi curru bobus vecto usos esse haud mirum videtur Musgravio ad Euripid. Bacch. 1331, ut notat *Cr.*, qui de Cydippe aliisque Iunonis Argivae sacerdotibus conferri iubet H. Vales. ad Polyb. Excerptt. p. 8. 9. Arguunt vero huius sacerdotis preces ad Iunonem, eam elatioris animi et cultioris ingenii fuisse. Hinc sponte in mentem venit Diotimae in Platonis Sympos. p. 201. p. 425 Bekk., cui summa quaevis eo loco tribuit Socrates, quaeque et ipsa sacerdos fuisse dicitur (vid. Schol. in Aristid. p. 127 ed. Frommel); unde consequens est, praeter ἑταίρας nobilitatas (ut e. g. Aspasiam) et Pythagoreas feminas tertium quoque genus eruditiorum feminarum in Graecia fuisse, nimirum inter eas, quae sacerdotiis fungerentur. Exposuit haec *Cr.* in Censura Opp. Frid. Schlegelii in Annall. Heidelberg. 1825 p. 109 seqq. — *τὸ ἱρόν* intellige de celeberrimo Iunonis templo s. Heraeo, quod quadraginta stadia ab Argis remotum Noster quoque infra VI, 81. commemoravit, ubi vid. nott.

οἱ δέ σφι βόες ἐκ τοῦ ἀγροῦ οὐ παρεγίνοντο ἐν ὥρῃ] Aliter Servius l. l., quamvis Herodotum narrationis testem laudans: „pestilentia enim, quae per Atticam, ut diximus, transierat, universa (iumenta) consumpserat." De dativo σφι bene monuit Kuehner Gr. Gr. §. 580, b. Cf. etiam infra I, 34 ibique nott. I, 82.

ἐκκληϊόμενοι δὲ τῇ ὥρῃ οἱ νεηνίαι] Valcken. coniiciebat: *ἐ κ δ υ ό μ ε ν ο ι δ ὲ*, i. e. *veste posita*, Ciceronis potissimum verbis commotus, apud quem haecce leguntur: „Iuvenes hi — veste posita corpora oleo perunxerunt, ad iugum accesserunt: ita sacerdos advecta in fanum." Sed *ἐκκληϊόμενοι*, quod optimi ac plurimi libri exhibent (nullus liber *ἐκδυόμενοι*, pauci *ἐκκληϊζόμενοι*), est: *tempore exclusi*, i. e. urgente tempore prohibiti exspectare iumentorum adventum, coactique ad templum properare, ut bene exponit Schweigh., laudans Polyb. XVII, 8, 2, alia. Bene quoque tuetur Matth. Gr. Gr. §. 535, c not. 3. p. 1052 sic vertens: „*a facultate aliud quidquam faciendi exclusi* et coacti." Eodem modo *ἀποκλείεσθαι* dicitur, monente Wesseling. ad Diodor. II, 26, quo ipse usus sum ad Plutarch. Alcib. p. 79. Et *σ υ γ κ λ ε ί ε σ θ α ι* e Maccabb. II, 8. vs. 25. 26 hic laudat Coraes, qui idem Latinam locutionem („*tempore exclusus*") e Caesar. B. G. VII, 11 et Cicer. Orat. III, 15 comprobat. Alia nunc consulto praetermittimus. De forma vocis, in qua Ionum more ει transit in ηϊ, *Cr.* confert Gregor. Corinth. de dialect. Ionic. §. 3. p. 377 Schaef. ibiq. Koen. Plura dabit Bredov. p. 176 seq., qui idem (p. 306) pro ὀχέετο

Digitized by Google

ζεύγλην, εἷλκον τὴν ἅμαξαν, ἐπὶ τῆς ἁμάξης δέ σφι ὀχέετο ἡ μήτηρ. σταδίους δὲ πέντε καὶ τεσσεράκοντα διακομίσαντες ἀπίκοντο ἐς τὸ ἱρόν· ταῦτα δέ σφι ποιήσασι καὶ ὀφθεῖσι ὑπὸ τῆς πανηγύριος τελευτὴ τοῦ βίου ἀρίστη ἐπεγένετο, διέδεξέ τε ἐν τούτοισι ὁ θεὸς, ὡς ἄμεινον εἴη ἀνθρώπῳ τεθνάναι μᾶλλον ἢ ζώειν. Ἀργεῖοι μὲν γὰρ περιστάντες ἐμακάριζον τῶν νεηνιέων τὴν ῥώμην, αἱ δὲ Ἀργεῖαι τὴν μητέρα αὐτῶν, οἵων τέκνων ἐκύρησε. ἡ δὲ μήτηρ περιχαρὴς ἐοῦσα τῷ τε ἔργῳ καὶ τῇ φήμῃ, στᾶσα ἀντίον τοῦ ἀγάλματος, εὔχετο, Κλεόβι τε καὶ Βίτωνι, τοῖσι ἑωυτῆς τέκνοισι, οἵ μιν ἐτίμησαν μεγάλως,

scribi vult ὠχέετο, quod inde dederunt Dindorf. et Dietsch. Verba ὑποδύντες — ὑπὸ τὴν ζεύγλην vulgo reddunt: *iugum subeuntes*. Accuratius opinor Bothe ad Homer. Ili. XVII, 440: „iugum, ὁ ζευγὸς, lignum transversum, quod loro alligatum erat temoni, habebat duas ζεύγλας s. orbes ligneos, quibus colla boum vel equorum inserebantur.“

ὡς ἄμεινον εἴη ἀνθρώπῳ τεθνάναι μᾶλλον ἢ ζώειν] Ne quis haereat in adverbio μᾶλλον, quod hic *potius* significat nec prorsus abundat, *Cr.* confert Heindorf. ad Plat. Charmid. p. 16. Tu vid. Kuehner. Gr. Gr. §. 588. not. 2., qui apte iam Homer. attulit Ili. XXIV, 243. et conf. Apitz. ad Euripid. Phoeniss. 612. p. 142. — Ipsam sententiam hoc loco enuntiatam Noster revocat ad supremum numen, quod quamvis addito articulo designetur ὁ θεὸς, tamen de certo quodam deo (ut infra ἡ θεὸς de Junone) intelligi nequit, sed cogitandum de illa vi divina ac suprema, cui omnia in rerum natura subiecta sunt, quaeque omnes res singulorum deorum (quibus naturae vires declarantur) aeque atque mortalium hominum regit ac gubernat. Conf. VII, 10. §. 5, alia, quae in Commentat. de vita et scriptt. Herod. §. 12. afferemus. Persequitur etiam haec Hoffmeister: Sittlich-relig. Lebensansicht d. Herodot. p. 8 seq. monotheismi vestigia in talibus agnosci posse ratus. Neque sane talia admodum differunt ab iis, quae leguntur in Ecclesiaste VII, 1: „melior est homini — dies mortis die, quo ille nascitur“, coll. Job. XIV, 1 seqq. Alia dabimus ad V, 4.

Ἀργεῖοι μὲν γὰρ — ῥώμην] Fluctuant hic libri, quorum nonnulli γνώμην (i. e. *sententiam*, *animum pium* iuvenum) exhibent. Sed Mediceus, Schellershem. et duo Parisini ῥώμην, quod a Gronov. receptum cum Schweigh. aliisque retinui, renitente quamvis censore in Ephemm. Ienenss. 1817. nr. 165. p. 380. atque G. Kaemmerer. in Diss. de indole et pretio codd. et edd. Agricolae (Vratislav. 1842.) p. 62. Ut enim illi libri sunt antiquissimi fere ac praestantissimi, quorum in Herodoto ratio habenda sit, ita, quae initio capitis leguntur (ῥώμη σώματος τοιήδε), confirmare videntur lectionem ῥώμην, cui etiam inde patrocinatur Schweigh., quod aliud Argivi, aliud Argivae laudaverint, illi *robur*, hae matrem, quae tam *pios filios* haberet s. pium filiorum erga matrem animum, quod ipsum foret τὴν γνώμην. Hinc ῥώμην quoque tuetur, monente *Cr.*, Benedict. in nott. critt. in Beckii Actt. Seminar. philol. Lips. II. p. 279 sq. Idem *Cr.* ad ἐμακάριζον conferri vult Zonar. Lex. gr. p. 704, ubi est ἐμακάρισαν; tu cf. illic Tittmann. et quod ad significationem attinet, Wyttenbach. ad Plutarch. Mor. I. p. 767 seqq. Add. VII, 45.

οἵων τέκνων ἐκύρησε] Recte vertit Matth. §. 328. p. 636. (coll. §. 580, c. not. 3. p. 899): „*dass ihr solche Kinder zu Theil geworden*

Digitized by Google

δοῦναι τὴν θεὸν, τὸ ἀνθρώπῳ τυχεῖν ἄριστόν ἐστι. μετὰ ταύτην δὲ τὴν εὐχὴν, ὡς ἔθυσάν τε καὶ εὐωχήθησαν, κατακοιμηθέντες ἐν αὐτῷ τῷ ἱρῷ οἱ νεηνίαι οὐκέτι ἀνέστησαν, ἀλλ' ἐν τέλεϊ τούτῳ ἔσχοντο. Ἀργεῖοι δέ σφεων εἰκόνας ποιησάμενοι ἀνέθεσαν ἐς Δελφοὺς, ὡς ἀνδρῶν ἀρίστων γενομένων.

32 Σόλων μὲν δὲ εὐδαιμονίης δευτερεῖα ἔνεμε τούτοισι. Κροῖσος δὲ σπερχθεὶς εἶπε· Ὦ ξεῖνε Ἀθηναῖε, ἡ δὲ ἡμετέρη εὐδαιμονίη οὕτω τοι ἀπέῤῥιπται ἐς τὸ μηδὲν, ὥστε οὐδὲ ἰδιωτέων ἀνδρῶν ἀξίους ἡμέας ἐποίησας; Ὁ δὲ εἶπε· Ὦ Κροῖσε, ἐπιστάμενόν με τὸ θεῖον πᾶν ἐὸν φθονερόν τε καὶ ταραχῶδες,

wären." Est enim dictum pro: ὅτι τοιούτων τέκνων ἐκύρησε. Add. Kuehner Gr. Gr. §. 771, 8.

ἀλλ' ἐν τέλεϊ τούτῳ ἔσχοντο] i. e. „*hoc vitae exitu sunt consumti.*" Cf. Kuehner Gr. Gr. §. 400, 2. qui vernacule sic reddidit: „sie blieben in diesem Ende des Lebens." Unde quam h. l. nuper tentavit emendationem I. G. Pittakis in Schneidewin. Philolog. VIII. p. 528, scribens: ἔσχοντο τούτῳ (i. e. τῷ ὕπνῳ, quod ex κατακοιμηθέντες repetatur) ἐντελεῖ, i. e. ἐκοιμήθησαν χάλκεον (Hom. Il. XI, 241), νήγρετον ὕπνον, ea facile carebimus. Laudat *Cr.* ad haec Philemon. Lex. Gr. p. 94 sqq. et ad universam sententiam veterumque de morte ac vita iudicium Platon. Lachet. p. 195 D sqq. Gorg. p. 512 A coll. Criton. c. 16 seq. p. 54 B. C. Add. Iuliani morientis verba apud Ammian. Marcell. XXV, 3.

Ἀργεῖοι δέ σφεων εἰκόνας κ. τ. λ.] De significatione medii verbi ποιεῖσθαι (*faciendum curare*) vix est quod moneamus. Cf. nott. ad II, 100. 127. 148. 175. Addit *Cr.* Ernesti ad Callim. hymn. in Cerer. 26, haec quoque adnotans, has imagines tebenno (τηβέννῳ, quod vestimenti genus esse constat) indutas fuisse, teste Polluc. VII, 61. coll. Heringae Obss. c. III. p. 29. 30. et Pausan. II, 20, qui narrat, Cleobim et Bitonem Argis in templo Apollinis Lycii in marmore exhibitos esse, matrem vehentes, de quo consul. Boettiger. Kunstmythol. d. Iuno p. 132. Bitonis taurum humeris gestantis statuam in eodem Apollinis templo supra iam memoravimus una cum celeberrimo epigrammate.

Cap. XXXII.

Σόλων μὲν δὲ — τούτοισι] i. e. „*secundas felicitatis partes his tribuit.*" Dictio redolet certamina Graecorum gymnica ludosque, ubi haec verba plerumque de iudicibus s. agonothetis occurrunt, qui primas, secundas decernunt. — Ad σπερχθεὶς conf. nott. ad V, 33.

ἡ δὲ ἡμετέρη εὐδαιμονίη — μηδὲν] i. e. *nostra felicitas adeo abs te in nihilum proiicitur*, i. e. *nihili aestimatur, nullo loco censetur.* Ubi particula δὲ initio sermonis non adversativam retinet vim, sed auget vim interrogationis, quam rex indignabundus edit.

ἐπιστάμενόν με τὸ θεῖον — ταραχῶδες] Eadem sententia infra III, 40. VII, 46. et VII, 10. §. 5. expressa et impietatis nomine taxata in Plutarchi qui fertur libello de Herodoti malignit. Opp. II. p. 857 F. Magis enim placuit Platonis sententia, et ipsa multis dein repetita: ὁ φθόνος ἔξω τοῦ θείου χοροῦ ἵσταται, in Phaedr. p. 247 A. p. 352 Heind., unde, monente *Cr.*, Plotinus scribit p. 216 B: ὅτι μὴ θέμις φθόνον ἐν τοῖς θεοῖς εἶναι. Nos pauca adiiciamus, quae ad Herodoti sententiam rite intelligendam pertinent. Qui scriptor ipse VII, 10. §. 5. eandem proferens

Digitized by Google

ἐπειρωτᾷς ἀνθρωπηΐων πρηγμάτων πέρι. ἐν γὰρ τῷ μακρῷ χρόνῳ πολλὰ μέν ἐστι ἰδεῖν, τὰ μή τις ἐθέλει, πολλὰ δὲ καὶ παθεῖν· ἐς γὰρ ἑβδομήκοντα ἔτεα οὖρον τῆς ζόης ἀνθρώπῳ προτίθημι. οὗτοι ἐόντες ἐνιαυτοὶ ἑβδομήκοντα παρέχονται ἡμέ-

sententiam, addit: οὐ γὰρ ἐᾷ φρονέειν μέγα ὁ θεὸς ἄλλον ἢ ἑωυτόν, et paulo ante: φιλέει γὰρ ὁ θεὸς τὰ ὑπερέχοντα πάντα κολούειν. Quos locos respiciens Valckenarius (ad III, 40) monuerat, istiusmodi et Herodoti et aliorum dicta minus videri invidiosa cogitanti, τὸ θεῖον deum esse *ultorem*, φθόνον *vindictam divinam*, vulgo dictam νέμεσιν. Hinc superbis hominibus, quos ultor sequitur deus, idem dicitur φθονερὸς, talisque Croeso inprimis ille videri poterat, quem post ἔλαβε ἐκ θεοῦ νέμεσις μεγάλη (I, 34). Qui enim homines ob nimiam, qua fruuntur, felicitatem spiritus sumunt et magis, quam fas est, sese supra reliquos mortales tollunt arrogantesque fiunt, eorum arrogantiam superbiamque calamitatibus gravioribus immissis castigare solet deus eosque de fortunae statu deiicere, quo modestiam discant nec unquam mortales se esse atque infirmos obliviscantur. Hoc igitur sensu deus est φθονερός. Sententiae huius exempla qui quaerat, is consulat Valckenarii notam l. l. Alia quaedam olim ipse excitavi ad Plut. Alcibiad. c. 33. p. 235., quibus nunc addo Plut. Philopoem. cap. 17. 18. Pindarum Pyth. X, 31. Olymp. VIII, 114 ibiq. Tafelii Dilucidd. pag. 323 seq. Ditges: De fati apud Herodot. notione p. 6 seq. Lasaulx: Comment. de mortis dominat. in vett. p. 467 (Studien d. class. Alterth.). Eandem sententiam declarant Pausanias II, 33. §. 3. alisque locis a Siebelisio indicatis atque Dionysius Halicarnass., Herodoti vestigia legens, Antiqq. Romm. VIII, 12: νεμεσσᾶται ἅπαντα ὑπὸ θεῶν τὰ ὑπερέχοντα, et III, 21. init. ἔδει δὲ ἄρα καὶ τοῦτον τὸν ἄνθρωπον ὄντα μὴ πάντα διευτυχεῖν, ἀλλ' ἀπολαῦσαί τι τοῦ φθονεροῦ δαίμονος. Hinc vel Iosephus (Antiqq. Iudd. XVII, 13, 5.) τὸ θεῖον dicit divinam rerum humanarum prudentiam. Alia nunc mitto poetarum, Sophoclis potissimum testimonia de deorum invidia cum Herodoto congrua, de quibus cf. C. Eichhoff in programmate Duisburg. anni 1846. Jacobs Vermischt. Schrift. VI. p. 208 seqq. Duentzer in: Zeitschrift für Alterthumswiss. 1836. p. 1052 seq. Dahlmann. in libro de Herodoti vita ac rebus pag. 177 seq. atque Guenther. in programmate scholastico, quod Helmstad. 1824. prodiit, continens „explanationem loci Herodotei de θείῳ φθονερῷ." Alia ipsi in Commentat. de vit. et scriptt. Herodoti §. 12. afferemus.

πολλὰ μέν ἐστι ἰδεῖν, τὰ μή τις ἐθέλει] i. e. „*multas res adversas, mala, calamitates.*" Vid. nott. ad I, 16. E melioribus libris revocavi cum recentt. edd. ἰδεῖν (pro ἰδέειν) et παθεῖν (pro παθέειν). Cf. I, 24. Sic quoque infra dedi ἐπισχεῖν.

οὗτοι ἐόντες ἐνιαυτοὶ ἑβδομήκοντα παρέχονται κ. τ. λ.] Locum vexatissimum, qui tot viros doctos exercuit, intactum reliqui, praesertim cum nihil habeam, quod ipse proferam novi, quo difficultates huius loci tollantur, vix meo certe iudicio tollendae, nisi aliunde nova praesidia comparentur. Cum enim ex Herodoti computatione septuaginta anni conficiant dierum summam 25200, omissis quippe mensibus intercalaribus, quibus additis altero quoque anno exsistant 26250: illo modo annus constabit diebus 360 (quae Herodoti quoque est sententia III, 10), hoc modo 375 diebus, quod utique nimis longum, nec tale, quo tempestatum rationes, uti h. l. vult Solo, melius conserventur. Quare vix vera de antiqua intercalandi lege Hero-

Digitized by Google

ρας διηκοσίας καὶ πεντακισχιλίας καὶ δισμυρίας, ἐμβολίμου

dotum tradidisse videri, sententia est Wurmii (de pondd. ration. p. 170) atque Letronnii in Journal des Savans 1836. p. 244. Nam infra II, 4. ipse Herodotus Graecos ait tertio quoque anno mensem intercalarem adiicere, id quod huicce loco prorsus refragatur, ubi altero quoque anno mensem addi vult Solo. Hinc vario modo et loco et sententiae mederi studuerunt viri docti, quos laudatos invenies in annotatione Wesselingii atque Schweigh. ad h. l. Sunt, qui erroris incusent scriptorem, in quibus unum hic nomino Ios. Scaligerum, qui talem *annum commentitium Herodoti* vocat (De emend. tempp. Lib. I. extr. p. 59 sq.); nec, praesertim in secunda ratione, erroris suspicione scriptorem liberari posse, nostra aetate contendit Sturz. in defensione H. Stephani (Commentt. societ. philol. Lips. II, 2. p. 239), cum Atticis Solonis aetate non nisi 360 dierum annus in usu fuerit. Librariis errorem tribui posse idem negat. Aliis probabilior visa est haec ratio, qua Solonem hic minus Graecorum quam Lydorum e calculis annum definire statuerent; qui cum probabiliter 350 fuerit dierum, alternis intercalationibus 15 dies adiectos esse, quibus solis cursui accommodaretur. Unde in Herodoto legendum: ἡμέρας πεντηκοσίας καὶ τετρακισχιλίας καὶ δισμυρίας (24500) et deinceps: πεντήκοντα καὶ πεντακοσίων καὶ πεντακισχιλίων καὶ δισμυρίων (25550). In alia omnia abit Wyttenbachius Selectt. histor. p. 348 sq. Priorem enim Herodoti numerum probabilem censet, cum Herodotus ipse 360 dierum annum constituerit II, 4. III, 90. Sed altero modo in numerum anni dierum 375 vitium irrepsisse arbitratur voculamque τοὔτερον mutatam vult in τοὔκτον (τὸ ἕκτον), *sextum*, quo annus inde exsistat dierum 365, quum sc. sextus quisque annus mensem habeat intercalarem dierum 30 et unusquisque annus dies intercalares quinque. Unde in sequentibus quoque verbis magna illi opus mutatione, qua scilicet iustum in numerum omnia redigantur. Scribi enim vult: — μῆνες μὲν παρὰ τὰ ἑβδομήκοντα ἔτεα γίγνονται δώδεκα δέοντος τριτημορίου· ἡμέραι δὲ ἐκ τῶν μηνῶν τούτων τριηκόσιοι καὶ πεντήκοντα· τουτέων τῶν ἀπασ. ἡμ. τῶν ἐς τὰ ἑβδ. ἔτεα, ἐουσέων πεντήκοντα καὶ πεντηκοσίων καὶ πεντακισχιλίων καὶ δισμυριέων κ. τ. λ. Quae utique haud talia sunt, quae cuiquam probari possint. Ut enim viro doctissimo id largiar, Herodotum non ita scripsisse, quemadmodum nunc legatur; idem tamen contendo hanc corruptelam altiorem esse, quam quae iis copiis manu scriptis, quas nos habemus, sanari possit. Neque id multum valet, quod Plutarchus in vita Solonis c. 27 colloquium hocce narrans hanc annorum dierumque enumerationem prorsus omittat, aut in libro de malignitate Herodoti, ubi alios Nostri errores castigat, hac de re taceat. Neutrum enim tale esse puto, ex quo certi quid ad Herodoti locum coniici aut concludi queat; in quo si scriptorem ipsum aut, qui ab eo loquens inducitur, Solonem errasse temereque computasse dixeris, facilius utique res componetur. Sed id ipsum statuere proclive videtur adeoque temerarium; quamvis aetate tam remota temporum rationem accuratamque anni ac mensium descriptionem institutam fuisse vix credibile sit. Tu vid. Ukert. (in Geogr. Romm. et Graecc. I, 2. p. 157), qui hoc ipsum satis valere existimat, quo minus in Herodoti verbis quidquam immutetur. Idem statuit Ideler (Lehrbuch d. Chronolog. p. 121. Handbuch. I. p. 271), errorem omnem inde repetens, quod Herodotus naturam trieteridis Solonicae non satis recte comprehenderit eamque ob causam etiam ad numeros iustos omnia revocare haud potuerit.

Digitized by Google

μηνὸς μὴ γινομένου. εἰ δὲ δὴ ἐθελήσει τοὔτερον τῶν ἐτέων μηνὶ μακρότερον γίνεσθαι, ἵνα δὴ αἱ ὧραι συμβαίνωσι παραγινόμεναι ἐς τὸ δέον, μῆνες μὲν παρὰ τὰ ἑβδομήκοντα ἔτεα οἱ ἐμβόλιμοι γίνονται τριήκοντα πέντε, ἡμέραι δὲ ἐκ τῶν μηνῶν
16 *τούτων χίλιαι πεντήκοντα. τουτέων τῶν ἁπασέων ἡμερέων, τῶν ἐς τὰ ἑβδομήκοντα ἔτεα ἐουσέων πεντήκοντα καὶ διηκοσιέων καὶ ἑξακισχιλιέων καὶ δισμυριέων, ἡ ἑτέρη αὐτέων τῇ ἑτέρῃ ἡμέρῃ τὸ παράπαν οὐδὲν ὁμοῖον προσάγει πρῆγμα. οὕτω ὦν, ὦ Κροῖσε, πᾶν ἐστι ἄνθρωπος συμφορή. ἐμοὶ δὲ σὺ καὶ*

εἰ δὲ δὴ ἐθελήσει τοὔτερον τῶν ἐτέων κ. τ. λ.] *θέλειν* atque *ἐθέλειν* (quod solum ab Herodoto usurpatum esse contendit Bredov. p. 117) non de personis tantum, verum de rebus etiam dici, quae ut fiant, constitutum est, satis notum. Unde nostrum haud raro aequat: *sollen* s. *können*. Cf. Herod. I, 74. 109. II, 14 etc. Plura Vigerus de Idiotism. p. 272. — Pro *τοὔτερον* Negris edidit *τὸ πεμπτὸν*, qui idem in seqq. quoque numeris multa mutavit temere, quae merito respuerunt edd. recentt.

ἵνα δὴ αἱ ὧραι συμβαίνωσι παραγινόμεναι ἐς τὸ δέον] i. e. „*quo scilicet tempestatum vicissitudines iusto tempore redeant*, nec certus earum ordo ac ratio ullo modo turbetur". Formula *ἐς τὸ δέον*, *iusto*, *opportuno tempore*, *commode*, satis frequens Nostro. Cf. Fischer. ad Weller. III, 6. p. 157. Sauppe Epist. critic. p. 45. et vid. Herodot. I, 119. 186. II, 173. VI, 89. 90. Ad vim particulae *δὴ* declarandam pertinent, quae disseruit Hartung Lehre d. Partik. I. p. 288.

τουτέων τῶν ἁπασέων ἡμερέων κ. τ. λ.] Herodotea attigit Theo in Progymnasmm. IV. §. 56. p. 68 ed. Finkh. *τούτων* scripsit Dietsch, itemque mox *διηκοσίων*, *ἑξακισχιλίων*, *δισμυρίων*: in quibus ego a meliorum librorum auctoritate discedere nolui, probante quoque Bredov. p. 222, qui p. 279 etiam utiliter admonuit de ordine, quo singuli numeri hic sese excipiunt.

πᾶν ἐστι ἄνθρωπος συμφορή] i. e. „*homo quantus est*, *fortunae casibus est obnoxius*", ut recte vertit Schweigh. Nec aliter Matthiae: „*nil nisi fortunae expositus*." In qua formula legitimum esse neutrum *πᾶν* (quoniam fuere, qui in *πᾶς* mutatum vellent), idem annotat, Sophoclem laudans in Philoctet. 902: *ἅπαντα δυσχέρεια*, et Passow: über Zweck griech. Wörterbüch. p. 73. In Gramm. Gr. §. 437. not. 3. p. 818. *πᾶν* mavult ita explicare, ut pro adverbio positum videatur. Jacobs ad Aelian. N. A. IV, 36. reddit *omnino*. *συμφορὴ* hoc loco non tam de calamitate, ut homo omnino calamitas s. calamitosus dicatur, quae Wesselingii est sententia, quam de fortuna eiusque vicissitudinibus intelligendum esse, et ipsa voculae notio et universa huius loci ratio satis docere videtur. Hinc Plutarch. in vit. Solon. p. 94 B. C. c. 27 reddidit *τύχην*. Plura dabit Kaercher: Beiträge z. lat. Etymolog. IV. p. 11 seq. Comparat *Cr*. Platon. de Legg. IV. p. 709 A, qui postquam dixerat *τύχαι δὲ καὶ συμφοραὶ παντοῖαι πίπτουσαι παντοίως νομοθετοῦσι τὰ πάντα ἡμῖν*, haec paulo inferius addit, quae ad Herodoti verba illustranda apprime faciunt: *τύχας εἶναι σχεδὸν ἅπαντα τὰ ἀνθρώπινα πράγματα*; coll. Epinom. p. 973 C. Quae sane conveniunt cum iis, quae Artabanum dicentem facit Noster VII, 49: *μάθε, ὅτι αἱ συμφοραὶ τῶν ἀνθρώπων ἄρχουσι καὶ οὐκὶ ὥνθρωποι τῶν συμφορέων*, ubi vid. nott.; tu conf. egregie de hac veterum sententia exponentem Lasaulx. De

Digitized by Google

πλουτέειν μὲν μέγα φαίνεαι, καὶ βασιλεὺς εἶναι πολλῶν ἀνθρώπων· ἐκεῖνο δὲ, τὸ εἴρεό με, οὔκω σε ἐγὼ λέγω, πρὶν ἂν τελευτήσαντα καλῶς τὸν αἰῶνα πύθωμαι. οὐ γάρ τοι ὁ μέγα πλούσιος μᾶλλον τοῦ ἐπ' ἡμέρην ἔχοντος ὀλβιώτερός ἐστι, εἰ μή οἱ τύχη ἐπίσποιτο, πάντα καλὰ ἔχοντα τελευτῆσαι εὖ τὸν βίον. πολλοὶ μὲν γὰρ ζάπλουτοι ἀνθρώπων ἀνόλβιοί εἰσι, πολλοὶ δὲ μετρίως ἔχοντες βίου εὐτυχέες. ὁ μὲν δὴ μέγα πλούσιος, ἀνόλβιος δὲ, δυοῖσι προέχει τοῦ εὐτυχέος μούνοισι· οὗτος δὲ τοῦ πλουσίου καὶ ἀνολβίου πολλοῖσι. ὁ μὲν ἐπιθυμίην

mortis dominatu in vett. p. 478 seq. (Studien des class. Alterthums).

ἐκεῖνο δὲ, τὸ εἴρεό με] Duplicis accusativi post interrogandi verba structura ex hoc loco tenenda, auctore Matth. §. 417, c. p. 764, quem bene advertit, quod initio huius ipsius capitis legitur: *ἐπειρωτᾷς με ἀνθρωπηΐων πραγμάτων πέρι*. In proxime seqq. *πρὶν ἂν — πύθωμαι* G. Hermann. (Opuscc. IV. p. 108.) melius abesse putat voculam *ἂν*, quam in his ipsis necessariam bene explicuit Baeumlein Untersuch. über d. Gr. Modi. p. 229., similes Nostri locos afferens I, 82. III, 109. IV, 196. Conf. etiam Kuehner Gr. Gr. §. 807. — *ὁ ἐπ' ἡμέρην ἔχων* dicitur is, cui *in diem* victus suppetit; cf. Apitz ad Euripid. Phoeniss. 412. De locutione *μᾶλλον — ὀλβιώτερος* cf. I, 31, et de infinitivi usu post locutiones, quae accuratius explicari debeant (*πάντα καλὰ ἔχοντα τελευτῆσαι*) Matth. Gr. Gr. §. 532, d. p. 1040. qui idem §. 524. not. 3. p. 1017. attigit verba *εἰ μή οἱ τύχη ἐπίσποιτο* (i. e. *nisi ei fortuna adfuerit*), quae simili modo leguntur VII, 10. §. 4, ob modi rationem, quam eandem in indicativo antecedenti *ἐστὶ* observavit Kuehner Gr. Gr. §. 820, b.

πολλοὶ μὲν γὰρ ζάπλουτοι] i. e. *valde divites*, cum *ζα* in his sit *ἐπιτατικὸν* idemque fere valeat atque *μέγα*, *ἰσχυρὸν*, *πολὺ*, teste Hesychio aliisque grammaticis allatis a Dindorfio in Thes. L. Gr. II. p. 1106. Invenitur eadem vox in Euripid. Andromach. 1283 et in Pollucis Onomastic. III, 109.

δυοῖσι προέχει τοῦ εὐτυχέος μούνοισι] Eadem structura, de qua ad I, 1. monuimus. Recurrit paulo post: *ὁ δὲ, τοισίδε προέχει ἐκείνου κ. τ. λ.*, ubi cum Schw. et Gaisf. reposuimus *τοισίδε*, librorum auctoritate satis illud quidem firmatum et probatum Matth. §. 630, e. p. 1292 itemque Schaefero ad Lambert. Bos. Ellips. L. Gr. p. 606. et Werfero in Actt. phill. Monacc. I. p. 98 seq., quem omnino de h. l. consul., in quo pronomen (*ταῦτα*) ad seqq. spectare recte monet. — Quae vero hic disputantur, haud differunt, auctore *Cr.*, ab iis, quae uberiora a Proclo disputata legimus in Commentariis ad Platonis Alcibiad. I. c. 33. p. 104. ed. Creuz. Redit autem eo fere Solonis sententia, ut is, qui dives sit, eo praevertat felicem eundemque pauperem, quod ipse et cupiditates facilius explere et damnum magnum incidens minore negotio perferre queat; felix vero idemque pauper eo antecellat divitem, quod damna cupiditatesque, quibus ferendis ipse minus par est, omnino fortuna ab eo arceat, ipsumque securum ac tutum ab illis praestet. Quibuscum *Cr.* comparat, quae Aristoteles disputat in Ethic. Nicomach. VII, 13; ad ipsa verba citat Valcken. ad Theocr. Adoniaz. v. 24. p. 317. 318. haec statuentem: „*ὄλβιος* dicebatur eximie non *ὁ εὐτυχής*, sed *ὁ εὐδαίμων*; hinc ipsi dii *ὄλβιοι*.“ Addit idem insignem Euripidis locum in Medea

Digitized by Google

ἐκτελέσαι καὶ ἄτην μεγάλην προσπεσοῦσαν ἐνεῖκαι δυνατώτερος, ὁ δὲ τοισίδε προέχει ἐκείνου· ἄτην μὲν καὶ ἐπιθυμίην οὐκ ὁμοίως δυνατὸς ἐκείνῳ ἐνεῖκαι, ταῦτα δὲ ἡ εὐτυχίη οἱ ἀπερύκει· ἄπηρος δέ ἐστι, ἄνουσος, ἀπαθὴς κακῶν, εὔπαις, εὐειδής. εἰ δὲ πρὸς τούτοισι ἔτι τελευτήσει τὸν βίον εὖ, οὗτος ἐκεῖνος, τὸν σὺ ζητεῖς, ὄλβιος κεκλῆσθαι ἄξιός ἐστι. πρὶν
17 δ' ἂν τελευτήσῃ, ἐπισχεῖν, μηδὲ καλέειν κω ὄλβιον, ἀλλ' εὐτυχέα. τὰ πάντα μέν νυν ταῦτα συλλαβεῖν ἄνθρωπον ἐόντα ἀδύνατόν ἐστι, ὥσπερ χώρη οὐδεμία καταρκέει πάντα ἑωυτῇ παρέχουσα, ἀλλὰ ἄλλο μὲν ἔχει, ἑτέρου δὲ ἐπιδέεται· ἣ δὲ ἂν τὰ πλεῖστα ἔχῃ, ἀρίστη αὕτη. ὣς δὲ καὶ ἀνθρώπου σῶμα ἓν

vs. 1228. Ad formam ipsam ἀνόλβιος (non ἄνολβος) cf. Bredov. p. 68.

ἄπηρος δέ ἐστι] ἄπηρος (i. e. *membris omnibus integer*) dedi cum recentt. pro vulgato ἄπειρος, quod omnes praebent libri, exceptis duobus Vaticanis, qui coniecturam Heinsii egregie firmant; cf. Iungermann. ad Polluc. II, 61. et vid. Wesseling. Diss. Herod. IX. p. 92 seq. Infra I, 167. ἔμπηρος, ubi vid. nott. Unus liber dat ἄπορος.

εὐειδής] εὐειδής, quod quidam dixere ἀδόκιμον εἶναι ὄνομα, hinc bene tuetur Grammatic. Graec. in Bekker. Anecdd. I. p. 92, 26. *Cr.* addit Eustath. ad Iliad. III, 48. coll. ad Odyss. VI, 187. p. 257.

πρὶν δ' ἂν τελευτήσῃ, ἐπισχεῖν, μηδὲ καλέειν κω ὄλβιον, ἀλλ' εὐτυχέα] De infinitivi in his usu consul. Matth. §. 546. p. 1073. et Kuehner Gr. Gr. §. 644, c., qui h. l. reddunt: „*muss man sein Urtheil zurück halten*". Caeterum haecce verba egregie iis respondent, quae in fine Oedipi regis apud Sophocl. leguntur:

> ὥστε θνητὸν ὄντ', ἐκείνην τὴν τελευταίαν ἰδεῖν
> ἡμέραν ἐπισκοποῦντα, μηδέν' ὀλβίζειν, πρὶν ἂν
> τέρμα τοῦ βίου περάσῃ, μηδὲν ἀλγεινὸν παθών.

Add. Trachin. init. ibique interpretes. Sed de Sophocle monuimus ad I, 2. Ipsa vero sententia quoties a veteribus repetita sit, dicere longum est. *Cr.* laudat Aristotelem in Ethic. Nicomach. I, 10 ed. Zell., ubi cons. Muretum et Camerarium, coll. Ethic. Eudem. II, 1.; Euripid. Andromach. vs. 100. ibiq. I. Barnes. ac denique Platonem de Legg. VII. p. 802 A. Add. Lasaulx in Comment. de mortis dominatu in vett. p. 51. sive p. 487 (Studien d. class. Alterth.), qui plurimos veterum locos attulit, inter quos unum hic excitasse sufficiat Ecclesiastici XI, 29: „ante mortem beatum ne praedices quemquam" etc.

ὥσπερ χώρη οὐδεμία καταρκέει] Retinui cum Gaisf. οὐδεμία, quamvis vulgo οὐδεμίη. Cum eodem mox dedi αὐτῶν pro vulg. αὐτέων. Cf. I, 26. 29.

ὣς δὲ καὶ ἀνθρώπου σῶμα ἓν οὐδὲν αὔταρκές ἐστι] i. e. „*ita etiam hominis corpus unum minime sibi in omnibus sufficere omniaque suppeditare potest.*" Stegerus, qui vertit: „ἓν οὐδὲν *nullum omnino corpus*" Thucydidemque allegat II, 51: ἕν τε οὐδὲ ἓν κατέστη ἴαμα, apud Herodotum inde scribendum censet: ἓν οὐδὲ ἕν, quo maior addatur vis verbis, et III, 108, ubi οὐδὲ ἓν (Praefat. p. X). Qua tamen emendatione locum nostrum haud egere vix erit monere, si quidem sensum eius probe perspexeris. Laudavit locum Weiskius in libro de pleonasmis L. Gr. pag. 54, eumque sic vertit: „*ita vero etiam homo unus omnino non sibi sufficit*, q. e. *nullus*

Digitized by Google

οὐδὲν αὔταρκές ἐστι· τὸ μὲν γὰρ ἔχει, ἄλλου δὲ ἐνδεές ἐστι. ὃς δ' ἂν αὐτῶν πλεῖστα ἔχων διατελέῃ, καὶ ἔπειτα τελευτήσῃ εὐχαρίστως τὸν βίον, οὗτος παρ' ἐμοὶ τὸ οὔνομα τοῦτο, ὦ βασιλεῦ, δίκαιός ἐστι φέρεσθαι. σκοπέειν δὲ χρὴ παντὸς χρήματος τὴν τελευτήν, κῇ ἀποβήσεται. πολλοῖσι γὰρ δὴ ὑποδέ-
33 ξας ὄλβον ὁ θεὸς προῤῥίζους ἀνέτρεψε. Ταῦτα λέγων τῷ

omnino h. s. s." ubi si removeris istud ἓν, languidior sanequam fit sententia. Qui praeterea ἀνθρώπου σῶμα simpliciter pro ἄνθρωπος dici existimant, ii loci vim ac tenorem minime percepisse videntur. De quo *Cr.* conferri vult I. Chr. Wolf. ad Liban. Epist. 730 not. et de sententia ipsa Platon. Epinom. init. p. 973 C. coll. Pind. Nem. VII, 79—86. Mox reliqui ἔπειτα, cuius loco Dietsch edidit ἔπειτεν; vid. nott. ad I, 4. εὐχαρίστως h. l. eo sensu, quo alias ἐπιχαρίτως, de iis, quae grato aut iucundo modo fiunt, dici monuit Boeckh in Corp. Inscriptt. Gr. I. p. 52. b. Add. Bredov. p. 269.

οὗτος παρ' ἐμοὶ τὸ οὔνομα τοῦτο, ὦ βασιλεῦ, δίκαιός ἐστι φέρεσθαι] ὦ βασιλεῦ e coniectura Stephani retinui cum recentt. editt. Libri omnes ὡς βασιλεὺς, nec aliter in Excerptis Palatinis exstat, quod ipsum satis documento est, inesse in Herodoto menda, quae eos libros manu scriptos, qui ad nostra tempora pervenerunt, multum excedunt. — De usu formulae δίκαιός ἐστι κ. τ. λ. satis monuit Wesseling. ad Herod. IX, 60 coll. Heindorf. ad Platonis Cratyl. p. 147. παρ' ἐμοί, i. e. *meo iudicio, meâ sententiâ*, uti III, 160 παρὰ Δαρείῳ κριθῇ. coll. I, 86 et quae alia affert Kuehner. Gr. Gr. §. 615, II.

σκοπέειν δὲ χρὴ παντὸς χρήματος — ἀποβήσεται] Herodoti animo obversatos fuisse Solonis versus (V, 65), qui iidem in Theognideis quoque leguntur:

πᾶσι δέ τοι κίνδυνος ἐπ' ἔργμασιν οὐδέ τις οἶδε
ποῖ σχήσειν μέλλει, χρήματος ἀρχομένου κ. τ. λ.,

observat Bach. in Jahrbb. f. Philolog. u. Paedag. XXVIII. p. 42. — In seqq. ad προῤῥίζους cf. VI, 36. fin.

Cap. XXXIII.

Ταῦτα λέγων τῷ Κροίσῳ οὔ κως οὔτε ἐχαρίζετο, οὔτε λόγου μιν ποιησάμενος οὐδενὸς ἀποπέμπεται] Sic plerique iique meliores libri, quos cum Gaisfordio, aliis secuti sumus in loco utique impedito et salebroso. Schwgh., quo difficultatem loci tolleret, e duorum librorum vestigiis et Geinozii coniectura edidit ταῦτα λέγοντι Κροῖσος, simulque comma post οὐδενὸς deletum vult, 'quo intelligeretur μιν antecedens non minus ad ποιησάμενος quam ad ἀποπέμπεται referri posse. In quo haud effugit censoris castigationem in Ephemm. Ienenss. 1817. nr. 165. p. 380 vulgatae lectioni iure patrocinantis. Ac vulgo quidem locum ita interpretantur, ut ad ἐχαρίζετο, ποιησάμενος, ἀποπέμπεται (quod passiva notione accipiunt) subaudiant nominativum Σόλων. Quae tamen interpretandi ratio iam Gesnero displicuit, verba ἐχαρίζετο, ποιησάμενος et ἀποπέμπεται (*dimittit a se*) ad Croesum referenti et μιν ad Solonem. Hanc si sequaris rationem, verba ταῦτα λέγων τῷ Κροίσῳ vel mutanda erunt in ταῦτα λέγοντι Κροῖσος, vel ad tale structurae genus revocanda, quale obtinet in Xenophont. Anabas. III, 2, 12 (εὐξάμενοι — ἔδοξεν αὐτοῖς) aliisque similibus locis, quales attigit Duker ad Thucydid. VII, 42, 70, quamquam horum ipsorum locorum haud scio an dispar sit ratio. Quare malim ἐχαρίζετο ad Solonem referre, sequentia (οὔτε ποιησάμενος — ἀποπέμπεται) ad Croesum, ad quem eundem etiam per-

Digitized by Google

Κροίσῳ οὔ κως οὔτε ἐχαρίζετο, οὔτε λόγου μιν ποιησάμενος οὐδενὸς ἀποπέμπεται, κάρτα δόξας ἀμαθέα εἶναι, ὃς τὰ παρεόντα ἀγαθὰ μετεὶς τὴν τελευτὴν παντὸς χρήματος ὁρᾶν ἐκέλευε.

34 *Μετὰ δὲ Σόλωνα οἰχόμενον ἔλαβε ἐκ θεοῦ νέμεσις μεγάλη Κροῖσον· ὡς εἰκάσαι, ὅτι ἐνόμισε ἑωυτὸν εἶναι ἀνθρώπων ἁπάντων ὀλβιώτατον. αὐτίκα δέ οἱ εὕδοντι ἐπέστη ὄνειρος, ὅς οἱ τὴν ἀληθείην ἔφαινε τῶν μελλόντων γενέσθαι κακῶν κατὰ*

tinet *κάρτα δόξας*; neque offendor celeri subiecti, quod dicunt, transitu, nullo addito pronomine, quod in talibus omitti, satis poterunt monstrare, quae in Creuzeri Melett. III. p. 36 attuli, quibus unum modo hic addam locum eumque insignem ex Plut. Fab. Max. 3 init.: *οὐ μὴν ἔπεισε τὸν Φλαμίνιον* (ὁ *Φάβιος*), *ἀλλὰ φήσας* (ὁ *Φλαμίνιος*) — *ἐκέλευσε κ. τ. λ.* Neque aliter hunc locum intellexit Georg. Iul. Eltz in Quaest. Herodd. (Lips. 1841.) p. 6: „haec Solon dicens „neque Croeso gratus erat et *hic* „(Croesus) eum (*μιν* i. e. Solonem) „nullo loco numerans a se dimisit, „ratus inscium admodum esse, qui „praesentibus bonis praetermissis „iuberet omnium rerum exitum in„spici.“ Qui cum verbis *ταῦτα λέγων ἐχαρίζετο* confert Homer. Odyss. I, 60; de verbi medii (*ἀποπέμπεται* — *a se dimittit*) significatione laudat Herod. III, 50 ac de simili mutatione subiecti Herod. VIII, 132. Dindorf et Dietsch prius *οὔτε* eiecerunt, alterum *οὔτε* commutarunt in *ὁ δὲ*, quod ipsum Herold in *ἅτε δὲ* mutari vult, improbante Dietsch. in: Jahrbb. f. Philol. u. Paedag. LXI. p. 431.

κάρτα δόξας ἀμαθέα εἶναι] Vulgo *ἀμαθής*, probante Gaisf., qui Sancrofti cod. auctoritatem sequitur. Reliqui libri *ἀμαθέα*, quod cum rec. edd. retinendum censui. Erit enim *δόξας* referendum ad *Croesum*, ad quem etiam spectat *ἀποπέμπεται*, hoc fere sensu: *ut qui* (Croesus) *putabat*, *valde imperitum esse* (eum), *qui* etc. Cf. Matthiae Gr. Gr. §. 480, c. not. 1. p. 898. Bredov. p. 25.

Cap. XXXIV.

ἔλαβε ἐκ θεοῦ νέμεσις μεγάλη Κροῖσον] *ἐκ θεοῦ* optimi libri; *ἐκ θεῶν* alii minus bene. — *λαμβάνειν* de fato dici, quo quis abripitur, monet *Cr.* in Dionyso p. 76. Sententiam ipsam ea satis illustrabunt, quae supra ad I, 32 dicta sunt; *Cr.* cum hisce comparat Homeri verba in Odyss. XVIII, 130—157.

ὡς εἰκάσαι] i. e. *ut coniicere liceat;* cf. Viger. p. 206. 744.

ὅτι ἐνόμισε ἑωυτὸν εἶναι ἀνθρώπων ἁπάντων ὀλβιώτατον] Accusativo in his utitur, quae nominativum ex lege flagitare videbantur. Sed vid. Herod. I, 171. II, 2. IV, 94 et Kuehner. Gr. Gr. §. 646, 1., qui idem §. 614 etiam attigit, quae initio capitis leguntur: *μετὰ Σόλωνα οἰχόμενον*, i. e. *post Solonis discessum.*

αὐτίκα δέ οἱ εὕδοντι ἐπέστη ὄνειρος] i. e. „*statim vero dormienti illi adstitit* (s. oblatum est) *somnium.*“ Notavimus propter verbum *ἐφιστάναι*, quod hic in aoristo secundo occurrit *adparendi* notione, dandi casu adiuncto, teste Locella ad Xenophont. Ephes. p. 170 (p. 226 ed. Peerlkamp.). Cf. infra I, 38 init. *ἀληθείην* et h. l. et I, 46 e Florentino alteroque Parisino cod. scripsi pro *ἀληθηΐην*, probante quoque Bredov. p. 127. 185 seq. Dindorf et Dietsch dederunt *ἀλήθειαν*, quod in nullo legitur libro. Cf. etiam I, 116. II, 106. Mox ad verba *τῶν μελλόντων γενέσθαι* de aoristi infinitivo laudat *Cr.* Fischer. ad Weller. III, b. p. 19. Quae sequitur narratio, eam haud

Digitized by Google

τὸν παῖδα. ἦσαν δὲ τῷ Κροίσῳ δύο παῖδες, τῶν οὕτερος μὲν διέφθαρτο· ἦν γὰρ δὴ κωφός· ὁ δὲ ἕτερος τῶν ἡλίκων μακρῷ τὰ πάντα πρῶτος· οὔνομα δέ οἱ ἦν Ἄτυς. τοῦτον δὴ ὦν τὸν Ἄτυν σημαίνει τῷ Κροίσῳ ὁ ὄνειρος, ὡς ἀπολέει μιν αἰχμῇ σιδηρέῃ βληθέντα. ὁ δὲ ἐπεί τε ἐξηγέρθη, καὶ ἑωυτῷ λόγον ἔδωκε, καταῤῥωδήσας τὸν ὄνειρον, ἄγεται μὲν τῷ παιδὶ γυναῖκα, ἐωθότα δὲ στρατηγέειν μιν τῶν Λυδῶν, οὐδαμῇ ἔτι ἐπὶ τοιοῦτο πρῆγμα ἐξέπεμπε· ἀκόντια δὲ καὶ δοράτια καὶ τὰ τοιαῦτα πάντα, τοῖσι χρέονται ἐς πόλεμον ἄνθρωποι, ἐκ τῶν

pauci post attigerunt, ab interprett. ad h. l. laudati: Diodorus in Excerptt. de virtutt. et vitiis II. p. 553 ed. Wesseling., Nicolaus Damascenus in Excerptis Valesii p. 457 (eiusdem fragmm. p. 58 ed. Orell.), Dio Chrysostomus Orat. LXIV (p. 328 Tom. II ed. Reisk.). p. 592 Morell. ibique Schol. Morell. (p. 708 Tom. II ed. Reisk.), Maximus Tyrius Dissert. XL. p. 267, qui tamen cum mutum Croesi filium Atyn appellat, ἁμάρτημα μνημονικὸν commisit, iudice Heinsio atque Davisio; Aristides denique Oratt. Platt. I. Tom. II. p. 125 Iebb. ibiq. Schol., Valer. Maxim. I, 7. ext. 4.

ἦν γὰρ δὴ κωφός] κωφὸς est *mutus*, qui loqui non potest, qui idem I, 85 ἄφωνος dicitur coll. I, 47, ubi κωφὸς et οὐ φωνέων iunguntur eodem sensu. Atque Eustathium si audias ad Odyss. V. p. 230, 8 sqq. ed. Basil. et Ammonium p. 86 (quos locos *Cr.* adscripsit), κωφὸς veterum Graecorum ratione dicitur *mutus*, recentiorum ex usu quoque *surdus*. Qua Grammaticorum observatione, teste *Cr.*, usi sunt ad Homericum Hymn. in Mercurium Homero abiudicandum, quippe in quo vs. 92 occurrat κωφὸς ἀκούσας. Conf. Ernest. notulam ad h. l. Sed ipse Herodotus, qui Croesi filium h. l. κωφὸν, i. e. *mutum*, appellat, eundem infra I, 38 vocat διεφθαρμένον τὴν ἀκοὴν, i. e. *surdum;* ubi cf. nott. Addit *Cr.* Heracliti fragm. apud Clement. Alexandr. p. 718 ed. Potter. Alia plura inveni in Valckenarii Obss. ad Ammon. p. 134—138. Particulam δὴ, quae simili fere modo posita invenitur I, 114 init., illustrat Hartung. Lehre d. Partik. I. p. 287. — In seqq. ad nomen Ἄτυς, quod frequens in Lydorum rebus occurrit, cf. I, 7 et 35 ibique nott. I, 94. VII, 75.

ὡς ἀπολέει μιν] Ad formam futuri ἀπολέει *Cr.* confert Maittaire de dialectt. p. 160 ed. Sturz. Sic infra I, 38 κερδανέεις. Tu vid. Bredov. p. 356 seq. Futurum indicativi in oratione obliqua, praesertim in vaticinationibus satis notum, ut supra I, 13 etc. Notatur praeterea orationis quaedam abundantia in eo, quod μιν adiicitur pronomen, licet proxime antecesserit τοῦτον τὸν Ἄτυν. Vid. nott. ad III, 85. In seqq. revocavi cum Bredov. p. 300 vulgatam ἐξηγέρθη, e Florent. mutatam in ἐξεγέρθη, itemque καταῤῥωδήσας pro κατοῤῥωδήσας, cum constans sit Herodoti scriptura καταῤῥωδήσας, hoc quoque loco aliquot libris firmata. Vid. modo Dindorf. p. XXXIII. Bredov. p. 161. Ad verba: ἑωυτῷ λόγον ἔδωκε (*rem diligentius reputabat*) *Cr.* laudat Heindorf. ad Platonis Sophist. §. 34. p. 320. Conf. ad II, 162 notatt.

ἄγεται μὲν τῷ παιδὶ γυναῖκα] ἄγεσθαι in medio de patre filio uxorem locante in ipsius aedes quasi abducendam illustravimus ad Ctesiae Persicc. §. 2. p. 92 seq.

τοῖσι χρέονται ἐς πόλεμον οἱ ἄνθρωποι] χρέονται, quod plures libri ferebant, cum Schwg. et Gaisf. reposui. Vid. Bredov. p. 386., qui

Digitized by Google

ἀνδρεώνων ἐκκομίσας, ἐς τοὺς θαλάμους συνένησε, μή τι οἱ κρεμάμενον τῷ παιδὶ ἐμπέσῃ. Ἔχοντος δέ οἱ ἐν χερσὶ τοῦ παιδὸς τὸν γάμον, ἀπικνέεται ἐς τὰς Σάρδις ἀνὴρ συμφορῇ

idem p. 166 pro δοράτια mavult scribi δ ο υ ρ ά τ ι α.

ἐκ τῶν ἀνδρεώνων ἐκκομίσας] Quod Homero simpliciter est θάλαμος, id Herodoto dicitur ἀνδρεὼν, virorum scilicet conclave, in quo tela armaque reposita fuerunt. Laudat *Cr.* Homeri Odyss. XXI, 7. 11 ibiq. Eustath. p. 744, 28 seqq., et ad VII p. 275 infra de forma ἀνδρεών. Haud scio an huc spectet Grammaticus in Bekkeri Anecdd. I. p. 81, 6: ἀνδρών· ἐπὶ τοῦ μεγάλου οἴκου· Ἡρόδοτος πρώτῳ. Plura Becker. in Charicl. II. p. 100 ed. sec.

ἐς τοὺς θαλάμους συνένησε] συννέω, ut νέω, de rogo colligendo et exstruendo apud Herodotum haud infrequens; vid. I, 50 (ibique nott.). 86, et quos alios locos affert Bredov. p. 46 seq. coll. Struve Opuscc. I. p. 40 et Creuz. in Fragmm. hist. p. 211; qui nunc laudat Homeri Odyss. XV, 322 (πῦρ τ' εὖ νηῆσαι) ibiq. Eustath. p. 577, 18 ed. Bas. — In seqq.: μή τι οἱ κρεμάμενον — ἐμπέσῃ, ob dativi (οἱ) usum cf. I, 31 et Kuehner. Gr. Gr. §. 580. not. b., ne plura. Ac pertinet huc potissimum Pindari usus similem prorsus in modum huius pronominis dativo utentis: de quo monuerunt interpretes ad Olymp. I, 91 coll. II, 29 seq. 74.

CAP. XXXV.

Ἔχοντος δέ οἱ ἐν χερσὶ τοῦ παιδὸς τὸν γάμον] i. e. *cum autem filius in eo esset, ut uxorem duceret.* Ita reddit Schaefer. Annott. ad Plutarchi Vit. T. V. p. 248, ad similem Plutarchi locum in Alexandr. 13. Herodotea laudans.

ἀνὴρ συμφορῇ ἐχόμενος] i. e. „*vir calamitate pressus, obstrictus.*“ Ubi συμφορὰ aliter atque I, 32 est *calamitas, malum.* Eodem fere sensu συμφορᾷ χρῆσθαι, de quo ipso, Herodotum quoque respicientes, diximus ad Plutarch. Flamin. cap. 19. p. 122; aut τύχῃ χρῆσθαι, de quo vid. ad Philopoem. 1 notatt. p. 3. 4. — Verbis, quae continuo subsequuntur: καὶ οὐ καθαρὸς χεῖρας ἐὼν, indicatur, monente *Cr.*, illum fuisse ἀνδροφόνον sive parricidam; coll. Bergler. ad Alciphr. I. p. 48 ed. Wagn. Add. Blomfield. in Glossar. ad Aeschyli Agamemn. 750. Hinc pro illius aetatis more a Croeso expiatur, ad quem supplex confugerat. Nec aliter, fratre quippe interfecto, Tydeus ad Adrastum, Talai filium Argivorumque regem, confugit, et ab hocce expiatur, ut monet *Cr.*, auctore Pherecyde (in Schol. Homer. ad Il. XIV, 120; Pherecyd. Fragmm. ed. alt. Sturz. p. 156 seq. s. pag. 91 ed. Mueller.), Herodoti fere aequali rerum scriptore, apud quem verba: φεύγων δ' εἰς Ἄργος πρὸς Ἄδραστον, βασιλέα τῆς χώρας — κ α θ α ρ σ ί ω ν τ ε τ υ γ χ ά ν ε ι π ρ ὸ ς α ὐ τ ο ῦ bene cum Herodoteis conveniunt. Expiandi vero rationem (s. τὰ νομιζόμενα, ut infra ait), quam Lydis et Graecis eandem fere esse paulo post asserit Herodotus, copiosius describit Schol. Apollon. Rhod. IV, 693 seqq. coll. Eustath. ad Iliad. XXIV, 480. Euripid. Orest. 511. Iphigen. Taur. 950, quos locos laudat Wessel. Tu adde Creuzeri Symbol. III. p. 122 seqq. ed. tert. et ab *Cr.* laudatum Vales. ad Nicol. Damascen. p. 441, f. p. 182 seq. ed. Orell. Plura talis expiationis Graecis usitatae exempla exhibet Lobeck in Aglaoph. pag. 968 seq. Nos illud potissimum attendi volumus, peregrinum, qui supplex ad Croesi aedes confugerat, prius ab eo expiari, quam eius nomen patriaque requiratur; id quod procul dubio religione sic receptum erat, ut, qui supplex esset, statim lustraretur ab eo, quem adiisset, hisque peractis demum al-

Digitized by Google

ἐχόμενος καὶ οὐ καθαρὸς χεῖρας ἐών, Φρὺξ μὲν γενεῇ, γένεος δὲ τοῦ βασιλήΐου. παρελθὼν δὲ οὗτος ἐς τὰ Κροίσου οἰκία κατὰ νόμους τοὺς ἐπιχωρίους καθαρσίου ἐδέετο κυρῆσαι· Κροί-

loquio benigno, tectoque et convivio, ut qui ad domum ipsam familiamque pertineret, exciperetur. Pertinuit vero hoc potissimum ad eos, qui caede patrata vel involuntaria pro more heroicae aetatis patria terra cedere facinusque commissum exsilio, vel longiore vel annuo, ut apud Huripid. Hippolyt. vs. 35 legimus, luere coacti erant, quorum ut sceleratorum omnem communionem aut commercium aversabantur, usque dum crimine illi expiati essent eo ritu, qui l. l. copiosius describitur. Atque huius moris, in quo sanguinis vindictae, quam dicunt, haud obscura vestigia cernuntur (illam enim non minus apud antiquissimos Graecos, quam apud orientales gentes valuisse, vix erit, qui neget), huius inquam moris alia quoque multo post occurrunt vestigia vel potius reliquiae in Atheniensium legislatione iudiciisque. Fuit enim constitutum religioneque sacratum antiquissimum iudicium Ephetarum ἐπὶ Παλλαδίῳ, quod praeter alia inquireret in caedes inconsulto commissas, auctore Pausania I, 28, 9. Quo in iudicio re disceptata reum oportuit per annum Athenis abesse et intra hoc tempus de reditu pacisci cum cognatis eius, quem inconsulto interfecerat. Nec eius bona publicata sunt, nec in ipso exsilio propinquis interfecti licuit exsulem persequi; qui ubi anno praeterlapso cum illis pactus esset, patebat ei reditus in patriam, ubi tamen ipsi necesse erat expiari. Conf. Schol. ad Eurip. Hippolyt. 35. Demosth. pro Neaer. p. 1348, in Aristocr. p. 643. 631 aliosque et recentiorum locos, qui hac de re egerunt, apud Creuzerum in Symbol. III. p. 356 seqq. ed. tert. Voemel. de Heliaea (Francof. 1822) p. 4. not. 1. Est digna profecto res, quae hoc potissimum respectu altius indagetur a viris doctis. De aliis gentibus iisque nomadibus per orientem sparsis, apud quos inde ab antiquissimo aevo etiamnunc vindicta sanguinis valet caedesque commissa vel hoc vel illo modo luenda est, nunc non quaeram; quippe longum est et alienum a nostro instituto; maiorum nostrorum meminit *Cr.*, de quibus ita Tacitus in German. c. 21: „suscipere tam inimicitias seu patris seu propinqui, quam amicitias necesse est, nec implacabiles durant. luitur homicidium certo armentorum ac pecudum numero recipitque satisfactionem universa domus.“ Haec satisfactio medio aevo dicitur *Werigeld*, *Weregeld*, *Wehrgeld;* ac comprobatur Romani scriptoris fides plurium Germaniae gentium institutis ac moribus, nec ad homines caesos solum, verum ad animalia quoque caesa, alia pertinuit. Vid. doctissimum Hessium meum ad Taciti l. l. Singulari modo, monente *Cr.*, hunc morem illustravit Iac. Grimm: Ueber eine eigene altgermanische Weise der Mordsühne, in Savigny's Zeitschrift für geschichtl. Rechtswissensch. I. nro. XIV. p. 323 sqq. et III. nr. III. „Literatur der altnordischen Gesetze“ p. 119 seq. Vide sis nunc eundem virum doctum in libro: Deutsche Rechtsalterth. II. p. 661 seqq., et qui de Graecis quoque tractat, E. S. Tobien: Die Blutrache nach altem Russischen Rechte etc. (Dorpat 1840) pag. 46 seqq. Adhuc apud Cretae insulae incolas, quos *Sphagiotas* vocant et ad antiquos insulae habitatores referunt, talem necis ulciscendae morem obtinere testatur Pashley: Travels in Creta. II. p. 246 seq.

ἐδέετο κυρῆσαι] Hoc retinui suffragantibus melioribus libris et recentt. editt. Alii ἐπικυρῆσαι. Paulo post de particulae usu in verbis καὶ τοῖσι Ἕλλησι cf. ad I, 94 init.

Digitized by Google

σος δέ μιν ἐκάθηρε. ἔστι δὲ παραπλησίη ἡ κάθαρσις τοῖσι Λυ-
18 δοῖσι καὶ τοῖσι Ἕλλησι. ἐπεί τε δὲ τὰ νομιζόμενα ἐποίησε ὁ Κροῖσος, ἐπυνθάνετο ὁκόθεν τε καὶ τίς εἴη, λέγων τάδε· Ὤνθρωπε, τίς τε ἐὼν καὶ κόθεν τῆς Φρυγίης ἥκων, ἐπίστιος ἐμοὶ ἐγένεο; τίνα τε ἀνδρῶν ἢ γυναικῶν ἐφόνευσας; Ὁ δὲ ἀμείβετο· Ὦ βασιλεῦ, Γορδίεω μὲν τοῦ Μίδεώ εἰμι παῖς, οὐνομάζομαι δὲ Ἄδρηστος· φονεύσας δὲ ἀδελφεὸν ἐμεωυτοῦ ἀέκων πάρειμι, ἐξεληλαμένος τε ὑπὸ τοῦ πατρὸς καὶ ἐστερημένος πάντων. Κροῖσος δέ μιν ἀμείβετο τοῖσδε· Ἀνδρῶν τε φίλων

ὁκόθεν τε καὶ τίς εἴη] τίς τε καὶ κόθεν solemnis ut videtur peregrinos interrogandi aut appellandi ratio; de qua *Cr.* admonet Schaefer. ad Sophocl. Trachin. 421 ibiq. Hom. Odyss. XIX, 105. Sed plura ex Herodoto allata vides a Struvio (Quaest. de Herodot. dialect. specim. I. p. 49 not.): II, 115. III, 156. IV, 145 etc.; quibus probatum it• vir doctus, Graecos, si plura membra interrogativa oblique ponantur, et interrogativis et relativis pronominibus promiscue usos esse. — Mox ἐπίστιος Ionum more pro ἐφέστιος (cf. Bredov. p. 146), auctore Schol. Apollon. Rhod. IV, 747 dicitur ὁ ἐπὶ τῇ ἑστίᾳ ὤν, i. e. *supplex ad focum* pro more *adsidens.* Alia vocis exempla dat Wesseling. ad h. l., quibus addit *Cr.* Gregor. Corinth. p. 500 ed. Schaef. Homericum locum Ulixis facto consimili insignem in Odyss. VII, 153 attulerat Larcherus. Cf. Creuzer. Symbol. III. p. 124 ed. tert.

Γορδίεω μὲν τοῦ Μίδεώ εἰμι παῖς, οὐνομάζομαι δὲ Ἄδρηστος] Dedi οὐνομάζομαι cum Schwgh. et Gaisf. Vulgo ὀνομάζομαι minus Ionice. Vid. Bredov. p. 163. Locum ipsum tu sic accipias: *Gordiae sum filius, Midae nepos, est mihi nomen Adrasto.* Infra I, 45: Ἄδρηστος δὲ ὁ Γορδίεω τοῦ Μίδεω, quod eodem modo accipiendum: *Adrastus, filius Gordiae, qui est Midae filius* (s. *Adr., Midae nepos*). Moneo propter Sturzium, qui in Programm. de nominn. Graecc. (Commentt. societ. philol. Lips. I. 2. p. 226) ad articulum supplens πατήρ, Adrastum perperam intellexit „*nepotem Gordiae, qui fuit Midiae pater;*“ sed altero loco I, 35 vocem παῖς de nepote accipiendam statuit. Quod quo iure statuat, equidem non assequor. Ac videtur Wesselingio hic Midas, Gordiae pater, idem esse, qui supra c. 14 laudatur primus Phrygiae rex, qui Delphos dona miserit, quique et ipse dicitur Gordiae filius. Sed temporum rationem opponit Larcherus, cum illum Midam ante Gygem, igitur longe ante Croesi aetatem vixisse necesse sit. Cf. Osann in libro supra (ad I, 14) laudato pag. 38 seq. et Clinton. Fast. Hellen. I. p. 346, qui hunc Midam, Adrasti avum, circa annum 600 ante Chr. n. regnum suscepisse statuit. Sunt utique *Gordiae* et *Midae* nomina solemnia in Phrygum historia pluresque huius nominis occurrunt reges, qui quin facile confundi potuerint, quis negaverit? Conf. Bouhier. Diss. Herodd. c. 8. p. 85 et Beck. in Allgem. Weltgesch. I. p. 304 seq. Utut est, regiae stirpis illum Adrastum fuisse, verisimillimum fit ex hac genealogia; ad Croesum ille confugit, quippe qui, Phrygiae regibus subactis, hanc terram ditioni suae adiderat tributariamque, credo, fecerat; cf. I, 6, 28. Illud vero magis tenendum, *Adrasti* nomen non amplius in Phrygum historia reperiri, sed multo crebrius in Graecorum rebus adeoque in Troianis; qua de re vid. Excurs. ad h. l.

φονεύσας δὲ ἀδελφεὸν ἐμεωυτοῦ ἀέκων] Fratris nomen prodit Ptolemaeus Hephaestio apud Photium

τυγχάνεις ἔκγονος ἐὼν, καὶ ἐλήλυθας ἐς φίλους· ἔνθα ἀμηχανήσεις χρήματος οὐδενὸς, μένων ἐν ἡμετέρου. συμφορὴν δὲ ταύτην ὡς κουφότατα φέρων, κερδανέεις πλεῖστον. Ὁ μὲν δὴ δίαιταν εἶχε ἐν Κροίσου.

36 Ἐν δὲ τῷ αὐτῷ χρόνῳ τούτῳ ἐν τῷ Μυσίῳ Οὐλύμπῳ ὗος χρῆμα γίνεται μέγα· ὁρμεώμενος δὲ οὗτος ἐκ τοῦ οὔρεος

p. 472 (p. 306 ed. Gal.), *Agathonem*, qui περὶ ὄρτυγος φιλονεικῶν a fratre interfectus fuerit.

ἔνθα ἀμηχανήσεις χρήματος οὐδενὸς] i. e. *ibi nullius rei indigebis*, quae scilicet ad victum necessarium pertinet. Hinc apte hoc loco usus est, monente *Cr.*, Segnar. ad explicandum illud Clementis Alexandrini: ἀμηχανεῖν βίου, i. e. *victu carere necessario;* vid. ad: Quis dives etc. p. 185.

μένων ἐν ἡμετέρου] Vulgo ἐν ἡμετέροις, quod e Mediceo aliisque nunc mutatum est in ἐν ἡμετέρου, uti VII, 8. §. 4: τὰ τιμιώτατα νομίζεται ἐν ἡμετέρου, ubi tamen itidem libri variant. Hinc Coraes ad Heliodori Aethiopp. VI, 2. p. 109 seq. scribi iubet ἐν ἡμετέρῳ, ne scilicet duplex ellipsis sit statuenda ἐν ἡμετέρου οἴκου οἴκῳ. Sed simile quiddam ex Homerico hymn. in Mercur. 370: ἦλθεν ἐς ἡμετέρου διζήμενος εἰλίποδας βοῦς iam priores interpretes attulerunt. Mutavit Barnesius ἐς ἡμέτερον, probante Ilgenio in Animadvv. p. 443. Quo cautius in textu reliquit ἐς ἡμετέρου Matthiae ad nostrum locum respiciens. Apud Homer. Odyss. VII, 301 vulgo editum legimus, ἦγεν ἐς ἡμέτερον, quod idem praebet codex Harleianus; in margine tamen adscriptum est: οὕτως ἡμετέρου· ἀττικὸν δὲ τὸ σχῆμα ὡς ἐς διδασκάλου. Ac tuetur hoc, ut Herodoteum ἐς ἡμετέρου, Bekkerus in Ephemeridd. Ienenss. 1809. nr. 247. p. 159, causis altius repetitis, e cognatione genitivi personalium pronominum et possessivorum, quae inde deducta sunt; ut ἐς ἡμετέρου eodem fere modo ac sensu dictum sit, quo ἐς ἡμῶν, alia id genus. Sed vide quoque ea, quae ad Odyss. II, 55. disseruit Nitzsch. pag. 75, et quae de hoc eodem Homeri loco et ceteris nuper disseruit Kayser in Schneidewin. Philolog. IX. p. 310. — Ad formam futuri κερδανέεις conf. similia apud Bredov. p. 357.

συμφορὴν δὲ ταύτην ὡς κουφότατα φέρων] i. e. *levissime, quam moderate ferendo hanc calamitatem.* Adscripsit *Cr.* Valcken. Diatrib. Euripid. p. 113.

Cap. XXXVI.

ἐν τῷ Μυσίῳ Οὐλύμπῳ] Conf. Herod. VII, 74. Olympus Mysiae mons probe ab aliis montibus, quibus idem nomen, discernendus. Est vero ille mons, qui a meridie septentrionem versus ad Bithyniam usque pertinet, maximam tamen partem ad Mysiam, unde cognomen traxit. Inde non mirum Bithyniae terrae hunc montem adscribi, praesertim cum antiquo aevo Mysia, quae Homeri est, Bithyniam versus latius pateret. Qui idem denique mons Olympus *Lydius* quoque nominatur, minus accurata scilicet finium uniuscuiusque terrae descriptione facta saepeque pro temporum ratione commutata. Conf. Strabo XII. p. 857. Monet *Cr.* in Fragmm. historicc. p. 175 seq. 177, nunc addens Sestini in „Voyage dans la Grèce Asiatique" (Parisiis 1789) Lettr. XVIII. p. 143 seqq. graphice hunc montem describentem. Tu vid. Forbiger. Handb. d. alt. Geogr. II. p. 113, qui veterum locos de hoc monte, cui nunc nomen *Tumandji* s. *Tumandschidagh*, suppeditat.

ὗος χρῆμα γίνεται μέγα] i. e. „*aper ingentis magnitudinis*," ut vertit Hoogeveen. ad Viger. de Idiotism. p. 157, ubi vid. Zeunium et

Digitized by Google

τούτου τὰ τῶν Μυσῶν ἔργα διαφθείρεσκε. πολλάκις δὲ οἱ Μυσοὶ ἐπ' αὐτὸν ἐξελθόντες ποιέεσκον μὲν οὐδὲν κακὸν, ἔπασχον δὲ πρὸς αὐτοῦ. τέλος δὲ ἀπικόμενοι παρὰ τὸν Κροῖσον τῶν Μυσῶν ἄγγελοι ἔλεγον τάδε· Ὦ βασιλεῦ, ὑὸς χρῆμα μέγιστον ἀνεφάνη ἡμῖν ἐν τῇ χώρῃ, ὃς τὰ ἔργα διαφθείρει. τοῦτον προθυμεόμενοι ἑλέειν οὐ δυνάμεθα. νῦν ὦν προσδεόμεθά σευ, τὸν παῖδα καὶ λογάδας νεηνίας καὶ κύνας συνπέμψαι ἡμῖν, ὡς ἄν μιν ἐξέλωμεν ἐκ τῆς χώρης. Οἱ μὲν δὴ τούτων ἐδέοντο. Κροῖσος δὲ μνημονεύων τοῦ ὀνείρου τὰ ἔπεα ἔλεγέ σφι τάδε· Παιδὸς μὲν πέρι τοῦ ἐμοῦ μὴ μνησθῆτε ἔτι· οὐ γὰρ ἂν ὑμῖν συμπέμψαιμι· νεόγαμός τε γάρ ἐστι, καὶ ταῦτά οἱ νῦν μέλει. Λυδῶν μέντοι λογάδας καὶ τὸ κυνηγέσιον

quos laudat Hermannus p. 732. §. 118. Imitatus est, monente Wesselingio, hanc locutionem Athenaeus VIII. p. 677 E. et Schol. Homer. Ili. VIII, 525. Idem admonuit quoque de Heliodoro, qui similem in modum χρῆμα adhibuit in Aethiopp. VIII. p. 364. V. p. 233. 246. Plura dabit Valckenaer. ad Euripid. Phoeniss. 206. Koch ad Antonin. Lib. p. 171. Attigit quoque Herodoti locum Eustath. ad Iliadis l. l. p. 773, 6 s. 681, 28. Pro vulg. συὸς reposui ὑὸς, in qua forma mox consentiunt omnes codd. Vid. Bredov. p. 48. Sed ὁρμεώμενος reliqui intactum; cf. I, 17.

τὰ τῶν Μυσῶν ἔργα διαφθείρεσκε] ἔργον hic de *opere* rustico intelligendum s. de labore, qui agris colendis impenditur; ut recte monet Graev. Lectt. Hesiodd. c. 10. ad vs. 409. Alios laudat *Cr.*, Apollon. in Lexic. Homer. s. v. ἔργον p. 296 Toll., Sturz. in Lex. Xenoph. II. p. 353. 355. Dion. Chrysost. Orat. XLIV. p. 197 ed. Reisk., ubi legimus: τὸ ἔργον τὸ περὶ τὰ χωρία. Add. Reisk. ad Demosth. Olynth. II. p. 23. p. 87 ed. Voemel. et Nitzsch. ad Odyss. IV, 318, qui de Homerico huius vocis usu monuit, ad quem etiam multis Homericis locis allatis provocavit Negris, qui h. l. τὰ ἔργα interpretatur ἀγρούς. Cf. etiam infra I, 97 ibiq. nott. et V, 6. — Ad formam imperfecti διαφθείρεσκε, in qua augmentum vulgo omitti, F. A. Wolf. quoque notat (Praefat. ad Iliad. p. LXVIII), conf. I, 100. II, 174 ibique nott. Unus liber prave exhibet διεφθείρεσκε. Tu vide nunc Bredov. p. 285, quo eodem auctore p. 114 et hoc loco et II, 2. 91. e libris melioribus edidi πολλάκις pro πολλάκι. Sed ἑλέειν et συνεξελέειν in seqq. intactum reliqui, utrumque, si Bredovium p. 325 audiamus, in formam contractam (ἑλεῖν) mutandum: in quo Dietsch, alii eum secuti sunt.

ὡς ἄν μιν ἐξέλωμεν ἐκ τῆς χώρης] „*ut illam bestiam e terra tollamus s. tollere possimus.*" De ὡς ἂν sequente coniunctivo conf. supra I, 11. — ἐξαιρεῖν hic (ut antea αἱρεῖν) *eximendi* significatione accipiendum. De qua *Cr.* amandat ad Schaefer. ad Sophocl. Oedip. R. 907. Add. Markland. ad Euripid. Suppl. 369.

Παιδὸς μὲν πέρι τοῦ ἐμοῦ μὴ μνησθῆτε ἔτι] Ad structuram verbi μνᾶσθαι cum praepositione περὶ, loco simplicis genitivi, conf. Herod. VII, 39 et quae alia affert Kuehner. Gr. Gr. §. 529 not. 2.

καὶ ταῦτά οἱ νῦν μέλει] ταῦτα, i. e. τὰ τοῦ γάμου, quod ex antecedentibus: νεόγαμός τε γάρ ἐστι mente repetendum est. τὸ κυνηγέσιον significat venaticum omne ministerium, venatores cum canibus. In verbo διακελεύομαι praepositionem significationis augendae

6*

Digitized by Google

πᾶν συμπέμψω· καὶ διακελεύσομαι τοῖσι ἰοῦσι, εἶναι ὡς προ-
37 *θυμοτάτοισι, συνεξελέειν ὑμῖν τὸ θηρίον ἐκ τῆς χώρης. Ταῦτα ἀμείψατο· ἀποχρεωμένων δὲ τούτοισι τῶν Μυσῶν, ἐπεισέρχεται ὁ τοῦ Κροίσου παῖς, ἀκηκοὼς τῶν ἐδέοντο οἱ Μυσοί. οὐ φαμένου δὲ τοῦ Κροίσου τόν γε παῖδά σφι συμπέμψειν, λέγει πρὸς αὐτὸν ὁ νεηνίης τάδε· Ὦ πάτερ, τὰ κάλλιστα πρότερόν κοτε καὶ γενναιότατα ἡμῖν ἦν, ἔς τε πολέμους καὶ ἐς ἄγρας φοιτέοντας εὐδοκιμέειν· νῦν δὲ ἀμφοτέρων με τούτων ἀπο-* 19
κληΐσας ἔχεις, οὔτε τινὰ δειλίην μοι παριδὼν οὔτε ἀθυμίην. νῦν τε τέοισί με χρὴ ὄμμασι ἔς τε ἀγορὴν καὶ ἐξ ἀγορῆς φοιτέοντα φαίνεσθαι; κοῖος μέν τις τοῖσι πολιήτῃσι δόξω εἶναι; κοῖος δέ τις τῇ νεογάμῳ γυναικί; κοίῳ δὲ ἐκείνη δόξει ἀνδρὶ συνοικέειν; ἐμὲ ὦν σὺ ἢ μέτες ἰέναι ἐπὶ τὴν θήρην, ἢ λόγῳ

et amplificandae causa adiectam putamus. Conferri poterunt nonnulla ex iis, quae ad Viger. adiecit Zeun. p. 589 et Abresch. ad Cattieri Gazophylac. p. 75 seqq. Neque enim hic *διὰ* valet *invicem;* de qua praepositionis in compositione vi *Cr.* conferri iubet Valcken. ad Herod. V, 18.

CAP. XXXVII.

ἀποχρεωμένων δὲ τούτοισι τῶν Μυσῶν] Ita libri, a quibus discedendi nulla causa. Tu verte: „*cum vero Mysi his contenti essent,*" et conf. I, 102 ibiq. not. Ad verba *οὐ φαμένου* (i. e. *negante* Croeso) cf. Blomfield. in Glossar. ad Aeschyl. Agam. 361. Noster eodem modo VI, 61.

νῦν δὲ ἀμφοτέρων με τούτων ἀποκληΐσας ἔχεις] i. e. *tenes me exclusum* s. minori cum vi: *exclusisti me.* De locutione monuerunt Wesseling. ac Schwgh. Tu conf. supra I, 27 fin. 120. In proxime antecedd. ad *φοιτέοντας* accusativum, ubi propter praegressum *ἡμῖν* dativum exspectabas, conf. nott. ad I, 3. Cum proximis verbis *οὔτε τινὰ δειλίην μοι παριδὼν* comparat Wesseling. Sophoclis verba in Oedip. Tyr. 544: *δειλίαν ἢ μωρίαν ἰδών τιν' ἐν ἐμοί, ταῦτ' ἐβουλεύσω ποιεῖν,* coll. ipso Herodot. I, 108. Laudat hunc locum vel potius eum, qui est initio capitis sequentis, Thomas Mag. p. 691 s. v. *παρεῖδεν,* quod explicat per: *ἐνεῖδεν.* — *ἀθυμίαν* idem Thomas Magist. p. 16 hoc loco allato explicat *λύπην.* In Bekkeri Anecdd. I. p. 352, 20 leguntur haec: *ἀθυμία· Ἡρόδοτος ἐν τῷ πρώτῳ αὐτοῦ λόγῳ τὴν ἀτυχίαν λέγει.* Add. Bachmanni Anecdd. I. p. 40, 14.

νῦν τε τέοισί με χρὴ κ. τ. λ.] Male ante Wessel. *τεοῖσι,* cum *τέοισι,* quod liber Schellershemianus quoque praebet, sit Ionum more dictum pro *τίσι.* Sic II, 81 *τέοισι ἐγκυρήσει,* I, 11 *τέῳ* pro *τίνι* et alibi. Conf. Wesseling. ad h. l. Minus bene Maittaire in libro de dialectis (cuius locum adscripserat *Cr.*) pro articulo accipit peiusque adeo Sturzius pag. 137 pro *σοῖς.* Rectius Matthiae §. 152. not. 1. p. 285. Valckenarius coniecerat: *νῦν τοι τέοισί με χρὴ κ. τ. λ.,* ubi *τοι* sit pro *σοι.* Ad sententiam ipsam denique laudant Demosthenis locum ex orat. pro coron. p. 174. In seqq. scripsi *μέτες* pro *μέθες,* Schaeferum et recentt. edd. secutus; vid. Bredov. p. 93. Mox *ἰέναι ἐπὶ τὴν θήρην* est *venatum ire,* ut recte reddidit Kuehner. Gr. Gr. §. 613. Tu conf. de praepositionis usu nott. ad I, 84.

Digitized by Google

ἀνάπεισον, ὅκως μοι ἀμείνω ἐστὶ ταῦτα οὕτω ποιεόμενα. Ἀμεί- 38 βεται Κροῖσος τοῖσδε· Ὦ παῖ, οὔτε δειλίην οὔτε ἄλλο οὐδὲν ἄχαρι παριδών τοι, ποιέω ταῦτα· ἀλλά μοι ὄψις ὀνείρου ἐν τῷ ὕπνῳ ἐπιστᾶσα ἔφη σε ὀλιγοχρόνιον ἔσεσθαι, ὑπὸ γὰρ αἰχμῆς σιδηρέης ἀπολέεσθαι. πρὸς ὦν τὴν ὄψιν ταύτην τόν τε γάμον τοι τοῦτον ἔσπευσα, καὶ ἐπὶ τὰ παραλαμβανόμενα οὐκ ἀποπέμπω, φυλακὴν ἔχων, εἴ κως δυναίμην ἐπὶ τῆς ἐμῆς σε ζόης διακλέψαι. εἷς γάρ μοι μοῦνος τυγχάνεις ἐὼν παῖς· τὸν γὰρ δὴ ἕτερον, διεφθαρμένον τὴν ἀκοήν, οὐκ εἶναί μοι λο-

ὅκως μοι ἀμείνω ἐστὶ ταῦτα οὕτω ποιεόμενα] De participii usu post ἄμεινον ac similibus monet Kuehner Gr. Gr. §. 662.

Cap. XXXVIII.

πρὸς ὦν τὴν ὄψιν ταύτην] i. e. „*secundum hoc visum, quod attinet ad hocce visum.*“ Sic Plutarch. Pericl. 36 fin. ἡττήθη τοῦ πάθους πρὸς τὴν ὄψιν. Attigit Herodotea Kuehner Gr. Gr. §. 616. Tu conf. infra I, 120. III, 52. 153. IV, 161. V, 9. 88. VII, 153. 163.

καὶ ἐπὶ τὰ παραλαμβανόμενα οὐκ ἀποπέμπω] τὰ παραλαμβανόμενα sunt *ea, quae suscipiuntur.* In quo non video, quid doctos viros moverit, ut mallent τὰ παραβαλλόμενα, *ea, quae proponuntur, proiiciuntur, in quibus adeo periculum inest.* Cuius lectionis speciosae patronus exstitit Coraes (apud Larcherum) eamque firmare studuit locis Herodoteis I, 108. VII, 10 fin. vers. Thucyd. I, 133. Sed παραλαμβάνειν, *suscipere*, lippis ac tonsoribus notum. Adfert *Cr.* locum Platon. in Criton. p. 109. p. 151 Bekk. τὰ δὲ ἔργα διὰ τὰς τῶν παραλαμβανόντων φθορὰς — ἠφανίσθη. — In seqq. dedimus ζόης pro vulg. ζωῆς cum optimis libris, quos et Schwgh. et Gaisf. secuti sunt. Illi ceterum magis placeret: ἐπὶ τῆς ἐμῆς γε ζόης. De Herodotea forma ζόη omnia nunc collegit Bredov. p. 169.

εἷς γάρ μοι μοῦνος τυγχάνεις ἐὼν παῖς] εἷς μοῦνος singulari quadam vi dictum; de quo ad Olympiod. Commentt. in Platon. Alcib. p. 220 monuit Creuz.

τὸν γὰρ δὴ ἕτερον, διεφθαρμένον τὴν ἀκοήν] Verba τὴν ἀκοὴν a glossatore margini adscripta ac deinceps textui illata censet Reizius in praefat. pag. XXII. Glossatorem enim vocem κωφός, quo supra I, 34 Noster utitur, non antiquiore eoque Herodoteo sensu, sed recentiore accepisse, indeque huc adscripsisse ἀκοήν, quo dicendi rationem exponeret e loco illo superiori I, 34: τῶν (παίδων) οὕτερος μὲν διέφθαρτο· ἦν γὰρ δὴ κωφός. Et infra I, 85: ἦν οἱ παῖς, τοῦ καὶ πρότερον ἐμνήσθην, τὰ μὲν ἄλλα ἐπιεικής, ἄφωνος δέ. Ac Beckius quoque Quaest. critt. III. p. 17 verba διεφθαρμένον τὴν ἀκοὴν interpretamenti loco habuit, indeque uncis eadem incluserunt tanquam suspecta Dindorf et Dietsch. Assentientem Reizius nactus est Larcherum, nec Schweighaeusero tria ista verba: διεφθαρμένον τὴν ἀκοὴν glossae suspicione vacare videntur. Qui tamen ipse vir cautissimus uncis includere aut textu eiicere verba tentata noluit. Et recte fecit, rationibus bene allatis. Namque e neutro Herodoti loco effici poterit, τὴν ἀκοὴν hic glossema esse neque omnino quidquam impedit, quo minus utroque vitio iuvenem laborasse credamus. Vid. quae ad I, 34 notavimus de significatione voculae κωφός, unde iniuriâ Reizius argumentum duxisse videtur, quo verba τὴν ἀκοὴν damnaret. Negris pro τὴν ἀκοὴν edidit τὴν φωνήν.

Digitized by Google

39 γίζομαι. Ἀμείβεται ὁ νεηνίης τοῖσδε· Συγγνώμη μὲν, ὦ πά-
τερ, τοί, ἰδόντι γε ὄψιν τοιαύτην, περὶ ἐμὲ φυλακὴν ἔχειν·
τὸ δὲ οὐ μανθάνεις, ἀλλὰ λέληθέ σε τὸ ὄνειρον, ἐμέ τοι δί-
καιόν ἐστι φράζειν. φῄς τοι τὸ ὄνειρον ὑπὸ αἰχμῆς σιδηρέης
φάναι ἐμὲ τελευτήσειν· ὑὸς δὲ κοῖαι μέν εἰσι χεῖρες, κοίη δὲ
αἰχμὴ σιδηρέη, ἣν σὺ φοβέεαι; εἰ μὲν γὰρ ὑπὸ ὀδόντος τοι
εἶπε τελευτήσειν με, ἢ ἄλλου τευ, ὅ τι τούτῳ ἔοικε, χρῆν
δή σε ποιέειν τὰ ποιέεις· νῦν δὲ ὑπὸ αἰχμῆς. ἐπεί τε ὦν οὐ
40 πρὸς ἄνδρας ἡμῖν γίνεται ἡ μάχη, μέτες με. Ἀμείβεται Κροῖ-
σος· Ὦ παῖ, ἔστι τῇ με νικᾷς, γνώμην ἀποφαίνων περὶ τοῦ
ἐνυπνίου. ὡς ὦν νενικημένος ὑπὸ σέο μεταγινώσκω, μετίημί
τε σε ἰέναι ἐπὶ τὴν ἄγρην.

41 Εἴπας δὲ ταῦτα ὁ Κροῖσος μεταπέμπεται τὸν Φρύγα
Ἄδρηστον, ἀπικομένῳ δέ οἱ λέγει τάδε· Ἄδρηστε, ἐγώ σε

Cap. XXXIX.

ἀλλὰ λέληθέ σε τὸ ὄνειρον] Offendit vocula *τὸ ὄνειρον*, omnibus tamen a libris retenta. Schwgh. explicat *κατὰ τὸ ὄνειρον*, aut, quod magis ipsi arridet, *καὶ κατὰ τὸ* (i. e. *καθ' ὅ*) *λέληθέ σε τὸ ὄνειρον*. Illam tamen rationem in interpretatione latina secutus esse videtur, ubi sic legimus: „*quodve oblitus es hoc in somnio.*“ Sed praestat ea ratio, qua, docente Matthiae §. 476. p. 891, relativo pronomini ipsum nomen adiecto articulo, appositionis quasi loco, postponi statuamus. Id quod perspectu facilius erit, si voces *τὸ ὄνειρον* distinctionibus a reliquis verbis secludes, ut eae explicandi causa appositas esse magis appareat. Sensus est: „*quod te latet, somnium scilicet istud.*“ Hinc nihil tribuendum quorundam coniecturae: *τοῦ ὀνείρου*.

ἣν σὺ φοβέεαι] Pro *ἣν* rec. edd. *τήν*, iubente Struve Spec. Quaest. Her. I. p. 23. *φοβέεαι* monitu Bredovii p. 325 reposui cum recc. edd. pro vulg. *φοβέαι*. Cf. I, 206. Qui idem Bredov. p. 195 pro *ἔοικε* restitui vult *οἶκε*, quippe quam formam unam ab Herodoto adhibitam esse vult. Equidem libros scriptos sequor.

χρῆν δή σε ποιέειν] De ellipsi particulae *ἄν* laudat *Cr.* Schaeferi Melett. criticc. p. 130 et Dissen. Disquiss. phill. p. 12. Rationem huius usus exposuit Baeumlein Griech. Mod. p. 144 itemque Kuehner Gr. Gr. §. 821, 3. hoc ipso loco allato, quem Latine sic reddidit: *oportebat te hoc facere*. Vim particulae *δή* in hac sententia declaravit Hartung Lehr. d. Partik. I. p. 258.

Cap. XLI.

ἐγώ σε συμφορῇ πεπληγμένον ἀχάρι, τήν τοι οὐκ ὀνειδίζω, ἐκάθηρα] Sic edidimus cum Schwgh. et Gaisf. Vulgo: *ἀχαρίτην τοι οὐκ κ. τ. λ.* et in Aldina: *ἄχαρί τί τοι οὐκ ὀνειδίζων*, quod iam Wesseling. mutaverat in *ἀχάριτι, τήν τοι οὐκ ὀνειδίζω*, praecedente Geinozio, qui tamen scribi maluerat *ἄχαρι*; quod an dativo casu accipi queat, iure dubitaverat Wesseling. Nam scribendum erat *ἀχάρι*, quod ipsum duo libri praebent; reliqui *ἄχαρι*. Est vero *ἀχάρι* dativus Ionum ex more, Herodoto haud infrequens, cuius locos dabit Bredov. p. 266 seqq., qui ipse (p. 269) rescribi vult *ἀχάριτι*, quod dedit Dietsch. Equidem cum Dindorf. retinui *ἀχάρι*. Valckenarius sic scriptum esse iudicaverat: *ἐγώ σε συμφορῇ πεπληγμένον ἀχαρίτῳ*,

Digitized by Google

συμφορῇ πεπληγμένον ἀχάρι, τήν τοι οὐκ ὀνειδίζω, ἐκάθηρα, καὶ οἰκίοισι ὑποδεξάμενος ἔχω, παρέχων πᾶσαν δαπάνην· νῦν ὦν (ὀφείλεις γάρ, ἐμεῦ προποιήσαντος χρηστὰ ἐς σέ, χρηστοῖσί με ἀμείβεσθαι) φύλακα παιδός σε τοῦ ἐμοῦ χρηΐζω γενέσθαι ἐς ἄγρην ὁρμεομένου· μή τινες κατ' ὁδὸν κλῶπες κακοῦργοι ἐπὶ δηλήσει φανέωσι ὑμῖν. πρὸς δὲ τούτῳ καὶ σέ τοι

τήν τοι οὐκ ὀνειδίζω, ἐκάθηρα: „*ego te tristi pressum calamitate, quam tibi non exprobro, lustratum expiavi.*“ Cuius lectionis patrocinium inde petit, quod Herodotei codices praebeant ἀχάριτα παθήματα I, 207 et ἀχαριτώτατον VII, 156, nec quidquam omnino differat, utrum ἀχαρίτῳ scribatur, an ἀχαρίστῳ, prouti ἀθέμιστος et ἀθέμιτος. Quibus tamen vix quisquam persuadebitur, ut Herodoti textum immutare velit, quem e libris vetustis rectius constitutum esse videmus. Recurrit συμφορὴ ἄχαρις VII, 190, coll. VII, 37, redditurque *tristis*, *funesta calamitas*. Ac supra I, 38 in. οὔτε ἄλλο οὐδὲν ἄχαρι παριδών τοι. Nec minus bene Plutarchus de adul. pag. 64 A, quem laudat Wesseling.: πᾶσα ὀνειδιζομένη χάρις ἐπαχθὴς καὶ ἄχαρις, ubi nunc vide Wyttenbach. p. 494, qui Plutarchum hoc e Theophrasti vel Chrysippi libris de amicitia sumsisse putat aliasque similes veterum sententias collaudat; quibuscum iungenda, quae de fortunae exprobratione e veteribus affert Valcken. ad h. l. Est quoque in Herodoteo loco litotes quaedam nec alias omnino rara, de qua I. H. Voss. ad Virg. Georg. III, 5. p. 518.

χρηΐζω γενέσθαι] Cum recentt. editt. dedi χρηΐζω et mox e Florentino aliisque libris ὁρμεομένου pro vulg. ὁρμεωμένου. Quod Adrastum filio Croesus addit custodem, eique omnem filii curam et securitatem permittit, hoc opinor explicandum ex paedagogorum ratione apud veteres, antiquiori potissimum aevo adeoque heroico. — In verbis, quae antecedunt: προποιήσαντος χρηστὰ ἐς σέ, Noster praepositione ἐς usus est eum in modum, quo II, 111. III, 49. 152. V, 103. Alia dabit Matthiae Gr. Gr. §. 414 not. 2.

μή τινες κατ' ὁδὸν κλῶπες κακοῦργοι ἐπὶ δηλήσει φανέωσι ὑμῖν] Simili modo, ut *Cr.* notat, Homer. Odyss. VIII, 444: μήτις τοι καθ' ὁδὸν δηλήσεται, ubi Eustathius pag. 319, 44 ed. Basil.: τὸ δὲ δηλήσεται εὐφήμως εἶπεν ἐπὶ κλοπῆς. Ad locutionem ἐπὶ δηλήσει, quae eadem obvia IV, 112, cf. quae attulit Werfer. in Actt. phill. Monacc. I, 2. p. 267. Nolui equidem contra librorum scriptorum fidem scribere ἐπὶ δηλήσι, quemadmodum Bekkerus dedit probavitque Bredov. p. 267, cum in talibus vix certa et constanti ratione Nostrum usum esse crediderim. — „Horatio sunt *mali fures* in Satir. I, 1, 76, ubi cons. Heindorf. Ad verbi φαίνειν usum in talibus conf. Platon. Protagor. init. πόθεν — φαίνεις; quod Cicero expressit: „„*Unde* tandem *appares!*““ Add. Ruhnken. ad Xenophont. Memorabb. Socrat. II, 8, in Opuscc. I. pag. 473 ed. Leid. alt.“ *Cr.*

πρὸς δὲ τούτῳ καὶ σέ τοι χρεών ἐστι ἰέναι] Vulgo: πρὸς δὲ τοῦτο, cuius loco Valckenar., ad quem post accessit Negris, proposuit: πρὸς δέ, ἐς τοῦτο καὶ σέ τοι χρ. ἐ. ἰέν., ut ἐς τοῦτο iungatur cum ἰέναι simili fere modo, quo ἰέναι cum ἐς iunctum reperiatur I, 42. II, 15, et πρὸς δὲ Herodoti ex usu explicetur *praeterea*. In quo Reizius Batavum doctum secutus est, coniecturam in textum ipsum recipiens, a reliquis edd. reiectam, cum alii libri ferrent πρὸς δὲ τούτῳ (i. e. *praeterea*, *ad haec*), quod idem olim Reiskio in mentem venerat. Particula τοι non sine vi quadam adiecta est, ut observat, monente

Digitized by Google

χρεών ἐστι ἰέναι ἔνθα ἀπολαμπρύνεαι τοῖσι ἔργοισι· πατρώϊόν
42 τε γάρ τοι ἐστὶ, καὶ προσέτι ῥώμη ὑπάρχει. Ἀμείβεται ὁ Ἄδρηστος· Ὦ βασιλεῦ, ἄλλως μὲν ἔγωγε ἂν οὐκ ἤϊα ἐς ἄεθλον τοιόνδε· οὔτε γὰρ συμφορῇ τοιῇδε κεχρημένον οἰκός ἐστι ἐς ὁμήλικας εὖ πρήσσοντας ἰέναι, οὔτε τὸ βούλεσθαι πάρα· πολλαχῇ τε ἂν ἴσχον ἐμεωυτόν. νῦν δὲ, ἐπεί τε σὺ σπεύδεις, καὶ δεῖ τοι χαρίζεσθαι (ὀφείλω γάρ σε ἀμείβεσθαι χρηστοῖσι), ποιέειν εἰμὶ ἑτοῖμος ταῦτα. παῖδά τε σὸν, τὸν διακελεύεαι φυλάσσειν, ἀπήμονα τοῦ φυλάσσοντος εἵνεκεν προσδόκα τοι ἀπονοστήσειν.

43 Τοιούτοισι ἐπεί τε οὗτος ἀμείψατο Κροῖσον, ἤϊσαν μετὰ ταῦτα ἐξηρτυμένοι λογάσι τε νεηνίῃσι καὶ κυσί. ἀπικόμενοι δὲ ἐς τὸν Οὔλυμπον τὸ οὖρος ἐζήτεον τὸ θηρίον· εὑρόντες δὲ

Cr., Heindorf. ad Platon. Protagor. pag. 486 seq. — Mox meliores libri, quos secuti sumus: ἀπολαμπρύνεαι pro vulg. ἀπολαμπρύνεται. Invenitur infra VI, 70 ἀπολαμπρύνεσθαι ἔργοις, quod Valckenario iudice minimum distat ab eo, quod III, 134 legitur φαίνεσθαί τι ἀποδεικνύμενον. Ad argumentum *Cr.* confert Eustath. ad Odyss. XIX, 429. p. 703 ed. Basil. et Carmen, quod Niebelungen inscribitur, vs. 3605—3616 nr. 15 pag. 94. — Ad formam χρεὼν Herodotea dabit Bredov. p. 44.

Cap. XLII.

οὔτε γὰρ συμφορῇ τοιῇδε κεχρημένον οἰκός ἐστι] Ad locutionem συμφορῇ χρῆσθαι conf. supra I, 35. οἰκὸς e Mediceo libro aliisque repositum pro εἰκός. Ad accusativum κεχρημένον vulgo supplent τινά. Conf. Matth. Gr. Gr. §. 556 fin. pag. 1100, qui nostrum locum sic reddit: „*einer, der in einem solchen Unglück ist.*“ Alio modo locutionem expedire studuit Ast. ad Platon. Polit. pag. 430.

πολλαχῇ τε ἂν ἴσχον ἐμεωυτόν] ἂν ἴσχον (i. e. *multis me modis continuissem*) dedit Wesselingius, adstipulante Schweigh., qui antea vulgatum ἀνίσχον, nec ipsum librorum quorundam auctoritate destitutum, erat amplexus hoc fere sensu: „*saepe me* (sc. in huiusmodi occasionibus) *continui.*“ Nos cum recentt. edd. dedimus ἂν ἴσχον, quod satis commendat universa loci sententia. Et tuetur hanc lectionem, monente *Cr.*, Schaefer. in Melett. critt. I. pag. 133 coll. Matthiae Miscell. philoll. II, 1. p. 47., qui etiam confert similia ex Herodoto III, 51 et VII, 211 atque eandem rem attigit in Gramm. Gr. §. 599, a.

Cap. XLIII.

ἐς τὸν Οὔλυμπον τὸ οὖρος] Ὄλυμπον omnes fere libri scripti, quibus tamen merito non obtemperarunt editores. Tu vid. I, 36. Melius iidem libri ὁ καθαρθεὶς, quod Stephanus male mutaverat in καταρθεὶς, cum apud Herodotum passim reperiantur καθάρσιος, κάθαρσις, ἐκάθηρα, alia id genus. Cf. Bredov. p. 44. — οὖρος cum Bekkero et recentt. edd. scripsi pro ὄρος, cf. ad II, 6. — ξεῖνον, ut h. l. Adrastum Noster appellat, Apion in Gloss. Homerr. (ut *Cr.* monet) p. 608, 49 seqq. ad calc. Etymol. Gudian. exponit τὸν ἀλλοδαπῆ καὶ ἔπηλυν καὶ τὸν φίλον s. τὸν ξενιζόμενον. Idem *Cr.* de voce hac conferri iubet Praefat. ad Ephori fragmm. p. XXIX ed. Marx. et

Digitized by Google

καὶ περιστάντες αὐτὸ κύκλῳ ἐσηκόντιζον. ἔνθα δὴ ὁ ξεῖνος, οὗτος δὴ ὁ καθαρθεὶς τὸν φόνον, καλεόμενος δὲ Ἄδρηστος, ἀκοντίζων τὸν ὗν, τοῦ μὲν ἁμαρτάνει, τυγχάνει δὲ τοῦ Κροίσου παιδός. ὁ μὲν δὴ βληθεὶς τῇ αἰχμῇ ἐξέπλησε τοῦ ὀνείρου τὴν φήμην. ἔθεε δέ τις ἀγγελέων τῷ Κροίσῳ τὸ γεγονός· ἀπικόμενος δὲ ἐς τὰς Σάρδις τήν τε μάχην καὶ τὸν τοῦ παιδὸς μόρον ἐσήμηνέ οἱ. Ὁ δὲ Κροῖσος, τῷ θανάτῳ τοῦ παιδὸς συν- 44
τεταραγμένος, μᾶλλόν τι ἐδεινολογέετο, ὅτι μιν ἀπέκτεινε, τὸν αὐτὸς φόνου ἐκάθηρε. περιημεκτέων δὲ τῇ συμφορῇ δεινῶς ἐκάλεε μὲν Δία Καθάρσιον, μαρτυρόμενος τὰ ὑπὸ τοῦ ξείνου πεπονθὼς εἴη· ἐκάλεε δὲ Ἐπίστιόν τε καὶ Ἑταιρήϊον, τὸν αὐ-

Pacciaudi Monumm. Peloponn. P. III. p. 136 seqq. Huc quoque pertinet Ζεὺς Ξείνιος, qui dicitur in Homeri Odyss. IX, 271.

καὶ περιστάντες αὐτὸ κύκλῳ] „Eadem fere locutio apud Platon. de Re publ. I, 4. p. 432, ubi conf. Ast. pag. 491. Et confer sis similem Homeri narrationem in Odyss. XIX, 428 seqq.“ *Cr.* Ad Herodoti verba respexit Theodoretus Graecc. Affectt. Cur. p. 178 Sylb. p. 485 Gaisf. — In seqq. particulam δὴ bis positam cum vi quadam (ἔνθα δὴ — οὗτος δὴ) attigit Heller in Schneidewin. Philolog. VIII. p. 297.

ἐξέπλησε τοῦ ὀνείρου τὴν φήμην] Unus liber φῆμιν, ut infra III, 153. „Ac φῆμις dici apud Homerum Ionum ex more tradit Eustath. ad Odyss. XXIV, 200. pag. 828, 38 ed. Bas. coll. ad Iliad. p. 716, 38 ed. Bas.“ *Cr.* Quum vero Herodotus aliis locis scribat φήμη (v. c. V, 72. IX, 100. 101. III, 153. ubi similis confusio), neque omnino vocem φῆμις unquam usurparit (cf. Bredov. p. 72), vulgatam hic lectionem intactam relinquere praestat. Est autem φήμη nihil aliud nisi *effatum*, id *quod indicatum, traditum erat*, adeoque ipsum *omen*. Plura de huius vocis significationibus Wyttenbachius in Biblioth. critic. III, 1. p. 59 (ad Iulian. Or. I. p. 10 A. p. 156 ed. Schaefer.) coll. Animadverss. ad Plutarch. Morall. I. p. 643.

Cap. XLIV.

περιημεκτέων δὲ τῇ συμφορῇ δεινῶς] περιημεκτεῖν rarius est vocabulum, quod Suidas laudat s. v. quodque invenitur III, 64. VIII, 109. IX, 41. Hoc loco Gloss. Herodot. exponit δυσφορῶν. Ubi *Cr.* confert Gregor. Corinth. p. 501 ed. Schaef. et Zonar. pag. 993 ibiq. Tittmann. Latinis est *moleste ferre, indignari.* Cum vero apud Suidam inveniatur etiam ἀμεκτέω, Schneider. (in Lexic. Graec. s. v. περιημεκτέω) eo inducitur, ut illud verbum ab αἱμάσσω deductum velit, ac de vehementi dolore explicet, qui ex vulnere contrahatur. Idem iota subscriptum sub ῃ hinc addi vult; quod tamen in Herodoto aeque atque in iis, quae Grammatici afferunt, abest, et revera in hisce omnino omitti solet. Amandat *Cr.* ad Pierson. nott. in Moer. pag. 300. — Ad narrationem confer sis cum Herodoteis ea, quae in Excerptt. Diodor. pag. 553 ed. Wessel. leguntur, ubi Croesus ira captus hospitem, a quo filius caesus fuerat, vivum se flammis traditurum minatur.

ἐκάλεε μὲν Δία Καθάρσιον, μαρτυρόμενος τὰ ὑπὸ τοῦ ξείνου πεπονθὼς εἴη] Quae sit *expiatio* s. κάθαρσις, vidimus ad I, 35. Iam qui deus lustrandi negotio praeest, is dicitur Ζεὺς Καθάρσιος, cuius sacra propius accedunt ad ea, quae in Iovis μειλιχίων sacris specta-

Digitized by Google

τὸν τοῦτον οὐνομάζων θεὸν, τὸν μὲν Ἐπίστιον καλέων, διότι
δὴ οἰκίοισι ὑποδεξάμενος τὸν ξεῖνον, φονέα τοῦ παιδὸς ἐλάν-
θανε βόσκων, τὸν δὲ Ἑταιρήϊον, ὡς φύλακα συμπέμψας αὐ-
τὸν, εὑρήκοι πολεμιώτατον. Παρῆσαν δὲ μετὰ τοῦτο οἱ Λυδοὶ
φέροντες τὸν νεκρὸν, ὄπισθε δὲ εἵπετό οἱ ὁ φονεύς. στὰς δὲ 21
οὗτος πρὸ τοῦ νεκροῦ παρεδίδου ἑωυτὸν Κροίσῳ, προτείνων
τὰς χεῖρας, ἐπικατασφάξαι μιν κελεύων τῷ νεκρῷ, λέγων τήν
τε προτέρην ἑωυτοῦ συμφορὴν, καὶ ὡς ἐπ' ἐκείνῃ τὸν καθή-

bantur. Vide locos veterum a Creuzero excitatos in Melett. critt. I. pag. 17. 18. not. 9. Hunc vero deum quasi testem advocat eorum, quae ipse in hospitem officii ac pietatis documenta, uti fas erat, praestiterit, quae ille neglecta religione, tam prave ipsi remuneratus esse videretur. *Ἰστέον δὲ* (sunt Eustathii verba ad Homer. Odyss. XVI, 429. p. 612 ed. Basil.), *ὅτι μάρτυς λέγεται τοῖς ἱκέταις ὁ Ζεὺς καθὰ καὶ τοῖς ξένοις καὶ τοῖς ἑταίροις, ἵνα ὡς εὖ εἰδὼς καὶ ἐπιτιμήτωρ ποιητικῶς εἰπεῖν ὕστερον τοῖς ἁμαρτάνουσι γίγνοιτο.* Pertinent haec ad sacra privata Graecorum, quo eodem *Ζεὺς Ἐφίστιος* et *Ἑταιρεῖος*, itemque *Φίλιος*, *Ξένιος*, *Ἑρκεῖος* et si qui similes tituli summi Graecorum dei inveniuntur. Cur vero *Iovem Ἐπίστιον* s. *Ἐφίστιον* Croesus advocaverit, haec proditur causa: *διότι δὴ οἰκίοισι ὑποδεξάμενος τὸν ξεῖνον, φονέα τοῦ παιδὸς ἐλάνθανε βόσκων*, „*quod scilicet aedibus recepto hospite filii interfectorem, se ipso inscio, sustentasset.*" Ac supra iam monitum (ad I, 35), quid proprie valeat *ἐπίστιος*; ut nil mirum sit, eum deum, qui supplices ad focum adsidentes auxiliumque hospitis, ad cuius aedes confugerint, implorantes tutetur, haud minorem quoque eius, ad cuius forum illi adsideant, quique auxilium omne atque lustrationem praebere iisdem debeat, curam gerere indeque eodem fere sensu dici *Δία Ἐφίστιον*, quo alias *Δία Ἱκέσιον*. Vid. Creuzer. Melett. I. p. 16. nr. 6. et Bergk ad Anacreont. Reliqq. p. 223 seq. Nam focum veterum religionibus celebratum summoque in honore habitum, quis est, qui ignoret? Sed omnia haec, quibus caedis eiusque inconsulto commissae reus excipitur, expiatur et a sanguinis vindicta hoc pacto servatur incolumis, quia ad amicitiam pertinent, qua uterque, et expians et expiatus, sibi invicem iunctus est, Croesus invocat Iovem *Ἑταιρεῖον*, cum, quem sibi amicissimum ratus filio suo custodem addiderat, eum sibi inimicissimum esset expertus omnisque in amicum officii ignarum. Cui cum, quidquid fas erat, cumulate ipse praestitisset, illum ipsum erga se ingratum fuisse, neglectis amicitiae officiis et spreto eo deo, qui amicitiae praeses habeatur, arbitratus est. Conferantur veterum testimonia de Iove *Ἑταιρείῳ* apud Creuzer. l. l. pag. 17. not. 7 coll. pag. 16. not. 6, ubi etiam de Iove *Φιλίῳ* atque *Ξενίῳ*. Larcher. laudaverat Schol. ad Euripid. Hecub. 345 et ad Aristophan. Equitt. 498; Wesselingius Dion. Chrysost. Orat. I. p. 8 D et XII. pag. 226 A. Taylor. ad Lys. Parental. pag. 35. Tu add. Blomfield. in Glossar. ad Aeschyl. Agamemn. 60 et Emeric David. in libro, qui inscribitur: Iupiter T. II. p. 524 seqq. Vinet in: Guigniaut: Religions de l'Antiquité II, 3. p. 1282. Ac ne quis Lydorum res apud Herodotum agi obiiciat, nec Graecorum, ipse Noster admonet I, 35, lustrationem similem esse Lydis et Graecis.

Cap. XLV.

καὶ ὡς ἐπ' ἐκείνῃ τὸν καθήραντα ἀπολωλεκὼς εἴη] Cum supra I,

ραντα ἀπολωλεκὼς εἴη, οὐδέ οἱ εἴη βιώσιμον. Κροῖσος δὲ τούτων ἀκούσας τόν τε Ἄδρηστον κατοικτείρει, καίπερ ἐὼν ἐν κακῷ οἰκηΐῳ τοσούτῳ, καὶ λέγει πρὸς αὐτόν· Ἔχω, ὦ ξεῖνε, παρὰ σεῦ πᾶσαν τὴν δίκην, ἐπειδὴ σεωυτοῦ καταδικάζεις θάνατον. εἷς δὲ οὐ σύ μοι τοῦδε τοῦ κακοῦ αἴτιος, εἰ μὴ ὅσον ἀέκων ἐξεργάσαο, ἀλλὰ θεῶν κού τις, ὅς μοι καὶ πάλαι προεσήμαινε τὰ μέλλοντα ἔσεσθαι. Κροῖσος μέν νυν ἔθαψε, ὡς οἰκὸς ἦν, τὸν ἑωυτοῦ παῖδα. Ἄδρηστος δὲ ὁ Γορδίεω τοῦ Μίδεω, οὗτος δὴ ὁ φονεὺς μὲν τοῦ ἑωυτοῦ ἀδελφεοῦ γενόμενος, φονεὺς δὲ τοῦ καθήραντος, ἐπεί τε ἡσυχίη τῶν ἀνθρώπων ἐγένετο περὶ τὸ σῆμα, συγγινωσκόμενος ἀνθρώπων εἶναι

35. Croesus ipse Adrastum expiasse dicatur, hic locus male habet Larcherum, ubi a filio post caeso illud factum videatur. Sed fluxit hoc ex Herodoti loco male intellecto: „depuis qu'à son premier crime il en a ajouté un second, *en tuant celui*, qui l'avoit purifié." Cuius vestigia pressit alter Gallus interpres, Miot. Sed melius Latinus interpres: „*qui post superiorem calamitatem expiatorem etiam suum* (i. e. Croesum, non filium eius) *perdidisset*." Quem secutus Italus interpres recte haec verba ita reddidit: e come in aggiunta avendo fatto *perire* il suo espiatore, non dovera piu oltre egli vivere." In nota autem de Larcheri scrupulis haec posuit: „A dire il vero questo sono mere ciance. Non si accorge egli che il dolore e la gratitudine et il sangue fanno che Adrasto riguardi come una sola persona il padre ed il figlivolo?"

ἔχω — παρὰ σεῦ πᾶσαν τὴν δίκην] Aliam Diodori narrationem, qua vivum comburi Adrastum prius Croesus voluerat, supra iam indicavimus.

εἷς δὲ οὐ σύ μοι τοῦδε τοῦ κακοῦ αἴτιος] Simili modo apud Homerum (Iliad. III, 164) Helenam alloquitur Priamus: *οὔτι μοι αἰτίη ἐσσί, θεοί νύ μοι αἴτιοί εἰσιν.* Quem locum cum Herodoteo iam contenderat Hermogenes de method. 32. p. 158. (Graecc. Rhett. T. III. p. 438 ed. Walz.) in universum de Herodoti loco disputans, quo male factorum confessione iram plerumque exstingui optimamque defensionem parari evinceret.

Κροῖσος μέν νυν ἔθαψε ὡς οἰκὸς ἦν τὸν ἑωυτοῦ παῖδα] οἰκὸς retinui, cum libri nonnulli εἰκὸς, bini alii ἐοικὸς exhibeant. In Sancrofti libro hunc in modum constitutus hic locus legitur: *Κροῖσος μέν νιν ἔθαψε, ὡς εἰκὸς ἦν θάψαι τὸν ἑωυτοῦ παῖδα*; quod non spernendum videbatur Wesselingio, cum scriptoris mori haec repetitio utique conveniret, ut VI, 109. IX, 11.

ἐπεί τε ἡσυχίη τῶν ἀνθρώπων ἐγένετο] „Infra IX, 44: *καὶ ἡσυχίη ἐδόκεε εἶναι — ἐν ὕπνῳ.* Nec aliter Plato de Rep. VIII, 16. p. 566 infr. et Plutarch. de oracull. defect. p. 412 D: *ἦν δὲ τῶν ἄλλων ἡσυχία διὰ τὴν ὥραν.*" *Cr.*

ἐγένετο περὶ τὸ σῆμα] περὶ meliores libri, quos secutus sum; alii *παρὰ τὸ σῆμα*; male, cum hoc valeat: „*circa sepulcrum.*" — Mox ἤειδε plerique libri; unus alterve εἶδε, Schaeferus ἠείδεε, Homericos forsan locos respiciens, quos ad lectionem ἤειδε tuendam attulerat Wesseling., Iliad. XXII, 280. (ubi ἠείδεις) et Odyss. IX, 205. (ubi ἠείδει). Equidem Bredovium p. 412. secutus cum recentt. edd. dedi ᾔδεε; de forma ἤειδε iam Struve Spec. Quaest. Herod. I. p. 21. dubitaverat.

Digitized by Google

τῶν αὐτὸς ᾔδεε βαρυσυμφορώτατος, ἑωυτὸν ἐπικατασφάζει τῷ τύμβῳ. Κροῖσος δὲ ἐπὶ δύο ἔτεα ἐν πένθεϊ μεγάλῳ κατῆστο, τοῦ παιδὸς ἐστερημένος.

46 *Μετὰ δὲ ἡ Ἀστυάγεος τοῦ Κυαξάρεω ἡγεμονίη καταιρε-*

βαρυσυμφορώτατος] i. e. *omnium longe calamitosissimus*. Inest in voce ipsa βαρυσύμφορος maioris alicuius calamitatis notio ac vis, quae superlativo adeo augetur. Nam βαρυ haud paucis verbis adiectum augendae significationis causa, ut valeat: *valde*, *copiosum*, *multum*. Plura dixi in Creuzeri Melett. III. p. 44.

ἑωυτὸν ἐπικατασφάζει τῷ τύμβῳ] In verbo ἐπικατασφάζειν notare iuvat vim praepositionis ἐπὶ, qua est: *super aliquid iugulare*, *mactare* (aliquem), ut sanguis superne quasi delabatur ad terram. Idem verbum, notante Wesselingio, in Plutarch. Moral. (II.) pag. 772 C.: ὁ δὲ Στράτων φανερῶς ἐπικατέσφαξεν ἑαυτὸν τῇ παρθένῳ. Apud Diodorum in Excerptis exstat κατέσφαξεν. De ipso loco, quo Adrastus se interfecerit, quaedam profert Curtius Archaeolog. Zeit. XI. p. 158.

ἐν πένθεϊ μεγάλῳ κατῆστο] Omnes libri καθῆστο, quod in κατῆσθο mutandum esse propter κατήμενος, alia id genus, iam ad I, 43. censuit Wesselingius, comparans III, 83; quo eodem in loco scripti libri conspirant in lectione καθῆστο, iam a Reizio mutata in κατῆστο. Schaeferus utroque loco scripsit κατῆσθο, assentiente Schweighaeusero, quem tamen post facti poenituit. Equidem cum recentt. edd. omnibus dedi κατῆστο ob constantem Nostri usum tenuem aspiratae loco reponentis. Cf. III, 83.

Κροῖσος δὲ ἐπὶ δύο ἔτεα ἐν πένθεϊ μεγάλῳ κατῆστο] Larcherum (Tab. chronol. s. Tom. VII. pag. 205 seqq.) si sequamur, Croesus filium amisit anno 560 a. Chr. n. et proximo demum anno post patrem mortuum ad regnum ipse evectus est, 559 a. Chr. n., cum antea, inde ab anno 574, patri adiunctus fuisset collega in regno administrando et una cum illo expeditiones suscepisset. Aliam Volneius instituit computationem in Chronolog. Herodot. pag. 33 seqq. 41 seqq. Cum enim Astyagis imperium a Cyro eversum esse constet anno 561 a. Chr. n., inde ille concludit, Herodoteo confisus testimonio, duobus ante annis, id est 563 a. Chr. n. Croesi filium fuisse interfectum. Ante huius obitum cum Herodotus ponat et bellicas Croesi expeditiones, et colloquium cum Solone habitum, iam multo ante necesse esse putat regnum Croesus susceperit. Accedit Pittaci, quem anno 570 a. Chr. n. mortuum esse scimus, cum Croeso commercium, accedunt alia, ad Pisistrati dominationem quae pertinent, a Volneio prolata, quibus vult effici Croesi regnum iam anno 571 a. Chr. n. initium habuisse. Atque hanc sententiam aliis quoque rationibus confirmavit Schultz. in Appar. ad Annall. critt. rerr. Graecc. (Kil. 1826) pag. 19—21. Praesertim de Alyattis hic monet regno; qui cum vitam ultra annum 565 a. Chr. n. producere non potuerit, Croesum ex Herodoti mente patri successisse statuit ante 561 a. Chr. n. Conf. Herodot. I, 92 fin. et quae supra ad I, 30. diximus; id unum hic adiiciam, a Voemelio loco supra laud. p. 12. mortem filii Croesi poni in Olymp. LIV, 3. sive 562 a. Chr. n., legatos a Croeso ad oracula sciscitanda missos in Olymp. LVI, 2. s. 555 a. Chr. n.: quos eosdem anno antecedenti 556 ante Chr. n. adscribi vult Westermann l. l. pag. 90. Add. Wiedmann l. supra l. p. 14.

Cap. XLVI.

μετὰ δὲ ἡ Ἀστυάγεος τοῦ Κυαξάρεω ἡγεμονίη κ. τ. λ.] Unus Sancrofti liber Ἀστυάγεω, quod propter Ionum consuetudinem in Καμ-

Digitized by Google

θεῖσα ὑπὸ Κύρου τοῦ Καμβύσεω, καὶ τὰ τῶν Περσέων πρήγματα αὐξανόμενα, πένθεος μὲν Κροῖσον ἀπέπαυσε· ἐνέβησε δὲ ἐς φροντίδα, εἴ κως δύναιτο, πρὶν μεγάλους γενέσθαι τοὺς Πέρσας, καταλαβεῖν αὐτῶν αὐξανομένην τὴν δύναμιν. Μετὰ ὦν τὴν διάνοιαν ταύτην αὐτίκα ἀπεπειρᾶτο τῶν μαντηΐων τῶν τε ἐν Ἕλλησι καὶ τοῦ ἐν Λιβύῃ, διαπέμψας ἄλλους ἄλλῃ, τοὺς μὲν ἐς Δελφοὺς ἰέναι, τοὺς δὲ ἐς Ἄβας τὰς Φωκέων, τοὺς δὲ ἐς Δωδώνην· οἱ δέ τινες ἐπέμποντο παρά τε Ἀμφιά-

βύσεω, Κυαξάρεω, aliis, haud displicet Wesselingio, quodque nunc receptum est a Dindorfio et Dietsch., refragante Bredov. p. 230, quem sequi satius duxi. Ad argumentum conf. I, 95 sqq. 128 seqq.

καταλαβεῖν αὐτῶν αὐξανομένην τὴν δύναμιν] καταλαβεῖν male a nonnullis mutatum in καταβαλεῖν, melioribus codd. invitis; καταλαβεῖν iure tuetur Wesselingius *coercendi* et *compescendi* notione (quia nondum rex animo versabat gliscentem Persarum potentiam *opprimere* ac prorsus *evertere*, sed eam potius accisam et coercitam repressamque ab aliis expeditionibus volebat), teste Suida, ubi est: κατέλαβεν· ἐπέλαβεν, ἐπέσχε τῆς ὁρμῆς. Add. Herod. V, 21. coll. III, 36. 52. 128. VII, 9 etc. — Mox διάνοιαν mutare ausus non sum, a Bredovio p. 127. vel invitis omnibus codicibus mutatum in διανοίην; nec aliter faciendum putavi I, 90. II, 162. 169. IX, 45, ubi eadem vox occurrit.

τοὺς δὲ ἐς Ἄβας τὰς Φωκέων] Urbem memorat hancce Noster VIII, 27. 33. 134, ubi vid. Clara fuit Apollinis oraculo, cuius etiam Romanorum aetate summus honor, teste Pausania X, 35. Templum a Persis spoliatum ac vastatum paulo post restauratum fuisse videtur, cum Mardonii aetate denuo oracula inde ederentur. Situm urbis templique primus accurate definiit Gell., inventis quippe ruinis prope Chaeroneam, ubi nunc exiguo spatio distans vicus invenitur *Exarcho*, qui ad Libadiae ditionem pertinet. Vid. Kruse Hellas II, 2. p. 74 seq. coll. C. O. Müller. in Orchomen. p. 496 seq. et Leake (Travels in Northern Greece II. p. 165), qui illas ruinas urbis veteris describit. — De *Dodonaeo* oraculo conf. Herod. II, 52. 54 seq. ibique nott.

παρά τε Ἀμφιάρεων καὶ παρὰ Τροφώνιον] Ad formam Ἀμφιάρεων cf. Bredov. p. 138. — Uterque vates nobilissimus ac post humana fata in deorum coetum receptus, uterque oraculis insignis nec praetermissus Ciceroni de nat. deorr. III, 19. *Amphiaraus*, Oiclis filius, expeditioni contra Thebas susceptae interfuit; mox vero iuxta Oropum, Boeotiae urbem, una cum plaustris, quibus vehebatur, terra est obrutus. Ex quo tempore sacris colitur in templo, quod urbis incolae erexerunt quodque vetustum praedicat Livius XLV, 27 (filium illi additum appellans Amphilochum), oraculaque edit per somnia sciscitantibus. Exstant classici hanc in rem Pausaniae loci I, 34. II, 13. VI, 17. Aeschyli S. c. Theb. 585 seq. Plura Davis. ad Ciceron. de divin. I, 40. Ex Herodoto conferantur I, 49. 52. VIII, 134; in quibus locis de uno tantum eodemque Amphiarai templo s. oraculo *Oropico* (de quo cf. Meier in Hall. Encyclop. III, 3. p. 454. Preller p. 170 seqq.) cogitari posse existimo, neque de eo Amphiarai fano, quod vel ipsis Thebis vel prope Thebarum urbem fuisse volunt, ut placuisse video Prellero in: Bericht d. Verhandll. d. sächs. Gesellsch. d. Wissensch. 1852. IV. p. 166 seqq. Sed vid. Unger Paradox. Thebb. p. 168 seq. 414 seqq. Simili fato perfunctus *Trophonius*, et ipse sub terram delatus, post Le-

Digitized by Google

ρεων καὶ παρὰ Τροφώνιον· οἱ δὲ τῆς Μιλησίης ἐς Βραγχίδας. ταῦτα μέν νυν τὰ Ἑλληνικὰ μαντήϊα, ἐς τὰ ἀπέπεμψε μαντευσόμενος Κροῖσος. Λιβύης δὲ παρὰ Ἄμμωνα ἀπέστειλε ἄλλους χρησομένους. διέπεμπε δὲ πειρεώμενος τῶν μαντηΐων, ὅ τι φρονέοιεν· ὡς, εἰ φρονέοντα τὴν ἀληθείην εὑρεθείη, ἐπείρηταί σφεα δεύτερα πέμπων, εἰ ἐπιχειρέοι ἐπὶ Πέρσας στρα-

badeae in Boeotia oracula edit; de quo Pausan. IX, 34 seqq. et Herodot. VIII, 134. ubi vid. nott. Plura Hemsterhus. ad Lucian. II. p. 411 ed. Bip.

οἱ δὲ τῆς Μιλεσίης ἐς Βραγχίδας] Vid. I, 92. 158 ibique nott. et infra V, 36. *τὸ ἱρὸν ἐν Βραγχίδῃσι*, et VI, 19. *Branchidarum* templum, quod Didymaei Apollinis nomen postea tulit, prope Miletum fuit, quam ipsam urbem Orphicus poeta designat *Βράγχου πολύπυρος ἄρουραν*, Argonautt. vs. 153. coll. Plin. Hist. Nat. V, 29. Nam a *Brancho* quodam conditum ferebatur, de quo in schol. ad Statii Theb. VIII, 198. plura leguntur. Qui cum Apollinis sacra et oraculum constitueret, haud prorsus vana est Larcheri suspicio, Branchum Delphis huc missum fuisse, quo Apollinis cultum institueret. Ad eam enim sacerdotum gentem pertinuisse vult, quae Delphicum oraculum tenuerit; nomenque illius *gurgitem* significare (conf. Etym. magn. p. 211, 18). Quid quod Branchum eundem esse atque Apollinem nuper demonstrare studuit A. Schönborn: Ueber das Wesen Apollon's. p. 65. Utut est, *Branchidae* sacerdotes ab eo originem repetebant Apollinisque sacra, ab illo ut fama ferebat instituta, multa per saecula tenebant. Quamquam enim Xerxis aetate crematum est templum, post denuo splendidius exstructum est asylique iure usque ad Romanorum imperatorum tempora insigne fuit. Vid. Tacit. Annall. III, 63. Sueton. Tiber. 37 ibiq. Excursum Ernest. Inscriptiones Graecc. in Boeckhii Corp. Inscr. nr. 2852 seqq. T. II. ubi cf. Boeckh. p. 552. Larcher. ad Herodot. V, 36. VI, 19. ac praecipue Soldan in: Zeitschrift f. Alterthumswiss. 1841. nr. 66—70, qui idem (Rerr. Miless. Comm. I. p. 32 seqq.) de ipso loco exposuit, quo templum exstructum fuit, edito illo quidem, unde late patet prospectus, non longe a mari prope vicum, cui nunc nomen *Joran* s. *Gerontas*, quique a Mileto (i. e. *Palatscha;* vid. ad I, 17) quatuor horarum itinere distat. Tres tantum columnae templi adhuc erectae stant: reliqua omnia diruta et disiecta ingentem fere horridamque lapidum molem praebere dicuntur. Vid. Chandler. Reise in Kleinasien cap. 43. p. 213. Ross: Kleinasien u. Deutschland p. 132 seqq. 150. Texier Descript. de l'Asie min. II. p. 319 seqq., qui idem conspectum ruinarum atque delineationem templi vetusti exhibuit pl. 136—144. Eadem quoque exhibentur in: Ionische Alterthümer etc. cap. III. tab. I. seqq.

Λιβύης δὲ παρὰ Ἄμμωνα ἀπέστειλε] De *Ammonis oraculo* vid. II, 32. 55. IV, 181 seq.

πειρεώμενος τῶν μαντηΐων, ὅ τι φρονέοιεν] i. e. *tentans oracula, quid saperent;* itemque mox: *εἰ φρονέοντα τὴν ἀληθείην εὑρεθείη: si inventa essent verum nosse* s. *recte sapere*. Pro *πειρεώμενος* recentt. edd. *πειρεόμενος*; vid. ad I, 36. et de forma *ἀληθείην*, quam reposui pro *ἀληθηΐην*, nott. ad I, 34. Dindorf et Dietsch dederunt *ἀλήθειαν*. — Mox *δεύτερα* plurali numero etiam I, 59. 91. 112. 126. 134. 179. 204, ne plura; unde quoque apud Pausan. I, 7. §. 1, ubi conf. Siebelis.

εἰ ἐπιχειρέοι ἐπὶ Πέρσας στρατεύεσθαι] Werferum (in Actt. phill. Monacc. I. p. 230, ubi nostrum locum, probante Schweigh., sic ver-

Digitized by Google

τεύεσθαι. Ἐντειλάμενος δὲ τοῖσι Λυδοῖσι τάδε ἀπέπεμπε ἐς 47
τὴν διάπειραν τῶν χρηστηρίων· ἀπ' ἧς ἂν ἡμέρης ὁρμηθέωσι
22 ἐκ Σαρδίων, ἀπὸ ταύτης ἡμερολογέοντας τὸν λοιπὸν χρόνον,
ἑκατοστῇ ἡμέρῃ χρᾶσθαι τοῖσι χρηστηρίοισι, ἐπειρωτέοντας,
ὅ τι ποιέων τυγχάνοι ὁ Λυδῶν βασιλεὺς Κροῖσος ὁ Ἀλυάττεω.
ἅσσα δ' ἂν ἕκαστα τῶν χρηστηρίων θεσπίσῃ, συγγραψαμένους
ἀναφέρειν παρ' ἑωυτόν. Ὅ τι μέν νυν τὰ λοιπὰ τῶν χρηστηρίων ἐθέσπισε, οὐ λέγεται πρὸς οὐδαμῶν· ἐν δὲ Δελφοῖσι ὡς ἐσῆλθον τάχιστα ἐς τὸ μέγαρον οἱ Λυδοὶ χρησόμενοι τῷ

tit: *an expeditionem suscipere deberet*) offendit modus opt. *ἐπιχειρέοι*, in coniunctivum *ἐπιχειρέῃ*, utpote modum deliberativum, mutandus. De quo coniunctivo vid. ad I, 53. et conf. V, 67. 82. VIII, 67, ubi coniunctivum Werferus repositum vult, prouti etiam placuerat Schaefero ad Lambert. Bos. de Ellipss. pag. 754. Nostro loco quo minus recipiamus *ἐπιχειρέῃ*, obstant libri scripti, quorum consensui in huiusmodi rebus nonnihil tribuendum esse censemus; obstat ipsa loci ratio, quem si acceperis: *an expeditionem suscipere posset* (ut G. Hermann. reddit ad Viger. p. 947), vel potius: „*an deus censeret, ipsi* (Croeso) *expeditionem esse suscipiendam*, nihil profecto erit mutandum. Ac satis opinor patebit, quae sit optativi vis cum coniunctivo neque commutandi neque explicandi ad eam rationem, quam propositam video a Madvigio (in Schneidewini Philolog. II. Suppl. p. 25) optativum hic poni opinante eam ob causam, quod antecedens *ἐπείρηται* quamvis in coniunctivo positum praesentis historici habeat notionem indeque optativum in seqq. requirat.

Cap. XLVII.

ἡμερολογέοντας τὸν λοιπὸν χρόνον, ἑκατοστῇ ἡμέρῃ χρῆσθαι] Libri scripti omnes: *ἕκαστος τῇ* vel *ἕκαστον τῇ*; quod cum ferri non potuisset, vario modo locum sanare studuerunt viri docti, quorum coniecturas retulit Wesseling. Nos cum eodem Wesselingio aliisque editoribus secuti sumus palmariam Bergleri emendationem (in Actt. Lipss. 1716. pag. 421): *ἑκατοστῇ ἡμέρῃ*, i. e. *centesima die* illos oraculum consulere iussit, ut scilicet una eademque omnibus esset sciscitandi dies, vel iis, quibus longius iter esset faciundum. — Mox scripsi *χρᾶσθαι* pro *χρῆσθαι*, cuius loco vel *χρᾶσθαι* vel *χρέεσθαι* reponi iam voluerat Matthiae. Tu vid. nunc Bredov. p. 381. Atque etiam Pausanias ex Herodoti imitatione dixit *χρᾶσθαι*; vid. Siebelis ad II, 28. §. 3. Dindorf et Dietsch dederunt *χρέεσθαι*, ut I, 21.

ἐπειρωτέοντας] Valde hic codices variant, quorum alii *ἐπειρωτῶντας* (sive *ἐπειρωτῶντες*), alii *ἐπηρωτέοντας*. De his formis *Cr.* consuli vult Gregor. Corinth. de dialect. Ion. §. 73. pag. 482 ibiq. Schaefer. Plura dabit Bredov. p. 383. — Paulo post pro *τυγχάνοι* male libri quidam *τυγχάνει*, cum optativum ipsa sententia flagitet. Est enim loci sensus: „quid *forte ageret* Croesus Lydorum rex."

ὡς ἐσῆλθον τάχιστα ἐς τὸ μέγαρον] *μέγαρον* vulgo quodvis indicat domicilium aut conclave; in rebus sacris Graecorum mysteriisve sacellum designat plerumque subterraneum et ad mysteriorum ritus pertinens. Vide modo Suid. s. v. Unde frequens in heroum cultu occurrunt *μέγαρα*, ut Creuz. monuit in Symbol. III. pag. 766 ed. tert., ubi vid. Valcken. ad Herod. VI, 134. Ac sanctissima templi cuiusque pars in intimo illius recessu *μέγαρον* appellabatur, ut Eleusinio

Digitized by Google

θεῷ, καὶ ἐπειρώτεον τὸ ἐντεταλμένον, ἡ Πυθίη ἐν ἑξαμέτρῳ τόνῳ λέγει τάδε·

Οἶδα δ' ἐγὼ ψάμμου τ' ἀριθμὸν καὶ μέτρα θαλάσσης,
καὶ κωφοῦ συνίημι, καὶ οὐ φωνεῦντος ἀκούω.
Ὀδμή μ' ἐς φρένας ἦλθε κραταιρίνοιο χελώνης

in templo; de quo St. Croix sur les mystères d. paganism. I. p. 137 seqq. ed. secund. Hinc nostro loco Delphici templi intimum illud sacrarium intelligere licet, quod intrabant, qui oraculum sciscitaturi erant. Conf. I, 65 ibique nott. et Pausan. VIII, 6, 2 (ubi *μέγαρον Διονύσου*). Nec aliter Herod. II, 141. 143. 169. 176. V, 92. VII, 140. 141., quorum locorum bene meminit Ulrichs, de hac voce monens in: Reisen in Griechenland etc. I. p. 79. 96.

ἡ Πυθίη — λέγει τάδε] Citant hoc oraculum Aristides II. p. 377. Euseb. Praepar. Evang. V, 34. Suidas s. v. *Κροῖσος*. Inventum quoque est oraculum hoc in lapide marmoreo; unde in Inscriptt. corpus retulit Boeckh. I, 3. pag. 847 coll. Rose Inscriptt. Gr. pag. 416. Quod ad versum primum et secundum attinet, *Cr.* addit oracula Sibyllina VIII. p. 749 seq. (vers. 361. 373). ed. Gal. et *Σιβύλλης λόγος ιδ'* ed. Mai. ad calc. p. 53. vs. 125. 135. Alios, qui secundum versum afferunt, laudat Valcken. ad Ammon. de differ. vocabb. pag. 170. Ad verba *ἐν ἑξαμέτρῳ τόνῳ* conferre licet Plutarch. Themist. 26., ubi in hac locutione simplex dativus (*μέτρῳ*) occurrit, cui haud scio an recte Reiskius praeponi voluerit *ἐν*, quod Schaeferus quoque probat, Herodotum, qui praepositionem addere semper solet, laudans I, 62. 174. V, 60. 61. Conf. etiam G. Hermann. ad Euripid. Andromach. 489.

Οἶδα δ' ἐγὼ ψάμμου τ' ἀριθμὸν κ. τ. λ.] „In proverbium fere cesserunt haec, cuius similia veterum dicta haud pauca reperiuntur. Vid. Iacobs. in Lectt. Stobb. pag. 6 seq. not." *Cr.* Pro *ψάμμου* in oraculis Sibyllinis exstat *ψάμμων* et mox *ξυνίημι*.

καὶ κωφοῦ συνίημι, καὶ οὐ φωνεῦντος ἀκούω] Gregorius Corinth. (de dialect. Ion. §. 14. pag. 396 Schaef.) aliique grammatici a Valcken. l. l. citati et oracc. Sibyll. exhibent: *καὶ οὐ λαλέοντος ἀκούω*; quod quamvis Valckenario placeat, minime tamen Herodoteorum librorum lectioni substituendum censemus. Fluxit enim illud ex grammaticorum interpretamento, ut dudum monuit Wesselingius. Ad vocem *κωφὸς* (cuius explicandae causa haec addita sunt) vid. nott. ad I, 34. De genitivo (*κωφοῦ*), qui verbis sensuum adiicitur, consul. Kuehner. Gr. Gr. §. 528, e.

Ὀδμή μ' ἐς φρένας ἦλθε κραταιρίνοιο χελώνης] Uno in libro exstat *ὀδμὴ δ' ἐς φρ.*, quod Valckenario profectum videbatur ab eiusmodi librario, cui vetus atque Homerica dicendi ratio fuerit ignota. Aeschl. Suppl. 384: *φόβος μ' ἔχει φρένας*. Pers. 161: *καί με καρδίαν ἀμύσσει φροντίς*. Pro *κραταιρίνοιο*, quod e melioribus libris dedimus, alii *κραταιρήνοιο*, alii *κρατειρὴ οἷα*, unus *κραταιῤῥίνοιο*, quod valde nobis arridet, quoniam in aliis huiusmodi vocabulis literulam *ῥ* duplicatam plerumque invenimus. Vid. notatt. ad Ctesiae Persicc. §. 53. pag. 198. 199. Herodoti interpretes laudant *λιθόῤῥινος*, quod de testudine dixit Empedocles apud Plutarch. Symposs. I, 2. 5. pag. 618, de orb. in fac. lun. 14. pag. 927 F. (Empedocl. fragmm. ed. Sturz. pag. 608). *Cr.* addit Homer. H. in Mercur. 48 ibiq. Ilgen. pag. 370. In significatione utraque vox minus differt; ad *duram* testudinis *pellem* s. *corium* refertur.

Digitized by Google

ἑψομένης ἐν χαλκῷ ἅμ' ἀρνείοισι κρέεσσιν,
ᾗ χαλκὸς μὲν ὑπέστρωται, χαλκὸν δ' ἐπίεσται.

Ταῦτα οἱ Λυδοὶ θεσπισάσης τῆς Πυθίης συγγραψάμενοι οἴ- 48
χοντο ἀπιόντες ἐς τὰς Σάρδις. ὡς δὲ καὶ ὤλλοι οἱ περιπεμ-
φθέντες παρῆσαν φέροντες τοὺς χρησμοὺς, ἐνθαῦτα ὁ Κροῖσος
ἕκαστα ἀναπτύσσων ἐπώρα τῶν συγγραμμάτων. τῶν μὲν δὴ
οὐδὲν προσίετό μιν· ὁ δὲ, ὡς τὸ ἐκ Δελφῶν ἤκουσε, αὐτίκα
23 προσεύχετό τε καὶ προσεδέξατο, νομίσας μοῦνον εἶναι μαν-
τήϊον τὸ ἐν Δελφοῖσι, ὅτι οἱ ἐξευρήκεε, τὰ αὐτὸς ἐποίησε·
ἐπεί τε γὰρ δὴ διέπεμψε παρὰ τὰ χρηστήρια τοὺς θεοπρόπους,
φυλάξας τὴν κυρίην τῶν ἡμερέων, ἐμηχανήσατο τοιάδε· ἐπι-
νοήσας, τὰ ἦν ἀμήχανον ἐξευρεῖν τε καὶ ἐπιφράσασθαι, χελώ-
νην καὶ ἄρνα κατακόψας, ὁμοῦ ἕψεε αὐτὸς ἐν λέβητι χαλκέῳ,
χάλκεον ἐπίθημα ἐπιθείς. Τὰ μὲν δὴ ἐκ Δελφῶν οὕτω τῷ 49
Κροίσῳ ἐχρήσθη· κατὰ δὲ τὴν Ἀμφιάρεω τοῦ μαντηΐου ἀπό-
κρισιν οὐκ ἔχω εἶπαι, ὅ τι τοῖσι Λυδοῖσι ἔχρησε ποιήσασι περὶ

χαλκὸν δ' ἐπίεσται] Sic dedi cum recentt. pro ἐπιέσται, cum de perfecti forma verbi ἕννυμι hic agatur; vid. Grashof in Schulzeit. 1832. nr. 120. p. 964 coll. nr. 122. p. 977. De structura relativi pronominis monuit Hermann. ad Viger. pag. 708. Wesseling. locum sic expressit: „*cui testudini substratum quidem aes, verum aes quoque induta est.*"

CAP. XLVIII.

ὡς δὲ καὶ ὤλλοι] ἄλλοι in Wesselingii editione exstat; scripti atque etiam editi libri offerunt ὦλλοι et ὠλλοι. Matthiae et Schaefer. ὤλλοι, quod cum recentt. editt. dedi, iubente quoque Bredov. p. 201. Conf. II, 14. coll. II, 36. 51. Ad II, 14. nonnulla monuit Wesseling. laudans Schol. Apollon. Rhod. ad I, 1081, qui recentiori Ionum dialecto hanc formam adscribit Homero ignotam.

ἕκαστα ἀναπτύσσων ἐπώρα] „Conf. Homer. Il. VI, 169: — γράψας ἐν πίνακι πτυκτῷ, ibique Heynii Observv. pag. 219 seq. et Herodot. VII, 239". *Cr.*

τῶν μὲν δὴ οὐδὲν προσίετο] i. e. *quorum quidem nullum probavit.* Laudat Wesseling. Aristoph. Equitt. 358: ἓν δ' οὐ προσίεταί με τῶν πραγμάτων. Add. Matth. §. 411. not. 2. pag. 752 infr., cui προσίετο hic idem valet atque ἤρεσκε. — In seqq. προσεύχετο est *adoravit.* Ita Plutarch. de defect. oracc. pag. 434 E, ubi simili nuntio accepto ὁ ἡγεμὼν ἐκεῖνο ἐξεπλάγη καὶ προσεκύνησε. Add. Aristoph. Eqq. 638, alia ab Larchero excitata.

φυλάξας τὴν κυρίην] i. e. *observans statutum diem;* vid. II, 62. V, 12. VIII, 9. Sic παραφυλάξας in Plutarch. Vit. Fab. Max. 8. — ἐπιφράσασθαι significatione non admodum differt ab antecedente ἐξευρεῖν (*excogitare*, *comminisci*); vid. V, 9. VI, 61. 133. — Sequentia: χελώνην καὶ ἄρνα κατακόψας aliquot locis tangit Lucianus, in Iov. Confut. 14. Iov. Trag. 30. Bis Accus. 1. Tu vid. Wesseling. Pro ἕψεε, quod cum Dietsch. retinui, Dindorf p. XXXVI maluerat ἧψε. Vid. Bredov. p. 298, qui ipse unum ἕψε verum habet p. 369. Sed vide sis nunc quoque Struve Opuscc. II. p. 141.

CAP. XLIX.

οὐκ ἔχω εἶπαι] Vulgo εἰπεῖν,

Digitized by Google

τὸ ἱρὸν τὰ νομιζόμενα. οὐ γὰρ ὦν οὐδὲ τοῦτο λέγεται ἄλλο γε, ἢ ὅτι καὶ τοῦτο ἐνόμισε μαντήϊον ἀψευδὲς ἐκτῆσθαι.

50 Μετὰ δὲ ταῦτα θυσίῃσι μεγάλῃσι τὸν ἐν Δελφοῖσι θεὸν ἱλάσκετο. κτήνεά τε γὰρ τὰ θύσιμα πάντα τρισχίλια ἔθυσε,

quam formam et hoc loco et aliis (I, 57. II, 89) in formam magis Ionicam εἶπαι commutarunt edd. recentt. Utraque autem infinitivi forma Nostrum usum esse commonstrant, quae plurima ex Herodoto Bredov. p. 324 et 353 congessit.

κατὰ — τὴν — ἀπόκρισιν] i. e. *quod attinet ad responsum.* Quod iam dederat Schaeferus ὑπόκρισιν, id restitui vult quoque Bredov. p. 37, quem recentt. editt. secuti sunt. Mutandi necessitatem, codd. invitis, mihi quidem nondum persuasit vir doctus.

ποιήσασι περὶ τὸ ἱρὸν τὰ νομιζόμενα] τὰ νομιζόμενα intelliguntur ea, quae pro more ab iis, qui oraculum sciscitantur, fieri solent. Hi enim sacris peractis (praestat ipsa Pausaniae verba I, 34 fin. adponere) κριὸν θύσαντες αὐτῷ (deo scil.) καὶ τὸ δέρμα ὑποστρωσάμενοι καθεύδουσιν ἀναμένοντες δήλωσιν ὀνείρατος. Cf. etiam supra ad I, 35.

οὐ γὰρ ὦν οὐδὲ τοῦτο λέγεται ἄλλο γε, ἢ ὅτι] Maluit vir doctus quidam: τούτου s. περὶ τούτου. Schweigh. suspicatur: λέγεται οὐδ' ἄλλο γε. Equidem voculam τοῦτο, quippe e sequentibus huc intrusam, eiicerem, nisi scriptoris oratio copiosior subinde ac verbosior satis eam tueri videretur. Eltz (Iahrbb. d. Philolog. Suppl. IX. p. 113) verba οὐ γὰρ — λέγεται per parenthesin quasi dicta vult; pro ὦν οὐδὲ rescribi vult ὦν δή, cum οὐδὲ hic non satis aptum videatur. Ac sane sic dixit Noster III, 121. coll. VIII, 128. IX, 32. Sed in his non sequitur ἄλλο γε, quod ad praegressa οὐκ ἔχω εἶπαι refert Eltz. et cum exceptione dici monet, ut in loco consimili IX, 8. — In seqq. pro τοῦτο libri quidam τοῦτον, ut ad Amphiaraum referatur, idque recentt. edd. receperunt, quos sequi nolui; pro ἐκτῆσθαι itidem plures codd. κεκτῆσθαι. Sed Iones aeque atque Atticos duplicatam literam abiicere tradit Eustathius ad Homer. Ili. pag. 662, 39 ed. Basil. Consul. Bekker. in Specim. Philostrat. pag. 29 seq. „Add. Ast. ad Platon. Rem publ. V, 15. pag. 524. Commentt.“ *Cr.* Tu vide sis Bredov. p. 287. omnia hac de re colligentem.

Cap. L.

κτήνεά τε γὰρ τὰ θύσιμα πάντα τρισχίλια ἔθυσε] Vertit locum sic Hermannus ad Vigerum p. 727: „*mactavit ter millenas hostias e quoque genere animantium, quibus sacra fieri solent*“; ut adeo πάντα hic fere idem sit atque ἑκάστου γένους. Quod post Casaubonum ad Strab. III. p. 232. et ad Athen. IV, 10. (al. 25) Animadvss. Vol. II. p. 476 ed. Schweigh. monuit quoque Gronovius. Nec discedit Larcherus, qui praeter alia hunc attulit Nostri locum, IX, 80: Πausανίῃ δὲ πάντα δέκα ἐξαιρέθη, i. e. „*une dizaine de tout.*“ Add. III, 18. IV, 88. et cf. quoque II, 52. VI, 57. Stegerus hac interpretatione reiecta πάντα h. l. absolute accipi vult *in Allem.* Ubi ex Hermanni praecepto l. l. scribendum foret τὰ πάντα, quod ille v. c. in Herodoti loco I, 163 restitutum vult. Hermanni interpretationem a plerisque nunc receptam esse video. Alio modo Geist (in Chrestomathia p. 143) πάντα accipi vult; reddit enim: *ganze dreitausend:* si quidem πᾶς numeralibus eo sensu addatur, ut nihil deesse significet. Alia dabit Schaefer. ad Dionys. Halicarnass. De compos. verbb. pag. 335. — κτήνη, quae etiam de quavis re familiari subinde sunt intelligenda, hic de pecoribus quibusvis ad mactandum destinatis dicuntur: κτήνη κυρίως μὲν τὰ θυόμενα, ὅσα

Digitized by Google

κλίνας τε ἐπιχρύσους καὶ ἐπαργύρους, καὶ φιάλας χρυσέας, καὶ εἵματα πορφύρεα, καὶ κιθῶνας, νήσας πυρὴν μεγάλην, κατέκαιε, ἐλπίζων τὸν θεὸν μᾶλλόν τι τούτοισι ἀνακτήσεσθαι· Λυδοῖσί τε πᾶσι προεῖπε, θύειν πάντα τινὰ αὐτῶν τούτῳ, ὅ τι ἔχοι ἕκαστος. ὡς δὲ ἐκ τῆς θυσίης ἐγένετο, καταχεάμενος

νόμος σφάζει καὶ κτείνει κ. τ. λ., ut ex Etymol. Gudian. p. 350, 25 seq. adscripsit *Cr*. Plura Sturz. in Lexic. Xenoph. II. p. 798. Ne quis vero magnam demiretur hostiarum numerum a Croeso mactatarum, laudatur Salomonis exemplum, in consecrando templo Hierosolymitano viginti millia boum et centum viginta millia ovium mactantis (de Regibb. III. cap. 8, 63); laudantur Graecorum hecatombae, alia, de quibus iam Theodoret. Orat. VII. ad Graec. p. 104. Add. Creuzeri Symbol. I. p. 173 seq. Quae qui reputet, ei sacrificium hocce forsitan minus mirum videbitur quam ea, quae post de ingenti auri argentique vi, deque divitiis Lydorum narrantur. Sed hac de re iam supra I, 14. nonnulla monuimus.

νήσας πυρὴν μεγάλην] νηήσας Schellershemianus aliusque liber praebebat. Equidem retinui vulgatam νήσας, quam tuentur alii loci I, 34. 86. II, 107, quamque retineri iubet Bredov. p. 47. De significatione verbi dixi ad I, 34. Herodotum imitans Philostratus usus est hoc verbo ex veterum consuetudine pro σωρεύειν. Vid. quae Creuzerus laudat ad Bekkeri Specim. Philostrat. pag. 83 not. 19. — In seqq. plerique libri ἀνακτήσεσθαι, ut nunc editum legimus. Vulgo ἀνακτήσασθαι, nec ipsum librorum auctoritate destitutum, nec prorsus reiiciendum; conf. quae dixi in Creuzeri Melett. III. p. 11. Sed hoc loco librorum meliorum auctoritatem sequi praestat. Cf. Bredov. p. 41.

θύειν πάντα τινὰ αὐτῶν τούτῳ, ὅ τι ἔχοι ἕκαστος] τούτῳ retinuimus, pluribus libris ita iubentibus. Unus Schellershemianus: τοῦτο, quod a Gaisfordio in textum est receptum, mihi tamen glossatoris manum sapere videtur, qui dativum τούτῳ non satis explicare valuerit. Quem qui personae dativum accipiunt (ut I, 216), referunt ad deum Delphicum, cui Croesus ab omni Lydo id offerri voluit, quidquid unusquisque haberet aptum ad offerendum, quod offerri posset tanquam sacrum deo, sive illud animal esset, quod mactaretur, sive alia quaepiam res digna, quae in dei templo deponeretur, metalla potissimum pretiosiora, alia. Nam de hostiis solis intelligere haud sinunt, quae post referuntur a scriptore nostro, quoniam ex auro argentoque sic a singulis collato Croesum donaria ita confecisse, quae Delphos mitterentur, utique consentaneum esse videtur. Propter haec ipsa, cum dei ipsius, qui totius sententiae initio appellatur, mentionem facere hic minus necessarium videatur, malim τούτῳ ita intelligere, ut sit dativus rei s. instrumenti: quemadmodum et Matthiae (qui θύειν τινί reddi vult *sacra facere aliqua re adhibita*) et Schweighaeuserus, quem sequitur Dindorf (*ut de suo quidquid quisque haberet, eidem deo sacrificaret*), acceperunt: nisi malis scribere τούτων in genitivo partitivo, quem dicunt, eum fere in modum: *ut Lydorum quisque earum rerum, quaslibet haberet, aliquid certe deo offerret.* Herold, quem ad I, 33. laudavi, scribi vult τοῦτο et hoc loco et III, 138, cuius loci ratio a nostro loco nonnihil differre videtur.

ὡς δὲ ἐκ τῆς θυσίης ἐγένετο] i. e. *peractis sacrificiis*. Dictionem γίνεσθαι ἀπό sive ἔκ τινος satis illustrant, quae collegit Fischerus ad Weller. III, 6. pag. 108. In seqq. ad ἄπλετον (*ingens*, *magnum*) *Cr.* confert Graevii Lectt. Hesiodd. cap. XX. init. ad vs. 147.

Digitized by Google

χρυσὸν ἄπλετον, ἡμιπλίνθια ἐξ αὐτοῦ ἐξήλαυνε, ἐπὶ μὲν τὰ μακρότερα ποιέων ἑξαπάλαιστα, ἐπὶ δὲ τὰ βραχύτερα τριπάλαιστα, ὕψος δὲ παλαιστιαῖα, ἀριθμὸν δὲ ἑπτακαίδεκα καὶ

ἡμιπλίνθια ἐξ αὐτοῦ ἐξήλαυνε] ἐξελαύνειν hic de metallis, quae *ducuntur malleo*, non igne liquefiunt. Nos vulgo: *treiben*, *schlagen*. Tu vid. infra Herod. I, 68 et quae alia, monente *Cr.*, excitat Graevius in Lectt. Hesiodd. cap. 19. ad vs. 143. Add. Herod. VII, 84. Hinc σφυρήλατος εἰκὼν apud Herodot. VII, 69; hinc ἐλάσματα σιδήρου (i. e. *Eisenblech*) apud Pausaniam X, 16, qui idem (VIII, 17, 14) antiquissimum opus ex aere hunc in modum elaboratum commemorat, Iovem Hypatis Spartanorum. *Cr.* addit Heyne Antiqq. Aufsätz. I. p. 73 et Apion. in Gloss. Homericc. nr. 55. p. 8. (ubi legimus: ἤλασε — ἐχάλκευσε), alia in Commentt. Herodott. pag. 302. — ἡμιπλίνθια, *dimidiati lateres*, vulgo iidem habentur atque πλίνθοι, *lateres*, qui scilicet formam exacte quadratam et quatuor latera aequalia praebeant. Plura Hemsterhus. ad Lucian. Contempl. 12. Tom. III. pag. 390 ed. Bip. Sed Herodotei lateres eiusmodi minime fuerunt, ut verba post addita satis commonstrant; fuere enim illi formâ non usquequaque quadratâ, sed oblongâ, cum sex palmarum longitudinem, trium vero tantum latitudinem referrent (neque sex, quibus forma exacte quadrata efficeretur); sive, ut Schweighaeuseri utar verbis, „*in longiorem partem* ἐπὶ τὰ μακρότερα (sc. μέρη) *sex palmas metiebantur, in breviorem tres palmas;* ita ut duo talia ἡμιπλίνθια, alterum iuxta alterum posita, unius integrae πλίνθου figuram referrent.“

ἐπὶ μὲν τὰ μακρότερα ποιέων ἑξαπάλαιστα κ. τ. λ.] Verba ἐπὶ τὰ μακρότερα, βραχύτερα, ὕψος ad triplicem dimensionem in longum, latum et profundum pertinere ex Barthelemyi observatione monet Larcherus, quem secutus est Schaefer. Nec aliter Wagnerum in scriptione mox laudanda et Schweighaeuserum (in Lexic. Herodot. I. p. 248) haec accepisse video, qui ἐπὶ τὰ μακρότερα, quod ad similes locutiones ἐπὶ δεξιά, ἐπ' ἀριστερὰ explicari debet, reddit: *in longiorem partem* s. *in longitudinem*, ἐπὶ τὰ βραχύτερα in breviorem partem, i. e. *in latitudinem;* ὕψος (ut μέγεθος, εὖρος, alia id genus) de *altitudine*, i. e. *crassitudine*, recte idem intelligi vult. Itaque a loci sententia prorsus aberrarunt, qui eum sic acceperant, ut quatuor illos auri cocti lateres breviores, reliquos longiores fuisse putarent idque verbis Herodoteis ἐπὶ τὰ βραχύτερα atque ἐπὶ τὰ μακρότερα declarari vellent; conf. modo Aemilium Portum in Lexic. Ionic. Ad nostras vero mensuras si Herodoteas revocare velimus, tenendum erit, τῇ παλαιστῇ, ut ex II, 149. intelligimus, indicari quartam pedis partem, adeo ut laterum longitudo fuerit unius pedis ac dimidii, latitudo tres pedis partes, altitudo s. crassitudo unam s. quadrantem continuerit.

ποιέων ἑξαπάλαιστα κ. τ. λ.] Duo libri probati exhibent: ἑξαπάλαστα, τριπάλαστα, παλαστιαῖα, quam scripturam commendat Phrynichus in Eclogg. s. v. παλαστή. Sed huius formae vestigia paene omnia obliterata esse, docet Lobeck. pag. 295. Cui praeter h. l. atque Odyss. I, 252. (ubi quibusdam placuit παλαιστήσασα) monumentumque Atticum Chandleri (p. 38. ubi exstat πεντεπάλαστον) nullum aliud illius formae vestigium oblatum est, vulgatae autem formae plurima exempla, ut eam h. l. deserere equidem non audeam. De plurali numero in hisce vocabulis idem monuit Lobeck. p. 540, de forma (in ιαῖος) pag. 544 seq. Tu add. Fischer. ad Weller. II. pag. 166. 167. et Bredov. p. 69.

ἀριθμὸν δὲ ἑπτακαίδεκα καὶ ἑκατὸν] Minus accurate Diodorus XVI,

Digitized by Google

ἑκατὸν, καὶ τούτων ἀπέφθου χρυσοῦ τέσσαρα, τρίτον ἡμιτά-

56. *centum viginti* ponit lateres, numerum rotundum opinor praeferens. Aureos Croesi lateres vel Jo. Tzetzes commemorat in epistolis a Theod. Pressel nuper editis (Tubing. 1851) p. 18.

ἀπέφθου χρυσοῦ τέσσαρα] Quid sit ἄπεφθος χρυσός, valde disceptatur inter viros doctos. Salmasius (in Exercitt. Plinn. pag. 762. 791.) ac postmodo Larcherus idem aurum intelligi volunt, quod alias dicatur ἄπυρον, purum quod reperiatur sine coctione, quale v. c. ex Pactolo, Lydiae fluvio aurifero, acquiri possit. At usum sermonis ipsamque analogiam opponit Schweighaeuserus, qui ipse ad eam interpretationem inclinat, quam dudum, teste *Cr.*, protulerat Graevius in Lectt. Hesiodd. cap. 20. ad vers. 208. Purissimum ille intelligit aurum, i. e. bene excoctum, igne optime purgatum, aurum ad obrussam, ut Suetonius loquitur in Neron. 44, cum ἄπεφθον id ipsum dicatur Graecis aurum, quod saepe excoctum sit, ut inde fiat obryzum (vid. Schol. Thucydid. II, 13. coll. Suid. s. v. Etymol. magn. p. 650, 35. et Plin. H. N. XXXIII. §. 19). Nam composita est vox ex ἑφθὸς et ἀπό. In quam sententiam optime disputavit, monente *Cr.*, Locella ad Eckhel. Doctrin. numm. vett. I. Prolegg. pag. XXIII. Quae cum ita sint, ab antiqua Laurentii Vallae et Aemilii Porti interpretatione, quam eandem secutus est Schweigh., haud recedendum.

Auro huicce purissimo opponitur in seqq. λευκὸς χρυσὸς, i. e. *albidum s. candidum aurum*, quod scilicet minus purum est, quod minus purgatum est multaque alia habet admixta, argentum inprimis ex illa veterum opinione, qua omni auro argentum inesse vario pondere scripsit Plinius Hist. Nat. XXXIII. sect. 23. Tale aurum vocabant *electrum* (ἤλεκτρον), illudque h. l. intelligendum esse post alios monuit Schneider. in Lex. Gr. s. v. De *electro* primarius est Plinii locus in Hist. Nat. XXXVII, 7. sect. 11. p. 769 ed. Hard., quocum *Cr.* conferri vult ea, quae exposuerunt Eckhel. l. l. Prolegg. pag. XXIV. seq. et Raoul Rochette in Iournal d. Savans 1819. Apr. p. 208.

τρίτον ἡμιτάλαντον ἕκαστον ἕλκοντα] Omnes codices: τρία ἡμιτάλαντα, i. e. *unum talentum cum dimidio alterius*. Quod certe mirari subeat, cum pondus eorum laterum, qui ex auro albido s. minus puro confecti erant, duorum talentorum fuisse dicatur, neque Herodotum credibile sit ignorasse, purum aurum gravius esse eo, cui argentum sit admixtum, quodque minus inde sit purum. Quam difficultatem ita tolli posse vulgo arbitrabantur, ut quatuor lateres auri puri multo breviores, reliquos longiores dicerent. Schweighaeus. et ante eum Fr. Chr. Matthiae in programmate, quod prodiit Francofurt. ad Moen. 1810. („Bemerkungen zu drei Stellen im Herodot, Cicero und Livius"), in Herodoto rescribi voluerunt τρίτον ἡμιτάλαντον, quod ipsum a Laurentio Valla dudum expressum erat hisce verbis: *duo talenta cum dimidio*. Recepit Gaisfordius, quem ipse cum recentt. edd. probante quoque Bredov. p. 71. secutus sum. Vix enim aliter Herodotum scripsisse persuasum mihi habeo. Cum enim ἕβδομον ἡμιτάλαντον efficiat *sex talenta cum dimidio*, τέταρτον ἡμιτάλαντον *tria talenta cum dimidio*, hic quoque τρίτον ἡμιτάλαντον erit: *duo talenta cum dimidio*. Probat Grammaticus in Bekkeri Anecdd. I. p. 306, 20, atque Aug. Matthiae in Gramm. Gr. §. 143, ubi de discrimine inter τρία ἡμιτάλαντα et τρίτον ἡμιτάλαντον monuit. Plura Casaubon. ad Theophrast. Character. VI. pag. 93 seq. ed. Fisch. coll. Rose Inscriptt. pag. 203. Addit *Cr.* Pollucis testimonium in Onomast. IX, 54. Etymol. magn. pag. 744 et Didym. apud Priscian. p. 1347. 1350. (de figur. numer. cap. 2 pag. 208. ed. Lindemann.), The classic. Iourn. Vol. V. pag.

Digitized by Google

λαντον ἕκαστον ἕλκοντα, τὰ δὲ ἄλλα ἡμιπλίνθια λευκοῦ χρυ-

334 seq. Idem de argumento consuli iubet peculiarem Wagneri scriptionem de Croesi hemiplinthiis, insertam Mercurio Novo Germanico 1802. Decemb. p. 295, qua probatur ea, quam dedimus, loci interpretatio. Quam eandem unice veram pronuntiat Voelcker. (in iis, quae scripta olim communicavit cum Creuzero), si quidem solido ex auro fuissent lateres, quippe omnes pares et magnitudine et pondere. Sed hoc ipsum ex Herodoti verbis effici posse negat, apud quem lateres non ex auro fusi, sed malleo ducti ex auro confuso intelligi debeant; unde non solidos lateres, sed intus cavos auro purissimo tantum obductos fuisse contendit. At, dicat quis, lateres illi malleo ducti si cavi erant, auro puro tantum obducti, nec solidi auri; quidni idem de reliquis lateribus existimandum et ipsis malleo ductis? nam eodem modo hos quoque elaboratos fuisse, Herodoti verba dubitare non sinunt.

Sed iam alia haud scio an gravior exoritur difficultas in ipso pondere definiendo; cui solvendae me quidem haud parem esse confiteor. Monuit enim, alia ut mittam a viris doctis olim prolata, Wurm. (de pondd. numm. rationn. etc. p. 49 not.), tum ex Attici pedis talentique magnitudine, tum ex ea lectione, quae 2½ talentorum pondus tribuit quatuor prioribus quadratis, redire nobis talentum, ex istis auri purioris quadratis computatum = 130 librae Parisinae, qualis ponderis nullum apud scriptores antiquos reperiatur talentum! Quare vel in numeris peccatum esse a librariis, vel de talenti palaestaeve genere quodam nobis ignoto loqui Herodotum existimat. Mihi neutrum placet. Sed afferam, quae de his constituit R. Jacobs in Diss. de mensuris Herodoti p. 8 seq. Qui de Babylonico talento (de quo cf. Boeckh. Metrolog. Untersuch. p. 45 seqq.) hic cogitandum esse ratus pondus 2½ talentorum, quod singuli habent semilateres auri decocti, aequare ait 233, 372 libr. Boruss. specificumque ut dicunt pondus huius auri inde deducit = 13, 266. Neque vero omnino purum fuisse hoc aurum censet, sed admixtam fuisse maiorem aliorum metallorum copiam, quam vel hodie id fiat, sive cuprum fuisse statuas sive argentum: hoc si ponas, in singulis semilateribus parem et auri et argenti copiam commixtam esse concludit, i. e. utriusque metalli 1¼ talentum. Albi auri semilateres, qui singuli binorum talentorum pondus habent, aequant singuli 186, 698 libr. Boruss.; unde pondus specificum prodit 10, 613 eaque est auri et argenti (si hoc scilicet potissimum admixtum credamus, quod vel ipsa huius auri denominatio suadere videtur) ratio, ut cum $^{1}/_{5}$ talent. auri coniunctum fuerit $1^{4}/_{5}$ talent. argenti. Ex hac computatione in quatuor illis semilateribus fuerunt quinque talenta = 466, 74 libr. Bor. auri puri, in centum tredecim reliquis 22, 6 talenta = 2109, 69 libr. Bor., itaque in omnibus 2576, 43 libr. Boruss. Ut vero intelligatur, quanta haec fuerit auri copia, addit idem vir doctus computationem ex ea ratione ductam, qua in nostris numis aureis, qui a Friderico nomen gerunt, aurum admixtum habet aliud metallum, invenitque „in Croesi semilateribus tantum fuisse auri puri, quantum in 199 772 Fridericis aureis." Utut de his statuis, id mihi satis certum videtur, summam hic auri argentique fuisse vim, summasque Croesi ac Lydorum divitias, ut in proverbium illas abire potuisse minime sit mirum. Hi vero lateres integri steterunt usque ad bellum illud Phocensium Olymp. CVIII. gestum: tum enim aureos lateres centum viginti binorum talentorum pondere a Phocensibus ablatos et ad monetae usum conflatos esse scribit Diodorus XVI, 56. additque idem accidisse trecentis sexaginta phialis aureis, quae

Digitized by Google

σοῦ, σταθμὸν διτάλαντα. ἐποιέετο δὲ καὶ λέοντος εἰκόνα χρυσοῦ ἀπέφθου, ἕλκουσαν σταθμὸν τάλαντα δέκα. οὗτος ὁ λέων, ἐπεί τε κατεκαίετο ὁ ἐν Δελφοῖσι νηὸς, κατέπεσε ἀπὸ τῶν ἡμιπλινθίων· ἐπὶ γὰρ τούτοισι ἵδρυτο· καὶ νῦν κεῖται ἐν τῷ Κορινθίων θησαυρῷ, ἕλκων σταθμὸν ἕβδομον ἡμιτάλαντον.

singulae duas minas habuerint, aureique leonis et feminae signis, ita ut omne illud aurum iuxta argenti rationem aestimatum quatuor mille talenta effecerit.

ἐποιέετο δὲ καὶ λέοντος εἰκόνα κ. τ. λ.] Haec et sequentia apud Priscianum leguntur loco laudato. Ubi cum inveniatur *κατεκάετο*, hoc nostro loco exstitisse putat Lindemann. pag. 376. Cui recte, si quid video, oblocutus est Hermann. (pag. 397 ibid.), quoniam *κατεκάετο* Attica potius sit forma ac vulgaris dialecti. Tu vid. Bredov. p. 140, qui omnes Herodoti locos collegit. Ad argumentum loci hoc teneri volumus: leonem a Croeso dedicatum esse e religione Lydorum, ubi sol ac reliqua sidera potissimum sunt spectanda. Pertinet eo narratio de Hercule, qui vel regiae stirpis conditor olim ferebatur, pertinet eo illud, quo supra in Gygis fabula (I, 12) attendimus, pertinent eo alia, quae infra I, 84. relata legimus. Leonem autem satis constat ad solem eiusque sacra spectare iisque numinibus tribui, quibus solarem vim designare voluerunt Asiaticae gentes: quare eundem additum videmus ipsi Herculi, qui solaris est deus, in sacris Assyriorum, nec mirabimur in Lydorum religionibus, quae ab Assyriis deductae sunt, eodem loco haberi leonem, sacrum animal ac donarium, Delphos inde a Croeso missum. Tu vide copiose de his disputantem Raoul Rochette in comment. supra iam (ad I, 7, ubi vid.) laudata pag. 312 seqq. et qui non minus accurate de leone, solis symbolo indeque deorum solarium comite, scripsit Rivola: Bacchus u. Pentheus. P. II. p. 15 seqq.

ἕλκουσαν σταθμὸν τάλαντα δέκα] In Bekkeri Anecdd. I. p. 94, 26. haec leguntur: ἕλκει σταθμόν· ἀντὶ τοῦ ἄγει· ἐκβάλλουσιν ὡς ἀδόκιμον· Ἡρόδοτος πρώτῳ.

ἐπεί τε κατεκαίετο ὁ ἐν Δελφοῖσι νηὸς] De templo Delphico flammis consumto Noster II, 180. et V, 62, ubi vid. nott. Incidit hoc, teste Pausania X, 5, 5, in Olymp. LVIII, 1 s. 548 a. Chr. n. archonte Erxiclide. Vetus templum a Trophonio atque Agamede exstructum ferebatur. Recens quod Amphictyonum iussu ab Alcmaeonidis exstructum est templum, priore splendidius ac magnificentius, supra urbem fuit situm amplisque vestibulis atriisve ornatum. Vid. Kruse Hellas II, 2. pag. 36. 37. — *νηὸς* hic de ipsa aede s. cella intelligendum esse neque de toto templo, quod est *ἱερὸν*, monstrant alii loci II, 138. V, 45. VI, 19. VIII, 37, ad quos locos vid. nott. et conf. quae Ulrichs hac de voce monuit, Herodotum respiciens, in libro: Reisen in Griechenl. I. p. 98.

ἐπὶ γὰρ τούτοισι ἵδρυτο] Quod lateribus, nec alii basi solidae, v. c. lapidi metallove solido, leo iste superimpositus fuit, in eo respici volunt morem aedificandi, qui Sardibus omnino obtinuit, ubi singulae aedes non lapidibus, sed calamis vel lateribus coctis exstructae erant. Vid. Herodot. V, 101. Antholog. Br. II, 157. Hunc morem secutus Croesus leonis basin simili modo e lateribus effecit, verum non coctis, sed aureis. Quatuor lateres puri auri superiorem in basi locum, cui ipsi leo superstructus erat, tenuisse videntur, reliqui lateres inferiorem. — De Corinthiorum thesauro vid. nott. ad I, 14. coll. Plutarch. de Pyth. Oracc. p. 400 D. E.

Digitized by Google

51 *ἀπετάκη γὰρ αὐτοῦ τέταρτον ἡμιτάλαντον. Ἐπιτελέσας δὲ ὁ*
Κροῖσος ταῦτα ἀπέπεμπε ἐς Δελφοὺς καὶ τάδε ἄλλα ἅμα τού-
τοισι, κρητῆρας δύο μεγάθεϊ μεγάλους, χρύσεον καὶ ἀργύρεον, 24
τῶν ὁ μὲν χρύσεος ἐκέετο ἐπὶ δεξιὰ ἐσιόντι ἐς τὸν νηὸν, ὁ δὲ
ἀργύρεος ἐπ' ἀριστερά. μετεκινήθησαν δὲ καὶ οὗτοι ὑπὸ τὸν
νηὸν κατακαέντα· καὶ ὁ μὲν χρύσεος κεῖται ἐν τῷ Κλαζομε-
νίων θησαυρῷ, ἕλκων σταθμὸν εἴνατον ἡμιτάλαντον καὶ ἔτι
δυώδεκα μνέας· ὁ δὲ ἀργύρεος ἐπὶ τοῦ προνηΐου τῆς γωνίης,
χωρέων ἀμφορέας ἑξακοσίους. ἐπικίρναται γὰρ ὑπὸ Δελφῶν
Θεοφανίοισι. φασὶ δέ μιν Δελφοὶ Θεοδώρου τοῦ Σαμίου ἔρ-

Cap. LI.

καὶ τάδε ἄλλα ἅμα τούτοισι] Pro *τοῖσι* reposui *τούτοισι* (ut infra hoc ipso capite) cum recentt. edd. Vid. Bredov. p. 83. Pro *μεγάθεϊ* aliquot libri *μεγέθεϊ* s. *μεγέθει*, quod ab Herodoto alienum esse idem docuit Bredov. p. 144, qui omnes Herodoteos locos collegit. Ad ipsam orationis abundantiam in verbis *μεγάθεϊ μεγάλους* cf. similes Nostri locos II, 74. IV, 72. V, 31. VI, 44. VII, 20; Pausaniae locos quosdam suppeditabit Siebelis ad Pausan. II, 34, 11. — Ad dativi usum in participio *ἐσιόντι* conf. Kuehner Gr. Gr. §. 581, a. et vid. Her. I, 181. II. 11. 29. III, 90. IV, 25.

ὑπὸ τὸν νηὸν κατακαέντα] Haud male Matthiae §. 565. not. 1. pag. 1113: „*gegen die Zeit, da der Tempel verbrannte.*“ Conf. II, 36. Pausan. I, 23. §. 3 ibiq. Siebelis. In seqq. *κεῖται* reliqui, ut supra I, 9. 14. Bredovius p. 377 in his omnibus scribi vult *κέεται*, idque etiam praebet h. l. Dietsch. Mox *εἴνατον* (quod iubente Bredov. p. 151. dedi pro *ἔνν ατον* s. *ἔνατον*) *ἡμιτάλαντον* accipe *octo talenta et dimidium unius;* cf. nott. ad I. 50.

ἐπὶ τοῦ προνηΐου τῆς γωνίης] Infra VIII, 122 de Aeginetarum donariis, quae — *ἑστᾶσι ἐπὶ τῆς γωνίης, ἀγχοτάτω τοῦ Κροίσου κρητῆρος.*

ἐπικίρναται γὰρ ὑπὸ Δελφῶν Θεοφανίοισι] De ipsa forma vocis *Θεοφανίοισι* conf. Bredov. p. 181. Cum alias mentio fiat *Θεοξενίων*, quae Delphis fuerint peracta, idem hoc loco olim exstitisse suspicabatur Valckenaer., mutatum dein a librariis Christianis, quibus notiora fuerint *τὰ Θεοφάνεια* sive festum Christi natale. Atque *τὰ Θεοξένια* non Delphis solum celebrata (vid. Athen. IX, 13 ibiq. Schweigh. et Casaub. coll. Creuzer. Symbol. III. p. 10 seq. ed. tert.), verum aliis etiam Graeciae locis, ut Athenis, Agrigenti etc.; qua de re videatur Pindarus Olymp. III. init. cum interprett. (Boeckh. Explicatt. p. 104.) Add. Preller. ad Polemon. p. 67. Neque vero haec eo valere crediderim, ut loco moveant lectionem Herodoti libris omnibus confirmatam. Nam apud Graecos quoque *Θεοφανίων* festum fuisse, intelligitur e Polluc. Onomast. I, 1. §. 34. coll. Philostrat. Vit. Apollon. IV, 31. Alia testimonia huius festi Delphici haud supersunt: ad dei sedem suam invisentis praesentiam spectasse credas. Conf. C. F. Hermann. Gottesdienstl. Alterth. §. 64. not. 4.

φασὶ δέ μιν Δελφοὶ Θεοδώρου τοῦ Σαμίου ἔργον εἶναι] Plura de *Theodoro Samio* artifice prodiunt veteres, quae cum vix in unum eundemque virum cadere posse videantur, viri docti binos statuunt huius nominis artifices, quorum alter maior natu idem, qui Rhoeci appellatur filius et cum Daedalo Epeoque coniungitur, quemque plasticen invenisse multo ante Bacchiadas Corintho pulsos Plinius refert Hist. Nat. XXXV, 12. sect. 45. Archi-

Digitized by Google

γον εἶναι· καὶ ἐγὼ δοκέω, οὐ γὰρ τὸ συντυχὸν φαίνεταί μοι ἔργον εἶναι. καὶ πίθους τε ἀργυρέους τέσσαρας ἀπέπεμψε, οἳ ἐν τῷ Κορινθίων θησαυρῷ ἑστᾶσι· καὶ περιῤῥαντήρια δύο

tectum eundem fuisse alia declarant veterum testimonia. Alter Theodorus minor natu et ipse Samius, Teleclis filius, idem est, cuius et hoc loco fit mentio et infra III, 41. aliisque apud Pausaniam locis. Namque praeter crateris argentei opus h. l. commemoratum annulum Polycratis aliaque eius generis elaboraverat, quae apud Athen. XIV. p. 514 F et Himerium ap. Phot. p. 612 B. commemorantur: unde ad Croesi atque Polycratis tempora hunc Theodorum pertinere consequens est. Croesum regno exutum esse constat Olymp. LVIII, 3: primo eiusdem olympiadis anno craterem Delphos missum esse, ipsius Herodoti verba arguunt; Polycrates, qui Olymp. LV, 1. ad regnum pervenit, Ol. LXIV, 3. obiit, adeo ut annulus ille vix ante Olymp. LVI, 1. elaboratus esse videatur. Quae cum ita sint, recte Sillig. in Artificc. Catalog. p. 430 seq. coll. 435 seqq. Herodoti locum inprimis aptum habet, ex quo binos Theodoros artifices fuisse demonstrari queat, cum eam virtutem, quam prioris Theodori operibus abiudicet Pausanias X, 38, 3, Herodotus agnoscere videatur. Inde quoque C. O. Mueller. (Handb. d. Archaeolog. §. 60. p. 40 ed. tert.) duos statuit fuisse artifices Theodori nomine claros, alterum priorem, Teleclis aequalem atque circa Olymp. XLV. collocandum, alterum posteriorem, Teleclis filium, qui circa Olymp. LV floruerit et ea, quae dixi, opera confecerit. Quem secutus Urlichs (Rheinisch. Mus. N. F. X. p. 1 seqq.) vel accuratius inter utrumque Theodorum, cuius singula recenset opera, distinguendum esse monstravit, chronologicis rationibus potissimum ductus, quarum minorem rationem habuisse videtur Brunn (Gesch. d. Griech. Künstl. I. p. 30 seqq.), quum quaecunque de Theodoro tradita exstant, ea ad unum eundemque Theodorum, Teleclis filium Rhoecique socium, qui certe ante Olymp. LVIII. iam floruerit, referri vellet. Ac denique conf. Boeckh. in Corp. Inscr. Graecc. I. p. 872 seq. de Theodoro iuniore disputantem.

τὸ συντυχὸν ἔργον] i. e. opus vulgaris fabricae, in quo nihil est, quod supra vulgaria artificum opera emineat.

καὶ περιῤῥαντήρια δύο] Pertinent haec ad sacras veterum lustrationes; sunt enim *aquaria* s. *labra*, non solum in templorum limine constituta purgationis causa (ut, qui accederent, aqua consecrata se aspergerent indeque puri quasi locum sacrum intrarent), sed etiam in compitis ipsoque in foro Atheniensium; quod e lege intelligitur quadam apud Aeschin. adv. Timarch. §. 10, ubi quod Bremi de cancellis intelligit, intra quos nemini impuro intrare liceat, vereor, ut viro doctissimo assentiri possim. Rectius intellexit Io. Lomeier. in Syntagm. de vett. lustratt. (Zutphan. 1700) cap. XXXV. pag. 437 seq., ubi de variis huius vocis significationibus exposuit. Sic Euchidas apud Plutarch. Vit. Aristid. 20. (p. 528 A.) Delphicum templum intrasse dicitur *ἁγνίσας τὸ σῶμα καὶ περιῤῥανάμενος*. Tu vide de hoc vasorum genere, quae nobis sunt *Weihekessel*, *=becken*, s. *Weihwassergefässe*, Ussing De nominibb. vass. Graecc. p. 122. et C. F. Hermann. Gottesdienstl. Alterth. d. Gr. §. 19. not. 4. et §. 23. not. 5. Boetticher Tektonik d. Hellen. libro quarto (Vol. II) pag. 51. seqq., qui hoc aquarium, quod Ulrichs (Reisen etc. p. 49) iuxta Castaliam fuisse existimat, potius ex Cassotide fonte aquam suam accepisse statuit. De more Graecorum, quo sacrum locum ingressuri tali aqua se conspergere et quasi purgare solebant, idem monuit pag.

Digitized by Google

ἀνέθηκε, χρύσεόν τε καὶ ἀργύρεον, τῶν τῷ χρυσέῳ ἐπιγέγραπται ΛΑΚΕΔΑΙΜΟΝΙΩΝ, φαμένων εἶναι ἀνάθημα, οὐκ ὀρθῶς λέγοντες. ἔστι γὰρ καὶ τοῦτο Κροίσου. ἐπέγραψε δὲ τῶν τις Δελφῶν, Λακεδαιμονίοισι βουλόμενος χαρίζεσθαι· τοῦ ἐπιστάμενος τὸ οὔνομα, οὐκ ἐπιμνήσομαι. ἀλλ' ὁ μὲν παῖς, δι' οὗ τῆς χειρὸς ῥέει τὸ ὕδωρ, Λακεδαιμονίων ἐστὶ, οὐ μέντοι τῶν γε περιῤῥαντηρίων οὐδέτερον. ἄλλα τε ἀναθήματα οὐκ ἐπίσημα πολλὰ ἀπέπεμψε ἅμα τούτοισι ὁ Κροῖσος καὶ χεύματα ἀργύρεα κυκλοτερέα, καὶ δὴ καὶ γυναικὸς εἴδωλον χρύσεον τρίπηχυ, τὸ Δελφοὶ τῆς ἀρτοκόπου τῆς Κροίσου εἰκόνα

48 l. l. *Cr.* confert Polluc. Onomast. I. §. 8. cum interprett. §. 32. coll. van Dale de oracc. pag. 100 seqq. et Ioseph. Antiqq. Iudd. III, 6. §. 2. T. I. p. 132. de Iudaeorum labris, in quibus sacerdotes manus ac pedes purgarent.

τῶν — ἐπιγέγραπται] Notetur relativi pronominis usus, cuius loco pronomen demonstrativum addita particula substituere possis. Monuit Struve Specim. I. Quaest. Her. pag. 27.

Λακεδαιμονίων] Istiusmodi genitivus absolute positus haud raro in artis operibus invenitur, ubi plerumque subaudiunt ἀνάθημα s. δῶρον, qua tamen ellipsi non opus esse mihi persuasit Hermannus, cuius locum *Cr.* adscripserat (Ueber d. Behandl. d. Inschrift. pag. 191 seq.). Multa huius genitivi exempla in dedicationibus attulit Franz. Elementt. Epigraphic. p. 332. — In seqq. verbis sensum magis quam grammaticam structuram Noster respexit; cum enim dixisset: φαμένων εἶναι ἀνάθημα, pergit: οὐκ ὀρθῶς λέγοντες κ. τ. λ., ubi exspectabas λεγόντων vel aliud quid. Cf. Iul. Geisler De Graecc. nominatt. absolutt. p. 33.

Λακεδαιμονίοισι βουλόμενος χαρίζεσθαι] Una Aldina et quotquot inde fluxerunt: χαρίσασθαι. Mediceus ac reliqui libri χαρίζεσθαι, quod reduxit Wesselingius, a quo cur recesserint Schweigh. et Gaisf. libris invitis, nullam equidem idoneam perspicio causam. Rescripsi cum Matthiae χαρίζεσθαι. — Nomen hominis, quod celat Herodotus, *Aethum* fuisse auctor est Ptolemaeus in Photii Biblioth. Cod. 190. pag. 481. Ad ipsam loquendi rationem, qua Noster in reticendo hominis nomine hic utitur, cf. similes formulas II, 123 fin. IV, 43 fin.

ἄλλα τε ἀναθήματα οὐκ ἐπίσημα] i. e. *donaria minoris pretii.* Schweigh., qui vertit: „*nullo signata titulo* (donaria)," h. l. haeret, cum simulacrum istud aureum tricubitale, quod mox memoratur, non tam vilis fuerit pretii. Sed hocce opus ad ea, quae οὐκ ἐπίσημα dicuntur, ex Herodoti sententia non referendum. — χεύματα, quae ad sacram suppellectilem pertinent, vasa videntur esse s. urnae ad libamina effundenda in templis adhibitae, *gutti.* Inter lances ac patinas Pollux Onomast. VI, 84. X, 82 refert χεύματα. „Comparanti Homeri locum Ili. XXIII. 561 videri possunt ne vasa quidem fuisse, sed massae argenti orbiculatae formae" Ussing. l. l. pag. 160.

τὸ Δελφοὶ τῆς ἀρτοκόπου τῆς Κροίσου εἰκόνα λέγουσι εἶναι] Causam, cur tale simulacrum dedicaverit Croesus, aperit Plutarchus de Pyth. oracc. Opp. T. II. pag. 401 E. Servatus enim fuit per illius mulieris fidem, cum noverca venenato pane eum interficere voluisset. Quod ad imaginem ipsam attinet, iure hoc exemplo, ut *Cr.* adnotat, usus est Hermannus in libro laudat. pag. 205, quo scilicet monstraret, antiquissima iam aetate

Digitized by Google

λέγουσι εἶναι. πρὸς δὲ καὶ τῆς ἑωυτοῦ γυναικὸς τὰ ἀπὸ τῆς δειρῆς ἀνέθηκε ὁ Κροῖσος καὶ τὰς ζώνας. Ταῦτα μὲν ἐς Δελ- 52 *φοὺς ἀπέπεμψε. τῷ δὲ Ἀμφιάρεῳ, πυθόμενος αὐτοῦ τήν τε ἀρετὴν καὶ τὴν πάθην, ἀνέθηκε σάκος τε χρύσεον πᾶν, ὁμοίως καὶ αἰχμὴν στερεὴν πᾶσαν χρυσέην, τὸ ξυστὸν τῇσι λόγχῃσι ἐὸν ὁμοίως χρύσεον· τὰ ἔτι καὶ ἀμφότερα ἐς ἐμὲ ἦν κείμενα ἐν Θήβῃσι, καὶ Θηβαίων ἐν τῷ νηῷ τοῦ Ἰσμηνίου Ἀπόλλωνος.*

statuas exstitisse, quae ipsos homines repraesentaverint; quod ipsum fuerant qui in disceptationem vocarent. Alii denique vocabulum ἀρτοκόπος damnarunt, ut Phrynich. in Eclogg. p. 222 Lob. ἀρτοκόπος, ἀδόκιμον. χρὴ δὲ ἀρτοπόπος ἢ ἀρτοποιὸς λέγειν, ubi tamen Lobeckio pag. 223 persuasum est, vocem ἀρτοκόπος postremo loco reponi debere, et ἀρτοποιὸς primo loco; in quo ille utitur Herodoteis locis I, 51 et IX, 82, nisi omnino Grammaticum, ut alibi, ita hic quoque rariora vocabula locutionesve iniuria vituperasse credideris. Et occurrunt ἀρτοκόποι s. pistores in Persarum quoque aula regia; vid. Xenophont. Hellen. VII, 1, 26 coll. Cyropaed. V, 5, 39. Unde apud Iuvenalem Sat. V, 72 *artocopi* retineri malim, lubensque ad Weberi nuperrimi editoris sententiam accedo, hoc de loco copiosius scribentis. Ad significationem ἀρτοποιὸς non distare ab ἀρτοκόπος, eo minus dubitari poterit, cum Athenaeus IV, 15. 41 alterum Herodoti locum respiciens scripserit ἀρτοποιὸς pro ἀρτοκόπος.

τὰ ἀπὸ τῆς δειρῆς ἀνέθηκε ὁ Κροῖσος καὶ τὰς ζώνας] τὰ ἀπὸ τῆς δειρῆς sunt *monilia collo uxoris detracta*, ne quid scilicet Apollini negasse videretur, ut existimat Wesselingius, ante admonens Athenaei VI. p. 232 de simili quodam dono, et Eustathii ad Homer. Odyss. p. 453, 23 Basil.

Cap. LII.

πυθόμενος αὐτοῦ τήν τε ἀρετὴν καὶ τὴν πάθην] Spectant haec ad ea, quae de Amphiarai fatis Graeci ferebant. Vid. supra ad I, 46.

τὸ ξυστὸν τῇσι λόγχῃσι ἐὸν ὁμοίως χρύσεον] De nominativi structura in his cf. Geisler l. l. pag. 25. τὸ ξυστὸν est *hasta* s. *hastile*, ἡ λόγχη *hastae spiculum* s. *cuspis*, ut VII, 69. 77. Add. Ammon. de differentt. vocabb. pag. 100 ibiq. Valcken. Animadvss. p. 170 et quae alia laudat Wesseling.

κείμενα ἐν Θήβῃσι, καὶ Θηβαίων ἐν τῷ νηῷ] Barthius maluerat κείμενα ἐν θήκῃσι Θηβαίων; perperam, ut bene vidit Wesseling. Nam θήκη est *bustum*, *loculus* (vid. II, 67 ibiq. nott.), minime vero, ut Barthius arbitratus est, *thesaurus* rerumque sacrarum favissae. Nec magis necessarium, quod Reiskius proposuit: καὶ Θηβέων, cum huiusmodi transitus ab urbium nominibus ad earum incolas haud raro occurrant. — Particulam καὶ (ἐν Θήβῃσι, καὶ Θηβαίων) non copulativam h. l. esse, sed explicativam (*idque*, *eaque*), monet vir doctus in Mém. de l'Acad. d. Inscript. T. VII. (Paris. 1824) pag. 39. Nam Thebis *et quidem* in Apollinis templo reposita esse donaria. De Θήβῃσι (pro Θήβαις), ubi modo additur vocula ἐν, modo omittitur, consul. Schaefer. ad Lambert. Bos. de Ellips. pag. 699. Vid. V, 59. *Cr.* addit Bast. Lettre critiq. pag. 152.

ἐν τῷ νηῷ τοῦ Ἰσμηνίου Ἀπόλλωνος] De templo Apollinis Ismenii Noster V, 59, ubi vid. nott. Qui peculiare Amphiarai sacellum in Apollinis templo fuisse existimant aut aliud Amphiarai fanum in ipso agro Thebano haud procul ab urbe ponunt, donariorum translationem

Digitized by Google

53 *Τοῖσι δὲ ἄγειν μέλλουσι τῶν Λυδῶν ταῦτα τὰ δῶρα ἐς τὰ ἱρὰ ἐνετέλλετο ὁ Κροῖσος ἐπειρωτᾶν τὰ χρηστήρια, εἰ στρατεύηται ἐπὶ Πέρσας Κροῖσος, καὶ εἴ τινα στρατὸν ἀνδρῶν προσθέοιτο φίλον· Ὡς δὲ ἀπικόμενοι ἐς τὰ ἀπεπέμφθησαν οἱ Λυδοὶ ἀνέθεσαν τὰ ἀναθήματα, ἐχρέωντο τοῖσι χρηστηρίοισι λέγοντες· Κροῖσος, ὁ Λυδῶν τε καὶ ἄλλων ἐθνέων βασιλεὺς, νομίσας τάδε μαντήϊα εἶναι μοῦνα ἐν ἀνθρώποισι, ὑμῖν τε ἄξια δῶρα ἔδωκε τῶν ἐξευρημάτων, καὶ νῦν ὑμέας ἐπειρωτᾷ, εἰ στρατεύηται ἐπὶ Πέρσας, καὶ εἴ τινα στρατὸν ἀνδρῶν προσθέοιτο σύμμαχον. Οἱ μὲν ταῦτα ἐπειρώτεον. τῶν δὲ μαντηΐων ἀμφοτέρων ἐς τὠυτὸ αἱ γνῶμαι συνέδραμον, προ-*

hanc facilius utique expedire poterunt, modo certum esset, de hoc Thebano Amphiarai fano Nostrum cogitasse. Equidem quid sentiam, iam significavi ad I, 46. Quapropter malim statuere, haec donaria antiquitus in Amphiarai templo Oropico, ubi oraculum erat (vid. I, 46), collocata fuisse et temporum decursu Thebas ablata ibique Apollinis Ismenii in templo, ubi et ipsum fuit oraculum, reposita et Herodoti ad aetatem usque servata.

Cap. LIII.

εἰ στρατεύηται ἐπὶ Πέρσας Κροῖσος, καὶ εἴ τινα στρατὸν ἀνδρῶν προσθέοιτο φίλον] Unus liber *στρατεύοιτο*, quod aeque reiecimus atque *προσθέηται*, ut olim impressum legebatur, probatum Schaefero ad Lambert. Bos. de Ellipss. L. Gr. pag. 754 et Werfer. in Actt. phill. Monacc. I. pag. 231 iisdem de causis, propter quas supra I, 46 optativum *ἐπιχειρέοι* in coniunctivum *ἐπιχειρέῃ* mutatum voluerant. Equidem optativum, a melioribus libris commendatum, praefero propter vim potentialem, cum in coniunctivo, qui antecedit, deliberandi notio insit. God. Hermann., qui (ad Viger. pag. 947) sic verterat: „*an deberet bellum inferre Persis et an posset sibi aliquos socios adiungere*,“ postea haud scio an rectius reddidit (Opuscc. Acadd. IV. p. 90): „*an deberet expeditionem adversus Persas facere et an censerent oracula socios adiungi*“. Nec aliter Matthiae, tum in Grammat. Gr. §. 516, 3. pag. 985, tum in nota ad h. l.: „*εἰ στρατεύηται*, *ob er ziehen sollte*, *an ipsum expeditionem facere iuberet* sc. deus; *εἰ προσθέοιτο*, *an fieri posset*, *ut sibi adiungeret socios*; quippe qua de re adhuc dubitari poterat, an ipsi succederet.“ Satis opinor ex his apparet, optativo in coniunctivum mutato aliam prorsus loci fore sententiam eamque vix aptiorem. Tu vid. Baeumlein: Ueber die Modi etc. p. 182 coll. 268 de hoc Herodoti loco aliisque consimilibus recte praecipientem. Et cf. quoque Thucyd. I, 25. Bredov. p. 23. De coniunctivo, qui recurrit I, 75, nuper quoque admonuit Cobet Varr. Lectt. p. 363, qui eundem in aliis quoque locis Herodoteis (V, 43. 67. 82. 124. VI, 35. 135) restitutum vult: de quibus singulis suo loco videbimus. Aliam quoque interpretandi rationem proposuit Matthiae, qua orationem obliquam cum recta mixtam et confusam esse statuendum sit. In seqq. Dindorf et Dietsch dederunt *ἐχρέοντο*. Equidem vulgatam in his intactam relinquere malui. — Infra ad verba: *ἐς τὠυτὸ αἱ γνῶμαι συνέδραμον* (i. e. *in eandem sententiam utriusque oraculi effatum conspiravit*) Burgess. in App. Prolegg. in Thucydid. p. 103 similia quaedam attulit.

Digitized by Google

λέγουσαι Κροίσῳ, ἢν στρατεύηται ἐπὶ Πέρσας, μεγάλην ἀρχήν μιν καταλῦσαι. τοὺς δὲ Ἑλλήνων δυνατωτάτους συνεβούλευόν οἱ ἐξευρόντα φίλους προσθέσθαι. Ἐπεί τε δὲ ἀνενειχθέντα τὰ 54 θεοπρόπια ἐπύθετο ὁ Κροῖσος, ὑπερήσθη τε τοῖσι χρηστηρίοισι, πάγχυ τε ἐλπίσας καταλύσειν τὴν Κύρου βασιλήϊην, πέμψας αὖτις ἐς Πυθὼ Δελφοὺς δωρέεται, πυθόμενος αὐτῶν

μεγάλην ἀρχήν μιν καταλῦσαι] Exstat oraculi versus in Diodori Excerptt. VII. §. 28 (Tom. II. p. 25 Nov. script. coll. ed. Mai.):

Κροῖσος Ἅλυν διαβὰς μεγάλην ἀρχὴν καταλύσει.

Quae Cicero de divinat. II, 56 ita reddidit:

„Croesus Halym penetrans magnam pervertet opum vim."

Ubi plura alia veterum testimonia citavit Davisius. Namque ob ambiguum sensum oraculi versus valde celebratus per omnem antiquitatem usque ad Cosmam, qui in historiis nuper editis (Spicileg. Rom. II. p. 98 seq.) eius meminit. — *καταλῦσαι* reliqui, quamvis quidam libri *καταλύσειν*, quod idem sequenti capite omnes praebent, uno Sancrofti libro excepto, in quo *καταλῦσαι*. In seqq. *ἐξευρόντα* accipio: „*si quos invenisset*, multa in quaerendo opera adhibita." Cf. supra I, 48, ne plura. Moneo propter Negris, qui h. l. *ἐξευρόντα* idem valere ait atque *γνόντα* allato loco Herodoteo VII, 215 (in quo sane *ἐξευρεῖν* eadem *inveniendi* notione adhibetur) aliisque Euripidis et Sophoclis locis, qui tamen minus huc facere videntur.

Cap. LIV.

πέμψας αὖτις ἐς Πυθὼ Δελφοὺς δωρέεται] Wesseling. laudat Schol. ad Homer. Iliad. IX, 405, ubi haec: *Πυθώ, πόλις Φωκίδος, ἧς οἱ οἰκήτορες Δελφοί. Πυθὼ* nomen est tum de loco sive sede oraculi, tum de serpente, quem illic Apollo interfecisse fertur, usitatum; quod dudum observavit Spanhem. ad Callimach. H. in Apollin. vs. 100. Hoc loco, ubi Herodotus distinguit inter *Πυθὼ* et *Δελφούς*, illud de templi atque oraculi sede intelligendum, hoc de incolis illius regionis adeoque urbis, quam illic exstitisse tradunt. De urbe ipsa *Δελφοὺς* posteriori tantum aevo dici contendit Gail., priori aevo de vicis viginti duobus circa oraculi sedem sparsis eorumque incolis (coll. Schol. Thucydid. I, 112) intelligi debere; *Πυθώ*, quo oraculi sedes ac locus antiquitus indicatur, eodem antiquo aevo de urbe accipi posse idem negat, qualis nimirum illa Strabonis aetate demum (cf. ibid. IX. p. 640) aut Iustini exstiterit. Conf. eius Atlas, contenant les cartes relatives à la Géogr[illegible]ph. d'Herodot. etc. (Paris. 1825) Observv. Prelimin. p. XII. Tu confer, sis, ut Homeri ac Pindari nunc omittam locos, praecipue Strabon. IX, 3. §. 2. p. 418 et Pausan. X, 6, 3. Reliquos veterum locos de Delphis dabit Forbiger Handb. d. alt. Geogr. III. p. 911: recentioris quoque aetatis peregrinatores, qui Delphos inviserunt ac descripserunt, idem laudavit, inter quos praecipue erunt consulendi: Dodwell. Classical and topographical tour through Greece I. p. 162 seqq. (I, 1. p. 225 vers. german.), Pouqueville in itiner. Graec. II p. 14 seqq. vers. german., Leake Travels in Northern Greece II. p. 551 seqq., Ulrichs Reisen etc. I. p. 25 seqq., Burgess: Greece and Levant (1835) T. I. p. 148. Praeterea cf. C. O. Mueller. Orchomen. p. 494 coll. 146 seqq. et Kruse Hellas II, 2. p. 44 seqq. Nunc satis constat haec loca occupari vico, cui nomen *Castri*. Unde quae nostra aetate erutae sunt inscriptiones, eas publici iuris fecit Curtius: Anecdota Delphica. Berolin. 1843. 4. Reliquias quasdam grandium murorum

Digitized by Google

τὸ πλῆθος, κατ' ἄνδρα δύο στατῆρσι ἕκαστον χρυσοῦ. Δελφοὶ δὲ ἀντὶ τούτων ἔδοσαν Κροίσῳ καὶ Λυδοῖσι προμαντηΐην καὶ

ad Delphos veteres pertinentium exhibuit Dodwellus idem in opere: Views and Descriptions of Cyclopian or Pelasgic Remains etc. (Lond. 1834. fol.) Tab. XXXIV et XXXV pag. 19. Cf. etiam allata ad Herod. VIII, 32.

κατ' ἄνδρα δύο στατῆρσι ἕκαστον χρυσοῦ] Hi numi aurei omnium sane, quos cognovimus, antiquissimi esse videntur, ex auro albo s. electro per Pactolum adlato (cf. I, 50) confecti: unum talem numum adhuc in museo Hunteriano asservari contendunt, quem tamen una cum aliis quibusdam numis eiusmodi aureis ad Cyzicum refert Sestini. Equidem cum Boeckhio Metrolog. Untersuch. p. 129 nihil decernere ausim: ad Asiam hos numos pertinere vix dubium.

προμαντηΐην καὶ ἀτελείην καὶ προεδρίην] ἀτελείην meliores codices, quos recentt. editt. secuti sunt. Alii ἀγγελίην. Reizius vero: ἀτεληΐην Ionum ex more nec refragante Valckenario, qui uno eodemque modo haec et alia istiusmodi scribi vult. Conf. III, 67. IX, 72. Quod in Herodoto fieri non posse, dudum vidit Schweighaeuserus, qui quod prioris editoris hanc repetit sententiam: „Plane cognovi Herodotum perinde ac ceteros scriptores Graecos dialectum ad grammaticam ἀκρίβειαν non ea exegisse, qua vulgo creditur constantia atque perpetuitate“, nunc aliter haud scio an iudicasset, si cognita habuisset ea, quae nostra aetate et accuratius et subtilius hanc in rem disputata sunt a viris doctis, inter quos praeter Struve, Matthiae, Guil. Dindorf, alios, unum potissimum appellasse sufficit, Ferd. Iul. Caes. Bredovium, qui in libris quatuor quaestionum criticarum de dialecto Herodotea (Lips. 1846. 8.) hanc quaestionem fere absolvisse putandus est, ad certam normam certasque regulas, quas Noster secutus sit, omnia huiusmodi revocans. Atque is in hac ipsa re proposita ita praecipit p. 183: „Nomina substantiva primae declinationis in εία exeuntia, quae a verbis in εύω derivata vulgari in sermone ᾰ longum habent, constanter apud Nostrum in ηΐη terminantur; quo differunt et ab iis substantivis foemininis, quae ab adiectivis in ής (ούς) derivata tantum in είη, non in ηΐη transeunt, et ab iis, quae a substantivis in εύς vel aliunde derivata etiam apud Herodotum terminationem είᾰ, ultima correpta, retinent.“ Add. Matthiae, qui in nott. ad II, 87 recte monuerat, substantiva talia ab adiectivis in ης derivata formam είη habere. Itaque et προμαντηΐην reliqui et ἀτελείην, idemque etiam aliis locis faciundum putavi. Quare mox cap. 55 reposui ἀληθείην.

προμαντεία, quae Croeso est tributa, eo valuit, ut primae in consulendo oraculo partes illi deferrentur. Ac plura exstant testimonia, quibus intelligitur, plerumque non nisi ab Amphictyonibus hoc ius cuiquam tribui potuisse, quippe penes quos omnis fuerit templi atque oraculi cura. Sed ipsos Delphos quoque idem exercuisse ius, alia evincunt testimonia; cf. Plut. Pericl. 21. Plura Saint-Croix: Des anciens gouvernem. féderatifs p. 277. 278 et Tittmann.: Ueber den Bund der Amphictyon. pag. 179 seq.

Sequitur ἀτέλεια, quae cum προμαντείᾳ coniuncta reperitur III, 67 et cum προεδρίᾳ IX, 72. Alia exempla ex inscriptionibus protulerunt Gronovius et Wesselingius. Add. Corpus Inscr. Graec. nr. 1691—1693 coll. 1698. Plurima nunc Curtius libro laudato protulit decreta, in quibus haec tria privilegia et ipsa commemorantur, haud raro etiam cum aliis coniuncta, v. c. cum ἀσυλίᾳ, cum προξενίᾳ, aliis: atque leguntur tam in decretis Amphictyonum (nr. 41—45 p. 76 seqq.), quam in decretis Delphicis (nr. 46—66 p. 79—83). De immunitate eorum, qui cum peregrini Delphis conse-

Digitized by Google

ἀτελείην καὶ προεδρίην, καὶ ἐξεῖναι τῷ βουλομένῳ αὐτῶν γενέσθαι Δελφὸν ἐς τὸν ἀεὶ χρόνον. Δωρησάμενος δὲ τοὺς Δελ- 55
φοὺς ὁ Κροῖσος ἐχρηστηριάζετο τὸ τρίτον. ἐπεί τε γὰρ δὴ παρέλαβε τοῦ μαντηΐου ἀληθείην, ἐνεφορέετο αὐτοῦ. ἐπειρώτα δὲ τάδε χρηστηριαζόμενος, εἴ οἱ πολυχρόνιος ἔσται ἡ μουναρχίη. ἡ δὲ Πυθίη οἱ χρᾷ τάδε·

Ἀλλ' ὅταν ἡμίονος βασιλεὺς Μήδοισι γένηται,

dissent, tributo liberati sunt, dicitur ἀτέλεια apud Demosthen. Orat. advers. Leptin., ubi *Cr.* amandat ad Fr. A. Wolfii Prolegg. pag. LXXI. Sed ad nostrum locum magis facere videntur, quae Strabo IX. p. 418 s. p. 641 A. retulit: quotquot peregrini Delphicum oraculum consulerent, eos vectigal quoddam, ab Amphictyonibus constitutum, Crissaeis et Amphissaeis pendere coactos fuisse. A quo vectigali Lydos exemtos fuisse perquam fit probabile.

προεδρία hic intelligitur ius in solemnibus ludis, in Apollinis honorem institutis, primo ordine sedendi indeque ludos spectandi. Quod genus honoris alibi quoque frequens reperitur. Ac praeterea Lydis hoc tribuerunt Delphi, ut, quicunque vellet, in omne tempus Delphorum unus fieret, i. e. in urbem reciperetur, agros possidere posset, alia iura acciperet, excepto tamen opinor ipso civitatis (τῆς πολιτείας) iure. Similia quaedam in Graecarum civitatum foederibus Larcherus laudat ex Xenophont. Hellen. I, 2, 7 et Demosthen. pro Coron. p. 487 E. Cf. quoque Corp. Inscr. Graecc. nr. 101 et 2421. *Cr.* de his privilegiis consuli vult Van Dale in Dissertat. Antiqq. VI. p. 442—445.

Cap. LV.

ἐνεφορέετο αὐτοῦ] i. e. *implebat se eo* (oraculo) s. *largiter in eo consulendo sibi indulsit.* Similem locum e Plutarch. Cicer. cap. 19 (al. 20) affert Schweigh. in Lexic. Herodot. s. v. Sed plura de verbi notione, tum propria de iis, qui cibo aut potu avidius fruuntur, tum translata de iis, qui in aliis quoque rebus cum simili aviditate agunt, ubi secundus casus adponitur, disputavit Lennep. ad Phalarid. Epist. p. 26. Ubi dativum adsciscit, *implicandi* notione redditur; vid. Lobeck. ad Phrynich. p. 587. — Articulus τὴν, quem ante ἀληθείην adiecerat Schaeferus, a libris quidem abest, sed opportune addi posse videtur Schweighaeusero, qui in Schellershemiano libro aliquid ante τοῦ erasum invenerat, quod τὴν fuisse suspiceris licet.

εἴ οἱ πολυχρόνιος ἔσται] Ubi deliberativo coniunctivo (conf. I, 46. 53 ibiq. nott.) non opus sit, indicativum reperiri docet Werfer. in Actt. phill. Monacc. I. p. 232, hoc loco apposito. De quo *Cr.* conferri iubet Hermann. ad Viger. de idiotism. p. 947.

ἡ δὲ Πυθίη οἱ χρᾷ τάδε] „Oraculum hocce retulerunt Dio Chrysostom. XIII. p. 220 et Schol. Platon. pag. 188 ed. Ruhnk.“ *Cr.* Invenitur etiam in Diodori Excerptt. §. 29 Tom. II. p. 25 (Nov. scriptorr. collect.) ed. Mai.

In primo versiculo cum recentt. dedimus ὅταν — γένηται (*quando — progenitus fuerit*), ubi male unus liber γίνηται. In altero versu valde nobis arridet Porsoni (Adverss. p. 311) emendatio δὴ τότε pro καὶ τότε reponentis, quam tamen invitis libris scriptis ac reprobantibus Rufino (cuius locum attulit *Cr.* de Metr. Comic. f. CXLV, b ed. Paris. coll. Bast. Commentat. palaeograph. ad Gregor. Corinth. p. 826) et Scholiasta Platonico reponere non sumus ausi. Sed scripsimus πολυψήφιδα cum recentt. editt. pro-

Digitized by Google

καὶ τότε, Λυδὲ ποδαβρὲ, πολυψήφιδα παρ' Ἕρμον φεύγειν, μηδὲ μένειν, μηδ' αἰδεῖσθαι κακὸς εἶναι.

56 Τούτοισι ἐλθοῦσι τοῖσι ἔπεσι ὁ Κροῖσος πολλόν τι μάλιστα πάντων ἥσθη, ἐλπίζων ἡμίονον οὐδαμὰ ἀντ' ἀνδρὸς βασιλεύσειν Μήδων· οὐδ' ὧν αὐτὸς οὐδὲ οἱ ἐξ αὐτοῦ παύσεσθαί κοτε

bante Spitznero De vers. heroic. p. 50 et Bredov. p. 41., ubi vulgo *πολυψηφῖδα* aut *πολυψηφίδα*, quod idem praebet Diodorus l. l. Conf. etiam Unger. Paradox. Thebb. pag. 206. „Invenitur haec clausula in Athen. XIV. p. 630., Euseb. Praepar. Evang. V, 24, in Platon. Re publ. VIII, 16. p. 566. Aliam e Prisciano lectionis varietatem exhibet Lindemann. in Epist. praemissa Prisciani Opp. minorr. (Leid. 1818) pag. XXI. — Pro *μηδὲ* in tertio versu exstat etiam *μὴ δὲ*, de quo Bast. l. l." *Cr.*

ἡμίονος βασιλεὺς Μήδοισι γένηται] Quo sensu Cyrus dicatur *ἡμίονος* s. *mulus*, declaratur infra I, 91, ubi vid. Alia ad h. l. Platonis disputat Scholiasta, quae malim apud ipsum legi. „Simile quiddam in Arabum fabulis, quibus nomen *Tausend und eine Nacht*, narratur de Hind., quae Naamani est filia, Hedschacho, Mesopotamiae praefecto nupta. Nam *misellum ex se mulum procreatum iri* conqueritur; quo dicto ipsa maritum suum cum asino comparaverat. Unde is cum ea protinus divortium facit. Vid. Tausend u. e. Nacht von Jos. v. Hammer II. p. 167." *Cr.*

Λυδὲ ποδαβρὲ] *ποδαβρὸς* dicitur, qui pedibus est tener, mollis; mox vero de quavis mollitie et luxuria dicitur; qua ipsa Lydos male notos fuisse constat. Vid. nott. ad I, 155. Apud Hesychium *ἁβρὰ βαίνων* est *τροφερόβιος*; quae citans Wesseling. addit Themist. Or. XIX. p. 226 D: *ἀλλὰ τρυφῆς ἦν καὶ οὐκ ἀρετῆς ὁ ποδαβρὸς ἐπωνυμία*, et Euripid. Troad. 506. Alia dabit Blomfield in Glossar. ad Aeschyl. Pers. 1073, ubi *ἁβροβάτης* dicitur is, qui delicate incedit. „Apud Dionys. Halicarnass. de compos. verbb. p. 390 ed. Schaef. exstat *ἐλαφρὰ ποδῶν*. Conf. Bast. l. l." *Cr.*

πολυψήφιδα παρ' Ἕρμον] *Hermus* fluvius in Phrygiae montibus ortus per Sardium campos inde labitur, auctusque Pactolo in maris Aegaei sinum Smyrnaeum sese effundit. Nunc ei nomen *Sarabat* s. *Kedous*. Tu conf. I, 80. V, 101. Pausan. V, 13. §. 4. Tzschuck. ad Pompon. Mel. I, 17. §. 2. et Forbiger Handb. d. alt. Geogr. II. p. 102 seq., qui veterum locos de Hermo omnes exhibent. — In seqq. infinitivum imperativi loco positum invenimus, de quo conf. Kuehner Gr. Gr. §. 644 et allata ad Herodot. VII, 159.

CAP. LVI.

ἐλπίζων — οὐδαμὰ] *οὐδαμὰ* pro *οὐδαμᾶ* cum recentt. edd. scripsi. — In seqq. verbis *οὐδ' ὦν αὐτὸς οὐδὲ οἱ ἐξ αὐτοῦ* (i. e. *posteri;* cf. Kuehner Gr. Gr. §. 516. not. 2.) *παύσεσθαί κοτε τῆς ἀρχῆς* Cobet Varr. Lectt. pag. 91 necessarium esse putat scribere *οὐδὲ τοὺς ἐξ αὐτοῦ*. Sed vulgatam recte mihi tuitus esse videtur Schoene in ea scriptione, quam ad I, 27 laudavi, pag. 2 insignem ac forsitan singularem esse monens nominativum non solum primariae personae (*αὐτὸς*), verum etiam secundariae (*οἱ ἐξ αὐτοῦ*) in hac structura positum: quod Noster consulto fecisse videtur, qui Croesum eiusque posteros appellans totam domum sive dynastiam significare voluit atque hanc ob causam eundem quoque casum retinuit; quo mutato diversitatem quandam inter Croesum et eius posteros declarasset, qualem minime declarare voluerat. Tu conf. etiam nott. ad II, 118.

Digitized by Google

τῆς ἀρχῆς. Μετὰ δὲ ταῦτα ἐφρόντιζε ἱστορέων, τοὺς ἂν Ἑλλήνων δυνατωτάτους ἐόντας προσκτήσαιτο φίλους. ἱστορέων δὲ εὕρισκε Λακεδαιμονίους καὶ Ἀθηναίους προέχοντας, τοὺς
26 *μὲν τοῦ Δωρικοῦ γένεος, τοὺς δὲ τοῦ Ἰωνικοῦ. ταῦτα γὰρ ἦν*

τοὺς ἂν Ἑλλήνων δυνατωτάτους ἐόντας προσκτήσαιτο φίλους] Particulam *ἂν*, in uno libro omissam, eiici vult Werfer. in Actt. phill. Monacc. I. p. 257, cum neque ad *ἐόντας* neque ad *προσκτήσαιτο* particula potentiali sit opus. Sed iure particulam retinent reliqui libri et scripti et editi.

ἱστορέων δὲ εὕρισκε Λακεδαιμονίους κ. τ. λ.] Sequitur hic longior digressio, non illa quidem aliena ab universi operis consilio, sed alius fere generis atque ea, quam supra I, 23 seqq. narrationi Noster inseruerat. Cum enim hoc sibi omnino propositum habeat, ut Persarum res eversas Graecosque ipsos summa cum laude in libertatem vindicatos ostendat, quaecunque alia hoc in opere narrantur, ea hanc unam ob causam narrari videntur, quod scriptoris consilium adiuvant meliusque declarant. Hinc vel ea, quae ad antiquissimum Graeciae statum, Lacedaemoniorum atque Atheniensium, quae principes fere tunc temporis in Graecia fuerunt civitates, cognoscendum valent, ita narrantur, ut non de industria, sed oblata occasione, ubi tale quid omittere nefas videri queat, referantur. Neque etiam, quae utriusque huius civitatis fuerit conditio usque ad Persica bella, continuo hic adiicitur, nimirum post I, 69, ubi ad primarium narrationis argumentum a digressione redit auctor, sed multo infra, alia opportuna narrandi occasione oblata V, 39—55. De quibus digressionibus Creuzer. dixit in libro: Die histor. Kunst der Griech. p. 142 seqq. 273 ed. pr. p. 111 ff. 212 ed. sec.

Caeterum praetermitti non debet, verba Nostri *ταῦτα γὰρ ἦν τὰ προκεκριμένα ἐόντα* usque ad cap. 69 init. omnia desiderari in Sancrofti libro et in aliis quibusdam; unde haec omnia non ab Herodoti manu profecta, sed a librariis adscripta esse perperam nonnulli arbitrati sunt. Sed alia ut taceam ab aliis dudum prolata, videtur hunc locum in suo Herodoteo libro legisse Aristidis scholiasta, a Frommelio evulgatus, pag. 33. De huiusmodi lacunis in Herodoti codd. cf. Bredov. p. 13 seqq. — „In seqq. pro *ἐόντα* Dobraeus coniecit *ἔθνεα*, non improbante Porsono; vid. Tracts pag. 260.“ *Cr.* Sed refragantur codices.

ταῦτα γὰρ ἦν τὰ προκεκριμένα ἐόντα τὸ ἀρχαῖον κ. τ. λ.] i. e. „*hae enim gentes antiquitus praecipuae habebantur, altera Pelasgica, altera Hellenica.*“ Ubi e seqq. intelligitur, *τὸ μὲν* pertinere ad Athenienses, quos Pelasgicae stirpis esse auctoris fert sententia, *τὸ δὲ* ad Lacedaemonios, qui, cum Doricae sint stirpis, ad Hellenicum genus pertinent. Illam gentem (Pelasgicam) nuspiam commigrasse refert, alteram vero (Dores) multum vagatam esse. Est haec Herodoti sententia, nisi prava interpretatione sententiam detorquere aut ipsum scriptorem erroris incusare velis. Tractavit huius capitis argumentum post alios C. O. Muellerus (in Dorr. I. p. 17 seqq.), illud statuens: quae hic prodita legantur, minime ex antiquis fontibus ac traditionibus fluxisse, verum ex ipsius Herodoti studio cogitandique ratione hunc in modum prodi; quippe qui scriptor sic fere varias antiquitatis traditiones ac notiones in ordinem quasi redigere atque conciliare inter se studuerit. Quae aliis diiudicanda relinquo; Herodoto enim melius me has res perspicere minime equidem mihi sumam, neque intima eius sensa, reconditas cogitationes mihi hunc in modum patere confiteor. Qua re non attinet hic dicere de iis, qui Muelleri rationem plerumque secuti Herodo-

Digitized by Google

τὰ προκεκριμένα ἐόντα τὸ ἀρχαῖον, τὸ μὲν Πελασγικὸν, τὸ

tum hic lapsum esse neque vera prorsus tradidisse existiment, quum Pelasgi et Hellenes diversae minime fuerint stirpis, sed ad eandem primitivam pertineant gentem; ut Middendorf in scriptione scholastica, quae prodiit Coesfeld. 1840: Ueber das Verhältniss der Hellenen zu den Pelasgern etc. p. 3 seqq. 17., Matthiae in Encyclopaedia real. Paulyi cura edita T. III. p. 940 coll. IV. p. 229., Clinton. Fast. Hell. I. p. 92 seq. At dicendum est de Larcheri disputatione (Tab. chronol. Tom. VIII. §. XI. p. 262 seq.), qua Athenienses falso ab Herodoto Pelasgos dici statuit, quamvis aliis locis (II, 51. VII, 94. VIII, 44) eandem ille professus esse videatur sententiam. Quippe coniunctum hoc est cum eo, quod Pelasgos nunquam solum mutasse, Hellenes vero multum pervagatos esse tradunt; quod ipsum iam ad universam illam de Pelasgorum atque Hellenum originibus quaestionem pertinet, de qua referre longum est, certi quid definire difficillimum. Quare quae ad scriptoris nostri intelligentiam nonnihil facere possint, ea pauca hic adnotabimus. Qui primum diserte monet, diversi generis esse Pelasgos atque Hellenes; in quo postea adversatus est illi Dionysius Halicarnass. Antiqq. Romm. I, 17. p. 45 ed. Reisk. haec scribens: *ἦν γὰρ δὴ καὶ τὸ τῶν Πελασγῶν γένος Ἑλληνικὸν, ἐκ Πελοποννήσου τὸ ἀρχαῖον*. Ac plures viri docti hoc Dionysii testimonium secuti sunt, in quibus praecipue Vater. ad Adelung. Mithridat. II. p. 382 seqq. 392 seq. consuli vult *Cr.*, atque Herbert. Marsh. in Horr. Pelasgg. (Cantabrig. 1815), qui itidem Pelasgos et Hellenes pro una eademque stirpe haberi contendit. Quibus quodammodo accenseri poterit Raoul Rochette (Histoir. de l'Etabliss. d. colon. Grecq. I. p. 11), ubi discrimen inter utramque gentem non tale esse monet, quale plerisque videatur. Et alio loco (ibid. I. p. 141 seq.) Pelasgos statuit indigenam Graeciae gentem esse vel certe eam, cuius primae in Graecia, antiquissimo certe aevo, fiat mentio. Quo cautius de his disputat Beck. in Allgemein. Weltgesch. I. p. 348. 807 ed. secund. Qui primitus quidem diversi generis utramque fuisse gentem concedit Tittmann. (de Amphictyonn. p. 113 seqq.), postea tamen mutuae cognationis haud pauca vestigia reperiri contendit. Cum enim prius Pelasgorum gens prae reliquis excelluerit eiusdemque nomen plerisque fere Graeciae gentibus fuerit commune, postea Hellenum nomen invaluisse censet non minus vi atque armis quam consuetudine mutuoque commercio; in quo ipso vestigium apparere linguae Pelasgicae atque Hellenicae non valde diversae. A qua sententia non admodum recedunt ii, qui non omne quidem discrimen primitivum inter Pelasgos et Hellenes sublatum cum velint, origines tamen utriusque gentis ad unam eandemque stirpem Graecam referunt indeque coniunctas primitus et cognatas quodammodo ponunt has gentes, quarum alteram quasi ex altera profectam dicunt. Vid. inprimis C. F. Hermann. Griech. Staatsalterth. §. 7 ed. quart., qui ut veterum ita recentiorum scriptorum testimonia omnia fere attulit. Quae nuper pluribus de hac re disputavit Will. Mure: critical history ot the language and literat. of anc. Greece I. p. 51 seqq., iis facile carere poterimus: longe cautiorem se in his praebuit, ab Herodoti fide haud discedens, Grote history of Greece II. p. 315 seqq. 351. Utut est, mihi certe potior videtur Herodoti auctoritas prae Dionysii, qui multo post vixit, testimonio, Hellenesque inde et Pelasgos probe distinguendos esse censeo: quod idem recte statuit Kruse Hellas I. pag. 403. 414 seqq. 416. 453. 461 sqq. Ac Thucydides quoque (I, 3) Pelasgos et Hellenes bene distinxit: quos eosdem etiam distinxisse vi-

Digitized by Google

δὲ Ἑλληνικὸν ἔθνος. καὶ τὸ μὲν οὐδαμῇ κω ἐξεχώρησε,

detur Hecataeus Milesius, qui ante Graecos (πρὸ τῶν Ἑλλήνων) Peloponnesum habitasse scribit barbaros (i. e. Pelasgos), teste Strabone VII. p. 321., qui ipse omnes fere consentire scribit (V. p. 220 seq.), Pelasgos esse „ἀρχαῖόν τι φῦλον κατὰ τὴν Ἑλλάδα πᾶσαν ἐμπολάσαν" κ. τ. λ. Pelasgi igitur, qui antiquissimi Graeciae incolae perhibentur, cum ad barbaros ab Herodoto aeque atque ab Hecataeo referantur, i. e. ad eas gentes, quae non Graecae, sed peregrinae stirpis sint, profecto ab ipsis Hellenibus discernendi erunt, ex orientis terrae regionibus prisco admodum aevo in Europam adeoque Graeciam transgressi, sive Arios dicas e superioris Asiae terris profectos, ut statuit Kortüm Griech. Gesch. I. p. 9 seq., sive Phoenices ex Aegypto pulsos Philistaeosque homines stirpis Semiticae, ut Roethio placet (Gesch. d. abendl. Philosoph. I. p. 90 seqq. nott. p. 84), sive denique, quod ipsum quibusdam placuit, ad Indiam usque regrediaris indeque repetas Pelasgorum gentem Indogermanicam. Roethio nuper assensus est L. Ross in Allg. Monatschrift 1853. p. 278 coll. 1850. I. p. 85 ff. II. p. 82 seqq. De ipso Pelasgorum nomine post ea, quae Kruse l. l. I. p. 437., Hitzig: Urgeschichte d. Philist. pag. 38 seqq., C. F. Hermann l. l. §. 6 not. 9 attulerunt, consul. Roeth. l. l. nott. p. 8 seq. et quae nuperrime de his disseruit J. G. von Hahn: Albanensisch. Studien p. 244 seq.

καὶ τὸ μὲν οὐδαμῇ κω ἐξεχώρησε] Haec verba, de Pelasgis intelligenda, admodum exercuerunt viros doctos, cum multa apud veteres tradita reperiamus de Pelasgorum commigrationibus, quae omnia proferre putidum est. Unum excitabo Strabonem, qui Pelasgos vocat πολύπλανον ἔθνος καὶ ταχὺ πρὸς ἀναστάσεις (XIII. p. 621. s. 922 C), eademque fere pronuntiantem Dionysium Halic. Antiqq. I, 17., quibus addit *Cr*. Eustathii locum insignem ad Homeri Odyss. XIX. p. 690, 30 ed. Basil. περιώνυμον δὲ τὸ τῶν ἁπλῶς Πελασγῶν φῦλον καὶ πολυσπερὲς διὰ τὸ πλανητικόν; coll. Fragmm. historr. p. 41. Quae igitur Pelasgis tribuunt Strabo, alii, ea ab Herodoto Hellenibus tributa videmus; nam Herodoti verba, ut quibusdam olim visum est, ad Pelasgos referri, quo Strabo atque Herodotus secum concilientur, non sinunt linguae leges, neque ipse Stephanus Byzantin. s. v. Δώριον p. 746 recte hunc locum accipiens. Quare Wesselingius Herodotum non de universa Pelasgorum natione hic loqui censet, sed de Atheniensibus tantum, qui a Pelasgis genus duxerint. Cum enim latissime pateat Pelasgorum gens, eos solos ab Herodoto commemorari credibile est, qui ad Atticam pertineant eamque terram ab antiquissimo aevo tenuerint, unde indigenae sive autochthones sint appellati, qua quidem appellatione Athenienses prae reliquis Graecis insignes voluisse neminem fugit. Unde non multum differt, si Pelasgos Atticae terrae fines ingressos prisco aevo et cum indigenis in unam fere gentem coaluisse dixeris; quo ducit Herod. II, 51 coll. (ut *Cr*. monet) C. O. Mueller. in Orchomen. pag. 439 seq. 129 seq. Nam terra Attica commigrationes incolarum minus est perpessa, teste Thucydide I, 2 fin.; ex quo haud scio an Nostro patrocinari possis, apud quem eundem VII, 161. Athenienses dicuntur ἀρχαιότατον μὲν ἔθνος παρεχόμενοι, μοῦνοι δὲ ἐόντες οὐ μετανάσται Ἕλληνες. Haec sufficiant ad Herodoti testimonium probandum, quod cum prorsus falsum perhibeat Godofr. Hermannus in Dissertat. de Graec. Minerva (Lips. 1837) p. 4 seqq. (Opuscc. VII. p. 262. 265 seqq.), Athenienses nullo modo Pelasgos fuisse dictitans neque unquam etiam hoc pronuntiasse, licet vetustatis suae ubique iactatores

Digitized by Google

τὸ δὲ πολυπλάνητον κάρτα. ἐπὶ μὲν γὰρ Δευκαλίωνος βασιλέος οἴκεε γῆν τὴν Φθιῶτιν, ἐπὶ δὲ Δώρου τοῦ Ἕλληνος τὴν ὑπὸ τὴν

fuerint, vereor ut assentiri possim. Caeterum cf. etiam Raoul Rochette de hac re exponentem l. l. I. p. 140 seqq. et Riedel loco cap. 57. laudando p. 592 seqq. 595. *Cr.* laudat Niebuhr. in Histor. Rom. I. p. 35. 67 seq. Sturz. de dialect. Alexandr. pag. 9 not. (de Pelasgorum originibus), et Platner. Beiträge z. Kenntniss des Attisch. Rechts pag. 12 not., qui duplicem Pelasgorum in Atticam distingui vult migrationem; priorem, quae h. l. et II, 51. VIII, 44. commemoretur, posteriorem, de qua VI, 137, tempore migrationum Aeolensium, ut Strabo testetur IX. p. 401. s. p. 391 ed. Tzsch. Ab his Pelasgis serius advectis moenia, quae vulgo Pelasgica dicuntur, esse constructa (coll. Meurs. Cecrop. 5. Atticc. Lectt. 6, 1), idem statuit Platner.

τὸ δὲ πολυπλάνητον κάρτα] Rescripsi *πολυπλάνητον* e Florent. sive Schellershemiano cum recentt. edd. iubente quoque Bredov. pag. 36, qui alteram formam, quam Aldina exhibet, *πουλυπλάνητον*, hic ferri posse negat. Cf. etiam III, 38. — Mox scripsi *βασιλέος* (pro *βασιλῆος*) cum recentt. edd. Vid. Struve Spec. II. Quaest. Herodd. p. 16. — Quod vero hic Dores *πολυπλάνητοι* dicuntur, testis est tota fere antiquitas, ubi maxime celebrantur Dorum commigrationes. De quibus tamen copiose exponere huius loci non est. Magis huc illud facit, quod Hellenes antiquissimi, quorum apud Homerum mentio, incolae sunt *τῆς Ἑλλάδος*, quae Thessaliae est urbs ad Achillis ditionem pertinens, haud aliter atque Phthia, quae et ipsa Thessaliae est urbs sive tractus. Tu vid. a *Cr.* laudatos Homer. Ili. II, 683 seq. ibiq. Heyn. IX, 363. Strab. IX. p. 431. s. p. 659 C seq. Nec alias regiones ab Herodoto, qui Phthiotidem antiquissimo tempore hanc gentem tenuisse asseveret, indicari credam. Cf. Kortüm l. l. pag. 19. Helladis inde nomen intra Thessaliae fines apud Homerum contineri, observavit Apollodor. in Fragmm. apud Strabon. VIII. p. 370. s. p. 568 C (p. 423 ed. Apollod. Heyn.). Quî vero factum sit, ut hocce nomen postea ad omnem fere Graeciam pertinuerit, non magis quaerere attinet, quam quae primae huius ipsius gentis fuerint sedes, quae origines. Multa collegit Beck. Anleit. z. Weltgesch. I. pag. 808. coll. Kruse (Hellas) I. p. 461 seqq. De *Deucalione* rege idem Beck. l. l. pag. 809 varias collegit veterum sententias, vix illas quidem inter se conciliandas. Ad Herodotum facit Strabonis locus IX. p. 432. s. 660 B: *ἱστορεῖται γὰρ ὁ Δευκαλίων τῆς Φθιώτιδος ἄρξαι καὶ ἁπλῶς τῆς Θετταλίας.* Quo eodem auctore Deucalionis filius ex Pyrrha prognatus Hellen erat, qui cum patri ipse successisset in regno, dein filiis suis regnum divisisse fertur. Tu conf. Beck. l. l. et quae nuper disseruit Schoemann in diss. de Pandora p. 29 seq.

οἴκεε γῆν τὴν Φθιῶτιν] Schaeferus pro *Φθιῶτιν* ediderat *Φθιῆτιν*, idque ipsum nunc, suadente Bredov. p. 168, a recentt. edd. receptum video, qui eodem consilio ducti mox quoque *Ἱστιαιῆτιν* et *Ἱστιαιήτιδος* et *Θεσσαλιῆτιν* (cap. 57) dederunt, libris invitis, a quibus in re tam incerta et fluctuante recedere, praesertim in nominibus propriis, ausus non sum, licet alia occurrant nomina propria, in quibus pro *ῶ* Iones posuisse *ῆ* satis constet. *Phthiotis*, quae etiam *Phthia* dicitur, ad Thessaliam pertinet, in cuius tractu meridionali ad montem Othryn inde a fontibus Sperchii extenditur usque ad Pagasaeum sinum; quamquam pro temporum ratione fines quoque variasse probabile fit. Augusto Romanis imperante ad Thessaliam haec regio itidem pertinuit, teste Pausan. X, 8. §. 2. Plura Beck. l. l. I. p. 831

Digitized by Google

Ὄσσαν τε καὶ τὸν Οὔλυμπον χώρην, καλεομένην δὲ Ἱστιαιῶτιν· ἐκ δὲ τῆς Ἱστιαιώτιδος ὡς ἐξανέστη ὑπὸ Καδμείων, οἴκεε

coll. Mannert. Geograph. d. Gr. u. Röm. VII. p. 598. Forbiger Handb. d. alt. Geogr. III. p. 889. Et iure primitivam Doricae gentis sedem Phthiotidem statuit Kruse Hellas I. p. 522.

ἐπὶ δὲ Δώρου τοῦ Ἕλληνος τὴν ὑπὸ τὴν Ὄσσαν τε καὶ τὸν Οὔλυμπον χώρην, καλεομένην δὲ Ἱστιαιῶτιν] De *Hellene* regnum inter filios (in quibus *Dorum* fuisse dubitari nequit) dividente conf. Apollod. I, 7, 2. 3. coll. Pausan. VII, 1. et Beck. l. l. pag. 812. Quo autem tempore et a quibusnam patria terra Dorus sit pulsus, haud compertum habemus. *Histiaeotis*, quo ille sedes transtulisse dicitur, in septentrionali Thessaliae parte est sita ad Ossam montem atque Olympum. Nomen ipsum utrum ex illo Euboeae insulae tractu, cui idem nomen, an aliunde inditum fuerit, vix dixeris. Neque magis de finibus huius regionis constat. Vid. Strabon. IX. p. 437. s. 668 A. B. coll. Beck. l. l. p. 839 seq. et Mannert. l. l. VII. p. 567. Forbiger. l. l. p. 883. Euboicum huius nominis tractum Noster commemorat VIII, 23. coll. VII, 175. Thessalica regio postea demum hoc nomen accepisse videtur, cum antea *Doris* esset nuncupata, teste Androne apud Strabon. X. p. 475. s. 729 A. *Cr.* addit Charac. apud Stephan. Byzant. s. v. Δώριον, et C. O. Mueller. (Dorr. II. p. 27 seqq.), qui Tempe quoque Thessalica huic regioni adnumeranda esse, ex ipsius Herodoti verbis concludi posse putat.

ἐκ δὲ τῆς Ἱστιαιώτιδος ὡς ἐξανέστη ὑπὸ Καδμείων] Hac de re mihi non satis liquet; proferam tamen, quae, monente *Cr.*, ad h. l. disputavit C. O. Mueller. in Orchomen. I. p. 233 seq. Dor. I. p. 32 seqq. De Epigonis hic cogitandum esse censet, quorum opera Thebas captas fuisse novimus; unde eiectos Cadmeos confugisse ad Illyricos Encheleos, eoque ipso in itinere attigisse Homolen Magnesiae montem, ad quem Dores habitaverint, qui ipsi tum sedibus moti fuerint. Ubi tamen iure mireris, quod perfuga gens in transcursu Dores firmis sedibus pepulerit. Ac tot tenebris obscurata de Epigonis fama, ut, quid certi inde ad historiae fidem trahi queat, haud facile dixeris. Conf. Diodor. Sicul. IV, 67.

οἴκεε ἐν Πίνδῳ, Μακεδνὸν καλεόμενον] Non in *Pindum* montem haud procul remotum ab Histiaeotide Dores confugisse vult Larcherus (alioqui enim Herodotum scripsisse ἐν τῷ Πίνδῳ), sed *Pindum* urbem hic intelligendam esse, quae Dryopidi terrae, in quam post secesserint Dores, proxima, ad tetrapolin Doricam pertinuerit. Sed, ut illud taceam, multo magis consentaneum esse pro illius aevi indole, in montibus confugium quaesivisse Dores, ex articuli omissione tale quid effici posse nego. — Μακεδνὸν vulgo ad Macedonicam gentem referunt, quae inde et ipsa Doribus accensenda sit propter Macednum s. Macedonem, qui Deucalionis nepos fuisse perhibetur. Plura Beck. l. l. I. pag. 826. *Cr.* conferri iubet Sturz. de dialect. Macedon. p. 11 seq. not. et Weiske de Hyperbol. errorr. in hist. Philipp. pag. 19. not. 40. Ac nuper quidem C. O. Mueller. (Dorr. I. p. 2 seqq. 33 seqq. et: Ueber die Makedon. pag. 37 seqq. inprimis pag. 42.) Macedones Doricae stirpis esse negavit, cum ad Illyriam illi pertineant. Namque patrem historiae non veram de his sententiam edidisse vult, sed Macedonum narrationem, quorum sane multum interfuerit Graecis gentibus adnumerari. Quae quatenus cum Herodoti verbis conciliari queant, equidem non exputem. Ac iure inde Muellero adversatus est, qui nuper accuratius in Macedonum res ante Philippum regem inquisivit, Abel: Macedonien vor König Philipp. Lips. 1847, ubi vide potissimum

Digitized by Google

ἐν Πίνδῳ, Μακεδνὸν καλεόμενον. ἐνθεῦτεν δὲ αὖτις ἐς τὴν Δρυοπίδα μετέβη, καὶ ἐκ τῆς Δρυοπίδος οὕτως ἐς Πελοπόννησον ἐλθὸν, Δωρικὸν ἐκλήθη.

57 Ἣν τινα δὲ γλῶσσαν ἵεσαν οἱ Πελασγοὶ, οὐκ ἔχω ἀτρεκέως εἶπαι. εἰ δὲ χρεών ἐστι τεκμαιρόμενον λέγειν τοῖσι νῦν ἔτι ἐοῦσι Πελασγῶν, τῶν ὑπὲρ Τυρσηνῶν Κρηστῶνα πόλιν

pag. 98 seq. Neque enim dubitari posse ostendit, quin Macedones, i. e. et reges, et certa quaedam populi portio ipsa, ad Dores pertinuerint. Neque aliter visum est C. H. Lachmanno: Die Spartan. Staatsverfassung etc. pag. 96., qui inde a pag. 89 in Herodoti narrationem de migrationibus Doricae gentis inquisivit. Add. Plass: Vor- und Urgesch. d. Hell. pag. 33.

ἐνθεῦτεν δὲ αὖτις ἐς τὴν Δρυοπίδα μετέβη] Dores, ubi frustrata expeditione, quam in Peloponnesum Hyllo duce susceperant, regressi erant, terram suam tradunt ab Hestiaeis Euboeensibus sive a Perrhaebis occupatam invenisse; quare hinc profectos ad Dryopidem, quae ab Oeta meridiem versus sita erat, se convertisse sedesque novas condidisse adeoque ipsi regioni *Doridis* nomen imposuisse. Plura de his Beck. Anleit. z. Weltgesch. I. p. 826. De ipsa hac terra, quae prius *Dryopis*, postea *Doris* est vocata, primarius Nostri legitur locus VIII, 31. coll. 43. Atque etiam C. O. Mueller. (Dorr. I. p. 35—41) multa disputat, quibus commonstrare studeat, Dores sensim sensimque ex Histiaeotide Oetam versus migrasse, in cuius extremis convallibus primum sedes ceperint, dein magis maritimam oram versus progressi vel supra Dryopidem; ita ut omnis gens sensim ad eas regiones pervenerit, quarum partes singulas vel antea tenuerint. Utut statuis, hoc certum videtur, Dryopidem terram Dores aliquamdiu tenuisse et ex ea in Peloponnesum irruisse. Vid. Beck. l. l. pag. 828. — Pro οὕτως Bredov. p. 112 mavult οὕτω. Cf. I, 5.

Cap. LVII.

οὐκ ἔχω — εἶπαι] Plurimi libri scripti εἰπεῖν. Vid. nott. ad I, 49. et II, 89 coll. Creuzeri Commentt. Herodd. pag. 81. — De dativo, qui verbo τεκμαίρεσθαι adiicitur, conf. nott. ad II, 2.

τοῖσι νῦν ἔτι ἐοῦσι Πελασγῶν, τῶν ὑπὲρ Τυρσηνῶν Κρηστῶνα πόλιν οἰκεόντων κ. τ. λ.] Valde disceptatur inter viros doctos de Tyrrhenis atque *Crestone*, ac nuper quoque, alios ut taceam, de omni huius loci argumento disputavit H. Riedel in: Archiv. f. Philolog. u. Paedagog. (Jahrbb. f. Phil. u. Paedag. Suppl.) IV. p. 587 seqq. Nam Dionysii Halicarnass. (Antiqq. Romm. I, 26. p. 69 Reisk.) testimonio permoti, *Tyrrhenos* in Etruria urbemque *Cortonam* hic intelligi quidam statuunt. Vid. inprimis Niebuhr. in Hist. Rom. I. pag. 70 ed. pr. (p. 37 ed. sec.). Qui, si in Herodoto ita legeretur, quemadmodum apud Dionysium exstat, a nemine dubitari posse existimat, quin uterque rerum scriptor, et Herodotus et Hellanicus (quo teste utitur Dionysius), de una eademque urbe dixerint. Quae alia addit, tum convicia in libros Herodoti manu scriptos prave corruptos, tum argumenta subtiliter excogitata, quibus Crestonem Herodoteam eandem atque *Cortonam* Dionysii, Etruriae urbem, esse comprobet, ea talia sunt, ut vix ei, qui sine praeoccupato iudicio ad hunc locum accesserit, placere possint. Nec sane placuerunt Muellero, Riedelio (l. l. p. 590 seq.), Lepsio (Ueber die Tyrrhen. Pelasger in Etrur. p. 18), Gell. (Topography of Rome and its vicinity II. p. 150.), Middendorfio l. supra l. pag. 20 seqq., aliis. Ac mirum videri queat, quî factum, ut hoc loco, ubi de Graeciae gentibus Noster disse-

Digitized by Google

οἰκεόντων, οἳ ὅμουροί κοτε ἦσαν τοῖσι νῦν Δωριεῦσι καλεομένοισι, οἴκεον δὲ τηνικαῦτα γῆν τὴν νῦν Θεσσαλιῶτιν καλεομένην, καὶ τῶν Πλακίην τε καὶ Σκυλάκην Πελασγῶν οἰκισάν-

rit, subito Etruscorum iniiciatur mentio. Itaque alii aliam interpretandi viam ingressi sunt duce Wesselingio. Namque ex Thucydide IV, 109. novimus, Thraciae oram maritimam insedisse Pelasgos sive Tyrrhenos, qui olim Lemnum et Athenas tenuerant, eademque in regione fuisse gentem *Crestonicam*, cuius ipsius Noster meminit VII, 124. VIII, 116. Ac referri huc quoque poterit Stephani Byzantini locus: *Κρήστων, πόλις Θρᾴκης· ἔοικε δὲ εἶναι ἡ Κρηστὼν παρ' Ἡροδότῳ*; deinceps affertur Lycophronis versus in Cassandr. 937 et praeter Pindarum Rhianumque Hecataeus, qui *Κρηστῶνας* in Europa commemoraverat, haud aliam gentem atque Herodoteam intelligens, ut recte vidit Klausen ad Hecat. Fragm. p. 78. 79. Nunc loco nomen *Christania*, ad Echidori fontes intra Strymonem et Axium, septentrionem versus ab ea urbe, cui hodie nomen *Salonichi*. Cf. Forbiger l. l. III. p. 1068. Cousinéry (Voyage en Macédoine I. p. 143. 145.) Crestonis locum ac reliquias quasdam se invenisse putat in colle prope vicum Lahana, qui inter recentioris aetatis urbes Salonichi et Serres fere medius situs est. Sed nil nisi magnam lapidum molem superesse idem asserit. Illic igitur Herodoti *Crestonem* collocandam esse bene vidit Wesselingius. A quo ita discedit C. O. Mueller. (Etruscc. I. p. 94—98. coll. 345), ut duplicem gentem ac regionem Crestonicam distingui velit, alteram eam, de qua modo diximus, alteram in Chalcidice paeninsula sitam Crestonem, quae supra Tyrrhenos in Atho monte habitantes fuerit sita et hoc loco Herodoti sit intelligenda. Utram sequaris sententiam, de Etruria minime hic cogitandum, indeque nulla opus emendatione in ipsis Herodoti verbis, ut idem C. O. Mueller. iam antea monuerat in Orchomen. p. 444. Tu add. praeter eos, quos supra iam indicavimus, Dahlmann. Herodot. p. 59. not. 60. Kruse. Hellas I. p. 435. coll. 464. et quae *Cr.* laudat: Schlegel. in Annall. Heidelbergg. 1816. nr. 53. p. 855 seqq. Raoul Rochette Histoire de l'Etabliss. d. colon. Grecq. I. p. 431 seqq. Schol. Aristid. pag. 33 ed. Frommel., ubi haec exstant: *λῃσταί τινες ἦσαν οἱ Πελασγοὶ οἰκοῦντες περὶ τὰ μέρη τῆς Τυῤῥηνίας, ὡς Ἡρόδοτος ἐν τῷ α΄, οἳ ἐλθόντες κατῴκησαν ἐν Θετταλίᾳ· ἐκδιωχθέντες δὲ ὑπὸ τῶν προσοίκων ἦλθον ἐς Ἀθήνας κ. τ. λ.* Quae cum ita sint, nolim in Herodoti verbis tollere vocem *ὑπὲρ* (ante *Τυρσηνῶν*), ut proponit Riedel. p. 594; nec magis placet, quod Fritzschio (Quaest. Aristoph. I. p. 21. Euphrosyn. I, 1. p. 25) scribendum videbatur: *τοῖσι νῦν ἔτι ἐοῦσι Πελασγῶν Τυρσηνῶν τῶν ὑπὲρ Κρηστῶνα πόλιν οἰκεόντων.*

οἳ ὅμουροί κοτε ἦσαν κ. τ. λ.] Herodoti haec est sententia: Pelasgos istos, qui nunc in Thracia habitant (e quibus argumentum de lingua ducit Noster), olim in Thessalia fuisse iisque in locis, quae nunc ad Thessaliotidem terram quae vocatur pertinent, proxima illi terrae, quae nunc Doris appellatur.

καὶ τῶν Πλακίην τε καὶ Σκυλάκην Πελασγῶν οἰκισάντων κ. τ. λ.] Ad verborum structuram bene ex antecedentibus iam Wesseling. huc revocaverat articulum *τῶν*; unde haec enascitur loci sententia: „et si porro coniecturam facere licet ex iis Pelasgis, qui Placiam et Scylacen in Peloponneso condiderunt, quique cum Atheniensibus una habitaverant, si denique ex iis coniecturam ducere licet, quotquot aliae urbes (olim) Pelasgicae (post) nomina immutarunt etc.“ Nulla igitur hic opus emendatione. Etenim vulgo legebatur *καὶ τὴν Πλα-*

Digitized by Google

των ἐν Ἑλλησπόντῳ, οἳ σύνοικοι ἐγένοντο Ἀθηναίοισι, καὶ ὅσα ἄλλα Πελασγικὰ ἐόντα πολίσματα τὸ οὔνομα μετέβαλε· εἰ τούτοισι τεκμαιρόμενον δεῖ λέγειν, ἦσαν οἱ Πελασγοὶ βάρβαρον γλῶσσαν ἱέντες. εἰ τοίνυν ἦν καὶ πᾶν τοιοῦτο τὸ Πελασγικὸν, τὸ Ἀττικὸν ἔθνος, ἐὸν Πελασγικὸν, ἅμα τῇ μεταβολῇ τῇ ἐς Ἕλληνας καὶ τὴν γλῶσσαν μετέμαθε. καὶ γὰρ δὴ οὔτε οἱ

κίην τε καὶ Σκυλάκην Πελασγῶν οἰκισάντων, cuius loco iam Borhek. et Schaefer. reposuerant, invitis certe libris, καὶ τῶν τὴν Πλακίην κ. τ. λ. Nos cum recentt. edd. pro τὴν rescripsimus τῶν, quod ipsa loci ratio poscere sibi videbatur, ac retinuimus οἰκισάντων pro olim vulgata οἰκησάντων, probante quoque Bredov. p. 73. Herodoto caeterum suffragatur Pomponius Mela I, 19, ubi Placiam et Scylacen parvas Pelasgorum colonias appellat, quibus a tergo imminet mons Olympius [Mysius]. Add. Plin. H. N. V, 32. 39. Sita est urbs *Placia* in Mysia, orientem versus a Cyzico, occidentem versus a *Scylace*, quod oppidum fuit proximum. Vid. Siebelis. ad Pausan. V, 13. §. 4. Marquardt: de Cyzico p. 27 seq. Forbiger l. l. II. p. 127. Nec inanis est viri docti suspicio, Herodotum ipsum haec loca adiisse; tu cf. Heyse. Quaestt. Herodd. I. pag. 90. Qui idem, quod Herodotus haec oppida in Hellesponto, nec in Propontide (ut accuratius tradit Mela), sita dicit, id non ex scriptoris imperitia factum esse monet, sed dicendi ex usu, quo saepe Hellesponti nomine etiam Propontis una cum freto illo intelligatur. His adde, quae nuper de Crestone, Placia et Scylace disseruit, haec urbium nomina ex Albanensium, qui nunc dicuntur, sermone repetens J. G. von Hahn Albanens. Studien p. 247 seq.

οἳ σύνοικοι ἐγένοντο Ἀθηναίοισι] Voce σύνοικοι Herodotum hic monet Riedel. p. 593. uti propria significatione de iis, qui diversae gentis cum sint, eadem in regione simul habitent; cf. Herod. II, 51. VII, 73. Cum hoc loco conf. Herodot. VI, 137. et Thucydid. IV, 109. Ac Larcherus, qui antiquissimo aevo Atticam Pelasgos tenuisse negat, hoc refert ad posteriorem quandam Tyrrhenorum s. Pelasgorum coloniam, qui cum nonnihil temporis in Attica remanserint, eiecti inde Lemnum confugerint, unde in Propontide Placiam et Scylacen condiderint. Nec alio fere spectat Platneri sententia, quam ad I, 56. indicavimus, atque Riedelii l. l. pag. 593. *Cr.* addit: C. O. Mueller. Orchomen. p. 439 seq. coll. 307 seq. Hic enim antiquo aevo Pelasgos docet Atticam insedisse nec postea demum immigrasse. — In seqq. ad ἦσαν — ἱέντες *Cr.* confert Fischer. ad Weller. III, b. pag. 4 seq. et nott. ad Plotin. de pulcritud. pag. 210. Qui *barbaram* h. l. linguam emittere dicuntur Pelasgi, infra et ipsi designantur ἔθνος βάρβαρον (cap. 58), i. e. populus *peregrinus* s. *extraneus*, i. e. alius atque Graecae stirpis, cui nihil quidquam, quod ad origines attinet, cum ipsis Graecis commune est. Tu vide de hac voce C. F. Hermann. Griech. Staatsalterth. §. 6. not. 1. ed. quart.

εἰ τοίνυν ἦν καὶ πᾶν τοιοῦτο] Conf. IV, 195: εἴη δ' ἂν πᾶν κ. τ. λ.

καὶ γὰρ δὴ οὔτε οἱ Κρηστωνιῆται κ. τ. λ.] Apud Dionysium Halicarnass. Antiqq. Romm. I, 29. pag. 77. Reisk. haec citantem legitur Κροτωνιᾶται, quod tamen in Herodoti textu reponere nolim. — Quam Bouherius (Diss. Herod. cap. X) olim vulgarat inscriptionem, ad Placiam pertinentem, cum Placianae matris fiat mentio, ea ad Cyzicum pertinet, non valde remotum a Placia sacrisque Cybeles, quae ipsa est mater Placiana, insigne. „Hinc apud Pausaniam V,

Digitized by Google

Κρηστωνιῆται οὐδαμοῖσι τῶν νῦν σφεας περιοικεόντων εἰσὶ
27 ὁμόγλωσσοι, οὔτε οἱ Πλακιηνοί, σφίσι δὲ ὁμόγλωσσοι· δηλοῦσί τε, ὅτι, τὸν ἠνείκαντο γλώσσης χαρακτῆρα μεταβαίνοντες ἐς ταῦτα τὰ χωρία, τοῦτον ἔχουσι ἐν φυλακῇ. Τὸ δὲ Ἑλ- 58
ληνικὸν γλώσσῃ μὲν, ἐπεί τε ἐγένετο, αἰεί κοτε τῇ αὐτῇ διαχρᾶται, ὡς ἐμοὶ καταφαίνεται εἶναι. ἀποσχισθὲν μέντοι ἀπὸ τοῦ Πελασγικοῦ, ἐὸν ἀσθενὲς, ἀπὸ σμικροῦ τεο τὴν ἀρχὴν ὁρμεώμενον, αὔξηται ἐς πλῆθος τῶν ἐθνέων πολλῶν, μάλιστα προσκεχωρηκότων αὐτῷ καὶ ἄλλων ἐθνέων βαρβάρων συχνῶν. πρὸς δὴ ὦν ἐμοί τε δοκέει οὐδὲ τὸ Πελασγικὸν ἔθνος, ἐὸν βάρβαρον, οὐδαμὰ μεγάλως αὐξηθῆναι.

13, 4. Siebelis. in Amalthea II. p. 265. restitutum vult τῆς Πλακιηνῆς (pro Πλαστήνης) μητρὸς τὸ ἱερὸν in monte Sipylo.“ *Cr.* — Paulo ante cum Gaisf. dedimus, probante Bredov. p. 104, τοιοῦτο pro τοιοῦτον, itemque ἠνείκαντο pro ἐνείκαντο et εἰνείκαντο. Vid. Bredov. p. 299.

σφίσι δὲ ὁμόγλωσσοι] Exstat ad h. l. scita Augusti Matthiae annotatio de discrimine inter σφίσι et σφὶ apud Herodotum; σφὶ plerumque tertiae personae pronomen esse docet pro αὐτοῖς (*iis*, *illis*), σφίσι reciprocum esse *sibi*, *sibi ipsis*, ἑωυτοῖσι. Add. Bredov. p. 282., qui cum his consentire non dubitat.— Ad locutionem ἐν φυλακῇ ἔχειν (*servare*, *retinere*), Nostro frequentem, conf. I, 160. V, 77. VII, 207. VIII, 23. 40.

Cap. LVIII.

αἰεί κοτε τῇ αὐτῇ διαχρᾶται] Quod ex Aldina propagatum est διαχρέεται, retinendum haud censui, invitis melioribus codd., quibus hic obsequendum quoque statuit Bredov. p. 381. Itaque reposui διαχρᾶται. Sed ὁρμεώμενον mutare in ὁρμεόμενον, ut suadet idem Bredov. p. 387, nolui; cf. I, 36. 46.

αὔξηται ἐς πλῆθος τῶν ἐθνέων πολλῶν] Verba τῶν ἐθνέων πολλῶν bene sic interpretatur Matthiae: „*populorum, e quibus constare Hellenes notum est*, *quique multi sunt.*“ Si vero e sequentibus (ἐθνέων συχνῶν) huc translata illa suspicatur, minus me habebit assentientem. Neque in hisce verbis: ἄλλων ἐθνέων βαρβάρων συχνῶν voculam ἐθνέων exstinctam velim, cum iterata voce equidem nihil offendar. Sed coniunctum hoc est cum loci interpunctione, quae olim alia fuit atque nunc est; comma enim post πλῆθος erat insertum itemque post αὐτῷ; quae distinctio ipsi Schweighaeusero haud displicet, ut talis sit Nostri loci sententia: „Hellenicam gentem, quamdiu a Pelasgis discreta fuerit, infirmam fuisse, post vero, quum maior Pelasgicorum populorum pars multique alii populi barbari cum illa coaluissent, in magnitudinem crevisse.“ Quam si sequamur rationem, voces τῶν ἐθνέων πολλῶν de Pelasgis accipiendae erunt; quod ipsum quo iure fieri possit, equidem ignoro. Itaque nunc vulgatam loci interpunctionem et lectionem immutatam reliqui. — Ad αὔξηται *Cr.* confert Fischer. ad Weller. III, a. pag. 42. Tu vid. Bredov. p. 310, qui augmentum in hoc verbo apud Herodotum semper negligi monet.

πρὸς δὴ ὦν ἐμοί τε δοκέει οὐδὲ τὸ κ. τ. λ.] Aldina et unus liber scriptus: ὡς δὴ ὦν; reliqui codices πρὸς δὴ ὦν. Schweighaeusero, ut antea Reiskio, Aldinae placuit lectio, quam ut explicatu difficiliorem librariis molestam fuisse censet, quamvis scriptoris usus eam

59 *Τούτων δὴ ὤν τῶν ἐθνέων τὸ μὲν Ἀττικὸν κατεχόμενόν τε καὶ διεσπασμένον ἐπυνθάνετο ὁ Κροῖσος ὑπὸ Πεισιστράτου τοῦ Ἱπποκράτεος, τοῦτον τὸν χρόνον τυραννεύοντος Ἀθη-*

satis tueatur. Erit enim illud dicendi genus, ubi ad infinitivum suppleatur id verbum, quod in minori enuntiatione inveniatur, ut h. l. ad ἀ...ηθῆναι verbum δοκέει. Conf. I, 65. 191. II, 8. IV, 5. 76 etc. Hermann. ad Viger. pag. 742. Matth. Gr. Gr. §. 539, 2. pag. 1059; quibus iure usus est Stallbaum. ad Platon. Phileb. p. 46. 47, a *Cr.* laudatus, qui idem consuli vult Schaefer. ad Sophocl. Trachin. 1240. Mihi tamen secus videtur. Facio cum Matthiae, qui codicum lectionem plurium bene tuetur. „Mihi ὡς, ait, non adeo difficile videtur ei, qui vel pauca Herodoti legerit, πρὸς ita difficile, ut ipse commode me illud explicare posse diffidam. Quo minus hoc a librario proficisci potuisse credo. Dicere voluit πρὸς δὴ ὤν οὐδὲ τὸ Πελασγικὸν ἔθνος οὐδαμὰ μεγάλως ηὐξήθη. *Praeterquam quod multae barbarae gentes cum Hellenibus coaluerunt, Pelasgica gens, una e barbaris*, per se etiam sine illa causa, *non multum aucta est.*" Iam, eodem viro docto monente, haec est Herodoti sententia: *accedit — et sic mihi videtur — quod Pelasgica gens* etc. Censori in Ephemerr. Ienenss. 1817. nr. 165. pag. 381. scribere placet ὧς eodem sensu quo ὡσαύτως, cum sic demum et οὐδὲ et δὴ ὤν intelligi possit. — Pro ἐμοί τε Schaeferus e Reiskii coniectura scripserat ἔμοιγε, idque ipsum nunc receperunt Dindorf et Dietsch, quo vix opus, si locum eo modo, quo voluit Matthiae, explicaveris. Idem vir doctus in Gr. Gr. §. 626. p. 1279 bene tuetur particulam τε, cui facile cogitando addi possit καὶ ἄλλος. — οὐδαμὰ scripsi e tribus libris, ut I, 56.

Cap. LIX.

τὸ μὲν Ἀττικὸν κατεχόμενόν τε καὶ διεσπασμένον] Optime Wesselingius: „Namque et Pisistrati dominatione *con*tinebantur premebanturque Athenienses, et *divulsi* in partes erant, Alcmaeonidis et quotquot erant eiusdem factionis domo profugis; vid. I, 64. V, 62." Unde nihil mutandum esse patet.

τοῦτον τὸν χρόνον τυραννεύοντος Ἀθηναίων] Vix dubium, quin hoc, ut dudum voluerunt Volneius ac Schultzius (Appar. ad annall. p. 20. 39 seq.), intelligendum sic de prima Pisistrati dominatione, quam minus recte vulgo ponunt ann. 561 a. Chr. n., cum, monente Schultzio p. 40., anno Olymp. LV, 1. sive 560 a. Chr. n. primum Pisistratus tyrannidem acquisiverit. Atque in hoc anno nunc fere conveniunt viri docti, Clinton. (Fast. Hellen. ed. Krueger. p. 4. 218 seq.), Voemel. (in commentatione iam supra ad cap. 30. laudata p. 13.), Westermann. (ad Plutarchi Solon. p. 90.), Fischer. (Zeittafeln p. 134 ff.), alii. Qui iidem fere etiam consentiunt in morte Pisistrati ad annum Olymp. LXIII, 2. s. 527 a. Chr. n. referenda, si quidem teste Aristotele Polit. V, 12. (V, 9, 23 ed. Schneid.) Pisistratus anno tricesimo tertio dominationis obiit. In reliquis, quae ad Pisistrati tempora definienda spectant, non idem consensus reperitur: id quod apparet e tabulis chronologicis, quae apud Clintonem l. l. p. 219. 220. et Fischer. p. 136. exhibentur. Namque Pisistratus non longe post tyrannidem occupatam, ut testatur Herodotus I, 60, expulsus atque sex annos in exsilio commoratus rediit Athenas anno 555, si Schultzio p. 7. atque Grauerto de Aesop. p. 47. credamus, anno 554, si Larcherum (Tab. chronolog. cap. 20. p. 542 seq.) sequamur, aut denique anno 553, si Voemelio l. l. p. 22. fidem habeamus. Quo eodem viro docto p. 28. iterum in exsilium cessit Athenis eiectus post bien-

Digitized by Google

ναίων. Ἱπποκράτεϊ γὰρ ἐόντι ἰδιώτῃ καὶ θεωρέοντι τὰ Ὀλύμπια τέρας ἐγένετο μέγα. θύσαντος γὰρ αὐτοῦ τὰ ἱρὰ, οἱ λέβητες ἐπεστεῶτες, καὶ κρεῶν τε ἐόντες ἔμπλεοι καὶ ὕδατος, ἄνευ πυρὸς ἔζεσαν καὶ ὑπερέβαλον. Χίλων δὲ ὁ Λακεδαιμόνιος παρατυχὼν καὶ θεησάμενος τὸ τέρας συνεβούλευε Ἱπποκράτεϊ, πρῶτα μὲν γυναῖκα τεκνοποιὸν μὴ ἄγεσθαι ἐς τὰ οἰκία· εἰ δὲ τυγχάνει ἔχων, δεύτερα τὴν γυναῖκα ἐκπέμπειν· καὶ εἴ τίς οἱ τυγχάνει ἐὼν παῖς, τοῦτον ἀπείπασθαι· οὐκ ὦν,

nium fere secundae dominationis, exeunte anno 552 s. Olymp. LVII, 1.: unde post decem annos exsilii tertium apud Athenienses regnavit (ut ait Eusebius Chron. interpr. Armen. ad Olymp. LIX $\frac{3}{4}$) anno LIX, 4. s. 541 a. Chr. n. Vid. Voemel. p. 29. Grauert. l. l. posuit annum 543 s. Ol. LIX, 2. Unum nunc ab his recessisse video Plass (Die Tyrrannis I. p. 190.), qui Pisistratum ad tyrannidem evectum pon't primum anno 561 a. Chr. n., deinde eiectum anno 560 ac reversum 555, iterum pulsum 549 atque redeuntem 538, mortuum 528. Mihi tamen quae Voemelius posuit, magis ad verum accedere videntur, neque inde Herodotum, ut minus accuratum adeoque negligentem in temporum notatione reprehenderim, quod fecit Grote history of Greece III. p. 205. De ipso Pisistrato vid. J. Meursii Pisistratus Lugdun. Bat. 1623. 4. P. G. F. Junius de Pisistratidarum tyrannide, ibid. 1830. 8. Plass: die Tyrannis I. p. 187 seqq. Grote history of Greece IV. p. 137 seqq. Kortüm Griech. Gesch. I. p. 185 ff.

Χίλων δὲ ὁ Λακεδαιμόνιος] „Teneatur hic locus ad explicandam doctrinam septem sapientum. Exercet enim Chilon h. l. *ἱερομαντείαν*." *Cr.* Scripsimus *Χίλων* cum recentt. pro *Χείλων*, et in seqq. retinuimus *συνεβούλευε*, ubi Gronovio arridet Medicei libri lectio *συνεβούλεε*. Mox reliqui *θεησάμενος*, cuius loco recentt. edd. *θηησάμενος*. Vid. nott. ad I, 8. De Chilone, celeberrimo sapiente, quem Olymp. XLVI, 1. sive 596. a. Chr. n. floruisse ponunt (Fischer Zeittafeln p. 112.), cf. Diogen. Laert. III, 68 seqq. et quae afferuntur in Fabricii Bibl. Graec. II. p. 653 seq. ed. Harles. Add. Urlichs. Rhein. Mus. N. F. VI. p. 227 seq.

πρῶτα μὲν γυναῖκα τεκνοποιὸν μὴ ἄγεσθαι ἐς τὰ οἰκία] *τεκνοποιὸς* hic de muliere infantes pariente dictum, ut aliis locis eodem sensu *παιδοποιός*; vid. V, 40 aliosque poetarum locos a Wesselingio laudatos. Unde nemo mirabitur, apud Plutarchum inveniri *παῖδας ποιεῖν* cum de viro tum de muliere, ut notavimus ad Plut. Pyrrh. pag. 233. Locutionem de viro, qui mulierem ducit in matrimonium, usitatam *ἄγεσθαι ἐς τὰ οἰκία* (sc. *in suam ipsius domum*), explicuimus ad Ctesiae Perss. fragmm. cap. 2. pag. 92 seq. Conf. supra I, 34. II, 47. et vid. Elmslei. ad Euripid. Med. 309.

δεύτερα τὴν γυναῖκα ἐκπέμπειν] *δεύτερα* dictum pro *δεύτερα δὲ*, quam particulam in hac dictione plerumque omitti monet Werferus in Actt. phill. Monacc. I. pag. 253 seq. permultis exemplis congestis. Conf. I, 204 ibique nott. — *ἐκπέμπειν* inprimis de viro dici, qui discidium matrimonii ineat, uxore aedibus eiecta, *ἀπολείπειν* de uxore, a viro discedente, pluribus exposuimus in nott. ad Plutarch. Alcibiad. pag. 103—105. Add. Schoemann et Meier: Der attische Process p. 413 seq.

τοῦτον ἀπείπασθαι] i. e. *hunc filium abdicare*, s. hunc filium non agnoscere legitimum vereque suum. In seqq. facile cogitando addi aut e contextu suppleri poterit *λέγουσι, φασί*, vel simile quid. Nec ma-

Digitized by Google

ταῦτα παραινέσαντος Χίλωνος, πείθεσθαι θέλειν τὸν Ἱπποκράτεα· γενέσθαι οἱ μετὰ ταῦτα τὸν Πεισίστρατον τοῦτον, ὃς, στασιαζόντων τῶν παράλων καὶ τῶν ἐκ τοῦ πεδίου Ἀθηναίων, καὶ τῶν μὲν προεστεῶτος Μεγακλέος τοῦ Ἀλκμαίωνος, τῶν δὲ ἐκ τοῦ πεδίου Λυκούργου τοῦ Ἀριστολαΐδεω, καταφρονήσας

gis remorari debet abruptum si cui videbitur dicendi genus.

στασιαζόντων τῶν παράλων καὶ τῶν ἐκ τοῦ πεδίου Ἀθηναίων κ. τ. λ.] Memorantur tres factiones, quibus Pisistrati aetate Attica fuerit divisa, Parali, Pediaei, Diacrii. Vid. veterum scriptorum testimonia apud Meursium in Pisistrat. cap. III, ac potissimum Plut. Solon. cap. 13. 19. pag. 85. 94. Schol. Aristoph. Vesp. 1218. Qui enim Diacrii ab aliis vocantur, Herodoto sunt Hyperacrii; hi favebant liberae rei publicae generi s. democratiae, Pediaei optimatium regimini, Parali mixtum quoddam rei publicae genus sequebantur. Et mirum est, quantopere hae factiones conveniant cum antiqua tribuum divisione terrae Atticae. Namque auctore Polluce (VIII, 9. §. 109. 110) sub Cecrope rege quatuor fuere φῦλαι s. tribus: *Κεκροπὶς, αὐτόχθων, ἀκταία, παραλία*, sub Cranao itidem quatuor nominibus mutatis: *Κραναΐς, Ἀτθὶς μεσόγαια, διακρίς*. Iam tribum *παραλίαν* et *διακρίδα* easdem regiones tenuisse, quas postmodo Parali atque Diacrii, vix dubium; itemque *μεσόγαιαν* eam fuisse, ubi postea habitarint Pediaei; quippe quorum terras arvis ac pascuis conspicuas fuisse narrant Suidas atque Harpocratio. Unde admodum credibile fit, eos ipsos fuisse locupletes indeque nobiles inter Atticae incolas, optimatesque Atticae iure dici posse. Quibus oppositi dicuntur *Diacrii* s., ut Herodotus eosdem appellat, *ὑπερακρίους*, quos montium incolas fuisse ipsum nomen satis indicat. Accedit Dionysius Halic. Antiqq. Romm. I, 13: „ἀρχαϊκὸν τὸ φιλοχωρεῖν ὄρεσιν· ὡς ὑπερακρίους τινὰς Ἀθήνῃσι." Quare Palmerii rationes probare nequeo, *ὑπερακρίους* nomen accepisse statuentis non tam a montibus, in quibus habitaverint, quam ab eo, quod *ὑπὲρ ἄκραν*, i. e. supra Sunium promontorium, sedes habuerint. Vid. Exercitt. in vett. auctt. pag. 3 seqq. Sedes vero Diacriorum a Braurone usque ad Parnesum montem pertinuisse monet Hesychius s. v.; quae ipsa est terrae Atticae pars utique montibus magis obsita, quam Strabo dicit *ὀρεινήν*. Utut est, hi Diacrii erant pauperes, iisque fere conveniunt, qui *θῆτες* vocantur, inferioris illi quidem ordinis, divitibusque aere alieno obnoxii plerumque ac servi propemodum. Unde non mirum democratiae illos favisse; quos inde eum, qui tyrannidem affectaret, potissimum sectari par erat. Nam e huiuscemodi liberi populi statu tyrannidem exsistere solere, nota res. Vide tamen, quod ad Pisistratum attinet, Tittmann. Darstell. d. Griech. Staatsverf. pag. 530 seq. coll. p. 349. Iam tertio loco restant *Parali*, mixtam rei publicae formam praeferentes, neutris addicti; id quod ex vitae genere (nam navigationi et commercio illos deditos fuisse vel inde patet, quod oram maritimam regionesque mari proximas tenebant) optime explicari posse nemo non videt. Hinc quoque iidem coniuncti in Pisistrati rebus reperiuntur eiusdem adversarii cum Pediaeis; quippe rebus suis opibusque adeo atque divitiis timentes a Diacriis s. plebe paupere atque inope. Quam in rem *Cr.* consuli vult Schoemann. de Comit. Athenienss. p. 343 seq. et Platner.: Beiträge z. Kenntniss d. attisch. Rechts. p. 3 sq. 53 sqq. Add. C. F. Hermann. Griech. Staatsalterth. §. 92—93. Plass. l. l. pag. 178.

καταφρονήσας τὴν τυραννί-

Digitized by Google

τὴν τυραννίδα ἤγειρε τρίτην στάσιν. συλλέξας δὲ στασιώτας, καὶ τῷ λόγῳ τῶν ὑπερακρίων προστὰς, μηχανᾶται τοιάδε.
28 τρωματίσας ἑωυτόν τε καὶ ἡμιόνους ἤλασε ἐς τὴν ἀγορὴν τὸ ζεῦγος, ὡς ἐκπεφευγὼς τοὺς ἐχθροὺς, οἵ μιν ἐλαύνοντα ἐς

δα] καταφρονεῖν, quod vulgo est *contemnere*, quodque binis aliis nostri scriptoris locis (I, 66. VIII, 10.) *putandi*, *existimandi* notionem habet, quamvis non sine addita quadam arrogantiae vel contemtus significatione, hoc loco *affectandi* ac *meditandi* notione accipi posse contendunt. Quod cum male haberet Valckenarium, coniecit (pro καταφρονήσας): καὶ φρονήσας, i. e. *etiam tyrannidis occupandae studiosus;* quo sensu φρονεῖν τυραννίδα in Aristophan. Vesp. 505. Neque vero recepit Schweigh., cui καταφρονεῖν h. l. pro verbo simplici φρονεῖν positum videtur, ut καταδοκεῖν pro δοκεῖν, alia id genus. Nec aliter apud Hippocratem καταφρονεῖν, ubi valet *sana mente esse*, *animo quid agitare*. Quae mihi ita probantur, ut aliquam certe contemtus notionem hic quoque adiectam existimem, quam ita expressit Matthiae (Gr. Gr. §. 378. not. 2. pag. 696, ubi vid.): „*mit Verachtung seiner Gegner auf die Alleinherrschaft sinnend.*“ Atque Negris quoque καταφρονήσας exponit: κατὰ φρένα ποιησάμενος τὴν τυραννίδα, ut scilicet eam occuparet. Fr. Hoeger in Actt. philoll. Monacenss. III, 4. p. 486. scribi vult κάρτα φρονήσας. — In seqq. ἤγειρε (*excitavit*) cum Bredovio p. 300. ab ἐγείρω repetendum, neque, ut Dietschio placet (Jahrbb. d. Philol. u. Paedag. LIX. p. 327.), ab ἀγείρω: obstat, quod sequitur συλλέξας δὲ στρατιώτας; nisi bis idem dixisse putetur Noster, quod mihi quidem haud credibile esse videtur.

καὶ τῷ λόγῳ τῶν ὑπερακρίων προστὰς] i. e. *cum oratione persuasisset montanis*, *cum eos verbis adduxisset*, *ut primas ipsi deferrent*. Mavult Dietsch. l. l. haec ita accipere, ut *specie tenus* (τῷ λόγῳ, *zum Schein*, *dem Namen nach*) tantum montanis praefuisse existimetur Pisistratus, qui revera suas tantum res in his spectaverit. Equidem, ut concedo τῷ λόγῳ haud raro sic adhiberi, ubi opponitur τῷ ἔργῳ vel similibus (I, 205. II, 100. VI, 38. VII, 155), ita ab hoc loco id alienum puto, in quo Pisistratus non specie tantum verboque, sed revera montanis sola dicendi vi permotis, ut ipsum sequerentur, praefuisse dicitur. Suave dicendi genus moresque humanos in Pisistrato collaudat Plutarch. in Vit. Solon. cap. 29, ubi vid. plura.

οἵ μιν ἐλαύνοντα ἐς ἀγρὸν ἠθέλησαν ἀπολέσαι δῆθεν] ἐλαύνειν hic absolute, cui paulo ante addiderat τὸ ζεῦγος. Conf. Schaefer. ad Lambert. Bos. Ellipss. L. Gr. pag. 868. coll. pag. 41. — ἐς ἀγρὸν refero ad loca Atticae terrae plana, ubi *Pediaeorum* factio, duce Lycurgo, plurimum valuit. Cum hisce autem proxime contendisse Pisistratum auctor est Aristoteles in Polit. V, 5. Sed *Paralos* fuisse ex Polyaeno (I, 21. §. 3.) quis colligat, ubi Megacles, huius factionis dux, adversarius nominatur Pisistrati, qui ipse pauperum res tuitus sit. Tu vid. supra disputt. — In voce δῆθεν elegans inest ironiae quaedam significatio, hoc fere sensu: „*qui scilicet* (s. ut simulabat) *ipsum in campos proficiscentem interficere voluissent.*“ Sic I, 73. VI, 1. 39. 66. Alia Zeune ad Viger. pag. 499. not. et Matth. Gr. Gr. §. 603. pag. 1210. De ὡς δῆθεν monuit Blomfield. ad Aeschyl. Prometh. 210. Ad argumentum *Cr.* confert similis fraudis ab Ulixe commissae exemplum apud Homer. Odyss. IV, 244. Atque huius ipsius Pisistratum olim admonuit Solon apud Plutarch. Vit. Solon. cap. 30. p. 95 D. Nec dispar est Zopyri fraus apud Herodot. III, 154 seqq. ac Dionysii apud Diodor. Sicul. XXI, 95.

Digitized by Google

ἀγρὸν ἠθέλησαν ἀπολέσαι δῆθεν· ἐδέετό τε τοῦ δήμου φυλακῆς τινος πρὸς αὐτοῦ κυρῆσαι, πρότερον εὐδοκιμήσας ἐν τῇ πρὸς Μεγαρέας γενομένῃ στρατηγίῃ, Νίσαιάν τε ἑλὼν καὶ ἄλλα ἀποδεξάμενος μεγάλα ἔργα. Ὁ δὲ δῆμος ὁ τῶν Ἀθηναίων ἐξαπατηθεὶς ἔδωκέ οἱ τῶν ἀστῶν καταλέξας ἄνδρας τούτους, οἳ δορυφόροι μὲν οὐκ ἐγένοντο Πεισιστράτου, κορυνηφόροι δέ. ξύλων γὰρ κορύνας ἔχοντες εἵποντό οἱ ὄπισθε. συνεπαναστάντες δὲ οὗτοι ἅμα Πεισιστράτῳ ἔσχον τὴν ἀκρόπολιν. ἔνθα δὴ ὁ Πεισίστρατος ἦρχε Ἀθηναίων, οὔτε τιμὰς τὰς ἐούσας συνταράξας, οὔτε θέσμια μεταλλάξας· ἐπί τε τοῖσι

εὐδοκιμήσας ἐν τῇ πρὸς Μεγαρέας γενομένῃ στρατηγίῃ] Pertinet hoc inprimis ad expeditionem de recuperanda Salamine, quam Megarenses tenebant, susceptam, in qua praeter Solonem Pisistrati etiam fit mentio apud Plutarch. Vit. Solon. cap. 8. pag. 82. Sed hunc Pisistratum tyranni avum fuisse, neque ipsum tyrannum, adnotat Westermannus chronologicis rationibus potissimum commotus, quum expeditio contra Megarenses suscepta sit Olymp. XLIV, 1. sive 604 ante Chr. n. (vid. Fischer Zeittaf. p. 109): quo tempore Pisistratus tyrannus, quem natum vulgo ponunt Olymp. XLVI, 1. sive 596 ante Chr. n. (vid. Fischer. p. 113.), nondum natus fuerit. Sed quum postea Athenienses a Megarensibus victi iterum Nisaeam amisisse dicantur a Plutarcho Vit. Sol. cap. 12., poterunt Pisistrati tyranni merita ad Nisaeae recuperationem, quae certe post annum 596 ante Chr. n. facta est, spectare, praesertim si Pisistratum vel ante hunc ipsum annum natum fuisse ponamus.

Nisaea Megarae est portus, qui longis moenibus cum ipsa urbe est coniunctus. Vid. Thucydid. I, 103. Plura Kruse Hellas II, 1. p. 385 seqq. coll. 362. et Reinganum: Das alte Megaris. Berolin. 1825. Veterum scriptorum ac recentiorum locos dabit Forbiger. Handb. d. alt. Geogr. III. p. 959. reliquias quasdam urbis adhuc superesse monens eo loco, cui nunc nomen *Dodeka Ecclesia*. — Retinui *Νίσαιαν*, cum unus cod. exhibeat *Νίσσαιαν*, quod falsum esse monet Bredov. p. 97, Herodoteis locis III, 106. VII, 40. IX. 20. allatis.

ἔδωκέ οἱ τῶν ἀστῶν καταλέξας ἄνδρας τούτους] Quos quinquaginta numero primum fuisse narrat Plutarch. Vit. Solon. 30, dein auctos esse a Pisistrato, permittente aut connivente populo. Trecentos fuisse auctor est Polyaenus in Strateg. I, 21. §. 3. *κορυνηφόροι* diserte hic distinguuntur ab iis, qui appellantur *δορυφόροι* (*hasta armati, hastam gestantes*) nomine de regiis satellitibus usitato indeque apud liberas civitates invidioso; vid. I, 8. *κορυνηφόροι* vocantur a clava, qua armati sunt tanquam milites. Alias sunt servi pedum pastorale s. baculum rusticum gestantes. De quibus praeter Athen. XII. p. 410. 504. Schweigh. *Cr.* consuli vult Ruhnken. ad Timaei Lexic. Platon. pag. 214. et nott. ad Cicer. de Divinat. I, 17. pag. 85.

ἐπί τε τοῖσι κατεστεῶσι ἔνεμε τὴν πόλιν κ. τ. λ.] Haec verba ex antecedentibus facile explicari poterunt. Nam Pisistratus magistratus atque honores lege constitutos nullos perturbavit aut sustulit (*οὔτε τιμὰς τὰς ἐούσας συνταράξας*) neque ullas mutavit leges (eas scil., quae a Solone latae erant: *οὔτε θέσμια μεταλλάξας*), sed iis, quae in re publica constituta erant, optime servatis civitatem moderatus est imperiumque administravit. Atque

Digitized by Google

κατεστεῶσι ἔνεμε τὴν πόλιν, κοσμέων καλῶς τε καὶ εὖ. *Μετὰ* 60
δὲ οὐ πολλὸν χρόνον τὠυτὸ φρονήσαντες οἵ τε τοῦ Μεγακλέους στασιῶται καὶ οἱ τοῦ Λυκούργου ἐξελαύνουσί μιν. οὕτω μὲν Πεισίστρατος ἔσχε τὸ πρῶτον Ἀθήνας, καὶ τὴν τυραννίδα οὔκω κάρτα ἐρριζωμένην ἔχων ἀπέβαλε. οἱ δὲ ἐξελάσαντες

declarant verba: *ἐπὶ τοῖσι κατεστεῶσι* (ubi *ἐπὶ* eo sensu, quo cap. seq. *ἐπὶ τῇ τυραννίδι*), Pisistratum urbi praefuisse, servata ea, quae fuit constituta, re publica nec turbatis legibus aut magistratibus. Haud aliter *τὰ καθεστεῶτα* de legibus et institutis dicuntur, quae valent in re publica, apud Demosthen. in Leptin. §. 17. pag. 462 R. Plat. De Legg. VII. p. 798 B. Polyb. II, 21, 3., atque *οἱ νόμοι καθεστεῶτες* in Sophocl. Antig. 1031 Both. Ipse Noster I, 65. dixit *τὸν νῦν κατεστεῶτα κόσμον Σπαρτιήτῃσι*, i. e. *ordinem* s. *statum rei publicae*, qui nunc apud Spartanos obtinet. De Pisistrato leges et instituta civitatis observante quod Herodotus scribit, idem testatur Plutarch. Vit. Solon. cap. 31, ubi Pisistratum ipsum caedis reum scribit in Areopago causam dixisse. Add. Aristotel. Polit. V, 12. Quae cum ita sint, Pisistratus Soloni utique scribere potuit (vid. Diogen. Laert. I, 53.), se, quamvis tyrannus habeatur, nihil tamen, *praeter dignitatem et honorem*, a reliquis civibus differre, iis solis contentum, quae priorum etiam regum fuerint munia (*τὰ ῥητὰ γέρα*). Nam apud priscos Graecos, teste Thucydide I, 13, hereditaria fuerunt regna *ἐπὶ ῥητοῖς γέρασι*, i. e. *certis conditionibus honoribusque regi constitutis;* quibus ipsis legitimi principes distinguerentur ab iis, qui per vim civibus illatam bellique iure regnum acquisiverint, quos tyrannos vulgo dicunt. In quorum numero ne haberetur Pisistratus, in imperio administrando nil ille sibi sumsit nisi quae regibus legitimis, re publica integra, olim concessa et tributa fuerunt. „Verba *ἐπὶ τοῖσι κατεστεῶσι* hinc vert. *mit Erhaltung und Schonung der bestehenden Verfassung*. Plura Lambert. Bos. Observv. critt. cap. 3. Herald. in Salmas. Obss. ad Ius Att. et Rom. V, 14. §. 9. Fundus locutionis quodammodo Homericum illud (Odyss. VII, 150. ibiq. Eustath. pag. 278 Bas.):

— *γέρας δ' ὅ τι δῆμος ἔδωκεν.*“

Cr. In quibus verbis Ulixes de Phaeacum proceribus *γέρας* fundis regi a populo concessis intelligit Tittmann. (Darstell. d. Griech. Staatsverf. pag. 73.), qui idem Thucydidis verba supra prolata *ἐπὶ ῥητοῖσι γέρασι* ad regnum reditus, minime vero, ut vulgo fit, ad iura muneraque eorum refert (p. 68. not. 69. l. l.). Quae mihi certe non persuasit.

ἔνεμε τὴν πόλιν] In Aldina *ἔμενε*, quod Reiskius praefert, de legibus intelligens, quibus Pisistratus steterit, haud mutatis. Plutarch. l. l. de Pisistrato: *ἐφύλαττε γὰρ τοὺς πλείστους νόμους τοῦ Σόλωνος, ἐμμένων πρῶτος αὐτὸς καὶ τοὺς φίλους ἀναγκάζων*. Plura de hoc verbo collegi ad Philopoemen. pag. 10. 11. Quae tamen minime eo valent, ut Herodoteam lectionem vulgatam loco moveant, in qua *νέμειν* de regimine urbis dictum, ut V, 29. 71. 92. etc. — Ad vim verbi *κοσμέων* faciunt, quae ad I, 65. de voce *κόσμος* annotata leguntur.

Cap. LX.

ἐξελαύνουσί μιν] Quod quo tempore probabiliter sit factum, supra indicavimus. Eiecti Pisistrati bona publicata, verum a nemine praeter Calliam emta esse narrat Herodotus VI, 121. Alia veterum testimonia collegit Meursius in Pisistrat. cap. 4. coll. Plass l. l. I. p. 192 seq.

Digitized by Google

Πεισίστρατον, αὖτις ἐκ νέης ἐπ' ἀλλήλοισι ἐστασίασαν. περιελαυνόμενος δὲ τῇ στάσει ὁ Μεγακλέης ἐπεκηρυκεύετο Πεισιστράτῳ, εἰ βούλοιτό οἱ τὴν θυγατέρα ἔχειν γυναῖκα ἐπὶ τῇ τυραννίδι. ἐνδεξαμένου δὲ τὸν λόγον καὶ ὁμολογήσαντος ἐπὶ τούτοισι Πεισιστράτου, μηχανῶνται δὴ ἐπὶ τῇ κατόδῳ πρῆγμα εὐηθέστατον, ὡς ἐγὼ εὑρίσκω, μακρῷ, ἐπεί γε ἀπεκρίθη ἐκ

αὖτις ἐκ νέης ἐπ' ἀλλήλοισι ἐστασίασαν] *ἐκ νέης*, *de novo*, ubi supplent *ἀρχῆς* a Plutarcho de Sollert. Animal. p. 959. additum; vid. Lambert. Bos. de Ellips. p. 42.

ἐπ' ἀλλήλοισι] *adversus se invicem;* ubi praepositionem non quartus, sed tertius casus sequitur, poetarum fere ex more, de quo Blomfield. ad Aeschyl. S. c. Th. vs. 1. Herodot. I, 61: *μαθὼν δὲ ὁ Πεισίστρατος τὰ ποιεύμενα ἐπ' ἑωυτῷ*. Plura vid. ad IV, 80.

περιελαυνόμενος δὲ τῇ στάσει ὁ Μεγακλέης] *περιελαυνόμενος* est: *agitatus*, *vexatus*, *circumactus*. Unde nec Stephanus aberravit a sensu, vertens: *fatigatus*, nec Gronovius vertens: *obsessus*. *στάσει* et hoc loco et I, 150. 173. intactum reliqui nec minus opinor Herodoteum, quam quod libris certe invitis recentt. edd. praeeunte Bredov. p. 266 seq. posuerunt *στάσι*. Idem feci I, 61 *δόσει* relinquens, ubi recentt. *δόσι*.

εἰ βούλοιτό οἱ τὴν θυγατέρα ἔχειν γυναῖκα ἐπὶ τῇ τυραννίδι] Verba *οἱ τὴν θυγατέρα* verte: *suam ipsius* (Megaclis) *filiam*, quemadmodum apud Pindarum Ol. I, 91. *τάν οἱ πατὴρ ὑπερκρέμασε καρτερὸν αὐτῷ λίθον*, quamquam hic aliam quoque interpretandi rationem propositam esse haud sum nescius. Conf. supra I, 34: *μή τι οἱ κρεμάμενον τῷ παιδὶ ἐμπέσῃ*, ubi vid. nott. Nomen filiae tacet Herodotus. Sed ex Suida (s. v. *Ἐγκεκοισυρωμένην*) et Schol. ad Aristoph. Nub. 49. colligunt, eam dictam fuisse *Κοισύραν*. De quo equidem litem non movebo. Verba *ἐπὶ τῇ τυραννίδι* iam contendimus cum iis, quae I, 59. fin. leguntur: *ἐπὶ τοῖσι κατεστεῶσι*. Est enim *ἐπὶ* in his conditionale, ut paulo post in verbis *ἐπὶ τούτοισι* et I, 141. 160, alibi. Unde *ἐπὶ τῇ τυραννίδι* erit: „*sub conditione tyrannidis*, s. *ea conditione inita*, *ut pro Megaclis filia in matrimonium ducta Pisistratus tyrannidem acciperet.*" Vid. Matth. §. 585, *β*. p. 1165. Quod sequitur *ἐπὶ τῇ κατόδῳ* est: *reditus causa* s. *quo ille reduceretur;* uti supra I, 41: *ἐπὶ δηλήσει*. — Mox *πρᾶγμα εὐηθέστατον* est res *stultissima*, *ineptissima*. Vocem *εὐήθης* hac significatione Plato potissimum frequentavit. Conf. Ruhnken. ad Tim. Lex. Plat. p. 132. et vid. Herodot. II, 45.

ἐπεί γε ἀπεκρίθη ἐκ παλαιτέρου τοῦ βαρβάρου ἔθνεος τὸ Ἑλληνικὸν] Multum hic libri variant; plures exhibent: *τὸ βάρβαρον ἔθνος τοῦ Ἑλληνικοῦ*, unus *τὸ βαρβαρικὸν ἔθνος τοῦ Ἑλληνικοῦ*, unus *ἔθνεος τοῦ βαρβάρου τὸ Ἑλληνικόν*, alii denique *τοῦ βαρβάρου ἔθνεος τὸ Ἑλληνικόν*, quod ipsum Schweigh. et Gaisf. placuit. Nos cum Matth. olim retinendam censebamus priorum editt. lectionem: *τοῦ βαρβαρικοῦ ἔθνεος τὸ Ἑλληνικόν*, his potissimum permoti rationibus, quod de iis, quae nec Graeca sunt nec ad Graeciam pertinent adeoque Graecis opponuntur (ut hoc fere loco), subinde invenitur *βαρβαρικὸς*, cum *βάρβαρος* locum habeat, ubi de moribus sermo atque institutis. De quo, monente *Cr.*, consulatur Schaefer. in Melett. critt. pag. 40, cui add. Hemsterhus. ad Xenophont. Ephes. pag. 180 ed. Locell. Nunc tamen Gaisfordium sequi malui, tum propter librorum scriptorum atque editionum auctoritatem, tum quod illud discrimen inter *βαρβαρικὸς* et *βάρβαρος* vix ubique servatur. Ita in Platonis loco, quem *Cr.* adscripsit, Politic. p. 262 s. p. 257 Bekk. sibi

Digitized by Google

παλαιτέρου τοῦ βαρβάρου ἔθνεος τὸ Ἑλληνικὸν, ἐὸν καὶ δεξιώτερον, καὶ εὐηθίης ἠλιθίου ἀπηλλαγμένον μᾶλλον, εἰ καὶ τότε γε οὗτοι ἐν Ἀθηναίοισι, τοῖσι πρώτοισι λεγομένοισι εἶναι Ἑλλήνων σοφίην, μηχανῶνται τοιάδε. Ἐν τῷ δήμῳ τῷ Παιανιέϊ ἦν γυνὴ, τῇ οὔνομα ἦν Φύη, μέγαθος ἀπὸ τεσσέρων πη-

opponitur τὸ Ἑλληνικὸν (sc. γένος) atque τὸ βάρβαρον. Est vero haec nostri loci sententia: „illos tale consilium de reducendo Pisistrato cepisse, longe omnium, ut Herodoto videtur, ineptissimum, si quidem ex antiquiore iam aevo Hellenes prae barbaris nationibus excellerent, tum dexteritate ingenii, tum eo quod a ridicula (barbarorum) stultitia magis remoti essent, atque nunc ipsi Athenienses, qui sapientia vel reliquis Hellenibus praestare dicerentur, tale quid comminiscerentur, quo utique rudes gentes ac barbarae fere decipi potuerint, minime vero culti Graeci Graecorumque vel cultissimi Athenienses decipi debebant.“ Ut enim Graeci barbaris, ita Graecis cunctis Athenienses praestare sibi videbantur sapientia omnique ingenii cultu, reliquae Graeciae se magistros esse iactantes. Unde Athenarum urbem Pericles dixit τῆς Ἑλλάδος παίδευσιν, Thucydid. II, 41. De quo dicto plura *Cr.* ad oration. de civitat. Athen. pag. 56 ed. sec. (Opuscc. selectt. p. 110.) Conf. quoque Isocrat. De pace §. 52. p. 170 Aristoph. Rann. 1115 seq. Equidem me continebo in uno Dicaearchi loco, qui ex Herodoteo expressus videatur, p. 10 (in Creuz. Melett. III. pag. 183): τὸ καθόλου δ' ὅσον αἱ λοιπαὶ πόλεις πρός τε ἡδονὴν καὶ βίον διόρθωσιν τῶν ἀγρῶν διαφέρουσιν, τοσοῦτον τῶν λοιπῶν πόλεων ἡ τῶν Ἀθηναίων παραλλάττει. „Add. Olympiod. ad „Platon. Alcib.: πάτριον γὰρ Ἀθη„ναίοις σοφίᾳ νικᾶν (p. 12. 144. „168) et quae ad Homer. Odyss. „XXI, 107 (ubi Telemachus Pene„lopen matrem Graecis mulieribus „omnino praestare dicit) tum alia „adscripsit Eustath. pag. 752, 16 „Bas., tum vero etiam haec: εἰ „τοίνυν πρὸς μὲν τὰς βαρβάρους „ἀσύγκριτος ὡς Ἑλληνὶς αὕτη, τῶν „δὲ Ἑλληνίδων οὐδεμία ἐστὶ κατ' „αὐτὴν, πασῶν λοιπῶν ὑπερκεῖ„σθαι λέγοι ἂν ὁ παῖς.“ *Cr.*

καὶ εὐηθίης ἠλιθίου ἀπηλλαγμένον μᾶλλον] Ad locutionem conf. Plutarch. Cimon. 4. p. 110: δεινότητός τε καὶ στωμυλίας Ἀττικῆς ὅλως ἀπηλλάχθαι. Ad structuram grammaticam *Cr.* laudat Schaeferi observationem ad Apollon. Rhod. schol. p. 165 de coniunctione participii ὤν cum alio participio. Nostro tamen in loco hanc structuram minus habere offensionis, quam in aliis illic laudatis, minime fugit ipsum virum doctum. — εὐηθίης in εὐηθείης mutatum vult Bredov. p. 187.

ἦν γυνὴ, τῇ οὔνομα ἦν Φύη κ. τ. λ.] Scripsi cum recentt. editt. μέγαθος pro μέγεθος, quod codd. uno excepto omnes afferunt. Tu conf. Bredov. p. 144 seq., qui omnes locos congessit. Ipsa vero mulieris magnitudo, si Graecam mensuram cum nostra comparaveris, ascendit, auctore R. Iacobs in Diss. de mensuris Herodoti (Berol. 1841) p. 7, ad sex propemodum pedes Rhenanos, sive accuratius ad 5′ 8,5″ Rhen. Ad loci argumentum pertinent duo alii loci, alter Athenaei XIII, 9. pag. 609, alter Hermogen. de invent. I, 42, ubi Phylarchus et Clidemus citantur auctores (cf. Clidemi frgmm. p. 46 ed. Lenz. et Siebel.). Alios locos cum hisce una congessit Meursius in Pisistrat. cap. 4. Hinc enim discimus, hanc mulierem et perpulcram fuisse, et filiam Socratis cuiusdam, coronas vendentem, posteaque nuptam Hipparcho Pisistrati filio. — Quae sequuntur, paulo aliter traduntur a Polyaeno Strategg. I, 21, 1. Namque antea iam adversarios, pace

χέων ἀπολείπουσα τρεῖς δακτύλους καὶ ἄλλως εὐειδ
τὴν γυναῖκα σκευάσαντες πανοπλίῃ, ἐς ἅρμα ἐ
καὶ προδέξαντες σχῆμα, οἷόν τι ἔμελλε εὐπρεπέσ
σθαι ἔχουσα, ἤλαυνον ἐς τὸ ἄστυ, προδρόμους
πέμψαντες, οἳ τὰ ἐντεταλμένα ἠγόρευον ἐς τὸ
νοι, λέγοντες τοιάδε· Ὦ Ἀθηναῖοι, δέκεσθε ἀγ
σίστρατον, τὸν αὐτὴ ἡ Ἀθηναίη τιμήσασα ἀνθρ
κατάγει ἐς τὴν ἑωυτῆς ἀκρόπολιν. Οἱ μὲν δὴ
τέοντες ἔλεγον· αὐτίκα δὲ ἔς τε τοὺς δήμους φάτις ἀπίκετο,
ὡς Ἀθηναίη Πεισίστρατον κατάγει· καὶ οἱ ἐν τῷ ἄστεϊ πει- 29

inita, urbem tradit concessisse Pisistrato, „qui conscenso curru feminam magnam et venustam propter se constituit nomine Phyam, armis Palladis ornatam, opinionem movens, quod Minerva ducem Pisistratum sine periculo immiserit: atque sic Atheniensium tyrannidem occupavit.“ Quae ipsa veriora videntur Plassio (l. l. p. 193), famâ post tradita et, ut fieri solet, aliter etiam conformata et ab Herodoto talium rerum curioso arrepta. Equidem in his plus fidei me habere confiteor Herodoto, in cuius narratione ac iudicio Grote (l. l. IV. p. 141) recte sibi reperisse visus est initia quaedam criticae artis ab Herodoto exercitae simulque indicia mutationis illius in Graecorum animis totaque sentiendi ratione factae Herodoti aetate, qui ipse de iis, quae Pisistrati aequales prae se ferre vix ausi essent, eum in modum elocutus est fraudemque ac deceptionem tam aperte declaravit. Mulierem vero illam Phyam quod nostra aetate exstiterunt, qui cum Ioanna illa Aurelianensi in Gallorum rebus celebratissima componerent, parum recte hi fecisse videntur, ut bene annotavit Iacob in nott. ad Langii librum: „Vermischte Schriften“ p. 288.

προδέξαντες σχῆμα οἷόν τι κ. τ. λ.] Vix opus emendationibus, quales sunt *προσάψαντες* s. *προσδήσαντες* (IV, 195. VI, 119); recteque verbum *προδέξαντες* (pro vulgari forma *προδείξαντες*) tuitus est Wesselingius explicans: „*ostentarunt ergo magnificam illam speciem, ut incautos fallerent.*“ Schwgh.; qui et ipse vulgatam tenet, aliter eam in interpretatione expressit: „*in currum sustulissent edoctam prius eum adsumere vultus corporisque habitum, quo maxime decora esset adparitura.*“ Ad sensum non male; namque *προδέξαντες* vix aliud esse videtur, quam: *eique* (cum) *indicassent talem habitum ac speciem, qua assumta formosissima videretur*. Scripseram haec, cum a viro docto quodam in Ephemerid. Halenss. 1828. nro. 64. p. 519 locum sic explicatum invenirem: „*προδέξαντες σχῆμα οἷόν τι* (*ὡς*) *εὐπρεπέστατον ἔχουσα ἔμελλε φανέεσθαι*, *prius monstraverant habitum qualem* (*tanquam*) *maxime decorum habens appařitura esset; sie hatten ihr eine Haltung gezeigt, in der sie, wie man erwartete, als in der schönsten erscheinen würde.*“ — Paulo ante *ἐς ἅρμα ἐσβιβάσαντες* est: „*cum in currum imposuissent illam.*“ Confert *Cr.* Hemsterh. ad Lucian. II. p. 238.

αὐτίκα δὲ ἔς τε τοὺς δήμους φάτις ἀπίκετο] *φάτις* hic est: *rumor*, *fama*, coll. infra II, 102. Aliis locis dicitur *λόγος*, *μῦθος*, alia id genus, de quibus Creuzerus in: Histor. Kunst der Griech. p. 178 seq. (p. 136 ed. sec.).

καὶ οἱ ἐν τῷ ἄστεϊ πειθόμενοι] *οἱ*, quod plerumque deest, adscitum e quibusdam libris, in quibus lineae suprascriptum legitur. Namque articulo hic plane oratio carere nequit. *πειθόμενοι* perperam

Digitized by Google

θόμενοι τὴν γυναῖκα εἶναι αὐτὴν τὴν θεὸν, προσεύχοντό τε τὴν ἄνθρωπον, καὶ ἐδέκοντο τὸν Πεισίστρατον.

61 Ἀπολαβὼν δὲ τὴν τυραννίδα τρόπῳ τῷ εἰρημένῳ ὁ Πεισίστρατος, κατὰ τὴν ὁμολογίην τὴν πρὸς Μεγακλέα γενομένην γαμέει τοῦ Μεγακλέους τὴν θυγατέρα. οἷα δὲ παίδων τέ οἱ ὑπαρχόντων νεηνιέων, καὶ λεγομένων ἐναγέων εἶναι τῶν Ἀλκμαιωνιδέων, οὐ βουλόμενός οἱ γενέσθαι ἐκ τῆς νεογάμου γυναικὸς τέκνα, ἐμίσγετό οἱ οὐ κατὰ νόμον. τὰ μέν νυν πρῶτα ἔκρυπτε ταῦτα ἡ γυνή· μετὰ δὲ, εἴτε ἱστορεύσῃ εἴτε καὶ οὔ, φράζει τῇ ἑωυτῆς μητρὶ, ἡ δὲ τῷ ἀνδρί. τὸν δὲ δεινόν τι ἔσχε, ἀτιμάζεσθαι πρὸς Πεισιστράτου. ὀργῇ δὲ, ὡς εἶχε, καταλλάσσετο τὴν ἔχθρην τοῖσι στασιώτῃσι. μαθὼν δὲ ὁ Πεισίστρατος τὰ ποιεύμενα ἐπ' ἑωυτῷ ἀπαλλάσσετο ἐκ τῆς χώρης τὸ παράπαν. ἀπικόμενος δὲ ἐς Ἐρέτριαν ἐβουλεύετο ἅμα τοῖσι παισί. Ἱππίεω δὲ γνώμην νικήσαντος, ἀνακτᾶσθαι ὀπίσω τὴν τυραν-

a librariis in pluribus codd. mutatum in πυθόμενοι; „namque," ut Wesselingii utar verbis, „ut mulierem pro dea adorarent, incessere animos *persuasio* debuit *divinitatis*."

Cap. LXI.

γαμέει τοῦ Μεγακλέους τὴν θυγατέρα] *γαμέει* in activo, ut de *viro*, cum in medio plerumque de foemina dicatur, *quae se* (in matrimonium) *duci patitur*, seu *viro nubit*. Citat *Cr*. Odyss. XI, 273 ibiq. Eustath. p. 434, 46 Basil. et Thom. Magistr. pag. 191 s. v. γῆμαι.

λεγομένων ἐναγέων εἶναι τῶν Ἀλκμαιωνιδέων] Appellationem ἐναγέων ipse Noster explicat V, 70, ubi vid.

ἐμίσγετό οἱ οὐ κατὰ νόμον] Apud Ulpianum in Demosth. Midian. hac de re referentem legimus: χρώμενος αὐτῇ παρὰ φύσιν, ubi uterque scriptor rem turpem indicare quam explicare maluit. Pertinet enim hoc ad vitium istud, quo viri sequioris sexus vices subeunt, pathici inde dicti. Nec alio modo hic feminâ, quam pathico, usus videtur Pisistratus. Conf. C. G. Stark. in Prolus. de νούσῳ θηλείᾳ apud Herodot. Ien. 1827. pag. 5.

τὸν δὲ δεινόν τι ἔσχε, ἀτιμάζεσθαι] Ad locutionem conf. Pausan. IV, 25. §. 1, ubi nostri loci haud immemor fuit Siebelis.

ὀργῇ δὲ, ὡς εἶχε] Eadem locutio I, 114, cuius loci si memor fuisset Schaeferus, non scripsisset ὀργῆς δὲ ὡς εἶχε, sed distinctionem posuisset post δὲ, qualem nunc additam videmus. Ut enim dicitur ὡς ὀργῆς ἔχειν (cf. Matth. §. 337. p. 643 seq.), ita nec dativus, quo hic ratio s. modus exprimitur, quidquam habet, quo offendaris. — Mox στασιώτῃσι in aliquot libris mutatum in στρατιώτῃσι, haud rara confusione, de qua Wesseling. ad h. l. *τὰ ποιεύμενα ἐπ' ἑωυτῷ* sunt ea, *quae contra ipsum* agerentur: cf. nott. ad I, 60 et Kuehner. Gr. Gr. §. 612.

ἀπικόμενος δὲ ἐς Ἐρέτριαν] Intelligenda est Euboica Eretria, cum ex Euboea profectus Pisistratus denuo invaderet Atticam, auctore Polyaeno Strateg. I, 21. §. 1.

Ἱππίεω δὲ γνώμην νικήσαντος] Aliquot libri γνώμῃ, quod alter locus III, 82 forsan firmare possit. Nec minus tamen γνώμην νικᾶν, alia id genus dici vere monuit Wes-

Digitized by Google

νίδα, ἐνταῦθα ἤγειρον δωτίνας ἐκ τῶν πολίων, αἵ τινές σφι προηδέατό κού τι. πολλῶν δὲ μεγάλα παρασχόντων χρήματα Θηβαῖοι ὑπερεβάλοντο τῇ δόσει τῶν χρημάτων. μετὰ δὲ, οὐ πολλῷ λόγῳ εἰπεῖν, χρόνος διέφυ, καὶ πάντα σφι ἐξήρτυτο ἐς τὴν κάτοδον. καὶ γὰρ Ἀργεῖοι μισθωτοὶ ἀπίκοντο ἐκ Πελοποννήσου· καὶ Νάξιός σφι ἀνὴρ ἀπιγμένος ἐθελοντὴς, τῷ οὔνομα ἦν Λύγδαμις, προθυμίην πλείστην παρείχετο, κομίσας
62 καὶ χρήματα καὶ ἄνδρας. Ἐξ Ἐρετρίης δὲ ὁρμηθέντες διὰ ἑνδεκάτου ἔτεος ἀπίκοντο ὀπίσω. καὶ πρῶτον τῆς Ἀττικῆς

selingius tum ad h. l. tum ad Diodor. Sic. XI, 26.

αἵ τινές σφι προηδέατό κού τι] Tres libri *προηδέατο* sine iota subscripto, alii *προειδέατο*. Nos recentt. editt. secuti sumus, cum *προῃδέατο* descendat a verbo *προαιδέομαι*, i. e. „*reverentiam ob acceptum ante beneficium et gratum animum testor*," ut III, 140. Intelliguntur enim Pisistratidae dona sibi collegisse ab iis urbibus, quae, beneficiis ante acceptis devinctae illis, nunc eosdem hic muneribus quodammodo remunerantur. Eodem fere sensu *προτιμᾶν* notavit Seguar. ad Clement. Alex. Quis div. etc. pag. 368, quem locum adscripserat *Cr.* *προηδέατο*, quod in quibusdam legitur, Gronovius ducit a verbo *προήδομαι*, hoc sensu: „*quae ipsis nonnihil ante placuerant.*" Sed iure hoc displicuit Wesselingio, quem vide sis in Dissertat. Herodot. cap. XI. p. 178., itemque displicuit Bredovio, qui cum hic de imperfecto verbi *προαιδέομαι* agatur augmentumque in talibus verbis ab Herodoto negligatur, rescribi iubet *προαιδέατο*, pag. 310. 331. Minus recte de plusquamperfecto cogitaverat Grashof in Schulzeitung 1832. pag. 964., quamquam ad plusquamperfecti significationem ita imperfectum accedere, ut praesens ad perfecti vim, ex ipsa verbi notione recte concludit Bredov., qui hunc locum ita reddit: „*quae urbes iis referendam quandam gratiam debebant.*" — Ad *ἀγείρειν* (stipem *colligere*, *mendicare*) *Cr.* confert. Ruhnken. ad Timaei Lex. Platon. pag. 10 et Eustath. ad Odyss. XIX, 284 (p. 697 supra ed. Bas.), ubi de *ἀγυρτάζειν*, *συναγείρεσθαι* et *πτωχεύειν*.

οὐ πολλῷ λόγῳ εἰπεῖν] i. e. *ut paucis absolvam*, *tempus praeterlapsum est* (s. tempore interiecto) *et omnia ipsis ad reditum parata sunt.* De locutione conf. II, 25. 53. 134, ne plura. Verba *χρόνος διέφυ* poetici quid sonare videntur, cum nihil aliud indicent, nisi: *tempus est interiectum*, ubi plerumque Noster utitur verbo *διέρχεσθαι* ac similibus. — De *Lygdamo*, quem Naxi tyrannum vocat Polyaenus Strateg. I, 23. §. 2, vid. infra I, 64. et conf. Grueter: De Naxo insula (Hal. 1833) p. 30 seq.

CAP. LXII.

διὰ ἑνδεκάτου ἔτεος] i. e. *undecimo anno* vel potius *intra undecimum annum*, ex eo scilicet tempore, quo Athenis erant pulsi. Quare Voemel. in programm. ad I, 30. 59 laudato reddit (p. 14): *per undecimum annum*, i. e. *post decem annos* (sc. exactos). Minus recte opinor Schultz. in Apparat. criticc. Specim. II. p. 7: *post undecim annos* s. *undecimo anno* (fere) *exacto*, itemque Matthiae Gr. Gr. §. 580, e. pag. 1150: *eilf Jahre nachher*, praepositionem *διὰ* ad temporis intervallum indicandum referens. Nam *διὰ* (ut Fischer. ait ad Weller. III, b. p. 168) numeralibus et genitivis nominum temporis iunctum explicari debet ita, ut id, quod fieri factumque esse dicatur, fieri factumque existimetur eo tempore,

Digitized by Google

ἴσχουσι Μαραθῶνα. ἐν δὲ τούτῳ τῷ χώρῳ σφι στρατοπεδευομένοισι οἵ τε ἐκ τοῦ ἄστεος στασιῶται ἀπίκοντο, ἄλλοι τε ἐκ τῶν δήμων προσέῤῥεον, οἷσι ἡ τυραννὶς πρὸ ἐλευθερίης ἦν ἀσπαστότερον. οὗτοι μὲν δὴ συνηλίζοντο. Ἀθηναίων δὲ οἱ ἐκ τοῦ ἄστεος, ἕως μὲν Πεισίστρατος τὰ χρήματα ἤγειρε, καὶ μεταῦτις ὡς ἔσχε Μαραθῶνα, λόγον οὐδένα εἶχον. ἐπεί τε δὲ ἐπύθοντο ἐκ τοῦ Μαραθῶνος αὐτὸν πορεύεσθαι ἐπὶ τὸ ἄστυ, οὕτω δὴ βοηθέουσι ἐπ' αὐτόν. καὶ οὗτοί τε πανστρατιῇ ἤϊσαν ἐπὶ τοὺς κατιόντας· καὶ οἱ ἀμφὶ Πεισίστρατον, ὡς ὁρμηθέντες ἐκ Μαραθῶνος ἤϊσαν ἐπὶ τὸ ἄστυ, ἐς τὠυτὸ συνιόντες ἀπικνέονται ἐπὶ Παλληνίδος Ἀθηναίης ἱρὸν, καὶ ἀντία ἔθεντο τὰ

intra id tempus, quod nominatur. — De argumento conf. nott. ad I, 59.

οἷσι ἡ τυραννὶς πρὸ ἐλευθερίης ἦν ἀσπαστότερον] De usu praepositionis πρὸ conf. Kuehner Gr. Gr. §. 597 et quae similia affert Iacobs ad Aelian. N. A. III, 23. Pro οἷσι Struve Specim. Quaest. I. p. 23 scribendum censet τοῖσι. Sed libri refragantur, quorum auctoritati in his nonnihil tribuendum censemus.

καὶ οὗτοί τε πανστρατιῇ ἤϊσαν] Vulgo ἤσαν, cuius loco alii ᾖσαν, quod nuperrimi editores mutarunt in ἤϊσαν, in Herodoto unice ferendum, ut monstrant allata a Bredov. p. 409. — κατιόντας in seqq. Noster eos dicit, *qui ab exsilio redeant vel reditus viam sibi parent.* Cf. III, 45. IV, 3. V, 62. IX, 26.

ἐς τὠυτὸ συνιόντες] i. e. *congressi eundem in locum cum iis, qui ex urbe obviam ierant*, s. *occurrentes eodem in loco* etc. Distinctionem, quae olim post συνιόντες inveniebatur, cum Gaisf. posuimus post ἄστυ. Cum quo eodem in seqq. dedimus ἀπικνέονται et ἔθεντο pro eo, quod Aldina exhibet ἀπικνέεται et ἔθετο, quodque nuper defendit Hermann. ad Viger. pag. 700, qui, distinctione post συνιόντες revocata, ad verba ἀπικνέεται et ἔθετο supplet ὁ Πεισίστρατος. Id quod speciosius quam verius videtur. — οἱ ἀμφὶ Πεισίστρατον intelligo *de Pisistrato ipso una cum ipsius asseclis.* Conf. Kuehner Gr. Gr. §. 474, d.

ἀπικνέονται ἐπὶ Παλληνίδος Ἀθηναίης ἱρὸν] Est templum *Minervae*, quae *Pallenensis* vocatur e loco ipso, ubi templum est exstructum et ubi dea colitur. Nam *Pallene* pagi Attici est nomen, qui prope Acharnas fuisse videtur, observante Kruse (Hellas II, 1. pag. 290) atque Leake (Die Demen Attica's p. 40 e vers. Westermann.), qui intra Pentelicum montem et Hymetti radices septentrionales hunc pagum ponit. Ad Antiochidem pertinebat ille tribum, cuius aeque ac deae inde cognominatae aliquoties apud veteres fit mentio. Conf. Boeckh. Inscr. Corp. I. 3. p. 907. Splendidum fuisse templum donariisque multis ornatum inde colligo, quod peculiaris Themisonis exstabat de his liber, qui inscribebatur Παλληνὶς, teste Athenaeo VI, 26. pag. 234 F seq., ubi vid. Schweigh. Tom. III. pag. 358 Annott. Adde C. O. Müller: Kleine deutsche Schrift. II. p. 151 seq.

ἀντία ἔθεντο τὰ ὅπλα] Vulgo vertunt: „*castra ex adverso posuerunt.*“ Nec aliter Negris, Herodotea sic Graece exponens: ἐστρατοπέδευσαν κατ' ἀντικρὺ τοῦ ναοῦ. Accuratius opinor: „*ibique in aciem constiterunt.*“ Nam τίθεσθαι τὰ ὅπλα est: „*in aciem se consistere, sich aufstellen.*“ Vide, quae dixi ad Plutarch. Alcibiad. 30 (ubi: ἐναντία ὅπλα τίθεσθαι) pag. 226 et add.

Digitized by Google

ὅπλα. ἐνθαῦτα θείῃ πομπῇ χρεώμενος παρίσταται Πεισιστράτῳ Ἀμφίλυτος ὁ Ἀκαρνὰν, χρησμολόγος ἀνὴρ, ὅς οἱ προσιὼν χρᾷ ἐν ἑξαμέτρῳ τόνῳ, τάδε λέγων·

Ἔῤῥιπται δ' ὁ βόλος, τὸ δὲ δίκτυον ἐκπεπέταται·
θύννοι δ' οἰμήσουσι σεληναίης διὰ νυκτός.

Krueger. in Indic. ad Xenophont. Anabas. pag. 510. Ex Herodoto conferri poterunt hi loci: V, 74. IX, 52 ibique nott.

θείῃ πομπῇ χρεώμενος] i. e. *divinitus missus*, *divino instinctu usus*. Est enim *πομπὴ* tum *missio*, tum *impulsus*, *instinctus*. *Cr*. laudat Aristid. Panathen. I. Tu vid. Herodot. III, 77 ibique nott.

Ἀμφίλυτος ὁ Ἀκαρνὰν] Ita omnes libri. Cum vero *Acarnanis* mentio hic mira videatur, Valckenarius reponi mavult ὁ Ἀκαρνεὺς s. Ἀχαρνεὺς, ut *Acharnensis* intelligatur vates, oriundus Acharnensium pago in ipsa terra Attica; quem eundem hinc Socrates (in Platonis qui fertur Theag. pag. 124 D) vocat χρησμῳδὸν τὸν ἡμεδαπὸν, et diserte *Atheniensem* dicit Clemens Alexandr. Stromatt. I. pag. 398, 21. Quae utrum sufficiant ad Herodoteorum librorum lectionem mutandam, alii diiudicent. Equidem a codd. scriptura recedere nolui, quam ita tueri studuit Gronovius, ut Ἀχαρνὰν s. Ἀκαρνὰν idem valere diceret atque Ἀχαρνεὺς, quo Acharnensis pagi cives ille perhibeatur. Alia de hoc vate suppeditabit Meursius in Pisistrat. cap. 5. Negris Valckenario obsecutus scripsit Ἀχαρνεύς; recentt. edd. in vulgata acquieverunt, quae mihi egregie probari videtur iis, quae attulit Lobeck in Aglaopham. p. 310. not. m. de Acarnanibus ob vaticinandi et fascinandi artem olim per Graeciam similem in modum cognitis, quo Marsi per Italiam. Testis quoque est Megistias Acarnanus vates, qui Graecorum exercitum sequitur, Herod. VII, 221.

χρησμολόγος] Ita vocatur is, *qui oracula edit*, Apollinis numine afflatus. Alibi *oraculorum est interpres*, ut VII, 6. 142 et apud Pausaniam I, 34. §. 3, ubi vid. Siebel.

ἔῤῥιπται δ' ὁ βόλος] *βόλος*, ut Latinorum *iaculum*, hic brevius retis genus (ein kleines Zugnetz) indicat indeque distinguitur ab eo, quod *δίκτυον* dicitur. Praeter ea, quae Lexica offerunt, *Cr*. confert Boettiger. in Amalthea II. pag. 307 not. Alias ὁ *βόλος* de piscibus ipsis uno retis iactu captis dicitur, ut in Aeschyl. Pers. 430, ubi vid. Blomfield. in Glossar., cui *Cr*. addit Wyttenbach. ad Plutarch. Morall. Vol. II. p. 633. Hinc in Theocrit. I, 40 a scholiis explicatur *ἄγρα*, et Latinus scriptor Varro vocabulo Graeco lucri sensu utitur in his: „sed ut ad hunc *bolum* pervenias.“ (De Re rustic. III, 2, 16. p. 278 Schneid.) Respicitur autem in oraculo, quod h. l. legitur, ea piscatio, quae, quia nocte fiebat, *νυκτερευτικὴ* dicebatur, de qua *Cr*. citat Plat. in Sophist. pag. 220 D, ubi vid. Heindorf. pag. 287. Alias thynnorum piscationis crebra mentio; quae plerumque ita fiebat, ut quis in altum locum adscenderet, unde thynnorum gregem specularetur, quo viso signum piscatoribus daret, qui retibus totum gregem includerent. Quod post Philostratum in Icon. I, 13 copiose rem describentem apte monuit Blomfield. l. l., multa alia colligens, unde certe hoc probatur, id piscandi genus frequentissimum fuisse valdeque ei indulsisse veteres, inprimis Atticos homines. Unde imaginem, qua oraculum utitur, non longe repetitam et quaesitam, sed ex solemni hominum Atticorum occupatione desumtam esse quivis perspiciet. Adhuc apud Sardos talem thynnos capiendi rationem obtinere observavit atque imagine addita illustravit I. Warre Tyndale: the island of

Digitized by Google

63 Ὁ μὲν δή οἱ ἐνθεάζων χρᾷ τάδε· Πεισίστρατος δὲ, συλλαβὼν τὸ χρηστήριον, καὶ φὰς δέκεσθαι τὸ χρησθὲν, ἐπῆγε τὴν στρατιήν. Ἀθηναῖοι δὲ οἱ ἐκ ἄστεος πρὸς ἄριστον τετραμμένοι ἦσαν δὴ τηνικαῦτα, καὶ μετὰ τὸ ἄριστον μετεξέτεροι αὐτῶν, οἱ μὲν πρὸς κύβους, οἱ δὲ πρὸς ὕπνον. οἱ δὲ ἀμφὶ Πεισίστρατον ἐσπεσόντες τοὺς Ἀθηναίους τρέπουσι. φευγόντων δὲ τούτων, βουλὴν ἐνθαῦτα σοφωτάτην Πεισίστρατος ἐπιτεχνᾶται, ὅκως μήτε ἁλισθεῖεν ἔτι οἱ Ἀθηναῖοι, διεσκεδασμένοι τε εἶεν. ἀναβιβάσας τοὺς παῖδας ἐπὶ ἵππους προέπεμπε· οἱ δὲ

Sardinia (London. 1849. 8.) I. p. 169. Simile effatum Helveti comitis ad Turicenses ex I. Muelleri Hist. Helvet. I. p. 492 affert *Cr.*, ubi potissimum attende haec verba: „Zürich ist von meinen Herrschaften *wie ein Fisch vom Garn umgeben.*"

θύννοι δ' οἱμήσουσι] *θύννοι* ex Schellershemiano libro cum Gaisfordio praetulimus; vulgo *θῦνοι*, alii *θύνοι*. Et Blomfieldius quoque, ubi nostrum locum attigit in annotatione laudata, iure scribit *θύννοι*; quippe quae est legitima vocis scriptura. Indicatur vero *thunnus scomber* Linnaei, qui per Gaditanas angustias in mare mediterraneum intrans, tum litora Europaea radens per Aegaeum mare in Pontum usque permeat indeque regreditur in mare Aegaeum ac mediterraneum. Multum ad eius piscationem incubuerunt veteres, in quibus Phoenices, Byzantini, alii praecipuum obtinent locum, nec minus nostra aetate in Galliae atque Italiae ora huic rei incolae student, quae hic exponere longum est, cum, quae diximus, ad Herodotum illustrandum sufficere queant. Primarios tamen veterum scriptorum locos indicasse haud abs re esse videtur. Qui sunt Athenaei VII, 63 seqq. p. 301 E seqq. Aeliani Hist. Animal. IX, 42. XV, 5. Aristotelis Hist. Animal. VIII, 15, ubi conferatur Schneideri annotatio et supra laudata Boettigeri disputatio in Amalthea II. p. 303.

οἱμήσουσι a verbo *οἱμᾶν*, *impetu ferri.* „De accipitre in columbam celeri volatu irruente usurpat Homerus Ili. XXII, 140. 308 coll. 311. Odyss. XXIV, 537. Conf. Apollon. Lex. Homeric. pag. 494, ubi explicatur per ὁρμᾶν." *Cr.*

Cap. LXIII.

ὁ μὲν δή οἱ ἐνθεάζων χρᾷ τάδε] Verbum *ἐνθεάζειν eorum* esse, *qui deo, ut videri volebant, pleni futura canant*, monet hoc loco laudato Wesseling. ad Diodor. Sicul. IV, 66. T. I. p. 311.

συλλαβὼν τὸ χρηστήριον] i. e. *percepto, intellecto carmine.* Recurrit III, 64. coll. II, 49. Hinc minime emendandum *συμβαλών*, ut quidam voluit. Plura de significatione verbi atque confusione Creuzerus in Commentt. Herodott. p. 303 not. Tu conf. I, 91. — Quod ad sequentia attinet, ubi victoria narratur Pisistrati, mirum est Andocidem loqui de victoria ab Atheniensibus reportata contra tyrannos; vid. orat. de myster. p. 14 lin. 21 seqq. (§. 106).

ἐπῆγε τὴν στρατιήν] Imitatus est Pausanias aliquot locis, indicante Siebel. ad IV, 20. §. 3. pag. 135. *ἐπάγειν* enim ut hoc loco, ita VIII, 112. coll. IX, 1 de eo dicitur, qui (animo hostili) copias contra alios ducit; unde aliis quoque locis de malis immissis sive illatis. Cf. etiam Pausan. III, 6. §. 2. p. 15 Commentt.

ὅκως μήτε ἁλισθεῖεν ἔτι κ. τ. λ.] *μήτε — τε* hoc loco est: *nec* (*non solum non*) — *et* (sed etiam). Vid. nott. ad VI, 1.

ἀναβιβάσας τοὺς παῖδας ἐπὶ

Digitized by Google

καταλαμβάνοντες τοὺς φεύγοντας, ἔλεγον τὰ ἐντεταλμένα ὑπὸ
Πεισιστράτου, θαρσέειν τε κελεύοντες· καὶ ἀπιέναι ἕκαστον
64 *ἐπὶ τὰ ἑωυτοῦ. Πειθομένων δὲ τῶν Ἀθηναίων, οὕτω δὴ*
Πεισίστρατος τὸ τρίτον σχὼν Ἀθήνας, ἐῤῥίζωσε τὴν τυραν-
νίδα ἐπικούροισί τε πολλοῖσι καὶ χρημάτων συνόδοισι, τῶν
μὲν αὐτόθεν, τῶν δὲ ἀπὸ Στρυμόνος ποταμοῦ συνιόντων,
ὁμήρους τε τῶν παραμεινάντων Ἀθηναίων καὶ μὴ αὐτίκα φυ-

ἵππους] i. e. „*filios* (*suos*) *impositos equis praemisit.*“ De locutione conf. I, 60, ubi de Phya: ἐς ἅρμα ἐσβιβάσαντες ibiq. not. τοὺς παῖδας hic de filiis ipsis Pisistrati, nec de aliis, v. c. servis, intelligendum vel inde sequi videtur, quod I, 61. legimus de Pisistrato: ἐβουλεύετο ἅμα τοῖσι παισίν etc. Nec ratio ipsa abhorret.

καὶ ἀπιέναι ἕκαστος ἐπὶ τὰ ἑωυτοῦ] Qui ἀπιέναι infinitivum pro imperativo hic accipi volunt, non minus mihi a sensu loci aberrasse videntur, quam ii, qui nominativum ἕκαστος, olim vulgatum, ex anacoluthiae genere quodam explicari posse putant. Quare cum recentt. edd. scripsi ἕκαστον, probante quoque Schoene pag. 5. eius commentationis, quam ad I, 27 laudavi.

Cap. LXIV.

οὕτω δὴ Πεισίστρατος τὸ τρίτον σχὼν Ἀθήνας] Accidit hoc Olymp. LIX, 4. s. 541 a. Chr. n., ut statuit Voemel; vid. nott. ad I, 59. Narravit Noster haec omnino ita, ut, quae de Pisistrato narrare coepisset, ea et continuaret et ad finem perduceret vel ultra ea ipsa tempora, in quae legatio a Croeso missa in Graecia ad cognoscendas civitates potentissimas foedere sibi adiungendas incidit; quam legationem si cum Schultz. (Appar. crit. Spec. II. p. 13 seq.) ad ann. 552 referimus, id longe antecedit tempora ea, quibus tertium rerum potitus est Pisistratus. Sed voluit Noster omnino indicare, cur Croesus, Atheniensium rebus cognitis, eosdem sibi adsciscere noluerit. Vid. Wiedmann in ea commentatione, quam ad I, 30 laudavimus p. 25. Dunckero (Geschicht. d. Alterth. II. p. 538.) Herodotus h. l. in errorem incidisse videtur, qui cum *alteram* Pisistrati dominationem dicere debuerit, *tertiam* posuerit.

καὶ χρημάτων· συνόδοισι, τῶν μὲν αὐτόθεν, τῶν δὲ ἀπὸ Στρυμόνος ποταμοῦ συνιόντων] τῶν μὲν aeque ac τῶν δὲ ad χρημάτων referendum. Moneo propter virum doctum (Grote history of Greece IV. p. 145), qui de mercenariis intelligi voluit, quos inde a Strymonis regionibus conductos secum habuerit Pisistratus. In pecuniarum reditibus, qui ex ipsa Attica regione (αὐτόθεν) cogebantur, respexisse puto Herodotum metalla Lauria, unde argentum proveniebat. Quae quidem illo tempore plus· protulisse videntur, quam posthac; ita ut fodinae Strabonis tempore neglectae fere iacerent. De his copiose disseruit, monente *Cr.*, Boeckh. tum in Oeconom. Atheniens. I. p. 331, tum in peculiari scriptione inserta commentatt. Academ. reg. Berolinensis ann. 1815. Deinde ubi reditus Noster dicit a Strymone fluvio provenientes, intelligit metalla Thracia, eaque aurea, de quibus postmodo Athenienses disceptabant, auctore Thucydide I, 100. Plura idem Boeckhius l. l. pag. 334 seq. — Ad universam sententiam conf. Polyaeni Strateg. I, 21. §. 2 de dolo narrantem, quo Athenienses Pisistratus ceperit. Laudat praeterea hanc in rem Larcherus Maxim. Tyr. Diss. XXIX. (XIII.) §. 3. p. 349. et alia quaedam.

Digitized by Google

γόντων παῖδας λαβὼν, καὶ καταστήσας ἐς Νάξον· καὶ γὰρ ταύτην ὁ Πεισίστρατος κατεστρέψατο πολέμῳ καὶ ἐπέτρεψε Λυγδάμι· πρός γε ἔτι τούτοισι τὴν νῆσον Δῆλον καθήρας ἐκ τῶν λογίων, καθήρας δὲ ὧδε· ἐπ' ὅσον ἔποψις τοῦ ἱροῦ εἶχε, ἐκ τούτου τοῦ χώρου παντὸς ἐξορύξας τοὺς νεκροὺς μετεφόρεε ἐς ἄλλον χῶρον τῆς Δήλου. καὶ Πεισίστρατος μὲν ἐτυράννευε
31 Ἀθηναίων· Ἀθηναίων δὲ οἱ μὲν ἐν τῇ μάχῃ ἐπεπτώκεσαν, οἱ δὲ αὐτῶν μετὰ Ἀλκμαιωνίδεω ἔφευγον ἐκ τῆς οἰκηΐης.

καὶ γὰρ ταύτην ὁ Πεισίστρατος κατεστρέψατο κ. τ. λ.] Sustuli parentheseos signa, quibus verba *καὶ γὰρ* — *Λυγδάμι* vulgo inclusa tenentur, praecipue motus iis, quae sequuntur: *πρός γε ἔτι τούτοισι τὴν νῆσον Δῆλον καθήρας*, ita ut participium *καθήρας* non annectendum sit sententiae nimis remotae, *ἐῤῥίζωσε τὴν τυραννίδα*, sed magis coniungendum vel potius addendum ad ea, quae de Naxo proxime ante enarrantur, quae nimirum cum referret auctor, in mentem quoque venit Deli insulae a Pisistrato itidem captae et lustratae. Quam rem scitu memorabilem ne praetermitteret, statim addit: *πρός γε ἔτι τούτοισι τὴν νῆσον Δῆλον* hoc fere sensu: „*iamque ille* (non solum Naxum cepit, verum etiam) *praeterea Delum insulam cepit eamque lustravit secundum oracula, hoc modo istud faciens.*“ In quo quum *lustrandi* negotium primarium videretur, omisit occupatae insulae mentionem facere, praesertim cum hoc ipsum ex antecedentibus facile intelligi possit ac debeat. Quare etiam distinctionem post *τούτοισι* vulgo positam cum recentt. edd. sustuli, neque vero *πρός γε*, quod omnes afferunt libri, cum iisdem mutavi in *πρός τε*; Schaeferus voluerat *πρὸς δέ*. — *Λυγδάμι* bene retinent boni libri. De quo dativo conf. ad I, 41. Mox in verbis *καθήρας δὲ ὧδε* similem agnosco orationis abundantiam atque supra I, 8. init. in verbis *ὥστε δὲ ταῦτα νομίζων*.

καθήρας δὲ ὧδε] Memorat huius rei praeter Ammian. Marcellin. XXII, 12. fin. Thucydides III, 104. Cum enim Pisistratus haud totam insulam purgasset, sed quantum duntaxat a templo quaqua versus prospici poterat, rursus eam Athenienses Olymp. LXXXVIII, 3. lustrarunt iussu oraculi, et iis quidem ipsis ritibus, qui etiam h. l. memorantur. Vid. Thucydid. l. l. ibique Dukeri not. Add. C. F. Hermann. Gottesdienstl. Alterth. §. 23. not. 16. In quibus mortuorum cadaverum effossio non ultimum obtinet locum, cum mortuorum sepultura terram sacram pollui vetus esset superstitio, cuius testimonia affert Diodorus Sic. XII, 58. Aeschin. Epist. 1. Verba seqq. *ἐπ' ὅσον ἔποψις τοῦ ἱροῦ εἶχε* valent: *quousque prospectus templi pertinebat.* Vocem *ἔποψις* Thucydides quoque adhibuit VII. 72. itemque Plutarch. Vit. Aemil. Paul. 32. Pompei. 32. Lucull. 8. coll. Plat. Rep. VI. p. 499 D.

Ἀθηναίων δὲ οἱ μὲν ἐν τῇ κ. τ. λ.] Intelligit, credo, non omnes Athenienses generatim, verum *τοὺς ἐκ τοῦ ἄστεος*, ut locutus erat I, 62. 63, i. e. adversarios, alius factionis Athenienses, oppidanos potissimum. — Mox: *μετὰ Ἀλκμαιωνίδεω* intelligo de Megacle Alcmaeonida, i. e. Alcmaeonis filio, huius factionis duce; cf. I, 59. Unde minime necessaria videtur lectio *Ἀλκμαιωνιδέων*, ad quam a vetere interprete inductus erat Wesselingius quamque etiam probatam habebat Plutarchi verbis in Solon. fin. *ὁ μὲν Μεγακλῆς εὐθὺς ἔφυγε μετὰ τῶν ἄλλων Ἀλκμαιωνιδῶν.* Wesselingio nunc adstipulatum esse video A. de Iongh in Symboll. literr. Amstelod. (anni 1840) IV. p.

Digitized by Google

65 *Τοὺς μέν νυν Ἀθηναίους τοιαῦτα τὸν χρόνον τοῦτον ἐπυνθάνετο ὁ Κροῖσος κατέχοντα· τοὺς δὲ Λακεδαιμονίους ἐκ κακῶν τε μεγάλων πεφευγότας, καὶ ἐόντας ἤδη τῷ πολέμῳ κατυπερτέρους Τεγεητέων. ἐπὶ γὰρ Λέοντος βασιλεύοντος καὶ Ἡγησικλέος ἐν Σπάρτῃ τοὺς ἄλλους πολέμους εὐτυχέοντες οἱ Λακεδαιμόνιοι πρὸς Τεγεήτας μούνους προσέπταιον. τὸ δὲ*

117. et Guil. Vischer: Ueber die Stellung des Geschlechts der Alcmaeonid. (Basil. 1847.) p. 13. Inde rec. edd. receperunt Ἀλκμαιωνιδέων invitis libris scriptis, a quibus ego discedere nolui.

Cap. LXV.

τὸν χρόνον τοῦτον] Ad totum illud tempus discordiarum civilium Noster spectat, in quod Pisistrati pluries Athenis eiecti eoque redeuntis res incidunt. Cf. nott. ad I, 59. 64 init. — Quae sequuntur, ad Laconum res pertinent et ad Lycurgi instituta, hoc loco occasione oblata haud praetereunda. De quibus in universum exponere non attinet post ea, quae tot viri docti et recentiore aetate et superiore de his rebus conscripserunt, quorum conspectum exhibet C. F. Hermann. Griech. Staatsalterth. §. 23. not. 1. ed. quart.; unum nunc addo Kortüm Griech. Gesch. I. p. 104 seqq. Nos ea tantum, quae ad Herodotum explicandum pertinent, afferamus.

καὶ Ἡγησικλέος] Apud Pausaniam III, 7. dicitur Ἀγασικλῆς, Aristonis pater, de quo I, 67 init. Add. Pausan. III, 3. Incidit regnum Leonis et Hegesiclis circa 600—590 ante Chr. n. observante Clinton. Fast. Hell. I. p. 339.

πρὸς Τεγεήτας μούνους προσέπταιον] i. e. *adversus Tegeatas solos infelices in pugna erant.* προσπταίειν et περιπταίειν frequens hoc sensu (*offendere*, i. e. *cladem accipere*) tum apud Herodotum (I, 16. II, 161. III, 40. VI, 45 etc.), tum apud alios. Vid. notatt. ad Plutarch. Pyrrh. pag. 166.

τὸ δὲ ἔτι πρότερον τούτων καὶ κακονομώτατοι ἦσαν σχεδὸν πάντων Ἑλλήνων] Eodem spectat Thucydidis testimonium I, 18 scribentis: ἡ γὰρ Λακεδαίμων μετὰ τὴν κτίσιν τῶν νῦν αὐτὴν ἐνοικούντων Δωριέων ἐπὶ πλεῖστον ὧν ἴσμεν χρόνον στασιάσασα κ. τ. λ., atque Isocratis eadem fere declarantis in Panathen. (XII.) §. 177. s. p. 270. Vid. etiam Plut. Vit. Lycurg. 2. et conf. Kortüm Griech. Gesch. I. p. 104. Quod ante Lycurgum *pessimis legibus usos esse* Spartanos inter omnes fere Graecos scribit Herodotus, id C. O. Mueller. (Dor. II. p. 15 seq.) ad priora Dorum instituta spectare vult, temporum decursu labefactata, turbata, in deterius lapsa: quae ipsa integra quasi revocasse et restituisse, nec vero recens instituisse Lycurgum, idem statuit vir doctus. Accuratius nunc in hanc rem inquisivit C. F. Hermannus in disputatione de statu Lacedaemoniorum ante Lycurgum (Antiqq. Laconicc. libri quatuor. Marburg. 1841. 4.) pag. 3 seqq. idque edocuit, hunc statum rerum Laconicarum turbatum, qui ante Lycurgum fuit, adeo ut Lacedaemonios omnium Graecorum pessimis legibus uti Noster scribere potuerit, eo potissimum allatum fuisse videri, quod postquam Dores Peloponnesum ingressi sedes novas occuparint, inter duces s. reges et ipsum populum multa eaque gravissima dissidia exorta sint, tam de terris expugnatis earumque distributione, quam de aliis rebus, quibus regum potestas augeri, populi res infringi videretur: quum „reges, qui potestatis suae fines extendere plusque sibi quam a maioribus traditum accepissent auctoritatis arrogare studerent, indigenarum sibi animos conciliare eorumque opera contra ipsos popu-

Digitized by Google

ἔτι πρότερον τούτων καὶ κακονομώτατοι ἦσαν σχεδὸν πάντων Ἑλλήνων, κατά τε σφέας αὐτοὺς καὶ ξείνοισι ἀπρόσμικτοι. μετέβαλον δὲ ὧδε ἐς εὐνομίην. Λυκούργου, τῶν Σπαρτιητέων δοκίμου ἀνδρὸς, ἐλθόντος ἐς Δελφοὺς ἐπὶ τὸ χρηστήριον, ὡς ἐσήϊε ἐς τὸ μέγαρον, εὐθὺς ἡ Πυθίη λέγει τάδε·

Ἥκεις, ὦ Λυκόοργε, ἐμὸν ποτὶ πίονα νηὸν,
Ζηνὶ φίλος καὶ πᾶσιν Ὀλύμπια δώματ' ἔχουσι.

lares suos uti voluerint, donec aut vi aut metu incepto desistere eamque potius rei publicae formam agnoscere cogerentur, in qua caput imperii penes Dorienses esset etc." (p. 24 seq.). His igitur de causis valde turbatam pessimisque legibus utentem civitatem Lycurgi sapientia refectam et ad meliora perductam esse Herodoti est sententia. De Lycurgi consiliis ad hoc assequendum remediisque adhibitis idem vir doctus disseruit l. l. p. 39 seq.

κατά τε σφέας αὐτοὺς κ. τ. λ.] Vult Herodotus: *Lacedaemonios omnium fere Graecorum pessimis legibus fuisse usos*, tum, *quod ad se ipsos ipsorumque mutuum inter se commercium attinet*, tum vero etiam, *in eorum cum exteris commercio*, quod scilicet omnem cum his recusabant consociationem omneque commercium. Unde apparet vis particularum *τε — καί*.

ξείνοισι ἀπρόσμικτοι] Sic dicuntur, qui nullam cum exteris ineunt aut permittunt consuetudinem, qui omne cum peregrinis excludunt commercium. Vid. quae laudantur in nott. Wesselingii et Schweigh. De ipsa re longior ad h. l. exstat Bellangeri disputatio in Larcheri notis. Quaerit enim ille, quo fine Spartanis omne fuerit interdictum cum peregrinis gentibus commercium, quo illud omnino spectarit, quid inde secutum fuerit. Sed Herodoti hoc ex loco minime colligi poterit, ut nonnullis visum est, *ξενηλασίας* quod vocatur institutum iam ante Lycurgum invaluisse, quem vulgo istius instituti auctorem perhibent. Neque vero omne hospitium omneque cum exteris gentibus commercium Spartanis interdictum fuisse credam, cum haud pauca reperiantur vestigia hospitii Spartanorum cum exteris initi, quos ipsos festis Spartae celebratis haud raro interfuisse legimus. Peregrinae stirpis incolas potius Sparta remotos voluisse videntur, qui cum alius essent generis ipsumque vitae genus sectarentur mollius, periculum erat ne civium Spartanorum mores frequenti cum illis commercio depravarentur. Ac prisca instituta, priscos mores quantopere conservare studuerint Dores, nemo nescit. De hac Spartanorum *ξενηλασία* vid. C. O. Mueller Dor. II. p. 8. 411. coll. 157. 220. et quae laudat C. F. Hermann. Griech. Staatsalterth. §. 27. not. 14. Atque Herodotus quum vel ante Lycurgum Lacedaemonios *ξείνοισι ἀπροσμίκτους* fuisse scribat, haud scio an ipsam hanc *ξενηλασίαν* postero tempore obtinentem ita respexerit, ut vel primis illis temporibus Spartanos a peregrinorum commercio abhorruisse declaraverit: idque ipsum si Hermannum (Antiqq. Laconn. p. 38. 39.) audiamus, pertinebat ad alienigenas haud paucos, qui inter primorum temporum confusionem in civitatem Spartanorum recepti cum ipsis Spartanis difficulter coaluerint; nec alio abire video sententiam Hermanni Gabriel (De magistratt. Lacedd. Berolin. 1845. p. 3.).

ἐς τὸ μέγαρον] *μέγαρον* est interius templi sacellum, ubi Pythia sciscitantibus oracula edit. Conf. nott. ad I, 47.

ὦ Λυκόοργε] Vulgo *Λυκόεργε*, quod e Schellersh. et Mediceo libro nunc mutatum est in *Λυκόοργε*,

Digitized by Google

δίζω ἤ σε θεὸν μαντεύσομαι ἢ ἄνθρωπον.
ἀλλ' ἔτι καὶ μᾶλλον θεὸν ἔλπομαι, ὦ Λυκόοργε.

et probatur, monente *Cr.*, Apollon. Rhod. I, 162. Homer. Ili. VI, 130, ubi vid. Heyne. Est autem utraque forma usitata, ut scribit Boeckh. in Corp. Inscript. I, 1. p. 78. — *Λυκόεργε* praebet Aristidis Schol. pag. 108 ed. Frommel., ubi oraculi versus leguntur, itemque paulo post *ποτὶ ναὸν ἀνιών*. Exhibentur iidem versus in Diodori Exceptt. a Maio detectis (Nov. script. coll. II. p. 1.) additique leguntur hi duo:

ἥκεις δ' εὐνομίαν αἰτεύμενος· αὐτὰρ ἔγωγε
δώσω τὴν οὐκ ἄλλη ἐπιχθονίη πόλις ἕξει.

Ipsum oraculum celeberrimum Spartanis fuisse videtur, insertumque *ταῖς παλαιοτάταις ἀναγραφαῖς*, ut refert Plutarch. advs. Colot. p. 1156 F. coll. Vit. Lycurg. 1. De quibus *ἀναγραφαῖς Cr.* confert C. O. Mueller. l. l. II. pag. 131. Nec improbabile videbitur, ex his ipsis oraculi verba Herodotum sumsisse. Apud Diodorum qui additi leguntur duo versus, eos et gravissimos et aeque genuinos habet Goettling, de hoc oraculo disputans in scriptione de quatuor rhetris Lycurgeis (vid. Berichte der Verhandll. d. Gesellsch. der Wissenschaft. zu Leipzig 1846. philolog. hist. Classe. p. 137 seqq. et Gesammelte Abhandll. I. p. 318 ff.). Namque ex his ipsis versibus eruit vocem *εὐνομίας*, qua etiam ante Herodotus est usus quaque omnem illam a Lycurgo constitutam rem publicam designari idem ille arbitratur additque Tyrtaeum, qui carmen elegiacum, quo res publica Laconum eorumque mores celebraret, *Εὐνομίαν* vocaverit: quin aliis quibusdam versibus, qui apud eundem Diodorum paulo post exstant, adiectis, totum inde carmen constituit Goettling, quod tanquam prooemium rhetris illis praefixum eodemque *Εὐνομίας* nomine inscriptum fuerit; cf. p. 324 seqq. 350 seq. Mihi, ut de reliquis, quae ad Herodotum minus pertinent, taceam, duo illi versus, quos Diodorus affert, postmodo ficti ceterisque quatuor primitivis, qui apud Herodotum leguntur, adiecti videntur: quod idem sensisse suspiceris Urlichsium, qui in Museo Rhenan. VI. p. 193 seqq. Goettlingii opinationibus oblocutus est, pag. 199, ac recte observavit (p. 201 seq.), voce *εὐνομίας*, quae apud Herodotum quoque legitur, non tam rei publicae ipsius designationem indicari quam respici ad id, quod in proxime antecedentibus Spartani omnium Graecorum *κακονομώτατοι* vocantur. *Iovem* vero, cuius una cum caeteris diis Olympicis in oraculo mentio fit, quod Goettling. p. 333. ad Iovem Scyllaeum quem finxit relatum vult, rectius idem Urlichs. p. 205 seq. de eo Iove cogitari vult, quem antiquissimo iam aevo a Lacedaemoniis cultum fuisse reperimus summum deum, variis inde cognominibus ornatum, cuius sacerdotio rex uterque functus fuerit.

δίζω] Ita pro *διζῶ* cum recentt. edd. scripsi, iubente Bredov. p. 368, qui etiam in Diodori loco, ubi itidem legitur *διζῶ*, reponi vult *δίζω*. Cf. I, 91. Ipsum verbum *ambigendi* notione invenitur in Homer. Ili. XVI, 713. *μαντεύσομαι* eo sensu accipiendum, quo futurum poni vult Werfer. in Actt. phill. Monacc. I. pag. 232 — 234, ubi coniunctivo deliberativo non opus, ut I, 55. 97 etc. coll. nott. ad I, 11. Hinc vertas: *dicturus sim, ob ich — soll.* Censor in Ephemerid. Ienenss. 1817. nro. 162. pag. 359. scribi posse suspicatur:

δίζομαι εἴ σε θεὸν μαντεύσομαι ἢ ἄνθρωπον.

ἢ ἄνθρωπον] Ita meliores libri. Alii *ἠὲ καὶ ἄνδρα*. Apud Aristidem l. l. exstat *ἠὲ βροτόν τε*; quod Werferus olim defendit eo quod apud poetas subinde *ἤ — τε* in altero orationis membro ponatur, ubi simplex antecedat *ἤ*. Nec tamen

Digitized by Google

Οἱ μὲν δή τινες πρὸς τούτοισι λέγουσι καὶ φράσαι αὐτῷ τὴν Πυθίην τὸν νῦν κατεστεῶτα κόσμον Σπαρτιήτῃσι. ὡς δ' αὐτοὶ Λακεδαιμόνιοι λέγουσι, Λυκοῦργον ἐπιτροπεύσαντα Λεω-

ideo meliorem librorum lectionem deserere visum est.

ἀλλ' ἔτι καὶ μᾶλλον] In Diodori Excerptt. legitur: *ἀλλὰ θεὸν καὶ μᾶλλον ἔτ' οἴομαι* —. De usu particulae *καὶ* (*καὶ μᾶλλον*) non copulativa sed intensiva *Cr.* laudat Schaefer. ad Dionys. Halic. de compos. verbb. p. 333. Sic *καὶ μᾶλλον* II, 43. *καὶ μάλα* VII, 186. *καὶ πάνυ* Thucyd. I, 3. VI, 17, ne plura.

οἱ μὲν δή τινες πρὸς τούτοισι λέγουσι] Refert Strabo XVI. pag. 762. s. pag. 1105 C. D. eam famam, qua Lycurgus a Pythia acceperit, quae dein Lacedaemoniis edixerit, Minois Cretensium regis ille quidem aemulus. Unde alii dicebant, ex ipsa Creta insula leges Lacedaemoniis attulisse Lycurgum; in quam sententiam idem disputat Strabo et qui ab eo citatur Ephorus X. p. 735. (Ephori fragmm. p. 165 seqq. 173 seq. ed. Marx. coll. C. O. Mueller. Dorr. II. pag. 16 seqq.). Namque Ephorus hoc sibi proposuerat, ut plurima Lacedaemoniorum instituta a Cretensibus repetenda esse evinceret. Utut est, multum videntur in eo sibi indulsisse Lacedaemonii, quod ipsorum leges ex Pythico oraculo profectae essent, in hunc adeo modum descriptae, ut oraculorum formam retinuerint. Quin commemoratur magistratus *Pythiorum quatuor*, qui a rege designati oracula Pythica Spartam integra referrent. Vid. VI, 57 ibiq. nott. Unde probare conatur C. O. Mueller. (p. 17 seq. l. l.), hoc oraculum universae Spartanorum rei publicae tuendae legibusque servandis quasi praefuisse. Tu vid. quae affert C. F. Hermann. Griech. Staatsalterth. §. 23. nott. 11. et Ch. F. Wilster: De relig. et oracul. Apoll. Delph. (Havn. 1827) P. I. §. 34. p. 79 seqq. coll. F. Stiefelhagen: De oracul. Apoll. Delphic. (Bonn. 1848) p. 35 seqq. — „De Lycurgo tanquam viro prudente et cui Scipio Africanus maior similis fuerit in callide usurpandis oraculis, somniis, id genus aliis, iudicium facit Polybius X, 2. pag. 189 ed. Schweigh. coll. X, 5. pag. 196." *Cr.*

τὸν νῦν κατεστεῶτα κόσμον] Eodem sensu *πολιτείας κόσμον* dicit Plato Legg. VI. init., nec aliter Pythagorei homines *κόσμον* de rei publicae forma, praesertim ea, quae bene constituta est aut constitui debet, usurpant. Add. C. O. Mueller. Dor. II. p. 6. et Krische De scopo politic. societat. p. 59. Cicero Latine reddidit *ornatum* in libro de Re publ. I, 28, ubi vid. Creuzeri et Moseri annotat. p. 115.

ὡς δ' αὐτοὶ Λακεδαιμόνιοι λέγουσι κ. τ. λ.] De constructione monitum ad I, 58.

Λυκοῦργον ἐπιτροπεύσαντα Λεωβώτεω, ἀδελφιδέον μὲν ἑωυτοῦ, βασιλεύοντος δὲ Σπαρτιητέων, ἐκ Κρήτης ἀγαγέσθαι ταῦτα] In his nihil libri variant, nisi quod pro *Λεωβώτεω* plures exhibent *Λεωβάτεω*. Eo maior in re ipsa difficultas. Plerique enim alii scriptores, de quibus vid. Meursium in Regn. Lacon. 9. Miscell. Lacon. II, 5, *Charillum* nominant; cuius tutelam, ut fratris Polydectae filii, Lycurgus administraverit. Accedit quod Leobotas e regia Eurysthenidarum stirpe, Lycurgus vero, Eunomi filius (cuius stemma vid. apud Marx. ad Ephori fragm. p. 174), Proclida fuit. Nec convenit denique temporum ratio, quum centum fere anni inter Leobotae obitum et Lycurgi legislationem intercedere dicantur; ita ut Leobota adeoque eius filio Dorysso regnante ne natus quidem esse potuerit Lycurgus. Marshamus, quo Herodotum quodammodo conciliaret cum reliquorum scriptorum testimoniis, mutata vocum Herodotearum sede legi vult: *ἐπιτροπεύσαντα ἀδελφιδέον μὲν ἑωυτοῦ, βα-*

Digitized by Google

βώτεω, ἀδελφιδέου μὲν ἑωυτοῦ, βασιλεύοντος δὲ Σπαρτιητέων, ἐκ Κρήτης ἀγαγέσθαι ταῦτα. ὡς γὰρ ἐπετρόπευσε τάχι-

σιλεύοντος δὲ Σπαρτιητέων Λεωβώτεω, ut Lycurgus fuerit tutor filii fratris sui, Leobota Spartanis rege imperante. Quae ratio praeter alios placuit Clintono (Fast. Hell. I. p. 144.), haud advertenti tales orationis partes per μὲν — δὲ coniungi non posse; cui merito oblocutus est C. O. Mueller in Annall. Gottingg. 1837. pag. 901; eodemque ferme redit, quod Negris legi posse suspicatus est: ἀδελφιδέου μὲν ἑωυτοῦ Λυκοῦργον ἐπιτροπεύσαντα, βασιλεύοντος δὲ Σπαρτιητέων Λεωβώτεω. Accedit, quod hac lectione recepta novae difficultates exoriuntur e temporum ratione vix conciliandae, quae Lycurgum tempore Leobotae vixisse tutelamque exercuisse minime patiuntur. Nam Larcherum si sequamur, Labotas ex Eurysthenidarum progenie regnavit inde ab anno 1035 a. Chr. n. per quadraginta annos, eumque secutus Doryssus per quadraginta duo usque ad 953, quo ipso anno Agesilaus I. ad regnum evectus est. Lycurgus vero natus est 924 a. Chr. n., et frater Polydectes 954, qui patre Eunomo interfecto regnum 912 susceptum per viginti quatuor annos tenuit. Successit filius Charillus anno 888, ac regnum tenuit Lycurgo tutore per sexaginta quatuor annos. Ipsa vero Lycurgi legislatio incidit in annum 866; tribus post annis, 863, Charillus tutela dimittitur. Haec Larcherus, qui nihil cunctatus in Herodoteo textu pro Λεωβώτεω mutatum vult Χαρίλλου (prout iam dudum placuerat Buherio) idque ipsum in altera versionis editione expressit, quum in priori Marshami sententiam, quae etiam Wesselingio non prorsus displicuerat, secutus esset. Vid. not. Larcher. ad h. l. et plura in Tabul. Chronolog. T. VII. p. 489 seqq. Sed testis vulgatae apud Herodotum lectionis exsistit Pausanias III, 2. §. 3: ἔτεσι δὲ ὕστερον οὐ πολλοῖς Λαβώτας ὁ Ἐχεστράτου τὴν ἀρχὴν ἔσχεν ἐν Σπάρτῃ· τοῦτον τὸν Λαβώταν Ἡρόδοτος ἐν τῷ λόγῳ τῷ ἐς Κροῖσον ὑπὸ Λυκούργου τοῦ θεμένου τοὺς νόμους φησὶν ἐπιτροπευθῆναι παῖδα ὄντα, Λεωβώτην δέ οἱ τίθεται τὸ ὄνομα καὶ οὐ Λαβώταν κ. τ. λ. Cuius scriptoris tempore nisi Herodoti exemplaria iam depravata esse dixeris, vix inde expedies. Et narrat Philemon ap. Porphyr. Quaestt. Homerr. sect. VIII. init. πολλὰ φέρεσθαι μέχρι νῦν ἁμαρτήματα κατὰ τὴν Ἡροδότου συγγραφήν. Quod si hoc loco valeat, idem aliis quoque locis, quorum iam aliquot attigimus, ubi corruptela nostros libros manu scriptos antecedere videtur, erit statuendum. Alii alias vias inierunt ad Herodoti ipsius errorem, quem statuunt, explicandum; cf. C. F. Hermann. Antiqq. Laconn. p. 77 seq. coll. p. 10. not. 29. Equidem tamen ἐπέχω, nec in tanto librorum consensu quidquam mutare audeam, praesertim cum etiam de ipsa Lycurgi stirpe diversas in partes abire videam veteres scriptores, quorum sunt, qui Prytanem eius patrem narrent, aliter atque vulgo, ubi Eunomum patrem statuunt. In aetate Lycurgi definienda accuratissime versatus est Fischer (Zeittafeln p. 33 seqq.), qui omnium veterum scriptorum testimonia collegit ostenditque, maxime probabilem videri Eratosthenis computationem, qui Lycurgi ἐπιτροπίαν posuerat centum octo annis ante Olympiadem primam, i. e. anno 884 ante Chr. n. (vid. Clemens Alex. Strom. I. p. 336 B.). Add. Lachmann: Spartan. Staatsverf. pag. 315 seq. coll. p. 153., qui recte ex Herodoti verbis id certo colligi posse observat, Lycurgum iam initio tutelae susceptae ad leges civitatis turbatae mutandas remque publicam melius constituendam accessisse.

ἐκ Κρήτης ἀγαγέσθαι ταῦτα] Pertinent huc ea, quae traduntur de Lycurgo, qui diutius in Creta

στα, μετέστησε τὰ νόμιμα πάντα καὶ ἐφύλαξε ταῦτα μὴ παραβαίνειν. μετὰ δὲ τὰ ἐς πόλεμον ἔχοντα, ἐνωμοτίας καὶ

commoratus Cretensium instituta (i. e. vetera Dorum instituta ac primitiva, quae ibi magis pura et integra fuerant conservata) in patriam transtulerit atque hoc modo Laconum rem publicam ad Cretensium instituta conformarit. De qua re vid. C. F. Hermann. Griech. Staatsalterth. §. 21.

μετέστησε τὰ νόμιμα] Duo libri *νόμια*, quod si in *νόμαια* mutaretur, haud displicet Wesselingio. Sed nihil mutandum esse vel Thucydidis locus VI, 4: *νόμιμα δὲ Δωρικὰ ἐτέθη αὐτοῖς* ostendit. Ad argumentum facit Dionysii narratio (Antiqq. Romm. II, 49.), eos Spartanos, qui nimis duras et severas Lycurgi leges ferre non potuissent, in Italiam ad Sabinos commigrasse; unde ad Romanos instituta quaedam Laconica pervenerint. Quam in rem *Cr.* conferri iubet Ciceron. de legg. III, 7. §. 16 ibiq. nott. et Heinecc. Syntagm. Antiqq. Romann. pag. 4 seq. ed. Haubold.

ἐνωμοτίας καὶ τριηκάδας καὶ συσσίτια] Proxime huc spectat Polyaeni locus in Strategg. II, 3, 11: *Λακεδαιμόνιοι μὲν δὴ κατὰ λόχους καὶ μοίρας, ἐνωμοτίας καὶ συσσίτια στρατοπεδεύοντες, ἔμαθον κ. τ. λ.* Bekker. Anecdd. p. 303: *συσσίτια· δεῖπνα ἃ κοινῇ ποιοῦσιν οἱ Λακεδαιμόνιοι, ὡς ἂν οἱ στρατευόμενοι σύσσιτοι γίγνοιντο.* Quae hic instituisse dicitur Lycurgus ad belli usum spectantia, ea ad unum bellum vix restringenda, verum aeque etiam ad rempublicam referenda erunt, si quidem omnis Spartanorum vita ad militarem usum descripta fuit, recte annotante C. F. Hermann. Antiqq. Laconn. p. 46. De *Enomotia* varia traduntur a veteribus. Timaeus, a *Cr.* laudatus, in Lexico Platon. p. 106 *τάγμα πεζὸν* dicit nomenque ducit *ἀπὸ τοῦ ὀμνύναι αὐτοὺς μὴ λείψειν τὴν τάξιν*, ubi conf. Ruhnken. Apud Hesych. s. v. explicatur *τάξις τις διὰ σφαγίων ἐνώμοτος*; quocum conf. Zonarae Lexic. pag. 720. 722. Thucydidem V, 68 si audias, enomotiae quatuor ad pentecostyn pertinebant, quae ipsa quinquaginta erat hominum, et quae quater aucta conficiebat lochum sive ducentorum hominum cohortem. Alia Xenophon de Rep. Lacedaemon. XI. §. 4., qui moram constitisse dicit quatuor lochis, octo pentecostybus et sedecim enomotiis; unde enomotiam ipsam quinquaginta hominum fuisse credibile est, cum mora octingentorum esset. Cum vero morae numerus haud satis sibi semper constitisse videatur, nec enomotiae numerus certo definiri poterit. Nam Xenophontis aetate, ubi sexcentis hominibus constabat mora, ter duodecim sive triginta sex hominum fuisse enomotiam idem Xenophon testis est Hellen. VI, 4, 12. coll. IV, 5, 11. 12. Utut est, hoc certum videtur, enomotiam primam eamque simplicissimam Laconici exercitus atque aciei fuisse divisionem ordinemque. Plura Muellerus: Dorer II. pag. 234 seqq. C. F. Hermann. Griech. Staatsalterth. §. 29.

Triacadae quales fuerint, vix certo dixeris. Nec proficitur quidquam iis, quae apud Gregor. Cor. de dialect. Ion. §. 93. pag. 502 Schaef. leguntur. Videntur illae pertinuisse ad triginta Spartanorum obas sive phratrias, ipsas denuo divisas in triacadas, sive hae reapse triginta fuerint civium sive minus (ut in Romanorum centuriis idem accidisse videmus), quippe cum in bello non seiunctim, sed iunctis inter se singulis gentibus ac tribubus stipendia facerent. Vid. Mueller. Dorer II. p. 82 seq. Quod Koechly (Griech. Kriegswes. p. 30.) triacadas vulgare obarum nomen fuisse ponit, recte ei oblocutus est C. F. Hermann. Griech. Staatsalterth. §. 29. not. 8. coll. Schoemann. Antiqq. p. i. Graecc. p. 115., qui triacadas fuisse gentes (*γένη*) arbitratur, quales etiam Athenis hoc nomine appellatae inveniantur,

Digitized by Google

τριηκάδας καὶ συσσίτια, πρός τε τούτοισι τοὺς ἐφόρους καὶ
66 γέροντας ἔστησε Λυκοῦργος. Οὕτω μὲν μεταβαλόντες εὐνομήθησαν. τῷ δὲ Λυκούργῳ τελευτήσαντι ἱρὸν εἱσάμενοι σέβον-

ducto inde hoc ipso nomine, quod singulae gentes s. triacadae triginta familiis fere constiterunt. Cf. etiam Meier De gentilitate p. 21. Nec alia *Syssitiorum*, quae tertio loco dicuntur, ratio. Quae cum proprie communium epularum instituta per singulas gentes familiasque fuerint omnibusque fere Doricae stirpis gentibus communia, inde ad rem militarem ita traducta videntur, ut, qui unius gentis familiaeque essent iisdemque epulis victusque genere uterentur, ii in bello etiam peculiarem cohortem sive ordinem conficerent, ipseque exercitus per syssitia aeque divisus esset atque universa Spartanorum civitas. Conf. C. O. Mueller. l. l. II. p. 82. 201 seqq. 237. 273 seq. Adde nunc C. F. Hermann. l. l. §. 28. et Alfr. Kopstadt: De rerr. Laconn. constitut. Lycurg. origine et indole (Gryph. 1849) p. 131 seqq. Lachmann. Spartan. Staatsverf. p. 186.

τοὺς ἐφόρους καὶ γέροντας ἔστησε Λυκοῦργος] De *Ephoris* uberius exponere huius certe loci non est. De quibus, alios ut taceam, nostra aetate disputarunt Manso Sparta I, 1. p. 243. C. O. Mueller. Dor. II. p. 111 seqq. C. Fr. Hermann. l. l. §. 43 seqq. Kopstadt l. l. p. 114 seqq. Herm. Gabriel De magistratt. Lacedaemonn. p. 38 seqq. Schoemann. l. l. p. 127. Hic unum illud monuisse satis erit, hos magistratus, qui quotannis quinque numero eligebantur, institutos videri, ut regum potestatem continerent eorumque vim nimiam coercerent, indeque ad ea instituta referri debere, quae in iis civitatibus inveniuntur, ubi optimatium potestas praecipue viget ac floret. Nec magis hic attinet de dissensu veterum disquirere, quorum nonnulli a Lycurgo ephoros institutos volunt, alii Theopompo regi hoc tribuunt. Ab Herodoto stant Xenophon (Rep. Lac. VIII, 3.) et, quem *Cr.* laudat, auctor Platonicae epist. VIII, alii, indeque Herodoti auctoritatem maxime tuetur Lachmann. l. l. p. 165, Lycurgum primum fuisse ratus, qui publicum ephororum munus instituerit. Add. Gabriel. p. 41, ephoros Lycurgi aetate iam inveniri commonstrans. Contrariam sententiam tuetur Aristoteles Polit. V, 11, quocum compara Ciceronis locos de Legg. III, 7. De Re publ. II, 33 ibiq. notat. Atque hanc Aristotelis sententiam probat Grote history of Greece II. p. 463. ipseque Hermannus l. l. §. 43 eo inclinat, ut Lycurgus ephororum munus, quod ad posteriora tempora pertinere videatur, introduxisse haudquaquam dici queat. Add. Kortüm. Griech. Gesch. I. p. 110 seq. — De γερουσίᾳ sive viginti octo senum consilio, quod regibus adesset in omnibus rebus gravioribus, infra VI, 57. Plutarch. Lycurg. 5, ne plura. Alios laudat Neumann. ad Aristot. fragm. politicc. p. 134. coll. C. O. Mueller. Dorer II. p. 91 seqq. Add. nunc Kopstadt p. 107 seqq. Gabriel p. 31 seqq. C. F. Hermann. l. l. §. 24. Kortüm l. l. p. 107 seq.

Cap. LXVI.

τῷ δὲ Λυκούργῳ τελευτήσαντι ἱρὸν εἱσάμενοι σέβονται μεγάλως] Ad σέβονται ex antecedenti Λυκούργῳ mente repetendum Λυκοῦργον: de qua structura monuit Schoemann in Ind. Lectt. aestiv. Gryph. 1835. pag. 7. — Varia traduntur de Lycurgi morte, qui, cum antea Spartanos iureiurando obstrinxisset, ne ipso absente leges ab ipso latas abrogarent, noluit regredi in patriam, sed inedia, ut tradunt, vitam finiit. Auctor est Plutarchus Vit. Lycurg. 31, alias quoque aliorum sententias commemorans. Qui idem de honoribus Lycurgo tributis haec: ἱερόν τι ἔστιν αὐτοῦ καὶ

Digitized by Google

32 ται μεγάλως. οἷα δὲ ἔν τε χώρῃ ἀγαθῇ καὶ πλήθεϊ οὐκ ὀλίγων ἀνδρῶν, ἀνά τε ἔδραμον αὐτίκα καὶ εὐθηνήθησαν. καὶ δή σφι οὐκέτι ἀπέχρα ἡσυχίην ἄγειν, ἀλλὰ καταφρονήσαντες Ἀρκάδων κρέσσονες εἶναι, ἐχρηστηριάζοντο ἐν Δελφοῖσι ἐπὶ πάσῃ τῇ Ἀρκάδων χώρῃ. ἡ δὲ Πυθίη σφι χρᾷ τάδε·

θύουσι καθ᾽ ἕκαστον ἐνιαυτὸν ὡς θεῷ; quod affirmant Pausan. III, 16. §. 5, alii scriptores e Leopoldo ad h. l. laudati.

οἷα δὲ ἔν τε χώρῃ ἀγαθῇ καὶ πλήθεϊ οὐκ ὀλίγων ἀνδρῶν, ἀνά τε ἔδραμον αὐτίκα καὶ εὐθηνήθησαν] „*quum vero terra esset bona nec paucorum incolarum frequentia laboraret, statim evecti sunt opibusque aucti.*" Herodoti oratio si cui abrupta et impedita videatur, is suppleat: οἷα δὲ ὄντες (s. οἰκοῦντες) ἔν τε χώρῃ καὶ ἐν πλήθεϊ οὐκ ὀλίγων κ. τ. λ. Nam praepositio ἐν quo minus etiam ad πλήθεϊ referatur, nihil obstat. Vide quae diximus ad Plutarch. Pyrrh. p. 178 seq. et quae monuit C. Beier. in censura inserta annalibus philologicis Iahnii 1827, II, 1. p. 22. De οἷα δὲ subsequentibus genitivis consequentiae notavimus nonnulla ad Pyrrh. p. 176. Conf. Herod. I, 61. 111. 189. II, 28. 175. III, 4. IV, 130. coll. I, 86. Orationis abundantiâ in verbis πλήθεϊ οὐκ ὀλίγων ἀνδρῶν nemo apud Herodotum offendetur, nec opus est statuere transpositionem, qualem a Stegero propositam video: καὶ οὐκ ὀλίγον πλῆθος ἀνδρῶν ἔχοντες. Immo πλῆθος explicatur genitivis adiectis. — Verbum ἀναδραμεῖν de plantis herbisque proprie locum habet, ut infra VIII, 55 ὥρεον βλαστὸν ἐκ τοῦ στελέχεος ὅσον τε πηχυαῖον ἀναδεδραμηκότα. Sic Homer. Ili. XVIII, 56: ὁ δ᾽ ἀνέδραμεν ἔρνεϊ ἶσος, ubi Scholia reddunt per ηὐξήθη. Cf. etiam Odyss. V, 412: λισσὴ δ᾽ ἀναδέδρομε πέτρη. Hinc transfertur ad gentes, quae plantarum ad instar opibus crescunt et augentur. Infra VII, 156 de Syracusanis: αἱ δὲ παραυτίκα ἀνά τ᾽ ἔδραμον καὶ ἔβλαστον. Diodor. Sicul. V, 12 ibiq. Wessel. *Cr.* addit Eustath. ad Odyss. VI, 167. p. 256. 35 Basil. Ad verbum εὐθηνεῖν, in quo maxime florendi ac vigendi inest vis, conf. II, 91, ubi itidem de terrae Aegyptiacae foecunditate et fertilitate dicitur. *Cr.* adscripsit locum Dion. Chrysost. Orat. XLIV. p. 197. Tu vid. Iacobs. ad Aelian. N. A. IV, 39. Lobeck. ad Phrynich. p. 466. Jahrbb. f. Philol. u. Paedag. 1831. I. pag. 40.

καὶ δή σφιν οὐκέτι ἀπέχρα] Huc, credo, faciunt, quae in Bekkeri Anecdd. I. p. 439, 20 leguntur: ἀποχρᾷν· ἐξαρκεῖν· Ἡρόδοτος; et: ἀπόχρη· ἐξαρκεῖ. coll. p. 81, 31: ἀποχρᾷν· οὐκ ἀποχρῆναι· Ἡρόδοτος πρώτῳ. Aliorum grammaticorum locos praebet Bredov. p. 380. Tu conf. etiam Nostrum VI, 137. VII, 148. IX, 79 et Pausan. IV, 25. §. 1.

ἀλλὰ καταφρονήσαντες Ἀρκάδων κρέσσονες εἶναι] Conf. nott. ad I, 59, ubi iam hoc exemplo verbi καταφρονεῖν usi sumus, ut in quo *existimandi* notio non prorsus vacare videatur *contemtus* significatione. Proxima verba ἐπὶ πάσῃ Ἀρκάδων χώρῃ bene exponit Matth. §. 585 fin. p. 1166. Est enim ἐπὶ *propter*, *ob*, *de*, accuratius tamen locum inspicienti est: „*in der Absicht*, *ganz Arkadien zu erobern.*" Oraculum, quod sequitur, citant Pausanias VIII, 1 aliique a Wesselingio ad h. l. laudati; quibus add. Diod. in Excerptt. §. 32 (T. II. p. 27 Nov. scriptt. coll. ed. Mai.), ubi exstat Ἀρκαδίᾳ et δώσω σοι Τεγέαν (pro τοι Τεγέην). Primum oraculi versum Latine sic exhibet incertus auctor de figuris vs. 5 (conf. Sauppe Epistol. critic. p. 159): *Arcadiam petis*, *immensum petis*, *haud tribuam istud.*

Digitized by Google

'Αρκαδίην μ' αἰτεῖς; μέγα μ' αἰτεῖς· οὔ τοι δώσω.
πολλοὶ ἐν 'Αρκαδίῃ βαλανηφάγοι ἄνδρες ἔασιν,
οἵ σ' ἀποκωλύσουσιν. ἐγὼ δέ τοι οὔ τι μεγαίρω·
δώσω τοι Τεγέην ποσσίκροτον ὀρχήσασθαι,
καὶ καλὸν πεδίον σχοίνῳ διαμετρήσασθαι.

Ταῦτα ὡς ἀπενειχθέντα ἤκουσαν οἱ Λακεδαιμόνιοι, 'Αρκάδων μὲν τῶν ἄλλων ἀπείχοντο· οἱ δὲ, πέδας φερόμενοι, ἐπὶ Τεγεήτας ἐστρατεύοντο, χρησμῷ κιβδήλῳ πίσυνοι, ὡς δὴ ἐξανδραποδιούμενοι τοὺς Τεγεήτας. ἑσσωθέντες δὲ τῇ συμβολῇ, ὅσοι αὐτῶν ἐζωγρήθησαν, πέδας τε ἔχοντες, τὰς ἐφέροντο αὐ-

πολλοὶ ἐν 'Αρκαδίῃ βαλανηφάγοι ἄνδρες] βαλανηφάγοι sunt, *qui glandibus vescuntur*. Nam ante inventam frugem prisco aevo homines glandibus panis loco vitam sustentasse antiqua fert fama; unde quoque ipsa quercus, quae victum necessarium suppeditat, in sacris arboribus est habita, quippe altrix ac nutrix quasi hominum infirmorum rudiumque, omnis generis inopiâ laborantium. Hinc vocabulum βαλανηφάγοι ad antiquum aevum debet referri priscosque homines rudes, qui primi omnium Graeciae Arcadiam tenuerint ibique permanserint. *Cr.* confert Boettiger. in foliis illis, quibus Iovis Mythologiam persecutus est, pag. 62 ibiq. laudatum Gesner. ad Claudian. p. 578. Tu add. Plutarch. Vit. Coriolan. cap. 3. Nonni Dionys. XIII, 286.

ποσσίκροτον ὀρχήσασθαι] „Rarius vocabulum ποσσίκροτον Curetibus tribuitur in Orphic. hymn. XXXI (30) vs. 2.“ *Cr.* In vers. seq. καλὸν πεδίον ad agri fertilitatem spectare observat Guil. Koner in: Commentt. de rebb. Tegeatt. capp. priora (Berolin. 1843) p. 12., ubi poetarum afferuntur loci, in quibus Tegea praedicatur εὔμηλος, εὐρύχορος. Verbum διαμετρήσασθαι, monente C. O. Mueller. Dor. I. p. 152, ad statum et conditionem Helotae s. κληρωτοῦ spectat, qui certam quandam agri portionem accipiat assignatam, quam colat. De ipso *Tegeatarum* agro et urbe late patente, adeo ut inter ruinas tres vici, quibus nomen Hagios Sostis, Ibrahim Effendi, Piali, nunc reperiantur, accurate tradunt Leake: Morea I. p. 90 seqq. II. p. 48. L. Ross: Reisen im Peloponn. I. pag. 66. Curtius: Der Peloponnes. I. p. 251 seqq.

οἱ δὲ, πέδας φερόμενοι κ. τ. λ.] Ad grammaticam loci structuram id tenendum, poni hic οἱ δὲ, quod non aliam ad personam, ut vulgo, sit referendum, sed ad ipsos Lacedaemonios. Ubi enim ἀλλὰ exspectabas, ponitur pronomen cum particula δέ. Quod frequens Herodoto esse multi ostendunt loci a Kruegero congesti in Commentt. critt. de Thucydid. p. 264 (ad calc. edit. Dionys.), v. c. I, 107. 123. 163. V, 120, ubi alios similes Nostri locos indicavimus, et VIII, 115. — Suscepta fuit haec expeditio rege Charillo nec vero prospero successu. Rex enim ipse clade accepta captus, plerique Spartanorum vel capti vel fusi. Interfuerant certamini vel feminae Tegeatarum; cuius rei in memoriam Martis statua in Tegeatarum foro erecta. Plura Pausan. Lacon. III, 7. Arcad. VIII, 5. 48, quocum conf. Polyaen. Strateg. I, 8.

χρησμῷ κιβδήλῳ] κίβδηλος eodem sensu de oraculo ancipiti ac fallaci V, 91. Vulgo ac proprie de numis dicitur adulterinis; conf. Aristoph. Av. 158 ibiq. Schol.

ὅσοι αὐτῶν ἐζωγρήθησαν] Vulgo αὐτέων, cuius loco cum Gaisfordio reposuimus αὐτῶν, plerisque libris adstipulantibus. Conf. I, 26. —

Digitized by Google

τοὶ, καὶ σχοίνῳ διαμετρησάμενοι τὸ πεδίον τὸ Τεγεητέων ἐργάζοντο. αἱ δὲ πέδαι αὗται, ἐν τῇσι ἐδεδέατο, ἔτι καὶ ἐς ἐμὲ ἦσαν σῶαι ἐν Τεγέῃ, περὶ τὸν νηὸν τῆς Ἀλέης Ἀθηναίης κρεμάμεναι.

Κατὰ μὲν δὴ τὸν πρότερον πόλεμον συνεχέως αἰεὶ κακῶς 67

Mox ἐργάζεσθαι intelligo potissimum de opere rustico, quod captis Spartanis, ut servis, impositum erat. Eodem sensu ἔργον, de quo supra ad I, 36. Conf. etiam II, 14. Hinc Libanius Prosphon. ad Iulian. p. 179 A. Herodoti narrationem respiciens: ὥσπερ γὰρ ἦν ἔτεμον Σπαρτιᾶται γῆν Τεγεατῶν, ταύτην εἰργάζοντο τοῖς νενικηκόσι, χοίνικας ἔχοντες. Ad σχοίνῳ cf. Bachmann. Anecdd. I. p. 379, ubi explicatur μέτρον γεωμετρικόν. Add. Herodiani scripta tria ed. Lehrs. p. 8, 15. — In verbis ἐν τῇσι ἐδεδέατο nota usum praepositionis ἐν de *instrumento;* de quo, ut *Cr.* monet, Heindorf. ad Cratyl. p. 71. Porson. ad Aristoph. Eqq. 1018. p. 100. Infra I, 86. VI, 75.

ἔτι καὶ ἐς ἐμὲ ἦσαν σῶαι ἐν Τεγέῃ] Non solum ad Herodoti usque aetatem servatae fuerunt compedes, sed Pausaniae, i. e. Antoninorum aetate, altero post Chr. n. saeculo, compedum istarum pars in Minervae Aleae templo conspiciebatur. Vid. Pausan. VIII, 47. — De σῶαι conf. infra II, 181. Reliquos locos dabit Bredov. p. 49.

περὶ τὸν νηὸν τῆς Ἀλέης Ἀθηναίης κρεμάμεναι] Invenitur Minerva Alea pluribus Peloponnesi locis, Mantineâ, Tegeâ, Manthyreâ, Aleâ vico; in quibus tamen ea Minerva Alea, quae Tegeae templum habebat, primum locum obtinuisse videtur. Nam antiquum illic fuit Minervae signum, Endii opus, ex ebore confectum, Romam postmodo advectum ab Augusto, cum Antonium vicisset. Cuius loco aliud Minervae signum ex Manthyrea Tegeam allatum est, quod Pausanias vidit. Qui idem templum ipsum describit luculentissimum et splendidissimum a Scopa exornatum statuis opereque caelato. Deam ipsam olim Hippiam vocatam refert; postmodo Aleae cognominationem magis magisque invaluisse; cuius in honorem ludos Tegeae institutos, Ἀλαῖα et Ἁλώτια, haec in memoriam Spartanorum a Tegeatis olim captorum. Ipsum nomen *Aleae* cur deae inditum, varie disputant. Ut enim taceam *Alei* regis nomen, qui Tegeae istud templum condidisse fertur, sunt qui ab ἀλέη (i. e. ἔκκλισις, ὑπάλυξις, cf. Ili. XXII, 301) deducant, ut dea intelligatur, quae fugientibus salutem praebeat, quae pugnantes servet incolumes. Sed haud scio an altius quid magisque reconditum in hoc deae cognomine spectarint veteres idque ipsum etiam sensisse videtur C. O. Mueller (Deutsche Schrift.) II. p. 175, ubi de hac Minerva disputans, quae Tegeae eundem fere locum obtinuit, quem Athenis Minerva Polias, nomen Aleae, quo insignitur, deductum vult ab ἀλέα (ἀλέα): qua voce teporem salutarem et gratum indicari addit. Pertinet enim haec Minerva ad ea numina, quibus naturae vires eaeque interiores significentur, solares inprimis rationes, cum omnino luci favere dicatur haec dea rerumque ordini, qui e luce ipsa quasi oriatur aut certe efficiatur in rebus terrestribus ac mundanis. Qui ordo ne intereat, neve ullo modo turbetur, huius deae est munus. Sunt classici Pausaniae loci VIII, 46. 47 coll. 45 et Herodot. IX, 70; quibuscum conf. quae pluribus exposuit Creuzer. in Symbol. III. pag. 431 seqq. ed. tert. Caeterum hoc templum olim splendidissimum nunc ita dirutum est, ut tantum columnarum quarundam rudera locum, quo illud exstructum fuit, ostendant; in cuius ipsius locum nunc ecclesia vici

Digitized by Google

ἀέθλεον πρὸς τοὺς Τεγεήτας, κατὰ δὲ τὸν κατὰ Κροῖσον χρόνον καὶ τὴν Ἀναξανδρίδεώ τε καὶ Ἀρίστωνος βασιληΐην ἐν Λακεδαίμονι ἤδη οἱ Σπαρτιῆται κατυπέρτεροι τῷ πολέμῳ ἐγεγόνεσαν, τρόπῳ τοιῷδε γενόμενοι. ἐπειδὴ αἰεὶ τῷ πολέμῳ ἑσσοῦντο ὑπὸ Τεγεητέων, πέμψαντες θεοπρόπους ἐς Δελφοὺς, ἐπειρώτεον, τίνα ἂν θεῶν ἱλασάμενοι κατύπερθε τῷ πολέμῳ Τεγεητέων γενοίατο. ἡ δὲ Πυθίη σφι ἔχρησε, τὰ Ὀρέστεω τοῦ Ἀγαμέμνονος ὀστέα ἐπαγαγομένους. ὡς δὲ ἀνευρεῖν οὐκ οἷοί τε ἐγινέατο τὴν θήκην τοῦ Ὀρέστεω, ἔπεμπον αὖτις τὴν ἐς θεὸν ἐπειρησομένους τὸν χῶρον, ἐν τῷ κέοιτο ὁ Ὀρέστης. εἰρωτῶσι δὲ ταῦτα τοῖσι θεοπρόποισι λέγει ἡ Πυθίη τάδε·

Ἔστι τις Ἀρκαδίης Τεγέη λευρῷ ἐνὶ χώρῳ,

Piali cessisse videtur. Vide Leake l. l. et Ross. l. l.

Cap. LXVII.

καὶ τὴν Ἀναξανδρίδεώ τε καὶ Ἀρίστωνος βασιληΐην ἐν Λακεδαίμονι] De *Anaxandride* conf. V, 39 seqq. Regium imperium accepisse videtur 570 a. Chr. n., ut Larchero placet atque Schultzio (in Apparat. etc. pag. 22); ita ut Croesi ad Lacedaemonios legatio incidat in ann. 561 a. Chr. n. *Aristo*, de quo plura Noster VI, 61 seqq., regnum anno 574 accepit tenuitque per quinquaginta quatuor annos. Conf. Schultz. l. l. pag. 15. Add. Clinton. Fast. Hellen. convers. a Krueger. pag. 224, ubi uterque rex ad annum 560, quo Croesi legatio missa videtur, refertur. Ad reliqua conf. Creuzer. Commentt. Herodd. pag. 298 seqq., unde nonnulla huc transtuli. De usu praepositionis κατὰ in verbis κατὰ—τὸν—πόλεμον atque κατὰ τὸν κατὰ Κροῖσον χρόνον admonuit Kuehner Gr. Gr. §. 607.

πέμψαντες θεοπρόπους ἐς Δελφοὺς] θεοπρόπους Noster eos vocat, qui oraculum sciscitatum mittuntur, ut I, 48. V, 79. VI, 57. VII, 140. Aliis dicuntur θεωροί.

τίνα ἂν θεῶν ἱλασάμενοι — γενοίατο] Werferus in Actt. phill. Monacc. I. pag. 255 scribi vult γενοίατ' ἄν. Qua tamen particula iterata neque hic, neque infra V, 92, 6 (ubi pro κάλλιστα proponit κάλλιστ' ἂν) nobis opus esse videtur.

ὀστέα ἐπαγαγομένους] Accusativus non offendit, quamvis praecedat dativus σφιν. Conf. not. ad I, 3. Ex antecedd. huc mente adiiciendum κατύπερθε γενέσθαι. — θήκη *loculum* indicat. Vid. nott. ad II, 67. Pro ἐγινέατο, quod retinendum censui (cf. Bredov. p. 329. 330.), recentt. edd. receperunt ἐγίνοντο, quod tres praebent libri manu scripti.

ἔπεμπον αὖτις τὴν ἐς θεὸν] τὴν ἐς θεὸν merito revocarunt Gronov. et Schweighaeuser. Nam deleverat articulum τὴν Wesselingius. Aldina ἐς τὸν θεὸν, perperam. Tu vid. I, 109 ibiq. not. Lambert. Bos. de Ellipss. L. Gr. p. 331 seq. 335 et inprimis quae ad receptam lectionem firmandam contulit Werfer. l. l. pag. 75. Supplent autem vulgo ὁδὸν, quod cum nunquam sic a Nostro omittatur, voculam τὴν, ut ex interpolatione quadam ortam, melius omittendam esse censet Bredov. p. 28. — Ante Ὀρέστης quidam libri omittunt articulum ὁ. Male.

λευρῷ ἐνὶ χώρῳ] Eadem locutio in Homeri Odyss. VII, 121, ubi λευρῷ interpretantur λείῳ, ὁμαλῷ ἢ πλατεῖ, i. e. *in patente*, *aequo*

Digitized by Google

ἔνθ' ἄνεμοι πνείουσι δύο κρατερῆς ὑπ' ἀνάγκης,
καὶ τύπος ἀντίτυπος, καὶ πῆμ' ἐπὶ πήματι κεῖται.
ἔνθ' Ἀγαμεμνονίδην κατέχει φυσίζοος αἶα,
τὸν σὺ κομισσάμενος Τεγέης ἐπιτάῤῥοθος ἔσσῃ.

33 Ὡς δὲ καὶ ταῦτα ἤκουσαν οἱ Λακεδαιμόνιοι, ἀπεῖχον τῆς ἐξευ-

campo. Ipsum oraculum afferunt Aristid. Schol. pag. 213 seq. ed. Frommel. et Diodor. in Excerptt. §. 32. (T. II. p. 28 Nov. coll. Mai.), ubi tamen in primo versu scriptum legitur Τεγέης, in altero δύω. Et conf. praeterea Pausan. III, 3. §. 5. Stephan. Byzant. s. v. Τεγέα. Idem Pausanias IX, 38, 3 simile prorsus oraculi responsum retulit, Orchomeniis peste afflictis datum, ut ad se Hesiodi ossa adducerent. Ac plura huiusmodi oracula, quibus sciscitantes heroum ossa in patriam terram reducere iubentur, affert Limburg - Brouwer Hist. de la civilis. Gr. IV. (VI.) p. 139. eoque declarari censet magnam vim, quam ad animos Graecorum patriae amore implendos et corroborandos haec oracula omnino exercuerint. Minus placent, quae idem vir doctus l. l. pag. 65 de hoc ipso Herodoteo oraculo iudicat, quod aenigma potius videri vult, haud ingeniose excogitatum et aperta falsitatis indicia prae se ferens.

καὶ τύπος ἀντίτυπος, καὶ πῆμ' ἐπὶ πήματι κεῖται] Exponit Noster ipse (itemque Pausanias l. l.) I, 68 obscurum oraculi dictum; τὸν ἄκμονα καὶ τὴν σφῦραν (*incudem* et *malleum*) esse ait τὸν τύπον καὶ τὸν ἀντίτυπον, quod malleus incudem feriat et incus vicissim malleum (s. mallei ictum) repellat; itaque πῆμ' ἐπὶ πήματι κεῖται de *ferro*, quod malleo super incude tunditur. Ad ἀντίτυπος plura Creuzerus l. l. excitavit; tu vide potissimum Ruhnken. ad Timaei Lex. Platon. pag. 157. Apud Sophocl. Philoctet. 690. 1438 invenimus στόνον ἀντίτυπον; coll. Antigon. 134 et 590 (ubi πήματα ἐπὶ πήμασι plane ut h. l.) et Aelian. V. H. III, 43. Add. Bachmann. Anecdd. I. p. 102, 25: ἀντιτύπους· σκληροὺς καὶ ἀνενδότους. μεταφορικῶς ἀπὸ τοῦ ἄκμονος καὶ τῆς σφύρας καὶ τύπος ἀντίτυπος. — κατέχει φυσίζοος αἶα in mentem revocat similes Homeri locutiones, de quibus disseruit Nitzsch. ad Odyss. XI, 301. Tu vid. inprimis Ili. III, 243. XXI, 62.

Τεγέης ἐπιτάῤῥοθος ἔσσῃ] ἐπιτάῤῥοθος, ut ἐπίῤῥοθος, poetarum potissimum est, ubi explicatur: *adiutor.* Quod tamen huic loco non convenire nemo non videt, in quo *victorem* vulgo reddunt. Est enim mediae significationis vocula, ut verbum ipsum, unde deductum est ἐπιῤῥοθεῖν, quod cum omnino sit: *cum strepitu accedere*, non minus de amico quam de hoste adstrepente dici poterit. Hoc loco de hoste accipias, ad Tegeam accedente eamque impetu suo obruente, i. e. superante. Est locus Aeschyli in S. c. Th. 364, ubi Chorus sperat mortem adventuram, παγκλαύτων ἀλγέων ἐπίῤῥοθον, quae scilicet malis liberet; ubi Blomfieldius, cui merito displicuit vulgaris *adiutricis* significatio, quam huic voci tribuunt, mavult explicare: „*obruens*, velut aqua." Conf. eundem ad vs. 7 ibid. Neque vero ista interpretatione opus erit, si vocis notionem bene perceperis. Nec etiam in Herodoteo loco quidquam mutandum, ubi Schweigh. magis placet Τεγέῃς in dativo, praesertim cum apud Stephanum Byz. l. l. exstet Τεγέαις. Diodorus nihil mutat.

ἀπεῖχον τῆς ἐξευρέσιος οὐδὲν ἔλασσον, πάντα διζήμενοι] i. e. „*nihilo magis reperire potuerunt omnia quamvis disquirentes*", s. ad verbum magis: „*ab inventione nihilo magis aberant, omnia quamvis disquirentes.*" Videntur priores inter-

Digitized by Google

ρέσιος οὐδὲν ἔλασσον, πάντα διζήμενοι, ἐς οὗ δὴ Λίχης, τῶν ἀγαθοεργῶν καλεομένων Σπαρτιητέων, ἀνεῦρε. οἱ δὲ ἀγαθοεργοὶ εἰσὶ τῶν ἀστῶν, ἐξιόντες ἐκ τῶν ἱππέων αἰεὶ οἱ πρεσβύτατοι, πέντε ἔτεος ἑκάστου· τοὺς δεῖ τοῦτον τὸν ἐνιαυτὸν, τὸν ἂν ἐξίωσι ἐκ τῶν ἱππέων, Σπαρτιητέων τῷ κοινῷ διαπεμ-
68 πομένους μὴ ἐλινύειν ἄλλους ἄλλη. Τούτων ὦν τῶν ἀνδρῶν Λίχης ἀνεῦρε ἐν Τεγέῃ, καὶ συντυχίῃ χρησάμενος καὶ σοφίῃ. ἐούσης γὰρ τοῦτον τὸν χρόνον ἐπιμιξίης πρὸς τοὺς Τεγεήτας, ἐλθὼν ἐς χαλκήϊον, ἐθηεῖτο σίδηρον ἐξελαυνόμενον· καὶ ἐν

pretes non satis recte locum intellexisse.

ἐς οὗ δὴ Λίχης — ἀνεῦρε] ἐς οὗ, *donec*, *dum* (pro ἕως οὗ), probatur Nostri scriptoris usu; conf. III, 31. IV, 12. 30. 160. 166. 196. V, 51. 86 etc. Unde nihil sollicitandum, quamquam aliter crebro reperitur ἐς ὅ idque ipsum pro ἕως οὗ poni ab Ionibus monet Gregor. Cor. de dial. Ion. §. 63, ubi vid. Koen. p. 472 Schaef. Quod Struve Quaest. Herod. Spec. I. p. 43 contendit, apud Herodotum, qui semper dixerit ἐς ὅ, ferri non posse alterum ἐς οὗ, idque inde semper in ἐς ὅ commutandum, probavit quidem suo assensu Bredov. p. 283, sed obsequi noluerunt editores recentiores, qui a librorum auctoritate non discesserunt. — De *Agathoergis* loco classico, qui subsequitur, adde veterum grammaticorum glossas apud Timaeum (Lex. Plat. p. 4: ἀγαθοεργοί· αἱρετοὶ κατ' ἀνδραγαθίαν), Hesychium (s. v.) et in Lexico Sangermanensi (Ἀγαθοεργοὶ — ἔστι δὲ καὶ ἀρχή τις ἐν Λακεδαίμονι οἱ Ἀγαθοεργοί· ἄρχουσι δὲ τῶν ἐν τῇ πόλει καὶ τῶν ἔξω τῆς πόλεως παρανομησάντων; vid. Ruhnken. ad Timaei l. l. et Bekkeri Anecdd. Graecc. I. p. 209, ubi pleniora haec leguntur auctore Didymo; add. Bachmann. Anecdd. I. p. 18.). Eligebantur illi magistratus e trecentis equitibus, in quibus flos iuventutis ac robur civitatis constabat. Conf. Manso Spart. I, 1. p. 153 et C. O. Mueller. Dorer II. p. 241. Kortüm in Schlosser u. Bercht Archiv. IV. p. 170. Sauppe ad Xenophont. De Rep. Lac. IV, 7. pag. 35. — Pro Λίχης alibi occurrit Λίχας, Laconicum seu Doricum nomen, indeque etiam Λείχας. Vid. Siebelis. ad Pausan. III, 3. §. 5.

τῷ κοινῷ διαπεμπομένους μὴ ἐλινύειν ἄλλους ἄλλῃ] i. e. „*iis non licet otium agere*, *quippe qui rei publicae causa alius alio dimittuntur*." ἐλινύειν recte praebet Schellershemianus. Alii ἐλιννύειν, quae eadem aliis quoque locis cum occurrat scriptura (conf. VII, 56. VIII, 71. Apollon. Rhod. I, 589 etc.), alteram tamen scripturam praeferendam esse non dubium: vid. Interprett. ad Gregor. Corinth. de dial. Ion. §. 92. p. 502 Schaef. et quae alia affert Bredov. p. 98. Glossa interpretatur hoc verbum per ἡσυχάζειν.

Cap. LXVIII.

Τούτων ὦν τῶν ἀνδρῶν Λίχης ἀνεῦρε] τούτων Mediceus, Schellershem., alii; quare cum Gaisf. recipiendum putavimus. Vulgo τουτέων; conf. I, 66.

ἐούσης γὰρ τοῦτον τὸν χρόνον ἐπιμιξίης κ. τ. λ.] ἐπιμιξίη (*commercium*) quid sit, manifestum erit ex iis, quae ad I, 65 notata sunt. Conf. modo Thucydid. I, 2 et V, 78. Atque Pausanias III, 3, loco gemino, inducias inter Lacedaemonios atque Tegeatas tunc temporis fuisse narrat. Quas inducias Larcherus refert ad ann. 568 a. Chr. n.; calculo quamquam non prorsus certo, vix tamen improbabili, ut monet Schultz. in Apparat. etc. p. 29.

Digitized by Google

θώυματι ἦν, ὁρέων τὸ ποιεόμενον. μαθών δέ μιν ὁ χαλκεὺς ἀποθωυμάζοντα εἶπε παυσάμενος τοῦ ἔργου· Ἦ κου ἄν, ὦ ξεῖνε Λάκων, εἴ περ εἶδες τό περ ἐγώ, κάρτα ἂν ἐθώυμαζες, ὅκου νῦν οὕτω τυγχάνεις θῶυμα ποιεύμενος τὴν ἐργασίην τοῦ σιδήρου. ἐγὼ γὰρ ἐν τῇδε θέλων τῇ αὐλῇ φρέαρ ποιήσασθαι, ὀρύσσων ἐπέτυχον σορῷ ἑπταπήχεϊ· ὑπὸ δὲ ἀπιστίης, μὴ μὲν γενέσθαι μηδαμὰ μέζονας ἀνθρώπους τῶν νῦν, ἀνῷξα αὐτήν,

ἐλθὼν ἐς χαλκήϊον, ἐθηεῖτο σίδηρον ἐξελαυνόμενον] Eodem modo paulo post ὁ χαλκεύς, quamquam *ferrarium* fuisse ipsamque officinam *ferrariam*, satis tum ex hoc ipso loco tum ex Pausaniae l. l. intelligitur. Sed apte iam inter alia Pollucis locum attulit Wesselingius, in Onomastic. VII, 106. χαλκεύειν δὲ καὶ τὸ σιδηρεύειν ἔλεγον, καὶ χαλκέας τοὺς τὸν σίδηρον ἐργαζομένους. Namque aes cognitum Graecis ante ferrum; indeque communis remansit appellatio, ut is, qui ferrum elaboraret, eodem nomine diceretur, quam qui in aere elaboraverat. Probat Hesiodi locus in Opp. et D. vs. 151 ed. Br. et Lucretii (V, 1292) ita canentis:

Prior aeris erat quam ferri
cognitus usus.

Pariter, ut monet *Cr.*, τὰ χαλκεῖα et τὰ σιδήρια iunguntur in Platonis Euthydem. p. 300. pag. 449 Bekk. Add. ipsum Herodotum VII, 84 χάλκεα καὶ σιδήρεα ἐξεληλαμένα ποιήματα iungentem, ubi de quorundam Persarum tegumento capitis loquitur. Nec aliter apud Athen. VI. p. 230 E. κέντρον ἐπὶ λεπτὸν ἐξεληλαμένον: in quibus tenenda vis verbi ἐξελαύνειν in metallis, quae malleo tractantur et procuduntur, adhibiti, ut supra I, 50. Alia dabit Creuzer. Commentt. Herodd. p. 302. Ad formam verbi ἐθηεῖτο cf. nott. ad I, 8. 10. Unde vero Larcherus in annotatione ad I, 25 colligat, hunc loculum, quo Orestis ossa continebantur, et ipsum ferreum fuisse, quippe hoc metalli genere tunc temporis pretiosissimo, quo carissima quaeque inclusa fuerint, id equidem ignoro, recteque alios ei oblocutos esse censeo.

ὅκου νῦν οὕτω τυγχάνεις] ὅκου causalis hic est particula, *quum*, *da*. Plura Werfer. in Actt. philoll. Monacc. I, 1. p. 118., Kuehner Gr. Gr. §. 813. (T. II. p. 542). Quod Noster hic scripsit ποιεύμενος, ut meliores libri exhibent, qui paulo antea dixerat ποιεόμενον, utramque sane formam in Herodoto ferendam esse docuit Bredov. p. 372. 374. Quare nolui cum recentt. edd. scribere ποιεύμενον. Ad structuram vero locutionis θῶυμα ποιεῖσθαι cum accusativo conf. VIII, 74, ne plura. Pertinent huc quoque similia, quae exstant I, 127. 160. III, 25, ubi conf. nott.

ὑπὸ δὲ ἀπιστίης, μὴ μὲν γενέσθαι μηδαμὰ κ. τ. λ.] i. e. „*quoniam diffidebam* (s. persuadere mihi non poteram) *fuisse unquam maiores homines, quam qui nunc sunt.*“ Ubi Valckenarii emendatione: μηδαμοὺς γενέσθαι μηδαμὰ μέζονας ἀνθρώπους τῶν νῦν (i. e. *nullos uspiam fuisse*), minime opus. Nam μὴ μὲν positum pro μὴ μήν, quae formula est in iurando omnino usitata, prouti ἦ μήν. Conf. Koen. ad Gregor. Corinth. p. 471 seq. ed. Schaef. et Herodot. II, 118 ibiq. not. Add. Bredov. p. 143. De negatione post vocabulum negativum (ἀπιστίης) conf. III, 66. Mox scripsi μηδαμὰ pro μηδαμᾶ; cf. I, 56. Vulgatum ἀνῷξα ferri posse negat Bredov. p. 314, in ἄνοιξα mutandum, ut fecit Bekkerus, quem Dietsch et Dindorf secuti sunt; si quidem verba a diphthongo οι inducta apud Herodotum augmentum temporale nunquam accepisse contendit Bredov. Mihi hac in re neque vulgatam mutare neque Atticam formam ἀνέῳξα reponere placuit.

Digitized by Google

καὶ εἶδον τὸν νεκρὸν μήκεϊ ἴσον ἐόντα τῇ σορῷ. μετρήσας δὲ συνέχωσα ὀπίσω. Ὁ *μὲν δή οἱ ἔλεγε, τά περ ὀπώπεε· ὁ δὲ,*

καὶ εἶδον τὸν νεκρὸν μήκεϊ ἴσον ἐόντα τῇ σορῷ] Idem de Orestis cadavere septem cubitorum, quae sane $10^1/_8$ pedes Rhenanos aequant, referunt Solinus Polyhistor. I, 7. p. 31. (qui quo probet, duo exempla profert hominum duodecim pedum) et Philostrat. in Heroicc. I, 2. p. 668 Olear. p. 28. Boiss., hic etiam addens Aiacis cadaver undecim cubitorum. Nec alia desunt exempla, quibus veteres heroas maiores perhiberi statura ac vastiore corpore praeditos manifestum fit. Vid. modo Arnob. advs. gent. II, 75. p. 105 ibiq. adnot. Vol. II. p. 113, et quae ad Philostrati locum protulerunt viri docti, laudante Creuz. in Commentt. Herod. p. 301. Add. Nitzsch. ad Hom. Odyss. XI, 309. p. 248 et in Jahrbüch. d. Philol. u. Paedag. Suppl. IV. p. 57. Atque communem veterum Graecorum fuisse superstitionem, qua prioris aevi homines maiori et robustiori corpore fuisse crederent, ex hac Herodotea narratione potissimum collegit Bredow.: Untersuchung über einzelne Gegenstände der alten Geschicht. u. Geograph. p. 64. Herodotum tamen vix erit quod cum Gellio Noctt. Att. III, 10. idcirco hominem dicas confabulatorem, praesertim qui retulerit ea, quae ipse sic tradita invenerat aut ab aliis acceperat. Ac vel recentiori aetate reperiri, quae fidem conciliare queant Herodoteis dictis, merito admonet Larcherus. Pluribus quoque ad hunc locum disputat Italus Herodoti interpres, tum communem antiquitatis opinionem commonstraturus, qua veteres heroas veneretur maiorem quam humanam illis tribuendo staturam, tum Herodotum ab omni accusatione liberaturus, quippe qui scriptor fabulam multum abest ut ipse invenerit, ut Lacedaemoniorum narrationem retulerit, ipsum ferrarium in scenam quasi loquentem inducens omnemque narrationis partem mirifice quasi mitigans verbis hisce ferrario tributis: *ὑπὸ δὲ ἀπιστίης μὴ μὲν γενέσθαι μηδαμὰ μέζονας ἀνθρώπους τῶν νῦν.* His equidem nihil addere habeo, nisi illud, in narratione, quae apud Schol. Aristid. l. l. p. 214 legitur, *novem* cubita Orestis tribui cadaveri. Ac similiter in Deuteronom. III, 11, qui memoratur Og, rex terrae Basan e gigantum gente, quae olim Palaestinam incoluit, is dicitur habuisse lectum ferreum *novem* cubitorum in longitudinem et quatuor in latitudinem. Cf. Bertheau Zur Gesch. d. Israelit. p. 139. Infra II, 91. simile quiddam de Persei vestigio pedis nimio prae humana statura legimus. Quem locum una cum aliis Nostri affert R. Iacobs De mensuris Herodoti p. 12, docens Herodotum, qui in mensuris iudicandis saepe utitur voce *πῆχυς*, aliquoties etiam hoc vocabulo sic esse usum, ut certam et definitam mensuram reddere noluisse appareat. Ac referre quoque huc licet, quamvis minus fabulosum, quod legitur IX, 83. post pugnam Plataeensem reperta esse ossa *πενταπήχεος ἀνδρὸς*, i. e. viri $7^1/_2$ pedd. Rhen. magni, ubi tu vid. nott. „Similia de Sigurdo, Siegefrido aliisque in Germanorum aliorumque carminibus priscis prodita comparat cum hisce Herodoteis Editor novae editionis operis: The history of the English poetry by Thom. Warton, London 1814, Prefac. p. 32.“ *Cr.*

τά περ ὀπώπεε] *ὄπωπα* perfecti forma Ionibus ac poetis solum frequentata. Vid. Bredov. p. 316.

ὁ δὲ, ἐννώσας τὰ λεγόμενα] *ἐννώσας* suo more dixit Herodotus pro *ἐννοήσας*, quod ipsum hic unus liber perperam offert. Infra I, 68: *ἐνένωτο*, coll. I, 86. VII, 206. IX, 53, ubi plura interpretes Batavi, coll. Gregor. Cor. de dial. Ionic. §. 94. p. 503 Schaef. Bredov. p. 195. et Bergk ad Anacreont. Reliqq. p. 94 seqq. Pertinet huc quoque *ἀνέβωσεν*, de quo diximus ad I, 10. —

Digitized by Google

ἐννώσας τὰ λεγόμενα, συνεβάλλετο τὸν Ὀρέστεα κατὰ τὸ θεοπρόπιον τοῦτον εἶναι, τῇδε συμβαλλόμενος· τοῦ χαλκέος δύο ὁρέων φύσας τοὺς ἀνέμους εὕρισκε ἐόντας, τὸν δὲ ἄκμονα καὶ τὴν σφῦραν τόν τε τύπον καὶ τὸν ἀντίτυπον, τὸν δὲ ἐξελαυνόμενον σίδηρον τὸ πῆμα ἐπὶ πήματι κείμενον, κατὰ τοιόνδε τι εἰκάζων, ὡς ἐπὶ κακῷ ἀνθρώπου σίδηρος ἀνεύρηται. Συμβαλλόμενος δὲ ταῦτα καὶ ἀπελθὼν ἐς Σπάρτην ἔφραζε Λακεδαιμονίοισι πᾶν τὸ πρῆγμα. οἱ δὲ, ἐκ λόγου πλαστοῦ ἐπενείκαντές οἱ αἰτίην, ἐδίωξαν. ὁ δὲ, ἀπικόμενος ἐς Τεγέην, καὶ φράζων τὴν ἑωυτοῦ συμφορὴν πρὸς τὸν χαλκέα,
34 ἐμισθοῦτο παρ' οὐκ ἐκδιδόντος τὴν αὐλήν. χρόνῳ δὲ ὡς ἀνέ-

Ὀρέστεα accusativum tertiae formavit declinationis, cum supra I, 67 scripsisset *Ὀρέστεω* in genitivo primae declinationis. De quo Herodoti more multa nomina, propria praesertim in ης exeuntia, in accusativo flectendi ad primam aeque ac tertiam declinationem omnium copiosissime dixit Bredov. p. 223 seqq.

συνεβάλλετο τὸν Ὀρέστεα — τοῦτον εἶναι, τῇδε συμβαλλόμενος] Similis orationis abundantia, quae I, 64: *τὴν νῆσον Δῆλον καθήρας ἐκ τῶν λογίων· καθήρας δὲ ὧδε*, et I, 7: *ἐνόμιζέ οἱ γυναῖκα πολλὸν πασέων καλλίστην· ὥστε δὲ ταῦτα νομίζων*. *συμβάλλεσθαι* in medio potissimum adhibetur *coniectandi* notione, indeque discernendum ab eo, quocum saepe confunditur (cf. I, 63.), *συλλαμβάνειν*, in quo *intelligendi* potius ac *percipiendi* vis inest. Quamquam subinde quoque *συμβάλλειν* videtur esse: *assequi* sensum alicuius rei, *intelligere* aliquid, si nimirum hoc ex diligenti rerum inter se comparatione et consideratione ortum fuerit. De his accuratius disputavit Creuz. in Commentt. Herodd. p. 303. 304. not. Ad eandem *coniectandi* notionem pertinet verbum *εἰκάζειν*, quo et ipso in seqq. usus est Herodotus. Formam *συμβαλλόμενος* (pro *συμβαλλεόμενος*) nunc revocavi cum recentt. edd. iubente et Dindorfio (p. XXIII) et Bredov. p. 364. Atque hanc ipsam formam h. l. praebet Mediceus liber cum aliis quibusdam.

καὶ τὴν σφῦραν] Pro *σφύραν* scripsi *σφῦραν*. Vid. Siebelis. ad Pausan. III, 3. §. 6. In proxime seqq. ad verba *τὸ πῆμα ἐπὶ πήματι* conf. Apitz. Adverss. ad Sophocl. Trachinn. 887. p. 282. Quod vero Bothius Opuscc. criticc. p. 11. 12. in Herodoto scribi vult *τὸν τύπον τὸν ἀντίτυπον* ob ipsa oraculi verba, malim equidem in vulgata, quae sana mihi esse videtur, subsistere.

ἐκ λόγου πλαστοῦ ἐπενείκαντές οἱ αἰτίην] *ἐπιφέρειν αἰτίαν τινί* valet: *crimen inferre alicui*, *exprobrare*, *accusare aliquem*. Conf. I, 26 et IV, 154. *Cr.* addit Iacobs. in Lectt. Stobb. p. 69. *λόγος πλαστὸς* est *causa ficta*. Quod sequitur: *ἐδίωξαν*, vulgo reddunt „*exsilio eundem mulctarunt*,“ minus opinor accurate, cum potius reddendum sit: *iudicio eum persecuti sunt;* quod quidem iudicium exsilium secutum esse credibile fit, quia Liches statim Lacedaemone cessisse indeque exulans Tegeam venisse videtur. Sed nil impedit, quo minus aliam quis statuat Lichae mulctam indictam esse.

ἐμισθοῦτο παρ' οὐκ ἐκδιδόντος τὴν αὐλήν] *ἐμισθοῦτο*, *conducere cupiebat et conabatur*. Nam imperfecto non ipsa actio, verum conatus, voluntas, studiumve indicatur, cerniturque eius usus potissimum in re nondum absoluta ac perfecta.

Digitized by Google

γνωσε, ἐνοικίσθη. ἀνορύξας δὲ τὸν τάφον, καὶ τὰ ὀστέα συλλέξας, οἴχετο φέρων ἐς Σπάρτην. καὶ ἀπὸ τούτου τοῦ χρόνου, ὅκως πειρῴατο ἀλλήλων, πολλῷ κατυπέρτεροι τῷ πολέμῳ ἐγίνοντο οἱ Λακεδαιμόνιοι· ἤδη δέ σφι καὶ ἡ πολλὴ τῆς Πελοποννήσου ἦν κατεστραμμένη.

Exempla suppeditat Wesseling., cui alios adde viros doctos a me excitatos ad Plutarch. Pyrrh. p. 203. Add. Herod. I, 205. IX, 31.

χρόνῳ δὲ ὡς ἀνέγνωσε] „*Post vero cum ei persuasisset.*" χρόνῳ reddunt *postea;* accuratius forsan: *temporis spatio longiori interiecto, sero, tandem ei* (diutius reluctanti) *cum persuasisset.* Sic Fischer. ad Weller. III, a. p. 222, ne plura. Ipsum ἀναγνῶσαι Herodoto idem valere atque vulgo ἀναπεῖσαι, iam veteres Grammatici annotarunt. Conf., ne plura, Bekkeri Anecdd. II. p. 743, 16.

ἀνορύξας δὲ τὸν τάφον — οἴχετο φέρων ἐς Σπάρτην] Quod Orestis ossibus recuperandis tantam operam impenderint Spartani, declarat Pausaniae locus III, 16. §. 6, ubi legimus, Orestem olim Spartae regem fuisse. Quem eundem in Arcadia mortuum esse, cum coloniam in Aeolidem duceret, et quidem prope Tegeam, eo loco, cui nomen Ὀρεστεῖον (Herod. IX, 11.), alii quoque testantur scriptores. Unde Tegeam ossa translata esse eo magis consentaneum est, quo Aerope, Orestis avia, Agamemnonisque mater, genus ducebat a Tegeata avo, qui ipse Tegeam condidisse ferebatur. cf. Strab. XIII. p. 872 C. Stephan. Byz. s. v. Ὀρέσται. Pausan. VIII, 3 coll. VIII, 54, 3. De Orestis coloniis vid. Hellanici fragmm. p. 46 ed. Sturz. coll. Pherecyd. fragmm. p. 210 Sturz. Ac denique omnino si quaeras, quo tota ista de Orestis cadavere narratio spectet deque illius vi mirifica, unde Spartanorum salus suspensa, iam a *Cr.* monitum est (Comm. Herodd. I. p. 306.), spectare haec ad Manium Larumque religiones, quibus Lacones non minus, quam aliae Doricae gentes, dediti fuerint. Namque mortuos, praeclaros inprimis viros, eam ipsam, sub qua iaceant, terram conservare, custodesque hominum ac depulsores malorum fieri, vetus erat superstitio. Observavit quoque Lasaulx (Geolog. d. Griech. u. Röm. p. 9 seqq. sive Studien d. class. Alterth. p. 5 seqq.), in his ac similibus veterum narrationibus de cadaveribus ossibusque humana forma ac specie maioribus e terra ipsa plerumque effossis latere quodammodo vestigia ossium petrefactorum, qualia haud pauca vel nostra aetate detecta sunt beluarum grandium, quae ad tempora hodiernum terrarum statum longe antecedentia referuntur. Quod vero Uschold (Gesch. d. troian. Kriegs p. 189 seq.) Orestis commemorationem in media Arcadia repeti vult a gentibus Thracicis in hanc terram olim profectis, mihi non persuasit.

ὅκως πειρῴατο] Vulgo ἐπειρῴατο, quod Schweigh. mutavit in ἐπιπειρῴατο, Gaisf. in πειρῴατο; quod quum magis ex usu Herodoteo esse videretur, adscivimus probante Grashof (Schulzeit. 1832. nr. 120. p. 964), Dindorf. (p. XXVIII.) atque ipso etiam ut videtur Bredov. p. 330. 331. Vulgatam ἐπειρώατο, cuius loco unus liber praebet ἐπειρέατο, ita retineri vult Eltz (Quaest. Herodd. p. 7 seqq. sive Jahrbb. f. Philol. u. Paedag. Suppl. IX. p. 114.), ut forma imperfecti mendosa commutetur in ἐπειρῶντο.

ἤδη δέ σφι καὶ ἡ πολλὴ τῆς Πελοποννήσου ἦν κατεστραμμένη] Quod verissime dici a Nostro observat Schlosserus (Universalgesch. I, 1. p. 333). Nam reliquae Peloponnesi civitates ea aetate parum validae nec ullo modo pares, quae Lacedaemoniis resisterent.

Digitized by Google

Ταῦτα δὴ ὦν πάντα πυνθανόμενος ὁ Κροῖσος ἔπεμπε 69 *ἐς Σπάρτην ἀγγέλους δῶρά τε φέροντας, καὶ δεησομένους συμμαχίης, ἐντειλάμενός τε τὰ λέγειν χρῆν. οἱ δὲ ἐλθόντες ἔλεγον· Ἔπεμψε ἡμέας Κροῖσος, ὁ Λυδῶν τε καὶ ἄλλων ἐθνέων βασιλεὺς, λέγων τάδε· Ὦ Λακεδαιμόνιοι, χρήσαντος τοῦ θεοῦ τὸν Ἕλληνα φίλον προσθέσθαι, ὑμέας γὰρ πυνθάνομαι προεστάναι τῆς Ἑλλάδος, ὑμέας ὦν κατὰ τὸ χρηστήριον προσκαλέομαι, φίλος τε θέλων γενέσθαι καὶ σύμμαχος ἄνευ τε δόλου καὶ ἀπάτης. Κροῖσος μὲν δὴ ταῦτα δι' ἀγγέλων ἐπεκηρυκεύετο. Λακεδαιμόνιοι δὲ ἀκηκοότες καὶ αὐτοὶ τὸ θεοπρόπιον τὸ Κροίσῳ γενόμενον ἥσθησάν τε τῇ ἀφίξει τῶν Λυδῶν, καὶ ἐποιήσαντο ὅρκια ξεινίης πέρι καὶ συμμαχίης· καὶ γάρ τινες αὐτοὺς εὐεργεσίαι εἶχον ἐκ Κροίσου πρότερον ἔτι γεγονυῖαι. πέμψαντες γὰρ οἱ Λακεδαιμόνιοι ἐς Σάρδις χρυ-*

Cap. LXIX.

ἔπεμπε ἐς Σπάρτην κ. τ. λ.] Laudant Pausaniam IV, 5, ubi Messenii Lacedaemoniis exprobrant, quod omnium primi cum barbaris foedus inierint Croesi donis illecti. Addunt quoque, Eurybatum a Croeso missum post cum pecunia ad Cyrum transiisse omniaque Croesi consilia perfide ei detexisse. *Cr.* citat locos a Marxio congestos ad Ephori fragmm. p. 207. et Eustath. ad Homer. Odyss. XIX, 247. p. 694, 43 Basil.

χρήσαντος τοῦ θεοῦ τὸν Ἕλληνα φίλον προσθέσθαι] Insignis numeri singularis usus loco pluralis (*τοὺς Ἕλληνας*); quod tamen subinde fieri notat Matth. §. 293. p. 587.

δι' ἀγγέλων ἐπεκηρυκεύετο] Locutionem tuentur aliquot exempla a Wessel. allata. Nam aliquot libri coniunctim scriptum praebent: *διαγγέλων*. Est autem *διὰ* h. l. *per, ope, durch, vermittelst, mit Hülfe.* Sic *δι' ἀγγέλων* I, 99. 141. VII, 203. Sed videtur in Herodotea locutione inesse abundantia quaedam, Nostro scriptori haud inusitata. Nam *ἐπικηρυκεύεσθαι* Thucydidis scholiasta ad VII, 48 exponit: *διὰ κηρύκων μηνύειν*, ubi aliorum grammaticorum locos attulit Duker. coll. VIII, 44. 80. Dicitur potissimum de regibus aut civitatibus legatos induciarum aut foederum causa publice mittentibus. — Ad verba anteced. *ἄνευ τε δόλου καὶ ἀπάτης* cf. Elmsley. ad Euripid. Heracl. 622, haec Herodotea verba aliaque eiusdem generis afferens ob particulae *τε* rationes, quae eodem modo adhibetur I, 106. 154. V, 5. Ad ipsam Herodoti locutionem pertinent loci VII, 184. VIII, 140. IX, 7. — In seqq. pro *ἀφίξει* iam Schaeferus dederat *ἀπίξι*, idque nunc invitis codd. receptum video a rec. edd. probante quoque Bredov. p. 267. Equidem in rebus tam incertis a libris discedere nolui, quamquam in reliquis locis, ubi hoc vocabulum invenitur apud Nostrum, altera forma Ionica (*ἄπιξις*) praevalet; cf. II, 116. III, 69. 145. V, 49. 92, 6. VII, 58. VIII, 41. 125. IX, 17. 77. Mox e pluribus codd. recepi *συμμαχίης* pro *ξυμμαχίης*, quam formam ab Herodoto abesse iudicat Bredov. p. 124.

καὶ γάρ τινες αὐτοὺς εὐεργεσίαι εἶχον] Steger. Praefat. ad Herod. p. X. legendum putat *ἐς αὐτοὺς*, cum *ἔχειν* intransitivo sensu sit accipiendum (*exstare*), ut I, 180. 181. III, 48 cet. Nec tamen ulla mutatione opus. Cf. modo I, 61. VII, 5, ne plura.

Digitized by Google

σὸν ὠνέοντο, ἐς ἄγαλμα βουλόμενοι χρήσασθαι τοῦτο, τὸ νῦν τῆς Λακωνικῆς ἐν Θόρνακι ἵδρυται Ἀπόλλωνος· Κροῖσος δέ σφι ὠνεομένοισι ἔδωκε δωτίνην. Τούτων τε ὦν εἵνεκεν οἱ Λακεδαιμόνιοι τὴν συμμαχίην ἐδέξαντο, καὶ ὅτι ἐκ πάντων σφέας προκρίνας Ἑλλήνων αἱρέετο φίλους. καὶ τοῦτο μὲν αὐτοὶ ἦσαν ἑτοῖμοι ἐπαγγείλαντι, τοῦτο δὲ ποιησάμενοι κρητῆρα

χρυσὸν ὠνέοντο] ὠνέοντο, *emere volebant, in animo habebant;* de quo imperfecti usu diximus ad I, 68. — In seqq. pro: τούτῳ, τὸ Schwgh. e libris nonnullis edidit τοῦτο, τὸ, quod cum recentt. edd. recepi.

τὸ νῦν τῆς Λακωνικῆς ἐν Θόρνακι ἵδρυται Ἀπόλλωνος] Herodotus nihil dicit, num aurum a Croeso acceptum reapse ad hancce Apollinis statuam collatum fuerit; sed Pausan. III, 10. §. 10. adhibitum esse vult a Lacedaemoniis ἐς κόσμον τοῦ ἐν Ἀμύκλαις ἀγάλματος s. ad ornandam Apollinis Amyclaei statuam. Unde nihil utrumque scriptorem dissentire contendit Siebelis. in adnotat. ad Pausaniae locum p. 28. Quocum coniungi poterit Athenaei locus (VI, 4. p. 232 A), unde patet auro usos esse Lacedaemonios ad vultum Apollinis eo inducendum (χρυσῶσαι βουλόμενοι τὸ πρόσωπον). Quod ipsum minus probabile videtur viro Gallo docto, Quatremère de Quincy, qui ad talem usum vix tanto auro opus fuisse censet, ut extrinsecus id petendum fuerit. Inde ad Pausaniam magis sese applicat, aurumque contendit non ad imaginem ipsam, verum ad thronum, qui ornamenti causa multo post a Bathycle statuae sanequam multo antiquiori fuerit additus (i. e. ἐς κόσμον τοῦ ἀγάλματος), adhibitum fuisse. Unde simul tempus definiri posse putat, quo Bathycles floruerit thronumque illum elaboraverit, nimirum inde ab Olymp. L usque ad Olymp. LX, ita ut thronus Apollinis Amyclaei non ante bellum Croesi cum Cyro inceptus fuerit. Vide: Le Iupiter Olympien p. 137. 200 seq. Aliter tamen sensisse videtur C. O. Mueller. (Dorer I. p. 358.), qui Pausaniam secutus, ubi Apollinis imaginem in Thornace eodem modo, quo Apollinis Amyclaei elaboratam esse refert, Apollinis huius faciem a Lacedaemoniis inauratam fuisse scribit. Utut est, Apollinis statua in Thornace condita, simillima Amyclaeo Apollini, ad antiquissimam aetatem aeque pertinere videtur cultumque referre antiquissimum Apollinis apud Spartanos, stirpis Doricae gentem. Conf. C. O. Mueller. I. p. 219, atque Heyne in Opuscc. Acadd. V. p. 350 seq., qui etiam Herodoteo loco usus est ad metalli pretiosioris in Graecia penuriam illis certe temporibus commonstrandam. De loco ipso, quo haec Apollinis statua posita fuit, nunc quaerit Curtius Peloponnes. II. pag. 259 seq. in colle prominenti, cui nunc nomen *Pauleïka*, unde late patet prospectus ab Arcadia s. Argis proficiscentibus in ipsam Spartae planitiem, hanc statuam erectam fuisse existimans: si quidem adhuc reperiantur fundamenta quaedam, quae talis statuae basin ferre poterant. Nec aliter statuit Boblaye: Recherches sur les ruines de Morée p. 74. Cf. etiam Ross. Reisen im Peloponnes. p. 190. Inde in Strab. VIII. p. 364 A. lacunam, quae exstat, ubi de Messoae situ sermo est, κατὰ τὸν . . . κα per Θόρνακα suppleri volunt.

Cap. LXX.

Τούτων τε ὦν εἵνεκεν] τούτων cum Gaisford. ex optimis libris dedimus. Vulgo τουτέων. Sed conf. I, 66. 68. Cum eodem Gaisf. revocavimus ἦσαν et retinuimus ἦγον pro vulg. ἄγον, cum in hoc verbo eiusque compositis Noster semper augmentum retinere soleat, ut commonstravit Bredov. p. 292 seq.

Digitized by Google

χάλκεον, ζωδίων τε ἔξωθεν πλήσαντες περὶ τὸ χεῖλος, καὶ μεγάθεϊ τριηκοσίους ἀμφορέας χωρέοντα ἦγον, δῶρον βουλόμενοι ἀντιδοῦναι Κροίσῳ. οὗτος ὁ κρητὴρ οὐκ ἀπίκετο ἐς Σάρδις δι' αἰτίας διφασίας λεγομένας τάσδε· οἱ μὲν Λακεδαιμόνιοι λέγουσι, ὡς ἐπεί τε ἀγόμενος ἐς τὰς Σάρδις ὁ κρητὴρ ἐγίνετο κατὰ τὴν Σαμίην, πυθόμενοι Σάμιοι ἀπελοίατο αὐτὸν, νηυσὶ μακρῇσι ἐπιπλώσαντες. αὐτοὶ δὲ Σάμιοι λέγουσι, ὡς, ἐπεί τε ὑστέρησαν οἱ ἄγοντες τῶν Λακεδαιμονίων τὸν κρητῆρα, ἐπυνθάνοντο δὲ Σάρδις τε καὶ Κροῖσον ἡλωκέναι, ἀπέδοντο τὸν κρητῆρα ἐν Σάμῳ, ἰδιώτας δὲ ἄνδρας πριαμένους ἀναθεῖναί μιν ἐς τὸ Ἡραῖον· τάχα δὲ ἂν καὶ οἱ ἀποδόμενοι λέγοιεν, ἀπικόμενοι ἐς Σπάρτην, ὡς ἀπαιρεθείησαν ὑπὸ Σαμίων. κατὰ μέν νυν τὸν κρητῆρα οὕτως ἔσχε.

Κροῖσος δὲ ἁμαρτὼν τοῦ χρησμοῦ ἐποιέετο στρατηΐην ἐς 71
Καππαδοκίην, ἐλπίσας καταιρήσειν Κῦρόν τε καὶ τὴν Περσέων δύναμιν. παρασκευαζομένου δὲ Κροίσου στρατεύεσθαι ἐπὶ Πέρσας, τῶν τις Λυδῶν, νομιζόμενος καὶ πρόσθεν εἶναι σοφὸς, ἀπὸ δὲ ταύτης τῆς γνώμης καὶ τὸ κάρτα οὔνομα ἐν Λυδοῖσι ἔχων, συνεβούλευσε Κροίσῳ τάδε (οὔνομά οἱ ἦν Σάνδανις)· „Ὦ βασιλεῦ, ἐπ' ἄνδρας τοιούτους στρατεύεσθαι

ζωδίων τε ἔξωθεν πλήσαντες] *ζώδια*, ut bene monet Schweigh., non animalia dicuntur, verum cuiuslibet generis figurae, animalium, frugum, florum etc. Hoc sensu *ζῶα* inveniuntur I, 203. II, 4, ubi vid. nott. et III, 47, ubi vid. Ad meliorem loci intelligentiam sic tibi fingas Nostrum scripsisse: *ζωδίων τε — πλήσαντες καὶ — χωρέοντα* (*κρητῆρα ποιησάμενοι*) *ἦγον* (*τῷ Κροίσῳ*).

ἀναθεῖναί μιν ἐς τὸ Ἡραῖον] Poppo ad Thucydid. I, 24. scribendum censet *Ἥραιον*. De ipso templo vid. Herodot. II, 148. III, 60. ibique nott. IV, 19. VI, 81. IX, 52, ubi vid. nott. et Apulei. Florid. pag. 350. — Qui in his verbis reperitur subitus orationis transitus in infinitivi structuram, cum antecesserit *ὡς* cum verbo finito, ab optimorum scriptorum usu haud abhorret. Conf. quae dixi in Creuzeri Melett. III. p. 12 seq.

τάχα δὲ ἂν καὶ οἱ ἀποδόμενοι κ. τ. λ.] Sunt ipsius Herodoti verba, iudicium suum adiicientis, quo diversas eadem de re narrationes explicet aut secum conciliet. De optativo (*τάχα δὲ ἂν — λέγοιεν*) conf. nott. ad I, 2.

Cap. LXXI.

Κροῖσος δὲ ἁμαρτὼν τοῦ χρησμοῦ] i. e. cum a vero oraculi sensu aberrasset aliumque eum ratus, quam re vera erat, ita deceptus esset.

Ὦ βασιλεῦ, ἐπ' ἄνδρας τοιούτους στρατεύεσθαι παρασκευάζεαι] Ex Athen. III. p. 78. (cap. 15. T. I. p. 310. ubi eadem fere referuntur) Valckenarius restitui vult: *ὦ βασιλεῦ, σὺ δὲ ἐπ' ἄνδρας κ. τ. λ.* Quae cum valde nobis arrideant,

Digitized by Google

„παρασκευάζεαι, οἳ σκυτίνας μὲν ἀναξυρίδας, σκυτίνην δὲ „τὴν ἄλλην ἐσθῆτα φορέουσι· σιτέονται δὲ οὐκ ὅσα ἐθέλουσι, „ἀλλ' ὅσα ἔχουσι, χώρην ἔχοντες τρηχείην· πρὸς δὲ οὐκ οἴνῳ „διαχρέονται, ἀλλὰ ὑδροποτέουσι· οὐ σῦκα δὲ ἔχουσι τρώ- „γειν, οὐκ ἄλλο ἀγαθὸν οὐδέν. τοῦτο μὲν δή, εἰ νικήσεις, τί „σφεας ἀπαιρήσεαι, τοῖσί γε μή ἐστι μηδέν; τοῦτο δέ, ἢν νι- „κηθῇς, μάθε, ὅσα ἀγαθὰ ἀποβαλέεις. γευσάμενοι γὰρ τῶν „ἡμετέρων ἀγαθῶν, περιέξονται, οὐδὲ ἀπωστοὶ ἔσονται. ἐγὼ „μέν νυν θεοῖσι ἔχω χάριν, οἳ οὐκ ἐπὶ νόον ποιέουσι Πέρσῃσι „στρατεύεσθαι ἐπὶ Λυδούς.“ Ταῦτα λέγων οὐκ ἔπειθε τὸν Κροῖσον. Πέρσῃσι γάρ, πρὶν Λυδοὺς καταστρέψασθαι, ἦν
72 οὔτε ἁβρὸν οὔτε ἀγαθὸν οὐδέν. Οἱ δὲ Καππαδόκαι ὑπὸ Ἑλ-

libris scriptis haud probari dolemus.

οἳ σκυτίνας μὲν ἀναξυρίδας, σκυτίνην δὲ τὴν ἄλλην ἐσθῆτα φορέουσι] *ἀναξυρίδες* sunt braccae eaeque arctiores angustioresve ex corio confectae, quale omnino deprehenditur vestimenti genus apud gentes Asiae in regionibus montanis indeque frigidioribus habitantes. Itaque non mirum Persis hocce placuisse vestimentum, cum Medi uterentur vestimentis laxioribus ac remissioribus. Adhuc in ruderibus Persepolitanis conspiciuntur viri utroque vestium genere induti eoque ipso bene inter se distinguendi. Monuit Heeren. Ideen etc. I, 1. pag. 215, cui add. Ritter. Erdkunde II. p. 784. Nec recentiores Persae huiuscemodi braccis caeruleis vel rubris abstinent; illae dicuntur apud Turcos *Schalwar* (*σαρβαρίδες*), hae *Tschachschir* (*ἀναξυρίδες*). Conf. Hammer. in: Wiener Jahrbüch. VIII. p. 385.

χώρην ἔχοντες τρηχείην] Idem praedicant Persae IX, 121, idemque alii testantur scriptores, Persarum terram fuisse asperam cultuque difficillimam ob montes, saxa, alia id genus, indeque gentem ipsam duram, paucis contentam et tenui victus generi adstrictam. Conf. modo Xenoph. Cyrop. I, 3, 2. VII, 5, 67. V, 2, 16. Posthac in omne deliciarum et luxuriei genus Persas prolapsos esse, satis notum, ut adeo vino, quo hic et apud Xenophontem (Cyrop. I, 2, 8. coll. IV, 5, 4.) carere dicuntur, valde indulserint. Vid. infra I, 133. — *διαχρέονται* cum recentt. edd. retinui pro *διαχρέωνται*. Conf. I, 34.

οὐ σῦκα δὲ ἔχουσι τρώγειν, οὐκ ἄλλο ἀγαθὸν] Disputat de hoc loco ac sententia Herodotea Iulianus Imperat. Ep. XXIV. p. 390 seq. p. 32 ed. Heyler., cuius vid. annotatt. p. 261. Namque ficus in frugibus suavissimis arborque ipsa in praestantissimis habetur apud veteres, quippe qua quidquid natura suave ac dulce proferre queat, omnino indicatum existimemus. Quocirca *Cr.* confert Homeri Odyss. VII, 116 seqq.

τοῦτο μὲν δή, εἰ νικήσεις κ. τ. λ.] Quibus continuo opponuntur: *τοῦτο δὲ ἢν νικηθῇς*. Nec tamen raro sic opponi *εἰ* et *ἢν*, exemplis commonstravit Werfer. in Actt. phill. Monacc. I, 1. pag. 101.

ἦν οὔτε ἁβρὸν, οὔτε ἀγαθὸν οὐδὲν] i. e. nihil Persae deliciis (ut postea) indulgebant nec quidquam eorum erat illis bonorum, quae ad mollem vitam delicatamque perducant.

Cap. LXXII.

Οἱ δὲ Καππαδόκαι ὑπὸ Ἑλλήνων Σύριοι οὐνομάζονται] Hisce iungenda, quae I, 71 init. exstant: *Κροῖσος δὲ — ἐποιέετο στρατηΐην*

Digitized by Google

λήνων Σύριοι οὐνομάζονται· ἦσαν δὲ οἱ Σύριοι οὗτοι, τὸ μὲν πρότερον ἢ Πέρσας ἄρξαι, Μήδων κατήκοοι, τότε δὲ Κύρου. ὁ γὰρ οὖρος ἦν τῆς τε Μηδικῆς ἀρχῆς καὶ τῆς Λυδικῆς ὁ Ἅλυς ποταμὸς, ὃς ῥέει ἐξ Ἀρμενίου οὔρεος διὰ Κιλίκων, μετὰ δὲ

ἐς Καππαδοκίαν, ita ut, quae hoc cap. 71. narrantur, interposita reliquae narrationi quodammodo videantur. Est vero illud tenendum, Syriae nomen antiquitus multo latius patuisse a Babylonia usque ad Aegyptum, Ciliciam oramque illam maris mediterranei indeque rursus ad Pontum Euxinum usque. Testis est Strabo XIV. p. 737 s. 1071 A: δοκεῖ δὲ τὸ τῶν Σύρων ὄνομα διατεῖναι ἀπὸ μὲν τῆς Βαβυλωνίας μέχρι τοῦ Ἰσσικοῦ κόλπου· ἀπὸ δὲ τούτου μέχρι τοῦ Εὐξείνου τὸ παλαιόν. Quare Cappadoces idem addit Leucosyros, i. e. albos Syros vocari, aliaque monet de Syris, qui Babylone ac Nini regnum constituerint. Namque omnes, quotquot Aramaicae stirpis habentur gentes, hoc nomine designatae esse videntur. Cappadoces, qui ad Armenicam, quae non alia est atque Aramaica, stirpem pertinent, haud aliter inde Syrii appellantur atque ii Syrii, qui ad Thermodontem habitabant, aut ii, qui Palaestinam habitabant, alii populi intra fines modo indicatos. Conf. Billerbeck. De Asiae Herodot. difficilioribb. Gotting. 1794. pag. 4. Szabo Descript. Persic. imper. (Heidelberg. 1816) pag. 104. Herodotum autem de Armenia hic loqui atque incolis huius terrae antiquissimis, qui Graeco nomine dicantur Syrii, satis patet. Plura Rennel. Geogr. d. Herod. p. 484. Ritter. Erdkunde II. pag. 783.

Σύριοι] Ita constanter hic omnes libri, qui alibi (ut I, 6. VII, 72.) in lectione Σύροι conspirant, Bredovio auctore p. 70. in Σύριοι mutanda.

ἦσαν δὲ οἱ Σύριοι] ἦσαν ob librorum scriptorum consensum praetulimus vulgatae lectioni ἔσαν, quae Aldina propagata erat. Vid. modo Bredov. p. 406.

ῥέει ἐξ Ἀρμενίου οὔρεος διὰ Κιλίκων] Montis *Armenii* nulla alibi mentio, nisi apud unum Dionys. Perieget. 694, ubi Phasis inde profluere dicitur. Quare suspicatur Larcherus, indicari Tauri aliquem montem in Cilicia, intelligendosque esse omnino Armeniae quae nunc vocatur terrae montes (cf. Tom. VIII. pag. 50). Multo accuratius in haec inquisivit Ritter. Erdkunde T. II. pag. 716. Qui οὖρος h. l. non de uno monte, sed de montium tractu intelligendum esse monet, neque alium hic indicari montem, nisi *Paryadrem* (unde alter profluat Halyos fons septentrionalis praeter Sebasten s. Siwas) vel *Argaeum* montem, qui altissimus omnium illic dicatur montium, ex quo in utrumque mare pateat prospectus, et ex quo alter Halyos fons meridionalis proveniens Caesaream Mazacam praeterlabatur. Utrumque montem ad eum pertinere tractum, quem posteriores geographi appellatione minus accurata ac definita designarint *Antitaurum;* utrumque in occidentalibus eius terrae esse finibus, quae serius *Armeniae minoris* nomen acceperit, aut potius in ipsa Cappadocia, ad quam usque Herodoti Armenia pertineat. Ad Herodoti locum consuli quoque poterit Vivien de Saint-Martin (Journal des Voyages 1847 Juill. p. 6. 7.), de his regionibus disserens. *Halys* fluvius nunc vocatur *Kisil-Irmac*, i. e. *fluvius ruber*, ut iam ad I, 6. significavimus: de cuius fluvii cursu accurate nunc disputat, ipsis locis inspectis, Tchihatcheff Asie mineure I. p. 168 seq., itemque Texier Descript. de l'Asie mineure II. p. 47 seq. et Chesney Survey of Expedition etc. I. p. 3 seqq. De monte *Argaeo* idem Tchihatcheff l. l. p. 439 seqq. quaesivit eius naturam et singulas partes summa cura perscrutatus, addi-

Digitized by Google

Ματιηνοὺς μὲν ἐν δεξιῇ ἔχει ῥέων, ἐκ δὲ τοῦ ἑτέρου Φρύγας· παραμειβόμενος δὲ τούτους, καὶ ῥέων ἄνω πρὸς βορέην ἄνεμον, ἔνθεν μὲν Συρίους Καππαδόκας ἀπέργει, ἐξ εὐωνύμου δὲ Παφλαγόνας. οὕτω ὁ Ἅλυς ποταμὸς ἀποτάμνει σχεδὸν

tis quoque tabulis, quae montis imaginem exhibent.

Ματιηνοὺς μὲν ἐν δεξιῇ ἔχει ῥέων] *Matieni* commemorantur I, 202. IV, 94. V, 49, partemque Mediae tenuisse dicuntur, Strabone teste II. p. 73. s. 124. IX. p. 509. s. 776. Qui iidem quod in Asia minori inveniuntur, ubi Larchero auctore (T. VIII. p. 324.) eam Cappadociae partem tenent, quae *Morimene* a Strabone (XII. p. 808 B. 811 B. 814 A.) et Plinio (Hist. Nat. VI, 3. Tom. I. p. 303 ed. Hard.) appellatur, id in gente opinor pastoritia multumque palante nec certas sedes tenente eo minus offendere debet, quo magis qui nunc Matienorum in loca successerunt *Kurdi*, eodem modo vagantur nec ulla habent certa domicilia. Unde Herodoto, errorum atque inscitiae propter haec incusato, patrocinandum putat Ritter. Erdkunde II. p. 781. Add. Vivien de Saint-Martin l. l. pag. 9 seqq.

ἀποτάμνει σχεδὸν πάντα τῆς Ἀσίης τὰ κάτω κ. τ. λ.] *τῆς Ἀσίης τὰ κάτω* est ea fere Asiae pars, quam nos *Asiam minorem* dicere solemus, cuius finis ex Herodoti mente orientem versus est Halys fluvius, qui, cum e Ciliciae montibus non procul ab ipso mediterraneo mari profluens septentrionem versus inde in Pontum Euxinum exeat, omnem fere Asiam minorem hancce a reliqua Asia, inprimis ab Armenia (a Syriis Cappadocibus) separare iure dici potest. Mare, quod e regione Cypri est, mediterraneum est, quod Ciliciam alluit, in cuius montibus Halyn originem capere antea dixerat Noster. Hanc vero terram inter utrumque mare, mediterraneum dico atque Pontum Euxinum, vocat *αὐχένα*, *cervicem*, id est angustum meatum, angustiorem terrae tractum, cervicis instar porrectum, ut iam non de termino Asiaticae istius regionis agatur, sed quo illa situ fuerit, ubi ab Halye amne radatur, quamque anguste a Ciliciae finibus in Pontum sit extensa. Monuit Wesselingius, laudans IV, 85. 89. VI, 36. VII, 223, alia. Cum vero tractus ille a Ciliciae finibus usque ad Pontum angustior Nostro videatur, non mirum, quod *quinque diebus* illum a pedite expedito permeari posse prodit et hoc loco et infra II, 34; nec latuit hoc Scymnum Chium, qui tamen ipse *septem* ponit dies vs. 926, mox vero vs. 929 seq. Herodoti ipsius meminit loco lacunoso, quem ex Herodoti verbis restituere conatus est Meineke p. 58. Quodsi autem diurno itineri vel centum quinquaginta vel ducenta stadia (IV, 101. V, 53.) contribuuntur, longitudo huius tractus erit mille stadiorum. A quo abhorrent et Eratosthenes (Strab. II. p. 68.), qui tria millia numerat stadiorum, et Plinius (H. N. VI, 2.), ducenta M. P. indicans; consentit cum Herodoto Scylax in Peripl. p. 97 ed. Gronov. Sed recentiorum investigationibus exploratum habemus, tractum illum rectâ viâ sexaginta milliaria geographica longum esse, ita ut in unum diem duodecim milliaria pediti forent conficienda, vel omissis omnibus ambagibus ac deviis locis. Unde non defuere, qui Herodotum erroris incusarent, quod dimidium tantum longitudinis huius tractus indicaverit. Conf. Rennel. l. l. pag. 457. Defendit Herodotum ab erroris crimine Dahlmann. (Herodot. p. 96. 97.). Neque enim hic cogitandum de ducentis stadiis, quae plerumque pedes expeditus ex Herodoti mente perficere queat, sed videri sermonem esse de eo, quod semel forsan expertum fuerit a quopiam pedite insigni. Testimonium petit ex iis, quae VI, 106. (coll. VI,

Digitized by Google

πάντα τῆς Ἀσίης τὰ κάτω ἐκ θαλάσσης τῆς ἀντίον Κύπρου ἐς τὸν Εὔξεινον πόντον. ἔστι δὲ αὐχὴν οὗτος τῆς χώρης ταύτης ἁπάσης· μῆκος ὁδοῦ εὐζώνῳ ἀνδρὶ πέντε ἡμέραι ἀναισιμοῦνται.

Ἐστρατεύετο δὲ ὁ Κροῖσος ἐπὶ τὴν Καππαδοκίην τῶνδε 73
εἵνεκα, καὶ γῆς ἱμέρῳ προσκτήσασθαι πρὸς τὴν ἑωυτοῦ μοῖραν βουλόμενος, καὶ μάλιστα τῷ χρηστηρίῳ πίσυνος ἐὼν, καὶ
36 τίσασθαι θέλων ὑπὲρ Ἀστυάγεος Κῦρον. Ἀστυάγεα γὰρ τὸν Κυαξάρεω ἐόντα Κροίσου μὲν γαμβρὸν, Μήδων δὲ βασιλέα, Κῦρος ὁ Καμβύσεω καταστρεψάμενος εἶχε, γενόμενον γαμβρὸν Κροίσῳ ὧδε. Σκυθέων τῶν νομάδων εἴλη ἀνδρῶν στασιά-

120.) legimus, Philippidem Athenis Spartam advenisse altero die, cum iter certe viginti sex fuerit milliarium geographicorum. Quare haud prorsus fidem excedere putat, si tractus ille Asiae a pedite probato quinque dierum itinere permeari dicatur. At nihil hoc loco de insigni peditis alicuius conamine proditur, qui tantum iter tam brevi aliquando confecerit, sed sententiam suam omnino aperit auctor de tractus illius longitudine, in qua si ea non vidit, quae nos multorum saeculorum investigationibus, mathematicorumque ac geographorum dimensionibus edocti sumus, profecto ille erit excusatione dignus. Confer. etiam Bobrick. in Geograph. Herodot. p. 125 seq.

μῆκος ὁδοῦ] i. e. *quod ad itineris longitudinem attinet.* Absentia particulae δὲ, quam quis forsan hic requirat, itemque omissione voculae ὡς, quam antecedentia (αὐχὴν οὗτος) postulare videantur, maiore quaedam efficitur orationis vis, uti monuit Werfer. in Actt. phill. Monacc. I. p. 579, ubi h. l. sic vertit: „*Est autem omnis huius terrae quasi cervix ea itineris longitudine, ut ab expedito quinque dies insumantur.*"

εὐζώνῳ ἀνδρὶ] εὔζωνος ἀνὴρ est pedes expeditus, bene cinctus, nec ulla re s. onere impeditus. Conf. I, 104. II, 34. et Hesych. s. v. Thucydid. II, 97 ibiq. Duker.

Cap. LXXIII.

πρὸς τὴν ἑωυτοῦ μοῖραν βουλόμενος] Vulgo μοίρην. Sed plerique et optimi libri μοῖραν, quod iure recepit Gaisf. probavitque Bredov. p. 132. In antecedentibus verba τῶνδε εἵνεκα refer ad ternas, quae deinceps proferuntur, causas, iunctas aeque per particulam καὶ ter hoc loco positam, ut infra I, 106. Cf. Hartung Lehre d. Partik. I. p. 145. In seqq. βασιλέα iterum cum Gaisf. ex iisdem libris rescripsimus. Vulgo βασιλῆα.

Σκυθέων τῶν νομάδων εἴλη ἀνδρῶν στασιάσασα] εἴλη a melioribus libris allatum praetulimus lectioni ἴλη, quam et h. l. et infra I, 202 praeferri vult Bredov. p. 160. Sed libri ita fluctuant, ut meliores certe sequi praestet. Cf. etiam Wesseling. ad Diodor. Sicul. XVII, 33. — ἀνδρῶν cum Wesselingio placet adiungere genitivo τῶν νομάδων, ut eadem locutio sit, quae apud Arrian. Ind. 29 ἄνθρωποι νομάδες, aliaeque huius generis haud raro occurrunt locutiones, ubi ἀνὴρ, ἄνθρωπος hoc modo additum videmus. Magis quaesita videtur Schweigh. ratio „εἴλη ἀνδρῶν, quae εἴλη ἀνδρῶν fuit (ἐκ) Σκυθέων τῶν νομάδων." Ad argumentum conf. I, 103 seqq. Statuit Volneius (Suppl. à l'Herodot. p. 8 seqq.), accidisse hoc, quod de Scythis advenientibus legimus, exeunte anno 632 a. Chr. n. Atque Cyaxa-

Digitized by Google

σασα, ὑπεξῆλθε ἐς γῆν τὴν Μηδικήν. ἐτυράννευε δὲ τὸν χρόνον τοῦτον Μήδων Κυαξάρης ὁ Φραόρτεω τοῦ Δηϊόκεω, ὃς τοὺς Σκύθας τούτους τὸ μὲν πρῶτον περιεῖπε εὖ, ὡς ἐόντας ἱκέτας, ὥστε δὲ περὶ πολλοῦ ποιεόμενος αὐτοὺς, παῖδάς σφι παρέδωκε τὴν γλῶσσάν τε ἐκμαθέειν καὶ τὴν τέχνην τῶν τόξων. χρόνου δὲ γενομένου, καὶ αἰεὶ φοιτεόντων τῶν Σκυθέων ἐπ' ἄγρην, καὶ αἰεί τι φερόντων, καί κοτε συνήνεικε ἑλεῖν σφέας μηδέν· νοστήσαντας δὲ αὐτοὺς κεινῇσι χερσὶ ὁ Κυαξάρης (ἦν γὰρ, ὡς διέδεξε, ὀργὴν ἄκρος) τρηχέως κάρτα περιέσπε ἀεικείῃ. οἱ δὲ ταῦτα πρὸς Κυαξάρεω παθόντες, ὥστε ἀνάξια σφέων αὐτῶν πεπονθότες, ἐβουλεύσαντο τῶν παρὰ

res, ex eiusdem Volneii calculis, quibuscum Larcheri computatio congruit, ad regnum est evectus anno 634 a. Chr. n. Add. Fischer Zeittafeln p. 98, qui hoc ipso anno, quo Cyaxares regnum suscepit, incursionem Scytharum ponit. — In seqq. ad εὖ περιέπειν, *bene tractare*, vid. laudd. ad Plutarch. Flamin. p. 79 et ad Pyrrh. p. 200. Verba ὡς ἐόντας ἱκέτας illustrantur iis, quae ad I, 35 seqq. notata sunt. Ad. ὥστε δὲ — ποιεόμενος conf. I, 8 ibique nott.

καὶ τὴν τέχνην τῶν τόξων] Et Scythae et Persae (quam utramque nomadum primitus fuisse Asiae gentem constat) per totam antiquitatem celebres arte arcuum tractandorum. Qua de re sufficiat indicasse primarios Nostri locos, unde huius artis vis ac notio apud utramque gentem eluceat: III, 21. 22. coll. IV, 131. 132. VII, 61. Ctesiae Excerpt. Pers. 17. De tesseraria arcus notione alibi dicemus. In proxime seqq., ubi cum vi quadam duplicatur vocula *καὶ* (*καὶ* — *φοιτεόντων* — *καὶ φερόντων*), tertio loco quum ponitur (*καί κοτε συνήνεικε κ. τ. λ.*), intensivam accipit notionem valetque *etiam*.

ἦν γὰρ — ὀργὴν ἄκρος] i. e. *erat enim animo iracundo* sive *ad iram pronior*. Ita Wesselingius, qui dicendi formulam aliis exemplis Appiani, aemuli Herodotei, illustrat. Et pugnant tres libri Parisini pro hac lectione ipsaque denique ratio. Vulgo ὀργὴν οὐκ ἄκρος, quod tuetur Coraes, vocem ὀργὴν explicans ψυχὴν, hominemque intelligens *pusilli ingenii;* cui suffragatur Werferus in Actt. phill. Monacc. I. p. 77 seq. exponens: *non bona et generosa indole*, cum ὀργὴ inprimis apud Ionicos et poetas frequens sit: *ingenium, indoles*, et ἄκρος apud Nostrum semper *bono*, non *malo* occurrat *sensu*. Sed confiteor, huiusmodi interpretationes, vel si docte defendantur, magis quaesitas mihi videri quam veras simplicesque. Alium virum doctum, qui ὀργὴν οὐκ ἄκρος explicabat: *iram non vincens, irae non temperans*, satis e linguae rationibus refutavit Schwgh. Hoc enim foret Graece: ὀργῆς οὐκ ἐγκρατής. Unde cum recentt. editt., probante quoque Blomfield. in Glossar. ad Aeschyl. Pers. vs. 140, retinuimus lectionem Wesselingianam, quam etiam cum recentt. edd. retinuit Negris explicans ὀργὴν χαλεπὸς, quod ipsum legitur III, 131. Doederlein in Glossar. Homeric. I. p. 3. corrigit ὀργὴν ἄκρητος ad Aeschylum respiciens in Prometh. vs. 678.

ἐβουλεύσαντο] Vulgatam cum recentt. edd. revocavi, a Schweighaeusero, aliis, ob codd. auctoritatem mutatam in ἐβούλευσαν, quod mihi ab hoc loco alienum videtur, ubi agitur de iis, qui secum agitarunt consilia indeque certum quoddam inter se constituerunt. Cf. III, 84. Wesselingius vulgatae et ipse

Digitized by Google

σφίσι διδασκομένων παίδων ἕνα κατακόψαι· σκευάσαντες δὲ αὐτὸν, ὥσπερ ἐώθεσαν καὶ τὰ θηρία σκευάζειν, Κυαξάρεϊ δοῦναι φέροντες, ὡς ἄγρην δῆθεν· δόντες δὲ τὴν ταχίστην κομίζεσθαι παρὰ Ἀλυάττεα τὸν Σαδυάττεω ἐς Σάρδις. ταῦτα καὶ δὴ ἐγένετο. καὶ γὰρ Κυαξάρης καὶ οἱ παρεόντες δαιτυμόνες τῶν κρεῶν τούτων ἐπάσαντο· καὶ οἱ Σκύθαι ταῦτα ποιήσαντες Ἀλυάττεω ἱκέται ἐγένοντο. Μετὰ δὲ ταῦτα (οὐ γὰρ 74
δὴ ὁ Ἀλυάττης ἐξεδίδου τοὺς Σκύθας ἐξαιτέοντι Κυαξάρεϊ) πόλεμος τοῖσι Λυδοῖσι καὶ τοῖσι Μήδοισι ἐγεγόνεε ἐπ' ἔτεα

patrocinans attulerat VII, 10. VIII, 101. Loci VI, 52, ut supra I, 11, ubi vid. nott., et I, 120 alia mihi videtur ratio. Cf. etiam Bredov. p. 24., qui idem p. 229. pro *Κυαξάρεϊ* in seqq. restitui vult *Κυαξάρῃ*, ut I, 16.

σκευάσαντες δὲ αὐτὸν κ. τ. λ.] Pertinent haec participia *σκευάσαντες* et *δόντες* cum sequentibus infinitivis ad verbum *ἐβουλεύσαντο*, ita ut nominativus neminem offendere debeat. — Ad verba *ὡς ἄγρην δῆθεν* („*ut ferum scilicet ab ipsis captum*") conf. supra I, 59: *οἵ μιν ἐλαύνοντα ἐς ἀγρὸν ἠθέλεσαν ἀπολέσαι δῆθεν*. VI, 1. VII, 211. IX, 66. — Ad seqq. *ταῦτα καὶ δὴ ἐγένετο* conf. I, 22 ibique nott.

Cap. LXXIV.

πόλεμος — ἐγεγόνεε ἐπ' ἔτεα πέντε] Ex Volneii rationibus bellum ortum est 630 a. Chr. n., finitum anno 625 a. Chr. n.; ex Larcheri sententia inceptum 602 a. Chr. n., finitum 597 a. Chr. n.; ita ut, illum si sequamur, solis defectio, de qua Herodotus scribit, acciderit anno 625 a. Chr. n. et quidem tertio die Februarii, hunc si audiamus, eadem incidat in annum 597 diemque undetricesimum Iulii mensis. Quam sententiam eandem amplexi erant Petavius, Bouherius; a quibus ita discedunt Des Vignoles (Chronolog. de l'hist. saint. II. p. 247) et Des Brosses (Mém. de l'Acad. des Inscript. XXI, 33), ut annum 585 a. Chr. n. diemque duodetricesimum Maii ponant. Alii ad Plinium sese applicant, qui hanc defectionem Olymp. XLVIII, 4. s. 585 a. Chr. n. accidisse scribat Hist. Nat. II, 12. sect. 9. Inde die vicesimo octavo mensis Maii ann. 584 ante Chr. n. defectionem hanc accidisse ponunt Bozanquet in Athenaeo Londinensi 1851 nr. 1258. pag. 1281 et 1852. nr. 1293 pag. 847. Hind ibid. nr. 1296 pag. 919, Zech Preisschrift. d. Iablonsk. Gesellsch. IV. pag. 57. Contra Seyffarth (Jahrbb. d. Philol. u. Paedag. Suppl. XIV. p. 600.) diem vicesimum septimum mensis Martii ann. 582 ante Chr. n. posuit. Mihi in his una ea placet ratio, quam a plerisque nostrae aetatis viris doctis approbatam invenio, qui auctore Oltmanno (Abhandll. d. Berlin. Acad. 1812 et 1813, quae prodierunt ann. 1816, pag. 75 coll. Bode Astronom. Jahrb. 1823. pag. 179) tricesimo Septembris die ann. 610 ante Chr. n. hanc solis defectionem totalem, quam dicunt, per omnes Asiae et Europae regiones intra gradum vicesimum quintum et quinquagesimum sitas visibilem accidisse statuunt. Vid. Schultz. in Apparat. critic. I. p. 20 seq. Halma in nott. ad chronolog. de Ptolemée T. I. P. III. p. 62. Fischer Zeittaf. p. 107. Westermann. ad Plut. Solon. p. 81. Grote history of Greece III. p. 312. Wurm in Beilage ad Schoellii versionem Herodoti germanicam p. 1392 — 1396. Saint Martin in Mém. de l'Acad. des Inscriptt. Vol. XII. P. 2. (1836) pag. 9 seqq. 44 seqq. Ac prae-

Digitized by Google

πέντε· ἐν τοῖσι πολλάκις μὲν οἱ Μῆδοι τοὺς Λυδοὺς ἐνίκησαν, πολλάκις δὲ οἱ Λυδοὶ τοὺς Μήδους· ἐν δὲ καὶ νυκτομαχίην τινὰ ἐποιήσαντο. διαφέρουσι δέ σφι ἐπὶ ἴσης τὸν πόλεμον, τῷ ἕκτῳ ἔτεϊ συμβολῆς γενομένης, συνήνεικε, ὥστε τῆς μάχης

cipue consulendi erunt, qui nuper admodum accuratissime in haec inquisiverunt: Airy, Philosophical Transactions (1853) Vol. 143. P. 2. pag. 181 seqq. 191 seqq. et Io. a Gumpach: Zeitrechnung d. Babylon. u. Assyrr. p. 77—94.

ἐν δὲ καὶ νυκτομαχίην τινὰ ἐποιήσαντο] *ἐν δὲ* scil. *τοῖς πέντε ἔτεσι τούτοις*, ut monet Wyttenbach. in selectt. hist. p. 350. Schweigh. supplet *ταύταις ταῖς μάχαις*. Sed mihi non dubium, quin Herodotus quinquennii istius antea memorati spatium indicare voluerit, cum *νυκτομαχίη* ea sit pugna, quae post accidisse narratur, sexto belli anno, ubi sol defecit. De usu locutionis *ἐν δὲ* conf. Hermann. ad Viger. pag. 854. — Ad verba *ἐπὶ ἴσης* (quae de *aequa fortuna* intelligenda sunt, ubi aequo Marte utrimque certatur) conf. Lambert. Bos. de Ellipss. L. Gr. pag. 499. Vulgo supplent *τύχης* s. *μοίρας*.

συνήνεικε ὥστε — τὴν ἡμέρην ἐξαπίνης νύκτα γενέσθαι] Attende dicendi rationem Herodoteam, popularem magis, ut ita dicam, vulgique opinionibus accommodatam, cum de totali, quae dicitur, defectione hic agatur; conf. I, 103. VII, 37. IX, 10. Letronne in Journal d. Sav. 1838. pag. 340 seq., unde nec inscitiae nec erroris litem scriptori intendam, quod ita nimirum sit locutus speciem magis secutus, quam id, quod re vera est; cum quae vera esset causa aeque ignoraret atque plerique omnes illius aetatis. Sed Thaletis defectionem ipsam praedicentis eoque maiorem harum rerum cognitionem declarantis mentio haud erat praetermittenda, quo magis ille hac re supra vulgus eminuit. Quem ipsum eximia astronomiae scientia valuisse quod inde colligunt, id quodammodo restringendum videtur, cum vix credibile sit, hanc defectionem solis ita fuisse praedictam, ut dies atque hora accurate indicata fuerit, sed in ipso anno indicando astronomum se continuisse probabile fiat ex ipsis Nostri scriptoris verbis: *οὖρον προθέμενος ἐνιαυτὸν τοῦτον, ἐν ᾧ δὴ καὶ ἐγένετο ἡ μεταβολή*. Conf. Saint Martin. l. l. pag. 46 seq. Inde quoque vel seriore aetate sedulo adnotatum fuisse videmus, quando quae praedicta fuit defectio, ipsa acciderit; id quod vix factum fuisset, si de his tam certo persuasum fuisset veteribus. Tu vid. Bredovii Uranolog. Herodot. p. XXXIX. seqq. et Ukert. Geograph. I, 1. pag. 52. Quorum ille Thaleti veram defectionis causam cognitam fuisse negat; nec quisquam sane dixerit, unde istiusmodi notitiam omnino acceperit Thales. Ex cognitione cycli, sive ex Babylone sive ex Aegypto accepta, explicari haec posse existimat Petersen in: Allg. Hall. Lit. Zeit. 1837. nr. 96. p. 158., quocum etiam conferendus Biot in Journal des Savans 1843. p. 612. Neque aliter statuit Martin l. l. p. 47 seqq., qui Thaletem, a cuius aetate accuratius omnino astronomiae studium inter Graecos originem ceperit, in Aegypto edoctum Chaldaeorum quoque periodum lunarem cognovisse arbitratur: ut inde facilius ille defectionis annum definire adeoque praedicere potuerit. Inde in Pseudoriginis Philosoph. p. 5 ed. Miller. Thales astronomiam ipse invenisse dicitur. Iam de ea superstitione veterum, qua mali quid defectionibus portendi opinabantur, monere non opus.

συνήνεικε ὥστε — τὴν ἡμέρην — γενέσθαι] In his notant viri docti abundantiam particulae *ὥστε*, cum simplex infinitivus plerumque hac in locutione inveniatur. Sed additae particulae exempla dabit Schaefer. ad Lamb. Bos. de El-

Digitized by Google

συνεστεώσης τὴν ἡμέρην ἐξαπίνης νύκτα γενέσθαι. τὴν δὲ μεταλλαγὴν ταύτην τῆς ἡμέρης Θαλῆς ὁ Μιλήσιος τοῖσι Ἴωσι προηγόρευσε ἔσεσθαι, οὖρον προθέμενος ἐνιαυτὸν τοῦτον, ἐν
37 ᾧ δὴ καὶ ἐγένετο ἡ μεταβολή. οἱ δὲ Λυδοί τε καὶ οἱ Μῆδοι ἐπεί τε εἶδον νύκτα ἀντὶ ἡμέρης γινομένην, τῆς μάχης τε ἐπαύσαντο, καὶ μᾶλλόν τι ἔσπευσαν καὶ ἀμφότεροι εἰρήνην ἑωυτοῖσι γενέσθαι. οἱ δὲ συμβιβάσαντες αὐτοὺς ἦσαν οἵδε, Συέννεσίς τε ὁ Κίλιξ καὶ Λαβύνητος ὁ Βαβυλώνιος· οὗτοί σφι καὶ τὸ ὅρκιον οἱ σπεύσαντες γενέσθαι ἦσαν, καὶ γάμων ἐπαλλαγὴν ἐποίησαν· Ἀλυάττεα γὰρ ἔγνωσαν δοῦναι τὴν θυγατέρα Ἀρύηνιν Ἀστυάγεϊ τῷ Κυαξάρεω παιδί. ἄνευ γὰρ ἀναγκαίης ἰσχυρῆς συμβάσιες ἰσχυραὶ οὐκ ἐθέλουσι συμμένειν.

lipss. p. 784. coll. Hermann. in Diss. de Pleonasm. et Ellips. in Wolfii Mus. stud. antiqq. I. pag. 195. Add. Herod. VIII. 15. De forma *συνεστεώσης* omnia dabit Bredov. p. 399.

ἦσαν οἵδε, Συέννεσίς τε ὁ Κίλιξ, καὶ Λαβύνητος ὁ Βαβυλώνιος] *ἦσαν* scripsimus propter libros, quorum unus tantum vulgatam lectionem ab Aldo propagatam tenet *ἔσαν*. Vid. ad I, 72. — *Syennesis* nomen dignitatis titulumque antiquissimum Ciliciae regum videri, quo etiam posteriores huius terrae reges, Persis tributarii facti, usi sunt, nunc fere nemo dubitat. Conf. Aeschyl. Pers. 324. Xenoph. Anab. I, 2, 12 et ad utrumque locum interpretes. Infra quoque VII, 98. *Syennesis* Cilix, Oromedontis filius, nominatur inter navium duces. Ipsum nomen ex Phoenicum lingua deductum vult Hamaker Miscell. Phoen. p. 214, afferens שׁוּעַהָם vel שׁוּעַאָדָם quod significet *hominum salutem*. *Labyneti* nomen itidem frequens in Babylonis regibus; cf. I, 77. 188. Qui hoc loco memoratur, eum Nabuchodonosorum, qui et Nebucadnezar est, fuisse notat Wesselingius, sed temporum rationes evincunt, hoc loco de uno *Nabopalassaro*, quem dicunt, cogitari posse, qui inde ab anno 625 a. Chr. n. usque ad annum 604 (quo Nebucadnezar successit) regnum tenuit; vid. Hupfeld Spec. Herod. I. p. 21. 56 coll. Schultz. Apparat. crit. Spec. II. p. 17. De ipso hoc rege vid. L. Georgii in: Pauly Realencyclop. V. p. 393 seq. Qui de *Nabonido* hic cogitare malunt (cf. Lengerke ad Daniel. p. 206 seqq. 218), haud scio an eodem redeant, si quidem verum est, quod contendunt, utrumque nomen et Nabonidi et Labyneti eodem fere redire; cf. Grotefend: Erläuterung einer Inschrift des letzten assyr. bab. Königs aus Nimrud (Hannover. 1853) pag. 11. Nam in cuneatis inscriptionibus vox sonat *Nabunita* s. *Nab una hit*. Vid. Oppert in Zeitschrift d. morgenl. Gesellsch. VIII. p. 50.

καὶ γάμων ἐπαλλαγὴν ἐποίησαν] i. e. *mutua instituerunt connubia*. *Cr.* confert de voce consimili *ἐπάλλαξις* Wyttenbach. ad Plut. Moral. I, 2. pag. 885, ubi explicatur „*quasi mutatio per vices vinculorum* (connubii) *et mutuo facta*.“ *ἀναγκαίη* exponitur a Matthiae ad Euripid. Hecub. 830. pag. 97 *necessitas*, *vis graviter cogens*. — Ad formam Ionicam *συμβάσιες* vid. plura apud Bredov. p. 263. Stobaeus (Serm. 28, 17. p. 197 Gesn.) pro *συμβάσιες* exhibet *πίστιες*. Idem etiam affert Apostol. Cent. II, 87. (T. II. p. 285 ed. Leutsch.) coll. Arsen. IV, 22.

οὐκ ἐθέλουσι συμμένειν] i. e. *non solent firma manere* (pacta).

Digitized by Google

Ὅρκια δὲ ποιέεται ταῦτα τὰ ἔθνεα τά περ τε Ἕλληνες· καὶ πρὸς τούτοισι, ἐπεὰν τοὺς βραχίονας ἐπιτάμωνται ἐς τὴν ὁμοχροΐην, τὸ αἷμα ἀναλείχουσι ἀλλήλων.

75 Τοῦτον δὴ ὦν τὸν Ἀστυάγεα Κῦρος, ἐόντα ἑωυτοῦ μητροπάτορα, καταστρεψάμενος ἔσχε δι' αἰτίην, τὴν ἐγὼ ἐν τοῖσι ὀπίσω λόγοισι σημανέω. τὰ Κροῖσος ἐπιμεμφόμενος τῷ Κύρῳ, ἔς τε τὰ χρηστήρια ἔπεμπε, εἰ στρατεύηται ἐπὶ Πέρσας, καὶ δὴ καὶ ἀπικομένου χρησμοῦ κιβδήλου, ἐλπίσας πρὸς ἑωυτοῦ τὸν χρησμὸν εἶναι, ἐστρατεύετο ἐς τὴν Περσέων μοῖραν. Ὡς δὲ ἀπίκετο ἐπὶ τὸν Ἅλυν ποταμὸν ὁ Κροῖσος, τὸ ἐνθεῦτεν,

Nam ἐθέλειν non de personis solum, verum de rebus quoque usurpatur, ubi est *posse*, *solere*. ut infra VII, 50. §. 1. De quo *Cr.* confert Ast. ad Platon. Rem publ. pag. 423. 548. Wyttenbach. ad Platon. Phaedon. pag. 272. Add. Winckelmann ad Plutarch. Erot. p. 110. Ideler ad Aristotel. Meteorolog. II, 2, 6. p. 508. Doederlein Gloss. Homeric. II. p. 346, qui comparat Odyss. XVII, 321. Ipsam sententiam afferunt Stobaeus, Apostolius, alii paulo antea excitati. — In seqq. ad verba τάπερ τε Ἕλληνες consul. Matth. Gr. Gr. §. 626. pag. 1279 ob usum particulae τε post relativa, ex Homero qui ad Herodotum transiit. Add. Hartung Lehre d. Partik. I. p. 79. — Ad res ab Herodoto hic traditas quod spectare contendunt (cf. Hamilton Travels etc. I. p. 395. Grotefend in Goetting. Gel. Anz. 1843. p. 2051) imagines illas sanequam maxime memorabiles, quae rupibus incisae nostra aetate detectae sunt in faucibus, quae duo milliaria distant a Pterio (vid. infr. cap. 76) et vocantur *Vasili-Kaia*, i. e. rupes literis inscriptae, vereor ut assentiri queam. Namque in his imaginibus, quas nunc summa cura delineatas exhibuit ac descripsit Texier (Description de l'Asie min. I. p. 209 seqq. 222 seqq. Planch. 75 — 78), nihil quidquam equidem invenire potui, quod ullo modo et cum ulla probabilitatis specie ad pacem inter Medos et Lydos initam et procurantibus Ciliciae et Babyloniae regibus mutuis nuptiis firmatam referri possit.

ἐς τὴν ὁμοχροΐην] ὁμοχροΐη, explicante Wesselingio, est *cutis superficies*, *cutis summa*. Idem Tacitum confert simili in ritu scribentem (Anall. XII, 47.): „levi ictu cruorem eliciunt." Add. Herodot. IV, 70. Negris interpretatur: εἰς τὴν ἐπιφάνειαν. Si sequamur Bredov. p. 127. et 162., scribendum ὁμοχροίην.

CAP. LXXV.

τὴν ἐγὼ ἐν τοῖσι ὀπίσω λόγοισι σημανέω] τοὺς ὀπίσω λόγους solemni apud Herodotum citandi ratione, intellige de iis, quae infra narrantur, hoc ipso libro cap. 107 seqq.

εἰ στρατεύηται] Conf. nott. ad I, 53. Ex quo patet, male post Πέρσας a quibusdam addi εἰρωτέων. — De voce κίβδηλος conf. nott. ad I, 66.

ἐλπίσας πρὸς ἑωυτοῦ τὸν χρησμὸν εἶναι] i. e. *ratus sibi favere oraculum*. Nam εἶναι πρός τινος est *ab alicuius partibus stare*, *alicui favere eiusque commodis consulere*. Conf. similia I, 120. (ibique nott.) I, 124. VII, 153. (ibique nott.) VIII, 22. et VIII, 60. §. 2. — In seqq. cum Gaisf. e melioribus libris reposui μοῖραν pro μοίρην. Vid. Bredov. p. 132. Caeterum ἐς τὴν Περσέων μοῖραν hic valet: *in Persarum ditionem s. fines*. Cf. supra I, 73 et I, 82. II, 147. V, 57. VII, 91. VIII, 23.

Digitized by Google

ὡς μὲν ἐγὼ λέγω, κατὰ τὰς ἐούσας γεφύρας διεβίβασε τὸν στρατόν· ὡς δὲ ὁ πολλὸς λόγος Ἑλλήνων, Θαλῆς οἱ ὁ Μιλήσιος διεβίβασε. ἀπορέοντος γὰρ Κροίσου, ὅκως οἱ διαβήσεται τὸν ποταμὸν ὁ στρατὸς (οὐ γὰρ δὴ εἶναί κω τοῦτον τὸν χρόνον τὰς γεφύρας ταύτας), λέγεται παρεόντα τὸν Θαλῆν ἐν τῷ στρατοπέδῳ ποιῆσαι αὐτῷ τὸν ποταμὸν, ἐξ ἀριστερῆς χειρὸς ῥέοντα τοῦ στρατοῦ, καὶ ἐκ δεξιῆς ῥέειν· ποιῆσαι δὲ ὧδε. ἄνωθεν τοῦ στρατοπέδου ἀρξάμενον, διώρυχα βαθέην ὀρύσ-

κατὰ τὰς ἐούσας γεφύρας] i. e. *ad eos, qui nunc ibi sunt, pontes.*

Θαλῆς οἱ ὁ Μιλήσιος διεβίβασε] scil. *τὸν στρατόν*. Pronomen *οἱ* ad Croesum refero, cui exercitum (s. cuius exercitum) Thales trans Halyn duxerat. Caeterum de Thalete *Cr.* conferri vult Gesner. ad Lucian. Hipp. Tom. VII. pag. 557 ed. Bip. Quem enim Milesium Noster dicit, eum Phoenicem alii vocant ea forsitan ex causa, quod Thaletem Phoenicibus maioribus oriundum ipse Herodotus dicit I, 170, ubi vid. nott. Reliqua de Thalete testimonia, Eusebii atque Hieronymi, Cyrilli, Syncelli, Suidae, Diogenis (I. §. 22 seqq.), qui omnes Milesium fuisse dicunt Thaletem, allata invenies apud Fischer. Griech. Zeittafeln p. 97, qui eundem natum recte posuit Olymp. XXXV, 2. s. 639. a. Chr. n. Quod vero Noster h. l. aliam, atque Graecorum plurimi, sententiam affert idque etiam aperte affirmat (*ὡς μὲν ἐγὼ λέγω*), id ipsum haud scio an multum valeat ad iudicium ac fidem scriptoris, qui vel ab iis, quae plurimi Graeci ferebant, discedere non dubitat, ubi ipse quid rectius sibi cognovisse videbatur. Moneo hoc eorum in gratiam, qui Herodotum temere ab aliis accepta tradidisse clament.

οὐ γὰρ δὴ εἶναί κω κ. τ. λ.] Pendent haec vel a proxime sequente *λέγεται* vel referenda sunt ad antecedentia *ὡς ὁ πολλὸς λόγος Ἑλλήνων*.

τὸν ποταμὸν, ἐξ ἀριστερῆς χειρὸς ῥέοντα κ. τ. λ.] Croesi exercitus in laeva fluvii ripa collocatus erat ex Herodoti mente, qui ita scribit, fluvii cursum a fontibus inde persequens. Ut igitur exercitus dextra esset in ripa fluviumque pone se haberet, fluvii cursum, fossa supra exercitus castra (i. e. a meridiana castrorum parte) ducta circum ipsa castra a parte laeva, ita mutavit Thales, ut qui ante a dextra castra praeterflueret amnis, nunc a laeva, i. e. pone castra praeterlaberetur. Hanc interpretationem improbat C. G. Nauck in programmate, quod prodiit Cottbusii 1848 ac typis repetitum est in: Jahrbb. d. Phil. u. Paedag. Suppl. XIV. p. 550 seqq., hanc sententiam hoc ex loco eruens, ac si Noster dixissst: *ὁ ποταμὸς ἐκ δεξιῆς ῥέων καὶ ἐξ ἀριστερῆς χειρὸς ῥέει τοῦ στρατοῦ*. Quem plane refutavit R. Klotz in: Jahrbb. etc. Vol. LIII. p. 226 seq.

ἄνωθεν τοῦ στρατοπέδου κ. τ. λ.] Nihil in his, ne distinctionem quidem singularum vocum, mutavimus, quia sententia plane opinor sic procedit: A superiore parte castrorum (i. e. ab ea parte, unde fluvius venit) incepit fossam fodere eamque ducere in speciem lunae dimidiatae, ut fluvius a tergo sumeret castra eodem loco manentia, huc scilicet (ut in exercitus tergo esset) in canalem se convertens ex vetere alveo, et dein rursus praeterlapsus castra in veterem alveum influeret. Quae, ipsis Wyttenbachii verbis ex parte prolata, tam clara videntur, ut nulla opus nec distinctionis nec verborum mutatione. — Pro *βαθέην* Bekk. et Bredov. p. 158. *βαθέαν*.

Digitized by Google

σειν, ἄγοντα μηνοειδέα, ὅκως ἂν τὸ στρατόπεδον ἱδρυμένον κατὰ νώτου λάβοι, ταύτῃ κατὰ τὴν διώρυχα ἐκτραπόμενος ἐκ τῶν ἀρχαίων ῥεέθρων, καὶ αὖτις παραμειβόμενος τὸ στρατόπεδον, ἐς τὰ ἀρχαῖα ἐσβάλλοι, ὥστε, ἐπεί τε καὶ ἐσχίσθη τάχιστα ὁ ποταμὸς, ἀμφοτέρῃ διαβατὸς ἐγένετο. οἱ δὲ καὶ τὸ παράπαν λέγουσι καὶ τὸ ἀρχαῖον ῥέεθρον ἀποξηρανθῆναι. ἀλλὰ τοῦτο μὲν οὐ προσίεμαι· κῶς γὰρ ὀπίσω πορευόμενοι 38
76 διέβησαν αὐτόν; Κροῖσος δὲ, ἐπεί τε διαβὰς σὺν τῷ στρατῷ ἀπίκετο τῆς Καππαδοκίης ἐς τὴν Πτερίην καλεομένην (ἡ δὲ Πτερίη ἐστὶ τῆς χώρης ταύτης τὸ ἰσχυρότατον, κατὰ Σινώπην

ὅκως ἂν — λάβοι] Unus liber hic λάβῃ. Male. Namque optativo, qui pro totius loci ratione particulam ὅπως hic sequi debet, additur ἂν, quo ipso id, quod spectatur, tale esse declaratur, quod sive hoc sive illud factum sit, accidere posse existimetur, totaque res inde magis incerta reddatur. Canalem enim lunae in speciem duxisse dicitur Cyrus eo consilio s. ea mente, ut, *si fieri posset*, castra a tergo sumeret s. circumiret. Herodoti locos, qui huc spectant, attulit Baeumlein Untersuch. über d. Griech. Mod. p. 316 seq., quocum conf. Kuehner Gr. Gr. §. 775. Eodem modo Noster infra I, 91. 110. 196. II, 126. Ad κατὰ νώτου conf. I, 9.

κῶς γὰρ ὀπίσω πορευόμενοι διέβησαν αὐτόν] Vulgo vertunt: „*quo enim modo, quum reversi sunt, flumen transierunt?*" cum vertendum esset: „*quo enim modo revertentes flumen transire potuissent.*" Qua tamen in sententia cum aegre mihi deesse videretur particula ἂν verbo διέβησαν adiicienda, bene monentem inveni Matthiae §. 508. not. p. 968. Nam de consilio particulam omisisse videtur Noster, quo vel magis indicaret fortiusque in eo insisteret, hoc utique fieri non potuisse. Tu vide de huiusmodi indicativis temporum historicorum in sententiis hypotheticis disserentem Fritsch. in Jahrbb. f. Philol. u. Paedag. Suppl. IV. p. 80 seq., ubi nostrum quoque locum attigit p. 82. et Baeumlein l. l. pag. 136 seq.

CAP. LXXVI.

ἡ δὲ Πτερίη — κατὰ Σινώπην — κειμένη] κειμένη e Wesselingii emendatione cum editt. recentt. dedimus pro vulg. κεομένη. Probat quoque A de Jongh, quem ad I, 64 fin. excitavi. *Pteria* quae ab Herodoto appellatur, aliunde non cognita, nisi iis, quae leguntur apud Stephanum Byzant.: Πτέριον, πόλις Μήδων — λέγεται καὶ θηλυκῶς ἡ Πτερία· ἔστι καὶ Πτερία πόλις Σινώπης. At nostra aetate exstitit Texier (vid. ad I, 74.), qui veterum aedificiorum murorumque adeo Cyclopicorum, templi atque arcis reliquias grandes et extensas, quae non longe a vico *Boghaz-Kevi* cernuntur, non ad Tavium, ut antea visum erat Hamiltono (vid. ad I, 74.), sed ad hanc Pteriam retulit indeque accuratissime et descripsit et delineavit. Quae urbs quod dicitur κατὰ Σινώπην πόλιν — μάλιστά κῃ κειμένη, redd. *ad* sive *iuxta Sinopem* fere sita: quo eodem modo κατὰ I, 80. VIII. 32. I, 186. II, 148. coll. 121, 4. et 158. De *Sinope*, quae etiam infra IV, 12. memoratur, olim florentissima atque celeberrima Milesiorum colonia in Ponti Euxini ora, veterum locos dabit Forbiger Handb. d. alt. Geogr. II. p. 402 seq., cui adde, qui singulari libello haec persecutus est, Max. Sengebusch: Sinopicarum Quaestionum Specim. Berolin. 184[illegible] Adhuc, quod nemo fere nescit, retinuit nomen *Sinap* s. *Sinub*. Hanc

Digitized by Google

πόλιν τὴν ἐν Εὐξείνῳ πόντῳ μάλιστά κῃ κειμένη), ἐνθαῦτα ἐστρατοπεδεύετο, φθείρων τῶν Συρίων τοὺς κλήρους. καὶ εἷλε μὲν τῶν Πτερίων τὴν πόλιν καὶ ἠνδραποδίσατο, εἷλε δὲ τὰς περιοικίδας αὐτῆς πάσας, Συρίους τε, οὐδὲν ἐόντας αἰτίους, ἀναστάτους ἐποίησε. Κῦρος δὲ ἀγείρας τὸν ἑωυτοῦ στρατὸν, καὶ παραλαβὼν τοὺς μεταξὺ οἰκέοντας πάντας, ἠντιοῦτο Κροίσῳ. πρὶν δὲ ἐξελαύνειν ὁρμῆσαι τὸν στρατὸν, πέμψας κήρυκας ἐς τοὺς Ἴωνας, ἐπειρᾶτο σφέας ἀπὸ Κροίσου ἀπιστάναι. Ἴωνες μέν νυν οὐκ ἐπείθοντο. Κῦρος δὲ ὡς ἀπίκετο, καὶ ἀντεστρατοπεδεύσατο Κροίσῳ, ἐνθαῦτα ἐν τῇ Πτερίῃ χώρῃ ἐπειρῶντο κατὰ τὸ ἰσχυρὸν ἀλλήλων. μάχης δὲ καρ-

vero urbem Pteriae, urbis Graecis minus cognitae situm declaraturus eam ob causam appellat, quod ipsa Graeca colonia commercio florens Graecis, in quorum usum Noster scribebat, utique maxime fuit cognita. Ad ipsum argumentum notamus, quod in Diodori Excerptt. ab Ang. Maio detectis §. 29, T. II. p. 25. relatum invenimus: Cyrum cum exercitu suo ad angusta Cappadociae loca delatum legatos misisse, qui Croesum certiorem facerent, velle se illi (Croeso) priorum culparum remissionem facere, Lydiaeque satrapen illum constituere, si ipsius ad aulam (ἐπὶ θύρας) venire subditumque se ipsi praebere vellet. Quod vero Croesum recusasse, Persae ut sibi servirent, potius respondentem ac poscentem.

φθείρων τῶν Συρίων τοὺς κλήρους] i. e. „*populans Syriorum praedia.*“ Syrios dicit Herodotus incolas Ponti Euxini a Parthenio usque ad Thermodontem, docente Rennel. Geograph. Syst. d. Her. p. 484.; quos tamen colonos ex interiori Syria (i. e. Armenia) huc profectos crediderim; quo forsitan ducit vocula κλήρους Herodoto hic usurpata. Tu vid. notat. ad I, 72.

ἀναστάτους ἐποίησε] i. e. „*funditus evertit.*“ Locutio satis frequens in Herodoteis libris. Conf. I, 97. 155. 178 etc. Wesseling. ad IV, 204. et ad Diodor. Sicul. XI, 1. Voemel. ad Demosth. Philipp. pag. 220 seq. Add. nott. ad V, 29.

Κῦρος δὲ ἀγείρας τὸν ἑωυτοῦ στρατὸν — ἠντιοῦτο Κροίσῳ] Mira fabula hac de re apud Suidam legitur. Cyrum enim ille refert, perterritum Croesi minis, ad Indiam confugere voluisse; verum ab uxore animo confirmatum, sciscitatum esse Danielem vatem. A quo cum accepisset se victorem fore, ad bellum sese parasse.

πρὶν δὲ ἐξελαύνειν ὁρμῆσαι τὸν στρατὸν] i. e. „*priusquam exercitum educere instituisset,*“ ubi ἐξελαύνειν minime glossatoris esse, bene iam monuit Wesselingius, amandans ad VII, 105 coll. VIII, 106. Cum eodem Wesselingio aliisque mox scripsimus κήρυκας et κήρυκα, sensu postulante, sed paulo post pro ἀπιστάμεναι dedi ἀπιστάναι, ut I, 17, ubi vid. nott.

ἐπειρώατο κατὰ τὸ ἰσχυρὸν ἀλλήλων] i. e. *pro viribus pugnam periclitabantur*, s. ut vulgo vertunt: „*valido impetu vires invicem tentarunt.*“ Scripsi ἐπειρῶντο, quod ipsum aliis quoque locis apud Herodotum reperitur, a Bredovio p. 388 allatis: IV, 203. V, 20. 85. VII, 139. IX, 26. 33. 53., quodque etiam reponi voluit Eltz, iam supra ad I, 68 laudatus. Quidam libri ἐπειρώατο, quod Gaisfordius receperat. Dindorf Praefat. p. XXVIII. verum habet ἐπειρέοντο. Ad locutionem μάχης καρτερῆς γενομένης Elmsley (ad Euripid. He-

Digitized by Google

τερῆς γενομένης καὶ πεσόντων ἀμφοτέρων πολλῶν, τέλος οὐδέτεροι νικήσαντες διέστησαν, νυκτὸς ἐπελθούσης. καὶ τὰ μὲν στρατόπεδα ἀμφότερα οὕτως ἠγωνίσατο.

77 Κροῖσος δὲ μεμφθεὶς κατὰ τὸ πλῆθος τὸ ἑωυτοῦ στράτευμα (ἦν γάρ οἱ ὁ συμβαλὼν στρατὸς πολλὸν ἐλάσσων ἢ ὁ Κύρου), τοῦτο μεμφθεὶς, ὡς τῇ ὑστεραίῃ οὐκ ἐπειρᾶτο ἐπιὼν ὁ Κῦρος, ἀπήλαυνε ἐς τὰς Σάρδις, ἐν νόῳ ἔχων, παρακαλέσας μὲν Αἰγυπτίους κατὰ τὸ ὅρκιον (ἐποιήσατο γὰρ καὶ πρὸς Ἄμασιν βασιλεύοντα Αἰγύπτου συμμαχίην πρότερον ἤπερ πρὸς Λακεδαιμονίους), μεταπεμψάμενος δὲ καὶ Βαβυλωνίους (καὶ γὰρ πρὸς τούτους αὐτῷ ἐπεποίητο συμμαχίη· ἐτυράννευε δὲ τῶν Βαβυλωνίων τὸν χρόνον τοῦτον Λαβύνητος), ἐπαγγείλας δὲ καὶ Λακεδαιμονίους παρεῖναι ἐς χρόνον ῥητόν· ἁλίσας τε δὴ τούτους, καὶ τὴν ἑαυτοῦ συλλέξας στρατιὴν, ἐνένωτο, τὸν χειμῶνα παρεὶς, ἅμα τῷ ἦρι στρατεύειν ἐπὶ τοὺς

raclid. 83.) similia laudavit ex Euripid. Iphigen. Taur. 719, ex Thucydid. I, 49. IV, 43. — In seqq. vocem ἀμφοτέρων male in quibusdam omitti monet Wessel., laudans quoque I, 82. III, 11.

Cap. LXXVII.

Κροῖσος δὲ, μεμφθεὶς κατὰ τὸ πλῆθος τὸ ἑωυτοῦ στράτευμα] i. e. *Croesus caussatus exercitus sui paucitatem s. damnans exercitum suum propter paucitatem;* id est (ut Schwgh. utar verbis), conquestus est de suo exercitu, non quod minus fortiter pugnasset, sed quod numero longe inferior fuisset hostibus. Federus in comment. in Aeschyl. Agamemn. (Heidelb. 1819) pag. 17. not. participium μεμφθεὶς passive aut saltem reflexive accipiendum existimat. Ad structuram verbi μέμφεσθαι conf. nott. ad I, 207. — In seqq. notat Wesselingius verbum ἐπειρᾶτο cum participio (ἐπιὼν, κατιὼν, id genus aliis) iunctum, orationis quadam abundantia, ex qua nihil fere amplius sit quam ipsum ἐπιέναι. Conf. I, 84. II, 73. IV, 139. VI, 5. 9. 50. VII, 9. §. 1. VII, 139. 148. 172. IX, 26. 53. Kuehner Gr. Gr. §. 661, VIII.

ἐτυράννευε δὲ τῶν Βαβυλωνίων τὸν χρόνον τοῦτον Λαβύνητος] De τυραννεύειν conf. ad I, 6. — Labynetus alius atque ille, de quo I, 74. Hic ultimus Babyloniae rex fuit, ab aliis *Nabonadius*, *Nabonidus* et quaecunque alia sunt huius generis, non valde tamen distantia ab ea nominis scriptura, quam apud Herodotum invenimus. Conf. Larcher. Videtur autem hic Babyloniae rex cum Croeso iunctus eam ipsam ob causam, ut adaugescens Cyri potentia ipsisque imminens suis finibus coerceretur; nec alia causa Amasin, Aegypti regem, compulisse videtur, ut ad Croesum se applicaret. Vid. Wesseling. et conf., quae ad I, 153 adnotata sunt.

ἐνένωτο] Conf. ad I, 68. Caeterum observa orationis quandam anacoluthiam, cum id, quod supra iam indicatum erat verbis: ἐν νόῳ ἔχων, hic propter multa participia interiecta repetatur verbo ἐνένωτο, constructione non integra servata. Nec tamen rarae apud Nostrum huiusmodi structurae, nec tales, quae offendere nos debeant. — Mox κατὰ τὰς συμμαχίας vertunt: „*ad socios*,“ quod alius hunc in modum interpretatur: „*qui socios ad auxi-*

Digitized by Google

Πέρσας. καὶ ὁ μὲν ταῦτα φρονέων, ὡς ἀπίκετο ἐς τὰς Σάρδις, ἔπεμπε κήρυκας κατὰ τὰς συμμαχίας, προερέοντας ἐς πέμπτον μῆνα συλλέγεσθαι ἐς Σάρδις. τὸν δὲ παρεόντα καὶ μαχεσάμενον στρατὸν Πέρσῃσι, ὃς ἦν αὐτοῦ ξεινικὸς, πάντα ἀπεὶς, διεσκέδασε, οὐδαμὰ ἐλπίσας, μή κοτε ἄρα ἀγωνισάμενος οὕτω παραπλησίως Κῦρος ἐλάσῃ ἐπὶ Σάρδις. Ταῦτα ἐπιλεγομένῳ 78
Κροίσῳ τὸ προάστειον πᾶν ὀφίων ἐνεπλήσθη. φανέντων δὲ αὐτῶν, οἱ ἵπποι μετιέντες τὰς νομὰς νέμεσθαι, φοιτέοντες

lium ferendum adhortarentur, nach den Bundesgenossen." Sed id ipsum verbis continuo sequentibus: προερέοντας — συλλέγεσθαι ἐς Σάρδις declaratur. Olim equidem intellexeram: *secundum foedera s. pacta*, quae cum illis regibus inierat Croesus, ut paulo antea κατὰ τὸ ὅρκιον; nunc malim: *per societates*, quas adsciverat, s. *ad varios, quos sibi adsciverat socios*. ut I, 30: τὸν Σόλωνα θεράποντες περιῆγον κατὰ τοὺς θησαυρούς. Vix enim aliter αἱ συμμαχίαι h. l. intelligi possunt atque I, 81: ἔπεμπε — ἄλλους ἀγγέλους ἐς τὰς συμμαχίας et I, 82 init., ubi συμμαχίαι i. q. σύμμαχοι.

ὃς ἦν αὐτοῦ ξεινικὸς] „*essendo mercenario*" Italus interpres; nec male, cum satis constet, ξεινικὸν στρατὸν dici de mercenariis militibus, de copiis mercede conductis. Est vero hic cogitanda orientalium exercituum ratio, quorum magna pars est militum, ex gentibus subditis mercede quidem coactorum, sed statim signa relinquentium, quando expeditio est finita. Quale hodieque apud Turcas obtinere videmus. Quis enim, ut iis potissimum utar, nescit Albaniae incolas in Turcarum exercitu stipendia hoc modo merere? Unde Schlosser. (Universalgesch. I, 1. p. 250. not.) ita scripsit: „man findet, dass des Croesus Heer aus den vereinigten Heeren der *Vasallen* bestand."

πάντα ἀπεὶς] ἀπεὶς cum Schaefero et Gaisfordio ex uno libro manu scripto revocavi pro ἀφεὶς, idemque recentt. edd. fecerunt. Cum eodem Gaisfordio scripsi οὐδαμὰ pro οὐδαμᾶ; cf. I, 56.

οὐδαμὰ ἐλπίσας μή κοτε ἄρα ἀγωνισάμενος οὕτω παραπλησίως Κῦρος ἐλάσει ἐπὶ Σάρδις] In verbo ἐλπίζειν *sperandi, existimandi, putandi* significatio hic transit in significationem *timendi*. De qua Viger. p. 244. consul. Add. Demosth. Olynth. I. p. 13 Reisk. Eo quoque referri debet structura particulae μὴ sequente coniunctivo ἐλάσῃ, ut optimi libri afferunt; cuius loco quod Schaeferus et Schweighaeuserus olim vulgatam lectionem ἐλάσει revocarunt, nolui cum recentt. edd. hoc recipere. Vid. Bredov. p. 390. Verba οὕτω παραπλησίως verte: *tam aequo Marte*, cum numero copiarum quamvis superior Cyrus tamen haud vicerit, sed aequo Marte pugnans e proelio discesserit.

Cap. LXXVIII.

φανέντων δὲ αὐτῶν] αὐτῶν rursus cum Gaisf. dedimus librorum plurimorum ex auctoritate. — In proxime antecedd. ἐπιλέγεσθαι est *secum reputare, cogitare*. Conf. I, 86. II, 120, alia, quae dabit Schwgh. in Lex. Herod. s. v. Significatione *legendi* invenitur I, 125 et frequentatur etiam Pausaniae, ut monuit Siebelis. ad I, 12. §. 3.

οἱ ἵπποι μετιέντες τὰς νομὰς νέμεσθαι, φοιτέοντες κατήσθιον] φοιτέοντες iure in magna librorum discrepantia reliquimus intactum, ut Ionicae atque Herodoteae dialecto maxime consentaneum. Nec opus erat cum Valckenario scribere ἐσφοιτέοντες sc. τὸ προάστειον; magis placet distinctio ab illo posita ante μετιέντες. Quod denique

Digitized by Google

κατήσθιον. ἰδόντι δὲ τοῦτο Κροίσῳ, ὥσπερ καὶ ἦν, ἔδοξε τέρας εἶναι. αὐτίκα δὲ ἔπεμπε θεοπρόπους ἐς τῶν ἐξηγητέων 39 *Τελμησσέων. ἀπικομένοισι δὲ τοῖσι θεοπρόποισι καὶ μαθοῦσι πρὸς Τελμησσέων, τὸ θέλει σημαίνειν τὸ τέρας, οὐκ ἐξεγένετο Κροίσῳ ἀπαγγεῖλαι. πρὶν γὰρ ἢ ὀπίσω σφέας ἀναπλῶσαι ἐς τὰς Σάρδις, ἥλω ὁ Κροῖσος. Τελμησσέες μέν τοι τάδε ἔγνωσαν, στρατὸν ἀλλόθροον προσδόκιμον εἶναι Κροίσῳ ἐπὶ*

vertunt: „*quos equi, ut adparuerunt, omisso consueto pabulo, frequentes deglutiebant,*" minus accurate Herodoteam sententiam illi reddunt, quae talis fere est: „*equi, negligentes pasci pabulo consueto* (s. in locis consuetis), *adgredientes* (sc. suburbana) *illos* (serpentes) *deglutiebant,*" sive, ut Dindorf. reddit: „quos equi ut apparuerunt, omissis pascuis consuetis, accedentes deglutiebant." Genitivi *φανέντων δὲ αὐτῶν* iis similes sunt, de quibus supra ad I, 3. diximus.

ἐς τῶν ἐξηγητέων Τελμησσέων] Aldus dederat *ἐς τοὺς ἐξηγητέας*, quem multi dein secuti sunt. Cum vero libri nunc collati offerant *ἐς τῶν ἐξηγητέων*, cum Gaisfordio reponere non dubitavi, probante quoque censore in Ien. Litt. Zeit. 1828. Ergänz. Bl. nr. 45. pag. 340. Bekkerus dedit *ἐξηγητὰς*, quod probavit Bredov. p. 224. Erit autem genitivus eodem modo explicandus, quo supra I, 35 *ἐν Κροίσου*. Matth. Gr. Gr. §. 91, 1 laudat ex hoc loco *ἐξηγητέας*, quamquam in Herodoti editione ipse edidit *ἐξηγητέων*. — *Ἐξηγηταὶ* hoc loco sunt (interprete Rubnkenio ad Timaei Lex. Plat. pag. 110.), qui monstra et prodigia procurent, ritus in sacris observari solitos doceant, piaculo obnoxios expient aliaque agant, quae ad sacrorum administrationem religionesque servandas pertineant. Unde Cicero (de Legg. II, 26.) *religionum interpretes* vocat. Plura Ruhnken. l. l. Retinui *Τελμησσέων* et infra *Τελμησσέες*, quod Mediceus codex affert, quodque vel inscriptionibus probatur (cf. Corp. Inscriptt. Graec. III. nr. 4198. 4207. 8. 11. 15.). Aldina affert *Τελμισσέων*, unus liber *Τελμισέων*; Dindorf et Dietsch *Τελμησέων*. Sed litera *σ*, si quid video, in talibus geminanda est: vid. G. Hermann in Annall. Vienn. LIX. p. 200. Bredov. p. 96. *Telmessus* urbs, sive *Telmissus*, de qua Strabo XIV. pag. 981, Pompon. Mela I, 15. §. 3 ibiq. Tzschuck., Plinius H. N. V, 28. §. 102. (ubi *Telmesus* nunc editur), Arrian. Expedit. Alex. I, 24. II, 3., Lyciae est urbs celeberrima, probe distinguenda ab ea, quae in Pisidia sita erat urbs Telmissus s. Termissus, quam memorat idem Arrianus I, 27. Illius Telmissi in ruderibus nunc oppidum *Macri* exstructum est, ubi immensi theatri ruina adhuc conspicitur, itemque sepulcra in rupibus excisa et Persepolitanis similia. De quibus multa narrant nostrae aetatis peregrinatores. Tu vid. Van der Chys in Commentar. geograph. ad Arrian. (Lugdun. Bat. 1828) pag. 31. Clarke Travels II, 1. p. 222 seq. 234 seqq. et praecipue Fellows: Asia minor p. 243 seqq. Lycia pag. 106. Texier Descript. de l'Asie min. T. III. p. 186 seqq. Pl. 166 — 178. Ross: Kleinasien u. Deutschland p. 72 seqq. Alia dabit Forbiger Handb. d. alt. Geograph. II. p. 255. Apud veteres urbs excellens haruspicum disciplina. De qua consulatur Cicero de divin. I, 41 ibiq. Davis. et Creuzer.

πρὶν γὰρ ἢ ὀπίσω σφέας ἀναπλῶσαι ἐς τὰς Σάρδις] Ex his verbis cum Larchero colligere mihi posse videor, Croesi legatos non pedestri itinere (quale tunc temporis forsitan institui non potuit), sed mari non sine ambagibus Sardibus transvectos esse Telmessum.

Digitized by Google

τὴν χώρην, ἀπικόμενον δὲ τοῦτον καταστρέψεσθαι τοὺς ἐπιχωρίους, λέγοντες ὄφιν εἶναι γῆς παῖδα, ἵππον δὲ πολέμιόν τε καὶ ἐπήλυδα. Τελμησσέες μέν νυν ταῦτα ὑπεκρίναντο Κροίσῳ ἤδη ἡλωκότι, οὐδέν κω εἰδότες τῶν ἦν περὶ Σάρδις τε καὶ αὐτὸν Κροῖσον.

Κῦρος δὲ, αὐτίκα ἀπελαύνοντος Κροίσου μετὰ τὴν μάχην 79
τὴν γενομένην ἐν τῇ Πτερίῃ, μαθὼν, ὡς ἀπελάσας μέλλοι Κροῖσος διασκεδᾷν τὸν στρατὸν, βουλευόμενος εὕρισκε πρῆγμά οἱ εἶναι ἐλαύνειν ὡς δύναιτο τάχιστα ἐπὶ τὰς Σάρδις, πρὶν ἢ τὸ δεύτερον ἁλισθῆναι τῶν Λυδῶν τὴν δύναμιν. ὡς δέ οἱ ταῦτα ἔδοξε, καὶ ἐποίεε κατὰ τάχος. ἐλάσας γὰρ τὸν στρατὸν ἐς τὴν Λυδίην αὐτὸς ἄγγελος Κροίσῳ ἐληλύθεε. ἐνθαῦτα Κροῖσος ἐς ἀπορίην πολλὴν ἀπιγμένος, ὥς οἱ παρὰ δόξαν ἔσχε τὰ πρήγματα ἢ ὡς αὐτὸς κατεδόκεε, ὅμως τοὺς Λυδοὺς ἐξῆγε ἐς μάχην. ἦν δὲ τοῦτον τὸν χρόνον ἔθνος οὐδὲν ἐν τῇ Ἀσίῃ οὔτε ἀνδρειότερον οὔτε ἀλκιμώτερον τοῦ Λυδίου. ἡ δὲ μάχη

Ad προσδόκιμον εἶναι (*exspectandum esse*) cf. III, 123. V, 108. VI, 6. VII, 203. VIII, 20. IX, 89.

ταῦτα ὑπεκρίναντο Κροίσῳ] Citat Thomas Magist. pag. 874, quo usum verbi ὑποκρίνεσθαι pro ἀποκρίνεσθαι *respondendi* notione demonstret. Unde contendit Bredov. p. 36 seq., Herodotum semper ὑποκρίνεσθαι, nunquam ἀποκρίνεσθαι, dixisse. In proxime sequentibus Matthiae deletum vult verbum ἦν, cum, quae hoc loco sit attractio (ἐκείνων, ἃ ἦν), ea ferri neutiquam possit. Sed vix idonea haec causa, ut sine librorum auctoritate voculam expungas. Et repugnant, quae idem Matthiae collegit huius attractionis exempla Gramm. Graec. §. 473. not. 1. pag. 884., quibus iure nostrum locum adiecit. Assentitur mihi Struvius in Specim. Quaest. Herod. I. pag. 16. not., qui similes Nostri locos citat I, 92. II, 8. V, 92.

Cap. LXXIX.

αὐτίκα ἀπελαύνοντος Κροίσου] i. e. *statim, simulac Croesus discederet.* Ad usum voculae αὐτίκα participiis adiectae conf. II, 146. VII, 220.

εὕρισκε πρῆγμά οἱ εἶναι] i. e. *e re sua, ex usu suo esse.* Sic IV, 10. VII, 12. — In seqq. ἐληλύθεε plusquamperfectum hic minime sollicitandum, cf. Bredov. p. 320. et vid. VI, 40 et VIII, 50. Ad reliqua conf. Paus. VII, 16. §. 4.

ἢ ὡς αὐτὸς κατεδόκεε] Haec verba, cum antecesserit παρὰ δόξαν, abundare videntur. Nec tamen ideo eiicienda. Tu conf. VIII, 4 et alia apud Matth. Gr. Gr. §. 636. pag. 1311. — In seqq. ἀνδρειότερον ferri posse negat Bredov. p. 178.; Herodotum scripsisse vult ἀνδρηϊότερον.

ἡ δὲ μάχη σφέων ἦν ἀπ' ἵππων] ἀπ' ἵππων plures iique meliores. Alii ἀφ' ἵππων. Locutione ipsa *pugnam equestrem* indicari iam bene monuit Wesselingius, qui de Lydorum arte equitandi comparat Philostrati Iconn. I, 17. pag. 788. et Homer. Ili. X, 431. Add. Xenophont. Cyropaed. VII, 1. 27 seqq. et Mimnermum, in cuius carminibus praedicantur ἱππόμαχοι Λυδοί (vid. Schneidewin. Delect. poes. eleg. p. 16). Quin in ipsis anaglyphis Persicis videntur Lydi reprae-

Digitized by Google

σφέων ἦν ἀπ' ἵππων, δούρατά τε ἐφόρεον μεγάλα, καὶ αὐτοὶ 80 ἦσαν ἱππεύεσθαι ἀγαθοί. Ἐς τὸ πεδίον δὲ συνελθόντων τοῦτο, τὸ πρὸ τοῦ ἄστεός ἐστι τοῦ Σαρδιηνοῦ, ἐὸν μέγα τε καὶ ψιλὸν (διὰ δὲ αὐτοῦ ποταμοὶ ῥέοντες καὶ ἄλλοι καὶ Ὕλλος συῤῥηγνῦσι ἐς τὸν μέγιστον, καλεόμενον δὲ Ἕρμον, ὃς ἐξ οὔρεος ἱροῦ Μητρὸς Δινδυμήνης ῥέων, ἐκδιδοῖ ἐς θάλασσαν κατὰ Φωκαίην πόλιν), ἐνθαῦτα ὁ Κῦρος ὡς εἶδε τοὺς Λυδοὺς ἐς μάχην τασσομένους, καταῤῥωδήσας τὴν ἵππον ἐποίησε, Ἁρ-

sentati cum equis, quos tributi loco regi offerunt. Vid. Grotefend. in Boettiger. Amalth. II. p. 98. Hinc non improbo, quod Matthiae vertit: *zu Pferde* (proprie *von den Pferden aus* oder *herab*) *streiten*. Vid. §. 572. pag. 1128. Add. Herodot. IX, 63. — In seqq. ἦσαν e libris plurimis dedimus. Vulgo ἔσαν. Spectat huc forsan glossa in Bekkeri Anecdd. Gr. I. pag. 100, 15: ἱππεύεσθαι· παθητικῶς· Ἡρόδοτος πρώτῳ.

Cap. LXXX.

ἐὸν μέγα τε καὶ ψιλὸν] ψιλὸν, i. e. *arboribus, plantis non tectum, obsitum*. Ad συνελθόντων in proxime antecedd. suppl. τῶν Λυδῶν καὶ τῶν Περσῶν, i. e. *cum utriusque exercitus copiae convenissent in planitiem pugnaturae*. — De *Hyllo* fluvio consul. Strabon. XIII. p. 626. s. pag. 928 C, qui Herodoti testimonium profert. Livio XXXVII, 37 idem fluvius dicitur *Phryx*, quem tamen ab *Hyllo* distinguit Plinius Hist. Nat. V, 29, 31. Inde nostra quoque aetate diversos amnes statuunt, secum post coniunctos: vid. quae affert Forbiger l. l. p. 174. Hylli fluvii piscibus pleni mentio fit apud Homerum Iliad. XX, 392, ubi consul. Heynii Observatt. Tom. VIII. pag. 92. Quod huic versui adpositum est scholium, in eo memorantur ex Herodoto res, quas in eo ipso scriptore, qualem nunc habemus, frustra quaesieris. Refertur enim de Iphitionis ara, lapideaque statua antiquo more elaborata aliisque de rebus, quarum hic nulla mentio. — De *Hermo*, in quem Hyllus prope Magnesiam sese infundit, vid. V, 101 ibique nott. et Strabon. l. l., qui idem montis sacri *Dindymenes* meminit, unde Hermus proveniat. De quo monte longum est quaerere. Larcherus *Dindymum* fuisse suspicatur prope Cyzicum. Rectius Forbiger l. l. pag. 102 hunc montem eum esse indicat, qui nunc vocatur *Morad dagh:* ex quo cum Hermus revera proveniat, primo cursu vocatur *Morad Daghi Su*. Mater *Dindymene*, quae etiam simpliciter vocatur *Dindymene* (v. c. apud Horat. Od. I, 16, 5), est Cybele, mater deûm, quae Phrygiae in montibus colitur. Catullo (LXX, 91) est *Dea Dindymi*, ut ab hoc Phrygiae monte cognomen repetendum videatur, cuius tamen aliae quoque rationes ab aliis proferuntur. Sed hoc a nostro loco alienum. Videat, qui quaerat, locos ab interpretibus Horatii allatos, et quae dudum iam congesserat Gyraldus in quarto syntagm. de diis gentt. p. m. 135 sq.

καὶ Ὕλλος συῤῥηγνῦσι] Vulgo συῤῥηγνῦσι in singulari. Sed pluralem libris addicentibus praetulimus. Itidem mox dedimus Μητρὸς pro vulg. μητρὸς, litera initiali minori. — ἐκδιδοναι de fluviis, qui sive in mare sive in alios fluvios se exonerant, addita praepositione εἰς, aeque atque ἐξιέναι iam supra attigimus ad I, 6; alia dabimus ad IV, 85. Vid. Bredov. p. 63, qui hac in re unum ἐκδιδόναι Nostro usitatum fuisse contendit. — κατὰ Φωκαίην πολιν est: *bei, in der Gegend von Phocaea*. Vid. I, 76. Si Bredovium p. 130 sequimur, pro Φωκαίην, quod optimi quique li-

Digitized by Google

πάγου ὑποθεμένου ἀνδρὸς Μήδου, τοιόνδε. ὅσαι τῷ στρατῷ τῷ ἑωυτοῦ ἕποντο σιτοφόροι τε καὶ σκευοφόροι κάμηλοι, ταύτας πάσας ἁλίσας καὶ ἀπελὼν τὰ ἄχθεα, ἄνδρας ἐπ' αὐτὰς ἀνέβησε ἱππάδα στολὴν ἐνεσταλμένους. σκευάσας δὲ αὐτοὺς προσέταξε τῆς ἄλλης στρατιῆς προϊέναι πρὸς τὴν Κροίσου ἵππον, τῇ δὲ καμήλῳ ἕπεσθαι τὸν πεζὸν στρατὸν ἐκέλευε· ὄπισθε δὲ τοῦ πεζοῦ ἐπέταξε τὴν πᾶσαν ἵππον. ὡς δέ οἱ πάντες διετετάχατο, παραίνεσε τῶν μὲν ἄλλων Λυδῶν μὴ φειδομένους, κτείνειν πάντα τὸν ἐμποδὼν γινόμενον, Κροῖσον δὲ αὐτὸν μὴ κτείνειν, μηδὲ ἢν συλλαμβανόμενος ἀμύνηται. ταῦτα μὲν παραίνεσε. τὰς δὲ καμήλους ἔταξε ἀντία τῆς ἵππου τῶνδε εἵνεκεν· κάμηλον ἵππος φοβέεται, καὶ οὐκ ἀνέχεται οὔτε τὴν ἰδέην αὐτῆς ὁρέων, οὔτε τὴν ὀδμὴν ὀσφραινόμενος. αὐτοῦ δὴ ὦν τούτου εἵνεκεν ἐσεσόφιστο, ἵνα τῷ Κροίσῳ ἄχρηστον ᾖ

bri afferunt, scribendum erit Φώκαιαν et hoc loco et infra I, 164. 165. Cui obsecuti sunt recentt. edd. — De Harpago vid. I, 108 seqq.

ὅσαι τῷ στρατῷ τῷ ἑωυτοῦ ἕποντο] ἕποντο cum recentt. edd. addicente Schellershemiano libro dedimus pro vulg. εἵποντο. — In antecedd. et seqq. ἡ ἵππος est: *equitatus*, *equites*. Cf. Thomas Magist. p. 169. Sed hoc, credo, lippis ac tonsoribus notum. Ad κάμηλος cf. Schaefer. ad Long. p. 374. Verba ἱππαδα στολὴν ἐνεσταλμένους (*equestri habitu* s. *equestri vestimento armisque indutos*) explicuit Hesych. s. v. Bredovius p. 82 contra librorum auctoritatem scribi iubet ἐσταλμένους, quoniam simplici verbo Noster semper sit usus, idque recentt. edd. receperunt. Equidem non video, cur composito verbo Herodotus hoc loco uti non potuerit.— Sequentia respexit Grammat. in Bekkeri Anecdd. I. pag. 395, 16.: ἀνέβησεν· ἀνεβίβασεν· οὕτως Ἡρόδοτος. Add. Bachmann. Anecdd. I. p. 88, 8. Conf. Fischer. ad Weller. III, a. pag. 44. 46.

κτείνειν πάντα τὸν ἐμποδὼν γινόμενον] Vulg. γενόμενον. Sed γινόμενον dabant plerique libri una cum Suida ac Thoma Magistro hunc locum citantibus s. v. ἐμποδών. Vid. Thom. Magist. p. 305 monentem, ἐμποδὼν esse idem quod ἐν ποσίν.

κάμηλον ἵππος φοβέεται κ. τ. λ.] Camelorum speciem atque odorem equos reformidare nec ferre potuisse, in huius ipsius proelii narratione tradunt Xenophon. Cyropaed. VII, 1, 27. Polyaenus Strateg. VII, 6, 6. Conf. etiam Aelian. N. A. III, 7 et quae ad h. l. adnotavit Jacobs p. 100. Quod ne mirum videatur et a natura rerum abhorrens, monuit teste *Cr.* Blumenbach. (in Commentt. societ. reg. Gotting. 1804. pag. 186.), cogitandos esse equos, qui primo ipsisque plane insueto camelorum occursu expavescant, quia non prius camelis assueti fuerint eosque ferre didicerint. Idem quoque tradit Pallas, a Jacobsio l. l. laudatus. Atque primi Arabes camelis in bello vecti esse dicuntur, eoque modo militantes in Persarum exercitu inveniuntur. Unde similis equitatus apud Bactrios, Parthos, alias Asiae gentes. De quibus *Cr.* amandat ad Gesen. in Commentt. ad Iesai. XXI, 7. pag. 660 seq. Tu vid. Herodot. VII, 86. Diodor. II, 54. III, 45. Appian. Syr. 32. Herodian. IV, 15, 4. Liv. XXXVII, 40.

καὶ οὐκ ἀνέχεται οὔτε τὴν ἰδέην αὐτῆς ὁρέων] Ad structuram verbi ἀνέχεσθαι cum participio vid.

Digitized by Google

τὸ ἱππικὸν, τῷ δή τι καὶ ἐπεῖχε ἐλλάμψεσθαι ὁ Λυδός. ὡς δὲ καὶ συνήϊσαν ἐς τὴν μάχην, ἐνθαῦτα ὡς ὤσφραντο τάχιστα τῶν καμήλων οἱ ἵπποι καὶ εἶδον αὐτὰς, ὀπίσω ἀνέστρεφον, διέφθαρτό τε τῷ Κροίσῳ ἡ ἐλπίς. οὐ μέντοι οἵ γε Λυδοὶ τὸ ἐνθεῦτεν δειλοὶ ἦσαν· ἀλλ' ὡς ἔμαθον τὸ γινόμενον, ἀποθορόντες ἀπὸ τῶν ἵππων, πεζοὶ τοῖσι Πέρσῃσι συνέβαλλον. χρόνῳ δὲ, πεσόντων ἀμφοτέρων πολλῶν, ἐτράποντο οἱ Λυδοὶ, κατειληθέντες δὲ ἐς τὸ τεῖχος ἐπολιορκέοντο ὑπὸ τῶν Περσέων.

81 Τοῖσι μὲν δὴ κατεστήκεε πολιορκίη. Κροῖσος δὲ δοκέων οἱ χρόνον ἐπὶ μακρὸν ἔσεσθαι τὴν πολιορκίην, ἔπεμπε ἐκ τοῦ τείχεος ἄλλους ἀγγέλους ἐς τὰς συμμαχίας. οἱ μὲν γὰρ πρότερον διεπέμποντο, ἐς πέμπτον μῆνα προερέοντες συλλέγεσθαι ἐς Σάρδις· τούτους δὲ ἐξέπεμπε τὴν ταχίστην δέεσθαι βοηθέειν, ὡς πολιορκεομένου Κροίσου.

82 Ἔς τε δὴ ὦν τὰς ἄλλας ἔπεμπε συμμαχίας, καὶ δὴ καὶ ἐς Λακεδαίμονα. τοῖσι δὲ καὶ αὐτοῖσι τοῖσι Σπαρτιήτῃσι κατ' αὐτὸν τοῦτον τὸν χρόνον συν-

Herod. II, 37 fin. et cf. quoque Kuehner Gr. Gr. §. 528. not. 3. ἰδέα est *species;* vid. quae ad Plutarch. Flamin. monuimus pag. 77. 256, b.

τῷ δή τι καὶ ἐπεῖχε ἐλλάμψεσθαι ὁ Λυδὸς] i. e. *quo scilicet multum etiam se illustriorem fore Lydus existimabat.* τῷ δή τι, plerisque libris probatum, loco non movimus; aptius enim sensui videtur, quam quod Aldus edidit: τῷ δή τοι. Cf. Hartung Lehr. d. Partik. I. p. 280. Verbum ἐπέχειν hoc sensu (*in animo habere*, *cogitare,* ubi accusativum τὸν νοῦν licet supplere) illustrant loci a Wesselingio laudati, ubi etiam infinitivum videmus hoc verbum hoc sensu excipientem: I, 153. II, 96. VI, 49. Addit *Cr.* Eustath. ad Homeri Odyss. XIX, 71. p. 683 med. Basil. Polyb. XVIII, 28, 11. — Pro ὁ Λυδὸς nonnulli libri ὁ αὐτος, quod ex interpretamento ortum crediderim. Namque ὁ Λυδὸς intelligitur Croesus, igitur *idem*, cuius modo mentionem intulerat. συνήϊσαν (pro συνήεσαν) scripsi cum recentt. edd. Vid. Bredov. p. 409.

ἐνθαῦτα ὡς ὤσφραντο τάχιστα τῶν καμήλων οἱ ἵπποι] De structura verbi ὀσφραίνεσθαι cum genitivo conf. Kuehner Gr. Gr. §. 528, e. et Herod. I, 202. ὤσφραντο dedi cum melioribus codd. iubente quoque Bredov. p. 306, qui de ipsa forma pluribus disputat p. 354 seq. In seqq. χρόνῳ δὲ est *tandem*, *postremo*, aliquo temporis spatio interposito; vid. supra ad I, 68.

κατειληθέντες δὲ ἐς τὸ τεῖχος] i. e. intra moenia *compulsi, coacti.* Conf. ἀπειληθέντα I, 24 ibiq, nott.

Cap. LXXXI.

τὴν ταχίστην δέεσθαι βοηθέειν] Quidam βοηθῆην. Sed vulgatum tuetur Wesseling. ex I, 83. — De συμμαχίη et hoc et seq. capite pro σύμμαχοι conf. supra ad I, 77.

Cap. LXXXII.

συνεπεπτώκεε ἔρις ἐοῦσα πρὸς Ἀργείους] i. e. „*et ipsis* his Spar-

Digitized by Google

επεπτώκεε ἔρις ἐοῦσα πρὸς Ἀργείους περὶ χώρου καλεομένου Θυρέης. τὰς γὰρ Θυρέας ταύτας, ἐούσας τῆς Ἀργολίδος μοίρης, ἀποταμόμενοι ἔσχον οἱ Λακεδαιμόνιοι. ἦν δὲ καὶ ἡ μέχρι

tanis *praeterea* acciderat contentio cum Argivis." Participii (ἐοῦσα) usum eo refero, quod etiam post συμβαίνει participium reperitur loco infinitivi; conf. V, 36. IX, 101.

περὶ χώρου καλεομένου Θυρέης] Erat antiqua iam Argivorum cum Lacedaemoniis contentio eaque fere continua de terrae utriusque finibus. Pausaniam si sequimur, Cynuria inprimis terra fuit, de qua inde ab antiquissima aetate utraque gens disceptabat varioque successu certabat. Sic post Phidonem, tyrannum Argivorum, denuo pugnatum legimus Olympiade XV, Argivosque victores discessisse e pugna ad Hysias commissa Olymp. XXVII, 4. Sequitur dein pugna illa, de qua h. l. Herodotus, commissa circa Olympiad. LVIII, cuius memoriam carmina celebrabant in Laconum Gymnopaediis recitari solita; ut vel inde hoc ipsum festum Spartae institutum fuisse velint. Nam huius tractus, quamvis exigui, possessio multum tamen valuit ad res Laconum firmandas eorumque imperium in Peloponneso stabiliendum, quum facile nunc aditus pateret ad Argolidem terram eiusque urbes. Tu vid. praeter ea, quae Wesselingius laudat, Wyttenbach. ad Plat. Phaed. p. 236, ad Plutarch. Moral. I, 2. pag. 1176. C. O. Mueller. Dor. I. p. 154 seqq. 158. De Gymnopaediis consulatur Ruhnken. ad Timaei Lex. Plat. p. 74. et quae ad Herod. VI, 67. dicentur. Add. C. F. Hermann. Antiqq. Lacc. p. 83 seqq. — *Thyrea* ipsa olim pertinuit ad Cynuriam terram (cf. Herod. VIII, 73 ibique nott.) sitam inter Argolidem et Laconiam et ab Arcadiae montibus ad maris oram usque extensam, fertilem ac bene cultam, de qua veterum scriptorum locos dabit Forbiger Alt. Geogr. III. p. 993 seq. Add. C. O. Mueller Aeginett. p. 46. Boblaye: Recherches sur les ruines de Morée p. 65. 68 seqq. Curtius Peloponnes. II. p. 375 seqq. Ross Reisen im Peloponnes. I. p. 159 seqq. Ipsa Thyrea urbs quo loco fuerit sita, valde disceptatur. Ut enim certum est, non longe ab eo loco portuque, cui nunc est nomen *Astros*, Thyream fuisse, quam decem stadiis a mari abfuisse scribit Thucydides IV, 57, ita in accuratius definiendo hoc ipso loco, quo urbs exstructa est, in diversas partes abire video viros doctos, qui ipsam regionem accuratissime perquisiverunt. Etenim Curtius l. l. p. 381 coll. p. 567 eo inclinat, ut prope locum, qui nunc dicitur *Sancti Andreae* (ubi veterum aedificiorum ruinae cernuntur, quibus solitum per Graeciam nomen Palaeocastron) Thyream exstitisse arbitretur: qui sane locus non admodum distat ab Astros, si iuxta maris oram meridiem versus processeris, ad ipsum mare situs, prope Charadri ostia. Quod cum fieri posse neget Ross l. l. p. 169, mavult cogitare de iis ruinis, quae nunc inveniuntur prope monasterium *Luku*, quod septentrionem versus adscendentibus a planitie cernitur in valle Tani a Parnone profluentis. Neque aliter statuit Leake Travels in Morea II. p. 486 seqq., dissentiente Curtio, qui has reliquias ad Romanam villam referre mavult p. 380. Utut est, vix dubium, quin in illa planitie, quae montibus ab occasu et septentrione inclusa ad mare pertingit eaque loca, quae dixi, comprehendit, olim fuerit pugnatum inter Argivos ac Spartanos valdeque dolendum, quod in hac planitie nulla sepulcra s. monumenta adhuc detecta fuerint. Cf. etiam Ross in: Blätter für liter. Unterhalt. 1833, nr. 165. p. 682.

ἦν δὲ καὶ ἡ μέχρι Μαλέων ἡ πρὸς ἑσπέρην Ἀργείων] *Μαλέων* pro *Μαλεῶν* scripsi cum Bredov. p. 188. et p. 219.; cf. de hoc pro-

Μαλέων ἡ πρὸς ἑσπέρην Ἀργείων, ἥ τε ἐν τῇ ἠπείρῳ χώρη καὶ ἡ Κυθηρίη νῆσος καὶ αἱ λοιπαὶ τῶν νήσων. βοηθησάντων δὲ Ἀργείων τῇ σφετέρῃ ἀποταμνομένῃ, ἐνθαῦτα συνέβησαν ἐς λόγους συνελθόντες, ὥστε τριηκοσίους ἑκατέρων μαχέσασθαι· ὁκότεροι δ' ἂν περιγένωνται, τούτων εἶναι τὸν χῶρον· τὸ δὲ πλῆθος τοῦ στρατοῦ ἀπαλλάσσεσθαι ἑκάτερον ἐς τὴν

montorio IV, 170. VII, 168. — Ad reliqua suppl. *χώρη*, ut haec sit Herodoti sententia: Argivorum fuisse oram Peloponnesi omnem inde a Thyrea usque ad Maleam promontorium (quae Ioni ac vel ipsi Argivo ad occasum sita videri potest, cum ab Argolide usque ad illud promontorium occasus versus inde tendat) tam terram continentem quam Cytheram insulam reliquasque insulas. Unde patet sermonem hic esse de ea Peloponnesi ora, quam orientalem nos vocamus usque ad Maleam, unde ad occidentem vergit ora; ad quam eandem pertinent urbes Prasiae, Cyphanta, Epidaurus, Epidelion. Atque sic etiam recte accepit Curtius l. l. II. p. 310. Quo iure igitur de ora occidentali („die ganze *West*küste des Peloponnes bis Malea) C. O. Muellerus (Dor. I. p. 154) accipiat, ipse videat. Idem antea (Aeginett. pag. 54) quaesierat, quo tempore hocce Laconiae litus in Argivorum ditionem venerit, idque inter Echestrati regis tempus et Olympiadem undesexagesimam factum sub rege Argivorum Phidone asseruerat, cum ante Phidonem summa Peloponnesi penes Spartanos fuerit et ad eosdem post Phidonem eversum quoque redierit. Quae tamen post ipsi (Dor. I. pag. 154) magis dubia videbantur, ut Argivorum imperium litoris Laconici ante Olymp. IV. fere poneret. Mihi quidem vix alio haec referri posse videntur, atque ad tempora Phidonis, qui ambiguum harum terrarum imperium denuo ad Argivos revocare atque omnibus viribus retinere studuit. Vid. Kortüm Griech. Gesch. I. p. 124 et cf. H. Fischer: Hist. Argiv. Fragmm. (Vratislav. 1851.) p. 12. De Phidone cf. nott. ad VI, 127. Illud solum addimus, Mansoni, viro docto, hoc Argivorum imperium in Laconia e coniunctione Argorum et Spartae, Oreste rege, repetendum videri (Spart. I. p. 72).

καὶ ἡ Κυθηρίη νῆσος καὶ αἱ λοιπαὶ τῶν νήσων] *ἡ Κυθηρίη νῆσος*, cum alias inveniatur *Κύθηρα* nomen insulae, quae nunc appellatur *Cerigo*. Vid. VII, 235 coll. I, 105. Reliqua testimonia dabit Forbiger l. l. III. p. 1016. — *αἱ λοιπαὶ τῶν νήσων* erunt proxime sitae maris Aegaei insulae; ad quas etiam Aeginam pertinere a Phidone Argivorum ditioni olim adiectam, et omnino arcte cum Argivis coniunctam suspicatur C. O. Muellerus Aeginn. pag. 53. Quae cum ita sint, haud intelligo, cur Grote (history of Greece II. p. 410), quas insulas Noster intellexerit, se nescire dicat.

ἐνθαῦτα συνέβησαν ἐς λόγους συνελθόντες κ. τ. λ.] Herodotum in hac pugna enarranda sequitur Pausanias II, 38, 5, breviter attigit Strabo VIII. p. 376 has res, quae paulo aliter traditae exstant apud Plutarchum Parall. Graecc. et Romm. p. 306 A seq., qui Chrysermum auctorem affert. Ipsa pugna, qualis ab Herodoto narratur, ad id certaminum genus pertinet, quale per medium quoque aevum obtinuisse novimus, *ordalium* s. dei iudicium vulgo vocant, cuius nec apud veteres exempla desunt. Hinc etiam poetarum carminibus haec ipsa pugna valde celebrata, Simonidis (Anthol. Gr. T. I. VII, 431), Chaeremonis (720), Dioscoridis (430), Damageti (432), Gaetulici (244), Nicandri Colophonii (526): quos indicavit H. Fischer. l. l. pag. 22.

Digitized by Google

ἑωυτοῦ, μηδὲ παραμένειν ἀγωνιζομένων, τῶνδε εἵνεκεν, ἵνα μὴ παρεόντων τῶν στρατοπέδων, ὁρῶντες οἱ ἕτεροι ἑσσουμένους τοὺς σφετέρους, ἐπαμύνοιεν. Συνθέμενοι ὦν ταῦτα
41 ἀπαλλάσσοντο, λογάδες δὲ ἑκατέρων ὑπολειφθέντες συνέβαλλον. μαχομένων δέ σφεων καὶ γινομένων ἰσοπαλέων, ὑπελείποντο ἐξ ἀνδρῶν ἑξακοσίων τρεῖς, Ἀργείων μὲν Ἀλκήνωρ τε καὶ Χρόμιος, Λακεδαιμονίων δὲ Ὀθρυάδης. ὑπελείφθησαν δὲ οὗτοι νυκτὸς ἐπελθούσης. οἱ μὲν δὴ δύο τῶν Ἀργείων, ὡς νενικηκότες, ἔθεον ἐς τὸ Ἄργος· ὁ δὲ τῶν Λακεδαιμονίων Ὀθρυάδης, σκυλεύσας τοὺς Ἀργείων νεκροὺς καὶ προσφορήσας τὰ ὅπλα πρὸς τὸ ἑωυτοῦ στρατόπεδον, ἐν τῇ τάξει εἶχε ἑωυτόν. ἡμέρῃ δὲ δευτέρῃ παρῆσαν πυνθανόμενοι ἀμφότεροι. τέως μὲν δὴ αὐτοὶ ἑκάτεροι ἔφασαν νικᾶν, λέγοντες οἱ μέν, ὡς ἑωυτῶν πλεῦνες περιγεγόνασι, οἱ δέ, τοὺς μὲν ἀποφαίνοντες πεφευγότας, τὸν δὲ σφέτερον παραμείναντα καὶ σκυλεύσαντα τοὺς ἐκείνων νεκρούς. τέλος δὲ ἐκ τῆς ἔριδος συμπε-

παραμένειν ἀγωνιζομένων] i. e. „*nec permanerent, dum illi relicti dimicarent.*“ Quod immerito Larchero displicuit, cui vertendum videbatur: „*nec adsiderent dimicantibus.*“ Ad sensum recte, ad verba minus accurate. Vertit tamen eodem modo Toupius (Emendd. ad Suid. III. pag. 328): *adsidere dimicantibus, eventum proelii exspectare, ita ut praesto sint suis laborantibus succurrere.* Nam *παραμένειν* alias in athletarum rebus idem esse vult atque *παρακαθίζειν* et *ἐφεδρίζειν* de eo athleta, qui non ipse pugnans postmodo laboranti succurrat, ipseque *ἔφεδρος* dicatur. — In seqq. librorum plurium auctoritatem secuti cum Gaisf. scripsimus *ὑπελείποντο* pro vulg. *ὑπελίποντο.*

Ἀλκήνωρ τε καὶ Χρόμιος — Ὀθρυάδης] Ad argumentum conf. Pausan. II, 20. §. 4. — *Ἀλκήνωρ* plerique libri praebent, idemque nunc restitutum Stobaeo VII, 67. *Χρόμιος* ob accentus rationem laudatur a Lehrs. De Aristarchi studiis p. 279. — Othryadae victoris facinus multi deinceps celebrarunt, quem Laconum tropaeum suo sanguine scripsisse perhibent. Quorum locos collegit Tib. Hemsterhus. ad Lucian. Contemplant. fin. Tom. III. p. 412 seq. ed. Bip. Ex Herodoteis verbis vix hoc colligi potest, Othryadem tropaeum erexisse adeoque illud inscripsisse, quod forsan posterioris aetatis ferebat mos, sed illud unum, Othryadem collectis hostium armis, quae cadaveribus detraxerat, ad suos revertisse, hostium spolia ut documentum victoriae reportatae secum ferentem. In qua Herodotea narratione simplici utique nec improbabili nolumus illud premere, verisimile non esse, quod unus homo tot caesorum hostium cadavera spoliarit omniumque arma exuta ad suos contulerit. Tale enim quid Herodotus vix cogitasse putandus est. Et quid opus omnibus hostium caesorum armis? Nonne nonnullorum spolia satis iam victorem commonstrare poterant? Nec alio ducit Thesei apud Stobaeum l. l. oratio, narrationem credo amplificantis adeo et exornantis, ubi dicit, Othryadem *multis* spoliatis hostium tropaeum erexisse.

ὡς ἑωυτῶν πλεῦνες περιγεγόνασι] *πλεῦνες* Ionum more pro Atticorum *πλέονες*, qua de re omnia nunc collegit Bredov. p. 154 seq.

Digitized by Google

σόντες ἐμάχοντο· πεσόντων δὲ καὶ ἀμφοτέρων πολλῶν, ἐνίκων Λακεδαιμόνιοι. Ἀργεῖοι μέν νυν ἀπὸ τούτου τοῦ χρόνου κατακειράμενοι τὰς κεφαλὰς, πρότερον ἐπάναγκες κομῶντες, ἐποιήσαντο νόμον τε καὶ κατάρην, μὴ πρότερον θρέψειν κόμην Ἀργείων μηδένα, μηδὲ τὰς γυναῖκάς σφι χρυσοφορήσειν, πρὶν ἂν Θυρέας ἀνασώσωνται. Λακεδαιμόνιοι δὲ τὰ ἐναντία τούτων ἔθεντο νόμον, οὐ γὰρ κομῶντες πρὸ τούτου, ἀπὸ τούτου κομᾶν. τὸν δὲ ἕνα λέγουσι τὸν περιλειφθέντα τῶν

τέλος δὲ ἐκ τῆς ἔριδος συμπεσόντες ἐμάχοντο] Alia Plutarchi Chrysermum Peloponnesiacorum libro tertio citantis narratio (Morall. II. p. 306 A. B), Amphictyones de Othryadae victoria persuasos, ut arbitror, victoriam Spartanis detulisse. Nec quidquam de altero proelio posthac orto. Apud Pausaniam (X, 9) Argivos legimus victoriam sibi adscripsisse adeoque Delphos equi aenei donarium misisse. Quorum illud non satis convenit, Lacedaemonios in Gymnopaediorum festo coronas gestasse, quas Thyreaticas appellarent. Auctor est Athenaeus XV, 6. p. 678 B.

πρότερον ἐπάναγκες κομῶντες] ἐπάναγκες vulgo reddunt: *necessario.* Docuit E. Meier (De gentilitat. p. 24) e loco Philochori (apud Suidam s. v. ὀργεῶνες) aliisque ad idem spectantibus locis (cf. modo Plat. de Legg. VIII. p. 848 A. Demosthen. c. Timocrat. §. 21. p. 706), videri hanc vocem solemnem in Atticis legibus adhibitam: quare etiam h. l. cum quadam vi posita videtur.

μὴ πρότερον θρέψειν κόμην Ἀργείων μηδένα κ. τ. λ.] Meminit rei Plat. in Phaedon. p. 89 C, ubi vid. Wyttenbach. p. 236. — In seqq. *πρὶν ἂν Θυρέας ἀνασώσωνται* male particulam ἂν a quibusdam libris abesse video. Iure illa exstat in Platonis l. l. gemino. Tu conf. nott. ad I, 32. In verbo *ἀνασώζειν* similem notamus vim praepositionis ἀνὰ, quam in verbo ἀναμάχεσθαι animadverterunt Platonici interpretes l. l. Est autem Latinorum *re* inseparabile vel etiam *denuo*, *de integro.* Conf. Fischer. ad Well. III, b. p. 164.

οὐ γὰρ κομῶντες πρὸ τούτου, ἀπὸ τούτου κομᾶν] Expeditior erit structura, si ex antecedentibus suppleveris ἔθεντο νόμον. Vid. Kuehner. Gr. Gr. II. §. 680. Unde hic erit sensus: „*etenim comam, quam antea non alerent, inde ab hoc tempore ut alerent lege sanxerunt.*“ Quod ad ipsam rem attinet, alii morem Laconum, ex quo comas alerent antiquioribus temporibus, ab ipso Lycurgo iam institutum esse volunt. Conf. Xenoph. Laced. Polit. XI. §. 3. coll. Plutarch. Lysand. cap. 1. p. 433 F et Philostrat. Vit. Apollon. III, 15. p. 106. VIII, 6. p. 335, ubi Leonidam comam alere invenimus fortitudinis causa, quo amicis magis venerandus et hostibus terribilior videretur. Add. Philostrat. Heroic. p. 132. 511 Boissonad. et cf. C. F. Hermann. Antiqq. Laconn. p. 88. Contra de Laconica lege, quae mystacem alere vetabat, Plutarch. de Ser. N. Vind. p. 550 B, ubi consul. Wyttenbach. pag. 25.

τὸν δὲ ἕνα λέγουσι τὸν περιλειφθέντα τῶν τριηκοσίων] De Othryadae exitu diversa narrantur. Suidas s. v. Othryadem sub mortuis latentem, cum Argivi se recepissent, scribit provenisse ac dein erecto tropaeo obiisse eo ipso in loco. Eum sequi videtur Theseus apud Stobaeum l. l. in reliquis cum Herodoto quamvis consentiens. Quocum etiam convenit Epigramma Nicandri in Brunckii Analectt. T. II. p. 2 coll. alio Epigrammate Simonidis, ut ferunt, ibid. I. p. 130. In omnia alia abit Pausanias II, 20. Argis conspici narrat statuam

Digitized by Google

τριηκοσίων, Ὀθρυάδην, αἰσχυνόμενον ἀπονοστέειν ἐς Σπάρτην, τῶν οἱ συλλοχιτέων διεφθαρμένων, αὐτοῦ μιν ἐν τῇσι Θυρέῃσι καταχρήσασθαι ἑωυτόν. Τοιούτων δὲ τοῖσι Σπαρ- 83
τιήτῃσι ἐνεστεώτων πρηγμάτων, ἧκε ὁ Σαρδιηνὸς κῆρυξ, δεόμενος Κροίσῳ βοηθέειν πολιορκεομένῳ. οἱ δὲ ὅμως, ἐπεί τε ἐπύθοντο τοῦ κήρυκος, ὁρμέατο βοηθέειν. καί σφι ἤδη παρεσκευασμένοισι, καὶ νεῶν ἐουσέων ἑτοίμων, ἦλθε ἄλλη ἀγγελίη, ὡς ἡλώκοι τὸ τεῖχος τῶν Λυδῶν, καὶ ἔχοιτο Κροῖσος ζωγρηθείς. οὕτω δὴ οὗτοι μὲν, συμφορὴν ποιησάμενοι μεγάλην, ἐπέπαυντο.

Σάρδιες δὲ ἥλωσαν ὧδε. ἐπειδὴ τεσσερεσκαιδεκάτη ἐγέ- 84
νετο ἡμέρη πολιορκεομένῳ Κροίσῳ, Κῦρος τῇ στρατιῇ τῇ ἑωυτοῦ, διαπέμψας ἱππέας, προεῖπε, τῷ πρώτῳ ἐπιβάντι τοῦ

huius ipsius Othryadae, a Perilao Alcenoris (istius Argivi, qui e pugna salvus evaserat) filio interfecti. Muellerus (Dor. I. p. 158 not. 5) in hac Pausaniae narratione fabulae continuatae vestigia deprehendit.

τῶν οἱ συλλοχιτέων διεφθαρμένων] *συλλοχιταὶ* sunt qui ad eundem *λόχον* pertinent. Quorum interitus eo gravior videri debebat Othryadae, quum *λόχοι* Spartanorum non unice ad bellum pertinuisse videantur, verum etiam ad vitam privatam, ut qui in eadem acie simul pugnarent, etiam domi arctiori vinculo coniuncti simul ederent ac viverent. Conf. eundem Muellerum Dor. II. p. 337 seq. et supra ad Herodot. I, 65.

αὐτοῦ μιν ἐν τῇσι Θυρέῃσι καταχρήσασθαι ἑωυτόν] De *αὐτοῦ* adverbio, quod ponitur, quamvis ipse locus post indicetur, ad orationem augendam opinor et firmandam, dixi ad Pyrrh. pag. 144 seq. Caeterum *Thyream* dici et *Thyreas* satis constat, quamquam frequens in hac voce lectionis varietas adeoque confusio. Conf. Duker. ad Thucydid. IV, 56 aliosque viros doctos laudatos a Muellero in Aeginett. p. 46 not. 9. — *καταχρῶμαι* Herodoto esse, quod *φονεύω* aliis, aut etiam *διαχρῶμαι*, notat hoc ex loco Thomas Mag. pag. 224. Vid. Herodot. I, 117. III, 36. IV, 146.

Cap. LXXXIII.

ὁρμέατο βοηθέειν] *ὁρμέατο* plusquamperfectum, ut paulo post *ἐπέπαυντο* pro imperfecto poni videri ex Herodoti usu, observat Matth. §. 505, IV. pag. 959., quocum conf. Bredov. p. 320. 330. Pro *ὁρμέατο* Dindorf et Dietsch *ὡρμέατο*, quod Bredov. p. 309. 330 et h. l. et aliis (I, 158. V, 121. VIII, 35. IX, 102) reponendum esse existimat vel nullis libris addicentibus. Pro *ἐπέπαυντο* Schweighaeuserus maluerat *ἐπεπαύατο*. De ipsa forma et h. l. et cap. 84 (*πεπαυμένων*) vid. Bredov. p. 344. Neque enim forma *πέπαυσμαι*, sed *πέπαυμαι* Herodoto usitata. Vocem *ἑτοῖμος* communi genere ab Herodoto adhiberi idem Bredov. p. 273 ex h. l. et aliis (III, 44. V, 33) observat, neque tamen constanter, cum foemininum occurrat III, 123. VII, 119.

Cap. LXXXIV.

Σάρδιες δὲ ἥλωσαν ὧδε] Formam *Σάρδιες* (pro *Σάρδεις*) unice veram probant, quae Bredov. p. 266 attulit. Ad formam *τεσσερεσκαιδεκάτη* cf. eundem p. 279, et ad *ἥλωσαν* p. 312. Infra I, 86 *τεσσερεσκαίδεκα*.

τῷ πρώτῳ ἐπιβάντι τοῦ τείχεος]

Digitized by Google

τείχεος δῶρα δώσειν. μετὰ δὲ τοῦτο, πειρησαμένης τῆς στρατιῆς, ὡς οὐ προεχώρεε, ἐνθαῦτα τῶν ἄλλων πεπαυμένων, ἀνὴρ Μάρδος ἐπειρᾶτο προσβαίνων, τῷ οὔνομα ἦν Ὑροιάδης, κατὰ τοῦτο τῆς ἀκροπόλιος, τῇ οὐδεὶς ἐτέτακτο φύλακος· οὐ 12
γὰρ ἦν δεινὸν, κατὰ τοῦτο μὴ ἁλῷ κοτέ. ἀπότομός τε γάρ ἐστι ταύτῃ ἡ ἀκρόπολις καὶ ἄμαχος· τῇ οὐδὲ Μήλης, ὁ πρότερον βασιλεὺς Σαρδίων, μούνῃ οὐ περιήνεικε τὸν λέοντα, τόν οἱ ἡ παλλακὴ ἔτεκε, Τελμησσέων δικασάντων, ὡς περιενειχθέντος τοῦ λέοντος τὸ τεῖχος, ἔσονται Σάρδιες ἀνάλωτοι. ὁ δὲ

i. e. *ei qui primus moenia adscenderit.* Genitivi usum post verbum ἐπιβαίνειν in hisce exemplis illustravimus ad Plut. Pyrrh. p. 214. ¹Add. Herod. IX, 70. — Paulo post: ὡς οὐ προεχώρεε („*ubi res non successit*“) bene editum, et probatum V, 62. VIII, 102. Minus recte libri quidam προσεχώρεε.

ἀνὴρ Μάρδος — τῷ οὔνομα ἦν Ὑροιάδης] De Mardis infra ad I, 125. III, 94. Hoc loco ex Heerenii Ideen etc. I, 1. pag. 510 annotamus, Mardos, gentem Nomadum, olim Persarum et ipsius Cyri exercitus eodem modo secutos esse, quo nunc Russorum exercitum sequi videmus eas gentes, quae vel Baschkirorum vel Kalmückorum vel alio quovis simili nomine occurrant.

οὐ γὰρ ἦν δεινὸν, κατὰ τοῦτο μὴ ἁλῷ κοτέ] i. e. „*non enim timebatur, ne hac parte arx caperetur.*“ Attulit locum, notante *Cr.*, Wyttenbachius in annotat. ad Phaedon. p. 223 ad illustrandam formulam οὐδὲν δεινὸν μὴ, *nullum est periculum, ne.* Ubi alia quoque exstant exempla. Ad coniunctivi formam ἁλῷ pertinent, quae Bredov. p. 401 disseruit. φύλακος constanter Herodotus dixit pro vulgari forma φύλαξ, recte annotante et locos Herodoteos omnes indicante Bredov. p. 252.

τῇ οὐδὲ Μήλης, ὁ πρότερον βασιλεὺς Σαρδίων κ. τ. λ.] Male πρότερος in quibusdam, quo ipso sensus ita mutaretur, ut intelligendus esset rex Croeso prior s. Croesum proxime antecedens. Pertinet vero iste Meles ad multo antiquiora tempora; penultimus enim Lydiae rex Heraclidarum ex stirpe (conf. I, 7) fuit, si fides Eusebio in Chronic. pag. 50. Multo tamen antiquior est Nicolao Damascen. in fragmm. pag. 36. 186 ed. Orell. ibique Valesii not.

τὸν λέοντα, τόν οἱ ἡ παλλακὴ ἔτεκε] Leonem sacrum esse Lydis eorumque religione celebrari, quippe solis signum et palladium quasi Lydorum regum, supra iam indicavimus ad I, 50. Plura Creuzerus in Symbol. II. p. 633 seq. ed. tert. Unde Herodotea narratio minus habebit quod offendat. Venit quoque in mentem Graecae narrationis de Periclis matre, quae gravida, antequam illum edidisset, *leonem* parere sibi in somnis videbatur. Vid. Plut. Pericl. 3 et quae ad Plutarch. Alcibiad. p. 151 et infra ad Herod. VI, 131 notavimus.

Τελμησσέων δικασάντων] Cum Telmessenses non fuerint δικασταὶ (iudices), verum coniectores et interpretes portentorum, Valckenarius suspicatur scriptum fuisse εἰκασάντων loco δικασάντων, Reiskius praeter alia: διδαξάντων. Quorum neutrum mihi ita probatur, ut verbum δικασάντων, quod in omnibus libris exstat, loco moveam. Admonet Schwgh. verbi ἔγνωσαν, quo in re simillima usus est Noster I, 78, nec video equidem cur minus valeat sententia: „*cum Telmessenses statuissent de re sibi ad respondendum adeoque dirimendum et explicandum proposita.*“ Euripid. Orest. 164: ὅτ' ἐπὶ τρίποδι Θέμιδος ἄρ' ἐδίκασεν φόνον ὁ Λοξίας ἐμᾶς μα-

Digitized by Google

Μήλης κατὰ τὸ ἄλλο τεῖχος περιενείκας, τῇ ἦν ἐπίμαχον τὸ χωρίον τῆς ἀκροπόλιος, κατηλόγησε τοῦτο, ὡς ἐὸν ἄμαχόν τε καὶ ἀπότομον· ἔστι δὲ πρὸς τοῦ Τμώλου τετραμμένον τῆς πόλιος. Ὁ ὦν δὴ Ὑροιάδης οὗτος ὁ Μάρδος, ἰδὼν τῇ προτε-

τέρος. Locum affert Schweigh. in Lex. Herodoteo.

κατηλόγησε τοῦτο, ὡς ἐὸν ἄμαχόν τε καὶ ἀπότομον] *τοῦτο* dedi Reiskium secutus, qui pro *τούτου*, quae librorum mss. est scriptura, hoc reponi voluerat, coll. I, 144. III, 122. Ac probavit quoque Bredov. p. 82, quem rec. edd. secuti sunt. Vulgatam *τούτου* tuetur Matthiae §. 568, 3. p. 1123.

ἔστι δὲ πρὸς τοῦ Τμώλου τετραμμένον τῆς πόλιος] Vertunt vulgo: „*est autem ea, quae Tmolo oppido opposita est.*" Nec aliter fere Cellarius in Notit. Orb. Antiq. II. p. 112 pluribus locis comprobans, exstitisse Tmolum urbem prope montem eiusdem nominis. Quae tamen urbs an hoc quoque loco intelligenda sit, ubi iungatur *πρὸς τοῦ Τμώλου τῆς πόλιος*, vehementer equidem dubito, dissuadente vel ordine verborum, ne alia attingam. Namque *τῆς πόλιος* intelligendum de Sardibus sive ipsa urbe sive arce tantum, et genitivus referri debet ad *τούτου*, *ὡς ἐὸν ἄμαχόν τε καὶ ἀπότομον*, ut haec sit Nostri sententia: „*eam partem, qua arx adscendi nequeat, neglectam a Melete, esse illam, quae Tmolum versus spectat montem.*" Hoc et rei magis consentaneum et grammaticis rationibus. In genitivo *τῆς πόλιος* noli haerere; tuentur eum satis alii loci a Larchero iam allati, VI, 22. VII, 176. Et probat Letronne in Iourn. d. Savans 1817. pag. 96. De praepositione *πρὸς* denique, cui hac notione genitivum Graeci adstruunt, conf. I, 110. 145. II, 121 ibique allata. Unde minime necessarium, cum Reiskio hic legere *πρὸς τὸν Τμῶλον*. — De ipso monte Tmolo conf. not. ad I, 93. De Sardium urbe, quae ad utramque Pactoli ripam sita in planitie, in qua Tmoli montes desinunt, varia per temporum decursum passa est, veterum scriptorum testimonia suppeditat Forbiger Handb. d. alt. Geogr. II. p. 194 seqq.; de arce dicemus ad V, 100. Quibus hoc loco id addi volumus: quae Herodotus h. l. perscribit de arcis parte ad Tmolum versa ita praecipiti, ut adscendi et expugnari nequeat, ea prorsus vera esse testati sunt viri docti, qui nostra aetate ipsa loca haec perscrutati sunt, Burgess Greece and Levant II. p. 97 (qui idem p. 92 seqq. de ipsis Sardibus plura affert), Ampère in: Revue des deux mondes (1842) T. XXIX. p. 183 seqq., alii, quos ad V, 100 citavimus, quibus nunc accedunt Ainsworth: Travels in the tract etc. p. 8 seqq. 241., Arundell Discoveries in Asia min. p. 28. Prokesch Erinnerungg. III. p. 26 seqq. Texier Descript. de l'Asie min. III. p. 17 seqq. Nunc loco idem fere nomen *Sart.* Quae in: Finden's Landscape illustrat. of the Bible P. XI exhibetur Sardianae regionis imago, nihil fere praebet nisi duas columnas aliaque lapidum rudera et cumulos atque ex adverso Tmolum montem. Ruinas veterum Sardium repraesentat quoque Chesney Survey of Expedit. etc. II. p. 265.

ὁ ὦν δὴ Ὑροιάδης οὗτος ὁ Μάρδος] Vulgatam *αὐτὸς*, quamquam hic e libris nulla citatur lectionis varietas, cum aliis mutandam censuimus in *οὗτος*, sensu ipso flagitante. Ac probant exempla a Schweighaeusero prolata: I, 33. 53. 85. Nec aliter exhibet editio Matthiae, qui tamen in notis monet defendi posse codicum lectionem *αὐτὸς*, si Hyroeadem Lydo illi oppositum dicas: „quum Lydum aliquem et defendere et ascendere vidisset, *ipse* etiam Hyroeades etc." Et sequi post: *τότε δὲ δὴ αὐτός τε ἀναβ.* Sed ea ipsa opinor monstrant, priori loco a librariis peccatum in *αὐτός*. In proxime se-

Digitized by Google

ῥαίη τῶν τινα Λυδῶν κατὰ τοῦτο τῆς ἀκροπόλιος καταβάντα ἐπὶ κυνέην ἄνωθεν κατακυλισθεῖσαν καὶ ἀνελόμενον, ἐφράσθη καὶ ἐς θυμὸν ἐβάλετο. τότε δὲ δὴ ὁ αὐτός τε ἀναβεβήκεε, καὶ κατ' αὐτὸν ἄλλοι Περσέων ἀνέβαινον. προσβάντων δὲ συχνῶν, οὕτω δὴ Σάρδιές τε ἡλώκεσαν καὶ πᾶν τὸ ἄστυ ἐπορθέετο.

quentibus observa ordinem verborum Nostro haud inusitatum: τῶν τινα Λυδῶν. Conf. I, 85. 109. 124 alia, quae afferre vix opus.

ἐπὶ κυνέην] In praepositione ἐπὶ, adiuncto accusativo, notamus significationem motus, coniuncta simul consilii notione: „*ad recuperandam galeam superne devolutam.*" Conf., si tanti est, Fischer. ad Weller. III, b. pag. 243 et Krueger. in Indic. ad Xenoph. Anabas. p. 487. Supra I, 37 ibique nott.

ἐφράσθη καὶ ἐς θυμὸν ἐβάλετο] i. e. „*animum advertit, secum agitavit animo* s. *deliberavit.*" Utrumque verbum ex Homero ductum, qui quoties verbo medio φράζεσθαι hac advertendi, cogitandi, deliberandi notione utatur, vel lexica unumquemque docere possunt. Cf. Herodot. III, 57. 154 ibique nott. V, 92. §. 5. IX, 19. 107. Nec minus frequens apud Homerum βάλλεσθαι, additis voculis ἐν θυμῷ s. φρενί, similibus. Vid. Herod. VII, 51. VIII, 68 ibiq. nott.

καὶ κατ' αὐτὸν ἄλλοι Περσέων ἀνέβαινον] Valla cum verterit: „*et post eum alii*" in suo exemplari legisse videri potest: μετ' αὐτὸν pro κατ' αὐτόν. Atque sic edidit Negris. Gronovius tamen vertit: *ad eius exemplum*, et Schweighaeuserus, quem sequitur Dindorf, sensum magis quam verba singula respiciens: „*et eius vestigia legentes plures adscendebant.*" In notis comparat Herodot. III, 4: μεταδιώκει δὲ — — ἀποστείλας τριήρεϊ κατ' αὐτόν. Equidem non habeo, quod a Gronovii interpretatione recedam, cum κατὰ sequente accusativo haud raro sit *secundum;* nisi quis malit praepositioni tribuere *similitudinis* significationem, coniunctam quodammodo cum priori, ita ut κατ' αὐτὸν sit: *eodem modo atque ille.* Exempla suppeditabit Fischerus ad Weller. III, b. pag. 181, quibus melius profecto nostrum locum adscripsisset, quem p. 179 laudavit unicum, ubi κατὰ valeat *post.* Conf. etiam infra I, 121. II, 10. 92. III, 21. IV, 2. 3. coll. 181.

οὕτω δὴ Σάρδιές τε ἡλώκεσαν] Iam, Herodoti narratione de Sardibus captis finita, in universum hoc notatum velimus, dissentientes hac in re reperiri veteres scriptores. Paulo aliter atque Herodotus retulit Xenophon. in Cyropaed. VIII, 2. §. 1—13; prorsus discrepat Ctesias, Oebaris consilio urbem narrans captam esse, quippe qui contis longis vestimenta indutis muroque adductis tantum oppidanis terrorem iniecerit, ut idcirco capta fuerit urbs. Vid. Persicc. Excerptt. §. 4., quae in re tanta breviora esse merito dolemus. Ctesiae narrationem retulit Polyaenus Strategg. VII, 6. §. 10, sibi ipse tamen haud constans, dum alio loco (ibid. §. 2) Cyrum ait induciis factis regressum, nocte vero ingruente denuo Sardes aggressum scalis adpositis, cum moenia defensoribus vacarent, urbe potitum esse. Quam quidem narrationem alio ex fonte ductam videri, iam alio loco monui. Neque nunc aliter mihi statuendum videtur, si quaeras, utra verior sit narratio, Herodoti an Ctesiae, an aliorum. Relinquamus suam cuique fidem, cum neutrum sine testibus aut auctoribus ita retulisse mihi persuasum sit. Conf. notatt. ad Ctesiae l. l. pag. 100. Quid, quod Nanidis, quae Croesi fuerit filia, opera, pactis Cyri nuptiis legitimis, Persis arcem proditam fuisse, poetae Graeci cecinerant, uti auctor est Parthenius

Digitized by Google

Κατ' αὐτὸν δὲ Κροῖσον τάδε ἐγένετο. ἦν οἱ παῖς, τοῦ 85
καὶ πρότερον ἐπεμνήσθην, τὰ μὲν ἄλλα ἐπιεικής, ἄφωνος δέ. ἐν τῇ ὦν παρελθούσῃ εὐεστοῖ ὁ Κροῖσος τὸ πᾶν ἐς αὐτὸν ἐπεποιήκεε, ἄλλα τε ἐπιφραζόμενος, καὶ δὴ καὶ ἐς Δελφοὺς περὶ αὐτοῦ ἐπεπόμφεε χρησομένους. ἡ δὲ Πυθίη οἱ εἶπε τάδε·

Λυδὲ γένος, πολλῶν βασιλεῦ, μέγα νήπιε Κροῖσε,

Erotic. 22. Arcis vero ipsius historiolam quasi contexuit Hemsterhusius ad Lucian. Contempl. T. III. p. 385, iis, quae diximus, non praetermissis, aliisque, quae ad seriora pertinent tempora, adiectis.

CAP. LXXXV.

τοῦ καὶ πρότερον ἐπεμνήσθην] Vid. I, 34. 38 et quae ab utrumque locum adnotavimus. — τὰ μὲν ἄλλα ἐπιεικής, *ad caetera quidem aptus* s. ut vulgo reddunt: *caetera quidem non ineptus.*

ἐν τῇ ὦν παρελθούσῃ εὐεστοῖ] εὐεστὼ rarius quidem vocabulum, sed grammaticis aliquoties explicatum. Occurrit apud Diogen. Laert. IX, 45. Aeschyl. Agamemn. 649. 938. (s. 630. 902 ex ed. Blomf., quem vid. in Glossar. ad 630) Sept. c. Th. 171, ubi Scholia exponunt εὐδαιμονία, εὐθηνία, quam ipsam voculam Herodoteae quoque voci explicandae olim in margine adscriptam maleque dein in ipsum librorum textum irrepsisse invenimus. Nam in Aldi editione legitur hic εὐθηνίᾳ itemque in Parisinis nonnullis codicibus et in margine Schellershemiani, qui tamen in ipso textu offert veram lectionem εὐεστοῖ, quod descendit ab εὐεστώ, *prosperitas.* Tu vid. Blomfield. in Glossar. ad Aesch. S. c. Th. 171, qui nec nostrum praeteriit locum, nec alterum IX, 85, ubi invenimus eiusdem stirpis nomen ἀπεστώ *(exilium)*. *Cr.* addit Kuster. ad Iamblich. pag. 138. De dativi forma εὐεστοῖ vid. Bredov. p. 272 seq., qui similis formae dativos ex Herodoto attulit, atque p. 146. Restat, ut Valckenarianae emendationis mentionem faciamus. Cum enim in Mediceo hic inveniatur εὐετοῖ, Herodoteum esse suspicabatur vir doctissimus εὐετυῖ a nomine εὐετύς, forma, ut ipse confitetur, multum utique rariore quam εὐεστώ. Et alia in medium protulit exempla nominum in ύς exeuntium, rariorum utique ac poetis magis frequentatorum. Herodotea exempla attulit IV, 75. V, 6. IX, 96. Est quidem haec annotatio bonae frugis plenissima iis, qui singulas nominum Graecorum formas pernoscere velint, ad Herodoteam vero lectionem vulgatam sollicitandam aut loco movendam nihil valere poterit.

τὸ πᾶν ἐς αὐτὸν ἐπεποιήκεε] Locutio πᾶν s. πάντα ποιεῖν, omisso plerumque articulo, e frequentissimis ipsique Platoni perquam usitatis. Valet autem: *omnia facere* (quaecunque facere licet, pro viribus), *omnem lapidem movere*, ut in proverbio dicitur. Vid. Viger. Idiotism. p. 287. Heindorf. ad Phaedon. p. 249 seq. Monk. ad Euripid. Hippol. 284. — ἐς αὐτὸν plerique libri, quos ipsos citat Gaisfordius, in textu quamvis scribens ἐς αὐτόν, nisi, quod suspicor, operarum vitio hoc tribuendum. Bini libri perperam ἐς ἑαυτὸν, unde vulgo ἐς ἑωυτὸν, quod merito damnat Bredov. p. 201. Caeterum ἐς αὐτὸν est: *quod attinet ad illum* s. *illius causa.* Exempla dabit Matth. §. 578, c. p. 1144. — Mox ἐπιφράζεσθαι simili fere sensu accipiendum, quo I, 84 fin. simplex φράζεσθαι. Quare non male reddunt: *inire rationes*, *animo agitare consilia*, *deliberare.*

μέγα νήπιε Κροῖσε] Conferunt Hesiodum, qui in Opp. 286 dixit μέγα νήπιε Πέρση, ubi alia quoque Goettling p. XV attulit, unde, quan-

Digitized by Google

μὴ βούλευ πολύευκτον ἰὴν ἀνὰ δώματ᾽ ἀκούειν
παιδὸς φθεγγομένου. τόδε σοι πολὺ λώϊον ἀμφὶς
ἔμμεναι. αὐδήσει γὰρ ἐν ἤματι πρῶτον ἀνόλβῳ.

Ἁλισκομένου δὲ τοῦ τείχεος, ἤϊε γάρ τῶν τις Περσέων ἀλλογνώσας Κροῖσον ὡς ἀποκτενέων, Κροῖσος μέν νυν ὁρέων ἐπιόντα, ὑπὸ τῆς παρεούσης συμφορῆς παρημελήκεε, οὐδέ τί

tum haec oracula ad Hesiodi praecepta accommodata fuerint, pateat.

μὴ βούλει πολύευκτον ἰὴν] Plerique libri *βοῦλον*; sed conf. VII, 10. §. 4. et quae similia affert Bredov. p. 323. — *ἰὴν* cum recentt. scripsimus pro *ἴην*. Vocem rariorem inveniri notat Larcherus in Aeschyl. Pers. 940. Eurip. Rhes. 940 (al. 922). Valet autem *vox*, *sonus*. Hinc, quod obiter moneo, vocula non videbatur inserenda indici vocum inusitatarum, quibus Rhesum Euripideum posterioris aevi foetum esse post alios contendit Morstadius in scripto peculiari super Rhes., quod prodiit Heidelbergae 1827. Conf. pag. 61. In Diodori Excerptt. §. 30 (T. II. p. 26 Nov. scriptt. coll. ed. Mai.), ubi quatuor hi versus exhibentur, scriptum video *ἴαν* (*ἰὰν*), haud scio an rectius. Ibidem quoque *βοῦλον* et *κατὰ δῶμ᾽*.

ἁλισκομένου δὲ τοῦ τείχεος, ἤϊε γὰρ τῶν τις Περσέων κ. τ. λ.] In interpunctione secutus sum recentt. editt., cum olim male post *ἀποκτενέων* maior poneretur distinctio, quam in minorem nunc mutatam vides. Nam interposita particula *γὰρ*, uti crebro fit, orationis structura ita mutatur, ut aliter atque erat incepta progrediatur, cum a verbis per parenthesin quasi una cum particula *γὰρ* intercalatis pendeat iisdemque annectatur. Conf. supra nott. ad I, 28 coll. I, 8. Unde factum, quod genitivi consequentiae *ἁλισκομένου δὲ τοῦ τείχους* minus bene cohaereant cum iis, quibuscum cohaerere debebant: *Κροῖσος μέν νυν ὁρέων κ. τ. λ.*; quae ipsa dum scribebat auctor, eorum modo meminerat, quae proxime antecedebant, inducta per particulam *γάρ*. Solet enim causalis sententia ei, cuius causam complectitur, anteponi, observante Werfero in Actt. phill. Monacc. I, 1. pag. 79, ubi veram h. l. restituit distinctionem. Quare displicet, quod Schweigh. coniiciebat: *Κροῖσος μέν μιν* (pro *νυν*) *ὁρέων ἐπιόντα*. Neque huc quidquam facit Sancroft. libri lectio *μέν νιν*, quippe ex *μέν νυν* orta. Conf. II, 42.

ἀλλογνώσας] Hesych. I. p. 242 exponit *ἀγνοήσας*, ubi vid. interprett. — *ἤϊε* — *ὡς ἀποκτενέων* haud confundendum cum eiusmodi locutionibus, quales v. c. I, 122: *ἤϊε ταύτην αἰνέων*. Nam hoc loco verbum *ἰέναι* suam retinet vim. — Ad *ὑπὸ* — *συμφορῆς* (*prae calamitate*) conf. nott. ad II, 47.

οὐδέ τι οἱ διέφερε] i. e. *nec quidquam ipsius intererat*. Laudat Larcherus similem locum Demosthen. pro Coron. p. 520 A. — Mox *ἀποθανέειν*, quod et h. l. et VII, 229 omnes habent libri scripti, in *ἀποθανεῖν* mutandum auctore Bredov. p. 327, equidem immutatum reliqui, cum haud pauca sint formae solutae exempla, quae Herodotum utraque forma, et soluta et contracta, usum esse indicant. Quae sequuntur, partim in quaestionem vocata sunt ab iis, qui haec cum illis, quae supra I, 34. 38 narrata sunt, minus bene convenire crederent. De quibus tacere eo magis praestat, quo id, quod Herodotus tradit, a rerum natura minime abhorret. Nec fugit etiam Ciceronem de Divin. I, 53 ac Gellium N. A. V, 9, qui huic ex Herodoti historiis sumtae narrationi aliam similem addit de Samio athleta, qui cum antea non loquens fuisset, ob similem causam loqui coeperit. Nam Plinii locum

Digitized by Google

οἱ διέφερε πληγέντι ἀποθανέειν· ὁ δὲ παῖς οὗτος ὁ ἄφωνος, ὡς εἶδε ἐπιόντα τὸν Πέρσην, ὑπὸ δέους τε καὶ κακοῦ ἔῤῥηξε φωνήν, εἶπε δέ· Ὦνθρωπε, μὴ κτεῖνε Κροῖσον. Οὗτος μὲν δὴ τοῦτο πρῶτον ἐφθέγξατο· μετὰ δὲ τοῦτο ἤδη ἐφώνεε τὸν πάντα χρόνον τῆς ζόης. Οἱ δὲ Πέρσαι τάς τε δὴ Σάρδις 86
ἔσχον, καὶ αὐτὸν Κροῖσον ἐζώγρησαν, ἄρξαντα ἔτεα τεσσερεσκαίδεκα, καὶ τεσσερεσκαίδεκα ἡμέρας πολιορκηθέντα, κατὰ τὸ χρηστήριόν τε καταπαύσαντα τὴν ἑωυτοῦ μεγάλην ἀρχήν· λαβόντες δὲ αὐτὸν οἱ Πέρσαι ἤγαγον παρὰ Κῦρον. ὁ δέ,

in H. N. XI, 50 huc non pertinere, iam dudum monuerunt viri docti. Ad locutionem *ἔῤῥηξε φωνήν*, aptissimam illam quidem, comparamus infra II, 2: *ἥντινα φωνὴν ῥήξουσι* de infantibus recens natis haud sine industria, ut videtur, dictum. Conf. illic notat.

Ὦνθρωπε, μὴ κτεῖνε Κροῖσον] *ὤνθρωπε* plerique libri cum Gregor. Cor. de dial. Ion. §. 90: Male alii *ἄνθρωπε*. Tu vid. supra I, 35 et cf. Bredov. p. 201. De praesentis imperativo in vetandi formulis subtiliter disseruit Hermann. ad Gregor. Corinth. p. 865 ed. Schaef.

Cap. LXXXVI.

ἄρξαντα ἔτεα τεσσερεσκαίδεκα, καὶ τεσσερεσκαίδεκα ἡμέρας πολιορκηθέντα] Pertinent haec ad Croesi tempora recte constituenda indeque coniuncta sunt cum iis, quae ad I, 26. 30. 45 disputata sunt. In quibus si recte posuimus Croesum anno 560 ante Chr. n. ad regnum evectum, Alyatte mortuo, regnare idem desiit Sardibus captis anno 546. Iam Larcherus accurata disputatione inciderat in annum 545—546, s. Olymp. LVIII, 3, quem eundem annum posuit Eusebius in Chronico, cum Solino I, 112 conveniens. Larcheri rationes probavit Ley: Fata et condit. Aegypti etc. p. 31—33. et recte quoque Grote history of Greece IV. p. 264 posuit annum 546 a. Chr. n. At alii alios annos sumserunt: inter quos potissimum Volneium affero, qui in Chronolog. d'Herodot. p. 30 seqq. 39 seqq. priorum chronographorum rationem vehementer impugnans probare studuit, Sardes esse captas anno 557 a. Chr. n. indeque Croesum ad regnum pervenisse anno 571, atque hanc sententiam adeo persuasit Schultzio (Apparat. critic. Spec. I. pag. 16 seqq. 19.), ut vulgatae computationi anteferendam censeret. Volneium sequitur etiam Th. Menke Lydiacc. p. 53, et Saint - Martin in commentatione ad I, 74 laudata p. 29 seqq. 37. Voemel. in Exercitat. chronol. de Croesi ac Solonis aetate p. 23 seqq. Sardes captas esse statuit anno 552 a. Chr. n. eumque sequitur Westermann. ad Plut. Solon. p. 90. Duncker (Gesch. d. Alterth. II. p. 538) ad annum 549 ante Chr. n. regredi vult. Sed edocuit nunc Jo. a Gumpach (Die Zeitrechnung der Babyl. u. Assyrr. p. 86 seqq.) de 'alio anno atque eo, quem supra posuimus, cogitari non posse inque eodem esse acquiescendum. A quo viro docto in eo uno dissentio, quod ille (p. 93.) *quatuordecim* (*ιδ'*) annos Croeso regnanti tributos mendose scribi putat indeque corrigendos in *ιθ'* vel *κδ'*, i. e. *undeviginti* vel *viginti quatuor* annos. Etenim, alia ut taceam, Croesum, qui Alyattem mortuum 560 in regno excepit, iam antea a patre sene tanquam haeredem legitimum in regni communionem assumtum si ponimus, vix erit tali opus emendatione.

ὁ δέ, συννήσας πυρὴν μεγάλην, ἀνεβίβασεν κ. τ. λ.] Ad *συννήσας*

Digitized by Google

συννήσας πυρὴν μεγάλην, ἀνεβίβασε ἐπ' αὐτὴν τὸν Κροῖσόν

cf. I, 50. Multum ab his differre Ctesiae narrationém Persicc. Excerptt. §. 4. multoque magis Nicolai Damasceni amplificantis et ad tragoediae rationem exornantis (vid. eius fragmm. p. 195 ed. Orell. et Supplem. p. 38, Creuzer. Fragmm. historr. pag. 207 seqq. et C. Mueller Fragmm. hist. Graecc. III. p. 406 seqq.), iam in notis ad Ctesiae l. l. indicavi. De rogo cum nihil legatur apud Ctesiam (qui Croesum narrat in Apollinis templum perfugientem, ter vinctum ibi a Persis, ter liberatum esse divina scilicet ope, et iterum vinctum in regiis aedibus, denuo liberatum, immissis fulminibus et tonitrubus) nec apud Xenophontem, iam Wesselingio suspicio erat suborta, ex vulgi mira captantis fabellis haec profluxisse. Et eius suspicionem augent adeoque iustam comprobant, quae ad Ctesiae l. l. pag. 103. in universum disputavi. Parum enim mihi videtur probabile, igne, qui sanctissimus fuit Persis, ut ne spiritu quidem eum contaminari vellent, eosdem abusos esse ad supplicium sumendum de homine pravo atque damnato. Haec ipsa, quae pluribus l. l. explicui, in eam me perducunt sententiam, ut Herodoti narrationem magis Graecam dixerim, id est, Graecorum ad mores magis conformatam atque accommodatam, veriorem Ctesiae narrationem, ut rei ipsi magis convenientem nec a Persarum moribus abhorrentem. Xenophonteam narrationem quod ad verum magis accedere vult Jac. Klerk in Diss. hist. de vita Croesi, quam Xenophon in Cyropaedia tradidit, ad fidem historicam exacta, Lugdun. Batav. 1825. p. 39, ipse diiudicare nolo, cum librum inspicere haud licuerit. Sed Herodoti narrationem de rogo quod magis Graecam dixi, id nunc comprobatum video vasculi cuiusdam nuper Volsiniis reperti imagine, quae Croesum repraesentat regem impositum rogo addita inscriptione *ΚΡΟΕΣΟΣ:* vid. De Luynes in Annall. archeolog. (Monumenti) T. V. p. 237 seqq. T. I. Tab. XLVII. et LIV. et Welcker in Mus. Rhenan. II. p. 504. Quod vix quisquam mirabitur, qui, quantum haec fabula inter Graecos propagata fuerit indeque ad ipsa artis opera traducta, reputaverit: de qua eadem etiam retulerat Ptolemaeus Hephaestio primo *καινῆς ἱστορίας* libro, in quo post Herculem flammis consumtum hic scriptor tradiderat *περὶ τῆς Κροίσου ἐν τῇ πυρᾷ σωτηρίας*, teste Photio Bibl. cod. 190. (cf. Hephaest. Fragmm. p. 12 ibique Roulez p. 47 seq.). Alia nunc mittam, quae summa cura attulit Raoul Rochette in ea scriptione, cuius iam supra mentionem fecimus ad I, 6, pag. 271 seqq., ubi Herodoto eiusque narrationi patrocinaturus ad Assyriaca, qualia in Lydorum rebus supra quoque l. l. attigimus, hic quoque respici vult Croesumque igni traditum non alio sensu accipi, quam Sardanapalum illum et ipsum Assyriorum regum ultimum aeque flammis absumtum atque hunc Lydorum regem ultimum: quin ipsum deum, Assyrium illum Herculem, Sardan quem vocabant (vid. supra ad I, 6.) affert, quovis fere anno in compluribus Asiae urbibus igne crematum, ut mox ad novam vitam emergat; cf. p. 277 seqq. Quae eadem in Graeco quoque Hercule valuisse arbitratur, qui in Oeta flammis traditus inde ad Olympum evectus sit. Ac denique etiam huc spectare ille vult ea, quae apud Herodotum VII, 167 de Gelone traduntur, qui in flammas se coniicit divinosque inde accipit honores. Hanc sententiam comprobavit assentiens Walz in: Allg. Zeitung 7. Aug. 1853 Beil. 219. p. 3499. De quibus utut statuis, in hac tota narratione de Croeso victo ac rogo imposito, deinde mirabiliter servato multa inesse, quae ad Graecorum res totamque eorum et sentiendi et cogitandi rationem pertineant, negari

Digitized by Google

τε ἐν πέδῃσι δεδεμένον καὶ δὶς ἑπτὰ Λυδῶν παρ' αὐτὸν παῖδας, ἐν νόῳ ἔχων εἴτε δὴ ἀκροθίνια ταῦτα καταγιεῖν θεῶν ὅτεῳ δή, εἴτε καὶ εὐχὴν ἐπιτελέσαι θέλων, εἴτε καὶ πυθόμενος τὸν Κροῖσον εἶναι θεοσεβέα, τοῦδε εἵνεκεν ἀνεβίβασε ἐπὶ τὴν πυρήν, βουλόμενος εἰδέναι, εἴ τίς μιν δαιμόνων ῥύσεται τοῦ μὴ ζώοντα κατακαυθῆναι. τὸν μὲν δὴ ποιέειν ταῦτα· τῷ δὲ Κροίσῳ ἑστεῶτι ἐπὶ τῆς πυρῆς ἐσελθεῖν, καί περ ἐν κακῷ ἐόντι τοσούτῳ, τὸ τοῦ Σόλωνος, ὥς οἱ εἴη σὺν

vix poterit eodemque etiam pertinebunt ea, quae Croesum cum Cyro colloquentem atque cum ipso deo disserentem et expostulantem Noster facit cap. 90 seq. Neque id sane fugit Anglum scriptorem, Grote history of Greece IV. p. 260 seq., qui ad ea illustranda, quae Graeci Herodoti aetate de fato eiusque necessitate, qua simul iustitia divina continetur, senserint, hanc narrationem omnem admodum valere, iudicat. — In clausula paucis monuisse sufficiat de ea narratione, quae apud mythogr. Vaticanos a Bodio vulgatos I. §. 196. II. §. 190. de Croeso capto et Cyri iussu flammis tradito, sed pluvia superveniente liberato iterumque deinde capto et cruci affixo exstat. Ex Mose Chorenensi alia quaedam affert Reinsberg in Jahrbb. f. Phil. u. Paedag. Suppl. XVIII. p. 422 seqq.

ἐν πέδῃσι δεδεμένον] De constanti fere in his usu praepositionis ἐν conf. supra laudata ad I, 66 fin. Quod una cum Croeso *bis septem* Lydorum filii flammis traduntur, non sine causa hunc numerum, quem eundem etiam aliis in fabulis v. c. de Minotauro invenimus, hic poni existimat Raoul Rochette p. 272, ad planetarum cultum per varias Asiae regiones obvium haec spectare ratus. Verba: ἀνεβίβασε ἐπ' αὐτὴν τὸν Κροῖσον Grimm (Deutsche Rechtsalterth. p. 700) ita accipi vult, ut Croesus non ipsi rogo impositus existimetur, sed ad ignem appositus (*ans Feuer gelegt*), aliaque addit ex Germanica antiquitate repetita, sed ab Herodoti loco aliena, qui Croesum revera iussum esse adscendere in rogum (hoc enim est ἀνεβίβασε ἐπ' αὐτήν) scribit idque etiam factum esse mox declarat verbis τῷ δὲ Κροίσῳ ἑστεῶτι ἐπὶ τῆς πυρῆς κ. τ. λ. — In seqq. prolixitatem quandam aut perspicuitatem observamus orationis Herodoteae in verbis τοῦδε εἵνεκεν — βουλόμενος. A qua tamen nec alios scriptores alienos esse, monstrant, citante *Cr.*, Heindorfii disputata ad Platon. Protagor. p. 605 coll. ad Phaedon. p. 199. — Mox καταγίζειν frequens in sacris faciundis de iis, quae in dei alicuius honorem incenduntur et cremantur, ut I, 183. 198. II, 47. 130 etc. Ad futuri formam καταγιεῖν vid. similia, quae attulit Bredov. p. 378. — ἀκροθίνια de primitiis s. donariis ex praeda bello capta victoriisque parta oblatis semper dici recte monuit Schoene in Schneidewin. Philolog. IX. p. 217. Conf. infra I, 90. VIII, 121. 122. — θεῶν ὅτεῳ δή, i. e. *deo nescio cui*. Vid. III, 121. Aelian. N. A. IV, 53. Idem frequens Pausaniae, ubi notavit Siebelis. ad I, 13. §. 3.

τῷ δὲ Κροίσῳ, ἑστεῶτι ἐπὶ τῆς πυρῆς, ἐσελθεῖν, καί περ ἐν κακῷ ἐόντι τοσούτῳ, τὸ τοῦ Σόλωνος] ἐσελθεῖν eadem structura supra I. 24, ubi vid. In particula καί περ (*quamquam, etsi*) offendit Schweigh., qui potius exspectaverat καὶ γάρ, *quippe cum*, *quippe qui*, nisi καί περ sit reddendum: *cum maxime*. Nos quidem in vulgata non ita offendimus, ut eam vel mutandam vel aliter certe, ac vulgo fit, explicandam putemus.

ὥς οἱ εἴη σὺν θεῷ εἰρημένον]

Digitized by Google

θεῷ εἰρημένον, τὸ μηδένα εἶναι τῶν ζωόντων ὄλβιον. ὡς δὲ ἄρα μιν προστῆναι τοῦτο, ἀνενειχάμενόν τε καὶ ἀναστε-

σὺν θεῷ, divino instinctu nutuque. De quo usu praepositionis *σὺν* monuit Fischer. ad Weller. III, b. pag. 147 alia laudans Herodotea.

μηδένα εἶναι τῶν ζωόντων ὄλβιον] Vulgo *ζώντων*, idque magis e communi dialecto. *ζωόντων*, ut magis Ionicum, iure nunc e libris restitutum. Idem *ζωόντα* infra hoc ipso in capite dedimus, ubi vulgo *ζῶντα*. Vid. Bredov. p. 170. — Ad sententiam commode laudant ipsum Nostri locum I, 32 et Plinii testimonium H. N. VII, 40: „si verum iudicium facere volumus ac repudiata omni fortunae ambitione decernere, mortalium nemo est felix."

ὡς δὲ ἄρα μιν προστῆναι τοῦτο] *παραστῆναι* e Stephani coniectura olim in textum irrepserat, cum libri omnes in lectione *προστῆναι* conspirent, cuius ipsius interpretamentum erit *παραστῆναι*. Pertinet enim *προστῆναι* hic (et I, 119. 129. coll. V, 51.) ad verbum *προσιστάναι*, in cuius aoristo scribimus *προστῆναι* (pro *προσστῆναι*, geminata literula) eodem iure, quo supra I, 2 scripsimus *προσχόντας* pro *προσσχόντας*, ubi vid. nott. Sensum ipsum recte expressit Schwgh. „*quod dictum ubi subiit Croeso* (*Croesum*)." Nunc video de hac interpretatione dubitare Matthiae, cui *προστῆναι* (a verbo *προϊστάναι*) non incommode dici posse videtur res, quae tanquam species oblata animo obversatur. Accusativum esse additum idem putat, quia *προστῆναι* valeat idem, quod *εἰσελθεῖν*, cuius constructionis simile exemplum laudat ex Sophocl. Electr. 1378.

ἀνενειχάμενόν τε καὶ ἀναστενάξαντα ἐκ πολλῆς ἡσυχίης] Retinuimus hanc lectionem, in qua plerique libri conspirant, praesertim cum illa optimum, uti videtur, praebeat sensum. Pro *ἡσυχίης* enim sunt, qui exhibeant *λειποψυχίης*, idemque in ora legitur Schellershemiani libri, cum in textu sit *ἡσυχίης*. Atque recepit Negris *λειποψυχίης*. Vix tamen dubium, quin *λειποψυχίης* e glossemate in textum irrepserit, sive ex interpretamento lectionis *ἀψυχίης*, quam non absurdam dicit Valckenarius, ut Croesus ante animi deliquium passus censeatur, quam Solonis dicti meminerit illudque elocutus fuerit; sive ex interpretatione verbi *ἀναφέρεσθαι*, quod valet *sese recipere*, e perturbatione scilicet animi vel consternatione, quae totum corpus animumque tenuerat (nostrum: *wieder zu sich kommen, sich erholen*). Vid. quae laudavimus ad Plutarch. Alcibiad. p. 115. not. p. 257 seq. Iliad. XIX, 314 ibique Bothe. Quo sensu Graeci etiam dicunt *ἀναφέρειν* in activo intransitive. Sed hanc huius verbi significationem sequiori demum aetati tribuendam censet Schweigh., cum apud veteres et Ionicos potissimum scriptores nihil fere aliud sit, nisi *vocem* vel *gemitum* (ex imo pectore) *proferre*, ut I, 116. Nec tamen equidem video, cur a vulgari huius verbi interpretatione, ad quam ipsam vel glossa adscripta (si *λειποταξίας* lectionem nimirum inde dicas ortam) nos ducere poterat, recedam, nec Herodotum credam hoc verbo ea significatione usum, qua post ab optimis quibusque scriptoribus adhibitum videmus. Itaque haec nobis erit loci sententia: „*Croesum mente recepta et edito gemitu post multum silentium* (s. quietem) *ter nominasse Solonem.*" Locutio *ἐς τρὶς* redit apud Aelian. V. H. IX, 41. N. A. II, 1, ubi Jacobs. et huius loci Herodotei et Theocrit. I, 25 apte meminit. — *Σόλωνα* dedi cum recentt. edd. pro olim vulgat. *Σόλων*; vid. modo Bredov. p. 26. In seqq. verbis retinui *τέως*, licet bini codd. afferrent *ἕως*, quod ipsum ex h. l. affert Eustath. ad Ili. I, 193 pro *τέως* positum. Quamquam enim apud Homerum *ἕως* utique reperitur hoc sensu: *aliquamdiu, parumper*, Herodotum tamen semper *τέως* dixisse evicit Bredov. p. 50 omnes

Digitized by Google

44 νάξαντα ἐκ πολλῆς ἡσυχίης, ἐς τρὶς οὐνομάσαι Σόλωνα. καὶ τὸν Κῦρον ἀκούσαντα κελεῦσαι τοὺς ἑρμηνέας ἐπείρεσθαι τὸν Κροῖσον, τίνα τοῦτον ἐπικαλέοιτο· καὶ τοὺς προσελθόντας ἐπειρωτᾶν. Κροῖσον δὲ τέως μὲν σιγὴν ἔχειν ἐρωτώμενον, μετὰ δὲ, ὡς ἠναγκάζετο, εἰπεῖν· Τὸν ἂν ἐγὼ πᾶσι τυράννοισι προετίμησα μεγάλων χρημάτων ἐς λόγους ἐλθεῖν. Ὡς δέ σφι ἄσημα ἔφραζε, πάλιν ἐπειρώτεον τὰ λεγόμενα. λιπαρεόντων δὲ αὐτῶν καὶ ὄχλον παρεχόντων, ἔλεγε δὴ, ὡς ἦλθε ἀρχὴν ὁ Σόλων, ἐὼν Ἀθηναῖος, καὶ θεησάμενος πάντα τὸν ἑωυτοῦ ὄλβον ἀποφλαυρίσειε, οἷα δὴ εἴπας, ὥστε αὐτῷ

Herodoteos locos afferens. Quod in omnibus codd. exstat ἐρωτώμενον, id etiam retinendum duxi; Bredov. p. 147 coll. 387 corrigit εἰρωτεόμενον, unde ἐρωτεόμενον dedit Dietsch; εἰρωτεώμενον dederat Dindorf, qui idem in fine cap. exhibuit πειρεωμένους contra codd. auctoritatem πειρωμένους afferentium, quod mutare nolui; Dietsch scripsit πειρεομένους. — Ad loci argumentum conf. Plutarch. Vit. Solon. 28 et narrationem Aeliani Var. Hist. IX, 41., ubi ad Pausaniam traducta sunt, quae hic de Croeso ac Solone legimus. Sic certe existimat Wyttenbach. ad Plut. Moral. I, 2. pag. 715. Neque hoc praeterire iuvat, ad hocce Croesi fatum traxisse nonnullos τὰ Ἐφέσια γράμματα, quae Croesus in rogo (ἐπὶ τῆς πυρᾶς, ut legitur in Etymol. Magn. s. v. Ἐφ. γρ.) elocutus esse fertur, monente Eustath. ad Odyss. XIX, 247. pag. 694, 36 ed. Basil., cuius locum *Cr.* adscripsit.

Τὸν ἂν ἐγὼ πᾶσι τυράννοισι προετίμησα μεγάλων χρημάτων κ. τ. λ.] i. e. „quem omnibus cum regibus in colloquium venire, equidem multis antetulissem pecuniis, s. is est, qui ut cum omn. reg. in coll. veniret, equidem magnae pecuniarum copiae praetulissem." Pendet genitivus μεγάλων χρημάτων a verbo προτιμᾶν, ut V, 21 (πολλοῦ), V, 6 (μεγάλων χρημάτων), III, 139.

ὄχλον παρεχόντων] Laudat Thomas Mag. p. 668, ubi ὄχλος sit i. q. ὄχλησις.

ὡς ἦλθε ἀρχὴν ὁ Σόλων κ. τ. λ.] ἀρχὴν hic notare *olim* scribit Wesselingius. Equidem hoc quoque loco valere credam eam significationem vocis, quam tot aliis locis confirmatam invenimus, in quibus cum proprie valeat *ab initio* eamque vim suam primitivam ita etiam retineat, ut vel oppositum habeat τέλος (VIII, 128), deinde latius patet atque *omnino, prorsus* significat, ut I, 9. 140. 193. 203. II, 28. 95. 148. III, 16. 39. IV, 25. 28. 29. V, 16. 57. 106. VII, 220. VIII, 132. IX, 57. Neque aliter vocem adhibuit Pausanias, cuius locos aliquot huc spectantes indicavit Jacobs ad Aelian. de N. A. IX, 27. Alia quoque excitavit Ideler ad Aristotel. Meteorolog. I, 4, 6. Vol. I. p. 368. II. p. 640. Quod vero vir doctus (Classical Journ. nr. 44. p. 375) pro ἀρχὴν scribi vult ἀνὴρ, nemo opinor recipiat. θεησάμενος (cuius loco recentt. edd. θηησάμενος dederunt) reliqui, vid. nott. ad I, 8.

ὡς ἦλθε ἀρχὴν ὁ Σόλων — καὶ — ἀποφλαυρίσειε] Videmus in his indicativum et optativum uno fere eodemque tenore post ὅτι positum, eo tamen discrimine, ut id, quod re vera accidit, per indicativum (ἦλθε) sit prolatum, quod vero ex alius referatur cogitatione (ἀποφλαυρίσειε), per optativum. De quo vid. Matth. monentem §. 529. pag. 1031. Herod. VIII, 70.

οἷα δὴ εἴπας, ὥστε αὐτῷ πάντα ἀποβεβήκοι τῇπερ ἐκεῖνος εἶπε]

Digitized by Google

πάντα ἀποβεβήκοι, τῇπερ ἐκεῖνος εἶπε, οὐδέν τι μᾶλλον ἐς ἑωυτὸν λέγων, ἢ ἐς ἅπαν τὸ ἀνθρώπινον, καὶ μάλιστα τοὺς παρὰ σφίσι αὐτοῖσι δοκέοντας ὀλβίους εἶναι. Τὸν μὲν Κροῖσον ταῦτα ἀπηγέεσθαι· τῆς δὲ πυρῆς ἤδη ἁμμένης, καίεσθαι τὰ περιέσχατα. καὶ τὸν Κῦρον ἀκούσαντα τῶν ἑρμηνέων, τὰ εἶπε Κροῖσος, μεταγνόντα τε καὶ ἐννώσαντα, ὅτι καὶ αὐτὸς ἄνθρωπος ἐὼν ἄλλον ἄνθρωπον, γενόμενον ἑωυτοῦ εὐδαιμονίῃ οὐκ ἐλάσσω, ζώοντα πυρὶ διδοίη· πρός τε τούτοισι δείσαντα τὴν τίσιν καὶ ἐπιλεξάμενον, ὡς οὐδὲν εἴη τῶν ἐν ἀνθρώποισι ἀσφαλέως ἔχον, κελεύειν σβεννύναι τὴν ταχίστην τὸ καιόμενον πῦρ, καὶ καταβιβάζειν Κροῖσόν τε καὶ τοὺς μετὰ Κροίσου· καὶ τοὺς πειρωμένους οὐ δύνασθαι ἔτι

Secuti sumus in loco multum vexato eam lectionem, quam Schwgh. et Gaisfordius constituerunt, hoc fere sensu: „*quippe ita locutus, ut ipsi omnia eum in modum evenerint, prout ille edixisset.*“ In οἷα δή, quod excipit ὥστε, nemo ita haerebit, ut emendare velit, id quod quibusdam in mentem venit, scribentibus: οἷα δὴ εἶπας, τὰ αὐτὰ κ. τ. λ., invitis certe libris, nec loci sententia flagitante. Nec magis ὥς τε ad antecedens ὡς ἦλθε retulerim et cum eo coniunxerim, cum ad οἷα δὴ εἶπας pertineat. Denique optativus ἀποβεβήκοι, quem restituit Schweigh. pro vulgata librorum lectione: ἀποβεβήκεέ οἱ vel ἀποβέβηκέ οἱ, eo magis se commendat, quo Gronovii ratio αὐτῷ οἱ coniungentis et pro ἑωυτῷ accipientis minime stare potest, nec iis, quae e Nostro scriptore protulit, exemplis probatur, docente Schweighaeusero, qui bene monet, se nec spernere ἀποβεβήκεε propter plusquamperfecti usum in nostro scriptore haud infrequentem, de quo vid. I, 79. 84 ibiq. nott. ἀποβεβήκοι probat quoque Bredov. p. 337, qui p. 178. ex hoc loco affert ἀνθρώπινον, quod ad reliquorum Herodoti locorum normam in ἀνθρωπήϊον mutandum censet. Caeterum promiscue dici ἀνθρώπινον et ἀνθρώπειον recte notavit Stallbaum ad Platon. De Republ. VI, 11. p. 51. et Grauff ad Luciani Somn. p. 207. coll. Jacobitz ad Lucian. Vit. Auct. p. 114. — Ad verba παρὰ σφίσι αὐτοῖσι conf. I, 52 ibique nott.

οὐδέν τι μᾶλλον] In Schweigh. editione impressum video τε pro τι, nulla in Var. Lectt. facta mentione, ut operis hoc dandum esse credam. — In seqq. τὰ περιέσχατα sunt extremae rogi partes, quae circumcirca sunt, ut V, 101. — De ἐννώσαντα vid. supra ad I, 68; de ἐπιλεξάμενον I, 78.

κελεύειν σβεννύναι] Quod pro κελεύει correxit H. Stephanus κελεύειν, id quidem omnibus adversatur libris, quotquot adhuc collatos habemus, verum orationis structuram vix ferendam egregie adiuvat. Miramur enim utique subitum istum transitum ab oratione indirecta in rectam, cum, qui modo in accusativo dixerat δείσαντα καὶ ἐπιλεξάμενον, continuo scribat, oblitus priorum, κελεύει pro κελεύειν. Quod certe tantum est, ut vix anacoluthiae quamvis Nostro perquam familiaris ratione explicari possit. Quare satius duxi, cum recentt. edd. sequi Stephanum neque moveor iis, quae disputavit Wannowski in Syntax. Anom. Graecc. p. 175, qui vulgatam κελεύει retineri vult eamque ex facili transitu, qui ex oratione obliqua ad sermonem simplicem fiat, satis explicari posse contendit.

Digitized by Google

τοῦ πυρὸς ἐπικρατῆσαι. Ἐνθαῦτα λέγεται ὑπὸ Λυδῶν, Κροῖ- 87
σον μαθόντα τὴν Κύρου μετάγνωσιν, ὡς ὥρα πάντα μὲν ἄνδρα σβεννύντα τὸ πῦρ, δυναμένους δὲ οὐκέτι καταλαβεῖν, ἐπιβώσασθαι, τὸν Ἀπόλλωνα ἐπικαλεόμενον, εἴ τί οἱ κεχαρισμένον ἐξ αὐτοῦ ἐδωρήθη, παραστῆναι, καὶ ῥύσασθαί μιν ἐκ τοῦ παρεόντος κακοῦ. τὸν μὲν δακρύοντα ἐπικαλέεσθαι τὸν θεὸν, ἐκ δὲ αἰθρίης τε καὶ νηνεμίης συνδραμεῖν ἐξαπίνης νέφεα, καὶ χειμῶνά τε καταῤῥαγῆναι, καὶ ὗσαι ὕδατι λαβροτάτῳ, κατασβεσθῆναί τε τὴν πυρήν. οὕτω δὴ μαθόντα τὸν Κῦρον, ὡς εἴη ὁ Κροῖσος καὶ θεοφιλὴς καὶ ἀνὴρ ἀγαθὸς, καταβιβάσαντα αὐτὸν ἀπὸ τῆς πυρῆς εἴρεσθαι τάδε· Κροῖσε, τίς σε ἀνθρώπων ἀνέγνωσε, ἐπὶ γῆν τὴν ἐμὴν στρατευσάμενον, πολέμιον ἀντὶ φίλου ἐμοὶ καταστῆναι; Ὁ δὲ εἶπε· Ὦ βασιλεῦ, ἐγὼ ταῦτα ἔπρηξα τῇ σῇ μὲν εὐδαιμονίῃ, τῇ ἐμεωυτοῦ δὲ κακοδαιμονίῃ, αἴτιος δὲ τούτων ἐγένετο ὁ Ἑλλήνων θεὸς, ἐπαείρας ἐμὲ στρατεύεσθαι. οὐδεὶς γὰρ οὕτω ἀνόητός

Cap. LXXXVII.

καταλαβεῖν] i. e. *coercere*, *inhibere*, ut I, 46, ubi vid. Male unus liber καταβαλεῖν. — Ad ἐπιβώσασθαι conf. I, 10 ibiq. nott. Pluralem numerum δυναμένους, cum antecedat πάντα ἄνδρα, attigit Kuehner. Gr. Gr. §. 419, a.

εἴ τί οἱ κεχαρισμένον ἐξ αὐτοῦ ἐδωρήθη] i. e. *si quid illi gratum ab ipso oblatum sit* (donum), *nunc ut ipsi adesset*. Ubi laudant similes locos Aristophanis in Pac. 385 et Homeri in Iliad. I, 39, ex quo ipso Herodoteam locutionem ductam censent.

ἐκ δὲ αἰθρίης τε καὶ νηνεμίης] De praepositionis ἐκ s. ἐξ usu sufficiat laudasse Matth. ad Euripid. Troadd. 495, Blomfield in Glossar. Aeschyl. Agamemn. 873. Mox e codd. revocavi συνδραμεῖν pro συνδραμέειν, probante Bredov. p. 326. — ὕδωρ λαβρότατον de *vehementi* accipio *imbre;* nam λαβρὸς tum de aqua, tum de igne (conf. Pindar. Pyth. III, 70 ibiq. Tafel. Dilucidd. pag. 593). aliisve rebus ita usurpatur, ut *vehemens*, *turbulentum* denotet. Conf. Hesych. s. v. Tom. II. p. 406, Homerica lexica et Tafel. ad Pindar. Olymp. II, 156. p. 124 Dilucidd. — Ad structuram verbi ὕειν cum dativo atque accusativo faciunt, quae Siebelis. collegit ex Pausania ad II, 20. §. 6. Kuehner. Gr. Gr. §. 547. not. 2. Alia de huius verbi structura dabimus ad I, 193. II, 13.

ἀνέγνωσε] i. e. *persuasit*. Vid. Gregor. Corinth. pag. 505 ibiq. Schaefer., et Bredov. p. 352.

ἔπρηξα τῇ σῇ μὲν εὐδαιμονίῃ, τῇ ἐμεωυτοῦ δὲ κακοδαιμονίῃ] Haud male Matthiae §. 398, a. pag. 728. (ubi de dativi usu in causa quamvis remotiori indicanda): „*durch deinen Glücksstern und meinen Unstern getrieben*." Conf. Wellauer et Clausen ad Aeschyl. Choeph. 15.

ἐπαείρας ἐμὲ στρατεύεσθαι] ἐπαείρας recentt. editt., ut I, 204., ubi sine ulla varietate ἐπαείροντα scriptum invenimus aliisque locis, quos congessit Bredov. p. 193. Quare vulgatam ἐπάρας (cuius loco unus liber ἐπαήρας) et h. l. et I, 90. II, 162 mutavimus. Ad significationem verbi *Cr.* adscripsit Timaei locum in Lex. Platon. p. 119. (ἐπάρας i. q. ἀναπείσας), ubi plura Ruhnken.

Digitized by Google

ἐστι, ὅς τις πόλεμον πρὸ εἰρήνης αἱρέεται. ἐν μὲν γὰρ τῇ οἱ παῖδες τοὺς πατέρας θάπτουσι, ἐν δὲ τῷ οἱ πατέρες τοὺς παῖδας. ἀλλὰ ταῦτα δαίμοσί κου φίλον ἦν οὕτω γενέσθαι.

88 Ὁ μὲν ταῦτα ἔλεγε. Κῦρος δὲ αὐτὸν λύσας κάτισέ τε ἐγγὺς ἑωυτοῦ, καὶ κάρτα ἐν πολλῇ προμηθείῃ εἶχε, ἀπεθώυμαζέ τε ὁρέων καὶ αὐτὸς καὶ οἱ περὶ ἐκεῖνον ἐόντες πάντες. ὁ δὲ συννοίῃ ἐχόμενος ἥσυχος ἦν. μετὰ δὲ ἐπιστραφείς τε καὶ ἰδόμενος τοὺς Πέρσας τὸ τῶν Λυδῶν ἄστυ κεραΐζοντας, εἶπε· Ὦ βασιλεῦ, κότερον λέγειν πρὸς σὲ, τὰ νοέων τυγχάνω, ἢ σιγᾶν ἐν τῷ παρεόντι χρή; Κῦρος δέ μιν θαρσέοντα ἐκέλευε λέγειν, ὅ τι βούλοιτο. ὁ δὲ αὐτὸν εἰρώτα, λέγων· Οὗτος ὁ πολλὸς ὅμιλος τί ταῦτα σπουδῇ πολλῇ ἐργάζεται; Ὁ δὲ εἶπε· Πόλιν τε τὴν σὴν διαρπάζει, καὶ χρήματα τὰ σὰ διαφορέει. Κροῖσος δὲ ἀμείβετο· Οὔτε πόλιν τὴν ἐμὴν, οὔτε χρήματα τὰ ἐμὰ διαρπάζει· οὐδὲν γάρ ἐμοὶ

89 ἔτι τούτων μέτα· ἀλλὰ φέρουσί τε καὶ ἄγουσι τὰ σά. Κύρῳ

οὕτω ἀνόητός ἐστι, ὅς τις κ. τ. λ.] Pro ὅς τις exspectabas ὥστε. Sed vid. Matth. Gr. Gr. §. 479. not. 1. p. 895.

φίλον ἦν οὕτω γενέσθαι] i. e. *placuit, visum est.* In quibus Homericae locutionis imitationem aliis quoque scriptoribus frequentatae invenimus. Monui ad Plutarch. Pyrrh. pag. 190. Inde Seneca Med. 553: „*gratum est.*“ Cf. Herodot I, 108. II, 64. IV, 97. V, 20.

Cap. LXXXVIII.

κάτισέ τε ἐγγὺς ἑωυτοῦ] i. e. *prope se cum adsidere iussit.* Mediceus liber κατεῖσε. Sed vide Bredov. p. 317, quo eodem duce p. 186 mox scripsi προμηθείῃ pro vulg. προμηθίῃ; vid. nott. ad I, 54.

ἀπεθώυμαζέ τε ὁρέων] Homeri ex usu haec fluxisse monet Wesseling. comparans Ili. XXIV, 629.

συννοίῃ ἐχόμενος] i. e. *cogitabundus*, obstrictus quasi cogitatione ac pressus. Supra I, 35 συμφορῇ ἐχόμενος. I, 141 ὀργῇ ἐχόμενος. III, 50 θυμῷ ἐχόμενος. Alibi adiunxit dativo praepositionem ἐν, ut IV, 131 ἐν ἀπορίῃσι εἴχετο; IX, 98. Alia nunc omitto.

ἰδόμενος τοὺς Πέρσας κ. τ. λ.] Excerpsit haec Diodorus Siculus in Excerptt. §. 30. T. II. p. 26 Scriptt. nov. coll. ed. Mai. Pro ἰδόμενος liber Florentinus εἰδόμενος, Diodorus l. l. ἰδών. Sed Herodotus, ut poetae, ἰδέσθαι pro ἰδεῖν usurpavit: quod omnibus Herodoteis locis allatis monstrat Bredov. p. 305. Add. III, 6. 12.

Ὦ βασιλεῦ, κότερον] Recentt. edd. ob I, 91 aliosque locos κότερα. Sed omnes libri scripti κότερον, quod restitui.

τὰ νοέων τυγχάνω] i. e. *quae nunc forte animum subit cogitatio.* — In seqq. cum Gaisfordio scripsimus ἐν τῷ παρεόντι χρή, ubi Schwgh. secundum libros quosdam omisit χρή.

ὁ δὲ αὐτὸν εἰρώτα] εἰρώτα est Ionica imperfecti forma, neglecto augmento. Cf. Bredov. p. 147. In seqq. ob librorum praestantiorum consensum retinui διαφορέει pro διαφθορέει, quod ab Herodoto alienum esse iam docuit Wesseling. Diss. Herod. IX, 2. p. 94. Add. Bredov. p. 33.

ἀλλὰ φέρουσί τε καὶ ἄγουσι τὰ σά] ἄγειν καὶ φέρειν formula Xenophonti aliisque Graecis scriptori-

Digitized by Google

δὲ ἐπιμελὲς ἐγένετο, τὰ Κροῖσος εἶπε· μεταστησάμενος δὲ τοὺς ἄλλους, εἴρετο Κροῖσον, ὅ τι οἱ ἐνορῴη ἐν τοῖσι ποιευμένοισι. ὁ δὲ εἶπε· Ἐπεί τέ με θεοὶ ἔδωκαν δοῦλόν σοι, δικαιῶ, εἴ τι ἐνορέω πλέον, σημαίνειν σοι. Πέρσαι, φύσιν ἐόντες ὑβρισταὶ, εἰσὶ ἀχρήματοι. ἢν ὦν σὺ τούτους περιΐδῃς διαρπάσαντας καὶ κατασχόντας χρήματα μεγάλα, τάδε τοι ἐξ αὐτῶν ἐπίδοξα γενέσθαι· ὃς ἂν αὐτῶν πλεῖστα κατάσχῃ, τοῦτον προσδέκεσθαί τοι ἐπαναστησόμενον. νῦν ὦν ποίησον ὧδε, εἴ τοι ἀρέσκει, τὰ ἐγὼ λέγω. κάτισον τῶν δορυφόρων ἐπὶ πάσῃσι τῇσι πύλῃσι φυλάκους, οἳ λεγόντων πρὸς τοὺς ἐκφέροντας τὰ χρήματα ἀπαιρεόμενοι, ὥς σφεα ἀναγκαίως ἔχει δεκατευθῆναι τῷ Διΐ. καὶ σύ τέ σφι οὐκ ἀπεχθήσεαι, βίῃ

bus tritissima, quam vulgo interpretantes *diripere, praedari* (τὸ ληστεύειν καὶ ἁρπάζειν), alterum verbum ad τὰ ἔμψυχα, alterum ad τὰ ἄψυχα relatum volunt. Neque vero hoc discrimen ubivis constanter servari, et ἄγειν, etiam de rebus inanimatis dici, ab aliis iam est monitum. Vid. quae laudavi ad Plut. Flaminin. pag. 116. 253 et add. Krueger. in Indic. ad Xenophont. Anabas. p. 454. Her. I, 166. III, 39. VI, 42. 90. IX, 31.

Caeterum quod ad universam de Croeso capto beneque tractato narrationem attinet, consentit hactenus Ctesias (Persicc. Excerptt. §. 4.), quod post miraculum in Croeso liberando editum, eundem et bene a Cyro cultum refert et praeterea Barenen accepisse, urbem magnam prope Ecbatana. Quae eadem *Barce* appellatur a Iustino I, 7., qui sua forsan ex ipso Ctesia, ut tot alia, desumsit. Quin Symmachus Chronograph. p. 188 A. Croesum a Cyro tradit filio suo Cambysi ut paedagogum praefectum esse. Conf. quae infra III, 14 c. fin. leguntur. De colloquio, quale hic inter Croesum atque Cyrum instituitur, nil apud hosce scriptores legimus; quamquam Ctesiam uberius de his rebus in deperdita historia retulisse, dubium non est.

Cap. LXXXIX.

Κύρῳ δὲ ἐπιμελὲς ἐγένετο τὰ Κροῖσος εἶπε] Nota numeri usum, ubi post singularem (ἐπιμελὲς) subito invenimus pluralem τὰ, de quo Matth. §. 437. not. 3. pag. 818. Mox cum recentt. edd. revocavi ἔδωκαν pro δῶκαν, vid. Bredov. p. 287.

δικαιῶ] i. e. *aequum, iustum censeo.* Laudat Larcher. Eurip. Supplic. 526. Sed haec notio vocabuli vel e Lexicis nota. Alia afferemus ad VIII, 126. — Dedimus cum recentt. ἐνορέω, quod Schellershem. praebet pro vulg. ἐνορῶ. Vid. Bredov. p. 383, qui idem p. 390 attigit optativi formam ἐνορῴη.

Πέρσαι, φύσιν ἐόντες ὑβρισταί] Haec quoque mihi Herodotus videtur Croesum dicentem facere e Graecorum sententia, quam ex Aeschylo quoque cognoscas, ubi Pers. 795 Persae appellantur ὑπέρκομποι ἄγαν. Alia de Persarum superbia et fastu dabit Lengerke ad Daniel. p. 368.

τάδε τοι ἐξ αὐτῶν ἐπίδοξα γενέσθαι] ἐπίδοξα dicuntur τὰ προσδόκιμα s. προσδοκώμενα, ἐλπιζόμενα, *quae tanquam futura probabiliter possunt exspectari.* Hinc additur infinitivus vel futuri vel aoristi. Vid. Valckenar. ad Herod. IV, 11, Lobeck. ad Phrynich. p. 132 seq., quorum neuter huius loci erat immemor. — αὐτῶν hic dedimus, ut aliquoties iam supra, pro αὐτέων. Itidem libris iubentibus scripsi ἀρέσκει pro vulg. ἀρέσκοι. De forma

Digitized by Google

ἀπαιρεόμενος τὰ χρήματα· καὶ ἐκεῖνοι, συγγνόντες ποιέειν
90 σε δίκαια, ἑκόντες ποιήσουσι. Ταῦτα ἀκούων ὁ Κῦρος ὑπερήδετο, ὥς οἱ ἐδόκεε εὖ ὑποτίθεσθαι. αἰνέσας δὲ πολλὰ καὶ ἐντειλάμενος τοῖσι δορυφόροισι, τὰ Κροῖσος ὑπεθήκατο ἐπιτελέειν, εἶπε πρὸς Κροῖσον τάδε· Κροῖσε, ἀναρτημένου σεῦ ἀνδρὸς βασιλέος χρηστὰ ἔργα καὶ ἔπεα ποιέειν, αἰτέο δόσιν, τήν τινα βούλεαί τοι γενέσθαι παραυτίκα. Ὁ δὲ εἶπε· Ὦ δέσποτα, ἐάσας με χαριεῖ μάλιστα τὸν θεὸν τῶν Ἑλλήνων, τὸν ἐτίμησα ἐγὼ θεῶν μάλιστα, ἐπείρεσθαι, πέμψαντα τάσδε τὰς πέδας, εἰ ἐξαπατᾶν τοὺς εὖ ποιεῦντας νόμος ἔστι οἱ. Κῦρος δὲ εἴρετο, ὅ τι οἱ τοῦτο ἐπηγορεύων παραιτέοιτο. Κροῖσος δέ

imperativi (λεγόντων) conf. Bredov. p. 337, qui tales imperativos apud Herodotum obvios collegit.

Cap. XC.

ὥς οἱ ἐδόκεε εὖ ὑποτίθεσθαι] „*cum haec ei bene monita viderentur.*“ De ὑποτίθεσθαι conf. ad I, 107.

ἀναρτημένου σεῦ ἀνδρὸς βασιλέος κ. τ. λ.] ἀναρτημένου neglecto augmento meliores libri, quippe magis Ionum e consuetudine. Ac probat Bredov. p. 292. Alii ἀνηρτημένου. Verbum ipsum ἀναρτᾶσθαι exponunt: *animum inducere, instituere*. Conf. VI, 88. VII, 8.; de structura (nam exspectandum certe erat: ἀναρτημένος σὺ ἀνὴρ βασιλεὺς — αἰτέο) provocant ad similem locum I, 3, ubi etiam genitivus consequentiae hoc modo occurrit: τοὺς δὲ προϊσχομένων ταῦτα, προφέρειν σφι κ. τ. λ.; nam propter hoc ipsum σφι exspectabas προϊσχομένοις. Sed vid. ibi nott. — In seqq. vocem ἀνὴρ non sine consilio adiectum quivis sentiet. Ad verba ἔργα καὶ ἔπεα ποιεῖν cf. quae similia attulit Lobeck ad Sophocl. Aiac. p. 430.

αἰτέο δόσιν] αἰτέο est imperativi forma pro αἰτέεο, cum Herodotus in talibus duo εε ante vocalem ο ponere haud soleat, ut monstravit Bredov. p. 375. Male autem antea scribebant αἴτεο, accentu retracto. τήν τινα haud carere videtur suspicione, cum nuspiam ita dixerit pro ἥντινα, nec unquam pronomen hoc (ὅστις) a consonante τ exordiatur. Quapropter Struve Quaest. Herodot. Spec. I. p. 48 coll. 46 scribi iubet ἥν τινα, a recentt. edd. receptum. Conf. I, 98. Bini modo libri hic omittunt τήν. — In proxime seqq. χαριεῖ cum recentt. edd. reposuimus, addicentibus Mediceo et Schellershemiano. Minus bene alii vulgo χαρίῃ. Tu vid. Bredov. p. 378.

ἐπηγορεύων παραιτέοιτο] Schellershemianus ὑπηγορεύων. Utrumque, quod ad scripturam attinet, improbat Lobeck. ad Phrynich. p. 702, in longae vocalis (η) locum substituendam brevem praecipiens, cum illa in iis tantum necessario servanda sit, quae thematicis perfectis affinitate innexa sint. Hinc ἐπαγορεύων rectius ex illius viri sententia hoc loco scribetur, idque ipsum recepit Dindorf, improbante Bredov. p. 81, qui reponi iubet ἐπηγορεύων, quemadmodum nunc edidit Dietsch.

Κροῖσος δέ οἱ ἐπανηλόγησε πᾶσαν τὴν ἑωυτοῦ διάνοιαν] Pro ἐπανηλόγησε, quod omnes libri praebent, viri docti Leopardus, Valckenarius, Wesselingius scribi iubent ἐπαλιλλόγησε (i. e. *repetiit, eademque ipsa exposuit*, quae scilicet I, 37 supra exposita leguntur) e Polluc. Onomastic. II, 120, ubi tamen libri manu scripti nonnihil variant. Atque apud ipsum Hero-

Digitized by Google

46 οἱ ἐπανηλόγησε πᾶσαν τὴν ἑωυτοῦ διάνοιαν, καὶ τῶν χρηστηρίων τὰς ὑποκρίσις, καὶ μάλιστα τὰ ἀναθήματα· καὶ ὡς ἐπαρθεὶς τῷ μαντηΐῳ ἐστρατεύσατο ἐπὶ Πέρσας. λέγων δὲ ταῦτα, κατέβαινε αὖτις παραιτεόμενος, ἐπεῖναί οἱ τῷ θεῷ τούτων ὀνειδίσαι. Κῦρος δὲ γελάσας εἶπε· Καὶ τούτου τεύξεαι παρ' ἐμεῦ, Κροῖσε, καὶ ἄλλου παντὸς, τοῦ ἂν ἑκάστοτε δέῃ. Ὡς δὲ ταῦτα ἤκουσε ὁ Κροῖσος, πέμπων τῶν Λυδῶν ἐς Δελφοὺς ἐνετέλλετο, τιθέντας τὰς πέδας ἐπὶ τοῦ νηοῦ τὸν οὐδὸν, εἰρωτᾶν, εἰ οὔ τι ἐπαισχύνεται τοῖσι μαντηΐοισι ἐπαείρας Κροῖ-

dotum I, 118 exstat ἐπαλιλλόγητο. Longius utique a librorum lectione recedit ἐπαντιλόγησε, ut Heringa restitutum volebat. Schaeferus recepit ἐπαλιλλόγησε, quod etiam Philonis loco de fortitud. pag. 738 D probare studuerat Wesselingius. Post vulgatae lectionis acerrimus defensor exstitit Schweighaeuserus, reprehensus tamen a censore in Ephem. Ienens. 1817. nr. 165. p. 381 seq. et a Lobeckio ad Phrynich. p. 703, ut qui varia commiscuerit erroresque cumulaverit, cum ad vulgatam tuendam modo ἐπηγορεύειν componat cum κατηλογεῖν, modo κατηγορεῖν pro καταγορεῖν usurpari contendat. Nec mihi Schweighaeuserum satisfecisse ingenue confiteor; cum Gaisfordio tamen in lectione vulgata adquiescendum censui, dum meliora edocear. Sensum ita reddidit Schweighaeus.: „*altius repetens Croesus consilia sua omnia exposuit.*" Ac sane verbum ἐπαναλογεῖν, modo recte h. l. positum sit, nihil aliud significare poterit, nisi *iterum exponere* s. *recensere*. Recentt. edd. ad Schaeferi lectionem redierunt. — διάνοιαν ex Bredovii sententia commutandum in διανοίην; vid. pag. 127 et cf. I, 46.

καὶ τῶν χρηστηρίων τὰς ὑποκρίσις] ὑποκρίσις pro vulg. ὑποκρίσιας dedi auctore Bredov. p. 269 coll. p. 37. Qui idem p. 193 pro ἐπαρθεὶς restitui vult ἐπαερθείς. — In seqq. locutionem κατέβαινε — παραιτεόμενος refero ad eam, quae infra invenitur I, 122 (ἦϊέ τε — αἰνέων, ubi vid. not.) eiusque similes. Propius huc spectat I, 118.: κατέβαινε λέγων, et I, 116.: κατέβαινε ἐς λιτὰς καὶ συγγνώμην ἑωυτῷ κελεύων ἔχειν. Add. III, 75. IX, 94. Hinc Schwgh. nostro in loco vertit: *rursus ad preces se convertit*, cum καταβαίνειν in oratione sit: *progredi* (descendere), *pergere, convertere se ad aliud quiddam proferendum.*

ἐπεῖναί οἱ τῷ θεῷ τούτων ὀνειδίσαι] i. e. *ut sibi liceret ista deo exprobrare.* In seqq. noli haerere in verbis: εἰρωτᾶν εἰ οὔ τι ἐπαισχύνεται, ubi οὐ locum habet in obliqua interrogatione. Monuit Sintenis ad locum prorsus similem in Plutarchi Pericl. cap. 1, ubi vid. nott. p. 54. Et conf. quoque Herod. VI, 9 ibique nott. — Ad ἐπαείρας cf. I, 87. τὸν οὐδὸν *limen* Noster dixit, ut III, 14. Conf. Bredov. p. 166. — Ad verba εἰ ἀχαρίστοισι νόμος εἶναι τοῖσι Ἑλληνικοῖσι θεοῖσι consule propter duplicem dativum praeter ea, quae Wesselingius monet, Matth. §. 536. pag. 1053. Infinitivi usus in oratione indirecta (ut paulo ante: ἀπ' ἧς οἱ ἀκροθίνια τοιαῦτα γενέσθαι) satis notus, quam de quo moneatur. Hinc sponte cadet lectio ἀχαριστεῖν in binis obvia libris, nec minus ii peccant, qui pro εἶναι exhibent εἴη vel ἔστι. Omnia haec orta ex ignoratione aut negligentia librariorum elegantem loci structuram minus percipientium. Kaercherus εἶναι non ad εἰ νόμος, sed ad Ἑλληνικοῖσι θεοῖσι referri vult. Ad vocem ἀχαρίστοισι cf. Bredov. p. 269.

Digitized by Google

σον στρατεύεσθαι ἐπὶ Πέρσας, ὡς καταπαύσοντα τὴν Κύρου δύναμιν, ἀπ' ἧς οἱ ἀκροθίνια τοιαῦτα γενέσθαι, δεικνύντας τὰς πέδας. ταῦτά τε ἐπειρωτᾶν, καὶ εἰ ἀχαρίστοισι νόμος εἶναι τοῖσι Ἑλληνικοῖσι θεοῖσι.
91 Ἀπικομένοισι δὲ τοῖσι Λυδοῖσι καὶ λέγουσι τὰ ἐντεταλμένα τὴν Πυθίην λέγεται εἰπεῖν τάδε· Τὴν πεπρωμένην μοῖραν ἀδύνατά ἐστι ἀποφυγέειν καὶ θεῷ. Κροῖσος δὲ πέμπτου γονέος ἁμαρτάδα ἐξέπλησε, ὃς ἐὼν δορυφόρος Ἡρακλειδέων, δόλῳ γυναικηΐῳ ἐπισπόμενος, ἐφόνευσε

Cap. XCI.

Τὴν πεπρωμένην μοῖραν ἀδύνατά ἐστι ἀποφυγέειν καὶ θεῷ] *μοῖραν* cum Gaisfordio hic quoque restituimus e melioribus libris. Ipsa Herodoti verba citarunt, notante ad h. l. Wesselingio, Libanius II. p. 643 D. et Choricius Orat. in Procopium Gazaeum cap. 25. Nec infrequens apud veteres haec commemoratur sententia, qua nemo, neque homo neque ipse deus, fatum effugere possit; vid. allata ad Herod. IX, 16 et ad Plutarch. Pyrrh. 30. p. 236.: quibus *Cr.* addi vult Cudworth. Systema intellect. §. III. p. 5 ed. Mosh. Quod ad Herodotum attinet, qui aliis quoque locis (III, 43. 64. 65. IX, 16.) talem sententiam elocutus est, cave credas horum locorum eam esse vim ac significationem, ut de caeca quadam fati necessitate, diis ipsis aeque atque hominibus superiore, sit cogitandum: coniuncta haec sunt cum Herodoti de rebus divinis sententia, qualem ad I, 32. 204 exposuimus, et revocanda sunt ad ipsam vim divinam, sive numen divinum omnibus singulis diis superius, ad divinam illam omnium rerum providentiam, qua quidquid constitutum est, ita firmum atque certum habetur, ut a nemine, ne ab ipso quidem deo, everti aut evitari queat. Cf. Ditges de fati apud Herodot. notione p. 7.

Κροῖσος δὲ πέμπτου γονέος ἁμαρτάδα ἐξέπλησε] *γόνεος* nunc restitutum e quibusdam libris, cum alii ferant *γενέος*, quod sensui refragatur. Nam *γονέα progenitorem* dici docuit Gronovius, et post eum Bellanger., hoc quinque progenitorum numero simul et primum comprehendi, qui gentem duxerit, et extremum, in quo illa desierit. Iam igitur quinque reges e Mermnadarum domo sunt: Gyges, Ardys, Sadyattes, Alyattes, Croesus. Unde Pythiae intelligimus (I, 13.) oraculum, vindictam Heraclidis venturam esse *ἐς τὸν πέμπτον ἀπόγονον Γύγεω*. Nam Gyges erat quintus huius dynastiae progenitor, si a Croeso ultimo retro numeraveris.

De ista vero veterum sententia, qua maiorum poenas saepe a posteris expeti credebant, Ciceronis locum de Nat. Deor. III, 38 apte iam laudavit Larcherus aliumque addidit Bionis philosophi hanc doctrinam irridentis apud Plutarch. de S. N. V. p. 72 ed. Wyttenb. Quo eodem spectare videtur Moysis praeceptum, ex quo Jehova vindicare dicitur iniquitatem patrum in filiis, in nepotibus et in abnepotibus (Exod. 20, 5. 34, 7. Deuteron. 5, 15), diversum tamen illud ab ethicorum superstitione, si quidem ex Iudaeorum sententia filius iustus poena eximitur, iniustus afficitur, ita ut suum quisque luat peccatum: id quod declarant loci Deuteron. 24, 16. Ezech. 18, 20. Haec in praesentia sufficiant; longum enim est, omnes veterum hac de re sententias referre et ab huius editionis consilio alienum.

δόλῳ γυναικηΐῳ ἐπισπόμενος] i. e. „*mulieris dolo obsecutus*." Male quidam *ἐπισπώμενος*. Sed veram lectionem tuetur quoque Homeri usus Odyss. III, 215 et Sophocl. Electr. 973. Herodotus ipse I, 103.

Digitized by Google

τὸν δεσπότεα, καὶ ἔσχε τὴν ἐκείνου τιμὴν οὐδέν οἱ προσήκουσαν. προθυμεομένου δὲ Λοξίεω, ὅκως ἂν κατὰ τοὺς παῖδας τοὺς Κροίσου γένοιτο τὸ Σαρδίων πάθος, καὶ μὴ κατ' αὐτὸν Κροῖσον, οὐκ οἷός τε ἐγένετο παραγαγεῖν μοίρας. ὅσον δὲ ἐνέδωκαν αὗται, ἠνύσατο καὶ ἐχαρίσατό οἱ. τρία γὰρ ἔτεα ἐπανεβάλετο τὴν Σαρδίων ἅλωσιν· καὶ τοῦτο ἐπιστάσθω Κροῖσος, ὡς ὕστερον τοῖσι ἔτεσι τούτοισι ἁλοὺς τῆς πεπρωμένης. δεύτερα δὲ τούτων καιομένῳ αὐτῷ ἐπήρκεσε. Κατὰ δὲ τὸ μαντήϊον τὸ γενόμενον οὐκ ὀρθῶς Κροῖσος μέμφεται. προηγόρευε γάρ οἱ Λοξίης, ἢν στρατεύηται ἐπὶ Πέρσας, μεγάλην ἀρχὴν αὐτὸν καταλύσειν, τὸν δὲ πρὸς ταῦτα χρῆν, εὖ μέλλοντα βουλεύεσθαι, ἐπείρεσθαι πέμψαντα, κότερα τὴν ἑωυτοῦ ἢ τὴν Κύρου λέγοι ἀρχήν. οὐ συλλαβὼν δὲ τὸ ῥηθὲν οὐδ' ἐπανειρόμενος ἑωυτὸν αἴτιον ἀποφαινέτω. ᾧ καὶ τὸ τελευταῖον χρηστηριαζομένῳ εἶπε τὰ εἶπε Λοξίης περὶ ἡμιόνου· οὐδὲ τοῦτο

III, 14. 31. 54. Haec a Wesselingio iam prolata sufficiant ad lectionem tuendam et illustrandam. Add. Herod. VI, 65 et cf. Bredov. p. 365.

ὅκως ἂν — γένοιτο] Particulam ὅκως excipit optativus, addita particula ἂν, quum scriptor id declarare velit, Loxiam secum reputasse (s. studuisse), *quo modo efficere posset, ut haec calamitas* in filios Croesi potius quam in ipsum Croesum *incideret*, s. brevius: *quo modo haec calamitas — incidere posset*. Conf. supra I, 75 ibique nott.

οὐκ οἷός τε ἐγένετο παραγαγεῖν μοίρας] i. e. *non illi licuit fata mutare, verum quantum illa remiserunt, id effecit illique gratificatus est.* οἷός τε, quod duo codd. afferunt, cum rec. edd. recepi probante quoque Geisler De Graecc. nomm. absoll. p. 32. παράγειν proprie notat *a recta via abducere*, *alio quo seducere*, indeque *mutare*. Conf. I, 142. Ubi in praepositione παρὰ, quae verbo addita est, cognoscimus discessionis sive translationis significationem, de qua exempla nonnulla protulit Fischer. ad Weller. III, b. p. 274 coll. 273.

ὡς ὕστερον τοῖσι ἔτεσι τούτοισι ἁλοὺς τῆς πεπρωμένης] i. e. *sciat Croesus, se tribus post annis, quam fata destinaverant, captum esse.* Unde patet genitivum τῆς πεπρωμένης pertinere ad comparativum ὕστερον. Structuram participii cum particula ὡς, loco verbi finiti et particulae ὅτι, post verba declarandi et sentiendi satis expediit Matth. §. 569. pag. 1123 seq. — Λοξίας est Apollinis cognomen, quod ad oraculorum responsa contorta atque ambigua relatum volunt, alii ad obliquum solis cursum. Conf. Macrob. Saturn. I, 17, Eurip. Iphig. Taur. 1013. Caeterum respicit hic Noster ad ea, quae I, 53 seq. narrata sunt.

τὸν δὲ πρὸς ταῦτα χρῆν, εὖ μέλλοντα βουλεύεσθαι κ. τ. λ.] i. e. *eum vero ad* (propter) *haec*, *si bene consulere sibi voluisset, oportebat denuo mittere sciscitatum.* De χρῆν conf. I, 39.

εἶπε τὰ εἶπε Λοξίης περὶ ἡμιόνου] Sic Noster II, 50 λέγω δὴ τὰ λέγουσι et II, 49 ποιεῦσι τὰ ποιεῦσι Ἕλληνες, quae ipsa citans Valckenarius scribi tamen h. l. mavult, altero εἶπε omisso: τὰ εἶπε Λοξίης περὶ ἡμιόνου οὐδὲ τοῦτο συνέλαβε, ita ut verba sequentia arcte cum his connectantur, eademque exsistat orationis structura (οὐ-

Digitized by Google

συνέλαβε. ἦν γὰρ δὴ ὁ Κῦρος οὗτος ἡμίονος· ἐκ γὰρ δυῶν 47 οὐκ ὁμοεθνέων ἐγεγόνεε, μητρὸς ἀμείνονος, πατρὸς δὲ ὑποδεεστέρου. ἡ μὲν γὰρ ἦν Μηδὶς καὶ Ἀστυάγεος θυγάτηρ τοῦ Μήδων βασιλέος, ὁ δὲ Πέρσης τε ἦν καὶ ἀρχόμενος ὑπ' ἐκείνοισι· καὶ ἔνερθε ἐὼν τοῖσι ἅπασι, δεσποίνῃ τῇ ἑωυτοῦ συνοίκεε. Ταῦτα μὲν ἡ Πυθίη ὑπεκρίνατο τοῖσι Λυδοῖσι· οἱ δὲ ανήνεικαν ἐς Σάρδις καὶ ἀπήγγειλαν τῷ Κροίσῳ. ὁ δὲ ἀκούσας συνέγνω ἑωυτοῦ εἶναι τὴν ἁμαρτάδα καὶ οὐ τοῦ θεοῦ. Κατὰ μὲν δὴ τὴν Κροίσου τε ἀρχὴν καὶ Ἰωνίης τὴν πρώτην καταστροφὴν ἔσχε οὕτω.

92 Κροίσῳ δὲ ἔστι καὶ ἄλλα ἀναθήματα ἐν τῇ Ἑλλάδι πολλά, καὶ οὐ τὰ εἰρημένα μοῦνα. ἐν μὲν γὰρ Θήβῃσι τῇσι Βοιωτῶν

δὲ τοῦτο — τὰ εἶπε), quam ad I, 89 in. observavimus. Nec tamen quisquam editorum viro sagacissimo obsecutus est. Unus Matthiae monet, comma rectius poni post ἡμιόνου, quandoquidem τὸ τελευταῖον scriptum esse videatur pro ὃ τελευταῖον. In quo obloquitur Struve Spec. Quaest. Herod. I. p. 27, ad Valckenarii partes magis inclinans et dativum ῷ in τῷ saltem refingendum monens. Quod ipsum fecerunt Dindorf et Dietsch, scribentes τῷ, et probat etiam Bredov. p. 29 seq. hunc locum accuratius tractans, quem non nisi sic constitutum genuinum esse posse declarat: τῷ καὶ τὸ τελευταῖον χρηστηριαζομένῳ εἶπε Λοξίης περὶ ἡμιόνου· οὐδὲ τοῦτο συνέλαβε. Neque enim locos Herodoteos, in quibus simili modo idem repetitur verbum (I, 39. 206. III, 16 etc.), huc referri posse existimat. Dietsch, qui in Herodoti editione prius εἶπε uncis inclusit tanquam suspectum, ad Valckenarii sententiam accedens non prorsus improbat, quod Herold in Specim. emendd. Herodd. coniecit: τὸ δὲ τὸ τελευταῖον χρηστηριαζομένῳ οἱ εἶπε Λ. κ. τ. λ.; vid. Jahrbb. f. Philol. u. Paedag. LXI. p. 431. Ex Aldina editores restituerunt συνέλαβε, ut iam scripsit idem Valckenarius, cum in omnibus libris sit συνέβαλε, quod frustra tueri studet vir doctus in The classical Iournal l. mox l. Nos cum recentt. edd. συνέλαβε dedimus, quod est: *percepit, intellexit;* qua quidem significatione verbum συμβάλλειν, συμβάλλεσθαι (i. e. *coniectare*) minime adhiberi notant viri docti. Conf. supra I, 63 ibiq. laudd. Et quod continuo hic antecedit συλλαβών, idem credo hic ad veram, quam nobis dedisse videmur, lectionem ducere poterat. — Ad ipsum loci argumentum conf. I, 55 et quae ibi adscripsimus. Wesselingius h. l. addit Euseb. Praep. Evang. IX, 41 et V, 21. Apulei. Apolog. p. 289.

ὁ Κῦρος οὗτος ἡμίονος] „Doctus vir in The classical Iournal Vol. II. p. 588 suspicatur οὗτος ὁ ἡμίονος, ut sit *mulus iste*, quem oraculum significavit" *Cr.* Mihi tamen articulo haud opus esse videtur. Mox scripsi δυῶν pro δυοῖν; vid. ad I, 14.

καὶ ἔνερθε ἐὼν τοῖσι ἅπασι] i. e. *cum inferior esset rebus omnibus.* De loco invenitur ἔνερθε, adiuncto genitivo, II, 13. IV, 65. De dativo τοῖσι ἅπασι conf. Herod. I, 1 ibique nott. — Ad. ὑπ' ἐκείνοισι conf. I, 94 fin. Ad voces καὶ οὐ earumque vim attendi iubet Kuehner Gr. Gr. §. 744. not. 2.

Cap. XCII.

καὶ οὐ τὰ εἰρημένα μοῦνα] Spectat Noster ad ea, quae I, 50 de Croesi donariis retulerat.

Digitized by Google

τρίπους χρύσεος, τὸν ἀνέθηκε τῷ Ἀπόλλωνι τῷ Ἰσμηνίῳ, ἐν δὲ Ἐφέσῳ αἵ τε βόες αἱ χρύσεαι καὶ τῶν κιόνων αἱ πολλαί, ἐν δὲ Προνηΐης τῆς ἐν Δελφοῖσι ἀσπὶς χρυσέη μεγάλη. ταῦτα

ἐν μὲν γὰρ Θήβῃσι τῇσι Βοιωτῶν τρίπους χρύσεος] Locum classicum Athenaei de tripodibus veterum II, 2. p. 37 F seq. iam adscripsit Larcher. Duo tripodum genera antiquitus fuisse ille refert, alterum eorum, in quibus vinum miscuerint, quique *ἄπυροι* dicantur, alterum eorum, in quibus aquam calefecerint, praesertim eam, qua ad lavandum uterentur. Ac tripodes omnino pertinent ad suppellectilem veterum variosque ad usus domesticos adhibebantur. Primitus procul dubio simplicissimi fuerunt specie ac forma, nec aere fusi, sed malleo ducti atque clavis compacti. Tale tripodum genus describitur poetae in Iliad. XVIII, 374 coll. Odyss. IV, 131. Hinc frequentissimi occurrunt in aedibus privatis Graecorum aeque ac templorum in vestibulis atque atriis, illi ex viliori opinor metallo confecti; hi, qui templa ornabant, saepius ex auro conflati dicuntur, ubi tamen non solido auro elaboratos, verum auro inductos sive inauratos tripodes intelligi malunt. Delphicum templum tripodibus varii generis maxime fuisse insigne, nemo ignorat; ut inde potissimum tripodum, quotquot per alias Graeciae partes occurrunt, vestigia repetenda esse videantur, cum primitus certe ad Apollinis sacra illi inprimis pertinuerint. Unde non mirum, antiquissimum Apollinis Ismenii templum tripodum donariis ita ornatum fuisse, ut a Pindaro Pythic. XI, 7 thesaurus aureorum tripodum diceretur. Quo etiam, qui hoc loco commemorantur tripodes, referre posse mihi videor. Ac sane tripodibus in donariorum commemoratione nihil frequentius. De quibus copiose exposuit C. O. Mueller. in Boettigeri Amalth. I. p. 123 seqq. III. pag. 23 seqq. Handb. d. Archaeolog. §. 89 ed. tert. Conf. etiam infra ad I, 144 nott. — De Apolline Ismenio conf. I, 52 ibique nott. V, 59. VIII, 134.

ἐν δὲ Ἐφέσῳ αἵ τε βόες αἱ χρύσεαι καὶ τῶν κιόνων αἱ πολλαί] Ex hoc loco aliisque adiectis (I, 26. II, 10. 148) haud male id collegit Heyse Quaest. Herodd. I. p. 88, Herodotum ipsum Ephesi urbem adiise ipsumque haec Croesi donaria conspexisse, quae satis conspicua atque inter Graecos valde celebrata fuisse, vel articulus bis positus hic indicare poterit. Quod vero Noster h. l. foeminino genere adhibuit vocem *κίων*, qui masculinum dixit IV, 184, inde ut aequabilitas quaedam in hac voce servetur, hoc quoque loco masculinum (*οἱ πολλοί*) praestare videtur Bredovio p. 52. Tu vid. nott. ad IV, 184. Has vero columnas a Croeso donatas Urlichs (Rhein. Mus. N. F. X. p. 10) suspicatur pertinuisse ad eam templi amplificationem, de qua Strabo refert XIV. p. 640.: *τὸν δὲ νεὼν τῆς Ἀρτέμιδος πρῶτος μὲν Χερσίφρων ἠρχιτεκτόνησεν, εἶτ' ἄλλος ἐποίησε μείζω*, ita quidem, ut cella eam columnarum accessionem acceperit, quae ex periptero in dipterum fuerit commutata.

ἐν δὲ Προνηΐης τῆς ἐν Δελφοῖσι ἀσπὶς χρυσέη μεγάλη] ἐν Προνηΐης simili modo dictum, quo supra I, 35 *ἐν Κροίσου*: „*in aedicula Minervae Pronaeae Delphica.*" Minerva *Προναία* (s. Ionice *Προνηΐη*) Delphis culta a pluribus scriptoribus memoratur eumque titulum inde sortita dicitur, quod ipsius aedicula ante Apollinis collocata fuerit templum, *vestibularis* igitur s. *protemplaris* Minerva. Vid. potissimum Wesseling. ad Diodor. Sic. XI, 14. Meurs. Lectt. Att. II, 17. Unde duplicem vulgo statuunt Minervam, alteram *Προναίαν* Delphis cultam, alteram *Πρόνοιαν* Athenis cultam, utramque inter se valde diversam, quippe alterius appella-

Digitized by Google

μὲν καὶ ἔτι ἐς ἐμὲ ἦν περιεόντα· τὰ δ' ἐξαπόλωλε τὰ τῶν ἀναθημάτων. τὰ δ' ἐν Βραγχίδῃσι τοῖσι Μιλησίων ἀναθήματα

tione e loco ducta (διὰ τὸ πρὸ τοῦ ναοῦ ἱδρύσθαι), alterius titulo a prudentia s. consilio desumto, quamvis vel veteres Grammatici utriusque cognominis rationem confudisse nec satis perspectam habuisse videantur. Hinc copiosa et accurata disquisitione Lennepius (ad Phalarid. Epist. pag. 143 seqq.) hoc totum pertractavit argumentum, quo doceret, quotquot e veteribus huius aedis Minervae Delphis consecratae meminerint, non Π ρ ο ν α ί α ν, sed Π ρ ό ν ο ι α ν voluisse, omneque istud discrimen de duplici ista Minerva falsum esse. Fuisse utique Προνοίας Ἀθηνᾶς aras fanaque cum in aliis civitatibus Graeciae, tum etiam iuxta Apollinem Delphis pulcherrimam et maximam aedem ad ingressum templi, et huius ipsius Minervae meminisse et Herodotum et alios, quotquot excitat Wesselingius l. l., Delphos vero, dum Minervam consecrarent Πρόνοιαν, non aliud spectasse quam *prudentiam*, consiliorum factorumque moderatricem, cuius illa tanquam dea esset colenda. Haec paucula ex uberrima viri docti disputatione adscripsi, quae propius ad ipsum nostrum scriptorem illustrandum faciunt, in quo tamen, si omnino vera ac proba sunt, quae Lennepius disputavit, vix vulgata lectio stare poterit, nisi ipsum Herodotum in Deae nomine lapsum dixeris. Quorum neutrum cum a me impetrare possem, nihil aliud faciundum putavi, nisi ut vulgatam lectionem propter librorum auctoritatem (qui enim offerunt: προνηΐοις τοῖσι, vulgatam magis fulcire putandi erunt, quam Προνοίης, quod ab omnibus abest libris) relinquerem intactam. Conf. VIII, 37 ibiq. not. et Pausan. X, 8. §. 4., qui eandem rem commemorat. Ac suadet ipsa ratio, ut retineatur Προνηΐης, quum non ad νοῦν, sed ad νηὸν hoc deae cognomen spectare pateat. Vid. Bredov. p. 180. Dindorf. Praef. p. XL. C. O. Mueller: Kleine deutsche Schrift. II. p. 196. C. F. Hermann. Hypaethraltemp. p. 29 seq. not. Rinck: Die Religion d. Hellen. p. 166. Quae cum ita sint, haud recte mihi fecisse videtur Wieseler (Die Delphische Athena. Goetting. 1845. p. 16. 18), quod in Herodoteis locis scribi vult Προνοίης.

τὰ δ' ἐξαπόλωλε τὰ τῶν ἀναθημάτων] Articulum τὰ (ante τῶν) cum Schaefero delevit Schweighaeuserus (quem sequitur Gaisford.), addens, tria forsitan verba: τ ὰ τ ῶ ν ἀ ν α θ η μ ά τ ω ν e glossa in contextum irrepsisse. Quorum neutrum probo, praesertim cum in repetitione articuli vis quaedam inesse videatur atque insigne quoddam perspicuitatis in oratione studium declaretur, quod haud paucis in locutionibus expressum videmus, quae interpretibus haud raro fuerunt offensioni. Atque articulum alterum τά, quem omnes libri agnoscunt, his de rationibus bene tuetur Matthiae §. 279. not. 3. pag. 567., vertens: *das andere aber*, nämlich *die Weihgeschenke*. „Alius generis exempla collegit Boissonad. in Notic. et Extraits 1827. Tom. XI. part. extrem. p. 22 seq. coll. Creuzeri not. ad Plotin. pag. 516, C.“ *Cr*. Recentt. edd. omiserunt alterum τά.

τὰ δ' ἐν Βραγχίδῃσι τοῖσι Μιλησίων ἀναθήματα] Articulus τῇσι, qui in omnibus libris invenitur, foeminino genere et hic et infra II, 159 iam veteribus grammaticis disputandi ansam praebuit, voculam τῇσι vel corruptam censentibus, vel foemininum genus pro masculino Ionum ex more usurpari statuentibus. Vid. Philemonem Grammaticum, qui secundo post Christum saeculo vixisse perhibetur, apud Porphyrium Quaest. Homericc. cap. 8. Atque negari nequit facile propter I, 46 (ubi est τ ῆ ς Μιλησίης ἐς Βραγχίδας) et I, 158. (ubi est τ ο ὺ ς Βραγχίδας), et hic et II, 159 corrigi posse τ ῆ ς Μιλησίης pro

Digitized by Google

Κροίσῳ, ὡς ἐγὼ πυνθάνομαι, ἴσα τε σταθμὸν καὶ ὅμοια τοῖσι ἐν Δελφοῖσι. τὰ μέν νυν ἔς τε Δελφοὺς καὶ ἐς τοῦ Ἀμφιάρεω ἀνέθηκε, οἰκήϊά τε ἐόντα καὶ τῶν πατρῴων χρημάτων ἀπαρχήν, τὰ δὲ ἄλλα ἀναθήματα ἐξ ἀνδρὸς ἐγένετο οὐσίης ἐχθροῦ, ὅς οἱ, πρὶν ἢ βασιλεῦσαι, ἀντιστασιώτης κατεστήκεε, συσπεύδων Πανταλέοντι γενέσθαι τὴν Λυδῶν ἀρχήν. ὁ δὲ Πανταλέων ἦν Ἀλυάττεω μὲν παῖς, Κροίσου δὲ ἀδελφεὸς οὐκ ὁμο-

τῇσι, ut *Βραγχίδῃσι* servetur masculino genere, ut I, 158. Sed, ut taceam codices firmiter omnes refragantes, Schweigh. alio modo hanc generis diversitatem in locis Herodoteis explicare studuit. Masculino enim genere uti scriptorem putat, quatenus Branchidae familia fuerint sacerdotum, qui templum et oraculum curaverint (de quibus vid. ad I, 46 dicta). Nec minus recte dici *Βραγχίδαι* foeminino genere, si de loco, qui ex ipsa hac sacerdotum familia nomen duxerit, potissimum fiat sermo. Eam vero *loci* significationem in hoc eodem verbo inesse, monstrari V, 36 coll. VI, 19. Strabon. IX. p. 421 C. coll. XIV. p. 634 C. XVII. p. 814 A. Ex his vero nihil certius ad ipsum genus definiendum effici quivis intelliget, qui ipsos hosce scriptores adierit. Quare mihi non dubium, quin utroque Herodoti loco, ubi *τῇσι* reperitur, ex antecedentis vocis fine exortum, cum Dindorfio aliisque scribendum sit *τοῖσι:* quod idem reponit Bredov. p. 79 suadetque C. F. Hermannus in: Gött. Gel. Anz. 1847. p. 1323, contra Cobetium disputans, qui in oratione de arte interpretandi etc. p. 64 hoc loco *τῇσι* tueri studet alteroque loco I, 158, ubi legitur *ἐς τοὺς Βραγχίδας*, articulum *τοὺς* eiici vult. Caeterum nostro loco in articulo postposito perspicuitatis studium facile agnoscas, quod ipsum post imitatus est Pausanias, de quo monuit Siebelis. ad II, 10. §. 4.

τὰ μέν νυν ἔς τε Δελφοὺς — ἀπαρχήν] De donariis Delphico deo oblatis vid. supra cap. 52, de Amphiarao vid. cap. 46. *ἀπαρχὴν* dixit Noster primitias diis oblatas et consecratas sive animalium frugumve sive aliarum rerum quarumlibet recens acquisitarum, adeoque ipsa donaria ab has res et in earum memoriam oblata. Cf. C. F. Hermann. Gottesdienstl. Alterth. §. 25. not. 10. Ex Herodoto cf. IV, 88 et de verbo *ἀπάρχεσθαι* III, 24. IV, 61.

συσπεύδων Πανταλέοντι γενέσθαι τὴν Λυδῶν ἀρχήν] i. e. „*Pantaleonti conciliare studens Lydorum regnum*". *συσπεύδων* mihi videtur esse: „una cum Pantaleonte studens s. operam dans, ut Croeso deiecto Pantaleon ad regnum perveniret." Hunc vero Pantaleontem eum esse autumant, quem Serinus memorat (apud Stobaeum Serm. XLV. p. 313.) Croesi fratrem, ad regnum participandum ab ipso illo adscitum; quod improbantem Lydium inducit loquentem Serinus. Ipse Pantaleon Croesi *ἀδελφεὸς οὐκ ὁμομήτριος* quod dicitur, eandem locutionem adhibuit Plutarchus in Themistocl. Vit. cap. 32. Plures filios Alyatti fuisse, inter quos natu maximus erat Croesus, discimus ex Nicolai Damasceni narratione (Creuzer. Fragmm. hist. p. 205 seq. Fragm. hist. Graecc. III. p. 397 ed. C. Mueller), quae ad nostrum quoque locum conferri poterit. Namque Croesus, patre adhuc vivo, mercatorem omnium ditissimum adiisse fertur, ut pecuniam, qua ad mercenarios conducendos opus esset, mutuam sibi daret, sed repulsam passus Dianae (Ephesiae) vovisse dicitur, si quando regnum adeptus esset, cuncta se mercatoris bona ei consecraturum esse; idque etiam ita persolvit, ut omnes mercatoris fortunas Dianae consecraret ipsum-

Digitized by Google

μήτριος. Κροῖσος μὲν γὰρ ἐκ Καείρης ἦν γυναικὸς Ἀλυάττη, Πανταλέων δὲ ἐξ Ἰάδος. ἐπεί τε δὲ, δόντος τοῦ πατρὸς, ἐκράτησε τῆς ἀρχῆς ὁ Κροῖσος, τὸν ἄνθρωπον τὸν ἀντιπρήσσοντα ἐπὶ κνάφου ἕλκων διέφθειρε· τὴν δὲ οὐσίην αὐτοῦ ἔτι πρότερον κατιρώσας, τότε τρόπῳ τῷ εἰρημένῳ ἀνέθηκε ἐς τὰ εἴρηται. καὶ περὶ μὲν ἀναθημάτων τοσαῦτα εἰρήσθω.

93 *Θώυματα δὲ γῆ Λυδίη ἐς συγγραφὴν οὐ μάλα ἔχει, οἷά τε*

que aedium solum (*αὐτὰ τὰ θεμέλια*) divenderet, ne quid reliquum esset. — Verba, quae sequuntur: *ἐπεί τε δὲ, δόντες τοῦ πατρὸς, ἐκράτησε τῆς ἀρχῆς ὁ Κροῖσος* in definienda Croesi aetate eo magis erunt attendenda, quo minus dubium faciunt, quin Alyattes pater cum filio Croeso regnum communicarit, hic igitur, patre adhuc vivo, ad regnum pervenerit. Tu vid. Schultz. in Apparat. etc. I. pag. 18 et ea, quae supra ad I, 30 et I, 45 notavimus.

ἐπὶ κνάφου ἕλκων] In libris olim editis et scriptis omnibus exstat *κναφηΐου* a *κναφήϊον*, quae *fullonis* est *officina*, cuius hic nullus certe locus; vid. IV, 14. Unde e lexic. Herodot. et Hesych. correxerunt viri docti *κνάφου* a *κνάφος*, quo, docentibus ipsis veterum grammaticis, designatur *carduus* s. *spina*, qua fullones vestimenta radere solent; praeterea *tormenti* s. *carnificinae genus* clavis aculeisque oppletum ad miseros crudelissime enecandos. Haec Wesselingius, ducta potissimum ex iis, quae Hesychius s. v. et Timaeus in Lexic. Platon. p. 160 ed. Ruhnk. tradiderunt. Apud Gaisford. Paroemiogr. Gr. p. 49 e cod Bodleiano proverbium hoc exstat: *ἐπὶ κνάφου ἕλκων· διαφθείρων· τὸ γὰρ πρότερον οἱ κναφεῖς ἀκανθῶν σωρὸν συστρέψαντες τὰ ἱμάτια ἔκναφον· ἐλέγετο δὲ ὁ σωρὸς κνάφος· οὗ Κροῖσος τῶν ἐχθρῶν ἔξαινε τὰς σάρκας καὶ οὕτως διέφθειρεν.*

Cap. XCIII.

Θώυματα δὲ γῆ Λυδίη ἐς συγγραφὴν οὐ μάλα ἔχει κ. τ. λ.] i. e. *res admirandas terra Lydia ad perscribendum non admodum habet, quales fere alia regio* (praebere solet). Ubi quod Schaefer. Melett. critt. I. p. 73 articulum *ἡ* post *γῆ* inseri voluit, Bredov. p. 84 hunc ipsum prorsus necessarium indeque adiiciendum esse arbitratur. Neque vero Dindorf obsecutus est, quem ipsum sequi satius duxi. Dietsch inseruit articulum. Cf. II. 68. Quae alia in hoc capite tentat vir doctus in The classical Journal nr. XLIV. p. 375, haud scio an praetermittere praestet. — *οἷά τε* Noster dixit Homeri ad usum se applicans; cf. Ili. VII, 208. XVII, 157. Odyss. VII, 106. XI, 536, ne plura. Quod ad argumentum huius loci attinet, suspicatur Creuzerus (Fragmm. hist. p. 170), his ipsis verbis Herodotum „notare voluisse *ἀκρισίαν* Xanthi similiumque scriptorum, qui in rebus patriis narrandis fabularum ludibria aucupantes popularium mentes advertere studerent et miranda quaevis ad suam ipsi patriam traherent.“ Coniunctum hoc est cum ea opinione, qua Xanthi libros rerum Lydicarum Herodoto obversatos esse adeoque scribendi ansam praebuisse ex Ephori testimonio apud Athen. XII. p. 515 E. contendit idem Creuzerus, quem vid. in Histor. Kunst d. Griech. p. 287 seqq. ed. tert. Aliter visum est Dahlmanno (Herodot. p. 122), qui, quae h. l. leguntur, documento esse ait, Herodoto prorsus incognitos fuisse quatuor Xanthi libros rerum Lydicarum indeque etiam mirabilia quaeque in Lydiae natura a Xantho enarrata illum fugere debuisse. Ac desunt profecto ulla certa vestigia,

Digitized by Google

καὶ ἄλλη χώρη, πάρεξ τοῦ ἐκ τοῦ Τμώλου καταφερομένου ψήγματος. Ἓν δὲ ἔργον πολλὸν μέγιστον παρέχεται, χωρὶς

quae Herodotum Xanthi libros aut compilasse aut ullo modo respexisse significent; unde recte ad Dahlmanni sententiam mihi accessisse videntur et C. Mueller Fragmm. hist. II. p. XXI. et Mure history of the lang. and lit. of Greece IV. p. 304 seq. — Herodotum suis ipsius oculis Lydorum regionem vidisse eamque perlustrasse nonnulla evincunt testimonia, collecta ab Heyse Quaest. Herodot. I. p. 89 seq. Qui si ipse terram adierit, melius profecto huius terrae miracula aut alia visu et narratu digna ipse cognoscere poterat, quam ut e Xanthi demum libris ea intelligeret. Sed eam ipsam ob causam certo pronuntiare poterat de huius terrae rebus memorabilibus, de quibus alii forsan tam mira praedixerant in libris historiarum evulgatis.

πάρεξ τοῦ ἐκ τοῦ Τμώλου καταφερομένου ψήγματος] i. e. *praeter auri ramenta, quae e Tmolo deferuntur.* Cf. V, 101, ubi de Pactolo, qui *ψῆγμα χρυσοῦ καταφορέων ἐκ τοῦ Τμώλου — ῥέει*, quae eadem affert Strabo XIII. p. 626, nec aliter de auri ramentis *ψῆγμα* III, 94. 95. 98 coll. VI, 125. Hesychius explicat *ξύσμα ἢ μικρὸν θρύμμα, κλάσμα.* Hinc *πυρωθὲν — ψῆγμα* apud Aeschyl. Agamemn. 429. — *πάρεξ* scripsi retracto accentu; cf. Goettling Lehr. v. Accent. p. 347, Bredov. p. 115, et quae notantur ad III, 97. IV, 46. 82. Ad significationem non admodum differt, quod mox legitur *χωρίς*; vulgo vertunt *abgesehen, praeter:* cf. Stallbaum ad Platon. Apolog. Socrat. p. 74. De ipso *Tmolo*, maximo Lydiae monte, in quo Pactoli auriferi sunt fontes, veterum locos dabit Forbiger Handb. d. alt. Geogr. II. p. 171. Nunc vocatur *Boz* (Bouz) *Dagh*, i. e. laetitiae mons: de quo vid. Maltebrun Annall. d. Voyag. (Paris 1809.) III. p. 258. Texier Descript. de l'Asie min. T. III. p. 10. 14 seqq. Prokesch Erinnerungen etc. III. p. 19. Tchihatcheff Asie min. I. p. 466 seq.

ἓν δὲ ἔργον πολλὸν μέγιστον παρέχεται κ. τ. λ.] Monet Larcherus de Clearchi narratione apud Athenaeum XIII, 4. p. 573 A, Gygem in pellicis cuiusdam valde amatae memoriam exstruxisse monumentum tam altum, ut e quavis fere Lydiae parte incolae adspicere potuerint. Hocce monumentum nostro loco Herodoteo indicari sunt qui existiment, praesertim cum prope Gygaeum lacum ruinas quasdam huius monumenti a Chandlero detectas esse legamus; vid. eius Itiner. Asiae c. 78. Sed recte dubitat E. Mueller in Schneidewin. Philolog. VII, 2. p. 241 seq., qui bene inter hoc monumentum, quod Herodotus commemorat, et inter illud, de quo Clearchus tradidit, distingui vult, cum plures adhuc prope Gygaeum lacum conspiciantur tumuli, quorum qui medius fere nunc cernatur, eundem esse existimat, quem Clearchus in mente habuerit; sed maiorem illum, orientem versus situm adeoque omnium fere maximum, Alyattis sepulcrum repraesentare contendit. Add. Menke Lydiacc. p. 34. Hunc eundem tumulum vidit Ainsworth Travels in the track etc. pag. 11., Hamilton Researches in Asia min. I. p. 147; accuratius descripserunt Prokesch Erinnerungen etc. III. p. 19. 49 seq., qui tres tumulos magnos commemorat eorumque maximum pro Alyattis tumulo habet, et Texier l. l. Tom. III. p. 20 seqq., qui omnem hanc regionem, quam nunc *Bin-Tepe* (i. e. mille tumulos) vocant, sexaginta ferme tumulis adhuc conspicuis insignem, invisit maximique tumuli, quem Alyattis ferunt, indicavit mensuras. Ipsum Herodoti locum accurate excussit Thiersch in commentatione de Alyattis sepulcro, quae legitur in: Abhandll. d. philos.-philolog. Classe d. k. bair. Acad. d. Wissensch. I. (Monach. 1835.) p. 395 seqq. Alia de

Digitized by Google

τῶν τε Αἰγυπτίων ἔργων καὶ τῶν Βαβυλωνίων. ἔστι αὐτόθι Ἀλυάττεω τοῦ Κροίσου πατρὸς σῆμα, τοῦ ἡ κρηπὶς μέν ἐστι λίθων μεγάλων, τὸ δὲ ἄλλο σῆμα χῶμα γῆς. ἐξεργάσαντο δέ 48
μιν οἱ ἀγοραῖοι ἄνθρωποι, καὶ οἱ χειρώνακτες, καὶ αἱ ἐνερ-

Alyattis sepulcro vid. in Excursu ad h. l. Similitudinem huius sepulcri cum iis sepulcris, quae in borealibus Europae regionibus inveniuntur, notavit Kruse in Buesching. Nachricht. IV, 4. p. 280. Ad formam huius monumenti sepulcralis conicam, ut aiunt, attendi iussit Minutoli: Nachträge zu s. Reise pag. 193 not., quippe quae eadem in monumentis septentrionalis Europae reperiatur similisque certe sit pyramidum formae, quarum ipsarum usus fuit ad sepulcra regum. Sed de his sepulcrorum formis tumulisque plura, hoc quoque loco accito, Zoega de Obeliscc. pag. 338. 339.

ἔστι αὐτόθι Ἀλυάττεω τοῦ Κροίσου πατρὸς σῆμα, τοῦ ἡ κρηπὶς μέν ἐστι κ. τ. λ.] Vocem *σῆμα*, quam *sepulcri* notione accipiunt, explicat Thiersch. p. 397 allatis locis Homericis, unde patet dici proprie signum in mortuorum memoriam erectum iisque quasi dicatum. Quapropter non erat, quod Movers Phoeniz. I. p. 676 sepulcrum esse negaret. Quod sequitur *κρηπὶς*, Herodoti locis duobus aliis I, 185. II, 170 declarat *crepidinem*, *oram*, quae fluvium s. lacum cingit; sed hoc loco *basin* s. *fundamentum* esse contendit Thiersch e pluribus aliis locis allatis, quibus adde quae in Thes. Ling. Gr. IV. p. 1594 attulit G. Dindorf, ipseque Strabonis Herodotum respicientis locus indicat XIII, 4. p. 627: *πρὸς δὲ ταῖς Σάρδεσίν ἐστι τὸ τοῦ Ἀλυάττου ἐπὶ κρηπῖδος ὑψηλῆς χῶμα μέγα, ἐργασθὲν ὥς φησιν Ἡρόδοτος κ. τ. λ.* — *χῶμα* de terra manibus adgesta, quae inde tumulum constituit, idem Thiersch. recte intelligit affertque Homericum *σῆμα χεῦαι* ex Iliad. XXIII, 75. Itaque Strabonem si sequimur, monumenti basin (*κρηπῖδα*) grandibus lapidibus constitisse hisque ipsis superstructum fuisse tumulum magnum terra congestum erit dicendum: nisi ita potius rem constituas, ut superiorem tumuli partem *κρηπῖδι*, i. e. grandium lapidum muro tanquam corona (*Mauerkranz*, *Mauer-Einfassung*) circumdatam fuisse dicas eique muro tanquam fundamento impositum ipsum *σῆμα*. Namque observavit Texier l. l., in superficie tumuli adhuc cerni basin quandam grandibus lapidibus constantem, nec longe inde remotum iacere lapidem immensum, qui phalli formam repraesentet: quem eundem etiam vidit Prokesch. l. l. Idem quoque e recentiorum peregrinatorum narratione retulit Curtius Archaeolog. Zeit. XI. p. 153.

οἱ ἀγοραῖοι ἄνθρωποι, καὶ οἱ χειρώνακτες] Strabo l. l. — *χῶμα μέγα ἐργασθὲν, ὥς φησιν Ἡρόδοτος, ὑπὸ τοῦ πλήθους τῆς πόλεως, οὗ τὸ πλεῖστον ἔργον αἱ παιδίσκαι συνετέλεσαν, λέγει δ' ἐκεῖνος καὶ πορνεύεσθαι πάσας· τινὲς δὲ καὶ πόρνης μνῆμα λέγουσι τὸν τάφον.* In Herodoti loco *οἱ ἀγοραῖοι ἄνθρωποι* *circumforanei* sunt homines, *forenses*, quorum sunt *τέχναι ἀγοραῖοι*, teste Polluce Onomast. VII. §. 6. Inde turba forensis ita dicitur ac vile hominum genus; vid. Herodot. II, 35. 141, ubi *κάπηλοι* et *χειρώνακτες* occurrunt prorsus ut hoc loco, itemque substantivum *χειρωναξίη* II, 167. Pertinent haec vocabula ad opifices eosque inferioris conditionis, qui illiberales exercent artes sellulariasque, qui suis ipsorum manibus opus faciunt vitamque sibi sustentant. Tu conf. Polluc. Onom. I, 50. II, 151 coll. VII, 7. Apud Aeschylum Prometh. vinct. 45 eodem fere sensu *χειρωναξία*, ubi plura congessit Blomfield. in Glossar. pag. 82 ed. Lips. Add. Grauff ad Luciani Somnium pag. 188 et Thiersch. l. l. pag. 402 seqq., qui *τοὺς χειρώνακτας* (*opifi-*

Digitized by Google

γαζόμεναι παιδίσκαι. οὖροι δὲ, πέντε ἐόντες, ἔτι καὶ ἐς ἐμὲ ἦσαν ἐπὶ τοῦ σήματος ἄνω· καί σφι γράμματα ἐνεκεκόλαπτο, τὰ ἕκαστοι ἐξεργάσαντο. καὶ ἐφαίνετο μετρεόμενον τὸ τῶν

ces: Handwerker) distingui vult ab iis, qui κάπηλοι vocantur, cauponesque (Kleinhändler) dicendi sunt; ἀγοραίους ἀνθρώπους intelligit eos, quicunque in foro versantes merces ad victum pertinentes ex agris, hortis, fluviis allatas exponunt vendendas aut se ipsos ad quaevis opera mercede conducendos praebent.

καὶ αἱ ἐνεργαζόμεναι παιδίσκαι] Sunt puellae, quae corpore quaestum faciunt, commode (ut utar Valckenarii verbis) ἐνεργαζόμεναι dictae, id est, corpore vel ἐν ἑαυταῖς ἐργαζόμεναι, praesertim cum vocabula ἐργάζεσθαι, ἐργάτις, ἐργασία, ἐργαστήριον vulgo de *opificinis* usurpata, inde quoque ad prostibula ac meretrices eorumque quaestum, opificum ad instar, transferantur, egregie docente eodem Valckenario ad h. l. A quo ita tantum discedit Thiersch. l. l. p. 405 seq., ut vim voculae ἐν in verbo ἐνεργάζεσθαι referat ad id, quod ἔνδον, i. e. in aedibus, a vulgi oculis remotum fiat. Utut statuis, de quaestu corpore faciendo Nostrum adhibuisse hoc vocabulum manifestum fit ex iis, quae hac occasione dicendi oblata, postmodo de Lydorum filiabus earumque vitae genere dotisque colligendae ratione, idem Noster addit. Atque Heynius (Commentt. societ. Gott. XVI. p. 35) hic unice de hominibus ex plebe egenis agi putat, si quidem hoc quaestu puellae dotem sibi quaesierint, ne innuptae vitam agerent. Quare etiam Λυδῶν δῆμον iam per se *plebem egenam* declarare censet. Neque aliter statuit Thiersch. l. l.; quod vero puellas non ipsas suis manibus elaborasse vult, sed sumtus tantum ad hoc monumentum praebuisse ex pecunia corporis quaestu acquisita, id non satis convenit cum verbo ἐξεργάσαντο, quo Noster illas puellas una cum ceteris in perficiendo sepulcro operam suam praestitisse declarat. — Caeterum similem quendam Cypriorum morem laudant apud Iustin. XIII, 5. Magis tamen huc faciunt, quae ex Clearcho narrantur apud Athenaeum XII, 11. p. 515 F seq.

οὖροι δὲ, πέντε ἐόντες, ἔτι καὶ ἐς ἐμὲ ἦσαν] i. e. *termini vero, qui quinque sunt numero*, adhuc *ad meam usque aetatem integri steterunt.* οὖροι, qui proprie sunt termini sive lapides in altum erecti ad fines declarandos, h. l. cum Thierschio p. 408 seq. intelligo de stelis s. columnis ad modum metae in cacumen fastigatis, in summo tumulo erectis ipsumque σῆμα constituentibus. Neque quinario numero columnarum offendimur, si quidem eundem numerum in Porsenae sepulcro et in monumento Curiatiorum invenimus, de quo cf. Thiersch. p. 414 seq., Curtius l. l. p. 159 et Creuzer. in Excursu ad h. l. Hos terminos s. columnas symbolicam quandam habere significationem, vix dubium; phallos fuisse quod statuit Raoul Rochette Journal d. Sav. 1843. p. 602 et in commentatione iam supra ad I, 6 laudata pag. 54 seqq., id eo pertinet, quod et Texier et Prokesch lapidem magnum, qui phalli formam exhibere videretur, in summo sepulcro se invenisse testati sunt.

καί σφι γράμματα ἐνεκεκόλαπτο] Notari debet hic locus, qui characterum s. literarum usum sexto ante Christum saeculo (nam Alyattes regnare coepit 616 a. Chr. n. ac desiit 560 a. Chr. n.; conf. not. ad I, 45) apud Lydos invaluisse docere videatur. Conf. Heyne ad Iliad. Observv. Tom. VIII. pag. 812. De alio Phrygio monumento, quod intra annos 740—570 a. Chr. collocant, dicemus in Excursu ad I, 94. Quod si revera literis Graecorum antiquissimis fuit inscriptum, consequens sane est, Herodotum literas in Alyattis sepulcro inscul-

Digitized by Google

παιδισκέων ἔργον ἐὸν μέγιστον. Τοῦ γὰρ δὴ Λυδῶν δήμου αἱ θυγατέρες πορνεύονται πᾶσαι, συλλέγουσαι σφίσι φερνάς, ἐς ὃ ἂν συνοικήσωσι, τοῦτο ποιέουσαι· ἐκδιδοῦσι δὲ αὐταὶ ἑωυτάς. ἡ μὲν δὴ περίοδος τοῦ σήματος εἰσὶ στάδιοι ἓξ καὶ δύο πλέθρα, τὸ δὲ εὖρός ἐστι πλέθρα τριακαίδεκα. λίμνη δὲ

ptas intelligere et inscriptionis sensum referre potuisse.

ἐς ὃ ἂν συνοικήσωσι] Pro *συνοικήσουσι* dedimus cum Gaisf. librorum quorundam auctoritate *συνοικήσωσι*, cum linguae leges coniunctivum poscant. Tu vid. Werfer. in Actt. phill. Monacc. I. pag. 105, Bäumlein: Ueber die Modi p. 161 seq. — Ad verba *ἐφαίνετο* — *ἐὸν Cr.* confert Barker. in The classical Iourn. V. pag. 380 ob participii usum.

ἐκδιδοῦσι δὲ αὐταὶ ἑωυτάς] *ἐκδιδόναι* patris est, qui filiam *elocat*, alii in matrimonium (ex sua ipsius domo) dat, adiecta dote. Conf. Herodot. I, 196. II, 47. IV, 146. Quam dotem cum sibi ipsae colligant filiae, se ipsas quasi elocare dicuntur. Verba *τοῦ Λυδῶν δήμου* de plebe egena et inope intelligi monstrat I, 196, ubi vide. De Armeniae puellis simili modo dotem sibi quaerentibus narrat Strabo XI in fin. p. 532., haud immemor eorum, quae de Lydiae puellis Noster tradit; quin apud Etruscos simile quid obtinuisse indicant Plauti versus in Cistell. II, 3, 20, id quod ad utriusque gentis, Etruscae et Lydicae, cognationem communemque originem spectare monet Becker: Charicl. III. p. 274. Apud Venetos medio aevo similem morem invenire scribit Iacobs Vermischte Schrift. VI. p. 40. — *ἐκδιδοῦσι* scripsi iussu Bredovii pag. 401, qui Atticam formam hic olim vulgatam *ἐκδιδόασι* in Herodoto ferri non posse censet.

ἡ μὲν δὴ περίοδος κ. τ. λ.] *εἰσὶ* Noster scripsit respiciens ad eam vocem, quae proxime posita reperitur (*στάδιοι*): de quo vid. Bredov. p. 336. Vocem *περίοδος* de ambitu s. peripheria monumenti circuli ad instar exstructi intelligit Thiersch. p. 410 seq., *εὖρος* de diametro accipit, indeque ut mensurarum ratio sibi congruat, *τριακαίδεκα* in *δώδεκα* mutari vult. Prokesch. l. l. pag. 51 seq., qui ipse locum invisit, tumulum maximum, quem pro Alyattis tumulo habet, ambitum praebere ait 3444 pedum Pariss. idque sic satis convenire cum Herodoti narratione, ex qua ambitus (*ἡ περίοδος*) sit 3800 pedum Pariss., praesertim si cogites, imbribus tempestatibusque tumuli partem esse avulsam. At Texier l. l. Herodoti mensuras ait nimias esse neque ullo modo ferendas, vel si tumuli ambitum olim maiorem, sed temporum decursu deminutum fuisse existimes. Qui idem impensas in totum monumentum factas et ex eius magnitudine computatas summam praebere ponit Francc. Gallic. 10, 603, 200.

λίμνη δὲ ἔχεται κ. τ. λ.] i. e. *monumento contiguus est*, *monumentum proxime attingit lacus magnus.* Ad significationem verbi *ἔχεσθαι* pertinent loci Herodotei II, 148. 170. IV, 169. 170. 178. 180. 190. V, 49; de genitivo addito conf. Matth. §. 330. Lacum *Gygaeum* s. stagnum *Gygaeum*, quod Plinio dicitur H. N. V, 29, 30, non longe remotum a Sardibus ipsis atque ab illo tumulorum loco, qui nunc vocatur *Bin-Tepe*, iam Homerus novit Ili. II, 863 (ubi conf. interpretes) coll. XX, 391, itemque Strabo XIII. p. 626 et 627, qui illum lacum nomine posthac mutato *Κολόην* dictum esse scribit templumque commemorat Dianae inde cognominatae (*τῆς Κολοηνῆς Ἀρτεμίδος*) prope ipsum lacum exstructum atque sacris Lydorum solemnibus insigne: de quibus cf. Curtius l. l. pag. 150. 156 seq. Templi ruinas quasdam ipsumque lacum, cui nunc nomen *Mermereh-*

Digitized by Google

ἔχεται τοῦ σήματος μεγάλη, τὴν λέγουσι Λυδοὶ ἀείναον εἶναι· καλέεται δὲ αὕτη Γυγαίη. τοῦτο μὲν δὴ τοιοῦτό ἐστι.

Λυδοὶ δὲ νόμοισι μὲν παραπλησίοισι χρέωνται καὶ Ἕλληνες, χωρὶς ἢ ὅτι τὰ θήλεα τέκνα καταπορνεύουσι. πρῶτοι δὲ ἀνθρώπων, τῶν ἡμεῖς ἴδμεν, νόμισμα χρυσοῦ καὶ ἀργύρου κοψάμενοι ἐχρήσαντο· πρῶτοι δὲ καὶ κάπηλοι ἐγένοντο. Φασὶ 94

Göl, vidit Chandler. l. l. cap. 78; add. Curtius p. 152. — ἀείναος, ut Lydi lacum vocant, Latinorum est *perennis*, aliisque locis (ut I, 145) de fluviis dicitur, quemadmodum Ciceroni (De rep. II, 5) Tiberis est *perennis* amnis, ad quem locum cf. Creuzer. p. 214. Ad ipsam vocis formam, quam utroque Herodoti loco in ἀέναος commutare vult Dindorf (Praef. p. XXXIII), consul. Bredov. p. 44. 151 et add. Ideler ad Aristotel. Meteorolog. I, 13. p. 450.

Cap. XCIV.

χρέωνται καὶ Ἕλληνες] Non scripsimus χρέονται, quoniam nullo modo hic a vulgata recedunt libri. Conf. I, 34. — Proximum καί, *atque*, *quam*, post vocabula similitudinis satis notum est. Conf. I, 35. Plura Struve Specim. I. Quaest. Herod. p. 25 seq.

χωρὶς ἢ ὅτι τὰ θήλεα τέκνα καταπορνεύουσι] καταπορνεύουσι, quod perperam verterant: *vitam meretriciam agunt*, nunc rectius reddunt: *vitae meretriciae tradunt*. Sic infra I, 196 atque Thomas Magister p. 376 explicans: εἰς πορνείαν ἐκδιδόναι. Attigit Herodotea Strabo l. l.

πρῶτοι δὲ ἀνθρώπων — νόμισμα χρυσοῦ καὶ ἀργύρου κοψάμενοι ἐχρήσαντο] Sunt, qui Phidonem Argivorum tyrannum primum monetam Aeginae cudendam curasse statuant. De quo Phidone ipse Herodotus nonnulla prodit VI, 127 (ubi vid. nott.), quem tamen veriora hic tradere putant de moneta cudenda a Lydis inventa. Quae enim Plutarchus de numis a Theseo cusis et bovis effigie signatis prodiderit (Vit. Thes. cap. [24] 25 pag. 11), ea ab omni historiarum fide et rei antiquariae ratione prorsus abhorrere censet (notante *Cr.*) Payne-Knight in Prolegg. Homericc. §. LVIII. pag. 55 ed. Lips., cum Homericis etiam temporibus, diu post Thesei aetatem, omne numismatis genus Graecis plane incognitum fuerit. Hoc additum velim, cum Herodoto Lydis inventionem monetae cudendae tribuere Xenophanem Colophonium apud Polluc. IX, 6. §. 83 et Eustathium ad Dionys. Perieget. vs. 840. Nec abhorret a re ipsa; quatenus Lydorum gentem et mercaturae et omnibus iis, quae ad vitam cultiorem adeoque molliorem pertinent, valde deditam fuisse plura evincunt testimonia, collata ab Heerenio in libro, cui titulus: Ideen etc. I, 1. pag. 155. Hinc etiam, ut adscripsit *Cr.*, Herodotum iure sequitur Boeckh. in libro de Oeconomia Atheniens. I, 5. p. 32 ed. sec., illud quoque monens, quam egens auri fuerit Graecia eo tempore, quo Croesus iam stateres aureos cudi iussit, per Graeciam ipsam dein sparsos. Add. eundem in libro: Metrolog. Untersuch. p. 76 seqq. 129 seqq. et Graesse Numismat. I. p. 24 seqq. 28.

πρῶτοι δὲ καὶ κάπηλοι ἐγένοντο] Ad significationem verborum καπηλεύειν et κάπηλος insignis Nostri locus est III, 89, ubi conf. Wesseling. Namque κάπηλοι apud Graecos plerumque minus honesta appellatione et opificio dicuntur non caupones tantum, sed omnis generis propolae, qui in foro et tabernis res ab aliis plerumque prius emtas vendunt et quaestum hinc faciunt. Et eo potissimum differunt ab aliis mercatorum generibus, v. c. ἐμπόροις, quod merces

Digitized by Google

δὲ αὐτοὶ Λυδοὶ καὶ τὰς παιγνίας, τὰς νῦν σφίσι τε καὶ Ἕλλησι κατεστεώσας, ἑωυτῶν ἐξεύρημα γενέσθαι. ἅμα δὲ ταύτας τε ἐξευρεθῆναι παρὰ σφίσι λέγουσι καὶ Τυρσηνίην ἀποικίσαι, ὧδε περὶ αὐτῶν λέγοντες. ἐπὶ Ἄτυος τοῦ Μάνεω βα-

vendendas ipsi ab aliis mercatoribus emtas habent, institores itaque dicendi et cociones. Tu vid. potissimum binos Platonis locos maxime insignes hanc in rem: Sophist. p. 223 D., De re publ. II, 12. pag. 371 D, ad quem locum nunc video plurima congesta esse ab Astio p. 419, in quibus potissimum consuli velim Perizonium ad Aelian. V. H. XI, 9. „Add. Toup. Emendd. in Suid. II. p. 204 coll. Cur noviss. in Suid. p. 295.“ *Cr.* Quare non mirum, in Lydorum historiae Excerptis, quae ex Nicolai Damasceni libris nuper Muelleri cura edita sunt (Fragmm. hist. Graecc. III. p. 380 seq.), ad Adyattem eiusque filios spectantia, cauponarum frequentem fieri mentionem ipsumque Ardyn, regis filium, expulsum Cumis dici cauponem egisse. De Graecorum cauponibus omnia attulit C. F. Hermann Griech. Privalterth. §. 44 not. 2 seqq.

φασὶ δὲ αὐτοὶ Λυδοὶ, καὶ τὰς παιγνίας, τὰς νῦν σφίσι τε καὶ Ἕλλησι κ. τ. λ.] *παιγνία*, i. e. *lusus*, „vox rarior, qua inde usus est ad Plutarchi locum tuendum Wyttenbach. in Animadverss. ad Morall. p. 30 E. pag. 265.“ *Cr.*

καὶ Τυρσηνίην ἀποικίσαι] *ἀποικίζειν* est: *coloniam ducere in aliquam terram;* de quo satis egit Sturz. in Lexic. Xenophont. I. p. 336, Schweighaeus. in Polyb. Lexic. p. 75. Multum differt *ἐποικίζειν*, quod est *venire aliunde habitatum apud veteres cives ac possessores alicuius regionis vel urbis.* Plura de horum vocabulorum discrimine admonuerunt Wyttenbach. ad Plutarch. Morall. p. 244 E (T. III. p. 6) et Tafelius in Dilucidd. Pindaricc. I. p. 20 seqq. ad Pind. Olymp. I, 38.

ἐπὶ Ἄτυος τοῦ Μάνεω βασιλέος σιτοδείην ἰσχυρὴν — γενέσθαι] De *Atye* rege iam supra ad I, 7 nonnulla dicta sunt. Hoc loco dissensum notamus nostri scriptoris, qui IV, 45 Manis filium vocat *Cotyn*, non *Atyn*, ut hoc loco. Qua de re dicere longum est. Quod enim in altero Herodoti loco lectionem mutandam censent, refragatur librorum manu scriptorum consensus, refragantur alia testimonia a Valckenario prolata, quibus idem ille a mutatione se avocari passus est. Vid. infra quoque VII, 74 et Dionys. Halicarnass. Antiqq. Romm. I, 27. Nec quidquam mutare placuit Wesselingio (in not. ad IV, 45), qui utrumque Herodoti locum ita conciliari posse statuit, ut praeter Atyn etiam Cotyn, Manis filium, ab Herodoto intelligi dicamus. Quae utrum rem dirimant nec ne, equidem non valeo asserere. Nec Creuzerum fecisse video in Fragmm. historr. pag. 152—154. Nomen *Manis* infra recurrit IV, 45 et frequens servorum Phrygiorum apud Graecos cognomen est, de quo Menag. ad Diogen. Laert. V, 55, a *Cr.* citatus. In Nicolai Damasceni Excerptis nuper editis (Fragmm. hist. Graecc. III. p. 382 ed. C. Mueller) legimus, sub *Mele* rege Lydiam oppressisse famem, tanquam ad poenam iis inflictam pro caede Dascyli a regibus repetendam; adduntur alia de Mele exsule et post triennium Babylone redeunte indeque restituto: de Lydorum inventis deque migratione Lydorum nihil traditur. — *βασιλέος* e duobus libris scripsimus cum Schweigh. et Gaisfordio, ut paulo infra eodem capite *βασιλέα* pro vulgg. *βασιλῆος* et *βασιλῆα*. Mox retinui *σιτοδείην*, in quo libri manu scripti consentiunt, pro *σιτοδηΐην*. Vide supra I, 22 ibique nott. Ad vocis significationem apte monet Valckenarius, a Dionysio l. l. exponi *ἀφορίαν καρ-*

Digitized by Google

σιλέος σιτοδείην ἰσχυρὴν ἀνὰ τὴν Λυδίην πᾶσαν γενέσθαι· καὶ τοὺς Λυδοὺς τέως μὲν διάγειν λιπαρέοντας, μετὰ δὲ, ὡς οὐ παύεσθαι, ἄκεα δίζησθαι· ἄλλον δὲ ἄλλο ἐπιμηχανᾶσθαι αὐτῶν. ἐξευρεθῆναι δὴ ὦν τότε καὶ τῶν κύβων καὶ τῶν ἀστραγάλων, καὶ τῆς σφαίρης, καὶ τῶν ἀλλέων πασέων παι-
49 γνιέων τὰ εἴδεα, πλὴν πεσσῶν. τούτων γὰρ ὦν τὴν ἐξεύρεσιν οὐκ οἰκηΐεῦνται Λυδοί. ποιέειν δὲ ὧδε πρὸς τὸν λιμὸν ἐξευρόντας· τὴν μὲν ἑτέρην τῶν ἡμερέων παίζειν πᾶσαν, ἵνα δὴ μὴ ζητέοιεν σιτία· τὴν δὲ ἑτέρην σιτέεσθαι παυομένους τῶν παιγνιέων. τοιούτῳ τρόπῳ διάγειν ἐπ' ἔτεα δυῶν δέοντα εἴ-

πῶν. Latine vertunt: *annonae caritatem, difficultatem.*

ἄκεα δίζησθαι] Vulgo *δίζεσθαι*; bini libri *δίζησθαι*, quod ut verum iam Wesselingius restituerat. Cf. nott. ad I, 65.

ἐξευρεθῆναι δὴ ὦν τότε καὶ τῶν κύβων καὶ τῶν ἀστραγάλων] Indicantur cubi et tali, quibus ad ludendum utebantur veteres. Quorum inventionem Lydis cum tribuat Herodotus, Athenaei in vituperationem incurrit, I, 15 pag. 19 A, quia isti ludi multo fuerint antiquiores, quippe belli Troiani tempore iam usitati. Neque negandum, inveniri iam apud Homerum pilae et talorum lusum (conf. Odyss. VI, 100. VIII, 372. Ili. XXIII, 88), sed *κύβων* mentionem frustra quaeras apud eundem, ut nihil certe impediat, quominus posteriori tempori eorum inventionem adscribamus. Vid. Hemsterhus. ad Polluc. IX, 97. Quod ad pilarum ludum attinet, eius inventionem Nausicaae tribuerat Arogallis, grammaticus Corcyraeus. Vid. Suid. s. v. Atque fuerunt sane hi ludi admodum frequentes per Graeciam: quae ipsa haud scio an fuerit causa Herodoto, ut hac occasione oblata eorum originem indicaret. Cubis, qui sex habebant numeros inscriptos (*Würfel*) ac talis s. *ἀστραγάλοις* (*Knöchel*), qui quatuor tantum indicabant numeros et aeque atque cubi e vasculo s. phimo effundebantur, varie utebantur in fortunae ludis vel puerilibus vel virilibus: qua de re disputarunt Becker in Charicles II. p. 305 seqq. ed. sec. et C. F. Hermann Griech. Privatalterth. §. 54. not. 15 seq. §. 33. not. 32, de pilarum ludo ibid. not. 19; de talis cf. quoque O. Jahn Palamed. p. 57.

πλὴν πεσσῶν] *πεσσοὶ* sunt *calculi*, *ψῆφοι*, qui non iaciuntur, ut tali, sed digeruntur in lineis ac disponuntur, deinde moventur. Neque igitur vernacule reddendum *Würfelspiel* (id quod talis fit), sed *Brettspiel.* Eius autem ludi inventionem vulgo Palamedi adscribunt; qua de re omnia fere collegit Hemsterhusius l. l. et O. Jahn l. l. pag. 27 seq. „De voce *πεττοὶ* eiusque significatione potissimum conferendus Timaeus in Lexic. Platon. s. v. et eiusdem doctissimus interpres pag. 217." *Cr.* Tu vide Becker. l. l. II. p. 300 seq. C. F. Hermann. l. l. §. 54. not. 2 seqq. — In seqq. *οἰκηΐεῦνται* dedi cum recentt. edd. pro vulg. *οἰκηϊοῦνται.* Alteram formam *οἰκειεῦνται* Noster supra I, 4 exhibet, ubi vid. nott.

ποιέειν δὲ ὧδε — ἐξευρόντας] *ὧδε* loco pronominis demonstrativi positum videtur, quod idem in Pausania (I, 21. §. 6) notavit Siebelis., huius loci non immemor.

διάγειν ἐπ' ἔτεα δυῶν δέοντα εἴκοσι] *δυῶν* dedi pro *δυοῖν*; cf. nott. ad I, 14. In seqq. ad accusativi structuram *δύο μοίρας διελόντα* conf. Kuehner. Gr. Gr. §. 561. not. 2 et Sintenis ad Plutarch. Pericl. 27. pag. 190. Quae sequuntur apud Herodotum verba, ea affert quoque Dionys. Halic. A. R. I, 27.

Digitized by Google

κοσι. ἐπεί τε δὲ οὐκ ἀνιέναι τὸ κακὸν, ἀλλ' ἐπὶ μᾶλλον ἔτι βιάζεσθαι, οὕτω δὴ τὸν βασιλέα αὐτῶν, δύο μοίρας διελόντα Λυδῶν πάντων, κληρῶσαι, τὴν μὲν ἐπὶ μονῇ, τὴν δὲ ἐπὶ ἐξόδῳ ἐκ τῆς χώρης. καὶ ἐπὶ μὲν τῇ μένειν αὐτοῦ λαγχανούσῃ τῶν μοιρέων ἑωυτὸν τὸν βασιλέα προστάσσειν, ἐπὶ δὲ τῇ ἀπαλλασσομένῃ τὸν ἑωυτοῦ παῖδα, τῷ οὔνομα εἶναι Τυρσηνόν. λαχόντας δὲ αὐτῶν τοὺς ἑτέρους ἐξιέναι ἐκ τῆς χώρης, καταβῆναι ἐς Σμύρνην καὶ μηχανήσασθαι πλοῖα, ἐς τὰ ἐσθεμένους τὰ πάντα, ὅσα σφι ἦν χρηστὰ ἐπίπλοα, ἀποπλέειν κατὰ βίου τε καὶ γῆς ζήτησιν· ἐς ὃ ἔθνεα πολλὰ παραμειψαμένους ἀπικέσθαι ἐς Ὀμβρικούς· ἔνθα σφέας ἐνιδρύσασθαι πόλιας, καὶ οἰκέειν τὸ μέχρι τοῦδε. ἀντὶ δὲ Λυδῶν μετουνομασθῆναι αὐτοὺς ἐπὶ τοῦ βασιλέος τοῦ παιδὸς, ὅς σφεας ἀνήγαγε· ἐπὶ τούτου τὴν ἐπωνυμίην ποιευμένους οὐνομα-

ἀλλ' ἐπὶ μᾶλλον ἔτι βιάζεσθαι] Monet Werferus in Actt. phill. Monacc. I, 2. p. 258, ne quis ἐπὶ ad verbum βιάζεσθαι referat, tmesi ab isto seiunctum. Pertinere enim docet ἐπὶ ad μᾶλλον, ut plura alia monstrant exempla, ac similis dicendi formula ἐπὶ πλέον. Plura dabimus infra ad III, 104.

καταβῆναι ἐς Σμύρνην] Molestum καὶ ante καταβῆναι cum recentt. e Schellershem. libro omisimus.

ὅσα σφι ἦν χρηστὰ ἐπίπλοα] Citat haec Pollux Onomast. X, 10. — ἐπίπλοα, *supellex*, *mobilia*, aliis Herodoti locis (I, 150. 164. III, 135. VI, 23. VII, 119) dicuntur ἔπιπλα; conf. Suid. s. v. et Gregor. Corinth. de dialect. p. 516 seq. ed. Schaef. ibiq. annot. Faesi (Anmerkk. zu Passow's Wörterb. p. 24) exponit: τὰ ἐξ ἐπιπολῆς σκευή, ἡ ἐπιπόλαιος κτῆσις, *bewegliche Habe*, besonders *Hausgeräthe*. Dicuntur χρηστά, i. e. χρήσιμα (quod etiam ex interpretamento unus liber dat III, 78), *utilia*, *ad vitae usum commoda;* quae, notante Schweighaeusero ad Athen. III. p. 114 D, sequiore Graecitatis aevo χρηστήρια appellata sunt. Pro ἀποπλέειν, quod omnes libri afferunt, Dietsch edidit ἀποπλώειν. Cf. Bredov. p. 172.

ἀπικέσθαι ἐς Ὀμβρικούς] *Umbros* dicit, quippe quos ante Etruscorum potentiam magnam Etruriae partem tenuisse constat. Hinc Lydi profecti ad Umbrorum terram, i. e. ad *Etruriam* appellere dicuntur. Vid. C. O. Mueller. (Etrusc.) I. p. 102, et quae de *Umbris* Herodoti dicemus ad IV, 49. De reliquis vid. Excursum ad h. l.

ἐπὶ τούτου τὴν ἐπωνυμίην ποιευμένους] ἐπὶ cum genitivo verbis appellandi adiectum attigimus ad I, 14. — Paulo post cum plurimis libris scripsimus δεδούλωντο abiecta augmenti reduplicatione, cum vulgo ederetur ἐδεδούλωντο, quod retinuit Dietsch. Plura omissi in plusquamperfecto augmenti exempla e Nostro suppeditat Werfer. in Actt. philoll. Monacc. I, 2. pag. 240; alia aliorum scriptorum ipse indicavi ad Plutarch. Flamin. p. 129. Add. Bredov. p. 289. In verbis adiectis ὑπὸ Πέρσῃσι ne offendas, neve ὑπὸ Περσέων corrigendum censeas, quemadmodum apud poetas genitivi loco dativum post ὑπὸ substitutum videmus; malim hic dativi usum explicare secundum locutiones: εἶναι ὑπό τινι (*in alicuius potestate esse*, *obsequi*), ὑφ' ἑαυτῷ ποιεῖσθαι (*sibi subigere*, *in suam ditionem redigere*) etc., ubi ὑπὸ suam quasi ac propriam vim retinet. Conf. I, 202 coll. III, 45.

Digitized by Google

σθῆναι Τυρσηνούς. Λυδοὶ μὲν δὴ ὑπὸ Πέρσῃσι δεδούλωντο.

Ἐπιδίζηται δὲ δὴ τὸ ἐνθεῦτεν ἡμῖν ὁ λόγος τόν τε Κῦ- 95
ρον, ὅστις ἐὼν τὴν Κροίσου ἀρχὴν κατεῖλε, καὶ τοὺς Πέρσας, ὅτεῳ τρόπῳ ἡγήσαντο τῆς Ἀσίης. Ὡς ὦν Περσέων μετεξέτεροι λέγουσι, οἱ μὴ βουλόμενοι σεμνοῦν τὰ περὶ Κῦρον, ἀλλὰ τὸν ἐόντα λέγειν λόγον, κατὰ ταῦτα γράψω· ἐπι-

et quae ad Plutarch. Pyrrh. 14. p. 182 attuli. Refero huc quoque, quod I, 91 in fine legitur: *ἀρχόμενος ὑπ' ἐκείνοισι.* Add. Siebelis. ad Pausan. IX, 18. §. 1.

οὐνομασθῆναι Τυρσηνούς] Haud nostrum est varia recensere et veterum et recentiorum commenta de vi ac notione primitiva huius vocis; unum tamen praeterire nolumus, quod prolatum est a C. O. Muellero (Etruscc. I. p. 79. 80.), nec sine magna veri specie. Ut enim vix tantum dissentiunt Herodotus atque Xanthus (quorum ille Tyrsenum vocat regis filium gentisque auctorem, hic Torrhebum), qui bene conciliari possint, ita vocem primitivam C. O. Muellerus existimat esse *Τύῤῥαν*, qua urbs Lydiae ad Caystrum sita designetur, unde omnem Lydiae tractum meridionalem *Torrhebiam* dixerint. Nam *Tyrrham* et *Torrham* eodem redire vix dubium.

Cap. XCV.

ἀλλὰ τὸν ἐόντα λέγειν λόγον] i. e. *dicere, id quod res est, quod verum est.* Conf. I, 30. 116 coll. I, 97. V, 50. VII, 209. VIII, 61. §. 1. — Paulo ante servavi Ionicum *ἐπιδίζηται* loco vulgatae *ἐπιδίζεται*. Cf. I, 65. 94.

ἐπιστάμενος περὶ Κύρου καὶ τριφασίας ἄλλας λόγων ὁδοὺς φῆναι] Ad locutionem conf. II, 20: *ἔλεξαν περὶ τοῦ ὕδατος τούτου τριφασίας ὁδούς.* De argumento monui ad Ctesiae Excerptt. Persicc. §. 2. pag. 84 seqq. Ac neminem fugit, quantopere haec nostri scriptoris narratio discrepet a Xenophontea, qualis traditur in Cyropaedia; quo in libro etsi nonnulla insunt, quae vera esse vix negari poterit, alia tamen multa addita invenimus, quae ad historiam minus pertinere manifestum est, sed ad finem, quem auctor hoc libro sibi proposuerat, bene accommodata. De qua re pluribus quaesiverunt Middendorf (Rhein. Westph. Mus. IV, 2. p. 124—150, ubi Xenophonteae narrationis cum Ctesiana atque Herodotea comparatae fidem quam maxime tueri studuit), C. Hoffmeister in Comment. de Cyro Xenophonteo. Essen 1826., A. Gylden in Comm. de Cyropaediae Xenophonteae fide historica, Helsingfors. 1828. Alia leguntur apud Aeschylum poetam in Perss. 767 seqq. Quorum quae vera sint, quae ficta a poeta, vixdum discernere licet. Ex orientalibus scriptoribus quae eruta sunt, talia sunt, quae ad veram historiam parum conferre queant. Conf. Malcolm Hist. Pers. I. p. 32 vers. germanic., Rawlinson in Journal. of the royal geographical society X. p. 143 seq. Etenim ad *Cyrum* potissimum ea referunt, quae de celeberrimo rege, qui vocatur *Kei* (Kai) *Khosroo* s. *Khusru*, in carmine Schahnameh feruntur. In Graecis igitur scriptoribus nos continebimus, inter quos praecipue nos advertet Ctesias, qui aliam prorsus viam ingressus nullam plane Cyro cum Astyage scribit fuisse affinitatem; cuius scriptoris testimonium eo gravius videri debet, quo regiis Persarum e membranis illum historiam suam contexuisse accepimus, nec minus constat, singulos Herodoti errores illum sibi refutandos sumsisse. Vid. Ctesiae Excerptt.

Digitized by Google

στάμενος περὶ Κύρου καὶ τριφασίας ἄλλας λόγων ὁδοὺς φῆ-

Perss. §. 2 seqq. Hanc vero Ctesiae narrationem, breviorem illam quidem, haud scio an copiosiorem nunc nobis praestent Nicolai Damasceni Excerpta nuper inventa (Fragmm. hist. Gr. ed. C. Mueller T. III. p. 397 seqq. sive p. 107 seqq. ed. Feder), quorum summam retuli in Jahrbb. für Philolog. u. Paedag. LIX, 3. pag. 260 seqq. In his quoque legimus, Cyrum nulla cognatione cum Astyage, Persarum rege, fuisse coniunctum, sed natione Mardum ac pauperibus parentibus natum ad regiam aulam devenisse puerum, qui mox gratus fuerit Artembari, pincernarum praefecto, eiusdemque amore et gratia ita creverit, ut ab Artembare mortuo filius testamento declaratus in huius ipsius locum substitueretur et pater, nomine Atradates s. Tosatradates, satrapae munus acciperet. Mox vero (ita tradunt Excerpta illa) Cyrus ad tantam dignitatem evectus cum patre, Oebare Persa assumto socio, defectionem parat bellumque exoritur gravissimum inter Astyagem et Cyrum, qui ab Astyagis copiis victus ad Pasargadarum montes faucesque regreditur Astyagemque accedentem repellit. Reliqua, quod maxime dolendum, desunt. Sed ea ipsa, quae restant, quamvis et ipse hic illic Graecum quendam induxerint colorem, magis ad verum accedere atque Herodoteis utique praestare videntur. Quod ipsum horum Excerptorum editor iam antea (ad Ctesiae Fragmm. pag. 5.) erat professus. Herodoti enim narratio de Cyri originibus, educatione, reliquis vix nobis satisfacere poterit, quippe quae Graeciam in haud paucis redolere et ad Graecorum fabulas efficta videatur. Conf. Dahlmann., Herodot. p. 142 seq. Pertinet huc, alia ut taceam, narratio de Cyri natalibus, quae sponte in memoriam revocat, quae de Oedipo Graecorum fabulis carminibusque ferebantur atque quodammodo vel ad Darium Hystaspis filium sunt traducta, quem Ptolemaeus Hephaest. cap. 3. p. 21 ed. Roulez tradit, a matre expositum, deinde equae mammis nutritum cura Spargapisae agasonis, postea equi hinnitu ad regnum pervenisse. Medicam famam inter triplicem illam famam, quae de Cyro obtinuit, ab Herodoto assumtam fuisse iudicat Lengerke ad Daniel. pag. 213 atque Mure critical history of the lang. and literat. of anc. Greece IV. p. 247 seq., Duncker. Gesch. d. Alterth. II. p. 475 seqq., qui e variis elementis conflatam vult Herodoti narrationem, quae licet ipsa vera esse non possit, tamen Nicolai narrationi sit praeferenda. De quo equidem aliter sentio. Neque probari video Winero (Bibl. Realwörterb. I. p. 280.) Herodoteam de Cyri narrationem, a sacra scriptura nimis recedentem, in qua qui appellatur *Koresch* (cf. nott. ad I, 114.), eum nullum alium esse nisi *Cyrum* Herodoteum demonstrare conatus est Fr. Guil. Schultz: Studien u. Kritiken v. Ullmann u. Umbreit 1853. p. 624 seqq. et in Diss. de Cyro Magno, Iudaeorum liberatore. Berolin. 1853. His virorum doctorum sententiis allatis, quid ipse sentiam, paucis addere placet. Etenim apud orientales nationes eum, qui regnum quoddam regiamve dignitatem sibi acquirat, haud raro videmus nomen quasi ac titulum eius regis eiusve stirpis, quae ab ipso regia sit privata dignitate, assumere, ipsamque affinitatem cum illa contrahere, matrimonio inito. Hoc enim modo imperium ipsi fit magis firmatum et ab omni subditarum gentium seditione tutum, quae quando regem eiusdem fere stirpis adeoque familiae ad solium evectum audiant, seditiones haud movent iugumque impositum haud aegre ferunt. Itaque Medis in Persarum ditionem redactis solatio esse poterat, quod Cyrum, novum regem, priori cum stirpe regia mirum in modum coniunctum ipsiusque Astyagis nepo-

Digitized by Google

ναι. Ἀσσυρίων ἀρχόντων τῆς ἄνω Ἀσίης ἐπ' ἔτεα εἴκοσι

tem esse audirent. Quae cum ita sint, eam viris doctis olim proposui coniecturam, ut Cyrum re vera minime cum Astyage coniunctum stirpeve regia ortum statuerem, sed pro satrapa aut regulo illum haberem, qui, Persarum (quae gens Medis tum erat subiecta) dux, seditione mota in summi regis Medorum locum evectus fuerit, Medique regis omnem potestatem, insignia, alia assumserit, et, quo melius ipse iure quodam legitimo aut hereditario regiam potestatem exercere videretur, Medorum regis filiam in matrimonium duxerit. Quae suo assensu probavit Hupfeld l. l. pag. 51. Nec repugno, si quis Cyrum dixerit satellitibus regiis praefectum, qui rege sublato ipse in eius locum successerit; quale multis post annis in Arabum regno a Turcis factum esse accepimus. Persae igitur multo antea idem fecisse putandi erunt, quod post fecerunt Turcae. Atque iam ante seditionem adversus Astyagem motam Cyrum Persis (qui Medorum imperio paruerint) imperasse statuit Graff. in Programmate scholast., quod prodiit Wetzlar. 1828. Quae omnia eo fere redeunt, ut regnum Medorum atque Persarum revera unum idemque esse commonstrent, in qua mutata dynastia aliam modo gentem principatum obtinuisse videmus. Quod cum docuisset Schlosserus in Universalgesch. I, 1. pag. 243 seq., minime illi contradicere debebat vir quidam doctus in Hermes XXXI, 1. pag. 99 seq. Neque enim quidquam iis efficitur locis, quos in suam sententiam attulit.

Ἀσσυρίων ἀρχόντων τῆς ἄνω Ἀσίης ἐπ' ἔτεα εἴκοσι καὶ πεντακόσια] Dici vix potest, quantas turbas hic locus iis excitaverit, qui regnorum Asiae antiquissimorum tempora accuratius definire conati sunt. Multum enim ab eo numero, quem Assyriorum regno Noster adscribit, ille differt, quem a Ctesia proditum plures deinceps repetierunt, Assyrios scilicet Asiae imperasse per *mille trecentos sexaginta annos*. Conf. Diodor. Sicul. II, 28 fin. Vario modo haec cum Herodoteis aliquo modo conciliare temporumque ordinem stabilire studuerunt viri docti, quorum sententias, hoc loco non repetendas, recensui in nott. ad Ctesiae fragmm. pag. 419—424. Quorum plerique, si eos exceperis, qui a Ctesia annorum numerum consulto auctum esse velint, Herodotum de eo tempore tantum, per quod Assyrium regnum praecipue floruerit, loqui existimant vel potius de eo tempore, per quod *superior* Asia (ἡ ἄνω) in Assyriorum ditione fuerit (quam sententiam etiam tuetur Graff. l. l. pag. 6.), vel de eo tempore, quod ad recens modo Assyriorum regnum pertineat, cum Ctesiae anni ad vetus Assyriorum regnum sint referendi. Sed haec et alia eiusmodi, quae silentio praetermittere praestat, talia sunt, quibus quo minus assentiaris, alia obstant haud minora, ut pluribus illic exposui. Quare haud scio an operam perdant, qui talia secum in concordiam redigere velint, de quibus certi quid erui posse despero. Binae enim iam antiquitus exstitisse videntur diversae narrandi et computandi rationes, quarum alteram ab ipsis Assyriis ac Persis relatam Ctesias fuerit secutus et quotquot alii scriptores se ad hunc applicuerint, alteram a Babyloniis traditam et cum Graecis communicatam Herodotus exceperit et qui post, Alexandri magni aetate, de his scripserint. Inde explico Berosi annos 526 enumerantis cum Herodoto consensum proboque Niebuhrii rationes, quibus Herodotum narrationem suam de his Babylone accepisse statuat (vid. Annall. societ. reg. Berolinens. an. 1820. 1821. pag. 48). Sed eum ipsum dissensum qui componere possit, vix unquam repertum iri persuasum habeo. Neque quidquam ad ea illustranda ex orientalibus scriptoribus lucrabimur, qui quam negligenter

Digitized by Google

καὶ πεντακόσια, πρῶτοι ἀπ' αὐτῶν Μῆδοι ἤρξαντο ἀπίστα-
σθαι· καί κως οὗτοι περὶ τῆς ἐλευθερίης μαχεσάμενοι τοῖσι
Ἀσσυρίοισι ἐγένοντο ἄνδρες ἀγαθοί· καὶ ἀπωσάμενοι τὴν
δουλοσύνην ἠλευθερώθησαν. μετὰ δὲ τούτους καὶ τὰ ἄλλα
ἔθνεα ἐποίεε τὠυτὸ τοῖσι Μήδοισι. Ἐόντων δὲ αὐτονόμων
πάντων ἀνὰ τὴν ἤπειρον, ὧδε αὖτις ἐς τυραννίδας περιῆλ-
96 θον. Ἀνὴρ ἐν τοῖσι Μήδοισι ἐγένετο σοφὸς, τῷ οὔνομα ἦν
Δηϊόκης, παῖς δὲ ἦν Φραόρτεω. οὗτος ὁ Δηϊόκης, ἐρασθεὶς

in temporum rationibus indicandis annisque singulis accurate constituendis ac numerandis versentur, nemo fere nescit. Disquisivit de regni Assyriaci chronologia Clinton. in quarta appendice Fast. Hellen. Vol. I. p. 263 seqq. omniaque attulit, quae a scriptoribus antiquis et recentioribus hanc in rem tradita inveniuntur; quibus accedunt ea, quae disseruit De Saulcy (Recherches sur la chronologie des empires de Ninive, de Babylone et d'Ecbatane, in: Mém. de l'Acad. d. Inscriptt. T. XIX, 1. p. 184 seqq. praecipue p. 341 seqq.), Grote (history of Greece III. p. 302 seqq.), Mure critical history of the language etc. IV. p. 336 ff. Herodoteis numeris quoque patrocinatur I. a Gumpach: Abriss d. babyl.-assyr. Geschichte p. 46 seq. atque Iatho: Zur Chronologie d. ältest. Geschichte d. Menschheit (Hildesheim 1853.) pag. 11 seq.

ἐς τυραννίδας περιῆλθον] περιέρχεσθαι de regno, quod in alium transit aliamve devolvitur in stirpem, conf. I, 7. 120 ibiq. nott. Ad κατοικημένων in seqq. conf. I, 27 fin.

Cap. XCVI.

οὗτος ὁ Δηϊόκης] Mirum profecto est, quod verba, quae sequuntur, usque ad cap. C fin. in Sancrofti libro aliisque non nisi paucis contracta leguntur. Attigit Herodotea Cicero de officc. II, 12. §. 41. Pertinet vero ad ea, quae hoc capite et seqq. traduntur, Guil. Hupfeldi Specimen II. Exercitt. Herodott. sive de vetere Medorum regno Rintel. 1843, ubi etiam ea persecutus est, quae ex libris Persarum sacris (Zendavesta) atque e carmine epico Persarum s. Iraniorum res celebrante (Schahnameh) afferuntur ad antiquissimam harum gentium historiam illustrandam p. 4 seqq. Quae ipsa fabulis ita commixta sunt, ut certi quid inde vix mihi erui posse videatur. — *Deiocem* alii Arphaxadam, cuius in Iudith cap. 1. mentio fit, esse dicunt, alii *Phraortem;* vid. Wesseling. ad h. l. et inprimis Beck. Allgem. Weltgesch. I. p. 636 seq., qui varias virr. doctt. collegit sententias. Nuper admodum Hammerus eum esse dixit Deiocem, qui in Persarum carminibus celebretur *Dschemschid* (Annall. Vienn. IX. p. 10 seqq. 13 nott. et LXII. p. 46. Adde Hoelty: Dsjemschid, Feridun etc. p. 53 seqq. 60 seqq.). De quo equidem nihil decernam. Caeterum quae de Deioce regnique Medici initiis hic traduntur, ea Graecum potius quam orientalem colorem prae se ferre iudicat Grote history of Greece III. p. 305 seq., adeo ut Herodotum Graeca quaedam ad Medorum res exornandas assumsisse statuamus. Ulterius adeo progreditur Mure l. l. IV. p. 339, qui omnem hanc Herodoti narrationem plane commenticiam habet („a pure political romance"), compositam ad illustranda ea, quae illa aetate ferebantur de rerum publicarum originibus. A qua sententia equidem ita absum, ut virum doctum in literarum Graecarum historia, quam conscripsit, plura quae ad fabulas, quam ad historiam referenda sunt, conscripsisse putem. Multo sanius

Digitized by Google

τυραννίδος, ἐποίεε τοιάδε. Κατοικημένων τῶν Μήδων κατὰ κώμας, ἐν τῇ ἑωυτοῦ ἐὼν καὶ πρότερον δόκιμος, καὶ μᾶλλόν τι καὶ προθυμότερον δικαιοσύνην ἐπιθέμενος ἤσκεε· καὶ ταῦτα μέντοι, ἐούσης ἀνομίης πολλῆς ἀνὰ πᾶσαν τὴν Μηδικὴν, ἐποίεε ἐπιστάμενος, ὅτι τῷ δικαίῳ τὸ ἄδικον πολέμιόν ἐστι. οἱ δ' ἐκ τῆς αὐτῆς κώμης Μῆδοι, ὁρῶντες αὐτοῦ τοὺς τρόπους, δικαστήν μιν ἑωυτῶν αἱρέοντο. ὁ δὲ δὴ, οἷα μνεώμενος ἀρχὴν, ἰθύς τε καὶ δίκαιος ἦν. ποιέων τε ταῦτα ἔπαινον εἶχε οὐκ ὀλίγον πρὸς τῶν πολιτέων, οὕτω ὥστε πυνθανόμενοι οἱ ἐν τῇσι ἄλλῃσι κώμῃσι, ὡς Δηϊόκης εἴη ἀνὴρ μοῦνος κατὰ τὸ ὀρθὸν δικάζων, πρότερον περιπίπτοντες ἀδίκοισι γνώμῃσι, τότε ἐπεί τε ἤκουσαν, ἄσμενοι ἐφοίτεον παρὰ τὸν Δηϊόκεα καὶ αὐτοὶ δικασόμενοι· τέλος δὲ οὐδενὶ ἄλλῳ ἐπετράποντο. Πλεῦνος δὲ αἰεὶ γινομένου τοῦ ἐπιφοιτέοντος, οἷα 97

atque rectius iudicavit Hupfeldus l. l. p. 4.: Herodotum de Medis et certa tradidisse, si pauca excipias, et quae ad cognoscendas eorum res longe plurimum faciant.

δικαιοσύνην ἐπιθέμενος ἤσκεε] Ad *ἐπιθέμενος* mente supplendum *δικαιοσύνῃ*, cum, quod adest *δικαιοσύνην*, ad *ἤσκεε* pertineat. Est enim *ἐπιτίθεσθαί τινι operam dare alicui, aggredi aliquid*, ubi accusativum vel reflexivi pronominis vel nominis *νοῦς* vel alius cuiuslibet nominis cogitando addere possis. Sic, ut alia taceam, supra I, 1. III, 76. Hinc accuratius vertenti erit: „*iustitiam, cui valde operam dedit, exercebat.*"

ἐπιστάμενος ὅτι τῷ δικαίῳ τὸ ἄδικον πολέμιόν ἐστι] Sententiam trivialem ac nimis vulgarem habent. Inde Fonteinius, probante Larchero, legi vult *ὅτι τῇ ἀδικίῃ τὸ ἀδικεόμενον πολέμιόν ἐστι*, simili laudata Euripidis sententia in Phoeniss. 541. Nec vero libri suffragantur, nec ipsa ratio suadet, ut ea mutemus, quae quin minus bene de Deiocis consilio dici queant, nullam iustam equidem perspicio causam. Nec longius disputem, utrum Herodotus, quae Fonteinii est sententia, reapse in mente habuerit Solonis illud *τὸ Ἴσον πόλεμον οὐ ποιεῖ* apud Plut. Vit. Sol. 14. pag. 85 D. Aliter Herodoti locum, quem corruptum habet, tentat Negris sic scribi posse ratus: *ὅτι τοῦ δικαίου τὸ ἄδικον πολὺ μεῖόν ἐστι* vel: *ὅτι τὸ δίκαιον τοῦ ἀδίκου πολλῷ ἄμεινόν ἐστι.* — In seqq. *μνεώμενος* (a *μνᾶσθαι*) eodem modo effictum, quo *χρεώμενος*, alia huius generis, quae omnia, si Bredovium p. 387 sequimur, vel invitis libris corrigenda sunt; quare Dietsch scripsit *μνεόμενος* et mox quoque *πολιητέων* (pro *πολιτέων*), iubente eodem Bredovio p. 34 atque Dindorfio Praefat. p. XLII. Libri scripti in vulgata acquiescunt, nisi quod duo libri *μνώμενος* praebent. Leguntur, quae proxime antecedunt, ap. Plutarch. de nobil. T. IV. p. 190 Analectt. Wolf.

καὶ αὐτοὶ δικασόμενοι] Vix necesse erit monere de diversa significatione verbi activi *δικάζειν* (*ius dicere, iudicem agere*) et medii *δικάζεσθαι*, quod *eius est, qui facit sibi ius dici, qui iuri dicundo se praebet*, s. *iudicio cum aliquo disceptat.* Conf., si tanti est, Kuesterum de verbb. medd. sect. II. §. 7. p. m. 122.

Cap. XCVII.

Πλεῦνος δὲ αἰεὶ — τοῦ ἐπιφοι-

Digitized by Google

πυνθανομένων τὰς δίκας ἀποβαίνειν κατὰ τὸ ἐὸν, γνοὺς ὁ Δηϊόκης ἐς ἑωυτὸν πᾶν ἀνακείμενον, οὔτε κατίζειν ἔτι ἤθελε, ἔνθα περ πρότερον προκατίζων ἐδίκαζε, οὔτ' ἔφη δικᾶν ἔτι. οὐ γάρ οἱ λυσιτελέειν, τῶν ἑωυτοῦ ἐξημεληκότα, τοῖσι πέλας δι' ἡμέρης δικάζειν. ἐούσης ὦν ἁρπαγῆς καὶ ἀνομίης ἔτι πολλῷ μᾶλλον ἀνὰ τὰς κώμας ἢ πρότερον ἦν, συνελέχθησαν οἱ Μῆδοι ἐς τὠυτὸ, καὶ ἐδίδοσαν σφίσι λόγον, λέγοντες περὶ τῶν κατηκόντων. ὡς δ' ἐγὼ δοκέω, μάλιστα ἔλεγον οἱ τοῦ Δηϊόκεω φίλοι· Οὐ γὰρ δὴ, τρόπῳ τῷ παρεόντι χρεώμενοι, δυνατοί εἰμεν οἰκέειν τὴν χώρην· φέρε στήσωμεν ἡμέων αὐτῶν βασιλέα· καὶ οὕτω ἥ τε χώρη εὐνομήσεται, καὶ αὐτοὶ πρὸς ἔργα τρεψόμεθα, οὐδὲ ὑπ' ἀνομίης ἀνάστατοι ἐσόμεθα.

τέοντος] i. e. *cum numerus eorum, qui accederent, semper cresceret.* Participiorum et adiectivorum usum in neutro singularis pro plurali, ubi totum quiddam indicatur, ex hoc loco multisque aliis commonstrat Matth. §. 445, 5. p. 832. Inde ipsum singularem mox excipit pluralis numerus πυνθανομένων.

ἔνθα περ πρότερον προκατίζων ἐδίκαζε] Admonet Wesselingius verbi προκατίζων, quippe de iudicibus, sive illi reges sive privati fuerint, hoc solemne. Sic I, 14. V, 26. — In seqq. δικᾶν est futuri infinitivus (pro δικάσειν), forma utique rariori in verbis, quae desinunt in άζω. Vid. Bekkeri Anecdd. Gr. I. pag. 90, 15 et conf. Bredov. p. 390 seq., qui apte laudat Matth. Gr. Gr. I. p. 404 et Buttmann. Gr. Gr. I. p. 391 seq. δι' ἡμέρης est: *per totum diem.* Conf. II, 174 ibiq. Wesseling., qui h. l. interpretatur: „*totum diem dirimendis litibus impendere.*"

καὶ ἐδίδοσαν σφίσι λόγον] i. e. *deliberarunt inter se verba facientes de praesenti rerum statu* s. *de iis, quae ipsis nunc faciunda essent.* Formulam διδόναι λόγον ἑαυτῷ (*rationem sibi reddere, secum reputare, deliberare*) maxime frequentem Nostro esse monstrant exempla a Schweigh. collecta in Lexic. Herodot. II. p. 77. Confer. potissimum I, 25. 209. III, 45. 68. 76. 138. — Verba περὶ τῶν κατηκόντων Negris explicat περὶ τῆς παρούσης καταστάσεως τῶν πραγμάτων, affertque Herodot. IV, 136. V, 49. VII, 104. VIII, 19. 40. 102.

οὐ γὰρ δὴ, τρόπῳ τῷ παρεόντι κ. τ. λ.] Pertinet h. l. ad eos, ubi sententia causalis, quae postponi debebat, sententiae primariae (φέρε στήσωμεν κ. τ. λ.) praeponitur. Conf. supra ad I, 24. Quod monendum videbatur, ne quis offenderet in particula γὰρ initio huius sententiae posita.

φέρε στήσωμεν ἡμέων αὐτῶν βασιλέα] Valckenariana emendatione: στήσωμεν ἕνα ἡμέων αὐτῶν βασιλέα (ut III, 25. 80. 85.) minime opus. Nec libri iuvant. Ad εὐνομήσεται (i. e. *bonis legibus* utetur s. *administrabitur terra*) cf. supra I, 66, et de futuro medii, quod passivam notionem assumsit, Kuehner Gr. Gr. §. 399, 3, a.

καὶ αὐτοὶ πρὸς ἔργα τρεψόμεθα] Vulgo ἔργα ad *quaevis Medorum negotia et opera* s. *occupationes solitas* referunt. Nam πρὸς s. ἐπὶ τὰ ἔργα τρέπεσθαι frequenter occurrit, ubi est: *ad negotia* reverti. Vid. Wyttenbach. Epist. critic. pag. 12, ubi nostri loci non oblitus fuit. Add. Beck. ad Aristoph. Avv. 1450, ne plura. Larcherus vero strictiori sensu ἔργα de *opere rustico* intelligi vult („*ut quiete nobis liceat agros colere*"), ut supra I, 36. Sed ab hoc loco alienum putamus, cum in

Digitized by Google

Ταῦτά κῃ λέγοντες πείθουσι ἑωυτοὺς βασιλεύεσθαι. Αὐ- 98 τίκα δὲ προβαλλομένων, ὅντινα στήσονται βασιλέα, ὁ Δηΐόκης ἦν πολλὸς ὑπὸ παντὸς ἀνδρὸς καὶ προβαλλόμενος καὶ αἰνεόμενος, ἐς ὃ τοῦτον καταινέουσι βασιλέα σφίσι εἶναι. Ὁ δ' ἐκέλευε αὐτοὺς οἰκία τε ἑωυτῷ ἄξια τῆς βασιληΐης οἰκοδομῆσαι, καὶ κρατῦναι αὐτὸν δορυφόροισι. ποιεῦσι δὴ ταῦτα οἱ Μῆδοι. οἰκοδομέουσί τε γὰρ αὐτῷ οἰκία μεγάλα τε καὶ ἰσχυρὰ, ἵνα αὐτὸς ἔφρασε τῆς χώρης, καὶ δορυφόρους αὐτῷ ἐπιτρέπουσι ἐκ πάντων Μήδων καταλέξασθαι. Ὁ δὲ, ὡς ἔσχε τὴν ἀρχὴν, τοὺς Μήδους ἠνάγκασε ἓν πόλισμα ποιήσασθαι, καὶ τοῦτο περιστέλλοντας, τῶν ἄλλων ἕσσον ἐπιμέλεσθαι. πειθομένων δὲ καὶ ταῦτα τῶν Μήδων, οἰκοδομέει τείχεα μεγάλα τε καὶ καρτερὰ, ταῦτα τὰ νῦν Ἀγβάτανα κέκληται, ἕτερον

solis agris colendis Medos occupatos fuisse minime sit probabile.

Cap. XCVIII.

Αὐτίκα δὲ προβαλλομένων, ὅν-τινα στήσονται βασιλέα] Nimium hic Schellershemiano libro indulsisse videntur Schweigh. et Gaisf. scribentes *τόν τινα* pro *ὅν τινα*, quod in reliquis libris manu scriptis et editis vulgo comparet. Retinuit quoque Matth., probante Struve, quem vide laudatum ad I, 90. *στήσονται* futurum eo sensu, de quo supra dictum ad I, 65. 11. Tu verte: *quemnam* regem — *sibi creaturi sint.*

ἦν πολλὸς — προβαλλόμενος καὶ αἰνεόμενος] Participii usum in his dictionibus aliquot exemplis docuit Matth. §. 554, h. p. 1087, ubi itidem post *πολὺς εἶναι* participium invenimus, quo ipso sententia primaria accuratius definiatur et in singulis explicetur. Add. Kuehner. Gr. Gr. §. 661, VIII. Latini: *frequens ab unoquoque viro proponebatur et laudabatur Deioces.* Tu conf. VII, 158. IX, 91. Quod sequitur *ἐς ὃ*, nil nisi *donec*, *bis dass* significare docuit Struve Quaest. de dialect. Herod. Spec. I. p. 41 seqq. omnibus Herodoti locis allatis. — In seqq. *ἐπιτρέπουσι* omnes retinent libri scripti, quibus invitis Bredov. p. 145 reponi vult *ἐπιτράπουσι*, quod dedit Dietsch. Idem obtinere video II, 120 aliisque locis haud paucis, quos omnes corrigere temerarium utique videtur, cum Herodotus utraque forma uti potuerit.

καὶ τοῦτο περιστέλλοντας] i. e. *hoc praecipue curantes ac tuentes*, in una urbe condenda praecipuam suam curam ponentes. Conf. II, 147. III, 31. Mox omnes libri *ἥσσον*, cuius loco *ἕσσον* reposuerunt recentt. edd. cum Bredov. p. 144, quem ego quoque secutus sum et h. l. et II, 6, ubi vid.

ταῦτα τὰ νῦν Ἀγβάτανα κέκληται, ἕτερον ἑτέρῳ κύκλῳ ἐνεστεῶτα] Ἀγβάτανα e binis libris, Mediceo alioque restitutum, ut I, 110. 153. III, 62. 64. 92. Reliqui Ἐκβάτανα, quod recte opinor reiecit Wesselingius, auctoritate confisus Stephani Byzantini p. 12, qui alteram scripturam probat. Vid. not. nostram ad Ctesiae Excerptt. Perss. §. 2. pag. 88. Add. Passov. Melett. criticc. in Aeschyli Pers. p. 48. Bredov. p. 100, qui hanc formam (per Ἀγ.) apud Herodotum unice ferendam esse recte statuit; atque facit huc idem nomen, quale in Esrae libro VI, 2. scriptum exstat אַחְמְתָא coll. libri Iudith. initio, ubi Medorum rex Arphaxada Ecba-

Digitized by Google

ἑτέρῳ κύκλῳ ἐνεστεῶτα. μεμηχάνηται δὲ οὕτω τοῦτο τὸ τεῖ- 51
χος, ὥστε ὁ ἕτερος τοῦ ἑτέρου κύκλος τοῖσι προμαχεῶσι μού-
νοισι ἐστὶ ὑψηλότερος. τὸ μέν κου τι καὶ τὸ χωρίον συμμα-

tana condidisse fertur. Tu cf. de ipso nomine Bohlen De origin. ling. Zend. pag. 29 et Rawlinson loco mox laudando p. 134. Alia olim de urbis nomine coniectaverat Ios. Scaliger Animadverss. ad Euseb. Chr. p. 78. In Bisutuna inscriptione legitur nomen *Haymatâna*, quod cum Ἀγβάτανα magis convenire monet Oppert Journal Asiatique XVII. p. 561. — In verbis seqq. ἕτερον ἑτέρῳ κύκλῳ ἐνεστεῶτα noli haerere: pertinent enim ad τείχεα, per appositionem adiecta.

De ipsa urbe ut paucis dicamus, videntur *Ecbatana* arcis munitae potius quam urbis speciem initio praebuisse. Quae ubi ex Deioce Medorum regum sedes fuit, Persis quoque, qui in eorum locum successerunt, remansit regia sedes per menses aestivos nec minus crevit divitiis atque opulentia, quam Susa ac Babylon. Testis est locupletissimus Polybius X, 27, mira enarrans de auri argentique copia in aedibus huius urbis conspicua et de omnis generis opulentia, qua illa fuit referta. Alexandri autem aetate eversa esse dicitur. Locus, ubi exstructa erat, nunc satis cognitus; quippe perquam vicina nunc *Hamadan* urbs, et Orontes mons nunc Alwend appellatus. Quin regiae illius sedis s. arcis, quam hoc loco a Deioce exstructam describit Herodotus, rudera adhuc pauca quaedam exstant, accuratius perquisita ab Anglis hominibus, Moriero ac potissimum Portero, postea a viro docto Gallo Flandin, Voyage en Perse I. pag. 386 seqq. Qui locum altiorem, ubi arx regia educta erat, sibi invenisse videntur simulque alia quaedam vestigia aedium, quae nunc prorsus dirutae sunt. Quae cum persimilia iis videantur, quae in monumentis Persepolitanis sunt conspicua, ipsos Persas a Medis aedium exstruendarum artem s. architecturam accepisse consentaneum sit. Inde a colle isto, cui superstructa erat arx regia, urbs extendebatur in campos, quos bene irrigatos, fertilissimos omnibusque rebus abundantes coeloque ipso saluberrimos esse ferunt, ut bene Deioces hunc locum sedi regiae condendae elegisse videatur. Plura de his qui cupiant, adeant itineraria doctorum Anglorum, indeque enotata ab Heerenio in Ideen etc. I. pag. 289 seqq. 307 seqq. Alia ipsi excitavimus ad Ctesiae locum laudatum, quibus nunc addo Van der Chys ad Arriani Exp. Alexandr. (III, 19) Commentar. geograph. pag. 73. Praecipue consulendus erit Ritterus in libro: Erdkunde (VI, 2) Vol. IX. p. 98 seqq. et qui postea accurate et copiose de Ecbatanis egit Quatremère (Mém. de l'Acad. des Inscriptt. T. XIX, 1. pag. 419 seqq.). Hic enim vir doctus edocuit, urbis nomen verum fuisse *Ahmetha*, quod in sacra scriptura legitur idque ipsum convenire quodammodo cum nomine eius urbis, quae recentiore aetate in hac fere regione invenitur, *Hamadan*, adeo ut haec ipsa in veteris urbis locum cessisse videatur; idemque etiam refutavit, quae Rawlinson in commentatione de situ veteris urbis („Memoir on the site of the Atropatenian Ecbatana" in „The Journal of the royal geographical society etc." X. p. 65 —158: unde quae Vaux in libro: Nineveh and Persepolis pag. 414 seqq. affert, descripta fere sunt) probare conatus erat, duas olim exstitisse urbes, Ecbatanorum nomine insignitas, alteram prisco admodum aevo a Semiramide exstructam eo fere loco, quo postea inveniatur Hamadan, alteram a Deioce exstructam, cuius ruinae adhuc cernantur eo loco, cui nunc nomen *Takhti Suleiman*, i. e. solium Salomonis. Vide potissimum p. 127

Digitized by Google

χέει, κολωνὸς ἐὸν, ὥστε τοιοῦτο εἶναι· τὸ δὲ καὶ μᾶλλόν τι ἐπετηδεύθη, κύκλων ἐόντων τῶν συναπάντων ἑπτά· ἐν δὲ τῷ τελευταίῳ τὰ βασιλήϊα ἔνεστι καὶ οἱ θησαυροί. τὸ δὲ αὐτῶν μέγιστόν ἐστι τεῖχος κατὰ τὸν Ἀθηνέων κύκλον μάλιστά

seqq. 146 seqq. coll. p. 47 seqq., eodemque etiam refert urbem *Haran* s. *Charran* in libro Tobiae XI, 1. (vid. p. 136 seqq. 157.). Sed falso ita statui satis mihi probasse videtur Quatremère l. l. p. 434 seqq. 455., qui aeque bene etiam p. 424 seqq. alius viri docti errores refutavit statuentis, vetera Ecbatana ibi sita fuisse, ubi nunc exstat Ispahan (Williams: two essays on the geography of ancient Asia Lond. 1829). Imaginem urbis Hamadan exhibet Chesney: Expedition for the survey etc. I. pag. 212. et Flandin in opere splendidissimo: Voyage en Perse (Perse ancienne) Pl. 24—26 bis et 68—70, bene monens p. 15 seqq., hodie quidem pauca superesse rudera veteris urbis, sed ipsum situm, qualem Herodotus significavit, bene adhuc cognosci posse.

ἐν δὲ τῷ τελευταίῳ τὰ βασιλήϊα ἔνεστι] Schweighaeuserus requirebat δὴ pro δὲ, nihil tamen mutans, cum libri vulgatam teneant. Nos ne requirimus quidem particulam δὴ, sed valde retinendum dicimus δὲ, vel si libri aliud quid offerrent. — In septem istis orbibus vario colore distinctis, quos ex ipso Herodoto attigit Theo Progymnasmm. II, 10. p. 21 seq. ed. Finckh, recondita quaedam ratio latere videtur, quae ab orientalium indole cogitandique ratione haud abhorret. Namque poterunt referri septem orbes ad septem coeli sphaeras, quibus solis arx quasi inclusa tenetur. Conf. Creuzer. Symbol. II. p. 191 ed. tert., ubi similia quaedam apud alios populos afferuntur. De numero septenario, qui per orientem quoque valde consecratus vario inde modo adhibitus est, monere vix opus post ea, quae disseruit v. Hammer in Annall. Vienn. CXXII. p. 185 seqq. (ubi potissimum cf. p. 221.) CXXIII et CXXIV init. Accedit colorum, quibus singuli circuli distincti sunt, diversitas, qua ipsa altius quid indicari nemo dubitaverit, qui colorum in huiusmodi rebus vim et significationem perceptam habet. Ipsum vero opus, quod h. l. describitur, ita elaboratum animo informemus, ut propugnacula (οἱ προμαχεῶνες) circulorum constiterint laterculis coctis crustaque vitrea diversi coloris obtectis: quales laterculos hodieque e ruinis Babylonis protractos esse constat. Monuit Ritter l. l. pag. 101. Quare non erat, quod Rawlinson l. l. p. 127 seq. dubitaret de moenibus revera hac colorum diversitate distinctis totamque hanc narrationem ad fabulas originis Sabaeae relegaret.

μέγ. ἐστι τεῖχος κατὰ τὸν Ἀθηνέων κύκλον μάλιστά κη τὸ μέγαθος] i. e. *murus eorum, qui maximus est* (s. maximum orbem conficit), *aequat fere ambitum moenium Athenarum* (longitudine). Ubi κατὰ similitudinis notionem adsciscit, de qua infra ad I, 121. Caeterum in declarando urbis Athenarum ambitu non prorsus consentiunt veteres scriptores, quorum locos dudum collegit Meursius Lectt. Att. I, 1 coll. III, 4. Accuratiora nunc edocuit Kruse (Hellas II, 2. pag. 158.), Thucydidis praecipue insistens testimonio II, 13 atque Dionysii Halicarnass. (Antiqq. Romm. IV, 13. IX, 68.), quo verum ambitum fuisse *centum sexaginta* stadiorum evinceret. Nam ex Thucydide *centum quadraginta octo* fuisse colligitur, ex Dionysio *centum sexaginta octo*, a quibus numeris reliqui magis minusve recedunt. Leake (Topographie Athens, übers. v. Baiter u. Sauppe, p. 313) ambitum *centum quadraginta octo* stadiorum sive septendecim mill. Anglicc. esse statuit; quo quidem ambitu ipsa urbs (τὸ ἄστυ), longa moenia et portus includuntur. Utut est, confirmat Herodoti testimo-

Digitized by Google

κη τὸ μέγαθος. τοῦ μὲν δὴ πρώτου κύκλου οἱ προμαχεῶνές εἰσι λευκοὶ, τοῦ δὲ δευτέρου μέλανες, τρίτου δὲ κύκλου φοινίκεοι, τετάρτου δὲ κυάνεοι, πέμπτου δὲ σανδαράκινοι. οὕτω πάντων τῶν κύκλων οἱ προμαχεῶνες ἠνθισμένοι εἰσὶ φαρμάκοισι. δύο δὲ οἱ τελευταῖοί εἰσι ὁ μὲν καταργυρωμένους, ὁ δὲ κατακεχρυσωμένους ἔχων τοὺς προμαχεῶνας.

99 Ταῦτα μὲν δὴ ὁ Δηϊόκης ἑωυτῷ τε ἐτείχεε καὶ περὶ τὰ ἑωυτοῦ οἰκία, τὸν δὲ ἄλλον δῆμον πέριξ ἐκέλευε τὸ τεῖχος οἰκέειν. οἰκοδομηθέντων δὲ πάντων, κόσμον τόνδε Δηϊόκης πρῶτός ἐστι ὁ καταστησάμενος· μήτε ἐσιέναι παρὰ βασιλέα

nium Diodorus Siculus XVII, 110, qui ambitum Ecbatanorum stadiis *centum quinquaginta* absolvit.

τρίτου δὲ κύκλου] In his et seqq. omissum vides articulum, quem in antecedentibus (τοῦ — πρώτου, τοῦ — δευτέρου) additum invenimus, in quo nemo certe haerebit. — In seqq. scripsimus cum recentt. σανδαράκινοι, accentu retracto, quem in extrema syllaba editores priores inde ab H. Stephano posuerant. Intelligitur autem subrufus ille color, qualis est sandaracae, *sandarachroth*. Nam sandaraca idem est, quod vulgo appellant: *rother Schwefel-Arsenik* s. *Arsenikrubin*, et quae alia exstant cognomina, de quibus vid. Leonhard. in Oryctognosiae compendio Sect. 15. s. v. Realgar pag. 166 seq. Contra φοινίκεος (qua voce Noster usus quoque est II, 132. VII, 76. IX, 22) declarat colorem puniceum s. *purpureum* a colore subrufo (hellroth) bene distinguendum; κυάνεος est *caeruleus*, vox ex Homero, Pindaro, aliis cognita; cf. Blomfield. Glossar. in Aeschyl. Pers. 83.

ἠνθισμένοι εἰσὶ φαρμάκοισι] φάρμακα de *coloribus* dici, ex hoc ipso loco admonet Thomas Magist. s. v. pag. 885. „Add. Suidam s. v. Philemon. Grammat. pag. 180.“ *Cr.* Attulit quoque Graevius ad Lucian. T. IV. p. 488 ed. Bip. hunc locum, quem ita reddit: *propugnacula picta variis coloribus*, quum ἀνθίζειν s. ἐπανθίζειν sit *pingere, floridis coloribus inficere*. Ad perfecti formam ἠνθισμένοι retento augmento cf. Bredov. p. 297, qui idem conferendus p. 317 ob augmentum in verbo καταργυρωμένους neglectum, in verbo κατακεχρυσωμένους observatum. Lateres auro et argento extrinsecus obductos in Assyriorum palatiis commemorat inventos Layard Nineveh and its Rem. II. p. 417 coll. 268.

δύο δὲ οἱ τελευταῖοί εἰσι ὁ μὲν κ. τ. λ.] Ita scripsimus, reiecta prorsus distinctione, quam alii post εἰσὶ, alii ante εἰσὶ ponebant, accentu addito huic verbo. — Ad argumentum verbb. ὁ μὲν καταργυρωμένους, ὁ δὲ κατακεχρυσωμένους. ἔχων τοὺς προμαχεῶνας conf. Polybii locum supra laudatum. „Ac splendorem opulentiamque huius sedis regiae collaudat quoque Auctor libri de mundo cap. 6. p. 216 ed. Kapp.; simile vero structurae genus hodieque in multis apud Sinenses et Indos oppidis reperiri monet Caylus in Hist. de l'Acad. des Inscriptt. XXXI. p. 42.“ *Cr.*

Cap. XCIX.

πρῶτός ἐστι ὁ καταστησάμενος· μήτε ἐσιέναι κ. τ. λ.] Quod dixit κόσμον, i. e. rationem atque ordinem imperii administrandi regemque adeundi, id seq. cap. dixit διακοσμεῖν, quod ipsum inde vel a philosophis adhibitum in totius naturae rebus ordinandis et administrandis monstrant, quae Ideler attulit ad Aristotel. Meteorol. Vol. I. p. 646. Ad argumentum ipsum

Digitized by Google

μηδένα, δι' ἀγγέλων δὲ πάντα χρέεσθαι, ὁρᾶσθαί τε βασιλέα ὑπὸ μηδενός· πρός τε τούτοισι ἔτι γελᾶν τε καὶ πτύειν ἀντίον καὶ ἅπασι εἶναι τοῦτό γε αἰσχρόν. Ταῦτα δὲ περὶ ἑωυτὸν ἐσέμνυνε τῶνδε εἵνεκεν, ὅκως ἂν μὴ ὁρέοντες οἱ ὁμήλικες, ἐόντες σύντροφοί τε ἐκείνῳ, καὶ οἰκίης οὐ φλαυροτέρης, οὐδὲ ἐς ἀνδραγαθίην λειπόμενοι, λυπεοίατο καὶ ἐπιβουλεύοιεν, ἀλλ' ἑτεροῖός σφι δοκέοι εἶναι μὴ ὁρέουσι. 'Επεί τε 100
δὲ ταῦτα διεκόσμησε, καὶ ἐκράτυνε ἑωυτὸν τῇ τυραννίδι, ἦν

quod attinet, idem illud Deiocis institutum, quo reges nemini se ipsos adeundi facultatem permittant, sed per internuncios omnia transigant, quin adeo populis rarissime sui ipsius adspectum praebeant, non solum ad Persas transiisse stricteque observatum esse multis e testimoniis, quae Brissonii collegit industria (de reg. Perss. princip. I, 27 seq. p. 34 seqq. coll. I, 292. pag. 287.), compertum habemus, verum etiam ceteris orientalibus principibus commune fere fuisse indicant ea, quae similia de Assyriorum regibus accepimus, uti monui ad Ctesiae fragmm. pag. 126 seq.

μήτε ἐσιέναι παρὰ βασιλέα κ. τ. λ.] Eodem modo hoc sibi opponuntur μήτε et δὲ, quo infra I, 108. οὔτε — δὲ, ubi vid. Etenim sensus est: *ut nemo quisquam ad regem accederet, sed per nuncios quisque omnia transigeret cum rege, isque ipse a nemine conspiceretur*. In quibus verba δι' ἀγγέλων πάντα χρέεσθαι, quae vulgo sic vertunt: *ut per internuncios omnia transigerentur*, ita explicanda erunt, ut ad χρέεσθαι mente addas dativum βασιλέϊ atque ex antecedente μηδένα subiecti accusativum τινὰ repetas, nisi malis accusativum πάντα, quem vulgo pro rei accusativo neutrius generis accipiunt (*ad omnes res* s. *in omnibus rebus*) masculino genere positum habere eo sensu, quo Noster πᾶς τις dixit supra I, 50. III, 79. VI, 122., ita ut opponatur antecedenti μηδένα: *sed ut unusquisque per nuncios uteretur rege* s. *cum rege ageret*. Atque haec ratio mihi propter articulum neglectum, qui neutro pluralis addi debebat, praestare videtur. — De locutione δι' ἀγγέλων cf. I, 69.

ἔτι γελᾶν τε καὶ πτύειν ἀντίον, καὶ ἅπασι εἶναι τοῦτό γε αἰσχρόν] καὶ ἅπασι recte explicuit Schwgh.: *etiam* (*vel*) *omnibus*, *prorsus omnibus*. Mox verborum ordinem cum recentt. mutavimus. Vulgo: τοῦτό γε εἶναι. Cur vero haec verba ad solos nuncios, qui hac lege teneantur, pertinere velit Layard: Nineve and its remains. II. p. 335, equidem non intelligo, cum haec lex ad omnes Medos aperte spectet. De ipso argumento consulatur Brissonius de reg. Pers. princ. II, 121 coll. II, 89, qui de hac veterum Medorum ac Persarum disciplina scriptorum locos collegit. Potiores loci sunt ipsius Herodoti I, 133 et Xenophontis in Cyri institut. I, 2, 16 coll. Suid. s. v. Κάρδαμα. Addit *Cr.* quod de Arabibus scribit Niebuhrius in itinerar. I. pag. 57, et quae alia his addit Gesenius in Commentar. ad Iesaiam cap. L, 6. p. 143, monens quoque de libris sacris, e quibus et ipsis turpe indignumque haberi intelligimus, et adspuere aliquem et alio praesente spuere. Quam in rem praecipue conf. Iob. XXX, 10.

ὅκως ἂν μὴ ὁρῶντες οἱ ὁμήλικες κ. τ. λ.] ὁρέοντες scripsi cum recentt. iubente Bredov. p. 384 pro ὁρέωντες s. ὁρῶντες, itemque mox (vid. pag. 385) ὁρέουσι pro vulg. ὁρῶσι ita reddendum: *si eum non conspicerent, si in eorum conspectum non veniret*. — De ὅκως ἂν cum optativo monuimus ad I, 75.

Digitized by Google

τὸ δίκαιον φυλάσσων χαλεπός. καὶ τάς τε δίκας γράφοντες εἴσω παρ' ἐκεῖνον ἐσπέμπεσκον· καὶ ἐκεῖνος διακρίνων τὰς ἐσφερομένας, ἐκπέμπεσκε. ταῦτα μὲν κατὰ τὰς δίκας ἐποίεε, τάδε δὲ ἄλλα ἐκεκοσμέατό οἱ. εἴ τινα πυνθάνοιτο ὑβρίζοντα, τοῦτον ὅκως μεταπέμψαιτο, κατ' ἀξίην ἑκάστου ἀδικήματος ἐδικαίευ· καί οἱ κατάσκοποί τε καὶ κατήκοοι ἦσαν ἀνὰ πᾶσαν τὴν χώρην, τῆς ἦρχε.

101 Δηϊόκης μέν νυν τὸ Μηδικὸν ἔθνος συνέστρεψε μοῦνον, καὶ τούτου ἦρξε. ἔστι δὲ Μήδων τοσάδε γένεα, Βουσαί, Πα- 52

Cap. C.

καὶ τάς τε δίκας γράφοντες — ἐσπέμπεσκον] Vulgo sic reddunt: *litigantes causas suas scripto consignatas ad eum per internuncios intro mittebant.* Ad sensum omnino recte; ad verbum accuratius sic vertas: *causas qui scripto consignabant, ad eum* (per internuncios, δι' ἀγγέλων, cap. 99.) *intro mittere solebant isque diiudicans allatas remittebat.* In quibus ne miremur literarum usum tam prisco aevo ad causas scripto consignandas adhibitum (cf. Clinton Fast. Hellenn. I. p. 368): Herodotus indicaturus Medos litigantes non coram rege ipso causas suas egisse, sed causas ad regem per internuncios delatas esse disceptandas, Graecorum adeoque Atticorum more loquitur iisque utitur verbis, quae Athenis hac in re erant usitata (δίκας γράφειν). Cum recentt. edd. dedi ἐσπέμπεσκον pro ἐσεπέμπεσκον, cum in talibus Noster augmentum negligat: vid. Dindorf. Praef. p. XXIV et Bredov. p. 285. In proxime seqq. Eltzium (Quaest. Herodd. p. 9 et Jahrbb. f. Philol. u. Paedag. Suppl. IX. p. 115) secuti pro τὰ δὲ δὴ ἄλλα scripsimus τάδε δὲ ἄλλα, ut Herodotus aliis quoque locis est locutus (II, 168. VI, 53.), idque etiam probavit Bredov. p. 334, ubi ἐκεκόσμητό οἱ scribi iubet pro ἐκεκοσμέατο οἱ, in quo libri scripti consentiunt.

εἴ τινα πυνθάνοιτο ὑβρίζοντα κ. τ. λ.] εἰ, *quoties;* inde optativum habet adiectum, conf. II, 179. Nec alio modo explicarim *ὅκως — μεταπέμψαιτο*, de quo structurae genere conf. I, 11 ibique nott.

καί οἱ κατάσκοποί τε καὶ κατήκοοι ἦσαν ἀνὰ πᾶσαν τὴν χώρην] Laudatur Dio Cassius XLII, 17. p. 315, qui Herodotum imitando expressit. Indicantur autem ministri regii, qui alias dicuntur ὀφθαλμοὶ (*oculi*) et ὠτακουσταὶ (*aures*), per quos omnia, quae ubivis gererentur, rex accepit. De quibus plurima Brissonius de reg. Perss. princ. I, 190. pag. 264 seq. Alia infra dabimus ad I, 114.

Cap. CI.

τὸ Μηδικὸν ἔθνος συνέστρεψε μοῦνον, καὶ τούτου ἦρξε] συνέστρεψε, cuius loco unus liber συνεστρέψατο, male antea redditum: *subegit*, nunc rectius, monente Valckenario: „*in unam gentem contraxit* Medos eique imperavit.“ Nec vero opus, ut cum eodem Valckenario mutemus ipsum textum, refingentes: — συνέστρεψε, μοῦνον δὲ τούτου ἦρξε. Nam manet in vulgata scriptura idem sensus. Spectant vero huc ea, quae in antecedentibus enarrantur de Medis per vicos sparsis multaque iniustitia laborantibus, coactis dein a Deioce, ut unam conderent urbem, aliis rebus atque occupationibus posthabitis.

ἔστι δὲ Μήδων τοσάδε γένεα] γένεα Persarum occurrunt infra I, 125, ubi *gentem* pro *tribu* poni monet Niebuhrius a *Cr.* allatus, in Hist. Roman. I. pag. 308. Ac primi

Digitized by Google

ρηταχηνοὶ, Στρούχατες, Ἀριζαντοὶ, Βούδιοι, Μάγοι. γένεα μὲν δὴ Μήδων ἐστὶ τοσάδε. Δηϊόκεω δὲ παῖς γίνεται Φρα- 102
όρτης, ὃς, τελευτήσαντος Δηϊόκεω, βασιλεύσαντος τρία καὶ

nominantur e Medis iam in unum populum contractis *Busae*, quos eosdem appellat ex hoc loco Herodoteo Stephanus Byzantinus, quosque Caspici maris oras meridionales versus in Media habitasse vult Larcherus. *Paraetaceni* habitabant in regionibus, quae ab ipsa Perside septentrionem versus tendunt, montibusque illis, qui Mediam et Cassaeam a Perside seiungunt ipsumque terrae huius (*Παραιταχηνὴ*) nomen nil aliud nisi terram montanam (Bergland) significare ex Zendica lingua nunc declarant. Vid. Strab. XVI. p. 1079 C. et Arrian. Exped. Alex. III, 19. §. 2. Heeren. Ideen I, 1. pag. 303. Eosdem atque Paricanios existimat Rennel. Geogr. Her. p. 501. Hodiernum regionis nomen dicitur esse *Bouroudjerd*, ut ex Hammero laudat Van der Chys ad Arrian. l. l. p. 73. Accuratius de his disputavit Lassen s. v. Paraetacene in Ersch u. Gruber Allg. Encyclop. Sect. III. Vol. XI. p. 325 seqq. coll. Ritter Erdkunde VIII. p. 389. Quos si sequimur, Paraetacenorum posteri nunc vocantur *Bakhtiari*, tam agris colendis quam rapinis faciundis dediti.

Struchates collocat Larcherus ita, ut occidentem versus vicinos habuerint Matienos ac Darnaeos, septentrionem versus Sapires, orientem versus Paraetacenos.

Arizanti prope Choaspis fontes sedes tenuisse, inde a Budiis septentrionem versus sitas, idem monet Larcherus. *Budios*, quorum sedes non satis certae sint, incoluisse ille suspicatur regiones septentrionem versus a Magis sitas, et occidentem versus a Choaspis fontibus. Ritterus (Erdkunde II. pag. 896 coll. 799. 902.) vult sacerdotalem gentem esse non minus atque Magos, simulque refert hoc ad Buddhae cultum pro more suo, quo incunabula rerum divinarum et humanarum ex Indis derivat.

Magos vix dubium primariam fuisse gentem Medorum, cui prae ceteris honor, cura sacrorum et legum divinarum permissa. Hoc enim minime alienum, quod quae tantopere post inclaruit gens, tribuum illarum una primitus fuit. Conf. Heeren. Ideen l. l. p. 409. 451. Lengerke ad Daniel. p. 44 seqq. Beck Anleit. z. Weltgesch. I. p. 646. Orientalibus scriptoribus qui dicuntur *Mogh*, a Magis non differre valde est probabile. Quod orientalium literarum periti exponunt: *magnum*, *eximium* (pro *Mah*) vel etiam *caput*. Conf. Virum doctum in Hermes XXXI, 1 (1828). p. 90. not. Hammerus, quem supra (I, 96) vidimus Deiocem et Dschemschid unum eundemque habere, in hisce tribubus Medorum, quas Herodotus recenset, non alias agnoscit, quam quae sub rege Dschemschid fuisse narrantur tum in libris Persarum sacris (Zendavesta), tum in carmine illo, cui nomen Schahnameh. Sacerdotes, primo loco ponendos, esse *Magos*, qui iidem etiam *Budii* (i. e. cultores) appellati fuerint; quibus utrisque respondere eos, qui *Athorne* et *Katurian* in illis libris vocitentur; Arizantos dici *Vispie Erene* et *Pisarian* (i. e. artifices), *Struchates* esse *Osterusch*, tertiam tribum, *Busas*, quartam tribum, appellari *Ohnowuschi;* Paraetacenos omitti quidem in carmine Schahnameh, sed in Zendavesta dici *Periodekeschan*, i. e. viros legis primitivae: vid. Wiener Jahrb. IX. p. 11. 12. Quae quam temere posita sint, ostendit Hupfeld in Exercitt. Herod. Specim. II. pag. 35 seq.

Cap. CII.

τελευτήσαντος Δηϊόκεω, βασιλεύσαντος τρία καὶ πεντήκοντα ἔτεα

Digitized by Google

πεντήκοντα ἔτεα, παρεδέξατο τὴν ἀρχήν. παραδεξάμενος δὲ οὐκ ἀπεχρᾶτο μούνων ἄρχειν τῶν Μήδων· ἀλλὰ στρατευσάμενος ἐπὶ τοὺς Πέρσας πρώτοισί τε τούτοισι ἐπεθήκατο, καὶ πρώτους Μήδων ὑπηκόους ἐποίησε. μετὰ δὲ ἔχων δύο ταῦτα ἔθνεα, καὶ ἀμφότερα ἰσχυρὰ, κατεστρέφετο τὴν Ἀσίην, ἀπ' ἄλλου ἐπ' ἄλλο ἰὼν ἔθνος. ἐς ὃ στρατευσάμενος ἐπὶ τοὺς

κ. τ. λ.] Ex rationibus Larcheri atque Volneii hoc Deiocis regnum cadit intra annos 709—655 a. Chr. n., quo ipso anno Phraortes patri successit in regno. Qui postquam viginti duos annos regnum tenuit, ipse in expeditione contra Assyrios suscepta obiit, ut paulo infra Herodotus narrat, anno, ut ex illis consequitur, 634 a. Chr. n. Ipsa expeditio opinor cadet in annum 635 a. Chr. n. Ab his non admodum discedit Clinton., de regum Medorum chronologia accurate disputans in tertia appendice Fast. Hellen. Vol. I. pag. 258 seqq. Medos ab Assyriis defecisse ponit anno 711 ante Chr. n., Deiocem ad regnum evectum 709, Phraortem ei succedentem 656, caesumque in pugna 631 a. Chr. n. Cf. pag. 172 seqq. 202 seq. et adde De Saulcy in: Mém. de l'Acad. d. Inscriptt. XIX, 1. p. 213 seqq. Hupfeld., qui in eandem rem summa cura inquisivit l. l. p. 36 seqq. 58 seqq., Medos vult ab Assyriis defecisse 714 ante Chr. n., Deiocem regnantem ponit ab anno 708 usque ad annum 655: quo ipso anno Phraortes secutus est, qui periit anno 633. Qui nuper haec tractavit, Ioannes a Gumpach (Zeitrechnung der Babylon. etc. p. 140 seqq. 161 seq.), Deiocem mortuum esse statuit anno 657, Phraortem caesum in pugna ab Assyriis anno 635, sed Medos demum anno 690 abiecto Assyriorum iugo Deiocem regem constituisse, adeo ut Deioces non quinquaginta tres (*ΝΓ*), sed triginta tres (*ΛΓ*) annos tantum regnasse censendus sit, inque numeros Herodoteos error irrepserit. Equidem ut Herodoti numeros corrigam, adduci non possum, praesertim cum in caeteris viros doctos, qui haec tractaverunt, ita fere consentientes videam, ut vix unius alteriusve anni discrimen sit reliquum. — Caeterum Hammero si credis, Herodoti hicce Phraortes idem est, qui in Zendavesta dicitur *Truteno*, in carmine Schahnameh *Feridun*, filius Deiocis s. Dschemschidi. Vid. Wien. Jahrb. IX. p. 13 seqq. et LXII. p. 46. Idem statuit Hoelty libro ad I, 96 laudato p. 60.

ἀπεχρᾶτο] Sic certe iubent plures iique meliores libri. Vulgo ἀπεχρῆτο. Sensus est: „*non contentus erat solis Medis imperare.*" Conf. supra I, 37 et VIII, 14, ubi medio hoc verbo Noster usus est. Facit huc Grammatic. in Bekkeri Anecdd. I. p. 423, 26: ἀπεχρᾶτο· Ἡρόδοτος μὲν ἀντὶ τοῦ ἀρκεῖν ἡγεῖτο· Θουκυδίδης δὲ ἀπεχρῶντο ἀντὶ τοῦ ἀνήρουν. Add. Bachmanni Anecdd. I. pag. 119, 24 coll. p. 137, 10 et vid. Bredov. p. 380. Herodoteum usum postmodo imitatus est Pausanias, de quo vid. Siebel. ad II, 7. §. 1.

καὶ ἀμφότερα ἰσχυρά] Attende vim particulae καὶ declarativam, de qua dixit Hartung Lehre d. Partik. I. p. 145. Valet enim hic: *idque, et quidem.* Neque aliter paulo post: ἐπὶ τοὺς Ἀσσυρίους καὶ Ἀσσυρίων τούτους. Quod sequitur κατεστρέφετο, vulgo vertunt: *subegit* (Asiam), haud recte mea quidem sententia, cum potius valeat: *subigere studuit* s. *voluit:* de qua imperfecti notione cf. supra nott. ad I, 68. Ad ἐς ὃ (*donec*) cf. I, 98. In seqq. dedi εἶχον (pro ἔχον): quod unum verum esse patet ex iis, quae collegit Bredov. p. 303 seq.

Digitized by Google

Ἀσσυρίους, καὶ Ἀσσυρίων τούτους, οἳ Νῖνον εἶχον καὶ ἦρχον πρότερον πάντων, τότε δὲ ἦσαν μεμουνωμένοι μὲν συμμάχων, ἅτε ἀπεστεώτων, ἄλλως μέντοι ἑωυτῶν εὖ ἥκοντες· ἐπὶ τούτους δὴ στρατευσάμενος ὁ Φραόρτης αὐτός τε διεφθάρη, ἄρξας δύο καὶ εἴκοσι ἔτεα, καὶ ὁ στρατὸς αὐτοῦ ὁ πολλός.

Φραόρτεω δὲ τελευτήσαντος, ἐξεδέξατο Κυαξάρης, ὁ Φρα- 103
όρτεω τοῦ Δηϊόκεω παῖς. οὗτος λέγεται πολλὸν ἔτι γενέσθαι ἀλκιμώτερος τῶν προγόνων· καὶ πρῶτός τε ἐλόχισε κατὰ τέ-

καὶ Ἀσσυρίων τούτους, οἳ Νῖνον εἶχον] Ad argumentum loci bene admonemur a Wesselingio, Herodotum Assyriorum nomine usum esse sensu latiori, ita ut Babylonii quoque, alii comprehendantur; cf. I, 178. 185. Idem monet Rennel. in Geograph. Herod. p. 458. Ac pluribus hanc in rem disputat Iablonsky Diss. de ling. Lycaon. T. III. p. 129 Opuscc., Assyriae nomine antiquissimis temporibus non solam Assyriam fuisse significatam, verum et complura alia regna, quorum potiti fuerint Assyrii, non raro comprehensa fuisse. Indeque etiam Babylonios sive Chaldaeos, debellatos ab Assyriis, horum nomine aliquando appellatos esse monet. Add. Forbiger. Handb. d. alt. Geogr. II. p. 607. Unde sequitur, Herodotum verbis καὶ Ἀσσυρίων τούτους, οἳ Νῖνον εἶχον indicare voluisse eam Assyriam, quae arctiore sensu ac proprie sic dicebatur, primitivam Assyriae regionem, unde ipsum Assyriorum regnum profectum est, Adiabenen quam etiam vocabant; vid. Forbiger. l. l. pag. 607. 609 seq. De *Nini* urbe vid. I, 103. 193. 185. 178 ibique nott. et II, 150. Caeterum cum iis, quae Herodotus de hac Phraortis expeditione contra Assyrios scribit, plane convenire volunt ea, quae in libro Iudith 1—6 leguntur de Arphaxada, Medorum rege, qui, cum Assyriorum rege *Nebukadnezar* decimum regni annum agente conflictatus, fusus est in campo Ragan: id quod in annum 635 ante Chr. n. cadere probare studuit I. a Gumpach. l. l. p. 161 seq. Assyriorum rex vocatur *Kiniladan:* qui num idem sit atque is, quem Sardanapalum tertium Rawlinson. significavit, filium Esarhaddonis, haud decernam: vide Rawlinson. Abriss. d. Babyl. Assyr. Gesch. p. 37 vers. vernac. atque I. a Gumpach ad h. l. pag. 93. Idem Rawlinson in scriptione de Ecbatanorum situ supra laudata p. 141 seq. Arphaxadam libri Iudith ad Phraortem, Deiocis filium, referri posse negat: de Deioce cogitare mavult, quod mihi quidem haud persuasit. Quo rectius De Saulcy in commentatione ante laudata p. 284 Arphaxadam nullum alium esse posse nisi Phraortem Herodoti ostendit; de Assyriorum rege Kiniladan idem exposuit pag. 277.

ἄλλως μέντοι ἑωυτῶν εὖ ἥκοντες] i. e. „*caeterum profecto ipsorum rebus florentibus*,“ s. *rebus sat lautis ac florentibus constitui.* De locutione conf. I, 30 ibiq. not.

CAP. CIII.

πρῶτός τε ἐλόχισε κατὰ τέλεα τοὺς ἐν τῇ Ἀσίῃ] λοχίζειν est: distribuere, dividere secundum λόχους (sive cohortes dixeris sive manipulos). Conf. etiam Suidas s. v. et Zonaras in Lex. p. 695, ubi tamen male exhibetur ἐλόχησε. Hinc additum κατὰ τέλεα, cum τέλος hic certam quandam militum manum, cohortem etc. indicet saepiusque hoc sensu, praesertim adiecta praepositione κατὰ notionis distributivae, apud Nostrum inveniatur. Sic VII, 87. 211. IX, 20. 33. Moneo propter Schultzium, qui in commentatione de Cyro, quam supra (ad I, 95) laudavi, pag. 681 κατὰ

Digitized by Google

λεα τοὺς ἐν τῇ Ἀσίῃ, καὶ πρῶτος διέταξε χωρὶς ἑκάστους εἶναι, τούς τε αἰχμοφόρους καὶ τοὺς τοξοφόρους καὶ τοὺς ἱππέας· πρὸ τοῦ δὲ ἀναμὶξ ἦν πάντα ὁμοίως ἀναπεφυρμένα. Οὗτος ὁ τοῖσι Λυδοῖσί ἐστι μαχεσάμενος, ὅτε νὺξ ἡ ἡμέρη ἐγένετό σφι μαχομένοισι, καὶ ὁ τὴν Ἅλυος ποταμοῦ ἄνω Ἀσίην πᾶσαν συστήσας ἑωυτῷ. Συλλέξας δὲ τοὺς ὑπ' ἑωυτῷ ἀρχομένους πάντας, ἐστρατεύετο ἐπὶ τὴν Νῖνον, τιμωρέων τε τῷ πατρὶ, καὶ τὴν πόλιν ταύτην θέλων ἐξελεῖν. καί οἱ, ὡς συμβαλὼν ἐνίκησε τοὺς Ἀσσυρίους, περικατημένῳ τὴν Νῖνον, ἐπῆλθε Σκυθέων στρατὸς μέγας· ἦγε δὲ αὐτοὺς βασιλεὺς ὁ Σκυθέων Μαδύης, Προτοθύεω παῖς· οἳ ἐσέβαλον μὲν ἐς τὴν Ἀσίην, Κιμμερίους ἐκβαλόντες ἐκ τῆς Εὐρώπης, τούτοισι δὲ ἐπισπόμενοι φεύγουσι, οὕτω ἐς τὴν Μηδικὴν χώρην ἀπίκοντο.
104 *Ἔστι δὲ ἀπὸ τῆς λίμνης τῆς Μαιήτιδος ἐπὶ Φᾶσιν ποταμὸν*

τέλεα accipi vult: *secundum censum s. vectigalia.* — In seqq. *πρὸ τοῦ* iure scripsimus cum recentt. pro vulgato *προτοῦ*.

ὅτε νὺξ ἡ ἡμέρη ἐγένετό σφι κ. τ. λ.] De locutione atque ipsa re dictum I, 74. Hoc loco illud addimus, hanc de solis defectione narrationem memorari quoque in Persarum carmine Schahnameh, sub rege Keikawus, qui ipse Graecorum Cyaxares esse perhibetur. Vid. Hammer. in Wiener Jahrbüch. IX. p. 13. In seqq. quae sit *ἡ Ἅλυος ποταμοῦ ἄνω Ἀσίη πᾶσα*, satis apparet inde, quod supra I, 73 Halyn fluvium dixerat separare *τῆς Ἀσίης τὰ κάτω*, i. e. eam Asiam, quam minorem nos dicere solemus, a reliqua Asia, i. e. Armeniae superioris Asiae a regionibus, quas iure inde h. l. dicit *τὴν Ἅλυος ποταμοῦ ἄνω Ἀσίην πᾶσαν*. Conf. quoque ad I, 73 notat.

ὁ — συστήσας ἑωυτῷ] i. e. *qui — sibi subiecit, regno suo adiecit.* Conf. II, 49 et de praepositione *ὑπὸ* in talibus nott. ad I, 94. Mox *τιμωρέων τε τῷ πατρὶ* non est *opem ferens patri*, ut I, 141. 152. II, 63, sed *ulciscens patrem*, ut II, 100. VIII, 144 coll. I, 4.

ἦγε δὲ αὐτοὺς βασιλεὺς ὁ Σκυθέων Μαδύης] Revocavi *ἦγε* (pro *ἄγε*) cum Bredovio p. 293. Scytharum incursiones atque expeditiones, de quibus nonnulla Iustinus II, 4. 5, satis obscurae sunt. Sic Strabo I. p. 106. p. 61 ed. Casaub. *Madyis* regis expeditiones ac peregrinationes tangit, nec tamen plura addit, quibus illae accuratius cognoscantur. Quae cum coniuncta sint cum Cimmeriorum incursionibus, comparentur, quae ad I, 6. 15 adnotavimus. De Scythis in Asiam irruentibus accurate nunc disputavit Hupfeld l. l. pag. 37 seqq. Quem si sequimur, circiter anno 632 ante Chr. n. Scythas Cyaxari Ninum obsidenti supervenisse statuendum erit. Io. a Gumpach longe serius, circa ann. 624 hoc accidisse vult; cf. l. l. p. 144. Scytharum vero hanc incursionem, qua Cimmerios insecuti Medos vicerunt omnemque ferme Asiam occuparunt, eandem atque Chaldaeorum fuisse existimant viri docti, quibus assentitur Heerenius Ideen I, 2. pag. 269. Indeque etiam I. a Gumpach (l. l. pag. 18 seqq. 64 seqq.) Chaldaeos, qui teste Habacuc. I, 6 seqq. Palaestinam quoque attigerunt, haud alios revera esse existimat atque Scythas, de quorum incursionibus Noster h. l. et seqq. tradit. Add. Bertheau: Zur Geschichte d. Israelit. p. 361.

Digitized by Google

καὶ ἐς Κόλχους τριήκοντα ἡμερέων εὐζώνῳ ὁδός. ἐκ δὲ τῆς Κολχίδος οὐ πολλὸν ὑπερβῆναι ἐς τὴν Μηδικήν, ἀλλὰ ἓν τὸ διὰ μέσου ἔθνος αὐτῶν ἐστὶ, Σάσπειρες· τοῦτο δὲ παραμει-

Cap. CIV.

τριήκοντα ἡμερέων εὐζώνῳ ὁδός] *εὔζωνος* eodem sensu I, 72. Ipsam mensuram ab Herodoto indicatam vix accuratam videri, nec eo valere, ut, quid aliis locis simili mensurae modo indicatur, inde demetiamur ac definiamus, nemo negabit. Nam ipse Herodotus in hasce regiones pervenire non potuit. Conf. Dahlmann. Herod. pag. 97 not. Monet Schweigh. infra IV, 101, ubi de iisdem sermo est regionibus, diurnum iter ducentis stadiis acquiparari. Hinc quoniam ille numerus triginta dierum iusto maior videri possit, praesertim cum I, 72 quinque tantum dierum iter dicat expedito viro eum tractum permeanti, qui a mari mediterraneo usque ad Pontum Euxinum per Asiam minorem tendit, Schwgh. Herodotum hic loqui negat de ea Maeotidis paludis parte, quae Colchidi est proxima, verum de ostio Maeotidis, et quidem de ulteriore ora illius ostii, ubi Cimmeriorum olim fuere sedes; conf. IV, 11 seq.

οὐ πολλὸν ὑπερβῆναι ἐς τὴν Μηδικήν] Ad structuram loci grammaticam supple *ἐστὶ*, *non multum* (sc. itineris est), *transscendere in Mediam.* Nam *ὑπερβαίνειν*, *transgredi*, frequens de montibus, fluviis. De ipsa via, qua non valde longa in Mediam e Colchide perveniri posse hic narrat Herodotus, monuit Ritter. Erdkunde II. p. 911, Plinii quoque testimonio accito (Hist. Nat. VI, 19), qui Indicas merces, in Cyrum fluvium ex mari Caspio subvectas, *quinque non amplius dierum terreno itinere* ad Phasin in Pontum devehi posse scribit. Quo in itinere a Phasi usque ad Cyrum curribus ac plaustris ad merces vehendas veteres usos esse idem monet Ritterus indeque insignem repetit Bactrorum et Colchorum mercaturam, quae ipsa ad illius regionis ac fluminis famam tot fabulis celebratam magnopere valuerit.

ἀλλὰ ἓν τὸ διὰ μέσου ἔθνος αὐτῶν ἐστὶ, Σάσπειρες] Pro *αὐτῶν* Quatremère (Mém. de l'Acad. des Inscr. XIX, 1. pag. 441) scribi vult *Σκυθέων*. Equidem ad *Κόλχους* referre malim, ut unus tantum populus medius *inter Colchos et Mediam* interiectus existimetur. In lectione *Σάσπειρες* libri consentiunt, ita ut nihil sit mutandum. Paulo inferius I, 110 huius gentis terram dicit valde montosam, altam silvisque opacam. Et conf. praeterea de situ huius nationis Nostrum III, 94. IV, 37. VII, 79 ac plura disserentem Larcherum in tab. geographica VIII. pag. 482 seq., Rennel. Geograph. Herodot. p. 503. Add. Ukert Geogr. d. Gr. u. Röm. III, 2. pag. 520. Quorum e disputationibus, praesertim si adieceris, quae Ritterus notavit in Erdkunde II. pag. 922, illud efficitur, Saspires habitasse circa superiorem Cyrum fluvium iis fere in regionibus Georgiae, in quibus nunc *Tiflis* sita est, quaeque etiamnum vocantur *Tschin-Kartuel* et plura continent loca, quorum nomina incipiunt a syllaba *Tschin;* unde verisimile videtur Rittero, Saspires esse eosdem atque Iberos orientales, nomine ipso inde conformato, de quibus post Graeci tot fabulas finxerint. Conf. Billerbeck. Diss. de Asiae Herodot. difficill. pag. 21 not. Add. Vivien de Saint Martin in Journal des Voyages 1847 Juill. pag. 8 et conf. quae observat Quatremère in Mém. de l'Acad. des Inscriptt. T. XIX, 1. p. 440.

τοῦτο δὲ παραμειβομένοισι, εἶναι ἐν τῇ Μηδικῇ] Ad infinitivum *εἶναι* supplent *ἔξεστι*, quod aptius videtur, quam si *λέγουσι* omissum statuas. Namque infinitivum quo minus ex omissa particula *ὥστε*

Digitized by Google

βομένοισι εἶναι ἐν τῇ Μηδικῇ. οὐ μέντοι οἵ γε Σκύθαι ταύτῃ
ἐσέβαλον, ἀλλὰ τὴν κατύπερθε ὁδὸν πολλῷ μακροτέρην ἐκ-
τραπόμενοι, ἐν δεξιῇ ἔχοντες τὸ Καυκάσιον οὖρος. ἐνθαῦτα
οἱ μὲν Μῆδοι συμβαλόντες τοῖσι Σκύθῃσι καὶ ἑσσωθέντες τῇ
μάχῃ, τῆς ἀρχῆς κατελύθησαν· οἱ δὲ Σκύθαι τὴν Ἀσίην πᾶ-
105 σαν ἐπέσχον. Ἐνθεῦτεν δὲ ἤϊσαν ἐπ' Αἴγυπτον· καὶ ἐπεί τε 53
ἐγένοντο ἐν τῇ Παλαιστίνῃ Συρίῃ, Ψαμμήτιχός σφεας Αἰγύ-

explicemus, impedit opinor particula *δέ*.

ἀλλὰ τὴν κατύπερθε ὁδὸν πολλῷ μακροτέρην ἐκτραπόμενοι κ. τ. λ.] *ἐκτραπόμενοι* brevius dictum hoc sensu: „*deflectentes* ab illa breviore via, aliamque superiorem eamque multo longiorem *ingressi*.“ Indicatur autem ea via, qua Scythae inde a Maeotide palude recta orientem versus profecti, Caucaso monte ad dextram relicto, dein occidentale Caspii maris litus legentes ad Cyrum usque in mare istud influentem, per Caspias portas in Mediam irruperunt. Quam eandem viam post Hunni et aliae quoque gentes ingressi dicuntur, cum in Mediam Persidemque incursarent, ac recentiori aetate Petrus magnus ille Russorum imperator hac via tetendit, litusque illud angustum, per quod iter ducit ab una parte mari, ab altera montibus altis inclusum, ditioni suae adiecit. Nunc illic nobilitatae fauces, quibus nomen *Derbend*. Sed de his omnibus plurima accurate disputans consulatur Ritter Erdkunde II. p. 861 seqq. — Pro vulg. *ὄρος* cum Bekk. aliisque rescripsi *οὖρος*; cf. ad II, 6.

Cap. CV.

Ἐνθεῦτεν δὲ ἤϊσαν] Vulgo *ᾔσαν* aut *ἦσαν*. Cf. I, 43. 62.

ἐπεί τε ἐγένοντο ἐν τῇ Παλαιστίνῃ Συρίῃ] De Palaestina Syria inprimis compar. III, 5. VII, 89 aliosque locos laudatos a Billerbeck. in Diss. de quibusdd. Asiae Herodott. difficill. pag. 4. Qui idem nominis eam affert rationem, quod Palaestina Syriae fuit pars eique accenseri solita, sive quod Syrii Palaestinam inhabitarunt. Nam Syriorum vocabulum latiore sensu a Nostro usurpari, iam supra ad I, 6. 72 notavimus. Palaestina autem haecce terra ex Herodoti sententia inde a Phoenice usque ad Aegyptum processit (conf. IV, 39) et complectitur potissimum tractum maritimum, inclusa Ascalone urbe et Iudaica, quae vocatur, terra. Tu vid. Ritter. Erdkunde II. p. 302. 304 seq. Add. Stark: Gaza u. die philist. Küste p. 59. Bertheau: Zur Geschichte d. Israelit. p. 116, qui recte docuit h. l. et aliis (II, 106. III, 91.), Palaestinam non differre a Philistaea sive terra Philistaeorum, per quam pedestri itinere petunt Aegyptum, hanc ipsam ob causam opinor occupata ab Aegyptiis duce Psammeticho, qui etiam Azotum expugnaverat; vid. II, 157 ibique nott.

Ψαμμήτιχός σφεας — ἀντιάσας δώροισί τε καὶ λιτῇσι κ. τ. λ.] *Ψαμμήτιχος* rescripsi: vid. ad II, 2. *ἀποτρέπει* h. l. aliisque omnibus locis, in quibus haec forma obvia apud Herodotum, in *ἀποτράπει* mutandum vult Bredov. p. 145 seq., quem Dietsch secutus est. — Meminit huius Scytharum expeditionis Hieronymus (Epitaph. Fabiol. T. IV. p. 661 Opp. s. Epist. 77. T. I. p. 460 ed. Vallarsi), male tamen eam Dario Medis imperante accidisse referens. Psammetichus vero ex Larcheri rationibus regnum cepit 671 a. Chr. n. mortuusque est 617 a. Chr. n., ut adeo XVII annis ante ipsius mortem Scytharum invasio accidisse sit putanda. Clintonem (Fast. Hellenicc. I. p. 214; cf. Fischer Zeittafeln p. 88. 105) si sequimur, Psammetichus, qui teste

Digitized by Google

πτου βασιλεὺς ἀντιάσας δώροισί τε καὶ λιτῇσι ἀποτρέπει τὸ προσωτέρω μὴ πορεύεσθαι. οἱ δὲ, ἐπεί τε ἀναχωρέοντες ὀπίσω ἐγένοντο τῆς Συρίης ἐν Ἀσκάλωνι πόλι, τῶν πλεόνων Σκυθέων παρεξελθόντων ἀσινέων, ὀλίγοι τινὲς αὐτῶν ὑπολειφθέντες ἐσύλησαν τῆς Οὐρανίης Ἀφροδίτης τὸ ἱρόν. ἔστι δὲ τοῦτο τὸ ἱρὸν, ὡς ἐγὼ πυνθανόμενος εὑρίσκω, πάντων ἀρ-

Herodoto II, 157 regnum tenuit per quinquaginta quatuor annos, regnavit ab anno 670 usque ad annum 616 a. Chr. n.; in Palaestinam Scythae teste Eusebio irruerunt anno 632 a. Chr. n. (vid. ibid. p. 204): quod ipsum anno 623 demum accidisse statuit Io. a Gumpach, qui Psammetichi mortem ponit anno 611 a. Chr. n. Sed conf. quoque Herodott. II, 157 ibique nott.

ἐγένοντο τῆς Συρίης ἐν Ἀσκάλωνι πόλι] In antecedd. ad *ἀναχωρέοντες ὀπίσω* cf. similes locutiones III, 16. V, 27 ibique adnott. VII, 225. — In seqq. *ἀσινής* activa notione accipiendum: *non laedens, nihil* (mali) *committens;* cum vulgo passiva plerumque notione occurrat: *incolumis, illaesus*, ut II, 114. 181 etc. Cf. Schwgh. Lexic. Herodot. *Ascalon* urbs satis nota, quippe cuius frequens mentio fit in sacris Hebraeorum libris. Sita fuit prope mare inter Azotum atque Gazam, una de quinque Philistaeorum civitatibus, per totam antiquitatem valde celebris, nunc autem ita diruta, ut ipsum locum, cui adhuc nomen *Askâlan*, nil nisi ruderum moles indicet: cf. Stark l. l. p. 23 seq. 38 seqq. Horum ruderum imaginem aeri incisam exhibet Finden Landscape Illustrat. of Bibl. Part. VII. Plura de vetere Ascalone dabunt Forbiger Handb. d. alt. Geogr. II. p. 709 et Rosenmueller. Bibl. Archaeolog. II, 2. p. 378 seqq.

ἔστι δὲ τοῦτο τὸ ἱρὸν — πάντων ἀρχαιότατον ἱρῶν κ. τ. λ.] Pausanias I, 14 Assyrios primos omnium Venerem Uraniam coluisse refert, inde illius cultum Paphios in Cypro et Phoenices in Palaestina accepisse, unde devenerit ad Cytherios. Quod cum minus credibile videatur Wesselingio, miranti quo pacto ab Assyriis a mari remotissimis haec superstitio ad Cyprios penetrare potuerit, Pausaniam nostri scriptoris loco I, 131 et 199 a vero abductum esse putat. Sed meliora de his nostra aetas edocta. Nam Venus Urania, de cuius antiquissimo templo Ascalone narrat Herodotus, haud alia est dea quam quae variis nominibus per omnem fere Asiam culta siderei numinis vim declarat, quae luce sua omnia alat ac nutriat simulque omnium in natura rerum, quarum parens habetur, semina in se contineat, qualem declarant Lucii preces in Apuleii Metamorph. XI. post init. Hinc ad *Lunam* proxime accedit haec Venus Urania, Virgo coelestis s. regina coeli, ut vocabatur, neque admodum ab ea recedit *Derceto* illa dea Syria, cuius templum non longe remotum ab Ascalone commemorat Diodorus II, 4, ubi vid. Wesseling. De Venere Urania, quae *Astartes* s. *Astaroth* nomen apud indigenas tulit, post Creuzerum in Symbol. II. p. 350 seq. 417 seqq. 473 seq. coll. III. p. 281 ed. tert. egit Movers: Die Phoeniz. I. p. 559 seqq. 601 seqq., quem sequitur Stark l. l. p. 258 seqq. Add. Millingen in Transactions of royal society of Literat. (sec. series) I. p. 63 seqq. et Böckh Metrolog. Untersuch. pag. 43 seq., qui Veneris huius cultum cum veteris commercii rationibus etiam coniunctum fuisse declarat, Hitzig: Urgeschichte d. Philist. p. 242 seqq., Rinck: Die Religion d. Hellen. p. 93 seq. Hunc vero cultum ex Asiae superioris regionibus ductum ipse Herodotus I, 131 indicare videtur, ad quem locum plura adscribemus.

Digitized by Google

χαιότατον ἱρῶν, ὅσα ταύτης τῆς θεοῦ. καὶ γὰρ τὸ ἐν Κύπρῳ ἱρὸν ἐνθεῦτεν ἐγένετο, ὡς αὐτοὶ λέγουσι Κύπριοι, καὶ τὸ ἐν Κυθήροισι Φοίνικές εἰσι οἱ ἱδρυσάμενοι, ἐκ ταύτης τῆς Συρίης ἐόντες. τοῖσι δὲ τῶν Σκυθέων συλήσασι τὸ ἱρὸν τὸ ἐν Ἀσκάλωνι, καὶ τοῖσι τούτων αἰεὶ ἐκγόνοισι, ἐνέσκηψε ἡ θεὸς

ἐνέσκηψε ἡ θεὸς] ἐνσκήπτειν et κατασκήπτειν proprie de *fulminibus immissis*, dein de *quibusvis malis gravioribus divinitus fulminis ad instar immissis* vel in *aliquem cum impetu irruentibus*. Notavit Siebelis. ad Pausan. III, 12. §. 6. Ex Herodoto cf. IV, 79. VIII, 39 et add. Held. ad Plutarch. Aemil. Paul. cap. 27. p. 255. Mox vulgo θήλειαν, quod ipsum teste Creuzero exhibet Tiberius Rhetor de figg. cap. 35. θηλέην scribi voluit Koenius ad Gregor. Corinth. de dialect. Ionic. §. 41., idque recepit Schaeferus. Equidem cum recentt. editt. dedi θήλεαν, quod dudum voluerat Buttmann. in Gramm. mai. I. p. 253 not. quodque nunc reponi iussit Bredov. p. 157, quum Herodotus, recte praecipiente Gregorio Corinthio l. l., huius adiectivi paenultimam per ε̄ neque per ε̄ι proferre soleat.

ἐνέσκηψε ἡ θεὸς θήλεαν νοῦσον] Citans haec verba Tiberius l. l. addit: ἀντὶ τοῦ, ἐποίησεν ἀνδρογύνους ἢ κατεαγότας. Pluribus rem illustrat Hippocrates de Aer. Aq. et Loc. p. 293 (§. 106. 109 ed. Corais), ubi de iisdem Scythis loquens: εὐνουχίαι γίνονται, inquit, καὶ γυναικεῖα ἐργάζονται καὶ ὡς. αἱ γυναῖκες διαλέγονταί τε ὁμοίως καλεῦνταί τε οἱ τοιοῦτοι ἀνανδριεῖς. Incolas pergit causam morbi ad deum referre et istiusmodi homines valde revereri. Quae alia de his addit scriptor luculentissimus, malim apud ipsum legi. Ad quae non satis attendentes viri docti varias de muliebri Scytharum morbo opiniones protulerunt, citatas tum a Wesselingio ac Larchero in nott. ad h. l. tum a Starkio in scriptione, quae prodiit hoc sub titulo: „De νούσῳ θηλείᾳ apud Herodotum prolusio, Ienae 1827.“ Nolim hinc repetere, quae varia hanc in rem commentati sint viri docti, quaeque opinati sint, nam pudet talibus plagulas replere; continebo me in iis, quae olim ab Hieronymo Mercuriali (Varr. Lectt. III, 7) prolata ac Wesselingio, Schweighaeusero probata, amplius disquisita a Starkio ad veram Herodotei loci intelligentiam perducant. Commonstravit nimirum hicce vir doctissimus, νοῦσον θήλειαν primaria ac propria sua vi designare virilitatis iacturam et virilis naturae commutationem in muliebrem formam, certo corporis morbo effectam (p. 21. 22 seq.). Atque huiusmodi morbosa conversione Scythas illo tempore laborasse, ex Hippocratis, quem Herodoti aequalem fuisse scimus, et Aristotelis testimonio (in Ethic. Nicom. VII, 8. al. 7 §. 6) accurata disquisitione idem collegit. Nec his contentus probavit porro, similem evirationem in aliis quoque terrae regionibus, apud alias nationes etiam nostra aetate reperiri; quin adeo apud eosdem Scythas etiamnum eundem inveniri morbum iisdemque signis, quibus veteres illum descripserint. Testantur hoc recentiores harum regionum peregrinatores, alii, quorum testimonia accita *) suppeditat larga manu V. D., qui re copiosissime et accuratissime tractata ita statuit:

*) Inprimis consul. I. Reineggs in Allgem. topogr. Beschreib. d. Caucas., herausgegeb. von Fr. En. Schröder (1796) I. p. 269. Potock. Histoir. primitive des peuples de la Russ. Petersb. 1801 p. 175. De Indianis simile quid affert Ukert Geograph. d. Griech. u. Röm. III, 2. p. 304; de Americae septentrionalis incolis atque de Kamschadalis Klemm Culturgesch. II. p. 82. 207 coll. VIII. p. 12.

θήλεαν νοῦσον, ὥστε ἅμα λέγουσί τε οἱ Σκύθαι διὰ τοῦτό
σφεας νοσέειν, καὶ ὁρᾶν παρ' ἑωυτοῖσι τοὺς ἀπικνεομένους
ἐς τὴν Σκυθικὴν χώρην ὡς διακέαται, τοὺς καλέουσι Ἐνάρεας
οἱ Σκύθαι. Ἐπὶ μέν νυν ὀκτὼ καὶ εἴκοσι ἔτεα ἦρχον τῆς 106
Ἀσίης οἱ Σκύθαι, καὶ τὰ πάντα σφι ὑπό τε ὕβριος καὶ ὀλι-

„Nostrum auctorem verbis *νόσῳ θηλείᾳ* verum indicare voluisse morbum, qui viris omnes virilitatis notas ita adimat, ut eos ad generandum non modo invalidos reddat, sed etiam ad muliebris naturae similitudinem plane traducat, non amplius in dubium vocari posse, sed ad liquidum perductum esse, spero atque confido" (p. 49). Quae disputationis suae parte altera Starkius haud minus docte disserit de natura causisque huius morbi muliebris, ea cum ad medicorum potius rationes pertineant, quam ad ipsum Herodotum illustrandum (qua in re nimis longum me fuisse forsitan erunt qui dicant), malim apud ipsum legi; nam optime confirmantur illa, quae de signis morbi ab Hippocrate, aliis enarrantur ac de ipsa morbi natura statuuntur. Starkii sententiam amplexos esse video Haeserum (Histor. pathol. Untersuch. I. p. 187) et Starkium, filium, in libro de Gaza supra laudato pag. 313 seq. De morboso quodam animi statu cogitari vult Friedreich (Analectt. z. Natur u. Heilkunde. Wirceburg. 1831. nr. IV. p. 28—33) reiiciendamque esse eorum sententiam, qui ad siphilitidem sive morbum venereum hunc morbum muliebrem Herodoti retulerint. In eandem materiam postea copiosissime inquisivit Rosenbaum in libro: Die Lustseuche im Alterthum. Hall. 1839. p. 141 seqq., ubi varias virorum doctorum sententias protulit ipseque hunc morbum ad paederastiam retulit, ubi non tam agentis quam patientis status respiciatur. Cui oblocutus est Paldamus in: Jahrbb. für Philol. u. Paedag. Vol. XXX. fasc. 3. p. 322 seq., qui ipse ad Valckenarii sententiam accedere mavult, qua de haemorrhoidis hoc loco cogitandum sit. At vereor ut hoc cuiquam persuaserit. De Gallis castratis, qui tanquam mulieres in templis se offerant, corporis copiam facientes, cogitat Movers: Die Phoeniz. I. p. 635. 685 seq. Alia denique dabit Littré: Les Oeuvres d'Hippocrate T. II. pag. XL seqq. et T. IV. p. IX seqq.

ὥστε ἅμα λέγουσί τε οἱ Σκύθαι διὰ τοῦτο κ. τ. λ.] i. e. „*ita quidem ut etiam Scythae dicant*, *ob hanc causam morbo hoc laborare illos*, *et apud se ab adeuntibus Scythicam terram conspici*, *quomodo* (illi) *affecti sint*, *quos Enareas Scythae appellant.*" Scripsi Ἐνάρεας, iubente Bredov. p. 224, ut IV, 67 Ἐνάρεες. Lectio ipsa, ut in qua conspirant libri, minime mutanda, nec illi audiendi, qui ἐναγέας, i. e. *piaculo obnoxios* s. *contaminatos*, corrigant. Altero loco Herodotus addit οἱ ἀνδρόγυνοι; ab Hippocrate l. l. iidem dicuntur ἀνανδριεῖς, i. e. *castrati*, probante Pott Etymol. Forsch. I. p. XLIV. Unde interpretes eo confugerunt, ut Ἐνάρεες Scythicum dicerent esse vocabulum, quod Graeco sermone reddiderit Hippocrates. Sed ipsam Graecam esse vocem coniecit Stark. l. l. pag. 25, quae originem fortasse trahat ab ἐναίρω, *spolior*, ἔναρα, *spolia*, indeque *virilitate spoliatos* significare possit.

Cap. CVI.

Ἐπὶ μέν νυν ὀκτὼ καὶ εἴκοσι ἔτεα ἦρχον τῆς Ἀσίης οἱ Σκύθαι] ἐπὶ est *per*, temporisque continuationem indicat. Vid. Fischer. ad Weller. III, b. p. 244. — De ipso argumento conf. Herodot. I, 130 et quae ibi annotantur. Sufficit hoc loco monere de illorum errore, qui in Herodoti verbis menda latere

γωρίης ἀνάστατα ἦν. χωρὶς μὲν γὰρ φόρων ἔπρησσον παρ'

suspicentur numerumque annorum inde mutare velint. Ex Larcheri calculis hi viginti octo anni incidunt in annum 633 a. Chr. n. usque ad 605, quo ipso Scythae eiiciantur. Volneius autem constituit ann. 625—598, Clinton. (Fast. Hellen. I. p. 204. 218) et Fischer (Zeittaf. p. 108) ann. 634—608/7, Hupfeld l. l. pag. 60 ann. 632—604. Verba seqq. **καὶ τὰ πάντα — ἀνάστατα ἦν** cum Schweigh. vertere licet: *omnia — susque deque habuerunt.* Cf. I, 76. 79. 97. 155 etc.

χωρὶς μὲν γὰρ φόρων ἔπρησσον παρ' ἑκάστων τὸ ἑκάστοισι ἐπέβαλλον κ. τ. λ.] Libri nec in his nec in sequentibus valde variant, nisi quod Schellershemianus ἐπέβαλον, quod non displicet Schweighaeusero. Tunc enim sensus: „exigebant a singulis tributum, quod singulis *imposuerant.*" At ἐπέβαλλον si retineas, erit: „exigebant a singulis quod singulis *imponere solebant;*" ita ut non de certo quodam tributo imposito sit sermo, sed de eo, quod hac vel illa occasione oblata subditis imponere indeque exigere solebant praeter tributum solemni ex lege quasi impositum; cuius ratio habeatur verbis χωρὶς μὲν γὰρ φόρων. Sed negotium facessunt verba continuo subiecta: χωρὶς δὲ τοῦ φόρου, quae si recte posita neque ex glossemate illata sunt, vix aliter explicari poterunt, nisi ut, quod vel praeposito articulo declaratur, ad idem tributorum genus referantur, quod paulo antea verbis χωρὶς μὲν γὰρ φόρων indicatum erat, indeque repetitionem quandam contineant consulto factam: ad quam orationis abundantiam Nostro non infrequentem hunc locum retulit Letronne in Journal des Sav. 1817. pag. 49, comparans Herodoti locos VII, 16. 39. Itaque Herodoti haec erit sententia, ut Scythae praeter tributum toti genti impositum a singulis, quidquid his imposuerint, exegerint atque praeterea (praeter illud tributum) vel rapinis se dederint. Unde in Herodoti verbis si quid mutandum, una placet Caroli Hermanni emendatio sic corrigentis: χωρὶς μὲν γὰρ φόρων ἔπρησσον παρ' ἑκάστων τὸ ἑκάστοισι ἐπιβάλλον (sc. μέρος, ut IV, 155), χωρὶς δὲ ἥρπαζον, eiectis verbis τοῦ φόρου, quae idem vir doctus e glossa irrepsisse iudicat. Quae alii ad loci intelligentiam attulere aut excogitavere, eo magis displicent, quo a librorum vestigiis omnino absunt nec ipsa commodam explicationem suppeditant. Pertinet huc Reiskii commentum, quo scribatur: χωρὶς μὲν γὰρ φόρον ἔπρησσον τὸν ἑκαστ., aut etiam φόρον. Schweighaeuserus in loci structura offendit, quam non aliter se percipere posse ait, nisi ita, ut per appositionem iuncta intelligantur haec duo φόρον et τὸ ἑκάστοισι ἐπέβαλον, et ad horum utrumque referatur verbum ἔπρησσον. Quae tamen mihi non satisfaciunt. Ac recte id mihi proposuisse videtur Stegerus, ut triplex vexationum genus hoc loco ab historico indicari existimetur: primum, quod in certo tributo, sive annuo, sive menstruo, consistat, quodque verbis indicetur: χωρὶς μὲν γὰρ φόρων; alterum, quod declaretur verbis τὸ ἑκάστοισι ἐπέβαλλον, i. e. tributum non statutum, sed diversis temporibus sive hac sive illa causa singulis imperatum, prout Scythis libuerit; extraordinarium dixerim; tertium denique, quodcunque rapiebant singulis singuli incursantes ac palantes. Atque ita iam dudum antea hunc locum explicatum voluerat censor in Ephem. Ien. 1817. nr. 165. pag. 382. Unum hoc offendere potest, quod cum pluralis numerus antecedat (χωρὶς — φόρων), mox de eadem re sequatur singularis (χωρὶς — τοῦ φόρου); quare prius φόρων in φόρον mutarunt Lhardy et Dietsch, quibus accedit Herold, sequens τὸ in τὸν mutans, ut cum accusativo φόρον conveniat; cf. Jahrbb. für Philol. u. Paedag. LXI. p. 431. Mihi neu-

Digitized by Google

ἑκάστων, τὸ ἑκάστοισι ἐπέβαλλον· χωρὶς δὲ τοῦ φόρου, ἥρπαζον περιελαύνοντες τοῦτο, ὅ τι ἔχοιεν ἕκαστοι. καὶ τούτων μὲν τοὺς πλεῦνας Κυαξάρης τε καὶ Μῆδοι ξεινίσαντες καὶ καταμεθύσαντες κατεφόνευσαν, καὶ οὕτω ἀνεσώσαντο τὴν
54 ἀρχὴν Μῆδοι, καὶ ἐπεκράτεον, τῶν περ καὶ πρότερον. καὶ τήν τε Νῖνον εἷλον (ὡς δὲ εἷλον, ἐν ἑτέροισι λόγοισι δη-

trum placet: nec magis placet, quod Dindorf recepit: χωρὶς μὲν γὰρ φόνων (*praeter caedes*), libris certe scriptis omnibus invitis.

Κυαξάρης τε καὶ Μῆδοι ξεινίσαντες] ξ ε ι νίσαντες pro ξενίσαντες nunc iure e Schellershemiano libro alioque Parisino editum, cum Noster constanter hac forma sit usus: vid. Bredov. p. 149.

καὶ τήν τε Νῖνον εἷλον] Conf. cum his Herod. I, 178. 183. Hieronymus in Chronico a Cyaxare Medo Ninum *subversam* esse cum scribit, Graecum vocabulum εἷλεν (i. e. cepit) forsan hoc modo reddidit. Tempus vero, quo Ninus capta fuisse perhibetur, Larcherus statuit ann. 603 a. Chr. n., Volneius 597 a. Chr. n. Nuper admodum pluribus in haec inquisivit Graff. in programmate, quod prodiit Wetzlar. 1828. pag. 11 seqq., Ninum a Cyaxare eversam esse contendit anno 606 a. Chr. n. In eundem annum inciderunt Clinton. l. l. p. 269, Fischer. l. l. p. 108, Hupfeld. in Dissertat. de rebus Assyr. p. 8 (Spec. I.) et Spec. II. p. 45, Rawlinson. Abriss. d. Assyr. Gesch. p. 38 e versione Ioannis a Gumpach, quem conf. ibid. p. 94 seq. et p. 118. Hic enim probare studuit, Ninum captam esse anno 607 a. Chr. n. Martio mense exeunte aut Aprili ineunte: vid. Zeitrechnung d. Babylon. p. 95—148.

ἐν ἑτέροισι λόγοισι δηλώσω] Iterum I, 184 dicit se Babyloniorum regum mentionem facturum ἐν τοῖσι Ἀσσυρίοισι λόγοισι. Atque Aristoteles Hist. Animal. VIII, 20 (18 ed. Schneid.) eiusdem Assyriae historiae ab Herodoto conscriptae meminit et quidem eo loco, ubi de Nini obsidione ille locutus fuerit. Sed in ipso Aristoteleo loco nunc e codd. ac versionibus antiquis repositum videmus Ἡσίοδος pro Ἡρόδοτος. De quo videatur Schneideri adnotatio et Schoellii in Schneidewin. Philolog. IX. p. 209, qui *Ctesiae* libros de Assyriorum historia apud Aristotelem intelligere mavult. De ipsa Assyria historia, quam Noster binis hisce locis pollicetur, accuratius inquisivit Wesselingius Dissertatt. Herodott. cap. I. p. 9. Sunt enim qui peculiare Nostri opusculum de Assyriorum historia exstitisse inde concludant; quamquam mirum profecto est, a nemine alio scriptore posterioris aetatis (si ab uno Aristotelis loco incertae lectionis discesseris) hanc Herodoti historiam Assyriam laudari. Unde mihi certe valde dubium videtur, Herodotum unquam tale opus praeter Musas, quas habemus, conscripsisse; qui cum saepius hoc citandi modo utatur, ut ad λόγους vel praegressos vel sequentes amandet lectores, binis illis locis eam operis sui partem s. caput intellexisse videtur, quo peculiariter, per episodium opinor, tractaverat de Assyriorum historia. At tale episodium nunc frustra quaeras in iis, quae de Herodoteo opere Musis inscripto adhuc supersunt. Neque hoc mirum. Scimus enim Herodotum multos per annos elaborasse in opere conscribendo per singulas partes, saepius retractatas illas quidem, aliis additis, aliis resectis, usque dum Thuriis versantem senem in absolvendo opere mors occuparet. Qui igitur de Assyriorum historia peculiariter in episodio quodam (ut v. c. de Lydis, de Persis, aliis eodem modo loquitur, historiam persecutus) tractanda sibi ita proposuerat, ut initio libri iam lectores eo ablegaret, is eam ipsam

Digitized by Google

λώσω) καὶ τοὺς Ἀσσυρίους ὑποχειρίους ἐποιήσαντο, πλὴν τῆς Βαβυλωνίης μοίρης. μετὰ δὲ ταῦτα Κυαξάρης μὲν βασιλεύσας τεσσαράκοντα ἔτεα, σὺν τοῖσι Σκύθαι ἦρξαν, τελευτᾷ.

107 Ἐκδέκεται δὲ Ἀστυάγης, ὁ Κυαξάρεω παῖς, τὴν βασιληΐην. καί οἱ ἐγένετο θυγάτηρ, τῇ οὔνομα ἔθετο Μανδάνην, τὴν ἐδόκεε Ἀστυάγης ἐν τῷ ὕπνῳ οὐρῆσαι τοσοῦτον, ὥστε

credo postmodo suo loco inserere vel oblitus vel impeditus fuit: quod idem Nostro accidisse putem VII, 213, ubi de Ephialte se postea narraturum esse pollicetur, quae frustra nunc quaeruntur. Neque aliter statuisse video, qui haec nuper tractavit Schoell in Schneidewin. Philolog. IX. pag 207—211. Haec sunt, quae de Assyria Herodoti historia mihi placent. Cautius in his statuit Dahlmann., quem vide, in Herodot. pag. 220 seq. Iaeger. Disputt. Herodott. (Gotting. 1828) pag. 15 in eandem sententiam disputans hanc digressionem narrationi inserendam utique in scriptoris proposito fuisse censet et quidem ultima libri tertii parte, ubi Babyloniae per Zopyrum recuperatio optimam praebuerit occasionem.

Κυαξάρης μὲν — τελευτᾷ] Quod Larcheri e rationibus accidit anno 594 a. Chr. n.; secundum Volneium 595 a. Chr. n. Conf. supra ad I, 102 nott. Ex Clintoni ratione Cyaxares regnavit ann. 634—595.; Hupfeld posuit 633—593, De Saulcy et Gumpach 635—595 ante Chr. n.

Cap. CVII.

τῇ οὔνομα ἔθετο Μανδάνην] Apud Genesium (p. 51 ed. Ven. p. 108 ed. Lachmann.) vocatur *Ἀνδάνη*, eiusque somnium simile narratur. Tertullian. de anima cap. 46 scribit haec: „Astyages, Medorum regnator, quod filiae *Mandanae* adhuc virginis vesicam in diluvionem Asiae fluxisse somnio viderit, Herodotus refert; item anno post nuptias eius ex iisdem locis vitem exortam toti Asiae incubasse. Hoc etiam Charon Lampsacenus Herodoto prior tradit.“ Ab hac Herodotea s. Graeca omnino, ut videtur, narratione differunt, quae in Nicolai Damasceni Excerptis (vid. ad I, 95) e Ctesia opinor traduntur p. 399 ed. Mueller. In his Astyagis filia dicitur valde nobilis ac formosa, quam Spitamae Medo despondet, dote addita Media universa. Nomen filiae, quam ipsius Ctesiae Excerpta Persica §. 2 seq. appellant *Amytin*, ab ipso Cyro posthac in matrimonium ductam, reticetur. Cyrus vero, qui iam ad magnam in regia aula auctoritatem pervenerat pincernaeque dignitatem, Artembara mortuo, acceperat, parentes pauperes, Atradatem patrem et Argosten matrem, tum ad se vocasse dicitur; atque mater ei exposuit somnium, quod gravida sibi vidisse visa sit in templo dormiens, quo tempore ipsa capras apud Mardos pasceret, his verbis: „ἔδοξα γάρ, ἔφη, οὐρῆσαι τοσοῦτον κύουσα, ὦ Κῦρε, σέ, ὥστε ποταμοῦ μεγάλου ῥεύματι ὅμοιον γενέσθαι τὸ πλῆθος τοῦ οὔρου καὶ κατακλύσαι πᾶσαν τὴν Ἀσίαν· ῥυῆναι δὲ αὐτὸ ἄχρι θαλάττης.“ Quod somnium ubi audivit pater, Chaldaeorum uni ex Babylone proponit interpretandum; isque respondit bonum portendi magnum atque primam in Asia dignitatem: verum celandum esse, ne quid Astyages audiret. Quae deinceps secuta sunt, ita narrantur, ut ab hoc inde tempore Cyrus ad multo maiorem potentiam evectus a Medis deficere cogitarit idque etiam hortante simul illo Babylonio exsecutus sit. Herodoti narrationem ferme sequitur Iustinus I, 4 seqq. Quae apud Aelianum N. A. XII, 21 leguntur de Sacchora, Babyloniorum rege, cui simile quid accidit atque Astyagi, ea ad Herodoti narrationem sane conficta videntur.

Digitized by Google

πλῆσαι μὲν τὴν ἑωυτοῦ πόλιν, ἐπικατακλύσαι δὲ καὶ τὴν Ἀσίην πᾶσαν. ὑπερθέμενος δὲ τῶν μάγων τοῖσι ὀνειροπόλοισι τὸ ἐνύπνιον, ἐφοβήθη, παρ' αὐτῶν αὐτὰ ἕκαστα μαθών. μετὰ δὲ τὴν Μανδάνην ταύτην, ἐοῦσαν ἤδη ἀνδρὸς ὡραίην, Μήδων μὲν τῶν ἑωυτοῦ ἀξίων οὐδενὶ διδοῖ γυναῖκα, δεδοικὼς τὴν ὄψιν· ὁ δὲ Πέρσῃ διδοῖ, τῷ οὔνομα ἦν Καμβύσης, τὸν εὕρισκε οἰκίης μὲν ἐόντα ἀγαθῆς, τρόπου δὲ ἡσυχίου, πολλῷ ἔνερθε ἄγων αὐτὸν μέσου ἀνδρὸς Μήδου. Συνοικεούσης δὲ τῷ 108
Καμβύσῃ τῆς Μανδάνης, ὁ Ἀστυάγης τῷ πρώτῳ ἔτεϊ εἶδε ἄλλην ὄψιν. ἐδόκεε δέ οἱ ἐκ τῶν αἰδοίων τῆς θυγατρὸς ταύτης φῦναι ἄμπελον, τὴν δὲ ἄμπελον ἐπισχεῖν τὴν Ἀσίην πᾶσαν. ἰδὼν δὲ τοῦτο καὶ ὑπερθέμενος τοῖσι ὀνειροπόλοισι, μετεπέμψατο ἐκ τῶν Περσέων τὴν θυγατέρα ἐπίτεκα ἐοῦσαν. ἀπι-

ὑπερθέμενος δὲ τῶν μάγων τοῖσι ὀνειροπόλοισι τὸ ἐνύπνιον] Omnes libri ὑποθέμενος, quod a Stephano iam mutatum fuit in ὑπερθέμενος, quod recc. edd. in textum receperunt. Et cap. sequenti sine ulla lectionis varietate ὑπερθέμενος invenitur; ipsaque ratio suadet, ut idem illud hoc quoque loco recipiatur. Nam, ut bene monet Wyttenbachius in Selectt. historicc. pag. 351, ὑποθέσθαι τινί τι est *alicui consilium dare*, ut I, 90. 156. IV, 135. V, 72: at ὑπερθέσθαι τινί τι, *cum aliquo consilium communicare*. Conf. I, 8. V, 24. VII, 8. 18. Add. Bredov. p. 64. — Ad argumentum quod attinet, tenendum est, omnino moris fuisse in hisce orientalium regnis, ut res publicae gravissimae per somniorum interpretationes discernerentur, ubi Magorum ut interpretum istorum somniorum summa fuit auctoritas. Id quod pariter sacrae docent literae quam profanae. Nec fugit Rennelium in Geogr. Herod. pag. 500.

παρ' αὐτῶν αὐτὰ ἕκαστα μαθών] De locutione ἀνδρὸς ὡραίην (*viro maturam*) conf. I, 196. VI, 122 et quae alia habet Kuehner Gr. Gr. §. 530, h., qui idem Gr. Gr. §. 517, 2. consulendus de genitivis οἰκίης μὲν — ἀγαθῆς, τρόπου δὲ ἡσυχίου. Ad οἰκίη (*familia*) et ad ipsam locutionem comparat Valcken. I, 90. II, 172. IV, 76. VI, 35. Wesselingius laudat Iustinum I, 4, ubi quod Cambyses vocatur *mediocris vir*, id ex hoc ipso Herodoti loco explicandum esse monet Sauppe in Jahrbb. f. Phil. u. Paedag. XXV. p. 218. Sed in Herodoto de *nobili* Achaemenidarum gente cogitandum esse patebit ex iis, quae ad I, 125 et 209 afferemus.

Cap. CVIII.

ὁ Ἀστυάγης τῷ πρώτῳ ἔτεϊ εἶδε ἄλλην ὄψιν] Verba τῷ πρώτῳ ἔτεϊ, quae vulgo ad proxime antecedentia referuntur ac de primo nuptiarum Cambysis et Mandanes anno intelliguntur, Jo. a Gumpach (Zeitrechn. d. Babylon. p. 125 seqq.) ita accipere vult, ut de primo anno regni Astyagis intelligantur, indeque ipse Cyrus cogitetur natus anno 595 a. Chr. n. — Ad structuram verbi ἐδόκεε in seqq. conf. III, 124. VII, 12, et quae alia habet Kuehner Gr. Gr. §. 649, 3, b.

ἐπίτεκα ἐοῦσαν] ἐπίτοκα Mediceus et alii quidam libri, qui infra I, 111 omnes conspirant in lectione ἐπίτεξ, quae etiam proba dicitur Grammaticis damnantibus alteram formam ἐπίτοκος. Vid.

Digitized by Google

κομένην δὲ ἐφύλασσε, βουλόμενος τὸ γεννώμενον ἐξ αὐτῆς διαφθεῖραι· ἐκ γάρ οἱ τῆς ὄψιος οἱ τῶν μάγων ὀνειροπόλοι ἐσήμαινον, ὅτι μέλλοι ὁ τῆς θυγατρὸς αὐτοῦ γόνος βασιλεύσειν ἀντὶ ἐκείνου. Ταῦτα δὴ ὦν φυλασσόμενος ὁ Ἀστυάγης, ὡς ἐγένετο ὁ Κῦρος, καλέσας Ἅρπαγον, ἄνδρα οἰκήϊον καὶ πιστότατόν τε Μήδων καὶ πάντων ἐπίτροπον τῶν ἑωυτοῦ, ἔλεγέ οἱ τοιάδε· Ἅρπαγε, πρῆγμα, τὸ ἄν τοι προσθέω, μηδαμῶς παραχρήσῃ· μηδὲ ἐμέ τε παραβάλῃ, καὶ ἄλλους ἑλό-

Thomam Magistr. p. 357 ibiq. Hemsterhusii not., Phrynich. p. 333 ibiq. Lobeck. In significatione nulla discrepantia. Indicatur enim mulier, *quae partui est proxima*.

ταῦτα δὴ ὦν φυλασσόμενος ὁ Ἀστυάγης] i. e. *haec sibi cavens*. Cf. Herod. VII, 130 ibique nott. et Aeschyl. Choeph. 861. Suppl. 344 (Both.). Quod noli commutare cum I, 49 *φυλάξας τὴν κυρίην τῶν ἡμερέων*, nam ibi *φυλάσσειν* (in activo) est *observare*. — In seqq. *ἄνδρα οἰκήϊον* non *familiarem*, sed *cognatum* indicare propter verba cap. seq. *μοι συγγενής ἐστι ὁ παῖς* monet Larcher. Ipsum *Harpagi* nomen, quod supra I, 80 iam invenimus, quodque praeter hunc Harpagum unus etiam e Darii ducibus gerit (Herod. VI, 28), vix ad Persicam s. Medicam stirpem referas, Graecum enim esse videtur ac vix diversum a voce *ἅρπαξ*, quae hominem *rapacem* significat. Observavit Letronne (Revue Archéolog. IV. p. 472. Mém. de l'Acad. des Inscr. XIX, 1. pag. 124), id adiiciens, Graecos nunquam huiusmodi voces adhibuisse ad suorum nomina propria, sed ea ipsa de causa ad Persam s. Medum applicasse, cuius verum nomen ita adulteratum fuerit.

πρῆγμα, τὸ ἄν τοι προσθέω, μηδαμῶς παραχρήσῃ] *μηδαμῶς* offerunt Mediceus, Schellershem. aliusque liber. Hinc cum Gaisf. illud recipere non dubitavimus. Alii *μηδαμῇ*, alii *μηδαμὰ*, quod receperunt Dindorf et Dietsch. Ad coniunctivi formam *προσθέω* cf. Bredov. p. 394. Valet h. l. *προστιθέναι imponere, iniungere*, indeque *imperare*, ut III, 62. V, 30. De accusativo *πρῆγμα* relativo pronomini per attractionem adiecto cf. Matth. §. 474. — *παραχρῆσθαι obiter, neglectim tractare, negligere*, occurrit II, 141, ubi vid. nott.

μηδὲ ἐμέ τε παραβάλῃ, καὶ ἄλλους ἑλόμενος, ἐξ ὑστέρης σοι ἑωυτῷ περιπέσῃς] *παραβάλῃ* cum Wyttenbachio in Selectt. hist. p. 351. vertere licet: „*nec me deceptum obiicias periculo*." Namque *παραβάλλεσθαι* alibi: *periculo sese exponere, periclitari;* de quo diximus ad Plutarchi Philopoem. pag. 52. Cf. Herodot. VII, 10. §. 8. — Verba *ἄλλους ἑλόμενος* (*alios eligens*) idem Wyttenbachius explicat: *aliorum αἵρεσιν, factionem, suscipiens, aliis dominis studens*, comparatque Xenophont. Hellenic. III, 1, 2. — *ἐξ ὑστέρης* valet: *postmodo*, ut V, 106. VI, 85. Conf. supra ad I, 60 laudd. — In proximis verbis vulgo desideratur *σοι*, quod praebet Mediceus liber et alius Parisinus, quodque Gronovio et Wesselingio probatum nunc in textu legitur. Alii libri offerunt *σὺ*, quod nec ipsum displicet Wesselingio, qui in utramque structuram laudat Aeschin. de Fals. Legat. p. 311 ed. Reisk. Io. Chrysostom. V. p. 24 B. F. VII. p. 831 C. Matthiae denuo omisit *σοι*, quippe cum *σοὶ ἑωυτῷ* soloecum videatur. Quod mihi nondum prorsus est persuasum, qui librorum meliorum auctoritatem in his quoque sequi malui. Schaeferus et recentt. edd. cum Bredovio p. 284 scripserunt *σεωυτῷ*, quod in nullo libro legitur. Sensum bene reddidit Latinus interpres: „*cave, ne — aliis hominibus studens tuis ipse artibus*

Digitized by Google

μενος, ἐξ ὑστέρης σοι ἑωυτῷ περιπέσῃς. λάβε τὸν Μανδάνη ἔτεκε παῖδα, φέρων δὲ ἐς σεωυτοῦ ἀπόκτεινον· μετὰ δὲ θάψον τρόπῳ ὅτεῳ αὐτὸς βούλεαι. Ὁ δὲ ἀμείβεται· Ὦ βασιλεῦ, οὔτε ἄλλοτέ κω παρεῖδες ἀνδρὶ τῷδε ἄχαρι οὐδὲν, φυλασσόμεθα δὲ ἐς σὲ καὶ ἐς τὸν μετέπειτα χρόνον μηδὲν ἐξαμαρτεῖν. ἀλλ' εἴ τοι φίλον τοῦτο οὕτω γίνεσθαι, χρὴ δὴ τό γε ἐμὸν ὑπηρετέεσθαι ἐπιτηδέως. Τούτοισι ἀμειψάμενος ὁ 109
Ἅρπαγος, ὥς οἱ παρεδόθη τὸ παιδίον κεκοσμημένον τὴν ἐπὶ θανάτῳ, ἤιε κλαίων ἐς τὰ οἰκία. παρελθὼν δὲ ἔφραζε τῇ ἑωυτοῦ γυναικὶ τὸν πάντα Ἀστυάγεος ῥηθέντα λόγον. ἡ δὲ πρὸς αὐτὸν λέγει· Νῦν ὦν τί σοι ἐν νόῳ ἐστὶ ποιέειν; Ὁ δὲ ἀμείβεται· Οὐκ ᾗ ἐνετέλλετο Ἀστυάγης· οὐδ' εἰ παραφρονήσει τε καὶ μανεῖται κάκιον ἢ νῦν μαίνεται, οὔ οἱ ἔγωγε

dehinc capiaris", i. e. *te ipsum in perniciem trahas;* sic περιπίπτειν συμφορῇ Noster dixit VII, 88, ubi conf. nott.

παρεῖδες ἀνδρὶ τῷδε ἄχαρι οὐδὲν] De παρεῖδες (i. q. ἐνεῖδες) conf. ad I, 37. Est quoque in his notanda particularum οὔτε — δὲ oppositio, de qua praecepit Werferus in Actt. phill. Monacc. I, 2. p. 260. Add. Hartung Lehre d. Partik. I. p. 197. Ad φίλον cf. I, 87 ibique nott. — τό γε ἐμὸν („*quod ad me certe attinet*"), i. e. ἐμέ γε. Conf. Kuehner Gr. Gr. §. 474. not. 1.

Cap. CIX.

ὥς οἱ παρεδόθη τὸ παιδίον κεκοσμημένον τὴν ἐπὶ θανάτῳ] Locutio τὴν ἐπὶ θανάτῳ cur non eodem fere modo explicari possit, quo supra I, 67 ἔπεμπον τὴν ἐς θεὸν, aliisque locis a Werfero congestis in Actt. philoll. Monacc. I, 1. p. 75, equidem non perspicio. Conf. similia, quae attulit Iacobitz. ad Lucian. Alexandr. §. 44. pag. 235. Longus est hoc loco Schweighaeuserus, quo demonstret, ad articulum τὴν intelligendum esse στολὴν, ut Aemilio Porto olim visum erat, aut potius κόσμησιν (quod nunc placere video Lud. Doederlino: Reden u. Aufsätze II. p. 186.), aliaque affert idem, ubi ad articulum nomen ex cognato verbo, quod in proximo sit, repetendum sit. Quae cum partim aliena sint a nostro loco, ea nunc lubens praetereo; quod vero III, 119 (ἔδησεν τὴν ἐπὶ θανάτῳ) et V, 72 (τοὺς ἄλλους κατέδησεν τὴν ἐπὶ θανάτῳ) ille suppletum vult τὴν δέσιν, vereor, ut ferri possit. Neque nostro loco huiuscemodi ellipsis effingenda erit. Namque in his omnibus aeque subaudiendam esse voculam ὁδὸν, mihi persuasum est, nec ii multum a vero aberrare videntur, qui (uti Iacobs. in Atticis pag. 341 ad Herod. V, 72) praegnans omnino dicendi genus in his statuant, verbumque aliquod, in quo mittendi, ducendi, eundi notio inest, mente adiiciendum doceant. Haec respicienti talis fere nostri loci sensus erit: „*quum ipsi traderetur puerulus ornatus* (eo consilio), *ut ad mortem duceretur* s. *ut* (ornatus pro more, dein) *ad mortem abduceretur.*" — In seqq. dedimus ἤιε cum recentt. editt. Vulgo ᾔει.

τὸν πάντα Ἀστυάγεος ῥηθέντα λόγον] Ubi nihil necesse est ad Ἀστυάγεος vel addere vel subintelligere ὑπὸ, cum ad λόγον aeque bene referri possit. Vid. Pausan. VI, 8. §. 2 aliosque locos a Schaefero laudat. ad Lamb. Bos. Ellipss.

Digitized by Google

προσθήσομαι τῇ γνώμῃ, οὐδὲ ἐς φόνον τοιοῦτον ὑπηρετήσω. πολλῶν δὲ εἵνεκα οὐ φονεύσω μιν· καὶ ὅτι αὐτῷ μοι συγγενής ἐστιν ὁ παῖς, καὶ ὅτι Ἀστυάγης μέν ἐστι γέρων καὶ ἄπαις ἔρσενος γόνου. εἰ δὲ ἐθελήσει, τούτου τελευτήσαντος, ἐς τὴν θυγατέρα ταύτην ἀναβῆναι ἡ τυραννὶς, ἧς νῦν τὸν υἱὸν κτείνει δι' ἐμεῦ, ἄλλο τί ἢ λείπεται τὸ ἐνθεῦτεν ἐμοὶ κινδύνων ὁ μέγιστος; ἀλλὰ τοῦ μὲν ἀσφαλέος εἵνεκα ἐμοὶ δεῖ τοῦτον τελευτᾶν τὸν παῖδα· δεῖ μέν τοι τῶν τινὰ Ἀστυάγεος αὐτοῦ φονέα γενέσθαι καὶ μὴ τῶν ἐμῶν.

110 *Ταῦτα εἶπε, καὶ αὐτίκα ἄγγελον ἔπεμπε ἐπὶ τῶν βουκόλων τῶν Ἀστυάγεος, τὸν ἠπίστατο νομάς τε ἐπιτηδεωτάτας νέμοντα καὶ οὔρεα θηριωδέστατα, τῷ οὔνομα ἦν Μιτραδάτης, συνοίκεε δὲ τῇ ἑωυτοῦ συνδούλῳ· οὔνομα δὲ τῇ γυναικὶ ἦν, τῇ συνοίκεε, Κυνὼ κατὰ τὴν Ἑλλήνων γλῶσσαν, κατὰ δὲ τὴν Μηδικὴν Σπακώ· τὴν γὰρ κύνα καλέουσι σπάκα Μῆδοι. αἱ δὲ ὑπώρεαί εἰσι*

p. 750. Ad seqq. *ἐν νόῳ ἐστὶ* conf. I, 27.

καὶ ἄπαις ἔρσενος γόνου] Explicandum hoc eodem pacto, quo supra I, 107 *ἀνδρὸς ὡραίην*. — Ad significationem verbi *ἐθελήσει* vid. quae ad I, 32. II, 14 sunt dicta, et add. Meier de Andocid. orat. V, 2. pag. 5. Negris verba *ἐθελήσει — ἀναβῆναι* accipit pro *ἀναβήσεται*. Nec aliter fere Herold in Jahrbb. f. Philol. u. Paedagog. XXIV. p. 402. *ἐθελήσει* scripsi pro vulg. *θελήσει*; cf. nott. ad II, 14.

ἄλλο τί ἢ λείπεται] i. e. *nonne superest*. De quo interrogandi genere monuit Kuehner Gr. Gr. §. 852, m. Paulo ante quod pro *ἧς* Struve Specim. Quaest. Herod. I. p. 23 repositum vult *τῆς*, libris invitis, equidem viro doctissimo ex iis legibus, quas mihi scripsi, obtemperare haud potui. Qui idem p. 30. 32 initio huius capitis pro *οὐκ ἢ ἐνετέλλετο* scribi iubet *οὐ τῇ* vel *οὐκ ὅκῃ ἐνετ.*, in quo utroque eum secuti sunt Dindorf et Dietsch. Equidem a libris discedere nolui.

Cap. CX.

ἔπεμπε ἐπὶ τῶν βουκόλων — τὸν ἠπίστατο νομάς τε ἐπιτηδεωτάτας νέμοντα] Vocem *ἐπιτηδεωτάτας* Reiskius mutare voluit in *ἀνεπιτηδειοτάτας*, ut pascua intelligantur *maxime horrifica*. Sed verba seqq. *οὔρεα θηριωδέστατα* Reiskium in errorem induxisse nemo non videt. Wesselingius intelligit *pascua bobus pascendis maxime apta, egregia* ob soli virtutem, agrosque herbidos atque irriguos. Schweigh. intelligit pascua *ad id, de quo nunc agebatur, maxime idonea*. Gallus interpres Wesselingium est secutus; Italus reddit: „*per pascoli opportunissimi.*“

συνοίκεε δὲ τῇ ἑωυτοῦ συνδούλῳ] Ita scripsimus cum recentt. editt. e Sancroft. libro. Vulgo *συνδούλῃ*, omisso articulo *τῇ*. Conf. II, 134. Solet enim Noster talia adiectiva composita communis generis pleraque proferre: quod monstravit Bredov. p. 275. Vulgatam *συνδούλῃ* omisso articulo retinuerunt Dindorf. et Dietsch.

τὴν γὰρ κύνα καλέουσι σπάκα Μῆδοι] Ex Herodoti narratione profectus Iustinus I, 4 alia addit, quibus fabula magis exornetur et amplificetur. Ipsum Medicum nomen *σπάκα* recte Noster protulit, quando quidem in lingua Zendica *canis* vo-

Digitized by Google

τῶν οὐρέων, ἔνθα τὰς νόμας τῶν βοῶν εἶχε οὗτος δὴ ὁ βουκόλος, πρὸς βορέω τε ἀνέμου τῶν Ἀγβατάνων, καὶ πρὸς τοῦ πόντου τοῦ Εὐξείνου. ταύτῃ μὲν γὰρ ἡ Μηδικὴ χώρη πρὸς Σασπείρων ὀρεινή ἐστι κάρτα καὶ ὑψηλή τε καὶ ἴδῃσι συνηρεφής. ἡ δὲ ἄλλη Μηδικὴ χώρη ἐστὶ πᾶσα ἄπεδος. ἐπεὶ ὦν ὁ βουκόλος σπουδῇ πολλῇ καλεόμενος ἀπίκετο, ἔλεγε· ὁ Ἅρπαγος τάδε· Κελεύει σε Ἀστυάγης τὸ παιδίον τοῦτο λαβόντα θεῖναι ἐς τὸ ἐρημότατον τῶν οὐρέων, ὅκως ἂν τάχιστα διαφθαρείη. καὶ τάδε τοι ἐκέλευσε εἰπεῖν, ἢν μὴ ἀποκτείνῃς αὐτὸ, ἀλλά τεῳ τρόπῳ περιποιήσῃ, ὀλέθρῳ τῷ κακίστῳ σε

catur çpâ, ut me edocuit Ad. Holtzmann; cf. etiam Muenter Versuche über die keilförm. Inschrift. p. 69 et Dieffenbach Celtica I. p. 36. E Sanscritana lingua vocem repeti vult Aug. Guil. a Schlegel Indisch. Bibl. I. p. 323. Tanegui Lefèvre ad Iustini locum affirmat, apud Hyrcanios, quae gens Persis fuerit subdita, adhuc canem vocari *Spac.* Quod unde ille sciverit, equidem nescio, nec ipsa viri docti nota ad manus est, quam solum e Larcheri adnotatione ad h. l. cognovi. Praeterea Italus interpres comparat Russorum *Sabac.* A Grammaticis Graecis citatur σπάξ ut canis nomen apud Persas. Cf. Struve Specim. Quaest. I. pag. 14 not. Herodotus e voce Medica s. Zendica Graecum nomen Σπακὼ sive Κυνὼ (a κύων, *canis*) ad eam rationem formavit, qua Graeci omnino huiuscemodi nomina muliebria propria in ὦ exeuntia formare solent: de quibus nominibus nuper scripsit Pist. Tzschirner in programm. Vratislaviensi P. I. 1851. ὑπώρεα, quae Herodoti forma est (vid. Bredov. p. 156.) pro vulg. ὑπώρεια, *radices* significat *montium*, ut IV, 23. VII, 129. IX, 19. 56. VII, 199.

πρὸς Σασπείρων] i. e. *Saspires versus, eam, quam Saspires incolunt, terram versus; in der Richtung nach dem Lande der Saspiren.* Alia exempla usus Herodotei vid. ad I, 84. II, 121. Quod moneo, cum hic minus accurata videatur Schweighaeuseri Latina interpretatio. — De *Saspirum* gente monuimus ad I, 104. Variant hic in ipsa nominis scriptura nonnihil libri; qua de re quaedam monuit Wesselingius.

καὶ ἴδῃσι συνηρεφής] ἴδη Herodoto est *silva.* Monent Lexica, ubi laud. IV, 109. 175. V, 23. VIII, 111. In seqq. ἄπεδος est *planus*, ut ἄπεδος χῶρος IX, 102 coll. IV. 62. IX, 25. — De ὅκως ἂν — διαφθαρείη vid. ad I, 75. 99. — In seqq. vulgatam περιποιήσῃ reiicit Bredov. p. 32, cum medium verbum περιποιεῖσθαι hoc sensu (*salvum praestare*) apud Dionem Cassium demum reperiatur, indeque in activum, quod frequenter apud Nostrum sit obvium, sit commutandum: quare scribendum περιποιήσῃς, quod Dindorf et Dietsch receperunt.

ὀλέθρῳ τῷ κακίστῳ σε διαχρήσεσθαι] Vertunt: „*pessimo exitu te periturum.* Sed quaeritur σὲ utrum sit subiecti accusativus an obiecti. Illud si sumas, διαχρήσεσθαι ὀλέθρῳ eodem pacto coniungi posse monet Schweigh., quam I, 167: τοιούτῳ μόρῳ διαχρᾶσθαι. Qui tamen locus mea sententia minus apte cum nostro componetur, quocum magis convenit alter locus I, 24: κελεύειν τοὺς πορθμέας ἢ αὐτὸν διαχρᾶσθαί μιν („*se ipsum interficere*“). Nam solet Noster verbis διαχρᾶσθαι s. καταχρᾶσθαι (vid. ad I, 82) *interficiendi* notione adiungere accusativum personae; quem h. l. pronomine σὲ indicari vix mihi dubium. Hinc subiecti accusativus ad infinitivum mente adiiciendus, qui nullus alius esse potest nisi

111 διαχρήσεσθαι· ἐπορᾶν δὲ ἐκκείμενον τέταγμαι ἐγώ. Ταῦτα ἀκούσας ὁ βουκόλος, καὶ ἀναλαβὼν τὸ παιδίον, ᾔϊε τὴν αὐτὴν ὀπίσω ὁδὸν, καὶ ἀπικνέεται ἐς τὴν ἔπαυλιν. τῷ δ' ἄρα καὶ αὐτῷ ἡ γυνὴ, ἐπίτεξ ἐοῦσα πᾶσαν ἡμέρην, τότε κως κατὰ δαίμονα τίκτει, οἰχομένου τοῦ βουκόλου ἐς πόλιν. ἦσαν δὲ ἐν φροντίδι ἀμφότεροι ἀλλήλων πέρι, ὁ μὲν τοῦ τόκου τῆς γυναικὸς ἀῤῥωδέων, ἡ δὲ γυνὴ, ὅ τι οὐκ ἐωθὼς ὁ Ἅρπαγος 56
μεταπέμψαιτο αὐτῆς τὸν ἄνδρα. ἐπεί τε δὲ ἀπονοστήσας ἐπέστη, οἷα ἐξ ἀέλπτου ἰδοῦσα ἡ γυνὴ, εἴρετο προτέρη, ὅ τι μιν οὕτω προθύμως Ἅρπαγος μεταπέμψαιτο. ὁ δὲ εἶπε· Ὦ γύναι, εἶδόν τε ἐς πόλιν ἐλθὼν καὶ ἤκουσα, τὸ μήτε ἰδεῖν ὄφε-

Astyages, qui Harpagum haec dicere iussit bubulco, *se* (i. e. regem) de bubulco supplicium sumturum, *se* pessimo mortis genere eum interfecturum (s. interfici iussurum). Iam ita si locum interpreteris, nihil video, quod nos offendat. Neque aliter eum accipi vult Ianson in Iahrbb. f. Philolog. u. Paedagog. Suppl. XIX. p. 508. De usu verbi διαχρᾶσθαι videatur Thomas Magister p. 222 seq. ibique adnotata. Herodot. I, 167. II, 13. III, 117. — In seqq. τέταγμαι (*iussus sum*) Mediceus aliique, quod cum recentt. edd. pro olim vulg. διατέταγμαι recipiendum duxi.

Cap. CXI.

ἡ γυνὴ, ἐπίτεξ ἐοῦσα πᾶσαν ἡμέρην] i. e. uxor, *cuius partus in dies* (s. de die in diem) *exspectabatur*. Monuerunt Abresch. in Dilucidd. Thucydidd. p. 583 et Schweigh. ad h. l., de locutione πᾶσαν ἡμέρην laudans VII, 203 et 198, ubi ἀνὰ additum invenitur. — De ἐπίτεξ vid. ad I, 108. — In sqq. κατὰ δαίμονα, i. e. *forte fortuna*, in quo, ut in tot aliis eiusmodi, κατὰ adverbii vim exprimere videtur, cum proprie significet: *secundum, ex.* Conf. Fischer. ad Weller. III, b. p. 180.

τοῦ τόκου τῆς γυναικὸς ἀῤῥωδέων] i. e. *timens ob mulieris partum*. Genitivi ratio vix diversa ab iis, quae affert Kuehner Gr. Gr. §. 532 seqq. — In seqq. iure optimi libri μεταπέμψαιτο loco olim vulgatae μεταπέμψατο. Nam hic maxime accommodatus est optativus. Ut autem altero loco editur ὅ τι — μεταπέμψαιτο, ita etiam priori loco edendum curavimus ὅ τι οὐκ ἐωθὼς ὁ Ἅρπαγος μεταπέμψαιτο, ubi male apud Gaisfordium, alios ὅτι coniunctim invenitur. Monuit Struve Quaest. de Herodot. dialect. Specim. I. pag. 47.

οἷα ἐξ ἀέλπτου ἰδοῦσα ἡ γυνὴ] De οἷα ante participia conf. I, 66 ibique nott. Locutionem ἐξ ἀέλπτου (*ex insperato*) Wesselingius illustrat locis Appiani Punicc. 104. 116. Sophocl. Aiac. 727. Aeschyl. Suppl. 362. Neque aliter ἐξ ἀπροσδοκήτου VII, 204. ἐκ τοῦ ἐμφανέος III, 150 (ubi conf. nott.). VII, 205. ἐκ τοῦ φανεροῦ VIII, 126. IX, 1. Et confer sis Kuehner. Gr. Gr. §. 543, 2. Mox ὅ τι valet *propter quid, cur.*

ὦ γύναι, εἶδόν τε κ. τ. λ.] γύναι, compellationem honestissimam apud veteres dicit Fischer. ad Anacreont. XX, 11. In seqq. ad verbi ὄφελον cum infinitivo usum iis in rebus, quas fieri utique oportuisse volumus, quae vero reapse nondum factae sunt, conf. Blomfield. not. ad Aeschyl. Pers. 912. pag. 84 ed. Cantabrig. Ad formam ὄφελον, epicis poetis aeque atque Herodoto familiarem, ex quo affert h. l. Thomas Magist. s. v., consul. Bredov. p. 308.

Digitized by Google

λον, μήτε κοτὲ γενέσθαι ἐς δεσπότας τοὺς ἡμετέρους. οἶκος μὲν πᾶς Ἁρπάγου κλαυθμῷ κατείχετο· ἐγὼ δὲ ἐκπλαγεὶς ἤϊα ἔσω. ὡς δὲ τάχιστα ἐσῆλθον, ὁρέω παιδίον προκείμενον, ἀσπαῖρόν τε καὶ κραυγανόμενον, κεκοσμημένον χρυσῷ τε καὶ ἐσθῆτι ποικίλῃ. Ἅρπαγος δὲ ὡς εἶδέ με, ἐκέλευε τὴν ταχίστην ἀναλαβόντα τὸ παιδίον, οἴχεσθαι φέροντα καὶ θεῖναι, ἔνθα θηριωδέστατον εἴη τῶν οὐρέων, φὰς Ἀστυάγεα εἶναι τὸν ταῦτα ἐπιθέμενόν μοι, πολλὰ ἀπειλήσας, εἰ μή σφεα ποιήσαιμι. καὶ ἐγὼ ἀναλαβὼν ἔφερον, δοκέων τῶν τινος οἰκετέων εἶναι· οὐ γὰρ ἄν κοτε κατέδοξα, ἔνθεν γε ἦν. ἐθάμβεον δὲ ὁρέων χρυσῷ τε καὶ εἵμασι κεκοσμημένον, πρὸς δὲ καὶ κλαυθμὸν κατεστεῶτα ἐμφανέα ἐν Ἁρπάγου. καὶ πρόκα

ἐς δεσπότας τοὺς ἡμετέρους] ἐς h. l. est: *quod attinet ad*. Scripsimus cum Gaisf. ac potioribus libris *δεσπότας*, ut item legitur I, 122 et 129 fin. Vulgo *δεσπότεας*, quam formam in Herodoto ferendam non esse docet Bredov. p. 224.

κεκοσμημένον χρυσῷ τε καὶ ἐσθῆτι ποικίλῃ] Eodem pacto paulo infra: *ὁρέων χρυσῷ τε καὶ εἵμασι κεκοσμημένον*, quod explicant eo dicendi genere, quod vulgo appellant *ἓν διὰ δυοῖν*, ut fuerit puerulus ornatus aurata ac variis coloribus distincta veste. Eadem locutio exstat III, 1., quacum conf. Plutarch. Artaxerx. 15. — Pro *κραυγανόμενον*, quod proxime antecedit, Schellershem. liber aliusque Parisinus praebent *κραυγανώμενον*, alius liber *κραυγανόμενον*. Unde Lobeckio ad Phrynich. pag. 337 legendum videtur *κραγγανόμενον* (a *κραγγάνω*, ut *κλαγγάνω*); qui idem cum dicit Blomfieldium ad Aesch. Pers. p. 189 praeferre *κραυγαινόμενον*, equidem in mea editione (Lipsiensi) nihil tale reperire potui. Citat utique nostrum locum Blomfield. in Glossar. ad Aeschyl. Pers. vs. 970, ubi de voce *ἀσπαίρω* (*reluctor*, *palpito*, de infantibus potissimum) agit, sed nil mutatum est in lectione *κραυγανόμενον*. Lobeckio assentitur Bredov. p. 44, indeque opinor recepit quoque Dietsch.

πρὸς δὲ καὶ κλαυθμὸν κατεστεῶτα ἐμφανέα] Haec verba ad antecedentia *ἐθάμβεον ὁρέων* pertinent neque eum offendent, qui similia apud alios quoque scriptores reperiri animadverterit, in quibus latiore usu verbum *ὁρᾶν* adhibitum de quavis perceptione, quae sensibus fit, valeat. Vid. Aeschyl. Prometh. 21 et Abreschii Animadverss. I, 1. ad h. l. (Apparat. Aeschyl. Vol. II. p. 3.) Sept. c. Theb. 100 (*κτύπον δέδορκα*), et quae alia affert Brunck ad Sophocl. Oedip. Colon. 138.

καὶ πρόκα τε δὴ κατ' ὁδὸν πυνθάνομαι] *πρόκα τε* abest a nonnullis libris. Sed alii retinent, ubi *πρόκατε* coniunctim una voce scribitur; quae scriptura placet Schweighaeusero, cum *πρόκα* simplex (sine *τε*) non occurrat apud Nostrum ac praeterea constanter praeponatur *καὶ* particula, v. c. VI, 134. VIII, 65. 135, ut apud Hesychium sub litera *K* legatur: *Καὶ προκατέδη*, *ἀντὶ τοῦ ἄφνω*. Nec aliter alii lexicographi exponunt *εὐθὺς*, *παραχρῆμα*, *ἐξαίφνης*, *statim*, *protinus*, *subito*. — In seqq. *Ἀστυάγεω*, quod e Sancrofti libro aliisque dedit Gaisfordius, retinuimus. Vulgo *Ἀστυάγεος*, quod firmatur auctoritate libri Medicei, Schellershemiani, aliorum, idque retinuit Matthiae. Recentt. edd. dederunt *Ἀστυάγεω*, adversante licet Bredov. p. 231, qui nomen *Ἀστυάγης* apud Herodotum tertiae declinationi adscribit inde-

Digitized by Google

τε δὴ κατ᾽ ὁδὸν πυνθάνομαι τὸν πάντα λόγον θεράποντος, ὃς ἐμὲ προπέμπων ἔξω πόλιος ἐνεχείρισε τὸ βρέφος· ὡς ἄρα Μανδάνης τε εἴη παῖς τῆς Ἀστυάγεω θυγατρὸς καὶ Καμβύσεω τοῦ Κύρου, καί μιν Ἀστυάγης ἐντέλλεται ἀποκτεῖναι.
112 *νῦν τε ὅδε ἐστί. Ἅμα δὲ ταῦτα ἔλεγε ὁ βουκόλος, καὶ ἐκκαλύψας ἀπεδείκνυε. ἡ δὲ, ὡς εἶδε τὸ παιδίον μέγα τε καὶ εὐειδὲς ἐὸν, δακρύσασα καὶ λαβομένη τῶν γουνάτων τοῦ ἀνδρὸς, ἔχρηζε μηδεμιῇ τέχνῃ ἐκθεῖναί μιν. ὁ δὲ οὐκ ἔφη οἷός τε εἶναι ἄλλως αὐτὰ ποιέειν· ἐπιφοιτήσειν γὰρ κατασκόπους ἐξ Ἁρπάγου ἐποψομένους· ἀπολέεσθαί τε κάκιστα, ἢν μή σφεα ποιήσῃ. ὡς δὲ οὐκ ἔπειθε ἄρα τὸν ἄνδρα, δεύτερα λέγει ἡ γυνὴ τάδε· Ἐπεὶ τοίνυν οὐ δύναμαί σε πείθειν μὴ ἐκθεῖναι, σὺ δὲ ὧδε ποίησον, εἰ δὴ πᾶσά γε ἀνάγκη ὀφθῆναι ἐκκείμενον· τέτοκα γὰρ καὶ ἐγὼ, τέτοκα δὲ τεθνεός· τοῦτο μὲν φέρων πρόθες, τὸν δὲ τῆς Ἀστυάγεος θυγατρὸς παῖδα ὡς ἐξ ἡμέων ἐόντα τρέφωμεν· καὶ οὕτω οὔτε σὺ ἁλώσεαι ἀδικέων τοὺς δεσπότας, οὔτε ἡμῖν κακῶς βεβουλευμένα ἔσται.*

que ubivis *Ἀστυάγεος* restituendum esse indicat. Equidem Herodotum utraque forma (*Ἀστυάγεω* et *Ἀστυάγεος*) esse usum existimaverim: quare mox reliqui *Ἀστυάγεος*, quod invitis libris recentt. edd. mutarunt in *Ἀστυάγεω*. Cf. I, 114. 115. 116. 119. 123. 124.

νῦν τε ὅδε ἐστί] *ὅδε* merito recentt. editt. receperunt e libris. Vulgo *ὧδε*, ut in Sancrofti libro exstat. Bene Larcher.: „*Le voici cet enfant.*" Tu cf. I, 115. V, 92. §. 5, et quae alia affert Bredov. p. 43.

CAP. CXII.

Ἅμα δὲ ταῦτα ἔλεγε ὁ βουκόλος, καὶ — ἀπεδείκνυε] Exspectabas: *ἅμα δὲ τ. λέγων*, cuius participii loco Noster ponit verbum finitum, quod per particulam *καὶ* sequentibus annectit. Vid. Kuehner Gr. Gr. §. 720, 2 et Matthiae §. 565. not. 3. pag. 1114 coll. §. 620. pag. 1257, qui quod in Herodoteo loco laudando post *δὲ* adscripsit *τε* uncis inclusum et apposito interrogandi signo, quo *ἅμα τε — καὶ* melius h. l. legi indicaturus erat, id quidem reliquos Herodoti locos a viris doctis allatos perlustranti haud necessarium videbitur.

ἔχρηζε μηδεμιῇ τέχνῃ] i. e. *vehementer*, *etiam atque etiam* (maritum) *rogabat*, *ne puerulum exponeret.* Admonuit de locutione *πάσῃ τέχνῃ* ac similibus Wesseling. ad Sophocl. Aiac. 743 ed. Erf.

εἰ δὴ πᾶσά γε ἀνάγκη] Sic plerique libri. A Mediceo alioque libro abest particula *γε*, eiecta inde a Gronovio, quod probavit Wesseling., alios locos et Nostri (II, 22. 35. IV, 179. V, 32.) et aliorum scriptorum collaudans, ubi in hac locutione desideratur particula *γε*. Quam tamen nostro loco aptissimam bonisque libris firmatam cum recentt. editt. restituere non dubitavimus. Conf. Hartung. Lehre d. Partik. I. p. 390. — Ad vocem *δὲ* (in verbis *σὺ δὲ ὧδε ποίησον*) initio apodoseos post pronomen cum vi quadam positam conf. III, 68 coll. 37 et potissimum V, 40. — In fine cap. *ἀπολέει* (pro *ἀπολέσει*) recte nunc e melioribus codd. receptum; plura vid. apud Bredov. p. 310.

Digitized by Google

ὅ τε γὰρ τεθνεὼς βασιληΐης ταφῆς κυρήσει, καὶ ὁ περιεὼν οὐκ ἀπολέει τὴν ψυχήν. Κάρτα τε ἔδοξε τῷ βουκόλῳ πρὸς 113
τὰ παρεόντα εὖ λέγειν ἡ γυνή, καὶ αὐτίκα ἐποίεε ταῦτα. τὸν μὲν ἔφερε θανατώσων παῖδα, τοῦτον μὲν παραδιδοῖ τῇ ἑωυτοῦ γυναικί· τὸν δὲ ἑωυτοῦ, ἐόντα νεκρὸν, λαβὼν ἔθηκε ἐς τὸ ἄγγος, ἐν τῷ ἔφερε τὸν ἕτερον· κοσμήσας δὲ τῷ κόσμῳ παντὶ τοῦ ἑτέρου παιδὸς, φέρων ἐς τὸ ἐρημότατον τῶν οὐρέων
57 τιθεῖ. ὡς δὲ τρίτη ἡμέρη τῷ παιδίῳ ἐκκειμένῳ ἐγένετο, ἤϊε ἐς πόλιν ὁ βουκόλος, τῶν τινα προβόσκων φύλακον αὐτοῦ καταλιπών. ἐλθὼν δὲ ἐς τοῦ Ἁρπάγου ἀποδεικνύναι ἔφη ἑτοῖμος εἶναι τοῦ παιδίου τὸν νέκυν. πέμψας δὲ ὁ Ἅρπαγος τῶν ἑωυτοῦ δορυφόρων τοὺς πιστοτάτους, εἶδέ τε διὰ τούτων, καὶ ἔθαψε τοῦ βουκόλου τὸ παιδίον. καὶ τὸ μὲν ἐτέθαπτο· τὸν δὲ ὕστερον τούτων Κῦρον οὐνομασθέντα παραλαβοῦσα ἔτρεφε ἡ γυνὴ τοῦ βουκόλου, οὔνομα ἄλλο κού τι καὶ οὐ Κῦρον θεμένη.

Καὶ ὅτε δὴ ἦν δεκαέτης ὁ παῖς, πρῆγμα ἐς αὐτὸν τοιόνδε 114
γενόμενον ἐξέφηνέ μιν. ἔπαιζε ἐν τῇ κώμῃ ταύτῃ, ἐν τῇ ἦσαν καὶ αἱ βουκολίαι αὗται, ἔπαιζε δὲ μετ᾽ ἄλλων ἡλίκων ἐν ὁδῷ· καὶ οἱ παῖδες παίζοντες εἵλοντο ἑωυτῶν βασιλέα εἶναι τοῦτον δὴ τὸν τοῦ βουκόλου ἐπίκλησιν παῖδα. ὁ δὲ αὐτῶν διέταξε

Cap. CXIII.

τὸν μὲν ἔφερε θανατώσων παῖδα, τοῦτον μὲν παραδιδοῖ κ. τ. λ.] De particula μὲν in his iterata conf. II, 174.

τῶν τινα προβόσκων φύλακον αὐτοῦ καταλιπών] πρόβοσκος de *pastore* cum rarius occurrat (e Philone Iud. Legat. p. 993 D. Wesseling. laudat προβόσκημα, modo sanum sit), suspicio orta Valckenario, substituendam vocem magis usitatam αἰγοβόσκων, quae tamen ut ταῖς βουκολίαις bene conveniat, iure metuit Wesselingius. πρόβοσκος a Toupio (Epist. critic. p. 66 ed. Lips.) explicatur *subbubulcus* s. *locum tenens bubulci;* nisi potius ita accipiendum, ut inferioris ordinis pastorem indicet, qui sub imperio quasi alius praefecti superioris (qualis est Harpagus) armenta pascat ac regat. Attulit vocem πρόβοσκος Blomfield. ad Aeschyl. Agamemn. 918, ubi legitur πρόδουλος, i. e. qui servi vices gerit. Ad vocem φύλακος cf. I, 84 ibique nott. — In cap. seq. vocem βουκολίαι, quae adiectivi vim habet in Theogon. Hesiod. 445, substantivi apud Herodotum, illustrat Schoemann in Dissertat. de Hecate Hesiod. (Gryphisvald. 1851.) p. 10.

Cap. CXIV.

εἵλοντο ἑωυτῶν βασιλέα εἶναι τοῦτον δὴ κ. τ. λ.] Notarunt hoc dicendi genus, quo infinitivus εἶναι abundanter fere quibusdam verbis apponi videtur, viri docti ad Vigerum de idiotismm. pag. 750 seqq. Weiske de pleonasm. pag. 98 seq. Paulo post ἐπίκλησιν est: istum bubulci puerum *secundum cognomen suum* s. *prout nimirum reliqui pueri eum cognominare solebant.*

Digitized by Google

τοὺς μὲν οἰκίας οἰκοδομέειν, τοὺς δὲ δορυφόρους εἶναι, τὸν δέ κου τινὰ αὐτῶν ὀφθαλμὸν βασιλέος εἶναι, τῷ δέ τινι τὰς ἀγγελίας ἐσφέρειν ἐδίδου γέρας, ὡς ἑκάστῳ ἔργον προστάσσων. εἷς δὴ τούτων τῶν παιδίων συμπαίζων, ἐὼν Ἀρτεμβάρεος παῖς, ἀνδρὸς δοκίμου ἐν Μήδοισι, οὐ γὰρ δὴ ἐποίησε τὸ προσταχθὲν ἐκ τοῦ Κύρου, ἐκέλευε αὐτὸν τοὺς ἄλλους παῖδας διαλαβεῖν. πειθομένων δὲ τῶν παίδων, ὁ Κῦρος τὸν παῖδα τρηχέως κάρτα περιέσπε μαστιγέων· ὁ δὲ, ἐπεί τε μετείθη τάχιστα, ὥς γε δὴ ἀνάξια ἑωυτοῦ παθὼν, μᾶλλόν τι περιημέκτεε· κατελθὼν δὲ ἐς πόλιν, πρὸς τὸν πατέρα ἀποικτίζετο,

οἰκίας οἰκοδομέειν] Pauwium emendantem οἰκονομέειν, ut intelligantur regis οἰκονόμοι, quibus universa et aedium et rerum domesticarum fuerit cura, bene refutavit Wesselingius, cum hic de puerorum lusu sit sermo, cui certe optime convenit casas, aedes aedificare. In sequentibus itidem Gaisfordium sumus secuti, scribentes: τὸν δέ κου τινὰ αὐτῶν, quamquam libri, uno excepto, ferunt τῶν δέ κου. Atque iam Wyttenbachius in Select. hist. pag. 351 maluerat τὸν, qui idem verba ὡς ἑκάστῳ ἔργον προστάσσων sic verti iubet: *opus unicuique pro suo ipse iudicio mandans*, s. *opus cuique, ut conveniret, mandans* (ad Platon. Phaedon. p. 215). Tu conf. etiam I, 29 ibique nott. Scripsimus quoque βασιλέος pro βασιλῆος, ut supra, et ἐσφέρειν pro φέρειν, quod vulgatas editiones olim occupabat. Vid. III, 77. 84, ubi eodem in negotio ἐσαγγελεύς. Fuit hic Medorum regum mos, ut nemo ad ipsos accederet, nisi per ministros regios antea indicatus, cui ipsi aditum concesserant. Quod dein, ut tot alia, ad Persarum reges transiisse neminem fere fugit. Praeter Brissonium, cuius locum iam supra ad I, 100 citavimus, conf. Heeren. in Ideen I, 1. pag. 473. Gesenius Phoen. monumm. p. 282. Hammer Geschichte der Osmanen I. p. 157. De ὀφθαλμοῖς s. *oculis*, quorum erat ad regem deferre, quidquid in toto regno ageretur, plurima collegit Stanleius ad Aeschyl. Pers. 973. *Internuntiorum*, qui Graece quoque dicuntur ἀγγελιαφόροι s. οἱ τὰς ἀγγελίας εἰσφέροντες, munus intelligitur ex ipsius Herodoti l. l. Per hos enim responsa dabant reges iis, qui ipsos adibant aut quid ab ipsis petebant. Conf. Brissonium de reg. Pers. princ. I, 212 seq.

εἷς δὴ τούτων κ. τ. λ.] Oratio interrupta causali sententia οὐ γὰρ δὴ ἐποίησε κ. τ. λ. multisque aliis verbis adiectis; tu cf. ad I, 8. 24 nott. 155. 174. Ad ἐκέλευε mente addendum esse ὁ Κῦρος, monitu vix opus. — Ἀρτεμβάρεος hic reliqui intactum, cum alii recentt. edd. mutassent in Ἀρτεμβάρεω. Tu cf. Bredov. p. 232 et vid. quae ad I, 111 dixi. Idem nomen in Nicolai Damasceni Excerptis p. 398 occurrit viri nobilissimi ac pincernarum praefecti in regia aula, qui Cyrum puerum pauperem et inferioribus muneribus adhuc functum ad se admittit, ac deinde filium adoptat et in sui ipsius locum apud Astyagem substituit, qui mortuo Artembare omnes eius opes aliaque dona multa Cyro tribuit ad summam dignitatem iam evecto.

ἐκέλευε — διαλαβεῖν] διαλαβεῖν (pro διαλαβέειν) e melioribus libris cum Gaisfordio adscivimus. Est vero hic: *medium aliquem comprehendere*, ut IV, 94. 68, ubi conf. Wesseling. Grammaticus Graec. in Bekkeri Anecdd. I. p. 36 bina verbo διαλαβεῖν significari adnotat, alterum τὸ ἑκατέρωθέν τινος λαβέσθαι (sequitur hic locus); alterum est illud, de quo vid. ad I, 190.

Digitized by Google

τῶν ὑπὸ Κύρου ἤντησε, λέγων δὲ οὐ Κύρου (οὐ γάρ κω ἦν τοῦτο τοὔνομα), ἀλλὰ πρὸς τοῦ βουκόλου τοῦ Ἀστυάγεος παιδός. Ὁ δὲ Ἀρτεμβάρης ὀργῇ, ὡς εἶχε, ἐλθὼν παρὰ τὸν Ἀστυάγεα, καὶ ἅμα ἀγόμενος τὸν παῖδα, ἀνάρσια πρήγματα ἔφη πεπονθέναι, λέγων· Ὦ βασιλεῦ, ὑπὸ τοῦ σοῦ δούλου, βουκόλου δὲ παιδὸς, ὧδε περιυβρίσμεθα, δεικνὺς τοῦ παιδὸς τοὺς ὤμους. Ἀκούσας δὲ καὶ ἰδὼν ὁ Ἀστυάγης, θέλων τιμωρῆσαι 115
τῷ παιδὶ τιμῆς τῆς Ἀρτεμβάρεος εἵνεκα, μετεπέμπετο τόν τε βουκόλον καὶ τὸν παῖδα. ἐπεί τε δὲ παρῆσαν ἀμφότεροι, βλέψας πρὸς τὸν Κῦρον ὁ Ἀστυάγης, ἔφη· Σὺ δὴ, ἐὼν τοῦδε τοιούτου ἐόντος παῖς, ἐτόλμησας τὸν τοῦδε παῖδα, ἐόντος πρώτου παρ' ἐμοὶ, ἀεικείῃ τοιῇδε περισπεῖν; Ὁ δὲ ἀμείβετο ὧδε· Ὦ δέσποτα, ἐγὼ δὲ ταῦτα τοῦτον ἐποίησα σὺν δίκῃ· οἱ
58 *γάρ με ἐκ τῆς κώμης παῖδες, τῶν καὶ ὅδε ἦν, παίζοντες σφέων αὐτῶν ἐστήσαντο βασιλέα· ἐδόκεον γάρ σφι εἶναι ἐς τοῦτο ἐπιτηδεώτατος. οἱ μέν νυν ἄλλοι παῖδες τὰ ἐπιτασσόμενα ἐπε-*

οὐ γάρ κω ἦν τοῦτο τοὔνομα] Ex hoc loco satis patet, *Cyri* nomen assumtum demum esse, quum ad regnum ipse esset evectus, qui teste Strabone XV. p. 729 s. 1060 prius vocabatur *Ἀγραδάτης*. Ac Cyri nomen nil aliud nisi *Solem* significare indeque titulum regium potius videri, ex ipsis veterum testimoniis satis constat. Vid. Plutarch. Artaxerx. 1. Ctesiae Persicc. §. 49 et quae ibi attuli pag. 194 seqq., quibus nunc addi velim Lengerke ad Daniel. pag. 289 seq. In cuneatis inscriptionibus adhuc repertis Cyri nomen legitur modo *Kurus*, modo *Kuras*, patris nomine non addito, ut me edocuit Ad. Holtzmann. Recentiorum Persarum reges adhuc *Solis* cognomine ornari nemo nescit. — In verbis antecedentibus scripsimus *περιέσπε* pro *περίεσπε*, ut olim erat impressum; ad verba: *τῶν ὑπὸ Κύρου ἤντησε* (i. e. *quae a Cyro accepisset, passus esset*) conf. II, 119 (*ξεινίων ἤντησε μεγάλων*). Verba *ἀνάρσια πρήγματα ἔφη πεπονθέναι* attulit Blomfield. in Glossar. ad Aeschyl. Agamemn. 494, explicans vocem *ἀνάρσια*, *iniucunda*, *inimica*. Ex Herodot. conf. III, 10. V, 89. 90. IX, 37 coll. 110.

CAP. CXV.

τιμῆς τῆς Ἀρτεμβάρεος εἵνεκα] *εἵνεκα* in Schellershemiano et in Sancrofti libro alioque Parisino cum esset, adscivimus post Gaisfordium. Vulgo *ἕνεκα*. Eadem fere lectionis varietas haud infrequens apud Pausaniam, de quo Siebelis. ad I, 5. §. 4. Sed Schubarto (Praefat. ad Pausan. Vol. II. p. XXXII.) forma *ἕνεκα* ubique Pausaniae restituenda videtur. In Herodoto unam formam *εἵνεκεν* ferri posse contendit Bredov. p. 109 seq., eamque hoc loco reposuit Dietsch. Mihi utraque forma Noster bene uti potuisse videtur. Ad *ἀεικείῃ*, quod unum verum habeo, cf. nott. ad I, 73. Gaisford. dederat *ἀεικίῃ*. Vim voculae *δὴ* (in verbis *σὺ δὴ ἐὼν τοῦδε κ. τ. λ.*) nuper illustravit Heller in Schneidewin. Philolog. VIII. p. 297; nam pronominibus sive personalibus sive demonstrativis sic additur, ut eorum vim augeat et amplificet. Ad vim particulae *δὲ* (in verbis *ἐγὼ δὲ ταῦτα κ. τ. λ.*) post vocativum in appel-

Digitized by Google

τέλεον, οὗτος δὲ ἀνηκουστεέ τε καὶ λόγον εἶχε οὐδένα, ἐς ὃ ἔλαβε τὴν δίκην. εἰ ὢν δὴ τοῦδε εἵνεκα ἄξιός τευ κακοῦ εἰμὶ,
116 ὅδε τοι πάρειμι. Ταῦτα λέγοντος τοῦ παιδὸς, τὸν Ἀστυάγεα ἐσήϊε ἀνάγνωσις αὐτοῦ· καί οἱ ὅ τε χαρακτὴρ τοῦ προσώπου προσφέρεσθαι ἐδόκεε ἐς ἑωυτὸν, καὶ ἡ ὑπόκρισις ἐλευθεριωτέρη εἶναι· ὅ τε χρόνος τῆς ἐκθέσιος τῇ ἡλικίῃ τοῦ παιδὸς ἐδόκεε συμβαίνειν. ἐκπλαγεὶς δὲ τούτοισι ἐπὶ χρόνον ἄφθογγος ἦν. μόγις δὲ δή κοτε ἀνενειχθεὶς εἶπε, θέλων ἐκπέμψαι τὸν Ἀρτεμβάρεα, ἵνα τὸν βουκόλον μοῦνον λαβὼν βασανίσῃ· Ἀρτέμβαρες, ἐγὼ ταῦτα ποιήσω, ὥστε σὲ καὶ τὸν παῖδα τὸν σὸν μηδὲν ἐπιμέμφεσθαι. Τὸν μὲν δὴ Ἀρτεμβάρεα πέμπει· τὸν δὲ Κῦρον ἦγον ἔσω οἱ θεράποντες, κελεύσαντος τοῦ Ἀστυάγεος. ἐπεὶ δὲ ὑπελέλειπτο ὁ βουκόλος μοῦνος, μουνω-

lando positae attendi iussit Hartung: Lehre d. Partik. I. p. 170.

ἐς ὃ ἔλαβε τὴν δίκην] i. e. *donec tandem poenas dedit*, recte explicante Struve in Quaest. Herod. Specim. I. p. 42, ubi quotquot apud Herodotum inveniuntur loci formulae ἐς ὃ (*donec*), singulari industria collegit. Sic I, 93. 94. 98 etc.

ὅδε τοι πάρειμι] Bene Schwgh. pro ὧδε mavult ὅδε, quod tres libri ostendunt, quodque in melioribus libris supra invenitur I, 111 ibique adnott. Unde recentt. edd. merito receperunt. Dubitat tamen Buttmann. in Gr. Graec. maior. II. pag. 286.

Cap. CXVI.

τὸν Ἀστυάγεα ἐσήϊε ἀνάγνωσις] i. e. *subiit Astyagem ut agnosceret puerum.* ἐσήϊε pro ἐσήει dedi cum Bekkero et recentt. edd. probante Bredov. p. 409. Eodem modo infra διεξήϊε pro διεξήει. Ad significationem et structuram verbi ἐσιέναι, non diversam a verbo ἐσέρχεσθαι apud Herodotum, conf. nott. ad III, 42 et VII, 46.

προσφέρεσθαι ἐδόκεε ἐς ἑωυτὸν] Nonnulli libri ἐς αὐτοὺς, quod placet Gronovio, ad Cambysem et Mandanen haec referenti, quae ad Astyagem pertinere patet. In seqq. quod nunc legitur ἐλευθεριωτέρη, id ex emendatione Aemilii Porti fluxit ita scribentis pro ἐλευθερωτέρη atque probatum est a Reiskio et Wesselingio ac nuper a Bredovio p. 67: „Nam ἐλευθέριος est liberalis, ingenuus, praecipue ubi non ingenuo opponitur: sic responsio erat ea, quae magis ingenuum deceret quam servi filium vel magis erat ingenua, quam quae a servi filio reddi potuisset.“ — In seqq. ἐπὶ χρόνον est *aliquamdiu, aliquantum temporis*, ut IX, 22.

μόγις δὲ δή κοτε ἀνενειχθεὶς] Sententia Herodoti haec est: „Cum aegre se tandem recepisset, ita dixit, cum Artembarem eo consilio dimittere vellet, ut ipse bubulcum solum ad se adductum examinare posset.“ μόγις δὴ — κοτὲ valet *tandem aliquando* s. *aegre tandem*. Formulam aliquot exemplis, monente *Cr.*, illustravit Heindorfius ad Platon. Protagor. p. 480. ἀνενειχθεὶς est *se recipiens*, *se colligens*. Qua de significatione diximus in Creuzeri Melett. III. pag. 54. Eustathius, ut idem *Cr.* notat, de usu verbi ἀνενεγκεῖν disputat ad Homeri Odyss. VIII, 428. pag. 319, 21, nec huius loci oblitus est. Explicat illud per ἀναπνεύειν. — Infra ἔσω cum recc. edd. dedimus pro vulg. εἴσω, i. e. in *interiores aedium* s. *palatii partes*.

μουνωθέντα τάδε αὐτὸν εἴρετο

Digitized by Google

θέντα τάδε αὐτὸν εἴρετο ὁ Ἀστυάγης, κόθεν λάβοι τὸν παῖδα, καὶ τίς εἴη ὁ παραδούς. ὁ δὲ ἐξ ἑωυτοῦ τε ἔφη γεγονέναι, καὶ τὴν τεκοῦσαν αὐτὸν ἔτι εἶναι παρ' ἑωυτῷ. Ἀστυάγης δέ μιν οὐκ εὖ βουλεύεσθαι ἔφη, ἐπιθυμέοντα ἐς ἀνάγκας μεγάλας ἀπικνέεσθαι· ἅμα τε λέγων ταῦτα ἐσήμαινε τοῖσι δορυφόροισι λαμβάνειν αὐτόν. ὁ δὲ, ἀγόμενος ἐς τὰς ἀνάγκας, οὕτω δὴ ἔφαινε τὸν ἐόντα λόγον. ἀρχόμενος δὴ ἀπ' ἀρχῆς διεξήϊε, τῇ ἀληθείῃ χρεώμενος· καὶ κατέβαινε ἐς λιτάς τε καὶ συγγνώμην ἑωυτῷ κελεύων ἔχειν αὐτόν. Ἀστυάγης δὲ, τοῦ μὲν βου- 117
κόλου τὴν ἀληθείην ἐκφήναντος, λόγον ἤδη καὶ ἐλάσσω ἐποιέετο· Ἁρπάγῳ δὲ καὶ μεγάλως μεμφόμενος, καλέειν αὐτὸν τοὺς δορυφόρους ἐκέλευε. ὡς δέ οἱ παρῆν ὁ Ἅρπαγος, εἴρετό μιν ὁ Ἀστυάγης· Ἅρπαγε, τέῳ δὴ μόρῳ τὸν παῖδα κατεχρήσαο, τόν τοι παρέδωκα ἐκ θυγατρὸς γεγονότα τῆς ἐμῆς; Ὁ δὲ Ἅρπαγος, ὡς εἶδε τὸν βουκόλον ἔνδον ἐόντα, οὐ τρέπεται ἐπὶ

ὁ Ἀστυάγης] Haec certe plurimorum librorum et scriptorum et impressorum lectio, quam ex uno Sancrofti libro Schweigh. et Gaisford. mutarunt in *μουνωθέντα δὲ* (pro *τάδε*). Alii libri: *μουνωθέντα δὲ, τάδε*, alii *μουνόθεν, τάδε*, quod Gronovius amplexus est, quodque nunc receperunt Dindorf et Dietsch. Wesselingius ac Valcken. pro *τάδε* malunt *δή*, Schweigh. *τε*. Quorum neuter nobis placet, qui cum Matthiaeo in vulgata adquiescendum duximus. Nam, ut de reliquis taceam, istud *δὲ* minus convenit structurae nec nisi per anacoluthiae quoddam genus rite explicari poterit.

ἐπιθυμέοντα ἐς ἀνάγκας μεγάλας ἀπικνέεσθαι] *ἀνάγκαι* et hic et paulo post sunt *tormenta*, quibus bubulcum verum dicere cogebant. Monuit Wesseling. tum ad h. l. tum ad Diodor. III, 14. — *τὸν ἐόντα λόγον*, i. e. *rem*, *ut erat*, s. *verum*. Conf. supra I, 95, ubi vid. Infra I, 117: *τὸν ἰθὺν ἔφαινε λόγον*, quod ad sententiam certe non differt. — Mox scripsi *ἀληθείῃ* pro vulg. *ἀληθηΐῃ* et *ἀληθείην* pro *ἀληθηΐην*; cf. nott. ad I, 34.

καὶ συγγνώμην ἑωυτῷ κελεύων ἔχειν αὐτόν] Immerito haerent viri docti in participio *κελεύων*, quod propter antecedens *κατέβαινε*, quocum per particulas *τε καὶ* coniunctum est, mutatum voluerunt in *κελεύει* s. *ἐκέλευεν*. Quibus iure non obsecutus est Schweighaeuserus, locutionem ita explicans, ut ad *κελεύων*, quod in omnibus libris comparet, mente repeti velit *κατέβαινε*, quod ipsum verbum constanter ista notione cum participio construatur, ut I, 90. 118. IX, 94. Rectius tamen Matthiae in Gr. Graec. §. 631, 4. pag. 1300 h. l. ad eos retulisse videtur, in quibus subitum orationis transitum e verbo finito in participium et vice versa notamus, praesertim cum hoc structurae genus Nostro haud sit infrequens. Ad locutionem *καταβαίνειν ἐς λιτὰς* conferre licet Horatii Od. III, 20, 58 *ad preces decurrere*, ubi nonnulla attulit Mitscherlich.

Cap. CXVII.

λόγον ἤδη καὶ ἐλάσσω ἐποιέετο] scil. *τοῦ βουκόλου*, „*minorem eius rationem habuit*, *minorem ei culpam tribuit.*“ — In seqq. ad vocem *κατεχρήσαο* cf. quae ad I, 82 fin. de

Digitized by Google

ψευδέα ὁδὸν, ἵνα μὴ ἐλεγχόμενος ἁλίσκηται, ἀλλὰ λέγει τάδε· Ὦ βασιλεῦ, ἐπεί τε παρέλαβον τὸ παιδίον, ἐβούλευον σκοπῶν, ὅκως σοί τε ποιήσω κατὰ νόον, καὶ ἐγὼ πρὸς σὲ γινόμενος ἀναμάρτητος, μήτε θυγατρὶ τῇ σῇ μήτε αὐτῷ σοι εἴην αὐθέντης. ποιέω δὴ ὧδε. καλέσας τὸν βουκόλον τόνδε, παραδίδωμι τὸ παιδίον, φὰς σέ τε εἶναι τὸν κελεύοντα ἀποκτεῖναι
αὐτό. καὶ λέγων τοῦτό γε οὐκ ἐψευδόμην· σὺ γὰρ ἐνετέλλεο 59
οὕτω. παραδίδωμι μέντοι τῷδε κατὰ τάδε, ἐντειλάμενος θεῖναί μιν ἐς ἐρῆμον οὖρος, καὶ παραμένοντα φυλάσσειν, ἄχρι οὗ τελευτήσει, ἀπειλήσας παντοῖα τῷδε, ἢν μὴ τάδε ἐπιτελέα ποιήσῃ. ἐπεί τε δὲ, ποιήσαντος τούτου τὰ κελευόμενα, ἐτελεύτησε τὸ παιδίον, πέμψας τῶν εὐνούχων τοὺς πιστοτάτους, καὶ εἶδον δι' ἐκείνων, καὶ ἔθαψά μιν. οὕτως ἔσχε, ὦ βασιλεῦ, περὶ τοῦ πρήγματος τούτου· καὶ τοιούτῳ μόρῳ ἐχρήσατο ὁ παῖς.

118 Ἅρπαγος μὲν δὴ τὸν ἰθὺν ἔφαινε λόγον. Ἀστυάγης δὲ κρύπτων, τόν οἱ ἐνεῖχε χόλον διὰ τὸ γεγονὸς, πρῶτα μὲν, κα-

huius verbi significatione monita sunt. — Pro μόρῳ Aldina male τρόπῳ.

ὅκως σοί τε ποιήσω] ποιήσω cum recentt. edidimus, libris consentientibus. Vulgo ποιῶ. Quod sequitur alterum ποιῶ (δὴ ὧδε), cum Gaisfordio e ternis libris mutavimus in ποιέω. Pro γενόμενος Schwgh. e melioribus codd., quos ego etiam cum recentt. edd. secutus sum, recepit γινόμενος, probante Gaisfordio, apud quem tamen, operarum credo incuria, in textu ipso exstat γενόμενος, quod Matthiae reliquit. In seqq.: φὰς σέ τε εἶναι κ. τ. λ. Eltz Quaest. Herodd. proposuit γε pro τε. Quo quidem vix opus videtur, si τε ad totam referas sententiam, cui mox altera additur verbis: καὶ λέγων — ἐψευδόμην.

θεῖναί μιν ἐς ἐρῆμον οὖρος] Vulgo ἔρημον retracto accentu. Sed Schweigh. dedit ἐρῆμον (ut ὁμοῖος, ἑτοῖμος) tum codicum ob auctoritatem, tum Reizii iussu in Praefat. ad Herod. p. 9. Probavit Bredov. p. 273.

ἢν μὴ τάδε ἐπιτελέα ποιήσῃ] i. e. *nisi haec effecta dedisset*, s. *nisi haec perfecisset, exegisset*. Locutionem illustrant exempla a Wesselingio allata, ex Melissae epist. p. 749 (Pythagg. fragmm. ed. Gal.), Stob. Serm. LXXVII. p. 460. Conf. infra I, 124. III, 16 init. III, 124 fin. — Mox unus liber: καί ἐ εἶδον, sine necessitate. — Pro ἔθαψα Thomas Mag. p. 415 ex hoc loco laudat ἐθαψάμην, quod forte ferri possit, si intelligatur: *sepeliendum curavi*. Sed omnes libri retinent ἔθαψα, probante ac tuente Gronovio ad I, 111, qui activo verbo in his Nostrum fuisse usum docet II, 169. III, 62. VI, 30. VII, 117. Tu vid. etiam nott. ad V, 8.

Cap. CXVIII.

κρύπτων τόν οἱ ἐνεῖχε χόλον] i. e. *tegens iram, quam in eum* (Harpagum) *propter id factum animo conceptam habebat*. Stephanus de suo mutaverat ἐνεῖχε libris omnibus invitis, idque unum verum esse docuit Bredov. p. 369 itemque Dindorf. p. XXXVI. Vulgo ἐνείχεε, quod Buttmannus tueri voluit, pro ἐνεῖχε ita dictum, ut ἔψεε I, 48 et ὤφλεε

τάπερ ἤκουσε αὐτὸς πρὸς τοῦ βουκόλου τὸ πρῆγμα, πάλιν ἀπηγέετο τῷ Ἁρπάγῳ· μετὰ δὲ, ὥς οἱ ἐπαλιλλόγητο, κατέβαινε λέγων, ὡς περίεστί τε ὁ παῖς καὶ τὸ γεγονὸς ἔχει καλῶς. Τῷ τε γὰρ πεποιημένῳ, ἔφη λέγων, ἐς τὸν παῖδα τοῦτον ἔκαμνον μεγάλως, καὶ θυγατρὶ τῇ ἐμῇ διαβεβλημένος οὐκ ἐν ἐλαφρῷ ἐποιεύμην. ὡς ὦν τῆς τύχης εὖ μετεστεώσης, τοῦτο μὲν τὸν σεωυτοῦ παῖδα ἀπόπεμψον παρὰ τὸν παῖδα τὸν νεήλυδα, τοῦτο δὲ (σῶστρα γὰρ τοῦ παιδὸς μέλλω θύειν, τοῖσι θεῶν τιμὴ αὕτη προσκέεται) πάρισθί μοι ἐπὶ δεῖπνον. Ἅρπαγος μὲν, 119
ὡς ἤκουσε ταῦτα, προσκυνήσας καὶ μεγάλα ποιησάμενος, ὅτι

VIII, 26 (ubi nunc ὦφλε); vid. Gramm. Graec. mai. II. p. 31. Schweighaeuserus ad explicandam formam cogitaverat de verbo ἐνεχέω (pro ἐνέχω), ut συμβαλλέω pro συμβάλλω, alia huius generis Ionibus sane haud infrequentia, de quibus supra iam monuimus. — De κατέβαινε conf. ad I, 116 fin. In forma ἐπαλιλλόγητο mirum quantum codices variant, nec tamen ita, ut quidquam melius sive quod ad accuratiorem formae intelligentiam conducere queat, inde elicias. Buttmannus in Gramm. mai. I. p. 325 malit eam ad illas referre, in quibus reduplicatum augmentum neglectum est. Cf. supra adnott. ad I, 90 et vid. Bredov. p. 286, qui hanc formam a suspicione vacuam habet.

ἔφη λέγων] Mira locutionis abundantia, Nostro haud inusitata. Sic V, 36. 50 etc. coll. I, 122. 125. Conf. Bredov. p. 85, qui omnes Herodoti locos collegit. — In seq. κάμνειν est *aegre ferre*, *dolere*, indeque dativum rei habet adiunctum.

οὐκ ἐν ἐλαφρῷ ἐποιεύμην] i. e. *quod in filiae meae offensionem incurrissem, haud leviter ferebam.* Eadem locutio infra III, 154. Quod unus habet liber ἐλαφρῶς, id merito glossam censuerunt viri docti. Laudat Wesselingius Dion. Cass. 39. p. 114 et 58 p. 714. Eiusdem fere generis est, quod infra legimus II, 121. §. 4. VI, 13: ἐν κέρδεϊ ἐποιεῦντο. Ad significationem verbi διαβεβλημένος cf. nott. ad V, 35.

σῶστρα γὰρ τοῦ παιδὸς μέλλω θύειν] Hunc meliorem verborum ordinem e libris adscivimus cum Schwgh. et Gaisf. Vulgo γὰρ positum erat post παιδός. σῶστρα (s. σωτήρια) sunt sacra, quae pro re aliqua servata diis fiunt ab hominibus, gratiam huius rei et agentibus et quasi referentibus. Cf. C. F. Hermann Gottesdienstl. Alterth. §. 48. not. 8., et praecipue locum Xenophontis in Anabas. III, 2. 9. Apud Herodotum IV, 9 σῶστρα de pretio rei servatae non aliter atque apud Xenophont. Memorr. II, 10, 2. Inde Blomfield in Glossar. ad Aeschyl. Agam. 938 comparat cum voce κόμιστρα, quae pretium ob rem recuperandam solutum declarat. Caeterum noli mirari, Astyagem Medorum regem hic plane Graecorum more loqui de sacris faciundis, qualia sane Graecis in usu fuisse novimus, Medis Persisque non item; neque similia desunt in Nicolai Damasceni narratione ad Graecorum mores efficta: de quibus dixi in Jahrbb. f. Philol. u. Paedag. LIX. p. 264 seqq. Qui enim Graecorum in gratiam scribebant, hoc modo Graecis immixtis aliarum gentium res ad suas accommodare atque exornare studuerunt. — Paulo post meliores πάρισθι, quod non repudiavimus, probante quoque Bredov. p. 62. Vulgo πάριθι.

Cap. CXIX.

ὅτι τε ἡ ἁμαρτάς οἱ ἐς δέον

τε ἡ ἁμαρτάς οἱ ἐς δέον ἐγεγόνεε, καὶ ὅτι ἐπὶ τύχῃσι χρηστῇσι ἐπὶ δεῖπνον κέκλητο, ἤϊε ἐς τὰ οἰκία. ἐσελθὼν δὲ τὴν ταχίστην, ἦν γάρ οἱ παῖς εἷς μοῦνος, ἔτεα τρία καὶ δέκα κου μάλιστα γεγονὼς, τοῦτον ἐκπέμπει, ἰέναι τε κελεύων ἐς Ἀστυάγεος καὶ ποιέειν, ὅ τι ἂν ἐκεῖνος κελεύῃ. αὐτὸς δὲ περιχαρὴς ἐὼν φράζει τῇ γυναικὶ τὰ συγκυρήσαντα. Ἀστυάγης δὲ, ὥς οἱ ἀπίκετο ὁ Ἁρπάγου παῖς, σφάξας αὐτὸν, καὶ κατὰ μέλεα διελὼν, τὰ μὲν ὤπτησε, τὰ δὲ ἕψησε τῶν κρεῶν. εὔτυκτα δὲ ποιησάμενος εἶχε ἑτοῖμα. ἐπεί τε δὲ, τῆς ὥρης γινομένης τοῦ δείπνου, παρῆσαν οἵ τε ἄλλοι δαιτυμόνες καὶ ὁ Ἅρπαγος, τοῖσι μὲν ἄλλοισι καὶ αὐτῷ Ἀστυάγεϊ παρετιθέατο τράπεζαι ἐπιπλέαι μηλείων κρεῶν, Ἁρπάγῳ δὲ τοῦ παιδὸς τοῦ ἑωυτοῦ, πλὴν κεφαλῆς τε καὶ ἄκρων χειρῶν τε καὶ ποδῶν, τἆλλα πάντα· ταῦτα δὲ χωρὶς ἔκειτο ἐπὶ κανέῳ κατακεκαλυμμένα. ὡς δὲ τῷ Ἁρπάγῳ ἐδόκεε ἅλις ἔχειν τῆς βορῆς, Ἀστυάγης εἴρετό μιν, εἰ ἡσθείη τι τῇ θοίνῃ· φαμένου δὲ Ἁρπάγου καὶ κάρτα ἡσθῆναι, παρέφερον, τοῖσι προσέκειτο, τὴν κεφαλὴν

ἐγεγόνεε] i. e. *quod peccatum ei bene recte* (i. e. in id, quod debuit) *cesserat.* Locutio ἐς δέον supra occurrit I, 32, ubi conf. Add. I, 186. In seqq. ἐπὶ τύχῃσι χρηστῇσι est: *bonis avibus*, *felicibus auspiciis*, quod dicendi genus vel ex Vigeri Idiotism. p. 620 notum. Mox reliqui κέκλητο, cuius loco ἐκέκλητο recentiores edd. posuerunt. Cf. Bredov. p. 289, qui idem p. 298 recte tuetur ἕψησε, cuius loco alii ἥψησε. Ad ὤπτησε idem conferatur p. 306.

ὅ τι ἂν ἐκεῖνος κελεύῃ] κελεύῃ, quod cum recentt. edd. dedimus, satis tuentur linguae leges, quae non optativum (ut vulgo, κελεύοι), sed coniunctivum in his enuntiationibus flagitant.

εὔτυκτα δὲ ποιησάμενος εἶχε ἑτοῖμα] ἑτοῖμα, quod in Sancrofti libro non legitur, abesse vult Wesselingius, quum idem notet atque εὔτυκτα, quod ipsum a Grammaticis exponitur vocabulo ἑτοῖμα. Nec tamen talem copiam sermonis in Herodoto nos offendere debere, bene monuit Schweigh. laudans Nostri I, 123: κατειργασμένου δὲ τούτου καὶ ἐόντος ἑτοίμου. Inde recte verteris: „*Quae ubi bene praeparata essent, in promptu ille habuit.*“ De ἐπεί τε in seqq., quod Iones ponere solent loco simplicis particulae ἐπεὶ, laudant Gregor. Corinth. Dial. Ion. §. 26 ibique Koen. Omnia nunc dabit Bredov. p. 38 seq.

παρετιθέατο τράπεζαι ἐπιπλέαι] τράπεζαι dixit Noster plurali numero Graecorum ex more, quo vel singulis convivis sua cuique mensa apponebatur vel in epulis, quibus plures aderant, plures omnino mensae cibis refertae hospitibus proponebantur. Vid. Nitzsch. ad Homeri Odyss. I, 109. pag. 27 et conf. C. F. Hermann Privatalterth. §. 27. not. 5. — παρετιθέατο imperfecti est forma, haud inusitata in aliis quoque verbis apud Herodotum, cuius locos indicavit de his formis disputans Bredov. p. 329, qui idem pro μηλείων, quod omnes tenent libri, scribi iubet (p. 156) μηλέων, quod recepit Dietsch. Mox τὰ ἄλλα dedi τἆλλα, ut I, 2. Ad seqq. conf. Theophil. ad Autolyc. III. p. 282 ed. Wolf.!

παρέφερον, τοῖσι προσέκειτο]

Digitized by Google

τοῦ παιδὸς κατακεκαλυμμένην καὶ τὰς χεῖρας καὶ τοὺς πόδας· Ἅρπαγον δὲ ἐκέλευον προστάντες ἀποκαλύπτειν τε καὶ λαβεῖν, τὸ βούλεται αὐτῶν. πειθόμενος δὲ ὁ Ἅρπαγος, καὶ ἀποκαλύπτων, ὁρᾷ τοῦ παιδὸς τὰ λείμματα· ἰδὼν δὲ οὔτε ἐξεπλάγη, ἐντός τε ἑωυτοῦ γίνεται. εἴρετο δὲ αὐτὸν ὁ Ἀστυάγης, εἰ γινώσκοι, ὅτευ θηρίου κρέα βεβρώκοι. ὁ δὲ καὶ γινώσκειν ἔφη, καὶ ἀρεστὸν εἶναι πᾶν, τὸ ἂν βασιλεὺς ἔρδῃ. τούτοισι δὲ ἀμειψάμενος, καὶ ἀναλαβὼν τὰ λοιπὰ τῶν κρεῶν, ἤϊε ἐς τὰ οἰκία. ἐνθεῦτεν δὲ ἔμελλε, ὡς ἐγὼ δοκέω, ἁλίσας θάψειν τὰ πάντα.

Ἁρπάγῳ μὲν Ἀστυάγης δίκην ταύτην ἐπέθηκε. Κύρου 120
δὲ πέρι βουλεύων ἐκάλεε τοὺς αὐτοὺς τῶν μάγων, οἳ τὸ ἐνύπνιόν οἱ ταύτῃ ἔκριναν. ἀπικομένους δὲ εἴρετο ὁ Ἀστυάγης, τῇ ἔκρινάν οἱ τὴν ὄψιν· οἱ δὲ κατὰ ταὐτὰ εἶπαν, λέγοντες ὡς βασιλεῦσαι χρῆν τὸν παῖδα, εἰ ἐπέζωσε καὶ μὴ ἀπέθανε πρότερον. Ὁ δὲ ἀμείβεται αὐτοὺς τοῖσδε· Ἔστι τε ὁ παῖς καὶ περίεστι· καί μιν ἐπ' ἀγροῦ διαιτώμενον οἱ ἐκ τῆς κώμης παῖδες ἐστήσαντο βασιλέα. ὁ δὲ πάντα, ὅσα περ οἱ ἀληθεῖ λόγῳ βασιλέες, ἐτελέωσε ποιήσας. καὶ γὰρ δορυφόρους καὶ θυρωροὺς καὶ ἀγγελιηφόρους καὶ τὰ λοιπὰ πάντα διατάξας εἶχε.

Laudat haec Thomas Mag. p. 572, quo πρόσκειμαι idem esse commonstret atque ἀνάκειμαι. Est enim τοῖσι προσέκειτο: *quibus hoc munus, hoc officium erat*, s. *quibus hoc mandatum erat*. Nec multum differt, quod modo legimus I, 118: τοῖσι θεῶν τιμὴ αὕτη πρόσκέεται, i. e. „*quibus hicce honor convenit*, s. *ad quos hicce honor pertinet*.“ In seqq. reliqui προστάντες (pro προσστάντες); tu vid. I, 2. I, 86 ibique nott. Ad locutionem ἐντός τε ἑωυτοῦ γίνεται (*sed animi sui compos mansit*), cf. VII, 47 ibique nott.

καὶ ἀρεστὸν εἶναι πᾶν κ. τ. λ.] In qua responsione orientalium indolem regisque summum cultum adeoque venerationem cognoscimus. Retulit haec quoque Seneca de ira III, 15, ac similem quandam responsionem, quam Edgar Anglorum rex a filio unius de principum ab ipso interfecti accepit, enarrat Larcherus.

CAP. CXX.

εἰ ἐπέζωσε] ἐπέζωσε rara forma verbi ἐπιζώω, quod alias in praesenti tantum atque imperfecto occurrit. Cf. Buttmann. Gr. Gr. maior II. pag. 145. Add. Bredov, p. 170. Ex Aldina fluxerat ἐπέζησε. Mox dedi cum recentt. edd. βασιλέες pro βασιλῆες. — De iis, qui h. l. dicuntur ἀγγελιηφόροι, cf. supra ad I, 114.

καὶ τὰ λοιπὰ πάντα διατάξας εἶχε] εἶχε praebuit Sancrofti liber loco vulgatae ἦρχε, quae glossam sapit. Hinc probante iam dudum Toupio in Emendd. ad Suid. P. III. p. 454 ed. Lips. cum Schwg. et Gaisf. haud cunctanter recepimus. Locutionem ipsam attigimus supra I, 37 init. — In proxime seqq. pro φέρειν unus habet ἔχειν; quod utrumque dici posse monet Wesseling. e Nostri loco VI, 19 coll. V, 81. VI, 42. VIII, 144. Nec hoc rarum aut infrequens.

Digitized by Google

καὶ νῦν ἐς τί ὑμῖν φαίνεται φέρειν; Εἶπαν οἱ μάγοι· Εἰ μὲν περίεστί τε καὶ ἐβασίλευσε ὁ παῖς μὴ ἐκ προνοίης τινὸς, θάρσει τε τούτου εἵνεκα καὶ θυμὸν ἔχε ἀγαθόν· οὐ γὰρ ἔτι τὸ δεύτερον ἄρξει. παρὰ σμικρὰ γὰρ καὶ τῶν λογίων ἡμῖν ἔνια κεχώρηκε· καὶ τά γε τῶν ὀνειράτων ἐχόμενα, τελέως ἐς ἀσθενὲς ἔρχεται. Ἀμείβεται Ἀστυάγης τοῖσδε· Καὶ αὐτὸς, ὦ μάγοι, ταύτῃ πλεῖστος γνώμην εἰμὶ, βασιλέος οὐνομασθέντος τοῦ παιδὸς, ἐξήκειν τε τὸν ὄνειρον, καί μοι τὸν παῖδα τοῦτον εἶναι δεινὸν οὐδὲν ἔτι. ὅμως μέν γε τοι συμβουλεύσατέ μοι, εὖ περισκεψάμενοι, τὰ μέλλει ἀσφαλέστατα εἶναι οἴκῳ τε τῷ ἐμῷ καὶ ὑμῖν. Εἶπαν πρὸς ταῦτα οἱ μάγοι· Ὦ βασιλεῦ, καὶ αὐτοῖσι ἡμῖν περὶ πολλοῦ ἐστὶ κατορθοῦσθαι ἀρχὴν τὴν σήν. κείνως μὲν γὰρ ἀλλοτριοῦται, ἐς τὸν παῖδα τοῦτον περιϊοῦσα, ἐόντα Πέρσην· καὶ ἡμεῖς, ἐόντες Μῆδοι, δουλούμεθά τε καὶ

παρὰ σμικρὰ γὰρ — ἔνια κεχώρηκε] Hoc ad sensum non valde differt ab eo, quod continuo legitur: *ἐς ἀσθενὲς ἔρχεται.* Namque *παρὰ* hic eadem fere notione, qua *πρὸς* s. *εἰς*, sequente accusativo poni videtur, recte monente Matth. in Gramm. Graec. §. 588, c. pag. 1173. Hinc verte: *Namque in exiguum etiam oracula nonnulla nobis exierunt* s. *cesserunt*, i. e. *levem, pusillum exitum habuere.* Quae sequuntur *τὰ τῶν ὀνειράτων ἐχόμενα*, sunt *ea, quae ad somnia pertinent huiusque sunt generis.* E nostro scriptore huc faciunt loci a Wesselingio laudati I, 193. III, 25. V, 49. VIII, 142. Add. II, 77. Alia plurima laudat Stallbaum. ad Platon. Phileb. pag. 29. Eundem Pausaniae usum attigit Siebelis. ad II, 30. §. 9.

ἐς ἀσθενὲς ἔρχεται] Infra non diversa significatione dixit: *ἀποσκήψαντος τοῦ ἐνυπνίου ἐς φλαῦρον.* Ac monet Schwgh. *ἔρχεται* hic idem esse, quod in simili argumento alias frequens legitur *ἐξέρχεται* VI, 82. 107, et hoc ipso capite mox *ἐξήκειν.* In quibus quae peculiaris sit vis praepositionis *ἐξ*, vix quemquam latebit.

ταύτῃ πλεῖστος γνώμην εἰμί] i. e. *in hac maxime sum sententia.* De *πολὺς* sufficient, quae iam Vigerus habet de Idiotismm. pag. 138. Conf. quoque supra I, 98 ibique not. Eltz. in Quaest. Herodd. p. 9. scribi vult *γνώμῃ*, quem dativum quomodo commode explicem, equidem non habeo. Nam qui affertur Herodoti locus VII, 220 consimilis, in eo mihi non dubium, quin cum Valckenario scribendum sit *τὴν γνώμην.* Vide ibi adnott. In seqq. bis scripsi *βασιλέος* pro *βασιλῆος.*

περὶ πολλοῦ ἐστὶ] i. e. *plurimum nostra interest, magni facimus.* Conf. supra I, 73, ne plura in dictione haud difficili. Mox reliqui *κείνως*; recentt. edd. *ἐκείνως*, itemque cap. 122 *κεῖθεν*; tu conf. nott. ad I, 11.

ἐς τὸν παῖδα τοῦτον περιϊοῦσα] *περιϊοῦσα*, quod e melioribus libris nunc restitutum est, illustravit Valckenarius aliquot locis, ubi regnum s. imperium sic dicitur in aliquem *περιϊέναι*, *περιελθεῖν* et quae eius sunt generis. Conf. Herod. II, 120. III, 65. 140. VI, 111 et I, 7. 96. 187. 210. Alios aliorum locos vid. in Valckenarii nota ad h. l. — *λόγου οὐδενὸς γίνεσθαι πρός τινος* est: *pro nihilo putari ab aliquo, nullo loco, nullo in numero haberi.* Comparentur similia apud Nostrum quaedam: I, 143. III, 139. 146. IV, 135. IX, 80, alia.

Digitized by Google

λόγου οὐδενὸς γινόμεθα πρὸς Περσέων, ἐόντες ξεῖνοι· σέο δ'
61 ἐνεστεῶτος βασιλέος, ἐόντος πολιήτεω, καὶ ἄρχομεν τὸ μέρος, καὶ τιμὰς πρὸς σέο μεγάλας ἔχομεν. οὕτω ὦν πάντως ἡμῖν σέο τε καὶ τῆς σῆς ἀρχῆς προοπτέον ἐστί. καὶ νῦν εἰ φοβερόν τι ὡρέομεν, πᾶν ἂν σοι προεφράζομεν· νῦν δὲ ἀποσκήψαντος τοῦ ἐνυπνίου ἐς φλαῦρον, αὐτοί τε θαρσέομεν καὶ σοὶ ἕτερα τοιαῦτα παρακελευόμεθα· τὸν δὲ παῖδα τοῦτον ἐξ ὀφθαλμῶν ἀπόπεμψαι ἐς Πέρσας τε καὶ τοὺς γειναμένους. Ἀκούσας ταῦτα 121
ὁ Ἀστυάγης ἐχάρη τε καὶ καλέσας τὸν Κῦρον ἔλεγέ οἱ τάδε· Ὦ παῖ, σὲ γὰρ ἐγὼ δι' ὄψιν ὀνείρου οὐ τελέην ἠδίκεον, τῇ σεωυτοῦ δὲ μοίρῃ περίεις· νῦν ὦν ἴθι χαίρων ἐς Πέρσας,

σέο δ' ἐνεστεῶτος βασιλέος] ἐνεστεὼς de rege quasi τῷ θρόνῳ ἐνεστεὼς dici, ex hoc loco annotavit Valcken. ad III, 66. Sed possis quoque cum Schweigh. ἐνεστὼς accipere eo sensu, quo κατεστηκὼς vel ὤν, quamquam Valckenarianam rationem et accuratiorem et exquisitiorem videri non nego. Graecum totius orationis colorem in his quoque adverte, quod Noster Magos Astyagem regem, Graecorum sane more, appellantes facit πολιήτην, i. e. civem, popularem, quum eiusdem (Medicae) sit stirpis, Cyrum vero Persam, tanquam alius nationis virum, ξεῖνον, i. e. peregrinum, extraneum. — In seqq. cum Bredov. p. 313 et Dindorf. edidi ὡρέομεν pro vulg. ἑωρῶμεν, quam Dietsch mutavit in ἑωρέομεν. Paulo post valet *ἀποσκήπτειν* idem fere quod ἐξέρχεσθαι, ἐξήκειν de insomnio, quod exitum invenit s. expletur, ita ut *ἀποσκήπτειν ἐς φλαῦρον* (cuius loco male quidam libri φαῦλον, de quo cf. Bredov. p. 34 seq.) sit: *in rem nullius momenti s. exiguam exire, cedere.* Conf. quae ad initium capitis monuimus.

καὶ σοὶ ἕτερα τοιαῦτα παρακελευόμεθα] ἕτερα τοιαῦτα sunt *alia talia*, i. e. *similia*, et adverbii potestate: *similiter.* Hinc cum Wyttenbachio in Selectt. historicc. pag. 352 vertimus h. l.: „*et ipsi confidimus et te item confidere hortamur.*" Qui idem vir alia excitat huius dictionis exempla; ex Herodoto laudat I, 191. 207. II, 5. 150. III, 13. 47. 79. VII, 206. In seqq. τοὺς γειναμένους et h. l. et cap. 122 dixit *parentes.* Similia affert Iacobs ad Prooem. Aeliani de N. A. p. 1. Kuehner Gr. Gr. §. 474.

Cap. CXXI.

δι' ὄψιν ὀνείρου οὐ τελέην] i. e. *propter somnii visum vanum*, s. magis ad verbum: *non perfectum, quod non expleri debuit; eo quod non perfectum, vanum erat.* Confero equidem Aeschyl. S. c. Th. 832 ed. Blomf. ὦ μέλαινα καὶ *τελεία* — *Ἀρά.* Mox scripsimus cum Schweigh. et Gaisf. περίεις (pro περιεῖς), ut infra I, 124. Vid. Bredov. p. 403. — De γάρ, quod orationem incipit, conf. supra ad I, 8. 24. Refertur enim ad id, quod sequitur; sic h. l. ad verba νῦν ὦν ἴθι χαίρων.

νῦν ὦν ἴθι χαίρων] i. e. *nunc igitur abi, contentus tua sorte, immunis omnis damni malique.* Conf. de χαίρων Hermann. ad Viger. p. 766 seq. Mox in verbis ἐλθὼν δὲ *ἐκεῖ*, quae simili modo leguntur I, 207., voculam ἐκεῖ ita positam advertimus, ut alias ἐκεῖσε: de quo conf. Kuehner Gr. Gr. §. 571. not. 3. Tu vid. etiam Herod. VII, 147 ibique nott. — In fine capitis verba: οὐ κατὰ Μιτραδάτην τε τὸν βουκόλον καὶ τὴν γυναῖκα αὐτοῦ sonant: *non eius conditionis ac loci,*

Digitized by Google

πομποὺς δ' ἐγὼ ἅμα πέμψω. ἐλθὼν δὲ ἐκεῖ πατέρα τε καὶ μητέρα εὑρήσεις οὐ κατὰ Μιτραδάτην τε τὸν βουκόλον καὶ τὴν γυναῖκα αὐτοῦ.

122 Ταῦτα εἴπας ὁ Ἀστυάγης ἀποπέμπει τὸν Κῦρον. νοστήσαντα δέ μιν ἐς τοῦ Καμβύσεω τὰ οἰκία ἐδέξαντο οἱ γειναμενοι· καὶ δεξάμενοι, ὡς ἐπύθοντο, μεγάλως ἀσπάζοντο, οἷα δὴ ἐπιστάμενοι αὐτίκα τότε τελευτῆσαι· ἱστόρεόν τε ὅτεῳ τρόπῳ περιγένοιτο. ὁ δέ σφι ἔλεγε, φὰς πρὸ τοῦ μὲν οὐκ εἰδέναι, ἀλλὰ ἡμαρτηκέναι πλεῖστον, κατ' ὁδὸν δὲ πυθέσθαι πᾶσαν τὴν ἑωυτοῦ πάθην. ἐπίστασθαι μὲν γάρ, ὡς βουκόλου τοῦ Ἀστυάγεος εἴη παῖς, ἀπὸ δὲ τῆς κεῖθεν ὁδοῦ τὸν πάντα λόγον τῶν πομπῶν πυθέσθαι. τραφῆναι δὲ ἔλεγε ὑπὸ τῆς τοῦ βουκόλου γυναικός. ἤϊέ τε ταύτην αἰνέων διὰ παντὸς, ἦν τέ οἱ ἐν τῷ λόγῳ τὰ πάντα ἡ Κυνώ. οἱ δὲ τοκέες παραλαβόντες τὸ οὔνομα τοῦτο, ἵνα θειοτέρως δοκέῃ τοῖσι Πέρσῃσι περιεῖναί σφι ὁ παῖς, κατέβαλλον φάτιν, ὡς ἐκκείμενον Κῦρον κύων ἐξέθρεψε. ἐνθεῦτεν μὲν ἡ φάτις αὕτη

cuius sunt Mitradates bubulcus illiusque uxor. Ubi κατὰ (*secundum*) similitudinis significationem assumit, ut in locis ad I, 84 laudatis. Tu cf. Ast. ad Platonis Rempublic. p. 599 et Blomfield in Glossar. ad Aeschyl. Agamemn. 342.

Cap. CXXII.

ὁ δέ σφι ἔλεγε, φὰς πρὸ τοῦ] Quod pro φὰς quidam exhibent σφέα, aut σφέας, quod Vallae etiam versio Latina expressit, id librariorum incuriae tribuimus, qui Herodoteum dicendi genus abundans hoc modo deleverunt. Conf. supra I, 118. — πάθη in seqq. est idem fere quod πάθος, *casus*, *calamitas*. Conf. I, 52. 123.

ἤϊέ τε ταύτην αἰνέων διὰ παντός] Nos in his nihil mutavimus; satis enim constat, verba ἥκω, ἔρχεσθαι, εἶμι saepe iungi participiis, ita ut fere abundare videantur. Sed offendit in hac structura Schweigh. et in Varr. Lectt. scribi mavult ἦέ τε ταύτην ἐπαινέων, quod periphrastice dictum sit pro ἐπήνει ταύτην; ἦε vero pro ἦν inveniri I, 181. 195. Nec raro ita verbum εἶμι iungi participiis, ut I, 57 ἦσαν ἱέντες, I, 146 ἦν γινόμενα, III, 108 etc. Sed libri omnes h. l. offerunt ἤϊε, uno excepto Sancrofti libro, in quo est εἴη; nec quidquam mutandum, monente quoque censore in Ephemer. Ienenss. 1817. nr. 165. pag. 382, et Gallo censore, Letronne (Iourn. d. Savans 1817. pag. 44 seq.), qui de locutione ipsa et participii usu monens suo sermone ita reddidit: „*il alloit la louant toujours.*" Add. Bredov. p. 409.

ἦν τέ οἱ ἐν τῷ λόγῳ τὰ πάντα] Explicuit Hermannus ad Viger. pag. 727: „*omne sermonum argumentum erat ei Cyno,*" beneque monstravit discrimen inter τὰ πάντα et πάντα omisso articulo. Unde profecit Kuehner Gr. Gr. §. 422.

κατέβαλλον φάτιν κ. τ. λ.] κατέβαλλον cum Schwgh. et Gaisf. pro vulg. κατέβαλον, quod revocarunt Dindorf et Dietsch. Paulo post cum eodem Gaisf. e quibusdam libris reposuimus κεχώρηκε, cum vulgo esset κεχωρήκεε.

Digitized by Google

κεχώρηκε. Κύρῳ δὲ ἀνδρευμένῳ καὶ ἐόντι τῶν ἡλίκων ἀν- 123
δρειοτάτῳ καὶ προσφιλεστάτῳ, προσέκειτο ὁ Ἅρπαγος δῶρα πέμπων, τίσασθαι Ἀστυάγεα ἐπιθυμέων. ἀπ' ἑωυτοῦ γὰρ, ἐόντος ἰδιώτεω, οὐκ ἐνώρα τιμωρίην ἐσομένην ἐς Ἀστυάγεα· Κῦρον δὲ ὁρέων ἐπιτρεφόμενον, ἐποιέετο σύμμαχον, τὰς πάθας τὰς Κύρου τῇσι ἑωυτοῦ ὁμοιούμενος. πρὸ δ' ἔτι τούτου τάδε οἱ κατέργαστο· ἐόντος τοῦ Ἀστυάγεος πικροῦ ἐς τοὺς Μήδους, συμμίσγων ἑνὶ ἑκάστῳ ὁ Ἅρπαγος τῶν πρώτων Μήδων, ἀνέπειθε, ὡς χρὴ Κῦρον προστησαμένους, τὸν Ἀστυάγεα παῦσαι τῆς βασιληΐης. κατεργασμένου δέ οἱ τούτου, καὶ ἐόντος ἑτοίμου, οὕτω δὴ τῷ Κύρῳ διαιτωμένῳ ἐν Πέρσῃσι βουλόμενος
62 ὁ Ἅρπαγος δηλῶσαι τὴν ἑωυτοῦ γνώμην, ἄλλως μὲν οὐδαμῶς εἶχε, ἅτε τῶν ὁδῶν φυλασσομένων· ὁ δὲ ἐπιτεχνᾶται τοιόνδε. λαγὸν μηχανησάμενος, καὶ ἀνασχίσας τούτου τὴν γαστέρα, καὶ οὐδὲν ἀποτίλας, ὡς δὲ εἶχε, οὕτω ἐσέθηκε βιβλίον, γράψας

Cap. CXXIII.

Κύρῳ δὲ ἀνδρευμένῳ] Ad contractionem in hoc verbo (ἀνδρόω) apud Herodotum obviam conf. Bredov. p. 391 seqq. In seqq. προσκεῖσθαι valet *instare* (alicui) *sollicitando, incitando;* de dativo addito cf. Matth. Gr. Gr. §. 402, b. — Mox pro ἐνεώρα dedi cum Bredov. p. 313 ἐνώρα.

Κῦρον δὲ ὁρέων ἐπιτρεφόμενον] Abresch. in Dilucidd. Thucydd. p. 209 reposuit ἐπιτρεπόμενον (sc. τὴν ἀρχὴν s. βασιλείαν, ut I, 7. II, 121), ut sit: „*cernens Persarum illi traditum imperium.*" Cui tamen iure non obsecutus est Wesselingius, ipse accuratius vulgatam interpretans: „Cyrum cernens *increscentem*, *adaugescentem.*" Atque Wyttenbachius in Selectt. hist. pag. 353 hoc verbum referendum docuit ad antecedens nomen τιμωρίην, ex quo subaudiendum τιμωρὸν, ut talis inde enascatur loci sententia: „*Nam ipse, ut privatus, non sibi videbatur is esse, qui vindictam ab Astyage exigere posset: at Cyrum videns crescere in spem vindictae* (*sibi crescere et ali vindicem*); *hunc socium sibi adiunxit.*"

πρὸ δ' ἔτι τούτου κ. τ. λ.] Male quidam πρός. Est enim haec Herodoti sententia, iam antea (i. e. iam ante hoc pactum cum Cyro) haec (defectionem sc. ab Astyage et vindictam de isto sumendam) ab Harpago esse praeparata eo nimirum tempore, quo, cum Astyages acerbus esset in Medos, cum uno eorum principe consilia agitaverat de Astyage deiiciendo. — In seqq. pro κατεργασμένον, quod Gaisford. tenuerat, et hoc loco et I, 141 cum Bredov. p. 302 dedi κατεργασμένου neglecto augmento, ut paulo ante κατέργαστο, passivo sensu accipiendum, de quo monuit Kuehner Gr. Gr. §. 403, 4, a. Idem Bredov. p. 221 pro φυλασσομένων reponi vult φυλασσομενέων: in quo tamen recentt. edd. ei non obsecutos esse video; conf. II, 76. λαγὸς Herodotum constanter dixisse, neque λαγὼς ad Atticorum morem, neque λαγωὸς ad Homeri usum, docuit Bredov. p. 169. Cf. etiam Athen. IX p. 400.

καὶ οὐδὲν ἀποτίλας] Locum a virorum doctorum conaminibus proba interpretatione vindicavit Wesselingius: „Harpagus leporis artificiose tractati ventrem scidit, *nihilque pilorum vellens*, prout erat,

Digitized by Google

τά οἱ ἐδόκεε. ἀποῤῥάψας δὲ τοῦ λαγοῦ τὴν γαστέρα καὶ δίκτυα δοὺς, ἅτε θηρευτῇ, τῶν οἰκετέων τῷ πιστοτάτῳ, ἀπέστειλε ἐς τοὺς Πέρσας, ἐντειλάμενός οἱ ἀπὸ γλώσσης, διδόντα τὸν λαγὸν Κύρῳ ἐπειπεῖν, αὐτοχειρίῃ μιν διελεῖν, καὶ μηδένα οἱ ταῦτα ποιεῦντι παρεῖναι.
124 Ταῦτα δὲ δὴ ὦν ἐπιτελέα ἐγίνετο· καὶ ὁ Κῦρος παραλαβὼν τὸν λαγὸν ἀνέσχισε. εὑρὼν δὲ ἐν αὐτῷ τὸ βιβλίον ἐνεὸν, λαβὼν ἐπελέγετο. τὰ δὲ γράμματα ἔλεγε τάδε· Ὦ παῖ Καμβύσεω, σὲ γὰρ θεοὶ ἐπορέωσι· οὐ γὰρ ἄν κοτε ἐς τοσοῦτον τύχης ἀπίκευ. σὺ νῦν Ἀστυάγεα τὸν σεωυτοῦ φονέα τίσαι. κατὰ μὲν γὰρ τὴν τούτου προθυμίην

ita indidit libellum." Ita non opus legere ἀποτείλας. μηχανᾶσθαι Schweigh. reddidit: *callide instruere*. — Mihi totius loci haec videtur esse sententia: „Harpagus rem callide excogitatam ita instituit, ut capti leporis ventrem discinderet neque vero (leporis) pilos evelleret, sed leporis, qualis erat, in ventrem libellum inderet, in quo, quae ipsi viderentur, scripta erant; tum, rursus consuto leporis ventre, leporem (qui ita recens capti leporis speciem praeberet) atque retia tradidit servorum fidissimo tanquam venatori eumque ad Persas dimisit." Vocula δὲ in verbis ὡς δὲ εἶχε respicit ad proxime antecedentia οὐδὲν ἀποτίλας; ipsam locutionem ὡς εἶχε illustrant similes Nostri loci I, 24. 61. 114. V, 64. VI, 17. VIII, 62 coll. VI, 116 ibique nott. — βιβλίον apud Herodotum semper *librum* s. *libellum* significare recte monuit Bredov. p. 42 his allatis locis I, 124. 125. III, 42. 43. 128. V, 14 atque etiam VI, 4. VIII, 128. Moneo, quod duo codd. h. l. afferunt βυβλίον, confusione haud infrequenti. — In seqq. locutionem ἀπὸ γλώσσης (i. e. *voce*, *coram*, non scripto) satis illustravit Blomfield. in Glossar. ad Aeschyl. Agamemn. 186. Ad formam αὐτοχειρίῃ, in qua optimi codd. conspirant, cf. Bredov. p. 77. Extrema verba cum Schweigh. sic vertere licet: „*necesse esse, ut ille sua manu eum* (leporem) *exenteret, neque quisquam hoc facienti adsit.*"

Cap. CXXIV.

ἐπιτελέα ἐγίνετο] Conf. supra ad I, 117. — Quae sequuntur Harpagi literae ad Cyrum scriptae quaeque omnino hic de tali literarum commercio traduntur, haud scio an talia sint, qualia in hac tota de Cyro narratione iam supra (vid. ad cap. 95. 118. 120) indicavimus obvia, ad Graecorum mores et rationes composita eorumque in gratiam ad orationem amplificandam et exornandam conficta: quandoquidem vix quisquam erit, qui sibi persuadeat scribendi artem, cognitam illam quidem hac aetate atque his gentibus, ut inscriptiones cuneatae docent, ad huiuscemodi epistolia esse adhibitam. Relinquamus igitur haec Herodoto, qui, quae de Harpagi dolo tradita acceperat, eum in modum exornavit et ad Graecorum animos detinendos conformavit: veri tamen quid subesse in hac tota narratione, equidem minime negaverim.

Ὦ παῖ Καμβύσεω, σὲ γὰρ θεοὶ ἐπορέωσι] De usu particulae γὰρ vere causali vidimus ad I, 8. Sententiam sic supplet Hermann. ad Viger. p. 829: „*te enim alloquor, quem respiciunt dii.*" Rectius Ast. ad Platon. Phaedr. pag. 224: „*nunc ulciscere*; *te enim dii respiciunt* (i. e. *quia tibi dii favent*);" quam rationem quoque secutus est Matthiae Gramm. Gr. §. 615. p. 1242, ubi vid. Conf. paulo antea I, 121. — Pro ἐπορέωσι Bredov. p. 385 mavult

Digitized by Google

τέθνηκας, τὸ δὲ κατὰ θεούς τε καὶ ἐμὲ περίεις. τά σε καὶ πάλαι δοκέω πάντα ἐκμεμαθηκέναι, σέο τε αὐτοῦ πέρι ὡς ἐπρήχθη, καὶ οἷα ἐγὼ ὑπὸ Ἀστυάγεος πέπονθα, ὅτι σε οὐκ ἀπέκτεινα, ἀλλὰ ἔδωκα τῷ βουκόλῳ. σὺ νῦν ἢν βούλῃ ἐμοὶ πείθεσθαι, τῆσπερ Ἀστυάγης ἄρχει χώρης, ταύτης ἁπάσης ἄρξεις. Πέρσας γὰρ ἀναπείσας ἀπίστασθαι, στρατηλάτεε ἐπὶ Μήδους· καὶ ἤν τε ἐγὼ ὑπὸ Ἀστυάγεος ἀποδεχθῶ στρατηγὸς ἀντία σεῦ, ἔστι τοι τὰ σὺ βούλεαι, ἤν τε τῶν τις δοκίμων ἄλλος Μήδων. πρῶτοι γὰρ οὗτοι ἀποστάντες ἀπ' ἐκείνου, καὶ γενόμενοι πρὸς σέο, Ἀστυάγεα καταιρέειν πειρήσονται· ὡς ὦν ἑτοίμου τοῦ γε ἐνθάδε ἐόντος, ποίεε ταῦτα, καὶ ποίεε κατὰ τάχος.

Ἀκούσας ταῦτα ὁ Κῦρος ἐφρόντιζε, ὅτεῳ τρόπῳ σοφωτάτῳ Πέρσας ἀναπείσει ἀπίστασθαι. φροντίζων δὲ εὕρισκέ τε ταῦτα καιριώτατα εἶναι καὶ ἐποίεε δὴ ταῦτα· γράψας ἐς βιβλίον τὰ ἐβούλετο, ἁλίην τῶν Περσέων ἐποιήσατο· μετὰ δὲ ἀνα- 125

scribi ἐπορέουσι, quod dederunt Schaefer, Dindorf et Dietsch.

κατὰ μὲν γὰρ τὴν τούτου προθυμίην] κατὰ hic valet: *quod attinet ad*, *secundum*. Vid. Matthiae l. l. §. 581. pag. 1183, ita vertentem: *soviel auf seinen Willen ankam*. — Mox scripsimus περίεις, ut supra I, 121.

στρατηγὸς ἀντία σεῦ] Valde in his variant libri. Quidam exhibent ἀντῆσαι, cui Wesselingius apponit Homeri locum ex Iliad. XVI, 423, ubi occurrit hoc verbum, adiuncto genitivo; quam structuram rariorem esse Eustathii commentatoris verba declarant. Nos nihil mutamus. Quod Bredovius p. 323 reponi vult ἀποδεχθέω pro ἀποδεχθῶ, equidem omnibus libris invitis recipere nolui. Recipit Dietsch, inconstans sibi, cum II, 3 in simili causa vulgatam retineret. — In seqq. γίνεσθαι s. εἶναι πρός τινος est *stare ab aliquo;* cf. ad I, 75.

Cap. CXXV.

εὕρισκέ τε κ. τ. λ.] Pro εὑρίσκεται, quod olim vulgatum erat, dedi εὕρισκέ τε cum Schweighaeusero et recentt. edd. Quos eosdem etiam in seqq. secutus sum: καὶ ἐποίεε δὴ ταῦτα, ubi vulgo: ἐποίεε δὲ τάδε. Ad significationem verbi εὑρίσκειν cf. I, 5, ubi participium additum est loco infinitivi, qui hic sequitur. — Quod ad argumentum attinet, inquisivit Heeren. in libro, cui titulus: Ideen etc., I, 1. pag. 400 seq. Dolo enim Cyrum effecisse notat, ut princeps dux omnium gentium Persarum eligeretur, simili fere modo, quo posthac Dschingischan inter Mongolos, antequam expeditiones suas inciperet, ad summum imperium evectum esse narrant. Persas vero tunc temporis valde rudes atque incultos fuisse, ex ipsa Herodoti narratione de iis, quae Cyrus peregerit, satis apparere merito idem nos admonet. — βιβλίον in seqq. intellige de libello ficto, s. charta regia, quam regis mandata ad ipsum transmissa continere simulabat Cyrus; cf. nott. ad I, 123.

ἁλίην — ἐποιήσατο] ἁλίην, i. e. ἐκκλησίαν (*concionem*), ut Hesychius exponit. Affert quoque Herodotea Eustathius ad Il. II. p. 170, 20 seqq. De locutione ipsa praeter h. l. conf. Herod. V, 29. VII, 134, et quae ad V, 29 notata sunt. Alia ex inscriptionibus profert Rose Inscriptt. pag. 280. — In seqq. vo-

Digitized by Google

πτύξας τὸ βιβλίον καὶ ἐπιλεγόμενος, ἔφη Ἀστυάγεά μιν στρατηγὸν Περσέων ἀποδεικνύναι, Νῦν, ἔφη τε λέγων, ὦ Πέρσαι, προαγορεύω ὑμῖν, παρεῖναι ἕκαστον ἔχοντα δρέπανον. Κῦρος μὲν ταῦτα προηγόρευσε. Ἔστι δὲ Περσέων συχνὰ γένεα· καὶ τὰ μὲν αὐτῶν ὁ Κῦρος συνάλισε, καὶ ἀνέπεισε ἀπίστασθαι ἀπὸ Μήδων. ἔστι δὲ τάδε, ἐξ ὧν ὦλλοι πάντες ἀρτέαται Πέρ-

cula τε in verbis ἔφη τε λέγων cum quorsum pertineat, intelligi nequeat, ita transponitur ab Eltz. in Quaest. Herodd. p. 11, ut legatur νῦν τε, ἔφη λέγων κ. τ. λ., idque, probante Bredov. p. 85, recepit Dietsch. At iungitur per voculam τε utrumque ἔφη, quod hoc loco ita positum invenimus, ut ad alterum ἔφη, quoniam Cyrus ipse loquens inducitur, addatur λέγων. Neque huc pertinent loci ab Eltzio prolati I, 37. 111. 120. III, 156, quorum ratio prorsus alia est.

Ἔστι δὲ Περσέων συχνὰ γένεα] Niebuhrius in Hist. Roman. I. p. 308 ed. secund. hic *gentem* poni vult pro *tribu;* qua quidem voce alias reddunt Graecorum φρήτρην, quod paulo post invenimus tanquam partem *tribus* s. *gentis*. Etenim apud Graecos voce φρατρία s. φρήτρη declaratur coniunctio plurium familiarum s. domuum; e pluribus phratriis exsistit tribus (γένος); pluribus tribubus constituitur ipsa gens s. populus (cf. C. F. Hermann Gr. Staatsalterth. §. 5, ne plura). Itaque ex Herodoti mente Persarum gens constat e pluribus tribubus, quas dixit γένεα: quae singula constant pluribus familiis s. domibus, quas vocavit φρήτρας. Inde vero satis intelligimus, Persas primitus fuisse nomadum gentem et quidem magnam partem montes incolentem; fuisse illos pro more istiusmodi nationum divisos per plures gentes, quas nobis dicere licet: *Stämme*, *Horden*, diversas inter se tum honore et gradu tum vitae ipsius genere victusque ratione. Atque recentiores huius terrae peregrinatores hodieque eadem fere repererunt, quae tam multo ante retulerat Herodotus. Maxima enim incolarum pars, per gentes dispertita, quarum singulis singuli praesunt duces, tum sedes fixas tenet, tum tabernaculis usa, loca habitandi crebro commutat, ita ut agricolarum numerus inferior sit nomadum numero; quorum vitae generi ipsa terrae indoles ac natura multum favet. Tu conf. eundem Heerenium l. l. pag. 396 seq., qui idem bina inde concludit, nec nobis ad universam Herodoti de Persis narrationem, quae hoc primo libro continetur, intelligendam praetermittenda. Negat enim Persarum nationem sibi aequalem parique modo excultam fuisse; cum eius pars tantum ad dominationem reliquorum Asiae populorum pervenerit et ab iis ipsis, quos vicerat subiectosque tenuit, cultior reddita fuerit, reliquis in eodem statu, quo ante fuerant, permanentibus vitamque barbaram fere agentibus. Alterum illud ponit vir doctus, apud Persas primitus omnia pertinuisse ad gentes earumque instituta (Stamm und Stammverfassung), ex quibus rei publicae ordo atque imperii ratio sensim sensimque provenerit. Nostra aetate similes apud Persas inveniuntur tribus s. gentes, ut recentiores harum rerum testantur scriptores. Cf. Hammer. in Wien. Jahrbb. VIII. p. 319 seqq. 395 seqq., qui ab Herodoto *decem* tantum tribus enumeratas esse miratur, cum *duodecim* memoret Xenophon ipseque Herodotus alias *duodenarium* numerum valde amet. Plerasque autem istas gentes idem vir doctus addit etiamnum in Persarum lingua agnosci nominibus, cum Achaemenidae sint *Adschem*, Dai *Dahistan*, Mardi *Merd* (i. e. *vir*), Germani *Garma*, Sagartii *Salghar*, Moraphii *Merw* etc.

ἀρτέαται] i. e. *pendent*. Ionum

63 σαι· Πασαργάδαι, Μαράφιοι, Μάσπιοι. τούτων Πασαργάδαι

more dictum pro ἤρτηνται; conf. III, 19. V, 31. VI, 109. IX, 68. Cf. Bredov. p. 328 seqq. de his formis accurate et copiose disputantem; qui idem p. 293 ἠρτέαται scribi vult, cum in perfecto et plusquamperfecto huius verbi a Nostro retineatur augmentum: ex qua eadem causa paulo ante pro συνάλισε idem scribi iubet συνήλισε additque Suidae glossam, fortasse huc spectantem: ἤλισε· συνήθροισε. Inde συνήλισε quoque edidit Dietsch, qui ἀρτέαται intactum reliquit. Mihi in re tam incerta tamque fluctuante satius videbatur librorum vetustorum auctoritatem sequi. Neque inde secutus sum Struve, qui in Quaest. Herodd. Spec. I. p. 44 in verbis sequentibus (ἐξ ὧν ὦλλοι πάντες κ. τ. λ.) ἐκ τῶν reponi vult libris invitis, quibus hoc loco et Dindorf et Dietsch paruerunt. Pro ὦλλοι, quod olim vulgatum erat, dedi ὦλλοι (i. e. οἱ ἄλλοι); vid. Bredov. p. 201. — Caeterum falsa lectione inductus Stephanus Byzantinus ex hoc loco recenset *Arteatas*, gentem.

Πασαργάδαι] Primi atque nobilissimi e Persis, quosque mox Noster ἀρίστους hanc ob causam appellat, Graecorum more loquens, qui genere praestantes et nobiles s. optimates sic appellare solebant. Quas vero haec gens tenuit regiones, in iis Cyrus post condidisse fertur urbem illam eiusdem nominis, sedem regiam, bene tamen discernendam a Persepoli urbe. Atque etiam nunc *Fasa* s. *Pasa* unamquamque urbem dici volunt, quae frequens sit et satis ampla. Haec prima Persarum gens tantum prae reliquis excelluisse videtur, ut haud iniuria dixerit Heeren. l. l. p. 398, nostram Persarum historiam nequaquam ad universum Persarum populum pertinere, sed primarum tantum esse gentium atque inprimis Pasargadarum gentis. Neque hoc ab orientalium rebus alienum, ut periti sciunt. Inter familias autem singulas, quibus haec gens (ut reliquae gentes) constabat, primo loco Achaemenidas fuisse ex eodem Herodoto discimus; quippe e quibus reges exiere Persarum. Quae ipsa quantopere cum orientalium populorum ac regnorum indole conveniant, idem commonstrat V. D. l. l. p. 399, ubi alia aliarum gentium instituta similia profert. Ad Herodotum autem hoc quam maxime pertinet, quod in inscriptione Bisutuna nuper reperta Darius, qui apud Herodotum VII, 11 (ubi vid. nott.) gentis suae auctorem appellat *Achaemenem*, avorum extremum et ipsum vocat Achaemenem (*Hakhamanish*), additque, inde regiam Persarum gentem vocari *Achaemenidas* (*Hakhamanishija*). Vide quae dixi in Jahrbb. f. Philolog. u. Paedag. Vol. L. p. 392. Atque iam antea Achaemenis nomen e Persepolitana inscriptione eruerat Lassen: Altpers. Keilschrift. p. 144. Apud Strabonem XV. p. 727 Achaemenidae inveniuntur coniuncti cum Magis et cum iis, qui vocantur Πατεισχορεῖς, qui num iidem sint atque Πασαργάδαι, ignoro. Pasargadarum gentem unus commemorat Dionysius Perieg. 1069, ubi cf. Eustathium. In Carmania Pasargadas affert Ptolemaeus VI, 8. De Achaemenidis nunc disquisivit, omnibus veterum locis et inscriptionibus cuneatis adhibitis, I. Rubino: De Achaemenidarum genere disput. Marburg. 1849, ubi vid. potissimum pag. IV seqq. „Ἀβραχαιμενίδαι (pro Ἀχαιμενίδαι), ut sint *Abrahami posteri*, scribi vult vir doctus in Monthly Review, Mai p. 38—47.“ *Cr.*

Μαράφιοι, Μάσπιοι] Praeter Herodotum, qui IV, 167 ipse commemorat Persarum ducem Amasin, ἄνδρα Μαράφιον, pertinent huc Stephani Byzantini loci: Μαράφιοι· ἔθνος ἐν Περσίδι, ἀπὸ Μαραφίου βασιλέως, atque: Μάσπιοι· ἔθνος Περσικόν, ὡς εἴρηται ἐν τῷ περὶ Μαραφίων, [Ἀρτεάτων] καὶ Πασαργάδων. Ac Πάραφις Cyri filius, Cambysis frater, invenitur in

εἰσὶ ἄριστοι· ἐν τοῖσι καὶ Ἀχαιμενίδαι εἰσὶ φρήτρη, ἔνθεν οἱ βασιλέες οἱ Περσεΐδαι γεγόνασι. ἄλλοι δὲ Πέρσαι εἰσὶ οἵδε· Πανθιαλαῖοι, Δηρουσιαῖοι, Γερμάνιοι· οὗτοι μὲν πάντες ἀροτῆρές εἰσι. οἱ δὲ ἄλλοι νομάδες· Δάοι, Μάρδοι, Δροπι-

versu Aeschyli Pers. 778, quem spurium iudicant; Tu conf. Scholia Graeca ad h. l. et Schol. ad Iliad. III, 175, ubi hic Maraphius, gentis Persicae auctor, Menelai et Helenae dicitur filius. Referunt ad Maraphiorum hanc gentem Ptolemaei *Marrasium*, quae urbs sita fuit septentrionem et orientem versus a Persepoli; conf. Rennel. Geogr. Herod. p. 509.

Πανθιαλαῖοι, Δηρουσιαῖοι] De his gentibus nihil memoriae proditum reperio.

Γερμάνιοι] Vulgo iidem censentur atque *Carmanii*, qui terram *Kerman* incolunt atque adhuc agris colendis operari dicuntur. Conf. Larcher. Tab. geogr. s. v. p. 223 seq. Forbiger Handb. d. alt. Geograph. II. p. 575. Hammerus, ut modo notavimus, ad tribum *Karma*, quae nunc vocatur, eos refert. Alio tamen loco (Wien. Jahrb. II. p. 319 seq. coll. IX. p. 39) ex orientalibus potissimum scriptoribus probatum it, nomen *Germanorum* s. *Sermanorum* ad eos proprie pertinere, qui Buddhae cultum sequantur, ut intelligamus eam gentem omnium antiquissimam ac primitivam, quae ex montibus Asiae superioris, ubi omnium rerum humanarum feruntur incunabula, in campos dein locaque inferiora descenderit, ubi Persis aliisque gentibus originem dederit. Unde quoque *Dschermaniae* nomen, quo omnis terrae tractus ultra Oxum olim nuncupatus sit. Hinc terram Erman, quae nunc dicitur Transoxana s. Chowaresem, pro antiquissima Germanorum patria haberi vult, Germanosque ipsos sub nomine primitivo *Dschermanorum* apud orientales scriptores commemorari monet usque ad saeculum decimum quartum. Vid. in Krusii Archiv etc. I, 2. pag. 124 seqq. Ac postea idem Hammerus (Anall. Vienn. XLVI. p. 120 seqq. coll. XXX. p. 136 seqq.) plura addidit de his primitivis Germanorum sedibus, quas ultra Oxum ponit, atque de Germanorum et Persarum affinitate ter mille vocibus utrique genti communibus probata, quam in rem iam Wahl: Gesch. d. morgenl. Sprache p. 312 seqq. multas voces collegit. Add. Ritter Vorhalle p. 305 seqq. et conf. Pott Etymol. Forsch. I. p. XXXV. De Germanorum originibus plura discendi cupidos *Cr.* amandat ad Norberg. De origg. Germann. apud Tacitum in Opuscc. Acadd. III. nr. XXXVII. p. 591 (ed. Lond. Suec. 1819). Hammer. Geschicht. d. Redekünst. Pers. p. 8. 137. Adelung. in Mithrid. et Vater. ibid. I. p. 278. II. p. 167 seq. Add. Link Urwelt p. 170. Pfister Gesch. d. Deutsch. I. p. 24 seq. 519 seq. et ea, quae ad Taciti German. cap. 2 tam ab interpretibus quam ab aliis viris doctis allata sunt, qui de sedibus nostrae gentis primitivis aeque atque de ipsa *Germanorum* voce eiusque derivatione pluribus disputarunt: e quibus hic appellasse sufficiat Zeuss (Die Deutschen u. ihre Nachbarstämme p. 95 seqq.), H. Mueller (Ueber Germani und Teutones. Wirzeb. 1841.), Below (Beiträge z. Gesch. d. German. Berlin. 1850), Middendorf (Ueber Ursprung u. Alter d. beid. Nationalnamen etc. Coesfeld. 1847.), Leo (Haupt's Zeitschr. f. Deutsch. Alterth. V. p. 514).

Δάοι] *Dai* tenuisse dicuntur loca arenosa ac deserta in orientali Caspii maris litore. Cum nomades fuerint, haud mirum in sedibus huius gentis accuratius constituendis et in ipso eiusdem nomine multum antiquos variare. Conf. a Creuz. laudd. ad Olympiod. Commentt. in Plat. Alcib. p. 148. Ad eam terram, quae nunc dicitur *Da-*

Digitized by Google

κοὶ, Σαγάρτιοι. Ὡς δὲ παρῆσαν ἅπαντες ἔχοντες τὸ προειρημένον, ἐνθαῦτα ὁ Κῦρος (ἦν γάρ τις χῶρος τῆς Περσικῆς ἀκανθώδης ὅσον τε ἐπὶ ὀκτωκαίδεκα σταδίους ἢ εἴκοσι πάντη) τοῦτόν σφι τὸν χῶρον προεῖπε ἐξημερῶσαι ἐν ἡμέρῃ. ἐπιτελεσάντων δὲ τῶν Περσέων τὸν προκείμενον ἄεθλον, δεύτερά σφι προεῖπε, ἐς τὴν ὑστεραίην παρεῖναι λελουμένους. ἐν δὲ τούτῳ τά τε αἰπόλια καὶ τὰς ποίμνας καὶ τὰ βουκόλια ὁ Κῦρος πάντα τοῦ πατρὸς συναλίσας ἐς τὠυτὸ, ἔθυε καὶ παρ- 126

histan, quae eadem Alexandri magni tempore a Derbicibus magnam partem erat occupata, *Daos* refert Van der Chys in Comment. geogr. ad Arrian. (Exped. Alex. III, 11) pag. 62. Add. Ritter Erdkunde VII. p. 627. 670., Forbiger l. l. p. 567 et 571. Iac. Grimm (Abhandll. der Berlin. Akad. d. Wissensch. 1846. [Berolin. 1848.] p. 28 seqq. 40 seqq.) hos Daos eosdem esse vult, qui postea *Daci* vocantur, eosdemque inde componit cum *Getis* communemque iis tribuit originem, qua Germanorum adeo proavi habeantur. Cf. quoque Halling: Gesch. d. Deutsch. I, 2. p. 163.

Μάρδοι] In montibus inter Mediam et Persidem collocatis habitasse videntur (cf. Arrian. Ind. 40. Curt. V, 6. §. 17), ab iis *Mardis* inde distinguendi, qui ad australem Caspii maris ripam sedes habuerunt. De his post Danquetil, St. Croix, alios monuit Van der Chys l. l. ad III, 11. IV, 18 coll. III, 24. IV, 6, sive pag. 62. 76. 87. 90. Videtur etiam haec gens pro nomadum ratione nullas firmas tenuisse sedes. Conf. Larcher. Tab. geogr. s. v. coll. Rennel. l. supra l. et supra Her. I, 84. Add. Forbiger l. l. pag 595 coll. 567. In Nicolai Damasceni Excerptis supra laudatis ipse Cyrus dicitur *Mardus* genere (*Μάρδος γένος*), cuius pater (Atradates s. Tosatradates) latrocinium exercebat, paupertate adductus, mater (Argoste) capras pascendo vitam sustentabat (T. III. p. 398 ed. Mueller.). Quae ipsa gentem nomadicam fuisse aut postoritiam opibusque non laute instructam declarare mihi videntur.

Δροπικοὶ, Σαγάρτιοι] De *Dropicis* nihil relatum reperio. *Sagartii* memorantur infra VII, 85; quippe quorum octo mille equites Xerxis exercitum sequebantur. Incolas esse regionis Zagatai, qui a Scythis s. Tartaris originem ducant et in Persicis partibus septentrionalibus atque orientalibus nunc habitent, Rennelius suspicatur l. l. p. 510.

Cap. CXXVI.

εἴκοσι πάντη] Recte nobis sic cum Schweigh. scripsisse videmur e libris probatis pro vulgata *πάντα*, quam vocem sequentibus verbis *τοῦτόν σφι κ. τ. λ.* adstruunt. Ita *πάντη* (*quaquaversum*) I, 181. II, 168. et IV, 101. Caeterum hic locus s. campus is esse perhibetur, in quo postea Persepolis exstructa fuit. Cf. Ritter Erdkunde VI, 1. (VIII) p. 771. 865. Accuratam delineationem huius regionis, in qua Persepolis et Pasargadae fuerunt exstructae, ipsumque Cyri sepulcrum postea erectum est, praebet Flandin: Voyage en Perse (Perse ancienne), Tabul. 57. — In seqq. longius quaesitum videtur, quod Schott (Erman: Archiv f. Russland. 1841. II. p. 385.) voce *ἐξημερῶσαι*, quam Herodotus nativo suo ac proprio sensu adhibet *de terrae tractu spinis obsito eruncando*, altius quid simul significari contendit; si quidem apud Persas ac Turcas *agrum spinis hostium purgare* dicatur is, qui aut seditione repressa aut clade hostibus externis inflicta regnum componat aut constituat.

ἔθυε καὶ παρεσκεύαζε ὡς δεξό-

Digitized by Google

εσκεύαζε ὡς δεξόμενος τῶν Περσέων τὸν στρατὸν, πρὸς δὲ οἴνῳ τε καὶ σιτίοισι ὡς ἐπιτηδεωτάτοισι. ἀπικομένους δὲ τῇ ὑστεραίῃ τοὺς Πέρσας κατακλίνας ἐς λειμῶνα εὐώχεε. ἐπεί τε δὲ ἀπὸ δείπνου ἦσαν, εἴρετό σφεας ὁ Κῦρος, κότερα τὰ τῇ προτεραίῃ εἶχον, ἢ τὰ παρεόντα σφι εἴη αἱρετώτερα. οἱ δὲ ἔφασαν, πολλὸν εἶναι αὐτῶν τὸ μέσον. τὴν μὲν γὰρ προτέρην ἡμέρην πάντα σφι κακὰ ἔχειν, τὴν δὲ τότε παρεοῦσαν πάντα ἀγαθά. Παραλαβὼν δὲ τοῦτο τὸ ἔπος ὁ Κῦρος παρεγύμνου τὸν πάντα λόγον, λέγων· Ἄνδρες Πέρσαι, οὕτω ὑμῖν ἔχει. βουλομένοισι μὲν ἐμέο πείθεσθαι, ἔστι τάδε τε καὶ ἄλλα μυρία ἀγαθὰ, οὐδένα πόνον δουλοπρεπέα ἔχουσι· μὴ βουλομένοισι δὲ ἐμέο πείθεσθαι, εἰσὶ ὑμῖν πόνοι τῷ χθιζῷ παραπλήσιοι ἀναρίθμητοι. νῦν ὦν ἐμέο πειθόμενοι, γίνεσθε ἐλεύθεροι. αὐτός τε γὰρ δοκέω θείῃ τύχῃ γεγονὼς τάδε ἐς χεῖρας ἄγε-

μενος τῶν Περσέων τὸν στρατόν] θύειν hic simpliciter est *mactare*, et spectat ad verba antecedentia: τά τε αἰπόλια καὶ τὰς ποίμνας καὶ τὰ βουκόλια (i. e. *caprarum*, *ovium et boum greges*). παρασκευάζειν est *parare*, *instruere epulas*, quibus Persarum exercitum excepturus erat Cyrus. Hoc enim sibi vult h. l. δέχεσθαι, eodem modo de hospitibus coena laute instructa excipiendis adhibitum V, 18. VII, 119. Dativi qui sequuntur οἴνῳ et σιτίοισι pertinent ad δεξόμενος. Nam tum pecudum mactatarum carne, tum vino ac pane Persas in epulis excepturus erat Cyrus. Mox κατακλίνας est: *cum recumbere iussisset.* — In seqq. ἀπὸ δείπνου εἶναι, *a coena discedere*, *coena sumta abire*, satis notum. Cf. allata ad VI, 129. Mox verbum εἴη eiici vult Benedict. in Actt. sem. reg. Lips. II. p. 283, cum librarii sit additamentum ex vocabulo antecedenti ortum. Equidem cum reliquis edd. retinendum duxi.

πολλὸν εἶναι αὐτῶν τὸ μέσον] i. e. *multum inter illa* (quae illis modo proposita erant, inter inopiam et bonorum affluentiam) *interesse.* Cf. IX, 82 ibique nott. In seqq. παραγυμνοῦν (τὸν λόγον) est *nudare*, *patefacere*, *aperire;* cf. Herodot. VIII, 19 et Plotinum p. 162 B ed. Basil., ad quem locum plura dabit Creuzerus (Annott. T. III. p. 107).

βουλομένοισι μὲν ἐμέο πείθεσθαι] Rarior verbi πείθεσθαι structura cum genitivo loco dativi ne quem offendat. Laudant enim similia e nostro scriptore V, 29. 33. VI, 12. Thucyd. VII, 73. Scymni Chii Perieg. 51. Ad structuram verbi ἀκούειν et similium retulit Kuehner Gr. Gr. §. 528. not. 4.

δοκέω θείῃ τύχῃ γεγονώς] θείῃ τύχῃ est formula non valde dispar ab ea, quae I, 111 legitur κατὰ δαίμονα, et ab aliis huius generis, quae excitat Valckenar. ad Herod. III, 153, κατὰ θεὸν, κατὰ τύχην κ. τ. λ. Namque ex veterum sententia, ut ait Valckenarius l. l., providae dei curae suberat etiam, quae *Fors* dicebatur sive *Fortuna*, τύχη. Conf. Herod. IV, 8. V, 92. §. 3, et Livium I, 4 (*forte quadam divinitus*), ubi vid. I. F. Gronovium. — Verba sequentia: τάδε ἐς χεῖρας ἄγεσθαι verte: *ut haec aggrediar atque suscipiam*, s. magis ad verbum: *ut haec in manus meas abducam*, i. e. *in potestatem meam redigere coner*. Invenitur eadem dictio IV, 79. VII, 8.

καὶ ὑμέας ἥγημαι ἄνδρας κ. τ. λ.] ἥγημαι perfectum eodem modo, quo I, 4, ubi vid. nott. — Formulam ὡς ὦν ἐχόντων ὧδε (*quae*

Digitized by Google

σθαι· καὶ ὑμέας ἥγημαι ἄνδρας Μήδων εἶναι οὐ φαυλοτέρους οὔτε τἆλλα οὔτε τὰ πολέμια. ὡς ὦν ἐχόντων ὧδε, ἀπίστασθε ἀπ' Ἀστυάγεος τὴν ταχίστην.

Πέρσαι μέν νυν προστάτεω ἐπιλαβόμενοι, ἄσμενοι ἐλευ- 127
θεροῦντο, καὶ πάλαι δεινὸν ποιεύμενοι ὑπὸ Μήδων ἄρχεσθαι. Ἀστυάγης δὲ ὡς ἐπύθετο Κῦρον πρήσσοντα ταῦτα, πέμψας ἄγ-
64 γελον, ἐκάλεε αὐτόν. ὁ δὲ Κῦρος ἐκέλευε τὸν ἄγγελον ἀπαγγέλλειν, ὅτι πρότερον ἥξει παρ' ἐκεῖνον ἢ αὐτὸς Ἀστυάγης βουλήσεται. ἀκούσας δὲ ταῦτα ὁ Ἀστυάγης Μήδους τε ὥπλισε πάντας, καὶ στρατηγὸν αὐτῶν ὥστε θεοβλαβὴς ἐὼν ἀπέδεξε Ἅρπαγον, λήθην ποιεύμενος τά μιν ἑόργεε. ὡς δ' οἱ Μῆδοι στρατευσάμενοι τοῖσι Πέρσῃσι συνέμισγον, οἱ μέν τινες αὐτῶν ἐμάχοντο, ὅσοι μὴ τοῦ λόγου μετέσχον, οἱ δὲ αὐτομόλεον πρὸς τοὺς Πέρσας, οἱ δὲ πλεῖστοι ἐθελοκάκεόν τε καὶ ἔφευγον.

cum ita sint, s. *cum vobis persuasum sit, hunc esse rerum statum*) illustrat Wesselingius aliis locis, VIII, 144. Sophocl. Ai. 915. Pro φαυλοτέρους, quod omnes tenent libri scripti, Ionum idiomati convenientius scribi φλαυροτέρους iudicat Bredov. p. 35. Equidem neque hoc loco neque supra I, 26 neque infra II, 173 libris invitis quidquam mutare ausim. Sed mox dedi τἆλλα (pro τὰ ἄλλα), quod ipsum codd. meliores offerebant; vid. I, 2.

Cap. CXXVII.

καὶ στρατηγὸν αὐτῶν ὥστε θεοβλαβὴς ἐὼν κ. τ. λ.] θεοβλαβὴς dicitur is, qui a diis mente quasi captus redditur (βλαβεὶς ὑπὸ τοῦ θεοῦ τὴν φρένα), ut amens stolida capiat consilia perverseque agat. Conf. VIII, 137, ibique nott. In verbis antecedentibus ἐλευθεροῦντο valde suspectum est Bredovio p. 300, qui inde rescribi vult ἠλευθεροῦντο, quod recepit Dietsch. At talia cum ita sint incerta, ut vix certi quid constitui possit, codicum scripturam deserere nolui. Nec aliter iudicandum de forma αὐτομόλεον in fine cap., de qua cf. Bredov. p. 310.

λήθην ποιεύμενος τά μιν ἑόργεε] De verbo ποιεῖσθαι, ubi duplicem accusativum adscivit, monuimus ad I, 68. Formam ἑόργεε propter rarum augmenti genus laudat Matthiae §. 161. p. 297 coll. p. 458, ubi de radice ἔργω, unde perfectum secundum ἔοργα apud epicos. Add. Bredov. p. 312, qui affert quoque Herodot. III, 127. In seqq. pro συνέμισγον unus cod. ἔμισγον, alii συνέσμιγον, prava literarum transpositione, qualem itidem advertunt I, 185. VI, 14. VII, 40. Ab iis, quae hoc capite et sequenti traduntur, longe recedunt Nicolai Damasceni Excerpta (T. III. p. 400 seqq. ed. Mueller.), quorum summam hic indicare sufficiat. Astyages ubi de Cyro seditionem parante certior factus est, Cyrum, qui specie patris aegrotantis invisendi a regia aula discesserat, insequitur, sed frustra; indeque magnum parat exercitum contra Cyrum, qui Oebaris consilio adiutus et ipse plurimas copias collegerat. Conveniunt utrique manusque conserunt; Cyrus regredi coactus in montes Pasargadarum confugit atque Astyagem accedentem repellit. Reliqua desunt. Caeterum conferri possunt Excerpta Diodori (T. II. p. 553 Wesseling.) et Plutarch. De virtutt. mulierr. p. 246 A.

Digitized by Google

128 *Διαλυθέντος δὲ τοῦ Μηδικοῦ στρατεύματος αἰσχρῶς, ὡς ἐπύθετο τάχιστα ὁ Ἀστυάγης, ἔφη ἀπειλέων τῷ Κύρῳ· Ἀλλ' οὐδ' ὣς ὁ Κῦρός γε χαιρήσει. Τοσαῦτα εἴπας πρῶτον μὲν τῶν μάγων τοὺς ὀνειροπόλους, οἵ μιν ἀνέγνωσαν μετεῖναι τὸν Κῦρον, τούτους ἀνεσκολόπισε. μετὰ δὲ ὥπλισε τοὺς ὑπολειφθέντας τῶν Μήδων ἐν τῷ ἄστεϊ, νέους τε καὶ πρεσβύτας ἄνδρας. ἐξαγαγὼν δὲ τούτους, καὶ συμβαλὼν τοῖσι Πέρσῃσι, ἑσσώθη· καὶ αὐτός τε Ἀστυάγης ἐζωγρήθη, καὶ τοὺς ἐξήγαγε*
129 *τῶν Μήδων ἀπέβαλε. Ἐόντι δὲ αἰχμαλώτῳ τῷ Ἀστυάγεϊ προστὰς ὁ Ἅρπαγος, κατέχαιρέ τε καὶ κατεκερτόμεε, καὶ ἄλλα λέγων ἐς αὐτὸν θυμαλγέα ἔπεα, καὶ δὴ καὶ εἴρετό μιν πρὸς τὸ ἑωυτοῦ δεῖπνον, τό μιν ἐκεῖνος σαρξὶ τοῦ παιδὸς ἐθοίνησε, ὅ*

Cap. CXXVIII.

τούτους ἀνεσκολόπισε] i. e. *eos e palo suspendit.* Quod hic Medorum occurrit supplicium, inde ad ipsos transiit Persas, ubi patibuli vel crucis poena haud raro memoratur. Lege sis Brissonium de reg. Pers. princ. II, 215. p. 574 et quae nos ad Ctesiae Persicc. §. 36. p. 176 diximus. Cf. infra III, 132 et Jacobitz ad Luciani Iov. Confut. p. 71. In sculpturis Assyriis nuper erutis videre licet homines hac poena affectos, longo palo pectora transfixos: vid. Layard. Nineveh and its rem. II. p. 369. 374.

Cap. CXXIX.

καὶ ἄλλα λέγων — καὶ δὴ καὶ εἴρετό μιν] Structuram loci si quaeras, non dispar illa erit ei, quam ad I, 116 fin. attigimus. Paulo ante reliquimus *προστὰς*, cuius loco Schweigh. *προσστάς*. Sed vid. supra I, 86. 119.

πρὸς τὸ ἑωυτοῦ δεῖπνον] i. e. *quod attinet ad illam ipsius coenam, de illa ipsius coena.* Non valde dispar, quod legimus supra I, 38 *πρὸς ὦν τὴν ὄψιν ταύτην τὸν γάμον τοι τοῦτον ἔσπευσα*, ubi vid. annotat. Hinc male nostro in loco quis maluit *πρὸς τοῦ δείπνου*.

τό μιν ἐκεῖνος σαρξὶ — ἐθοίνησε] Scripsi cum recentt. edd. *ἐθοίνησε*, quod Florentinus cod. praebet, quodque iam Valckenario placuerat. Vulgo *ἐθοίνισε*, confusione haud infrequenti, de qua Bredov. disputat p. 73. In accusativo rei (*τὸ*), quem praeter personae accusativum (*μιν*) hic adiunctum habet verbum *ἐθοίνησε*, equidem non offendor, cum longum eorum verborum indicem perlustrem, quae simili fere modo construuntur; vid. Matth. Gr. Gr. §. 421. not. 1. p. 772 seq., ubi nostri loci non oblitus est, cum similem structuram verbi *εὐωχεῖν* Platonico loco Gorg. p. 522 A. illustraret. Add. Kuehner Gr. Gr. §. 558, b. Hinc nulla emendandi causa, neque huius voculae, neque reliquorum verborum, quae sunt sanissima quidem, sed pravis virorum doctorum coniecturis agitata, quas silentio premere praestat. Iungenda autem sunt haec verba *ὅ τι εἴη ἡ ἐκείνου κ. τ. λ.* superioribus: *εἴρετό μιν.* Ad sensum recte reddunt: *Ecquid placeret ei servitus, qui modo rex fuisset.* In seqq. ad verba *αὐτὸς γὰρ γράψαι* cf. nott. ad I, 24 de huiusmodi sententiis per *γὰρ* illatis. Deinde scripsi cum recentt. edd. *τὸ πρῆγμα δὴ ἑωυτοῦ*, pro antea vulg. *τὸ πρῆγμα ἑωυτοῦ δή*. Pertinet *ἑωυτοῦ* ad *εἶναι*: etenim factum illud iure suum dici haberique contendit Harpagus.

Digitized by Google

τι εἴη ἡ ἐκείνου δουλοσύνη ἀντὶ τῆς βασιληΐης. ὁ δέ μιν προσιδὼν ἀντείρετο, εἰ ἑωυτοῦ ποιέεται τὸ Κύρου ἔργον. Ἅρπαγος δὲ ἔφη, αὐτὸς γὰρ γράψαι, τὸ πρῆγμα δὴ ἑωυτοῦ δικαίως εἶναι. Ἀστυάγης δέ μιν ἀπέφαινε τῷ λόγῳ σκαιότατόν τε καὶ ἀδικώτατον ἐόντα πάντων ἀνθρώπων· σκαιότατον μέν γε, εἰ παρεὸν αὐτῷ βασιλέα γενέσθαι, εἰ δὴ δι' ἑωυτοῦ γε ἐπρήχθη τὰ παρεόντα, ἄλλῳ περιέθηκε τὸ κράτος· ἀδικώτατον δὲ, ὅτι τοῦ δείπνου εἵνεκεν Μήδους κατεδούλωσε. εἰ γὰρ δὴ δεῖν πάντως περιθεῖναι ἄλλῳ τέῳ τὴν βασιληΐην, καὶ μὴ αὐτὸν ἔχειν, δικαιότερον εἶναι Μήδων τέῳ περιβαλεῖν τοῦτο τὸ ἀγαθὸν ἢ Περσέων. νῦν δὲ Μήδους μὲν, ἀναιτίους τούτου ἐόντας, δούλους ἀντὶ δεσποτέων γεγονέναι· Πέρσας δὲ, δούλους ἐόντας τὸ πρὶν Μήδων, νῦν γεγονέναι δεσπότας.

130 Ἀστυάγης μέν νυν, βασιλεύσας ἐπ' ἔτεα πέντε καὶ τριήκοντα, οὕτω τῆς βασιληΐης κατεπαύθη· Μῆδοι δὲ ὑπέκυψαν Πέρσῃσι διὰ τὴν τούτου πικρότητα, ἄρξαντες τῆς ἄνω Ἅλυος ποταμοῦ Ἀσίης ἐπ' ἔτεα τριήκοντα καὶ ἑκατὸν δυῶν δέοντα,

εἰ παρεὸν αὐτῷ βασιλέα γενέσθαι, εἰ δὴ κ. τ. λ.] Primum *εἰ*, ad quod pertinet *περιέθηκε*, caussam hic reddit, explicandumque fere ut *ὅτι* (quod ipsum paulo post legitur), auctore Matthiaeo in Gramm. Gr. §. 617. p. 1252. Alterum *εἰ δὴ — γε* est: *si quidem* s. *quandoquidem.* — *περιτιθέναι* hic simpliciter est: *tribuere, permittere*, ut infra III, 81. 142 et apud alios scriptores.

εἰ γὰρ δὴ δεῖν πάντως περιθεῖναι κ. τ. λ.] E Sancrofti libro ac Pariss. codd. malui recipere *δεῖν* cum recentt. edd. pro olim vulg. *δέον*, quod per orationis anacoluthiam quandam explicare studuit Matthiae Gr. Gr. §. 556. not. 2 et Miscell. philologg. II, 2. p. 117, docens, post *εἰ* mente supplendum esse: *ἄλλῳ περιέθηκε τὸ κράτος*, et *δέον* inde interpretatur: *quia oportuisset;* ita ut plane eadem sit structura orationis atque priori in parte, ubi est: *εἰ παρεὸν αὐτῷ βασιλέα κ. τ. λ.* Add. Werfer. in Actt. phill. Monacc. I. p. 112 et conf. Geisler: De Graecc. nomm. absoll. p. 55. Kaercherus vulgatam *εἰ γὰρ δὴ δέον* ita tueri vult, ut suppleatur *ἦν*. — In fine cap. ad vocem *δεσπότας* cf. I, 111.

CAP. CXXX.

ἄρξαντες τῆς ἄνω Ἅλυος ποταμοῦ Ἀσίης ἐπ' ἔτεα τριήκοντα καὶ ἑκατὸν δυῶν δέοντα κ. τ. λ.] Argumentum huius loci copiosius tractavimus ad Ctesiae fragmenta p. 439 seqq., quae nonnihil emendata, retractata, aucta, in Excursu adiicienda curavimus. De formula *δυῶν* (rectius quam *δυῶν*) *δέοντα* conf. I, 14 fin. *ἡ ἄνω Ἅλυος ποταμοῦ Ἀσίη* quae sit Asiae pars, satis puto intelligi ex iis, quae disputavimus ad I, 72. Paulo ante cum Bredovio p. 344 et Dindorfio revocavi *κατεπαύθη*, quod tanquam Ionicum ex hoc loco probavit Buttmann Gr. Gr. I. p. 448. Vulgo *κατεπαύσθη*, quod Dietsch retinuit. Cf. infra IV, 71. Ad verbum *ὑπέκυψαν* cf. VI, 25 ibique nott. Ordinem insolitum vocum numeralium (*τριήκοντα καὶ ἑκατὸν*) Bredov. p. 280 notavit.

Digitized by Google

πάρεξ ἢ ὅσον οἱ Σκύθαι ἦρχον. Ὑστέρῳ μέντοι χρόνῳ μετεμέλησέ τέ σφι ταῦτα ποιήσασι, καὶ ἀπέστησαν ἀπὸ Δαρείου, ἀποστάντες δὲ ὀπίσω κατεστράφησαν, μάχῃ νικηθέντες. τότε

πάρεξ ἢ ὅσον οἱ Σκύθαι ἦρχον] Haec cum Valckenario, qui similes locutiones affert (πλὴν ὅσον II, 33. χωρὶς ἢ ὁκόσοι II, 77. πλὴν ἢ II, 111. χωρὶς ἢ ὅτι IV, 82. πλὴν ἢ ὅσοι VI, 5), ita accipienda sunt, ut tempus, quod per hanc formulam declaratur, de annorum summa in antecedentibus significata detrahatur. Nec aliter intelligi vult Muys Quaest. Ctes. chronologg. p. 20. Ad vocem πάρεξ conf. nott. ad I, 93. Itaque ex summa CXXVIII annorum detrahendi erunt XXVIII anni, per quos, ut supra I, 106 legimus, dominatio Scytharum duravit. Ad has Scytharum expeditiones Asiaeque dominationem per duodetriginta annos similia, quae in Persico carmine Schahnameh narrantur, refert Hammer. in Wiener Jahrbüch. IX. p. 13. Illic enim Keikawus rex (quem Cyaxarem esse vult) per totidem annos inclusus tenetur a Turaniis in saxorum arce.

καὶ ἀπέστησαν ἀπὸ Δαρείου] Memorabilis locus, quippe ex quo colligi posse putarunt, quo usque Herodotus vixerit, quot annos habuerit haec ipsa conscribens. Defectiorem enim Medorum, de qua hic scribit auctor, accidisse putant Dario Notho regnante, a quo iterum Medi subacti sunt anno belli Peloponnesiaci vigesimo quarto, i. e. Olympiad. XCIII, 1 sive 408 a. Ch. n. Ita certe Xenophon Hellen. I, 2 fin. Unde colligunt, Herodotum ad octogesimum ferme annum vitam suam duxisse, cum hoc ipsum postremum sit factum, cuius in Herodoti Musis fiat mentio, forsitan multo post opus iam absolutum a scriptore sene insertum. Vid. Dahlmann. Herod. p. 47. Heyse Quaestt. Herodd. I. p. 42. 70. Quibus Cr. addit Mazocchi Commentt. in Tabb. Heracll. p. 102. Sed dubitationem movisse video C. G. Krueger. in Seebode Archiv. f. Philolog. und Paedagog. I (1824). p. 223 seq. not. et in: Untersuchungen über das Leben des Thucydides p. 26 seqq. Epicritischer Nachtrag etc. p. 39. Cui vix probabile videtur, Medorum defectionem, quae *centum quinquaginta* post annis sub *Dario Notho* accidit, ab Herodoto indicari simplici formula: ὑστέρῳ χρόνῳ, qui pro more suo dicere debebat χρόνῳ πολλῷ s. πολλοῖσι ἔτεσι ὕστερον aut alio quo modo accuratiorem temporis notationem subiungere. Quae cum ita sint, eo inclinat V. D., ut de *Dario Hystaspis* hunc locum intelligere malit, nisi omnino haec Nostri verba seriore aetate ab alio adiecta fuerint. De *Dario Hystaspis* iam cogitaverat Wesselingius idque nunc egregie confirmari videmus inscriptione Bisutuna, in qua commemoratur Medorum defectio antehac non cognita. Cum enim Darius ad regnum evectus esset, in Media exortus esse dicitur vir nomine Phraortes, qui se Cyaxarem esse ferebat Medosque ad defectionem sollicitabat, mox vero ab Hydarne, qui Darii copiis praefuit, atque deinde ab ipso Dario, qui accessit, victus et vivus captus est indeque cruci affixus. Vide quae retuli in Jahrbb. f. Philol. u. Paedag. Vol. L. p. 405 seq. et LVI. p. 10. Add. Rubino in commentat. de mortis Herodot. tempore p. 9 seq. et Oppert Journal Asiatique XVII. p. 538. Non perspexit Mure history etc. VI. p. 534 seqq.

ἀποστάντες δὲ ὀπίσω κατεστράφησαν] κατεστράφησαν e Florentino libro, Sancrofti codice alteroque Parisino dedi pro κατεστράφθησαν, quod ipsum non caret codd. auctoritate, commotus iis, quae exposuit Bredov. p. 348—350, aoristi secundi formas in talibus apud Herodotum praeferendas esse docens. Quem eundem etiam II, 81 secutus sum, ubi vid. nott.

Digitized by Google

δὲ ἐπὶ Ἀστυάγεος οἱ Πέρσαι τε καὶ ὁ Κῦρος ἐπαναστάντες τοῖσι Μήδοισι, ἦρχον τὸ ἀπὸ τούτου τῆς Ἀσίης. Ἀστυάγεα δὲ Κῦρος, κακὸν οὐδὲν ἄλλο ποιήσας, εἶχε παρ' ἑωυτῷ, ἐς ὃ ἐτελεύτησε. Οὕτω δὴ Κῦρος γενόμενός τε καὶ τραφεὶς ἐβασίλευσε· καὶ Κροῖσον ὕστερον τούτων ἄρξαντα ἀδικίης κατεστρέψατο, ὡς εἴρηταί μοι τὸ πρότερον. τοῦτον δὲ καταστρεψάμενος οὕτω πάσης τῆς Ἀσίης ἦρξε.

Πέρσας δὲ οἶδα νόμοισι τοῖσδε χρεωμένους· ἀγάλματα μὲν 131

Ἀστυάγεα δὲ Κῦρος, κακὸν οὐδὲν ἄλλο ποιήσας, εἶχε παρ' ἑωυτῷ, ἐς ὃ ἐτελεύτησε] Iungimus hisce Ctesiae testimonium in Excerptt. Persicc. §. 2, qui Astyagem, mira deorum vi compedibus solutum, post ut patrem a Cyro cultum esse refert, qui eius filiam Amytin pro matre ac deinde pro uxore habuerit. De extremis fatis Astyagis nil relatum invenimus ab Herodoto; sed auctor est idem Ctesias l. l. §. 5, turpiter illum in desertis relictum ac proditum misere obiisse fame ac siti, splendide tamen post sepultum esse, ne scilicet turpe facinus palam fieret Cyroque ipsi adscriberetur. Quae quidem a regnorum orientalium indole principumque moribus non abhorrent. Conf. ad Ctesiam notatt. p. 107. — In seqq. *τούτων* iunge cum *ὕστερον*, *post illa*, i. e. post illa, quae de Astyage acta erant, Croesum, qui prior ipsum aggredi coeperat, subegit. Vid. supra I, 75 seqq. Articulus *τὸ* ante *πρότερον* in pluribus codd. desideratur, indeque uncis includitur a Dietsch.

Cap. CXXXI.

Πέρσας δὲ οἶδα νόμοισι τοῖσδε χρεωμένους] *τοῖσδε* cum Gaisf. dedimus, prout meliores libri iubebant. Vulgo *τοιοῖσδε*. Dindorf et Dietsch dederunt *τοιοισίδε*; Dietsch pro *χρεωμένοις*, quod libris invitis mutare non ausim, dedit *χρεομένοις*. — Sequitur hic, ubi Cyri ac Persarum nunc ad summum imperium evectorum mentio facta erat, digressio de huius gentis institutis, religione totoque vivendi genere. Conf. quae de huismodi digressionibus a nobis disputata sunt ad I, 23. 56.

ἀγάλματα μὲν καὶ νηοὺς καὶ βωμοὺς οὐκ ἐν νόμῳ ποιευμένους ἱδρύεσθαι] Pendent haec, opinor, ab antecedenti verbo *οἶδα*, quod hic mente supplendum videtur. Mox tamen huius structurae oblitus in orationem rectam transit scribendo *ἐπιφέρουσι* loco participii *ἐπιφέροντας*. In quo nolim insistere, cum huiuscemodi transitus haud raro apud Nostrum scriptorem inveniantur. Locutionem *ἐν νόμῳ ποιεῖσθαι* interpretor equidem: *in more habere*, s. *in more positum sibi habere*, unde ad sensum non male h. l. reddunt verba *οὐκ ἐν νόμῳ ποιευμένους nefas habent*. Quo eodem fere modo *νομίζειν* paulo post et infra IV, 59. Ipsa locutio *ἐν νόμῳ ποιεῖσθαι* comparari poterit cum similibus locutionibus apud Herodotum obviis, v. c. *ἐν ἀδείῃ οὐ ποιεῖσθαι* IX, 42. *οὐκ ἐν ὁμοίῳ ποιεῖσθαι* VII, 138. *ἐν κέρδεϊ ποιεῖσθαι* II, 121. §. 4. *ἐν ἐλαφρῷ ποιεῖσθαι* I, 118. III. 154 coll. 50. VI, 13. *ἐν λόγῳ ποιεῖσθαι* VII, 14. I, 153. Quae affero, quoniam Herold (Emendd. Herodott. P. I. p. 3.) negavit *ἐν νόμῳ ποιεῖσθαι* esse: *in more habere*, sed significare nihil aliud posse nisi: *moris esse existimare*. Quod cum ab h. l. alienum sit itemque participium *ποιευμένους* offendat, ita ut totius sententiae structura conturbetur atque deformata et bono scriptore indigna decurrat oratio (sunt Heroldi verba), eam vir doctus proponit emendationem, ut scribatur (pro *οὐκ ἐν νόμῳ ποιευμένους ἱδρύεσθαι*): *οὐ νε-*

Digitized by Google

καὶ νηοὺς καὶ βωμοὺς οὐκ ἐν νόμῳ ποιευμένους ἱδρύεσθαι, ἀλ- 66
λὰ καὶ τοῖσι ποιεῦσι μωρίην ἐπιφέρουσι· ὡς μὲν ἐμοὶ δοκέειν,
ὅτι οὐκ ἀνθρωποφυέας ἐνόμισαν τοὺς θεούς, κατάπερ οἱ Ἕλ-

νομίκασι ποιέειν, ἀλλὰ καὶ τοῖσι κ. τ. λ. Mihi nulla emendatione opus esse videtur.

In ipso argumento plurimi veterum cum Herodoto consentiunt, quorum locos congesserunt Brisson. de reg. Pers. princip. II, 28 et seqq. (coll. Heyde de vett. Perş. relig. III. p. 93) et Davisius ad Cicer. de Legg. II, 10. p. 234 ed. Creuz. Et consul. ipsum Herodotum VIII, 109. Ac recte quidem in nostro loco insistunt viri docti nostrae aetatis, ex quo simplicitas atque integritas religionis Persarum optime cognoscatur, qua purior et ab humanis superstitionibus magis immunis vix ulla per omnem fuerit antiquitatem. Namque summum numen non imaginibus arte humana factis tanquam symbolis exprimebant colebantque, sed in ipsis aquae et ignis elementis vim divinam venerabantur. Inde nec templis opus, nec statuis, nec altaribus affabre factis. Neque obstant, si quae templorum ac statuarum vestigia reperiantur, monente Creuzero in Symbol. I. p. 216 seq. ed. tert. ibique laudd. Add. Kleuker Anhang z. Zendavest. II, 2. *Περσ.* p. 13 seqq. Nam loquitur Herodotus de primitiva magisque pura Persarum religione, cui alia postmodo ex aliarum gentium cultu addita esse, ea ipsa documento sunt, quae continuo apud Nostrum leguntur. Et omnino imagines quasdam deorum in artis operibus haud raro reperiri, testantur quae egregie hanc in rem disputavit Grotefend. in Boettigeri Amalth. II. p. 69 seqq., ipsisque ex operibus in medium protulit. Neque enim eo, quod idololatria, quae vocatur, a Persarum religione aliena est, omnes imagines divinae earumque usus in gemmis, aliis excluduntur; accedunt alia animalium varie compositorum symbola, qualia in monumentis Persepolitanis adhuc cernuntur. Ipsa vero deorum simulacra s. attributa, quibus numinis divini vis declararetur, postera aetate Persae longius progressi ab aliis, quas subiecerant, nationibus, Babyloniis praecipue atque Assyriis quin assumserint, dubium non est; cf. Raoul Rochette Journal d. Sav. 1843. p. 427 seq. Mém. de l'Acad. des Inscr. T. XVII. p. 125 et vide Berosum apud Clement. Alexandr. Protrept. 5. scribentem: *μετὰ πολλὰς μέντοι ὕστερον περιόδους ἐτῶν ἀνθρωποειδῆ ἀγάλματα σέβειν αὐτούς* (sc. Persas). A primitivis Persis hoc alienum aeque atque a ceteris gentibus stirpis Arianae; ea vero, quae h. l. ab Herodoto traduntur, aeque apud Bactros atque apud Indos, in sacris utriusque gentis libris, in Zendavesta et in Vedis, reperiri observat Roeth Gesch. d. abendländ. Philos. I. p. 103 seq. De Persis cf. quoque Rhode: Die heilige Sage etc. p. 478 seqq.

μωρίην ἐπιφέρουσι] i. e. *stultitiam illis imputant*, *stultitiae illos arguunt.* Conf. supra I, 26. 68 et Pausaniam haec imitantem I, 23, 10, ubi plura Siebelis. — In proxime seqq. dedimus *δοκέειν* pro vulg. *δοκέει*, libris melioribus sic iubentibus. De locutione conf. Reizium ad Viger. de idiot. p. 744.

ὅτι οὐκ ἀνθρωποφυέας ἐνόμισαν τοὺς θεοὺς κ. τ. λ.] *ἀνθρωποφυέας* Valla reddiderat: (deos) *ex hominibus ortos.* Quem secutus est Kleuker. in Append. ad Zendavest. Vol. II. P. 3. p. 5. 13. Malim equidem intelligere *deos formae humanae*, qui iidem II, 142 dicuntur *ἀνθρωποειδέες θεοί*; neque aliter *ἀνθρωποειδῆ ἀγάλματα* in Clementis loco modo laud. Quo eodem sensu Diodorus IV, 69 Centauros dicit *ἀνθρωποφυεῖς*, i. e. *humana forma*, *figura praeditos.* Neque aliter Herodoti locum intelligi voluit Eméric David: Iupiter ou Recher-

Digitized by Google

ληνες, εἶναι. οἱ δὲ νομίζουσι Διῒ μὲν, ἐπὶ τὰ ὑψηλότατα τῶν οὐρέων ἀναβαίνοντες, θυσίας ἔρδειν, τὸν κύκλον πάντα τοῦ οὐρανοῦ Δία καλέοντες· θύουσι δὲ ἡλίῳ τε καὶ σελήνῃ καὶ γῇ

ches etc. I. p. CXVI seq. Conf. quoque C. Schimmelpfeng: De diis in conspectum homm. venientibus apud Homerum (Marburg. 1845). p. 8. Voluit autem Herodotus Graecorum anthropomorphismo, qui dicitur, opponere orientalium doctrinam magis puram exemtamque ab eo, quod materialitatis vocabulo barbaro vulgo designant. Tu vide accuratam disputationem V. D. Ouwaroff. Essais sur les mystèr. p. 73—76 ed. sec., probatam quoque Gallo viro docto Letronne in Journal d. Sav. 1817. p. 100 seq. coll. 1816. Octob. p. 111.

οἱ δὲ νομίζουσι Διῒ μὲν κ. τ. λ.] Persas Iovem veneratos esse, multa veterum testimonia ostendunt a me prolata in nott. ad Ctesiae fragmm. p. 146. Add. Xenoph. Cyrop. III, 3, 21 ibique Bornemann. Est enim tenendum, Graecos scriptores, qui Graecis hominibus scriberent, in aliarum nationum diis, cultu, ritibus, aliis describendis ita se accommodasse et applicuisse ad Graecorum mores et instituta, ut quodcunque apud alias gentes numen coli viderent, id nomine appellarent ipsis magis solito eius dei Graeci, ad quem potissimum peregrini numinis significatio atque cultus accedere videretur. Itaque Iovem apud Persas et invenisse Graecos et nuncupasse quid mirum? Persarum Iovem mox Noster ipse refert ad omnem coeli orbem sive ambitum, de quo sic Roethius l. l. p. 104: „Dabei ist aber wohl nicht an das Himmelsgewölbe selbst zu denken, sondern an den Himmelsraum, der mit seiner Unendlichkeit das Himmelsgewölbe umgiebt. Die Vorstellung der Unendlichkeit scheint das Wesentliche dieses Götterbegriffes auszumachen, und zwar die Unendlichkeit, sowohl räumlich als zeitlich gedacht". De igne aethereo, quem Iovis nomine Persae venerati sint, cogitavit Eméric David l. l. I. p. 171. Ad ipsam vocem *Δία* Pott Etymologg. Forschungg. I. p. 100 affert Sanscritanum *Djo*, quod *coelum* significat. Quae cum ita sint, nolim hunc Iovem referre ad eum Persarum deum, qui *Ormuzd* vocatur, ut fecit Rhode: Die heilige Sage etc. p. 473.

νομίζουσι Διῒ μὲν, ἐπὶ τὰ ὑψηλότατα τῶν οὐρέων ἀναβαίνοντες] *νομίζειν* hoc loco est idem atque *ἐν νόμῳ ποιεῖσθαι*, *in more habere, more uti, solere*. Conf. I, 133. II, 64. III, 100. IV, 59. Alia congessit Astius, a *Cr.* laudatus, ad Platon. Polit. p. 557. — Quod vero Persas in montium cacuminibus sacra facere Noster scribit, in eo haud paucos assentientes nactus est scriptores, quorum testimonia protulit Brisson. de reg. Pers. princip. II. §. 38. Est potissimum Strabo conferendus, qui Herodoti verba exscripsit XV. p. 732 s. 1064 C. Nolo nunc aliarum gentium instituta paria commemorare, quae quoniam in montium cacuminibus deos sibi quasi propiores arbitrabantur, illic inprimis sacra facere solebant. Plura Gesenius, cuius locum *Cr.* adscripsit, in Commentt. ad Iesai. LXV, 7. p. 282, et Ghillany: Menschenopfer d. Hebr. p. 458. Quae reliqua Noster prodit de religione Persarum, insigniter faciunt ad illius ipsius declarandam simplicitatem. Omnium enim rerum quae habentur principia atque elementa, venerati sunt, eaque simplici ratione. Accessit coelum astris repletum et nomine Iovis significatum, duoque praecipua illius lumina, Sol ac Luna, quae omnia simplicem simplicis gentis et quidem montanae cultum declarant. Confer Creuzer. Symbol. I. p. 189 seq. 216 seq. ed. tert. Atque observat Roeth. l. l. in nott. p. 33, quaecunque hic a Persis culta esse tradat Herodotus, eadem ferme etiam commemorari in loco quodam libri sacri, qui di-

Digitized by Google

καὶ πυρὶ καὶ ὕδατι καὶ ἀνέμοισι. τούτοισι μὲν δὴ μούνοισι θύουσι ἀρχῆθεν, ἐπιμεμαθήκασι δὲ καὶ τῇ Οὐρανίῃ θύειν, παρά τε Ἀσσυρίων μαθόντες καὶ Ἀραβίων. καλέουσι δὲ Ἀσσύ-

citur Yaçna: aquam, arbores, terram, coelum, ventum, astra, lunam, solem ac denique lucem haud creatam. Quod vero Noster Persas sub coelo adeoque in montibus sacra facere scribit, id cum libris Zendicis, qui dicuntur, et ipsum convenit.

θύουσι ἀρχῆθεν] Voculam *ἀρχῆθεν* Herodoto atque Ionibus adscribit Grammaticus in Bekkeri Anecdd. I. p. 450, 4. Apud Atticos enim, excepto Aeschylo, inveniri eam negat. Add. Bachmann. Anecdott. I. p. 149, 21.

καλέουσι δὲ Ἀσσύριοι τὴν Ἀφροδίτην — Μίτραν] Locus memorabilis multumque vexatus. Nos proficiscamur ex iis, quae, ut summam loci, posuit Creuz. in Symbol. I. p. 227 seqq. 231 seqq. coll. Ch. Walz.: De Nemesi Graecorum p. 7. Complures enim monet Asiae gentes unum idemque naturae principium femineum (naturam naturatam alii dicunt) variis coluisse cognominibus, ita ut, quae aliis esset Venus Urania, eadem aliis diceretur Mylitta, aliis Alitta, Persis *Mitra*. Quamvis enim nomina, formae, attributa huius numinis varia varias apud gentes sint, primariam tamen numinis notionem ac significationem subesse eandem intelligimus. Quae ipsa cum ad coelestes et sidereas rationes multum pertineat, recte pronuntiat Palmblad. (de rebb. Babylonn. p. 44) coniunctam foecundatae et tum foecundantis Lunae, nec non humidae, concipientis, fructus edentis Telluris ideam exprimi. Roeth. vero, ubi, qualis fuerit summus ille deus, quem Iovis nomine declararint, edocuit, proximum ab illo locum tenuisse vult muliebrem deam, per varias Asiae gentes cultam habitamque parentem omnis generationis et procreationis omnisque incrementi in rebus terrestribus: quam eandem repeti vult ex notione aquarum coelestium in coelo quasi congregatarum indeque per imbres delapsarum ad terram foecundandam, quae inde semina quasi capiat omnium rerum et incrementa; cf. p. 105 seq. Atque idem addit, hanc deam, varie cultam varieque nominatam per varias Asiae gentes, apud Arianae stirpis gentes praeter simplicem aquae appellationem cognomen habuisse *Mitrae*. De quo nomine ante omnia hic videndum, quod *Mitram* deam diserte Noster h. l. nominat, cum vulgo *Mithram* norint *deum* eundemque *Solem* ipso assentiente Strabone, qui l. l. Herodotea respiciens scripsit: *τιμῶσι δὲ καὶ ἥλιον, ὃν καλοῦσι Μίθρην, καὶ σελήνην κ. τ. λ.* Quare, ut fit, lectionem ipsam vario modo tentarunt, quam sanam et probam esse nobis persuasit Wesselingius, usus praecipue Ambrosii testimonio contra Symmach. II. p. 840, ubi haec leguntur: „Coelestem Afri, *Mithram* Persae, plerique Venerem colunt, pro diversitate nominis, non pro numinis varietate.“ Nolumus immorari in scriptura Mi*th*ram, sive Ambrosii ipsius incuriae sive librariorum socordiae illa sit tribuenda; rem ipsam egregie confirmant Ambrosii verba, qui haud scio an ex ipso Herodoto haec descripserit. Eodem nominis rationem spectare volunt, si quidem etymon illius proferunt *mihr* s. *mihir*, i. e. *amorem*, sive, ut aliis placet, *solem*. Conf. Hyde de relig. Pers. p. 129. Sylvestre de Sacy ad St. Croix Recherch. sur les mystères de paganism II. p. 121. Sed idem Roeth (l. l. p. 106 seq. et nott. p. 31 seq.) contendit hanc vocem (*Mithra-Mitra*) non esse ipsum dei deaeve nomen, sed cognomen, quod pluribus diis beneficis tribui possit, e Sanscritana lingua ita explicandum, ut amicam et gratam deam („*die Freundliche*, *Holde*“) aeque atque amicum et beneficum deum declaret: quare nil mirum et Solem ita dici et Lu-

Digitized by Google

ριοι τὴν Ἀφροδίτην Μύλιττα, Ἀράβιοι δὲ Ἄλιττα, Πέρσαι δὲ Μίτραν. Θυσίη δὲ τοῖσι Πέρσῃσι περὶ τοὺς εἰρημένους θεοὺς 132 ἥδε κατέστηκε. οὔτε βωμοὺς ποιεῦνται, οὔτε πῦρ ἀνακαίουσι, μέλλοντες θύειν· οὐ σπονδῇ χρέωνται, οὐκὶ αὐλῷ, οὐ

nam et vero etiam eam deam, quae omnia in rerum natura et pariat et alat. Addit Roeth, eodem cognomine praeditam reperiri hanc deam apud alias quoque Asiae gentes, ipsosque Phoenices Astartem vocasse *Nemanum*, quod idem prorsus significet, deam scilicet gratam et amicam. De qua cf. etiam Movers: Die Phoeniz. I. p. 636 seqq., qui hanc deam ad Venerem planetam refert. Apud Syros quoque hanc deam *Bonae Deae* et *Benignae* nominibus appellari invenio apud eundem virum doctum l. l. p. 600. Ut ad *Mitram* revertar, cuius nomen vel in multis Persarum nominibus propriis, scripturam per *t* probantibus comparet (vid. nott. ad VII, 67), recte mihi videtur Lajard (Recherches sur le culte de Venus p. 156 seqq. 183 seqq.) *Mitram* et *Venerem* et *Mylittam* ad idem referre numen, quod omni generationi praesideat s., ut ait, „à la reproduction des êtres et à l'harmonie du monde." Streber (Abhandll. d. Münchn. Acad. d. Wissensch. I. p. 179 seqq. 184.) Mitram intelligit Venerem s. Persicam Dianam eandemque Anaïtidem, de qua plura quoque affert Zoega: Abhandll. p. 101 seqq. ed. Welcker. Add. quoque de Mitra monentem Zeuss: Die Deutschen u. ihre Nachbarstämme p. 288. De *Mithra* s. *Sole invicto*, cuius sacra postea per omnem orbem Romanum propagata sunt, vide Creuzer. l. l. I. p. 236 seqq. Quem *Mithram* Solis genium haberi ostendit idem Roeth. l. l. nott. p. 281 seq., quocum consentit Pott Etymolog. Forsch. I. p. XLVII. Quae omnia si bene perceperis, intelliges, quam prave ii agant, qui ab Herodoto perperam Mithram deum in Mitram deam transformatum statuant aut Venerem intelligant planetam, cuius cultus apud Persas, Assyrios, Arabes floruerit. Unum nomino Rhode: Ueber Alter und Werth einig. morgenländ. Urkund. pag. 101 seqq. Hoc igitur firmum certumque teneamus, Mitram deam fuisse Persis eam, quam aliis aliae gentes nominibus per omnem fere Asiam coluerint, sive naturam dixeris naturatam, sive principium in rerum natura femineum, sive Lunam sive Terram. Quae optime inde cum *Venere Urania* apud Syros (I, 105) comparari potuit aut cum *Mylitta* Babyloniorum atque Assyriorum (I, 199), aut cum Arabum *Alitta*, quam infra III, 8 Noster appellat *Alilat*; quod ipsum hoc quoque loco restitutum volebat Selden. de diis Syr. p. 179. Quam in rem observat A. G. Schlegel. (Ind. Biblioth. II, 3. pag. 316), Herodotum, ubi peregrinas voces expressim proferat, non addere Graecam terminationem, indeque h. l. scribere Μύλιττα et Ἀλίττα, cum Assyriorum et Arabum lingua declinatione careat, sed Μίτραν, quoniam in Persarum lingua inveniatur nominum declinatio. De ipsa voce Ἄλιττα s. Ἀλιλὰτ vid. nott. ad III, 8.

Cap. CXXXII.

Θυσίη δὲ — ἥδε κατέστηκε] κατέστηκε e tribus codd. cum Gaisfordio adscivimus pro vulg. κατεστήκεε.

οὐ σπονδῇ χρέωνται, οὐκὶ αὐλῷ, οὐ στέμμασι, οὐκὶ οὐλῇσι] Pro στέμμασι (*infulis*, *vittis*) Valckenarius maluit πέμμασι (*libis*), ut infra legitur I, 160 et Xenophontis verbis quodammodo probatur scribentis in Cyropaed. III, 3, 34: — Κῦρος μὲν ἐστεφανωμένος ἔθυε, παρήγγειλε δὲ καὶ τοῖς ἄλλοις ὁμοτίμοις ἐστεφανωμένοις πρὸς τὰ ἱερὰ παρεῖναι: quae sane ad Graecorum morem conformans Xenophon scripsisse videri potest, cum Strabo l. l. victimam tantum

στέμμασι, οὐκὶ οὐλῇσι. τῶν δὲ ὡς ἑκάστῳ θύειν θέλει, ἐς χῶρον καθαρὸν ἀγαγὼν τὸ κτῆνος, καλέει τὸν θεὸν, ἐστεφανωμένος τὸν τιάραν μυρσίνῃ μάλιστα. ἑωυτῷ μὲν δὴ τῷ θύοντι ἰδίῃ μούνῳ οὔ οἱ ἐγγίνεται ἀρᾶσθαι ἀγαθὰ, ὁ δὲ πᾶσί τοῖσι Πέρσῃσι κατεύχεται εὖ γίνεσθαι καὶ τῷ βασιλεῖ. ἐν γὰρ δὴ τοῖσι ἅπασι Πέρσῃσι καὶ αὐτὸς γίνεται. ἐπεὰν δὲ διαμιστύλας

coronatam fuisse scribat: *θύουσι δ' ἐν καθαρῷ τόπῳ κατευξάμενοι παραστησάμενοι τὸ ἱερεῖον ἐστεμμένον.* Neque vero in Herodoto quidquam mutandum, qui Graecis suis scribebat, non Graeco more sacra fieri a Persis, nec libatione, nec tibia, nec infulis, nec mola ad Graecorum morem utentibus, sed tiara, singulari pilei quodam genere, tectis. Quam ipsam tiaram myrto circumdatam fuisse eo magis scribere placuit, quod Graeci nudo capite eodemque corona cincto ad sacra facienda accedere solebant. Etenim Herodotus in hac tota de Persarum sacris narratione ad Graecos respicit eaque potissimum affert, quae ipsum maxime adverterant aliena prorsus a Graecorum more. Atque inde haud scio an explicari possit, quod ignis, cuius praecipuum locum in Persarum sacris esse constat, nullam Noster fecerit mentionem, in reliquis sic satis consentiens cum iis, quae e libris Zendicis cognoscere licet. Neque vero inde colligi posse putem, quod statuit Rhode (Die heilige Sage etc. p. 507), Herodotum ipsum sacris Persarum non interfuisse, sed referre tantum ea, quae ab aliis tradita acceperit.

τοῦ δὲ ὡς ἑκάστῳ θύειν θέλει] i. e. *prout eorum* (deorum) *cuique sacra facere quis vult.* In quibus observamus subiectum quod aiunt neglectum, ex verbo ipso repetendum, ὁ θύων s. ὁ θυτήρ, ut infra II, 47, ubi conf. nott. Quae cum ita sint, mihi non videtur opus esse scribere ἕκαστος, ut proposuit Bekker; nec magis necessarium iudico, cum Heroldo l. l. p. 5 hunc locum sic constituere: *τῶν δὲ ὃς ἂν ἑκάστοτε θύειν ἐθέλῃ κ. τ. λ.* Quod etiam reiecit Dietsch, suspicans ante ἑκάστῳ inserendum esse ἕκαστος; vid. Jahrbb. d. Phil. LXIX. p. 320.

ἐστεφανωμένος τὸν τιάραν μυρσίνῃ μάλιστα] τιάραν, libris melioribus invitis male mutatum in τιήρην, ut Ionica magis esset forma, reduxi, Hesychio quoque auctore, qui s. v. de masculino huius vocis genere admonet, Herodoti non oblitus. Nam alias foeminino genere dicitur ἡ τιάρα. Qui igitur hoc loco afferunt τὴν pro τὸν, minime illi erunt audiendi. Conf. Herodot. III, 12. VII, 61. VIII, 120. Add. Bredov. pag. 55. Est vero *tiara* capitis tegumentum Persis proprium ac familiare, diversum pro singulorum gradu et dignitate. Rectam enim tiaram sursumque elatam, apice in sublime erecto, soli reges gestabant, reliqui homines deorsum vergentem et in frontem deductam; nec differt illa fere ab *cidari* et promiscue cum ea usurpatur. Vid. Brisson. de reg. Pers. princ. I. §. 46. Blomfield. in Glossar. ad Aeschyl. Pers. 667 et quae olim ipse excitavi in Creuzeri Melett. III. pag. 81. Add. Hammer. in Wiener Jahrbüch. IX. pag. 61. et quae adnotata sunt ad Herod. III, 12. V, 40. VII, 61 coll. VIII, 120.

κατεύχεται] i. e. *ardenter*, *magno cum studio precatur*, notante Thom. Magistr. pag. 512, ubi vid. Oudendorp.

ἐπεὰν δὲ διαμιστύλας κατὰ μέρεα τὸ ἱρήϊον ἑψήσῃ τὰ κρέα] *διαμιστύλας* pro vulg. *διαμυστίλας* nunc recte editum. Conf. Hemsterhus. ad Aristophan. Plut. vs. 626 p. 210 seq. Est autem *διαμιστύλλειν in frusta concidere.* In eo verum ipso haeserunt viri docti, quod Herodotus, qui cap. antece-

Digitized by Google

67 κατὰ μέρεα τὸ ἱρήϊον ἑψήσῃ τὰ κρέα, ὑποπάσας ποίην ὡς ἁπαλωτάτην, μάλιστα δὲ τὸ τρίφυλλον, ἐπὶ ταύτης ἔθηκε ὦν πάντα τὰ κρέα· διαθέντος δὲ αὐτοῦ, μάγος ἀνὴρ παρεστεὼς ἐπαείδει θεογονίην, οἵην δὴ ἐκεῖνοι λέγουσι εἶναι τὴν ἐπαοιδήν·

denti Persas nec altaria facere nec ignem in sacris accendere tradiderat, hic de victimis loquitur in partes concisis earumque carne elixata; id quod sine foco igneque fieri utique non potuit. Quare iam Valckenarius locum Herodoteum plane alio modo constituit; alii pro ἑψήσῃ τὰ κρέα maluerunt: ἕψῃ τὰ κρέα (a verbo ἕπω — *ubi carnes curaverit*), alii: ψήσῃ τὰ κρέα (*ubi carnes ossibus detraxerit*). Sed omnia haec absunt tum a librorum vetustorum vestigiis, tum ab ipsa Herodoti sententia, qui in altari ignem fuisse minime declarat; nec quidquam impedit, quo minus alio loco caesam victimam et in partes minutatim sectam, elixatam fuisse credamus. Haec est Wesselingii sententia, confirmata iis, quae de Scythis legimus IV, 59 quaeque Persarum moribus plane conveniunt. Nec aliter locum intellexit Brissonius l. l. II, 43. Adde quoque Kleuker l. l. pag. 16. — Trifolium, quo in hisce sunt usi, frequentissimum illis in regionibus. Vid. Brisson. II. §. 137 et cf. Suid. *Μηδικὴ πόα, ἡ τρίφυλλος λεγομένη*. *Cr*. addit Barkeri not. in The classic. Iourn. V. p. 243. 244, ubi de hac planta sacra trinitatisque symbolo. Sed magis huc faciunt Boettigeri nott. in Amalthea I. p. 107 not.

ἔθηκε — τὰ κρέα] Articulum τὰ a Reiskio illatum retinuimus, quippe ad sententiam necessarium.

διαθέντος δὲ αὐτοῦ] i. e. *quae ubi ipse* (sacrificaturus) *disposuit, magus* (sacerdos) *adstans theogoniam accinit, qualem illi incantationem esse dicunt*. Cf. Strab. XV. p. 753. de Magis sacrificantibus consimilia scribentem. Herodotea carpit Hyde de relig. Perss. cap. 3. pag. 99, cum Herodotus contraria scribat iis, quae supra narraverat, Persas deos ex hominibus genitos negare (ἀνθροποφυέας); unde Graeco potius more, non Persico θεογονίην admisceri. Quae cum prava vocis ἀνθρωποφυὴς interpretatione nitantur, refellere non attinet. Nec Graecorum *Theogonia* hic in censum venire potest, ut bene vidit Wesselingius haec adiiciens: „Persae ut plura variique generis numina profitebantur, videntur eadem alia atque alia origine, etsi minime humana statuisse. Cogita de Gnosticorum Aeonibus et Emanationibus ex Zoroastri et Chaldaeorum Theologia arcessitis.“ Erit igitur θεογονίη non ea, quae II, 53 dicitur, sed in universum de diis narratio deque eorum origine, incantatio in sacris adhiberi solita. Declarant hoc verba consulto a Nostro Graecos semper respiciente adiecta: οἵην δὴ ἐκεῖνοι λέγουσι εἶναι τὴν ἐπαοιδήν, unde intelligimus, theogoniam, quam Graeco modo loquens Noster dixit, nihil aliud fuisse nisi appellationem s. incantationem, cantum, qui a Mago accinitur, dum res sacra peragitur eoque cantu contineri de deorum origine et natura orationem. Qualis theogonia quomodo cum Hesiodi theogonia contendi potuerit, equidem haud perspicio proboque Schoemann., qui in Dissertat. de Theogonia Hesiodea in sacris non adhibita (Gryphisvald. 1845.) p. 5. 7 seqq. Goettlingium tale quid opinantem in Prolegg. Hesiodd. p. XLI. satis refutavit. Ad vim vocis ἐπαοιδὴ consul. Nitzsch. in Corollar. secundo ad Lobeck. Aglaoph. (Kil. 1839.) pag. VI seq. Inde cogitare hic licet de carminum formulis sive precibus, quales plerumque breviores libris Zendicis continentur, ac de iis praecipue, quibus nomen Izeschne: vid. Rhode l. l. pag. 510 et conf. Kleuker l. l. pag. 18.

Digitized by Google

ἄνευ γὰρ δὴ μάγου οὔ σφι νόμος ἐστὶ θυσίας ποιέεσθαι. ἐπισχὼν δὲ ὀλίγον χρόνον, ἀποφέρεται ὁ θύσας τὰ κρέα, καὶ χρᾶ-
133ται, ὅ τι μιν ὁ λόγος αἱρέει. Ἡμέρην δὲ ἁπασέων μάλιστα ἐκείνην τιμᾶν νομίζουσι, τῇ ἕκαστος ἐγένετο. ἐν ταύτῃ δὲ πλέω δαῖτα τῶν ἄλλων δικαιεῦσι προτίθεσθαι· ἐν τῇ οἱ εὐδαίμονες αὐτῶν βοῦν καὶ ἵππον καὶ κάμηλον καὶ ὄνον προτιθέαται, ὅλους ὀπτοὺς ἐν καμίνοισι· οἱ δὲ πένητες αὐτῶν τὰ λεπτὰ

ἄνευ γὰρ δὴ μάγου οὔ σφι νόμος ἐστὶ θυσίας ποιέεσθαι] Constat omnia sacra tum publica tum privata obiise magos ut sacerdotum tribum, omnemque rerum divinarum cognitionem, sacrorum atque cultus curam penes eosdem fuisse. Id quod post Herodotum plurimi testantur scriptores, de quibus conf. Brissonium l. l. II. §. 52 seqq.

ἀποφέρεται ὁ θύσας τὰ κρέα] Conf. cum hisce Strabonis locum supra laudatum, ex quo causam huius moris discimus. Magum, qui sacrum peragat, hostiae mactatae singulas partes scribit distribuere iis, qui sacris interfuerint; qui iam abeuntes suam quisque partem secum auferant, nulla diis parte relicta. Deum enim (hanc nimirum illis esse persuasionem) nihil velle praeter hostiae animam. Quod si verum est, multum valet ad nostrum de Persarum religione iudicium. Rhode (l. l. pag. 506 seqq.) recte in his summum discrimen adverti vult, quod inter Persarum et Graecorum sacra obtineat. Neque enim Persae ita ut Graeci animal tanquam victimam deo offerebant indeque caesam victimam aut optimas eiusdem partes deo s. sacerdotibus relinquebant, sed precibus factis reque divina peracta animal caesum in suos quique usus adhibebant. — In verbis seqq. *χρᾶται, ὅ τι μιν ὁ λόγος αἱρέει* (*utitur, prouti ratio ei suadet*) revocavi cum recentt. edd. articulum ὁ, quem Florentini cod. auctoritate deleverat Gaisford. quemque etiam aliis locis (III, 45. IV, 127. VI, 124.) abesse video, in quibus bene abesse potest; sed hoc loco vix carere poterit oratio articulo, quem additum quoque invenimus II, 33. VII, 41. Alia dabit Usteri ad Plutarch. Consol. ad Apoll. p. 67.

CAP. CXXXIII.

Ἡμέρην δὲ ἁπασέων μάλιστα κ. τ. λ.] Locus classicus, ab Athenaeo IV. p. 143 F. p. 62 Schwgh. exscriptus, de Persis diem natalem celebrantibus. Addimus IX, 110, ubi Herodotus plura de festo, quod regis die natali celebratur. Alia suppeditabit Brisson. de reg. Pers. princ. I, 42. II, 70 coll. 135. *Cr.* addit: Olympiodor. in Comment. ad Platon. Alcib. p. 157. Gibbon. Geschicht. d. Verf. d. Röm. R. cap. XIX. (Tom. IV. pag. 302). Chardin. Voyage en Pers. T. III. pag. 90. Nam nec postera aetate ab eo more Persae desciverunt. — In seqq. pro *τῶν ἄλλων* (post *δαῖτα*) Bredov. p. 223 mavult reponi *τῶν ἀλλέων*.

ἐν τῇ οἱ εὐδαίμονες αὐτῶν κ. τ. λ.] *οἱ εὐδαίμονες* sunt *divites*, *opulentiores*, ut infra V, 8, ubi vid. nott. Latini *beatos* appellant. In seqq. ad formam *προτιθέαται* conf. Bredov. p. 329.

τὰ λεπτὰ τῶν προβάτων] i. e. *oves*, *caprae*, *omneque pecus minus*, *du menu bétail*, ut Galli reddunt. Eadem locutio infra VIII, 137 atque sic fere Pausanias IX, 3 *τὰ λεπτότερα τῶν προβάτων*. Namque veteribus *quaevis pecora*, inter edendum quatuor pedibus *προβαίνοντα*, *πρόβατα* dicebantur. Sunt Valckenarii verba ad Herod. IV, 61, ubi testes Graecos huius significationis adiicere haud neglexit. Conf. infra I, 188 init. 203, quibus locis

Digitized by Google

τῶν προβάτων προτιθέαται. σίτοισι δὲ ὀλίγοισι χρέωνται; ἐπιφορήμασι δὲ πολλοῖσι καὶ οὐκ ἁλέσι· καὶ διὰ τοῦτο φασὶ Πέρσαι τοὺς Ἕλληνας σιτεομένους, πεινῶντας παύεσθαι, ὅτι σφι ἀπὸ δείπνου παραφορέεται οὐδὲν λόγου ἄξιον· εἰ δέ τι παραφέροιτο, ἐσθίοντας ἂν οὐ παύεσθαι. οἴνῳ δὲ κάρτα προσκέα-

bene usus est Ilgen. ad Hymn. Homer. pag. 479, quo probaret, πρόβατα esse omnis generis animalia quadrupedia. Conf. etiam Herodot. IX, 93 ibique nott. Quod paulo ante *camelum* quoque commemorat, convenit cum usu Arabum, qui huius animalis carne valde delectari dicuntur apud Aristotel. H. A. VI, 26. Diodor. Sic. V, 54. — χρέωνται et h. l. et cap. 132 intactum reliqui; recentt. edd. plerumque χρέονται.

σίτοισι δὲ ὀλίγοισι — καὶ οὐκ ἁλέσι] ἐπιφορήματα sunt bellaria, opsonia, quaecunque in mensis secundis, primario cibo sumto, apponuntur, Graecis alias vocata ἐπιδορπίσματα et τραγήματα, auctore Hesychio. His quam plurimis uti Persas Noster dicit haud aliter fere atque multo post Ammian. Marcell. XXIII, 6. §. 77 (ubi cf. Vales., monente *Cr.*), *sed minime confertis*, q. e. καὶ οὐκ ἁλέσι; quatenus cupedias et bellaria multa utique in mensam inferebant, sed *non confertim omnia*. Ita Wesselingius, qui h. l. tractavit in Dissertat. Herod. IX. pag. 96, approbans atque sic explicans id, quod Gronovio in mentem venerat καὶ οὐκ ἁλέσι, cum antea legeretur καὶ οὐ καλοῖσι, cuius loco in cod. Mediceo et Florentino exstat καὶ οὐκαλέσι, idemque etiam in Athenaei Herodotea exscribentis loco supra laudato legitur, unde merito nunc in Herodoti editiones receptum καὶ οὐκ ἁλέσι, ita ut totius loci haec sit sententia: „(Persae) cibis farinaceis paucis utuntur, sed opsoniis s. bellariis multis iisque non simul sed paulatim illatis.“ Namque σῖτα s. σιτία de cibis farinaceis ac potissimum de cibo primario, quem mensae secundae s. bellaria excipiunt, in universum dici satis constat; cf. Herodot. I, 188. II, 36. 69. 168. III, 25. V, 34. 65; de voce ἁλής conf. I, 196. II, 63. III, 13. IV, 181. VII, 104. 211. 225. 236. IX, 15. 85. Scita est coniectura Beckeri (in Charicl. II. p. 266 ed. sec.), rescribentis καὶ οὐκ ἅλεσι aut forsitan etiam ἁλάσι, ac de *salibus* cogitantis, quibus Graecos inter bellaria maxime delectatos esse idem vir doctus satis monstravit multisque testimoniis allatis confirmavit. Nec tamen mihi persuasit, qui olim hanc coniecturam probaveram (Heidelbb. Jahrbb. 1841. p. 117), quam nunc alienam ab hoc loco existimo, praesertim cum salibus minime caruisse videantur Persae, quorum regibus, qui optime quaeque e variis regni provinciis ad victum accipere solebant, ex Aegypto *salem Ammoniacum* (ἅλα Ἀμμωνιακὸν, ut scripsit C. Mueller. Fragmm. hist. Gr. II. p. 92 pro ἅλας) mitti tradidit Dino in Persicis, teste Athenaeo II. pag. 67 B. — Quod sequitur dictum Persarum de Graecis coenantibus, ita accipiendum est, Graecos, dum cibum sumerent, esurire desinere (s. Graecos finem edendi facere, dum adhuc esurirent), propterea quod statim post coenam sumtam nihil praeterea (opsonii) ipsis apponeretur, quod alicuius esset momenti aut pretii; si vero quid apponeretur huiusmodi, eos non cessaturos fore quin ederent (s. non finem edendi facturos, donec satiati essent). — ἀπὸ δείπνου eodem fere pacto, quo I, 126.

οἴνῳ δὲ κάρτα προσκέαται] Ad formam Ionicam προσκέαται cf. Bredov. p. 329. προσκεῖσθαι eodem sensu (*addictum esse alicui rei*, *sequi eam* etc.) III, 34 et apud Pausan. I, 34. §. 3, ubi notavit Sie-

Digitized by Google

ται· καί σφι οὐκ ἐμέσαι ἔξεστι, οὐκὶ οὐρῆσαι ἀντίον ἄλλου· ταῦτα μέν νυν οὕτω φυλάσσεται. μεθυσκόμενοι δὲ ἐώθασι βουλεύεσθαι τὰ σπουδαιέστατα τῶν πρηγμάτων· τὸ δ' ἂν ἄδῃ σφι βουλευομένοισι, τοῦτο τῇ ὑστεραίῃ νήφουσι προτιθεῖ ὁ στέγαρχος, ἐν τοῦ ἂν ἐόντες βουλεύωνται. καὶ ἢν μὲν ἄδῃ καὶ νήφουσι, χρέονται αὐτῷ· ἢν δὲ μὴ ἄδῃ, μετιεῖσι. τὰ δ' ἂν νήφοντες προβουλεύσωνται, μεθυσκόμενοι ἐπιδιαγινώσκουσι.

134 Ἐντυγχάνοντες δ' ἀλλήλοισι ἐν τῇσι ὁδοῖσι, τῷδε ἄν τις δια-

belis. De argumento conf. supra I, 71, ubi Sandanem facit loquentem Persas aquam solam bibere nec vino uti. Sed probe distinguendum inter Persas priscos, valde simplices in omni victus genere et inter Persas serioris aetatis, ubi summum totius fere Asiae imperium adepti in omnem fere luxuriam prolapsi erant. Hos vino valde deditos Plato quoque commemorat de Legg. I. p. 637 F aliaque evincunt testimonia veterum apud Brisson. de reg. Pers. princip. II, 126. Nec recentiores Persas maximam partem ab hoc vitio immunes esse testantur peregrinatores. Conf. Hammer. in Wiener Jahrbüch. VIII. p. 384.

καί σφι οὐκ ἐμέσαι ἔξεστι, οὐκὶ οὐρῆσαι ἀντίον ἄλλου] Conf. quae similia apud Medos Deioces instituerat, supra I, 99. Nam e Medis utique haec ad Persas transire potuerunt, de quibus idem testantur Xenophon (Cyropaed. I, 2, 16. VIII, 1, 42. VIII, 8, 8.) atque Ammianus Marcellinus (XXIII, 6). Tu vid. Brisson. l. l. II, 89 et 121.

μεθυσκόμενοι δὲ ἐώθασι βουλεύεσθαι τὰ σπουδαιέστατα τῶν πρηγμάτων κ. τ. λ.] Ad Ionicam formam *ἐώθασι* cf. Bredov. p. 302. Pro *σπουδαιέστατα* quidam *σπουδαιότατα*, quod etiam in Athenaei l. l. invenitur. Sed vide Nostrum supra I, 8 et cf. Bredov. p. 277. De re ipsa conferri poterunt alia aliorum testimonia, Herodoti narrationem comprobantia, apud Brisson. l. l. II. §. 131 seqq. „Pertinet huc imprimis Ammiani Marcellini testimonium XVIII, 5. §. 8 ibiq. Lindenbrog. p. 312 ed. Wagn.“ *Cr.* Utitur utroque loco Gibbon history etc. I, 19. not. 33. (T. IV. p. 309 ed. german.). Ac neminem fugit, quae de Persis deliberantibus hic refert Herodotus, eadem de maioribus nostris tradi a Tacito in German. cap. 22, ubi consul. interpretes.

τοῦτο τῇ ὑστεραίῃ νήφουσι προτιθεῖ ὁ στέγαρχος κ. τ. λ.] *προτιθεῖ* Ionum more a verbo *προτιθέω* formatum: qua de re omnia dabit Bredov. pag. 393. Pro *στέγαρχος* (aedium dominus) Athenaeus l. l. habet *στεγέαρχος*, quod etiam Herodoto forsitan restituendum censet Schweighaeus. in Animadverss. ad Athen. Tom. II. pag. 475. Sed conf. Bredov. p. 215. In seqq. vix opus monere de elliptico usu *ἐν τοῦ κ. τ. λ.*, de quo vid. nott. ad I, 35. Quod olim legebatur *χρέωνται*, ex Athenaeo IV. p. 144 mutavi in *χρέονται* itemque scripsi cum recentt. edd. *αὐτῷ* pro *αὐτέῳ*: quae forma ferri nequit: conf. Bredov. p. 246.

Cap. CXXXIV.

Ἐντυγχάνοντες δ' ἀλλήλοισι — ὅμοιοί εἰσι οἱ συντυγχάνοντες] Restituimus cum Gaisfordio veterem lectionem, quam libris invitis Gronovius atque Wesselingius ita mutarant, ut primo loco ponerent *οἱ συντυγχάνοντες*, altero loco *οἱ ἐντυγχάνοντες*. Est quidem in nostra lectione nominativus *ἐντυγχάνοντες* (i. e. *si qui sibi obviam fiunt*), qui offendere possit, et offendit reapse ille Benedictum (in Act. semin. Lips. Vol. II. P. 2. p. 283), qui corrigit *ἐντυγχάνον-*

Digitized by Google

γνοίη, εἰ ὁμοῖοί εἰσι οἱ συντυγχάνοντες· ἀντὶ γὰρ τοῦ προσαγορεύειν ἀλλήλους, φιλέουσι τοῖσι στόμασι. ἢν δὲ ᾖ οὕτερος ὑποδεέστερος ὀλίγῳ, τὰς παρειὰς φιλέονται· ἢν δὲ πολλῷ ᾖ οὕτερος ἀγενέστερος, προσπίπτων προσκυνέει τὸν ἕτερον. τιμῶσι δὲ ἐκ πάντων τοὺς ἄγχιστα ἑωυτῶν οἰκέοντας μετά γε ἑωυτούς, δεύτερα δὲ τοὺς δευτέρους, μετὰ δὲ κατὰ λόγον προβαίνοντες τιμῶσι· ἥκιστα δὲ τοὺς ἑωυτῶν ἑκαστάτω οἰκημέ-

τας, ut cohaereat cum *διαγνοίη*. Sed si tale quid in libris legeretur, aegre equidem desiderarem articulum ante hunc accusativum. Malim igitur nominativum participii, quem retinent omnes libri, absolutum dicere; quae structura a nostro scriptore aliena minime dici poterit; nec enim, quae Schweigh. est sententia, commode ille referri poterit ad *ὁμοῖοί εἰσι*, quippe cui appositum sit *οἱ συντυγχάνοντες*. Herold. l. l. p. 7—11. Herodoti locum misere, ut putat, laceratum ita restituere vult, ut pro *ἐντυγχάνοντες* scribatur *ἐντυγχάνοντας*, quod ipsum ad *διαγνοίη* pertineat, post quod verbum maiore distinctione posita sequentia verba ita continuari vult, ut verba *εἰ ὁμοῖοί εἰσι οἱ συντ.* protasin efficiant ad apodosin: *ἀντὶ τοῦ κ. τ. λ.* eiecta vocula *γὰρ*, quam h. l. necessariam non esse demonstrare studet. Neque vero mihi persuasit, ut a vulgata discederem. — In ipsa re nolim insistere. Satis monuit Brissonius de reg. Pers. princip. II, 178. 179, cui alios quosdam huius moris testes addit Wesselingius. De verbo *προσκυνεῖν* vid. ad II, 80 nott. Pro *ἀγεννέστερος* scripsi *ἀγενέστερος*, commotus iis, quae attulit Bredov. p. 98.

ἥκιστα δὲ τοὺς ἑωυτῶν ἑκαστάτω οἰκημένους ἐν τιμῇ ἄγονται] Haec et proxime antecedentia si legimus, sponte in mentem venit Graecorum sententia de probo vicino, qui in summo bono habetur, de malo, qui summo est detrimento: vid. Hesiod. *Ἔργ. κ. Ἡμ.* 346 seq., ubi Goettling. apte meminit Pindar. Nem. VII, 130 et alia quaedam attulit D. van Lennep p. 73, in quibus etiam Alcmanis illud (fragm. LX) *μέγα γείτονι γείτων*. Locutio *ἐν τιμῇ ἄγεσθαι* (*in honore habere aliquem*) recurrit II, 83. Nec aliter fere activum *ἄγειν* II, 172. IX, 7. Id quod imitatus est Pausanias, cuius locos aliquot indicat Siebelis. ad Pausan. I, 5. §. 3. De participio *οἰκημένος* eiusque usu cf. supra I, 28. — *τῆς ἀρετῆς ἀντέχεσθαι* proprie est: virtutem studiose sequi, in virtutem incumbere, i. e. *colere virtutem*. Contra in seqq. *οἱ ἐχόμενοι* sunt *proximi quique*, usu Herodoto perquam familiari nec aliis scriptoribus insolito; conf. IV, 169. V, 49. VI, 8 etc. Vulgatam *μάλα*, quam in *μάλιστα* mutaverant Schweighaeus. et Gaisford. ex codice Schellershemiano, equidem revocavi cum recentt. edd. et Bredov. p. 66 seq., qui bene docet, vocem *μάλα* adiectam hic valere: *et sic porro*, *deinceps*, *usque*, ut I, 181. VII, 186 aliisque poetarum locis. Quae sequuntur verba, per particulam *δὲ* a proxime antecedentibus separata: *κατὰ τὸν αὐτὸν δὲ λόγον καὶ οἱ Πέρσαι τιμῶσι* (i. e. *ad eandem vero rationem Persae quoque* alios populos *colunt atque in honore habent*), Noster consulto addidit, ut, cum de Medis antea dixisset, eadem quoque ad Persas (de quorum moribus omnino h. l. perscribit) pertinere appareat: eandemque etiam ob causam sequentia addidit per particulam *γάρ*: *προέβαινε γὰρ δὴ τὸ ἔθνος ἄρχον τε καὶ ἐπιτροπεῦον*, ad Persas utique spectantia neque de Medis intelligenda: id quod vel articulus *τὸ* ante *ἔθνος* positus et ad proxime praegressos Persas spectans ipsaque imperfecti (*προέβαινε*) vis

Digitized by Google

νους ἐν τιμῇ ἄγονται, νομίζοντες ἑωυτοὺς εἶναι ἀνθρώπων μακρῷ τὰ πάντα ἀρίστους, τοὺς δὲ ἄλλους κατὰ λόγον τὸν λεγόμενον τῆς ἀρετῆς ἀντέχεσθαι, τοὺς δὲ ἑκαστάτω οἰκέοντας 68
ἀπὸ ἑωυτῶν κακίστους εἶναι. Ἐπὶ δὲ Μήδων ἀρχόντων καὶ ἦρχε τὰ ἔθνεα ἀλλήλων, συναπάντων μὲν Μῆδοι καὶ τῶν ἄγχιστα οἰκεόντων σφίσι, οὗτοι δὲ καὶ τῶν ὁμούρων, οἱ δὲ μάλα τῶν ἐχομένων. κατὰ τὸν αὐτὸν δὲ λόγον καὶ οἱ Πέρσαι τιμῶσι· προέβαινε γὰρ δὴ τὸ ἔθνος ἄρχον τε καὶ ἐπιτροπεῦον.
135 *Ξεινικὰ δὲ νόμαια Πέρσαι προσίενται ἀνδρῶν μάλιστα. καὶ γὰρ δὴ τὴν Μηδικὴν ἐσθῆτα, νομίσαντες τῆς ἑωυτῶν εἶναι καλλίω, φορέουσι, καὶ ἐς τοὺς πολέμους τοὺς Αἰγυπτίους θώ-*

ac potestas indicare poterat. Quae omnia haud perspexit, qui nuper verba *κατὰ τὸν αὐτὸν λόγον καὶ* (*eadem ratione atque*) *οἱ Πέρσαι τιμῶσι*, eiecta vocula *δὲ*, proxime praegressis adiici indeque sequentia *προέβαινε γὰρ δὴ τὸ ἔθνος ἄρχον τε καὶ ἐπιτροπεῦον* de Medis intelligi voluit (Koenighoff: Critica et exegetica altera, in programmat. Trevirens. anni 1854. p. 7—12), totius loci sententia confusa ac perturbata.

προέβαινε γὰρ δὴ τὸ ἔθνος ἄρχον τε καὶ ἐπιτροπεῦον] Haec ad Persas referri recte iam Schweighaeuser. intellexit. Est enim haec nostri scriptoris sententia: „eodem fere modo, quo Medos, hanc quoque (Persarum) gentem progressam esse imperando et potestatem sibi commissam exercendo.“ Quae eo redeunt, ut Persici imperii similis propemodum commonstretur fuisse forma, similis fere ambitus et regnandi s. administrandi provincias ratio, quae antea Medorum fuerat. Unde apte hoc loco usus est Heerenius (Ideen I, 1. pag. 142) de imperii Medici forma ac regimine in Persicum dein translato scribens.

Cap. CXXXV.

Ξεινικὰ δὲ νόμαια Πέρσαι προσίενται ἀνδρῶν μάλιστα] Haec in disceptationem vocavit Heeren. (Ideen etc. I, 1. p. 408) in universum admonens, gentes nomades, quae non sedibus fixis teneantur ac voluptatibus tantum vitaeque deliciis capiendis ad expeditiones bellicas impellantur, prae ceteris ad morum mutationem proclives esse victorumque populorum instituta, leges, vivendi genus adeoque luxuriam lubentissime adsciscere. Id quod inprimis de Persis valere, quorum omnis imperii forma vitaeque ratio tum regum tum privatorum ad Medorum victorum rationem conformata fuerit, in singulis accurate commonstrare studuit vir doctus l. l.

καὶ γὰρ δὴ τὴν Μηδικὴν ἐσθῆτα — φορέουσι] Pertinet hoc potissimum ad stolam illam Medicam, quam auctore Cyro Persas a Medis adscivisse ferunt, pertinent huc aliae vestitus partes, quas singulas persequi longum est. Testimonia praebebit Brisson. de reg. Pers. princip. I, 56. II, 186 seqq. Wesseling. ad Diodor. Sicul. II, 6: „Atque Medico vestimento non solum induti reperiuntur figurae in monumentis Persepolitanis, id quod satis constat, verum etiam in hypogeis Thebaicis et in sepulcris regum, ubi tamen captivi sic exhibentur. Vid. Costaz. in Descript. de l'Egypte Voll. II. p. 405 seq.“ *Cr.*

τοὺς Αἰγυπτίους θώρηκας] Persarum loricas, quas ab Aegyptiis sumtas esse hic legimus, describit ex veterum testimoniis Brissonius l. l. III, 12. Fuerunt illae quidem squa-

Digitized by Google

ρηκας. καὶ εὐπαθείας τε παντοδαπὰς πυνθανόμενοι ἐπιτηδεύουσι, καὶ δὴ καὶ, ἀπ' Ἑλλήνων μαθόντες, παισὶ μίσγονται. γαμέουσι δ' ἕκαστος αὐτῶν πολλὰς μὲν κουριδίας γυναῖκας, πολλῷ δ' ἔτι πλεῦνας παλλακὰς κτῶνται. Ἀνδραγαθίη δ' αὕ- 136
τη ἀποδέδεκται, μετὰ τὸ μάχεσθαι εἶναι ἀγαθὸν, ὃς ἂν πολ-

meae sive squamis consertae; quo Strabonis (XV. p. 734) et Herodoti (IX, 22 coll. VII, 61) ducunt loci. Ad priora tempora videntur pertinuisse lineae loricae, de quibus Xenoph. Cyrop. VI, 4, 2: ἐπεὶ δ' ἔμελλε τὸν λινοῦν θώρακα, ὃς ἐπιχώριος ἦν αὐτοῖς, ἐνδύεσθαι κ. τ. λ., ubi conf. interprett.

παισὶ μίσγονται] Hoc Herodoti testimonio usus est Athenaeus XIII, 79. Alium huius flagitii apud Persas testem excitat Wesselingius Sextum philosophum Hypotypos. I, 14. p. 38, atque illud reprehendentem Plutarchum in libro de Herodoti malign. T. II. p. 857 B. Sed Ammianus Marcellinus (XIII, 6) eos puerilium stuprorum expertes fuisse scribit; quod si de huius scriptoris aetate intelliges, constabit Herodoto fides sua. Et loquitur ita quoque Orsines Persa apud Curtium X, 1, 12: „nec moris esse Persis, mares ducere, qui stupro effeminarentur." Attulit haec testimonia Brissonius l. l. II, 162. Nostra tamen aetate denno huic sceleri valde deditos esse Persas recentiores peregrinatores affirmant. Cf. Hammer. in Wiener Jahrbüch. VIII. p. 378. Utut est, Herodotum haec scribere ad ea respicientem, quae apud Graecos in usu fuisse invenimus, vix dubium; de Graecis cf. allata ab Winckelmanno ad Plutarch. Erotic. p. 120. C. F. Hermann. Griech. Privatalterth. §. 29. not. 17 seqq.

γαμέουσι δ' ἕκαστος αὐτῶν πολλὰς μὲν κουριδίας γυναῖκας] κουριδίη γυνὴ Herodoto et hic et V, 18. VI, 138 est *uxor legitima*, cui opponitur pellex s. παλλακή. Disputavit de hac voce Homerica Buttmann. in Lexilog. I. p. 32—34, ad iusti matrimonii et coniugii vim referens; quibus addere licet Doederlein. (Lectt. Homerr. Spec. III. p. 8 et Glossar. Homer. II. p. 209 seq.), qui hoc vocabulum, quod a κύριος derivatur, a dignitate et potestate nomen traxisse vult. Assentitur Iacobs: Vermischte Schrift. IV. p. 289. Ipsam formam κουρίδιος attigit Bredov. p. 166. — Praeter Herodotum testantur alii quoque scriptores, a Brissonio l. l. II. §. 154 laudati, Persis licuisse complures ducere uxores ob numerosae sobolis procreationem, ac praeterea quotquot vellent, pellices. Discrimen tamen inter utrumque mulierum genus ubivis observatum invenimus cum privatorum in aedibus tum regum in aula. Conf. Heerenii Ideen etc. I, 1. pag. 468. — In fine cap. reliqui κτῶνται, ab omnibus libris allatum, a Schaefero, quem sequitur Dindorf, mutatum in κτέονται, quod idem restitui vult Bredov. p. 387.

Cap. CXXXVI.

Ἀνδραγαθίη δ' αὕτη ἀποδέδεκται κ. τ. λ.] i. e. *post bellicam fortitudinem hoc habetur ac declaratur boni viri officium* s. *in eo cernitur bonus vir*, *si quis multos procreaverit filios*. In quo observamus usum pronominis ὃς ἂν sequente coniunctivo, ubi particulam εἰ exspectabas. Excitavit, monente *Cr.*, hanc in rem quosdam locos Heindorfius ad Platonis Phaedon. p. 54. Sophist. p. 388, nostri loci haud immemor; quocum conf. quae docet Kuehner Gr. Gr. §. 802, 6. ἀγαθὸν μάχεσθαι Noster dixit haud alio sensu atque VII, 238, ubi Persas scribit maxime honorare ἄνδρας ἀγαθοὺς τὰ πολέμια.

De argumento loci consulatur Brissonius l. l. Nec apud alias nationes huiusmodi praemia πολυ-

Digitized by Google

λοὺς ἀποδέξῃ παῖδας· τῷ δὲ τοὺς πλείστους ἀποδεικνύντι δῶρα ἐκπέμπει ὁ βασιλεὺς ἀνὰ πᾶν ἔτος. τὸ πολλὸν δ' ἡγέαται ἰσχυρὸν εἶναι. παιδεύουσι δὲ τοὺς παῖδας, ἀπὸ πενταέτεος ἀρξάμενοι μέχρι εἰκοσαέτεος, τρία μοῦνα, ἱππεύειν καὶ τοξεύειν καὶ ἀληθίζεσθαι. πρὶν δὲ ἢ πενταετὴς γένηται, οὐκ ἀπικνέεται ἐς ὄψιν τῷ πατρί, ἀλλὰ παρὰ τῇσι γυναιξὶ δίαιταν ἔχει· τοῦ δὲ εἵνεκα τοῦτο οὕτω ποιέεται, ἵνα, ἢν ἀποθάνῃ τρεφόμενος, μηδεμίαν ἄσην τῷ πατρὶ προσβάλῃ.

παιδίας non exstitisse scimus; Romanorum tantum mentionem facit *Cr.* legisque Iuliae ac Papiae Poppaeae hac de re latae. De quibus vid. Heinecc. Syntagm. Antiqq. Iurisprudent. illustrant. I, 25. §. 4 seqq. eundemque ad L. Iuliam et Pap. lib. I. cap. 2.

τὸ πολλὸν δ' ἡγέαται ἰσχυρὸν εἶναι] Haec prioribus explicandi causa adiecta. Namque in liberorum multitudine (haec est Herodoti sententia) robur inesse existimant, illudque ad civitatis amplitudinem plurimum facere, si magna incolarum copia gaudeat. Inde non mirum eos valde honorari praemiisque ornari, qui plurimos genuerint filios. — Ad formam ἡγέαται cf. Bredov. p. 320 et supra I, 133.; ad significationem conf. nott. ad I, 4.

παιδεύουσι δὲ τοὺς παῖδας κ. τ. λ.] De structura verbi παιδεύειν cum duplici accusativo et personae et rei vix opus admonere. Conf. Kuehner Gr. Gr. §. 561, e. Ad πενταέτεος facile supplendum παιδός. De re consentiunt cum Nostro Strabo XV. pag. 733 D ed. Casaub. atque Valerius Maximus VI, 2. §. 1, nisi quod leviter in anno educationis definiendo dissentiunt, ille quartum, hic septimum ponens. De filiorum regiorum institutione paulo aliter tradit Plato in Alcibiad. I. pag. 121 D seq. (cap. 17 Ast.) Neque etiam cum Herodoteis prorsus conspirant, quae de puerorum atque adolescentulorum institutione apud Persas usitata scribit Xenophon in Cyropaed. I, 2. §. 4 seqq. coll. I, 3. §. 3. IV, 3. §. 5. In summa tamen vix ille et reliqui scriptores ab Herodoto admodum discordant. Nam tria illa, quae pueros doceri scribit Noster, ab hisce pariter indicantur, praecipue tertium illud praeceptum, quo veritatem summe colerent ipsique quam maxime essent veridici. Nolim repetere testimonia a Brissonio collecta l. l. II, 83. 101—104 inclus. Nostrae aetatis Persas, quamquam in his valde similes maioribus suis, quod venando, equitando, sagittando delectantur, in reliquis dissimillimos reperiri, minime veridicos, sed omnium maxime perfidiae atque mendaciis deditos, fidem fallentes nec ullo modo promissis stantes, uno fere ore clamant nostri homines, qui illas regiones perlustrarunt. Conf. Hall. Allg. Litt.-Zeit. 1841. nr. 19. p. 145 seq. Vid. Hammer. in Wiener Jahrb. VIII. pag. 375—383 et LXXXIX. p. 13., qui veterum testimonia de veritatis studio et cultu apud Persas nonnihil amplificata censet, cum in iis potius insistendum sit, quae de Persarum moribus in nobilissima Cyropaediae clausula legantur.

μηδεμίαν ἄσην τῷ πατρὶ προσβάλῃ] μηδεμίαν ἄσην haud dubie vera est librorum lectio, cuius loco unus μηδεμίαν βλάβην, locutione Herodotea ad vulgarem conformata, alii μηδεμίαν βλάβην ἀηδῆ vel μηδεμίην ἄσην ἀηδῆ, in quibus omnibus glossatorum manus facile agnoscas. Namque Grammatici Atticam vocem ἄσην explicant ἀηδίαν, Latino sermone *luctum*, *dolorem* ac proprie quidem *sordes*, *fastidium*. Tu legas mihi copiosam Piersoni disputationem ad Moerid. pag. 60 seq., in qua Hero-

Digitized by Google

Αἰνέω μέν νυν τόνδε τὸν νόμον· αἰνέω δὲ καὶ τόνδε, τὸ 137 *μὴ μιῆς αἰτίης εἵνεκα μήτε αὐτὸν τὸν βασιλέα μηδένα φονεύειν, μήτε τῶν ἄλλων Περσέων μηδένα τῶν ἑωυτοῦ οἰκετέων ἐπὶ μιῇ αἰτίῃ ἀνήκεστον πάθος ἔρδειν· ἀλλὰ λογισάμενος, ἢν εὑρίσκῃ πλέω τε καὶ μέζω τὰ ἀδικήματα ἐόντα τῶν ὑπουργημάτων, οὕτω τῷ θυμῷ χρᾶται. Ἀποκτεῖναι δὲ οὐδένα κω λέγουσι τὸν ἑωυτοῦ πατέρα οὐδὲ μητέρα, ἀλλὰ ὁκόσα ἤδη τοιαῦτα ἐγένετο, πᾶσαν ἀνάγκην φασὶ ἀναζητεόμενα ταῦτα ἀνευρεθῆναι ἤτοι ὑποβολιμαῖα ἐόντα ἢ μοιχίδια· οὐ γὰρ δή φασι οἰκὸς εἶναι, τόν γε ἀληθέως τοκέα ὑπὸ τοῦ ἑωυτοῦ παιδὸς ἀποθνήσκειν.* 138 *Ἅσσα δέ σφι ποιέειν οὐκ ἔξεστι, ταῦτα οὐδὲ λέγειν ἔξεστι. αἴσχιστον δὲ αὐτοῖσι τὸ ψεύδεσθαι νενόμισται, δεύτε-*

doteum locum non neglexit. — *προσβάλῃ* cum Gaisfordio ex meliorum librorum auctoritate rescripsimus pro vulg. *προσβάλλῃ*. — Quod praecedit *τρεφόμενος* recte exponitur a Schwgh.: „*dum apud mulieres educatur puer.*" *εἵνεκα* et h. l. et seqq. capp. et infra 145. 146. reliqui intactum; cf. nott. ad I, 115. Recentt. edd. *εἵνεκεν*.

Cap. CXXXVII.

Αἰνέω μέν νυν τόνδε τὸν νόμον· αἰνέω δὲ καὶ τόνδε] Intelligimus ex hoc loco, pronomen *ὅδε* tum ad antecedentia, tum ad sequentia pariter referri, cum vulgo ita doceant, *οὗτος* ad proxime praegressa, *ὅδε* ad sequentia spectare. Quod non semper servari, praeter nostrum locum alii satis comprobant, quos collegit Matthiae §. 470, 1. p. 870. Ex Herodoto conf. I, 206. 210. 214. II, 42. 76. Ad rem comparetur Brissonius l. l. II. p. 129 Herodoti narrationem Aristidis sophistae loco confirmans.

ἀνήκεστον πάθος] De nece vel etiam mutilatione non reparanda ex euphemismo quodam intelligendum, ut monet Buttmann. ad Demosthen. Midian. p. 165. Sunt poetae potissimum, quibus hoc vocabulum in deliciis est, teste Blomfield. in Glossar. ad Aeschyl. Choeph. 509, ubi vid.

οὕτω τῷ θυμῷ χρᾶται] i. e. *irae indulget; quidquid animo lubeat, facit de illo.* Conf. I, 155: *σὺ μέντοι μὴ πάντα θυμῷ χρέο.*

ἀποκτεῖναι δὲ οὐδένα κω λέγουσι κ. τ. λ.] Herodoti aliorumque, istius rei fidem qui nobis faciunt, testimonia citavit Brisson. l. l. II. §. 99. coll. 98, ubi alia quaedam profert, ex quibus cognoscatur, quam singulari pietate atque amore parentes suos Persae coluerint. — In seqq. *ὑποβολιμαῖα* et *μοιχίδια* Schwgh. bene exponit *ὑποβολιμαίων ἢ μοιχιδίων ἔργα*, ut Herodoti sit sententia, talia tantum ab iis perpetrari posse, qui aut suppositicii sint filii, aut adulterino sanguine nati. Pro *ἀνευρεθῆναι* recentt. edd. *ἂν εὑρεθῆναι*: quo mihi haud opus esse videtur.

Cap. CXXXVIII.

αἴσχιστον δὲ αὐτοῖσι κ. τ. λ.] Quae hic de mendacio et aere alieno referuntur, eadem tradunt Plutarch. Morr. (II) p. 829 C. et Appianus De bell. civ. I, 54, quorum locis illustratur Herodotus a Brisson. l. l. II, 94. Ac pertinet huc quoque id, quod cap. 136 commemoratur de pueris, qui verum dicere docentur. Atque attulit Roeth. l. l. p. 426, quae huc faciunt e libris Persarum sacris, in quibus poenae valde severae pronuntiantur in eos, qui mendacium dixerint vel pravo animo pecuniam sumserint mutuam;

Digitized by Google

ρα δὲ τὸ ὀφείλειν χρέος, πολλῶν μὲν καὶ ἄλλων εἵνεκα, μάλιστα δὲ ἀναγκαίην φασὶ εἶναι, τὸν ὀφείλοντα καί τι ψεῦδος λέγειν. Ὃς ἂν δὲ τῶν ἀστῶν λέπρην ἢ λεύκην ἔχῃ, ἐς πόλιν οὗτος οὐ κατέρχεται, οὐδὲ συμμίσγεται τοῖσι ἄλλοισι Πέρσῃσι· φασὶ δέ μιν ἐς τὸν ἥλιον ἁμαρτόντα τι ταῦτα ἔχειν. ξεῖνον δὲ πάντα, τὸν λαμβανόμενον ὑπὸ τούτων, πολλοὶ ἐξελαύνουσι ἐκ τῆς χώρης, καὶ τὰς λευκὰς περιστερὰς, τὴν αὐτὴν αἰτίην ἐπι- 69

recteque addit vir doctus ex his atque similibus omnino cognosci posse vim atque puritatem doctrinae Zoroastricae. Pro ἀναγκαίην minime opus scribere ἀναγκαῖον, ut bene monstravit Wesseling. Cf. Herod. II, 182. IV, 180.

ὃς ἂν δὲ τῶν ἀστῶν λέπρην ἢ λεύκην ἔχῃ κ. τ. λ.] Et lepra et leuca ad unum idemque morbi genus pertinere videtur, quod vulgo communi leprae appellatione indicatur. Huius enim species quaedam esse videtur *leuca* s. ἡ λεύκη, quam cutis ἐξάνθημα (i. e. pustulas in cute, vitiliginem) declarat Aristoteles, appellatione inde ducta, quod, qui hoc morbo laborant, iis capilli albescant, Hist. Anim. III, 11. p. 805 C. Ubi orientalium hominum ratio habenda est, quorum capilli plerumque sunt nigri. Atque omnino ἡ λεύκη Graecis ille dicitur morbus, in quo cutis quaedam fit mutatio ad albidius, quae ex viscosa glutinosaque pituita contrahitur et plerumque in interiorem corporis partem non penetrat. Leprae habetur genus et cum ea ipsa haud raro confunditur nec satis accurate ab ea discernitur. *Cr.* consuli iubet Hensler. Gesch. des abendländ. Aussatzes (1790) p. 191 et Sprengel. in Apolog. Hippocrat. I. p. 259 seqq. Alia ipse olim attuli ad Ctesiae fragmm. p. 181 (Persicc. §. 41). Ac satis notum est, non solum Hebraeos, verum omnes etiam reliquos orientis populos lepram valde aversatos esse. Persas legimus maxima cura evitasse leprosos, ipsumque morbum ab Ahrimano, qui malus est genius, infligi putasse; ut illo laborantes ab omni hominum consortio arcerentur, ad quos contagio pervenire posset. Quin preces reperiuntur in sacris Persarum libris in conspectu leprosi faciundae recteque inde statuit Rhode (Die heilige Sage d. Pers. p. 503 seq.), ea, quae Herodotus tradat, cum libris Zendicis prorsus convenire, exceptis unice iis, quae de columbis addiderit. Nostris temporibus haud aliter separatos adeoque inclusos per orientem inveniri homines hoc morbo correptos, praeter alios observat Niebuhr. in Arab. Descript. p. 120. Quod Soli aut peccatis in Solem commissis morbum adscripsit veterum quorundam superstitio, Graecorum hoc nos admonet, qui ab Apolline (i. e. Solis numine) irato istiusmodi morbos immitti existimabant. Insigne praebet exemplum Aeschinis, quae perhibetur, epistola prima. Delios scribit ille propter Apollinis iram affectos esse morbo pestilenti, in quo „τὰ μὲν πρόσωπα ἐπίμπλαντο λεύκης καὶ τὰς τρίχας λευκοὶ ἐγίνοντο.“

καὶ τὰς λευκὰς περιστερὰς] Haec vulgo de *albis* intelligunt *columbis*, quas propter albi coloris similitudinem cum vitiligine laborantibus, quorum pallida facies atque albescens, eiecerint. Album enim colorem Persis invisum dictitant. — Sed omnium sanctissimum Persis haberi hunc colorem, qui innocentiae, integritatis adeoque pietatis indicium sit, optime commonstravit Hammer. in Wiener Jahrbb. IX. p. 17. 18. Unde consequens est, hic non de *albis* columbis sermonem institui, sed de *columbis et ipsis leprosis*, quas pariter atque homines leprosos a se remotas voluerint Persae. Plura Hammer l. l. Rhode l.

Digitized by Google

φέροντες. Ἐς ποταμὸν δὲ οὔτε ἐνουρέουσι, οὔτε ἐμπτύουσι, οὐ χεῖρας ἐναπονίζονται, οὐδὲ ἄλλον οὐδένα περιορέωσι, ἀλλὰ σέβονται ποταμοὺς μάλιστα. Καὶ τόδε ἄλλο σφι ὧδε συμ- 139
πέπτωκε γίνεσθαι, τὸ Πέρσας μὲν αὐτοὺς λέληθε, ἡμέας μέν τοι οὔ. τὰ οὐνόματά σφι, ἐόντα ὁμοῖα τοῖσι σώμασι καὶ τῇ με-

l. Herodotum in iis, quae de columbis scripsit, errore lapsum esse indicat, ad Persas transferentem ea, quae de Assyriis et Babyloniis valeant.

τὴν αὐτὴν αἰτίην ἐπιφέροντες] Conf. I, 26 de locutione. — In proxime antecedentibus retinui cum Dindorf. vulgatam *πολλοὶ ἐξελαύνουσι*, cuius loco Gaisfordius e Florent. cod. ediderat *πολλοὶ καὶ ἐλαύνουσι*; Schaeferus praeeunte Corae dederat *πάλιν ἐξελαύνουσι*. Quod Reiskio in mentem venerat, id unum placet Bredovio p. 85 atque inde a Dietschio receptum est, qui vocula *καὶ* eiecta *πολλοὶ* transtulit ante *καὶ τὰς λευκὰς περιστεράς*. Cf. etiam Creuzer. ad Fragmm. hist. p. 106. Stegerus (Praefat. ad Herodot. p. X) coniecerat: *πολλῇ κραυγῇ* (i. e. *multo clamore*, quo scil. occurrentes admoniti sibi caveant a pestifero illorum tactu) *ἐλαύνουσι ἐκ τῆς χώρης*.

ἐς ποταμὸν δὲ οὔτε ἐνουρέουσι, οὔτε ἐμπτύουσι κ. τ. λ.] Admodum negantes hic variant particulae: *οὔτε — οὔτε — οὐ — οὐδὲ*, quod ipsum fortius negat. Attigit nostrum locum Fr. Franke (De particc. negg. Comm. II. Rintel. 1833) p. 23 recteque statuere videtur, pro *οὐ* ex uno libro recipiendum esse *οὔτε*, prouti iam Reizio et Schaefero erat visum. Mox reliqui *περιορέωσι*, e Florentino editum pro *περιορῶσι*, quod alii codd. afferunt. Recentt. edd. nunc scribunt *περιορέουσι*; cf. laudd. ad I, 124. Ad argumentum loci nolo nunc afferre aliorum scriptorum testimonia de fluminum cultu, collecta illa quidem a Brissonio l. l. II. §. 22 seqq., sed hoc teneri velim, ex eo, quod aqua aeque atque reliqua elementa sacra habebantur, sponte fluere ea, quae hoc loco de fluviorum sanctitate praecipiuntur. Vid. Roeth. l. l. p. 428.

Cap. CXXXIX.

τὸ Πέρσας μὲν αὐτοὺς λέληθε] i. e. quod ipsos fugit Persas, quo ipsi Persae animum non adverterunt, equidem vero (qui Graecus Graecis scribo hominibus) bene adverti. In antecedentibus quod Eltz (Jahrbb. f. Philol. u. Paedag. Suppl. IX. p. 115) voculam *ὧδε* nisi prorsus delendam, in *ἐκ τῶνδε* mutandam esse censet, quod interpretatur *praeterea*, mihi nulla videtur opus esse verborum mutatione.

τὰ οὐνόματά σφι, ἐόντα ὁμοῖα τοῖσι σώμασι καὶ τῇ μεγαλοπρεπείῃ κ. τ. λ.] Nomina Persica, quae pariter (i. e. pari apud omnes modo) tum de corporis habitu, tum de dignitate atque gradu singulorum desumta fuerint, s. pariter tum corpori, tum dignitati (singulorum) respondeant, omnia in eandem literam exire, quae Doribus *San*, Ionibus *Sigma* sit, Herodoti est sententia. Extrema verba praecipue adverterunt viros doctos, Scaligerum, Hyde, Gatakerum (Adverss. XXI. p. 661), alios, qui Herodotum in his lapsum esse contenderent, quippe deceptum Graeca nominum Persicorum terminatione, quae, ut omnia fere peregrina vocabula masculini generis, plerumque Graeco sermone in hanc literam exeant. Addunt, quae nunc in Persarum lingua inveniantur nomina, Herodoteae sententiae minime congruere. At de Persarum lingua non recentiori sed antiquiori, cuius vix ulla accuratior ad nos devenit notitia, Herodotus loquitur. Bene hoc vidit A. G. Schlegel (cuius me admonuit *Cr.*, in Indic. Biblioth. II, 3. p. 308 seqq.), Hero-

Digitized by Google

γαλοπρεπείῃ, τελευτῶσι πάντα ἐς τὠυτὸ γράμμα, τὸ Δωριέες
μὲν Σὰν καλέουσι, Ἴωνες δὲ Σίγμα. ἐς τοῦτο διζήμενος εὑρή-
σεις τελευτῶντα τῶν Περσέων τὰ οὐνόματα, οὐ τὰ μὲν, τὰ δὲ
140 οὔ, ἀλλὰ πάντα ὁμοίως. Ταῦτα μὲν ἀτρεκέως ἔχω περὶ αὐτῶν
εἰδὼς εἰπεῖν. τάδε μέντοι ὡς κρυπτόμενα λέγεται, καὶ οὐ σα-
φηνέως, περὶ τοῦ ἀποθανόντος· ὡς οὐ πρότερον θάπτεται
ἀνδρὸς Πέρσεω ὁ νέκυς, πρὶν ἂν ὑπ' ὄρνιθος ἢ κυνὸς ἑλκυ-

doti dictum ad masculina nomina veteris Persarum linguae unice referri posse statuens, quorum scil. nominativus in illam literam exierit. Quae cum ad Herodoti sententiam comprobandam multum valeant, miror eundem virum doctum de Herodoti ingenio et in rebus traditis fide neque minus de eius indole ac facultate iudicandi ita pronuntiasse, ut parum considerate examinasse videatur totius operis Herodotei rationem. In cuneatis inscriptionibus quae inventa sunt nomina, modo in σ̄ exeunt, modo in vocalem desinunt: nisi his in pronuntiando additum σ̄ esse statuas. Atque Bohlen (De origin. ling. Zend. p. 32), quae Herodotus h. l. proponit, ea de nominativi formis quibusdam, quae hodieque in lingua Zendica reperiantur atque olim fortasse frequentiores fuerint, valere posse censet: quibuscum cf. Lassen (Altpers. Keilinschrift. p. 25), cui Herodotus indicare hic voluisse videtur Persarum sonum *sch*, quem simplici Graecorum sono σ̄ aequalem iudicarit: unde fere non recedit Loebe (Jen. Litt. Zeit. 1847. p. 284), qui respici in his iubet illud *sh*, nominibus propriis in ᾱ exeuntibus ita additum, ut si non expresse scriptum, in pronunciando certe expressum inveniatur. Herodotum vero h. l. Doricam literam *San* et Ionicum *Sigma* pro una eademque litera habuisse, id mihi satis ostendisse videtur Westermann in Jahrbb. f. Philol. u. Paedag. XXIX. p. 361 seq., cum inter utramque literam viri docti ita discernerent, ut Doricum *San* ad sonum *sch* magis accederet, *Sigma* vero simplicem sonum *s* redderet: vid. Franz. Element. Epigraph. p. 16 seq. Boeckh. Corp. Inscr. Gr. I. nr. 25. p. 42. Qui idem eodem opere II. p. 113 seq. in hanc Herodoti sententiam de terminatione nominum Persicorum, quae ad sola virorum nomina sit referenda, inquisivit recteque id mihi statuisse videtur, necesse esse in prisca Persarum lingua aliquid fuerit, quod Herodoti iudicio praebuerit ansam: quod quale fuerit, huius linguae peritis relinquamus declarandum, ipseque Boeckhius l. l. p. 170 iis se cedere dicit, quae Bohlen l. l. statuit. Ipsas Persarum voces in antiquis scriptoribus obvias collegit et explicuit Paul. Boetticher: Arica, Hal. 1851. 8. p. 10 seqq.

Cap. CXL.

Ταῦτα μὲν ἀτρεκέως ἔχω] Hoc loco *ταῦτα* non ad ea tantum pertinet, quae proxime relata sunt de Persarum nominibus, sed ad ea omnia, quae de Persarum institutis, moribus, religione inde a cap. 131 narrantur. — Verba *περὶ αὐτῶν* de Persis sunt accipienda.

πρὶν ἂν ὑπ' ὄρνιθος ἢ κυνὸς ἑλκυσθῆναι] *ἑλκυσθῆναι* dedimus cum recent. edd. pro vulg. *ἑλκυσθῇ*. — In ipsa re cum Herodoto plane consentiunt alii scriptores, Agathias, Strabo, Cicero; quorum testimonia suppeditabit Brisson. de reg. Pers. princip. II. §. 152. coll. Hyde de relig. Persar. cap. 34. Nec nostra aetate hunc morem penitus interiisse testantur ea, quae ex Chardin. itiner. (T. II. p. 186) profert Larcherus de cimeterio quodam prope Ispahan, ubi hominum

Digitized by Google

σθῆναι. μάγους μὲν γὰρ ἀτρεκέως οἶδα ποιέοντας ταῦτα· ἐμφανέως γὰρ δὴ ποιεῦσι. κατακηρώσαντες δὴ ὦν τὸν νέκυν

cadavera secundum ordinem ac seriem disposita conspiciantur, ut ab avibus dein dilanientur. Qua de re plura deinceps ex Zoegae libro afferemus. Quod ad veterem morem attinet, non Magis tantum attribuit, verum cunctis Persis, idque e sacris Persarum libris probatum it Rhode: Ueber Alter und Werth einig. morgenländ. Urkund. p. 132. Die heilige Sage etc. p. 490 seqq. coll. O. Franck III. Jahresbericht d. Acad. zu München. 1833. p. 34 seq. Cadavera hic statuit ab avibus dilacerata esse, ossa reliqua humata. Sed quoniam de Persarum more non omnino conspirant veteres scriptores, ipseque Herodotus dubitanter modo pronuntiavit, dissonas narrationes hoc modo conciliari posse iudicat Zoëga de obeliscc. p. 249, ut Persis utique patrium fuisse putemus corpora humare, post receptos Magorum ritus, initio ὁσίας χάριν lacerandа curavisse statimque sepelivisse, deinde vero aucta superstitione ac vetere more spreto feris in praedam concessisse. Adiicit idem vir doctissimus, eos, qui de Persica gente residui sint in Indiae provincia Guzurate (vulgo Parsi dicuntur), etiamnum suorum cadavera avibus exponere, inde nuda ossa terra tegere. Itemque apud Tibetanos et Siamenses nobilissimum sepulturae genus esse cremationem; secundum, vulturibus proiici; infimum, aqua mergi aut humari. Ac denique Calmuccos ad Volgam habitantes propinquorum cadavera canibus tradere et sibi honori ducere, ubi a multis una lanientur. Haec ille. Iam quod ad Persas attinet, videntur illi haud omnia quidem Magorum instituta ac mores recepisse, sed retinuisse quaedam de moribus suis pristinis, quibus ante Medos victos Magorumque doctrinam receptam dediti fuerant. Monuit Heeren. Ideen I, 1. pag. 456. Adhuc in insula Bombay qui habitant Persarum antiquorum, ut ferunt, posteri, mortuorum cadavera sic exponere dicuntur. In Tibeto talem mortuorum dilacerationem fieri adeoque in honore poni, cum ossa sola serventur, accepimus: vid. Description du Tibet traduite du Chinois par le P. Hyacinthe Bitchourin, ed. par Klaproth. (Paris 1831) p. 92.

ποιέοντας ταῦτα] Vulgo haec leguntur inverso ordine. Nos Gaisfordium secuti sumus, qui e Florentino ita edidit.

κατακηρώσαντες δὴ ὦν τὸν νέκυν Πέρσαι γῇ κρύπτουσι] Idem testantur Strabo XV. p. 735 (pag. 1068), Cicero Tuscull. Quaest. I, 45 („Persae etiam cera circumlitos condunt, ut quam maxime permaneant diuturna corpora"), Sextus Empiricus Pyrrhon. Hypotyp. III. cap. 24. pag. 185, qui narrare quosdam scribit, a Persis suspendi mortuos et nitro condiri atque ita fasciis obvolvi. Herodotum hic mos eo magis advertere poterat, quo aliae gentes plurimae mortuos comburere solebant. Sed hoc nefas videbatur Persis, qui cadaverum combustione ignem contaminari putabant. Vid. nott. ad I, 86. Heeren. Ideen I, 1. pag. 254. et Roeth l. l. pag. 428. Quod vero Rhode l. l. contendit, non tota corpora, cerâ obducta, fuisse humata, sed ossa tantum eaque purgata cerâ, id quidem non prorsus convenit cum Herodoto, qui ipsum cadaver (*τὸν νέκυν*) sepultum fuisse scribit, nisi minus accurate de re, quae saue mira videretur, illum retulisse existimes. Simile quid Larcherus profert, Angli regis cadaver cerâ obductum anno 1307 p. Chr. n. et integrum servatum ad nostram usque aetatem. Conf. denique nott. ad I, 198. Caeterum h. l. non tam de cera, quam de genere quodam gummi s. asphalti montani, quo adhuc in Tibeto cadavera illinant, cogitandum esse scribit Bohlen Ind. II. p. 182. Cui apud Persas nomen esse addit

Digitized by Google

Πέρσαι γῇ κρύπτουσι. Μάγοι δὲ κεχωρίδαται πολλὸν τῶν τε ἄλλων ἀνθρώπων καὶ τῶν ἐν Αἰγύπτῳ ἱρέων. οἱ μὲν γὰρ ἁγνεύουσι ἔμψυχον μηδὲν κτείνειν, εἰ μὴ ὅσα θύουσι, οἱ δὲ δὴ μάγοι αὐτοχειρίῃ πάντα, πλὴν κυνὸς καὶ ἀνθρώπου, κτείνουσι· καὶ ἀγώνισμα μέγα τοῦτο ποιεῦνται, κτείνοντες ὁμοίως μύρμηκάς τε καὶ ὄφις καὶ τἆλλα ἑρπετὰ καὶ πετεινά. καὶ ἀμφὶ μὲν τῷ νόμῳ τούτῳ ἐχέτω, ὡς καὶ ἀρχὴν ἐνομίσθη. ἄνειμι δὲ ἐπὶ τὸν πρότερον λόγον.

Mum: unde recentiore aetate ipsum *Mumiae* nomen ductum.

γῇ κρύπτουσι] i. e. *in terra reponunt*, *condunt*. Eodem modo I, 216. II, 130. IV, 103. V, 4. et apud Sophoclem *τάφῳ κρύψαι* in Antigon. 182. 957. — In seqq. ad formam perfecti Ionicam *κεχωρίδαται* conf. II, 91 et Bredov. p. 328.

οἱ δὲ δὴ μάγοι αὐτοχειρίῃ πάντα — κτείνουσι] Explicanda haec sunt ex doctrina Magorum ac Persarum de duobus geniis, bono uno (Ormuzd), altero pravo (Ahriman), quorum ille omnium bonorum, hic omnium malorum fons atque principium. Ille bonis adest hominibus, hic pravos regit et ad suum arbitrium ducit. Ille bona sibi habet animalia, ad utilitatem hominum procreata, hic malis praeest bestiis, feris humano generi nocivis damnumque plurimum inferentibus. Cum vero unumquemque hominem oporteat bonum genium (Ormuzd) sequi, ipsumque inde probum fieri, omnia iste agat necesse est, omnibusque operari debet, quibus pravi daemonis regnum minuatur, eiusdemque vis in res mundanas ac terrestres coerceatur. Semper, qui probus ac fere beatus fieri velit, vigilare debet semperque esse intentus, nec unquam socordiae aut ignaviae deditus; semper persequatur mala, quae mali genii vis procreavit atque aluit, semper insidietur pravis bestiis, ne illi de bonis detrahant, regnumve pravi sui genii adaugeant. Sed Magis, qui proximi sunt dei interpretes atque cultores, prae ceteris par est, exstirpatis omnibus pravis animalibus, quae ad Ahrimani pertineant regnum, istud ipsum pro viribus minuere aut ad melius transponere. Confer Creuzeri Symbolic. I. p. 218 seqq. ed. tert. et potissimum Plutarch. Moral. (II) pag. 369 F. 537 A. Et conf. quoque Bohlen: Ind. I. p. 249 seq. Sic, uti hoc utar, serpentes, scorpiones, alia id genus insecta nociva ad Ahrimani regnum pertinent, quae ideo expressim hic nominari minime mirum, cum in ipsis libris Zendicis talia commemorentur: cf. Kleuker. l. supra l. pag. 22. Roeth. l. l. p. 424. Contra canis ad bona animalia pertinet, referturque ad mortem atque immortalitatem, ne alia dicam, quibus hocce animal insigne esse voluerunt veteres Persae Magive; vid. Creuzer. l. l. pag. 251. et potissimum Roeth. l. l. pag. 425 et nott. p. 289.

καὶ ἀγώνισμα μέγα τοῦτο ποιεῦνται] Sic iterum e Schellershemiano dedimus cum Gaisf. et recentt. edd. Vulgo *τοῦτο μέγα*. Mox dedi *ὄφις* pro vulg. *ὄφεις*; cf. Bredov. p. 264 et supra I, 90. I, 15. — *ἑρπετὰ* vulgo reddunt *reptilia;* de quibusvis animalibus, quae incedunt, praeter volucria, dici contendit Wordsworth. ad Theocrit. XV, 118. In seqq. *ἀμφὶ τῷ νόμῳ τούτῳ* est: *quod attinet ad hanc legem; de hac lege*. Eodem modo *ἀμφὶ* sequente dativo apud Nostrum III, 32. IV, 127. V, 19. VI, 129. Alia dabit Matthiae Gr. Gr. §. 583, β. Mox e Florentino scripsi *τἆλλα*; vid. I, 2.

ὡς καὶ ἀρχὴν ἐνομίσθη] i. e. *ut etiam apud istos omnino* (inde a principio) *more receptum fuit*. Conf. He-

Digitized by Google

Ἴωνες δὲ καὶ Αἰολέες, ὡς οἱ Λυδοὶ τάχιστα κατεστράφατο 141
ὑπὸ Περσέων, ἔπεμπον ἀγγέλους ἐς Σάρδις παρὰ Κῦρον, ἐθέλοντες ἐπὶ τοῖσι αὐτοῖσι εἶναι τοῖσι καὶ Κροίσῳ ἦσαν κατήκοοι. ὁ δὲ ἀκούσας αὐτῶν τὰ προΐσχοντο, ἔλεξέ σφι λόγον, Ἄνδρα, φὰς, αὐλητὴν, ἰδόντα ἰχθῦς ἐν τῇ θαλάσσῃ, αὐλέειν, δοκέοντά σφεας ἐξελεύσεσθαι ἐς γῆν. ὡς δὲ ψευσθῆναι τῆς ἐλπίδος, λαβεῖν ἀμφίβληστρον, καὶ περιβαλεῖν τε πλῆθος πολλὸν τῶν ἰχθύων καὶ ἐξειρύσαι. ἰδόντα δὲ παλλομένους, εἰπεῖν ἄρα αὐτὸν πρὸς τοὺς ἰχθῦς· Παύεσθέ μοι ὀρχεόμενοι, ἐπεὶ οὐδ'

rodot. I, 9. IV, 159. Ac vel propius huc pertinent, quae leguntur II, 28: ταῦτα μέν νυν ἔστω ὡς ἔστι τε καὶ ὡς ἀρχὴν ἐγένετο; quae imitatus Pausanias VIII, 38, 5 scripsit: ἐχέτω δὲ ὡς ἔχει καὶ ὡς ἔσχεν ἐξ ἀρχῆς. Pro καὶ vir doctus in Classical Iournal nr. XLIV. p. 375 scribi voluit κατ'. Videtur Herodotus his verbis indicare velle, se rationem huius moris, quo insigniter ab Aegyptiis sacerdotibus differant Magi, utique nescire, nec ullam ipse proferre posse talem, quae merito et ipsi et reliquis, ad quos scribit, satisfaciat.

Cap. CXLI.

ὡς οἱ Λυδοὶ τάχιστα κατεστράφατο] Vulgo κατεστρέφατο, minus ad Ionum loquendi morem. Conf. I, 27. 166 et Bredov. p. 328. — In seqq. ἐπὶ τοῖσι αὐτοῖσι est: *sub iisdem conditionibus*. Sic ἐπὶ supra I, 22. 60 et in fine huius ipsius capitis: ἐπ' οἷσι. Add. V, 65. VI, 75.

τοῖσι καὶ Κροίσῳ ἦσαν κατήκοοι] Nomini κατήκοος hic et III, 88 dativum adstruxit, mox (I, 143) genitivum, ut alias plerumque: I, 72. 171. V, 10. De quo usu confer Matth. §. 362 not. 1. 2. p. 677.

τὰ προΐσχοντο] i. e. *quae postulabant*, *proponebant*. Sic I, 3, ubi vid., I, 164. III, 137. VI, 9. 86. Male hic vulgo προέσχοντο.

ἔλεξέ σφι λόγον] λόγος hic *apologum*, *fabulam* notat, ut in Xenoph. Memorab. II, 7, 13; unde Aesopus Nostro dicitur λογοποιὸς (II, 134) *fabularum scriptor;* tu vid. ibi nott. In seqq. ad vocem ἀμφίβληστρον conf. Herodot. II, 95 et quae observarunt Vater Textrin. Antiq. I. p. 425 (qui ab aliis retium generibus distinguens definit *rete iaculum* s. *Wurfgarn*) et Lennep ad Hesiod. Scut. 215. pag. 60 seq.

ἐπεὶ οὐδ' ἐμέο αὐλέοντος ἠθέλετε ἐκβαίνειν ὀρχεόμενοι] οὐδ' pro vulg. οὐκ e pluribus libris reduximus cum Schweigh. et Gaisf. Est enim οὐδ' hic nostrum: *auch nicht*. Ad argumentum verborum apte comparat Schweigh. sacrae scripturae verba in Evangel. Matth. XI. v. 17: ηὐλήσαμεν ὑμῖν καὶ οὐκ ὠρχήσασθε. Nam ὀρχεῖσθαι *saltandi* vocabulum de piscibus dici, ex Oppiani Cyneget. I, 59. 61 monet Larcherus. De piscibus, qui cantu illiciuntur, Aelianus nonnulla scribit Hist. Animal. I, 39. Ac pertinet huc quoque nona fabula Babrii nuper vulgati, quae inscribitur Ἁλιεὺς αὐλῶν et quae soluta oratione invenitur inter fabularum Aesopicarum collectiones: vid. fabb. Aesopicc. coll. ex recogn. C. Halmii (Lips. 1852), nr. 27. p. 13, unde profectus Ennius (apud Festum s. v. subulo. pag. 309 ed. Mueller) dixit: „subulo quondam marinas propter adstabat plagas;" vid. Io. Vahlen Ennian. poes. reliqq. p. LXXXIII seqq. et p. 161. Ipsam imaginem a Cyro adhibitam ad Persas quod referri voluit Edélestand du Méril (Poesies inedites du moyen âge p. 18), ad Lydos Curtius (Archaeolog. Zeitung XI. p. 151), spectantem illam quidem

ἐμέο αὐλέοντος ἠθέλετε ἐκβαίνειν ὀρχεόμενοι. Κῦρος μὲν τοῦτον τὸν λόγον τοῖσι Ἴωσι καὶ τοῖσι Αἰολεῦσι τῶνδε εἵνεκα ἔλεξε, ὅτι δὴ οἱ Ἴωνες πρότερον, αὐτοῦ Κύρου δεηθέντος δι' ἀγγέλων ἀπίστασθαί σφεας ἀπὸ Κροίσου, οὐκ ἐπείθοντο· τότε δὲ κατεργασμένων τῶν πρηγμάτων, ἦσαν ἑτοῖμοι πείθεσθαι Κύρῳ. ὁ μὲν δὴ ὀργῇ ἐχόμενος ἔλεγέ σφι τάδε. Ἴωνες δὲ, ὡς ἤκουσαν τούτων ἀνενειχθέντων ἐς τὰς πόλιας, τείχεά τε περιεβάλλοντο ἕκαστοι, καὶ συνελέγοντο ἐς Πανιώνιον οἱ ἄλλοι πλὴν Μιλησίων· πρὸς μούνους γὰρ τούτους ὅρκιον Κῦρος ἐποιήσατο, ἐπ' οἷσί περ ὁ Λυδός. τοῖσι δὲ λοιποῖσι Ἴωσι ἔδοξε κοινῷ λόγῳ πέμπειν ἀγγέλους ἐς Σπάρτην, δεησομένους Ἴωσι
142 τιμωρέειν. Οἱ δὲ Ἴωνες οὗτοι, τῶν καὶ τὸ Πανιώνιόν ἐστι, τοῦ μὲν οὐρανοῦ καὶ τῶν ὡρέων ἐν τῷ καλλίστῳ ἐτύγχανον ἱδρυ-

ad tibiarum cantus in Dianae Gygaeae sacris ad lacum Gygaeum audiri solitos, equidem pari iure ad Graecos in maris ora habitantes revocare posse mihi videor — Herodotea haec attigit Theo in Progymnasmm. II, 2.

Κῦρος μὲν τοῦτον τὸν λόγον — τῶνδε εἵνεκα ἔλεξε] Hoc loco οὗτος ad antecedentia, ὅδε ad sequentia spectat. Conf. ad I, 137 init. Pro *δι' ἀγγέλων* prave in quibusdam *δι' ἀγγέλου*. Sed vid. supra I, 76. 99 et potissimum I, 69 ibiq. not. Mox dedi *κατεργασμένων* (*rebus confectis*) pro *κατειργασμένων*, ut I, 123, ubi vid. nott. — Ad *ὀργῇ ἐχόμενος* conf. I, 35 *συμφορῇ ἐχόμενος*. III, 50 *θυμῷ ἐχόμενος* etc. — De Panionio vid. infra I, 148.

Cap. CXLII.

τοῦ μὲν οὐρανοῦ καὶ τῶν ὡρέων ἐν τῷ καλλίστῳ κ. τ. λ.] *ὡρέων* nunc praebet Schellershemianus liber, quemadmodum iam dudum voluerat Valckenarius aliique viri docti probaverant. Vid. Wesseling. Dissert. Herod. cap. IX. p. 95. Vulgo *ὀρέων* sive *οὐρέων*; quod pravum esse, ubi non de *montibus*, sed de *coeli temperie* sit sermo, nemo non videt. Atque omnem dubitationem eximit ipse Noster I, 149 fin. et Pausanias VII, 5 *Ἴωσι δὲ ἔχει μὲν ἐπιτηδειότατα ὡρῶν κράσεως ἡ χώρα.* Nam *ὧραι*, unde *ὡρέων* Ionice pro *ὡρῶν*, dicuntur anni tempestates et quae inde exoritur coeli aërisque temperies. Confer I, 32. II, 4. 77. III, 106. IV, 199: Alios locos adiicit Valckenarius. *Cr.* addit insignem Hippocratis locum, de aër. aq. et loc. §. 83 et seqq., longiorem tamen quam qui huc describatur. Loquitur ille de ea Asiae regione, quam Ioniam esse nemo intelligens dubitare potest, summamque eius fertilitatem et laudat et iisdem de causis repetit, quibus Herodotus, adeo ut in singulis prope verbis conveniat. Tu vid. Coraëm interpret. p. 204—206. Herodoti effatum de Ioniae praestantia confirmat Prokesch. Erinnerungg. aus Aegypt. u. Kleinas. III. p. 1 seqq. itemque Ludov. Ross, qui propter hanc et coeli et terrae praestantiam nostratibus persuadere studuit, ut ex Germania mitterent colonos in has regiones, nunc quidem desolatas minimeque securas adeoque ob neglectam agrorum culturam insanas ex parte, quibus hi et fertilitatem et sanitatem restituerent; vid. Kleinasien u. Deutschland (Halle 1850) pag. XXII seqq. 143 seqq. 175 seqq. 208 seq. 222 seq. ' Veterum testimonia de Ionia

Digitized by Google

σάμενοι πόλιας πάντων ἀνθρώπων, τῶν ἡμεῖς ἴδμεν. οὔτε γὰρ τὰ ἄνω αὐτῆς χωρία τὠυτὸ ποιέει τῇ Ἰωνίῃ, οὔτε τὰ κάτω, οὔτε τὰ πρὸς τὴν ἠῶ, οὔτε τὰ πρὸς τὴν ἑσπέρην, τὰ μὲν ὑπὸ τοῦ ψυχροῦ τε καὶ ὑγροῦ πιεζόμενα, τὰ δὲ ὑπὸ τοῦ θερμοῦ τε καὶ αὐχμώδεος. Γλῶσσαν δὲ οὐ τὴν αὐτὴν οὗτοι νενομίκασι, ἀλλὰ τρόπους τέσσερας παραγωγέων. Μίλητος μὲν

disquisivit et cum iis, quae recentiores scriptores attulerunt, contulit Soldan. Rerr. Miless. Comment. P. I. p. 8 seqq. coll. p. 3 seqq.

τὰ μὲν — πιεζόμενα] Retinui cum recentt. edd. formam πιεζόμενα, neutiquam sollicitandam, cum Noster constanter hac verbi forma usus sit neque πιεζεύμενος scripserit, quod cum in quibusdam libris Herodoteis.(III, 146. VI, 108. VIII, 142) reperiatur indeque etiam in editiones irrepserit, in alteram formam restituendam esse docuit Bredov. p. 367 itemque Dindorf Praefat. p. XXIII. Atticis posterioris aetatis, Plutarcho praesertim, haud infrequens πιεζέω (pro πιέζω): qua de re dixi ad Plutarch. Alcib. pag. 82 seqq. coll. 66.

γλῶσσαν δὲ οὐ τὴν αὐτὴν οὗτοι νενομίκασι] i. e. *in usu habent* s. *utuntur*, *uti solent*. Conf. I, 131 ibiq. not. et add. Blomfield. Glossar. in Aeschyl. Choeph. 95. Haud aliter Herodotus II, 42. IV, 183.

ἀλλὰ τρόπους τέσσερας παραγωγέων] i. e. *quatuor modos deductionum* (usurpant) s. *lingua utuntur in quatuor modos et proprietates deducta*, ut locum interpretatus est H. Stephanus, probante Schweighaeusero. Agitur enim hic de quatuor formis diversis, in quas Ionum lingua abierit, quasque in fine huius capitis vocat χαρακτῆρας (conf. Gregor. Corinth. pag. 9 seq.). Easdem hic appellat παραγωγὰς, i. e. *deflexiones*, *mutationum genera, varietates;* vocabulo deducto a verbo παράγειν (*seducere*, *in diversum ducere*, *flectere*), de quo vid. I, 91. Haec Schweighaeuserus monet, addens praeterea, eodem sensu eadem in re a Gregorio Corinthio et Ioanne Grammatico (vid. Gregor. Corinth. p. 490. 491) dici παρατροπὴν, quod prave illic mutatum fuerit in περιτροπήν. Itaque hi quatuor τρόποι s. χαρακτῆρες intelligendi erunt de dialectis localibus s. specialibus (τοπικὰς quas dicunt), in quas abierit Ionica dialectus, quae et ipsa vocatur γλῶσσα Ἰὰς s. Ἰωνική. Plura Fischer. ad Weller. Gramm. Spec. I. p. 38.

Μίλητος μὲν αὐτῶν πρώτη κ. τ. λ.] αὐτῶν hic rescripsi pro αὐτέων, probante Bredov. p. 241. Bekker., quem sequitur Dietsch, αὐτέων retinuit. Mox dedi αἵδε δὲ ἐν τῇ Λυδίῃ, ubi male vulgo edunt αἱ δέ. Ita quoque Stephanus Byzantinus s. v. Ἔφεσος. Mileti autem Neleus, Ionum s. Atheniensium dux, consedisse fertur, expulsis iis gentibus barbaris, quae olim hanc regionem tenuerant (cf. I, 149). Qui Neleus cum tres urbes condidisse perhibeatur praeter Miletum, vix dubium est, illas fuisse *Myuntem* et *Prienen*. Unde etiam illis tribus communem linguam fuisse nemo mirabitur. De *Myunte* praeter Herodoti locos V, 36 et VI, 8 vide reliquos vett. locos apud Forbiger. Handb. d. alt. Geogr. II. p. 213 seq., praecipue Pausan. VII, 2. §. 7, qui parvum in agro Myusio maris sinum fuisse scribit, a Maeandro fluvio in stagnum ita conversum, ut urbis incolae, ob ingentem culicum vim e paludibus ortam rebus suis omnibus asportatis Miletum migrarint; additque sua aetate nihil Myunte exstitisse nisi Dionysi templum. Cf. etiam hac de re Raoul Rochette Hist. de l'établiss. des col. Grecq. T. III. p. 85 seq. Lehnert: De foed. Ionic. p. 4 seq. Ac tota regione inde a Pausaniae aetate vel magis mutata per Maeandri in mare

Digitized by Google

αὐτῶν πρώτη κέεται πόλις πρὸς μεσαμβρίην, μετὰ δὲ Μυοῦς τε καὶ Πριήνη· αὗται μὲν ἐν τῇ Καρίῃ κατοίκηνται, κατὰ ταὐτὰ διαλεγόμεναί σφι. αἵδε δὲ ἐν τῇ Λυδίῃ· Ἔφεσος, Κολο-

se effundentis stagnaque efficientis terramque aggerentis cursum, eo difficilius nunc locum ipsum veteris urbis constituas: quam ad vicum hodiernum Patatscha falso retulisse et Mannertum (Geogr. d. Gr. u. Röm. VI, 3. p. 263 seq.) atque Forbigerum l. l. iam supra monuimus ad I, 17, ubi ad hunc ipsum vicum retulimus Miletum. Nec magis placet, quod Chandler (cap. 42) veterem Myuntem ad urbem Heracleam in ora Latmici sinus collocari vult: rectius opinor Comes de Choiseul de eo loco cogitavit, qui ad septentrionem huius sinus prope Maeandrum triginta ferme stadiis a mare remotus prope ipsam Mileti urbem indicatur in mappa, quae Soldani Commentat. Rerr. Miless. est addita: quem ipsum vide accuratius de hac re disputantem p. 38 seqq. De *Priene* cf. Herod. I, 15. 161. VI, 8; reliquos veterum locos dabit Forbiger. l. l. p. 212 seq. coll. Soldan p. 19. Lehnert l. l. Septentrionem versus a Mileto sub ipso Mycales monte sita adhuc ruinas quasdam praebet illa urbs prope locum, cui nunc nomen *Samson Kalasi*. Add. Boeckh. Corp. Inscriptt. Gr. I. nr. 2904 seqq. et Ross l. l. p. 139.

αἵδε δὲ ἐν τῇ Λυδίῃ· Ἔφεσος, Κολοφὼν κ. τ. λ.] De Ionicarum civitatum foedere cf. quae scripsit L. Lehnert: De foedere Ionico Disquisitiones. Berolini 1830, et quae alia affert C. F. Hermann: Griech. Staatsalterth. §. 77. not. 11 seqq. ed. quart. *Ephesus*, quae primo loco hic nominatur et quae reapse longum per tempus omnium Graecarum per Asiam urbium fuit illustrissima, multum ante Ionum adventum iam exstitisse fertur; quam in rem multa disputat Raoul Rochette l. l. III. p. 87 seqq. Quae si vera sunt, evidens est Androclum, Codri filium, qui Ionum coloniam Ephesum duxisse dicitur, id potius fecisse, ut indigenis eiectis eorum sedes colonis suis assignaret. *Ephesum* Noster commemorat I, 26. 147. II, 10. 158. V, 54; templum Dianae Ephesium II, 148, ubi vid. nott. Alios veterum locos indicavit Forbiger l. l. p. 188, inscriptiones graecas Boeckh. Corp. Inscr. Gr. nr. 2968—2992. Plura qui cupiat, vid. Walt Copl. Perry, qui de rebus Ephes. scripsit Gotting. 1837. p. 10 seqq. et potissimum Ernest. Guhl: Ephesiacc. (Berolin. 1843) §. 4. p. 10 seqq. Lehnert l. l. §. 6. Nunc paucas tantum urbis olim splendidissimae superesse ruinas prope locum, qui nunc vocatur *Aja-Saluk*, testantur recentiores, a Forbigero l. l. laudati, quibus add. Burgess Greece and Levant II. p. 47 seq. coll. Michaud Correspond. d'Orient I. p. 287. Ruinarum conspectum exhibet Finden Landscap. Illustr. of the Bibl. Part. X. Nec aliter fere atque de Epheso de *Colophone* statuit (l. l. p. 90) Raoul Rochette, quippe quo Ionum coloni profecti Cretenses in his regionibus habitantes eiecerint. Et illi ipsi Iones Mileto egressi videntur indeque Colophon pro Mileti colonia habenda. De Colophone Noster dixit I, 14. 147. 150. coll. Boeckh. Corp. Inscr. Gr. nr. 3031. Reliqua dabunt Forbiger l. l. p. 187 seq. et praecipue Pertz. Colophonn. (Gotting. 1848) cap. II seqq. p. 25 seqq. 42 seqq. Admodum pauca urbis rudera superesse prope vicum, cui nomen *Zille* s. *Chille*, ostendit Arundell: Visit to the seven churches etc. p. 304. *Lebedum* olim Cares tenuisse videntur, quos alius quidam Codri filius hinc eiecit Ionesque suos colonos eorum in loco collocavit. Viginti stadia distat tum a Teiorum urbe, tum a Colophone. Vid. Forbiger l. l. *Teos*, quae prius ab Aeolibus condita perhibetur, post demum Ionum rece-

Digitized by Google

φῶν, Λέβεδος, Τέως, Κλαζομεναὶ, Φώκαια. αὗται δὲ αἱ πόλιες τῇσι πρότερον λεχθείσῃσι ὁμολογέουσι κατὰ γλῶσσαν οὐδὲν, σφὶ δὲ ὁμοφωνέουσι. ἔτι δὲ τρεῖς ὑπόλοιποι Ἰάδες πόλιες, τῶν αἱ δύο μὲν νήσους οἰκέαται, Σάμον τε καὶ Χίον, ἡ δὲ μία ἐν τῇ ἠπείρῳ ἵδρυται, Ἐρυθραί. Χῖοι μέν νυν καὶ Ἐρυθραῖοι
71 κατὰ τὠυτὸ διαλέγονται, Σάμιοι δὲ ἐπ' ἑωυτῶν μοῦνοι. οὗτοι χαρακτῆρες γλώσσης τέσσερες γίνονται.

pisse dicitur coloniam, ab alio quodam Codri filio huc deductam; et in eam cessisse dicuntur Minyae isti Orchomenii, quos Ionum expeditioni interfuisse ipse Noster indicat I, 146. Conf. Raoul Rochette l. l. p. 91 et C. O. Mueller: Orchomenos pag. 399. 400. Nunc vicus ibi, cui nomen *Sigesi* vel *Sighajik*, *Segigick;* vid. Poppo ad Thucydid. I, 2. pag. 459. Forbiger l. l. pag. 185 seq. Lehnert. p. 11 seq. — *Clazomenae* non eadem aetate, qua reliquae Ionum urbes, conditae sunt, sed postea, ducibus Colophoniis nonnullis; ita ut Colophonis colonia existimari queat. Conf. Raoul Rochette III. pag. 93. Plura Forbiger. l. l. p. 183. Nunc locus vocatur *Vurla*; cf. Boeckh. Corp. Inscr. T. II. p. 627. *Phocaea* quoque posteriore tempore condita esse perhibetur, colonia Atheniensium illuc deducta; cui cum multi quoque interfuerint Phocidis terrae incolae, inde nomen urbis derivandum esse probabiliter statuunt. Conf., ne plura, Raoul Rochette III. pag. 94. Nunc eius nomen *Palaeo Fokia* s. *Phoggia.* Vid. Forbiger. l. l. p. 180. Prokesch in Annall. Vienn. LIX. Anzeig. Bl. p. 18 seqq. F. G. Thisquen: Phocaica. Bonn. 1842. Boeckh. Corp. Inscr. Graecc. T. II. nr. 3412 seqq. Atque infra I, 146 Phocenses (Φωκέες) itidem in iis dicuntur, qui cum Ionibus in Asiam simul immigrarint. De tribus reliquis civitatibus, quae ad Ionum foedus pertinuerint, pauca nec ea satis disposita secumque concordantia apud scriptores antiquos reperiuntur; e quibus hoc efficere studuit Raoul Rochette l. l. pag. 95 seqq. *Chium* atque *Erythras* ab una eademque colonia conditas videri, praesertim cum par quoque fuerit eorum lingua.

Φώκαια] Stephanus Byz. de hac civitate loquens et Herodotum libro primo testem citans monet, dici quoque Φωκαίη. Atque sic Φωκαίην reperies I, 80. 164. 165.; sed idem Noster Φώκαιαν II, 106. Φώκαια II, 178. Tu vid. nott. ad I, 80. De eo nunc nolim monere, quod eadem urbs Heraclidi Pontico §. 34, ut notat *Cr.*, dicitur Φωκέα, quod nomen de Graeca terra unice usurpari vulgo contendunt, ut Φώκαια de Asiae urbe Ionica. Scripturam istam apud Heraclidem satis tueri studet Koeler. ad h. l. pag. 86, cui addit Creuzer. Spanhemii disputat. in Begeri Thesaur. Brandenburg. I. p. 495 et in notatis ad Callimachi Hymn. in Pallad. vs. 24 p. 632 seqq.

ἡ δὲ μία ἐν τῇ ἠπείρῳ ἵδρυται, Ἐρυθραί] De hac urbe vett. locos vid. apud Forbiger. l. l. p. 184. Pauca rudera, quibus nomen *Ritre* s. *Ritri*, aliquot horis distantia a Tschesme, adhuc superesse idem monet. Conf. etiam Lehnert. p. 12, qui de *Samo* atque *Chio* disseruit p. 14 seqq. Grammatici scribi volunt Ἐρυθραὶ, si Ionum intelligatur civitas, sed Ἐρύθραι, si de Boeotica huius nominis urbe (Her. IX, 15) sermo sit. Conf. Schol. ad Iliad. II, 499 et Wesseling. ad Diodor. Sicul. T. II. pag. 365. Nunc, ut *Cr.* monuit, accuratius de his statuit Goettlingius (in Syllog. Inscriptt. Graecc. et Osann. fascic. I. pag. 5), reiectis Grammaticorum nugis, ex analogia docens scribi posse Ἔρυθρα et in plurali Ἐρυ-

Digitized by Google

143 Τούτων δὴ ὧν τῶν Ἰώνων οἱ Μιλήσιοι μὲν ἦσαν ἐν σκέπῃ τοῦ φόβου, ὅρκιον ποιησάμενοι. τοῖσι δὲ αὐτῶν νησιώτῃσι ἦν δεινὸν οὐδέν· οὔτε γὰρ Φοίνικες ἦσάν κω Περσέων κατήκοοι, οὔτε αὐτοὶ οἱ Πέρσαι ναυβάται. Ἀπεσχίσθησαν δὲ ἀπὸ τῶν ἄλλων Ἰώνων οὗτοι κατ' ἄλλο μὲν οὐδὲν, ἀσθενέος δὲ ἐόντος τοῦ παντὸς τότε Ἑλληνικοῦ γένεος, πολλῷ δὲ ἦν ἀσθενέστατον τῶν ἐθνέων τὸ Ἰωνικὸν καὶ λόγου ἐλαχίστου· ὅτι γὰρ μὴ Ἀθῆναι, ἦν οὐδὲν ἄλλο πόλισμα λόγιμον. οἱ μέν νυν ἄλ-

θραί. Hinc rescripsi Ἐρυθραί, probante quoque Siebel. ad Pausan. VII, 3. §. 4. pag. 113.

Σάμιοι δὲ ἐπ' ἑωυτῶν μοῦνοι] ἐφ' ἑαυτοῦ is dicitur, qui *quid facit per se et apud se, solus, aliis exclusis.* Vid. quae dixi in Melett. Creuz. III. p. 71. Ita cap. sequenti ἐπὶ σφέων αὐτῶν, eademque dicendi ratione Noster usus est I, 202. 203. II, 2. 178. III, 71. IV, 114. V, 98. VII, 10. §. 1. 4. VIII, 32. IX, 17. 38.

CAP. CXLIII.

ἦσαν ἐν σκέπῃ τοῦ φόβου] i. e. *in eo foedere, quod cum Cyro icerant, metus tutamen habebant*, ut Wesselingius interpretatur, s. *tuti erant a metu* propter illud foedus. Recurrit locutio VII, 172. 215, quam eandem imitatus est Aristides I. p. 476, alii. Vid. Wesselingium ad h. l. De κατήκοος conf. ad I, 141.

ἀπεσχίσθησαν δὲ ἀπὸ τῶν ἄλλων Ἰώνων οὗτοι κ. τ. λ.] οὗτοι Larcherus in versione Gallica ad Milesios retulit, qui induciis cum Cyro factis se a reliquorum Ionum societate seiunxerant. Alter Gallus interpres de utrisque intellexit, de Milesiis et de insulanis. Larcherum secutus est Dindorf in vers. Latina. Mihi tamen vix dubium, quin ad Iones duodecim civitatum in Asia, de quibus omnino hic sermo, referendum sit, idemque video sensisse et Lhardyum et Herold. Emendd. Herodd. P. I. p. 12. Hos Iones vult Herodotus se a reliquis Ionibus (i. e. ab Ionibus in ipsa Graecia habitantibus) seiunxisse non aliam ob causam quandam, verum ideo quod, cum omnis stirps Graeca tunc temporis infirma fuerit, multo tamen infirmissima exstiterit gens Ionica, nec magni momenti. Iam vides, quomodo sibi cohaereant κατ' ἄλλο μὲν οὐδὲν et ἀσθενέος δὲ ἐόντος κ. τ. λ. Quare non opus videtur, cum Heroldio l. l. voculam δὲ mutare in τε atque haec verba πολλῷ τε ἦν κ. τ. λ. cum antecedentibus arcte coniungere, interpunctione post γένεος plane sublata. — Ad dictionem ὅτι — μὴ conf. I, 18. λόγιμον ex h. l. laudat Thomas Mag. p. 580 explicans ἐλλόγιμον, λόγου ἄξιον. Pollux in Onomast. II, 122 citat πόλις λογίμη.

οἱ μέν νυν ἄλλοι Ἴωνες καὶ οἱ Ἀθηναῖοι ἔφυγον τὸ οὔνομα κ. τ. λ.] Male in vulgatis olim omissum οἱ ante Ἀθηναῖοι. Nos cum recentt. editt. secuti sumus librorum probatorum auctoritatem. Pro τοὔνομα e Schellershem. libro alioque Parisino cum recentt. dedimus τὸ οὔνομα. Caeterum οἱ ἄλλοι Ἴωνες erunt omnes Iones, exceptis iis, qui duodecim illas in Asia urbes incolebant, cum Noster mox scribat αἱ δὲ δυώδεκα πόλιες αὗται κ. τ. λ. Itaque intelliguntur Iones in Graecia habitantes et si qui alii eadem oriundi stirpe non in Asiae Ionia, verum aliis aliarum regionum locis sedes posuerant. — Ad loci argumentum conf. Plutarchum de Herod. malign. p. 858 F. coll. Apophthegm. p. 174 E. Conf. etiam Uebelen: zur Urgesch. d. Ion. Stamms p. 48. 86, et quae contra hunc monuit Schoemann:

Digitized by Google

λοι Ἴωνες καὶ οἱ Ἀθηναῖοι ἔφυγον τὸ οὔνομα, οὐ βουλόμενοι Ἴωνες κεκλῆσθαι· ἀλλὰ καὶ νῦν φαίνονταί μοι οἱ πολλοὶ αὐτῶν ἐπαισχύνεσθαι τῷ οὐνόματι. αἱ δὲ δυώδεκα πόλιες αὗται τῷ τε οὐνόματι ἠγάλλοντο, καὶ ἱρὸν ἱδρύσαντο ἐπὶ σφέων αὐτῶν, τῷ οὔνομα ἔθεντο Πανιώνιον· ἐβουλεύσαντο δὲ αὐτοῦ μεταδοῦναι μηδαμοῖσι ἄλλοισι Ἰώνων· οὐδ' ἐδεήθησαν δὲ οὐδαμοὶ μετασχεῖν, ὅτι μὴ Σμυρναῖοι. Κατάπερ οἱ ἐκ τῆς 144 *Πενταπόλιος νῦν χώρης Δωριέες, πρότερον δὲ Ἑξαπόλιος τῆς αὐτῆς ταύτης καλεομένης, φυλάσσονται ὦν μηδαμοὺς ἐσδέξασθαι τῶν προσοίκων Δωριέων ἐς τὸ Τριοπικὸν ἱρόν· ἀλλὰ*

Zeitschr. f. Alterthumswiss. 1837. nr. 101. p. 827 seqq. Neque enim unquam probari poterit, Ionum nomen in Asia demum ortum esse. Add. C. F. Hermann. Griech. Staatsalterth. §. 77. In verbis: *ἱρὸν ἱδρύσαντο ἐπὶ σφέων αὐτῶν* secuti sumus Schweighaeus. atque Gaisfordium, qui libris manu scriptis commoti sic ediderunt. De *ἐπὶ* dixi ad I, 142 fin. — De Panionio vid. ad I, 148.

οὐδ' ἐδεήθησαν δὲ οὐδαμοὶ μετασχεῖν] *δὲ* ut in diversis orationis partibus, sic in eodem membro hic repetitum observat Werferus in Actt. phill. Monacc. I, 1. pag. 98.

Cap. CXLIV.

Κατάπερ οἱ ἐκ τῆς Πενταπόλιος νῦν χώρης κ. τ. λ.] Cave credas praeter has quinque s. sex Doriensium civitates, quae foedere inter se iunctae erant, nullas alias urbes insulasve in illis regionibus Doricae stirpis fuisse. Plures recensentur a C. O. Muellero (in Dor. I. p. 105 seqq.), quae vel ab illis sex maioribus pendebant vel maximam partem erant solutae ab illis ac liberae, quippe discordiis atque controversiis, ut videtur, ab istis sex civitatibus foederatis mature iam seiunctae et alienatae. Neque etiam, si Muellero credas, multum ad res publicas omnino hocce foedus valuit. Apollinem Dores illi deum tutelarem foederi praeposuerant; quod nemo mirabitur, qui huius dei cultum Doricae stirpis gentibus quasi proprium esse cognoverit. Eum etiam deum primi illi in Asiaticas colonias secum duxisse (ut *ἀρχηγέτην*) eiusdemque sacra instituisse videntur, minime tamen remotis iis numinibus, quae ante Doriensium adventum his in regionibus forte culta fuerint, sed adeo iunctis Apollini, ita ut Triopicis diis communia sacra facerent; in quibus praeter Apollinem summo loco cultum etiam Neptunus Nymphaeque feruntur. Vid. Mueller. l. l. p. 262. Nec tamen dubium videtur Boeckhio (Corp. Inscript. I, 1. p. 45), illud sacrum Triopicum Cereale potissimum fuisse, ita ut Cereris sacra, de quibus nihil Noster memoriae prodidit, hic adiicienda essent. In hanc rem conferri etiam possunt, quae leguntur in Hall. Litt. Zeit. 1834. Ergänz. Bl. nr. 112. p. 891 seq.

ἐς τὸ Τριοπικὸν ἱρόν] *Triopium* urbis Caricae est nomen conditum a Triopa, Erysichthonis patre. Unde eiusdem cognominis promontorium, in quo templum istud Apollini a Doribus in Cariam ingressis foedereque iunctis exstructum, ut communi deo principi sacra facerent festumque agerent. Vid. quae citat Wasse ad Thucyd. VIII, 35. et Forbiger Handb. d. alt. Geogr. II. p. 209. 221. Clarke Travels II, 1. p. 214 seqq. Hodie dicitur *Cape Crio.* Utrum res publicas quoque in hoc festo, ubi omnes Dores sex civitatum convenerant, egerint, haud cognitum habemus; quam-

Digitized by Google

καὶ σφέων αὐτῶν τοὺς περὶ τὸ ἱρὸν ἀνομήσαντας ἐξεκλήϊσαν τῆς μετοχῆς. ἐν γὰρ τῷ ἀγῶνι τοῦ Τριοπίου Ἀπόλλωνος ἐτίθεσαν τὸ πάλαι τρίποδας χαλκέους τοῖσι νικῶσι· καὶ τούτους χρῆν τοὺς λαμβάνοντας ἐκ τοῦ ἱροῦ μὴ ἐκφέρειν, ἀλλ' αὐτοῦ ἀνατιθέναι τῷ θεῷ. ἀνὴρ ὦν Ἁλικαρνησσεὺς, τῷ οὔνομα ἦν Ἀγασικλέης, νικήσας τὸν νόμον κατηλόγησε· φέρων δὲ πρὸς τὰ ἑωυτοῦ οἰκία προσεπασσάλευσε τὸν τρίποδα. διὰ ταύτην τὴν αἰτίην αἱ πέντε πόλιες, Λίνδος, καὶ Ἰήλυσσός τε καὶ Κά-

quam credibile videtur nonnullis, in rebus sacris peragendis illos se continuisse. Confer St. Croix des Gouvernements fédératifs p. 154 et Muellerum l. l. Add. C. F. Hermann Griech. Staatsalterth. §. 79. Gottesdienstl. Alterth. §. 67. Apollo autem inde *Triopici* cognomen accepit. De *tripodibus* diximus ad I, 92. Solemnes illi in Dorum sacris Apollinisque festis. *Cr.* confert C. O. Muellerum in Boettigeri Amalth. I. pag. 125 seq., plura de more eo monentem, quo in solemnibus certaminibus victores tripodes acciperent, in templa dedicandos propter perpetuam rei memoriam. Et valde amplos magnosque istos fuisse notat, quos ad parietes aedium collocari clavisque solo infigi necesse erat. Unde perspicitur, cur paulo post legamus: πρὸς τὰ ἑωυτοῦ οἰκία προσεπασσάλευσε (*clavis adfixit*) τὸν τρίποδα.

ἀνὴρ ὦν Ἁλικαρνησσεὺς κ. τ. λ.] Scripsimus Ἁλικαρνησσεὺς cum duplici litera σ, ut mox Ἁλικαρνησσὸν in fine capitis eodem modo quo in principio operis Herodotei, ubi vid. nott. — In verbis τὸν νόμον κατηλόγησε nihil variant libri, nisi quod unus Parisinus exhibet τῶν νόμων, quemadmodum etiam ἀλογεῖν, καταφρονεῖν, alia eius generis verba reperiuntur, quibus secundum casum plerumque adstruunt scriptores. Nec tamen quartus casus non reperitur. Vid. Matthiae Gr. Gr. §. 378. not. 2. pag. 696 et ad Euripid. Bacch. 503.

διὰ ταύτην τὴν αἰτίην αἱ πέντε πόλιες κ. τ. λ.] Reliqui Ἰήλυσσος, quod in Ἰήλυσος mutavit Bekker, quem secutus est Dietsch, probante Bredov. p. 97. Tres urbes, quae hic primo loco nominantur, in Rhodio insula fuere, ut satis constat; quae tamen vix a Doribus immigrantibus primitus exstructae esse videntur, sed iam ante Troianam expeditionem exstitisse. Quare Althemenes, qui vulgo coloniam Dorum oraculi iussu Rhodum deduxisse fertur, illas urbes invenisse quidem, sed multum excoluisse et amplificasse censendus erit, ita ut ad Dorum foedus, quod tunc initum fuisse videtur, accesserint, auctore Raoul Rochette Hist. de l'Etabliss. d. colon. III. pag. 71 seqq. Nam eodem ferme tempore Cos insula Dorum coloniam eiusdem stirpis recepisse videtur, adeoque *Cnidus* et *Halicarnassus*, quam utramque urbem iam antea exstitisse, vix dubium erit. De *Cnido* conf. infra ad I, 174. De insula, quae ab antiquis appellatur *Cos*, recentiore aetate *Ko* s. *Stancho*, vett. scriptorum locos attulit Forbiger l. l. p. 238; itemque A. Kuester in Dissert. de Co insula (Hal. 1833.), ubi conf. potissimum p. 13. 16 seqq. atque praecipue W. L. Leake: „Mémoir on the Island of Cos“ in: Transactions of the royal society of Literature (Lond. 1843) T. I. p. 1—19. De *Rhodo* eiusque tribus civitatibus, *Lindo*, *Jalyso*, *Camiro* vid. Forbiger l. l. p. 246 seqq. De *Halicarnasso*, quae fuit Nostri urbs patria, et veterum et recentiorum scriptorum locos idem dabit Forbiger. p. 218 seq. Veteris urbis, cuius pauca tantum exstant rudera, partem nunc occupat vicus s. oppidum *Budrun*, de quo vid. Hamilton Travels etc. II, p. 30.

Digitized by Google

μειρος, καὶ Κῶς τε καὶ Κνίδος, ἐξεκλήϊσαν τῆς μετοχῆς τὴν ἕκτην πόλιν Ἁλικαρνησσόν. τούτοισι μέν νυν οὗτοι ταύτην τὴν ζημίην ἐπέθηκαν. Δυώδεκα δέ μοι δοκέουσι πόλιας ποιή- 145
σασθαι οἱ Ἴωνες, καὶ οὐκ ἐθελῆσαι πλεῦνας ἐσδέξασθαι, τοῦδε εἵνεκα, ὅτι καί, ὅτε ἐν Πελοποννήσῳ οἴκεον, δυώδεκα ἦν αὐ-

Prokesch. Annall. Vienn. LIX. Anzeigebl. p. 2 seqq. Michaud Correspond. d'Orient II. p. 489 seqq. ac praecipue Archaeolog. Zeitung. 1847. nr. 12. (ubi regionis et urbis delineatio addita est) et 1848. Beilag. nr. 6. Inscriptiones Graecas exhibet Corp. Inscr. Graecc. (T. II.) nr. 2655 seqq.

ἐξεκλήϊσαν τῆς μετοχῆς τὴν ἕκτην πόλιν] *μετοχὴ* secundum St. Croix l. l. pag. 155 de sacrorum communione tantum ac de festo communiter peragendo accipiendum. Ac sequitur hoc iure ex iis, quae ille in universum de hoc festo atque Dorum consessu statuit, supra nobis indicata. — In seqq. cum Gaisf. e binis libris ordinem verborum nonnihil mutavimus scribentes *οὗτοι ταύτην τὴν ζημίην* pro *ταύτην τὴν ζημίην οὗτοι* et mox *δυώδεκα δέ μοι δοκέουσι* pro *δοκέουσι δέ μοι δυώδεκα*. Vulgatam retinuerunt Dindorf et Dietsch.

Cap. CXLV.

τοῦδε εἵνεκα, ὅτι καὶ ὅτε ἐν Πελοποννήσῳ κ. τ. λ.] Ad meliorem loci intelligentiam haec addimus: Ionem, Xuthi filium, Athenarumque regem (unde Athenienses etiam Iones dicti sunt) coloniam Aegialeam in Peloponneso deduxisse, regibus Sicyoniis tunc subditam; dein Helice Selini regis filia in matrimonium ducta una cum illa Sicyonii huius regis terram accepisse, ita ut incolae etiam *Ionum* nomen tunc reciperent. Postea tamen hos Iones terra pulsos ab Achaeis in Atticam terram se recepisse indeque rursus cum Codri filiis in Asiam immigrasse, ubi duodecim illas civitates conderent. Cf. praeter copiosam Larcheri ad h. l. disputationem Beck. in: Allgem. Weltgeschicht. I. pag. 829. et Merleker libro primo Achaicorum (Darmstad. 1837), cap. I. p. 1—24. — „Catalogum duodecim urbium fecerunt etiam (praeter Pausan. VII, 6) Herodotus I, 145, Polybius II, 41 (eius aetate omnes praeter Olenum ad Helicen adhuc supererant), et Strabo VIII. p. 385 (299 seqq.). Quae de singulis his urbibus narranda erant, ea Pausanias inde a VII, 17. §. 3. persequitur.“ *Siebelis.* ad Pausan. l. l., qui idem, quo melius intelligatur, quomodo tum in nominibus tum in ordine harum XII urbium scriptores de iis narrantes discrepent, comparationem instituit; unde apparet, inter Herodotum et Strabonem summam esse consensionem, sed discedere ab iis Polybium et rursus aeque ab illis atque ab hoc Pausaniam. *Leontium* enim solus habet Polybius, *Ceryneam* omiserunt Herodotus et Strabo, *Rhypes* et *Aegas* Polybius et *Patras* Pausanias. Accurate haec persecutus est Merleker l. l. p. 25 seqq., qui idem inde a pag. 29 seqq. singulas descripsit urbes. Disputavit quoque de his Grote history of Greece III. p. 229 seqq. Discrimen, quod in singulis urbibus indicandis inter Herodotum et Polybium exstat, facile ita tolli posse putat Ern. Wahner (De Achaeorum foed. origine atque institutt. Berolin. 1854. p. 6.), ut pro Aegis et Rhypis, quas Strabo et Pausanias desertas commemorant, Leontium et Ceryniam tamquam urbes illis substitutas nominaverit Polybius. — *Duodenarium* Ionicarum civitatum numerum in Asia Noster repetit ex pari civitatum numero in Peloponneso: cuius ipsius rationem si quaeras, hanc divisionem duodenariam, quam eandem apud alias quoque antiquitatis gentes sive terras ob-

Digitized by Google

τῶν μέρεα, κατάπερ νῦν Ἀχαιῶν τῶν ἐξελασάντων Ἴωνας δυώδεκά ἐστι μέρεα· Πελλήνη μέν τε πρώτη πρὸς Σικυῶνος,

viam invenimus et ad multa alia in moribus et ritibus obvia traductam videmus, ad coeli ac siderum rationes ipsaque Zodiaci signa duodecim spectare vix dubium, de quo conf. Huellmann. Urgesch. d. Staats p. 45 seq. Seyffarth Beiträge z. Kenntniss etc. II. p. 90. C. Baehr Symbol. d. Mos. Cultus I. pag. 202 seq. Apud Aegyptios idem fere valuisse, intelligetur ex iis, quae ad II, 109. 147 seq. adnotata sunt. Quo eodem quod etiam duodecim Israelitarum tribus referre voluerunt (Bohlen Genes. p. LXXV et p. 429), haud pauca utique obstant, quae diversam Israelitarum atque Aegyptiorum Graecorumque rationem fuisse docent, allata a C. Baehr. l. l. pag. 205 seqq. C. Winer Bibl. Realwörterb. s. v. Stamm et Zahl. Quare vix recte scripsisse videtur Diodorus Sic. in Eclogg. libri XII, 3, Mosem Israelitarum gentem in duodecim tribus divisisse, quia hic numerus perfectissimus sit habitus idemque congruat cum mensium anni numero.

Πελλήνη μέν τε πρώτη πρὸς Σικυῶνος] Male olim *πρὸ Σικυῶνος*. Quod nos cum prioribus editt. reposuimus, valet: *Sicyonem versus.* Conf. I, 84 atque Pausan. VII, 26. §. 5: *πρὸς Σικυῶνος δὲ οὗτοι* (i. e. Pellenenses) *καὶ μοίρας τῆς Ἀργολίδος Ἀχαιῶν οἰκοῦσιν ἔσχατοι.* — In seqq. dedi *ἀπ' ὅτου* cum recentt. pro *ἀπὸ τοῦ*, quod libris melioribus invitis reduxit Matthiae. Sed conf. not. ad I, 7. Quem illic laudavi Struve, is h. l. scribi vult *ἀπ' ὅτευ*, cum ex *ὅτεο* ortum sit (v. c. I, 7. 119 aliisque locis permultis), vid. pag. 48. Atque etiam Schaeferus cum recentt. edd. sic edidit.

De situ urbium, quae hoc loco commemorantur, monuerunt C. O. Mueller. in Dorr. II. pag. 427 seqq. et Siebelis. ad singulos Pausaniae locos, deinde singularum urbium situm ruinasque perquisivit Boblaye: Recherches sur les ruin. de la Morée (Expedit. scientif. de Morée Paris 1836) p. 19 seqq. Add. Forbiger Handb. d. alt. Geogr. III. p. 971 sq. Merleker l. l. p. 33 seqq. et praecipue Curtius: Peloponnesos I. p. 414 ff. 423 seqq. Herodotus hoc loco has urbes ita recenset, ut ab oriente occidentem versus progrediatur, ordinem geographicum accurate secutus. Quare *Pellene* primo loco ponitur, quae describitur a Pausania VII, 26—27. Urbs sita inter Sicyonem et Aegiram, cuius quaedam rudera inveniuntur inter fluvios, qui vocantur Mazi et Trikala: vid. Merleker pag. 56 seq. Boblaye p. 29 et Curtius I. p. 479 seqq. Sequitur occidentem versus *Aegira*, quam urbem eo loco fuisse ponunt, quo nunc ruinae, quibus nomen *Palaeocastro:* vid. Merleker. p. 44. 52. Curtius I. pag. 474 seqq. Hinc occidentem versus *Crathis* fluvius; iuxta quem quae inveniuntur ruinae, ad *Aegas* referunt. Vid. Curtius I. p. 472. Eadem fere directione pergentem via ducit *Buram*, de qua Pausanias VII, 25. §. 5. Quae urbs mature eversa terrae motu, in vicino colle dein recens fuit condita, ubi quaedam adhuc exstant rudera. Conf. Curtius I. p. 469 seq. Boblaye. p. 26. Unde septentrionem versus ad maris sinum, qui nunc dicitur *Bukaphiae*, *Helice* fuit sita, de qua Pausanias VII, 24 seqq. (ubi cf. Siebel. p. 181). Add. Curtius I. p. 465 seqq. et Merleker p. 48. Quadraginta stadia hinc remotum *Aegium* Selinusque fluvius. Nunc in veteris urbis locum cessit oppidum *Bostizza:* plura Curtius I. p. 459 seq. Triginta stadia inde occidentem versus progressis *Rypes* sunt, iam Pausaniae aetate eversae (VII, 23. §. 45). Vid. Curtius I. p. 458. Unde longius remota *Patreensium* urbs, vel nostra aetate cognita: de qua multus est Pausanias VII, 18 seqq. Vetus urbs ad mare ipsum haud fuit exstructa, sed moe-

Digitized by Google

μετὰ δὲ Αἴγειρα καὶ Αἰγαί, ἐν τῇ Κρᾶθις ποταμὸς ἀείναός ἐστι, ἀπ' ὅτου ὁ ἐν Ἰταλίῃ ποταμὸς τὸ οὔνομα ἔσχε, καὶ Βοῦρα καὶ Ἑλίκη, ἐς τὴν κατέφυγον Ἴωνες ὑπὸ Ἀχαιῶν μάχῃ ἑσσωθέντες, καὶ Αἴγιον καὶ Ῥύπες καὶ Πατρέες καὶ Φαρέες καὶ
72 *Ὤλενος, ἐν τῷ Πεῖρος ποταμὸς μέγας ἐστί, καὶ Δύμη καὶ Τριταιέες, οἳ μοῦνοι τούτων μεσόγαιοι οἰκέουσι. Ταῦτα δυώδε-* 146
κα μέρεα νῦν Ἀχαιῶν ἐστί, καὶ τότε γε Ἰώνων ἦν. τούτων δὴ εἵνεκα καὶ οἱ Ἴωνες δυώδεκα πόλιας ἐποιήσαντο· ἐπεί, ὥς γέ τι μᾶλλον οὗτοι Ἴωνές εἰσι τῶν ἄλλων Ἰώνων, ἢ κάλλιόν

nibus ac portu iuncta mari. A Corintho viginti horarum itinere distare nunc scribunt recentiores, alia quoque de hodierna urbis conditione proferentes; vid. Siebel. ad Pausan. l. l. Mueller. l. l. et Curtius I. p. 434 seqq. coll. Merleker p. 30. Kuhn in Schmidt: Zeitschr. f. Gesch. IV. p. 65 seqq. A Patris octoginta stadia fere distat *Pirus* fluvius, nunc nomine *Kaminitza* notus, ad quem adiacent *Pharae* (*Φαρέες*, alii *Φαρεῖς* atque *Φαραιεῖς*; vid. Siebelis. ad Pausan. VII, 22. §. 3). Ad vicum *Prebetos* urbis superesse ruinas quasdam asserunt: vid. Boblaye p. 21. Curtius I. p. 431 seqq. Merleker p. 42. *Olenum* haud longe abfuisse a flumine Piro testantur veteres, remotum octoginta stadiis a Patris: quo ipso loco adhuc ruinae cernuntur prope vicum *Kato-Achaia;* vid. Boblaye p. 20 et praecipue Curtius I. p. 428 seqq. Ab Oleno quadraginta stadia abest *Dyme*, in cuius locum nunc successit vicus *Karabostasion* (Pausan. VII, 17. §. 3). Plura dabit Curtius I. p. 424 seqq. coll. Merleker p. 33. Restat *Tritaea*, a Pharis remota centum viginti stadiis, interior urbs, de qua Pausanias VII, 22. §. 4. et nostra aetate Merleker p. 43. Curtius I. p. 433 seqq. 452, qui veterem urbem eo loco exstitisse indicat, cui nunc nomen *Kastrizzi*, consentiente Boblaye p. 21 seq. De forma et scriptura vocis confer. Schubart ad Pausan. Praef. Vol. II. p. VIII. ed. Lips. Teubn. Haec sola *μεσόγαιος* ideo dici videtur, quoniam reliquae urbes aut mari adiacebant, aut portubus certe mari iunctae fuere.

Crathis fluvius itidem commemoratur Pausan. VII, 25. §. 7, ubi plura Siebelis. Add. Curtius I. p. 472. Nunc vocatur *Acrata*. De *Piro* fluvio vid. Paus. VII, 22. §. 1. Hodie ei nomen *Kamenitza*. Vid. Curtius I. p. 428 et Merleker p. 38.

ἐν τῇ Κρᾶθις ποταμὸς] *ἐν τῇ* dixit sensum magis, quam grammaticam structuram secutus, cum antecedat *Αἰγαὶ* in plurali, ubi licet intelligas *πόλις*. De Italiae fluvio, cui olim nomen *Crathis*, nunc *Crati*, in Sybaritano agro prope urbem *Cosenza*, vid. T. Ullrich. Sybaritt. Rerr. Capp. pag. 5 seq. — Ad vocem *ἀείναος* vid. nott. ad I, 93.

Cap. CXLVI.

καὶ τότε γε Ἰώνων ἦν] In numero duodecim urbium, quae ad Ionum foedus pertinuerint, utique scriptores antiqui consentiunt. Nec tamen uno eodemque fere tempore illas esse conditas, nec etiam Ionibus inde ab origine hocce fuisse consilium, quod Herodotus vult, contendit Raoul Rochette l. l. III. pag. 83 seqq. De singulis civitatibus conf. ad I, 142.

ἐπεί, ὥς γέ τι μᾶλλον οὗτοι Ἴωνές εἰσι — μωρίη πολλὴ λέγειν] Olim legebatur *ὥς γε τοι*, cuius loco Wesselingius *ὡς γέ τι* edidit, quod binis libris firmatum retinuimus, mutato tantum accentu. Ad haec verba quod Lennep. ad Hesiod.

Digitized by Google

τι γεγόνασι, μωρίη πολλὴ λέγειν· τῶν Ἄβαντες μὲν ἐξ Εὐβοίης εἰσὶ οὐκ ἐλαχίστη μοῖρα, τοῖσι Ἰωνίης μέτα οὐδὲ τοῦ οὐνόματος οὐδέν· Μινύαι δὲ Ὀρχομένιοι ἀναμεμίχαται καὶ Καδμεῖοι καὶ Δρύοπες καὶ Φωκέες ἀποδάσμιοι καὶ Μολοσσοὶ

Theogn. 486 suppleri vult *ὄντες*, ut iungatur *μᾶλλον Ἴωνες*, mihi non opus esse videtur. Est vero haec Herodoti sententia, absurdum esse dicere, hos Iones, quorum sint duodecim istae urbes, magis Iones esse quam reliquos aliarum terrarum Iones, nobiliorive genere oriundos aut honestiori loco natos. Hoc enim sibi volunt verba: *κάλλιόν τι γεγόνασι*, in quibus Cobet Varr. Lectt. p. 157 expungi vult *τι* atque *κάλλιον* pro adverbio accipi. Inde haud vana videtur Dahlmanni (in Herodot. pag. 115) atque Klausenii (ad Hecataei fragmm. p. 108.) suspicio, Herodotum haec pronuntiare contra Hecataeum Milesium, simulque Ionicae gentis arrogantiam quandam in iactando genere nobili reprimere voluisse, summa inde cura eos recensentem, si qui forsan alius stirpis Ionum expeditioni in Asiam commigrantium interfuerint, quibus integritas Ionicae stirpis imminuta fuerit. Facit huc quoque a *Cr.* citatus C. O. Mueller. in Orchomen. pag. 399 seq., ubi eos recenset Boeotios, Cadmeos sive Thebanos aliosve, qui una cum Ionibus in Asiam profecti sint. Tu conf. potissimum Pausaniae locum classicum VII, 2. §. 2. coll. VII, 3. §. 5.

τῶν Ἄβαντες μὲν ἐξ Εὐβοίης κ. τ. λ.] Consentit Pausanias l. l. Primitus autem haec gens ex Thraciae regionibus profecta in Phocide sedes fixit, unde post in Euboeam insulam immigravit, auctore Strabone X. p. 682 B. C., coll. Schol. ad Homer. Ili. II, 536, ubi nomen gentis ab Abante rege, Neptuni filio, repetitur. Conf. Io. Kofod Whitte: De rebus Chiorum publl. (Havn. 1838) pag. 19 seqq.

Μινύαι δὲ Ὀρχομένιοι ἀναμεμίχαται] Libri omnes *Ὀρχομενίοισι*; quod cum pravum esse pateat, Palmerii emendatio nunc in textum recepta est: *Ὀρχομένιοι*. Negris edidit *Ὀρχομένιοι συναναμεμίχαται*, scribi quoque posse adiiciens: *Ὀρχομένιοί τε ἀναμεμίχαται*; Herold. in Specim. Emendd. Herodd. coniecerat *Ὀρχομένιοί σφι*. Egregie Palmerii emendationem probat Pausaniae locus laudatus, ubi in gentibus, quae Ionibus tunc accesserint, recensentur *Ὀρχομένιοι Μινύαι συγγενείᾳ τῶν Κόδρου παίδων* (nam Codri Atheniensis regis filios Ionum expeditioni praefuisse constat). Eosdem Minyas Orchomenios Teum condentes memorat idem VII, 3. §. 3. Add. IX, 37 fin. et vide omnino Mueller: Orchomenos p. 399 seq. Lachmann. Spart. Staatsverfass. p. 38 seq., qui Minyas ad Ionicam stirpem referens Herodotum parum recte hos videri statuit discrevisse ab Ionibus, quibuscum primitus coniuncti fuerint. Mihi tamen respicienti ad ea, quae Muellerus in libro laudato atque Buttmann. in Mytholog. II. p. 194 seqq. de prisca Minyarum gente disputaverunt, haec certe gens ab Ionibus plane secernenda videtur.

καὶ Δρύοπες, καὶ Φωκέες ἀποδάσμιοι] Dryopes primas sedes habebant circa Oetam montem, contiguas Doridi terrae. Unde eiecti in Phocidem iuxta Parnassum montem se receperunt; qua terra relicta ab Hercule in Peloponnesum ducti occuparunt Asinem terrae Argolidis. Conf. Homer. Ili. II, 560. Et inde Ionibus quosdam sese adiunxisse in Asiam transvectis, verisimile videtur Larchero. Post vero Asine iterum eiecti Dryopes aliam in terra Messeniaca accepere regionem ab Lacedaemoniis, aliamque illic condiderunt Asinem urbem, de qua Noster VIII, 46. 73. Conf. C. F. Hermann: Griech. Staatsalterth. §. 77. not. 21. ed. quart.

καὶ Φωκέες ἀποδάσμιοι] *Φωκέες*

Digitized by Google

καὶ Ἀρκάδες Πελασγοὶ καὶ Δωριέες Ἐπιδαύριοι, ἄλλα τε ἔθνεα πολλὰ ἀναμεμίχαται. οἱ δὲ αὐτῶν ἀπὸ τοῦ πρυτανηΐου τοῦ Ἀθηναίων ὁρμηθέντες, καὶ νομίζοντες γενναιότατοι εἶναι Ἰώνων, οὗτοι δὲ οὐ γυναῖκας ἠγάγοντο ἐς τὴν ἀποικίην, ἀλλὰ

sunt Phocenses Graeciae, a quibus valde discernendi οἱ Φοικαιέες Iones (de quibus infra I, 163 seqq. coll. I, 142), quamvis saepe cum his confusi. *Cr.* conf. de scriptura Spanhem. ad Callim. H. in Pallad. 24. pag. 632 et Koeler. ad Heraclid. Pontic. pag. 86. Qui vero h. l. sint Φωκέες ἀποδάσμιοι, egregie indicat Pausanias l. l.: μετέσχον δὲ καὶ Φωκεῖς οἱ ἄλλοι πλὴν Δελφῶν. E quo intelligitur, Phocenses dici ἀποδασμίους, i. e. *a reliquis divisos* et *divulsos*. Nam ἀπόδασμος dicitur *portio* s. *pars quaedam a multitudine avulsa*, monente Wesselingio. Add. Thucydid. I, 12 et conf. infra II, 103.

καὶ Ἀρκάδες Πελασγοὶ] Pertinet hoc eo, quod ex veterum quorundam sententia Pelasgi, utpote indigena Graeciae gens, primi tenuerint Arcadiam indeque Arcadica stirps dici queant. Conf. Pausan. VIII, 1. §. 2 et potissimum Ephorum apud Strabon. V. p. 337, ubi vid., quae alia addidit Marx. in fragmentt. Ephori pag. 157 seq. Nostro loco usus est Raoul Rochette, quo Pelasgos non barbaram gentem, sed primigenios Graeciae incolas esse probaret; vid. Histoire de l'Etabliss. d. colon. Grecq. I. pag. 137 seqq. 142, cui add. Kruse Hellas I. p. 424 coll. 462, Herodoti effatum a vero non abhorrere statuentem, modo partem tantum Arcadiae olim a Pelasgis occupatam dixeris, cum reliquam eamque maiorem regionis partem alia a Pelasgis diversa gens primitus tenuerit indigena. C. F. Hermann. l. l. §. 77. not. 23. probabiliter Cleonaeos et Phliasios, qui teste Pausania VII, 3, 5 Clazomenarum urbis incolas maximam partem constituerint, hic intelligi existimat. *Dorienses Epidaurios* non Dores, sed Iones fuisse Epidauro pulsos a Doribus ingredientibus volunt Clavierus atque Raoul Rochette l. l. III. p. 76 testemque afferunt Pausaniam II, 26. VII, 2.

ἀπὸ τοῦ πρυτανηΐου τοῦ Ἀθηναίων ὁρμηθέντες] Satis constat de more veterum in coloniis deducendis. Nam sacra ex metropoli secum ducebant coloni ignemque sacrum ex patriae penetrali depromptum et accensum. Nam in prytaneo s. curia uniuscuiusque urbis ignis servabatur perpetuus nec unquam exstinguendus, Vestae consecratus. Ex eo coloni accensum ignem adportabant in urbem condendam. (Conf. Schol. Aristid. T. III. p. 48, 8. Etymolog. magn. p. 694, 28). Sufficient haec, opinor, ad Herodoti locum intelligendum, qui his verbis designat Athenienses veros, i. e. eos, qui vere ad Athenarum civitatem pertinuerint et civitate Attica usi fuerint, qui pro more colonorum, cum patriam terram relinquerent cum Ionibus in Asiam transvecturi, ignem sacrum ex prytaneo accenderint et secum tulerint. Cf. quem Wesseling. iam laudavit (nam plura in re satis cognita addere putidum) Henr. Valesium ad Excerpt. Polyb. T. VII. pag. 90 seq. ed. Schweighaeus.

οὗτοι δὲ οὐ γυναῖκας ἠγάγοντο ἐς τὴν ἀποικίην κ. τ. λ.] In verbis οὗτοι δὲ, quibus repetuntur antecedentia οἱ δὲ αὐτῶν, nemo paulo peritior Graeci ac potissimum Herodotei sermonis haerebit. Conf. Buttmann. in Excurs. XII ad Demosthen. Midian. p. 152. Werfer. in Actt. philoll. Monacc. I, 1. pag. 97. In narratione ipsa cum Herodoto prorsus consentit Pausanias VII, 2. §. 3. Iones narrat Caricas mulieres, quarum patres maritosque interemerant, sibi matrimonio iunxisse. Nam Carum fuit terra, in qua considere constituerant Iones, ubi tres postea urbes

Digitized by Google

Καείρας ἔσχον, τῶν ἐφόνευσαν τοὺς γονέας. διὰ τοῦτον δὲ τὸν φόνον αἱ γυναῖκες αὗται, νόμον θέμεναι, σφίσι αὐτῇσι ὅρκους ἐπήλασαν καὶ παρέδοσαν τῇσι θυγατράσι, μή κοτε ὁμοσιτῆσαι τοῖσι ἀνδράσι, μηδὲ οὐνόματι βῶσαι τὸν ἑωυτῆς ἄνδρα, τοῦδε εἵνεκα, ὅτι ἐφόνευσαν σφέων τοὺς πατέρας καὶ ἄνδρας καὶ παῖδας, καὶ ἔπειτεν, ταῦτα ποιήσαντες, αὐτῇσι
147 συνοίκεον. ταῦτα δὲ ἦν γινόμενα ἐν Μιλήτῳ. Βασιλέας δὲ ἐστήσαντο οἱ μὲν αὐτῶν Λυκίους, ἀπὸ Γλαύκου τοῦ Ἱππολόχου γεγονότας, οἱ δὲ Καύκωνας Πυλίους, ἀπὸ Κόδρου τοῦ Μελάνθου· οἱ δὲ καὶ συναμφοτέρους. ἀλλὰ γὰρ περιέχονται τοῦ οὐνόματος μᾶλλόν τι τῶν ἄλλων Ἰώνων. ἔστωσαν δὲ καὶ οἱ καθαρῶς γεγονότες Ἴωνες· εἰσὶ δὲ πάντες Ἴωνες, ὅσοι ἀπ' Ἀθηνῶν γεγόνασι καὶ Ἀπατούρια ἄγουσι ὁρτήν. ἄγουσι δὲ

condiderunt, Miletum, Myuntem, Prienen, ut ipse Noster auctor est I, 142.

ὅρκους ἐπήλασαν] i. e. *iusiurandum sibi adduxerunt* s. *iureiurando se obstrinxerunt*. Vid. VI, 62. — In seqq. de forma βῶσαι conf. ad I, 10 dicta. — In fine cap. scripsimus ἔπειτεν cum Reizio (Praefat. ad Herodot. p. XVI) aliisque pro vulg. ἐπεί τε, cuius hic nullus est locus. Add. Bredov. p. 107.

Cap. CXLVII.

Λυκίους, ἀπὸ Γλαύκου τοῦ Ἱππολόχου γεγονότας] Glaucus Hippolochi filius, Lyciorum dux in bello Troiano originem duxit ab Aeolo, Hellenis filio, a quo eodem descendebat Codrus, Melanthi filius. Videas Larcherum ad h. l. De Glauco vid. Homerus Ili. VI, 150 seqq. et conf. quae de his exposuit Preller Griech. Mytholog. II. p. 56 seqq.

οἱ δὲ Καύκωνας Πυλίους] Caucones hic intelliguntur ii, qui Lepraeatarum et Cyparissiorum terram occuparant urbemque Macisten in Triphylide. Quos Pylios dicit Noster, quod distinguantur ab iis Cauconibus, qui in Elide prope Dymen urbem consederant. Illi enim Nestori subditi erant. Vid. potissimum Strabon. VIII. p. 531 B seq. coll. Herodot. IV, 148.

ἀλλὰ γὰρ περιέχονται τοῦ οὐνόματος μᾶλλον τι τῶν ἄλλων Ἰώνων] Hos Iones (qui duodecim illas condiderint urbes in Asia) magis huic (Ionum) nomini adhaerere, illudque magis tueri quam reliquos Iones, qui eiusdem sint stirpis, Herodoti est sententia, quae sane congruit cum iis, quae I, 146 idem posuerat de his Ionibus, quos nobiliori stirpe prognatos si quis dicere vellet, absurdum id dixerat. Quapropter addit: ἔστωσαν δὲ καὶ οἱ καθαρῶς γεγονότες, i. e. *sint vero etiam hi genuini Iones*, quibus declarat se nihil intercedere velle, si quis eos habere vellet genuinos Iones, modo hoc teneatur, omnes alios quoque Iones esse, quotquot Athenis oriundi Apaturiorum agant festum. Unde satis patere mihi videtur, δὲ (post ἔστωσαν) esse retinendum neque commutandum in δή, ut proposuit Herold. Emendd. Herodd. I. p. 13 seq.

περιέχονται] i. e. *valde tenent ac tuentur*, *amplectuntur*. Vid. I, 71 coll. III, 72. Hinc genitivus additus facile explicari poterit. — In proxime seqq. reliqui Ἀθηνῶν, ex Bredovii canone p. 217 in Ἀθηνέων commutandum, quod ipsum post Schaeferum et Bekkerum etiam Dindorf et Dietsch receperunt.

καὶ Ἀπατούρια ἄγουσι ὁρτήν] De *Apaturiis* copiose scripserunt

Digitized by Google

73 πάντες πλὴν Ἐφεσίων καὶ Κολοφωνίων· οὗτοι γὰρ μοῦνοι Ἰώνων οὐκ ἄγουσι Ἀπατούρια, καὶ οὗτοι κατὰ φόνου τινὰ σκῆψιν. Τὸ δὲ Πανιώνιον ἐστὶ τῆς Μυκάλης χῶρος ἱρὸς πρὸς 148
ἄρκτον τετραμμένος, κοινῇ ἐξαραιρημένος ὑπὸ Ἰώνων Ποσει-

Meursius, Corsinius (in fast. Attic. II. pag. 306), Creuzer. Symbol. IV. p. 151 seqq. ed. tert. C. F. Hermann. Griech. Staatsalterth. §. 100. not. 10. Gottesdienstl. Alterth. §. 48. not. 12. §. 56. not. 28. Rinck Relig. d. Hellen. II, 1. pag. 206 seqq. Heinicke: Homer. Götter- u. Heldendualismus p. 83 seqq. Nos pauca, quae huc proxime spectant, moneamus. Est enim festum antiquissimum, conditum in Bacchi honorem et quidem multo ante Ionum expeditiones ex Attica terra in Asiam, cum eius origines ad annum 1190 a. Chr. n. referant. Nec solum sacris dicatum illud, verum publicis etiam rebus; quippe infantes in phratrias sive curias inscribebantur, adolescentes in civium indicem; et sacra ab iis offerebantur, qui primi illis indicibus inscribebantur. Quae alia inde ad civitatis iura fluxerunt, nunc omittimus, hoc in universum tenentes, summam fuisse huius festi vim in rebus publicis indeque illud Ionibus colonis omnibus propemodum receptum esse.

καὶ οὗτοι κατὰ φόνου τινὰ σκῆψιν] καὶ οὗτοι *et quidem* illustrat Matth. Gr. Gr. §. 470, 6. pag. 872. Verba sequentia verte: *ob caedis causam quandam* s. *praetextum*, *caedem quandam praetexentes*, *praetendentes*. Sic σκῆψις saepius de causa sive vera sive ficta, quam praetendimus, ut V, 30. VII, 168. Pro τινὰ Schweighaeuserus maluit τινός.

Cap. CXLVIII.

Τὸ δὲ Πανιώνιον ἐστὶ τῆς Μυκάλης χῶρος ἱρὸς] Panionium tria stadia a mari remotum, in radicibus montis Mycales, auctore Strabon. XIV. pag. 947 s. p. 639. Alios veterum locos dabunt Forbiger: Handb. d. alt. Geogr. II. p. 191 et Lehnert: De Foed. Ionic. p. 26. Nunc ibi vicus *Tschangli*, teste Chandlero alisque, quos citat Forbiger l. l. Recentiorum de hoc Ionum conventu locos praebet C. F. Hermann. Griech. Staatsalterth. § 77. not. 27 seqq. ed. quart., qui idem Gottesdienstl. Alterth. §. 66. de festo ipso, quod in Neptuni honorem agebatur (*Πανιώνια*) ac postea Ephesi celebrabatur, disputat. Add. Rinck: die Religion der Hellenen II. 1. p. 245 seqq. Nominis ipsius rationem facile est perspicere; genitivus τῆς *Μυκάλης* pertinet ad verba πρὸς ἄρκτον τετραμμένος, vel certe cogitatione erit ad illa repetendus, ita ut locus iste sacer septentrionem versus a Mycale situs fuisse dicatur.

κοινῇ ἐξαραιρημένος ὑπὸ Ἰώνων Ποσειδέωνι Ἑλικωνίῳ] ἐξαραιρημένος, Ionum more augmento reduplicato pro ἐξῃρημένος, indicat locum *exemtum e reliquis*, et in usum sacrum *selectum*. Conf. IV, 161. II, 168. Ac frequens hac notione adiectivum ἐξαιρετός. De ipsa perfecti forma omnes Herodoteos locos dabit Bredov. pag. 314 seq.

Neptuno huic nomen est *Heliconio*, ab Helice, Achaiae urbe, in qua Iones olim templum illi exstruxerant, quod ἁγιώτατον ipsis fuisse tradit Pausanias. Unde posthac pulsi in Atticam ac dein Asiam colonorum more deum patrium secum advexerunt templumque ei condiderunt, retento dei antiquo ac priori cognomine. Conf. Strab. VIII. p. 589 s. p. 384 ed. Casaub. et Pausan. VII, 24. §. 4. Ac praeter Neptunum mentio fit *Apollinis Panionii*, de quo tamen plura non constant. Cf. Schneider. ad Vitruv. de architect. IV, 1. §. 5 (p. 230 annott.). Preller: Griech. Mytholog. I. pag. 357 seqq.

Digitized by Google

δέωνι Ἑλικωνίῳ· ἡ δὲ Μυκάλη ἐστὶ τῆς ἠπείρου ἄκρη, πρὸς
ζέφυρον ἄνεμον κατήκουσα Σάμῳ, ἐς τὴν συλλεγόμενοι ἀπὸ
τῶν πολίων Ἴωνες ἄγεσκον ὁρτὴν, τῇ ἔθεντο οὔνομα Πανιώ-
νια. πεπόνθασι δὲ οὔτι μοῦναι αἱ Ἰώνων ὁρταὶ τοῦτο, ἀλλὰ
καὶ Ἑλλήνων πάντων ὁμοίως πᾶσαι ἐς τὠυτὸ γράμμα τελευ-
τῶσι, κατάπερ τῶν Περσέων τὰ οὐνόματα. αὗται μὲν αἱ Ἰά-
149 δες πόλιές εἰσι. Αἵδε δὲ αἱ Αἰολίδες, Κύμη, ἡ Φρικωνὶς κα-

πρὸς ζέφυρον ἄνεμον κατήκουσα Σάμῳ] i. e. *occidentem versus porrigens* s. *pertendens ad Samum*, ita ut occidentem versus a Mycale proficiscenti proxima sit Samus. Loco dativi (*Σάμῳ*) alias plerumque apud Herodotum reperimus praepositionem *ἐπὶ* (IV, 171. 178. V, 49) sive *ἐς* (VII, 22. 130), quam propter additum *πρὸς ζέφυρον ἄνεμον* hic consulto Noster non posuisse videtur. De addito nomine *ἄνεμον* in hac locutione cf. I, 6 ibique nott. — Mox in verbis *ἀπὸ τῶν πολίων* attende articuli vim: ex *iis* duodecim civitatibus Ionum in Asia, de quibus ante actum est.

ἐς τὠυτὸ γράμμα τελευτῶσι] *τελευτῶσι* cum recentt. editt. rescripsi pro *τελευτῶσαι*, quod olim vulgatum erat. Est enim haec Herodoti sententia, omnia festorum Graecorum nomina in eandem desinere literam, quemadmodum Persarum nomina, quae omnia in unam eandemque literam σ exire supra I, 139 docuerat.

Cap. CXLIX.

Αἵδε δὲ αἱ Αἰολίδες κ. τ. λ.] De Aeolicis coloniis, quas breviter recenset Herodotus, disserere longum est; inde paucis, quae ad singula Nostri verba rite intelligenda faciant, nos continebimus. Plura qui cupiat, legat copiosam disputationem Galli docti Raoul Rochette: Histoire de l'Etabliss. d. colon. Grecq. T. III. pag. 34 seqq. coll. Larcher. in Chronolog. Herodot. pag. 449. Add. Grote History of Greece III. p. 254 seqq. C. F. Hermann: Griech. Staatsalterth. §. 76 not. 10 seqq. ed. quart. et de singulis urbibus Forbiger: Handb. d. alt. Geogr. II. p. 150 seq., qui recte (pag. 152 not. 80) annotat, Herodotum tres omittere civitates, quae vulgo Aeolicis accensentur, *Atarnensem* civitatem (de qua cf. I, 160), *Canas* atque *Elaeam*, quarum in locum hic referri videmus *Cillam*, *Notium* atque *Aegiroessam*. Ac similem discrepantiam supra in Achaeorum civitatibus indicandis supra (cp. 145, ubi vid. nott.) iam invenimus. Quod ad Aeolidem attinet, est potissimum Lesbus insula et Cyme s. Cuma urbs, unde reliquae urbes conditae fuisse videntur; quare utraque reliquarum urbium metropolis fere, et Cyme omnium, quotquot fuere civitates Aeolicae, maxime celebrata. Cyme condita erat a Graecis duce Malao et Cleva, qui genus suum ab Agamemnone repetebant, et magno exercitu comparato ubi diutius in Locride terra ad Phricium montem commorati erant, in Asiam dein traiecerunt ibique *Cymen* condiderunt, quae ob prioris sedis memoriam ad Phricium montem olim vocabatur *Phryconis*. Conf. potissimum Strabon. XIII. pag. 582 s. 873 A. B. et adde reliquos locos apud Forbiger l. l. p. 155. Corp. Inscr. Graecc. T. II. nr. 3523 seqq. Huius urbis nullas adhuc superesse reliquias, testatur Texier (Descript. de l'Asie min. II. p. 246); vix tamen dubium esse, quin veteris urbis locus quaerendus sit prope vicum *Namourt* s. *Nemourt*, ubi inscriptiones ad Cumam pertinentes sunt detectae. Conf. etiam Schneidewin ad Heraclid. Pol. p. 79. Eodem *Phryconidis* nomine invenimus apud eundem Strabonem XIII.

Digitized by Google

λεομένη, Λήρισσαι, Νέον τεῖχος, Τῆμνος, Κίλλα, Νότιον,

p. 621 s. 922 B. *Larissam* (sic enim illic scriptum legimus pro eo, quod in Herodoto est *Λήρισσαι*) nuncupatam esse, quippe urbem Pelasgicam, ut vel nomen indicat, nunc vero desertam. Septuaginta stadia fuit remota a Cyme. Conf. Forbiger l. l. p. 157, qui reliquos veterum locos attulit. *Neontichos* iidem illi Graeci contra hos Pelasgos Larissaeos exstruxisse feruntur, vel antequam, terrae imperio acquisito, Cymen ipsam condiderint; quamquam auctor vitae Homericae hoc oppidum Cymes coloniam dicit, quod de colonia serius in prius munimentum ac propugnaculum deducta intelligi vult Raoul Rochette l. l. p. 40. Distat a Larissa triginta tantum stadia eiusque locum nunc occupare dicitur vicus, cui nomen *Ainadsjik;* vid. Forbiger l. l.

Reliquae urbes Aeolicae ab Herodoto recensitae vix ab alia colonia, quam quae Cymen condidit, nec alio tempore valde remoto conditae fuisse videntur. *Temnus* ad Hermi ostia sinumque Smyrnaeum exstructa erat, sed Plinii tempore iam diruta. Quare vix certo declarandum, quo loco sita fuerit urbs; sunt, qui vicum *Menimen* in eius locum cessisse putent; Texier l. l. p. 245 de loco, qui nunc vocatur *Guzel-Hissar* cogitat. Conf. etiam Forbiger l. l. Nec meliora fata contigerunt *Cillae*, quae urbs Apollinis Cillaei templo et cultu insignis fuit. Conf. Heyne ad Homer. Iliad. I, 38. T. I. pag. 13. Nunc loco nomen *Zelleti.* Vid. Forbiger l. l. pag. 144. *Notium*, mari imminens, a vetere Colophone duo ferme millia passuum aberat, ut Livius tradit XXXVII, 26, portumque praebebat huic urbi, cuius cives Notium condiderant, teste Thucydide III, 34, ubi cf. interprett. Ac postmodo Colophone vastata eiusque incolis Ephesum translatis ipsum Colophonis s. Neo-Colophonis nomen accepit; vid. Forbiger l. l. p. 187. De Colophone vid. supra ad I, 142 nott. — De *Aegiroessa* vide posthac monita. *Pitane*, de qua Strabo l. l., duobus portubus ad Elaiticum sinum instructa; praeterfluit illam Evenus fluvius. Nunc vocatur locus *Sanderli;* cf. Forbiger l. l. p. 153. *Aegaeae* (s. ut alii *Aegae*, *Αἰγαὶ* s. *Αἶγαι*) in ipsis Myrinae agris sitae esse dicuntur, intra Myrinam urbem et Cymen. Conf. Forbiger l. l. p. 156, qui veterum locos de hac urbe attulit. Prave eam Danvillius intra Cymen Phocaeam et Temnum collocare dicitur a Raoul Rochette l. l. p. 42, qui Myrinae coloniam fuisse illam censet. *Myrina* ipsa, quam Mela a vetustate primam dixit Aeolicam civitatem, quadraginta stadiis abfuit a Cyme, et ab Aeolibus Lesbiis condita fuisse perhibetur; vid. Vellei. Patercul. I, 4. Quo testimonio fretus Raoul Rochette l. l. eam vel ante Cymen conditam fuisse probabiliter ponit. Conf. etiam Forbiger l. l. pag. 154. *Grynea*, *Γρύνεια*, apud Strabonem dicitur *Γρύνιον, πολίχνιον Μυριναῖον καὶ ἱερὸν Ἀπόλλωνος*, oraculumque vetus ac templum splendidum albo ex marmore confectum. A Myrina distabat quadraginta stadia. Vid. Forbiger l. l. p. 154, qui in regione, cui nunc nomen *Klisselik*, locum urbis quaerendum esse addit. Ac satis notus Apollo Gryneus, in cuius templo Aeolicas civitates foederatas solemniter convenisse aeque atque Ionicas in Panionio statuit St. Croix: Des anciens gouvern. fédérat. p. 156. Sed hoc ex mera coniectura poni recte monet C. F. Hermann: Griech. Staatsalterth. §. 76. not. 12 ed. quart. *Smyrna*, quae extremo loco nominatur, ab Aeolibus illis, qui Cymen tenuerunt, condita est, si vera tradit Homericae vitae auctor; nisi, quo Velleius Paterculus ducere videtur, ab Aeolibus Lesbiis ante iam fuit exstructa. Ac multos Pelasgorum, qui olim circa Cymen habitaverant, inde pulsos huc sedes transtulisse vult Raoul Rochette l. l. pag. 43. Sed Strabo

Digitized by Google

*Αἰγιρόεσσα, Πιτάνη, Αἰγαῖαι, Μύρινα, Γρύνεια· αὗται ἕν-
δεκα Αἰολέων πόλιες αἱ ἀρχαῖαι. μία γάρ σφεων παρελύθη
ὑπὸ Ἰώνων, Σμύρνη. ἦσαν γὰρ καὶ αὗται δυώδεκα αἱ ἐν τῇ
ἠπείρῳ. οὗτοι δὲ οἱ Αἰολέες χώρην μὲν ἔτυχον κτίσαντες ἀμεί-
150 νω Ἰώνων, ὡρέων δὲ ἥκουσαν οὐκ ὁμοίως. Σμύρνην δὲ ὧδε
ἀπέβαλον Αἰολέες. Κολοφωνίους ἄνδρας στάσει ἑσσωθέντας
καὶ ἐκπεσόντας ἐκ τῆς πατρίδος ὑπεδέξαντο. μετὰ δὲ οἱ φυ-*

refert, primam urbis originem Ionibus Ephesiis deberi; quos tamen post ab Aeolibus eiectos Colophonem se recepisse. Unde iam intelligimus, cur Colophoniorum exsules urbis Smyrnae aggrediendae consilium capiant et re peracta illam teneant, Aeolibus Smyrnaeis loco cedentibus. Conf. Raoul Rochette l. l. pag. 99. 100. et add. Lehnert: De foedere Ionico p. 23 seqq. G. M. Lane: Smyrnaeorum res gestae et antiqq. (Gotting. 1851.) p. 12 seqq. Veterum et recentiorum scriptorum locos de *Smyrna* praebet quoque Forbiger II. pag. 181 seq. Constat vero paucas adhuc superesse reliquias veteris urbis, in cuius locum cessit florentissima urbs, quae vetus retinuit nomen. Tu conf. potissimum de veteris urbis loco Prokesch in Annall. Vienn. LXVIII. Anzeigebl. p. 55 seqq. coll. LXVII. Anz.-Bl. p. 71 seqq.

Λήρισσαι] Iam monuimus, aliis, ut Straboni, urbem dici *Λάρισσαν*; a quo Herodotei libri absunt, quorum tres exhibent *Λήρισαι*, quae varietas recurrit IX, 1, ubi unus liber *Ληρισαῖος*. Conf. tamen Schol. Apollon. Rhod. I, 40. Numi frequenter *ΛΑΡΙΣΑΙΩΝ*. Hinc Bredov. p. 97 cum Bekkero, quem sequitur Dietsch, reponi vult *Λήρισαι*. — Mox *Τῆμνος* nunc recte editum pro *Τῆνος*, quemadmodum Cycladum una appellatur.

Αἰγιρόεσσα] Huius nominis civitatem Aeolicam nuspiam memoratam invenimus. Est unum Megaricae terrae oppidum obscurum, quod nominatur *Αἰγειρούση* apud Strabonem IX. p. 394 s. 604 C. D. Quare quaerunt, an hic potius *Elaea* sit intelligenda (*Ἐλαία*), quam urbem Aeolicam, in hoc Herodoti recensu omissam, Strabo aliquoties nominat atque Stephanus Byzant. (vid. Mannert: Geograph. etc. VI, 3. p. 396), recte dubitante Forbiger. l. l. p. 152, qui ipse suspicatur, de Aegiro in Lesbo hic cogitari posse. Schweighaeusero olim placuit scribere *Ἀργινόεσσα*, ut una eaque praestantior intelligeretur *Arginusarum* insula, quas ad Aeolicam gentem pertinuisse constat. De his conf. Poppo ad Thucydid. P. I. Vol. II. p. 448 seq. Sed ipsum virum doctum non fugit, adversari hoc Herodoti verbis, qui has civitates omnes in continenti posuerit. Cobet scribi vult *Αἰγειρόεσσα*. — In seqq. pro *Αἰγαῖαι* unus liber *Αἰγαία*, nec aliter Valla exprimens: *Aegäea*.

μία γάρ σφεων παρελύθη ὑπὸ Ἰώνων] i. e. haec una *adempta* est illis (Aeolicis civitatibus) s. *separata*, *divulsa* ab Ionibus.

ὡρέων δὲ ἥκουσαν οὐκ ὁμοίως] i. e. (quae vero terra) *coeli temperie non aequabat Ionum regionem.* De *ὡρέων* vidimus ad I, 142, de verbo *ἥκειν* ad I, 30.

Cap. CL.

Σμύρνην δὲ ὧδε ἀπέβαλον Αἰολέες] Eadem, quae hic legimus, Pausanias refert VII, 5, cui Strabon. iunge XIV. p. 940 B. C. Conf. quae ad I, 149 excitavimus de Smyrna et add. Bode: Gesch. d. hellen. Poesie I. p. 250 seq. Mox reliqui *στάσει*, ut I, 60, ubi vid. Ad *ὑπεδέξαντο* ex antecedenti *Σμύρνην* — *Αἰολέες* mente repetendum *οἱ Σμυρναῖοι*. — In seqq. ad *τὰ ἔπιπλα* conf. I, 94, ibique nott.

Digitized by Google

γάδες τῶν Κολοφωνίων φυλάξαντες τοὺς Σμυρναίους ὁρτὴν ἔξω τείχεος ποιευμένους Διονύσῳ, τὰς πύλας ἀποκληΐσαντες, ἔσχον τὴν πόλιν. βοηθησάντων δὲ πάντων Αἰολέων, ὁμολογίῃ ἐχρήσαντο, τὰ ἔπιπλα ἀποδόντων τῶν Ἰώνων, ἐκλιπεῖν Σμύρνην Αἰολέας. ποιησάντων δὲ ταῦτα Σμυρναίων, ἐπιδιείλοντό σφεας αἱ ἕνδεκα πόλιες, καὶ ἐποιήσαντο σφέων αὐτέων πολιήτας. Αὗται μέν νυν αἱ ἠπειρώτιδες Αἰολίδες πόλιες, 151
ἔξω τῶν ἐν τῇ Ἴδῃ οἰκημένων· κεχωρίδαται γὰρ αὗται. αἱ δὲ τὰς νήσους ἔχουσαι πέντε μὲν πόλιες τὴν Λέσβον νέμονται· τὴν γὰρ ἕκτην ἐν τῇ Λέσβῳ οἰκεομένην Ἀρίσβαν ἠνδραπόδισαν Μηθυμναῖοι, ἐόντας ὁμαίμους. ἐν Τενέδῳ δὲ μία οἰκέεται πόλις, καὶ ἐν τῇσι Ἑκατὸν Νήσοισι καλεομένῃσι ἄλλη μία. Λεσβίοισι μέν νυν καὶ Τενεδίοισι, κατάπερ Ἰώνων τοῖσι τὰς

Cap. CLI.

ἔξω τῶν ἐν τῇ Ἴδῃ οἰκημένων] Bredovium p. 221 si sequaris, scribendum *οἰκημενέων*. Triginta numero suspiceris fuisse haec oppida circa Idam montem sita, maximaque ex parte a Cymaeis Lesbiisque condita. Cf. Strab. XIII. p. 622 ed. Casaub. s. p. 924 A. In pronime seqq. Herold. Emendd. Herodd. P. I. p. 15. proponit legendum: *αἱ δὲ τὰς νήσους ἔχουσαι αἵδε πέντε μὲν πόλεες κ. τ. λ.* Quo tamen haud opus videtur.

Ἀρίσβαν ἠνδραπόδισαν Μηθυμναῖοι] Meminit huius urbis, quae ab alia eiusdem nominis in Troade terra dignosci debet, et huius ipsius loci Stephanus Byzant. s. v. *Ἀρίσβη*, cuius locum utique corruptum tractat Marx. ad Ephori fragm. pag. 116 seq. Add. Bredov. p. 133. Nomen urbs accepisse fertur ab Arisba, Meropis filia. Ubi sita fuerit, vix certo nunc definire licet, quamvis probabile sit, eam in Methymnae vicinia sitam fuisse. Conf. Plehn. in Lesbiacc. libro pag. 21. Quas praeterea Lesbo Noster assignat quinque civitates Aeolicas, cum eodem Plehnio pag. 43 fuisse existimes Mytilenen, Methymnam, Antissam, Eresum, Pyrrham, quippe omnibus rerum scriptoribus commemoratas. De his vid. Forbiger l. l. p. 163 seqq., qui de *Tenedo* p. 161 seq. egit.

ἐν Τ. δὲ μία οἰκέεται πόλις] Cobet legendum censet *οἴκηται*, ut perfectum sit, quod Herodotus I, 142 formavit *οἰκέαται* in tertia pluralis persona. Vid. Bredov. p. 329, qui vulgatam *οἰκέεται*, cuius loco Aldina cum libris quibusdam exhibet *οἰκέαται*, recte tueri videtur pag. 332.

καὶ ἐν τῇσι Ἑκατὸν Νήσοισι καλεομένῃσι] Meminit harum insularum Diodorus XIII, 77 atque Strabo XIII. pag. 919, qui nomen illarum deducit ab *Ἕκατος*, qui sit Apollinis in hac Asiae ora maxime culti titulus, ita ut Apollinis insulae sint dictae. Quod nimis quaesitum sane videri debet, cum a magna exiguarum insularum copia nomen hoc deductum esse sponte intelligatur. Sitae sunt istae insulae, quarum numerum re vera viginti aut certe quadraginta fuisse scribunt, in freto, quod est inter Lesbum atque Asiam. Nunc iis nomen *Musconisi;* conf. Forbiger l. l. p. 115.

Λεσβίοισι μέν νυν καὶ Τενεδίοισι κ. τ. λ.] His verbis a digressione de Graecorum in Asia coloniis cap. 141 instituta Noster redit ad narrationem de Cyro. Ac respicit inprimis ea, quae cap. 143 initio leguntur. — Ad formam aoristi sesundi *ἕαδε* conf. Bredov. p. 314.

Digitized by Google

νήσους ἔχουσι, ἦν δεινὸν οὐδέν· τῇσι δὲ λοιπῇσι πόλισι ἔαδε
κοινῇ Ἴωσι ἕπεσθαι, τῇ ἂν οὗτοι ἐξηγέωνται.

152 Ὡς δὲ ἀπικέατο ἐς τὴν Σπάρτην τῶν Ἰώνων καὶ Αἰολέων
οἱ ἄγγελοι (κατὰ γὰρ δὴ τάχος ἦν ταῦτα πρησσόμενα), εἵλον-
το πρὸ πάντων λέγειν τὸν Φωκαέα, τῷ οὔνομα ἦν Πύθερμος.
ὁ δὲ πορφύρεόν τε εἷμα περιβαλόμενος, ὡς ἂν πυνθανόμενοι 74
πλεῖστοι συνέλθοιεν Σπαρτιητέων, καὶ καταστὰς ἔλεγε πολ-
λά, τιμωρέειν ἑωυτοῖσι χρήζων. Λακεδαιμόνιοι δὲ οὔ κως
ἤκουον, ἀλλ' ἀπέδοξέ σφι μὴ τιμωρέειν Ἴωσι. οἱ μὲν δὴ ἀπαλ-
λάσσοντο, Λακεδαιμόνιοι δὲ ἀπωσάμενοι τῶν Ἰώνων τοὺς ἀγ-
γέλους, ὅμως ἀπέστειλαν πεντηκοντέρῳ ἄνδρας, ὡς μὲν ἐμοὶ
δοκέει, κατασκόπους τῶν τε Κύρου πρηγμάτων καὶ Ἰωνίης.
ἀπικόμενοι δὲ οὗτοι ἐς Φώκαιαν ἔπεμπον ἐς Σάρδις σφέων
αὐτῶν τὸν δοκιμώτατον, τῷ οὔνομα ἦν Λακρίνης, ἀπερέοντα
Κύρῳ Λακεδαιμονίων ῥῆσιν, γῆς τῆς Ἑλλάδος μηδεμίαν πό-
153 λιν σιναμωρέειν, ὡς αὐτῶν οὐ περιοψομένων. Ταῦτα εἰπόν-
τος τοῦ κήρυκος, λέγεται Κῦρον ἐπείρεσθαι τοὺς παρεόντας οἱ
Ἑλλήνων, τίνες ἐόντες ἄνθρωποι Λακεδαιμόνιοι καὶ κόσοι

Cap. CLII.

Ὡς δὲ ἀπικέατο] ἀπικέατο est forma aoristi secundi pro ἀφίκοντο, quod ipsum et h. l. et I, 169 dederunt Dindorf et Dietsch: cf. I, 15 ibique nott. Pro Φωκαέα, quod in omnibus libris legitur, Bredov. p. 141 corrigit Φωκαιέα, a Dietschio inde receptum. Ad vocem Πύθερμος eiusque derivationem conferri possunt, quae observat Letronne Journal d. Sav. 1846. p. 172.

πορφύρεόν τε εἷμα περιβαλόμενος] Ita cum recentt. editt. scripsimus pro περιβαλλόμενος. Caeterum bene hic notat Larcherus, purpuream vestem mulieribus potius quam viris in usu fuisse; indutam a Pythermo haud dubie eam ob causam, ut hominum animos adverteret eorumque ora in se coniiceret. — Ad verba ὡς ἂν - συνέλθοιεν conf. nott. ad I, 75. In seqq. καταστὰς est: *ad dicendum consistens* de eo, qui dicendi causa stat et quasi consistit. Vid. Wyttenbachium ad Plutarch. Moral. II. p. 923 seq.

Λακεδαιμόνιοι δὲ οὔ κως ἤκουον] Cobet scite emendat οὐκ ἐσήκουον, quo eodem verbo Noster usus est I, 214. IV, 133. VI, 86. IX, 9. 60.

In fine cap. scripsimus σφέων αὐτῶν (pro αὐτέων) et μηδεμίαν πόλιν pro μηδεμίην, praeeunte Gaisfordio. Pro ἀπορέοντα Cobet proponit ἀγγελέοντα. Deinde pro σιναμωρέειν nonnulli codices σιναμωρέειν. Sed vid. VIII, 35. V, 92. §. 6. et conf. Siebel. ad Pausan. II, 32, 3. Add. Bredov. p. 42 et Lucas in programmate Bonnensi anni 1837 de Homericis epithetis in μωρος exeuntibus. Est vero: *laedere, damnum inferre.*

Cap. CLIII.

τίνες ἐόντες ἄνθρωποι Λακεδαιμόνιοι κ. τ. λ.] Ad usum participii et pronominis cf. Matth. Gr. Gr. §. 567. p. 1118. Similia hisce plura e tragicis poetis attulit Burges ad Aeschyl. Suppl. 927. In seqq. reliqui πόλει et πρήσει, libris sic iubentibus; Bekker et Dietsch πόλι

πλῆθος, ταῦτα ἑωυτῷ προαγορεύουσι. πυνθανόμενον δέ μιν εἰπεῖν πρὸς τὸν κήρυκα τὸν Σπαρτιήτην· Οὐκ ἔδεισά κω ἄνδρας τοιούτους, τοῖσι ἐστὶ χῶρος ἐν μέσῃ τῇ πόλει ἀποδεδεγμένος, ἐς τὸν συλλεγόμενοι ἀλλήλους ὀμοῦντες ἐξαπατῶσι. τοῖσι, ἢν ἐγὼ ὑγιαίνω, οὐ τὰ Ἰώνων πάθεα ἔσται ἔλλεσχα, ἀλλὰ τὰ οἰκήϊα. Ταῦτα ἐς τοὺς πάντας Ἕλληνας ἀπέῤῥιψε ὁ Κῦρος τὰ ἔπεα, ὅτι ἀγορὰς κτησάμενοι ὠνῇ τε καὶ πρήσει χρέωνται. αὐτοὶ γὰρ οἱ Πέρσαι ἀγορῇσι οὐδὲν ἐώθασι χρᾶσθαι, οὐδέ σφί ἐστι τὸ παράπαν ἀγορή. Μετὰ ταῦτα ἐπιτρέψας τὰς μὲν Σάρδις Ταβάλῳ ἀνδρὶ Πέρσῃ, τὸν δὲ χρυσὸν, τόν τε Κροίσου καὶ τὸν τῶν ἄλλων Λυδῶν, Πακτύῃ ἀνδρὶ Λυδῷ κομίζειν,

et πρήσι (ut cap. 154 ἀκροπόλι pro ἀκροπόλει), de quibus vid. Bredov. p. 266 et 267. Nec magis mutavi χρέωνται, cuius loco Dietsch dedit χρέονται.

οὐ τὰ Ἰώνων πάθεα ἔσται ἔλλεσχα, ἀλλὰ τὰ οἰκήϊα] i. e. „*non de Ionum calamitatibus illi confabulabuntur, verum de suis ipsorum.*“ Quae, monente Schlossero Universalg. I, 1. p. 290, de deliberationibus aeque ac de confabulationibus et quotidiano sermone sunt intelligenda. Pro ἔλλεσχα male olim ἄλεσχα, cum ἔλλεσχα (i. e. ἐν λέσχῃ γενόμενα) ea sint, de quibus homines inter se colloquuntur, de quibus sermo fit inter homines. Inde περιλεσχήνευτος *hominum sermone celebratus*, infra II, 135, ubi Grammatici explicant περιβόητος, περιλάλητος; inde πρόλεσχος in Aeschyli Supplic. 208. Add. Herod. VI, 4. Conf. Wesseling. ad h. l. Vocula λέσχη *colloquium*, *confabulatio*, *sermo familiaris*, infra II, 32. IX, 71.

ἀπέῤῥιψε ὁ Κῦρος τὰ ἔπεα] ἀπέῤῥιψε, ut Latini: *proiecit*, *iactavit*. Conf. infra IV, 142. VII, 13. VIII, 92.

αὐτοὶ γὰρ οἱ Πέρσαι ἀγορῇσι οὐδὲν ἐώθασι χρᾶσθαι κ. τ. λ.] χρᾶσθαι (pro χρῆσθαι) scripsi iubente Bredov. p. 381. Haec eadem Strabo tradit XV. p. 1067 B. Nec refragatur Xenophon in Cyropaed. 1, 2. §. 3. forum quidem apud Persas fuisse commemorans, verum nec tale, quale vulgo rebus vendendis atque emendis destinatum, sed ubi liberaliter instituti homines convenirent beneque morati nec nisi proba ac bona verba audirentur. Quo etiam alludit Appianus de bell. civill. II. pag. 803. Mihi quae apud Xenophontem leguntur, non tam Persarum ex more, quam ex institutis Socraticis repetenda videntur.

μετὰ ταῦτα ἐπιτρέψας τὰς μὲν Σάρδις Ταβάλῳ κ. τ. λ.] Usus est hoc loco Heerenius in iis, quae disputat de Persici imperii administrandi ratione; vid. Ideen etc. I, 1. pag. 403. Nec mirum, eandem fere Cyri ac Persarum fuisse rationem, quae posthac fuit Mongolorum et ducis illorum Dschingischan, cum par fuerit et ducum et gentium ratio. Namque in terris occupatis plerumque copias relinquunt, quarum duces provinciam subditam teneant imperiumque tueantur. Istis adduntur alii regis ministri, qui tributa cogant regique transmittant; ac saepe etiam ab utrisque diversi inveniuntur urbium praefecti, qui praesidiis praesint, quae in singulis urbibus sunt collocata. Ita Cyrus Mazarem ducem exercitui praeficit, Tabalo Sardes permittit, Pactyam tributis colligendis atque omnino regiis reditibus thesaurisque praeponit. — κομίζειν, quod pendet ab ἐπιτρέψας, cum Larchero aliisque interpretor: *transferre*, *deferre*, ad Cyrum scilicet, in regios thesauros.

Digitized by Google

ἀπήλαυνε αὐτὸς ἐς Ἀγβάτανα, Κροῖσόν τε ἅμα ἀγόμενος, καὶ τοὺς Ἴωνας ἐν οὐδενὶ λόγῳ ποιησάμενος τὴν πρώτην εἶναι. ἥ τε γὰρ Βαβυλών οἱ ἦν ἐμπόδιος, καὶ τὸ Βάκτριον ἔθνος, καὶ

καὶ τοὺς Ἴωνας ἐν οὐδενὶ λόγῳ ποιησάμενος τὴν πρώτην εἶναι] Negotium fecere haec verba interpretibus, locum mendosum existimantibus, varieque inde illum tentantibus. Sic Valckenarius proponit: *καὶ ἐπὶ Ἴωνας ἐν οὐδενὶ λόγῳ ποιησάμενος τὴν πρώτην ἰέναι* vel *εἶναι*, comparans geminum locum III, 134. Nec Wesselingio haec displicuit coniectura, cum prius verba sic ordinanda censuisset: *καὶ τοὺς Ἴωνας τὴν πρώτην ἐν οὐδ. λ. ποιησάμενος εἶναι*, *et Ionum nullam initio rationem habendam esse ratus*. Sed recte monet Schweigh., in frequenti apud Nostrum usu dictionis *ἐν οὐδενὶ λόγῳ ποιεῖσθαι* et huic similium nusquam alibi verbum *εἶναι* adiectum inveniri; quod si adverbio *τὴν πρώτην* iunctum abundare dixeris, non certe Herodoteo usui hoc adversabitur, simulque locus ipse, qui pariter ab omnibus libris manu scriptis exhibetur, incolumis stare poterit. Atque afferre licet similes quasdam locutiones *τὸ νῦν εἶναι*, *τὸ τήμερον εἶναι*, *τὸ σύμπαν εἶναι* (Herod. VII, 143) ipsumque illud *ἑκὼν εἶναι*, alia id genus; recteque inde Matth. Gr. Gr. §. 545. 1071, quem sequitur Lhardy, reddidisse videtur verba *τὴν πρώτην εἶναι*: *wenigstens im Anfang*. Nec aliter fere Negris, qui explicat *τοὐλάχιστον κατὰ πρῶτον*. Quare non probo, quod Kuehner Gr. Gr. §. 652, 2. hac ratione reiecta, infinitivum *εἶναι* tamquam praedicatum ad *Ἴωνας* referri vult, atque *εἶναι* abundanter hic poni addit, quemadmodum post *ὀνομάζειν* (II, 44. IV, 33).

ἥ τε γὰρ Βαβυλών οἱ ἦν ἐμπόδιος κ. τ. λ.] Nihil de his apud Ctesiam vel potius in eius excerptis Persicis relatum legimus. Cyrus enim antequam Croeso bellum inferret, contra Bactros atque Sacas militasse dicitur apud Ctesiam l. l. §. 2. 3. Post, Croeso devicto Lydiaque subacta, Derbices bello petiit, mox fatis cessurus (§. 6 seqq. ibid.). Atque ipse Herodotus, quod ad Ctesiae fragmenta p. 93 seq. monui, in narratione progressus, nec de Bactris nec de reliquis gentibus quidquam protulit, vel plane oblitus vel aliarum rerum, quae Graecorum forsitan animos magis adverterent, narratione abreptus. Nec aliud quidquam Xenophon (Cyropaed. I, 1, 4), nisi quod in gentibus Cyro subiectis Bactros et Sacas nominat. De *Sacis*, quos Scythas esse putamus, gentem nomadum, quae regiones supra Persidem ac Mediam tenuerit, vid. nott. ad Ctesiae fragmm. pag. 95 seqq. et infra ad Herod. III, 93. VII, 64. De *Aegyptiis* ita statuit Ley (Fata Aegypt. etc. p. 7), ut Amasin regem, qui cum Croeso iunctus foedere (Herod. I, 77) post Sardes expugnatas Cyri ultionem timuerit, Persarum incursionem prudenter avertisse putemus donis missis sive tributo oblato. Quod vero *Babylon* Cyro impedimento fuisse s. obstitisse h. l. dicitur (*ἦν ἐμπόδιος*, ut II, 158. V, 90), iam supra I, 77 Babylonios invenimus foedere cum Croeso iunctos aeque atque Aegyptios, indeque provocatos a Croeso, ut ipsum cum Cyro bellantem adiuvarent: quod num fecerint, traditum haud reperio; hostili certe animo in Cyrum Persasque fuisse, hic ipse locus satis declarat. Ac Iustinum si sequimur I, 7, e Ctesiae libris haud scio an profectum, Cyrus, compositis antea in Babylonia rebus, Lydis et Croeso bellum intulit, qui Babyloniis opem tulerat, sed victus in regnum suum recesserat; accedit quoque Lucianus in Contempl. §. 9, quo auctore Cyrus post Babylonem subactam contra Lydos profectus esse videtur: in quo Lucianum ad historiae veram seriem animo fuisse

Digitized by Google

Σάκαι τε καὶ Αἰγύπτιοι, ἐπ' οὓς ἐπεῖχέ τε στρατηλατέειν αὐτὸς, ἐπὶ δὲ Ἴωνας ἄλλον πέμπειν στρατηγόν.
Ὡς δὲ ἀπήλασε 154
ὁ Κῦρος ἐκ τῶν Σαρδίων, τοὺς Λυδοὺς ἀπέστησε ὁ Πακτύης ἀπό τε Ταβάλου καὶ Κύρου· καταβὰς δὲ ἐπὶ θάλασσαν, ἅτε τὸν χρυσὸν ἔχων πάντα τὸν ἐκ τῶν Σαρδίων, ἐπικούρους τε ἐμισθοῦτο καὶ τοὺς ἐπιθαλασσίους ἀνθρώπους ἔπειθε σὺν ἑωυτῷ στρατεύεσθαι. ἐλάσας δὲ ἐπὶ τὰς Σάρδις ἐπολιόρκεε Τάβαλον, ἀπεργμένον ἐν τῇ ἀκροπόλει.

Πυθόμενος δὲ κατ' ὁδὸν ταῦτα ὁ Κῦρος εἶπε πρὸς Κροῖ- 155
σον τάδε· Κροῖσε, τί ἔσται τὸ τέλος τῶν γινομένων τούτων ἐμοί; οὐ παύσονται Λυδοὶ, ὡς οἴκασι, πρήγματα παρέχοντες καὶ αὐτοὶ ἔχοντες. φροντίζω, μὴ ἄριστον ᾖ ἐξανδραποδίσασθαί σφεας· ὁμοίως γάρ μοι νῦν γε φαίνομαι πεποιηκέναι, ὡς εἴ τις πατέρα ἀποκτείνας τῶν παίδων αὐτοῦ φείσαιτο. ὡς δὲ

minus attento iudicat Hemsterhusius (T. III. p. 381 ed. Bip.). Xenophon Croesum Babyloniis opem tulisse scribit (Cyropaed. I, 5, 3. II, 1, 5); Cyrum vero, qui contra Babylonios nil suscipit (V, 3), post Croesum devictum Babylonem aggressum esse (VII, 5). Quae cum ita sint, Io. a Gumpach (Zeitrechnung d. Babyl. p. 89. coll. Abriss. d. babyl. assyr. Geschichte p. 121) duo bella a Cyro cum Babyloniis gesta esse statuit, alterum ab Herodoto haud commemoratum, in quo Babyloniorum rex Neriglissar obierit anni 555 ante Chr. n. initio, quo eodem anno Nabonadium s. Labynetum (Herodot. I, 77) ad regnum evectum ponit; alterum post Lydos devictos Sardesque captas anno 538 ante Chr. n. ad h. l. indeque minime nostro loco admittendum.

ἐπ' οὓς ἐπεῖχέ τε στρατηλατέειν αὐτὸς] De *ἐπεῖχε* conf. ad I, 80 monita. Magis nos remoratur particula *τε*, quae si proba est, refertur ad sequens *δὲ*, ita ut in bipartita oratione particulae *τε* et *δὲ* sibi invicem respondeant; quo de usu conf. God. Hermann ad Viger. p. 836. Quod Buttmann. Gr. Gr. mai. II. p. 32. *ἐπεῖχέ τε* ortum putabat ex *ἐπείχεε*, cuius gemina forma *ἐνείχεε* exstet I, 118, id ipsum falsum esse vidimus in annotatione

Cap. CLIV.

ἀπεργμένον ἐν τῇ ἀκροπόλει] i. e. *in arce inclusum, seclusum.* Namque *ἀπέργειν* (pro *ἀπείργειν*) est *secludere, excludere.* Tu conf. V, 64. VI, 79, ne plura.

Cap. CLV.

οὐ παύσονται — πρήγματα παρέχοντες, καὶ αὐτοὶ ἔχοντες] i. e. *non desinent mihi negotia facessere et sibi ipsi molestiam creare.* Quae ad locutionem *πράγματα παρέχειν καὶ ἔχειν* illustrandam pertinent, citavi ad Plut. Pyrrh. pag. 174. — In seqq. *φροντίζω, μὴ ἄριστον ᾖ* eodem modo dictum quo *δέδοικα μὴ*, alia id genus; Latini: *vereor, ne optimum sit* pro: *puto optimum esse.*

ὡς εἴ τις πατέρα ἀποκτείνας τῶν παίδων αὐτοῦ φείσαιτο] Herodoto in his obversatum esse contendunt Stasini versiculum illum, pluribus celebratum, ut in proverbium adeo cesserit:

νήπιος, ὃς πατέρα κτείνων
παῖδας καταλείπει.

Vid. Clement. Alexandr. Stromat.

Digitized by Google

καὶ ἐγὼ Λυδῶν τὸν μὲν πλέον τι ἢ πατέρα ἐόντα σὲ λαβὼν ἄγω, αὐτοῖσι δὲ Λυδοῖσι τὴν πόλιν παρέδωκα· καὶ ἔπειτα θωυμάζω, εἴ μοι ἀπεστᾶσι. Ὁ μὲν δὴ τά περ ἐνόεε, ἔλεγε· ὁ δ' ἀμείβετο τοῖσδε, δείσας μὴ ἀναστάτους ποιήσῃ τὰς Σάρδις· Ὦ βασιλεῦ, τὰ μὲν οἰκότα εἴρηκας· σὺ μέντοι μὴ πάντα θυμῷ χρέο, μηδὲ πόλιν ἀρχαίην ἐξαναστήσῃς, ἀναμάρτητον ἐοῦσαν καὶ τῶν πρότερον καὶ τῶν νῦν ἑστεώτων· τὰ μὲν γὰρ πρότερον ἐγώ τε ἔπρηξα, καὶ ἐγὼ ἐμῇ κεφαλῇ ἀναμάξας φέρω. τὰ δὲ νῦν παρεόντα, Πακτύης γάρ ἐστι ὁ ἀδικέων, τῷ σὺ ἐπέτρεψας Σάρδις, οὗτος δότω τοι δίκην. Λυδοῖσι δὲ συγγνώμην ἔχων τάδε αὐτοῖσι ἐπίταξον, ὡς μήτε ἀποστέωσι, μήτε δεινοί

VI. pag. 451 Sylb. Aristotel. Rhetor. I, 16. II, 17. Polyb. XXII, 8. — In seqq. nota articuli transpositionem quandam bene observatam a Matthiae in Gr. Gr. §. 275. p. 560. Dicere enim consentaneum erat: ὡς δὲ καὶ ἐγὼ σὲ, τὸν μὲν πλέον τι ἢ πατέρα ἐόντα.

καὶ ἔπειτα θωυμάζω, εἴ μοι ἀπεστᾶσι] Gaisfordio ex uno Schelterhemiano edenti θωμάζω non obtemperavimus, cum reliquorum librorum auctoritas vetaret. Et vid. quae de his monuit Bredov. p. 142 et 143, quo eodem monente p. 287. cum recentt. edd. restitui ἐνόεε pro νόεε, quod Gaisford. receperat. Add. Dindorf. Praef. p. XXI. De usu voculae εἰ (pro ὅτι) post θωυμάζω monere vix opus; conf. Kuehner Gr. Gr. §. 771, 7.

σὺ μέντοι μὴ πάντα θυμῷ χρέο, μηδὲ πόλιν ἀρχαίην ἐξαναστήσῃς] Ad verba θυμῷ χρέο conf. quae diximus ad I, 137. χρέο dedi pro χρέω iubente Bredov. p. 382. 387 et Dindorf. p. XLIV. Dietsch edidit χρέεο. — Verba: καὶ τῶν πρότερον, καὶ τῶν νῦν ἑστεώτων verte: *quod attinet ad ea, quae prius acta sunt et quae nunc aguntur.* Vid. Matth. §. 339. pag. 647.

καὶ ἐγὼ ἐμῇ κεφαλῇ ἀναμάξας φέρω] i. e. *et ego meo capite culpam luo.* Imitatus Noster videtur Homerum, ut *Cr.* monet, in Odyss. XIX, 92. (— ὃ σῇ κεφαλῇ ἀναμάξεις). Alia de verbo ἀναμάττειν laudat Creuzerus ad Procli Commentt. in Platonis Alcibiad. T. I. pag. 300.

τὰ δὲ νῦν παρεόντα, Πακτύης γάρ ἐστι ὁ ἀδικέων, τῷ σὺ κ. τ. λ.] De particula γὰρ vidimus ad I, 2. Est enim sensus: „Pactyas poenas tibi det; *nam ille* est, qui iniuste egit, qui praesens scelus commisit.“ Sed maior difficultas in eo posita est, quod Pactyas hoc loco nominetur, cui a Cyro Sardes fuerint permissae, plane aliter atque I, 154, ubi Tabalus est, quem Sardibus rex praefecit, Pactyae cura thesaurorum demandata. Itaque, ne Horodotus sibi ipse contraria pronuntiare censeatur, Wesselingius in eam incidit suspicionem, ut ad ἀδικέων adsumatur τοῦτον s. ἐκεῖνον (scil. τὸν Τάβαλον), hoc fere sensu: *Pactyas is est, qui offendit eum* (sc. Tabalum), *cui tu Sardes commisisti.* Quae sententia merito frigida videtur Schweighaeusero, qui ipse malit fateri, minus accurate hic loquentem Croesum fecisse Herodotum, nisi forte consulto ita dicentem Croesum Noster induxerit. — Pro δότω τοι Negris edidit δότω τέ οἱ.

τάδε αὐτοῖσι ἐπίταξον, ὡς μήτε ἀποστέωσι κ. τ. λ.] Aliter haec enarrat Iustinus I, 7. §. 11. Lydi enim post Croesum victum denuo rebellaverunt, Cyro in aliis bellis occupato; sed iterum victis arma et equi ademti ipsique iussi sunt caupones et ludicras artes et lenocinia exercere. Atque inte factum

Digitized by Google

τοι ἔωσι. ἄπειπε μέν σφι πέμψας ὅπλα ἀρήϊα μὴ ἐκτῆσθαι, κέλευε δέ σφεας κιθῶνάς τε ὑποδύνειν τοῖσι εἵμασι, καὶ κοθόρνους ὑποδέεσθαι· πρόειπε δ' αὐτοῖσι κιθαρίζειν τε καὶ ψάλλειν καὶ καπηλεύειν παιδεύειν τοὺς παῖδας. καὶ ταχέως σφέας, ὦ βασιλεῦ, γυναῖκας ἀντ' ἀνδρῶν ὄψεαι γεγονότας, ὥστε οὐδὲν δεινοί τοι ἔσονται, μὴ ἀποστέωσι. Κροῖσος 156

addit Iustinus, ut gens olim et potens et strenua, virtute pristina perdita in luxuriam delapsa sit. Quae num veriora sint Herodoteis, haud decernam: e Ctesia fluxisse opinor. Ac merito iis, quae apud Herodotum de Lydis proponuntur, attendi iubet Heeren. in Ideen I, 1. pag. 407. Est enim hoc omnino eorum consilium, qui, imperium suum longe lateque propagatum quo melius tueantur, subditas gentes luxuria diffluentes, enervatas, emollitas reddunt, ne unquam iugum impositum abiicere tentent, neve ullum prorsus periculum inde victori sit timendum. Sed bene h. l. istud tenendum, Cyrum hoc agere, auctore Croeso, qui eo ipso populum olim suum servare voluerit, ne alias in sedes transduceretur. Nam hoc quoque istiusmodi imperatores iisdem de causis inducti factitant, ut gentes subiectas suis terris patriis cedere cogant in alias multum inde remotas terras. Cuius generis exempla aliquot in Persarum inveniuntur historia. Vid. Heeren. l. l. — Sic Babyloniis desciscentibus hanc poenam a Xerxe irrogatam esse legimus apud Plutarch. II. p. 173; Cumis similia fere civibus praescripsisse dicitur Aristodemus tyrannus, teste Dionys. Halic. Antiqq. Romm. VII, 9. De Lydis praeter Herodoti locum conf. Iustin. I, 6. et Polyaen. VII, 6, 4. Atque Lydi per omnem antiquitatem ob luxuriam ac mollitiem male infames: in quam ipsam iam ante Cyri tempora illos delapsos esse haud pauca testantur. Cf. Krause Theag. p. 79. 86. Bergk ad Anacreont. Reliqq. p. 240 seq., qui in primis laudat Athenaei locum XII. p. 515 E. et seqq. 526 A. Ad formam coniunctivi Ionicam ἔωσι cf. Bredov. p. 404. In seqq. conf. Matth. Gr. Gr. §. 534, 4, 1. pag. 1046 seq. de locutione ἄπειπε — μὴ ἐκτῆσθαι. καπηλεύειν quid sit et quo dicatur sensu, monuimus ad I, 94. Quod vero Lydi iubentur κιθῶνάς τε ὑποδύνειν τοῖσι εἵμασι καὶ κοθόρνους ὑποδέεσθαι (i. e. *tunicas sub palliis gestare calceosque subligare*), alterum inde opinor explicandum, quod plerumque non nisi unam vestem, tunicam, gestare solebant, additumque alterum vestimentum (τὸ εἷμα = ἱμάτιον) luxuriae indicium habetur; cf. Becker Chaticl. III. pag. 159 seqq. 172 ed. sec. De chitone conf. V, 87 ibique nott. Caeterum similem in modum Noster de Aegyptiorum sacerdotibus II, 81. scribit: ἐνδεδύκασι δὲ κιθῶνας λινέους — ἐπὶ τούτοισι δὲ εἰρίνεα εἵματα λευκὰ ἐπαναβληδὸν φορέουσι. Nec magis ad delicias vitamque mollitiei deditam pertinere videtur κοθόρνους ὑποδέεσθαι, cum plerumque ἀνυπόδητοι prodire in medium solerent: plura vid. apud eundem Becker l. l. p. 215 seqq. Atque κόθορνος de vulgari calceamenti genere intelligo, de quo idem Becker. p. 220. Haec igitur sane ad Graecorum sententiam dicta videntur: neque vero inde totum consilium Cyro datum ad Graecorum, tyrannorum potissimum rationes effictum crediderim. Conf. Wachsmuth. Hellen. Alterthumsk. II, 2. pag. 17.

ὥστε οὐδὲν δεινοί τοι ἔσονται μὴ ἀποστέωσι] Dictum hoc pro: ὥστε οὐδὲν δεινόν τοι ἔσται, μὴ ἐκεῖνοι ἀποστέωσι. Conf. similem locum in Xenoph. Anab. V, 7, 2. et alia, quae excitat Kuehner Gr. Gr. §. 717, 1. not.

Cap. CLVI.

Κροῖσος μὲν δὴ ταῦτά οἱ ὑπε-

Digitized by Google

μὲν δὴ ταῦτά οἱ ὑπετίθετο, αἱρετώτερα ταῦτα εὑρίσκων Λυ-
δοῖσι, ἢ ἀνδραποδισθέντας πρηθῆναι σφέας· ἐπιστάμενος ὅτι,
ἢν μὴ ἀξιόχρεων πρόφασιν προτείνῃ, οὐκ ἀναπείσει μιν με-
ταβουλεύσασθαι, ἀῤῥωδέων δὲ, μὴ καὶ ὕστερόν κοτε οἱ Λυδοὶ,
ἢν τὸ παρεὸν ὑπεκδράμωσι, ἀποστάντες ἀπὸ τῶν Περσέων
ἀπόλωνται. Κῦρος δὲ ἡσθεὶς τῇ ὑποθήκῃ, καὶ ὑπεὶς τῆς ὀρ-
γῆς, ἔφη οἱ πείθεσθαι. καλέσας δὲ Μαζάρεα ἄνδρα Μῆδον,
ταῦτά οἱ ἐνετείλατο προειπεῖν Λυδοῖσι, τὰ ὁ Κροῖσος ὑπετί-
θετο· καὶ πρὸς ἐξανδραποδίσασθαι τοὺς ἄλλους πάντας, οἳ
μετὰ Λυδῶν ἐπὶ Σάρδις ἐστρατεύσαντο, αὐτὸν δὲ Πακτύην
157 πάντως ζῶντα ἀγαγεῖν παρ' ἑωυτόν. Ὁ μὲν δὴ ταῦτα ἐκ τῆς
ὁδοῦ ἐντειλάμενος ἀπήλαυνε ἐς ἤθεα τὰ Περσέων, Πακτύης
δὲ πυθόμενος ἀγχοῦ εἶναι στρατὸν ἐπ' ἑωυτὸν ἰόντα, δείσας
ᾤχετο φεύγων ἐς Κύμην. Μαζάρης δὲ ὁ Μῆδος ἐλάσας ἐπὶ
τὰς Σάρδις, τοῦ Κύρου στρατοῦ μοῖραν ὅσην δή κοτε ἔχων,
ὡς οὐκ εὗρε ἔτι ἐόντας τοὺς ἀμφὶ Πακτύην ἐν Σάρδισι, πρῶ-
τα μὲν τοὺς Λυδοὺς ἠνάγκασε τὰς Κύρου ἐντολὰς ἐπιτελέ-
ειν· ἐκ τούτου δὲ κελευσμοσύνης Λυδοὶ τὴν πᾶσαν δίαιταν
τῆς ζόης μετέβαλον. Μαζάρης δὲ μετὰ τοῦτο ἔπεμπε ἐς τὴν
Κύμην ἀγγέλους, ἐκδιδόναι κελεύων Πακτύην· οἱ δὲ Κυ- 76
μαῖοι ἔγνωσαν, συμβουλῆς πέρι ἐς θεὸν ἀνῷσαι τὸν ἐν Βραγ-

τίθετο] Particulam *τε* male post *ταῦτα* a Gronovio insertam cum recentt. edd. delevimus librorum plurimorum iussu. De verbo *ὑποτίθεσθαι* cf. nott. ad I, 107. — In seqq. haud necessarium videtur *πείθεσθαι*, ut Heroldio placet, mutare in *πείσεσθαι*, neque *ζῶντα*, quod omnes codd. afferunt, in *ζώοντα*, ut monente Bredov. p. 170. edidit Dietsch. — *καὶ πρὸς* (in fine capitis), *insuper*, *praeterea*, nonnullis exemplis illustravit Wesseling. ad h. l. Tu vid. Viger. de idiotism. pag. 175. 662.

τὰ ὁ Κροῖσος ὑπετίθετο] Legendum auctore Cobet: *τά οἱ Κροῖσος ὑπετίθετο*. Conf. nott. ad I, 107.

Cap. CLVII.

ἀπήλαυνε ἐς ἤθεα] De voce *ἤθεα* cf. ad I, 15. In seqq. reliqui *ᾤχετο*, quod vel invitis codd. in *οἴχετο* mutari vult Bredov. p. 312.

μοῖραν ὅσην δή κοτε ἔχων] De usu nominis *ὅσος* in hisce monuit Matthiae Gr. Gr. §. 486 not. 1. pag. 909, h. l. sic vertens: „*eine Abtheilung*, *wie gross sie auch sein mochte*.“ Add. Kuehner Gr. Gr. §. 788. Nec aliter *ὅσος δὴ* I, 160. II, 103. IV, 151. et III, 52. 159 de multitudine, quae quanta sit, definiri non potest. Add. Siebel. ad Pausan. VII, 3. §. 4.

ὡς οὐκ εὗρε — τοὺς ἀμφὶ Πακτύην ἐν Σάρδισι] *τοὺς ἀμφὶ Πακτύην* intellige Pactyam cum suis copiis, Sardes occupantibus, excepta arce, in qua Tabalum regium ducem fidum tenuerunt inclusum (I, 154 fin.). De voce *κελευσμοσύνης* aeque atque de *κέλευσμα*, quod ipsum aliquoties apud Herodotum obvium, conf. Bredov. p. 347 et infra nott. ad Herod. IV, 141. VII, 16.

ἔγνωσαν, *συμβουλῆς πέρι ἐς*

Digitized by Google

χίδησι. ἦν γὰρ αὐτόθι μαντήϊον ἐκ παλαιοῦ ἱδρυμένον, τῷ Ἴωνές τε πάντες καὶ Αἰολέες ἐώθεσαν χρέεσθαι. ὁ δὲ χῶρος οὗτός ἐστι τῆς Μιλησίης ὑπὲρ Πανόρμου λιμένος. Πέμψαν- 158
τες ὦν οἱ Κυμαῖοι ἐς τοὺς Βραγχίδας θεοπρόπους εἰρώτεον περὶ Πακτύην, ὁκοῖόν τι ποιέοντες θεοῖσι μέλλοιεν χαριεῖσθαι. ἐπειρωτῶσι δέ σφι ταῦτα χρηστήριον ἐγένετο, ἐκδιδόναι Πακτύην Πέρσῃσι. Ταῦτα δὲ ὡς ἀπενειχθέντα ἤκουσαν οἱ Κυμαῖοι, ὁρμέατο ἐκδιδόναι. ὁρμεωμένου δὲ ταύτῃ τοῦ πλήθεος, Ἀριστόδικος ὁ Ἡρακλείδεω, ἀνὴρ τῶν ἀστῶν ἐὼν δόκιμος, ἔσχε μὴ ποιῆσαι ταῦτα Κυμαίους, ἀπιστέων τε τῷ χρησμῷ, καὶ δοκέων τοὺς θεοπρόπους οὐ λέγειν ἀληθέως· ἐς ὃ, τὸ δεύτερον περὶ Πακτύεω ἐπειρησόμενοι, ἤεσαν ἄλλοι θεοπρόποι, τῶν καὶ Ἀριστόδικος ἦν. Ἀπικομένων δὲ ἐς Βραγ- 159
χίδας, ἐχρηστηριάζετο ἐκ πάντων Ἀριστόδικος, ἐπειρωτέων τάδε· ὦναξ, ἦλθε παρ' ἡμέας ἱκέτης Πακτύης ὁ Λυδὸς, φεύγων θάνατον βίαιον πρὸς Περσέων· οἱ δέ μιν ἐξαιτέονται, προεῖναι Κυμαίους κελεύοντες· ἡμεῖς δὲ δειμαίνοντες τὴν

θεὸν ἀνῶσαι τὸν ἐν Βραγχίδῃσι] συμβουλῆς πέρι est: *quod attinet ad consilium ipsis hac de re capiendum.* — ἀνῶσαι pro olim vulgato ἀνοῖσι dedimus cum recentt. editt. Bredovium si sequimur p. 341, reponendum ἀνοῖσαι. Locutionem (ἀναφέρειν εἴς τινα, *ad aliquem referre*) illustrat Valckenarius, exemplo adposito VII, 149. — De Branchidis monitum est ad I, 46. 92. De *Ponormo* conf. Soldan in Comment. rerr. Miless. pag. 41. Viam, quae inde ad Branchidarum templum ducebat, statuis utrinque cinctam, quarum reliquiae quaedam supersunt, nostra aetate detectam narrant. Cf. Archaeolog. Zeit. 1850. nr. 13. Ross: Kleinasien u. Deutschland p. 132. 150. — χρέεσθαι reliqui, a Dietschio ex Bredovii praecepto p. 380 mutatum in χρᾶσθαι.

Cap. CLVIII.

ἐς τοὺς Βραγχίδας] Articulum τοὺς eiici vult Cobet; sed vid. nott. ad I, 92. — In seqq. pro ἐπειρωτῶσι, quod omnes praebent libri, Bredov. p. 287. cum Schaefero reponi vult ἐπειρωτέουσι, idemque etiam mox ὡρμέατο pro ὁρμέατο, sed vid. nott. ad I, 83. ὁρμεομένου ex eiusdem viri docti praecepto (cf. p. 381) dedit Dietsch pro vulg. ὁρμεωμένου.

ἔσχε μὴ ποιῆσαι ταῦτα Κυμαίους] i. e. *retinuit, cohibuit, ne haec facerent.* De structura conf. ad I, 155: ἀπειπε — μὴ ἐκτῆσθαι laudata et Kühner Gr. Gr. §. 717, 2.

Cap. CLIX.

προεῖναι Κυμαίους κελεύοντες] E binis libris cum Gaisford. mutavimus vulgarem ordinem: κελεύοντες Κυμαίους. Verba sequentia: ἡμεῖς δὲ δειμαίνοντες κ. τ. λ. equidem sic interpretor: „nos vero quamvis timentes Persarum potentiam, haud tamen sustinuimus adhuc supplicem tradere illis, antequam tua nobis certo declarata sit sententia, utrum nobis faciendum sit.“ τὸ ἀπὸ σεῦ sive τὸ σὸν, *id quod a te provenit, sententia tua,* illustratum a Matthiae Gr. Gr. §. 573. pag. 1130. Conf. VII, 101. IX, 7. ποιέωμεν coniunctivus deliberativus

Digitized by Google

Περσέων δύναμιν, τὸν ἱκέτην ἐς τόδε οὐ τετολμήκαμεν ἐκδιδόναι, πρὶν ἂν τὸ ἀπὸ σεῦ ἡμῖν δηλωθῇ ἀτρεκέως, ὁκότερα ποιέωμεν. Ὁ μὲν ταῦτα ἐπειρώτα, ὁ δ' αὖτις τὸν αὐτόν σφι χρησμὸν ἔφαινε, κελεύων ἐκδιδόναι Πακτύην Πέρσῃσι. πρὸς ταῦτα ὁ Ἀριστόδικος ἐκ προνοίης ἐποίεε τάδε· περιϊὼν τὸν νηὸν κύκλῳ, ἐξαίρεε τοὺς στρουθοὺς, καὶ ἄλλα ὅσα ἦν νενεοσσευμένα ὀρνίθων γένεα ἐν τῷ νηῷ. ποιέοντος δὲ αὐτοῦ ταῦτα, λέγεται φωνὴν ἐκ τοῦ ἀδύτου γενέσθαι, φέρουσαν μὲν πρὸς τὸν Ἀριστόδικον, λέγουσαν δὲ τάδε· Ἀνοσιώτατε ἀνθρώπων, τί τάδε τολμᾷς ποιέειν; τοὺς ἱκέτας μου ἐκ τοῦ νηοῦ κεραΐζεις; Ἀριστόδικον δὲ οὐκ ἀπορήσαντα πρὸς ταῦτα εἰπεῖν· ὦναξ, αὐτὸς μὲν οὕτω τοῖσι ἱκέτῃσι βοηθέεις, Κυμαίους δὲ κελεύεις τὸν ἱκέτην ἐκδιδόναι; Τὸν δὲ αὖτις ἀμείψασθαι τοῖσδε· Ναὶ κελεύω, ἵνα γε ἀσεβήσαντες θᾶσσον ἀπόλησθε, ὡς μὴ τὸ λοιπὸν περὶ ἱκετέων ἐκδόσιος ἔλθητε ἐπὶ τὸ χρηστή-
160 *ριον. Ταῦτα ὡς ἀπενειχθέντα ἤκουσαν οἱ Κυμαῖοι, οὐ βουλόμενοι οὔτε ἐκδόντες ἀπολέσθαι, οὔτε παρ' ἑωυτοῖσι ἔχοντες πολιορκέεσθαι, ἐς Μυτιλήνην αὐτὸν ἐκπέμπουσι. οἱ δὲ Μυ-*

est, quem vocant. Conf. I, 53. 76 ibiq. not.

χρησμὸν ἔφαινε] *φαίνειν* de oraculis aliisque rebus futuris indicandis, quas vates animo suo praevidet, indeque aperta clara reddit reliquis mortalibus. Tu vide de isto vocabulorum genere disputantem Creuzerum in Symbol. IV. pag. 488 ed. quart. — In seqq. formulam *ἐκ προνοίης* (*dedita opera, de industria, consulto*, s. ut Gallus explicat interpres: *de dessein prémédité, après s'être bien consulté*) illustrat Larcherus ad h. l. *Cr.* confert Platonis Phaedr. pag. 241 E. ibique Heindorf. p. 235 et Ast. pag. 269.

ἐξαίρεε τοὺς στρουθοὺς, καὶ ἄλλα ὅσα ἦν νενεοσσευμένα ὀρνίθων γένεα ἐν τῷ νηῷ] Scripsi iubente Dindorf. Praef. p. XI. et Bredov. p. 215, ut dudum voluerat Portus, *νενεοσσευμένα* pro *νενοσσευμένα*. *τοὺς στρουθοὺς* masculino genere de passeribus parvis dici recte monuit Bredov. p. 276. Ad argumentum conf. Aeliani Var. Hist. V, 17, ubi Athenienses legimus Atarbem morti tradidisse, quoniam *ἱερὸν στρουθὸν* in Aesculapii templo male tractaverat. Conf. etiam ibid. XIII, 31 et interprett. ad h. l. Nec aliae nationes, orientales potissimum, liberae hac superstitione, qua aves (praecipue columbas), quae ad templa nidos collocarunt, expellere aut interficere vetant, easque tranquillas et inturbatas sinere iubent, quippe sub dei, cui aedes dicata est, tutela collocatas. Laudavit, quae huc pertinent, Creuzerus in Symbolic. II. pag. 398 ed. quart. — In seqq. *φωνὴν — φέρουσαν μὲν πρὸς τὸν Ἀριστόδικον* intellige vocem ad Aristodicum *conversam*, *directam*.

ἵνα γε ἀσεβήσαντες] Stegero Praef. ad Herod. p. X. magis ex loquendi usu Herodoti videtur: *ἵνα τε ἀσεβήσαντες*. Quod tamen, me auctore, minime recipiendum.

Cap. CLX.

ἐς Μυτιλήνην — οἱ δὲ Μυτιληναῖοι] De vocis scriptura egimus ad I, 27. — Universam Nostri nar-

Digitized by Google

τιληναῖοι, ἐπιπέμποντος τοῦ Μαζάρεος ἀγγελίας ἐκδιδόναι τὸν
77 Πακτύην, παρεσκευάζοντο ἐπὶ μισθῷ ὅσῳ δή· οὐ γὰρ ἔχω τοῦτό γε εἰπεῖν ἀτρεκέως· οὐ γὰρ ἐτελεώθη. Κυμαῖοι γὰρ, ὡς ἔμαθον ταῦτα πρησσόμενα ἐκ τῶν Μυτιληναίων, πέμψαντες πλοῖον ἐς Λέσβον, ἐκκομίζουσι Πακτύην ἐς Χίον. ἐνθεῦτεν δὲ, ἐξ ἱροῦ Ἀθηναίης Πολιούχου ἀποσπασθεὶς ὑπὸ Χίων, ἐξεδόθη· ἐξέδοσαν δὲ οἱ Χῖοι ἐπὶ τῷ Ἀταρνέϊ μισθῷ· τοῦ δὲ Ἀταρνέος τούτου ἐστι χῶρος τῆς Μυσίης, Λέσβου ἀντίος. Πακτύην μέν νυν παραδεξάμενοι οἱ Πέρσαι εἶχον ἐν φυλακῇ, θέλοντες Κύρῳ ἀποδέξαι. ἦν δὲ χρόνος οὗτος οὐκ ὀλίγος γενόμενος,

rationem de Pactya Mytilenaeorumque et Chiorum prava agendi ratione reprehendit Plutarchus (II. p. 859 A.), quod Herodotus in Graecorum, popularium suorum, rebus tradendis non satis illorum gloriae consuluerit. Ac Charonis Lampsaceni opponit auctoritatem, nihil de Chiorum nec Mytilenaeorum scelere referentis. Sed ipsius Charonis verba non rite intelligi poterunt, nisi copiosiorem adsumseris Herodoti narrationem, nec iste scriptor fide usquequaque dignus, quem ab Herodoto in historia sua conscribenda consultum aut certe illi obversatum esse eo minus crediderim. Vid. Creuzer. in Fragmm. historicc. p. 100 seq. et Dahlmann. Herodot. p. 117 seq. Attulit quoque hanc Herodoti narrationem P. van Limburg Brouwer: Histoire de la civilisat. des Grecs II, 4 (VI) p. 159 seq., quippe ex qua pateat, quanta oraculorum apud Graecos fuerit auctoritas, quantamque fiduciam hi omnino in iisdem posuerint. Add. quoque Grote history of Greece IV. p. 270 seq.

παρεσκευάζοντο ἐπὶ μισθῷ ὅσῳ δή] i. e. „*um einen Lohn, wie gross oder gering er auch sein mochte.*“ Ita interpretatur haec Matthiae eo loco, quem iam laudavi ad I, 157, ubi vid. nott. ἐπὶ μισθῷ eundem in modum Noster dixit V, 65.

ἐξ ἱροῦ Ἀθηναίης Πολιούχου ἀποσπασθεὶς κ. τ. λ.] Minervam Athenarum in arce pie cultam Πολιάδα s. Πολιοῦχον, deam tutelarem, nemo fere ignorat. Inde hanc deam Iones ex Attica secum in colonias duxisse eidemque in colonia quoque templum exstruxisse nemo mirabitur. Conf. quae dixi in Dissertat. de Apolline et Minerva primigenia (Heidelberg. 1820.) pag. 6 seq. De Aeginetis, qui venerabantur eandem Minervam, conf. Mueller Aeginett. p. 69 et De Minerv. Poliad. pag. 7.

ἐπὶ τῷ Ἀταρνέϊ μισθῷ] i. e. Atarnensem terram pacti mercedem, s. ea sub conditione, ut Atarnensem terram pro mercede Pactyae traditi acciperent. De ἐπὶ conf. I, 60. 141. — Scripsimus e codd. cum recentt. edd. Ἀταρνέϊ pro vulg. Ἀταρνεῖ. Est vero ὁ Ἀταρνεὺς nomen et regionis Chiorum civitati concessae et oppidi hac in regione non valde spatiosa exstructi. Vid. VIII, 106 et conf. VI, 28. 29. VII, 42. Conveniunt cum Herodoto Diodor. XIII. 65. XVI, 52, ubi conf. Wesseling. Pausan. IV, 35. §. 6. Reliquos veterum locos vid. apud Forbiger: Handb. d. alt. Geograph. II. p. 152. Nunc vocari locum *Dikeli-koei* alii dicunt, alii *Ajasmat*.

θέλοντες Κύρῳ ἀποδέξαι] ἀποδέξαι, *monstrare eum ut vivum adhuc*, s. *in conspectum Cyri eum producere, tradere vivum illum Cyro.*

ἦν δὲ χρόνος οὗτος — γενόμενος] Nota locutionem ἦν — γενόμενος, cuius similia quaedam attigimus ad I, 57.

Digitized by Google

ὅτε Χίων οὐδεὶς ἐκ τοῦ Ἀταρνέος τούτου οὔτε οὐλὰς κριθῶν πρόχυσιν ἐποιέετο θεῶν οὐδενὶ, οὔτε πέμματα ἐπέσσετο καρποῦ τοῦ ἐνθεῦτεν, ἀπείχετό τε τῶν πάντων ἱρῶν τὰ πάντα ἐκ
161 τῆς χώρης ταύτης γινόμενα. Χῖοι μέν νυν Πακτύην ἐξέδοσαν. Μαζάρης δὲ μετὰ ταῦτα ἐστρατεύετο ἐπὶ τοὺς συμπολιορκήσαντας Τάβαλον. καὶ τοῦτο μὲν Πριηνέας ἐξηνδραποδίσατο, τοῦτο δὲ Μαιάνδρου πεδίον πᾶν ἐπέδραμε, ληΐην ποιεύμενος τῷ στρατῷ, Μαγνησίην δὲ ὡσαύτως. μετὰ δὲ ταῦτα αὐτίκα νούσῳ τελευτᾷ.

162 Ἀποθανόντος δὲ τούτου, Ἅρπαγος κατέβη διάδοχος τῆς στρατηγίης, γένος καὶ αὐτὸς ἐὼν Μῆδος, τὸν ὁ Μήδων βασιλεὺς Ἀστυάγης ἀνόμῳ τραπέζῃ ἔδαισε, ὁ τῷ Κύρῳ τὴν βασιληΐην συγκατεργασάμενος. οὗτος ὡνὴρ τότε ὑπὸ Κύρου στρατηγὸς ἀποδεχθεὶς, ὡς ἀπίκετο ἐς τὴν Ἰωνίην, αἵρεε τὰς πόλιας χώμασι· ὅκως γὰρ τειχήρεας ποιήσειε, τὸ ἐνθεῦτεν χώ-

οὔτε οὐλὰς κριθῶν πρόχυσιν ἐποιέετο θεῶν οὐδενὶ] De *ποιεῖσθαι* duplici accusativo iuncto vidimus ad I, 68. *οὐλαὶ κριθῶν* indicant molam ex hordeo confectam indeque tostam, in sacris adhiberi solitam eo prorsus modo, quo Romani in victimis mactandis *mola salsa* utebantur. Cf. Homer. Odyss. III, 442 seq. et Schneiderus in Lexic. Gr. s. v., ne plura. Add. C. F. Hermann: Gottesdienstl. Alterth. §. 28. nott. 11. *πρόχυσις* dicitur profusio molae intra hostiae cornua, quae hoc ritu diis dicatur. Gregorius Corinth. de dialect. Ionic. §. 110. (p. 515.), hunc locum opinor respiciens, explicuit *τὸ ἀποσπεῖσαι*. — *κριθέων* pro *κριθῶν* scribere placuit Bredovio p. 217, quem recentt. edd. secuti sunt.

ἀπείχετό τε τῶν πάντων ἱρῶν τὰ πάντα] *ἀπείχετο* vulgo hic passive accipiunt: *removebantur — omnia*. Cum vero *ἀπέχεσθαι* vix passive hoc sensu inveniatur, Koenius ad Gregor. Corinth. p. 432, assentiente Larchero, suspicatur legendum esse *ἀπέργετο*, *arcebantur*. Sed cum *ἀπέχειν* in activo inveniatur *arcendi, removendi* notione (ut VIII, 20. 22), non video iustam causam, cur passive idem dici negemus, ipsamque lectionem immutare audeamus. Accedit his quoque Negris. Caeterum notamus particularum coniunctionem: *οὔτε — οὔτε — τε*, ut Latinorum *nec — et*. Plura vid. allata ad VI, 1. Conf. Boeckh. ad Axioch. Praef. p. XV. — In seqq. de Maeandri campis cf. nott. ad I, 18.

Cap. CLXII.

Ἅρπαγος κατέβη διάδοχος τῆς στρατηγίης] Conf. not. ad I, 153 de hoc ducum genere, ac de Harpago ipso coenaque ista famosa I, 108. 119. Pertinent huc, quae apud Diodor. Excerptt. §. 31 (T. II. p. 27 Nov. scriptt. coll. ed. Mai.) relata invenimus de Graecis ad Harpagum de foedere ineundo legatos mittentibus, sed repulsam ferentibus, nisi ultro servos sese Persarum fidei tradere vellent. Sed legantur ipsa verba, orientalium principum superbiam fastumque optime declarantia.

ὅκως γὰρ τειχήρεας ποιήσειε] *τειχηρὴς* proprie non ad urbes, sed ad urbium incolas referendum, cum sit: *intra moenia compulsus*, *intra murum inclusus*. Sed huiusmodi structurae ad sensum magis quam ad verba accommodatae neminem re-

Digitized by Google

ματα χῶν πρὸς τὰ τείχεα ἐπόρθεε. πρώτη δὲ Φωκαίῃ Ἰωνίης ἐπεχείρησε.

Οἱ δὲ Φωκαιέες οὗτοι ναυτιλίῃσι μακρῇσι πρῶτοι Ἑλλή- 163
νων ἐχρήσαντο· καὶ τόν τε Ἀδρίην καὶ τὴν Τυρσηνίην καὶ

morabuntur. Quod vero Harpagus dicitur urbes capere studuisse *χώμασι* (i. e. *aggere adparato* s. tumulis terra adgesta in altum exstructis) s. *χώματα χῶν*, Dureau de la Malle (Mém. de l'Acad. d. Inscript. T. XVIII. p. 412) haec ita reddit: „il eleva des terrasses, en les poussant successivement vers les murailles;" idemque (p. 416 seq.) explicuit, quid sint hac in re *χώματα*, quae eadem occurrunt I, 184 coll. I, 93 et IX, 85, ubi de tumulis sepulcralibus dicuntur. Add. II, 137. Quod sequitur *ἐπόρθεε*, non est *oppugnavit* (ut vulgo reddunt), sed *oppugnare instituit*, *studuit:* quo eodem sensu hoc verbum obvium apud Diodor. Sic. XV, 4. XI, 32, ubi conf. Wesseling.

Cap. CLXIII.

οἱ δὲ Φωκαιέες οὗτοι ναυτιλίῃσι μακρῇσι κ. τ. λ.] Conf. de *ναυτιλίῃσι μακρ.* I, 1.

καὶ τόν τε Ἀδρίην καὶ τὴν Τυρσηνίην καὶ τὴν Ἰβηρίην καὶ τὸν Ταρτησσὸν κ. τ. λ.] *τὸν Ἀδρίην* hinc *mare* indicare sive *sinum Adriaticum* apte monet Larcherus. Dicitur enim *ὁ Ἀδρίας* sinus, *ἡ Ἀδρία* urbs, auctore Stephano Byzantino. Nec quidquam video, cur *τὸν Ἀδρίην* hic minus de ipso mari quam de regionibus adiacentibus huic mari s. de litore atque ora sit intelligendum. Vid. Letronne: Recherches sur Dicuil p. 175 seq. Contendit quidem C. O. Mueller. (Etruscc. I. p. 140), eas regiones paludosas ac stagnosas intelligi, quas Padus et Adigo permeant mare petentes, ipsamque vocem Etrusco sermone vult declarare *aquarum concursum.* — Quae sequitur terra *Τυρσηνίη*, non de Etruria una, verum de omni Italia, quam nos dicimus, accipiendum, quod pluribus monstravit Bredov. in Uranologia p. XXIV. Ac praecipue hic respici videtur ea peninsulae Italicae pars altera, quae occidentem versus pertinet ad ipsum mare, quod hinc vocatur Tyrrhenicum. *Iberia* de ea potissimum Galliae et Hispaniae parte, quae ad idem hoc mare attinet mediterraneum, itaque de ora utriusque terrae maritima inde a Ligyum finibus usque ad columnas Herculeas, intelligi posse videtur; non aliter ferme hoc idem nomen apud Thucydidem VI, 2 (ubi vid. interprett.) Galliae partem declarat. Quidquid vero extra columnas, quas dixi, situm est, Graecisque innotuit, id opinor pertinebit ad *Tartessum*, cuius iam in sacra scriptura ita mentionem fieri (תַּרְשִׁישׁ) constat, ut ad regiones maxime remotas occidentem versus referri debere appareat. Phoenicibus meridionalis Hispaniae pars subdita communi cognomine hoc innotuisse videtur, unde intelligi potest, qui factum sit, ut et fluvius et insula et ipsa regio tale nomen accipere potuerit. Quodsi enim de fluvio sermo, intelligitur Baetis sive Guadalquivir; qui ubi in mare influit binis ostiis, insula inde efficitur, in qua Tartessi urbem Strabo ponit. Et sic nomine hoc latius serpente tum regionem istam, tum vel colonias in ea sitas ita nominatas esse videmus. Quare si re vera exstitit urbs Tartessus, nec regio tantum, eam a Phoenicibus in maris ora conditam fuisse utique probabile est. Nec minus probabile vel ex hoc Nostri loco fit, hanc coloniam, quae prius Phoenicum fuerat, post sui fuisse iuris, regibus suis parentem, nec Phoenicum imperia patientem. Tu conf. de his Heeren. in Ideen I, 2. p. 46 seqq. 52 et Hengstenberg: De Tyrr. rebb. p. 73 seq. — Herodotus uno tantum loco iterum commemoravit *Ταρ-*

Digitized by Google

τὴν Ἰβηρίην καὶ τὸν Ταρτησσὸν οὗτοί εἰσι οἱ καταδέξαντες. ἐναυτίλλοντο δὲ οὐ στρογγύλῃσι νηυσὶ, ἀλλὰ πεντηκοντέροισι. ἀπικόμενοι δὲ ἐς τὸν Ταρτησσὸν προσφιλέες ἐγένοντο τῷ βασιλέϊ τῶν Ταρτησσίων, τῷ οὔνομα μὲν ἦν Ἀργανθώ-

τησσὸν (IV, 152), extra Herculis columnas situm emporium: atque sic etiam hoc loco *τὸν Ταρτησσὸν* non de fluvio, sed de urbe eiusque ditione intelligere malim, cum mox sequatur *ἐτυράννευσε δὲ Ταρτησσοῦ* ipsique incolae appellentur *οἱ Ταρτήσσιοι*. Hanc vero urbem cum ditione sua circa ostia Baetis, qui et ipse Tartessus vocatur, quaerendam esse vix dubium mihi videtur: neque iniuria hac de causa de loco, cui nunc nomen *San Lucar de Barameda*, cogitaverat Miot, alter Gallus interpres. De Tartesso pluribus disputarunt Ukert Geogr. d. Griech. u. Roem. II, 1. p. 241 seqq. Clessin: Realencyclopaedie v. Pauly VI. 2. p. 1627 seqq. Movers: Die Phoenizier II, 2. p. 602 seqq. 610 seqq. Quae si respicimus, mittere sane poterimus, quae hanc in rem disputat Graslin: De l'Iberie ou Essai critique etc. (Paris 1838) p. 51 seqq. 102 seqq. 113 seqq. et quae nuper contendit Redslob in commentatione, quae inscribitur: Tartessus, ein Beitrag zur Gesch. etc. (Hamburg. 1849.), ubi Tartessum non aliam esse vult atque Dertosam s. Tortosam, ut nunc vocant, ad Ebri ostia sitam; cf. p. 27 seqq.

οὗτοί εἰσι οἱ καταδέξαντες] Eodem significatu *καταδεικνύναι monstrandi, aperiendi*, indeque *detegendi, inveniendi* infra I, 171. coll. IV, 42. VII, 215. Atque hoc ipso verbo Herodotum vix illud tantum declarare voluisse existimat C. O. Mueller. (Etruscc. I. p. 192), Phocaeenses Tyrrhenum mare pernavigasse, sed potius illud, primos commercium instituisse cum Tyrrhenis Tyrrhenorum ipsa in terra (eodemque modo etiam cum Tartessiis). Initium vero navigationum istarum idem vir doctus (p. 193) ponit circa Olymp. tricesimam vel vicesimam.

οὐ στρογγύλῃσι νηυσὶ, ἀλλὰ πεντηκοντέροισι] Conf. quae supra disputavimus ad I, 2. Nam rotundis navibus vulgo olim utebantur ad commercia, longis ad bella. Hinc ut peculiare notare debebat Herodotus, Phocaeenses, quos mercaturae causa navigantes rotundis uti navibus consentaneum erat, penteconteris fuisse usos, quae naves ad bellicum usum fuere paratae, quinquaginta remis uno ordine instructae. Cf. quae ad Ctesiae Persica citavi pag. 142. His vero navibus Phocaeenses in huiusmodi navigationibus uti necesse erat, quoniam Tyrrhenum quod aiunt mare tunc Tuscis latronibus repletum erat, illoque tempore Tusci in illo mari classibus dominabantur, et tum commerciis tum vero potissimum latrociniis cuiusvis generis insignes adeoque infames fuere. *Cr.* confert Niebuhr. Roem. Gesch. I. p. 130 seq. ed. sec. Tu add. Mueller. l. l. p. 192. 288.

τῷ οὔνομα μὲν ἦν Ἀργανθώνιος] Quae de aetate et regni et vitae Arganthonii scribit Herodotus, eadem ferme Plinius Hist. Nat. VIII, 48, Cicero de senectut. 19, alii, quamquam in ipso annorum numero non omnes consentiunt, quorum centum et quinquaginta annos illum regem vixisse quidam enarrant. Vid. Anacreontis fragmentum apud Strabon. III. p. 151 atque Bergk. ad Anacreont. reliqq. p. 91. Quod ut intelligatur, teneamus necesse est ipsum numerum *ter quadraginta* et *bis quadraginta* annorum. Nam numerus *quadraginta* s. dierum s. annorum apud veteres subinde ita ponitur, ut longum omnino temporis spatium nec accurate definitum declaretur. Quo numero indefinito vel ipsae hominum aetates (*γενεαί*) significantur, hoc quadraginta annorum spatio haud definito consumtae, ita ut duplex s. triplex iste numerus totidem denotet aetates s. *γενεάς*.

Digitized by Google

νιος· ἐτυράννευσε δὲ Ταρτησσοῦ ὀγδώκοντα ἔτεα, ἐβίωσε δὲ πάντα εἴκοσι καὶ ἑκατόν. τούτῳ δὲ τῷ ἀνδρὶ προσφιλέες οἱ Φωκαιέες οὕτω δή τι ἐγένοντο, ὡς τὰ μὲν πρῶτά σφεας ἐκλιπόντας Ἰωνίην ἐκέλευσε τῆς ἑωυτοῦ χώρης οἰκῆσαι, ὅκου
78 βούλονται· μετὰ δὲ, ὡς τοῦτό γε οὐκ ἔπειθε τοὺς Φωκαιέας, ὁ δὲ πυθόμενος τὸν Μῆδον παρ᾽ αὐτῶν ὡς αὔξοιτο, ἐδίδου σφι χρήματα τεῖχος περιβαλέσθαι τὴν πόλιν. ἐδίδου δὲ ἀφειδέως· καὶ γὰρ καὶ ἡ περίοδος τοῦ τείχεος οὐκ ὀλίγοι στάδιοί εἰσι· τοῦτο δὲ πᾶν λίθων μεγάλων καὶ εὖ συναρμοσμένων.
Τὸ μὲν δὴ τεῖχος τοῖσι Φωκαιεῦσι τρόπῳ τοιῷδε ἐξεποιήθη. 164
ὁ δὲ Ἅρπαγος, ὡς ἐπήλασε τὴν στρατιὴν, ἐπολιόρκεε αὐτοὺς, προϊσχόμενος ἔπεα, ὥς οἱ καταχρᾷ, εἰ βούλονται Φωκαιέες

Accedit, quod orientales homines hoc numero omnino *multum quiddam* indicant. Monuit Bredov. in: Untersuch. über Gegenstände d. Gesch. u. Geogr. I. pag. 108 seqq. 111. 113 seq. *Cr.* addit: Muenter: Der Stern der Weisen, p. 27. Haec igitur si respexeris, vixdum haerebis in tot annorum numero, qui Arganthonio regi tribuuntur. De Arganthonio conf. quoque Baur: Naturrelig. d. Alterthums. I p. 29.

ἐβίωσε δὲ πάντα] *πάντα*, quod Viger. p. 135 interpretatur *omnino*, Hermanno (p. 729 ibid.) displicet scribenti *τὰ πάντα*. Cui oblocutus est Schaefer. ad Dionys. Halicarn. de composit. verbb. pag. 335, cum *πάντα* etiam sine articulo praeposito hoc reperiatur sensu. Est enim: *in Allem.* Vid. Matth. Gr. Gr. §. 266. not. et Kuehner. Gramm. Graec. §. 489. not. 1., quibus auctoribus articulo, quem invitis codd. inseruerunt recentt. edd., hic nullo modo est opus. Explicuit usum Nitzsch. ad Homeri Odyss. V, 244. Alio sensu *πάντα* I, 50, ubi vid. nott. et IX, 81, ubi vid. nott. — Mox cum Gaisford. rescripsi *τούτῳ δὲ* pro vulg. *τούτῳ δή*.

ὁ δὲ πυθόμενος τὸν Μῆδον παρ᾽ αὐτῶν ὡς αὔξοιτο] Notamus in his particulam *δὲ* repetitam, cum istud, quod praecesserat, *μετὰ δὲ* utique sufficiat. Similia quaedam conf. supra I, 143. II, 180. De structura verbb. seqq. *τὸν Μῆδον — ὡς αὔξοιτο*, pro *ὁ Μῆδος* etc. monere vix opus. Sed in ipsa voce *τὸν Μῆδον* haeserunt viri docti, ita ut, cum Harpagus Medus intelligi nequeat, *τὸν Λυδὸν* (i. e. *Croesum*) hic substitui mallent. Tu *Cyrum* intellige *Medum*, id est *Medorum regem*, cum Persas Medorum nomine apud Graecos frequentissime significari nemo nesciat, vel Cyri ducem, *Harpagum*, natione Medum (I, 108). Neque aliter statuit et Negris ad h. l. et Grote History of Greece IV. p. 272, qui difficultates chronologicas in hac tota narratione obvias vix commode solvi posse putat. Sed temporum rationem consistere arbitratur Dederich (Rhein. Mus. IV. p. 101), modo in verbis, quae infra cap. 165 leguntur, *Ἀργανθώνιος δὲ τηνικαῦτα ἤδη τετελευτήκεε*, vox *τηνικαῦτα* non referatur ad illud tempus, quo Alalia fuerit condita, sed ad id tempus, quo Phocaeenses patria relicta Cyrnum profecti sint.

ἐδίδου σφι χρήματα τεῖχος περιβαλέσθαι τὴν πόλιν] Conf. Kuehner. Gr. Gr. §. 536 de verbi *περιβάλλεσθαι* structura. — De structura: *ἡ περίοδος — στάδιοί εἰσι* conf. ad I, 93.

Cap. CLXIV.

προϊσχόμενος ἔπεα, ὥς οἱ καταχρᾷ, εἰ βούλονται Φωκαιέες κ. τ.

Digitized by Google

προμαχεῶνα ἕνα μοῦνον τοῦ τείχεος ἐρεῖψαι καὶ οἴκημα ἓν κατιρῶσαι. οἱ δὲ Φωκαιέες, περιημεκτέοντες τῇ δουλοσύνῃ, ἔφασαν θέλειν βουλεύσασθαι ἡμέρην μίαν, καὶ ἔπειτα ὑποκρινέεσθαι. ἐν ᾧ δὲ βουλεύονται αὐτοί, ἀπαγαγεῖν ἐκεῖνον ἐκέλευον τὴν στρατιὴν ἀπὸ τοῦ τείχεος. Ὁ δ' Ἅρπαγος ἔφη εἰδέναι μὲν εὖ, τὰ ἐκεῖνοι μέλλοιεν ποιέειν, ὅμως δέ σφι παριέναι βουλεύσασθαι. Ἐν ᾧ ὧν ὁ Ἅρπαγος ἀπὸ τοῦ τείχεος ἀπήγαγε τὴν στρατιήν, οἱ Φωκαιέες ἐν τούτῳ κατασπάσαντες τὰς πεντηκοντέρους, ἐσθέμενοι τέκνα καὶ γυναῖκας καὶ ἔπιπλα πάντα, πρὸς δὲ καὶ τὰ ἀγάλματα τὰ ἐκ τῶν ἱρῶν καὶ τὰ ἄλλα ἀναθήματα, χωρὶς ὅ τι χαλκὸς ἢ λίθος ἢ γραφὴ ἦν, τὰ

λ.] De *προΐσχεσθαι* conf. I, 3. 141. In sequentibus tene praesentis temporis usum in indicativo, ubi oratione obliqua traduntur res. Nec eo non pertinet, quod cap. antecedenti legitur *οἰκῆσαι ὅκου βούλονται*. Add. I, 136. Conf. Kuehner Gr. Gr. §. 846, c. — *καταχρᾶν* est *sufficere, satis esse*, ut IV, 118. VII, 70.

προμαχεῶνα ἕνα μοῦνον τοῦ τείχεος ἐρεῖψαι] *προμαχεῶνας* iam novimus I, 98. Hoc loco vulgo reddunt: *propugnaculum*; Suidas exponit *ἔπαλξιν*, Hesychius utrumque explicat *πύργον*; quin apud Pollucem in Onomast. I, 10. §. 170 tria haec vocabula continua ponuntur, nullo indicato eorum discrimine. Larchero hic *turrim* ut munitionis s. moenium partem s. propugnaculum unum intelligere placet. At recte videtur monere Dureau de la Malle (Mém. de l'Acad. des Inscr. XVIII. p. 413 de *turri* hic non agi, sed de muri *propugnaculo*, quod unum deiicere iubentur Phocaeenses, *un créneau du parapet*, ut Gallice reddit. Itaque de superiore muri parte, in qua defendentes stant, cogitandum: qua deiecta facilius capi atque in obsequio teneri posse urbem consentaneum.

καὶ οἴκημα ἓν κατιρῶσαι] i. e. *unas aedes consecrare regi, in obedientiae argumentum et Persicae dominationis.* Haec quidem verissima videtur interpretatio maximeque et rei et loco consentanea; nam *κατιρῶσαι* alias de diis, quibus quidpiam dedicatur atque consecratur, hic ad regem ipsum transfertur, cum, quidquid ad eum pertineret, quasi sacrum haberetur. Hinc nulla opus mutatione, nec ea, quam Reiskius proposuit, a Wesselingio satis iam refutata, nec altera illa, a Wesselingio ipso proposita: *καὶ οἴκημα ἓν κατειρῦσαι*, i. e. *unam habitationem detrahere.* Nec libri addicunt. — In seqq. scripsi *μίαν* cum Gaisf. pro *μίην*, quod ex Aldo propagatum fuit. Ad *ἔπιπλα* conf. I, 94. 150. Verbis *ἐν ᾧ* respondent verba *ἐν τούτῳ*, quod Herodotus haud semel fecit, monstrante Struve Specim. Quaest. Herod. I. p. 39. 41, qui laudat III, 19. IV, 95. VI, 89. IX, 23 coll. I, 186. VII, 26.

χωρὶς ὅ τι χαλκὸς ἢ λίθος ἢ γραφὴ ἦν] *χωρὶς ὅ τι* non differt a *μὴ ὅ τι*, quod legitur I, 18. 143. Nec opus cum Valckenario legere: *χωρὶς ἢ ὅ τι.* Werferus in Actt. phill. Monacc. I. pag. 81 scribi iubet: *χωρὶς ὅ τι*, quem secutus est Gaisfordius, ita tamen, ut pro more suo virgulam istam omitteret. — *γραφὴ* est *pictura*, ut II, 73, agiturque hic de picturis muro inhaerentibus, quae inde auferri alioque transportari haud commode poterant. Ita Letronne (Lettre d'un Antiquaire à un artiste) p. 92. argumentum picturae muralis quae dicitur inde repetens. Contra Raoul Rochette (De la peinture chez les Grecs pag.

Digitized by Google

δὲ ἄλλα πάντα ἐσθέντες, καὶ αὐτοὶ ἐσβάντες, ἔπλεον ἐπὶ Χίου. τὴν δὲ Φωκαίην ἐρημωθεῖσαν ἀνδρῶν ἔσχον οἱ Πέρσαι. Οἱ 165
Φωκαιέες, ἐπεί τε σφι Χῖοι τὰς νήσους τὰς Οἰνούσσας καλεομένας οὐκ ἐβούλοντο ὠνεομένοισι πωλέειν, δειμαίνοντες, μὴ αἱ μὲν ἐμπόριον γένωνται, ἡ δὲ αὐτῶν νῆσος ἀποκληϊσθῇ τούτου εἵνεκα, πρὸς ταῦτα οἱ Φωκαιέες ἐστέλλοντο ἐς Κύρνον. ἐν γὰρ τῇ Κύρνῳ εἴκοσι ἔτεσι πρότερον τούτων ἐκ θεοπροπίου ἀνεστήσαντο πόλιν, τῇ οὔνομα ἦν Ἀλαλίη. Ἀργανθώνιος

99 seq.) et Welcker (Hall. Litt. Zeit. 1836. Octob. nr. 176. p. 175) de picturis mobilibus s. de tabulis pictis ligneis, quales in templis deorum in honorem suspensae aeque atque alia donaria reperiantur, cogitare malunt. Mihi potior videtur Letronnii sententia, tum ob verba proxime antecedentia *χαλκὸς ἢ λίθος*, quibus potissimum simulacra s. donaria aenea vel marmorea significari videntur in templis collocata parietibusve infixa indeque minus commode auferenda, tum ob verba *τὰ ἄλλα ἀναθήματα*, quibus reliqua indicantur donaria facili opera transportanda: etenim ad haec ipsa pertinerent tabulae pictae, quales h. l. intelligi volunt Raoul Rochette et Welcker.

τὴν δὲ Φωκαίην — ἔσχον οἱ Πέρσαι] Incidit haec urbis obsidio incolarumque migratio in ann. a. Chr. n. 542 s. Olymp. 59¾ statuente Schultzio in Apparat. ad Annall. I. pag. 38. Nec aliter Larcher. in tab. chronologica. Clinton. Fast. Hellen. I. p. 238 annum 544 ante Chr. n. ponere mavult. — *Φωκαίην* retinui, auctore Bredovio in *Φώκαιαν* mutandum, de quo conf. I, 80 ibique nott. Nec magis mutare placuit *ἔπλεον*, quod libri tuentur omnes, in *ἔπλωον*, ut fecit Dietsch.

Cap. CLXV.

τὰς νήσους τὰς Οἰνούσσας καλεομένας οὐκ ἐβούλοντο ὠνεομένοισι πωλέειν] Oenussae insulae prope Chium, inter eam ipsam insulam terramque Asiae continentem. Conf. Thucydidem VIII, 24 ibique Wassium, et Forbiger. Handb. d. alt. Geogr. II. p. 197. De numero insularum disceptatur, cum apud Stephanum Byz. ac Plinium una tantum huius nominis appelletur insula. Sed recentiores quinque illas numero esse narrant, navigantibus amplum portum praebentes, nomine *Spermadori*. — Mox plerique libri recte: *ἐβούλοντο*, cum olim vulgo esset editum *ἐβούλευντο*. — *ὠνεομένοισι* tu verte: *emturientibus*, cum in verbo *ὠνέομαι* hic voluntatis atque conatus insit notio, de qua Wesselingius dixit ad I, 68. — *Cyrnus* insula, quo dein Phocaeenses se converterunt, Corsica est, nomine deducto a Cyrno, Herculis filio. Sed de eo satis constat. Conf. Diodor. Sicul. V, 13. Herod. VII, 165. Io. Rospatt: De Corsica insula a Romanis capta (Monaster. 1850), init.

ἡ δὲ αὐτῶν νῆσος ἀποκληϊσθῇ] scil. *τοῦ ἐμπορίου*; timebant scilicet, ne hac colonia Phocaeensium ipsi mercatura et commercio excluderentur. — *αὐτῶν*, ut alias, hic quoque e Schellershemiano dedimus, praeeunte Gaisfordio. Vulgo *αὐτέων*. — *ἀνεστήσαντο* vulgo intelligunt: *excitarunt*, sibi *erexerunt*, i. e. *condiderunt*. Schweighaeuserus mavult explicare: „*eiectis cultoribus* (*ἀναστάτων ποιηθέντων*) *urbe potiri.*“

τῇ οὔνομα ἦν Ἀλαλίη] *Alalia* urbs posthac vocata est *Aleria*, quippe quo Sylla coloniam duxit, in media ora orientali sita. Mendose apud Diodorum Sicul. V, 13 scribitur *Calaris*. Et confer quoque Senecam in Consolat. ad Helviam c. 8, ubi Phocaeam cum Pho-

Digitized by Google

δὲ τηνικαῦτα ἤδη τετελευτήκεε. στελλόμενοι δὲ ἐπὶ τὴν Κύρ-
νον, πρῶτα καταπλεύσαντες ἐς τὴν Φωκαίην, κατεφόνευσαν
τῶν Περσέων τὴν φυλακὴν, ἣ ἐφρούρεε παραδεξαμένη παρὰ
Ἁρπάγου τὴν πόλιν. μετὰ δὲ, ὡς τοῦτό σφι ἐξέργαστο, ἐποιή-
σαντο ἰσχυρὰς κατάρας τῷ ὑπολειπομένῳ ἑωυτῶν τοῦ στόλου.
πρὸς δὲ ταύτῃσι καὶ μύδρον σιδήρεον κατεπόντωσαν, καὶ ὤμο- 79
σαν μὴ πρὶν ἐς Φωκαίην ἥξειν, πρὶν ἢ τὸν μύδρον τοῦτον
ἀναφῆναι. Στελλομένων δὲ αὐτῶν ἐπὶ τὴν Κύρνον, ὑπὲρ ἡμί-
σεας τῶν ἀστῶν ἔλαβε πόθος τε καὶ οἶκτος τῆς πόλιος καὶ τῶν
ἠθέων τῆς χώρης· ψευδόρκιοι δὲ γενόμενοι ἀπέπλεον ὀπίσω

cide confundit ille. Strabo VI, 1. p. 252 ex Antiocho tradit, Phocaeenses primum in Cyrnum et Massiliam profectos esse, deinde Eleam condidisse. Quo vero tempore Phocaeenses coloniam in Cyrno condiderunt (anno 562 ante Chr. n., si Schultzium, anno 564, si Clintonem sequimur ad I, 164, anno 560, ut ponit Rospatt (De Corsica insula a Romanis capta Monaster. 1850. p. 7.), eo magnam insulae partem Etruscos iam obtinuisse statuit Micali Storia etc. II. p. 53. Quo eodem tempore cum Carthaginienses iam Sardiniam tenerent, explicari inde posse idem censet, quod utrique, et Etrusci et Carthaginienses foedere iuncti Graecos advenas bello petiisse mox narrantur: utraque enim gens Graecis invida ob commercii rationes; cf. cap. 166. De Etruscis consul. etiam C. O. Mueller. Etruscc. I. p. 181. — Ad verba seq. *Ἀργανθώνιος δὲ τηνικαῦτα ἤδη τετελευτήκεε* conf. nott. ad I, 163.

καὶ μύδρον σιδήρεον κατεπόντωσαν] *μύδρος* est *massa quaevis ignita*, unde *μύδρος σιδήρεος ferrum candens* s. *ferri massa ardens*, *ὁ πεπυρωμένος σίδηρος*, ut legitur in Excerptis ex commentt. Alexandr. in Aristotel. Meteorol. I. p. 136. Vol. I. ed. Ideler. Vid. Blomf. in Glossar. ad Aeschyl. Prometh. vinct. vs. 374. Hinc reddi vult Dederich l. l. p. 100: *eine schwere Eisenstein-Masse;* affert idem Callimachum in Scholiis ad Sophocl. Antig. 264, apud quem simpliciter exstat *μέγας μύδρος*. Atque *μύδρος* quoque de *massa lapidea* occurrit; quam etiam hoc in loco intellexisse videtur Horatius Epod. XVI, 25. Simili iurisiurandi genere usus est Aristides, ut in eius vita refert Plutarchus cap. XXV. pag. 334 A atque Cinna eodem Plutarcho teste in vit. Syll. 10 circ. fin. Simile Epidamniorum iuramentum praebent Diodori Excerpta Vaticana VII—X, 20. De huiusmodi iuramentis ac diris publice enunciatis inprimis consulatur Lasaulx: Ueber d. Fluch bei Griechen u. Römern pag. 14 (Studien des class. Alterthums pag. 168 seqq.). Unde vel in proverbium abiit *Φωκαέων ἀρά*. Vid. Suidam s. v.

πρὶν ἢ τὸν μύδρον τοῦτον ἀναφῆναι] Pertinere huc videtur Hesychii glossa: *ἀναφῆναι· ἀναφανῆναι* (i. e. *apparere*, *emergere*), nisi corrupto iam libro Herodoteo usus est Hesychius. Namque hac notione intransitiva inusitatus est aoristus primus, adeo ut ipsum *ἀναφανῆναι*, quod iam Reiskio in mentem venerat, Noster scripsisse videatur; vide accurate de h. l. disputantem Bredov. p. 357. Cobet quoque *ἀναφανῆναι* legi iubet. Minus placet *ἀναβῆναι*, quod Herold proposuit quodque arridet Dietschio (qui *ἀναφῆναι* retinuit cum recentt. edd.) in: Jahrbb. f. Philol. u. Paedag. LXI. p. 102. In seqq. verbis: *ἀερθέντες ἐκ τῶν Οἰνουσσέων ἔπλεον* Benedict. in Actt. semin. reg. Lips. II. p. 283 iniu-

Digitized by Google

ἐς τὴν Φωκαίην. οἳ δὲ αὐτῶν τὸ ὅρκιον ἐφύλασσον, ἀερθέντες
ἐκ τῶν Οἰνουσσέων ἔπλεον. Ἐπεί τε δὲ ἐς τὴν Κύρνον ἀπί- 166
κοντο, οἴκεον κοινῇ μετὰ τῶν πρότερον ἀπικομένων ἐπ' ἔτεα
πέντε, καὶ ἱρὰ ἐνιδρύσαντο. καὶ, ἦγον γὰρ δὴ καὶ ἔφερον
τοὺς περιοίκους ἅπαντας, στρατεύονται ὦν ἐπ' αὐτοὺς κοινῷ
λόγῳ χρησάμενοι Τυρσηνοὶ καὶ Καρχηδόνιοι, νηυσὶ ἑκάτεροι
ἑξήκοντα. οἱ δὲ Φωκαιέες πληρώσαντες καὶ αὐτοὶ τὰ πλοῖα,
ἐόντα ἀριθμὸν ἑξήκοντα, ἠντίαζον ἐς τὸ Σαρδόνιον καλεόμε-
νον πέλαγος. συμμισγόντων δὲ τῇ ναυμαχίῃ, Καδμείη τις νίκη

ria vocem *ἔπλεον* librarii interpretamentum esse putat.

Cap. CLXVI.

μετὰ τῶν πρότερον ἀπικομένων ἐπ' ἔτεα πέντε] *ἐπ' ἔτεα πέντε* hic est: *per quinque annos*. Sic plane III, 59. VI, 98 coll. 101. — In seqq. de formula *ἄγειν καὶ φέρειν* (*diripere*, *abducere*) vide ad I, 88 nott. Scripsi duobus e libris *ἦγον* (pro *ἄγον*) assentiente Bredov. p. 293, quo eodem auctore (p. 295) mox etiam scripsi *ἠντίαζον* pro *ἀντίαζον*.

κοινῷ λόγῳ] i. e. *communi consilio;* quae eadem hinc Pausaniae frequens est locutio. Plura collegit Siebelis. ad I, 29. §. 4.

κοινῷ λόγῳ χρησάμενοι Τυρσηνοὶ καὶ Καρχηδόνιοι κ. τ. λ.] Tyrsenos sive Tuscos tunc temporis inprimis classe valuisse et in isto mari dominatos esse iam supra monui ad I, 163. Add. Micali Storia etc. II. p. 54 seqq. 336 seqq. Unde non mirum eos coniunctos hic reperiri cum Carthaginiensibus, per inferius idem mare dominantes nec ullo modo alienigenis gentibus maris fructum coloniasque condendi occasionem permittentes. Itaque postea utramque nationem foedere iunctam invenimus apud Pindar. Pyth. I, 139 seqq. Nec vero omnes Tuscos hic intelligi vult Niebuhrius (cuius locum adscripsit *Cr.* Röm. Gesch. I. p. 130 seq. ed. sec.), verum eos tantum, qui Agyllam habitarint, Caerites, quos etiam solos scelus in captivis commissum luisse infra legimus I, 167. Vix enim par erat, eos poenam sceleris dare, ad quos istud ipsum minime pertinuerit, qui nullam culpae partem in se admiserint. De foederibus inter Tuscos et Carthaginienses *Cr.* consuli vult eundem Niebuhr. I. p. 132. Nam vel Aristotelis aetate illa exstitisse dicuntur.

Καδμείη τις νίκη τοῖσι Φωκαιεῦσι] Retinui *Καδμείη*, ab omnibus libris allatum, a Bredovio p. 179 in *Καδμηΐη* mutatum, quod recepit Dietsch. *Cadmea* victoria dicitur (ut Schweighaeuseri utar verbis), „cum plus incommodi accepit victor, quam intulit;“ ita ut hostes cladem quidem acceperint priusque ex acie se receperint, ipsi tamen victores Phocaeenses tam afflicti e pugna discesserint, ut victos potius quam victores existimaveris. Vid. Wesseling. ad Diodor. Sic. XI, 12 et Excerpt. libri XXII. (T. II. p. 495). Plut. Morr. p. 488 A. Unger. Parad. Theb. p. 383 seq. *Cr.* addit: „Ast. ad Platon. de Legg. I, 11. pag. 65 et Schol. Aristid. pag. 188 ed. Frommel.“ Bene caeterum Larcherus monet, hanc victoriam non confundendam esse cum ea, quam Phocaeenses Massiliam condentes de Carthaginiensibus reportasse Thucydides scribat I, 13. Nam Massiliam conditam esse ante haec tempora (de quibus hic agitur) sexagesimo fere anno. Quod si verum est, non mirum, hic loci nullam fieri mentionem coloniae a Phocaeensibus Massiliam deductae, nec illud iure mireris, Phocaeenses patria relicta

Digitized by Google

τοῖσι Φωκαιεῦσι ἐγένετο. αἱ μὲν γὰρ τεσσεράκοντά σφι νῆες
διεφθάρησαν, αἱ δὲ εἴκοσι αἱ περιεοῦσαι ἦσαν ἄχρηστοι· ἀπε-
στράφατο γὰρ τοὺς ἐμβόλους. καταπλώσαντες δὲ ἐς τὴν Ἀλα-
λίην ἀνέλαβον τὰ τέκνα καὶ τὰς γυναῖκας καὶ τὴν ἄλλην κτῆ-
σιν, ὅσην οἷαί τε ἐγίνοντο αἱ νῆές σφι ἄγειν· καὶ ἔπειτα ἀφέν-
167 τες τὴν Κύρνον ἔπλεον ἐς Ῥήγιον. Τῶν δὲ διαφθαρεισέων

non ad suos Massilienses, verum alio se convertisse, cum hi arctis finibus fuerint adhuc inclusi barbarisque gentibus cincti. Cum vero sint, qui hac occasione Massiliam a Phocaeensibus conditam narrent, ut Isocrates in Archid. §. 84. p. 133, Pausanias X, 8, Ammian. Marcellin. XV, 9, eos et tempora et res diversas utique permiscuisse nunc statuunt. Nam vix credibile, Herodotum, huiusmodi res tam accurate et studiose indagantem, tale quid si re vera acciderit, omisisse, praesertim qui in ea Italiae parte ipse diu commoratus fuerit, ubi Phocaeenses dein consederint. Conf. Dahlmanni Herodot. p. 141. Vix enim dubitandum, quin Noster, Massiliam, quam sane novit (V, 9), a Phocaeensibus hac occasione conditam si existimasset, id certe hoc loco, ubi reliquas istorum expeditiones commemorat, verbulo certe indicasset neque silentio plane praeteriisset: unde merito colligas, illum aliter sensisse, Massiliamque ipsam, quo tempore Phocaeenses patriam relinquere sunt coacti, dudum exstitisse, longe antea conditam vel ex mente Herodoti: quare Massiliam conditam anno ferme 600 a. Chr. n. plerumque ponunt; vide Clinton. Fast. Hellen. I. p. 220 et Dederich. Rhein. Mus. IV. p. 125 et inprimis p. 102 seqq., Schultz. Apparat. crit. Spec. II. p. 40 seq. Lehnert. De foed. Ionic. p. 53 seq. De originibus Massiliae urbis eiusdemque rebus gestis praeter Iohannsen, a *Cr.* laudatum (Veteris Massiliae res et instituta. Kiliae 1817. p. 10 seqq.) consul. A. Brueckner et H. Ternaux: Hist. reip. Massil. a primordiis usque ad Neronis tempora, Gotting. 1826. Cless in: Pauly Realencycl. IV. p. 1624 seqq. Reliqua dabit C. F. Hermann. Griech. Staatsalterth. §. 78. not. 28 ed. quart.

ἀπεστράφατο] Male Mediceus ἀπεστρέφετο. Conf. I, 141. τοὺς ἐμβόλους glossa Herodotea (coll. Gregor. Cor. de dial. Ion. §. 108) exponit χάλκωμα περιτιθέμενον: de rostris navium sive de summa prorae parte in ferrum exeunte, quo in hostiles naves incurrant, intelligendum: vid. Scheffer de milit. nav. V, 5. Boeckh: Urkund. über d. Seewesen. pag. 100 seq. — Mox pro vulgato ἐγένοντο cum recentt. e Schellershemiano scripsi ἐγίνοντο. Obloquitur censor in Ephem. Ienenss. 1817. nr. 164. pag. 373.

καταπλώσαντες — ἀνέλαβον] ἀναλαμβάνειν hac in re proprium notat Siebelis. ad Pausan. I, 4. §. 3, qui Herodoti orationem imitatus est. — Pro ἀφέντες recentt. edd. ἀπέντες, contra codd. auctoritatem.

Cap. CLXVII.

τῶν δὲ διαφθαρεισέων νεων τοὺς ἄνδρας οἵ τε Καρχηδόνιοι κ. τ. λ.] Locum modo mendosum suspectumque, modo lacunosum habuerunt viri docti, ipseque Bredov. p. 14 quaedam excidisse his putat, unde Dindorf et Dietsch lacunae signa post Τυρσηνοὶ posuerunt. Schweighaeuserus, αὐτῶν ad Phocaeenses referens, locum sic interpretatus est: *Carthaginienses Tyrrhenique plures captivos fecerunt quam Phocaeenses eosque inter se partiti sunt; dein eosdem in terram expositos lapidibus obruerunt.* Iungendum enim esse: οἵ τε Καρχηδόνιοι καὶ οἱ Τυῤῥ., dein ἔλαχόν τε — — καὶ κατέλευσαν. Quae quidem recte monuit, in eo tamen, si bene eius sententiam percepi, lapsus, quod αὐτῶν

Digitized by Google

νεῶν τοὺς ἄνδρας οἵ τε Καρχηδόνιοι καὶ οἱ Τυρσηνοὶ ἔλαχόν τε αὐτῶν πολλῷ πλεῖους, καὶ τούτους ἐξαγαγόντες κατέλευσαν. μετὰ δὲ Ἀγυλλαίοισι πάντα τὰ παριόντα τὸν χῶρον, ἐν τῷ οἱ Φωκαιέες καταλευσθέντες ἐκέατο, ἐγίνετο διάστροφα καὶ ἔμπηρα καὶ ἀπόπληκτα, ὁμοίως πρόβατα καὶ ὑποζύ-

genitivum a comparativo *πολλῷ πλεῖους* pendere existimat et hunc in modum etiam locum interpretatus est. Mihi enim genitivus partitivus, ut aiunt, esse videtur, ut hic loci sit sensus: *multo plures virorum e navibus submersis interceptorum Phocaeensium, Carthaginienses Tyrrhenique, sortitione facta, abductos lapidibus obruerunt.* Nam postquam initio dixerat *τοὺς ἄνδρας* (qui accusativus obiecti ad verba sequentia pertineat), mox accuratius sententiam suam explicans subiungit *αὐτῶν* (i. e. *τῶν ἀνδρῶν*) *πολλῷ πλεῖους*, ita ut proprie ei dicendum fuisset *τῶν ἀνδρῶν*. Sed huiusmodi genitivos haud raro neglectos esse monstrant ea, quae Matthiae collegit in Gr. Graec. §. 319, quibus hic ipse locus optime addi poterit. Cary in Anglica Herodoti versione, quae Londini prodiit 1852, in eandem fere sententiam hunc locum interpretans, *ἔλαχον* reddi vult: *they happened to take him*, additque, *λαγχάνειν* si sortis habeat notionem, plerumque adiectam reperiri vocem *κλήρῳ* vel similem quandam, ut III, 83. 128. IV, 94. 153. Unde mihi suspicio orta est, pro *ἔλαχον* legendum esse *ἔ λ α β ο ν*, quo recepto orationis difficultatem magna ex parte tolli existimem. — Formam *πλεῖους* ferri posse negat Bredov. p. 155, in *πλέους* vel *πλεῦνας* commutandam; illud recepit Dietsch, hoc Dindorf. Idem obtinet II, 120 et 121. §. 4. — Qui deinceps memorantur *Agyllaei*, sunt incolae eius urbis, quae post dicta est *Caere*, quamque olim Agyllam dictam esse scriptores plures pronuntiant, a Pelasgis Thessalicis, ut volunt, conditam. Vid. Forbiger Handb. d. alt. Geogr. III. p. 606, qui Strabonis (V. p. 225), Dionysii Halic. (Antiqq. Romm. I, 14. III, 58, 144), aliorum locos attulit, et conf. Raoul Rochette Histoire de l'établiss. des colon. Grecq. I. pag. 305 et alia quae congessit Creuzerus in Antiquitt. Romann. compendio pag. 12 s. 14 ed. sec. Add. C. O. Mueller. Etruscc. I. p. 87 seq., qui vetus urbis nomen Etruscum fuisse vult *Cisra*. Nomen *Agyllae* ad Semiticam stirpem revocare nuper studuit Ohlshausen Rhein. Mus. N. F. VIII. p. 333, ut conveniat cum voce עֲגֻלָּה. In Romanorum rebus, ut satis constat, admodum celebratur *Caere*, in cuius loco nunc invenitur vicus nomine *Cerveteri*: qua de re praeter Forbiger l. l. p. 606 seq. et Abeken: Mittelitalien etc. p. 132. 235 ff. 267 seqq. peculiari libello exposuit Ludovicus Canina: Descrizione di Cere antica ed in particolare del monumento sepolcrale etc. Rom. 1838. 4. Locum vero ipsum, in quo Phocaeenses lapidibus obruti sunt et in quo posthac ludos egerunt Agyllaei, Gell (Topography of Rome and its vicinity I. p. 27) invenisse sibi videtur in ea planitie, quae inde a vico Cerveteri mare versus tendit, in qua adhuc exstare dicuntur plures tumuli ipsique fluvii Vaccina et Sanguinara, quod ipsum nomen ad sanguinolentam hanc Phocaeensium necem referri posse coniicit. — De forma Ionica *ἐ κ έ α τ ο* pro *ἔκειντο* vid. Bredov. p. 329.

διάστροφα καὶ ἔμπηρα καὶ ἀπόπληκτα] i. e. *distorta*, *mutila* et *membris capta* s. *fracta*. Sunt vocabula e re medica fere desumta: nam *διάστροφα* dicuntur corporis membra s. partes, quae e rectis distortae sunt pravamque formam acceperunt; unde *μορφὴ καὶ φρένες διάστροφοι ἦσαν* de Io in bovem

Digitized by Google

για καὶ ἄνθρωποι. οἱ δὲ Ἀγυλλαῖοι ἐς Δελφοὺς ἔπεμπον, βουλόμενοι ἀκέσασθαι τὴν ἁμαρτάδα. ἡ δὲ Πυθίη σφέας ἐκέλευσε ποιέειν, τὰ καὶ νῦν οἱ Ἀγυλλαῖοι ἔτι ἐπιτελέουσι· καὶ γὰρ ἐναγίζουσί σφι μεγάλως, καὶ ἀγῶνα γυμνικὸν καὶ ἱππικὸν ἐπιστᾶσι. καὶ οὗτοι μὲν τῶν Φωκαιέων τοιούτῳ μόρῳ διεχρήσαντο. οἱ δὲ αὐτῶν ἐς τὸ Ῥήγιον καταφυγόντες, ἐνθεῦτεν ὁρμεώμενοι, ἐκτήσαντο πόλιν γῆς τῆς Οἰνωτρίης

mutata dixit Aeschylus in Prometh. 694, ubi vid. Blomfield. in Glossar. Alia, quae vel magis ad nostrum locum pertinent, praebet Foesii Oeconom. Hippocrat. p. 157; ἔμπηρα sunt membra capta aut mutilata, indeque non prorsus absoluta, vid. ibid. p. 203 et conf. Herod. I, 196 virgines dicentem τὰς ἀμόρφους καὶ ἐμπήρους. ἀπόπληκτα corporis partes dicuntur resolutae et debilitatae, exstincta nervorum vi, stupidae; vid. ibid. p. 79, et conf. Herod. II, 173.

ἀκέσασθαι τὴν ἁμαρτάδα] mederi delicto s. reparare, expiare delictum. Vocem ἁμαρτάδα, quae etiam invenitur VIII, 140, Ionicam dicunt terminationem, quamquam ea alii quoque multo posteriores scriptores sunt usi. Tu vid. Creuzeri not. ad Olympiodor. Commentt. in Alcib. I. pag. 65. — In seqq. apte usus est verbo ἐπιτελεῖν, quippe quod verbum de sacris faciundis ludisve instituendis solemne. Vid. ad Ctesiae fragmm. pag. 436 a me laudata. — Quod ad oraculum attinet Agyllaeis s. Caeritibus a Pythia datum, eo Limburg-Brouwer (Histoire de la civilisat. II, 4. sive Vol. VI. p. 141) humanitatis et pietatis per oracula propagatae ac nutritae sensum declarari arbitratur. Quod vero Delphos sciscitatum miserint Caerites, cum in sua vel urbe vel terra idem consilium petere licuerit, id ex magna vi et auctoritate theocratiae, qualis apud Etruscos floruerit, repeti vult Micali Storia etc. II. p. 171. Cum enim de Graecis interfectis iisdemque expiandis ageretur, Graecum deum eumque primarium consuli consentaneum erat ab ea urbe, quae ab ipsis Graecis s. Pelasgis olim condita ferebatur atque ab eo inde tempore huius rationis memoriam retinebat et colebat. Inter Phocaeenses et Italos, Romanos quoque, quae rationes mature iam intercesserint, disquisivit Klausen: Aeneas u. die Penat. II. p. 603 seq.

καὶ γὰρ ἐναγίζουσί σφι μεγάλως] καταγίζειν quid sit, explicuimus ad I, 86. ἐναγίζειν (*iusta persolvere, parentare*) potissimum ad mortuos refertur, indeque ad heroum atque Manium cultum. Vid. Herod. II, 44 fin. Plut. Aristid. cap. 21. Conf. Gregor. Corinth. de dialect. Ion. §. 109. pag. 515, ubi legimus: ἐναγίζειν· τὸ χοὰς ἐπιφέρειν ἢ θύειν τοῖς κατοιχομένοις. Vid. Koen. ad h. l. et Creuzeri Symbolic. III. pag. 768 seq. ed. tert. — Ad διεχρήσαντο conf. quae ad I, 110 notavimus.

ἐκτήσαντο πόλιν γῆς τῆς Οἰνωτρίης ταύτην] Arrideret, quod Schweigh. coniecit ἔκτισαν (pro ἐκτήσαντο), nisi id ipsum continuo legeretur, ut vix probabile sit, idem paulo antea olim exstitisse. Larcherus maluerat ἐκτίσαντο. Neutrum bene. Est enim ἐκτήσαντο *sibi acquisiverunt*, quo ipso indicatur, non primos fuisse Phocaeenses, qui hoc in loco urbem condiderint, sed antea iam alias aliarum illic gentium fuisse sedes. Quare ἐκτήσαντο nolim reddere *possederunt*, ut fecit Eltz Quaest. Herodd. p. 11, Schweighaeusero adversans ipseque proponens coniecturam ἑστήσαντο (h. e. *exaedificarunt urbem*), minime necessariam illam quidem. Vulgatam, quam recte retinuerunt recentt. edd., tuitus quoque est Grotefend in: Blätter f.

Digitized by Google

ταύτην, ἥτις νῦν Ὑέλη καλέεται. ἔκτισαν δὲ ταύτην πρὸς ἀνδρὸς Ποσειδωνιήτεω μαθόντες, ὡς τὸν Κύρνον σφι ἡ Πυθίη ἔχρησε κτίσαι ἥρων ἐόντα, ἀλλ᾽ οὐ τὴν νῆσον. Φωκαίης

Münzkunde II. nr. 11. p. 114. Unus Dindorf. edidit ἔκτισαν. Neque obstant verba ἔκτισαν δὲ ταύτην, i. e. *hanc vero urbem condiderunt* s. *coloniam in hanc urbem deduxerunt, edocti a viro Posidoniata* etc. Congruit ipsum urbis nomen, quod origine Etruscum in huius gentis monumentis occurrit (*FEAIA*). Vide Muenter. Velia pag. 15, qui hoc factum esse existimat anno 553 ante Chr. n. Ex ipso tamen nomine nihil istiusmodi concludi posse vult C. O. Mueller. Etrusc. I. p. 170 coll. 191. Sed ipse p. 412 affert Etruscas voces *Fel*, *Felia* (*Velia*). *Οἰνωτρίη* terra non universa, quam nos dicimus, Italia est, verum eius pars quaedam australis, quam ipsam Herodotus *Italiae* quoque nomine consignavit. Vid. Bredov. in Uranolog. Herodot. pag. XXVI. Unde legimus apud Ammian. Marcellin. XV, 9. §. 7, ubi vid. interpretes, Phocaeensium istorum nonnullos in *Lucania* Veliam condidisse. *Oenotri* enim olim habitabant Bruttium agrum et Lucaniam, et ante Sabellorum invasionem ora occidentalis quoque usque ad Posidoniam Oenotriae adnumerabatur. *Cr.* confert Niebuhr. Roem. Gesch. I. p. 16. 58 ed. secund. Tu vid. Forbiger l. l. pag. 536 seq. coll. 489, qui Oenotros ad Pelasgicam s. Graecam refert stirpem. Micali (Storia etc. I. p. 55. 316 seqq.) mavult eosdem ad Oscam gentem indigenam revocare.

ἥτις νῦν Ὑέλη καλέεται] Est ea urbs, quae et *Elea* et *Velia* vocatur; quod enim e Stephano Byzantino advocatur Θύελλα, natum videtur ex *ΟΥΕΛΛΑ* male scripti codicis aut *ΟΥΕΛΙΑ*, ut bene iam observavit Wesselingius. De nomine urbis Ὑέλη s. Ἐλέα monuerunt, ut *Cr.* notat, Mazocchi in Commentt. ad Tabb. Heracleenss. pag. 43. 120. 516 seq. Rasche in Lexic. rei numar. vett. T. V. Part. II. p. 797 seq., et quae in Scholiis Platonicis ad Sophistae initium traduntur pag. 35 coll. pag. 78 Cod. Clark. ed. Gaisford. Graecum urbis nomen, quale Herodotus effert, in omnibus numis reperitur, postmodo varie pronuntiatum, unde etiam in scriptura variatum, monente Muentero (Velia in Lucanien pag. 20—22), qui varia hinc orta urbis nomina recenset. Latinis scriptoribus ut plurimum dicitur *Velia*. Paucas adhuc urbis olim splendidissimae ruinas superesse scribunt non longe ab eo loco remotas, cui nunc nomen *Castell' a mare della Brucca*. Vid. Forbiger. l. l. p. 762 seq., qui veterum et recentiorum scriptorum locos exhibet.

ὡς τὸν Κύρνον σφι ἡ Πυθίη ἔχρησε κτίσαι] τὸν Κύρνον κτίσαι, *condere Cyrnum*, i. e. *Cyrnum ut heroem colere sacris in eius honorem institutis*. Ita nulla in loco difficultas aut obscuritas, nec ulla opus mutatione, qualem v. c. nuper proposuit Steger. in Praefat. ad Herodot. p. X: ὡς τὸν Κύρνον σφι ἡ Π. ἔχρ. τίσαι ἥρων ἐόντα, ἀλλ' οὐ τὴν νῆσον κτίσαι.

ἥρων ἐόντα] Accusativi forma (ἥρων) haud mutanda, quamvis altera quoque forma (ἥρωα) apud Nostrum inveniatur II, 143. VI, 69. Quod recte monuit Bredov. pag. 250. Quo eodem auctore p. 112. mox vulgatam οὕτω revocavi, quam Gaisford. librorum quorundam auctoritate mutaverat in οὕτως. Add. I, 176. Cyrnum, Herculis filium, a quo Graece dicatur Corsica insula, nominat Servius ad Virgil. Ecl. IX, 30; quod cur neget Schwgh., equidem non perspicio. Rectius ille iudicat de Benedicti coniectura (in Act. semin. philol. Lips. Vol. II. T. II. p. 283), qua legendum sit: ἕλος ἐόντα, ut paludum, in quibus Phocaeenses teste Dionysio Halicarn. I, 20 Veliam urbem condiderunt, nomen fuerit Κύρνος.

Digitized by Google

168 μέν νυν πέρι τῆς ἐν Ἰωνίῃ οὕτω ἔσχε. Παραπλήσια δὲ τούτοισι καὶ Τήϊοι ἐποίησαν. ἐπεί τε γάρ σφεων εἷλε χώματι τὸ τεῖχος Ἅρπαγος, ἐσβάντες πάντες ἐς τὰ πλοῖα, οἴχοντο πλέοντες ἐπὶ τῆς Θρηϊκίης, καὶ ἐνθαῦτα ἔκτισαν πόλιν Ἄβδηρα· τὴν πρότερος τούτων Κλαζομένιος Τιμήσιος κτίσας οὐκ ἀπώνητο, ἀλλ' ὑπὸ Θρηΐκων ἐξελασθεὶς τιμὰς νῦν ὑπὸ Τηΐων τῶν ἐν Ἀβδήροισι ὡς ἥρως ἔχει.

169 Οὗτοι μέν νυν Ἰώνων μοῦνοι, τὴν δουλοσύνην οὐκ ἀνεχόμενοι, ἐξέλιπον τὰς πατρίδας. οἱ δ' ἄλλοι Ἴωνες, πλὴν

Cap. CLXVIII.

ἐπεί τε γάρ σφεων εἷλε χώματι κ. τ. λ.] Conf. supra I, 162 de Harpago: *αἵρεε τὰς πόλιας χώμασι*, ibique adnott. Quod vero Dureau de la Malle, quem ibi laudavi, *εἷλε* sic reddi vult (p. 414 seq.): „*il etait sur le point de prendre*“, merito improbavit Quatremère (Journal d. Sav. 1851. p. 308) rectius ita accipiens: „*lorsque le mur fut au pouvoir d'Harpage.*“

καὶ ἐνθαῦτα ἔκτισαν πόλιν Ἄβδηρα] Cum Herodoto in narratione de Abdera condita consentiunt Strabo XIV. p. 644 ed. Cas. p. 953 B. Scymnus Chius v. 670 tom. II. pag. 38 Hudson. Namque binae sunt distinguendae coloniae, a viris doctis in unam temere confusae, quarum prior Clazomeniorum, quae teste Eusebio incidit in Olymp. XXXI, 1, Abderam ducta est a Timesio, altera posterior Teiorum, qui Persarum dominationem fugientes huc sese receperunt urbemque denuo condiderunt, Olymp. LIX, 4 sive 541 a. Chr. n. aut anno 543 a. Chr. n., ut rectius nobis statuere videtur C. F. Hermann, qui Abderae res accuratius persecutus est in: Schulzeitung. 1830. nr. 63. p. 508 seqq. (Gesammelte Schrift. p. 90—111). Praeterea conf. Raoul Rochette Histoire de l'établiss. d. colon. Grecq. III. p. 400 seq. Quae ad ipsam urbem eiusque situm pertinent, ea vid. apud Forbiger. l. l. III. p. 1078 et Prokesch in Annall. Vienn. T. LIX. Anzeige-Bl. p. 11 seqq. Conf. etiam nott. ad Herod. VII, 109.

Κλαζομένιος Τιμήσιος κτίσας οὐκ ἀπώνητο] Qui Herodoto *Timesius*, is aliis dicitur *Timesias*, laudatus ob civilem prudentiam ac virtutem. Vid. Aelian. Var. Hist. XII, 9, Plutarch. rei publ. gerend. praecept. pag. 812 A et de Amicorum multitud. pag. 96 B, ad quem locum nunc plura de hoc viro eiusque aetate disputat Wyttenbachius t. I. p. 655 Animadverss. — De forma *ἀπώνητο* conf. Thomam Magistr. s. v. *ὀνήσομαι* pag. 932 atque Bredov. p. 307, qui recte tuetur vulgatam, a Bekkero mutatam in *ἀπόνητο*: quae epica est forma. — In seqq. cum Gaisfordio, pluribus libris addicentibus, restituimus *ἐξελασθεὶς* pro *ἐξελαθεὶς*, quod ex Aldo propagatum tuetur Piersonus ad Moerid. p. 13, apud quem alteram formam *ἑλληνικῶς* dici legimus. Et bene dici *ἐξελαθεὶς* in Attico scriptore, non est quod negemus, sed Herodotum asperiores formas diligere, apte monuit Schweighaeuserus. Accedit praeterea librorum auctoritas, qui in asperiori illa forma plerumque conspirant, ut I, 173. III, 46. 51. IV, 4. V, 145. Quare a me impetrare non potui, ut Bredovium sequerer, (p. 345) in his omnibus locis contra codd. auctoritatem literulam σ eiicientem. Apud Pausaniam eadem formae varietas, ut modo sine σ, modo cum illa litera inveniatur. Vid. Siebelis. ad Pausan. I, 12. §. 5, et cf. Schubart in: Jen. Litt. Zeit. 1846. p. 90.

Digitized by Google

Μιλησίων, διὰ μάχης μὲν ἀπικέατο Ἁρπάγῳ, κατάπερ οἱ ἐκλιπόντες, καὶ ἄνδρες ἐγένοντο ἀγαθοὶ, περὶ τῆς ἑωυτοῦ ἕκαστος μαχόμενοι· ἑσσωθέντες δὲ καὶ ἁλόντες ἔμενον κατὰ χώρην ἕκαστοι, καὶ τὰ ἐπιτασσόμενα ἐπετέλεον. Μιλήσιοι δὲ, ὡς καὶ πρότερόν μοι εἴρηται, αὐτῷ Κύρῳ ὅρκιον ποιησάμενοι, ἡσυχίην ἦγον. Οὕτω δὴ τὸ δεύτερον Ἰωνίη ἐδεδούλωτο. ὡς δὲ τοὺς ἐν τῇ ἠπείρῳ Ἴωνας ἐχειρώσατο Ἅρπαγος, οἱ τὰς νήσους ἔχοντες Ἴωνες, καταῤῥωδήσαντες ταῦτα, σφέας αὐτοὺς ἔδοσαν Κύρῳ. Κεκακωμένων δὲ Ἰώ- 170
νων καὶ συλλεγομένων οὐδὲν ἕσσον ἐς τὸ Πανιώνιον, πυνθάνομαι γνώμην Βίαντα ἄνδρα Πριηνέα ἀποδέξασθαι Ἴωσι χρησιμωτάτην· τῇ εἰ ἐπείθοντο, παρεῖχε ἂν σφι εὐδαιμονέειν Ἑλλήνων μάλιστα· ὃς ἐκέλευε κοινῷ στόλῳ Ἴωνας ἀερθέντας πλέειν ἐς Σαρδὼ, καὶ ἔπειτα πόλιν μίαν κτί-

CAP. CLXIX.

διὰ μάχης μὲν ἀπικέατο] De forma *ἀπικέατο* conf. ad I, 152. 15. Dindorf et Dietsch ediderunt *ἀπίκοντο*. Ad ipsam locutionem (*διὰ μάχης ἀπικ.*) conf. VI, 9 ibique nott.

ὡς καὶ πρότερόν μοι εἴρηται] Vid. I, 143.

οὕτω δὴ τὸ δεύτερον Ἰωνίη ἐδεδούλωτο] Primus enim Croesus Iones in ditionem suam redegerat, ut supra I, 6. 28 legimus. Quare verisimillimum videtur, quod Plehn. contendit in Lesbiacc. libro pag. 55, eodem etiam tempore *Lesbios* in Persarum fidem atque potestatem se permisisse.

CAP. CLXX.

κεκακωμένων δὲ Ἰώνων κ. τ. λ.] i. e. *cum Iones his malis* (i. e. bello a Persis illato eorundemque imperio ipsis imposito) *essent afflicti atque nihilominus* (i. e. quamvis Persis essent subditi) *in Panionium* (ut ante Persarum imperium soliti erant) *convenirent* etc. Unde mihi quodammodo patere videtur, Ionibus, qui Persis se dedissent, eam rei publicae formam, qua antea usi fuerint, esse permissam ipsamque libertatis speciem quandam esse relictam, ut, quemadmodum antea facere consuevissent, Panionium convenirent ac de rebus communibus deliberarent, sacra facerent, alia id genus tractarent. Aliter quidem sensit Wachsmuth. Hellen. Alterthumsk. I. p. 159: sed vid. Lehnert. de foed. Ionic. p. 49 et C. F. Hermann. Griech. Staatsalterth. §. 77. not. 29. ed. quart. De *Panionio* vid. I, 148 ibique nott. Verbum *κακοῦσθαι* aliquoties hoc sensu apud Nostrum: I, 196. V, 27. VI, 26. 27. VII, 191. VIII, 68. §. 3. Imitatur Pausanias: de quo cf. Siebelis ad I, 4. §. 1. *ἧσσον* libris invitis mutare ausus sum in *ἕσσον*, quod inde a Bekkero fecerunt recentt. editt. (cf. Bredov. p. 144), nec tamen cum iisdem scribere placuit in seqq. *πλώειν* pro *πλέειν*, quod retinendum censui cum Bredov. p. 172. — *ἀποδείκνυσθαι γνώμην* (*sententiam declarare, exponere*) frequenter dixit Noster I, 207. II, 24. III, 74. 82. 160. IV, 97. VII, 139. VIII, 108. IX, 58; quo eodem fere sensu *ἐκφέρεσθαι γνώμην* V, 36, atque *ἀποφαίνεσθαι γνώμην*, de quo dixi ad Plutarch. Pyrrh. p. 161. — De *Biante*, qui admodum provecta aetate fuisse videtur, cum haec Ionibus suaderet, cf. nott. ad I, 27.

πλέειν ἐς Σαρδὼ κ. τ. λ.] Conf.

Digitized by Google

ζειν πάντων Ἰώνων. καὶ οὕτω ἀπαλλαχθέντας σφέας δουλοσύνης εὐδαιμονήσειν, νήσων τε ἁπασέων μεγίστην νεμομένους καὶ ἄρχοντας ἄλλων, μένουσι δέ σφι ἐν τῇ Ἰωνίῃ οὐκ ἔφη ἐνορᾶν ἐλευθερίην ἔτι ἐσομένην. Αὕτη μὲν Βίαντος τοῦ Πριηνέος γνώμη, ἐπὶ διεφθαρμένοισι Ἴωσι γενομένη. χρηστὴ δὲ καὶ, πρὶν ἢ διαφθαρῆναι Ἰωνίην, Θάλεω ἀνδρὸς Μιλησίου ἐγένετο, τὸ ἀνέκαθεν γένος ἐόντος Φοίνικος, ὃς ἐκέ-

Nostrum V, 106, ubi vide reliquorum scriptorum testimonia consimilia de hac insula allata, coll. VI, 2. Ac vituperatur Noster a Dahlmanno (Herodot. p. 55), quod miro errore lapsus Sardiniam omnium insularum maximam dixerit. Sed hic quidem non suam ipsius ille refert sententiam, verum Biantis de Sardinia sic existimantis; nec ipse in Sardiniam usque pervenire poterat, ut, quae istius insula sit amplitudo et magnitudo, comperiret. Quare communem et suo tempore vulgatam famam de hac insula, quam etiam *μεγίστην τε νῆσον καὶ εὐδαιμονίᾳ πρώτην* Manticlus Messenius vocat apud Pausan. IV, 23, 5, secutus esse videtur; quo faciunt etiam ea, quae de hac insula disputat Heerenius in Ideen II, 1. p. 69 seqq., quippe principem fere Carthaginiensibus fuisse provinciam summoque loco habitam, omnis frumenti copia abundantem, metalla aliaque largiter suppeditantem. Add. Movers: Die Phoenizier. II, 2. p. 556 plura in hanc rem disputantem. Quae si perpenderis, minus certe temeritatis Nostrum incusabis.

ἐπὶ διεφθαρμένοισι Ἴωσι] i. e. *cum Ionum res iam perversae essent.* Cf. *ἐπ' ἐξεργασμένοισι* IV, 164 ibique nott. II, 22. Kuehner. Gr. Gr. §. 669. — Ad *γενομένη* suppl. *ἦν*, quod additum invenimus supra I, 161 fin. *ἦν δὲ χρόνος οὗτος οὐκ ὀλίγος γενόμενος.* De omissione verbi vid. Schaefer. ad Lambert. Bos. de Ellips. L. Gr. pag. 608.

τὸ ἀνέκαθεν γένος ἐόντος Φοίνικος] In Phoenicia Thaletis origine plures cum Nostro concinunt, a Wesselingio ad h. l. excitati, ut Diogen. Laert. I. §. 22. Clemens Alexandr. Stromat. I. p. 352. Parentes enim teste Duride ac Democrito, ad quos Diogenes l. l. provocat, ex Thelidarum familia erant, qui Phoenicum nobilissimi a Cadmo et Agenore originem ducere dicuntur. Miletum venit (ait Diogenes) profectus eum Neleo, aut, ut pluribus videtur, indigena fuit Milesius et claro genere natus Phoeniciam originem prae se ferente. Inde vero explicandum, quod nonnullis Phoenix, aliis Milesius habetur. Hinc Theodoretus Graecc. affectt. curat. p. 7. ed. Sylb. (p. 19. Gaisf.): — *τὸν δὲ Θαλῆν οἱ μὲν Μιλήσιον λέγουσιν, Λέανδρος δὲ καὶ Ἡρόδοτος Φοίνικα προσηγόρευσαν.* Cf. supra ad Herodot. I, 75 de Thalete notata. Ad *ἀνέκαθεν* singularem Herodoti usum observant Grammatici Graeci, cum Attici *de loco* unice ita dixerint, minime *de tempore.* Nec vero semel, ut Thomas Magister vult, Herodotus hac voce ita est usus, sed aliquoties: V, 55. 65. VI, 35. 125. 128. VII, 221, nec alii Attici scriptores, in quibus Lucianus, ea abstinuerunt, ut abunde notarunt interpretes ad Thomam Magist. p. 77 seq. et ad Phrynich. pag. 270. Grammaticus a Bekkero vulgatus (Anecdd. Gr. I. p. 18. 26): *ἀνέκαθεν· εὑρίσκεται ἐπὶ τόπου εἰρημένον, οὐκ ἐπὶ χρόνου, ὡς παρ' Ἡροδότῳ.* Conferri quoque poterit *ἄγκαθεν* in Aeschyli Agamemn. 3, ubi vid. Blomfield. in Glossario. In seqq. forma *Τέων* Thucydidem quoque usum esse (VIII, 16) recte monuit Bredov. p. 249, alios eiusdem formae accusativos ex Herodoti libris afferens. In verbis *τὰς δὲ ἄλλας πόλιας οἰκεομένας*, quae

Digitized by Google

λευε ἓν βουλευτήριον Ἴωνας ἐκτῆσθαι, τὸ δὲ εἶναι ἐν Τέῳ· Τέων γὰρ μέσον εἶναι Ἰωνίης. τὰς δὲ ἄλλας πόλιας οἰκεομένας μηδὲν ἧσσον νομίζεσθαι, κατάπερ εἰ δῆμοι εἶεν. οὕτω μὲν δή σφι γνώμας τοιάσδε ἀπεδέξαντο.

Ἅρπαγος δὲ καταστρεψάμενος Ἰωνίην ἐποιέετο στρα- 171
τηΐην ἐπὶ Κᾶρας καὶ Καυνίους καὶ Λυκίους, ἅμα ἀγόμενος καὶ Ἴωνας καὶ Αἰολέας. Εἰσὶ δὲ τούτων Κᾶρες μὲν ἀπιγμέ-

equidem sic interpretor: *reliquas vero urbes*, *quae* (ab Ionibus) *habitantur*, haesit Schweighaeuserus (Lexic. Herod. II. p. 138) addens: „poteras etiam suspicari τὰς ἄλλοθι „πόλιας οἰκεομένας aut οἰκημένας, „scriptum oportuisse, aut τὰς ἐν „ἠπείρῳ οἰκημένας.“ Quorum neutrum placet; conf. etiam nott. ad I, 27.

Cap. CLXXI.

ἅμα ἀγόμενος καὶ Ἴωνας καὶ Αἰολέας] Hoc explicandum ex Persarum more, quo victores victam gentem una secum ducerent, copiisque suis continuo illam adderent. Cf. Heeren. Ideen I, 1 pag. 513.

εἰσὶ δὲ τούτων Κᾶρες μὲν ἀπιγμένοι ἐς τὴν ἤπειρον κ. τ. λ.] *Cares*, qui Graecae stirpis volunt esse, primitus e Graecia ipsa profectos Aegaei maris insulas occupasse vulgo narrant, eosdemque et mercatura et latrociniis maritimis inclitos fuisse addunt. Primus iugum illis imposuisse dicitur Minos, qui primus Graecorum classe plurimum valuit, nonnullos subigendo suisque Cretensibus adiiciendo, alios, qui iugum ferre nollent, eiiciendo, ita ut insulis relictis ad proxima Asiae litora sese reciperent ibique sedes figerent. Unde sunt rursus pulsi multo post advenientibus e Graecia Ionibus, de quibus vidimus ad I, 142. At vero alia si circumspiciamus, Carum gens primitivas sedes in Asia habuisse videtur, Semiticae stirpi accensenda; ex Asia progressa in proxime sitas insulas Cretam praecipue tenuit ibique cum aliis huius insulae incolis quodammodo coaluisse videtur. Ac Semiticam originem testantur vocabula quaedam Carica, qualia collegit Joblonsky Opuscc. T. III. p. 94; neque huc non pertinet Homerus, qui Cares dixit βαρβαροφώνους Ili. II, 867, ubi vid. interpretes; tu vid. inprimis Strabonem de huius vocis vi disserentem XIV. p. 661 Cas. Plura dabunt Hoeck. Creta II. p. 6 seqq. 290 seqq. Bertheau: Zur Gesch. d. Israelit. p. 192 seqq. Movers: Die Phoeniz. I. p. 17 seqq., qui Cares ex Palaestina repetit gentemque sive Phoeniciam sive Canaiticam proprie fuisse statuit. *Leleges* a Caribus non diversos aut certe cum iis ita permixtos esse, ut pro una eademque gente merito haberi possint, praeter Herodotum Strabo, Pausanias, alii asserunt. Tu vid. pluribus haec exponentem Raoul Rochette: Histoire de l'établiss. des colon. Grecq. I. pag. 378 seqq. 384 seqq. ibique Strabon. XIV. pag. 976 s. pag. 661 ed. Casaub., qui cum Herodoto plane consentit, coll. XIII. p. 909 s. pag. 611 Cas. et VII. p. 321 Cas. Hoc igitur si verum, Leleges et ipsi ad Asiam atque ad Semiticam stirpem pertinebunt, neque ad Graeciam, ut nuper contendit Soldan (Mus. Rhenan. III, 1. p. 89 seqq. 114 seq.), qui utramque gentem contra disertum Herodoti ac Strabonis testimonium ita distingui vult, ut Cares ad Asiae populos pertineant aeque ac Lydi et Mysi, Leleges prisco aevo Graeciam tenuerint ipsam, unde profecti et insulas et ipsam Asiae oram proximam occuparint. Quod quidem vir doctissimus mihi haud persuasit, haud nescienti, quam varia quamque diversa de hac Le-

Digitized by Google

νοι ἐς τὴν ἤπειρον ἐκ τῶν νήσων. τὸ γὰρ παλαιὸν ἐόντες Μίνω τε κατήκοοι, καὶ καλεόμενοι Λέλεγες, εἶχον τὰς νήσους, φόρον μὲν οὐδένα ὑποτελέοντες, ὅσον καὶ ἐγὼ δυνατός εἰμι μακρότατον ἐξικέσθαι ἀκοῇ· οἱ δὲ, ὅκως Μίνως δέοιτο, ἐπλήρουν οἱ τὰς νέας. ἅτε δὲ δὴ Μίνω τε κατεστραμμένου γῆν πολλὴν, καὶ εὐτυχέοντος τῷ πολέμῳ, τὸ Καρικὸν ἦν ἔθνος λογιμώτατον τῶν ἐθνέων ἁπάντων κατὰ τοῦτον ἅμα τὸν χρόνον μακρῷ μάλιστα. καί σφι τριξὰ ἐξευρήματα ἐγένετο, τοῖσι οἱ Ἕλληνες ἐχρήσαντο. καὶ γὰρ ἐπὶ τὰ κράνεα

legum gente apud veteres tradita reperiantur. Tu conf. Hoeck l. l. et quae alia excitavit C. F. Hermann. Griech. Staatsalterth. §. 6. not. 11. ed. quart.

Μίνω τε κατήκοοι] De structura conf. ad I, 143.

εἶχον τὰς νήσους] Videtur obloqui Thucydides I, 4, Cares narrans a Minoe insulis Cycladibus eiectos esse. Et re vera potuit eos eiicere Minos, si qui ipsius imperium recusarent aliosque in eorum locum ducere colonos, reliqua terra iis relicta, qui imperium ipsius agnoscerent. — In verbis sequentibus *δυνατός εἰμι μακρότατον κ. τ. λ.* Werferus in Actt. philoll. Monacc. I, 2. pag. 244 ante *μακρότατον* inseri vult *ἐπὶ*, quod uti aliis locis additum invenitur, ita tamen hoc loco cur necessario adiiciendum sit, nulla mihi idonea apparet causa. Conf. infra II, 29 init. Schweigh. in Lexic. Herod. II. p. 84 eandem profert suspicionem, Herodotum forsitan scripsisse: *ἐπὶ μακρότατον*; ipsum vero locum sic reddidit: „*quantum ego, superiorum temporum memoriam altissime repetens, audita cognoscere potui.*"

οἱ δὲ — ἐπλήρουν οἱ τὰς νέας] *οἱ δὲ — ἐπλήρουν* dixit, ac si antea legeretur: *φόρον μὲν οὐδένα ὑπετέλεον*, ita ut *οἱ δὲ* non ad diversam personam s. subiectum sint referendi, verum ad idem istud, quo antecedentia, quibus *μὲν* particula adiecta est, spectent. — Paulo post e Schellersh. scripsimus cum Gaisf. *ἅτε δὲ δὴ Μίνω τε*, ubi vulgo omittunt *δέ* et *τε*. — Si audiamus Eltzium (Quaest. Herodd. p. 12), verba *τῶν ἐθνέων ἁπάντων* virgula a sequentibus separanda sunt, ut haec loci inde existat sententia: „cum Minos magnum sibi tractum subegisset et bello felix esset, Carica gens omnium gentium fuit clarissima, hoc simul tempore (quo ei Harpagus bellum intulit), vel maxime clara." Hoc vero si declarare voluisset Noster, aliter scripsisset aut certe particulam verbis *κατὰ τοῦτον ἅμα τὸν χρόνον κ. τ. λ.* addidisset: sed haec ipsa verba (*ἅμα*) satis indicant, non de alio tempore esse sermonem, sed de eo ipso tempore, quo Minos longe lateque imperitabat felixque erat bello: in quo gerendo Caribus et ipsis utebatur, quae gens illa aetate omnium fuit clarissima. Harpagi vero tempore Cares hanc virtutem minime commonstrasse, Nostri verba satis declarant I, 174 init. Ad locutionem *μακρῷ μάλιστα* superlativo additam et cum vi quadam post positam conf. II, 76 et Matth. Gr. Gr. §. 461.

καὶ γὰρ ἐπὶ τὰ κράνεα λόφους ἐπιδέεσθαι κ. τ. λ.] Tria haec inventa Strabo quoque Caribus adscribit XIV. p. 976 B, usus, quod ad cristas galeis impositas attinet, Alcaei testimonio. Nec dissentit Aelian. Animal. Hist. XII, 30, ex Herodoto profectus, cui add. Plutarchi locum in Artaxerx. cap. 10. pag. 1016 B. Nunc vero, quum inter sculpturas Assyrias Nini veteris similia cassidum ornamenta, qualia hic Caribus adscribuntur,

Digitized by Google

*λόφους ἐπιδέεσθαι Κᾶρές εἰσι οἱ καταδέξαντες, καὶ ἐπὶ τὰς
ἀσπίδας τὰ σημήΐα ποιέεσθαι. καὶ ὄχανα ἀσπίσι οὗτοί εἰσι οἱ
81 ποιησάμενοι πρῶτοι· τέως δὲ ἄνευ ὀχάνων ἐφόρεον τὰς ἀσπί-
δας πάντες, οἵπερ ἐώθεσαν ἀσπίσι χρέεσθαι, τελαμῶσι σκυ-
τίνοισι οἰηκίζοντες, περὶ τοῖσι αὐχέσι τε καὶ τοῖσι ἀριστεροῖσι
ὤμοισι περικείμενοι. Μετὰ δὲ, τοὺς Κᾶρας χρόνῳ ὕστερον
πολλῷ Δωριέες τε καὶ Ἴωνες ἐξανέστησαν ἐκ τῶν νήσων· καὶ
οὕτω ἐς τὴν ἤπειρον ἀπίκοντο. Κατὰ μὲν δὴ Κᾶρας οὕτω Κρῆ-
τες λέγουσι γενέσθαι. οὐ μέντοι αὐτοί γε ὁμολογέουσι τούτοισι
οἱ Κᾶρες· ἀλλὰ νομίζουσι αὐτοὶ ἑωυτοὺς εἶναι αὐτόχθονας
ἠπειρώτας, καὶ τῷ οὐνόματι τῷ αὐτῷ ἀεὶ διαχρεωμένους τῷ-
περ νῦν. ἀποδεικνῦσι δὲ ἐν Μυλάσοισι Διὸς Καρίου ἱρὸν*

detecta sint, Cares ab Assyriis potius haec accepisse arbitratur Layard: Nineve and its remains II. p. 338 seq. 347. — Ad *καταδέξαντες* conf. I, 163. — *ὄχανα* sunt *ansae, quibus clipeus gestabatur et regebatur, manubria*. Namque antea ad clipeos portandos loris latis utebantur, quibus nomen *τελαμῶνες*. Testis est Homerus, apud quem frequentissime istiusmodi lora memorantur, Ili. II, 388. IV, 796. 798. XI, 38. XII, 401 etc. Herodotus infra eos vocat *τελαμῶνας σκυτίνους*, lora e corio facta.

οἵπερ ἐώθεσαν ἀσπίσι χρέεσθαι] Male olim *ἐώθεισαν*, quod cum recentt. edd. mutavimus, cum ab Herodoti dialecto alienum sit; vid. Bredov. p. 336. — In seq. *οἰηκίζοντες* est *gubernantes*, *regentes*. Namque *οἰακίζειν*, quod proprie est *navem gubernare*, *navis cursum gubernaculo regere*, non aliter atque *οἴαξ* (*gubernaculum*), ad multas alias res dein transfertur, quibus omnino *gubernandi* et *regendi* notio declarari debet. Cf. *οἰακοστρόφος* apud Aeschyl. S. c. Theb. 62. Prometh. 524. Pers. 773. *οἰκονόμος* apud eundem in Prometh. 153 coll. Sept. c. Th. 3.

περὶ τοῖσι αὐχέσι — περικείμενοι] i. e. *illa circum cervices humerosque sinistris alligata habentes*. Ad verbum *περικείμενοι* suppl. *τὰς ἀσπίδας*, ut bene praecipit Matthiae Gr. Gr. §. 424, 2. pag. 781. Nam quaevis emendatio hic supervacua est.

Μετὰ δὲ, τοὺς Κᾶρας χρόνῳ ὕστερον πολλῷ κ. τ. λ.] Sensus loci non obscurus, modo recte distinxeris, ita ut post *μετὰ δὲ* ponatur comma. Nam Herodotus vult, postea (postquam scilicet Minois imperio subditi essent Cares) et quidem longo post tempore Cares a Doribus Ionibusque insulis illis, quas inde a Minois aetate adeoque iam antea tenuerant, pulsos esse coactosque, ut inde in terram Asiae continentem cederent. Dorum vero et Ionum migratio ea est, de qua antea exposuerat I, 142 seqq. Conf. Matthiae Miscell. philologg. II, 2. p. 110.

νομίζουσι αὐτοὶ ἑωυτοὺς εἶναι αὐτόχθονας ἠπειρώτας] De structura accusativi cum infinitivo, ubi nominativo potius locus erat, vid. nott. ad I, 34. II, 2. Mox reliqui *διαχρεωμένους*, ut cap. seq. *χρέωνται*, omnibus libris consentientibus. Dietschius cum Bekkero scripsit *διαχρεομένους* et *χρέονται*. Ad argumentum verbb. seqq. Larcherus annotat, probabile esse, re vera Cares nullo alio unquam usos esse nomine, verum ab exteris potuisse dici Leleges, quum utriusque gentis homines in unum coaluerint. Tu vide supra nott. ibique laudatum Soldan p. 90 seq.

ἀποδεικνῦσι δὲ ἐν Μυλάσοισι Διὸς Καρίου ἱρὸν ἀρχαῖον] Mu-

Digitized by Google

ἀρχαῖον, τοῦ Μυσοῖσι μὲν καὶ Λυδοῖσι μέτεστι, ὡς κασιγνήτοισι ἐοῦσι τοῖσι Καρσί. τὸν γὰρ Λυδὸν καὶ τὸν Μυσὸν λέγουσι εἶναι Καρὸς ἀδελφεούς. τούτοισι μὲν δὴ μέτεστι· ὅσοι δὲ, ἐόντες ἄλλου ἔθνεος, ὁμόγλωσσοι τοῖσι Καρσὶ ἐγένοντο,
172 *τούτοισι δὲ οὐ μέτα. Οἱ δὲ Καύνιοι αὐτόχθονες, δοκέειν ἐμοὶ,*

λάσοισι cum recentt. scripsimus tum binorum librorum ex auctoritate tum Strabonis e loco. Vulgo *Μυλάσσοισι*. In inscriptionibus Graecis (Corp. Inscr. Gr. T. II. nr. 2691. c. et 2701) cum simplici σ scriptum reperitur. Conf. praeterea Holsten. ad Steph. Byzant. p. 214 et Bredov. p. 97. De *Mylasis*, Cariae urbe satis ampla ut videtur ornataque, vid. Strabon. XIV. p. 658. p. 973 seq. Reliquos veterum locos aeque ac recentiorum, qui has regiones inviserint ac descripserint, praebet Forbiger: Handbuch d. alt. Geogr. II. p. 232. Add. Corp. Inscriptt. Graecc. T. II. nr. 2691 seqq.

Nunc idem nomen fere retentum esse *Melasso* s. *Melassa* tradunt. Rossius (Kleinasien u. Deutschland p. 112 seq. coll. 127) a Graecis nunc vocari *Μελισὸς* scribit, tenue ac vile oppidum, vix veteris urbis amplitudinem declarans. Add. Fellows Asia min. p. 259. Lycia p. 67 seq. Tchihatchef in Journal Asiatique Serie V. T. IV. p. 71 seq., qui oppidi domus antiquioris urbis reliquias sat multas ostendere asserit. In hac urbe templum fuit Iovis Carii, quem eundem atque Stratium (*στράτιον*) perhibet Aelianus de Nat. Animall. XII, 30. Rectius Strabo inter utrumque distinguit, varia utriusque dei templa commemorans et cum Herodoto egregie conspirans, lib. XIV. p. 659 Cas. sive p. 973 C. 974 A. Namque Iupiter *στράτιος* pertinet ad Labranda, qui est vicus prope Mylasa: vid. infra nott. ad V, 119. Iovis Carii templum Mylasorum in urbe Strabo l. l. scribit *κοινὸν ἁπάντων Καρῶν, οὗ μέτεστι καὶ Λυδοῖς καὶ Μυσοῖς ὡς ἀδελφοῖς*; cf. Otto Iahn: Archaeolog. Aufsätze p. 42 seq. Quamquam igitur hic distingui necesse est, ne duo templa unius quidem dei sed variis cognominibus ornati confundamus, tamen, si altius inquirere velis, vix notione ac significatione multum inter utrumque Iovem intererit. Namque constat Cares ut bellicosam gentem deos quoque armis indutos, militari ferme specie et cogitasse et repraesentasse; ita ut Iovem Cares simili modo, quo Iovem *στράτιον*, armis instructum, repraesentasse et coluisse crediderim. Conf. Soldan l. l. p. 112. Emeric. David: Iupiter etc. II. p. 457 seq. Creuzer: Symbol. II. p. 500. III. p. 98 ed. tert. Streber: Abhandl. d. Münchn. Akad. d. W. (hist. phil. Cl.) I. p. 238. Addi quoque poterit Uschold (Gesch. d. Troian. Kriegs p. 169 seq. 177 seq.), qui hunc Carum Iovem, quem a Graecorum Iove discernit, nullum alium esse vult nisi Agamemnonem Homeri carminibus celebratum.

ὡς κασιγνήτοισι ἐοῦσι τοῖσι Καρσί] Conf. Strabonem XIV. p. 976. — His verbis et sequentibus si nihil aliud, certe communem originem atque stirpem istarum gentium satis declarari putem (cf. Hoeck l. l. p. 301 seq.); quare in Lydis atque Mysiis colonos Carum quaerunt, hanc ipsam ob causam sacrorum participes. Conf. Raoul Rochette Histoire de l'établiss. I. p. 389 seq. Quae si vera sint aut certe veri speciem quandam praebeant, intelligitur, cur reliquos alienigenos, quamvis eandem linguam edentes, excluserint. Pertinuisse enim isti videntur ad alias gentes indigenas, ante illorum colonorum adventum hanc terram tenentes, mox vero oppressas a colonis victoribus, quorum vel linguam ut victi adsciverint.

Digitized by Google

εἰσί· αὐτοὶ μέντοι ἐκ Κρήτης φασὶ εἶναι. προσκεχωρήκασι δὲ γλῶσσαν μὲν πρὸς τὸ Καρικὸν ἔθνος, ἢ οἱ Κᾶρες πρὸς τὸ Καυνικόν· τοῦτο γὰρ οὐκ ἔχω ἀτρεκέως διακρῖναι. νόμοισι δὲ χρέωνται κεχωρισμένοισι πολλὸν τῶν τε ἄλλων ἀνθρώπων καὶ Καρῶν. τοῖσι γὰρ κάλλιστόν ἐστι κατ' ἡλικίην τε καὶ φιλότητα εἰλαδὸν συγγίνεσθαι ἐς πόσιν, καὶ ἀνδράσι καὶ γυναιξὶ καὶ παισί. ἱδρυθέντων δέ σφι ἱρῶν ξεινικῶν, μετέπειτα ὥς σφι

Cap. CLXXII.

οἱ δὲ Καύνιοι αὐτόχθονες κ. τ. λ.] Nec hic nec cap. 171 init. Mediceo parendum esse offerenti *Καυκωνίους* et *Καυκώνιοι*, satis docet tum reliquorum librorum consensus apud Herodotum, et his locis et I, 176, tum Strabonis auctoritas, e Nostro haud dubie proficiscentis XIV. p. 964 A. s. pag. 652 Casaub. Namque Herodotus Cauconios utique ignoravit, nec Caucones idem novit, quos poeta nominat in Iliad. X. 429.

προσκεχωρήκασι δὲ γλῶσσαν μὲν πρὸς τὸ Καρικὸν ἔθνος] i. e. *accesserunt, quod ad linguam attinet, ad Caricam nationem* s. *accommodarunt suam linguam ad Caricae nationis linguam.* — Iablonskio (Diss. de Lingua Lycaon. t. III. p. 95 Opuscc.) scribere placuit: *πρὸς τὸ Καρικὸν ἔθος* (pro *ἔθνος*): *ad morem loquendi et consuetudinem Caricam.* Minus feliciter in hoc loco explicando versatur Heyne in Observv. ad Iliad. I, 117. pag. 51. Nam ipse Homerus (Ili. II, 867) Cares dicit *βαρβαροφώνους*, quod quomodo sit accipiendum, disceptant veteres interpretes atque grammatici, quorum sententias retulit Heyne ad h. l. pag. 434 seq. atque Freitag ad l. l. p. 521. Propter Strabonis locum (XIV. p. 663, ubi *βαρβαροφώνους* explicat *τοὺς ἑλληνίζοντας*) sunt, qui *βαρβαροφώνους* eam ob causam Cares a poeta dici putent, quod Graecum sermonem, quem adsciverant, aspere et corrupte retulerint, male dicentes et pronuntiantes. Conf. Soldan. l. l. p. 102. Multa eandem in rem disputat Iablonsk. l. l. p. 11 seq. 94 seq. satis constare arbitratus, Carum antiquiorum linguam, quamvis a Graecis quaedam assumserit, tamen propter id ipsum a Graeca dialecto discernendam. Atque vel eam ob causam a Graecis distingui Cares et ad Semiticam stirpem pertinere, cum aliis viris doctis iam supra ad I, 171 init. statuimus. Caunios vero et ipsos ad Caricam stirpem primitus pertinuisse, recte contendere videtur Hoeck Creta II. p. 311. — In seqq. *κατ' ἡλικίην τε καὶ φιλότητα* est *secundum aetatem* atque *amicitiam*. Pro *εἰλαδὸν*, quod codd. praebent, Burges in Prolegg. Thucydid. p. 330 rescribi vult *ἰλαδὸν*, idemque placuit quoque Bredov. p. 160, quem secutus est Dietsch. Equidem a libris manu scriptis stare malui. Mox cum Bekkero revocavi *ἱδρυθέντων* pro *ἱδρυνθέντων*, quae forma ab Herodoto aliena videtur. Cf. nott. ad II, 44.

ἱδρυθέντων δέ σφι ἱρῶν ξεινικῶν κ. τ. λ.] Sensus loci is fere est: „Cum olim peregrina sacra apud ipsos instituta essent, postea, ubi hoc ipsis displicuit (placuit vero patriis tantum uti diis), omnes Caunii puberes, armis indutis, hastis aërem ferientes usque ad Calyndicos fines progressi sunt, dicentes se eiicere deos peregrinos.“ Qui dii peregrini quales fuerint, aeque ignoramus atque patrios illorum deos, quos solos nunc colere constitüerant, nisi eosdem, quos Cares venerabantur, Iovem potissimum, fuisse suspiceris. Atque in universum notandum est, in veterum religionibus sibi haud raro opponi deos *patrios*, quorum sacra a maioribus tradita, sive publica

ἀπέδοξε (ἔδοξε δὲ τοῖσι πατρίοισι μοῦνον χρᾶσθαι θεοῖσι), ἐνδύντες τὰ ὅπλα ἅπαντες Καύνιοι ἡβηδὸν, τύπτοντες δούρασι τὸν ἠέρα, μέχρι οὔρων τῶν Καλυνδικῶν εἵποντο, καὶ ἔφασαν ἐκβάλλειν τοὺς ξεινικοὺς θεούς. καὶ οὗτοι μὲν τρόποισι
173 τοιούτοισι χρέωνται. Οἱ δὲ Λύκιοι ἐκ Κρήτης τὠρχαῖον γεγόνασι. τὴν γὰρ Κρήτην εἶχον τὸ παλαιὸν πᾶσαν βάρβαροι. διε-

sive privata singulorum civium, et *deos peregrinos*, *externos*, adeoque *hospites*, quos scilicet aliunde adsciverant publiceque receperant. Eorum quoque in honorem instituta τὰ Θεοξένια, quae haud raro in Graecorum civitatibus occurrunt, ut notat Casaubon. ad Athen. IX. p. 372 A (p. 38 t. V. Animadvss. Schwgh.). Conf. nott. ad I, 51. Vid. Hemsterhus. ad Hesych. t. I. p. 1694 ed. Albert." *Cr.* — ἡβηδὸν ad omnes *puberes* s. *iuvenes* spectat. Conf. not. nostram ad Plutarch. Alcibiad. pag. 155.

μέχρι οὔρων τῶν Καλυνδικῶν] εἵποντο pro vulg. ἕποντο scripsi cum Bredov. pag. 303. οὔρων ab οὖρος, *finis*, nec ab ὄρος, *mons*; quod si esset (nec aliter prave reddiderunt priores interpretes), scribendum foret, iudice Valckenario, οὐρέων, ut I, 110. II, 28, alibi. Sed οὔρων (ab οὖρος) IV. 99. 125. Simile quiddam de Segestanis matronis virginibusque Dianam ex urbe exportantibus et usque ad agri fines prosequentibus narrat Cicero in Verr. IV, 35. Alia huius generis praeterea laudavit Valckenarius. *Calynda* urbs in Lyciae atque Cariae finibus ad mare sita erat, unde modo Lyciae modo Cariae adscribitur. Conf. Strabon. XIV. p. 651. s. p. 963. B ibique Casaub. Plin. H. N. V, 28. Ipse Herodotus VIII, 87 civitatem hanc commemorat, aliique veteres, quos laudat Forbiger: Handb. d. alt. Geogr. II. p. 225. Ac numum huius urbis affert Millingen: Sylloge of anc. unedited coins (London. 1837) p. 72. Add. Raoul Rochette: Iourn. d. Sav. 1842. p. 396. Locum urbis atque ruinas quasdam eiusdem sibi invenisse videtur Fellows Discoveries in Lycia p. 105 seq.; frustra se ruinas hos quaesivisse asserit Ross: Kleinasien u. Deutschland pag. 103. Cum vero nuper prope vicum, cui nomen *Hoozoomlee* tribuunt, ruinae satis amplae urbis detectae sint, quae in inscriptionibus ibi repertis vocatur *Calyanda* atque *Cadyanda*, haec omnia ad unam eandemque urbem revera pertinere contendunt editores (Spratt et Edw. Forbes) operis: Travels in Lycia, Milyas and the Cibyratis by Daniell (London. 1847.) I. p. 42 seq. II. p. 268. Tu vide quae dixi in Iahrb. d. Philol. u. Paedag. VI. pag. 6 seq. Inscriptiones Graecas urbis Cadyandensis exhibet Corp. Inscr. Graec. t. III. nr. 4225.

Cap. CLXXIII.

τὴν γὰρ Κρήτην εἶχον τὸ παλαιὸν πᾶσαν βάρβαροι] De insulae Cretae incolis antiquissimis vid. Diod. Sicul. V, 64. 80. Primitus enim fuisse Eteocretas s. indigenas, quorum rex fuerit Cres, multarum rerum utilium inventor. His multo post Pelasgos supervenisse, insulae partem quandam, ubi appulerant, obtinentes. Tertios immigrasse Dores, Tectamo Dori filio duce. Et accessisse quartum hominum genus, quod e promiscuis undique barbaris in Cretam confluxerit eandemque linguam, qua reliqui Cretenses uterentur, assumserit. Asterium, porro narrant, Tectami filium, Europam in matrimonium duxisse filiosque, a Iove ante susceptos, adoptasse, Minoem, Rhadamanthum atque Sarpedonem. Qui Minos avus est eius Minois, quem post maris imperium obtinuisse scimus. Conf. Diodor. Sic. IV, 60. et Herodot. VII, 169—171

Digitized by Google

νειχθέντων δὲ ἐν Κρήτῃ περὶ τῆς βασιληΐης τῶν Εὐρώπης παίδων, Σαρπηδόνος τε καὶ Μίνω, ὡς ἐπεκράτησε τῇ στάσει Μίνως, ἐξήλασε αὐτόν τε Σαρπηδόνα καὶ τοὺς στασιώτας αὐτοῦ· οἱ δὲ ἀπωσθέντες ἀπίκοντο τῆς Ἀσίης ἐς γῆν τὴν Μιλυάδα· τὴν γὰρ νῦν Λύκιοι νέμονται, αὕτη τὸ παλαιὸν ἦν Μιλυάς· οἱ δὲ Μιλύαι τότε Σόλυμοι ἐκαλέοντο. τέως μὲν δὴ αὐτῶν Σαρπηδὼν ἦρχε· οἱ δὲ ἐκαλέοντο, τό περ τε ἠνείκαντο οὔνομα, καὶ νῦν ἔτι καλέονται ὑπὸ τῶν περιοίκων οἱ Λύκιοι,

incl. Hoeck Creta II. p. 4 seq. coll. I. p. 141 seqq. Hitzig: Urgesch. d. Philist. p. 65 seqq. 207 seqq. 226. Lycii, qui ex Herodoti mente antiquitus Cretam tenuerint barbarisque hanc insulam prisco aevo tenentibus accensendi sint, haud scio an et ipsi ad eandem pertineant stirpem Semiticam, ad quam Cares et Leleges, Lydos et Mysos pertinere supra (ad I, 171) statuimus. — In seqq. *στάσει* haud mutavi in *στάσι*; cf. nott. ad I, 60.

αὕτη τὸ παλαιὸν ἦν Μιλυάς· οἱ δὲ Μιλύαι τότε Σόλυμοι ἐκαλέοντο] Eadem Strabo ex Herodoti auctoritate XII. pag. 858 s. pag. 573 ed. Casaub. Ac bene tenendum vel postera aetate *Milyadis* nomen, olim universae Lyciae tributum, de una quadam Lyciae interiore parte dici, cuius fines accuratius indicat Strabo XIII. in fine. Hoc sensu accipiendum apud Arrianum Exped. Alex. I, 24. Polyb. V, 73. 77 et in inscriptione Graeca, vid. Corp. Inscrr. Graecc. T. III. nr. 4318. Hinc verba: *οἱ δὲ Μιλύαι τότε Σόλυμοι ἐκαλέοντο*, malim sic interpretari: „*Ii qui nunc Milyae dicuntur*, *tum* (cum sc. omnis terra Lycia diceretur Milyas) *Solymi vocabantur*.“ Hosce Milyas nominat Noster VII, 77 et III, 90. *Solymos* in Lycia quoque novit Homerus Ili. VI, 184 et Odyss. V, 282, ubi conf. Nitzsch. p. 45. Inter copias, quae Xerxem sequuntur contra Graeciam proficiscentem, Choerilus quoque gentem, quae in *Solymis* montibus habitavit, commemoraverat: id quod de *Iudaeis* intellexit Iosephus contr. Apion. I. p. 454. T. II. ed. Haverc. Tu vide pluribus de hac re disputantem Naeke ad Choerili fragmm. p. 132 seqq. Iam planum erit *τότε* spectare ad *τὸ παλαιὸν* nec ullo modo mutandum esse. — In seqq. scripsimus *αὐτῶν* pro *αὐτέων*, quod recurrit in fine capitis.

καὶ νῦν ἔτι καλέονται ὑπὸ τῶν περιοίκων οἱ Λύκιοι, Τερμίλαι] Est classicus Nostri locus VII, 92 eiusdem argumenti: *Λύκιοι δὲ Τερμίλαι ἐκαλέοντο ἐκ Κρήτης γεγονότες· ἐπὶ δὲ Λύκου τοῦ Πανδίονος, ἀνδρὸς Ἀθηναίου, ἔσχον τὴν ἐπωνυμίην*. Add. Pausan. I, 19. §. 4. ubi conf. Siebelis. Ac scribit quoque Stephanus Byz. s. v. *Τέρμερα*, cives huius urbis ab Herodoto vocari *Τερμίλας*; idemque mox s. v. *Τρεμίλη· ἡ Λυκία ἐκαλεῖτο οὕτως· οἱ ἐνοικοῦντες Τρεμιλεῖς ἀπὸ Τρεμίλου κ. τ. λ.* Hecataeus dixerat *Τρεμίλας*. In ea, quae prope Xanthum inventa est, inscriptione Lyciis literis concepta gentis nomen reperiri scriptum *Tramilae*, asserit Fellows l. l. p. 274 seq. — Mox reliqui, quod codd. ferebant, *Αἰγέως*, Struvio (Specim. II. de dial. Herodot. p. 7) auctore mutandum in *Αἰγέος*, quod inde dederunt recentt. edd. *Sarpedonis* nomen legitur in Graeca inscriptione (Corp. Inscr. Gr. Vol. III. nr. 4240), itemque *Σαρπηδονὶς* nr. 4289. 4290. 4295. Ad vocem *ἐξελασθεὶς* conf. I, 168 ibique nott. — *ἀνὰ χρόνον* est *temporis successu* s. *decursu*, i. e. *post*. Nam *ἀνὰ* hic quoque temporis continuati notionem retinere, non dubium. Conf. Fischerum ad Weller. III, a. pag. 163. Ex Herodoto conf. II, 151. V, 27. VII, 10.

Digitized by Google

Τερμίλαι. ὡς δὲ ἐξ Ἀθηνέων Λύκος ὁ Πανδίονος, ἐξελασθεὶς 82
καὶ οὗτος ὑπὸ τοῦ ἀδελφεοῦ Αἰγέως, ἀπίκετο ἐς τοὺς Τερμίλας παρὰ Σαρπηδόνα, οὕτω δὴ κατὰ τοῦ Λύκου τὴν ἐπωνυμίην Λύκιοι ἀνὰ χρόνον ἐκλήθησαν. νόμοισι δὲ τὰ μὲν Κρητικοῖσι, τὰ δὲ Καρικοῖσι χρέωνται. ἓν δὲ τόδε ἴδιοι νενομίκασι, καὶ οὐδαμοῖσι ἄλλοισι συμφέρονται ἀνθρώπων· καλέουσι ἀπὸ τῶν μητέρων ἑωυτοὺς, καὶ οὐκὶ ἀπὸ τῶν πατέρων. εἰρομένου δὲ ἑτέρου τὸν πλησίον, τίς εἴη, καταλέξει ἑωυτὸν μητρόθεν, καὶ τῆς μητρὸς ἀνανεμέεται τὰς μητέρας. καὶ ἢν μέν γε γυνὴ ἀστὴ δούλῳ συνοικήσῃ, γενναῖα τὰ τέκνα νενόμισται· ἢν δὲ ἀνὴρ ἀστὸς, καὶ ὁ πρῶτος αὐτῶν, γυναῖκα ξείνην ἢ παλλακὴν ἔχῃ, ἄτιμα τὰ τέκνα γίνεται.

174 Οἱ μέν νυν Κᾶρες, οὐδὲν λαμπρὸν ἔργον ἀποδεξάμενοι, ἐδουλώθησαν ὑπὸ Ἁρπάγου, οὔτε αὐτοὶ οἱ Κᾶρες ἀποδεξάμενοι οὐδὲν, οὔτε ὅσοι Ἑλλήνων ταύτην τὴν χώρην οἰκέουσι. οἰκέουσι δὲ καὶ ἄλλοι, καὶ Λακεδαιμονίων ἄποικοι Κνίδιοι,

ἓν δὲ τόδε ἴδιον νενομίκασι, καὶ οὐδαμοῖσι ἄλλοισι συμφέρονται ἀνθρώπων] De verbo *νομίζειν* cf. not. ad I, 131. 142. II, 4. Consuetudo ea natos secundum matris nomen appellandi Xanthiis, Lyciorum genti, a Plutarcho tribuitur (Opp. II. p. 248 D, ubi consul. Wyttenbach. Animadverss. II. p. 9), ipsisque Lyciis a Nicolao Damasceno (pag. 148 ed. Orell., ubi cf. nott. pag. 229). *Cr.* praeterea confert Orell. in Suppll. ad Nicol. pag. 75. Confirmari haec volunt inscriptionibus funeralibus per Lyciam repertis, in quibus defuncti a matribus genere ducto indicantur. Alias antiquitatis nationes hunc morem secutas esse, mihi non liquet. Advertit tamen, quod C. O. Mueller (Etruscc. I. pag. 403 seq. coll. Grotefend in Seebode Archiv 1829. nr. 28. p. 109.) attulit e sepulcralibus Etruscorum inscriptionibus, in quibus multo crebrius matris commemoratur nomen, quam patris. Quod ille ad praecipuum quendam apud Etruscos honorem feminarum refert. Quae Larcherus ad Herodoti locum adscripsit de origine istius moris, malumus silentio praeterire. Inquisivit in hunc morem rariorem illum quidem Fr. de Raumer (Histor. Taschenb. 1833. p. 337) eundemque ad ruditatem quandam vitae nondum excultae refert; addit vero idem ex Bodin. De republ. I, 3, 19. in Campania Gallica olim nobilem virginem ignobili homini, cui nupserit, nobilitatem attulisse. Futurum (*καταλέξει, ἀνανεμέεται*), quod hoc loco adhibetur de eo, quod fieri solet, attigit Matthiae Gr. Gr. §. 502, 3 coll. Kuehner Gr. Gr. §. 446, 2, quibus add. Iacobs ad Aelian. N. A. IV, 28. Nec sane opus pro *ἀνανεμέεται* legere *ἀναμνέεται* (i. e. *commemorat*), ut volebat H. Stephanus. Nam *ἀνανέμεσθαι*, explicante Suida, idem valet atque *καταλέγειν*, recensere, *enumerare*. Attigit quoque haec Perizonius (Dissertatt. Trias. Deventr. 1679. p. 275) monens respici hic ad eam Graecorum consuetudinem, qua suo nomini patris nomen adderent; ita Lycios loco patris nomen matris exhibere solitos esse.

Cap. CLXXIV.

οὔτε αὐτοὶ οἱ Κᾶρες ἀποδεξάμενοι οὐδὲν κ. τ. λ.) Consulto hoc

Digitized by Google

τῆς χώρης τῆς σφετέρης τετραμμένης ἐς πόντον, τὸ δὴ Τριόπιον καλέεται. ἀργμένης δὲ ἐκ τῆς χερσονήσου τῆς Βυβασσίης, ἐούσης τε πάσης τῆς Κνιδίης, πλὴν ὀλίγης, περιῤῥόου (τὰ μὲν γὰρ αὐτῆς πρὸς βορέην ἄνεμον ὁ Κεραμεικὸς κόλπος ἀπέργει, τὰ δὲ πρὸς νότον ἡ κατὰ Σύμην τε καὶ Ῥόδον θά-

videtur Noster scripsisse de Caribus, quos antea omni virtutis laude excelluisse supra I, 171 init. dixerat.

καὶ Λακεδαιμονίων ἄποικοι Κνίδιοι] Heraclidae duce Hippota Cnidum olim condidisse feruntur, e Peloponneso huc profecti. Cui famae etiam fidem addere existimant Veneris cultum in Cnidiorum urbe, quae vix alia sit atque Cytherea Venus, a Laconum colonis huc advecta. Conf. Diodor. Sicul. V, 9. 53. C. O. Mueller: die Dorer, I. p. 123 seq. coll. Raoul Rochette Hist. de l'établ. d. colon. Grecq. III. p. 8 seq. 72. Add. Corp. Inscriptt. Graecc. T. II. nr. 2653 ibique Boeckh. pag. 448. — Ante verba *τῆς χώρης κ. τ. λ.* recentt. edd. inseruerunt *οἱ*, cui respondeat infra *ὤρυσσον*. E libris nihil notatur.

τὸ δὴ Τριόπιον καλέεται] i. e. „quae quidem regio (sive *promontorium*) appellatur Triopium." Conf. supra I, 144.

ἀργμένης δὲ ἐκ τῆς χερσονήσου τῆς Βυβασσίης] Libri *Βυβλησίης*, quod nihili est. Receperunt inde editores, quod Is. Vossius coniecerat ad Pompon. Mel. I, 16, 10 *Βυβασσίης*. Conf. Diodor. Sic. V, 62 ibiq. Wesseling. Plin. H. N. V, 28 et Ovid. Metamorph. IX, 642. Stephanus Byz. *Βύβασσος, πόλις Καρίας — τὸ ἐθνικὸν Βυβάσσιος. Ἔφορος δὲ Βύβαστόν φησι καὶ Βυβάστιον.* Sensum loci vix intellexisse videtur Larcherus, cum ita verba iungi vellet: *τῆς Βυβασσίης ἀργμένης ἐκ τῆς Χερσονήσου*, i. e. *cum Bubassus regio a Chersoneso inciperet;* etenim pertinet *ἀργμένης* ad *χώρης* atque *τῆς Βυβασσίης* cum proxime antecedentibus verbis *ἐκ τῆς χερσονήσου* iungendum, quod vel praepositus articulus declarat; unde haec loci existit sententia: „cum (Cnidiorum regio) *inciperet a Chersoneso Bybassia, totaque praeter exiguum tractum* (quo cum terra continenti cohaeret) *esset circumflua*. Bybassus ipsa, quae nomen dedit Chersoneso, extra Chersonesum sita erat, quae ipsa tota ad Cnidiorum ditionem pertinebat et, si ab una eaque exigua parte discesseris (scil. ea, qua cum terra continenti coniuncta erat), circum circa ferme mari erat cincta. Ibi igitur, ubi Chersonesus, quae tota Cnidiorum erat, desiit, incipiebat in terra continenti Bubassus ibique etiam isthmum perfodere instituerunt Cnidii. A septentrione Chersonesum istam alluit sinus Ceramicus, qui nunc dicitur Golfo di Castel Marmora; vetere appellatione probabiliter deducta ab urbe Ceramo, quae ad illum fuit exstructa; meridiem versus mare, quod iuxta Symen et Rhodum est, Chersonesum circumdat. — In verbo *ἀργμένης* aeque atque VII, 11 Noster augmentum neglexit, quod in hoc verbo alias addere solet, ut monuit Bredov. pag. 294. Neque vero mihi inde opus videtur mutatione.

τὰ μὲν γὰρ αὐτῆς κ. τ. λ.] *αὐτῆς* scil. *χερσονήσου*, quod prave olim litera initiali maiori erat scriptum. — *ἀπέργει* cum Gaisf. dedi pro *ἀπείργει*, addicentibus tribus libris. Confer I, 72. Atque constanter pro *εἴργω* Noster dixit *ἔργω*: plura vid. apud Bredov. p. 153, qui idem pro *βορῆν* reposuit *βορέην*, ut I, 6, ubi vid.

ἡ κατὰ Σύμην τε καὶ Ῥόδον θάλασσα] *Syme* insula meridiem versus a Cnidia ditione sita, nec ipsa valde remota a terra continenti, inter Chium et Rhodum insulam. Hodie dicitur *Symo* s. *Sy-*

Digitized by Google

λασσα)· τὸ ὦν δὴ ὀλίγον τοῦτο, ἐὸν ὅσον τε ἐπὶ πέντε στάδια, ὤρυσσον οἱ Κνίδιοι, ἐν ὅσῳ Ἅρπαγος τὴν Ἰωνίην κατεστρέφετο, βουλόμενοι νῆσον τὴν χώρην ποιῆσαι. ἐντὸς δὲ πᾶσά σφι ἐγένετο· τῇ γὰρ ἡ Κνιδίη χώρη ἐς τὴν ἤπειρον τελευτᾷ, ταύτῃ ὁ ἰσθμός ἐστι, τὸν ὤρυσσον. καὶ δὴ πολλῇ χειρὶ ἐργαζομένων τῶν Κνιδίων, μᾶλλον γάρ τι καὶ θειότερον ἐφαίνοντο τιτρώσκεσθαι οἱ ἐργαζόμενοι τοῦ οἰκότος τά τε ἄλλα τοῦ σώματος, καὶ μάλιστα τὰ περὶ τοὺς ὀφθαλμούς, θραυομένης τῆς πέτρης, ἔπεμπον ἐς Δελφοὺς θεοπρόπους ἐπειρησομένους 83
τὸ ἀντίξοον. ἡ δὲ Πυθίη σφι, ὡς αὐτοὶ Κνίδιοι λέγουσι, χρᾷ ἐν τριμέτρῳ τόνῳ τάδε·

Ἰσθμὸν δὲ μὴ πυργοῦτε, μηδ' ὀρύσσετε·
Ζεὺς γάρ κ' ἔθηκε νῆσον, εἴ κ' ἐβούλετο.

mio. Tu vid. Wass. ad Thucydid. VIII, 41 et Poppo ad Thucydid. I, 2. pag. 471.

ὤρυσσον] id est: *perfodere constituerunt*, ubi in imperfecto voluntatis atque conatus significatio inest. Conf. I, 68 ibiq. not.

ἐντὸς δὲ πᾶσά σφι ἐγένετο] Pro ἐγένετο recentt. edd. ἐγίνετο; e libris nihil adnotatur. Ad ἐντὸς supple τοῦ ἰσθμοῦ, et ad πᾶσα intellige χώρη ἡ Κνιδίη. „*Omnis Cnidiorum ditio intra isthmum illum erat* (qui scil. peninsulam terrae continenti iungebat), *ita ut ibi terminaretur, ubi isthmus ille terraque Asiae continens inciperet.*“ Haec si teneas, vix ulla opus emendatione; nam certatim viri docti in loco, qui interpretatione illustrandus, non coniectura mutandus erat, emendationes proposuerunt, in quibus recensendis eo minus immorari lubeat, quo magis istae ad unum omnes supervacuae videantur. Plura vid. in nott. Valckenarii, Wesselingii et Schweigh. ad h. l. Alia tentavit vir doctus in Classical Iournal. Suppl. nr. 18. p. 490 seq., sed vide meliora ibid. nr. 20. p. 326 seq.

ἐργαζομένων τῶν Κνιδίων — ἔπεμπον] Noli haerere in genitivis absolutis, qui dicuntur, cum subiecta sint fere paria; nam infra V, 51 similis locus reperitur. Conf. Wannowski Syntax. anomall. Graecc. Pars. (Lips. 1835.) p. 61 seq.

μᾶλλον γάρ τι καὶ θειότερον ἐφαίνοντο κ. τ. λ.] Hoc quoque loco enunciationem causalem per particulam γὰρ praemissam invenimus, et eam, qua effectus notatur (ἔπεμπον κ. τ. λ.), postpositam; de quo diximus ad I, 24. τιτρώσκεσθαι hoc loco omnino: *affici, laborare*. Sic τραῦμα *vulnus* pro *plaga*, *clade* supra I, 18. Nec aliena sunt, quae ad Plutarch. Alcibiad. pag. 215 citavi. — τοῦ οἰκότος cum comparativis praegressis iungendum: *magis quam consentaneum erat.*

θραυομένης τῆς πέτρης] i. e. „dum id ipsum saxum, quo isthmus constabat, quoque terrae continenti iuncta erat peninsula illa s. Cnidiorum ditio, perfringebatur Cnidiorum manibus.“ — τὸ ἀντίξοον est *id, quod ipsis adversaretur*, a quo latente (ipsos) tanta mala (ipsis) infligerentur opus facientibus. ἀντίξοος, *contrarius, adversarius*, frequens Nostro: I, 218. IV, 129. VI, 7. VII, 49. 150. 192. VIII, 119. Pro vulg. ἐπερησομένους scripsi ἐπειρησομένους, iubente Dindorf. Praefat. p. XXXVI. et Bredov. p. 147. — Ad verba ἐν τριμέτρῳ τόνῳ conf. nott. ad I, 47.

Digitized by Google

Κνίδιοι μέν, ταῦτα τῆς Πυθίης χρησάσης, τοῦ τε ὀρύγματος ἐπαύσαντο καὶ Ἁρπάγῳ, ἐπιόντι σὺν τῷ στρατῷ, ἀμαχητί σφεας αὐτοὺς παρέδοσαν. Ἦσαν δὲ Πηδασέες οἰκοῦντες ὑπὲρ 175
Ἁλικαρνησσοῦ μεσόγαιαν· τοῖσι ὅκως τι μέλλοι ἀνεπιτήδεον ἔσεσθαι, αὐτοῖσί τε καὶ τοῖσι περιοίκοισι, ἡ ἱερείη τῆς Ἀθηναίης πώγωνα μέγαν ἴσχει. τρίς σφι τοῦτο ἐγένετο. οὗτοι τῶν περὶ Καρίην ἀνδρῶν μοῦνοί τε ἀντέσχον χρόνον Ἁρπάγῳ, καὶ πρήγματα παρέσχον πλεῖστα, οὖρος τειχίσαντες, τῷ οὔνομά ἐστι Λίδη. Πηδασέες μέν νυν χρόνῳ ἐξαιρέθησαν. Λύ- 176
κιοι δέ, ὡς ἐς τὸ Ξάνθιον πεδίον ἤλασε ὁ Ἅρπαγος τὸν στρα-

εἴ κ' ἐβούλετο] *κε* contra vulgarem usum hic protasi additum iure notat Matthiae Gr. Gr. §. 508. not. 1, ubi vid. Plura citat Schaeferus in Melett. critt. p. 51. Add. Hartung: Lehr. d. Partik. II. p. 220. Fritsch. in Jahrbb. f. Philol. u. Paedag. Suppl. IV. p. 95. Baeumlein: Unters. über d. Griech. Modi p. 136, qui omnes alterum *κ'* retinent, epicorum ex usu sic positum. Quare non opus, quod Steger. Praefat. ad Herodot. pag. X. scribi vult *εἴ γ' ἐβούλετο*, comparans II, 43, quod inde a Bekkero recentiores edd. receperunt.

CAP. CLXXV.

Ἦσαν δὲ Πηδασέες οἰκοῦντες ὑπὲρ Ἁλικαρνησσοῦ μεσόγαιαν] Male vulgo *Ἁλικαρνασσοῦ*. Nos secuti sumus Gaisfordium. Conf. nott. ad I, 1. Ad argumentum conf. VIII, 104, ubi idem, quod hoc loco, de sacerdote Minervae narratur; sed *bis* tantum istud accidisse ibi legimus; id quod ex hoc loco corrigendum censuit Casaubon. ad Strabon. XIII. p. 909. pag. 611 ed. Casaub., qui idem scriptor haec citat Herodoti verba.

τοῖσι ὅκως τι μέλλοι ἀνεπιτήδεον ἔσεσθαι] *ἀνεπιτήδεον* videtur scripsisse pro more Graecorum rem gravem leniori designans nomine atque mitiori. Sic *ἀνεπιτήδεον*, i. e. *importunum, incommodum*, dixit de *malo gravi publice imminenti*. Infra VIII, 104 scripsit *χαλεπόν*. — *αὐτοῖσί τε καὶ τοῖσι περιοίκοισι*: *et ipsis* (Pedasensibus) *et ipsorum accolis;* hinc nulla emendandi causa.

πώγωνα μέγαν ἴσχει] *ἴσχει* (*ἔχει*) hic idem fere atque *παρέχει*: *praebet, accipit*. — „De barba huius sacerdotis, qua res futurae portendantur, loquitur etiam Aristoteles Hist. Animal. III, 11.“ *Cr.* Ac similem quandam famam de virginis sanctae imagine, cui barba accrescat, in vico quodam Teriolensium, qui vocatur Castelruth in ditione Groedensi narrari, legi in ephemeridibus, quibus nomen Morgenblatt 1834. nr. 245. p. 979.

ἀντέσχον χρόνον] *χρόνον* est *diu* (i. e. per aliquod tempus), ut V, 44. Supra I, 116 *ἐπὶ χρόνον*, ubi conf. nott. Sed *χρόνῳ*, quod in fine cap. exstat, est: *tandem*. Conf. supra ad I. 68. 84. Pro *ὄρος*, quod omnes libri tenent, cum recentt. edd. inde a Bekkero scripsi *οὖρος*, quod idem placet Bredovio p. 164. — De monte *Lide*, cuius proxime mentio fit, tacent scriptores veteres, qui ad nos pervenerunt. Apud unum Ptolemaeum V, 3 oppidum Cariae inveniri *Λύδαι*, monet Wesselingius, sed idem addit, varie scribi istud nomen, et *Clyde* et *Χύδαι*.

CAP. CLXXVI.

ἐς τὸ Ξάνθιον πεδίον] *Xanthus* Lyciae urbs maxima dicitur a Stra-

Digitized by Google

τὸν, ὑπεξιόντες καὶ μαχόμενοι, ὀλίγοι πρὸς πολλοὺς, ἀρετὰς ἀπεδείκνυντο· ἑσσωθέντες δὲ καὶ κατειληθέντες ἐς τὸ ἄστυ συνήλισαν ἐς τὴν ἀκρόπολιν τάς τε γυναῖκας καὶ τὰ τέκνα καὶ

bone (XIV. p. 666. s. 981.) sexaginta stadia a mari distans, ad sinistram Xanthi fluvii (cui olim nomen Sirbis), campos inde ad mare extensos permeantis, ut intelligitur e Strabone atque Arriano (Exped. Alex. I, 24) atque etiam ex imagine lapidi incisa, quae exhibet arcem Xanthi in colle sitam camposque inde patentes, quos perfluit Xanthus; vid. Travels in Lycia, Milyas and the Cibratis by Spratt et Forbes (London. 1847.) Vol. I. p. 28. atque Vol. II. p. 1 delineationem totius regionis. Non longe distat vicus, cui nomen *Koonik*, ut Angli scribunt, *Künüky*, ut Ross scribit. Reliquos veterum locos de Xantho praebet Forbiger: Handb. d. alt. Geogr. II. p. 258 coll. p. 104, ubi de fluvio. Hanc urbem omnemque eius regionem, paucis veterum testimoniis cognitam, nunc accuratius perquisitam meliusque cognitam esse laetamur sollertia virorum doctorum Anglorum, inprimis Caroli Fellows, qui primus pluribus itineribus in Lyciam factis Xanthi regionem adhuc eximiis artis Graecae operibus, praecipue sepulcralibus monumentis insignem perquisivit ac de singulis retulit, quae Strabonis testimonium, Xanthum maximam Lyciae urbem fuisse dicentis, comprobant; vid.: Iournal written during an excursion in Asia minor. Lond. 1838. (ubi cf. praecipue p. 231 seqq.) et: An Account of Discoveries in Lycia etc. Lond. 1841. (cf. p. 159 seqq.) Athenaeum 1842. nr. 754. p. 319 seqq. Add. Montly-Review 1843. Vol. I. p. 337. Classical Museum II. p. 224 seqq. coll. Braun in Mus. Rhen. III, 4. p. 494 seqq. Disputant quoque de Xantho Spratt et Forbes l. supra l. Ross: Kleinasien u. Deutschland p. 46. 69. De artis operibus sepulcrisque eximia arte elaboratis atque ex parte etiam delineatis in virr. doctt. libris ut taceam, cum ad Herodoti locum illustrandum nihil afferant, unam tantum e multis nunc detectis (cf. Corpus Inscrr. Graecc. T. III. nr. 4269 seqq. et Addend. p. 1123 seqq.) commemorare iuvat inscriptionem Graecam, in qua *Harpagi* filius celebratur. De nostro Harpago, Cyri duce, sermonem esse non posse, vix opus monere: ad longe posteriora tempora pertinet inscriptio, quae vix ante Olymp. C facta esse videtur: sed unum e posteris illius Harpagi indicari eo magis credam, quod vel infra VI, 28 inter duces Darii Hystaspis commemoratur *Harpagus*. Ac licet quoque suspicari a Cyro Harpago illi eiusque posteris traditam fuisse Lyciam provinciam haereditario imperio regendam. Tu vide Fellows l. l. supra l. l. et in Transactions of the royal society of literat. sec. ser. T. I. p. 254 seqq. II. p. 27 seq. W. W. Lloyd: Xanthian Marbles, Harpagus the Med. (Lond. 1845.) p. 95 seq. ac praecipue Schneidewin in: Hall. Litt. Zeit. 1843. Intellig. Bl. nr. 69. Thiersch in: Münchn. Gel. Anzz. 1843. nr. 154 seq. Franz: Archaeolog. Zeit. 1844. p. 286 et Corp. Inscr. Graecc. l. supra l.

καὶ κατειληθέντες ἐς τὸ ἄστυ συνήλισαν κ. τ. λ.] Ad κατειληθέντες conf. I, 24. 80. — συνήλισαν (*congregarunt*) recte meliores libri. Male olim nonnulli συνείλησαν. Vid. supra I, 62 et 125. Ad rem ipsam conf. Appian. Bell. Civil. IV, 80 (tom. II. pag. 633 ed. Schweigh.), qui ter Xanthios scribit tam illustre exemplum in tuenda libertate edidisse, primum istud, quod narrat Herodotus, alterum Alexandri Magni tempore, tertium, cum a Bruto Romanisque obsiderentur; de quo eodem testis est Plutarchus in Brut. cap. 31. p. 998 D. coll. Philon. Quod omnis prob. lib. p. 883. Conf. etiam Iacobs Vermischte Schrift. VI. p.

Digitized by Google

τὰ χρήματα καὶ τοὺς οἰκέτας· καὶ ἔπειτα ὑπῆψαν τὴν ἀκρόπολιν πᾶσαν ταύτην καίεσθαι. ταῦτα δὲ ποιήσαντες καὶ συνομόσαντες ὅρκους δεινούς, ὑπεξελθόντες ἀπέθανον πάντες Ξάνθιοι μαχόμενοι. τῶν δὲ νῦν Λυκίων, φαμένων Ξανθίων εἶναι, οἱ πολλοί, πλὴν ὀγδώκοντα ἱστιέων, εἰσὶ ἐπήλυδες· αἱ δὲ ὀγδώκοντα ἱστίαι αὗται ἔτυχον τηνικαῦτα ἐκδημέουσαι, καὶ οὕτω περιεγένοντο. τὴν μὲν δὴ Ξάνθον οὕτως ἔσχε ὁ Ἅρπαγος. παραπλησίως δὲ καὶ τὴν Καῦνον ἔσχε. καὶ γὰρ οἱ Καύνιοι τοὺς Λυκίους ἐμιμήσαντο τὰ πλέω.

Τὰ μέν νυν κάτω τῆς Ἀσίης Ἅρπαγος ἀνάστατα ἐποίεε, τὰ 177
δὲ ἄνω αὐτῆς αὐτὸς Κῦρος, πᾶν ἔθνος καταστρεφόμενος καὶ οὐδὲν παριείς. τὰ μέν νυν αὐτῶν πλέω παρήσομεν· τὰ δέ οἱ παρέσχε πόνον τε πλεῖστον καὶ ἀξιαπηγητότατά ἐστι, τούτων
ἐπιμνήσομαι. 178

Κῦρος ἐπεί τε τὰ πάντα τῆς ἠπείρου ὑποχείρια ἐποιήσατο, Ἀσσυρίοισι ἐπετίθετο. Τῆς δὲ Ἀσσυρίης ἐστὶ τὰ μέν κου καὶ ἄλλα πολίσματα μεγάλα πολλά, τὸ δὲ οὐνομαστότατον καὶ

187 seqq. et Grote history of Greece IV. p. 279.

καὶ ἔπειτα ὑπῆψαν — καίεσθαι] Infinitivi abundantis feré usum observat Matth. Gr. Gr. §. 535, c. not. 1. Equidem locum sic explicem: „*ac deinde ignem subiecerunt* s. *accenderunt*, *ita ut tota arx flammis absumeretur*.“ Ubi iam nihil abundare videtur. Cf. Lobeck ad Sophocl. Ai. 2. pag. 71 et Herod. II, 99.

τῶν δὲ νῦν Λυκίων, φαμένων Ξανθίων εἶναι] De genitivo *Ξανθίων* cf. Kuehner Gr. Gr. §. 645. Supra I, 51. — *ἐπήλυδας* quos Noster dicit, ipsos Persas Medosve fuisse ab Harpago adductos, eosdemque auctores operum artis, quae adhuc miramur, sunt, qui temere contendant; sed vide quae dixi in: Iahrb. f. Philolog. u. Paedag. LI. p. 19 seq. E reliquis Asiae minoris partibus adeoque ex ipsis Graecis urbibus illos venisse probabilius statuas, praesertim cum illa opera Graecam artem eamque valde excultam prae se ferant. — In seqq. *ἱστίαι* sunt (*aedes, domus*) *familiae*. Conf. V, 40. VI, 86 et Bredov. pag. 146.

Cap. CLXXVII.

τὰ μέν νυν κάτω τῆς Ἀσίης Ἅρπαγος κ. τ. λ.] *τὰ κάτω τῆς Ἀσίης* s. inferiorem Asiae partem dicit eam, quae vulgo *Asia minor* appellatur et Halye flumine a reliqua Asia orientem versus disiungitur. Iam quae trans Halyn sita est Asia, eam dicit *τὰ ἄνω*, superioris Asiae regiones. Vid. ad I, 72 monita. Atque hac in expeditione Cyrum et Sacas et Bactrios sibi subegisse, nec magno negotio, suspicatur Rennel. in Geograph. Herodot. pag. 515 ed. vernacul. Conf. Herodot. I, 153 et quae ibi adscripsimus.

Cap. CLXXVIII.

ἐστὶ τὰ μέν κου καὶ ἄλλα πολίσματα κ. τ. λ.] Voculam *τά*, quae a Sancrofti libro abest, in caeteris retinetur, eiecit Dindorf, uncis inclusit tanquam spuriam Dietsch. Mihi servari posse videtur. Mox

Digitized by Google

ἰσχυρότατον, καὶ ἔνθα σφι, Νίνου ἀναστάτου γενομένης, τὰ βασιλήϊα κατεστήκεε, ἦν Βαβυλὼν, ἐοῦσα τοιαύτη δή τις πό-

οὐνομαστότατον dederunt recentt. edd. iubente Bredov. p. 163. Vulgo *ὀνομαστότατον*.

Νίνου ἀναστάτου γενομένης] Articulum *τῆς* ante *Νίνου* ex uno libro olim additum, cum ignorent reliqui libri, cum recentt. eiecimus. Ad argumentum tu conf. supra I, 106, ubi de Nino a Medis duce Cyaxare obsessa et expugnata. Add. Diodor. Sicul. II, 7, qui idem cap. 3 de urbe hac pluribus disputat. — *Assyriam* hic latiori sensu dici monuimus ad I, 102.

ἦν Βαβυλών] Sequitur iam multis celebrata illa Babylonis et urbis et regionis descriptio, in qua illud principio lectores tenere velimus, Herodotum ipsum illam urbem adiisse singulaque perlustrasse, quae hic nobis describit. Hinc illi minime audiendi sunt, qui Assyriam sive Babyloniam nostrum scriptorem invisisse aut negarunt aut certe in dubium vocarunt, cum ea, quae capp. 181—183. 193—200 enarrantur, satis indicent virum, qui has terras ipse peragraverit intentisque oculis et auribus accurate omnia observarit. Sic I, 183 de statua Iovis disserens addit: *ἐγὼ μέν μιν οὐκ εἶδον*. Add. I, 193. Vid. Heyse Quaestt. Herodott. p. 99. Heeren. Ideen I, 2. pag. 159 seq., qui bene adnotat Herodotum non ea tantum, quae ipse viderit, referre, verum etiam alia quaedam, quae cum ipsius aetate non amplius existerent (ut v. c. moenia a Dario iam eversa), ab aliis accepta eum retulisse probabile fuerit. E veteribus scriptoribus Ctesias potissimum de Babylone retulit, ex quo desumta sunt, quae apud Diodorum Siculum legimus I, 7 (Ctes. Fragmm. p. 397 seq.) in nonnullis copiosiora quidem Herodoteis. Atque Ctesias, ut Herodotus, tum quae ipse viderat, tum quae aliis accepta referebat, memoriae prodiderat. Reliqui scriptores, qui Babylonis urbis faciunt mentionem, alterutrum horum secuti esse videntur. Nec recentiori aetate defuere, qui locum urbis olim amplissimae investigantes ruderaque invisentes perlustrantesque accuratiora de his edocere veterumque auctorum descriptiones vel confirmare vel refellere conarentur. In quibus praeter Niebuhrium alios laudat Rennel. pag. 546 ed. vernac. Sed Angli praecipue homines tanto cum studio atque industria in haec inquisiverunt, ut iam certius de his nunc statuere possimus; *Iam. Claudius Rich*, qui Brittanicarum rerum procurator in urbe Bagdad, pluries invisit rudera, quae Babylonis esse feruntur, et compluribus scriptionibus inventa sua publici fecit iuris*); *Robert. Ker-Porter*.**), qui septem post annis in iisdem regionibus ruderibusque perlustrandis accuratissime versatus ita de his disseruit, ut facile omnium consensu eos, qui ante ipsum has regiones inviserant ac descripserant, vicisse perhibeatur. Quem cum iure ducem assumserit Heeren., l. l. p. 158 seq., nos quoque eum in singulis Herodoteae narrationis verbis illustrandis ducem sequamur necesse est, additis iis, quae ab eo inde tempore aliorum virorum doctorum cura pervestigata accesserunt. Hic in universum monitos velimus lectores ex eodem Heerenio (l. l. p. 175), quae veteres scriptores, inprimis Herodotus, de loco et am-

*) Conf. Fundgruben des Orients III, 2. p. 129 seqq. 3 pag. 197 seqq. IV, 1. p. 86 coll. Classical Iourn. Vol. XII. p. 287 seqq. ac praecipue: Narrative of a journey to the site of Babylon, memoir on the ruins etc. (edited by his widow). London 1839. p. 1 seqq. 43 seqq. 139 seqq. 151 seqq. Ac p. 107 seqq.: Remarks on the topography of ancient Babylon by Major *Rennel*.

**) Travels in Persia, ancient Babylonia etc. London. 1822. 4. Vol. II. p. 283 seqq. Ac vel antea has regiones perquisiverat Macd. *Kinneir*; vid. Geographical Memoir of the Persian Empire (Lond. 1813.) p. 272 seqq.

Digitized by Google

84 λις· κέεται ἐν πεδίῳ μεγάλῳ, μέγαθος ἐοῦσα μέτωπον ἕκαστον εἴκοσι καὶ ἑκατὸν σταδίων, ἐούσης τετραγώνου· οὗτοι

bitu Babylonis veteris tradiderint, ea, quoad ex ruderibus adhuc exstantibus colligi potest, maxime videri probabilia optimeque confirmari et situ et magnitudine ruinarum, quas isti peregrinatores perquisiverunt. Nec omnino talia a re ipsa abhorrere, monstrant ea, quae de urbe haud minoris ambitus atque magnitudinis apud Sinas exstructa recentioris aetatis peregrinator Marko Polo, haud dubiae fidei vir, narrat perquam similia iis, quae de Babylone pater historiae retulit. Vid. Heeren. l. l. pag. 192 seq. His addo Angli peregrinatoris disquisitionem de ambitu moenium Babylonicorum ipsiusque urbis, Buckinghami Itinerar. in Mesopotam. Berolin. 1828. cap. XXIII. pag. 492 seqq. „Add. Drummond. in The classical Iournal Vol. XVI. p. 149 seq., ubi de auctoritate huius descriptionis Babyloniorum urbis etc. disputatur; et Hirt.: die Geschichte der Baukunst bei d. Alten I. p. 134 seqq.“ *Cr.* Monuit etiam de Babylone ex recentiorum, quos supra nominavi, itinerariis Van der Chys in Commentar. geogr. in Arrian. (Exped. Alexandr. III, 16) pag. 63 seqq. Nostra aetate, ut de aliis taceam peregrinatoribus, qui veteris Babyloniae regiones perlustrarunt (vide C. Ritter: Erdkunde XI. pag. 867), certatim viri docti, et Angli et Galli, qui in has regiones profecti sunt, singula accuratius definire atque illustrare studuerunt, quorum operâ sane effectum est, ut multa, quae antea dubia erant, certius nunc et accuratius constituere liceat. Eminent inter Anglos celeberrimus *H. Layard* (Discoveries in the ruins of Nineveh and Babylon etc. Lond. 1853. Chap. XXII seqq.), *Chesney*, alii; inter Gallos *Flandin*, *Fresnel*, *Oppert*, e quibus quid profecerimus, suo loco indicabimus. Inter historicos quoque consuli poterit Grote history of Greece III. p. 395 seqq. Conspectum eorum, quae adhuc supersunt, dedit nuper Wheeler: The geography of Herodot. p. 254 seqq.

ἐοῦσα τοιαύτη δή τις] Haec verba a sequenti πόλις ita disiunxit Schweighaeuserus, ut πόλις ad κέεται pertineret. Revocavimus cum recentt. edd. priorem distinctionem, aptiorem illam quidem.

κέεται ἐν πεδίῳ μεγάλῳ] Quae quidem verissima esse nemo nunc dubitat, ubi de situ Babylonis illorum peregrinatorum studiis accuratiora sumus edocti. Qui in eo fere consentiunt, ut rudera, quae meridiem versus ab urbe Bagdad duodecim milliaria geographica proficiscenti ad vicum *Hilla*, qui nunc dicitur, comparent, amplâ ac dispersa in utraque fluminis ripa, ad Babylonem veterem pertineant. Quare ab hoc vico, cuius situm accurate nunc definitum reperio apud Rich (Narrative etc. p. 176 seq.), plerumque proficiscuntur, qui hanc regionem perlustrare velint. Est quidem planities longe lateque patens, olim cultissima, nunc rudis et inculta, ita tamen ut manifesta vestigia appareant, olim eandem cultissimam fuisse. Descripserunt illam in singulis praeter alios *Rich*, *Porter*, *Kinneir*, indeque Heeren. Ideen I, 2. p. 161 seqq. Ritter Erdkunde XI. p. 868 seqq. Layard l. l. p. 486 seqq. 499 seqq. Fresnel in: Moniteur 1853. 26 Mart., qui idem de Babylone pluribus exposuit in literis ad Iulium Mohl datis in Iournal Asiatique V Serie. T. I. p. 486 seqq. et T. II. p. 5 seqq. De Babylonis muris Belique templo exposuit quoque Streber in: Denkschrift. d. Münchn. Acad. d. Wissensch. Vol. XXIV (Vol. V. class. histor. anni 1849) p. 131 seqq.

οὗτοι στάδιοι τῆς περιόδου κ. τ. λ.] In ambitu Babyloniae urbis definiendo moeniumque mensuris veteres admodum dissentiunt. Herodotum secuti videntur Plinius H. N. VI, 26, Philostrat. Vit. Apoll. I, 25, Orosius II, 6. Sed Ctesias

Digitized by Google

στάδιοι τῆς περιόδου τῆς πόλιος γίνονται συνάπαντες ὀγδώκοντα καὶ τετρακόσιοι. τὸ μέν νυν μέγαθος τοσοῦτόν ἐστι τοῦ ἄστεος τοῦ Βαβυλωνίου. ἐκεκόσμητο δὲ ὡς οὐδὲν ἄλλο πό-

trecenta sexaginta tantum ponit stadia, teste Diodoro II, 7, Clitarchus, aliique *trecenta sexaginta quinque*, et quidem, ut idem Diodorus refert, ea de causa, ut stadiorum numerus conveniret cum anni dierum numero. Inde eundem numerum quoque prodit Strabo XVI. p. 1072 B. s. p. 738, tribus stadiis auctum Curtius: De reb. gest. Alex. V, 1. §. 14, totius operis ambitum CCCLXVIII stadia complecti scribens. Tu vid., quae adnotavi de his ad Ctesiae fragmenta pag. 401 seq. coll. pag. 396 seq., ubi etiam recentioris aetatis viros indicavi doctos, qui diversas veterum sententias secum conciliare studuerint. Sunt qui ex mensurae diversitate diversum quoque stadiorum numerum explicari posse credant, cum Ctesiae stadia Herodoteis fuerint maiora indeque etiam numero pauciora, quamvis unam eandemque urbis amplitudinem declarantia. Herodotum enim (ita post alios statuit vir doctus in Recherch. nouvell. sur l'hist. ancien. III. p. 56 seq.) loqui de stadiis Chaldaicis, Ctesiam de Assyriis, quorum tria aequent Chaldaica quatuor, ut quadringenta octoginta Chaldaica re vera non differant trecentis sexaginta Assyriis. Sed Rennelio (l. l. pag. 534) Ctesiae et Clitarchi potior in hisce videtur auctoritas, quoniam ipsi Babylonem inviserint ipseque numerus stadiorum ab illis indicatus cum dierum anni numero mire conveniat; qualia re vera a veteribus in exstruendis aedificiis, urbibus haud neglecta fuisse nemo nescit. Conf. I, 189. 190. Tum vero moenium ipsiusque urbis ambitus accedet ad *novem* fere milliaria geographica, nisi, quod supra dixi, aliud stadiorum genus Herodoteis stadiis maius hic intelligendum sit. Equidem ad Herodoteos numeros redire malim, ex quibus ambitus urbis *duodecim* fere milliaria geographica aequabit. Etenim qui recentissimo tempore hanc totam regionem accuratissime perquisiverunt urbisque veteris ambitum ex ipsis ruderibus per planitiem sparsis constituere studuerunt, in eo ferme consentiunt, ut quodvis urbis quadratae latus, centum viginti stadia complectens, duodecim milliaria Anglica, s. quinque milliaria Gallica (vocant Lieues), s. quatuor aut quinque horarum Germanicarum iter habuerit: qui numeri ab Herodoteis non admodum recedunt, praesertim si cum R. Iacobs (De mensur. Herodot. p. 20) statuas, omnes has numerorum diversorum notationes non ex accurata dimensione factas videri, sed aestumatione tantum computatas. Et quis quaeso in talibus omnia tam perfecte congruere posse exspectaverit? Tu vid. Ker Porter l. l. II. p. 384, quo bene iam usus est Ritter l. l. p. 901 seq. coll. p. 875 seq., Fresnel l. l. T. II. p. 23 seq. 47 seq. Quibus nunc addi velim Boeckh. in: Monatsbericht. d. Acad. d. Wissensch. zu Berlin 1854. Febr. p. 87 seq. Hic vero tantus urbis ambitus ne cui nimius et ab omni vero abhorrens videatur, is cogitet velim omnino modum, quo apud orientis gentes urbes et oriri et habitari soleant. Ex imperatorum castris nomadumque sedibus iam firmis in victarum gentium terris oriuntur urbes amplissimae, nostris tamen urbibus dissimillimae in aedium exstruendarum more multoque spatio inter singulas aedes interiecto. Unde minor quoque incolarum multitudo pro tanto urbis ambitu. Forma urbis plerumque quadrangula, qualem hodieque Sinensium urbes quaedam repraesentant. Plura Rennel. l. l. pag. 535 seq. Heeren. Ideen etc. p. 155 seq. et Buckingham. l. l. pag. 514 seq. Ritter. l. l. p. 902.

Digitized by Google

λισμα, τῶν ἡμεῖς ἴδμεν. τάφρος μὲν πρῶτά μιν βαθέα τε καὶ εὐρέα καὶ πλέη ὕδατος περιθέει· μετὰ δὲ τεῖχος πεντήκοντα μὲν πηχέων βασιληΐων ἐὸν τὸ εὖρος, ὕψος δὲ διηκοσίων πηχέων. ὁ δὲ βασιλήϊος πῆχυς τοῦ μετρίου ἐστὶ πήχεος μέζων

τάφρος — βαθέα τε καὶ εὐρέα κ. τ. λ.] De his adiectivorum in foeminino formis εα pro εια ex Ionum more omnia dabit Bredov. p. 157. Ad argumentum vix monere opus, neque fossae neque muri, cuius mensuras Noster hic indicat, quidquam adhuc superesse: id quod nemo mirabitur, qui quantas mutationes post Herodoti aetatem hic locus passus sit, cogitaverit animoque simul reputaverit, hos muros ex opere latericio eoque admodum rudi fuisse exstructos. Conf. Ritter l. l. p. 904. Fresnel l. l. II. p. 5 seq. 73 seq. Layard Discoveries etc. p. 493. 528. — In ipsis muri mensuris indicandis variant scriptores iidem ferme, quos modo in magnitudine urbis definienda dissentientes reperimus. Vid. tabulam, quam post Larcherum (in annotat. ad h. l.) ipse dedi in fragmm. Ctesiann. pag. 403 ibiq. laud. Orelli ad Philon. Byz. §. 5. pag. 114. coll. 112. Altitudinem moenium Ctesias l. l., qui praeter alios hic consulendus et cum Nostro comparandus est, fuisse perhibet quinquaginta ὀργυιάς, qui numerus apprime conveniret cum Herodoti mensura, si πῆχυς communis apud hunc foret intelligendus. Nam ὀργυαὶ quinquaginta efficiunt pedes trecentos, et πήχεις ducenti pedes totidem, cum ὀργυιὰ vulgo sex pedum sit, πῆχυς unius et alterius dimidiati. Cf. Ukert. Geograph. d. Griech. und Roem. I, 2. pag. 75. Quae cum ita sint, Ctesiam volunt sua ab Herodoto desumsisse, ita tamen, ut cubitos Herodoti regios non satis attenderit, sed eosdem communes ad orgyiarum mensuram revocarit. De quo equidem nolim discernere, quamquam vix credibile est eum, qui Herodotum refellendum et corrigendum sibi sumserat, quique meliora de his utique ipse edoceri potuerat, ex hoc scriptore sua hausisse vel negligenter adeo hunc descripsisse. Ctesiam igitur si sequimur, moenium altitudo accedet ad *trecentos* ferme pedes Rhenanos: Herodotum non vulgari sed regio cubito utentem si sequi placet, aliquid adiiciendum erit, ita ut *trecenti triginta* vel potius *quadraginta* pedes Rhenani prodeant. A quibus admodum sane recedunt ii, qui teste Diodoro et Strabone l. l. moenium altitudinem *quinquaginta* tantum cubitorum esse tradiderunt scriptores recentiores, quibus etiam Curtius V, 1. §. 13 accensendus est. Sed his ipsis scriptoribus, qui vel Alexandri aetate vel postmodo floruerunt, ab Herodoti aetate, qui ipse vix integros vidit muros a Dario (III, 159) sublatos, valde remotis praeferenda videtur antiquiorum scriptorum auctoritas, neque hanc discrepantiam eum in modum tolli posse putem, quem nuper proposuit R. Iacobs De mensur. Herodot. p. 19. 20, Herodotum suspicans de antiqui temporis muro accepta tradidisse, recentiores de posterioris aetatis muro post illum dirutum exstructo dixisse vel de interiori quodam muro, qualem praeter illum alterum exstitisse idem sumit: qua de re dicemus ad I, 181. Illam vero, quam nos Herodotum secuti posuimus muri altitudinem, neque ipsam videri incredibilem, si vel cum aliis Aegypti molibus ipsisque reliquis Babylonicae urbis monumentis comparetur, expresse monet Buckingham. l. l. p. 504. In latitudine muri indicanda Herodotum idem putat mensuram ab imo fundo aestimasse, cum Curtius atque Strabo, qui triginta duo sumant pedes, medium murum dimensi esse videantur.

ὁ δὲ βασιλήϊος πῆχυς τοῦ μετρίου κ. τ. λ.] Eadem fere Lucian. Catapl. 16. Praeter Ukertum l. l.

Digitized by Google

179 τρισὶ δακτύλοισι. Δεῖ δή με πρὸς τοῖσι ἐπιφράσαι, ἵνα τε ἐκ τῆς τάφρου ἡ γῆ ἀναισιμώθη, καὶ τὸ τεῖχος ὅντινα τρόπον ἔργαστο. ὀρύσσοντες ἅμα τὴν τάφρον ἐπλίνθευον τὴν γῆν τὴν ἐκ τοῦ ὀρύγματος ἐκφερομένην· ἑλκύσαντες δὲ πλίνθους

vid. inprimis Boeckh: Metrolog. Untersuch. p. 213 seqq., qui recte monuit, τὸν μέτριον πῆχυν hic de communi Graecorum cubito unum Olympicum pedem et dimidium alterius complectente esse intelligendum: quo ipso tribus dactylis quod maior dicitur cubitus regius, qui idem est atque Babylonius, id de ipsis regiis quoque dactylis probabiliter erit intelligendum, ut bene vidit Boeckh atque Bertheau: Zur Gesch. d. Israelit. p. 78 seq., qui cubitum vulgarem habere lineas Paris. 204 (et quod excurrit), regium s. Babylonium 233 lineas Paris. et quod excurrit, arbitratus est, omnemque differentiam utriusque cubiti ad numeros VII: VIII revocandam esse. Add. eundem Boeckh. in: Monatsbericht. d. Acad. d. Wissensch. zu Berl. 1854. Febr. p. 77 seqq. 89 seqq. et conf. etiam Lelewel: Kleine Schrift. p. 109. 124.

Cap. CLXXIX.

ἵνα τε ἐκ τῆς τάφρου ἡ γῆ ἀναισιμώθη] ἵνα hic τοπικὸν esse nemo nescit, sive accipias *ubi* sive *quonam*, i. e. *quem in usum*; de quo disputat Schweighaeus. in Lex. Herod. s. v. Tu vid. Herod. II, 150. III, 6 ibique nott. — ἀναισιμοῦν eodem *insumendi* significatu I, 179. IV, 35. coll. I, 72. II, 11. 31. 125 etc. Confer praeterea Zonar. pag. 206. — In proxime antecedd. ad ἐπιφράσαι conf. Hesiod. Theog. 74.

ἐπλίνθευον τὴν γῆν τὴν ἐκ τοῦ ὀρύγματος ἐκφερομένην] Articulum τὴν post γῆν e libris cum recentt. adscivimus. — In planitie tanta, qualis est Babylonica, defuerunt utique lapides, ad exstruenda aedificia apti, qui non nisi e regionibus septentrionalibus secundum Euphratem fluvium advehi poterant. Sed huic incommodo vel inopiae egregie ipsa natura prospexit; lapidum enim loco illic invenitur optima terra latericia, qua vel tosta sub sole, vel cocta in caminis lateres tam solidi firmique conficiuntur, ut hodieque eorum rudera supersint, inscriptionibus integris adeo repleta. Id quod recentiores peregrinatores satis probarunt. Conf. Heeren. I, 2. pag. 147 coll. Muenter. l. l. pag. 121 seqq. 126. Quare ne mireris talem materiam aedibus struendis et aptissimam et natura ipsa quasi editam; hoc fortasse magis mirum videri queat, Babyloniis lateribus, qui characteribus literarum insignes crebro adhuc inveniuntur, similes reperiri in hypogaeis Thebaicis et ipsos literis insignes. Monuit *Cr.* ex Iomard. in Descript. de l'Egypt. antiqq. Vol. II. p. 368. De aliis fictilibus Babyloniorum operibus idem laudat Paciaudi in Monumm. Peloponn. II, 39 et de inscriptionibus laterum Muenter. Antiquar. Abhandll. p. 127 seqq. 135. Add. Rich l. supra l. p. 182 seqq. Grotefend: Neue Beiträge zur Erläuter. d. babylon. Keilschrift etc. Hannover. 1840. p. 6 seqq. et: Erläuterung der Keilinschriften babylon. Backsteine. Hannov. 1852. Atque in universum de his conferri poterunt, quae affert Ritter l. l. pag. 881 seqq. Layard l. l. p. 499. 507 seq. ac praecipue p. 531. Chesney: Expedition for the survey etc. II. p. 604 seq. Fresnel l. l. p. 7 seq. 73., qui Babylonis muros e rudibus lateribus quidem exstructos ponit, sed superinductos lateribus igne coctis atque bitumine coniunctis.

ἑλκύσαντες δὲ πλίνθους] ἑλκύειν πλίνθους aequat fere Latinorum: *ducere lateres*, Nostrates: *Ziegel streichen*. Nec differunt πλινθουλκὸς, πλινθουλκεῖν, quae e Polluc.

Digitized by Google

ἱκανὰς, ὤπτησαν αὐτὰς ἐν καμίνοισι. μετὰ δὲ τέλματι χρεώμενοι ἀσφάλτῳ θερμῇ, καὶ διὰ τριήκοντα δόμων πλίνθου ταρ-

Onomast. VII, 163 laudat Wesselingius, alia quaedam addens e Latinis scriptoribus. Infra II, 136 est πλίνθους εἴρυσαν, eodem sensu, quocum comparat Wesseling. Nahum. III, 14.

τέλματι χρεώμενοι ἀσφάλτῳ θερμῇ] i. e. luti s. calcis loco, qua singula coniungi et compingi solent, utebantur asphalto calida s. bitumine calido. Namque regio ista cum calce careat, bitumine, quod frequentissimum illic hodieque invenitur, uti potuerunt et re vera usi sunt. Praeterea ligno ac truncis, quibus ad aedificia struenda opus est, cum aeque careat ista regio planissima, arundinum crates illorum loco stipabant inter laterum ordines, quo eodem ducebat regio arundinum feracissima. Unde satis patet, universam hanc struendi consuetudinem cum terrae ipsius indole ita convenire, ut aliud quidpiam locum habere non potuerit, nec mirum sit hodieque ex ruderibus aedium Babylonicarum dispersis cognosci posse, quam vere de his tradiderit historiae pater, quocum ipsa sacra scriptura consentit, Genes. XI, 3, ubi de turri Babylonica exstruenda sic legimus (e versione Theod. Bezae): „formemus lateres et excoquamus optime: sic fuerunt eis lateres pro lapidibus et bitumen illius fuit eis pro intrito": e quo loco merito profecit Ritter. l. l. p. 877. Atque idem de Beli turre asserit Strabo XVI. p. 738 atque Arrian. Exped. Alex. VII, 17. Cf. Heeren. l. l. p. 147. 148 coll. 187 seq. — De *asphalto* qui egerint, eos citavit Creuzerus ad Bekkeri Specim. Philostrat. pag. 83 not.

καὶ διὰ τριήκοντα δόμων πλίνθου ταρσοὺς καλάμων διαστοιβάζοντες] i. e. *tricesimo cuique laterum ordini arundinum texta interstipantes.* „Simplex verbum στοιβάζειν Scholiast. Lucian. in Catapl. t. III. p. 179 ed. Bipont. exponit πυκάζειν, περιβάλλειν, στεγάζειν, σκιάζειν." *Cr.* Ad δόμων notat Grammat. Graecus in Bekkeri Anecdd. I. p. 89, 8: δόμων· οὐκ ἐπὶ τῆς οἰκίας, ἀλλ' ἐφ' οὗ ἡ συνήθεια τάττει· Ἡρόδοτος πρώτῳ καὶ δευτέρῳ (II, 127). Inde δόμος πλίνθου est, explicante Wyttenbachio in Selectt. historr. pag. 353, *ordo laterum* s. *una linea singulorum laterum deinceps iuxta se invicem positorum*, ut in simili re II, 127 et apud Polyb. X, 22, 7 (ubi cons. Schweighaeuser. T. VI. p. 637.). Idem tamen vir doctus aliquid desiderat ad narrationis perspicuitatem et singularum partium intelligentiam, praesertim in illo τριήκοντα, tum quod nulla mentio fiat materiae, praeter bitumen, inter pauciores aut singulos laterum ordines interiectae. Ac sanequam mirum videri potest, *tricesimo cuique laterum ordini* tantum, nec vero singulis ordinibus aut certe compluribus crates arundineas interpositas esse. Quare Salmasius ac post eum Wesselingius locum ita accipi malunt, ut *triginta imis laterum ordinibus* crates istae interpositae fuerint. Sed vereor, ut ipsa Graeca verba, qualia nunc leguntur, talem interpretationem admittant; nec ullus mihi certe innotuit locus, ubi διὰ cum genitivo tale quid exprimere potuerit. — ταρσοὺς καλάμων dicit *texta*, *crates arundineas*, non *alas arundinum*, quemadmodum olim reddiderant. Graeci explicant πλέγματα; cf. Gregor. Corinth. de dial. Ionic. §. 107 ibiq. interpr. et Thucydid. II, 76, ne alia afferam. Ad rem ipsam admonet Schweighaeuserus in Tavernerii Itinerario l. II. cap. 7. inveniri similem muri veteris descriptionem, in quo interserta fuerint inter laterum ordines strata arundinea. Nos nolumus repetere, quod modo ex Heerenio adscripsimus, eadem omnia, quae de moenium exstruendorum ratione scribit Herodotus, ruinis adhuc superstitibus optime confirmari, illasque crates

Digitized by Google

σοὺς καλάμων διαστοιβάζοντες, ἔδειμαν πρῶτα μὲν τῆς τάφρου τὰ χείλεα, δεύτερα δὲ αὐτὸ τὸ τεῖχος τὸν αὐτὸν τρόπον. ἐπάνω δὲ τοῦ τείχεος παρὰ τὰ ἔσχατα, οἰκήματα μουνόκωλα ἔδειμαν, τετραμμένα ἐς ἄλληλα· τὸ μέσον δὲ τῶν οἰκημάτων ἔλιπον τεθρίππῳ περιέλασιν. πύλαι δὲ ἐνεστᾶσι πέριξ τοῦ τείχεος ἑκατὸν, χάλκεαι πᾶσαι, καὶ σταθμοί τε καὶ ὑπέρθυρα

arundineas laterum ordinibus intersertas integras nunc quoque conspici optime servatas, ut ante breve tantum tempus intersertas eas esse existimes. Invenerunt Beauchamp, Niebuhrius, de la Valle, alii, has crates arundineas lateribus insertas, sed altero quoque aut etiam sexto, septimo et octavo in ordine. Quibus testimoniis confisus Rennelius existimat, in Herodoteo *triginta* laterum numero mendum subesse a librariis commissum. Conf. Geogr. Herodot. p. 559. Quare Stegerus Praefat. ad Herodot. pag. X seq. voces διὰ τριήκοντα corrigi vult in δύο ἢ τριῶν κου, ubi δύο positum sit pro δυῶν, et genitivus pendeat a praepositione διὰ in verbo διαστοιβάζειν, κου vero esse *circiter*. Et qui nuperrime has regiones invisit monumentaque descripsit, Buckingham., confirmat priorum peregrinatorum narrationem de cratibus arundineis quinto aut sexto laterum ordini intersertis, causasque investigat, cur ita fecerint Babylonii. In numero laterum, quibus crates iniectae fuerint, facile mendum irrepere potuisse ipsi quoque probabile videtur. Conf. eius itinerar. in Mesopotamiam (Berolin. 1828) pag. 449. 505.

ἐπάνω δὲ τοῦ τείχεος παρὰ τὰ ἔσχατα] i. e. super muro ad ipsas eius extremas partes s. in extremis eius partibus, in utraque muri ora.

οἰκήματα μουνόκωλα ἔδειμαν, τετραμμένα ἐς ἄλληλα] Sequimur in his explicandis Wyttenbachium l. l. p. 354 interpretantem: *aedificia unius membri*, *unius conclavis*, *quorum facies* (i. e. anteriores partes) *adversae sunt*, i. e. *ad se invicem conversae*. Sic olim οἰκήματα μουνόκωλα iam acceperat Gronovius, nec aliter fere Larcherus *turres unius conclavis* intelligens; a quo non valde abhorrent Laurentius Valla atque Aemilius Portus, quibus sunt *domunculae unius contignationis*. Quoniam vero κῶλον vulgo *latus* significet, Schweighaeuserus mavult intelligi *domunculas unum continuum latus*, *unam continuam superficiem offerentes*, id est, *contiguas et uno tenore continuatas*. Quod mihi non persuasit. Negris allata Larcheri interpretatione sibi videri ait indicari aedificia μονομέτωπα, quae non nisi unum habeant μέτωπον. Italus interpres expressit: *casipole d'una sola faccia*, idque propter II, 126, ubi κῶλον eodem modo inveniatur, tuetur contra eorum interpretationem, qui de uno conclavi cogitant. „Piuttosto," haec sunt eius verba, „qui lo storico accenna ch' esse non contenevano nessun cortile e non avevano che una facciata."

τὸ μέσον δὲ τῶν οἰκημάτων — περιέλασιν] Ex eodem Tavernerii itinerario (II, 8) hic adscribit Schweigh., in ea regione, ubi olim Babylon urbs steterit, muri reliquias conspici ea crassitudine, ut sex vehiculis una fronte currentibus spatium fuerit, lateres praeterea igne coctos denorum esse pedum in longitudinem et latitudinem, trium pedum altitudine.

πύλαι δὲ ἐνεστᾶσι — χαλκέαι πᾶσαι] Affert Iesaiae locum XLV, 2 Larcherus, ubi itidem aeneae portae memorantur. Herodotei loci bene memores fuerunt Graeci interpretes ad Homer. Iliad. IX, 383, ubi Thebae Aegyptiae celebrantur ἑκατόμπυλοι; conf. Eustathius ad h. l. p. 758, 15 et ad Dionys. Perieg. 1005. — σταθμοὶ in seqq.

Digitized by Google

ὡσαύτως. ἔστι δὲ ἄλλη πόλις ἀπέχουσα ὀκτὼ ἡμερέων ὁδὸν
ἀπὸ Βαβυλῶνος, Ἲς οὔνομα αὐτῇ. ἔνθα ἐστὶ ποταμὸς οὐ μέ-
γας, Ἲς καὶ τῷ ποταμῷ τὸ οὔνομα· ἐσβάλλει δὲ οὗτος ἐς τὸν
Εὐφρήτην ποταμὸν τὸ ῥέεθρον. οὗτος ὢν ὁ Ἲς ποταμὸς ἅμα
τῷ ὕδατι θρόμβους ἀσφάλτου ἀναδιδοῖ πολλούς, ἔνθεν ἡ
ἄσφαλτος ἐς τὸ ἐν Βαβυλῶνι τεῖχος ἐκομίσθη. Τετείχιστο μέν 180
νυν ἡ Βαβυλὼν τρόπῳ τοιῷδε. ἔστι δὲ δύο φάρσεα τῆς πό-

sunt *postes portae*, auctore Polluce Onomast. I. §. 76 et Hesych. s. v. *ὑπέρθυρα* superiora portae limina, *superliminaria*, ut dicit Wyttenbachius (Selectt. historicc. p. 354), quia sunt limina superiora, id est, transversa pars, quae duos postes superne iungit, limini opposita atque ornamentis pro more insignita; conf. Boetticher Tektonik II. B. IV. p. 93 seq.

Ἲς οὔνομα αὐτῇ] Vix dubium esse potest, ab Herodoto eam indicari urbem, cui nunc nomen est *Hit*, ubi adhuc fontes isti fervidi ac fumantes conspici dicuntur, ipsaque fama, si penes Herbelot. fides, servata est, hoc bitumine Babylonem olim fuisse exstructam. Cf. Rennel. l. l. pag. 552 et Heeren. Ideen I, 2. pag. 148, qui bene addit, hosce fontes non unicos in illis regionibus esse, verum praeter alios in Tigri frequentes inveniri. Ac praecipue nunc consulendus est Ritter (Erdkunde XI. p. 749 seqq.), qui non solum veterum testimonia de hoc loco excussit, docuitque eam urbem, quae *Aeipolis* vocetur apud Isidorum Char., non differre ab Herodotea, verum etiam e recentiorum peregrinatorum (Ainsworth, Wellsted, Chesney, aliorum) observationibus ea attulit, quae Herodoti narrationem plane comprobant veraque esse, quae de bitumine illic proveniente Noster scribit, ostendunt, cum adhuc tanta asphalti copia proveniat, quae ad urbem exstruendam sufficere videatur. De ipso fluvio, qui dicitur *Is*, nemo veterum recentiorumque quidquam dixit. Quae enim ex Etymologo atque Eustathio laudat Wesselingius, nil adiuvant nec aliunde nisi ex ipso Herodoto deprompta videntur. Nostra aetate qui haec loca inspexerunt, nihil de fluvio narrant, sed omnem regionem fontibus abundare scribunt largam aquarum copiam praebentibus: quam ipsam fluvii s. rivuli (si qui omnino exstitit, neque canalis fuit in Euphratem deductus) in locum nunc cessisse existimes cum Rittero l. l. p. 750. Minime vero hoc tale est, quod Herodoti fidem diminuere possit, bene notante Breiger. in Geograph. Herod. Specim. pag. 54 seq. Caeterum hunc Herodoti locum de urbe et fluvio, cui nomen *Is*, exscripsit Stephanus Byzant. s. v. *Ἲς*. Conf. Eustath. ad Iliad. p. 877, 16 s. 827, 19 coll. Etymol. Gud. p. 270, 3. ex Schol. Theocrit. XVI, 100 ab Aderto editus pag. 49. De ipsa voce disputat Lobeck in Diss. I. de nominn. Gr. L. monosyll. (Regimont. 1833) p. 13. — *θρόμβοι ἀσφάλτου* sunt *grumi bituminis* in ipso fluvio inter eius undas editi, quales adhuc in istis regionibus haud raro cernuntur. *ἀναδιδόναι*, quod intransitive Noster adhibuit VII, 26, hic valet *edere*, *emittere*, *aufsteigen lassen*, ut bene reddit Held ad Plutarch. Timoleont. cap. 27 init. p. 52, ubi vid.

Cap. CLXXX.

Τετείχιστο μέν νυν ἡ Βαβυλὼν τρόπῳ τοιῷδε] Vulgo et h. l. et cap. 181 *ἐτετείχιστο*, quam scripturam auctoritate Schellershemiani libri reiecimus, ut paulo post *διείργει*, cuius loco ex eodem libro nunc receptum *διέργει*. De augmento reduplicato plusquamperfecti ne-

Digitized by Google

λιος· τὸ γὰρ μέσον αὐτῆς ποταμὸς διέργει, τῷ οὔνομά ἐστι Εὐφρήτης. ῥέει δὲ ἐξ Ἀρμενίων, ἐὼν μέγας καὶ βαθὺς καὶ ταχύς· ἐξίει δὲ οὗτος ἐς τὴν Ἐρυθρὴν θάλασσαν. τὸ ὦν δὴ τεῖ-

glecto conf. I, 94 fin. — *τρόπῳ τοιῷδε* hic ad antecedentia spectat, cum alias ad ea, quae sequuntur, referatur.

τὸ γὰρ μέσον αὐτῆς ποταμὸς διέργει κ. τ. λ.] Haec, multum olim disceptata aut in dubium vocata, nunc pro veris habenda esse monet Heeren. l. l. pag. 177, recentiorum peregrinatorum libros secutus, qui in utraque fluvii ripa urbem sitam contendunt ruderibusque adhuc inventis confirmant. Quae in occidentali fluvii ripa fuerit urbis pars, eam utique maiorem fuisse videri et antiquiorem; orientalem minorem ac recentioris forsan aetatis. Praeterea Euphratem multum ab eo cursu, quem olim tenuerit, descivisse alioque se flexisse magnamque inde ipsius regionis, quam vetus urbs comprehendebat, mutationem esse factam, uno ore fere tradunt recentiores: conf. Kinneir l. supra l. p. 279. Layard l. l. p. 492 seq. Fresnel (l. l. Tom. I. p. 13 seq.), Rennel apud Rich l. l. p. 122 atque ipsum Rich p. 147, Ritter l. l. pag. 896 seqq., qui conspectum exhibuit ruderum in utraque fluminis ripa conspicuorum ad ambitum totius urbis recte constituendum. Vide quoque Rich. p. 58 seqq. et de iis mutationibus, quae inde ab oppido Hilla in Euphratis cursu effectae sunt, Chesney: Expedition for the survey etc. T. I. p. 60 ibique tabellam adiectam.

ῥέει δὲ ἐξ Ἀρμενίων κ. τ. λ.] Eodem fere modo supra I, 72 de Halye: — *ῥέει ἐξ Ἀρμενίου οὔρεος.* Ad rem ipsam quod attinet, vera Nostrum retulisse minime negant, verum minus accurate illum dixisse contendunt minusque definite; id quod Herodoto eas regiones, ubi Euphratis sunt fontes, non visenti facile ignoscamus, praesertim cum Strabonem habeamus accuratius Euphratis fontes cursumque enarrantem XI. p. 521 seq. p. 792 A. Ac re vera ex illa fluvius provenit regione, quam Armeniam vocarunt veteres, vicinam Cappadociae, prope urbem, quae nunc dicitur Erzerum s. Arzerum, in eiusdem nominis provincia. Conf. Breiger. de difficil. geogr. Herodot. pag. 39 seqq. pluribus in ea ipsa inquirentem, coll. Rennel. pag. 505. Szabo Descript. Persic. imper. (Heidelberg. 1810) pag. 38 seq. Cursum Euphratis, nostra aetate accuratissime disquisitum praecipua cura ac diligentia viri peritissimi Chesney, persequitur Ritter l. l. p. 265 seqq. 682 seqq. 716 seqq. 762 seqq. 948 seqq. coll. X. p. 645 seq. 826. Quae singula qui cognoscere velit, is adeat mappas geographicas I—V, et VII—XI adiectas primo volumini operis: Chesney Expedition etc.; de fontibus Euphratis vid. ibid. pag. 40 seq.

ἐξίει δὲ οὗτος ἐς τὴν Ἐρυθρὴν θάλασσαν] Rubrum mare, quo alias non solum sinus Arabicus, sed totum quod vocamus Indicum mare una cum sinu Arabico Persicoque designatur (conf. nott. ad I, 1), hic de uno sinu Persico intelligere licet, qui apud Herodotum non alia appellatione occurrit. Unde coniecturam ducit Heyse (in Quaestt. Herodott. 104), in hoc sinu non navigasse Herodotum, neque omnino Indici maris oram accuratius perspectam habuisse. Confer de his quoque Rennel. l. l. p. 463. Breiger. l. l. pag. 11 seq. et supra ad I, 1 adnotata. — De *ἐξίει* conf. supra ad I, 6.

τὸ ὦν δὴ τεῖχος ἑκάτερον τοὺς ἀγκῶνας ἐς τὸν ποταμὸν ἐλήλαται] i. e. murus utrimque (i. e. ab utraque fluvii ripa vel potius: murus, quo utraque urbis per Euphratem in duas partes divisae pars cingitur) brachia habet ad fluvium deducta s. muri brachia tum in orientali tum in occidentali urbis parte

Digitized by Google

χος ἑκάτερον τοὺς ἀγκῶνας ἐς τὸν ποταμὸν ἐλήλαται. τὸ δὲ ἀπὸ τούτου, αἱ ἐπικαμπαὶ παρὰ χεῖλος ἑκάτερον τοῦ ποταμοῦ, αἱμασιὴ πλίνθων ὀπτέων παρατείνει. τὸ δὲ ἄστυ αὐτὸ, ἐὸν πλῆρες οἰκιέων τριωρόφων τε καὶ τετρωρόφων, κατατέτμηται

ad fluvium, qui urbem dividit, pertinent. „Quod sequitur τὸ ἀπὸ τούτου, intelligo de eo spatio, quod ripa fluvii inde ab uno muri brachio usque ad alterum obtinet. Ubi enim muri brachia fluvium attingunt, inde inflexam dicit procedere utrinque (i. e. iuxta utramque fluvii ripam) maceriam ex coctilibus lateribus, quae utrique fluvii labio praetendatur, dum ille urbem perfluat.“

αἱ ἐπικαμπαὶ — παρατείνει] Loci structura utique impeditior, sensus ipse vix dubius. Absolute enim posita videntur verba τὸ ἀπὸ τούτου, αἱ ἐπικαμπαὶ, aut certe ita, ut verbum, quod illa excipere debebat, mox neglectum, eique substantivo, quod per epexegesin, ut Grammatici vocant, iunctum est priori (αἱ ἐπικαμπαὶ), adstructum sit. Namque verba αἱ ἐπικαμπαὶ παρὰ χεῖλος ἑκάτερον τοῦ ποταμοῦ accuratius declarant spatium, quod ante omnino indicatum erat verbis τὸ ἀπὸ τούτου, quodque ipsum fuisse addit maceriam, quae labio fluminis utrique praetendatur. Nam παρατείνει hic absolute s. neutraliter accipiendum. — Ad αἱμασιὴ conf. II, 69. 138 et VI, 134 fin. VII, 60 coll. Pausan. VII, 21. §. 5. Eandem vocem infra commemorat Noster I, 191. De *senticetis* intelligit Homer. in Odyss. XVIII, 358, ubi vid. Eustath. p. 676 supr., monente *Cr.*, qui addit Apollon. Lex. Hom. p. 69. 70 ed. Toll. Ad Herodotum magis facit Grammatic. in Bekkeri Anecdd. I. pag. 336, 6: Αἱμασιά· τὸ ἐκ χαλίκων ᾠκοδομημένον τειχίον· κυρίως δὲ τοῖς ἠκανθωμένοις λέγεται φραγμοῖς ἤ τινες ἄρχ. ον (sic.) καὶ οἱ Ἴωνες οὕτω χρῶνται· δηλοῖ δὲ Ἡρόδοτος* ἐν τῇ πρώτῃ· φαύλως δὲ οἱ πολλοὶ τὸ χωρίον αὐτὸ τὸ ὑπὸ αἱμασιῶν περιεχόμενον αἱμασιὰν καλοῦσιν. Add. Bachmann. Anecdd. I. p. 144, 17. Atque ante haec evulgata iam Winckelmann. Opp. I. p. 360 ed. Dresd. monuerat, haud fuisse videri moenia ex integris lateribus superstructis parata, sed qualia a Romanis post condita fuerint, lateribus scilicet extrinsecus quasi cortice circumdata, introrsum vero lapidibus, silicibus, calce, id genus aliis repleta. In munimentis αἱμασιὰ ubi occurrit, est *agger e lapidibus factus, Steinwall, Steindamm.* Vid. Orelli ad Aeneam Tactic. cap. 2. pag. 127. — Caeterum ipsas huius molis ruinas secundum flumen invenisse sibi videntur recentiores peregrinatores, Rich et Buckingham., cuius vid. Itinerar. in Mesopotam. (Berolin. 1828) pag. 484 seqq.

τὸ δὲ ἄστυ αὐτὸ, ἐὸν πλῆρες οἰκιέων τριωρόφων τε καὶ τετρωρόφων] τριορόφων (pro vlg. τριωρόφων) Schwg. recepit e Schellershemiano codice. Probare tamen videtur vulgarem formam a *Cr.* laudatus Schaeferus ad Dionys. Halic. de composit. verbb. p. 203, laudans Eustath. ad Homer. Ili. p. 640, 1. (499, 10), ὑπερῴους, πολυστέγους, πολυωρόφους proferentem. Etenim Dionys. Halic. Art. rhet. I, 3 Herodotum respiciens, sed in numeris declarandis memoriâ lapsus (ὥς που καὶ Ἡρόδοτος πεντώροφα καὶ ἑξώροφά φησιν εἶναι ἐν Βαβυλῶνι) tamen in vocali producenda consentit. Intelligit autem Herodotus aedes trium et quatuor tabulatorum, amplas igitur altasque.

κατατέτμηται τὰς ὁδοὺς ἰθείας] i. e. *urbs — divisa* s. *dissecta est in vias ad rectam lineam ductas.* Schweigh. explicat: κατατετμημένας ἔχει τὰς ὁδοὺς, nec melius opinor Matth. Gr. Gr. pag. 564: ὥστε ἰθείας εἶναι, rectius Kuehner. Gr. Gr. §. 562. not. 5. de verbis dividendi et similibus cogitat,

Digitized by Google

τὰς ὁδοὺς ἰθείας, τάς τε ἄλλας καὶ τὰς ἐπικαρσίας, τὰς ἐπὶ τὸν ποταμὸν ἐχούσας. κατὰ δὴ ὦν ἑκάστην ὁδὸν ἐν τῇ αἱμασιῇ τῇ παρὰ τὸν ποταμὸν πυλίδες ἐπῆσαν, ὅσαι περ αἱ λαῦραι, τοσαῦται ἀριθμόν. ἦσαν δὲ καὶ αὗται χάλκεαι, φέρουσαι καὶ αὐ-
181 ταὶ ἐς αὐτὸν τὸν ποταμόν. Τοῦτο μὲν δὴ τὸ τεῖχος θώρηξ ἐστί.

quibus in activo duplex additur accusativus, in passivo alter remanet. In verbis proxime sequentibus voculam τὰς ante ἐπικαρσίας deletam vult Valckenarius, ut sensus is fere inde enascatur: *in vias urbem divisam fuisse, celeras quidem rectas, sed transversas, quae ad flumen ferebant.* Nec tamen his paruit Schweighaeuserus, optime loci sensum indicans, et ante eum Schaeferus ad Greg. Corinth. p. 564. Est enim haec Herodoti sententia: *per urbem ductas esse vias rectas* s. *ad lineam sectas, tam reliquas* (τὰς ἄλλας) *quam transversas* (τὰς ἐπικαρσίας), *quae ad flumen tendebant.* Omnes igitur vias, quotquot per urbem ductae fuerunt, *rectas* fuisse vult sive ad lineam sectas. — Ad ἐχούσας, cuius loco edd. vett. ἀγούσας, conf. I, 191.

πυλίδες ἐπῆσαν] ἐπῆσαν dabant libri, quibus iure recentt. editt. sunt obsecuti. Vulgo ἐπήεσαν, quod Werferus in Actt. philologg. Monacc. I. p. 104 mutatum voluit in ἐπήεσαν; haud recte, vid. modo Bredov. p. 406. Infra VII, 176 eodem modo πύλαι ἐπῆσαν. λαῦραι quae deinceps appellantur; non aliae sunt atque ὁδοί, quas ante vocaverat, *viae* s. *plateae urbis. Cr.* confert Eustathium ad Odyss. XXII. pag. 777, ad Iliad. pag. 1108, Schweighaeus. ad Athen. XII, 57. p. 540. Animadverss. t. VI. p. 469. Add. Gregor. Corinth. p. 505 ibiq. Koen. et Bast. „Boissonadius ad Aristaenet. pag. 359 e glossa codicis affert: Λαύρας· τὰς πλατείας ῥύμας. Contra Coraes (ad Plut. Crass. vol. III. p. 429) ex Eustathio atque Hesychio λαῦραν exponit στενωπὸν ἢ ῥύμην στενήν, minime vero πλατεῖαν ῥύμην. Ac denique Psellus Epist. XXVI. (in Seebod. et Friedemann. Miscell. II, 4. p. 620) scribit: τῆς δὲ λαύρας τῶν κελλίων δοθείσης μοι, ubi conf. not.“ *Cr.*

ἦσαν δὲ καὶ αὗται χάλκεαι] Et eas portulas aeneas esse dicit, quemadmodum illas, quas in muri exteriori ambitu ex aere factas memoraverat I, 179. Addit, *et ipsas has portulas* (ut vias singulas) *ad hunc ipsum fluvium ducere.* In quo quod offenderit Werferum l. l. I. p. 83, ut verba καὶ αὐταὶ delenda censeret, equidem non satis perspicio. Sunt illa addita maiori quadam cum vi, ad faciliorem loci intelligentiam atque perspicuitatem. Haud quidem nego, illis remotis, locum intelligi posse, verum idem contendo, Herodotum ea pro more suo addidisse sive repetiisse ad meliorem descriptionis suae intelligentiam, ne ulla dubitatio legenti relinqueretur.

Cap. CLXXXI.

Τοῦτο μὲν δὴ τὸ τεῖχος θώρηξ ἐστί] Intelligit murum exteriorem, de quo I, 179, sive munimentum istud exterius, quod urbem adversus hostium impetus extrinsecus tueretur. Hunc murum maiorem θώρηκα vocat, ut qui urbem eo modo, quo lorica, hominem tueatur atque protegat. Sic exponit Schweigh. in Lex. Herodot. I. p. 328 seq., ubi similem Dionis Cassii (LXXIV, 10) locum profert, qui eadem voce utitur de muri parte quadam in describenda Byzantiorum urbe. Italus interpres Nostrum dicere censet „con più ardita figura.“ Maiorem difficultatem exhibent, quae sequuntur verba: ἕτερον δὲ ἔσωθεν τεῖχος περιθέει, οὐ πολλῷ τέῳ ἀσθενέστερον τοῦ ἑτέρου τείχεος, στεινότερον δέ, in quibus retinui verbum περιθέει a

ἕτερον δὲ ἔσωθεν τεῖχος περιθέει, οὐ πολλῷ τέῳ ἀσθενέστερον τοῦ ἑτέρου τείχεος, στεινότερον δέ. Ἐν δὲ φάρσεϊ ἑκατέρῳ τῆς πόλιος τετείχιστο ἐν μέσῳ, ἐν τῷ τὰ βασιλήϊα μὲν πε-

nonnullis codd. omissum, sed scripsi περιθέει, ut supra I, 178, probante Bredov. p. 373; idem verbum eadem significatione adhibuit Homer. Ili. VI, 320. VIII, 494. Odyss. XXIV, 208. coll. Plutarch. Morr. (II.) p. 705 A. Schweighaeuserus l. l. haec verba de illo muro, qui secundum utramque fluvii urbem permeantis ripam ductus erat, αἱμασιὴν Noster dixerat, intelligi vult. Quod fieri posse negat R. Iacobs: De mensur. Herodot. p. 19, cum, hoc si indicare voluisset Noster, τὸ δὲ ἕτερον utique scribendum fuisset: quare de alio prorsus muro intra illa, quae antea descripsit, moenia ducto hic cogitandum esse censet, adeo ut duo Babylonem circumdederint muri vel, quod illi verisimilius videtur, secundum flumen singuli tantum muri exstiterint, sed reliquum urbis monumentum e duobus muris constiterit. Equidem ut minime intercedam, si quis cum eodem viro docto verba antecedentia τοῦτο μὲν δὴ τὸ τεῖχος θώρηξ ἐστὶ de omni urbis munimento, inclusis quoque muri partibus secundum utramque fluvii ripam ductis, intelligere velit, ita quominus verba seqq. de altero sive secundo muro intra illum ducto circa urbem intelligam, vel eo prohibeor, quod huius alterius muri nullum adhuc vestigium reperi, cum omnes scriptores de uno tantum muro loquantur, neque quisquam huc retulerit Iosephi (contr. Apion. I, 20) vel potius Berosi verba de Nebucadnezare, qui: ὑπερεβάλετο τρεῖς μὲν τῆς ἔνδον πόλεως περιβόλους, τρεῖς δὲ τῆς ἔξω πόλεως, τοὺς μὲν ἐξ ὀπτῆς πλίνθου καὶ ἀσφάλτου, τοὺς δὲ ἐξ αὐτῆς τῆς πλίνθου. Itaque in Schweighaeuseri sententia acquiescere malim.

τετείχιστο ἐν μέσῳ, ἐν τῷ μὲν τὰ βασιλήϊα κ. τ. λ.] Vulgo: ἐν τῷ ἤ ε ν τὰ βασιλήϊα, quod retinuerunt Schweigh. et Gaisfordius; unus liber Florentinus εἶεν. Gronovius correxerat ἐν τῷ μ ὲ ν τὰ β., cui adstipulatur Wesselingius ad Diodor. II, 8 provocans, itemque Benedict. in Actt. sem. reg. Lips. II. p. 284. Koenius maluerat ἐν τῷ μ ὲ ν ἑ ν ὶ, quod responderet verbis sequentibus ἐν δὲ τῷ ἑτέρῳ. Sed magis placuit iis, qui post Herodotum edidere, Gronovii emendatio, quam impugnavit Schweigh. vulgatae lectioni patrocinans, in qua verbum ἤεν necessarium esse vult, vel propter ea, quae sequantur ἐς ἐμὲ τοῦτο ἔτι ἐὸν, neque vero attendit formam epicam ἤεν in Herodoto ferri non posse. Quare Gronovii emendationem unam probam iudicarunt Struve (Specim. Quaest. Herodd. I. p. 37 not.), vir doctus in Ephemeridd. Ienenss. 1817. nr. 165. p. 383, et Bredov. p. 59 et 405; quos merito secuti sunt Dindorf et Dietsch. Ad verbum τετείχιστο (in quo augmenti reduplicatio negligitur, ut I, 180 init.) pertinent sequentia: τὰ βασιλήϊα et Διὸς Βήλου ἱρὸν, neque igitur impersonaliter illud erit accipiendum, cum ex Herodoti sententia utrumque aedificium, et regia aula s. palatium et Iovis templum, in magno et amplo spatio, quod muris inclusum erat, exstructum cogitari debeat. Itaque Herodoti verba sic accipio: *In utraque urbis parte eaque media* (exstructa et) *muris circumdata erant*, *in altera regium palatium cum* s. *in magno validoque circuitu*, *in altera Iovis Beli templum aeneis portis instructum.* Gaisfordius, qui vulgatam lectionem ἤεν retinet, repetere mavult e superioribus ipsum τετείχιστο indeque sic locum interpretatur: *in utraque urbis regione munimenta exstructa erant: in ea scilicet*, *in qua regia aula*, *munimentum erat vastum validumque.* Quae interpretatio mihi quidem ab Herodoti sensu aberrare videtur, cum Hero-

Digitized by Google

ῥιβόλῳ μεγάλῳ τε καὶ ἰσχυρῷ, ἐν δὲ τῷ ἑτέρῳ Διὸς Βήλου

dotus de uno tantum aedificio regio vasti et validi circuitus loquatur, illam vero interpretationem si sequaris, bina distingui debeant, et ipsum munimentum, et regia aula, utrumque in una eademque urbis regione exstructum. — Verba ἐν μέσῳ de centro mathematico s. geometrico, quod dicunt, intelligi non posse monet Fresnel l. l. II. p. 25 seq. et p. 49 seq., coll. Rich. p. 145; etenim in orientali Euphratis ripa quae hodie supersunt rudera, ad regiam arcem s. palatium pertinentia, id ipsum in media urbe orientali exstructum haud fuisse docent; quare ἐν μέσῳ ad mediam ripae orientalis, quam urbs occupabat, partem spectare idem vir doctus censet; de Beli templo si quaeras, hoc sane in media urbis occidentalis parte situm cogitari poterit, quod ipsum quoque declarant ruinae quaedam, vel unius horae distantia meridiem et occidentem versus ab hoc templo s., ut nunc vocatur, *Birs Nimrud* detectae, quae ad veterem Babyloniam aeque pertinuerunt, ut observat idem Fresnel. Atque hic omnino respiciendum videtur, apud Graecos haud raro locutiones ἐν μέσῳ, εἰς μέσον latiori sensu exhiberi (conf. modo Herod. IV, 97. 161. VI, 129 ibique adnott.), adeo ut hoc quoque loco historiae pater verbis ἐν μέσῳ indicare voluisse videatur, utrumque monumentum (et palatium et templum) non in extremis utriusque urbis (et orientalis et occidentalis) partibus, quae ipsos muros urbem cingentes attingant, situm fuisse, sed in ipsa urbe, inter alias incolarum urbis habitationes hisque ipsis circumdatum et inclusum.

ἐν τῷ μὲν τὰ βασιλήϊα] Fuerunt qui Diodoro auctore l. l. has aedes regias in occidentali urbis parte fuisse statuerent indeque colligerent, Beli templum in altera parte, quae orientalis est, positum olim fuisse. Quam sententiam vel Rennelius tuetur, pag. 542 seqq. (apud Rich. p. 110 seqq.), impugnatam posthac a Portero, quem sequitur Heeren., alia quoque addens argumenta (Ideen I, 2. p. 177 seqq.) atque Muenter.: Die Relig. d. Babylon. pag. 48 seqq., ubi de templi forma, ornatu ac fatis ipsis plura narrantur. Quod enim Diodorus scribit, id ita explicandum vult Heeren., fuisse quidem in occidentali urbis parte aulam regiam, eamque veterem videri a Semiramide exstructam ante Chaldaeorum aetatem, qui alteram arcem regiam mox in altera, i. e. orientali, urbis parte exstruxerint, cuius etiam hodieque maiora et ampliora supersint rudera quam alterius arcis antiquioris in occidentali parte exstructae. Utut statuis de Diodoro, ad Herodotum quod attinet, nihil dubii relictum nunc est, quin Beli templum minime quaerendum sit in orientali Euphratis ripa, in qua qui septentrionem versus a loco Hilla non longe ab ipso fluvio nunc conspiciuntur colles e planitie eminentes s. tumuli, non tam natura quam ruderum varii generis mole orti, locum declarant veteris illius palatii: atque praecipue ille tumulus, cui nunc nomen *Kasr*, regiam aedem hortosque illos pendentes continuisse videtur: qui alii magis ad septentrionem existunt tumuli eiusdem generis, quibus vulgo nomen Babel sive *Mudjelliba* (quod ipsum nomen cum *subversum* et *dirutum* significet, ad omnes omnino has ruinas referre licet), et ipsi ad hanc regiam arcem s. palatium, quod tanti fuit ambitus, referri poterunt; arcem urbis (*Citadelle*) sunt qui ibi fuisse existiment. Tu vid. Buckingham in Itiner. Mesopotam. (Berolin. 1828) p. 477 coll. 472 seqq. 483. Ritter. l. l. p. 903 seqq. (*Mudjelliba*) p. 913 seqq. (*Kasr*), Layard l. l. p. 484 seqq. 505 seqq. Fresnel l. l. I. p. 490 seqq. II. p. 21 seqq. 32 seqq. Conspectum tumuli Kasr, qualis nunc est, exhibet Rich l. l. p. 65, tumuli Mudjelliba idem p. 68; vid. etiam apud Layard p. 486 delineationem totius loci ad orien-

Digitized by Google

ἱρὸν χαλκόπυλον, καὶ ἐς ἐμὲ τοῦτο ἔτι ἐὸν, δύο σταδίων πάν-

talem Euphratis ripam idem exhibuit Rich p. 43 et ex eo Layard p. 490. Atque idem etiam bene intelligere licet ex ea mappa, quae omnem Babylonis veteris regionem ad utramque Euphratis ripam sitam exhibet apud Ker Porter et apud Rich p. 104, itemque in opere splendidissimo: Flandin, Voyage en Perse (Ancienne Perse) pl. 219. Lateres cocti inter ruinas haud pauci detecti, nonnulli etiam imaginibus aut aliis certis signis literarumque notis conspicui, Nebucadnezaris nomen literis cuneatis conscriptum continere dicuntur. Plura Fresnel l. l. I. p. 487 seq. 516 seqq. Sonat nomen *Nabukodarrusar* (vid. Grotefend: Erläuterung der Keilinschr. babyl. Backsteine, Hannov. 1852. p. 6 seq.) sive *Nabukudurrusur* (vid. Oppert Zeitschrift d. deutsch. morgenl. Gesellsch. VIII, 3. p. 596.).

Διὸς Βήλου ἱρὸν χαλκόπυλον] Est utique *Baal* s. *Bel* notum deorum multorum per Asiam cognomen, quo nihil ferme aliud nisi *dominum* exprimi vulgo statuunt. Tu vide Creuzerum in Symbolic. II. pag. 411 seqq. et add. Movers: Die Phoenizier I. p. 169 seqq. 175 seqq. Iam Herodotus, quo Graeci, quibus scribebat, intelligerent, qualis hoc cognomine deus ex ipsorum notione significaretur, addidit Διός. Nam *Bel* summo loco inter deos a Babyloniis habitus est, nec alio quam quo Ζεὺς apud Graecos et *Iuppiter* apud Romanos; ut nil sit mirum, Graecos Romanosve scriptores his nominibus Babylonium nomen interpretari. Nolo ipsos afferre locos, ne acta agam post accuratam Gesenii disputationem in Commentarr. ad Iesai. vol. II. p. 335 seqq. coll. Muenter. l. l. pag. 18. 19. Ad sidera Gesenius Belum refert illumque planetam Iovis vel deum in eo habitantem fuisse e pluribus sacrae scripturae locis minime dubium esse censet. Qui idem Belus summus deus una cum Venere omnium bonorum princeps atque auctor habitus summaque reverentia cultus est. Inde amplissimum ac splendidissimum templum tanto numine profecto dignum, quale Herodotus h. l., Diodorus II, 10 coll. Strab. XVI. p. 738 s. p. 1073 describunt. Plura praesertim Diodorus addit, quae in Herodoteis haud leguntur, explicita ab Gesenio l. l. p. 356. Praeter Gesenium de Belo disputarunt Berthold. ad Daniel. I, 2. pag. 180 seq., Hammer. in Wiener Jahrbüch. X. pag. 239. not. 1, ac postmodo Muenterus in libro de Babyloniorum religione (Kopenhag. 1827) pag. 16. Qui haud scio an merito Gesenio obloquatur, Belum vel Solem ipsum vel certe Solis genium esse indeque demum pro summo deo coelique domino cultum contendens, id quod vix in eum, qui Iovis tantum planeta sit habitus, conferri potuerit. Itaque in Belo Babyloniorum antiquissimo astronomiae minus quam cosmogoniae, ut aiunt, rationem habendam esse per totum orientem vulgatae, qua primigeniam quandam naturae vim dupliciter divisam cogitaverint, et gignentem s. naturantem et suscipientem s. naturatam. Illam pro Sole coelique domino habitam Belique nomine cultam hinc inter numina primum locum obtinuisse, hanc pro Luna eandemque coeli reginam habitam et cultam. Sed de ea infra ad I, 199. Hinc pro *Sole*, summo deo Bel accipit Palmblad. de reb. Babyll. pag. 42 seq. itemque Eméric. David: Iupiter II. p. 434 et Movers l. l. pag. 180 seq. Beli vero templum non aliud fuisse atque Nimrodi arcem indeque etiam in occidentali urbis parte, quae prior sanequam fuit atque vetustior, collocatum, persuasit nobis Heerenius, Porteri Angli peregrinatoris argumentis ipse ductus. Monstrant enim hoc ruinae, quae hodieque supersunt testimoniumque edunt omnibus aliis maius atque firmius; locus nunc vocatur *Birs Nimrud*, duarum fere horarum spatio distans ab oppido Hilla meridiem occiden-

Digitized by Google

τη, ἐὸν τετράγωνον. ἐν μέσῳ δὲ τοῦ ἱροῦ πύργος στερεὸς οἰκοδόμηται, σταδίου καὶ τὸ μῆκος καὶ τὸ εὖρος· καὶ ἐπὶ τούτῳ τῷ πύργῳ ἄλλος πύργος ἐπιβέβηκε, καὶ ἕτερος μάλα ἐπὶ τούτῳ, μέχρι οὗ ὀκτὼ πύργων. ἀνάβασις δὲ ἐς αὐτοὺς ἔξωθεν κύκλῳ περὶ πάντας τοὺς πύργους ἔχουσα πεποίηται. μεσοῦντι δέ κου τῆς ἀναβάσιος ἔστι καταγωγή τε καὶ θῶκοι ἀμπαυστή-

temque versus tumulumque exhibet sive collem maxima ruinarum temere congestarum mole effectum, bis mille ferme pedes in longitudinem extensum et gradatim ita ascendentem, ut superior pars in ducentorum fere pedum altitudinem ascendat atque in summo fastigio media inter rudera turris triginta quinque vel octo pedum adhuc conspiciatur. Multas murorum reliquias, lateres, lapides ordine prorsus turbato omniaque temere disiecta et confusa invenias; exstant adeo vestigia ambitus quadrati, quo templum istud pyramidale septum fuisse dicitur. Accurate descripsit Rich l. l. p. 32 seq. 165 seqq., quem ipsum secutus est Ritter l. l. p. 876 seqq. iis quoque adhibitis, quae ab aliis viris doctis et peregrinatoribus allata erant: quod idem fecit Vaux: Nineveh and Persepolis p. 175 seq. 181 seqq. His adde, quae Layard l. l. p. 490 seqq. attulit atque Fresnel I. p. 533 seqq. 540 seqq. II. p. 12 seqq. 56 seqq. Imaginem collis atque turris exhibuerunt Rich (p. 93) atque Layard (p. 497), itemque Chesney (l. l. Vol. II. p. 25) ac Flandin l. l. pl. 221. Quodsi igitur Nimrodi arcem existimemus Beli templum, ad antiquissima Babylonis rudera pertinere haecce iure hinc nobis colligere videtur Heerenius (l. l. pag. 179). Nec quidquam impedit, quo minus hanc esse turrim existimemus post diluvium ab hominibus tunc nondum seiunctis exstructam, nec finitam summi numinis consilio. Quae probabiliter in occidentali parte sita fuit, cum inde orientem versus gentes profectas esse sacra scriptura doceat. Nec materia, quam ruinae adhuc ostendunt, alia atque ea, ex qua turrim confectam esse tradit sacra scriptura. Quare turrim Babylonicam hoc ipso loco, qui nunc vocatur Birs Nimrud, quaeri debere, nunc fere consentiunt viri docti, quos modo laudavi: quibus addere licet Bohlen (Genesis p. 143 seq.) atque Oppert (Zeitschrift d. deutsch. morgenl. Gesellsch. VII, 3. p. 406).

δύο σταδίων πάντη, ἐὸν τετράγωνον κ. τ. λ.] Quod ita intelligendum, ut *quaquaversus* duorum stadiorum fuerit templi ambitus. Conf. II, 168. IV, 195. Attigit Herodotea Choricius Gazaeus p. 105 ed. Boissonad. Quae sequuntur de templi turribus, his paria in aliis Indorum templis antiquissimis reperiri monet Muenter. l. l. pag. 50. Herodotum vero in his ipsis, quae de Beli templo s. turri narrat, et vere et accurate tradidisse, ipso ruinarum adspectu probari asserit Fresnel l. l. I. p. 528, quo auctore in hoc toto opere grandi et vasto praeter sacra et scientiam astronomicam inde exercendam alia quoque spectata fuisse credas ab eo, qui totum opus exstruxit sibi quoque prospecturus, ut in altiori loco pernoctaret ob sanioris et purioris aëris usum: idemque vir doctus eo quoque referri vult lectum bene stratum, cuius hic mentio fit; cf. p. 528 et 536.

μέχρι οὗ ὀκτὼ πύργων] *μέχρι οὗ* pro simplici *μέχρις* ponere solet Noster, ut II, 19. 53. 173. III, 104. In quibus locis, uno excepto, cum legatur *μέχρι οὗ*, hoc quoque loco ex Ionismo rectius legi *μέχρι οὗ* viri docti statuunt. Vid. Bredov. p. 111.

μεσοῦντι δέ κου τῆς ἀναβάσιος] De dativi participiorum usu cf. ad I, 51; de genitivo, qui verbo *μεσοῦντι* additur, conf. Kuehner.

Digitized by Google

ριοι, ἐν τοῖσι κατίζοντες ἀμπαύονται οἱ ἀναβαίνοντες. ἐν δὲ τῷ τελευταίῳ πύργῳ νηὸς ἔπεστι μέγας· ἐν δὲ τῷ νηῷ κλίνη μεγάλη κέεται εὖ ἐστρωμένη, καί οἱ τράπεζα παρακέεται χρυσέη. ἄγαλμα δὲ οὐκ ἔνι οὐδὲν αὐτόθι ἐνιδρυμένον· οὐδὲ νύκτα οὐδεὶς ἐναυλίζεται ἀνθρώπων, ὅτι μὴ γυνὴ μούνη τῶν ἐπιχωρίων, τὴν ἂν ὁ θεὸς ἕληται ἐκ πασέων, ὡς λέγουσι οἱ

Gr. Gr. §. 520. not. 1. καταγωγὴ dicitur locus, ubi requiescere possis, indeque etiam deversorium V, 52, ubi vid. nott. Conf. Lucian. Toxar. 57. De merced. cond. 32. „θῶκοι exponuntur Graecis καθέδραι; vid. Apollon. Lex. Homer. pag. 354 ed. Toll. Odyss. V, 3 ibiq. Eustath., ne plura." *Cr.* ἀμπαυστήριοι atque ἀμπαύοντες hic omnes libri, qui iidem cap. seq. exhibent ἀναπαύεσθαι, quod in ἀμπαύεσθαι edd. mutarunt. Conf. Bredov. p. 215. Ad significationem verbi (*requiescere*) conf. Fritzsche ad Aristoph. Ran. 113. — De ὅτι μὴ conf. ad I, 18.

καί οἱ τράπεζα παρακέεται χρυσέη] Pluribus mensam hanc describit Diodorus Siculus II, 9. Iure autem hoc ad *lectisternia*, quae non solum Romanis Graecisve usitata, per Asiam quoque, testante sacra scriptura, inveniuntur communi veterum gentium ex superstitione, refert a *Cr.* laudatus Gesenius in Commentariis ad Iesai. t. II. pag. 286 (coll. 283 seq.) 335. 316, testimoniisque sacrorum scriptorum firmat, qui in Beli cultu non semel memorant haec lectisternia ciborumque apparatus splendidos Belo oblatos. Add. Herod. I, 183 et Movers: Die Phoeniz. II. p. 127.

ὡς λέγουσι οἱ Χαλδαῖοι, ἐόντες ἱρέες τούτου τοῦ θεοῦ] De Chaldaeis dicere longum, si varias virorum doctorum de his sententias excutere velis. Nos, reliquis praetermissis, iis potissimum insistamus, quae nostra aetate viri doctissimi, Gesenius in Commentarr. ad Iesai. t. II. pag. 349 seqq. et in Encyclopaed. ed. Ersch et Gruber. Sect. I. Vol. XVI. p. 102 seqq., Heeren. (Ideen I, 2. pag. 152 sqq. 194 sqq.), alii, quos ad Ctesiam p. 140 seq. citavi, monuerunt. Iam quae Chaldaeorum origo, quae gentis prima sedes, unde profecta illa in Babylonem; haec et talia ut h. l. copiosius disseram, vix a me quisquam exspectabit. Quare in universum moneo, Chaldaeorum nomine proprie nomadum gentem designari in campis ab Araxe superiore irrigatis palantem; quae cum non alius atque Persicae s. Arianae stirpis primitus fuisse videatur, eodem quoque pacto credibile est, habuisse sacerdotum tribum quandam, qualem Magos ferme atque alios apud alias Asiae superioris nationes invenimus. Ut enim existimem, Chaldaeos, rudem atque incultam gentem, tum demum, cum sedibus prioribus in Asia superiori relictis Babylonem occupassent, sacris colendis et astronomiae (qua per totum orbem celebres) discendae se dedisse, nunquam a me impetrare possum. Palmblad. de reb. Babyll. p. 67 seqq. et p. 70 Chaldaeos statuit fuisse *Kuskitas*. Ad Arianam stirpem quoque Roeth (Gesch. d. Philosoph. I. p. 97 seqq. et nott. p. 23 seqq.) Chaldaeorum refert gentem, ab Assyriis capta Babylonia, in hanc ipsam terram traductam ad imperium tuendum: quod deinceps ad se ipsos cum transtulissent Chaldaei, ex his Babyloniae reges exstiterunt et clari et fortes, donec a Persis duce Cyro vincerentur. Qui nuperrime de his quaesivit, Io. a Gumpach (Die Zeitrechnung d. Assyr. u. Babylon. p. 10 seqq.), Chaldaeos nunquam gentem fuisse contendit, sed tribum sacerdotalem, e qua reges prodierint, indeque alios prorsus Chaldaeos esse, qui infra VII, 63 commemorantur; tu vid. quae retuli in Iahrbb. f. Philol. u. Paedagog. LXVIII. p. 429 seq. Quidquid sta-

Digitized by Google

182 Χαλδαῖοι, ἐόντες ἱρέες τούτου τοῦ θεοῦ. Φασὶ δὲ οἱ αὐτοὶ οὗτοι, ἐμοὶ μὲν οὐ πιστὰ λέγοντες, τὸν θεὸν αὐτὸν φοιτᾶν τε ἐς τὸν νηὸν καὶ ἀναπαύεσθαι ἐπὶ τῆς κλίνης, κατάπερ ἐν Θήβῃσι τῇσι Αἰγυπτίῃσι κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον, ὡς λέγουσι οἱ Αἰγύπτιοι· καὶ γὰρ δὴ ἐκεῖθι κοιμᾶται ἐν τῷ τοῦ Διὸς τοῦ

tuis, Chaldaeorum gens olim ferocissima et bellicosissima, ubi, subacta Mesopotamia, Babylone sedes cepit, inprimis sacris deorumque cultu et sideribus perscrutandis conspicua fuit. Inde hoc loco memoratur sacerdotum tribus, qualis vel multo post Herodotum, Alexandri Magni adeoque Strabonis aetate adhuc occurrit, ubi certam quandam Babylonis urbis partem soli habitasse dicuntur, a reliquorum hominum consortio seiuncti, ipsique divisi per plures familias sive tribus. Conf. Strabon. XVI. pag. 739. et Diodor. II, 24, ubi Belesys vocatur τῶν ἱερέων ἐπισημότατος, οὓς Βαβυλώνιοι καλοῦσι Χαλδαίους. Atque hoc ipsum Chaldaeorum (sacerdotum) nomen non artis sed gentis ex vocabulo ductum esse scribit Cicero de Divin. I, 1, quae vere dici monet Roeth. l. l. p. 28 nott. Haec igitur sacerdotum gens s. tribus Chaldaeorum nomine insignis cum idolorum cultui praecipue operaretur, maxime invisa fuit Iudaeis Persisve, qui ipsi religionem magis puram eoque Iudaicae similem sectabantur, semotis omnibus deorum simulacris ac signis. Unde intelligitur, cur Persarum reges e Chaldaeorum templis signa auferre studuerint, ut infra legimus I, 183. Nam de Iudaeorum scriptoribus tacebo; qui quoties in huncce idolorum cultum invehantur, satis constat. Astrologia autem sive accuratiori siderum cognitione, quae adeo cum ipsa religione et cultu deorum coniuncta ferebatur, praecipue Chaldaeos sacerdotes inclaruisse quamvis nemo ignoret, haud tamen poenitebit contulisse, quae egregie eam in rem disputat Gesenius l. l. pag. 351 seqq., cui adde Muenterum l. l. pag. 79 seqq. 83 seqq.

Cap. CLXXXII.

Φασὶ δὲ οἱ αὐτοὶ οὗτοι] Articulum οἱ, male in quibusdam editionibus omissum, merito revocarunt Schaeferus, Schwgh., Gaisf., cum omnes fere libri scripti eum retineant. — ἀναπαύεσθαι scripsi, libris scriptis sic iubentibus et h. l. et I, 12. II, 95. Conf. nott. ad I, 181.

ἐμοὶ μὲν οὐ πιστὰ λέγοντες] Istis hominibus, qui semper nobis de mala Herodoti fide clamant auresque obtundunt, cum Herodotum sacerdotum ministrum dictitent turpiterque ab his ipsis falsum et in fraudes inductum, nec hac occasione oblata, nec alias omnino respondere quidquam placet; adscribere tamen iuvat Larcheri notam ad h. l. Gallico sermone his verbis conceptam: „Malgré la credulité du siècle, où vivait Herodote, on trouve dans ses ecrits des preuves d'un jugement sain et éclairé." Infra I, 183. narrationem concludit verbis Noster hisce: ἐγὼ δέ μιν οὐκ εἶδον· τὰ δὲ λέγεται ὑπὸ Χαλδαίων, ταῦτα λέγω. Vid. commentat. de vita et scriptt. Herodoti §. 10.

καὶ γὰρ δὴ ἐκεῖθι κοιμᾶται ἐν τῷ τοῦ Διὸς τοῦ Θηβαιέος γυνή] De forma Θηβαιέος vid. Stephan. Byzant. s. v. Θῆβαι et infra II, 42. 54. Struve Quaest. Herodd. Spec. II. p. 4. Alias Noster cum aliis scriptoribus usurpat adiectivi formam Θηβαῖος (II, 166) eodemque sensu Θηβαϊκὸς II, 4 coll. Apoll. Rhod. schol. p. 43 et p. 641. Paris. — Ad rem ipsam comparari volumus praeter Strabonis locum mox indicandum Minutoli: Reise z. Temp. d. Iupiter Ammon p. 121. Hic enim in templo Aegyptiaco, quod *Karnak* in ruderibus est, imaginem invenit, ubi iuxta regem sacerdotesque puellae quoque conspi-

Digitized by Google

86 Θηβαιέος γυνή· ἀμφότεραι δὲ αὗται λέγονται ἀνδρῶν οὐδαμῶν ἐς ὁμιλίην φοιτᾶν· καὶ κατάπερ ἐν Πατάροισι τῆς Λυκίης ἡ πρόμαντις τοῦ θεοῦ, ἐπεὰν γένηται· οὐ γὰρ ὦν αἰεί ἐστι χρηστήριον αὐτόθι· ἐπεὰν δὲ γένηται, τότε ὦν συγκατακληΐε-

ciuntur; id quod haud iniuria ad huiusmodi stupra sacra relatum volunt, haud improbante Muentero l. l. pag. 72. Conf. Creuzer. Symbol. II. p. 11 seqq. ed. tert.

κοιμᾶται ἐν τῷ τοῦ Διὸς τοῦ Θηβαιέος γυνή] Vid. Strabonis locum XVII. p. 1171. (pag. 816 D ed. Casaub.). Alia profert Wesselingius, laudans praecipue Clericum ad Hesiod. Theogon. vs. 940.

ἀνδρῶν οὐδαμῶν ἐς ὁμιλίην φοιτᾶν] φοιτᾶν in rebus venereis tum de viro tum de femina usitatum, plures testantur loci, vid. II, 111. 115. ibique Gronov. et Schweigh. IV, 1 ibiq. Valckenar. Quibus aliud *Cr.* adiicit exemplum e Plutarch. Symposs. VIII. pag. 718. pag. 960 Wyttenb. — Fuisse autem has mulieres earum ex genere, quae ἱεροδούλων nomine per multas regiones Asiae atque ipsius Graeciae occurrunt, haud negari poterit. De qua re eo minus disputare velim, quo acrius nostra admodum aetate est disceptatum inter doctos Berolinenses. Tu conf. A. Hirt: Die Hierodulen, mit Beilag. von Boeckh u. Buttmann. Berl. 1818. I. Kreuser: Der Hellenenpriesterstaat, mit vorzügl. Rücksicht auf Hierodul. Mainz. 1821. Hic, quae cum Herodoteis comparentur, paucula adscribam. Faciunt enim huc ἱερόδουλοι Anaitidis Armeniae, itidemque Comanenses ἱερόδουλοι sex mille, alia, quae attigerunt Creuzerus Symbol. II. p. 11. 352 seq. 470 et Movers: Die Phoeniz. I. p. 677 seq. 686., ut *Isiacae sacrariae lenae* in urbe Romana, Corinthiorum instituta ἱεροδουλίας et Hetaerarum societas Athenis a Solone constituta. Vid. C. F. Hermann: Gottesdienstl. Alterth. §. 20. not. 16 et add. Rosellini Monumenti storici I. p. 216. L. Ross.: Archaeolog. Anzeig. 1850. p. 228. Quae omnia id unum evincunt, non singulare quoddam videri hoc institutum de mulieribus sacris in Beli templo, verum ex communi gentium praecipue Asiaticarum superstitione, qua virgines ita diis consecratas voluerint, hoc esse repetendum. Quare vix opus erit ad similes Indorum ac Brachmanarum superstitiones refugere indeque Babyloniorum instituta explicare, ut proponit Wheeler: Geography of Herodot. p. 261.

ἐπεὰν δὲ γένηται] sc. ἡ πρόμαντις, *quando scilicet fatidica adest sacerdos oraculaque edit.* Refert enim Servius ad Virgil. Aen. IV, 143, Apollinem sex mensibus hiemalibus apud Patara, Lyciae civitatem, dare responsa, unde Patareus Apollo dicatur, sex mensibus aestivis apud Delum. Inde *Delius* et *Patareus Apollo* apud Horat. Carmm. III, 4, 64, ubi vid. interprett. Etenim Patara apud veteres celebrantur antiquissima sedes Apollinis eiusdemque sacrorum e Creta, ut volunt, a Graecis huc translatorum. Tu conf. C. O. Müller Dor. I. p. 216 seq.; de Apolline Lycio dixerunt Creuzer in Symbol. II. pag. 536 seq. Preller: Griech. Mytholog. I. p. 161 seq. De *Pataris* urbe veterum scriptorum locos attulit Forbiger: Handb. d. alt. Geogr. II. p. 255 seqq. Inscriptiones Graecas exhibet Corp. Inscr. Gr. t. III. nr. 4279 seq. Adhuc non longe a maris sinu, cui nomen *Kalamaki*, veteris urbis ruinae cernuntur, quas accurate perlustrarunt atque ex parte delineatas quoque exhibuerunt Fellows, Asia minor p. 222 seq. Lycia p. 179 seqq. et Texier. Descript. de l'Asie min. III. p. 101. Pl. 179 seqq. πρόμαντις eadem Delphis occurrit, nec differt significatione a voce προφῆτις (cf. VIII, 36 ibique nott.), quamquam alii distingui contendunt inter utramque vocem. Conf. de voce πρόμαντις

183 ται τὰς νύκτας ἔσω ἐν τῷ νηῷ. Ἔστι δὲ τοῦ ἐν Βαβυλῶνι ἱροῦ καὶ ἄλλος κάτω νηὸς, ἔνθα ἄγαλμα μέγα τοῦ Διὸς ἔνι κατήμενον χρύσεον, καί οἱ τράπεζα μεγάλη παρακέεται χρυσέη, καὶ τὸ βάθρον οἱ καὶ ὁ θρόνος χρύσεός ἐστι· καὶ ὡς ἔλεγον οἱ Χαλδαῖοι, ταλάντων ὀκτακοσίων χρυσίου πεποίηται ταῦτα. ἔξω δὲ τοῦ νηοῦ βωμός ἐστι χρύσεος. ἔστι δὲ καὶ ἄλλος βωμὸς μέγας, ὅπου θύεται τὰ τέλεα τῶν προβάτων. ἐπὶ γὰρ τοῦ χρυσέου βωμοῦ οὐκ ἔξεστι θύειν, ὅτι μὴ γαλαθηνὰ μοῦνα. ἐπὶ δὲ τοῦ μέζονος βωμοῦ καὶ καταγίζουσι λιβανωτοῦ χίλια τάλαντα ἔτεος ἑκάστου οἱ Χαλδαῖοι τότε, ἐπεὰν τὴν ὁρτὴν ἄγωσι τῷ θεῷ τούτῳ. Ἦν δὲ ἐν τῷ τεμένεϊ τούτῳ ἔτι τὸν χρόνον ἐκεῖνον καὶ ἀνδριὰς δυώδεκα πηχέων, χρύσεος, στερεός. ἐγὼ μέν μιν οὐκ εἶδον· τὰ δὲ λέγεται ὑπὸ Χαλδαίων, ταῦτα λέγω. τούτῳ τῷ ἀνδριάντι Δαρεῖος μὲν ὁ Ὑστάσπεος

II, 55. VI, 66. VIII, 135 ibiq. nott. et Valcken. ad Schol. in Eurip. Phoeniss. 210.

Cap. CLXXXIII.

καὶ τὸ βάθρον οἱ καὶ ὁ θρόνος χρύσεός ἐστι] τὸ βάθρον est *scabellum* s., ut Curtius vertit, *gradus imus*, quo ad *θρόνον*, i. e. sellam celsiorem et altiorem, qua reges plerumque utuntur diive, adscenditur, s. quod in θρόνῳ sedentium pedibus supponitur. Hinc Diodorus XVII, 66 vocat τὸ κατὰ τὸν θρόνον ὑπόβαθρον, quod ita, ut dixi, reddidit Curtius V, 2; alii dicunt ὑποπόδιον. — *Octingenta* talenta ponderis, iudice Larchero, aequabunt summam 56,160,000 Francorum nummorum (Francs).

ὅπου θύεται τὰ τέλεα τῶν προβάτων] Werferus h. l. citans in Actt. phill. Monacc. I, 1. pag. 85. restitui vult magis Ionicum ὅκου pro ὅπου, idque etiam recepit Dietsch, iubente Bredov. p. 89 et 90. Equidem neque hoc loco, neque infra I, 188 a libris scriptis discedere volui. — Mox τὰ τέλεα (i. e. τέλεια; conf. Bredov. p. 155 seq.) de victimis dicitur adultis, integris, quae omnibus numeris sunt perfectae nec ullum mendum praebent, ut apud Homer. Ili. I, 66. XXIV, 34. (ubi consul. interpretes et veteres et recentiores), et Herodot. VI, 57. Vid. C. Baehr: Symbol. d. mos. Cult. II. p. 297 coll. C. F. Hermann: Gottesdienstl. Alterth. §. 26. not. 17. Ab his victimis maioribus atque perfectis mox distinguuntur γαλαθηνά, i. e. lactentia animalia (nam infantes quoque lactentes intelligere immolandos, ut Moversio placet Phoeniz. I. p. 181, nihil cogit), cum vulgo talis aetatis animalia, quae unum nondum attigissent annum, non mactarentur. Ipsa vox γαλαθηνά Homerica; vid. Odyss. IV, 336 coll. Athen IX. p. 396 C. Caeterum lactis significationem in Mithriacis tesserariam hic quoque respici vult Movers l. l. — De ὅτι μὴ in seqq. conf. I, 18. 181, ac de καταγίζειν I, 86. 167. — Ad voc. προβάτων cf. I, 133. — Mille talenta efficient, eodem Larchero teste, circa 51, 432 turis libras. De ipso festo nihil fere aliunde constat. Conf. Muenter. l. l. p. 66.

ἔτι τὸν χρόνον ἐκεῖνον] i. e. Xerxis aetate, ut ex sequentibus colligitur. Ad verba proxima: *ἐγὼ μέν μιν οὐκ εἶδον* conf. not. ad I, 178.

Digitized by Google

ἐπιβουλεύσας, οὐκ ἐτόλμησε λαβεῖν, Ξέρξης δὲ ὁ Δαρείου ἔλαβε, καὶ τὸν ἱρέα ἀπέκτεινε, ἀπαγορεύοντα μὴ κινέειν τὸν ἀνδριάντα. τὸ μὲν δὴ ἱρὸν τοῦτο οὕτω κεκόσμητο. ἔστι δὲ καὶ ἴδια ἀναθήματα πολλά.

184 Τῆς δὲ Βαβυλῶνος ταύτης πολλοὶ μέν κου καὶ ἄλλοι ἐγένοντο βασιλέες, τῶν ἐν τοῖσι Ἀσσυρίοισι λόγοισι μνήμην ποιήσομαι, οἵ τὰ τείχεά τε ἐπεκόσμησαν καὶ τὰ ἱρὰ, ἐν δὲ δὴ καὶ γυναῖκες δύο. ἡ μὲν πρότερον ἄρξασα, τῆς ὕστερον γενεῇσι

Ξέρξης δὲ ὁ Δαρείου] Accidit hoc eo tempore, quo redux erat factus ex infelici in Graecos expeditione, auctore Arriano in Exped. Alex. VII, 17. Diodor. Sicul. II, 9. Cur signum ablatum fuerit, Persis invisum, supra ad I, 181 indicavi. Atque iam in sacris literis invenimus, quae Cyrum Persam simulacrorum atque idolorum ex odio Beli cultum ac sacra evertisse prodant. Vid. Gesen. in Commentt. ad Iesai. II. p. 100. Add. Muenter. l. l. p. 51. Accessit etiam opinor auri sacra fames, quae auri solidi statuam viginti et quod excurrit pedes Rhenanos altam (si duodecim cubitos regios intelligimus) auferri iussit. — De particula μὴ post ἀπαγορεύοντα cf. I, 158 et III, 128, ne plura adscribam, quae suppeditabit Baguet. ad Chrysipp. fragm. pag. 355. not. 205. — κεκόσμητο e Schellershemiano receptum est. Vulgo κεκόσμηται, idque retinuerunt Dindorf et Dietsch. Conf. I, 180. 181.

Cap. CLXXXIV.

πολλοὶ μέν κου καὶ ἄλλοι ἐγένοντο βασιλέες] Babyloniorum regum seriem si quis cupiat, adeat Beckium (in Weltgeschicht. I. pag. 187 seq., coll. p. 617 seqq.), qui illam e veterum scriptorum locis concinnavit, atque Io. a Gumpach: Abriss der babylonisch-assyr. Geschichte pag. 99 seqq. ac regum Babylonicorum tabulam p. 154 seqq.

ἐν τοῖσι Ἀσσυρίοισι λόγοισι] Conf. not. ad I, 106.

ἡ μὲν πρότερον ἄρξασα, τῆς ὕστερον γενεῇσι πέντε πρότερον γενομένη κ. τ. λ.] De Semiramide plurima leguntur apud Diod. II, 4 seqq. usque ad 21, e Ctesia maximam certe partem hausta. Conf. Ctesiae fragmm. p. 393 seqq. et Beck l. l. p. 192 seqq. Quae cum Nini uxor perhibeatur multoque remotiora ad tempora pertineat, Herodotea verba in numeris mendosa habuere vv. dd. varieque illa tentarunt, quo inter Herodotum atque Ctesiam esset consensus. Sic, uti hoc utar, pro πέντε Iosephus Scaliger rescriptum voluit πεντήκοντα, Vitringa δεκαπέντε (ιέ); quo neutro opus esse iam dudum mihi persuasit Wesselingius. Nam nec Nini, nec Simiramidis, quae eius fuerit uxor, quaeque Babylonem exstruxerit, ulla apud Nostrum mentio, qui hoc uno loco unam eam commemorat Semiramidem, quae quinque generationibus ante aliam regiam feminam Nitocrin vixerit et Babyloniorum regi cuipiam, cuius nomen tacet Herodotus, nupta videri queat. Plures enim huius nominis reginas olim in Asia fuisse et in historiis nuncupari, ad fabularum rationes quae traductae aut quibus multa fabulosa admixta fuerint, nemo quisquam peritior in dubium vocaverit. Neque raro eas, quae pro temporum ratione distingui debeant, confundi inter se, notum est. Quapropter virum doctum miror, qui in Recherches nouvelles sur l'hist. anc. t. III. cap. VI. p. 86 sq. unam eandemque fuisse contendit et Herodoti et Ctesiae Semiramidem, quae Babylonem olim condiderit, adeo ut Ctesiae auctoritas in hisce Herodoto praeferenda sit, qui Chaldaeorum ac Babylo-

Digitized by Google

πέντε πρότερον γενομένη, τῇ οὔνομα ἦν Σεμίραμις. αὕτη μὲν ἀπεδέξατο χώματα ἀνὰ τὸ πεδίον ἐόντα ἀξιοθέητα· πρότερον

niorum narrationibus in fraudem se induci passus sit. Nolumus longius in his subsistere, quae vereor ut unquam conciliari possint; id vero nunc teneri volumus, quod virorum doctorum disquisitionibus satis compertum esse existimamus: *Semiramidis* nomen deae potius illius, quae variis nominibus per Asiam culta est, videri sive nomen sive cognomen, quo eius ipsius vis ac natura declaretur, indeque etiam idem nomen sive cognomen ad Babyloniae reginam celebrem quandam atque insignem eodem modo transferri potuisse, quo reges quoque haud raro deorum nominibus sive cognominibus ornari invenimus. De hac Semiramide dea conf. Creuzer: Symbol. II. p. 400 seq. coll. 674 ed. tert., Movers: Die Phoeniz. I. p. 492. 631 seqq. et quae plura exhibet L. Georgii in Pauly Realencycl. VI, 1. p. 965 seqq. Herodoteam Semiramidem, Babyloniae reginam, Larcherus ponit 746 a. Chr. n. Quod si verum est, uxor habenda erit *Nabonassaris*, qui 747 a. Chr. n. Babyloniae ab Assyriorum imperio liberatae primus exstitit rex idque retinuit regnum usque ad annum 733, quo mortuum excepit Nadius; vid. Io. a Gumpach l. l. p. 110 seq. Nuperrime Rawlinson (Athenaeum 1854. nr. 1381. p. 465 seq.) retulit de statua nuper e Nimrudi ruderibus effossa dei Nebo cum inscriptione, quae continet nomina regis Assyrii *Phallukha* (quem eundem habet atque Graecorum *Belochum* et Sacrae Scripturae *Phul* s. *Pul*) et regiae uxoris *Sammuramit* (i. e. Semiramidis), quam ipsam vir doctus suspicatur Medica stirpe prognatam Phuloque nuptam, deinde sublato marito ad Babylonem sive profugam sive victricem pervenisse aeramque Nabonassaris anno 747 a. Chr. n. instituisse.

Iam quod ad Semiramidis opera attinet, supra iam annotavi, per omnem fere Asiam superiorem summa quaeque eiusdem nomine celebrari eique adscribi. Sic de operibus quibusdam Semiramidis in Media magna loquitur Diodorus II, 13 ibiq. Wesseling. Conf. Geograph. minor. II, 6 ed. Hudson. et quae alia ex orientalibus scriptoribus profert Hoeck. in veter. Med. et Pers. monument. p. 115 seqq. de Semiramidis statua et columna. De magnis operibus, aquaeductibus praecipue prope Ecbatana idem Diodorus l. l. itemque de ruderibus hodieque ibi locorum obviis prope urbem Hamadan vid. Hoeckium l. l. pag. 155 seq. Alia eius opera in Armenia memorantur exstitisse; vid. ibid. p. 100. Notissimum quoque reginae opus hortorum pensilium, de quibus Philo Byzant. de sept. orb. miracc. pag. 4 seqq. ibique annotat. pag. 72 seqq. ed. Orell. Nec tamen haec hoc loco uberius sunt explicanda et illustranda, nec magis fabulosa ista sectanda, quae uberius persequi haud vacat; vid. modo Georgii l. l. „Est vero Pollucis locus, qui huc spectare videatur, in Histor. phys. pag. 82 ed. Hardt. Abraham illic dicitur aequalis Nini, qui condidit Ninive. Huic successit Semiramis; ubi iam sequuntur haec verba: μεθ' ὃν ἐβασίλευσεν Ἀσσυρίων ἡ τούτου γυνὴ Σεμείραμις, ἥτις κατεσκεύασε τὰ χώματα διὰ τοὺς κατακλυσμούς. Conf. Cedren. et Syncell. add. Interprett. ad Oracull. Sibyll. p. 332—336 ed. Gal.“ *Cr.*

πρότερον δὲ ἐώθεε ὁ ποταμὸς ἀνὰ τὸ πεδίον πᾶν πελαγίζειν] i. e. „antea solebat flumen per totam planitiem omnia inundare, ut maris ferme speciem campus praeberet.“ Sunt enim non admodum elatae Euphratis fluminis hanc planitiem tantam perfluentis ripae, ita ut facile loca proxima inundentur. Quod praesertim quotannis illo tempore accidit, quo nix in montibus Armeniis, unde exoritur Euphrates, dissolvitur, aquae copia mmirum in modum augens, ut fluvio isto su-

Digitized by Google

δὲ ἐώθεε ὁ ποταμὸς ἀνὰ τὸ πεδίον πᾶν πελαγίζειν. Ἡ δὲ δὴ 185
δεύτερον γενομένη ταύτης βασίλεια, τῇ οὔνομα ἦν Νίτωκρις

perfuso non aliter atque Nilo Aegyptio omnia longe lateque inundentur. Cui rei incolarum sollertia ita prospexit, ut non solum aggeribus exstruendis fluminis vim cohiberent, verum etiam canalibus inde deductis, quibus simul terram alias siccam et solis calore tostam irrigarent eamque fertilissimam redderent. De quibus consul. Heeren. Ideen I, 2. pag. 135 seqq. 139, ubi etiam illud optime monet, eos aggeres antiquissimis temporibus iam exstructos videri ideoque Semiramidi vulgo adscribi, quippe cui per totam Asiam quaevis opera magna, aedificia, moles, de quorum auctoribus non liqueat, attribuantur. Ut ad Herodotum redeam, bene hunc ipsum locum ad explicandum prophetae locum (Ies. XXI, 1) adhibuit Gesenius in Commentarr. ad Ies. l. l. pag. 652 a *Cr.* laudatus, qui iam de Babylone Euphratis undis tecta erat intelligendus. Abydenum quoque *Cr.* laudat (ap. Euseb. Praepar. evangel. IX. p. 457), narrantem omnem hanc regionem primitus aquis submersam pro mari habitam esse. Sed haec alio spectare videntur.

Cap. CLXXXV.

τῇ οὔνομα ἦν Νίτωκρις] *Nitocris* Aegypti regina commemoratur infra II, 100, ubi vid. nott. De utraque Nitocride, et Babylonia et Aegyptiaca, veterum testimonia ac recentiorum iudicia exhibet L. Georgii in Pauly Realencyclop. V. p. 662 seq. Deae nomen esse aeque ac Semiramidis (vid. nott. ad I, 184) contendit Movers l. l. I. p. 628: quod vero nihil impedire, quo minus mortalibus quoque reginis idem tribuatur nomen, iam monuimus. *Nitocris* igitur haec Babylonia cuiusnam regis uxor fuerit, valde inter viros doctos disceptatur. Multi (in quibus etiam Heeren. Ideen etc. I, 2. p. 154) Nabuchodonosori s. Nebucadnezaris uxorem esse volunt, indeque aviam ultimi Babyloniorum regis Labyneti s. Nabonedi, qui apud Danielem vocatur Beltzasar. Quos sequitur Larcherus, qui Medica stirpe illam progenitam (ut Eusebius atque Syncellus tradunt) Babyloniorum regi huic elocatam ponit 620 a. Chr. n. Wesselingio aliisque Nebucadnezaris filio, qui dicitur Evilmerodachus, nupta fuisse videtur, quem regno exceperit Beltzasar (Nebucadnezaris nepos idemque Nabonedus dictus), Babyloniorum extremus. Addunt Herodotum ipsum I, 188, ubi Nitocrim Labyneti, qui regum Babyloniorum ultimus fuit, matrem (non aviam, ut illi perhibent) appellat, comprobantque hoc Iesaiae vatis testimonio XXVII, 7, canentis Nebucadnezari, filio et nepoti, non ultra dicto audientes fore gentes. Quod vero obiicitur, Ninum Nitocri regnante iam captam fuisse, id quod acciderit anno 603 a. Chr. n. vel potius 607 (conf. not. ad I, 106), igitur multum post Nitocrim anno 620 a. Chr. n. locatam Babyloniorum regi, id nihil valere censet Wesseling., cum haud necesse sit, nec ipsa Herodoti verba exigant, ut illius reginae tempore urbs subacta censeatur. Namque anno 633 iam a Cyaxare illa obsideri coepta est. Sed verba Herodotea: ἄλλα τε ἀραιρημένα ἄστεα αὐτοῖσι, ἐν δὲ δὴ καὶ τὴν Νῖνον, clare indicare videntur, Ninum urbem ex Herodoti mente non obsessam, verum captam ac domitam censendam esse. Neque vero propterea Bouherium sequar, qui Ninum bis in Medorum ditionem et potestatem venisse suspicabatur, primum Cyaxare obsidente, iterum Astyage occupante; conf. Dissert. Herodot. cap. 21, 11. p. 240. Nam universa antiquitas huiusmodi sententiam respuit. Equidem nolim in his quidquam pronuntiare, quae vix unquam satis expediri queant, nisi nova lux aliunde, ex inscriptionibus cuneatis nuper detectis

(αὕτη δὲ συνετωτέρη γενομένη τῆς πρότερον ἀρξάσης), τοῦτο μὲν μνημόσυνα ἐλίπετο, τὰ ἐγὼ ἀπηγήσομαι, τοῦτο δὲ τὴν 87 Μήδων ὁρῶσα ἀρχὴν μεγάλην τε καὶ οὐκ ἀτρεμίζουσαν, ἀλλ' ἄλλα τε ἀραιρημένα ἄστεα αὐτοῖσι, ἐν δὲ δὴ καὶ τὴν Νῖνον, προεφυλάξατο ὅσα ἐδύνατο μάλιστα. Πρῶτα μὲν τὸν Εὐφρήτην ποταμὸν, ῥέοντα πρότερον ἰθὺν, ὅς σφι διὰ τῆς πόλιος μέσης ῥέει, τοῦτον ἄνωθεν διώρυχας ὀρύξασα οὕτω δή τι ἐποίησε σκολιὸν, ὥστε δὴ τρὶς ἐς τῶν τινὰ κωμέων τῶν ἐν τῇ

potissimum afferatur. Sed hoc mihi iure quodam ponere posse videor, Nitocrim, si quae unquam fuit huius nominis regina Babyloniae post captam Ninum, i. e. post annum 607 ante Chr. n., non aliam nisi Nebucadnezaris uxorem esse, qui mortuo Nabopalassaro regnum suscepit anno 604 a. Chr. n. (vide Io. a Gumpach l. l. p. 119 seq. 161 seq.) multisque expeditionibus bellicis clarus exstitit atque a Beroso (apud Ioseph. c. Apion. I, 19 seq. Richter: Berosi Chald. Histor. p. 66 seq. et p. 89 ex Eusebio) Babylonem urbem maxime exornasse, moenia refecisse, alia opera grandia condidisse dicitur, qualia h. l. Nitocridi tribuuntur, quam sane rege saepius absente his ipsis praefuisse exstruendis et ad finem perducendis credas licet. Ipsum Nebucadnezaris nomen adhuc in lateribus inter Babylonis ruinas repertis crebro comparere supra iam declaravimus (ad I, 181); Nitocridis nomen nondum inventum est. In hac Nebucadnezaris uxore plerosque viros doctos nunc consentientes reperio, Niebuhr: Klein. hist. Schrift. I. p. 208 seq., Lengerke ad Daniel. p. 206., Hupfeld Exercitt. Herodd. Spec. I. p. 40. 56, Vaux Nineveh and Persepolis p. 39, Grotefend: Erläuterung. d. Keilinschr. Babylon. Backst. pag. 6. 7.

αὕτη δὲ συνετωτέρη γενομένη κ. τ. λ.] Participii usum in hac parenthesi, ubi refertur ad antecedens participium γενομένη, declaravit Matthiae Gr. Gr. pag. 1093. — In seqq. ἀρχὴν — οὐκ ἀτρεμίζουσαν dicit regnum, suis finibus non contentum nec quietem quasi agens, sed loco suo se movens, ut imperium augeat aliasque gentes proximas sibi subigat. Eodem sensu ἀτρεμίζειν I, 190. VII, 15. VIII, 68. §. 2. Mox cum Bekkero et Dindorfio scripsi ἀλλ' ἄλλα τε κ. τ. λ., iubente Bredov. p. 211, quem locus similis I, 190 non fugit. Ipsa sententia hoc flagitare videtur: — „cum Medorum imperium videret amplum nec quietem agens, sed multas esse captas urbes ab iis, in his vero etiam Ninum etc." Ad particulas τε-ἐν δὲ δὴ καὶ cf. III, 125 ibique nott. et alios Nostri locos I, 184. 192. II, 78. III, 15. 38. 39. VII, 238. Simplex ἐν δὲ καὶ exstat II, 176. VI, 86. coll. II, 43. et IX, 32.

ἐν δὲ δὴ καὶ τὴν Νῖνον] Cf. I, 1, 106. Male Pauvius olim suspicabatur ἐν δὲ δὴ καὶ τὴν Ἶνα, ut ea urbs intelligatur, de qua supra I, 179.

ἄνωθεν διώρυχας ὀρύξασα] ἄνωθεν scil. τῆς Βαβυλῶνος πόλιος, ut iam Breigerus de difficil. Herod. geograph. loc. pag. 42 bene monuerat.

ὥστε δὴ τρὶς ἐς τῶν τινὰ κωμέων τῶν ἐν τῇ Ἀσσυρίῃ ἀπικνέεται — ὁ Εὐφρήτης, Ἀρδέρικκα] Primus Larcherus hoc explicare et addita delineatione illustrare sententiam suam conatus est. Statuit enim fluvium praeterfluentem ita ductum fuisse, ut altera tantum ripa vicum attingeret adeoque triplici vel quadruplici curvamine fluvius ipse flecteretur. Quem post secutus est Italus Herodoti interpres. Paulo aliter rem expedire studuit Breigerus l. l. pag. 41. Qui,

Digitized by Google

Ἀσσυρίῃ ἀπικνέεται ῥέων. τῇ δὲ κώμῃ οὔνομά ἐστι, ἐς τὴν ἀπικνέεται ὁ Εὐφρήτης, Ἀρδέρικκα. καὶ νῦν οἳ ἂν κομίζωνται ἀπὸ τῆσδε τῆς θαλάσσης ἐς Βαβυλῶνα, καταπλέοντες ἐς

reiecta ea sententia, quae toties curvatum fuisse vult fluvium, Herodoti verbis nil aliud contineri contendit, nisi ter ad eundem locum rediisse fluvium, minime vero ter eum flexum esse. Atque hoc sic factum esse sibi fingit, ut primo fluvius superne vicum allueret, secundo vero loco semel inflexus per medium vicum flueret, cuius ad alteram partem deinde iterum curvatus tertio loco ad vicum rediret, quem hac vice infra alluere posset. Sed fateor, mihi haec magis quaesita minusque simplicia videri prae illa sententia, quae fluvium ter curvatum esse docet, praesertim cum nihil legatur apud Herodotum, fluvium per medium vicum perfluxisse; id quod ponit Breigerus. Addimus hisce Heerenium in: Ideen I, 2. pag. 138 seq. de hoc loco disserentem. Ubi existimat opus hoc fluvii curvati iis in regionibus factum esse, ubi Euphrates scopulis saxisque repletus labitur celeri cursu, indeque periculosa eius navigatio. Cui ut subveniret, probabiliter institutum illud esse (quod inde magnum fuisse „*Schleussenwerk*" coniicias), simulque etiam, cum propter frequentes canalis curvationes plura eiusmodi opera, quae nos appellamus *Schleussen*, permeanda essent, illud sic diductum fuisse, ut navigatio per vicum Ardericca trium fuerit dierum, tum propter canales, fluminis lapsum vehementem quo minuerent, ita circumductos, ut extrema vici pars utraque utrumque etiam canalem attingeret, mediusque canalis ipsam urbem permearet, tum propter multum tempus, quod iis insumendum fuerit, qui toties illa opera (*Schleussen* vocant) transirent. Haec quidem probabilia tantum ponit vir doctus, probabiliora tamen habet, quam si quis unice propter canalium longitudinem tres dies navigatione consumptos fuisse statueret. In clausula paucis de eorum errore monuisse sufficiat, si qui existiment, naves in Euphrate permeando non solum per anfractus plures, sed etiam per ipsam lacunam (de qua mox) vectas esse. Obstant enim et aliorum et ipsius Herodoti testimonia, ut pluribus exposuit Breiger. l. l. p. 44 seq.

Ἀρδέρικκα] Notat Heerenius l. l. pag. 139, ex hoc nomine forsitan colligi posse, indicari urbem, quae nunc vocatur *Akkerkuf*, quaeque super Bagdad urbem sita est ruinasque adhuc continet magnas operis Babylonici, quibus nomen Nimrodi turris s. palatium, medias inter paludes ac stagna (vid. plura apud Ritter Erdkund. XI. p. 847 seqq. coll. Layard Discoveries etc. pag. 476). Ipse tamen vir cautus mox relinquit hanc sententiam, cum Akkerkuf Tigri fluvio adiaceat, Ardericca Euphrati. Tu conf. etiam Herod. VI, 119, ubi similis nominis urbs ad Tigrim sita memoratur in regione Cissia, multum utique diversa ab ea, cuius hoc loco mentio iniicitur.

ἀπὸ τῆσδε τῆς θαλάσσης] Cave accipias de Persico sinu, cum intelligatur Graecum mare, Aegaeum sive *mediterraneum*, ab Herodoto hac appellatione designari solitum, ut monuimus ad I, 1. Intelligit enim eos, qui mari hoc pernavigato, inde navi relicta in Syria escendunt, Babylonem petentes. Quo ex itinere pedestri ubi ad Euphratem pervenerunt, naves denuo conscendunt et secundo flumine vehuntur usque ad Babylonem, ter ante praeternavigare coacti vicum Ardericca.

καταπλέοντες ἐς τὸν Εὐφρήτην] Hoc perincommode dictum videtur Schweighaeusero, cum ista verba nihil aliud sonent nisi: *in Euphratem navigantes*, Herodotum vero dicere voluisse appareat: *qui Euphrate fluvio Babylonem proficiscuntur*. Quare

Digitized by Google

τὸν Εὐφρήτην ποταμὸν, τρίς τε ἐς τὴν αὐτὴν ταύτην κώμην παραγίνονται καὶ ἐν τρισὶ ἡμέρῃσι. τοῦτο μὲν δὴ τοιοῦτο ἐποίησε. χῶμα δὲ παρέχωσε παρ' ἑκάτερον τοῦ ποταμοῦ τὸ χεῖλος, ἄξιον θώυματος, μέγαθος καὶ ὕψος ὅσον τί ἐστι. κατύπερθε δὲ πολλῷ Βαβυλῶνος ὤρυσσε ἔλυτρον λίμνῃ, ὀλίγον τι παρατείνουσα ἀπὸ τοῦ ποταμοῦ, βάθος μὲν ἐς τὸ ὕδωρ ἀεὶ ὀρύσσουσα, εὖρος δὲ τὸ περίμετρον αὐτοῦ ποιεῦσα εἴκοσί τε καὶ τετρακοσίων σταδίων· τὸν δὲ ὀρυσσόμενον χοῦν ἐκ τούτου τοῦ ὀρύγματος ἀναισίμου, παρὰ τὰ χείλεα τοῦ ποταμοῦ παραχέουσα. ἐπεί τε δέ οἱ ὤρυκτο, λίθους ἀγαγομένη, κρηπῖδα κύκλῳ περὶ αὐτὴν ἤλασε. Ἐποίεε δὲ ἀμφότερα ταῦτα,

ferri non posse praepositionem ἐς, male insertam aut casu, uti fit, aut librariorum inscitia. Sed poterit καταπλέοντες hic accipi sensu praegnanti: *quando ad Euphratem devenerint* (s. *descenderint* e locis altioribus, montibus, quos transscendere oportebat Mesopotamiam e mare mediterraneo petentes), *eoque Babylonem vehuntur*. Conf. not. praecedentem. Quapropter miror Letronnium (Journ. d. Savans 1807. p. 48) locum sic emendantem, ut post θαλάττης distinctionem ponat eamque repetat post καταπλέοντες; quo iungentur κομίζωνται ἐς τὸν Εὐφρήτην et καταπλέοντες ἐς Βαβυλῶνα, hoc sensu: *et nunc qui ab hoc nostro mari Euphratem profecti secundo flumine Babylonem versus devehuntur ter ad eundem vicum*. Quo quid lucremur, equidem haud sane intelligo. Unum hoc probamus, quod in clausula addit verbum κομίζεσθαι non de maritimo tantum itinere usurpari (ut II, 60), sed de terrestri quoque, ut V, 98. VII, 182. Add. VI, 16, ubi additur πεζῇ, et VIII, 107 ibique nott. — Pro καταπλέοντες recentt. edd. καταπλώοντες, libris invitis, quos deserere nolui.

μέγαθος καὶ ὕψος ὅσον τί ἐστι] i. e. *tantae est illud opus magnitudinis et altitudinis, quantae vix quidquam aliud invenitur*. Hoc modo locum facilius explicari posse censeo, quam si cum Schweigh. ὅσον statuas dictum esse pro ὅτι τοσοῦτό ἐστι. — De ipso opere conf. Heeren. Ideen I, 2. pag. 140 seq. Breiger. de difficill. quibusd. Asiae Herodot. loc. pag. 43 seqq.

ὤρυσσε ἔλυτρον λίμνῃ] λίμνῃ plerique libri exhibent, quamquam genitivum linguae leges non respuunt. Conf. IV, 173. Pausan. II, 27. VII, 27. ἔλυτρον, quod alias vulgo est *tegumentum*, *involucrum*, Grammaticisque exponitur σκέπη, apud Herodotum eiusque imitatorem Pausaniam pro *alveo* s. *receptaculo aquarum* poni videtur. Conf. locos laudatos. Regina enim (haec est Breigeri l. l. sententia) lacum effodi iussit, in quo stagnans aqua, quae agros corrumperet, paulatim se recipere et in quem simul (sed hoc pro coniectura habitum vult) in posterum, si denuo fluvius in nimiam cresceret altitudinem, magna pars aquae derivari posset. Consilium vero primarium quod reginae in effodienda lacuna Noster fuisse scribit, quo hostes prohiberet, firmari idem ait Diodori verbis II, 7. Ac facile credas, id quoque hoc opere spectatum fuisse, ut aquarum copia suppeteret ad campos irrigandos fertilesque reddendos. — In proxime seqq. ἐς τὸ ὕδωρ est: *donec aqua scaturiret*, ut nostrates quoque: *bis auf Wasser graben*.

ἐπεί τε δέ οἱ ὤρυκτο] Omnes libri ὤρυκτο, sed cap. 186 ὀρώρυκτο, quam formam (cf. Gregor. Cor. de dial. Ion. §. 23) etiam hoc loco revocavit Bekker, quem Dindorf

Digitized by Google

τόν τε ποταμὸν σκολιὸν καὶ τὸ ὄρυγμα πᾶν ἕλος, ὡς ὅ τε ποταμὸς βραδύτερος εἴη, περὶ καμπὰς πολλὰς ἀγνύμενος, καὶ οἱ πλόοι ἔωσι σκολιοὶ ἐς τὴν Βαβυλῶνα, ἔκ τε τῶν πλόων ἐκδέκηται περίοδος τῆς λίμνης μακρή. κατὰ τοῦτο δὲ εἰργάζετο τῆς χώρης, τῇ αἵ τε ἐσβολαὶ ἦσαν καὶ τὰ σύντομα τῆς ἐκ Μήδων ὁδοῦ, ἵνα μὴ ἐπιμισγόμενοι οἱ Μῆδοι ἐκμανθάνοιεν αὐτῆς τὰ πρήγματα. Ταῦτα μὲν δὴ ἐκ βάθεος περιεβάλετο, τοιήνδε 186
δὲ ἐξ αὐτῶν παρενθήκην ἐποιήσατο. Τῆς πόλιος ἐούσης δύο φαρσέων, τοῦ δὲ ποταμοῦ μέσον ἔχοντος, ἐπὶ τῶν πρότερον

et Dietsch secuti sunt, probante Bredov. p. 314. Equidem utramque formam a Nostro adhibitam esse existimo. In forma imperfecti *ἀναισίμου* Noster augmentum semper neglexit: vid. Bredov. p. 309, qui idem p. 302 pro *εἰργάζετο* in seqq., quod omnes codd. exhibent, legi vult *ἐργάζετο*, ut II, 15, ubi eadem redit forma, contra codd. consensum haud sollicitanda.

ὡς ὅ τε ποταμὸς βραδύτερος εἴη — καὶ οἱ πλόοι ἔωσι σκολιοὶ ἐς τὴν Βαβυλῶνα] Haud temere in modis variasse videtur Noster, qui in re probabili tantum, quae fieri aut effici queat, optativo (*εἴη*) usus est, coniunctivo autem in eo, quod sibi certum habeat propositum quodque suo consilio operaque effectum velit. Similia apud Pausaniam observavit Siebelis: ad II, 37. §. 4. Add. Baeumlein: Untersuch. über d. Griech. Mod. p. 276. Kuehner Gr. Gr. §. 774. Ex Herodoto conf. I, 196. IV, 139. VIII, 76. IX, 51.

ἔκ τε τῶν πλόων ἐκδέκηται περίοδος τῆς λίμνης μακρή] Haec ad verbum sic reddenda: *ut ex navigatione per Euphratem* (hostes accedentes) *exciperet longa paludis circuitio*, s. ut finita per Euphratem navigatione, ubi in terram escenderent, Babylonem pedestri via petentes, cogerentur longo itinere circumire lacum istum eoque modo facilius cohiberentur, quam si recta via Babylonem peterent. *ἐκ τῶν πλόων*, *ex navigatione*, i. e. *continuo post navigationem*, quam usque ad lacum illum experti erant, nunc egredientes eo consilio, ut iam pedestri itinere quippe magis compendioso Babylonem peterent. Hoc modo explicatus locus nullam meo iudicio admittit emendationem, qualem plures docti viri olim tentarunt. Eundem in finem disputat Breigerus l. l. pag. 45 contra eos, qui prave hic statuunt, navigationem ex Euphrate per lacunam istam continuatam fuisse, idque Herodoteis verbis effici posse contendunt.

κατὰ τοῦτο δὲ — τῇ αἵ τε ἐσβολαὶ ἦσαν, καὶ τὰ σύντομα τῆς ἐκ Μήδων ὁδοῦ] De *κατὰ τοῦτο — τῇ* conf. supra I, 84. *ἐσβολαὶ* sunt fauces, quibus aditus s. introitus patet e Media in Babyloniam terram; *τὰ σύντομα τῆς ἐκ Μ. ὁδ.* indicant viam breviorem, compendiosiorem, qua e Media in Babyloniam perveniri possit. — In fine cap. *ἐπιμίσγεσθαι* est: *commercium* mutuum instituere, indeque propius accedere, consuetudinis ineundae periculum facere. Cf. II, 104. 151.

Cap. CLXXXVI.

Ταῦτα μὲν δὴ — περιεβάλετο] i. e. *his igitur munitionibus e profundo effossis* (s. fossa ista eductis) *se circumvallavit et ab hoste tueri studuit.*

τῆς πόλιος ἐούσης δύο φαρσέων] i. e. *cum urbs duas partes habeat.* De genitivi structura conf. Matth. Gr. Gr. p. 623 et not. ad h. l., ubi praeterea laudat Herod. V, 92. Pindar. Pyth. III, 108 coll. Sophocl. Oedip. Col. 144. Ai. 1004. — *ἐξ αὐτῶν* Reiskius interpreta-

Digitized by Google

βασιλέων, ὅκως τις ἐθέλοι ἐκ τοῦ ἑτέρου φάρσεος ἐς τοὔτερον διαβῆναι, χρῆν πλοίῳ διαβαίνειν. καὶ ἦν, ὡς ἐγὼ δοκέω, ὀχληρὸν τοῦτο. αὕτη δὲ καὶ τοῦτο προεῖδε· ἐπεί τε γὰρ ὤρυσσε τὸ ἔλυτρον τῇ λίμνῃ, μνημόσυνον τόδε ἄλλο ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ ἔργου ἐλίπετο. ἐτάμνετο λίθους περιμήκεας· ὡς δέ οἱ ἦσαν οἱ λίθοι ἑτοῖμοι, καὶ τὸ χωρίον ὀρώρυκτο, ἐκτρέψασα τοῦ ποταμοῦ τὸ ῥέεθρον πᾶν, ἐς τὸ ὤρυσσε χωρίον, ἐν ᾧ ἐπίμπλατο τοῦτο, ἐν τούτῳ ἀπεξηρασμένου τοῦ ἀρχαίου ῥεέθρου, τοῦτο μὲν τὰ χείλεα τοῦ ποταμοῦ κατὰ τὴν πόλιν καὶ τὰς καταβάσιας, τὰς ἐκ τῶν πυλίδων ἐς τὸν ποταμὸν φερούσας, ἀνοικοδόμησε πλίνθοισι ὀπτῇσι κατὰ τὸν αὐτὸν λόγον τῷ τείχεϊ· τοῦτο δὲ κατὰ μέσην κου μάλιστα τὴν πόλιν τοῖσι λίθοισι, τοὺς ὠρύξατο, οἰκοδόμεε γέφυραν, δέουσα τοὺς λίθους σιδήρῳ τε καὶ μολίβδῳ. 88
ἐπιτείνεσκε δὲ ἐπ' αὐτὴν, ὅκως μὲν ἡμέρη γένοιτο, ξύλα τετράγωνα, ἐπ' ὧν τὴν διάβασιν ἐποιεῦντο οἱ Βαβυλώνιοι· τὰς

tur: *post ea* (opera scil., quae I, 185 retulerat) *perfecta*. Equidem malim: *statim post illa perfecta*. Conf. de praepositione ἐκ I, 86. πρότερον e melioribus libris revocavi pro προτέρων, quod ex Aldina fluxit; cf. II, 141. — In seqq. ὀρώρυκτο conf. nott. ad I, 185; ad ἑτοῖμος conf. I, 10.

μνημόσυνον τόδε ἄλλο ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ ἔργου ἐλίπετο] Vix licebit ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ ἔργου pro simplici genitivo positum explicare: *eiusdem operis monumentum*. Malim, ad propriam ac nativam huius praepositionis vim respiciens: *ex simili opera profectum, effectum;* quod scilicet simili opera confectum est atque illud, quod circa lacum istum exstructum erat ab eadem regina, ut cap. antecedenti enarraverat. Cf. I, 14.

ἐν ᾧ ἐπίμπλατο] Recepi ᾧ, quod plurimi et optimi ferebant libri, commotus etiam iis locis, quos Struve attulit, laudatus supra ad I, 164, ubi vid. Vulgo exstat ἐν τῷ, quod Gaisfordius retinuit.

ἐν τούτῳ ἀπεξηρασμένου] ἀπεξηρασμένου, quod cum Bredovio p. 360 unice verum habemus, nunc bini praebent libri. Vulgo ἀπεξηραμένου, neglecta litera σ, in his addi solita (conf. I, 130), aut ἀπεξηραμένου, quod qui Ionismi ratione tueri voluerit, merito in Buttmanni cadet reprehensionem in Gramm. Gr. maiori I. pag. 325 nott. **. Conf. VII, 109. — In seqq. ἀνοικοδομεῖν erit simpliciter: *murum educere*, *exstruere*, non *obstruere aedificando*, ut bene monuit Wesseling. Intelliguntur enim opera, puae nostra aetate dicuntur: *Quai's* s. *Molo's*. Conf. Heeren. Ideen I, 2. pag. 140. De neglecto augmento in verbis ἀνοικοδόμησε et οἰκοδόμεε conf. Bredov. p. 311. — Mox retinui μολίβδῳ, a Bekkero, quem sequitur Dietsch, auctoritate nonnullorum codd. mutatum in μολύβδῳ; vid. III, 56 ibique nott. Ideler ad Aristotel. Meteorolog. IV, 8. 10. p. 500 coll. p. 526.

ἐποιεῦντο οἱ Βαβυλώνιοι] Vulgo edunt τοί, quod hoc ipso ex loco laudat Matth. Gr. Gr. pag. 139. Cum vero omnes libri praebeant οἱ insolitamque Herodoto formam respuant, cum recentt. editt. reposuimus οἱ. Vid. Struvii Specim. Quaest. Herod. I. pag. 10 not. 12. — In seqq. libri exhibent ἀπαίρεσκον, a Wesselingio mutatum in ἀπαιρέεσκον, a Bredovio (p. 193 coll. 286) in ἀπαείρεσκον,

Digitized by Google

δὲ νύκτας τὰ ξύλα ταῦτα ἀπαιρέσκον τοῦδε εἵνεκα, ἵνα μὴ διαφοιτέοντες τὰς νύκτας κλέπτοιεν παρ' ἀλλήλων. ὡς δὲ τό τε ὀρυχθὲν λίμνη πλήρης ἐγεγόνεε ὑπὸ τοῦ ποταμοῦ, καὶ τὰ περὶ τὴν γέφυραν ἐκεκόσμητο, τὸν Εὐφρήτην ποταμὸν ἐς τὰ ἀρχαῖα ῥέεθρα ἐκ τῆς λίμνης ἐξήγαγε· καὶ οὕτω τὸ ὀρυχθὲν, ἕλος γενόμενον, ἐς δέον ἐδόκεε γεγονέναι, καὶ τοῖσι πολιήτῃσι γέφυρα ἦν κατεσκευασμένη. Ἡ δ' αὐτὴ αὕτη βασίλεια καὶ 187
ἀπάτην τοιήνδε τινὰ ἐμηχανήσατο. Ὑπὲρ τῶν μάλιστα λεωφόρων πυλέων τοῦ ἄστεος τάφον ἑωυτῇ κατεσκευάσατο μετέωρον ἐπιπολῆς αὐτέων τῶν πυλέων. ἐνεκόλαψε δὲ ἐς τὸν τάφον γράμματα λέγοντα τάδε· ΤΩΝ ΤΙΣ ΕΜΕΥ ὙΣΤΕΡΟΝ ΓΙΝΟΜΕΝΩΝ ΒΑΒΥΛΩΝΟΣ ΒΑΣΙΛΕΩΝ, ΗΝ ΣΠΑΝΙΣΗι ΧΡΗΜΑΤΩΝ, ΑΝΟΙΞΑΣ ΤΟΝ ΤΑΦΟΝ, ΛΑΒΕΤΩ ὉΚΟΣΑ ΒΟΥΛΕΤΑΙ ΧΡΗΜΑΤΑ. ΜΗ ΜΕΝΤΟΙ ΓΕ, ΜΗ ΣΠΑΝΙΣΑΣ ΓΕ, ΑΛΛΩΣ ΑΝΟΙΞΗι. ΟΥ ΓΑΡ ΑΜΕΙ-

quod recepit Dietsch. Equidem a libris scriptis discedere nolui.

ὡς δὲ τό τε ὀρυχθὲν λίμνη πλήρης κ. τ. λ.] Pauwius olim maluerat λίμνῃ πλῆρες, quo minime opus, cum iustus verborum sit ordo: ὡς — τὸ ὀρυχθὲν ἐγεγόνεε λίμνη πλήρης. In seqq. libros secuti sumus, edentes ἐξήγαγε. Ex Ald. vulgatum fluxerat ἐξάγαγε; cf. Bredov. p. 293. Ad ἐς δέον conf. I, 119 ibiq. not.

καὶ τοῖσι πολιήτῃσι γέφυρα ἦν κατεσκευασμένη] Hunc pontem quinque stadiorum fuisse longitudine asserit Diodorus II, 8. Cui cum Strabo adversari videatur, qui Euphratem unius tantum stadii mensuram explere narrat (XVI. pag. 738 s. 1073 A), monet Larcherus, in exstruendo ponte non communem ac solemnem Euphratis alveum respexisse reginam, verum id quoque tempus, quo iste fluvius pro more suo alveo solito excedere et loca proxima inundare soleat. Recentiori quoque aetate fuere, qui pontis huius rudera valde solida eximieque constructa se vidisse dicerent. Conf. quae refert Buckingham. in Itinerar. supra laudat. p. 482 seq. in not.

Cap. CLXXXVII.

ὑπὲρ τῶν μάλιστα λεωφόρων πυλέων] Sunt portae *populo maxime frequentatae*. Vocem λεωφόρος invenimus hac significatione apud Platon. De Legg. VI. p. 763 C. Herodian. VIII, 5, 12 et 8, 16. — In seqq. τὰ γράμματα intellige de literis cuneatis, quales in scribendo Babyloniis usitatae fuerunt. Conf. Layard Nineveh and its rem. II. p. 171 seq.

ἢν σπανίσῃ χρημάτων] χρήματα quidam libri contra usitatam verbi σπανίζειν cum secundo casu structuram, de qua vid. Spanhem. ad Aristoph. Nub. 1288 (1275) p. 418 ed. Beck. De ipso verbo *Cr.* confert Zonar. Lexic. p. 1665.

μὴ μέντοι γε, μὴ σπανίσας γε, ἄλλως ἀνοίξῃ] Verba ita iungenda, prout ad faciliorem intelligentiam commate ea distinximus. Iam intelligetur duplex negandi particula, et duplex istud γε, quod primo loco ad verbum ἀνοίξῃ referendum, altero loco ad σπανίσας, bene monente Matth. Gr. Gr. §. 602 fin. pag. 1208. Conf. Werfer. in Actt. phill. Monacc. I, 1. pag. 98 et W. Schorn. ad Anaxagor. fragmm. pag. 58.

Digitized by Google

ΝΟΝ. Οὗτος ὁ τάφος ἦν ἀκίνητος, μέχρι οὗ ἐς Δαρεῖον περιῆλθε ἡ βασιληΐη. Δαρείῳ δὲ καὶ δεινὸν ἐδόκεε εἶναι τῇσι πύλῃσι ταύτῃσι μηδὲν χρέεσθαι· καὶ χρημάτων κειμένων, καὶ αὐτῶν τῶν χρημάτων ἐπικαλεομένων, μὴ οὐ λαβεῖν αὐτά. τῇσι δὲ πύλῃσι ταύτῃσι οὐδὲν ἐχρᾶτο τοῦδε εἵνεκα, ὅτι ὑπὲρ κεφαλῆς οἱ ἐγίνετο ὁ νεκρὸς διεξελαύνοντι. ἀνοίξας δὲ τὸν τάφον εὗρε χρήματα μὲν οὔ, τὸν δὲ νεκρὸν καὶ γράμματα λέγοντα τάδε· ΕΙ ΜΗ ΑΠΛΗΣΤΟΣ ΤΕ ΕΑΣ ΧΡΗΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΑΙΣΧΡΟΚΕΡΔΗΣ, ΟΥΚ ΑΝ ΝΕΚΡΩΝ ΘΗΚΑΣ ΑΝΕΩΙΓΕΣ. Αὕτη μέν νυν ἡ βασίλεια τοιαύτη τις λέγεται γενέσθαι.

188 *Ὁ δὲ δὴ Κῦρος ἐπὶ ταύτης τῆς γυναικὸς τὸν παῖδα ἐστρα-*

οὐ γὰρ ἄμεινον] i. e. *neque enim proderit*. Formulam hanc, qua potissimum utebantur, si quid noxium atque inutile fore testarentur, exemplis aliquot illustravit Wesselingius. E Nostro conf. III, 71. 82. 134. 148. VII, 169 ibiq. nott. et Iacobs ad Aelian. N. A. VI, 40. p. 228.

μέχρι οὗ-περιῆλθε] Plurimi libri *μέχρις* contra Herodoteum usum, de quo conf. ad I, 181. De verbo *περιέρχεσθαι* in his usitato conf. I. 7. 120. 96. — Mox retinui *χρέεσθαι*, a plurimis libris allatum; Bekk. et Dietsch. pro more *χρᾶσθαι*, quod nullus hic exhibet liber. Cf. Bredov. p. 380 et vide infra I, 207.

μὴ οὐ λαβεῖν αὐτά] *μὴ οὐ* posuit, quoniam, quamvis non expressa in antecedentibus negatione, tamen sententia negativa quae dicitur antecedit. Cf. Kuehner Gr. Gr. §. 718, 2. — In seqq. libros meliores secuti cum Gaisf. rescripsimus *ἐγίνετο* (pro vulg. *ἐγένετο*) et *τὸν δὲ νεκρὸν* pro *τὸν νεκρὸν δέ*. Baeumlein: Ueber die Griech. Mod. p. 137 citans ex h. l. *ἐγένετο*, indicativum praeteriti, cui h. l. *ἂν* additum non invenitur, ex ea ratione, qua quis quid, quod ponitur tantum, tanquam re vera factum animo sibi proponit, explicare studet. Tu cf. etiam I, 75.

εἰ μὴ ἄπληστος τε ἔας] *ἔας* plerique libri iique optimi exhibent, quod probat Bredov. p. 405. Alii *ἔεις*. Vulgo *ἔης*. Illud tamen retinuimus, cum *ἔα* sit forma imperfecti antiquior, Homero atque Herodoto usitata. Vid. Herod. II, 19. Fischer ad Weller. II. p. 498. coll. Heyne Observv. ad Iliad. IV, 321. pag. 616. Inscriptionem ipsam plures scriptores posterae aetatis repetierunt, a Wesseling. ad h. l. laudati. Tu vid. potissimum Plutarch. Moral. II. pag. 173 B (ubi *Semiramidi* tribuitur) ibiq. Wyttenbach. in Animadverss. I, 2. pag. 1043 seq. Ad universum huius capitis argumentum *Cr.* observat (ex Muenteri libro: Antiquarische Abhandl. pag. 98 seq.), thesauros in sepulcris regum depositos alibi quoque per antiquitatem memorari nec omnino hoc abhorrere ab indole cogitandique more veterum. Ac perquam simili ratione Salomon in Davidis patris sepulcro magnos thesauros condidisse fertur (vid. Ioseph. Antiqq. Iudd. VII, 15. XIII, 8); quos qui postea aggressus est Herodes, pari fere modo falsus fuisse narratur atque Darius in Nitocridis sepulcro. De Beli sepulcro, quod Xerxes simili ex consilio, nec meliori tamen successu aperiri iussit, auctor est Aelian. V. H. XIII, 3 coll. Ctes. fragmm. Persicc. §. 21. — *ἀνέῳγες* suspectum videtur Bredovio pag. 314 praeferenti *ἀνέοιγες*.

Digitized by Google

τεύετο, ἔχοντά τε τοῦ πατρὸς τοῦ ἑωυτοῦ τοὔνομα Λαβυνήτου καὶ τὴν Ἀσσυρίων ἀρχήν. Στρατεύεται δὲ δὴ βασιλεὺς ὁ μέγας καὶ σιτίοισι εὖ ἐσκευασμένος ἐξ οἴκου καὶ προβάτοισι· καὶ

Cap. CLXXXVIII.

τοὔνομα Λαβυνήτου] Magis usitatum quidem esse *τοὔνομα Λαβυνήτου*, sed retulisse videri Herodotum genitivum ad *τοῦ πατρὸς τοῦ ἑωυτοῦ* monet Matthiae. De argumento loci disputavimus ad I, 185 init. Hoc loco illud addimus, *Labyneti* nomen, quod a *Nabonedi* nomine haud diversum quidam volunt, videri titulum potius indicare, quam ipsum regis nomen; cuiusmodi tituli apud alias orientis gentes reperiuntur. Sed. vid. I, 77. 74 ibique nott. Unde sequitur, eum Babyloniae regem, quem h. l. *Labynetum* Noster vocat, non diversum videri ab eo, quem vulgo *Nabonadium* appellant, ultimum Babyloniae regem. Cf. Berosi fragm. p. 68 ed Richt. Herodotus Labynetum hunc Nitocridis (indeque etiam Nebucadnezaris) filium, ad quem imperium iure legitimo atque hereditario transierit, appellat, de Evilmerodacho prorsus tacens, quem vulgo ponunt Nebucadnezaris et filium et successorem anno 561 a. Ch. n., neque *Neriglisarum* commemorans, Evilmerodachi sive filium s. affinem, qui anno 559 regno potitus est, neque *Labossoracum*, qui filius Neriglisari puer novem per menses, interfecto patre, regnum tenuit 555 a. Ch. n., quo ipso anno Labynetus s. Nabonadius suscepit regnum, quem ipsum quid impediat, quo minus Nebucadnezaris filium eumque minorem natu habeamus indeque Evilmerodachi fratrem constituamus, nihil invenio; neque hic Labynetus differet ab eo, quem Balthasarum vocat sacra scriptura. Itaque Herodoto sua constabit auctoritas, qui quod hunc Labynetum Assyriorum quoque imperium tenuisse dicit, partem tantum regni Assyriaci intellexisse putandus erit, cuius alteram eamque maiorem partem Medi, expugnata Nino, obtinuerant: vid. I, 106. De *Nabonido* (s. *Labyneto*) vid. L. Georgii in Pauly: Realencyclop. V. p. 385 seq. coll. 574. et conf. Vaux Nineveh and Persepol. p. 39. Gumpach l. l. p. 120 seq. 162. Ac nuper vir doctus ex inscriptionibus cuneatis nomina et Nabonidi et Belshar-ezer (qui est Balthasar sacrae scripturae, et qui Nabonidi filius perhibetur) sibi detexisse videtur: de quo cf. Literary Gazette 1854. nr. 1941. p. 303.

στρατεύεται δὲ δὴ βασιλεὺς ὁ μέγας κ. τ. λ.] Persarum regem (i. e. *magnum regem*) optimis quibusque cibis ac potionibus ex omni regni sui ambitu conquisitis frui, ab orientalium principum more non abhorret. De Persarum regibus multa exstant testimonia, collecta a Brissonio de reg. Persar. princip. I, 87. Add. Heeren. Ideen etc. I, 1. pag. 474. Itaque cum recentt. edd. pro *εὖ ἐσκευασμένοισι* rescripsi *εὖ ἐσκευασμένος*, quod olim hic requirebat Schweighaeuserus, cum Herodotus loquatur de rege, qui pro more in bellum proficiscitur, bene instructus omnibus rebus ad victum necessariis, cibis farinaceis s. pane (*σιτίοισι*) et pecudibus (*προβάτοισι*). *πρόβατα* quo sensu dicat Noster, vidimus ad I, 133. — In iis, quae de *Choaspis* aqua retulit Noster, consentiunt alii, inprimis Ctesias, ubi consul., quae notavi pag. 226 seq. Namque Hammerus scribit vel hodieque intemeratam remansisse egregiam huius aquae vim, quae subfrigida quidem, facile tamen cibos praestet coctos nec ullam fruentibus faciat molestiam, cum ad ipsos cibos concoquendos perquam sit accommodata. Qui idem Choaspem contendit eundem esse atque *Elaeum* sive *Eulaeum* fluvium, cuius apud Plinium, Arrianum (in Exped. Alexandr. VII, 7.) fiat mentio, cuique nunc nomen *Kerah*. Tu vid. po-

Digitized by Google

δὴ καὶ ὕδωρ ἀπὸ τοῦ Χοάσπεω ποταμοῦ ἅμα ἄγεται τοῦ παρὰ Σοῦσα ῥέοντος, τοῦ μούνου πίνει βασιλεὺς καὶ ἄλλου οὐδενὸς ποταμοῦ. τούτου δὲ τοῦ Χοάσπεω τοῦ ὕδατος ἀπεψημένου 89
πολλαὶ κάρτα ἅμαξαι τετράκυκλοι ἡμιόνειαι κομίζουσαι ἐν ἀγ-
189 *γείοισι ἀργυρέοισι ἕπονται, ὅπη ἂν ἐλαύνῃ ἑκάστοτε. Ἐπεί τε δὲ ὁ Κῦρος πορευόμενος ἐπὶ τὴν Βαβυλῶνα ἐγίνετο ἐπὶ Γύνδῃ*

tissimum Hoeck. Vet. Med. et Pers. Monumm. p. 93 seq. 95 coll. Mannert: Geogr. d. Gr. u. Roem. V, 2. pag. 472 et van der Chys Comment. geograph. in Arrian. (Lugdun. Batav. 1828) pag. 119. At vero nunc satis certum, Choaspem, quem Noster infra quoque V, 49. 52 memorat, bene discernendum esse ab Eulaeo, qui sane aquam aeque eximiam et salubrem exhibet neque longe distat ab Choaspe, qui non longe a Susis coniungitur cum Eulaeo, adeo ut uterque fluvius facile confundi potuerit recteque Plinius scribat (Hist. Nat. XXXI, 3. §. 21). „Parthorum reges ex Choaspe et Eulaeo tantum bibunt et eae quamvis in longinqua comitantur illos.“ Choaspes nunc vocatur *Kerkha* s. *Karasu* (i. e. aqua nigra): de cuius fontibus et cursu accurate disputat Ritter: Erdkunde IX. p. 309 seqq. 319. 323 seqq. De *Eulaeo,* cui nunc nomen *Karun* vel, ut alii scribunt, *Kuran*, vid. ibid. p. 162 seqq. et conf. Forbiger: Handb. d. alt. Geogr. II. p. 581 seq.

ἅμαξαι τετράκυκλοι ἡμιόνειαι] In binis libris exstat *ἡμιόνεαι*, quod restitui iubet Bredov. p. 156, quamvis Athenaeus et Eustathius, qui Herodotea afferunt, vulgatam retineant, quam satis tuetur tum reliquorum librorum consensus, tum aliorum scriptorum usus, ut Homeri XXIV, 266, et alius poetae, ut *Cr.* monet, apud Philostr. Heroicc. p. 693 s. p. 98 Boissonad. (Orphicc. fragmm. nr. XXX. pag. 489 Hermann.). Dindorf et Dietsch scripserunt *ἡμιόνεαι*. *τετράκυκλος* illustrat Blomfield. in Glossar. ad Aeschyl. Prometh. 735, ubi praeter nostrum locum et Homeri in Odyss. (rectius in Ili. XXIV, 324) praecipue Hippocratis locum de Aër. et Aq. 93 affert de Scythis nomadibus, quibus *ἅμαξαι* tribuuntur *αἱ μὲν ἐλάχισται τετράκυκλοι, αἱ δὲ ἑξάκυκλοι*. — In seqq. cum recentt. edidimus *ἀγγείοισι ἀργυρέοισι* mutato verborum ordine; ita enim bini iubebant libri auctoritasque Athenaei II. pag. 45 B et Eustathii ad Dionys. Perieg. 1073, ad Odyss. IV. p. 1499 s. 173, 23. His invitis Bredov. p. 182 reponi vult *ἀγγηΐοισι*: quod idem dederunt Dindorf et Dietsch. — In proxime seqq. reliqui *ὅπη* a plerisque libris allatum pro vulg. *ὅποι*, neque cum Bredovio rescripsi *ὅκῃ*, quod recentt. edd. exhibent; cf. I, 183 ibique nott. Sed cum eodem Bredovio p. 323 reposui *ἐλαύνῃ* pro *ἐλαύνῃσι*, quae forma poetica hic in quosdam libros irrepsit. De adverbiis *ὅπη* et *ὅποι* confusis *Cr.* laudat Ast ad Platon. Symp. pag. 196. Boissonad. ad Philostrat. Heroic. pag. 604.

Cap. CLXXXIX.

ἐγίνετο ἐπὶ Γύνδῃ ποταμῷ] De *Gynde* fluvio vid. Herodot. V, 52, ubi una cum tribus aliis fluviis traiiciendus dicitur Epheso Susa proficiscentibus. Unde magnae exoriuntur difficultates in fluvii huius situ atque cursu definiendo. Rennelio (Geogr. d. Herod. p. 531, cui adstipulatur Wheeler: Geography of Herodot. p. 283) alterum altero loco fluvium Noster designasse videtur adeoque duos diversos confudisse fluvios. Quem si audias, hoc loco eum intellexit Herodotus fluvium, qui nunc vocatur *Mendeli*, altero loco eum, qui hodie appellatur *Diala*. Larcherus (Tab. geogr. t. VIII. p. 231 seq.) utroque loco

Digitized by Google

ποταμῷ, τοῦ αἱ μὲν πηγαὶ ἐν Ματιηνοῖσι οὔρεσι, ῥέει δὲ διὰ Δαρδανέων, ἐκδιδοῖ δὲ ἐς ἕτερον ποταμὸν Τίγριν, ὁ δὲ παρὰ Ὦπιν πόλιν ῥέων ἐς τὴν Ἐρυθρὴν θάλασσαν ἐκδιδοῖ, τοῦτον δὴ τὸν Γύνδην ποταμὸν ὡς διαβαίνειν ἐπειρᾶτο ὁ Κῦρος, ἐόντα νηυσιπερητὸν, ἐνθαῦτά οἱ τῶν τις ἱρῶν ἵππων τῶν λευκῶν ὑπὸ

eundem fluvium intelligi statuit, qui nunc est *Mendeli*, Danvillii quoque rationes refellere studuit, qui tres fluvios Gyndis nomine vocatos distingui voluerat, falsa scilicet apud Tacitum lectione deceptus. Ac vix quidem mihi persuaderi patiar, plures eosque diversos Nostrum intellexisse fluvios aut temere illos confudisse, praesertim cum, quae reliqua de huius fluvii fontibus cursuque Noster scribit, minime a vero abhorreant, ut monstrat Breiger. in Comment. de Asia geogr. etc. pag. 56. Add. Ritter: Erdkunde IX. p. 412 seqq. inprimis 419, qui satis ostendit Herodoti *Gyndem* nullum alium esse fluvium, quam qui apud Tacitum vocatur *Delas*, apud recentiores *Diala* s. *Diyalah*, cuius cursum accurate persequitur Ritter l. l. Neque res ipsa repugnat. Nam Sardibus expugnatis Ioniaque subacta Cyrum legimus in Asiam superiorem esse profectum; cui deinde ab Ecbatanis (quo se receperat teste Herodoto I, 143) Babylonem versus expeditionem instituenti Gyndes sane traiiciendus erat, antequam in Mesopotamiam deveniret.

ῥέει δὲ διὰ Δαρδανέων] Verba *διὰ Δαρδανέων* spuria quibusdam videntur, cum nulli omnino hac in terra sint *Dardani*. Quocirca Reiskius maluerat scribi *διὰ Δαραέων*, ubi respicit urbem *Daras*. Aliis placuit *διὰ Δαρνέων*, cum *Darnam* urbem hoc fere in tractu memoret Ptolemaeus in Geogr. VI, 1 coll. Niebuhr. Voyage en Arab. II. pag. 269. Nunc appellatur *Derna* in faucibus sita, ubi adhuc conspiciuntur rudera quaedam, Kurdorum qui nunc vocantur in terris. Ac placuit nuper haec coniectura et Rawlinsono (Journal of geograph. society IX. p. 20) et Rittero l. l. p. 420, eademque recepta est a viro docto Negris. Quoniam vero non urbis alicuius, sed gentis nomen exspectari debeat, Breiger. l. l. pag. 57 coniicit *δι' Ἀρμενίων*, cum aliunde constet, Herodoteum Gyndem per aliquam certe Armeniae partem fluere. Nos in talibus quidquam, invitis libris, mutare temerarium iudicamus; itaque reliquimus vulgatam *διὰ Δαρδανέων*. Quae quidem gens si accuratius nobis non sit cognita, num quaeso alia sors tot orientis gentium, quae ipsae cum vix iisdem aliquamdiu sedibus maneant, sed habitandi loca frequentius permutent, quid mirum, in tanto temporis ac loci intervallo nobis non satis de unaquaque earum constare?

ὁ δὲ παρὰ Ὦπιν πόλιν ῥέων — ἐκδιδοῖ] De situ oppidi *Opis* non prorsus liquet. Strabo (XVI. p. 739 s. p. 1074) vicum appellat emporiumque, quod tamen ad mare ipsum vix situm esse videtur. Xenophon. Anabas. II, 4, 25 (ubi consul. Krueger.) magnam vocat urbem, quae non infra Tigrim, sed multum supra erit collocanda. Unde Herodotum de his regionibus non certam notitiam habuisse colligit Rennelius l. l. p. 466. Tu conferas praeterea Breiger. l. l. pag. 53 et Mannert. Geogr. d. Gr. u. Roem. V, 2. pag. 371 seqq. Forbiger Handb. d. alt. Geogr. II. p. 614 et Ainsworth Travels in the track etc. p. 115 seq. coll. 244. Qui nuper has regiones adierunt, Opin sitam fuisse tradunt in eo loco, ubi hodie parvus fluvius *Kufri* aquas suas miscet cum Tigride. Vid. van der Chys l. l. p. 119. 120 (ad Arrian. VII, 8). — In seqq. coniunctim scripsi *νηυσιπερητὸν* pro *νηυσὶ περητόν*; cf. I, 193 ibique nott.

Digitized by Google

ὕβριος ἐσβὰς ἐς τὸν ποταμὸν, διαβαίνειν ἐπειρᾶτο. ὁ δέ μιν συμψήσας ὑποβρύχιον οἰχώκεε φέρων. κάρτα τε δὴ ἐχαλέπαινε τῷ ποταμῷ ὁ Κῦρος τοῦτο ὑβρίσαντι, καί οἱ ἐπηπείλησε, οὕτω

τῶν τις ἱρῶν ἵππων τῶν λευκῶν] De his equis confer VII, 55. Soli consecrati fuere hi equi Iovisque currum trahebant. Conf. Brisson. de reg. Pers. princip. II. §. 5 seqq. III, 98. 99 et Kleuker. Append. ad Zendavest. II, 1. pag. 86. 87. — ὑπὸ ὕβριος est: *prae ferocia* s. *petulantia*.

ὁ δέ μιν συμψήσας] Grammatici veteres (ut Suidas s. v. et Gregor. Corinth. de dial. Ion. §. 104) συμψήσας explicant συντρίψας, quod quo spectet, difficile dictu videtur Schweighaeusero, nisi illud eo sensu accipias, quo apud Polybium frequentetur: *frangens vires et ferociam equi*, aut *evertens*, *deturbans*, *prosternens illum*. Ipse Vallae interpretationem retinuit: *contorquens*, quamquam rectius forsitan ab H. Stephano et postmodo a Schneidero redditum iudicat: *absorbens* et *e conspectu hominum subducens*. Quae interpretatio nobis quoque valde commendatur. Exstat praeterea Iamblichi locus apud Suidam alterque Eusebii philosophi apud Stobaeum (Eclog. II, 9. P. II. t. I. p. 416 Heer.), qui Herodoteam locutionem imitati esse videntur. Add. Biel. in Thesaur. Philol. V. t. III. p. 364. Quos locos Schweighaeusero in Lex. Herodot. pag. 300 debeo. — Ad formam οἰχώκεε conf. IV, 127 ibiq. nott.

ἐχαλέπαινε — τοῦτο ὑβρίσαντι] τοῦτο iam Sylburgius ad Brisson. l. l. III, 98 emendaverat pro τούτῳ, quo intelligatur fluvius, *qui istam ei fecerat iniuriam.* Unus Schellershemianus liber confirmat hanc emendationem, reliqui prave vulgatam sequuntur. Conf. III, 118. — Ad rem quaedam disserit Larcherus, quibus Cyrum superstitiosum excuset, ita agentem, quoniam idem, quod equo sacro, copiis quoque suis ne accideret, timuerit. Conf. Senecam de ira III, 21 eadem enarrantem. Ac Senecae locum una cum aliis recentiorum scriptorum locis Herodoteam narrationem ad fabulas relegantium aut fide privantium adeoque irridentium (ut Rollini et Voltairii) attulit Ebbe Sam. Bring (in commentatione, quae prodiit Londini Gothorum 1829: Historica in difficiliores aliquot Herodoti locos adnotamenta. p. 3 seqq.), Herodoto patrocinaturus, cui hac in re nulla esse opus excusatione aut defensione existimat, cum Cyrus nihil fecerit, quod Persarum moribus ac religioni contrarium fuerit. Ut enim fluviis litasse, ita solem praecipua religione adorasse Persas docet, adeo ut vim equo (qui soli erat sacer) illatam et contumeliam soli ipsi inde inflictam Cyrus haud tolerandam esse censuerit; cf. p. 10 seqq. 22. De Xerxe, qui Hellespontum et verberibus et verbis castigaverit, ipse Noster tradit VII, 34 seq., ubi vid. nott. Ad Gyndem ut revertar, id mihi quoque in hac tota narratione spectandum videtur, quod in illis orientis regionibus aquarum fluviis allatarum copiae haud raro per canales summa arte inde ductos ita diffunduntur et disperguntur, ut ipse fluvii alveus propemodum exsiccatus aut certe maxime deminutus videatur; idque fieri ad agrorum fertilitatem et excitandam et augendam, cum omnis terrae salus ab aquarum copiis recte et late dispertitis pendeat, nemo fere nescit. Conf. Herod. I, 193. Haec igitur si reputemus, haud incredibilia aut a rerum natura abhorrentia fecisse Cyrum intelligemus. Ac nuper traditum reperi in Annall. Gotting. 1831. p. 1061, peregrinatori Anglo, cui nomen Keppel, Arabes, quibus viae ducibus utebatur, idem, quod h. l. Herodotus memoriae prodiderit, de Cyro fluvium exsiccante narrasse. — In seqq. οὐ βρεχούσας

Digitized by Google

δή μιν ἀσθενέα ποιήσειν, ὥστε τοῦ λοιποῦ καὶ γυναῖκάς μιν εὐπετέως, τὸ γόνυ οὐ βρεχούσας, διαβήσεσθαι. μετὰ δὲ τὴν ἀπειλὴν μετεὶς τὴν ἐπὶ Βαβυλῶνα στράτευσιν, διαίρεε τὴν στρατιὴν δίχα, διελὼν δὲ κατέτεινε σχοινοτενέας ὑποδέξας διώρυχας ὀγδώκοντα καὶ ἑκατὸν παρ' ἑκάτερον τὸ χεῖλος τετραμμένας τοῦ Γύνδεω πάντα τρόπον. διατάξας δὲ τὸν στρατὸν ὀρύσσειν ἐκέλευε. οἷα δὲ ὁμίλου πολλοῦ ἐργαζομένου, ἤνετο μὲν τὸ ἔργον, ὅμως μέντοι τὴν θερείην πᾶσαν αὐτοῦ ταύτῃ διέτριψαν ἐργαζόμενοι. Ὡς δὲ τὸν Γύνδην ποταμὸν ἐτίσατο 190
Κῦρος, ἐς τριηκοσίας καὶ ἑξήκοντά μιν διώρυχας διαλαβὼν, καὶ τὸ δεύτερον ἔαρ ὑπέλαμπε, οὕτω δὴ ἤλαυνε ἐπὶ τὴν Βαβυλῶνα. οἱ δὲ Βαβυλώνιοι ἐκστρατευσάμενοι ἔμενον αὐτόν. ἐπεὶ δὲ ἐγένετο ἐλαύνων ἀγχοῦ τῆς πόλιος, συνέβαλόν τε οἱ

cum plerisque libris edidimus. Vulgo *μὴ βρεχούσας.*

κατέτεινε — διώρυχας] i. e. „*tensis funibus monstravit* (designavit) *fossas ducendas.*" Sic Schweighaeuserus in Lex. Herodot., ubi hoc dictum monet pro: *ὑπέδεξε διώρυχας, κατατείνας αὐτὰς σχοινοτενέας* s. *κατέτεινε σχοίνους, ὑποδέξας διώρυχας σχοινοτενέας.* Cf. I, 199 et VII, 23. In seqq. cum Schwgh. e Schellersh. libro dedimus *τετραμμένας τοῦ Γύνδεω* pro *τοῦ Γύνδ. τετραμμ.* — *πάντα τρόπον* (ut I, 199) est: *quaquaversum* s. *qualibet in directione.*

οἷα δὲ — ἤνετο μὲν τὸ ἔργον] De *οἷα δὲ* ante genitivos absolutos, quos vocant, vid. nott. ad I, 66. — *ἤνετο* a verbo *ἄνειν*, quod olim dixere pro *ἀνύειν*, *perficere*, *absolvere*: unde vel hoc loco libri nonnulli, qui antiquum dicendi genus ad vulgarem sermonem plerumque conformant, exhibent *ἠνύετο*. Sed conf. Herodot. VII, 20 ibique nott. VIII, 71 aliosque poetarum locos apud Wesselingium in not. ad h. l. „Add. Odyss. II, 58 (ubi *κατήνετο*) et Apollon. Lex. Homeric. p. 133. Ast. ad Pindar. in Commentarr. philoll. Lips. vol. II, 1. pag. 24 seq. Quare probamus, quod in Platonis Cratyl. pag. 415 A. Heindorfius (pag. 105) reponi iubet *ἄνειν* pro *ἀνεῖν.*" *Cr.* — *αὐτοῦ ταύτῃ* (*eodem loco ibidem*, *eo ipso in loco*) coniungere solet Herodotus, ut I, 210. 214. III, 25. 77. IV, 80. 135 (ubi vid. Valckenar.) IV, 84. VII, 10. §. 8. Alia quaedam ipse dedi ad Pyrrh. pag. 144 seq., quibus add. Siebel. ad Pausan. II, 28. §. 7.

Cap. CXC.

ἐς τριηκοσίας καὶ ἑξήκοντά μιν διώρυχας διαλαβὼν] Tot igitur canales institui iussit, quot dies vulgo anni censentur. Nec hoc inconsulto illum fecisse crediderim, cum in talibus tesserariam quandam rationem spectasse veteres iam supra ad I, 178 monuerimus. — *διαλαβεῖν* hic valet: *dividere*, *diducere*, ut I, 201. V, 52. Iam supra ad I, 114 Grammaticum Graecum citavimus, qui ex hoc ipso loco profert alteram verbi *διαλαβεῖν* notionem, *τὸ εἰς δύο ἢ πλέονα διαχωρίσαι ἢ διελεῖν.* Hinc I, 201 *διέλαβε* explicat *ἀπέτεμε, διεῖλεν.* Add. III, 117. — Ad *ὑπέλαμπε* conf. VIII, 130.

ἀγχοῦ τῆς πόλιος] *ἀγχοῦ*, i. e. *ἐγγύς*; conf. III, 85. 78. 111. Ad *κατειλήθησαν* conf. I, 80. 176. Pro *ἀτρεμίζοντα* Cobet futurum hic requiri existimat *ἀτρεμιέοντα.* Tu conf. VIII, 68, 2, ubi *ἀτρεμιεῖν* e melioribus codd. nunc receptum

Digitized by Google

Βαβυλώνιοι, καὶ ἑσσωθέντες τῇ μάχῃ κατειλήθησαν ἐς τὸ ἄστυ. οἷα δὲ ἐξεπιστάμενοι ἔτι πρότερον τὸν Κῦρον οὐκ ἀτρεμίζοντα, ἀλλ' ὁρέοντες αὐτὸν παντὶ ἔθνεϊ ὁμοίως ἐπιχειρέοντα, προεσάξαντο σιτία ἐτέων κάρτα πολλῶν. Ἐνθαῦτα οὗτοι μὲν λόγον εἶχον τῆς πολιορκίης οὐδένα, Κῦρος δὲ ἀπορίῃσι ἐνείχετο, ἅτε χρόνου τε ἐγγινομένου συχνοῦ, ἀνωτέρω τε οὐδὲν τῶν
191 πρηγμάτων προκοπτομένων. Εἴτε δὴ ὦν ἄλλος οἱ ἀπορέοντι ὑπεθήκατο, εἴ τε καὶ αὐτὸς ἔμαθε τὸ ποιητέον οἱ ἦν, ἐποίεε δὴ τοιόνδε. τάξας τὴν στρατιὴν ἅπασαν ἐξ ἐμβολῆς τοῦ ποταμοῦ, τῇ ἐς τὴν πόλιν ἐσβάλλει, καὶ ὄπισθε αὖτις τῆς πόλιος τάξας ἑτέρους, τῇ ἐξίει ἐκ τῆς πόλιος ὁ ποταμός· προεῖπε τῷ στρατῷ, ὅταν διαβατὸν τὸ ῥέεθρον ἴδωνται γενόμενον, ἐσιέναι ταύτῃ ἐς τὴν πόλιν. οὕτω τε δὴ τάξας καὶ κατὰ ταῦτα παραινέσας ἀπήλαυνε αὐτὸς σὺν τῷ ἀχρηΐῳ τοῦ στρατοῦ. Ἀπικό-

probat Bredov. p. 74 seq., quem cons. — De hac pugna nihil alibi narratum reperio, nisi quae Herodoteis similia scripsit Berosus apud Iosephum contr. Apion. I, 20 (p. 68 seq. ed. Richter): lucem fortasse afferent inscriptiones cuneatae, e quibus adhuc vix quidquam, quod ad Cyrum spectet, est prolatum. Num Iesaias XLIII, 17 de hac pugna cogitaverit, ut contendit Hitzig p. 504, aliis diiudicandum relinquo.

προεσάξαντο σιτία ἐτέων κάρτα πολλῶν] Male nonnulli *προσάξαντο*. Nam *προεσάγεσθαι* optime hic in Babylonios convenit, qui commeatum rure in urbem ante (Cyri scil. adventum) s. prius (quam Cyrus adveniret) sibi comportarunt et collegerunt. Sed negat Bredov. p. 351 de verbo *προεσάγεσθαι* cogitari posse, cuius aoristum primum ut ab Herodoto alienum, ita posterioribus demum scriptoribus usitatum pronunciat, quare *προεσάξαντο* et hoc loco et VIII, 20 coll. V, 34 a *προσάσσειν* deducendum esse censet hoc sensu: *frumentum ante sibi cumularunt.* Apud Nostrum haud infrequens verbum *σάσσω* (III, 7. VI, 70. 73. VII, 62. 86) eiusque composita, ut *ἐπισάσσειν* I, 194, *παρασάσσειν* VI, 124, *instruendi* et *adornandi* notione. Conf. VIII, 20. In ipsa re non dissentit Xenophon, qui Babylonios a Cyro obsessos commeatum necessarium viginti amplius in annos sibi collegisse scribit in Instit. Cyr. VII, 5. §. 13.

ἀπορίῃσι ἐνείχετο] De locutione conf. VIII, 52 et IV, 131. IX, 98, ubi pro *ἐνέχεσθαι* simplex *ἔχεσθαι*. Ad verba *χρόνου ἐγγινομένου* conf. II, 124 ibique nott.

ἀνωτέρω τε οὐδὲν τῶν πρηγμάτων προκοπτομένων] *τε* meliores libri dabant pro vulg. *δέ*. Sensus loci est: „(cum) *neque eo ulterius res progrederentur* s. *cum neque melius res succederet.*“ *προκόπτεσθαι* eodem sensu III, 56. Conf. etiam activum verbum *προκόπτειν* apud Thucydid. IV, 60. VII, 56 et nott. ad Herod. IX, 44.

Cap. CXCI.

τῇ ἐξίει ἐκ τῆς πόλιος ὁ ποταμός] De forma *ἐξίει* conf. I, 6 et 180.

αὐτὸς σὺν τῷ ἀχρηΐῳ τοῦ στρατοῦ] Intelligit Larcherus „les troupes les moins bonnes, les moins aguerries, les moins experimentées,“ cum infra I, 211 eadem inveniatur locutio, quae I, 207 explicetur quasi verbis: *τῆς στρατιῆς*

Digitized by Google

μενος δὲ ἐπὶ τὴν λίμνην, τά περ ἡ τῶν Βαβυλωνίων βασίλεια ἐποίησε κατά τε τὸν ποταμὸν καὶ κατὰ τὴν λίμνην, ἐποίεε καὶ ὁ Κῦρος ἕτερα τοιαῦτα. τὸν γὰρ ποταμὸν διώρυχι ἐσαγαγὼν ἐς τὴν λίμνην ἐοῦσαν ἕλος, τὸ ἀρχαῖον ῥέεθρον διαβατὸν εἶναι ἐποίησε, ὑπονοστήσαντος τοῦ ποταμοῦ. γενομένου δὲ τούτου τοιούτου, οἱ Πέρσαι, οἵπερ ἐτετάχατο ἐπ' αὐτῷ τούτῳ κατὰ τὸ ῥέεθρον τοῦ Εὐφρήτεω ποταμοῦ ὑπονενοστηκότος ἀνδρὶ ὡς ἐς μέσον μηρὸν μάλιστά κῃ, κατὰ τοῦτο ἐσήεσαν ἐς τὴν Βαβυλῶνα. Εἰ μέν νυν προεπύθοντο, ἢ ἔμαθον οἱ Βαβυλώνιοι τὸ ἐκ τοῦ

τὸ φαυλότατον. De significatione et usu vocis ἀχρεῖος accurate quaesivit Lud. Doederlinus Lectionum Homericarum Specim. I. (Erlang. 1827) pag. 6 seq. ἀχρεῖος enim (*inutilis*) monet de animantibus dici, ac primum de corpore ad opus quodlibet inutili, ita ut *imbecillitatem* indicet eorum maxime, qui militiae tolerandae vel armis tractandis impares sint. Ubi nostri loci non oblitus est vir doctus. — Ad ἕτερα τοιαῦτα conf. I, 120 ibique nott.

ἐσαγαγὼν ἐς τὴν λίμνην ἐοῦσαν ἕλος] Olim εἰσαγαγὼν, sed ἐσαγαγὼν libri scripti suppeditabant. Ad argumentum Wesselingius refert Ieremiae locum LI, 32, ubi nonnulla Grotius et Camp. Vitringa Observv. Sacrr. VI, 5. p. 298, Gesenius (cuius locum adscripsit *Cr.*, in Commentt. ad Ies. t. II. p. 88) Iesaiae locum XLIV, 27, ubi vid. Quod vero discrimen Wesselingius statuit inter λίμνην et ἕλος, quorum hoc sit *stagnum terra undique inclusum et exitu aquarum carens*, illud *palus*, *in quam aut fluvius incurrat, aut ducta fossa cum ea coniungatur, atque iterum exeat* (v. c. I, 104. 185. VII, 109), haud tale est, quod usquequaque probari possit. Nec ipsum fugit virum doctum; cf. Herod. I, 202. IV, 51 coll. Eustath. ad Ili. υ, 220.

ὑπονενοστηκότος ἀνδρὶ ὡς ἐς μέσον μηρὸν μάλιστά κῃ] i. e. *qui* (fluvius) *regressus erat* s. *decreverat eum in modum, ut viro medium femur vix attingeret.* Quod olim vulgatum erat ἀνδρείως (pro ἀνδρὶ), iam dudum reiectum est.

κατὰ τοῦτο ἐσήεσαν ἐς τὴν Βαβυλῶνα] Ab ea Babylonis parte, quae ad occidentalem Euphratis ripam septentrionem versus sita erat, Persas ingressos esse docet Ritter Erdkunde XI. p. 897. — In antecedentibus ad verba ἐπ' αὐτῷ τούτῳ conf. III, 95 (ibique allata). V, 45.

εἰ μέν νυν προεπύθοντο — οὐδ' ἂν, περιϊδόντες τοὺς Πέρσας — διέφθειραν κάκιστα] οὐδ' ἂν dedimus cum Gaisfordio librorum vetustorum iussu. Nam quod in quibusdam legitur οὐ μὰν, quodque Wesselingio arrisit, antiquo more dictum pro οὐ μὴν, id ab hoc loco, ubi necessaria est particula ἄν, alienum esse nemo non videt. Neque propterea probaverim οὐκ ἄν, quod e mera coniectura in Reizii et Schweighaeus. editiones transiit atque a Dindorfio retentum est. Videtur enim οὐδὲ hic positum, ut fortius neget, quam simplex negandi particula οὐκ, indeque vertendum: *minime*, *nequaquam.* Pertinebit vero, aeque ac particula ἄν, non minus ad περιϊδόντες quam ad διέφθειραν, quod de particula ἄν bene vidit Werferus in Actt. philoll. Monacc. I, 2. pag. 249, in eo tamen, opinor, lapsus, quod οὐ δ' ἂν distractis literis scribi monet, illudque relatum quodammodo vult ad similes quosdam locos, ubi μὲν et δὲ sibi invicem ita respondentes invenias, collectos ab ipso l. l. pag. 90. Maxime vero Gaisfordii displicet ratio, qui ne-

Digitized by Google

Κύρου ποιεύμενον, οὐδ' ἂν περιϊδόντες τοὺς Πέρσας ἐσελθεῖν ἐς τὴν πόλιν, διέφθειραν κάκιστα. κατακληΐσαντες γὰρ ἂν πάσας τὰς ἐς τὸν ποταμὸν πυλίδας ἐχούσας, καὶ αὐτοὶ ἐπὶ τὰς αἱμασιὰς ἀναβάντες τὰς παρὰ τὰ χείλεα τοῦ ποταμοῦ ἐληλαμένας, ἔλαβον ἂν σφεας ὡς ἐν κύρτῃ. νῦν δὲ ἐξ ἀπροσδοκήτου σφι παρέστησαν οἱ Πέρσαι. ὑπὸ δὲ μεγάθεος τῆς πόλιος, ὡς

gligentia scriptoris potius quam librarii hic superioris commatis apodosin deesse videri dicit, v. c. *ἐσώθησαν ἂν* s. aliud quid huiusmodi. Equidem nihil desidero, ubi omnia adesse video. Nam quae protasis est *εἰ — προεπύθοντο ἢ ἔμαθον οἱ Βαβυλώνιοι κ. τ. λ.*, ei respondet apodosis: *οὐδ' ἂν περιϊδόντες — διέφθειραν*. Neque verbis: *εἰ μὲν νυν προεπύθοντο κ. τ. λ.* desunt, quae respondeant. Verbis enim aliquot, quae causam continent rationemque quasi reddunt priorum, interpositis (*κατακληΐσαντες γὰρ ἂν — ἔλαβον ἂν σφεας ὡς ἐν κύρτῃ*) sequitur altera, quae opponitur periodus: *νῦν δὲ ἐξ ἀπροσδοκήτου κ. τ. λ.* Dietsch pro *οὐδ' ἂν* edidit *οἱ δ' ἂν*, ubi aegre desidero negandi particulam hic prorsus necessariam. Nec magis placet quod Burges (Prolegg. Thucyd. p. 328) scribi vult *διέφθαρεν*, i. e. *διεφθάρησαν*.

περιϊδόντες τοὺς Πέρσας ἐσελθεῖν] Verbo *περιορᾶν* hic praeter consuetudinem participii loco adiicitur infinitivus. Conf. VII, 16. §. 1. Kuehner Gr. Gr. §. 660. not. 1.

τὰς ἐς τὸν ποταμὸν πυλίδας ἐχούσας] *ἐχούσας* haud aliter atque I, 180 eodem modo quo alias dixit *φερούσας*. — Quod ad particulam *ἂν* attinet, bis collocatam, monuit Werferus (Actt. philoll. Monn. I, 2. pag. 249), primo loco positam pertinere illam ad participium (*κατακληΐσαντες*), altero loco ad ipsum verbum finitum *ἔλαβον*. Ad *τὰς αἱμασιὰς* conf. supra I, 180, ubi ad utramque fluvii ripam *αἱμασιὴ πλίνθων ὀπτέων παρατείνει*, ibiq. nott.

ἔλαβον ἂν σφεας ὡς ἐν κύρτῃ] *κύρτη* s. *κύρτος*, ut alii dixere, est *nassa*, *fiscella e viminibus texta*, in piscibus capiendis usitata. „Cf. Heindorf. ad Platon. Sophist. pag. 285 et interprett. ad Theocrit. Idyll. XXI. vs. 9—11. Pollux in Onomast. X, 36. §. 160 *caveam* exponit.“ *Cr.* Attigit quoque Bredov. p. 54, qui p. 312 in seqq. pro *ἑαλωκότων* et *ἑαλωκότας* quod scribi vult *ἡλωκότων* et *ἡλωκότας*, ut Herodotus aliis locis dixit, libris adversantibus obsequi nolui, utraque forma Nostrum uti potuisse ratus.

ὑπὸ δὲ μεγάθεος τῆς πόλιος, ὡς λέγεται κ. τ. λ.] Est structurae genus, quale ad I, 58 attigimus. *Cr.* hic addit Heindorf. ad Platon. Sophist. p. 436. Ad argumentum quod spectat, scribit Aristoteles Polit. III, 2. pag. 341 A, urbe iam tertium diem capta nondum illud omnibus incolis cognitum fuisse. Quod ei, qui urbis magnitudinem reputaverit (vid. ad I, 178), haud improbabile videbitur. In reliquis cum Herodoto consentit Xenophon Cyropaed. VII, 5. §. 15, in eo unice dissentiens, quod non fortuna istud accidisse, sed Cyri arte doloque praeparatum narrat. Nec refragatur sacra scriptura. Tu conf. Iesai. XXI, 5 ibiq. Gesen. pag. 655 et Hitzig p. 242. Wesselingius praeterea huc refert Ierem. LI, 31. Atque etiam apud Daniel. V fin. et VI init. Babyloniae regem, quem Balthasarum s. Belsazer vocat, interfici legimus regnumque occupari a Dario Medo: de quo ipso varias in partes abeunt virorum doctorum sententiae; vid. Lengerke ad Daniel. p. 208 seq. Ac nuper Vaux (Nineveh and Persepol. p. 72 seqq.) haec ita conciliari posse putat, ut Darius Medus dux perhibeatur copiarum Medicarum in Cyri exercitu militantium, Cyri quasi vices gerens. Quod tamen cum disertis

Digitized by Google

λέγεται ὑπὸ τῶν ταύτῃ οἰκημένων, τῶν περὶ τὰ ἔσχατα τῆς πόλιος ἑαλωκότων, τοὺς τὸ μέσον οἰκέοντας τῶν Βαβυλωνίων οὐ μανθάνειν ἑαλωκότας, ἀλλὰ (τυχεῖν γάρ σφι ἐοῦσαν ὁρτὴν) χορεύειν τε τοῦτον τὸν χρόνον, καὶ ἐν εὐπαθείῃσι εἶναι, ἐς ὃ δὴ καὶ τὸ κάρτα ἐπύθοντο· καὶ Βαβυλὼν μὲν οὕτω τότε πρῶτον ἀραίρητο.

Τὴν δὲ δύναμιν τῶν Βαβυλωνίων πολλοῖσι μὲν καὶ ἄλ- 192
λοισι δηλώσω, ὅση τίς ἐστι, ἐν δὲ δὴ καὶ τῷδε. Βασιλεῖ τῷ μεγάλῳ ἐς τροφὴν αὐτοῦ τε καὶ τῆς στρατιῆς διαραίρηται, πάρεξ τοῦ φόρου, γῆ πᾶσα, ὅσης ἄρχει. δυώδεκα ὦν μηνῶν ἐόντων ἐς τὸν ἐνιαυτὸν, τοὺς τέσσερας μῆνας τρέφει μιν ἡ Βαβυλωνίη χώρη, τοὺς δὲ ὀκτὼ τῶν μηνῶν ἡ λοιπὴ πᾶσα Ἀσίη. οὕτω τριτημορίη ἡ Ἀσσυρίη χώρη τῇ δυνάμει τῆς ἄλλης Ἀσίης· καὶ ἡ

prophetae verbis vix convenire videtur. Festum ipsum quale fuerit, nisi omnino festum deorum quoddam dixeris, vix accuratius definire liceat. Confer Muenter.: Die Relig. d. Babylon. p. 67.

τυχεῖν γάρ σφι ἐοῦσαν ὁρτήν] Vix aliud fuisse festum videtur atque *Sacaeorum* festum, quod teste ipso Beroso atque Ctesia (apud Athen. XIV, 44. p. 639. Fragmm. Ctes. p. 449) mensis Loi die XVI per quinque dies agebatur plane ad morem Saturnalium, a Babyloniis inde etiam traductum ad Persas: de quo praeter ea, quae ad Ctesiam p. 450 seq. dixi, praecipue consul. Movers: Die Phoeniz. I. p. 480 seqq. Muenter Relig. d. Babylon. p. 68.

οὕτω τότε πρῶτον ἀραίρητο] Altera vice Darius eam expugnavit, ut auctor est Noster III, 159. Prior haec urbis expugnatio incidit ex Larcheri calculis in annum 538 a. Chr. n. Add. Clinton. Fast. Hell. II. p. 10 ed. Krueger. et Io. a Gumpach Zeitrechn. d. Babyl. u. Assyr. p. 57 seq., qui, si revera per Sacaeorum festum Babylon capta putetur, id intra 5—10 August. accidisse ponit. Statim vero post urbem captam Iudaeos a Cyro, clementer omnino agente, in patriam dimissos esse ponit Bertheau: Zur Gesch. d. Israelit. pag. 392. — Pro *ἀραίρητο* (*capta, expugnata* est Babylon) male olim *ἀναίρητο*, quod alienam ab hoc loco sententiam efficit. Conf. Nostrum VII, 83. IX, 101, ubi itidem *ἀραίρητο*, forma Ionica ab *αἱρέω*. Vid. Bredov. p. 315.

Cap. CXCII.

πάρεξ τοῦ φόρου] i. e. praeter tributum ordinarium, quale singulis Persici regni provinciis sive satrapiis impositum erat quotannis solvendum; vid. III, 89. Hoc tributum Babyloniae, quae cum reliqua Assyriae parte nonam regni provinciam constituebat, ad mille argenti talenta ascendebat: vid. III, 92. Praeter hanc summam Babylonica satrapia, quae omnium maxima fuit, regi et exercitui (qui scilicet eum sequi et comitari solebat) coacta fuit victum in quatuor menses s. in tertiam anni partem praebere, i. e. per hoc fere tempus, quo rex Babylone commorabatur, qui hiberno tempore Babylone, verno Susis, aestivo Ecbatanis degere solebat: vid. testimonia apud Barnab. Brisson. de regno Pers. I, 67. — Ad vocem *πάρεξ* conf. I, 93 ibique nott.

οὕτω τριτημορίη ἡ Ἀσσυρίη χώρη τῇ δυνάμει τῆς ἄλλης Ἀσίης] In lectione constituenda edd. recentt. secuti sumus. Magis a li-

Digitized by Google

ἀρχὴ τῆς χώρης ταύτης, τὴν οἱ Πέρσαι σατραπηΐην καλέουσι, 91 ἐστὶ ἁπασέων τῶν ἀρχέων πολλόν τι κρατίστη, ὅκου Τριτανταίχμη τῷ Ἀρταβάζου, ἐκ βασιλέως ἔχοντι τὸν νομὸν τοῦτον, ἀργυρίου μὲν προσήϊε ἑκάστης ἡμέρης ἀρτάβη μεστή· ἡ δὲ ἀρ-

brorum vestigiis recedit vulgata lectio τριτημοιρίη χώρη, ubi omissum est ἡ Ἀσσυρίη, quod quamquam ad sensum haud incommode abesse potest, tamen haud minus bene librorum vetustorum auctoritate retinebis. Namque constat, ab Herodoto terram *Babyloniam* atque *Assyriam* promiscue dici, ita ut una alteram vel totam vel maiori certe ex parte contineat; cf. I, 193. III, 92 coll. I, 178, Rennelium in Geogr. Herodot. pag. 497. — δυνάμει libris invitis mutare nolui. Recentt. edd. cum Bredovio p. 266 δυνάμι.

τὴν οἱ Πέρσαι σατραπηΐην καλέουσι] Quidam libri σατραπίην. Sed III, 89 sine ulla lectionis varietate σατραπηΐην. De Persarum *satrapis* plurima Barn. Brissonius de reg. Pers. princ. I, 168. Summa rerum in provinciis erat penes hos magistratus, qui cum in omnibus fere rebus pro arbitrio ac voluntate sua agerent, ipsi reges s. reguli fuisse videntur, summo Persarum regi vix inferiores potestate, divitiis atque luxurie. Ditissimos enim fuisse, vel hic locus declarat, nec alia huius rei desunt testimonia. Cf. Heeren. Ideen I, 1. p. 88. 481. 495. Unde haud mirum vel regis cognatis vel iis, qui ullo modo affinitate cum rege coniuncti fuerint, tales magistratus sive satrapias permitti solitas. Nec illud mirum, huiusmodi satrapas sive regulos haud raro a rege summo descivisse eiusque auctoritatem neglexisse, quo ipsi regnum sibi conderent. Sed talia ex orientalium regnorum indole et conditione, quae vel nostram ad aetatem haud mutata permansit, explicanda sunt. De ipso *satraparum* nomine dixi ad Ctesiae fragmm. p. 122, quibus nunc haec adiicio ex virorum doctorum disquisitionibus, hanc vocem modo ex Zendica, modo ex Indica s. Sanscritana lingua repetentium. Ex hac derivans *dominum ex militum stirpe oriundum* (*Kshatriya-pa*) significare ait Bohlen (Comment. de orig. ling. Zend. p. 53 coll. 26 et Indien II. p. 21), improbante Pott (Etymolog. Forsch. p. LXVIII), qui *regis ostiarium* s. *regiae aulae custodem* hac voce declarari contendit. Lassen (Altpers. Keilschrift. p. 116. Zeitschrift f. Kunde d. Morgenl. III. p. 161. VI. p. 18) *satrapam* antiquo ait Persarum ore sonare *Khsatrapa*, i. e. custodem s. vicarium regiae potestatis: a quo non admodum recedunt, quae nuper disseruit M. Haug in Ewald. Jahrb. d. bibl. Wissensch. 1853. p. 153. Conf. etiam Boetticher: Arica p. 27 et Holtzmann Zeitschrift d. deutsch. morgenl. Gesellsch. VIII, 2. p. 344.

ὅκου Τριτανταίχμη — τὸν νομὸν τοῦτον] In Persici satrapae nomine valde variant libri. Quod dedimus, auctoritate nititur ipsius Herodoti VII, 82. 121; quorum locorum in priori Tritantaechmes *Artabani*, non *Artabazi* filius nominatur. Sed in talibus, ubi proclivis est confusio, quidquam mutare aut certum pronuntiare velle, temerarium videri debet. — De ὅκου (*cum*) conf. ad I, 68. προσήϊε dedi cum recentt. edd. e monitu Bredovii p. 409, qui idem p. 79 seq. in seqq. vulgatam μεδίμνου Ἀττικῆς correxit in μ. Ἀττικοῦ, ut VII, 187 aliisque quantum scio locis omnibus. Atque Sancrofti liber cum duobus aliis ita exhibet.

ἀργυρίου μὲν προσήϊε — ἀρτάβη μεστή] De *artaba*, quae et Persarum est mensura et Aegyptiorum, dixerunt Wesseling. ad Diodor. Sic. XX, 96, Wurm. de pondd. ratt. p. 134, Boeckh Metrolog. Untersuch. p. 243 seq. Sunt enim haud pauci scriptores, qui artabam Attico medimno aequalem fere faciant, cum

Digitized by Google

τάβη, μέτρον ἐὸν Περσικὸν, χωρέει μεδίμνου Ἀττικοῦ πλεῖον χοίνιξι τρισὶ Ἀττικῇσι. Ἵπποι δέ οἱ αὐτοῦ ἦσαν ἰδίῃ, πάρεξ τῶν πολεμιστηρίων, οἱ μὲν ἀναβαίνοντες τὰς θηλέας ὀκτακόσιοι, αἱ δὲ βαινόμεναι ἑξακισχίλιαι καὶ μύριαι. ἀνέβαινε γὰρ ἕκαστος τῶν ἐρσένων τούτων εἴκοσι ἵππους. κυνῶν δὲ Ἰνδικῶν τοσοῦτο δή τι πλῆθος ἐτρέφετο, ὥστε τέσσερες τῶν ἐν τῷ πεδίῳ κῶμαι μεγάλαι, τῶν ἄλλων ἐοῦσαι ἀτελέες, τοῖσι κυσὶ προσετετάχατο σιτία παρέχειν. τοιαῦτα μὲν τῷ ἄρχοντι τῆς Βαβυλῶνος ὑπῆρχε ἐόντα. Ἡ δὲ γῆ τῶν Ἀσσυρίων ὕεται 193
μὲν ὀλίγῳ, καὶ τὸ ἐκτρέφον τὴν ῥίζαν τοῦ σίτου ἐστὶ τοῦτο.

Herodotus accuratior tres addat choenices, ita ut una artaba LI choenices capiat. Aegyptia artaba dimidium fere Persicae continet, XXVI½ choenices Atticas. Ad nostras mensuras qui redigere velit, quingenta millia imperialium et quod excurrit (500,000 Reichsthaler) inveniet. Conf. Heeren. l. l. p. 481.

πάρεξ τῶν πολεμιστηρίων] Hanc cum Schweigh. reduximus lectionem, libris sic iubentibus, pro *πολεμιστέων*, quod ex Aldina receperat Wesseling. aliisque locis probare studuerat (Strabo XV. p. 1023 s. 698. Diodor. Sicul. II, 41). Sed hic potior esse debebat librorum auctoritas. Et conf. Herodot. V, 113. — In seqq. *ἀναβαίνειν*, uti *ὀχεύειν* (unde *ὀχευταὶ*), de *equis* dicitur *admissariis*, monente Frommel. in Creuzeri Melett. III. pag. 157 seq.

τὰς θηλέας] Male quidam *θηλείας*; sed vid. Herodot. I, 178 ibiq. not. III, 85.

κυνῶν δὲ Ἰνδικῶν] De *canibus Indicis* classicus Ctesiae locus in Indicc. Excerptt. §. 5, ubi vid. quae adnotavi p. 272 seq. coll. 296. Herod. VII, 187. Sunt illi grandiores forma ac structura et leonem vi aequare dicuntur in terra quae nunc dicitur *Kabul*, ubi hodieque inveniuntur. Qui cum ad venandum essent maxime idonei, Persis, quos venatui valde deditos novimus, in deliciis fuerunt, ut magno numero eos alerent et secum ducerent, magnique omnino hoc canum genus aestimarent. Conf. Heeren. Ideen I, 2. pag. 214. Add. Bohlen Indien II. p. 175 seq. et conf. Layard (Nineveh and its rem. etc. II. p. 425), qui tales canes in cylindris repraesentatos inveniri scribit, ipseque in altero libro (Discoveries etc. p. 527) canem talem ex terra cotta Babylonica delineatum exhibuit.

Cap. CXCIII.

ἡ δὲ γῆ Ἀσσυρίων ὕεται μὲν ὀλίγῳ κ. τ. λ.] Assyriam terram haud aliam atque Babyloniam esse monuimus ad I, 192. Quare mox Noster scribit haud aliam terram intelligens: *ἡ Βαβυλωνίη χώρη πᾶσα.* Caeterum consentit in argumento ipso Strabo XV. pag. 739 s. p. 1074 A coll. Rauwolf. Travels p. 152, quem citat Palmblad. l. l. pag. 5. Ac verissima esse, quae Herodotus tradit, planeque congruentia cum iis, quae hodieque huius regionis conditio praebet, monet Layard: Nineveh and its remains II. p. 69. — De usu verbi *ὕειν* Valckenar. dixit ad II, 13, ubi vid. Invenitur passiva forma II, 13. 14. 22. III, 10. IV, 50. 198. Arrian. Ind. 6. Theophrast. Hist. plant. VIII, 6. 6. VIII, 11, 3. IX, 4, 8. — *ὀλίγῳ* dativus est instrumenti, ubi, si placet, substantivum intelligas licet; nam *paucis* (*pluviis* sc.) irrigari Assyriam Herodoti est sententia, has vero exiguas pluvias esse, quibus frumenti radix nutriatur; ad maturitatem segetes per-

Digitized by Google

ἀρδόμενον μέντοι ἐκ τοῦ ποταμοῦ ἁδρύνεταί τε τὸ λήϊον, καὶ παραγίνεται ὁ σῖτος οὐ κατάπερ ἐν Αἰγύπτῳ, αὐτοῦ τοῦ ποταμοῦ ἀναβαίνοντος ἐς τὰς ἀρούρας, ἀλλὰ χερσί τε καὶ κηλωνηΐοισι ἀρδόμενος. ἡ γὰρ Βαβυλωνίη χώρη πᾶσα, κατάπερ ἡ Αἰγυπτίη, κατατέτμηται ἐς διώρυχας· καὶ ἡ μεγίστη τῶν διωρύχων ἐστὶ νηυσιπέρητος, πρὸς ἥλιον τετραμμένη τὸν χειμερινόν· ἐσέχει δὲ ἐς ἄλλον ποταμὸν ἐκ τοῦ Εὐφρήτεω, ἐς τὸν Τίγριν, παρ' ὃν Νῖνος πόλις οἴκητο. ἔστι δὲ χωρέων αὕτη

duci fluvii aqua, non inundantis quidem arva, sed hominum opera ad campos irrigandos deducti. Eodem modo Herodotum imitans Pausanias scripsit IV, 20. §. 3: ὕειν — πολλῷ, ubi male Clavier. proposuit πολύ. Sed vid. Siebelis. ad h. l. pag. 134.

ἀλλὰ χερσί τε καὶ κηλωνηΐοισι] κηλωνήϊον et h. l. et VI, 119 exponunt γεράνιον, i. e. *tollenonem*, machinam rusticorum et olitorum ad exhauriendam e puteis aquam. Nos *Brunnenschwengel*. Vid. Pollux. in Onomast. VII, 143. Inde etiam bellica machina ob figurae similitudinem sic dicitur. Plura Orelli ad Aeneam Tactic. pag. 289. De Euphratis inundationibus et canalibus ex hoc flumine ad agros irrigandos quaquaversus deductis comparentur primarii Strabonis loci XI. p. 502 s. 767 A. XVI. pag. 740 s. 1075 A. Plinii Hist. Nat. V, 20. Unde frequens huius regionis cum Aegyptia terra comparatio. Plura hanc in rem collegit Palmblad. in Dissert. de rebus Babylonn. et origg. Chald. (Upsal. 1820) pag. 5 seq. Conf. etiam Layard Nineveh and its rem. I. p. 354. II. p. 422.

καὶ ἡ μεγίστη τῶν διωρύχων ἐστὶ νηυσιπέρητος] Vulgo et hoc loco et supra I, 189 disiuncte edunt: νηυσὶ πέρητος. Libri vetusti coniunctim exhibent; nec aliter ναυσιπέρατος apud Dionys. Halicarn. Antiqq. Romm. III, 44. Tu vid. Lobeck. in comment. de vocabb. Graecc. parathesi (Regimont. 1848) T. I. p. 13. Breigerus in commentat. de diffic. quibusd. Asiae Herodot. p. 47 hunc canalem eundem esse suspicatur, quo nunc Euphrates in Tigrin feratur; esse enim illum magnum, navigando aptum, et tendere versus ortum solis hibernum, quae vera videatur directio, qua, infra Babylonem paulum inflexus, nunc Tigrin petat. *Cr.* conferri vult Ammian. Marcellin. XXIV, 6. §. 1 ibique Vales. et Quatremère apud Bast. Lettre critiq. p. 14. not. Est enim idem canalis, qui amnis regum (βασιλικὴ διῶρυξ s. ποταμὸς βασίλειος apud Strabon. XVI. p. 747) dicitur, quique orientalibus hominibus dicitur *Nahr-Malcha*, quod eodem redit: de quo canali veterum scriptorum testimonia exhibet Forbiger Handb. d. alt. Geogr. II. p. 71 not. A Persis expugnata terra haud obrutus, sed bene conservatus et ad postera tempora traditus fuit hic canalis, quem aliquoties restauratum et renovatum a Seleuco Nicatore, Traiano, aliis, septimo saeculo post Chr. n. ac vel postea in usu fuisse accepimus. Inter recentioris aetatis scriptores, qui de hoc canali retulerunt, vid. potissimum Rich: Babylon etc. pag. 57. W. Ainsworth Researches in Assyria pag. 163 seqq. et Travels in the track etc. p. 88 seqq. 107. Conferri quoque poterit Ritter: Erdkunde X. pag. 8.

παρ' ὃν Νῖνος πόλις οἴκητο] Ad formam οἴκητο recte hic editam conf. Bredov. p. 311. De *Nino* cf. supra I, 102. 106. Satis notum est, quantum inter se discrepent veteres in loco indicando, ubi Ninus urbs sita fuerit. Herodotum secuti (II, 150) haud pauci scriptores ad Tigrin sitam esse affirmant, cum Diodorus (II, 3. 7. etc.) vel potius, quem ille exscribit,

Digitized by Google

ἁπασέων μακρῷ ἀρίστη, τῶν ἡμεῖς ἴδμεν, Δήμητρος καρπὸν

Ctesias ad Euphratem collocatam esse tradat. Quos ut conciliarent, duplicem olim exstitisse dixerunt Ninum, alteram, quae ad Tigrin, alteram, quae ad Euphratem sita fuerit. Vide quae dixi ad Ctesiae fragmm. pag. 391 seq., ubi virorum doctorum sententias recensui. Sed iam Rennelius in Geogr. Herodot. pag. 498 ed. Bredov. Ninum sitam esse contendit e regione eius loci, qui nunc dicitur *Mosul*, quippe ubi et nominis ipsius vestigia aedificiorumque rudera adhuc supersint, recteque etiam Breiger. (Commentt. de difficill. Asiae Herod. pag. 52 seq.) orientales geographos sequi mavult, qui Ninum, quam *Esri-Ninveh* appellent, ad orientalem Tigridis ripam sitam referunt, ex adverso recentioris urbis Mosul; idque etiam posthac satis probatum invenerunt alii peregrinatores, Angli potissimum (Kinneir, Rich, Ainsworth), quorum narrationes exhibet Ritter Erdkunde XI. p. 221 seq. quibusque etiam bene usus est Tuch in accuratissima commentatione de Nino urbe, quae prodiit Lips. 1845. Qui bene ostendit ex omni antiquitatis et medii aevi scriptorum traditione consentienti ipsisque ruinis aedificiorum probata, Ninum in orientali Tigridis ripa ex adverso urbis Mosul, quo loco nunc collis et ipse artificiosus exsurgit cum templo Mahomedanorum et sepulcro, quod dicitur Ionae (*Nebbi Yurus*), revera sitam fuisse; vid. potissimum p. 25. 38 seqq. Nunc vero res extra omnem dubitationem posita, ex quo Botta et Flandin ad vicum Khorsabad, qui aliquot horarum itinere distat ab eo quem dixi loco, veterum Assyriae regum palatia, remota terrae et arenae mole, detexerunt, pluraque alia veterum regum atque ipsius Nini veteris palatia ac monumenta in lucem protulit celeberrimus Layard tam ad vicum Kuyunyik, qui prope Ionae sepulcrum collemque situs est, quam ad vicum Nimrud, qui aliquot horis meridiem versus inde distat, quo fere loco Zab maior in Tigrin influit: unde multa eximia artis opera et monumenta in Europam advecta inter reliquos musei Londinensis et Parisiensis thesauros asservari satis constat. Quae vero dixi loca, ea omnia quamvis aliquot horarum spatio distantia, ad veteris Nini ambitum pertinuisse, vix dubitandum, Herodotique auctoritas, ad Tigris ripam exstructam fuisse Ninum scribentis, eximie comprobatur. Sed de his omnibus qui plura cupiat, is adeat splendidum et grande opus Gallorum cura editum: Monuments de Ninive etc. par M. P. E. Botta et M. E. Flandin. Paris 1848 seqq., et ea, quae Flandin ipse retulit in: Revue de deux mondes (1845) T. X. pag. 1081 seqq. Ac praecipue consulendus H. Layard: Nineveh and its remains etc. Lond. 1848. II. Voll. (in linguam germanicam a Meissnero conversum prodiit opus Lips. 1850) et Discover. in the ruins of Nineveh and Babylon etc. London 1853. Conspectum quoque in brevius contractum, sed valde utilem exhibuit H. J. Ch. Weissenborn: Ninive u. sein Gebiet. Erfurt. 1851. Add. Quatremère in Journal de Savans 1850, praecipue pag. 353 seqq.

ἔστι δὲ χωρέων αὕτη ἁπασέων μακρῷ ἀρίστη κ. τ. λ.] Quae Herodotus hic scribit de regionis fertilitate, de frumento copiosissimo, de arborum inopia, exceptis palmis, ea hodieque sic inveniri testantur scriptores recentiores ac peregrinatores. Nam terrae indole coelique et aëris temperie illud potissimum efficitur, accedente hominum opera atque industria. Vid. Heeren. Ideen I, 2. p. 144 seqq. Ritter. Erdkunde XI. p. 494 seqq. De frumento inprimis comparentur Strabo XVI. p. 1077 D. s. 742. Plinius H. N. XVIII, 17. Recentiorum peregrinatorum bina testimonia his adiicit Larcherus, Niebuhrii et Angli viri, Shaw.

Digitized by Google

ἐκφέρειν. τὰ γὰρ δὴ ἄλλα δένδρεα οὐδὲ πειρᾶται ἀρχὴν φέρειν οὔτε συκέην οὔτε ἄμπελον οὔτε ἐλαίην, τὸν δὲ τῆς Δήμητρος καρπὸν ὧδε ἀγαθὴ ἐκφέρειν ἐστὶ, ὥστε ἐπὶ διηκόσια μὲν τὸ παράπαν ἀποδιδοῖ, ἐπεὰν δὲ ἄριστα αὐτὴ ἑωυτῆς ἐνείκῃ, ἐπὶ τριηκόσια ἐκφέρει. τὰ δὲ φύλλα αὐτόθι τῶν τε πυρῶν καὶ τῶν κριθέων τὸ πλάτος γίνεται τεσσέρων εὐπετέως δακτύλων. ἐκ δὲ κέγχρου καὶ σησάμου ὅσον τι δένδρον μέγαθος γίνεται, ἐξεπιστάμενος μνήμην οὐ ποιήσομαι, εὖ εἰδὼς, ὅτι τοῖσι μὴ ἀπιγμένοισι ἐς τὴν Βαβυλωνίην χώρην καὶ τὰ εἰρημένα καρπῶν ἐχόμενα ἐς ἀπιστίην πολλὴν ἀπῖκται. χρέονται δὲ οὐδὲν 91
ἐλαίῳ, ἀλλ' ἐκ τῶν σησάμων ποιεῦντες, εἰσὶ δέ σφι φοίνικες πεφυκότες ἀνὰ πᾶν τὸ πεδίον, οἱ πλεῦνες αὐτῶν καρποφόροι, ἐκ τῶν καὶ σιτία καὶ οἶνον καὶ μέλι ποιεῦνται· τοὺς συκέων

οὐδὲ πειρᾶται ἀρχὴν φέρειν] sc. *αὕτη ἡ χώρη.* Tu verte: *ne conatur quidem omnino proferre s. producere.* Ad *ἀρχὴν* conf. I, 86 ibique nott. — In seqq. ad verba *ἐπεὰν δὲ ἄριστα κ. τ. λ.* conf. IV, 198.

ἐκ δὲ κέγχρου καὶ σησάμου ὅσον τι δένδρον κ. τ. λ.] *δένδρον* quamvis a codd. exhibitum Bredov. p. 252 in *δένδρεον* mutatum vult. Sic Noster I, 195 *κρίνον*, et II, 92 *κρίνεα*. Cenchrum monent esse *Panicum Miliaceum* Linn. coll. Theophrast. VIII, 3. Vid. Meyer: Botan. Erläuterungg. zu Strabo p. 50 seq. *Sesamum* plerumque habent *orientale* Linn., quamquam probabiliter *Indicum* esse monet Heeren l. l. collat. Plin. H. N. XVIII, 10. „Consul. Schneider. ad Theophrast. V. pag. 490.“ *Cr.*

εὖ εἰδὼς ὅτι τοῖσι μὴ ἀπιγμένοισι ἐς τὴν Βαβυλωνίην χώρην] Quae verba clare indicant, Herodotum ipsum has terras visisse ac peragrasse, ut supra ad I, 178 notavimus. — Ad locutionem *τὰ καρπῶν ἐχόμενα* conf. I, 120 et Wesseling. Diss. Herodot. VIII. p. 78 seq.

ἀλλ' ἐκ τῶν σησάμων ποιεῦντες] Supplendum ex antecedentibus *ἐλαίῳ χρέωνται.* De quo participiorum usu, ubi absolute posita videntur, cum verbum e praegressis mente repetendum sit, conf. Matthiae Gr. Gr. §. 556. not. 1. pag. 1093. Quare haud opus ex uno Sancrofti libro cum recentt. edd. recipere *ποιεῦνται*, ex proxime seqq. librarii incuria huc quoque translatum. Olei ex sesamis parati Xenophon quoque meminit, aliique plures meminerunt, quos ad Xenophontis locum in Cyri Expedit. IV, 4, 13 laudat Kruegerus. Alia quaedam e recentioribus scriptoribus citat Heeren. l. l. asseritque Layard (Nineveh and its remains II. p. 423), quae Herodotus tradit, ea etiamnum ita sese habere. Campum milii cum spicis idem (l. l. p. 143) in sculpturis Assyriis se invenisse declarat. — Quae sequuntur, transscripsit Athenaeus XIV. p. 651, ubi conf. Schweighaeuserum in Animadverss. t. VII. pag. 599. De palmis *Cr.* confert ea, quae Niclas. citat ad Geoponicc. X, 4 init. Accuratiora dabit nobilissimus de Minutoli in Nachträgen zu s. Reis. etc. pag. 82 seqq.

οἱ πλεῦνες αὐτῶν καρποφόροι, ἐκ τῶν καὶ σιτία καὶ οἶνον καὶ μέλι ποιεῦνται] *σιτία*, quae Noster e palmarum fructibus parari scribit, eo refero, quod iam Theophrastus atque Plinius panis quoddam genus e palmarum medulla confici tradunt. Ac nostra aetate e palmis siccatis massas quasdam valde

Digitized by Google

τρόπον θεραπεύουσι τά τε ἄλλα, καὶ φοινίκων, τοὺς ἔρσενας Ἕλληνες καλέουσι, τούτων τὸν καρπὸν περιδέουσι τῇσι βαλανηφόροισι τῶν φοινίκων, ἵνα πεπαίνῃ τέ σφι ὁ ψὴν τὴν βάλανον ἐσδύνων, καὶ μὴ ἀποῤῥέῃ ὁ καρπὸς ὁ τοῦ φοίνικος. ψῆνας

pressas (*stark gepresster Teig*) confici, nomine *Schmotsch*, in Aegypto observavit Vir illustris de Minutoli (Nachträge zu s. Reise p. 91 seq.) accurateque, ut omnia, descripsit, allatis quoque his veterum scriptorum locis. Idem porro monet, e palmarum succo, qui plane ut betulae siccus apud nostrates, vel incidendo vel terebrando arbores percipiatur, *vini* quoddam parari genus, cui nomen *Lakby* s. *Subia*. Frequentius tamen tum e succo tum e fructibus optimum acetum aliudque vinum adustum (*Brantwein*) effici. Quod quo modo fieri queat, vir eruditissimus lucide exponit. Nec mirum, vinum e palmis etiamnunc in Babyloniae veteris regionibus parari, id quod testatur Heeren. l. supra laud. pag. 146 not. *Mel* palmarum refert idem Heerenius probabiliter ad saccharum palmarium (*Palmenzucker*), qui e recenti palmarum succo conficiatur hodieque ab Arabibus saepe adhibeatur. Add. Minutoli l. l. — In seqq. pro συκέων recentt. edd. dederunt συκεέων, sine necessitate. Conf. Bredov. p. 219.

τά τε ἄλλα, καὶ φοινίκων τοὺς ἔρσενας κ. τ. λ.] Ad τὰ ἄλλα mente repetendum: θεραπεύουσι, ut ea sit Nostri sententia: „non solum in reliquis palmas colunt ficorum more (i. e. eo more, quo in Graecia fici coli solent), verum etiam fructum earum palmarum, quas Graeci masculas vocant, circumligant glandiferis palmis.“ Ut enim in Graecia ψῆνες, quae in feris ficis vivunt, immittebantur ficis mansuetis, quo fructus maturescerent, neque in terram deciderent, hoc modo etiam in palmis a Babyloniis fieri Noster scribit, cum palmarum mascularum fructum, h. e. spadicem cum flore abscissum, eodem modo, quo grossos ficis alligent palmae foeminae, quo culices in flore spadicis nati, femellae fructum subeuntes, eum maturent. Sed Herodoto adversatur Theophrastus in histor. plantarum II, 9. §. 5. p. 115 scribens, flores solos mascularum palmarum idem efficere in femineis, quod a culicibus istis ficorum ferarum in ficis mansuetis efficiatur. Cuius iudicium secuti viri gravissimi, Salmasius in Solini hist. pag. 938, 2 A. B, et Bodaeus a Stapel, doctus Theophrasti interpres, in Herodotum invehuntur, qui quod in caprificatione usus introduxerat, id imprudenter ad palmas transtulerit. Sed Herodoto, ut testi oculato, plus tribuendum esse quam Theophrasto ex aliorum narratione pendenti, persuasit Iul. Pontedera in Antholog. s. de flor. natur. (Patav. 1720) II, 32, ubi palmis in oriente fructiferis, ne palmulas ante maturitatem amittant, per hos *culices* s. ψῆνας succurri narrat. Idem affirmat Minutoli l. l. p. 87 seqq., qui de caprificatione palmarum, qualis nunc in Aegypto fit, accurate exposuit. Add. Winckelmann. ad Plutarch. Erotic. p. 129, et quae ex commentatione Schwarzii afferuntur in Comm. Societat. philolog. Lips. I, 1. pag. 16 seqq. *Cr.* nos amandat ad Geoponicc. X, 5 (coll. X, 4) ibiq. Niclas. pag. 651 (cuius verbis iam supra usus sum) et ad Ammian. Marcellin. XXIV, 3. §. 12 ibiq. Lindenbrog. et Wagner. p. 71. Larcherus hac de re Plinii locum adscripserat in Hist. Nat. XV, 19 et Tournefort. in Voyage du Levant, Lett. VIII. p. 338. — Articulum ὁ ante τοῦ φοίνικος iteratum omittit Florentinus unusque Parisinus cum Athenaeo; unde Dindorf quoque omisit, Dietsch uncis inclusit. Mihi bene retineri posse videtur.

ψῆνας γὰρ δὴ φορέουσι ἐν τῷ καρπῷ οἱ ἔρσενες] Apud Gaisfordium invenio: αἱ ἔρσενες, quod

Digitized by Google

γὰρ δὴ φορέουσι ἐν τῷ καρπῷ οἱ ἔρσενες, κατάπερ δὴ οἱ ὄλυνθοι.

194 Τὸ δὲ ἁπάντων θῶυμα μέγιστόν μοί ἐστι τῶν ταύτῃ, μετά γε αὐτὴν τὴν πόλιν, ἔρχομαι φράσων. τὰ πλοῖα αὐτοῖσί ἐστι τὰ κατὰ τὸν ποταμὸν πορευόμενα ἐς τὴν Βαβυλῶνα, ἐόντα κυ-

unde adscitum, nescio. Retinui igitur vulgatum *οἱ ἔρσενες*. *ψῆνες* quaenam fuerint animalia, non accuratius Noster designavit. Fuere ex antiquis, qui non pro animali, sed pro ipso mascularum palmarum fructu haberent, uti Pollux, Hesychius atque ipse Theophylactus (Epist. XVIII), ab aliis erroris incusati, ab Wesselingio hactenus defensi, quod se vereri scribit, ut iusta sit illorum virorum in Grammaticos veteres actio. Ac potuit re vera tempus, uti fit, mutasse vocis significationem. Steriles enim palmae, notante Niclas. ad Geoponic. X, 5. p. 651, non alium fructum ferunt, nisi flores; flores autem semen et culices continent. Laudat praeterea vir doctus Aristotel. de Plant. I, 6. Graecum animal, quod in ficis feris invenitur, describunt Aristoteles Hist. Animal. V, 32 et Theophrast. Hist. Plant. II, 8, 1. 2 ed. Schneid., ex quo ipso sua desumsit Plinius in Hist. Nat. XVII. cap. 27. Quibus Larcherus ea adiicit, quae hac de re scribit Pontedera l. l. II, 34. pag. 174 seq. Sed, monente eodem Larchero, quaeri sanequam poterit, utrum quod per Graeciam in ficis inveniatur animal quodque vulgo appellatur *ψὴν*, idem quoque sit existimandum, quod eodem nomine in palmis per orientem occurrat. Cui rei solvendae me quidem haud parem esse lubens confiteor. In Schneideri Lexico *ψὴν* redditur *cynips* L., vernacule: *Gallwespe*. Heeren. l. l. pag. 146 not. id modo addit: „Es gehört zu dem *cynips psenes*.“ Nam Plinius minus accurate dicit *culicem* Hist. Nat. XV, 19.

Cap. CXCIV.

ἔρχομαι φράσων] De locutione conf. ad I, 5 nott. — Paulo ante ordinem verborum cum recentt. editt. mutavimus, scribentes *μετά γε αὐτὴν τὴν πόλιν*, quod libri ferebant. — In seqq. ad *τὰ πλοῖα αὐτοῖσί ἐστι* pertinet *πάντα σκύτινα*, *ἐόντα* arcte coniungendum cum *κυκλοτερέα*, quod aeque atque *τὰ κ. τ. π. πορευόμενα* ad *τὰ πλοῖα* referendum eo fere sensu: „navigia ipsis sunt (ea quidem quae secundo flumine feruntur eaque rotunda) tota e corio confecta.“

τὰ πλοῖα αὐτοῖσί ἐστι κ. τ. λ.] Quae Herodotus hoc capite de navigiis hisce scribit ac de navigandi ratione, ea hodieque in usu esse omnia recentiores peregrinatores testantur. Nunc istiusmodi naves, quibus in Tigri navigando utuntur, nominantur *Kilet*. Vid. Heerenii Ideen I, 2. pag. 225, qui Porterum citat in itinerario II. p. 259 accurate eas naves describentem. Ovium pelles inflatas narrat substratas esse, quarum auxilio naves ferantur. Tu vide potissimum, quae de his scribit Layard Nineveh and its remains II. p. 96 seq. 380 seqq. et Discoveries p. 107. Place in: Journal Asiatique IV. Ser. T. XX. p. 461 seq. Istiusmodi navigium e viminibus confectum exhibet Chesney Expedition for the survey etc. I. pag. 57 coll. II. p. 636 seq. „Plurima de hoc navigiorum genere attulit Vales. ad Ammian. Marcellin. XXIV, 3. §. 11. pag. 70 ed. Wagner. Nam Ammiani aetate idem, qui antea, obtinuit mos.“ *Cr.* *νομέας* et hic et II, 96 *costas navium* Noster intellexit.

Qui sequitur locus de *Armeniis*, quorum omnino prima apud Nostrum mentio, ab Heerenio (Ideen I, 1. p. 189) adhibetur, quo mature iam Armenios cum Persis Ba-

Digitized by Google

κλοτερέα, πάντα σκύτινα. ἐπεὰν γὰρ ἐν τοῖσι Ἀρμενίοισι, τοῖσι κατύπερθε Ἀσσυρίων οἰκημένοισι, νομέας ἰτέης ταμόμενοι ποιήσωνται, περιτείνουσι τούτοισι διφθέρας στεγαστρίδας ἔξωθεν, ἐδάφεος τρόπον, οὔτε πρύμνην ἀποκρίνοντες, οὔτε πρῷραν συνάγοντες, ἀλλ' ἀσπίδος τρόπον κυκλοτερέα ποιήσαντες, καὶ καλάμης πλήσαντες, πᾶν τὸ πλοῖον τοῦτο ἀπιεῖσι κατὰ τὸν ποταμὸν φέρεσθαι, φορτίων πλήσαντες· μάλιστα δὲ βίκους φοινικηΐους κατάγουσι οἴνου πλέους. ἰθύνεται δὲ ὑπό τε δύο πλήκτρων καὶ δύο ἀνδρῶν ὀρθῶν ἑστεώτων· καὶ ὁ μὲν ἔσω ἕλκει τὸ πλῆκτρον, ὁ δὲ ἔξω ὠθέει. ποιέεται δὲ καὶ κάρτα μεγάλα ταῦτα τὰ πλοῖα καὶ ἐλάσσω, τὰ δὲ μέγιστα αὐτῶν καὶ πεντακισχιλίων ταλάντων γόμον ἔχει. ἐν ἑκάστῳ δὲ πλοίῳ ὄνος ζωὸς ἔνεστι, ἐν δὲ τοῖσι μέζοσι πλεῦνες. ἐπεὰν ὦν ἀπίκωνται πλέοντες ἐς τὴν Βαβυλῶνα, καὶ διαθέωνται τὸν φόρτον, νομέας μὲν τοῦ πλοίου καὶ τὴν καλάμην πᾶσαν

byloniisque commercium instituisse probet.

οὔτε πρύμνην ἀποκρίνοντες, οὔτε πρῷραν συνάγοντες] Rescripsi πρῷραν cum Cobeto, secutus ea, quae praecepit Bredov. p. 132, quo eodem auctore (p. 133) retinui πρύμνην.

ἀπιεῖσι κατὰ τὸν ποταμὸν φέρεσθαι] *navigium* (ita constructum) *iam emittunt, ut secundo deferatur flumine.* Revocavi e libris optimis ἀπιεῖσι pro ἀπιᾶσι, probante Bredov. p. 394 et recentt. edd. — In antecedentt. ad κυκλοτερέα mente repetendum τὰ πλοῖα. διφθέρας στεγαστρίδας Noster vocat pelles, quibus haec navigia extrinsecus tecta et operta erant; attigit Pollux X, 180. Vox rarior στεγαστρὶς de suggrunda templi invenitur in Inscriptione graeca Aegyptiaca apud Letronnium: Recueil etc. I. p. 29; στέγαστρον dixit Aeschylus in Choeph. 984.

μάλιστα δὲ βίκους φοινικηΐους κατάγουσι οἴνου πλέους] Omnes libri φοινικηΐους, sed scribi malunt φοινικήϊον, ut ad vinum referatur, quale commemoratur I, 193; cf. Wesseling. ad h. l. et Reiz in Praefat. p. XXII. Recentiores edd. id receperunt itemque Becker in Charicle II. p. 272 ed. sec. recipi iubet vel propter Eustathii locum ad Odyss. p. 1445, 44. Neque vero contra codd. auctoritatem mutare vulgatam voluit Dobraeus ad Aristophan. Plut. 718, quem sequi placuit, praesertim cum φοινικήϊον si receptum erit, mire disiunctum sit a voce οἴνου atque propter varium usum variamque materiam, e qua vasa, quibus nomen βῖκος (cf. Ussing. de nominibb. vass. Graecc. p. 35), conficiebantur apud Graecos, adeo necessarium videri potuerit Nostro hanc ipsam materiam voce φοινικηΐους addita accuratius declarare, quo magis aliis lignorum generibus ad talia vasa conficienda haec regio caruerit.

τὰ δὲ μέγιστα αὐτῶν] αὐτῶν e libris reposuimus. Vulgo αὐτέων. Mox ζωὸς utique praebent plurimi libri, unus ζοὸς, alter ζὼς, quod haud melius quam vulgatum ζῶς reiiciendum. Gaisfordio vera videtur scriptura ζοὸς, minus recte; vid. Bredov. p. 49. — In seqq. ad διαθέωνται vid. quae de hoc verbo notata sunt ad I, 1.

τὴν καλάμην πᾶσαν ἀπ' ὦν ἐκήρυξαν] Ita egregie e Schellershem. libro a Schwgh. restitutum esse persuasum habemus. Vulgo

Digitized by Google

ἀπ' ὧν ἐκήρυξαν, τὰς δὲ διφθέρας ἐπισάξαντες ἐπὶ τοὺς ὄνους,
ἀπελαύνουσι ἐς τοὺς Ἀρμενίους. ἀνὰ τὸν ποταμὸν γὰρ δὴ οὐκ 93
οἷά τέ ἐστι πλέειν οὐδενὶ τρόπῳ ὑπὸ τάχεος τοῦ ποταμοῦ· διὰ
γὰρ ταῦτα καὶ οὐκ ἐκ ξύλων ποιεῦνται τὰ πλοῖα, ἀλλ' ἐκ δι-
φθερέων. ἐπεὰν δὲ τοὺς ὄνους ἐλαύνοντες ἀπίκωνται ὀπίσω ἐς
τοὺς Ἀρμενίους, ἄλλα τρόπῳ τῷ αὐτῷ ποιεῦνται πλοῖα. τὰ
195 μὲν δὴ πλοῖα αὐτοῖσί ἐστι τοιαῦτα. Ἐσθῆτι δὲ τοιῇδε χρέωνται,
κιθῶνι ποδηνεκέϊ λινέῳ, καὶ ἐπὶ τοῦτον ἄλλον εἰρίνεον κιθῶνα

τ. κ. πᾶσαν ἀπεκήρυξαν. Exempla huius tmeseos apud Nostrum haud inusitatae exstant II, 39. 40. 70. 85. 86. 87. 88. 96, in quibus omnibus pari modo aoristus ponitur de re, quae accidere solet vel crebrius repetitur: de qua aoristi vi nuper exposuit Franke in: Berichte üb. d. Verhandll. d. k. sächsisch. Gesellsch. d. Wiss. 1854. philol. hist. Class. II. p. 84. Tu conf. etiam Herodot. III, 82 et de tmesi allata ad Herodot. VIII, 89. His adde, quae de hoc aoristo in his locis Herodoteis nuper disquisivit Moller in Schneidewin. Philolog. IX. p. 361 seq. et potissimum p. 365 seq. Est vero ἀποκηρύττειν *per praeconem* (s. *publice*) *vendere* vel *vendenda voci subiicere praeconis*, ut monet Wesselingius, qui lectionem sua aetate a Gronovio vulgatam ἀπενεκήρυξαν in ἐπανεκήρυξαν (*insuper sub praecone vendebant*) mutatam voluerat. Sed praestat a Schweigh. reposita lectio.

ἀνὰ τὸν ποταμὸν γὰρ δὴ οὐκ οἷά τέ ἐστι πλέειν κ. τ. λ.] Idem adhuc in Tigri fieri affirmant, cum summa sit huius fluvii rapiditas, quam ipso fluvii nomine sagittam indicante declarari scribunt. Vid. Ritter Erdkunde IX. p. 517. XI. p. 45. 47. 66. 193 coll. 934. Asinos, quamvis ab Iesaia XXI, 7 memoratos, in sculpturis Assyriis Babyloniisve nondum se vidisse repraesentatos testatur Layard Nineveh and its rem. II. p. 425.

Cap. CXCV.

Ἐσθῆτι δὲ τοιῇδε χρέωνται κ. τ. λ.] Recentt. edd. χρέονται. Haec omnia fere retulit Strabo XVI. p. 745 s. 1082 A, in eo uno ab Herodoto dissentiens, quod de comis, quas Babylonii alant, narratur.

κιθῶνι ποδηνεκέϊ λινέῳ κ. τ. λ.] Non ex *lino* tantum confectas indicari vestes observat Heerenius Ideen I, 2. pag. 205., verum ex *gossypio* quoque. Quod vestiendi genus, quo Babylonii ab Herodoto dicuntur usi esse, cum vix convenire videatur regioni aërique tam calido, utique hae vestes luxui magis ac fastui quam necessitati inservisse videntur. Sunt vero nobilissimae ac per omnem fere antiquitatem celebratae Babyloniorum texturae, tapetes, alia id genus, de quibus conf., ne plura, Heerenium l. l. p. 206 seqq. coll. 245 seq. De luxurie Babyloniorum aliquot locos infra afferemus ad I, 199. Hoc loco illud addam, adhuc in lapidibus, quales per Babylonis urbis ruinas inveniuntur, conspici Babylonios homines, triplici hoc vestimento pileoque in altum ducto indutos. Atque ipsis Thebis Aegyptiacis detexerunt nuper in hypogeis quatuor Babyloniorum imagines, qui haud aliter vestiti atque ornati sunt atque Herodotus describit. Conf. Muenter. Relig. d. Babylon. pag. 97, qui etiam Daniel. III, 21 atque Ezech. XXIII, 15 hanc in rem citat. Apud Danielem huic triplici vestium generi adduntur quoque braccae, apud Persas usitatae, sed solearum nulla fit mentio. Conf. Lengerke p. 136. Herodoti locum cum iis, quae ex imaginibus nuper effossis constant, contulit Layard Nineveh and its rem. II. p. 319 seq.

ἄλλον εἰρίνεον κιθῶνα ἐπενδύνει]

Digitized by Google

ἐπενδύνει, καὶ χλανίδιον λευκὸν περιβαλλόμενος, ὑποδήματα ἔχων ἐπιχώρια, παραπλήσια τῇσι Βοιωτίῃσι ἐμβάσι. κομῶντες δὲ τὰς κεφαλὰς μίτρῃσι ἀναδέονται, μεμυρισμένοι πᾶν τὸ σῶμα. σφρηγῖδα δὲ ἕκαστος ἔχει καὶ σκῆπτρον χειροποίητον, ἐπ' ἑκάστῳ δὲ σκήπτρῳ ἔπεστι πεποιημένον ἢ μῆλον ἢ ῥόδον ἢ κρίνον ἢ αἰετὸς ἢ ἄλλο τι. ἄνευ γὰρ ἐπισήμου οὔ σφι νόμος ἐστὶ ἔχειν σκῆπτρον. αὕτη μὲν δή σφι ἄρτισις περὶ τὸ σῶμά ἐστι.

Νόμοι δὲ αὐτοῖσι ὧδε κατεστέασι. ὁ μὲν σοφώτατος ὅδε, 196

Male olim scriptum εἰρινέον. Correxit Schweigh. — Transitum Herodoti a plurali (χρέωνται) ad singularem numerum (ἐπενδύνει) notarunt Wesselingius ad h. l. et Matth. Gr. Gr. p. 587. Conf. I, 197. I, 216 init. V, 16, ubi a singulari ad pluralem talis fit transitus. Similia afferuntur e II, 38. 65.

παραπλήσια τῇσι Βοιωτίῃσι ἐμβάσι] Hinc Strabo l. l. dicit ὑπόδημα ἐμβάδι ὅμοιον. Conf. Pollux. Onomast. VII, 85. 87. coll. IV, 115. ἐμβάδες, quarum varia apud Graecos fuisse genera videntur (quod vel additum h. l. τῇσι Βοιωτίῃσι declarat), inter vilia ac vulgaria virisque communia Graecorum calceamenta habebantur; vid. Becker in Charicl. III. p. 224 ed. sec. Wieseler: Das Satyrspiel pag. 81. Caeterum optime huc facit Dicaearchi locus (vid. Creuzeri Melett. III. p. 190), ubi de Thebanis mulieribus earumque vestitu scribens hoc quoque addit: ὑπόδημα λιτὸν οὐ βαθὺ, φοινικοῦν δὲ τῇ χροίᾳ καὶ ταπεινόν· ὑσκλωτὸν δὲ, ὥστε γυμνοὺς σχεδὸν ἐκφαίνεσθαι τοὺς πόδας. Unde satis patet, cur Babylonios soccos cum Boeoticis Noster contulerit.

σφρηγῖδα δὲ ἕκαστος ἔχει, καὶ σκῆπτρον χειροποίητον] Gemmis ad annulos signatorios Babylonios usos esse magnumque commercium earum instituisse per omnem fere Asiam satis constat. Plura Heeren. l. l. pag. 208. 211 seqq. et I, 1. pag. 98. Creuzer: Zur Gemmenkunde p. 132 seqq. Layard Nineveh and its remains II. pag. 421 Discoveries etc. pag. 608. De *baculis* arte factis quae Noster scribit, illustrantur iis, quae tradit Theophrast. Hist. plant. V, 4. §. 7 de arbore in Tylo insula circa Arabiam, unde tales baculi exsecantur. Conf. Heeren. l. l. pag. 246. — In fine cap. ἄρτισις, quae rarior est vox, ad corporis pertinet cultum vestiendique rationem.

Cap. CXCVI.

ὁ μὲν σοφώτατος ὅδε, κατὰ γνώμην τὴν ἡμετέρην κ. τ. λ.] Haec utique ex orientis more, etiamnum per Asiam obtinente, quo connubia emtione, venditione, non mutuo animorum affectu, contrahantur, diiudicanda esse, monet Heyne in Commentat. societ. Gotting. XVI. pag. 34, similemque morem Getarum memorat ex Pompon. Mela II, 2. Herodoteis cum verbis confer Strabonis (XVI. p. 745) verba, qui haec addit, in quaque tribu tres viros integritate conspicuos venditioni praefectos fuisse. Sed ille pro vulgari confusione Assyriis istum morem adscribit. Eadem ferme Nicolaus Damascen. p. 293 s. pag. 152 seq. Orell. coll. Aelian. V. H. IV, 1, ubi Perizon. aliarum gentium similes mores enarrat. Post Heynium in haec denuo inquisivit Iacobs (Vermischte Schrift. VI. p. 23 seqq.), id quam maxime monens, eam legem, quae h. l. commemoratur quaeque sapientissima videtur Herodoto, bene separandam esse ab ea, quam Noster turpissimam dixit I, 199, ad sacra et re-

Digitized by Google

κατὰ γνώμην τὴν ἡμετέρην, τῷ καὶ Ἰλλυριῶν Ἐνετοὺς πυνθάνομαι χρᾶσθαι. κατὰ κώμας ἑκάστας ἅπαξ τοῦ ἔτεος ἑκάστου ἐποιέετο τάδε. ὡς ἂν αἱ παρθένοι γινοίατο γάμων ὡραῖαι, ταύτας ὅκως συναγάγοιεν πάσας, ἐς ἓν χωρίον ἐσάγεσκον ἀλέας· πέριξ δὲ αὐτὰς ἵστατο ὅμιλος ἀνδρῶν. ἀνιστὰς δὲ κατὰ μίαν ἑκάστην κῆρυξ πωλέεσκε, πρῶτα μὲν τὴν εὐειδεστά-

ligiones prorsus spectantem; etenim quae h. l. traduntur, ad res domesticas tuendas et augendas instituta videri vult, eo consilio ut nulla virgo innupta maneret atque formosae virgines egenis aut minus venustis dotem indeque etiam nuptias pararent. — In verbis proxime antecedentibus e Florentino reposui κατεστέασι, quam eandem formam alii quoque loci (1, 200. II, 70. 84. IV, 63) exhibent, in quibus Bredovium si sequimur p. 398, reponendum: κατεστᾶσι. Olim male vulgatum erat κατεστέαται, sed activum in his obvium I, 132. 197. 200. — Pro ὧδε, quod Eltz (Iahrbb. d. Philol. u. Paedag. Suppl. IX. p. 115) scribi vult οἷδε, id mihi haud necessarium videtur. Sed in seqq. χρᾶσθαι rescripsi cum Bredov. p. 380 et recentt. edd. pro vulg. χρῆσθαι.

τῷ καὶ Ἰλλυριῶν Ἐνετοὺς πυνθάνομαι χρᾶσθαι] Cui Herodoti iudicio de Illyrica Enetorum origine eo magis insistendum, iudice Niebuhrio in Hist. Roman. I. pag. 172 ed. sec. (I. p. 109 ed. prior), quo Illyricum regem illis imperasse scribit Servius ad Virgil. Aen. I, 242. Atque per omnen fere australem Italiae oram Illyricarum nationum vestigia reperiuntur. Quae tamen uberius persequi huius loci non est. Vid. Grotefend: Zur Kunde Italiens. IV. p. 6. 7. Zeuss: Die Deutschen u. ihre Nachbarst. pag. 250 seq. Conf. infra V, 9, ubi item *Enetorum* mentio, ad quem locum plura dabimus. „Hoc loco unum memoramus archiepiscopum Mohileviensem (ad Borysthenem), Stanislaum Siestrencewicz de Bohusz, Venetorum origines explicantem in libro: Recherches historiques sur l'origine des Sarmates, des Esclavons et des Slaves, Petropol. 1812. Qui per Scythas anno 1455 a. Chr. n. ex Asia superiore (Media, Assyria) in Paphlagoniam indeque in alias terras delatos censet *Slavos*, quos ipsos prisci dixerint *Henetos*, postea *Antos*. *Henetorum* s. *Enetorum* nomen ductum esse ab αἰνητὸς, *clarus*, *illustris*, in eoque prorsus congruere nomini *Slavny*, quod et ipsum sit *clarus*, *illustris*." *Cr.*

ὡς ἂν αἱ παρθένοι γινοίατο] Libris scriptis invitis olim legebatur γενοίατο, quod tuetur censor in Ephemm. Ienn. 1817. nr. 164. pag. 373. — Valcken. pro ὡς ἂν maluit ὧν ἂν; Werfero in Actt. phill. Monacc. I. p. 84 scribendum videtur: ὡς ἄν, αἳ παρθένοι κ. τ. λ., ut ἂν pertineat ad ἐσάγεσκον, repetitam quandam actionem declarans. Sed nihil mutandum, vid. Baeumleins Untersuch. über d. Griech. Modi p. 320 coll. G. Hermann: Opuscc. IV. p. 20. et nott. ad I, 75. Ad argumentum loci annotat Iacobs l. l. p. 39, adhuc apud Russos simile quid reperiri, cum virgines nubiles in publicum a cognatis vel amicis adducantur, quae procis sive uxorem expetituris ac de dote aliisque rebus quaerentibus respondeant.

κατὰ μίαν ἑκάστην] μίαν cum recentt. edd. recepi pro μίην. — De usu praepositionis κατὰ et hoc loco et in antecedentibus (κατὰ κώμας ἑκάστας) confer Herodot. II, 79. 93. VI, 79. VIII, 113 et quae alia excitantur apud Matth. Gr. Gr. §. 581 fin. In seqq. praepositionem ἐκ cum vi quadam additam genitivo πασέων ex h. l. affert Fischer. ad Weller. Gr. Gr. III, a. p. 352. Mox cum recentt. edd. dedi ὅκως αὕτη pro vulg. ὅκως αὐτή.

Digitized by Google

την ἐκ πασέων· μετὰ δὲ, ὅκως αὕτη εὑροῦσα πολλὸν χρυσίον πρηθείη, ἄλλην ἀνεκήρυσσε, ἣ μετ' ἐκείνην ἔσκε εὐειδεστάτη. ἐπωλέοντο δὲ ἐπὶ συνοικήσει. ὅσοι μὲν δὴ ἔσκον εὐδαίμονες τῶν Βαβυλωνίων ἐπίγαμοι, ὑπερβάλλοντες ἀλλήλους ἐξωνέοντο τὰς καλλιστευούσας· ὅσοι δὲ τοῦ δήμου ἔσκον ἐπίγαμοι, οὗτοι δὲ εἴδεος μὲν οὐδὲν ἐδέοντο χρηστοῦ, οἱ δ' ἂν χρήματά τε καὶ αἰσχίονας παρθένους ἐλάμβανον. ὡς γὰρ διεξέλθοι ὁ κῆρυξ πωλέων τὰς εὐειδεστάτας τῶν παρθένων, ἀνίστη ἂν τὴν ἀμορφεστάτην, ἢ εἴ τις αὐτέων ἔμπηρος ἦε, καὶ ταύτην ἀνεκήρυσσε,

ὅσοι μὲν δὴ ἔσκον εὐδαίμονες κ. τ. λ.] *ἔσκον* formam imperfecti ab Herodoto in rebus s. actionibus iteratis usurpatam inde cum aliis similibus notavit Bredov. p. 285. — *εὐδαίμονες* sunt *divites*, ut II, 78. V, 8. Hinc Solonis quoque *εὐδαιμονίη* supra I, 32, et cf. nott. ad I, 33. De particularum iunctura *μὲν δὴ — δὲ* vid. Werfer in Actt. phill. Monacc. I, 1. pag. 92. Immerito alterum *δὲ* in verbis *οὗτοι δὲ εἴδεος* in *δὴ* mutari vult Benedict. Actt. sem. reg. Lips. II. p. 284. — *ἐπίγαμοι* Noster eodem fere sensu dixit, quo Demosthen. in orat. ad Boeot. §. 4. p. 1009 dixit *θυγατέρα ἤδη ἐπίγαμον*, i. e. *nubilem, ad nuptias maturam.* Add. Strab. XVI. p. 745.

οἱ δ' ἂν χρήματά τε — ἐλάμβανον] De particula *δὲ* repetita conf. Werferi Disputt. in Actt. philoll. Monacc. I, 1. p. 93 seq., qui plures similes e Nostro collegit locos. Add. Siebel. ad Pausan. IX, 13. §. 2, qui recte monet hac subiecti repetitione (*οἱ δὲ*), praecedente negatione, orationis perspicuitatem adiuvari et a nobis reddi posse: *sondern er, sie.* — *ἂν* imperfecto indicativi additum explicat Baeumlein l. l. pag. 152 seq.

ὡς γὰρ διεξέλθοι ὁ κῆρυξ πωλέων] Vulgo edunt: *ὡς γὰρ δή οἱ ἐξέλθοι.* Sed iam dudum viri docti monuerunt, legendum esse *διεξέλθοι*, quod inte merito recepit Schweigh., ita tamen ut particulam *δὴ* retineret, quam nos cum Gaisfordio abiecimus. Sic quoque Herodotum scripsisse censet Wyttenbachius in Selectt. histt. p. 354, ubi locum ita transtulit: „— *cum enim ad finem pervenisset, negotium finiisset, vendendarum formosissimarum praeco s. cum praeco venditione formosissimas permeasset.*" Laudat dein II, 143. III, 11, alia, quibus verbi usus ac significatio melius perspiciatur, p. 448.

ἀνίστη ἂν τὴν ἀμορφεστάτην] *ἀνίστη*, quod a Dind. et Dietsch. mutatum reperio in *ἀνίστα*, invitis omnibus libris, quorum auctoritatem hic sequi praestat (cf. Bredov. p. 397), valet: *excitare solebat s. surgere quamque maxime deformem iubebat;* cf. V, 71. IX, 73. De *ἂν* modo dixi; de forma superlativi *ἀμορφεστάτην*, e libris optimis revocata, cf. supra I, 8. 133, ubi similia quaedam. Ad vocem *ἔμπηρος* conf. nott. ad I, 167. — Verba seqq. *ἐς ὃ — προσεκέετο* (quod pro *προσέκειτο* recepimus, ut mox *ἐκέετο* pro *ἔκειτο*; vid. Bredov. p. 377) sic redde: *donec ei, qui minimo pretio se contentum fore professus esset,* (virgo) *addicebatur* s. *obtingebat.* In proxime seqq. *τὸ δὲ ἂν χρυσίον ἐγίνετο*, „velim (ait G. Hermann. Opuscc. IV, p. 22 coll. Schulzeit. 1831. p. 982) liber aliquis *αὖ* praebeat." Sed defendi posse *ἂν* idem addit, modo ad nomen *χρυσίον* neque ad verbum *ἐγίνετο* referatur, hoc sensu: „quantum id forte auri erat, venustiorum pretio erat confectum." Malim reddere: *quidquid vero auri* (singulis) *obtingebat, id a formosioribus profectum erat.* Conf. Fritsch. in Iahrb. f. Philol. u. Pae-

Digitized by Google

ὅστις θέλοι, ἐλάχιστον χρυσίον λαβὼν, συνοικέειν αὐτῇ, ἐς ὃ τῷ τὸ ἐλάχιστον ὑπισταμένῳ προσεκέετο. τὸ δὲ ἂν χρυσίον ἐγίνετο ἀπὸ τῶν εὐειδέων παρθένων· καὶ οὕτω αἱ εὔμορφοι τὰς ἀμόρφους καὶ ἐμπήρους ἐξεδίδοσαν. ἐκδοῦναι δὲ τὴν ἑωυτοῦ 94
θυγατέρα, ὅτεῳ βούλοιτο ἕκαστος, οὐκ ἐξῆν, οὐδὲ ἄνευ ἐγγυητέω ἀπαγαγέσθαι τὴν παρθένον πριάμενον, ἀλλ' ἐγγυητὰς χρῆν καταστήσαντα, ἦ μὲν συνοικήσειν αὐτῇ, οὕτω ἀπάγεσθαι· εἰ δὲ μὴ συμφεροίατο, ἀποφέρειν τὸ χρυσίον ἐκέετο νόμος. ἐξῆν δὲ καὶ ἐξ ἄλλης ἐλθόντα κώμης τὸν βουλόμενον ὠνέεσθαι. ὁ μέν νυν κάλλιστος νόμος οὗτός σφι ἦν, οὐ μέντοι νῦν γε διετέλεσε ἐών, ἄλλο δέ τι ἐξευρήκασι νεωστὶ γενέσθαι, ἵνα μὴ ἀδικοῖεν αὐτὰς, μηδ' ἐς ἑτέρην πόλιν ἄγωνται· ἐπεί τε γὰρ ἁλόντες ἐκακώθησαν καὶ οἰκοφθορήθησαν, πᾶς τις τοῦ
197 δήμου, βίου σπανίζων, καταπορνεύει τὰ θήλεα τέκνα. Δεύ-

dag. Suppl. IV. p. 29, qui reddi vult: *das jedesmalige Gold* etc.

ἐκδοῦναι δὲ τὴν ἑωυτοῦ θυγατέρα κ. τ. λ.] De voce ἐκδιδόναι conf. supra ad I, 93. — Mox libros unice secuti scripsimus ἐγγυητέω pro vulgato ἐγγυητέων, quod commendatur sequenti plurali ἐγγυητάς. Mox cum Bekkero et Dindorfio rescripsi ἦ μὲν pro ἢ μὴν, siquidem Noster in hac formula (ἦ μὴν, μὴ μήν) semper breviorem vocalem μὲν ponere solet; vid. Bredov. p. 142 ibique allata. Idem feci I, 212. Conf. etiam II, 118 et I, 68 ibique nott.

οὕτω ἀπάγεσθαι] Sic dederat Iac. Gronovius e Mediceo, quem post plerique secuti sunt. Cum vero in aliis libris exstet οὕτω ἂν ἄγεσθαι, idipsum reposuerunt Schweighaeuserus et Gaisfordius, quibus lubenter obtemperassem, modo quae his sit vis particulae ἂν, intelligere possem. Quare dedi ἀπάγεσθαι, quod idem intactum reliquit Matthiae. — De οὕτω eleganter participiis vel ipsis periodis praegressis postposito laudant I, 94. II, 92. 100. VII, 2 etc. „Plura Wyttenbachius ad Platon. Phaedon. p. 164 seq. Heindorf. ad Gorg. p. 209 seq. Taylor. ad Demosthen. Midian. p. 628 Reisk.“ *Cr.*

ἄλλο δέ τι ἐξευρήκασι νεωστὶ γενέσθαι] i. e. *verum aliud quiddam* excogitarunt, quod nunc in usu est, ne illis (puellis) iniuriam inferrent neve istae alias in urbes abducerentur. Tu conf. de huius modi infinitivis supra I, 176 ibique nott. — In seqq.: ἵνα μὴ ἀδικοῖεν — μηδ' — ἄγωνται eodem modo Nostrum variantem invenimus, quo supra I, 185. Quod ad argumentum attinet, Iacobs l. l. p. 25 haec ita intelligi vult, ut virginis parentes timuerint, ne viri virgines stuprarent, nulla mercede soluta aut easdem tanquam servas nullo pretio emtas secum abducerent. — Verba ἐπεί τε γὰρ ἁλόντες κ. τ. λ. ad Babylonios spectant hoc fere sensu: *cum enim urbe capta malis pressi essent eorumque res pessum datae.*

καταπορνεύει τὰ θήλεα τέκνα] Idem vocabulum eadem in re de Lydis I, 94 init., ubi vid. nott. Caeterum Heynius l. l. p. 35 contendit, Babylonii cum egestate potissimum adacti fuerint ad pravum huncce morem vulgandorum puellarum corporum, non communem omnium feminarum morem fuisse, sed tantum pauperum et deformium; haud aliter atque apud Lydos, ubi, quae Noster narrat I, 93, de hominibus ex plebe egenis intelligenda sint.

Digitized by Google

τερος δὲ σοφίῃ ὅδε ἄλλος σφι νόμος κατεστήκεε. τοὺς κάμνοντας ἐς τὴν ἀγορὴν ἐκφορέουσι· οὐ γὰρ δὴ χρέωνται ἰητροῖσι. προσιόντες ὦν πρὸς τὸν κάμνοντα συμβουλεύουσι περὶ τῆς νούσου, εἴ τις καὶ αὐτὸς τοιοῦτο ἔπαθε, ὁκοῖον ἔχει ὁ κάμνων, ἢ ἄλλον εἶδε παθόντα. ταῦτα προσιόντες συμβουλεύουσι, καὶ παραινέουσι, ἅσσα αὐτὸς ποιήσας ἐξέφυγε ὁμοίην νοῦσον, ἢ ἄλλον εἶδε ἐκφυγόντα. σιγῇ δὲ παρεξελθεῖν τὸν κάμνοντα οὔ σφι ἔξεστι, πρὶν ἂν ἐπείρηται, ἥντινα νοῦσον ἔχει. Ταφαὶ δέ 198
σφι ἐν μέλιτι, θρῆνοι δὲ παραπλήσιοι τοῖσι ἐν Αἰγύπτῳ. ὁσά-

Cap. CXCVII.

τοὺς κάμνοντας ἐς τὴν ἀγορὴν ἐκφορέουσι] Eadem Strabo XVI. pag. 1082 s. pag. 746 Cas. coll. Plutarch. Moral. II. pag. 1128 E. Ex hisce autem rudia artis medicae primordia haud pauci repeti posse existimant, quos citant Almeloveen. ad Strabon. l. l. et Davis. ad Maxim. Tyr. Diss. XII. p. 540. — Mox *χρέωνται*, quod omnes codd. exhibent, retinui. Recentt. edd. *χρέονται*.

ὁκοῖον ἔχει ὁ κάμνων] Ita rescripsimus cum Schweigh. et Gaisf. pro *ὁκοῖον ἂν ἔχοι ὁ κάμνων*. Iisdem auctoribus etiam infra in fin. capitis scripsi *ἔχει* pro *ἔχῃ*, probante Werfero in Actt. philoll. Monacc. I, 2. pag. 256.

καὶ παραινέουσι ἅσσα αὐτὸς ποιήσας κ. τ. λ.] De *ἅσσα* conf. I, 138. In reliquis verbis transitus est e plurali (*παραινέουσι*) in singularem (*αὐτὸς ποιήσας ἐξέφυγε*), similis fere ac supra I, 195 init.

Cap. CXCVIII.

Ταφαὶ δέ σφι ἐν μέλιτι] Iure hoc ad condiendorum cadaverum morem non Aegyptiis solis, verum aliis quoque veterum populis usitatum refert Zoëga de obeliscc. pag. 268, adiiciens de Babyloniis Strabonis testimonium l. l., ubi haec legimus: *θάπτουσι ἐν μέλιτι κηρῷ περιπλάσαντες*. De Magis ac Persis supra vidimus ad I, 140, qui cera oblitum cadaver condunt. Similia quaedam addit Zoëga, in quibus testimonium Beniaminis Tudelensis, qui in regione Haoulam a Perside ad ortum saeculo duodecimo post Chr. n. scribit mortuos non sepeliri, sed aromatis condiri sindonibusque obtegi. Et quod Alexandri Macedonis corpus ab Aegyptiis Chaldaeisque *suo more* curatum narrat Curtius (X, 10), id alii melle servatum prodiderunt. Causam moris in eo positam credimus, quod aeque ac Persae ignem cadaverum ustione contaminari noluerunt. Quare loculos ossibus repletos, eo loco inventos, ubi regia Babyloniorum arx fuisse censetur, ad Babylonios veteres refert Muenterus l. l. pag. 77. Id unum dubitationem movere, quod in superioribus aedium contignationibus loculi fuerint reperti. Sed (nisi omnino hi loculi ad seriorem pertinent aetatem) poterat utique moris Babylonici esse, ut quam diutissime mortuorum cadavera secum in aedibus retinere studuerint, indeque etiam cera aut melle, quo illa conservarent diutius, condierint. Alia vasa iisdem ferme in regionibus detecta et humanis ossibus haud combustis repleta ad Persas referre mavult Muenterus l. l. Conf. I, 140 ibiq. not. Equidem unum istud addo, veteres melle cadavera, quae servari voluerint, condiisse; quod Agesilai exemplum commonstrat. Quem mortuum cera circumfuderunt, „quod mel non habebant," ut scribit Cornelius Nepos in Agesil. 8. §. 7, ubi vid. Bos. Alia dabit Creuzer. in Commentt. Herodd. pag. 362.

Digitized by Google

κις δ' ἂν μιχϑῇ γυναικὶ τῇ ἑωυτοῦ ἀνὴρ Βαβυλώνιος, περὶ ϑυμίημα καταγιζόμενον ἵζει, ἑτέρωϑι δὲ ἡ γυνὴ τὠυτὸ τοῦτο ποιέει. ὄρϑρου δὲ γενομένου, λοῦνται καὶ ἀμφότεροι· ἄγγεος γὰρ οὐδενὸς ἅψονται, πρὶν ἂν λούσωνται. ταὐτὰ δὲ ταῦτα καὶ Ἀράβιοι ποιεῦσι.

199 Ὁ δὲ δὴ αἴσχιστος τῶν νόμων ἐστὶ τοῖσι Βαβυλωνίοισι ὅδε.

ϑρῆνοι δὲ παραπλήσιοι τοῖσι ἐν Αἰγύπτῳ] Haec sane referas licet cum Movers. (Die Phoeniz. I. p. 244. 246) ad cantilenam illam, cui Lini s. Manerotis nomen tribuitur, in luctu edi solitam ac plerumque nihil fere nisi certam quandam vocum aliquot perpetuo repetitarum ipsumque luctum declarantium formulam continentem. Tu vid. plura ad II, 79.

περὶ ϑυμίημα καταγιζόμενον ἵζει] i. e. *thuri incenso adsidet*, sc. sacra peragens lustrandi causa. Hinc male olim *πυρὶ* pro *περὶ*, cuius loco Heinsius ad Polluc. Onomast. I, 76 ed. Iungerm. coniecerat *παρά*. Caeterum morem eundem Strabo attigit XVI. p. 1081 B s. p. 745 Cas. Nec alio referunt, quod in epistol. Ieremiae (Baruch. V, 43) mulieres dicuntur *ϑυμιῶσαι τὰ πίτυρα* s. *furfures fumigare*. Conf. Heyne in Commentatt. soc. Gotting. XVI. p. 31 seq. Muenter: Die Relig. d. Babylon. pag. 74. not. 1. E recentioribus Ioann. Spencerus (Legg. Hebrr. I, 8. pag. 257) similem lustrationis ritum apud Hebraeos commemorat et utrumque ex Aegypto arcessit. Vid. Herod. II, 64 ibique nott. Graecum in his praeceptum suppeditabit Hesiodus in Opp. et D. 734, ad quem locum nonnulla alia huc facientia adscripsit Graevius in Lectt. Hesiodd. cap. 16. Egregiam Theanus, Pythagoricae mulieris, responsionem, cum de his interrogaretur, servavit Stobaeus in Sermon. LXXII. p. 443 coll. Diogen. Laert. VIII, 43 ibiq. Menag.

Cap. CXCIX.

Ὁ δὲ δὴ αἴσχιστος τῶν νόμων ἐστὶ κ. τ. λ.] Quae refert hoc capite Herodotus, pariter narrantur a Strab. XVI. p. 1081 s. p. 745 coll. Aelian. V. H. IV, 1. Inprimis vero huc facit Ieremiae locus in Epistol. (Baruch. VI, 42. 43 ibiq. interprett.). Nostra aetate, ut alios taceam, accuratius in Herodoti narrationem inquisivit Heynius in Commentat. societ. Gotting. tom. XVI. pag. 30 seqq.: „*De Babyloniorum instituto religioso, ut mulieres ad Veneris templum prostarent*," itemque Iacobs: Vermischte Schrift. VI. p. 25 seqq. Sic vero posuit Heyne: antiquos Babylonios, teste ipso Herodoto (I, 196), nuptias puellarum publica venditione parare solitos esse; qui mos cum in desuetudinem abiisset, coepisse illos filias ad quaestum corpore faciendum adigere; inde demum hunc esse ortum morem, ex quo pudoris primitias deae ad templum obtulissent. Cum enim puellis corpore vulgando dos fuisset paranda, inventam esse opportunitatem, ut quaestum maiore cum licentia et opimiore mercede facerent; ad templum illas consedisse, instituto hoc quippe in religionem verso, ut Veneri corpus suum consecrare viderentur puellae. Conf. pag. 36. 37 l. l. Quae eatenus dubitat Heerenius (Ideen I, 2. p. 204 seq.), quod ad matrimonii ac nuptiarum quasi initia unice referatur turpis iste mos; ipse magis ad commercii rationes et hominum peregrinorum multitudinem, qui in urbem confluxerint eam ipsam ob causam, illud referri posse existimat. Neque omnino e curruptis Babyloniorum moribus eorumque libidinibus hunc morem explicari posse aut origines cepisse, quivis, me vel non animadvertente, sentiet. Ad ipsam enim religionem pravasque de diis

Digitized by Google

δεῖ πᾶσαν γυναῖκα ἐπιχωρίην ἱζομένην ἐς ἱρὸν Ἀφροδίτης, ἅπαξ ἐν τῇ ζόῃ μιχθῆναι ἀνδρὶ ξείνῳ. πολλαὶ δὲ καὶ οὐκ ἀξι-

conceptas opiniones respiciendum esse, ubi haec et talia legimus, vix dubitandum, cum, quantum ad furorem haec ipsa homines Asiaticos adegerint, nemo nesciat rituum ac religionum Asiae superioris et inferioris (quam minorem vulgo dicimus) paulo peritior. Occurrunt in istarum gentium religionibus ac sacris alia haud minus turpia, quam quae de Mylittae cultu Noster memoriae prodidit. Antiquissimum fuisse per Asiam turpem istum atque impudicum morem, testis est liber Mosis III, 19. vs. 29. De *Phoenicibus*, *Cypriis*, aliis gentibus, quas religione non admodum diversa cum reliquis Asiae gentibus coniunctas quodammodo invenimus, simillima instituta scriptorum veterum testimoniis firmata ipse attulit Heynius l. l. pag. 37 seq., quae repetere non attinet. Conf. Creuzer: Symbol. II. p. 331 seq. 350 seq. ed. tert. Movers: Die Phoeniz. I. p. 679 seq. 689 seq. Atqui inde mihi totius moris rationem e religione recte repetere videtur Iacobs. p. 28 seq., ita ut haec prostitutio pro sacrificio quasi habeatur deae genetrici et omnium rerum generationis praesidi oblato; quod idem fere statuit Ghillany: Die Menschenopfer d. Hebr. p. 174. Iam vero Babylonios eo magis proclives fuisse ad hanc lasciviam, quod ad omne voluptatum atque libidinum genus effusi erant, facile credam Muentero in libro de relig. Babylon. p. 73 seq. De luxurie Babyloniorum vulgo laudant Curtium de exped. Alexandri V, 1. §. 21 seq. ibique Freinshem. Add. Heeren l. l. pag. 202 Gesen. ad Iesai. XLVII, 1. pag. 105 ibiq. hos locos: Ies. 14, 11. Ier. 51, 39. Daniel 5, 1. Conf. Palmblad. l. l. p. 27 seqq. 32 seqq. Ipse Heynius l. l. p. 39, ut haec instituta reciperentur a populis, bina fuisse censet inter causas huius moris respicienda, contemtum virginitatis puellarum et profectas vulgi a pravis religionibus opiniones. Quorum tamen alterum ex altero ipso enatum esse, facile poterit intelligi. Quod vero insanam fabulam habet Herodoteam narrationem Voltaire (Oeuvres VI. p. 24), merito poenas dedit Gibbono (Miscell. Works VII. p. 204). Caeterum in Arabia similem quendam morem se reperisse testatur Katte in: Allgem. Zeit. 1838. 6. Mai. Beilag. p. 957; apud gentes quasdam Americae similia fere obtinere scribit Martius: Von dem Rechtszustand. d. Ureinwohn. Brasil. (Monac. 1832.) p. 61.

πᾶσαν γυναῖκα ἐπιχωρίην ἱζομένην ἐς ἱρὸν Ἀφροδίτης] De structura praepositionis ἐς in hisce vid. I, 14 ibiq. not. — Quod ἱρὸν hic vocatur, infra dicitur τέμενος, ut apud Strabonem quoque eadem in re XVI. pag. 1081 C s. p. 745 invenitur, cum septum ipsius aedis sit intelligendum, vel ut Muenterus l. l. pag. 78 suspicatur, ἄλσος sive lucus sacer, qui templum circumdabat. Namque hoc templum haud dispar fuisse videtur iis, quae Ascalone et Paphi eidem Veneri consecrata erant. Illic quoque lucum sacrum invenimus, quo reliqua templi aedificia inclusa fuere. Vid. Muenter. l. l. p. 55. Simili modo simili in re τὸ ἱρὸν atque τὸ τέμενος occurrit infra II, 64 coll. II, 155. 156. 170. 178. πᾶσαν γυναῖκα ἐπιχωρίην Noster dixit *quamque mulierem indigenam* sive nuptam sive innuptam. Quod moneo, quia γυναῖκα hic simpliciter *mulierem*, *virginem* denotare, Heynio l. l. p. 32 visum est, quamquam in dubium vocavit Heeren. l. l. p. 204, qui ipsas feminas in templo prostitisse censet, minime virgines innuptas, quippe quae Herodoto fuissent παρθένοι, ut supra I, 196. Contra quem Muenterus l. l. pag. 74 propter communem aliorum quoque populorum consuetudinem *puellas* intelligi mavult. — Ἀφροδίτη quae sit, infra ipse indicat his verbis: Μύλιττα δὲ καλέουσι τὴν Ἀφροδίτην Ἀσσύριοι, eodem modo quo supra I, 131:

Digitized by Google

εὔμεναι ἀναμίσγεσθαι τῇσι ἄλλῃσι, οἷα πλούτῳ ὑπερφρονέουσαι, ἐπὶ ζευγέων ἐν καμάρῃσι ἐλάσασαι πρὸς τὸ ἱρὸν ἑστᾶσι· θεραπηΐη δέ σφι ὄπισθε ἕπεται πολλή. αἱ δὲ πλεῦνες ποιεῦσι ὧδε. ἐν τεμένεϊ Ἀφροδίτης κατέαται, στέφανον περὶ τῇσι κεφαλῇσι ἔχουσαι θώμιγγος, πολλαὶ γυναῖκες· αἳ μὲν γὰρ προσέρχονται, αἳ δὲ ἀπέρχονται. σχοινοτενέες δὲ διέξοδοι πάντα

καλέουσι δὲ Ἀσσύριοι τὴν Ἀφροδίτην Μύλιττα, ubi conf. quae adscripsimus. Ipsa dea, quae summa Iovi summo s. Belo apud Babylonios adstat, Gesenio (Excurs. ad Iesai. tom. II. p. 337 seqq.) Venus esse videtur planeta, quae eadem fere sit *Anaïtis*, et *Anahid* Persarum, Phoenicumque *Astarte,* praesertim cum istud sidus geniis incoli ferant, qui ad voluptates, libidines, alia id genus, homines seducant. Quod optime cum turpi huius Mylittae apud Babylonios cultu convenire putat. Alia edocuit Muenterus cum his coniuncta et consentanea, quae de Belo illum tradere supra ad I, 181 vidimus; vid. Die Relig. d. Babylon. pag. 20 seq. Quodsi enim Belus summus deus *Sol* fuisse perhibetur, summa coeli regina ac dea, omnium rerum genitrix ac parens *Luna* utique fuisse censetur, Venus eademque *Mylitta.* Cuius vel ipsum nomen huc quadrat. Est enim מְלַדְתָּא i. e. genitrix, omnium parens; vel etiam בַּעֲלַת domina, δέσποινα. Unde explicandum, quod I. Laur. Lydus scribit, Veneri apud Phoenices nomen fuisse βῆλτις. Haec Muenterus tum h. l. tum ad Iulium Firmicum de profan. relig. error. cap. 3. p. 12, quibus adde Palmbladii sententiam ad I, 131 notatam; et confer quoque Movers. l. l. pag. 586 seq.

ἐπὶ ζευγέων ἐν καμάρῃσι ἐλάσασαι πρὸς τὸ ἱρὸν ἑστᾶσι] καμάρη est aedicula s. domuncula vehiculo imposita, in qua tectus sedeat, qui vehatur. Confer Wesseling. ad Herod. IV, 69 et Hemsterhus. ad Aristophan. Plut. pag. 369. A Grammaticis Graecis explicatur ἡ ἐπὶ τῆς ἁμάξης σκηνή. Nos: *ein bedeckter Wagen.* „Quare apte cum nostro *Kammer* comparat Kanne (über d. Verwandtschaft d. Griech. u. Deutschen Sprach.) pag. 24 not.“ *Cr.* — In seqq. ὄπισθε (pro ὄπισθεν) cum Bekkero et Bredov. p. 106 reposui.

κατέαται, στέφανον περὶ τῇσι κεφαλῇσι ἔχουσαι θώμιγγος, πολλαὶ γυναῖκες] κατέαται hinc notat Bredov. p. 329, ubi vid. Conf. II, 86. Est enim dictum pro κάθηνται. — θῶμιγξ explicatur *funis, funiculus;* sic σχοινίον quod Nostro dicitur I, 26, Polyaenus VI, 50 et Aelianus V. H. III, 26 reddunt per θώμιγγα, notante Wesselingio; atque sic etiam Suidas atque Hesychius explicant λεπτὸν σχοινίον. Iam si quaeras, quid sibi velit στέφανος θώμιγγος s. *corona funiculi,* Heynius l. l. p. 31 not. exponit *vittam* s. *fasciam in funiculi modum tortam, plexilem;* Muenterus l. l. vertit: *eine wie mit Fäden gewundene Krone;* neque aliter Iacobs p. 35 de tenui fascia s. filo (*Schnur*) intelligit circa caput torto; hanc vero fasciam s. filum coronae (quam in omnibus rebus solemnibus, praecipue sacris gestare solebant veteres) speciem s. formam habuisse Noster addita voce στέφανος declarare voluisse videtur. De voce θῶμιγξ cf. quoque Aeschyl. Pers. 467. Eumen. 181. Addit vero Iacobs non tam ornatus causa videri mulieres hac fascia coronatas, sed tesseraria quadam ex causa: ut nimirum hac fascia se vinctas quasi declararent ac deae servitio addictas. Equidem nil decernam.

σχοινοτενέες δὲ διέξοδοι πάντα τρόπον ὁδῶν ἔχουσι] i. e. *transitus viarum directi* (s. ad rectam lineam quasi secti, facti) *quaquaversus tendunt.* Ubi πάντα τρόπον absolute accipio, ut ἔχειν intransitive accipiendum, ut I, 189. 190. Geni-

Digitized by Google

τρόπον ὁδῶν ἔχουσι διὰ τῶν γυναικῶν, δι' ὧν οἱ ξεῖνοι διεξιόντες ἐκλέγονται. ἔνθα ἐπεὰν ἵζηται γυνή, οὐ πρότερον ἀπαλλάσσεται ἐς τὰ οἰκία, ἤ τίς οἱ ξείνων ἀργύριον ἐμβαλὼν ἐς τὰ γούνατα μιχθῇ ἔξω τοῦ ἱροῦ. ἐμβαλόντα δὲ δεῖ εἰπεῖν τοσόνδε· Ἐπικαλέω τοι τὴν θεὸν Μύλιττα. Μύλιττα δὲ καλέουσι τὴν Ἀφροδίτην Ἀσσύριοι. τὸ δὲ ἀργύριον μέγαθός ἐστι ὅσον ὦν· οὐ γὰρ μὴ ἀπώσηται· οὐ γάρ οἱ θέμις ἐστί· γίνεται γὰρ ἱρὸν τοῦτο τὸ ἀργύριον. τῷ δὲ πρώτῳ ἐμβαλόντι ἕπεται, οὐδὲ ἀποδοκιμᾷ οὐδένα. ἐπεὰν δὲ μιχθῇ, ἀποσιωσαμένη τῇ θεῷ, ἀπαλλάσσεται ἐς τὰ οἰκία· καὶ τὠπὸ τούτου οὐκ οὕτω

tivum ὁδῶν e scholio in textum irrepsisse suspicatur Schweigh. Eltz. (Jahrbb. für Philolog. und Paedag. Suppl. IX. p. 119) vulgatam ὁδὸν (quam e melioribus libris mutarunt in ὁδῶν) revocari vult hoc sensu: „transitus quoquoversus recta linea „directi *habent iter* (peregrinis) per „mulieres, quas transeuntes pere„grini deligunt, hoc est, transitus „dant iter per mulieres." Ac recepit Lhardy; quo cautius retinuit ὁδῶν Dindorf. Neque enim placet, quod Bekkerus coniecit δι' ὧν, neque ὁσαιῶν, quod Dietsch ex coniectura recepit, „ut Herodotus numerum viarum pro numero mulierum varium fuisse significaret." Quamquam non nego, genitivum ὁδῶν habere, quo offendat, sive ad διέξοδοι referatur, sive ad *πάντα τρόπον*, quod vel minus aptum videri queat.— *σχοινοτενέες διέξοδοι* Muentero l. l. sunt: *mit Schnüren eingefasste Gänge*. Sed iudice Heynio (l. l. pag. 31) hoc ita intelligendum, ut unaquaeque mulier *funiculo praetento tanquam inclusa* sederit, eoque etiam referendum, quod in Ierem. Epist. vs. 43 legitur, sedere ad vias mulieres *περιθεμένας σχοινία*, quae de corollis plexilibus, quibus caput fuerat ornatum, vix bene intelligi possint. Mihi *σχοινοτενέες διέξοδοι* non aliter atque supra I, 189 *σχοινοτενέες διώρυχες* indicare videntur vias *recta linea ductas;* nos dicimus *schnurgerade*. Conf. Iacobs p. 37. 50.

Ἐπικαλέω τοι τὴν θεὸν] *τοι*, i. e. *σοι, tibi, tuam in gratiam, ut tibi propitia adsit dea.* Noli cum Heynio l. l. pag. 32 intelligere *ἐπὶ σοί*, i. e. *tua causa*. Neque etiam recte Schweighaeuser. in Lexic. Herod. I. p. 255 his verbis hanc sententiam contineri putat: „per deam te obtestor; deae nomine te compello et invitatum velim."

τὸ δὲ ἀργύριον μέγαθός ἐστι ὅσον ὦν] i. e. *pecunia quantulacunque fuerit*. Conf. II, 22.

οὐ γὰρ μὴ ἀπώσηται] i. e. *neque enim* (mulier pecuniam) *reiiciet, repudiabit*. Quod Matthiae in Gr. Gr. pag. 728 edit. prioris, probante Werfero in Actt. philoll. Monacc. I. p. 228, hic corrigere volebat *ἀπώσεται*, satis iam ipsi prohibebant libri vetusti, in vulgata lectione conspirantes. Nec eandem post Matthiae fuisse sententiam, inde colligo, quod in altera Grammaticae editione Herodoteum locum omisit (pag. 987) aoristumque etiam post *οὐ μή* ferri posse docet (p. 988 seq.). Tu vide nunc de his exponentem Baeumlein: Untersuch. über die Griech. Mod. p. 117 seqq. coll. Kuehner. Gr. Gr. §. 779. Verbum *ἀπωθεῖσθαι*, *aspernari*, aliquot exemplis illustravit Werferus l. l. p. 229.

ἀποσιωσαμένη τῇ θεῷ] i. e. *mulier, quae huic Veneris religioni satisfecerit*, s. *quae defuncta fuerit hac religione*. Sunt verba Wyttenbachii in Selectt. histt. p. 354, ubi simul eam verbi *ἀφοσιοῦσθαι* docet esse significationem: *aliquid religionis causa facere, non ex animi sententia, nec uberius, sed parce, ut saltem religioni satisfiat*. Conf. IV, 154 ibiq. Valckenar. Alia excitavi ad Plutarch. Al-

Digitized by Google

μέγα τί οἱ δώσεις, ὥς μιν λάμψεαι. ὅσαι μέν νυν εἴδεός τε ἐπαμμέναι εἰσὶ καὶ μεγάθεος, ταχὺ ἀπαλλάσσονται· ὅσαι δὲ ἄμορφοι αὐτέων εἰσὶ, χρόνον πολλὸν προσμένουσι, οὐ δυνάμεναι τὸν νόμον ἐκπλῆσαι· καὶ γὰρ τριέτεα καὶ τετραέτεα μετεξέτεραι χρόνον μένουσι. ἐνιαχῇ δὲ καὶ τῆς Κύπρου ἐστὶ παρα-
200 *πλήσιος τούτῳ νόμος. Νόμοι μὲν δὴ τοῖσι Βαβυλωνίοισι οὗτοι κατεστέασι. εἰσὶ δὲ αὐτῶν πατριαὶ τρεῖς, αἳ οὐδὲν ἄλλο σιτέονται εἰ μὴ ἰχθῦς μοῦνον· τοὺς ἐπεί τε ἂν θηρεύσαντες αὐήνωσι πρὸς ἥλιον, ποιεῦσι τάδε. ἐσβάλλουσι ἐς ὅλμον καὶ λεήναντες ὑπέροισι σῶσι διὰ σινδόνος· καὶ ὃς μὲν ἂν βούλη-*

cibiad. pag. 239. Add. Iacobs. p. 45. — In seqq. ad crasin *τὠπὸ τούτου* (pro *τὸ ἀπὸ τούτου*, *ab eo inde tempore*) conf. III, 40 et quae alia per talem crasin scripta ex Herodoto affert similia Bredov. p. 197.

ὅσαι μέν νυν εἴδεός τε ἐπαμμέναι εἰσὶ καὶ μεγάθεος] *ἐπαμμέναι εἴδεος καὶ μεγάθεος* sunt forma ac magnitudine praeditae mulieres, formosae, quae speciem sibi aptam et quasi connexam habent sive staturam aptam iustamque. Sic infra VIII, 105 *παῖδες εἴδεος ἐπαμμένοι* sunt *pueri forma* s. *venustate praediti*. Explicuit Wesselingius, ita ut coniectura *πεπαμέναι* (pro *ἐπαμμέναι*) nihil sit opus. Assentitur Wyttenbach. in Selectt. hist. p. 355 vertens: *quae igitur participes sunt pulchritudinis*, cum *ἐφάπτεσθαί τινος* sit: *aliquid attingere, aliqua re potiri, praeditum esse aliqua re*, *nec tamen omnino*, *sed aliquantum.*

καὶ γὰρ τριέτεα καὶ τετραέτεα — μένουσι] Non continuum hic tempus indicari arbitratur Heynius l. l. p. 33, sed certos fuisse dies festos, quibus ad religionem solvendam templum mulieres adierint. — Ad formam *τετραέτεα* conf. Bredov. p. 281.

ἐνιαχῇ δὲ καὶ τῆς Κύπρου — νόμος] Quod quibusdam Cypri locis eundem morem obtinere Noster scribit, id testatur Athenaeus XII. p. 516 B, narrans Cypros in more habuisse *ἑταιρισμῷ τὰς ἑαυτῶν κόρας ἀφοσιοῦν*. Quocum conf. quae de Amathusiis Paphiisque collegit Meursius in Cypr. I, 8. II, 15. Haec adnotat Wesselingius. Tu praeterea confer Creuzerum l. supra l.

Cap. CC.

Νόμοι — κατεστέασι] De forma *κατεστέασι* conf. supra cap. 196, et ad argumentum loci cf. Strabon. XVI. p. 1082 B s. p. 746 ed. Cas., qui pro *πατριαὶ* vulgari sermone exhibet *φρατρίαι*. — Conf. I, 125 et II, 143 ibique nott. — Simile quiddam de aliis quibusdam Asiae gentibus memoriae prodidit Arrian. Indic. 29. §. 11. 12. Magis vero illud nos advertere debet, quod Syris vulgo sancti habebantur pisces, indeque non edebantur, quod idem Babylone obtinuisse vix dubium videtur. Quare inferioris tantum conditionis homines piscibus edendis se dedisse, reliquos abstinuisse censet Muenter. l. l. pag. 34. 35. — In seqq. *ὅλμον* intell. *mortarium*, in quod coniectos pisces *pistillo* (*ὑπέροισι*) contundunt s. conterunt. Utrumque in Hesiodi Opp. et D. 423, ubi tamen *ὅλμον* aliter accipi vult Doederlinus in Glossar. Homer. II. p. 49.

σῶσι διὰ σινδόνος] *incernunt per linteum*, si quidem de linteo, neque potius de *cotoneo* intelligendum *σινδὼν* eoque valde subtili ex Indis introducto, ut putat Lassen Indische Alterthumskunde II. p. 555. Plura vid. nott. ad II, 86. — *σῶσι*, monente Etymol. Magn. p. 710, 41, dictum pro *σήθουσι*, ut *νῶσιν* pro *νήθουσιν*.

Digitized by Google

ται αὐτῶν, ἅτε μάζαν μαξάμενος ἔχει, ὁ δὲ ἄρτου τρόπον ὀπτήσας.

Ὡς δὲ τῷ Κύρῳ καὶ τοῦτο τὸ ἔθνος κατέργαστο, ἐπεθύ- 201
μησε Μασσαγέτας ὑπ' ἑωυτῷ ποιήσασθαι. τὸ δὲ ἔθνος τοῦτο καὶ μέγα λέγεται εἶναι καὶ ἄλκιμον, οἰκημένον δὲ πρὸς ἠῶ τε καὶ ἡλίου ἀνατολὰς, πέρην τοῦ Ἀράξεω ποταμοῦ, ἀντίον δὲ Ἰσσηδόνων ἀνδρῶν. εἰσὶ δὲ οἵ τινες καὶ Σκυθικὸν λέγουσι τοῦτο
τὸ ἔθνος εἶναι. Ὁ δὲ Ἀράξης λέγεται καὶ μέζων καὶ ἐλάσσων 202
εἶναι τοῦ Ἴστρου· νήσους δ' ἐν αὐτῷ, Λέσβῳ μεγάθεα παραπλησίας, συχνάς φασι εἶναι. ἐν δὲ αὐτῇσι ἀνθρώπους, οἳ σιτέονται μὲν ῥίζας τὸ θέρος ὀρύσσοντες παντοίας, καρποὺς δὲ ἀπὸ δενδρέων ἐξευρημένους σφι ἐς φορβὴν κατατίθεσθαι ὡραί-

ἅτε — ἔχει] ἔχει, habet, sc. pisces siccatos, dein in mortario contusos atque sic in unam massam redactos; quibus alius sic fruitur, ut tanquam massam subegerit, alius, ut panis ad instar coxerit. Ante ἅτε suppleri potest ὁ μέν.

Cap. CCI.

ἐπεθύμησε Μασσαγέτας ὑπ' ἑωυτῷ ποιήσασθαι] Ad locutionem ὑπ' ἑωυτῷ ποιήσασθαι conf. quae supra ad I, 94, coll. III, 45, diximus. De *Massagetis* plura I, 204. 215, ubi singula illustrabimus. Pertinere vero videtur haec gens ad nomades illos, qui extra Persici regni fines, i. e. ultra Iaxartem vagabantur, quique modo Sacae, modo Scythae, modo Tartari, nec hodie fere una eademque appellatione vocantur. Scythas fuisse Massagetas aeque atque Issedones, illorum vicinos, et utramque gentem ad *Mongolorum* stirpem, quos nunc dicimus, pertinuisse, vix dubium. Vid. potissimum Heeren. Ideen I, 2 pag. 291 seqq. coll. Rennel. Geogr. Herodot. pag. 411 seq. 470 seqq. 473 seqq. atque Mannert Geogr. etc. IV. p. 477, qui Massagetis Mongolos, Sacis Tartaros indicari arbitratur. Tu vid. nott. ad I, 204. Wheeler Geography of Herodot. p. 193 rectè ad Mongolos refert Massagetas aeque atque Issedones, orientem versus a lacu Aral habitantes ac palantes; conf. p. 191. — De *Issedonibus* conf. Ammian. Marcell. XXIII, 6. Rennel. (l. l. pag. 435 seq.) illic eos habitasse censet, ubi nunc praecipua est sedes gentis *Calmuccorum* ac ditio, quae dicitur *Oiguren* s. *Juguren* s. *Eluth*. Plura afferemus ad Herod. IV, 25.

οἰκημένον δὲ πρὸς ἠῶ τε καὶ ἡλίου ἀνατολὰς] Hoc Schweigh. monente ita accipiendum: gentem Massagetarum incolere *regiones ad orientem* (in partibus orientalibus) *sitas*. De hac locutione, qua etiam mox p. 204 Noster utitur, vid. nott. ad IV, 44.

Cap. CCII.

Ὁ δὲ Ἀράξης λέγεται καὶ μέζων καὶ ἐλάσσων εἶναι τοῦ Ἴστρου] Haec ita intelligenda, ut Herodotus, qui haec ex aliorum auditione accepit retulitque, diversas ac discrepantes spectaverit opiniones (Graecorum sc. suae aetatis), quarum aliae Araxem Istro maiorem, aliae minorem perhiberent. Magis quaesitum videtur, si Niebuhrio auctore (De geograph. Herodot. in Commentatt. societ. Berolinens. edit. 1816. pag. 222) maiorem dici fluvium statuas, propterea quod insulas Lesbo fere pares magnitudine contineat, eundemque minorem, quod Herodoto ille vix tantum spatium, quantum Ister, permeare visus fuerit.

Digitized by Google

ους, καὶ τούτους σιτέεσθαι τὴν χειμερινήν. ἄλλα δέ σφι ἐξευ-
ρῆσθαι δένδρεα καρποὺς τοιούσδε τινὰς φέροντα, τούς, ἐπεί
τε ἂν ἐς τὠυτὸ συνέλθωσι κατὰ εἴλας καὶ πῦρ ἀνακαύσωνται,
κύκλῳ περιϊζομένους ἐπιβάλλειν ἐπὶ τὸ πῦρ· ὀσφραινομένους 96
δὲ καταγιζομένου τοῦ καρποῦ τοῦ ἐπιβαλλομένου μεθύσκε-
σθαι τῇ ὀδμῇ, κατάπερ Ἕλληνας τῷ οἴνῳ. πλεῦνος δὲ ἐπιβαλ-
λομένου τοῦ καρποῦ μᾶλλον μεθύσκεσθαι ἐς ὃ ἐς ὄρχησίν τε
ἀνίστασθαι καὶ ἐς ἀοιδὴν ἀπικνέεσθαι. τούτων μὲν αὕτη λέ-
γεται δίαιτα εἶναι. Ὁ δὲ Ἀράξης ποταμὸς ῥέει μὲν ἐκ Ματιη-

τούτους σιτέεσθαι τὴν χειμερινήν] Supplendum *ὥρην*, monente Schaefero ad Lambert. Bos. Ellips. L. Gr. pag. 577. De ipso accusativi usu monuit Kuehner Gr. Gr. T. II. §. 562, c. — In seqq. cum Schweigh. et Gaisf. scripsi *εἴλας* pro vulg. *εἶλας*. Conf. supra I, 73 ibique allata, Rose Inscriptt. pag. 413.

καὶ πῦρ ἀνακαύσωνται] Similem quandam Scytharum consuetudinem Noster memorat IV, 75, ubi vid. nott.; nostrum vero locum, iudicante Valckenario, respexit Maxim. Tyr. Dissert. XXVII, 6 coll. Dion. Chrysost. Or. XXXII. p. 378 C. et Pompon. Mel. II, 2, 4 ibiq. Tzschuck. nott. exegg. III, 2. p. 85. Cogitandum hic esse nemo non videt de planta quadam narcotica, quae per fumum inebriandi vim habeat similem fere in modum atque herba Nicotiana, qua nunc ad fumos excitandos plerumque uti solent. Haec vero planta sive arbor qualis fuerit, vix certo declarare licebit; fuerunt, qui de *pruno pado* (nos: *Vogelkirsche*) cogitarent; vid. Eichwald Alte Geogr. d. Casp. Meeres p. 262. De semine plantae, cui nomen *hyoscyamus niger*, intelligi voluit Hansen (Osteuropa Herod. p. 106 seq.): quippe hoc semen etiamnum a rusticis hominibus similem fere ad usum adhiberi, impositum furnis lapidibusve calidis, addit. *Ferulaceam* fuisse statuit Meyer: Botanische Erläuterung zu Strabo p. 35 seq. Tiedemannus denique (Geschichte d. Tabaks pag. 206 seq.) *Daturam Stramonium* (nos: *Stechapfel*) videri fuisse arbitratur. — De *ὀσφραίνεσθαι* verbi structura cum genitivo confer nott. ad I, 80. — *ἐς ὅ*, *usque dum, donec*, ut supra I, 93. 98. 191. — Ad verbum *διέλαβε* in seqq. conf. I, 190 init.; de *Gynde* vid. I, 189. 190.

ὁ δὲ Ἀράξης ποταμὸς ῥέει μὲν ἐκ Ματιηνῶν κ. τ. λ.] E vetustis scriptoribus attigit haec Strabo XI. pag. 803 s. 531 ed. Casaub. Callisthenemque addit in his Herodoti rationem esse secutum. Alia de *Araxe* tradit Mela III, 5 §. 5, ad quem locum varias virorum doctorum sententias valde discrepantes de hoc fluvio retulit Tzschucke, Herodotum in iis, quae tradit, res diversas miscuisse ratus (cf. p. 144 seqq. 147.). Recentiori aetate valde disceptatum est de Araxe fluvio deque eius fontibus atque cursu ex mente Herodoti, quem in nonnullis lapsum esse quidam contendunt. Quodsi enim Araxis fontes in Matienis (de quibus vid. ad I, 72 nott.) fuerint, ut scribit Herodotus, flumen illud Mediae (aut Armeniae) adscribendum esse censet Wesselingius, quocum minime convenire, quod sedes Massagetarum atque Issedonum longe extra Mediae fines sint, nec omnino ullum in Media flumen, quod tot ostiis mari Caspio iungatur. Reliqua congruere vult fluvio *Volgae*, qui multis ostiis in Caspium mare sese infundat insulasque hic praebeat magnas. De Volga etiam intelligunt Kruse (Urgesch. d. Esth. Volksst. p. 238) et Halling (Wien. Jahrbb. LXIII. pag. 130. 148. Deutsche Gesch. I. p. 69.), qui Herodotum, de Volgae cursu non recte edoctum, Volgam confudisse cum Kur-Araxe existimat. De Volga

Digitized by Google

νῶν, ὅθεν περ ὁ Γύνδης, τὸν ἐς τὰς διώρυχας τὰς ἑξήκοντά τε

quoque sermonem esse IV, 11, ubi Scythae Asiam olim incolentes, a Massagetis pulsi, traiecto *Araxe* fluvio in fines Cimmeriorum abiisse dicuntur, Schweighaeuserus aliique affirmant. Verum iisdem viris doctis auctoribus nostro in loco aliter statuendum est, cum minime probabile sit, ad Volgam usque penetrasse Cyrum. Laudat Schweighaeuserus trium Academicorum Parisiensium disputationes (in Mémoir. de l'Acad. d. Inscript. t. XVI. pag. 69—85), quorum unus, de la Nauze, Herodoti Araxem nullum alium esse vult, nisi Armeniae illum fluvium, qui vulgo sub *Araxis* nomine sit notus, quique ab occidente in Caspium mare influat. Contra quem et de Guignes (pag. 76 seqq.) et Danville (pag. 79 seqq.) tum alia monuerunt, tum illud etiam evicerunt, hunc Herodoti Araxem ad orientem Caspii maris esse quaerendum. Quare *Oxum* esse statuerunt; in quo plures sibi assentientes nacti sunt, quorum unum tantum memorare iuvat, Breigerum (Comment. de difficill. quibusdam Asiae Herodot. pag. 58—66) longa disputatione idem evincere studentem. Assensus est illi Heyse in Quaestionibus Herodott. I. pag. 102, atque idem quoque contendit Eichwald l. l. pag. 15, itemque C. Menn Melett. histor. (Bonn. 1839.) pag. 6. Rennelius (Geograph. Herodot. pag. 467 seqq. ed. vernacul.) Herodoti narrationem de Araxe confusam dicit, ut in qua bina flumina diversa, Iaxartem et Oxum, confusa et permixta esse appareat. Quae enim singula de utroque accepisset Herodotus, ea in unum a scriptore translata et quidem in id flumen, quod notissimum atque celeberrimum, Cyri imperium a Massagetis seiunxisset. Unde concludit, Oxum quidem probabiliter magnum esse illum fluvium, qui in Caspium mare se infundat; insulas, paludes ac stagna forsitan referri posse ad lacum hodie sub nomine *Aral* notum et ad fluvium (quem seriores vocant) *Iaxartem*, quocum olim forsitan Oxus iunctus aliquo modo fuerit. In eo autem aperte lapsus Noster (si Rennelium audis l. l.), quod Araxis fontes in Matienis (quae ipsa est terra *Kurdistan*, intra Mediam atque Armeniam) collocat, eique cursum tribuit orientalem. Araxem enim illum, qui ex Armenia provenit ac de quo obscura tantum scriptori nostro notitia, cum eo Araxe, qui ab oriente maris Caspii fluit, confudit. Haec Rennelius, adversus quem Herodoto patrocinatur Bredov. in Uranolog. Herodot. Specimine pag. XXVIII cursum Araxis persequens et varios de eo Herodoti locos recensens. Fontes Araxis esse dicit secundum Herodotum in regione a mari Caspio non longe remota australi unaque occidentali. Herodoti vero error haud difficilis explicatu illi videtur. Alios enim narrasse, fluvium magnum, quem antiqua voce Tartarica *Ras*, *Aras* vocarint, montibus Matienis effusum mari Caspio misceri, alios contra dixisse fluere per terram a Caspio mari orientem versus sitam in Massagetarum terminis magnum fluvium, quem eodem nomine *Aras* vocarint, quemadmodum in Africa quodvis flumen maius dicatur *Nilus*, in Suecia *Elbe*. Graecos inde concludit confudisse utrumque fluvium et pro uno eodemque habuisse. Post Rennel. ad Wesselingii partes se applicuerunt Larcherus, alii, quos citat Heyse l. l. pag. 102. not. 106. Gallum doctum de la Nauze secutus est Mannert. in Geogr. Gr. et Romm. IV. pag. 87. 90. V, 2. pag. 209 seq. Disputavit etiam nonnulla Niebuhr. l. l. p. 222, quae quid ad Herodoti locum illustrandum faciant, non satis perspicere possum. Malim equidem ab eorum partibus stare, qui *Araxem*, cuius *hic* mentio fit, haud alium esse statuunt atque *Iaxartem* (i. e. *Sir-Darja*), cum *Oxus* (i. e. *Amu-Darja*) apud Herodotum *Acis* nomine designetur, et reliqua Nostri verba ad Iaxartem potissimum nos ducere videantur. Tu vid. Kephalidem de histor. Casp. maris pag. 357 seqq. inprimis p. 371 seq.

Digitized by Google

καὶ τριηκοσίας διέλαβε ὁ Κῦρος· στόμασι δὲ ἐξερεύγεται τεσ-

coll. pag. 269 seqq., Heeren. Ideen I, 2. p. 292. Wheeler: The geography of Herodotus p. 192, Ideler ad Aristotel. Meteorolog. I, 3. p. 457, Forbiger. Handb. d. alt. Geograph. II. p. 77 seq., Humboldt: Kritische Untersuchungen etc. von Ideler I. p. 153. Atque sic iam Gatterer (Commentt. societ. Gott. XIV. p. 16 seq.) statuerat, verba Herodoti ῥέει μὲν ἐκ Ματιηνῶν usque ad διέλαβε ὁ Κῦρος e glossemate irrepsisse ratus. Observavit quoqe Schweighaeuserus, ad *Iaxartem* memorari urbem a Cyro conditam, nomine Κυρέσχατα, de qua Cellar. in Geograph. Antiq. III, 21. pag. 834. 836. Illud etiam addi poterit, Araxis nomine plures orientis fluvios insignes esse; quippe appellativum primitus fuisse videtur nomen, pluribus dein fluviis rapido cursu undas volventibus tributum. Conf., ne plura, Heeren. l. l. I, 1. pag. 55 et Ritter. Erdkunde X. p. 389. Facilis vero confusio, quam vix Noster effugisse videtur, cum Araxis fontes in Matienis esse hic scribat, itidemque IV, 40 orientem versus eum fluere tradat. Haec enim non ad *Iaxartem* seriorum, quo reliqua de Araxe Herodoteo pertinent, referri poterunt, sed ad Araxem illum Armeniae fluvium, nunc nomine *Aras* satis cognitum, quod vidit iam Rennelius probavitque Heyse l. l. coll. Dahlmann. Herod. pag. 142. Szabo Descript. Pers. imper. p. 44 seq. Hinc quoque H. T. Mueller (Stromsystem d. Wolga p. 82) satis patere putat, in Herodoteo hocce Araxe duo eaque valde diversa fluviorum systemata quasi confluxisse, Araxem Armenium (cuius fontes in Matienorum terra) et Bochariae fluvios Oxum Iaxartemque, tertiumque adeo accedere videri in iis, quae de Araxis ostiis scribantur, ad Volgam spectantia. Add. Ukert. Geograph. d. Griech. u. Roem. III, 2. pag. 224 seq.

στόμασι δὲ ἐξερεύγεται τεσσαράκοντα] Quae ostia dicit Herodotus, *fluvii* dicuntur Straboni l. l. scribenti: σχίζεσθαι τὸν Ἀράξην εἰς τεσσαράκοντα ποταμούς, id quod, si Bredovii sententiam supra laudatam (p. XXXI) amplectaris, non omnino contra verum Herodoti sensum dictum videatur. Qui idem Bredovius (p. XXX) optime monet, numerum *quadraginta* pro orientalium more hic indefinitum esse, quo magna omnino copia declaretur. Conf. quae iam supra ad I, 163 monuimus ex eodem Bredovio. Quapropter in eo non insistendum, quod Strabo *duodecim* tantum esse dicit ostia, Ptolemaeus *tria*, quodque vel recentiores geographi in his maxime variant. Vix enim illi satis attenderunt frequentes fluviorum commutationes in illis regionibus; unde satis patet, non eandem omnibus temporibus fuisse istorum locorum rationem, nec semper eadem fuisse ostia, sed maxime pro temporibus diversis diversa illa et numero et loco. Vid. quae monuit Dureau de Lamalle in Geographie physique d. mer noire etc. pag. 188 not. — Monet praeterea Schweighaeuserus, minime eam esse Herodoti sententiam, quasi *per quadraginta ostia in mare Caspium influat ille amnis*, cum diserte ille doceat, *caeteros alveos in paludes et lacunas exire*, *nonnisi unum in mare influere*. Ex quo satis apparere vult, ἐρεύγεσθαι non *de ostiis in mare se exonerantibus* debere accipi, sed *de rivis e quadraginta orificiis scaturientibus et magna vi crumpentibus*, ut apud Pindar. Pyth. I, 40. Mihi in mentem venit, quod Tacitus de Danubio scripsit in German. 1 fin. „in Ponticum mare sex meatibus *erumpit*.“ Ad verbum ἐκδιδοῖ conf. supra I, 80 et IV, 85 ibique nott. — τενάγεα sunt *paludes*, *lacunae*, ut VIII, 129. His vero paludibus stagnisque, in quae exeant Araxis aquae, uno excepto brachio, quod in Caspium mare devolvitur, continentis indicium quoddam lacus *Aral*, veteribus haud cogniti, iam suspicatus est Danvillius, idque vix dubium videri asserunt Alexander ab Humboldt (apud Ideler. ad Aristotel. Meteorol. Vol. I. p. 500) et

Digitized by Google

σαράκοντα, τῶν τὰ πάντα πλὴν ἑνὸς ἐς ἕλεά τε καὶ τενάγεα ἐκδιδοῖ. ἐν τοῖσι ἀνθρώπους κατοικῆσθαι λέγουσι ἰχθῦς ὠμοὺς σιτεομένους, ἐσθῆτι δὲ νομίζοντας χρᾶσθαι φωκέων δέρμασι. τὸ δὲ ἓν τῶν στομάτων τοῦ Ἀράξεω ῥέει διὰ καθαροῦ ἐς τὴν Κασπίην θάλασσαν. ἡ δὲ Κασπίη θάλασσά ἐστι ἐπ' ἑωυτῆς, οὐ συμμίσγουσα τῇ ἑτέρῃ θαλάσσῃ. τὴν μὲν γὰρ Ἕλληνες ναυτίλλονται πᾶσαν, καὶ ἡ ἔξω στηλέων θάλασσα ἡ

Eichwald l. l. pag. 25, modo reputemus, hunc lacum, cuius tenuis haec ad Herodotum pervenerit notio, illa aetate neque tantum fuisse, quantus nunc inveniatur, neque accuratius omnino cognitum. Alia eandem in rem affert Forbiger l. l. II. p. 76, sed cautius pronuntiat Ukert l. l. p. 222, ex Herodoti verbis tale quid concludi posse negans. Quod brachium in Caspium mare delabatur, id nunc fere exsiccatum videri scribit Eichwald, ita ut hodieque vestigia alvei cognosci possint, cum nunc Oxus (s. *Amu Darja*, quem pro Araxe habet) recta via in lacum Aral se effundat: quo loco Araxis huius olim fuerit ostium, ibi nunc quoque cerni insulas, Tschelekan, Ogurtschinski, alias ante Caspii maris sinum Krasnowod sitas.

ἐν τοῖσι ἀνθρώπους κατοικῆσθαι] Sic meliores libri. Vulgo κατοικεῖσθαι. — Ad νομίζοντας in seqq. cf. I, 130.

ῥέει διὰ καθαροῦ] Wesseling. suppleri iubet τόπου, ut fluvii hoc ostium unum intelligatur *per minime turbidum et limosum labi*, cum reliqua ostia in paludes stagnaque lutosa evolvantur. Sic infra IV, 53 de Borysthene: ῥέει τε καθαρὸς παρὰ θολεροῖσι. Quare non placet, quod. Schweigh. διὰ καθαροῦ commodius intelligi putat: *per loca, ubi nullum obstat impedimentum*, coll. VII, 183 et Aristoph. Eccles. 320.

ἡ δὲ Κασπίη θάλασσά ἐστι ἐπ' ἑωυτῆς κ. τ. λ.] Satis haec evincunt, eximia Nostrum huius maris scientia prae ceteris fuisse instructum. Nam reliqui scriptores inde ab Hecataeo Milesio (contra quem haec ipsa ab Herodoto scripta videntur Klausenio ad Hecataei fragm. p. 92) usque ad posterae aetatis scriptores, uno excepto Aristotele, vulgo tradidere, ex oceano septentrionali Caspium mare influere, qua de opinione plura Casaubon. ad Strabon. XI. pag. 507 s. 773, Voss. ad Pompon. Mel. III, 5, 16, quos laudat Wesselingius, et quae alia plura afferunt Tzschucke ad Melae l. l. pag. 128 seqq. nott. exegg., Forbiger l. l. p. 31 et Ukert l. l. p. 211, qui omnium accuratissime veterum scriptorum testimonia de mari Caspio retulit. Magis ad Herodotum faciunt Aristotel. Meteorol. II, 1 et Diodor. Sicul. XVIII, 5 et quae Kephalides disputavit de hist. Casp. mar. p. 65. Hinc Ptolemaeus primus fertur in tabulis notasse verum ambitum huius maris. — Conf. Bredov. Uranolog. pag. XXVII seq. et quae nuper de his disseruit Alex. ab Humboldt: Asie centrale II. p. 164 seq. — Ad locutionem ἐπ' ἑωυτῆς conf. Herod. I, 142 ibique nott.

τὴν μὲν γὰρ Ἕλληνες ναυτίλλονται πᾶσαν] Indicat *mare*, quod intra columnas Herculeas est, *mediterraneum* mare, quod supra I, 185 dicebatur ἥδε ἡ θάλασσα, Graecis maxime nota et navigata. Sequitur iam *Oceanus Atlanticus* sive mare, quod extra Herculis columnas est, ac denique *Oceanus australis* s. magnum istud mare, quod Asiam a meridie alluit, Africam ab oriente, quodque *Indicum* vulgo vocatur atque ab Herodoto orientalium hominum ex more dicitur ἡ Ἐρυθρὴ (sc. θάλασσα) pari modo atque II, 11. 102, recte monente I. Seemann in diss. de rebus gestis Arabum (Berolin. 1835) p. 4. Et vide sis quoque ad I, 1 nott. et ad I, 180 nott., ubi de huius maris parte, de sinu

Digitized by Google

203 Ἀτλαντὶς καλεομένη, καὶ ἡ Ἐρυθρὴ, μία τυγχάνει ἐοῦσα. Ἡ δὲ Κασπίη ἐστὶ ἑτέρη ἐπ' ἑωυτῆς ἐοῦσα μῆκος μὲν πλόου εἰρε-

Persico eadem vox adhibetur. Add. Arrian. Ind. 19 fin. et 37. Conf. Rennel. in Geogr. Herod. p. 462, Schlichthorst. in Geograph. Afric. Herodot. pag. 18, Dahlmann. in Herodot. pag. 83. ἡ Ἀτλαντὶς, scil. θάλασσα, nomen accepit ab Atlante, qui ad fines terrae veteribus cognitae occidentem versus positus coelumque sustinere dictus mari inde in immensum extenso terramque ab occidente cingenti nomen dedit. Monuit C. O. Mueller in Goetting. Anz. 1838. p. 380. Veterum locos de hoc mari eiusque appellationibus dabit Forbiger Handb. d. alt. Geogr. II. p. 11. De *Atlante* plura vid. nott. ad IV, 184. Sequitur vero inde, Herodotum minime dubitare quin circumnavigari Africa possit, cum australem Oceanum iunctum dicat mari Atlantico et, quod inde proficiscitur, mari mediterraneo. Ad hunc marium connexum, tam mature cognitum atque disertis verbis ab Herodoto pronuntiatum, merito attendi iubet Alex. ab Humboldt: Kritische Untersuchungen etc. (ed. Ideler) I. p. 134. Quae de Caspio mari Noster scribit, iis bene utitur Heerenius (Ideen I, 2. pag. 311) de commercio veterum gentium in his regionibus instituto disserens. Herodotus ipse hoc mare utrum adierit ac navigarit, in quaestionem vocavit Heyse (Quaestt. Herodott. I. pag. 106), ipse in Breigeri sententiam accedens, Caspium mare Nostro omnino non conspectum esse, aut certe non omnem eius circuitum, minime vero borealem partem. Neque cuiquam, qui Herodoti narrationem attente perlegerit, dubium erit, Herodotum eo usque non pervenisse, quamvis accurate, quantum licuit, de his inquisivisse itidemque retulisse existimandus sit.

Cap. CCIII.

ἡ δὲ Κασπίη — ἐοῦσα μῆκος μὲν πλόου — ὀκτὼ ἡμερέων] Bredovio in Uranolog. Herod. p. XXVIII si fides, longitudinem Herodotus intellexit ab occidente ad orientem, prouti iam veteribus visum, docente Eustath. ad Dionys. Perieget. 720. Add. Kephalides l. l. p. 68, qui hoc modo omnia fore consona pronuntiavit, Ukert l. l. p. 212 atque Doenniges: De Geograph. Herod. p. 5. Sed Rennelius in Geograph. Herod. p. 459 seq. ed. vernac. nimias mensuras esse contendit, eumque errorem, ad nostra usque tempora propagatum, inde fluxisse, quod lacum, cui nunc *Aral* nomen, probabiliter Caspii maris partem esse opinati essent. Longitudinem Caspii maris ex Herodoti mente esse 150 milliarium geographicorum, latitudinem octoginta milliarium; cum revera longitudo istius maris sit centum sexaginta milliarium, latitudo in septentrionali parte triginta duorum et unius dimidiati, in meridionali viginti quatuor milliarium. Add. Szabo Descript. imper. Persic. p. 53. Sed cave Herodotum ipsum erroris incuses, quem optime tuitus est Eichwald l. l. pag. 12. 13 et Dureau de Lamalle in Geographie physique de la mer noire etc. (Paris 1807) chap. XXVII. pag. 184—195. Vix enim dubium esse commonstrat, deserta ista loca atque planities arenosas, quae nunc intersunt inter Caspium mare et lacum Aral, magnam partem ad istud ipsum mare olim pertinuisse, temporum vero decursu terra atque arena fluviis advecta cum reliqua terra continenti ita fuisse coniuncta, ut mox maris undae penitus recesserint. Unde alius vir doctus (Morgenblatt 1834. nr. 238. p. 952) coniecit, mare Caspium olim coniunctum fuisse cum lacu Aral indeque etiam tam longum dici ab Herodoto, postmodo autem terra advecta separatum esse. Conf. etiam Annall. Dorpatt. (1834) II. p. 130. 139. Magnas omnino illic commutationes in fluviorum cursu ipsiusque terrae continentis indole atque conditione accidisse rerum naturalium curiosi affirmant. Semper enim illic terrae superficiem mutari ob-

Digitized by Google

σίῃ χρεωμένῳ πεντεκαίδεκα ἡμερέων, εὖρος δὲ, τῇ εὐρυτάτη ἐστὶ αὐτὴ ἑωυτῆς, ὀκτὼ ἡμερέων. Καὶ τὰ μὲν πρὸς τὴν ἑσπέρην φέροντα τῆς θαλάσσης ταύτης ὁ Καύκασος παρατείνει, ἐὼν οὐρέων καὶ πλήθεϊ μέγιστον καὶ μεγάθεϊ ὑψηλότατον. ἔθνεα δὲ ἀνθρώπων πολλὰ καὶ παντοῖα ἐν ἑωυτῷ ἔχει ὁ Καύκασος, τὰ πολλὰ πάντα ἀπ' ὕλης ἀγρίης ζώοντα. ἐν τοῖσι καὶ δένδρεα φύλλα τοιῆσδε ἰδέης παρεχόμενα εἶναι λέγεται, τὰ τρίβοντάς τε καὶ παραμίσγοντας ὕδωρ, ζῷα ἑωυτοῖσι ἐς τὴν ἐσθῆτα ἐγγράφειν· τὰ δὲ ζῷα οὐκ ἐκπλύνεσθαι, ἀλλὰ συγκαταγηράσκειν τῷ ἄλλῳ εἰρίῳ, κατάπερ ἐνυφανθέντα ἀρχήν. μί-
97 *ξιν δὲ τούτων τῶν ἀνθρώπων εἶναι ἐμφανέα, κατάπερ τοῖσι*

servant, idque potissimum cognosci in terra, quae magis magisque fiat sicca et dura, decrescente aquarum copia; quo fieri, ut in dies lacus diminuantur, paludes ac stagna exsiccentur, solumque fiat durius ac firmius. Conf. etiam Kephalides l. l. pag. 158 seqq. 219.

τῇ εὐρυτάτη ἐστὶ αὐτὴ ἑωυτῆς] De locutione vid. ad I, 193. — Quae sequuntur verba sic intellige, ut ab occidente mons Caucasus praetendatur mari Caspio, sive, ut Schweighaeuserus expressit: *ei parti huius maris, quae ad occidentem spectat, Caucasus mons praetenditur.*

ἐὼν οὐρέων καὶ πλήθεϊ μέγιστον, καὶ μεγάθεϊ ὑψηλότατον] οὐρέων cum Schweigh. et Gaisf. dedimus pro vulgato ὀρέων. Ad argumentum loci apte comparant Aristotelem in Meteorol. I, 13: *ὁ δὲ Καύκασος μέγιστον ὄρος —— καὶ πλήθει καὶ ὕψει*, et paulo post: *τοῦ δὲ πλήθους (σημεῖον) ὅτι πολλὰς ἔχει ἕδρας, ἐν αἷς ἔθνη κατοικεῖ πολλά.* Hoc in loco Aristoteles vocem *πλῆθος* ad incolarum multitudinem et sedes aperte retulit; quod secus est apud Herodotum, qui ea voce amplitudinem huius montis et vastitatem declaravit.

ἔθνεα δὲ ἀνθρώπων πολλὰ καὶ παντοῖα ἐν ἑωυτῷ ἔχει ὁ Καύκασος] De Caucaso (cf. I, 104) quae veteribus cognita fuerunt, exhibuit Ukert l. l. p. 103 seqq., de gentibus p. 558 seqq. Ac satis constat, gentes Caucasum incolentes nec Graecis nec Persis accuratius innotuisse, cum nunquam Persarum imperium eo usque fuerit propagatum nec ipsae istae gentes unquam Persarum imperium curaverint.

τὰ πολλὰ πάντα ἀπ' ὕλης ἀγρίης ζώοντα] *τὰ πολλὰ* adverbii sensu hic dici *plerumque*, monet Schaefer. ad Lambert. Bos. pag. 427 seq., *πάντα* vero ad vim augendam additum esse, unde accipiendum: *longe plurimum, longe plurima ex parte*, ita ut hae gentes *nulla fere alia re vitam sustentare* dicantur *nisi fructibus silvestribus*. Sic bene Schweighaeus., comparans V, 67.

ἐν τοῖσι καὶ δένδρεα — λέγεται] *παρεχόμενα* refer ad *δένδρεα*: *arbores, quae praebent huiusmodi folia.* — Ad verba sequentia *τὰ τρίβοντας — ἐγγράφειν* mente repetendum *λέγεται*.

ζῷα ἑωυτοῖσι ἐς τὴν ἐσθῆτα ἐγγράφειν] *ζῷα ἐγγράφειν* hic omnino est *figuras pingere*. Cf. Eustath. ad Iliad. p. 481, 6 ed. Basil. Plura vid. ad I, 70. II, 4. Strabo, qui eadem, quae hic de Caucasiis memorantur, ad Massagetas retulit, idem expressit verbo *ποικίλλειν (τὴν ἐσθῆτα)*, lib. XI. p. 781 s. 513 ed. Casaub. Scribit vero Eichwald l. l. p. 258, tingendi arte adhuc excellere accolas maris Caspii in locis, qui vocantur Baku, Schamachi, Elisabethpol, Persasque locorum Talüsch et Masanderan, eosdemque adeo vividum nec unquam senescentem colorem vestibus tribuere, ut vel cul-

Digitized by Google

204 προβάτοισι. Τὰ μὲν δὴ πρὸς ἑσπέρην τῆς θαλάσσης ταύτης τῆς Κασπίης καλεομένης ὁ Καύκασος ἀπέργει, τὰ δὲ πρὸς ἠῶ τε καὶ ἥλιον ἀνατέλλοντα πεδίον ἐκδέκεται, πλῆθος ἄπειρον ἐς ἄποψιν· τοῦ ὦν δὴ πεδίου τοῦ μεγάλου οὐκ ἐλαχίστην μοίρην μετέχουσι οἱ Μασσαγέται, ἐπ᾽ οὓς ὁ Κῦρος ἔσχε προθυμίην

tiores gentes hac in re superent. — In seqq. rescripsimus librorum ex auctoritate *μίξιν δὲ* pro vulg. *μίξιν τε*.

Cap. CCIV.

Τὰ μὲν δὴ πρὸς ἑσπέρην τῆς θαλάσσης ταύτης] Intelligit regiones, quae a Caspio mari occidentem versus sitae sunt, ut mox *τὰ πρὸς ἠῶ τε καὶ ἥλιον ἀνατέλλοντα* regiones ad orientem (i. e. in partibus orientalibus) sive orientem versus a Caspio mari sitas. Cf. Schweighaeuser. ad I, 202 et nott. ad IV, 44.

πεδίον ἐκδέκεται, πλῆθος ἄπειρον ἐς ἄποψιν κ. τ. λ.] Non possum quin adscribam, quae egregie de hoc loco commentatus est Heeren (Ideen I, 2. pag. 292): „Die unermessliche Ebene — deutet auf die weiten Steppenländer, die bereits in der grossen Bucharey ihren Anfang nehmen und sich alsdann in der grossen Tartarey unter der Benennung der *Sungarey* und *Mongoley* neben dem Lande *Eggur* bis zu der Kette des Altai hinauf erstrecken.“ Aurum enim multum atque aes, quo Massagetae uti dicuntur (I, 215), non aliter nisi ex monte *Altai* accipere poterant. Unde simul ipsae huius gentis sedes aliquatenus definiri poterunt, quas supra ad I, 201 attigimus. Atque iam Rennelius in Geograph. Herodot. pag. 473 seq. veterum locos de Massagetis (Strabon. XI. pag. 511 seq. Diodor. Sicul. II, 3. Arrian. Exped. Alex. IV, 17. Ptolem.) collegit, quo de veris sedibus accuratius statui posset. Scriptores Herodoto posteriores melius edoctos esse contendit; quos si sequamur, Massagetas tenuisse terras usque ad Imaum dicendum ea in regione, quae dicitur Kipzak, in occidentali parte terrae Turkestan et in iis campis, qui proprie ad terram Gete pertineant („im eigentlichen Gebiet von Gete“). De Massagetis omnibus veterum scriptorum locis adhibitis disputavit quoque Ukert: Geograph. d. Griech. u. Roem. III, 2. p. 571 seqq., id unum de Massagetis certo pronuntiari posse ratus (p. 575), ab oriente maris Caspii earum sedes quaerendas esse, neque vero accuratius constitui posse. Forbiger (Handb. d. alt. Geogr. II. p. 467 seq.), qui et ipse veterum locos collegit, Massagetas pro Turcomannis haberi vult, qui ad fluvium Mias (unde ipsum nomen duxerint) habitaverint intra montem Ural et lacum Aral in regione auri feracissima. Ita nimirum statuerat Eichwald (Geograph. des Casp. Meeres p. 263 seq.), quem sequitur Forbiger. In terra Kirgisorum, in Songaria meridionali atque Buchariae septentrionali parte Massagetas ponit Gatterer in Comment. societ. Gotting. T. XIV. pag. 9. Contra Halling. (Wien. Iahrbb. LXIII. p. 131) Herodoti Massagetas non alios esse vult atque Alanos posterae aetatis, Ammiano Marcellino inprimis auctore XXIII, 14. XXXI, 2, qui quae de Alanis scripsit, ea sane ex parte quidem ab Herodoto ducta videri possunt, ipso iudice Ukerto l. l. p. 554 seq., bene admonente, hos Alanos re vera gentium Asiaticarum colluviem fuisse undecunque collectam. Atque Massagetis Alanos quoque contineri iudicat Ritter: Erdkunde VII: pag. 627.

τοῦ ὦν δὴ πεδίου κ. τ. λ.] Heroldius scribi vult *τούτου ὦν δὴ τοῦ πεδίου*, approbante Dietsch. (Iahrbb. f. Philol. u. Paedag. LXI. pag. 432), neque vero in textum

Digitized by Google

στρατεύσασθαι. πολλά τε γάρ μιν καὶ μεγάλα τὰ ἐπαείροντα καὶ ἐποτρύνοντα ἦν. πρῶτον μὲν ἡ γένεσις, τὸ δοκέειν πλέον τι εἶναι ἀνθρώπου, δεύτερα δὲ ἡ εὐτυχίη ἡ κατὰ τοὺς πολέμους γενομένη· ὅκῃ γὰρ ἰθύσειε στρατεύεσθαι Κῦρος, ἀμήχανον ἦν ἐκεῖνο τὸ ἔθνος διαφυγέειν.

Ἦν δὲ τοῦ ἀνδρὸς ἀποθανόντος γυνὴ τῶν Μασσαγετέων 205
βασίλεια, Τόμυρίς οἱ ἦν οὔνομα. ταύτην πέμπων ὁ Κῦρος

recipiente. Neque sane tali emendatione opus esse videtur.

στρατεύεσθαι Κῦρος] στρατεύειν unus liber, quod non displicet Schweighaeusero, comparanti I, 77. VI, 7. Quibus Bredov. p. 24 addit VI, 108. IX, 86, activum praeferendum videri ratus, nisi quis id putet interpretamentum esse ex his ipsis locis ductum. Itaque retinui στρατεύεσθαι. Ante Κῦρος articulum ὁ, libris invitis vulgo adiectum, omisimus. Sic in antecedd. pro δεύτερα, quod optimi tenent libri, alii δεύτερον, cum antea in πρῶτον omnes conspirent. Atque alias apud Nostrum πρῶτα μὲν — δεύτερα δὲ, ut III, 80. VIII, 106. Adnotavit haec Schweigh., ipse tamen addens Herodotum in his variare orationis formas. Id quod satis monstrant plurima exempla a Werfero congesta in Actt. phill. Monacc. I, 2. pag. 254. Cf. modo ex hoc uno Herodoti libro I, 59 (ibique nott.), 91, 112, 126, 134, 138, 179, quae lectionem receptam (δεύτερα) satis tueri poterunt. Quod ad ipsum loci argumentum attinet causasque illas, quibus Cyrum ad hoc bellum adductum esse Noster scribit, quod scilicet maius aliquid homine se esse opinaretur Cyrus perpetua hucusque in bellis felicitate usus, haec quoque ad Graecorum rationem dicta existimabimus ex ea fluxisse sententia, quam de rebus divinis atque de invidia illa divina Noster habuit, qua homines superbi nimisque elati rebus secundis, ut maiora semper appetant, a diis ita plectuntur, ut in exitium sponte ruant; cf. nott. ad I, 32, et refero huc quoque, quae leguntur infra I, 210: τῷ δὲ ὁ δαίμων προέφαινε, ὡς αὐτὸς μὲν τελευτήσειν αὐτοῦ ταύτῃ μέλλοι κ. τ. λ. Vid. Ditges: De fati apud Herodot. notione p. 8.

Cap. CCV.

Τόμυρίς οἱ ἦν οὔνομα] In voce Τόμυρις scribenda Herodotei libri consentiunt, quamquam alibi apud alios auctores valde variant. Sed hac de re uberius disputavit Hemsterhus. ad Lucian. Contempl. §. 13 s. p. 393 seq. t. III ed. Bip. coll. Oudendorp. ad Frontin. II, 5, 5. — Ctesias, quod satis notum est, nec Massagetarum nec Tomyris reginae ullam fecit mentionem, quantum quidem ex eius fragmentis colligere licet, sed in pugna cum Derbicibus Cyrum vulneratum ac dein mortuum esse refert §. 6. 8 Persicc., ubi vid. quae notavimus pag. 110 seqq. In priori autem quadam Cyri expeditione adversus Sacas — quam gentem Scythicae stirpis non admodum remotam esse ab Massagetis quivis concedet — similem quandam reginam, atque hoc loco Tomyrin, vocat *Sparethram*, quae fortissime cum Cyro pugnaverit eundemque vicerit, §. 3. Quo itidem faciunt, quae de *Zarina*, fortissima regina, scribit Diodorus, alia, quae ad fabulas traducta narrationibusque Amazonum addita aut cum iis coniuncta fuisse videntur. Sed de iis penes unumquemque iudicium esto, equidem pronuntiare nolim; curiosos harum rerum lectores ad Ctesiam amando et ad ea, quae ibi adnotavi pag. 98 seq. His adde, quae de Tomyri, Scytharum regina, traduntur apud Vincentium Cadlubonis, Polonorum

Digitized by Google

ἐμνᾶτο τῷ λόγῳ, θέλων γυναῖκα ἣν ἔχειν. ἡ δὲ Τόμυρις, συνιεῖσα οὐκ αὐτήν μιν μνώμενον ἀλλὰ τὴν Μασσαγετέων βασιληΐην, ἀπείπατο τὴν πρόσοδον. Κῦρος δὲ μετὰ τοῦτο, ὥς οἱ δόλῳ οὐ προεχώρεε, ἐλάσας ἐπὶ τὸν Ἀράξεα ἐποιέετο ἐκ τοῦ ἐμφανέος ἐπὶ τοὺς Μασσαγέτας στρατηΐην, γεφύρας τε ζευγνύων ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ, διάβασιν τῷ στρατῷ, καὶ πύργους ἐπὶ πλοίων τῶν διαπορθμευόντων τὸν ποταμὸν οἰκοδομεόμενος.

206 *Ἔχοντι δέ οἱ τοῦτον τὸν πόνον πέμψασα ἡ Τόμυρις κήρυκα ἔλεγε τάδε· Ὦ βασιλεῦ Μήδων, παῦσαι σπεύδων τὰ σπεύδεις· οὐ γὰρ ἂν εἰδείης, εἴ τοι ἐς καιρὸν ἔσται ταῦτα τελεύμενα· παυσάμενος δὲ βασίλευε τῶν σεωυτοῦ, καὶ ἡμέας ἀνέχευ ὁρέων ἄρχοντας, τῶν περ ἄρχομεν. Οὐκ ὦν ἐθελήσεις*

chronographum, I, 115, ex Trogi Pompeii libris probabiliter sumta; vid. Pompeii Trogi fragmm. ed. A. Bielowski (Leopoli 1853) p. 2 seq. 51 seq.

ἐμνᾶτο τῷ λόγῳ] *τῷ λόγῳ*, cui plerumque opponitur *τῷ ἔργῳ* (*re vera, re ipsa*), est: *verbo quidem* (i. e. specie tantum, nec serio), missis legatis, qui regis voluntatem verbis declararent. Vid. nott. ad I, 59. — In seqq. *ἣν* (*suam*) unum pronominis possessivi (*ὅς, ἥ, ὅν*) exemplum apud Herodotum invenitur, recte sic scriptum, cum *ἑός* ad poetas pertineat. Monuit Bredov. p. 283. Ex eiusdem viri docti canone (p. 117) Herodotum semper *ἐθέλω* dixisse contendentis Dietsch scripsit *ἐθέλων*, cum omnes libri *θέλων* afferant: quod ipsum et h. l. et aliis haud paucis retinui, librorum auctoritatem secutus, ex quibus Herodotum utraque huius verbi forma usum esse satis patere videtur.

ἐποιέετο — στρατηΐην] Malim intelligere: *incepit facere expeditionem* s. *instituere coepit expeditionem*, quo exprimatur conatus s. voluntatis significatio, quam imperfecto declarari putem. Conf. I, 68 ibique nott. Quare etiam sequenti capite: *ἔχοντι δέ οἱ τοῦτον τὸν πόνον κ. τ. λ.*, *dum in his occupatus, versatus erat.* — Ad verba *διάβασιν τῷ στρατῷ* in appositione posita cf. Kuehner: Gr. Gr. II. p. 422, 1.

CAP. CCVI.

σπεύδων τὰ σπεύδεις] Ad accusativi structuram conf. VII, 53 ibique nott. Ipsam verbi eiusdem repetitionem consulto et cum vi quadam factam (ut paulo infra: *ἄρχοντας τῶνπερ ἄρχομεν*) Noster aliquoties adhibuit. Conf. I, 91 ibique nott.

καὶ ἡμέας ἀνέχευ ὁρέων ἄρχοντας] Magis placeret Wesselingio, si legeretur *οὐρέων* (ut *montes* intelligerentur), praesertim cum Strabo XI. p. 780 s. p. 512 doceat Massagetarum plures *loca montana* habuisse, Iustinusque addat (I, 8), Tomyrin Cyro in montibus insidias posuisse. Verum nulla mutatione opus, cum *ὁρέων* sit participium verbi *ὁρᾶν*, quod verbo *ἀνέχευ* additum eadem ratione, qua I, 80. V, 19.

οὐκ ὦν ἐθελήσεις κ. τ. λ.] i. e. *neque igitur consiliis hisce uti, sed quidvis potius* (pati) *quam quietem agere voles. χρέεσθαι* cum Dindorfio retinui; libri plerique *χρῆσθαι*, quod Bredovio auctore p. 380 mutandum in *χρᾶσθαι*, ut fecit Dietsch. Tu conf. I, 21 et 187. De *οὐκ ὦν* in sententia bimembri, ubi alterum membrum sine coniunctione subiicitur, ad quod proprie spectat *ὦν*, cum negatio ad prius refe-

Digitized by Google

ὑποθήκῃσι τῃσίδε χρέεσθαι, ἀλλὰ πάντα μᾶλλον ἢ δι' ἡσυχίης εἶναι. σὺ δὲ εἰ μεγάλως προθυμέεαι Μασσαγετέων πειρηθῆναι, φέρε, μόχθον μὲν, τὸν ἔχεις ζευγνὺς τὸν ποταμὸν, ἄφες· σὺ δὲ, ἡμέων ἀναχωρησάντων ἀπὸ τοῦ ποταμοῦ τριῶν ἡμερέων ὁδὸν, διάβαινε ἐς τὴν ἡμετέρην. εἰ δ' ἡμέας βούλεαι ἐσδέξασθαι μᾶλλον ἐς τὴν ὑμετέρην, σὺ τὠυτὸ τοῦτο ποίεε. Ταῦτα δὲ ἀκούσας ὁ Κῦρος συνεκάλεσε Περσέων τοὺς πρώτους· συναγείρας δὲ τούτους ἐς μέσον σφι προετίθεε τὸ πρῆγμα, συμβουλευόμενος, ὁκότερα ποιέῃ. τῶν δὲ κατὰ τὠυτὸ αἱ γνῶμαι συνεξέπιπτον, κελευόντων ἐσδέκεσθαι Τόμυρίν τε καὶ τὸν στρατὸν αὐτῆς ἐς τὴν χώρην. Παρεὼν δὲ καὶ μεμφόμενος τὴν 207
γνώμην ταύτην Κροῖσος ὁ Λυδὸς ἀπεδείκνυτο ἐναντίην τῇ προκειμένῃ γνώμῃ, λέγων τάδε· Ὦ βασιλεῦ, εἶπον μὲν καὶ
98 πρότερόν τοι, ὅτι, ἐπεί με Ζεὺς ἔδωκέ τοι, τὸ ἂν ὁρῶ σφάλμα

renda sit, ex Matth. animadversione vidimus ad I, 11. Qui idem vir hoc loco δὲ (σὺ δὲ εἰ — προθυμέεαι) non coniunctionem esse statuit connectendae cum priore orationi inservientem, sed eodem modo positam, ut Herodotus diceret εἰ οὖν ἐθελήσεις —— σὺ δὲ ——. In seqq. e Sancrofti libro cum Gaisf. dedimus πάντα pro vulg. πάντως.

σὺ δὲ εἰ — προθυμέεαι] εἰ cum recentt. edd. e duobus codd. Parisinis recepi pro ἢν, itemque προθυμέεαι iubente Bredov. p. 323 pro προθυμέαι, quod plerique codd. afferunt; cf. I, 39.

φέρε, μόχθον — ἄφες· σὺ δὲ — διάβαινε] Pronomen σὺ in bimembri oratione semel tantum positum hic aeque referendum ad ἄφες quam ad διάβαινε monet Matthiae Gr. Gr. pag. 865. Sed respiciendum erit ad verba enuntiationis initio posita: σὺ δὲ εἰ μεγάλως προθυμέεαι, ut adeo utraque orationis pars suum habeat pronomen. — ἄφες retinui ob codd. consensum; recentt. edd. ἄπες.

ὁκότερα ποιέῃ] Vulgo ποιέει et ποιέοι, utrumque mendose. Nam loci sententia coniunctivum flagitat, quem Schellershemianus liber cum binis aliis optime suggerit. Conf. supra ad I, 53. Tu verte: *quidnam faciundum sit* s. *quidnam facere debeat.*

CAP. CCVII.

μεμφόμενος τὴν γνώμην ταύτην] Verbum *μέμφεσθαι reprehendendi* notione cum accusativo iunctum declarant hi loci Herodotei I, 77. II, 13. 24. VII, 146. VIII, 106, ne plura. In verbis sequentibus Matth. Gr. Gr. §. 539, 1 consulendus de structura ὅτι — ἀποτρέψειν, de qua eadem disputat quoque Kuehner Gr. Gr. §. 771, 5. Verba Herodoti ἐπεί με Ζεὺς κ. τ. λ. Blomfield. comparavit cum Clytaemnestrae verbis apud Aeschylum in Agamemn. 1003: ἐπεί σ' ἔθηκε Ζεὺς ἀμηνίτως δόμοις κοινωνὸν εἶναι χερνίβων κ. τ. λ. Caeterum Croesi verba respiciunt ad ea, quae supra I, 88 seqq. 155 leguntur. In seqq. retinui ἀχάριτα, ut I, 41, probante Bredov. p. 269. Alia Wesseling. tum ad h. l. tum ad Diodor. Sicul. XVIII, 28. Nonnulli enim libri ἀχάριστα (i. e. ἀηδῆ, ut Schol. ad Homer. Odyss. VIII, 236 interpretatur). Sed conf. Herod. VII, 156. Lucian. Merced. Conduct. 30. Nec tamen ea persuadere potuerunt Wyttenbachio ad Plut. Moral. I. pag. 285.

Digitized by Google

ἐὸν οἴκῳ τῷ σῷ, κατὰ δύναμιν ἀποτρέψειν. τὰ δέ μοι παθήματα, ἐόντα ἀχάριτα, μαθήματα γέγονε. Εἰ μὲν ἀθάνατος δοκέεις εἶναι, καὶ στρατιῆς τοιαύτης ἄρχειν, οὐδὲν ἂν εἴη πρῆγμα, γνώμας ἐμέ σοι ἀποφαίνεσθαι. εἰ δὲ ἔγνωκας, ὅτι ἄνθρωπος καὶ σὺ εἷς, καὶ ἑτέρων τοιῶνδε ἄρχεις, ἐκεῖνο πρῶτον μάθε, ὡς κύκλος τῶν ἀνθρωπηΐων ἐστὶ πρηγμάτων, περιφερόμενος δὲ οὐκ ἐᾷ αἰεὶ τοὺς αὐτοὺς εὐτυχέειν. ἤδη ὦν ἐγὼ γνώμην ἔχω περὶ τοῦ προκειμένου πρήγματος τὰ ἔμπαλιν ἢ οὗτοι. εἰ γὰρ ἐθελήσομεν ἐσδέξασθαι τοὺς πολεμίους ἐς τὴν χώρην, ὅδε τοι ἐν αὐτῷ κίνδυνος ἔνι· ἑσσωθεὶς μὲν προσαπολλύεις πᾶσαν τὴν ἀρχήν· δῆλα γὰρ δή, ὅτι νικῶντες Μασσαγέται οὐ τὸ

τὰ δέ μοι παθήματα, ἐόντα ἀχάριτα, μαθήματα γέγονε] γέγονε (pro vulg. γεγόνεε) revocavi cum Bredovio pag. 321. Florentinus liber ἐγεγόνεε, quod recepit Dietsch. Ipsa sententia insignem in modum expressa hic illic obvia, quae vel propter similem verborum sonum proverbialem quandam vim accepisse videri queat. Sic Aeschylus Agamemn. 170 πάθει μάθος, ubi Blomfield. et nostrum locum et alios consimiles attulit. Add. Lysiam in orat. funeb. §. 6, ad quem locum similia quaedam excitavit Lebeau: Observ. in Lysiae or. fun. spec. p. 12. Ac iuvat his addere, quae pronuntiat Tauler in libro, qui inscribitur: Nachfolgung d. armen Lebens Christi pag. 295 seq. ed. Schlosser. „Leiden giebt Vernunft, darum sind die durchgelittenen Menschen die allerbesten.“ Quem eundem locum nunc video iam allatum fuisse ab Ernesto de Lasaulx in scriptione de Oedipi fabula in: Studien des classisch. Alterth. pag. 372. Quod vulgo adiiciunt τὰ ante ἐόντα, abiecit Schweigh., ut facilius flueret oratio, cuius hic fere est sensus: *quae ipse passus sum, tristia utique* (cum essent), *me satis edocuerunt, documenta mihi fuere.* — Ad locutionem οὐδὲν πρῆγμά ἐστι (*nihil refert*) cf. Viger. pag. 139, ne plura, et Herodotum I, 79 init.

ὡς κύκλος τῶν ἀνθρωπηΐων ἐστὶ πρηγμάτων] Citat haec Stobaeus 105, 53. — Eandem sententiam, iudice Wesselingio, respexit Aristoteles Problem. Sect. 17. pag. 129 itemque e Latinis Seneca Consol. ad Marc. 15. Add. eiusdem Epist. ad Lucil. 36. itemque Tacitum Annall. III, 55. „rebus cunctis inest quidam velut orbis, ut quem ad modum temporum vices, ita morum vertantur.“ Quae ipsa una cum aliis veterum, Aristotelis praesertim sententiis attulit Lasaulx: Die Geologie d. Griech. u. Roem. p. 32. not. 83. (Stud. d. class. Alterth. p. 26) Praeterea cf. Ideler ad Aristotel. Meteorolog. I, 3. p. 336 et Apitz. ad Sophocl. Trach. 121. p. 106. Herodoti loco apte usus est Iaeger. Disputt. Herodd. p. 49, ubi quaerit, qualis Herodoti fuerit sententia *de rerum cursu*, quae simul continetur notione moderationis divinae. Aequalitas (ita ille ait), quam tuetur numen divinum, cernitur hic in perpetua magnitudinis, felicitatis et contrariorum vicissitudine. Haec vicissitudo est ordo et lex, qua rerum mutationes continentur ex mente Herodoti. — In seqq. ἐλῶσι, quae est futuri forma, ex h. l. citat Thomas Mag. s. v. ἐλάω p. 293 ed. Bern. Alios Herodoteos locos dabit Bredov. pag. 391. Ad structuram τὰ ἔμπαλιν ἢ οὗτοι conf. Kuehner Gr. Gr. §. 540. not. 3. — Pro γνώμην ἔχω Steger in Praefat. pag. XI. mutatum vult γνώμης ἔχω et in seqq. χωρὶς δὲ τοῦ ἀπηγημένου pro χωρίς τε τοῦ ἀπηγ.

Digitized by Google

ὀπίσω φεύξονται, ἀλλ' ἐπ' ἀρχὰς τὰς σὰς ἐλῶσι. νικῶν δὲ οὐ νικᾷς τοσοῦτον, ὅσον εἰ διαβὰς ἐς τὴν ἐκείνων, νικῶν Μασσαγέτας, ἕποιο φεύγουσι· τὠυτὸ γὰρ ἀντιθήσω ἐκείνῳ, ὅτι νικήσας τοὺς ἀντιουμένους ἐλᾷς ἰθὺ τῆς ἀρχῆς τῆς Τομύριος. Χωρίς τε τοῦ ἀπηγημένου αἰσχρὸν καὶ οὐκ ἀνασχετὸν, Κῦρόν γε τὸν Καμβύσεω γυναικὶ εἴξαντα ὑποχωρῆσαι τῆς χώρης. Νῦν ὦν μοι δοκέει διαβάντας προελθεῖν, ὅσον ἂν ἐκεῖνοι διεξίωσι, ἐνθεῦτεν δὲ τάδε ποιεῦντας πειρᾶσθαι, ἐκείνων περιγενέσθαι. ὡς γὰρ ἐγὼ πυνθάνομαι, Μασσαγέται εἰσὶ ἀγαθῶν τε Περσικῶν ἄπειροι καὶ καλῶν μεγάλων ἀπαθέες. τούτοισι ὦν τοῖσι ἀνδράσι, τῶν προβάτων ἀφειδέως πολλὰ κατακόψαντας καὶ σκευάσαντας, προθεῖναι ἐν τῷ στρατοπέδῳ τῷ ἡμετέρῳ δαῖτα· πρὸς δὲ καὶ κρητῆρας ἀφειδέως οἴνου ἀκρήτου καὶ σιτία παντοῖα. ποιήσαντας δὲ ταῦτα, ὑπολειπομένους τῆς στρατιῆς τὸ φλαυρότατον, τοὺς λοιποὺς αὖτις ἐξαναχωρέειν ἐπὶ τὸν ποταμόν. ἢν γὰρ ἐγὼ γνώμης μὴ ἁμάρτω, κεῖνοι ἰδόμενοι ἀγαθὰ πολλὰ, τρέψονταί τε πρὸς αὐτὰ, καὶ ἡμῖν τὸ ἐνθεῦτεν λείπεται ἀπόδεξις ἔργων μεγάλων.

Γνῶμαι μὲν αὗται συνέστασαν. Κῦρος δὲ μετεὶς τὴν προ- 208

ὅτι νικήσας τοὺς ἀντιουμένους ἐλᾷς ἰθὺ τῆς ἀρχῆς] ἀντιουμένους dabant optimi quique codices, minime hic spernendi. Olim ἐναντιουμένους, quod Wesselingius retinuit, ut VII, 10. 49. Mox cum Schwgh. probante Bredov. p. 113 e Florentino cod. scripsimus ἰθὺ pro ἰθὺς, et in seqq. Κῦρον, abiecto articulo τὸν, qui vulgo praepositus legitur, sed a duobus codd. recte abest. Verba χωρὶς τοῦ ἀπηγημένου passivo sensu accipenda: *praeter id, quod expositum est*, ut prorsus IX, 26. Apte monuit Kuehner Gr. Gr. §. 403, 4, α. Ad genitivi structuram τῆς χώρης conf. II, 80, ne plura.

πειρᾶσθαι, ἐκείνων περιγενέσθαι] Vulgo περιγίνεσθαι. Quod reposuimus, libri optimi dabant. Sententia Croesi haec est. nunc igitur mihi videtur, traiecto fluvio tantum progrediendum esse, quantumcumque illi recesserint, inde vero haec faciundo tentandum, ut illos superemus.

τούτοισι ὦν τοῖσι ἀνδράσι τῶν προβάτων κ. τ. λ.] Pendent haec ab antecedentibus, hic mente repetendis: νῦν ὦν μοι δοκέει. — πρόβατα quae sint, monuimus ad I, 133. *Cr.* confert Eustath. ad Odyss. X, 82—85. pag. 384 Basil. ἀφειδέως (*largiter*) consulto repetitum esse patet. De vocis significatione conf. Usteri ad Plut. Consolat. Apollon. p. 100.

λείπεται ἀπόδεξις ἔργων μεγάλων] i. e. *dabitur occasio magna facinora edendi*. De voce ἀπόδεξις vidimus ad operis Herodotei initium. — Ad ἰδόμενοι in proxime antecedentibus conf. Bredov. p. 305.

CAP. CCVIII.

Γνῶμαι μὲν αὗται συνέστασαν] Verbo συνέστασαν *contrarias* s. *oppositas* inter se indicari *sententias*, in unum hic quasi collatas, monet Wesseling. laudatque IV, 132. VII, 142. VIII, 79. Et conferri quoque poterit I, 214. — Mox κατὰ Ionum

Digitized by Google

τέρην γνώμην, τὴν Κροίσου δὲ ἑλόμενος, προηγόρευε Τομύρι 99
ἐξαναχωρέειν, ὡς αὐτοῦ διαβησομένου ἐπ' ἐκείνην. ἡ μὲν δὴ ἐξαναχώρεε, κατὰ ὑπέσχετο πρῶτα. Κῦρος δὲ Κροῖσον ἐς τὰς χεῖρας ἐσθεὶς τῷ ἑωυτοῦ παιδὶ Καμβύσῃ, τῷ περ τὴν βασιληΐην ἐδίδου, καὶ πολλὰ ἐντειλάμενός οἱ τιμᾶν τε αὐτὸν καὶ εὖ ποιέειν, ἢν ἡ διάβασις ἡ ἐπὶ Μασσαγέτας μὴ ὀρθωθῇ· ταῦτα ἐντειλάμενος καὶ ἀποστείλας τούτους ἐς Πέρσας αὐτὸς διέ-
209 *βαινε τὸν ποταμὸν καὶ ὁ στρατὸς αὐτοῦ. Ἐπεί τε δὲ ἐπεραιώθη τὸν Ἀράξεα, νυκτὸς ἐπελθούσης, εἶδε ὄψιν, εὕδων ἐν τῶν Μασσαγετέων τῇ χώρῃ, τοιήνδε. ἐδόκεε ὁ Κῦρος ἐν τῷ ὕπνῳ ὁρᾶν τῶν Ὑστάσπεος παίδων τὸν πρεσβύτατον ἔχοντα ἐπὶ τῶν ὤμων πτέρυγας· καὶ τουτέων τῇ μὲν τὴν Ἀσίην, τῇ δὲ τὴν Εὐρώπην ἐπισκιάζειν. Ὑστάσπεϊ δὲ τῷ Ἀρσάμεος, ἐόντι ἀν-*

more pro *καθὰ* (*καθ' ἃ*), *prout.* „Conf. Gregor. Corinth. de dialect. p. 400 ed. Schaef." *Cr.* Tu vid. Struve Quaest. de dial. Her. I. p. 34 et Bredov. p. 92, quo eodem monente p. 288 scribendum *ἐξανεχώρεε*, id quod receperunt Dindorf et Dietsch. Mihi in re tantopere fluctuante codices sequi melius videtur.

τῷ περ τὴν βασιληΐην ἐδίδου] Notant hic, solitos esse reges Persarum, bellum ingressuros, ob incertum eventum successorem e lege sibi designare; conf. VII, 2. Plura Barnab. Brisson. de reg. Pers. princip. I, 9. Ctesiam vero si sequimur, Cyrus in ipso mortis articulo Cambysem filium successorem sibi constituit, §. 8. Persicc. Excerptt.: *Κῦρος δὲ μέλλων τελευτᾶν* (nam graviter vulneratum in pugna Cyrum fuisse §. 6 retulerat) *Καμβύσην μὲν τὸν πρῶτον υἱὸν βασιλέα καθίστη.* Ad quem locum nonnulla disputavi p. 113 de successionis modo in regno Persarum instituto.

Cap. CCIX.

Ὑστάσπεϊ δὲ τῷ Ἀρσάμεος] Ad Herodoteas nominis *Ὑστάσπης* formas quae ad tertiam declinationem pertinent, conf. Bredov. pag. 230. De etymo vocis vid. nott. ad III, 70. In proxime antecedentibus pro *τουτέων* Dindorf et Dietsch *τούτων*; sed vid. Bredov. p. 222. *Ἀρσάμεος* optimi tuentur libri, ut VII, 11, ubi vid. nott. 224. De eodem Persa opinor Ctesias l. l., ubi vid. adnott. p. 244. Verba *ἐόντι ἀνδρὶ Ἀχαιμενίδῃ* non sine vi quadam addita esse nemo non videt; etenim ex Achaemenidarum gente reges Persarum ortos esse Noster supra I, 125 (ubi vid. nott.) dixerat. Huius vero gentis duas familias has distingui vult Rubino in diss. supra laudata pag. VI. VII, unam, e qua Cyrus et Cambyses, alteram, unde Darius eiusque posteri procreati sint. De Dario hic ipse locus testatur itemque Bisutuna inscriptio (cf. apud Rubin. p. IX); de Cyro ex Herodoti certe mente Achaemenidarum genti accensendo conf. III, 75 coll. 65. Atque ipsum Cambysem, Cyri patrem, Noster supra I, 107 dixerat Persam *οἰκίης ἀγαθῆς*, i. e. familiae nobilis, qualis inter varias Persarum gentes s. tribus erat Achaemenidarum gens. — De ipso somnio Wesseling. citat Artemidorum in Oneirocr. II, 72 statuentem, hoc somniorum genus *τοῖς πλουσίοις καὶ τοῖς μέγα δυναμένοις ἀρχὰς περιποιεῖν.* Caeterum simile quoddam alarum augurium ex Turcarum historia narrat Hammer:

Digitized by Google

δρὶ Ἀχαιμενίδῃ, ἦν τῶν παίδων Δαρεῖος πρεσβύτατος, ἐὼν τότε ἡλικίην ἐς εἴκοσί κου μάλιστα ἔτεα. καὶ οὗτος καταλέλειπτο ἐν Πέρσῃσι· οὐ γὰρ εἶχε κω ἡλικίην στρατεύεσθαι. ἐπεὶ ὦν δὴ ἐξηγέρθη ὁ Κῦρος, ἐδίδου λόγον ἑωυτῷ περὶ τῆς ὄψιος. ὡς δέ οἱ ἐδόκεε μεγάλη εἶναι ἡ ὄψις, καλέσας Ὑστάσπεα καὶ ἀπολαβὼν μοῦνον εἶπε· Ὕστασπες, παῖς σὸς ἐπιβουλεύων ἐμοί τε καὶ τῇ ἐμῇ ἀρχῇ ἑάλωκε· ὡς δὲ ταῦτα ἀτρεκέως οἶδα, ἐγὼ σημανέω. ἐμεῦ θεοὶ κήδονται, καί μοι πάντα προδεικνύουσι τὰ ἐπιφερόμενα· ἤδη ὦν ἐν τῇ παροιχομένῃ νυκτὶ εὕδων εἶδον τῶν σῶν παίδων τὸν πρεσβύτατον ἔχοντα ἐπὶ τῶν ὤμων πτέρυγας· καὶ τουτέων τῇ μὲν τὴν Ἀσίην, τῇ δὲ τὴν Εὐρώπην ἐπισκιάζειν· οὔκων ἐστὶ μηχανὴ ἀπὸ τῆς ὄψιος ταύτης οὐδεμία, τὸ μὴ ἐκεῖνον ἐπιβουλεύειν ἐμοί. σὺ τοίνυν τὴν ταχίστην πορεύεο ὀπίσω ἐς Πέρσας, καὶ ποίεε, ὅκως, ἐπεὰν ἐγὼ τάδε καταστρεψάμενος ἔλθω ἐκεῖ, ὥς μοι καταστήσῃς τὸν παῖδα ἐς
ἔλεγχον. Κῦρος μὲν δοκέων Δαρεῖόν οἱ ἐπιβουλεύειν, ἔλεγε 210
τάδε· τῷ δὲ ὁ δαίμων προέφαινε, ὡς αὐτὸς μὲν τελευτήσειν

Gesch. d. Osmanen I. p. 52, Herodoti haud immemor. — De Dario, Hystaspis filio, qui post ad Persarum regnum est evectus, hic cogitandum esse nemo non videt.

καὶ οὗτος καταλέλειπτο] Ita omnes libri, a quibus sine iusta causa discesserunt, qui nuper ediderunt *κατελέλειπτο*. Tu vid. Bredov. p. 289, quo eodem probante p. 300 mox e Florentino revocavi *ἐξηγέρθη* pro vulg. *ἐξεγέρθη*, neque vero eundem p. 312 secutus sum scribi iubentem *ἤλωκε* pro vulg. *ἑάλωκε*. Vid. I, 191 ibique allata.

παῖς σὸς ἐπιβουλεύων — ἑάλωκε] *ἁλίσκεσθαι* (*argui, convinci*) participio iungitur, notante Matth. pag. 1078. Add. VII, 6 ibique nott. — In seqq., ordine vulgari mutato, e melioribus libris refinximus: *ταῦτα ἀτρεκέως*. Vulgo *ἀτρεκέως ταῦτα*. Deinde pro *κήδονται*, quod cum Bredov. p. 329 retinendum duxi, unus liber *κηδέανται*, alter Schellershemianus *κηδέαται*; quod eo magis tenendum videtur Schweigh., quo infra II, 47 idem codex pro *ἄγονται* afferat *ἀγέαται* et II, 67 pro *ἀπάγονται*, *ἀπαγέαται*. Sed utrumque reiiciendum, aeque atque II, 47 *ἐκδιδόαται* pro *ἐκδίδονται*.

οὔκων ἐστὶ μηχανὴ — οὐδεμία, τὸ μὴ κεῖνον ἐπιβουλεύειν] *οὐδεμία* meliores libri obtulere pro vulg. *οὐδεμίη*. — Ad usum vocis *μηχανὴ* in talibus conf. modo Viger. de Idiotism. pag. 113 ac de infinitivo sequenti *τὸ μὴ κεῖνον ἐπιβουλεύειν* Matthiae Gr. Gr. pag. 1056, in quibus pro *κεῖνον* e Bredovii sententia (p. 118—121), quam Dietsch amplexus est, scribendum *ἐκεῖνον*, quod meliores codd. utique afferunt.

καὶ ποίεε ὅκως — ὥς μοι καταστήσῃς κ. τ. λ.] *ὅκως* hic est *quomodo, quo pacto*, repetitum deinde propter plura vocabula interiecta in particula *ὡς*, cuius eadem notio ac structura. Ita explicuit Matth. Gr. Gr. l. l. p. 1037 ac nuper quoque Lhardy. Equidem malim *ὡς* intelligere cum vi quadam initio apodoseos positum eadem significatione, qua vulgo *οὕτω* ponitur, *ita* (scil. ut volo iubeoque); nec alia vi atque significatione *ὡς* positum invenio I, 32 fin. 114. 73 coll. I, 8 (*ὥς τε*).

Digitized by Google

αὐτοῦ ταύτῃ μέλλοι, ἡ δὲ βασιληΐη αὐτοῦ περιχωρέοι ἐς Δαρεῖον. ἀμείβεται δὴ ὦν ὁ Ὑστάσπης τοῖσδε· Ὦ βασιλεῦ, μὴ εἴη ἀνὴρ Πέρσης γεγονὼς, ὅστις τοι ἐπιβουλεύσει· εἰ δ' ἔστι, ἀπόλοιτο ὡς τάχιστα· ὃς ἀντὶ μὲν δούλων ἐποίησας ἐλευθέρους Πέρσας εἶναι· ἀντὶ δὲ ἄρχεσθαι ὑπ' ἄλλων, ἄρχειν ἁπάντων. εἰ δέ τίς τοι ὄψις ἀπαγγέλλει, παῖδα τὸν ἐμὸν νεώτερα βουλεύειν περὶ σέο, ἐγώ τοι παραδίδωμι χρᾶσθαι αὐτῷ τοῦτο, ὅ τι σὺ βούλεαι. Ὑστάσπης μὲν τούτοισι ἀμειψάμενος καὶ διαβὰς τὸν Ἀράξεα ἤϊε ἐς Πέρσας, φυλάξων Κύρῳ τὸν παῖδα Δαρεῖον.

211 *Κῦρος δὲ προελθὼν ἀπὸ τοῦ Ἀράξεω ἡμέρης ὁδὸν ἐποίεε τὰς Κροίσου ὑποθήκας. μετὰ δὲ ταῦτα, Κύρου τε καὶ Περσέων τοῦ καθαροῦ στρατοῦ ἀπελάσαντος ὀπίσω ἐπὶ τὸν Ἀράξεα, λει-*

Cap. CCX.

αὐτοῦ ταύτῃ μέλλοι] Cf. supra I, 189 fin. — Ad ipsam sententiam (*τῷ δὲ ὁ δαίμων προέφαινε κ. τ. λ.*) cf. nott. ad I, 204.

ἀμείβεται δὴ ὦν ὁ Ὑστάσπης τοῖσδε] Vulgo: *ἀμείβεται ὦν δὴ ὁ Ὑστάσπης τοιοῖσδε*, quod reliquimus Schweighaeuserum secuti, qui e libris ita edidit beneque monet, *δὴ ὦν* a Nostro potius dici quam *ὦν δή*, ut I, 58. 59. 75. Addubitat tamen censor in Ieneuss. Ephemeridd. 1817. num. 163. p. 362 locos colligens, ubi *ὦν δή* reperitur, ut I, 84. 115. 174. 180 etc. E Schellershemiano Gaisfordius eumque secutus Dietsch post *ἀμείβεται* inseruit *οἱ*, quod tamen ferri posse negat Apetzius ad h. l. adnotans verbo *ἀμείβεσθαι* vel accusativum et personae et rei, vel accusativum personae et dativum rei adiungi. — *τοῖσδε* itidem libri pleriqne iidemque optimi pro olim vulg. *τοιοῖσδε*; recentt. edd. dederunt *τοισίδε*.

ἐποίησας ἐλευθέρους Πέρσας εἶναι] i. e. *qui effecisti, ut servorum loco liberi essent Persae*, ubi vox *εἶναι* minime abundat; tu conf. similem locum VII, 129. Quod sequitur *ἀντὶ δὲ ἄρχεσθαι*, omisso articulo, ita ut simplex infinitivus praepositionem excipiat, vix ferendum videbatur viris doctis. Itaque Schaeferus (ad Gregor. Corinth. p. 39 coll. Appar. Demosthen. t. II. p. 564) scribi maluit: *ἀντὶ δὲ τοῦ ἄρχεσθαι*, quod invitis quamvis omnibus codicibus praeter alios Matthiaeo quoque nunc placere video. Idem tamen conferatur quoque in Gramm. Gr. p. 1065. Nec Schweigh. recepit articulum, comparans VI, 32. VII, 170, ubi conf. nott. Recentt. edd. receperunt articulum *τοῦ*, probante Bredov. p. 84. Mox *ἀπαγγέλλει* e codd. revocavi cum recentt. edd. pro *ἀπαγγέλλοι*, itemque cum Bredov. p. 380 *χρᾶσθαι* dedi pro *χρῆσθαι*. *τοῦτο* iam Reizius restituit pro *τούτῳ*, cuius in hac formula nullus est locus.

Cap. CCXI.

Περσέων τοῦ καθαροῦ στρατοῦ ἀπελάσαντος] ὁ καθαρὸς στρατός, cui mox opponitur ὁ ἀχρήϊος (de quo vid. ad I, 191), *de meliori exercitus parte, de flore exercitus copiisve integris validisque* intelligi debet. Haud aliter Letronne (Journal des Savans, 1817 pag. 97) vertit: „*cum integra parte exercitus.*" Recurrit locutio IV, 135, ubi vide Wesselingium ipsumque Schweighaeuserum nostri loci haud oblitum. Quare miror eundem virum,

φθέντος δὲ τοῦ ἀχρήϊου, ἐπελθοῦσα τῶν Μασσαγετέων τριτημορὶς τοῦ στρατοῦ, τούς τε λειφθέντας τῆς Κύρου στρατιῆς ἐφόνευε ἀλεξομένους, καὶ τὴν προκειμένην ἰδόντες δαῖτα, ὡς ἐχειρώσαντο τοὺς ἐναντίους, κλιθέντες ἐδαίνυντο· πληρωθέντες δὲ φορβῆς καὶ οἴνου εὗδον. οἱ δὲ Πέρσαι ἐπελθόντες πολλοὺς μέν σφεων ἐφόνευσαν, πολλῷ δ' ἔτι πλεῦνας ἐζώγρησαν, καὶ ἄλλους καὶ τὸν τῆς βασιλείης Τομύριος παῖδα, στρατηγέοντα Μασσαγετέων, τῷ οὔνομα ἦν Σπαργαπίσης. Ἡ δὲ πυθομένη 212
τά τε περὶ τὴν στρατιὴν γεγονότα καὶ τὰ περὶ τὸν παῖδα, πέμπουσα κήρυκα παρὰ Κῦρον, ἔλεγε τάδε· Ἄπληστε αἵματος Κῦρε, μηδὲν ἐπαρθῇς τῷ γεγονότι τῷδε πρήγματι, εἰ ἀμπελίνῳ καρπῷ, τῷ περ αὐτοὶ ἐμπιπλάμενοι μαίνεσθε οὕτω, ὥστε κατιόντος τοῦ οἴνου ἐς τὸ σῶμα ἐπαναπλώειν ὑμῖν ἔπεα κακά,

quod propter adiectum *Περσέων*, quae vocula alioqui commode abesse potuerit, hic *eam* intelligi vult *exercitus partem, quae ex puris putis Persis maxime composita erat.* — Ad argumentum capitis Strabo conferri poterit XI. p. 512. s. pag. 780 A. B, qui Cyrum contra Sacas eodem dolo usum esse enarrat. Simile quiddam e Livio XLI, 2 de Istris affert Wesselingius.

ἰδόντες δαῖτα — κλιθέντες δαίνυντο] Sensum magis quam verba ipsa praegressa (*τῶν Μασσαγετέων τριτημορὶς τοῦ στρατοῦ*) respiciens e singulari in pluralem transiit; cuius usus exempla ubivis reperiuntur. Revocavi e vett. edd. et libris scriptis quibusdam *ἐδαίνυντο* pro *δαίνυντο*, ut Gaisford. et Schweigh. dederant. Sed vid. Bredov. p. 98. 288. In seqq. cum recentt. edd. rescripsimus *βασιλείης* (pro *βασιληΐης*), quod sensus flagitabat nec libri nonnulli reiiciebant. Nam *βασίλεια* dicitur *regina*, ut supra I, 187 init. „Conf. Sturz. Lexic. Xenophont. I. pag. 527 ibiq. laud. Sturz. de dialect. Alexandr. pag. 151 seqq., Fischer. in Indic. ad Palaephat. s. v., Philemonis Lexic. in *ἄνασσα* pag. 12.“ *Cr.* — Cum voce *Σπαργαπίσης* conferre iuvat *Σπαργαπίθης*, qui Agathyrsorum rex vocatur infra IV, 78; utrumque nomen convenire dicit Donaldson (Journal of Asiatic Society XVI, 1. p. 6) cum Sanscritano nomine *Svarga-pati,* quo *coeli dominus* declaratur.

Cap. CCXII.

μηδὲν ἐπαρθῇς — εἰ ἀμπελίνῳ καρπῷ κ. τ. λ.] Pro *ἐπαρθῇς*, quod omnes codd. exhibent, Dietsch Bredovii iussu p. 193 edidit *ἐπαέρθῃς*. Conf. I, 90. Vocula *εἰ*, quae sequitur, pertinet ad *ἐκράτησας π. τ. ἑ.* causamque reddit antecedentium, ut fere *ὅτι*. Verba *ἀμπελίνῳ καρπῷ* valde disiuncta a verbo *δολώσας*, ad quod pertinent, repetuntur quodammodo verbis *τοιούτῳ φαρμάκῳ*, ad ipsam sententiam idem fere declarantibus. Ac spectat huc quoque *ἑλὼν δόλῳ*, quod infra I, 214 legitur.

ἐπαναπλώειν ὑμῖν ἔπεα κακά] *ἐπαναπλέειν* plurimi libri atque Athenaeus XIV init. Sed Eustathius ad Iliad. *σ'*. p. 1212, 12. *υ'*. pag. 1330, 28. Odyss. *τ'*. pag. 685, 16 ed. Bas. exhibet *ἀναπλώειν*, quod cum magis Herodoteo sermoni congrueret (conf. VI, 26. 33. 116), nunc ediderunt *ἐπαναπλώειν*. Vid. modo Bredov. p. 171. Ad verbi significationem apte monet Wesselingius, indicare Tomyrin, *ebriis sursum tendere et quasi in ore natare improba verba.* Ad

Digitized by Google

τοιούτῳ φαρμάκῳ δολώσας, ἐκράτησας παιδὸς τοῦ ἐμοῦ, ἀλλ' οὐ μάχῃ κατὰ τὸ καρτερόν. νῦν ὦν μευ εὖ παραινεούσης ὑπόλαβε τὸν λόγον· ἀποδούς μοι τὸν παῖδα ἄπιθι ἐκ τῆσδε τῆς χώρης ἀζήμιος, Μασσαγετέων τριτημορίδι τοῦ στρατοῦ κατυβρίσας. εἰ δὲ μὴ ταῦτα σὺ ποιήσεις, ἥλιον ἐπόμνυμί τοι τὸν Μασσαγετέων δεσπότην, ἦ μὲν σὲ ἐγὼ καὶ ἄπληστον ἐόντα αἵ-
213 ματος κορέσω. Κῦρος μέν νυν τῶν ἐπέων οὐδένα τούτων ἀνενειχθέντων ἐποιέετο λόγον. ὁ δὲ τῆς βασιλείης Τομύριος παῖς Σπαργαπίσης, ὥς μιν ὅ τε οἶνος ἀνῆκε καὶ ἔμαθε, ἵνα ἦν κακοῦ, δεηθεὶς Κύρου ἐκ τῶν δεσμῶν λυθῆναι, ἔτυχε· ὡς δὲ ἐλύθη τε τάχιστα καὶ τῶν χειρῶν ἐκράτησε, διεργάζεται ἑωυτόν.
214 καὶ δὴ οὗτος μὲν τρόπῳ τοιούτῳ τελευτᾷ. Τόμυρις δὲ, ὥς οἱ ὁ Κῦρος οὐκ ἐσήκουσε, συλλέξασα πᾶσαν τὴν ἑωυτῆς δύναμιν συνέβαλε Κύρῳ ταύτην τὴν μάχην, ὅσαι δὴ βαρβάρων ἀνδρῶν

hanc imaginem de mari sumtam spectat quoque *κατιόντος τοῦ οἴνου* eundem in modum dictum, quo alibi *κατιόντος τοῦ ἀνέμου* dicitur; vid. Thucyd. II, 25, ubi plura excitavit Poppo, et VI, 2, ubi Dukerus aliis locis allatis dicendi usum explicuit. E quibus patet, *ἐπαναπνέειν*, quod h. l. Wassius (ad Thucyd. VI, 78) pro *ἐπαναπλέειν* legi voluit, ferri non posse. Ad formulam *κατὰ τὸ καρτερὸν* conf. III, 65. IV, 201 ibique nott.

ὑπόλαβε τὸν λόγον] *ὑπολαμβάνειν* idem esse atque *ὑποδέχεσθαι* hoc loco comprobat Thomas Magist. pag. 875. — Mox *κατυβρίσας* additum habet dativum, quae rarior est structura, in Sophocl. Ai. 153 quoque obvia. Sic *καταγελᾶν* cum dativo Herod. VII, 9.

εἰ δὲ μὴ ταῦτα σὺ ποιήσεις] Ita cum recentt. editt. scripsimus, libris iubentibus. Vulgo *εἰ δὲ ταῦτα οὐ ποιήσεις*, ubi soloecum *οὐ* haud tueri poterunt, quae olim in Creuzeri Melett. III. pag. 21. not. 14. collegi exempla huius particulae, praecedente *εἰ*. — Matthiae verba *ταῦτα σὺ ποιήσεις* spuria habet, tum propter scripturae diversitatem, tum quod *σὺ* inepte additum sit.

ἥλιον ἐπόμνυμί τοι τὸν Μασσαγετέων δεσπότην] *δεσπότην* ut titulum non solum reliquis addi diis, verum *Solis* frequentem esse titulum (v. c. apud Porphyr. de abstin. animal. IV, 10) notat Wesseling. locis veterum quibusdam adiectis. — In seqq. *ἦ μὲν* eodem pacto, quo I, 196. Vulgo *ἦ μήν*. Conf. etiam Etymolog. Magn. p. 416, 48.

Cap. CCXIII.

ὁ δὲ τῆς βασιλείης Τομύριος παῖς] Perperam vulgo *βασιλητίης*. Conf. I, 211 fin. — In seqq.: *ὥς μιν ὅ τε οἶνος ἀνῆκε* est: *ubi vinum dimisit ipsum*, i. e. *ubi ex vino et inde orta ebrietate ad se rediit.*

Cap. CCXIV.

ὥς οἱ ὁ Κῦρος οὐκ ἐσήκουσε] *οἱ*, quod Wesselingius aliique post eum abiecerant, merito e libris restituit Schweighaeuserus; qui vero quod *οἱ* et hoc loco et VI, 86 cum *ἐσήκουσε* coniungit, minus recte dativi huius rationem perspexisse videtur. Melius Matthiae Gr. Gr. §. 389 seq. et 362, 4. not. 2. pag. 677. Articulum *ὁ* (ante *Κῦρος*) omisit Florentinus, unde rec. edd. vel prorsus neglexerunt vel uncis incluserunt.

Digitized by Google

μάχαι ἐγένοντο, κρίνω ἰσχυροτάτην γενέσθαι, καὶ δὴ καὶ πυν-
θάνομαι οὕτω τοῦτο γενόμενον. πρῶτα μὲν γὰρ λέγεται αὐτοὺς
διαστάντας ἐς ἀλλήλους τοξεύειν· μετὰ δὲ, ὥς σφι τὰ βέλεα ἐξε-
τετόξευτο, συμπεσόντας τῇσι αἰχμῇσί τε καὶ τοῖσι ἐγχειριδίοισι
συνέχεσθαι· χρόνον τε δὴ ἐπὶ πολλὸν συνεστάναι μαχομένους,
101 *καὶ οὐδετέρους ἐθέλειν φεύγειν· τέλος δὲ οἱ Μασσαγέται πε-*
ριεγενέατο. ἥ τε δὴ πολλὴ τῆς Περσικῆς στρατιῆς αὐτοῦ ταύτῃ
διεφθάρη, καὶ δὴ καὶ αὐτὸς Κῦρος τελευτᾷ, βασιλεύσας τὰ
πάντα ἑνὸς δέοντα τριήκοντα ἔτεα. ἀσκὸν δὲ πλήσασα αἵματος
ἀνθρωπηΐου Τόμυρις ἐδίζητο ἐν τοῖσι τεθνεῶσι τῶν Περ-
σέων τὸν Κύρου νέκυν. ὡς δὲ εὗρε, ἐναπῆκε αὐτοῦ τὴν κε-
φαλὴν ἐς τὸν ἀσκόν· λυμαινομένη δὲ τῷ νεκρῷ ἐπέλεγε
τάδε· Σὺ μὲν ἐμὲ ζώουσάν τε καὶ νικῶσάν σε μάχῃ ἀπώλε-
σας, παῖδα τὸν ἐμὸν ἑλὼν δόλῳ· σὲ δ᾽ ἐγὼ, κατάπερ ἠπεί-
λησα, αἵματος κορέσω. Τὰ μὲν δὴ κατὰ τὴν Κύρου τελευτὴν

συμπεσόντας τῇσι αἰχμῇσί τε — συνέχεσθαι] Facit huc Hesychii glossa (t. II. p. 1305): *συνέχεται· συμπλέκεται. συμπλέκεσθαι* autem constat esse: *manus conserere cum aliquo*, ut diximus ad Plutarchi Flamin. IV. p. 88. — Verba *ὥς σφι — ἐξετετόξευτο* Zosimum II, 18 imitari observat Wesseling. — Ad *συνεστάναι* in seqq. conf. I, 208.

οἱ Μασσαγέται περιεγενέατο] Pro *περιεγένοντο* Noster dixit, quod ipsum h. l. e Sancrofti libro ac duobus aliis dedit Dietsch. In Dindorfii editione reperio *ἐγίνοντο*. Tu conf. *ἀπικέατο* I, 15. 152 ibique nott., alia, quae attulit Bredov. p. 331, in quibus *ἐγενέατο* II, 166, cuius loco Dietsch posuit *ἐγένοντο*. Transit hic subito Noster ex oratione obliqua in rectam orationem, oblitus quod antea dixerat *λέγεται*. Nec tamen talia apud optimos quosque scriptores desunt. — Ad *αὐτοῦ ταύτῃ* in seqq. conf. I, 189 fin.

βασιλεύσας τὰ πάντα ἑνὸς δέοντα τριήκοντα] Ctesias in Persicc. Excerptt. §. 8 *triginta* annos Cyrum regnasse scribit; quem plerique alii scriptores secuti sunt, ut illic notavimus pag. 116. Nec multum alii recedunt. Larcherus Cyri mortem retulit ad annum 530 a. Chr. n.; qui triginta annos Cyrum regnasse sumunt, mortuum Cyrum ponunt anno 529 a. Chr. n., vid. Clinton. Fast. Hellen. ed. Krueger. p. 12 et Io. a Gumpach: Die Zeitrechn. d. Babyl. u. Assyr. p. 82 seq. 89. 125. Conf. etiam Voemel in Exercit. chronol. de aetate Solonis et Croesi pag. 29. 30 et Lepsius: Monatsbericht der Berlin. Akad. 1854. p. 497, qui hanc differentiam ex Persici et Aegyptii anni diversitate componere studet.

ἐδίζητο] Male olim *ἐδίζετο*. Vid. I, 94. — In seqq. Wesseling. tuetur *ἐναπῆκε* (*demisit*), quod a Gronovio, aliis plurimorum librorum iussu mutatum erat in *ἐναπῆπτε* (a verbo *ἐναπάπτειν* sive *ἐναφάπτειν*) hoc fere sensu: „*adligavit superiori utris ori, ut modo posset demittere quasi ad potandum, modo rursus attrahere, ut intermitteret.*“ Schweigh. interpretatur: „*caput in sacco suspendit.*“ Sed mihi *ἐναπῆπτε* librariorum mendum videtur, quod idem iudicat censor in Ephem. Ienenss. 1817. nr. 165. pag. 384. Quare revocavi *ἐναπῆκε*. — Ad structuram verbi *λυμαίνεσθαι* conf. III, 16; ad verba seqq. spectat Aelian. N. A. VII, 11.

Digitized by Google

τοῦ βίου πολλῶν λόγων λεγομένων ὅδε μοι ὁ πιθανώτατος εἴρηται.

215 *Μασσαγέται δὲ ἐσθῆτά τε ὁμοίην τῇ Σκυθικῇ φορέουσι*

πολλῶν λόγων λεγομένων ὅδε μοι ὁ πιθανώτατος εἴρηται] Extant utique plures narrationes de Cyri morte; quem quiete in lecto decessisse Xenophon scribit, Ctesias in castris e vulnere saucium narrat mortuum, Diodorus in acie captum crucique affixum, et sic alii aliter, quos recenset Bos. ad Cornel. Nepot. de regg. I. §. 2, add. van Staveren ad eund. loc. Add. Hemsterhus. ad Luciani (qui Herodotum sequitur) Contempl. §. 13. p. 393 seqq. T. III. èd. Bip. Herodotum quoque sequitur Hieronymus Commentt. in Zachar. I, 1. (T. VI. p. 778 ed. Vallarsi.) coll. Commentt. in Daniel. 6. (T. V. p. 665) et 11 (T. V. p. 702). Et plures fuisse, qui de Cyri bello adversus Massagetas retulerint, Strabo quoque narrat, quorum quemquam vera usquequaque prodidisse idem negat. Atque augetur difficultas eo, quod Arrianus (Exped. Alex. VI, 29) et Strabo (XV. p. 730 s. p. 1062) Cyri monumentum Pasargadis memorant ipsiusque Cyri cadaver laute atque opipare conditum Alexandri Magni aetate in eo inventum narrant. Quid equidem sentiam, ad Ctesiae fragmm. pag. 111 declaravi. Magis enim placet Ctesiana narratio, utpote simplicior, nec fabulis ullo modo ornata aut exaggerata. Herodotum crediderim eam elegisse narrationem, quae magis erat conformata ad Graecorum animos, quibus in tam foedo ac turpi regis summi exitu ante oculos ponerentur vitae humanae vicissitudines simulque ipsarum rerum humanarum fragilitas atque infirmitas, in iis adeo conspicua, quos summos ac maxime praestantes reliquis vulgo censemus. Haec narratio aeque congruit cum fine atque consilio scriptoris, qui simile humanae fragilitatis exemplum in Croesi fatis iam supra proposuerat, alterum eiusdem generis adeoque atrocius nunc additurus, quo ad vindictam quam perhibet divinam attenderent homines suisque finibus se tenerent modesti, nil ulterius appetentes. A quo non valde discedit Osiandri v. d. sententia, illic a me laudata. Malit ille fabulam de Cyri exitu referre ad odium istud, in quod tyranni ac regnorum conditores facile incurrant, ut vel post mortem mala fama contaminentur. Nec Dahlmanno, quae Herodotus de Cyri fine scribit, vera prorsus aut fabulis admixtis vacua videntur (conf. eius Herod. pag. 142.), neque Dunckero (Geschichte d. Alterth. II. p. 576 seqq.), Herodoteam narrationem ad poesin reiicienti. Schlossero (Universalgesch. I. 1. p. 252 seqq.) Ctesiana narratio praeferenda videtur, Xenophontea Anglo viro docto Vaux (Nineveh and Persepolis pag. 90 seq.). Herodoteam narrationem cum iis, quae habet Mirchond, contendere studuit Schott in: Erman, Archiv f. Russland. 1841. II. p. 386 seq. Quae vero Arrianus et Strabo l. l. de Cyri monumento tradunt, ea virorum doctorum e sententia sic satis conveniunt cum eo monumento, quod Pasargadarum veterum in loco prope Murgab, ut nunc vocant, adhuc cernitur vulgoque cognitum est nomine *Mesched i Mader i Suleiman* (i. e. *sepulcrum matris Salomonis*). Accurate descripsit e Morieri, Ker Porteri, aliorum itinerariis Ritter: Erdkunde VIII. p. 949 seqq. Aeri incisum hoc Cyri sepulcrum exhibet Texier Descript. de l'Armenie, Perse etc. Pl. 81; lapidi non minus splendide incisum Flandin Voyage en Perse Pl. 85. 194—197.

Cap. CCXV.

Μασσαγέται δὲ — φορέουσι] De Massagetarum vestimentis conf. Strab. XI. p. 513. s. p. 781 B,

καὶ δίαιταν ἔχουσι. ἱππόται δέ εἰσι καὶ ἄνιπποι (ἀμφοτέρων γὰρ μετέχουσι) καὶ τοξόται τε καὶ αἰχμοφόροι, σαγάρις νομίζοντες ἔχειν. χρυσῷ δὲ καὶ χαλκῷ τὰ πάντα χρέωνται· ὅσα μὲν γὰρ ἐς αἰχμὰς καὶ ἄρδις καὶ σαγάρις, χαλκῷ τὰ πάντα χρέωνται· ὅσα δὲ περὶ κεφαλὴν καὶ ζωστῆρας καὶ μασχαλιστῆρας

ubi Casaubonus, nostri loci non oblitus, scribi mavult *τῇ Σηρικῇ* pro *τῇ Σκυθικῇ*, cuius mutationis iustam causam perspicere haud valeo, praesertim cum Massagetas ipsos ad Scythas quodammodo pertinuisse dubitari nequeat. Conf. ad I, 201 init. Simillime de Androphagis loquitur Noster IV, 106.

***σαγάρις νομίζοντες ἔχειν*] De *νομίζειν* conf. I, 131. — *σαγάρις* et hic et paulo inferius scripsimus pro vulg. *σαγάρεις*, in qua formam Ionicam ad vulgarem normam conformatam vides. Melius e libris restituerunt Schweigh. et Gaisf. Eodem iure *ἄρδις* pro vulg. *ἄρδεις*. Vid. Bredov. p. 264. — *σάγαρις*, *bipennis* (zweischneidige Streitaxt), tribuitur Sacis Scythis, qui Xerxis exercitui interfuerunt, VII, 64, nec minus Persis atque Amazonibus, ut intelligitur e Xenophonte in Anabas. IV, 4, 16 coll. V, 4, 13 et Herodot. IV, 5. 70. Quare Rennelius (in Geograph. Herodot. pag. 516 ed. vernac.) telum hocce ita comparatum fuisse suspicatur, ut modo tanquam securis lignea („als Holzaxt"), modo ut ensis adhiberi potuerit. Melius credo Ritterus (in Erdkunde II. p. 789 ed. pr.) exponit: *ein dolchartiges Messer*, ensem parvum eumque curvatum, qui ab Herodoto in Europae Scythis dicatur *ἀκινάκης*, in Asiae Scythis Sacisque *σάγαρις*, in quo etiam Wahlius idem Saxonum telum *Sax* agnovit. Quod in seqq. nominatur alterum telum *ἄρδις*, explicante Wesselingio, *sagittae cuspis* est. Excitavit h. vocem Suidas, explicans *φαρέτρας*.**

χρυσῷ δὲ καὶ χαλκῷ τὰ πάντα χρέωνται*] *χρέωνται* in hoc capite et in sequenti aliquoties obvium haud mutavi propter libros scriptos; recentt. edd. ex Bredovii canone p. 386 ubivis reposuerunt *χρέονται*. — Copiam hancce auri atque aeris unde traxerint, supra iam indicavimus ad I, 204. Hic addo Heeren. in Ideen I, 1. p. 88 seqq. 91 seqq. 98 de hac metallorum copia ac locis, unde provenerint ista, egregie disputantem. Atque etiam Eichwald (Geograph. d. Casp. Meeres p. 27 seq. 263 seq.) auri copiam tam ex fluviis repetit quam ex monte Ural, ad cuius radices Massagetas habitasse existimat: In montibus Ural atque Altai metalla auri aerisque iam antiquissimo tempore a gente Finnica s. Schudica exerceri solita esse narrat Kellgren Jahresber. d. morgenl. Gesellsch. 1846. p. 193. Quod ad *aes* attinet, tenemus illud, quod memoratu utique dignissimum profert Ritterus (Erdkunde II. pag. 796 ed. pr.), per Asiam septentrionalem quaecunque inventa fuerint antiquitatis monumenta ex metallis confecta, ex aere elaborata fuisse, ipsaque arma in sepulcris detecta antiquissimi aevi. Quibus optime confirmantur, quae Herodotus et Strabo l. l. de aere apud Massagetas, qui his ipsis in regionibus vagati esse dicuntur, memoriae prodiderunt. — *μασχαλιστῆρας* in seqq. cum Schwgh. in Lexico Herodoteo intellexerim de loro quodam s. cingulo, quod supra axillas gestant homines, cuius fibulas ex auro confectas habent Massagetae. Nam *μασχαλιστῆρες* proprie sunt lora, quae equorum scapulis subtenduntur, s. lora pectoralia, quemadmodum in Aeschyli Prometh. 71, ubi vid. Blomfield. in Glossario, qui recte affert Thom. Magistr. s. v. *μάλη* p. 595. Add. Schoene Comment. de personis in Euripid. Bacch. p. 30. — In seqq. *φάλαρα* apud Suidam sunt *τὰ περὶ τὰς

Digitized by Google

χρυσῷ κοσμέονται. ὡς δ' αὔτως τῶν ἵππων τὰ μὲν περὶ τὰ στέρνα χαλκέους θώρηκας περιβάλλουσι, τὰ δὲ περὶ τοὺς χαλινοὺς καὶ στόμια καὶ φάλαρα, χρυσῷ. σιδήρῳ δὲ οὐδ' ἀργύρῳ χρέωνται οὐδέν· οὐδὲ γὰρ οὐδέ σφί ἐστι ἐν τῇ χώρῃ· ὁ δὲ χαλ-
216 κὸς καὶ ὁ χρυσὸς ἄπλετος. Νόμοισι δὲ χρέωνται τοιοῖσδε· γυναῖκα μὲν γαμέει ἕκαστος, ταύτῃσι δὲ ἐπίκοινα χρέωνται. ὃ γὰρ Σκύθας φασὶ Ἕλληνες ποιέειν, οὐ Σκύθαι εἰσὶ οἱ ποιέοντες, ἀλλὰ Μασσαγέται· τῆς γὰρ ἐπιθυμήσει γυναικὸς Μασσαγέτης ἀνήρ, τὸν φαρετρεῶνα ἀποκρεμάσας πρὸ τῆς ἁμάξης, μίσγεται ἀδεῶς. Οὖρος δὲ ἡλικίης σφι προκέεται ἄλλος μὲν οὐδείς· ἐπεὰν δὲ γέρων γένηται κάρτα, οἱ προσήκοντές οἱ πάντες συν-

γνάθους σκεπάσματα, quam interpretationem nimis restrictam esse recte statuit Schweighaeuserus in Lex. Herod. II. p. 351. Rectius opinor Blomfield. reddit *frontale;* vid. Glossar. ad Aeschyli Pers. 668 et conf. Homer. Ili. XVI, 106. V, 743 cum scholiis antiquis et Buttmann. Lexilog. II. p. 243. — In fine cap. alterum οὐδὲ (in verbis: οὐδὲ γὰρ οὐδέ σφί ἐστι ἐν τῇ χώρῃ) in uno libro Parisino omissum delevit Dindorf, uncis inclusit tanquam immerito intrusum Dietsch. Equidem retinendum duxi.

Cap. CCXVI.

ταύτῃσι δὲ ἐπίκοινα χρέωνται] Olim ἐπὶ κοινὰ, cuius loco alii ἐπίκοινα, i. e. *promiscue*, cum adverbium sit. Probant hanc interpretationem et ea, quae sequuntur, et ipsius Strabonis verba eadem de re XI. p. 513 s. p. 780 D. 781 A. De ἐπίκοινος hoc sensu conf. IV, 104. 172. 180 coll. VI, 19. Quare non audiendus Coraes, qui vel ἐπὶ κοινοῦ legendum vel ἐπὶ κοινὰ hoc eodem sensu accipiendum censet, ut sit *en public.* Sed conf. Procop. de bell. Pers. I, 5. pag. 14 C ac de simili quodam more apud Tyrrhenos Theopompum apud Athen. XII, 3. pag. 517. D. F. — Initio capitis reliqui τοιοῖσδε a libris omnibus allatum; recentt. edd. τοιοισίδε.

τὸν φαρετρεῶνα ἀποκρεμάσας πρὸ τῆς ἁμάξης] i. e. *pharetra pro plaustro suspensa.* Eadem in re Strabo XI. p. 513 s. pag. 781 A: τὴν φαρέτραν ἐξαρτήσας ἐκ τῆς ἁμάξης. Confert praeterea Wesseling. Herodot. IV, 172 et Aelianum Hist. Animal. VI, 160. — Mox melius προκέεται pro vulg. πρόκειται e libris reduximus. Ad verba ἐπεὰν δὲ γέρων γένηται potest suppleri τίς. Conf. de subiecti, quod dicunt, omissione ad I, 132 init. nott.

οἱ προσήκοντες — θύουσι] Vid. Strab. XI. pag. 780 seq. pag. 513 ed. Casaub. Similes aliarum gentium mores exstant plures notante Larchero ad h. l. Qui primum Hyperboreorum meminit ex Hellanico apud Clement. Alexandrin. Stromat. I. p. 359 s. fin. et p. 360, tum Timaei de Sardiniae insulae incolis idem fere testantis (apud Tzetz. ad Lycophron. Alexandr. vs. 796). De Ceis quibusdam paria narrant Stephan. Byzant. s. v. Ἰουλίς et Strabo X. p. 486. p. 745 A. Nec his contentus recentioris adeo aetatis exemplum profert Larcherus. Incolis enim regni Aracan eundem fere morem in usu esse tradunt in Hist. natur. et civil. du royaume de Siam t. II. p. 371. In Nubiae interioris regionibus similem in modum senes infirmos fossa facta vivos sepeliri scribit Russegger in Allgem. Zeitung 1838. 22. Jun. Beil. Neque aliter in Australiae insulis, quibus nomen Viti, fieri

Digitized by Google

ελθόντες θύουσί μιν καὶ ἄλλα πρόβατα ἅμα αὐτῷ· ἑψήσαντες δὲ τὰ κρέα κατευωχέονται. ταῦτα μὲν τὰ ὀλβιώτατά σφι νενό-
102 μισται. τὸν δὲ νούσῳ τελευτήσαντα οὐ κατασιτέονται, ἀλλὰ γῇ κρύπτουσι, συμφορὴν ποιεύμενοι, ὅτι οὐκ ἵκετο ἐς τὸ τυθῆναι. Σπείρουσι δὲ οὐδὲν, ἀλλ' ἀπὸ κτηνέων ζώουσι καὶ ἰχθύων· οἱ δὲ ἄφθονοί σφι ἐκ τοῦ Ἀράξεω ποταμοῦ παραγίνονται· γαλακτοπόται δέ εἰσι. Θεῶν δὲ μοῦνον ἥλιον σέβονται, τῷ θύουσι ἵππους. νόμος δὲ οὗτος τῆς θυσίης· τῶν θεῶν τῷ ταχίστῳ πάντων τῶν θνητῶν τὸ τάχιστον δατέονται.

scribit Dumont d'Urville: Voyage au pole Sud et dans l'Oceanie T. IV. p. 254 seq. Senes descendunt in fossam antea paratam, in qua sedentes clavis necantur a suis cognatis. Ut ad Herodotum redeam, scite cum illius hac de Massagetis narratione contulit Wesseling. fragm. Pythagor. pag. 713 ed. Gal. ac de ipso more citat I. A. Fabric. ad Sext. Empir. Philosoph. hypot. III, 24. pag. 179. Add. etiam Osenbrueggen in Prolegg. ad Ciceronis Orat. pro Rosc. Amerin. p. 53 seqq. coll. Zeitschrift f. Alterthumswiss. 1836. pag. 1007. Ghillany: Menschenopfer d. Hebr. p. 613 et Ukert Geogr. d. Griech. u. Roem. III, 2. pag. 425. not. 14, qui alia quoque aliarum antiquarum gentium humana carne fruentium testimonia attulit; Lasaulx l. l. pag. 275.

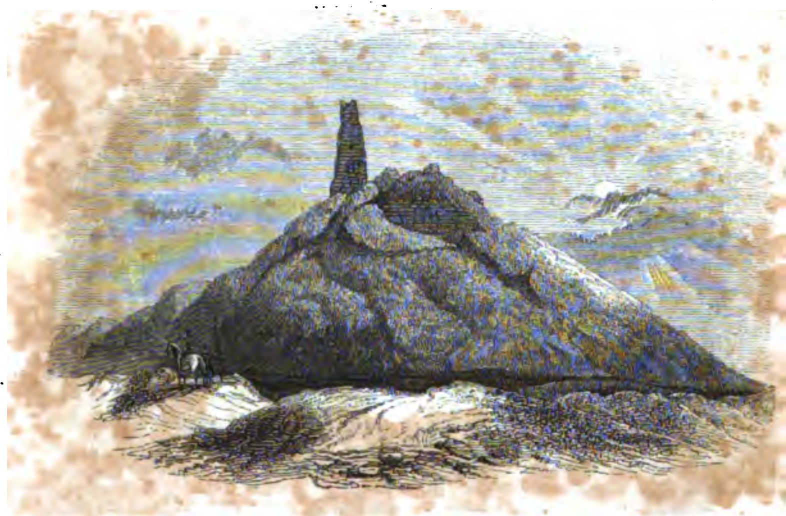
γῇ κρύπτουσι] In hoc ipso Strabo, alias Nostri vestigia premens, nonnihil discedere videtur XI. p. 781 A. s. pag. 513, ubi haec leguntur: τοὺς δὲ νόσῳ θανόντας ῥίπτουσιν ὡς ἀσεβεῖς καὶ ἀξίους ὑπὸ θηρίων βεβρῶσθαι. — *συμφορὴ* in seqq. quo modo intelligendum, docebunt alii loci, ut I, 35. 43 etc.

τῷ θύουσι ἵππους] Apud Persas quoque equos Soli consecratos et mactatos docent veteres, ut monui ad I, 189. Apud Romanos Neptuno ac Marti esse equos mactatos apparet e Festi Excerptis p. 61 et 111 (s. v. Equus et October Eq.) coll. p. 120 (s. v. Panibus). — In seqq. *τὸ θνητὸν* omnino est *animal quodvis*, quare bene Eustathius ad Iliad. pag. 257, 15 ed. Basil. exponit τὸ ἐν ζῴοις τάχιστον.

νόμος δὲ οὗτος τῆς θυσίης] Pertinent haec ad sequentia, recte monente Werfero in Actt. phill. Monacc. I. pag. 99. — *δατέονται* est *tribuunt*, qua significatione *tribuendi* s. *distribuendi* Homerus hoc verbum adhibuit Odyss. I, 112. Ili. IX, 138 coll. XVIII, 264 et XXIII, 121. Add. Pindar. Olymp. VII, 54.

ἹΣΤΟΡΙΩΝ ἩΡΟΔΟΤΟΥ Α.

Digitized by Google

Digitized by Google

ΗΡΟΔΟΤΟΥ

ΙΣΤΟΡΙΩΝ ΔΕΥΤΕΡΗ.

ΕΥΤΕΡΠΗ.

103 Τελευτησαντος δὲ Κύρου παρέλαβε τὴν βασιληΐην 1
Καμβύσης, Κύρου ἐὼν παῖς καὶ Κασσανδάνης, τῆς Φαρνάσπεω θυγατρός· τῆς προαποθανούσης Κῦρος αὐτός τε μέγα πένθος ἐποιήσατο, καὶ τοῖσι ἄλλοισι προεῖπε πᾶσι, τῶν ἦρχε, πένθος ποιέεσθαι. ταύτης δὲ τῆς γυναικὸς ἐὼν παῖς καὶ Κύρου Καμβύσης, Ἴωνας μὲν καὶ Αἰολέας ὡς δούλους πατρωΐους ἐόντας ἐνόμιζε, ἐπὶ δὲ Αἴγυπτον ἐποιέετο στρατηλασίην, ἄλλους

Cap. I.

Κῦρος αὐτός τε μέγα πένθος ἐποιήσατο] Vulgo *πένθος μέγα*, invitis libris, quos et hic secuti sumus et in seqq., ubi recte illi omittunt alterum *μέγα* ante *πένθος* vulgo positum. Ad structuram verborum *ὡς δούλους — ἐόντας ἐνόμιζε* conf. Kuehner Gr. Gr. §. 673. not.

ἐπὶ δὲ Αἴγυπτον ἐποιέετο στρατηλασίην] Accidit hoc, teste Diodoro I, 68, cum Amasis iam esset mortuus, tertio anno Olymp. LXIII. Ex ipso Herodoto id nobis colligere posse videmur, hanc expeditionem non ita longe post Cyri mortem esse susceptam: qui si occubuit anno 529 a. Chr. n., ut posuimus ad I, 214, Cambysis expeditio in Aegyptum suscepta probabiliter cadet in annum 527; proximo anno (526) secuta est expeditio in Aethiopes, a qua in Aegyptum expugnatam reversus est, quo tempore Apis apparuit (Herodot. III, 27), i. e. anno 525 a. Chr. n.: unde apud Eusebium legimus, Cambysem obtinuisse Aegyptum anno quinto regni sui; vid. Io. a Gumpach: Zeitrechnung der Babylon. etc. p. 165 seqq. 179 et Hülfsbuch d. rechnend. Chronolog. p. 95. Qui Cyrum anno 530 a. Chr. n. mortuum ponit Ley (Fata et conditio Aegypti etc. p. 33 seq. 42.), inde Cambysem Aegypto potitum ponit anno 528 a. Chr. n. Minus accurate Larcherus (Tab. chronolog. p. 117 seq. 629) Cambysem Aegyptum aggressum esse statuit anno 525 a. Chr. n., quem sequitur Clinton Fast. Hellen. p. 14 ed. Krueger, et Lepsius: Briefe aus Aegypt. p. 276 et Zeitschrift d. morgenl. Gesellschaft VII. p. 417 seqq., qui vero postea suam sententiam retractans et ipse annum 527 ponit Cambysis Aegyptum invadentis (Monatsberichte d. Berl. Akad. 1854. p. 224 seq. et p. 495 seqq.). Idem Larcherus inter Herodotum, qui anno 460 a. Chr. n. Aegyptum viserit, et Cambysis occupationem spatium interesse vult sexaginta sex annorum,

Digitized by Google

τε παραλαβὼν, τῶν ἦρχε, καὶ δὴ καὶ Ἑλλήνων, τῶν ἐπεκράτεε.

2 *Οἱ δὲ Αἰγύπτιοι, πρὶν μὲν ἢ Ψαμμήτιχον σφέων βασιλεῦ-*

vel potius sexaginta quinque, ut Letronnius ponit, de tempore Herodotei itineris in Aegyptum consentiens; vid. Recherches sur les fragm. d' Héron d'Alexandr. p. 207. Mém. de l'Acad. des Inscript. T. XVII. P. 1. p. 53. At vero Aegyptiacum Herodoti iter intra annos 454—444 a. Chr. n. cadere, bene commonstravit Dahlmann. Herodot. p. 68—70, adstipulante Heyse in Quaest. Herod. p. 41. 50. 112. Herodotum circa annum 450 a. Chr. n. in Aegypto commoratum esse, post Ley (Fata et condit. Aegypt. p. 3.) ponit Brunet de Presle: Examen critiq. des dynasties d'Egypt. p. 77 seq. Dahlmannum sequitur Wheeler: Geography of Herodot. p. 2. — *Cr.* ad *Αἴγυπτον* haec adscripsit: „Conf. Homer. Odyss. XVII, 448 ibiq. Eustath. pag. 641, 18 seqq. et Odyss. XIV, 246 cum Apollonii Lex. Homer. p. 52 seq. ed. Toll."

τῶν ἐπεκράτεε] *ἐπικρατεῖν* monente Wyttenbachio (Selectt. historr. pag. 370) non tam *imperare*, quam *insuper imperare* explicandum. Sed accessionis significationem abesse ab hoc verbo, quo omnino imperium armis partum ac tale fere, quod nos *Oberherrlichkeit* vocamus, idemque oppositum quodam modo verbo *ἄρχειν* declaretur, ostendit Rup. Iaeger in Annotatt. in Plutarch. Vit. Caesaris Specim. I. (Spirae 1838) p. VI.

Cap. II.

Οἱ δὲ Αἰγύπτιοι, πρὶν μὲν ἢ Ψαμμήτιχον σφέων βασιλεῦσαι] Quod equidem dedi *Ψαμμήτιχον*, ex Aldina fluxit; Schellershemianus liber cum tribus Parisinis *Ψαμμίτιχον*, quod inde a Schaefero in edd. recentt. omnes transiit; Sancrofti liber cum Vindobonensi *Ψαμμιήτιχον*, Mediceus et Askevianus *Ψαμμήτιχος*, in quo nominativum, qui hic stare nequit, dudum reiecit Dorville ad Chariton. p. 231 ed. Lips. Mihi in vocis huius scriptura potior videbatur Medicei codicis auctoritas, quam secutus et h. l. et aliis (I, 105. II, 151 seqq.) rescripsi *Ψαμμήτιχος* pro *Ψαμμίτιχος*, ut vulgo apud Herodotum, Strabonem, Diodorum ipsumque etiam Thucydidem (I, 104, ubi conf. interpretes) edunt; rectius opinor *Ψαμμήτιχος* apud Aristotel. Polit. V, 9, 22. Antiquissima enim inscriptio, quam ad ipsius regis aetatem refert Lud. Ross, regis nomen affert: *Ψαμμάτιχος*, quocum sane convenit *Ψαμμήτιχος*, nunquam fere *Ψαμμίτιχος*, quod ipsum ex *Ψαμμήτιχος* ortum existimo. Vid. Corp. Inscriptt. Graecc. nr. 5126. p. 507 et Iahrbb. f. Philol. u. Paedag. LXIX. p. 528 seqq. Et conferri quoque potest Wesseling. ad Diodor. I, 66 et Tzschuck. ad Pompon. Mel. V. p. 288. In ipsis Aegyptiorum monumentis nomen scriptum *PSMIK*, i. e. *Psametik.* — Quod ad ipsum argumentum attinet, huius loci non est quaerere, Aegyptii iure utrum ita praedicent, se omnium mortalium esse primos, nec ne; illud vero teneamus, hanc certe constantem videri fuisse opinionem Aegyptiorum, testibus veterum de Aegypto scriptoribus. Hinc Cosmes et Cnossus, qui de Aegypto atque Asia scripserant libros, Aegyptios omnium populorum esse narrant antiquissimos Thebasque, principem urbem in Aegypto conditam. Nec aliter tradiderunt Nicanor, Archemachus, Hippys, Xenagoras, qui primo Chronicorum libro evincere studuerat, non Phryges, sed Aegyptios primos fuisse omnium. Ita certe Scholiast. Apollon. Rhod. ad IV, 262. Neque nostra aetate defuerunt, qui eandem quaestionem de veterum Aegyptiorum originibus gentisque antiquitate tractarent viri docti et historiae et rerum naturalium curiosi; qui ex ipsa hominum Aegyptiorum forma, qualem monu-

Digitized by Google

σαι, ἐνόμιζον ἑωυτοὺς πρώτους γενέσθαι πάντων ἀνθρώπων. ἐπειδὴ δὲ Ψαμμήτιχος βασιλεύσας ἠθέλησε εἰδέναι, οἵ τινες γενοίατο πρῶτοι, ἀπὸ τούτου νομίζουσι Φρύγας προτέρους γενέσθαι ἑωυτῶν, τῶν δὲ ἄλλων ἑωυτούς. Ψαμμήτιχος δὲ ὡς οὐκ ἐδύνατο πυνθανόμενος πόρον οὐδένα, τούτου ἀνευρεῖν, οἳ γενοίατο πρῶτοι ἀνθρώπων, ἐπιτεχνᾶται τοιόνδε. Παιδία δύο νεογνὰ ἀνθρώπων τῶν ἐπιτυχόντων διδοῖ ποιμένι τρέφειν ἐς τὰ ποίμνια τροφήν τινα τοιήνδε, ἐντειλάμενος μηδένα ἀντίον αὐτῶν μηδεμίαν φωνὴν ἱέναι, ἐν στέγῃ δὲ ἐρήμῃ ἐπ' ἑωυτῶν κέεσθαι αὐτὰ,

menta Aegyptiaca repraesentant ac potissimum e mumiarum craniis accurate perquisitis ostendere conati sunt, homines Aegyptios maximam partem ad Caucasiam quam dicunt speciem stirpemque Indogermanicam pertinere admixtis etiam aliis inferiorum inprimis classium hominibus, qui ad Africanam s. Negrorum formam magis accedant. Quae post Blumenbachium Cuvier., Soemmering., alios singulari libello persecutus est Morton: Crania aegyptiaca, or observations on egyptian ethnography etc. Philadelphia 1844, et post illum Courtet de Lisle in: Nouvelles annales des Voyages Vol. CXIV (1847. T. II.) p. 299 seqq. Vid. etiam Iames Cowles Prichard: Researches in to the physical history of Mankind Vol. II. p. 192 seqq. 217 seqq. 227 seqq. et Nott and Gliddon Types of Mankind (Lond. 1854) cap. V. p. 141 seqq. VII. p. 210 seqq. 245. De Aegyptiorum craniis vid. Herod. III, 12 ibique nott.

ἐνόμιζον ἑωυτοὺς — γενέσθαι] Praeter morem accusativum (nominativi loco) cum infinitivo hic posuit. De quo *Cr.* laudat Heindorfii disputt. ad Platon. Euthydem. pag. 414 seqq. Tu vid. nott. ad I, 34. In seqq. *βασιλεύσας* est: *regnum* (Amasi mortuo) *adeptus*, ut I, 14, ubi vid. nott. — *ἀπὸ τούτου* in seqq. est: *ab eo inde tempore.*

ἐπιτεχνᾶται τοιόνδε] Quod Burges. (Prolegg. Thucyd. p. 320) scribi vult *τοιόνδε τι*, eo haud opus esse videtur. Nec libri addicunt manu scripti.

Παιδία δύο νεογνὰ κ. τ. λ.] Pollux in Onomast. II, 8 ex Herodoto affert *νεόγονον*, quod tamen reponere nolui. Conf. Bredov. p. 215. Nec magis placet, quod Piersono (Verisimill. p. 234. ad Moer. p. 309) in mentem venit, *νεογιλά*. Lectionem receptam satis tuentur alii optimorum scriptorum loci, quos suppeditat Thes. L. Gr. V. p. 1426 ed. Dindorf. — *οἱ ἐπιτυχόντες* sunt homines *viles, infimae conditionis ac sortis*. Monui hoc ad Plutarch. Alcibiad. pag. 137 seq. Ad verba *τρέφειν — τροφήν τινα τοιήνδε*, i. e. *ὧδε τρέφειν*, conf. Kuehner Gr. Gr. §. 558, a.

ἐντειλάμενος μηδένα ἀντίον αὐτῶν μηδεμίαν φωνὴν ἱέναι] *αὐτῶν* et *μηδεμίαν* cum Gaisf. dedimus pro vulg. *αὐτέων μηδεμίην*. — *φωνὴν ἱέναι* (non *ἰέναι*, ut prave olim impressum legebatur), *vocem emittere*, recurrit infra IX, 16 coll. II, 15, ubi Wesselingius laudat Aesch. S. c. Th. 871, Eurip. Med. 1176, alia. Item Plutarcho frequens *ἀφιέναι φωνὴν*, ut in Pericl. 8. 33. Conf. Coraem ad Heliodor. par. 368. Et ipsum confer sis Herodotum II, 15.

ἐν στέγῃ δὲ ἐρήμῃ ἐπ' ἑωυτῶν κέεσθαι] *ἐπ' ἑωυτῶν* eodem modo accipiendum, quo supra I, 143. 203. In seqq. *τὴν ὥρην* est: *certo, definito tempore, zur bestimmten, gehörigen Zeit*, ut recte interpretatur Matth. Gr. Gr. pag. 786. *ad tempus* reddit Kuehner Gr. Gr. II. §. 545. not. 4. Add. Elmsley ad Euripid. Bacch. 727. Dindorf. ad Aristoph.

Digitized by Google

καὶ τὴν ὥρην ἐπαγινέειν σφι αἶγας· πλήσαντα δὲ τοῦ 104
γάλακτος τἆλλα διαπρήσσεσθαι. ταῦτα δ' ἐποίεέ τε καὶ ἐνετέλλετο ὁ Ψαμμήτιχος, θέλων ἀκοῦσαι τῶν παιδίων, ἀπαλλαχθέντων τῶν ἀσήμων κνυζημάτων, ἥντινα φωνὴν ῥήξουσι πρώτην. τάπερ ὦν καὶ ἐγένετο. ὡς γὰρ διέτης χρόνος ἐγεγόνεε ταῦτα τῷ ποιμένι πρήσσοντι, ἀνοίγοντι τὴν θύρην καὶ ἐσιόντι τὰ παιδία ἀμφότερα προσπίπτοντα βεκὸς ἐφώνεον, ὀρέγοντα

Acharn. 23. *ἐπαγινέειν* Ionica forma sic scriptum plerique libri exhibent; quod sequitur *σφι*, ex iisdem libris nunc restitutum pro eo, quod in Wesselingii, Reizii, aliorumque editionibus legebatur *σφίσι*. Caeterum in his verbis subitum subiecti, quod vocant, transitum notare iuvat, vel potius defectum, cum ad *ἐπαγινέειν* (i. q. *ἐπάγειν*) mente sit repetendum: (*ποιμένι*) *ἐντειλάμενος*. Neo aliter verba sequentia supplenda erunt: *πλήσαντα δὲ* (sc. *τὸν ποιμένα*) — *διαπρήσσεσθαι* scil. *ἐντειλάμενος*. Quare prave in quibusdam scribitur *πλήσαντας*.

ταῦτα δ' ἐποίεέ τε καὶ] Sic libri dabant. Vulgo *ἐποιέετο*.

τῶν ἀσήμων κνυζημάτων] Haud male Larcherus: *des sons inarticulés, des vagissements inarticulés*. Est enim *κνύζημα vagitus, eiulatus infantium*, recens natorum praecipue. Conf. Suidam s. v., Gregor. Corinth. de dial. Ionic. §. 113 et Faesi Berichtigg. u. Zusätze zu Passow. Wörterbuch. II. (Zürich 1838). p. 12.

ἥντινα φωνὴν ῥήξουσι πρώτην] *ῥῆξαι φωνὴν, rumpere* (edere) *vocem*, iam supra enotavimus I, 85. Add. V, 93. Alia laudavimus ad Plutarch. Alcib. pag. 92, quibus nunc addo copiose de hac locutione disputantem Kypkium in Obss. sacrr. ad Galat. IV, 27. p. 283. Tom. III.

ὡς γὰρ διέτης χρόνος ἐγεγόνεε ταῦτα τῷ ποιμένι πρήσσοντι] Vertit Valckenarius: *postquam enim ista pastor fecerat per biennium*, laudans de participii usu, quod in dativo sic verbis *γίγνεσθαι* s. *εἶναι* adponi solet, Herodot. I, 113. III, 56. IX, 38. Thucyd. III, 29, alia, quibus tu add. Herod. I, 84. II, 124. 145, ne plura. Quod vero Benedict. in Actt. semin. reg. Lips. II. p. 284 pro *ταῦτα* praefert *ταὐτὰ* idemque dativum *πρήσσοντι* cum sequentibus participiis *ἀνοίγοντι* et *ἐσιόντι* coniungi neque interpunctione, quae post *ἐγεγόνεε* ex eius mente ponenda est, separari vult, a loci sententia admodum aberrasse videtur.

βεκὸς ἐφώνεον] Alii *βεκκὸς* duplici cum litera *κ* exhibent. Qua voce *panem* apud Phryges designari, infra monet Herodotus, ex quo Hesychius: *βεκός· ἄρτος*, cui adde Hipponactis locum apud Strabonem VIII p. 524 B. p. 340 ed. Casaub., ubi Cypri incolas eadem uti voce proditur. In qua cum *ος* Graeca sit terminatio, Larchero probabile videtur, infantes exclamasse *βεκ* ex imitatione vocis caprarum. Quae eadem inveniuntur in Schol. ad Apollon. Rhod. IV, 262 et ap. Suid. s. v. Sed Pollux in Onomast. V, 88, ubi caprarum esse monet *φριμαγμὸς*, *φριμάττεσθαι*, haec addit, haud scio an nostrum locum respiciens: *ὡς Ἡρόδοτος ἔσφαλται ἐπὶ τῶν βρεφῶν τῶν Φρυγίων λόγῳ βληχᾶσθαι τὰς αἶγας οἰόμενος*. At vocem *βεκ*, abiecta Graeca terminatione, originis Phrygiae esse dubio carere scribit Iablonskius Dissert. de ling. Lycaon. (a *Cr.* citatus) t. III. p. 68 Opuscc. Neque eo non spectat, quod apud Aristophanem (Nub. 397) aliosque exstat *βεκκεσέληνε*. Scripsit etiam nonnulla de hac voce Volneius (Chronol. d'Herodot. p. 28. 29 not.), ubi Phrygum linguam haud aliam esse vult atque Thracum, unde Phryges omnino oriundi fuerint, additque in Anglo-Saxonum lingua *to Bake* (quod pronuntiandum sit *tou Bek*) significare *panem*. „Görres. in Mythengesch.

Digitized by Google

τὰς χεῖρας. τὰ μὲν δὴ πρῶτα ἀκούσας ἥσυχος ἦν ὁ ποιμήν. ὡς δὲ πολλάκις φοιτέοντι καὶ ἐπιμελομένῳ πολλὸν ἦν τοῦτο τὸ ἔπος, οὕτω δὴ σημήνας τῷ δεσπότῃ ἤγαγε τὰ παιδία κελεύσαντος ἐς ὄψιν τὴν ἐκείνου. ἀκούσας δὲ καὶ αὐτὸς ὁ Ψαμμήτιχος ἐπυνθάνετο, οἵτινες ἀνθρώπων βεκός τι καλέουσι. πυνθανόμενος δὲ εὕρισκε Φρύγας καλέοντας τὸν ἄρτον. οὕτω συνεχώρησαν Αἰγύπτιοι, καὶ τοιούτῳ σταθμησάμενοι πρήγματι, τοὺς

ibiq. Rudbeck. Atlantis t. I. p. 808 vocem illam cum Scandinaviorum *Bake* componit." *Cr.* Ad Sanscritanam linguam, in qua *bhax'-ja* significet *esculentum*, refert Hitzig: Urgesch. u. Mytholog. d. Philist. p. 51; ad Persicam, ubi *panis* dicatur *pekand*, Hammer in Ann. Vienn. XLVI. p. 119. Propius accedere videtur *buk*, qua voce Albanenses, qui nunc dicuntur, *panem* designant, teste Kopitar ibid. p. 105. Attigit quoque Herodotea Eustathius in Opuscc. nuper editis p. 39, 20 ed. Tafel; e recentioribus Osann in libro, qui inscribitur Midas etc. p. 55 coll. 43 et Iac. Grimm in: Denkschrift. d. Berlin. Acad. 1851. pag. 123 seqq., qui hanc narrationem ad fabulas relegare velle videtur, quamquam, ut mox afferemus, non desunt vel recentioris aetatis conamina prorsus similia.

ἐπιμελομένῳ πολλὸν ἦν] Vulgo ἐπιμελ ο υ μένῳ; nos dedimus illud, quod libris consentientibus revocavit Schweighaeuserus quodque unum Herodoteum esse probavit Bredov. p. 364. Tu cf. Herod. I, 98. II, 174 — πολλάκις (pro πολλάκι) scripsi, ut I, 36, ubi vid.

καὶ τοιούτῳ σταθμησάμενοι πρήγματι] i. e. *et eo quidem argumento ducti*, quod iungi debet cum συνεχώρησαν, a quo ipso pendent reliqua τοὺς Φρύγας πρεσβυτέρους εἶναι ἑωυτῶν. Moneo, ne in structura quis haereat, in qua iam nihil erit, quod nos offendat. Simili significatione reperitur ἐπισταθμᾶσθαι in Aeschyli Agam. 159, ubi vid. Blomfield. Glossar. De dativo, qui additur huic verbo aeque atque verbo τεκμαίρεσθαι, aliis, monuit Kuehner. Gr. Gr. §. 586, e, Herodoti locis allatis. Cf. etiam I, 57. — De ipsa re iam ad initium capitis quaedam monuimus. Hic loci Larcheri notamus iudicium, qui Psammitichum censet minus gnarum originis Phrygum, quippe quae gens sit stirpis Europaeae (coll. Herod. VII, 73), adeoque teste Strabone lib. X. p. 722, A. Thracum colonia. Quo tamen rectius statuisse videtur Hoeck. (Creta I. pag. 117 seq. 127). Ex Herodoti enim narratione illud certe colligi posse putat, Phryges olim antiquissimos vulgo habitos esse, multumque distinguendos a Graecis, cum patres habuisse Armenios admodum verisimile sit, illudque etiam probetur lingua, quae ut a Graeca lingua ita ab aliis plane diversa, Phrygibus peculiaris quaedam fuerit. Neque aliter iudicasse video P. de Koeppen: Nordgestad. d. Pont. p. 71. Eandem disceptationem, quam inter Phryges et Aegyptios factam hoc loco enarrat Herodotus, simili fere modo inter Phryges et *Orcades* factam tradit Mythographus Vaticanus, quem edidit Bode, III. 1. 5. 11. t. I. pag. 157.

In clausula addere iuvat, quod ex eodem Larchero cognovimus, saeculo decimo quinto post Chr. n. Iacobum IV, Scotiae regem, simile quiddam atque Psammitichum fuisse expertum. Duos illum ferunt infantes in insulam seclusisse, addito muto homine, qui ipsorum curam gereret. En ipsos infantes, ubi adulti fuerint, Paradisi linguam, i. e. Hebraicam, edidisse! Quid quod Fridericum secundum, celeberrimum Germaniae atque Italiae imperatorem, aliquot infantes a ceteris hominibus seclusos nutrivisse ferunt iisdemque interdixisse, ne

Digitized by Google

3 *Φρύγας πρεσβυτέρους εἶναι ἑωυτῶν. Ὧδε μὲν γενέσθαι τῶν ἱρέων τοῦ Ἡφαίστου ἐν Μέμφι ἤκουον. Ἕλληνες δὲ λέγουσι ἄλλα τε μάταια πολλὰ, καὶ ὡς γυναικῶν τὰς γλώσσας ὁ Ψαμμήτιχος ἐκταμὼν τὴν δίαιταν οὕτως ἐποιήσατο τῶν παίδων παρὰ ταύτῃσι τῇσι γυναιξί. κατὰ μὲν δὴ τὴν τροφὴν τῶν παίδων τοσαῦτα ἔλεγον. Ἤκουσα δὲ καὶ ἄλλα ἐν Μέμφι, ἐλθὼν ἐς λόγους τοῖσι ἱρεῦσι τοῦ Ἡφαίστου. καὶ δὴ καὶ ἐς Θήβας τε καὶ ἐς Ἡλίου πόλιν αὐτῶν τούτων εἵνεκεν ἐτραπόμην, ἐθέλων εἰδέναι, εἰ συμβήσονται τοῖσι λόγοισι τοῖσι ἐν Μέμφι. οἱ γὰρ Ἡλιουπολῖται λέγονται Αἰγυπτίων εἶναι λογιώτατοι. Τὰ μέν νυν θεῖα τῶν ἀπηγημάτων, οἷα ἤκουον, οὐκ εἰμὶ πρόθυμος ἐξηγέεσθαι, ἔξω ἢ τὰ οὐνόματα αὐτῶν μοῦνον, νομίζων*

ullam inter se ederent vocem; idque illum fecisse eo consilio, ut intelligeret, num omnino infantes sponte proferrent linguam et qualem. Tradit Raumer: Gesch. d. Hohenstauf. VII, 6 (T. III. p. m. 491).

Cap. III.

Ὧδε μὲν γενέσθαι τῶν ἱρέων τοῦ Ἡφαίστου κ. τ. λ.] *Hephaestum* s. *Vulcanum*, cuius sacerdotes se consuluisse Noster scribit, haud alium esse atque Aegyptiorum deum *Phthah*, Solis qui ferebatur parens, Memphi insigniter cultum, nunc satis constat. Cf. Creuzeri Symbol. II. p. 247 seq. et vid. potissimum Roeth. Gesch. d. Philos. I. pag. 142 seqq. nott. p. 74 seqq. — Verba seqq. *Ἕλληνες δὲ λέγουσι κ. τ. λ.* ad Hecataeum pertinere, in cuius libro talia Noster tradita invenerat, haud temere statuit Klausen ad Hecataei fragm. p. 131.

ἐποιήσατο τῶν παίδων] Invitis libris melioribus olim editum *παιδίων*. Nos Schweigh. et Gaisf. secuti sumus.

καὶ δὴ καὶ ἐς Θήβας τε καὶ ἐς Ἡλιούπολιν κ. τ. λ.] Facit huc, quod paulo post omnium Aegyptiorum doctissimi perhibentur Heliopolitae sacerdotes. Atque videntur tria omnino fuisse potiora Aegyptiorum sacerdotum collegia: Memphiticum, Thebaicum et Heliopolitanum, in quibus Heliopolitae primum locum obtinuerunt, si quidem vera retulit Strabo (XVII pag. 1158 D seq. sive pag. 805 seq.), Solis templum una cum aedibus sacerdotum accurate describens et pluribus de illorum doctrina ac disciplina disserens. Conf. quae ad II, 7 notabimus. Praeter Heliopolitas sacerdotes Herodotum credibile est inprimis eos, qui Memphi erant, consuluisse multasque res, quas ipse cognoscere haud potuit, ab iisdem edoctum fuisse. Vid. infra II, 99. Cum his vero sacerdotibus, qui Graecam linguam aeque ignorasse videntur atque Herodotus Aegyptiacam, Noster sermones instituit per interpretes, de quibus vid. II, 154. 164. Lepsius Chronolog. d. Aegypt. I. p. 247 seq. Ac tali interprete se ipsum usum esse in explicanda pyramidis inscriptione scriptor noster affirmat II, 125.

αὐτῶν τούτων εἵνεκεν] *αὐτῶν* cum Gaisf. et hic et in seqq. edidimus pro vulg. *αὐτέων*. — Ad *λογιώτατοι* conf. nott. ad I, 1. Male quidam libri *λογιμώτατοι*; tu conf. Bredov. p. 82. *Ἡλιουπολῖται* et hoc loco et II, 73 intactum reliqui, a Bredov. p. 34 mutatum in *Ἡλιουπολιῆται*, quod libris invitis receperunt Dindorf et Dietsch. Qui iidem iure opinor Bredovium secuti non sunt, pro *ἐπιμνησθῶ* in seqq. scribi iubentem p. 323 *ἐπιμνησθέω*.

Digitized by Google

πάντας ἀνθρώπους ἴσον περὶ αὐτῶν ἐπίστασθαι· τὰ δ' ἂν ἐπιμνησθῶ αὐτῶν, ὑπὸ τοῦ λόγου ἐξαναγκαζόμενος ἐπιμνησθήσομαι.

Ὅσα δὲ ἀνθρωπήϊα πρήγματα, ὧδε ἔλεγον ὁμολογέοντες 4

πάντας ἀνθρώπους ἴσον περὶ αὐτῶν ἐπίστασθαι] i. e. *omnes homines pariter haec* (nomina deorum Aegyptiorum, quae sola nunc proferre lubet) *scire*. *Cr*. Heynium citat, qui in Comment. de fontt. Diodori pag. L ed. Bipont. t. I. h. l. ita interpretatur: „*omnes eodem modo de his nominibus statuere, ut pro iisdem nimirum diis cum Aegyptiis habeant;*" ubi αὐτῶν refert ad antecedentia: τὰ οὐνόματα αὐτῶν sc. τῶν θείων. In quo vereor, ut viro doctissimo assentiri possim, nec magis accedere possum Lobeckio (in Aglaopham. p. 1287 not.), e cuius sententia Herodotus dicit, „se de his rebus nomine tenus nec amplius dicturum esse, cum deorum nomina in sacris tradita tantum abfuerit, ut in publicum ederet, ut nihil magis tectum reconditumque habuerit." Nihil enim aliud mihi Herodotus eloqui voluisse videtur, nisi illud: placere sibi una tantum nomina deorum Aegyptiorum referre, quippe quae omnibus sint cognita; quae igitur commemorasse minime nefas videri queat, cum nullo modo mysteriorum doctrinam tangant. Vide Dahlmann. Herod. pag. 145.

τὰ δ' ἂν ἐπιμνησθῶ αὐτῶν] Herodoti sententia haec est: „*Quae vero praeterea* (sc. praeter ipsa deorum nomina, in quibus solis utpote notissimis nunc me subsistere oportet) *de iis disputavero, ea non nisi coactus ab ipsa narratione* (s. re ipsa postulante et cogente) *proferam*." Ubi ea potissimum intellexit, quae mysteriorum doctrinam, qua ipse imbutus erat, minime evulgandam, tangere viderentur.

Cap. IV.

Ὅσα δὲ ἀνθρωπήϊα πρήγματα] scil. ἐστὶ, ταῦτα ὧδε ἔλεγον. Ita facile suppleri et explicari potest locus. Quod h. l. Aegyptii praedicantur e siderum cursu observato annum invenisse eundemque primi divisisse in duodecim menses, quos singulos aeque ac dies singulos deorum cuipiam consecraverint (II, 82), id certe ad astronomiae scientiam spectat, quam et inventam et excultam ab Aegyptiis perhibent, qui primi duodecim coeli signa sive zodiacum constituisse putantur. Qua de re quantum vel nostra aetate disceptatum fuerit, nemo fere nescit; neque hic locus capit recensum eorum, quae in hanc eandem rem a viris doctis sunt prolata: tu vide potissimum Kloeden: der Sternenhimmel (Vimar. 1848), qui varias virorum doctorum sententias de sideribus primum observatis inventoque zodiaco accurate retulit inde a renatis literis usque ad nostram aetatem, pag. 225 seqq. Graecis, quibus Letronnius haec inventa adscribere vult, tribui non posse, idem vir doctus commonstravit (p. 279 seqq.), nec magis Babyloniis, a quibus Graeci teste Herodoto II, 109 polum et gnomona et diei distributionem in duodecim horas acceperunt, quosque inde etiam zodiacum invenisse mensiumque rationes descripsisse statuunt Ideler, alii, quibus nuper accessit Grotefend (Erläuterung d. Keilinschrift. babyl. Backsteine. Hannover 1852. pag. 14); conf. quoque laudata a Creuzero Symbol. II. pag. 159 ed. tert. Itaque Aegyptios haec invenisse statuendum erit, quae maturo tempore ad Babylonios traducta, postero aevo ad Graecos quoque delata sunt, adeo ut Herodoti testimonium egregie comprobetur. Etenim totius zodiaci rationem recte perspici posse negat Kloeden (pag. 283 seqq.), nisi ad Aegyptum respiciamus huiusque terrae naturam et indolem, climaticas, quas dicunt, rationes, inundationem annuam, alia, quae cum his coniuncta sunt, ac-

Digitized by Google

σφίσι, πρώτους Αἰγυπτίους ἀνθρώπων ἁπάντων ἐξευρέειν τὸν ἐνιαυτὸν, δυώδεκα μέρεα δασαμένους τῶν ὡρέων ἐς αὐτόν. ταῦτα δὲ ἐξευρέειν ἐκ τῶν ἄστρων ἔλεγον. ἄγουσι δὲ τοσῷδε σοφώτερον Ἑλλήνων, ἐμοὶ δοκέειν, ὅσῳ Ἕλληνες μὲν διὰ τρίτου ἔτεος ἐμβόλιμον ἐπεμβάλλουσι τῶν ὡρέων εἵνεκεν, Αἰγύπτιοι δὲ τριηκοντημέρους ἄγοντες τοὺς δυώδεκα μῆνας, ἐπάγουσι ἀνὰ πᾶν ἔτος πέντε ἡμέρας πάρεξ τοῦ ἀριθμοῦ, καί σφι

curatius consideremus, cum ad haec ipsa duodecim zodiaci signa spectent indeque quodammodo efficta videantur.

δυώδεκα μέρεα δασαμένους — ἐς αὐτόν] In his verbis genitivus *τῶν ὡρέων* pertinet ad *μέρεα*, cum haec sit Nostri sententia: „anni tempestatum duodecim partes distribuerunt in annum s. annum in duodecim partes diviserunt, intra quas anni tempestates circulum suum conficerent.“ De structura verborum dividendi conf. I, 94 ibique nott. — *ὧραι* sunt *anni tempestates*, quas eodem modo *horas* appellat Plinius H. N. IX, 35, 54. XII, 3, 7. — In seqq. retinui *ἄστρων* cum codd. Mediceo, Florentino, aliis. Sancrofti liber cum aliis quibusdam affert *ἀστέρων*, ut VIII, 122. Sed vid. Doederlein: Lat. Synonym. IV. p. 410 seq.

ὅσῳ Ἕλληνες μὲν διὰ τρίτου ἔτεος ἐμβόλιμον ἐπεμβάλλουσι] *διὰ τρίτου ἔτεος* est *tertio quoque anno*, ut reddi vult Kuehner Gr. Gr. §. 605, vel *ineunte tertio anno*, quemadmodum Petavius interpretatur Auctar. doct. temp. IV, 3. Ad *ἐμβόλιμον* intelligas *μῆνα*, quam vocem Noster addidit I, 32. De his mensibus intercalaribus Graecorum solarem et lunarem annum hoc modo in concordiam redigere studentium vid. C. F. Hermann: Griech. Staatsalterth. §. 127 not. 6. Gottesdienstl. Alterth. §. 45 not. 12. Praecipuum Censorini adscribam locum de die natali cap. 18. §. 2: „Itaque (Graeciae civitates scil.) annos civiles sic statuerunt, ut intercalando facerent alternos XII mensium, alternos XIII, utrumque annum separatim vertentem; iunctos ambos annum magnum vocantes, idque tempus *τριετηρίδα* appellabant, quod tertio quoque anno intercalabatur, quamvis biennii circuitus, et re vera *διετηρὶς* esset, unde mysteria, quae Libero patri alternis fiunt annis, trieterica a poetis dicuntur.“ Adscripsi totum locum, ex quo forsitan lux nonnulla afferri poterit Herodoto, secum ut volunt haud concordanti, I, 32, ubi scribit: *εἰ δὲ δὴ ἐθελήσει τοὔτερον τῶν ἐτέων μηνὶ μακρότερον γίνεσθαι, ἵνα δὴ αἱ ὧραι συμβαίνωσι παραγινόμεναι ἐς τὸ δέον κ. τ. λ.*, ubi vid. not.

ἐπάγουσι ἀνὰ πᾶν ἔτος πέντε ἡμέρας πάρεξ τοῦ ἀριθμοῦ] Dio Cass. XLIII, 26: *Αἰγύπτιοι μὲν τριακονθημέρους τοὺς μῆνας λογίζονται, ἔπειτα ἐπὶ παντὶ τῷ ἔτει τὰς πέντε ἡμέρας ἐπάγουσιν.* In summa fere consentit Diodorus Siculus I, 50 coll. Gemin. Elem. Astron. VI. pag. 19 et Strabon. XVII. p. 806 s. 1160 A, ubi annum 365 dierum ab Aegyptiis sacerdotibus inventum esse narrat, a quibus post acceperint Graeci. Ac dies illos quinque intercalatos ad deos ita vulgo retulerunt Aegyptii, ut eorum unoquoque editus fuerit deus ex Iove et Iunone sive, ut alii tradebant, a Saturno atque Rhea: Osiris, Arveris, Typhon, Isis, Nephthys. Vid. Diodor. Sicul. I, 13 ibiq. Wesseling., Plutarch. Opp. II. pag. 355 D. de Isid. et Osirid. 12 ibiq. Wyttenbach. in Animadverss. pag. 186. De oracull. defect. p. 429 F. Alia dabunt Creuzer. in Symbol. II. p. 26 seqq. 50. 294. Roeth: Gesch. d. Philosoph. I. p. 216 nott. coll. p. 150. De Aegyptiorum anno solari eiusque mensibus disputat

Digitized by Google

ὁ κύκλος τῶν ὡρέων ἐς τὠυτὸ περιϊὼν παραγίνεται. Δυώδεκά τε θεῶν ἐπωνυμίας ἔλεγον πρώτους Αἰγυπτίους νομίσαι, καὶ Ἕλληνας παρὰ σφέων ἀναλαβεῖν. βωμούς τε καὶ ἀγάλματα καὶ νηοὺς θεοῖσι ἀπονεῖμαι σφέας πρώτους, καὶ ζῷα ἐν λίθοισι ἐγγλύψαι. καὶ τούτων μέν νυν τὰ πλέω ἔργῳ ἐδήλουν οὕτω γενόμενα. Βασιλεῦσαι δὲ πρῶτον Αἰγύπτου ἀνθρώπων ἔλεγον

quoque Wilkinson Manners and Customs etc. sec. ser. I. p. 13 seqq. Kloeden l. l. pag. 298 seq. Ac suspicatur Larcherus duplicem apud Aegyptios exstitisse annum, alterum civilem trecentorum sexaginta quinque dierum, alterum astronomicum solis sacerdotibus cognitum, quo illi usi sint ad dies festos definiendos ipsorumque auctoritatem tuendam. De qua re nunc plura disputavit Lepsius: Chronolog. d. Aegypt. p. 148 seqq., qui idem de diebus illis quinque intercalatis pag. 91 seqq. scripsit omniaque ea, quae ad annum, menses, dies singulos recte constituendos et supputandos pertinent, accurate disquisivit.

καί σφι ὁ κύκλος τῶν ὡρέων κ. τ. λ.] Est haec Herodoti sententia, fieri hoc modo, ut orbis tempestatum annuus rite perficiatur, suoque i. e. iusto tempore eodem singulae redeant tempestates. Quae tamen, si trecentorum sexaginta quinque dierum iustus est annus, multum abest ut suo tempore semper redeant, ut aliquot saeculis praeterlapsis prorsus earundem turbetur ordo ac iusta ratio, secundum quam incidere debeant.

θεῶν ἐπωνυμίας] ἐπωνυμίαν Herodoto passim idem esse atque ὄνομα, monuimus ad I, 14. νομίζειν eodem modo ac sensu adhibitum, quo supra I, 131 (ubi vide nott.) ἐν νόμῳ ποιεῖσθαι, et cum accusativo coniunctum, ut I, 142 (ubi cf. nott.). 173. II, 51. 64. 92. V, 97. Caeterum bene notandum esse existimo, Herodotum hoc loco non suam ipsius sententiam proferre, ut quibusdam viris doctis visum est, sed ea tantum referre, quae ab Aegyptiis sacerdotibus acceperat tradita, idque consulto declarare addito verbo ἔλεγον et paulo post ἐδήλουν (i. e. *probare studuerunt*). Duodecim deos, qui secundum Aegyptiorum deorum ordinem constituunt, Noster commemorat II, 43. 46. 145, ubi vid. nott.

καὶ ζῷα ἐν λίθοισι ἐγγλύψαι] ζῷα cave credas *animalia* esse. Sunt enim quaevis *imagines*, *figurae*, quas in lapides incidere omnium primi invenisse dicuntur Aegyptii. Itaque ad *hieroglyphicas notas*, quas dicunt, haec potissimum referenda. Conf. I, 70. 203 ibique nott. II, 124. 148 fin. III, 47, et quae laudavit Creuzer in Annall. Heidelbergg. 1823. nr. 10. p. 153. Add. Schaefer. ad Dionys. Halicarnass. p. 289 seqq. et ad Plutarch. Pericl. 13 (Vol. IV. p. 352). Rose Inscriptt. pag. 188 et Letronne Recherches s. l'Egypt. pag. 455, coll. Recueil des Inscript. Grecq. en Egypt. I. p. 204, qui ζωγραφία et ζῷα γράφειν ad id refert, quod Gallis dicitur: „*peindre les sculptures*, c'est à dire d'étendre sur toutes les figures ces couleurs variées et vives, dont l'éclat s'est conservé à travers les siècles.“ Verba γλυφή et ἀναγλυφή ad ea refert, quae vulgo dicuntur *Bas-reliefs*, aptissima scilicet vocabula ad istiusmodi sculpturas Aegyptias designandas.

Βασιλεῦσαι δὲ πρῶτον Αἰγύπτου ἀνθρώπων ἔλεγον Μῆνα] De *Mene* conf. infra II, 99 ibique nott. Consentit Diodorus I, 43. 45 init. enarrans Menem post deos (ut aiunt) primum Aegypti regem fuisse, eundemque deos venerandi ac rem divinam faciendi rationem populo tradidisse. Neque aliter ab hoc rege, qui *Θεινίτης* vocatur, primam regum Aegyptiorum (qui humani sunt generis) seriem incipiunt Eusebius (apud Syncell. pag. 54. 58 s. pag. 100. 102 ed Bonn.) atque Erato-

Digitized by Google

Μῆνα. ἐπὶ τούτου, πλὴν τοῦ Θηβαϊκοῦ νομοῦ, πᾶσαν Αἴγυπτον εἶναι ἕλος, καὶ αὐτῆς εἶναι οὐδὲν ὑπερέχον τῶν νῦν ἔνερθε λίμνης τῆς Μοίριος ἐόντων, ἐς τὴν ἀνάπλους ἀπὸ θα-

sthenes (ibid. p. 91 s. 171 ed. Bonn.), apud quos vocatur *Μήνης*, quem *Μῆνα* dixit Herodotus, *Μηνᾶν* Diodorus; neque alius est ille *Μῆνις*, Oenei pater, quem Apion affert apud Aelian. N. A. XI, 41, aut *Μεῖνις* s. *Μείνιος* apud Plutarch. de Isid. et Osirid. cap. 8. p. 354. In ipso Herodoto plerique libri h. l. *Μῆνα*, qui infra II, 99 ex parte *Μῖνα* habent, quod hoc etiam loco prave exhibet Florentinus unusque Parisinus. Nec tamen quidquam mutandum, sed in vulgata lectione *Μῆνα* persistendum esse recte iam vidit Wesselingius, idque comprobatur ea ratione, qua huius regis nomen notis hieroglyphicis exaratum reperitur in ipsis Aegyptiorum monumentis eundem fere in modum atque nomen sacri tauri, qui Mnevis vocatur: *MeNA*, unde Zoega de obeliscc. p. 11 Menem ad Mnevim refert, solis taurum solisque fere signum s. symbolum in terris: atque Diodorus I, 94 in Aegypto post deorum atque heroum imperium primum exstitisse tradit *τὸν Μνεύην*, qui legibus scriptis traditis populum ad cultiorem vitam traduxerit: vid. Lepsius Chronolog. d. Aegypt. I. p. 50. 261. Huius igitur regis nomen iam Eratosthenes l. l. explicare conatus erat additis his verbis: *Μήνης — ὃ ἑρμηνεύεται διόνιος*, cuius loco nunc receptum est, quod Iablonskius emendavit, *αἰώνιος*: quippe hoc in regem, qui antiquissimus omnium fertur, convenire videbatur. Nostra aetate regis nomen a radice *men* (i. e. ponere, condere) repetit Bunsen Aegyptens Stelle etc. II. p. 45 coll. Wilkinson Manners etc. I. p. 41; rectius opinor Rosellini Monument. storici I. p. 123 seqq. ad vocem *Men* s. *Amen*, *Amon* regreditur Menemque interpretatur *vadentem cum Ammone* s. *Ammonium*. De aetate hominis vera maior rixa est, ut cum Wesselingio loquar (ad Diodor. I, 45), qui laudavit Iac. Perizonii Origg. Aegyptt. cap. 5 et Is. Newtoni Chronol. p. 258. Namque Diodorum si sequi velimus, ad ann. 14878 ante Chr. n. ascendet Menis regnum! Conf. Larcher. Chronolog. d'Herodot. (VII) p. 53 seqq. Cautius egit Beck (Allgem. Weltgesch. I. p. 281), qui Menem posuit ann. 2235 ante Chr. n., a quo non admodum recedit Wilkinson (Manners etc. I. p. 41), annum 2320 a. Chr. n. constituens; Boeckh. posuit ann. 5702, Bunsen (l. l. III. p. 123) ann. 3643, Lepsius l. l. I. pag. 499. invenit ann. 3893 ante Chr. n. Equidem satis habeo, primarias virorum doctorum sententias attulisse in ea re, quae me sentiente vix unquam certo constitui poterit.

πλὴν τοῦ Θηβαϊκοῦ νομοῦ] „Laudantur haec in Descript. de l'Egypt. antiqq. I. sec. livrais. pag. 88, ubi comprobatur variis argumentis, non solum planitiem Thebaicam, sed universam Aegyptiam exaggeratam esse limo exundantis Nili. In eo tamen refragantur, quod paulatim arenosam evasuram Aegyptum crediderat Herodotus. Etenim exaggerata paulatim universa planitie etiam Nili ipsius alveum iusta proportione exaggerari.“ *Cr.* Tu vid. nott. ad II, 5. 10 coll. 13.

καὶ αὐτῆς εἶναι — ἐόντων] „nihil eius (i. e. nullam *Aegypti* partem) fuisse eminens super aquam ex iis (terris scil.), quae nunc infra Moeridis lacum inveniantur.“

ἐς τὴν ἀνάπλους ἀπὸ θαλάσσης ἑπτὰ ἡμερέων ἐστὶ ἀνὰ τὸν ποταμόν] Si *novem* schoeni uno navigationis die conficiuntur (conf. II, 9), exsistet inde summa schoenorum sexaginta trium sive 378,000 metrorum (métres); id quod cum veris mensuris apprime convenire tradunt. Vid. Descript. de l'Eg. Antiqq. Mém. I. pag. 88. 102 coll. Iomard. pag. 508. 625 ibid., quae ex parte trans-

Digitized by Google

λάσσης ἑπτὰ ἡμερέων ἐστὶ ἀνὰ τὸν ποταμόν. Καὶ εὖ μοι ἐδό- 5
κεον λέγειν περὶ τῆς χώρης. δῆλα γὰρ δὴ καὶ μὴ προακούσαντι, ἰδόντι δέ, ὅστις γε σύνεσιν ἔχει, ὅτι Αἴγυπτος, ἐς τὴν Ἕλληνες ναυτίλλονται, ἐστὶ Αἰγυπτίοισι ἐπίκτητός τε γῆ καὶ δῶρον τοῦ ποταμοῦ· καὶ τὰ κατύπερθε ἔτι τῆς λίμνης ταύτης, μέχρι τριῶν ἡμερέων πλόου, τῆς πέρι ἐκεῖνοι οὐδὲν ἔτι τοιόνδε ἔλεγον, ἔστι δ' ἕτερον τοιοῦτον.

Αἰγύπτου γὰρ φύσις τῆς χώρης ἐστὶ τοιήδε. Πρῶτα μὲν προσπλέων, ἔτι καὶ ἡμέρης δρόμον ἀπέχων ἀπὸ γῆς, κατεὶς καταπειρητηρίην, πηλόν τε ἀνοίσεις καὶ ἐν ἕνδεκα ὀργυιῇσι ἔσεαι. τοῦτο μὲν ἐπὶ τοσοῦτο δηλοῖ πρόχυσιν τῆς γῆς ἐοῦσαν. Αὐτῆς 6
δὲ τῆς Αἰγύπτου ἐστὶ μῆκος τὸ παρὰ θάλασσαν, ἑξήκοντα σχοῖ-

scripsimus ad II, 9, ubi alios schoenos intelligi vult Iomardus, cum vel obiter mappam inspicienti appareat, distantiam ab Heliopoli ad Thebas multo maiorem esse quam distantiam a mari ad Moeridis lacum.

Cap. V.

δῆλα γὰρ δὴ καὶ μὴ προακούσαντι, ἰδόντι δέ, ὅστις γε κ. τ. λ.] Ex his verbis fit manifestum, non solum pervenisse Herodotum in Aegyptum, id quod alii quoque testantur loci ab Heyse in Quaest. Herod. I. pag. 108 seqq. collecti, verum etiam summa cum cura historiae patrem permeasse hanc terram accurateque in omnia inquisivisse.

ὅτι Αἴγυπτος κ. τ. λ.] Herodoti sententiam veram esse et cum ipsa terrae indole congruere in Excursu ad h. l. monstravimus.

τῆς πέρι ἐκεῖνοι οὐδὲν κ. τ. λ.] *ἐκεῖνοι* sunt Aegyptii sacerdotes (II, 3), quibus sua debet Noster; cf. II, 4. In verbis *ἔστι δ' ἕτερον τοιοῦτον* Noster particulam *δὲ* similem in modum posuit, quo I, 29. II, 120, aliis locis, respiciens potius ad ea, quae in sententia adiectitia proxime praegressa (*τῆς πέρι ἐκεῖνοι οὐδὲν ἔτι τοιόνδε ἔλεγον*) dicuntur, idque enuntians, quamquam de hoc terrae tractu nihil tale sacerdotes tradiderint, *tamen* eandem eius esse rationem. Ad locutionem *ἕτερον τοιοῦτον* cf. nott. ad I. 120. — In seqq. *ἡμέρης δρόμος* aequat fere 1300 stadia (conf. IV, 86); quae Larchero auctore explent 25 lieues; *ὀργυιά*, quam nos dicimus *Klafter*, constanter veteribus est mensura sex pedum. Conf. Wurm de pondd. vett. ratt. pag. 91. 92. Scripsimus autem et hoc loco et cap. seq. *ὀργυιῇσι* cum recentt. pro *ὀργυίῃσι*, ut olim legebatur. *καταπειρητηρίη*, quae teste Schol. ad Ili. XXIV, 80 vulgo dicitur *βολίς*, est nauticum perpendiculum s. instrumentum, quo maris profunditatem explorant, ut infra II, 28. *πρόχυσιν* et hoc loco et II, 12 terrae a fluvio devectae proluvionem („Anschwemmung") dicit. Alio sensu supra I, 160, ubi vid. nott.

Cap. VI.

Αὐτῆς δὲ τῆς Αἰγύπτου ἐστὶ μῆκος τὸ παρὰ θάλασσαν κ. τ. λ.] *αὐτῆς δὲ τῆς* cum recentt. edd. scripsi pro *αὖτις δὲ αὐτῆς*. Spectant vero haec ad praecedentia verba: *πρῶτα μὲν προσπλέων* — *τοῦτο μὲν ἐπὶ τοσοῦτο κ. τ. λ.* Genitivum *Αἰγύπτου* cave ad *σχοῖνοι* referas, ut in fine cap. *οὕτω ἂν εἴησαν Αἰγύπτου στάδιοι κ. τ. λ.*, nam utroque loco ad *τὸ παρὰ θάλασσαν* pertinet; monuit Letronnius p. 157 loco mox laud. Ad argumentum loci fa-

Digitized by Google

νοι, κατὰ ἡμέες διαιρέομεν εἶναι Αἴγυπτον ἀπὸ τοῦ Πλινθινή-

cit, quod paulo inferius notatur: schoenum sexaginta stadiis esse parem, ut omnis orae Aegypti maritimae longitudo sit stadiorum ter mille sexcentorum, quae ipsa cum *ducentis quadraginta* Romanorum milliariis convenient. Conf. infra II, 149 init. et Diodor. Siculus I, 31, qui orae maritimae duo millia tribuit stadiorum, nec tamen indicatis locis, e quibus illa incipiat et ubi finiat. Quodsi vero iste non vulgaria intellexit stadia, quorum sexaginta complent schoenum, sed Olympica eaque maiora, quorum duo et triginta aequant schoenum (teste Plinio H. N. XII, 14 coll. II, 23) et octo milliarium Romanum, efficietur inde summa *ducentorum quinquaginta* milliariorum; quod ab Herodoteis mensuris non valde abesse nemo non intelligit. Magis ad Herodotea accedit Iosephus De bell. Iud. IV, 10, 5 scribens: *ὅ τε ἀπὸ τῆς Πλινθίνης ἀνάπλους εἰς τὸ Πηλούσιον σταδίων τρισχιλίων ἑξακοσίων*, quae tractans Letronnius p. 158 scribi vult *παράπλους*, simulque lapsum esse addit Iosephum, qui *εἰς τὸ Κάσιον ὄρος* scribere debebat pro *εἰς τὸ Πηλούσιον*. Nec multum abest, quod Strabo XVII. p. 786 s. p. 1137 a Pelusiaco ostio usque ad Canopicum longitudinem maritimam ter mille trecentorum stadiorum esse scribit, quamvis idem p. 788 s. 1140 mille trecenta ponat stadia; quo spatio cum Diodorus I, 34 regionis Delta oram definiat, Wesselingius ad Diodor. I, 31 non dubitat, quin prior Strabonis locus ex posteriori corrigi debeat, cum Diodorus altero loco I, 31 eam addat Aegypti partem, quae extra Delta fuerit sita. Schlichthorstio contra prior Strabonis locus videtur sanus et ex eo posterior, in quo librarii lapsi fuerint, emendandus, pag. 26. 27 not. l. l. Ad Wesselingii iudicium denuo se applicat Larcherus, nec tamen tantum putat inter Herodoti atque Strabonis (qui scilicet maioribus stadiis Olympicis fuerit usus) numeros intercedere discriminis, quin convenire in summa fere uterque existimetur. Quare acquiescendum opinor in iis, quae Danvillius (Memoir. sur l'Egypt. p. 11) posuit, Aegypti longitudinem maritimam a Plinthinete sinu usque ad Serbonidem lacum parem esse *ducentis quadraginta sex* Romanorum milliariis; a quo non multum discedit Herodotus, quem minus accurate caeteroquin definiisse Aegypti longitudinem contendit Schlichthorst l. l. pag. 24, ubi vid. plura. Qui postea disquisivit Iomard. loco infra laudando pag. 508 seq. 657 et ipse non multum a vero abhorrere iudicat mensuras ab Herodoto proditas, modo intelligas stadia centum metrorum (métres), ita ut summa evadat 360,000 metrorum. Quare minime audiendus Mannert. in Geograph. d. Gr. u. Roem. X, 1. pag. 253 seqq., qui ullam Herodoteis mensuris fidem tribuendam esse negat, quippe minus accuratis multumque semper exaggeratis, confusis praeterea variis et stadiorum et schoeni mensuris. Quae talia sunt, ut refellere putidum sit. Nuperrime haec omnia denuo in examen vocavit Letronnius (Recherches sur les fragments d'Heron d'Alexandrie p. 156 seqq.) idque commonstrare studuit, Aegyptiorum, si ab urbe Plinthine, ab Iosepho recte indicata proficiscaris usque ad Casium montem, aliquanto breviorem indicari ab Herodoto, qui si sexaginta *quatuor* posuisset schoenos, a vero haud aberrasset. Contra Letronnium disputat M. H. Martin loco statim afferendo p. 157 seqq.

κατὰ ἡμέες κ. τ. λ.] *κατὰ* pro *καθ' ἃ*, ut I, 208.

ἀπὸ τοῦ Πλινθινήτεω κόλπου μέχρι Σερβωνίδος λίμνης] *Πλινθινήτης* sinus nomen accepit ab urbe *Πλινθίνη*, quae est maritima in extrema Aegypti ora Libyam versus sita inter Taposirin et Nicii pagum, et lacui Mareotico, cui vicina erat, *Πλινθινήτου* nomen dedit. De urbe conf. Strabo XVII. p. 1150 B. s.

Digitized by Google

106 τεω κόλπου μέχρι Σερβωνίδος λίμνης, παρ' ἣν τὸ Κάσιον οὖρος τείνει· ταύτης ὦν ἄπο οἱ ἑξήκοντα σχοῖνοί εἰσι. ὅσοι μὲν γὰρ γεωπεῖναί εἰσι ἀνθρώπων, ὀργυιῇσι μεμετρήκασι τὴν χώ-

p. 799. Sinum *Plinthinetem* hodie Arabicum sinum dici scribit Danvillius (l. l. p. 63). Conf. Mannert. Geogr. d. Gr. u. Roem. X, 2. p. 24.

Serbonis lacus, de quo infra III, 5, Aegyptum inter atque Palaestinam est situs ab oriente Casii montis, ab occidente prope Rhinocoluram (quae hodie appellatur *El-Arisch*). Perquam angustum fuisse lacum auctor est Diodorus I, 30, sed mirae profunditatis et ducentorum ferme stadiorum longitudinis; alia idem scribit de exitiosa palude, cui perpetuus austri flatus magnam ingerat arenae vim. Plinius (H. N. V, 13) 15,000 passuum circuitum quosdam illi tribuere narrat; sed nunc modicam esse paludem. Et qui teste Strabone XVI. p. 1102 B pag. 760 A cum mari tantum per ἔκρηγμα coniunctus erat lacus, nostra aetate sinus maris potius quam lacus erit vocandus, cui nomen *Sebaket Barduil*. Vid. Schlichthorst l. l. pag. 50. Hartmann. l. l. pag. 867 coll. Mannert l. l. X, 1. pag. 497, qui lacum nunc prorsus exsiccatum, ex muria tantum et salsilagine per superficiem sparsa cognosci posse scribit. Alia dabit Creuzerus in Commentt. Herod. p. 286. Nam istum lacum hominibus aeque atque animalibus exitiosum et insanum Typhonis (quem omnium malorum parentem habuere Aegyptii) receptaculum inde ferebant. Qui ipso in lacus nomine tale quid inesse nunc existimant, siquidem *Serbonis* lacus Aegyptiorum sermone valeat: *qui spargit foetorem*. Ita certe Iablonsk. Opusc. I. p. 303 coll. 301., probante Champoll. l'Egypt. sous l. Phar. II. p. 304. Alius vir doctus (conf. te Water ad Iablonsk. l. l.) in voce *Σερβών occultandi* et *demergendi* notionem quaesierat.

παρ' ἣν τὸ Κάσιον οὖρος τείνει] i. e. *ad s. iuxta quem* (lacum) *Casius mons porrigitur*. Letronnius l. l. p. 156 reddi vult: „près du quel (lac) le mont Casius s'avance dans la mer.“ Nam τείνειν h. l. idem esse atque τείνειν ἐς θάλασσαν eundemque vult habere sensum atque ἀνατείνειν de promontorio in mare procurrente. Quae mihi magis quaesita quam vera videntur. Pro ὄρος recentt. edd. inde a Bekkero constanter in hoc libro scripserunt οὖρος, probante Bredovio pag. 164. De ipso *Casio* monte, a quo inde usque ad Arabicum sinum mille stadiorum iter esse Noster refert II, 158, primarius exstat Strabonis locus XVI. p. 758 seq. s. p. 1100 C. 1102 — 1103, unde trecenta stadia a Pelusio illum remotum esse novimus, vel potius trecenta viginti, ut ex Antonin. Itiner. intelligitur. Aggeribus arenarum similem eundem narrat Strabo, in mare procurrentem, aquarum denique inopem. Illic Pompeii Magni iacere corpus et Iovis Casii esse templum. Nunc monti nomen *El Kas* s. *Ras Kasoron*, et prope montem locus *Katia* s. *Katieh*, docente Hartmann. l. l. pag. 866. Alia Schlichthorst l. l. pag. 76 seq. coll. Rennel. l. l. p. 581. Forbiger: Handb. d. alt. Geogr. II. p. 768. Caeterum hicce mons probe distinguendus a monte *Casio*, qui in Syria est prope Antiochiam. Vid. Strabon. XVI. p. 742 et 750 seq. Conf. Mannert l. l. X, 1. p. 495 et Forbiger l. l. p. 638. — In seqq. verbis: ταύτης ὦν ἄπο οἱ ἑξ. σχ. εἰσι Cobet. voculam οἱ eiici vult.

γεωπεῖναί εἰσι] Timaeus in Lexic. Platon. γεωπεῖναι· οἱ μικρὰν καὶ λυπρὰν γῆν ἔχοντες, quae ad Herod. II, 6 et VIII, 111 pertinere bene monuit, aliis quoque grammaticis laudatis, Ruhnken. p. 68. — Utitur h. loco Iomard. Descr. de l'Egypt. Antiqq. I (3 livrais.) pag. 688, ex quo manifestum fiat, stadium quadratum (carré) in mensuris agrorum apud Aegyptios usi-

ρην· ὅσοι δὲ ἔσσον γεωπεῖναι, σταδίοισι· οἳ δὲ πολλὴν ἔχουσι, παρασάγγῃσι· οἳ δὲ ἄφθονον λίην, σχοίνοισι. δύναται δὲ ὁ μὲν παρασάγγης τριήκοντα στάδια· ὁ δὲ σχοῖνος ἕκαστος, μέτρον ἐὼν Αἰγύπτιον, ἑξήκοντα στάδια. οὕτω ἂν εἴησαν Αἰγύπτου
7 στάδιοι ἑξακόσιοι καὶ τρισχίλιοι τὸ παρὰ θάλασσαν. Ἐνθεῦτεν μὲν καὶ μέχρι Ἡλίου πόλιος ἐς τὴν μεσόγαιάν ἐστι εὐρέα Αἰγυ-

tatum fuisse. Magis huc pertinet Letronne l. l. p. 197 seqq., qui haec Herodoti verba ad ipsam Aegyptum spectare vult eamque huius terrae divisionem, quam Strabo tradit XVII. p. 787 s. p. 1136., adeo ut parasangae et schoeni ad *νομούς*, stadia ad *τοπαρχίας*, orgyiae ad *τομάς*, in quas toparchiae fuerint distributae, pertineant. Quod mihi prorsus alienum videtur ab hoc loco, qui generalem quandam Herodoti observationem continet ad Graeciam haud scio an respicientis, quae tam late extensa territoria et spatia, qualia et Aegyptus et Persicum regnum praebet, non habet indeque etiam parasangas et schoenos ignorat stadiis et ulnis contenta. Obloquitur etiam Letronnio M. H. Martin: Revue archéologique (1854 XI. année. Livr. III. p. 142 seq.). — *ἔσσον* scripsi Schaeferum et Bredovium secutus; quem vid. p. 144. Idem feci II, 94. 135. I, 98 et 170.

δύναται δὲ ὁ μὲν παρασάγγης τριήκοντα στάδια] *δύνασθαι* hic *valere* esse, vix monitu opus. In *parasanga*, quae Persarum est mensura, plerique Herodotum sequuntur; alii teste Strabone XI. p. 788 A s. 518 sexaginta, alii quadraginta stadia ponunt. Conf. Herod. V, 53, VI, 42, et qui copiose haec tractavit Ukert. Geograph. d. Gr. u. Roem. I, 2. pag. 77. not. 70. Add. Layard Discoveries of Nineveh etc. p. 59, qui parasangae non tam spatii quam temporis eundo consumpti significationem tribui vult, ut cum hora nostra fere conveniat. Disputavit quoque de his Letronne l. l. pag. 6 seqq. 93. 134 seqq., qui duplex stadiorum genus ab Herodoto adhibitum ponit, alterum maius, alterum dimidio brevius; illius sexaginta, huius triginta stadia complere schoenum s. parasangam existimat, adeo ut omnis diversitas in numero stadiorum duplicato consistat, singulorum autem stadiorum mensura dimidio sit brevior. Sed conf. quoque M. H. Martin l. l. p. 144 seqq.

ὁ δὲ σχοῖνος ἕκαστος — ἑξήκοντα στάδια] Schoenum, quem pro Aegyptia mensura habet Herodotus, Persicum appellant Athenaeus, Callimachus, Plinius. Nec eandem esse mensuram in diversis Aegypti locis, verum *ἄστατον* scribit Strabo XVII. pag. 1156 B. s. 803 fin., cui adde sis Plinium H. N. VI, 30. Plura dabunt Schlichthorst l. l. pag. 111 et Ukert l. l. pag. 76, ubi peculiaris de schoeno memoratur Danvillii scriptio in Mém. de l'Acad. d. Inscript. XXVI. pag. 82. Post illos de his exposuit Iomard.: Sur le système metriq. des anc. Egypt. (Descript. de l'Eg. Antiqq. I. livr. III) pag. 645 seqq. coll. 583. 606. 613 seqq. Schoenum Herodoteum, sexaginta stadiis constantem, sex mille metra (métres), quae Galli vocant, aequare statuit. Namque Herodotum uti vult stadiis, quae singula centum fere metris (métres) complcantur. De Letronnii sententia paulo autea diximus. Ad nominis rationem insignis est locus Hieronymi sancti in Comment. ad Ioel. cap. 3, ubi narrat funibus in Nilo trahi naves nautisque certa esse spatia, quae *funiculos* (*σχοίνους* s. *σχοινία*) appellent, ut labori defessorum recentia trahentium colla succedant.

Cap. VII.

Ἐνθεῦτεν μὲν καὶ μέχρι Ἡλίου πόλιος] Seiunctim scripsi et h. l. et seqq. nomen urbis cum recentt.

Digitized by Google

πτος, ἐοῦσα πᾶσα ὑπτίη τε καὶ ἄνυδρος καὶ ἰλύς. ἔστι δὲ ὁδὸς

edd. Herodoti et Strabonis. Heliopolis urbs, cuius sacerdotes II, 3 memorantur, a mari (mediterraneo) remota fuit mille quingentis stadiis, teste Herodoto, quocum Diodorus I, 57 recentiorumque Gallorum testimonia consentiunt. Vid. Iomard. Descript. de l'Eg. Antiqq. I (3 livrais.). pag. 611. 508. Nam recta linea Heliopolin a mari distare 151,000 metra (métres), quorum centum fere unum stadium efficiant. Strabonis locum primarium de hac urbe XVII. pag. 1158 B pag. 805 seq. accuratius excussit Schlichthorst. l. l. pag. 85 seq., ut ex quo satis pateat, Heliopolin et extra Delta fuisse et Nilo ab oriente oppositam, eandemque esse, quae sacris in literis appelletur *On* (septuaginta interpretes semper reddunt Ἡλιούπολιν), unam de principibus Aegypti urbibus, literarum et doctrinae sacerdotalis sedem. A Memphi non admodum remota fuit, sed in orientali Nili ripa exstructa, paulo infra sub ipsum Nilum in duo brachia dissectum. Conspiciuntur adhuc rudera prope vicum, qui dicitur *Matarea* s. *Matharieh*, ubi est fons Solis s. *Ain Schams*, in regione, quae nunc vocatur *Kaliubie* ab urbe recentiori *Keliub*, in quo ipso Heliopolis nomen nonnihil mutatum cognosci volunt. Accuratissime descripserunt docti Galli in Descr. de l'Eg. Antiqq. t. II. livrais. 3. chap. XXI. p. 3 seqq. Tu vid. etiam Rennel. l. l. pag. 598. 623 et inprimis Ritter: Erdkunde I. pag. 823. Forbiger l. l. p. 783. Clarke Travels etc. II, 2. p. 100 coll. p. VII. Sed fuere, qui auctore Bryano duplicem Heliopolin urbem distinguendam esse docerent, alteram Arabicam, cuius Ptolemaeus quoque meminerit, ad laevam canalis Pelusiaci, a mari si ascenderis, sitam, ubi nunc vicus Matarea; alteram, priorem et ab Herodoto commemoratam, in ipso Delta sitam intra Sebennyticum et Canopicum canalem. Sed de hac Heliopoli nemo veterum quidquam protulit, multumque abest, ut confusio, quam isti somniant, tollatur, ut adeo augeatur. Quare Larchero, aliis, hanc sententiam amplectentibus, iure oblocutus est Champollio: l'Egypt. sous l. Phar. II. pag. 36 seqq., qui vulgatam, quam nos proposuimus de urbis celeberrimae situ sententiam, idem probavit, accedente Mannerto in Geogr. X, 1. p. 481 seq. 535. Et ante Champollionem copiosius disseruerunt docti Galli illi, quos citavimus l. l. pag. 9 seqq. Larcheri aliorumque opinione reiecta. Tu vid. potissimum Herod. II, 9. Graecum Heliopolis nomen cum Aegyptio convenire post Iablonsk. (Opusc. I. p. 184. 185) multis placuit viris doctis et in his Champollioni l. l. pag. 40. 41, si quidem *On*, quo vacabulo etiam Coptae urbem significant, Aegyptiorum lingua denotat *lucem*, *solem*. In notis hieroglyphicis urbis nomen scribitur *ta-Râ* sive *pa-Râ*, i. e. *Solis domus*.

ἐοῦσα πᾶσα ὑπτίη] ὑπτίη, i. e. *supina*, *plana*, *campestris*, *depressa*, auctore Suida, qui ὕπτια πεδία exponit τὰ ὁμαλά, indeque Schweigh. (in Lexic. Herod. s. v.) non tam *supina* reddi vult, quam, ut adnotaverat H. Stephanus, *depressa*, id est *campestris*, *non montosa*. Larcherus Horatianum illud profert: *supinum* Tibur (Od. III, 4, 23), sed vereor, ut item de Delta Aegypti dici queat. Quare etiam accedere non possum Hermanno Bobrik in Geographia Herodot. p. 206 verba πᾶσα ὑπτίη sic reddenti: „überall allmählig aufsteigend"; namque solum huius partis terrae Aegyptiae ita planum esse invenitur, ut nunquam in altius ascendat.

ἄνυδρος] Larcherus invitis libris scribendem censet εὔυδρος, i. e. *aquis irrigua*, laudatque IV, 47, ubi pro εὔυδρος bini libri ἔνυδρος, quod h. l. repositum maluerat Hennicke in Comment. de Geogr. Afric. Herod. pag. 64 probatque Bredov. p.

ἐς τὴν Ἡλίου πόλιν ἀπὸ θαλάσσης ἄνω ἰόντι, παραπλησίη τὸ μῆκος τῇ ἐξ Ἀθηνέων ὁδῷ, τῇ ἀπὸ τῶν δυώδεκα θεῶν τοῦ βωμοῦ φερούσῃ ἔς τε Πῖσαν καὶ ἐπὶ τὸν νηὸν τοῦ Διὸς τοῦ Ὀλυμ-

61, unde recepit Dietsch itemque Dindorf. Larcherianam emendationem, quod miror, secutus est Schweighaeuserus et postea Negris; nos vulgatam retinuimus, secuti iudicium Gaisfordii: „Aegyptum enim *aquis irriguam* temere dixeris, quae Nili solum inundationibus foecundetur." Inde ad fontium inopiam recte refert Bobrik l. l. — Mox ἰλὺς retinui, cuius loco in Dindorfii editione scriptum video εἰλὺς, itemque ἄνω ἰόντι retinui, in cuius locum Iacobitz (ad Lucian. Vit. Auct. 23. p. 132) reponi voluit ἄνω ἀνιόντι, quod in Aldina et in Sancrofti libro alteroque Parisino legitur. Benedict. (Actt. semin. reg. Lips. II. p. 284) pro ἰλὺς reponi iubet ἰλυόεσσα, quo aeque bene carere poterimus atque voce ὅμυδρος, quam pro ἄνυδρος poni vult Heilmann.

τῇ ἐξ Ἀθηνέων ὁδῷ] Pro Ἀθηναίων, quod olim legebatur, cum recentt. edd. reposuimus Ἀθηνέων, uti voluerat Valckenar., qui hac de forma genitivi laudat I, 98. VI, 127. VII, 6. 62. 90. VIII, 100. 118. 120. IX, 7. 106. *Cr.* consuli vult Gregor. Corinth. pag. 381 ed. Schaef. et Porson. ad Odyss. III, 278. Add. Bredov. p. 217.

τῇ ἀπὸ τῶν δυώδεκα θεῶν τοῦ βωμοῦ φερούσῃ] Ara duodecim deorum, cuius infra quoque VI, 108 mentio fit, Athenarum in foro exstructa erat a Pisistrato, Hippiae filio, ut auctor est Thucydides VI, 54, et Olymp. LXV, 1 s. 519 ante Chr. n. iam exstitisse videtur. Cuius ipsius cum frequens vel in inscriptionibus fiat mentio, ubi viarum longitudo indicatur, credibile est, hancce aram Atheniensibus ea praestitisse, quae Romanis milliarium aureum, indeque omnes viarum distantias per Atticam aliasve Graeciae regiones definitas fuisse. Vid. C. O. Mueller. in Erschii et Gruberi Encyclop. VI. p. 237 coll. Rose Inscriptt. tab. XXXII. pag. 251. Boeckh. Corp. Inscriptt. I, 1. p. 32. Raoul Rochette in Iournal d. Savans 1851. pag. 614 seq.

φερούσῃ ἔς τε Πῖσαν καὶ ἐπὶ τὸν νηὸν τοῦ Διὸς τοῦ Ὀλυμπίου] Copiosius de his disputat vir doctus in Mém. de l'Acad. des Inscript. t. VII (Paris. 1824). p. 33 seqq.; commonstrare enim studet, his verbis indicari iter, quod ab Athenis *et quidem* a duodecim deorum ara ducat Pisam *et quidem* ad Iovis Olympii templum, ita ut una eademque intelligatur via, accuratius modo indicatis utriusque urbis locis singulis, quae in dimetiendo auctor sit secutus. — Πῖσαν pro Πίσσαν dudum restituerat Wesselingius; et satis commendant hanc scripturam a Creuzero disputata in Melett. I. pag. 19 not. 13. Add. Lozynski ad Hermippi fragmm. p. 68. Doctum Gallum l. l. pag. 36. 37 si audis, Herodotus antiquum et quasi sacratum *Pisae* nomen consulto retinuit, cum, quo tempore ille haec vel scribebat vel Olympicis ludis recitabat, Pisa ab Eleis diruta non amplius exstiterit. — νηὸν Noster dixit, non ἱερὸν s. τέμενος, ipsam Iovis aedem significaturus. Tu cf. II, 63. 138 ibique allata.

ἐπὶ τὸν νηὸν τοῦ Διὸς τοῦ Ὀλυμπίου] Quaeritur h. l., Iovis templum antiquius intelligi debeat an recentius a Libone exstrui coeptum post Olympiad. LXXXI, qua ipsa Herodotus historiam suam Graecis recitasse fertur. *Cr.* conferri iubet Voelkel.: Ueber den Tempel des Iupiter zu Olymp. pag. 15. 21 seq. Equidem malim recentius intelligere templum, praesertim cum apud Herodotum talia inveniantur prodita, quae vel multo post hoc templum exstructum acciderint et ad nonagesimam septimam Olympiadem usque referantur; vid. Heyse Quaest. Herod. pag. 74 seqq. At-

Digitized by Google

πίου. σμικρόν τι τὸ διάφορον εὕροι τις ἂν λογιζόμενος τῶν ὁδῶν τουτέων, τὸ μὴ ἴσας μῆκος εἶναι, οὐ πλέον πεντεκαίδεκα

que erunt fortasse, qui ex hoc Herodoti loco et ex hac comparatione argumentum ducere velint praelectionis Musarum Herodoti, quam Lucianus Olympicis ludis factam esse scribit, a criticis quibusdam nostrae aetatis immerito in dubium vocatam. Sed ea de re exponere non attinet post disputationem Heysii in Quaest. Herod. cap. II. p. 23 seqq.

λογιζόμενος τῶν ὁδῶν τουτέων] Vulgo et hic et III, 126 edunt *οὐδῶν*, qua tamen forma Ionica, uti aiunt, Nostrum abstinuisse credo. Quare cum Gaisf. vulgarem formam *ὁδῶν*, probatis libris confirmatam, reposui. Vid. Bredov. p. 167, cum quo eodem p. 222 retinui *τουτέων* a recentt. edd. conversum in *τούτων*. De forma *οὐδῶν* laudant Homer. Odyss. ρ', 196 ibique Eustath. pag. 613 ed. Bas. et eundem ad Ili. α'. pag. 18, 10 coll. Etymol. M. pag. 615.

τὸ μὴ ἴσας μῆκος εἶναι] *Cr.* confert Wyttenbach. ad Plutarch. Mor. I. 2. pag. 816, qui h. locum ita reddit: „*quae itinera si quis computet, inveniat parum quiddam differre, quo minus sit par eorum longitudo.*“ Tu add. Matth. Gr. Gr. pag. 1067. Non admodum differt, quod continuo sequitur: *ὡς μὴ εἶναι πεντακοσίων καὶ χιλίων*. Ipsas mensuras ab Herodoto prolatas minus accuratas videri iudicat Rennel. l. l. p. 593, cum Athenae a Pisa distent milliaria Germanica 26¼, Heliopolis vero 22 milliaria tantum a Nili ostio Canopico absit. Et monet quoque Iomard. (Descript. de l'Eg. Antiqq. I. livr. 3 pag. 611), comparationem minus accurate institutam videri ab Herodoto, cum Heliopolis a mari recta linea ducta sane distet 151,000 metra (quae non multum excedunt numerum mille quingentorum stadiorum), Athenae autem a Pisa remotae sint recta linea 181,000 s. 183,000 metra (mètres). Quare in eam inclinat sententiam, ut ab Herodoto duo eaque diversa stadia confusa esse putet. Add. Leake in: Iournal of the geographic. Society IX. p. 8 seq. 11. Sed graviorem litem Rennelius Herodoto intendit (p. 386—392), quod sexaginta stadia schoeno tribuat, quem quadraginta tantum stadiorum esse reliqui scriptores indicent; unde consequi, Herodoteas mensuras semper nimis auctas esse, nisi ad vulgarem computandi modum schoenum revocaveris. Contra quem monet Bredovius (Geogr. Herod. p. 391), ideo auctas videri Aegyptias mensuras, quod omnes simul Nili ambages in dimetiendo fuerint computatae, unde solito maior summa exstiterit. Alio pacto Herodoteis patrocinantur monente *Cr.* editores operis Descript. de l'Egypt. I. second. livrais. p. 416. Exacte enim Herodoti mensuram convenire cum longitudine itineris, quae mappam geographicam inspicienti inveniatur inter Heliopolin et Nili ostium Ommfâreg prope Pelusium, si illud simul cogitaveris, regionis Delta solum ab eo inde tempore, quo Herodotus haec scribebat, nonnihil esse auctum et provectum. Conf. supra ad II, 6 allata ibique laudatum Letronnium, qui p. 136 seqq. in hoc loco tractando bene adhibuit Diodorum I, 57 narrantem, Sesostrim Aegypti partes ad solem orientem spectantes munivisse muro per media deserta (*διὰ τῆς ἐρήμου*) inde a Pelusio usque ad Heliopolin ducto, longitudine stadiorum mille quingentorum (*τὸ μῆκος ἐπὶ σταδίους χιλίους καὶ πεντακασίους*). Accedit Strabo XVII. p. 804 s. p. 1156, qui ex Artemidoro refert, a Pelusio usque ad regionis Delta apicem, quo ipso Heliopolin designari consentaneum, esse iter 25 schoenorum s. 750 stadiorum; quae stadia si ad eam rationem, quam supra ex Letronnio protulimus, duplicantur, itidem efficient 1500 stadia. Itaque intelligitur, Herodotum a mensuris vulgo receptis non recedere viaeque initium cepisse a Pe-

Digitized by Google

σταδίων· ἡ μὲν γὰρ ἐς Πῖσαν ἐξ Ἀθηνέων καταδεῖ πεντεκαίδεκα σταδίων, ὡς μὴ εἶναι πεντακοσίων καὶ χιλίων· ἡ δὲ ἐς Ἡλίου
8 πόλιν ἀπὸ θαλάσσης πληροῖ ἐς τὸν ἀριθμὸν τοῦτον. Ἀπὸ δὲ Ἡλίου πόλιος ἄνω ἰόντι στεινή ἐστι Αἴγυπτος. τῇ μὲν γὰρ τῆς Ἀραβίης οὖρος παρατέταται, φέρον ἀπ' ἄρκτου πρὸς μεσαμβρίης τε καὶ νότου, αἰεὶ ἄνω τεῖνον ἐς τὴν Ἐρυθρὴν καλεομένην θάλασσαν, ἐν τῷ αἱ λιθοτομίαι ἔνεισι, αἱ ἐς τὰς πυραμίδας κατατμη-

lusio, totius orae maritimae loco maxime insigni et frequenti ante Alexandriam conditam, cum scriberet: *ἀπὸ θαλάσσης ἄνω ἰόντι.*

Cap. VIII.

τῇ μὲν γὰρ τῆς Ἀραβίης οὖρος παρατέταται] Respondent hisce verba: *τὸ δὲ πρὸς Λιβύης τῆς Αἰγύπτου, οὖρος ἄλλο πέτρινον τείνει*, ita ut primum montes orientem versus inde ab Arabia Aegyptum cingentes describantur, dein Libyae montes, qui Aegyptum occidentem versus a reliqua Libya secernunt. *Arabiae mons*, quem vocat Herodotus, non alius est atque is, qui nunc appellatur *Djebel Mokkatam*, de quo accurate disputat Russegger: Reisen etc. I, 1. p. 264 seqq. — οὖρος dedi ut II, 6. 12.

αἰεὶ ἄνω τεῖνον ἐς τὴν Ἐρυθρὴν κ. τ. λ.] i. e. *semper sursum* (in altius) *tendens usque ad rubrum quod dicitur mare;* ubi ἄνω latiori sensu accipiendum non aliter atque paulo ante (*ἄνω ἰόντι*) et II, 155 (*ἀναπλέοντι ἀπὸ θαλάσσης ἄνω*) coll. I, 72. 130. IV, 18, de monte, qui a septentrione meridiem versus ad superiores Aegypti tractus porrigitur. Nos fere: *landeinwärts*; cf. Bobrik p. 190. *Rubrum mare*, quod latiori sensu de *Indico mari* s. *Oceano* dici supra (ad I, 1 coll. II, 11) vidimus, h. l. huius maris eam partem, cui nunc *Arabici* sinus nomen, declarare, monuerunt Breiger: De quibusdam difficil. Geogr. Herod. pag. 11. 14 et Heyse Quaest. Herodd. p. 103. Accuratius inter utrumque distinguitur in serioris aetatis inscriptione, in qua Callimachus praedicatur *στρατηγὸς τῆς Ἰνδικῆς καὶ Ἐρυθρᾶς θαλάσσης*, ubi rubrum mare de sinu Arabico intelligendum esse nemo non videt; conf. Letronne: Journal d. Sav. 1842. pag. 664.

ἐν τῷ αἱ λιθοτομίαι ἔνεισι κ. τ. λ.] αἱ pro καὶ cum recentt. edd. scripsimus librorum auctoritate. De *lapicidinis* conf. II, 124 ibiq. nott. et II, 158. Est nimirum montium tractus ex adverso urbis Memphidis in orientali ripa Nili exsurgens tum orientem versus usque ad sinum Arabicum, tum meridiem versus Nili ripas legens ad superiorem usque Aegyptum, ubi sunt inprimis prope Syenen montes, unde lapides ad maxima Aegyptiorum aedificia, templa, obeliscos, alia id genus, esse caesos vestigia indubia hodieque commonstrant. Quin Romanorum aetate adhuc lapicidinae illae adhibitae sunt, quod docent inscriptiones a Letronnio nuper publicatae et illustratae in Recherches etc. pag. 360. 366 seq. *Cr.* de his lapicidinis consuli vult Feam ad Winckelmanni Histor. Art. I. (Opp. tom. III.) pag. 365 seq. ed. Dresd. et praecipue Gallos doctos, Iomard., Rozière, Desvilliers in Descript. de l'Egypt. Antiqq. I. chap. 4. p. 13 seqq. et chap. 2. pag. 10 seqq. Tu add. inprimis Ritter: Erdkunde I. p. 696 seqq. Ternas huius montis partes ille distingui vult, priorem meridiem versus omnium maxime sitam, a Philis insula usque ad Syenen, unde optime quique proveniant lapides (*Syenitas* vulgo appellant — *Granit*) ad columnas, colossos, obeliscos, statuas ipsaque templa integra aptissimi. De hoc lapide Syenita Aegypti rubro accuratissime quaesivit De-

Digitized by Google

θεῖσαι τὰς ἐν Μέμφι. ταύτῃ μὲν λῆγον ἀνακάμπτει, ἐς τὰ εἴρηται, τὸ οὖρος. τῇ δὲ αὐτὸ ἑωυτοῦ ἐστὶ μακρότατον, ὡς ἐγὼ ἐπυνθανόμην δύο μηνῶν αὐτὸ εἶναι τῆς ὁδοῦ ἀπὸ ἠοῦς πρὸς ἑσπέρην· τὰ δὲ πρὸς τὴν ἠῶ λιβανωτοφόρα αὐτοῦ τὰ τέρματα εἶναι. τοῦτο μέν νυν τὸ οὖρος τοιοῦτό ἐστι. τὸ δὲ πρὸς Λι-
107 βύης τῆς Αἰγύπτου οὖρος ἄλλο πέτρινον τείνει, ἐν τῷ αἱ πυ-

lesse, cuius librum in Germanum sermonem transtulit G. Leonhard: Untersuchungen über den rothen Porphyr der Alten und über den rothen Aegypt. Syenit. Stuttgart. 1852, ubi vid. potissimum p. 22 seqq. Eas vero lapicidinas hoc loco intelligendas esse vix dubium. Nam alteram istius montis partem non nisi calcarios continere lapides, tertiam, binis reliquis quasi interpositam, arenaceos, magis aptos illos quidem ad aedium moles exstruendas.

ταύτῃ μὲν λῆγον ἀνακάμπτει, ἐς τὰ εἴρηται, τὸ οὖρος] Bobrik Geograph. d. Herodot. p. 206 *ταύτῃ* ad Memphim referens haec verba sic intelligi vult: „bei Memphis anfangend oder auch endend, wie man's nehmen will, und wie gesagt, nach Süden herunterlaufend, biegt dieses Gebirge in die angegebene Gegend oder dehnt sich in die Breite dorthin aus, d. h. östlich nach Arabien fort." Equidem malim sequi Schweighaeuserum, quem etiam secutus est Lhardy, haec ita explicantem: *Hoc enim loco* (ubi scil. sunt lapicidinae) *desinens mons* (i. e. non amplius a septentrione ad meridiem recta surgens) *flectitur in eam quam dixi partem* (i. e. mare rubrum versus). Ita verba *ἐς τὰ εἴρηται* ad ea spectant, quae paulo ante leguntur: *αἰεὶ ἄνω τεῖνον ἐς τὴν Ἐρυθρὴν καλεομένην θάλασσαν.* Larcherus refert ad verba: *ἀπὸ δὲ Ἡλίου πόλιος ἄνω ἰόντι,* ac si Herodotus scripsisset: *ἐς τὰ ἄνω Ἡλίου πόλιος*, contra apertam, ut mihi quidem videtur, Herodoti sententiam, qui in seqq. monet, montem illum secundum mare porrigi usque ad regiones thuriferas. Quibus verbis notionem quandam Arabiae, qualem Noster sibi mente informaverit, contineri notat Niebuhr. in Diss. laud. de Herodoti Geogr. p. 220. Hanc vero Arabiae notionem admodum vagam incertamque esse, cum Noster hanc terram ipse haud viserit, sed ea tantum retulerit, quae fando audierat, ex hoc ipso loco satis cernitur, unde intelligimus Herodoti Arabiam eam Aegypti (qualem nos habemus) partem complecti, quae a Nili valle usque ad mare rubrum extenditur, haud exclusa ea terra, quam hodie Arabiae voce designare solemus, ad alteram maris rubri oram sita et orientem versus porrecta: id quod declarat alter locus II, 11 coll. III, 88. 107, ubi vid. nott. Atque eodem spectare videtur mentio locorum thuris feracium, quae hic fit. Conf. quoque Wheeler Geography of Herodot. p. 314 seq. Bobrik l. l. pag. 191 seq.

τῇ δὲ αὐτὸ ἑωυτοῦ ἐστὶ μακρότατον] De locutione conf. I, 193. 203. Verbis *τῇ δὲ*, quae antecedentibus *ταύτῃ μὲν* opponuntur, ea indicatur regio, ubi mons iste orientem versus tendit longiusque porrigitur secundum mare rubrum. Ad structuram verbb. *ὡς ἐγὼ ἐπυνθανόμην* vid. nott. ad I, 58. 191. In seqq. *τὰ δὲ πρὸς τὴν ἠῶ* (*orientem versus*) dedimus *ἠῶ* cum melioribus libris pro olim vulg. *ἕω*, quod ab Herodoto alienum esse ostendit Bredov. p. 33. Idem dedimus II, 32.

τὸ δὲ πρὸς Λιβύης τῆς Αἰγύπτου] i. e. *quod attinet ad eam Aegypti partem, quae occidentem s. Libyam versus est sita.* In quo nulla opus emendatione.

ὄρος ἄλλο πέτρινον κ. τ. λ.] De *monte Libyco* consulatur Ritter: Erdkunde I. pag. 770 seq. et Russegger. l. l. pag. 278 seqq. Nam qui

Digitized by Google

ραμίδες ἔνεισι, ψάμμῳ κατειλυμένον, τεταμένον τὸν αὐτὸν τρόπον, τὸν καὶ τοῦ Ἀραβίου τὰ πρὸς μεσαμβρίην φέροντα. Τὸ ὦν δὴ ἀπὸ Ἡλίου πόλιος, οὐκέτι πολλὸν χωρίον, ὡς εἶναι Αἰγύπτου· ἀλλ' ὅσον τε ἡμερέων τεσσέρων ἀναπλόου στεινή ἐστι Αἴγυπτος ἐοῦσα. τῶν δὲ οὐρέων τῶν εἰρημένων τὸ μεταξὺ πεδιὰς μὲν γῆ· στάδιοι δὲ μάλιστα ἐδόκεόν μοι εἶναι, τῇ στεινότατόν ἐστι, διηκοσίων οὐ πλέους ἐκ τοῦ Ἀραβίου οὔρεος ἐς τὸ

a Libya Aegyptum secernunt montes, iam infra Memphim propius ad Nilum accedunt, ubi pyramides sunt exstructae prope ipsum montem, qui iam Nili convallem ab occidente arctius includens meridiem versus tendit.

ψάμμῳ κατειλυμένον] Nonnulli codd. et edd. *κατειλημμένον*. Quod nos dedimus cum Schweigh. et Gaisf., verbis commendatur Homericis Odyss. XIV, 136: *ψαμάθῳ εἰλυμένα πολλῇ*, a Wesselingio iam allatis, cui tamen *κατειλημένον* a verbo *εἰλέω* non minus probum videtur, firmatum versiculi cuiusdam auctoritate in Philostrati Heroicc. pag. 693 (98 Boisson.). Sed eo ipso in loco nunc Boissonadius pro *εἰλημένε*, quod Olearius dederat, e codicum consensu reposuit *εἰλυμένε* illudque aliis etiam testimoniis firmavit. Conf. nott. pag. 469. Nam descendit a verbo *εἰλύω*, *κατειλύω*, *obtego*, *obvolvo*. — In seqq. vulgo male *τεταμμένον* pro *τεταμένον*, cum loci sensus sit: *mons — pari modo porrectus* (in longitudinem sc.), *quo Arabici montis ea pars*, *quae meridiem versus tendit.* Tu vid. Bredov. p. 82 et 360. Quod coniectavit Benedict. (Actt. semin. reg. Lips. II. p. 285) *τεταμένα*, quod ad *τὰ πρὸς μεσ. φέροντα* spectet, merito omnes editores repudiarunt.

τὸ ὦν δὴ ἀπὸ Ἡλίου πόλιος] i. e. *quod attinet ad eam Aegypti regionem*, *quae ab Heliopoli meridiem versus est sita Nilo adverso proficiscenti.* Respicit enim Herodotus ea, quae capitis initio posuerat, multis verbis interiectis: *ἀπὸ δὲ Ἡλίου πόλιος ἄνω ἰόντι.*

οὐκέτι πολλὸν χωρίον, ὡς εἶναι Αἰγύπτου] i. e. *regio non amplius spatiosa est*, *ut sit Aegypti* (s. quae Aegypti esse censetur) s. *non amplius in latitudinem multum patet* pro *reliqua Aegypti* (inferioris potissimum) *latitudine.* Ad structuram verborum *ὡς εἶναι Αἰγύπτου* cf. II, 135. Matth. Gr. Gr. p. 1071. Kuehner. Gr. Gr. §. 826, 2. Invita Minerva Steger. Praefat. pag. XI. corrigit *Αἴγυπτον*, in quod idem incidit et Negris et censor Ienensis anni 1828. Ergänz. Bl. 45. p. 348.

ἀλλ' ὅσον τε — Αἴγυπτος ἐοῦσα] i. e. *Sed per quatridui navigationem*, *quae adverso flumine instituitur*, *angusta est Aegyptus* s. ea Aegypti pars, quae in angustam vallem contracta illis montibus (Arabicis et Libycis) ab utraque parte includitur. — Quae Aristidi (t. II. p. 343) fidem excedere videntur Nostri verba, ea recentioris aetatis peregrinatoribus valde probantur, monente Larchero, et, qui Larcherum sequitur, Stadelmann. in programm. Dessav. anni 1830 (De Herodoto eiusque dialecto P. I.) p. 5 seq. Sic, uti hoc utar, scribit Savary (Lettre sur l'Egypt. I. p. 5), ubi latissima sit haec planities, vix novem illam esse milliariorum (lieues); id quod a ducentis Herodoti stadiis, quae septem fere milliaria alteriusque dimidium aequant, non valde discedit.

στεινότατον] „De hac forma Ionica conf. Heindorf. ad Platon. Phaedon. §. 139. pag. 237 seq." Cr. Vid. quae dixi ad Ctesiae fragm. pag. 163 seq. et ad Plutarchi Philopoem. pag. 8. 9. Add. Bredov. p. 150, quo eodem probante p. 155 e Florentino alioque libro Parisino

Digitized by Google

Λιβυκὸν καλεύμενον. τὸ δὲ ἐνθεῦτεν αὖτις εὐρέα Αἴγυπτός ἐστι. Πέφυκε μέν νυν ἡ χώρη αὕτη οὕτω. Ἀπὸ δὲ Ἡλίου πό- 9
λιος ἐς Θήβας ἐστὶ ἀνάπλοος ἐννέα ἡμηρέων, στάδιοι δὲ τῆς

recepi πλέους pro πλείους, Dindorf scripsit πλεῦνες.*

CAP. IX.

ἐστὶ ἀνάπλοός ἐννέα ἡμερέων] Schweighaeusero hic numerus iusto minor videtur, cum hoc pacto 540 stadia navigantibus quotidie sint conficienda eaque adverso flumine; id quod vel si minorem stadii mensuram intelligas, nimium videatur, praesertim si cogites, naves non nisi funibus adverso flumine ferri posse, teste ipso Herodoto II, 96. Contra docti Galli monent (Descript. de l'Eg. Antiqq. I. livr. 2. pag. 417), stadium Aegyptiacum constare ex centum metris (métres; conf. not. ad II, 6), ita ut quatuor mille octingenta sexaginta stadia, modo longitudinem recta linea indicari tibi persuadeas, cum vera mensura, quae e mappis geographicis intelligatur, accurate conveniant. Qui iidem adiiciunt, numerum stadiorum, qui uno die perfici debeat, minime esse exaggeratum, cum ipsi, coelo et tempestate quidem favente, vel longius iter uno die confecerint. Add. Iomard. (ibid. livr. 3. pag. 508. 625), ubi hoc modo sumtas mensuras et distantias convenire ferme notat, cum 4860 stadia (i. e. 486,000 metr.) non valde recedant a vera distantia, quae rectâ lineâ sit 490,400 metr. Quibus haec addit (p. 625): „Cette distance, prise d'une carte exacte, lui (scil. *Herodoto*) a sans doute été donnée par les prêtres, et il a cru que c'étoit la distance mesurée sur le fleuve; ayant navigué lui-même pendant neuf jours d'un lieu à l'autre, il a conclu mal-à-propos qu'une journée de navigation étoit de 9 schoenes de cette espèce. D'ailleurs, comme il y avoit deux différens schoenes, tous deux de 60 stades aussi différens, et que le *dromos* avoit 9 de ces grands schoenes, il a pris apparemment l'un pour l'autre.“ *Maiores* igitur hoc loco schoenos (cf. p. 651 seq.) intellexisse volunt Herodotum, qui II, 4 minores ipsi alias usitatos intellexerit. Postea hunc quoque locum tractavit Letronnius l. l. p. 142 seqq. recte iudicans, duplicem, quam h. l. praebet Herodotus, itineris significationem (et eam, quae navigationis diebus declaratur, et eam, quae schoenorum indeque deductorum stadiorum numero fit) bene separandam neque ita secum confundendam esse, ut fecit Larcherus sic interpretans, ut a numero dierum navigationis alter schoenorum stadiorumque numerus deductus ab Herodoto videatur, qui ipse schoenorum numerum primarium habuit ad viae distantiam recta linea declarandam, quam recte hoc schoenorum stadiorumque numero declaratam esse commonstrant virorum doctorum dimensiones recens factae et a Letronnio prolatae pag. 142. Quod ad *novem* dierum navigationem attinet, verum quidem est, hanc notationem non prorsus convenire cum iis, quae II, 175 leguntur: a Saide usque ad Elephantinen esse *viginti* dierum navigationem, cum, haec si valeat ratio, in navigatione ab Heliopoli s. regionis Delta apice usque ad Thebas *duodecim* dies addito alterius dimidio consumendi sint: sed videtur Herodotus *novem* posuisse, quod *novem* schoenos uno navigationis die vulgo absolvi animadverteret: quod ipsum adhuc fieri posse idem annotat Letronnius, quem vide p. 144—146 plura exponentem. Haec igitur ad Herodotum vel explicandum vel excusandum si quid valent, remanet tamen novem dierum numerus iusto minor ad tantum iter conficiendum: adeo ut, nisi mendum in ipsum numerum (*ἐννέα*) irrepserit, Herodotum minus accurate haec retulisse

ὁδοῦ ἑξήκοντα καὶ ὀκτακόσιοι καὶ τετρακισχίλιοι, σχοίνων ἑνὸς καὶ ὀγδώκοντα ἐόντων. οὗτοι συντιθέμενοι οἱ στάδιοι Αἰγύπτου, τὸ μὲν παρὰ θάλασσαν ἤδη μοι καὶ πρότερον δεδήλωται, ὅτι ἑξακοσίων τέ ἐστι σταδίων καὶ τρισχιλίων· ὅσον δέ τι ἀπὸ θαλάσσης ἐς μεσόγαιαν μέχρι Θηβέων ἐστὶ, σημανέω. στάδιοι γάρ εἰσι εἴκοσι καὶ ἑκατὸν καὶ ἑξακισχίλιοι. τὸ δὲ ἀπὸ Θηβέων ἐς Ἐλεφαντίνην καλεομένην πόλιν στάδιοι χίλιοι καὶ ὀκτακόσιοί εἰσι.

statuas necesse sit. Conf. Wheeler: Geography of Herodot. p. 356. — Mannert. (Geograph. X, 1. p. 481) hinc colligi posse putat, Heliopolin ad canalem sitam fuisse, qui iam multo ante Ptolemaeorum aetatem a Nilo orientem versus ad sinum Arabicum usque fuerit deductus. Ex quo canali qui ab Heliopoli in Nilum ipsum naviget Thebasque petat, ei novem esse dierum iter.

οὗτοι συντιθέμενοι οἱ στάδιοι] Cum recentt. edd. scripsimus *συντιθέμενοι* pro *συντεθειμένοι*, et *οἱ*, quod vulgo abest, e Florent. cod. adiecimus. Est autem haec fere loci sententia: *quando haec stadia secum erunt iuncta s. computata — exsistet inde summa sex mille centum viginti stadiorum, quae est Aegyptiae terrae longitudo inde a mari usque ad Thebas, iam mihi indicanda, postquam, quae orae maritimae esset longitudo, supra indicavi.* Iam apparebit, verba *οὗτοι συντιθέμενοι οἱ στάδιοι* spectare ad verba *στάδιοι γάρ εἰσι εἴκοσι, καὶ ἑκατὸν καὶ ἑξακισχίλιοι*, ubi particula *γὰρ* neminem remorabitur, qui meminerit, quoties haec particula ita ponatur, ut ad ea, quae per parenthesin quasi interiecta proxime antecedunt, spectet. — In ipsis numeris haud prorsus constans sibi videtur Herodotus, qui hic summam stadiorum a mari usque ad Heliopolin et Thebas facit 6120, cum antea (II, 7) 1500 stadia posuisset a mari usque ad Heliopolin et ab Heliopoli usque ad Thebas 4860; unde summa exsistit stadiorum 6360. Fuere, qui librariis Herodoti textum corrumpentibus hoc tribuerent, quamvis mendi vix ulla appareat suspicio. Si sana sunt Nostri verba, vix ea alio modo secum componi posse existimat Schlichthorst. l. l. pag. 30, nisi priorem computationem de terrestri itinere si intelligas, alteram eamque maiorem de itinere, quod in fluvio fiat atque tortuosum ob eius cursum longius sit. Sed monent editores operis Descript. de l'Eg. l. l., hasce distantias omnes congruas fore, si recta linea eas ductas esse tibi persuaseris. Sic mille octingentis stadiis Herodoteis exacte respondere summam 180,000 métres, quae eadem vera inveniatur viae longitudo mappam inspicienti. Distantiam Thebarum ab ipso mari minus bene indicari posse, cum non satis accurate Herodotus locum definierit, unde distantia sit dimetienda, nec tamen absonam videri, si a mari mediterraneo prope Pelusium incipiens rectam lineam ad Thebas usque duxeris. Tu conf. etiam Iomard. l. l. pag. 508. Sed ferri haec non posse Herodoti verba, si recte intelligantur, bene monet Letronnius l. l. p. 144 corruptum esse numerum stadiorum 6120 vel hanc ob causam iudicans, quod numeri praecedentes (1500 et 4860) omni dubio sint exemti.

στάδιοι χίλιοι καὶ ὀκτακόσιοί εἰσι] Retinui lectionem (*χίλιοι καὶ ὀκτακόσιοι*) a Gronovio e Mediceo receptam aliisque deinde libris probatam, quam etiam secuti sunt omnes recentioris aetatis editores. Aldina habet: *εἴκοσι καὶ ὀκτακόσιοι*, quae lectio in Laur. Vallae interpretatione expressa est, et in Sancrofti libro alioque Parisino nuper inventa atque a Letronnio, qui

Digitized by Google

Ταύτης ὦν τῆς χώρης τῆς εἰρημένης ἡ πολλή, κατάπερ οἱ 10
ἱρέες ἔλεγον, ἐδόκεε δὲ καὶ αὐτῷ μοι εἶναι ἐπίκτητος Αἰγυπτίοισι. τῶν γὰρ οὐρέων τῶν εἰρημένων τῶν ὑπὲρ Μέμφιν πόλιν κειμένων τὸ μεταξὺ ἐφαίνετό μοι εἶναί κοτε κόλπος θα-

totum hunc locum accurate tractat p. 146—150, ita explicata, ut, si talia stadia intelligantur, quorum triginta expleant schoenum (cf. nott. ad II, 6), haec lectio cum veris mensuris, quas profert, maxime congruere perhibeatur. Neque vero ab his mensuris admodum recedent stadia 1800, quae meliorum fere librorum consensus affert, modo talia intelligantur stadia, quorum sexaginta conficiant schoenum.

Cap. X.

Ταύτης ὦν τῆς χώρης τῆς εἰρημένης ἡ πολλή] Secuti sumus Schweigh. et Gaisf. Vulgo male omittunt *τῆς χώρης* et mox particulam *δὲ* post *ἐδόκεε*, quam recte tuetur Eltz Quaest. Herodd. p. 19, haec adiiciens: „Si Herodotus accurate dicere vellet, scribere debebat *ταύτης τῆς χώρης ἡ πολλή, κατάπερ οἱ ἱρέες ἔλεγον, ἐδόκεε δὲ καὶ αὐτῷ μοι, ἐπίκτητός ἐστι.* Sed ille eo, quod libera utitur oratione, mutat structuram atque ultima verba ex iis, quae antecedunt (*ἐδόκεε δὲ καὶ αὐτῷ μοι*), suspendit.“ Quae structura non discedit ab ea, quam paulo ante (ad II, 8) attigimus. De re ipsa cf. nott. ad II, 5. In seqq. verbis *ὑπὲρ Μέμφιν πόλιν* accusativum eo significatu, quo vulgo genitivus praepositionem *ὑπὲρ* sequi solet, bene tuetur Bredov. p. 26.

τὸ μεταξὺ ἐφαίνετό μοι εἶναί κοτε κόλπος θαλάσσης] Aliorum sententias, quae ex hoc ipso loco fluxerunt, iam notavit Wesseling. Est praecipuus Plinii locus H. N. II, 85, qui Herodoti verba repetit, coll. Arrian. Exped. Alex. V, 6 et Strabon. XIII. p. 1013 s. 691, qui idem Herodotum laudat atque Nearchum. Impugnat quidem Nostri sententiam Mannert. l. l. X, 1. p. 245 seqq., cui opponimus, quae ad II, 4 et 5 adnotata sunt. Maxime vero huc faciunt ea, quae Ritter. disseruit in Erdkunde I. pag. 852. Rerum naturalium peritos ille scribit, qui Aegyptum huc usque inviserint, eam in sententiam adductos fuisse, ut omnem Nili convallem maris sinum olim fuisse (pariter atque nunc sinum Arabicum) suspicarentur, in quem mare per eam intrarit regionem, quae nunc Delta perhibeatur, ab Alexandria usque ad Pelusium porrecta intra Mokattam et Libyae montes prominentes. Atque ipsis in praecipitibus saxis montis Mokattam (supra Memphin) vestigia certa quaedam undarum maris reperiri. Sed multum utique effluxisse temporis, vix accuratius indicandum, dum Delta ex undis maris provenerit. Faciunt quoque huc, quae idem profert Ritter. l. l. pag. 858 seq. 860 seq. ex Gallorum doctorum investigationibus. Veri enim simile videri, Nilum, antequam Delta limo et arena compleverit, alia via per Libyae deserta in mare undas suas volvisse et quidem per eam convallem, quae nunc vocetur *Thal der Natronseen* et *Thal des Bahr - belâ - mâ* (i. e. vallis fluvii aquarum inopis) s. *Bahr et Farigh* (i. e. fluvii vacui), ab euronoto ad septentrionem et occidentem conversa, ita ut a meridie vallem Moeridis continuare videatur. In qua ipsa tum alia esse inventa, tum fragmenta ligni petrificata ipsosque truncos petrificatos satis longos, piscium ossa petrificata, et quae his sunt similia. Conf. nott. ad II, 12 init. et II, 99. Eam sententiam probat Minutoli Reise nach dem Tempel d. Jup. Amm. pag. 190 seq. Et communicavit mecum *Cr.* scriptionem, ab Rittero quoque laudatam, ubi haec res accuratius tractata est: Mémoire sur la vallée des Lacs de Natron et celle du

λάσσης, ὥσπερ γε τὰ περὶ Ἴλιον καὶ Τευθρανίην, καὶ Ἔφεσόν τε καὶ Μαιάνδρου πεδίον, ὥστε εἶναι σμικρὰ ταῦτα μεγάλοισι συμβαλέειν. τῶν γὰρ ταῦτα τὰ χωρία προσχωσάντων ποταμῶν, ἑνὶ τῶν στομάτων τοῦ Νείλου, ἐόντος πενταστόμου, οὐδεὶς αὐτῶν πλήθεος πέρι ἄξιος συμβληθῆναι ἐστί. εἰσὶ δὲ καὶ ἄλλοι ποταμοὶ οὐ κατὰ τὸν Νεῖλον ἐόντες μεγάθεα, οἵ τινες ἔργα

fleuve sans eau, d'après la reconnaissance etc. par le général *Andréossy*. Extrait de la décade Egyptienne nr. 4. IIème Vol. An. VIII.

κόλπος θαλάσσης] „Vid. Eustath. ad Odyss. IV, 563. p. 185 Bas. infra ibique Apion." *Cr.*

ὥσπερ γε τὰ περὶ Ἴλιον κ. τ. λ.] ὥσπερ γε e melioribus codd. restitutum a Gaisfordio retinui cum recentt. edd.; Aldinae lectionem, quam etiam Sancrofti Cod. praebet: ὥσπερ τά τε περὶ Ἴλιον κ. τ. λ. revocari vult Eltz (Jahrbb. d. Philol. u. Paedag. Suppl. IX. p. 120), qui idem etiam in verbis proxime sequentibus pro ὥστε, quod tuetur plurimorum et optimorum codd. consensus, e Sancrofti libro reponi vult ὡς, quod in simili sententia invenitur IV, 99. IX, 34. Schweighaeusero placuerat ὥσπερ τά τε et ὥς γε; Burges in Prolegg. Thucydd. p. 325 pro ὥστε affert ὡς δή. — De *Iliaca* regione nunc valde mutata satis disputatum est nostra aetate a viris doctis, quorum libros excitat Forbiger Handb. d. alt. Geogr. II. p. 149 in not. Add. Tchihatcheff: Asie mineure I. pag. 214 seqq. *Teuthraniae* interior Mysiae est regio pedestris, quam Mysus fluvius permeat, montibus undique cincta; vid. ibid. p. 157. De *Maeandri* campis diximus ad I, 18. — Verba ὥστε εἶναι σμικρὰ ταῦτα μεγάλοισι συμβαλέειν (*ut s. quantum liceat haec, quae parva sunt, comparare cum magnis*) eodem modo leguntur IV, 99, nisi quod pro ὥστε exstat ὡς, quod inde etiam hoc loco fuere qui repositum vellent, ut II, 24. 125. 135. VII, 24, aliis locis, in quibus voculam ὡς sequente infinitivo positam ut vidimus, ita nihil inde colligi posse existimamus, cur h. l. in tali sententia ὥστε ferri nequeat.

τοῦ Νείλου, ἐόντος πενταστόμου] πενταστόμου optimi quique tuentur scripti libri. Alii ἑπταστόμου, quod ex communi veterum opinione de septem Nili ostiis ortum esse videtur. Herodotus enim, qui infra II, 15 quinque tantum Nili ostia commemorat, duo illa omisit ostia, quae hominum arte ac manibus neque natura fuerant effecta, Bolbitinum ac Bucolicum. Hinc recte Eustath. ad Dionys. Perieget. 226 ab Herodoto Nilo tribui quinqe tantum ostia scribit, δηλαδὴ κατὰ τὰ φυσικὰ στόματα, ὡς δύο τινῶν ὀρυκτῶν ὄντων. Quae eadem quinque ostia infra II, 17 dicuntur ἰθαγενέα στόματα. Ad septenarium numerum haud scio an religio etiam nonnihil valuerit, quae sanctum quam maxime voluit hunc numerum.

οὐδεὶς αὐτῶν] αὐτῶν perspicuitatis causa hic adiectum pertinet ad genitivos τῶν — προσχωσάντων ποταμῶν. προσχοῦν et πρόσχωσις eodem modo apud Thucydid. II, 102.

οὐ κατὰ τὸν Νεῖλον ἐόντες μεγάθεα] De usu praepositionis κατὰ conf. I, 121. — μεγάθεα bene correxit Wesseling. pro vulg. μεγάθεες. Sancrofti liber exhibet μεγαθέει, unde Schaefer. et Larcher. reposuerunt μεγάθεϊ, quo tamen opus non esse bene monet Schweigh. comparans I, 202. III, 102. 107. Hinc merito in Plutarchi Aristid. 23 διὰ τὰ μεγέθη revocavit Sintenis. — Pro ἐξιεὶς cave recipias ἐξιὼν, quod praeter Aldinam et codd. quosdam etiam praebet Eustath. ad Dionys. Perieg. 431. Vid. Bredov. pag. 393. — Quae de *Echinadibus* insulis Noster refert, comparanda sunt cum iis, quae Thu-

Digitized by Google

ἀποδεξάμενοι μεγάλα εἰσί· τῶν ἐγὼ φράσαι ἔχω οὐνόματα, καὶ
ἄλλων καὶ οὐκ ἥκιστα Ἀχελώου, ὃς ῥέων δι᾽ Ἀκαρνανίης, καὶ
ἐξιεὶς ἐς θάλασσαν, τῶν Ἐχινάδων νήσων τὰς ἡμισέας ἤδη
108 *ἤπειρον πεποίηκε. Ἔστι δὲ τῆς Ἀραβίης χώρης, Αἰγύπτου δὲ* 11
οὐ πρόσω, κόλπος θαλάσσης ἐσέχων ἐκ τῆς Ἐρυθρῆς καλεομέ-
νης θαλάσσης, μακρὸς οὕτω δή τι καὶ στεινὸς, ὡς ἔρχομαι φρά-
σων. μῆκος μὲν πλόου, ἀρξαμένῳ ἐκ μυχοῦ διεκπλῶσαι ἐς τὴν
εὐρέην θάλασσαν, ἡμέραι ἀναισιμοῦνται τεσσεράκοντα, εἰρεσίῃ

cydides II, 102 et Strabo X. p. 705 B s. p. 459 referunt, quibus Angli docti recentioris testimonium addit Larcher. *Cr.* conferri iubet Popponis Prolegg. ad Thucyd. vol. I, 2. pag. 257. Add. Forbiger. Handb. d. alt. Geogr. III. p. 1013. Etenim hae insulae ante Acheloi ostia sitae postmodo, terra multa a fluvio adgesta, cum ipsa continente regione coaluerunt. Nunc loco nomen *Curzolari.*

Cap. XI.

κόλπος θαλάσσης ἐσέχων κ. τ. λ.] *ἐσέχειν* hic valet *pertinere*, *porrigi*, *vergere*. Conf. I, 193. II, 138. 158. III, 78. VIII, 137. Hinc Arrian. Ind. 43: *κατὰ δὲ Αἴγυπτον ἐσέχων ἐκ τῆς μεγάλης θαλάσσης κόλπος δῆλον ποιέει κ. τ. λ.* Quare haud cunctati in seqq. cum Schweigh. scripsimus: *κόλπον ἐσέχοντα ἐπὶ Αἰθιοπίης*, ubi vulgo *ἐσχέοντα*. — Pro *στενὸς* in seqq. edidi *στεινός*, Schwgh. et Gaisf. secutus. Conf. not. ad II, 8. Ad *ἀρξαμένῳ* conf. ad I, 51. *μυχὸς* intelligitur extrema sinus pars, quae Isthmum tangit; *εὐρέη θάλασσα* eadem est quae *Ἐρυθρὴ θάλασσα*; cf. supra II, 8, ubi etiam de *Arabia* monuimus.

ἡμέραι ἀναισιμοῦνται τεσσεράκοντα, εἰρεσίῃ χρεωμένῳ] Adnotat Larcherus, Niebuhrio inde a Suez usque ad Loheja proficiscenti triginta quatuor esse dies consumtos; unde usque ad Ghela sex dierum iter esse. Herodotum autem cum de ea sinus parte, quae Aegypto respondeat, loqui probabile sit, nihil Larchero videtur in hisce esse absonum. Pluribus de nostro loco disputavit Breiger. in Commentat. supra laud. pag. 16 seq. hoc ponens: Herodoteum numerum quadraginta dierum valere haud posse, nisi oram legendo illum inventum esse statuas simulque perpetuum, qui in illo sinu sit, undarum fluxum ac refluxum navigationi celeriori magno impedimento esse reputes. Cum Strabone (XVI. p. 768 s. 1113 coll. Plin. H. N. VI, 33) Herodotum ita conciliari posse existimat, ut illius mensura non ultra eum locum, qui nunc Babel-Mandeb vocetur, protendatur, hic vero omnem sinus Arabici longitudinem usque ad mare indicare voluerit. Cuius sinus longitudinem 325 milliariorum Germanicorum esse statuit Rennel. Geogr. Herod. p. 687 not., ita ut octo fere milliaria in singulos navigationis dies incidant. Neque insolitum hoc esse, multa illic congesta exempla evincunt. Sed Niebuhrius filius in Dissertat. laud. de Herodoti Geogr. pag. 219 vera esse negat, quae Herodotus hic memoriae prodiderit. Equidem quadraginta dierum navigatione, quam posuit Herodotus, non ita offendor, modo eam ita intelligamus, ut a loco, qui nunc vocatur Suez, usque ad Babel-Mandeb factam existimemus: quis enim in talibus omnia tam accurate cum nostris mensuris convenire posse existimet, mutata prorsus navigandi ratione? Inde de sinus longitudine melius quam de latitudine Nostrum edoctum fuisse pronuntiat Wheeler Geography of Herodot. p. 315., cum quae sinus est latitudo prope Suez, eam ad reliquam sinus latitudinem, quae utique longe maior est, transtulerit.

Digitized by Google

χρεωμένῳ· εὖρος δὲ, τῇ εὐρύτατός ἐστι ὁ κόλπος, ἥμισυ ἡμέρης πλόου. ῥηχίη δ' ἐν αὐτῷ καὶ ἄμπωτις ἀνὰ πᾶσαν ἡμέρην γίνεται. ἕτερον τοιοῦτον κόλπον καὶ τὴν Αἴγυπτον δοκέω γενέσθαι κου, τὸν μὲν ἐκ τῆς βορηΐης θαλάσσης κόλπον ἐσέχοντα ἐπὶ Αἰθιοπίης, τὸν δὲ Ἀράβιον, τὸν ἔρχομαι λέξων, ἐκ τῆς νοτίης φέροντα ἐπὶ Συρίης, σχεδὸν μὲν ἀλλήλοισι συντετραίνοντας τοὺς μυχοὺς, ὀλίγον δέ τι παραλλάσσοντας τῆς χώρης. εἰ ὦν

εὖρος δὲ, τῇ εὐρύτατός ἐστι ὁ κόλπος, ἥμισυ ἡμέρης πλόου] Haec verba merito advertunt Breiger. in disput. laudat. p. 18, cum vix ullus in sinu Arabico inveniatur eius latitudinis locus, quem dimidio diei transgredi possis. Quare Herodotum de ea huius sinus parte loqui mavult, qui vulgo *sinus Heroopolites* appelletur. Maxima enim huius sinus latitudo dimidium fere gradus aequatoris complet nec stadiorum trecentorum mensuram ullo modo excedit.

ῥηχίη δ' ἐν αὐτῷ — γίνεται] Eodem modo loquitur Noster VII, 198 coll. VIII, 129, ubi de recessu maris *ἄμπωτις* aeque dicitur: qua de voce etiam scripserunt Pindari interpretes ad Olymp. IX, 52. Add. Aristotel. Meteorol. II, 8, 7. Contra *ῥηχίη* de maris accessu fluctuumque appulsu dicitur. Utrumque invenias quoque apud Arrian. Indic. 29 coll. 21. 37. 38. Quod ad rem attinet ipsam, aquarum in sinu Arabico fluxus ac refluxus satis notus. Conf. Diodor. Sicul. III, 40 et Exod. XIV, 21. 22 ibiq. interprett. Rosenmueller. Bibl. Archaeolog. III. pag. 265 seqq.

ἐκ τῆς βορηΐης θαλάσσης κόλπον ἐσέχοντα ἐπὶ Αἰθιοπίης] ἡ βορηΐη θάλασσα est mediterraneum quod vulgo dicimus mare, cui opponitur *ἡ νοτίη θάλασσα*, quae eadem est ἡ Ἐρυθρὴ sive Oceanus Indicus, cuius pars est sinus Arabicus. — De *ἐσέχοντα* conf. initium capitis. Proxima verba: *Ἀράβιον, τὸν ἔρχομαι λέξων*, quae in omnibus libris comparent, uncis inclusit Schweighaeuserus, quasi aliena ab hoc loco et ex scholio olim huc imperite invecta. Secutus eum est Gaisfordius ac nuper Dietsch. Mihi tamen iusta ac sufficiens causa haud apparuit, cur voces istas damnarem; itaque uncis liberavi.

σχεδὸν μὲν ἀλλήλοισι συντετραίνοντας τοὺς μυχοὺς, ὀλίγον δέ τι παραλλάσσοντας τῆς χώρης] τοὺς μυχοὺς est accusativus obiecti, qui pendet a verbo *συντετραίνοντας*, quod ipsum haud aliter atque *παραλλάσσοντας* referri debet ad *κόλπους* (τὸν μὲν — τὸν δὲ), Aegyptiacum, quem statuit, et Arabicum. Verbum *συντετραίνειν* Schweigh. in Lexic. Herodot. s. v. reddit: *perforando iungere et miscere*, ita ut *duo maris sinus* ex adverso sibi occurrentes *propemodum sibi invicem perforasse intimos suos recessus atque adeo iunxisse et miscuisse* dicantur. Blomfield. in Glossar. ad Aeschyli Choephor. 449 ita *συντετραίνειν* vertit: *simul terebrare*, locique sensum ita exposuit: „*ad intimos recessus penetrant idem fere terrae spatium dissecantes, ut initium huius cum fine illius concordet, quod ad parallelismum attinet; pravo autem spatio interposito inter se distant.* Conf. etiam de hoc verbo locum Platonicum in Phaedon. cap. 60 pag. 111 A. (τούτους δὲ πάντας [τόπους] ὑπὸ γῆν εἰς ἀλλήλους συντετρῆσθαι) et Diodor. Sic. III, 19. — *διατετραίνειν* Noster dixit III, 12, qui idem VII, 73 *ὀλίγον παραλλάσσοντες*, *exiguam differentiam* indicaturus; ita ut etiam h. l. *ὀλίγον δέ τι παραλλάσσοντας τῆς χώρης* de utroque maris sinu bene dici possit, inter quem parvum modo terrae spatium intersit. Mendosum est, quod libri quidam afferunt *συμπεραίνοντας* pro *συντετραίνοντας*.

εἰ ὦν δὴ ἐθελήσει ἐκτρέψαι τὸ

Digitized by Google

δὴ ἐθελήσει ἐκτρέψαι τὸ ῥέεθρον ὁ Νεῖλος ἐς τοῦτον τὸν Ἀράβιον κόλπον, τί μιν κωλύει ῥέοντος τούτου ἐκχωσθῆναι ἐντός γε δισμυρίων ἐτέων; ἐγὼ μὲν γὰρ ἔλπομαί γε καὶ μυρίων ἐντὸς χωσθῆναι ἄν. κοῦ γε δὴ ἐν τῷ προαναισιμωμένῳ χρόνῳ, πρότερον ἢ ἐμὲ γενέσθαι, οὐκ ἂν χωσθείη κόλπος καὶ πολλῷ μέζων ἔτι τούτου, ὑπὸ τοσούτου τε ποταμοῦ καὶ οὕτως ἐργατικοῦ;

12 Τὰ περὶ Αἴγυπτον ὦν καὶ τοῖσι λέγουσι αὐτὰ πείθομαι, καὶ αὐτὸς οὕτω κάρτα δοκέω εἶναι, ἰδών τε τὴν Αἴγυπτον προκειμένην τῆς ἐχομένης γῆς, κογχύλιά τε φαινόμενα ἐπὶ τοῖσι οὔρεσι καὶ

ῥέεθρον ὁ Νεῖλος κ. τ. λ.] δὴ cum Schweigh. et Gaisf. lubenter adscivimus, cum vulgo abesset. Elegantem periphrasin in verbo ἐθελήσει et hoc loco et VII, 49 Iacobsius notat ad Platonis Lach. p. 190 E (in Socrat. p. 220). Tu conf. Herod. I, 32. 109 coll. 74 ibique nott. Est autem hoc fere Herodoti argumentum: si Nilus in Arabicum sinum se effunderet, posse utique hunc sinum intra viginti mille ac vel decem mille annorum spatium ita expleri Nili alluvione, ut terra fieret continens; unde consentaneum esse per id tempus, quod ante effluxerit, sinum Aegyptium (quem supponit) eoque vel maiorem sinum potuisse compleri Nili, tanti fluvii, alluvionibus, ut in terram continentem mutatus fuerit.

τί μιν κωλύει ῥέοντος κ. τ. λ.] μιν ad κόλπον Ἀράβιον spectat, τούτου ad Nilum fluvium. *Quid impedit*, quaerit Herodotus, *quominus Nilo fluente sinus ille compleri potuisse censendus sit intra viginti mille quidem annorum spatium? Nam equidem puto vel intra decem mille annorum spatium hoc fieri potuisse.* — ἔλπομαι eodem *putandi*, *existimandi* sensu, quo supra I, 65 in vetere oraculo, et II, 26. 43. 120 etc.

κοῦ γε δὴ — οὐκ ἂν χωσθείη κόλπος] Verba interiecta: πρότερον ἢ ἐμὲ γενέσθαι spuria videntur Valckenario, qui idem scribi vult ἤ κου (i. q. ἤ που), unde alii posthac ἢ κοῦ, libris non addicentibus, sine quibus quidquam hic mutandum nego. Est enim loci sensus: *Qui utique intra illud tempus, quod, antequam ipse natus sum, effluxit, non potuerit compleri sinus?* i. e. *omnino debuit compleri*, ut recte intelligit Matth. §. 611, 3. Neque aliter fere κῶς οὐ legitur III, 155 sine vocula δή, quae hoc loco ad sententiam augendam et firmandam addita videtur. Benedictus in Actt. semin. philol. Lips. II, 2. p. 285 corrigit καί γε δή, Stegerus (Praefat. edit. pag. XI) mavult κοῦ τε δή. — κόλπος καὶ πολλῷ μέζων ἔτι τούτου recte intelligitur *sinus vel multo maior hoc Aegyptio sinu*; quem Nili alluvionibus completum esse intra multorum annorum spatium ante indicaverat. — Ad formam vocis ἐργατικὸς conf. Bredov. p. 348.

Cap. XII.

καὶ τοῖσι λέγουσι αὐτὰ πείθομαι κ. τ. λ.] Herodoti haec est sententia: se non solum fidem habere iis, si qui talia de Aegypto narrent, verum ipsum sibi de his valde persuasisse, ductum terrae ipsius indole aliisque vestigiis, unde maris undis hanc regionem olim tectam fuisse appareat.

ἰδών τε τὴν Αἴγυπτον προκειμένην τῆς ἐχομένης γῆς] i. e. *Aegyptum prominentem a terra continenti*, quae scilicet Libya sive Africa est putanda, ex qua Aegyptus quasi promineat in mare, ita ut ipsa terra olim maris undis tecta videri queat.

κογχύλιά τε φαινόμενα ἐπὶ τοῖσι οὔρεσι] οὔρεσι cum recentt. editt. dedimus pro ὄρεσι. Ad argumentum conf. Plutarch. de Isid. et Osi-

Digitized by Google

ἅλμην ἐπανθέουσαν, ὥστε καὶ τὰς πυραμίδας δηλέεσθαι, καὶ ψάμμον μοῦνον Αἰγύπτου οὖρος τοῦτο τὸ ὑπὲρ Μέμφιος ἔχον, πρὸς δὲ τῇ χώρῃ οὔτε τῇ Ἀραβίῃ προσούρῳ ἐούσῃ τὴν Αἴγυπτον προσεικέλην οὔτε τῇ Λιβύῃ, οὐ μὴν οὐδὲ τῇ Συρίῃ (τῆς γὰρ Ἀραβίης τὰ παρὰ θάλασσαν Σύριοι νέμονται), ἀλλὰ μελάγ-

rid. cap. 40. p. 367 A, ubi haec leguntur: θάλασσα γὰρ ἦν ἡ Αἴγυπτος· διὸ πολλὰ μὲν ἐν τοῖς μετάλλοις καὶ τοῖς ὄρεσιν εὑρίσκεται μέχρι νῦν κογχύλια ἔχειν· πᾶσαι δὲ πηγαὶ καὶ φρέατα πάντα πολλῶν ὑπαρχόντων, ἁλμυρὸν ὕδωρ καὶ πικρὸν ἔχουσιν, ὡς ἂν ὑπόλειμμα τῆς πάλαι θαλάσσης ἕωλον ἐνταυθοῖ συνεῤῥυηκότος. Ad quae illustranda Wesselingius nonnulla protulit de conchyliis, quae multis in montibus inveniantur et ad Noachiticam inundationem vel tempus diluvianum vulgo referantur. Accuratius ex recentiorum peregrinatorum libris de his exposuit Ritter: Erdkunde I. p. 858 seq. Namque supra eum locum, ubi Nilus in duo brachia dissecatur, duae sunt convalles, altera orientem versus sita, altera occidentem versus. Illa, quae nunc dicitur *Val-Tiel* (i. e. „Thal der Verirrung"), ab urbe Cairo tendit per montem Mokattam usque ad salis puteos, meridiem versus eam regionem tangens, cui nunc nomen Suez. In ea hodieque magna conchyliorum invenitur copia, quae omnem fere superficiem obtegunt; supersunt adeo concharum testae non petrificatae; quae omnia satis evincunt, maris undis hunc locum olim fuisse tectum. Adde, quae in eandem sententiam affert Wheeler Geography of Herodot. p. 353 not. Atque etiam Dureau de la Malle l l. pag. 154 eo, quod h. l. κογχύλια (i. e. coquilles non altérées) neque πετρώδη (i. e. coquilles petrifiées) memorentur, inferioris Aegypti solum recens indicari indicat. — De altera valle vid. not. ad II, 10.

ἅλμην ἐπανθέουσαν] Ad vim verbi ἐπανθεῖν (*superne efflorescere*) cf. Theocrit. V, 131. XX, 21. Per omnem Aegypti superficiem hodieque sparsam inveniri salis copiam, testantur recentiores peregrinatores. Plura Hartmann. Erdbeschreib. v. Aegypt. pag. 153 seq. coll. 166.

καὶ ψάμμον μοῦνον — ἔχον] μοῦνον refer ad οὖρος, cum haec sit Herodoti sententia, solum montem arena obtectum inveniri. Supra II, 8: τὸ δὲ πρὸς Λιβύης τῆς Αἰγύπτου οὖρος ἄλλο πέτρινον τείνει — ψάμμῳ κατειλυμένον. — πρὸς δὲ est *praeterea*, *insuper*, ut I, 156. Quae sequuntur voces τῇ χώρῃ, vulgo cum seqq. οὔτε τῇ Ἀραβίῃ -οὔτε τῇ Λιβύῃ coniunctae, ab his ipsis ita separandae sunt auctore Nauckio (Iahrbb. f. Philolog. u. Paedag. Suppl. XIV. p. 551 seq.), ut significent idem fere atque τῇ φύσει τῆς χώρης, i. e. *pro soli natura.* Quod mihi quidem vir doctus non persuasit, qui causam non perspicio, cur a vulgata ratione, quae hunc dativum cum seqq. coniungi iubet, recedam. Caeterum pendent haec verba ex anteced. ἰδών. — προσεικέλην Bredov. p. 160 mutari vult in προσικέλην, idque recepit Dietsch. Mihi in tali re a codicum consensu haud discedendum videtur. De ipsa Aegyptiae terrae indole ac natura copiosius disputat Hartmannus l. l. pag. 148. Est enim vel tenuis terra coloris subalbi eademque arenosa, quae Aegypti Libyaeque loca deserta obtegit, vel pinguis et humida nigri coloris, quae ab utraque Nili ripa superficiem obtegit fertilissimamque reddit.

τῆς γὰρ Ἀραβίης τὰ παρὰ θάλασσαν Σύριοι νέμονται] Intelliguntur ea loca, quae a Ienyso urbe usque ad paludem Serbonidem pertinent, inter ipsam Palaestinam atque Aegyptum sita. Conf. III, 5 et Billerbeck. Comment. de Asiae Herod. difficill. pag. 9. 10. 13.

ἀλλὰ μελάγγαιόν τε καὶ καταῤῥηγνυμένην] μελάγγαιον recte re-

Digitized by Google

γαιόν τε καὶ καταῤῥηγνυμένην, ὥστε ἐοῦσαν ἰλύν τε καὶ πρό-
109 χυσιν ἐξ Αἰθιοπίης κατενηνειγμένην ὑπὸ τοῦ ποταμοῦ. τὴν δὲ
Λιβύην ἴδμεν ἐρυθροτέρην τε γῆν καὶ ὑποψαμμοτέρην· τὴν δὲ
Ἀραβίην τε καὶ Συρίην ἀργιλωδεστέρην τε καὶ ὑπόπετρον
ἐοῦσαν.

Ἔλεγον δὲ καὶ τόδε μοι μέγα τεκμήριον περὶ τῆς χώρης 13
ταύτης οἱ ἱρέες, ὡς ἐπὶ Μοίριος βασιλέος, ὅκως ἔλθοι ὁ ποταμὸς ἐπὶ ὀκτὼ πήχεας τὸ ἐλάχιστον, ἄρδεσκε Αἴγυπτον τὴν ἔνερ-

positum est, cum in Aldina esset μελάγγειον, quae forma communis dialecti ab Herodoto abest. Vid. Bredov. p. 139. Quod sequitur καταῤῥηγνυμένην (i. e. *confractam, rimis hiantem*), iam correxit Fischer ad Weller. III, a. p. 169 ex male vulgato κατεῤῥηγνυμένην, cuius loco nuper ex Arriani Anab. II, 23, 2. (ubi cf. Ellendt p. 228) reposuerunt κατεῤῥηγμένην, quae forma mihi ad seriorem aetatem pertinere videtur. Apud Herodotum VII, 23 καταῤῥηγνύμενοι οἱ κρημνοὶ, quod ad lectionem receptam haud scio an valeat. De voce πρόχυσις dixi ad II, 5. — Ad loci argumentum adscribam Plutarchi locum classicum de Isid. et Osirid. cap. 33. p. 364 C: τὴν Αἴγυπτον, ἐν τοῖς μάλιστα μελάγγειον οὖσαν, ὥσπερ τὸ μέλαν τοῦ ὀφθαλμοῦ χημίαν καλοῦσιν καὶ καρδίᾳ παρεικάζουσι. Addit Wyttenbachius in Animadverss. p. 217 alium Plutarchi locum in Alexandr. vit. cap. 26. p. 679 F. Atque Χημίαν s. *Chem* nil aliud esse nisi *nigrum*, idque ipsum Aegypti nomen fuisse apud Aegyptios, qui nec Graeca appellatione vulgo usitata, nec Hebraeorum voce *Mizraim* s. *Misr*. unquam fuerint usi, dudum monuit Iablonsk. Opuscc. I. p. 404 seq. et copiosa disputatione firmavit Champollio: l'Egypt. sous l. Phar. I. pag. 101 seqq. 107 seqq. Add. *Cr*. in Symbol. II. p. 108 ed. tert. Inde in ipsis Aegyptiorum monumentis Aegyptum notis hieroglyphicis significari videmus *Cham* s. *Chem*, qua eadem voce haec terra declaratur in illa Cypri inscriptione, quam a duce de Luynes publicatam explicuit Roeth, quem vide p. 56. 66 eius libri, quem ad II, 182 indicabimus; neque diversam hanc vocem esse a biblica voce *Ham*. iam Hieronymus Quaest. Hebrr. in Genes. IX, 18 (T. III. p. 316 ed. Vallars.) docuit ac nuper contendit Wilkinson: Manners etc. I. p. 2. Conf. quoque Solvoliri Traduct. et Analyse des inscriptt. sur l'Obelisque Egypt. de Paris p. 16. De variis nominibus, quibus olim Aegyptus designabatur, vid. Uhlemann in Philolog. Aegypt. p. 7 seq. 31 seq. Forbiger Handbuch d. alt. Geograph. II. p. 766 seq. Conf. etiam nott. ad Herodot. II, 15 fin.

Cap. XIII.

ὅκως ἔλθοι ὁ ποταμὸς ἐπὶ ὀκτὼ πήχεας τὸ ἐλάχιστον κ. τ. λ.] Qui Herodotum et haec et quae sequuntur de sedecim cubitis scribentem errare dixit, is non satis respexit statum Nili et terrarum adiacentium ob fluvii alluviones crebro mutatum, ut alius alio tempore esse videatur. Quod contra Pocock. monet Larcher., cui adde, quae Rennelius disputat p. 597 et quae de vario Nili statu ac mensuris in universum exponuntur ab Hartmanno l. l. p. 122. Herodoti auctoritatem fere tuentur, alios ut taceam, Plutarchus De Is. et Osir. cap. 43. p. 368 B. et Strabo XVII. p. 1136 C. s. pag. 788, qui ante Petronii aetatem maximam narrat fuisse fertilitatem, cum Nilus ad *quartum* et *decimum* cubitum excrevisset; qui cum ad octavum modo adsurrexisset, famem evenisse atque inopiam. Quo vel disertius Plinius H. N. V. 9. §. 10. *iustum*

Digitized by Google

θε Μέμφιος. καὶ Μοίρι οὔ κω ἦν ἔτεα εἰνακόσια τετελευτη-

scribit Nili incrementum *sedecim* esse cubitorum; si minus sit, inopia premi Aegyptum ac laborare. Et in hoc *sedecim* cubitorum numero omnes fere scriptores ab Herodoto inde usque ad Leonem Africanum consentire monet Ritter. Erdkunde I. p. 838; eo enim opus esse, quo messis bona fiat. Quin etiamnum si Nilus ad hanc usque altitudinem, quam legitimam dicere liceat, creverit, per totam Aegyptum vectigal pendendum esse. Quare subinde fieri, ut vera Nili undarum mensura celetur, aut, si minor sit, aucta dicatur, ut scilicet iure quasi vectigal ab incolis posci possit. Quae ipsa res peregrinatores quosdam in fraudem induxit. Alia nunc sciens praetereo, quae apud ipsum Ritterum legi malim. Satis enim Herodoti fidem in hisce probasse nobis videmur. Hinc vel in Romanae aetatis inscriptionibus Aegyptiis invenitur *δικαία ἀνάβασις* de iusta hac quatuordecim cubitorum mensura. Vid. Letronne: Recherches sur l'Egypt. pag. 396. Ad has mensuras accurate constituendas atque omnino Nili crescentis aquas dimetiendas satis constat ab ipsis veteribus Aegyptiis propria quaedam instrumenta columnarum formam plerumque fere exhibentia inventa fuisse, Nilometra vulgo vocant, de quibus disputavit Lepère (Mémoire sur la vallée du Nil) Descript. de l'Egypt. T. XVIII. p. 590 seqq., quo bene usus est Parthey ad Plutarch. de Isid. et Osirid. p. 243 seq., ubi omnium Nilometrorum vestigia, quotquot e veteribus scriptoribus vel ex ipsis monumentis cognita sunt, collegit. Declaratur haec quoque res imaginibus veterum Aegyptiorum, de quibus conf. nott. ad II, 19; ipsumque *Nili* huc referri poterit nomen, si quidem fluvius est tempore definito, ut volunt, crescens terrasque exundans. Vid. Creuz. Symbol. II. p. 29 ed. tert., ubi aliorum quoque sententiae de huius vocis etymo ac significatione afferuntur, quibus add. Hitzig. ad Ies. XIX, 6, qui Nili nomen ad eundem significatum revocari vult, quo nomen Aegypti Chem s. Chemia (Herod. II, 12), nomen ὁ *Νεῖλος* Sanscritanum esse dicens *Nilas*, i. e. *niger*, שִׁחוֹר apud Ies. XXIII, 3: quod vero altero eiusdem prophetae loco Nilus vocatur יְאֹר nil nisi *flumen* esse statuit. Neque alia fere habet Bohlen: Das alte Indien II. p. 457 seq. Graecorum scriptorum locos de *Nilo* affert Forbiger l. l. II. p. 769 coll. 771.

καὶ Μοίρι οὔ κω ἦν ἔτεα εἰνακόσια τετελευτηκότι κ. τ. λ.] De *Moeride* conf. infra II, 100 seqq. ibique nott. Larcherus, qui Herodotum anno 460 a. Chr. n. Aegyptum permeantem facit, ut ad II, 1 vidimus, Moeridem mortuum hinc ponit 896 annis ante Herodotum in Aegyptum profectum, i. e. anno 1356 ante Chr. n. Conf. Tab. chronolog. p. 86 seq. Gravius vero illud videtur, quod huius regis aetate Nili crescentis octo cubiti satis fuisse perhibentur ad campos irrigandos, ad quos Herodoti aetate s. novem post saecula sedecim vel quindecim requirebantur: quod si verum est, intra hoc tempus terram septem cubitis auctam fuisse dicas necesse est: id vero fieri non potuisse, declarant computationes nostra aetate factae de eo modo, quo terrae superficies Nili alluvionibus augetur; unde ad septem cubitorum incrementum fere 737 seculis opus fuisse efficitur. Quare hunc octo cubitorum numerum ad fabulas relegandum censet R. Iacobs De Herodoti mensur. p. 21. Equidem in his id tantum attendi velim: Herodotum, qui quae sua aetate obtinuerunt, ea et accurate et vere retulit, in iis, quae Moeridis regis temporibus acciderint, sequi ea, quae a sacerdotibus tradita accepit, idque etiam consulto declarare: unde si minus vera haec esse reperiantur, Herodoto minime id imputandum.

Digitized by Google

κότι, ὅτε τῶν ἱρέων ταῦτα ἐγὼ ἤκουον. νῦν δὲ, ἢν μὴ ἐπ' ἑκκαίδεκα ἢ πεντεκαίδεκα πήχεας ἀναβῇ τὸ ἐλάχιστον ὁ ποταμὸς, οὐκ ὑπερβαίνει ἐς τὴν χώρην. δοκέουσί τέ μοι Αἰγυπτίων οἱ ἔνερθε τῆς λίμνης τῆς Μοίριος οἰκέοντες τά τε ἄλλα χωρία καὶ τὸ καλεόμενον Δέλτα, ἢν οὕτω ἡ χώρη αὕτη κατὰ λόγον ἐπιδιδῷ ἐς ὕψος, καὶ τὸ ὁμοῖον ἀποδιδῷ ἐς αὔξησιν, μὴ κατακλύζοντος αὐτὴν τοῦ Νείλου πείσεσθαι τὸν πάντα χρόνον τὸν ἐπίλοιπον Αἰγύπτιοι, τό κοτε αὐτοὶ Ἕλληνας ἔφασαν πείσεσθαι. πυθόμενοι γὰρ, ὡς ὕεται πᾶσα ἡ χώρη τῶν Ἑλλήνων, ἀλλ' οὐ ποταμοῖσι ἄρδεται, κατάπερ ἡ σφετέρη, ἔφασαν Ἕλληνας ψευσθέντας κοτὲ ἐλπίδος μεγάλης, κακῶς πεινήσειν. τὸ δὲ ἔπος τοῦτο ἐθέλει λέγειν, ὡς, εἰ μὴ ἐθελήσει σφι ὕειν ὁ θεὸς, ἀλλ' αὐχμῷ διαχρᾶσθαι, λιμῷ οἱ Ἕλληνες αἱρεθήσονται· οὐ γὰρ δή σφί ἐστι ὕδατος οὐδεμία ἄλλη ἀποστροφὴ, ὅτι μὴ ἐκ τοῦ Διὸς μοῦνον. Καὶ ταῦτα μὲν ἐς Ἕλληνας Αἰγυπτίοισι ὀρθῶς ἔχοντα 14

νῦν δὲ, ἢν μὴ ἐπ' ἑκκαίδεκα — ἀναβῇ] *ἢν μὴ* e binis libris nunc receptum, probante Werfero in Actt. phill. Monn. I, 1. p. 100 coll. Matth. Gr. Gr. p. 1020. Vulgo *εἰ μή*. Inde etiam pro vulg. *ἐπιδιδοῖ* et *ἀποδιδοῖ* coniunctivi formam restitui cum recentt. edd. iubente Bredov. p. 401. Voculam *εἰ* in his tuentur G. Hermannus de partic. *ἄν* p. 101 et Hartung Lehre d. Partik. II. p. 300. In ipsa sententia vix illa, quam nonnulli odorati sunt, inest tautologia, cum docente Wesselingio *ὕψος* ad soli altitudinem, *αὔξησις* ad eiusdem incrementum spectet. Quare nihil mutandum monet Letronnius (Journ. d. Sav. 1817. pag. 48 seq.), cum idem fere sit atque: *ἢν — ἐπιδιδοῖ τε καὶ αὐξάνοιτο ἐς ὕψος* sive *ἢν ἐπιδιδοῖ ἔς τε ὕψος καὶ αὔξησιν*. Itaque etiam nulla opus verborum transpositione, qualem tentat Benedict. in Actt. semin. reg. Lips. II. p. 286. Ad verba *τὸ καλεόμενον Δέλτα* conf. Plinii locum ad II, 15 allatum. — Vocula *Αἰγύπτιοι* spectat ad verba, quae initio periodi leguntur: *Αἰγυπτίων οἱ ἔνερθε τῆς λίμνης τῆς Μοίριος οἰκέοντες κ. τ. λ.* — Ad verba *τὸ δὲ ἔπος τοῦτο ἐθέλει λέγειν* adhibe Valcken. not. ad IV, 131 de usu verbi *ἐθέλειν*, quod Latini quoque reddunt *velle*. Ad *διαχρᾶσθαι* cf. nott. ad I, 110.

οὐ γὰρ δή σφί ἐστι ὕδατος οὐδεμία ἄλλη ἀποστροφὴ, ὅτι μὴ ἐκ τοῦ Διὸς μοῦνον] *οὐδεμία* cum Gaisf. rescripsi pro vulg. *οὐδεμίη*. — *ἀποστροφὴ perfugium* est seu *remedium* (aquae), quam vocis significationem aliquot exemplis illustravit Wesseling. ad h. l. Hinc is fere exsistit loci sensus: *neque enim illis ullum aliud* (remedium) *est, unde aquam ad agros irrigandos petant, nisi a Iove solummodo*, i. e. *non aliunde ullam aquae copiam petere possunt nisi pluviis a Iove missis.* Satis vero constat, *Iovis* nomine quamvis coeli et aëris temperiem indicari illumque deum auctorem ferri omnium, quae coelitus appareant decidantve. Quare cum pluviae ad illum referantur, explicandum quod paulo ante legitur: *εἰ μὴ ἐθελήσει σφι ὕειν ὁ θεὸς*, ubi vulgo laudant Aristophan. in Avv. 1501. Nec alio pertinet, quod h. l. legitur *ὅτι μὴ ἐκ τοῦ Διὸς μοῦνον*. Nolim plura afferre in re satis nota et aliis locis a Valckenario allatis comprobata. Vid. modo Ideler. ad Aristotel. Meteor. Vol. I. p. 554 et locos Herodoteos I, 87. III, 117. IV,

Digitized by Google

εἴρηται. φέρε δὲ νῦν καὶ αὐτοῖσι Αἰγυπτίοισι, ὡς ἔχει, φράσω. εἴ σφι ἐθελήσει, ὡς καὶ πρότερον εἶπον, ἡ χώρη ἡ ἔνερθε Μέμφιος (αὕτη γάρ ἐστι ἡ αὐξανομένη) κατὰ λόγον τοῦ παροιχομένου χρόνου ἐς ὕψος αὐξάνεσθαι, ἄλλο τι ἢ οἱ ταύτῃ οἰκέοντες Αἰγυπτίων πεινήσουσι, εἰ μήτε γε ὕσεταί σφι ἡ χώρη, μήτε ὁ ποταμὸς οἷός τ' ἔσται ἐς τὰς ἀρούρας ὑπερβαίνειν; Ἦ γὰρ δὴ νῦν γε οὗτοι ἀπονητότατα καρπὸν κομίζονται ἐκ γῆς, τῶν τε

28. 50. 151; de passivo ὕεσθαι attuli locos ad I, 193; de medii futuro, quod passivo sensu adhibetur, et h. l. et cap. 14, plura disseruit Ianson in Jahrbb. f. Philol. u. Paedag. Suppl. XIX. p. 519. Plato, ut Valcken. notat, t. II. p. 761 A. 844 A. III. p. 111 C. *aquam pluviam* dixit τὰ ἐκ Διὸς s. παρὰ τοῦ Διὸς ὕδατα, τὰ ἐκ Διὸς ἰόντα νάματα. — De ὅτι μὴ conf. I, 18. 143.

Cap. XIV.

εἴ σφι ἐθελήσει] Revocavi ἐθελήσει, quod Wesselingius dederat, a Schweigh. et Gaisf. auctoritate Medicei, Florentini, aliorum codd. mutatum in θέλοι, cuius loco Dindorf et Dietsch dederunt ἐθέλοι ea ex lege, ex qua Herodotum nunquam θέλειν, sed semper ἐθέλειν scripsisse volunt: cf. Bredov. p. 117, qui ipse probat ἐθελήσει, quod mihi locis geminis II, 11. 99. I, 32. 109 coll. VII, 49 satis comprobatum videtur; in quibus quae sit verbi vis, attigimus ad I, 32 et II, 11; de futuro cf. Matthiae Gr. Gr. p. 1017 seq. et ad ἄλλο τι ἢ (*nonne*) supra I, 109. παροιχομένου retinui cum Bredov. p. 312 pro falso παρῳχημένου.

εἰ μήτε γε ὕσεταί σφι ἡ χώρη] De lectione nunc restituta nihil dicere attinet; de ipsa sententia quaedam addere iuvat. Namque Herodotus in ea fere opinione fuisse videtur, Aegyptum pluviis non irrigari. Quam eandem sententiam non solum veteres quosdam tenuisse (conf. Is. Voss. ad Pompon. Mel. I, 9 init.), verum etiam recentioris aetatis peregrinatores aliquot, neminem fugit, quamquam omni hoc dubio caret, Aegyptum pluviis quoque coelitus missis irrigari idque certis plerumque temporibus fieri nec uno eodemque modo ac tempore per omnes Aegypti partes. Frequentiores enim imbres in inferiori Aegypti tractu, rariores in superiori eoque inprimis, qui a Thebis inde usque ad Syenem tendit. Plura collegit Hartmann. l. l. pag. 32 seqq., cui add. L. de Laborde in Revue français. Janvier 1829. p. 51. not., Ios. de Hammer. in Anall. Viennens. Vol. XLV. p. 67, Ideler ad Meteorol. vett. Gr. et Rom. p. 106.

ἢ γὰρ δὴ νῦν γε οὗτοι ἀπονητότατα καρπὸν κομίζονται] Schweigh. cum hisce comparat Pindarica in Olymp. II, 111. s. 63 seqq., ubi beatorum hominum conditio similem in modum describitur. Atque Herodoteis similia produnt Diodor. I, 36. Columell. de re rust. II, 25. Athen. V, 8. p. 203 C. Sed recentioris aetatis scriptores si audias, vix ulla invenitur terra, quae quo fructus ferat, magis hominum opera indigeat quam Aegyptus. Hinc aratro opus aliisque instrumentis ad terram colendam et quidem statim post Nilum regressum, ne solum fiat durius minusque tractabile; hinc machinis atque canalibus opus, quibus aqua per campos disseminetur eosque fertiliores reddat. Videas Hartmannum l. l. pag. 199 et conf. etiam Hengstenberg: Die Bücher Mosis p. 228 seq. Neque veteres Aegyptios tali opera caruisse, ipsa monumenta satis declarant, in quibus omne opus rusticum repraesentatur; conspiciuntur aratra, alia ad agrorum culturam pertinentia, quae

Digitized by Google

ἄλλων ἀνθρώπων ἁπάντων καὶ τῶν λοιπῶν Αἰγυπτίων, οἳ οὔτε ἀρότρῳ ἀναῤῥηγνύντες αὔλακας ἔχουσι πόνους, οὔτε σκάλλοντες, οὔτε ἄλλο ἐργαζόμενοι οὐδὲν τῶν ὧλλοι ἄνθρωποι περὶ λήϊον πονέουσι· ἀλλ' ἐπεάν σφι ὁ ποταμὸς αὐτόματος ἐπελθὼν ἄρσῃ τὰς ἀρούρας, ἄρσας δὲ ἀπολείπῃ ὀπίσω, τότε σπείρας ἕκαστος τὴν ἑωυτοῦ ἄρουραν ἐσβάλλει ἐς αὐτὴν ὗς. ἐπεὰν δὲ κα-

peculiari scriptione, ut monet *Cr.*, illustravit Costaz. sur l'agricult. etc. in Descript. de l'Eg. mém. I. (antiqq.) livrais. I. p. 49 seqq. Ubi conf. inprimis pag. 52 seqq. Add. Wilkinson. Manners and Customs of the anciènt Egyptians (sec. series) I. p. 38 seqq. 85 seqq., qui ex monumentis vett. Aegyptiorum talia et ipse exhibuit. Quae cum ita sint, nisi erroris patrem historiae incusare velis, eius verba non ad omnem Aegyptum erunt referenda, sed ad unam modo alteramve partem eximia agrorum fertilitate insignem, ad inferioris Delta loca quaedam, ut statuit Aug. ab Schlegel. Ind. Bibl. II, 3. p. 290; aut statuendum, Herodotum haec, quae vel de Aegypto nimia esse videantur, scripsisse respicientem ad longe graviorem laborem, quo in aliis terrae, inprimis Graeciae, regionibus opus rusticum perfici vidisset. Ad ὧλλοι conf. I, 48. Ad ἀπολείπῃ subintellig. τὰς ἀρούρας; cf. nott. ad II, 19.

ἐσβάλλει ἐς αὐτὴν ὗς] Idem alii testantur scriptores (Plutarch. Symposs. IV. p. 670 A. B. Eudoxus apud Aelian. de Nat. An. X, 16 coll. Plin. H. N. XVIII, 18. §. 47), vulgo perhiberi sues ab Aegyptiis immitti campis ad semina deprimenda in solo madido. Quod cum dubitarent viri docti, quia sues semina devorare potius quam in limum recondere probabile sit eademque bestia despicatui fuerit Aegyptiis, Herodotum et hoc loco et proxime sequenti scripsisse βοῦς et βουσὶ suspicati sunt, praesertim cum Diodorus eadem in re dixerit βοσκήματα nec sues bovesque sigillatim designarit. Sed contra codicum fidem, qui omnes in vulgata persistunt, hoc certe loco nihil equidem mutare audeam. Wilkinson. l. l. p. 39. 46 ad Larcheri accedit sententiam statuentis, sues agris immitti, antequam semina fuerint iniecta, ad agros omnibus radicibus herbisque inutilibus liberandos et ad semina recipienda praeparandos: sed ab Herodoti verbis haec aliena esse nemo non videt. Ipse Wilkinson. in monumentis, quae varias operis rustici partes exhibent, nusquam sues invenit in hoc negotio adhibitos: *capras* ostendit tabula, quae totum hoc negotium repraesentat, p. 38; add. Rosellini Monumenti civili I. p. 293 seq., unde forsan quis coniiciat, ὗς apud Herodotum de omni bestiarum huiusmodi minorum genere dici latiusque patere eius significationem. Haud minus gravia sunt, quae in sequentibus leguntur: ἀποδινήσας δὲ τῇσι ὑσὶ τὸν σῖτον, quae de frumenti tritura intelligenda esse nemo dubitabit. Ad trituram vero sive ad exterenda e spicis matura grana *suibus* Aegyptios usos fuisse, nuspiam relatum invenio; *boves* per orientem ad hanc rem adhiberi sic satis constat atque etiamnum in Aegypto adhiberi commonstravit Hartmann. l. l. pag. 227. Add. Hengstenberg. l. l. p. 234. Neque in veterum Aegyptiorum anaglyphis, quae tot alia ad agrorum culturam pertinentia exhibent, sues se vidisse notat Costaz. l. supra laud. pag. 60; unde morem istum in inferiori Aegypto potius obtinuisse suspicatur. Boves, rariusque asinos ad hoc negotium adhibitos, in monumentis cerni repraesentatos asserit quoque Wilkinson. l. l. p. 92 coll. tabulis p. 86. 87. 90. Quare, nisi consentiens esset librorum vetustorum lectio, haud invitus scripsissem: ἀποδινήσας τῇσι βου-

Digitized by Google

ταπατήσῃ τῇσι ὑσὶ τὸ σπέρμα, ἄμητον τὸ ἀπὸ τούτου μένει. ἀποδινήσας δὲ τῇσι ὑσὶ τὸν σῖτον οὕτω κομίζεται.

Εἰ ὦν βουλόμεθα γνώμῃσι τῇσι Ἰώνων χρᾶσθαι τὰ περὶ Αἴγυπτον, οἳ φασι τὸ Δέλτα μοῦνον εἶναι Αἴγυπτον, ἀπὸ Περ-

σὶ, idque etiam probari Cobetio intellexi, vel *τῇσι βουσὶ* corrigendum esse vel *τῇσι ὑσὶ* omnino eiiciendum censenti. Verbum *ἀποδινεῖν* ad trituram pertinet sive ad frumentum excutiendum. Nam *δῖνος* olim dicebatur *ἅλως*, monente Valcken. ex Athen. XI. p. 467 F, unde *ἀποδινεῖν* Herodoto idem, quod aliis *ἀπαλοᾶν*. Pro *ἀμητὸν* cum Schweigh. et Gaisford. rescripsi *ἄμητον*, cum monentibus Grammaticis *ἄμητον* sit *metendi tempus*, *ἀμητὸν fruges demessae*; conf. IV, 42.

Cap. XV.

Εἰ ὦν βουλόμεθα κ. τ. λ.] *βουλοίμεθα* mavult Benedictus in Actt. Semin. phil. Lips. Vol. II. P. II. pag. 286, quod Schweighaeusero arridet ob subsequens *ἀποδεικνύοιμεν ἂν* (quibus verbis apodosis incipit), quamquam libris praesertim obstantibus haud necessarium videtur, cum ipsa structura haec nec insolita sit nec aliena omnino ab huius loci sententia videri queat, in qua indicativum consulto Noster posuit; conf. modo Baeumlein: Untersuchung über d. Griech. Mod. pag. 93 seqq. („Ac bene locum tuetur Stallbaumius ad Platonis Sympos. cap. 27. p. 120 in bibl. Graec.“ *Cr.*). In ipsa oratione, ac praecipue in verbis interpositis ne quis haereat, hoc monitum volumus, participium *λέγοντες* pertinere ad *οἵ φασι* (sc. Iones), nec alio referendum esse *λεγόντων*, ubi in absolutam participii structuram subito deflectit auctor, priori orationis structura, quam sequi debebat, neglecta. A quibus participiis pendere accusativos cum infinitivo, qui sequantur, vix monere erit necesse, ita ut apodosis, quae respondeat verbis: *εἰ ὦν βουλόμεθα γνώμῃσι τῇσι Ἰώνων χρᾶσθαι*, incipiat demum a verbis *ἀποδεικνύοιμεν ἂν*, reliquis verbis omnibus interpositis eo quo diximus modo inter se iungendis ac struendis. — *χρᾶσθαι τὰ περὶ Αἴγυπτον* adscivimus cum recentt. editt. e libris scriptis. Vulgo omittunt *τά*. Ad verba *οἵ φασι τὸ Δέλτα μοῦνον εἶναι Αἴγυπτον* haud scio an referri quoque possint Plinii verba Hist. Nat. V, 9. §. 48 de Nilo scribentis, qui „inferiorem Aegypti partem dextera laevaque divisus amplexu suo determinat, Canopico ostio ab Africa, ab Asia Pelusiaco, CLXX m. passuum intervallo. Quam ob causam inter insulas quidem Aegyptum retulere, ita se findente Nilo, ut triquetram terrae figuram efficiat ideoque multi Graecae literae vocabulo *Delta* appellavere Aegyptum.“

ἀπὸ Περσέος καλεομένης σκοπιῆς] *Περσέος*, iubente quoque Werfero in Actt. phill. Monacc. I, 1. pag. 85, edidimus cum recentt. editt. pro vulg. *Περσέως*. Vid. Struve Spec. Quaest. Herodd. II. p. 6. Persei specula a Strabone (XVII. pag. 1153 C. 801 D) sita esse dicitur a Bolbitino ostio septentrionem versus et quidem in arenoso et humili promontorio, quod longe porrigatur et *τὸ Ἀγνοῦ κέρας* appelletur. Sed bene monet Rennelius (Geograph. Herodot. p. 613), non Bolbitinum ostium, sed Canopicum, quod ad occidentem maxime vergat, in Herodoto necessario intelligendum esse, qui omnem orae latitudinem ab occidente ad orientem usque describere voluerit. Quae cum quadraginta schoenorum (i. e. 1600 stadiorum, si quidem quadraginta stadia unum schoenum complent) esse dicatur, i. e. 33½ milliarr. germanicc., hoc sic satis convenire cum orae maritimae mensura inde a Canopo usque ad Pelusium, quae ferme existimetur esse 34½ milliariorum geographicorum. In

Digitized by Google

σέος καλεομένης σκοπιῆς λέγοντες τὸ παρὰ θάλασσαν εἶναι αὐτῆς μέχρι Ταριχηΐων τῶν Πηλουσιακῶν, τῇ δὴ τεσσεράκοντά

saxoso Canopi promontorio (Abukir), ubi ab recentioris aetatis peregrinatore arx detecta fertur, ad illud Nili ostium, per quod unum exteris intrare licuerit Aegyptum, multo utique aptiorem speculae esse locum idem censet Rennel. Quare cum Larchero et Letronnio, qui hunc locum et mensuras in eo indicatas tractavit (Recherches sur les fragm. d'Heron p 159—165), malumus hic speculam intelligere in promontorio erectam, quod nunc vocatur *Abukir*, clade illa Gallis perquam fatali insigne. Strabonis auctoritatem praefert Danvillius, speculam scribens hodie superesse nomine *Megaizel*. Conf. Schlichthorst. l. l. pag. 67.

λέγοντες τὸ παρὰ θάλασσαν εἶναι αὐτῆς μέχρι Ταριχηΐων τῶν Πηλουσιακῶν κ. τ. λ.] Scripsi cum recentt. edd. e Sancrofti libro *Ταριχηΐων* pro *ταριχηΐων*, et dein *τῇ δὴ* pro vulg. *τῇδε*. Bredov. pag. 184 coll. 218 scribi vult *Ταριχηΐέων Πελουσιακέων*, quod recepit Dietsch. Contra Dindorf. Praef. p. XIII ob Stephanum Byzantinum (apud quem invenitur *Ταριχέα*, *Ταριχέαι*) scripsit *Ταριχεέων* et infra II, 113 *Ταριχέας*, pro vulg. *Ταριχείας*, quod in Herodoteam formam *Ταριχηΐας* mutandum esse mihi persuasit Bredov. l. l. Vulgo scribitur *Ταριχεῖαι* (cf. Strab. XVII. p. 834 C coll. XVI. p. 764 D); sed *ει* apud Herodotum in *ηϊ* transire satis constat. Est vero haec Herodoti sententia: „Iones dicunt, oram maritimam eius (Aegypti sc., quae uno constet Delta) esse s. pertinere a Persei specula usque ad Taricheas Pelusiacas, qua sint XL. schoeni; a mari vero ad mediterranea loca pertinere illam (Aegyptum scil. sive Delta) usque ad Cercasorum urbem; reliquas Aegypti partes (s. quae alia ad Aegyptum pertinere vulgo censentur) tum ad Libyam, tum ad Arabiam pertinere." Atque hanc Ionum sententiam sua aetate opinor vulgatam Herodotus post refellit, quamvis ei adstipulari videatur IV, 45, neque vana est suspicio Klausenii (ad Hecataei fragmm. p. 128), hanc ipsam Ionum sententiam ad Hecataeum potissimum pertinere eundemque in iis, quae de rebus geographicis statuunt Iones, potissimum intelligi. Quod ad Libyam attinet, quae et hoc loco Arabiae opponitur et aliis Nostri locis ab Aegypto discernitur, quae ipsa ab Herodoto quibusdam in locis Libyae accenseri videtur; monet Heyse Quaestt. Herodd. I. p. 107 duplici sensu Herodotum Libyae vocem adhibuisse, tum latiori, quo de omni Africa, quam nos dicimus, intelligatur, tum arctiori, quo de ea Africae parte accipiatur, quae etiam posthac Libyae nomine vulgo indicata fuerit, exclusa Aegypto. De *Cercasoro* cf. nott. ad II, 17.

μέχρι Ταριχηΐων τῶν Πηλουσιακῶν] *Tarichearum* nomen pluribus locis Aegypti adiectum invenitur. Occurrunt *Canopicae Taricheae* infra II, 113, *Mendesiae* atque *Scenicae* apud Stephan. Byzant. s. v. In orae Libycae Carthaginiensium ditione itidem commemorantur *Taricheae* apud Strabon. XVII. p. 834. *Taricheas Pelusiacas* nostra aetate vocari *Al-Farma* s. *Farameh* ex Danvillio (Mem. p. 97) annotat Schlichthorst. l. l. p. 78. Ipsum nomen ex congestis hominum animaliumve cadaveribus singulari cura conditis, ut ferebat Aegyptiorum mos, repetit Wesselingius, ad Aelianum provocans N. A. X, 29 et Diodorum Siculum I, 91; Cellarius ex piscium mercatura, qui illis in locis fuerint conditi. Tu vid. Strabon. XVI. p. 1109 s. 764, et quae ad h. l. adscripsit Iablonsk. Opuscc. I. p. 302. E piscibus, qui in his regionibus magna copia capi et condiri solebant, loco nomen esse datum vix dubium. Etenim piscium maximam copiam per Aegyptum fuisse ipsa monumenta declarant, quae varia piscationis genera ex-

Digitized by Google

εἰσι σχοῖνοι· τὸ δὲ ἀπὸ θαλάσσης λεγόντων ἐς μεσόγαιαν τείνειν αὐτὴν μέχρι Κερκασώρου πόλιος, κατ' ἣν σχίζεται ὁ Νεῖλος, ἔς τε Πηλούσιον ῥέων καὶ ἐς Κάνωβον· τὰ δὲ ἄλλα λεγόντων τῆς Αἰγύπτου, τὰ μὲν Λιβύης, τὰ δὲ Ἀραβίης εἶναι· ἀποδεικνύοιμεν ἄν, τούτῳ τῷ λόγῳ χρεώμενοι, Αἰγυπτίοισι οὐκ ἐοῦσαν πρότερον χώρην. ἤδη γάρ σφι τό γε Δέλτα, ὡς αὐτοὶ λέγουσι Αἰγύπτιοι καὶ ἐμοὶ δοκέει, ἐστὶ κατάῤῥυτόν τε καὶ νεωστὶ, ὡς λόγῳ εἰπεῖν, ἀναπεφηνός. εἰ τοίνυν σφι χώρη γε μηδεμία ὑπῆρχε, τί περιειργάζοντο δοκέοντες πρῶτοι ἀνθρώπων γεγονέναι; οὐδὲ ἔδει σφέας ἐς διάπειραν τῶν παιδίων 111
ἰέναι, τίνα γλῶσσαν πρώτην ἀπήσουσι. Ἀλλ' οὔτε Αἰγυπτίους δοκέω ἅμα τῷ Δέλτα τῷ ὑπ' Ἰώνων καλεομένῳ γενέσθαι, αἰεί τε εἶναι, ἐξ οὗ ἀνθρώπων γένος ἐγένετο· προϊούσης δὲ τῆς χώρης, πολλοὺς μὲν τοὺς ὑπολειπομένους αὐτῶν γενέσθαι, πολλοὺς δὲ τοὺς ὑποκαταβαίνοντας. τὸ δ' ὦν πάλαι αἱ Θῆβαι Αἴ-

hibent ipsosque homines, qui vel piscationem exercent vel in condiendis piscibus captis versantur: vid. Wilkinson Manners and Customs etc. III. p. 53 seqq. coll. II. p. 19 seqq. Rosellini Monum. civil. I. p. 231 seqq. Et conf. etiam Herod. II, 77 ibique nott. Quid quod adhuc pisces, qui in lacu Menzaleh (qui non longe abest ab antiquo Pelusio) capiuntur, et condiuntur et in urbem Cairo et in Syriam aliasque terras exportantur. Vid Wiener Iahrbb. LXXXI. p. 32.

ἀποδεικνύοιμεν ἂν — χώρην] De participii usu confer VII, 118. IX, 58, ne plura. — Pro ἤδη γάρ σφι Benedict. mavult scribi ἤ τοι γάρ σφι (*profecto enim*). Sed libri non addicunt. Cf. etiam Hartung: Lehre d. Partik. I. p. 243. Pro μηδεμίη cum Gaisf. rescripsi μηδεμία, ut alibi. — περιεργάζεσθαι reddunt: *nugas agere*, *supervacua*, *haud necessaria tractare*. Conf. III, 46 et de ipsa re II, 5. Ad formam cf. I, 186 ibique nott.

πολλοὺς μὲν τοὺς ὑπολειπομένους κ. τ. λ.] οἱ ὑπολειπόμενοι sunt, qui pristinis in sedibus remanent, terra quamvis aucta et promota; οἱ ὑποκαταβαίνοντες, qui paulatim in inferiores descendunt regiones, prioribus sedibus relictis. Negat enim Herodotus, Aegyptios tum demum exstitisse, cum Delta, quod ab Ionibus vocatur, eo quo antea dixit modo exstiterit, sed longe antea vel potius ab eo inde tempore, quo omnino humanum genus exstitit, Aegyptios quoque exstitisse homines vult, quorum haud pauci, terra quamvis longius (septentrionem versus) promoveretur, in prioribus sedibus remanserint, alii in hanc ipsam terram recens adgestam sensim sensimque descenderint. De iunctura particularum οὔτε — τε cf. nott. ad VI, 1. IV, 94. V, 49. Colligit autem ex hoc loco et seqq. Heeren. (Ideen etc. II, 2. p. 100 coll. 326), Thebas s. superiorem Aegyptum prius fuisse cultam, ex qua omnis cultioris vitae semina per reliquam Aegyptum sparsa fuerint. Quocum convenit, quod teste Diodoro I, 50 Thebani se omnium antiquissimos esse praedicabant.

τὸ δ' ὦν πάλαι αἱ Θῆβαι Αἴγυπτος ἐκαλέετο] Male libri quidam ἐκαλέοντο. Tu vid. Kuehner Gr. Gr. §. 429. — Herodoti sententiam diserte repetit Aristoteles Meteorol. I. 14: τὸ ἀρχαῖον ἡ Αἴγυπτος Θῆβαι καλεουμέναι, unde Cobetium,

Digitized by Google

γυπτος ἐκαλέετο, τῆς τὸ περίμετρον στάδιοί εἰσι εἴκοσι καὶ

qui pro Θῆβαι in Herodoti verbis legi vult Θηβαΐς, sequi non potui. Ac longum est h. l. de ipso Aegypti nomine exponere, de quo varias virorum doctorum sententias suppeditabit Beck. in Allgem. Weltgesch. I. pag. 265 seq.. Add. nott. supra ad II, 12 et, quae *Cr.* laudat, scholia in Platon. pag. 207 ed. Ruhnk. Hic illud modo addimus, vel nostra aetate idem ferri nomen et urbis, quae princeps est in Aegypto, et huius ipsius terrae, si quidem *Cairo* urbs et *Mizraim* apud Iudaeos et *Mesr* apud Arabes dicitur; qua utraque appellatione Aegyptum ipsam vulgo indicari constat. Vid. Hartmann: Erdbeschreib. v. Aegypt. p. 883 coll. pag. 3.

Urbem ipsam Thebas aliquot quidem locis commemoravit Herodotus (II, 3. 56. 58 etc.), nec tamen quidquam de ea retulit; quod ne mireris, docti Galli, monente *Cr.*, hoc ponunt (Déscript. de l'Egypt. tom. II. Thèb. p. 94), Thebis quidem non commoratum fuisse Herodotum aut consulto noluisse uberius describere amplissimam eam urbem, quoniam ante eum hoc ipsum praestiterit Hecataeus. Sed Thebis commoratum fuisse Nostrum, colligo ex colloquio cum Thebanis sacerdotibus habito II, 143 coll. II, 3, et mirum profecto foret, qui ad Elephantinen usque pervenit (II, 9), eum Thebas non visitasse. Neque etiam animum inducere possum, ut credam, Herodotum, quae viri docti Angli est sententia (Iohn Kenrick: The Egypt. of Herodotus. Lond. 1841. p. XX), Aegypti superioris partem tam celeriter perlustrasse, ut de Thebis earumque monumentis maxime admirandis nihil referre potuerit. Quae cum ita sint, nisi in episodio quodam de Thebis relaturus erat Herodotus, Hecataei auctoritate eum commotum fuisse credam, ut huius urbis tam celebratae descriptionem omitteret. De cuius magnitudine et ambitu (quippe confuso et urbis et terrae nomine, ut ad illam referrentur, quae ad hanc pertinerent) quae Graeci confabulati fuerint, referre non vacat. Admonet *Cr.* et Homerici loci in Iliad. IX, 383 seq., qui, exponente Heynio (Observv. tom. V. p. 611), iam veteribus largam disputandi ansam praebuit, et eorum, quae tum ab Is. Voss. ad Pompon. Mel. I, 9. p. 613 ed. Abr. Gronov. hanc in rem allata sunt, tum a Valcken. in Dissert. de scholiis in Homerum, Opuscc. II. pag. 99. Quibus idem *Cr.* adiicit: Tacit. Annall. II, 60 et (de *Thebis Ogygiis*) Tzetz. in Lycophron. vs. 1206. pag. 957 seq. ibiq. Mueller. Scholia in Aristid. Panathen. pag. 100 ed. Frommel. Gesner. ad Lucian. t. IX. pag. 408 ed. Bipont. Equidem primarium Diodori locum I, 49 adscribam, ubi aliorum testimonia collegit Wesseling. Plura nunc de urbis situ deque amplissimis eius ruderibus perscripserunt recentioris aetatis peregrinatores, inprimis Galli docti, editores operis: Descript. de l'Egypt. Antiquités T. I. Chap. IX. (Description generale de Thebes), quorum summam retulit Ritterus accuratissime singulas partes ac singula rudera describens in Erdkunde I. p. 733 seqq. coll. Schlichthorst. l. l. pag. 103 seq. Nunc plures vici spatium illud occupant, in quo vetus Thebarum urbs fuit exstructa, in occidentali Nili ripa praecipue *Medynet-Abu*, in orientali *Luxor* et *Karnak*. De his omnibus, alios ut taceam, peculiari libello exposuit Wilkinson: Topography of Thebes etc. Lond. 1835 itemque Rosellini Monumenti del Culto. I. p. 302 seqq. Reliquos viros doctos, qui nostra aetate haec loca perquisiverunt atque de iis retulerunt, indicatos reperies a Forbigero in Pauly Realencyclop. VI. p. 1785, quibus nunc addi velim Brugsch: Reiseberichte aus Aegypt. p. 115 seqq.

Nomen urbis Graecis quoque est Διὸς πόλις, i. e. *Iovis urbs*, quod convenire volunt cum Aegyptio urbis nomine *No-Ammon*. Hoc autem

Digitized by Google

16 ἑκατὸν καὶ ἑξακισχίλιοι. Εἰ ὦν ἡμεῖς ὀρθῶς περὶ αὐτῶν γινώσκομεν, Ἴωνες οὐκ εὖ φρονέουσι περὶ Αἰγύπτου. εἰ δὲ ὀρθή ἐστι ἡ τῶν Ἰώνων γνώμη, Ἕλληνάς τε καὶ αὐτοὺς Ἴωνας ἀποδείκνυμι οὐκ ἐπισταμένους λογίζεσθαι, οἳ φασι τρία μόρια εἶναι γῆν πᾶσαν, Εὐρώπην τε καὶ Ἀσίην καὶ Λιβύην. τέταρτον γὰρ δή σφεας δεῖ προσλογίζεσθαι, Αἰγύπτου τὸ Δέλτα, εἰ μήτε γέ ἐστι τῆς Ἀσίης, μήτε τῆς Λιβύης. οὐ γὰρ δὴ ὁ Νεῖλός γέ ἐστι, κατὰ τοῦ-

significat *Ammonis* (qui Aegyptiorum Iupiter est) *partem*, *possessionem*, *peculium*. De quo idem *Cr.* consuli vult: ,,Iablonsk. Opuscc. I. pag. 163—168. Champoll. l'Egypt. sous l. Phar. I. pag. 30, virum doctum in The classical Iournal vol. III. pag. 374. IV. p. 369, et Descript. de l'Eg. antiqq. Vol. II. p. 425—427." Add. Wilkinson: Manners and Customs I. pag. 12, alios, quos modo laudavi. Quod ad Graecum *Thebarum* nomen attinet, Rosellini l. l. pag. 303 seq. respici vult ad Aegyptiam vocem *tôp* sive *tôph*, quae *habitationem* indicat. Alii ad notas hieroglyphicas provocant, in quibus reperiri dicunt vocem *Ape-t*, sive articulo praeposito *Tape*, i. e. *Θήβη*, et in plurali *Θῆβαι*, qua voce locum sacrum declarari addunt, in quo Ammon praecipue sit cultus, vel deam Thebis insigni religione cultam, cum Osiridis mater perhiberetur. Vid. Parthey ad Plutarch. De Isid. et Osirid. pag. 174. Brugsch. l. l. pag. 134. 283 seq.

τῆς τὸ περίμετρον στάδιοί εἰσι εἴκοσι καὶ ἑκατὸν καὶ ἑξακισχίλιοι] Haec non ad urbis Thebarum ambitum pertinent, sed ad Thebaidem terram, quam vulgo dicimus, sive superiorem Aegypti partem, quae ab Heptanomide incipiens ad Aethiopiae fines porrigitur. Ipsum *Thebaidis* nomen infra occurrit II, 28, unde diversus *Thebaicus nomus* II, 42.

Cap. XVI.

Εἰ ὦν ἡμεῖς ὀρθῶς περὶ αὐτῶν γινώσκομεν] *αὐτῶν* reposui cum Gaisf. pro *αὐτέων*. Ad argumentum loci teneamus, veteres in ipsa orbis terrarum divisione valde dissensisse, ut pluribus ad h. l. notavit Wesselingius. Ac plerique tres olim constituebant partes, Europam, Asiam, Africam s. Libyam, idque etiam testatur Sallustius Iug. 17. §. 3; alii quidam duas modo partes ponebant, ita ut Africa vel Asiae vel Europae adscriberetur. Herodotus quidem ad vulgarem eorum Graecorum, qui tres constituebant partes, opinionem se applicat, sed in eo opinor discedit, quod, cum Nilum illi indicarint terminum Asiae et Africae, ad Africam refert Aegyptum nec Nilo ab Asia seiungi vult, sed Isthmo Aegyptio sinuque Arabico. Quodsi enim Nilo utraque orbis terrarum pars determinetur, iam restare putat Delta sive eam terram, quae Nilo vel potius eius fluviis utrinque inclusa, intermedia quasi inter Asiam et Africam sita, quartam fere orbis terrarum partem constituere censenda sit, cum neutri accenseri possit. Ad quam sententiam ea quoque faciunt, quae apud Pomponium Melam leguntur I, 9. §. 120, ubi consul. Is. Voss. Sed universam Herodoti de orbis terrarum divisione sententiam bene exposuit Dahlmann. Herod. pag. 80 seqq. coll. Ukert. I, 2. pag. 215. 216. Caeterum contra Hecataeum, qui ex Ionum opinione Nilum statuerit terminum Asiae et Libyae, haec ab Herodoto scripta videri indicat Clausen. ad Hecataei fragmm. p. 129.

ἀποδείκνυμι οὐκ ἐπισταμένους] De structura vid. nott. ad II, 15. In sequentibus cum Schweigh. reposuimus: *τέταρτον γὰρ δή* (ubi vulgo omittunt *δή*), sed intactum

Digitized by Google

τον τὸν λόγον, ὁ τὴν Ἀσίην οὐρίζων τῆς Λιβύης· τοῦ Δέλτα δὲ τούτου κατὰ τὸ ὀξὺ περιῤῥήγνυται ὁ Νεῖλος, ὥστε ἐν τῷ μεταξὺ Ἀσίης τε καὶ Λιβύης γίνοιτ' ἄν. Καὶ τὴν μὲν Ἰώνων γνώμην 17
ἀπίεμεν· ἡμεῖς δὲ ὧδε καὶ περὶ τούτων λέγομεν. Αἴγυπτον μὲν πᾶσαν εἶναι ταύτην τὴν ὑπ' Αἰγυπτίων οἰκεομένην, κατάπερ Κιλικίην τὴν ὑπὸ Κιλίκων, καὶ Ἀσσυρίην τὴν ὑπὸ Ἀσσυρίων. οὔρισμα δὲ Ἀσίῃ καὶ Λιβύῃ οἴδαμεν οὐδὲν ἐὸν ὀρθῷ λόγῳ, εἰ μὴ τοὺς Αἰγυπτίων οὔρους. εἰ δὲ τῷ ὑπ' Ἑλλήνων νενομισμένῳ χρησόμεθα, νομιοῦμεν Αἴγυπτον πᾶσαν, ἀρξαμένην ἀπὸ Καταδούπων τε καὶ Ἐλεφαντίνης πόλιος, δίχα διαιρέεσθαι, καὶ

reliquimus *εἰ μήτε γέ*, ab illo mutatum in *εἰ μή τι γέ*.

ὁ τὴν Ἀσίην οὐρίζων τῆς Λιβύης] Quod olim legebatur *τῇ Λιβύῃ*, iam correxit Wesselingius. Pro *οὐρίζων*, quod omnes libri scripti tenent, Schaefer. in Melett. critt. I. pag. 95, laudante *Cr.*, scribi vult *διουρίζων* aliaque affert exempla huius verbi genitivo iuncti. Qui idem tamen postea sententiam retractans suam vulgatam lectionem tuetur in Append. ad Bast. Epist. critic. p. 28. In grammatica Matth. §. 354, β. p. 666, ubi hic locus ob genitivi usum laudatur, scriptum reperio δ ο υ ρ ί ζ ω ν, sed in editione Herodoti legitur *οὐρίζων*. — Ad verba *γένοιτ' ἄν* in fine capitis conf. Werfer Actt. phill. Monacc. I, 2. pag. 255.

κατὰ τὸ ὀξὺ] Quod Herodoto et h. l. et II, 97 est *τὸ ὀξὺ (τοῦ Δέλτα)*, Straboni XVII. p. 1136 C et 1137 D s. p. 788. 789 dicitur *ἡ κορυφή*. Conf. Pomponius Mela I, 9. §. 2.

Cap. XVII.

εἰ δὲ τῷ ὑπ' Ἑλλήνων νενομισμένῳ χρησόμεθα] Est ea ipsa Ionum opinio paulo antea commemorata, qua, cum ternae essent orbis terrarum partes, Asiam atque Africam Nilo terminari dicerent, ita ut Aegyptus, quippe in utraque Nili ripa sita, partim Asiae, partim Africae adscriberetur. Quod displicet patri historiae, qui Aegyptum unam esse terram contendit nec ita divisam, ut altera pars Asiae, altera Africae accensenda sit; cum tota terra in utraque Nili ripa ad Libyam s. Africam pertineat. In qua sententia, ut Arabicus sinus pro termino Africae atque Asiae potius habeatur, meliores suae aetatis geographos persistere, Strabo auctor est I. p. 35. Tu vid. Schlichthorst. l. l. p. 16 coll. Rennel. Geogr. Herodot. p. 567.

ἀρξαμένην ἀπὸ Καταδούπων τε καὶ Ἐλεφαντίνης πόλιος] Vix monere attinet, his ferme locis indicari fines Aegypti Aethiopiam versus. Nam *Catadupis*, quae vocantur, Noster intelligit *catarractem minorem* quem dicunt, a Syene urbe non valde remotum meridiem versus escendenti. De cuius magnitudine nimioque sonitu, quo accolae audiendi sensu priventur, plurima retulerunt veteres, quae eo minus hic referre vacat, quo magis haec a vero aliena aut certe multum exaggerata esse videantur, si eos audias, qui nostra aetate has regiones visitarunt. Vide Hartmann: Erdbeschreibung von Aegypt. pag. 75 seq. Inter veteres scriptores Strabo *minorem catarractem* accuratius descripsit XVII. p. 1172 C s. p. 817, quem sequitur Mannert.: Geogr. d. Gr. u. Roem. X, 1. pag. 237 coll. 226. Sed *Cr.* ad Iomardum nos amandat, qui de hoc catarracte ac reliquis egit in Descript. de l'Egypt. Antiqq. livrais. I. cap. II. sect. 2. pag. 13 seqq. (s. in Re-

ἀμφοτέρων τῶν ἐπωνυμιέων ἔχεσθαι· τὰ μὲν γὰρ αὐτῆς εἶναι τῆς Λιβύης, τὰ δὲ τῆς Ἀσίης. ὁ γὰρ δὴ Νεῖλος ἀρξάμενος ἐκ τῶν Καταδούπων ῥέει, μέσην Αἴγυπτον σχίζων, ἐς θάλασσαν. μέχρι μέν νυν Κερκασώρου πόλιος ῥέει εἷς ἐὼν ὁ Νεῖλος· τὸ δὲ

cueil d'observatt. sur l'Egypt. chap. I. sect. 2. pag. 24—54). Tu add. Champollion. l'Egypt. sous les Phar. I. pag. 120 seq. et Ritter: Erdk. I. pag. 594. 687 seq. Est autem scopulorum ac saxorum series, quae transverso flumine porrigitur, pone quam aqua retenta et collecta iam praecipiti cursu delabitur ac navigationem perquam difficilem reddit. Nunc Arabes vocant *Chellal*. Ab his discernendi sunt *maiores* qui vulgo dicuntur catarractae prope locum, qui nunc vocatur *W'adi-Halfa*, in Aethiopia ipsa atque a Syene multum remotiores, veteribus scriptoribus, uti videtur, minus accurate cogniti; unde facile suspiceris, veterum aliquot narrationes de nimia magnitudine atque sonitu catarractarum ad hos superiores pertinere, male translatas, uti fit, ad minorem illum propiorem indeque magis cognitum. Vid. Iomard. pag. 47 seqq. 54 (Recueil etc.) et qui de catarractis his omnium accuratissime exposuit, A. Prokesch: Das Land zwischen den Catarracten des Nil, Wien 1831, ubi potissimum conf. p. 10 seqq. 15 seqq. 165 seqq. Attigerunt haec quoque Belzoni: Voyage en Egypte etc. I. p. 141 seqq., Parthey: das Nilthal p. 221 seq. 248 seqq., Hoskins Travels in Ethiopia etc. pag. 278, qui catarractae prope Wadi-Halfa imaginem lapide expressam exhibet, qualem etiam dederunt Wilkinson: Thebes and Egypt. p. 499 et Vates: the modern history of Egypt. II. p. 479 coll. p. 444 seqq.

Elephantine, insula celeberrima et urbs, in ipso Aegypti introitu sita sub ipsis fere catarractis (ut Aelius Aristides scribit), nec multum inde remota a Syene. Qui terminus fuit regni veterum Pharaonum ac remansit postea usque ad Romani imperii tempora, cuius claustra appellantur a Tacito Annall. II. 61. Est locus insignis soli fertilitate arborumque flore, commercio frequens non minus atque religione conspicuus, quum illic Nilum crescentem observarent ac dimetirentur. Testantur grandium templorum, quae vel initio huius seculi superstites erant, reliquiae, singulari cura descriptae a Iomardo, quem omnino de hac insula consulas velim in Recueil etc. pag. 55 seqq. add. Mannert. l. l. p. 323 et Ritter. l. l. p. 689 seqq.; quas nunc a barbaris Turcis prorsus fere dirutas sublatasque et ad alia opera consumtas esse dolemus, vix excepto uno illo opere, quo Nili aquas crescentes dimetiebantur. Conf. Parthey De Philis p. 2 et ad Plutarch. de Isid. et Osirid. p. 242. Russegger: Reisen etc. II, 1. pag. 217. Nomen insulae nunc esse *Gezyret Assouan*, quod significat *insulam Syenes*, scribit Iomardus l. l. pag. 58; quod alii se audivisse dictitant nomen *El-Sag*, se nunquam audivisse affirmat. Est tamen Champoll. (l'Egypt. sous l. Phar. I. p. 160), qui hoc nomen recipiens vertit *Ile fleurie*, i. e. *insula florens;* quamquam hanc appellationem in insulam re vera cadere posse, ipsa ea testantur, quae pluribus de eius situ atque fertilitate exposuit Iomardus l. l. p. 55 seqq. Add. Ios. de Hammer in Annall. Viennenss. vol. XLV. pag. 47, Aug. a Schlegel: Ind. Biblioth. I, 2. p. 134 seq. Alia dabit Rosellini Monum. del Culto I. p. 194 et Monum. civil. I. p. 210. III. p. 178. Etenim in notis hieroglyphicis vocatur *terra elephantis*. Idem (Mon. stor. II. p. 199) Aegyptium insulae nomen fuisse scribit *Ebo*.

ἀμφοτέρων — ἔχεσθαι] De structura verbi *ἔχεσθαι* conf. I, 120. 190.

μέχρι μέν νυν Κερκασώρου πό-

Digitized by Google

ἀπὸ ταύτης τῆς πόλιος σχίζεται τριφασίας ὁδούς· καὶ ἡ μὲν πρὸς ἠῶ τρέπεται, τὸ καλέεται Πηλούσιον στόμα· ἡ δὲ ἑτέρη τῶν ὁδῶν πρὸς ἑσπέρην ἔχει· τοῦτο δὲ Κανωβικὸν στόμα κέκληται. ἡ δὲ δὴ ἰθέα τῶν ὁδῶν τῷ Νείλῳ ἐστὶ ἥδε· ἄνωθεν φερόμενος ἐς τὸ ὀξὺ τοῦ Δέλτα ἀπικνέεται· τὸ δὲ ἀπὸ τούτου, σχίζων μέσον τὸ Δέλτα, ἐς θάλασσαν ἐξίει, οὔτε ἐλαχίστην μοίρην τοῦ ὕδατος παρεχόμενος ταύτῃ, οὔτε ἥκιστα οὐνομαστήν· τὸ καλέεται Σεβεννυτικὸν στόμα. ἔστι δὲ καὶ ἕτερα διφάσια στόματα, ἀπὸ τοῦ Σεβεννυτικοῦ ἀποσχισθέντα, φέροντα ἐς θάλασ-
112 σαν· τοῖσι οὐνόματα κέεται τάδε, τῷ μὲν Σαϊτικὸν αὐτῶν, τῷ δὲ Μενδήσιον. τὸ δὲ Βολβίτινον στόμα καὶ τὸ Βουκολικὸν οὐκ ἰθαγενέα στόματά ἐστι, ἀλλ' ὀρυκτά. Μαρτυρέει δέ μοι τῇ 18
γνώμῃ, ὅτι τοσαύτη ἐστὶ Αἴγυπτος, ὅσην τινὰ ἐγὼ ἀποδείκνυμι

λιος ῥέει εἷς ἐὼν ὁ Νεῖλος] De *Cercasoro* oppido conf. Strabon. XVII. p. 806 D s. 1160 et Herodot. II, 15. 19. 97. Nec dissentit Pomponius Mela I, 9 haec scribens: „Iuxta Cercasorum oppidum triplex esse (Nilus) incipit.“ Cercasori locum nunc occupare dicunt vicum *Eksas* s. *Aksas* in occidentali ripa Nili, nec audiendum esse Savary, V. D., qui in pago Charakanie ab orientali ripa Nili veterem urbem quaesierit. Conf. Schlichthorst. l. l. pag. 63 et Hartmann. l. l. pag. 783. Nilum vero scribit Le Père (Descript. de l'Egypt. I. pag. 119) eo loco dividi, qui nunc cognitus nomine *Batn-el-Baquarah*. Hunc locum, ubi Nilus in brachia discinditur, nunc vocari *Bécous* s. *Baquoux*, in facie obelisci prope Mataryeh, cum Sicardo et Rennelio statuit Letronnius: Recherches sur les fragmm. de Heron. p. 138. De reliquis vid. Excurs.

ἡ δὲ δὴ ἰθέα τῶν ὁδῶν τῷ Νείλῳ κ. τ. λ.] Ad dativum τῷ Νείλῳ consul. Matth. Gr. Gr. pag. 714, et ad formam ἐξίει vid. nott. ad I, 6. 180. Paulo post cum recentt. edidi ταύτῃ pro vulgato ταύτην. Ad verba ἄνωθεν φερόμενος et quae sequuntur ex antecedentibus mente repetendum ὁ Νεῖλος; addita sunt haec ad explicandam rationem, qua tertium hoc Nili ostium recta via ad mare procedat. Nilum enim addit a superioribus Aegypti regionibus delapsum ad regionis Delta cacumen pervenire; inde autem (ubi orientem et occidentem versus in Pelusiacum et Conopicum brachium se diviserit) medium Delta scindentem (hoc tertio brachio) rectâ in mare exire. Conf. Letronne l. l.

διφάσια στόματα, ἀπὸ τοῦ Σεβεννυτικοῦ] Quod Schlichthorst. l. l. pag. 38 reponi vult: ἀπὸ τοῦ Βουκολικοῦ, eo libris praesertim adversantibus minime opus. Nec magis opus, paulo inferius rescribere Τανιτικὸν pro Σαϊτικὸν, ut eidem placuit Schlichthorst. l. l. pag. 42. Tu videas Excurs.

τῷ μὲν Σαϊτικὸν αὐτῶν, τῷ δὲ Μενδήσιον] αὐτῶν cum Gaisf. reposui pro αὐτέων. — ἰθαγενής, quod reperitur infra quoque VI, 53, exponitur γνήσιος, *genuinus*, *nativus*. Naturâ enim quae sunt ostia, opponuntur iis, quae hominum ars effecit, cum primitus minime exstiterint, antequam hominum accesserit opera. Conf. Gregor. Corinth. de dialect. Ion. §. 161, ubi plura Koen. atque Schaefer. pag. 551 coll. pag. 294 edit. Schaef. et Lobeck. ad Phrynich. pag. 648. Apud Aristotel. Meteorol. II, 6, 11. ἰθαγενὴς dicitur ventus, νότος et ζέφυρος.

Digitized by Google

τῷ λόγῳ, καὶ τὸ Ἄμμωνος χρηστήριον γενόμενον, τὸ ἐγὼ τῆς ἐμεωυτοῦ γνώμης ὕστερον περὶ Αἴγυπτον ἐπυθόμην. οἱ γὰρ δὴ ἐκ Μαρέης τε πόλιος καὶ Ἄπιος, οἰκέοντες Αἰγύπτου τὰ πρόσουρα Λιβύῃ, αὐτοί τε δοκέοντες εἶναι Λίβυες καὶ οὐκ Αἰγύπτιοι, καὶ ἀχθόμενοι τῇ περὶ τὰ ἱρὰ θρησκηΐῃ, βουλόμενοι θηλέων βοῶν μὴ ἔργεσθαι, ἔπεμψαν ἐς Ἄμμωνα φάμενοι, οὐδὲν σφίσι τε καὶ Αἰγυπτίοισι κοινὸν εἶναι· οἰκέειν τε γὰρ ἔξω τοῦ Δέλτα, καὶ οὐκ ὁμολογέειν αὐτοῖσι· βούλεσθαί τε πάντων σφίσι ἐξεῖναι γεύεσθαι. ὁ δὲ θεός σφεας οὐκ ἔα ποιέειν ταῦτα, φάς, Αἴγυπτον εἶναι ταύτην, τὴν ὁ Νεῖλος ἐπιὼν ἄρδει· καὶ Αἰγυ-

Cap. XVIII.

τὸ ἐγὼ τῆς ἐμεωυτοῦ γνώμης ὕστερον περὶ Αἴγυπτον ἐπυθόμην] Male olim τῇσι — γνώμῃσι. Verum restituit Valckenar. probavitque Matth. Gr. Gr. pag. 847. Nam τῆς ἐμεωυτοῦ γνώμης ὕστερον idem fere est atque ὕστερον ἢ ἐγὼ ἔγνων. Conf. Euripid. Troad. 783 τῆς ἡμετέρας γνώμης μᾶλλον φίλος ἐστίν. Idem Valcken. scribi vult περὶ Αἰγύπτου, quo tamen non opus. Conf. I, 158.

οἱ γὰρ δὴ ἐκ Μαρέης τε πόλιος κ. τ. λ.] *Marea* urbs extra Delta erat occidentem versus in eo terrae tractu, quo lacus Mareotis a mari separatur. Magna olim fuit urbs, insignis quoque vini copia, quod e vitibus Mareoticis vel Romanorum aetate celeberrimis percipiebatur. Conf. Virgil. Georg. II, 91 ibiq. interprett. Athen. I, 25. p. 33 D et quae alia laudat Schlichthorst. l. l. pag. 58 seqq. Add. Schulzeitung 1829 (II). nr. 55. pag. 462 seqq. et Forbiger Handb. d. alt. Geogr. II. p. 795. Primitivum urbis nomen Champollioni (l'Eg. sous l. Phar. II. p. 265 seqq.) videtur fuisse *Marê* s. *Mari*, quod valeat *donum solis*, Coptarumque nomen *Phaiat* s. *Niphaiat*, quo hanc regionem vulgo designent, idem Aegyptio sermone sonare, quod Graeco *Libya*. Nunc regio appellatur *Mariuth* valdeque deserta est nec nisi Arabibus nomadibus frequentata. Plura Ritter: Erdkunde I. p. 864. 871 seq. — *Apidis* urbs non alia esse videtur atque κώμη Ἄπις, quae a Paraetonio centum stadiis, ab Ammonis oraculo quinque dierum itinere distat, teste Strabone XVII. p. 799. Ad hanc urbem aliis quoque scriptoribus commemoratam referunt ruinas in valle *Boum-Adjubah* sitas, ubi adhuc Aegyptiae ac Tripolitanae ditionis sunt fines. Conf. Forbiger l. l. p. 823. Aliter sentit Schlichthorst l. l. p. 60.

ἀχθόμενοι τῇ περὶ τὰ ἱρὰ θρησκηΐῃ] Olim θρεσκείῃ, cuius loco Wesselingius reposuit θρεσκίῃ, quamvis, si libri ferrent, maluisset θρησκηΐῃ, quod ipsum et hoc loco et II, 37 cum recentt. edd. nunc reposui, iubente Bredov. p. 184. Vid. nott. ad I, 54.

βουλόμενοι θηλέων βοῶν μὴ ἔργεσθαι] Reddit Schwgh. in Lex. Herod.: *abstinere noluerunt esu boum foeminarum*. Nam satis constat, boves Aegyptiis sacras fuisse, quas mactare minime licuerit. Conf. modo II, 41. IV, 186. Porphyr. de abstin. ab esu an. IV, 7. p. 314 seq. (quae iam attulit Larcher.) et Heeren. Ideen etc. I, 3. p. 375. — Cum Gaisford. rescripsi ἔργεσθαι ex Aldina et ex Origen. advers. Cels. V, 34. p. 603, ubi haec citantur. Vulgo εἴργεσθαι. Infra IV, 164 ἔργετο sine ulla lectionis varietate. Add. VII, 197. V, 57 et quae plurima affert Bredov. p. 153. — In seqq. verba: καὶ οὐκ ὁμολογέειν αὐτοῖσι valent: *nec se eadem, qua Aegyptios, lingua uti*.

καὶ Αἰγυπτίους εἶναι τούτους κ.

Digitized by Google

πτίους εἶναι τούτους, οἳ ἔνερθε Ἐλεφαντίνης πόλιος οἰκέοντες ἀπὸ τοῦ ποταμοῦ τούτου πίνουσι. οὕτω σφι ταῦτα ἐχρήσθη.
Ἐπέρχεται δὲ ὁ Νεῖλος, ἐπεὰν πληθύῃ, οὐ μόνον τὸ Δέλτα, 19
ἀλλὰ καὶ τοῦ Λιβυκοῦ τε λεγομένου χώρου εἶναι, καὶ τοῦ Ἀραβίου, ἐνιαχῇ καὶ ἐπὶ δύο ἡμερέων ἑκατέρωθι ὁδὸν, καὶ πλεῦν ἔτι τούτου καὶ ἔλασσον.

Τοῦ ποταμοῦ δὲ φύσιος πέρι οὔτε τι τῶν ἱρέων οὔτε ἄλλου οὐδενὸς παραλαβεῖν ἐδυνάσθην. πρόθυμος δὲ ἔα τάδε παρ' αὐτῶν πυθέσθαι, ὅ τι κατέρχεται μὲν ὁ Νεῖλος πληθύων,

τ. λ.] Apte hic laudant Strabon. XVII. p. 790 s. 1139 C: οἱ μὲν οὖν ἀρχαῖοι τὸ οἰκούμενον αὐτὸ καὶ ποτιζόμενον ὑπὸ τοῦ Νείλου μόνον Αἴγυπτον ἐκάλουν, ἀπὸ τῶν περὶ Συήνην τόπων ἀρξάμενοι μέχρι τῆς θαλάττης. Alia tamen recentiores assumsisse idem addit.

Cap. XIX.

Ἐπέρχεται δὲ ὁ Νεῖλος — οὐ μόνον τὸ Δέλτα, ἀλλὰ καὶ τοῦ Λιβυκοῦ τε λεγομένου χώρου εἶναι κ. τ. λ.] ἐπέρχεσθαι proprie *venire super aliquid;* hinc de fluvio *inundante* regionesque adiacentes undis *tegente* cum Schweighaeusero intelligere licebit. Haud iniuria comparat ille, quod proxime antecedit I, 18: — ταύτην τὴν ὁ Νεῖλος ἐπιὼν ἄρδει. Add. II, 97. Ad genitivos subsequentes supple, si opus erit, τί: intelligit enim Noster *partem eius regionis, quae Libyae et Arabiae esse dicitur.* — χώρου pro vulg. χωρίου iam revocaverat Schweighaeuserus.

καὶ ἐπὶ δύο ἡμερέων ἑκατέρωθι ὁδὸν] ἐπὶ in his spatium fere indicat continuatum („*et quidem in duo dierum* s. *bidui iter*"), ut mox in verbis ἐπὶ ἑκατὸν ἡμέρας. De quo utroque monitum in Fischeri Animadverss. ad Weller. III, b. p. 243. — Ad genitivos sequentes τῶν ἱρέων et ἄλλου οὐδενὸς conf. Matth. Gr. Gr. §. 373. Eodem sensu paulo post addidit praepositionem in verbis: πρόθυμος δὲ ἔα τάδε παρ' αὐτῶν πυθέσθαι, i. e. *cupidus* s. *studiosus autem eram, haec ab iis cognoscendi*, ubi de forma imperfecti ἔα cf. nott. ad I, 187. Ad significationem vocis πρόθυμος cf. VI, 5. VII, 5. IX, 13; nec aliter προθυμίην ἔχειν Noster dixit I, 204.

ὅ τι κατέρχεται μὲν ὁ Νεῖλος πληθύων κ. τ. λ.] ὅ τι est *cur, quare.* Conf. Matth. §. 477 fin. pag. 893. De universo hoc argumento *Cr.* adscripsit locum Ciceronis de nat. deorr. II, 52: „Aegyptum Nilus irrigat, et, cum tota aestate obrutam oppletamque tenuit, tum recedit mollitosque et oblimatos agros ad serendum relinquit." — Add. Diodor. l. l. Iam enim nemo amplius dubitat, quin vere Noster retulerit. Nam primis plerumque diebus mensis Iulii Nilus crescere incipit, ita ut medio Augusto ad incrementi dimidium fere devenerit; ad summam autem altitudinem intra vicesimum et tricesimum Septembris diem assurgit, quo in statu quatuordecim ferme dies manet. Quo praeterlapso tempore decrescere incipit, sed tardius, quam ante creverat, usque ad vicesimum fere Maium anni proximi; ubi nihil mutatur eius conditio usque ad solstitium. Vid. Strabo XVII. p. 1137 C s. p. 789 et, ut alios taceam, qui nostra aetate in haec inquisiverunt, Ritter: Erdkunde I. p. 837 coll. Salmas. Exercitt. Plinn. p. 804 seq. Verbis ἀπὸ τροπέων τῶν θερινέων solstitium indicari aestivum, vix memorare attinet. Ac dici vix potest, quot imaginibus hoc ipsum tempus indeque pendens Aegypti felicitas declaretur in anaglyphis templorum vetusto-

Digitized by Google

ἀπὸ τροπέων τῶν θερινέων ἀρξάμενος, ἐπὶ ἑκατὸν ἡμέρας, πελάσας δ' ἐς τὸν ἀριθμὸν τουτέων τῶν ἡμερέων ὀπίσω ἀπέρχεται ἀπολείπων τὸ ῥέεθρον, ὥστε βραχὺς τὸν χειμῶνα ἅπαντα

rum, quae frequentissima per Aegyptum reperiuntur. Nonnulla attigit Creuzerus in Symbol. II. p. 29, alia idem monet in insulis Philis et Elephantine reperiri, de quibus Galli in Descript. de l'Egypt. Antiqq. vol. I. p. 57 seq. coll. cap. 3. §. 4. p. 13. cap. 8. §. 4. p. 14 seq.

πελάσας δ' ἐς τὸν ἀριθμὸν τουτέων τῶν ἡμερέων] πελάσας recte nunc editur, cum antea e Mediceo Gronovius substitutum voluisset πέλας. Sed recte iam monet Wesselingius, πελάσας hic paulo minus esse ac πληρώσας ἐς τὸν ἀριθμὸν II, 7: „*quando compleverit propemodum huncce dierum numerum* s. magis ad verbum: *quando crescendo accesserit ad istum dierum numerum.*" Contra Larcherus πελάσας de *accessu*, i. e. de incremento fluvii intelligi vult, cui mox opponatur τὸ ἀπέρχεσθαι s. *recessus fluvii*, *defectus fluvii* decrescentis. Verum talem interpretationem ipsum verbum, quo Noster utitur, respuit. Video tamen eam iam dudum prolatam fuisse a Salmasio in Exercitt. Plinn. p. 310 A. Spectat ad hunc Herodoti locum Plinius Hist. Nat. V, 10. §. 57 haec scribens: „(Nilus) „incipit crescere luna nova, quae„cunque post solstitium est, sen„sim modiceque cancrum sole trans„eunte, abundantissime autem leo„nem, et residit in virgine iisdem „quibus accrevit modis; in totum „autem revocatur intra ripas in li„bra, ut tradit *Herodotus*, centesimo die."

ὀπίσω ἀπέρχεται ἀπολείπων τὸ ῥέεθρον] Molestam interpunctionem vulgo post ἀπέρχεται positam cum Gaisfordio sustuli, iubente iam dudum Werfero in Actis phill. Monacenss. I, 1. p. 85, qui participium ἀπολείπων cum ἀπέρχεται ita coniungi vult, ut huius ipsius potestas hoc modo aucta reperiatur, accusativumque τὸ ῥέεθρον accurate sic exponendum docet, ut proprie valeat: „*quod ad fluentum attinet*," aliis quoque locis similis structurae et cognatae notionis in medium prolatis. Recte tamen Schweighaeuserus mihi monere videtur, verbum ἀπέρχεσθαι opponi ei, quod supra exstat κατέρχεται, eodemque modo ἀπολείπων participio πληθύων. Namque ἀπολείπειν τὸ ῥέεθρον vix aliter atque de *fluvio decrescente* intelligi poterit; eoque ipso adiecto accuratius declaratur et amplificatur id, quod in universum quidem iam significatum erat verbo ἀπέρχεται. Itaque accusativum τὸ ῥέεθρον ad transitivam vim verbi ἀπολείπων referri vult: „*relinquens fluenta*, i. e. relinquens cursum, quem adhuc tenuit, et loca, quae adhuc inundaverat." Cf. supra II, 14. infra II, 22. 93, ubi accusativus omissus facili negotio suppleri potest, qui ipse additur I, 60. VII, 117. De eodem fluvio diminuto ac minori aquarum copia fluente intelligendum βραχὺς in continuo sequentibus. Ad ὀπίσω ἀπέρχεται cf. nott. ad III, 16. — Ad μέχρι οὗ conf. I, 181. οὐδενὸς referendum ad παραλαβεῖν eo modo ac sensu, quo idem genitivus initio cap. huic verbo additus reperitur. Moneo, quod exstitit, qui περὶ scriptum vellet, unde penderet οὐδενός. Cf. II, 29 init. ἱστορεῖν, quo bis in seqq. Noster utitur, est *sciscitari*, *quaerere;* conf. nott. ad prooemium libri primi. — Paulo infra τὰ λελεγμένα, quod tres probati offerunt libri, recentt. edd. receperunt pro vulg. τὰ λεγόμενα, quae et ipsa codd. auctoritate non destituta est, locum ita reddentes Latine: „*Haec igitur, quae dixi, cognoscere cupiens sciscitatus sum.*" Quos secutus Italus interpres vertit: „*Volend' io conoscere le antedette cose, gl' interrogava.*" Mihi secus videtur, ideoque retinendum censui τὰ λεγόμενα hoc fere sensu: *Ea igitur, quae de his* (de Nilo scil.

Digitized by Google

διατελέει ἐὼν μέχρι οὗ αὖτις τροπέων τῶν θερινέων. τούτων ὦν πέρι οὐδενὸς οὐδὲν οἷός τ' ἐγενόμην παραλαβεῖν παρὰ τῶν Αἰγυπτίων, ἱστορέων αὐτούς, ἥντινα δύναμιν ἔχει ὁ Νεῖλος τὰ ἔμπαλιν πεφυκέναι τῶν ἄλλων ποταμῶν. ταῦτά τε δὴ τὰ λε-
113 γόμενα βουλόμενος εἰδέναι ἱστόρεον· καὶ ὅ τι αὔρας ἀποπνεούσας μοῦνος ποταμῶν πάντων οὐ παρέχεται. Ἀλλὰ Ἑλλήνων 20
μέν τινες, ἐπίσημοι βουλόμενοι γενέσθαι σοφίην, ἔλεξαν περὶ τοῦ ὕδατος τούτου τριφασίας ὁδούς· τῶν τὰς μὲν δύο τῶν ὁδῶν οὐδ' ἀξιῶ μνησθῆναι, εἰ μὴ ὅσον σημῆναι βουλόμενος μοῦνον. τῶν ἡ ἑτέρη μὲν λέγει τοὺς ἐτησίας ἀνέμους εἶναι αἰ-

certum ad tempus crescente ac decrescente) *dicantur* (ab Aegyptiis scil.), *cognoscere cupiens*, *quaesivi*, *itemque quaesivi*, *cur auras afflantes solus omnium fluviorum* (*Nilus*) *haud exhibeat*.

ὅ τι αὔρας ἀποπνεούσας μοῦνος κ. τ. λ.] Ex Schol. Sophocl. ad Aiac. 683 Larcherus monet αὔραν dici ventum exhalationibus loci aquosi aut stagnosi ortum, ἄνεμον ventum, qui in aëre exsistat. Sed *Cr.* confert Coraem ad Heliodori Aethiop. p. 99, ubi αὔρας hic intelligi vult λεπτὰς πνοὰς καὶ ψυχρὰς ἐξ ὑγροῦ ἀναφερομένας, οὐχ ὁμίχλας. Idem Coraes in Herodoto scribi iubet αὔρας ἀποπνειούσας. Equidem illud addo, in re ipsa quam maxime consentire cum Nostro Diodorum I, 38, circa Nilum neque nubes cogi, neque auras exsistere frigidas, neque aërem crassescere affirmantem. In quo tamen veterum plerosque aliter tradere bene iam monuit Wesselingius, monuitque I. Ludolfus Commentar. ad hist. Aethiopic. p. 117 inanem dictitans istam Herodoti aliorumque opinionem, qua Nilum nullos emittere vapores crediderint. Tu vid. infra II, 27 ibique notata. Ac verbo quidem hic monendum de variis veterum sententiis de Nili incremento eiusque causis, quas ex Plutarch. de Placit. philosoph. IV, 1 aliisque haud paucis scriptoribus collectas praebet Herodoti editio Iungermanniana indeque Wesselingiana p. 787—802. E quibus praecipue conferri volumus Diodorum I, 38 seqq., Strab. XVII. p. 1138 A et 1139. s. p. 789 seqq., Ephorum (Fragmm. ed. Marx.) p. 214 seqq. Plin. H. N. V, 10 et quae in eandem rem leguntur apud Io. Laur. Lydum de menss. (Iul. cap. 68) p. 111 seq. s. p. 260 seqq. ed. Roether. Recentiorum sententias fere omnes indicavit Beck. Allg. Weltgesch. I. p. 269 seq.; antiquorum scriptorum sententias accurate retulit Ukert Geograph. d. Griech. u. Roem. II, 1. p. 46 seqq. Herodotea affert quoque Wheeler Geography of Herodot. p. 358 seqq.

Cap. XX.

τῶν ἡ ἑτέρη μὲν λέγει τοὺς ἐτησίας ἀνέμους εἶναι αἰτίους πληθύειν τὸν ποταμὸν] Haec sententia Thaletem auctorem habet, ut ex Senec. Nat. Quaest. IV, 11 et Diod. Sicul. I, 38, qui eam iisdem atque Herodotus argumentis impugnat, discimus. Reprobat etiam hanc causam Arrianus Ind. 6, sed approbat quodammodo Plinius Hist. Nat. V, 10. §. 55 haec scribens: „causas huius incrementi varias prodidere, sed maxume probabilis etesiarum eo tempore ex adverso flantium repercussum ultra in ora acto mari, aut imbres Aethiopiae aestivos iisdem etesiis nubila illo ferentibus e reliquo orbe.“ Apud Io. Laur. Lydum l. l. p. 263 et Euthymenes Massiliensis et Thrasyalces Thasius eiusdem opinionis fuisse dicuntur. Quod mirum, cum Euthymenem secundae sententiae (cap.

Digitized by Google

τίους πληθύειν τὸν ποταμὸν, κωλύοντας ἐς θάλασσαν ἐκρέειν τὸν Νεῖλον. πολλάκις δὲ ἐτησίαι μὲν οὐκ ὦν ἔπνευσαν, ὁ δὲ Νεῖλος τὠυτὸ ἐργάζεται. πρὸς δὲ, εἰ ἐτησίαι αἴτιοι ἦσαν, χρῆν καὶ τοὺς ἄλλους ποταμοὺς, ὅσοι τοῖσι ἐτησίῃσι ἀντίοι ῥέουσι, ὁμοίως πάσχειν καὶ κατὰ ταὐτὰ τῷ Νείλῳ· καὶ μᾶλλον ἔτι τοσούτῳ, ὅσῳ ἐλάσσονες ἐόντες, ἀσθενέστερα τὰ ῥεύματα παρέχονται. εἰσὶ δὲ πολλοὶ μὲν ἐν τῇ Συρίῃ ποταμοὶ, πολλοὶ δὲ ἐν τῇ Λιβύῃ,
21 οἳ οὐδὲν τοιοῦτο πάσχουσι, οἷόν τι καὶ ὁ Νεῖλος. Ἡ δ' ἑτέρη ἀνεπιστημονεστέρη μέν ἐστι τῆς λελεγμένης, λόγῳ δὲ εἰπεῖν,

21) addictum fuisse alii tradant. Hinc idem dulcem fere Atlantici maris esse aquam et similes eius beluas Niloticis statuerat. Cautius de etesiis pronuntiarat Chrestus Romanus, ut illic legimus p. 266. Si vero quaeramus, quid rei sit, minime quidem solis etesiis effici persuasum habemus, ut Nilus crescat; nonnihil tamen easdem facere ad Nili incrementum observarunt peregrinatores recentiores. Venti enim etesiae a septentrione flant, inde a mense Maio paulo ante Nilum accrescentem usque ad Novembrem, et quidem tam continui, ut ne ullus alius ventus per hoc tempus inveniatur et hoc modo impediatur celer aquarum lapsus in mare, quippe Nili ostiis vento quasi obstructis. Tu vid. Hartmann. Erdbeschr. v. Aegypt. p. 43—46. 96. 97 coll. Salmas. Exercitt. Plinn. p. 304, qui veterum locos attigit, in quibus praecipue Philonem notamus, qui tale quid pronuntiavit in vit. Mos. I. p. 620 A. Cf. etiam infra VI, 140, ubi venti etesiae itidem commemorantur, a septentrione potissimum flantes.

αἰτίους πληθύειν] De infinitivo, qui sequitur vocem *αἰτίους*, conf., si tanti est, Kuehner Gr. Gr. §. 639, III, ubi hic locus affertur. Paulo post cum Gaisford. rescripsi *οὐκ ὦν* pro vulg. *οὔκων* et in fine capitis *τοιοῦτο* pro *τοιοῦτον*.

χρῆν καὶ τοὺς ἄλλους ποταμοὺς] De omissione particulae *ἄν*, quae verbo *χρῆν* hac significatione addi debet, *Cr.* laudat Schaefer. Melett. criticc. p. 130. 131, ubi plura omissae particulae exempla inveniuntur. Subtilius in haec inquisivit Baeumlein: Ueber d. griech. Mod. p. 140 seqq. In seqq. e Sancrofti libro cum recentt. edd. scripsi *κατὰ ταὐτὰ* pro *κατὰ τὰ αὐτὰ*, cum crasin in his constanter observet Herodotus, docente Bredov. p. 202. Idem feci II, 104. 105.

εἰσὶ δὲ πολλοὶ μὲν ἐν τῇ Συρίῃ ποταμοὶ κ. τ. λ.] Haec olim quibusdam ideo displicuisse video, quod Syrii fluvii non boream versus mare intrant, verum ad solem occidentem. Quos sane fugit etesias non minus dici e septentrione, quam occidente flantes, monente iam Diodoro I, 39. Conf. Aristotel. Meteorolog. II, 6.

Cap. XXI.

Ἡ δ' ἑτέρη ἀνεπιστημονεστέρη μέν ἐστι κ. τ. λ.] *ἀνεπιστημονεστέρη* est *inscitior*, vel *maiorem inscitiam prodens*, ut IX, 62 *ἀνεπιστήμονες inscii*, *imperiti* dicuntur Persae. Ad argumentum conf. quae c. 23 disseruntur. Absurdam vero hanc causam habent et Herodotus et Diodorus I, 37, cuius auctores fuisse dicuntur sacerdotes Aegyptii. Inde tradita perhibetur ab Euthymene Massiliensi, ut Seneca l. l. atque Plutarch. de Placit. philos. IV. p. 897 F testantur. Haud aliter Dicaearchum ex mari Atlantico Nilum effundi censuisse ex Laur. Lyd. l. l. p. 264 discimus. Ac denique *Hecataei Milesii*, quem ante Herodotum Aegyptum invisisse et descripsisse constat, illa quoque

Digitized by Google

θωυμασιωτέρη· ἣ λέγει ἀπὸ τοῦ Ὠκεανοῦ ῥέοντα αὐτὸν ταῦτα μηχανᾶσθαι, τὸν δ' Ὠκεανὸν γῆν περὶ πᾶσαν ῥέειν. 22 *Ἡ δὲ τρίτη τῶν ὁδῶν, πολλὸν ἐπιεικεστάτη ἐοῦσα, μάλιστα ἔψευσται. λέγει γὰρ δὴ οὐδ' αὐτὴ οὐδὲν, φαμένη τὸν Νεῖλον ῥέειν ἀπὸ τηκομένης χιόνος, ὃς ῥέει μὲν ἐκ Λιβύης διὰ μέσων Αἰθιόπων, ἐκδιδοῖ δὲ ἐς Αἴγυπτον. κῶς ὦν δῆτα ῥέοι ἂν ἀπὸ χιόνος, ἀπὸ τῶν θερμοτάτων [τόπων] ῥέων ἐς τὰ ψυχρότερα; τῶν τὰ πολλά ἐστι ἀνδρί γε λογίζεσθαι τοιούτων πέρι οἵῳ τε ἐόντι, ὡς οὐδὲ οἰκὸς ἀπὸ χιόνος μιν ῥέειν. πρῶτον μὲν καὶ μέ-*

opinio fuit, ab Herodoto, qui subinde severius Hecataei dicta perstringit, acerbius notata. Conf. Herod. IV, 8. 36 ibique nott., Klausen. ad Hecataei fragmm. p. 120 seqq. coll. p. 39 seq., Dahlmann. Herodot. p. 114 seq., Ukert. Geograph. I, 2. p. 26. 215. Hecataei locum de Nilo servavit Scholiast. Apoll. Rhod. IV, 259. Hic enim existimaverat, terram in duas partes quasi divisam Oceano circumflui. Quae fuit Homeri et antiquissimorum poetarum Graecorum sententia, qui terram planam et Oceani circulo circumdatam esse putarunt, teste Bredovio in Uranolog. Herodot. spec. p. III. Ad Verba *λόγῳ δὲ εἰπεῖν* (*ut verbo dicam* s. *propemodum dixerim*) conf. I, 61. II, 53 (ibique nott.) et 134 coll. II, 37.

Cap. XXII.

Ἡ δὲ τρίτη τῶν ὁδῶν κ. τ. λ.] Hanc sententiam professus erat Anaxagoras eumque secutus Euripides in fragm. ex Archel. tragoed. et in Helen. 3 monente Diodoro I, 38, qui hanc sententiam aeque ac Noster refellendam sibi sumsit, iisdemque fere argumentis impugnavit, hoc praeterea addens, si vel nix, id quod vix probabile fuerit, in Aethiopia cecidisse sumatur, inde Nilum minime sic augeri consentaneum esse, quoniam fluvius, qui hoc modo creverit, ventos excitet frigidos aëremque reddat crassiorem. Quorum neutrum in Nilum convenire. Sed nivem, qua uterque scriptor Aethiopiam obtegi posse negat, subinde tamen, quamquam rarius, inveniri in montibus Aethiopiae iam Ludolfus monuerat in Aethiopic. Hist. I, 5. Anaxagorae sententiam, de qua vid. nunc fragmm. ed. Schaubach p. 179, affert quoque Lydus l. l. p. 260 itemque Chresti Romani, qui contra aliis argumentis probare studuerunt, Nilum e liquefactis nivibus augeri non posse, quod frigidus non sit, sed tepidus. Arrianus quoque Ind. 6 inde Nilum crescere posse negavit. Ex Iubae regis scriptis Plinius (Hist. Nat. V, 10. §. 51) tradit, prout in Mauritania nives imbresve satiaverint, ita Nilum crescere. Timaei mathematici rationem occultam, qua Nili incrementum explicare studuit, idem Plinius l. l. §. 55 seq. protulit.

λέγει γὰρ δὴ οὐδ' αὐτὴ οὐδὲν] *namque ne illa quidem quidquam dicit*, i. e. *quidquam veri dicit* s. *continet.* In verbis seqq. *ἀπὸ τῶν θερμοτάτων [τόπων] ῥέων ἐς τὰ ψυχρότερα* Schweighaeuserum secuti sumus, uncis includentes vocabulum *τόπων*, quod utique in quibusdam libris non legitur, cum in aliis, ubi legitur, omissam invenias vocem *ῥέων*, quae ad universam sententiam prorsus est necessaria. Dindorf uncos sustulit, Dietsch retinuit. Ad loci sensum vid. Aristides tom. II. p. 334.

τῶν τὰ πολλά ἐστι ἀνδρί γε λογίζεσθαι τοιούτων πέρι οἵῳ τε ἐόντι κ. τ. λ.] Liberius hunc locum ita expressit Schweighaeuserus: „*Ac sunt sane permulta, ex quibus homo, qui quidem iudicare de talibus rebus*

Digitized by Google

γιστον μαρτύριον οἱ ἄνεμοι παρέχονται, πνέοντες ἀπὸ τῶν χωρέων τουτέων θερμοί. δεύτερον δὲ, ὅτι ἄνομβρος ἡ χώρη καὶ

valet, *colligat*, *nullo modo probabile esse*, *ut e nive Nilus fluat.*" Quaeritur enim, quonam pertineat genitivus *τῶν*, cuius loco Reiskius olim repositum volebat *τὰ ὧν τεκμήρια πολλά ἐστι*, repudiante Wesselingio, qui ad verba *τῶν τὰ πολλὰ* subintelligi vult *τεκμήρια* sive *μαρτύρια*: *quorum* (paulo ante scriptorum) *indicia multa adsunt viro* etc. Hanc rationem sequitur Negris explicans: *τῶν εἰρημένων μοι ταὖτά ἐστι πολλὰ μαρτύρια κ. τ. λ.* Schweighaeusero articulus *τὰ* orationem turbare videtur, qui quid huc faciat, haud se intelligere profitetur. Infelicissime in hoc loco emendando et explicando versatus est Stegerus, in Praefat. Herodot. pag. XI, ubi, quod scribi iubet: *τῶν τάδε πολλά ἐστι*, illud sic explicat: „*cuius rei* (*τῶν* nempe), *ne probabile quidem esse*, *eum e nive fluere*, *haec multa sunt argumenta* (*τῶν πολλά ἐστι*)." Equidem nihil mutandum existimo, sed interpretatione locum illustrandum, cuius hic mihi videtur sensus: *Quorum pleraque* (quae scil. de Nili incremento in hanc opinionem disputantur) *talia sunt*, *ut viro — ne probabile quidem videri possit*, *Nilum fluere nive auctum.* — Retinui *οἰκὸς* (pro *εἰκὸς*) et h. l. et cap. 24, cum hac forma Nostrum constanter usum esse appareat ex iis, quae Bredov. p. 194 seq. attulit; itemque scripsi *χωρέων* cum recentt. edd. e Florentino cod. pro vulg. *χωρίων*.

ὅτι ἄνομβρος ἡ χώρη καὶ ἀκρύσταλλος κ. τ. λ.] i. e. *quod constanter haec regio imbribus et glacie caret. ἄνομβρος* infra II, 25 *ἀκρύσταλλος* Noster dixit, qui IV, 28 *glaciem* dixit *κρύσταλλον*, non aliter atque Homer. Ili. XXII, 152. Od. XIV, 477 et Thucydides III, 23. Caeterum Herodoteis consimilia profert Diodorus I, 38. Sed celsiora Aethiopiae loca, montium praesertim cacumina nec nive nec grandine atque gelu carere, bene monet Wesselingius testibus allatis, quibus alia adiicit Larcherus de pluviis, quas ab Iunio mense inde usque ad Septembrem in Aethiopia cadere recentiores observarunt. Atque iam inter veteres nonnulli Nilum augeri contenderant imbribus aestivis, qui in Aethiopia et quidem praecipue in montibus decidant. Conf. Strabon. XVII. pag. 1138 A. B. 1139 B. s. p. 789 seqq. Sic, alios ut taceam, Agatharchides Cnidius, qui inde ad verum proxime accessisse dicitur Diodoro I, 41, e pluviis, quae quotannis in Aethiopiae montibus exsistant continentes, increscere Nilum statuerat. Vid. Frieten: De Agatharchide Cnidio (Bonn. 1848.) p. 73 seq. 75 seq. Alii Aegyptii, teste Lydo de menss. pag. 264, ab etesiis tradiderant omnes nubes e superioribus regionibus meridiem versus detrudi et inde, cum gravis pluvia decidat, Nilum exaestuare; atque etiam Thrasyalces Thasius eam tenuit sententiam, etesiis Nilum extrudi affirmans. Cum enim Aethiopia altioribus montibus circumdetur atque excipiat nubes, quae etesiis protrudantur, Nilum inundari. Neque aliter Callisthenes Nilum se invenisse testatus erat ex infinitis imbribus in Aethiopia ortis deferri. Nostra aetate satis compertum habemus, in pluviis tropicis quae dicuntur a Maio mense usque ad Septembrem fere decidentibus veram Nili crescentis et inundantis causam quaerendam esse, idque recte iam significavit Arrian. Indic. 6. Conf. Hartmann. Erdbeschr. v. Aegypt. pag. 92 seqq. 97., Heeren. Ideen etc. II, 2. pag. 56 seq. coll. Ritter. Erdkunde I. pag. 835. Russel: Egypt. (in Edinburgh Cal. library T. III.) p. 35 seq. De ventis nonnulla monuimus ad II, 20. Referunt huc quoque, quod Nilus iam Homero dicitur *διϊπετής*, *auctus* scilicet *pluviis de coelo delapsis*, ut poetam vera causa fluvii aucti haud latuerit. Vide te-

Digitized by Google

ἀκρύσταλλος διατελέει ἐοῦσα· ἐπὶ δὲ χιόνι πεσούσῃ πᾶσα ἀνάγκη ἐστὶ ὗσαι ἐν πέντε ἡμέρῃσι· ὥστε, εἰ ἐχιόνιζε, ὗετο ἂν ταῦτα τὰ χωρία. τρίτα δὲ, οἱ ἄνθρωποι ὑπὸ τοῦ καύματος μέλανες ἐόντες. ἰκτῖνοι δὲ καὶ χελιδόνες δι' ἔτεος ἐόντες οὐκ ἀπολείπουσι, γέρανοι δὲ φεύγουσαι τὸν χειμῶνα τὸν ἐν τῇ Σκυθικῇ χώρῃ γινόμενον, φοιτέουσι ἐς χειμασίην ἐς τοὺς τόπους τούτους· εἰ τοίνυν ἐχιόνιζε καὶ ὁσονῶν ταύτην τὴν χώρην, δι' ἧς τε ῥέει καὶ ἐκ τῆς ἄρχεται ῥέων ὁ Νεῖλος, ἦν ἂν τούτων οὐδὲν, ὡς ἡ ἀνάγκη ἐλέγχει. Ὁ δὲ περὶ τοῦ Ὠκεανοῦ λέξας, ἐς ἀφανὲς τὸν μῦθον ἀνε- 23
νείκας, οὐκ ἔχει ἔλεγχον. οὐ γάρ τινα ἔγωγε οἶδα ποταμὸν

stes Graecos a Creuz. laudatos in Comment. Herodd. pag. 187. 188 not. Iam in clausula haud praetermittenda Ephori sententia et ipsa commemorata a Lydo l. l. pag. 265. Vid. Diodor. Sic. I, 39 et Ephori fragm. pag. 214 seqq. Aegyptum ille dixerat, utpote fluvii limo ortam, humoris copiam in se recipere et per hiemem in se constringere, aestate autem tanquam sudores ex se emittere; unde fieri, ut Nilus augeatur et inundet.

ἐπὶ δὲ χιόνι πεσούσῃ πᾶσα ἀνάγκη ἐστὶ ὗσαι ἐν πέντε ἡμέρῃσι] Ad verba ἐπὶ χιόνι πεσούσῃ (*continuo post nivem de coelo delapsam*) cf. I, 170 ibique nott. — Mox verba ἐν πέντε ἡμέρῃσι displicuerunt Fabro et Gronovio, qui alia eorum loco proponerent. Sed Gellii auctoritatem iure opponit Wesselingius, Noctt. Att. VIII, 4. Nec minus credibile est, Herodotum, quae Thuriis aliisve locis ipse accidere viderat aut ab aliis fando audierat, ad Aethiopiae regiones transtulisse. — Mox ὗετο edidimus pro ὗετ', ut in Reizii editione exstat. De ipso verbo eiusque usu conf. II, 16. Quae praeterea addit Noster de adusto hominum colore et de gruibus, ea, teste Wesselingio, haud praeteriit Seneca Quaest. Natt. IV, 2 coll. Euripid. Helen. 1497.

δι' ἔτεος ἐόντες οὐκ ἀπολείπουσι] δι' ἔτεος est: *per totum annum*, vid. Fischer. ad Weller. III, b. pag. 169. ἀπολείπειν a Werfero (in Act. phill. Monacc. I, 2. p. 272) exponitur: *aufhören, ausgehen*. Malim equidem ob ea, quae ad II, 19 attuli, ad ἀπολείπουσι ex antecedentibus repetere τὰ χωρία, adeo ut milvi atque hirundines totum per annum *has regiones non relinquere* dicantur. In seqq. adscivimus γινόμενον (pro γενόμενον) e Florentino aliisque; pro vulg. φοιτῶσι, cuius loco e Florentino Schweighaeus. et Gaisf. receperant φοιτέωσι, cum recentt. edd. scripsi φοιτέουσι, iubente Bredov. p. 386.

εἰ τοίνυν ἐχιόνιζε καὶ ὁσονῶν ταύτην τὴν χώρην κ. τ. λ.] „*Quodsi igitur vel quantulacunque nix caderet istam in terram, tamen nihil eorum* (quae inde scil. colligunt, Nilum nive potissimum, quae in Aethiopia cadat, augeri) *locum habere posse* (*censet Noster*), *ipsa ratione cogente*." Hoc modo si locum interpreteris, nulla utique me sentiente erit causa, quae ad emendandum nos cogat, indeque etiam reiiciendum, quod legi vult h. l. Benedict. (Actt. semin. reg. Lips. II. p. 286): εἰ τοίνυν ἐχιόνιζε καὶ ὗσεν ὧν ταύτην τ. χ. Ad ὁσονῶν conf. I, 199.

Cap. XXIII.

Ὁ δὲ περὶ τοῦ Ὠκεανοῦ λέξας κ. τ. λ.] Hecataeum Milesium intelligit, ut vidimus II, 21. Herodotum sequitur Pausanias I, 33. §. 4, ubi negat Aethiopes ad Oceanum fluvium habitare.

ἐς ἀφανὲς τὸν μῦθον ἀνενείκας, οὐκ ἔχει ἔλεγχον] i. e. *Ille cum ser-*

Digitized by Google

Ὠκεανὸν ἐόντα, Ὅμηρον δὲ ἤ τινα τῶν πρότερον γενομένων ποιητέων δοκέω τοὔνομα εὑρόντα ἐς τὴν ποίησιν ἐσενείκασθαι. 114
24 *Εἰ δὲ δεῖ, μεμψάμενον γνώμας τὰς προκειμένας, αὐτὸν περὶ τῶν ἀφανέων γνώμην ἀποδέξασθαι, φράσω, διότι μοι δοκέει πληθύεσθαι ὁ Νεῖλος τοῦ θέρεος. τὴν χειμερινὴν ὥρην ἀπελαυνόμενος ὁ ἥλιος ἐκ τῆς ἀρχαίης διεξόδου ὑπὸ τῶν χειμώ-*

monem (de Nili incremento) s. *causam suam ad obscurum reiecerit* (ab eo, quod obscurum est, suspensam fecerit nec firmo validoque argumento confirmarit) *non habet, quod nos convincat.* Obscurum autem illud s. *τὸ ἀφανὲς* intelligit Oceanum et de eo fabulam, quippe rem fictam nec ullo modo probatam atque apertam. Idem affirmat Noster IV, 8 ab Homero in his discedens, in cuius verbis de Oceano iam olim desudarunt docti Grammatici, ut e Strabone I. p. 9. s. p. 4 novimus. Tu vid. Homer. Ili. XIV, 245 et quae de Homeri sententia uberius disputavit Ukert. in Geograph. d. Gr. u. Roem. I, 2. pag. 8 seqq.

ἤ τινα τῶν πρότερον γενομένων ποιητέων] Conf. II, 53 ibique nott.

Cap. XXIV.

Εἰ δὲ δεῖ — ἀποδέξασθαι] *ἀποδείκνυσθαι γνώμην* est *sententiam declarare, in medium proferre.* Conf. III, 82. 160. IV, 97. 132. I, 207. 170. II, 146, ubi vid. nott. Item *ἀποφαίνεσθαι* VIII, 49. Add. Heindorf. ad Platon. Gorg. pag. 68. — „Herodoti sententiam paucis verbis contractam praebet quoque I. Laur. Lydus de menss. p. 263 ed. Roeth.“ *Cr.*

τὴν χειμερινὴν ὥρην ἀπελαυνόμενος ὁ ἥλιος κ. τ. λ.] i. e. „*sol, per hibernum tempus repulsus e priori cursu ab hiemibus, accedit ad Libyae regiones superiores.*“ Ad ipsam sententiam faciunt, quae disputavit Bredov. in Uranolog. Herodot. specim. pag. VII: „Herodoto terra est plana, coelo concavato in modum hemisphaerii obtecta, cuius margines extremis terrae finibus iunguntur“, et pag. XIII: „in hoc laqueari coelesti sol tempore aestatis quotidianam tenet viam *fere in medio:* hieme autem ingruente, frigoribus a meatu suo in magis australes coeli partes depulsus, transit *τὰ ἄνω τῆς Λιβύης*. Quando igitur sol Graeciam calore aestatis urit: eodem tempore in partibus Africae australibus, sole in medium coelum recedente, hiems est, quamquam non hiems Graeciae; verum, cum sol tempore Graecis aestivo a Libya et Graecia eodem fere spatio distare videbatur, hiems Libyca eundem fere calorem habet, quem ceterarum terrarum aestas. Quando autem frigore ingruente sol in fines coeli australes repellitur, necesse est, ut sol, margini laquearis coelestis inclinatae propior, vehementiori calore superiora Africae adurat. Itaque non solum Indi et Aethiopes sub ortu solis, sed etiam Aethiopes Libyci, qui super Aegyptum habitant, *calore solis propioris* aduruntur, ut nigrescant et crines crispos maxime inter omnes homines habeant, VII, 70 cfr. III, 101.“

ἐκ τῆς ἀρχαίης διεξόδου] *διέξοδος* Herodoto est *cursus, meatus solis in coelo s. via, quam sol percurrit,* ut explicat Schwgh. in Lex. Herod. s. v. Alias vocis notiones, monente *Cr.*, attigit Wyttenbach. ad Plut. Mor. I, 2. p. 973. Et conf. Herod. I, 196 ibiq. nott. Hinc II, 25 *διεξιέναι*. Plura dabit *Cr.* ad Plotin. p. 189 B. Letronnius hunc locum tractans (Iournal des Savans 1839. p. 131 seqq.), ita Gallice reddit: „dans la saison hivernale le soleil, chassé de son ancienne route (c'est à dire de celle qu'il a suivie jusqu'au tropique) par l'hiver, se dirige vers“ etc. Quod vero *ὑπὸ τοῦ χειμῶνος* legi

Digitized by Google

νων, ἔρχεται τῆς Λιβύης τὰ ἄνω. ὡς μέν νυν ἐν ἐλαχίστῳ δη-
λῶσαι, πᾶν εἴρηται· τῆς γὰρ ἂν ἀγχοτάτω ᾖ χώρης οὗτος ὁ
θεὸς, καὶ κατ' ἥν τινα, ταύτην οἰκὸς διψῆν τε ὑδάτων μάλιστα,
καὶ τὰ ἐγχώρια ῥεύματα μαραίνεσθαι τῶν ποταμῶν. Ὡς δὲ ἐν 25
πλέονι λόγῳ δηλῶσαι, ὧδε ἔχει. διεξιὼν τῆς Λιβύης τὰ ἄνω ὁ
ἥλιος τάδε ποιέει· ἅτε διὰ παντὸς τοῦ χρόνου αἰθρίου τε ἐόν-
τος τοῦ ἠέρος τοῦ κατὰ ταῦτα τὰ χωρία, καὶ ἀλεεινῆς τῆς χώρης
ἐούσης, οὐκ ἐόντων ἀνέμων ψυχρῶν, διεξιὼν ποιέει, οἷόν περ
καὶ τὸ θέρος ἔωθε ποιέειν, ἰὼν τὸ μέσον τοῦ οὐρανοῦ. ἕλκει
γὰρ ἐπ' ἑωυτὸν τὸ ὕδωρ· ἑλκύσας δὲ ἀπωθέει ἐς τὰ ἄνω χωρία·
ὑπολαμβάνοντες δὲ οἱ ἄνεμοι καὶ διασκιδνάντες τήκουσι· καί
εἰσι οἰκότως οἱ ἀπὸ ταύτης τῆς χώρης πνέοντες, ὅ τε νότος καὶ
ὁ λὶψ, ἀνέμων πολλὸν τῶν πάντων ὑετώτατοι. δοκέει δέ μοι

vult singulari numero, ut II, 26, neque addicunt libri scripti neque Aristides loco mox laudando.

τῆς Λιβύης τὰ ἄνω] „Superiora dicit hoc loco in austrum versa, unde fluvius maximus Libyae in mare boreale i. e. mediterraneum effluit: sicuti, eadem opinor ratione ductus, cap. 26 *τὰ ἄνω τῆς Εὐρώπης* septentrionales partes Europae dicit.“ Bredov. l. l. pag. XIII. Tu conf. etiam Aristid. II. p. 341 s. pag. 453 ed. Dindorf. Quod quidam in Herodoti loco exhibent *ἐς τὰ ἄνω*, eo non opus. Conf. II, 25. 26.

ὡς μέν νυν ἐν ἐλαχίστῳ δηλῶσαι, πᾶν εἴρηται] i. e. *ut paucissimis verbis rem omnem aperiam*, s., ut Schweigh. reddit: *ita brevissimis verbis res tota declarata est.* Quibus respondent ea, quae initio proximi capitis leguntur: *ὡς δὲ ἐν πλέονι λόγῳ δηλῶσαι.* De infinitivo in his posito post particulam *ὡς* conf. supra allata ad II, 10. In seqq. pro *τῆς γὰρ κ. τ. λ.* Benedict. (Actt. semin. reg. Lips. II. p. 286) Herodotum haud dubie scripsisse ait *τῇ γὰρ κ. τ. λ.*, quod quidem mihi valde dubium videtur. — Pro *κατὰ ἥν τινα* et hoc loco et II, 86 Struve in Spec. Quaest. de dialect. Herod. I. p. 47 scribi mavult *κατ' ἥν τινα*, idque cum recentt. edd. recepi.

Cap. XXV.

διεξιὼν — τάδε ποιέει] *τάδε* ad sequentia spectat et repetitur quodammodo verbis *διεξιὼν ποιέει οἷόν περ κ. τ. λ.*, ubi cum recentt. editt. scripsi *ἔωθε* pro *ἐώθεε*. Vid. Bredov. pag. 302. Ad ipsam sententiam conf. nott. ad II, 24.

ἑλκύσας δὲ ἀπωθέει ἐς τὰ ἄνω χωρία] Est haec nostri scriptoris sententia: aquam attractam solem retro quasi ad loca superiora (i. e. magis australia) repellere; quam ipsam ventos suscipientes et dissipantes liquefacere; unde explicandum, cur venti illinc efflantes pluvias maxime ferant. Tu conf. Salmas. ad Solin. pag. 303 C. D. De superlativo *ὑετώτατοι* iam dubitaverat Buttmannus (Gramm. Gr. I. p. 273), num talis gradus comparationis omnino adhiberi posset, itemque Schweighaeuser. (in Lex. Herod. s. v.) *ὑετωδέστατοι* vel *ὑετιώτατοι* scriptum oportuisse iudicans. Alterum hoc eo magis reponi vult Bredov. pag. 68, cum *ἄνεμος ὑέτιος* aliquot locis apud Theophrastum, alios reperiatur. Mihi non satis causae esse videtur, ut a codd. lectione recedam; itaque retinui *ὑετώτατοι*, i. e. *pluviosissimi* (venti), *maximam pluviae copiam afferentes;* retinui etiam in seqq. *ἐπέτειον*, ab eodem Bredov. p. 156 (quem utro-

Digitized by Google

οὐδὲ πᾶν τὸ ὕδωρ τὸ ἐπέτειον ἑκάστοτε ἀποπέμπεσθαι τοῦ Νείλου ὁ ἥλιος, ἀλλὰ καὶ ὑπολείπεσθαι περὶ ἑωυτόν. πρηϋνομένου δὲ τοῦ χειμῶνος ἀπέρχεται ὁ ἥλιος ἐς μέσον τὸν οὐρανὸν ὀπίσω· καὶ τὸ ἐνθεῦτεν ἤδη ὁμοίως ἀπὸ πάντων ἕλκει ποταμῶν. τέως δὲ οἱ μέν, ὀμβρίου ὕδατος συμμισγομένου πολλοῦ αὐτοῖσι, ἅτε ὑομένης τε τῆς χώρης καὶ κεχαραδρωμένης, ῥέουσι μεγάλοι· τοῦ δὲ θέρεος, τῶν τε ὄμβρων ἐπιλειπόντων αὐτούς, καὶ ὑπὸ τοῦ ἡλίου ἑλκόμενοι, ἀσθενέες εἰσί. ὁ δὲ Νεῖλος ἐὼν ἄνομβρος, ἑλκόμενος δὲ ὑπὸ τοῦ ἡλίου, μοῦνος ποταμῶν τοῦτον τὸν χρόνον οἰκότως αὐτὸς ἑωυτοῦ ῥέει πολλῷ ὑποδεέστερος ἢ τοῦ θέρεος· τότε μὲν γὰρ μετὰ πάντων τῶν ὑδάτων ἴσον ἕλκεται, τὸν δὲ χειμῶνα μοῦνος πιέζεται. οὕτω τὸν ἥλιον νενόμικα
26 τούτων αἴτιον εἶναι. Αἴτιος δὲ ὡυτὸς οὗτος, κατὰ γνώμην τὴν ἐμήν, καὶ τὸν ἠέρα ξηρὸν τὸν ταύτῃ εἶναι, διακαίων τὴν διέξο-

que loco sequitur Dietsch) mutatum in ἐπέτεον, ut II, 92.

ἀλλὰ καὶ ὑπολείπεσθαι περὶ ἑωυτόν] Putabant enim, aquas circa solem relinqui, qui illis et aleretur et quasi pasceretur. Ita certe Stoicos tradidisse, patet ex Plutarch. II. p. 229 A. B. et Cicer. de nat. deorr. II, 15. Sed explosit hanc sententiam Aristoteles Meteorol. II. 2. p. 551 E. Tu conf. etiam Letronne l. l. p. 131 seq.

τέως δὲ οἱ μὲν κ. τ. λ.] Ex Herodoti sententia sol per hiemem, ubi remotior a reliquis terris commoratur in superioribus regionibus (i. e. magis australibus), e fluviis reliquarum terrarum nil aquae attrahere potest usque ad aestatis tempus, quo ex illis locis superioribus (ad quae frigore repulsus erat) in medium coelum redit ac fluviorum aquam, cuius partem nunc ad se trahit, imminuit. — χώρη κεχαραδρωμένη a Schweigh. exponitur *regio torrentibus excavata,* ut VII, 176.

τῶν τε ὄμβρων ἐπιλειπόντων αὐτούς] i. e. *quando pluviae eos* (fluvios scil.) *deficiunt*, s. *cessant*. Conf. Werfer in Actt. phill. Monacc. 1, 1. p. 86. In seqq. reliqui οἰκότως, ut II, 22, ubi vid. Ad verba: αὐτὸς ἑωυτοῦ — ὑποδεέστερος conf. Matth. Gr. Gr. p. 848.

τὸν δὲ χειμῶνα μοῦνος πιέζεται] Per hiemem solus omnium fluviorum Nilus (a sole) premitur magnamque aquarum inde amittit copiam, quam sol ad se attrahit, qui frigoris causa in hasce plagas australes regressus illic subsistit Niloque quasi incumbit, sed aestatis tempore in medium coelum hinc progressus non amplius e Nilo solo aquae copiam adsumit, verum aequo modo ex omnibus fluviis; unde consentaneum est, Nilum minorem aquae copiam amittere aestatis tempore, quam hiemis, indeque etiam maiorem ipsum fluere aestivo quam hiberno tempore. Herodoti sententiam Plutarcho quoque commemoratam de Placit. philosoph. IV, 1. p. 898 A refutare conatus est Diodorus Siculus I, 38.

Cap. XXVI.

Αἴτιος δὲ ὡυτὸς οὗτος — καὶ τὸν ἠέρα ξηρὸν τὸν ταύτῃ εἶναι] ὡυτὸς οὗτος, sc. ὁ ἥλιος. Ante verba τὸν ἠέρα — εἶναι, quae ab αἴτιος pendent, non addendum τοῦ, verum mente intelligendum, ut II, 20. Plura hanc in rem affert Sintenis. ad Plutarch. Themistocl. p. 140 seq.

διακαίων τὴν διέξοδον αὐτῷ] αὐτῷ plurimos libros secutus edidit Gaisfordius; vulgo αὐτοῦ, quod

Digitized by Google

δον αὐτῷ· οὕτω τῆς Λιβύης τὰ ἄνω θέρος αἰεὶ κατέχει. Εἰ δὲ ἡ στάσις ἤλλακτο τῶν ὡρέων, καὶ τοῦ οὐρανοῦ τῇ μὲν νῦν ὁ βορέης τε καὶ ὁ χειμὼν ἑστᾶσι, ταύτῃ μὲν τοῦ νότου ἦν ἡ στάσις καὶ τῆς μεσαμβρίης, τῇ δὲ ὁ νότος νῦν ἕστηκε, ταύτῃ δὲ ὁ βορέης· εἰ ταῦτα οὕτω εἶχε, ὁ ἥλιος ἂν ἀπελαυνόμενος ἐκ μέσου τοῦ οὐρανοῦ ὑπὸ τοῦ χειμῶνος καὶ τοῦ βορέω, ἤϊε ἂν τὰ ἄνω τῆς Εὐρώπης, κατάπερ νῦν τῆς Λιβύης ἔρχεται. διεξιόντα δ' ἄν μιν διὰ πάσης Εὐρώπης ἔλπομαι ποιέειν ἂν τὸν Ἴστρον, τά περ νῦν ἐργάζεται τὸν Νεῖλον. Τῆς αὔρης δὲ πέρι, ὅτι οὐκ 27
ἀποπνέει, τήνδε ἔχω γνώμην, ὡς κάρτα ἀπὸ θερμῶν χωρέων οὐκ οἰκός ἐστι οὐδὲν ἀποπνέειν· αὔρη δὲ ἀπὸ ψυχροῦ τινὸς φιλέει πνέειν.

Ταῦτα μέν νυν ἔστω, ὡς ἔστι τε καὶ ὡς ἀρχὴν ἐγένετο. Τοῦ 28

ad aërem, qui solis transitu excandescat, referri vult Wesselingius; sed rectius opinor Schweighaeuserus intellexit de sole, *qui exurat suum transitum*, i. e. *omnia*, *quae transeat*, *exurat*. διέξοδος enim erit tractus ille in coelo super terram, quem permeat sol; conf. supra II, 24. — In seqq. ad τὰ ἄνω τῆς Λιβύης et paulo inferius τὰ ἄνω τῆς Εὐρώπης conf. nott. ad II, 24. Ad vocem ὡρέων, qua *tempestates anni* indicantur, conf. I, 142.

καὶ τοῦ οὐρανοῦ τῇ μὲν νῦν ὁ βορέης κ. τ. λ.] Bene hic particulae sibi invicem in oratione bimembri respondent; nam in priori ut τῇ μὲν et ταύτῃ μὲν, ita in posteriori τῇ δὲ ponuntur et ταύτῃ δέ; conf. Schaefer in Melett. critt. p. 111 not., Werfer. in Actt. philoll. Monacc. I, 1. p. 90, et Buttmann. ad Demosthen. Midian. p. 156 ed. sec. Attigit etiam haec Hartung: Lehre d. Partik. I. p. 175. 189. In seqq. duplicem invenimus particulam ἂν, quae altero loco ad ipsum participium, altero loco ad verbum finitum referri poterit, docente eodem Werfero l. l. I, 2. pag. 250.

διεξιόντα δ' ἄν μιν κ. τ. λ.] Ad solem haec referenda, qui (ex Herodoti mente) si ab altera parte Europam omnem permearet (ut nunc sc. Libyam permeat), idem in Istro efficeret, quod nunc in Nilo efficit.

Cap. XXVII.

ὡς κάρτα ἀπὸ θερμῶν χωρέων κ. τ. λ.] Conf. II, 19 fin. Cum Herodoto in his conveniunt Plinius H. N. V, 9, Diodorus Siculus I, 38, alii, quos interpretes ad h. l. adiiciunt.

Cap. XXVIII.

καὶ ὡς ἀρχὴν ἐγένετο] ἀρχὴν Wesseling. reddit *ab initio*. Tu conf. I, 9 et 86 ibiq. not. 140. Haud necesse, quod vir doctus (in: Classical Iourn. XLIV. pag. 375) scribi vult τὴν ἀρχὴν pro ὡς ἀρχήν. Tu conf. allata ad I, 140.

τοῦ δὲ Νείλου τὰς πηγὰς κ. τ. λ.] In eandem sententiam disputat Diodor. Siculus I, 37. Scribit enim Nili fontes aut locum, unde ille proveniat, neminem unquam adhuc vidisse aut cognovisse eorum, qui illos se vidisse probarint. Memorat porro Aegyptiorum sacerdotum opinionem, qua Nilum ex Oceano terram circumfluente derivari contenderent, aliasque aliorum sententias ipsiusque adeo Herodoti, quarum tamen nulla ipsi probatur. Iubae regis sententiam, qua Nilus e lacu erumpat haud longe ab Oce-

Digitized by Google

δὲ Νείλου τὰς πηγὰς οὔτε Αἰγυπτίων, οὔτε Λιβύων, οὔτε Ἑλ-

ano in monte inferioris Mauritaniae retulit Plinius H. N. V, 9 (10), alia quoque ex eiusdem regis scriptis afferens de Nili cursu, quae nuper in examen vocavit Mannert. in Geograph. d. Griech. u. Roem. X, 1. pag. 172 seqq. 2. pag. 542 seqq. Addimus Chresti Romani sententiam, qui idem Nilum oriri statuit e lacubus, qui sub montibus in occidente altissimis Libyamque ab Aethiopia disiungentibus in infinitam latitudinem extendantur. Vid. I. L. Lydum de menss. pag. 266 et Roeth. Recentiori aetate multa de Nili fontibus congessit Ludolf. in Hist. Aethiop. pag. 122 seqq.; post quem accuratius in haec inquisivit Danvill. in Mémoirs de l'Acad. d. Inscript. XXVI. p. 46 seqq., illudque posuit, Nili fontes hodieque non magis fere cognitos esse quam Herodoti et qui eum secuti sunt aetate. Hartmann. (Erdbeschr. von Aegypt. pag. 75), Anglum perĕgrinatorem Bruce secutus, Nili fontes esse scribit haud procul a vico Gisch in Abyssinia intra montes Amormascha et Litchambara. Quo cautius statuit Rennel. l. l. pag. 574 seqq., Nili fontes nemini adhuc innotuisse, qui probabiliter meridiem versus sub ipso aequatore sint quaerendi, cum et veterum testimonia et recentiorum, qui Africae regiones interiores inviserint, iudicia eo ducere videantur. Quare et ipse malim ad Ritteri accedere partes, qui varias et veterum et recentiorum de Nili fontibus opiniones examinans nihil tamen certi hinc effici posse statuit Niliqne fontes veteribus aeque ac recentioribus notos esse negat; vid. Erdkunde I. p. 516 seqq. 523 seqq. Ukert: Geogr. v. Africa I. p. 258 seqq. 352. Ac vix multum profecisse nobis videmur ex iis, quae nostra aetate ad Nili fontes revera eruendos aut suscepta sunt itinera, aut a viris apprime doctis hanc in rem prolata: ut adeo non deessent, qui Nili fontes adhuc incognitos esse iudicarent. Vid. Iournal d. Voyag. (1845) I. p. 51. (1847. Octob.) pag. 6 et 1848. Iuill. p. 97 (ubi iudicia virorum hac in re praecipue appellandorum, Werne et Beke, afferuntur) coll. Decemb. 1848. pag. 341. Atque Werne de hac re scripsit in C. Ritteri libello: Ein Blick in das Nilland p. 42 seqq. ac deinde libro singulari anno 1849 edito: „Expedition zur Entdeckung der Quellen des weissen Nil"; alter vero, Carolus Beke, in tribus dissertationibus nuper editis („Der Nil und seine Zuflüsse" in H. Berghaus Zeitschrift für Erdkunde VIII. p. 1 seqq. 161 seqq. 321 seqq. ac praecipue p. 344 seq.) haud sine probabilitatis specie quadam ostendere conatus est, vix dubitandum esse, quin fontes Nili albi s. Bahr et Abyad, quo nomine comprehendi constat alterum idque primarium Nili brachium ad occidentem vergens, quaerendi sint in ea regione, quae vocatur *Móno Moézi*, i. e. in regione regis lunae, si in nostram linguam convertas. Unde simul patere ait Beke, cur Ptolemaeus retulerit fontes Nili ad τὸ τῆς σελήνης ὄρος. Neque etiam absonum esse iudicat idem vir doctus, quod olim Lusitani contenderint, Nilum profluere e lacu Zambéze, qui in illa regione sane reperitur. Cum his fere consentiunt ea, quae de Nili fontibus disseruit Russegger, qui ipse ad eos propemodum progressus est; vid. Reisen etc. II, 2. p. 71 seqq. 83 seq. Quae cum ita sint, facile iis carere poterimus, quae nuper reiecta Ptolemaei auctoritate ipsisque eius verbis, quae modo attulimus, eliminatis, tanquam spuriis et ex serioris aetatis interpolatione illatis, disseruit W. D. Cooley in libello, qui inscribitur: Claudius Ptolemy and the Nile; or, an Inquiry in to that Geographer's real merits and speculative errors etc. Lond. 1854. 8.

οὔτε Λιβύων] Dahlmann. in Herodot. pag. 72 eos intelligit Libyes, qui Aegyptum inferiorem proxime habitarint, occidentem versus, a

Digitized by Google

λήνων τῶν ἐμοὶ ἀπικομένων ἐς λόγους, οὐδεὶς ὑπέσχετο εἰδέναι, εἰ μὴ ἐν Αἰγύπτῳ ἐν Σάϊ πόλι ὁ γραμματιστὴς τῶν ἱρῶν χρημάτων τῆς Ἀθηναίης. οὗτος δ' ἐμοί γε παίζειν ἐδόκεε, φάμενος εἰδέναι ἀτρεκέως. ἔλεγε δὲ ὧδε· Εἶναι δύο οὔρεα ἐς ὀξὺ τὰς κορυφὰς ἀπηγμένα, μεταξὺ Συήνης τε πόλιος κείμενα τῆς Θηβαΐδος καὶ Ἐλεφαντίνης· οὐνόματα δὲ εἶναι τοῖσι οὔρεσι, τῷ

Cambyse rege post subactos, quo tempore ipsis praefuit Thannyras, Inari filius. Eo enim usque Herodotum pervenisse statuit, ibique quaesivisse de Nili fontibus. Nec omnino dubitandum, quin aliquam certe Libyae partem oramque inprimis maritimam Noster adierit. Vid. Heyse Quaest. Herod. I. pag. 115 seq. Heerenio hic intelligendi videntur Libyes, qui commercii causa ex ipsis illis locis Thebas venerint eaque in urbe ab Herodoto fuerint consulti; vid. Ideen etc. II, 2. p. 439 coll. II, 1. pag. 195.

εἰ μὴ ἐν Αἰγύπτῳ ἐν Σάϊ πόλι ὁ γραμματιστὴς τῶν ἱρῶν χρημάτων τῆς Ἀθηναίης] Quae verba citans Pollux in Onomast. IV, 19 *γραμματιστὴς* hic idem esse ait atque *γραμματεύς*. Larcherus, qui prius intellexerat sacerdotem sacro aerario atque supellectili praefectum „*le garde des trésors sacrés*," post, Michaelem secutus in Commentt. societ. Gott. I. p. 271, *interpretem* reddidit *hieroglyphorum* s. *sacrarum scripturarum*. In quo illi merito obloquitur Schweigh. Satis enim verba addita *τῶν ἱρῶν χρημάτων* indicare videntur, quale huius sacerdotis fuerit munus, qui aerario sacro communibusque sacerdotalis collegii reditibus cum praepositus esset, ab Heerenio (Ideen II, 2. p. 132) vocatur „*der Rentmeister des Priestercollegiums zu Sais*." De *Minerva* Saitica et de urbe *Sai* conf. not. ad II, 59. 62. „*Σάϊν αἰθαλοέσσαν* novit Nicander in Theriacc. vs. 566, ubi vid. Schol. p. 90 ed. Schneid. et eiusdem Animadvss. p. 148." *Cr.*

εἶναι δύο οὔρεα — ἀπηγμένα] i. e. *duos esse montes, quorum cacumina in acutum desinant.* Pro *ἀπιγμένα* et hoc loco et VII, 64 revocavi cum recentt. edd. *ἀπηγμένα*, quod unum verum hic esse, vel simili Pausaniae loco IX, 38, 2, aliisque ostendit Bredov. p. 72.

μεταξὺ Συήνης τε πόλιος κείμενα τῆς Θηβαΐδος] Syene urbs prope Elephantinen sita in Nili ripa orientali, ubi ipsa Aegypti ditio incipit Aegyptique sunt fines. Ubi cum Nilus bene navigabilis fiat Aegyptiam terram quasi aperiens, ipsum urbis nomen hinc deductum credunt, quod Coptarum et Aegyptiorum sermone est *Souan* (i. e. *aperiens, quod aperiundi habet potestatem*), Arabum lingua *Assouan;* sed hodierna urbs paulo magis septentrionem versus exstructa est ab antiquiori urbe dudum destructa. De utriusque urbis, et antiquioris et recentioris, situ, et quantopere is adverterit Graecorum astronomos et geographos, Eratosthenem, Strabonem, Ptolemaeum, accurate egit, monente *Cr.*, Iomard. in Descript. de l'Eg. vol. I. cap. 2. p. 1 seqq. 7 seqq. (Recueil etc. p. 1 seqq. p. 8 seqq.), ubi plura de reliquiis veteris urbis. Tu add. Champoll. l'Egypt. sous l. Phar. I. pag. 161 seqq., Ritter: Erdkunde I. pag. 693 seqq., Rosellini Monumenti del Culto pag. 191 seq.

Thebais et hic et II, 92 non de nomo Thebaico, qui dicitur II, 42, sed de ipsa Aegypti parte superiore intelligenda est. Conf. II, 15 ibiq. not.

καὶ Ἐλεφαντίνης] De Elephantine vid. nott. ad II, 17. Sed quae hoc ipso loco memorantur, ea non ad Elephantinen, verum ad *Philas* (cuius insulae nulla caeteroqui apud Herodotum mentio) pertinere statuit Iomard. in Descript. de l'Egypt. Antiqq. vol. I. cap. 2. sect. 2. pag. 18. 19 coll. cap. 3. p. 1.

Digitized by Google

μὲν Κρῶφι, τῷ δὲ Μῶφι. τὰς ὦν δὴ πηγὰς τοῦ Νείλου, ἐούσας

2. 18 seq. (Recueil I. pag. 36 seq. 88 seqq.) ipsumque istius insulae nomen huc refert, si quidem, ut dudum voluerat Bochartus, *Φίλαι* descendit a voce *Φίλ*, adiecta Graeca terminatione, qua voce Aethiopes aliique Asiae populi *elephantem* significent; in eum enim locum advectum esse notat e superioribus regionibus Africae ebur; quae res eius nominis causa fuerit*). Haec et alia multa (in quibus tu praecipue conf. Zoeg. de Obeliscc. p. 286 not. et Coraem ad Heliodor. Aethiop. II. pag. 256) in medium protulit Creuz. (Commentt. Herodd. pag. 175 seqq.) haec adiiciens: „Quam rationem si amplectaris, duae fuerint Elephantinae insulae, altera postea sic quoque appellata, altera Philae. Ac reapse quae Herodotus II, 28 de duobus montibus Syenen inter atque Elephantinen refert in loco de fontibus Nili, ea ad Philas pertinere arbitratur Iomardus. Quod mirum sit in historico tam accurato et qui ibidem profiteatur (cap. 29), se ipsum spectatorem pervenisse Elephantinen usque, quique, quae ultra sita sunt audita, satis accurate describat. Contra, si unam tantummodo noverat Elephantinen historiae pater: celeberrimae insulae Philarum in eius libris nec vola nec vestigium apparet. Utraque tamen res commode explicari potest. Neque enim magis Tentyrae, Latopolis, Ombi aliarumque nobilium urbium templa, palatia reliquaque monumenta memorat. Strictim tantummodo carpit superioris Aegypti reliquias, videlicet hac caussa ductus, quod ante eum Hecataeus Milesius eas oras earumque memorabilia accuratius erat persecutus (cf. fragm. p. 21 seqq. et not. ad Herod. II, 15 fin.). Neque igitur doctissimo Iomardo assentiar, qui illud silentium inde explicat, quod nil nisi ipsas Thebas in Thebaide cognoverit Herodotus (Descript. de l'Eg. I. cap. 5. pag. 3)." Haec ille, plurima de Philis insula eiusque sacris disputans, quae ad Herodoti locum minus pertinent. Qui si unam modo noverat Elephantinen, quam II, 17 commemorat, haud equidem intelligo, quomodo ille ab erroris suspicione liberari queat, quod h. l. istam insulam cum Philis insula, quae nonnihil remota est ab Elephantine meridiem versus, confuderit. Nam Philae, ut Salmasii utar verbis (Exerc. Plinn. p. 310. 311), supra novissimum catarracten, catarractes supra Syenen, cui opposita Elephantine sub ipsum catarracten sita est, supra quem Philae sunt. Hic autem insulam intelligendam esse, quae supra catarracten sita est, nec infra illum, dubio vix caret. Plura Ritter: Erkunde I. pag. 680. 681. De Philis accurate disputavit G. Parthey in commentatione „de Philis insula eiusque monumentis" edita Berolini 1830. Qui satis edocuit, a Philis Syenen duarum horarum (*lieus*) Gallicarum esse iter, quae commode duabus horis ab expedito pedite conficiantur, s. 30,000 pedd. Pariss., unde centum stadiorum intervallum, quod dixit Strabo XVII. p. 818, ad dimidium fere revocandum sit (cf. p. 1 seq. 81 seqq.). Nilum vero, qui inde a superiori catarracta Wadi Halfensi placide fluit usque ad Philas, iam hac insula relicta, a recta via, quam tenuerat,

*) Etymologiam vocis *Philarum* disquirit Parthey p. 63 seqq. bene monens Graecam esse vocem a φίλος ductam propter loci amoenitatem, quae quanta sit, idem ostendit vir doctus p. 4 seq. 60 seqq. attulitque etiam nomen insulae Arabicum: *Anes-el-wodjud*. i. e. *hilaritas naturae;* alia insulae nunc vulgo tributa nomina taceamus: id vero teneamus, unam elephanti imaginem, adhuc in Aegypti monumentis repertam, cerni in templo Philarum occidentali; vid. ibid. p. 37 seq. In inscriptionibus monumentorum insulae et adiacentium Nubiae templorum nomina insulae haec reperiri scribit Rossellini l. l. p. 179. *Manlak*, *Manueb* s. *Manuebmou*.

Digitized by Google

ἀβύσσους, ἐκ τοῦ μέσου τῶν οὐρέων τούτων ῥέειν· καὶ τὸ μὲν

discedentem scopulisque obstructum vix ullum praebere scribit (p. 7) locum opportunum, in quo naves appellant; tum parvo intervallo in catarractae (inferioris prope Syenen) angustias delabi. Hunc vero locum navibus tam difficilem adeoque periculosum Herodotus, qui usque ad Elephantinen pervenit, ubi illa aetate Aegypti fines positi erant (cf. II, 30), transire nec voluit nec fortasse potuit; indeque etiam Philarum cognitionem aut nullam prorsus habuisse videtur, aut si quam habuit insulae extra Aegypti fines tum positae neque iis monumentis, quibus adhuc conspicuis Ptolemaeorum aetate exornata est, clarae, vix eam commemorare necesse habuit. Cf. Parthey. p. 67 seqq. De Philis earumque monumentis singulis exposuit quoque Rosellini Monumenti del Culto pag. 102 seqq. et Brugsch: Reisebericht. aus Aegypt. p. 256 seqq.

τῷ μὲν Κρῶφι, τῷ δὲ Μῶφι] „Hunc locum et II, 29. 30. 42. 94. 172. A. G. Schlegel in exemplis posuit indeclinabiliter a Graecis usurpatorum nominum in Indisch. Biblioth. II, 3. p. 316, iniquius tamen, ut saepius, de Herodoto iudicans.“ *Cr.* Quod enim vir doctissimus Herodoto verba dedisse statuit sacerdotem Aegyptium, parum perspexisse videtur sacra Aegyptiorum, de quibus dicemus ad II, 61. Monet vero Champoll. l'Egypt. sous l. Phar. I. pag. 114, nullum alium hic intelligi posse locum, nisi eum, qui apud Elephantinen sit insulam, ubi fluvii ripae utrinque assurgant saxis praecipitibus, quae unda alluat quaeque notis hieroglyphicis sint inscripta; nec tamen gurgitem aut simile quid esse conspicuum, nedum Nili fontes. Quod bene credimus viro docto, cum *veros* Nili fontes nemo hic quaesierit. *Mouphi* s. *Mophi* Aegyptio sermone idem contendit esse: *la bonne*, et *Chrophi* esse *la mauvaise*. Mihi magis huc pertinere videtur Senecae locus Nat. Quaest. IV, 2, ubi inter alia haec leguntur: „Primum incrementum Nili circa insulam, quam modo retuli, Philas nascitur. Exiguo ab hac spatio petra dividitur: *ἄβατον* Graeci vocant nec illam ulli nisi antistites calcant; illa primum saxa auctum fluminis sentiunt. Post spatium deinde magnum *duo* emicant *scopuli: Nili venas* vocant incolae, ex quibus magna vi funditur, non tamen quanta operire possit Aegyptum; in haec ora stipem sacerdotes et aurea dona praefecti, cum solemne venit sacrum, iaciunt.“

τὰς ὧν δὴ πηγὰς τοῦ Νείλου, ἐούσας ἀβύσσους] Quod minime sic intelligas velim, ut veros Nili fontes illic fuisse existimes. Qui enim supra dixerat (II, 17), Nilum a Catadupis *incipere*, quidni idem eodem iure dicere potuit, illic, unde fluere incipiat (i. e. ubi Aegyptum intrat Aegyptiisque fluere incipiat), eius esse *fontes?* Conf. Iomard. Recueil etc. I. pag. 36. 37. Ac vel magis respiciendae sunt veterum Aegyptiorum religiones, qui omnem terrae salutem a Nilo suspensam facerent eumque summum colerent deum ac pie venerarentur ipsius Osiridis (qui alias pro Solis habetur numine) nomine; ut nihil sit mirum, illum locum, ubi intrat Aegyptum iste fluvius s. deus, et ubi eum crescentem observabant, singulari fuisse religione consecratum ab Aegyptiis, qui illic Osiridem sepultum esse confabularentur, sed redivivum quotannis e sepultura quasi exoriri undasque suas salutiferas ex hoc loco *ut ex fonte* per omnem Aegyptum volvere. De Osiride, qui Nilus est, dicemus ad II, 61. Quae hic adscripsimus, pluribus disceptantur a Creuzero in Symbol. II. p. 23 seqq. ed. tert. et a Ritter: Erdkunde I. p. 688. Herodoti tamen vel potius sacerdotis Saitici narrationem irridet Strabo XVII. p. 1174, A. s. p. 819. Sed tales narrationes vel fabulas medio aevo adhuc sparsas fuisse, ostendunt quae leguntur in Evagatorio Fabri, monachi, qui seculo decimo

Digitized by Google

ἥμισυ τοῦ ὕδατος ἐπ' Αἰγύπτου ῥέειν καὶ πρὸς βορέην ἄνεμον, τὸ δ' ἕτερον ἥμισυ ἐπὶ Αἰθιοπίης τε καὶ νότου. ὡς δὲ ἄβυσσοί εἰσι αἱ πηγαὶ, ἐς διάπειραν ἔφη τούτου Ψαμμήτιχον Αἰγύπτου βασιλέα ἀπικέσθαι. πολλέων γὰρ αὐτὸν χιλιάδων ὀργυιέων πλεξάμενον κάλον κατεῖναι ταύτῃ, καὶ οὐκ ἐξικέσθαι ἐς βυσσόν. Οὕτω μὲν δὴ ὁ γραμματιστὴς, εἰ ἄρα ταῦτα γενόμενα ἔλεγε, ἀπέφαινε, ὡς ἐμὲ κατανοέειν, δίνας τινὰς ταύτῃ ἐούσας ἰσχυρὰς καὶ παλιῤῥοίην· οἷα δὲ ἐμβάλλοντος τοῦ ὕδατος τοῖσι οὔρεσι μὴ δύνασθαι κατιεμένην καταπειρητηρίην ἐς βυσσὸν
29 ἰέναι. Ἄλλου δὲ οὐδενὸς οὐδὲν ἐδυνάμην πυθέσθαι. ἀλλὰ τοσόνδε μὲν ἄλλο ἐπὶ μακρότατον ἐπυθόμην, μέχρι μὲν Ἐλεφαν-

quinto per Orientem peregrinatus tradit de Nilo „qui emanans primo ex abysso erupit in medio paradisi ex ingenti et profundissima fovea, — et illa fovea dicitur caput Nili, ad quod nulli patet aditus propter flammeum gladium et regionis altitudinem" etc. (T. III. p. 125 seq. ed. Hassler. coll. p. 129, ubi idem Faber Herodotum affert de Nili crescentis natura tradentem).

τῶν οὐρέων τούτων] *τούτων* cum Gaisf. dedi pro *τουτέων*. Ad verba seqq. *ἐπὶ Αἰθιοπίης τε καὶ νότου Cr.* confert Salmas. Exercitt. Plin. pag. 312.

ἐς διάπειραν — ἀπικέσθαι] Psammetichum regem ad Elephantinen usque pervenisse prodit quoque inscriptio illa Graeca, cuius ad II, 2 mentionem fecimus; initio enim haec leguntur: *βασιλέος ἐλθόντος ἐς Ἐλεφαντίναν Φαματίχῳ ταῦτα ἔγραψαν κ. τ. λ.*

εἰ ἄρα ταῦτα γενόμενα ἔλεγε] *τὰ γενόμενα*, i. e. *ea quae sunt et reapse contingunt*, *vera* s. *ἀληθῆ*, ut dudum exposuit Wesseling. Add. Reiz. ad Viger. de idiotism. pag. 357 ibique Hermann. pag. 778. In seqq. valde variant libri editi, praesertim quod ad interpunctionem attinet. Equidem minus interpunctionis signum posui post *ἀπέφαινε*, cum, quae sequuntur verba, ad Herodotum ipsum necessario referenda, iudicium suum de iis, quae ab interprete relata acceperit, seiungentem (ut bene monet Letronne in Journ. d. Sav. 1817. p. 92) vel potius sacerdotis Saitici verba ad suam rationem explicantem, a verbo *ἀπέφαινε* pendeant, quocum accusativi *δίνας — παλιῤῥοίην* similem in modum iunguntur atque I, 129: *Ἀστυάγης δέ μιν ἀπέφαινε τῷ λόγῳ σκαιότατον ἐόντα.* Quae iam adduntur altero orationis membro per *δὲ* illato, in iis accusativum et infinitivum (*μὴ δύνασθαι — ἰέναι*) ita explicandum censemus, ut e minori enuntiatione (*ὡς ἐμὲ κατανοέειν*) verbum mente repetamus, quam structuram Nostro haud infrequentem esse constat. Cf. nott. ad I, 58. IV, 5. 95. Quem loci sensum recte expressit Aristides in Aegypt. tom. II. p. 345 Iebb. pag. 458 ed. Dind. his verbis: *εἰ ἄρα ταῦτ' ἀληθῆ, δοκεῖν αὐτῷ δίνας ἐνταῦθα καὶ παλιῤῥοίας τοῦ ποταμοῦ*, eum nos hoc modo reddendum censuimus: „*ut equidem sentio, sunt quidam gurgites*, vel potius: *intellexit ille gurgites quosdam, qui illic sunt validi, ac refluxum s. repercussionem; quum vero aqua montibus illidat, haud potuit utique* (ex mea sententia) *plumbum exploratorium demissum in fundum pervenire.* — In seqq. haud mutavi *οἷα δὲ*, quod voluit Valcken. Conf. nott. ad I, 66. — Pro *ἐμβαλόντος* cum recentt. scripsi *ἐμβάλλοντος*. Ad *καταπειρητηρίην* cf. II, 5 ibique nott.

Cap. XXIX.

ἐπὶ μακρότατον] De hac formula

Digitized by Google

*τίνης πόλιος αὐτόπτης ἐλθών, τὸ δ' ἀπὸ τούτου ἀκοῇ ἤδη ἱστο-
ρέων. Ἀπὸ Ἐλεφαντίνης πόλιος ἄνω ἰόντι ἀναντές ἐστι χωρίον·
ταύτῃ ὦν δεῖ τὸ πλοῖον διαδήσαντας ἀμφοτέρωθεν, κατάπερ
βοῦν, πορεύεσθαι· ἢν δὲ ἀποῤῥαγῇ, τὸ πλοῖον οἴχεται φερόμε-
νον ὑπὸ ἰσχύος τοῦ ῥόου. τὸ δὲ χωρίον τοῦτό ἐστι ἐπὶ ἡμέρας
τέσσερας πλόος· σκολιὸς δὲ ταύτῃ, κατάπερ ὁ Μαίανδρος, ἐστὶ
ὁ Νεῖλος. σχοῖνοι δὲ δυώδεκά εἰσι οὗτοι, τοὺς δεῖ τούτῳ τῷ*
116 *τρόπῳ διεκπλῶσαι. καὶ ἔπειτα ἀπίξεαι ἐς πεδίον λεῖον, ἐν τῷ*

conf. I, 171. ibique nott. II, 34. IV, 16. 192, notante Wersero in Actt. phill. Monacc. I, 2. p. 244 seqq., cui add. Krueger. ad Dionys. Halicarn. Indic. de Thucydid. p. 119, Ellendt ad Arrian. Exped. Alex. II, 19. §. 1. Spectat illa ad locorum distantiam nec male a Larchero hunc in modum redditur: „*en poussant mes recherches aussi loin, qu'elles pouvoient aller.*" Ad *ἀκοῇ* cf. I, 171 et II, 123. 148 ibique nott. IV, 16. Siebelis ad Pausan. III, 25, 5. pag. 80, Lennep. ad Phalarid. Epist. pag. 229, b. De voce *ἱστορέων* cf. nott. ad prooemium libri I.

αὐτόπτης ἐλθών] Quo loco memorabili supra sumus usi ad II, 15, ubi vid. Et iure hoc in loco subsistunt, qui de Herodoti itineribus exposuerunt (conf. Heyse Quaest. Herod. I. pag. 112). Nam universam Aegyptum Nostrum vidisse hinc manifestum fit.

Ἀπὸ Ἐλεφαντίνης πόλιος ἄνω ἰόντι κ. τ. λ.] Herodotum ob narrationis elegantiam atque perspicuitatem laudat Longin. de sublim. cap. 16. §. 26, ubi Toupius Lucian. de ver. hist. II, 27 affert. Ad argumentum ipsum vid. quae ex recentiorum peregrinatorum libris attulit Heeren. Ideen etc. II, 1. p. 356 seqq. et quae paulo ante ex Partheyi libro attulimus. Qui enim nostra aetate has regiones perlustrarunt, testantur Nilum supra Syenen usque ad Philas valde flexuosum ac tortuosum esse, aquis tam rapide delabentibus, ut adhuc opus sit funibus, quibus naves adverso flumine trahantur; alveum Nili fieri angustiorem indeque impeditiorem ipsam navigationem. Ultra Philas verum est Nilum ita placide fluere, ut nullum periculum subeant navigantes: sed mox intercedunt catarractae superiores Wadi-Halfenses, quibus denuo difficultates navigantibus opponuntur. Caeterum ad hunc Herodoti locum conf. etiam Iomard. Recueil etc. I. pag. 34 seq. et de Nili cursu Strab. XVII init. p. 786 s. 1133 et p. 1177 B. Nostra aetate praeter alios hunc Nili cursum secutus est in regiones superiores usque ad fontes propemodum Russegger: Reisen etc. II, 1. pag. 390 seqq. Ad verba: *ἢν δὲ ἀποῤῥαγῇ* suppl. *κάλως* vel simile quid.

ἐστι ἐπὶ ἡμέρας τέσσερας πλόος] Indicant haec verba *navigationem quatridui;* conf. II, 19 et Matth. Gr. Gr. p. 794. Quo ipso spatium ab Elephantine insula usque ad Tachompso indicari post Hennick. statuit Larcherus, mox tamen (vid. Tab. Geogr. p. 531), hac sententia reiecta, quatridui itinere declarari vult longitudinem ab Elephantine usque ad eum locum, ubi Nilus non amplius sit tortuosus; unde alio tridui aut quatridui itinere distare Tachompso; ita ut ad hanc insulam ab Elephantine proficiscenti septem s. octo dies sint insumendi. Mihi Herodoti verba vix aliter explicari posse videntur atque de via ab Elephantine usque ad eum locum, ubi Nilus non amplius est tortuosus. Quam viam commercio frequentem esse monuit Heeren. Ideen etc. II, 2. pag. 440.

Digitized by Google

νῆσον περιῤῥέει ὁ Νεῖλος· Ταχομψὼ οὔνομα αὐτῇ ἐστί. οἰκέουσι δὲ τὰ ἀπὸ Ἐλεφαντίνης ἄνω Αἰθίοπες ἤδη καὶ τῆς νήσου

Ταχομψὼ οὔνομα αὐτῇ ἐστί] *Tachompso* a Stephano Byzant. s. v. prope Philas esse dicitur, quae Ptolemaeo auctore magis ad meridiem a Philis sita erat. Sunt, qui insulam appellent; sunt qui urbem vocent, quae Romanorum aetate ad regionem nomine Dodecaschoeni notam pertinuerit. Sed ipsa urbs post deserta, quam Aethiopes aliam ex illius regione condiderant. Nunc loco nomen esse *Derar* Mannert. ponit l. l. X, 1. p. 231. Sed Heeren. (Ideen etc. II, 1. pag. 359) intelligi posse arbitratur insulam *Calaptsché*, vel aliam quandam, quae quatuor milliaria ulterius e regione vici Girscheh sita sit; nam in illa insula splendidissima et amplissima templorum rudera recentioris aetatis peregrinatores detexerunt, quos eosdem secutus Ritter: Erdkunde I. p. 645 seqq. plura disputat. In Aegyptio insulae nomine *Tachempsah* s. *Tachimsah* invenit Champoll. (l'Egypt. sous l. Phar. I. p. 152 seq.) significationem *loci*, *ubi sunt multi crocodili*, cum *Amsah* crocodili sit nomen, de quo cf. nott. ad II, 69. Quod idem antea posuerat Iomardus Recueil etc. I. pag. 92, ubi varia nomina attigit, quibus apud veteres haec insula designatur.

οἰκέουσι δὲ τὰ ἀπὸ Ἐλεφαντίνης ἄνω κ. τ. λ.] Adscripsit *Cr.* Eustathii locum ad Odyss. IV, 84. p. 151 infr. et 152 supr. Bas. Est autem insignis hic locus, si de Aegyptiorum veterum originibus quaeras, quas ex Aethiopia repetendas esse volunt. Qua de re, nostrum locum respiciens, haec scripsit Creuz. in Commentt. Herodd. I. p. 180 seqq.: „Historiae pater insulam Tachompso partim ab Aethiopibus, partim ab Aegyptiis habitari prodit. Quod idem in Philensium insula locum habere dicit Strabo, quocum egregie facit Heliodorus. Iam Champollio (p. 157) elevare studet testimonium Strabonis, eamque communem habitationem soli insulae Tachompso arbitratur reservandam, cum tamen Herodotus ibidem (II, 29) terram supra Elephantinen ab Aethiopibus habitari et ipse profiteatur. Sed ut ad antiquissima tempora redeamus, quibus latius porrectam in meridiem Aegyptum facit Philostratus; ipse Champollio (I. p. 57 seq.) eius rei vestigia offendit in recentioribus itinerariis, in quibus monumentorum Aegyptiorum mentio fit, quae longe supra Philas versus meridiem appareant. Quae res si accuratius et ad certam fidem historiae exploretur: possint indidem multa explicari, quae nunc quidem nos impeditos tenent. Nemo enim non videt, origines Aegyptias omnesque res vetustiorum Pharaonum alias esse, si, post occupatam a priscis illic colonis Aegyptum, Aethiopum res, opes, aliaque protinus seiuncta censeas a rebus institutisve Aegyptiis: alias contra, si plura per saecula et Aegyptios homines et Aethiopes eorundem regum imperio subditos existimes, ac mutuo omnium rerum commercio inter sese coniunctos.“ In nota subiecta idem Cr. plura monet de religionibus utriusque populi, quae si Aegyptios Aethiopum colonos dicas (uti Diodor. Sicul. III, 3), non poterant valde differre itemque monumenta advocat, templa, idola, alia id genus, quae Aegyptiis plane congruunt. Nostra aetate veteris Aethiopiae s. Nubiae monumenta templorum grandia et peregrinatorum et artificum cura accuratius cognita esse laetamur: tu vid. inprimis Gau: Antiquités de la Nubie Paris. 1822 fol., alia, quae excitantur in C. O. Muelleri libro de Archaeolog. §. 218. not. 2. Neque negari poterit, inter ea monumenta, quae in Nubiae inferioris ad Aegyptum proxime accedentis partibus inventa sunt, atque ipsa Aegypti monumenta maximam intercedere similitudinem, ut ab eadem gente iisdemque sacris dedita profecta videantur: sed id quoque concedendum erit, Nubiae monu-

Digitized by Google

τὸ ἥμισυ, τὸ δὲ ἥμισυ Αἰγύπτιοι. ἔχεται δὲ τῆς νήσου λίμνη μεγάλη, τὴν πέριξ νομάδες Αἰθίοπες νέμονται· τὴν διεκπλώσας ἐς τοῦ Νείλου τὸ ῥέεθρον ἥξεις, τὸ ἐς τὴν λίμνην ταύτην ἐκδιδοῖ. καὶ ἔπειτα ἀποβὰς παρὰ τὸν ποταμὸν ὁδοιπορίην ποιήσεαι ἡμερέων τεσσεράκοντα· σκόπελοί τε γὰρ ἐν τῷ Νείλῳ ὀξέες ἀνέχουσι, καὶ χοιράδες πολλαί εἰσι, δι' ὧν οὐκ οἷά τέ ἐστι πλέειν. διεξελθὼν δὲ ἐν τῇσι τεσσεράκοντα ἡμέρῃσι τοῦτο τὸ χωρίον, αὖτις ἐς ἕτερον πλοῖον ἐμβὰς, δυώδεκα ἡμέρας πλεύσεαι· καὶ ἔπειτα ἥξεις ἐς πόλιν μεγάλην, τῇ οὔνομά ἐστι Μερόη. λέ-

menta ad eum perfectionis et pulcritudinis gradum non assurgere, quem in ipsis Thebarum monumentis admiramur, immo his longe inferiora videri artisque depravatae signa praebere ea monumenta templorum, pyramidum etc., quae in ulterioribus Nubiae regionibus, prope Meroem adhuc inveniuntur. Quae cum ita sint, in hac tota quaestione sane gravissima cautius pronuntiandum esse nemo non videt aliaque adhuc esse exspectanda et certiora et accuratiora, quae, quid de primitiva illa quam statuunt Aethiopum cultura revera iudicandum sit, edoceant.

ἔχεται δὲ τῆς νήσου λίμνη μεγάλη κ. τ. λ.] Nullus hodieque invenitur illic lacus, nisi ipsum Nilum inundationis tempore lacus magni speciem praebere existimes eoque Herodoti referas verba. Potuit etiam inde ab illa aetate mutari regionis conditio, lacusque olim qui fuit, arena compleri, potuit etiam haud accurate de his edoctus esse Noster. Quorum quid statuendum sit, nolim discernere. Vid. Heeren. l. l. p. 359. Suspicatur Maltebrun (cuius locum adscripserat *Cr.*, Nouvell. Annal. d. Voyag. 1820. vol. V. pag. 403), planitiem, quae nunc prope Amara est e regione insulae Say, decem milliaria latam, ex parte nunc cultam, ex parte eaque maiori tectam silicibus, olim fortasse lacum fuisse illum, cuius apud Herodotum mentio fiat, nunc exsiccatum ferme.

σκόπελοί τε γὰρ ἐν τῷ Νείλῳ ὀξέες κ. τ. λ.] Vel haec probantur recentiorum peregrinatorum testimoniis, exponente Heeren. Ideen l. l. Nam supra alterum catarractem, qui est prope locum Wadi Halfa 21° 50′, crebrius in Nili alveo apparent scopuli ac saxa, quae fluvii cursum impediant catarractasque plures efficiant, in quibus singulis indicandis non prorsus peregrinatorum narrationes sibi conveniunt.

αὖτις ἐς ἕτερον πλοῖον ἐμβὰς κ. τ. λ.] Haec, opinor, spectant ad eas regiones, quae fines septentrionales terrae Dongola transgresso patent et ad Meroem usque pertinent. Iam enim Nili alveus fit latior nec scopulis impeditus; ipse fluvius in plura brachia dissectus plures efficit insulas perquam fertiles omniumque rerum copia affluentes. Vid. Heeren. l. l. pag. 360 seqq. Ex quo eodem illud adiicimus, quod nunc aliunde etiam satis constat, omnem hancce regionem ab Aegypti confiniis usque ad Meroem in utraque Nili ripa splendidis templorum ruderibus aliisque aedificiis amplissimis maxime insignem esse; quae ipsa, cum Aegyptiis simillima sint idemque structurae genus exhibeant, ad ea recte diiudicanda quam maxime valent, quae paulo ante posuimus de Aegypti originibus et de commercio inter veteres Aethiopes atque Aegyptios.

καὶ ἔπειτα ἥξεις ἐς πόλιν μεγάλην] *ἥξεις* etiam Lucianus praebet de ver. histor. II, 27, idemque sine ulla lectionis varietate exstat apud Herodot. II, 30. Quare ac-

Digitized by Google

γεται δὲ αὕτη ἡ πόλις εἶναι μητρόπολις τῶν ἄλλων Αἰθιόπων.

cedente Medicei aliorumque codd. auctoritate id restituimus pro vulg. ἔξεαι, quae ex Aldina fluxit. ἔπειτα satis tuentur libri, a recentt. edd. mutatum in ἔπειτεν.

τῇ οὔνομά ἐστι Μερόη] Quae Herodoto urbs est Meroë, aliis insula dicitur, de qua plura Diodor. I, 33. Strabo XVII. p. 1134 A s. 786. p. 1139 A. s. p. 790 coll. XVI. p. 1116 A s. p. 771 et XVII. p. 1177 A s. p. 821, alii, ab Heeren. citati l. l. pag. 396, quibus adde Chrestum Romanum apud Laur. Lydum de menss. pag. 268 ed. Roeth. et quae plura leguntur ap. Beck. Allgem. Weltgesch. I. pag. 276. Add. Ritter: Erdkunde I. p. 564 seqq. Veterum de Meroë locos ac recentiorum scriptorum plerosque affert Forbiger Handb. d. alt. Geograph. II. p. 814 seqq. Etenim post Heerenium, de Meroë copiose scribentem, ipsam hanc regionem plures adierunt viri docti peregrinatores, Burckhardt, Rüppel, Caillaud, Hoskins, quibus addi velim non minus accurate hanc omnem regionem eiusque monumenta describentem Russegger: Reisen etc. II, 1. p. 480 seqq. Est vero *Meroë* insula, quae non minus atque urbs eiusdem nominis prisco aevo valde celebris fuit, ea regio, quae nunc vocatur *Atbar* et maiori parte ad regnum Sennaar, minori eaque australi ad Abyssiniam pertinet, fluviis cum undique fere sit inclusa et satis ampla, ut eo magis insula a veteribus nuncupari potuerit, quo hisce fluviis pluviarum aetate auctis et terram longe lateque inundantibus illa revera insulae quandam speciem praebere videatur. Quo haud scio an faciat Chresti narratio: Nilum, dum Meroëm circumfluat, insulam efficere. In ea igitur regione Meroë collocanda erit et quidem paulo infra eum locum, quo nunc invenitur *Schandy* (cf. Russegger l. l. p. 492). Hic omnia vides monumentis cuiusvis generis, templorum ruderibus, aedificiorum splendidissimorum reliquiis referta; unde quanta olim fuerit urbs, quantum regnum, iure colligas. Namque ista monumenta, recentissimorum peregrinatorum studiis cognita et descripta, quamvis in singulis quibusdam ab Aegyptiis differant, tamen in summa cum Aegyptiis ita congruunt, ut altera ex alteris efficta fuisse appareat. Unde Heerenius aliique in his Meroës monumentis, templis potissimum ac pyramidibus, incunabula quasi rerum Aegyptiarum omnium, quae inde sint profectae, sibi reperisse visi sunt; eandemque etiam tenet opinionem Hoskins, qui in libro: Travels in Ethiopia etc. illustrating the antiquities, arts and history of the ancient kingdom of Meroe (Lond. 1835), haec monumenta descripsit atque lapidi insculpta exhibuit p. 66 seqq. p. 348 seqq. At vero haec ipsa templorum ac pyramidum frequentium rudera accuratius inspicientibus vix dubium esse poterit, longe inferiora, structurae molem et artem si respicias, haec videri iis, quae ipsa in hoc genere praebet Aegyptus, indeque ad multo seriorem aetatem haec esse referenda, quae ad Aegyptiorum exemplaria efficta et elaborata esse constat; cf. Edinburgh Review nr. CXXV. p. 52 seqq. Caillaud Voyage à Meroe III. p. 162 seqq. 200 seqq. 272 seqq. Berlin. Iahrbb. f. wissensch. Kritik 1844. nr. 45. p. 355. Russegger l. l. p. 489 seqq. Russel. in Edinburgh. Cabinet-Library T. III. Egypt. p. 35 seqq. et XII. p. 55 seqq. Duncker Gesch. d. Alterth. I. p. 83 seqq., ne plura in re nunc satis certa et exposita afferam. Nec magis opus erit refellere virum doctum, qui in Edinburgh. Review Vol. XLI. p. 190. Meroëm sitam esse ponit eo loco, cui adhuc nomen *Merawe* in superiore Dongola quae nunc dicitur: hoc enim cum Herodoti verbis haud convenire recte statuit Wheeler: Geography of Herodot. p. 520.

Digitized by Google

οἱ δ' ἐν ταύτῃ Δία θεῶν καὶ Διόνυσον μούνους σέβονται, τού-
τους τε μεγάλως τιμῶσι· καί σφι μαντήϊον Διὸς κατέστηκε.
στρατεύονται δ', ἐπεάν σφεας ὁ θεὸς οὗτος κελεύῃ διὰ θεσπι-
σμάτων, καὶ, τῇ ἂν κελεύῃ, ἐκεῖσε. Ἀπὸ δὲ ταύτης τῆς πόλιος 30
πλέων ἐν ἴσῳ χρόνῳ ἄλλῳ ἥξεις ἐς τοὺς Αὐτομόλους, ἐν
ὅσῳ περ ἐξ Ἐλεφαντίνης ἦλθες ἐς τὴν μητρόπολιν τὴν Αἰ-
θιόπων. τοῖσι δὲ Αὐτομόλοισι τούτοισι οὔνομά ἐστι Ἀσμάχ·

Δία θεῶν καὶ Διόνυσον μούνους σέβονται] Non prorsus cum his consentit Strabo XVII. p. 1177 D p. 822; cui tamen haud scio an Herodoti sit anteferenda auctoritas, quocum monente Thorlacio in prolusione de sacr. et sapient. Aethiopp. (Havn. 1825) pag. 6 facit Heliodorus, qui *Solem*, *Lunam*, *Dionysum* memorat deos. Quod enim Iovem Noster appellat et Dionysum, intellexit (Iovem) Amun atque Osiridem (conf. II, 42); quem utrumque deum illic cultum fuisse satis comprobant anaglypha atque imagines, quibus templorum rudera referta esse clamant peregrinatores recentissimi, ab Heerenio citati l. l. De hoc Iove Hammone omnia suppeditabit Ch. F. Schmitthenner in Syntagm. I. de Iove Hamm. (Weilburg. 1840) p. 4 seqq. Ex Aethiopia huius dei cultum ad Aegyptios pervasisse idem contendit: qua de re utut statuis, nihil differre inter Aegyptiorum atque Aethiopum deos ac sacra, ipsa monumenta satis declarant. Quare etiam quod Ammonis templo (quod inter ruinas illas Heerenius sibi invenisse videtur, l. l. p. 416 seqq. 420 seqq.) iunctum fuit oraculum, id primordium quodammodo reliquorum per Aegyptum oraculorum haberi ille vult, quorum originem ad colonos istos revocaveris licet, qui ex Aethiopia in Aegypti regiones demissi ad utramque Nili ripam consederint. Quo ea ducere, quae Herodotus de iis mox tradat, qui oraculorum iussu ad bella proficiscantur, idem notat Heerenius. Conf. etiam Diodor. Sicul. III, 3. 6. Qui ex India haec omnia repeti volunt, cui et Aethiopia et Aegyptus sacra sua ac templa debeat, eos nunc mittimus, cum tale argumentum ab Herodoto explicando, in quo uno nunc versamur, alienum videri queat. Vid. tamen Henrichsen de Phoenic. commentt. alter. p. 8 (Havn. 1827).

Cap. XXX.

τοῖσι δὲ Αὐτομόλοισι τούτοισι οὔνομά ἐστι Ἀσμάχ] Nemo nescit voce *Αὐτομόλων* indicari *transfugas;* quales fuerint Aegyptiorum milites, qui ad Aethiopes secesserant. Vocem *Ἀσμάχ*, cuius loco libri quidam *Ἀσχάμ*, alii ex Hebraica, alii alia ex lingua explicare studuerunt. Si una litera addita legeretur *Σασμάχ*, id Iablonskius explicari posse putat ex Aegyptiaco *Sosmeh* aut *Sosmah*, quod denotet *plenos ignominia et despectu;* si legeretur *Ἀσασμάχ*, compositam videri vocem, quae denotet *ad sinistram stantes*, beneque conveniat iis, quos alii scriptores appellent *εὐωνυμίτας*. Conf. etiam Wilkinson. Manners etc. I. p. 154 et Uhlemann in Philolog. Aegypt. p. 12, qui ex Coptica lingua interpretatur *defectores*. Ad Herodoteam vocis interpretationem inprimis facit Diodorus I, 67. Cum enim rex, suscepta in Syriam expeditione, peregrinos milites praeferens in dextra aciei parte collocaret, Aegyptios vero in sinistra, Aegyptii indignabundi defecisse et in Aethiopiam commigrasse dicuntur. Nam sinistra minus utique honorata; unde appellatio *Ἀσμάχ* ignominiae causa illis indita fuisse videtur. Sed alias quoque causas fuisse suspiceris licet, quae indigenas milites moverint, ut a Psammiticho desciscerent

Digitized by Google

δύναται δὲ τοῦτο τὸ ἔπος, κατὰ τὴν Ἑλλήνων γλῶσσαν, οἱ ἐξ ἀριστερῆς χειρὸς παριστάμενοι βασιλέϊ. ἀπέστησαν δὲ αὗται τέσσερες καὶ εἴκοσι μυριάδες Αἰγυπτίων τῶν μαχίμων ἐς τοὺς Αἰθίοπας τούτους δι' αἰτίην τοιήνδε. ἐπὶ Ψαμμητίχου βασιλέος φυλακαὶ κατέστασαν ἔν τε Ἐλεφαντίνῃ πόλι

aliasque sibi quaererent terras. Qui enim iam Sethonis sacerdotis sub imperio postpositi fuerint ac neglecti, haud meliori sorte usi esse videntur Psammitichi sub regno, qui peregrinos mercede conduxerat milites, iisdemque se custodiendum tradiderat. Conf. nott. ad II, 152. Plura Beck. Weltgesch. I. p. 726. Add. Soldan. in Mus. Rhen. IV, 1. p. 135. Saint-Martin in Mém. de l'Academ. des Inscriptt. T. XII. P. I. p. 307. Biographie Univers. T. XXXVI. p. 178 seq., qui milites hos ex Aegypto in Aethiopiam secedentes ad eum usque locum pervenisse putat, ubi duo Nili superioris brachia, quibus nomen albo et caeruleo Nilo, confluunt; idque accidisse vult anno 652 ante Chr. n. Herodoteam narrationem hanc attigit quoque Hoskins in libro praeced. cap. laudato p. 306 seqq.

δύναται δὲ τοῦτο τὸ ἔπος] *δύνασθαι*, *valere*, *significare* (quo sensu *θέλειν* II, 13), illustrarunt Valcken. ad Herod. IV, 131, Boissonad. ad Eunap. pag. 155. Pro *χειρὸς* Stephanus Byz. s. v. *Αὐτόμολοι* hunc locum afferens habet *χερὸς*, quam formam ab Herodoto alienam esse ostendit Bredov. p. 159. Cf. etiam Herod. II, 169 et 106.

τέσσερες καὶ εἴκοσι μυριάδες Αἰγυπτίων τῶν μαχίμων κ. τ. λ.] Hic numerus myriadum viginti et unius, nisi in ipsis numeris mendum latet, nimius videtur Zoegae De obeliscc. p. 570 atque Rosselinio Monum. civil. III. p. 208, cum Hermotybiorum numerus adscendat ad sedecim myriades, Calasiriorum ad viginti quinque myriades, ad ulterutram partem autem secedentes pertinuerint necesse sit; vid. II, 164 seqq. Etenim οἱ *μάχιμοι* intelliguntur ii Aegyptii, qui ad militum tribum (*Kriegerkaste*) pertinebant, in Aethiopiam transgressi, cum regis Aegyptii imperium aegre ferrent; id quod valde diminuisse censendum est ipsorum Aegypti regum facultates et opes, cum omne robur in hac militum tribu esset positum, reliqui autem Aegyptii armis ferendis vix pares essent. Cf. Heeren. Ideen etc. II, 2. p. 399 coll. p. 137 seqq. In Aethiopia benigne excepti sedes acceperunt in terra Goiam, ubi prioribus incolis loco pulsis suum quoddam regnum conderent. Plura Heeren. l. l. II, 1. p. 427 seq. 434 seq. In ea regione, quae nunc *Sennaar* dicitur, eos habitasse statuit Wheeler l. l. p. 520. 524 seqq. *Cr.* ad h. l. adscripsit Coraem ad Heliod. Aethiop. pag. 256 seq. et Journal. d. Sav. 1819. Sept. p. 518—520. Hoc enim loco Angli cuiusdam Bowdich sententia memoratur, Aethiopes ab Aegyptiis immigrantibus pulsos in interiorem Africam paulatim esse delatos, ut pro parentibus gentis bellicosissimae Anglis aliquoties perquam fatalis, *Ashante's*, haberi possint.

φυλακαὶ κατέστασαν ἔν τε Ἐλεφαντίνῃ πόλι πρὸς Αἰθιόπων] *πρὸς Αἰθιόπων* hic valet: *adversus Aethiopes*, vel potius: ut Aegyptum tuerentur a parte Aethiopiae s. ab Aethiopibus invadentibus. Neque aliter mox: *πρὸς Ἀραβίων τε καὶ Σύρων* et *πρὸς Λιβύης*. Monuit Kuehner Gr. Gr. §. 616. T. II. p. 307. Ad Elephantinen fines Aegypti tum positos esse supra iam monuimus: ut nil mirum sit, sub Psammiticho hic militum fuisse custodiam similem in modum, quo vel Romanorum aetate tres cohortes ibi custodiam egisse scribit Strabo XVII. p. 817. Persarum sub imperio idem obtinuisse Noster paulo post ipse testatur.

Digitized by Google

πρὸς Αἰθιόπων, καὶ ἐν Δάφνῃσι τῇσι Πηλουσίῃσι ἄλλη πρὸς Ἀραβίων τε καὶ Σύρων, καὶ ἐν Μαρέῃ πρὸς Λιβύης ἄλλη. ἔτι δὲ ἐπ' ἐμεῦ καὶ Περσέων κατὰ ταὐτὰ αἱ φυλακαὶ ἔχουσι, ὡς καὶ ἐπὶ Ψαμμητίχου ἦσαν· καὶ γὰρ ἐν Ἐλεφαντίνῃ Πέρσαι φρουρέουσι καὶ ἐν Δάφνῃσι. τοὺς ὦν δὴ Αἰγυπτίους τρία ἔτεα φρουρήσαντας ἀπέλυε οὐδεὶς τῆς φρουρῆς· οἱ δὲ, βουλευσάμενοι καὶ κοινῷ λόγῳ χρησάμενοι, πάντες ἀπὸ τοῦ Ψαμμητίχου ἀποστάντες, ἤϊσαν ἐς Αἰθιοπίην. Ψαμμήτιχος δὲ πυθόμενος ἐδίωκε. ὡς δὲ κατέλαβε, ἐδέετο πολλὰ λέγων, καί σφεας θεοὺς πατρῴους ἀπολιπεῖν οὐκ ἔα καὶ τέκνα καὶ γυναῖκας. τῶν δέ τινα λέγεται δείξαντα τὸ αἰδοῖον εἰ-
117 *πεῖν, ἔνθα ἂν τοῦτο ᾖ, ἔσεσθαι αὐτοῖσι ἐνθαῦτα καὶ τέκνα καὶ γυναῖκας. Οὗτοι ἐπεί τε ἐς Αἰθιοπίην ἀπίκοντο, διδοῦσι σφέας αὐτοὺς τῷ Αἰθιόπων βασιλέϊ. ὁ δέ σφεας τῷδε ἀντιδωρέε-*

καὶ ἐν Δάφνῃσι τῇσι Πηλουσίῃσι] *Daphnae Pelusiacae*, quae infra quoque memorantur II, 107, non multum aberant a Pelusio urbe, Pelusiaco fluvio appositae ad Aegyptum ab exterarum gentium incursionibus tutandam. In codice sacro aliquoties occurrunt nomine *Taphnes*, quod ab hodierno *Safnas* non valde recedit. Conf. Schlichthorst. l. l. p. 75. Mannert l. l. X, 1. p. 492 seq. Hartmann. Erdbeschreib. von Aeg. p. 855. Mox cum Bekkero, quem caeteri edd. secuti sunt, delevi molestum *δὲ* vulgo post *ἄλλη* illatum, cum nemo non videat, verba: *καὶ ἐν Δάφνῃσι — Σύρων* arcte secum cohaerere; Eltz in Quaest. Herodd. fasc. II. (Jahrbb. d. Philol. u. Paedag. Suppl. IX. pag. 325) scribi vult *ἄλλη δή*, quod mihi aeque alienum videtur a huius loci sententia. Cum Gaisfordio scripsi *Ἀραβίων τε καὶ Σύρων*, ubi vulgo deest *τε* et pro *Σύρων* inveniebatur *Ἀσσυρίων*, quod merito iam damnaverat Valcken. Conf. Bredov. p. 71. — De *Marea* vid. nott. ad II, 18. — In verbis: *ὡς καὶ ἐπὶ Ψαμμιτίχου ἦσαν* Struve Spec. Quaest. etc. pag. 26 notat usum particulae *ὡς* rariorem post praegressum *ταὐτὰ* et similia.

τρία ἔτεα φρουρήσαντας ἀπέλυε κ. τ. λ.] Alia prodit Diodorus I, 67, quocum conferunt Plutarch. Mor. pag. 601 E et Aristotel. Rhet. III, 16. Tu vid. quae paulo ante ipsi monuimus. — *οὐκ ἔα* recte explicat Valcken. *dissuadebat*, *dehortabatur*. Vid. eius not. et G. Hermann. ad Viger. p. 890. Cf. supra II, 18. IV, 164. V, 36. De imperfecti forma, neglecto augmento, omnia collegit Bredov. p. 302.

τῶν δέ τινα λέγεται δείξαντα τὸ αἰδοῖον εἰπεῖν κ. τ. λ.] *δείξαντα* Bredov. p. 153 invitis codd. in *δέξαντα* mutari vult, ut constans sibi reperiatur Herodotus, quem utraque forma uti potuisse ac revera etiam usum esse contendo. Simile quiddam de nobili uxore Itala, Catharina Sforza, quae domino Forlensi erat nupta, ex Machiavell. Hist. Florent. l. VIII. profert Italus interpres. Ex antiquitate simile quid narrat Tacitus Hist. II, 13: — „femina Ligus, quae filio abdito, cum simul pecuniam occultari milites credidissent eoque per cruciatus interrogarent, ubi filium occuleret, *uterum ostendens latere* respondit“ etc. De Lacaena muliere similia tradit Plutarchus Morr. II. p. 241 B, ubi conf. Wyttenbach. Animadverss. T. II. pag. 1219; de Persarum feminis conf. eundem Plutarchum II. pag. 246 A.

Digitized by Google

ται. ἦσάν οἱ διάφοροί τινες γεγονότες τῶν Αἰθιόπων· τούτους ἐκέλευε ἐξελόντας, τὴν ἐκείνων γῆν οἰκέειν. τούτων δὲ ἐσοικισθέντων ἐς τοὺς Αἰθίοπας ἡμερώτεροι γεγόνασι Αἰθίοπες, ἤθεα μαθόντες Αἰγύπτια.

31 Μέχρι μέν νυν τεσσέρων μηνῶν πλόον καὶ ὁδοῦ γινώσκεται ὁ Νεῖλος, πάρεξ τοῦ ἐν Αἰγύπτῳ ῥεύματος. τοσοῦτοι γὰρ συμβαλλομένῳ μῆνες εὑρίσκονται ἀναισιμούμενοι ἐξ Ἐλεφαντίνης πορευομένῳ ἐς τοὺς Αὐτομόλους τούτους. ῥέει δὲ ἀπὸ ἑσπέρης τε καὶ ἡλίου δυσμέων. Τὸ δὲ ἀπὸ τοῦδε οὐδεὶς ἔχει σαφέως φράσαι· ἐρῆμος γάρ ἐστι ἡ χώρη αὕτη ὑπὸ καύματος.

32 Ἀλλὰ τάδε μὲν ἤκουσα ἀνδρῶν Κυρηναίων, φαμένων ἐλθεῖν τε ἐπὶ τὸ Ἄμμωνος χρηστήριον, καὶ ἀπικέσθαι ἐς λόγους Ἐτε-

τούτους ἐκέλευε ἐξελόντας] *τούτους* ad Aethiopes spectat et a verbo *ἐξελόντας* pendet, quod ipsum ad Aegyptios recens receptos referri debet, hoc fere sensu: *Iussit rex Aegyptios advenas, illis* (Aethiopibus) *eiectis, terram habitare, ab illis olim occupatam.* Ubi *ἐξελόντας* minime sollicitandum, quod Schweigh. tuetur his locis: I, 103. 159 etc.

Cap. XXXI.

τοσοῦτοι γὰρ κ. τ. λ.] Vulgo *οὗτοι*, cuius loco cum bini libri offerrent *τοσούτῳ*, priores editores, quos secutus sum, inde reposuerunt *τοσοῦτοι*. Adnotat Wesselingius, in mensium numero, quos ab Elephantine Meroëm versus et Automolos proficiscentes conterant, dissentire ab Herodoto Aristidem Orat. Aegypt. pag. 346. s. T. II. p. 461 ed. Dindorf. Sed hicce aliis ex fontibus sua hausisse censeri potest. In antecedentibus *πλόον καὶ ὁδοῦ* (de itinere, quae per aquam navigando fit et de itinere terrestri) eodem modo iunguntur, quo apud Strabon. VII. p. 307: *ὥστε καὶ πλοῦν εἶναι καὶ ὁδόν.*

Cap. XXXII.

Ἀλλὰ τάδε μὲν ἤκουσα ἀνδρῶν Κυρηναίων] Vel ex hoc loco cernitur eximium Nostri studium, quo eorum, quae narrat, praesertim si mira aut a vulgatis et consuetis aliena viderentur, auctores afferre nunquam supersedit, accurate discernens inter ea, quae ipse vidit et quae ab aliis tradita accepit. Plura in Comment. Herodot. §. 9. *Cyrenaei*, ad quos et hoc loco et II, 33 provocat Herodotus, mercatores fuisse videntur, quibuscum in colloquium venit, cum in urbe Cyrene versaretur; de qua re vid. Comment. Herodot. §. 7. Etenim hi mercatores, qui commercium cum interioribus Africae partibus agebant, inde ipsi has regiones obierant, itinere per deserta in magno comitatu, ut fieri solet, facto.

φαμένων ἐλθεῖν τε ἐπὶ τὸ Ἄμμωνος χρηστήριον] De Ammoniis conf. Herodot. II, 42. IV, 181 coll. III, 25 seq. Schmitthenner: De Iove Hammone Syntagm. I. p. 28 seqq., qui reliquos vett. scriptorum locos suppeditat. Intelligi debet h. l. Iovis Ammonii templum atque oraculum satis notum tum propter religionem et sacra, tum propter commercii celebritatem. Neque enim templum solum illic fuisse existimandum est, verum regnum incolis frequens, ut cryptae hominibus medicatis sive mumiis repletae hodieque monstrant. Nunc loco nomen *Siwah*. Cuius rei inprimis fidem nobis fecit recentissimus peregrinator de Minutoli, qui accuratissime hunc locum descripsit in itinerario

Digitized by Google

ἀρχῷ τῷ Ἀμμωνίων βασιλέϊ· καί κως ἐκ λόγων ἄλλων ἀπικέσθαι ἐς λέσχην περὶ τοῦ Νείλου, ὡς οὐδεὶς αὐτοῦ οἶδε τὰς πηγάς· καὶ τὸν Ἐτέαρχον φάναι ἐλθεῖν κοτὲ παρ' αὐτὸν Νασαμῶνας ἄνδρας. τὸ δὲ ἔθνος τοῦτο ἐστὶ μὲν Λιβυκὸν, νέμεται δὲ τὴν Σύρτιν τε καὶ τὴν πρὸς ἠῶ χώρην τῆς Σύρτιος οὐκ ἐπὶ πολλόν. ἀπικομένους δὲ τοὺς Νασαμῶνας καὶ εἰρωτεωμένους, εἴ τι ἔχουσι πλέον λέγειν περὶ τῶν ἐρήμων τῆς Λιβύης, φάναι, παρὰ σφίσι γενέσθαι ἀνδρῶν δυναστέων παῖδας ὑβριστὰς, τοὺς ἄλλα τε μηχανᾶσθαι ἀνδρωθέντας περισσὰ, καὶ δὴ καὶ ἀποκληρῶσαι πέντε ἑωυτῶν, ὀψομένους τὰ ἐρῆμα τῆς Λιβύης, καὶ εἴ τι πλέον ἴδοιεν τῶν τὰ μακρότατα ἰδομένων. Τῆς γὰρ Λιβύης τὰ μὲν κατὰ τὴν βορηΐην θάλασσαν ἀπ' Αἰγύπτου ἀρξάμενοι μέ-

suo, quod Berolini prodiit a. 1824 (Reise zum Tempel des Jupiter Ammon in d. libyschen Wüste etc.) pag. 87 seqq. Conf. praeterea Heeren. Ideen etc. II, 1. p. 212 seqq. et Ritter. Erdkunde I. p. 981 seqq. Aliis Ammonis templum in Oasi El-Kassar quaerendum videbatur. Vid. Ios. de Hammer in Annalibus Viennenss. vol. XLV. p. 31. Minus recte, ut nunc quidem satis constat, post eximiam curam Minutolii atque aliorum peregrinatorum, e quibus hos modo afferre iuvat eorum in gratiam, si qui sunt, qui de his accuratiora doceri concupiscant: Fr. Cailliaud: Voyage à l'oasis de Syouah, redigée et publiée par Iomard. Paris 1823., Hoskins Visit to the great Oasis p. 216 seqq. 254 seqq. 257 seqq., Biblioth̀eq. universelle de Genève 1851. Septemb. p. 110 seq., Bayle St. John: Adventures in the Libyan Desert and the Oasis of Jupiter Ammon. Lond. 1849. Wheeler Geography of Herodot. pag. 564 seq. Alia quaedam etiam suppeditat Forbiger Handb. d. alt. Geogr. II. p. 825. qui idem (p. 824) veterum locos de hac oasi omnes praebet. De Solis fonte vid. nott. ad IV, 181. — Ad verba ἀπικέσθαι ἐς λέσχην cf. quae diximus ad I, 153.

ἐλθεῖν — Νασαμῶνας ἄνδρας] De *Nasamonibus* confer IV, 172 et Diodor. Sicul. III, 49. Atque Heerenius, ubi hunc locum exponit (Ideen etc. II, 1. pag. 203 seqq.), recte notare videtur (p. 198 l. l.), Nasamones pertinuisse ad Syrticas gentes, quae commercium cum interioris Africae gentibus egerint; ita ut iter illud haudquaquam per regiones plane incognitas institutum videri debeat; quippe quo hoc potissimum respexerint, num quid ulterius, quam commercii causa vulgo proficiscerentur, progredi liceat.

Τῆς γὰρ Λιβύης τὰ μὲν κατὰ τὴν βορηΐην θάλασσαν κ. τ. λ.] Eandem Libyae in tres partes divisionem profert IV, 181. Quae vel hodie servata esse dicitur in tribus illis appellationibus: *Barbarei*, *Biledulgerid* et *Sahara;* quippe naturae ipsi illa est valde congrua et consentanea. Quae ultra deserta Sahara sunt regiones cultae ac fertiles, nunc cognitae sunt nomine *Nigritiae* sive *Sudan;* quas nec Herodoto prorsus incognitas fuisse, ea ipsa declarant, quae in huius capitis fine leguntur. Confer Heeren. Ideen II, 1. p. 6 coll. Ritter: Erdkunde I. p. 898.

Τῆς γὰρ Λιβύης — θάλασσαν] i. e. *quod attinet ad eas Libyae partes*, *quae secundum mare boreale* s. *mediterraneum porriguntur;* quibus ora borealis Libyae indicatur, in cuius extrema occidentem versus parte ab Herodoto collocatur *Soloïs* promontorium. Conf. IV, 43. Quod promontorium *Kantin* esse, copiosa

Digitized by Google

χρι Σολόεντος ἄκρης, ἡ τελευταὶ τῆς Λιβύης, παρήκουσι παρὰ πᾶσαν Λίβυες, καὶ Λιβύων ἔθνεα πολλὰ, πλὴν ὅσον Ἕλληνες καὶ Φοίνικες ἔχουσι. τὰ δὲ ὑπὲρ θαλάσσης τε καὶ τῶν ἐπὶ θάλασσαν κατηκόντων ἀνθρώπων, τὰ κατύπερθε θηριώδης ἐστὶ ἡ Λιβύη· τὰ δὲ κατύπερθε τῆς θηριώδεος, ψάμμος τέ ἐστι καὶ ἄνυδρος δεινῶς καὶ ἐρῆμος πάντων. Ἐπεὶ ὦν τοὺς νεηνίας 118

disputatione probatum it Rennelius (l. l. p. 567—570), improbante Bredovio, qui cum Gosselin. promontorium *Spartel* ponit, cuius loco alii promontorium *Boiador* intelligi posse existimant. Confer ibid. p. 570, 17. Rennelium sequitur Mannertus l. l. X, 2. p. 495 seq., a quo discedens Schlichthorst. l. l. p. 167 seq. indicari putat ab Herodoto id promontorium, quod Graeco nomine appellatur *Ampelusia*, Punico *Cotes*. Equidem cum Rittero (Erdkunde I. pag. 890) malim intelligere promontorium *Spartel*, neque ab hac sententia me deduxerunt iudicia eorum virorum doctorum, qui ad Rennelii sententiam se nuper applicuerunt, Moversii (Die Phoeniz. II, 2. p. 544 seq.) et Forbigeri l. l. p. 867: a quibus ipsis non admodum discedit Hirscher (De Hammonis Periplo. Ehing. 1832), de eo promontorio hic cogitandum esse ratus, quod album nunc vocant, prope urbem Azamor situm. Sed Barthio, qui ipse has regiones nuper perlustravit, vix dubium esse videtur, quin hoc loco de promontorio, cui nunc nomen Spartel, unice cogitari possit (Wanderungg. d. Gestade des Mittelmeers I. p. 13 seq.). Quod ipsum in extrema maris mediterranei ora prominere in columnis Herculeis nemo nescit.

ἡ τελευταὶ τῆς Λιβύης] Secutus sum Gaisfordium, quamquam valde arridet lectio a viro docto olim proposita: ᾗ τελευτᾷ τὰ τῆς Λιβύης. Vulgo: ᾗ τελευτᾷ τῆς Λιβύης, cuius loco Struve l. l. pag. 30 praeferendum censet: ᾗ τελευτᾷ τὰ τῆς Λιβύης. Nam τελευτᾷ olim scriptum fuisse, codicum vestigia indicare videntur. — In seqq. οἱ ἐπὶ θάλασσαν κατήκοντες ἄνθρωποι cum ii sint, qui secundum maris mediterranei oram habitant, verba: τὰ ὑπὲρ θαλάσσης τε καὶ τῶν ἐπὶ θάλασσαν κατηκόντων ἀνθρώπων intelligenda erunt de interioris Africae regionibus, a mari remotioribus. Ad verba: ψάμμος τέ ἐστι καὶ ἄνυδρος — καὶ ἐρῆμος mente repetendum ἡ Λιβύη.

Ἐπεὶ ὦν τοὺς νεηνίας ἀποπεμπομένους κ. τ. λ.] Particula ἐπεὶ, quam omnes libri tenent, immerito displicuit viris doctis, adeo ut emendarent εἶπον vel etiam ἐκεῖ s. ἐκείνους. Sed loco succurrendum erat non emendatione, sed interpretatione; est enim oratio ἀνακόλουθος, cuius occasionem praebuerunt ea, quae de Libycae terrae divisione interiecta sunt, inde a verbis τῆς γὰρ Λιβύης τὰ μὲν κατὰ κ. τ. λ. usque ad καὶ ἐρῆμος πάντων. Iam haec confirmaturus iis, quae reliqua erant de Etearchi narratione, pergit ἐπεὶ ὦν κ. τ. λ., quorum verborum apodosis iudice Hermanno ad Viger. pag. 784 seq. incipiat a verbis διεξελθόντας δὲ χῶρον πολλὸν ψαμμώδεα — ἰδεῖν δή κοτε κ. τ. λ., ubi particula δὲ, post plerasque particulas temporales et maxime post ἐπεὶ, per anacoluthiam in apodosi inferri solita, praecipue in errorem interpretes induxisse eidem viro docto videtur. Probat Hermanni rationem aliisque exemplis Herodoteis confirmat Bredov. p. 107 seq. Aliam rationem orationis ἀνακολούθου constituendae iniit Matthiae in not. ad h. l. Cui Herodotus, cum dicere vellet ἐπεὶ ὦν τοὺς νεηνίας ἀποπεμπομένους — εὖ ἐξηρτυμένους ἰέναι, ἰέναι πρῶτα μὲν κ. τ. λ., prius ἰέναι omisisse videtur, ut apodosis haec sit: ἰέναι πρῶτα μέν.

Digitized by Google

ἀποπεμπομένους ὑπὸ τῶν ἡλίκων, ὕδασί τε καὶ σιτίοισι εὖ ἐξηρτυμένους, ἰέναι τὰ πρῶτα μὲν διὰ τῆς οἰκευμένης· ταύτην δὲ διεξελθόντας ἐς τὴν θηριώδεα ἀπικέσθαι· ἐκ δὲ ταύτης τὴν ἐρῆμον διεξιέναι τὴν ὁδὸν ποιευμένους πρὸς ζέφυρον ἄνεμον, διεξελθόντας δὲ χῶρον πολλὸν ψαμμώδεα καὶ ἐν πολλῇσι ἡμέρῃσι ἰδεῖν δή κοτε δένδρεα ἐν πεδίῳ πεφυκότα· καί σφεας προσελθόντας ἅπτεσθαι τοῦ ἐπεόντος ἐπὶ τῶν δενδρέων καρποῦ. ἁπτομένοισι δέ σφι ἐπελθεῖν ἄνδρας μικρούς, μετρίων ἐλάσσονας ἀνδρῶν, λαβόντας δὲ ἄγειν σφέας· φωνῆς δὲ οὔτε τι τῆς ἐκείνων τοὺς Νασαμῶνας γινώσκειν οὔτε τοὺς ἄγοντας

ὕδασί τε καὶ σιτίοισι εὖ ἐξηρτυμένους κ. τ. λ.] Bene nobis monere videtur Heeren. Ideen II, 1. pag. 198, minime solos quinque intelligendos esse iuvenes nobiles, qui iter susceperint, verum additos etiam illis ministros, comites. Nos dicimus *eine Karawane*. Nec tamen illi iuvenes viam in istiusmodi profectionibus solitam secuti esse videntur, sed relicta illa, cum alias Africae regiones adhuc incognitas visere vellent, magis ad occidentem se convertisse. Quo spectant verba *τὴν ὁδὸν ποιευμένους πρὸς ζέφυρον ἄνεμον*, cum scilicet occidentem et meridiem versus (*südwestlich*) illi iter instituerent.

διεξελθόντας δὲ χῶρον πολλὸν ψαμμώδεα κ. τ. λ.] Haec ad deserta *Sahara* referri debere manifestum est; quibus desertis transmigratis (id quod hodieque haud sine magno periculo fieri potest), haud minus manifestum, pervenisse iuvenes ad eas regiones, quas nunc solemus vocare *Negerländer*. Eo enim quadrat et color niger, qui incolis harum terrarum tribuitur, et minor statura corporis, quam recentioris quoque temporis peregrinatores observarunt, et indoles incolarum benigne et hospitaliter advenas excipientium, quam virtutem illius gentis hodieque memorant; eo denique etiam spectant arbores frugiferae, itidem recentioribus peregrinatoribus illic observatae. Vid. Heeren. l. l. II, 1. pag. 199. 200.

ἅπτεσθαι τοῦ — καρποῦ] ἅπτεσθαι — καρποῦ non tam *attingere fructus* esse monet Larcherus, sed *gustare fructus*, *vesci*, ut apud Thucydid. II, 50. Intelliguntur autem, ut credibile est, fructus arboris, quae dicitur *Schea Toulu*, *Schibaum* s. *Butterbaum*, et per totam interiorem Africam est propagata. Conf. Ritter: Erdkunde I. p. 347. Nec aliter visum Heerenio l. l.

ἐπελθεῖν ἄνδρας μικρούς, μετρίων ἐλάσσονας ἀνδρῶν] De Aethiopiae incolis brevissimis statura, ita ut inde Pygmaeorum fabulam ortam credere liceat, Strab. XVII. p. 1176 D s. p. 821. Similia quaedam Nonnosus apud Photium Bibl. Cod. III. p. 8, quae recentiorum quoque narratione probari monet Larcherus. Neque enim nunc aliam de istis interioris Africae gentibus opinionem ferri confirmant, quae Heerenius protulit l. l. p. 199. 200. Alia olim Ludolf. Histor. Aethiop. pag. 69—74. Recentioris autem aetatis peregrinator, Mallien., in mediae Africae regionibus homines tam parvae staturae eosdemque imbecillimos, ut iure Pygmaeos dixeris, se invenisse testatur, lingua etiam diversissimos a reliquis Africae gentibus, ut sane Herodotea narratio de Nasamonibus hinc nonnihil lucretur lucis; videas Voyage dans l'intérieur de l'Afrique etc. faite en 1818 t. II. p. 209. 262. In seqq. ad *τοὺς ἄγοντας τῶν Νασαμώνων* conf. Matth. §. 570. p. 1126.

Digitized by Google

τῶν Νασαμώνων. ἄγειν τε δὴ αὐτοὺς δι' ἑλέων μεγίστων, καὶ διεξελθόντας ταῦτα ἀπικέσθαι ἐς πόλιν, ἐν τῇ ἅπαντας εἶναι τοῖσι ἄγουσι τὸ μέγαθος ἴσους, χρῶμα δὲ μέλανας, παρὰ δὲ τὴν πόλιν ῥέειν ποταμὸν μέγαν· ῥέειν δὲ ἀπὸ ἑσπέρης αὐτὸν πρὸς

ἀπικέσθαι ἐς πόλιν κ. τ. λ.] Quae urbs, nisi ea est, quae sive *Timbuctu* sive *Tombuctu* nunc dicitur amplissima et commercio per varias Africae partes hinc instituto celeberrima, certe in istis regionibus sita fuisse videtur. Ad istas enim regiones unice quadrant Herodoti verba. Tu conf. de hac urbe Ritter: Erdkunde II, 1. p. 445 seqq. 457 seqq. Dubitanter olim de his pronuntiaverat Ukert. Geogr. der Gr. u. Roem. I, 1. pag. 76, qui quo tempore scripsit, eo nondum istae regiones tam cognitae erant, quam nunc sunt recentiorum Europaeorum studiis, qui summo cum periculo ad has terras progressi sunt. Ad hanc eandem dubitationem rediisse video C. Vilh. Törnegren in Diss. quae inscribitur: Circa Africam interiorem veteribb. cognitam observatt. Helsingfors. 1844. p. 7. Id unum ex hac Herodoti narratione certo colligi posse putat, usque ad mediterranei maris oram eiusque incolas iam illa aetate pervasisse notionem quandam regionum interioris Africae, quamvis vagam ac fabulosam.

παρὰ δὲ τὴν πόλιν ῥέειν ποταμὸν μέγαν] Valde disceptatum inter viros doctos, fluvius iste qui fuerit. De Nili occidentalis s. albi brachio fuerunt, qui cogitarent; cf. Annales des Voyages 1848. Decemb. p. 345. 1849. Mai. p. 188 seq. Sed vix dubitandum, *Nigrum* esse sive *Ioliba* (*Dscholiba*), quod apud indigenas fluvii est nomen, quodque ipsum significat *fluvium magnum* seu *aquam magnam*. Nam in eum unum conveniunt Herodoti verba, ipsique crocodili in eo frequentes esse dicuntur. Vide Heeren. l. l. II, 1. p. 201. II, 2. p. 439 coll. Rennel. l. l. p. 573. Ritter: Erdkunde I. pag. 472 seqq. 492 seqq. Leake: Journal of the geographical Society (1831) Vol. I. p. 1 seqq. p. 24 seq. Wheeler: Geography of Herodot. p. 571 seq. Gravius illud est, quod non minus inter veteres, quam inter recentiores potissimum disceptatum est, utrum hic fluvius, quem Nigrum esse diximus, cum Nilo cohaereat, adeoque unus idemque sit fluvius. Praefracte negat Rennelius l. l. pag. 573 seq. nec omnino aliter statuendum erit, si ipsum Nigri cursum consideres montiumque interioris Africae tractum, et terram, quam Nilus permeat, altiorem ea, quam Niger irrigat, alia, quae ab recentioribus peregrinatoribus observata, bene notarunt Heerenius II, 1. pag. 15 seq. Ritterus l. l. I. p. 491 seqq. 506 seqq. 511 seqq. 523—26, qui iidem ex eorundem peregrinatorum testimoniis satis patere adiiciunt, apud istarum terrarum incolas eandem hodieque ferri famam: Nigrum cohaerere cum Nilo, sive unum esse eundemque fluvium. Conf. Dahlmann. in Herodot. pag. 86. Add. Pueckler-Muskau (Allgem. Zeit. 1838. IX. Febr. Beil. p. 268), qui et ipse meminit famae adhuc inter indigenas sparsae de fluvio magno, qui ex occidente proveniens cum albo fluvio (i. e. occidentali Nili brachio) coniungatur. Rennelio obloquitur Dureau de la Malle (Géographie physique etc. p. 79) communi famae antiquitatis aeque ac recentiorum temporum insistendum ratus eamque proponens sententiam, ut Nilus et Niger per alium fluvium intermedium quasi iuncti existimentur, quemadmodum v. c. in America meridionali Orinoco fluvius et Amazonum fluvius iuncti inveniantur fluvio Rio-Negro et Cassiquiaré. Quo eodem spectant testimonia viri docti et Angli et Galli. Quorum ille, Fitz Clarence, a mercatore Arabe, qui pluries iam inde a Fetz ad Tombuctu iter fecerat, haec accepit: urbem distare dua-

Digitized by Google

ἥλιον ἀνατέλλοντα· φαίνεσθαι δὲ ἐν αὐτῷ κροκοδείλους. Ὁ 33 μὲν δὴ τοῦ Ἀμμωνίου Ἐτεάρχου λόγος ἐς τοῦτό μοι δεδηλώσθω, πλὴν ὅτι ἀπονοστῆσαί τε ἔφασκε τοὺς Νασαμῶνας, ὡς οἱ Κυρηναῖοι ἔλεγον, καὶ ἐς τοὺς οὗτοι ἀπίκοντο ἀνθρώπους, γόητας εἶναι πάντας. Τὸν δὲ δὴ ποταμὸν τοῦτον τὸν παραῤῥέοντα καὶ Ἐτέαρχος συνεβάλλετο εἶναι τὸν Νεῖλον· καὶ δὴ καὶ ὁ λόγος οὕτω αἱρέει. ῥέει γὰρ ἐκ Λιβύης ὁ Νεῖλος, καὶ μέσην τάμνων Λιβύην· καὶ (ὡς ἐγὼ συμβάλλομαι, τοῖσι ἐμφανέσι τὰ μὴ γινωσκόμενα τεκμαιρόμενος) τῷ Ἴστρῳ ἐκ τῶν ἴσων μέτρων ὁρμᾶται.

bus viae horis ab Nigro, qui orientem versus fluens in magnum dulcis aquae lacum sive mare desinat, in media Africa situm nomine *Bahr-Soldan*, unde qui ab altera parte exeat fluvius, esse Nilum Aegyptium (conf. Revue Encyclop. t. IV. p. 57, Xème livrais.). Quibuscum fere consentiunt, quae Mollieno sciscitanti nonnulli dixerunt: Nigrum procul ab urbe Tombuctu exire in lacum immensum, cuius ipsius aquae defluentes in Nilum delaberentur. Vid. Voyage etc. t. I. pag. 219. t. II. pag. 291 seq. Conf. etiam quae afferuntur in Jahrbb. f. Philolog. u. Paedagog. (1829) X. p. 365. 457. Revue encyclopedique 1829. Octob. T. IV. 2. p. 5 seqq. Neque vero unquam de ulla Nigri et Nili coniunctione cogitari posse, nunc satis cognitum habemus, meliora edocti studiis et peregrinationibus eorum virorum, qui summis cum laboribus ac periculis in has interioris Africae regiones itinera instituerunt: inter quos unum hic nominaverim Landerum, e cuius libro (Reise in Africa zur Erforschung des Niger, von R. u. J. Lander. Lips. 1833. I. p. XV seq.) de Nigri cursu accuratiora nunc constant. Namque Niger e Senegambiae montibus ortus primum orientem versus undas volvit urbemque Timbuctu praeterlabitur, mox vero in meridiem conversus aquas suas effundit in sinum Guineae.

Cap. XXXIII.

γόητας εἶναι πάντας] Incantationum et artium magicarum superstitionem per gentes Africae, quas vulgo *Neger* dicimus, adhuc valde celebratam esse observat Heerenius (II, 1. pag. 199) ex Europaeorum, qui illuc pervenere, itinerariis.

συνεβάλλετο εἶναι τὸν Νεῖλον] De verbi συμβάλλεσθαι *coniectandi* notione diximus ad I, 68. Verba sequentia: καὶ δὴ καὶ ὁ λόγος οὕτω (vulgo οὕτως) αἱρέει sonant: *atque etiam ratio sic suadet*, ut scil. hunc fluvium Nilum esse credamus. Conf. I, 132 fin. ibique not. De ipso argumento ad II, 32 fin. monuimus.

καὶ μέσην τάμνων Λιβύην] καὶ deleverat Wesselingii monitu Reizius, invitis libris. Restituerunt Schweighaeuserus et Gaisfordius. Tu verte: „*vel mediam dissecans Libyam.*" — De structura verbi τεκμαίρεσθαι conf. Matth. §. 396.

τῷ Ἴστρῳ ἐκ τῶν ἴσων μέτρων ὁρμᾶται] Interpretatus est Schweighaeuserus: *parallelum Istro cursum habet;* minus opinor accurate, cum Herodotus non tam de utriusque fluvii cursu quam de fontibus sive de loco, unde uterque fluvius initium capiat, loqui videatur. Hunc vero fontium locum utrique fluvio ex opposito inveniri dicit hoc modo, ut in meridionali orbis terrarum parte, ubi Nili cursus incipiat, ibidem in septentrionali Ister fluvius exoriatur. Quapropter postea, Istri cursum Nilo similem descripturus, addit mediam illum dissecare Europam, ut a Nilo Africam secari mediam supra indicaverat. Vid. Guil. Henr. Kolster. de hoc loco

Digitized by Google

Ἴστρος τε γὰρ ποταμὸς ἀρξάμενος ἐκ Κελτῶν καὶ Πυρήνης πόλιος ῥέει μέσην σχίζων τὴν Εὐρώπην. οἱ δὲ Κελτοί εἰσι ἔξω

accurate disputans in: Jahrbb. f. Philol. u. Paedag. Suppl. XIII. p. 8 seq. De cursu Istri conf. infra IV, 49. Istri ac Nili comparationem instituit etiam Oppian. Cyneget. II, 138. De Istri fontibus primarius exstat Pindari locus Olymp. III, 25 coll. VIII, 63, unde proficiscitur Pausanias V, 7. Reliquos veterum locos, Strabonis, aliorum, qui inde ab Augusti aetate de Danubii fontibus retulerunt, exhibuit accurateque tractavit C. B. A. Fickler: Die Donau-Quellen und das Abnobagebirg der Alten. Carlsruhe 1840. p. 14 seqq. Add. Forbiger Handb. d. alt. Geogr. III. p. 324. Quae Noster de Istri fontibus hic scribit, ut ab Hecataeo desumta credam (ut Grotefend: Zur Geograph. u. Gesch. v. Alt-Italien II. p. 15), vix adduci possum, certis, quibus comprobem, argumentis destitutus: nisi huc trahere velis verba cap. 34: ὁ μὲν δὴ Ἴστρος — πρὸς πολλῶν γινώσκεται, quibus Hecataeum quoque tangi volunt; cf. Ukert: Damastes et Hecat. p. 16 seq. Mihi probabilius videtur, Herodotum haec accepisse a nautis s. mercatoribus, quos de his erat sciscitatus.

Ἴστρος τε γὰρ ποταμὸς ἀρξάμενος ἐκ Κελτῶν καὶ Πυρήνης πόλιος] Pyrene urbs vix aliunde nota. Cum vero satis constet, Istrum non in montibus Pyrenaeis (quo quidem ducit Herodotea urbs Pyrene), verum in Abnoba monte (Schwarzwald) exoriri, ad eum ipsum montem eiusdemque fere aut cognati nominis urbem locumve Herodoti Πυρήνην nonnulli referre studuerunt. Quod enim duobus rivulis, quibus nunc nomen *Prieg* et *Brege* s. *Brigach* et *Brege*, formatur Danubius infra oppidum Donaueschingen, tertio quodam fonte accedente, nec longe ab hoc oppido invenitur vicus *Pfohren*, ex his nominibus, obscuriora quod essent, vel depravatis vel commutatis exstitisse *Pyrenes* nomen apud scriptores celebratum, sed nihil ad hunc locum pertinens iam Glareanus (cuius locum affert Fickler. l. l. p. 12) existimaverat. Atque de iisdem regionibus nominibusque cogitans fortasse πρυγένης χώρας legendum esse putavit Dalecampius ad Plin. H. N. IV, 12. §. 24. Ad vicum illum Pfohren Herodoteam Pyrenen referri quoque voluit Eques de Lang: Baierns Gauen etc. p. 3. Quid quod de Tirolensi monte, quem nunc vocant *Brenner*, hic sermonem esse putavit Ioannes a Mueller (Opp. VI. p. 398). Quibus noli tu assentiri; Herodoti enim universam narrationem et sententiam, quam de Nilo atque Istro ex iisdem fontibus profluente eundemque cursum (ex opposito quidem) tenente protulit, accuratius consideranti vix dubium, quin Pyrenaeorum montium regiones intellexerit ibique Istri fontes collocaverit. Neque vero inde sequitur, in Herodoto legendum esse Πυρήνης ὄρους s. ὄρεος (certe οὔρεος, ut Herodoti dialecto conveniat), prouti olim in mentem venerat Stukio ad Peripl. Ponti Euxini p. 164 ob Aristotelis opinor locum, qui in Meteorolog. I, 13 Pyrenen dicit montem esse in Celtica terra, unde Ister proveniat totam Europam permeans in Pontum Euxinum. Namque ut taceam, *Pyrenae* civitatem olim ditissimam et mercaturae deditam commemorari ab Avieno Or. Marit. 558, Herodotus, qui haec omnia ex auditu retulit, errore eo magis erit excusandus, quo hae regiones ipsius aetate prorsus incognitae fuerunt, ipseque historiae pater eo usque in itineribus suis pervenire haud potuerit. Conf. etiam Dahlmannum in Herodot. p. 89 Herodoti lapsum in his exponentem. Add. Zeuss: die Deutschen u. ihre Nachbarstämme p. 160 seq. Lueken: Einheit des Menschengeschlechts p. 147. Fickler l. l. p. 8—13.

οἱ δὲ Κελτοί εἰσι ἔξω Ἡρακληΐων στηλέων] Retinui Ἡρακληΐων, ab

Digitized by Google

Ἡρακληΐων στηλέων· ὁμουρέουσι δὲ Κυνησίοισι, οἳ ἔσχατοι πρὸς δυσμέων οἰκέουσι τῶν ἐν τῇ Εὐρώπῃ κατοικημένων. τελευτᾷ δὲ ὁ Ἴστρος, ἐς θάλασσαν ῥέων τὴν τοῦ Εὐξείνου πόντου διὰ πάσης Εὐρώπης, τῇ Ἰστρίην οἱ Μιλησίων οἰκέουσι
119 ἄποικοι. Ὁ μὲν δὴ Ἴστρος, ῥέει γὰρ δι' οἰκευμένης, πρὸς 34
πολλῶν γινώσκεται· περὶ δὲ τῶν τοῦ Νείλου πηγέων οὐδεὶς ἔχει λέγειν· ἀοίκητός τε γάρ ἐστι καὶ ἐρῆμος ἡ Λιβύη, δι'

omnibus quantum scio codd. allatum. Bekkero placuit Ἡρακλέων, idque reponi quoque iussit Bredov. p. 157. 219, quem sequitur Dindorf. Ἡρακλείων exhibuit Dietsch. Maluerunt quidam: ἔσω Ἡρακληΐων στηλέων, cum Celtae, quorum nomine Hispaniae incolae contineantur, extra columnas Herculeas censeri nequeant. Sed bene monet Wesselingius, omnia extra Herculis fretum in Oceanum versa inde a Calpe promontorio, ubi Herculeae columnae fixae credebantur, extra hasce columnas dici; ut v. c. et Gades et extremam Lusitaniae partem in Oceanum porrigentem, et fortasse veteribus, qui accuratiori huius terrae cognitione carebant, ulteriorem visam, quam reapse est. Vid. Strab. I. p. 82 s. 47. p. 112 s. 64. III. p. 256 s. 168. Praeterea Celtas ad flumen Anam et Lusitaniae promontorium Sacrum et Nerium, cui et Celtico nomen, sedes olim habuisse, idem testatur Strabo III. p. 230 B. s. pag. 153 Cas. Qui Celtae quo minus hoc loco intelligantur, nihil certe obstat; quod ipsum documento erit, Pyrenen Herodoteam non in Germania sed circa Hispaniam montesque Pyrenaeos quaerendam esse. De Celtis conf. etiam IV, 49 et C. O. Mueller. Etruscc. I. pag. 151, qui cum Herodoti Celtis comparat Herodori *Gletes* apud Stephan. Byz. s. v., cum Graeca nomina Κελτοί, Γαλάται, Γλῆτες ad unam eandemque radicem sint revocanda. De Celtis vid. Zeuss l. l. p. 160 seqq.

ὁμουρέουσι δὲ Κυνησίοισι] *Cynesios* infra IV, 49 vocat *Cynetas*, quos eosdem occidentem versus ultimos esse ait Stephanus Byzantinus, quorumque sedes accuratius definiuntur ab Avieno Or. maritim. 200. Inde in extrema Lusitaniae ora e mente Herodoti collocanda videtur haec gens, Celtis et ipsa accensenda; cf. Zeuss l. l. p. 161. Dieffenbach Celtica II, 2. p. 25. Aliter statuit Redslob (Tartessus etc. p. 42 seq.), qui ut concedit, Herodoto haberi Celtas populum omnium Europae extremum occidentem versus, ita eundem vult caruisse accuratiore cognitione terrae ultra Pyrenaeos montes sitae, quam brevi tractu porrectam pone ipsos hos montes continere sedes Cynesiorum opinetur. Quae quomodo cum ipsis Herodoti verbis cohaereant, equidem haud intelligo. Cynesios in Lusitaniae ora, vel in Galatia Asturiaque, quae nunc dicitur, vixisse recte quoque vidit Arnold History of Rom. I. p. 491 seq., ea, quae Herodotus h. l. prodit, e Phoenicum periplo quodam fluxisse ratus. — In seqq. verba, quae libri scripti omnes retinent ῥέων τὴν τοῦ κ. τ. λ., ipsi quoque retinenda censuimus, licet Valckenarius, quem plures recentiorum secuti sunt, vocem ῥέων ac deinde voces διὰ πάσης Εὐρώπης eiici iussisset. Dietsch uncis tantum inclusit haec tanquam spuria.

τῇ Ἰστρίην οἱ Μιλησίων οἰκέουσι ἄποικοι] Hanc urbem alii vocant Istros, alii Istropolin, ut monet Larcher. in Tab. Geogr. p. 282 seq. Tu vid. Forbiger. l. l. III. p. 1098, qui omnes veterum locos suppeditabit. Nunc loco nomen *Istere*, ut idem scribit, non longe ab eo loco, qui nunc vocatur *Kostendsche*, apud veteres *Constantiana*, unde ipsum recentius nomen ductum putem.

ἧς ῥέει. περὶ δὲ τοῦ ῥεύματος αὐτοῦ, ἐπ' ὅσον μακρότατον ἱστορεῦντα ἦν ἐξικέσθαι, εἴρηται. ἐκδιδοῖ δὲ ἐς Αἴγυπτον. ἡ δὲ Αἴγυπτος τῆς ὀρεινῆς Κιλικίης μάλιστά κη ἀντίη κέεται· ἐνθεῦτεν δὲ ἐς Σινώπην τὴν ἐν τῷ Εὐξείνῳ πόντῳ πέντε ἡμερέων ἰθεῖα ὁδὸς εὐζώνῳ ἀνδρί· ἡ δὲ Σινώπη τῷ Ἴστρῳ ἐκδιδόντι ἐς θάλασσαν ἀντίον κέεται. οὕτω τὸν Νεῖλον δοκέω διὰ πάσης τῆς Λιβύης διεξιόντα ἐξισοῦσθαι τῷ Ἴστρῳ. Νείλου μέν νυν πέρι τοσαῦτα εἰρήσθω.

35 Ἔρχομαι δὲ περὶ Αἰγύπτου μηκυνέων τὸν λόγον, ὅτι πλεῖστα θωυμάσια ἔχει ἢ ἄλλη πᾶσα χώρη, καὶ ἔργα λόγου

Cap. XXXIV.

ἐπ' ὅσον μακρότατον — ἐξικέσθαι] Confer supra II, 29 init.

ἡ δὲ Αἴγυπτος — ἀντίη κέεται] Maritimam Aegypti oram non prorsus Ciliciae respondere, cum nunc quidem satis constet, in Herodotum, qui graviter fuerit lapsus, minime invehamur, sed veniam illi demus, qui in huiusmodi rebus ea non viderit, quae tam remotis temporibus vix melius cognosci potuerint. Conf. Rennel. l. l. p. 455. Nec aliter iudicandum de comparatione, quam inter Nili atque Istri cursum Herodotus instituit atque de iis, quae de Sinope addidit, ex adverso Istri ostiis sita, quae omnia quantum a vero abhorreant, nunc nemo fere nescit. Conf. Dahlmann. l. l. pag. 87. Kruse de Istri ostiis p. 32 seqq. Quo gravius illud est, quod haec ipsa Herodoti verba alieno hoc loco legi, in quartum scilicet librum reiicienda, olim quis suspicatus erat. Sed optime commonstravit Valcken., haec verba perquam necessaria hic esse. Namque Herodotus tractum cursumque Nili atque Istri comparat ab occidente versus orientem fluentium. Quemadmodum ille Libyam mediam dissecat, ita hicce Europam; ille fluit ab occidenti Libyae, hic ab occidenti Europae parte; ille Aegyptum petit inque mare se effundit, hic in Pontum Euxinum effluit. Terminus orientalis, ad quem usque Nilus ex occidenti fluens pervenit, Aegyptus est; cui opposita est (nam monstrandum erat, Aegypto obiectum respondere locum, quo Ister in mare exit) Cilicia montana, unde recta via pergendo quinque diebus perveniri potest Sinopen ad Pontum sitam et obiacentem Istro in idem mare se exoneranti. E quibus omnibus hanc Noster concludit summam: Nilum (per totam Africam, ut Ister per totam Europam) fluentem Istro similem esse beneque cum eo comparari posse. Cum enim utrumque fluvium pari meridiano s. pari longitudinis gradu (*ἐκ τῶν αὐτῶν μέτρων ὁρμᾶται* — cap. 33, ubi vid. nott.) oriri, alterum in Europa, alterum in Libya supra dixisset, consequens inde erat, utriusque etiam cursum sibi parem declarare (*ἐξισοῦσθαι*), cum uterque fluvius pari longitudine orientem versus delabatur. Vid. Kolster l. supra l. — Ad verba seqq. *πέντε ἡμερέων — εὐζώνῳ ἀνδρὶ* conf. I, 72 ibiq. nott.

ἀντίον κέεται] De dativo et genitivo, qui voculae *ἀντίον* adstruitur, monuit Wesseling., quem vid. Tu conf. Kuehner. Gr. Gr. §. 522, dd.

Cap. XXXV.

Ἔρχομαι δὲ — μηκυνέων τὸν λόγον] Ad participium *μηκυνέων* conf. nott. ad I, 194 et add. Valckenar. ad Euripid. Phoeniss. 713. 1082. Ipsam locutionem *μηκύνειν τὸν λόγον* (*pluribus s. prolixius disserere*) illustrant ea, quae collegit Schaefer. ad Lambert. Bos. de ellips. pag. 255.

ὅτι πλεῖστα θωυμάσια ἔχει ἢ κ.

Digitized by Google

μέζω παρέχεται πρὸς πᾶσαν χώρην· τούτων εἵνεκα πλέω περὶ αὐτῆς εἰρήσεται. Αἰγύπτιοι ἅμα τῷ οὐρανῷ τῷ κατὰ σφέας ἐόντι ἑτεροίῳ, καὶ τῷ ποταμῷ φύσιν ἀλλοίην παρεχομένῳ ἢ οἱ ἄλλοι ποταμοὶ, τὰ πολλὰ πάντα ἔμπαλιν τοῖσι ἄλλοισι ἀνθρώποισι ἐστήσαντο ἤθεά τε καὶ νόμους. ἐν τοῖσι αἱ μὲν γυναῖκες ἀγοράζουσι καὶ καπηλεύουσι, οἱ δὲ ἄνδρες, κατ'

τ. λ.] Olim πλέω, quod nunc e melioribus libris mutatum est in πλεῖστα. Neque enim repugnat sequens ἤ. Vid. Matth. Gr. Gr. pag. 461 coll. Hermann. ad Viger. pag. 718. Klausen ad Aeschyl. Agamemn. 51, qui ipse tuetur πλεῖστα, a Bekkero, Dindorfio et Dietschio reiectum, qui probante Bredovio p. 66 olim vulgatam lectionem πλέω revocarunt. Idem Matthiae l. l. §. 451 init. verba seqq.: καὶ ἔργα λόγου μέζω recte sic exponit: ἔργα μέζω ἢ λέγειν ἔστιν, ἔξεστιν: *grössere Merkwürdigkeiten, als sich sagen lässt.* Vid. Herod. II, 148. VII, 147. IX, 37. Schweighaeuserus in Lexic. Herod. II. p. 244. ad ἔργα ex antecedenti oratione iterum repeti vult πλεῖστα, quod mihi haud necesse videtur. Idem Matth. §. 455, 3 de verbis πρὸς πᾶσαν χώρην (i. e. *prae quavis alia terra* s. si cum ulla alia terra eam comparaveris) admonuit; pertinent huc similes Nostri loci III, 94 coll. 34. VIII, 44 atque Aelian. N. A. X, 4, ubi conf. Iacobs. — In seqq. ad τὰ πολλὰ πάντα conf. I, 203.

ἐστήσαντο ἤθεά τε καὶ νόμους] Pro ἤθεα Valcken. maluit ἔθεα (quod idem placuit Schaefero in Apparat. critic. ad Demosthen. tom. II. pag. 169); qui cur ita maluerit, haud satis se intelligere scribit Schweighaeuserus, cui ἔθεα videntur magis esse *consuetudines singulorum*, ἤθεα *publici* magis *mores*. Ac laudat Herodot. IV, 95. 106. VIII, 144. Tu vid. quae de his vocibus disputavit Bekkerus in Specim. Philostrat. pag. 11 seq. Namque ἦθος *omnem morum indolem, habitum proprium quendam* indicat apteque inde etiam ad populi mores et civilia instituta transferri potest. — De morum Aegyptiorum et Graecorum discrepantia comici cuiusdam versiculos apud Athen. VII. p. 299 seq. affert Schweighaeuserus.

ἐν τοῖσι αἱ μὲν γυναῖκες ἀγοράζουσι καὶ καπηλεύουσι] Ad ipsam rem Nymphodori locum afferunt interpretes in scholiis ad Sophocl. Oedip. Colon. 331 (327), ubi narratur, Sesostrin primum muliebria munia viris assignasse, quo scilicet eos effeminaret. Add. Pompon. Mel. I, 9, 6 ibiq. Tzschuck. t. V. p. 294. Ad mulierum dignitatem apud Aegyptios ea quoque spectant, quae apud Diodorum leguntur I, 27. — ἀγοράζειν omnino est *in foro agere* et *versari*, ἐν ἀγορᾷ περιπατεῖν, διατρίβειν, ut apud Nymphodorum exstat. Hoc autem ipsum apud Graecos virorum, haudquaquam mulierum erat. Conf. III, 137. 139. IV, 78. 164. — καπηλεύειν ad id commercii genus pertinere, quod rebus vilioribus ad vitae usum maxime necessariis continetur, patet ex iis, quae ad I, 94 annotavimus.

οἱ δὲ ἄνδρες, κατ' οἴκους ἐόντες, ὑφαίνουσι] Ex Graecorum more virorum cum esset in foro versari, mulierum domi manere (κατ' οἴκους εἶναι s. οἰκουρεῖν; cf. Valckenar. ad Herodot. IV, 114) domesticisque negotiis, ad quae textorium opus potissimum pertinebat (cf. C. F. Hermann. Privatalterth. §. 10. not. 9), vacare, contrarium Aegyptiorum morem consulto Noster hic declaravit, haud aliter fere atque Sophocles, qui l. l. Oedipum sic loquentem inducit, ut filios suos nihil agentes, filias autem summam ipsius curam habentes, Aegyptio more agere dicat, haec addens:

ἐκεῖ γὰρ οἱ μὲν ἄρσενες κατὰ στέγας

οἴκους ἐόντες, ὑφαίνουσι. ὑφαίνουσι δὲ οἱ μὲν ἄλλοι ἄνω τὴν κρόκην ὠθέοντες, Αἰγύπτιοι δὲ κάτω. τὰ ἄχθεα οἱ μὲν ἄνδρες ἐπὶ τῶν κεφαλέων φορέουσι, αἱ δὲ γυναῖκες ἐπὶ τῶν

θακοῦσιν ἱστουργοῦντες, αἱ δὲ σύννομοι
τἄξω βίου τροφεῖα πορσύνουσ' ἀεί.

Quae ipsa ex Herodoteis expressa atque ex Herodoto sumpta videri possunt, ut recte iam iudicavit vir doctus in: Zeitung f. d. elegant. Welt 1832. nr. 104 pag. 825; plura hanc in rem dabimus ad Herodot. III, 119. Caeterum satis celebratae veterum Aegyptiorum texturae, quibus permulti homines iique inferioris plerumque conditionis operabantur. Testatur vel sacra scriptura, quantam in texendo operam posuerint Aegyptii quantumque excelluerint, ut adeo inter mala, quibus Aegyptus premitur, post piscatores, qui nullos pisces capere possunt indeque moerent, commemorentur apud Ies. XIX, 9 opifices lineorum et textores et ipsi lugentes, perdita sua opera; add. XXXVIII, 12 et II Sam. XVII, 7, ubi itidem viri textores appellantur; testantur ipsa anaglypha, Gallorum studiis nuper detecta, quae ut plurimum textores, textorias sellas, alia huc spectantia exhibent. Atque ipsius Herodoti locus II, 105 huc referri poterit. Quae si reputes, haud amplius mirabere, qui factum sit, ut tale opus virorum potius fuerit quam mulierum. Plura Heeren. Ideen etc. II, 2. pag. 368. Wilkinson Manners etc. III. p. 113 seqq. 134 seq., quo loco imaginem exhibet virorum Aegyptiorum in texendi opere versantium. Ac simile quid tractantes mulieres exhibentur in alia imagine II. p. 60. Add. Hengstenberg: Die Bücher Mosis etc. p. 143.

ὑφαίνουσι δὲ οἱ μὲν ἄλλοι ἄνω τὴν κρόκην ὠθέοντες κ. τ. λ.] *ἄνω τὴν κρόκην ὠθεῖν* nihil aliud est quam *ἄνω ὑφαίνειν*, h. e. *sursum versus texere* s. *in altitudinem texere;* qui texendi modus omnibus gentibus fuit usitatus praeterquam Aegyptiis. „Aegyptii enim deorsum versus texebant, qui tramam in inferiorem partem trudebant. Apud caeteras enim gentes cum trama vel fila infra essent, in superioribus tenebatur vestimentum: et sic trama semper pectine ad superiorem partem ducebatur et trudebatur; atque id sursum versus texere vel in altitudinem vocabant. Contrario modo Aegyptii, ex superioribus, ubi erant fila, vel licia, ad inferiora procedebant, ubi vestimentum vel tela, quae texebatur, inerat.“ *Salmasius* ad Vopisci Aurelian. pag. 564. tom. II. Neque aliter fere haec explicat Braun: De vestit. sacerdd. Hebr. I, 16. §. 239. p. 267, duplicem texendi modum apud antiquos in usu fuisse monens, alterum, quo texebant sedendo et deorsum (*κάτω*), i. e. tramam ad inferiorem partem trudendo unamque simplicem telam tantum absolventes (quemadmodum Aegyptios fecisse h. l. Noster tradit), alterum, quo texebant stando et telam percurrendo ab uno latere ad aliud, tramam spatha sursum versus i. e. ab inferioribus ad superiora detrudendo. Haec Braun., verba Herodoti recte sic reddens: „*texunt autem alii, subtemen sursum pellentes, at Aegyptii deorsum.*“ Iugo textorio Indico, quod omnium simplicissimum sit, Aegyptios usos fuisse, ex aliorum observationibus notat Beck. allgem. Weltgesch. I. p. 765.

οἱ μὲν ἄνδρες ἐπὶ τῶν κεφαλέων φορέουσι] *ἐπὶ τῶν κεφαλέων* plane ut nos: *auf dem Kopfe.* Conf. Kuehner. Gr. Gr. §. 611, I. — Haec vero minus conveniunt cum anaglyphis, in quibus haud raro conspiciuntur homines onera in humeris gestantes. Conf. Costaz. Descript. de l'Eg. antiqq. I. mém. p. 69. Add. Rosellini Monum. civil. II. p. 453 seq. Nec ipsa sacra scriptura concordat, si quidem in Genes. XL,

Digitized by Google

ὤμων· οὐρέουσι αἱ μὲν γυναῖκες ὀρθαί, οἱ δὲ ἄνδρες κατήμενοι. εὐμαρέῃ χρέωνται ἐν τοῖσι οἴκοισι, ἐσθίουσι δὲ ἔξω ἐν τῇσι ὁδοῖσι, ἐπιλέγοντες, ὡς τὰ μὲν αἰσχρὰ, ἀναγκαῖα δὲ, ἐν ἀποκρύφῳ ἐστὶ ποιέειν χρεὼν, τὰ δὲ μὴ αἰσχρὰ ἀναφανδόν. ἱρᾶται γυνὴ μὲν οὐδεμία οὔτε ἔρσενος θεοῦ οὔτε θηλέης, ἄν-

16 coquis praefectus Iosepho narrat, se in somnio tria canistra super caput suum posita vidisse.

οὐρέουσι — κατήμενοι] *κατήμενοι* Schweigh. reddit: *residentes*. Larchero, qui olim verterat *assis*, postea placuit *accroupis* (i. e. *se deprimentes, demittentes*). Idem addit, apud Indos, qui ad Hudsoni sinum habitent, idem ab Anglo peregrinatore observatum fuisse.

εὐμαρέῃ χρέωνται] *χρέωνται* libris consentientibus retinui; recentt. edd. *χρέονται*. Pro *εὐμαρίῃ*, quod e Stobaeo 43, 74 tenuit Wesselingius, itemque Bekker et Dindorf, meliorum librorum consensu repositum est *εὐμαρέῃ*. Conf. IV, 113 ibiq. Valckenar. et Koen. ad Gregor. Corinth. de dialect. Ion. §. 119. Bredov. p. 186 nil nisi *εὐμαρείῃ* verum esse dicit, quem secutus est Dietsch. Indicat autem *εὐμαρέῃ*, quod honestius rei turpis est vocabulum, *alvei exonerationem* recteque exponitur a Suida: *ἀπόπατος*. Add. Eustath. ad Homer. Ili. ξ'. p. 970, 13 s. p. 980 ed. Rom. Ac Graecos quidem ad istiusmodi necessitates explendas aedibus exire solitos esse ostendit Casaubonus ad Theophrast. Charact. 14 coll. Aristophan. Eccles. 316 seqq.

ἱρᾶται γυνὴ μὲν οὐδεμία κ. τ. λ.] *οὐδεμία* et hoc loco et sequenti scripsi cum Gaisf. pro *οὐδεμίη*. — Verbum medium *ἱρᾶσθαι* de iis dici, *qui sacerdotio funguntur*, optime monuit Ruhnken. ad Timaei Lex. Platon. pag. 147. Add. Pausan. II, 32 init., ubi plura collegit Siebelisius de formis *ἱερᾶσθαι* et *ἱεροῦσθαι*, et conf. eundem ad Pausan. VII, 22. §. 5. Ad ipsum loci argumentum quod attinet, mihi haec quoque, ut reliqua fere, scripsisse Noster videtur, ad Graecos eorumque morem plane contrarium respiciens, apud quos sacerdotio fungi viros aeque ac mulieres sic satis constat; vid. modo C. F. Hermann: Gottesdienstl. Alterth. §. 34. Gravius illud esse videtur, quod Herodoto, qui mulieres sacerdotes Aegyptiorum fuisse negat, et alii obloquuntur veteres, qui mulieres sacerdotes diserte commemorant, et ipsa Rosettana inscriptio atque anaglypha, quae feminas sacerdotes hic illic repraesentare videntur. Equidem, ut alia mittam a Creuzero (Symbol. II. p. 10 ed. tert.) aliisque viris doctis hanc in rem disputata, animum vix inducere possum, ut falsa Herodotum conscripsisse putem, qui ipsa sacra sacerdotumque collegia, ad quae nullae utique mulieres admitterentur, intellexisse et prisca Pharaonum tempora et quae proxima secuta sunt, respexisse mihi videtur. Nam postera aetate Ptolemaeorum potissimum temporibus in his novatum fuisse quis neget? Conf. modo I. Franz. in Corp. Inscriptt. Graecc. T. III. p. 306. Ac vel ipsa Pharaonum aetate sacras quasdam in templis fuisse mulieres (*ἱεροδούλους* vulgo vocant), haud quidem abhorret a vero, cum aliis quoque locis idem obtinuisse videamus. Cf. nott. ad I, 154 et vid. infra II, 54. Ad huiusmodi autem mulieres equidem ea retulerim, quaecunque in anaglyphis huc spectantia reperiuntur. Conf. quae dixi in Anall. Heidelbergg. 1823 nr. 33 pag. 520 seq. et add. Toelken. in Minutoli Reise z. Tempel des Juppiter Ammon pag. 150. Wilkinson: Manners etc. I. p. 261. II. p. 321 seqq., qui ipse existimat, Herodoti verba ad altiora sacerdotum officia munera spectare, quae mulieribus haud permissa fuerint alias quidem

Digitized by Google

δρες δὲ πάντων τε καὶ πασέων. τρέφειν τοὺς τοκέας τοῖσι μὲν παισὶ οὐδεμία ἀνάγκη μὴ βουλομένοισι, τῇσι δὲ θυγατράσι
36 πᾶσα ἀνάγκη καὶ μὴ βουλομένῃσι. Οἱ ἱρέες θεῶν τῇ μὲν ἄλλῃ

res administrantibus in Aegyptiorum sacris; conf. etiam sec. ser. II. p. 375.

τρέφειν τοὺς τοκέας κ. τ. λ.] Scripsit haec Noster respiciens ad Graecos, ac potissimnm ad Athenienses, apud quos Solonis lege institutum erat, ut parentes senes vel infirmos alerent filii; *ἐάν τις μὴ τρέφῃ τοὺς γονέας, ἄτιμος ἔστω* scribit Diogen. Laert. I, 55. Alia vid. apud Westermann. ad Plutarch. Solon. 22. p. 55.

Cap. XXXVI.

τῇ μὲν ἄλλῃ — ξυρεῦνται] Verbis *τῇ ἄλλῃ* (cf. nott. ad I, 1) et *τοῖσι ἄλλοισι ἀνθρώποισι* Graecos potissimum respici, dubium vix esse poterit. Iam quae hoc loco referuntur, iis non tam diversam sacerdotum consuetudinem Herodotum declarare voluisse Larcherus existimat, sed quo gentis universae consuetudinem a reliquis differre monstraret; a qua populi consuetudine ne sacerdotes quidem abesse, in hisce aeque alienos a reliquarum gentium sacerdotibus. Mihi hunc locum perlegenti in mentem veniebant Iudaeorum instituta, ex Aegypto opinor repetenda, in Levitic. XXI, ubi plura disputat Spencer. de ritt. Hebraeorum II, 28 sect. 2. 3. pag. 585 seqq. Namque Levitis sic praescribitur (XIX, 27): „ne circumcidite pilos ad latus capitis vestri: neque corrumpito latus barbae tuae“ et (XXI, 5): „ne capillos evellendo calvitium capiti suo inducunto neque latus barbae suae radunto.“ Ac videtur consulto haec aliaque eius generis instituisse legislator, quo Iehovae sacerdotes quam maxime differrent ab Aegyptiorum sacerdotibus. Graecorum sacerdotes comam aluisse plura docent testimonia, allata a C. F. Hermanno l. l. §. 35. not. 18. In Aegyptiorum anaglyphis ac picturis, quotquot supersunt, homines plane tonsi exhibentur, nisi qui sunt inferiorum ordinum, teste Wilkinson. Manners etc. III. p. 357 coll. II. p. 127. I. p. 125. Rosellini Monum. civil. II. p. 394 seqq. Ad hos vero pertinebant custodes illi, quorum inebriatorum genas contumeliae causa rasisse dicitur callidus fur opum Rampsiniti, infra II, 121. §. 4. De Aegyptiorum more disputat quoque Creuz. in Commentt. Herodd. pag. 363, ubi de corporibus Aegyptiorum medicatis, in quibus capillum residuum arguunt mumiarum vetustissimarum crania e cryptis Thebaicis eruta. „Lege mihi (sunt verba Creuzeri l. l. p. 364), quae posuit Iomardus (Descript. de l'Eg. antiqq. II. p. 344). Qui quidem in mumiis non solum capilli reliquias reperit, sed cincinnatum plane capillum ipsum apteque compositum. Ac suffragatur eius observationibus ipsius civis ac sodalis Rouyerius (ibid. Xème livrais. p. 208 notic. sur les embaumemens). Ille vero eam rem dicit etiam confirmari aliquot Aegyptiorum figuris, quas anaglypha opera Thebaica picturaeque exhibeant. Unde idem vir doctus coniicit: quae Herodotus (II, 36) tradat de abrasis capitibus hominum Aegyptiorum, ea non usquequaque neque in omnibus locum habuisse. Barbae ut plurimum nulla comparere vestigia; etiam reliquas corporis partes sine pilis esse, qui quidem medicamentis adhibitis absumti videantur. Hoc ipso multa expediri possunt, quae de barba mumiarum disputarunt viri docti.“ Idem Creuzerus l. laud. p. 363 not. 372 nostrum locum afferens haec adscripsit: „Quem locum non neglexit de Schmidt de sacerdotibus Aegyptt. Etiam attigit Becker. in Augusteo I. p. 7. Ac plane tonsi videntur sacerdotes exhibiti esse in anaglyphis Thebaicis; vid. Op. Descript. de l'Eg. antiqq. vol. II. pag.

Digitized by Google

κομέουσι, ἐν Αἰγύπτῳ δὲ ξυρεῦνται. τοῖσι ἄλλοισι ἀνθρώποισι νόμος ἅμα κήδεϊ κεκάρθαι τὰς κεφαλὰς, τοὺς μάλιστα ἱκνέεται· Αἰγύπτιοι δὲ ὑπὸ τοὺς θανάτους ἀνιεῖσι τὰς τρίχας αὔξεσθαι τάς τε ἐν τῇ κεφαλῇ καὶ τῷ γενείῳ, τέως ἐξυρημένοι. τοῖσι μὲν ἄλλοισι ἀνθρώποισι χωρὶς θηρίων δίαιτα ἀποκέκριται, Αἰγυπτίοισι δὲ ὁμοῦ θηρίοισι ἡ δίαιτά ἐστι. ἀπὸ πυρῶν καὶ κριθέων ὤλλοι ζώουσι, Αἰγυπτίων δὲ τῷ ποιευμένῳ ἀπὸ τούτων τὴν ζόην, ὄνειδος μέγιστόν ἐστι, ἀλλὰ ἀπὸ ὀλυρέων

47 seq. Conf. Olympiodor. ad Platon. Alcib. p. 18."

τοῖσι ἄλλοισι ἀνθρώποισι νόμος κ. τ. λ.] Graecis hunc morem fuisse, auctor est Plutarch. Opp. (II.) pag. 367 B. Ex Aegyptiorum more explicandum quoque erit, quod Iosephus, regis iussu e carcere eductus, antequam ad Pharaonem venisset, *abrasisse caput* et mutasse vestes dicitur in Genes. XLI, 14.

τοὺς μάλιστα ἱκνέεται] Ad haec, monente Valckenar., ex antecedentibus supplendum κῆδος, ut ii intelligantur, *ad quos potissimum venit luctus*, i. e. qui proximi sunt genere. Quod vero idem scribi vult: ἐς τοὺς μάλιστα ἱκνέεται, ut VI, 57 aliisque ab ipso allatis locis, eo minime opus, ut recte monet Schweigh. laudans Herod. IX, 26. — ὑπὸ τοὺς θανάτους, i. e. *quando* s. *quo tempore quis* (cognatorum s. suorum) *est mortuus*, ut I, 51, ubi vid. nott. Ad τέως in seqq. conf. I, 86 ibique nott.

Αἰγυπτίοισι δὲ ὁμοῦ θηρίοισι ἡ δίαιτά ἐστι] δίαιτα omnino *vitae est ratio*, *vivendi modus* ac *locus*, ut I, 35. 157. II, 68, quos locos affert Schweigh. Voce θηρίων domestica pecora (nos: *Hausthiere*) potissimum intelligi, monere vix opus. Atque eandem prorsus vivendi rationem hominum cum pecoribus domesticis hodieque advertit in Aegypto Minutoli (Reise nach dem Tempel etc.) p. 243. *Cr.* ad h. l. adscripsit haec: „Cf. Zoëga de obelisco. pag. 283 seq. et add. Descript. de l'Eg. vol. II. p. 331, ubi animalia veterum Aegyptiorum domestica memorantur; in quibus tamen non fuerunt et elephas et camelus." Quod utrumque animal in anaglyphis ac monumentis Aegyptiis cum vulgo deesse putaretur, a se inventum esse notat Minutoli l. laud. pag. 293. De elephanto cf. not. ad II, 28. Valuit autem hoc vitae quasi consortium animalium atque hominum ad consecranda et medicanda animalium corpora, quo spectat Zoëgae l. l. Tu vid. nott. ad II, 67. — In seqq. e melioribus codd. revocavi πυρῶν pro πυρέων, quod iure damnavit Bredov. p. 235, qui affert III, 22. IV, 33. VII, 187: quibus in locis sine ulla varietate scriptum exstat πυρῶν.

ἀπὸ ὀλυρέων ποιεῦνται σιτία, τὰς ζειὰς μετεξέτεροι καλέουσι] ζειάς recepimus cum recentt. pro vulg. ζεὰς, probante quoque Bredov. pag. 160. Atque Buttmannus, monente *Cr.*, in Lexilog. p. 198 contendit, ὄλυρα antiquissimam *hordei* appellationem esse indeque simile frumenti genus designare. Cui non usquequaque hic suffragatur locus. Nam ab *hordeo* diversum esse, ex antecedentibus satis perspicitur; ad commune τῆς ζεᾶς genus pertinuisse videtur ὄλυρα tanquam species. Quod enim distinguunt et *triticum Spelta* (Dinkel) et *Zea* (Spelz), utrumque etiam equorum pabulum (Homer. Ili. V, 196) et communi *Zeas* appellatione indicatum, illud si accuratius loquaris, ὄλυρα, hoc ζεὰ appellari debet. Vid. Sprengel. hist. botan. I. pag. 36 coll. pag. 60. In Homerico loco Odyss. IV, 42 Nitzsch. p. 236 ζειὰς interpretatur *farra* (Dinkel) secundum Virgil. Georg. I,

Digitized by Google

ποιεῦνται σιτία, τὰς ζειὰς μετεξέτεροι καλέουσι. φυρῶσι τὸ μὲν σταῖς τοῖσι ποσὶ, τὸν δὲ πηλὸν τῇσι χερσὶ, καὶ τὴν κόπρον ἀναιρέονται. τὰ αἰδοῖα ὧλλοι μὲν ἐῶσι ὡς ἐγένοντο, πλὴν ὅσοι ἀπὸ τούτων ἔμαθον, Αἰγύπτιοι δὲ περιτάμνονται. εἵματα τῶν μὲν ἀνδρῶν ἕκαστος ἔχει δύο, τῶν δὲ γυναικῶν ἓν ἑκάστη. τῶν ἱστίων τοὺς κρίκους καὶ κάλους οἱ μὲν ἄλλοι ἔξωθεν προσδέουσι, Αἰγύπτιοι δὲ ἔσωθεν. γράμματα γράφουσι καὶ

73, ubi vid. I. H. Voss.; aliis tamen locis (Ili. V, 196. VIII, 564) idem frumenti genus ὄλυραν dici monet. Tangit haec quoque Plinius Hist. Nat. XVIII, 10, sect. 20. §. 4: „ex arinca dulcissimus panis: ipsa spissior, quam far et maior spica, eadem et ponderosior. — Exteritur in Graecia difficulter: ob id iumentis dari ab Homero dicta. Haec enim est, quam *olyram* vocat; eadem in Aegypto facilis fertilisque. Far sine arista est, item siligo — Tiphe et ipsa eiusdem est generis, ex qua fit in nostro orbe oryza. Apud Graecos est *Zea*.“ Ac Link. (Urwelt etc. p. 212) nomina Graeca ζειὰ atque ὄλυρα nihil nisi *Spelz* significare vult, cum variis temporibus modo hoc modo illud nomen in usu fuerit. Conf. etiam Meyer: Botanische Erläuterungg. zu Strab. p. 181. Rosellini Monum. civ. II. p. 370 et Papyr. Graecc. Taurin. illustr. ab Am. Peyron. p. 73. Ad Herodotum ut revertar, infra II, 77 (ubi cf. nott.) memorantur panes ex *olyra* confecti, quos vulgo cyllestis Aegyptii appellant. Nostro loco Italus interpres copiosa disputatione ὄλυραν contendit esse *hordeum distichum;* Gallo interpreti Miot. videtur esse *Sorgho* s. *Holcus sorghum* Linn., quo hodieque maxime utantur Aegyptii, vocantes *Doura belady*, id est: *Doura indigenam*, quo distinguatur a *Doura chamy*, i. e. a *Doura externo*. Ad hanc sententiam etiam inclinat Wilkinson: Manners etc. II. p. 397 coll. Egypt. and Thebes pag. 213, additque in ipsis sculpturis *sorghum* s. *doura* frequenter reperiri; triticum vero non amplius crescere per Aegyptum. Ac varia panum genera parandi modum exhibet imago apud eundem virum doctum II. p. 385.

φυρῶσι τὸ μὲν σταῖς τοῖσι ποσί κ. τ. λ.] σταῖς dicitur massa farris triticei aquâ admixta; φυρᾶν est *subigere, depsere*. Confirmat Strabo XVII. p. 1179 C s. pag. 823, quod Herodotus retulit: proprium enim esse Aegyptiis: τὸ μὲν πηλὸν ταῖς χερσὶ φυρᾶν, τὸ δὲ στέαρ τὸ εἰς τὴν ἀρτοποιΐαν τοῖς ποσί. Quibus addit Wesseling. Anonym. in Pythag. reliqq. p. 714 ed. Gal. Monet autem *Cr.* hodieque sic fieri in Aegypto, testibus Gallis doctis in Descript. de l'Egypt. vol. II. pag. 386; idem laudat Hamacker. in Lectt. Philostratt. p. 5 seqq., qui tamen, si πηλὸν intelligi vult *vinum*, a loci sententia aberrasse putandus est. Confer de hac voce nott. ad II, 85.

Αἰγύπτιοι δὲ περιτάμνονται] Confirmat idem Strabo XVII. p. 1180, A s. pag. 824. Plura de circumcisione invenies nott. ad II, 37. 104. *Cr.* h. l. amandat ad Vonck. specim crit. pag. 55 (in Append. cap. 1) et Huetium ad Origen. vol. I. p. 16 ed. Ruaei.

εἵματα τῶν μὲν ἀνδρῶν κ. τ. λ.] Conf. II, 81. Comprobantur haec Nymphodori testimonio ap. Schol. ad Sophocl. Oedip. Colon. 331, ubi Sesostris morem introduxisse narratur.

γράμματα γράφουσι κ. τ. λ.] „Dici non potest, quas turbas dederit locus Herodoteus, quas idem molestias exhibuerit viris doctis, qui inde a renatis literis in hanc rem inquisiverunt. Nam primum hoc testimonio usi sunt ii, qui Hebraeorum sermonem scriptionemque co-

Digitized by Google

λογίζονται ψήφοισι, Ἕλληνες μὲν ἀπὸ τῶν ἀριστερῶν ἐπὶ τὰ δεξιὰ φέροντες τὴν χεῖρα, Αἰγύπτιοι δὲ ἀπὸ τῶν δεξιῶν ἐπὶ τὰ ἀριστερά· καὶ ποιεῦντες ταῦτα αὐτοὶ μέν φασι ἐπὶ δεξιὰ ποιέειν, Ἕλληνας δὲ ἐπ' ἀριστερά. διφασίοισι δὲ

gnatum fuisse contenderunt cum Aegyptiorum sermone ac scriptione, quibus alii obloquuntur, qui diversum fuisse volunt. Deinde alii duplicem scripturam Aegyptiacam veterem agnoscunt, commoti ipsa auctoritate patris historiae, ut qui vigentibus literis Aegyptum adierit: alii triplicem, quoniam triplicem agnoscant Clemens Alexandr. Stromat. V. cap. 4. pag. 657 Pott. et Porphyrius de vit. Pythag. §. 12. p. 15 Kust.“ Creuzer. in Commentt. Herodd. p. 371, qui in nota subiecta nr. 386 plures laudat viros doctos, qui de his scripserunt.

λογίζονται ψήφοισι] i. e. „*calculis computant* Graeci a sinistra parte ad dextram promoventes manum.“ Coraës (cuius locum adscripsit *Cr.*) ad Heliodor. pag. 315 *ψήφους* et h. l. et Diodor. Sicul. XII, 13 explicat *Chiffres*, *οὐχ ἑτέρας παρὰ τὰ γράμματα, ἀλλ' αὐτὰ ταῦτα τὰ γράμματα καὶ στοιχεῖα τῶν λέξεων, εἰς ἀριθμῶν σημεῖα μεταλαμβανόμενα.* Minus recte, mea quidem ex sententia.

Ἕλληνες μὲν ἀπὸ τῶν ἀριστερῶν κ. τ. λ.] „Quod scribendi rationem attinet, hoc nomine patri historiae litem intenderunt nonnulli. Quorum tamen conatus retundunt inscriptio Rosettana eiusque docti interpretes, e quibus Sacyi (lettre au cit. Chaptal, minist. de l'intérieur, par Silvest. de Sacy à Paris 1802. pag. 37. 38) verba apponam: „J'ai déjà dit, que la marche de l'écriture Egyptienne de notre inscription est conformée à celle de l'hebreu, c'est à dire, qu'elle procède de droite à gauche. C'est ce qu'a dit Herodote.“ „„Les Grecs, dit-il, écrivent en portant la main de gauche à droite et les Egyptiens au contraire, en la portant de droite à gauche.“ “ Subiicit Sacyus Graeca Herodoti verba; tum ita pergit: „Notre inscription prouve donc évidemment, que D. Wilkins dans sa dissertation de lingua Coptica, imprimée à la suite de l'Oraison dominicale de J. Chamberlayne, a eu tort p. 85 de reléguer cette assertion du père de l'histoire au nombre des fables, que Diodore de Sicile reproche à Herodote d'avoir trop légèrement adoptées. Et il est bon d'observer que cette remarque d'Herodote s'applique également aux deux genres d'écriture des Egyptiens; car c'est presque immédiatement après le passage, que je viens de citer, qu'il ajoute: *διφασίοισι — καλέεται.*“ Atque cum Sacyo plane faciunt eius cives, qui postea in Thebaide grandia illa monumenta explorarunt. Cuius examinis summa eo redit, ut et hieroglyphicas literas a dextra ad sinistram scriptas esse contendant, idque cum in templorum parietinis inscriptionibus, tum nec minus in voluminibus papyraceis, quae vel hieroglyphicam scripturam habent vel currentem, i. e. literis, quas cursivas dicunt, pictam. „Vid. Descript. de l'Eg. vol. II. p. 268 seq. 273. 369.“ Creuzer Commentt. Herodd. p. 372 seq., ubi alia adiiciuntur, quae ad Aegyptiam veterem linguam atque Hebraicam ex una stirpe progenitas et quasi sororias, ut nonnulli contendunt, spectant; quae ipsa recentissimae aetatis studiis ita comprobata sunt, ut utramque linguam certe cognatam et ex eodem fere fonte profectam dicere liceat.

ἐπὶ δεξιὰ] Articulum *τὰ* vulgo insertum cum Florent., Sancroft., aliis, abiecimus. Ac probat Creuzerus in Commentt. Herodd. p. 370, ubi apte Platonis locum affert e Sympos. p. 177 sive p. 379 Bekk. Tu add. de hac dicendi formula Iacobs. ad Aelian. N. A. VI, 59 p. 240.

διφασίοισι δὲ γράμμασι χρέων-

Digitized by Google

γράμμασι χρέωνται· καὶ τὰ μὲν αὐτῶν ἱρὰ, τὰ δὲ δημοτικὰ καλέεται.

ται κ. τ. λ.] „Herodotus *duas* tantummodo agnoscit scripturas Aegyptiorum, *hieroglyphicam* ac *popularem*. Ac licet Diodorus Siculus (I, 81 coll. III, 4 et Palin. fragmm. sur l'étud. des hieroglyph. part I. pag. 12) hac in re plane cum Nostro faciat: tamen Clementis Porphyriique diversam rationem supra memoravimus, si modo diversa est. Iam quaeritur, utrum Herodoti Diodorique narratio conciliari queat cum ceterorum quos diximus auctoritate, an secus. Zoëga quidem, ut hinc ordiar, qui in eam caussam studiose inquirere instituit (de obeliscc. p. 424—440. 549), Clementis ac Porphyrii rationem argumentis operose congestis tanquam unice veram firmare est conatus. Ponit autem ille Alexandrinus *haec tria genera: τὰ ἐπιστολογραφικὰ, τὰ ἱερογλυφικά, τὰ συμβολικά.* Contra conciliari haec inter se posse iudicat Sacyus, qui ita scribit (lettre à Msr. Chaptal etc. p. 39): „Si le rapport de cet écrivain (Clementis) semble contraire à celui d'Herodote et de Diodore de Sicile, qui ne parlent, que de deux sortes d'écriture, il est cependant assez facile de concilier ces divers témoignages. Il n'est pas nécessaire pour cela de supposer avec D. Wilkins, que sous le nom d'écriture *épistolographique* Clément d'Alexandrie a entendu parler du charactère Grec, ce qui ne me paroît nullement vraisemblable; il vaut mieux expliquer Herodote et Diodore de Sicile par le passage de ce Père et dire que ces écrivains ont compris, sous le nom d'écriture vulgaire, par opposition aux *charactères sacrés* ou *hieratique* et *épistolographique*." Vidimus eandem Wesselingii sententiam esse. Nec minus patrocinatur Herodoto Diodoroque Iomardus, qui ex Thebaicis monumentis copiosam his de rebus disputandi materiam erat nactus. Sed idem tamen aliam illius diversitatis rationem sibi informavit. Eius ego viri argumentorum summam hoc loco subiiciendam duco, quo Herodoti lectoribus consulam. Videlicet oblocutus Zoëgae Iomardus (Descript. de l'Eg. antiqq. vol. II. pag. 370) *duo* tantum scripturae genera apud veteres Aegyptios agnoscit, *hieroglyphicum* et *vulgare;* quod alii addunt *hieraticum* genus, et ipsum, characteres si spectaveris, hieroglyphicum fuisse. Constare autem hieroglyphicam scriptionem ex permultis characteribus, abs rerum imitatione ductis, vulgarem ex multo paucioribus (sexaginta fere numero), atque hanc ad alphabeticae scripturae similitudinem accedere. Sensu seu significatu tantummodo inter se discrepasse *hieroglyphicam* scriptionem atque *hieraticam*. Idem vir doctus (p. 371 ibid.) ita pergit, postquam Appuleii locum (Metamorph. XI, 255. pag. 801 Oudendorp.) exhibuerat, eumque scriptorem utramque scripturam novisse dixerat: „Il semble qu'un tel rapprochement doive lever toutes les doutes sur la question actuelle, et auctorise à conclure, que les lettres *hieratiques*, *hieroglyphiques* ou *symboliques* de Clèment et de Porphyre ne sont autre chose que les lettres *sacrèes* de Diodore et d'Herodote et des autres auteurs, autrement les *hieroglyphes des temples*, et que les *épistolographiques* de deux premiers auteurs sont les mêmes que les lettres *populaires* ou *vulgaires* de seconds, et les mêmes aussi que celle de la *pierre de Rosette* et des *papyrus*. Qu'on se garde toutefois d'en conclure que ces deux classes de lettres sont de formes entièrement différentes et n'ont aucun rapport entre elle." Idem (p. 372 in nota) hoc addit: sibi admodum levia videri argumenta eorum, qui inscriptionis Rosettanae characteres dicant singulares atque hieraticos esse. In omnibus autem Aegyptiorum monumentis non nisi duas illas characterum scripturas conspici, alteram *hiero-*

Digitized by Google

Θεοσεβέες δὲ περισσῶς ἐόντες μάλιστα πάντων ἀνθρώ- 37 πων νόμοισι τοιοισίδε χρέωνται. Ἐκ χαλκέων ποτηρίων πίνουσι, διασμῶντες ἀνὰ πᾶσαν ἡμέρην, οὐκ ὁ μὲν, ὁ δ' οὔ, ἀλλὰ πάντες. εἵματα δὲ λίνεα φορέουσι αἰεὶ νεόπλυτα,

glyphicam, *cursivam* (lettres courantes) alteram. Idem pag. 359 hinc ita pronuntiat: „Il est donc grandement probable, que la connoissance du langage alphabétique vulgaire conduira quelque jour à l'interprétation partielle, si non totale de langue hieroglyphique." Creuz. (in Commentt. Herodd. p. 375—378), addens insignem Plotini locum Ennead. V, 6. p. 547. Idem nunc praeterea conferri vult: „Ammian. Marcell. XVII, 4. §. 8 cum Lindenbrogii not. p. 254 seq. ed. Wagner. et Bellay hieroglyphicc. origg. Cantabrig. 1816 (Classic. Iourn. XVI. pag. 318 seqq.)" Ac mihi quidem vix dubium esse videtur, quin ex tribus scribendi generibus, quae ponit Clemens Alexandrinus l. l., *hieraticum* et *hieroglyphicum* Herodotus una eaque communi *sacrarum literarum* appellatione complectatur; *demoticum* quod vocat, haud differt ab *epistolico*, ut vocat Clemens, atque ita vel usu suo discernitur a priori, quod penes unos sacerdotes est et ab iis solis adhibetur. Vid. Uebersicht d. Versuche z. Entzifferung d. Hieroglyph. nach Brown von M. Fritsch. p. 8. 11, Letronne et Goulianof. in: Archéologie Egyptienne ou Recherches etc. par I. A. de Goulianof. p. 33—39, alios, quorum libros excitavit Seyffarth: Iahrbb. f. Phil. u. Paed. X. pag. 182 seqq. Quare neque Ideleri sententiam probare possum, qui *hieraticam* (Clementis) scripturam vel consulto omissam putat a patre historiae, qui compendium s. tachygraphiam scripturae hieroglyphicae habuerit eandem, vel plane incognitam illi fuisse (cf. Iahrb. f. wissensch. Kritik 1835. mens. Mart. nr. 41. p. 344), neque Wilkinsonum (Manners etc. I. pag. 268. II. p. 14) recte statuisse existimo, qui Herodotum de hieratico et demotico scripturae genere locutum esse vult, exclusis notis hieroglyphicis, quas ipsas infra II, 106 vocavit ἱρὰ γράμματα Αἰγύπτια. Wilkinsono adstipulatur Wheeler Geography of Herodot. pag. 499. Rectiora protulit Osburn: Monument. hist. of Egypt. I. p. 23 seqq.

Cap. XXXVII.

ἐκ χαλκέων ποτηρίων πίνουσι] De poculis aeneis Aegyptiorum iam ante Herodotum retulerat Hellanicus, teste Athen. XI, 6. p. 470 D. Ex ipsis sculpturis picturisque vetustis cernimus Aegyptios varii generis et formae poculis vasisque esse usos tam aureis quam argenteis, atque aeneis adeoque vitreis sive porcellanicis, ut dicunt; cf. Wilkinson. Topography of Theb. p. 147. Manners etc. II. p. 157 seq. 220 seq. 343 seq. 398. III. p. 106. Nunc quidem fictilibus e vasis Aegyptios bibere solitos monet Lane: Account of the manners and customs of the modern Egypt. I. p. 182. — διασμῶντες, ut Mediceus praebet, recepi cum Dindorfio (Praefat. p. XXIX), qui etiam ad III, 148 amandat. Vulgo διασμεῶντες, unde Bredovius p. 387, quem sequitur Dietsch., scribi iubet διασμέοντες, ut paulo ante χρέονται et paulo post προτιμέοντες, ubi nos vulgatam retinuimus. Valet autem διασμῶντες: *eluentes*, *detergentes* eoque *purgantes*. Ad formulam οὐκ ὁ μὲν, ὁ δ' οὔ conf. I, 139 et quae plura affert Blomfield. ad Aeschyl. Pers. 807. In seqq. εἵνεκεν (pro vulg. εἵνεκε) scripsi cum edd. recentt., iubente Bredov. p. 109 et 110; sed eundem p. 68 scribere iubentem καθάριοι pro vulg. καθαροί, sequi non licuit. Unus Dietsch., quantum scio, recepit.

Digitized by Google

ἐπιτηδεύοντες τοῦτο μάλιστα. τά τε αἰδοῖα περιτάμνονται καθαριότητος εἵνεκεν, προτιμῶντες καθαροὶ εἶναι ἢ εὐπρε-

τά τε αἰδοῖα περιτάμνονται καθαριότητος εἵνεκεν] Quae Wesselingius ex aliorum virorum doctorum observationibus hic adnotavit, eo fere redeunt, ut Nostri verba ad sacerdotes referri debeant neque ad omnes Aegyptios; quippe quibus, nisi mysteriis initiari et ad sacras admitti disciplinas voluissent, circumcisio minime necessaria fuerit. Quam circumcisionis causam Herodotus affert, eam ipsam prodit Philo, Iudaeus homo, de circumcis. pag. 810 C coll. Paralipp. Armenn. (Venet. 1826.) pag. 217, hoc quoque addens, non aliam ob causam corpus quoque sacerdotes accuratissime radere. Quae confirmari dicuntur iis, quae Niebuhrius in his ipsis orientis regionibus audivit, quaeque alii aliis in terris, Australiae opinor in insulis, observarunt. Vid. Larcher. not. ad h. l., qui idem sacerdotum circumcisionem ad praecipuam valetudinis curam, munditie potissimum servandae tam calido sub coelo, revocat. Add. Bohlen ad Genes. pag. 191 seq. 195. Est quidem ea res hodieque valde disceptata inter viros doctos, qui certatim in moris originem atque causas inquisiverunt. De origine moris opportunius instituetur disputatio ad II, 104. De causis hic nonnulla adiiciemus, quae ad Herodoti sententiam pertinent, qua munditiei causa sacerdotes circumcidi statuit. Nam Iudaeos satis constat eundem morem recepisse ex Aegypto, ut quibusdam videtur. Vid. Genes. XVII, 11 seqq. et conf. Spencer. de ritt. Hebrr. I, 5. sect. IV. p. 55 seq. s. 58, ubi variae atque diversae virorum doctorum de instituti huius origine atque consilio uno sub conspectu ponuntur. Post quem alii idem argumentum tractarunt, praecipua tamen cura persecutus est Meiners. in Commentt. societ. reg. Gotting. vol. XIV. pag. 207 seqq. inprimis pag. 211 seq., ubi varias recenset tum antiquiorum tum recentiorum de instituti istius vera causa atque ratione. Atque Herodotea causa, in qua refellenda plurimum vir doctus insumsit operae, reprobata, ipse eam coniecturam profert, qua id praecipue gentes in circumcisione spectasse autumat, ut corporis mutilatione ac sanguine effuso irata aut invida numina placarentur. Quod ut omnino non absonum est a rudium gentium indole neque revera non invenitur tum apud antiquas, tum vero etiam apud ipsas recentiores Australiae nationes; ita tamen vix unicam moris causam fuisse credo. Accedere utique potuit salubritatis cura, ut Philo contendit; quamquam institutum, in quibusdam utile et corporis munditiei inserviens, non usquequaque hoc et in omnibus praestare videtur. Quare ad sacras res relatum vult Hoffmann. (Encyclop. v. Ersch u. Gruber vol. IX. pag. 265 seqq.), ut sanctitatis animi atque morum, quam affectant sacerdotes, hoc quoque signum esset exterius, quo membrum virile, ob vim procreatricem iam ipsum per se in orientalium religionibus consecratum, purum ac mundum servarent. Sed praestat ad ipsa a viro docto disputata ablegare lectores, p. 269 l. l. Alia ab aliis viris doctis de circumcidendi more disputata laudarunt Beck: Weltgesch. I. p. 243. De Wette Bibl. Archaeolog. §. 150. Wiener Biblisch. Realwörterbuch T. I. s. v. „Beschneidung", itemque Trusen: Sitten u. Gebräuche d. alt. Hebräer p. 115 seqq. Ac nostra aetate plerique viri docti circumcisionem, quam Abrahamo (ut sacra scriptura testatur l. l.) iniungit Deus, „ut sit signum foederis inter me et vos", ad religionem retulerunt, de eo uno dissentientes, quid proprie hoc ritu spectatum fuerit, quaeve omnino primitiva causa et ratio. Qui pluribus in hanc rem inquisivit, Baur in: Tübing. Zeitschrift für Theolog. 1832. I. p. 99 seqq., is certe

Digitized by Google

121 πέστεροι. Οἱ δὲ ἱρέες ξυρεῦνται πᾶν τὸ σῶμα διὰ τρίτης ἡμέρης, ἵνα μήτε φθεὶρ μήτε ἄλλο μυσαρὸν μηδὲν ἐγγίνηταί σφι θεραπεύουσι τοὺς θεούς. ἐσθῆτα δὲ φορέουσι οἱ ἱρέες λινέην μούνην, καὶ ὑποδήματα βύβλινα· ἄλλην δέ σφι

reiectis causis physiologicis sanitatisque tuendae rationibus circumcisionem ad sacra utique pertinuisse eamque vim habuisse contendit, ut humani affectus deo quasi consecrati habeantur huiusque consecrationis signum unusquisque in corpore ipso exhibeat. Dedicationis signum circumcisione exhiberi statuit quoque Movers: Die Phoeniz. I. p. 315. 362. Quod alii viri docti ita intelligi volunt, ut pro toto corpore quod deo offerendum et consecrandum sit, unum idque insignius corporis humani membrum consecretur, deoque quasi offeratur in locum corporis totius: adeo ut hic mos in humanarum victimarum locum, quae usque ad Abrahami tempora in usu fuerint, cessisse existimetur: vid. Ghillany: Die Menschenopf. d. alt. Hebr. p. 592 seqq., Trusen l. l. p. 123 seq. Causam circumcisionis ab Herodoto allatam haud prorsus reiici vult Kurz (Geschicht. d. alt. Bund. I. pag. 185 seq.), cum veri quid illa contineat, quod ipsum ad altiora nos ducere possit, quae spectaverit antiquitas, cum circumcisione hominem deo consecrare atque huius consecrationis hoc signum constituere voluerit. Indis ignotum morem ad res sacras spectare monuit quoque Bohlen: Das alte Indien I. p. 290, cui add. Rosenbaum: die Lustseuche im Alterthum pag. 361 seqq. Duncker: Geschichte d. Alterth. I. p. 425 seq.

Οἱ δὲ ἱρέες ξυρεῦνται κ. τ. λ.] Conf. ad II, 36 nott. et quae Iudaeorum sacerdotibus praescribuntur Num. VIII, 7. XIX, 7 seq. Ex Aegypto enim haec et alia eiusmodi, quae in purgationibus fieri solent, Iudaeos accepisse monet Spencer. de ritt. Hebrr. III, 5. sect. 1. pag. m. 800 seq. — *διὰ τρίτης ἡμέρης* est *tertio quoque die*. Conf. supra II, 4.

ἐσθῆτα δὲ φορέουσι οἱ ἱρέες λινέην μούνην] Supra initio capitis de Aegyptiis omnibus: *εἵματα δὲ λίνεα φορέουσι αἰεὶ νεόπλυτα*, ubi tamen tenendum, *lineas* vestes videri dictas esse non modo quae ex *lino*, sed etiam quae ex *gossypio* s. *bysso* erant confectae. Vid. Heeren. Ideen I, 1. p. 107. II, 2. p. 133 seqq., Wilkinson. Manners etc. III. p. 117. De sacerdotibus Aegyptiis testatur Plinius H. N. XIX, 1 sect. 2. 3 haec scribens: „vestes ex gossypio sacerdotibus Aegypti gratissimae.“ Idem alii affirmant, quos, monente *Cr.*, laudat Wyttenbach. ad Plutarch. Moral. II, 1 (3) pag. 171. Est enim primarius hanc in rem Plutarchi locus de Isid. atque Osirid. cap. 3. pag. 352 (οὔτ' Ἰσιακοὺς ποιοῦσιν αἱ λινοστολίαι καὶ ξύρησις, ubi vid. Parthey pag. 157 seq.), quocum conf. Herodot. II, 81 ibique nott. Ab Aegyptiis transiit iste mos tum ad alios, tum ad Iudaeorum sacerdotes, de quibus monet Spencer. l. l. III, 5. pag. m. 682 seqq. Conf. etiam Braun de vestit. sacerdott. Hebrr. I, 3. §. 47. Usus quoque Herodoteo loco nuper est Lane l. l. II. pag. 313, eumque retulit ad vestitus rationem, quae Coptis eorumque sacerdotibus nunc usitata est. In templorum Aegyptiorum anaglyphis non aliter fere repraesentatos videmus sacerdotes, longis nimirum vestibus ad pedes usque pertinentibus indutos et raso capite, nisi ubi pilei quodam genere ornatus causa tecti videntur. *λαβεῖν*, quod nunc restitutum est pro *βαλεῖν* s. *βαλέειν*, retinui cum Bredov. p. 326; recentt. edd. *λαβέειν*. Caeterum *ὑποδήματα βύβλινα* s. sandalia ex byblo parata et ipsa ad ornatum quodammodo pertinent; calceos ex corio factos ipsumque sutorem cum instrumentis ad hoc opus necessariis osten-

Digitized by Google

ἐσθῆτα οὐκ ἔξεστι λαβεῖν, οὐδὲ ὑποδήματα ἄλλα. λοῦνται δὲ δὶς τῆς ἡμέρης ἑκάστης ψυχρῷ, καὶ δὶς ἑκάστης νυκτός. ἄλλας τε θρησκηΐας ἐπιτελέουσι μυρίας, ὡς εἰπεῖν λόγῳ. πάσχουσι δὲ καὶ ἀγαθὰ οὐκ ὀλίγα. οὔτε τι γὰρ τῶν οἰκηΐων τρίβουσι, οὔτε δαπανέωνται, ἀλλὰ καὶ σιτία σφί ἐστι ἱρὰ πεσσόμενα, καὶ κρεῶν βοέων καὶ χηνέων πλῆθός τι ἑκάστῳ γίνεται πολλὸν ἡμέρης ἑκάστης· δίδοται δέ σφι καὶ οἶνος ἀμπέλινος. ἰχθύων δὲ οὔ σφι

dit imago Aegyptia apud Wilkinson. Manners etc. III. p. 160. De byblo eiusque vario usu varias ad res cf. nott. ad II, 92.

λοῦνται δὲ δὶς τῆς ἡμέρης νυκτός] Idem retulit Porphyrius ex Chaeremone de abstin. an. IV, 7, plura de sacerdotum officiis disputans, nisi quod *ter* hoc interdiu fieri scripsit. De sacerdotum ablutionibus idem auctor est Plutarchus de Isid. atque Osirid. cap. 75. p. 381 D, ubi narrat, aquam eo adhiberi puram, unde ibis avis biberit. Unde lotiones solemnes in Iudaeorum sacris, de quibus Spencer. l. l. III, 3. sect. 2. pag. 788 seqq. Idem, monente *Cr.*, hodieque facere Aegyptios testantur Galli docti in Descript. de l'Eg. II. pag. 386. — Ad *ψυχρῷ* suppl. *ὕδατι*; cf. Lambert. Bos. De Ellipss. p. 501 seq.

ἄλλας τε θρησκηΐας ἐπιτελέουσι μυρίας] Ita dedimus Schweigh. secuti; vulgo: *μυρίας ἐπιτελέουσι* inverso ordine. Ad *θρησκηΐας* (pro vulg. *θρησκίας*) conf. II, 18 ibique nott. Ad *ὡς εἰπεῖν λόγῳ* II, 21 ibique nott. De argumento conf. Porphyrii locum laud. Verbum *ἐπιτελεῖν* in rebus sacris peragendis usitatum illustravimus ad Ctesiae fragmm. pag. 436. — In seqq. reliqui *δαπανέωνται*, e Bredovii canone (cf. pag. 387) a recentt. edd. mutatum in *δαπανέονται*.

οὔτε τι γὰρ τῶν οἰκηΐων τρίβουσι κ. τ. λ.] Haec diiudicanda sunt ex universa Aegyptiorum sacerdotum conditione atque instituto. Cuique enim templo ampli adiecti erant fundi, ex quorum reditu commune templi constitit aerarium, cui ipsi unus e sacerdotibus praefuit, ὁ γραμματιστὴς τῶν ἱρῶν χρημάτων, ut supra II, 28 vocatur. Ex hoc aerario omnium sacerdotum, qui ad templum hocce pertinebant, sumtus erogabantur, ipsaeque sacerdotum familiae quotidianum inde accipiebant victum, ut nihil e privatis opibus esset insumendum. Ac praeterea singulis sacerdotibus privatae quoque opes fuisse videntur et peculia. Tu vid. Heeren. Ideen etc. II, 2. pag. 132 coll. Diodor. Sic. I, 73. Unde satis apparet, quae sint *ἱρὰ χρήματα* II, 28 et quae h. l. dicantur *σιτία ἱρὰ πεσσόμενα*, i. e. cibi cocti, qui e templorum aerario reditibusque erogantur sacerdotibus eorumque familiis. Quod vero h. l. praeter bovinam carnem *anserina* quoque commemoratur, nil mirum; nam anseres in deliciis habuisse videntur veteres Aegyptii, quos omnem curam in anseribus alendis iisdemque ad aptum cibum praeparandis impendisse, ipsae imagines crebrius obviae ostendunt; vid. Wilkinson. Manners etc. II. p. 19. 388. III, pag. 48. sec. ser. I. pag. 132 seq. 139.

δίδοται δέ σφι καὶ οἶνος ἀμπέλινος] Qui Aegyptios narravit (II, 77) vino uti ex hordeo parato, cum nullae sint per Aegyptum vites, idem tamen vini usum Aegyptiis haud plane denegare voluit II, 60. Et utroque loco addidit *ἀμπέλινον*, ne scil. vinum intelligatur *ἐκ κριθέων* paratum s. cerevisia. Facit huc quam maxime Plutarchi locus de Isid. et Osirid. cap. 6. p. 353 A, unde discimus, modice tantum nec quovis tempore vinum sumsisse Aegyptios sacerdotes itemque reges certam quandam vini mensuram praescriptam accepisse inde ex

Digitized by Google

ἔξεστι πάσασθαι. κνάμους δὲ οὔτε τι μάλα σπείρουσι Αἰγύπτιοι ἐν τῇ χώρῃ, τούς τε γενομένους οὔτε τρώγουσι, οὔτε ἕψοντες πατέονται. οἱ δὲ δὴ ἱρέες οὐδὲ ὁρέοντες ἀνέχονται,

Psammitichi aetate, cum antea illis vinum prorsus esset negatum. Plura ad hunc Plutarchi locum, monente *Cr.*, adscripsit Wyttenbach. in Animadvss. II, 1 (3). pag. 173. Add. Parthey p. 163 et conf. etiam Chaeremon. apud Porphyr. de abstin. animall. IV, 6. Reges Aegyptiorum vinum bibisse adeoque praefectos habuisse, qui poculi ministrandi munere fungerentur, vel ex Genes. cap. XL. intelligitur. Neque vero caeteros homines per Aegyptum vino prorsus abstinuisse, ipsa monumenta satis declarare videntur, quae vites exhibent omnemque earum culturam et praeparationem crebrius ostendunt, itemque rationem uvas colligendi vinique torculari exprimendi modum, amphoras, alia id genus, de quibus vid. Wilkinson. Manners II. pag. 146 seqq. 159 seqq. Rosellini Mon. civil. I. p. 373 seqq. Hengstenberg: Die Bücher Mosis etc. pag. 14 seqq. Alia dabimus infra ad II, 77.

ἰχθύων δὲ οὔ σφι ἔξεστι πάσασθαι] Idem testatur Plutarchus de Isid. et Orisid. §. 7. pag. 353 D (ubi, monente *Cr.*, reliquorum scriptorum locos hac de re contulit Wyttenb. t. III. p. 174) coll. Symposs. Quaest. VIII, 8. p. 729 A. B. Quod vero piscis, ut refert et Plutarchus de Is. et Os. cap. 32. p. 363 C. et Clemens Alexandrinus Strom. V. §. 7. pag. 770 Pott., Aegyptiis olim fuerit odii symbolum, id eo opinor spectat, quod Osiridis a Typhone caesi et in Nilum coniecti corpus pisces dilacerasse ferebantur. Vid. Creuzer. Symbol. II. p. 398 ed. tert. Satis constat, apud Syrios quoque pisces sacros fuisse habitos, nec sacerdotibus licitum fuisse illos edere aut attingere. Ab Aegyptiis autem Pythagorei piscium odium didicisse feruntur. Cf. Plutarch. Symposs. Quaest. l. l. Caeterum monere vix opus, hoc interdictum ad sacerdotes Aegyptios solos pertinuisse: namque caeteros homines pisces edere esse solitos ipsa monumenta ostendunt; vid. modo quae ad II, 15 adnotavimus. Quod idem etiam de fabis dictum velim: a quibus sacerdotes abstinuisse, vulgus non abhorruisse recte ponit Wilkinson. Topography of Theb. pag. 216 coll. 146.

οὔτε τρώγουσι, οὔτε ἕψοντες πατέονται] Ne reponatur *φρύγουσι* pro *τρώγουσι*, monet Wesselingius, cum *τρώγειν* sit *crudas edere* fabas, quemadmodum *τρωκτὰ* et *τρώξιμα* i. q. *ὠμὰ ἐσθιόμενα* I, 71. II, 92. IV, 177. Pro *πατέονται* quidam libri *δατέονται*, de quo cf. I, 216 ibique nott. Sed retinui rarius verbum, praesertim cum mox inveniatur *πάσασθαι*. Conf. Buttmann. Gr. Gr. mai. II. pag. 206, Herodot. II, 47. 66. IV, 186, Blomfield. in Glossar. ad Aeschyl. Agam. 1380. — *ὄσπριον* h. l. est *legumen* (Hülsenfrucht). Ad loci huius argumentum laudant Sext. Empiric. Hypoth. III, 24. p. 184. Ac satis notum est, ab Aegyptiis vulgo perhiberi Pythagoram assumsisse odium istud in fabas, quod dein ad eius scholam transiit. Exstant primarii hac de re loci apud Plin. H. N. XVIII, 12, Ciceron. de divin. I, 30 (ubi vid. Davis. et Creuzer), II, 58. Hoc autem fortasse minus notum, hinc in Graecorum quoque mysteriis fabas damnari neque earum gustum concedi initiatis, quippe quas etiam Ceres, cum reliquas hominibus afferret fruges, omiserit impurasque censuerit. Cf. Creuzer. Symbol. IV. p. 572. Bohlen: Das alte Indien I. p. 194—196. Equidem hoc modo adiiciam: Aegyptiam fabam sacram pro *loto s. Nelumbio specioso*, cuius radix et fructus edi soleant (conf. not. ad II, 92), haberi a V. D. Link. (die Urwelt etc. p. 225 seq.), qui huius fabae san-

Digitized by Google

νομίζοντες οὐ καθαρόν μιν εἶναι ὄσπριον. ἱρᾶται δὲ οὐκ
εἷς ἑκάστου τῶν θεῶν, ἀλλὰ πολλοί, τῶν εἷς ἐστι ἀρ-
χιέρεως· ἐπεὰν δέ τις ἀποθάνῃ, τούτου ὁ παῖς ἀντικα-
38 τίσταται. Τοὺς δὲ βοῦς τοὺς ἔρσενας τοῦ Ἐπάφου εἶ-
ναι νομίζουσι, καὶ τούτου εἵνεκα δοκιμάζουσι αὐτοὺς ὧδε.
τρίχα ἢν καὶ μίαν ἴδηται ἐπεοῦσαν μέλαιναν, οὐ καθαρὸν

ctitatem post ad aliam communem fabam translatam esse contendit eoque refert, quod Aegyptiis fabas edere haud licuerit. — In verbis *οὐ καθαρόν μιν εἶναι ὄσπριον* se nescire ait Benedict. (Actt. semin. reg. Lips. II. p. 286), quo referatur *μιν*, indeque mutari vult in *μήν*. Equidem voculam ad fabas spectare credam.

ἐπεὰν δέ τις ἀποθάνῃ κ. τ. λ.] Haec nemo non intelligit ad sacerdotalem ordinem s. tribum (*Kasten* appellare solemus) pertinere; de quo conf. II, 164. 166 ibique nott. In quo etiam hoc tenendum, singula collegia sacerdotum eodem fere modo inter se discreta et seiuncta fuisse, quo omnis sacerdotalis ordo a reliquis ordinibus fuerit distinctus, ita ut nemini licuerit ad aliud transire collegium, sed filius patris collegio adscriptus maneret. Quo vel ea faciunt, quae supra de communi templorum aerario atque reditu monuimus. Conf. Heeren. l. l. pag. 127 coll. Diodor. Sic. I, 73. — *ἀρχιερέως* e melioribus libris repositum pro vulg. *ἀρχιερεὺς* damnat Bredov. p. 194 ab Herodoto scriptum esse ratus *ἀρχιρεύς*, qua forma Noster usus est II, 151. 142. 143. Equidem cum Dindorf. et Dietsch. a codd. meliorum auctoritate discedere nolui. Ac primum inter sacerdotes Aegyptios locum tenere eos, qui hoc nomine significantur, recte quoque monuit I. Franz. in Corp. Inscr. Gr. T. III. p. 305 seqq.; sequitur *ὁ προφήτης*, qui in Inscriptt. nr. 4697. 4840. 4902. 4945. 4946 commemoratur, sequuntur alii, de quibus vid. Franz. l. l. Drumann (Inschrift. v. Rosette) pag. 95 seqq.

CAP. XXXVIII.

καὶ τούτου εἵνεκα δοκιμάζουσι αὐτούς] Haec cum antecedentibus: *τοὺς δὲ βοῦς τοὺς ἔρσενας τοῦ Ἐπάφου εἶναι νομίζουσι* non satis cohaerere putabat Wesselingius indeque scribendum: *τοὺς δὲ καθαροὺς βοῦς τοὺς ἔρσενας κ. τ. λ.* Nec tamen, si quid video, opus inserere *καθαροὺς* vel propter verba *τούτου εἵνεκα*, cum sensus sit: *eam ob causam*, ut intelligant, quinam boves mares revera *puri* sint Epaphoque sacri, *hunc in modum illos explorant*. Quae cum ita sint, C. Schwenckio assentiri nequeo ante *βοῦς* inserenti *μέλανας*; vid. Schneidewin. Philolog. I. pag. 159—162. De *Epapho* vid. II, 153 et III, 27.

τρίχα ἢν καὶ μίαν ἴδηται κ. τ. λ.] Ad *ἴδηται* suppleri poterit *ὁ δοκιμάζων* sive, ut infra legimus, *τῶν τις ἱρέων ἐπὶ τοῦτο τεταγμένος*, sacerdotum unus, cui explorandi munus obtigit. Conf. II, 47. I, 195. Ad rem conf. Herod. III, 28. Diodor. I, 88 et Plutarch. de Isid. et Osirid. cap. 31. pag. 363, B, unde intelligimus, rufos tantum boves ab Aegyptiis immolari, accuratissime ante instituto examine, cum, si vel unum pilum nigrum albumve haberet victima, mactari non posset. Nec raro in monumentis Aegyptiis, quae continet grande opus Gallorum, istiusmodi boves victimae conspiciuntur. Monet vero Wilkinson. Manners etc. sec. ser. II. p. 194 coll. 349 seq., in Aegyptiorum monumentis conspici quoque boves nigris et rubris punctis s. notis insignitos neque a sacris exclusos, aliis haud scio an diis pro colorum sive notarum diversitate consecratos.

Digitized by Google

εἶναι νομίζει. δίζηται δὲ ταῦτα ἐπὶ τούτῳ τεταγμένος τῶν τις ἱρέων, καὶ ὀρθοῦ ἑστεῶτος τοῦ κτήνεος καὶ ὑπτίου, καὶ τὴν γλῶσσαν ἐξειρύσας, εἰ καθαρὴ τῶν προκειμένων σημηΐων, τὰ ἐγὼ ἐν ἄλλῳ λόγῳ ἐρέω. κατορᾷ δὲ καὶ τὰς τρίχας τῆς οὐρῆς, εἰ κατὰ φύσιν ἔχει πεφυκυίας. ἦν δὲ τούτων πάντων ᾖ καθα-
122 ρὸς, σημαίνεται βύβλῳ περὶ τὰ κέρεα εἱλίσσων· καὶ ἔπειτα γῆν σημαντρίδα ἐπιπλάσας ἐπιβάλλει τὸν δακτύλιον· καὶ οὕτω ἀπάγουσι. ἀσήμαντον δὲ θύσαντι θάνατος ἡ ζημίη ἐπικέεται. δοκιμάζεται μέν νυν τὸ κτῆνος τρόπῳ τοιῷδε.
Θυσίη δέ σφι ἥδε κατέστηκε. ἀγαγόντες τὸ σεσημασμένον 39
κτῆνος πρὸς τὸν βωμὸν, ὅκου ἂν θύωσι, πῦρ ἀνακαίουσι. ἔπειτα δὲ ἐπ' αὐτοῦ οἶνον κατὰ τοῦ ἱρηΐου ἐπισπείσαντες καὶ ἐπικαλέσαντες τὸν θεὸν σφάζουσι, σφάξαντες δὲ ἀπο-

ἐπὶ τούτῳ τεταγμένος τῶν τις ἱρέων] Male olim ἐπὶ τοῦτο. Tu conf. not. ad Plutarch. Alcibiad. pag. 162 et Herod. VII, 169 ibiq. nott. Huic negotio praefectos sacerdotes Plutarchus loco laudato vocat σφραγιστάς.

ἐν ἄλλῳ λόγῳ] i. e. *in alia narrationis parte*, ut bene intellexit Schweigh. Respexit Noster ea, quae III, 28 traduntur. In seqq. cum Gaisf. scripsi τούτων pro τουτέων neque vero εἱλίσσων pro εἱλίσσων, quod cum Bredov. p. 95 retinendum censui. ἔπειτα et hoc loco et cap. seq. intactum reliqui, ut εἵνεκα initio cap. ob codd. consensum, quo spreto recentt. edd. ex Bredovii canone ἔπειτεν et εἵνεκεν. Stegero non obsecutus sum pro ἀπάγουσι in seqq. coniicienti ἀνάγουσι, vid. Praefat. ad Herod. p. X.

σημαίνεται — εἱλίσσων] Pertinent haec ad sacerdotem, qui bovem signat papyro circa cornua circumvoluto. Signatoriam terram (γῆν σημαντρίδα), quae hoc loco memoratur, comparant interpretes cum *creta Asiatica* ad obsignandum apta, cuius mentio apud Cicer. in Verr. IV, 26. pro Flacc. 16. Magis vero huc spectat Plutarchi locus laud. de Is. et Osir. p. 363 B, ubi haec legimus: τὸν δὲ μέλλοντα θύεσθαι βοῦν οἱ σφραγισταὶ λεγόμενοι τῶν ἱερέων κατεσημαίνοντο. Addit deinde Plutarchus e Castore, sigilli sculpturam exhibere hominem in genua desidentem manibus post tergum reductis, iugulo ense imminente. Exhibet tale sigillum saepius in hieroglyphicis sculpturis repertum Wilkinson. Manners etc. sec. ser. II, p. 352. Hoc vero more ac ritu tesseraria quadam ratione indicari victimas animalium in humanarum locum quasi substitutas, adeo ut bestiae anima quasi vicaria pro meliori hominis anima offeratur, monuit E. ab Lasaulx: Classische Stud. d. Alterth. pag. 255 seqq.

Cap. XXXIX.

ἔπειτα δὲ ἐπ' αὐτοῦ — ἐπισπείσαντες] i. e. *in ara vinum supra hostiam libant*. Verba ἐπ' αὐτοῦ, quae immerito viris doctis displicuerunt, cum Gronovio ad βωμὸν referri debent. Ad verba κατὰ τοῦ ἱρηΐου conf. IV, 62, ubi eadem locutio, ad quam pertinet quoque Homericum κατ' ὀφθαλμῶν κέχυτ' ἀχλύς Ili. V. 696. Marcus Evangelista XIV, 13 κατέχεεν αὐτοῦ κατὰ τῆς κεφαλῆς. Cf. etiam ad II, 121. §. 3. In proxime antecedentibus scripsi cum Bredovio p. 65, quem Dietsch quoque sequitur, πῦρ ἀνακαίουσι pro vulgata πυρὴν καίουσι. Cf.

Digitized by Google

τάμνουσι τὴν κεφαλήν. σῶμα μὲν δὴ τοῦ κτήνεος δείρουσι, κεφαλῇ δὲ ἐκείνῃ πολλὰ καταρησάμενοι φέρουσι, τοῖσι μὲν ἂν ᾖ ἀγορὴ καὶ Ἕλληνές σφισι ἔωσι ἐπιδήμιοι ἔμποροι, οἱ δὲ φέροντες ἐς τὴν ἀγορὴν ἀπ' ὧν ἔδοντο· τοῖσι δὲ ἂν μὴ παρέωσι Ἕλληνες, οἱ δ' ἐκβάλλουσι ἐς τὸν ποταμόν. καταρέονται δὲ, τάδε λέγοντες, τῇσι κεφαλῇσι· εἴ τι μέλλοι ἢ σφίσι τοῖσι θύουσι ἢ Αἰγύπτῳ τῇ συναπάσῃ κακὸν γενέσθαι, ἐς κεφαλὴν ταύτην τραπέσθαι. Κατὰ μέν νυν τὰς κεφαλὰς τῶν

nott. ad Herod. IV, 145 et quae alia Bredov. affert.

κεφαλῇ — καταρησάμενοι] qui pro *κείνῃ* (*ἐκείνῃ*) scribi vult *κεινῇ* vir doctus in The classical Museum nr. XXI (1848) p. 310, idque de capite abscisso intelligit, parum recte loci sententiam percepisse videtur. Equidem Bredovium secutus p. 119 dedi *ἐκείνῃ*, ut infra II, 133 *ἐκεῖνον* pro *κεῖνον*, et supra I, 209. Dietsch h. l. reliquit intactum *κείνῃ*, sed mox *ἐκείνην* dedit. Dativum, qui et hoc loco et IV, 184 additur verbo *καταρᾶσθαι*, iam Homerus addidit Odyss. XIX, 330. Satis vero ipse ritus arguit, pro piaculo haberi animal, in cuius caput omnia sua peccata quasi coniicerent quodque hominum scelera quasi luens diris devoverent. Simile institutum apud Hebraeos invenitur Levit. XVI, 6 seqq. 21 seq., ubi merito ad Herodoti locum moremque Aegyptium provocat Spencer. de ritt. Hebrr. III, 8. pag. 1064. Atque inveniuntur ipsa anaglypha Aegyptia, quae hosce ritus ad oculorum sensum traductos exhibent. Vid. Costaz. in Descript. de l'Eg. mém. (Antiqq.) I. p. 73 et cf. Wilkinson Topography of Thebes p. 147.

φέρουσι, τοῖσι μὲν ἂν ᾖ ἀγορὴ κ. τ. λ.] Scripsi cum recentt. *ἐπιδήμιοι* pro *ἐπίδημοι* et *οἱ δὲ* pro *οἵδε*, monente Werfero in Actt. phill. Monacc. I, 1. p. 88 ac probante Buttmann. in Excurs. ad Demosthenis Midian. p. 158. In seqq. ad *ἀπ' ὧν ἔδοντο* conf. nott. ad I, 194.

οἱ δὲ φέροντες — ἔδοντο] His verbis quodammodo repetuntur priora verba: *φέρουσι, τοῖσι μὲν ἂν ᾖ κ. τ. λ.* Ubi nota usum particularum *μὲν* et *δὲ*, quae in priori orationis parte sibi invicem opponuntur (*τοῖσι μὲν ἂν — οἱ δὲ φέροντες*), cum in posteriori *δὲ* dupliciter posita et protasin et apodosin incipiat (*τοῖσι δὲ ἂν — οἱ δ' ἐκβάλλουσι*). Monuerunt Werfer. l. l. p. 90. 93. et Buttmann. l. l. Nec moveor iis, qui, ut parallelismum quendam membrorum inducerent, priori in membro *δὲ* (ante *φέροντες*) mutarunt in *μὲν*, quum aliis quoque locis (ut IV, 126. IX, 48) in priori periodo in locum repetitae particulae *μὲν* succedat vocula *δέ*. Conf. Werferus p. 95 seq. et Kuehner. Gr. Gr. §. 733, 5. Hinc talis fere loci sensus: „*ferunt* (caput) *ii, quibus forum est et quibus Graeci adsunt mercatores, hi igitur caput in forum ferunt et vendere solent*; *quibus vero Graeci non adsunt, hi caput in flumen coniiciunt.*"

οἱ δ' ἐκβάλλουσι ἐς τὸν ποταμόν] Affert Larcherus Aeliani locum N. A. X, 21, ubi ille scribit, ab Ombitis (qui Aegyptii sunt homines) hostiarum capita, quibus gustandis ipsi abstineant, obiici crocodilis comedenda, qui in lacubus idcirco factis ab ipsis nutriantur. Et pertinent huc quoque Plutarchi verba loco supra laudato: *διὸ τῇ μὲν κεφαλῇ τοῦ ἱερείου καταρασάμενοι καὶ ἀποκόψαντες εἰς τὸν ποταμὸν ἐῤῥίπτουν πάλαι, νῦν δὲ τοῖς ξένοις ἀποδίδονται.* Cuiusmodi imprecationes apud Iudaeos fieri solitas in hirci caput novimus ex Levit. XVI, 21.

Digitized by Google

θυομένων κτηνέων, καὶ τὴν ἐπίσπεισιν τοῦ οἴνου, πάντες
Αἰγύπτιοι νόμοισι τοῖσι αὐτοῖσι χρέωνται ὁμοίως ἐς πάντα
τὰ ἱρά· καὶ ἀπὸ τούτου τοῦ νόμου οὐδὲ ἄλλου οὐδενὸς ἐμψύ-
χου κεφαλῆς γεύσεται Αἰγυπτίων οὐδείς. Ἡ δὲ δὴ ἐξαίρεσις 40
τῶν καὶ ἡ καῦσις ἄλλη περὶ ἄλλο ἱρόν σφι κατέστηκε. τὴν δ'
ὦν μεγίστην τε δαίμονα ἥγηνται εἶναι, καὶ μεγίστην οἱ ὁρ-
τὴν ἀνάγουσι, ταύτην ἔρχομαι ἐρέων. ἐπεὰν ἀποδείρωσι τὸν
βοῦν, κατευξάμενοι κοιλίην μὲν ἐκείνην πᾶσαν ἐξ ὦν εἷλον,

οὐδὲ ἄλλου — Αἰγυπτίων οὐδείς] Haec recte vix dici vel certe cum cautione quadam esse accipienda monet Wilkinson. Manners etc. II. p. 222. 379. 383. sec. ser. II. p. 351 et Topography of Theb. p. 148, cum in Aegyptiorum monumentis crebro conspiciantur victimarum capita oblata in deorum altaribus, vel una cum aliis bestiarum partibus ad coquendum adhibita.

Cap. XL.

Ἡ δὲ δὴ ἐξαίρεσις τῶν ἱρῶν καὶ ἡ καῦσις κ. τ. λ.] *ἐξαίρεσις* dicitur *exenteratio*, quae fit visceribus s. intestinis e corpore extractis. Larcherus divinationem hic respici putat laudatque Xenophontem in Anabas. II, 1. §. 7. Verum alia Graecorum, alia Aegyptiorum, de quibus nihil istius modi relatum inveni, ratio. — Ad verba seqq. provocavit Spencer. l. l. IV, 1. p. 1092, quo nimirum monstraret, eodem modo, quo Aegyptii ad Isidis festum, Israelitas ad dei sui festa confluxisse eundemque fere cultum huic exhibuisse.

ταύτην ἔρχομαι ἐρέων] Reliqui *ταύτην*, cuius loco Schwgh. et Gaisf. dederant *ταύτῃ*, cum in uno libro inventum esset *ταύτῃ*. Vulgatam bene tuetur Struve Spec. Quaest. Herod. p. 28 not., unde haec apponam: „negligenter suo more Herodotus locutus est *ταύτην*, quod grammatica cum *τὴν* (i. e. *ἥν*) *μεγίστην δαίμονα* iungit, ad *ὁρτὴν* referens. Sententia enim est: *τὴν δὲ μεγίστην ὁρτὴν τῇ μεγίστῃ δαίμονι ἀνάγουσι, ταύτην ἔρχομαι ἐρέων.*" — Ad locutionem *ἔρχομαι ἐρέων* conf. II, 35 init. Isidem autem intelligendam esse, vel e proximo cap. liquet.

ἐπεὰν ἀποδείρωσι τὸν βοῦν κατευξάμενοι κ. τ. λ.] Secutus sum Schweighaeus. et Gaisford., qui e pluribus libris ita ediderunt. Vulgo enim hunc in modum haecce leguntur: *ἐπὴν προνηστεύσωσι τῇ Ἴσι καὶ ἐπὴν κατεύξωνται, θύουσι τὸν βοῦν· καὶ ἀποδείραντες κοιλίην μὲν ἐκείνην πᾶσαν ἐξ ὦν εἷλον*, ubi nemo non videt ea ex parte proferri, quae infra quoque referuntur, quaeque bis ita a scriptore relata fuisse vix verisimile videtur. Matthiae vulgatam retinuit, nisi quod uncis inclusit alterum *ἐπὴν* ante *κατεύξωνται* et pro *ἐκείνην* scripsit *κεινήν*. Et hoc quidem Schweighaeuserus quoque reposuerat, cum *κεινὴν* idem valeat atque *κενήν*, hoc fere sensu: *totum abdomen exenterant* (i. e. intestina omnia ex alvo eximunt), *viscera vero in corpore relinquunt.* Nam *κενὴν κοιλίαν* idem esse vult atque *κενεῶνα*, *alvum*, *abdomen*, in quo sunt intestina. Equidem nullam iustam vulgatae lectionis *ἐκείνην* deserendae causam perspicio, si quidem *κοιλίην ἐκείνην* eodem modo dictum accipio quo paulo ante *κεφαλῇ δὲ ἐκείνῃ*. Schneiderus in Lex. s. v. *κοιλίαν πᾶσαν* interpretatur: *den Magen sammt den Därmen des Opferstiers.* Accuratius opinor B. t. Brink (in Schneidewini Philolog. VIII. p. 421 ad similem Democriti locum): „*κοιλίη* est alvus superior a ventriculo usque ad colon, inde usque ad anum *τὰ ἔντερα* dicuntur, alvus inferior; qui simul sumti *πᾶσαν κοιλίην* effici-

Digitized by Google

σπλάγχνα δὲ αὐτοῦ λείπουσι ἐν τῷ σώματι καὶ τὴν πιμελὴν, σκέλεα δὲ ἀποτάμνουσι, καὶ τὴν ὀσφὺν ἄκρην, καὶ τοὺς ὤμους τε καὶ τὸν τράχηλον. ταῦτα δὲ ποιήσαντες τὸ ἄλλο σῶμα τοῦ βοὸς πιμπλᾶσι ἄρτων καθαρῶν, καὶ μέλιτος, καὶ ἀσταφίδος, καὶ σύκων, καὶ λιβανωτοῦ, καὶ σμύρνης, καὶ τῶν ἄλλων θυωμάτων. πλήσαντες δὲ τούτων καταγίζουσι, ἔλαιον ἄφθονον καταχέοντες. προνηστεύσαντες δὲ θύουσι. καιομένων δὲ τῶν ἱρῶν τύπτονται πάντες· ἐπεὰν δὲ ἀποτύψωνται, δαῖτα προτίθενται, τὰ ἐλίποντο τῶν ἱρῶν.

unt." — Ad verba *ἐξ ὧν εἷλον* conf. II, 39: *ἀπ' ὧν ἔδοντο* ibique nott.

καὶ τὴν ὀσφὺν ἄκρην] *ὀσφὺς* coxa est (Hüfte), quam humeris (*ὤμοις*) hic opponi contendit Schneiderus. — In seqq. cum recentt. editt. probatorum librorum auctoritate rescripsi *ἀσταφίδος* pro *ἀσταφίδων*, quod Wesselingio debetur. Est autem *ἀσταφὶς*, sive *σταφὶς*, ut posteriori aetate loquebantur, *uva passa.* Tu vid. quae ad Ctesiae fragmm. pag. 325 citavimus.

ἐπεὰν δὲ ἀποτύψωνται] i. e. *ἐπεὰν δὲ παύσωνται τύπτεσθαι*, ut exponit Hesychius, *ubi plangere desierunt.* Ubi nemo non praepositionis vim intelliget in verbis sibi oppositis *τύπτεσθαι* et *ἀποτύπτεσθαι*, ut II, 73 *πειρᾶσθαι* et *ἀποπειρᾶσθαι*, alia, quae laudat Valcken. — Herodoti locum imitatus est Lucian. de dea Syr. 6. p. 89 t. IX ed. Bip. De ipso argumento laudant Athenagor. legat. pro Christ. §. 12. pag. 52 (§. 14. p. 290, D), ubi hunc morem deridet. Ac memorat Noster hoc loco ea, quae in Busiritico Isidis maximo sacro solemnia obire solent Aegyptii, II, 61, uberius tractata a Creuzero in Commentt. Herodd. I. p. 115, unde potiora hic adscribere placet. „Qui truncatum hoc pacto exenteratumque et myrrha aromatibusque refertum bovem in lugubri festo Osiridis Isidi immolari cogitet, is me quidem sentiente non poterit ipsum Osiridem mutilatum et deinde aromatibus conditum non cogitare. Nam quae reliqua adduntur in bovis sacrificio, ea partim ad combustionem pertinent, ut oleum, partim ad frumenta inventa vitesque cultas, ut panes mundiores, uvae passae." Sequitur Diodori locus I, 21, de bestiis Aegypti sacris, adduntur alia illis similia a priscis Atticis hominibus in Diipoliis factitari solita, ubi bovis solemniter caesi carnes communibus epulis comedebant bovisque exuviis simulacrum ligneum circumdatum aratro iungebant; pertinent denique huc vel Mithriaca, ubi bovem Abudad Mithras Persarum occidit, atque ex mactati animalis corpore excluduntur germinum varia genera, caudaque in aristas excrescit. Peracto primo sacrificio exoriuntur reges agriculturae inventores. Athenis Atticis communiter bovilla vescuntur sacrificuli, et post solemne sacrificium a bovis simulacro simulatae arationis initium fit. Busiride Aegyptiorum coetus sacer bovem igne conficit, posteaquam caesi corpus implevit panibus et uvis atque agriculturae auctorem Osiridem lugubriter deplorat. Quae omnia qui in unum colligat et simpliciter intueatur, is nullo negotio dispiciat, quo haec pertineant, *nimirum ad orationis caussas declarandas*, unde *vitae cultioris initia ducuntur*. Inde nil mirum, in anaglyphis et picturis sepulcralibus urbis Ilithyiae Aegypti ita exhiberi Osiridem, ut aratoria instrumenta gerat in manibus: flagellum, rutrum s. ligonem, vomerem peramque seminis plenam sementi faciendae. Vid. Descript. de l'Eg. An-

Digitized by Google

123 Τοὺς μέν νυν καθαροὺς βοῦς τοὺς ἔρσενας καὶ τοὺς 41
μόσχους οἱ πάντες Αἰγύπτιοι θύουσι, τὰς δὲ θηλέας οὔ σφι

tiqq. vol. II. pag. 27 s. 355 et vol. I tab. 68.“ Conf. II, 61 ibique nott.

τὰ ἐλίποντο τῶν ἱρῶν] Vulgo reddunt: *epulum adponunt ex victimarum reliquiis;* pressius ad Herodoti verba reddere licet: *epulas faciunt ex iis. quae non ex victimis reliquerunt* (sibi ad edendum, intacta flammis): ubi genitivus *τῶν ἱρῶν* erit referendus ad *τά*. Moneo propter Eltzium (Quaest. Herodd. fascic. I. p. 821 seq. in Jahrbb. d. Philolog. etc. Suppl. T. IX), qui genitivum hunc ad *ἐλίποντο* referens, quod verbum cum secundo casu coniunctum neutralem semper habeat significationem, totum locum sic reddi vult: „epulas faciunt ex iis, quae de victimis relicta sunt“, indeque aoristum medii h. l. passivi sensu adhiberi contendit. At vero ipse pluralis *ἐλίποντο* satis docere poterat, *τὰ* pro accusativo neque pro nominativo subiecti (ex quo *ἐλίπετο* exspectandum fuisset) accipi debere.

Cap. XLI.

τὰς δὲ θηλέας οὔ σφι ἔξεστι θύειν κ. τ. λ.] Eiusdem interdicti meminit Porphyrius de abstin. ab esu an. II, qui haud aliter atque Hieronymus advers. Iovin. II, 7 hoc ad animalis utilitatem refert adeoque raritatem. Nec aliter statuit Wilkinson. Manners sec. ser. I. p. 394. II. p. 194 seq. ad agriculturam respiciens, cui prospicientes sacerdotes hoc animal quam maxime ita tueri studuerint, ut Isidi consecrarent neque mactari sinerent. Quod magis consentaneum certe videtur, quam morem hunc, quo boves masculos mactarent, a vaccis abstinerent, inde repetere, quod masculae victimae omnino perfectiora et praestantiora antiquitus habitae fuerint, uti contendit Scholl in: Studien d. evang. Geistlichk. Würtembergs. V, 1. p. 126. Valuisse autem hoc institutum usque ad Constantii imperatoris tempora, ex Athanas. hist. Arrian. ad Monach. cap. 56. pag. 378 colligi potest. Atque Isidi sacras perhiberi vaccas, nemo mirabitur, qui ipsam Aegyptiorum sacrorum ac religionis rationem perspexerit. Ut enim Osiridem *Solem* illi perhibebant, ita Isidem *Lunam*, teste Plutarcho de Isid. et Osirid. cap. 52. p. 372 s. 525 Wytt.; quae quando congressa fuerint numina (s. quando sol in domo tauri locatus cum luna fuerit congressus) generandi vis in terram redundat. Generationis vero universae symbolum est bos ac vacca, ut nihil sit absonum illis numinibus hoc animal fuisse consecratum. Sive *Osiridem* intelligere malis *Nilum*, iam *Isis* erit *terra Aegyptia*, a Nilo exundante vegetata et quasi foecundata, ut ait Plutarchus l. l. cap. 38. pag. 366 A. Manet vacca Isidis signum procreatricisque naturae symbolum; *βοῦν γὰρ Ἴσιδος εἰκόνα καὶ γῆν νομίζουσιν*, ut Plutarchus scribit l. l. cap. 39. pag. 366. „Igitur nil mirum (sunt verba Creuzeri in Comm. Her. pag. 123 coll. 121. 125) universae quasi procreatricis naturae bovem ac vaccam symbola fuisse veteribus; et quando in sementivis festis agriculturae vicissitudines a siderum meatu suspensas significabant per *bovem* vel aratro iunctum vel vaccae admotum: hoc ipso symbolo varias in partes converso etiam vitae humanae orbem et immortalitatis animorum spem significatam voluisse. Non philosophicam dicimus hic doctrinam, sed spem universam vitae reviviscentis et ubertatis nunquam exstinguendae. Eadem ubertatis spes ostensa a Sibyllinis oraculis populo Romano in Dionysii Halic. XIV, 20. p. 60 (Excerptt. a Mai.). Qua in re nihil aliud Romani fecere quam Aegyptii apud Herodotum II, 40. Illi *placentas* in terram immiserunt; hi *panes mundos* in *bovem*, qui ipsis pro terra erat.“ — Equidem his

Digitized by Google

ἔξεστι θύειν, ἀλλὰ ἱραί εἰσι τῆς Ἴσιος. τὸ γὰρ τῆς Ἴσιος ἄγαλμα, ἐὸν γυναικήϊον, βούκερών ἐστι, κατάπερ Ἕλληνες τὴν Ἰοῦν γράφουσι· καὶ τὰς βοῦς τὰς θηλέας Αἰγύπτιοι πάντες ὁμοίως σέβονται προβάτων πάντων μάλιστα μακρῷ. τῶν εἵνεκα οὔτ' ἀνὴρ Αἰγύπτιος οὔτε γυνὴ ἄνδρα Ἕλληνα φιλήσειε ἂν τῷ στόματι, οὐδὲ μαχαίρῃ ἀνδρὸς Ἕλληνος χρήσεται, οὐδ' ὀβελοῖσι, οὐδὲ λέβητι, οὐδὲ κρέως καθαροῦ βοὸς διατετμημένου Ἑλληνικῇ μαχαίρῃ γεύσεται. θάπτουσι δὲ τοὺς ἀποθνήσκοντας βοῦς τρόπον τόνδε. τὰς μὲν θηλέας ἐς τὸν ποταμὸν ἀπιεῖσι, τοὺς δὲ ἔρσενας κατορύσσουσι ἕκαστοι ἐν

illud unum addam: Iudaeos in his differre ab Aegyptiis, cum iuvencam rufam mactare iubeantur Numer. XIX, 2, quod consulto sic institutum videtur Spencero II, 26, 2, de ritt. Hebrr. pag. 485, quo Aegyptiis plane essent contrarii. Cf. Creuzerus Symbol. II, pag. 93 et 94 ed. tert.

τὸ γὰρ τῆς Ἴσιος ἄγαλμα — βούκερών ἐστι] Haec quo spectent, satis ex iis patebit, quae modo disputavimus. Atque monet Plutarchus l. l. in Isidis buculae cornibus ornatae imaginibus veteres exprimere voluisse orbes lunae falcatos. Ad oculorum quoque sensum haec traducta esse, cum Isidem et Osiridem, pro primigeniis bubus habitos, bovis ac vaccae vel capitibus vel exuviis impositis, exhiberent, satis constat. Hinc freqnens in Aegyptiorum anaglyphis Isis conspicitur buculae cornibus vel disco, cui cornua addita sunt, ornata. Cf. Wilkinson. Manners etc. sec. ser. I. p. 366. 381 seq. III. planch. 34. 35. Creuzer. Symbol. II. p. 216 et Commentt. Herodott. p. 114.

κατάπερ Ἕλληνες τὴν Ἰοῦν γράφουσι] De forma *Ἰοῦν* cf. I, 1. *γράφειν* vel *pingere* est vel omnino *imagine exprimere* atque in tabula s. lapide *repraesentare*. Ad argumentum conf. Eustath. ad Dionys. Perieg. 92. *Ἰὼ ἡ Σελήνη κατὰ τὴν Ἀργείων διάλεκτον*, et quae alia de Io eiusque significatione tesseraria disputat Welcker: Die Aeschyl. Trilog. p. 127 seqq. Nam Isidis atque Ius eadem fere symbola, idem fere ornatus, cum, tesserarias rationes si spectes, utraque dea sibi conveniat, quippe qua lunam indicari vulgo docerent. Inde in Graecorum monumentis, vasis, aliis haud raro exhibetur Io virgo *βούκερως*, vaccae cornibus instructa: vid. Monumenti dell' Instituto archeolog. (1838) T. II. p. 328 et Tab. LIX. Archaeolog. Zeit. IX (1851) nr. 31. p. 369 et quae affert Mueller: Archaeolog. §. 351. nr. L. His adde inprimis Raoul Rochette: Choix des peintures de Pompée Pl. XVII. p. 209 seqq. 215 seqq. et quae protulit Hirt: Abhandll. d. Berlin. Akad. hist. philol. Class. ann. 1820 et 1821. pag. 155 seqq. — Ad verba *τῶν προβάτων* conf. nott. ad I, 133. 207.

οὔτε γυνὴ — φιλήσειε ἂν τῷ στόματι, οὐδὲ — χρήσεται — οὐδὲ — γεύσεται] De discrimine, quod h. l. inter optativum et futurum obtinet, conf. Matth. Gr. Gr. p. 977, qui verba *φιλήσειε ἂν* recte sic vertit: „*wird schwerlich küssen.*" Cf. IV, 97. Ad ipsam rem conf. Genes. XLIII, 32, ubi legimus 'Aegyptiis haud licuisse cum Hebraeis comedere, cum tale convivium profanum putaretur. Quod si de Hebraeis valuit, haud minus de aliis gentibus valuisse consentaneum est.

ἐς τὸν ποταμὸν ἀπιεῖσι] *τὸν ποταμὸν* intelligit Nilum, in quem vaccas coniici credibile est eam ob causam, quod Nilo generandi vim contineri putabant. Vid. nott. ad init. capitis. — *ἀπιεῖσι* pro vulg.

Digitized by Google

τοῖσι προαστείοισι, τὸ κέρας τὸ ἕτερον ἢ καὶ ἀμφότερα ὑπερέχοντα, σημήϊον εἵνεκεν. ἐπεὰν δὲ σαπῇ καὶ προσίῃ ὁ τεταγμένος χρόνος, ἀπικνέεται ἐς ἑκάστην πόλιν βᾶρις ἐκ τῆς Προσωπίτιδος καλευμένης νήσου. ἡ δ' ἔστι μὲν ἐν τῷ Δέλτα, περίμετρον δὲ αὐτῆς εἰσὶ σχοῖνοι ἐννέα. ἐν ταύτῃ ὦν τῇ Προσωπίτιδι νήσῳ ἔνεισι μὲν καὶ ἄλλαι πόλιες συχναί· ἐκ τῆς δὲ αἱ βάρις παραγίνονται ἀναιρησόμεναι τὰ ὀστέα τῶν βοῶν, οὔνομα τῇ πόλι Ἀτάρβηχις· ἐν δ' αὐτῇ Ἀφροδίτης ἱρὸν ἅγιον ἵδρυται. ἐκ ταύτης τῆς πόλιος πλανέονται πολλοὶ ἄλλοι ἐς

ἀπιᾶσι scripsi cum Bredovio; cf. supra I, 194.

τὸ κέρας τὸ ἕτερον ἢ καὶ τὸ ἀμφότερα ὑπερέχοντα] Haec verba ita explicanda censet Matthiae Gr. Gr. pag. 788, ut cogitando suppleatur ἔχοντας (scil. ἔρσενας βοῦς). Equidem malim ita accipere, ut praecedentibus (τοὺς ἔρσενας) per appositionem adiecta existimentur. Conf. etiam Geisler: De Graecc. nominatt. absolutt. p. 26. et vid. infra II, 48. 134 coll. 66. Antigonus Carystius Hist. mirabb. 23, eandem rem prodens, ita loquitur: ὥστε αὐτὰ τὰ κέρατα τῆς γῆς ὑπερέχειν. — Ad vocem βᾶρις conf. nott. ad II, 96.

ἐκ τῆς Προσωπίτιδος καλευμένης νήσου] Inclusa est insula Sebennytico et Canopico Nili brachio eumque fere ambitum, quem olim habuit, etiamnum habere dicitur. *Prosopitidis* nomi fit mentio II, 165 et apud Strabon. XVII. p. 1154 C. s. p. 802. Ac vel postea insignis insula eo, quod Athenienses Aegyptiis rebellibus auxilio missi hic a Persis obsidebantur. Vid. Thucydid. I, 104. 109. Aegyptium insulae nomen esse *Pschati*. copiosa disputatione contendit Champoll. l'Eg. sous l. Phar. II. p. 162 seqq. — In seqq. cum Schweigh. rescripsi περίμετρον pro περίμετρος. Conf. II, 149.

οὔνομα τῇ πόλι Ἀτάρβηχις] Quam pro *Aphroditopoli* habet Iablonskius in Vocc. Aegyptt. p. 43 (ubi nostro loco legendum censet Ἀτάρβηκιν, cum vox composita sit ex Ἀτάρ s. Ἀτώρ, Ἀθώρ, quod est Aegyptium Veneris nomen, testante quoque Orion. apud Etymolog. m. p. 26 Sylb. p. 24 Lips., quodque proprie denotat *noctem*, et ex *baki*, quod urbem significat; vid. ibid. p. 20. 21). Quam sententiam quod in dubium vocat Champoll. l'Egypt. s. l. Phar. II. pag. 173, hoc nil ad me pertinet, siquidem Herodotus h. l. diserte testatur, Veneris templum sacrum esse in urbe Atarbechi, et numi etiam arguunt eius urbis religiones pertinere ad Venerem. Illud ego vicissim in dubium vocaverim ipsius Champollionis, quod illam miram boum funerationem ab Herodoto memoratam corruptis demum religionibus Aegyptiis invaluisse arbitratur." Creuzer. in Comm. Herod. pag. 118. Tu vid. potissimum de hac urbe, cuius rudera prope locum *Chybin-el-koum* inveniri dicuntur, Ritter: Erdkunde I. pag. 819 et conf. I. de Hammer in Annall. Viennenss. 1829. vol. XLV. pag. 26. Forbiger: Handb. d. alt. Geogr. II. pag. 796 seq., qui vel propter nominis vim nil differre inter Atarbechin et Aphroditopolin recte statuit, si quidem *Atarbechis* Ataris s. Athoris (Veneris) sedem s. domum significat: de qua vocis significatione conf. quoque Seyffarth: Beiträge z. Kenntniss etc. II. p. 129.

Ἀφροδίτης ἱρὸν ἅγιον ἵδρυται] ἅγιον hic, ut cap. 44., consulto additum videtur, ad locum insigni religione cultum et consecratum declarandum. Monuit Letronne in Journal des Sav. 1830. p. 424. —

Digitized by Google

ἄλλας πόλις· ἀνορύξαντες δὲ τὰ ὀστέα ἀπάγουσι καὶ θάπτουσι ἐς ἕνα χῶρον πάντες. κατὰ ταὐτὰ δὲ τοῖσι βουσὶ καὶ τἆλλα κτήνεα θάπτουσι ἀποθνήσκοντα· καὶ γὰρ περὶ ταῦτα οὕτω σφι νενομοθέτηται· κτείνουσι γὰρ δὴ οὐδὲ ταῦτα.

42 Ὅσοι μὲν δὴ Διὸς Θηβαιέος ἵδρυνται ἱρὸν, ἢ νομοῦ τοῦ Θη-

In seqq. *πάντες*, quod cum vi quadam in periodi fine positum videtur, Gesner in Chrestom. Graec. p. 22 mutari vult in *πάντα*, probante Larchero. Sed iure respuerunt edd. recentt. Vidimus modo Venerem Aegyptiis vocatam fuisse *Athor*, i. e. noctem, quae omnium, quae in rerum natura sunt, parens est ac genitrix. Namque nox omnium rerum semina et initia in se continere putatur, ut inde omnia proveniant atque originem capiant. Quare et bos illi consecratus et ille mensis, quo Osiris periisse dicitur, Nilus recedit et terra nudatur, nox longior fit, tenebrae crescunt lucisque superatur ac tabescit vis, ut scribit Plutarch. de Iside et Osiride cap. 39. pag. 366 s. 501 Wytt. „Erat ea dea Atarbechi coli solita eadem, quae in Dodonaeorum religionibus Veneris Diones nomine celebratur. Arguit columbae symbolum ab ea gestari solitae, arguunt alia, quae exponere longum est. Ad eius deae sacram insulam ex universa Aegypto boum masculorum devehebantur ossa: hominum Aegyptiorum cadavera devehebantur Memphim, h. e. in portum bonorum, sive Abydum, vicinam insulae Beatorum, aut Busiridem medio in Delta, alioque, ubi Nilum traiicientibus coemeteria patebant. Igitur armenta allicit et retinet dea Athor, in eo etiam similis Veneri Libitinae Romanorum, quae funebrium rerum omnium praeses ex Dodonaeorum sacrariis in Latium pervenit. Eam autem Libitinam fugiunt quoad possunt omnes, et dira non minus habetur quam Proserpina, quae quidquid ad eam pervenerit, retinet.“ Creuz. in Comm. Her. pag. 118. 119. Adde eiusd. Symbol. II. p. 239 seqq. IV. p. 307 seqq. Pertinet vero dea haec, quam ad Graecorum Venerem referunt, ad summa Aegyptiorum numina atque ex infinito spatio (Pascht) emanasse dicitur aeque ac dea altera Sute; quae ut lucem diemque significat, ita haec dea, sive Venerem sive Athor dicas, tenebras et noctem declarat, eademque etiam omnibus, quae in rerum natura fiunt atque in lucem prodeunt, praesidere eademque alere ac nutrire perhibetur. Inde ad Isidem propius accedit eademque fere habet attributa et vaccam aeque consecratam; nec ipsa aliter fere repraesentatur, cornibus vel disco inter duo cornua posito, aliisque consimilibus boum ornamentis adeoque ipso capite bovino instructa; cf. modo Hirt: Abhandll. d. Berlin. Akad. 1820 et 1821. p. 137 seqq. et Wilkinson. Manners etc. sec. ser. III. pl. 36 coll. I. p. 381 seq. In notis hieroglyphicis deae nomen scriptum sonat *Hatvoh* s. *Athor*. Cf. Parthey ad Plutarch. l. l. p. 252 seq. et inprimis Roeth: Geschichte d. Philos. I. p. 144 et nott. p. 91 seqq. — In seqq. retinui *πόλις*; cf. Bredov. p. 264 et 265 de hac contracta accusativi forma.

Cap. XLII.

Ὅσοι μὲν δὴ Διὸς Θηβαιέος ἵδρυνται ἱρὸν] Mavult Valckenar. scribi: *ὅσοις μὲν δὴ Δ. Θ. ἵδρυται ἱρόν*. Sed bene monuit Schweigh., vulgatam haud sollicitandam esse, cum *ἵδρυνται* idem fere sit atque *ἱδρυμένον ἔχουσι* s. *ἱδρύκασι ἑαυτοῖς*, aut, quod infra II, 44 exstat, *ἱδρυσάμενοι ἔκτηνται*. Conf. etiam Pausan. III, 15. §. 5 coll. §. 4, ubi haud scio an vulgata *ἵδρυνται* retinenda, a Bekkero mutata in *ἵδρυται*. Et eadem res continuo decla-

Digitized by Google

βαίου εἰσὶ, οὗτοι μέν νυν πάντες ὀΐων ἀπεχόμενοι αἶγας θύουσι. θεοὺς γὰρ δὴ οὐ τοὺς αὐτοὺς ἅπαντες ὁμοίως Αἰγύπτιοι σέβονται, πλὴν Ἴσιός τε καὶ Ὀσίριος, τὸν δὴ Διόνυσον εἶναι

ratur verbis ἔκτηνται ἱρὸν, ut mea quidem sententia omnis absit mutandi causa. Nam intelliguntur, quicunque Iovem Ammonium colunt et ad eius templum Thebanum pertinent. Nec magis in seqq. opus lectione ὅσοι δὲ δὴ, ut idem Valcken. maluit, cum repetitis particulis μὲν et δὲ (ὅσοι μὲν δὴ — οὗτοι μέν νυν et ὅσοι δὲ — οὗτοι δὲ) satis magnam vim acquisierit oratio. Vid. Buttmann. in Excurs. ad Demosth. Orat. Mid. p. 154 et de particulis μὲν et δὲ ita duplicatis, ut in priori membro μὲν ponatur *bis*, in apodosi aeque atque in protasi, in altero membro δὲ *bis* similem in modum, Herodot. II, 26. 50. 102, alia, quae attulit Werfer. l. l. p. 90. — *Iovem Thebanum* eiusque templum Noster iam commemoravit I, 182 (ubi de forma Θηβαιέος et h. l. et II, 54 quoque obvia diximus) commemoratque infra II, 54. 56, itemque II, 29 (ubi de eo Iove sermo, qui in Meroes insula colitur) et II, 32 (ubi de Iovis templo et oraculo in oasi Siwah). Reliquos omnes veterum locos dabit Schmitthenner: De Iove Hammone Syntagm. I. (Weilburg. 1840.) p. 10 seqq. Qui deus, Thebis praecipue cultus, qualis fuerit in Aegyptiorum Pantheo quemque locum in Aegyptiorum deorum ordinibus ceperit, si quaeras, primarium utique nomen fuisse, in primo deorum ordine reponendum, certum est: sive profectum dicas eo ex numine, quod omnium primitivum volunt indeque separant (Num, Chnubis s. Kneph: vid. Bunsen Egypt's Place in Universal History I. pag. 369 seqq.), sive unum idemque habeas numen, quod spiritum divinum s. mentem divinam declaret additumque gerat quasi titulum *Amun* (i. e. *occultum, non apertum*). Hoc igitur summum numen *Solis* globo hominibus indicatur et repraesentatur idemque omnis in rerum natura vitae initia atque incrementa in se continet omnemque rerum ordinem constituit, cursum suum per coelum eiusque signa absolvens eoque ipsum annum afferens et quaecunque per anni cursum in rerum natura fiunt efficiens: itaque in inscriptionibus praedicatur Amun-*Re* s. *Ra*, i. e. *dominus coeli*, *rex deorum*: vid. Roeth: Gesch. d. Philos. I. nott. pag. 94, qui idem de hoc deo pluribus exposuit p. 132 seqq. 145 seq. et nott. p. 35 seqq. 40 seqq. Seyffarth l. l. p. 97. Add. Bunsen l. l. Wilkinson. Manners etc. sec. ser. I. p. 243 seqq. coll. 261. Lepsius in: Abhandll. d. Berl. Acad. 1851. pag. 186 seqq. 194. Eméric David: Iupiter I. pag. 82 seqq. 106 seqq. Quae qui reputaverit, facile opinor intelliget, qui factum sit, ut Graeci hunc summum Aegyptiorum deum cum Iove, qui et ipse summus deus deorumque rex perhibebatur, contenderint *Iovemque Ammonium* inde constituerint: de quo plura idem Roeth l. l. nott. p. 41. Eméric David l. l. et II. p. 401 seqq. — Caeterum hoc ex loco coniecturam de nomorum Aegyptiorum origine ducit Heeren. Ideen etc. II, 2. pag. 113 coll. 155. Nomos enim suspicatur singulos singula ad templa sacerdotumque colonias pertinuisse, quarum singulae singulos constituerint nomos, sua quemque religione sacrisque distinctum ab aliis nomis; ita ut quot nomi, totidem sacerdotum civitates s. coloniae primitus exstiterint. Quare Sesostrin nomorum divisionem instituisse dici, quia primus totius Aegypti imperium nactus sit. Tu vid. de nomis nott. ad II, 109. 164.

Ὀσίριος, τὸν δὴ Διόνυσον εἶναι λέγουσι] Conf. Herod. II, 144 seq., ibique nott., alios locos ut taceam. Ac vera quidem historiae patrem tradidisse, nec lapsum esse, ut iis placet, qui Herodoto plus se sapere

Digitized by Google

λέγουσι· τούτους δὲ ὁμοίως ἅπαντες σέβονται. ὅσοι δὲ τοῦ Μένδητος ἔκτηνται ἱρὸν ἢ νομοῦ τοῦ Μενδησίου εἰσὶ, οὗτοι δὲ αἰγῶν ἀπεχόμενοι ὄϊς θύουσι. Θηβαῖοι μέν νυν, καὶ ὅσοι διὰ τούτους ὀΐων ἀπέχονται, διὰ τάδε λέγουσι τὸν νόμον τόνδε σφι τεθῆναι· Ἡρακλέα θελῆσαι πάντως ἰδέσθαι τὸν Δία, καὶ τὸν οὐκ ἐθέλειν ὀφθῆναι ὑπ' αὐτοῦ. τέλος δὲ, ἐπεί τε λιπαρέειν τὸν Ἡρακλέα, τὸν Δία μηχανήσασθαι, κριὸν ἐκδείραντα, προέχεσθαί τε τὴν κεφαλὴν ἀποταμόντα τοῦ κριοῦ, καὶ ἐνδύντα τὸ νάκος, οὕτω οἱ ἑωυτὸν ἐπιδέξαι. Ἀπὸ

opinentur, nemo infitias iverit, qui quae de Osiride Aegyptii enarrent, quae illi instituta sint sacra, reputaverit et cum iis composuerit, quae de Graecorum Dionyso tradita accepimus. Ut enim Aegyptios talia a Graecis accepisse credam, nunquam contra antiquitatis testimonium a me impetrare possum; quod idem de iis quoque dictum velim, quae cap. seq. de Hercule narrantur, immerito dubitata a Vatero in: Jahrbb. f. Philol. u. Paedag. Suppl. XVII. p. 351.

ὅσοι δὲ τοῦ Μένδητος] *Mendesii* nomi infra II, 166 fit mentio; de sacris Mendesiorum conf. II, 46. *Mendes* urbs in inferiori Aegypto s. Delta erat sita, ubi nunc *Ashmun-Tanah* s. *Oshmun-Tinnag*.

Ἡρακλέα θελῆσαι πάντως ἰδέσθαι κ. τ. λ.] Sufficiat monuisse, quae h. l. proditur fabula, eam ad rationes physicas siderumque meatum videri spectare, siquidem talia istiusmodi fabulis a veteribus declarata fuisse satis est notum. Cogitabant enim Herculem solem vernalem, qui quotannis vere ineunte cursum suum coelestem instituere soleat, quo e terra omnia semina in altum educantur et ad maturitatem perveniant. Cf. Creuz. Dionys. pag. 146 seq. Quod ipsum in illud anni tempus incidit, ubi sol versatur in arietis signo coelesti, quod primum omnino fertur in Aegyptiorum Zodiaco, quodque hinc etiam summo Iovis numine tesseraria ratione indicatur. Inde explicandum Iovis (*Amun*, qui ideo appellatur) caput arietinum una cum cornibus; inde etiam repetendus interior fabulae, quam Herodotus profert, sensus; in qua quae Herculis s. Hori, quae Iovis sint partes, intelligimus. Quare a vero minime abhorret, quod Creuz. (Symbol. II. p. 206. 209 seq.) hic tesseraria ratione indicari putat ineuntis veris festum. Quin anaglypha Aegyptia ille laudat, in quibus tale quid exhiberi putat. Add. Eméric David l. l. I. pag. 91 et Baur in: Tübing. Zeitschrift für Theolog. 1832. I. p. 42 seqq., 47 seqq., qui et ipse ad siderum rationes hanc fabulam revocans de festo cogitari posse censet, quod anni initio celebretur, accedente simul piaculi notione, quod arietis sacrificio pro hominum peccatis quasi oblati eo tempore, quo novus rerum ordo incipiat, declaretur. In alia plane abire videtur Raoul Rochette in iis, quae de Hercule Aegyptio disserit Mém. de l'Acad. d. Inscriptt. XVII, 2. pag. 303 seqq.

τὸν Δία μηχανήσασθαι, κριὸν — προέχεσθαί τε κ. τ. λ.] Particulae defectum in his notat Matth. Gr. Gr. p. 1293. Equidem infinitivos sequentes ab ipso verbo μηχανήσασθαι pendere dixerim. — Pro προέχεσθαι Wesseling. maluit προσχέσθαι, sed. refragantur libri scripti.— νάκος de arietis vellere accipiendum esse, ex Bochart. monuit Wesselingius. „Dicitur autem νάκη et νάκος, teste Eustath. ad Odyss. XV, 535. pag. 560 Basil.“ *Cr*. Apollon. Lex. Homer. p. 468 ed. Toll. νάκην exponit τὴν τοῦ αἰγὸς δο-

Digitized by Google

τούτου κριοπρόσωπον τοῦ Διὸς τὤγαλμα ποιεῦσι Αἰγύπτιοι, ἀπὸ δὲ Αἰγυπτίων Ἀμμώνιοι, ἐόντες Αἰγυπτίων τε καὶ Αἰθιόπων ἄποικοι, καὶ φωνὴν μεταξὺ ἀμφοτέρων νομίζον-
124 τες. δοκέειν δ' ἐμοί, καὶ τὸ οὔνομα Ἀμμώνιοι ἀπὸ τοῦδέ

ϱάν. Add. Pindar. IV, 121 (68): τὸ πάγχρυσον νάκος κριοῦ.

ἀπὸ τούτου κριοπρόσωπον τοῦ Διὸς τὤγαλμα κ. τ. λ.] Hoc satis explicatur iis, quae paulo ante monuimus. Nam respicitur sol in arietis signo coelesti versans. Inde tot Aegyptiorum anaglypha Iovem arietina facie insignem repraesentant; inde vel Graecis notus Iuppiter arietis capite atque cornibus. Vid. Hirt: Ueber Gegenstände der ägypt. Kunst etc. pag. 125 seq. Seyffarth l. l. pag. 142 seq. „Iovem Ammonem quod attinet, de eius templo, quod Thebis est, vid. Strabonem XVII. pag. 815 s. 507 Tzsch. Quocum componenda est Descript. de l'Egypt. Antiqq. vol. II. p. 255 seqq. Nimirum Iovis Ammonis templum hodieque superest in Thebarum reliquiis, meridiem versus prope Karnak. In eius fani aditu utrinque locati erant arietes plurimi ex grandi lapide, quorum hodieque haud ita pauci reliqui sunt. Recumbunt sphingum in morem, gerentes ante pectora dei anaglyphum, in manibus tesseras sacras. Ibidem ante magnum palatium superest sphingum genus grande, ita compositarum, ut leonino corpori impositum sit caput arietis. Vid. ibid. p. 207. 254. In quibus symbolis iisdem viri docti eam sententiam inesse volunt, ut solis domicilium in signo arietis significetur. Nec minus magnum templum Latopoli (Esne) residuum Iovis Ammonis fuisse suspicantur. Ac frequentantur in eo eius dei imagines, nec minus imagines sphingis virgineo capite insignitae. Vid. ibid. vol. I. cap. 10. p. 7." Creuzer. Comm. Herodd. p. 161 not. Hunc deum forma humana sed arietino capite cornibusve instructum vel etiam ipsa arietis forma repraesentatum exhibent monumenta Thebana, quae omnem eius cultum, sacra, festa, alia ostendunt. Cf. Wilkinson: Manners etc. sec. ser. III. Pl. 22. Roeth. l. l. nott. p. 94. A quibus ita discedit Bunsen l. l. pag. 369. 374 seq., ut deum arietis capite instructum esse statuat *Nu* s. *Num*, *Kneph*, *Chnubis* Thebaidis deum, discernendum a Iove Ammonio, quem Thebarum deum esse vult.

Ἀμμώνιοι, ἐόντες Αἰγυπτίων τε καὶ Αἰθιόπων ἄποικοι κ. τ. λ.] Anaglyphis haec probari censet Hirt. l. l. pag. 126. Quippe apud Ammonios quoque navem sacram reperiri, quae non nisi e Thebis illuc afferri potuerit. Ex Herodoti autem loco hoc colligit Heeren. (Ideen etc. II, 2. pag. 93), unam primitus videri fuisse Aethiopicam atque Aegyptiam linguam, aut certe cognatam, ex uno eodemque fonte deductam. Documento sunt templa, notae hieroglyphicae, anaglypha in Aethiopiae regionibus, quae nuper Aegyptiis simillima inventa sunt. Conf. nott. ad II, 29. Ac testatur recentissimus peregrinator de Minutoli (Reise zum Tempel etc. p. 94 et Nachträge zur Reise etc. pag. 106), etiamnum Ammoniorum linguam mixtam videri ex Aethiopica et Aegyptia, Ammoniosque ipsos repraesentare physiognomiam, quam dicunt, vere Aethiopicam, Aegyptiisque esse magis rubros. Nec omisit Herodoti testimonium Henrichsen. (de Phoenicis fabul. part. II. pag. 7 seq. Havn. 1827), quo monstraret, ab eodem sacerdotum ordine, cui Aethiopia instituta cultumque debeat, Aegyptum quoque deos suos ac sacra accepisse, ac primo quidem Thebas, ubi illi sacerdotes consederint, per universam Aegyptum mox delati. De Iove Ammonio hoc eiusque sede in mediis Libyae desertis sita et oraculo conf. supra II, 32 ibique nott.

καὶ φωνὴν — νομίζοντες] i. e. *in usu habent, utuntur.* Conf. I, 131.

Digitized by Google

σφι τὴν ἐπωνυμίην ἐποιήσαντο· Ἀμοῦν γὰρ Αἰγύπτιοι καλέουσι τὸν Δία. τοὺς δὲ κριοὺς οὐ θύουσι Θηβαῖοι, ἀλλ' εἰσί σφι ἱροὶ διὰ τοῦτο. μιῇ δὲ ἡμέρῃ τοῦ ἐνιαυτοῦ, ἐν ὁρτῇ τοῦ Διὸς, κριὸν ἕνα κατακόψαντες καὶ ἀποδείραντες, κατὰ τὠυτὸ ἐνδύουσι τὤγαλμα τοῦ Διὸς, καὶ ἔπειτα ἄλλο ἄγαλμα Ἡρακλέος προσάγουσι πρὸς αὐτό. ταῦτα δὲ ποιήσαντες τύπτονται οἱ περὶ τὸν ἱρὸν ἅπαντες τὸν κριὸν, καὶ ἔπειτα ἐν ἱρῇ θήκῃ θάπτουσι αὐτόν.

142. Dativum *φωνῇ* addidit Noster IV, 117 coll. II, 50. — Ad *ἐπωνυμίη* conf. I, 14. II, 4.

Ἀμοῦν γὰρ Αἰγύπτιοι καλέουσι τὸν Δία] Vulgo *Ἀμμοῦν*, quod cum Gaisf. mutavimus in *Ἀμοῦν*, auctoritate libri Schellershemiani ipsiusque Eustathii ad Dion. Perieg. vs. 211. — „Nec aliter cod. Paris. Iamblichi de Myster. VIII, 3 ibiq. Gal. p. 302. Atque hanc scripturam veram pronuntiat Iablonski II, 2. p. 166 seq. et in Vocc. Aegypt. p. 30 seq. Eandem servavit Plutarch. de Isid. et Osirid. cap. 9. p. 354 C. [ubi inter alia haec: *ἴδιον παρ' Αἰγυπτίοις ὄνομα τοῦ Διὸς εἶναι* (scil. plerique putant) *τὸν Ἀμοῦν, ὃ παράγοντες ἡμεῖς Ἄμμωνα λέγομεν κ. τ. λ.*] duas huius vocis explicationes proferens, alteram Manethonis, Hecataei Abderitae alteram. Alia tentarunt recentiores; vid. Iablonski l. l. ibiq. Te Water. Quas lites diremit nuper Champollio in libro: l'Egypte s. les Phar. I, 217 seq., qui se in lexico Coptico biblioth. reg. Paris. reperisse testatur, eam significare: *gloria*, *celsitudo*, *sublimis*, eamque appellationem recte cadere in principem deorum Aegypti omnium. [Eadem quoque affert Uhlemann in Philolog. Aegypt. p. 11.] Atque Iablonskius in Panth. II, 2. §. 5. 7 *Amun* accipiens tanquam *lucidum*, hunc Ammonem Thebarum dicit esse introitum solis in signum arietis, i. e. primordia veris. Obloquitur Iomardus in Descript. de l'Eg. I, 3. p. 16 seq. negans in ariete antiquitus veris initia s. aequinoctium vernum fuisse: in tauro potius fuisse. Continetur haec res cum universa ratione Francogallorum, qui nuper de Zodiacis per templa Aegyptiorum vetusta obviis disputarunt, quam ego diiudicare nec volo, nec, si velim, possim." Creuzer. l. l. p. 159. 160. In hieroglyphicis notis nomen scriptum invenitur *AMN* i. e. *Amon* s. *Amun;* cf. Parthey ad Plutarch. l. l. p. 177. Quod non tam ipsius dei nomen sed titulum potius ei additum vel praedicatum esse recte vidit Wilkinson. Manners etc. sec. ser. I. p. 249 ad Manethonis auctoritatem accedens apud Plutarchum l. l. explicantis *τὸ κεκρυμμένον*, i. e. *occultum, non apertum*. Atque hanc interpretationem unice veram esse atque ipsius vocis etymologia plane comprobari ex Coptica lingua ostendit Roeth. l. l. nott. p. 35 seq. Neque aliter explicat Iamblichus l. supra l. Quo magis mireris, quod nuper scripsit Osburn (Transactt. of the royal society of Liter. sec. ser. II. p. 307 seq. Monumental history of Egypt. I. p. 340 seq.) deum Aegyptiorum Amun nihil aliud esse nisi patriarcham Ham, Noachi filium, inter deos relatum, Aegyptiorum suum genus inde deducentium abavum!

τύπτονται — τὸν κριὸν] i. e. *verberant se arietem lugentes* s. *plangunt arietem*. De *τύπτεσθαι* hoc significatu diximus ad II, 61. — „Ac vide quomodo arietem caedant Thebani et eundem tamen plangant. Nimirum caedunt haud dubie ad significandum transitum solis, plangunt propter Osiridem, utpote cuius quaedam imago aut particula in eo hirco obierit." *Cr.* l. l. p. 160, qui idem postea haec adscripsit: „Adhibet haec Inghirami in Monumenti

Digitized by Google

43 Ἡρακλέος δὲ πέρι τόνδε τὸν λόγον ἤκουσα, ὅτι εἴη τῶν δυώδεκα θεῶν. τοῦ ἑτέρου δὲ πέρι Ἡρακλέος, τὸν Ἕλληνες

Etruschi ad tab. 45 de' vasi fittili pag. 444 seq." Ad mortuorum res haec sacra spectasse, eodemque etiam Ammonis statuas pertinere quotannis transportatas existimat Brugsch (Lettre à Mr. de Rouge etc. p. 44 seq.), qui ad has deorum statuas in solemnibus portandas refert quoque munus eorum sacerdotum, qui παστοφόροι appellantur.

ἐν ἱρῇ θήκῃ] θήκην hic vulgo reddunt *loculum*. Melius Schweigh. *sepulcrum*, cum θήκη Herodoto sit *conditorium* s. *camera*, plurium arcarum capax et arcis recipiendis destinata, monente Creuzer. in Comm. Herod. p. 67. Cf. Her. III, 16. Spectant vero haec ad animalium post mortem consecrationem, de qua vid. nott. ad II, 65.

Cap. XLIII.

ὅτι εἴη τῶν δυώδεκα θεῶν] Olim ὡς, cuius loco e melioribus libris nunc receptum ὅτι. Classicus Herodoti locus de tribus deorum Aegyptiorum ordinibus exstat II, 145 coll. II, 46. Et alii quoque scriptores deorum ordines commemorant, singulosque deos, qui ad quemque ordinem pertineant, afferunt. Nam primus ordo octo est deorum, alter duodecim fuisse perhibetur, e priori scilicet ortus, cum tertius e secundo pariter originem ducat. De primo deorum ordine cf. nott. ad II, 46. Quod ad secundum, cui Hercules adscribitur, ordinem pertinet, hoc, Iablonskio (Prolegg. ad Panth. p. 74 seq.) interprete, sic accipiendum erit, ut ad priorem octo deorum ordinem quatuor adiecti fuerint, unde haec summa exstiterit. Sol enim quadrifariam respicitur in utroque et aequinoctio et solstitio, unde quatuor exsistunt dii Ammun (et quodammodo Hercules-Sem), Horus, Serapis, Harpocrates. Nam hoc nemo fere nescit, orientalium religionum paululum gnarus, varias unius eiusdemque numinis vires in singulas formas totidemque personas dividi, ita ut ex quadruplici solis conditione ac statu quatuor quoque solis dii quasi emanent, in unum eundemque solem denuo revolvendi. Quo rectius opinor iam Goerres (Mythengesch. II. p. 372 seq.) de octo Cabiris cogitaverat, quibus alia quaedam numina accesserint. Et confer, quae de his disserit Creuzer. Symbol. II. p. 48 seqq. 237 seqq. ed. tert. Seyffarth: Beiträge z. Kenntniss d. Lit. etc. d. Aegypt. III. p. 76. Qui postea in singulos Aegyptiorum deos inquisivit eosque ex ipsis Aegyptiorum monumentis demonstrare studuit Wilkinson, is ipse admonuit (Manners etc. sec. ser. II. p. 1 seqq.), perquam difficile esse singulos secundi ac tertii ordinis deos certo constituere eorumque nomina accurate indicare. De emanationibus deorum, quae dicuntur, hic cogitandum esse nemo non videt. Itaque ex quatuor diis primitivis et octo illis diis, qui primum ordinem constituunt, alterum duodecim deorum genus emanat; ex his tertium progreditur genus deorum, qui singuli ex diis antecedentis ordinis nati feruntur, vix accuratius e monumentis atque notis hieroglyphicis cogniti. Vid. Roeth. l. l. I. pag. 139 seqq. nott. p. 146 seqq. Gravius illud est, quod Herculem, cuius vix simile quoddam nomen effigiemve ex Aegyptiorum monumentis adhuc erutum invenitur (cf. Parthey ad Plutarch. De Is. et Osirid. p. 210 seq.) ad alterum deorum genus Noster et hoc loco et infra II, 145 retulit; nam si Herculem cum eo deo, qui Arveris vocatur, convenire dixeris, ad tertium potius deorum genus referendus videbitur, aut Osiris, qui est frater Arveridis, ad secundum ordinem erit adscribendus; quod negavit Noster II, 145. Vid. de his accurate disputantem Roeth. l. l. nott. p. 156—161, qui alia monet adhuc

Digitized by Google

οἴδασι, οὐδαμῇ Αἰγύπτου ἐδυνάσθην ἀκοῦσαι. καὶ μὴν ὅτι γε οὐ παρ' Ἑλλήνων ἔλαβον τὸ οὔνομα τοῦ Ἡρακλέος Αἰγύπτιοι, ἀλλὰ Ἕλληνες μᾶλλον παρ' Αἰγυπτίων, καὶ Ἑλλήνων οὗτοι οἱ θέμενοι τῷ Ἀμφιτρύωνος γόνῳ τοὔνομα Ἡρακλέα, πολλά μοι καὶ ἄλλα τεκμήριά ἐστι τοῦτο οὕτω ἔχειν, ἐν δὲ καὶ τόδε, ὅτι τε τοῦ Ἡρακλέος τούτου οἱ γονέες ἀμφότεροι ἦσαν, Ἀμφιτρύων καὶ Ἀλκμήνη, γεγονότες τὸ ἀνέκαθεν ἀπ' Αἰγύπτου, καὶ διότι Αἰγύπτιοι οὔτε Ποσειδέωνος οὔτε Διοσκούρων τὰ οὐνόματά φασι εἰδέναι, οὐδέ σφι θεοὶ οὗτοι ἐν τοῖσι ἄλλοισι θεοῖσι ἀποδεδέχαται. καὶ μὴν εἴ γε παρ' Ἑλλήνων ἔλαβον οὔνομά τευ δαίμονος, τούτων οὐκ ἥκιστα ἀλλὰ μάλιστα ἔμελλον μνήμην ἕξειν, εἴπερ καὶ τότε ναυ-

esse exspectanda, ex notis hieroglyphicis potissimum ducta, quibus haec tota res clariore in luce collocetur. Hoc vero hoc ex loco Herodoti teneamus, distingui inter Herculem deum, qualem Aegyptii habuerint, et inter Herculem Graecorum, heroëm potius quam deum, ut qui propter multa in terris egregie perpetrata in coelum post fuerit receptus. Hunc Aegyptios ignorare asserit pater historiae, ut qui omnino apotheosin quam vocant ignorasse videantur. Quare in eam potius inclinat sententiam, ut Graecos ab Aegyptiis Herculem accepisse malit, additis caussis, cur ita sibi placeat. Quorum summa eo redit, ut Graeci vetus Orientalium numen utique acceperint, sed humana forma et indole istud sibi mente informaverint in eoque omne virtutis humanae exemplar repraesentari voluerint, dei naturam quasi ad humanam eamque optimam conformantes. De Hercule Aegyptio pluribus quoque agit Raoul Rochette l. supra l. pag. 301 seqq.

οὐδαμῇ Αἰγύπτου] *Cr.* confert Valcken. not. ad Euripid. Hippolyt. 1012. pag. 272, ubi plura his similia collegit vir doctissimus.

ἐν δὲ καὶ τόδε] Vulgo *ἐν δὲ δὴ καὶ τόδε*, ubi *δή*, quod a libris abest scriptis, recentiores eiecerunt. Utrumque caeterum Nostro in usu; conf. I, 185. 192. II, 78. 176. III, 15. 38. Plura Schweigh. Paulo ante cum iisdem edidimus *τὸ οὔνομα* pro *τοὔνομα*: quod vero deinde occurrit *τοὔνομα* (*Ἡρακλέα*), Florentini cod. auctoritate nititur; vulg. *οὔνομα*, quod Bekk. cum recentt. edd. revocavit. Cf. Bredov. p. 201. — Ad *ἀνέκαθεν*, quod de tempore adhibetur, cf. I, 170.

ὅτι τε τοῦ Ἡρακλέος τούτου οἱ γονέες κ. τ. λ.] Commode Larcher. laudat Plutarch. de Socrat. Gen. p. 577, ubi memoratur antiquissimum Haliarti in Boeotia sepulcrum Alcmenae, literis inscriptum formae peculiaris sed barbarae fere Aegyptiisque similis; ita ut Agesilaus, qui sepulcrum aperuit, in Aegyptum mitteret inscriptionis exemplar, quod sacerdotes legerent. Ac re vera unum quendam ex Aegyptiis sacerdotibus legere potuisse tradunt. — Ad Herodoti locum intelligendum hoc omnino tu paucis tene: Amphitryonis aeque atque Alcmenae genus repeti a Perseo, qui ipse refertur ad Belum, Aegypti regem. Itaque Hercules paterna et materna stirpe Aegyptius fertur ex Graecorum fabulis.. — Reliqui in textu *Διοσκούρων*, licet unus liber *Διοσκόρων*, Attico dicendi more. Sed vulgatum recte tuetur Schaefer. ad Greg. Cor. p. 300 add. Lobeck. ad Phrynich. p. 235. — In seqq. *δαίμων* vix differt significatione a *θεὸς* sensu latiore divinitatis; cf. nott. ad III, 119.

τούτων οὐκ ἥκιστα ἀλλὰ μάλι-

Digitized by Google

τιλίῃσι ἐχρέωντο, καὶ ἦσαν Ἑλλήνων τινὲς ναυτίλοι, ὡς ἔλπομαί τε καὶ ἐμὴ γνώμη αἱρέει, ὥστε τούτων ἂν καὶ μᾶλλον τῶν θεῶν τὰ οὐνόματα ἐξηπιστέατο Αἰγύπτιοι ἢ τοῦ Ἡρακλέος. Ἀλλά τις ἀρχαῖός ἐστι θεὸς Αἰγυπτίοισι Ἡρακλέης· ὡς δὲ αὐτοὶ λέγουσι, ἔτεά ἐστι ἑπτακισχίλια καὶ μύρια ἐς Ἄμασιν βασιλεύσαντα, ἐπεί τε ἐκ τῶν ὀκτὼ θεῶν οἱ δυώδεκα θεοὶ ἐγένοντο, τῶν Ἡρακλέα ἕνα νομίζουσι. Καὶ θέλων δὲ τού- 44
των πέρι σαφές τι εἰδέναι, ἐξ ὧν οἷόν τε ἦν, ἔπλευσα καὶ ἐς Τύρον τῆς Φοινίκης, πυνθανόμενος αὐτόθι εἶναι ἱρὸν Ἡρακλέος ἅγιον· καὶ εἶδον πλουσίως κατεσκευασμένον ἄλλοισί τε

στα ἔμελλον μνήμην ἕξειν] Laudat locum Matth. Gr. Gr. §. 498. p. 944 ob usum verbi μέλλειν, quo hic id indicatur, quod ex praecedenti hypothesi necessario consecuturum erat. Quare ἔμελλον ἕξειν idem fere quod ἔσχον ἄν, monente Schaefero in Melett. criticc. p. 131, quem locum adscripsit *Cr.* Est vero haec loci sententia: *ac profecto, si quidem revera nomen dei cuiusdam a Graecis accepissent* (Aegyptii), *certe horum memoriam quam maxime conservassent*, quandoquidem navigationibus et ipsi (Aegyptii) tum iam utebantur et vero etiam Graecorum quidam per mare navigabant. — De formula οὐκ ἥκιστα, ἀλλὰ μάλιστα, quae redit II, 117, vid. Herodot. IV, 170 et cfr. quae Herbst. (Die Schlacht bei d. Arginusen. Hamburg 1855. pag. 67 seq.) disseruit, omnes Thucydidis locos afferens. Cf. Kuehner Gr. Gr. §. 530. not. *h.* Ad ἐχρέωντο, cuius loco recentt. edd. dederunt ἐχρέοντο, mente subaudiendum οἱ Αἰγύπτιοι.

ὡς ἔλπομαί τε καὶ ἐμὴ γνώμη αἱρέει] Locutio ἐμὴ γνώμη αἱρέει *sententiam rationibus nixam* exprimit, sicuti λόγος αἱρέει, *quod sanior ratio persuadet*, III, 45. IV, 127 [et I, 132 fin. II, 33, ubi conf.]. Haec et plura Wesseling. ad h. l. Sed ἔλπομαι simpliciter est *puto, existimo*, ut II, 11, ubi vid. — In seqq. pro vulg. τουτέων cum Gaisford. edidi τούτων. Ad καὶ μᾶλλον cf. nott. ad I, 65. ἐξηπιστέατο (pro vulg. ἐξεπιστέατο) scripsi cum recentt. edd. iussu Bredovii p. 301, ubi vid. Valet autem sententia: *quare horum deorum nomina magis etiam scire debuissent Aegyptii quam Herculis.* Nesciunt vero illorum (Neptuni et Dioscurorum) nomina, sed Herculis nomen sciunt, quippe qui vere antiquus Aegyptiorum est deus, unus ex secundo deorum duodecim ordine, qui ex primo octo deorum ordine nati sunt (ἐγένοντο), sive, ut supra monuimus, emanarunt.

ἀλλά τις ἀρχαῖός ἐστι θεὸς Αἰγυπτίοισι Ἡρακλέης] Hinc apud Ciceronem quoque de nat. deorr. III, 16: „alter (Hercules) traditur Nilo ortus, Aegyptius."

ἐς Ἄμασιν βασιλεύσαντα] Coepit regnare Amasis anno 570 a. Chr. n., desiit ann. 526. Vid. Larcher. Chronol. d'Herod. p. 117. 629. Fischer: Griech. Zeittafeln pag. 131.

CAP. XLIV.

ἐξ ὧν οἷόν τε ἦν] Suspicatur Struve l. l. pag. 45, hoc loco, ut I, 125. II, 92. 154. III, 82 scribendum esse ἐκ τῶν. Equidem libris invitis nihil mutem.

αὐτόθι εἶναι ἱρὸν Ἡρακλέος ἅγιον] ἅγιον cum vi quadam additum, ut II, 41, ubi vid. Etenim Hercules hicce, cuius templum sanctissimum in Tyro urbe h. l. commemoratur, summus utique Tyriorum atque Phoenicum deus habebatur, haud diversus fere ab eo, quem Beli nomine Babylonii (Her. I, 181 ibique nott.) colebant quemque Graeci ac Romani tanquam

Digitized by Google

πολλοῖσι ἀναθήμασι, καὶ ἐν αὐτῷ ἦσαν στῆλαι δύο, ἡ μὲν χρυσοῦ ἀπέφθου, ἡ δὲ σμαράγδου λίθου λάμποντος τὰς νύ-

summum deum Iovis nomine designabant. Quo deo *Solem* declarari ac repraesentari nunc satis constat, eundemque sensu latiori, quo bona quaeque ac mala a Sole eiusque vi in rerum natura afferri solent, accipiendum esse, sive ad sidera spectes, in quibus Sol eminet, eiusque cursum annuum per coeli orbem, sive ad ipsam rerum naturam spectes, in qua Solis verni potissimum vi ac potestate omnia gignuntur omnisque omnino rerum ordo constituitur. Hic igitur deus, qui et *Baal* (i. e. dominus) et *Melkarth* (i. e. urbis rex) vocabatur, aliisque etiam titulis s. cognominibus gaudebat, quod ab Herodoto non Iovis nomine, sed *Herculis* appellatione designatur, id ipsum satis documento esse videtur, hoc dei nomen vere Phoenicium esse neque Graeca ex stirpe repetendum. Tu vid. Movers: Die Phoenizier I. p. 431 seq., qui idem de hoc deo accurate disputat p. 169 seqq. 175 seqq. 180 seq. 388 seqq. 409 seqq. Add. Roeth. l. l. I. p. 265 seq. et nott. p. 245 seq. et cf. quoque Creuzer Symbol. I. p. 92. II. p. 614 seq. coll. 451 ed. tert. Raoul Rochette l. l., qui copiose de hoc Hercule Tyrio disserit p. 11 seqq. 18 seqq. 25 seqq. — Mox scripsi εἶδον, ut paulo infra quoque legitur, pro vulg. ἴδον. Vid. Bredov. p. 304.

ἡ μὲν χρυσοῦ ἀπέφθου, ἡ δὲ σμαράγδου λίθου] χρυσὸς ἄπεφθος qualis sit, vidimus ad I, 50. Auream columnam in Iovis templo Tyrio commemoratam invenimus apud Euseb. Praepar. Evang. IX. p. 451: quem Iovem a Iosepho quoque prolatum c. Apion. I, 18 ab hoc Hercule Tyrio non diversum esse recte monet Movers l. l. p. 176 seq. Qui idem (p. 292 seqq. 344 seq.) bene vidit, columnas ad antiquissima numinum orientalium symbola pertinere, quibus omnium rerum ordo firmiter collocatus ac fixus declaratur, τὸ ἑστὼς καὶ μόνιμον τοῦ θεοῦ, ut ait Clemens Alexandrinus Strom. I, 25. p. 418. Add. Raoul Rochette l. l. p. 47 seqq. 84, qui bene meminit solarium deorum, quibus talia symbola plerumque addita invenimus. Pro σμαράγδου plures libri μαράγδου, qua de scriptura praeter Wass. ad Thucyd. IV, 31 conf. Brouckhus. ad Propert. II, 13, 43. Sed veram scripturam praebent omnes codices III, 41. Cf. Bredov. p. 122. Ad argumentum facit Theophrasti locus Opp. pag. 394 et Plinii Hist. Nat. XXXVII, 5 (al. 19), qui Tyri in Herculis templo stantem pilam e smaragdo esse narrant, nisi potius pseudosmaragdus sit. Quae alia ibi adduntur de smaragdorum magnitudine exempla, nolim huc transscribere, cum Larchero ne smaragdi quidem columna fuisse videatur, sed „du verre coloré, dont l'interieur etoit eclairé par des lamps.“ Heerenius (Ideen I, 2. p. 212) quaerit, an Lazuli lapis fuerit, ex quo eodem constent columnae Iesuitarum in templo, quod Romae est. Et reapse aliud quid smaragdi nomine Noster intelligere potuit, quam quod hodie intelligunt. Quale vero hoc ipsum sit, quod ille intellexerit, me nescire fateor. Consului alios viros doctos, qui itidem tantae molis smaragdum inveniri posse negarunt, splendescentem praeterea, cum quo maior et amplior, eo minus clarior et lucidior iste sit lapis. De specie quadam eius lapidis, quem nos *Feldspath* vocamus, cogitaverat Zoega de Obeliscc. p. 142. Alii smaragdum nocte illuxisse putant adhibita lucerna s. lumine intus posito; cf. L. Bossi Gesch. v. Spanien I. p. 169. Movers l. l. p. 401 seq., qui de igne cogitat in ara semper incenso columnamque iuxta positam splendore suo implente indeque resplendescente. Cui obloquitur Raoul Rochette l. l. p. 49 seq. 83, qui ad Larcheri sententiam accedere mavult atque inter alia Lucianum affert De Dea Syr. §. 32 loquentem de Syriae deae simula-

Digitized by Google

κτας μέγαθος. ἐς λόγους δὲ ἐλθὼν τοῖσι ἱρεῦσι τοῦ θεοῦ εἰρόμην, ὁκόσος χρόνος εἴη, ἐξ οὗ σφι τὸ ἱρὸν ἵδρυται. εὗρον δὲ οὐδὲ τούτους τοῖσι Ἕλλησι συμφερομένους. ἔφασαν γὰρ ἅμα Τύρῳ οἰκιζομένῃ καὶ τὸ ἱρὸν τοῦ θεοῦ ἱδρυθῆναι· εἶναι δὲ ἔτεα, ἀφ' οὗ Τύρον οἰκέουσι, τριηκόσια καὶ δισχίλια.

cro, quod in capite fert lapidem, cui nomen λυχνὶς, unde noctu splendor multus refulget, ut tanquam a lucernis aedes tota reluceat; interdiu addit Lucianus splendorem imbecilliorem esse, sed speciem habere valde igneam. — Quod in fine legitur μέγαθος si pro μεγάλως adverbialiter poni existimes, hoc utique insolentius dictum videtur; ne vero μεγάλως reponamus in textu, obstant libri manu scripti omnes, quorum auctoritatem recte tuetur Kuehner. Gr. Gr. t. II. §. 549 not. 3, ubi reddit *mirum in modum*. Conf. etiam nott. ad I, 51. At μεγάλως reponendum vult Herold Emendd. Herodd. P. I. p. 5. Lacunam, qualem olim iam suspicati sumus, hic statuit Dietsch Jahrbb. f. Philol. u. Paedag. LXIX. p. 329. Eltz (Jahrbb. f. Philol. etc. Suppl. IX. p. 122) Reiskii probat coniecturam: μέγα φῶς.

καὶ τὸ ἱρὸν τοῦ θεοῦ ἱδρυθῆναι] Aldina ed. et codd. nonnulli ἱδρυνθῆναι, quemadmodum I, 172 codices praebent ἱδρυνθέντων, quod apud recentiores frequentissimum, non rarum antiquioribus observat Lobeck. ad Phrynich. p. 37 not. Nec tamen hoc Herodoto convenire, qui alteram formam unice adhibuit, ostendit Bredov. p. 361. Caeterum antiquissimum hoc Herculis templum commemorat quoque Arrian. Exped. Alex. II, 16 init. — In seqq. pro ἀφ' οὗ Schaeferus, probante Struve l. l. p. 32, ἀπ' οὗ, a recentt. edd. receptum. Cf. Koen. ad Gregor. Corinth. de dial. Ion. §. 18. Libri omnes: ἀφ' οὗ.

εἶναι δὲ ἔτεα — τριηκόσια καὶ δισχίλια] Fuit utique Tyrus et maxima et antiquissima Phoenicum urbs, teste Strabone XVI. p. 1097 s. p. 756 et Iesai. XXIII, 7; quod tamen non impedit, quo minus cum Wesselingio eam hic nimis priscam perhiberi credamus. A sacerdotibus, antiquitatis suae iactatoribus, Nostro ut verba data fuerint, fieri utique potuisse idem ille scribit, reiecta Vignolii coniectura, qua τριηκόσια καὶ χίλια in Herodoto sit scribendum, cum vel hac ratione Tyri initia iusto antiquiora constituerentur. Denuo hanc rem disquisivit Larcherus in Chronolog. Herodot. cap. II. p. 129 seqq. Cum enim, Herodotum vel potius ipsos Tyrios si sequamur, urbs fuerit condita ann. 2760 a. Chr. n., id quod nimis recedit, Larcherus ponit in anno 1590 a Chr. n. Tyri origines. Nec tamen patri historiae Tyrios imposuisse vult, sed sibi ipsis Tyrios imposuisse, cum suae urbis origines confunderent cum Sidone, quae ipsa Tyri esset metropolis, condita anno 1730 a. Chr. n. Larcheri aeque ac Vignolii rationes reiici vult Hengstenberg: De Tyriorr. rebb. p. 10 seqq., qui licet ipse Tyrum insularem antiquissimam habeat, parum tamen iis tribuendum esse censet, quae de nimio annorum numero urbis Herodoto sacerdotes narrarint, idque omnino referri vult ad communem antiquitatis opinionem, qua populi aliis praestantiores se esse atque haberi voluerunt, eo quod summam antiquitatem sibi assumerent. Nec defuerunt nostra aetate alii, qui Tyrum conditam ad longe posteriora tempora detruderent, posthabita Herodoti auctoritate, cui nunc egregie patrocinatus est Movers: Die Phoeniz. II, 1. p. 134 seqq. 167 seqq. Is enim ea, quae Herodotus h. l. memoriae prodidit, ex Phoenicum annalibus probabiliter ducta, ita fide digna prorsusque vera esse ostendit, ut vix quid-

Digitized by Google

εἶδον δὲ ἐν τῇ Τύρῳ καὶ ἄλλο ἱρὸν Ἡρακλέος, ἐπωνυμίην ἔχοντος Θασίου εἶναι. ἀπικόμην δὲ καὶ ἐς Θάσον, ἐν τῇ εὗρον ἱρὸν Ἡρακλέος ὑπὸ Φοινίκων ἱδρυμένον, οἳ κατ' Εὐρώπης

quam, quod ullius sit momenti, contra proferri possit: in quibus ita acquiescendum esse existimo, ut Herodoto sua nunc constet auctoritas fidesque summa nequaquam derogetur, cum tantam antiquitatem Tyro tributam velit. Tu conf. etiam a *Cr*. adscriptum Gesenium ad Iesai. XXIII, 4. p. 728. Nec alios hic commemorare attinet, qui de Tyri originibus ac rebus gestis scripserunt, quando quidem haec omnia absolvit Movers l. l. p. 166 seqq. ipsius etiam loci eiusque naturae ratione habita; quam in rem conferri etiam possunt, quae praebet Forbiger Handb. d. alt. Geogr. II. p. 669 et J. de Bertou: Essai sur la topographie de Tyr. Paris 1853. Add. Ritter: Erdkunde XVII. p. 320 seqq., qui Herodoto quoque patrocinatur, ad longe posteriorem aetatem id referendum esse docens, quod Tyrum a Sidoniis colonos accepisse tradunt. Monet praeterea Heerenius (Ideen I, 2. p. 12 seq.) templum vetus, quod una cum ipsa urbe conditum esse narrabant Tyrii, diu demolitum aliudque eius loco a rege Hiram Salomonis aequali exstructum fuisse. Atque hoc potius fuisse templum, quod quingentis quinquaginta post annis viderit Herodotus.

ἐπωνυμίην — Θασίου εἶναι] De abundante verbo *εἶναι* conf. Hermann. ad Viger. p. 751 et Siebelis. ad Pausan. VIII, 31. §. 4. *Cr.* adscripsit Platonis locum in Phaedon. §. 117, ubi Herodotei loci non immemor fuit Heindorfius p. 198. Quod ad argumentum attinet, vix credibile videbatur Moversio (l. l. I. p. 387), Tyrios deo ab ipsis in sua urbe culto nomen indidisse ex colonia *Thasiumque* inde et dixisse et coluisse Herculem, itaque lapsum esse putat historiae patrem, qui *Thasium* vocaverit eum Herculem, qui in continenti terra Tyri cultus inde nomen *Tarsis* acceperit, בַּעַל־תַּרְשִׁישׁ. Mihi rectius idem vir doctus (l. l. II, 1. p. 276) statuisse videtur, h. l. unice de templo cogitari posse, quod Herculi, deo suo tutelari, Thasii mercatores in urbe metropoli condiderint.

ἐν τῇ εὗρον ἱρὸν Ἡρακλέος ὑπὸ Φοινίκων ἱδρυμένον κ. τ. λ.] Hoc templum, si annos supputaveris e mente Herodoti, i. e. 166 ante Graecorum Herculem natum, conditum erit anno 1550 a. Chr. n., ita ut Graecus Hercules natus fuerit 1384 a. Chr. n. Qui bene diversus non minus ab Aegyptio et Phoenicio quam a Tyrio ac Thasio Hercule, non deus ipsa origine, sed mortali stirpe progenitus ferebatur, mox in coelum receptus ob insignia facinora. Quem igitur Orientales habuere deum primigenium, eum Graeci inde acceptum magis ad humanam formam ac speciem conformarunt et in heroem transmutarunt, qui ob ipsius de humano genere merita in coelum evectus nunc reliquos etiam homines ad similia perpetranda ipsiusque vestigia legenda provocaret. Quae de Thasio Hercule accepimus, et ipsa Phoenicium deum fuisse commonstrant. Plura Creuzer. Symbol. II. p. 619 seqq., ubi etiam Thasiorum numi memorantur, in quibus Herculis effigies comparet. — De Thaso ipsa conf. Nostrum VI, 47. Cum enim auri fodinis et metallis conspicua esset insula, maturius Phoenicum coloni illic sedes ceperunt templumque Herculis, patrii dei, ibi constituerunt. Quod licet expressis verbis h. l. et VI, 47 testetur Herodotus, nec ipsum per se improbabile sit, tamen C. O. Mueller (Orchomen. p. 115) negat Thasum a Phoenicibus esse conditam, quam a Pariis Archilochi aetate conditam Olymp. XVIII, 1 sive 708 a. Chr. n. alia testimonia declarant (vid. Fischer. Griech. Zeit-

Digitized by Google

ζήτησιν ἐκπλώσαντες Θάσον ἔκτισαν· καὶ ταῦτα καὶ πέντε
γενεῇσι ἀνδρῶν πρότερά ἐστι ἢ τὸν Ἀμφιτρύωνος Ἡρακλέα
ἐν τῇ Ἑλλάδι γενέσθαι. Τὰ μέν νυν ἱστορημένα δηλοῖ σα-
φέως παλαιὸν θεὸν τὸν Ἡρακλέα ἐόντα. καὶ δοκέουσι δέ μοι
οὗτοι ὀρθότατα Ἑλλήνων ποιέειν, οἳ διξὰ Ἡράκλεια ἱδρυσά-
μενοι ἔκτηνται· καὶ τῷ μὲν, ὡς ἀθανάτῳ, Ὀλυμπίῳ δὲ ἐπω-
νυμίην θύουσι, τῷ δὲ ἑτέρῳ ὡς ἥρωϊ ἐναγίζουσι. Λέγουσι δὲ 45
πολλὰ καὶ ἄλλα ἀνεπισκέπτως οἱ Ἕλληνες. εὐήθης δὲ αὐτῶν
καὶ ὅδε ὁ μῦθός ἐστι, τὸν περὶ τοῦ Ἡρακλέος λέγουσι· ὡς αὐ-
τὸν ἀπικόμενον ἐς Αἴγυπτον στέψαντες οἱ Αἰγύπτιοι, ὑπὸ
πομπῆς ἐξῆγον ὡς θύσοντες τῷ Διΐ· τὸν δὲ τέως μὲν ἡσυχίην
ἔχειν· ἐπεὶ δὲ αὐτοῦ πρὸς τῷ βωμῷ κατάρχοντο, ἐς ἀλκὴν

tafeln p. 78), longo igitur tempore post primam illam Phoenicum coloniam, de qua cur dubitemus, nulla profecto causa iusta apparet. Tu vid. quae contra Muellerum disputavit H. Hasselbach: De insula Thaso (Marburg. 1838) pag. 11 seq. coll. p. 26. Add. Prokesch: Atti dell' Academ. Rom. d'Archeolog. Pontif. VI. p. 179 seq. et quae hanc in rem disputantur a Moversio l. l. II, 1. p. 129 seqq. 276 seq., qui alia quoque attulit, ex quibus satis apparet, Thasum primitus a Phoenicibus esse conditam, et quidem probabiliter anno 1415 ante Chr. n.

οἳ κατ' Εὐρώπης ζήτησιν ἐκπλώσαντες] Conf. I, 2 ibique nott. *Cr.* citat F. A. Wolf. in Analectt. IV. p. 513. Ad locutionem ipsam conf. VII, 120: *κατὰ ζήτησιν Δαιδάλου.*

καὶ ταῦτα καὶ πέντε γενεῇσι ἀνδρῶν πρότερά ἐστι ἢ τὸν Ἀμφιτρύωνος κ. τ. λ.] Cum a Cadmo plus quinque generationibus abiisse tradant, verba Herodoti displicuerunt viris doctis, qui pro *πέντε* rescribi maluerunt *δέκα* vel *ὀκτώ*. Sed vulgatae lectioni, quam in istius modi rebus valde obscuris immutare nefas puto, patrocinatus est Larcherus, cum a Cadmo usque ad Oedipum, Herculis aequalem, utique fuerint quinque generationes, Cadmi autem genealogiam Noster verisimiliter cognorit. Quae si vere disputata sunt, Herodoto sua constabit auctoritas. Conf. Larcher. not. ad h. l. et Tab. Chronol. p. 326 seqq. 344 seqq. — In seqq. verbis: *παλαιὸν θεὸν τὸν Ἡρακλέα ἐόντα* plerique codd. omittunt articulum *τὸν*, quo vix carere poterit oratio. Dietsch uncis inclusit, Dindorf prorsus abiecit. — Paulo post formam *Ἡράκλεια*, cuius loco unus Florentinus praebet *Ἡράκλεα*, cum Bredovio p. 181 retinui, qui in aliis similibus nominibus eandem formam a Nostro servatam esse ostendit.

οἳ — ἱδρυσάμενοι ἔκτηνται] De his verbis conf. II, 42. In seqq. quid sit *ἐναγίζειν*, diximus ad I, 167. Ad argumentum conferri potest Diodor. Sicul. IV, 39 et Plutarch. de malign. Herodot. p. 857 D tom. II. Opp. haec cavillans Herodoti verba.

Cap. XLV.

εὐήθης δὲ αὐτῶν καὶ ὅδε ὁ μῦθός ἐστι] *αὐτῶν* cum Gaisfordio rescripsi pro *αὐτέων*. — De *εὐήθης* (*stolidus*, *ineptus*) vidimus ad I, 60. Attigit Herodotea Theo in Progymnasm. II, 6. p. 18 ed. Finckh. Verba *ὑπὸ πομπῆς* (*sub* s. *in pompa, solemni*) explicanda sunt ad ea, quae I, 17 iam invenimus *ὑπὸ συρίγγων*, alia id genus.

ἐπεὶ δὲ αὐτοῦ πρὸς τῷ βωμῷ κατάρχοντο] i. e. *cum ad altare auspi-*

Digitized by Google

τραπόμενον πάντας σφέας καταφονεῦσαι. Ἐμοὶ μέν νυν δοκέουσι, ταῦτα λέγοντες, τῆς Αἰγυπτίων φύσιος καὶ τῶν νόμων πάμπαν ἀπείρως ἔχειν οἱ Ἕλληνες. τοῖσι γὰρ οὐδὲ κτήνεα ὁσίη θύειν ἐστὶ, χωρὶς ὑῶν καὶ ἐρσένων βοῶν καὶ μόσχων, ὅσοι ἂν καθαροὶ ἔωσι, καὶ χηνῶν, κῶς ἂν οὗτοι ἀνθρώπους θύοιεν;

carentur sacrificium. Ita Schweigh.; *αὐτοῦ*, quod de Hercule tanquam victima intelligendum, pendet a verbo *κατάρχοντο*, quod in *κατήρχοντο* ex aliorum locorum analogia, in quibus hoc verbum augmento temporali instructum est, mutatum vult Bredov. p. 295, quem sequitur Dietsch. Atque *κατάρχεσθαι* (*ἱερῶν*), quod usitatum est in Graecorum sacris, *auspicia* eaque omnia comprehendit, quae initio sacrificii fiunt, pilos e fronte victimae abscindere, lustrare eam, alia. Plura interprr. ad Aristoph. Av. 970 et, quem Schweigh. in Lex. Herodot. laudat, Heyne Opuscc. Acadd. I. p. 326. Ex Herodoto conf. IV, 60. 103. Ex Thucyd. I, 45. Formulam *πρὸς ἀλκὴν τρέπεσθαι* Aemilius Portus haud male reddidit: *ad vim propulsandam se convertere;* alii: *virium suarum periculum facere.* Invenitur eadem locutio III, 68. IV, 125. IX, 102, quam inde alii quoque scriptores imitando expresserunt. Vid. plura ad Plutarchi Philopoem. 10. pag. 41. — Caeterum facile in his cognoscas celeberrimam de Busiride fabulam, qui Aegypti olim rex ex oraculo quotannis peregrinum ad Aegyptias terras delatum mactare solitus fuerit. Qui idem Herculem advenam ad altare cum duci iussisset, ille compedibus fractis se solvisse ac Busirim eiusque filium Amphidamantem et Chalbem praeconem interemisse traditur. Quae quidem in Graeciam dein translata vel ab artificibus ad oculorum sensum traducta in vasorum picturis repraesentantur; conf. Peintures de Vases grecs par Millingen. Rom. 1813. nr. XXVIII. Nec desunt aliae Graecorum fabulae similes, ad illam Aegyptiam confictae, quae minime ad Graeciam, ut C. O. Muellero (quem *Cr.* ad h. l. laudavit) in Orchomen. p. 164 videtur, revocandae et inde in Aegyptum demum translatae debent existimari. Qui interior sit fabulae sensus, hic explicare non vacat. Vid. Creuzer. Symbol. II, 91 seqq. 97 seqq. 654. et quae profert Baur (Tübing. Zeitschrift f. Theolog. 1832. I. p. 56 seq.), qui in hac fabula simul latere putat indicia hominum olim pro piaculis mactatorum: quem morem postea sublatum esse ab Hercule vel potius mitigatum, aliis sacrificiis substitutis, idem existimat.

χωρὶς ὑῶν καὶ ἐρσένων βοῶν κ. τ. λ.] Aegyptii cum sues aversati sint, quas uno tantum die festo Lunae mactabant, ut Noster asserit infra II, 47, aliique testantur scriptores, mavult Valckenarius pro *ὑῶν* rescribi *ὀΐων*, ut *oves* intelligantur *suum* loco. Quod cum Schellershemianus liber comprobare videretur exhibens *οἰῶν*, receperunt Schweigh. atque Gaisford. ac recentt. quoque editores; nos a vulgata stare maluimus, cui satis ea ipsa patrocinari statuit Larcherus, quae II, 47 memorantur. De bobus ad sacrificium adhibitis vid. supra II, 38 seq. *χηνῶν* pro vulg. *χηνέων* e Florentino et Sancroft. libro cum Bekkero et recentt. edd. scripsi. Cf. Bredov. p. 253. De anseribus cf. nott. ad II, 31.

κῶς ἂν οὗτοι ἀνθρώπους θύοιεν] Herodoti quidem aetate ab Aegyptiis minime homines esse mactatos sanequam credamus licet historiae patri, cum iam antea Amasis rex humana sacrificia per Aegyptum quibusdam in locis fieri solita sustulerit, et omnino Persarum occupatione in hisce multa mutata fuisse perquam fiat credibile. Olim enim per Aegyptum quoque homines in sacris mactatos adeoque vi-

Digitized by Google

126 ἔτι δὲ ἕνα ἐόντα τὸν Ἡρακλέα καὶ ἔτι ἄνθρωπον, ὥς δή φασι, κῶς φύσιν ἔχει πολλὰς μυριάδας φονεῦσαι; Καὶ περὶ μὲν τούτων τοσαῦτα ἡμῖν εἰποῦσι, καὶ παρὰ τῶν θεῶν καὶ παρὰ τῶν ἡρώων εὐμένεια εἴη.

Τὰς δὲ δὴ αἶγας καὶ τοὺς τράγους τῶνδε εἵνεκα οὐ θύουσι 46
Αἰγυπτίων οἱ εἰρημένοι. τὸν Πᾶνα τῶν ὀκτὼ θεῶν λογίζονται εἶναι οἱ Μενδήσιοι· τοὺς δὲ ὀκτὼ θεοὺς τούτους προ-

vos combustos esse, praesertim homines peregrinos ac rufi coloris, plures tradunt scriptores, Sext. Empiric. Pyrrh. III, 221. p. 173 Bekk. Diodor. I, 88, Plutarch: De Isid. et Osir. cap. 73. p. 380 B. Porphyr. de abstin. II, 55, qui uterque ad Manethonem provocat auctorem; quid quod Seleucum tradunt librum scripsisse περὶ τῆς παρ' Αἰγυπτίοις ἀνθρωποθυσίας, teste Athen. IV. p. 172 D. Sed mature iam saevum morem desiisse, quem teste Porphyrio l. l. abrogavit Amasis, nisi iam antea id factum esse credere malis, declarare mihi videntur ipsa Aegyptiorum monumenta, e quibus nulla adhuc innotuerunt certa hominum in ipsis sacris deorum in honorem mactatorum vestigia, cum nemo huc retulerit viros hostes aut captivos ad supplicium ductos aut a rege victore caesos in ipsa pugna, quales sane in illis monumentis conspiciuntur. Vid. Wilkinson: Manners etc. sec. ser. II. pag. 341 seqq. et cf. Parthey ad Plutarch. l. l. p. 272 seq., Ghillany: Menschenopfer d. Hebr. pag. 623., qui Herodoti quidem aetate atque etiam antea publice nulla humana sacrificia diis oblata esse ut concedit, ita clam atque occulto Aegyptios talibus sacrificiis non abstinuisse probare studet. Sed haec ab Herodoto aliena sunt.

κῶς φύσιν ἔχει] Haec ita reddit Vigerus de Idiotism. p. 255 seq.: *quomodo verisimile sit.* Malim equidem: *quomodo consentaneum* sive *probabile sit*, cum id Herodotus indicare velit, quod per rerum naturam fieri minime potuerit. Conf. Platon. de Republ. V. pag. 473 A. VII. p. 489 B. Aelian. N. A. II, 28, ubi Herodoti non immemor fuit Iacobs.

καὶ παρὰ τῶν θεῶν — εὐμένεια εἴη] Pro εὐμένεια duo libri εὐμενέα, quod in εὐμενέη (ut substantivum nimirum sit) h. l. mutatum voluit Koen. ad Gregor. Corinth. de dial. Ion. §. 41, accedente Schaef. p. 521 ibid. Schweighaeusero (in Lex. Herod. s. v.) nunc placet εὐμενέα, quod, ut neutrum plurale idem valeat atque ἡ εὐμένεια, hoc loco vereor ut probari possit. Inde retinui εὐμένεια (a Bredov. p. 186 et Dietschio mutatum in εὐμενείη), quod in simili formula in Heliodor. Aethiopp. IX. p. 424 invenitur, ubi denotat *veniam*, *indulgentiam*. Eam vero a diis aeque atque heroibus sibi petit Herodotus, ut qui de rebus disseruerit, quas tangere nefas sit, cum ad arcanas religiones ac mysteriorum doctrinam pertineant. Conf. supra II, 4. Similes formulae apud Nostrum aliquoties reperiuntur II, 46. 47. 48 fin.

Cap. XLVI.

οὐ θύουσι Αἰγυπτίων οἱ εἰρημένοι] Mendesios intelligit, conf. II, 42.

τὸν Πᾶνα τῶν ὀκτὼ θεῶν λογίζονται εἶναι οἱ Μενδήσιοι] Octo primi ordinis deos Aegyptiorum attigimus ad II, 43, attigitque eosdem quoque Theo Smyrnaeus in fragm. de arithmet. et music. pag. 164 ed. Bulliald., quem excitavit Roeth. Gesch. d. Philosoph. I. nott. p. 64, qui totum hunc de Aegyptiorum deorum ordinibus locum post Hirtium (Abhandl. d. Berl. Akad. 1820. p. 120 seqq.), Creuzerum

Digitized by Google

τέρους τῶν δυώδεκα θεῶν φασι γενέσθαι. γράφουσί τε δὴ

(Symbol. II. p. 48. 198 seq. 238), Wilkinson. (Manners etc. sec. ser. I. p. 228 seq. 257 seq.), Bunsen (Aegypt. Stelle etc. I. p. 423 seqq., Egypt's Place etc. I. p. 366 seq.), alios, ita tractavit, ut singulos singulorum ordinum deos constituere eorundemque nomina e monumentis Aegyptiis eruere studeret, I. p. 139 seqq. 148 seqq.: cui mox oblocutus est Lepsius (Ueber d. ersten Aegypt. Götterkreis in: Abhandll. d. Berl. Akad. d. Wissenschaft. 1851. pag. 157 seqq.), qui idem ex Aegyptiorum monumentis primum deorum ordinem constituere conatus est, in singulis huius ordinis diis indicandis a Roethio quam maxime dissentiens. De quibus singulis disceptare huius loci non est: quae ad Herodotum explicandum pertinent, ea afferamus. Roethium enim si sequimur, hi primi ordinis dii, qui sunt octo, e quatuor primitivis numinibus, quae ponit idem vir doctus, emanatione ita orti putantur, ut hicce primus deorum ordo exhibeat deos in ipsa rerum natura constitutos, i. e. vires naturae, quibus omnia continentur: quos eosdem inde *Cabiros* (i. e. magnos ac potentes) dici consentaneum. Ac primum inter hos locum Roethius tribui vult ei deo, qui quod primus e primitivo numine s. spiritu emanavit in rerumque naturam transiit, vocatur *Pan*, i. e. *emanans*, *transmigrans*, *effusus* (nott. p. 65.), unde Graeca nomina *Πὰν* et *Φάνης* (qui in Orphicis celebratur deus) deducta esse idem vidit. Atque hunc eundem deum, quo omne quasi generationis principium omnisque in rerum natura vis genitrix declaretur, aliis quoque ad idem spectantibus fuisse ornatum nominibus, adeoque vocatum *Har-Seph* (Arsaphes), i. e. deum genitorem, generatorem, et *Monthu* s. *Menth*, i. e. creatorem, a quo ipso descendat Graecorum *Μένδης*, idem vir doctus addidit: qua voce *hircum* significari cum contenderet Bochart. Hierozoic. II, 53, recte iam contra monuit Iablonski Vocc. Aegyptt. p. 138, exprimi Aegyptiorum sermone *seminalem*, *generantem*, *foecundum*, ita ut Aegyptii foecunditatem naturae significare voluerint. Hircum vero ob maximam generandi vim (cf. Diodor. Sicul. I, 88) huic deo sacratum voluerunt ipsumque deum hirci partibus praeditum repraesentarunt: quamquam, quod iure mireris, in tot anaglyphis Aegyptiis nulla adhuc huius dei imago, qualem Herodotus certe indicat, est reperta; vid. Hirt: Ueber die Gegenstände der Kunst etc. pag. 124, Roeth. l. l. nott. pag. 71. Unus Minutoli (Reise etc. pag. 283) retulit, in cryptis a Belzonio apertis inventum esse Pana ea forma repraesentatum, quam teste Herodoto illi tribuerint Aegyptii; neque hoc praetermittendum, quod urbis Mendesiae numi Romanorum aetate fusi monstrant hircum. Vid. Zoeg. Numm. Aegyptt. imperatt. p. 117. 215. Lepsius l. l. pag. 174 hunc Mendesiorum deum, qualem Herodotus h. l. unum ex octo diis primi ordinis descripsit, bene discerni iubet ab eo deo, quem in superiori Aegypto Chemmi s. Panopoli cultum cum Graecorum Pane vulgo componunt, cum Mendesiorum deus, qui ad primum ordinem pertineat, Osirim (quem primo ordini adscriptum ponit) quasi declaret altera eaque peculiari sub forma ac nomen suum ab ipsa urbe potius acceperit: quam in rem affert Diodori locum I, 25 scribentis: τὸν δὲ Ὄσιριν .... πολλοὶ Πᾶνα νενομίκασι. Alii Herodotum lapsum esse contendunt Mendesiorum deo ea adscribentem, quae potius ad deum *Chem* s. *Khem*, omnium rerum generatorem, pertineant: conf. Wilkinson: Manners etc. sec. ser. II. p. 31 seqq. 190 A. Maury in: Guigniaut Religions de l'Antiquité etc. T. III. P. 3. p. 948 seq., Bunsen Egypt's Place etc. I. p. 374. Yates Textrin. Antiqq. I. p. 51. Ad unum de planetis deum Men-

Digitized by Google

καὶ γλύφουσι οἱ ζωγράφοι καὶ οἱ ἀγαλματοποιοὶ τοῦ Πανὸς τὤγαλμα, κατάπερ Ἕλληνες, αἰγοπρόσωπον καὶ τραγοσκελέα, οὔ τι τοιοῦτον νομίζοντες εἶναί μιν, ἀλλ' ὅμοιον τοῖσι ἄλλοισι θεοῖσι. ὅτευ δὲ εἵνεκα τοιοῦτον γράφουσι αὐτὸν, οὔ μοι ἥδιόν ἐστι λέγειν. σέβονται δὲ πάντας τοὺς αἶγας οἱ Μενδήσιοι, καὶ μᾶλλον τοὺς ἔρσενας τῶν θηλέων, καὶ τού-

desium refert Seyffarth l. l. p. 110 coll. 143. Caeterum nomen *Mendes* nec urbi nec nomo inde cognominato revera olim fuisse contendit Champollio l'Egypt. sous l. Phar. II. pag. 124, cum nomen Aegyptium fuerit *Schmun an Erman* (de la grenade), duabus postremis voculis ideo adiectis, quibus urbs inferioris Aegypti distingueretur ab ea, quae in media Aegypto fuerit *Schmun magna*, Graecis quae dicitur Hermopolis magna. Et cognomen a terrae indole ductum, quae granatis (Punicis) sit feracissima. Utut est, non multum urbs remota erat a Diospoli et Busiride urbibus, marique propinqua, teste Strabone XVII. p. 802 s. p. 1151 A. B. Nunc loco nomen *Ashmun* s. *Oshmun*, vid. Schlichthorst. in Geogr. Afric. Herodot. p. 73, coll. Champoll. l. l. p. 128.

γράφουσί τε δὴ καὶ γλύφουσι κ. τ. λ.] γράφειν h. l. valet *pingere*, *pictura repraesentare*, eoque discernitur a verbo γλύφειν, de quo conf. nott. ad II, 4. 41. Inde videbuntur non absurda, quae Gesnerus adscripsit ad h. l. in Chrestomathia Graeca ab ipso edita (Lips. 1734), cuius exemplar est penes Creuzerum: „Debebat dicere γρ. καὶ γλύφουσιν. Sed in talibus non satis accurati sunt scriptores: cuius generis et alia exempla reperiuntur.“ Mox cave mutes τραγοσκελέα (ut nimirum cum substantivo τὤγαλμα conveniat), cum illud pertineat ad Πανὸς, structura Graecis scriptoribus haud insolita. Similia quaedam affert Matth. Gr. Gr. §. 434. p. 810 seq. not. De *Panis* imaginibus Graecis confer sis Winkelmann. Opp. tom. IV. p. 79. VI, 2. p. 231 ed. Dresd. C. O. Mueller: Handb. d. Archaeolog. §. 387. *Cr.* confert The classic. Journal. vol. V. p. 408 seq.

οὔ τι τοιοῦτον νομίζοντες εἶναί μιν, ἀλλ' ὅμοιον τοῖσι ἄλλοισι θεοῖσι] Haec ita intelligo, ut Aegyptii Pana minime talem deum existimaverint, facie caprina hircique pedibus instructum, sed similem eundem reliquis diis repraesentaverint, quos scilicet animalium partibus ornatos conspicimus, ut Isidem buculae cornibus, Iovem arietis capite praeditum, alios aliis attributis. Causam moris Herodoto bene, ut equidem existimo, cognitam nec tamen prolatam religionis gratia, indicavimus supra.

οὔ μοι ἥδιόν ἐστι λέγειν] i. e. *haud mihi lubet, convenit*. Conf. nott. ad II, 45 in fin. et Aelian. N. A. VI, 44 ibique Iacobs.

πάντας τοὺς αἶγας] *Cr.* conf. Villoison. ad Apollon. Lex. Hom. p. 468 Toll., ubi de voce αἴξ, quae masculino genere adhibeatur.

καὶ μᾶλλον τοὺς ἔρσενας τῶν θηλέων] Capros hircosve cur magis honorarint, haud latebit eum, qui, quae de Panis natura supra diximus foecunda omniumque rerum genitrice, reputaverit. In verbis sequentibus haeserunt interpretes variaque tentarunt. Sine causa, ut mihi videtur. Nam primum in verbis καὶ τούτων οἱ αἰπόλοι τιμὰς μέζονας ἔχουσι, aperte τούτων pertinet ad αἶγας ἔρσενας, ut hircorum pastores maiorem quam caprarum honorem tenere dicantur. Locutio αἰπόλος αἰγῶν nihil habet absoni, quum aliquoties ea usus fuerit Homerus, v. c. Odyss. XVII, 246. 269. Haec igitur verba (καὶ τούτων — ἔχουσι) si per parenthesin quasi interiecta accipias, nihil in eo offendes, quod verba sequentia ἐκ δὲ τούτων εἷς μάλιστα κ. τ. λ.

Digitized by Google

των οἱ αἰπόλοι τιμὰς μέζονας ἔχουσι· ἐκ δὲ τούτων εἷς μάλιστα, ὅστις ἐπεὰν ἀποθάνῃ, πένθος μέγα παντὶ τῷ Μενδησίῳ νομῷ τίθεται. καλέεται δὲ ὅ τε τράγος καὶ ὁ Πὰν Αἰγυπτιστὶ Μένδης. ἐγένετο δ' ἐν τῷ νομῷ τούτῳ ἐπ' ἐμεῦ τοῦτο τὸ τέρας· γυναικὶ τράγος ἐμίσγετο ἀναφανδόν. τοῦτο ἐς ἐπί-
47 δεξιν ἀνθρώπων ἀπίκετο. Ὗν δὲ Αἰγύπτιοι μιαρὸν ἥγηνται θηρίον εἶναι, καὶ τοῦτο μὲν, ἥν τις ψαύσῃ αὐτῶν παριὼν

ad hircos referenda sunt, e quibus unum potissimum esse ait Noster, qui, quando fuerit mortuus, multum lugeatur a Mendesiis. Itaque equidem nil in Herodoto, cuius oratio quibusdam haud satis expedita atque dilucida est visa, mutandum censeo; maxime vero displicet, quod pro οἱ αἰπόλοι Schaeferus olim reposuit οἱ κόλοι, ut intelligantur *hirci cornua non habentes*, coll. Theocrit. VIII, 51 cum schol.

καλέεται δὲ — Μένδης] De re ipsa iam supra monitum. Attulit Creuzer. (Symbol. II. p. 190) ex Hieronym. adv. Iovin. II, 6, *Thmuis* (quo nomine invenitur urbs in inferiori Aegypto atque nomus, quem a Mendesio Noster distinguit II, 166) Aegyptiorum lingua *hircum* significasse, cum alii *leonis urbem* hoc nomine designari contendant, ipseque Champollio *insulae* significationem in hac voce inesse statuat. Quae quam incerta sint, monere vix opus. Propius huc spectat, quod observat R. I. Fruin (De Manethon. Sebennyt. pag. 97), e cuius sententia „ὁ τράγος, qui particulis τε — καὶ cum Pane arctissime coniungitur, non quivis hircus est, sed ille εἷς μάλιστα τιμώμενος, de quo paulo ante sermo fuerat. Sic nihil aliud Herodotus dixerit, nisi hircum deo Mendeti ante omnes sacrum eodem nomine, quo ipse deus, ab Aegyptiis vocatum esse."

γυναικὶ τράγος ἐμίσγετο ἀναφανδόν] Mendetis in urbe hircos mulieribus se miscere Pindarus quoque cecinerat (vide Strab. XVII. p. 1154), ex quo alii repetierunt laudati a Schneidero ad Pindari fragm. p. 122 ed. Heyn. tom. III et Bochart. Hieroz. II, 53. Tu vid. nunc Boeckh. Pindar. Fragmm. nr. 112 (215) pag. 664. Idem facinus de Thmuitis alii retulerunt; vid. Clem. Alexandr. p. 27. Ac turpissimi huius amoris causam a religione petendam esse, qua ductae milieres Pani sive hirco, eius symbolo, se permiserint, in dubium vocari neqit. Vide supra notata; quibus *Cr.* h. l. addi vult Payne-Knight inquiry on symbol. languag. pag. 24. §. 33.

τοῦτο ἐς ἐπίδεξιν ἀνθρώπων ἀπίκετο] Staeger. Praefat. pag. XII. post τοῦτο inseri vult δέ. Libri vetusti non addicunt. Ipsa verba Graeca olim sic Latine reddita: *hoc in ostentationem hominum pervenit*, a recentioribus interpretibus melius hunc in modum expressa sunt: *hoc* (concubitus intelligitur hirci ac mulieris palam factus) *ad hominum notitiam pervenit.* Iablonskius olim verterat: *huiusque rei videndae hominibus copia facta est.* Ac denique Aemilius Portus ita loci sensum expresserat: *hoc in hominum demonstrationem venit*, id est, *hominibus innotuit, ita ut omnes hoc indicarent ac demonstrarent.*

Cap. XLVII.

Ὗν δὲ Αἰγύπτιοι μιαρὸν ἥγηνται θηρίον εἶναι] Ad hunc Herodoti locum quam maxime pertinent loci Plutarch. de Isid. et Osirid. cap. 5. pag. 352 et cap. 8. pag. 353 F. quem ex Manethone depromptum esse consimilis Aeliani N. A. X, 16 docet locus; add. Procl. in Hesiod. Opp. et D. 767 (Vol. III. p. 345 Poett. minn. Gr. ed. Gaisford.) et quae alia affert Leemans ad Horapollin. Hieroglyph. p. 334. Ne-

Digitized by Google

ὑός, αὐτοῖσι ἱματίοισι ἀπ' ὧν ἔβαψε ἑωυτὸν, βὰς ἐπὶ τὸν ποταμόν· τοῦτο δὲ οἱ συβῶται, ἐόντες Αἰγύπτιοι ἐγγενέες, ἐς ἱρὸν οὐδὲν τῶν ἐν Αἰγύπτῳ ἐσέρχονται μοῦνοι πάντων· οὐδέ σφι ἐκδίδοσθαι θυγατέρα οὐδεὶς ἐθέλει, οὐδ' ἄγεσθαι ἐξ αὐ-

que sane attinet hic referre reliquorum scriptorum testimonia tum de Aegyptiis, tum de aliis antiquitatis gentibus sues aversantibus, aut varias enumerare causas ab illis proditas, cum abunde hoc fecerit Bochart. Hierozoic. II, 57. pag. 702, cui nunc add. Movers: Die Phoeniz. I. p. 218 seq., ubi diversas antiquitatis recenset gentes, quae a suilis carnis esu abstinuerint suemque aversatae sint. *Cr.* consuli vult Gesen. ad Iesai. LXV, 4. p. 278, qui Iudaeos (cf. Levit. XI, 7 Deuter. XIV, 8) in suili carne aversanda minus valetudinis curam habuisse, sed finitimarum gentium, Aegyptiorum, Arabum, Phoenicum morem secutos esse statuit. Quam autem moris causam habuerint et aliae gentes et vero potissimum Aegyptii, vixdum certo indicare licebit. Cf. Heeren. Ideen II, 2. pag. 151 et Bohlen. Ind. II. p. 163. Ad sanitatis tuendae rationes carnem suilem sapienter interdictam Aegyptiis revocat Wilkinson. Manners etc. sec. ser. II. p. 181 idemque etiam apud Iudaeos valuisse atque adhuc valere apud Christianos homines Abessyniae contendit: suem inde Aegyptios immunditiei et pravitatis cuiusvis symbolum sedemque aptam animis impiorum hominum habuisse addit. Movers l. l. p. 219 seq. religionis potissimum rationem haberi vult, ex qua in sacris quidem animalibus numerarint suem, sed malis ac nocivis diis s. geniis (Typhoni, Marti, aliis) consecrarint indeque summo odio et contemptu persecuti sint: unde nil mirum, vel adhuc talem opinionem de sue per orientem esse propagatam. Atque affirmat Lane in libro supra (ad II, 37) laudato I. p. 112, carnem suilem adhuc severe interdictam esse iis Aegypti incolis, qui Mohamedi sacra sequuntur. Add. Ghillany: Menschenopf. d. Hebr. p. 191. 463.

αὐτοῖσι ἱματίοισι] Articulum *τοῖσι* ante *ἱματίοισι* recte delevit Wesseling., qui idem locutionem aliquot exemplis illustravit. Cf. Herod. VII, 39 ibique nott. Pertinent vero haec verba ad seqq. *ἀπ' ὧν ἔβαψε* (cf. II, 39. 40) *ἑωυτὸν* et cum his arcte coniungenda sunt, cum sententia haec sit: „si quis eorum (*αὐτῶν* sc. *Αἰγυπτίων*) vel transeundo tetigerit suem, statim accedit ad flumen (Nilum) inque eum *cum ipsis vestimentis* sese immergere et abluere solet."

οἱ συβῶται, ἐόντες Αἰγύπτιοι ἐγγενέες κ. τ. λ.] Valcken. ante *ἐόντες* inseri vult particulam *καί*, ut sensus sit: *quamvis indigenae sint.* Sed nihil opus hac particula, quam scripti libri non agnoscunt. De ipsis subulcis (qui etiam memorantur II, 164) infimo loco habitis apud Aegyptios, alia aliorum scriptorum testimonia suppeditabit Bochart. Hierozoic. II, 57. p. 707. Ac tenendum est, agriculturae promovendae et tuendae causa, cui maxime assuetam et adstrictam voluerint sacerdotes legislatores gentem Aegyptiam, vitam pastoritiam atque nomadicam reiici, ut adeo infamia quadam notentur ii, qui huic vitae generi sese dicarint, quoniam in agris rite colendis sedibusque firmis capiendis omnis consistat rei publicae salus atque ordo, qualem sacerdotes illi maxime sectarentur. Plura Heeren. Ideen II, 2. pag. 159 seqq. coll. 150. Conf. etiam Wilkinson. Manners etc. I. p. 239. II. p. 16 seq.

οὐδέ σφι ἐκδίδοσθαι θυγατέρα κ. τ. λ.] De locutionibus *ἐκδίδοσθαι θυγατέρα* et *ἄγεσθαι* conf. not. ad I, 34. 59. *Cr.* conferri vult Heindorf. ad Platon. Gorg. pag. 226. — Pro *ἐκδίδονται* et *ἄγονται* Schwgh. et Gaisf. ex uno libro receperunt *ἐκδιδόαται* atque *ἀγέαται.* Equidem vulgatam lectionem reli-

Digitized by Google

τῶν, ἀλλ' ἐκδίδονταί τε οἱ συβῶται καὶ ἄγονται ἐξ ἀλλήλων.
τοῖσι μέν νυν ἄλλοισι θεοῖσι θύειν ὗς οὐ δικαιεῦσι Αἰγύπτιοι,
Σελήνῃ δὲ καὶ Διονύσῳ μούνοισι τοῦ αὐτοῦ χρόνου, τῇ.αὐτῇ 127
πανσελήνῳ, τοὺς ὗς θύσαντες πατέονται τῶν κρεῶν. διότι δὲ
τοὺς ὗς ἐν μὲν τῇσι ἄλλῃσι ὁρτῇσι ἀπεστυγήκασι, ἐν δὲ ταύτῃ
θύουσι, ἔστι μὲν λόγος περὶ αὐτοῦ ὑπ' Αἰγυπτίων λεγόμενος·

quorum librorum consensu probatam retinui, licet Bredov. pag. 329. ἐκδιδόαται revocandum censeat. Conf. nott. ad I, 209. Ad ipsum argumentum quod attinet, pertinet hoc ad Aegyptiorum ordines, quales Noster recenset II, 164 ita separatos, ut nullum inferiorum ordinum commercium cum superioribus, neque ullum connubium locum habuerit.

Σελήνῃ δὲ καὶ Διονύσῳ μούνοισι κ. τ. λ.] Hoc uno loco quod Herodotus *Lunam* refert inter Aegyptiorum numina aeque ac *Solem* II, 111, Graecorum ex more sic locutus esse videtur, Graecum deae nomen ad id Aegyptiorum numen transferens, quod natura sua ad Graecae huius deae vim ac potestatem maxime accederet: ut adeo haec *Luna* ab Iside-Cerere (conf. II, 41) vel a Diana-Bubasti (II, 59) non admodum recedere videatur. Plura dabit Hirt: Abhandll. d. Berlin. Akad. hist. phil. Class. anni 1820 et 1821. pag. 132 seqq. *Lunam* deam scribit Eusebius Praepar. Evang. III, 12. in Ilithyiae urbe coli ea avis specie, qua in huius urbis monumentis deam *Niben*, quae dicitur, repraesentatam videmus: huic vero sues esse mactatos vel inde colligas, quod in sepulcro sacerdotis, qui princeps prophetarum vocatur, inter eiusdem possessiones praeter alia animalia commemorantur sues 1500. Monuit Brugsch: Reisebericht. aus Aegypt. p. 223 seq. Graecos haec res advertisse videtur, si quidem auctor est Aelianus N. A. X, 16, Aegyptios semel quotannis Lunae suem sacrificare solitos esse; cuius moris causas, tum ab aliis tum ab Eudoxo prolatas idem subiungit. Maxime vero huc pertinet Plutarchi locus de Is. atque Osiride cap. 8. pag. 353 F. 354 A seq., (de quo loco conf. R. I. Fruin: De Manethon. Sebennyt. p. 141 seq.), ubi suem refert sacerdotes existimare animal a sacris alienum, quoniam maxime coeat luna decrescente· eiusdemque lac bibentibus lepram afferat atque scabiem. Quod vero semel in plenilunio suem Aegyptii mactent comedantque, hoc ad Typhonem spectare, qui plena luna suem persequens ligneam arcam, qua Osiridis corpus inclusum fuerit, invenerit illudque disiecerit. Est hic procul dubio ἱερὸς λόγος, quem Herodotus religione impeditus proferre noluit. Spectat vero huc, monente *Cr.* (Symbol. III. p. 332 ed. sec. coll. IV. pag. 93 ed. tert.), imago viri cum sue, quae in Zodiaco Tentyrorum conspicitur, spectant huc Graecorum sacra, qui Bacchi in festo suem hirci loco mactant, eodemque fere referri posse videntur suum sacrificia in Cereris mysteriis usitata, de quibus plura idem *Cr.* l. l. IV. pag. 289 et 380 seq. ed. tert., qui ad h. Herodoti locum haec praeterea adscripsit: „Eustathius ad Odyss. XX, 156 seqq. p. 727, 42 ed. Bas. attendere nos iubet in festo novae Lunae *tres sues* (τρεῖς σιάλους) ab Ithacensibus immolari. Atque Veneri (quae ipsa pro Lunae dea habetur) Argivi suem mactasse dicuntur. Vid. Iablonsk. Vocc. Aegyptt. p. 37."

πατέονται τῶν κρεῶν] In margine exempl. Stephan., quod penes *Cr.* est, docta manus appinxit δατέονται. Sed vide ad II, 37. — Ad verba οὐκ εὐπρεπέστερός ἐστι (scil. λόγος) λέγεσθαι conf. II, 46.

ἐν δὲ ταύτῃ θύουσι] „Eustathius ad Odyss. XIX, 439. p. 705 infra Basil. (conf. Athen. p. 402): οἱ δέ

ἐμοὶ μέντοι ἐπισταμένῳ οὐκ εὐπρεπέστερός ἐστι λέγεσθαι. θυ-
σίη δὲ ἥδε τῶν ὑῶν τῇ Σελήνῃ ποιέεται· ἐπεὰν θύσῃ, τὴν οὐ-
ρὴν ἄκρην καὶ τὸν σπλῆνα καὶ τὸν ἐπίπλοον συνθεὶς ὁμοῦ,
κατ' ὧν ἐκάλυψε πάσῃ τοῦ κτήνεος τῇ πιμελῇ τῇ περὶ τὴν νη-
δὺν γινομένῃ, καὶ ἔπειτα καταγίζει πυρί. τὰ δὲ ἄλλα κρέα
σιτέονται ἐν τῇ πανσελήνῳ, ἐν τῇ ἂν τὰ ἱρὰ θύσωσι· ἐν ἄλλῃ
δὲ ἡμέρῃ οὐκ ἂν ἔτι γευσαίατο. οἱ δὲ πένητες αὐτῶν ὑπ' ἀσθε-
νείης βίου σταιτίνας πλάσαντες ὗς καὶ ὀπτήσαντες ταύτας θύ-
ουσι. Τῷ δὲ Διονύσῳ, τῆς ὁρτῆς τῇ δορπίῃ, χοῖρον πρὸ τῶν 48
θυρέων σφάξας ἕκαστος διδοῖ ἀποφέρεσθαι τὸν χοῖρον αὐτῷ
τῷ ἀποδομένῳ τῶν συβωτέων. τὴν δὲ ἄλλην ἀνάγουσι ὁρτὴν
τῷ Διονύσῳ οἱ Αἰγύπτιοι, πλὴν χορῶν, κατὰ ταὐτὰ σχεδὸν
πάντα Ἕλλησι. ἀντὶ δὲ φαλλῶν ἄλλα σφί ἐστι ἐξευρημένα

φασιν εἰρῆσθαι σῦν, ὡς οἱονεὶ θῦν τὸν εἰς θυσίαν εὐθετοῦντα, ut igitur σῦς (sus) a θύειν nomen invenerit.“ *Cr.*

ἐπεὰν θύσῃ] Scil. τὶς s. ὁ θύων. Vid. I, 132. Kuehner Gr. Gr. §. 414, 2. *Cr.* hic confert Ast. ad Plat. Polit. II. pag. 430. τὸν ἐπίπλοον Noster intelligit Latinorum *omentum*. In seqq. ἀσθενείης pro ἀσθενίης recte dedit Gaisford. Cf. Bredov. p. 186. Verba ὑπ' ἀσθενείης βίου bene Wesselingius reddit: *propter egestatem et victus tenuitatem*, ut IV, 135. VIII, 51. I, 85. Idem addit σταιτίνας ὗς (farinaceas sues) hic poni sicuti bovem farinaceam in Cyzicenorum sacris ap. Plutarch. Lucull. (cap. 10) p. 498 A. Ac similem morem Schweighaeusero teste tangit Suidas in Ἕβδομος βοῦς. Parvas bestiarum figuras farinaceas in veterum Aegyptiorum sepulcris inventas, sacrificiorum loco ut videtur oblatas, apte huc refert Wilkinson. Manners etc. sec. ser. II. p. 300.

Cap. XLVIII.

τῆς ὁρτῆς τῇ δορπίῃ] i. e. „*vespera, quae festum antecedit*,“ ut recte interpretatur Schweighaeuser. Admonent Apaturiorum festi (de quo I, 147), ubi primus dies vocabatur Δορπία a coena solemni, a singulis gentibus familiisve vespere instituta. De quo praeter Hesychium ac Suidam s. v. Ἀπατούρια conf. Athen. IV. pag. 171 D Animadverss. t. II. pag. 613 Schwgh. Pollux Onom. VI, 102. — De ἀποδόσθαι (*vendere*) cf. I, 70. In seqq. τὴν ἄλλην ἑορτὴν cave accipias: *alia Aegyptiorum Dionysia*, cum sint *reliqua eiusdem festi solemnia*, monente Schweighaeusero.

πλὴν χορῶν, κατὰ ταὐτὰ σχεδὸν πάντα Ἕλλησι] χορῶν meliores scripti exhibent libri, quorum auctoritatem secuti sunt recentt. edd., probante Studero in orat. Bernae anno 1830 habita de Herodoti fide etc. p. 56. χοίρων ex Aldina aliisque codicibus tenuit Wesselingius, cum sensus sit alia Aegyptiorum Dionysia a Graecorum Bacchanalibus vix differre, eademque videri exceptis suibus (πλὴν χοίρων), quas nimirum illi in Dionysiacis sacris non adhibuerint. Sed praeter meliorum librorum auctoritatem illud tenendum in Graecorum sacris, ut paulo ante diximus, Dionysiacis utique commemorari sues (conf. schol. ad Aristoph. Ran. 341 ibique Spanhem.), easdemque crebrius conspici in vasis pictis, quae ad Dionysi cultum pertinentia in Graeca magna reperta sunt. Vid. Creuz. Symb. III. pag. 332 ed. sec. seq. Quare retinendum χορῶν, praesertim cum

Digitized by Google

ὅσον τε πηχυαῖα ἀγάλματα νευρόσπαστα, τὰ περιφορέουσι κατὰ κώμας γυναῖκες, νεῦον τὸ αἰδοῖον, οὐ πολλῷ τέῳ ἔλασσον ἐὸν τοῦ ἄλλου σώματος. προηγέεται δὲ αὐλὸς, αἱ δὲ ἕπονται ἀείδουσαι τὸν Διόνυσον. διότι δὲ μέζον τε ἔχει τὸ αἰδοῖον καὶ κινέει μοῦνον τοῦ σώματος, ἔστι λόγος περὶ αὐτοῦ ἱρὸς λεγό-

sequentia quoque verba eam lectionem commendare videantur. In choris enim differre Noster ait Graecorum Dionysia ab Aegyptiis, statimque subiicit, quae eo pertinent solemnia de phallis, utrique genti haud paria. — „Praeter anaglypha et picturae ad φαλλὸν pertinentes multae visuntur in monumentis Aegyptiis praesertim Thebaicis, inprimis in palatio prope Karnak et in sepulcris regum. Vid. Descript. de l'Eg. II. p. 411 seq. et conf. etiam Wyttenbach. ad Plutarch. de Isid. pag. 186." *Cr.* Ac Plutarchus De Isid. et Osirid. cap. 12. 18. 36 (p. 355. 365) profert Pammyliorum festum phallicum, Osiridi consecratum, comparatque cum Phallephoriis Graecorum, adeo ut imagines phallicae ad Osiridem referri debeant. At vero Osiridis figuras phallicas in Aegyptiorum monumentis reperiri negant, in quibus quae huiusmodi figurae conspiciantur, eas spectare putant ad eum diem, qui est omnium rerum generator, Chem s. Khem s. Pan (de quo diximus ad II, 46): quod si verum est, Herodotus utrumque deum confudisse dicendus erit. De quo equidem ἐπέχω. Tu cf. Wilkinson. Manners etc. sec. ser. I. p. 342 seqq. II. p. 299. Parthey ad Plutarch. l. l. pag. 229. Rosellini: Monum. civil. III. p. 80, qui de festo Ammonis ithyphallici hic cogitari vult. Adhuc per Aegyptum in quibusdam festis figuras phallicis similes ferri asserit idem Wilkinson. l. l. I. p. 344; in quibusdam Africae interioris regionibus adhuc phallos reperiri in festis gestari solitos affert Magnin (Revue des deux mond. T. XIII. p. 724), qui figuras phallicas, quales h. l. Herodotus descripsit, comparavit cum iis, quales hodie feruntur nomine: *Marionetten.*

ἀγάλματα νευρόσπαστα] i. e. *imagines, quae nervo moventur, nervo mobiles*, quales Lucianus quoque memorat (t. IX. p. 99 ed. Bip.), de dea Syr. 16. Iam quae sequuntur *νεῦον τὸ αἰδοῖον κ. τ. λ.*, in his mutandi nulla iusta causa; proposuerant enim quidam et *σεῦον* et *νεύοντα* pro *νεῦον*, quod tu refer ad *ἀγάλματα* eodemque modo positum accipe, quo supra II, 41 et infra II, 133.

προηγέεται δὲ αὐλός] Tibia, Bacchicis festis propria, ab Osiride adeo inventa dicitur Aegyptiis, qui uti in sacris reconditioribus sacerdotum cithara usi videantur, ita in vulgi conventibus sacrisque Bacchi tibiam adhibuerunt. Cuius causas aperuit Creuzer. Symbol. II. p. 172 ed. tert. Conf. infra II, 60.

αἱ δὲ ἕπονται ἀείδουσαι τὸν Διόνυσον] Lamentantes, puto, et carmina lugubria canentes in Dionysi (Osiridis) a Typhone caesi undisque traditi honorem Aegyptii hic exhibentur. Conf. Creuzer. l. l.

ἔστι λόγος περὶ αὐτοῦ ἱρὸς λεγόμενος] Sensus formulae haud diversus a similibus illis, quas ad II, 46 attigimus. Quae vero Herodotus eloqui nefas habet, prodit Plutarchus de Isid. et Osirid. cap. 18. pag. 358 B. Cum enim Osiris a Typhone caesus et discerptus esset, Isis illius membra disiecta conquirens membrum virile Osiridis invenire haud potuit, quippe a piscibus continuo devoratum. Quare eius loco substituit imitando phallum memoriamque rei sic consecravit. Unde factum, ut in Dionysiacis festis uterentur phallo. Aliam refert causam Clemens Alexandr. in Protrept. pag. 29. 30.

Digitized by Google

μενος. Ἤδη ὦν δοκέει μοι Μελάμπους ὁ Ἀμυθέωνος τῆς 49

Cap. XLIX.

Ἤδη ὦν δοκέει μοι Μελάμπους ὁ Ἀμυθέωνος κ. τ. λ.] De Melampode, qui Bacchi sacra aliaque similia ex Aegypto traduxerit, testis quoque est Diodorus Siculus I, 97. coll. Clement. Alexandr. Protrept. p. 12 et Nicephor. in Synes. pag. 421. Vulgo Melampodis genus ad Aeolum referunt eiusque filios, quorum alter genuit Amythaonem, patrem Melampodis, quem ex Idomena susceperat. Plura Apollodor. I, 9, 11 seqq. II, 2, 2 ibiq. Heynii observv. p. 63. 65 coll. Herodot. IX. 34 (VII, 221). Homer. Odyss. XI, 286. XV, 226 seq. Ac peculiari libello ea, quae veteres de Melampode tradiderunt, tractavit C. Eckermann: Melampus und sein Geschlecht, ein Cyclus mythologg. Untersuchungg. Götting. 1840, praecipue p. 1—40. Ad Herodoti locum illustrandum nihil fere ille attulit: etenim Herodoti primarii de Melampode scriptoris testimonio prorsus fere neglecto adeoque reiecto (cf. p. 38) ex Thracia antiquissima Melampodem repetit una cum gente sacerdotali, quae Dionysi inferorum praesidis dedita sacris, postmodo ad Apollinis cultum se converterit, nomine ipso inde deducto, quum ad inferos atque deos inferorum quidquid pertineat, id nigrum esse perhibeatur (cf. p. 2.). Plerumque nomen *Melampodis* (i. e. *nigri pedibus*) eo referunt, quod pueruli expositi pedes nudi, reliquo scilicet corpore obtecto, cum a sole comburerentur, nigri exstiterint. Sed possis opinor eodem iure nigrum colorem referre ad Aegyptiam sacerdotis originem religionesque ex Aegypti terris sole combustis ab earum incolis et ipsis nigris in Graeciam advectas. Nec intercedam, si quis Melampodem intellexerit coloniam s. disciplinam sacerdotalem vel Graecorum, qui ab Aegyptiis sacra fuerint edocti, vel ipsorum Aegyptiorum, qui Bacchi sacra ac religiones in Graeciam induxerint propagarintque. Neque enim hoc abhorrebit ab antiquitatis indole, quae simili modo Orpheum dixit, Daedalum, alios. Potuit etiam unus esse sacerdos in horum numero, prae ceteris insignis et in Bacchi sacris propagandis excellens. Utut est, Herodoti narratio de Melampode Aegyptiacam originem Bacchicorum sacrorum in Graecia satis prodere videtur. Ad Aegyptum Aegyptiosque sacerdotes spectant etiam, quae reliqua de Malampode atque Amythaonidis traduntur, qui non minus sapientia, quam medendi et vaticinandi arte insignes fuisse feruntur, qua de re conf. nott. testimonia apud C. Eckermann l. l. p. 4. Lobeck. Aglaopham. p. 262 seq. 299 seq., indeque nil mirum, vel multo post nomen Melampodis inveniri auctoris praefixum libello, qui inscribitur περὶ παλμῶν μαντική, aliisque adeo huiusmodi scriptis, de quibus dixi in Pauly: Realencyclop. IV. pag. 1727. Conf. etiam Creuzer. in Symb. IV. p. 676 seq. et IV. p. 27 seqq. 34 seqq., ubi pluribus de Melampode exposuit. Quae cum ita sint, equidem ad eorum sententiam accedere non possum, qui quidquid in Graeciam ex Aegypto vel Phoenicia illatum veteres tradiderint, id falso tradi cum statuant, inde quoque ea, quae de Bacchicis sacris ex Aegypto in Graeciam per Melampodem introductis Herodotus h. l. perscribit, falsa esse vel ex falsa argumentatione Herodoti profecta iudicant indeque omnem hanc, quae inter utriusque gentis sacra et mythos intercedit, similitudinem ex virorum doctorum utriusque gentis studiis repetunt, qui Osiridis Bacchique solemnibus eandem subiecerint rationem et Graeca ad Aegyptias doctrinas accommodare studuerint. Conf. Lobeck l. l. p. 1101—1104. Mihi potior videtur Herodoti auctoritas, quam iis, quae de talibus rebus recentioris aetatis scriptores excogitaverint, praeferendam censeo.

Digitized by Google

θυσίης ταύτης οὐκ εἶναι ἀδαής, ἀλλ' ἔμπειρος. Ἕλλησι γὰρ δὴ Μελάμπους ἐστὶ ὁ ἐξηγησάμενος τοῦ Διονύσου τό τε οὔνομα καὶ τὴν θυσίην καὶ τὴν πομπὴν τοῦ φαλλοῦ. ἀτρεκέως μὲν οὐ πάντα συλλαβὼν τὸν λόγον ἔφηνε, ἀλλ' οἱ ἐπιγενόμενοι τούτῳ σοφισταὶ μεζόνως ἐξέφηναν. τὸν δ' ὦν φαλλὸν τὸν τῷ Διονύσῳ πεμπόμενον Μελάμπους ἐστὶ ὁ κατηγησάμενος, καὶ ἀπὸ τούτου μα-

Ἕλλησι γὰρ δὴ Μελάμπους — τοῦ φαλλοῦ] ἐξηγεῖσθαι hic valet *docere*, *monstrare*, *die Anleitung geben zu der Benennung und zu dem Dienste des Dionysus*, ut interpretatur Creuzer. in Symbol. IV. pag. 488, ubi laudat Herod. VI, 135. VII, 183 aliaque attingit vocabula hac in re usitata. Add. Creuzeri Opuscull. selectt. p. 46 seq. et conf. quoque locum Evangel. Ioann. I, 18. Ad verba proxime antecedentia οὐκ — ἀδαής, ἀλλ' ἔμπειρος, quae cum vi quadam ad eiusdem rei confirmationem dicta esse nemo non sentit, cf. Lobeck. ad Sophocl. Aiac. 288. p. 211. Nomen *Dionysi*, quod Graecos edocuisse fertur Melampus, cum eo est coniunctum, quod initio capitis sequentis legimus: omnia propemodum deorum nomina ex Aegypto in Graeciam pervenisse. Quae vero Graeci de ipso Dionysi nomine deque Nysa urbe (cf. II, 146), unde illud repetunt, fabulati sint, repetere nolim. Vid. Moser. ad Nonni Dionys. pag. 201 seqq. coll. Creuzer. Symbol. IV. p. 23 seqq. 309.

ἀτρεκέως μὲν οὐ — ἔφηνε] i. e. accurate quidem haud omnia comprehendens doctrinam Graecis aperuit, sive, ut Creuzeri utar verbis (Symbol. IV. pag. 35. 488): „Melampus hatte jedoch nicht die ganze Lehre im Zusammenhang gewiesen, er hatte den Dionysus und seine Gebräuche nicht aus dem Grunde erklärt, sondern die nachfolgenden Weisen haben alles grösser ausgedeutet od. vollständiger Alles vorgewiesen", quatenus Melampus non omnia singula, quae ad Bacchi sacra pertineant, accuratissime Graecis exposuerit, sed alii, qui ipsum secuti sunt vates sacerdotesve, haec amplius declaraverint atque patefecerint. Verba φαίνειν, δεικνύναι in sacrorum doctrina mysteriisque praecipue adhiberi observat idem Creuz. l. l. Add. Lobeck. Aglaoph. p. 49.

ἀλλ' οἱ ἐπιγενόμενοι τούτῳ σοφισταὶ μεζόνως ἐξέφηναν] σοφιστὰς h. l. dixit honesto vel potius honorifico sensu, ut supra I, 29, ubi vid. Nec aliter infra Melampodem vocat σοφόν. Add. Pausan. VIII, 49. §. 2. Intelliguntur autem h. l. sacerdotes Melampodei sive sacerdotes illi, qui Melampodem secuti vel ex eo prognati sacra Bacchica amplius propagarunt per Graeciam. In quibus Orphicos quoque, qui dicuntur, habendos esse cum Creuzero l. l. haud dubitandum. Et confer Herod. II, 81. Verba μεζόνως ἐξέφηναν (*maiorem in modum patefecerunt*), quibuscum conferre licet Platonicum μεζόνως λέγειν in Cratyl. p. 407 B, ad meliorem et accuratiorem Bacchicorum sacrorum disciplinam ac doctrinam referenda sunt, quam hisce vatibus debuit Graecia; quorum eorundem opera etiam Apollinis sacra atque Bacchi post bella magna diuturnaque inter utriusque dei cultores exorta, quodammodo composita et reconciliata fuerint, monente *Cr.* l. l., qui haec praeterea adscripsit: „Cum hac emendatione doctrinae Bacchicae adeoque phallicae comparari debet ea vicissitudo Indicarum religionum, qua Wischnu phallorum cultum a Schiwa traditum emendasse fertur. Conf. Goerres: Mythengesch. pag. 559 seq. ibiq. laudd." Lobeckius, cuius sententiam de Melampode supra retuli, verba μεζόνως ἐκφῆναι ad posteriores (Graeciae) philosophos spectare putat, qui rem ita adornarint, ut sacra Graeca Aegyptiis simillima fierent, vid. Aglaopham. p. 1103.

Digitized by Google

θόντες ποιεῦσι τὰ ποιεῦσι Ἕλληνες. Ἐγὼ μέν νυν φημι Μελάμποδα γενόμενον ἄνδρα σοφὸν, μαντικήν τε ἑωυτῷ συστῆσαι, καὶ πυθόμενον ἀπ' Αἰγύπτου, ἄλλα τε πολλὰ ἐσηγήσασθαι Ἕλλησι καὶ τὰ περὶ τὸν Διόνυσον, ὀλίγα αὐτῶν παραλ-
123 λάξαντα. οὐ γὰρ δὴ συμπεσεῖν γε φήσω τά τε ἐν Αἰγύπτῳ ποιεύμενα τῷ θεῷ καὶ τὰ ἐν τοῖσι Ἕλλησι· ὁμότροπα γὰρ ἂν ἦν τοῖσι Ἕλλησι, καὶ οὐ νεωστὶ ἐσηγμένα. οὐ μὴν οὐδὲ φήσω,

μαντικήν τε ἑωυτῷ συστῆσαι] i. e. *artem vaticinandi sibi acquisivisse, comparasse.* Cf. I, 103.

οὐ γὰρ δὴ συμπεσεῖν γε φήσω τά τε ἐν Αἰγύπτῳ ποιεύμενα] συμπεσεῖν pro vulg. συμπεσέειν dedi cum Bredov. p. 327. Haec verba, ab aliis minus recte intellecta, bene sic explicuit Wesselingius: „Negat Herodotus casu fortuito quadrasse Dionysia Aegyptiorum et Graecorum: tum enim in omnibus gemina germana (quod secus erat) neque noviter in Graeciam invecta esse debuisse. Itaque aliunde advenisse, sed in paucis transmutata.“ Est igitur συμπίπτειν *casu, fortuito convenire, congruere, quadrare;* quod displicet Schweighaeusero, qui ipse συμπίπτειν de iis rebus dici statuit, quae *simul, eodem tempore accidant* vel *exsistant*, ita ut Herodotus negare voluerit *simul, eodem tempore exstitisse ortumque cepisse Bacchi cultum* apud Aegyptios et apud Graecos. Sed hoc alienum ab Herodoti mente esse apparet, ut qui non de tempore h. l. edisserat, quo Bacchi sacra in Graecia exstiterint, sed de similitudine sacrorum Bacchicorum apud utramque gentem et de eorum origine; hanc enim similitudinem sacrorum, quae apud utramque gentem instituta inveniantur, casu factam esse negat Noster. Hanc in sententiam Herodoti verba quoque intelligi vult Dresler in huius loci commentariolo addito disputationi de Thucydidis libr. I. (Wiesbad. 1827) p. 14—16.

ὁμότροπα γὰρ ἂν ἦν τοῖσι Ἕλλησι] Scriptoris verba sic accipio: tum enim (si in ipsa Graecia orta essent; ex ipsa Graecia originem duxissent haec sacra) Graecorum moribus consentanea s. eiusdem generis quoque essent ac reliqua Graecorum instituta et cum his ipsis simul orta neque nuper aliunde advecta. Quare nihil mutandum, ut recte quoque vidit Dresler l. l. p. 16, neque opus legere ὁμότροφα, ut olim suspicatus est doctus Gallus, cui adstipulantur Schweighaeuserus et Studer l. l. p. 57; intelligi enim volunt *instituta simul cum populo aliquo nata, origini gentis coaeva.* Infra VIII, 144 legimus ἤθεα ὁμότροπα, *mores consimiles;* add. Theophrast. Char. 26; contra ὁμότροφα dicuntur quidem animalia, quae una cum hominibus aluntur et vivunt (II, 66), sed de rebus caeremoniisve utrum adhiberi possit, iure dubitat Wesselingius, donec simile proferatur exemplum. Quod cum neget Schweigh., nullum tamen locum attulit, quo contrarium evinceret. Apud Platon. Phaed. pag. 83 D. apte utrumque coniunctum invenimus: ὁμότροπός τε καὶ ὁμότροφος γίγνεσθαι. — ἐσηγμένα cum recentt. edd. scripsi, probante Bredov. p. 293 et qui hoc loco bene nuper usus est ad Lysiae locum (orat. in Philon. §. 30) emendandum C. Scheibe in Emendatt. Lysiacc. fascic. (Neustrelitz. 1852) p. 23. Verba sequentia οὐ μὴν οὐδὲ φήσω κ. τ. λ. cum vi quadam prolata ita reddere malim: neque profecto eo temeritatis procedam, ut Aegyptios haec sacra vel ullum aliud institutum a Graecis accepisse dicam: itaque cum haec sacra ceteris Graecorum moribus atque institutis consentanea non sint, nihil aliud restat, quam ut ab Aegyptiis Graecos illa accepisse statuam. Ad particulas οὐ μὴν οὐδὲ cf. supra

Digitized by Google

ὅκως Αἰγύπτιοι παρ' Ἑλλήνων ἔλαβον ἢ τοῦτο ἢ ἄλλο κού τι νόμαιον. πυθέσθαι δέ μοι δοκέει μάλιστα Μελάμπους τὰ περὶ τὸν Διόνυσον παρὰ Κάδμου τε τοῦ Τυρίου καὶ τῶν σὺν αὐτῷ ἐκ Φοινίκης ἀπικομένων ἐς τὴν νῦν Βοιωτίην καλεομένην χώρην.

50 Σχεδὸν δὲ καὶ πάντα τὰ οὐνόματα τῶν θεῶν ἐξ Αἰγύπτου

II, 12. III, 2, quas ita iunctas ab οὐ μὲν οὐδὲ (II, 120. IV, 205 etc.) discerni recte iudicat Bredov. p. 143. Tu conf. quae ad Plutarch. Flamin. p. 127 attuli, quibus alia quaedam addit Iacobs ad Aelian. N. A. VII, 45.

πυθέσθαι δέ μοι δοκέει μάλιστα Μελάμπους κ. τ. λ.] Quod supra ex Aegypto haec accepisse tradit Melampodem, quem iam a Cadmo Tyrio edoctum fuisse scribit, id sibi haud repugnabit, si Melampodem primum in ipsa Aegypto haec accepisse, dein vero accuratius ea edoctum esse a Cadmo, ipsius aequali, statueris. Sed monet Larcherus (in not. ad h. l. coll. tabul. chronolog. VI. §. 2. p. 201 seq.), quinque certe generationibus Cadmo iuniorem fuisse Melampodem, ut ab ipso Cadmo minime edoceri ille potuerit. Itaque in Herodoti loco scribendum censet: παρ' ἀπογόνων Κάδμου τε τοῦ Τυρίου. Sed refragantur omnes libri scripti, sine quibus equidem nil mutarim. Quis enim nescit, quanta omnino in hisce reperiatur varietas quamque late pateant haec ipsa antiquorum heroum (quales feruntur Cadmus, Melampus, alii) nomina, quibus saepenumero universa stirps aut gens designatur, ab uno illo abavo huius nominis originem ducens. Larcheri emendationem merito non approbat Guigniaut (Religions de l'antiquité III, 1. p. 113 de Bacchicorum Graecorum originibus ipse III, 3. pag. 1014 seqq. pluribus disserens, de quibus quoque disputavit A. Maury ibid. III, 3. p. 913 seqq. 922 seqq.), qui ex Asia minori primitus haec sacra in Graeciam fluxisse contendit, Herodoti narrationem de Aegyptia origine ex ipsius scriptoris coniectura deductam sibi videri ratus.

ἐς τὴν νῦν Βοιωτίην καλεομένην χώρην] Olim enim haec regio, quae a Boeotis e Thessalia eiectis Boeotiae nomen accepit, *Cadmeis* appellabatur. Vid. Thucydid. I, 12 coll. Diodor. Sicul. IV, 67.

Cap. L.

Σχεδὸν δὲ καὶ πάντα τὰ οὐνόματα τῶν θεῶν κ. τ. λ.] Scita est emendatio Cobetii, qui scribi vult: πάντων τῶν θεῶν τὰ οὐνόματα. Quod ad loci argumentum attinet, in contrariam partem, ut hunc modo commemorem, disputat Plutarchus de malign. Herod. p. 857 D. E; nec defuere recentiori aetate, qui eandem ob causam obtrectarent Herodoto, quem tamen, re diligentius pensitata, vix incusare licebit erroris mendaciive, si quidem eius verba maximam partem spectant ad nomina deorum Aegyptia in linguam Graecam translata, ita ut Aegyptii sacerdotes illi, Graecorum magistri et quasi praeceptores, eam numinis alicuius notionem, quae a rudibus Graecis facilius cognosci ac percipi potuerit, in Graecorum linguam converterint deique nomen hoc modo Graece interpretati sint. Plura Creuzer. in Symbol. III. p. 8 ed. tert. Itaque nihil isti proficiunt, qui ad Herodoti testimonium labefactandum ipsa Aegyptiorum atque Graecorum deorum nomina dissimillima proferunt, cum ea ne ipsius quidem Herodoti fuerit sententia. Caeterum cf. etiam Schwarze: Das alte Aegypten. I. p. 82 seqq. Pertinet huc quoque Teoph. Studeri oratio in Academia Bernensi ann. 1830. habita, quae inscribitur: „qua fide dixerit Hero-

Digitized by Google

ἐλήλυθε ἐς τὴν Ἑλλάδα. διότι μὲν γὰρ ἐκ τῶν βαρβάρων ἥκει, πυνθανόμενος οὕτω εὑρίσκω ἐόν· δοκέω δ' ὦν μάλιστα ἀπ' Αἰγύπτου ἀπῖχθαι. ὅτι γὰρ δὴ μὴ Ποσειδέωνος καὶ Διοσκούρων, ὡς καὶ πρότερόν μοι ταῦτα εἴρηται, καὶ Ἥρης καὶ Ἱστίης καὶ Θέμιος καὶ Χαρίτων καὶ Νηρηΐδων, τῶν ἄλλων θεῶν Αἰ-

dotus, Graecos ab Aegyptiis deos suos ac religiones accepisse;" Herodotum enim, qui Graecorum deos et sacra ex Aegypto repetiverit, lapsum in his esse existimat, speciosis potius quam veris et idoneis causis ductum. De qua sententia quid ipse sentiam, pluribus exposui in Annall. philoll. et paedag. VI. p. 208 seqq., addoque Rinckium: Die Relig. d. Hellen. p. 161 seqq. recte de his statuentem, atque Gerhardum (Griech. Mytholog. §. 51), omnia, quae ex Aegypto in Graecorum sacra introducta sint, ad seriora tempora relegantem, invitis Herodoti, aliorum testimoniis. „At vero (ait Seyffarth: Beiträge zur Kenntniss d. Lit., Kunst u. Gesch. d. alt. Aegypt. pag. 78) principia mythologiae Graecae atque Aegyptiae eadem fuisse certo certius est atque solo ex Herodoto facile demonstrari potest."

οὕτω εὑρίσκω ἐόν] i. e. „*inveni hoc ita esse.*" Confer Matth. Gr. Gr. pag. 1077. In seqq. ad *ὅτι μὴ* (*praeterquam, nisi*) conf. I, 18. 143. II, 13.

ὡς καὶ πρότερόν μοι ταῦτα εἴρηται] Vid. supra II, 43. Dioscuros Graecos ubi intelligunt Cabiros, qui Aegyptiorum feruntur dii, illud tenendum est, Graecorum Tyndaridas, Castorem atque Pollucem, quos heroes fingunt humana specie atque indole praeditos, longe quidem discedere ab Aegyptiis numinibus; quorum tamen quae fuerit vis ac notio, in humanae originis heroes, quales sunt Tyndaridae, eam fuisse postmodo translatam. Aegyptios enim novimus heroes agnovisse atque coluisse nullos. Vid. Creuzer. Symbol. III. p. 24 ed. tert. seq., qui h. l. addit C. O. Mueller: Orchomen. p. 450 seq. coll. 459 not. Is enim nihil unquam quidquam Dioscuris cum Cabiris Aegyptiis commune fuisse contendit, cum Dioscuri ad Graeciam unice pertineant. Tu vid. nunc Roeth: Gesch. d. Philos. I. nott. p. 118 seq., qui quo sensu Cabiri, qui dicuntur, Dioscuri quoque Iovisque filii vocari potuerint, aperuit.

καὶ Ἥρης καὶ Ἱστίης καὶ Θέμιος κ. τ. λ.] Iunoni quod Aegyptiam originem Noster denegat, mirum videri queat, cum Iunonem Aegyptiam alii scriptores aut diserte memorent aut certe aliis deabus illam aequent. Neque omnino negari poterit, haud pauca esse, in quibus Iunoni Graecae cum Iside Aegyptia conveniat; sed inveniuntur alia, quae aliunde hanc deam ad Graeciam allatam fuisse nobis persuadeant. Samum enim ad insulam, ubi antiquissimum fuit Iunonis templum per omnem Graeciam, huius deae cultum e superioribus Asiae regionibus esse advectum, veri admodum est simile, ut inde Graecorum Iuno iis numinibus accenseri debeat, quae variis sub nominibus variisque in locis per Asiae regiones culta fuisse iam supra monuimus ad I, 131. Plura Creuz. in Symb. III. p. 214 seqq., qui nunc addit Inghirami Monumenti Etruschi ad tabul. X. degli specchi mistici p 234. Ex iisdem fere superioris Asiae regionibus in Graeciam *Vestae* cultus pervenisse videtur, eodem docente Creuz. l. l. pag. 292. Quod ad reliquas deas attinet, quae h. l. commemorantur, nulla earum vestigia cum reperiantur in Aegyptiorum religionibus, haud scio an iisdem ex regionibus illas in Graeciam deductas esse statuere liceat. Sed nolim in re tam obscura quidquam asserere. De *Gratiis* multa disseruit C. O. Mueller. in Orchomen. p. 177; alia ipse

Digitized by Google

γυπτίοισι αἰεί κοτε τὰ οὐνόματά ἐστι ἐν τῇ χώρῃ. λέγω δὴ, τὰ λέγουσι αὐτοὶ Αἰγύπτιοι. τῶν δὲ οὔ φασι θεῶν γινώσκειν τὰ οὐνόματα, οὗτοι δέ μοι δοκέουσι ὑπὸ Πελασγῶν οὐνομασθῆναι, πλὴν Ποσειδέωνος. τοῦτον δὲ τὸν θεὸν παρὰ Λιβύων ἐπύθοντο. οὐδαμοὶ γὰρ ἀπ' ἀρχῆς Ποσειδέωνος οὔνομα ἔκτηνται, εἰ μὴ Λίβυες· καὶ τιμέωσι τὸν θεὸν τοῦτον αἰεί.
51 νομίζουσι δ' ὦν Αἰγύπτιοι οὐδ' ἥρωσι οὐδέν. Ταῦτα μέν νυν

posui in Annall. Heidelbergg. 1821. nr. 60. p. 947, in quibus nunc acquiescere malim. — Ad formam Θέμιος, quae sola est Herodotea, ut I, 207 Τομύριος, conf. Bredov. p. 268. Verba τῶν ἄλλων θεῶν — ἐν τῇ χώρῃ valent: reliquorum deorum nomina ab omni fere tempore Aegyptiis in terra exsistunt (s. Aegyptiorum in terra exstiterunt s. obtinuerunt).

οὗτοι δέ μοι δοκέουσι κ. τ. λ.] Repetitur δὲ ea ratione, quam supra ad II, 42 indicavimus. In seqq. dedi cum recentt. edd. οὐνομασθῆναι pro ὀνομασθῆναι.

πλὴν Ποσειδέωνος κ. τ. λ.] Neptunum Aegyptios veneratos esse minime probabile est, cum mare, ut Typhonium, oderint. Cuius odii causas investigare huius loci non est. Sed accolae gentes Libycae, multum per maria palantes, deum maris coluisse eiusdemque sacra ad alias nationes attulisse videntur. Tu vid. Creuzer. l. l. III. p. 9 et 258 seqq., qui nunc ad Herodoti locum conferri vult infra IV, 188 coll. Eustath. ad Homer. Odyss. I, 25. p. 13, 46 ed. Bas. et Apollodor. III, 15, 4, ubi vid. Heynii observv. p. 338. Add. Roeth l. l. nott. p. 202 et quae de Neptuno tradit Gerhard: Griech. Mytholog. §. 231 seqq., non e Libya, sed e Caria dei huius originem repetens. — Mox reliqui ἔκτηνται, ut II, 44, utroque loco a Dindorfio mutatum in ἐκτέαται, quae forma aliis sane locis exhibetur a Bredovio collectis p. 329. Hoc autem loco alteroque II, 44 a vulgata forma non recedunt libri, quam ut mutarem, nulla apparuit iusta causa. Reliqui etiam in seqq. τιμέωσι, cuius loco unus liber τιμῶσι, a Bredovio pag. 386, quem sequitur Dindorf, mutatum in τιμέουσι; hanc enim formam solam Herodoteam esse volunt.

νομίζουσι δ' ὦν Αἰγύπτιοι οὐδ' ἥρωσι οὐδέν] i. e. *porro nec heroas ullo cultu prosequuntur Aegyptii.* Ita Creuzerus in Comment. Herod. p. 205, ubi hoc addit: „quo de loco quid alii iudicarint, ut Meinersius in libro vernac. histor. crit. omn. religg. I, p. 327, consulto praetermitto. Illud inprimis teneri volo, quod ipsi sacerdotes historico diserte declarant, *se* ἥρωας sive *semideos in suis sacris non agnoscere.* Zoega, qui probe sentiret, parum favere hoc testimonium suae rationi, ita vertit (de obeliscc. pag. 302): „„*Neque heroibus defunctis Aegyptii aliquid offerre consueverant.*““ (Statuit enim vir doctus, Aegyptios prisco aevo haud aliter ac reliquas fere gentes inferiis prosecutos esse defunctos documentumque huius moris repetit ex *Osiridis* religionibus, quem *regem* primitus *Philensem* post mortem grata hominum memoria ad deos evectum esse putat.) Herodotus autem de *mortuis* h. l. nil loquitur, sed posteaquam deos posuit, quos Graeci vel ex Aegypto vel aliunde adsciverint, simpliciter adiicit illa: „*Heroibus nihil sacri cultus tribuunt Aegyptii,*“ respiciens ad Graecos, a quibus hac in re maxime differant Aegyptii. Nec aliam sane interpretationem permittunt Graeca scriptoris nostri verba, in quibus dativum observamus verbo νομίζειν additum, ut supra II, 42 et apud Thucydid. II, 38, ubi consul. interprett. et Viger. de idiotism. pag. 267. De argumento loci conf. etiam Creuzer. Symbol. III,

Digitized by Google

καὶ ἄλλα πρὸς τούτοισι, τὰ ἐγὼ φράσω, Ἕλληνες ἀπ' Αἰγυπτίων νενομίκασι. τοῦ δὲ Ἑρμέω τὰ ἀγάλματα ὀρθὰ ἔχειν τὰ αἰδοῖα ποιεῦντες οὐκ ἀπ' Αἰγυπτίων μεμαθήκασι, ἀλλ' ἀπὸ Πελασγῶν πρῶτοι μὲν Ἑλλήνων ἁπάντων Ἀθηναῖοι παραλαβόντες, παρὰ δὲ τούτων ὧλλοι. Ἀθηναίοισι γὰρ, ἤδη τηνικαῦτα ἐς Ἕλληνας τελέουσι, Πελασγοὶ σύνοικοι ἐγένοντο ἐν

pag. 774 seq. coll. Bohlen: Indien I. pag. 182.

CAP. LI.

Ἕλληνες ἀπ' Αἰγυπτίων νενομίκασι] E seqq. cogitando hic addi volunt *μαθόντες*, hoc fere sensu: *ab Aegyptiis edocti ea instituerunt institutaque tenent*, s. *ab Aegyptiis recepta in usu habent*. Nec admodum differt, quod continuo legitur: *ἀπ' Αἰγυπτίων μεμαθήκασι*. Conf. IV, 27.

τοῦ δὲ Ἑρμέω — ποιεῦντες] i. e. *faciunt Mercurii statuas ita, ut habeant erecta pudenda*. Pertinent haec ad Hermas, qui dicuntur, s. lapides illos formae quadratae, quibus caput dei, inprimis Mercurii, impositum est additumque membrum virile erectum, quales frequenter antiquitus poni solebant in foris, vicis, plateis viisque ac terminis omnibusque fere locis privatis publicisve: quos cum plurimos Noster vidisset Athenis, quibus proprium hoc opus quadratum fuisse, inde ad alias Graeciae gentes urbesve deductum testis est Pausanias IV, 33, 4 coll. Thucydid. VI, 27, animum advertit opinor phallica forma, quam in Bacchi sacris obviam ex Aegypto paulo ante repetierat. Hoc ne de Hermis crederetur, addidit haec verba, quibus de origine talium formarum phallicarum aliunde repetenda nos edoceret, simulque causam rei non tam aperire quam scientibus s. initiatis, ad quos ipse pertinebat, significare studuit. E Pelasgorum sacris igitur cum Noster Hermas repetat religiosamque causam et significationem his lapidibus ita conformatis subesse declaret, non erat profecto, quod Zoega de obeliscc. pag. 217 seq., Hermas ex columellis ad fines agrorum designandos positis cum repeteret, phallum non nisi fastigii exornandi causa additum putaret omnemque inde Hermarum et usum et significationem ad unum limitum usum et ornamentum restringeret. Quem satis refutavit Herodoti patrocinio suscepto Ed. Gerhard. in Diss. de religione Hermarum (Berolin. 1845) p. 4 seqq. et in altera Diss., qua de origine, significatione et usu Hermarum luculenter exposuit: Hyperboreisch — Römische Studien. Vol. II (Archaeologisch. Nachlass aus Rom) pag. 200 seqq. 216 seqq. Deus vero ille Mercurius, cui hae figurae phallicae consecratae sunt, a Pelasgis adductus ad eos deos pertinet, qui in Samothracum mysteriis coluntur Cabirique vulgo vocantur neque alius sane est Mercurius ille, de quo Cicero de natt. Deor. III, 22: „Mercurius unus Coelo patre, Die matre natus: cuius obscoenius excitata natura traditur, quod aspectu Proserpinae commotus sit.“ Intelligitur enim Mercurius ithyphallicus, qui dicitur et erecto fascino repraesentatur, cum ratio sit seminalis omnium rerum in natura genitrix, solis vis vegetans. Qui C. O. Muellero (Etruscc. I. pag. 77) idem videtur atque Hermes Chthonius, qui omnium rerum parens omnia bona hominibus praestare fertur.

Ἀθηναίοισι γὰρ ἤδη τηνικαῦτα κ. τ. λ.] Particula *ἤδη* male abest a binis codd., ab aliis perperam confunditur cum *δὴ*, significatur enim tempus olim fuisse, quo nondum Athenienses Hellenum in numero fuerint habiti; id quod convenit cum iis, quae I, 57 narrantur, ubi vid. nott. Namque Athe-

Digitized by Google

τῇ χώρῃ, ὅθεν περ καὶ Ἕλληνες ἤρξαντο νομισθῆναι. ὅστις δὲ τὰ Καβείρων ὄργια μεμύηται, τὰ Σαμοθρήϊκες ἐπιτελέουσι παραλαβόντες παρὰ Πελασγῶν, οὗτος ὡνὴρ οἶδε, τὸ λέγω. τὴν γὰρ Σαμοθρηΐκην οἴκεον πρότερον Πελασγοὶ οὗτοι, οἵ περ Ἀθηναίοισι σύνοικοι ἐγένοντο καὶ παρὰ τούτων Σαμοθρήϊκες

nienses, id est primos Atticae terrae incolas ad Pelasgicam stirpem pertinuisse Noster enuntiaverat: hos igitur Athenienses longo post tempore, cum iam Hellenes haberi coepissent statumque Pelasgicum primitivum quasi exuissent, in suam terram (*ἐν τῇ χώρῃ*) alios recepisse Noster ait Pelasgos advenas *συνοίκους*, i. e. una cum ipsis in terra Attica habitantes: unde patet, hos Pelasgos postmodo ingressos, qui Mercurii sacra statuasque e Samothracia attulerint, bene discernendos esse ab illis primitivis Atticae terrae incolis, quos et ipsos Pelasgos fuisse Herodoti fert sententia; sed iidem fuisse videntur Pelasgi, qui *τὸ Πελασγικὸν* exstruxerunt, de quo Herod. V, 64, quique etiam aliis Herodoti locis commemorantur VI, 136 seq. 140. IV, 145. — *τελεῖν ἐς Ἕλληνας* est: *Hellenibus accenseri*, de qua verbi notione conf. Viger. de idiotism. p. 187 et Schaefer. Melett. pag. 28. Ad argumentum loci haud scio an referri possit antiquum Mercurii signum Athenarum in arce in Poliadis templo a Cecrope, ut ferebant, dedicatum myrtorumque foliis velatum, ne scilicet Mercurius ithyphallicus, erecto fascino repraesentatus, conspicuus foret virginisque castissimae in sacrario talia apparerent. Vid. Pausan. I, 27 et Stuart. Antiqq. Athen. I. pag. 471 vers. german.

ὅστις δὲ τὰ Καβείρων ὄργια μεμύηται] *Κάβειροι* dicuntur dii magni, potentes, qui in Samothracum initiis coluntur, multum celebrati veterum in religionibus. In his Cabiris Samothraciis quartum locum tenuisse constat *Casmilum* s. *Cadmilum*, eundem fere atque *Mercurium*, quem modo indicavimus ithyphallicum in mysteriis cultum, quibus initiatum fuisse historiae patrem multa arguunt. Sed de *Cabiris* ipsis h. l. in universum agere non vacat. De Cabiris, qui in Samothracia coluntur, Herodoto ut hic locus declarat, bene cognitis post Creuzerum (Dionys. pag. 149 seq. Symbol. III. p. 17 seqq. ed. tert.) et Schelling. (De Samothracc. Mysterr. p. 97 seq. 107 seq.) accurate disseruit Gerhard l. l. pag. 208 seqq. 249 seqq. Guigniaut: Religions de l'antiquité etc. T. II. P. III. p. 1072 seqq., ubi simul recenset varias virorum doctorum de his numinibus sententias, Welckeri (Aeschyl. Trilog. p. 232 seqq.), C. O. Muelleri (Orchomen. pag. 450 seqq.), Lobeckii (Aglaopham. pag. 1202 seqq.), aliorum: quae omnia afferre ab hoc loco alienum esse videtur. Neque enim me fugit omnem hanc de Cabiris quaestionem nostra aetate valde disceptatam esse valdeque controversam: unde id certe mihi probari posse videtur, Cabirorum indeque etiam Casmili s. Mercurii, qui quartus Cabirorum est, sacra ex oriente allata (ut vel nomen indicat) cum Pelasgis tribuantur, ipsos Pelasgos ex orientis regionibus in Europam Graeciamque ipsam ingressos esse, ut supra ad I, 57 coll. posuimus. Alia vid. nott. ad III, 37 coll. Roeth: Gesch. d. Philos. I. nott. p. 116 seqq.

οἵ περ Ἀθηναίοισι] Vulgo **τοίπερ**, quod cum respuat constans Herodoti usus, meliorum librorum auctoritate cum Struvio (Quaest. de dial. Herod. I. p. 10) reposui **οἵ περ**. Cobet legi vult: **Πελασγοί, ὡυτοί, τοίπερ**. In proxime antecedd. **πρότερον** (*prius*) accipio de Pelasgis, qui, antequam in Atticam migrarint, Samothraciam tenuerint. Quod Herodotum dicere negat H. Riedel (Iahrbb. f. Phil. Suppl. IV.

Digitized by Google

129 τὰ ὄργια παραλαμβάνουσι. ὀρθὰ ὦν ἔχειν τὰ αἰδοῖα τἀγάλματα τοῦ Ἑρμέω, Ἀθηναῖοι πρῶτοι Ἑλλήνων, μαθόντες παρὰ Πελασγῶν, ἐποιήσαντο. οἱ δὲ Πελασγοὶ ἱρόν τινα λόγον περὶ αὐτοῦ ἔλεξαν, τὰ ἐν τοῖσι ἐν Σαμοθρηΐκῃ μυστηρίοισι δεδή-

pag. 502), *πρότερον* sensu latiore poni ratus ita, vult valeat *olim*. Mihi haudquaquam persuasit. — In seqq. dedi cum Gaisf. *μαθόντες παρὰ Πελασγῶν*, cum vulgo esset *παρὰ Πελ. μαθόντες*.

οἱ δὲ Πελασγοὶ ἱρόν τινα λόγον περὶ αὐτοῦ ἔλεξαν κ. τ. λ.] Exposuit haec Creuz. ad Cicer. de nat. deor. III, 22. p. 605: „Videlicet Mercurius ithyphallicus est ratio seminalis et effectrix, cum generatione rerum, plantarum, animalium rel., tum cogitatione et loquela. In utrovis negotio Mercurius effectas praestat perennes rerum formas s. ideas. Iam haec ratio seminalis et effectrix adsciscit sibi rationem receptricem et generatricem. Ille est *mas*, haec *femina*; ille *sol*, haec *luna*. Verno autem tempore, quo natura denuo vegetatur et fecunda redditur, sol lunam dicitur vegetare et implere rationibus seminalibus, quibus ea rursus implet terram. „„„Nam Mercurium in luna locatum fabulantur, quia quae luna efficit, ea rationis ac sapientiae operum sunt similia,““ dicit Plutarchus de Isid. et Osir. p. 367 D. De facie in orb. lun. p. 943 B. Igitur vis vegetans et ratio seminalis solis est, et quidquid eius rationis lunae impertitur, id ei a sole impertitum esse significatur. Igitur rationis facta particeps luna quodammodo Mercurialis redditur, quatenus quae in sole inest ratio seminalis, a Mercurio profecta dicitur. Iam Plotinus, qui Mercurium semper excitatum (pag. 321 seq.: *Ἑρμῆν μὲν ποιοῦσι τὸν ἀρχαῖον τὸν τῆς γεννήσεως ὄργανον ἀεὶ ἔχοντα πρὸς ἐργασίαν*) exhibet, accipit eum universe pro ratione seminali eique adeo opponit materiam (*τὴν ἑτέραν φύσιν*) non capacem omnium rationum s. idearum, sed reluctantem atque sterilem. Cicero l. l., Plutarchus l. l. et Porphyrius (apud Euseb. Praep. Evang. III. p. 114 Colon.) sigillatim accipiunt de *sole vegetante* et *luna vegetata*. Cui et ipsum opponunt Mercurium, hoc pacto: non continuo et usquequaque rationibus seminalibus implere Mercurius lunam potest, ut quae ab initio obnititur et suam ipsa aliquantisper rationem sectari mavult; sed ille instat et molitur, donec ea paullatim illam alteram superioremque rationem recipit atque in se convertit. Nonnunquam tamen prorsus respuit oblata, et hactenus e generando desistere cogitur Mercurius (vid. Tzetzae schol. ad Lycophr. vers. 698. 1176 et Etym. m. pag. 194 Lips.). — Hinc illa fabula, quam Tullius attigit: *Mercurius* (*sol*, *mas* vel potius *solaris genius*, ratio solaris) adspiciens *Proserpinam* (*lunam* virginem) commovetur et cum ea coire cupit. At illa, utpote virgo, reluctatur, irascitur, ultro citroque commeat (h. e. Proserpina irata, terribilis igiturque *Brimo* sive *Hecate*, eademque venatrix), nimirum quoad paullatim exhilaretur et cum Mercurio concumbat. Ex quo coitu nonnulli tradiderunt natum esse Eleusinem heroëm (Pausan. I, 38, 7), i. e. eum, qui frugum proventum instituit.“ — Tu adde Gerhard l. l. pag. 209 seq. 256. In alia omnia abire video Lobeck. (Aglaopham. p. 1213—1215), cui *ἱερὸς* ille *λόγος*, quem ad Hermarum mutoniatorum interpretationem inventum esse putat, idem quoque esse videtur, quem attigit Cicero l. l. atque Propertius II, 2, 11, ubi vid. Burmann: sed ex omnibus his nihil aliud colligi vult, nisi Samothraces Lemniosque deam quandam coluisse Hecatae atque Dianae similem neque diversam a Proserpina, cuius cum Mercurio furtiva commercia in mysteriis Cabirorum enarrata fuerint.

τὰ — δεδήλωται] *τὰ* cum minus

Digitized by Google

52 λωται. Ἔθυον δὲ πάντα πρότερον οἱ Πελασγοὶ θεοῖσι ἐπευχόμενοι, ὡς ἐγὼ ἐν Δωδώνῃ οἶδα ἀκούσας· ἐπωνυμίην δὲ οὐδ' οὔνομα ἐποιεῦντο οὐδενὶ αὐτῶν· οὐ γὰρ ἀκηκόεσάν κω. θεοὺς δὲ προσουνόμασάν σφεας ἀπὸ τοῦ τοιούτου, ὅτι κόσμῳ θέντες τὰ πάντα πρήγματα καὶ πάσας νομὰς εἶχον. ἔπειτεν δὲ, χρόνου πολλοῦ διεξελθόντος, ἐπύθοντο ἐκ τῆς Αἰγύπτου ἀπικό-

congruat antecedentibus, ἱρὸν λόγον explicant καθὰ, i. e. κατὰ ταῦτα, ἅ. Equidem ad structuras, quae ad sensum, uti aiunt, instituuntur, referre malim τά. Nec Latinis talia insolita. Conf. Corte ad Cicer. Epp. ad divers. V, 14.

CAP. LII.

Ἔθυον δὲ πάντα] πάντα, i. e. *quaslibet res et hostias e quoque animantium genere*, ubi vulgo supplent τὰ θύσιμα, quod additum invenimus I, 50, ubi vid. nott., ut non necesse sit, cum Godofr. Hermanno (Opuscc. VII. pag. 275.) scribere πάντων, nisi omnino malis Herodoti verba sic accipere, ut statuas, Pelasgos omnia sacrificia ita peregisse, ut ad deos (in universum) preces funderent, cum nondum singuli dii et viribus et nominibus essent discreti et distincti. Declarat enim hic locus simplicem illam magisque puram deos colendi (pantheismi) rationem, qualem Palasgi, i. e. antiquissimi Graeciae incolae, habuisse feruntur, solem, lunam, terram, sidera, coelum colentes eaque omnia communi θεῶν nomine comprehendentes, ut Plato quoque asserit in Cratyl. p. 397 D. coll. Epinom. pag. 982 D. Atque haec ratio — primam quasi periodum pantheismi appellare licet — quantum absit ab ornatissima illa tot deorum compositione laetissimaque fabularum de diis ubertate, qualem postera aetate invenimus, neminem fugit ipsumque Herodoti animum advertisse videtur, qui hanc ob causam, ut fidem inveniret, haud scio an addiderit: ὡς ἐγὼ ἐν Δωδώνῃ οἶδα ἀκούσας: cum Dodonam antiquissimam sacrorum sedem fuisse constet. Caeterum de his vestigiis simplicioris per Graeciam cultus conf. Guigniaut l. l. T. II. P. I. pag. 289. Eméric David: Iupiter T. I. p. CXXXII seqq. et Baeumlein, qui Herodoteum locum tractavit in: Zeitschrift f. Alterthumswiss. 1839. pag. 1196 seqq. 1199 seqq.

ὅτι κόσμῳ θέντες τὰ πάντα πρήγματα κ. τ. λ.] i. e. *eo quod omnes res ordine posuissent ac distribuissent.* Erit igitur deorum nomen (θεοὶ) derivandum a verbo θεῖναι, τιθέναι, *ponere*, *collocare*, indeque *ordinare*; ut θεοὶ sint ii, qui omnia in mundo ordinarint et constituerint. Inde Clemens Alexandrinus libri primi Stromat. in fine deum (θεὸν) dictum esse ait παρὰ τὴν θέσιν καὶ τάξιν καὶ τὴν διακόσμησιν. Hinc porro θεὸς Eustathio in Homer. p. 1148 s. 1202, 8 est ὁ πάντα τιθεὶς καὶ ποιῶν. Alia dabit Creuzer. in Symbol. IV. pag. 632 seq. coll. I. p. 16. Est enim praeter alios Plato, qui in Cratylo p. 397 C D θεοὺς derivari vult a verbo θέειν, ut dii, qui antiquissimi fuere, Sol, Luna, Terra, sidera et coelum a motu, quo sidera haec celeriter moveri conspiciuntur, hoc acceperint nomen. Alias nunc tacebo etymologias, hoc unum addens, videri quoque hoc nomen cognatum aut eiusdem fere stirpis atque Latinorum *deus*, *Dis*, Graecorum Δεὺς, Σδεὺς, unde Ζεὺς postea ortum; quibus omnibus aliisque aliarum gentium similibus nominibus vix aliud quid olim designatum fuisse videtur, nisi *coeli* s. supremi numinis notio; cf. Baeumlein l. l. p. 1199.

ἔπειτεν δὲ, χρόνου πολλοῦ διεξελθόντος κ. τ. λ.] Quod olim legebatur ἐπεί τε δὲ, pro ἔπειτεν, denuo tuetur Benedictus in Actt. philol. Lips. Vol. II. p. 287, ita ut periodus ab hac particula inci-

Digitized by Google

μενα τὰ οὐνόματα τῶν θεῶν τῶν ἄλλων, Διονύσου δὲ ὕστερον πολλῷ ἐπύθοντο. καὶ μετὰ χρόνον ἐχρηστηριάζοντο περὶ τῶν οὐνομάτων ἐν Δωδώνῃ· τὸ γὰρ δὴ μαντήϊον τοῦτο νενόμισται ἀρχαιότατον τῶν ἐν Ἕλλησι χρηστηρίων εἶναι, καὶ ἦν τὸν χρόνον τοῦτον μοῦνον. ἐπεὶ ὦν ἐχρηστηριάζοντο ἐν τῇ Δωδώνῃ οἱ Πελασγοὶ, εἰ ἀνέλωνται τὰ οὐνόματα τὰ ἀπὸ τῶν βαρβάρων ἥκοντα, ἀνεῖλε τὸ μαντήϊον χρᾶσθαι. ἀπὸ μὲν δὴ τούτου τοῦ χρόνου ἔθυον, τοῖσι οὐνόμασι τῶν θεῶν χρεώμενοι. παρὰ δὲ Πελασγῶν Ἕλληνες ἐξεδέξαντο ὕστερον. Ἔνθεν δὲ ἐγένετο 53
ἕκαστος τῶν θεῶν, εἴ τε δ' αἰεὶ ἦσαν πάντες, ὁκοῖοί τέ τινες τὰ εἴδεα, οὐκ ἠπιστέατο μέχρι οὗ πρώην τε καὶ χθὲς, ὡς εἰπεῖν

piens ad finem capitis usque excurrat, aliquoties interrupta aliis interiectis periodis, anacoluthia structurae laborans et additamento verbi ἐπύθοντο altera vice a librariis adiecti. Quae tamen merito editoribus persuadere ille non poterat. Vid. Bredov. p. 108. Ad subsequentia conf. quae ad II, 50 init. diximus; de Dionyso conf. etiam II, 145.

εἰ ἀνέλωνται] Coniunctivus hic minime sollicitandus, qui explicari debeat secundum eam rationem, de qua monuimus ad I, 53: *ob sie sollten*. Nam coniunctivus est deliberativus, ut recte vidit Werferus in Actt. phill. Monacc. I. p. 233 seq. — Quod vero paulo ante oraculum Dodonaeum omnium, quae in Graecia sunt (ἀρχαιότατον τῶν ἐν Ἕλλησι χρηστηρίων), antiquissimum dicitur, id de ea terra, quae post demum Graeciae nomen accepit, olim Pelasgis occupata, intelligendum; indicat ipse auctor II, 56: δοκέει ἐμοὶ ἡ γυνὴ αὕτη τῆς νῦν Ἑλλάδος, πρότερον δὲ Πελασγίης καλευμένης τῆς αὐτῆς ταύτης, πρηθῆναι ἐς Θεσπρωτούς. Quibuscum conf. Niebuhr: Röm. Gesch. I. pag. 29. 31 edit. secund. et quae de ipsa Dodona eiusque oraculo, quod omnium fere consensu antiquissimum Graeciae habetur, afferemus ad Herodot. II, 55. Inde non mirum oraculum ipsum ac deum illic cultum haberi Pelasgicum, eiusque sacerdotes Sellos, Dodonam vero ipsam Pelasgorum sedem. Vid. classicum Homeri locum Ili. XVI, 233 seqq. Odyss. XIV, 327 seqq., atque Ephori apud Strabon. VII. p. 504 (cf. Ephori fragmm. ed. Marx. p. 156); de Homeri locis disputat Heyne Excurs. II. ad Iliadis l. l. T. VII. p. 283. Alia addit C. F. Hermann: Griech. Staatsalterth. §. 7 not. 17. 18 ed. quart.

Cap. LIII.

εἴ τε δ' αἰεὶ ἦσαν] αἰεὶ e Schellershem. libro cum recentt. editt. adscivimus pro vulgato ἀεί. Eltz in Quaest. Herodott. fascic. alt. p. 325 (Iahrbb. d. Philolog. Suppl. T. IX) hunc locum tangens voculam δὲ, quae a quibusdam libris abest, sed a melioribus retinetur, retineri posse ait, si scribatur δὴ αἰεί. In quo me quidem assentientem non habet. — In seqq. τὰ εἴδεα significant speciem, qua illi dii vulgo repraesentati fuerint.

μέχρι οὗ πρώην τε καὶ χθὲς] πρώην τε καὶ χθὲς proverbialis locutio, qua illud indicatur tempus, quod nuperrime praeterfluxit, proxime antecedit. Exempla e Demosthene et Iosepho praebet Wesselingius tum ad h. l. tum ad Diodor. Sicul. II, 5. Pertinet huc quoque Plato De Legg. III. pag. 677 D. simili in re eandem locutionem adhibens, quae ex Homero (Ili. II, 303, ubi cf. interprett.) repetenda videtur. Hinc quoque So-

Digitized by Google

λόγῳ. Ἡσίοδον γὰρ καὶ Ὅμηρον ἡλικίην τετρακοσίοισι ἔτεσι δοκέω μευ πρεσβυτέρους γενέσθαι, καὶ οὐ πλέοσι. οὗτοι δέ εἰσι οἱ ποιήσαντες θεογονίην Ἕλλησι, καὶ τοῖσι θεοῖσι τὰς ἐπωνυμίας δόντες, καὶ τιμάς τε καὶ τέχνας διελόντες, καὶ εἴδεα αὐτῶν σημήναντες. οἱ δὲ πρότερον ποιηταὶ λεγόμενοι τούτων τῶν ἀνδρῶν γενέσθαι ὕστερον, ἐμοί γε δοκέειν, ἐγένοντο

phocles: *νῦν τε κἀχθὲς* in Antigon. 454, ubi consul. interpretes; Plutarchus (Brut. 1.) *ἄρτι καὶ πρώην*. Addit Noster: *ὡς εἰπεῖν λόγῳ*, qua formula Nostrum uti, ubi res minus accurate videatur definienda, monet Valckenarius. Alia huc pertinentia dabit Creuzerus ad Plotin. de pulcrit. pag. 144. Vid. infra II, 134 et supra nott. ad II, 21.

Ἡσίοδον γὰρ καὶ Ὅμηρον ἡλικίην τετρακοσίοισι ἔτεσι δοκέω μευ πρεσβυτέρους γενέσθαι] Herodotum anno 484 a. Chr. fuisse natum (v. A. Gell. Noctt. Atticc. XV, 23) vulgo ponunt, nisi cum Schoellio (in Schneidewini Philolog. IX, 2. pag. 211 seq.) malis ponere annum 489 a. Chr. n., ita ut Homeri et Hesiodi aetas in ann. 884 a. Chr. n. (vel 889) sit collocanda. Quod vero cum parum congruat iis, quae apud auctorem vitae Homer. §. 38 legimus, unde Homerus 1102 a Chr. n. vixisse putandus sit, eo olim inclinarunt viri docti, ut alterutrum locum vitio laborare indeque emendandum censerent. Unum sufficiat attulisse Bouherium Diss. Herodot. XI. pag. 124 scribentem *ἑπτακοσίοισι* pro *τετρακοσίοισι*. In Herodoto nil mutari licebit, si qua codicum auctoritas, nec argumentis pugnandum in eiusmodi re, quae tot tantisque difficultatibus premitur ob nimiam temporum obscuritatem. Larcherus Velleium Paterculum I, 1 secutus Homero adsignat annum 968; alii alium; quae hic disceptare non attinet, cum ad Homeri potius historiam, quam ad Herodotei loci interpretationem pertineant, in quo suam ipsius de Homero opinionem profert historiae pater; quae opinio si de uno Homero non valeat, certe ad illam valebit aetatem, quam Homericam appellant quidam, et in qua omnino corpus istud carminum, quod Homeri prae se fert nomen, compositum esse contendunt. Hesiodum vero atque Homerum coniungit Herodotus, qui si minus aequales fuerint, certe, quae plurimorum est sententia, non valde distare putentur et ad unum fere aevum referantur. Sed iam Herodoti aetate fuisse, qui hosce poetas ad antiquiora retulerint tempora, colligere mihi posse videor ex verbis post adiectis: *καὶ οὐ πλέοσι*. De reliquis vide Excursum ad h. l., in quo quae sequuntur verba: *οὗτοι δέ εἰσι οἱ ποιήσαντες θεογονίην Ἕλλησι κ. τ. λ.* tractavimus.

οἱ δὲ πρότερον ποιηταὶ λεγόμενοι τούτων τῶν ἀνδρῶν — ἐγένοντο τούτων] Bene monet Heynius in Commentatt. Societat. Gotting. T. II. p. 132. „Forte (Herodotus) carmina respicit, quae sub Orphei, Musaei, Lini, Eumolpi, aliisque nominibus ferebantur; ut non tam illos homines post Homerum vixisse, quam carmina illis tribui solita serius condita censere videri debeat. Nec vero inde inferri aut potest aut debet, quasi Herodotus statuat, nullos omnino ante Homerum et Hesiodum fuisse poetas, nulla fuisse carmina: id quod omni rerum rationi adversatur; fieri enim nullo modo potuit, ut in rudi et a nullo alio poeta subacto et tractato sermone carmina Homerica et Hesiodea elaborarentur; et sunt infinita in iis ipsis, quae antiquiora carmina partim testantur, partim arguunt.“ Quae eadem fere ponit Creuzerus ll. ll., praesertim cum ipse Herodotus pluribus locis carmina et sacra videatur commemorare, quae ad prius tempus sint revocanda

Digitized by Google

τούτων. καὶ τὰ μὲν πρῶτα αἱ Δωδωνίδες ἱρεῖαι λέγουσι, τὰ δὲ ὕστερα, τὰ ἐς Ἡσίοδόν τε καὶ Ὅμηρον ἔχοντα, ἐγὼ λέγω.

54 Χρηστηρίων δὲ πέρι, τοῦ τε ἐν Ἕλλησι καὶ τοῦ ἐν Λιβύῃ, τόνδε Αἰγύπτιοι λόγον λέγουσι. ἔφασαν οἱ ἱρέες τοῦ Θηβαιέος Διὸς, δύο γυναῖκας ἱρείας ἐκ Θηβέων ἐξαχθῆναι ὑπὸ Φοινίκων· καὶ τὴν μὲν αὐτέων πυθέσθαι ἐς Λιβύην πρηθεῖσαν, τὴν δὲ ἐς τοὺς Ἕλληνας· ταύτας δὲ τὰς γυναῖκας εἶναι τὰς ἱδρυσαμένας τὰ μαντήϊα πρώτας ἐν τοῖσι εἰρημένοισι ἔθνεσι. Εἰρομένου δέ μευ, ὁκόθεν οὕτω ἀτρεκέως ἐπιστάμενοι λέγουσι,

(cf. II, 49. 51. 52. 81), ipsosque poetas Homero priores II, 23; ut inde quoque appareat, respexisse Nostrum ea carmina, quae sua ipsius aetate sub falso Orphei, Lini aliorumque nomine ferebantur, cum ad seriora tempora pertinerent. Neque aliter de hoc loco statuit Lobeck. Aglaopham. p. 347, quem una cum Heynio, Creuzero, aliis falso ita statuere contendit Cron: De Orpheo p. 16 seqq., cum Herodotus de poetis ipsis loquens carmina his poetis postmodo tributa intelligere haud potuerit, sed id potius clare ac disertis verbis enuntiaverit, nullos ante Hesiodum et Homerum unquam, e sua scil. sententia, exstitisse. Atque huic sententiae obstare negat Cron, quod supra II, 23 Homerum aut alium quem poetarum, qui ante exstiterint, commemorat, quoniam poetas Homero priores hic Noster dicat e communi vulgi opinione, non e sua ipsius sententia, qua praefracte ullum ante utrumque poetam exstitisse alium poetam negaverit.

καὶ τὰ μὲν πρῶτα αἱ Δωδωνίδες ἱρεῖαι λέγουσι] Intelligit ea, quae cap. 52 narraverat. Scripsi ἱρεῖαι et hoc loco et II, 55 cum Bredovio p. 128 pro ἱρήϊαι, ut in Schweigh. et Gaisford. editione legitur, et ἵρειαι, quod recentiores editores receperunt. Inde quoque II, 54 edidi ἱρείας pro vulg. ἱρηΐας. — Caeterum haec rursus candidum Herodoti studium religionemque veri tradendi satis produnt, qui tam accurate, quae ipse sentiat aut statuat, ab iis, quae fama acceperat, distinguat. Idem in capite sequenti observare licet, ubi legimus: τόνδε Αἰγύπτιοι λόγον λέγουσι. Add. cap. 55 init.

τὰ ἐς Ἡσίοδον — ἔχοντα] i. e. *ea quae ad Hesiodum et Homerum spectant.* Haud aliter Noster III, 16 fin. 82. 186. Locutionem inde sumsit Pausanias I, 2. §. 4, ubi plura Siebelis.

Cap. LIV.

δύο γυναῖκας ἱρείας ἐκ Θηβέων ἐξαχθῆναι] Noli intelligere *sacerdotes feminas*, quales in Aegypto non fuisse monuimus ad II, 35, sed sacras feminas sacerdotumque ministras, ἱεροδούλους, ut vulgo appellant. Ipsa Herodoti verba II, 56 hoc indicare videntur: ὥσπερ ἦν οἰκὸς, ἀμφιπολεύουσαν ἐν Θήβῃσι ἱρὸν Διὸς, ἔνθα ἀπίκετο κ. τ. λ. Neque tamen inde sequitur, scribendum hoc loco esse ἱρὰς (ut II, 56), quae Valckenarii est sententia. — In seqq. verba ἐς Λιβύην πρηθεῖσαν, quae vulgo vertunt: „*in Libyam venditam*," accuratius cum Larchero sic reddes: *fuisse venditam, ut in Libyam abduceretur.* Conf. mox cap. 56: καὶ τὴν μὲν αὐτέων ἐς Λιβύην, τὴν δὲ ἐς τὴν Ἑλλάδα ἀπέδοντο, et: πρηθῆναι ἐς Θεσπρωτούς. Alia dabunt interpretes ad II, 55. In verbis ἀπὸ σφέων γενέσθαι liberiorem quendam usum praepositionis ἀπὸ, quae pro ὑπὸ posita videtur, exposuit Sauppe in Jahrbb. d. Philolog. Suppl. III. p. 277. Tu conf. Herodot. VII, 102. 172. IX, 66.

Digitized by Google

ἔφασαν πρὸς ταῦτα, ζήτησιν μεγάλην ἀπὸ σφέων γενέσθαι τῶν γυναικῶν τουτέων· καὶ ἀνευρεῖν μέν σφεας οὐ δυνατοὶ γενέσθαι, πυθέσθαι δὲ ὕστερον ταῦτα περὶ αὐτέων, τάπερ δὴ
55 ἔλεγον. Ταῦτα μέν νυν τῶν ἐν Θήβῃσι ἱρέων ἤκουον, τάδε δὲ Δωδωναίων φασὶ αἱ προμάντιες· Δύο πελειάδας μελαίνας

V, 2. I, 14. Quae si reputasset Cobet Varr. Lectt. p. 276, in aliis locis consimilibus Herodoteis (V, 2. VI, 98) pro ἀπὸ non reposuisset ὑπό.

CAP. LV.

Ταῦτα μέν νυν ἐν Θήβῃσι ἱρέων ἤκουον] Facit huc, quod supra iam (II, 52) omnium in Graecia oraculorum antiquissimum dixerat Dodonaeum, de cuius origine hoc capite et seqq. (II, 55—58 incl.) disseritur. Haec enim regio antiquissima Graeciae sedes, unde et gentes et religiones per reliquam Graeciam propagatae sunt, quas ipsas ex Aegypto advectas esse, Herodoti in haec accuratius inquirentis et diversas Thebanorum (Aegyptiorum) ac Dodonaeorum sacerdotum narrationes afferentis fert testimonium. Ac plures viri docti de oraculo Dodonaeo exposuerunt: Fr. Cordes in Disput. de Oraculo Dodonaeo Groning. 1826, qui ad Deucalionis fere tempora circa annum 1539 a. Chr. n. oraculi origines revocat, p. 58 coll. p. 22 seqq. Ios. Arneth: Ueber das Taubenorakel von Dodona. Wien. 1840. E. v. Lasaulx: Das pelasgische Orakel des Zeus zu Dodona. Würzburg. 1840. (Studien des class. Alterthums pag. 283 ff.) Creuzer. Symbol. III. 80 seqq. p. 175 seqq. ed. tert. Guigniaut l. l. II, 3. p. 1267 seqq. 1336 seqq. Zander: Hall. Encyclp. Sect. I. Vol. XXVI. p. 257 seqq. Preller in: Pauly Realencyclop. II. p. 1190 seqq., alii, quos omnes afferre ab hoc loco alienum esse puto, quo id mihi propositum est, ut Herodoti verba recte intelligantur ac diiudicentur. Neque enim in animo est cum iis contendere, qui Herodoto plus sapere atque de rebus Graecorum antiquissimis historiae patre melius sibi edocti videntur indeque omnia ea, quae ex Aegypto in Graeciam illata ille dicit, ex opinionibus postera demum aetate per Graeciam propagatis fluxisse contendunt, ipsum Herodotum erroris insimulantes. Mihi potior Herodoti auctoritas, qui quod ex Aegypto Dodonaei oraculi origines repetit, haud adversari videtur iis, qui hoc oraculum, quod *Πελασγῶν ἕδρανον* dixit Hesiodus (apud Strabon. VII. p. 2263. 327. coll. Scymn. Chi. 449 et Homer. Ili. XVI, 233 seqq.), Pelasgicum fuisse statuunt; modo reputes, quae de ipsis Pelasgis eorumque originibus ad I, 56 monuimus. Quod vero sacrae feminae oraculum Dodonae condidisse feruntur, hoc ad praecipuum harum feminarum, quippe fatidicarum, honorem in colonia recens condita refert Heeren. Ideen II, 1. p. 486, qui illud quoque iam intelligi posse monet, cur Dodonaeum oraculum Pelasgos iusserit Aegyptia deorum nomina adsciscere, quae inde ad Graecos omnino pervenerint. Nam media in Graecia Pelasgorum in sedibus conditum erat Dodonaeum templum oraculumque Aegyptiorum a sacerdotibus huc delatis.

φασὶ αἱ προμάντιες] Conf. not. ad I, 182. In seqq. ad verba *δύο πελειάδας μελαίνας κ. τ. λ.* conf. not. ad II, 57 init. et ad *ἱζομένην δέ μιν ἐπὶ φηγὸν* (*in fago residentem*) conf. nott. ad I, 14, ubi loco praepositionis *ἐπὶ*, quae et hoc loco et aliis (IV, 203. VI, 108. VIII, 52) invenitur, *εἰς* ponitur. Cf. etiam adnott. ad IV, 145. De ipsa arbore dicemus ad II, 56. In seqq. vocem *Λίβυας* in *Λίβυς*, qua forma accusativi contracta Noster in aliis nominibus uti solet, mutari vult Bredov. p. 271 et hoc loco et ce-

Digitized by Google

ἐκ Θηβέων τῶν Αἰγυπτιέων ἀναπταμένας, τὴν μὲν αὐτέων ἐς Λιβύην, τὴν δὲ παρὰ σφέας ἀπικέσθαι. ἱζομένην δέ μιν ἐπὶ φηγὸν αὐδάξασθαι φωνῇ ἀνθρωπηΐῃ, ὡς χρεὼν εἴη μαντήϊον αὐτόθι Διὸς γενέσθαι. καὶ αὐτοὺς ὑπολαβεῖν θεῖον εἶναι τὸ ἐπαγγελλόμενον αὐτοῖσι, καί σφεας ἐκ τούτου ποιῆσαι. τὴν δὲ ἐς τοὺς Λίβυας οἰχομένην πελειάδα λέγουσι Ἄμμωνος χρηστήριον κελεῦσαι τοὺς Λίβυας ποιέειν. ἔστι δὲ καὶ τοῦτο Διός. Δωδωναίων δὲ αἱ ἱρεῖαι, τῶν τῇ πρεσβυτάτῃ οὔνομα ἦν Προμένεια, τῇ δὲ μετὰ ταύτην Τιμαρέτη, τῇ δὲ νεωτάτῃ Νικάν-
131 δρη, ἔλεγον ταῦτα. συνωμολόγεον δέ σφι καὶ οἱ ἄλλοι Δωδωναῖοι οἱ περὶ τὸ ἱρόν. Ἐγὼ δ' ἔχω περὶ αὐτέων γνώμην τήνδε. 56
εἰ ἀληθέως οἱ Φοίνικες ἐξήγαγον τὰς ἱρὰς γυναῖκας, καὶ τὴν μὲν αὐτέων ἐς Λιβύην, τὴν δὲ ἐς τὴν Ἑλλάδα ἀπέδοντο, δο-

teris (II, 77. IV, 160. VII, 184), in quibus eadem forma obvia, quam ipsam in tanta talium rerum inconstantia, omnibus libris mss. invitis, mutare haud ausim.

ἔστι δὲ καὶ τοῦτο Διός] Ex hoc igitur loco satis manifestum fit, Iovem Dodonaeum ex Herodoti mente non alium esse atque Iovem Aegyptiorum Thebanum (de quo conf. ad II, 42 nott.) et Iovem Ammoniorum (de quo cf. II, 42. IV, 181), solemque inde repraesentare omniumque eorum, quae solis vi efficiuntur, auctorem ferri, mundi totius et fabricatorem et procuratorem: de quo plura vid. apud Creuzer. l. l. III. p. 192 seq. Arneth. p. 15. Eméric David: Jupiter I. p. 123 seq.

Δωδωναίων δὲ αἱ ἱρεῖαι κ. τ. λ.] Auctor est Strabo (VII. p. 328 s. p. 506) primitus viros oraculo praefuisse, deinde tres mulieres vetulas. Neque aliter Euripides teste Schol. ad Sophocl. Trachin. 170 *tres* dixerat feminas vaticinantes, alii *duas* posuerunt; Herodotus et ipse tres vocat sacerdotes: qui numerus lege constitutus ac receptus fuisse videtur. Plato (Phaedr. p. 244 B) nullum numerum declarat Delphicas et Dodonaeas sacerdotes coniungens, cum pari modo oracula edidisse videantur. Ipsa trium sacerdotum s. columbarum, ut appellabantur (cf. ad II, 57), nomina haud minus insignia sunt. Nam *Προμένειαν* dixerim *Providam*, ob ipsam rerum futurarum scientiam illi tributam: ut adeo non opus sit cum Valckenario scribere, invitis praesertim libris scriptis, *Πρευμένειαν*, i. e. *Benevolam*, *Benignam*. *Τιμαρέτη* est quae virtutem colit magnique aestimat; *Νικάνδρη*, quae viros vincit, i. e., ut Lasaulx pag. 8 (297) intelligit, innupta, virginitatem servans: si quidem castitate virtutem eaque ipsa peritiam rerum futurarum acquiri consentaneum sit. Adde eundem p. 14 seq. Dodonaeas sacerdotes quoque commemorat Philostrat. De imagg. II, 33 loco insigni de oraculo Dodonaeo, ubi tu conf. Iacobs. p. 565 seqq.

οἱ ἄλλοι Δωδωναῖοι οἱ περὶ τὸ ἱρόν] Haud scio an eos intellexerit oraculi accolas, quos *Sellos* s. *Hellos* appellant atque *Tomuros*, sacrorum Dodonaeorum ministros atque interpretes. De quibus plura Creuzer. Symbol. IV. p. 280. 654. Lasaulx p. 7 seq.

Cap. LVI.

ἐς τὴν Ἑλλάδα ἀπέδοντο] De *ἀποδίδοσθαι* (*vendere*) cf. I, 70. Ad argumentum loci conf. not. ad ad II, 52 fin. Attigit Herodotea Theo Progymnasmm. VI, 9. pag. 92 ed. Finkh.

Digitized by Google

κέει ἐμοὶ ἡ γυνὴ αὕτη τῆς νῦν Ἑλλάδος, πρότερον δὲ Πελασγίης καλευμένης τῆς αὐτῆς ταύτης, πρηθῆναι ἐς Θεσπρωτούς· ἔπειτα δουλεύουσα αὐτόθι ἱδρύσασθαι ὑπὸ φηγῷ πεφυκυΐῃ Διὸς ἱρόν, ὥσπερ ἦν οἰκὸς ἀμφιπολεύουσαν ἐν Θήβῃσι ἱρὸν

πρηθῆναι ἐς Θεσπρωτούς] De *Thesprotis* vid. nott. ad V, 92. §. 7. Satis, opinor, manifestum est, Herodotum unam tantum novisse Dodonam Thesproticam unumque oraculum Dodonaeum in Thesprotia conditum. Sunt enim, qui praeterea Thessalicam Dodonam fuisse existiment, quam nullam unquam exstitisse nunc satis certum habemus. Vid. Lasaulx pag. 5 (p. 291), qui etiam varia, quae de origine et significatione vocis Δωδώνη et veteres et recentiores attulerunt, apte exhibuit ipsumque Sacrae Scripturae locum in Genes. X, 4. (ubi *Dodanim*) ad hanc Dodonam retulit p. 4. sive p. 291, aliter sentientibus huius loci nuperrimis interpretibus, qui vel de Rhodo vel de Dardania sive Troiana terra hic cogitandum esse pronuntiant; cf. Knobel: Die Völkertafel der Genesis p. 105 seq. Attulit quoque veterum scriptorum de Dodona locos Forbiger Handb. d. alt. Geogr. III. p. 880; de ipso situ disquisivit potissimum Pouqueville (Voyage. T. I. chap. XI. p. 94 seq.), qui Sellorum sedes fanumque non multum abfuisse ab ea urbe statuit, quae nunc *Janina* dicitur; reperiri ruinas prope *Gardiki;* Dodonam ipsam eo loco constructam videri fuisse, ubi nunc *Castrizza* arx conspicitur, montemque eum, qui a septentrione huius convallis surgit, *Tomurum* videri ab antiquis poetis tantopere celebratum. Cum his fere consentiunt, quae alii peregrinatores invenerunt, Holland, Hobhouse atque inprimis Leake Travels in Northern Greece IV. p. 168—201, uno excepto Howkins, qui Dodonam veterem circa Paramythiam fuisse falso statuit. Vid. Arneth l. supra l. pag. 12 et Sitzungsbericht. der k. k. Akadem. d. Wissensch. zu Wien 1850. Histor. philol. Class. II. p. 129 seqq., qui de Dodonae urbis situ, prope locum, qui nunc Castrizza dicitur, dubitari vix posse scribit; ut adeo de uno Iovis templo quaerendum sit, quod ipse in monte situm putat, Leake in Ianinae arce, quae unius horae itinere distat a Castrizza, Pouqueville in colle Gardiki, qui tribus horis distat a Castrizza atque duabus horis septentrionem versus ab Ianina: quam Galli docti sententiam reiecit Leake itemque nuper I. G. von Hahn (Albanesische Studien p. 26 coll. 51), qui ipse cum has regiones perlustraret secumque saepius hanc rem animo agitaret, sponte se incidisse ait in eas ruinas, quae quatuor horarum spatio meridiem et occasum versus a Castrizza ad radicem montis Olytsika sitae adhuc cernuntur atque ad templum quoddam pertinuisse videntur; ipsi loco nomen Dramischjoús. Equidem haec attulisse satis habeo, peritioribus diiudicanda. De etymo vocis *Dodonae* vid. allata ab Ern. a Lasaulx l. l. pag. 290.

ἔπειτα δουλεύουσα — Διὸς ἱρόν] Intelligas ex antecedentibus: δοκέει ἐμοὶ ἡ γυνὴ αὕτη. Multa hoc loco et in seqq. mutare voluerunt Valcken. et Reiskius; quae tamen ea sunt, ut, cur ita mutari debeant, nulla appareat iusta causa. Neque ante πεφυκυΐῃ addendum εὖ vel ἐκεῖ, ut illi additum voluere, offensi scilicet simpliciter posito verbo πεφυκυΐῃ, quod hanc ob causam adiecisse videtur Noster, quo arborem veram indicaret et naturalem, cum alia aliter hac in narratione essent accipienda. Vocatur haecce arbor apud veteres modo δρῦς, modo φηγὸς, φηγὸς autem vix recte intelligitur *fagus*, cum potius *quercus esculus* sit vel, ut Link statuit (die Urwelt u. das Alterth. I. p. 361 seq.) *quercus aegilops*, cuius fructus et edi possunt et revera Pelasgis rudibus, qui illas regiones

Διὸς, ἔνθα ἀπίκετο, ἐνθαῦτα μνήμην αὐτοῦ ἔχειν. ἐκ δὲ τούτου χρηστήριον κατηγήσατο, ἐπεί τε συνέλαβε τὴν Ἑλλάδα γλῶσσαν. φάναι δέ οἱ ἀδελφεὴν ἐν Λιβύῃ πεπρῆσθαι ὑπὸ τῶν αὐτῶν Φοινίκων, ὑπ᾽ ὧν καὶ αὐτὴ ἐπρήθη. Πελειάδες δέ μοι 57
δοκέουσι κληθῆναι πρὸς Δωδωναίων ἐπὶ τοῦδε αἱ γυναῖκες,

incolebant, victum suppeditasse dicuntur. Hinc sacra arbor, quae prima olim alimenta hominibus praebuerit, hinc ipsum eius nomen, quod ab edendo (a verbo φαγεῖν) ductum vix dubitare licebit, hinc ex sonitu foliorum, ex avibus circumvolantibus, aliis eiusmodi rebus oracula petita, qualia vel apud nostros maiores in Germanorum et Celtarum lucis occurrunt. Vid. Lasaulx l. l. p. 9 seq. (s. p. 298 seq.) coll. Creuzer. Symbol. II. p. 84. Wiener Jahrbb. LXI. p. 180 et Kruse Hellas I. p. 443. In proverbium adeo cessit Iovis Dodonaei arbor; cf. Plat. Phaedr. pag. 275 B. ibique Heindorf. p. 342. — In seqq. pro ἀμφιπολευούσαν quod scribi vult ἀμφιπολευσάσαν Cobet itemque Ebert Commentt. Sicc. I. p. 118 seqq., haud necesse esse iudico. Nec magis necessarium videtur, in verbis seqq. χρηστήριον κατηγήσατο (*oraculum instituit*) scribere χρηστηρίον. Tu vide modo II, 49. III, 134. VII, 8. §. 1.

ἀδελφεὴν ἐν Λιβύῃ πεπρῆσθαι] Noli scribere ἐς Λιβύην. Indicare enim voluit mulier, sororem suam in Libya, in quam (scil. a Phoenicibus) abducta erat, venditam fuisse a Phoenicibus, qua in terra dein commoraretur. Haud infrequens Graecis scriptoribus haec orationis breviloquentia, qua praeter motus significationem etiam commoratio in aliquo loco indicatur praepositione ἐν. Consimilem usum praepositionis ἐκ notavimus ad Herod. VII, 93 et ad Plutarch. Pyrrh. p. 169.

Cap. LVII.

Πελειάδες δέ μοι — ἐπὶ τοῦδε αἱ γυναῖκες] De usu praepositionis ἐπὶ monuimus ad I, 14. Ad rem ipsam quod attinet, sunt qui fabulae origines inde repeti velint, quod, cum apud Epirotas πελείους dictos fuisse senes Hesychius narret, Dodonaeorum quoque sacrorum antistites vetulae dici potuerint πέλειαι, quod commune alias fuit columbarum vocabulum. Et scribit Servius ad Virgil. Eclog. IX, 13, Thessalica lingua *peliades* dici et columbas et fatidicas mulieres. Add. Pausan. X, 12. §. 5 et quae de his sacerdotibus vaticinantibus iam supra ad II, 55 posuimus, quarum de nomine quaesivit quoque C. F. Hermann. Gottesdienstl. Alterth. §. 39. not. 23. Ac sane altius quid in hac tota fabula spectari nihil dubium: quod ipsum inde eruere conati sunt viri docti. Namque Dodonae in religionibus Iovi addita erat *Dione Venus*, cui columba erat consecrata, quae in Iovis arbore sedens futura caneret, qualem in numis hodieque servatis revera conspicimus. Habebatur illa vitae vitalis quasi symbolum et alimenti primi indicium. Quare cum Nymphis nutricibus sive Hyadibus convenire πελείας vult C. O. Mueller. Prolegg. z. Mytholog. p. 320. Neque huc referri non poterit columba, quae post diluvium cum olivae folio comparuit, Genes. VIII, 11. Dionae igitur cum sacra esset columba, nil mirum deae sacerdotes eodem nomine columbarum insignitas fuisse, quemadmodum Cereris quoque sacerdotes μελίσσας vocatas fuisse constat. Tu vide potissimum Lasaulx p. 7. (p. 297), Creuzer. Symbol. IV. p. 284, Arneth p. 16 seq. coll. p. 8 seqq., qui ipse numum Epirotarum publicavit, a Creuzero l. l. III. p. 284. Tab. VI. nr. 28 repetitum, cuius altera pars exhibet arborem foliis et brachiis distinctam, quibus supersedit colum-

Digitized by Google

διότι βάρβαροι ἦσαν· ἐδόκεον δέ σφι ὁμοίως ὄρνισι φθέγγεσθαι. μετὰ δὲ χρόνον τὴν πελειάδα ἀνθρωπηΐη φωνῇ αὐδάξασθαι λέγουσι, ἐπεί τε συνετά σφι ηὔδα ἡ γυνή· ἕως δὲ ἐβαρβάριζε, ὄρνιθος τρόπον ἐδόκεέ σφι φθέγγεσθαι. ἐπεὶ τέῳ τρόπῳ ἂν πελειάς γε ἀνθρωπηΐη φωνῇ φθέγξαιτο; μέλαιναν δὲ λέγοντες εἶναι τὴν πελειάδα σημαίνουσι, ὅτι Αἰγυπτίη ἡ γυνὴ ἦν. Ἡ δὲ μαντηΐη, ἥ τε ἐν Θήβῃσι τῇσι Αἰγυπτίῃσι καὶ ἐν Δωδώνῃ, παραπλήσιαι ἀλλήλῃσι τυγχάνουσι ἐοῦσαι. Ἔστι δὲ καὶ τῶν ἱρῶν ἡ μαντικὴ ἀπ' Αἰγύπτου ἀπιγμένη.

58 Πανηγύρις δὲ ἄρα καὶ πομπὰς καὶ προσαγωγὰς πρῶτοι

ba; duae aliae columbae humi arbori adstantes conspiciuntur: quod ipsum haud scio an ad ternarium sacerdotum numerum (de quo vid. ad II, 55) referendum sit. De alio huiusmodi numo conf. Streber in: Abhandll. d. Münchn. Akad. (1835) I. p. 226 seq. Quod vero apud Aegyptios, teste Horapolline II, 32, columba atra (πελειάς) viduarum fuit signum sive earum feminarum, quae marito mortuo haud alterum iniere matrimonium more Aegytiorum sacerdotali, sed sacris ac rebus divinis se plane dicarunt, id a nostro loco alienum videtur, cum sacerdotes Dodonaeae non tam viduae quam virgines innuptae et castae fuisse videantur; cf. supra ad II, 55 nott. et vid. Lasaulx p. 9 s. p. 298. Nec magis placet, quod (monente Creuzero) Anglus homo doctus (The history of the English poetry, Lond. 1824, praef. p. 101) universam Herodoti narrationem inde ortam esse censet, quod aurea columba, Diones symbolum, e quercu Dodonaea suspensa fuerit. Nec meliora profert alius vir doctus Anglus in The Classical Journal. nr. LVIII. p. 390 seq. Disputasse de his quoque video Fred. Cordes. in disputatione de oraculo Dodonaeo (Groning. 1826) cap. I. §. 4 seqq. Alia protulit huius libri censor in Biblioth. critica Seebodii 1829. nr. 50. pag. 198.

ὁμοίως ὄρνισι φθέγγεσθαι] ὁμοίως cum Gaisf. et recentt. edd. recepi pro vulg. ὁμοῖα sive ὅμοια, et in seqq. συνετά σφι (ubi vulgo articulum praeponunt τὰ, quem omittit Florentinus) atque ὄρνιθος τρόπον ἐδόκεέ σφι (ut plurimorum codd. fert auctoritas) inverso verborum ordine. — Ad ipsum argumentum videtur notandum, apud Graecos haud raro eos, qui barbari et origine et lingua vel essent vel haberentur ob sermonis ruditatem aut loquacitatem cum avibus, hirundinibus potissimum, comparari adeoque per contemtum hirundines vocari. Vid. Blomfield. in Glossar. ad Aeschyli Agamemn. 1017. Fritzsch. ad Aristophan. Ran. pag. 50.

ἔστι δὲ καὶ τῶν ἱρῶν ἡ μαντικὴ ἀπ' Αἰγύπτου ἀπιγμένη] Quod Wesselingio videtur τῶν ἱρῶν ἡ μαντικὴ esse *divinatio in templis*, quae et responsis et signis absolvebatur, obloquitur Schweighaeuserus, cum τὰ ἱρά, quemadmodum alias τὰ ἱρήϊα, de victimis, quae immolantur, accipi debeant. Itaque intelligenda erit *divinatio e victimis* s. *haruspicina*, quam pariter atque oraculorum institutum ex Aegypto repeti vult Herodotus. Gronovio olim placuerat: τῶν ἱρέων ἡ μαντικὴ (ut in Mediceo libro exstat), i. e. *divinandi per sacerdotes ratio*. Sed refragatur quodammodo Nostri locus II, 83.

CAP. LVIII.

Πανηγύρις δὲ — προσαγωγὰς πρῶ-

Digitized by Google

132 ἀνθρώπων Αἰγύπτιοί εἰσι οἱ ποιησάμενοι, καὶ παρὰ τούτων
Ἕλληνες μεμαθήκασι. τεκμήριον δέ μοι τούτου τόδε· αἱ μὲν
γὰρ φαίνονται ἐκ πολλοῦ τευ χρόνου ποιεύμεναι, αἱ δὲ Ἑλλη-
νικαὶ νεωστὶ ἐποιήθησαν. Πανηγυρίζουσι δὲ Αἰγύπτιοι οὐκ 59
ἅπαξ τοῦ ἐνιαυτοῦ, πανηγύρις δὲ συχνάς, μάλιστα μὲν καὶ
προθυμότατα ἐς Βούβαστιν πόλιν τῇ Ἀρτέμιδι, δεύτερα ἐς

τοι κ. τ. λ.] πανηγύρις, quae est legitima talium nominum forma accusativi apud Herodotum, scripsi cum recentt. edd. Vid. Bredov. p. 264, qui idem p. 263 etiam de dativi forma Herodotea Ἴσι (ut II, 61. 176) omnibus locis allatis admonuit. προσαγωγὰς Gronovius explicuit *oblationes*, in ipsa interpretatione Latina ponens *adductiones*. Melius, opinor, Schweigh.: „Hesychio προσαγωγὴ est προσέλευσις, recte: *accessio*, nempe *ad deorum aras*, *supplicatio*.“ Tu conf. Epist. ad Ephes. II, 18. III, 12 et in Photii Biblioth. Cod. 280. p. 540, 41 ed. Bekk. Schneiderus in Lex. Gr. s. v. reddit *solemnes ritus sacrorum diesque festos*. — Ad seqq. τεκμήριον δέ μοι τούτου τόδε *Cr.* conferri vult Wolf. ad Demosthen. Leptin. pag. 225 et in indic.

Cap. LIX.

ἐς Βούβαστιν πόλιν τῇ Ἀρτέμιδι] sc. πανηγυρίζουσι (*ad festum celebrandum conveniunt*). Dianam Aegyptiam Noster commemorat infra II, 83. 155, ubi vid. De reliquo argumento conf. II, 60. 138. Quod vero festis pompisque frequentibus uti Aegyptios Herodotus scribit, id sanequam maxime confirmant, quae plurima in Aegyptiorum anaglyphis picturisve variis locis conspiciuntur, ubi et dii repraesentantur et pompae, festa illorum in honorem instituta. Plura Wilkinson. Manners etc. sec. ser. II. p. 270 seqq. 377.

δεύτερα ἐς Βούσιριν πόλιν τῇ Ἴσι] De ipso festo vid. II, 61 ibique nott. Quod ad urbem *Busirin* attinet, haec disputat Creuzerus (Comm. Herodd. p. 110 seq.): „Quatuor amplius oppida hoc nomine praedita habebat Aegyptus (conf. Strab. XVII. p. 802 s. p. 541 Tzsch., Wesseling. ad Diodor. I, 85 et praecipue Champoll. l'Egypt. sous l. Phar. vol. I. p. 365. II, 42 et p. 190). At urbs celeberrima fuit haec ipsa, quam medio in Delta sitam prodit Herodotus. [Ad occidentalem nimirum illa oram Phatnitici fluvii sita erat, ubi nunc loco nomen *Boussir* sive *Aboussir*. Vid. Schlichthorst. l. l. p. 70 seq. Champoll. l. l. II. p. 184.] De huius religionibus auctor est Diodor. Sicul. I, 85, ubi nomen urbis inde repetit, quod Isis in bove Osiridem sepelivisse fertur. Graecam etymologiam nominis Βούσιρις, a βοῦς et Ὄσιρις ductam, fusius explicat Stephanus Byz. in voc. p. 240 Berkel. Quae nos non moramur. Iam Zoega de obeliscc. p. 288, posteaquam haec ipsa attigit, ita pergit: „„Sobrior Herodotus id tantum prodit, in Busiri oppido in medio Delta sito maximum fuisse fanum Isidis, atque in annua celebritate ibi obeunda universum populum Osiridem plangere consuevisse.““ Deinde, interpositis locis Herodoteis II, 59 et 61, Coptici sermonis ope nominis rationem aliter explicans ductum arbitratur ex *Be-Ousiri*, quod sit *Osiridis sepulchrum* (vid. Iablonsk. vocc. Aegyptt. p. 54). Tum sic pergit: „„Quod cum prave intellexissent Graeci, ad suam linguam respicientes Osiridem in bove sepultum finxerunt.““ Qua in causa hactenus cum Zoega facit Champollion. (l'Egypt. s. l. Phar. II. p. 185 seqq.), etsi in explicando nomine longissime ab eo recedit. Nam cum in Rosettana inscriptione Osiridis nomini articulus Aegyptius additus reperiatur, et Coptorum quoque monumenta emendatiora no-

Digitized by Google

Βούσιριν πόλιν τῇ Ἴσι· ἐν ταύτῃ γὰρ δὴ τῇ πόλι ἐστὶ μέγιστον Ἴσιος ἱρόν. Ἵδρυται δὲ ἡ πόλις αὕτη τῆς Αἰγύπτου ἐν μέσῳ τῷ Δέλτα. Ἶσις δέ ἐστι κατὰ τὴν Ἑλλήνων γλῶσσαν Δημήτηρ.

men urbis ita scriptum exhibeant: *Pousiri;* id ipsum vocabulum *Βούσιρις* nil aliud esse quam Osiridis nomen, addito et immutato Aegyptiorum articulo. Deinde omnes quotquot adhuc innotuerunt etymologias elevans hac una in re Zoega sententiam et ipse sequitur, ut Graecorum rationem, qua bove sepultus Osiris urbi nomen indiderit, absurdam esse pronuntiet." Creuzerus ibidem pag. 111 seq. in nota hoc addit: „*Busiridem* urbem eandem esse atque *Taphosirin* et sepulcrum Osiridis hoc ipso nomine declarari tradit Eudoxus ap. Plutarch. de Is. et Osirid. p. 359 s. 473 Wytt., qua de re plurimi aliter iudicaverant. Conf. Zoeg. de obell. p. 289. Distinguuntur autem plures urbes, quae hoc nomine veniunt. Vid. Champoll. l. l. II. pag. 263. 267, qui *Tapousiri* scriptum esse ab Aegyptiis docet, et *urbem Osiridi propriam* significare."

ἐστὶ μέγιστον Ἴσιος ἱρόν] „Templi Isidis, quod olim in urbe Busiride, restant splendidissimae ruinae, elegantissimis optimi marmoris columnis, cultis hominum animaliumque figuris ac literis hieroglyphicis spectabiles, descriptae cum cura a Sicardo, curioso ex Iesuitarum familia peregrinatore, in novis memor. legationum eius ad orientem societat. t. II. pag. 118." *Wesseling.* Verum hae ruinae, utique splendidissimae, quae minime fugerunt doctorum Gallorum industriam, non ad *Busirin* pertinere nunc dicuntur, sed ad *Isidis oppidum* s. *Iseion*, quod paulo inferius ad eandem Phatnitici ostii ripam situm fuisse fertur, nunc cognitum nomine *Bahbeit* s. *Bahbait*, Copticis in libris scriptum *Naesi* s. *Naisi*, quod ipsum, sensum si spectes, optime convenire cum Graeca et Latina appellatione contendit Champoll. l. l. pag. 193 seq. 195 seqq. coll. Schlichthorst. l. l. pag. 70 seq., Rennel. l. l. p. 593 seq. not. a. *Isidis* autem *oppidum* Champollioni eadem videtur urbs (l. l. II. pag. 200), quae Herodoto vocatur *Anysis* II, 137. Sed ab illorum virorum auctoritate recedit Mannert. Geogr. d. Gr. u. Roem. X, 1. pag. 574 seq. Nam *Busirin* Herodoteam et Isidis oppidum una cum splendidis illis ruderibus pro una eademque habet urbe, quae Busiris vetus sit dicenda. Ac recentissimus harum regionum peregrinator, Minutoli, et ipse ruinas prope Bahbait ad urbem Busirin referre mavult, indeque suspicatur *Iseion* s. *Isidis oppidum* fortasse templi ipsius fuisse appellationem; vid. Reise zum Tempel etc. pag. 301.

Ἶσις δέ ἐστι — Δημήτηρ] Scripsi Ἶσις (pro Ἴσις), monente quoque Siebelisio ad Pausan. X, 32. §. 9. Repetit Herodotea verba Stephan. Byzant. s. v. *Βούσιρις*, idemque affert Apollodor. II, 1, 3 fin.; add. Herodot. II, 156. et Plutarch. De Is. et Osirid. cap. 2. p. 352: *ἑλληνικὸν γάρ ἡ Ἶσίς ἐστι*, ubi conf. Parthey p. 148 seq. Ac pertinent huc, quae ad II, 50 de his deorum appellationibus monuimus. Aegyptiis enim cum Isis esset et terra et alma omnium rerum mater ac genitrix (conf. nott. ad II, 41 et Plutarch. l. l. cap. 38. p. 366), cum Cerere utique convenit, quae Graecis et ipsa colebatur terra omniumque rerum terrestrium mater ac parens, unde ipsum deductum nomen *Δημήτηρ*, a veteribus iam recte ita explicatum, ut *terrae matrem* indicaret. Nec minus Isidi adscribunt cognomen *Mouth*, quod *matrem* (mundi) exponunt, aliaque huiusmodi, de quibus cf. Plutarch. l. l. cap. 56. p. 374 ibique Parthey p. 252 seq. coll. Creuzer. Symbol. II. p. 332 seq. Cum vero in hieroglyphicis notis *Nepte* advocetur mater Osiridis indeque etiam Isidis, pa-

Digitized by Google

τρίτα δ' ἐς Σάϊν πόλιν τῇ Ἀθηναίῃ πανηγυρίζουσι, τέταρτα
δὲ ἐς Ἡλίου πόλιν τῷ Ἡλίῳ, πέμπτα δὲ ἐς Βουτοῦν πόλιν τῇ
Λητοῖ, ἕκτα δὲ ἐς Πάπρημιν πόλιν τῷ Ἄρεϊ. Ἐς μέν νυν 60
Βούβαστιν πόλιν ἐπεὰν κομίζωνται, ποιεῦσι τοιάδε. πλέουσί
τε γὰρ δὴ ἅμα ἄνδρες γυναιξί, καὶ πολλόν τι πλῆθος ἑκατέ-
ρων ἐν ἑκάστῃ βάρι. αἳ μέν τινες τῶν γυναικῶν κρόταλα ἔχου-

tet inde, Graecorum Cererem haud convenire posse cum Iside, sed potius cum hac ipsa dea, quae omnium parens ac terrae Aegyptiae quasi nutrix habebatur, *Rhea - Nepte - Okeame*, quae Osiridem et Isidem peperit, quemadmodum Liber et Libera nati dicuntur a Cerere teste Cicerone de nat. Deor. II, 24. Plura exposuit Roeth. Gesch. d. Philos. I. p. 129 nott. p. 150 seq. coll. p. 168 seqq. Wilkinson. Manners etc. second. ser. I. p. 312 seq. coll. 366 seq. et III. tab. 32, ubi imago huius deae Nepte s. Netpe exhibetur, Parthey ad Plutarch. p. 190. Cererem igitur quod Noster cum Iside contulit, neque cum Nepte dea, id opinor inde explicandum adeoque excusandum, quia Graeci ad Isidem, quam una cum Osiride praecipue cultam per Aegyptum viderant, aliarum dearum fere omnium vim et potestatem transferre indeque etiam cum Cerere aequare solebant. Cf. Wilkinson. l. l. I. p. 379. II. p. 305 seq.

τρίτα δ' ἐς Σάϊν κ. τ. λ.] Plura de his vid. II, 62. 63 ibiq. nott.

Cap. LX.

Ἐς μέν νυν Βούβαστιν πόλιν ἐπεὰν κομίζωνται] κομίζεσθαι bene reddunt interpretes: *nave vehi, deferri*. Vid. I, 185 ibique nott. In seqq. reliqui πλέουσι et πλέοντες: in quo libri scripti consentiunt; recentt. edd. πλώουσι et πλώοντες. *Bubastis*, urbs ut videtur celeberrima, templo Dianae, quae Aegyptiis vocatur *Bubastis* (II, 137. 138), insignis et caput nomi Bubastici, Sacris in libris (Ezech. 30, 17) appellatur *Pibeset*, cum Aegyptium nomen fuerit *Pubasti*, uti videtur Champollioni l'Egypt. sous l. Phar. II. p. 65 seqq. Atque ita urbis nomen scriptum reperiri in Copticis libris observat Rossellini Monum. storic. II. p. 67 seq. Iniuria autem R. I. Fruin (De Manethon. Sebennyt. pag. 63) ab Herodoto contendit urbis nomen et deam male confundi, cum Bast (*Bascht*: cf. ad II, 137 nott.) nomen divinum sit, unde formetur nomen urbis *Babast* (i. e. ἡ τῆς *Bast* sc. *urbs*) vel *Boubast*, Βούβαστος: Herodotum igitur vult ut urbis sic etiam deae ἐπωνύμου nomen articulo praefixo auxisse. Ipsa Graeca urbis forma Βούβαστις apud Strabon. XVII. p. 805 et Diodor. XVI, 51 sonat Βούβαστος: utramque formam attulit Stephanus Byzantinus s. v. In Delta sita fuit urbs ad orientalem Pelusiaci fluvii ripam, a quo non procul ab ipsa urbe canalis derivatus ad sinum Arabicum usque pertinuit (II, 158). Qui nunc appellatur locus *Tell-Bastah* (i. e. *vetus Bubastis*), s. *Tel Basta*, in eo amplissima recens detecta sunt aedificiorum illius urbis rudera, mirum in modum congesta, ut mireris, qui tanta moles destrui et in hunc statum redigi potuerit. Constant illa vel lapidibus syenitis (Granit) vel lateribus coctis, quales a Iudaeis elaboratos fuisse credibile fit (Exod. I, 15). Ad Dianae autem templum ea pertinere credunt, quae in mediis his ruderibus conspiciuntur aedificii splendidissimi reliquiae. Pluribus haec exposuit Ritter. Erdkunde I. pag. 825 ibiq. laud. Malus in Descript. de l'Eg. Et. modern. livr. III. mém. p. 307 seqq. Cf. etiam Schlichthorst. l. l. pag. 79 seq. Mannert. l. l. pag. 588 seq.

αἳ μέν τινες — κροταλίζουσι] Haec ipsa et quae continuo se-

Digitized by Google

σαι κροταλίζουσι, οἱ δὲ αὐλέουσι κατὰ πάντα τὸν πλόον· αἱ δὲ λοιπαὶ γυναῖκες καὶ ἄνδρες ἀείδουσι καὶ τὰς χεῖρας κροτέουσι. ἐπεὰν δὲ πλέοντες κατά τινα πόλιν ἄλλην γένωνται, ἐγχρίμψαντες τὴν βᾶριν τῇ γῇ ποιεῦσι τοιάδε. αἱ μέν τινες τῶν γυναικῶν ποιεῦσι, τάπερ εἴρηκα· αἱ δὲ τωθάζουσι βοῶσαι τὰς ἐν τῇ πόλει ταύτῃ γυναῖκας, αἱ δ' ὀρχέονται, αἱ δ' ἀνασύρονται ἀνιστάμεναι. ταῦτα παρὰ πᾶσαν πόλιν παραπο-

quuntur, ipsis confirmantur imaginibus, quales adhuc praebent veteris Aegypti monumenta. In quibus occurrunt mulieres crepitaculum sive sistrum agitantes: nisi malis in Herodoteo loco *κρόταλα* de *cymbalis* intelligere, ut proponit Wilkinson. Manners II. p. 318 (coll. sec. ser. I. p. 279) itemque Rossellini Monument. civil. III. p. 59, qui non de eo instrumento, quod Itali nunc vocant *nàcchera* hic cogitandum esse putat, sed de cymbalis parvis, qualibus adhuc utuntur saltatrices (*ghawàzy* nunc vocantur) per Aegyptum. Tibiae autem easque varii generis frequentissime inveniuntur, quarum usus admodum communis videtur fuisse per Aegyptum: vid. modo Wilkinson. l. l. p. 232 seqq. 301 seqq. 316, qui varii generis tibicines exhibet, itemque Rossellini l. l. p. 26 seq. 76. Nec minus frequenter comparent canentes mulieres praesertim in imaginibus illis, quas Wilkinson, alii exhibuerunt, manibus plaudentes (cf. Wilkinson. l. l. pag. 239): id enim ipsum in choris usitatum fuisse ad cantum dirigendum vocemque adeo adiuvandam observat Rossellini l. l. p. 58.

οἱ δὲ αὐλέουσι κατὰ πάντα τὸν πλόον] Iam supra II, 48 invenimus tibiam in Bacchico festo; quare non mirum in hoc quoque festo tibiae locum fuisse, ut in reliquis fere huius gentis festis solemnibus, Dionyso s. Osiridi consecratis, cum cithara magis ad sacerdotes atque cultum reconditiorem pertinuisse videatur. Inde Osiridi quoque adscribitur tibia inventori, qua feras gentes rudesque excoluerit; nec enim illa ad alteram aetatem pertinere videtur, qua in deterius iam lapsa fuerit antiqua musica sacra, sed aequo iure priori aevo adscribenda, ubi in vulgi festis necessario adhibebatur. Vid. Creuzeri Symbol. II. p. 172., qui hoc loco inprimis conferri vult Iomard. in Descript. de l'Eg. Antiqq. I. (3 livr.) pag. 422. — Ad vocem *βᾶρις* vid. II, 96 ibiq. not.

ἐγχρίμψαντες τὴν βᾶριν τῇ γῇ] Revocavi *ἐγχρίμψαντες*, quod Gaisfordius mutaverat e codd. quibusdam in *ἐγχρίψαντες*, quam formam ab Herodoto alienam esse satis monstrant ea, quae attulit Bredov. p. 48. Ex Herodoto huc pertinent loci: II, 93. III, 85. IV, 113. IX, 98. Add. Aeschyli Prometh. 738 ed. Blomf. Valet autem *appellere*, *appropinquare*, cum primitus sit *pungere*, *radere*, et de scorpii vel vespae ictu frequenter usurpetur. Vid. Ruhnken. ad Timaei Lex. Plat. p. 104 seq. et alia, quae hic laudant interpretes. — Verbum *τωθάζειν*, quo mox Noster utitur, recte exponit Timaeus Platonicus (pag. 261) *χλευάζειν*, *σκώπτειν*, *διασύρειν*, ubi videatur docta Ruhnkenii nota.

αἱ δ' ἀνασύρονται ἀνιστάμεναι] *ἀνασύρεσθαι* est vestes adducere, tollere, ita ut corpus denudetur; id quod plerumque indecentium est hominum minusque pudicorum. Confer Diodor. Sic. I, 85, ubi Wesselingius apte laudat Casaubon. ad Theophrasti Charact. II. pag. 136 et ad Sueton. August. cap. 82. In Aegypto autem ea pertinebant ad ipsum festum, qualia inde non mirum est etiam in Graecorum Thesmophoriis recepta fuisse, ubi quae de conviciis, quibus mulieres se in-

Digitized by Google

ταμίην ποιεῦσι. ἐπεὰν δὲ ἀπίκωνται ἐς τὴν Βούβαστιν, ὁρτάζουσι, μεγάλας ἀνάγοντες θυσίας· καὶ οἶνος ἀμπέλινος ἀναισιμοῦται πλέον ἐν τῇ ὁρτῇ ταύτῃ ἢ ἐν τῷ ἅπαντι ἐνιαυτῷ τῷ ἐπιλοίπῳ. συμφοιτέωσι δὲ, ὅ τι ἀνὴρ καὶ γυνή ἐστι, πλὴν παιδίων, καὶ ἐς ἑβδομήκοντα μυριάδας, ὡς οἱ ἐπιχώριοι λέγουσι. ταῦτα μὲν δὴ ταύτῃ ποιέεται. Ἐν δὲ Βουσίρι πόλι 61
ὡς ἀνάγουσι τῇ Ἴσι τὴν ὁρτὴν, εἴρηται πρότερόν μοι. τύπτονται μὲν γὰρ δὴ μετὰ τὴν θυσίην πάντες καὶ πᾶσαι, μυριάδες

vicem incessunt, aliis eiusdem generis iocose dictis et peractis enarrantur, Aegyptiam quodammodo produnt originem. Addit Creuzerus: „Quin hodie talia ac similia in Aegypto fieri, docti Galli observant. Vid. Descript. de l'Eg. II. (Thèbes) p. 51 coll. p. 383.“ — *συμφοιτέωσι*, quod Florentinus obtulit, reliqui; Bredov. *συμφοιτέουσι*; cf. ad II, 22. 50. Vulgo *συμφοιτῶσι*, quod Dietschius retinuit.

καὶ οἶνος ἀμπέλινος ἀναισιμοῦται κ. τ λ.] Vid. not. ad II, 37 et 77.

Cap. LXI.

εἴρηται πρότερόν μοι] Vid. II, 40 ibique a nobis notata, et conf. ad II, 59 de urbe Busiri notata. Iam satis patere credo, hocce festum, quod Busiridis in urbe Isidi peragitur, esse institutum in honorem caesi Osiridis; quo ipsum urbis nomen, quomodocunque explicaveris, erit referendum (vid. not. ad II, 59). Osiris vero cum domitor bovis et arator quasi primigenius haberetur, et huiusce animalis capite vel exuviis, aliisque ad agriculturam pertinentibus signis ornatus repraesentaretur, inde satis explicantur ritus huius festi, quales memoriae produntur a Nostro II, 40, ubi vid. not. Ferebat autem fama Osiridis a Typhone caesi membra ab Iside collecta, in bovem ligneum coniecta, byssino circumvoluta, hic loci esse reposita. Vid. Diodor. Sic. I, 85. Est igitur, ut dixi, festum in honorem caesi Osiridis institutum ad servandam ac consecrandam memoriam institutae ab Osiride agriculturae omnisque vitae cultioris. Inde luctus et planctus, ut vere scribit Noster Osiridis nomen, ob quem talia fiebant, prae religione celans. „Ubi enim (sunt verba Creuzeri Comm. Herod. p. 183 seq.) Osiridem colebant plangebantque sacerdotes, noli dubitare, eos et annuum cursum solis et Nili vicissitudines, quae ei cursui responderent, declarare voluisse. Eam in rem nihil luculentius potest cogitari, quam locus Heliodori in Aethiopp. IX, 22. p. 381 ed. Cor. Pertinent nimirum haec ad rationem arcanae disciplinae, quam orientalium terrarum homines a vetustissimo inde aevo ad hunc diem usque arcanis item literarum notis designare solent. Erat illis in oris, si populi sensa explores, Osiris quasi ipse saluber fluvius, cuius vigor conditus quasi profundo in puteo statis vicibus et emergebat et rursus desidebat. Quocirca nil mirum, habitos esse Nilum et solem, tantopere inter se congruentes suis et accessibus et recessibus, pro uno eodemque deo; quem et mori dicerent et reviviscere, quatenus sol debilitatus et deficiens vires deinceps recipit ac novus quodammodo redit [conf. not. ad II, 28]. — Unde Horus filius vindicare patrem Osiridem a Typhone et suo ipso vigore ac virtute virtutem vigoremque patris referre dicitur.“ De quo conf. II, 144.

τύπτονται μὲν γὰρ δὴ μετὰ τὴν θυσίην κ. τ. λ.] Particularum *μὲν* et *δὲ* usum in hisce accurate exposuit Werferus in Actt. phill. Monacc. I. pag. 93. Licet enim duplex sequatur *δὲ* (*ὅσοι δὲ* et *οὐ*-

κάρτα πολλαὶ ἀνθρώπων. τὸν δὲ τύπτονται, οὔ μοι ὅσιόν
ἐστι λέγειν. ὅσοι δὲ Καρῶν εἰσὶ ἐν Αἰγύπτῳ οἰκέοντες, οὗτοι
δὲ τοσούτῳ ἔτι πλέω ποιεῦσι τούτων, ὅσῳ καὶ τὰ μέτωπα κό-
πτονται μαχαίρῃσι· καὶ τούτῳ εἰσὶ δῆλοι, ὅτι εἰσὶ ξεῖνοι καὶ
62 οὐκ Αἰγύπτιοι. Ἐς Σάϊν δὲ πόλιν ἐπεὰν συλλεχθέωσι τῇσι

τοι δὲ), tamen uno μὲν res absolvitur; quod ne mireris, modo cogites scriptum esse: ὅσοι μὲν γὰρ Αἰγύπτιοι καὶ Αἰγυπτίαι εἰσί, τύπτονται μ έ ν. Neque inde adduci possum, ut cum Cobetio pro οὗτοι δὲ rescribam τοσοῦτοι. Conf. supra II, 39 ibique nott.

τὸν δὲ τύπτονται] Iam supra II, 42 invenimus τ ύ π τ ε σ θ α ί τ ι ν α, *se in alicuius dei honorem verberare s. infligendis sibi verberibus aliquem lugere*. Add. II, 132 et cf. Dorville ad Chariton. p. 411, quem iam Wesseling. attulit, et Kuehner Gr. Gr. §. 553. Quare haud opus scribere τ ῷ δ ὲ τύπτονται (i. e. *in cuius* [dei scil.] *vero honorem*), ut contra meliorum librorum auctoritatem affert Aldina, nec magis id effici putem exemplis a Valckenario allatis, quae a nostro loco nonnihil aliena videntur. Ipsos Aegyptios ita lugentes seque in luctu ferientes exhibent monumentorum imagines; conf. modo Wilkinson. Manners etc. sec. ser. III. tab. 84. 85. 86 et vid. Herodot. II, 85 ibique nott.

οὔ μοι ὅσιόν ἐστι λέγειν] scil. religione impeditus sibi videbatur, quo minus, quae secreta ex mysteriis didicerat ab Aegyptiorum sacerdotibus, divulgaret. Osiridem vero intelligendum esse supra iam monuimus. — Ad ea, quae continuo sequuntur, *Cr.* confert: Leake les principaux monuments Egyptiens en Angleterre (Londin. 1827) pag. 27. Ad verba ὅσοι δὲ Καρῶν εἰσὶ ἐν Αἰγύπτῳ οἰκέοντες conf. not. ad II, 152.

Cap. LXII.

Ἐς Σάϊν δὲ πόλιν ἐπεὰν συλλεχθέωσι τῇσι θυσίῃσι] τῇσι θυσίῃσι, *ad sacra peragenda*, *sacrificatum*, ut monet Schaeferus ad Dionys. de composit. verbor. pag. 306. Quare non placet, quod proposuit Wannowski (Syntax. anomal. Graecc. Pars Lips. 1835. p. 87): *tempore sacri peragendi*. — *Sais* urbs, nomi Saitici caput adeoque inferioris Delta, nonnihil remota orientem versus a Canopico fluvio sita erat. Splendidissimorum aedificiorum, quibus olim ornata fuit urbs, pauca rudera dispersa adhuc conspiciuntur ad vicum *Ssa* s. *Ssa al Hadjar*, in quo cernitur etymon Aegyptium, quod *Sai* fuisse vult Champollio l. l. II. p. 219. Vid. Schlichthorst. l. l. pag. 68. Herodotus aliquoties urbis facit mentionem II, 169 seq. Nam splendidum in ea Minervae templum, in quo Aegypti reges sepeliebantur, praeterea collegia sacerdotum illic florebant, unde Graecorum sapientes sua didicisse feruntur. Quae tamen nunc mittimus; quaeramus potius, quale fuerit festum, de quo hic Noster refert, et in cuiusnam numinis honorem institutum. Referuntur nonnulla de hoc festo II, 171 et accurata templi, in quo peragitur, exhibetur descriptio II, 170. Nam Osiris in hoc, Minervae quod consecratum erat, templo sepultus ferebatur. Quae si cum hisce componamus, vix dubium erit, hoc quoque festum Osiridis in honorem fuisse celebratum, in memoriam opinor eorum, quae ille hominibus attulerat beneficia, quaeque ipse passus erat mala ad mortem usque miseram a Typhonis manibus inflictam. Minervae quod festum adscribitur (II, 59), hoc tenendum est, Minervam hanc et ipsam *Isidem* vocari a Plutarcho (De Isid. et Osirid. cap. 9. p. 354. cap. 62. p. 376), neque adeo, si interiorem vim ac notionem Saiticae deae spe-

Digitized by Google

133 θυσίῃσι, ἔν τινι νυκτὶ λύχνα καίουσι πάντες πολλὰ ὑπαίθρια περὶ τὰ δώματα κύκλῳ. τὰ δὲ λύχνα ἐστὶ ἐμβάφια ἔμπλεα

ctes, differre ab Iside, ad quam quae aliis proprie numinibus convenirent, translata haud raro esse supra iam ad cap. 60 observavimus. Accedit, quod Isidem novimus in Osiridis caesi honorem ac memoriam celebrandam festa per omnem Aegyptum instituisse. Minerva autem haec, quam Saitae colebant, quamque secundam dicit Cicero Nilo ortam (De nat. Deor. III, 23), apud Aegyptios vocabatur *Neith*, ipso teste Platone in Tim. p. 22 A. et Hesychio s. v. Νηΐθ, quo ex nomine ipsum Graecum Ἀθηνᾶς nomen ductum volunt (cf. Roeth. l. mox l. nott. p. 43). Neque alio nomine vocatur illa in inscriptionibus hieroglyphicis, in quibus praedicatur *magna mater* s. *dea, deorum mater, domina coeli, genitrix solis:* quae omnia ad vim et notionem huius deae pertinent, quae materiam primitivam declarat, omnia in rerum natura a se ipsa proferentem suisque viribus quasi gignentem: unde in eius statua verba inscripta haec: ἐγώ εἰμι πᾶν τὸ γεγονὸς καὶ ὂν καὶ ἐσόμενον καὶ τὸν ἐμὸν πέπλον οὐδείς πω θνητὸς ἀπεκάλυψεν prodit Plutarch. De Is. et Osir. cap. 9. p. 354 et Proclus Commentt. in Plat. Tim. I. p. 30. Exposuit Roeth: Geschichte d. Philos. I. p. 134 seq. nott. p. 42—48. Conferas quoque Wilkinson. Manners. etc. sec. ser. I. p. 282 seqq. II. p. 308 seq. et III. tab. 28, ubi imago huius deae exhibetur, Parthey ad Plutarch. l. l. pag. 176 seq. Ex hac vero interiore Saiticae deae notione innuptaque natura haud scio an repetendum sit, quod Graeci scriptores eandem cum Minerva contenderint. De hac Aegyptiorum Minerva conferri quoque poterunt, quae protulit Hirt Abhandll. d. Berlin. Akad. hist. phil. Class. ann. 1820 et 1821. pag. 134 seqq.

λύχνα καίουσι] τὰ λύχνα neutro genere Ionum e consuetudine dici monent Grammatici ad h. l., Hesych. s. v., Pollux X, 115 et Athen. XV. p. 701. Quod sequitur ἐλλύχνιον, Grammatici attulerunt Graeci ex hoc loco, cum Attici dixerint θρυαλλίδα, i. e. *filum* candelae s. lucernae (*Docht*): vid. Thomas Magist. p. 455, Moeris p. 186 ed. Piers., Phrynich. p. 162 ibique Lobeck. Ad vocem ὑπαίθριος, quam Noster etiam adhibuit VII, 119, cf. Thomas Mag. p. 367 et Phrynich. p. 251, qui eam praeferunt formae ὕπαιθρος ab aliis adhibitae. — Est autem frequens omnino lucernarum usus in sacris Aegyptiis; in Saitico hocce Osiridis festo ideo adhibitae esse videntur, ut deus ille tanquam solis ignisque praeses coleretur. Qua eadem de causa postmodo Serapidis in sacris lucernas usurpatas invenimus. Conf. Creuzeri Dionys. p. 225. Nec Minervae non conveniunt lucernae, quippe quae lucis et purissimae quidem est dea atque praeses. Quin etiam meminisse iuvat lucernae magicae sive mundanae, quae Mercurio tribuitur, ut omnia perspiciat mundana ac terrestria nec quidquam ipsum lateat. Cf. Creuzerus Symbol. II. pag. 109. Quod vero lucernarum accensionem in Iudaeorum quibusdam festis hinc quoque originem cepisse videri vult Spencer. de ritt. Hebr. IV, 6. p. 1121 seq., satis edocuit Carolus Baehr (Symbolik des Mosaischen Cultus I. p. 439 seqq.), plane aliam eamque altiorem et sublimiorem lucernarum videri significationem apud Iudaeos, ethnicarum gentium superstitionibus plane oppositam. Quod denique ad ipsam lucernarum in hoc festo adhibitarum materiam attinet, observat Wilkinson. Manners etc. III. p. 101 coll. 112, eas videri e vitro factas ipseque exhibet viros Aegyptios cum tali lucerna accensa procedentes. De aliis vasis e vitro factis per Aegyptum idem disputat pag. 89 seqq.

ἐμβάφια ἔμπλεα ἁλὸς καὶ ἐλαίου] i. e. *vascula sale et oleo repleta.*

Digitized by Google

ἁλὸς καὶ ἐλαίου, ἐπιπολῆς δὲ ἔπεστι αὐτὸ τὸ ἐλλύχνιον. καὶ τοῦτο καίεται παννύχιον, καὶ τῇ ὁρτῇ οὔνομα κέεται Λυχνοκαΐη. οἳ δ' ἂν μὴ ἔλθωσι τῶν Αἰγυπτίων ἐς τὴν πανήγυριν ταύτην, φυλάσσοντες τὴν νύκτα τῆς θυσίης, καίουσι καὶ αὐτοὶ πάντες τὰ λύχνα· καὶ οὕτω οὐκ ἐν Σάϊ μούνῃ καίεται, ἀλλὰ καὶ ἀνὰ πᾶσαν Αἴγυπτον. ὅτευ δὲ εἵνεκα φῶς ἔλαχε καὶ τιμὴν
63 ἡ νὺξ αὕτη, ἔστι ἱρὸς περὶ αὐτοῦ λόγος λεγόμενος. Ἐς δὲ Ἡλίου πόλιν καὶ Βουτοῦν θυσίας μούνας ἐπιτελέουσι φοιτέοντες. ἐν δὲ Παπρήμι θυσίας μὲν καὶ ἱρὰ, κατάπερ καὶ τῇ ἄλλῃ, ποιεῦσι. εὖτ' ἂν δὲ γίνηται καταφερὴς ὁ ἥλιος, ὀλίγοι μέν τινες τῶν ἱρέων περὶ τὤγαλμα πεπονέαται, οἱ δὲ πολλοὶ αὐτῶν, ξύλων κορύνας ἔχοντες, ἑστᾶσι τοῦ ἱροῦ ἐν τῇ ἐσόδῳ· ἄλλοι δὲ εὐχωλὰς ἐπιτελέοντες, πλεῦνες χιλίων ἀνδρῶν, ἕκα-

Pro ἁλὸς Reiskius coniecerat στέατος, ut *adeps* intelligeretur, cum sal ad lampades nihil faciat. Sed nullus suffragatur liber; et merito, nam salis usum in omnibus fere sacris satis cognitum habemus. — Sequitur Λυχνοκαΐη, aliquot serioris aetatis scriptoribus commemorata, quos citat Wesselingius. Tu verte: *lucernarum accensio*. Et notat Larcherus, Sinarum in terris simile quoddam inveniri festum accensarum lucernarum; addit Wheeler (Geography of Herodot. p. 433) adeo morem ignes in montium s. collium cacuminibus accendendi per Helvetiam, Hiberniam, alias terras obvium in Sancti Ioannis festo: quae quam aliena sint a Saitarum lucernis accensis, neminem profecto fugere poterit.

φυλάσσοντες τὴν νύκτα τῆς θυσίης] i. e. *observantes* statutam sacrificii noctem. Conf. I, 48. IV, 140.

ὅτευ δὲ εἵνεκα φῶς ἔλαχε] εἵνεκα cum Schweigh. et Gaisf. recepi pro vulg. ἕνεκα. Recentt. edd. εἵνεκεν; tu vid. nott. ad I, 115. — Caeterum de Osiride hic quoque cogitandum esse, satis quae supra diximus commonstrant.

Cap. LXIII.

Ἐς δὲ Ἡλίου πόλιν καὶ Βουτοῦν θυσίας κ. τ. λ.] De Heliopoli, ubi Soli (ἡλίῳ) sacra fiebant, vid. supra ad II, 7. De *Butus* urbe, ubi Latonae festum, dicemus ad II, 155.

ἐν δὲ Παπρήμι — ποιεῦσι] De hac urbe praeter Herodotum (II, 59. 63. 64. 71. 165. III, 12) nemo veterum quidquam retulit. Sita erat in occidentali regionis Delta parte, ita ut Mannertus coniiciat (l. l. X, 1. p. 591 seq.), haud aliam atque Papremidem esse urbem, quae etiam *Xois* serius sit vocata. De hac urbe (*Xoïs-Skhôou*) plura disseruit Champoll. l'Eg. sous l. Phar. II. pag. 211 seq. — Ad vocem τῇ ἄλλῃ (*alibi*, in reliquis terris) cf. II, 36. I, 1 ibique nott.

εὖτ' ἂν δὲ γίνηται καταφερὴς ὁ ἥλιος] καταφερὴς de sole est *declivis*, *ad occasum vergens*. Quare non mutandum κατωφερὴς, quamquam hoc notione vix differt. Mox de forma πεπονέαται (pro πεπόνηνται) conf. Bredov. pag. 328 seq. Est vero πονεῖσθαι *occupari*, *versari* in iis curis, quae ad dei simulacrum pertineant. — De εὖτ' ἂν *Cr.* confert Schaefer. ad Sophocl. Oedip. Reg. 749. — Praepositionem ἐκ ante ξύλων in quibusdam libris obviam meliorum codd. auctoritate delevimus. Retinuit Dindorf uncisque inclusit Dietsch.

ἄλλοι δὲ εὐχωλὰς ἐπιτελέοντες] εὐχωλὴ vix differt ab εὐχὴ, *votum*.

Digitized by Google

στοι ἔχοντες ξύλα καὶ οὗτοι, ἐπὶ τὰ ἕτερα ἁλέες ἑστᾶσι. τὸ δὲ ἄγαλμα, ἐὸν ἐν νηῷ μικρῷ ξυλίνῳ κατακεχρυσωμένῳ, προεκκομίζουσι τῇ προτεραίῃ ἐς ἄλλο οἴκημα ἱρόν. οἱ μὲν δὴ ὀλίγοι οἱ περὶ τὤγαλμα λελειμμένοι ἕλκουσι τετράκυκλον ἅμαξαν, ἄγουσαν τὸν νηόν τε καὶ τὸ ἐν τῷ νηῷ ἐνεὸν ἄγαλμα. οἱ δὲ οὐκ ἐῶσι, ἐν τοῖσι προπυλαίοισι ἑστεῶτες, ἐσιέναι· οἱ δὲ εὐχωλιμαῖοι, τιμωρέοντες τῷ θεῷ, παίουσι αὐτοὺς ἀλεξόμενοι. ἐνθαῦτα μάχη ξύλοισι καρτερὴ γίνεται, κεφαλάς τε συναράσσονται, καὶ ὡς ἐγὼ δοκέω, πολλοὶ καὶ ἀποθνήσκουσι ἐκ τῶν τρωμάτων· οὐ μέντοι οἵ γε Αἰγύπτιοι ἔφασαν ἀπο-

Verbum *ἐπιτελεῖν* (*solvere, peragere*) frequens in re sacra; vid. not. nostr. ad Ctesiae fragmm. pag. 436. — *ἐπὶ τὰ ἕτερα* in seqq. est: *ab altera parte*, i. e. *ex adverso*. Cf. I, 51. II, 36. Interpunctionem, quae vulgo ante *καὶ οὗτοι* erat, nunc posui ante *ἐπὶ τὰ ἕτερα* cum Gaisf. et Schwgh., ut scil. verba *καὶ οὗτοι* aptius cum antecedentibus connectantur.

τὸ δὲ ἄγαλμα, ἐὸν ἐν νηῷ μικρῷ] *νηὸς* hic est aedicula parva lignea, in qua simulacrum fuit repositum. Conf. II, 91. 135. 138. IV, 108. VI, 19 ibique nott. Alia exempla aedicularum, in quibus deorum statuae reponebantur, affert Cuper. in Harpocrat. p. 131.

οἱ δὲ εὐχωλιμαῖοι] i. e. *οἱ τὰς εὐχωλὰς ἐπιτελέοντες*, *qui vota suscepta exsequi volunt.*

παίουσι αὐτοὺς] sc. eos, qui in introitu templi stantes turbam eorum, qui currum cum dei simulacro trahunt, prohibent ab introitu, caedunt resistendo ac repugnando. Quod bini libri offerunt *ἀλεξομένους*, ut ad *αὐτοὺς* referatur (cf. I, 211), id malim hoc loco tribuere librariis Herodoti. — Caeterum in Aegyptiorum monumentis conspiciuntur viri baculis instructi, qui certant: unde talem pugnandi et certandi rationem haud infrequentem per Aegyptum fuisse coniicias. Conf. Wilkinson. Manners etc. II. p. 434. 439. 442.

οὐ μέντοι οἵ γε Αἰγύπτιοι] Bene sic nunc editum, librorum scriptorum adeoque ipsius Herodoti auctoritate I, 51. 80. II, 81. 83. Alii *οὐ μέντοι γε οἵ τε Αἰγύπτιοι*. At solent Graeci particulam *γε* sic collocare, ut alia quaedam vox media sit interposita. Infra II, 98, ubi non sequitur articulus, legitur *οὐ μέντοι γε*, quod saepissime sic dici (nunquam vero *οὔ γε μέντοι*) monet Krueger. ad Xenophont. Anabas. I, 9, 14. Quamquam *γε μέντοι*, praecedente utique voce, dici quoque posse monstrant, quae ex eodem Xenophonte attulit Bornemann ad Cyropaed. V, 4, 12. — Quod ad ipsam hancce pugnam attinet, cuius quam vulgo dederint rationem, mox Noster subiicit cap. 64, nemo opinor diffidet, symbolici quid ac tesserarii in hisce inesse ex interiori sacerdotum doctrina repetendum, praesertim cum in Graecia quoque huiusmodi certamina sacra reperiantur ad mysteriorum doctrinam aeque referenda. Conf. Lobeck: Aglaopham. p. 681. Quid vero hoc ipsum sit, quod Aegyptii sacerdotes hoc certamine indicatum voluerint, id accuratius atque certius ut definiam, vix a me postulabunt aequi ac periti rerum iudices. Haud quidem sum nescius, Martem a priscis gentibus pro naturae deo esse habitum, qui rerum semina contineat; quae quando cum terra communicaverit, omnia oriri ac nasci. Quod ut semel totius mundi principio factum est, ita quotannis fit principio veris, ubi terra recens quasi fit, non statim semper semina recipiens, sed haud raro etiam reluctans et adversans,

Digitized by Google

64 *θνήσκειν οὐδένα. Τὴν δὲ πανήγυριν ταύτην ἐκ τοῦδε νομί-*
σαι φασὶ οἱ ἐπιχώριοι. οἰκέειν ἐν τῷ ἱρῷ τούτῳ τοῦ Ἄρεος
τὴν μητέρα· καὶ τὸν Ἄρεα ἀπότροφον γενόμενον ἐλθεῖν
ἐξανδρωμένον, ἐθέλοντα τῇ μητρὶ συμμῖξαι· καὶ τοὺς προ- 134

donec cedat et cedere debeat. Iam qui cogitet, apud veteres hanc vim naturae genitricem non minus atque ipsam naturam recipientem et ab illa impletam in dei personam esse translatam, ita ut iam non aliter sermo fiat atque de humana generatione et procreatione, is etiam intelliget, quo spectent certamina in huius dei (Martis) templo ab ipsius cultoribus commissa, quibus naturae quasi certamina quovis vere ineunte committenda symbolico ac tesserario modo repraesentari suspicer. Si vero quaeris, quemnam Aegyptiorum deum Graeca *Ἄρεος* voce Noster significarit, qui eiusdem quoque dei oraculum inter Aegyptia oracula recenset II, 83, Wilkinson (Manners etc. sec. ser. I. p. 402) de *Aruere* sive *Horo* cogitaverat propter bellicosam huius dei iuvenis naturam. Sed, alia ut mittam, *Horum* Noster dixit Graecorum *Apollinem* II, 144 (ubi vide nott.) itemque Plutarch. De Isid. et Osirid. cap. 61. pag. 375. Nec magis huc referam, quem idem Wilkinson. (l. l. II. p. 83 coll. 34. III. tab. 69.) affert sive deum sive genium *Ranpo* s. *Raspo*, *Ratpo*: quippe quem bellicis Aegyptiorum rebus praeesse putat, quemque eundem habet, qui *Ἄρης* vocatur ab Hermapione in obelisci Ramessei inscriptione, deum certe inferioris ordinis s. generis, qualem hic profecto intelligere non licet. Nec denique hic cogitandum mihi videtur de eo deo, quem primitus belli deum fuisse putat Roeth. (l. mox l. nott. p. 167 seq.), cui nomen *Ombte-Seth-Typhon*; sed praestat mea quidem ex sententia, h. l. intelligere eum deum, qui omnis generationis auctor habebatur apud Aegyptios vocabaturque *Sep* s. *Seph*, *Harseph*, Graece *Ἀρσαφής*, quem quod Plutarchus (De Isid. et Osir. cap. 37. p. 365) cum Osiride componit, id ex seriorum Graecorum ratione dictum existimamus, qua omnia fere Aegyptiorum deorum et nomina et munera ad Osiridem atque Isidem transferrent. Propius huc pertinet *Ericapaeus* Orphicus qui dicitur deus, nomine ipso ex Aegyptiis ducto, itemque *Ἔρως οὐράνιος* (apud Plutarch. Amator. cap. 19 coll. Procl. in Timaeum III. p. 156) spiritus omnia in rerum natura procreans s. gignens: qui quod cum matre concumbere studet, haec nulla alia esse potest, nisi *Neith*, quam primitivam materiam, omnibus rebus quasi substratam explicuimus ad II, 62. Neque inde mirum, quod in notis hieroglyphicis Arsaphes celebratur *maritus matris suae*. Exposuit Roeth: Gesch. d. Philos. I. pag. 140 seq. nott. pag. 68 seqq., ubi vid. plura.

Cap. LXIV.

Τὴν δὲ πανήγυριν ταύτην ἐκ τοῦδε νομίσαι φασί] De verbo *νομίζειν* vid. ad I, 131.

καὶ τὸν Ἄρεα ἀπότροφον γενόμενον ἐλθεῖν ἐξανδρωμένον] *ἀπότροφος γενόμενος* dicitur is, *qui procul a parentibus educatus est*, teste Hesychio, apud quem exstat: *ἀπότροφος, μακρὰν τεθραμμένος*. Plura Wesselingius (Dissertat. Herod. XI. p. 169), qui etiam *ἐξανδρωμένος* recte explicat: *adultus*, *qui ad virilem iam pervenit aetatem*, *τὴν ἡλικίαν ἔχων εἰς ἄνδρα*, ut apud Suidam legimus.

ἐθέλοντα τῇ μητρὶ συμμῖξαι] *συμμῖξαι* hic de *commercio* atque *congressu familiari* sive *colloquio* exponunt interpretes, ut IV, 151. VI, 23. VIII, 58. 67. 79 etc., ubi huic verbo tribuitur honesta *colloquendi* notio. At ea, quae sequuntur, facile nobis persuadent Valckenarianam sententiam, hic quoque in ambiguo ludere voluisse Herodotum, puerumque adultum aliud quid cu-

Digitized by Google

πόλους τῆς μητρὸς, οἷα οὐκ ὀπωπότας αὐτὸν πρότερον, οὐ περιορᾶν παριέναι, ἀλλ' ἀπερύκειν· τὸν δ' ἐξ ἄλλης πόλιος ἀγαγόμενον ἀνθρώπους, τούς τε προπόλους τρηχέως περισπεῖν καὶ ἐσελθεῖν παρὰ τὴν μητέρα. ἀπὸ τούτου τῷ Ἄρεϊ ταύτην τὴν πληγὴν ἐν τῇ ὁρτῇ νενομικέναι φασί.

Καὶ τὸ μὴ μίσγεσθαι γυναιξὶ ἐν ἱροῖσι, μηδὲ ἀλούτους ἀπὸ γυναικῶν ἐς ἱρὰ ἐσιέναι, οὗτοί εἰσι οἱ πρῶτοι θρησκεύσαντες. οἱ μὲν γὰρ ἄλλοι σχεδὸν πάντες ἄνθρωποι, πλὴν Αἰγυπτίων καὶ Ἑλλήνων, μίσγονται ἐν ἱροῖσι· καὶ ἀπὸ γυναικῶν ἀνιστάμενοι ἄλουτοι ἐσέρχονται ἐς ἱρὸν, νομίζοντες ἀνθρώπους εἶναι κατάπερ τὰ ἄλλα κτήνεα. καὶ γὰρ τὰ ἄλλα κτήνεα ὁρᾶν καὶ ὀρνίθων γένεα ὀχευόμενα ἔν τε τοῖσι νηοῖσι

piisse. Nam *συμμῖξαι* etiam de *coitu*, quem ille petierit, intelligi potest adeoque hic ita accipi debet; quo eodem sensu occurrunt *διαλέγεσθαι*, *ὁμιλεῖν*, adeoque *ἐς λόγους ἐλθεῖν*, et sic etiam accipienda erunt, quae infra leguntur: *εἰσελθεῖν* vel *ἐλθεῖν παρὰ τὴν μητέρα*. Conf. II, 115.

τῇ μητρὶ] Qui ea, quae paulo ante de Marte monuimus Aegyptio eiusque matre (Neith), reputaverit, haud improbabile ei videbitur, inde etiam Graecorum fluxisse fabulas de *Marte* atque *Venere* amantibus, quales profert Homer. Odyss. VIII, 266 seqq., vario modo inde etiam ad artis opera translatas. Conf. Hirt: über Gegenst. d. Aeg. Kunst etc. p. 143. *Cr.* adscripsit: Inghirami Monum. Etrusch. ad tab. 39 de' vasi fittili pag. 409.

οὐ περιορᾶν παριέναι] De infinitivo, qui praeter morem adiicitur verbo *περιορᾶν*, conf. I, 191, et de *περισπεῖν* I, 73. *προπόλους* deorum administros aediumque sacrarum curatores dici monuit Wesselingius l. supra l.

Καὶ τὸ μὴ μίσγεσθαι κ. τ. λ.] Haec et quae sequuntur verba usque ad capitis finem eam ob causam addidisse mihi videtur Noster, ne quis ex fabula antea narrata de Martis congressu cum matre media in aedicula colligeret, hoc ex more apud Aegyptios recepto fieri, qui potius summae puritatis et castitatis studiosi primi id instituerint, ut ne quis in loco sacro cum muliere coiret aut a coitu illotus in templa intraret. Cum autem caeteros homines (exceptis Aegyptiis et Graecis) id minus observare ipsamque moris sui excusationem a bestiis petere idem agentibus videret, occasionem inde arripit de bestiis agendi per Aegyptum et ipsis summa cura adeoque veneratione tractatis.

μηδὲ ἀλούτους ἀπὸ γυναικῶν κ. τ. λ.] Laudant interpretes Clement. Alexandr. Stromat. I. p. 361, 19 idem de Aegyptiis narrantem. Simile Iudaeorum praeceptum in Levitic. XV, 18 Noster sane ignoravit, cum Aegyptiis et Graecis solis hunc morem tribueret. Conf. ad I, 198 nott. — In seqq. monet Schweigh., Herodotum de avibus aliisque animalibus loquentem dicere *ἔν τε τοῖσι νηοῖσι τῶν θεῶν καὶ ἐν τοῖσι τεμένεσι*, de hominibus vero nomine uti latius patente *ἐν ἱροῖσι*, quod comprehendat et *τὸν νηὸν* (cf. nott. ad II, 63) et *τὸ τέμενος*, agrum, lucum, aedificia, quibus cingatur dei aedes. Tu conf. I, 199 ibiq. not.

καὶ ὀρνίθων γένεα ὀχευόμενα κ. τ. λ.] Intactum reliqui *γένεα*, quod libri probati satis commendant. Alii malunt *τέλεα*, ut in quibusdam codd. invenitur, et de *catervis* intelligunt, ut VII, 211. 223. IX, 20. Cf. Duker. ad Thucydid. II, 81. Sed hisce locis de *hominum* et quidem

Digitized by Google

τῶν θεῶν καὶ ἐν τοῖσι τεμένεσι. εἰ ὦν εἶναι τῷ θεῷ τοῦτο μὴ φίλον, οὐκ ἂν οὐδὲ τὰ κτήνεα ποιέειν. οὗτοι μέν νυν τοιαῦτα ἐπιλέγοντες ποιεῦσι ἐμοί γε οὐκ ἀρεστά. Αἰγύπτιοι δὲ θρησκεύουσι περισσῶς τά τε ἄλλα περὶ τὰ ἱρὰ καὶ δὴ καὶ τάδε.

65 *Ἐοῦσα δὲ Αἴγυπτος ὅμουρος τῇ Λιβύῃ οὐ μάλα θηριώ-*

militum catervis unice sermo, ut notavimus ad I, 103.

εἰ ὦν εἶναι — φίλον] *ἦν*, quod glossam sapit, nunc recte mutatum in *εἶναι*. Ad *φίλον* conf. I, 87 ibiq. not. Ad argumentum loci interpretes afferunt Plutarch. Mor. (II) p. 1044 F, unde intelligimus, Cynicos philosophos posthac eadem excusatione esse usos itemque Stoicos quosdam.

Αἰγύπτιοι δὲ θρησκεύουσι περισσῶς κ. τ. λ.] De bestiarum cultu apud Aegyptios consulatur Diodor. I, 83, Plutarch. de Is. et Osir. cap. 71. p. 379 seq., quibus add. Rhoer. ad Porphyr. de abstin. III, 16. p. 250. IV, 9. pag. 322. De singulis bestiis per Aegyptum consecratis accurate disputat Wilkinson Manners. etc. sec. ser. II. p. 90 seqq. earumque recensum exhibet, additis veterum scriptorum testimoniis Parthey ad Plutarch. De Isid. et Osirid. p. 261 seq. Ipsa res iam mature viros doctos advertit in caussas atque origines huius cultus inquirentes, Blanchardum, Banier, Frid. Sam. Zickler (Diatribe de Aegyptiis bestiarum cultoribus. Ien. 1756. 8), Meiners, alios, excitatos a Dan. Beck. in: Allgem. Weltgeschichte I. p. 757. Nec defuerunt recentiori aetate, qui hac de re pluribus quaererent. Namque sola utilitate e bestiis capienda, aut timore, quo hominum animos afficiunt, Aegyptios ad bestiarum cultum esse ductos cum minime sit credibile, alia sectanda sunt magis recondita e subtiliori sacerdotum doctrina eaque congrua simul cum rudium hominum indole, quos etiamnum per Africae regiones bestiis divinos honores impertire novimus. Nec mirum hoc videri debet ei, qui ipsam humanam naturam omniumque animalium vitam accuratius consideraverit in bestiisque magis adeo quam in hominibus communem naturae vim ac vitalem quasi rationem cognosci posse persuasum habuerit. Conferas Bauer. Symbol. et mytholog. I. p. 174 seq. Heeren. Ideen etc. II, 2. pag. 184 seqq. Quare haud male posuisse videtur Iomard., sub cultu bestiarum latuisse causas naturales, quibus investigandis prisci Aegyptii valde intenti fuerint multaque eos hac in re vidisse, quae nos lateant. Nec praetereunda astronomica bestiarum ratio in Zodiaco, de qua diximus ad II, 67, coniuncta illa quidem cum Aegyptiorum religionibus. Plura Creuzer. in Symbol. II. pag. 197 seqq. Reinhardt. in diss. ad cap. 67 laudanda p. 6 seqq. Prichard: Aegypt. Mytholog. v. Haymann p. 251 seqq. 274 seqq. Bohlen: Das alt. Ind. I. p. 186 seqq. (qui ex India hunc omnem bestiarum cultum in Nili vallem introductum vult: quod equidem minime crediderim), Wilkinson l. l. pag. 103 seqq. Roeth: Geschichte d. Philosoph. I. p. 189, qui animalium cultum per Aegyptum ex imaginibus deorum, qui horum animalium partibus instructi fuerint, repetit. Inquisivit quoque in eandem rem I. G. Mueller: Geschichte d. Amerik. Urrelig. pag. 60 seqq.

Cap. LXV.

Ἐοῦσα δὲ Αἴγυπτος ὅμουρος κ. τ. λ.] Bekkero auctore Dindorfius omisit *δὲ*, idque probavit Herold. Emendatt. Herodd. P. I. pag. 16. Retinuit voculam *δὲ* librorum quantum scio omnium auctoritate probatam et explicativa vi (*nimirum, etenim*) praeditam Dietsch., quem

Digitized by Google

δης ἐστί. τὰ δὲ ἐόντα σφι ἅπαντα ἱρὰ νενόμισται· καὶ τὰ μὲν σύντροφα αὐτοῖσι τοῖσι ἀνθρώποισι, τὰ δὲ οὔ· τῶν δὲ εἵνεκεν ἀνεῖται τὰ ἱρὰ εἰ λέγοιμι, καταβαίην ἂν τῷ λόγῳ ἐς τὰ θεῖα πρήγματα, τὰ ἐγὼ φεύγω μάλιστα ἀπηγέεσθαι. τὰ δὲ καὶ εἴρηκα αὐτῶν ἐπιψαύσας, ἀναγκαίῃ καταλαμβανόμενος εἶπον. Νόμος δέ ἐστι περὶ τῶν θηρίων ὧδε ἔχων. μελεδωνοὶ ἀποδεδέχαται τῆς τροφῆς χωρὶς ἑκάστων, καὶ ἔρσενες καὶ θήλεαι τῶν Αἰγυπτίων, τῶν παῖς παρὰ πατρὸς ἐκδέκεται τὴν τιμήν. οἱ δὲ ἐν τῇσι πόλισι ἕκαστοι εὐχὰς τάσδε σφι ἀποτελέουσι· εὐχόμενοι τῷ θεῷ, τοῦ ἂν ᾖ τὸ θηρίον, ξυροῦντες

sequi malim. In proxime antecedentibus verba καὶ δὴ καὶ τάδε ad sequentia neque ad antecedentia spectare, monere vix opus.

καὶ τὰ μὲν σύντροφα αὐτοῖσι τοῖσι ἀνθρώποισι] i. e. *aliae* (bestiae) *cum ipsis hominibus una simul vivunt*. Vid. II, 36: Αἰγυπτίοισι δὲ ὁμοῦ θηρίοισι ἡ δίαιτά ἐστι. Vocem τοῖσι, quae a duobus codd. abest, reiecit Dindorf, uncis inclusit Dietsch; equidem retinui, cum necessaria videretur. Conf. Bredov. p. 83.

τῶν δὲ εἵνεκεν ἀνεῖται τὰ ἱρὰ] Articulus τὰ sine causa negotium facessivit viris doctis. Est enim loci sensus: *cur eae bestiae* (quae sc. sacrae habentur, ut dixi) *diis consecratae habeantur* indeque colantur. Itaque haud opus, cum Valckenario pro τὰ ἱρά, quae ad verba antecedentia spectant: τὰ δὲ ἐόντα σφι ἅπαντα ἱρὰ (ad quae ipsa ex proxime antecedentibus οὐ μάλα θηριώδης ἐστὶ adsumere licet mente τὰ θηρία) scribere τὰ θηρία, quod idem placuit Heroldo l. l. pag. 6. Lacunam quandam hic esse suspicatur Dietsch (Jahrbb. f. Philol. LXIX. p. 330). ἀνεῖσθαι hic est: *consecratum, dedicatum esse*. Conf. II, 165 fin., ubi de ipsa hac perfecti forma (ἀνεῖται) agemus, et Callimach. H. in Cerer. 47 ibique Spanhem.

τὰ ἐγὼ φεύγω μάλιστα ἀπηγέεσθαι] Conf. II, 3. Simili modo Diodor. l. l. dicit Aegyptios sacerdotes de his habere ἀπόῤῥητόν τι δόγμα, quod ipse indicaverit I, 21, ubi fabulam de Iside atque Osiride enarrat. Ubicumque enim Osiridis sepulcrum esset, illic animalia Osiridi ab Iside consecrata fuisse tradebant, ut inde omnis bestiarum cultus per Aegyptum invaluerit. Tu vid. quae hanc in rem notata sunt II, 41. 65. 67.

μελεδωνοὶ ἀποδεδέχαται τῆς τροφῆς] μελεδωνὸς is dicitur, *qui alicuius rei curam gerit*. Sic III, 61. VII, 31. 38. Scribit vero Diodorus I, 83, quanto honore apud Aegyptios ii fruantur, qui harum bestiarum curam suscipiant. Quare τιμὴν recte hoc munus dicere potest Herodotus in seqq.: τῶν παῖς παρὰ πατρὸς ἐκδέκεται τὴν τιμήν, quae locutio ut de regno hereditario supra invenitur I, 7 fin. (ubi vid. nott.), ita hoc loco et II, 166 de munere, quod a patre ad filium iure quasi legitimo transit, adhibetur. Vocula χωρίς, quae inter τῆς τροφῆς et ἑκάστων (sc. τῶν θηρίων) media interponitur, ad maiorem sententiae perspicuitatem addita videtur, ut appareat, suum quamque bestiam habere ministrum, qui ipsam separatam ac seiunctam ab aliis curet.

οἱ δὲ ἐν τῇσι πόλισι ἕκαστοι εὐχὰς τάσδε σφι ἀποτελέουσι] σφι pertinet ad μελεδωνούς, quos ante dixerat. Argumentum loci egregie illustrant haec Diodori verba l. l.: ποιοῦνται δὲ καὶ θεοῖς τισιν εὐχὰς ὑπὲρ τῶν παιδίων οἱ κατ' Αἴγυπτον, τῶν ἐκ τῆς νόσου σωθέντων. ξυρήσαντες γὰρ τὰς τρίχας καὶ πρὸς ἀργύριον ἢ χρυσίον στή-

Digitized by Google

τῶν παιδίων ἢ πᾶσαν τὴν κεφαλὴν ἢ τὸ τρίτον μέρος τῆς κεφαλῆς, ἱστᾶσι σταθμῷ πρὸς ἀργύριον τὰς τρίχας· τὸ δ' ἂν ἑλκύσῃ, τοῦτο τῇ μελεδωνῷ τῶν θηρίων διδοῖ. ἡ δ' ἀντ' αὐτοῦ τάμνουσα ἰχθῦς παρέχει βορὴν τοῖσι θηρίοισι. τροφὴ μὲν δὴ αὐτοῖσι τοιαύτη ἀποδέδεκται. Τὸ δ' ἄν τις τῶν θηρίων τούτων ἀποκτείνῃ, ἢν μὲν ἑκών, θάνατος ἡ ζημίη· ἢν δὲ ἀέκων, ἀποτίνει ζημίην, τὴν ἂν οἱ ἱρέες τάξωνται. ὃς δ' ἂν ἶβιν ἢ ἴρηκα ἀποκτείνῃ, ἤν τε ἑκὼν ἤν τε ἀέκων, τεθνάναι
66 ἀνάγκη. Πολλῶν δὲ ἐόντων ὁμοτρόφων τοῖσι ἀνθρώποισι θηρίων, πολλῷ ἂν ἔτι πλέω ἐγίνετο, εἰ μὴ κατελάμβανε τοὺς

σαντες, διδόασι τὸ νόμισμα τοῖς ἐπιμελουμένοις τῶν προειρημένων ζώων. Cincinnos in Thebanis sculpturis exhibitos longos ad hunc morem refert Wilkinson. Manners etc. III. p. 361.

ἱστᾶσι σταθμῷ πρὸς ἀργύριον τὰς τρίχας] i. e. *ponderant capillos ad argentum in altera librae lance repositum*; *quantum vero* (ponderis sc. capillorum in altera lance positorum) *argentum traxerit*, *tantum dat curatrici*, i. e. *tantum argenti pondus*, *quantum est capillorum pondus*. Stegerus locum sic circumscribit: ὅσον δ' ἂν ἑλκύσωσι τὸν σταθμὸν αἱ ἐντεθεῖσαι τρίχες, τοσοῦτον (sc. ἀργύριον) τῇ μελεδωνῷ τῶν θηρίων δίδωσι sc. ὁ τὴν εὐχὴν ἀποτελῶν. De transitu verbi a plurali (ἱστᾶσι) ad singularem numerum conf. supra I, 195 ibique nott.

τὸ δ' ἄν τις τῶν θηρίων τούτων ἀποκτείνῃ] Relativi pronominis usum, ubi particulam εἰ s. ἐὰν exspectaveras, notat, hoc loco apposito, Matthiae Gr. Gr. §. 481 not. 1.

ὃς δ' ἂν ἶβιν ἢ ἴρηκα ἀποκτείνῃ] De Ibide vid. infra II, 75 seq. ἴρηξ s. ἱέραξ est sacra avis, falco, quem Aegyptii vocabant βαιήθ, i. e. *animam;* ut enim animae signum, ita vel quidquid sacrum aut divinum habetur, eius symbolum esse voluerunt Aegyptii, in templorum introitu praesertim aliisque locis sacris eam avem pingentes ac diis supremis tribuentes. Inde nihil mirandum, eius necem morte fuisse mulctatam. Plura Creuzer. Symbol. II. p. 208 seq., quocum conf. Hammer. in Boettigeri Amalth. II. pag. 119, cui est nostrum *Habicht*, quae avis simili religione Persis atque Aegyptiis consecrata. Add. Wilkinson. Manners etc. sec. ser. II. pag. 205 seqq., qui inter varias falconum species per Aegyptum obvias unam sibi invenisse videtur, quae proxime accedat ad sacrum Aegyptiorum veterum falconem, qualem in monumentis repraesentatum conspicimus; vocatur ab ipso *Falco Aroeris*. Conf. etiam Roeth. l. supra l. pag. 191. E veteribus praeter Diodorum l. l. conferatur Cicero de nat. Deor. I, 29 et Tuscull. quaest. V, 27, qui praeterea felem, canem et crocodilum in his sacris animalibus recenset, quae violare nefas sit Aegyptiis. Sed accipitrum et ibium praecipuus honor; ut etiam ex eo intelligitur, quod horum cadavera maximo sumtu ornamentoque condita reperiuntur in cryptis Thebaicis. Conf. Creuzeri Commentt. Herodott. p. 164 et Wilkinson. l. l. p. 94 seq. 210. Qui mumias examinavit Géoffroy, se quatuor inter falcones inunctos species agnovisse affirmat, *falconem peregrinum*, *f. aesalonem*, *f. palumbarium*, *f. nisum*. Sequitur eum Reinhardt l. l. pag. 26. 27.

CAP. LXVI.

εἰ μὴ κατελάμβανε τοὺς αἰελούρους τοιάδε] i. e. *nisi felibus haec acciderent.* Ubi Herodoteum verbi καταλαμβάνειν usum semel notasse

αἰελούρους τοιάδε. Ἐπεὰν τέκωσι αἱ θήλεαι, οὐκέτι φοιτέουσι παρὰ τοὺς ἔρσενας· οἱ δὲ διζήμενοι μίσγεσθαι αὐτῇσι οὐκ ἔχουσι. πρὸς ὧν ταῦτα σοφίζονται τάδε· ἁρπάζοντες ἀπὸ τῶν θηλέων καὶ ὑπαιρεόμενοι τὰ τέκνα κτείνουσι. κτείναντες μέντοι οὐ πατέονται. αἱ δὲ στερισκόμεναι τῶν τέκνων, ἄλλων δὲ ἐπιθυμέουσαι, οὕτω δὴ ἀπικνέονται παρὰ τοὺς ἔρσενας· φιλότεκνον δὲ τὸ θηρίον. πυρκαΐης δὲ γενομένης θεῖα πρήγματα καταλαμβάνει τοὺς αἰελούρους. οἱ μὲν γὰρ Αἰγύπτιοι

sufficiat. Est enim *incidere, accidere* et gravioribus in rebus casibusve praecipue locum habet. Conf. II, 152. III, 33. 42 ibique allata, IX, 60 etc., Wyttenbach. in Bibl. critic. P. X. pag. 46. Ad Pausaniam, qui Herodoteam locutionem imitatus est, notavit Siebelis., quem vid. ad I, 7. §. 3. De felibus per Aegyptum cultis plurima affert Wilkinson. Manners etc. sec. ser. II. p. 161 seqq., de felibus medicatis frequentissime adhuc repertis ibid. p. 167. Nuspiam vero apud veteres cum memorentur feles domesticae, quas medio demum aevo per Europam Asiaeque partem propagatas esse volunt, quaerendum videbatur Linkio (Urwelt etc. p. 200), utrum Aegyptiorum feles ad felium nostrarum genus pertinuerint, an aliud ad genus, quod in hisce calidioribus regionibus solum inveniatur, referri debeant. Atque hoc ipsum probabilius videtur viro doctissimo. Cuvierus et Géoffroy nihil quidem distinguunt inter eam felem, quae hodie in Aegypto occurrit, et eam, quae domestica est adeoque in silvis Europae montosis degit; nec mumias felium nunc repertas ab illis differre monent. Sed Linkio post suffragati sunt Schubert. et Olivierus. Reinhardt., qui accuratissimam disputationem instituit in diss. laud. p. 39—63 coll. 17. 18, nihil certi de his quidem ipse pronuntiat; ex iis vero, quae diligentissime inquisivit, hoc patet: medicatas Aegyptiorum feles nec ad formam nec ad cranium valde differre a feli domestica, ad picturam modo et varietatem coloris feli cato fero similes videri. Quem postea hac de re consului Leuckartum, virum doctissimum, is mihi scripsit Aegyptiorum felem domesticam originem ducere a *feli maniculata*; quam felem adhuc incognitam a Ruppellio, celeberrimo peregrinatore, in Nubia repertam esse ad occidentalem Nili ripam in locis saxosis; minorem illam quidem esse cato fero, sed cauda longiori praeditam. Ab ea autem feli vel nostrae domesticae felis quasdam varietates derivari verisimile videtur eidem Leuckarto, qui de feli maniculata comparari iubet: Atlas zu d. Reise im nördl. Africa von Ed. Ruppell. Heft I. Frankfurt. 1826 fol., ubi Kretzschmar pag. 3. 4. de hac feli maniculata, e qua domesticam Aegyptiorum felem deductam esse ipse cum aliis statuit, disputat, addita imagine. De primitiva felis patria disseruit quoque Dureau de la Malle in Annall. des sciences naturell. 1829. p. 165 seqq., Herodoti bene memor, qui tam accurate de fele retulerit.

κτείναντες μέντοι οὐ πατέονται] Pro *πατέονται*, quod rarius est verbum *edendi* notione, nonnulli *δατέονται*. Sed vid. II, 37 ibiq. not. et II, 47. — In verbis proxime antecedentibus verba *ἁρπάζοντες* et *ὑπαιρεόμενοι* significatione ita differre putamus, ut *ἁρπάζοντες* ii dicantur, qui *vi* rapiunt, *ὑπαιρεόμενοι*, qui clam et tecte auferunt, per dolum agentes.

θεῖα πρήγματα καταλαμβάνει τοὺς αἰελούρους] Vertit Schweighaeuserus: „*mira res accidit felibus*“, in nota adiiciens, Conr. Gesnerum sic locum esse interpretatum: „*feles in furorem aguntur.*“ Et notant *θεῖα*

διαστάντες φυλακὰς ἔχουσι τῶν αἰελούρων, ἀμελήσαντες σβεννύναι τὸ καιόμενον· οἱ δὲ αἰέλουροι, διαδύοντες καὶ ὑπερθρώσκοντες τοὺς ἀνθρώπους, ἐσάλλονται ἐς τὸ πῦρ. ταῦτα δὲ γινόμενα, πένθεα μεγάλα τοὺς Αἰγυπτίους καταλαμβάνει. ἐν ὁτέοισι δ' ἂν οἰκίοισι αἰέλουρος ἀποθάνῃ ἀπὸ τοῦ αὐτομάτου, οἱ ἐνοικέοντες πάντες ξυρέονται τὰς ὀφρύας μούνας, παρ' ὁτέοισι δ' ἂν κύων, πᾶν τὸ σῶμα καὶ τὴν κεφα-
67 λήν. Ἀπάγονται δὲ οἱ αἰέλουροι ἀποθανόντες ἐς ἱρὰς στέγας,

χρήματα omnino aliquid mirum atque insolens, quod cum explicare nequeas, divinitus accidisse consentaneum sit. Conf. I, 122. 174 et VI, 69.

οἱ μὲν γὰρ Αἰγύπτιοι διαστάντες] i. e. per intervalla s. spatia dispositi felium custodias agunt nec quidquam curant incendium. Caeterum dubitat Wilkinson. l. l. pag. 64, num verum sit, quod hic de nimia cura narratur, quae felibus tribuatur; mavult ad ea referre, quae ut legentes quodammodo detineret, Noster protulerit. Fabulam consulto ab Herodoto fictam declarat I. S. C. Schweigger: Ueber naturwissenschaftl. Mysterien etc. (1843). pag. 35. 54. At veri quid subesse crediderim, cum nunquam talia finxerit ac pro veris tradiderit historiae pater.

ταῦτα δὲ γινόμενα] Sunt absoluti qui dicuntur casus. Nam exspectabas: *τούτων δὲ γινομένων*. Vid. infra II, 141 coll. 41 ibique nott. et conf. Kuehner Gr. Gr. §. 670. Plura qui desiderat huius usus testimonia, adeat Reitz. ad Lucian. Conviv. p. 354. 355 tom. IX edit. Bipont. — *ἀπὸ τοῦ αὐτομάτου* est *ultro*, *casu*, *naturali morte*, quae nulla extrinsecus vi coacta venit, ut Gellii utar verbis in Noctt. Att. XIII, 1. Plura Larcher. ad h. l. Tu conf. quoque II, 14. — *ἐν ὁτέοισι δ' ἂν οἰκίοισι* optimi quique libri afferunt pro *ὁτέῃσι — οἰκίῃσι*, quod ne Graecum quidem esse monet Struve Spec. quaest. de dial. Herod. I. pag. 48.

Cap. LXVII.

Ἀπάγονται] Reliqui hoc, ut I, 209 et II, 47, quamvis exhibeat Schellershemianus liber *ἀπαγέαται*, quod Schweigh. et Gaisf. placuit. Sed vid. nott. ad l. l. Mox *ἱραὶ στέγαι* et *ἱραὶ θῆκαι*, quas infra dicit, non differunt, recte monente Schweighaeusero. Sunt enim *conditoria*, *camerae*, *cellae*, *in quibus mortui conduntur*. Sic *θῆκαι* II, 69. 90. 148 et apud Diodor. Sicul. I, 83, unde haec adscribamus: *φέρουσι εἰς τὰς ταριχείας· ἔπειτα θεραπευθέντων αὐτῶν κεδρίᾳ — θάπτουσιν ἐν ἱεραῖς θήκαις*. Alias vero ipsae quoque *arculae* dicuntur *θῆκαι*. Vid. Creuzer. Commentt. Herodd. p. 67 not. et infra II, 136. Caeterum hanc conditionem et consecrationem bestiarum, quae per totam Aegyptum obtinuit, coniunctam esse cum ipso bestiarum harum cultu, nemo non intelligit. Quod ut aliquatenus perspiciamus, astronomicis rationibus adhibitis, cogitanda sunt siderea armenta ac greges solis. Cum enim animalia sint deorum quasi imagines, dii vero Aegyptiorum magnam partem calendares, qui mensium signa inter se distribuerunt, factum est, ut, singuli ubi signa sua ingrediantur per mensium singulorum orbem, in coelo dicantur animalia ingredi. Iam ubi illud invaluerat, ut certis animalium figuris notaretur et siderum potiorum (Zodiaci) et mensium orbis, in fastis condendis consecrarunt has ipsas figuras sacerdotes, quo penitus eae in memoria hominum defigerentur. Est praecipuus locus solis, a cuius per signa coeli insigniora meantis annuo orbe pendent plurima. Solem vero Osiridem esse dictum scimus; qui

Digitized by Google

ἔνθα θάπτονται ταριχευθέντες ἐν Βουβάστι πόλι. τὰς δὲ κύ-

quando caniculae stellae in coelo signum intraverit, dicitur Anubis, canemque habet consecratam, ut bos et bucula Osiridi et Isidi tanquam soli lunaeque adiunguntur. Eadem ratio gregis reliquorum animalium in solis orbita consistentium; quorum domicilia sicubi ingreditur, mutuatur ab ipsis eorundem vultum et speciem. Hinc deorum personatorum chorus per annuum circulum ingrediens. Hinc bestiae deorum imagines et nuntii, praecones anni, indices tempestatum. Hinc dii ipsi, animalium horum partibus ornati, ad oculos hominum traducti et repraesentati; quod neminem mirabitur, qui haec ante omnia tenuerit, *animalia esse signa sive symbola deorum*, summamque in his astronomiae habendam esse rationem. (Vid. Seyffarth: Beiträge z. Kenntniss d. Litt. etc. d. alt. Aegypt. II. p. 86 seq.) Nam coelestium bestiarum seu sidereamrum (cum dii lunares, solares ac planetares sint siderea armenta) imagines sunt bestiae sacratae in terris, quae sua quaeque per universam Aegyptum in urbibus sacris stabula et sepulcra habent. Hinc, alia ut omittam, mos sepeliendorum hominum in conditoriis sacrarum bestiarum. Namque erat consentaneum, haec animalia post mortem condita sacrisque conditoriis reposita ac sepulta esse. Sunt vero, si Herodoti locos una iungamus II, 65—69 incl. 71. 72. 74, *ibes, accipitres, feles, canes, ichneumones, mures, aranei, ursi, lupi, crocodili, hippopotami, lutrae, lepidoti, anguillae, vulpanseres* (*phoenix*) ac *serpentes* quidam, per singulos Aegypti nomos singuli consecrati ac rite conditi. Cum quibus enim victus vitaeque ratio erat communis (II, 36), haud alia quoque post vitam ratio, ut eodem modo, quo ipsi homines, conderentur cum iisque etiam communi domicilio quasi post vitam iungerentur. Conf. Zoega de obeliscc. pag. 283 seqq. Ac repererunt viri docti utique magnam huiuscemodi mumiarum copiam per varias Aegypti partes, praecipue in Memphiticis regionibus, ubi plurimae avium sacrarum sunt mumiae, et in Thebaicis cryptis Gallorum opera accuratissime descriptis. Vid. Rouyer. in Descript. de l'Eg. livr. X. pag. 219 seq. et Iomard. l. l. vol. I. livr. II sur les hypog. de Thèb. sect. X. §. 8. p. 347 seqq. (recueil de mem. p. 313 seqq.) coll. Sylvest. de Sacy ad Abdallat. p. 202. 277. Nam reperiuntur et quadrupedes et aves et reptilia mumiarum humanarum in modum condita; quae conditura non inferior est hominum conditura nec medicamentis, aromatibus, nec opera adhibita, neque vero involucrorum, fasciarum etc. praestantia. Quin adeo obtinet inter bestiarum mumias eadem atque inter humanas mumias differentia, ut v. c. maximo sumtu ornamentoque condita sint cadavera ibium atque accipitrum. Magnorum vero animalium sunt non integra cadavera condita, sed partes tantummodo aliquot, ossa praecipue, imposito capite factitio. Sufficiant haec, e Creuzeri Commentatt. Herodott. I. pag. 147 seqq. 163 seq. deprompta, ad accuratiorem miri utique moris intelligentiam. Alia suis quaeque locis adnotabimus. Monuit idem V. D. de his quoque in Symbol. I. pag. 200 seq. et antea binis scriptionibus h. c argumentum persecutus erat Langguth: *de bestiis Aegyptiorum studio conversis in mumias*, Viteberg. 1808, et: *de mumiis avium in labyrintho apud Sacaram repertis*, Viteberg. 1803. Quibus add. I. Reinhardt.: *de quinque mumm. bestiarum Aegyptt.* Havniae 1824, et Minutoli: Nachträge zu s. Reise. p. 225 seqq.

ταριχευθέντες] Adscribamus Diodori locum I, 83 de his sacris bestiolis: ὅταν δ' ἀποθάνῃ τι, σινδόνι κατακαλύψαντες καὶ μετ' οἰμωγῆς τὰ στήθη καταπληξάμενοι φέρουσιν εἰς τὰς ταριχείας· ἔπειτα θεραπευθέντων αὐτῶν κεδρίᾳ καὶ τοῖς δυναμένοις εὐωδίαν παρ-

Digitized by Google

νας ἐν τῇ ἑωυτῶν ἕκαστοι πόλι θάπτουσι ἐν ἱρῇσι θήκῃσι. ὡς δὲ αὔτως τῇσι κυσὶ οἱ ἰχνευταὶ θάπτονται. τὰς δὲ μυγα-

έχεσθαι καὶ πολυχρόνιον τοῦ σώματος τήρησιν θάπτουσιν ἐν ἱεραῖς θήκαις. Invenerunt autem docti Galli in Thebaicis conditoriis multas *felium* mumias. Vid. Iomard. l. l. et nott. ad II, 66.

ἐν Βουβάστι πόλι] De hac urbe vid. supra II, 60. Ac refert huc urbis nomen Stephanus Byzantinus sub voc., quod *felem* denotare scribit. Dubitat quodammodo Champollio (l'Egypt. sous l. Phar. II. p. 67), cui a numine Aegyptio nomen urbis deductum esse verisimilius videtur. Ad felium cultum pertinere videtur, quod apud Ovidium Metam. V, 329 coll. Anton. Liber. metam. fab. 28 traditum legimus, deam in pugna Typhonia se in felim transformasse.

τὰς δὲ κύνας ἐν τῇ ἑωυτῶν ἕκαστοι κ. τ. λ.] Canes quoque, quarum iam mentio II, 66 in fin., in sacris habebantur animalibus, nec infimum illic occupabant locum propter rationes astronomicas, quas modo attigimus. „Proxime monui, a solis, per signa coeli insigniora meantis, annuo orbe hac in re pendere plurima. Solem autem Aegyptiis Osiridem dictum esse supra docuimus. Hoc loco illud addamus: Osiridem solarem appellatum esse *Σείριον* (conf. Plutarch. de Is. et Osir. p. 372 s. 525 Wyttenb.). In eodem *Sirio* habitare Isidem etiam docebant Aegyptii (vid. inscriptionem apud Diodorum lib. I. cap. 27. pag. 31 Wesseling.). Habebat autem canicula binas stellas prae ceteris splendidas, alteram in capite, quam Isidem vocabant, in lingua alteram *Sirii* nomine insignem (confer Iablonsk. Panth. Aeg. II. pag. 34 seqq.). Iam nemo nescit, caniculae quasi dominum esse *Anubidem* sive *Mercurium*, canino capite imposito notabilem, i. e. eum deum, qui Isidi et Osiridi in omni vitae actione adest et necati dei corpus studiose inquirit ac rite conditum ad Nilum defert. Cuius inquisitionis fidi socii fuisse canes ferebantur. In eius rei memoriam in Isidis die festo pompam ducebant canes, uti prodit Diodor. Sicul. I. cap. 87. Ac Nili crescentis et annonae felicis abs Anubide auguria capere solebant sacerdotes. Sirius eiusque praeses deus universi anni nuntius est habitus. Ab eo igitur deo, qui, quatenus mente sua moderatur inferiora omnia, Thoth-Hermes dictus, igitur ab eo quidquid luminis i. e. consilii salutisque in solem, atque a sole in lunam, indeque rursus in terram defluxit, id quotannis tanquam ex primario fonte repetitur; ita tamen, ut ipse quae mentis sunt impertiat, quae in communibus bonis censentur, ea omnia Isidis arbitrio atque Osiridis sint commissa. Itaque idem ille latrator Anubis, in coeli fastigio ac quasi specula locatus, sagacitate sua praecellit reliquas bestias omnes, velut sagacissima bestia canis." Creuzer. in Comm. Herodd. p. 149 seq. De honore *canum* apud Aegyptios cf. Plutarch. de Is. et Osir. cap. 44. p. 368 F et Diodor. l. l., Wilkinson. Manners etc. sec. ser. II. p. 138 seqq., qui Anubidem huc referri posse negat, non canis sed schacali capite instructum, nisi utramque bestiam ad idem canum genus referre malis. Nec mirum, multa canum cadavera bene medicata in cryptis fuisse reperta. Vid. Iomard. l. l. et plura apud Reinhardt. in diss. laud. p. 15 seq., Wilkinson. l. l. pag. 141. Apud Latinos hinc invenitur *latrator Anubis*, ut monet Larcherus.

ὡς δὲ αὔτως τῇσι κυσὶ οἱ ἰχνευταὶ θάπτονται] *ἰχνευταὶ* sunt *ichneumones*, uti appellantur apud Diodor. Sicul. I, 83. Add. Nicandr. Ther. V, 195 et Hesych. s. v. De ipsa bestia, quae crocodilis infesta dicitur, plura narrant Diodorus Sicul. I, 87. Aelian. H. A. VI, 38 et III, 22. Plin. H. N. VIII, 34. Plura dabit Wilkinson. l. l. pag. 154 seq. „Pharaonis mus quoque

Digitized by Google

λέας καὶ τοὺς ἴρηκας ἀπάγουσι ἐς Βουτοῦν πόλιν, τὰς δὲ ἴβις ἐς Ἑρμέω πόλιν. τὰς δὲ ἄρκτους, ἐούσας σπανίας, καὶ τοὺς

dictus, quem viverris accensere solent, teste Leske: Naturgeschichte pag. 176. Conf. interprett. ad Ammian. Marcell. XXII, 15. §. 19." *Cr.* De *Buto* urbe conf. ad II, 155. — μυγαλῆ sive *mus araneus* ad *soricum* genus refertur, rarissimaeque dicuntur huius animalis mumiae. Vid. Reinhardt. l. l. p. 18 seq. Ab Athribitis hanc bestiam coli testatur Strabo XVII. p. 813. Thebis numias huius bestiae repertas esse, sed in sculpturis nunquam eam conspici asserit Wilkinson. l. l. p. 133 seq., cui est *Sorex myosurus*, nobis: *Spitzmaus*. Conf. etiam Roeth. l. l. nott. pag. 51. In ipsa vocis scriptura admodum variant: equidem dedi μυγαλέας, Bredovium secutus p. 215 et praecipue p. 220.

τὰς δὲ ἴβις ἐς Ἑρμέω πόλιν] Post voculam ἴβις Schweigh. inseruit voces ἐούσας ἱρὰς, quae tamen a melioris notae codicibus absunt et omnino glossatorem sapiunt. Occurrunt vero duae urbes *Hermopolis* nomine insignitae, altera *parva* in regione Aegypti inferioris occidentali, quae extra Delta est, nunc, uti volunt, appellata *Damanhar*; eius tamen nulla apud Herodotum mentio, qui *Hermopolin* novit *magnam*, sitam in ea superioris Aegypti regione, cui nomen Heptanomis, quaeque ab aliis etiam Thebaidi adnumeratur. Vide Schlichthorst. l. l. pag. 97. 98, Mannert. l. l. X, 1. pag. 397 seq. Conf. etiam Prokesch: Erinner. I. p. 114 seqq. et alia, quae affert Forbiger: Handb. d. alt. Geogr. II. p. 787 not. Nunc illis in regionibus invenitur vicus nomine *Achmuneyn*, multaque a Gallis sunt inventa rudera magnificorum aedificiorum, templorum, columnarum longe lateque per campos dispersa. Quae tamen non omnia ad Hermopolin, ut Galli illi contendunt, pertinere posse putat Mannertus loco l. p. 399. Nec valde remotum ab Hermopoli collocatur *Ibeum*; qui locus forsitan ad eam ipsam urbem vel certe ad eius ditionem proximam pertinens, cum ibium mumias reciperet, inde quoque nomen traxisse videtur. Vid. Champoll. l. l. I. p. 295. 296, qui ideo Herodotum non prorsus accurate hic loqui monet, cum ibes Hermopoli repositas esse scribat. Nam intelligendas esse eas tantum ibes, quae in templis fuerint nutritae (religione publica opinor consecratas dixeris), cum in cryptis Memphiticis infinitus numerus ibium conditarum repertus fuerit. Domesticae igitur hae fuerint ibes, illae publicae et sacrae; ut enim quaevis privatorum domus per universam Aegyptum avem suam sacram nutrire solebat, ita ibis in templis nutrita et quasi deorum consuetudini admota est, quod monet Creuzer. Commentt. Herodd. p. 164. Hinc vario modo hae aves reperiuntur conditae, ut idem monet. Conf. Iomard. Recueil etc. p. 313 seq. De ipsa ave eiusque sanctitate apud Aegyptios dicemus ad II, 75. Hoc loco illud potissimum teneri volumus, quod ibis, cum Niliacae inundationis esset signum ac symbolum, Mercurio quoque sacra perhibebatur, qui deus primus Nili crescentis mensuras percepit et indicavit, indeque ibidis capite imposito repraesentatus comparet in anaglyphis ac picturis Aegyptiorum. Quare Hermopoli, i. e. Mercurii in urbe, sacram avem sepeliri ac reponi consentaneum. Conf. Creuzeri Symbol. II. pag. 207 seq. De Aegyptiorum Mercurio scripsit C. Fr. Dorfmueller in programmate, quod prodiit August. Vindelic. 1851: Ueber die Grundidee des Gottes Hermes.

τὰς δὲ ἄρκτους, ἐούσας σπανίας κ. τ. λ.] Auctor est Prosper Alpinus hist. nat. Aegypt. IV, 9. pag. 132, ursos, lupos, vulpes in Aegypto reperiri, quamquam haud magna sit eorum copia. Ursos idem addit ovibus nostris haud maiores esse itidemque lupos et vulpes duplo minores quam apud nos inve-

Digitized by Google

λύκους, οὐ πολλῷ τέῳ ἐόντας ἀλωπέκων μέζονας, αὐτοῦ θάπτουσι, τῇ ἂν εὑρεθέωσι κείμενοι.

68 *Τῶν δὲ κροκοδείλων φύσις ἐστὶ τοιήδε. τοὺς χειμεριω-* 136

niri. *Ursos* satis constat non reperiri per Aegyptum: qui quod bis in monumentis Thebanis conspiciuntur, teste Wilkinsono (Manners etc. III. p. 26 seq. coll. sec. ser. II. pag. 136), id eodem viro docto auctore inde explicandum, quod bestiae hae inter munera regi oblata comparent atque extrinsecus adductae videntur. Atque tales imagines Herodotum vidisse indeque haec retulisse arbitratur Letronne: Journal d. Sav. 1844. p. 566. — *Lupos* testantur Aristoteles (Hist. An. VIII, 28) et Plinius (Hist. Nat. VIII, 22) per Aegyptum minores esse quam in Graecia. Cum vero hodie in Aegypto lupos reperiri plerique negent, aliis quamvis se vel vidisse lupos vel ululantes audiisse asseverantibus, ea, quae de his animalibus apud veteres enarrantur, ad *lupos cervarios* s. *schacalos* relata volunt, quippe quorum etiamnum haud paucae reperiantur mumiae, testibus Iomardo (l. l. X. §. 8. p. 353 s. Recueil etc. p. 314. 317) aliisque, quos laudat Reinhardt. in dissertat. laud. pag. 16. 17 coll. 7. Add. Langguth. de bestt. Aegyptt. etc. p. 36 seq. Equidem nil discernam in iis, quae me peritioribus erunt diiudicanda. Hoc modo addam, lupos frequentissime repraesentatos memorari in Aegyptiorum anaglyphis atque mumiarum involucris; qua de re conf. nott. ad II, 122. Add. Wilkinson. Manners etc. III. p. 27 seqq., qui quae Herodotus de lupis magnitudine inferioribus per Aegyptum scribit, ea vera inveniri addit.

Cap. LXVIII.

Τῶν δὲ κροκοδείλων φύσις ἐστὶ τοιήδε] Articulum *ἡ* ante *φύσις* excidisse putat Schaeferus in Melett. p. 11. 12. Libri vetusti illum ignorant hoc loco, ut I, 93, ubi conf. nott. Quare addendum articulum haud censui, quamvis ab edd. recentt. receptum. — Locum Herodoti de crocodilis valde insignem multi et veterum et recentiorum vel attigerunt vel tractarunt. Atque iam ante Herodotum de crocodilis Aegyptiis quaedam perscripsisse videtur Hecataeus Milesius, ex quo ipso nonnulla Nostrum sumsisse statuunt. Vid. Fragmm. antiqq. historicc. p. 19 ed. Creuz. et Klausen ad Hecataei fragmm. pag. 128. Ac longe ante utrumque scriptorem Graecus Iobi scriptor crocodilum novit et descripsit XL, 20 et seqq. Namque *Leviathan* de hac bestia intelligendum esse iam docuit Bochart Hierozoic. III. p. 737 seq. Post Herodotum qui de crocodilis egerunt, eos excitat Schneider. in libro, qui inscribitur: Histor. amphibior. naturalis et liter. fascic. II (Ien. 1801) init. Primum locum obtinet Aristoteles, totam fere Herodoti narrationem repetens, Hist. An. II, 10. V, 33 coll. VIII, 15 etc. Cui addas Diodor. I, 35, Ammian. Marcell. XXII, 15. §. 15 seqq., alios, qui vel Herodotum vel Aristotelem plane sequuntur. Inter eos, qui recentiori aetate in haec inquisiverunt, inprimis consuli debent: Camus ad Aristot. Hist. Animal. versionem Gallicam, tomo secundo; Schneiderus ad Aristot. Hist. An. V, 27 t. IV. pag. 415. 416, et in libro laudato historiae amphibiorum; Géoffroy: „Observations sur les habitudes attribuées par Herodote aux crocodiles du Nil," in Annall. du musée d'hist. nat. (Paris. 1807) t. IX. p. 373 seqq.; et Cuvier. „Sur les différentes espèces de crocodiles" (ibid. X. pag. 8 seqq.); Minutoli: Nachträge z. Reise zum Tempel etc. pag. 154 seqq. Praeterea maxima cum utilitate adhibebis peculiarem de crocodilis libellum, qui hoc nomine editus est: Naturgeschichte der Amphibien von Fr. Tiedemann, M. Oppel und I. Liboschitz. 1stes

Digitized by Google

τάτους μῆνας τέσσερας ἐσθίει οὐδέν. ἐὸν δὲ τετράπουν χερσαῖον καὶ λιμναῖόν ἐστί· τίκτει μὲν γὰρ ᾠὰ ἐν γῇ καὶ ἐκλέπει, καὶ τὸ πολλὸν τῆς ἡμέρης διατρίβει ἐν τῷ ξηρῷ, τὴν δὲ νύκτα πᾶσαν ἐν τῷ ποταμῷ· θερμότερον γάρ δή ἐστι τὸ ὕδωρ τῆς τε αἰθρίης καὶ τῆς δρόσου. πάντων δὲ τῶν ἡμεῖς ἴδμεν θνητῶν τοῦτο ἐξ ἐλαχίστου μέγιστον γίνεται. τὰ μὲν γὰρ ᾠὰ χηνέων οὐ πολλῷ μέζονα τίκτει· καὶ ὁ νεοσσὸς κατὰ λόγον τοῦ ᾠοῦ γίνεται, αὐξανόμενος δὲ γίνεται καὶ ἐς ἑπτακαίδεκα

Heft (Heidelberg. 1817). Est vero, ut ex hoc libro optime intelligitur, apud Herodotum cogitandum de *crocodilo vulgari* s. *Nilotico*, quo nomine ab aliis aliarum terrarum crocodilis vulgo distingui solet. Add. Russegger: Reise etc. II, 1. pag. 372, qui idem advertit, nunc per inferiorem Aegyptum nullos inveniri crocodilos, qui in superiori Aegypto primum prope Siut occurrunt ac frequentiores formaque adeo maiores per Nubiam comparent. Idem quoque asserit Parthey: Das Nilthal p. 191 seqq.

τοὺς χειμεριωτάτους μῆνας τέσσερας ἐσθίει οὐδέν] Plinius Hist. Nat. VIII, 25 per menses hibernos crocodilos in antris latere dicit. Quod Herodotus scribit, crocodilum per quatuor menses hibernos nihil edere, mirum utique videbitur, quamquam ipsum per se non alienum est a reptilium natura. Ac fortasse crocodilos in Delta respexit auctor, qui, coelo et aëre frigidiore forsitan sopiti, alimentis minus indigebant; quale de alio genere crocodilorum in Americae regionibus frigidioribus peregrinatores testati sunt. Nunc quidem, ubi rarissime in Delta invenias crocodilos, qui superioribus tantum locis reperiuntur, non mirum, multos crocodilos vel gregatim conspici in Nili arena iacentes per hiemem, quod testatur Minutoli l. l. p. 156 seq. coll. Géoffroy pag. 375. Et nostra quoque aetate virum doctum contendisse, plures menses crocodilum sine alimentis vivere posse, intelligo ex Tiedemanni libro l. p. 36, ubi aliud exemplum laudatur crocodili, qui per septemdecim dies sine ullo nutrimento vixerit. Vid. ibid. pag. 60.

τίκτει μὲν γὰρ ᾠὰ ἐν γῇ καὶ ἐκλέπει] ἐκλέπει, i. e. *excludit ova*. In re ipsa conveniunt nostrae aetatis viri docti atque peregrinatores. Vide Tiedemann. l. l. pag. 53. Illud unum recentiores peregrinatores sibi animadvertisse visi sunt, esse solem potius, quae ova excludat, non crocodilos feminas illis incumbentes. Confer Géoffroy pag. 377 seq.

καὶ τὸ πολλὸν τῆς ἡμέρης διατρίβει ἐν τῷ ξηρῷ κ. τ. λ.] Haec vera et indubia esse, ex iis, quae etiamnum observantur, ponit Géoffroy pag. 376. Et confirmat Minutoli, qui per omnes diei horas in Nili insulis et arena crocodilos se invenisse scribit, nunquam vero noctu se illos extra aquam conspexisse. Vid. l. l. p. 157. Causam, quam Noster addit (θερμότερον γὰρ δή ἐστι τὸ ὕδωρ τῆς τε αἰθρίης καὶ τῆς δρόσου), sic intelligimus: „aquam esse calidiorem (vel per noctem), quam aërem coeli sereni (per noctem) roremque gelidum inde cadentem in terram; qua re crocodilis calorem amantibus gratius esse pernoctare sub aqua, diu commorari in terra.

πάντων δὲ τῶν ἡμεῖς ἴδμεν κ. τ. λ.] Et haec vera esse, docent naturae curiosi, qui omnes confirmant, crocodili ova non excedere magnitudine ova anserina; vid. Géoffroy pag. 379 et Minutoli pag. 159 coll. Tiedemann. pag. 53 seq. E veteribus Herodoto suffragantur Diodorus I, 35, Aristoteles Hist. An. V, 32, alii.

καὶ ὁ νεοσσὸς κατὰ λόγον τοῦ

Digitized by Google

πήχεας, καὶ μέζων ἔτι. ἔχει δὲ ὀφθαλμοὺς μὲν ὑὸς, ὀδόντας δὲ μεγάλους καὶ χαυλιόδοντας, κατὰ λόγον τοῦ σώματος. γλῶσσαν δὲ μοῦνον θηρίων οὐκ ἔφυσε, οὐδὲ τὴν κάτω κινέει

ὠοῦ γένεται] Crocodili pullus, ut iidem monent viri docti, ubi ovum relinquit, longitudine septem aut octo pollices fere aequat, et aliquot post menses iam ad plurium pedum longitudinem pervenit, ita ut adultus triginta pedes et amplius longitudine expleat. Herodotus mox ponit septendecim cubitos, qui viginti quinque pedes Rhenanos ferme aequant; Aelianus vero sub Psammiticho scribit visum fuisse crocodilum viginti quinque cubitorum, quae triginta quinque fere pedum est mensura, aliumque sub Amasi, cuius longitudo viginti sex fuerit cubitorum; vid. Nat. Animal. XVII, 6. Alios veterum locos attulit Lindenbrog. ad Ammian. Marcell. XXII, 15. §. 16. Quae tamen non fictitia esse, crocodilorum, qui hodie inveniuntur, arguit magnitudo. Observat Russegger l. l., per Nubiam maiores reperiri crocodilos quam in Aegypto, eosque viginti quatuor pedum longitudinem habere, quae subinde ad triginta usque pedes ascendat. Conf. etiam Tiedemann. l. l. pag. 69 et Schneider. l. l. pag. 142 seqq.

ἔχει δὲ ὀφθαλμοὺς μὲν ὑὸς] Sunt crocodili oculi pro tanta corporis mole sanequam parvi, minus elati et plerumque a palpebris obtecti, ut suillis oculis haud male comparari possint, quamquam felium oculis similiores illos esse olim statuit Camus idemque nunc statuit Minutoli l. l. pag. 160 coll. Géoffroy p. 379. Tu vid. potissimum Schneider. l. l. pag. 23 et Tiedemann. l. l. pag. 28.

ὀδόντας δὲ μεγάλους καὶ χαυλιόδοντας] χαυλιόδοντες sunt *dentes exserti*, *des dents saillants*, ut vertit Larcherus, Diodori admonens I, 35 et Io. Diacon. schol. in Scut. Hesiod. vs. 303, qui exponit ὀδόντας ἐξεστηκότας τοῦ στόματος. — In ipsa re nemo, qui oculis suis ipse inspexerit crocodilum, Herodotum erroris arguet. Nam dentes crocodilo sunt magni et in maxilla superiore plerique ita exserti, ut etiam ore clauso, cum labia non adsint, foris spectentur e superiore maxilla deorsum prominentes. Haec et plura Schneiderus l. l. pag. 34 coll. Tiedemann. p. 39 seqq., quo utroque loco plura etiam invenies de dentium numero atque serie.

γλῶσσαν δὲ μοῦνον θηρίων οὐκ ἔφυσε] sc. ὁ κροκόδειλος, *non genuit, unum ex omnibus animalibus, sibi linguam*, i. e. *haud nactum est linguam unum hoc inter omnia animal.* — Res ipsa valde disceptata, praesertim cum Aristoteles (Hist. An. I, 11. II, 10. V, 33) aliique scriptores (ut Plinius Hist. Nat. VIII, 37. Plutarch. de Is. et Osir. cap. 75. p. 381) haec ex Herodoto repetierint, nec recentiori aetate defuerint, qui Herodoto patrocinarentur ab aliis obtrectato. Nunc vero res expedita. Habet utique crocodilus linguam, ut reliqua animalia, sed sub maxillae inferioris aspera pelle, quasi laxo vinculo comprehensam, sic delitescentem, ut vix primo adspectu compareat multisque viris prorsus abesse videretur. Nam maxillae inferioris interstitium totum occupat eiusque margini interiori et apici tota est affixa, uti ore aperto apparet; linguae scilicet ministerio crocodilus opus non habet nec ad vocem nec ad praedam convertendam. Vid. Schneider. l. l. pag. 43 seq., Tiedemann. l. l. pag. 32 seq. Schweighaeuserus ait, in libro, qui inscribitur: „Histoire des animaux d'Aristote, traduit par Camus T. II. art. Crocodile,“ quae huc spectant praecipue, collecta et excussa esse. Herodotum vero excusare licebit, qui externam speciem magis secutus talia non vidit, quae vel doctissimos nostrae aetatis viros diu latuerint, nec nisi cadaverum sectionibus institutis ad liquidum perduci potuerint.

Digitized by Google

γνάθον, ἀλλὰ καὶ τοῦτο μοῦνον θηρίων τὴν ἄνω γνάθον προσάγει τῇ κάτω. ἔχει δὲ καὶ ὄνυχας καρτεροὺς καὶ δέρμα λεπιδωτὸν ἄῤῥηκτον ἐπὶ τοῦ νώτου. τυφλὸν δὲ ἐν ὕδατι, ἐν δὲ τῇ αἰθρίῃ ὀξυδερκέστατον. ἅτε δὴ ὦν ἐν ὕδατι δίαιταν ποιεύμενον, τὸ στόμα ἔνδοθεν φορέει πᾶν μεστὸν βδελλέων.

οὐδὲ τὴν κάτω κινέει γνάθον] i. e. *inferiorem maxillam non movet.* Haec quoque res, ab Aristotele aliisque repetita, nostra aetate valde exercuit viros doctos, ita ut vix composita lis esse videatur. Tu tamen hanc teneas disputationum summam: inferiorem crocodili maxillam, nisi prorsus immobilis sit, tam obscure moveri nec plane ad latera, ut vix illud conspici possit. Vid. Schneider. l. l. pag. 48 seqq. et praecipue Tiedemann. l. l. pag. 36 seqq. Quod moneo, ne iniuria quis Herodoto obtrectandum censeat, qui ea non animadverterit, quae doctissimi nostrae aetatis naturae scrutatores vix detegere potuerunt.

ἀλλὰ καὶ τοῦτο μοῦνον θηρίων] Bene haec vindicavit Schweigh. sic interpretans: *sed est etiam hoc unum ex omnibus animalibus, quod* etc. Voluerat enim Schaeferus ad Gregor. Cor. de dialectt. p. 30 ἀλλὰ κατὰ τοῦτο, cum Bastius τοῦτο pro διὰ τοῦτο (*idcirco*) accepisset. Quorum neutrum habeo verum. Add. G. A. Koch ad Antonin. Lib. p. 119.

ἔχει δὲ καὶ ὄνυχας καρτεροὺς, καὶ δέρμα λεπιδωτὸν ἄῤῥηκτον ἐπὶ τοῦ νώτου] λεπιδωτὸν dicit *squamatam* pellem; δέρμα ἄῤῥηκτον Plinius haud male reddit: *cutem contra omnem ictum invictam;* quod idem aliis verbis testantur alii veterum sriptores, excitati a Bocharto Hierozoic. V, 17. p. m. 785. Atque eadem in crocodilo observarunt recentiores verissimaque comprobarunt. „Pellis universi corporis crassa est et densa, squamis obserta durissimis adeoque vel magnam ab externis iniuriis violentiam facile eludit.“ Schneider. l. l. p. 15 seq. coll. pag. 14. Add. Géoffroy pag. 381, Tiedemann. p. 33. seqq.

τυφλὸν δὲ ἐν ὕδατι, ἐν δὲ τῇ αἰθρίῃ ὀξυδερκέστατον] Hoc ita intelligendum, ut crocodilus in aqua minus bene videre censeatur teste ipso Aristotele (Hist. Anim. II, 10); nam in aëre perspicacissimum esse animal, inter omnes convenit. Vid. Géoffroy p. 381, Tiedemann. l. laud. pag. 29.

τὸ στόμα ἔνδοθεν φορέει πᾶν μεστὸν βδελλέων] In hoc quoque loco multum sudarunt viri docti, in eo maximam partem lapsi, quod bdellas intelligerent *hirudines sanguisugas*, quae omnino in Nili aquis nullae reperiuntur; est enim intelligendum muscarum genus, quod plurimum ac densum in crocodilum irruit ipsasque fauces non firmiter ac presse clausas penetrat et interiorem maxillam totam fere obtegit. Quibus muscis parvulis insidians trochilus in crocodili fauces permeat, qui fauces clausurus corpore ante moto hoc trochilo indicat, qui iam avolat. Simili modo in Indiae septentrionalis insula crocodilum ab ave parvula liberari muscis narrant. Quodsi igitur Herodotus quidquam lapsus est, in eo tantum errorem commisisse videtur, quod, cum muscas s. conopes dicere oporteret, *bdellas* dixit, quae *hirudines* vulgo audiunt. Vid. Géoffroy l. l. pag. 382 seq. et Iahnii Annall. philol. et paedag. (1828) I, 3. pag. 365. Trochilum vero dicunt esse *charadrium Aegyptium* sive *saq-saq* (tak-tak) Arabum nomine, frequentem illum in his regionibus. Vid. Géoffroy l. l. pag. 384 et Minutoli l. l. pag. 162 seqq., qui saepius se hanc avem vidisse affirmat; quae cum frequens circa crocodilum in arena iacentem inveniatur ipsaque voce sua, hominibus appropinquantibus, crocodilo id quasi declaret, inde fabulam Herodoteam ortam putat Wil-

Digitized by Google

τὰ μὲν δὴ ἄλλα ὄρνεα καὶ θηρία φεύγει μιν, ὁ δὲ τροχίλος εἰρηναῖόν οἵ ἐστι, ἅτε ὠφελεομένῳ πρὸς αὐτοῦ. ἐπεὰν γὰρ ἐς τὴν γῆν ἐκβῇ ἐκ τοῦ ὕδατος ὁ κροκόδειλος, καὶ ἔπειτα χάνῃ (ἔωθε γὰρ τοῦτο ὡς ἐπίπαν ποιέειν πρὸς τὸν ζέφυρον), ἐνθαῦτα ὁ τροχίλος ἐσδύνων ἐς τὸ στόμα αὐτοῦ καταπίνει τὰς βδέλλας· ὁ δὲ ὠφελεύμενος ἥδεται καὶ οὐδὲν σίνεται τὸν
69 τροχίλον. Τοῖσι μὲν δὴ τῶν Αἰγυπτίων ἱροί εἰσι οἱ κροκόδειλοι, τοῖσι δ' οὔ, ἀλλ' ἅτε πολεμίους περιέπουσι. οἱ δὲ

kinson Manners etc. III. p. 79. 80 sec. ser. II. pag. 225 seq. Quod mihi quidem haud persuasit. De *charadrio Nilotico* s. *spinoso*, qui crocodilum fere semper sequitur, si aquam reliquerit, conf. etiam Hammer in: Wiener Jahrbb. LXXXI. pag. 50. Wilde: Narrative of a voyage to Madeira etc. (sec. ed. Dublin 1844) pag. 625 seq. Wilkinson. sec. ser. II. p. 123 huc refert *charadrium melanocephalum* Linnaei, cuius ipsius imaginem dedit p. 269.

ἔωθε γὰρ τοῦτο — πρὸς τὸν ζέφυρον] Hoc verum se animadvertisse dicit Géoffroy p. 385. — Herodoteam de trochilo narrationem descripsit ferme Aelian. Nat. An. III, 11 coll. VIII, 25. Larcherus hac de re laudat Plin. H. N. VIII, 25. Aristotel. Hist. An. IX, 6 et Camum ad Gallicam Aristotelei operis versionem t. II. p. 732. — Pro ἐώθεε Schweigh. et Gaisf., quos cum edd. recentt. secutus sum, ἔωθε; tu conf. II, 25. III, 33. Cum iisdem scripsi τροχίλος et τροχίλον pro vulg. τροχῖλος et τροχῖλον; ὠφελεύμενος cum Mediceo, Florentino alioque libro retinui, cum alii ferrent ὠφελεόμενος, ut supra I, 7. 11 καλεόμενος, quod edd. recentt. in καλεύμενος mutarunt. Mihi utraque forma Noster usus esse videtur. Ad verba καὶ ἔπειτα (cuius loco recentt. edd. Bredovii p. 109 praeceptum secuti dederunt ἔπειτεν) χάνῃ suppl. τὸ στόμα: *quando crocodilus os aperuit* s., ut Schweigh. reddit, *ore hiante recubat.*

Cap. LXIX.

Τοῖσι μὲν δὴ τῶν Αἰγυπτίων — περιέπουσι] De περιέπειν conf. I, 73. II, 64. Quod ad argumentum, probatur Herodotea narratio aliorum quoque scriptorum testimoniis, Strabonis XVII. p. 1165 D. 1169 B. C. (p. 814. 817), Aeliani N. A. X, 21 coll. 24, aliorum. Unde discimus, in urbe pagoque Tentyris itemque Apollinopoli magna illa, quae in superiore Aegypto sita est (nunc vocatur Edfu), invisos fuisse crocodilos, quos incolae omni modo persecuti sint: etenim Typhonium animal perhibebatur crocodilus (cf. Aelian. l. l. Plutarch. de Isid. et Osir. cap. 50. p. 371 coll. 75. p. 381.) indeque bestia exosa. In ipsis Aegyptiorum monumentis neutiquam Typhoni additur crocodilus, sed sequitur eum deum, qui notis hieroglyphicis scribitur *Sebek*, *Sebech* s. *Savak* ipseque repraesentatur crocodili capite instructus. Hic vero deus, infinitum declarans tempus, unde Sol emanat, cum Graecorum *Crono* s. *Saturno* convenit ac plerumque ob temporis omnia diruentis et evertentis notionem nocivi numinis vim et potestatem acquirit: unde Graeci, qui omnia mala Typhoni adscribebant, eum cum Typhone confudisse videntur: ipsum vero Aegyptium dei nomen continere videtur nomen Σοῦχος, quod crocodilo in Arsinoë urbe culto ac domito tribuebatur, teste Strabone XVII. p. 811. Sed inde quoque apparet, cur Iamblichus de myster. V, 8 crocodilum Solis insigne haberi scribat, Solemque ipsum crocodilo superimpositum sive vectum repraesentari testetur Clemens Alexandr. Stromatt. V, 7. pag. 670. Plura vid. apud Wilkinson. Man-

Digitized by Google

περί τε Θήβας καὶ τὴν Μοίριος λίμνην οἰκέοντες καὶ κάρτα ἥγηνται αὐτοὺς εἶναι ἱρούς. ἐκ πάντων δὲ ἕνα ἑκάτεροι τρέφουσι κροκόδειλον, δεδιδαγμένον εἶναι χειροήθεα, ἀρτήματά

ners etc. sec. ser. II. p. 36 seqq. 231 seqq. III Pl. 50, 2, Roeth. Gesch. d. Philosoph. I. p. 135 seq. nott. p. 40 seq. coll. Bunsen: Aegyptens Stelle in d. Weltgesch. I. p. 475 et Lepsius in: Denkschrift. d. Akad. d. Wissensch. zu Berlin 1851 (1852) p. 165. 182 et praecipue p. 188, Seyffarth Beiträge z. Kenntniss d. alt. Aegypt. II. p. 165. Creuzerus in Commentt. Herodd. pag. 84 seq. haec posuit: „Iam de crocodilorum sanctitate etiam veteres quaesiverunt. Utilitatis admonet philosophus apud Ciceronem de nat. Deorum I, 36. Eam duplicem produnt. Nam crocodilorum metu dicunt praedones et rapaces Arabiae et Libyae homines prohiberi, quominus Nilum transnatent (Euseb. P. E. II, 1. p. 50); et ex eius beluae accessu auguria capi accedentis Nili, esse enim crocodilum Aegyptiis nonnullis pro signo *ποτίμου ὕδατος* (Euseb. P. E. III, 11. Clem. Alexandr. Strom. V. p. 632 coll. Lucian. III. p. 78. 425 ed. Bip.). Hinc qui nuper in Aegyptiarum rerum indolem inquisiverunt viri docti, ab earum urbium incolis crocodilum praecipue cultum fuisse suspicantur, qui longiore aliquanto intervallo abs Nili ripa distarent, eiusmodi hominibus crocodilos adnatantes praenuntios fuisse undarum salubrium, quibus et sitim pellerent et arva irrigarent. In hisce hominibus censendos esse puto Ombitas superioris Aegypti, qui eius superstitionis etiam poenas luere tenentur Romanorum Satirae (Iuvenal. Satir. XV, 28 seqq. ibique Ruperti coll. Chabrol. et Iomard. in Descript. de l'Eg. I. cap. 4. p. 8 seqq. Antiqq.). Ac fuerunt per Aegyptum plures urbes, quibus a crocodilis nomen esset. Primam in Labyrintho describendo memorat Noster (II, 148 ubi vid.) Nutriti ibi publice in lacubus crocodili. Secunda sita erat in Aegypto media (*Atripe*), tertia in superiore, sive Thebaïde (*Tuphuim*). Atque in huius urbis ruderibus se reperisse refert Costaz. duo crocodilos in lapide insculptos, quorum alter capite falconis insignis esset (Descr. de l'Eg. I. cap. 8. pag. 17 Antiqq.); quod symbolum ad ipsas has religiones spectare nemo ambiget.“

καὶ κάρτα ἥγηνται αὐτοὺς εἶναι ἱρούς] Pertinent huc quoque Strabonis atque Aeliani loci, e quibus discimus, Ombitas atque Arsinoës urbis, quae olim Crocodilorum urbs vocabatur, incolas praecipue coluisse crocodilum: inde scribit Diodorus I, 35, a plerisque Aegyptiis ex lege coli crocodilum tanquam deum, Coptitas quoque crocodilum colentes addit Aelian. N. A. X, 24; magnam curam crocodilis ab incolis urbis Chenobosciae tributam enarrat Stephanus Byzant. s. v. *Χηνοβοσκία*, quo eodem auctore s. v. *Διὸς πόλις* in parva urbe, quae Diospolis vocatur, *τιθασσεύουσι τοὺς κροκοδείλους, ἐν ἄντροις καὶ φρέασι σέβοντες.* Atque observat Wilkinson. (Manners etc. III. p. 76) in loco, qui nunc appellatur Maabdeh, ex adverso urbis Manfaloot, reperiri speluncas amplas rupibus incisas, in quibus permultae crocodilorum mumiae adhuc servantur eaeque magna cura medicatae. Adhuc ab Arabibus atque Nubiis quibusdam crocodilum superstitiose coli et observari testatur Yates: The modern history and condition of Egypt. T. II. p. 519.

δεδιδαγμένον εἶναι χειροήθεα] Quod duo olim statuerunt crocodilorum Niloticorum genera, alterum mitius et mansuetius, quod facile domari possit (*Zuchos* s. *Suchos* vocant; conf. Strab. XVII. pag. 811 seq. ibiq. Tzschuck. pag. 580), alterum ferius atque crudelius eamque ob causam Typhoni sacrum, hoc falsum esse probavit Cuvier. in Annall. du Mus. d'hist. nat. X.

Digitized by Google

τε λίθινα χυτὰ καὶ χρύσεα ἐς τὰ ὦτα ἐνθέντες, καὶ ἀμφιδέας περὶ τοὺς προσθίους πόδας, καὶ σιτία ἀπόταχτα διδόντες καὶ ἱρήϊα, καὶ περιέποντες ὡς κάλλιστα ζώοντας, ἀποθανόντας δὲ ταριχεύοντες θάπτουσι ἐν ἱρῇσι θήκῃσι. οἱ δὲ περὶ Ἐλεφαντίνην πόλιν οἰκέοντες καὶ ἐσθίουσι αὐτούς, οὐκ ἡγεόμε-

p. 43 seqq. Add. Tiedemann. l. l. pag. 72 et Minutoli l. l. p. 164, ubi narratur de crocodilo tam cicure, ut tangere illum manusque eiusdem faucibus sine ullo periculo admovere licuerit. De crocodilis in Aegyptiorum templis et nutritis et mansuefactis praeter Strabonis et Stephani Byzantini locos laudatos conf. etiam Aelian. N. A. IV, 44. X, 21.

ἀρτήματά τε λίθινα χυτὰ κ. τ. λ.] *ἀρτήματα*, quae *κόσμιά τινα* dicit Hesychius I. p. 556, h. l. intelliguntur *inaures*, ornamenta ab auribus pendentia, tum aurea, tum e fusis ac factitiis lapillis confecta. Quare Minutoli l. l. pag. 163. 280 seq. 286 seqq. dicit *Glasmosaik*, qua arte quidem elaborata fuerint, cum omnino haecce ars admodum floruerit apud veteres Aegyptios. Vitri quoddam genus per *λίθινα χυτὰ* indicari, vix dubium; conf. Wilkinson. Manners etc. III. p. 99, Becker: Charicl. II. p. 132 (I. p. 256), qui plane nostrum *Glas* hic intelligi vult ob Platonis locum in Tim. p. 61. — Sunt vero apud crocodilos aurium foramina supra oculos sita cuteque obtecta, quae palpebrae aliquam gerit similitudinem; operculi pars superior mobilis multis fibris muscularibus clauditur et recluditur; reliqua aurium fabrica valde similis avium auribus. Haec Schneiderus l. l. pag. 27 seqq. Ac notavit Géoffroy l. l. IX. p. 386 seq., se in crocodilorum mumiis foramina aurium invenisse, a quibus haecce ornamenta fuerint suspensa.

καὶ ἀμφιδέας περὶ τοὺς προσθίους πόδας] *προσθίους* cum Schweigh. et Gaisf. recepi pro vulg. *ἐμπροσθίους*. Nam designantur *pedes anteriores*. — *ἀμφιδέας* intelligit Noster *torques* sive *armillas*, aureas opinor, ornatus causa pedibus admotas, tanquam catenas. Grammatici Graeci exponunt *ἀλύσεις* atque etiam *ψέλλια*: Zonar. I. p. 151, Hesych. I. p. 297, Gregor. Corinth. de dialect. Ion. §. 123. pag. 523. Add. Bredov. p. 220. *σιτία ἀπόταχτα* sunt cibaria constituta s. demensa. Neque aliter fere *ἀπόταχτος* in Critiae carmine vs. 27 apud Athen. X. p. 433 B, ubi etiam Bergk. retinuit scripturam *ἀπόταχτος*, nam alii *ἀποταχτός*.

ὡς κάλλιστα ζώοντας] *ζώοντας* cum recentt. edd. recepi pro *ζῶντας*. Conf. Bredov. p. 170. Ad seqq. verba: *ἀποθανόντας δὲ ταριχεύοντες θάπτουσι ἐν ἱρῇσι θήκῃσι* conf. quae de Aegyptiorum more bestias humanarum mumiarum in modum condiendi ad II, 67 in universum diximus. Ac mumias crocodilorum rarius nunc inveniri monet Reinhardt l. l. pag. 28 seq. Wilkinson. Thebis omnino reperiri asserit Manners etc. III. p. 76. sec. ser. II. p. 123. 230. In labyrintho sacros crocodilos in loculis depositos Noster memorat II, 148.

οἱ δὲ περὶ Ἐλεφαντίνην πόλιν οἰκέοντες κ. τ. λ.] Conf. II, 17 ibiq. nott. *Cr.* de religionibus in Elephantine insula consuli vult Iomard. in Descript. de l'Eg. Antiqq. t. I. cap. 3. pag. 15 (Recueil etc. p. 83 seq.). Monstravit autem Iomardus, cultum Iovis Ammonis in hac insula potissimum obtinuisse. — Crocodilorum carne vesci Apollinopolitas, qui ad Tentyra pertinent, auctor est Aelianus N. A. X, 21. Sed carnem „*ἐδώδιμον*" non esse tradit Diodor. Sic. I, 35, quocum consentit Wilkinson. Manners etc. sec. ser. II. p. 235, raro adhuc homines Aegyptios frui hac carne asseverans.

Digitized by Google

νοι ἱροὺς εἶναι. Καλέονται δὲ οὐ κροκόδειλοι, ἀλλὰ χάμψαι. κροκοδείλους δὲ Ἴωνες οὐνόμασαν, εἰκάζοντες αὐτῶν τὰ εἴδεα 137 *τοῖσι παρὰ σφίσι γινομένοισι κροκοδείλοισι τοῖσι ἐν τῇσι αἱ-*
70 *μασιῇσι. Ἄγραι δέ σφεων πολλαὶ κατεστέασι καὶ παντοῖαι· ἣ δ' ὦν ἐμοί γε δοκέει ἀξιωτάτη ἀπηγήσιος εἶναι, ταύτην γράφω. ἐπεὰν νῶτον ὑὸς δελεάσῃ περὶ ἄγκιστρον, μετίει ἐς μέσον τὸν ποταμόν· αὐτὸς δὲ ἐπὶ τοῦ χείλεος τοῦ ποταμοῦ ἔχων δέλφακα ζωὴν, ταύτην τύπτει. ἐπακούσας δὲ τῆς φωνῆς ὁ κροκόδειλος ἵεται κατὰ τὴν φωνὴν, ἐντυχὼν δὲ τῷ νώτῳ καταπίνει, οἱ δὲ ἕλκουσι. ἐπεὰν δὲ ἐξελκυσθῇ ἐς γῆν, πρῶτον ἁπάντων ὁ θηρευτὴς πηλῷ κατ' ὦν ἔπλασε αὐτοῦ τοὺς ὀφθαλμούς· τοῦτο δὲ ποιήσας κάρτα εὐπετέως τὰ λοιπὰ*
71 *χειροῦται, μὴ ποιήσας δὲ τοῦτο, σὺν πόνῳ. Οἱ δὲ ἵπποι οἱ*

καλέονται δὲ — χάμψαι] Monent viri docti (Iablonsk. Opuscc. p. 387, Champoll. l'Eg. s. l. Phar. I. p. 152 seq. 324 seq., Uhlemann. Philolog. Aegypt. p. 30.), etiamnum apud Coptas crocodilum vocari *Amsah* s. *Msah*, quod ab Aegyptio nomine haud recedit, si quidem prima litera *ch* vel adspirationi inservit vel articuli vices gerit: unde Arabes nunc vocant *Temtsah*. Conf. Schneider. l. l. pag. 114, Wilkinson. Manners etc. sec. ser. II. p. 231, Prokesch: Das Land zwisch. d. Catarract. d Nil. pag. 51. — Graeca huius bestiae appellatio inde repetenda, quod lacertarum terrestrium genus vocitabant *κροκοδείλους*, quare Aristoteles Hist. An. II, 6 Aegyptium animal dicit *κροκόδειλον τὸν ποτάμιον*, alterum vero lacertarum genus *κροκόδειλον τὸν χερσαῖον*. Nec aliter fere ipse Herodotus IV, 192 in Libya commemorat *κροκοδείλους ὅσον τε τριπήχεας χερσαίους, τῇσι σαύρῃσι ἐμφερεστάτους*. Quas vero de ipsa crocodili voce etymologias protulerunt Grammatici veteres, eas referre putidum est.

Ἴωνες οὐνόμασαν] Intelligit, credo, *eos Iones*, qui in Aegypto sub Psammiticho (II, 154) consederant. Ad vocem *αἱμασιή* conf. nott. ad I, 180 et Wordsworth ad Theocrit. Id. VI, 22.

Cap. LXX.

ταύτην γράφω] Steger. praefat. p. XI mavult *γράψω*. Quo tamen minime opus. „Hodieque crocodilorum capturam similem obtinere testatur Iomard. l. l. cap. 5. §. 5. pag. 27.“ *Cr.* Hunc modum, quo nunc porci loco per canem ligno affixum funibus ad terram trahere atque capere student crocodilum, declarat Wilkinson. l. l. pag. 235. Idem in sculpturis inveniri asserit homines, qui crocodilum aggrediantur atque hasta transfigant; conf. Manners III. p. 81. — In proxime antecedentibus aeque atque cap. 84 reliqui *κατεστέασι* omnibus libris (uno Sancrofti libro excepto) allatum, quod Bredovius in *κατεστᾶσι* mutari iubet. Sed cf. I, 196 ibique nott. Neque Bredovio obsecuti sunt Dindorf et Dietsch. In seqq. ad verba *ἐπεὰν — δελεάσῃ* subiectum, quod dicunt, facile ex tota sententia supplendum erit, ut II, 47; idemque etiam ad verba *οἱ δὲ ἕλκουσι* valet, ubi consulto ad pluralem numerum fit transitus, cum plures *θηρευταὶ* in hoc negotio occupati videantur. Nec aliter ad *μετίει* (de qua forma cf. ad I, 6), i. e. *demittit*, obiectum, quod dicunt, mente addendum: *hamum cum esca*. Ad *ἵεται* conf. nott. ad IX, 78 et VI, 112; et ad *κατ' ὦν ἔπλασε* Herod. II, 39. 40.

Digitized by Google

ποτάμιοι νομῷ μὲν τῷ Παπρημίτῃ ἱροί εἰσι, τοῖσι δὲ ἄλλοισι Αἰγυπτίοισι οὐκ ἱροί. φύσιν δὲ παρέχονται ἰδέης τοιήνδε·

Cap. LXXI.

Οἱ δὲ ἵπποι οἱ ποτάμιοι κ. τ. λ.] De *Papremi* conf. nott. ad II, 63. Ad argumentum loci conf. Plutarch. de Is. et Osir. cap. 32. p. 364 A, qui eam ob causam hoc animal sacrum haberi narrat, quod per vim cum matre coire velit. Caeterum et huius capitis et cap. 73 argumentum Hecataeo Milesio Nostrum debere quod tradit Porphyr. in Eusebii Praep. evang. X. p. 466 (coll. Creuzer. Fragmm. antiqq. hist. pag. 19 seqq.) accedente Klausen. ad Hecataei Fragmm. pag. 128, id ut credam, haud mihi persuaderi patiar: vid. Commentat. Herodot. §. 8. De ipso *hippopotamo* conf. Wilkinson. Manners etc. sec. ser. II. p. 177 seqq. Adhuc per Aegyptum non invenitur haec bestia, quae in Aethiopiae regionibus superioribus tantum comparet indeque raro descendit usque ad Nili catarractas: antiquitus vero aliter hoc se habuisse praeter scriptorum veterum testimonia declarant monumenta Thebana, in quibus venatio huius bestiae exhibetur eodem ferme modo instituta, quo nunc in terra Sennaar fieri solet; vid. Wilkinson. Manners etc. III. p. 69 seqq. ipsamque imaginem e Thebanis sculpturis ductam ad p. 71. Ac mumias quoque hippopotami Thebis inventas esse unamque ex his adeo Londinum translatam in Museum Britannicum idem testatur (sec. ser. II. p. 181.). Quod vero in pago Papremitarum, qui Martem venerabantur (cf. supra II, 63 seq.) hippopotamus colebatur, inde Marti quoque hoc animal consecratum fuisse existimes, quod *Typhonis* signum esse tradit Plutarch. de Is. et Osirid. cap. 50. p. 371 coll. 32. p. 364. Seyffarth: Beiträge etc. II. p. 147. Sed utrumque deum nullum alium esse nisi eum, qui in ipsis Aegyptiorum monumentis vocatur *Ombte-Seth-Typhon*, contendit Roeth. Gesch. d. Philos. I. nott. p. 164 seq. Horapollo Hieroglyph. II, 20 *ὥραν* declarari hippopotamo scripsit: tu conf. Leemans p. 317.

φύσιν — ἰδέης τοιήνδε] *ἰδέα* ad speciem et formam corporis pertinet. Vid. nott. ad Plutarch. Flamin. pag. 77 et Iacobs ad Aelian. N. A. V, 56. Conf. Herod. IV, 109.

φύσιν δὲ παρέχονται κ. τ. λ.] Respexit haec Aristoteles H. A. II, 7 (II, 4 ed. Schneid.), unde potiora adscribam: *ὁ δὲ ἵππος ὁ ποτάμιος ὁ ἐν Αἰγύπτῳ χαίτην μὲν ἔχει, ὥσπερ ἵππος, δίχηλον δ' ἐστὶν, ὥσπερ βοῦς, τὴν δ' ὄψιν σιμός· ἔχει δὲ καὶ ἀστράγαλον, ὥσπερ τὰ δίχηλα καὶ χαυλιόδοντας ὑποφαινομένους, κέρκον δὲ ὑός, φωνὴν δὲ ἵππου· μέγεθος δ' ἐστὶν ἡλίκον ὄνος· τοῦ δὲ δέρματος τὸ πάχος, ὥστε δόρατα ποιεῖσθαι ἐξ αὐτοῦ.* In magnitudine animalis indicanda differt quodammodo ab Herodoto, qui, ubi scribit *μέγαθος ὅσον τε βοῦς ὁ μέγιστος*, magis ad verum accessisse videri potest, in eo tamen lapsus, quod caudam hippopotami cum equina comparat cauda; id quod a vero longissime abest. In aliis quibusdam accuratius retulit Diodorus I, 34, qui totam corporis molem non dissimilem elephanto esse prodit; Plinius vero (Hist. Nat. VIII, 25. IX, 12 etc.) et qui eum secuti sunt, ut plurimum Aristoteleam descriptionem repetunt eamque amplificant, ut iure mireris multo accuratius hoc animal ab artificibus expressum conspici tum in numis tum in aliis antiquitatis monumentis. Est unus Achilles Tatius IV, 2, qui accuratiora dedisse putandus est. Ac ne nunc quidem satis cognita haec belua, quae, uti dixi, in ipsa Aegypto non amplius reperitur, sed supra catarractas tantum in interioris Africae regionibus. Quam vulgo laudant Schneideri ad Petri Artedi synonym. piscc. append. p. 247 seqq. (Lipsiae 1789), doleo hunc librum mihi non praesto fuisse; post Schneiderum de his retulit Cuvier.

Digitized by Google

τετράπουν ἐστὶ, δίχηλον, ὁπλαὶ βοὸς, σιμὸν, λοφιὴν ἔχον ἵππου, χαυλιόδοντας φαῖνον, οὐρὴν ἵππου καὶ φωνὴν, μέγαθος ὅσον τε βοῦς ὁ μέγιστος· τὸ δέρμα δ' αὐτοῦ οὕτω δή τι παχύ ἐστι, ὥστε αὔου γενομένου, ξυστὰ ποιέεσθαι ἀκόντια ἐξ αὐτοῦ. Γίνονται δὲ καὶ ἐνύδριες ἐν τῷ ποταμῷ, τὰς ἱρὰς 72

in Musée d'hist. natur. tom. IV. p. 299 seqq. V. pag. 56 seqq. Conf. etiam Dictionn. d. scienc. naturell. (Paris. 1821) tom. XXI. s. v. pag. 189 seqq.

τετράπουν ἐστὶ] Ad structuram mente opinor addendum *τὸ θηρίον* vel simile quid: namque hic omnino sensum magis quam id, quod grammatica structura postulat, secutus esse Noster videtur, qui mox scripsit ὁπλαὶ βοὸς, sc. *εἰσὶ*, deinde vero ad priora (*τετράπουν ἐστὶ τὸ θηρίον*) respiciens dixit *ἔχον λοφὴν*, *φαῖνον χαυλιόδοντας*, quod continuo excipiunt accusativi *οὐρὴν καὶ φωνὴν*, ad quos *ἔχον* ex antecedentibus referas. Et comparari cum his poterunt ea, quae Iobi scriptor XL, 10 seqq. de hac bestia affert, quam vocat *Behemot* s. *Pehemout*, qua voce Aegyptiorum lingua significari *bovem aquatilem* addunt interpretes.

χαυλιόδοντας φαῖνον] Conf. Diodor. l. l. et nott. ad Herod. II, 68. Minus recte haec tradi monent naturae observatores, monent ipsae, quae in vetustis monumentis reperiuntur imagines, cum ore clauso minime compareant dentes. Vid. Cuvier. l. l. pag. 303.

οὐρὴν ἵππου] Haec falso tradi certum est. Nam cauda beluae tam brevis ac densa, ut vix appareat, quare *suillam* caudam haud scio an rectius dixerit Aristoteles l. l. Et convenit Achilles Tatius l. l. Perperam Diodorus l. l. beluam dicit *ὦτα δὲ καὶ κέρκον καὶ φωνὴν ἵππῳ παρεμφερῆ*.

ξυστὰ ποιέεσθαι ἀκόντια ἐξ αὐτοῦ] *ἀκόντια* delevit Schaeferus, invitis codicibus, probante Bredovio p. 29, quem secutus Dietsch uncis certe inclusit. Utrumque certe vocabulum, ut vulgo adhibent, non valde differt notione; quippe utrumque iaculi habet notionem, conf. I, 34. 52, et *ξυστὸν* in Bekkeri Anecdd. p. 284, 18 explicatur *ἀκόντιον*, sed *ξυστὸν* proprie adiectivum est (*politum, rasum*), quod ubi solum ponitur, mente suppleri poterit *ἀκόντιον*, ut substantivum. Quare iam Bochartus (Hierozoic. II. lib. V, 14. pag. med. 757) *ξυστὰ ἀκόντια* interpretatus erat „*rasilia tela*, i. e. torno aut radula seu dolabra expolita." Quod ut urgere nolim, ita in Herodoto certe nihil abiiciendum esse persuasum habeo. Aristoteles l. l. dicit *δόρατα*; Plinius (Hist. Nat. XI, 39): „corii crassitudo talis, ut inde tornentur hastae;" et (ibid. VIII, 25): „hippopotamus tergoris ad scuta galeasque impenetrabilis." Atque etiamnum Abyssiniae incolas hoc corio crassissimo ad scuta uti refert Ludolf. Hist. Aeth. I, 11. Quibuscum congruunt recentissimorum virr. doctt. observationes.

Cap. LXXII.

Γίνονται δὲ καὶ ἐνύδριες] *ἐνύδριες*, *lutrae;* nos: *Fischotter*. Hoc vero animal cum per Aegyptum non inveniatur, de alia quadam bestia hic cogitandum videtur Wilkinsono (Manners etc. III. p. 27. sec. ser. II. p. 137), praesertim cum ipsa vox *ἐνυδρις* latius pateat et, quodcunque in aqua vivit animal, significare possit. Quare vel de lacerta Nilotica cogitandum putat, vel de ichneumone, quamvis supra II, 67 memorato; addit Ammian. Marcell. XXII, 14, qui hydrum genus ichneumonis dixit. Noster infra quoque IV, 109 *lutras* commemorat. — Quod ad pisces attinet, nonnulla diximus ad II, 37.

Digitized by Google

ἥγηνται εἶναι. νομίζουσι δὲ καὶ πάντων ἰχθύων τὸν καλεύμενον λεπιδωτὸν ἱρὸν εἶναι καὶ τὴν ἔγχελυν. ἱροὺς δὲ τούτους τοῦ Νείλου φασὶ εἶναι, καὶ τῶν ὀρνίθων τοὺς χηναλώπεκας.

73 Ἔστι δὲ καὶ ἄλλος ὄρνις ἱρός, τῷ οὔνομα φοῖνιξ· ἐγὼ μέν

τὸν καλεύμενον λεπιδωτόν] λεπιδωτὸς inter Niloticos pisces tum ab aliis, tum ab Athenaeo VII, 88 recensetur. Cum Herodoto convenit Straboni XVII. p. 1167 A. sive p. 812. Sed Plutarchus hunc piscem Aegyptios aversatos esse scribit de Isid. atque Osirid. cap. 18. p. 358 B. Graecum nomen nil nisi *squamosum* denotat; ut certe piscis intelligatur necesse sit, qui squamis vel excelluisse vel singulare quid habuisse videatur. Galli docti, ut e Schweighaeuseri nota intelligo, eum esse dixerunt, qui nunc nominatur *Polypterus Bichir*. Schneiderus in Lex. Graeco vocat *Cyprinum Bynni*. In Linnaei systemate dicitur: *Cyprinus rubescens Niloticus*. Aliis est *Characinus dentex:* quae omnia cum incerta videantur, Wilkinson. (Manners etc. III. p. 59) suspicatur, hic de eo pisce cogitari posse, cui nomen apud indigenas: *Kelb el bahr* s. *Salmo dentex*, qui magnas habeat squamas; in ipsis sculpturis Aegyptiis se hunc piscem repraesentatum invenisse negat. Quod ad *anguillam* attinet, haud inepte Larcherus comparat Athen. VII, 13. p. 299 E. F. Quae de piscium sacrorum mumiis proferuntur, de iis nondum satis liquet. Conf. Reinhardt. l. l. pag. 30. 31.

καὶ τῶν ὀρνίθων τοὺς χηναλώπεκας] De *vulpansere* conf. Schneiderum ad Aristotel. H. A. VIII, 5. 8. pag. 601 (coll. in Lex. Graec. s. v.), qui recte admonet Aeliani N. A. X, 16. V, 30 et XI, 38. Est autem *anas tadorna* Linn., quae vulpis instar cavernas terrae habitat, et vero etiam ad domesticas Aegyptiorum bestias pertinebat. Cur sacram habuerint Aegyptii, nihil scimus, nisi quod Horapollo I, 53 in hieroglyphicis literis hac ave filium designari scribit, quoniam caritate erga natos illa prae ceteris excellat. Tu conf. ad h. l. notam viri docti Leemans p. 228 et add. Wilkinson. Manners etc. sec. ser. I. p. 311 seq. II. p. 226 seq. coll. 122, qui hanc avem refert ad deum *Seb* s. *Sev* (*Seveh*), qui est Saturnus s. *Χρόνος* paterque Osiridis habetur. Paucas avis per Aegyptum olim frequentissimae et ad varios usus adhibitae mumias adhuc repertas esse idem addit. Vid. etiam Roeth. Gesch. d. Philos. I. nott. p. 110. 132. et conf. Seyffarth l. l. II. p. 163.

Cap. LXXIII.

τῷ οὔνομα φοῖνιξ] Scripsi φοῖνιξ ex iis, quae Apollonius et Herodianus tradiderunt: conf. Goettling ad Theodosii Gramm. p. 238 et Lehre v. Accent p. 254 seq. Alii vulgo φοίνιξ. De ipsa voce eiusque originatione nunc non quaeram: Aegyptium *Pi-enes* s. *Phenes* i. e. *saeculum* affert Wilkinson. (Manners etc. sec. ser. II. p. 228), improbante Lepsio (l. mox l. pag. 182), qui de Graeca stirpe cogitans et palmam affert arborem, et purpuram et ipsam gentem hoc uno eodemque fere nomine declaratam. De argumento potius monendum videtur sane gravissimo paucisque declarandum, quid sibi velit haec tota de phoenice ave narratio, quoque redeat fabula per totam antiquitatem celebrata. Ac primus quidem duobus ferme ante Herodotum saeculis phoenicis mentionem facere videtur Iobi scriptor, huius avis cognitione ex Aegypto opinor ducta, XXIX, 18: quo loco vocem חול iam antiqui Graeci interpretes itemque Talmudistae de *phoenice* ave intelligunt: quibus doctissimi

Digitized by Google

μιν οὐκ εἶδον, εἰ μὴ ὅσον γραφῇ· καὶ γὰρ δὴ καὶ σπάνιος

quique nostrae aetatis interpretes accedunt (conf. L. Hirzel: Exeget. Handb. z. A. T. II. p. 180 seq. ed. sec., Welte: Das Buch Hiob p. 283, Schlottmann: Das Buch Hiob p. 389, Ewald: Die Dichter d. alt. Bund. III. p. 271 ed. sec.), ipsumque Umbreit, virum doctissimum et collegam aestumatissimum, nunc accessisse laetor, aliis parum recte de *arena* olim cogitantibus. Post Herodotum, quem ipsum in his Hecataei scrinia compilasse dicunt (cf. Klausen ad Hecataei fragmm. p. 126 seq., sed vid. etiam Henrichsen l. l. I. pag. 6 not.), plurimi scriptores de phoenice retulerunt, describentes Herodoteam narrationem et plerumque amplificantes atque exornantes, quorum locos suppeditabit Martini ad Lactantii carmen de Phoenice (Lunaeburg. 1825) pag. 38 itemque Leemans ad Horapoll. p. 242. Add. Henrichsen. Comm. I et II de Phoenic. fabula (Havn. 1825 et 1827), qui itidem singulos veterum locos excussit ipsiusque fabulae rationem reddere conatus est (p. 26—30). Ac vel antea plures viri docti, quorum libros allatos reperies omnes apud Graesse: Beiträge z. Literat. u. Sage des Mittelalters p. 72. not. 2, de Phoenice exposuerunt; nostra aetate Boettiger (Kunstmytholog. I. p. 39 seq.), Creuzer (Symbol. II. p. 163 seq.), Bohlen (Das alte Indien II. p. 241 seq.), Wilkinson. (Manners etc. sec. ser. I. p. 303 seqq. coll. II. p. 228), Raoul Rochette (p. 319 seqq. eius libri, quo iam ad II, 42 seq. usi sumus), Ideler: Handbuch d. Chronolog. I. p. 186 seq., alii, ac praecipue Lepsius: Chronologie d. Aegypt. p. 180 seqq. Nos paucis hic defungamur. Neque enim quae alia alias apud gentes orientis potissimum traduntur similia, exponere nunc vacat; in universum monuisse sufficiat, Aegyptiorum phoenicem avem esse fictam; de qua quae memoriae prodantur tum apud Herodotum, tum apud alios, ea ad tesserarias ac symbolicas rationes pro antiquitatis more esse referenda. Astronomicas enim rationes si respexeris, prisci illi Aegyptiorum sacerdotes phoenicis adventu indicare voluisse videntur magni illius anni conversionem, quae multorum (i. e. *quingentorum*) annorum vulgarium cyclo cum absolvatur, recens quasi natum adducat tempus. Quod cum praestet sol, cuius cursu talis periodus definiatur illiusque anni magni fiat conversio, phoenix, quo ipso haec conversio indicatur, solis utique est avis; ad solem solaresque rationes hinc spectant, quaecunque de eo referuntur, ad solem spectat adeo forma habitusque avis et color purpureus ac splendidus. Ex Arabia, quae orientis solis est terra, proficisci dicitur, patrem mortuum (i. e. tempus praeterlapsum, hoc annorum cyclo absolutum) myrrha ad ovi instar involutum (nam tempus praeteritum inclusum quasi tenetur nec unquam inde elabi potest) delaturus Heliopolin, i. e. Solis in urbem; quippe Sol est, qui tempus praeterlapsum in se quasi recipiat atque condat, novum tempus denuo editurus. Itaque phoenice significatur temporis certa quaedam periodus solis conversione adducta et quingentis ferme annis absoluta, bene discernenda ab altera illa periodo, quam Sothiacam appellant atque cum Phoenicia periodo haud raro et antiqua et recentiore aetate confuderunt, licet ad 1460 ferme annos illa pertineat; vid. Lepsius l. l. p. 180. 186 seq. Haec paucis ad intelligentiam fabulae Herodoteae declarata nunc sufficiant; quae qui reputaverit, is opinor intelliget, cur postera inprimis aetate adeoque Christiana pro *immortalitatis* et *resurrectionis* symbolo phoenix habitus fuerit. Vid. Lepsius l. l. p. 183. 195 et praecipue Graesse l. l. p. 74 seqq.

ἐγὼ μέν μιν οὐκ εἶδον, εἰ μὴ ὅσον γραφῇ] Indicat pater historiae, se tantummodo *ex pictura* seu

Digitized by Google

ἐπιφοιτᾷ σφι διὰ ἐτέων (ὡς Ἡλιουπολῖται λέγουσι) πενταποσίων. φοιτᾶν δὲ τότε φασὶ, ἐπεάν οἱ ἀποθάνῃ ὁ πατήρ. ἔστι δὲ, εἰ τῇ γραφῇ παρόμοιος, τοσόσδε καὶ τοιόσδε· τὰ μὲν αὐτοῦ χρυσόκομα τῶν πτερῶν, τὰ δὲ ἐρυθρά· ἐς τὰ μάλιστα αἰετῷ περιήγησιν ὁμοιότατος καὶ τὸ μέγαθος. Τοῦτον δὲ λέγουσι μηχανᾶσθαι τάδε, ἐμοὶ μὲν οὐ πιστὰ λέγοντες· ἐξ Ἀραβίης ὁρμεώμενον, ἐς τὸ ἱρὸν τοῦ Ἡλίου κομίζειν τὸν πατέρα, ἐν σμύρνῃ ἐμπλάσσοντα, καὶ θάπτειν ἐν τοῦ Ἡλίου τῷ ἱρῷ. κομίζειν δὲ οὕτω· πρῶτον τῆς σμύρνης ᾠὸν πλάσσειν, ὅσον τε δυνατός ἐστι φέρειν· μετὰ δὲ πειρᾶσθαι αὐτὸ φορέοντα· ἐπεὰν

pictam cognovisse avem; ex qua significatione haud scio an cognoscatur egregium scriptoris studium summaque fides, qua in singulis enarrandis accurateque describendis utitur: quod idem etiam e verbis seqq. *ἐμοὶ μὲν οὐ πιστὰ λέγοντες* satis apparet. Locutionem *γραφῇ* Euripideis locis binis (Hippol. 1005. Troad. 682) illustrat Valckenarius; conf. II, 78. 86. III, 24. I, 164 ibique nott. Et reapse sic pictam repererunt avem in monumentis Aegyptiis docti Galli; ut, quae Herodotus scribat, inde optime confirmata inveniantur. Exhibuit Wilkinson. Manners etc. sec. ser. Supplement. Pl. 30 A. coll. T. I. pag. 204 imaginem phoenicis, quam putat ex ipsis monumentis ductam; alias excitat Raoul Rochette l. l. pag. 322, not. 5 a Gallis doctis observatas; conferas quoque Lepsium l. l. p. 183.

ὡς Ἡλιουπολῖται λέγουσι] Intelligit, credo, sacerdotum collegium, quod summum Heliopoli floruisse accepimus. Vid. supra ad II, 3 ibique nott. et II, 7.

τὰ μὲν αὐτοῦ χρυσόκομα τῶν πτερῶν] Plinius H. N. X, 2: „aquilae narratur magnitudine, auri fulgore circa colla, cetera purpureus“ et Achilles Tatius III. cap. 25. p. 215 s. p. 80 Iac. *κεκέρασται μὲν τὰ πτερὰ χρυσῷ καὶ πορφυρᾷ.* Quae affero, ne quis cum Salmasio (ad Solin. p. 385, b) hic scribendum putet *χρυσόκοκκα* pro *χρυσόκομα*; quod cum denotet aurea coma instructum, hic aeque bene ad aureum pennarum avis colorem transfertur. Atque his ipsis coloribus, aureo et rubro, pictas avis pennas adhuc conspicimus in Aegyptiorum monumentis, monente Iomardo. Conf. quae citantur ab Henrichsen. l. l. pag. 7. not. 17.

ἐς τὰ μάλιστα αἰετῷ περιήγησιν ὁμοιότατος] *ἐς τὰ μάλιστα* ut II, 76. 78. *περιήγησιν* Wesseling. et Creuzerus (Fragmm. historicc. pag. 19) de *forma* avis ac *diligenti formae descriptione* intelligunt; mavult Schweighaeuserus *circumscriptionem*, *le contour*, ut Galli dicunt. Unde nostro sermone plerumque reddunt: *Umriss.* Minus recte, mea quidem ex sententia, cum sequatur *καὶ τὸ μέγαθος*; quare malim de *tota forma* avis *externa* sive *habitu eiusque delineatione* intelligere, proboque Langium, qui unus mihi recte reddidisse videtur: *äussere Gestalt.* Mox retinui *ὁρμεώμενον*, librorum plurimorum ex auctoritate, a Dietschio ex Bredovii praecepto mutatum in *ὁρμεόμενον*.

ἐν σμύρνῃ ἐμπλάσσοντα] Myrrham ad orientis regionis, unde exoritur sol, indicium pertinere, vix monitu erit opus; eodem quoque pertinet Arabiae commemoratio, qua terra ad orientem ab Aegypto sita declaratur; cf. II, 8, Lepsius l. l. p. 185 seq., qui etiam de ovo monet, ex quo secundum veterum, Graecorum inprimis opinionem omnis mundus prodierit.

πειρᾶσθαι αὐτὸ φορέοντα] De participii usu conf. ad I, 77. Mox

Digitized by Google

δὲ ἀποπειρηθῇ, οὕτω δὴ κοιλήναντα τὸ ὠὸν, τὸν πατέρα ἐς
138 αὐτὸ ἐντιθέναι, σμύρνῃ δὲ ἄλλῃ ἐμπλάσσειν τοῦτο, κατ' ὅ τι
τοῦ ὠοῦ ἐγκοιλήνας ἐνέθηκε τὸν πατέρα· ἐσκειμένου δὲ τοῦ
πατρὸς, γίνεσθαι τὠυτὸ βάρος· ἐμπλάσαντα δὲ κομίζειν μιν
ἐπ' Αἰγύπτου ἐς τοῦ Ἡλίου τὸ ἱρόν. ταῦτα μὲν τοῦτον τὸν
ὄρνιν λέγουσι ποιέειν.

Εἰσὶ δὲ περὶ Θήβας ἱροὶ ὄφιες, ἀνθρώπων οὐδαμῶς δηλή- 74
μονες· οἳ μεγάθεϊ ἐόντες μικροὶ δύο κέρεα φορέουσι, πεφυκότα ἐξ ἄκρης τῆς κεφαλῆς, τοὺς θάπτουσι ἀποθανόντας ἐν τῷ ἱρῷ τοῦ Διός· τούτου γάρ σφεας τοῦ θεοῦ φασὶ εἶναι ἱρούς.

Ἔστι δὲ χῶρος τῆς Ἀραβίης κατὰ Βουτοῦν πόλιν μάλιστά κῃ 75

pro vulg. καθότι cum recentt. dedimus κατ' ὅ τι. Probat Struve Quaest. de dial. Herod. I. pag. 47.

CAP. LXXIV.

Εἰσὶ δὲ περὶ Θήβας ἱροὶ ὄφιες, ἀνθρώπων οὐδαμῶς δηλήμονες] Ad argumentum loci faciunt Aeliani loci N. A. XI, 17 et XVII, 5. Pertinuisse videntur hi serpentes ad *Cerastas*, de quibus Diodorus refert III, 49, ubi conf. Wesseling., quae tamen bestiae cum venenatae sint, hoc minus ad Herodoti verba quadrare apparet. Qua eadem ex causa ad *Najas*, quae dicuntur, hi serpentes referri nequeunt. Confer Boettiger. in Amalth. II. pag. 188 seq. in not. In anaglyphis Aegyptiis hos serpentes duobus cornibus insignes conspici, intellexi ex Minutoli Reise etc. pag. 387. Nec tamen genus aut speciem bestiolae accuratius definiri posse, persuasit mihi Reinhardt. l. l. pag. 30. Wilkinson. (Manners etc. sec. ser. I. p. 248. II. p. 246 seq.), qui ipse prope Fayum et in insula lacus Moeridis talem serpentem vidit, frequentes reperiri eosdem ait per superiorem Aegyptum, rarius in regionibus inferioribus, sed admodum nocivos et periculosos esse addit adeo, ut eorum morsus mortem afferat. Quod Herodotum haud expertum esse videri laetatur vir doctus, cum illos οὐδαμῶς δηλήμονας diceret. Mumias huius bestiae reperiri idem asseverat in Thebarum necropoli. Nomen apud Arabes: *Hye bil Koróon*, apud Linnaeum *vipera* s. *coluber cerastes*. Similes serpentes cerastas in Libya Noster affert IV, 192. — Ad locutionem μεγάθεϊ σμικροὶ conf. I, 51.

τοὺς θάπτουσι ἀποθανόντας] Ita e Florentino cum Gaisf. edidi haec, quae vulgo leguntur inverso ordine: τοὺς ἀποθανόντας θάπτουσι. Satis autem constat, non solum in anaglyphis Aegyptiis reperiri serpentes repraesentatos, verum etiam ipsa cadavera medicata in hypogaeis et cryptis (conf. quae supra laudavimus ad II, 67) exstare.

τούτου γάρ — εἶναι ἱρούς] Serpens veteribus Aegyptiis ut omnino immortalitatis, ita Iovis potissimum Thebaici symbolum eidemque consecratum animal. Indicat enim numen se ipsum quasi revelans per tempora, tempusque inde aeternum et quae alia cum hoc coniuncta sunt. Cf. Creuz. in Symbol. II. pag. 225 seqq. Add. Bohlen: Das alte Indien I. pag. 190 seq., qui hanc serpentum venerationem ad Indorum superstitiones revocat. Aegyptiorum deo Kneph Thebis aliisque locis culto serpentes fuisse sacros statuit Seyffarth: Beiträge etc. II. pag. 103.

CAP. LXXV.

κατὰ Βουτοῦν πόλιν] *Butos* urbs alia hic est atque illa, cuius men-

Digitized by Google

κείμενος· καὶ ἐς τοῦτο τὸ χωρίον ἦλθον πυνθανόμενος περὶ τῶν πτερωτῶν ὀφίων. ἀπικόμενος δὲ εἶδον ὀστέα ὀφίων καὶ ἀκάνθας, πλήθεϊ μὲν ἀδύνατα ἀπηγήσασθαι: σωροὶ δὲ ἦσαν ἀκανθέων καὶ μεγάλοι καὶ ὑποδεέστεροι καὶ ἐλάσσονες ἔτι τούτων· πολλοὶ δὲ ἦσαν οὗτοι. ἔστι δὲ ὁ χῶρος οὗτος, ἐν τῷ αἵ ἄκανθαι κατακεχύαται, τοιόσδε τις· ἐσβολὴ ἐξ οὐρέων στεινῶν ἐς πεδίον μέγα· τὸ δὲ πεδίον τοῦτο συνάπτει τῷ Αἰγυ-

tio II, 59. 63. 155. Pertinuit ad Aegyptum inferiorem. Nunc eius in loco invenitur vicus *El-Bneib.* Confer Schlichthorst. l. l. pag. 83. 84. Reliquos veterum scriptorum de hac urbe locos dabit Forbiger: Handb. d. alt. Geogr. II. p. 779 seq. *Arabiae* significatio non aliter fere accipienda atque cap. 73. Cogitandum enim de ea regione, quae a Nilo orientem versus extenditur. Quae vero de serpentibus alatis atque de ibide hic enarrantur, ea ex Hecataei libris deducta videri statuit Klausen ad Hecataei fragmm. p. 132.

περὶ τῶν πτερωτῶν ὀφίων] Serpentes alatos alii quoque scriptores noverunt, ipseque Noster commemoravit III, 107. Tu vid. Pausan. IX, 21 et Aelian. N. A. II, 38, ubi Schneiderus monet esse *lacertas volantes*, *dracones volantes* Linn. Huc quoque referunt Iesai. XXX, 6, ubi *seraph volans* memoratur, aut, ut in Septuag. legitur: ἔκγονα ἀσπίδων πετομένων. Alia dabit Bochart. Hierozoic. II. lib. 3, 12. pag. 423. In Herodoti loco Miot., Gallus alter interpres, intelligi vult *gryllum migratorium*, qui Aegyptiorum arvis tam nocivus sit. De *locustis* igitur ille cogitat; in quo ei obloquitur Letronne in censura versionis Herodot. (Paris. 1823) pag. 13, cum hoc quidem certum sit, volantes serpentes veterum minime ad insecta, quae vocantur, pertinuisse. De locustis cogitari non posse iudicat quoque Wilkinson. (Manners etc. sec. ser. II. p. 219.). Neque omnino per Aegyptum huiusmodi serpentes alatos reperiri neque in monumentis repraesentatos conspici idem asserit, ut Herodotus sane hic lapsus vel per alios in errorem inductus videatur. Inquisivit quoque in haec Tiedemann: Anatomie u. Naturgeschichte des Drachen (Nurnberg. 1811) p. 45 seqq., qui et ipse serpentes alatos pro fabulosis habet, cum nullae istiusmodi bestiolae revera inveniantur, nec per Aegyptum nec alias per regiones Arabiae, Aethiopiae, Libyae, nec denique in ipsis anaglyphis veterum Aegyptiorum istae compareant. Quem vero (in Herodotea narratione) ibis persequi traditur serpentem, is Tiedemanno videtur esse *coluber cerastes*, qui Nilo crescente passim per Aegyptum reperiatur ipsisque in anaglyphis semper fere una cum ibide repraesentetur. Ob celeritatem, qua hi serpentes per Aegyptum fuerint diffusi, alatos dici potuisse serpentes, idem vir doctus suspicatur: de draconibus volantibus recentiorum hic cogitari posse prorsus negat.

ἀκάνθας] Intelligit *spinas* s. *ossa* serpentium. Alias ἀκάνθη dicitur *spina dorsi*, ut IV, 72. Ad nostrum locum facit schol. Apollon. Rhod. IV, 150: τὰ τῶν ὀφέων ὀστᾶ ἄκανθαι λέγεται.

ἐν τῷ αἵ ἄκανθαι κατακεχύαται] Retinui ἐν τῷ, quod quatuor optimae notae libri tuentur, quodque unum placet Struvio Quaest. de dial. Herod. I. pag. 38, cum ἐν ᾧ (ut quidam libri hic afferunt) ab Herodoti sermone prorsus sit alienum. Sed conf. II, 83 ibique nott. Pro κατακεχύαται duo codd. κατακεχύδαται, quod reieci cum Bredov. p. 328; conf. etiam Lobeck ad Sophocl. Aiac. p. 403. In seqq. συνάπτει accipiendum: *contigua est;*

Digitized by Google

πτίῳ πεδίῳ. λόγος δέ ἐστι, ἅμα τῷ ἔαρι πτερωτοὺς ὄφις
ἐκ τῆς Ἀραβίης πέτεσθαι ἐπ' Αἰγύπτου· τὰς δὲ ἴβις τὰς ὄρ-
νιθας ἀπαντώσας ἐς τὴν ἐσβολὴν ταύτης τῆς χώρης οὐ παριέ-
ναι τοὺς ὄφις, ἀλλὰ κατακτείνειν. καὶ τὴν ἴβιν διὰ τοῦτο τὸ
ἔργον τετιμῆσθαι λέγουσι Ἀράβιοι μεγάλως πρὸς Αἰγυπτίων·
ὁμολογέουσι δὲ καὶ Αἰγύπτιοι διὰ ταῦτα τιμᾶν τὰς ὄρνιθας
ταύτας. Εἶδος δὲ τῆς μὲν ἴβιος τόδε. μέλαινα δεινῶς πᾶσα, 76
σκέλεα δὲ φορέει γεράνου, πρόσωπον δὲ ἐς τὰ μάλιστα ἐπί-

vid. Blomfield. in Glossar. ad Aeschyli Pers. 887.

πτερωτοὺς ὄφις — ἐπ' Αἰγύπτου] Pertinet huc Ciceronis locus de nat. Deor. I, 36: „Velut ibes maximam vim serpentium conficiunt, cum sint aves excelsae, cruribus rigidis, corneo proceroque rostro; avertunt pestem ab Aegypto, cum volucres angues ex vastitate Libyae vento Africo invectas interficiunt atque consumunt; ex quo fit, ut illae nec morsu vivae noceant, nec odore mortuae.“ Ubi alios veterum locos hac de re attulit Davisius. Add. Bochart. l. l.

καὶ τὴν ἴβιν διὰ τοῦτο κ. τ. λ.] De ibide omnes veterum scriptorum locos exhibet Leemans ad Horapollin. Hieroglyph. p. 246. Nunc rarius avem per Aegyptum reperiri satis constat. Vulgo *ibin* eam intelligunt avem, quae dicitur *Tantalus ibis* Linn. Sed probe hinc distinguendam esse avem Aegyptiis sacram docuit Cuvier., accurato examine instituto et adhibitis tum veterum de hac avi locis tum ipsis mumiis dissectis. Eam enim esse commonstravit, cui nomen *Numenius ibis* s. *ibis religiosa* (courlis), albo colore insignem, capite et collo nudo, remigum apicibus, rostro et pedibus nigris, remigibus secundariis elongatis violaceis. Quae sanequam optime conveniunt cum Herodoti descriptione, quae si de *Tantalo* accipiatur, Herodotum turpiter lapsum esse dicas necesse est. Vid. Annal. d. musée d'hist. nat. t. IV. pag. 116 seqq. 126 seqq. 132 et Recherches sur les ossements fossiles T. I. Notice sur l'ibis p. CXLVIII seqq. Add. Wilkinson. Manners etc. sec. ser. II. p. 220 seq. Aegyptium avis nomen fuisse *Hip* contendit Champoll. l'Eg. s. l. Phar. I. pag. 295. Cum enim ibis Nili insecta, vermes, alia eiusmodi conficiat (cf. Plutarch. de Iside et Osiride cap. 75. p. 381) simulque cum Nilo crescente appareat, inde Aegyptiis sacra habita est avis pro Nili crescentis signo indeque Mercurio (qui Nilum crescentem metitur et universo huic negotio praeest) consecrata. Conf. II, 67. Inde nil mirum, in Aegyptiorum monumentis saepissime hanc avem conspici, eandemque singulari cura conditam fuisse in cryptis. Plura de ibide disputata invenio a Langguth. diss. de mumiis avium etc. pag. 22 seqq. et Reinhardt. l. l. pag. 22—25. Quibus add. Seyffarth Beiträge z. Kentniss. d. alt. Aegypt. II. p. 159 seq., Wilkinson. l. l., Creuzer. Symbol. II. p. 207 seq., Bohlen: Das alte Indien I. p. 192 seq., qui ibin quoque ad similem Indorum avem, cui nomen *Hansa*, revocat indeque eiusdem venerationem repetit.

Cap. LXXVI.

πρόσωπον δὲ ἐς τὰ μάλιστα ἐπίγρυπον] πρόσωπον hic de *rostro* accipiendum, quod ἐπίγρυπον, i. e. *aduncun*, *incurvum* esse vult. Caeterum conf. de ibide Strabon. XVII. p. 1179 s. 823 D. Monent veró recentiores *ibidem nigram* Herodoti esse *ibidem falcinellum* Cuvierii; quae avis quotannis aliquot diebus post adventum alterius ibidis ad Nili ripas comparere dicitur, cuius tamen nullam adhuc repertam esse

Digitized by Google

γρυπον, μέγαθος ὅσον κρέξ. τῶν μὲν δὴ μελαινέων, τῶν μαχομένων πρὸς τοὺς ὄφις, ἥδε ἰδέη. τῶν δ' ἐν ποσὶ μᾶλλον εἱλευμένων τοῖσι ἀνθρώποισι (διξαὶ γὰρ δή εἰσι αἱ ἴβιες) ψιλὴ τὴν κεφαλὴν καὶ τὴν δειρὴν πᾶσαν, λευκὴ πτεροῖσι, πλὴν κεφαλῆς καὶ τοῦ αὐχένος καὶ ἄκρων τῶν πτερύγων καὶ τοῦ πυγαίου ἄκρου· ταῦτα δὲ, τὰ εἶπον πάντα, μέλαινά ἐστι δεινῶς, σκέλεα δὲ καὶ πρόσωπον ἐμφερὴς τῇ ἑτέρῃ. τοῦ δὲ ὄφιος ἡ μορφὴ, οἵη περ τῶν ὕδρων. πτίλα δὲ οὐ πτερωτὰ φορέει, ἀλλὰ τοῖσι τῆς νυκτερίδος πτεροῖσι μάλιστά κῃ ἐμφερέστατα. Τοσαῦτα μὲν θηρίων πέρι ἱρῶν εἰρήσθω.

77 Αὐτῶν δὲ δὴ Αἰγυπτίων, οἳ μὲν περὶ τὴν σπειρομένην

mumiam contendunt. Vid. Reinhardt. l. l. pag. 25.

μέγαθος ὅσον κρέξ] De hac avi schol. ad Aristoph. av. 1138: *κρὲξ δὲ εἶδος ὀρνέου, ὀξὺ πάνυ τὸ ῥύγχος καὶ πριονῶδες ἔχον*, ut quibusdam cornicis species esse videatur. Schneidero in Lex. Graec. s. v. *Rallus crex* Linn. videtur, nisi quod in istam avem non quadrat rostrum serratum. E veteribus praeter Herodotum Aristoteles H. A. X, 1. 17 et Aelianus N. A. IV, 5 eius avis potissimum meminerunt.

τῶν μαχομένων] Sic scripsi cum Gaisfordio probatisque libris, idque etiam ab recentt. edd. retentum video; in Sancrofti libro aliisque duobus quod exstat *μαχομενέων*, id placet Bredovio p. 221, qui mox etiam *εἱλευμενέων* invitis codicibus scribi iubet, ut I, 123. — Verbis *τῶν δ' ἐν ποσὶ μᾶλλον εἱλευμένων τοῖσι ἀνθρώποισι* intelligitur genus magis domesticum s. earum ibidum, quae magis inter homines et cum illis versantur; *ἐν ποσὶ* quid sit, monstrant, alia ut taceam, loci II, 131. III, 79. Ad ipsum verbum *εἱλευμένων* conf. VIII, 12 ibique nott.

διξαὶ γὰρ δή εἰσι αἱ ἴβιες] In eo quoque diligentissimum inveniri Herodotum, quod tam accurate duplex ibidum genus distinguit, monere vix attinet. De *ibide nigra* supra diximus, de *ibide alba* eademque sacra vid. not. ad II, 75 coll. II, 67.

ψιλὴ τὴν κεφαλὴν καὶ τὴν δειρὴν πᾶσαν] Ad structuram quod attinet, spectant haec ad praegressa *ἡ ἰδέη*, sc. *τῆς ἴβιος*, unde licet mente repetere *ἡ ἶβις*, cui melius conveniunt adiectiva *ψιλὴ*, *λευκὴ*, *ἐμφερής*. Quare mihi haud necesse videtur ante vocem *ψιλὴ* inserere pronomen *ἥδε*, ut proponit Herold. Emendatt. Herodd. P. I. p. 15. *ψιλὴ* hic est *depilis*, *glabra*, ut recte monet Larcherus, idem notans, *δειρὴν* minus bene hic reddi *collum*, cum sit *gula* („la partie qui est en devant du cou, la gorge"); quemadmodum Ammonius de differ. vocc. pag. 27: *αὐχὴν λέγεται τὸ ὄπισθεν τοῦ τραχήλου· δέρη δὲ τὸ ἔμπροσθεν*, et Thomas Magister p. 129. — Herodotea tangit Theo Progymnasmm. XI, 9. p. 123 ed. Finkh.

μέλαινά ἐστι δεινῶς] Lubens pro *μέλανα* (quod neutrum est) recepi *μέλαινα*, ut femininum sit, quemadmodum *ψιλὴ*, *λευκὴ* et *ἐμφερής*, accusativo qualitatis ut aiunt addito. — In fine cap. ad voces: *μάλιστά κῃ ἐμφερέστατα* conf. ad I, 171 nott.

Cap. LXXVII.

οἳ μὲν περὶ τὴν σπειρομένην Αἴγυπτον οἰκέουσι] Bene haec, quae etiamnum sunt distincta, discrevit Herodotus. Est enim Aegyptus ad Nili utramque ripam sita, per aliquot dierum itinera fertilis frugibusque colendis apta; quam rustici incolae habitant, sacerdotum im-

Digitized by Google

Αἴγυπτον οἰκέουσι, μνήμην ἀνθρώπων πάντων ἐπασκέοντες
139 *μάλιστα, λογιώτατοί εἰσι μακρῷ τῶν ἐγὼ ἐς διάπειραν ἀπικόμην. Τρόπῳ δὲ ζόης τοιῷδε διαχρέωνται. Συρμαΐζουσι τρεῖς ἡμέρας ἐπεξῆς μηνὸς ἑκάστου, ἐμέτοισι θηρώμενοι τὴν ὑγιείην καὶ κλύσμασι, νομίζοντες ἀπὸ τῶν τρεφόντων σιτίων πάσας τὰς νούσους τοῖσι ἀνθρώποισι γίνεσθαι. εἰσὶ μὲν γὰρ καὶ ἄλλως Αἰγύπτιοι μετὰ Λίβυας ὑγιηρέστατοι πάντων ἀνθρώπων, τῶν ὡρέων (δοκέειν ἐμοὶ) εἵνεκεν, ὅτι οὐ μεταλ-*

perio subiecti; quae sequuntur regiones, pastorum potius sunt atque nomadum, nec frugum capaces. Quapropter rusticos Aegyptios et agricolas bene Noster distinxit a nomadibus, procul dubio vitae minus adstrictae ac severae deditis nec simili modo sacerdotum imperio parentibus. Conf. Heeren. Ideen II, 2. pag. 148 seq.

μνήμην ἀνθρώπων πάντων ἐπασκέοντες μάλιστα] Intelligunt vulgo *μνήμην memoriam* (Gedächtniss, Gedächtnisskraft), *quam maxime inter omnes homines coluerint Aegyptii.* Sed rectius Schweigh. statuit, agi hic *de memoria rerum gestarum aut observatarum in futurum tempus et ad posteros propaganda;* id quod scripto potissimum fit. Quam ob rem etiam Aegyptii, ut pergit Schweigh., dicuntur *λογιώτατοι*, i. e. *omnium maxime periti,* rerum praecipue praeteritarum, patriae, antiquitatis etc. De qua huius vocis notione diximus ad I, 1. Conf. quoque Bunsen: Aegypt. Stelle in d. Weltgesch. I. p. 25 not. (qui recte reddit: „*die bei weitem unterrichtetsten.*") et Bohlen ad Genes. XLI, 39. p. 389. Atque omnino inde Aegyptiorum sapientia per totam antiquitatem valde celebrata, ut in proverbium adeo abierit. De quo bene monuit Gesenius in Commentt. ad Iesai. XIX, 12. pag. 621, ut ad h. l. adscripsit *Cr.* Conf. etiam Herodot. II, 160.

τῶν ἐγὼ ἐς διάπειραν ἀπικόμην] *Quos ego cognovi* seu *quibuscum ego congressus sum.* Conf. II, 28 coll. I, 47. Mox cum Gaisf. dedi *διαχρέωνται* pro vulg. *δὴ χρέωνται*, cum particulae *δὴ* vix ullus hic videatur esse locus. Recentt. edd. ex Bredovii praecepto et h. l. et paulo post dederunt *διαχρέονται.* Quod sequitur *συρμαΐζουσι* (*purgant corpus*), aeque ad purgationem eam, quae per alvum fit, atque eam, quae vomendo fit, spectare, ipsa Nostri verba *ἐμέτοισι καὶ κλύσμασι* satis declarant. De quo verbo in re medica frequenter adhibito conf. Foesius in Oecon. Hippocrat. p. 601. Janus 1851. II. p. 182. Caeterum scribit Diodorus Sic. I, 82 idem, quod Herodotus de Aegyptiis: *τὰς δὲ νόσους προκαταλαμβανόμενοι θεραπεύουσι τὰ σώματα κλυσμοῖς καὶ νηστείαις καὶ ἐμέτοις κ. τ. λ.*, ubi vid. not. Wesselingii.

θηρώμενοι τὴν ὑγιείην] i. e. *sectantes*, *operam navantes.* Verbum *θηρᾶσθαι*, quod venatorum proprie est, ad alias res transferri, quas sectamur et quibus valde studemus, satis notum. Hinc frequens apud Platonem de indagandae veritatis studio ac vero ipso investigando. Vid. Creuzeri laudd. ad Procli comment. in Platon. Alcib. t. I. p. 177.

ὑγιηρέστατοι πάντων ἀνθρώπων, τῶν ὡρέων (δοκέειν ἐμοὶ) εἵνεκεν] Conf. IV, 187, ubi Libyes omnium hominum *ὑγιηρότατοι* dicuntur. Unde huic quoque loco eandem formam restitutam vult Bredov. p. 66. 278, quem sequitur Dietsch. Sed libri, qui plerique afferunt *ὑγιηρέστατοι*, quidam etiam *ὑγιέστεροι*, non addicunt, nec ulla causa apparet, cur Herodotum aeque atque in aliis, hic utraque forma (*ὑγιηρὴς* et *ὑγιηρὸς*) uti potuisse negemus. Ad *ὡρέων* conf. not. ad I, 142. Dedi ex Florentino *δοκέειν ἐμοὶ*, quae vulgo

Digitized by Google

λάσσουσι αἱ ὧραι. ἐν γὰρ τῇσι μεταβολῇσι τοῖσι ἀνθρώποισι αἱ νοῦσοι μάλιστα γίνονται, τῶν τε ἄλλων πάντων καὶ δὴ καὶ τῶν ὡρέων μάλιστα. Ἀρτοφαγέουσι δὲ ἐκ τῶν ὀλυρέων ποιεῦντες ἄρτους, τοὺς ἐκεῖνοι κυλλήστις οὐνομάζουσι. οἴνῳ

inverso ordine exhibebantur. Ipsa locutio satis nota, et crebrius quoque adhibita a Pausania Nostrum imitante. Vid. Siebelis. ad Pausan. II, 14. §. 2. VII, 7. §. 4, ubi monet dici ἐμοὶ hac in formula neque μοι. In seqq. verba τῶν τε ἄλλων πάντων καὶ δὴ καὶ τῶν ὡρέων cum ἐν τῇσι μεταβολῇσι iungenda sunt. — Caeterum ad argumentum loci observant, convenire Herodoto cum Hippocrate, si quidem hic morbos ex tempestatum mutationibus potissimum oriri docuerat: αἱ μεταβολαὶ τῶν ὡρέων μάλιστα τίκτουσι νουσήματα, καὶ ἐν τῇσι ὥρῃσι αἱ μεγάλαι μεταλλαγαὶ ἢ ψύξιος ἢ θάλψιος καὶ τἄλλα κατὰ λόγον οὕτως κ. τ. λ. (Aphorismm. III. §. 1.), quae observante Wesselingio egregie explicuit Galenus T. V. p. 253 et cum Herodoto comparavit H. Mercurialis Var. Lectt. II, 3. Tu conf. etiam Hippocrat. de aër., aq. et locc. cap. IV. §. 58 seqq. V. §. 78 seq. VI. §. 91. 95. Aegyptii vero, quod post Libyes omnium optima valetudine frui dicuntur a Nostro, id nunc quidem aliter se habere nemo fere nescit satisque copiosum morborum indicem, quibus, qui nunc hanc terram incolunt, premuntur, choleram, pestem, alios morbos recenset Russegger: Reisen etc. I, 1. p. 233 seq. in causas horum morborum inquirens; quamquam qui sanam diaetam agunt sibique curiosius cavent ab omnibus, quae corpori noceant, Europaei homines, optima valetudine frui dicuntur aeque atque veteres Aegyptii. Sed de his equidem nolim ferre iudicium, quod medicae artis peritis ac naturae perscrutatoribus lubens relinquo. Disputavit de his quoque vir doctus, qui ipse diutius in Aegypto degit medicamque artem exercuit, I. Pruner in libro: Aegyptens Naturgeschichte u. Anthropolog. als Einleitung etc. Erlangen. 1848. Conferri quoque poterit Lane: Account of the manners and customs of the modern Egyptians I. p. 4 seq.

Ἀρτοφαγέουσι δὲ ἐκ τῶν ὀλυρέων ποιεῦντες ἄρτους] Haec cum congrua prorsus sint iis, quae ex Hecataeo Milesio profert Athenaeus X. p. 447 C et 418 E, haud immerito coniicias, Hecataei librum Nostro obversatum et ab eo lectitatum fuisse. Vid. Creuzer. Fragmm. historr. pag. 23. et Klausen ad Hecataei Miles. fragmm. p. 125. — De ipso argumento conf. quae ad II, 36 attulimus, inprimis Homeri ac Plinii locos.

τοὺς ἐκεῖνοι κυλλήστις οὐομάζουσι] Eadem Athenaeus tum l. l. tum III. pag. 114, ubi scribitur κυλλάστις, quemadmodum etiam in Hesychio s. v. viri docti correxerunt. Nec minor in vocis scriptura dissensus apud Polluc. in Onomast. VI, 11. §. 73, ubi vid. Iungermann. Explicat vero Athenaeus τὸν ὑποξίζοντα ἄρτον (i. e. *subacidum* panem) Nicander ab ipso laudatus: τὸν ἐκ τῆς κριθῆς ἄρτον γινόμενον. Hesychius Athenaeum secutus addit, ex Herodoto opinor, ex olyra factum esse panem. Sed Pollux ad formam magis revocat denominationem, ut panes intelligantur *fastigiati* vel *turbinati*, *ad instar sorborum*, ut interpretatur Casaubonus ad Athen. l. l. III. p. 114. Profert haec Iablonskius vocc. Aegyptt. p. 117, ipse subiiciens, quae vera sit Aegyptiae vocis originatio, se adhuc assequi non potuisse. Nec certiora mihi afferre videtur Uhlemann in: Philolog. Aegypt. p. 19. In ipsis papyris Aegyptiis in museo Londinensi asservatis hoc panis nomen (κυλλήστις) bis inveniri intelligo ex iis, quae attulit Carolus Keil in: Jahrbb. f. Philolog. XXX. p. 387.

Digitized by Google

δ' ἐκ κριθέων πεποιημένῳ διαχρέωνται· οὐ γάρ σφί εἰσι ἐν τῇ χώρῃ ἄμπελοι. ἰχθύων δὲ τοὺς μὲν πρὸς ἥλιον αὐήναντες

οἴνῳ δ' ἐκ κριθέων πεποιημένῳ διαχρέωνται] Haec quoque ex Hecataeo Milesio (qui teste Athenaeo l. l. Aegyptios hordea ad potum frangere enarraverat) deprompta esse videri possunt. Apud Aeschylum Suppl. 990 invenitur *μέθυ ἐκ κριθῶν*. Sed magis huc pertinet Diodori locus I, 20 et 34 fin., ubi haec leguntur: *κατασκευάζουσι δὲ καὶ ἐκ τῶν κριθῶν Αἰγύπτιοι πόμα, λειπόμενον οὐ πολὺ τῆς περὶ τὸν οἶνον εὐωδίας, ὃ καλοῦσι ζῦθος.* Add. Strab. XVII. p. 1179 C. sive p. 821 et quae alia affert Wesseling. ad Diodori locum. „Aegyptus quoque e fruge sibi potus similes excogitavit", ait Plinius Hist. Nat. XIV, 29 coll. XXII, 82. Admonet *Cr.* Iesai. XIX, 10, ubi fuerunt qui eundem *cerevisiae* (si ita loqui fas est) potum intelligerent, merito reprobante Gesenio (Commentt. pag. 615), qui ipse Hartmannum citat in: Erdbeschr. von Aegypt. p. 177 etiamnum cerevisiae quoddam genus ex spelta in Aegypto parari docentem. Et pervulgatum apud alias gentes antiquitatis haud paucas hoc potionis genus; de quo, monente eodem *Cr.*, plurima collegit Lindenbrog. ad Ammian. Marcell. XXVI, 8. §. 2. p. 158 seq. t. III ed. Wagn. coll. Chr. Gruner. ad Zosimum Panopol. de zythorum confectione p. 30. Add. interpretes ad Taciti German. 23 et quae plurima attulit Pauly: Realencyclopaed. II. pag. 276 seq. s. v. cerevisia. Ex Burckhardt. itinerario monet I. de Hammer. (in Annall. Viennenss. vol. XLV. pag. 67) hodieque Aegyptios tali fermento, quod *Busa* (*Booza*) appellent, maxime delectari, quamvis nostra cerevisia longe inferius id sit, iudice Wilkinson. Manners etc. II. p. 171 seq. Add. Lane: Account of the manners and customs of the modern Egypt. I. p. 112 et Literary Gazette 1837. p. 545. Idem Wilkinson (Topography of Thebes p. 204) cerevisiam olim ad vulgi usum paratam esse putat, vino ditiores homines usos videri.

οὐ γάρ σφί εἰσι ἐν τῇ χώρῃ ἄμπελοι] De argumento conf. nott. ad II, 37. Quod vero Herodotus vites per Aegyptum esse negat, contrarium asserunt Strabo XVII. pag. 799 C. s. pag. 1150 C. Diodor. I, 36, alii Romanorum scriptores, qui varia adeo vini genera in Aegypto recensent. Quin ipsis in monumentis Aegyptiis et vites invenimus repraesentatas et uvas, e quibus vinum paratur. Conf. Costaz. Descript. de l'Eg. mém. (Antiqq.) I. p. 61. 62 et quae ad locum supra laudatum II, 37 attulimus. Hoc enim loco, itemque II, 121. 133 ipse Herodotus vinum ex uvis confectum, quod certo modulo sacerdotibus exhibeatur, novit. Conf. Heeren. Ideen II, 2. pag. 362, Minutoli: Nachträge etc. p. 242. Quae ita conciliari posse statuit Schlichthorst. l. l. pag. 115, ut demum post Herodoti aetatem vites per Aegypti regiones coli fuerint coeptae. Cum vero certum sit, veteres Aegyptios nec vites ignorasse nec vinum ex uvis paratum (cf. Letronne in: Journal d. Sav. 1836. p. 240 seq.) ipsiusque vini plura genera in hieroglyphicis notis commemorari, ubi vinum sonare videtur *Erp* (cf. Parthey ad Plutarch. de Isid. et Osirid. p. 163 seq.), malim equidem statuere, Herodotum, ubi vites in Aegypto gigni negat, potissimum superioris Aegypti regiones sive *τὴν σπειρομένην Αἴγυπτον*, ut initio huius capitis dixit, respexisse, nec sane magni momenti tunc temporis in Aegypto fuisse vitium culturam, quae post demum Ptolemaeorum atque Romanorum aetate incrementa ceperit. Conf. Iablonsk. diss. de terra Gosen pag. 28 et Minutoli l. l., Maltebrun in Mélanges (Paris. 1828) t. I. pag. 431 seqq., Bohlen: Das alte Indien I. p. 144. Exstat scriptio scholastica, quae prodiit Altenburg. 1826, in qua nonnullorum Ciceronis atque Herodoti

Digitized by Google

ὠμοὺς σιτέονται, τοὺς δὲ ἐξ ἅλμης τεταριχευμένους. ὀρνίθων δὲ τούς τε ὄρτυγας καὶ τὰς νήσσας καὶ τὰ σμικρὰ τῶν ὀρνιθίων ὠμὰ σιτέονται προταριχεύσαντες. τὰ δὲ ἄλλα ὅσα ἢ ὀρνίθων ἢ ἰχθύων ἐστί σφι ἐχόμενα, χωρὶς ἢ ὁκόσοι σφι ἱροὶ ἀποδεδέχαται, τοὺς λοιποὺς ὀπτοὺς καὶ ἑφθοὺς σιτέονται.
78 Ἐν δὲ τῇσι συνουσίῃσι τοῖσι εὐδαίμοσι αὐτῶν, ἐπεὰν ἀπὸ δείπνου γένωνται, περιφέρει ἀνὴρ νεκρὸν ἐν σορῷ ξύλινον πεποιημένον, μεμιμημένον ἐς τὰ μάλιστα καὶ γραφῇ καὶ ἔργῳ,

locorum vindicatur integritas. Ubi hunc quoque Herodoti locum tractatum esse cognovi et eum in modum explicatum, ut post introducta peregrina vina inde a Psammitichi aetate prior vini cultura in Aegypto fuerit neglecta.

τοὺς δὲ ἐξ ἅλμης τεταριχευμένους] Cum mare Aegyptii aversati sint, salem non maritimum, sed fossilem (quem ex Ammonis regione afferri scribit Arrian. exped. Alex. III, 4. §. 6. 8) hic intelligendum esse existimat Larcher. Nos illud ad universum loci argumentum addimus: in anaglyphis Aegyptiis pisces, aves, alia id genus, quae sale condiantur et ad edendum parentur hoc modo, conspici. Confer Costaz. l. l. pag. 64 et quae supra ad II. 15 adnotavimus coll. II, 92. Ac satis cognitum est, quam ferax piscium fuerit Aegyptus, quibus capiendis operabatur magna hominum copia tum victum inde quaerens, tum mercaturam exercens. Confer. Herod. II, 92. 93. 149, Heeren. Ideen etc. II, 2. pag. 345 seq. et quae collegit Gesen. ad Iesai. XIX, 8. pag. 611.

καὶ τὰ σμικρὰ τῶν ὀρνιθίων ὠμὰ σιτέονται προταριχεύσαντες] Schaeferum (ad Plutarch. Vitt. T. V. p. 52) scribi iubentem *ὀρνίθων* sequerer, nisi ipsum quod antecedit *ὀρνίθων* me avocaret. Nec libri scripti addicunt. Quae vero h. l. scribit Herodotus, ea in ipsis Aegyptiorum monumentis adhuc conspici repraesentata testantur Wilkinson. Manners etc. III. pag. 49. 60 seq. et Rosellini Mon. storic. I. pag. 150.

Cap. LXXVIII.

ἀπὸ δείπνου γένωνται] Vid. nott. ad I, 126. *τοῖσι εὐδαίμοσι* de *ditioribus* intelligendum; cf. I, 196 ibique nott.

περιφέρει — ξύλινον πεποιημένον] Intelligit hominis mortui simulacrum ex ligno factum et in loculo repositum, minime vero ipsum hominis mortui cadaver; quo ducit Plutarchi locus (in Sept. sapientt. conviv. pag. 148 B, coll. Wyttenbach. animadverss. pag. 921), ubi *σκελετὸν* appellat, quamquam idem rectius de Is. et Osir. cap. 17. p. 357 F simulacrum (*εἴδωλον*) hominis intellexit. Ac talia mumiarum simulacra, Osiridis formam exhibentia, qualia in Aegyptiorum conviviis afferri dicuntur, ex ipsis monumentis delineata cernere licet apud Wilkinson. Manners etc. II. p. 410.

μεμιμημένον — καὶ γραφῇ καὶ ἔργῳ] Indicare voluit Herodotus, haec simulacra lignea hominum mortuorum ad verum maxime expressa esse tum pictura, tum opere ipso. Unde patet, perperam in quibusdam libris exstare *μεμιγμένον* pro *μεμιμημένον*, haud insolito quidem errore; de quo *Cr.* conferri iubet Schaefer. ad Dionys. Halic. de compos. verbb. pag. 291. — *γραφῇ*, quod ad *simulacra coloribus inducta* refert Heynius, de *ipsa pictura* intelligendum esse monet Creuzerus Comm. Herod. p. 17, ut II, 73. 86, ubi conf. nott. Cui obloquitur Siebelis. ad Pausan. V, 11. §. 2, cum hocce Herodoti loco *ἔργῳ* ad sculpturam, *γραφῇ* ad colores superinductos sit referendum. Nec tamen

Digitized by Google

μέγαθος ὅσον τε πάντη πηχυαῖον ἢ δίπηχυν· δεικνὺς δὲ ἑκάστῳ τῶν συμποτέων λέγει· Ἐς τοῦτον ὁρέων πῖνέ τε καὶ τέρπευ· ἔσεαι γὰρ ἀποθανὼν τοιοῦτος. Ταῦτα μὲν παρὰ τὰ συμπόσια ποιεῦσι.

Πατρίοισι δὲ χρεώμενοι νόμοισι ἄλλον οὐδένα ἐπικτέων- 79
ται. τοῖσι ἄλλα τε ἐπάξιά ἐστι νόμιμα, καὶ δὴ καὶ ἄεισμα ἕν
ἐστι, Λίνος, ὅσπερ ἔν τε Φοινίκῃ ἀοίδιμός ἐστι καὶ ἐν Κύ-
πρῳ καὶ ἄλλῃ, κατὰ μέντοι ἔθνεα οὔνομα ἔχει, συμφέρεται

vir doctus mihi persuasit, qui caeterum de ipsa locutione (γραφῇ μεμιμημένον) pluribus locis a Pausania imitando expressa plura collegit. Nos in clausula illud moneamus: hoc more universam gentis Aegyptiae indolem animumque severum ac gravem optime declarari. Conf. Creuzer. in Symbol. II. p. 147, qui idem ad h. l. adscripsit: „Conf. Boettiger: Ideen zur Archaeolog. d. Maler. I. pag. 55 seqq. ibiq. laudd. et conf. infra cap. 86; de arbore συκάμινος eiusque fructu συκόμορον vid. Strabon. XVII. p. 823 s. p. 629 Tzsch. De binis capsis mumiarum, altera ex pannis conglutinatis, altera ex ligno sycomori vid. Rouyer. in Descript. de l'Egypt. X. pag. 210 et ibid. (t. II, 2' Descr.) Iomard. sur les hypogées de Thèbes sect. X. §. 8. pag. 350 seqq. — Nunc mumiarum arcas pictas, quales Herodotus describit, in conviviis Aegyptiorum adhibitas esse; nunc vero etiam eiusmodi mumiarum *pupas*, quales ex osse humano aliaque parte corporis confectae hodieque reperiuntur per Europae musea, atque hinc fortasse explicari posse Luciani (de luctu §. 21 tom. VII. pag. 217 ed. Bip.) locum, suspicatur Blumenbach: Beiträge zur Naturgesch. II. p. 142 seq.“

πάντη πηχυαῖον] πάντη Schweigh. reddit: *omnino*, *prorsus*, *plerumque*. Aliis locis valet *quaqua versus*; cf. I, 181 ibique nott.

Cap. LXXIX.

Πατρίοισι δὲ χρεώμενοι νόμοισι ἄλλον οὐδένα κ. τ. λ.] χρεώμενοι retinui, ex Bredovii praecepto, quod sequitur Dietsch, mutandum in χρεόμενοι; nec magis mutavi ἐπικτέωνται, eodem viro docto auctore (p.387) mutandum in ἐπικτέονται, quod ipsum a Dietschio et Dindorfio receptum video. νόμους priores interpretes explicarunt *cantilenas*, *hymnos*; Schweighaeuserus rectius intellexit *instituta ac mores*; quod alia ut taceam, vel sequens νόμιμα satis suadere videtur. Atque omnino hic locus non minus quam quae antecedunt et quae subsequuntur, ad Aegyptiorum instituta pertinet, cum, quae carmina apud istam gentem in usu fuerint, contineat. ἐπάξια sunt *memorabilia*, *memoratu digna*, ut minime sit necesse scribere ἀξιαπηγητότατα, quemadmodum voluit Valckenarius.

Λίνος, ὅσπερ ἔν τε Φοινίκῃ ἀοίδιμός ἐστι] Secutus sum in loco valde vexato Schweigh. ac Gaisf., quos etiam recentt. editores video esse secutos. Quod enim Reizius dedit, ὅπερ — ἀοίδιμόν ἐστι, omisso prorsus vocabulo Λίνος, id ex coniectura Wesselingii potius fluxit, quam librorum vetustorum ex auctoritate. Nec magis probandum, quod in mentem venit Ad. Heckero (Comment. critic. de Antholog. Gr. P. I. pag. 57) scribenti Ἄδωνις pro ἀοίδιμος, quod ipsum infra quoque cap. 135 occurrit. Item in sequentibus tenui librorum lectionem: συμφέρεται δὲ ὡυτὸς εἶναι τὸν οἱ Ἕλληνες, ubi Reizius e Wesselingii coniectura ediderat: συμφέρεται δὲ τὠυτὸ εἶναι τὸ οἱ Ἕλληνες. Scripsi denique cum recentt. edd. Λίνος pro Λῖνος, ut olim vulgatum erat. Ad ἄλλῃ conf. nott. ad I, 1.

κατὰ μέντοι ἔθνεα οὔνομα ἔχει]

Digitized by Google

δὲ ὡυτὸς εἶναι, τὸν οἱ Ἕλληνες Λίνον οὐνομάζοντες ἀείδουσι. ὥστε πολλὰ μὲν καὶ ἄλλα ἀποθωυμάζειν με τῶν περὶ Αἴγυπτον ἐόντων, ἐν δὲ δὴ καὶ τὸν Λίνον ὁκόθεν ἔλαβον· φαίνονται δὲ ἀεί κοτε τοῦτον ἀείδοντες. ἔστι δὲ Αἰγυπτιστὶ ὁ Λίνος καλεύμενος Μανέρως. ἔφασαν δέ μιν Αἰγύπτιοι τοῦ πρώτου βα-

i. e. *pro diversis gentibus diversum quoque* haec cantilena *nomen habet.* Distributivum usum praepositionis κατὰ attigimus ad I, 196. Ad argumentum conf. Heckerum l. l. alias afferentem appellationes.

συμφέρεται δὲ ὡυτὸς εἶναι] i. e. *congruit vero ita, ut idem ille sit* (Linus) etc. Ad structuram conf. I, 13 ibique nott.; de verbo *συμφέρεσθαι* II, 80. Quod vero in hac structura post *ὡυτὸς* aliaque eiusdem generis addi solet *καὶ*, id hoc loco omitti et simplex tantum poni pronomen (cf. V, 88. VII, 6) observat Struve Spec. I. Quaest. de dialect. Herod. p. 26. Pro *ὀνομάζοντες* dedi cum recentt. edd. *οὐνομάζοντες*, ut II, 77.

ἐν δὲ δὴ καὶ τὸν Λίνον ὁκόθεν ἔλαβον] Quod hisce vulgo adnectitur vocabulum *τοὔνομα* omnibusque in libris scriptis comparet, iure nunc priorum editorum monitu deletum est. In alia prorsus abit Benedict. (Actt. semin. reg. Lips. II. p. 288), qui vocem *τοὔνομα* ad sequens *φαίνονται* trahens locum sic legi vult: *τοὔνομα φαίνονται ἀεί κοτε τοῦτο ἀείδοντες.* Quem iure nemo est secutus. De *ἐν δὲ δὴ καὶ* conf. I, 185. II, 43. VII, 238.

ἔστι δὲ Αἰγυπτιστὶ ὁ Λίνος καλεύμενος Μανέρως] Aegyptiorum Lini, qui Maneros dicatur, meminit Plutarch. de Is. et Osir. cap. 17. pag. 357 fin. (ubi *Cr.* consuli vult Wyttenbach. not. pag. 193). Phoenicum regis filium fuisse scribit, qui Isidi, mariti obitum lugenti adstans, ipse prae dolore obierit; unde iam per omnem Aegyptum carmen audiri lugubre, quod Maneros appelletur. Alii astronomiae aliarumque disciplinarum peritum dicebant iuvenem. Sed tesserarii quid in his inesse, vix negandum, vel si nominis rationem perspexeris. Atque auctore Iablonskio vocc. Aegyptt. p. 128 seqq. *Maneros* indicat *filium* aut *sobolem Menis* (i. e. aeterni), qui rex primus in Aegypto regnasse fertur. Quare sunt, qui malint ipsum intelligere Horum sive Osiridem carmenque de eius fatis tristibus, obitu, sepultura, aliis huc spectantibus, quod in lugubri Osiridis festo per omnem Aegyptum cani solitum fuerit. Conf. Creuzer. Symbol. II. p. 172 seqq. 189 seq., qui hic inprimis conferri vult: Iomard. in Descript. de l'Egypte livr. III Antiqq. mém. t. I. p. 368. Quale carmen a cantatore sacro, quem atra veste inductum in Thebaicis monumentis repraesentatum conspicimus, recitari idem suspicatur Creuzer. in Epistolis Homerr. pag. 171. Ipsum iuvenem *Manerotem* in monumentis Aegyptiis repraesentatum existimat Toelken. in Minutoli Reise etc. p. 156 seq. Disserit quoque de Manerote Wilkinson. Manners etc. II. pag. 250 seq. certi quid non afferens. Propius ad verum accessit Rosellini (Monumenti P. II. T. III. p. 10), qui hoc nomen non hominis deive alicuius esse vult, sed modum exclamandi solemnem declarari in Aegyptiorum festis et conviviis fieri solitum, ipso teste Plutarcho l. l., qui vocis s. formulae sensum his verbis Graecis reddit: *αἴσιμα τὰ τοιαῦτα παρείη.* Ac protulit nuper H. Brugsch (Die Adonisklage und das Linoslied. Berolin. 1852. pag. 15 seqq. 21 seqq.) ex papyris Aegyptiis reddiditque vernaculo sermone duo carmina, quibus Isidis de Osiride querelae continentur, in quibus ipsis pluries repetita singulis quasi strophis redit vox sive formula *mââ-er-hra* s. *mââ-ne-hra*, i. e. *redeas* (*kehre wieder*); unde

Digitized by Google

σιλεύσαντος Αἰγύπτου παῖδα μουνογενέα γενέσθαι, ἀποθανόντα δ' αὐτὸν ἄνωρον θρήνοισι τούτοισι ὑπ' Αἰγυπτίων τιμηθῆναι, καὶ ἀοιδήν τε ταύτην πρώτην καὶ μούνην σφίσι γενέσθαι. Συμφέρονται δὲ καὶ τόδε ἄλλο Αἰγύπτιοι Ἑλλήνων 80

Graecorum vocem *Μανέρως* ductam esse consentaneum est.

De *Lino*, qui in Cypro et apud Phoenices cani soleat, primarii loci sunt Pausan. IX, 29 (coll. Diodor. Sicul. III, 66), Conon. narrat. 19, Schol. ad Homer. Ili. σ', 570 (ubi *Cr*. addit Heyn. observv. t. VII. p. 550). Nam illis in regionibus Adonidem, qui et ipse iuvenis interfectus ferebatur, plangebant et lugubria in eius honorem festa habebant instituta; quibus quid veteres declarare voluerint, id eum non latebit, qui, quae Aegyptiorum festorum de Osiridis obitu ratio, perspexerit. Quid enim Aegyptiis Osiris, id fere Adonis Phoenicibus atque Cypriis. Ne multa, vid. Movers: Die Phoenizier I. p. 244 seqq. Nec denique huc non pertinet Graecorum ille *Linus*, Apollinis qui fertur filius, ab Hercule occisus et carmine lugubri inde celebratus. De Graecorum Lino, de quo pluribus hic exponere non vacat, praeter Ulrici (Geschichte d. Hellen. Poes. II. pag. 172) et Bode (Geschichte d. Hellen. Poes. II, 1. p. 81 seqq.) praecipue disputarunt Welcker (Kleine Schriften I. pag. 8—55), Ambrosch: De Lino Dissertat. Berolin. 1829, Ern. de Lasaulx: Ueber die Linusklage, Wirceburg. 1842. p. 5 seqq. (Studien d. class. Alterthums pag. 345 seqq. 353) ac nuper B. Buechsenschuetz in: Philolog. Schneidewini VIII. p. 577 seqq., Rinck: Die Relig. d. Hellen. p. 340 seq. Quae omnia, si summam quaeras, nil aliud fere indicant, nisi carmen antiquissimum, quo, quae dii ipsi in terris pati cogantur, fata eorum tristia adeoque mors, quam ut homines (et pro hominibus) obire debeant, continentur; quae ipsa ad physicas rationes naturaeve statum revocata solis constituent annuum cursum per hiemales menses quasi interruptum ac naturam ipsam quasi patientem ac dolentem, cum benefica solis vi careat; quale tempus lugubribus festis cum significarit antiquitas, hilaribus consentaneum est celebratam fuisse Solis illam vim victricem, qua quotannis perficiat cursum suum ac verno tempore omnia ad vitam denuo quasi revocet et conservet. — De re musica Aegyptiorum veterum instrumentisque musicis *Cr*. consuli vult Descr. de l'Eg. vol. II. p. 328) et (de poësi ibid. p. 328) mém. livr. I. p. 181 seqq. Copiose et accurate de omnibus, quae ad Aegyptiorum musicam et sacram et ludicram pertinent, additis instrumentorum imaginibus, disputat Wilkinson. Manners etc. II. p. 222 seqq. 315 seqq.

καὶ ἀοιδήν τε ταύτην πρώτην καὶ μούνην] καὶ — τε hoc loco abundanter posita videri statuit Schaeferus ad Dionys. Halic. de composit. verb. p. 191 itemque Stallbaum ad Platonis Phileb. p. 144, qui idem voculam καὶ valere *et*, τε *etiam* statuerat. Cui merito oblocutus est Sauppe: Epist. critic. p. 83 seqq., ubi vid. plura, et conf. quoque Fr. A. Wilke ad Sophocl. Oedip. Colon. 300 in Specimine Coniectt. in Sophocl. Oedip. Colon. (Berolin. 1840) pag. 17. In nostro loco prius καὶ pertinet ad totam sententiam (ἀοιδὴν —γενέσθαι) cum antecedenti (ἀποθανόντα δ' αὐτὸν — τιμηθῆναι) coniungendam eique maius quiddam addit; quae sequuntur particulae τε-καὶ, ad verba πρώτην et μούνην coniungenda valent, ut recte vidit Lhardy, qui vero quod proposuit γε pro τε, a loci sententia aberrasse videtur.

Cap. LXXX.

Συμφέρονται δὲ καὶ τόδε ἄλλο κ. τ. λ.] Spartae quae fuerit magna senum reverentia honosque, plures

Digitized by Google

μούνοισι Λακεδαιμονίοισι. οἱ νεώτεροι αὐτῶν τοῖσι πρε-
σβυτέροισι συντυγχάνοντες εἴκουσι τῆς ὁδοῦ καὶ ἐκτράπον-
ται· καὶ ἐπιοῦσι ἐξ ἕδρης ὑπανιστέαται. Τόδε μέντοι ἀλ- 141
λοισι Ἑλλήνων οὐδαμοῖσι συμφέρονται· ἀντὶ τοῦ προσαγο-
ρεύειν ἀλλήλους ἐν τῇσι ὁδοῖσι προσκυνέουσι κατιέντες μέχρι
81 τοῦ γούνατος τὴν χεῖρα. Ἐνδεδύκασι δὲ κιθῶνας λινέους,

testantur scriptores veteres: Gellius Noctt. Att. II, 15. Aristophan. Nub. 989. Plutarch. II. p. 235 C, 237 C, alii, de quibus consul. Wesseling. ad h. l.

εἴκουσι τῆς ὁδοῦ καὶ ἐκτράπονται] i. e. *obviam occurrentibus decedunt de via*, ut reddidit Valckenarius, de ipsa structura, quam etiam Kuehner Gr. Gr. §. 512, 1. attigit, plura afferens. Inde frequens Pausaniae haec formula, notante Siebel. ad I, 44. §. 2. De forma ὑπανιστέαται vid. Bredov. p. 329.

τόδε μέντοι ἄλλοισι Ἑλλήνων οὐδαμοῖσι συμφέρονται] De accusativi (τόδε) usu et h. l. et paulo antea in simili sententia conf. quae attulit Eltz in: Jahrbb. d. Philolog. etc. Suppl. IX. pag. 115. Elegantem vocis ἄλλος usum aliquot exemplis illustravit, monente *Cr.*, Heindorf. ad Platon. Phaedon. p. 234, cui adde sis Astium ad Plat. Phaedr. pag. 241, qui adiectivum in hisce pro adverbio (*omnino*, *prorsus*, *praeterea*) poni statuit.

ἐν τῇσι ὁδοῖσι προσκυνέουσι] προσκυνεῖν de venerationis genere in deos aut reges adhibito plerumque dicitur, quo proni in terram sive humi procumbentes alios sive deos sive principes adoramus, maiestatem illorum venerantes. Quod apud Persas gentesque orientales praecipue obtinuisse satis constat. Tu vid. Cornel. Nepot. in Conon. III, 3 et quae ibi plurima attulerunt interpretes, non praetermisso Sturzio in Lexic. Xenophont. III. pag. 726. Conf. Herod. I, 134. II, 121. III, 86. VII, 13. Caeterum quae Herodotus de manibus in salutando demissis scribit, ipsis monumentorum imaginibus confirmari testatur Wilkinson. Manners etc. II. p. 33.

Cap. LXXXI.

Ἐνδεδύκασι δὲ κιθῶνας λινέους] Conf. ad I, 195. II, 37. Calasirin vestem, quam Aegyptii vocabant, tunicam fuisse interiorem perspicuum est, quae ipsum tegeret corpus, interulam sive subuculam, quae circa crura fimbriata ad genua tantum pertingeret. Quod vocis ipsius origo confirmare videtur, si quidem *Kali* s. *Keli* indicat *genu*, *crus*, vestisque igitur indicatur, quae ad crura usque pertingit. Vid. Iablonsk. vocc. Aegyptt. p. 102 seqq. recte observantem, eas vestes in monumentis, quae etiamnum supersint, cerni posse, quod idem testantur et Wilkinson. et Rosellini l. mox l. „Eiusmodi cirros in aliquot mumiarum Thebaicarum vestimentis repererunt docti Galli. Vid. Iomard. in Descript. de l'Egypt. Antiqq. sur les hypog. de Thèb. sect. X. §. 8. pag. 340. Qui idem (p. 385) ad vocem κιθῶνας λινέους revocat hodieque usurpatam Aegyptiis vestem *milayeh* et ad εἵματα εἰρίνεα pallium Arabum *bornous*.“ *Cr.* Add. Wilkinson. Manners etc. III. p. 346 coll. 140 seq., qui idem εἰρίνεα εἵματα, quae Noster Aegyptiis tribuit, cum eo vestimento comparat, quod nunc per Aegyptum omnemque Africae oram septentrionalem valde usitatum est, nomine *Bornous* s. *Burnuss*, ut nostrates loquuntur. De veste ea, quae καλάσιρις dicitur atque ex Herodoto opinor commemoratur a Polluce (VII, 16) et Suida s. v., monuit quoque Rosellini Monum. civil. II. p. 417, Ignatium Rossi secutus, qui Aegyptiacam vocem (*golheger*, *galheger*) interpretatur vestem *luxuriosam*, *mollem*, *delicatam* vel *tunicam*.

Digitized by Google

περὶ τὰ σκέλεα θυσανωτούς, οὓς καλέουσι καλασίρις· ἐπὶ τούτοισι δὲ εἰρίνεα εἵματα λευκὰ ἐπαναβληδὸν φορέουσι. οὐ μέντοι ἔς γε τὰ ἱρὰ ἐσφέρεται εἰρίνεα, οὐδὲ συγκαταθάπτεταί σφι· οὐ γὰρ ὅσιον. ὁμολογέουσι δὲ ταῦτα τοῖσι Ὀρφικοῖσι καλεομένοισι

οὓς καλέουσι] Miratur Struv. Spec. I. Quaest. Herod. pag. 20, cui in plurali numero semper placuerit *τούς*, *τάς*, *τά*, cur hoc loco scripserit *οὕς*. Nec magis tamen equidem *οὕς* h. l. mutarim in *τούς*, quam II, 113 *ὅ* in *τὸ*, ut eidem viro docto placet. E libris scriptis nulla affertur lectionis varietas. Struvium secuti sunt Dietsch et Dindorf (cf. Praefat. pag. XVIII seq.), qui etiam scripsit *καλοῦσι* pro *καλέουσι*. — Ad verba seqq. *ἐπὶ τούτοισι δὲ κ. τ. λ.* conf. etiam nott. ad I, 155.

οὐ μέντοι ἔς γε τὰ ἱρὰ ἐσφέρεται εἰρίνεα] Hinc sacerdotes Aegyptii vestimenta linea gestant, semper recens lota, idque quam maxime curant, ut Noster scribit II, 37, ubi conf. not. Vid. etiam Braun: De vestit. sacerdott. Hebrr. I, 9. §. 147. p. 162. „Scribit Hieronymus in catal. scriptt. eccles. pag. 170 F. ed. Francof. de Iacobo Apostolo: *ἔθος δὲ ἦν αὐτῷ εἰσελθεῖν εἰς τὰ ἅγια τῶν ἁγίων ἐσθῆτι ἐρεΐνῃ μὴ κεχρημένῳ, ἀλλὰ λινῇ.*“ *Cr.* — Mox pro *οὐδὲ*, Werferum si audias in Actt. phill. Monacc. I. p. 250, scribendum *οὐ δὲ*, seiunctim.

ὁμολογέουσι δὲ ταῦτα τοῖσι Ὀρφικοῖσι κ. τ. λ.] Verba *καὶ Βακχικοῖσι, ἐοῦσι δὲ Αἰγυπτίοισι* male, in quibusdam libris scriptis omissa, retinuimus, ut dudum monuerunt Valckenarius, alii, ac nuper admodum Creuzerus Comment. Herodd. p. 167, qui in hac quorundam librorum lacuna manifesta vestigia audaciae Graeculorum, qui Bacchica sua sacra ab Aegyptiis repeti nollent, sibi deprehendisse videtur. Est enim insignis Nostri locus, cum alio (II, 49) quodammodo coniungendus, quo utroque necessitudinem declarat disciplinae, qua Graecorum vates ac philosophi tanquam alumni cum Aegyptiorum sacerdotibus ut suis magistris iungantur. Quod eo magis tenendum, quo illibatior Noster sit ab illa, quae postmodo floruit, cupiditate miscendarum religionum, quoque impensius id agat hoc in libro, ut quae Graeca, quae Aegyptia sint, seiungat ac distinguat (conf. Creuzerum l. l. p. 168. 172 seq.). Qui igitur Orphica quae dicuntur (a Graecis scil.) et Bacchica consentire dixit cum Aegyptiorum aeque ac Pythagoreorum institutis (nam dativos *τοῖσι Ὀρφικοῖσι* etc. neutraliter accipiendos esse de institutis s. sacris Orphicis, non de hominibus s. sacerdotibus Orphicis, monere vix opus), is profecto Orphica et Bacchica aeque ex Aegypto repetenda duxit atque Pythagorica, omnibusque hisce Graecorum institutis Aegyptiam ita tribuit originem, ut principia certe sive primaria elementa eius doctrinae atque eorum sacrorum, quae a Graecis ad Orpheum atque Bacchum referuntur, ex Aegypto ducta putemus indeque etiam eam repetamus vestitus similitudinem, quam inter Aegyptios atque Graecos (i. e. Orphicos sive Bacchicos) sacerdotes vatesque intercessisse h. l. Noster tradit. Neque inde mirum, quod Orpheum Aegyptium vulgo ferebant, Orphicosque inde aequales ac pares Aegyptiis; Bacchica vero sacra ex Aegypto advecta supra II, 49 iam Noster declaraverat, et hoc iterum admonet loco, verbis haud inconsulto additis: *ἐοῦσι δὲ Αἰγυπτίοισι*. Quod denique Pythagorica commemorat, tenendum est, huius disciplinae instituta maximam partem repetita videri ex Aegypto indeque etiam coniuncta ferri cum vetere Orphicorum disciplina ac doctrina; unde ipsum Pythagoram Orphicis mysteriis initiatum vulgo iactabant. Sed haec ipsa pluribus exponere huius loci non est: de Pythagorica disciplina ex Aegypto repetenda nos

Digitized by Google

λεομένοισι καὶ Βακχικοῖσι, ἐοῦσι δὲ Αἰγυπτίοισι καὶ Πυθαγορείοισι. οὐδὲ γὰρ τούτων τῶν ὀργίων μετέχοντα ὅσιόν ἐστι ἐν εἰρινέοισι εἵμασι ταφῆναι. ἔστι δὲ περὶ αὐτῶν ἱρὸς λόγος λεγόμενος.

82 *Καὶ τάδε ἄλλα Αἰγυπτίοισί ἐστι ἐξευρημένα, μείς τε καὶ ἡμέρη ἑκάστη θεῶν ὅτευ ἐστί, καὶ τῇ ἕκαστος ἡμέρῃ γενόμε-*

et certiora et accuratiora edocebit Roethius altero philosoph. historiae volumine, propediem in lucem edendo; nec magis hic attinet, de Orphicorum qui dicuntur doctrina sive theologia accuratius disquirere: cuius utriusque fundamenta quasi et praecepta primaria ex Aegypto adsumta esse, vel hoc Herodoti loco, alia ut taceam, probari existimo. Quae cum ita sint, neque Lobeckio (Aglaopham. I. p. 694 coll. 244 seq. 1104.) assentiri possum, haec omnia ad Onomacritum eiusque studia ac fraudes revocanti, neque Krischio (De societatis a Pythagora in urbe Croton. conditae scopo politico Comment. p. 5), qui hanc Orphicorum et Pythagoricorum institutorum similitudinem referri vult ad coniunctionem Pythagoricorum (hominum) cum Orphicorum secta, quae eversis Pythagorae collegiis a superstitibus discipulis inita sit. Caeterum confer Creuzer. Symbol. II. p. 13 seqq. IV. p. 27 seqq. 30 seqq. ed. tert., C. O. Mueller: Prolegg. zur Mytholog. pag. 380. Alios viros doctos, qui de his scripserunt, excitavit Bode: De Orpheo p. 27 not.

ὅσιόν ἐστι — λεγόμενος] Vid. II, 37, ubi primarium Plutarchi locum de Isid. et Osirid. cap. 3. p. 352 C. D iam laudavimus. Qui veram huius moris causam eam esse ponit, quod purum tangi a non puro sit nefas. Lana enim cum ex animalium excrementis nascatur minimeque inde ad pura pertineat, profecto non consentaneum, eam ab iis gestari, qui quam maxime puri atque casti videri et re vera puritati et corporis et morum studere debeant. Linum vero, quod e terra nascatur immortali, vestem exhibere puram ac tenuem, animalium immunditia et excrementis haud infectam nec ipsam animalia prae immunditia gignentem. Quae insigni Apuleii loco in Apolog. pag. 495 optime confirmantur. Lanam, segnissimum corporis excrementum, pecori detractam, iam inde ab Orphei et Pythagorae aetate dicit profanum esse vestitum. Sed mundissimam esse lini segetem, inter optimas fruges terrae exortam etc. Pro vulg. *θαφθῆναι*, quod mihi ferendum non videbatur (cf. nott. ad I, 130), rescripsi *ταφῆναι* aliquot librorum ex auctoritate ipsiusque adeo Florentini libri, qui exhibet *θαφῆναι*, sed supra scriptam habet literam *τ*. Tu vid. etiam III, 10. 55. IX, 84, quos locos affert Bredovius pag. 348 secundum aoristum in talibus apud Herodotum praeferendum esse docens. Unus obstat locus VII, 228 (ubi *θαφθεῖσι*) itemque Eustath. ad Iliad. p. 519, 41 sive p. 323, 29.

Cap. LXXXII.

μείς τε καὶ ἡμέρη — ἐστί] Scil. *ἱρή*. *μεὶς* Aeolicam dicunt formam (pro *μὴν*), Homero (Ili. XIX, 117. Hymn. in Merc. 11), Hesiodo (Opp. et D. 557, ubi conf. Goettling.), aliis frequentatam: vid. Thes. L. Gr. V. p. 996 Dindorf. Si recte disputavit Miot., Gallus Herodoti interpres, haec tantum de singulis cuiusque hebdomadis septem diebus intelligenda, neque de continua dierum serie per totum annum. Sunt vero haec arcte coniuncta cum universa Aegyptiorum religione, in qua plurima ad deos calendares et rationes astronomicas physicasque relata videmus. De quo exponere longum est. Conf. Creuzer. Symbol. II. pag. 125 seqq., Heeren. Ideen

Digitized by Google

νος ὁτέοισι ἐγκυρήσει, καὶ ὅκως τελευτήσει, καὶ ὁκοῖός τις ἔσται. καὶ τούτοισι τῶν Ἑλλήνων οἱ ἐν ποιήσει γενόμενοι ἐχρήσαντο. Τέρατά τε πλέω σφι ἀνεύρηται ἢ τοῖσι ἄλλοισι ἅπασι ἀνθρώποισι. γενομένου γὰρ τέρατος φυλάσσουσι γραφόμενοι τὠποβαῖνον· καὶ ἤν κοτε ὕστερον παραπλήσιον τούτῳ γένηται, κατὰ τὠυτὸ νομίζουσι ἀποβήσεσθαι. Μαντικὴ δὲ 83
αὐτοῖσι ὧδε διακέεται. ἀνθρώπων μὲν οὐδενὶ προσκέεται ἡ

etc. II, 2. pag. 158, Gesenius ad Iesai. XIX, 12. p. 621, Letronne: Observatt. sur les zodiaq. pag. 58 seqq., De la Nauze in Memm. de l'Acad. des Inscr. XIV. pag. 334 seqq. et XVI. p. 170 seqq. 193 seqq., Bohlen: Das alte Indien II. pag. 249, Seyffarth: Beiträge z. Kenntniss etc. II. pag. 10. 40 seq. ac praecipue Roeth: Gesch. d. Philos. I. nott. p. 216 seq., qui Herodoti effatum ipsis monumentorum Aegyptiorum indiciis probari ait et inde ex ipsis notis hieroglyphicis attulit deorum nomina, qui singulis mensibus praeesse putantur; singulos septem cuiusvis hebdomadis dies planetis fuisse dedicatos idem addit, usus praecipue Dionis Cassii testimonio XXXVII, 18, 19. De quinque diebus intercalatis ad totidem deos simili ratione relatis vid. nott. ad II, 4. Nomina deorum Aegyptiorum, qui singulis praesunt mensibus, ex ipsis monumentis protulit quoque Lepsius: Chronolog. d. Aegypt. p. 183 seqq., sed Planetas praesides dierum septem in monumentis inveniri aeque negat (p. 132) atque hebdomadem septem dierum; per decades singulos menses esse divisos vult.

ὁτέοισι] Tres libri τέοισι, quod per se non damnandum iudicat Struve Spec. quaest. de dial. Herod. p. 49. Sed ὁτέοισι, ut idem bene addit, maiori sex codd. numero defenditur.

ὁτέοισι ἐγκυρήσει] i. e. *in quae incidat, quae ei accidant s. quae futura eius sint fata.* Ad argumentum conf. Diodor. Sic. I, 81. Ipsam locutionem aliis locis similibus illustravit Valckenar. ad h. l. itemque Lennep. ad Phalarid. Epist. p. 234. Mox οἱ ἐν ποιήσει γενόμενοι sunt *qui poësin tractant, qui in poësi occupati, versati sunt.* Vid. Kuehner Gr. Gr. §. 600. Reliqui ποιήσει, a recentt. edd. praeeunte Bredovio p. 266 mutatum in ποιήσι invitis certe libris omnibus, quorum auctoritatem hic sequi satius videbatur. Conf. II, 173. II, 143. III, 109. Ipsa vox ποίησις de carminibus condendis haud scio an hoc loco primum obvia, de qua conf. allata a Bode: Gesch. d. hellen. Dichtkunst I. p. 222 not. 3. Caeterum documento esset, ut censet Letronne l. l. pag. 58 seq. not., hic locus, poëtas Herodoto priores similibus prognosticis usos esse, nisi multo foret verisimilius, historicum doctrinam Aegyptiam, qua obiter tantum fuerit imbutus, confudisse cum prognosticis ex lunae vi captis, quae iam apud Hesiodum inveniantur. Mihi recte videtur admonere Lobeck. (Aglaopham. pag. 427), de Hesiodo ac siqui fuerint similes poetae, hic cogitari non posse; ad poetas Orphicae et Pythagoricae sectae addictos, quos in hoc quoque doctrinae genere Aegyptiorum decreta aemulatos esse admodum credibile sit, haec verba spectare idem iudicat.

Τέρατά τε πλέω σφι] Gaisf. edidit πλέα, haud scio unde. Quare reliqui πλέω.

CAP. LXXXIII.

ἀνθρώπων μὲν οὐδενὶ προσκέεται κ. τ. λ.] Sacerdotes cum diis quibusdam solis oracula adscriberent, eo ipso suam vim et auctoritatem egregie firmasse consendi sunt. Et omnino neminem fugit,

Digitized by Google

τέχνη, τῶν δὲ θεῶν μετεξετέροισι. καὶ γὰρ Ἡρακλέος μαντήϊον αὐτόθι ἐστὶ, καὶ Ἀπόλλωνος, καὶ Ἀθηναίης, καὶ Ἀρτέμιδος, καὶ Ἄρεος, καὶ Διός· καὶ ὅγε μάλιστα ἐν τιμῇ ἄγονται πάντων τῶν μαντηΐων, Λητοῦς ἐν Βουτοῖ πόλι ἐστί. οὐ μέντοι αἵ γε μαντηΐαί σφι κατὰ τὠυτὸ ἑστᾶσι,
84 ἀλλὰ διάφοροί εἰσι. Ἡ δὲ ἰητρικὴ κατὰ τάδε σφι δέδασται. μιῆς νούσου ἕκαστος ἰητρός ἐστι καὶ οὐ πλεόνων. πάντα δ'

quantum valuerint oracula ad sacerdotum imperium et propagandum et tuendum. De quo, Aegyptiorum in rebus, monuit Heeren. l. l. p. 190. *Cr.* confert praeterea Gesen. ad Iesai. VIX, 3. pag. 604. — In seq. ad locutionem *ἐν τιμῇ ἄγονται* conf. I, 134 et de ipso oraculo II, 155. De Martis oraculo cf. II, 63. *ὅγε* intactum reliqui, ex Struvii praecepto ad II, 74 allato (p. 30 Spec. I. Quaest. de dialect. Herodot.) mutandum in *τόγε*, quod recentt. edd. receperunt, invitis codd.

αἵ γε μαντήϊαι] i. e. (explicante Schweigh.) *modus, quo reddebantur oracula.*

Cap. LXXXIV.

μιῆς νούσου ἕκαστος ἰητρός ἐστι] Artem medicam cum a sacerdotibus exercitam esse constet, vel inde summa huius artis cum astrologia coniunctio apparet, quoniam universa corporis humani descriptio ad astrologiam relata singulaeque corporis partes ad singulos deos astronomicos revocatae erant. Unde factum, ut, quemadmodum partibus singulis, singuli praeessent dii, ita etiam earum affectionibus ac morbis singuli prospicerent medici sive sacerdotes. Quamquam iure statuendum videtur, Aegyptiorum artem magis diaeteticam quam vocant fuisse, quam veram medendi artem. Unde etiam explicantur accurata illa inferioris conditionis hominibus dari solita praecepta, qualia supra invenimus II, 77. Tu conf. Heeren. II, 2. pag. 165 seq., Creuzer. Symbol. II. pag. 125. Wesselingius attulit ad h. l. Maxim. Tyr. dissert. XXXIV, 1. pag. 403, qui Herodoti locum ante oculos habuisse videtur. Ac vid. praeterea Diodor. Sicul. I, 82 ipsumque Herodotum III, 1. 129 (ibique nott.), unde quam celebrati olim fuerint Aegyptiorum medici, intelligimus. In ipsa sacra scriptura commemorantur medici, quibus patris cadaver condiendum tradit Iosephus, Genes. II, 2, de quo loco conf. Nicolai Meletemm. de servis Iosephi medicis, Magdeburg. 1752. Conf. Wilkinson. Manners etc. III. pag. 389 seq., qui p. 393 affert imaginem medici aegrum hominem tractantis. Quid quod vel scriptis libris medendi artis praecepta exposuisse dicuntur: nam inter libros Hermeticos, quos memorat Clemens Alexandrinus Stromatt. VI, 4. p. 758, ultimi sex, Pastophororum curae permissi, ad rem medicam pertinere dicuntur, unus adeo, numero quintus, oculos tractabat. Ad hos sacros libros pertinet quoque qui vocatur *Ἀμβρῆς*, teste Horapolline Hieroglyph. I, 38. Ac papyrum ex museo Berolinensi praecepta varia de re medica continentem atque ad decimum quartum ante Chr. n. saeculum recedentem, nuper protraxit simulque de antiquissima Aegyptiorum scientia medendi egit Brugsch in: Allgem. Monatsschrift 1853. I. p. 44 seqq. Ac vel postea Ptolemaeorum aetate medicae artis studia maxime floruisse per Aegyptum satis constat. Commemoratur *ὁ βασιλικὸς ἰατρὸς* in papyr. Graec. Amad. Peyron. p. 28. 103. Tu vide in universum de Aegyptiorum medicina quae saeculo dicimo sexto post Chr. n. exposuit celeberrimus Prosper Alpinus quatuor libris de Aegyptt. medicina, Ve-

Digitized by Google

ἰητρῶν ἐστὶ πλέα. οἱ μὲν γὰρ ὀφθαλμῶν ἰητροὶ κετεστέασι, οἱ δὲ κεφαλῆς, οἱ δὲ ὀδόντων, οἱ δὲ τῶν κατὰ νηδὺν, οἱ δὲ τῶν ἀφανέων νούσων.

Θρῆνοι δὲ καὶ ταφαί σφεων εἰσὶ αἵδε. τοῖσι ἂν ἀπογένηται ἐκ τῶν οἰκηΐων ἄνθρωπος, τοῦ τις καὶ λόγος ᾖ, τὸ 85

netiis 1591 et Parisiis 1646. 4. editis, qui idem aliis quatuor libris historiae naturalis Aegypti (Lugdun. Batav. 1735. 4) et uno libro de plantis Aegyptiacis (Venetiis 1592 et 1633. 4.) edito hanc totam rem illustravit; nostra aetate inprimis consulendi sunt Sprengel: Geschichte d. Arzneikunde I. pag. 61 seqq. ed. tert., Hecker: Gesch. d. Heilkunde I. p. 29 seqq. De Bosch: De medicina vett. Aegyptt. Amstelodam. 1737. 4. pluribus quoque hanc rem tractavit.

οἱ μὲν γὰρ ὀφθαλμῶν ἰητροὶ κατεστέασι] Ad formam *κατεστέασι*, quam intactam reliqui, conf. II, 70 ibique allata. Caeterum haud sine causa factum videtur, quod primo loco oculorum medici ponuntur, si quidem oculorum morbis et antiquis et recentioribus temporibus Aegypti incolas maxime laborasse constat: de qua re nostra aetate plures exposuerunt viri docti, quorum scripta vid. apud Haeser: Gesch. d. Medicin. §. 720—723. Mala dentium quoque adhuc frequenter inveniri observat Lane: Account of the manners and customs of the modern Egypt. I. p. 32.

Cap. LXXXV.

Θρῆνοι δὲ καὶ ταφαί σφεων εἰσὶ αἵδε] Sequitur locus maxime memorabilis de sepultura veterum Aegyptiorum, quem cum tractaverit Creuzerus in Commentt. Herodd. cap. I, potiora hinc ad Herodoti verba singula illustranda totumque morem rite perspiciendum transferamus. Post Creuzerum nonnulla quoque attulit Minutoli in: Nachträge etc. p. 194 seqq., item Wilkinson. Manners etc. sec. ser. II. p. 451 seqq., Rosellini Monumenti civili III. pag. 334 seqq. Quibus adde virum doctum in The Classical Iourn. nr. LIV. p. 316 seqq., Bohlen: Indien II. pag. 182 seqq., A. B. Granville: An Essay on Egyptian mummies (Philosophical Transactions. 1825. P. II. p. 269 seqq.), Thom. Ios. Pettigrew: A history of Egyptian mummies and an Account of the worship and embalming of the sacred animals by the Egyptians, with remarks — and observations on the mummies of the Canary Islands, of the ancient Peruvians, Burmans etc. Lond. 1834, ac praecipue Iul. Magnus: Das Einbalsamiren der Leichen in alter u. neuer Zeit. Braunschweig. 1839. p. 22 seqq., qui idem p. 45 alios quoque laudavit viros doctos, qui de mumiis exposuerunt, inter quos unum potissimum attulisse sufficiat doctum Gallum, Rouger: Notice sur les embaumemens des anciens Egyptiens in: Descript. de l'Egypt. T. VI. p. 461 seqq. Quibus omnibus suo loco utemur. Hic in universum monemus et ex Minutoli libro l. pag. 191 seq. repetimus, morem istum condiendi cadavera, perquam vetustum, non solum priscas apud gentes, quas novimus obtinuisse, verum etiam in regionibus recens detectis apud Peruanos atque Mexicanos reperta esse cadavera similem in modum, quo apud Aegyptios fiebat, condita atque reposita. Plura vid. in libro laudato: Pettigrew A history etc. et apud Magnus p. 64, Fritze l. mox l. pag. 38 seq. Caussae vero, quae Aegyptios commoverint, ut tam operose condirent defunctorum cadavera, plures exstant; de quibus vid. Excursum ad h. l.

τοῖσι ἂν ἀπογένηται ἐκ τῶν οἰκηΐων ἄνθρωπος] Edidit Schweigh. (quem Gaisf. et recentt. edd. secuti sunt) et hoc loco et sequenti

Digitized by Google

θῆλυ γένος πᾶν τὸ ἐκ τῶν οἰκηΐων τούτων κατ' ὧν ἐπλάσατο
τὴν κεφαλὴν πηλῷ ἢ καὶ τὸ πρόσωπον. κἄπειτα ἐν τοῖσι οἰ- 142
κίοισι λιποῦσαι τὸν νεκρὸν αὐταὶ ἀνὰ τὴν πόλιν στρωφώ-
μεναι τύπτονται, ἐπεζωσμέναι καὶ φαίνουσαι τοὺς μαζούς,

οἰκίων a *τὰ οἰκία*, quae sint *aedes.* Equidem nihil causae vidi, cur a vulgata libris probata (nisi quod unus hic affert *οἰκιέων* et posteriore loco duo *οἰκίων*) discederem. Intelligit Noster *unum ex familiaribus, ex familia.* In verbis subsequentibus *τοῦ τις καὶ λόγος ᾖ* Werferus (Actt. phill. Monacc. I. pag. 256) desiderat particulam *ἄν*, post *τοῦ* inserendam, quoniam huiusmodi sententia relativa per coniunctivum sine *ἄν* efferri nequeat. Sed cautius Matthiae Gr. Gr. §. 527 not. 2 locum vel in iis censendum esse putat, in quibus praeter regulam rarius omittatur particula, vel ita explicandum, ut ex proxime antecedentibus particula huc quoque referatur. Tu conf. quoque Herod. IV, 46 coll. 66, ubi aeque abesse videmus particulam *ἄν* hac in structura, de qua copiose exposuit Baeumlein: Untersuch. über die Griech. Mod. pag. 212 seq.

κατ' ὧν ἐπλάσατο τὴν κεφαλὴν πηλῷ ἢ καὶ τὸ πρόσωπον] De *κατ' ὧν ἐπλάσατο* cf. nott. ad I, 194. Hoc loco cur medio verbo Noster sit usus, attentum lectorem non latebit. Nam *sibi oblinunt luto caput aut ipsam etiam faciem. πηλὸς* dicitur *terra liquore affuso subacta*, ut pluribus monet Creuzerus. Conf. II, 36. 70. Observat Wilkinson. (Manners etc. I. pag. 256 sec. ser. II. p. 376. 403 seq.), quae de lugendi more h. l. scribit Herodotus, ea imaginibus veterum Aegyptiorum atque adeo iis ipsis probari, quae adhuc per Aegyptum in luctu fieri soleant. Idem animadvertit Lane l. l. Vol. II. p. 292. 306 seq.

αὐταὶ — στρωφώμεναι] *αὐταὶ* dedimus cum recentt. edd. pro vulg. *αὗται*, quod huc non pertinet.

τύπτονται ἐπεζωσμέναι] *τύπτονται*, ut II, 61. *ἐπεζωσμέναι* sunt explicante Wyttenbachio in Selectt. hist. p. 355 *insuper cinctae*, i. e. *cingulo supra reliquas vestes addito;* ita ut Aegyptiae, in luctu pectora nudantes, quo ea plangerent, cingulum, ne scilicet ulterius etiam nudaretur corpus, circa extremam coporis nudati partem adsumserint. Maluit tamen Fea (ad Winckelmann. opp. I. p. 333 ed. Dresd.) locum ita intelligere, ut intra vestem fasciam s. cingulum assuerint Aegyptii, quales in anaglyphis Aegyptiis vetustis reapse conspiciuntur homines seminudi, cingulo intra vestes alligato. Sed hoc foret *ὑποζώννυσθαι*, a nostro loco alienum. Magis huc faciunt alia anaglypha, quorum notitiam doctis debemus Gallis. Repraesentant illa feminas funus ducentes plangentesque, quae pectora nudant, ita tamen, ut cingulum valde tenue et angustum medium corpus circumdet. Conf. Costaz. in Mém. (Descript. de l'Eg.) I. pag. 74. Plura Cr. l. l. Quae etiam explicant Diodori verba de lugentibus Aegyptiis I, 72: *καὶ περιεζωσμένοι σινδόνας ὑποκάτω τῶν μαστῶν.* Hinc Wilkinson. (l. l. sec. ser. II. p. 403) Anglice reddit: „girding their dress below their breast"; neque aliter Rosellini l. l. pag. 335, qui reddit *succinctae*, ita ut vestis infra pectora, quae nudata fuerint, cingulo alligata inferiorem corporis partem tectam retinuerit. Quod ipsum sculpturis probari idem addit.

καὶ φαίνουσαι τοὺς μαζούς] Iam Homerus Od. XVIII, 67 *φαίνειν μηροὺς* dicit, eoque etiam pertinent Spartanae *φαινομηρίδες*, monente Cr., qui l. l. praeter alia haec addidit: „Caeterum hunc planctum Aegyptiorum propter defunctos Moses etiam agnoscit in Iosephi pietate memoranda Genes. L, 1 seqq. Et Babyloniorum similes lamentationes ea in re fuisse perhibet Herodotus I, 198 (ubi vid. nott.). Alia de huiusmodi mulierum planctu e

Digitized by Google

σὺν δέ σφι αἱ προσήκουσαι πᾶσαι. ἑτέρωθεν δὲ οἱ ἄνδρες
τύπτονται, ἐπεζωσμένοι καὶ οὗτοι. ἐπεὰν δὲ ταῦτα ποιή-
σωσι, οὕτω ἐς τὴν ταρίχευσιν κομίζουσι. Εἰσὶ δὲ οἳ ἐπ' 86
αὐτῷ τούτῳ κατέαται καὶ τέχνην ἔχουσι ταύτην. οὗτοι, ἐπεάν

peregrinationum libris congessit Heynius in Spicileg. antiq. mum. in Commentt. soc. Gott. III. pag. 80 seqq. Magis nos advertere debet illud, quod eosdem lugendi plangendique ritus hodieque per Aegyptum obtinere docti Francogalli testantur, quales et Herodotus descripsit et picturae illae Thebaicae in sepulcris ante oculos ponunt. Vid. Royer. et Iomard. in Descr. de l'Eg. livr. X. p. 43 et Antiqq. II. p. 383."

οὕτω ἐς τὴν ταρίχευσιν κομίζουσι] scil. *τὸν νεκρὸν*, i. e. *ad condiendum afferunt cadaver*, ut II, 89 *διδοῦσι ταριχεύειν*. Ac probabile est, in singulis vicis pagisque fuisse aedificia, ubi cadavera condirentur, plura etiam in qualibet urbe maiore. Verbum *ταριχεύειν*, quod de quolibet salsamenti genere usurpatur, proprium dein universo huicce negotio condiendorum cadaverum adhaesit. Vid. Herodot. II, 88. 89. III, 16. VI, 30; alios aliorum scriptorum locos dabit Wesseling. ad Diodor. Sicul. I, 91 itemque Creuzer. Commentt. Herodd. pag. 10 de hoc verbo eiusque significatione disputans.

Cap. LXXXVI.

οἳ ἐπ' αὐτῷ τούτῳ κατέαται] *κατέαται* Ionica forma pro *κάθηνται* ut I, 199. Explicat Valckenarius: *occupati in aliqua re*, et locutionem *καθῆσθαι ἐπί τινι* de *artificibus sellulariis*, *in officina sua sedentibus et operantibus* usitatam, aliquot illustrat exemplis. Quare hoc loco *κατατετάχαται*, quod Vallae versio expressit, quodque in Sancrofti libro vetusto comparet, et simili denique loco I, 191 firmari posse videtur („*qui ad hoc ipsum constituti erant*") quibusdam placiturum video; nisi, quae mea est sententia, ipsius vocis primitivae videatur interpretamentum male dein in textum receptum. Nec denique inhonestum vocabulum, si taricheutas ipsos inferioremque eorum conditionem consideres (de qua conf. nott. ad II, 89) simulque reputes, quae sequuntur hoc loco verba *καὶ τέχνην ἔχουσι ταύτην*, videri consulto addita ad id ipsum (*ἐπ' αὐτῷ τούτῳ κατέαται*) explicandum; quemadmodum etiam Diodorus I, 91 scribit de iisdem: *οἱ μὲν οὖν τὰ σώματα θεραπεύοντες εἰσὶ τεχνῖται τὴν ἐπιστήμην ταύτην ἐκ γένους παρειληφότες*, plures deinceps horum ipsorum classes quasi distinguens, cum primo loco ponat eum, qui scriba dicebatur (*ὁ γραμματεὺς λεγόμενος*), altero eum, qui *παρασχίστης* vocabatur, atque tum eos, qui *ταριχευταὶ* vocabantur, omni honore dignos et sacerdotibus familiares, ut qui ipsi sacri sint libereque in templa ingrediantur. Quos omnes si Herodotus non accuratius distinxit, minime inde paraschistas et taricheutas (quo nomine in universum declarantur, qui in mortuorum corporibus curam ponunt) confudisse putandus erit: quae est sententia Amadei Peyron (Papyri Graecc. p. 79) de his exponentis atque de universo munere Cholchytarum, quorum in papyro Graeco mentio fit (*τῶν τὰς λειτουργίας ἐν ταῖς νεκρίαις παρεχομένων, καλουμένων δὲ Χολχυτῶν*) disputantis. Alia quaedam de taricheutarum arte e papyris Graecis attulit Brugsch: Lettre au vicomte de Rougé etc. (Berol. 1850) pag. 37. Neque huc non pertinere videntur, qui in Genes. L, 2 vocantur *medici* iidemque *servi* Iosephi, quibus Iacobi cadaver condiendum traditur: quo ipso, opinor, inferior taricheutarum conditio satis declaratur: quam eandem confirmare mihi videntur, quae infra II, 89 narrantur.

Digitized by Google

σφι κομισθῇ νεκρὸς, δεικνύουσι τοῖσι κομίσασι παραδείγματα νεκρῶν ξύλινα, τῇ γραφῇ μεμιμημένα. καὶ τὴν μὲν σπουδαιοτάτην αὐτέων φασὶ εἶναι, τοῦ οὐκ ὅσιον ποιεῦμαι τὸ οὔνομα ἐπὶ τοιούτῳ πρήγματι οὐνομάζειν, τὴν δὲ δευτέρην δεικνύουσι ὑποδεεστέρην τε ταύτης καὶ εὐτελεστέρην, τὴν δὲ τρίτην εὐτελεστάτην. φράσαντες δὲ πυνθάνονται παρ' αὐτῶν, κατ' ἥν τινα βούλονταί σφι σκευασθῆναι τὸν νεκρόν. οἱ μὲν δὴ ἐκποδών, μισθῷ ὁμολογήσαντες, ἀπαλλάσσονται,

δεικνύουσι τοῖσι κομίσασι παραδείγματα νεκρῶν ξύλινα, τῇ γραφῇ μεμιμημένα] δεικνύουσι bis reposui itemque mox ἐσεργνύουσι (quod ipsum tres libri afferunt) pro vulg. δεικνύασι et ἐσεργνῦσι, quod utrumque retinuit Dietsch. Dindorfius scripsit δεικνῦσι et ἐσεργνῦσι. Sed vid. Bredov. p. 402. Intelligit exemplaria s. simulacra mumiarum lignea, pictura inducta et quidem ea, quae Isidem, Osiridem ut plurimum, aliasve res sacras exhiberet. De locutione *τῇ γραφῇ μεμιμημένα*, qua indicat simulacra ista sic picta fuisse, ut pictura verum maxime imitarentur atque exprimerent, conf. II, 78 ibiq. not.

καὶ τὴν μὲν σπουδαιοτάτην] scil. *ταρίχευσιν*, *praestantissimam* enim intelligit condiendi rationem. Cum enim tria hic ponat genera condiendi, illud observandum, cuiusvis classis modos videri fuisse complures, uti testantur mumiae adhuc quae supersunt. [Quare non mirum, a recentiore Aegyptiarum terrarum peregrinatore quinque classes esse observatas. Vid. Minutoli: Nachträge etc. p. 199. Add. Belzoni Voyage en Egypte t. I. pag. 269 seqq. et Wilkinson. Manners etc. sec. ser. II. p. 456, qui idem monet, ex magno numero mumiarum Thebis aliisque in locis repertarum id certo apparere, plures gradus huius triplicis, quam Herodotus ponit, rationis condiendi exstitisse adeoque necesse videri, plures constituere condiendi modos. Add. Magnus l. l. pag. 61 seq.] Quod vero Heynius l. l. pag. 82 rectius a Diodoro traditum putat, *sumtuum* ad unumquodque conditurae genus necessariorum *rationem* a taricheutis fuisse propositam defunctorum necessariis, Herodoto sic patrocinatur Zoega (de obell. pag. 252 not. 15), ut moneat cogitari posse singula lignea exempla fasciis pro cuiusque conditurae ratione diversis involuta fuisse, unde ex cuiusvis mumiae aspectu vel ex picto mumiae schemate distingueretur, cuius esset classis. Et comprobat Herodoteam narrationem tabula e sepulcris Ilithyiopolis eruta, quae hoc negotium bene expressum nobis ante oculos ponit. Haec Creuzerus l. l. pag. 18 et tab. nr. 1. Caeterum constitit haec prima ratio condiendi talento Attico, teste Diodoro I, 91, quod 1200 thaleros Saxonicos fere aequat; altera ratio viginti minis constitit.

τοῦ οὐκ ὅσιον ποιεῦμαι τὸ οὔνομα κ. τ. λ.] Cogitandum est de *Osiridis* simulacro in mumiae formam composito, ut intelligitur tum ex diserto Athenagorae testimonio in legat. pro Christ. cap. 25. p. 32, tum ex ipsius Herodoti locis inter se collatis II, 61. 132. 170 seq. Arguunt etiam ipsae Osiridis imagines vel in sepulcris repertae vel in mumiarum picturis exhibitae. Plura Creuzerus. Conf. etiam Wilkinson. Manners etc. sec. ser. II. p. 455, Rosellini l. l. p. 336 not., Amad. Peyron. l. l. p. 82.

κατὰ ἥν τινα βούλονταί σφι κ. τ. λ.] Supple *ταρίχευσιν*. Pro olim vulgato *κατὰ ἥντινα*, quod retinuit Dietsch, scripsi *κατ' ἥντινα*. Vid. not. ad II, 24.

οἱ μὲν δὴ ἐκποδὼν — ἀπαλλάσσονται] Obloquitur Diodorus l. l., coram populo solemnibusque ritibus

Digitized by Google

οἱ δὲ ὑπολειπόμενοι ἐν οἰκήμασι ὧδε τὰ σπουδαιότατα ταριχεύουσι. πρῶτα μὲν σκολιῷ σιδήρῳ διὰ τῶν μυξωτήρων ἐξάγουσι τὸν ἐγκέφαλον, τὰ μὲν αὐτοῦ οὕτω ἐξάγοντες, τὰ δὲ ἐγχέοντες φάρμακα· μετὰ δὲ λίθῳ Αἰθιοπικῷ ὀξέϊ παρασχίσαντες παρὰ τὴν λαπάρην ἐξ ὦν εἷλον τὴν κοιλίην πᾶσαν·

adhibitis qui dicit conditaram esse perpetratam, quod cum Herodoto sic forsitan conciliari poterit, ut, cadavere tradito, necessariis abire *licuerit*. Ita Zoega de obeliscc. p. 256 et Creuzerus l. l. p. 20. 21.

οἱ δὲ ὑπολειπόμενοι ἐν οἰκήμασι] *οἱ δὲ* sunt taricheutae, cum *οἱ μὲν* in antecedentibus sint defuncti necessarii; *ἐν οἰκήμασι*, i. e. *non suis in aedificiis* sive *defunctorum in aedibus*, sed in aedificiis illis publicis ad condienda cadavera destinatis, quo mortuos hunc in finem detulerint. Vid. II, 85 fin.

ὧδε τὰ σπουδαιότατα ταριχεύουσι] i. e. *κατὰ τὴν σπουδαιοτάτην ταρίχευσιν*, ut monet Schweighaeuserus.

σκολιῷ σιδήρῳ] Huiusmodi cultros ex aere (*Bronze* dicunt) elaboratos complures se vidisse adeoque secum in Germaniam attulisse testatur Minutoli: Nachträge etc. pag. 195 not. 1. Observat Fritze loco mox l. pag. 14, Berolini in museo Aegyptio ferrum tale aduncum monstrari itemque lapides multos ex genere *λίθου Αἰθιοπικοῦ* mox commemorati.

διὰ τῶν μυξωτήρων ἐξάγουσι τὸν ἐγκέφαλον] Cerebri per nares educti cum nulla apud Diodorum mentio, Herodoteam narrationem haud pauci in examen vocantes prorsus congruam ac veram invenerunt inque mumiis ipsis partes narium ferro laesas reperiri testati sunt. Vid. Creuzer. l. l., qui inprimis laudat Blumenbach in: Goett. Magaz. I. p. 135 et Beiträge zur Naturgesch. I. p. 131 ed. sec., Royer. et Iomard. in Descr. de l'Eg. Ant. vol. II. p. 215. 344. Hisce adde Wilkinson. l. l. pag. 456, Rosellini l. l. p. 337, Walne in: Zeitschrift für Alterthumswiss. 1834. nr. 48. p. 392, Fritze: De conditura corpp. mortt. (Berolin. 1834. 4.) p. 16 seq.

τὰ δὲ ἐγχέοντες φάρμακα] Medicamenta haec qualia fuerint, ex resina aliisque materiis in cranio mumiarum repertis colligere licet, quamquam illud quidem mirum, aliis in craniis plurimam, in aliis prorsus nullam esse repertam. Vid. Creuzer. l. l. ibique Blumenbach. l. l. pag. 93 et Gmelin. in Comm. soc. Gott. IV. p. 4 seqq., Fritze l. l. pag. 17, Magnus l. l. pag. 30 seq.

λίθῳ Αἰθιοπικῷ] His paria quidem tradit Diodorus I, 91. Lapidem ipsum ad secandum cadaver adhibitum ex eo genere volunt esse, quod Strabo (XVII. p. 808 s. 1158) Syenen inter atque Philas se reperisse testatur nigrum ac durum; quae durities certe valde congruit ei usui, cui Herodotus adhibitum esse illum scribit. Et reperti sunt utique in mumiis eiusmodi cultri ex Aethiopico s. Syenita lapide confecti. Vid. Creuzer. l. l. ibiq. Caryophil. de marmorr. pag. 38 seq., Boettiger: Ideen z. Arch. d. Maler. pag. 72 coll. Blumenbach in: Goett. Magaz. I. p. 139, Fritze l. l., Rosellini l. l. p. 338, qui idem addit, hunc lapidem Aethiopicum non alium videri ac silicem eum, qui apud Italos pietra focaja (apud nos: *Feuer-s. Flintenstein*) vocetur, cum iuxta mumias plura huius lapidis fragmenta in cultri formam efficta eaque valde acuta ipse invenerit. Ac de tali lapide hoc loco cogitari vult quoque Wilkinson (Manners etc. III. p. 261), cum aliis locis de Syenita cogitandum sit.

παρασχίσαντες παρὰ τὴν λαπάρην] „Qui hoc faciebat, hinc *παρασχίστης* dicitur Diodor. I, 91. [vid. supra ad initium cap. nott.] — *λαπάρην* dicit partem mollem

Digitized by Google

ἐκκαθήραντες δὲ αὐτὴν καὶ διηθήσαντες οἴνῳ φοινικηΐῳ, αὖτις διηθέουσι θυμιήμασι τετριμμένοισι. ἔπειτα τὴν νηδὺν

inter ossa pectoris et ossa ilium interiectam. — Illud memorabile, ab Herodoto unam tantummodo incisionem agnosci sub costarum parte factam; contra in pictura ex mumiae involucro desumta apud Kircher: Oed. Aeg. III. p. 512, quam nuper exhibuerunt editores Winkelmann. hist. art. I. tabul. 2, incisio fit supra umbilicum, nec minus Gryphius mumiam Wratislaviensem in linea alba incisam refert pag. 52. Quae si admittas, quo Herodoti fidei patrocineris, binas incisiones in uno eodemque cadavere factas dixeris necesse est. At vero praestat in medio relinquere, quae ex recentioribus et partim fortasse mangonicis mumiis referuntur, et circumspicere potius germanas ex Thebaicis sepulcris erutas. Atque in iis unam duntaxat incisionem offenderunt Francogalli eamque in sinistra corporis parte factam, ut est apud Diodor., testantibus Villoteau ap. Sylvest. de Sacy ad Abdallatif. Rel. de l'Eg. tom. I. pag. 20 et Royer in Descript. de l'Eg. livr. X. pag. 215. Quorum hic mumias etiam reperit, quae nullum incisionis vestigium exhiberent.“ Creuz. l. l. Add. Rosellini l. l. et praecipue Magnus l. l. pag. 37.

ἐξ ὧν εἷλον τὴν κοιλίην πᾶσαν] Ad *ἐξ ὧν εἷλον* conf. nott. ad I, 194. *κοιλία* ventrem quidem et alvum significat, indeque etiam intestina, quae alvo continentur. Sed cave credas Herodoti eam esse sententiam, ac si intestina, ex alvo exemta, dein purgata ac vino eluta, rursus in cavitate ventris fuerint reposita, prout viri quidam docti censuerunt. Cum enim *κοιλίη* (*alvus*) primo loco utique indicet *intestina*, quae fuerint exemta, in verbis *ἐκκαθήραντες δὲ αὐτήν κ. τ. λ.* vocem *αὐτὴν* ad *κοιλίην* quidem referendam esse patet, sed ita, ut *κοιλίη* intelligatur *cavitas* ventris, a qua intestina ac viscera erant exemta. Ad hanc igitur cavitatem ventris referenda sunt, quae de expurgatione, elutione et extersione alvi Noster scribit, minime ad intestina ipsa, quibus quid factum sit, postquam exemta fuerint, egregius docet Porphyrii locus de abstin. an. IV, 9 (10). p. 329 seq. ed. Rhoer. singulari cura tractatus a Creuzero l. l. pag. 31 seq. Iustam vero Herodotei loci interpretationem, quam dedimus, Schweighaeusero debemus, cui etiam accedit Rosellini l. l.

διηθήσαντες οἴνῳ φοινικηΐῳ] i. e. *eluunt vino palmeo*; in quo cum Nostro plane facit Diodorus I, 91. De vino e palmis parato diximus ad I, 193. Magna palmarum in Aegypto fuit copia, neque tamen illarum ea praestantia atque in Asia. Plura Creuzer. l. l. Magnus l. l. p. 32 declarat, hoc vinum fuisse liquorem spirituosum e palmarum succo paratum vel e fructibus dulcibus fermentationi subactis. Tu conf. Dioscorid. V, 20, qui, quomodo hoc vinum conficiatur, indicat.

θυμιήμασι τετριμμένοισι κ. τ. λ.] „Horum aromatum proventum in Arabia felicissimum ac percipiendi modum ipse Noster describit III, 107. 110. 111. — Atque Gmelinus (l. l. p. 18) in his Herodoti verbis docet bina nobis tenenda esse: primum, adhibita fuisse *herbas* et *succos* aromaticos odoratosque; alterum hoc, ventris cavum non perfusum esse materia condiente, sed *subtilissimo per colum* sive *cribrum traiecto eius pulvere repletum*; quod intelligatur e verbis *θυμιήμασι τετριμμένοισι* et *τετριμμένης*. De herbarum autem pulvere cogitat etiam Heynius (Comment. soc. Gott. IV. p. 18), in hoc tamen falsus, quod viscera in alvo reponenda eo pulvere adspersa putat. In alia omnia abit Rouellus in Memm. acad. Par. scientt. ann. 1750. pag. 120 seqq. Negat enim pulverem aromatum in viscera iniectum, eiusque rei duas caussas affert; neque enim idoneum esse solum pulverem eiusmodi siccandis corporibus, neque vero re-

Digitized by Google

σμύρνης ἀκηράτου τετριμμένης καὶ κασίης καὶ τῶν ἄλλων θυωμάτων, πλὴν λιβανωτοῦ, πλήσαντες συῤῥάπτουσι ὀπίσω. ταῦτα δὲ ποιήσαντες ταριχεύουσι λίτρῳ, κρύψαντες ἡμέρας

periri eius pulveris reliquias in mumiis. Contra haec disputat Lauthius in Histoir. de l'anatom. vol. I. pag. 20 seq. et oblocutus priori argumento hoc alterum ita infringit, ut dicat: pulverem eum adhibitum esse nonnisi pretiosissimo generi condiendorum corporum eaque cadavera medicata perrara esse, proinde facile potuisse fieri, ut Rouellus hoc genus mumiarum non viderit. Haec Lauthius, recteque, si quid video. Nam quae per Europam asservantur mumiae, eae pleraeque herbarum ipsarum aliarumque rerum farragine repletae sunt. Atqui ex istiusmodi centonibus haudquaquam pendet auctoritas Herodoti, ut qui in Thebaide hypogaeisque regum alias mumias spectaverit. Caeterum in exitu iuvat adscribere verba Apuleii in Apolog. p. 295 Elmenh.: — ut si *thus* et *casiam* et *myrrham* ceterosque id genus odores *funeri* tantum emptos arbitreris, cum et *medicamento* parentur et sacrificio." Creuz. l. l. pag. 36. 37. Scribit Fritze l. l. p. 19, haud dubium esse, styracem, opobalsamum et ladanum e cisto Cretico profluens, et herbas, flores, et semina plantarum labiatarum et umbelliferarum, quibus Aegyptus abundat, esse adhibita, atque contusa aromata, quae h. l. Herodotus commemorat, e pulvere harum plantarum cum resinis et balsamis mixto compactam et densam massam efficiente esse composita.

τὴν νηδὺν σμύρνης ἀκηράτου τετριμμένης — πλήσαντες] νηδὺν hic quoque dicit cavum ventris, intestinis exenteratis.

σμύρνης ἀκηράτου τετριμμένης] Myrrham ἀκήρατον hanc, i. e. *puram*, *illibatam* (conf. quae Creuzerus dixit de hac voce et Struve Opuscc. I. p. 22.) Creuzerus l. l. comparat cum eo, quod in Exod. XXX, 23 dicitur ἄνθος σμύρνης ἐκλεκτῆς, i. e. (explicante Michaele) succus myrrhae *sponte fluentis*, neque incisione aliqua eductus; qui inde sit generosior, ex Africae nimirum arbuscula acaciarum consimili emanans. Plura citat Creuzerus l. l., itemque admonet Evang. Ioann. XIX, 39, ubi myrrha condiendo Iesu corpori inservit. Quo de loco uberrime disputavit in Plin. Exercc. Salmasius, et mumiarum quoque mentionem ita fecit, ut discrimen monstaret inter exenterata cadavera Aegyptiorum et pollincta tantummodo, qualia apud Iudaeos fuere. Magnus l. l. p. 32 myrrham et cassiam scribit probabiliter fuisse resinam arboris mimosae et corticem lauri cassiae et cinnamomi. Utrum myrrha usi sint veteres Aegyptii, non prorsus certum esse ait Fritze l. l. p. 19, quamquam admodum probabile.

καὶ κασίης, καὶ τῶν ἄλλων θυωμάτων] Herodotea *cassia* est κασία σύριγξ s. *cassia fistula* (Canelle) et vero fortasse *laurus cassia* Linn. consimilis cinnamomo, quo ipso condita Aegyptiorum cadavera prodit Diodorus l. l. Vid. Herod. III, 107. 110 et a Creuzero allata. — θύωμα ab eo, quod antecedit, θυμίημα, non nisi forma differre, recte monet Ruhnken. ad Timaei Lex. Plat. p. 143. Adde alios a Creuzero laudatos, quo et huius vocis et antecedentis θυμίημα intergritas intelligatur. Mox de *thure*, quod λιβανωτοῦ nomine intulit, vid. III, 107. Plura *Cr.*, unde haec adscribimus: „Elicitur autem ex arbore thurifera, quam pro *Iunipero Phoenicia* s. *thurifera* habent nonnulli, succus duplex: maior s. *stagonias*, et minor s. *orobias*; vid. I. H. Voss. ad Virgil. Georg. II, 117. Eclog. VIII, 65."

ταριχεύουσι λίτρῳ] λίτρῳ e melioribus codd. nunc receptum pro vulg. νίτρῳ, quod Alexandri demum temporibus in usum venit; inde λίτρον Atticos dicere, νίτρον seriores, monet Moeris Grammati-

Digitized by Google

ἑβδομήκοντα· πλεῦνας δὲ τουτέων οὐκ ἔξεστι ταριχεύειν.

cus, ubi vid. Piersoni not. pag. 246. Add. Lobeck. ad Phrynich. p. 305 et conf. Ideler ad Aristotel. Meteorolog. I. p. 639. II. p. 474. Est vero satis nunc cognitum, non esse hoc salis genus, sed istud, quod *natrum* et *alcali minerale* nunc vocamus („mineral-alkalisches Salz"), quod variis in regionibus, australibus praesertim, invenitur et saponi conficiendo inservit, quoque hodie etiam per Aegyptum lintea purgantur. Vid. Theophrast. de ign. p. 434 (Schneider. Eclogg. physs. p. 154 et nott. p. 90 ibiq. Beckmann. ad Aristotel. mir. auscc. LIV. p. 111 et ad Antigon. Caryst. pag. 216). Cuis ipsius cum nulla fiat apud Diodorum mentio, neque etiam eius certum vestigium in mumiis chemica exploratione perquisitis appareat, dubitarunt viri docti nec quidquam certi pronuntiare voluerunt. Sed nuperrime testatus est Blumenbachius (Beiträge z. Naturgesch. II. pag. 53. 87 s. 113), se natri haud ambigua in cadaveribus Aegyptiorum medicatis vestigia offendisse, neque carnem solum, verum etiam spondylos natro arrosos vidisse. Atque natrum ob calidam naturam efficax ad siccandum; ita ut, cum iam antea aromata in cadaver infusa per se absorbere exsiccareque par sit, quidquid humoris in cavitatibus reliquum sit, nil impediat, quo minus corpus sic conditum et sale alcalico etiam prorsus exsiccatum per septuaginta dies adeo indurescat, ut a putredine nihil sit metuendum. Quod vero quis opinatus est, natri post immissi eam futuram esse vim, ut quidquid in illis aromatibus efficacitatis inesset ad conservandum corpus, id omne fere per illud postea accedens in saponem converteretur et ad nihilum redigeretur, hoc satis iam explosit Lauthius in Anatomiae histor. I. p. 20 seq. docens, nunquam saponem inde effici, si quis salem alcalicum cum resina (cedria) confuderit et commiscuerit. Haec fere summa est eorum, quae disputavit Creuzer. l. l. p. 41—45. *Alcali minerale* et praecipue *natrum carbonicum* hic intelligi docuit quoque Fritze l. l. p. 20. Magnus, qui l. l. p. 32 seq. varias virorum doctorum sententias recensuit, certum sal hic intelligi posse negat: Aegyptios probabiliter adhibuisse putat vel *sal alcalinum* („kaustisches Laugensalz") ad viscera evertenda, vel sal neutrale solutum („eine Auflösung von Neutralsalzen") ad totum cadaver eluendum vel ad iniectiones in arterias faciendas. De veterum nitro pluribus exposuerunt Harless. et Thierfelder in libro: Ianus etc. I. p. 457 seqq. III. p. 29 seqq.

κρύψαντες ἡμέρας ἑβδομήκοντα· πλεῦνας δὲ τουτέων κ. τ. λ.] πλεῦνας scil. ἡμέρας. Fuere, quibus hoc septuaginta dierum spatium iusto longius videretur, ita ut non ad salitionem tantum, verum ad universam condituram vel omne luctus tempus eas referri mallent, praesertim cum Diodorus *triginta* aut *quadraginta* ponat dies, quibus etiam Iacobi Patriarchae condituram absolutam esse legimus in Genes. L, 3, quibus quadraginta diebus impletis fleverunt Iacobum Aegyptii (alteris) septuaginta diebus: quae ipsa cum Herodoteis ita convenire vult Hengstenberg (Die Bücher Mosis etc. p. 70 seq.), ut, quos Herodotus ponat septuaginta dies, hi omne luctus tempus complere putentur, neque tantum ad salinationem pertineant. Conf. Wesseling. ad Diodor. I, 91, Zoega de obeliscc. pag. 253, Heyne Spicileg. mumm. pag. 8. Sed tale quid minime iusta Herodoteorum verborum interpretatio patitur, ex qua septuginta dies ad hanc salitionem unice pertinuisse statuendum est. Nec excedere debebant hoc spatio, quia, natro diutius incluso, periculum erat, ne solidiores quoque corporis partes dissolverentur; unde etiam lotio dein adiecta, quo natri vasorumque lymphaticorum reliquiae abstergerentur a cadavere. — Plura Creuzer. l. l. admonens

Digitized by Google

ἐπεὰν δὲ παρέλθωσι αἱ ἑβδομήκοντα, λούσαντες τὸν νεκρὸν, κατειλίσσουσι πᾶν αὐτοῦ τὸ σῶμα σινδόνος βυσσίνης τελα-

de vi *siccandi*, quae in natro inest. Quo ipso omnis tollitur difficultas. Neque hic quoque negligendum, operosissimam et praestantissimam h. l. conditura a Nostro commemorari.

κατειλίσσουσι πᾶν αὐτοῦ τὸ σῶμα σινδόνος βυσσίνης τελαμῶσι κατατετμημένοισι] i. e. *totum corpus sectis ex sindone byssina fasciis involvunt*. *Sindonem* (quam vocem ab Hebraico סָדִין repetunt) linteum dici tenuissimum, ex quo interiores tunicae conficiebantur, vulgo tradunt: vid. Thesaur. Steph. Ling. Graec. VII. pag. 264 seqq., Schleusner in Nov. Lexic. in N. T. II. pag. 872 seq., quibus add. Creuzer. l. l. p. 46. Cum vero hoc loco sindonem βυσσίνην dicat Noster, plurimi hoc pro *cotoneo* acceperunt, nonnulli *linteos* intellexere pannos, quibus et ipsis involutae repertae sunt mumiae, quamvis alii hoc prorsus negatum vellent. Sed Iomardus (Descr. de l'Eg. Antiqq. II, 10. §. 8. p. 339) ut plurimum *cotoneum* a se repertum in sepulcris dicit; quos linteos in hypogaeis insulae Philarum pannos offenderit, eos pauperrimis amiciendis inserviisse; quare vix dubitandum. quin h. l. *cotoneum* intelligi voluerit Herodotus, qui si de linteis fasciis cogitasset, hoc ipso vocabulo usurus fuisset, ut supra II, 81, ubi tunicas commemorat linteas. Et quae circa Thebas nuper reperta sunt operose condita cadavera, ad primam classem haud dubie referenda, ea plurimum cotonei exhibuerunt. Haec pluribus exposuit Creuzer l. l. p. 45—50, cuius sententiam quoque tuetur Rosellini (Monum. civil. I. p. 353. III. p. 339), qui hoc Herodoti loco de cotoneo unice cogitari posse statuit. Aliorum virorum doctorum sententias modo linteas, modo cotoneas fascias intelligentium protulit Magnus l. l. p. 37. De *linteis* fasciis cogitandum esse pronuntiat Wilkinson (Manners etc. III. p. 115) idque accuratissima fasciarum ipsarum, quibus illigatae fuerint mumiae, inquisitione a viris doctis instituta probari affirmat, idemque invenit Iames Thomson, qui haec ipsa mumiarum involucra diligentissime perquisivit, arte microscopica adhibita: vid. On the mummy cloth of Egypt, in Classical Mus. VII. p. 152—163. Neque aliter iam statuerat Letronne (Journal des Sav. 1844. pag. 666. Recueil des inscriptt. Grecs de l'Egypt. I. p. 282) ac nuper statuit C. Ritter (Denkschrift. d. Akad. d. Wissensch. zu Berlin ann. 1851. pag. 315 seqq.), qui et hoc Herodoti loco et altero, qui exstat VII, 118, non nisi de lino subtilissimo cogitari posse censet, cum cotonei nullus fuerit usus per Aegyptum neque in mumiarum fasciis, neque in vulneribus sanandis. Accessit C. F. Hermannus in Becker. Charicl. III. p. 187 mihique ipsi in his acquiescendum videtur. Ac si quaeras, cur Herodotus, linteas fascias si revera intellexerit, non *linteas* quoque dixerit has, sed e *sindone byssina* sectas, admonuit Lassen (Indische Alterthumsk. I. p. 250. II. p. 554 seq. coll. Aug. Guil. Schlegel: Indien im Berlin. Taschenbuche 1829. pag. 7), Graecam vocem σινδόνος e Sanscritana voce *Sindhu* deductam nil nisi *Indicum* significare indeque ut ad alias res, ita ad vestes Indicas e gossypio confectas (vid. Herodot. III, 106 fin. coll. Theophrast. Hist. Plant. IV, 7, 7. Strab. XV. p. 693 coll. 717) et ex India in alias terras transportatas adhiberi: addi vero βυσσίνης utroque Herodoteo loco, ut vestes s. fasciae ex lino subtilissimo factae intelligantur, cum βύσσος lini genus quoddam tenuissimum declaret: de qua voce tu vid. allata in Thesaur. Ling. Graec. II. p. 460 ed. Dind. Plura quoque attulit Creuzer l. l. pag. 49 seq., Schleusner l. l. Vol. I. pag. 497 seq. In Rosettana inscriptione ὀθόνια βύσσινα

Digitized by Google

μῶσι κατατετμημένοισι, ὑποχρίοντες τῷ κόμμι, τῷ δὴ ἀντὶ 143
κόλλης τὰ πολλὰ χρέωνται Αἰγύπτιοι. ἐνθεῦτεν δὲ παραδεξάμενοί μιν οἱ προσήκοντες, ποιεῦνται ξύλινον τύπον ἀνθρωποειδέα, ποιησάμενοι δὲ ἐσεργνύουσι τὸν νεκρόν· καὶ καταχληΐσαντες οὕτω θησαυρίζουσι ἐν οἰκήματι θηκαίῳ, ἱστάν-

(lin. 17. 18) *pannos linteos* recte interpretatur I. Franz. in Corp. Inscr. Graecc. T. III. p. 338, dissentiente Drumanno (Untersuch. über d. Inschr. v. Rosett.) pag. 159 seq. — *τελαμῶνας* dicit *fascias dissectas*, quod additum *κατατετμημένοισι* satis arguit, atque Pausaniae Nostrum imitantis usus II, 11. §. 4, quod haud fugit Siebel. Add. Salmas. ad Vopisc. Aurelian. p. 422 (vol. II). Alii *lora* interpretantur, ad rem haud falso, quamquam vocabulo minus hac in re solemni atque usitato. Videas Creuzer. Summum vero artificium, quod in amiciendis cadaveribus adhibuerint veteres Aegyptii, satis nunc mumiarum reliquiae indicant, quas haud minori cura illustrarunt docti Galli. Unde, alia ut taceam, apparet, super fasciis applicita esse duplicia tripliciave ac saepe plura etiam integumenta e cotoneo contexta, atque in his demum integumentis picturas esse exhibitas varii generis. De quibus cum plane taceat Noster strictim tantummodo summatimque narrans hanc cadaverum fasciis involvendorum rationem, id ante omnia tenendum, illam haud caruisse interiore quadam atque insigniore significatione, et Aegyptiorum cum mysteriis coniunctam fuisse; de quibus cum silentium sibi imposuerit Noster, non mirum, eum tam strictim et levi quasi brachio haec attigisse. Vid. Creuzerum l. l. ibique Iomard. (Descr. de l'Eg. Antiqq. II. sect. X. §. 8. pag. 338 seq. Royer. ibid. X. p. 210); add. Minutoli: Nachträge etc. pag. 200 seqq.

ὑποχρίοντες τῷ κόμμι] scil. *τελαμῶνας*, ita ut *fasciae* intelligantur *gummi sublitae*. *κόμμι* sive gummi Arabicum ex spina manans simillima loto Cyrenaeae memorat Noster II, 96. Capitur humor iste ex spina Aegyptia sive acacia, quam plurimi existimant *mimosam Niloticam* Linnaei, guttatim inde defluens. Atque fidem Herodoti hic quoque tuentur experimenta in mumiis instituta, quae resinam exhibuerunt tenaciorem, ignis admoti vi ex mumiarum involucris redundantem. Plura Creuzerus l. l. Munitoli l. l. pag. 196 seq. eo quidem inclinat, ut *κόμμι* existimet esse gummi Arabicum, quod in Aegypto terrisque adiacentibus copiose capiatur. Sed Iohnius *κόμμι* ab Aethiopibus dici putat lacrimas *Tanae Sarcolae*, ita ut illam materiam, quae nunc *Sarcocolla* vulgo vocatur, commode adhibere potuerint. Formam dativi *τῷ κόμμι* noli mutare, licet Anecdd. Bekker. I. p. 104, 1: *κόμμιδι ἡ δοτική· Ἡρόδοτος δευτέρῳ*: quod Herodoteum esse merito negat Bredov. p. 268, cum posteriores scriptores flexerint *κόμμιδος* et *κόμμεως*. — Mox *κόλλη* est *gluten*.

ποιεῦνται ξύλινον τύπον ἀνθρωποειδέα] i. e. *capsam conficiendam curant hominis figura*. Ubi observa usum medii verbi *ποιεῖσθαι*, quem attigimus supra I, 31. *τύπον ἀνθρωποειδέα* intellexit *capsam* s. *arcam ad hominis figuram effictam*, prorsus ut apud Diodor. I, 21. IV, 6. Atque singulare fabrorum genus fuisse videtur, qui istiusmodi capsas facerent, et quidem ex sycomori (quae arbor est *ficus sycomori* Linnaei, Isidi sacra) ligno. Plura Creuzerus.

ἐσεργνύουσι τὸν νεκρόν] scil. *ἐς ξύλινον τύπον* s. in arcam ligneam.

θησαυρίζουσι ἐν οἰκήματι θηκαίῳ] i. e. (inclusum cadaver) *reponunt in conditorio sepulcrali, rectum statuentes ad parietem*. Elegantem usum verbi *θησαυρίζειν* exponit

τες ὀρθὸν πρὸς τοῖχον. οὕτω μὲν τοὺς τὰ πολυτελέστατα

Creuzerus. Quod proprie de auro, argento (II, 121. §. 1) aliisque bonis, etiam iis, quae victui inserviunt, servandis adhibitum inde ad ea refertur, quaecunque, ut cara nobis et pretiosa, recondita volumus vetustatem ferre. — Verba: ἐν οἰκήματι θηκαίῳ si quidem sana sunt, nihil aliud significare possunt, nisi *in conditorio nulli alii rei quam solis arculis recipiendis destinato* reposita fuisse corpora medicata loculis inclusa, sive (ut Heynius vult) *in loco quocunque recipiendis loculis constitui solito*, ne scilicet aedium sacrario aedificiisque privatis hoc factum esse existimemus. Iam conclave erit cogitandum arcularum congestarum multitudine distinctum insignitumque. Sed negotium facessit adiectivum θηκαῖος, cuius vix alterum exemplum reperias, a θήκη (i. e. *arca, loculus*, cf. ad II, 67) derivandum. Quo illud accedit, binos libros pro θηκαίῳ offerre Θηβαίῳ, quale adiectivum haud est insolitum. Hoc si recipias, Thebaica regio intelligenda erit, insignis illa quidem ac fere primaria hominum sepultura conditorum ipsoque deo primario Osiride et recipiendis procerum ac ditiorum Aegyptiorum cadaveribus medicatis potissimum destinata. Ut enim summa in ipsis condiendis mortuis cura, ita haud minor in locis sepulturae eligendis. Thebaicae autem regionis cum summa esset sanctitas, consentaneum profecto, opulentiores quoque illuc corpora sua medicata deferri atque reponi iussisse. Iam sensus lectionis a Creuzero pluribus illustratae (cf. p. 73. 95 seq. 103 seqq.) hic erit: *corpora medicata et arcis inclusa deferunt in Thebaidem* (utpote conditorium religione maxime consecratum) *ibique in sepulcro condunt.* Unum tamen, antequam de lectione certius pronuntiaveris, reputes velim, οἴκημα cum latius pateat significatione et quamcunque aediculam cameramve denotare possit, necesse videri addatur aliquod vocabulum, quo eius vis accuratius definiatur et illustretur. Quod additum invenimus θηκαῖον, id ad argumentum non ineptum videri poterit, ita ut domus intelligatur s. camera, adservandis loculis (θήκαις) destinata. Valckenarius, qui loci difficultatem perspexit, coniecerat ἐν οἰκήματι καινῷ, quemadmodum etiam apud Diodorum I, 92 exstat. Miot., alter Gallus interpres, sic vertit: „*dans la chambre sépulcrale de la famille.*“ Neque aliter Rosellini (Monumm. civ. III. p. 340) de sepulcri loco sive domo recipiendis s. deponendis arculis constituta accipi vult. Quare retinendum duxi θηκαίῳ cum recentt. edd.

οὕτω μὲν τοὺς τὰ πολυτελέστατα σκευάζουσι νεκρούς] Supplere possis cum Schweighaeusero orationem hunc in modum: τοὺς κατὰ τὰ πολυτελέστατα ταριχευομένους. Quidni facilius supplere: βουλομένους, ut in seqq. τοὺς τὰ μέσα βουλομένους; sensus haud obscurus: „*haec est ratio apparandi ea cadavera, quae pretiosissima condita volunt.*“ Ad verba: ἱστάντες ὀρθὸν πρὸς τοῖχον monet Belzoni (Voyage I. pag. 266) in cryptis a se detectis se contrarium invenisse, quippe mumias „couchées par rangées horizontales;“ quelques-unes étaient enfoncées dans un ciment qui a dû être mou quand les caisses y ont été deposées.“ Omnes mumias humi iacere affirmant quoque Clarke Travels etc. II, 2. p. 163 coll. p. XV. et Rosellini l. l., idque etiam cernitur ex imagine camerae sepulcralis Thebanae mumiis repletae, quam exhibuit Wilkinson. Manners etc. sec. ser. II. p. XXXI. Sed apud eundem Wilkinson. (Manners etc. sec. ser. II. p. 388) mumias stantes et erectas, quibus officium persolvunt sui, ex ipsis monumentis Aegyptiorum descriptas conspicimus, itemque p. 385 mumias erectas, quae vel oleo perfunduntur vel in conditorium (οἴκημα θηκαῖον) a suis abducuntur, adstante pone homine, qui mumias erectas a tergo sustinet, ne deci-

Digitized by Google

87 σκευάζουσι νεκρούς. Τοὺς δὲ τὰ μέσα βουλομένους, τὴν δὲ πολυτελείην φεύγοντας, σκευάζουσι ὧδε. ἐπεὰν τοὺς κλυστῆρας πλήσωνται τοῦ ἀπὸ κέδρου ἀλείφατος γινομένου, ἐν ὧν ἔπλησαν τοῦ νεκροῦ τὴν κοιλίην, οὔτε ἀναταμόντες αὐ-

dant. Ad talia profecto Noster respicere poterat.

Cap. LXXXVII.

Τοὺς δὲ τὰ μέσα βουλομένους] Quae sic circumscribit Heynius: *τοὺς βουλομένους κατὰ τὴν μέσην ταρίχευσίν σφι τὸν νεκρὸν σκευασθῆναι.* Et conf. II, 88 init. Quamquam verbum *σκευάζειν* non tam ad ipsos necessarios defuncti curam gerentes, quam ad curam mortuo impendendam spectat. Pro *βουλομένους* olim *βουλευμένους*, quod ab antiqua forma *βουλέομαι* repetendum non displicet Schweighaeusero. Nam verbi *βουλεύεσθαι* nullus hic locus. Conf. II, 86. VI, 66.

τὴν δὲ πολυτελείην φεύγοντας] *πολυτελείην* dedi (pro *πολυτελητὴν*) cum recentt. edd. Vide nott. ad I, 54. Ad verba seqq., ubi coniunctivum in protasi positum (*ἐπεὰν — πλήσωνται*) excipit aoristus in apodosi, ut etiam in fine capitis, conf. similes locos allatos a Nitzsch. ad Odyss. XII, 66 et nott. ad Herod. I, 194. — *κλυστὴρ* dicitur instrumentum, quo liquoris in alvum fit immissio; *τὸ κλύσμα* id ipsum, quod immittitur s. immissum est. Plura vid. in Thes. Ling. Graec. IV. p. 1663 Dindorf.

τοῦ ἀπὸ κέδρου ἀλείφατος γινομένου] Alii brevius exprimunt *ἔλαιον τὸ ἐκ τοῦ κέδρου* s. *ἔλαιον κέδρινον*, *oleum cedrinum*, quod ex cedro s. iunipero oxycedro s. cedro baccifera s. Cilicia capitur, sive *ἡ κεδρίη*, ut mox Noster loquitur. Quod ad hocce *oleum cedrinum*, ut Herodotus ait, notat Gmelinus (l. supra l. pag. 15): cogitari debere liquidam materiam, quam ex cedri ramis lignoque elicuerint veteres; factum esse hoc ita, ut adurerent eiusmodi arborem, quo liquefacta resina efflueret. Verum dubitat idem vir doctus p. 19 l. l., periculorum chemicorum auctoritate fretus, cedriam aut aliam quandam resinam simplicem frequentatam fuisse in condiendis cadaveribus, cum mixtae ut plurimum conditurae, nimirum compositae ex bitumine et resina, vestigia reperiantur. Asphalti communis rarum in parandis mumiis usum fuisse monet quoque Blumenbachius (Beitr. z. Naturgesch. II. p. 88. 123), addens, cedriam ut plurimum admixtam fuisse, fluidam autem cedriam clysteribus inserviisse. Haec transscripsi e Creuzeri Comm. p. 75 seq., ubi plura disputata in utramque partem exhibentur, cum, quae ad probandam Herodoteam sententiam e cedri natura (nam *purgantem* cedriae vim ipsi veteres medici agnoscunt) prolata fuerint argumenta, ab aliis ad confutandum Herodotum sint detorsa. Quae nos quidem nihil moramur quippe in re, quae medicorum tantum et physicorum chemicorumque accuratiori investigatione ad liquidum duci poterit. Hoc tamen addo, quod in Minutoli: Nachträge etc. observatum invenio a Iohnio p. 197, cedriam videri resinam s. oleum Terebinthinum (*Terpentinöl*), quod ex omnibus arboribus, quae ad pini genus pertineant, capiatur. Negat quoque Magnus l. l. p. 34, liquore e cedro parato tale quid effici potuisse, quod vult Herodotus, cuius verba omnino castiganda et emendanda esse statuit Fritze l. l. p. 19: „nam fieri non potest, ait, quin in rectum et viscera infarctum ea corrodat; potius suspicari debemus, prius solutionem Kali sive Natri caustici (Aegyptiis haud ignoti) in viscera eos iniecisse, quibus corrosis iisque cum causticis emissis cedria evacuatam alvum implevisse.“

οὔτε ἀναταμόντες αὐτὸν] scil. *τὸν νεκρὸν*, *non incidentes corpus defuncti ad sinistram partem.* Conf.

Digitized by Google

τὸν, οὔτε ἐξελόντες τὴν νηδὺν, κατὰ δὲ τὴν ἕδρην ἐσηθήσαντες· καὶ ἐπιλαβόντες τὸ κλύσμα τῆς ὀπίσω ὁδοῦ ταριχεύουσι τὰς προκειμένας ἡμέρας· τῇ δὲ τελευταίῃ ἐξιεῖσι ἐκ τῆς κοιλίης τὴν κεδρίην, τὴν ἐσῆκαν πρότερον· ἡ δὲ ἔχει τοσαύτην δύναμιν, ὥστε ἅμα ἑωυτῇ τὴν νηδὺν καὶ τὰ σπλάγχνα κατατετηκότα ἐξάγει· τὰς δὲ σάρκας τὸ λίτρον κατατήκει· καὶ δὴ λείπεται τοῦ νεκροῦ τὸ δέρμα μοῦνον καὶ τὰ ὀστέα. ἐπεὰν δὲ ταῦτα ποιήσωσι, ἀπ' ὧν ἔδωκαν οὕτω τὸν νεκρὸν, οὐδὲν ἔτι πρηγματευθέντες. Ἡ δὲ τρίτη ταρίχευσίς 88
ἐστι ἥδε, ἣ τοὺς χρήμασι ἀσθενεστέρους σκευάζει. συρμαίῃ διηθήσαντες τὴν κοιλίην ταριχεύουσι τὰς ἑβδομήκοντα ἡμέ-

not. ad II, 86: παρασχίσαντες παρὰ τὴν λαπάρην.

οὔτε ἐξελόντες τὴν νηδὺν] i. e. *alvum non exenterantes.* Patet h. l. νηδὺν atque κοιλίην non differre significatione, ut recte etiam monuit Schweigh. ad II, 86.

κατὰ δὲ τὴν ἕδρην ἐσηθήσαντες] i. e. *per anum ingerentes.* Nam ἐσηθεῖν est *per clysterem intrommittere, ingerere*, quod cum purgandi ventris causa fiat, glossa Herodotea ἐσηθήσαντες hic exponit: ὑλίσαντες, i. e. *purgantes.*

καὶ ἐπιλαβόντες τὸ κλύσμα τῆς ὀπίσω ὁδοῦ] i. e. *cohibentes illud lavacrum, ne eadem via retro exeat;* ἐπιλαμβάνειν hic eadem *cohibendi, retinendi* notione, quam in verbo καταλαμβάνειν notavimus ad I, 46.

ταριχεύουσι τὰς προκειμένας ἡμέρας] *nitro* scilicet per statutum septuaginta dierum numerum; vid. II, 86.

ἐκ τῆς κοιλίης τὴν κεδρίην] κεδρίη est *resina cedrina* s. τὸ ἀπὸ τοῦ κέδρου ἄλειφα γινόμενον, ut supra dixit. Mox τὴν νηδὺν *stomachum cum intestinis* dici observat Schweigh.; τὰ σπλάγχνα vero esse *nobiliora*, quae vulgo dicantur, *viscera.* In seqq. cum Gaisf. rescripsi τὸ λίτρον pro τὸ νίτρον; confer ad II, 86.

ἀπ' ὧν ἔδωκαν οὕτω τὸν νεκρὸν, οὐδὲν ἔτι πρηγματευθέντες] i. e. *his ita peractis reddunt cadaver propinquis, nihil amplius negotii suscipientes*, quod ad mortuum attinet. Ad verba ἀπ' ὧν ἔδωκαν conf. I, 194 ibique nott.

Cap. LXXXVIII.

συρμαίῃ διηθήσαντες τὴν κοιλίην] i. e. *syrmia* (liquore purgatorio) *eluunt ventrem.* Quid συρμαίῃ sit Nostro, vix certo definias licet, cum ipsos inter veteres minime conveniat. Sunt, qui succum plantae Aegyptiae, raphani, ut quibusdam placet, perhibeant; sunt qui de potione accipiant, quae e sale et aqua conficiatur; alii denique natrum fuisse existimant Aegyptium ad clysteres adhibitum. Utut dixeris, purgatoriam vim in liquore fuisse constabit. Plura Creuzerus l. l. pag. 79 seq. Iohnio (ap. Minutoli: Nachträge p. 198) syrmia vel recens aloës liquor vel aloë aquâ soluta videtur. Idem in infantis quadam mumia medullam tamarices („Tamarindenmark") aut cassiae sibi invenisse putabat. Conf. infra II, 125 ibiq. not. De natro soluto intelligit Rosellini l. l. pag. 341, improbante ut videtur Thierfeldero, qui de natro cogitari posse negat affertque librum Ioannis Lange: de Syrmaismo et ratione purgandi per vomitum ex Aegyptiorum inventione et formula Parisiis 1572 et aliquoties postea editum. Magnus l. l. p. 35 probabiliter intelligi posse putat: „eine Auflösung von kaustischem Laugensalz." Nec aliter iudicat Sprengel:

Digitized by Google

89 ρας, καὶ ἔπειτα ἀπ᾽. ὧν ἔδωκαν ἀποφέρεσθαι. Τὰς δὲ γυναῖκας τῶν ἐπιφανέων ἀνδρῶν, ἐπεὰν τελευτήσωσι, οὐ παραυτίκα διδοῦσι ταριχεύειν, οὐδὲ ὅσαι ἂν ὦσι εὐειδέες κάρτα καὶ λόγου πλεῦνος γυναῖκες· ἀλλ᾽ ἐπεὰν τριταῖαι ἢ τεταρταῖαι γένωνται, οὕτω παραδιδοῦσι τοῖσι ταριχεύουσι. τοῦτο δὲ ποιέουσι οὕτω τοῦδε εἵνεκεν, ἵνα μή σφι οἱ ταριχευταὶ μίσγωνται τῇσι γυναιξί. λαμφθῆναι γάρ τινά φασι μισγόμενον νεκρῷ προσφάτῳ γυναικὸς, κατεῖπαι δὲ τὸν ὁμότεχνον.
90 Ὃς δ᾽ ἂν ἢ αὐτῶν Αἰγυπτίων ἢ ξείνων ὁμοίως ὑπὸ κροκοδεί-

Gesch. d. Arzneikunde I. pag. 97 ed. tert.

Cap. LXXXIX.

ἵνα μή σφι οἱ ταριχευταὶ μίσγωνται] Haec si reputes turpissima taricheutarum facinora, vix honoratorum hominum ordini eos adscribas, quamvis Diodorus I, 91 eos omni honore cultuque dignatos et sacerdotibus familiares prodat. In omnia alia abit Pseudo-Manetho VI, 459 seqq. miserum hominum genus describens taricheutas. Quae quodammodo conciliari posse putat Creuzer (Commentt. Herodd. p. 13) haec scribens: „videntur enim taricheutae adscripti fuisse *pastophoris*, h. e. infimi ordinis sacerdotibus; de his cf. quae posuimus in Mytholog. I. p. 278 [II. p. 8 ed. tert.] et adhibe Zoegam de obeliscc. p. 255." Aliter statuit Amadeus Peyron (Papyr. Graec. p. 83 seq.), qui ut Cholchytas superioris ordinis sacerdotes fuisse longeque taricheutis praestitisse existimat, ita taricheutarum nomini indecoram aliquam notam inustam fuisse, quam ceteri a se amoliri studuerint, ex ipsis Graecis papyris intelligi admonet: quare de taricheutis ea dicta credit, quae Pseudo-Manetho l. l. protulit, Diodorumque indicat rectius ea, quae de taricheutis eorumque honore scribit, de Cholchytis scripturum fuisse. Equidem quid sentiam, iam supra ad II, 86 declaravi. Creuzerus olim haec adscripserat: „In papyro Graeco ad Thebas Aegyptias pertinente, quem nuper e Musei Taurinensis thesauris eruit atque in lucem protulit Peyron (Taurini 1826), leguntur haec: οἱ τὰς λειτουργίας ἐν ταῖς νεκρίαις παρεχόμενοι, καλούμενοι δὲ Χολχύται. Unde constat, homines fortasse sacerdotes inferioris ordinis, qui in necropolibus ea, quae ad mortuos facerent, curarent, dictos esse *Cholchytas*. Quorum omnino crebra fit mentio in papyris Thebaicis." Haec *Cr.*, quibuscum conf. Letronne Journ. d. Sav. 1828. p. 102 seq., Franzius in Corp. Inscriptt. Gr. III. p. 306 seq. et Rosellini l. l. pag. 354 seq. εἵνεκεν e tribus libris (pro εἵνεκα) iam Schweigh. et Gaisf. dederunt.

κατεῖπαι δὲ τὸν ὁμότεχνον] Retinui cum edd. recentt. κατεῖπαι; plerique codd. κατειπεῖν, de quo vid. nott. ad I, 49. De significatione verbi (*deferre*, *indicare*) monui ad Plutarch. Pyrrh. pag. 155.

Cap. XC.

Ὃς δ᾽ ἂν ἢ αὐτῶν Αἰγυπτίων κ. τ. λ.] Attigit eadem Ioseph. contra Apion. II, 7. p. 475 et disquisivit Zoega de obeliscc. pag. 294 seqq. Legem enim hancce eum in finem sanxisse vult Aegyptios sapientes, ut alacriores essent ad fluvium frequentandum et hortos ei adiacentes colendos nec ullum vel a fluctibus vel a beluis periculum reformidarent. Atque Indorum similem esse persuasionem, ut beatos inprimis existiment, qui sacris Gangis fluctibus immersi fuerint, nemo fere nescit. Vid. Heeren.

Digitized by Google

λου ἁρπαχθεὶς ἢ ὑπ' αὐτοῦ τοῦ ποταμοῦ φαίνηται τεθνηὼς, κατ' ἣν ἂν πόλιν ἐξενειχθῇ, τούτους πᾶσα ἀνάγκη ἐστὶ ταριχεύσαντας αὐτὸν καὶ περιστείλαντας ὡς κάλλιστα θάψαι ἐν ἱρῇσι θήκῃσι. οὐδὲ ψαῦσαι ἔξεστι αὐτοῦ ἄλλον οὐδένα οὔτε τῶν προσηκόντων οὔτε τῶν φίλων, ἀλλά μιν οἱ ἱρέες αὐτοὶ οἱ τοῦ Νείλου, ἅτε πλέον τι ἢ ἀνθρώπου νεκρὸν, χειραπτάζοντες θάπτουσι.

Ἑλληνικοῖσι δὲ νομαίοισι φεύγουσι χρᾶσθαι, τὸ δὲ σύμ- 91

Ideen I, 3. pag. 374 coll. Ritter. Erdkunde I. p. 880. Ad Aegyptiorum de his opinionem Creuzerus (Commentt. Herodd. p. 86) refert imaginem inter monumenta Philarum repertam. Exhibet illa hominem mortuum, compositum in mumiae modum et crocodilo vectum, supra lucentibus sole, luna ac stellis. Equidem hanc legem, qua vel undis demersi homines et a fluvio eiecti condirentur, arcte coniunctam esse existimo cum ea lege, quae omnes omnium ordinum homines post mortem condituram accipere (cf. Herod. II, 85 seqq. et Excurs. ad hunc locum) summamque in hac re curam poni voluit, ne quis iusta sepultura, quae est conditura, privaretur, respectu simul habito eorum, quae sanitatis publicae rationes postulaverint. Conf. Rosellini Monum. civil. III. p. 315 seq. — De sacro crocodilorum cultu diximus ad II, 69.

καὶ περιστείλαντας ὡς κάλλιστα θάψαι ἐν ἱρῇσι θήκῃσι] περιστέλλειν de mortui corpore dici, quod componitur vestibusque involvitur (ut II, 86 proditur), monui ad Plutarchi Pyrrh. p. 172. Conf. Herod. VI, 30 ibique nott. — ἱραὶ θῆκαι quae dicantur, vid. ad II, 67.

οἱ ἱρέες αὐτοὶ οἱ τοῦ Νείλου] Nilus quatenus pro deo habitus sit unus idemque atque Osiris, monstratum est supra II, 61 coll. 28 et 22 (διιπετής). Quare nil mirum, ipsum deum Nilum commemorari adeoque in numis, imaginibus aliisque artis operibus repraesentatum reperiri. Laudat, quae huc faciunt, Creuzer. Comm. Her. pag. 186 coll. Iablonsk. Panth. Aegypt. II. p. 171, Seyffarth: Beiträge z. Kenntniss etc. II. pag. 111 seq. Add. Parthey ad Plut. de Is. et Osirid. cap. 5. p. 161 et vid. Wilkinson. Manners etc. sec. ser. Supplement. Tab. 56 et 57. Leemans ad Horapoll. Hieroglyph. I, 21. pag. 223 seq.

χειραπτάζοντες θάπτουσι] i. e. *tractant illud* (cadaver) *manibus atque sepeliunt.* Variant libri inter χειραπτάζοντες et χειραπάζοντες, nullo tamen significationis discrimine; est enim χειραπτάζειν *manu tangere*, *tractare*, ἅπτεσθαι τῇ χειρί, ut explicat Zonaras in Lexic. Gr. p. 1850. Plura Creuz. Comm. Herodd. p. 82 seq.

Cap. XCI.

Ἑλληνικοῖσι δὲ νομαίοισι φεύγουσι χρᾶσθαι] Conf. supra II, 79, ubi νόμους dicit patrios, quibus Aegyptii adhaereant, peregrinis minime adscitis. Quam ob causam eo magis advertit patrem historiae, quo apud Chemmitas invenerat institutum, Graecis institutis prorsus simile memoratuque dignissimum. Inde posuit Noster: οἱ μέν νυν ἄλλοι Αἰγύπτιοι οὔκω τοῦτο φυλάσσουσι, quibus Aegyptios declarat valde deditos patriis institutis conservandis et ab aliis aliarum gentium introducendis maxime alienos; sed statim additurus Chemmitas solos ab his discedere, quippe apud quos alia etiam minus Aegyptia, sed quae Graeca sint, obtineant, subiicit: ἔστι δὲ Χέμμις κ. τ. λ. Sufficiant haec ad nexum orationis perspiciendum. — Ad negandi voces plures hic positas (μηδὲ—μη-

Digitized by Google

παν εἰπεῖν, μηδ' ἄλλων μηδαμὰ μηδαμῶν ἀνθρώπων νομαίοισι. οἱ μέν νυν ἄλλοι Αἰγύπτιοι οὕτω τοῦτο φυλάσσουσι. ἔστι δὲ Χέμμις πόλις μεγάλη νομοῦ τοῦ Θηβαϊκοῦ ἐγγὺς Νέης 144
πόλιος. ἐν ταύτῃ τῇ πόλι ἐστὶ Περσέος τοῦ Δανάης ἱρὸν

δαμὰ — μηδαμῶς) conf. Iacobs ad Aelian. N. A. XI, 1.

ἔστι δὲ Χέμμις πόλις μεγάλη κ. τ. λ.] *Chemmis* urbs ad orientalem Nili ripam sita inter Aphroditopolin et Ptolemain in Thebaide, satis ampla et prisco aevo condita. Graeci vocabant *Panopolin*, quoniam Panis cultu praecipue insignis fuit, ipsumque eius nomen, quod Coptis est *Schmin* sive *Chmim*, Panem Aegyptio sermone indicabat. Nunc quoque vetus appellatio quodammodo remansit; vocatur enim ab Arabibus *Akhmim* seu *Ikhmim*. Plura Schlichthorst. l. l. pag. 100 seq., Champoll. l'Egypt. sous l. Phar. I. p. 257 seqq. Veterum locos exhibet quoque Forbiger: Alte Geograph. II. p. 789. Quae contra argutatur Mannertus (Geograph. der Gr. u. Roem. X, 1. pag. 374 seq.), quo *Chemmin* Herodoteam a *Panopoli* diversam esse contendat, nihil moramur. Vult enim urbem esse, quae a Graecis postmodo *Coptos* sit appellata. Nec sane ille perspexit orationis nexum, qui Herodotum ad haec narranda impulerit, de Panis cultu, quo urbs maxime fuit insignis, silentem, quoniam omnino de rebus sacris silentium sibi imposuit, nisi ubi coactus quid divulgare necesse fuerit (cf. II, 65 etc.); quae quidem necessitas hic nulla sanequam apparet.

ἐγγὺς Νέης πόλιος] Facile crederemus, hanc urbem esse eam, quae *Καινὴ πόλις* dicitur Ptolemaeo, nisi moneret Danvillius, Neapolin hancce septuaginta milliariis Romanis distare a Chemmi. Equidem tamen in urbe, cuius tam late pateat significatio, nihil decernam, nec in geographia terrae Aegyptiae, quae tot adhuc laborat tenebris, quidquam certi pronuntiaverim. Caeterum vide tu de Neapoli Schlichthorst. l. l. p. 101 seq. et Mannert. l. l. pag. 371, qui eodem loco nunc conspici dicit vicum *Kene*, retenta nimirum vetere appellatione, quamvis corrupta.

ἐν ταύτῃ τῇ πόλι ἐστὶ Περσέος τοῦ Δανάης ἱρὸν τετράγωνον] Negat Wilkinson. (Manners etc. sec. ser. II. p. 88. 293) de hoc sive heroe sive deo se quid statuendum sit habere, praesertim cum veteris urbis ac templi quae supersunt rudera imperfecta, nullum dei hic culti notitiam accuratam praebeant. Mirum profecto videri potest Persei, quem Graecum vulgo heroem perhibent, templum et cultus media in Aegypto, nisi interius quid latere existimes. Est enim hic de deo cogitandum, non aliter atque de Hercule Aegyptio; et quidem de solari deo sive ipso sole eiusque vi procreatrice, quam in omnem naturam quotannis exercet; quo vel nomen ducere volunt, in quo *splendidi ac lucidi* notionem sibi deprehendisse visi sunt viri docti. Quodsi igitur Solem Perseo indicari certum est, iam quae de eo praedicentur, facilius, spero, intelligi poterunt, nec magis nos advertant ludi gymnici Persei iussu a Chemmitis instituti, quam Olympici ludi ab Hercule conditi. Nec denique non intelligemus, cur Perseus Chemmitis apparens tantam afferat anni fertilitatem felicemque frugum proventum. Nolo pluribus ea de re disceptare, quae ad mythologos potius pertinet, quam ad Herodoti interpretem, qui unice hoc sibi habet propositum, ut scriptorem illustret, quoad eius fieri potest, eiusque effata comprobet. Id vero hoc loco difficilius utique statuas, quo iure Noster Perseum Graecorum sive deum sive heroem in Aegyptum quasi introduxerit vel potius Aegyptiorum deum ad Graecum deum transtulerit atque accommodaverit. Panem eum, de quo ad II, 46 diximus, fuisse statuas licet cum Creuzero (Symbol.

Digitized by Google

τετράγωνον, πέριξ δὲ αὐτοῦ φοίνικες πεφύκασι· τὰ δὲ πρόπυλα τοῦ ἱροῦ λίθινά ἐστι, κάρτα μεγάλα· ἐπὶ δὲ αὐτοῖσι ἀνδριάντες δύο ἑστᾶσι λίθινοι μεγάλοι. ἐν δὲ τῷ περιβεβλημένῳ τούτῳ νηός τε ἔνι, καὶ ἄγαλμα ἐν αὐτῷ ἐνέστηκε τοῦ Περσέος. οὗτοι οἱ Χεμμῖται λέγουσι, τὸν Περσέα πολλάκις μὲν ἀνὰ τὴν γῆν φαίνεσθαί σφι, πολλάκις δὲ ἔσω τοῦ ἱροῦ. σανδάλιόν τε αὐτοῦ πεφορημένον εὑρίσκεσθαι, ἐὸν τὸ μέγα-

II. p. 80. 606. IV, 60), deum ithyphallicum, qualem Panopoli exhibitum fuisse testatur Stephanus Byzant. s. v. Πανὸς πόλις coll. Plutarch. De Isid. et Osir. cap. 14. p. 356, sed idem merito quaeras, cur Herodotus non Panem dixerit, sed Perseum, Danaes filium. Quare aliud quid, quod nos lateat, subfuisse existimo, quod Nostrum moverit, ut Perseum diceret, quem eundem Aegyptiorum rebus interfuisse vel Persei specula (Περσέως σκοπὴ) non longe a Bolbitino Nili ostio sita (Herod. II, 15.) declarat. Qui enim ludos gymnicos Graecis prorsus similes ipsiusque animum inde valde advertentes, quos celebrari viderat in urbe Aegyptia, ad Graecorum instituta revocandos censuit, idem quoque numen solare, in cuius honorem hos ludos peragi putabat, ad Graecum quendam deum heroemve, qui similitudinem quandam praebere videretur, sibi revocandum esse existimare potuit.

τὰ δὲ πρόπυλα τοῦ ἱροῦ κ. τ. λ.] πρόπυλα, quae etiam dicuntur προπύλαια. Confer II, 153 ibique nott. Quod ἱρὸν dixit, in seqq. nominavit τοῦτο τὸ περιβεβλημένον beneque distinxit νηὸν, i. e. aedem s. aediculam ipsam septo sacro inclusam, in qua dei signum collocatum. Confer II, 63 ibique nott. — In seqq. articulum τοῦ ante Περσέος cum recentt. edd. inseruimus e probatis libris. πολλάκις pro vulg. πολλάκι dedi, ut I, 36, ubi vid. nott.

σανδάλιόν τε αὐτοῦ πεφορημένον εὑρίσκεσθαι] σανδάλιον s. σάνδαλον, quod apud Atticos de mulierum soleis plerumque dicitur (cf. Becker. Charicl. II. p. 368 s. III. p. 218), hic de virorum quoque solea ponitur, recte monente Fritzsch. De carmin. Aristophan. mystico p. 82. Tu vid. Perizonium ad Aelian. V. H. I, 18 atque Schleusner. in Lex. N. T. II. p. 842, qui bene monet in sacra scriptura hoc vocabulum passim pro vulgari poni calceamento atque promiscue dici. Quod vero h. l. narratur, id ex communi veterum superstitione, qua deorum praesentiam sibi salutarem omnibusque bonis, quae censentur, frugibus potissimum, affluentem putabant, explicandum. Quapropter memoriam huius praesentiae quasi consecrantes monstrabant ipsos locos, quibus dii institerint, inde maxime insignes et felicissimo omnium rerum proventu beatos. De Perseo talia praedicari haud mirum videbitur ei, qui qualis deus sit habendus ille, perspexerit, nec magis mirum videbitur de Hercule aliisque, de quibus similia tradita accepimus. Vid. infra IV, 82. Nec ipsi desunt Indi prorsus congrua cum hisce enarrantes (vid. nott. ad IV, 82); quin adeo vestigia quaedam in ipsis sacris literis reperiri volunt, Psalm. LXV, 12. Conf. Creuzer. Symbol. I. p. 283. II. p. 609. Per Americam passim pedum humanorum vestigia saxis impressa inveniri docuit Boué in: Sitzungsberichte d. k. k. Acad. d. Wissenschaft. hist. phil. Class. 1850. I. p. 143 seq. Quae omnia qui consideret, vix referre volet hoc duorum cubitorum sandalium ad parem Niliacae inundationis mensuram Perseumque ipsum ad aquae vim: qualia nuper prolata video in Jahrbb. f. Philolog. etc. LXIX. p. 678.

Digitized by Google

θος δίπηχυ· τὸ ἐπεὰν φανῇ, εὐθηνέειν ἅπασαν Αἴγυπτον. ταῦτα μὲν λέγουσι, ποιεῦσι δὲ τάδε Ἑλληνικὰ τῷ Περσέϊ· ἀγῶνα γυμνικὸν τιθεῖσι διὰ πάσης ἀγωνίης ἔχοντα, παρέχοντες ἄεθλα, κτήνεα καὶ χλαίνας καὶ δέρματα. εἰρομένου δέ μευ, ὅ τι σφι μούνοισι ἔωθε ὁ Περσεὺς ἐπιφαίνεσθαι, καὶ ὅ τι κεχωρίδαται Αἰγυπτίων τῶν ἄλλων, ἀγῶνα γυμνικὸν τιθέντες, ἔφασαν, τὸν Περσέα ἐκ τῆς ἑωυτῶν πόλιος γεγονέναι· τὸν γὰρ Δαναὸν καὶ τὸν Λυγκέα, ἐόντας Χεμμίτας, ἐκπλῶσαι ἐς τὴν Ἑλλάδα. ἀπὸ δὲ τούτων γενεηλογέοντες κατέβαινον ἐς τὸν Περσέα. ἀπικόμενον δὲ αὐτὸν ἐς Αἴγυπτον κατ' αἰτίην, τὴν καὶ Ἕλληνες λέγουσι, οἴσοντα ἐκ Λιβύης τὴν Γοργοῦς κεφαλὴν, ἔφασαν ἐλθεῖν καὶ παρὰ σφέας, καὶ ἀνα-

ἐὸν τὸ μέγαθος δίπηχυ] Haec quomodo accipienda sint, docent quae ad I, 68 disputavimus. — De verbo εὐθηνέειν conf. I, 66 ibique nott.

ἀγῶνα γυμνικὸν τιθεῖσι] i. e. *ludum instituunt* s. *celebrant gymnicum, qui omnium certaminum genera continet.* Conf. II, 160 ibique nott. Verba διὰ πάσης ἀγωνίης ἔχοντα perperam opinor sic reddidit Larcherus: *qui de tous les jeux sont les plus excellens.* Melius alter Gallus interpres recentior hunc in modum: *où tous les genres de combat sont admis.* Et verum locutionis sensum bene expressit Schweighaeuserus Wesselingium aliter existimantem corrigens. Ad argumentum haec teneri velim: a priscis Aegyptiis minime alienos fuisse ludos gymnicos, quibus hippodromus in urbe Thebis egregie inservierit; quin ipsis in anaglyphis vetustis Aegyptiis huiusmodi ludos, certamina, alia id genus, repraesentari; qualia nunc invenerunt docti Galli (cf. Descript. de l'Egypt. Antiqq. II. p. 69 et et Livr. III. Antiqq. pl. 66. nr. 1. 2.), aliique viri docti, qui Aegyptia monumenta ipsi inspexerunt ac descripserunt; conf. Rosellini Monum. civil. III. p. 223, Wilkinson. Manners etc. II. p. 416 seqq. sec. ser. II. p. 293 seqq., qui varia ludorum horum genera imagine expressa exhibet, unde satis patet, non a Chemmitis solis, verum a ceteris quoque Aegyptiis passim hos ludos, solari numini opinor consecratos, peragi. Eorum, quae Rosellini tabulis pluribus exhibuit, recensum dat I. H. Krause Gymnastik u. Agonistik d. Hellen. l. l. p. 934 seqq. additis tabb. XXV—XXVIII. Inde in papyro Graeco, quem Peyron (Papyr. Graecc. P. I. p. 24. 55 seq.) Gymnasiarchae in Diospoli urbe constituti mentio fit; adde Corp. Inscriptt. Gr. T. III. nr. 4707 et 4717.

καὶ χλαίνας καὶ δέρματα] Utrumque in praemiis quoque Graecorum ludorum occurrit. *Chlaenas* in Pellene urbe datas esse canit Pindar. Olymp. IX, 146. Nem. X, 82, ubi consulas et veteres et recentiores interpretes. *Pelles* victoribus datas vel Homerus probat Ili. XXII, 159, ubi leg. Scholiast. De *pecudibus* res nota.

καὶ ὅτι κεχωρίδαται Αἰγυπτίων τῶν ἄλλων] i. e. *cur seiuncti sint in eo a ceteris Aegyptiis, quod gymnicos ludos instituant* s. *cur hoc singulare prae ceteris Aegyptiis habeant, ut gymnicos ludos instituant.* Sic κεχωρίδαται I, 140, ubi vid.

κατέβαινον ἐς τὸν Π.] De καταβαίνειν, i. e. *descendere* in oratione, inde *progredi, pergere,* conf. I, 90 ibiq. not. — In seqq. ἀναγνῶναι est: *agnovisse*, quo sensu invenitur ἀνάγνωσις supra I, 116.

Digitized by Google

γνῶναι τοὺς συγγενέας πάντας· ἐκμεμαθηκότα δέ μιν ἀπικέσθαι ἐς Αἴγυπτον τὸ τῆς Χέμμιος οὔνομα, πεπυσμένον παρὰ τῆς μητρός· ἀγῶνα δέ οἱ γυμνικὸν, αὐτοῦ κελεύσαντος, ἐπιτελέειν.

Ταῦτα μὲν πάντα οἱ κατύπερθε τῶν ἑλέων οἰκέοντες Αἰ- 92
γύπτιοι νομίζουσι. οἱ δὲ δὴ ἐν τοῖσι ἕλεσι κατοικημένοι τοῖσι μὲν αὐτοῖσι νόμοισι χρέωνται, τοῖσι καὶ οἱ ἄλλοι Αἰγύπτιοι, καὶ τἆλλα, καὶ γυναικὶ μιῇ ἕκαστος αὐτῶν συνοικέει, κατά-

τὸ τῆς Χέμμιος οὔνομα] Recepimus interpunctionem minorem post haecce verba, quo intelligatur ea pertinere ad antecedens ἐκμεμαθηκότα, quamquam mente erunt repetenda ad πεπυσμένον. — Ad ἐπιτελέειν conf. II, 63.

Quod denique ad *Danaum* et *Lynceum* attinet, *Perseumque* e Libya Gorgonis caput allaturum, haec quoque paucis monitum velim ad rationes sidereas ac physicas esse revocanda, ac de sole omnium, quae ipsi obstant, victore, pravos humores, aëremque nebulosum atque hiemalem deprimente, quo cursum annuum rite conficiat, intelligenda. Plura discendi cupidi adeant Creuz. Symbol. I. p. 794 seq. II. p. 682 seqq. IV. p. 47 seqq.

Cap. XCII.

οἱ δὲ δὴ ἐν τοῖσι ἕλεσι κατοικημένοι] Aegyptus ut omnino olim tota inferior palus fuit (cf. II, 4), ita, postquam fluvii limum agentis beneficio aggestum fuit, totum Delta paludibus abundabat, praesertim Nilo singulis annis exundante. Quare Nili paludes (τὰ τοῦ Νείλου ἕλη) sive Aegypti paludes (τὰ Αἰγυπτιακὰ ἕλη) frequenter memorantur. Verum praeterea τὸ Ἕλος Aegypti inferioris pars hoc proprio designata nomine, Bolbitino et Sebennytico ostiis inclusa; quae terra etiam h. l. intelligenda. Sic Hemsterhus. ad Aristoph. Plut. pag. 55 seq., ubi vid. plura, et vid. infra II, 137. 140. 151. 152. Atque omnino hic intelligendi erunt Aegyptii, qui generi bubulcorum pastorum adscripti erant, inferiore loco illi quidem habiti nec ipsi forsitan Aegyptiae stirpis, sed Arabicae Libycaeve, vitam ex parte nomadum ad instar gerentes, indeque etiam exosi reliquis Aegyptiis agricolis, a quibus hoc quoque loco accurate distinguendi sunt. Hi enim sunt οἱ κατύπερθε τῶν ἑλέων οἰκέοντες, itidemque οἱ περὶ τὴν σπειρομένην Αἴγυπτον οἰκέουσι (II, 77, ubi conf. not.), qui ea, quae antea recensuerat instituta, leges, mores, observant. Vid. Heeren. Ideen etc. II, 2. pag. 150. — χρέωνται ex librorum consensu retinui; rec. edd. χρέονται.

καὶ γυναικὶ μιῇ ἕκαστος αὐτῶν συνοικέει] αὐτῶν cum Gaisford. scripsi pro vulg. αὐτέων. συνοικεῖν de *matrimonio* haud raro apud Nostrum; conf. I, 37. 91. 93. 108. 196. 173 etc. Videtur autem ex his colligi posse, Aegyptios plerumque unius feminae matrimonio usos esse: quam monogamiae legem instituisse fertur Vulcanus (Ἥφαιστος) apud Suidam s. v. Ἥφαιστος coll. Cramer Anecdd. Graecc. (Pariss.) II. p. 387. Neque vero polygamiam prorsus interdictam fuisse, colligas licet ex Diodor. Sicul. I, 80: γαμοῦσι δὲ παρ' Αἰγυπτίοις οἱ μὲν ἱερεῖς μίαν, τῶν δ' ἄλλων ὅσας ἂν ἕκαστος προαιρῆται, eoque etiam referas, quod in Genes. XII, 12 Sara abducitur in domum s. gynaeceum (nos: *Harem*) Pharaonis: quo de loco vide sis Hengstenberg: Die Bücher Mosis etc. p. 210 seqq. coll. Wilkinson. Manners etc. II. p. 62. Graecos satis constat semper una femina legitima fuisse contentos eumque morem instituisse, ut ferebant, Cecropem ex Aegypto du-

Digitized by Google

περ Ἕλληνες. Ἀτὰρ πρὸς εὐτελείην τῶν σιτίων τάδε σφι ἄλλα ἐξεύρηται. ἐπεὰν πλήρης γένηται ὁ ποταμὸς, καὶ τὰ πεδία πελαγίσῃ, φύεται ἐν τῷ ὕδατι κρίνεα πολλὰ, τὰ Αἰγύπτιοι καλέουσι λωτόν· ταῦτα ἐπεὰν δρέψωσι, αὐαίνουσι πρὸς ἥλιον· καὶ ἔπειτα τὸ ἐκ τοῦ μέσου τοῦ λωτοῦ τῇ μήκωνι ἐὸν ἐμφερὲς πτίσαντες ποιεῦνται ἐξ αὐτοῦ ἄρτους ὀπτοὺς

ctum: vid. Athen. XIII, 2. p. 555 D et Cramer. l. l. p. 390.* Plura de Graecorum more dabit I. van Stegeren: De condit. civili feminn. Athenn. p. 64 et praecipue Lasaulx: Zur Geschichte u. Philosophie der Ehe bei d. Griechen p. 15 seqq. (Studien d. classisch. Alterth. p. 384 seqq.).

πρὸς εὐτελείην τῶν σιτίων] i. e. *ad victus facilitatem*, ut scil. *parvo sumtu ac facile sibi compararent res ad vitam necessarias*. Reliqui cum recentt. edd. εὐτελείην, cum Schweigh. atque Gaisf. edidissent, probante Koen. ad Greg. Corinth. pag. 440 ad §. 41 de dial. Ion., εὐτελέην, suffragantibus quoque binis libris scriptis. Verum ego nullam caussam mutationis perspexi, cum ab εὐτελής fiat εὐτελείη Ionum ex more, de quo vid. nott. ad I, 54 et II, 87. — Verba seqq. ἐπεὰν πλήρης γένηται ὁ ποταμὸς κ. τ. λ. citat Eustath. ad Odyss. IX. p. 1616, 46 s. p. 337. Verbum πελαγίζειν apte de Nilo adhibitum, qui terram adiacentem ita inundat, ut illa maris (πελάγεος) speciem praebere videatur: cf. infra cap. 97 et de ipso verbo I, 184. Idem verbum de Nili inundatione adhibuit Strabo XVII. p. 788 coll. X. p. 458; de aliis fluviis Dio Cass. XLV, 17. LIII, 20.

τὰ Αἰγύπτιοι καλέουσι λωτόν] De alio *loti* genere vid. infra II, 96 et IV, 177; hic aquatilis intelligitur planta de Nymphaearum genere, *lotus Aegyptia*, de qua Athenaeus III init. et XV, 21. p. 677 ed. Cas. „Huius duas species hic memorat Herodotus: alteram, cuius fructum cum papavere confert, quae est *Nymphaea lotus Linnaei*, flore albo, radice esculenta; alteram flore rosaceo, cuius ovarium vel capsula seminalis, favo vesparum similis, nucleos esculentos continet; quae est *Nymphaea nelumbo* Linn., cuius capsula seminalis apud auctores ab Athenaeo citatos cibarium nominatur; fructus, faba Aegyptia; radix sive bulbus utriusque speciei falso nomine colocasia: ipsius loti nomine flos maxime intelligitur. Posteriorem speciem nostra aetate non amplius in Aegypto reperiri, sed in India etiamnum nasci, docuerunt diligentes naturae observatores." Haec Schweighaeuserus, laudans inter alia Raffeneau-Delille in Observations sur le Lotus d'Egypte, et Sylvest. de Sacy ad Abdallat. p. 94 seq. Quibus hoc equidem addo: priorem loti speciem hodieque copiosam nasci in regionibus Aegypti inferioris prope Damiette incolisque victum praebere; alteram non amplius nunc in ipsa Aegypti terra reperiri, sed in monumentis Aegyptiis, cryptis, aliis id genus frequenter depictam conspici, quin folia calycesque ut plurimum in columnis ornamentorum loco ubivis addi. Namque in Aegyptiorum religionibus loti plurimam rationem esse habitam, satis constat. Hinc recte Curtius Sprengel: Hist. rei herbar. I. p. 29 seq.: „est ea (lotus) *Nelumbium speciosum* Wild. s. *Cyamus* Smith., sacra Aegyptiis planta, quod elegantissima foliorum rotundorum forma, pulcherrimus flos et mysticus ortus quotidianus e Nili undis ad divinam naturam spectare videretur." Plura Creuzer. Symbol. II. p. 41 seqq. p. 228 seq., Heeren. Ideen etc. II, 2. p. 359 seqq., Bohlen: Das alte Ind. I. p. 193 seq. De *Nymphaea* loto cogitari vult Wilkinson. Manners etc. sec. ser. I, 62. 66. 410.

καὶ ἔπειτα τὸ ἐκ τοῦ μέσου τοῦ λωτοῦ — πτίσαντες] Affert Eustath.

Digitized by Google

πυρί. ἔστι δὲ καὶ ἡ ῥίζα τοῦ λωτοῦ τούτου ἐδωδίμη καὶ ἐγγλύσσει ἐπιεικέως, ἐὸν στρογγύλον, μέγαθος κατὰ μῆλον. Ἔστι δὲ καὶ ἄλλα κρίνεα ῥόδοισι ἐμφερέα, ἐν τῷ ποταμῷ γινόμενα καὶ ταῦτα· ἐξ ὧν ὁ καρπὸς ἐν ἄλλῃ κάλυκι παραφυομένῃ ἐκ τῆς ῥίζης γίνεται, κηρίῳ σφηκῶν ἰδέην ὁμοιότατον. ἐν τούτῳ τρωκτὰ, ὅσον τε πυρὴν ἐλαίης, ἐγγίνεται συχνά. τρώγεται δὲ καὶ ἁπαλὰ ταῦτα καὶ αὖα. Τὴν δὲ βύβλον τὴν ἐπέτειον γινομένην ἐπεὰν ἀνασπάσωσι ἐκ τῶν ἑλέων, τὰ

ad Homer. Ili. p. 481, 31. Intelligit *grana*, quae granis papavereis similia dicit, e loti capitibus exemta, quae dein pinsunt et panes inde coquunt. Nam πτίσσειν est *pinsere*, *tundere* (zermalmen, zerstossen).

ἐγγλύσσει ἐπιεικέως] Male haec in quibusdam edd. seiuncta, cum distinctio post ἐπιεικέως reponenda esset. ἐγγλύσσειν (*dulcem esse*) neutraliter hic accipiendum. — Sequentia: ἐὸν στρογγύλον structura quodammodo mutata et ad proxime positum μέγαθος respiciente pertinent ad radicem, minime vero ad loti fructum s. grana supra memorata. Simillimo modo in seqq. dixit ὁμοιότατον neutro genere, cum ad καρπὸς referatur, neque inde mutandum in ὁμοιότατος, ut proposuit Benedict. in Actt. semin. reg. Lips. II. p. 289.

μέγαθος κατὰ μῆλον] De κατὰ praepositionis usu conf. I, 84. 121. II, 10.

ἐξ ὧν ὁ καρπὸς ἐν ἄλλῃ κάλυκι παραφυομένῃ ἐκ τῆς ῥίζης γίνεται] i. e. *ex quibus* (liliis) *qui enascitur fructus*, *in alio cauli*, *qui iuxta alterum adcrescit*, *e radice prodit*, *vesparum favo ad speciem simillimus*. κάλυξ hic non est Latinorum *calyx* (i. e. involucrum, quod florem tegit aut fructum includit, *Kelch*), sed de altero *cauli* (nos: *Stengel*), qui iuxta alterum e radice enascitur, intelligendum. Hesychius κάλυξ inde explicat βλάστημα. Et probant haec loti figurae et icones, quas citat Larcherus ad h. l., cui etiam suffragatur Heeren. l. l. pag. 358. 359.

κηρίῳ σφηκῶν ἰδέην ὁμοιότατον] Ad ἰδέην conf. II, 71, de vocabulo κηρίον conf. Ianson. in Jahrbb. f. Philol. u. Paedag. Supplem. VIII. p. 496 seq. Vespas hic apes feras dici existimat Heeren. l. l. Quos enim favi forulos habent ad mel servandum, eosdem in loto videre licet ad grana servanda, quae ipsa granis oleaginis prorsus similia testatur idem Heerenius l. l. pag. 359. — πυρὴν in seqq. est *granum*, *nucleus*, τρωκτὰ intelliguntur *esculenta grana*. In seqq. ἁπαλὰ, i. e. *tenera*, de fructu *recenti* indeque *molli*, cui opponuntur αὖα, *siccata* indeque *dura*.

τὴν δὲ βύβλον τὴν ἐπέτειον γινομένην] ἐπέτειον, quod omnes libri habent, retinui: cf. II, 25. Reddit haec ita Schweighaeuserus: „*byblum* (id est *papyrum*), *quae quotannis in paludibus nascitur*." Larcherus liberius haec ita expressit: „*le byblus est une plante annuelle*." Quamquam haud diffiteor, verba τὴν ἐπέτειον γινομένην mihi non satis expedita videri; quae ipsum Schweighaeuserum etiam nonnihil offendisse videantur, qui hoc ita dictum putat, quasi significare Noster voluerit, duas aut plures esse papyri species, quarum una ἐπέτειος sit, reliquae non item. In quo me certe non assentientem habebit; byblum malim intelligere quotannis nascentem, ita ut bybli plures annos natae usum ad victum scilicet negare Noster voluerit. Sed ne haec quidem prorsus sufficiant; videant de his me peritiores, quorum iudicium exspecto. Illud vero vix monere attinet, Herodotum hic loqui de ea planta, ex qua *papyrus* conficitur; quod ipsum silentio prae-

Digitized by Google

μὲν ἄνω αὐτῆς ἀποτάμνοντες ἐς ἄλλο τι τράπουσι· τὸ δὲ κάτω λελειμμένον, ὅσον τε ἐπὶ πῆχυν, τρώγουσι καὶ πωλέουσι. οἳ δὲ ἂν καὶ κάρτα βούλωνται χρηστῇ τῇ βύβλῳ χρᾶσθαι, ἐν κλιβάνῳ διαφανέϊ πνίξαντες οὕτω τρώγουσι. Οἱ δέ τινες αὐτῶν ζῶσι ἀπὸ τῶν ἰχθύων μούνων, τοὺς ἐπεὰν λάβωσι καὶ ἐξέλωσι τὴν κοιλίην, αὐαίνουσι πρὸς ἥλιον, καὶ ἔπειτα αὔους ἐόντας σιτέονται.

93 *Οἱ δὲ ἰχθύες οἱ ἀγελαῖοι ἐν μὲν τοῖσι ποταμοῖσι οὐ μάλα γίνονται, τρεφόμενοι δὲ ἐν τῇσι λίμνῃσι τοιάδε ποιεῦσι. ἐπεάν*

terit, cum huius plantae ea tantum mentio fiat, quatenus sit esculenta victuique inserviat, vel potius (ut Egger. arbitratur: Essai sur l'histoire de la critique p. 490) quod hic plantae usus per Graeciam ita iam fuerit cognitus, ut eundem declarare necesse haud fuerit. Ad alia autem quoque eam adhiberi, ipse Noster indicat verbis: *ἐς ἄλλο τι τράπουσι*, quibus et papyrum et alia, quae Plinius memorat inde elaborata, vela (vid. II, 96), sandalia (II, 37), arma (VII, 26), vestimenta etc. significari vix dubium. De byblo loci primarii, cum Nostro conferendi, sunt Theophrasti Hist. Plant. IV, 9. p. 54 (IV, 8 ed. Schneid.) et Plinii Hist. Nat. XIII, 11, qui Theophrastum exscripsisse videtur: quibuscum conf. Wilkinson. Manners etc. III. p. 60 seqq. 146 seqq., qui monet, de variis bybli s. *cyperi papyri* generibus hic esse cogitandum.

χρηστῇ τῇ βύβλῳ χρᾶσθαι] *Delicatam admodum byblum* interpretatur Schweighaeuserus. Intelligo equidem byblum ad victum valde commodam utilemque, quam eandem si delicatiorem inde intelligere velis, nihil intercedo.

ἐν κλιβάνῳ διαφανέϊ πνίξαντες] *κλίβανος* Noster dixit pro *κρίβανος*, teste Eustath. ad Homer. Ili. p. 975, 52 s. 963, 32. Add. Bredov. p. 90. *κλίβανος* non quivis est furnus maior, sed minor atque portatilis adeoque *testum*, *lebes*, *olla*, *satago* aut *simile quoddam vas coquinarium*. Hinc *lebetem* significare monet Hesychius, nec alio sensu accipiendum in Athenaei loco III. p. 101 A, notante Schweighaeusero in Lex. Herod. s. v. *πνίγειν*. — *διαφανῆ* dicit furnum, i. e. *ardentem*, *ignitum*, ut recte monet Wesselingius; conf. IV, 73. 75. — *πνίξαντες* recte ab Hesychio exponi *ὀπτήσαντες*, idem monet Wesselingius; pluribus de eo exposuit Schweighaeuser. l. l., quibus demonstrat in re culinaria huius verbi usum. Neque enim esse *torrere*, sed *suffocare*, quando scilicet, ut ait Casaubonus ad Athen. II, 72. p. 65 ed. Schweigh.: „in proprio succo aliquid coquitur intra ollam aut patinam conclusum ita, ut nullus exhalationibus pateat meatus; quod genus paraturae nostri etiam coqui *suffocationem* vocant."

ζῶσι ἀπὸ τῶν ἰχθύων μούνων] Reliqui *ζῶσι*, quod omnes retinent libri, a Bekkero aliisque mutatum in *ζώουσι*, quam formam ubivis reponi vult Bredov. p. 170. Nec magis cum edd. recentt. scripsi *ἔπειτεν* pro *ἔπειτα*, quod omnes habent libri scripti. Eodem modo *ἀπὸ* IV, 22. 46. 103. — De gente Babylonica, quae itidem solis piscibus nutritur, conf. I, 200. Ipsos pisces exenteratos a piscatoribus repraesentat imago, quam exhibuit Wilkinson. Manners. etc. III. p. 56. Add. Rosellini Monum. civil. I. p. 232 seqq. et quod de piscibus per Aegyptum frequentibus eorumque captu diximus ad II, 15. 77.

Cap. XCIII.

ἐν μὲν τοῖσι ποταμοῖσι οὐ μάλα γίνονται] *ποταμοὺς* h. l. monet

Digitized by Google

σφεας ἐσίῃ οἶστρος κυΐσκεσθαι, ἀγεληδὸν ἐκπλώουσι ἐς τὴν θάλασσαν. ἡγέονται δὲ οἱ ἔρσενες, ἀποῤῥαίνοντες τοῦ θοροῦ· αἱ δὲ ἑπόμεναι ἀνακάπτουσι, καὶ ἐξ αὐτοῦ κυΐσκονται. ἐπεὰν δὲ πλήρεες γένωνται ἐν τῇ θαλάσσῃ, ἀναπλώουσι ὀπίσω ἐς ἤθεα τὰ ἑωυτῶν ἕκαστοι. ἡγέονται μέντοι γε οὐκέτι οἱ αὐτοὶ, ἀλλὰ τῶν θηλέων γίνεται ἡ ἡγεμονίη. ἡγεύμεναι δὲ ἀγεληδὸν ποιεῦσι, οἷόν περ ἐποίευν οἱ ἔρσενες· τῶν γὰρ ᾠῶν ἀποῤῥαίνουσι κατ' ὀλίγους τῶν κέγχρων, οἱ δὲ ἔρσενες καταπίνουσι

Reiskius esse canales e Nilo ductos, i. e. ποταμοὺς ὀρυχθέντας sive διώρυχας: quo eodem sensu haec vox cap. 94 occurrit et in Inscript. Rosett. lin. 25 (ὀχυρώσας τὰ στόματα τῶν ποταμῶν), ubi conf. Letronn. et Peyron. Pap. Gr. I. p. 90. Pisces, qui οἱ ἀγελαῖοι vocantur, sunt *gregarii*, qui coniuncto quasi grege multi una comparent in aquis natantes, quo tempore ova gignuntur. Sic omnino animalia apud Aristotelem Hist. Animall. init. vel μοναδικὰ vel ἀγελαῖα, itemque Polit. I, 3, 3 σποραδικὰ vel ἀγελαῖα et apud Platonem Politic. p. 266 A. Conf. Wyttenbach. ad Plutarch. Morall. I. p. 643 seq. Hoc vero loco Herodoteo si quaeras, quodnam talium piscium genus Noster designare voluerit, Rosellini (Monum. civ. I. p. 221 seq.) de eo piscium genere cogitat, quibus adhuc nomen *Sir* apud Arabes: de quo consuli vult Sylvestr. de Sacy ad Abdallatif Relat. de l'Egypt. I, 4. not. 141. Wilkinson. (Manners etc. III. p. 63) de eo genere piscium cogitari vult, cui nomen *silurus shall.* Equidem nil discernam. Varios per Aegyptum obvios pisces recenset Wilkinson. Manners etc. III. p. 58. sec. ser. II. p. 125. De aliis piscibus aeque in mare nantibus et redeuntibus Wesseling. excitavit Athen. VII. p. 301 F ex Aristotelis Hist. Anim. VIII, 13.

ἀποῤῥαίνοντες τοῦ θοροῦ] i. e. *spargentes aliquid* (partem) *seminis genitalis.*

ἀνακάπτουσι] ἀνακάπτειν et κάπτειν (quod καταπίνειν explicat Hesychius) est *deglutire*, *devorare*, s., ut Hemsterhusius ad Aristophan. Plut. pag. 314 interpretatur: *repetitis identidem interpellatisque morsibus appetere et vellicatim carpta demittere.* Glossa Herodotea κάπτοντες reddit ἀποδεχόμενοι. Tu vid. praeter Valcken. ad h. l. interprett. ad Gregor. Corinth. de dial. pag. 520. Ad rem compara Aristotelis locum in Hist. Animal. V, 5. p. 836 A. B (V, 4. p. 185 ed. Schneid.). — In seqq. ad ἤθεα conf. I, 15; ad θηλέων II, 66.

τῶν γὰρ ᾠῶν ἀποῤῥαίνουσι κατ' ὀλίγους τῶν κέγχρων] Correxit Coraës (in Larcheri not.) κατὰ λόγον e verbis κατ' ὀλίγους indeque sic vertit: „*qui sont de la grosseur des grains de millet;*" quemadmodum III, 100: ὅσον κέγχρος τὸ μέγαθος. Probavit Creuzerus in Fragmm. historr. pag. 63 et Ideler. ad Aristotelis Meteorol. Vol. II. p. 584; improbavit Schweighaeuserus, cui οἱ κέγχροι generali quadam vocabuli notione *grana* dici videntur et τῶν ᾠῶν οἱ κέγχροι (*ovorum grana*), ipsa *singula ova* vel *ovula;* naturalem enim verborum structuram hunc in modum esse concipiendam: ἀποῤῥαίνουσι τῶν ᾠῶν κατ' ὀλίγους. Quae si recte percepi, genitivus τῶν ᾠῶν pertinet ad τῶν κέγχρων, qui genitivus ipse pendet a locutione sensus distributivi: κατ' ὀλίγους, i. e. κέγχρους; nos: *jedesmal nur wenige*, ut VIII, 113 (ubi vid. nott.). IX, 102. De qua ipsa monens (ut ad h. l. adscripsit *Cr.*) Schaeferus ad Dionys. Halicarn. de compos. verbor. pag. 44 nostrum locum sic interpretatur: „*nam ex ovis excernunt cenchros* (quos dicimus), *neque hos confertos* (οὐκ ἀθρό-

Digitized by Google

ἑπόμενοι. εἰσὶ δὲ οἱ κέγχροι οὗτοι ἰχθύες. ἐκ δὲ τῶν περιγινομένων καὶ μὴ καταπινομένων κέγχρων οἱ τρεφόμενοι ἰχθύες γίνονται. οἳ δ' ἂν αὐτῶν ἁλῶσι ἐκπλώοντες ἐς θάλασσαν, φαίνονται τετριμμένοι τὰ ἐπ' ἀριστερὰ τῶν κεφαλέων· οἳ δ' ἂν ὀπίσω ἀναπλώοντες, τὰ ἐπὶ δεξιὰ τετρίφαται. πάσχουσι δὲ ταῦτα διὰ τόδε. ἐχόμενοι τῆς γῆς ἐπ' ἀριστερὰ καταπλώουσι ἐς θάλασσαν· καὶ ἀναπλώοντες ὀπίσω τῆς αὐτῆς ἀντέχονται, ἐγχριμπτόμενοι καὶ ψαύοντες ὡς μάλιστα, ἵνα δὴ μὴ ἁμάρτοιεν τῆς ὁδοῦ διὰ τὸν ῥόον. Ἐπεὰν δὲ πληθύεσθαι ἄρχηται ὁ Νεῖλος, τά τε κοῖλα τῆς γῆς καὶ τὰ τέλματα τὰ παρὰ τὸν ποταμὸν πρῶτα ἄρχηται πίμπλασθαι, διηθέοντος τοῦ ὕδατος ἐκ τοῦ ποταμοῦ· καὶ αὐτίκα τε πλέα γίνεται ταῦτα, καὶ παραχρῆμα ἰχθύων σμικρῶν πίμπλαται πάντα. κόθεν δὲ οἰκὸς αὐτοὺς γίνεσθαι, ἐγώ μοι δοκέω κατανοέειν τοῦτο. τοῦ προτέρου ἔτεος ἐπεὰν ἀπολίπῃ ὁ Νεῖλος, οἱ ἰχθύες ἐντεκόντες ᾠὰ ἐς τὴν ἰλὺν ἅμα τῷ ἐσχάτῳ ὕδατι ἀπαλλάσσονται· ἐπεὰν δὲ περιελ-

ους), *sed paucos singulis vicibus*. Atque κέγχροι hic latiori significatione erunt *grana* s. *ova*, *granorum formam et magnitudinem quae praebeant*."

ἐχόμενοι τῆς γῆς] i. e. *presse legentes terram*, *radentes terram*. De verbo ἔχεσθαι, adiuncto genitivo, cf. I, 134 ibiq. not. II, 77. ἐπ' ἀριστερὰ (i. e. *a parte sinistra*) conf. I, 51. Hinc etiam paulo ante cum recentt. edd. scripsi τὰ ἐπ' ἀριστερὰ et τὰ ἐπὶ δεξιά, quae Gaisford. coniunctim dederat ἐπαριστερὰ et ἐπιδέξια. Tu conf. IV, 157 fin. et Lobeck. ad Phrynich. p. 259.

τῆς αὐτῆς ἀντέχονται] scil. γῆς, i. e. *ad eandem terram* s. *ripam sese applicant*. Quod sequitur ἐγχριμπτόμενοι, tu vid. ad II, 60 not.

ἵνα δὴ μὴ ἁμάρτοιεν] δὴ cum Gaisf. recepimus, huic loco valde aptum, licet nonnullis a libris absit. — Mox ad τὰ τέλματα conf. Xenophon. Oecon. XX, 11 (τὰ δὲ κοῖλα πάντα τέλματα γίγνεται) itemque Strab. XVII. p. 830 (καὶ τὰς λίμνας τελμάτων πίμπλασθαι) coll. p. 793 (ubi τελματῶδες et τελματοῦσθαι), neque aliter in Platon. Phaed. p. 109 B. τὰ τέλματα de *paludibus stagnis*ve dicuntur, ubi de agris minus recte olim cogitaverat Fischer. Noster ipse eandem vocem de caemento adhibuit I, 179. — In seqq. scripsi πίμπλασθαι et πίμπλαται pro πίπλασθαι et πίπλαται; tu vid. Bredov. p. 47.

διηθέοντος τοῦ ὕδατος] διηθεῖν h. l. de aqua fluviali, quae quasi per colum penetrat et lacunas cavitatesque implet. Propria *percolandi* notione invenitur supra II, 86.

κόθεν δὲ οἰκὸς] οἰκὸς e Florentino alioque cod. revocandum censui cum recentt. edd. Vid. ad II, 22. Ex quo eodem Florentino recepi κατανοέειν cum recentt. edd. pro κατανοεῖν; vid. Bredov. p. 372.

οἱ ἰχθύες ἐντεκόντες ᾠὰ ἐς τὴν ἰλὺν] Vulgo τεκόντες, aut ἐκτεκόντες, licet plurimi libri ἐντεκόντες, quod recipere haud dubitavi, praeeuntibus Schweigh. et Gaisford. Ille sic interpretatur: „*pisces, postquam ova in limo deposuerunt.*" Quod antecedit: ἐπεὰν ἀπολίπῃ ὁ Νεῖλος, de Nili aqua *recedente*, ut mox ἐπέρχεσθαι de *accedente* et *crescente* accipiendum; ubi ad ἀπολίπῃ supplere licet τὰ κοῖλα s. τὴν γῆν (*quam* scil*: terram crescens inundaverat*); cf. II, 14. 22; quos locos una cum aliis aliorum scriptorum

Digitized by Google

146 θόντος τοῦ χρόνου πάλιν ἐπέλθῃ τὸ ὕδωρ, ἐκ τῶν ᾠῶν τούτων παραυτίκα γίνονται οἱ ἰχθύες. καὶ περὶ μὲν τοὺς ἰχθῦς οὕτω ἔχει.

Ἀλείφατι δὲ χρέωνται Αἰγυπτίων οἱ περὶ τὰ ἕλεα οἰκέον- 94
τες ἀπὸ τῶν σιλλικυπρίων τοῦ καρποῦ, τὸ καλεῦσι μὲν Αἰγύπτιοι κίκι, ποιεῦσι δὲ ὧδε. παρὰ τὰ χείλεα τῶν τε ποταμῶν καὶ τῶν λιμνέων σπείρουσι τὰ σιλλικύπρια ταῦτα, τὰ ἐν Ἕλλησι αὐτόματα ἄγρια φύεται. ταῦτα ἐν τῇ Αἰγύπτῳ σπειρόμενα καρ-

laudavit Werfer. in Actt. phill. Monn. I. p. 87.

Cap. XCIV.

οἱ περὶ τὰ ἕλεα οἰκέοντες] Conf. supra ad II, 92 nott. Aegyptum olearum feracem non esse satis constat. Quapropter postera aetate multum olei e Graecia aliisque regionibus advectum esse novimus. *χρέωνται* reliqui ob codd. consensum; recentt. edd. *χρέονται*.

ἀπὸ τῶν σιλλικυπρίων τοῦ καρποῦ, τὸ καλεῦσι μὲν Αἰγύπτιοι κίκι] Similia leguntur apud Strabon. XVII. p. 824 s. 1179 (ubi recentiss. editor exhibet *κῖκι*), Diodor. Sicul. I. cap. 34, Hesychium s. v. *κίκι*, alios, quos affert Iablonsk. vocc. Aegyptt. p. 110 seq. et pag. CCXXV ed. Stephan. Thes. L. Gr. Londinens. T. I. Adde, quae de hac voce e Graecis scriptoribus collecta exhibentur in eiusdem Stephani Thes. L. Gr. T. IV. p. 1550 edit. Paris. Ac praeter Galenum De composit. medicamm. V. p. 870 (T. XI ed. Kuehn) inprimis consulendus Plinii locus hanc in rem, Hist. Nat. XV, 7, unde potiora huc transscribam: „Proximum (oleum scil.) fit et e cici arbore in Aegypto copiosa: alii crotonem, alii trixin, alii sesamum appellant. — Nostri eam ricinum vocant a similitudine seminis. Coquitur id in aqua, innatansque oleum tollitur. At in Aegypto, ubi abundat, sine igne et aqua sale aspersum exprimitur, cibis foedum, lucernis utile.“ Atque apud Hebraeos quoque scriptores hoc oleum commemorari monet Iablonsk. l. l. Haec habeo quae in medium proferam; quae enim Salmasius ad Solin. pag. 704 disserit, vix talia sunt, unde, quid ille voluerit, certo colligas. Conf. Wilkinson. Manners etc. III. p. 379 coll. sec. ser. I. p. 57., qui observat plantam hanc, unde olei hoc genus ab antiquis Aegyptiis parabatur, adhuc crescere per superiorem et inferiorem Aegyptum, neque vero oleum inde parari, quod aliae plantae, quae melius olei genus praebeant, nunc frequentius colantur.

τὰ ἐν Ἕλλησι αὐτόματα ἄγρια φύεται] Voculam *ἄγρια* pro interpretamento Valckenarius habuit, quod quis ad *αὐτόματα* adscripserit. Conf. III, 100. VIII, 138. 37. II, 14 coll. IV, 74. Nec tamen editorum quisquam suffragatus est. Namque sententia Nostri haec est: ea, quae in Aegypto seruntur indeque humana opera coluntur, per Graeciam sponte fera sine ulla hominum cura crescere; nos: *von selbst, wildwachsend.* Philostrat. Vit. Apoll. I, 21, quem Valckenar. attulit, habet: *τὰ ἄγρια καὶ αὐτόματα λάχανα*; sed huius loci rationem prorsus aliam esse existimo. Pro *Ἕλλησι* unus liber *ἕλεσι*; quam lectionem haud spernendam olim indicabat Wesselingius, illud opinor praetermittens, opponi hic sibi Graeca et Aegyptia, ut sequentia: *ταῦτα ἐν τῇ Αἰγύπτῳ σπειρόμενα* satis produnt. Et obloqueretur sane sibi ipse Herodotus, cum, quae Aegyptii, qui *περὶ τὰ ἕλεα* habitant, iuxta fluviorum ripas et stagna sererent, ea *ἐν ἕλεσι* sponte nasci diceret. Respicit enim ipsam inferiorem Aegyptum, et eas quidem

Digitized by Google

πὸν φέρει πολλὸν μὲν, δυσώδεα δέ. τοῦτον ἐπεὰν συλλέξωνται, οἱ μὲν κόψαντες ἀπιποῦσι, οἱ δὲ καὶ φρύξαντες ἀπέψουσι, καὶ τὸ ἀποῤῥέον ἀπ' αὐτοῦ συγκομίζονται. ἔστι δὲ πῖον καὶ οὐδὲν ἕσσον τοῦ ἐλαίου τῷ λύχνῳ προσηνὲς, ὀδμὴν δὲ βαρέαν
95 *παρέχεται. Πρὸς δὲ τοὺς κώνωπας, ἀφθόνους ἐόντας, τάδε σφί ἐστι μεμηχανημένα. τοὺς μὲν τὰ ἄνω τῶν ἑλέων οἰκέοντας οἱ πύργοι ὠφελέουσι, ἐς οὓς ἀναβαίνοντες κοιμέονται· οἱ γὰρ κώνωπες ὑπὸ τῶν ἀνέμων οὐκ οἷοί τέ εἰσι ὑψοῦ πέτεσθαι. τοῖσι δὲ περὶ τὰ ἕλεα οἰκέουσι τάδε ἀντὶ τῶν πύργων ἄλλα μεμηχάνηται. πᾶς ἀνὴρ αὐτῶν ἀμφίβληστρον ἔκτηται, τῷ τῆς μὲν ἡμέρης ἰχθῦς ἀγρεύει, τὴν δὲ νύκτα τάδε αὐτῷ χρᾶται· ἐν*

partes, quae stagnis ac paludibus abundabant, nec alios hic intelligit *ποταμοὺς* nisi Nili fluvios canalesque inde deductos, ut II, 93 init.

οἱ μὲν κόψαντες ἀπιποῦσι κ. τ. λ.] Haec Salmasius in Solin. p. 686 recte sic reddidit: „*alii contusum exprimunt, alii frictum excoquunt.*“ Nam *ἀπιποῦν* est *exprimere* (granea scil., ut prodeat oleum), *ἐκπιέζειν*, ut vetus scholiasta quidam explicat. Wesseling. ad h. l. attulit *ἐξιποῦν* idem significans verbum apud Dioscorid. V, 85. 89. De simplici verbo *ἰπόω* (*premo*) vid. Blomfield. in Glossar. ad Aeschyli Prometh. 373.

συγκομίζονται] i. e. *colligunt sibi in usum futurum illud reponentes.* Ubi nota medii verbi usum ac vim. — *προσηνὲς* est *commodum, idoneum.* — *ἕσσον* cum rec. edd. dedi pro *ἧσσον*; cf. II, 6 ibique nott.

Cap. XCV.

Πρὸς δὲ τοὺς κώνωπας ἀφθόνους ἐόντας κ. τ. λ.] De culicibus per Aegyptum adhuc molestissimis recentiorum peregrinatorum testimonia affert Hengstenberg: Die Bücher Mosis etc. p. 113, inde quoque colligens, in tertia illa calamitate Aegyptiis immissa (Exod. VIII, 16 seqq.) huiusmodi culices esse intelligendos. Quos vero Noster addit *τοὺς πύργους*, ad quos pernoctatum adscendant Aegyptii, ut a culicibus securitatem sibi parent dormientes, ad supremas aedificiorum partes in hunc usum turris in formam exstructas pertinere observat Wilkinson. Manners etc. II. p. 120: etenim adhuc Aegypti incolas in huiusmodi tectis per noctem sub coelo dormire: quod idem in aliis quoque meridionalis terrae tractibus et factum esse et adhuc fieri alii observarunt, cum quo altius dormiant homines, eo frigidiore aëre utantur.

πᾶς ἀνὴρ αὐτῶν ἀμφίβληστρον ἔκτηται] Ad *ἀμφίβληστρον* conf. nott. ad I, 141. Talia retia nec Graecis incognita nec Latinis, qui *conopea* (*κωνωπεῖα*) dicunt; conf. Brunck. Analect. t. III. p. 92 et Iuvenal. Sat. VI, 80 ibique schol. atque interpretes. Sed quod magis huc facit, illud est monente *Cr.* ad h. l., hodieque haec eadem fieri ab Aegyptiis, quae h. l. olim factitata esse legimus. Testatur Iomardus in Descript. de l'Egypt. II. p. 386. Et simile quiddam ex Maillet. Descript. de l'Egypt. t. II. p. 134 protulerat Larcherus.

τὴν δὲ νύκτα τάδε αὐτῷ χρᾶται] *τὴν νύκτα* dixit Noster: *per noctem* (totam); sed idem scripsit *τῆς ἡμέρης, diu*, nos: *am Tage*, quod male vulgo reddunt *per diem;* conf. Kuehner Gr. Gr. §. 569. not. 2. Recepimus cum Gaisf. *τάδε* e Schellershemiano libro, probante Schweighaeusero. Inde quoque maius distinctionis signum posuimus post *χρᾶται*, sublato illo, quod post *κοί-*

Digitized by Google

τῇ ἀναπαύεται κοίτῃ, περὶ ταύτην ἵστησι τὸ ἀμφίβληστρον, καὶ ἔπειτα ἐνδὺς ὑπ' αὐτῷ καθεύδει. οἱ δὲ κώνωπες, ἢν μὲν ἐν ἱματίῳ ἐνελιξάμενος εὕδῃ ἢ σινδόνι, διὰ τούτων δάκνουσι, διὰ δὲ τοῦ δικτύου οὐδὲ πειρῶνται ἀρχήν.

96 *Τὰ δὲ δὴ πλοῖά σφι, τοῖσι φορτηγέουσι, ἐστὶ ἐκ τῆς ἀκάνθης ποιεύμενα· τῆς ἡ μορφὴ μέν ἐστι ὁμοιοτάτη τῷ Κυρηναίῳ λωτῷ, τὸ δὲ δάκρυον κόμμι ἐστί. ἐκ ταύτης ὦν τῆς*

τῃ erat, vel potius in minus mutato, quo sequentia secum iuncta intelligerentur. Ad τάδε conf. II, 106 coll. I, 68. 210, ne plura. κοίτη hic est *lectus*, *cubile;* conf. I, 9 ibiq. not. — Ad σινδόνι conf. II, 86 ibiq. not. et ad ἀρχὴν (*omnino*, *prorsus*) I, 9 ibique nott. 193. Intactum reliqui ἔπειτα a recentt. edd. mutatum in ἔπειτεν, nec magis rescripsi κατεύδει, ut Bredov. iubet p. 93, et ἐνειλιξάμενος, quod item p. 149 reponi vult, cum in talibus vix sibi constans reperiatur Herodotus, neque inde a librorum auctoritate recedendum sit. Dietschius Bredovium in his secutus est.

ἐν τῇ — περὶ ταύτην] Similia quaedam affert Struve Quaest. de dial. Herod. I. p. 39: VI, 97 coll. V, 16. 49. Idem Struve p. 41 initio huius capitis pro ἐς οὓς ἀναβαίνοντες ex constanti scriptoris usu (conf. II, 33. III, 20. IV, 71. 196. VI, 10. 49. IX, 27 etc.) repositum vult: ἐς τοὺς ἀναβ., ut olim dederat Borheck. et nunc recentt. edd. receperunt. Sed nullus suffragatur liber scriptus.

CAP. XCVI.

ἐστὶ ἐκ τῆς ἀκάνθης ποιεύμενα] De *acantho* Servius ad Virgil. Georg. II, 119: „acanthos arbor est in Aegypto, semper frondens ut oliva et laurus: et acanthos dicta, quia spinis plena est.“ Plura Theophrast. Hist. Plant. IV, 2. §. 8 ibique Schneider p. 291 et Plin. H. N. XIII, 9. sect. 19, ubi inter alia haec, quae satis explicant, cur Aegyptii huius arboris ligno fuerint usi ad naves fabricandas: „Spina nigra — *incorrupta etiam in aquis durat, ob id utilissima navium costis.*“ Nunc plurimi spinam Aegyptiam seu acaciam, cuius hic mentio fit, existimant *mimosam Niloticam* Linn., quae prope Memphidem et Abydum adhuc crescere dicitur; sed longe frequentius supra catarractas reperitur teste Wilkinson. Manners etc. I. p. 79. 80. II. p. 262. III. p. 162. 168. sec. ser. II. p. 262. Nunc vocant *Sont.* Add. Rosellini Monument. civil. III. p. 125 coll. II. p. 33. 40, qui ex eadem acacia arcam Veteris Testamenti sacram (Exod. XXV, 10 seqq.) fuisse paratam contendit, quam ex acaciae Arabicae ligno confectam docet C. Baehr. Symbol. d. mos. Cultus I. p. 262. De usu et significatione vocum ἄκανθος, ἄκανθα, ἀκάνθιον apud veteres disseruit Yates in Classical Museum III. p. 1 seqq.; nostro loco *mimosam* et ipse intelligi vult p. 19 seq.

τῷ Κυρηναίῳ λωτῷ] Intelligenda est Cyrenaica et Libyca arbor lotus, *Rhamnus lotus* Linn. (unde lotophagi nomen habent), cuius de fructu agit IV, 177, ubi vid. plura. Quam cave confundas cum loto, cuius II, 92 mentionem fecerat Herodotus.

τὸ δὲ δάκρυον κόμμι ἐστί] Conf. II, 86. Hic laudare sufficiat Strabonem XVII. p. 809 et Theophrast. l. l. lacrimas spinae Aegyptiae κόμμι s. gummi dici confirmantes. Est vero, iudice Iablonskio vocc. Aegyptt. pag. 114, vocabulum hoc Aegyptium, quo designatur liquor lacrimae ad instar ex arbore destillans, qui deinde concrescit et durescit. Unde *gummi* dici vult non modo humorem ex spina Aegyptia guttatim defluentem, sed etiam ex

ἀκάνθης κοψάμενοι ξύλα ὅσον τε διπήχεα, πλινθηδὸν συντιθεῖσι, ναυπηγεύμενοι τρόπον τοιόνδε. περὶ γόμφους πυκνοὺς καὶ μακροὺς περιείρουσι τὰ διπήχεα ξύλα· ἐπεὰν δὲ τῷ τρόπῳ τούτῳ ναυπηγήσωνται, ζυγὰ ἐπιπολῆς τείνουσι αὐτῶν· νομεῦσι δὲ οὐδὲν χρέωνται, ἔσωθεν δὲ τὰς ἁρμονίας ἐν ὦν ἐπάκτωσαν τῇ βύβλῳ· πηδάλιον δὲ ἓν ποιεῦνται, καὶ τοῦτο 147

aliis arboribus. Haec Iablonskius, aliis quoque ac Plinii potissimum testimoniis adhibitis; ipsam enim vocem Aegyptio sermone indicare *consolidationem humidi* vel *guttam* vel *lacrimam concretam*. Aegyptiam vocis originem statuit quoque Rossi Etymol. Aeg. p. 91 seq.

περὶ γόμφους πυκνοὺς καὶ μακροὺς περιείρουσι τὰ διπήχεα ξύλα] γόμφοι hic videntur esse clavi, iique valde longi ac lignei, quibus plura ligna (bicubitalia qualia dicuntur h. l.) connectebantur, quemadmodum in ratibus fit. Neque enim omnino naves hic intelligi posse credam, sed ratium genus, quibus in Nilo fuerint usi; id quod etiam arguunt costae, quae deerant. Conf. Wesselingium ad h. l. et Schneider. in Lex. Gr. Locum ipsum inde sic reddit Schweigh. in Lexic. Herod. s. v. περιείρειν: „*circum clavos ligneos frequentes et praelongos inserunt et innectunt bicubitalia ligna.*“ Nec aliter fere Wilkinson. Manners etc. III. p. 188, ubi hunc totum locum Anglice reddidit atque Rosellini Monum. civil. III. p. 125 seq. (qui totum Nostri locum Italice redditum exhibet): „questi pezzi di due cubiti intorno a spessi e lunghi caricchi connettono.“ Caeterum dubitat Wilkinson. l. l., hae rates, quales hoc loco ab historiae patre describuntur, num satis idoneae fuerint ad graviora onera ferenda: ad haec alia navigia ligneis tignis confecta videri adhibita, qualia in picturis superioris et inferioris Aegypti conspiciantur. Ex his picturis et ipse Wilkinson. dedit descriptas navium imagines l. l. p. 195. 196. 203. 204. 208. 210. II. p. 440. Alia vid. apud Rosellinium allata. Tigna bicubitalia (διπήχεα ξύλα) neque longiora eam ob causam adhibita fuisse putat Wagner (Neuer Teutscher Merkur. 1802. II. p. 296), quod Aegyptii ignoraverint ignis ope tigna eum in modum flectere, qui navis alveo aptus erat.

ἐπεὰν δὲ τῷ τρόπῳ τούτῳ] τῷ cum recentt. recepi. Vulgo in edd. abest. — ζυγὰ sunt *transtra*, ut satis constat. Ad νομεῦσι conf. I, 194.

τὰς ἁρμονίας ἐν ὦν ἐπάκτωσαν τῇ βύβλῳ] Vulgo: *obturant commissuras papyro*, nec aliter Schneidero placuit in Lex. Gr. s. v. πακτόω: *sie verstopfen die Fugen durch Papier.* Conf. tamen eundem ad voc. ἐπηγκενίδες, et Homer. Odyss. V, 254, ubi Nitzsch. vocem ἁρμονίαι recte intelligit: *die Fugen des in einander gepassten Holzes*, alia quoque afferens. Neque aliter etiam intellexit Rosellini l. l. sic reddens: „le commessure internamente inzeppano di biblo“, additque vilius bybli s. papyri genus hic esse cogitandum, ex quo eodem vela, arma, vestes, alia comparata fuerint. ἐμπακτοῦν inferciendi et obturandi notione obvium quoque apud Aristophan. Vesp. 128, ubi κἀπακτώσαμεν explicant Scholia: ἐφράξαμεν, ἐπληρώσαμεν. Conf. etiam Lobeck. ad Sophocl. Aiac. 579. p. 287. Wilkinson. l. l. III. pag. 188 minus accurate reddidit: „the whole is bound within bybands of papyrus“, Larcherum forsitan secutus, qui haec ita expressit: *ils affermissent en dedans cet assemblage avec des liens de byblus*, cum verbo ἐμπακτοῦν non *inferciendi* sit notio, sed *confirmandi, compingendi;* prouti Eustathius nostrum locum citans ad Odyss. l. l. interpretatur κατασφαλίζονται. Addit Larcherus, etiamnum Arabes simili navigiorum parvorum genere uti, quod *trankis*

Digitized by Google

διὰ τῆς τρόπιος διαβύνεται· ἱστῷ δὲ ἀκανθίνῳ χρέωνται, ἱστίοισι δὲ βυβλίνοισι. ταῦτα τὰ πλοῖα ἀνὰ μὲν τὸν ποταμὸν οὐ δύναται πλέειν, ἢν μὴ λαμπρὸς ἄνεμος ἐπέχῃ, ἐκ γῆς δὲ παρέλκεται. κατὰ ῥόον δὲ κομίζεται ὧδε· ἔστι ἐκ μυρίκης πεποιημένη θύρη, κατεῤῥαμμένη ῥίπεϊ καλάμων, καὶ λίθος

appellent. *Cr.* ad rem confert Galeum ad Iablonsk. de mysterr. p. 285 et Wyttenbach. ad Plut. de Is. et Osirid. pag. 194 seq. — De aoristi usu in ἐνεπάκτωσαν confer I, 194. II, 87.

διὰ τῆς τρόπιος διαβύνεται] i. e. *per carinam* (Schiffsboden) *illud transfigunt.* Conf. IV, 71. In iis navigiis, quae delineata exhibet l. l. Wilkinson, haud invenimus tale gubernaculum per carinam transfixum, quamquam in quibusdam navibus, quas cryptae Thebanae exhibent, id invenire idem Wilkinson. (Topography of Theb. p. 145) monuit. Qui etiam (Manners etc. III. p. 208) malo ex acacia facto Aegyptios homines uti potuisse negat, cum huius arboris neque longitudo neque robur conveniat. — χρέωνται et πλέειν ob librorum consensum retinui; recentt. edd. χρέονται et πλώειν. Nec magis rescripsi διαβυνέεται, ut Cobet. Varr. Lectt. pag. 120 reponi iubet pro vulg. διαβύνεται, cum veteribus in usu fuerit βυνῶ, quod ab Herodoto alienum esse monstravit Bredov. p. 362 seq.

ταῦτα τὰ πλοῖα ἀνὰ μὲν τὸν ποταμὸν οὐ δύναται πλέειν] De praepositionis ἀνὰ significatione in his conf. I, 194. II, 4. III, 13 ibiq. Valcken. Respondet κατὰ ῥόον; ut locis laudd. δύναται e Sancrofti libro aliisque reposui cum Bredov. p. 334 vel propter sequens παρέλκεται. Reliqui libri δύνανται, quod tuetur Wesselingius, quem conf. ad Diodor. Sic. V, 8.

ἢν μὴ λαμπρὸς ἄνεμος ἐπέχῃ] λαμπρὸς in navigatione dici de vento *forti*, *valido*, sed *ferente eodem* et *secundo*, dudum monuit Dorvill. ad Chariton. p. 268. Add. Blomfield. Glossar. in Aeschyli Agamemn. 1151 et conf. Rosellini. l. l. p. 127 not. — ἐπέχειν absolute accipiendum cum Schweigh. in Lex. Herod. s. v.: „nisi secundus idemque validus ventus *obtineat.*“ Minus bene Schneiderus in Lex. Gr.: „wenn nicht ein starker Wind darauf stösst.“ Quod foret: *ingruat*, *propellat;* quae significatio aliena est a verbo ἐπέχειν.

ἔστι ἐκ μυρίκης πεποιημένη θύρη, κατεῤῥαμμένη ῥίπεϊ καλάμων] ἡ μυρίκη est tamarix Gallica s. Africana varios ad usus adhibita atque Osiridi consecrata: conf. Wilkinson. Manners etc. III. p. 165 et sec. ser. II. pag. 262 seq. θύρη hic tabula est ianuae formam ac figuram praebens, ex tamaricis fruticibus confecta et vimine arundineo s. ligamine ex arundinibus consuta. Hinc *cratem* vulgo reddunt. Cf. etiam Herod. VIII, 51. Quod Herodoto est ῥῖπος, aliis est ῥίψ s. ῥῖπες (ut infra IV, 71) et ῥιπτοί, crates e viminibus aut calamis arundinibusve. Conf. Casaubon. ad Aeneam Tactic. pag. 221 ed. Orell. Caeterum observat Rosellini l. l. pag. 128, se nusquam in Aegyptiorum monumentis, quae tot naves varii generis exhibent, vidisse navem repraesentatam, quae eo modo, quo Herodotus h. l. enarrat, flumine secundo vehatur. Adverterat quoque haec res Wagnerum, qui l. supra l. ea, quae Herodotus perscribit, non de modo, quo naves flumine secundo vehantur, sed quo traiectio fiat ex una ripa in alteram, accipi vult, sive de tali navi, quam nos pontem volantem vocamus: quae quomodo ex Herodoti verbis colligi possint, ipse viderit, recteque Boettigerus p. 301 adnotavit, ianuam illam, quae ante navem inicitur, ad celeritatem augendam eiectam videri, lapidem vero pone deiectum in profunditatem, efficere, ut rectum cursum teneat navis in

Digitized by Google

τετρημένος διτάλαντας μάλιστά κη σταθμόν· τούτων τὴν μὲν θύρην, δεδεμένην κάλῳ, ἔμπροσθε τοῦ πλοίου ἀπίει ἐπιφέρεσθαι, τὸν δὲ λίθον ἄλλῳ κάλῳ ὄπισθε. ἡ μὲν δὴ θύρη, τοῦ ῥόου ἐμπίπτοντος, χωρέει ταχέως, καὶ ἕλκει τὴν βᾶριν (τοῦτο γὰρ δὴ οὔνομά ἐστι τοῖσι πλοίοισι τούτοισι), ὁ δὲ λίθος ὄπισθε ἐπελκόμενος καὶ ἐὼν ἐν βυσσῷ κατιθύνει τὸν πλόον. ἔστι δέ σφι τὰ πλοῖα ταῦτα πλήθεϊ πολλὰ, καὶ ἄγει ἔνια πολλὰς
97 χιλιάδας ταλάντων. Ἐπεὰν δὲ ἐπέλθῃ ὁ Νεῖλος τὴν χώρην, αἱ πόλιες μοῦναι φαίνονται ὑπερέχουσαι, μάλιστά κη ἐμφερέες τῇσι ἐν τῷ Αἰγαίῳ πόντῳ νήσοισι. τὰ μὲν γὰρ ἄλλα τῆς Αἰ-

fluminis parte profundissima (ἐν βυσσῷ; nos: *im Thalweg*).

καὶ ἕλκει τὴν βᾶριν] Herodoteam de nomine Aegyptio observationem haud pauci veterum comprobant ipsique recentiores, linguae Aegyptiae periti, *barin* Aegyptiorum sermone *navigium* ac *ratem* dici confirmant. Vide Diodor. Sicul. I, 96. Herodot. II, 41. Aeschyli Pers. 559, ubi alios et Aeschyli et aliorum Graecorum scriptorum locos iam attulit Blomfield in Glossario. Ac plura dabit Valckenar. in Opuscc. philoll. critt. oratt. (Lips. 1808) I. p. 143 seqq., quae typis repetita sunt in Anglic. edit. thesaur. Stephan. I. p. CCCXXII. seqq. Vid. quoque Iablonsk. vocc. Aegyptt. pag. 49. 50, Champoll. l'Egypt. sous l. Phar. II. pag. 202 seqq. coll. Wyttenbach. ad Plut. Moral. II, 1. p. 194, ad quae ipsa respiciens Bohlen (Das alte Indien II. p. 460 seq.) affert Sanscritanum *bharas* a *bhri*, quod valeat *ferre*. Uhlemann (Philolog. Aegypt. pag. 31), qui Copticam vocem *bari* affert, ex Ebraeorum lingua (עֲבָרָה a verbo עָבַר *transgredi*) vocis originem repetere mavult; Rosellini (Monum. civil. III. pag. 147 seqq.) navem vult Aegyptiorum sermone vocari *ba* s. *baa; bari* navem dici Soli consecratam. Equidem de his haud decernam: vocem ipsam Graecis haud ignotam fuisse docet praeter alios Aeschylus, qui Suppl. 880. *Αἰγυπτίαν βᾶριν* dixit: quocum conf. Euripid. Iphigen. Aul. 287. In picturis Aegyptiis, quales grande descriptionis Aegypti opus continet, huiusmodi naves conspici bene monet Heeren. Ideen etc. II, 2. pag. 374; conf. pl. 68—71. Tu vid. Description de l'Egypt. vol. II. (Thèbes) pag. 55 seq. 57. 63. Alias quoque baris indicat navigium s. cymbam ex papyro s. arundine contextam, quales naves tum olim in Aegypto frequentes, tum hodieque in Aethiopia usitatas esse monstrant a Gesenio disputata ad Iesai. XVIII, 2. pag. 577. Atque etiam Ritterus (Erdk. I. p. 881) in huius loci argumento eo magis insistendum putat, quo certius inde intelligi queat, quanta navigiorum frequentia commercium interius per Aegyptum floruerit, quale vix aliis in Asiae, Sinae atque Indiae fluviis simile quidquam reperiatur.

καὶ ἄγει ἔνια πολλὰς χιλιάδας ταλάντων] Haec num vere dicantur, dubitat Wilkinson. Manners etc. III. p. 188, cum tantum pondus istius modi naves ferre nequeant.

Cap. XCVII.

Ἐπεὰν δ' ἐπέλθῃ ὁ Νεῖλος τὴν χώρην] De verbo ἐπέρχεσθαι conf. II, 19 ibiq. nott. — Mox e Florentino reposui cum recentt. edd. πόλιες; idem in seqq. e Sancroft. libro dedi; vid. Bredov. p. 266.

ἐμφερέες τῇσι ἐν τῷ Αἰγαίῳ πόντῳ νήσοισι] Paria exstant apud Diodor. I, 36. Atque iam apud Iesaiam XIX, 5 Nilus inde vocatur *mare*; quem ad locum aliorum scri-

γύπτου πέλαγος γίνεται, αἱ δὲ πόλιες μοῦναι ὑπερέχουσι. πορθμεύονται ὦν, ἐπεὰν τοῦτο γένηται, οὐκέτι κατὰ τὰ ῥέεθρα τοῦ ποταμοῦ, ἀλλὰ διὰ μέσου τοῦ πεδίου. ἐς μέν γε Μέμφιν ἐκ Ναυκράτιος ἀναπλώοντι παρ᾽ αὐτὰς τὰς πυραμίδας γίνεται ὁ πλόος· ἔστι δὲ οὐκ οὗτος, ἀλλὰ παρὰ τὸ ὀξὺ τοῦ Δέλτα καὶ παρὰ Κερκάσωρον πόλιν. ἐς δὲ Ναύκρατιν ἀπὸ θαλάσσης καὶ Κανώβου διὰ πεδίου πλέων ἥξεις κατ᾽ Ἄνθυλλάν τε πόλιν καὶ τὴν Ἀρχάνδρου καλευμένην. Τουτέων δὲ ἡ μὲν 98
Ἄνθυλλα, ἐοῦσα λογίμη πόλις, ἐς ὑποδήματα ἐξαίρετος δίδο-

ptorum similia effata collegit Gesen. p. 609, a *Cr.* laudatus. Quae sequuntur: τὰ μὲν γὰρ ἄλλα τῆς Αἰγύπτου πέλαγος γίνεται κ. τ. λ. vere a Nostro dici testantur recentioris aetatis peregrinatores: unum attulisse sufficiat Wilkinsonum (Manners etc. sec. ser. I. p. 37), qui, si maxima sit Nili inundatio, idem adhuc observari posse scribit additque se ipsum vicos Aegypti tanquam insulas ex aquis eminentes conspexisse: quamquam id quoque anno non fieri idem addit. Vid. eundem virum doctum in Journal of the geographic. society. IX. p. 433.

ἐκ Ναυκράτιος ἀναπλώοντι] Naucratis in inferiore Aegypto sita et Graecis ab Amaside concessa: de qua plura vid. ad. II, 178. 179.

παρ᾽ αὐτὰς τὰς πυραμίδας] i. e. *praeter ipsas pyramides*; *hart an den Pyramiden vorbei.* Sunt vero illae, quae mediae inter Memphim et pagi Delta apicem etiamnum conspiciuntur prope Gizeh, conf. Mannert. Geogr. d. Gr. u. Roem. X, 1. pag. 464 et plura infra ad II, 124.

ἔστι δὲ οὐκ οὗτος] sc. πλόος. Neque enim hanc navigationem solitam et ordinariam esse Noster vult, quae potius iuxta pagi Delta apicem et Cercasorum urbem fiat. — οὐκ οὗτος iam ante me e libris scriptis restituerunt recentt. editt. Vulgo perperam: οὐδ᾽ οὗτος. Reiskius coniecerat: ἔστι δὲ οὐ τῇδε οὗτος, Coraes: ἔστι δὲ οὐ, οὐδ᾽ οὕτως. Ad τὸ ὀξὺ τοῦ Δέλτα conf. II, 16 ibique nott. De *Cercasoro* cf. nott. ad II, 17. — De *Canobi* urbe diximus in Excursu ad II, 17. In seqq. retinui πλέων, cuius loco recentt. edd. dederunt πλώων, libris invitis.

κατ᾽ Ἄνθυλλάν τε πόλιν, καὶ τὴν Ἀρχάνδρου καλευμένην] Ponit Schlichthorst l. l. p. 60, Anthyllam eandem esse urbem, quae Graecis etiam appellatur *Gynaecopolis* (Strab. XVII. p. 803 B. s. p. 1155. Stephan. Byz. s. v.), ab Nili fluvio Canopico aliquantum remota, hodie *Selamun* dicta; Archandropolin, quae postea *Andropolis* et nunc *Shabur* dicatur, paulo infra Anthyllam esse sitam et quidem eadem in planitie. Quibuscum etiam conveniunt fere, quae Larcherus disputat in tab. geograph. s. vocc. In alia omnia abit Mannertus l. l. X, 1. p. 595 seqq., cuius disputationis summa haec fere est: *Gynaecopolis* urbis nomen sub imperio Romano commutatum fuisse in *Andropolin*, ita ut una eademque urbs hoc utroque nomine sit intelligenda, quae post *Andro* sit vocata, nunc *Shabur*; *Archandropolin* vero prorsus incognitam esse. Wilkinson. (Manners etc. II. p. 162) in ea regione, quae a desertis non longe remota est, Anthyllam sitam fuisse putat: quam eandem ob nomen e Graeca voce ἄνθος ductum Graecorum fuisse coloniam in inferiore Aegypto conditam existimat Letronne Mém. de l'Acad. des Inscriptt. T. XIX. P. I. pag. 21.

Cap. XCVIII.

ἐς ὑποδήματα ἐξαίρετος δίδοται] i. e. *ad calceamentorum sumtus ero-*

Digitized by Google

ται τοῦ αἰεὶ βασιλεύοντος Αἰγύπτου τῇ γυναικί. τοῦτο δὲ γίνεται, ἐξ ὅσου ὑπὸ Πέρσῃσί ἐστι Αἴγυπτος. ἡ δὲ ἑτέρη πόλις δοκέει μοι τὸ οὔνομα ἔχειν ἀπὸ τοῦ Δαναοῦ γαμβροῦ, Ἀρχάνδρου τοῦ Φθίου, τοῦ Ἀχαιοῦ· καλέεται γὰρ δὴ Ἀρχάνδρου
πόλις. εἴη δ' ἂν καὶ ἄλλος τις Ἄρχανδρος, οὐ μέντοι γε Αἰ- 148
γύπτιον τὸ οὔνομα.

99 Μέχρι μὲν τούτου ὄψις τε ἐμὴ καὶ γνώμη καὶ ἱστορίη ταῦτα

gandos haec urbs (s. huius urbis reditus) *singulariter assignata* s. *adtributa est uxori eius satrapae Persici, qui in Aegypto imperat.* Nam τὸν ἀεὶ βασιλεύοντα Αἰγύπτου satrapam dici, qui regis instar in Aegypto regnat, non magis attinet monere, quam illud, imperium istorum praefectorum reapse regium et vix legibus circumscriptum fuisse in subditos, quale hodieque est Turcarum praefectorum, quibus nomen est *Pascha.* Inde *regis* appellatio in satrapa nihil habet absoni. Plura de satrapis citavi ad Ctesiae fragmm. pag. 122 et ad Herodot. I, 192. Qui satrapae etiam in aliis rebus exteris, quas dicunt, i. e. ornatu, aulicorum ministrorum ac satellitum copia regem summum Persarum imitari studebant. Hinc etiam ipsorum uxores reginae et eo loco habitae, quo regis summi feminae. Qui cum feminis suis ad singulas ornatus partes singula oppida sive eorum reditus dare soleret, morem istum imitati sunt reguli isti provinciarum sive satrapae. Quare parum differt, quod quae hic ἐς ὑποδήματα tradita dicitur reginae urbs, apud Athenaeum I. pag. 33 εἰς ζώνην (ut apud Xenophont. Anabas. I, 4, 9. Platon. Alcibiad. I. p. 123 B. Philostrat. Vit. Apollon. II, 31) assignata fuisse narratur. Tu vide, quae disputavi ad Ctesiae fragmm. p. 209.

Ἀρχάνδρου τοῦ Φθίου, τοῦ Ἀχαιοῦ] Haec ita sunt prolata, ut iure *Phthii* filium et *Achaei* nepotem dicere posse videaris *Archandrum.* Nec aliter Stephanus Byzant. s. v. Ἑλλὰς atque Eustath. ad Homer. Ili. II, 683. pag. 320, 30. Quod vero apud Pausan. VII, 1. §. 3. *Archandrum Achaei* filium ac postmodo Danai generum, ex *Phthiotide* terra Argos venisse legimus, inde colligas, apud Herodotum voce τοῦ Φθίου nomen Archandri gentile neque patris nomen indicari, si quidem eodem teste Eustathio (l. l. pag. 320, 25) Phthiotidis incola et Φθῖος et Φθιώτης dicatur. Sed in Herodoto, qui de huius terrae incolis alteram tantum formam (Φθιώτης VII, 132 coll. I, 56) adhibet, hoc ferri posse recte negat Schubart: Quaest. genealogg. historicc. p. 36 seq.; neque enim dubitandum, quin Archandrum Phthii filium Noster dixerit, discrepans utique a Pausania aliam famam aliosve auctores sequente eidemque, ut idem Schubart. l. l. statuit, praeferendus. Tu add. Merleker in Achaicc. libris pag. 7 seq.

οὐ μέντοι γε Αἰγύπτιον τὸ οὔνομα] i. e. *nec tamen Aegyptium quidem est nomen* s. *at Aegyptium certe non est nomen.* De particulis οὐ μέντοι γε vid. nott. ad II, 63.

CAP. XCIX.

ὄψις τε ἐμὴ καὶ γνώμη καὶ ἱστορίη ταῦτα λέγουσά ἐστι] i. e. *enarravi hactenus, quae ipse vidi et quae ipse sentio et quae percunctando ab aliis accepi.* Creuzero (Die histor. Kunst d. Gr. p. 85 ed. sec.) ὄψις est: *Kenntnis aus Anschauung*, ἱστορίη *Kenntniss aus Erkundigung*, γνώμη, *was er aus eigner Meinung vorträgt.* Nec aliter Dahlmanno (pag. 111) γνώμη est: *mein eigenes Urtheil*, et ἱστορίη *meine Erkundigung.* De hac voce diximus ad init. operis. Quod vero ex hoc Herodoti loco efficere vult idem

Digitized by Google

λέγουσά ἐστι· τὸ δὲ ἀπὸ τοῦδε Αἰγυπτίους ἔρχομαι λόγους ἐρέων, κατὰ ἤκουον, προσέσται δὲ αὐτοῖσί τι καὶ τῆς ἐμῆς ὄψιος. Τὸν Μῆνα, τὸν πρῶτον βασιλεύσαντα Αἰγύπτου, οἱ ἱρέες ἔλεγον τοῦτο μὲν ἀπογεφυρῶσαι τὴν Μέμφιν· τὸν γὰρ ποταμὸν πάντα ῥέειν παρὰ τὸ οὖρος τὸ ψάμμινον πρὸς Λι-

Dahlmannus: Herodoto in historia conscribenda iam praesto fuisse librorum historici et geographici argumenti copiam quandam, eundemque composuisse opus suum non audientibus, verum legentibus, id unde colligi possit, equidem haud perspicio. Conf. eundem p. 146. Caeterum vix monere attinet, quantum hic locus valeat ad ipsam Herodoti narrationem eiusque fidem recte diiudicandam: quippe qui quam accurate discernat inter fontes, unde singula, quae tradidit, fluxerint, neminem fugere potest, qui ipse omnia recte discernere eandemque crisin adhibere velit, quam longe ante hanc ipsam artem inventam excultamque historiae pater summa diligentia adhibuit luculenterque hoc loco, ubi ad singulas Aegyptiorum res gestas accedit declarandas, professus est. Qua de re vid. Commentat. Herod. §. 9.

Αἰγυπτίους ἔρχομαι λόγους ἐρέων] Haud improbabile est, quod Heerenius statuit (Ideen II, 2. pag. 208 seq. coll. p. 421 seqq.), quaecunque iam ex Aegyptia historia proferantur, ea Memphiticorum sacerdotum (quos praecipue Noster consuluit; vid. II, 3) ex ore fluxisse, Diodorum vero Thebanos sacerdotes secutum esse, Manethonem Heliopolitas. Unde certe intelligitur, qui factum sit, ut in singulis Aegypti regibus enumerandis illi scriptores tantopere dissentiant. De participio *ἐρέων* conf. I, 194. — *κατὰ* rescripsi iubente Struvio et Bredov., quos citavi ad I, 208, cum recentt. edd. pro eo, quod olim vulgatum erat: *κατὰ τὰ*, cf. etiam IV, 76. VI, 88. Est vero *κατὰ* in his positum pro *κατ'* (*καθ'*) *ἅ*.

τοῦτο μὲν ἀπογεφυρῶσαι τὴν Μέμφιν] *τοῦτο μὲν*, quod inferius repetitur in verbis *τοῦτο μὲν ἐν αὐτῷ πόλιν κτίσαι ταύτην*, pertinet ad alterum: *τοῦτο δὲ, τοῦ Ἡφαίστου τὸ ἱρὸν κ. τ. λ.*, ut bina regis opera sacerdotes digna habuerint, quae Herodoto enarrarent: alterum opus fluvii alio deducti urbisque in loco sicco iam conditae, alterum templi splendidi Vulcano dedicati. Quam ante verba *τὴν Μέμφιν* aliquot libri, quos Gaisfordius secutus est, addunt voculam *καὶ*, equidem cum recentt. edd. eieci, quippe ortam ex praecedentis vocis syllaba extrema neque aptam ad ipsam loci sententiam. — *ἀπογεφυρῶσαι τὴν Μέμφιν* valet: *locum* (in quo Memphis post exstructa est) *aggere obiecto a Nilo eiusque inundationibus tutum praestare.* Nam *γεφύραν*, unde *ἀπογεφυροῦν*, non solum *pontem*, sed etiam *aggerem* significare, satis probarunt viri docti, ut minime h. l. opus sit legere *ἀποστεννγρῶσαι* (*humorum vias occludere et arefacere*), quemadmodum olim coniecerat Wesselingius. — De *Mene* vid. ad II, 4 fin. nott. Unum addo Diodor. I, 50, ubi, quae de *Mene* Herodotus hic memoriae prodidit, ad *Uchoreum* regem referuntur, de quo cf. Wesseling. not.

τὸν γὰρ ποταμὸν πάντα ῥέειν κ. τ. λ.] Pertinent huc ea, quae ad II, 10 adnotavimus de priori Nili cursu per Libyae deserta. Ac Nilum ipsum si eo itinere ad mare volvisse aquas neges, eius certe fluvium sive partem sic fluxisse existimandum erit. Quae Heerenii est sententia Ideen etc. II, 2. pag. 77 seq. coll. Dureau de la Malle Géogr. physiq. etc. pag. 37 seq. Tu vid. etiam Wilkinson. Egypt. and Theb. pag. 340 seq. et praecipue Bunsen l. l. p. 40 seq. Parthey: Das Nilthal p. 128. — Mox scripsi *οὖρος*

Digitized by Google

βύης· τὸν δὲ Μῆνα ἄνωθεν, ὅσον τε ἑκατὸν σταδίους ἀπὸ Μέμφιος, τὸν πρὸς μεσαμβρίης ἀγκῶνα προσχώσαντα, τὸ μὲν ἀρχαῖον ῥέεθρον ἀποξηρᾶναι, τὸν δὲ ποταμὸν ὀχετεῦσαι, τὸ μέσον τῶν οὐρέων ῥέειν. ἔτι δὲ καὶ νῦν ὑπὸ Περσέων ὁ ἀγκὼν οὗτος τοῦ Νείλου, ὃς ἀπεργμένος ῥέει, ἐν φυλακῇσι μεγάλῃσι

cum recentt. edd. pro ὄρος; conf. II, 6.

πρὸς Λιβύης] i. e. *Libyam versus*, ut mox πρὸς μεσαμβρίης, de quo conf. supra I, 84.

τὸν πρὸς μεσαμβρίης ἀγκῶνα προσχώσαντα] Quod ita intelligendum, ut Menes istud Nili brachium, quod meridiem versus fluebat (eum sc. in locum, ubi dein urbem exstruxit), humo adgesta compleverit, fluvii igitur cursum obstruxerit, quippe aggere opposito eum alio, i. e. orientem versus, dirigens. προσχοῦν eodem sensu II, 10. Minus recte Miot. Gallice haec ita expressit: „*redressa le coude que le fleuve formait pour se porter au midi.*“ Sed iam emendavit Letronne (in censura huius libri pag. 7), ipse sic interpretans: *Menes barra* (au moyen de la digue) *le coude que le fleuve formait au midi* (de Memphis); cum πρὸς μεσαμβρίης sit: *du côté du midi.* Nec aliter fere h. l. accipi vult Bunsen (Aegyptens Stelle etc. II. p. 39.), recte monens, qui Nili flexus πρὸς μεσαμβρίης hic dicitur, oppositum videri ei, qui infra Memphin exsistit Nili flexus septentrionem versus. Recte quoque h. l. accepit Champollion L'Egypt. sous les Phar. I. pag. 337, cuius verba potiora huc apponam: „Dans la partie de l'Egypte, ou cette capitale (Memphis) fut construite, le Nil coulait entièrement au pied de la montagne sablonneuse, connue sous le nom de montagne Libique et partageait ainsi fort inégalement la vallée. Ménès ayant fait creuser un nouveau lit, le detourna et le dirigea de manière qu'il se trouva à égale distance des deux chaînes de montagnes et ce fut dans le lit même, que le Nil venait d'abandonner qu'il jeta les fondemens de Memphis.“ Ad significationem vocis ἀγκών, quam plurali numero de muri brachiis s. flexibus ad fluvium deductis invenimus I, 180, propius accedit Diodorus V, 27: ἡ γὰρ τῶν ποταμῶν φύσις σκολιοὺς τοὺς ἀγκῶνας ἔχουσα κ. τ. λ., ipsumque proverbium γλυκὺς ἀγκὼν ductum ἀπὸ τοῦ μακροῦ ἀγκῶνος τοῦ κατὰ τὸν Νεῖλον docet Plato Phaedr. §. 86. p. 257 D, ubi vid. notata ab Heindorf. p. 286 seqq., quibus add. Libanii Epist. 46. 611 ibique Wolf. Ipse autem locus, ubi hic Nili ἀγκὼν olim exstitit, nunc vocatur *Kafr el Iat*, quatuordecim milliaria Anglica remotus a vico Mit-rahenny, qui medium fere locum veteris Memphidis nunc occupat, ut docet Wilkinson. l. l. et Bunsen l. l. p. 41 seq., Parthey l. l.

τὸ μὲν ἀρχαῖον ῥέεθρον ἀποξηρᾶναι] Testantur recentiores peregrinatores, huius antiqui alvei adhuc superesse vestigia, quae iuxta Saccara et loca, in quibus pyramides exstructae sunt, usque ad Canopum persequi liceat. Vid. Rennel. l. l. pag. 602 seq. et supra ad II, 10 laudd.

τὸν δὲ ποταμὸν ὀχετεῦσαι, τὸ μέσον τῶν οὐρέων ῥέειν] i. e. fluvium vere per canalem (s. alveum manu factum) *eo deduxisse, ut iam ille medius inter montes* (Arabicos et Libycos) *interflueret*, nec ad Libycos nimis declinaret. — ὀχετεύειν sic invenitur III, 60. Infinitivi ῥέειν usum explico secundum ea, quae supra ad I, 176 notata sunt.

ὁ ἀγκὼν οὗτος τοῦ Νείλου, ὃς ἀπεργμένος ῥέει] ὁ ἀγκὼν οὗτος est recens Nili alveus, a vetere iam Menis operâ exsiccato deflectens et orientem versus deductus. Quare Herodotus addit: ὃς ἀπεργμένος ῥέει, i. e. *qui exclusus* a priori sc.

ἔχεται, φρασσόμενος ἀνὰ πᾶν ἔτος. εἰ γὰρ ἐθελήσει ῥήξας ὑπερβῆναι ὁ ποταμὸς ταύτῃ, κίνδυνος πάσῃ Μέμφι κατακλυσθῆναί ἐστι. ὡς δὲ τῷ Μῆνι τούτῳ τῷ πρώτῳ γενομένῳ βασιλέϊ χέρσον γεγονέναι τὸ ἀπεργμένον, τοῦτο μὲν ἐν αὐτῷ πόλιν κτίσαι ταύτην, ἥτις νῦν Μέμφις καλέεται· ἔστι γὰρ καὶ

alveo, *alio cursum dirigit*, qui prohibetur cursu priori alioque fluere coactus est. Rennelius ad sensum haud male sic reddit: *dieser abgegrabene Winkel des Nil* (l. l. pag. 602). Neque aliter Lhardy (ad I, 72) de eo Nili brachio intelligit, quod a priori (vetere) alveo *separatum* fluit, ut mox τὸ ἀπεργμένον de ea terrae parte, in quam quo minus fluvius aquas suas coniiciat impeditus est. Aliter Bunsen l. l., qui sic accipit: „diese Biegung des Nils, welche (vom Damme) eingezwängt läuft." — Ad ipsam vocis formam Ionicam (cf. I, 154 etc.) omnia dabit Bredov. pag. 153. φρασσόμενος dicitur Nili ἀγκών, quatenus quotannis munitur septo vel potius septum (agger) exstructum quotannis invisitur et, si quid opus, reficitur. Unde idem Rennelius et Bunsen.: „*er wird jährlich ausgebessert.*"

εἰ γὰρ ἐθελήσει ῥήξας κ. τ. λ.] Ad locutionem conf. nott. ad II, 14. I, 32. ῥήξας scil. aggerem, quo in alium alveum fluvius ductus erat eoque continebatur. ταύτῃ, i. e. ea parte, qua prius undas volvebat, quo in loco exsiccato nunc urbs Memphis erat exstructa. Wilkinsonum haec tractantem Manners etc. I. p. 90 si audimus, vix tantum inde periculum urbi exsistere potuit, cuius modo partes quaedam inferiores detrimentum tum cepissent, si Nili aquae effractis aggeribus se nimis effudissent.

γεγονέναι τὸ ἀπεργμένον] i. e. *is tractus terrae*, *unde fluvius aggere obstructo iam prohibitus est*, *quem perfluere amplius non potuit.* — Ad structuram ex antecedd. suppl. οἱ ἱρέες ἔλεγον.

πόλιν κτίσαι ταύτην, ἥτις νῦν Μέμφις καλέεται] De hac urbe multi multa. Nos de ipso urbis loco atque nomine quaedam hic notabimus. Nam situm eius vario modo indicarunt viri docti; quorum qui apud Gizeh s. Djizah, quod nunc vocatur, in occidentali Nili ripa Memphin conditam fuisse perhibent, ii vel Plinio teste (H. N. XXXVI, 16) erroris argui possunt. Et secuti sunt alii peregrinatores, qui ab isto loco meridiem versus proficiscenti Memphin sitam fuisse censerent iis in locis, ubi nunc exstant vici bini *Mitrahenny* et *Mohannan* sive *Moniéh-Rahineh* et *Mokhnam*. Quae sententia Gallorum quoque doctorum assensum tulit, in ipsa loca accurate inquirentium, ita ut iure acquiscere possis. Vid. Champoll. L'Egypt. sous. l. Phar. I. pag. 342 seqq. et pag. 347 seq., Mannert: Geograph. d. Gr. u. Roem. X, 1. pag. 450 coll. cum Rennel. p. 599 seqq. et Schlichthorst. l. l. pag. 89 seqq.; omnium vero accuratissime de hac urbe nunc disputat Cless in: Pauly Realencyclop. IV. p. 1766 seqq. Quos viros doctos consulant, qui plura de urbis magnitudine et splendore edoceri cupiant, ab Herodoti interpretatione haud scio an nimis aliena. Nomen urbis sic interpretatur Iablonskius (vocc. Aegg. pag. 137), ut *plenam bonorum* intelligat. Nec multum ab eo recedit Champoll. l. l. p. 363, qui *loci boni* significationem in ea voce inesse existimat. Graecum vero nomen refert ad Aegyptium *Mefi*, quo illa urbs ab Aegyptiis revera fuerit vocitata. In Hebraeorum literis vocatur *Noph*, *Moph*. Plura Gesen. ad Iesai. XIX, 13. pag. 622. Ipsa Aegyptiorum monumenta nomen urbis notis hieroglyphicis delineatum exhibent *Mennofre* s. *Men-nufi*, unde ipsum Graecum nomen deductum volunt, quod teste Plutarcho de Isid. et Osir.

Digitized by Google

ἡ Μέμφις ἐν τῷ στεινῷ τῆς Αἰγύπτου· ἔξωθεν δὲ αὐτῆς περιορύξαι λίμνην ἐκ τοῦ ποταμοῦ πρὸς βορέην τε καὶ πρὸς ἑσπέρην· τὸ γὰρ πρὸς τὴν ἠῶ αὐτὸς ὁ Νεῖλος ἀπέργει. τοῦτο δὲ τοῦ Ἡφαίστου τὸ ἱρὸν ἱδρύσασθαι ἐν αὐτῇ, ἐὸν μέγα τε καὶ ἀξιαπηγητότατον. Μετὰ δὲ τοῦτον κατέλεγον οἱ ἱρέες ἐκ βί-

cap. 20. p. 359 alii *bonorum portum*, alii *sepulcrum Osiridis* explicabant; nostra aetate interpretantur *bonorum locum* vel *Dei* (Pthah) *domum* s. *stationem*. Conf Bunsen. l. l. II. p. 44, Wilkinson. l. l. pag. 175, Lepsius: Chronolog. d. Aeg. I. p. 174 not., Parthey ad Plutarch. l. l. p. 202.

ἐν τῷ στεινῷ τῆς Αἰγύπτου] τὸ στεινὸν angustam Aegypti partem dicit eam, quae a pagi Delta apice meridiem versus escendenti montibus utrinque inclusa Nili efficit vallem.

τὸ γὰρ πρὸς τὴν ἠῶ αὐτὸς ὁ Νεῖλος ἀπέργει] „*Nam versus orientem ipse Nilus eam praestringit.*" Ita Schweigh., qui in Lex. Herod. s. v. *ἀπέργειν* monet, usurpari hoc verbum a Nostro, quando aut mare aut fluvius regionem dicatur excludere s. seiungere, ne longius illa porrigat, i. e. *finire*, *terminare;* tu conf. I, 72. 174. 204. IV, 55. Hinc a sensu loci non aberravit Miot., sic Gallice vertens: „du côté de l'orient le Nil même *lui sert de défense.*"

τοῦ Ἡφαίστου τὸ ἱρὸν ἱδρύσασθαι ἐν αὐτῇ, ἐὸν μέγα τε καὶ ἀξιαπηγητότατον] De quo templo plura narrantur II, 101 (ubi vid. nott.). 108. 110. 121. 136. Nam a Mene inchoatum tantummodo templum posteri reges certatim exornarunt. Addidit vestibula septentrionem versus Moeris, occidentem versus Rhampsinitus, orientem versus eaque magnificentissima Asychis, meridiem versus Psammitichus. Horum vero regum nomina cum in ipsis his vestibulis, quantum quidem eorum adhuc superest, minime inveniantur, *Sesostridem* ipsum, qui auctore Herodoto II, 110 colossos tantum addidit, in his propylaeorum exstructoribus locum habere, ex inscriptione ibi inventa probat Brugsch (Reiseberichte aus Aegypt. p. 74 seq.) Rampsem tertium et quintum vicesimae dynastiae adiiciens, de quibus cf. nott. ad II, 121 etc. De colosso ante hoc templum erecto, Amasidis opere, Noster retulit II, 176, cui adde quae apud Strabon. XVII. pag. 1161 Almel. pag. 807 Casaub. de hoc templo leguntur amplissimo certe et splendidissimo. Cuius adhuc rudera inveniuntur dispersa ad vicum Mit-Rahenny. Vid. Champoll. l. l. pag. 354 seq. 360 seq., Rozière Descr. de l'Egypt. t. III, p. 452. Qui *Hephaestus* s. *Vulcanus* Herodoto dicitur deus, idem est, qui vocatur *Phthah*, ignis vim tum corpoream tum intellectualem declarans. Vid. nott. ad II, 3.

Cap. C.

κατέλεγον οἱ ἱρέες ἐκ βίβλου κ. τ. λ.] Scripsi *βίβλου* pro vulg. *βύβλου*, quoniam de *libro* s. *volumine papyraceo* hic cogitandum est (cf. nott. ad I, 123), non de planta, unde illud conficitur, de qua cf. II, 92 ibique nott. Qua de re qui scripserunt, affert Beck: Allgem. Weltgesch. I. p. 257. 755, quibus add. W. A. Schmidt: Die Griech. Papyrusrollen zu Berlin etc. pag. 4 seqq. et quae alia affert Baumstark in: Pauly. Realencyclop. V. p. 1154 seqq., Lepsius: Chronolog. d. Aegypt. I. p. 32. — Ad argumentum loci haec monet Creuzer. (Comm. Herodd. p. 197): „Qui locus nunc planius intelligitur post protracta ex hypogaeis Thebaicis volumina papyracea, non solum imaginibus ornata, verum etiam late patentibus scripturae columnis referta; unde recte colligit doctissimus Iomard. in Descript. de l'Eg. Antiqq. II. pag. 358, non modo tes-

Digitized by Google

βλου ἄλλων βασιλέων τριηκοσίων τε καὶ τριήκοντα οὐνόματα.

seras sacras, ritus, disciplinarum praecepta sacrarum perscripta fuisse in illis voluminibus, verum etiam historias, et pro *annalibus* magnam partem habenda esse ea, quae papyri illae habuerunt. Inde proclive est ad intelligendum, cur Diodorus I, 53 res Sesostridis uberius persecutus sit, brevius Herodotus. Nimirum si statuas, e maioribus voluminibus hausta esse ea, quae Diodorus memorando audiverat, e brevioribus autem lectitata, quae apud Herodotum relata sunt: debent proinde utriusque narrationes censeri e fide *annalium sacerdotalium.* Deinde quae verbis narrata leguntur apud utrumque scriptorem, eadem prorsus, vel ex parte valde similia, anaglypha exhibent in parietibus templorum palatiorumque exsculpta. Quo ea pertinent, quae in vico Medinatabu visuntur aeneisque tabulis reddita exstant in opere laudato. Ad ea conf. quae ibidem monentur ab editoribus vol. II. cap. 9. sect. 1. p. 60 seqq. Quae tabulae adhibendae sunt Herodoto II. cap. 102 seqq." Idem postea in Symbol. IV. praefat. pag. VIII. not. ed. sed. (T. II. pag. 263 seq. ed. tert.) monet Aegyptiis fuisse carmina epica s. traditiones secundum sacerdotum successiones et Pharaonum dynastias ordinatas, quas ipsas Herodoto ex his *voluminibus papyraceis* praelegerint sacerdotes. Nec meram historiam illis contentam fuisse, sed multa alia admixta. „Vielmehr waren diese episch-historischen Ueberlieferungen vielfältig mit jenen religiösen Legenden durchwebt und gleichsam mit einem allegorischen Faden durchzogen. Nicht anders war es bei den Indiern, wie Ramayan und Mahabarat zeigen; nicht anders auch bei den Griechen bis zu den Ueberlieferungen von den Herakliden-Wanderungen herab." — Sic quoque Saalschütz (Zur Kritik Manetho's. Königsberg. 1851. p. 1 seq.) hunc librum, quem Noster h. l. commemorat, non tam ad historiam pertinuisse putat, sed ad templi et sacrorum res, cum unusquisque rex munus auspicans initia quasi acceperit in templo indeque tanquam sacerdos in hunc librum sacrum relatus fuerit. Equidem librum hunc, ex quo nomina et successiones regum Herodoto praelegerint sacerdotes, non tam carmina resque sacras continuisse credam, sed eorum ex genere fuisse, qui singulorum regum nomina resque gestas ordine chronologico a sacerdotibus notatas continuerint indeque annales libri iure vocari queant, de quibus libris plura Diodorus I, 44 coll. XVI, 51: neque dubium, inde ductos esse indices illos regum Aegyptiorum Manethonis cura servatos: nostra vero aetate plura huiuscemodi volumina papyracea, quae et nomina et successiones regum singulorum adeoque res ab his gestas declarant, eruta atque in Europam delata esse satis constat, inter quae egregium illud volumen, quod Taurini nunc asservatur, commemorasse sufficiat, itemque Londinensia, de quibus conf. The historical papyri of the british Museum, Lond. 1841 seq., Bunsen: Aegyptens Stelle etc. I. p. 26 seq. 60 seqq. 82 seqq., Lepsius: Chronol. d. Aegypt. I. p. 38 seq. 50 seqq.

ἄλλων βασιλέων τριηκοσίων κ. τ. λ.] βασιλέων cum recentt. edd. scripsi pro βασιλήων. In ipso numero trecentorum triginta regum haud plane consentit Diodorus, qui potiores tantum reges commemorasse videtur. Vid. I, 45. 47. 50 seqq. Neque Manethonem admodum a Nostro dissentire probare studuit Heeren. Ideen II, 2. pag. 427 seq. Quae enim a Manethone (ap. Syncell. pag. 52 seqq.) recensentur septemdecim regum familiae, ipsique reges ducenti septuaginta sex, convenient cum Herodoteis trecentis triginta, si duarum familiarum, sextae ac decimae, reges haud indicari apud Manethonem reputaveris. Atqui utriusque fami-

Digitized by Google

ἐν τοσαύτῃσι γενεῇσι ἀνθρώπων ὀκτωκαίδεκα μὲν Αἰθίοπες ἦσαν, μία δὲ γυνὴ ἐπιχωρίη, οἱ δὲ ἄλλοι ἄνδρες Αἰγύπτιοι. τῇ δὲ γυναικὶ οὔνομα ἦν, ἥ τις ἐβασίλευσε, τόπερ τῇ Βαβυλωνίῃ, Νίτωκρις. τὴν ἔλεγον τιμωρέουσαν ἀδελφεῷ, τὸν

liae regum numerus Herodoteum numerum complere poterat. In eo vero plane concordat uterque scriptor, quod unam commemorant reginam, Nitocrin nomine, quodque etiam unam Aethiopicam regum familiam dicit Manetho, quae septemdecim reges continuerit. Ac denique in eo consensio, quod ab hisce regibus nihil fere, quod memoratu valde dignum fuerit, peractum fuerit. Tempus vero, quo reges isti floruerint, accuratius vix equidem definierim, nisi illud cum Heerenio l. l. pag. 426, reges istos antecedere annum 1350 ante Chr. n., quippe quo anno Moeris, qui ultimus horum regum perhibetur, obiit, aut annum 1356, si Larcheri probes calculos (Chronolog. d'Herodot. p. 86. 87). Qui idem (l. l. pag. 84 seq.) annorum numerum indagare studet, quos reges illi trecenti triginta compleverint. Nam singulas aetates ad numerum vicenarium revocans efficit numerum 6600 annorum, ita ut Menes regnaverit anno 7956 a. Chr. n. Sed mox praefert alias rationes, quibus ex Herodoti mente Menem decem adeoque undecim fere mille annis ante Chr. n. regnum tenuisse statuendum sit. Quae quidem protulisse sat habemus; nam refellere talia minime vacat. Nec singulos attinet recensere reges aut eorundem familias; vid. modo Beck: Allgem. Weltgesch. I. pag. 283 seqq. coll. pag. 281, Bunsen l. l. II. pag. 38 seqq., Lepsius l. l. pag. 405—547, Rosellini Monum. storici I. pag. 20 seqq. 69 seq. Numerus regum CCCXXX ex Herodoti mente (cf. II, 101) finitur Moeride: a quo usque ad Sethonem cum XI reges fuerint, efficitur numerus regum CCCXLI, qui traditur II, 142. Neque hic ipse numerus admodum discedere videtur a Manethonis numeris, quales nunc constituit idem Lepsius l. l. pag. 256, sive eundem prorsus numerum Manethoni tribuas, sive aliquot addas reges, ut CCCXLV vel CCCXLVI exsistant. Hunc consensum inter Manethonem atque Herodotum merito quoque refert Rosellini l. l. pag. 98 coll. 69 seqq., neque longe abesse numerum regum in Taurinensi papyro declaratorum indicat S. Birch: Transactt. of the royal society of literat. I. p. 204 seqq.

ἐν τοσαύτῃσι γενεῇσι ἀνθρώπων] Non tam de generationibus quam de successionibus haec intelligenda esse monet Larcherus. Vid. ad II, 142 nott.

ὀκτωκαίδεκα μὲν Αἰθίοπες ἦσαν] Iam dixi, unam, quam Manetho profert regum familiam quartam, septemdecim dici regum eamque peregrinam. Ubi Aethiopes intelligendos esse dubio caret. Nec mirum; nam satis compertum habemus, quae Aethiopiae atque Aegypti olim fuerit coniunctio. Conf. Heeren. Ideen II, 2. pag. 118 et nott. ad Herod. II, 29. Apud Manethonem, qualem constituit Lepsius (l. l. pag. 255 seq.), reges quintae et sextae dynastiae, qui numero sunt quindecim, Aethiopes perhibentur. Quibus si adiiciantur tres reges Aethiopes dynastiae XXV, numerum octodecim regum Aethiopum ab Herodoto indicatum prorsus comprobari idem vir doctus statuit.

τόπερ τῇ Βαβυλωνίῃ, Νίτωκρις] Nulla, si quid video, emendatione hic eget locus, nec scribendum *ἐν τῇ Βαβυλ.*, ut quidam libri offerunt, nec *καὶ τῇ* sive *τῇ ἐν*, nec denique *ἣν τῇ*, ut quibusdam viris doctis in mentem venit. — Ad argumentum loci vid. I, 185. 187 de Nitocri Babylonia. Ad Aethiopum regum familiam utrum Aegyptia Nitocris pertineat, haud monet Noster, qui ita potius de ea loquitur, ut Aegyptiam fuisse suspiceris. Ae-

Digitized by Google

Αἰγύπτιοι βασιλεύοντα σφέων ἀπέκτειναν, ἀποκτείναντες δὲ, οὕτω ἐκείνῃ ἀπέδοσαν τὴν βασιληΐην, τούτῳ τιμωρέουσαν,
149 *πολλοὺς Αἰγυπτίων διαφθεῖραι δόλῳ. ποιησαμένην γάρ μιν οἴκημα περίμηκες ὑπόγαιον καινοῦν τῷ λόγῳ, νόῳ δὲ ἄλλα*

thiopicam tamen dicit Heeren. l. l. II, 1. pag. 412, ubi monet, in Aegyptiorum rebus nullam commemorari reginam mulierem, sed in anaglyphis Aethiopicis recens detectis plures conspici feminas reginas. Ad quas etiam pertinuisse vult *Nitocrin* Herodoteam. In ipsis Aegyptiorum monumentis hoc reginae nomen nondum est inventum, quod unum in sexta Manethonis dynastia eaque Memphitica comparet, ubi omnium suae aetatis formosissima dicitur *Nitocris*, quae tertiam pyramidem exstruxerit regnumque per XII annos tenuerit (Syncell. pag. 58 sive pag. 108). Thebanorum regum in indice apud Eratosthenem (ibid. pag. 1043. pag. 145) Nitocris vicesimum secundum locum obtinet, femina loco viri regnans. Quam eandem esse atque Herodoteam nunc fere convenit inter viros doctos; vid. Bunsen l. l. II. p. 193 seq. 236 seq., Lepsius l. l. pag. 256. 270, Fruin De Maneth. Sebennyt. p. 105, Rosellini: Monum. storic. I. p. 30 seq. II. pag. 138, qui nomen reginae, quam Eratosthenes l. l. reddit Ἀθηνᾶν νικηφόρον, probante Iablonskio vocc. Aegg. pag. 162, eodem fere modo interpretatur, cum *Net* s. *Nit* nihil aliud sit nisi *Neith*, i. e. Minerva, et *Gro* s. *Kro* significet *vincere*. Add. Letronne (Rev. Archéolog. IV. pag. 550 et Mém. de l'Acad. d. Inscr. XIX, 1. pag. 127), qui Nitocrin Babyloniam Aegyptiae stirpis fuisse inde colligit, quod Nabuchodonosor bellum, quod in Aegyptum intulerit, ita composuerit, ut Aegyptii regis filiam in matrimonium acceperit. Utut est, ad fabulas haud reiecerim hanc Nitocrin, ut placuit Moversio (Die Phoeniz. I. p. 628) aliisque, qui deam potius quam mulierem humanam hic intelligi volunt; cf. Georgii in: Pauly Realencyclop. V. p. 664. — In seqq. verba: τὴν ἔλεγον τιμωρέουσαν ἀδελφεῷ, quae propter multa alia interiecta repetuntur verbis τούτῳ τιμωρέουσαν, iungenda sunt cum verbis πολλοὺς Αἰγυπτίων διαφθεῖραι δόλῳ.

ποιησαμένην γάρ μιν οἴκημα περίμηκες κ. τ. λ.] Vulgo haec ita accipiunt: „fecisse scilicet conclave praelongum subterraneum, novum quiddam se moliri dicentem, animo aliud cogitantem." Ubi καινοῦν cum glossa Herodot. exponunt: χρήσασθαι λόγῳ καινῷ, *novo quodam sermone uti*, quemadmodum apud Thucydid. III, 82 καινοῦσθαι τὰς διανοίας, *novas excogitatas esse rationes*. Sed Valckenarius verbo καινοῦν *auspicandi*, *inaugurandi* et *dedicandi* tribuit notionem, quam eandem in verbo cognatae stirpis ac significationis καινίζειν idem comprobat. Iam τῷ λόγῳ (de quo cf. nott. ad I, 59) erit oppositum sequenti νόῳ, quemadmodum alias sibi opponuntur λόγῳ μὲν — ἔργῳ δὲ, alia id genus, et apud Latinos *verbo — re vera*. Unde eam esse vult vir doctus loci sententiam: *quod fieri curaverat spatiosum conclave subterraneum, verbo quidem auspicatam, sed re vera alia fuisse meditatam* (sc. reginam). Et praeter Schneiderum in Lex. Graec., qui voci καινοῦν inde hanc *auspicandi* tribuit significationem, Schweighaeusero quoque valde arrisit haec interpretatio itemque Dindorfio in Thes. Graecit. IV. p. 815. Ac praestat certe sic interpretari, quam cum Toupio (Emendd. in Suid. III. pag. 193 s. p. 468.) legere ξεινῶνα (pro καινοῦν) μὲν τῷ λόγῳ, id quod Larchero placuit, aut cum Coraë: ὑπόγαιον μὲν ἐὸν τῷ λόγῳ, quod ne Larcheri quidem tulit applausum. Sed οἴκημα, si Valckenarianam probes rationem, erit non tam *camera*, *conclave*, quam *aedes*, *aedicula*; quippe facilior tum reginae fraus.

Digitized by Google

μηχανᾶσθαι. καλέσασαν δέ μιν Αἰγυπτίων τοὺς μάλιστα μεταιτίους τοῦ φόνου ᾔδεε, πολλοὺς ἱστιᾶν· δαινυμένοισι δὲ ἐπεῖναι τὸν ποταμὸν δι᾽ αὐλῶνος κρυπτοῦ μεγάλου. ταύτης μὲν πέρι τοσαῦτα ἔλεγον· πλὴν ὅτι αὐτήν μιν, ὡς τοῦτο ἐξέργαστο, ῥῖψαι ἐς οἴκημα σποδοῦ πλέον, ὅκως ἀτιμώρητος γένηται.

101 Τῶν δὲ ἄλλων βασιλέων, οὐ γὰρ ἔλεγον οὐδεμίαν ἔργων ἀπόδεξιν, κατ᾽ οὐδὲν εἶναι λαμπρότητος, πλὴν ἑνὸς τοῦ ἐσχά-

Hoc fere sensu οἴκημα ἐν κατιρῶσαι I, 164 coll. VIII, 144. — ποιεῖσθαι hic est *faciundum curare aliquid*, vid. I, 31 ibiq. nott. II, 135. 148. Gallus alter interpres Miot. in vulgari interpretatione perstitit, ex qua bene sic locum reddidit: „elle fit batir une faste galerie souterraine, prétextant quelque nouveau projet de travaux, quoiqu'elle eût arrêté à l'avance l'objet au quel elle la destinait." — Ad verba: καλέσασαν δὲ κ. τ. λ., quibus antecedentia (ἄλλα μηχανᾶσθαι) quodammodo explicantur, conf. Matth. Gr. Gr. pag. 1244 seq., ubi hicce usus particulae δὲ illustratur. μεταιτίους ex hoc loco attulit Blomfield. in Glossar. ad Aeschyli Agamemn. 784. — ἱστιᾶν pro vulg. ἑστιᾶν scripsi cum recentt. edd. Bredov. secutus pag. 146.

ἐπεῖναι] sc. τὴν Νίτωκριν, „*reginam* (enarrabant sacerdotes) *inter coenandum immisisse fluvium.*"

δι᾽ αὐλῶνος] i. e. *per canalem*; conf. II, 127.

ῥῖψαι ἐς οἴκημα σποδοῦ πλέον] Haud dissimile apud Persas veteres occurrit supplicium, quo capitis damnatos in locum cinere completum detrudebant. Vid. Ctesiae fragmm. Perss. §. 48, ubi plura adscripsi pag. 193. 194. Nec in Herodoti textu ex Anonymi narratione, quae edita nunc legitur in Bibliothek d. alt. Literat. Gotting. 1789. pag. 13 seq., quidquam mutandum. Quod vero ad Nostri II, 140 ponit Schweigh., videri hic talem intelligendam esse cameram, in qua Aegyptii cineres ob aptiorem agrorum culturam diligenter colligere et asservare soliti sint, hoc quo iure statui possit, equidem non exputem.

ὅκως ἀτιμώρητος γένηται] i. e. *ut vindictam* (ab Aegyptiis sibi metuendam) *effugeret*, insiliit ipsa in cineres vitamque hoc modo finiit.

Cap. CI.

οὐ γὰρ ἔλεγον οὐδεμίαν ἔργων ἀπόδεξιν] οὐδεμίαν cum Gaisf. rescripsimus pro οὐδεμίην. Quid ἀπόδεξις esset, initio operis indicavimus. Hinc loci sensus: „*neque enim ullum eorum opus memorabile*, quod praestiterint, indicare habebant s. indicabant sacerdotes." Quod mox legitur ἀποδέξασθαι, hac in sententia frequens Nostro, vid. I, 16. 59. 174. II, 36.

κατ᾽ οὐδὲν εἶναι λαμπρότητος] Sic omnes libri, quibus invitis hoc loco nihil novaverim, oratione, ut mihi quidem videtur, verbis interpositis interrupta nec ita inde procedente, ut existimaveras. Qui emendavit vir doctus: κατ᾽ οὐδένα εἶναι λαμπρότητος, is certe structurae nonnihil succurrit, quam intricatiorem hic esse nemo non videt, quamquam ad ipsam sententiam certissimum est haec verba κατ᾽ οὐδὲν εἶναι λαμπρότητος nihil aliud valere nisi: ἐν οὐδενὶ [s. κατ᾽ οὐδὲν] λαμπροὺς εἶναι, ut bene vidit Gaisfordius, cui adstipulatur Eltz (Jahrbb. d. Philolog. etc. Suppl. IX. pag. 122 seqq.), genitivum λαμπρότητος a verbo εἶναι suspensum reddens, ut sit: *splendore aliquo esse*, quemadmodum ἐόντες λόγου Noster dixerit IV, 138. Idem genitivos τῶν ἄλλων βασιλέων ex eo assimilationis genere, de quo Werfer. in Act. phil. Monacc. I, 1, pag. 80

Digitized by Google

του αὐτῶν Μοίριος. τοῦτον δὲ ἀποδέξασθαι μνημόσυνα, τοῦ Ἡφαίστου τὰ πρὸς βορέην ἄνεμον τετραμμένα προπύλαια, λί-

exposuit, explicari vult, cum Herodotus proprie sic dicere debuisset: *τοὺς δὲ ἄλλους βασιλέας, οὐ γὰρ αὐτῶν ἔλεγον οὐδ. ἔργων ἀπόδεξιν, κατ' οὐδὲν εἶναι λαμπρ.* Verbum *ἔλεγον* ad utramque enuntiationem pertinere, monere vix opus; itaque sententia tota sic reddenda erit: *Caeteros vero reges, neque enim eorum ullum opus memorabile declarabant, nulla re insignes* s. *splendidos esse* (dicebant sacerdotes), *praeter unum* etc." Schweighaeuserianam rationem, qua vulgata lectio stare possit, si *κατ' οὐδὲν* accipias: *fere nihil, tantum quantum nihil, autant que rien, à peu près rien*, probare nequeo, neque illud, quod praepositionem *κατὰ* comparationi inservientem huc refert, aliosque rursus affert locos, in quibus distributiva sit huius praepositionis vis atque potestas. Quae qualis sit in locutione *κατ' οὐδὲν*, ubi nihil distribuendum habemus, equidem haud intelligo. Stegerus ante vocem *λαμπρότητος* intelligi mavult *τι*, hoc sensu: „*aliorum vero regum in nulla re* (*κατ' οὐδὲν*) *aliquid decoris* (*τι λαμπρότητος*) *esse.* Benedict. (Actt. semin. reg. Lips. II. pag. 289) coniecerat: *κατ' οὐδένα οὐδέν.*

πλὴν ἑνὸς τοῦ ἐσχάτου αὐτῶν Μοίριος] De huius regis aetate quid Herodotus senserit, apparet ex iis, quae ad II, 13 coll. 100. 149 attulimus: unde tamen ad veram huius regis aetatem constituendam certi quid deduci posse negat et Bunsen. l. l. I. pag. 146 seq. et Lepsius l. l. p. 264 seq. cf. Diodorus I, 51. Moeridem regem duodecim aetatibus post Uchoreum, qui Memphin condidit (cf. ad Herod. II, 99), exstitisse eademque fere opera, quae ab Herodoto h. l. declarantur, perfecisse tradit; apud Manethonem atque Eratosthenem frustra quaeritur regis nomen, ad quod si referre velis, quod in Aegyptiis monumentis aliquoties occurrit *Me-ri-ra* (cf. Bunsen. II. p. 200, Rosellini I. p. 232), i. e. *Solem amans* s. *Solis amicus*, titulum potius regis nomini additum id indicat, quam ipsum regis nomen, quem inde in sexta Manethonis dynastia sibi reperisse visus est Bunsen (II. pag. 198 seqq.), in qua recensetur *Phiops*, qui centum annos regnasse fertur idemque *Apoppus* vocatur apud Eratosthenem. Contra Rosellini (I. pag. 231 seqq. II. pag. 480), praeeunte Champollione (Première lettre au duc de Blacas pag. 36 seq.) et Guigniaut (Biograph. univers. XLV. p. 524 seq.) hunc Moeridem eundem esse putat atque eum regem, qui in decima octava Manethonis dynastia occurrit *Μήφρης* (cf. Ioseph. c. Apion. I, 14), nomine ducto ex eo titulo, quem modo diximus adscriptum inveniri, cum verum nomen fuerit *Thutmes* IV, cuius statua adhuc asservatur in museo Taurinensi. Adstipulatur Gesenius in: Hall. Litt. Zeit. 1841. pag. 556. Neutrum placet Lepsio, qui ipse (I. pag. 262 seqq.) ad duodecimam Manethonis dynastiam regressus regem, qui ibi vocatur *Ἀμενέμνης*, tertius huius nominis, ad Moeridem Herodoteum referre studuit. Equidem decernere nolim, cum in tam diversas partes abire videam viros doctos, quorum sententias attulisse satis habeo.

τοῦ Ἡφαίστου τὰ πρὸς βορέην ἄνεμον τετραμμένα προπύλαια] *βορέην* cum recentt. edd. scripsi pro vulg. *βορῆν*, ut I, 6, ubi vid. Caeterum *πρὸς βορέην ἄνεμον* eadem dixit orationis abundantia, qua supra I, 6. — *προπύλαια* vulgo vertunt *vestibula aedis*, aut Graeco vocabulo retento: *propylaea.* Sed cave intelligas *portas* aut *ianuas*, quibus introitus pateat in aedes; sunt enim intelligenda ipsa integra aedificia, vestibulorum ad instar exstructa, seorsim quidem ab ipsa aede, in quam introituro utique haec propylaea erant permeanda. Inveniuntur istiusmodi moles crebrius in Aegypto, ipsam aedem s.

Digitized by Google

μνην τε ὀρύξαι, τῆς ἡ περίοδος ὅσων ἐστὶ σταδίων ὕστερον δηλώσω, πυραμίδας τε ἐν αὐτῇ οἰκοδομῆσαι, τῶν τοῦ μεγάθεος πέρι ὁμοῦ αὐτῇ τῇ λίμνῃ ἐπιμνήσομαι. τοῦτον μὲν τοσαῦτα ἀποδέξασθαι, τῶν δὲ ἄλλων οὐδένα οὐδέν.

102 Παραμειψάμενος ὦν τούτους, τοῦ ἐπὶ τούτοισι γενομένου βασιλέος, τῷ οὔνομα ἦν Σέσωστρις, τούτου μνήμην ποιήσομαι. τὸν ἔλεγον οἱ ἱρέες πρῶτον μὲν πλοίοισι μακροῖσι ὁρμη-

τὸν νηὸν quasi cingentes; quare et hic et seqq. capp., ubi, quae ab aliis Vulcani templo addita fuerint propylaea, enarrantur (cf. II, 99 fin.), intelliguntur „des constructions indépendantes du temple même, élevées dans des positions tous différentes par rapport à cet édifice, placées au nord, à l'est, au sud, à l'ouest, et érigées à des époques très éloignées les unes des autres; en sorte que tous les édifices, dont se composait le temple de Vulcain, élevées successivement, avoient coexisté bien long-temps après la construction du noyau de ce grand ensemble.“ Ita Letronne (Recherches pour servir à l'histoire de l'Egypt. Paris. 1823. pag. 26 seq. et Recueil des Inscr. Egypt. I. pag. 15. coll. Iomard in Journal des Sav. 1818. Mai pag. 305), bene monens de hoc aedificiorum genere a Graecis templis alieno Aegyptiisque proprio, quod introitum quidem ad ipsas aedes praebere poterat. Quae Strabo hanc in rem profert, ab eodem viro docto iam sunt allata; hoc equidem ex *Cr.* nota ad hunc locum addam, etiamnum superesse horum propylaeorum rudera splendida et ampla, qualia in descriptione Aegyptiarum antiquitatum a doctis Gallis edita repraesentata videmus. Et hunc morem regum Aegyptiorum, quo ducti singuli deinceps per decursum temporis veteribus aedificiis, templis, nova ornamenta addebant aut illa ampliora reddebant (quemadmodum in hoc ipso Vulcani templo Memphitico factum accepimus; cf. II, 108. 110. 121. 153. 175), egregie confirmarunt editores operis modo laudati vol. II (Thèbes) pag. 203 eo, quod in palatio prope Luksor, orientali in latere Nili, singulas partes eius aedificii diversis aetatibus deinceps conditas esse monstrarunt. Haec sufficiant. De Atheniensium propylaeis conferantur, quae citat Creuzerus in Symbol. III. pag. 469 ed. tert.

ὕστερον δηλώσω] Vid. II, 149.

τῶν τοῦ μεγάθεος πέρι] i. e. *quarum de magnitudine simul cum ipso hoc lacu mentionem faciam.* Ubi verba τῶν τοῦ μεγάθεος πέρι absolute accipienda esse docet Matth. Gr. Gr. pag. 1175. — In fine cap. cum Gaisf. rescripsimus: ἄλλων οὐδένα, cum vulgo inverso ordine legerentur. Schaefero nunc magis placere video οὐδένα ἄλλων in Apparat. critic. ad Demosthen. tom. III. pag. 177.

Cap. CII.

τῷ οὔνομα ἦν Σέσωστρις] ἦν pro olim vulg. ἔην, quod Schweighaeuserus et Gaisford. retinuerunt, rescripsi meliorum codd. auctoritate, quos eosdem recentt. edd. secuti sunt; tu vid. Struve Spec. I. dial. Herod. pag. 20 et Bredov. pag. 405 seqq. In voce Σέσωστρις Herodotei libri non variant: alii aliter hoc nomen scriptum afferunt: de qua scripturae diversitate dixi in Excursu ad h. l., in quo de argumento huius loci et de iis, quae ad Sesostridem hunc pertinent, pluribus exposui, adhibitis veterum scriptorum aeque ac monumentorum Aegyptiorum testimoniis.

πλοίοισι μακροῖσι ὁρμηθέντα κ. τ. λ.] μακρὰ πλοῖα sunt *naves longae*, i. e. *bellicae*; conf. I, 2. 163 ibiq. nott. — Cum Herodoteis optime conve-

Digitized by Google

θέντα ἐκ τοῦ Ἀραβίου κόλπου, τοὺς παρὰ τὴν Ἐρυθρὴν θάλασσαν κατοικημένους καταστρέφεσθαι, ἐς ὃ πλέοντά μιν πρόσω, ἀπικέσθαι ἐς θάλασσαν εὐκέτι πλωτὴν ὑπὸ βραχέων. ἐνθεῦτεν δὲ ὡς ὀπίσω ἀπίκετο ἐς Αἴγυπτον, κατὰ τῶν ἱρέων τὴν φάτιν, στρατιὴν πολλὴν λαβὼν ἤλαυνε διὰ τῆς ἠπείρου, πᾶν ἔθνος τὸ ἐμποδὼν καταστρεφόμενος. ὁτέοισι μέν νυν αὐτῶν ἀλκίμοισι ἐνετύγχανε καὶ δεινῶς γλιχομένοισι περὶ τῆς ἐλευθερίης, τούτοισι μὲν στήλας ἐνίστη ἐς τὰς χώρας, διὰ γραμμάτων λεγούσας τό τε ἑωυτοῦ οὔνομα καὶ τῆς πάτρης, καὶ

niunt Diodori verba I, 55 init. Nam classem quadringentarum navium in mare rubrum a rege missam refert, qui omnium primus indigenarum longa navigia exstruxerit. Qua classe et insulas illic sitas et oram maritimam ad Indicas usque terras ditioni suae adiecisse. Haud aliter Strabo XVII. pag. 769 refert Sesostridem primum terram Aethiopicam et Troglodyticam subegisse, deinde in Arabiam profectum omnem inde Asiam esse aggressum. Harum expeditionum fidem nunc faciunt ipsa illa anaglypha in Aegyptiis monumentis conspicua, et quidem potissimum in externo muro palatii, quod est prope Medinat-abu. Exhibitas conspicimus pugnas navales Aegyptios inter atque Indos Aethiopesve, quos armis, vestitu omnique habitu facile dignoscas ab Aegyptiis; quin ipsa longa navigia, quae commemorant Herodotus atque Diodorus, comparent. Plura Heeren. Ideen II, 2. pag. 287—291. 319. Eiusdem rei *Cr.* quoque ad h. l. admonet, laudans Descript. de l'Eg. Ant. vol. II. Thèb. cap. 9. sect. 1. pag. 60. De Aegyptiorum navigatione per mare rubrum disputat quoque Rozière ibid. Ant. vol. I. pag. 133.

τοὺς παρὰ τὴν Ἐρυθρὴν θάλασσαν κατοικημένους] De *mari rubro* diximus ad I, 1 et 202. Ad κατοικημένους conf. I, 28 ibiq. nott.

ὑπὸ βραχέων] βραχέα hic dicit *vada*, *loca vadosa*. ut IV, 178. Alios locos suppeditabit Thes. L. Gr. II. p. 404 ed. Dindorf. Inde Virgilius in Aen. I, 111: in *brevia* et syrtes.

κατὰ — τὴν φάτιν] φάτις est *narratio*. Conf. I, 60.

στρατιὴν πολλὴν λαβὼν] Quod post πολλὴν in quibusdam codd. exstat τῶν, id Valckenario mutandum videtur in ἀστῶν (ut intelligantur *indigenae*, *Aegyptii*, qui copiis mercenariis et peregrinis opponantur), aut prorsus eiiciendum. Nos cum recentt. edd. eiecimus, praesertim cum ab aliis bonae notae libris absit vocula.

ὁτέοισι μέν νυν αὐτῶν κ. τ. λ.] αὐτῶν cum Gaisf. rescripsi pro αὐτέων. Ad argumentum conf. Diodor. I, 55 eadem fere enarrantem.

γλιχομένοισι περὶ τῆς ἐλευθερίης] De structura vid. Matthiae Gr. Gr. §. 350. pag. 660, ubi vertit h. l.: „aus Liebe zur Freiheit für sie kämpfen.“ Quare nec abiicienda praepositio περὶ, ut quibusdam olim placuit, nec γλιχομένοισι (quod reddere etiam licet: *pugnandi cupidis*) mutandum in μαχομένοισι, tu V, 2. VII, 135, nec denique δεινῶς (i. e. *studiose*, *vehementer*, ut IX, 35. III, 152. I, 44) refingendum in δεινῶν, ut viro docto placuit in Mus. Rhenan. N. F. VI. p. 153, declarari his verbis eos putanti, qui libertatis amore ducti omnia pericula lubenter subierint. Mox itidem reliqui ἐνίστη, a Dindorfio (cf. Praefat. p. XXXVIII) et Dietschio mutatum in ἐνίστα; vid. nott. ad I, 196. — In seqq. ad particulam δὲ repetitam (ὁτέων δὲ — τούτοισι δὲ) conf. II, 39 ibique nott.

Digitized by Google

ὡς δυνάμι τῇ ἑωυτοῦ κατεστρέψατό σφεας. ὁτέων δὲ ἀμαχητὶ καὶ εὐπετέως παρέλαβε τὰς πόλις, τούτοισι δὲ ἐνέγραφε ἐν τῇσι στήλῃσι κατὰ ταὐτὰ καὶ τοῖσι ἀνδρηΐοισι τῶν ἐθνέων γενομένοισι, καὶ δὴ καὶ αἰδοῖα γυναικὸς προσενέγραφε, δῆλα
103 βουλόμενος ποιέειν, ὡς εἴησαν ἀνάλκιδες. Ταῦτα δὴ ποιέων διεξήϊε τὴν ἤπειρον, ἐς ὃ ἐκ τῆς Ἀσίης ἐς τὴν Εὐρώπην διαβὰς τούς τε Σκύθας κατεστρέψατο καὶ τοὺς Θρήϊκας. ἐς τούτους δέ μοι δοκέει καὶ προσώτατα ἀπικέσθαι ὁ Αἰγύπτιος στρατός· ἐν μὲν γὰρ τῇ τούτων χώρῃ φαίνονται σταθεῖσαι αἱ στῆλαι, τὸ δὲ προσωτέρω τούτων οὐκέτι. ἐνθεῦτεν δὲ ἐπιστρέψας ὀπίσω ἤϊε· καὶ ἐπεί τε ἐγένετο ἐπὶ Φάσι ποταμῷ, οὐκ ἔχω τὸ ἐνθεῦτεν ἀτρεκέως εἰπεῖν, εἴτε αὐτὸς ὁ βασιλεὺς Σέσωστρις ἀποδασάμενος τῆς ἑωυτοῦ στρατιῆς μόριον ὅσον

κατὰ ταὐτὰ καὶ] καὶ valet *atque*, *quam*. Conferas Viger. p. 522. Plurima ex Herodoto nunc attulit Struve Spec. quaest. de dial. Herod. p. 25.

καὶ δὴ καὶ αἰδοῖα γυναικὸς κ. τ. λ.] Eadem fere Diodorus l. l., ubi hoc praeterea legimus, viri pudenda insculpta fuisse in statuis, quas in gentium bellicosarum terris rex statuerit. Ad quem locum alios citat Wesselingius, qui ad Herodoti locum Iosephi meminit in Antiqq. Iudd. VIII, 10, 3 aliusque similis narrationis de Margaretha, Danorum olim regina fortissima, quae in dedecus gentis Sueonum natura muliebri nummos signaverit. Tu conf. quoque Brunet de Presle Examen critiq. des dynast. de l'Egypt. p. 38. — Ad vocem ἀνάλκιδες apte Blomfield affert Aeschylum, qui Aegisthum vocat λέοντ' ἄναλκιν in Agamemn. 1248, itemque Prometh. 893 et Pindar. Ol. I, 129.

CAP. CIII.

Ταῦτα δὴ ποιέων] δὴ a Schweigh. et Gaisford. librorum quorundam ex auctoritate mutatum est in δὲ, sine causa, ut equidem existimo.

καὶ προσώτατα] Quod ante προσ. vulgo additum legitur οὐ cum absit a duobus codd., eiecerunt Schweigh. et Gaisf. itemque recentt. edd., quos nunc secutus sum, cum superlativus, quem in hac formula pro comparativo poni volunt, ita cum negandi particula stare nequeat. Ac probat quoque Bredov. p. 66, ubi vid.

ἀποδασάμενος τῆς ἑωυτοῦ στρατιῆς μόριον ὅσον δὴ] Ad ὅσον δὴ cf. I, 157. 160 ibique nott. — ἀποδασάμενος est: *ubi divulserat*, *seiunxerat a reliquo exercitu partem qualemcunque*. Memorantur Phocenses ἀποδάσμιοι I, 146, ubi conf. nott. Ad ipsam Herodoti narrationem facit Valerius Flaccus Argon. V, 418 seqq., ubi canit Sesostrin, Getis bellum inferentem, repulsam tulisse, quam eandem in Colchis regi Aegyptio accidisse tradit Plinius H. N. XXXIII, 13, monente Wesseling. ad Diodor. I, 52. Scythis bellum indixisse Sesostrin refert quoque Iustinus II, 3, 8 coll. I, 1, 6 et Iornand. de reb. Get. 6: quae ex Theopompo fluxisse probabile est. In ipsis Aegyptiorum monumentis quae huius regis res repraesentant atque inscriptione addita exponunt, cum inveniatur nomen *Sceto* sive terrae sive gentis a Sesostri debellatae, de Scythis-Bactrianis hoc intelligi voluit Champollio; de alia gente Asiae occidentalis cogitare mavult Rosellini, quem vide copiosius exponentem in Mon. storic. III, 2. pag. 119 seq. 220

Digitized by Google

δὴ αὐτοῦ κατέλιπε τῆς χώρης οἰκήτορας, εἴτε τῶν τινὲς στρατιωτέων τῇ πλάνῃ αὐτοῦ ἀχθεσθέντες περὶ Φᾶσιν ποταμὸν κατέμειναν. Φαίνονται μὲν γὰρ ἐόντες οἱ Κόλχοι Αἰγύπτιοι· 104

seqq. et praecipue p. 246—257. Aliter de his statuere video Brugsch. (Reisebericht. aus Aegypt. p. 121. 126 seq. 158. 289 seq.), qui nomen *Cheta* eruens de *Chaldaeis* cogitat atque hanc gentem in his inscriptionibus indicari putat, quibus ad explicandas imagines continentur ea, quae ad bella cum hac gente eiusque sociis gesta, ad victorias de iisdem reportatas ac denique ad foedus cum Chaldaeorum rege initum spectant. De Chaldaeis quoque cogitat Birch in Transactt. of the royal society of Literat. sec. ser. II. p. 336 seqq. coll. 330. Utut statuis, ad inferioris Aegypti partes, i. e. ad Delta eiusque regiones adiacentes orientem versus haec omnia quod retulit Osburn (Monumental history of Egypt. II. p. 471 seqq.), id pluribus refellere vix opus erit.

Cap. CIV.

Φαίνονται μὲν γὰρ ἐόντες οἱ Κόλχοι Αἰγύπτιοι] Iis, quae ex Theone (IV, 21. p. 52 Finckh.) citat Wesselingius, Schweigh. addit Apollon. Rhod. Argon. IV, 272 seqq., ubi in scholiis laudatur Herodotus. Disputavit de hac Aegyptiorum colonia in Colchide Heerenius Ideen I, 1. pag. 405 not. seq., eam repetens ex illo orientalium more, quo gentes victas saepe integras in alias prorsus regiones transducant aliisque in terris novas illis sedes assignent. [Hinc ἀνάσπαστοι apud Herodotum III, 93. IV, 204. V, 12.] Hoc pacto translatos vult Aegyptios Colchidem in terram, sive a Nabuchodonosoro sive ab alio quodam rege, qui Aegyptum quondam subegerit. Ac *Iudaeos* potius ab Assyriorum rege ex Samaria, quam Aegyptios a Sesostri, olim huc translatos esse, iam dudum Lucae Holstenii fuit sententia (Epist. ad divers. ed. Boissonad. p. 510); Syros fortasse fuisse, post expugnatum Damasci imperium huc deductos, suspicatur Michaelis Mos. Recht. t. IV. §. 185. pag. 18 not. Creuzer. ad h. l. olim laudaverat: Gesner. ad Orph. Argon. 751, Schoenemann. de geogr. Argon. p. 15. 18, Sprengel. Apolog. d. Hippokr. p. 588, Corn. Val. Vonck. Specim. crit. pag. 61 seq. — Postea exstitit Ritter., qui Colchos minime indigenam habet gentem, sed coloniam mercaturae in usum institutam illudque hoc Herodoti loco probari vult; vid. Erdkunde II. p. 921. Alio autem loco (Vorhalle europ. Völkerschaft. p. 36—48) idem vir doctus copiosam disputationem instituit, qua doceat, Herodoti sententiam de Aegyptia Colchorum origine idoneis argumentis esse destitutam, magisque convenire ex India Colchorum repetere origines. Quae qualia sint, aliis diiudicanda relinquo. Ad Herodotum quod attinet, ipse vir doctus l. l. pag. 36 seqq. aliorum veterum scriptorum de Colchis testimonia collegit; quae cum ab Herodoto non dissentiant, constantem certe antiquitatis hanc fuisse famam persuadent, ut Colchi pro Aegyptiorum stirpe habeantur a Sesostri aliove rege illuc deducti. Quae ipsa plures nostra aetate permoverunt, ut in Colchidem utique Aegyptios quosdam a victore peregrino pro illo orientalium more, quem supra attigimus, quemque ipse Ritter. l. l. pag. 38 seq. plurimis comprobat exemplis, traductos esse statuerent. Contra Wilkinson. (l. l. I. p. 97 not.) hos Aegyptios, a quibus originem duxisse Colchi perhibentur, consulto a Sesostri relictos esse arbitratur, ut terram expugnatam custodirent et in obsequio tenerent. Horum vero Aegyptiorum posteros cognosci posse in ea Caucasi gente, quae nunc nomen habet *Abazorum*, Klaprothii fuit sententia: *Circassios* potius esse, qui

Digitized by Google

νοήσας πρότερον αὐτὸς ἢ ἀκούσας ἄλλων λέγω. ὡς δέ μοι ἐν φροντίδι ἐγένετο, εἰρόμην ἀμφοτέρους· καὶ μᾶλλον οἱ Κόλχοι ἐμεμνέατο τῶν Αἰγυπτίων ἢ οἱ Αἰγύπτιοι τῶν Κόλχων. νομίζειν δ' ἔφασαν Αἰγύπτιοι τῆς Σεσώστριος στρατιῆς εἶναι τοὺς Κόλχους· αὐτὸς δὲ εἴκασα τῇδε, καὶ ὅτι μελάγχροές εἰσι καὶ οὐλότριχες. καὶ τοῦτο μὲν ἐς οὐδὲν ἀνήκει· εἰσὶ

terram Kabardah, quae vocatur, incolunt, arbitratur Rottiers Itineraire de Tiflis et Constantinopl. (Bruxelles 1829) p. 14 seqq.; de *Zingaris* adeo cogitari vult Vivien de Saint-Martin in Journal des Voyages 1847. Juill. p. 26 seqq. coll. p. 16 seqq.; in quibus longius immorari vix operae pretium. Quo rectius sententiae Herodoti, qui ipse ad Colchidem cum pervenerit, decipi vix potuit, patrocinatur Wheeler Geography of Herodot. p. 313.

εἰρόμην ἀμφοτέρους] Qui locus insigni est documento, Herodotum ipsum Colchorum terram Phasinque fluvium vidisse, ut bene monet Heyse Quaestt. Herodd. p. 104 seq. Ad formam Ionicam ἐμεμνέατο conf. Bredov. p. 329. Verba seqq. αὐτὸς δὲ εἴκασα τῇδε valent: *ipse vero conieci* (Colchos scil. esse Aegyptiorum posteros) *ex hoc;* idemque verbum εἴκασα mente repetendum erit ad ea, quae paulo post leguntur: ἀλλὰ τοισίδε καὶ μᾶλλον. Quae interiecta sunt: καὶ τοῦτο μὲν ἐς οὐδὲν ἀνήκει significant: *atque haec quidem ratio ad nihilum redit, nil efficit.*

καὶ ὅτι μελάγχροές εἰσι καὶ οὐλότριχες] μελάγχροες minime sunt *atri*, sed, ut ait Ammian. Marcell. XXII, 16, *suffusculi*, *schwärzlich, dunkelfarbig.* Hunc enim Aegyptiorum colorem esse docet Heeren. Ideen II, 2. p. 83 seq. 90, eundemque ostendunt monumenta Aegyptia, in quibus Aegyptii homines repraesentantur suffusculi et crispi. In mumiis invenitur tum brevis et crispus capillus, tum vero etiam rectus et promissus. Praeter Heeren. l. l. *Cr.* consuli vult Blumenbach. Beitr. z. Naturgesch. II. nr. XVII. pag. 136 et pag. 132, ubi de Aegyptiorum facie lineamentisque agitur. In papyro Graeco, ad ann. 104 ante Chr. n. recedente, quem edidit et explicuit Boeckh. (Abhandll. d. Berlin. Akad. d. Wissensch. hist. phil. Class. ann. 1820 et 1821. pag. 4 seqq. 20 seqq.), commemoratur §. 2. Aegyptius homo Παμώνθης, qui dicitur μελάγχρως, ac tres alii eius subditi, quorum quisque vocatur μελίχρως: qua voce hominem coloris minus atri, qui in flavum transeat, designari idem docuit Boeckh. l. l. et in Platon. Min. pag. 138 seq. Haec vero coloris diversitas inter ipsos Aegyptios conspicua haud tanta utique fuisse videtur, quae diversae stirpis gentes in Aegyptum olim confluxisse ut statuamus nos cogat: sed varios utique gradus huius coloris suffusculi, quo qui veterum Aegyptiorum posteri feruntur Coptae adhuc insignes sunt, discerni potuisse inter ipsos Aegyptios consentaneum est ipsisque monumentis probatum homines colore distinctos exhibentibus: qui color licet ab atro Negrorum coloro quam maxime abesset, Graecis tamen, qui Negros prorsus atros vix cognovissent, talis esse videbatur, qui ad atrum colorem maxime accederet. Inde in Aeschyli Suppl. 719 nautae in Aegypti filiorum navibus, albis (linteis, pro more Aegyptiorum) vestibus induti corpore *nigro* (μελαγχίμοις γυίοισι) fuisse dicuntur. Ac satis nunc constat, veteris Aegypti incolas, corporis colorem ac formam, faciem ac vultus, ipsaque crania (de quibus cf. nott. ad III, 12) si respiciamus, Negris s. Africano hominum generi minime accenseri posse, sed magis ad Asiaticum genus accedere idque vel magis vel minus prae se ferre; conf. Prichard Researches in to the phy-

Digitized by Google

γὰρ καὶ ἕτεροι τοιοῦτοι. ἀλλὰ τοισίδε καὶ μᾶλλον, ὅτι μοῦνοι
πάντων ἀνθρώπων Κόλχοι καὶ Αἰγύπτιοι καὶ Αἰθίοπες περιτά-
151 μνονται ἀπ' ἀρχῆς τὰ αἰδοῖα. Φοίνικες δὲ καὶ Σύροι οἱ ἐν
τῇ Παλαιστίνῃ καὶ αὐτοὶ ὁμολογέουσι παρ' Αἰγυπτίων μεμα-
θηκέναι, Σύριοι δὲ οἱ περὶ Θερμώδοντα καὶ Παρθένιον ποτα-

sical history of Mankind II. p. 227 seqq. ed. tert., Morton, Nott et Gliddon: Types of Mankind (Lond. 1854) pag. 215 seqq. 229 seqq. Ad Herodotum ut redeam, qui cutis colore capilloque simili Colchorum originem Aegyptiam probare studet, Ritter. Vorhalle etc. p. 42 hoc Herodoti argumento nihil Aegyptiam Colchorum originem probari contendit, cum et Indi et Aethiopes eundem gerant colorem capillumque, Herodotum autem istiusmodi crines in Colchis eo magis adverterint, quo accolae gentes, Scythae, Thraces Pontici, aliae nationes, alium prorsus capillum habeant. Quae num ad Herodotum refellendum valeant, iure dubitandum. Accedit ad Herodoti sententiam Pindarus, qui Pyth. IV, 376 (212) *Κόλχους* dixit *κελαινῶπας*, ubi vid. Scholia, in quibus *Κόλχοι* dicuntur *μελανόχροες*. Tzetzes ad Lycophron. 174 coll. 887: *οἱ δὲ Κόλχοι καὶ Ἰνδικοὶ Σκύθαι εἰσίν*, minus utique accurate.

ἀλλὰ τοισίδε] *τοισίδε*, ut nunc edunt, dudum voluerat Werfer. in Actt. phill. Monn. I, 1. pag. 98. Et conf. Herodot. I, 32. Vulgo *τοῖσι δή*.

ὅτι μοῦνοι — ἀπ' ἀρχῆς τὰ αἰδοῖα] De circumcisione supra monuimus ad II, 37, ubi vide laudd. Afferre quoque poteram copiosius hac de re exponentes Michael. Mos. Recht. tom. IV. §. 185 et nuper admodum Soerensen: Untersuch. über d. Pentateuch I. p. 144 seq. Ad nostrum locum consul. inprimis Meiners. in scriptione supra laudata pag. 208 et Hoffmann. l. l. pag. 267. Postquam enim pluribus disputatum est a viris doctis de moris istius origine, illud satis firmum certumque videtur, Aegyptios utique per omnem antiquitatem primos fuisse, qui circumcisionem et ipsi observarint et ad alias transtulerint gentes; ut vel Iudaei inde circumcisionem accepisse putandi sint, ipsumque Abrahamum ex Aegypto eam repetivisse nuper contendat Friedreich: Zur Bibel. II. p. 49 seqq. 101 seqq. Phoenices vero ab Aegyptiis, quibuscum commercium agebant, hunc morem assumsisse, probare quoque studuit Movers: Die Phoeniz. I. pag. 60 seq. Unde maxime probatur Herodoti narratio, qui in eo potius (ut monet Michaelis l. l. pag. 17 not.) lapsus esse videatur, quod ipsos Iudaeos talia se ab Aegyptiis accepisse confitentes facit, cum circumcisionem dei iussu institutam ex remotissimo aevo repeterent. Ad Aegyptiam Colchorum originem probandam ne hoc quidem valere argumentum, a circumcisione ductum, Ritteri (l. l. p. 41 seq.) est sententia, cum apud Arabes, Homeritas Hebraeosque inde ab Abrahamo in interioris Asiae regionibus circumcisio in usu fuerit et ad ipsam religionem spectarit.

Σύροι οἱ ἐν τῇ Παλαιστίνῃ] Intelligit *Hebraeos* sive *Iudaeos* (cf. Billerbeck. Asiae Herodot. difficil. pag. 4. 12. Michaelis l. l. pag. 17 not. Seyffarth: Grundsätze d. Mytholog. etc. p. 33. 72. Stark: Gaza pag. 58 seq. 97.), de quibus tamen omnino accuratiora vix habuisse videtur Noster. Oram maritimam Phoenicum sane ille cognovisse videtur; in interiorem regionis tractum a Iudaeis habitatum vix pervenisse illum crediderim. Conf. quae infra dicemus ad II, 159. III, 5 et vid. Rennel. l. l. p. 488, Heyse Quaest. Herod. pag. 93 seq. et Dahlmann. Herod. p. 75.

Σύριοι δὲ οἱ περὶ Θερμώδοντα καὶ Παρθένιον ποταμὸν] Intelli-

Digitized by Google

μὸν, καὶ Μάκρωνες οἱ τούτοισι ἀστυγείτονες ἐόντες, ἀπὸ Κόλχων φασὶ νεωστὶ μεμαθηκέναι. οὗτοι γάρ εἰσι οἱ περιταμνόμενοι ἀνθρώπων μοῦνοι· καὶ οὗτοι Αἰγυπτίοισι φαίνονται ποιεῦντες κατὰ ταὐτά. αὐτῶν δὲ Αἰγυπτίων καὶ Αἰθιόπων οὐκ ἔχω εἰπεῖν, ὁκότεροι παρὰ τῶν ἑτέρων ἐξέμαθον· ἀρχαῖον γὰρ δή τι φαίνεται ἐόν. ὡς δ' ἐπιμισγόμενοι Αἰγύπτῳ ἐξέμαθον, μέγα μοι καὶ τόδε τεκμήριον γίνεται. Φοινίκων ὁκόσοι τῇ Ἑλλάδι ἐπιμίσγονται, οὐκέτι Αἰγυπτίους μιμέονται κατὰ τὰ αἰδοῖα, ἀλλὰ τῶν ἐπιγινομένων οὐ περιτάμνουσι τὰ αἰδοῖα. Φέρε νυν καὶ ἄλλο εἴπω περὶ τῶν Κόλχων,

gendi sunt *Cappadoces;* vid. Rennel. l. l. p. 484 et Billerbeck. l. l. Et confer quoque I, 6. 72. 76 ibiq. nott. Conspirant hic libri in scriptione *Σύριοι*; paulo tamen ante pro *Σύροι*, quod optimi quique offerunt, nonnulli exhibent *Σύριοι*. Vid. Bredov. p. 70. 71. — *Parthenius* fluvius Bithyniam atque Paphlagoniam separare vulgo dicitur; a Graecis nunc vocatur *Parthin*, a Turcis *Dolap*. Vid. Krueger. ad Xenoph. Anabas. V, 6. §. 9, ubi quoque de *Thermodonte* fluvio, quem hodie vocant *Termeh*. De *Macronum* sedibus, de quibus tradunt Schol. Apollonii Rhod. I, 1024, idem vir doctus monet ad IV, 8, 1. Ad Absarum enim amnem (hodie *Schorak*) in valle *Baibort* quidam iis sedes assignant, repugnante Arriano, qui eos sua aetate *Sannos* esse appellatos refert; quos eosdem esse atque *Tzanos* serioris aetatis Mannerti est sententia. Sed Rennelius non diversos esse suspicatur Arriani *Μαχέλονας*. Aliter Ainsworth (Travels in the track etc. p. 186—189), qui eos ad montem Kôp-Tagh, qui veterum est Paryadres, habitasse statuit; Hamilton (Researches in Asia Minor I. p. 240) Macronum posteros haberi vult, qui nunc vocantur *Lazi*. Equidem pronuntiare nolim, ubi omnia tam incerta feruntur; veterum locos omnes de hac gente suppeditat Forbiger: Handb. d. Geogr. II. p. 411. Herodoteum locum attigit quoque Schol. ad Apollon. Rhod. l. l. — In seqq. pro *κατὰ τὰ αὐτὰ* et h. l. et cap. seq. reposui *κατὰ ταὐτά*; vid. ad II, 20 nott.

ἀρχαῖον γὰρ δή τι φαίνεται ἐόν] Apud Aethiopes esse Troglodytas, qui circumcisi fuerint teste Diodoro III, 32, scribit Wesseling., idemque addit Arabicas quasdam esse gentes, a quibus, qui hodie Aethiopiam incolant, hunc circumcisionis morem receperint. Tu conferas, quae ad II, 29 de origine huius moris notavimus.

ὡς δ' ἐπιμισγόμενοι Αἰγύπτῳ κ. τ. λ.] Intelligit eas ipsas gentes, quas supra memoraverat, Phoenices, Syros Palaestinenses, Cappadoces, minime vero Aethiopes. *ἐπιμίσγεσθαι* ad *commercium mutuum* istarum gentium pertinet; vid. I, 185 fin. ibiq. not., Schaefer ad Longi Pastoral. pag. 375. Prorsus aliena ab hoc loco videntur, quae proposuit Benedict. (Actt. semin. reg. Lips. II. p. 289 seq.), qui vocem *Φοινίκων* cum antecedentibus coniungi et colon post eandem poni iubet, ut hoc inde exsistat loci sententia: „Etiam hoc mihi magnum de Phoenicibus perhibet testimonium, eos ab Aegyptiis, cum iis negotiatos, hunc morem didicisse. Quicunque enim cum Graecis negotiantur, nondum imitati sunt Aegyptios."

Φοινίκων ὁκόσοι τῇ Ἑλλάδι ἐπιμίσγονται] Post *Φοινίκων* exspectaveras particulam *γὰρ* s. *δὲ*, hic praeter morem omissam. Notavit Matthiae Gr. Graec. pag. 1294.

Digitized by Google

ὡς Αἰγυπτίοισι προσφερέες εἰσί. λίνον μοῦνοι οὗτοί τε καὶ Αἰγύπτιοι ἐργάζονται κατὰ ταὐτά, καὶ ἡ ζόη πᾶσα καὶ ἡ γλῶσσα ἐμφερής ἐστι ἀλλήλοισι. λίνον δὲ τὸ μὲν Κολχικὸν ὑπὸ Ἑλλήνων Σαρδονικὸν κέκληται, τὸ μέντοι ἀπ' Αἰγύπτου ἀπικνεύμενον καλέεται Αἰγύπτιον.
106 Τὰς δὲ στήλας τὰς ἵστη κατὰ τὰς

CAP. CV.

Φέρε νυν καὶ ἄλλο εἴπω] ἄλλο τι, quod Cobetio placet, valde arridet: neque vero necessarium videtur. De coniunctivo (εἴπω) in adhortationibus, praemisso φέρε, adhibito monuit Baeumlein: Ueber die griech. Modi p. 179.

λίνον μοῦνοι οὗτοί τε κ. τ. λ.] Conf. supra II, 35. Atque h. l. λίνον esse *linteum* (Leinwand), neque *gossypium* (Baumwollenzeug), recte admonere videtur Heeren. Ideen etc. II, 2. p. 383. De *lino Colchico* locus est Strabonis XI, 2. p. 498 s. 762 A (p. 409 Tauchn.), ubi praeter alia leguntur haec: ἡ δὲ λινουργία καὶ τεθρύλληται· καὶ γὰρ εἰς τοὺς ἔξω τόπους ἐπεκόμιζον· καί τινες βουλόμενοι συγγένειάν τινα τοῖς Κόλχοις πρὸς τοὺς Αἰγυπτίους ἐμφανίζειν ἀπὸ τούτων πιστοῦνται. Quibuscum conf. Eustath. ad Dionys. Perieg. 689. Schol. ad Apollon. Rhod. IV, 277. Polluc. Onomast. V, 26. Atque etiamnum lini et cannabis feracissimam esse regionem intelligo ex Ritteri Erdkunde II. pag. 916. Qui idem Ritterus (Vorhalle etc. p. 45—48), hunc Herodoti locum attingens, ex lintei fabricatione nil concludi posse censet ad probandam Aegyptiam Colchorum stirpem, quoniam per universam Asiam inde ab antiquissimo aevo haec ars floruerit. Itaque eam facit coniecturam: Indiam fortasse pro linteorum patria esse habendam; ita ut Herodoti *Sardonion* (sic) et synonymum *Sindon* (Hesych. II. pag. 1189) ad terram *Serhind*, *Sind* referatur linteaque Indica (*Indienne*) significentur.

ὑπὸ Ἑλλήνων Σαρδονικὸν κέκληται] Non variant libri, nisi quod nonnulli exhibent Σαρδωνικόν, quod cum ad insulam *Sardiniam*, quam vocamus, pertineat, ab hoc loco maxime alienam, praestaret utique cum Larchero scribere Σαρδιηνὸν, nisi, quod monet Schweigh., ipsi Graeci duo nomina gentilitia Σαρδωνικὸς, quod ad *Sardiniam* insulam pertinet, et Σαρδιανὸς s. Σαρδιανικὸς, quod ad *Sardes*, Asiae minoris urbem, spectat (teste Stephano Byz. s. v. Σάρδις et Σαρδώ), inter se confudissent. Hinc Σαρδιηνὸς aliquoties apud Nostrum occurrit; vid. nott. ad I, 22. Unde Σαρδιηνικὸν edidit h. l. Dietsch., Σαρδικὸν scripsit Dindorf. Etenim per Sardes commercio florentes ad Graecos Colchicum linum pervenisse videtur, antequam ad orientalem Ponti Euxini oram ipsi Graeci navigarent, indeque videtur factum, ut a Sardibus nomen acciperet; cf. Ukert Geogr. d. Griech. u. Roem. III, 2. p. 258 not. Ac *Sardiana lintea* valde celebrata per Graeciam, unde βάμμα Σαρδιανικὸν apud Hesychium s. v. memoratur. Tu vid. Aristoph. Acharn. 112. Pac. 1174 s. 1086 ibique interprett.

CAP. CVI.

Τὰς δὲ στήλας τὰς ἵστη] Pro τὰς δὲ στήλας aliquot libri αἱ δὲ στῆλαι, ex ignoratione eius structurae, quam attractionem inversam vocat Kuehner. Gr. Gr. §. 789, coll. Matth. Gr. Gr. p. 790. 886. et quos ad h. l. laudat viros doctos Wesselingius, Gronov. ad Senec. de benefic. IV, 32. Davis. ad Ciceron. Tuscc. I, 24. Conf. etiam Herodot. V, 103. Quare haud necesse eiicere τὰς, ut proponit Cobet. ἵστη pro vulg. ἵστα e Sancroft. alteroque Parisino dedi probante Bredov. p. 397; cf. etiam II, 102. Mox revocavi iam olim

Digitized by Google

χώρας ὁ Αἰγύπτου βασιλεὺς Σέσωστρις, αἱ μὲν πλεῦνες οὐκέτι

vulgatum ὤρεον, e Sancroft. cod. mutatum in ὄρεον, cum alii codd. ὦρον, alii ὤρων ferrent. Koen. ad Gregor. Corinth. p. 407 probaverat ὄρεον; sed vid. Bredov. p. 313, quem recentt. edd. recte secuti sunt. Quod ad ipsam narrationem attinet, negat Zoega de obeliscc. p. 578 seq., Sesostridem vere has columnas posuisse, cuius nomine vocatae sint quotquot columnae ad veterum regum potentiam statutae creditae fuerint. Palaestinenses quidem iure Sesostridis dici posse, cum nihil nos credere vetet, conterminam regionem tam prisco iam aevo Aegyptiorum regibus tributum pependisse. Sed de columnis ab Herodoto in Ionia visis nil certi affirmari posse neque similes istas Aegyptiis omnino fuisse; quae si verae fuerint, non ideo opus a Sesostride erectas illas putare, quae a profugis aut colonis Aegyptiis poni potuissent; quemadmodum in Aethiopia Sesostridis columnas (de quibus Strabo testatur XVI. p. 769. XVII. p. 790) a mercatoribus potius in regis honorem, quam ab hoc ipso positas fuisse. Hactenus Zoëga. Quae quantum repugnent historiae testimoniis ipsisque adeo monumentis adhuc superstitibus, de quibus ad II, 102 monuimus, exponere vix opus. Sed accedunt quoque alia eaque certiora. Quamquam enim ad hanc Herodoti narrationem vix referre licebit imaginem quandam rupi insculptam in via, quae Sardibus Smyrnam ducit in faucibus, quibus nomen Karabel, septem ferme horarum spatio a Smyrna remotis, cum, quae exhibetur figura bellatoris s. militis, qui hastam sinistra, arcum dextra tenet manu braccisque brevioribus et caligis acutis sive curvatis indutus est, vix Aegyptium regem aut militem declaret, sed Assyrium Scythamve potius repraesentare videatur hominem *), aliud tamen inventum est in Syria monumentum, quod ex genere eorum, quae Herodotus h. l. descripsit ipseque vidit, certe fuisse, dubitari nequit. In valle angusta rupibusque praecipitibus utrinque inclusa, per quam Lycus s., ut nunc vocatur, Nahr el Kelb undas mare versus volvit, non longe a Beryto s. Beirut complures cernuntur rupibus insculptae tabulae, quae Aegyptium exhibent regem victorem, qui captivum vinctum gladio iugulaturus deoque oblaturus est: additae sunt notae hieroglyphicae, quibus continetur nomen *Ramsis* s. *Sesostridis* adeoque, si recte intellexit Lepsius, ipse annus, quo ea rex perpetrasse putandus sit, *quartus* regni sui, qui fere convenit cum anno 1389 ante Chr. n. ex eiusdem viri docti supputatione. Ac primum quidem hoc monumentum nobis innotuit saeculi praeterlapsi fine in opere viri docti Cassas: Voyage pittoresque de la Syrie (1798) Vol. II. pl. 76. 77; accuratius dederunt Angli in: Transact. of the society of Literat. Vol. III. P. 1. p. 105. Pl. 1. 2. (1837) ac praecipue Lepsius Annal. dell' Inst. Archeol. Vol. X. p. 12 seqq. Mon. ined. Tav. 21 (cf. eiusdem viri docti Notice sur les bas-reliefs Egypt. et Pers. de Beyrout en Syrie avec une planche. Rom. 1838) iterumque quam accuratissime in opere splendidissimo: Denkmäler aus Aegypt. u. Aethiop. Abth. III. pl. 197 ac forma minori in: Monatsbericht. d. Akad. d. Wissensch. z. Berl. Juni 1854. p. 338

---

*) Vid. Kiepert in: Archaeolog. Zeit. 1843. nr. 3., qui primus hoc monumentum exhibuit, de quo vid. Walz in: Kunstblatt. 1843. nr. 80 et Allgem. Zeitung. 1853. Beilag. nr. 223. p. 3563, Welcker: Rhein. Mus. N. F. II, 3. p. 430 seq. Cum Walzio Assyrium monumentum esse statuunt idem Kiepert in Archaeol. Zeit. 1845. p. 188, Lepsius ibid. 1846. p. 271, Layard Niniveh and its remains II. p. 182 seq. 286 Discoveries etc. p. 210, Movers: Die Phoeniz. II, 1. p. 279, Grotefend. Erläut. d. Keilschr. babyl. Backsteine p. 16.

Digitized by Google

φαίνονται περιεοῦσαι, ἐν δὲ τῇ Παλαιστίνῃ Συρίῃ αὐτὸς ὥρεον ἐούσας, καὶ τὰ γράμματα τὰ εἰρημένα ἐνεόντα, καὶ γυναικὸς αἰδοῖα. εἰσὶ δὲ καὶ περὶ Ἰωνίην δύο τύποι ἐν πέτρῃσι ἐγκεκολαμμένοι τούτου τοῦ ἀνδρὸς, τῇ τε ἐκ τῆς Ἐφεσίης ἐς Φώκαιαν ἔρχονται, καὶ τῇ ἐκ Σαρδίων ἐς Σμύρνην. ἑκατέρωθι δὲ ἀνὴρ ἐγγέγλυπται, μέγαθος πέμπτης σπιθαμῆς, τῇ μὲν δε-

—346. Quibus add. Ritter: Erdkunde XVII. p. 533 seqq. et Bertou in: Revue Archéolog. XI (1854). I. p. 1 seqq., qui aliud etiam monumentum simile in Phoenicia prope Adloum se reperisse asserit p. 9 et in: Essai sur la Topographie de Tyr. (Paris 1853) p. 86. Herodotus num imagines prope Berytum detectas viderit, iure dubitandum, cum ad hanc usque urbem vix pervenisse videatur, quae *ἐν τῇ Παλαιστίνῃ Συρίῃ*, qualem Noster intellexit, sita haud fuit; accedit, quod rupibus incisae sunt illae imagines, non columnis s. stelis, quas narrat Herodotus, nisi malis cum Lepsio l. l. p. 15 *στήλας* intelligere non tam columnas quam quaevis omnino monumenta insculpta: de quo equidem dubito, cum ipse Noster distinxerit h. l. inter *στήλας* atque *τύπους ἐν πέτρῃσι ἐγκεκολαμμένους*, quales sane sunt imagines in faucibus Lyci detectae. Quod certe haud perspexit Osburn, Monumental history of Egypt. II, 441 in universum de tabulis narrans, quas Sesostris terrarum a se expugnatarum in rupes incidi iusserit. Neque sane *στήλας* dici posse quaevis monumenta insculpta, monstrare poterunt, quae in Thes. L. Graec. Vol. VII. p. 751 seq. ed. Dind. et in Beckeri Charicle III. p. 108. 109 ed. sec. allata sunt.

ἐν δὲ τῇ Παλαιστίνῃ Συρίῃ αὐτὸς ὥρεον ἐούσας] Ex hoc autem loco nolim colligere, Herodotum in ipsam Iudaeam pervenisse (quod si esset, de incolis huius terrae institutisque profecto narrasset; conf. nott. ad II, 104). Est enim h. l. ea pars Palaestinae intelligenda, quae mare attingit, ora maritima, Phoenicibus atque Philistaeis, qui dicuntur, occupata. Cf. Stark: Gaza p. 195. In eandem sententiam Larcherus disputat, cum terram, quae ad Davidis aut Salomonis imperium pertinuerit, hic intelligi posse negat. Sed Ascalone (quae Palaestinae dicitur urbs I, 105) statuas poni potuisse arbitratur, illudque addit, omnem regionem a Ienyso usque ad Serbonidem lacum (Her. III, 5) ad Syriam Palaestinensem pertinuisse nec ullo tempore Davidi paruisse.

δύο τύποι] *τύποι* sunt *imagines, figurae* (ut II, 86. 138) rupibus insculptae (Basreliefs), a quibus mox discernuntur *γράμματα ἱρὰ*, i. e. *notae hieroglyphicae* et ipsae rupibus incisae, de quibus cf. II, 36. Conf. Goulianof Archéolog. Egypt. I. p. 211 seq.

ἐς Φώκαιαν] Conf. I, 142. 146 ibiq. nott.

πέμπτης σπιθαμῆς] *σπιθαμὴ* dimidium est cubiti, *Spanne*. Conf. Wurm. De pondd. ratt. p. 90 seq., Boeckh Metrolog. Untersuch. p. 211 seqq. coll. 240. Inde, si Schweighaeuserum sequimur, qui verba huc refert Didymi apud Priscianum p. 1530 sive p. 217 Lind. (*τοὺς τέσσαρας ἥμισυ πήχεις πεμπτὴν σπιθαμήν.* conf. nott. ad Herod. I, 50), *πέμπτη σπιθαμὴ* efficit quatuor cubitos una cum dimidio sive una spithama addita. Cum vero unus cubitus unum aequet pedem atque eius dimidium, exsistunt figurae pedum sex et ¾. Moneo propter Dahlmann. (Herod. p. 93), qui figuras hic intelligit quinque spithamarum sive 3¾ pedum; quae si Herodoti fuit sententia, mirum sane, quod non dixerit *πέντε σπιθαμῶν*. Itaque Iacobs. de mensur. Herod. p. 9. figurarum illarum magnitudinem tantam fuisse putat, ut, si ab earum pedibus spithamis metiri incipias,

Digitized by Google

ξιῇ χειρὶ ἔχων αἰχμὴν, τῇ δὲ ἀριστερῇ τόξα, καὶ τὴν ἄλλην σκευὴν ὡσαύτως· καὶ γὰρ Αἰγυπτίην καὶ Αἰθιοπίδα ἔχει· ἐκ δὲ τοῦ ὤμου ἐς τὸν ἕτερον ὦμον διὰ τῶν στηθέων γράμ- 152
ματα ἱρὰ Αἰγύπτια διήκει ἐγκεκολαμμένα, λέγοντα τάδε· ΕΓΩ ΤΗΝΔΕ ΤΗΝ ΧΩΡΗΝ ΩΜΟΙΣΙ ΤΟΙΣΙ ΕΜΟΙΣΙ ΕΚΤΗΣΑΜΗΝ. ὅστις δὲ καὶ ὁκόθεν ἐστὶ, ἐνθαῦτα μὲν οὐ δηλοῖ, ἑτέρωθι δὲ δεδήλωκε. τὰ δὴ καὶ μετεξέτεροι τῶν θεησαμένων Μέμνονος εἰκόνα εἰκάζουσί μιν εἶναι, πολὺ τῆς ἀληθείης ἀπολελειμμένοι.

vertex intra quintam spithamam cadat. Sed hoc mihi exquisitius quam verius videtur dictum. Malim equidem sequi Schweighaeuserum, cuius rationes etiam probavit vir doctus in Classical Journal Vol. V. nr. 10. p. 334 itemque Reinganum: Geschichte d. Erdabbild. I. pag. 72 seqq.

καὶ τὴν ἄλλην σκευὴν] Ad *σκευὴν* conf. I, 24 ibique nott. et VII, 15. 16. 62 etc.

ὤμοισι τοῖσι ἐμοῖσι] i. e. *humeris meis;* quod cum quibusdam insolenter videretur dictum, ex Diodoro, qui eandem fere inscriptionem retulit I, 55, *ὅπλοισι* (qua voce Diodorus utitur) hic restitutum voluere. Nec vero libri suffragantur, nec adeo insolens locutio, ut ferri nequeat. Laudant interpretes Sophocl. in Trachin. 1057, ubi est: *καὶ χερσὶ καὶ νώτοισι μοχθήσας ἐγώ*, scil. *κακά*; laudant praeterea Claudianum bell. Gildon. 115 sic canentem:

„Ast ego, quae terras *humeris* pontumque subegi."

Quod idem est ac si dixisset *lacertis*. Attamen *ὅπλοισι* iterum restitui iubet R. I. Fruin: De Manethone Sebennyt. pag. 155 pro *ὤμοισι*, quod recte tuetur Brunet de Presle: Examen critique des dynasties d'Egypt. p. 38, qui ad humerorum signum attendi vult, quo in notis hieroglyphicis robur virium omnino declarari addit. — In verbis proxime antecedentibus *γράμματα ἱρὰ Αἰγύπτια* vocem *Αἰγύπτια* delendam censet Cobet, cui assentiri nequeo respiciens ad *γράμματα Αἰγύπτια*, quae II, 125 commemorantur, quae cum ad demoticam scripturam pertineant, ut ibi docuimus, hoc loco, quo alterum idque sacrum scripturae Aegyptiae genus per notas hieroglyphicas declaratum significatur, *ἱρὰ* cur addatur apparet.

οὐ δηλοῖ] scil. *ὁ Σέσωστρις*, idemque ad *δεδήλωκε* intellig.

Μέμνονος εἰκόνα εἰκάζουσί μιν εἶναι] Conf. Pausan. I, 42. §. 2. Atque antiquissimam hanc et primam statuae Memnonis Thebis erectae mentionem habent, de qua Iablonsk. de Memnon. pag. 30. — „Sed recte iam auctores operis Descript. de l'Egypt. t. II. (Thèb.) pag. 94 monent, non utique constare, num hoc loco Memnonis statuam, quae Thebis est, cogitaverit Herodotus; illud vero constare, eum pro Sesostris statuis illas duas in Ionia a se visas habuisse, itemque hoc alterum, Herodotum non confudisse Memnonem cum Sesostride." *Cr.* Cum his etiam conf. quae monet Letronne: La statue de Memnon p. 42 coll. p. 73 seq. et Lepsius Chronolog. d. Aegypt. I. p. 277 seq., qui h. l. primum vestigium Sesostris = Ramessis cum Memnone confusi inveniri vult, addens, Aegyptiorum sermone quaevis palatia dici *Mennu,* indeque ortum esse Graecum *μεμνόνειον*, quod ut ad alia palatia, ita ad Thebanum illud, quod Ramesseium nunc vocant, aeque transferri potuerit.

πολὺ τῆς ἀληθείης ἀπολελειμμένοι] i. e. *longe a vero aberrantes,* a vero quasi relicti. Quam locutionem posteros scriptores imitatos

Digitized by Google

Τοῦτον δὴ τὸν Αἰγύπτιον Σέσωστριν ἀναχωρέοντα καὶ 107
ἀνάγοντα πολλοὺς ἀνθρώπους τῶν ἐθνέων, τῶν τὰς χώρας κατεστρέψατο, ἔλεγον οἱ ἱρέες, ἐπεί τε ἐγένετο ἀνακομιζόμενος ἐν Δάφνῃσι τῇσι Πηλουσίῃσι, τὸν ἀδελφεὸν ἑωυτοῦ, τῷ ἐπέτρεψε Σέσωστρις τὴν Αἴγυπτον, τοῦτον ἐπὶ ξείνια αὐτὸν κα-

esse aliquot exemplis indicat Wesseling. ad h. l., ex Procop. Bell. Pers. I, 6. Agath. II. p. 38 B. itemque ex Lysiae Orat. I, 5 et Euripid. Hel. 1262. Intactum reliqui πολὺ, quod h. l. omnes afferunt libri scripti et editi, Bredovio auctore p. 36 mutandum in πολλὸν, quod inde recepit Dietsch. Vulgatum retinuit Dindorf. Pro ἀληθηΐῃ, quod olim legebatur, dedi cum recentt. edd. ἀληθείῃ; vid. nott. ad I, 34. θεησαμένων, quod recentt. edd. mutaverunt in θηησαμένων, equidem reliqui cum Bredov. pag. 45.

Cap. CVII.

ἐν Δάφνῃσι τῇσι Πηλουσίῃσι] Vid. supra ad II, 30 monita. In proxime antecedentibus e melioribus libris revocavi πολλοὺς pro πολέας; vid. Bredov. p. 36.

τὸν ἀδελφεὸν ἑωυτοῦ] Appellatur *Armaïs*, si fides est Manethoni (Ioseph. contr. Apion. I. §. 15. t. II. p. 447), qui eadem ferme, quae apud Herodotum leguntur, tradit atque hunc Armain eundem esse addit atque *Danaum*, fratrem *Sesostridis* (qui hic dicitur Σέθωσις), qui idem vocetur *Aegyptus*. In quo tamen Manethonis nullam esse fidem Larcherus contendit in tab. chronol. t. VII. pag. 322 seq. coll. p. 8. Sed Champoll., afferente Creuzero Comm. Her. p. 198, suspicatur, temere universale nomen *Aegypti* Graecos imposuisse ei regi, qui Danai frater ferebatur; ceterum probabilia esse et congrua temporum rationibus, quae apud Iosephum l. l. ex Manethone proferantur, viderique *Danaum* esse *Armaïn* Manethonis; fratrem autem, quem Graeci ignorantia *Aegyptum* dixerint, *Sesostrin* esse *Sethosin Ramessem*. Postea haec disquisiverunt Bunsen l. l. III. p. 100 seqq., Rosellini Mon. stor. I. p. 254. 301 seqq. II. p. 1 seqq. 259., qui, quae Iosephus habet, probare studet, ita ut Danaum, quem profugum ex Aegypto in Graeciam appulisse Graeci tradunt, revera Aegyptii regis, qui hic Sesostridis nomen gerat, fratrem fuisse existimemus; quibuscum conf. quae iudicat Gesenius in: Hall. Litt. Zeit. 1841. p. 558 seq. Equidem malim sequi Boeckh. l. l. p. 681 seqq., qui reiecta hac omni Danai comparatione, quam ignorat Herodotus, illa quae apud Iosephum leguntur verba (ἡ δὲ χώρα ἐκλήθη ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ [sc. Σεθώσεως] Αἴγυπτος· λέγει γὰρ [sc. ὁ Μανεθὼν], ὅτι ὁ μὲν Σέθωσις ἐκαλεῖτο Αἴγυπτος, Ἅρμαϊς δὲ ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ Δαναός), ab interpolatore quodam addita ac Manethonis libris illata esse suspicatur. Quae ita tueri studet Lepsius l. l. p. 281, ut Manetho significarit, *sua aetate* haec ad Danaum referri, quae quidem ipsa non prorsus aliena videantur ab Aegyptiorum historia, qui sane duorum regiorum fratrum dissidia noverint. Hunc vero Danaum ad Phoeniciam potius relatum vult Movers (Die Phoeniz. I. p. 46) quam ad Aegyptum: ad quam si revera pertinuit Danaus frater Sesostridis, ut volunt, id quin h. l. Noster declarasset, vix dubium, cum in caeteris tam lubenter Graeca cum Aegyptiis componat; accedit quoque Diodorus I, 57, in summa fere consentiens cum Herodoto idemque nomen fratris tacens. Quod haud inconsulto factum videtur, si quidem de industria pravi fratris nomen sacerdotes celasse nec monumentis literarum consignasse credibile est.

ἐπὶ ξείνια αὐτὸν καλέσαντα] ξεί-

λέσαντα καὶ πρὸς αὐτῷ τοὺς παῖδας, περινῆσαι ἔξωθεν τὴν οἰκίην ὕλῃ, περινήσαντα δὲ ὑποπρῆσαι. τὸν δὲ, ὡς μαθεῖν τοῦτο, αὐτίκα συμβουλεύεσθαι τῇ γυναικί· καὶ γὰρ δὴ καὶ τὴν γυναῖκα αὐτὸν ἅμα ἄγεσθαι. τὴν δέ οἱ συμβουλεῦσαι, τῶν παίδων ἐόντων ἓξ τοὺς δύο ἐπὶ τὴν πυρὴν ἐκτείναντα, γεφυρῶσαι τὸ καιόμενον, αὐτοὺς δ' ἐπ' ἐκείνων ἐπιβαίνοντας ἐκσώζεσθαι. ταῦτα ποιῆσαι τὸν Σέσωστριν· καὶ δύο μὲν τῶν παίδων κατακαῆναι τρόπῳ τοιούτῳ, τοὺς δὲ λοιποὺς ἀποσωθῆναι ἅμα τῷ πατρί. 108 *Νοστήσας δὲ ὁ Σέσωστρις ἐς τὴν Αἴγυπτον καὶ τισάμενος τὸν ἀδελφεὸν, τῷ μὲν ὁμίλῳ, τὸν ἐπηγάγετο, τῶν τὰς χώρας κατεστρέψατο, τούτῳ μὲν τάδε ἐχρήσατο. τούς τέ οἱ λίθους, τοὺς ἐπὶ τούτου τοῦ βασιλέος κομι-*

νια vulgo sunt *hospitalitatis dona*, munera, quae hospitibus offeruntur ac praebentur. Conf. quae monui ad Plutarch. Alcibiad. p. 216, et add. Herod. IV, 154. V, 18 ibiq. laudd. Iacobs ad Aelian. N. A. I, 2. Invitarat scilicet frater Sesostrin ad festum redeuntis in honorem institutum, quasi hospitale epulum, quo hospites vulgo excipi solent. Hinc Diodorus l. l. simpliciter: *ἑστιῶν αὐτὸν ὁ ἀδελφὸς κ. τ. λ.* Ad structuram totius loci pronominumque usum hoc tenendum: *τοῦτον δὴ τὸν Αἰγ. Σέσ.*, quae verba initio capitis leguntur, esse obiecti accusativum, qui pendet a verbo *καλέσαντα* et repetitur voce *αὐτὸν*, quod aeque ac sequens *αὐτῷ* ad Sesostridem pertinere nemo non videt; *τοῦτον* (*ἐπὶ ξείνια κ. τ. λ.*) vero spectare ad *τὸν ἀδελφεὸν* idque ob verba interiecta repetere, tanquam subiecti accusativum, ad quem in seqq. referendum *περινήσαντα*.

περινῆσαι ἔξωθεν τὴν οἰκίην ὕλῃ] Scripsi *περινῆσαι* (pro *περινηῆσαι*) et mox *περινήσαντα* pro *περινηήσαντα*; vid. nott. ad I, 50. Ad structuram conf. Herod. VI, 80 (ubi *περινέειν ὕλῃ*), qui idem IV, 164 dixit *ὕλην περινήσας*.

τὸν δὲ ὡς μαθεῖν] *τὸν δὲ* ad *Sesostrin* refer, qui, cum insidias a fratre structas intellexisset, cum femina de effugiendo periculo consilia agitarit. In quo adverte vim medii verbi *συμβουλεύεσθαι* (*consilia agitare*, *deliberare*), et activi *συμβουλεύειν* (*consilium dare*, *consulere*). Conf. Herodot. I, 19. VII, 235.

τοὺς δύο ἐπὶ τὴν πυρὴν ἐκτείναντα] i. e. *duobus super pyram extensis pontem quasi struere super materiam ardentem.* De quo tacet Diodorus, qui regem narrat pro salute uxoris et filiorum vota diis suscipientem ita evasisse, indeque etiam postea deos tum reliquos, tum Vulcanum inprimis, ut a quo potissimum iam inopinato servatus fuisset, donariis honorasse.

Cap. CVIII.

τῶν τὰς χώρας κατεστρέψατο] Haec verba Wesselingio et Valckenario ex cap. antecedentis initio huc a lectore repetita videntur. Sed praeterquam quod codd. omnes haec verba hoc loco exhibent, obstat quoque Herodoti oratio copiosior atque uberior.

τούτῳ μὲν τάδε ἐχρήσατο] Conf. II, 95 ibiq. nott. — Ad argumentum conf. Diodor. I, 56, simulque consulenda ea, quae in ipsis monumentis a Sesostride erectis exhibentur, in quibus videmus captivos homines e variis terris a rege victore adductos et ad varia negotia adhibitos: vid. quae in Excurs. ad cap. 102 laudavimus et conf. Birch in Transactt. of the royal

Digitized by Google

σθέντας ἐς τοῦ Ἡφαίστου τὸ ἱρὸν, ἐόντας μεγάθεϊ περιμήκεας, οὗτοι ἦσαν οἱ ἑλκύσαντες, καὶ τὰς διώρυχας τὰς νῦν ἐούσας ἐν Αἰγύπτῳ πάσας οὗτοι ἀναγκαζόμενοι ὤρυσσον, ἐποίευν τε οὐκ ἑκόντες Αἴγυπτον, τὸ πρὶν ἐοῦσαν ἱππασίμην καὶ ἀμαξευομένην πᾶσαν, ἐνδεᾶ τούτων. ἀπὸ γὰρ τούτου τοῦ χρόνου Αἴγυπτος, ἐοῦσα πεδιὰς πᾶσα, ἄνιππος καὶ ἀναμάξευτος γέγονε· αἴτιαι δὲ τούτων αἱ διώρυχες γεγόνασι, ἐοῦσαι πολλαὶ καὶ παντοίους τρόπους ἔχουσαι. κατέταμνε δὲ τοῦδε εἵνεκα τὴν χώρην ὁ βασιλεύς· ὅσοι τῶν Αἰγυπτίων μὴ ἐπὶ τῷ ποταμῷ ἔκτηντο τὰς πόλις ἀλλ' ἀναμέσους, οὗτοι, ὅκως τε ἀπίοι ὁ ποταμὸς, σπανίζοντες ὑδάτων πλατυτέροισι ἐχρέοντο τοῖσι πό-

society of Literat. sec. ser. II. p. 345 seq. — In seqq. ad vocem περιμήκεας conf. II, 171. VII, 36.

καὶ τὰς διώρυχας τὰς νῦν ἐούσας κ. τ. λ.] Vid. Diodor. I, 57. Atque coniunctum est sequentis capitis argumentum, quoniam accurata regionum descriptio terminorumque constituendorum ratio indeque vectigalium quoque exigendorum ab his canalibus ad terram fertiliorem reddendam deductis proveniebat. Neque etiam omnino auctor huius rei fuisse videtur Sesostris, cum talia ante ipsum iam instituta fuisse perquam sit credibile, sed multum illa auxisse meliusque ordinasse videtur rex, ad quem principem fere regum Aegyptiorum adscribebantur, quaecunque splendida atque egregia ex antiquitate instituta habuit Aegyptus, ad imperii laudem non minus quam ad vitam ipsam cultiorem insignia. Conf. Heeren. Ideen etc. II, 2. p. 341 coll. 348. Rennel. l. l. pag. 597. Atque his canalibus omnem Aegypti faciem valde fuisse mutatam bene credimus Herodoto diserte notanti, equis et curribus non amplius eam esse aptam, quae scilicet antea et equitum et curruum armatorum copia abundarit, ut vel ex Exod. XIV, 9 intelligitur. Plura Michaelis Mosaisch. Recht. III. p. 213 seqq.

ἐποίευν τε οὐκ ἑκόντες Αἴγυπτον — ἐνδεᾶ τούτων] i. e. *reddebantque ita inviti Aegyptum, quae ante erat equis plaustrisque vehendis tota apta, his destitutam;* ubi τούτων spectare ad ea, quae verbis ἱππασίμην καὶ ἀμαξευομένην continentur, monere vix opus. ἐνδεᾶ immutatum reliqui; cf. nott. ad prooem. libri primi. Nec magis opus scribere ἐποίεέ τε οὐκ ἑκὼν, quod proposuit vir doctus in Rhein. Mus. N. F. VI. p. 154. Quod ad argumentum loci attinet, ipsa Aegyptus vix dici poterit ἄνιππος et ἀναμάξευτος, si animum advertamus ad ipsa Aegyptiorum monumenta, in quibus varii generis plaustra duobus equis plerumque vecta exhibentur ipsaque ratio plaustrorum fabricandorum repraesentatur: quam in rem plurima dabit Wilkinson. Manners etc. I. p. 336 seqq., quem eundem etiam conf. p. 104.

καὶ παντοίους τρόπους ἔχουσαι] Intelligit *canales vario modo quaquaversus deductos*. Conf. I, 188. 199. — In seqq. reliqui εἵνεκα ab omnibus libris scriptis prolatum. Recentt. edd. εἵνεκεν.

πλατυτέροισι ἐχρέοντο τοῖσι πόμασι] i. e. *salsiore potu* utebantur s. *aqua salsiore*. Nam πλατὺ ὕδωρ Hesychius exponit ἁλμυρὸν, eandemque vocis potestatem ad Athen. II, 4 commonstravit Casaubonus, notante Wesselingio, qui inde recte tuetur Dicaearchi locum c. 13, ubi ὑπόπλατυ (id est: *subsalsam aquam*) quidam mutare voluerant in ὑπόπαχυ. Ac pertinet huc, quod etiamnum in Aegyptiis puteis, praesertim

Digitized by Google

μασι, ἐκ φρεάτων χρεόμενοι. τούτων μὲν δὴ εἵνεκα κατετμή-
109 θη ἡ Αἴγυπτος. Κατανεῖμαι δὲ τὴν χώρην Αἰγυπτίοισι ἅπασι 153

in iis, qui a Nilo remotiores sunt, subsalsam aquam inveniri observant recentiores peregrinatores (conf. Pocock. laudatum in Larch. nota); quo ipso valde probatur tum Herodotea narratio, tum quod simile legitur apud Plut. de Isid. et Osirid. cap. 40. pag. 367 B: *πᾶσαι πηγαὶ καὶ φρέατα πάντα — ἁλμυρὸν ὕδωρ καὶ πικρὸν ἔχουσιν*, ubi vid. Parthey p. 236 coll. Diodor. III, 39.

ἐκ φρεάτων χρεόμενοι] scil. *τοῖσι πόμασι*, unde apparet, haud necesse esse cum Valckenario mutare *χρεόμενοι* in *ἀρυόμενοι* vel *ἀρυτόμενοι* (*ex puteis haurientes*). — Caeterum scripsi cum Schweigh. et Gaisf. *χρεόμενοι* et paulo ante *ἐχρέοντο*, uti meliores praebebant libri. Vulgo *χρεώμενοι* et *ἐχρέωντο*. Vid. Bredov. p. 384.

Cap. CIX.

Κατανεῖμαι δὲ τὴν χώρην κ. τ. λ.] Secundum Diodorum I, 54 Sesostris omnem Aegyptum primus in triginta sex praefecturas (*νομοὺς*) divisit singulisque singulos praefecit viros, qui omnia administrarent. Neque aliter fere Noster II, 164 (ubi cf. nott.) coll. II, 42 omnem Aegyptum per nomos descriptam esse asserit, nullo nomorum numero indicato: quem si triginta sex fuisse cum Diodoro statuas, his triginta sex nomis, ut ait Seyffarth Beiträge z. Gesch. etc. II. p. 90. 95 ex asse respondent 36 Zodiaci decuriae cum dominis suis s. decanis: ut adeo tota haec divisio ad sidera spectare videatur eo modo, quo etiam dodecarchiam illam s. duodecim regulorum imperium (de quo vid. II, 147) ad eandem siderum rationem s. ad totidem Zodiaci partes retulerunt. Hoc vero totum num ad nostrum quoque locum pertineat, nunc non disquiram: id potius videtur notandum, quod, teste eodem Diodoro I, 73, omnis terra tripartito divisa, vel sacerdotibus vel regibus vel militibus erat tributa, minus utique congrue cum iis, quae h. l. de Sesostri omnem terram inter singulos Aegyptios dividente narrantur. Nec omnino in iis quidquam certi statuere licebit, quae testium veterum inopia obscura sunt magnisque tenebris premuntur. Qui enim omnem terram ad se pertinere credidit rex, is potuit utique singulis singulas agrorum portiones ita assignare, ut vectigali quotannis soluto ipsius dominium agnoscerent; potuit etiam eas tantum illis terras tribuere, quae bello captae hostibusque ereptae erant; quamquam hoc cum Herodoti verbis minus convenit. Conf. Heeren. Ideen II, 2. pag. 141 seqq. In ipsa vero Aegypto iam ante huius Sesostridis, qui Ramses s. Ramesses Magnus habetur, tempora divisionem terrae inter singulos possessores, qui eam colerent, exstitisse tributumque inde solutum fuisse, ita credibile est, ut ea, quae h. l. de terrae divisione a Sesostride facta traduntur, nisi ad prioris aetatis regem pertinuerint, ad partem tantum Aegyptiae terrae, quae ad regium dominium pertinuerit ac Sesostride regnante aucta fuerit, referri posse videantur. Tu conf. Wilkinson. Manners etc. I. p. 73. II. p. 70 seq. Ac referri huc quoque poterunt, quae in Genes. XLVII, 20 seqq. narrantur de Iosepho, qui Pharaoni emerit singulorum Aegyptiorum (exceptis sacerdotibus) agros, quos ipsos iisdem postea reddidit colendos ea conditione, ut quintam proventus partem Pharaoni solverent; conf. Hengstenberg: Die Bücher Mos. u. Aegypt. p. 60 seqq. et Lepsius Chronolog. d. Aegypt. I. pag. 384 seq. — „Quod Sesostris leges agrarias similesque attinet, laudat in consimili argumento, ubi Cretensium Minoisque leges attigit, Sesostrin Aegyptiorumque instituta tanquam antiquissima omnium Aristoteles in Polit. VII, 10, 3 (cap. 9. p. 288 Schneid.).

Digitized by Google

τοῦτον ἔλεγον τὸν βασιλέα, κλῆρον ἴσον ἑκάστῳ τετράγωνον διδόντα, καὶ ἀπὸ τούτου τὰς προσόδους ποιήσασθαι, ἐπιτάξαντα ἀποφορὴν ἐπιτελέειν κατ' ἐνιαυτόν. εἰ δέ τινος τοῦ κλήρου ὁ ποταμός τι παρέλοιτο, ἐλθὼν ἂν πρὸς αὐτὸν ἐσήμαινε τὸ γεγενημένον· ὁ δὲ ἔπεμπε τοὺς ἐπισκεψομένους καὶ ἀναμετρήσοντας, ὅσῳ ἐλάσσων ὁ χῶρος γέγονε, ὅκως τοῦ λοιποῦ κατὰ λόγον τῆς τεταγμένης ἀποφορῆς τελέοι. δοκέει δέ μοι ἐνθεῦτεν γεωμετρίη εὑρεθεῖσα ἐς τὴν Ἑλλάδα ἐπανελθεῖν.

Easdem leges ex Herodot. l. l. cum Sinensium legibus comparavit nuper vir doctus in The classic. journ. II. pag. 587." Creuzer. in Commentt. Herodd. p. 198 seq.

ἐπιτάξαντα ἀποφορὴν ἐπιτελέειν κατ' ἐνιαυτόν] Pro *ἐπιτελέειν* libri quidam *ἀποτελέειν*. Nec tamen illud loco erit movendum. Conf. Herodot. V, 49. 82. 84. IX, 64. Similis confusio inter *ἀποκρατεῖν* et *ἐπικρατεῖν* obtinet IV, 50. Vocem *ἀποφορὴν* glossa Herodotea exponit *τὴν τελουμένην τιμὴν ὑπὸ τῶν δούλων τοῖς δεσπόταις*. Caeterum hoc ex loco suspiceris licet, quae fuerit agricolarum in Aegypto conditio, quaenam tributi exigendi ratio. Ut enim hodieque illud non ad singulos homines rusticos pertinet, verum ad integros vicos, quibus tributum imponitur, quique communi etiam opera agros colunt (cum scilicet propter inundationes singuli singulorum agrorum termini accuratius servari non possint), ita etiam antiquitus obtinuisse, ex ipsius terrae indole verisimile videtur Heerenio (Ideen II, 2. pag. 340 seq.). Namque cum canalibus e Nilo deductis arcte coniuncta ipsa agrorum divisio et tributi solvendi ratio; quibus omnibus cum bene prospexerit Sesostris, consentaneum est (ut Heerenius existimat), hunc regem primum dici haec instituisse et introduxisse.

ἐλθὼν ἂν πρὸς αὐτὸν ἐσήμαινε τὸ γεγενημένον] De *ἂν*, quando iungitur praeteriti indicativo, conf. I, 42. 196.

κατὰ λόγον τῆς τεταγμένης ἀποφορῆς τελέοι] Ne quis malit *ἀποφορὴν* (quod in mentem venerat Benedicto in Actt. semin. reg. Lips. II. p. 290), intelligendum monet Schweigh. *μέρος τῆς τεταγμένης ἀποφορῆς*. Quem sequitur Negris explicans: *ὅκως τελέοι (ἐκ) τῆς τεταγμένης ἀποφορῆς κατὰ λόγον*. Equidem ad *κατὰ λόγον* referre malim genitivum; ut unusquisque tantum solvere intelligatur, quantum pro ratione universi tributi nunc, diminuto scilicet dominio, solvere par est. *κατὰ λόγον* eodem fere sensu VII, 36. Quod ad argumentum attinet, ex iis, quae h. l. produntur, nata videtur necessitas tabularum publicarum, in quibus singuli fundi eorumque mensurae et domini describerentur, ut recte ponit Amadeus Peyron (Papyrr. Graecc. p. 111 seq.); inde quoque eodem auctore orti *οἱ τοπογραμματεῖς* et *κωμογραμματεῖς*, qui in papyris Graecis et inscriptionibus (nr. 4699. 4956 in Corp. Inscr. Gr. T. III.) commemorantur, qui huiusmodi tabulas in singulis vicis oppidisque et conficiebant et servabant: eoque etiam referri vult idem vir doctus *τὸν βασιλικὸν γραμματέα*, qui in papyro (p. 30) commemoratur: multi enim cum essent per Aegyptum fundi regii, hunc constitutum fuisse, qui regia iura intemerata servaret et quidquid ceteri vicorum s. oppidorum scribae in privatorum causis testati essent, sua auctoritate approbaret. Tu add. quae I. Franzius in Corp. Inscr. Gr. T. III. p. 293 de his disseruit.

δοκέει δέ μοι ἐνθεῦτεν γεωμετρίη εὑρεθεῖσα] Quo ex loco Herodoti profecti haud pauci veterum geometriam ex Aegypto repetitam tradiderunt, quos laudat Menag.

Digitized by Google

πόλον μὲν γὰρ καὶ γνώμονα, καὶ τὰ δυώδεκα μέρεα τῆς ἡμέ-

ad Diog. Laert. VII, 11. Atque Servius quoque ad Virgil. Eclog. III, 41 Nili inundationes, quibus possessionum termini fuerint confusi, post renovandi, ad artem geometricam inveniendam valuisse scribit. Quibus similia habet Diodorus I, 81, ubi vid. Wesseling., et Clemens Alexandr. Strom. I, 16. pag. 361, de Aegyptiis scribens: γεωμετρίας δὲ αὖ εὑρεταὶ γεγόνασι. Qui ab Herodoto dissentire videntur, ii tamen et ipsi ad Aegyptum artis inventionem referunt, remotioribusque ex temporibus eam repetunt. Quibus adnumero Platonem in Phaedr. t. III. p. 274 C (p. 274 C. D., ubi vid. Ast. p. 383), Iamblich. vit. Pythag. §. 29. p. 134, Anticlidem apud Diogen. Laert. VIII, 11, quos laudat Larcherus in not., qui recte monet sub Iosephi adventum in Aegypto iam fuisse hanc agrorum dimensionem ac partitionem, teste Genes. XLVII, 20. Ad Graecos autem, ut ex eadem Larcheri nota apparet, Thales geometriam primus pertulisse narratur (Diogen. Laert. II, 2), ut Apuleius adeo repertorem eius apud Graecos hunc philosophum dixerit (Florid. p. 816). Ac sane Graeci, licet Aegyptiis practicam quandam geometriae cognitionem concedamus, ad quam mature ipsa terrae natura agrorumque ratione sponte adducti fuerint, primi certe fuisse videntur, qui artis geometricae rationem constituerint eandemque ad artis formam habitumque redegerint; conf. Letronne in Journal. d. Sav. 1840. p. 749 seq. et Finger: De primordiis Geometriae apud Graecos (Heidelberg. 1831) p. 12, qui, quae de Thalete traduntur, in examen vocavit, recte monens, Aegyptios, quod ad geometriae artem attinet, ultra vitae necessitatem progressos non videri neque Thaletem multa omnino ab his discere potuisse. His adde, quae in universum de hac re disputat Arneth: Geschichte d. rein. Mathemat. p. 79 seqq.

πόλον μὲν γὰρ, καὶ γνώμονα κ. τ. λ.] πόλον iam Wesselingius Scaligerum (ad Manil. III, 434) secutus exposuerat *horologium*, quo singulae diei horae indicantur, refragante quidem Salmas. ad Solin. p. 448, sed suffragante Polluc. IX, 5. §. 46. Cuius tamen auctoritate spreta Larcherus πόλον intelligit coeli, quem vulgo *polum* vocamus, γνώμονα *horologium solare* (*cadran solaire*). Sed ex ipso Herodoti loco satis patere videtur, de coeli cardine hic nullum esse posse sermonem, sed de instrumentis astronomicis, quorum alterum indicandis anni vicissitudinibus inservierit, alterum diei partibus, monente Schweighaeusero. Accuratius inquisivit alter Gallus interpres, Miot., de utroque astronomico instrumento, *polo* et *gnomone* haec ponens: *gnomonem* fuisse columnam in altum loco plano erectam, cuius umbram dimensi fuerint ad solis locum determinandum; *polum* horologium concavum esse, quo ad singulas diei horas indicandas fuerint usi, quodque eo facilius *poli* nomine insigniri potuerit, cum Graecum πόλος etiam *ipsum coelum* subinde denotet, instrumenti autem ea fuerit forma ac figura, ut coelum minus repraesentare videretur. Quae quidem explicatio testimoniis duorum virorum astronomiae tum veteris tum recentioris peritissimorum nititur: Bailly Hist. de l'astron. modern. t. I. p. 73 et praecipue Delambre: Hist. de l'astron. ancienn. t. I. p. 48. t. I. p. 512, indeque plerique viri docti πόλον de *horologio solari* h. l. dici intellexerunt: Ideler Lehrbuch d. Chronolog. p. 97 seq. et Handbuch d. Chronol. I. p. 234, Finger l. l., Martini: Von d. Sonnenuhren p. 20 not. 47, Reinganum Geschichte d. Erdabbildd. I. p. 126, Gumpach: Zeitrechnung d. Babylon. u. Assyr. p. 25 ipseque Letronne in: Journal d. Sav. 1839. p. 586 haec scribens: „le pôle et le gnomon d'Herodote ne peuvent être qu'un cadran avec son style.“ Inde miror virum doctum in: Goet-

Digitized by Google

ρης παρὰ Βαβυλωνίων ἔμαθον οἱ Ἕλληνες. Βασιλεὺς μὲν δὴ 110
οὗτος μοῦνος Αἰγύπτιος Αἰθιοπίης ἦρξε, μνημόσυνα δὲ ἐλί-
πετο πρὸ τοῦ Ἡφαιστείου ἀνδριάντας λιθίνους, δύο μὲν τριή-

ting. Gel. Anzz. 1840. p. 2027, qui de horologio solari *πόλον* hic accipi posse negat. De *gnomone* vid. etiam Fr. Woepke in Disquis. archaeol. math. circa solaria vett. (Berolin. 1847) p. 2. not. et Finger l. l. p. 22 seq. Haec igitur si vere disputata sunt, haud mireris, ab Herodoto cur statim addita fuerint haec: *καὶ τὰ δυώδεκα μέρεα τῆς ἡμέρης*. De *πόλος*, quo *coelum* indeque instrumentum coeli ad instar elaboratum indicatur, *Cr.* confert Letronne Journ. d. Savans. 1817 Décemb. p. 739, et annotationem suam ad Ciceron. de nat. deor. II, 34. pag. 347.

Cap. CX.

οὗτος μοῦνος Αἰγύπτιος Αἰθιοπίης ἦρξε] Refert quoque Diodorus I, 55, primam regis expeditionem fuisse in Aethiopes, quos debellatos ad vectigal pendendum coegerit. Ubi iam Wesselingius eiusdem argumenti locos Strabonis (XVI. p. 769 et XVII. p. 790) atque Plinii (H. N. VI, 29, 35). indicavit. Atque etiamnum in anaglyphis templorum amplissimorum Nubiae et nomen regis inveniri volunt et ipsas eius res repraesentatas conspici, pugnas scil. cum Aethiopibus commissas et victorias de hisce reportatas, triumphos victoris, cui tributa a victis praebeantur. Singula protulit Heeren. Ideen II, 2. pag. 318. 320, qui hoc etiam addit, non partem quandam Aethiopiae, sed omnem terram armis expugnatam fuisse. Pertinent huc inprimis ea monumenta, quae inveniuntur loco eo, cui nunc nomen Ibsambul, accurate descripta et illustrata a Rosellin. Mon. stor. III, 2. p. 85 seqq., in quibus conspicitur Sesostris de Aethiopibus triumphans eosque captos ac vinctos ducens, addita inscriptione, quae notis hieroglyphicis et nomen regis et laudes eius continet; cf. ibid. p. 114 seq. 178 seqq. Nec mirae videri debent Aegyptiorum regum incursiones in Aethiopiam, cum vel recentiori aetate idem factum sit a vicario Aegypti rege, qui, ipsius Aegypti imperio satis confirmato, statim filium suum cum copiis Aethiopiam versus misit, quo eam terram ditioni suae adiiceret. Conf. Heeren. l. l. II, 1. p. 430 seq.

μνημόσυνα δὲ ἐλίπετο πρὸ τοῦ κ. τ. λ.] Hoc factum est, ut equidem suspicor, in memoriam periculi, quod rex effugerat, II, 107. Nec aliter refert Diodor. I, 57. Huc etiam fortasse pertinent lapides ingentes ad Vulcani templum a captivis tracti (II, 108), cum *μονολίθους* fuisse statuas ex Diodori testimonio pateat. — „Duos consimiles colossos ex parte truncatos, ex lapide Aegyptio rubro (*Granit*) ante palatium prope Karnak positos, longitudine viginti sex pedum offenderunt Franco-Galli, qui iidem ex nostro loco coniecturam duxerunt, ibi quoque heroum aut regum in deorum formam effictorum imagines cogitari debere. Vid. Descript. de l'Eg. vol. II. pag. 217 seq.“ *Cr.* His adde, quae profert Rosellin. l. l. pag. 254 seq. Duorum enim colossorum, qui h. l. commemorantur, alterum prostratum invenit eiusque reliquias humi iacentes; alterum vero integrum, excepto capite mutilato, sed servata inscriptione, quae Ramsem (Sesostridem) hic repraesentari declarat. Alium colossum, ante Vulcani templum Memphiticum erectum, nunc vero humi prostratum, qui idem hunc Sesostridem-Ramessem repraesentat, nuper descripsit ac delineavit I. Bonomi in: Transactt. of the reg. soc. of literat. (sec. ser.) II. pag. 297 seqq. Add. Brugsch: Reiseberichte aus Aegypt. pag. 62 seq. Colossorum mensuras, quas tradit Herodotus, ad no-

Digitized by Google

κοντα πηχέων, ἑωυτόν τε καὶ τὴν γυναῖκα, τοὺς δὲ παῖδας ἐόντας τέσσερας, εἴκοσι πηχέων ἕκαστον. τῶν δὴ ὁ ἱρεὺς τοῦ Ἡφαίστου χρόνῳ μετέπειτα πολλῷ Δαρεῖον τὸν Πέρσην οὐ περιεῖδε ἱστάντα ἔμπροσθε ἀνδριάντα, φὰς οὔ οἱ πεποιῆσθαι ἔργα οἷά περ Σεσώστρι τῷ Αἰγυπτίῳ. Σέσωστριν μὲν γὰρ ἄλλα τε καταστρέψασθαι ἔθνεα οὐκ ἐλάσσω ἐκείνου καὶ δὴ καὶ Σκύθας, Δαρεῖον δὲ οὐ δυνασθῆναι Σκύθας ἑλεῖν. οὐκ ὦν δίκαιον εἶναι ἱστάναι ἔμπροσθε τῶν ἐκείνου ἀναθημάτων, μὴ οὐκ ὑπερβαλλόμενον τοῖσι ἔργοισι. Δαρεῖον μέν νυν λέγουσι πρὸς ταῦτα συγγνώμην ποιήσασθαι.

stras revocans Iacobs. De mensur. Herod. p. 21, cum πήχεις s. cubiti intelligantur vulgares s. minores, invenit, triginta cubitos aequare ferme pedes Rhenanos 44, 20′, viginti cubitos 29, 47′ pedes Rhen. Neque sane haec magnitudo offendere poterit eos, qui vel maiores colossos eorumque rudera per Aegyptum inveniri cognoverint.

τῶν δὴ ὁ ἱρεὺς τοῦ Ἡφαίστου κ. τ. λ.] Scripsi cum Schweigh. et Gaisf. τῶν δή, ubi τῶν Ionum more positum est pro ὧν. Ex aliis quibusdam libris Wesselingius ediderat τῶνδε δὴ ὁ ἱρεὺς κ. τ. λ. Pendet vero genitivus ab ἔμπροσθεν, et spectat ad colossos, a Sesostri erectos. — Paulo ante cum iisdem viris rescripsi πηχέων pro πήχεων, eodem modo, quo I, 183 et II, 111 fin. ἱρεὺς hoc loco erit is, qui collegio sacerdotum fuit praepositus, ἀρχιερεύς, ut eum vocavit Diodorus I, 58, ubi de hoc usu apte monuit Wesseling. Gravius illud quibusdam videbitur, quod Darii in Aegypto commorantis nuspiam fit mentio, nisi unum excipias Aristoteleum locum in Rhett. II, 20. p. 570 A. Ac poterat utique ei, quem rex Darius suo loco in Aegypto constituerat regulum s. satrapam, tale quid respondere sacerdos; quod dein ad ipsum regem perlatum illius iram haudquaquam movit. At nomen Darii regis nunc inventum est inscriptum parietibus templi, quod in magna Oasi est eo loco, qui vocatur *El* Khargeh, teste Wilkinson. Manners etc. I. p. 199. Cfr, Letronne in: Journal d. Sav. 1838. p. 237 seq. Namque templi huius pars ab ipso hoc rege fuit exstructa. Confirmat haec Rosellini Monum. storic. II. pag. 170 seq. alia quoque afferens testimonia eiusdem nominis. — Pro vulg. ἔμπροσθεν hic scripsi ἔμπροσθε, quod mox omnes libri recte praebent; conf. Bredov. pag. 106.

οὐκ ὦν δίκαιον εἶναι ἱστάναι ἔμπροσθε κ. τ. λ.] Hunc locum cum Werfero (Actt. Monn. I. pag. 107) sic interpretor: *eo iniquum esse, statuas ponere quemquam ante illius donaria, nisi eum rebus gestis superaret.* Ubi Werfer. admonuit quoque participii usus, cui praepositum μὴ οὐ, *nisi*, antecedente sententia negativa, ut VI, 106 et Soph. Oed. T. 12, quos locos apte iam attulit Matthiae Gr. Gr. p. 1230. Quare haud opus scribere, quod C. W. F. Buechner (Thes. controvers. 1830. Hal.) proposuit: τοῦ μὴ ὑπερβαλλομένου. Vulgatum tuetur Godofr. Hermannus in: Schulzeit. 1833. p. 789, cuius tamen interpretationi accedere non possum: nec magis placet ea ratio, qua hunc locum mutata interpunctione intelligi vult A. Sander: Beiträge z. Kritik u. Erklärung d. Griech. Dramatik. p. 6. ἱστάναι (ut paulo antea ἱστάντα — ἀνδριάντα) transitive accipiendum de eo, qui statuam collocat, ut facile obiectum hic omissum ex sermonis contextu suppleri possit ἀνάθημα s. ἀνδριάντα. Quae cum ita sint, haud intelligo, cur Schweighaeusero commodius videatur ἱστά-

Digitized by Google

Σεσώστριος δὲ τελευτήσαντος ἐκδέξασθαι ἔλεγον τὴν βα- 111
σιληΐην τὸν παῖδα αὐτοῦ Φερῶν· τὸν ἀποδέξασθαι μὲν οὐδε-
μίαν στρατηΐην, συνενειχθῆναι δέ οἱ τυφλὸν γενέσθαι διὰ
τοιόνδε πρῆγμα. τοῦ ποταμοῦ κατελθόντος μέγιστα δὴ τότε

ναι vel στῆναι (*stare*) pro ἱστάναι, quod aptissimum iudico.

CAP. CXI.

τὸν παῖδα αὐτοῦ Φερῶν] Diodorus I, 59 patri (Sesostridi) in regno filium successisse scribit, assumto paterno nomine, hunc vero nihil momoratu dignum peregisse addit; de oculorum calamitate, qua afflictus est, eadem fere, quae Herodotus, tradit; quae ipsa conveniunt in eum, qui a Plinio H. N. XXXVI, 11 sive 15, 7 vocatur *Nuncoreus*, Sesostridis filius. Ipsa Aegyptiorum monumenta si consulamus, in his Ramessem Magnum s. Sesostridem regnantem excipit filius *Menephtah*, qui non alius esse videtur atque is, qui apud Syncellum vocatur Ἀμμενεφθὶς et apud Iosephum (contr. Apion. 26) Ἀμένωφις: vid. Bunsen: Aegypt. Stelle etc. II. pag. 11 seqq. III. p. 97—109 (Egypt's Place etc. I. pag. 605), Rosellini Mon. storic. I. pag. 278 seq. III, 2. pag. 297 seqq., Lepsius: Chronologie etc. I. pag. 288 seqq. *Phtahmen* eundem regem cur appellet Wilkinson Manners etc. I. pag. 75, haud exputem; id vero iure quaeras, qui factum sit, ut Herodotus hunc regem vocarit Φερῶν (quae accusativi est forma a voce Φερῶς ducta; cf. Lepsius l. l. p. 288): quam vocem appellativam esse et regem sua origine significare, iam Wesselingius recte mihi monuisse videtur: neque enim aliud videri ait ac *Pharao* s. *Pharo,* ut bene Camp. Vitringa in Esai. XIX. pag. 549; idque eo facilius fieri potuisse addit Lepsius (l. l. pag. 292), quod hic idem rex, quo regnante Iudaei ex Aegypto emigrarint, a sacris scriptoribus aliisque plerumque dicitur Φαραὼ βασιλεύς. Haec vero vox, qua Aegyptiorum reges significari constat (פַּרְעֹה, apud Aegyptios sonat *Phre*), *Solem* indicare videtur Rosellinio l. l. I. p. 116 seqq. indeque regum titulum aptum exhibere putatur: ut adeo vix multum intersit, num *Solem* s. *regem* (ut aliis placet) declaret; plura vid. apud Iablonskium vocc. Aegyptt. p. 375 ibique the Water, Champollion Syst. hieroglyph. p. 72 seq., Gesenium Thes. Ling. Hebr. II. pag. 1129, Bunsen: Egypt. Place etc. II. pag. 15. Sub hoc rege, sive Pherone sive Menephtah, Moysen cum Israelitis excessisse ex Aegypto, comprobare studuit, monente *Cr.*, Bois-Aymé in Descript. de l'Egypt. Antt. livr. III. mém. T. I. pag. 305. Atque idem nunc efficere studet Lepsius l. l. pag. 292, 360, quem si sequimur, Israelitarum exodus cadit in ann. 1314 ante Chr. n., quo tempore Herodoteus Pheros regnavit, quem Larcherus ann. 1312 ante Chr. n. ad regnum accessisse statuerat (T. VIII. p. 579), Bunsen anno 1322 ante Chr. n., Boeckh (l. l. p. 775 coll. 573 seqq., ubi de tempore Israelitarum ex Aegypto emigrantium disputat) anno 1345 ante Chr. n. Lepsio assentitur Osburn: Monumental history of Egypt. II. pag. 633, cui longe probabilius videtur, secessisse Israelitas anno 1314, quam quo vulgo ponunt 1491 ante Chr. n.; Letronne adeo posuerat ann. 1495 a. Chr. n. sive septimum annum regis Menephtah (cf. Brunet de Presle Examen des dynast. etc. pag. 195). Seyffarth: Beiträge z. Kenntniss d. alt. Aegypt. II. pag. 339 regredi vult ad ann. 1908 ante Chr. n.

οὐδεμίαν στρατηΐην] οὐδεμίαν dedi cum Gaisf. Vulgo οὐδεμίην. Reliquam narrationem Diodorus l. l. quoque exhibet, ex ipso Herodoto, ut Wesselingio videtur, haustam.

τοῦ ποταμοῦ κατελθόντος μέγι-

Digitized by Google

ἐπ᾽ ὀκτωκαίδεκα πήχεας, ὡς ὑπερέβαλε τὰς ἀρούρας, πνεύματος ἐμπεσόντος, κυματίης ὁ ποταμὸς ἐγένετο· τὸν δὲ βασιλέα
λέγουσι τοῦτον ἀτασθαλίῃ χρησάμενον, λαβόντα αἰχμὴν, βα- 154
λέειν ἐς μέσας τὰς δίνας τοῦ ποταμοῦ· μετὰ δὲ αὐτίκα καμόντα αὐτὸν τοὺς ὀφθαλμοὺς τυφλωθῆναι. δέκα μὲν δὴ ἔτεα εἶναί μιν τυφλόν, ἑνδεκάτῳ δὲ ἔτεϊ ἀπικέσθαι οἱ μαντήϊον ἐκ Βουτοῦς πόλιος, ὡς ἐξήκει τέ οἱ ὁ χρόνος τῆς ζημίης καὶ ἀναβλέψει, γυναικὸς οὔρῳ νιψάμενος τοὺς ὀφθαλμοὺς, ἥτις παρὰ τὸν ἑωυτῆς ἄνδρα μοῦνον πεφοίτηκε, ἄλλων ἀνδρῶν ἐοῦσα ἄπειρος· καὶ τὸν πρώτης τῆς ἑωυτοῦ γυναικὸς πειρᾶσθαι· μετὰ δὲ, ὡς οὐκ ἀνέβλεπε, ἐπεξῆς πασέων πειρᾶσθαι. ἀναβλέψαντα δὲ συναγαγεῖν τὰς γυναῖκας, τῶν ἐπειρήθη, πλὴν ἢ τῆς τῷ οὔρῳ νιψάμενος ἀνέβλεψε, ἐς μίαν πόλιν, ἣ νῦν καλέεται Ἐρυθρὴ βῶλος· ἐς ταύτην συναλίσαντα ὑποπρῆσαι

στα κ. τ. λ.] Ad huius loci structuram (*τοῦ ποταμοῦ κατελθόντος — κυματίης ὁ ποταμὸς ἐγένετο*), ubi genitivi absoluti, qui dicuntur, nominativorum loco positi videntur conf. Koch ad Antonin. Liberal. p. 313 seq., Kuehner Gr. Gr. §. 681 a. *κατέρχεσθαι* eodem sensu II, 19 et apud Aristid. II. p. 336, 10. Ad seqq. conf. II, 13. Octodecim *πήχεις* accedunt ferme ad viginti septem pedes Rhenanos. Est vero regis factum inde explicandum, quod Nilus, praesertim inundationis saluberrimae tempore, sacer habetur haud aliter atque Ganges apud Indos. Conf. ad II, 90 not.

κυματίης ὁ ποταμὸς ἐγένετο] *κυματίης* dicitur fluvius *fluctibus agitatus*, ut VIII, 118 *ἄνεμος κυματίης* ventus maris fluctus excitans, et apud Aeschyl. Suppl. 504 (555) *πόρος κυματίας*. Mox cum reliquis edd. reliqui *βαλέειν*, ab omnibus libris, quantum scio, allatum, sed ex Bredovii praecepto p. 326 mutandum in *βαλεῖν*.

καμόντα αὐτὸν τοὺς ὀφθαλμοὺς] Conf. Matthiae Gr. Gr. §. 424, 4. — De oraculo Latonae in urbe Buto conf. II, 155. — „Tu conf. Bruining. schediasma de Mesmerismo ante Mesmerum (Groning. 1815) p. 66.“ *Cr.*

παρὰ τὸν ἑωυτῆς ἄνδρα μοῦνον πεφοίτηκε] *φοιτᾷν* hic de consuetudine Venerea intelligendum, voce honestiori, tum de viro tum de muliere usitata. Vid. IV, 1 ibiq. Valck. et Siebelis. ad Pausan. II, 10. §. 4, qui eadem est usus locutione. Et pertinet huc quoque similis verbi *πειρᾶσθαι* usus, de quo Ruhnken. ad Timaei Lex. Platon. pag. 210. — Caeterum ex hac narratione satis patere videtur Larchero, quam corrupti ista aetate iam fuerint mores Aegyptiorum, ut, quae de Abrahamo narrantur Genes. XII, 11 et de impudicis moribus uxoris Potipharis (ibid. XXXIX, 7 seqq.), optime fidem mereantur.

τῶν ἐπειρήθη κ. τ. λ.] Monet Werferus (Actt. phill. Monn. I, 1. p. 94) de particula *μὲν* hic omissa; eam enim esse huius loci rationem, si quis ad normam eam redigere velit: *τῶν μὲν ἐπειρήθη, οὐδὲ ἀνέβλεψε, ταύτας μὲν ἐς μίην κ. τ. λ.* In seqq. ad voculam *δὲ* repetitam in verbis *τῆς δὲ νιψάμενος κ. τ. λ. ταύτην δὲ εἶχε ἁ. γ.* conf. II, 39 ibique nott.

ἣ νῦν καλέεται Ἐρυθρὴ βῶλος] Laudat ex hoc loco hanc urbem Stephanus Byz. Diodorus I, 59 *ἱερὰν βῶλον* dicit, in *Ἐρυθρὴν* mutandum, si recte statuit Schlicht-

Digitized by Google

πάσας σὺν αὐτῇ τῇ πόλι. τῆς δὲ νιψάμενος τῷ οὔρῳ ἀνέβλεψε, ταύτην δὲ εἶχε αὐτὸς γυναῖκα. Ἀναθήματα δὲ, ἀποφυγὼν τὴν πάθην τῶν ὀφθαλμῶν, ἄλλα τε ἀνὰ τὰ ἱρὰ πάντα τὰ λόγιμα ἀνέθηκε, καὶ τοῦ γε λόγον μάλιστα ἄξιόν ἐστι ἔχειν, ἐς τοῦ Ἡλίου τὸ ἱρὸν ἀξιοθέητα ἀνέθηκε ἔργα, ὀβελοὺς δύο λιθίνους, ἐξ ἑνὸς ἐόντα ἑκάτερον λίθου, μῆκος μὲν ἑκάτερον πηχέων ἑκατὸν, εὖρος δὲ ὀκτὼ πηχέων.

Τούτου δὲ ἐκδέξασθαι τὴν βασιληΐην ἔλεγον ἄνδρα Μεμφί- 112

horst. l. laud. pag. 88. Plura de loci situ non constant.

σὺν αὐτῇ τῇ πόλι] σὺν praeter morem hic additum expungi vult Cobet. Conf. Matth. Gr. Gr. §. 405. not. 3. pag. 741. — In seqq. reliqui ἀξιοθέητα a Dietsch. mutatum in ἀξιοθήητα, qui ipse I, 14. 184 recte dedit ἀξιοθέητα, de quo vid. ceteros locos apud Bredov. pag. 46. Ἥλιος deus, qui commemoratur, non alius est atque is *Solis* deus, de quo ad II, 42 diximus.

ὀβελοὺς δύο λιθίνους κ. τ. λ.] Horum obeliscorum alter post devectus est Romam et in circo Vaticano collocatus, teste Plinio H. N. XXXVI, 11 (al. 15, 7), unde anno p. Chr. n. 1589 Sixti V. iussu in populi aream (Piazza del popolo) translatus a Flaminia porta accepit Flaminii nomen: de quo vid. Zoega l. mox l. pag. 62 et Fontani architecti ac Mercati libros a Zoega p. 60 not. laudatos, Bunsen etc. Beschreibung v. Rom. III, 3. pag. 208 seq. Et auctor quoque est Strabo XVII. pag. 805 s. 1158 C, Heliopoli duos obeliscos Romam fuisse delatos. Add. Ammian. Marcellin. XVII, 4, qui de obeliscorum forma sic scribit: „est autem obeliscus, asperrimus lapis, in figuram metae cuiusdam sensim ad proceritatem consurgens excelsam, utque radium imitetur gracilescens, paulisper specie quadrata in verticem productus angustum, manu levigatus artifici.“ Plura hac de re dabit is, qui de tota hac re omnium accuratissime exposuit opere immortali de origine atque usu obeliscorum, Zoega (Rom. 1797 fol.) pag. 128 seqq. 132 seq., cui add. quae affert Mueller: Handb. d. Archaeolog. §. 224, Walz in: Pauly. Realencyclop. V. pag. 797—802, Birch in: Museum of classical Antiquit. (1852. Lond.) II. pag. 203 seqq. De fine et significatione obeliscorum si quaeras, plurima idem Zoega pag. 161 seqq. praebet. Ac plerique (cf. ibid. pag. 172, Creuzer: Symbol. I. p. 274 ed. tert.) Plinium sequuntur Hist. Nat. XXXVI, 8. s. XIV, quo teste Soli consecrati erant, cuius quasi radios lapidea effigie repraesentarent; Zoega ipse (pag. 174), ut Soli, ita iis diis, qui in singulis urbibus peculiari instituto colebantur, obeliscos erectos esse arbitratur. De etymo vocis vix certi quid constat: vid. Zoega pag. 129 seq. Bunsen (Aegypt. Stelle etc. I. pag. 438), qui et ipse ad Solis cultum refert obeliscos, eo etiam nomen relatum vult, quod sonet *uben-ra*, i. e. *Solis radius*. Uhlemann in: Philol. Aegypt. p. 24 Graecum nomen esse affirmat Pliniumque errasse scribit, qui Aegyptium nomen habuit; quod idem statuit Brunet de Presle Examen critiq. d. dynast. d'Egypt. pag. 40. 51.

μῆκος μὲν ἑκάτερον πηχέων ἑκατὸν κ. τ. λ.] Centum cubiti efficient 147, 34′ ped. Rhen., octo cubiti aequabunt 11, 79′ ped. Rhen. Ita certe Iacobs de mens. Herod. pag. 22, qui dubitari posse addit de his mensuris, cum maximus omnium, qui adhuc reperti sint, obeliscus Ramessens, Romam et ipse transportatus, 72 cubitos tantum contineat.

Digitized by Google

την, τῷ κατὰ τὴν τῶν Ἑλλήνων γλῶσσαν οὔνομα Πρωτέα εἶ-

Cap. CXII.

τῷ κατά τὴν τῶν Ἑλλήνων — Πρωτέα εἶναι] Aegyptium nomen *Ceten* fuisse prodit Diodor. I, 62, qui tamen (I, 60 seq.) intra Sesostridis filium et huncce Proteum s. Ceten plures collocat reges, Herodoto prorsus ignotos. Larcherus Herodotum secutus Proteum ponit in ann. 1294 a. Chr. n. ad regnum evectum, quod per quinquaginta annos tenuerit. De hoc rege quae plurima leguntur apud alios rerum scriptores, hic repetere non attinet. Sunt enim talia, in quibus falsum a vero discernere nequeas. De singulis conf. Beck: Anleit. z. Weltgesch. I. pag. 714 seq. Graeci Proteum fuisse tradunt Aegyptium eumque modo deum vocant, modo regem ac mortalem (Homer. Od. IV, 384. Euripid. Helen. 46 seqq. coll. Stesichori fragmm. pag. 92 seq. ed. Kleine). Ac nonnulli (sunt verba Creuzeri Comm. Her. pag. 313. 333 ibiq. Eustath. ad Homeri locum l. Add. Symbol. II. pag. 151 tert. ed.) Proteum Homericum adeoque Aegyptium ad vicissitudines materiae primigeniae pertinere voluerunt, quae varias deinceps formas subiret. Alii doctrinam in eo latere existimabant rerum omnium ex aqua ortarum et profectarum. Recentiore aetate exstiterunt, qui talia a philosophis posterae aetatis excogitata clamantes Herodoteam narrationem Aegyptiis sacerdotibus adscribi debere contenderent, quippe qui Graecis, a quibus saepe interrogati fuerint, verba dederint, nautarumque fabulas magis adeo auxerint et exornarint, regem fingentes Proteum remotissimae Troicarum rerum aetatis, miris viribus praeditum. Vid. I. H. Voss. a *Cr.* laudatum ad Virgil. Georg. IV, 384. pag. 862 seqq. Inde navigationis per maria ignota imaginem Protei fabula indicari vulgo isti arbitrantur! Nec multum inde recedunt aliorum commenta, quae retulit doctissimus Nitzsch. ad Homeri Odyss. l. l. p. 271 atque Cless in: Pauly Realencyclop. VI, 1. pag. 130 not., quibuscum conferantur, quae leguntur apud Herod. II, 113 seq. At vero fabulis missis ad historiae fidem haec si exigere locumque quaerere velimus, quem in Aegyptiorum regum serie is teneat rex, qui h. l. ab Herodoto vocatur *Proteus* Memphita, vix alius huc referri poterit atque ultimus undevicesimae dynastiae apud Manethonem rex, qui septem per annos regnasse dicitur, *Θούωρις ὁ παρ' Ὁμήρῳ καλούμενος Πόλυβος, Ἀλκάνδρας ἀνὴρ, ἐφ' οὗ τὸ Ἴλιον ἑάλω* (vid. Syncell. pag. 72), quem Bunsen (Aegypt. Stelle etc. III. pag. 94. 116) cum eo rege, qui apud Eratosthenem *Φουορὼ ἤτοι Νεῖλος* vocatur, ita componit, ut pro *Θούωρις* legi velit *Φούωρις*. Quo vix multum lucrabimur. Boeckh. l. l. pag. 167 et 776 *Thuorin* hunc ponit intra ann. 1190—1180 ante a. Chr. n., quo ipso anno Troiam captam esse statuit. Mihi magis ad verum accessisse videtur Lepsius: Chronolog. d. Aegypt. I. p. 295—299, qui *Proteum* Herodoti nullum alium esse statuit nisi Manethonis *Thuorin*, qui ipse est *Sethnektes*, regnumque tenuit ann. 1284—1277 a. Chr. n. Hunc vero cur Herodotus Graeca, ut videtur, voce *Πρωτέα* vocarit, si quaeramus, vix sufficiet inde hoc nomen repetere, quod hic *Πρωτεὺς* primus (*πρῶτος*) post anarchiam, quam per quinque generationes in Aegypto ante hunc regem obtinuisse scribit Diodorus l. l., exstiterit aut primus suae familiae vel novae dynastiae fuerit, ut volunt Iac. Perizonius: Origg. Aegyptt. cap. 15; nec magis explicabitur *Πρωτεὺς*, si cum viro illo docto *Φούωριν*, quem ponit pro *Θούωριν*, huc trahamus. Confusionem quandam hic accidisse existimem, qua Noster Graeca admiscens Aegyptiis eum regem, quem Aegyptii *Thuorin* s. *Sethnekten* appellabant, alio nomine eoque Graeco,

Digitized by Google

ναι, τοῦ νῦν τέμενός ἐστι ἐν Μέμφι κάρτα καλόν τε καὶ εὖ ἐσκευασμένον, τοῦ Ἡφαιστείου πρὸς νότον ἄνεμον κείμενον. περιοικέουσι δὲ τὸ τέμενος τοῦτο Φοίνικες Τύριοι, καλέεται δὲ ὁ χῶρος οὗτος ὁ συνάπας Τυρίων στρατόπεδον. ἔστι δὲ

ad res Aegyptias spectante fabulisque celebrato atque inde Graecis melius cognito significarit *Proteum*que dixerit. Ac pertinent huc ea, quae ad II, 115 adnotavimus. Rosellini Mon. storic. II. p. 24—29 coll. IV. pag. 124 seq. nihil quidquam ad haec illustranda e monumentis Aegyptiis afferri posse asserit neque omnino ullum inveniri regem Thuorin, Polybum, Proteum: in una modo inscriptione regis eius, qui ultimus dynastiae undevicesimae fuit, mentionem fieri addit; cuius nomen, quod *Ramses* fuerit, sibi quoque reperisse videtur eundemque haud differre arbitratur ab eo, qui Thuoris a Manethone vocatur: quocum convenit Plinii (Hist. Nat. XXXVI, 8 sive 14, 2.) testimonium, a quo *Ramses* is dicitur rex, quo regnante Ilium captum est; conf. infra ad II, 121 init. nott.

τοῦ νῦν τέμενός ἐστι κ. τ. λ.] *τέμενος* de quovis agro dici locove, qui usu vulgari exemtus et religione consecratus est, satis constat. Conf. IX, 116 ibique nott. et supra II, 155. 178. III, 142. VI, 76 (ibique nott.) VIII, 135. In seqq. cum Bredov. pag. 181 scripsi *Ἡφαιστείου* pro *Ἡφαιστηΐου*, quod ipsum recte legitur II, 110. 121. 176. Ad genitivum explicandum faciunt, quae monuit Kuehner Gr. Gr. §. 512. 1; valet enim: *a Vulcani templo meridiem versus situm.*

περιοικέουσι — Φοίνικες Τύριοι] Cum ab Aegypto omnino exclusi essent peregrini, nec ullum in confiniis commercium cum iisdem esset permissum, sane maxime notandum, in ipsa urbe capitali et in media Aegypto Phoenicibus sedem fuisse concessam vicumque peculiarem iis tributum. Quod procul dubio commercii causa institutum fuit, ita ut Phoenices non solum commode cum ipsis Aegyptiis, verum etiam inde cum interioribus Africae regionibus commercium agere potuerint; cf. Heeren. Ideen I, 2. pag. 41. 120. II, 2. p. 384, Letronne Revue d. d. mond. (1845) T. IX. pag. 530, Rosellini: Mon. civil. III. pag. 175. Hanc vero sedem Tyriis concessam putat Hengstenberg (De Tyriorum rebus pag. 68 seq.), qui Tyro a Nebucadnezare capta inde profugi ab Aegyptiis, qui a communi hoste sibi timerent, benigne recepti fuerint. Sed iam longe ante haec tempora Tyrios in Aegyptum ipsamque Memphim admissos esse, hic ipse Herodoti locus, in quo huius Tyriorum sedis mentio cum Protei (s. Thuoris) mentione rebusque adeo Troianis coniuncta est, monstrare poterat, alia ut taceam, quae disputavit Movers: Die Phoeniz. II, 1. pag. 187 seqq. recte negans hanc Tyriorum sedem ad militare praesidium referri indeque cum iis, quae Psammitichus Caribus et Ionibus in Aegypto assignavit, componi posse: id quod etiam fecisse video Hitzig. ad Iesai. pag. 277 contra Hengstenberg. disserentem. Atque conf. eundem Movers: Die Phoeniz. II. pag. 20. pluribus exponentem de Phoenicibus mercatoribus, qui in pluribus reperiuntur urbibus commercio florentibus habitantes et in collegium quoddam coniuncti certisque iuribus sive privilegiis fruentes, addita aede, in qua suos deos colebant, quemadmodum hoc etiam in Aegypto factum esse hic locus declarat.

Τυρίων στρατόπεδον] Eodem fere modo loca a Psammiticho Ionibus et Caribus concessa dicuntur *Στρατόπεδα* II, 154. Sic quoque *στρατόπεδον Ἰουδαίων* ex Ioseph. Antiqq. XIV, 8, 2 notat Wesseling., et *Iudaeorum castra*, quae in Augustamnica Aegypti provincia occurrunt in Notit. imp. orient. pag.

Digitized by Google

ἐν τῷ τεμένεϊ τοῦ Πρωτέος ἱρὸν, τὸ καλέεται Ξείνης Ἀφροδίτης· συμβάλλομαι δὲ τοῦτο τὸ ἱρὸν εἶναι Ἑλένης τῆς Τυνδάρεω, καὶ τὸν λόγον ἀκηκοὼς, ὡς διαιτήθη Ἑλένη παρὰ Πρωτέϊ, καὶ δὴ καὶ ὅτι Ξείνης Ἀφροδίτης ἐπώνυμόν ἐστι· ὅσα γὰρ ἄλλα Ἀφροδίτης ἱρά ἐστι, οὐδαμῶς Ξείνης ἐπικαλέεται.
113 Ἔλεγον δέ μοι οἱ ἱρέες ἱστορέοντι τὰ περὶ Ἑλένην γενέσθαι

204. Unde, quid statuendum sit de istiusmodi appellationibus, intelligas. Fuit sedes Tyriorum, ut Heerenii utar verbis l. l. II, 2. pag. 384, *eine Handelsniederlassung unter dem Schutz eines Heiligthums;* cuius modi etiam Naucratidem fuisse, Graecis quae ab Amasi est concessa (II, 178), nihil dubium. Hanc vero Tyriorum sedem a reliqua urbe separatam adeoque vallo sive muro cinctam ac munitam credere licet: unde haud scio an *στρατοπέδου* appellatio repetenda sit.

τὸ καλέεται Ξείνης Ἀφροδίτης] Quaerit Heerenius (l. l. nott.), utrum *Astarte* fuerit an alia quaevis Phoenicum dea. Nos haud aliam fuisse censemus quam eam, cuius ipsius Noster meminit I, 105; quae dea in Aegyptum transvecta *peregrinae* (ξείνης) cognomine utique illic insigniri poterat. Alia est Aegyptia Venus, *indigena*, si ita eam appellare licet, de qua conf. II, 41 ibiq. not.

συμβάλλομαι δὲ τοῦτο κ. τ. λ.] i. e. *coniicio*. Vid. I, 68. II, 33 ibiq. not.

ὡς διαιτήθη Ἑλένη] Vulgo ἐδιαιτήθη. Sed auctoritate meliorum librorum augmentum abiecimus cum Schweighaeus. et Gaisford., idque cum Herodoti usu prorsus convenire docuit Bredov. pag. 310. Valet autem διαιτᾶσθαι, ut, I, 120, *vitam agere, commorari.*

καὶ ὅτι Ξείνης Ἀφροδίτης ἐπώνυμόν ἐστι] Suppleas τὸ ἱρόν. ἐπώνυμον scripsi cum recentt. editt. pro vulg. ἐπωνύμιον; cf. IV, 184. VII, 11. Similes aliarum vocum confusiones affert Bredov. p. 69. Structuram vocis cum genitivo illustrarunt viri docti a Wesselingio laudati: Stanlei ad Aeschyl. S. c. Theb. 138 et Hemsterhus. ad Luciani Diall. mortt. IX, 1. Hinc tu verte: „*tum vero etiam quod* (*templum*) *cognominatum est a Venere peregrina.*“ Si vero quaeras, quid moverit Herodotum, ut Venerem peregrinam hancce re vera Helenam esse suspicaretur, Tyndari filiam, id tenendum: apud Graecos quoque divinos honores accepisse Helenam haud aliter atque Proteum Menelaumque. Habita est enim *Luna* s. *dea lunaris*, ut vel nomen indicat, quod *splendidam*, *lucentem* haud iniuria interpretantur. Est Helena, ut paucis dicam, Venus ad vulgarem heroum fabulam traducta, quae ipsa haud scio an congruat cum *Astarte*, quam ipsam Phoenicum deam lunarem hoc loco intelligendam esse monere vix opus est post ea, quae ad I, 105 attulimus et quae disputavit Movers: Die Phoeniz. II, 2. pag. 73 seqq. — Cum ergo *Luna dea* esset, haud mirum, a patre historiae eam compositam esse cum Venere, et ipsa dea lunari in Phoenicum religionibus. — Ad Herodoti h. l. spectat Schol. ad Lycophron. Alex. 832 coll. 822. — In verbis οὐδαμῶς Ξείνης ἐπικαλέεται Cobet scribi vult Ξείνη.

Cap. CXIII.

Ἔλεγον δέ μοι οἱ ἱρέες κ. τ. λ.] Respexit ad hunc Herodoti locum, quem etiam sequitur Philostratus Vit. Apollon. IV, 16. p. 153 coll. Heroicc. XX. pag. 693, Eustathius ad Odyss. IV. pag. 1508, 35 sive 174, 11 coll. ad Iliad. III. pag. 397, 44; quo teste Antichides etiam de Helena apud Proteum commorante cecinerat. Pertinent huc ea, quae Stesichorus, antiquissimus poeta, cecinerat; qui Helenam dixerat Paridi ad Aegyptum delato ra-

Digitized by Google

ὧδε· Ἀλέξανδρον ἁρπάσαντα Ἑλένην ἐκ Σπάρτης ἀποπλέειν ἐς τὴν ἑωυτοῦ. καί μιν, ὡς ἐγένετο ἐν τῷ Αἰγαίῳ, ἐξῶσται

ptam fuisse a Proteo, qui illius loco Paridi dederit Helenae imaginem, quacum iste in Troiam discesserit. Vid. Stesichori fragmm. pag. 92 ed. Kleine, ibique Tzetz. ad Lycophron. p. 16 B. Aristid. Orat. T. III. pag. 92 ed. Iebb. Platon. de Rep. IX. pag. 586 C. (ubi cf. Ast. p. 604) Dion. Chrysost. orat. XI. pag. 162 A. Qui idem poeta quae de Helena dixerat, postea retractasse palinodiamque cecinisse fertur, de qua cf. Platon. Phaedr. pag. 243 A. Maxim. Tyr. Diss. XI. pag. 320 et quae alia excitat Kleine l. l. pag. 91. Plura vid. apud Bode: Gesch. d. Hellen. Dichtkunst II, 2. pag. 49 seqq. 69 seqq., Fritzsche in: Ind. Lectt. Rostoch. hiem. 1837 F. H. B. v. Hoff De mytho Helen. Euripid. (Lugd. Batav. 1843) pag. 17—36. Neque huc non facit argumentum Euripideae fabulae, quae adhuc Helenae sub nomine exstat; de quo disputat Matthiae in commentt. ad Euripid. tom. VIII. pag. 258 seq. Add. quos laudat Witzschel: in Pauly. Realencyclop. III. pag. 298 seq. Euripides vero utrum ex Herodoti narratione profectus sit in fabulae argumento contexendo, an potius Herodotus (quae Valckenarii est sententia ad Herod. II, 116) Euripidem legerit, id quidem vix dubium poterit esse ei, qui utriusque scriptoris aetatem respexerit indeque sibi persuaserit, „non Herodotum ex Euripide, sed Euripidem ex Herodoto ad fabulam suam exornandam haurire potuisse“, ut recte scribit v. Hoff l. l. p. 49, quocum conf. Godofr. Hermann. in: Praefat. ad Euripid. Helen. pag. VIII seq. Itaque plerique a Stesichoro profectum esse Euripidem nunc statuunt. Quae quidem res, magis tamen quod ad poetas illos spectat, quam quod ad Herodotum pertinet, nostra aetate a pluribus viris doctis in examen est vocata; in hisce potissimum ab Heinisch. in programmat. de Euripid. Helen. (Vratislav. 1825. pag. 4—23), ab Ed. Muellero in scriptione „Euripides contemtor etc. (ibid. 1826. pag. 29—32) ac denique a Welckero in Iahnii Annall. philoll. IX, 3. pag. 276 seqq. coll. Der epische Cyclus etc. II. pag. 93 seq., quem temere sequitur Hengstenberg: Die Bücher Mosis etc. pag. 276 seq. Atque Welckerus ad Aegyptios Helenam pertinuisse negat; fabulam de Helena ex ipsa Graecia (a Crotone fortasse aut Himera, ubi Stesichori palinodia fuerit audita) in Aegyptum translatam ibique cupide arreptam esse a sacerdotibus statuit adeoque exaggeratam, prout ipsorum consiliis commodum fuerit. Quos homines callidos verba dedisse putat Herodoto, credulo homini, qui qua erat simplicitate, ea non solum pro veris habuerit, sed rationes etiam conquisierit, quibus probabiliora viderentur sacerdotum istorum mendacia. Quae nollem excidissent viro doctissimo! Vereor enim, ne, quae in Herodotum profert, vel magis ficta atque confusa videantur. Herodotum autem ut habeam hominem credulum, qui facile se decipi passus sit, nunquam a me impetrare possum; quem aliud plane idque gravissimum in his enarrandis spectasse, ad II, 115 indicavi. Atque in hac universa fabula illud minime erit praetermittendum, utrum illo tempore Aegyptiis omnino fuerit commercium cum exteris, Graecis praesertim, necne. Equidem nihil discernam, cum in utramque partem certa desint testimonia, quibus res confici queat. Conf. Heeren. Ideen II, 2. pag. 378. — ἀποπλέειν, ut ἐκπλέειν cap. seq., reliqui omnibus libris probatum. Recentt. edd. ἀποπλώειν. Sed cf. Bredov. pag. 172 seq. Nec mutavi πλέοι cap. 115, ab aliis mutatum in πλώοι, atque ἀποπλέειν II, 119.

ἐξῶσται ἄνεμοι ἐκβάλλουσι ἐς τὸ Αἰγύπτιον πέλαγος] ἐξῶσται ἄνεμοι, *venti expulsores*, i. e. ex con-

ἄνεμοι ἐκβάλλουσι ἐς τὸ Αἰγύπτιον πέλαγος· ἐνθεῦτεν δὲ (οὐ γὰρ ἀνίει τὰ πνεύματα) ἀπικνέεται ἐς Αἴγυπτον, καὶ Αἰγύπτου ἐς τὸ νῦν Κανωβικὸν καλεύμενον στόμα τοῦ Νείλου καὶ ἐς Ταριχηΐας. ἦν δὲ ἐπὶ τῆς ἠϊόνος, ὃ καὶ νῦν ἐστι, Ἡρακλέος ἱρόν· ἐς τὸ ἢν καταφυγὼν οἰκέτης ὁτευῶν ἀνθρώπων ἐπιβάληται στίγματα ἱρά, ἑωυτὸν διδοὺς τῷ θεῷ, οὐκ ἔξεστι τού-

trario s. ex adverso flantes cursumque rectum impedientes alioque navigantes compellentes. Eadem locutio apud Aeschin. Epist. I. p. 659, qui idem Epist. X. pag. 684 *ὥστης ἄνεμος*. Add. Synes. Epist. 129. — *Αἰγύπτιον πέλαγος* dicit mare illud, quod Aegyptum et utrimque vicinas oras alluit, ut pluribus monstravit Wesselingius. Conf. inprimis Strabon. II. pag. 182 C. D sive pag. 121 D coll. pag. 187 s. 125 D. — Caeterum in oratione ipsa animadverti debet transitus subitus ab indirecta ad directam quam vocant orationem; vid. quae monui ad Plutarchi Artaxerx. cap. 2 in Creuzeri Melett. III. pag. 12 seq.

οὐ γὰρ ἀνίει τὰ πνεύματα] i. e. *neque enim cessabant venti.* De forma *ἀνίει* (quae praesentis indicativi est persona tertia) diximus ad I, 6; ellipsin facile suppleas, modo cogitando addas id, quod ex ipso subiecto mente repetendum est. Sic hoc loco Schweighaeus. intelligit *πνέοντα*, ut fere IV, 152. Neque huc non pertinet II, 121, 2. IV, 28. III, 109 etc., quae in Lexico Herodoteo laudata reperies. Inde *cessandi*, *intermittendi* notio, quae huic verbo ut plurimum convenit, orta est ex primitiva *remittendi, dimittendi* significatione.

ἐς τὸ νῦν Κανωβικὸν καλεύμενον στόμα τοῦ Νείλου] Vid. Excurs. ad II, 17. *Ταριχηΐας* pro vulg. *Ταριχείας* edidi ex iis, quae ad II, 15 monui. *Taricheae*, quae mox vocantur, *Canopicae* sunt, diversae a *Pelusiacis*, de quibus supra II, 15. Nunc loco nomen *Medea.* Sic certe Schlichthorst. l. l. pag. 58, qui Taricheas putat olim eandem fuisse urbem, quae tempore insequenti *Heraclium* vocitata fuerit.

Ἡρακλέος ἱρόν] Templum notum prope Nili ostia atque Canopum urbem, cuius suburbium inde *Heraclium* appellatum, ipsumque Nili ostium *Heracleoticum.* Vid. Strab. XVII. pag. 801 B. s. pag. 1153 A. Eum vero Herculem haud valde diversum esse crediderim a Thasio atque Tyrio Hercule, cum Phoenices, quos in Aegypto considentes supra II, 112 invenimus, hac etiam in maris ora, loco mercaturae inprimis apto, templum condidisse admodum probabile sit. Conf. nott. ad II, 43 et 44. Pro *ὃ καὶ νῦν ἐστι, Ἡρ. ἱρόν*, ex constanti usu Nostri scriptoris, Struve Quaest. de dial. Herod. I. pag. 13, quem edd. recentt. sequuntur, rescribi vult *τὸ καὶ νῦν ἐστι Ἡρ. ἱρόν*, fere ut II, 181. Nos libris omnibus invitis nihil mutare sumus ausi.

οἰκέτης ὁτευῶν ἀνθρώπων ἐπιβάληται στίγματα ἱρά] Vulgo *ὅτεῳ*, quod in *ὅτευ* mutari posse iam viderat Schweigh. Equidem inde cum recentt. edd. dedi *ὁτευῶν*, hoc fere sensu: *in quod* (templum) *si quis cuiuscunque hominis servus confugerit et sacras notas sibi imponi iusserit, deo se ipsum tradens* s. *dicans.* — *στίγματα* sunt notae, quales imprimebantur apud veteres hominibus tum iis, qui sacris initiandi erant, tum vero etiam servis, facinorosis, aliis, supplicii causa. Qui ne hoc loco intelligantur, consulto Noster dixisse videtur: *στίγματα ἱρά*, i. e. notas sacras, quae sacrorum causa imprimuntur. Plura de his notis interpretes ad Pauli epist. ad Galat. VI, 19. *Cr.* confert Iacob. Tollii Insignia itinerarii Italici I. pag. 20. Tu add. Lobeck. Aglaopham. I. p. 658.

Digitized by Google

του ἅψασθαι. ὁ νόμος οὗτος διατελέει ἐὼν ὁμοῖος μέχρι ἐμεῦ τῷ ἀπ' ἀρχῆς. τοῦ ὦν δὴ Ἀλεξάνδρου ἀπιστέαται θεράποντες, πυθόμενοι τὸν περὶ τὸ ἱρὸν ἔχοντα νόμον· ἱκέται δὲ ἱζόμενοι τοῦ θεοῦ κατηγόρεον τοῦ Ἀλεξάνδρου, βουλόμενοι βλάπτειν αὐτὸν, πάντα λόγον ἐξηγεύμενοι, ὡς εἶχε περὶ τὴν Ἑλένην τε καὶ τὴν ἐς Μενέλεων ἀδικίην· κατηγόρεον δὲ ταῦτα πρός τε τοὺς ἱρέας καὶ τὸν τοῦ στόματος τούτου φύλακον, τῷ οὔνομα ἦν Θῶνις. Ἀκούσας δὲ τούτων ὁ Θῶνις πέμπει τὴν 114
ταχίστην ἐς Μέμφιν παρὰ Πρωτέα ἀγγελίην, λέγουσαν τάδε· Ἥκει ξεῖνος, γένος μὲν Τευκρὸς, ἔργον δὲ ἀνόσιον ἐν τῇ Ἑλλάδι ἐξεργασμένος· ξείνου γὰρ τοῦ ἑωυτοῦ ἐξαπατήσας τὴν γυναῖκα, αὐτήν τε ταύτην ἄγων ἥκει καὶ πολλὰ κάρτα χρήματα, ὑπ' ἀνέμων ἐς γῆν ταύτην ἀπενειχθείς. κότερα δῆτα τοῦτον ἐῶμεν ἀσινέα ἐκπλέειν, ἢ ἀφελώμεθα, τὰ ἔχων ἦλθε; Ἀντιπέμπει πρὸς ταῦτα ὁ Πρωτεὺς λέγοντα τάδε· Ἄνδρα τοῦτον, ὅστις κοτέ ἐστι ἀνόσια ἐργασμένος ξεῖνον τὸν ἑωυτοῦ, συλλαβόντες ἀπάγετε παρ' ἐμὲ, ἵνα εἰδῶ, ὅ τι κοτὲ καὶ λέξει.

ὁμοῖος μέχρι ἐμεῦ τῷ ἀπ' ἀρχῆς] Ita scripsimus cum Schweigh. et Gaisford. Vulgo ὁμοίως et ἀπαρχῆς. Ad τῷ ἀπ' ἀρχῆς suppl. νόμῳ. — De forma ἀπιστέαται (pro ἀφίστανται) conf. II, 80 et Bredov. pag. 329. Intelligendi sunt famuli s. servi, qui una cum Paride Helenaque in Aegyptum delati hic dominum suum derelinquunt, inque Herculis templum confugiunt, ut inde liberi fiant.

τῷ οὔνομα ἦν Θῶνις] Polydamna, *Thonis* (Θῶνος) coniux, Aegyptia, Homero in Helenae historia haud ignota Odyss. IV, 228. Unde aliis *Thonis* dicitur Aegypti rex; conf. Eustath. ad Homeri loc., Aelian. H. A. IX, 21 coll. interprr. ad Nicandr. Ther. 312. Sed Diodoro I, 19 *Thonis* vetustum est Aegypti emporium, ubi in mare exit Nilus. Atque ea ipsa urbs a *Thone* rege, qui Menelaum exceperit, nomen accepisse fertur. Vid. Strab. XVII. pag. 801 s. pag. 1152 B. coll. Heeren. Ideen II, 2. p. 378. Plura oppida per Aegyptum nomine *Thôni* exstitisse videntur, unde Graecum Θῶνις fluxisse vult Champoll. L'Egypt. s. l. Phar. I. pag. 285. II. pag. 142. 262. Qui altiora sectantur et interiorem quandam harum fabularum rationem rimari student, *Thonem* volunt esse spiritum universi. Equidem malim cum Creuzero cogitare de Graecorum *Tithono* (quo ipso in nomine Aegyptia radix [Θῶν] inesse videatur) Aegyptiumque inde heroem ad solares referre deos in Aegypto coli solitos.

Cap. CXIV.

γένος μὲν Τευκρὸς] Τευκρὸς Schweigh. et Gaisford. dederunt pro Τεῦκρος, quod ab hoc loco alienum est. Conf. Goettling. de Accent. pag. 206 et vid. infra II, 118. In seqq. reliqui lectionem vulgatam, libris etiam scriptis firmatam: ἐς γῆν ταύτην ἀπενειχθεὶς, cuius loco quod in editionibus quibusdam substitutum est: τὴν σὴν, ad glossam referre malim. ἀπενειχθεὶς est *delatus, compulsus* Conf. II, 152. Nec multum differt, quod II, 115 est: ἀπολαμφθέντες, ubi vid.

ἵνα εἰδῶ, ὅ τι κοτὲ καὶ λέξει]

Digitized by Google

115 Ἀκούσας δὲ ταῦτα ὁ Θῶνις συλλαμβάνει τὸν Ἀλέξανδρον, καὶ τὰς νέας αὐτοῦ κατίσχει· μετὰ δὲ αὐτόν τε τοῦτον ἀνήγαγε ἐς Μέμφιν καὶ τὴν Ἑλένην τε καὶ τὰ χρήματα, πρὸς δὲ καὶ τοὺς ἱκέτας. ἀνακομισθέντων δὲ πάντων εἰρώτα τὸν Ἀλέξανδρον ὁ Πρωτεὺς, τίς εἴη, καὶ ὁκόθεν πλέοι. ὁ δέ οἱ καὶ τὸ γένος κατέλεξε, καὶ τῆς πάτρης εἶπε τὸ οὔνομα, καὶ δὴ καὶ τὸν πλόον ἀπηγήσατο, ὁκόθεν πλέοι. μετὰ δὲ ὁ Πρωτεὺς εἰρώτα αὐτὸν, ὁκόθεν τὴν Ἑλένην λάβοι· πλανομένου δὲ τοῦ Ἀλεξάνδρου ἐν τῷ λόγῳ, καὶ οὐ λέγοντος τὴν ἀληθείην, ἤλεγχον οἱ γενόμενοι ἱκέται, ἐξηγεύμενοι πάντα λόγον τοῦ ἀδικήματος. τέλος δὲ δή σφι λόγον τόνδε ἐκφαίνει ὁ Πρωτεὺς λέγων, ὅτι Ἐγὼ εἰ μὴ περὶ πολλοῦ ἡγεύμην μηδένα ξείνων κτείνειν, ὅσοι ὑπ' ἀνέμων ἤδη ἀπολαμφθέντες ἦλθον ἐς χώρην τὴν ἐμὴν, ἐγὼ ἄν σε ὑπὲρ τοῦ Ἕλληνος ἐτισάμην, ὃς, ὦ κάκιστε ἀνδρῶν, ξεινίων τυχὼν, ἔργον ἀνοσιώτατον ἐργάσαο. παρὰ τοῦ σεωυτοῦ ξείνου τὴν γυναῖκα ἦλθες· καὶ μάλα ταῦτά τοι οὐκ ἤρκεσε, ἀλλὰ 156

De vi particulae καὶ in talibus admonuit Godofr. Hermann. ad Viger. pag. 837. Alia excitavit Matthiae Gr. Gr. pag. 1258. „Add. Buttmann. ad Platon. Alcibiad. I. (pag. 106 C) pag. 119.“ *Cr.*

Cap. CXV.

Ἀκούσας δὲ ταῦτα ὁ Θῶνις] „Eustathius citat haec ad Odyss. IV, 227 seqq. pag. 164 seq. Basil.“ *Cr.*, qui paulo infra ad voces: μετὰ δὲ ὁ Πρωτεὺς laudat eundem Eustath. ad Odyss. IV, 385. p. 174 Basil.

τίς εἴη, καὶ ὁκόθεν πλέοι] Conf. I, 35 ibiq. not. In seqq. ἀληθείην (pro ἀληθηΐην) scripsi, ut II, 106 et I, 34.

λόγον τόνδε ἐκφαίνει ὁ Πρωτεὺς] ἐκφαίνειν λόγον (*declarare, aperire sententiam, dicere*) eodem modo VII, 160 coll. V, 36. — Mox ad λέγων, ὅτι conf. Matthiae Gr. Graec. pag. 1030. Caeterum ea, quae h. l. Noster Proteum facit dicentem, haud scio an Graeciam redoleant Graecosque mores (de quibus cf. nott. ad I, 44) cogitandique ac sentiendi modum habitumque declarent adeoque omnia, quae hoc loco omnino enarrantur, coniuncta esse videantur cum Nostri sententia de Nemesi ac divina rerum providentia, qua quidquid pravi ab hominibus commissum est, id serius ocius deos inveniat ultores: declarant hoc verba in fine totius huius narrationis cap. 120 posita, ubi cf. nott. Atque hanc ipsam vim divinam, quam in Lydorum ac praesertim Croesi rebus (cf. I, 13. 34. 91), in Cyri exitu (cf. I, 204) probatam invenimus, aeque etiam ad res Troianas Graecorum ore carminibusque tantopere celebratas valuisse commonstraturus Noster hanc omnem narrationem sive digressionem, mediis in rebus Aegyptiorum enarrandis cum versaretur, occasione oblata inseruisse mihi videtur.

ὅσοι ὑπ' ἀνέμων ἤδη ἀπολαμφθέντες κ. τ. λ.] Eadem locutio IX, 114. ἀπολαμβάνεσθαι de iis, qui ventorum vi a proposito itinere prohibentur atque intercipiuntur aliove deferuntur. Quod praeter Wesseling. ad h. l. monuerunt etiam interpretes ad Plat. Phaedon. init. pag. 58 B. — Ad verba ὃς, ὦ κάκιστε κ. τ. λ. conf. Matth. p. 598.

παρὰ — τὴν γυναῖκα ἦλθες]

Digitized by Google

ἀναπτερώσας αὐτὴν, οἴχεαι ἔχων ἐκκλέψας. καὶ οὐδὲ ταῦτά τοι μοῦνα ἤρκεσε, ἀλλὰ καὶ τὰ οἰκία τοῦ ξείνου κεραΐσας ἥκεις. νῦν ὦν, ἐπειδὴ περὶ πολλοῦ ἥγημαι μὴ ξεινοκτονέειν, γυναῖκα μὲν ταύτην καὶ τὰ χρήματα οὔ τοι προήσω ἀπάγεσθαι, ἀλλὰ αὐτὰ ἐγὼ τῷ Ἕλληνι ξείνῳ φυλάξω, ἐς ὃ ἂν αὐτὸς ἐλθὼν ἐκεῖνος ἀπαγαγέσθαι ἐθέλῃ· αὐτὸν δὲ σὲ καὶ τοὺς σοὺς συμπλόους τριῶν ἡμερέων προαγορεύω ἐκ τῆς ἐμῆς γῆς ἐς ἄλλην τινὰ μετορμίζεσθαι· εἰ δὲ μὴ, ἅτε πολεμίους περιέψεσθαι.

Ἑλένης μὲν ταύτην ἄπιξιν παρὰ Πρωτέα ἔλεγον οἱ ἱρέες 116
γενέσθαι· δοκέει δέ μοι καὶ Ὅμηρος τὸν λόγον τοῦτον πυθέσθαι· ἀλλ' οὐ γὰρ ὁμοίως ἐς τὴν ἐποποιΐην εὐπρεπὴς ἦν τῷ ἑτέρῳ, τῷπερ ἐχρήσατο· ἐς ὃ μετῆκε αὐτὸν, δηλώσας, ὡς καὶ

ἔρχεσθαι παρὰ τὴν γυναῖκα eodem sensu quo φοιτᾶν usurpari monuimus ad II, 111. Et conf. etiam quae ad II, 64 diximus. Plura ad h. l. laudat Gronovius: V, 70. III, 69. VI, 68 etc.

ἀναπτερώσας αὐτὴν] *alas ei addens*, i. e. *incitans eam*, *attollens*: de quo verbo plura Blomfield. in Glossar. ad Aeschyli Choephor. 223. — In verbis οἴχεαι ἔχων ἐκκλέψας noli haerere ob participiorum usum. Est enim sensus: *Tu eam raptam abduxisti.* Ubi *Cr.* propter usum participii ἔχων conferri vult Schaefer. ad Sophocl. Oedip. Reg. 741. Cobet deleri vult ἔχων.

τριῶν ἡμερέων] id est: *intra trium dierum spatium.* Vid. Matth. Gr. Gr. pag. 602. — In seqq. μετορμίζεσθαι est alio quo navigare s. *cursum tenere*, mutata statione. Quidam libri μετεωρίζεσθαι, i. e. *in alto versari mari*, quod a nostro loco alienum iam vidit Wesselingius. — Ad περιέψεσθαι conf. VII, 149 et supra II, 64. 69. I, 73. 114. 115. Futuri medii usum attigit Ianson. in: Jahrbb. d. Philol. etc. Suppl. XIX. p. 520.

Cap. CXVI.

Ἑλένης μὲν ταύτην ἄπιξιν] Quod articulum τὴν post ταύτην inseri vult Valckenarius, id hoc loco vix necesse videtur, libris praesertim invitis. Ad argumentum conf. Euripidis fabulam cognominem, et a Schweigh. laudatum Fabric. ad Sext. Empiric. VII, 180.

ἀλλ' οὐ γὰρ ὁμοίως κ. τ. λ.] scil. ὁ λόγος.

ἐς ὃ μετῆκε αὐτὸν] αὐτὸν, scil. λόγον, i. e. hanc Aegyptiorum sacerdotum narrationem de Helena, minus aptam Homero visam ad carminis sui epici rationes indeque relictam. — ἐς ὃ, quod aliis locis est *donec* (I, 67. II, 115 etc.), hic accipio *quare*, *quapropter*, praeeunte Matthiae Gr. Gr. pag. 1145 atque Schweigh. Et conf. ipsum Herodotum V, 74 οὐ φράζων ἐς τὸ συλλέγει. Quo eodem sensu apud Pausaniam, qui toties Herodotum expressit, invenitur: I, 41. §. 5, ubi vid. Siebelis. Negat Struve (Quaest. de dial. Herod. I. p. 43), cui in loco valde turbato et interpolatoris manum experto simplicissimum videtur ἐς ὃ eiicere. Neque aliter de hoc loco sensit Bredov. p. 17, quem secutus est Dindorfius, qui eiecit voculas ἐς ὃ, quas uncis inclusas retinuit Dietsch. Equidem idoneam eiiciendi causam haud perspicio Eltzioque assentior in Quaest. Herodd. (Jahrb. d. Philolog. etc. Suppl. IX. pag. 123) illas voces retineri iubenti, cum particulae ἀλλὰ γὰρ aliis etiam locis sic ponantur, ut unum habeant verbum primarium; cf. II, 120. 139. IX, 93. I, 14 ibique nott. Nec magis necesse mihi videtur ἐς τὸ scribere,

Digitized by Google

τοῦτον ἐπίσταιτο τὸν λόγον. δῆλον δέ· κατὰ γὰρ ἐποίησε ἐν Ἰλιάδι (καὶ οὐδαμῇ ἄλλῃ ἀνεπόδισε ἑωυτὸν) πλάνην τὴν Ἀλε-

quemadmodum Eltzius quoque iudicat; cf. II, 113, ubi itidem retinendum censui ὅ. — μετιέναι (*reiicere*, *omittere*) eodem fere sensu I, 33. 78. 123. IV, 98.

δηλώσας, ὡς καὶ τοῦτον κ. τ. λ.] Ad δηλώσας Steger. supplet: ὅμως γε μέντοι, i. e. declarans *tamen* illam narrationem, in carmine epico *quamvis* praetermissam, bene sibi notam fuisse. Caeterum attendant velim h. l. ii, qui omnem aliorum mythorum cognitionem artemque mythos pro carminis epici indole ac ratione tractandi Homero abiudicant; quem ipse historiae pater hoc loco indicat plura cognovisse, quam quae in carminibus declaranda putaverit, quemque eundem in eligendis iis, quae carminis epici rationibus apta habuerit, hanc ipsam carminis epici artem naturamque iam perceptam habuisse eaque ductum fuisse, hoc ipso ex loco colligi poterit, in quo vocem ἐποποιΐην, ab Herodoto primum, quantum scio, adhibitam recte advertit Bode: Gesch. d. Hellen. Dichtkunst I. pag. 317 not.

δῆλον δέ· κατὰ γὰρ ἐποίησε ἐν Ἰλιάδι] In his, quae turbarum plena dicit Struve l. l. I. pag. 34, librorum scriptorum auctoritatem cum Gaisfordio secutus sum. Nec refert aliorum proferre commenta, quibus loco mederi studuerunt. Post Reizium, qui dedit κατάπερ, et Schaeferum, qui dedit modo κατὰ τά, modo κατ' ἃ γάρ, Bekkerus scripsit κατὰ παρεποίησε, probante Bredovio, qui de hoc verbo ad Jacobs: Vermischte Schrift. V. p. 582 amandat, et recipiente Dindorfio; quibus omnibus longe mea quidem sententia praestat, quod dedit Matthiae: δῆλον δέ· ἐποίησε γὰρ ἐν Ἰλ., omissa voce κατά, quam retinens Steger. praefat. ad Herod. pag. XII. sic scriptum vult: κατὰ γὰρ μὲν Ἰλιάδα ἐποίησε! In vulgata, quam dedimus, lectione κατὰ positum pro καθὰ (καθ' ἅ), *ut*, *prout*, *quemadmodum*, monente Schweighaeusero, qui laudat I, 208. II, 6. III, 86. Malim: *secundum ea s. ex iis*, *quae*, ut II, 99. Particulam γάρ, praecedente δῆλον δέ, illustrabunt ea, quae monet Matth. Gr. Gr. pag. 1244 coll. 806. Confer Herod. II, 134. Ac si qui vel κατὰ vel γὰρ abundare indeque alterutrum eiiciendum putent, recte nobis utrumque servari posse videtur, modo locum sic explicemus: „id vero inde apparet; etenim ex iis, quae in Iliade cecinit, (apparet) Paridem — delatum esse" etc. Quo eodem ferme etiam redit Eltz. l. l. pag. 124, qui recte vulgatam lectionem tuitus est.

καὶ οὐδαμῇ ἄλλῃ ἀνεπόδισε ἑωυτόν] Probat Schweighaeuserus Vallae interpretationem: *nec usquam alibi retractat*, si *retractare* intelligas *diversum* vel *contrarium dicere eius, quod semel diximus.* Budaeus interpretatus erat: *et nusquam alibi se ipsum revocavit*, id est, *nusquam id iterum dixit*; nec aliter fere H. Stephanus in Thes. l. Gr. t. III. pag. 517: „*se ipsum revocavit*, pro: *iterum idem dixit.*" Mihi magis placet Schweigh. ratio. Conf. Herod. V, 92, cuius tamen loci ratio nonnihil diversa est. Pape in Lexic. Gr. s. v. interpretatus est: „das früher Gesagte aufheben, widerrufen"; quae interpretatio ineptissima videtur Bredovio l. l., qui ipse vix satis facit, cum verba haec ita intelligi vult: „non iterum se ipsum interrogavit, id est non iterum ad memoriam suam revocavit, quod ipse bene cognovit, neque simile quiddam eo spectans adhibuit, i. e. παρεποίησε." — Ex his ipsis verbis Nitzsch (Indagand. per Homeri Odyss. interpolat. praeparat. I. Kil. 1828. pag. 18 not.) colligit, iam Herodotum Homeri quae feruntur carmina scripta pervolutasse; et iure, si quid video, hic locus afferri potest ad integritatem carminum Homericorum eorumque diligentem lectionem Herodoti certe aetate comprobandam. Quorum ma-

Digitized by Google

ξάνδρου, ὡς ἀπηνείχθη ἄγων Ἑλένην, τῇ τε δὴ ἄλλῃ πλαζόμενος, καὶ ὡς ἐς Σιδῶνα τῆς Φοινίκης ἀπίκετο. ἐπιμέμνηται δὲ αὐτοῦ ἐν Διομήδεος ἀριστείῃ, λέγει δὲ τὰ ἔπεα οὕτω·

Ἔνθ' ἔσαν οἱ πέπλοι παμποίκιλοι, ἔργα γυναικῶν
Σιδονίων, τὰς αὐτὸς Ἀλέξανδρος θεοειδὴς

gna iam illo tempore auctoritas fuisse videtur; alioqui enim ab Herodoto h. l. non citata et in examen vocata fuissent.

ὡς ἀπηνείχθη] „Wyttenbachius in Selectt. histt. p.358 ad antiquum dicendi genus refert et Thucydidis comparat locum I, 1: *τὸν πόλεμον — ὡς ἐπολέμησαν.*" *Cr.* Quo rectius, opinor, Matthiae Gr. Gr. p. 907 seq. ὡς ad antecedentia relatum vult, ut paulo ante iam indicavimus.

ἐπιμέμνηται δὲ αὐτοῦ ἐν Διομήδεος ἀριστείῃ] ἀριστείῃ, quod mutavit Dindorf. in ἀριστηΐῃ, retinui cum Bredov. pag. 184. Verba in Διομήδεος ἀριστείῃ, quae Valckenario abiicienda videbantur, satis tuetur orationis tenor, ut bene iam notavit Schweighaeus. Si vero universam sententiam habeas insiticiam, minime eam contra libros equidem eiecerim; quae eadem est Nitzschii sententia l. l. pag. 11, ubi in not. 5 haec addit: „Sufficiebat, si ei quod praecedit, ἐν Ἰλιάδι, adderetur λέγει δὲ τὰ ἔπεα οὕτω, ut mox ἐπιμέμνηται δὲ καὶ ἐν Ὀδυσσείῃ, ἐν τοισίδε τοῖσι ἔπεσιν." Ad reliquum loci argumentum haec monet Valckenarius: „Sunt subiecti versus ex Iliad. Z', 289 et seqq. Διομήδους ἀριστεία vocabatur a grammaticis Iliad. E', in qua meminit in transcursu poeta Alexandri naviumque architecti Phereeli; sed hoc nihil ad *Herodotum* facit, *Homerum* etiam alibi commemorantem, nuspiam tamen appellationes, quibus Homeri carminis diversas insignivere partes grammatici. Primus forte Plato meminit Νεκυίας Odysseae in Minoë p. 319 D." Vix tamen omnes istiusmodi appellationes a grammaticis serioris aetatis inductas credideris, si Platonis, Aristotelis, aliorum testimonia, quae Nitzschius l. l. collegit, respexeris. Gravius fortasse illud erit, quod *Diomedis Aristia* vocabatur *quintus* Iliadis *liber*, cum, qui apud Herodotum citantur versus, ad *sextum* pertineant. Sed quid impedit, quo minus Diomedis Aristiam ultra quintum librum olim pertinuisse sextumque librum etiam comprehendisse statuamus, praesertim cum illa aetate fines singulorum librorum vixdum ita accurate constitui potuisse videantur, quemadmodum post factum esse verisimile fit. Conf. Heyne Observv. ad Homeri l. l. et Wolf. Prolegg. ad Homerum p. CVIII, utrumque a Schwgh. allatum. Sunt denique, qui Diomedis pugnas peculiare quoddam carmen fuisse arbitrentur, in Iliadis contextum postea demum receptum. Sed praeterquam quod certis argumentis destituta est haec sententia et disertis Herodoti verbis repugnat, commonstravit Anglus doctus, haec ad carminis tenorem et nexum ita necessaria esse, ut, illis abiectis, reliqua forent manca nec sibi bene cohaerentia. Tu vid. Payne-Knight. Prolegg. ad Homer. §. XXIV. pag. 24 ed. Ruhk., Nitzsch: Sagenpoesie der Griech. pag. 105 seqq. 215 seqq.

λέγει δὲ τὰ ἔπεα οὕτω] Qui sequuntur versus, exstant in Iliad. VI, 289 seqq. et a Strabone citantur I. pag. 69 E sive pag. 33, qui etiam (XVI. pag. 1097 C, sive p. 756) monet, poetas *Sidonem* magis quam *Tyrum* frequentare, Homerum vero ne memorare quidem Tyrum. Sed temporibus Troianis nondum Tyrus tam clara fuisse videtur, quam posthac est facta. Vid. Heyne Observv. ad Iliad. l. l. pag. 254 tom. V.

Digitized by Google

ἤγαγε Σιδονίηθεν, ἐπιπλὼς εὐρέα πόντον,
τὴν ὁδὸν, ἣν Ἑλένην περ ἀνήγαγεν εὐπατέρειαν.

Ἐπιμέμνηται δὲ καὶ ἐν Ὀδυσσείῃ, ἐν τοισίδε τοῖσι ἔπεσι·

Τοῖα Διὸς θυγάτηρ ἔχε φάρμακα μητιόεντα,
ἐσθλὰ, τά οἱ Πολύδαμνα πόρεν, Θῶνος παράκοιτις

ἐπιπλὼς εὐρέα πόντον] De participii forma ἐπιπλὼς vid. Buttmann. Gramm. maior. II. pag. 7 not. pag. 220. — Mox ἀνήγαγεν dixit ob navigationem e Graecia in patriam Troiam, qui *reditus* est. Sic certe veteres grammatici; quamquam omnino de navigatione e portu in altum ἀνάγειν dici monet Heynius l. l. pag. 255. Atque his quidem ita usus est Welcker (Episch. Cycl. II. pag. 94 seqq.), ut mutata lectione in altero Homeri versu, in quo pro τὰς legi vult τοὺς, i. e. πέπλους, hic de iis vestibus cogitandum esse statuat, quas Paris, cum (a Troia) Spartam navigaret, Sidone secum abstulerit, dona Helenae. Quam viri docti opinionem satis refutavit v. Hoff l. supra l. p. 6 seqq. p. 13, ipse tamen negans, effici posse ex hoc loco Homerico id, quod inde effici vult Herodotus, Homerum scil. quidquam cognitum habuisse de Paridis in Aegyptum itinere. In quo equidem assentiri nequeo, quandoquidem Noster ex eo, quod Homerus Paridem reducem cum Helena Sidonem tangentem facit, argumentum sibi ducere posse videbatur, nec Homero incognitam esse potuisse eam famam, quae Helenam non recta via a Graecia in Asiam per Aegaeum mare pervenisse ferebat, sed a recto cursu delatam Sidonem adeo tetigisse: quod ipsum fieri non potuisse, nisi Aegyptum quoque illa antea tetigerit, unde traiectus in Phoeniciae urbes fieri solebat; eoque refero verba, quae in h. c. fine leguntur: ὁμουρέει γὰρ ἡ Συρίη Αἰγύπτῳ κ. τ. λ.

ἐν Ὀδυσσείῃ] Vid. Odyss. IV, 227 seq. et IV, 351. Scribit vero Nitzsch. (Anmerkk. zu Homer. Odyss. I. pag. 225 not.): „Die Verse 227—230 führt Herodot II, 116 seltsamer Weise zum Belege an, dass Homer von einer Irrfahrt des Paris mit der geraubten Helena nach Aegypten gewusst habe. Man sieht, da auch 351 und 352 dies beweisen sollen, dass Herodot, uneingedenk der Erzählung III, 288 ff. meinte, Menelaos sei absichtlich nach Aegypten geschifft. Vergl. unten zu 384.“ Ex hoc vero utroque Odysseae loco cum nihil effici possit ad id, quod probare vult Herodotus, Homero scil. cognitam fuisse Helenam in Aegypto versantem, cumque verba ἐν τούτοισι τοῖς ἔπεσι, quae quidem syntactice referri vult ad κατὰ γὰρ ἐποίησε Schaeferus ad Plutarch. Vitt. Vol. VI. p. 477 (ed. Lips. ap. Teubn. 1830), aeque ac sequentia verba ὁμουρέει γὰρ κ. τ. λ. ad unum Iliadis locum spectent, idem Schaeferus hanc omnem locorum Odysseae commemorationem inde a verbis ἐπιμέμνηται δὲ καὶ ἐν Ὀδ. spuriam habuit uncisque inclusit, quippe postera aetate ab interpolatore quodam additam indeque eliminandam. Quam eandem sententiam de his tulit Bredov. p. 17 seq. itemque v. Hoff l. l. pag. 11 seq. A quorum sententia equidem ita absum, ut vel consulto utrumque locum a Nostro additum putem, unde aliquid omnino colligi posset ad rerum Aegyptiarum cognitionem, quae Homero fuerit, ad earundemque coniunctionem cum rebus Troianis, qualem ipse Noster hic tractat, qui Thonem iam supra cap. 113 commemoraverat, itemque Menelaum. Accedit librorum scriptorum consensus haec verba retinentium nec ullum interpolationis vestigium praebentium, ut adeo, si manum interpolatoris hunc locum expertum esse statuas, id certe longe ante libros scriptos nunc superstites accidisse putandum foret.

Digitized by Google

Αἰγυπτίη· τῇ πλεῖστα φέρει ζείδωρος ἄρουρα
φάρμακα, πολλὰ μὲν ἐσθλὰ μεμιγμένα, πολλὰ δὲ λυγρά.

καὶ τάδε ἕτερα πρὸς Τηλέμαχον Μενέλεως λέγει·

Αἰγύπτῳ μ' ἔτι δεῦρο θεοὶ μεμαῶτα νέεσθαι
ἔσχον, ἐπεὶ οὔ σφιν ἔρεξα τελήεσσας ἑκατόμβας.

Ἐν τούτοισι τοῖσι ἔπεσι δηλοῖ, ὅτι ἠπίστατο τὴν ἐς Αἴγυπτον
157 Ἀλεξάνδρου πλάνην· ὁμουρέει γὰρ ἡ Συρίη Αἰγύπτῳ· οἱ δὲ
Φοίνικες, τῶν ἐστὶ ἡ Σιδὼν, ἐν τῇ Συρίῃ οἰκέουσι. Κατὰ 117
ταῦτα δὲ τὰ ἔπεα, καὶ τόδε τὸ χωρίον οὐκ ἥκιστα ἀλλὰ μάλιστα
δηλοῖ, ὅτι οὐκ Ὁμήρου τὰ Κύπρια ἔπεά ἐστι, ἀλλ' ἄλλου τι-

ὁμουρέει γὰρ ἡ Συρίη Αἰγύπτῳ] *Syriae* nomen apud Herodotum latius patere, iam supra ad I, 6. 72 notavimus. Nam hoc nomine omnem quoque oram maritimam tractumque adiacentem inde ab Asia minore usque ad Aegyptum Noster complectitur. Conf. II, 58. VII, 89 et Rennel. l. l. p. 486.

CAP. CXVII.

Κατὰ ταῦτα δὲ τὰ ἔπεα κ. τ. λ.] Quod in seqq. pro *δηλοῖ* Valckenarius coniecit *δῆλον*, receptum dein a Borheckio, Reizio et Dindorfio, eo minime opus, libris scriptis praesertim refragantibus, cum *δηλοῖ* intransitive et impersonaliter liceat accipere: *apparet, perspicuum est*, ut IX, 68 et alibi, recte monente Schweighaeusero. Gravius illud est, quod *χωρίον* eo sensu, quo hic *de loco scriptoris* dicatur, vix apud ullum prioris aetatis scriptorem inveniri idem Valckenarius monet. Qui autem contra afferuntur loci, Lycurgi contr. Leocrat. §. 31. p. 152 et Arriani in Exped. Al. I, 12, 2, eorum aliam esse rationem existimo. Quo accedit etiam, quod verba ista: *καὶ τόδε τὸ χωρίον* ad locum superius laudatum ex Iliade, quo memoratur, Alexandrum cum Helena per vastum mare vagantem ad Sidonem appulisse, pertinent; id quod durius certe videtur, itemque non necessarium post verba antecedentia *κατὰ ταῦτα δὲ τὰ ἔπεα*. Codices et haec verba et reliqua huius capitis omnia agnoscunt, ut hactenus nullam fidem mereat Borheckii suspicio, totum caput CXVII spurium videri. Nec quidquam eiicere equidem audeam, quamquam mihi quoque magna fit suspicio, verba *καὶ τόδε τὸ χωρίον* ad marginem olim fuisse adscripta ac deinde, ut fieri solet, textui inserta. Inde et haec verba et sequentia *οὐκ ἥκιστα ἀλλὰ μάλιστα* uncis inclusit Dietschius tanquam spuria. Locutio *οὐκ ἥκιστα ἀλλὰ μάλιστα* invenitur quoque II, 43, nec sine quadam vi h. l. poni videtur. Redit autem eo fere Herodoti argumentum: quod apud Homerum vestigia errorum Paridis inveniuntur (quae ipsa satis declarant, poetam plura de his cognovisse, quam quae in ipso carmine indicaverit), inde colligi poterit, Homerum auctorem non esse carminum Cypriorum, quibus Paris fausto itinere iam tertio die in patriam revertisse tradebatur. Quae argumentatio speciosior quam verior videtur Henrichsenio, viro docto, in Comm. de carmm. Cypr. Havn. 1828 pag. 7 seq. Equidem nil discernam; hoc modo teneri velim, Aristotelem quoque ex diversa Homericorum et Cypriorum carminum indole diversum statuere auctorem de art. poet. cap. 23. *Cr.* ad argumentum huius capitis conferri vult Groddeck. de hymnor. Homerr. reliquiis p. 41 et 42, Matthiae Animadverss. ad hymn. Homer. pag. 68 seq.

ὅτι οὐκ Ὁμήρου τὰ Κύπρια ἔπεά

Digitized by Google

νός. ἐν μὲν γὰρ τοῖσι Κυπρίοισι εἴρηται, ὡς τριταῖος ἐκ Σπάρτης Ἀλέξανδρος ἀπίκετο ἐς τὸ Ἴλιον ἄγων τὴν Ἑλένην, εὐαέϊ τε πνεύματι χρησάμενος καὶ θαλάσσῃ λείῃ, ἐν δὲ Ἰλιάδι λέγει,

ἐστι, ἀλλ' ἄλλου τινός] Ex hoc loco satis patet, Herodoti aetate iam fuisse, qui Homero haec carmina parum recte tribuerent. *Cypria carmina*, ut hoc tantum afferamus, perpetua quasi serie exposita continuere belli Troiani primordia usque ad Achillis iram, ubi Homeri Ilias exorditur. Quare eodem iure, quo Homeri carmina, ad cyclum qui dicitur epicum referri poterunt. Vid. Henrichsen. l. l. pag. 27 seqq., inprimis p. 31 seq. De quo istorum carminum argumento, historico potius quam epico, ut iam observat Aristoteles l. l. (coll. Henrichsen. p. 102 seqq.), classicus est Procli locus, nuper detectus atque editus in: Biblioth. d. alt. Literat. I. Anecd. p. 23. 24, repetitus et singulari cura post alios illustratus ab eodem Henrichsen. l. l. pag. 18—26, qui etiam quotquot horum carminum exstant fragmenta, collegit ac recensuit p. 34 seqq. Add. de Cypriis carminibus disputantem Nitzsch. in Melett. fascic. II. p. 15 seqq., Welcker Episch. Cycl. I. p. 300 seqq. II. p. 85 seqq. 127 seqq. 504 seqq., Bode: Geschichte d. Hellen. Dichtkunst I. p. 366 seqq., Engel: Kypros (Berol. 1841) I. pag. 609 seqq., Nitzsch. Sagenpoesie der Griech. p. 48 seqq. 99 seqq., Preller: Griech. Mytholog. II. p. 287 seqq. — De auctore carminum Herodoti aetate iam disceptatum fuisse, ex hoc loco patet, idemque aliis quoque Athenaei et Procli locis comprobatur, quos affert Henrichsen. l. l. p. 4 seqq. accuratiorem inde instituens disquisitionem de vero horum carminum auctore, quem alii Stasinum Cyprium (unde quoque carminum nomen, nisi, quod aliis verius videtur, ex *Cypride*, i. e. Venere, illud derivandum), Hegesinum alii, Homerum alii, alios alii ferebant. Nos illa quidem haud repetamus, quae a viris doctis supra laudatis hanc in rem prolata sunt; hoc unum addere placet, nobis videri eam Herodoti fuisse sententiam, ut serioris aetatis poetae ea tribuenda sint. In clausula addam Dahlmanni iudicium utique mirum (Herod. pag. 101): „Wenn Herodot manche Gedichte, die für Homerisch galten, dem Homer absprach II, 117. IV, 32, so scheinen doch die Ursachen dieses Urtheils nicht tief zu liegen, falls nicht, im Grunde ihm unbewusst, sein poetischer Sinn die Entscheidung gelenkt hat!"

ἐν μὲν γὰρ τοῖσι Κυπρίοισι εἴρηται κ. τ. λ.] Eadem fere scribit Eustath. ad Ili. VI. p. 503, 11, dissentiens a Proclo l. l., qui Paridem, tempestate a Iunone immissa, ad Sidonem delatum esse urbemque cepisse scribit. Atque etiam Heynius (Observv. ad Ili. VI, 289. p. 254 seq. t. V.) in Herodoti loco totam illam ῥῆσιν serius insertam putat, quippe versibus ex Odyssea navigationem Alexandri in Aegyptum haud satis probantibus. Nec aliter sensisse videtur Borheckius, qui hocce caput suspectum censet, refragante Henrichsen. l. l. pag. 50 seq., qui optime monet, eandem argumenti discrepantiam manere, sive Herodotus haec scripserit sive alius quispiam. Nec mihi ulla iusta causa apparet, cur verba, ab omnibus etiam libris comprobata, spuria et insiticia habeam.

εὐαέϊ τε πνεύματι χρησάμενος καὶ θαλάσσῃ λείῃ] i. e. *secundo vento usus* et *mari tranquillo*. Eadem verba exstant quoque apud Eustathium l. l., quae ex ipso poeta Cyprio desumta videri iam dudum monuerat Wesselingius: „Videtur poetae τῶν Κυπρίων dictionem expressisse. Notissimum est Sophoclis illud Philoct. 822 (828 Br.)." Unde Heynius l. l. hexametri partem eruit:

— πνεύματα χρησάμενος λείῃ
τε θαλάσσῃ.

Atque Friedemannus Commentt. in

ὡς ἐπλάζετο ἄγων αὐτήν. Ὅμηρος μέν νυν καὶ τὰ Κύπρια ἔπεα χαιρέτω.

Εἰρομένου δέ μευ τοὺς ἱρέας, εἰ μάταιον λόγον λέγουσι οἱ 118
Ἕλληνες τὰ περὶ Ἴλιον γενέσθαι ἢ οὔ, ἔφασαν πρὸς ταῦτα τάδε, ἱστορίῃσι φάμενοι εἰδέναι παρ᾽ αὐτοῦ Μενέλεω. Ἐλθεῖν μὲν γὰρ μετὰ τὴν Ἑλένης ἁρπαγὴν ἐς τὴν Τευκρίδα γῆν Ἑλλήνων στρατιὴν πολλήν, βοηθεῦσαν Μενέλεῳ, ἐκβᾶσαν δὲ ἐς γῆν καὶ ἱδρυθεῖσαν τὴν στρατιὴν πέμπειν ἐς τὸ Ἴλιον ἀγγέλους, σὺν δέ σφι ἰέναι καὶ αὐτὸν Μενέλεων· τοὺς δ᾽ ἐπεί τε ἐσελθεῖν ἐς τὸ τεῖχος, ἀπαιτέειν Ἑλένην τε καὶ τὰ χρήματα, τά οἱ οἴχετο κλέψας Ἀλέξανδρος, τῶν τε ἀδικημάτων δίκας αἰτέειν· τοὺς δὲ Τευκροὺς τὸν αὐτὸν λόγον λέγειν τότε καὶ μετέπειτα, καὶ ὀμνύντας καὶ ἀνωμοτί, μὴ μὲν ἔχειν Ἑλένην μηδὲ τὰ ἐπικαλεύμενα χρήματα, ἀλλ᾽ εἶναι αὐτὰ πάντα ἐν Αἰγύπτῳ·

Strabon. tom. I. p. 336 not. tres versus exsculpsit:

Σπάρτηθεν δὲ τριταῖος Ἀλέξανδρος [θεοειδὴς]
Ἴλιον εἰσαφίκανεν, ἄγων Ἑλένην [Ἀργείην]
Εὐαεῖ τ᾽ ἀνέμων πνοιῇ, λείῃ τε θαλάσσῃ.

Welcker. (Episch. Cycl. II. p. 519), verbum *χρησάμενος* ac fortasse etiam *τριταῖος* ad poetae ipsius verba pertinuisse negans, inde proposuit:

— *πνεύματι τ᾽ εὐαέϊ λείῃ τε θαλάσσῃ*,

afferens Hesiod. Oper. et D. 601 (*ὑπεραέϊ ἶσος ἀέλλῃ*) et Odyss. XIV, 253 (*ἐπλέομεν Βορέῃ ἀνέμῳ ἀκραέϊ, καλῷ*), ex quo loco Schneidewin in Philolog. IV. p. 745 coniecit *ἀνέμῳ εὐαέϊ καλῷ*.

καὶ τὰ Κύπρια ἔπεα χαιρέτω] *χαιρέτω*, *valeant*, ut IV, 96, ubi Wesseling. laudat Platon. de Legg. X. p. 886 D. Facit huc quoque *ἐῤῥέτω* apud Sophocl. Philoct. 1196 coll. Hom. Ili. VIII, 164. IX, 377.

Cap. CXVIII.

εἰ μάταιον λόγον λέγουσι οἱ Ἕλληνες] *μάταιον λόγον*, *vanum sermonem*, i. e. *temere prolatum*, *fictum*, *falsum*, uti III, 10. 56. 120. VI, 68 etc. Verba *τὰ περὶ Ἴλιον γενέσθαι* ad *λόγον λέγουσι* erunt referenda, cum sensus sit: num vanum sermonem proferant Graeci de iis, quae circa Ilium gesta sint, s. num falso de rebus circa Ilium gestis tradant necne.

ἱστορίῃσι — εἰδέναι παρ᾽ αὐτοῦ Μενέλεω] i. e. se ab ipso Menelao quaerentes, percunctantes haec accepisse s. ex ipsius Menelai narratione se haec cognovisse. Nam *ἱστορίην* dicit Herodotus percunctationem, ubi ex aliis sciscitando quid accepimus. Conf. II, 99 et not. ad prooem.

ἐς τὴν Τευκρίδα γῆν] *γῆν* pro *τὴν* recte reduxit Wesselingius firmavitque aliis locis, ubi eodem modo *γῆν* additum legimus: I, 173. IV, 12. VI, 8. VII, 42. Et suffragantur meliores libri. — *βοηθεῦσαν* ob formam Ionicam citat Gregor. Corinth. de dialect. Ion. §. 60. p. 469 ed. Schaef. — Hoc ex loco orationis argumentum sumsisse Libanium (t. I. pag. 189) notant interpretes. Ad ea, quae de legatis Troiam missis hic produntur, conf. quae de Ulixe atque Menelao ad Troianos missis de repetenda Helena leguntur in Iliad. III, 205 seqq.

δίκας αἰτέειν] Conf. I, 2. 3, ubi eadem locutio. — Mox ad verba *μὴ μὲν ἔχειν* confer Gregor. Corinth. de dial. Ion. §. 62 ibiq.

Digitized by Google

καὶ οὐκ ἂν δικαίως αὐτοὶ δίκας ὑπέχειν, ἃ Πρωτεὺς ὁ Αἰγύπτιος βασιλεὺς ἔχει. οἱ δὲ Ἕλληνες καταγελᾶσθαι δοκέοντες ὑπ' αὐτῶν, οὕτω δὴ ἐπολιόρκεον, ἐς ὃ ἐξεῖλον. ἑλοῦσι δὲ τὸ τεῖχος ὡς οὐκ ἐφαίνετο ἡ Ἑλένη, ἀλλὰ τὸν αὐτὸν λόγον τῷ προτέρῳ ἐπυνθάνοντο, οὕτω δὴ πιστεύσαντες τῷ λόγῳ τῷ πρώτῳ οἱ Ἕλληνες αὐτὸν Μενέλεων ἀποστέλλουσι παρὰ Πρωτέα.

119 *Ἀπικόμενος δὲ ὁ Μενέλεως ἐς τὴν Αἴγυπτον καὶ ἀναπλώσας*
ἐς τὴν Μέμφιν, εἴπας τὴν ἀληθείην τῶν πρηγμάτων, καὶ ξει-
νίων ἤντησε μεγάλων, καὶ Ἑλένην ἀπαθέα κακῶν ἀπέλαβε,
πρὸς δὲ καὶ ἑωυτοῦ χρήματα πάντα. Τυχὼν μέντοι τούτων
ἐγένετο Μενέλεως ἀνὴρ ἄδικος ἐς Αἰγυπτίους. ἀποπλέειν γὰρ
ὡρμημένον αὐτὸν ἴσχον ἄπλοιαι· ἐπειδὴ δὲ τοῦτο ἐπὶ πολλὸν 158
τοιοῦτο ἦν, ἐπιτεχνᾶται πρῆγμα οὐκ ὅσιον· λαβὼν γὰρ δύο

Koen. pag. 471 et Valcken. not. ad III, 99. Vid. quoque I, 68 et I, 196 ibique nott.

δίκας ὑπέχειν, ἃ Πρωτεὺς — ἔχει] Subaud. *τούτων*, *ἃ Πρ. ἔχει*. Struve in Specim. I. dial. Herod. p. 21 seq. scribi iubet *τῶν* pro *ἃ*, ut in similibus locis V, 106. VII, 5. IX, 58. 94 inveniatur. Nam in genitivo pluralis neglectam hanc attractionem reperiri negat. Inde *τῶν* receperunt Dindorf et Dietsch: quam correctionem haud necessariam esse recte mihi contendere videtur Eltz in Quaest. Herodd. fascic. II. (in Jahrbb. f. Philolog. etc. Suppl. IX. p. 329.), qui hanc verborum sententiam esse ponit: „non aequum esse (dixerunt), semet ipsos eas opes praestare, quas Proteus, rex Aegyptius teneret." Idem vero pro *ἃ* reponi vult *τά*, quod Herodoti dialectus flagitet; tu conf. II, 113. 116; ad structuram ipsam apte affert Herodoti locum VII, 16, 2. Caeterum *αὐτοὶ* h. l. Noster scripsit immemor fere eorum, quae supra oratione obliqua usus scripserat *τοὺς Τευκροὺς λέγειν*, ad quos sane spectat *αὐτοί*, minime mutandum in *αὐτούς*, cum Graeci, ut recte docuit Struve Opuscc. II. p. 121, huic structurae per nominativum ita assuefacti fuerint, ut vel ibi adhiberent, ubi proprie eius locus non esset. Tu conf. similes locos II, 141. 162 et quae ad I, 56 init. de simili structura monuimus. Unde satis patet, quid iudicandum sit de Benedicti coniectura (Actt. semin. reg. Lips. II. p. 290) scribentis *αὐτοῖς*, scil. *Ἕλλησι*. — In seqq. *ἐς ὃ* (*donec, dum*) pro *ἕως οὗ* ex hoc loco laudat Gregor. Cor. l. l. §. 63. Tu vid. ad I, 67 et II, 116 not. II, 157.

Cap. CXIX.

εἴπας] De forma conf. I, 22. 49 ibiq. not.

ξεινίων ἤντησε μεγάλων] i. e. *magna dona hospitalia nactus est* s. *insignibus donis hospitalibus exceptus est*. De structura verbi *ἀντᾶν* vid. Matthiae Gr. Gr. pag. 636; *ξείνια* quid sint, monuimus ad II, 107.

καὶ Ἑλένην — ἀπέλαβε] Cf. quae Eustathius adscripsit, a *Cr*. laudatus, ad Odyss. IV, 227 seqq. p. 164 seq. ed. Basil. coll. p. 151, 39 ibid. Et pertinet huc Stesichori quoque narratio de Helena a Proteo capta atque retenta apud scholiast. Aristid. pag. 56 ed. Frommel., cuius loci iam supra meminimus. Nam, ut monet Wesselingius, valde inter veteres disceptatum, Helena Troiamne ab Alexandro fuerit asportata an in Aegyptum.

ἐπειδὴ δὲ τοῦτο ἐπὶ πολλὸν τοιοῦτο ἦν] *ἐπὶ πολλὸν* est *diu*, ut

Digitized by Google

παιδία ἀνδρῶν ἐπιχωρίων ἔντομά σφεα ἐποίησε. μετὰ δὲ, ὡς ἐπάϊστος ἐγένετο τοῦτο ἐργασμένος, μισηθείς τε καὶ διωκόμενος οἴχετο φεύγων τῇσι νηυσὶ ἐπὶ Λιβύης. τὸ ἐνθεῦτεν δὲ ὅκου ἐτράπετο, οὐκέτι εἶχον εἰπεῖν Αἰγύπτιοι· τούτων δὲ τὰ μὲν ἱστορίῃσι ἔφασαν ἐπίστασθαι, τὰ δὲ παρ' ἑωυτοῖσι γενόμενα ἀτρεκέως ἐπιστάμενοι λέγειν. Ταῦτα μὲν Αἰγυπτίων οἱ
120 ἱρέες ἔλεγον· ἐγὼ δὲ τῷ λόγῳ τῷ περὶ Ἑλένης λεχθέντι καὶ

ἐπὶ πολὺ apud Xenophont. Ephes., ubi vid. Locell. pag. 146. Infra II, 133: ἐβίωσαν χρόνον ἐπὶ πολλόν. Add. II, 154. Est autem Herodoti sententia: adversis ventis longiorem moram fuisse interpositam.

ἔντομά σφεα ἐποίησε] ἔντομα, sc. σφάγια, proprie dicuntur victimae Manibus atque Diis inferis mactatae, observante schol. ad Apollon. Rhod. I, 587 atque Eustathio ad Odyss. λ'. p. 416 Bas. p. 1671 Rom. Hoc vero loco et infra VII, 191 sunt *victimae placandis ventis caesae*, coll. Arrian. Indic. 20. Nec aliter apud Virgil. Aen. II, 116 seqq.:

Sanguine placastis ventos et *virgine caesa*,
Sanguine quaerendi reditus. —

Addunt denique his interpretes Plutarchi locum, qui huc spectat, de malign. Herod. p. 857 B. Quod ad humana sacrificia attinet, nonnulla disputavimus ad II, 45. Inter Graecos olim talia sacra humana, tanquam piacula diis placandis oblata, haud inusitata fuisse multa monstrant exempla, quae attulit E. ab Lasaulx: Classische Studien d. Alterth. p. 246 seq., ubi nec nostrum locum neglectum invenies.

ὡς ἐπάϊστος ἐγένετο] i. e. *ubi compertum est*, eum (Menelaum) hoc perpetrasse. De voce ἐπάϊστος conf. Nostrum III, 15. VI, 74. VII, 146. VIII, 128. Glossa Herodotea ad III, 15 explicat φανερός. Conf. etiam Antonin. Liber. 34. p. 45 ed. Koch, Gregor. Corinth. de dialect. pag. 530 seq.

ἐπὶ Λιβύης] i. e. *Libyam versus*, usu satis noto, de quo iam monitum. Et firmant hanc lectionem libri omnes, nisi quod apud Plutarch. l. l. exstat ἰθὺ ἐπὶ Λιβύης, unde Valckenarius in Herodoto ἰθὺ Λιβύης legendum censuit. Quae lectio sine ulla causa a Reizio et Schaefero recepta est. Conf. etiam Bredov. p. 114. Mox ὅκου Noster scripsit, ubi exspectabas ὅκοι; sed vid. Kuehner. Gr. Gr. §. 622. not. 2. — In fine capitis ad ἱστορίῃσι conf. II, 118 ibiq. not.

Cap. CXX.

ἐγὼ δὲ τῷ λόγῳ τῷ περὶ Ἑλένης λεχθέντι κ. τ. λ.] Conf. supra I, 3. Est vero gravissimum huius capitis argumentum binis de causis: tum quod insigne Herodoti studium aperit veri reperiundi, tum quod, quam ipse historiae pater Homero et cyclicis poetis fidem tribuerit, egregie declarare videtur. Ut enim nequaquam pro veris habuit, quaecunque illi poetae cecinerant, ita nec omnem historiae fidem iis denegare voluit. Quod vero Dahlmannus (Herod. p. 101) Herodotum pronuntiat de rebus Troianis nil fere praeter ipsam Troiae expugnationem credidisse verumque habuisse, id unde cognoverit ille, nescio equidem. Dubiam potius illorum poetarum fidem Herodoto visam fuisse, si ad historiam eos revocaveris, colligere mihi posse videor ex verbis: εἰ χρή τι τοῖσι ἐποποιοῖσι χρεώμενον λέγειν, ubi Homerum et Cypriorum atque cyclicorum carminum auctores eum intellexisse credam. — Ad reliqua *Cr.* conferri vult Tzetz. in Lycophron. vs. 820 seq. p. 810 ed. Mueller.

Digitized by Google

αὐτὸς προστίθεμαι, τάδε ἐπιλεγόμενος· εἰ ἦν Ἑλένη ἐν Ἰλίῳ, ἀποδοθῆναι ἂν αὐτὴν τοῖσι Ἕλλησι, ἤτοι ἑκόντος γε ἢ ἄκοντος Ἀλεξάνδρου. οὐ γὰρ δὴ οὕτω γε φρενοβλαβὴς ἦν ὁ Πρίαμος οὐδὲ οἱ ἄλλοι προσήκοντες αὐτῷ, ὥστε τοῖσι σφετέροισι σώμασι καὶ τοῖσι τέκνοισι καὶ τῇ πόλι κινδυνεύειν ἐβούλοντο, ὅκως Ἀλέξανδρος Ἑλένῃ συνοικέῃ. εἰ δέ τοι καὶ ἐν τοῖσι πρώτοισι χρόνοισι ταῦτα ἐγίνωσκον, ἐπεὶ πολλοὶ μὲν τῶν ἄλλων Τρώων, ὁκότε συμμίσγοιεν τοῖσι Ἕλλησι, ἀπώλλυντο, αὐτοῦ δὲ Πριάμου οὐκ ἔστι ὅτε οὐ δύο ἢ τρεῖς ἢ καὶ ἔτι πλείους τῶν παίδων, μάχης γινομένης, ἀπέθνησκον, εἰ χρή τι τοῖσι ἐποποιοῖσι χρεώμενον λέγειν· τούτων δὲ τοιούτων συμβαινόντων ἐγὼ μὲν ἔλπομαι, εἰ καὶ αὐτὸς Πρίαμος συνοίκεε Ἑλένῃ, ἀποδοῦναι ἂν αὐτὴν τοῖσι Ἀχαιοῖσι, μέλλοντά γε δὴ τῶν παρεόντων

τάδε ἐπιλεγόμενος] id est: *haec reputans mecum, cogitans.* Conf. I, 78. Mox pro *ἄκοντος*, quod omnes tenent libri scripti, Bredov. p. 192 reponi iussit *ἀέκοντος*, quod recentt. edd. receperunt. — Ad *συνοικεῖν* in seqq. conf. I, 91. 93. 37. 173 etc.

εἰ δέ τοι καὶ ἐν τοῖσι πρώτοισι χρόνοισι ταῦτα ἐγίνωσκον] Herodoteae argumentationis, quae h. l. incipit, hic fere sensus: „Si vero primis sanequam temporibus Troianis (Priamo eiusque cognatis) placuisset, Helenam retinere nec Graecis deposcentibus reddere, tamen postea, cum multis belli calamitatibus se pressos magnaque suorum strage afflictos vidissent, vix dubium, quin Helenam Graecis reddidissent, ipseque Priamus, si Helenam in matrimonium duxisset, eam redditurus fuisset, qua se suosque belli calamitatibus liberaret.“ Quando enim hoc ipse rex domusque regiae princeps fecisset, multo magis consentaneum, in regis filio, et quidem eo, ad quem vel mortuo patre minime deventurum esset regnum, hoc idem fieri.

εἰ δέ τοι καὶ — ἐγίνωσκον] scil. *ὁ Πρίαμος καὶ οἱ προσήκοντες αὐτῷ.* — *ἐν πρώτοισι χρόνοισι* refer ad primos belli annos, quod Graeci ob Helenam raptam contra Troianos susceperunt.

ἐπεὶ πολλοὶ μὲν κ. τ. λ.] Haec verba per parenthesin quasi accipienda sunt dilatam usque ad verba *χρεώμενον λέγειν* inclus., ubi oratio denuo assumitur verbis: *τούτων δὲ τοιούτων συμβαινόντων,* quibus ea omnia comprehenduntur, quae in parenthesi prolata sunt. Quare haud male addidit particulam *δὲ*, post parenthesin eamque longiorem inferri solitam.

ὁκότε συμμίσγοιεν τοῖσι Ἕλλησι] *συμμιγνύναι, cum hoste congredi,* ut I, 127. 166 etc. — In seqq. formulam: *οὐκ ἔστι ὅτε οὐ* cultiorem dicit Wesseling. Schweigh. in Lex. Herod. s. v. *ὅτε* eius sensum ita exponit: „*Non est* (vel: *non fuit*), *cum non* etc., id est: *nunquam non; semper quoties factum proelium est* etc.“ Locutione *δύο ἢ τρεῖς* multitudinem quandam declarari, quam eandem verba addita *καὶ ἔτι πλείους* vel magis h. l. extollunt, recte admonuit Nitzsch. Melett. de histor. Hom. fasc. II. p. 18 not. et ad Odyss. XII, 154. p. 390. Inde etiam explicandum *καὶ δὶς καὶ τρὶς*, quod legitur apud Nostrum II, 121. §. 2. Reliqui vero *πλείους*, a Dietschio, auctore Bredovio mutatum in *πλέους*, a Dindorfio in *πλεῦνες*; tu cf. nott. ad I, 167. — *ἔλπομαι* est: *puto, existimo*, ut I, 65. II, 11. 26 etc. — Ad *οὐ μὲν οὐδὲ* conf. nott. ad II, 49.

Digitized by Google

κακῶν ἀπαλλαγήσεσθαι. οὐ μὲν οὐδὲ ἡ βασιληΐη ἐς Ἀλέξανδρον περιήϊε, ὥστε, γέροντος Πριάμου ἐόντος, ἐπ' ἐκείνῳ τὰ πρήγματα εἶναι· ἀλλὰ Ἕκτωρ, καὶ πρεσβύτερος καὶ ἀνὴρ ἐκείνου μᾶλλον ἐών, ἔμελλε αὐτὴν Πριάμου ἀποθανόντος παραλάμψεσθαι· τὸν οὐ προσῆκε ἀδικέοντι τῷ ἀδελφεῷ ἐπιτρέπειν, καὶ ταῦτα μεγάλων κακῶν δι' αὐτὸν συμβαινόντων ἰδίῃ τε καὶ αὐτῷ καὶ τοῖσι ἄλλοισι πᾶσι Τρωσί. Ἀλλ' οὐ γὰρ εἶχον Ἑλένην ἀποδοῦναι, οὐδὲ λέγουσι αὐτοῖσι τὴν ἀληθείην ἐπίστευον οἱ Ἕλληνες, ὡς μὲν ἐγὼ γνώμην ἀποφαίνομαι, τοῦ δαιμονίου
159 παρασκευάζοντος, ὅκως πανωλεθρίῃ ἀπολόμενοι καταφανὲς τοῦτο τοῖσι ἀνθρώποισι ποιήσωσι, ὡς τῶν μεγάλων ἀδικημάτων μεγάλαι εἰσὶ καὶ αἱ τιμωρίαι παρὰ τῶν θεῶν· καὶ ταῦτα μέν, τῇ ἐμοὶ δοκέει, εἴρηται.

Πρωτέος δὲ ἐκδέξασθαι τὴν βασιληΐην Ῥαμψίνιτον ἔλεγον, 121

ἐπ' ἐκείνῳ τὰ πρήγματα εἶναι] Bene Schweighaeuserus: *ut rerum summa penes illum foret.* Nam πράγματα indicat *imperium*, *rerum summam*. Conf. nott. ad Plutarchi Flamin. p. 119. De usu praepositionis ἐπὶ in locutione: ἐπ' ἐκείνῳ monuit Fischer. ad Weller. III, b. p. 235. — In seqq. ἀνὴρ sensu eminenti accipiendum, de quo cf. VII, 210 ibique Valcken. Mox reliqui ἐπιτρέπειν, quod in ἐπιτράπειν commutari volunt; sed vid. nott. ad I, 98.

τοῦ δαιμονίου παρασκευάζοντος, ὅκως πανωλεθρίῃ κ. τ. λ.] Pertinent huc ea, quae ad I, 32 disputavimus de ea Nostri sententia, qua homines superbos arrogantesque a diis deiici alto gradu atque everti statuebat. Neque Nemesis illa, quae prava facinora atque impia sibi punienda sumit, cuiquam parcit, nec ullo modo remittit, cum homines immissis calamitatibus ad modestam et honestam vitam perducere et ab eo, quidquid nefas est, deterrere velit. Hanc vero vindictam quasi divinam historiis suis ut commonstraret, propositum habuit pater historiae, indeque etiam Troiani belli mala atque calamitates repetit, divinitus immissas Troianis ob priora delicta atque peccata. Conf. Iaeger. Disputt. Herodd. pag. 45 et quae supra ad II, 115 adnotavimus. Nam fuerunt, qui plane aliter traderent bellumque Troianum dicerent frequentiae hominum exonerandae causa a diis conflatum esse: id quod ad philosophorum quoque scholas transiit. Vid. schol. ad Iliad. I, 5. Euripid. Helen. 39 seqq. Strab. IV. pag. 279 A. p. 183 D et Chrysippi fragm. apud Plutarch. Mor. II. p. 1049 B. 1052 (Baguet. comment. de Chrysipp. Lovan. 1822. p. 208). Sed haec displicuerunt patri historiae, qui alio modo Troianorum mala explicanda censuit. Atque simili modo Stasinum in Cypriis carminibus ex Helena abducta, quod ius gravissime fuerit violatum, calamitates Troianas repetivisse, eandemque etiam aliorum poetarum, Alcmanis, Bacchylidis, Aeschyli, sententiam fuisse admonet Welcker: Der Epische Cycl. II. p. 159. — Coniunctivum ποιήσωσι, praecedente vocula ὅκως, iure h. l. non sollicitarunt editores, explicandum illum quidem secundum ea, quae exposuit Baeumlein: Griech. Mod. p. 113 seqq. Et conf. quoque Kuehner. Gr. Gr. §. 777. Itaque nolui recipere ποιήσουσι, quod reponi vult Cobet.

Cap. CXXI.

τὴν βασιληΐην Ῥαμψίνιτον ἔλε-

ὃς μνημόσυνα ἐλίπετο τὰ προπύλαια τὰ πρὸς ἑσπέρην τετραμμένα τοῦ Ἡφαιστείου, ἀντίους δὲ τῶν προπυλαίων ἔστησε ἀνδριάντας δύο, ἐόντας τὸ μέγαθος πέντε καὶ εἴκοσι πηχέων, τῶν Αἰγύπτιοι τὸν μὲν πρὸς βορέω ἑστεῶτα καλέουσι θέρος, τὸν δὲ πρὸς νότον χειμῶνα. καὶ τὸν μὲν καλέουσι θέρος, τοῦτον μὲν προσκυνέουσί τε καὶ εὖ ποιέουσι, τὸν δὲ χειμῶνα καλεύμενον

γον] Cum Herodoto consentit Diodorus I, 62. Hoc enim auctore Proteum regno vitaque defunctum excepit *Remphis* (ita eum appellat) filius, parsimonia adeoque avaritia illustrior quam rebus praeclare gestis. Regnare ille coepit inde ab anno 1244 a. Chr. n., ut statuit Larcherus Chronolog. d'Herod. t. VII. pag. 99 seq. 583. Quae apud Tacitum Annal. II, 60 de *Ramse*, Aegyptio rege, eiusque expeditionibus enarrantur, non in *Rhampsinitum* Herodoti, sed in Sesostrin cadere supra ad II, 102 vidimus. Hic vero sive Rhampsinitus sive Remphis, qui Proteum regnantem excepit, ultimum undevicesimae dynastiae regem, ut ad II, 112 vidimus, primus utique rex vicesimae dynastiae esse debebit, qui e Lepsii calculis anno 1277 a. Chr. n. ad regnum accessit. Nomen huius regis et reliquorum huius dynastiae regum apud Manethonem haud indicatur, in ipsis monumentis, in quibus haud infrequens eorum mentio, omnes nomine *Ramsis* declarantur, teste Rosselin. Mon. stor. II. p. 44 seq. Itaque *tertium* huius nominis regem constituit Lepsius (Chronolog. d. Aegypt. I. p. 299 seq.), ita discernendum a *secundo* Ramse s. Sesostri Magno, de quo supra ad II, 102 vid. nott.; unde apud Diodorum l. l. pro Ῥέμφις scribendum Ῥέμψις eodem viro docto auctore. Hunc regem rebus gestis excelluisse ipsa testantur monumenta: in parietibus templi apud Medinat-Abu, in ipsis igitur Thebis, imaginibus repraesentantur, quae ille peregit. Alii Rhampsinitum ad Ramsem *quintum* referunt, cum Ramses tertius ad Proteum, quem Herodotus vocat, pertinere videatur: vid. Brugsch: Reisebericht. aus Aegypt. p. 75 seq. et conf. nott. ad II, 112.

τὰ προπύλαια — τοῦ Ἡφαιστείου] Vid. II, 101 coll. II, 99 ibiq. nott.

τὸ μέγαθος πέντε καὶ εἴκοσι πηχέων] Gaisford. et Schweigh. ex Aldina revocaverant ἐείκοσι; equidem e melioribus codd. cum Bekkero et reliquis edd. rescripsi et h. l. et II, 124. 130. 175. 176 εἴκοσι, quod unum in Herodoto ferri posse monstravit Bredov. p. 45. Atque iam antea acerrimus defensor exstitit H. Apetzius in not. ad h. l. Quae enim apud Herodotum inveniuntur formae ἐείκοσι, ἠέλιος, ἔσαν, πάϊς ac similes, ad nimiam Grammaticorum sedulitatem refert, qui id praecipue sectati fuerint, ut Musae Herodoti mulierum Ionicarum more pretiosis indutae vestibus incederent. Quare haec omnia expungi debere, quae ex parte etiam e versibus, quos Herodotus historiis inseruerit, in textum irrepserint. Tu conf. II, 122. 130. 134. Sed de his omnibus nunc ita disseruit Bredov., ut vix quidquam addi queat. Herodotum autem quamquam in quibusdam formis sibi non prorsus constare, sed promiscue modo Ionicas modo vulgares formas adhibere exploratum habemus, tamen in aliis quid secutus sit, optimos quosque codices consentientes ferme qui reperiuntur satis docere arbitramur, indeque cautum editorem nihil aliud agere posse, nisi ut horum ipsorum auctoritatem, quae etiam plerumque cum ipsis grammaticorum praeceptis congruat, sequatur.

τοῦτον μὲν προσκυνέουσί τε] Nota μὲν repetitum, cum antea iam esset καὶ τὸν (i. e. ὃν) μὲν καλέουσι θέρος. De quo cf. nott. ad II, 42. De verbo προσκυνεῖν diximus ad II, 80. — In iis, quae

Digitized by Google

τὰ ἔμπαλιν τούτων ἔρδουσι. Πλοῦτον δὲ τούτῳ τῷ βασιλέϊ 1
γενέσθαι ἀργύρου μέγαν, τὸν οὐδένα τῶν ὕστερον ἐπιτραφέντων βασιλέων δύνασθαι ὑπερβαλέσθαι, οὐδ' ἐγγὺς ἐλθεῖν. βουλόμενον δὲ αὐτὸν ἐν ἀσφαλείῃ τὰ χρήματα θησαυρίζειν οἰκοδομέεσθαι οἴκημα λίθινον, τοῦ τῶν τοίχων ἕνα ἐς τὸ ἔξω μέρος τῆς οἰκίης ἔχειν. τὸν δὲ ἐργαζόμενον, ἐπιβουλεύοντα

proxime antecedunt, verba *τὸν μὲν πρὸς βορέω ἑστεῶτα* interpretor: *eum colossum*, *qui ita collocatus est*, *ut* (e meridie scil.) *septentrionem versus spectet; τὸν δὲ πρὸς νότον*: *eum*, *qui* (e septentrione) *meridiem versus spectat*; ubi in structura ita Noster variavit, ut praepositioni *πρὸς* modo genitivum modo accusativum adiungeret, ut I, 201. II, 99. 149 etc. coll. I, 84. II, 101. IV, 122 etc. Aequabunt autem hi colossi (si ad nostras mensuras revocaveris) magnitudine pedes triginta sex et dimidium alterius pedis. De utriusque colossi significatione quae hic leguntur, ea si vere tradita sunt, vix alio spectare poterunt, atque reliqua de Rhampsinito quae mox traduntur, de quibus vid. nott. ad II, 122 et in Excursu ad h. l. Nam vel his colossis declarari putem vices illas in omni rerum natura obvias, ut vitae et mortis, ita lucis et tenebrarum etc. ac potissimum terrae verno aestivoque anni tempore florentis omniaque ad hominum vitam sustentandam procreantis, sed hiemali tempore sterilis atque infructuosae, tota fere natura exstincta atque emortua: quae ipsae tempestatum vices cum bonis et malis geniis sive diis significentur, inde h. l., ubi in Aegyptiorum rebus versamur, *Osiridem* altero, *Typhonem* altero colosso expressum fuisse, statuas licet. Conferri quoque poterit Seyffarth: Beiträge z. Kenntniss. d. alt. Aegypt. II. p. 124.

§. 1.

Πλοῦτον — ἀργύρου μέγαν] sc. *ἔλεγον οἱ ἱρέες*. Ad locutionem laudant Anacr. XXIII, 1, ubi est *πλοῦτος χρυσοῦ*. Sordidam regis huius avaritiam notat quoque Diodor. I, 62, qui eum tantam pecuniae copiam reliquisse scribit, quantam regum ante ipsum nemo; argenti enim et auri talenta quadringenties mille illum coegisse. Id vero ipsum haud scio an in causa fuerit, cur quae mox enarratur fabula, ad Rhampsinitum potius quam ad ullum alium regem referatur. — De ipsa fabula, quae deinceps narratur, vide Excursum.

οὐδένα τῶν ὕστερον ἐπιτραφέντων βασιλέων] Noli invitis libris emendare *ἐπιτραφθέντων*, sc. *τὴν ἀρχήν*, ut I, 7, ubi vid. not. Nam *ἐπιτραφέντων* (a verbo *ἐπιτρέφω*) idem fere est atque *ἐπιγενομένων*, i. e. *postea natorum*, *succedentium*. Verbum *ἐπιτρέφεσθαι* supra iam invenimus I, 123. Add. IV, 3. — Mox ad verbum *θησαυρίζειν* confer ad II, 86 disputata; *οἰκοδομέεσθαι* est *aedificandum curare*, ut *ποιεῖσθαι* supra II, 100. Pro *ἀσφαληΐῃ*, ut dederat Gaisford., reposui cum recentt. edd. *ἀσφαλείῃ*, Bredovium secutus p. 186.

τοῦ τῶν τοίχων ἕνα ἐς τὸ ἔξω μέρος τῆς οἰκίης ἔχειν] i. e. „*cuius* (aedificii) *cum unus paries extrorsum spectaret.*" Ita Schweighaeuserus; ubi neglexit verba *τῆς οἰκίης*, quae ad regis opinor palatium pertinent, ubi exstructa fuit ista camera. Quamquam enim supra I, 17 *οἰκήματα* easdem domus dicit Noster, quas *οἰκίας*, tamen aliis locis discernere videtur ita, ut *οἴκημα* de aedicula s. camera aut conclavi adhibeat, ut II, 86. 100. 148. I. 164. 179. Ac talem cameram s. aediculam palatio adiectam h. quoque l. intelligere malim. Ex qua vocis significatione eum quoque usum repetere licet, de quo ad II, 121. §. 5 notabimus. Larcherus reddit: „*dont un*

Digitized by Google

τάδε μηχανᾶσθαι· τῶν λίθων παρασκευάσασθαι ἕνα ἐξαιρετὸν εἶναι ἐκ τοῦ τοίχου ῥηϊδίως καὶ ὑπὸ δύο ἀνδρῶν καὶ ὑπὸ ἑνός. ὡς δὲ ἐπετελέσθη τὸ οἴκημα, τὸν μὲν βασιλέα θησαυρίσαι τὰ χρήματα ἐν αὐτῷ. χρόνου δὲ περιϊόντος τὸν οἰκοδόμον, περὶ τελευτὴν τοῦ βίου ἐόντα, ἀνακαλέσασθαι τοὺς παῖδας (εἶναι γὰρ αὐτῷ δύο), τούτοισι δὲ ἀπηγήσασθαι, ὡς ἐκείνων προορέων, ὅκως βίον ἄφθονον ἔχωσι, τεχνάσαιτο οἰκοδομέων τὸν θησαυρὸν τοῦ βασιλέος. σαφέως δὲ αὐτοῖσι πάντα ἐξηγησάμενον τὰ περὶ τὴν ἐξαίρεσιν τοῦ λίθου δοῦναι τὰ μέτρα αὐτοῦ, λέγοντα, ὡς ταῦτα διαφυλάσσοντες ταμίαι τῶν βασιλέος χρημάτων ἔσονται. καὶ τὸν μὲν τελευτῆσαι τὸν βίον, τοὺς δὲ παῖδας αὐτοῦ οὐκ ἐς μακρὴν ἔργου ἔχεσθαι· ἐπελθόντας δὲ ἐπὶ τὰ βασιλήϊα νυκτὸς καὶ τὸν λίθον ἐπὶ τῷ οἰκοδομήματι ἀνευρόντας ῥηϊδίως μεταχειρίσασθαι καὶ τῶν χρημάτων πολλὰ ἐξε-
2 νείκασθαι. Ὡς δὲ τυχεῖν τὸν βασιλέα ἀνοίξαντα τὸ οἴκημα, θωυμάσαι ἰδόντα τῶν χρημάτων καταδεᾶ τὰ ἀγγήϊα, οὐκ ἔχειν 160
δὲ, ὅν τινα ἐπαιτιᾶται, τῶν τε σημάντρων ἐόντων σώων καὶ

des murs étoit hors de l'enceinte du palais;" ad sensum haud male. Recentior Gallus interpres, in aliis accuratior, hunc locum prorsus neglexit. Quo melius Italus haec interpretatus est: „— *fe' edificare una camera di pietra, della quale uno de' muri riferiva alla parta esterna della casa.*" — ἔχειν εἴς τι invenimus I, 180. 191, ubi vid.; τὸν δὲ ἐργαζόμενον in seqq. intelligit opificem, cui munus exstruendae camerae a rege fuit demandatum. Eundem paulo infra dicit οἰκοδόμον, *architectum*, vocabulo probo et perperam a Grammaticis damnato. Vid. Creuzer. ad Plotin. p. 185, qui nunc addit Lobeck. ad Phrynich. p. 487 seq. in not. Huius architecti quod h. l. exhibetur singulare, quod excogitaverit, artificium, id ad communem quendam aedificiorum struendorum morem referre indeque fabulae Herodoteae sensum repetere vult Hamilton Research. in Asia min. II. p. 44. — Ad verba καὶ ὑπὸ δύο ἀνδρῶν καὶ ὑπὸ ἑνὸς conferas Nitzsch. ad II, 120 laudatum, qui hac formula dicendi paucitatem vel summam declarari admonuit, aliis exemplis allatis.

τὸν θησαυρὸν τοῦ βασιλέος] βασιλέος cum Gaisford. reposui. Vulgo βασιλῆος, ut infra §. 5. Ad verba περὶ τὴν ἐξαίρεσιν τοῦ λίθου *Cr.* confert. Ilgen. ad hymn. Homer. pag. 304.

δοῦναι τὰ μέτρα αὐτοῦ] τὰ μέτρα, *mensuras*, consulto Nostrum scripsisse putat Schweighaeuserus, scil. non solum ipsius lapidis mensuram, sed mensuram distantiarum ab imo aedificio et ab utroque latere.

οὐκ ἐς μακρὴν ἔργου ἔχεσθαι] ἐς μακρὴν iure praetulit Schweigh. vulgato: ἐς μακρόν; ad illud vulgo supplent ὥραν. Vid. Lambert. Bos. de ellips. pag. 576 seq. coll. Viger. de idiotism. pag. 596 et cf. Herodot. V, 108. Hinc οὐκ ἐς μακρὴν verti poterit *paulo post.* ἔργου ἔχεσθαι, *admovere manus*, *accedere ad aliquid,* non sine studio ac festinatione, satis illustratum ab Hoogeveenio ad Viger. p. 255 seq. Vid. Herod. VIII, 11. IX, 102. In seqq. reliqui καταδεᾶ; cf. nott. ad Herodot. prooem.

Digitized by Google

τοῦ οἰκήματος κεκληϊμένου. ὡς δὲ αὐτῷ καὶ δὶς καὶ τρὶς ἀνοίξαντι αἰεὶ ἐλάσσω φαίνεσθαι τὰ χρήματα (τοὺς γὰρ κλέπτας οὐκ ἀνιέναι κεραΐζοντας), ποιῆσαί μιν τάδε· πάγας προστάξαι ἐργάσασθαι, καὶ ταύτας περὶ τὰ ἀγγήϊα, ἐν τοῖσι τὰ χρήματα ἐνῆν, στῆσαι. τῶν δὲ φωρῶν, ὥσπερ ἐν τῷ πρὸ τοῦ χρόνῳ, ἐλθόντων, καὶ ἐνδύντος τοῦ ἑτέρου αὐτῶν, ἐπεὶ πρὸς τὸ ἄγγος προσῆλθε, ἰθέως τῇ πάγῃ ἐνέχεσθαι· ὡς δὲ γνῶναι αὐτὸν, ἐν οἵῳ κακῷ ἦν, ἰθέως καλέειν τὸν ἀδελφεὸν, καὶ δηλοῦν αὐτῷ τὰ παρεόντα, καὶ κελεύειν τὴν ταχίστην ἐσδύντα ἀποταμεῖν αὐτοῦ τὴν κεφαλὴν, ὅκως μὴ αὐτὸς ὀφθεὶς καὶ γνωρισθεὶς, ὃς εἴη, προσαπολέσῃ καὶ ἐκεῖνον. τῷ δὲ δόξαι εὖ λέγειν, καὶ ποιῆσαί μιν πεισθέντα ταῦτα· καὶ καταρμόσαντα τὸν

§. 2.

τοῦ οἰκήματος κεκληϊμένου] κεκληϊμένου dedi Bredovium p. 177 secutus, quem eundem recentt. edd. secuti sunt; vulgo κεκλειμένου, quod aeque ac κεκλεισμένου librorum scriptorum complurium auctoritate nititur neque vero Herodoteum esse videtur. Nec magis probandum κατακεκλεισμένου, quod vett. edd. praebent. Ad loci argumentum apte monet Wilkinson. Manners. etc. II. p. 111, in Aegyptiorum monumentis conspici domus obice clausas maioremque in securitatem addi subinde sigillum („occasionally sealed with a mass of clay“) ipseque exhibet fores aliquot ita clausas obice. σήμαντρον eodem sensu adhibuit de sigillo Euripid. Iphigen. Taur. 1372, σημαντήριον Aeschylus dixit in Agamemn. 592. Ad verba καὶ δὶς καὶ τρὶς (i. e. *iterum atque iterum*, *saepius*) conf. supra nott. ad II, 120.

οὐκ ἀνιέναι κεραΐζοντας] Participii usum post ἀνιέναι satis commonstrant, quae Matth. p. 1081 disputat. Et conf. quoque II, 113.

πάγας — στῆσαι] Eadem locutione utuntur, qui similes fabellas Graece scripserunt, Pausanias IX, 37, ubi conf. Siebelis p. 126, et Charax in schol. ad Aristoph. Nub. 504. — In seqq. cum Gaisf. edidi: ἐν τῷ πρὸ τοῦ χρόνῳ, cum vulgo esset: ἐν τῷ προτοῦ χρόνῳ. Quod mox Herodoto est τῇ πάγῃ ἐνέχεσθαι, id Characi est παγίσι περιπεσεῖν; Pausanias vero scribit: Agamedem ὁ δεσμὸς κατεῖχε. — ἀποταμεῖν e Florentino libro recepi pro ἀποτάμνειν, quod olim ipse cum Gaisfordio dederam. Cf. etiam II, 139 ibique nott.

ὅκως μὴ — προσαπολέσῃ] Reliquimus e Florentino cod. aliisque προσαπολέσῃ, mutandum in προσαπολέσει ex canone Davisiano, cui hoc loco etiam libri quidam suffragantur. Sed monet Matthiae (Gr. Gr. p. 999), si futurum esset restituendum, reponi debere προσαπολέει, quod quamquam nullo in libro scripto reperitur, reponi tamen vult Bredov. p. 340, quem ipsum sequuntur Dindorf et Dietsch. Mihi nec hoc loco nec supra II, 120 fin. (ὅκως — ποιήσωσι) mutandum videtur; neque huc referri velim, quod I, 112 fin. legitur ἀπολέει.

γνωρισθεὶς, ὃς εἴη] i. e. *agnitus quis esset*. Ubi ὃς pro interrogativo pronomine accipere licet; conf. Matth. Gr. Graec. pag. 907. §. 485.

τῷ δὲ δόξαι εὖ λέγειν] In uno libro est δόξαν, quod si verum esset, eodem modo positum foret, quo II, 148. Eurip. Suppl. 129. Heraclid. 187, quos locos affert Wesselingius. Sed vetat sequens καὶ ποιῆσαι, ut bene monet Schweigh.

Digitized by Google

λίθον ἀπιέναι ἐπ' οἴκου, φέροντα τὴν κεφαλὴν τοῦ ἀδελφεοῦ.
3 Ὡς δὲ ἡμέρη ἐγένετο, ἐσελθόντα τὸν βασιλέα ἐς τὸ οἴκημα ἐκπεπλῆχθαι, ὁρέοντα τὸ σῶμα τοῦ φωρὸς ἐν τῇ πάγῃ ἄνευ τῆς κεφαλῆς ἐόν, τὸ δὲ οἴκημα ἀσινὲς καὶ οὔτε ἔσοδον οὔτε ἔκδυσιν οὐδεμίαν ἔχον. ἀπορεύμενον δέ μιν τάδε ποιῆσαι· τοῦ φωρὸς τὸν νέκυν κατὰ τοῦ τείχεος κατακρεμάσαι, φυλάκους δὲ αὐτοῦ καταστήσαντα ἐντείλασθαί σφι, τὸν ἂν ἴδωνται ἀποκλαύσαντα ἢ κατοικτισάμενον, συλλαβόντας ἄγειν πρὸς ἑωυτόν. ἀνακρεμαμένου δὲ τοῦ νέκυος τὴν μητέρα δεινῶς φέρειν· λόγους δὲ πρὸς τὸν περιεόντα παῖδα ποιευμένην προστάσσειν αὐτῷ, ὅτεῳ τρόπῳ δύναται, μηχανᾶσθαι, ὅκως τὸ σῶμα τοῦ ἀδελφεοῦ καταλύσας κομιεῖ· εἰ δὲ τούτων ἀμελήσει, διαπειλέειν αὐτὴν, ὡς ἐλθοῦσα πρὸς τὸν βασιλέα μηνύ-
4 σει αὐτὸν ἔχοντα τὰ χρήματα. Ὡς δὲ χαλεπῶς ἐλαμβάνετο ἡ μήτηρ τοῦ περιεόντος παιδὸς, καὶ πολλὰ πρὸς αὐτὴν λέγων οὐκ ἔπειθε, ἐπιτεχνήσασθαι τοιάδε μιν. ὄνους κατασκευασάμενον, καὶ ἀσκοὺς πλήσαντα οἴνου, ἐπιθεῖναι ἐπὶ τῶν ὄνων, καὶ ἔπειτα ἐλαύνειν αὐτούς· ὡς δὲ κατὰ τοὺς φυλάσσοντας ἦν τὸν κρεμάμενον νέκυν, ἐπισπάσαντα τῶν ἀσκῶν δύο ἢ τρεῖς ποδεῶνας αὐτὸν λύειν ἀπαμμένους. ὡς δὲ ἔῤῥεε ὁ οἶνος, τὴν

§. 3.

ἔκδυσιν οὐδεμίαν ἔχον] *οὐδεμίαν* cum Gaisf. reposui pro *οὐδεμίην*.

κατὰ τοῦ τείχεος κατακρεμάσαι] i. e. *ex muro suspendisse*. De usu praepositionis *κατὰ* monitum hoc loco allato in Fischeri Animadverss. ad Weller. Gr. Gr. III, b. pag. 177. Vid. Herod. VIII, 53, ubi vel *κάτω* additur, et conf. II, 39 ibique adnotatt. — Mox *ἐντείλασθαί σφι* edidimus cum Gaisf. pro vulg. *ἐντ. σφισι*.

τὴν μητέρα δεινῶς φέρειν] Moerorem matris inde explico, quod filii cadaver, non rite conditum ac sepultum, ut Aegyptiorum postulabat religio (II, 85 seqq.), remansit neque inde ad inferorum incolas admitti ipse filius poterat.

§. 4.

ὡς δὲ χαλεπῶς ἐλαμβάνετο ἡ μήτηρ τοῦ περιεόντος παιδὸς] Immerito verba: *ἡ μήτηρ τοῦ περιεόντος παιδὸς* Wesselingio aliisque suspecta sunt visa. Neque enim subiecti in proxima orationis parte subita mutatio nos offendere debet (nam ad *καὶ πολλὰ — λέγων οὐκ ἔπειθε* suppl. *ὁ παῖς*), quippe quae, omisso pronomine, vel serioris aetatis scriptoribus haud est insolita. Vid. quae in Creuzeri Melett. III. pag. 36 disputavi. Neque locutio *χαλεπῶς λαμβάνεσθαι* habet, quod nos offendat; est enim interprete Schweighaeusero: *aspere incessere, premere*. Conf. Dion. Cass. LIV, 21. Plat. de Legg. I. p. 637.

ὡς δὲ κατὰ τοὺς φυλάσσοντας ἦν] i. e. cum *eo* loco esset, ubi illi erant, qui cadaver custodiebant. Ubi nota usum praepositionis *κατὰ* (*prope*, *iuxta*, *ad*), de quo plura Fischerus ad Weller. III, b. pag. 183. 187.

τῶν ἀσκῶν — ἀπαμμένους] i. e. *utrium duos vel tres petiolos suspensos* (s. pendulos) *solvisse*. *ποδεὼν* est *utris petiolus* s. prominens pars

Digitized by Google

κεφαλήν μιν κόπτεσθαι μεγάλα βοῶντα, ὡς οὐκ ἔχοντα, πρὸς ὁκοῖον τῶν ὄνων πρῶτον τράπηται. τοὺς δὲ φυλάκους, ὡς ἰδεῖν πολὺν ῥέοντα τὸν οἶνον, συντρέχειν ἐς τὴν ὁδὸν ἀγγήϊα
161 ἔχοντας, καὶ τὸν ἐκκεχυμένον οἶνον συγκομίζειν ἐν κέρδεϊ ποιευμένους· τὸν δὲ διαλοιδορέεσθαι πᾶσι ὀργὴν προσποιεύμενον. παραμυθευμένων δὲ αὐτὸν τῶν φυλάκων, χρόνῳ πρηΰνεσθαι προσποιέεσθαι καὶ ὑπίεσθαι τῆς ὀργῆς· τέλος δὲ ἐξελάσαι αὐτὸν τοὺς ὄνους ἐκ τῆς ὁδοῦ καὶ κατασκευάζειν. ὡς δὲ λόγους τε πλεύνας ἐγγίνεσθαι, καί τινα καὶ σκῶψαί μιν καὶ ἐς γέλωτα προαγαγέσθαι, ἐπιδοῦναι αὐτοῖσι τῶν ἀσκῶν ἕνα· τοὺς δὲ αὐτοῦ, ὥσπερ εἶχον, κατακλιθέντας πίνειν διανοέεσθαι, καὶ ἐκεῖνον παραλαμβάνειν, καὶ κελεύειν μετ' ἑωυτῶν μείναντα συμπίνειν· τὸν δὲ πεισθῆναί τε δὴ καὶ καταμεῖναι. ὡς δέ μιν παρὰ τὴν πόσιν φιλοφρόνως ἠσπάζοντο, ἐπιδοῦναι αὐτοῖσι καὶ ἄλλον τῶν ἀσκῶν. δαψιλέϊ δὲ τῷ ποτῷ χρησαμένους τοὺς φυλάκους ὑπερμεθυσθῆναι, καὶ κρατηθέντας ὑπὸ τοῦ ὕπνου, αὐτοῦ, ἔνθάπερ ἔπινον, κατακοιμηθῆναι. τὸν δὲ, ὡς πρόσω τῆς νυκτὸς, τό τε σῶμα τοῦ ἀδελφεοῦ καταλῦσαι, καὶ τῶν φυλάκων ἐπὶ λύμῃ πάντων ξυρῆσαι τὰς δεξιὰς παρηΐδας, ἐπι-

(ὃ τοῦ ἀσκοῦ προέχει, ut ait schol. ad Eurip. Med. 679), lacinia pendula, e qua liquor emittitur. Conf. etiam Schol. ad Aristoph. Vesp. 670. Alio sensu de regionis lacinia s. extrema parte occurrit VIII, 31. — Utres per Aegyptum haud inusitatos fuisse, licet vulgo, postera potissimum aetate, amphoris uterentur, docet Wilkinson. Manners etc. II. p. 158 seq. 364 seq.

τὴν κεφαλήν μιν κόπτεσθαι] Conf. II, 61 et ad verba ἐν κέρδεϊ ποιευμένους (i. e. *lucro sibi apponere*, *in lucro sibi ponere*) I, 118. In seqq. pro πολὺν Bredov. p. 36 rescribi vult πολλόν; sed cf. II, 106 ibiq. nott.

τὸν δὲ διαλοιδορέεσθαι πᾶσι] De structura verbi cum dativo vid. Matthiae Gr. Gr. §. 383. not. 2. pag. 705. προσποιεῖσθαι in seqq. est *simulare*, significatione satis nota. De παραμυθεῖσθαι (*consolari*, *mitigare*, *lenire verbis*) vid. ad Plutarch. Alcib. pag. 129 seq. χρόνῳ est *postea*, *tempore aliquo elapso*, ut I, 80. 171. 175.

ὑπίεσθαι τῆς ὀργῆς] Conf. I, 156. IV, 181. — In seqq. retinui πλεύνας, Bredovio auctore in πλέονας mutandum: sed vid. nott. ad II, 120. Ad κατασκευάζειν intellig. τοὺς ὄνους, i. e. *asinos denuo instruere* ad onera bene ferenda.

καὶ ἐς γέλωτα προαγαγέσθαι] i. e. *permovisse ad risum*, *risum elicuisse*, ubi medii verbi usum pro activo attigit Matth. Gr. Gr. pag. 935. Ad verbi significationem conf. Pausan. IX, 5. 8 et Vit. Homeri 21; quos locos laudat Wesseling.

ὥσπερ εἶχον] i. e. *nullo delectu*, *prout se habebant*. *Cr.* confert Wyttenbachium ad Plutarch. Moral. I, 2. pag. 936. Tu conf. supra I, 24 ibiq. not.

παρὰ τὴν πόσιν] i. e. *inter potandum*. Eodem modo παρὰ πότον in Plutarchi Flamin. 17, ubi cf. nott. p. 120. — In seqq. ad verba ὡς πρόσω ἦν τῆς νυκτὸς cf. IX, 44 ibique nott.

καὶ τῶν φυλάκων ἐπὶ λύμῃ πάντων κ. τ. λ.] i. e. *custodum omnium*

Digitized by Google

θέντα δὲ τὸν νέκυν ἐπὶ τοὺς ὄνους ἀπελαύνειν ἐπ' οἴκου, ἐπιτελέσαντα τῇ μητρὶ τὰ προσταχθέντα. Τὸν δὲ βασιλέα, ὡς αὐτῷ ἀπηγγέλθη τοῦ φωρὸς ὁ νέκυς ἐκκεκλεμμένος, δεινὰ ποιέειν· πάντως δὲ βουλόμενον εὑρεθῆναι, ὅστις κοτὲ εἴη ὁ ταῦτα μηχανώμενος, ποιῆσαί μιν τάδε, ἐμοὶ μὲν οὐ πιστά· τὴν δὲ θυγατέρα τὴν ἑωυτοῦ κατίσαι ἐπ' οἰκήματος, ἐντειλάμενον πάντας τε ὁμοίως προσδέκεσθαι, καὶ πρὶν συγγενέσθαι, ἀναγκάζειν λέγειν αὐτῇ, ὅ τι δὴ ἐν τῷ βίῳ ἔργασται αὐτῷ σοφώτατον καὶ ἀνοσιώτατον· ὃς δ' ἂν ἀπηγήσηται τὰ περὶ τὸν φῶρα γεγενημένα, τοῦτον συλλαμβάνειν, καὶ μὴ ἀπιέναι ἔξω. ὡς δὲ τὴν παῖδα ποιέειν τὰ ἐκ τοῦ πατρὸς προσταχθέντα, τὸν φῶρα πυθόμενον, τῶν εἵνεκα ταῦτα ἐπρήσσετο, βουληθέντα πολυτροπίῃ τοῦ βασιλέος περιγενέσθαι ποιέειν τάδε. νεκροῦ προσφάτου ἀποταμόντα ἐν τῷ ὤμῳ τὴν χεῖρα ἰέναι αὐτὸν

dextras genas contumeliae causa rasisse. Ad ἐπὶ λύμῃ (conf. III, 14 etc.) videas Matth. pag. 1165. Satis vero constat, apud orientales homines quam contumeliosum aut poenae aut iniuriae genus sit, quo aut barba vellatur aut ex parte radatur. Praebet vel sacra scriptura exemplum II Samuel. 10, 4 ignominiae similis ab Ammonitarum regulo legatis Davidis impositae; unde postea bellum ortum. De Arabibus ac Turcis nostrae aetatis idem inter omnes constat: de qua re monuit Stadelmann in Programmate de Herodoto (Dessav. 1830) p. 7. De Aegyptiorum capitibus abrasis conf. nott. ad II, 36. Unde vix credibile habet Wilkinson. Manners etc. I. p. 124, quod h. l. narratur, cum milites Aegyptii barbam haud aluerint.

§. 5.

ὡς αὐτῷ ἀπηγγέλθη — ἐκκεκλεμμένος] Cf. Matth. Gr. Gr. p. 1091 ob participii usum. In seqq. Noster consulto scripsit ποιέειν infinitivo praesentis, de re, quae non uno temporis momento peracta cogitari potest: mox vero ποιῆσαι atque κατίσαι de iis, quae semel institui iussit.

τὴν δὲ θυγατέρα τὴν ἑωυτοῦ κατίσαι ἐπ' οἰκήματος] i. e. *filiam suam iussisse in lupanari sedere.* — δὲ cum recentt. recepimus, cum prius a textu abesset. — Locutio κατίσαι ἐπ' οἰκήματος (*collocare puellam in lupanari*) invenitur II, 126, et frequens alibi καθῆσθαι ἐπ' οἰκήματος de ipsis puellis prostantibus et in lupanari sedentibus. Nam οἴκημα hic valet *lupanar*. Plura interpretes ad hunc l. et Valcken. Observv. ad Ammon. pag. 177 et conf. supra nott. ad II, 121. §. 1.

τὰ ἐκ τοῦ πατρὸς προσταχθέντα] De usu praepositionis ἐκ in talibus cf. Prooem. Herodoti, I, 10 etc. πολυτροπίῃ hic est *versutia, astutia.* Tu conf., quae de voce πολύτροπος a viris doctis disputata sunt ad Odyss. init.

ἀποταμόντα — τὴν χεῖρα] χεῖρα hic dici *brachium*, ab humero in extimos digitos porrectum, monet Wesseling. Conf. etiam IV, 62. Alia adiicit Larcherus, in quibus Homer. Iliad. XI, 252. XIII, 539. — πρόσφατον νεκρὸν *nuper defunctum* intelligit, ut iniuria de voce πρόσφατος dubitet Phrynichus pag. 374 seq., ubi vid. Lobeck. Tu conf. etiam Eustath. ad Iliad. V. p. 564, 10 sive 428, 9.

Digitized by Google

ἔχοντα αὐτὴν ὑπὸ τῷ ἱματίῳ· ἐσελθόντα δὲ ὡς τοῦ βασιλέος
162τὴν θυγατέρα, καὶ εἰρωτώμενον τάπερ καὶ οἱ ἄλλοι, ἀπηγήσασθαι, ὡς ἀνοσιώτατον μὲν εἴη ἐργασμένος, ὅτε τοῦ ἀδελφεοῦ ἐν τῷ θησαυρῷ τοῦ βασιλέος ὑπὸ πάγης ἁλόντος ἀποτάμοι τὴν κεφαλὴν, σοφώτατον δὲ, ὅτι τοὺς φυλάκους καταμεθύσας καταλύσειε τοῦ ἀδελφεοῦ κρεμάμενον τὸν νέκυν. τὴν δὲ, ὡς ἤκουσε, ἅπτεσθαι αὐτοῦ. τὸν δὲ φῶρα ἐν τῷ σκότεϊ προτεῖναι αὐτῇ τοῦ νεκροῦ τὴν χεῖρα· τὴν δὲ ἐπιλαβομένην ἔχειν, νομίζουσαν αὐτοῦ ἐκείνου τῆς χειρὸς ἀντέχεσθαι· τὸν δὲ φῶρα προέμενον αὐτῇ οἴχεσθαι διὰ θυρέων φεύγοντα. Ὡς δὲ καὶ 6
ταῦτα ἐς τὸν βασιλέα ἀνενειχθῆναι, ἐκπεπλῆχθαι μὲν ἐπὶ τῇ πολυφροσύνῃ τε καὶ τόλμῃ τἀνθρώπου. τέλος δὲ διαπέμποντα ἐς πάσας τὰς πόλις ἐπαγγέλλεσθαι ἄδειάν τε διδόντα, καὶ μεγάλα ὑποδεκόμενον ἐλθόντι ἐς ὄψιν τὴν ἑωυτοῦ. τὸν δὲ φῶρα πιστεύσαντα ἐλθεῖν πρὸς αὐτὸν, Ῥαμψίνιτον δὲ μεγάλως θωυμάσαι, καί οἱ τὴν θυγατέρα ταύτην συνοικίσαι, ὡς πλεῖστα ἐπισταμένῳ ἀνθρώπων· Αἰγυπτίους μὲν γὰρ τῶν ἄλλων προκεκρίσθαι, ἐκεῖνον δὲ Αἰγυπτίων.

Μετὰ δὲ ταῦτα ἔλεγον τοῦτον τὸν βασιλέα ζωὸν καταβῆ- 122

ἐσελθόντα δὲ ὡς τοῦ βασιλέος τὴν θυγατέρα] βασιλέος edidimus pro βασιλῆος, ut supra §. 1. De verbo ἐσελθεῖν confer nott. ad II, 115. In seqq. retinui ὡς a Schweigh. mutatum in ἐς, ad quod probandum affert I, 116. II, 135. 147. III, 140. Schweighaeusero adstipulatur Sintenis ad Plutarch. Pericl. p. 308. Nec tamen equidem his permotus sum, ut a lectione recepta recederem. Conf. Matthiae Gr. Gr. pag. 1147. Mox intactum reliqui *εἰρωτώμενον*, libris fere probatum, a Borheckio mutatum in *εἰρωτεόμενον* probante Bredov. pag. 387. Vulgatam retinuit Dietsch; Dindorf dedit *εἰρωτεώμενον*. — Pro *κρεμαμένου*, quod minus aptum est, cum Schweigh. et Gaisf. edidi *κρεμάμενον*, quod codices nonnulli offerebant, quodque etiam dedit Dindorf. *καταλύειν* hic valet *tollere*, indeque *auferre*.

§. 6.

ἀνενειχθῆναι] Olim ἀνενείχθη, quod revocavit Bekkerus, in ἀνηνείχθη vertendum, iudice Bredov. pag. 300 coll. pag. 140. Schaeferus dedit ἀνενεῖχθαι, quod receperunt Gaisford. et Schweighaeuser. E Sancrofti libro alteroque Parisino ἀνηνεῖχθαι exhibuit Dindorf; ἀνενηνεῖχθαι reposuit Dietsch. Equidem perlustrans varias huius verbi formas, quas apud Nostrum obvias exhibuit Bredov. l. l., reponendum duxi ἀνενειχθῆναι, servato infinitivo aoristi, quem h. l. necessarium esse arbitror, servataque ipsa huius infinitivi forma, quam eandem invenimus II, 111. 152. VI, 86, 1.

ταύτην συνοικίσαι] Ut *συνοικεῖν* *matrimonio iunctum esse*, *in matrimonio habere* (II, 120 etc.), ita *συνοικίζειν* *filiam in matrimonium dare*, *nuptum dare*.

Digitized by Google

ναι κάτω ἐς τὸν οἱ Ἕλληνες ἀΐδην νομίζουσι εἶναι, κἀκεῖθι συγκυβεύειν τῇ Δήμητρι· καὶ τὰ μὲν νικᾶν αὐτήν, τὰ δὲ ἑσσοῦ-

Cap. CXXII.

κἀκεῖθι συγκυβεύειν τῇ Δήμητρι] κἀκεῖθι libri scripti praebent, exceptis duobus, e quibus Schweighaeuserus una cum Borheck. et Schaefero edidit καὶ κεῖθι, quod idem dedit Gaisford. Sed olim vulgatum et librorum plerorumque auctoritate probatum κἀκεῖθι recte revocavit Bekker., quem recentt. edd. secuti sunt, si quidem Noster non magis κεῖθι dixisse putandus est atque κεῖνος (de quo vid. Bredov. pag. 119), licet crasis hoc loco obvia rarius apud Nostrum reperiatur; conf. Dindorf. Prolegg. pag. XI. Bredov. pag. 201. Athenaeus, qui hunc Herodoti locum affert IX. pag. 410 E. sive pag. 520 Schw., habet κἀκεῖ. Ad formam dativi Δήμητρι conf. eundem Bredov. p. 255. Iam quod ad argumentum loci attinet, cuborum lusum, quem hic Rhampsinitus cum Cerere lusisse dicitur, non infrequentem fuisse per Aegyptum ipsa testantur monumenta, talem ludum qui agunt, exhibentia: quid quod ipsum hunc regem sic ludentem conspicimus in parietibus palatii ab ipso Thebis exstructi repraesentatum apud Wilkinson. Manners etc. II. pag. 420 seqq. I. pag. 14, ut sane ea, quae h. l. de Rhampsinito cum Cerere ludente traduntur, Aegyptiorum adeoque ipsius regis mori convenienter ficta esse videantur, cum altius quid hac fabula spectari nemo non videat. Similia enim fere narrantur apud Plutarchum de Is. et Osirid. cap. 12. pag. 355 (quem locum iam supra ad II, 4 attigimus, ubi vid. nott.) de Mercurio, qui cum Luna dea (Σελήνη dicitur) ludens (παίξας πέττια) septuagesimam cuiusque diei partem fecerit lucrum et ex his quinque dies constituerit integros anno (qui tum 360 diebus constitit) addendos; hos vero dies intercalares dici simulque natales quinque deorum celebrari supra iam diximus. Itaque haud vana videtur suspicio, hanc omnem de Rhampsinito ad inferos descendente et cum Cerere ludente fabulam spectare ad rem, quam nunc vocant, calendariam, quae sub hoc rege emendationem quandam melioremque constitutionem acceperit, adeoque ad Phoenicis cyclum (de quo cf. nott. ad II, 73) anno 1275, quo regnavit Rhampsinitus, redeuntem, ut Lepsius arbitratur, Chronolog. d. Aegypt. I. pag. 300 coll. 91 et 191 seqq. Sub Rhampsinito certe aliquid, quod ad rem calendariam pertinuit, factum esse, vel inde colligas licet, quod templi ab hoc rege Thebis (nunc Medinat-Abu) exstructi paries extrorsum versus integer continet calendarium, ut idem monuit Lepsius l. l. Neque inde mirum est, in huius rei memoriam Aegyptios instituisse festum, quod certo tempore redeunte agerent quodque ad suam ipsius aetatem illos peregisse Noster scribit, qui festi huius causam sive prorsus ignorans sive non satis perspectam habens, qua fuit fide ac religione in omnibus rebus enarrandis, consulto addidisse videtur verba: οὐ μέντοι, εἴτε δι' ἄλλο τι εἴτε διὰ ταῦτα ὁρτάζουσι, ἔχω λέγειν. Rhampsiniti vero descensus ad inferos commerciumque cum inferorum diis habitum, quale comminiscebantur Aegyptii, cum ad Aegyptiorum opinionem de inferis statuque humanae animae post hanc vitam terrestrem omnino pertineret, sponte Nostrum adduxisse videtur, ut hac occasione oblata de animae immortalitate cap. 123 quaedam adderet, quo magis hanc totam quaestionem gravissimam sua aetate vel a philosophis maxime agitatam vidisset: de qua re vid. quae diligenter exposuit Bakhuizen van der Brink: Varr. Lectt. ex histor. philosoph. antiq. (Lugd. Bat. 1842) pag. 17—30.

καὶ τὰ μὲν νικᾶν αὐτὴν κ. τ. λ.] Iam Valckenarius ex diss. Dan. Szathmari de Pharaonibus apte mo-

Digitized by Google

σθαι ὑπ' αὐτῆς· καί μιν πάλιν ἄνω ἀπικέσθαι, δῶρον ἔχοντα παρ' αὐτῆς χειρόμακτρον χρύσεον. ἀπὸ δὲ τῆς Ῥαμψινίτου καταβάσιος, ὡς πάλιν ἀπίκετο, ὁρτὴν δὴ ἀνάγειν Αἰγυπτίους ἔφασαν, τὴν καὶ ἐγὼ οἶδα ἔτι καὶ ἐς ἐμὲ ἐπιτελέοντας αὐτούς· οὐ μέντοι, εἴτε δι' ἄλλο τι εἴτε διὰ ταῦτα ὁρτάζουσι, ἔχω λέγειν. φᾶρος δὲ αὐτημερὸν ἐξυφήναντες οἱ ἱρέες, κατ' ὧν ἔδησαν ἑνὸς αὐτῶν μίτρῃ τοὺς ὀφθαλμούς· ἀγαγόντες δέ μιν ἔχοντα τὸ φᾶρος ἐς ὁδὸν φέρουσαν ἐς ἱρὸν Δήμητρος, αὐτοὶ ἀπαλλάσσονται ὀπίσω· τὸν δὲ ἱρέα τοῦτον, καταδεδεμένον τοὺς ὀφθαλμοὺς, λέγουσι ὑπὸ δύο λύκων ἄγεσθαι ἐς τὸ ἱρὸν τῆς

nuit: alea cum Cerere ludere eamque vincere, vel ab illa vinci, nihil aliud esse, quam *Cererem almam et fautricem*, vel vicissim *inimicam experiri*. Nam poterit referri haec quoque narratio ad agriculturam et felicem agrorum proventum, qui a re calendaria recte instituta annique tempestatibus inde certo constitutis multum pendet, eoque etiam ducunt ritus in templo Cereris a sacerdotibus observari soliti. Respicitur, credo, seges frumenti certis anni periodis reponenda et in terra condenda, mox vero, ubi educta e terra in altum creverit et ad maturitatem pervenerit, consumenda; quae res per lusus allegoriam significatur, in quo Ceres (quae frugibus terrae praeest) modo vincit, modo vincitur. Neque in istiusmodi fabulis illud praetermittendum est, cum hac tesseraria agriculturae significatione coniunctam simul esse doctrinam de animarum immortalitate, indeque explicandum, quod Ceres apud inferos quoque imperare dicitur (vid. II, 123 ibiq. not.). Qua de re nunc dicere longum est. Illud vero addamus h. l., quod protulit Grotefend. in Boettiger. Amalth. II. pag. 92, in vasis aliisque artis operibus, ubi repraesentantur res ad animarum statum post vitam hanc spectantes, *cubos* haud raro adiectos inveniri una cum *quincunce*; ad illos vero dies quinque, quos Mercurius per lusum acquisivisse dicatur, spectare πενταλίθους et πεσσὰ πεντάγραμμα. — In seqq. ἄνω (post πάλιν), quod ab Athenaeo abest, indeque a Wesselingio omissum, a Dietschio uncis inclusum, retinui cum cett. edd. librisque scriptis. Sic infra αὖτις ὀπίσω, ne plura in re satis cognita.

φᾶρος δὲ αὐτημερὸν ἐξυφήναντες] Creuzerum Symbol. IV. pag. 229 seq. ed. sec. si sequimur, hic quoque textura tesseraria intelligenda, qua sortes humanae vitae orientis atque intereuntis, occidentis ac reviviscentis, vitae ac mortis perpetuo quasi orbe, indicantur, simulque cogitandum, quo sensu deae veteres texere aut texturae praeesse dicantur. Ac denique etiam cogitari ille vult de segete quotannis fere proveniente atque intereunte, eodem perpetuo quasi circulo. Inde enim explicandum, cur *mantile aureum* Rhampsinito dederit Ceres, pignus quasi segetis aureae, e terra mox emittendae.

λέγουσι ὑπὸ δύο λύκων ἄγεσθαι] De quo loco haec disseruit Creuzer. in Commentt. Herodd. pag. 419: „Zoega de obeliscc. p. 307 seqq. ad Herodoti locum haec apposuit: „„Hos vero lupos, quos sacerdotalis mythus inferorum ministros et psychopompos genios indigitat, in singulis fere mumiis arcisque earum pictos deprehendimus, ut plurimum averrunco flagro instructos ad malos daemones abigendos animabus inhiantes. Scilicet rapax animal, quod noctu maxime oberrat subque solis ortum ad specus et deserta aufugit, Aegyptiis aeque atque aliis populis plerisque

Digitized by Google

Δήμητρος, ἀπέχον τῆς πόλιος εἴκοσι σταδίους. καὶ αὖτις ὀπί-
123 *σω ἐκ τοῦ ἱροῦ ἀπάγειν μιν τοὺς λύκους ἐς τὠυτὸ χωρίον. Τοῖ-σι μέν νυν ὑπ' Αἰγυπτίων λεγομένοισι χράσθω, ὅτεῳ τὰ τοιαῦ-τα πιθανά ἐστι· ἐμοὶ δὲ παρὰ πάντα τὸν λόγον ὑπόκειται, ὅτι*

orco cognatum visum est, et nocturnis tantum umbris confisum ab illa obscura regione, solis radiis impervia, ad nostrum mundum commeare. Ipsum quoque Osiridem assumpta lupi specie ab inferis rediisse Oro opitulatum adversus Typhonem, inter caussas lupi apud Aegyptios consecrati narrat Diodorus I, 88 coll. Synes. de provid. I. pag. 115. Hinc etiam est, quod lupum Osiridis inferi symbolum et *commercii* inter *utrosque mundos, superum* et *inferum*, tum in duobus anaglyphis musei Borgiani ex Aegyptiis cryptis ablatis, tum in obelisci cuspide Wanstediana super simulacro Osiridis, quem circumstantes adorant et donis placant, eodem quo in mumiis habitu expressum conspicimus."" Haec Zoega verissime. Nec minus recte alii viri docti lupos in mumiis geminatos pro inferorum (sive Amenthis) custodibus accipiunt. Vid. Becker. in August. vol. I. ad tab. I, Boettiger in: Archaeol. d. Malerei I. pag. 55. 63. 65. Neque vero omittendum alterum illud, tam sacrum fuisse lupum quibusdam Aegyptiis, ut herbam quoque ei bestiae letiferam in terras suas importari prohiberent. (Conf. Aelian. H. A. IX, 18.) Igitur erant in Aegypto, qui parcitum vellent lupo, utpote bonorum etiam deorum sacrae bestiae. Quid quaeris? Superum inferumque commeatorem lupum et Aegyptii agnoverunt, et Graecorum ii, qui Apollini Dianaeque dicaverunt illud animal. Nimirum lucis accessum et regressum cum *quotidianum* tum *annuum* hoc symbolo declaratum voluerunt veteres sacerdotes. Quocirca etiam ad *vitae mortisque superi inferique mundi alternas vices* traducta haec tessera est. *Eoque ipsa illa fabula Rhampsiniti spectat.* Descenderat rex ad inferos, indeque redierat in hanc lucem. Unde ducuntur primordia festorum rituum. Sacerdos obligatis oculis mittitur ad fanum Isidis sive Cereris. Ducunt et reducunt bini lupi. Haec omnia nihil aliud loquuntur quam doctrinam illam sacerdotum, ab Herodoto explicatam sequenti capite (II, 123): nimirum *esse hominis animam immortalem, sed alternis vicibus illuc descendere in obscura regna Cereris-Isidis indeque reverti in hanc vitae lucem.*" Add. Creuzer. Symbol. II. pag. 141 seqq. 531 seqq. ed. tert. coll. Heeren. Ideen II, 2. p. 201. Inde ad doctrinam de metempsychosi hanc fabulam relatam quoque voluit Eméric. David: Jupiter II. pag. 348 seq. Add. Rivola: Bacchus und Pentheus (Carlsruhe. 1853) II. pag. 29 seq., qui de luporum significatione in fabulis veterum et accurate et copiose disputans haec quoque attigit, Rhampsiniti descensu ad inferos redituque ad superos nihil aliud significari ratus nisi totius naturae aeque ac singulorum hominum vitam morte exstinctam et ex morte ad vitam reditum. Et conf. etiam Heinecke: Homer u. Lycurg. p. 120. — Mox restitui εἴκοσι, ut II, 121, ubi vid. nott.

Cap. CXXIII.

ἐμοὶ δὲ παρὰ πάντα τὸν λόγον ὑπόκειται κ. τ. λ.] id est: *mihi vero in omni hac narratione id impositum est, ut, quae a singulis narrata audivi, scribam.* Retinui ὑπ' ἑκάστων, cuius loco Schweigh. et Gaisford. receperunt ὑπὲρ ἑκάστων, sine idonea causa, ut mihi quidem videtur. Matthiae retinuit ὑπ' ἑκάστων, itemque recentt. edd. probante Bernhardyo in Gr. Syntax. pag. 244 et Bredov. pag. 209. Ad ἀκοῇ conf. nott. ad. II, 29. Caeterum haec verba et quae proximo antecedunt

Digitized by Google

τὰ λεγόμενα ὑπ' ἑκάστων ἀκοῇ γράφω. ἀρχηγετεύειν δὲ τῶν κάτω Αἰγύπτιοι λέγουσι Δήμητρα καὶ Διόνυσον. Πρῶτοι δὲ καὶ τόνδε τὸν λόγον Αἰγύπτιοί εἰσι οἱ εἰπόντες, ὡς ἀνθρώπου

(τοῖσι μὲν νῦν ὑπ' Αἰγυπτίων λεγομένοισι χράσθω, ὅτεῳ τὰ τοιαῦτα πιθανά ἐστι) satis declarant Nostri animum nec credulum nec superstitione captum, ut huiusmodi fabulis fidem continuo addat: qui licet totius narrationis initio (cap. 121) iam professus sit se haec omnia ex Aegyptiorum ore accepta tradere indeque etiam indirecto ut vocant sermone omnia prodiderit, idem in narrationis fine iterum declarandum sibi censet adeoque amplificandum, ut, quid ipse de his senserit, vix quemquam fugere possit. Atque huc etiam refero, quae cap. 121. §. 5 reliquae narrationi interiecta leguntur ἐμοὶ μὲν οὐ πιστά.

ἀρχηγετεύειν δὲ τῶν κάτω Αἰγύπτιοι λέγουσι Δήμητρα καὶ Διόνυσον] i. e. *memorant autem Aegyptii, principatum apud inferos tenere Cererem et Bacchum.* Δήμητρα e consensu fere codd. dedimus, Schweigh. secuti atque Creuzerum in Comm. Herod. pag. 308 not. 291, ubi plura, probante Bredov. pag. 255. Pro ἀρχηγετεύειν Cobet legi vult ἀρχηγετέειν, quod invenitur in Sophocl. Electr. 83, sed alia significatione. De argumento Creuzerus disputat pag. 173 seq. 310: „De *Baccho* et *Cerere*, tanquam mortuorum dominis, non est quod multis verbis exponam. Sunt *Osiris* et *Isis*, qui Amenthen (i. e. inferos, teste Plutarcho de Is. et Osir. 29. pag. 362) occupant et moderantur. Diodorus Siculus I, 96. — De Osiridis et Isidis nominibus Graecis ipse testatur Herodotus II, 42 et 59, ubi vid. nott. Cf. Plutarchus de Is. et Osirid. cap. 28. p. 362 s. 485 seq.“ Sequuntur plura de Amenthe, quae malim apud ipsum Creuzerum legi. Nec enim dubium, hanc Aegyptiorum sacerdotum fuisse doctrinam, ut, qui dii omnia ad lucem vitamque ducant, ea quoque mortua recipiant indeque iure inferis praesint.

Πρῶτοι δὲ καὶ τόνδε τὸν λόγον κ. τ. λ.] Hoc num vere recteque dictum sit, si quaeramus: id unum pro certo afferri posse ait Wilkinson. (Manners etc. sec. ser. I. p. 211 seq. coll. pag. 316 seq.), Aegyptiorum monumentis, quae adhuc cognita sunt, antiquissimis testatam inveniri hanc vitae futurae et immortalitatis animae fidem Osiridemque inferorum iudicem ac praesidem commemorari in sepulcris, quorum aetas ad duo millia annorum ante Chr. n. recedat. Ante hoc igitur tempus regrediendum erit iis, si qui aliunde hanc doctrinam in Aegyptum advectam aut ex India (ut nuper fecit G. Cannelin. in acad. Diss., quam praeside A. G. Sjoestroem cens. submisit Helsingfors. 1844. de hoc loco Herodoteo pag. 4) repetendam putent. Ad Herodoti locum haec attulit Creuzer. l. laud. pag. 315 seqq.: „Larcherus Herodotea verba ita vult explicari, ut Aegyptii fuerint migrationis animorum primi assertores. Recte, sed tamen cum in aliam sententiam h. l. traxisse videantur et veteres aliquot et recentiores, accuratius in his agendum videtur esse. Nam primum Clemens-Alexandrinus Stromat. VI, 2. pag. 752 Potter. seiunctim illa pronuntiat: παρὰ Πυθαγόρου δὲ καὶ τὴν ψυχὴν ἀθάνατον εἶναι Πλάτων ἔσπακεν· οἱ δὲ, παρ' Αἰγυπτίων, nimirum Plato et Pythagoras.“ Sequitur Clementis Romani locus ex Homil. I. §. 3. 5. Deinde sic pergit Cr.: „Davisius autem ad Cicer. Tuscul. I, 16 posteaquam Pausaniae Messen. c. 32 [ubi Chaldaei et Indi primi immortalitatis doctrinam tradidisse dicuntur] excitavit, ita pergit: „„Aegyptios autem hac laude mactant Herodotus II, 123 et Clemens Alexandr. VI. pag. 752.““ Nolo plura con-

Digitized by Google

ψυχὴ ἀθάνατός ἐστι, τοῦ σώματος δὲ καταφθίνοντος ἐς ἄλλο 163

gerere, quae arguant, nimis arctis et angustis terminis hunc Herodoti locum inclusum a viris doctis esse. Planiorem et veriorem interpretationem eidem ante Larcherum impertierat Wyttenbachius in disput.: *Quae fuerit veterum philosophorum sententia de vita et statu animorum post mortem*, Amstelod. 1783. pag. XVII [Add. Schmerkel: Explicatio sententt. de animi immortalitate apud populos a Iudaeorum sacris alienos. Merseburg. 1832] Qui Herodoti locum Latine sic refert: „„*Fuerunt quoque primi Aegyptii, qui dicerent, animam hominis esse immortalem, post corporis vero interitum in aliud deinceps nascens animal immigrare: cumque per omnia terrestria, marina et volucria animalia circuitum fecisset, eam iterum nascentem* [secutus videtur Wytt. lectionem γινομένην, cuius loco nos vulgatam retinuimus γινόμενον; unde sic vertendum: *eam iterum in hominis corpus* nascens *immigrare*] *in hominis corpus immigrare*: *et hunc ab ea circuitum confici trium millium annorum spatio.* Herodoti auctoritatem praeferendam esse auctoritati Diogenis (VIII, 14, qui Pythagoram primum dici perhibet τῆς μετενσωματώσεως auctorem), praesertim testes nullos excitantis, non est dubium. Addit enim ipse Herodotus, tanquam testimonium sententiae: Hoc placito, tanquam suo et proprio, quidam Graeci usi sunt, alii antiquiore alii recentiore tempore: quorum ego nomina, quamquam scio, non memoro. Sit igitur Herodoti potior sententia; tamen cavemus, ne plus ei tribuamus, quam ipse voluit. Si quid enim video, in grammatica interpretatione non necesse est, ut hic sit sensus, Aegyptios singulos has opiniones primum protulisse, sed universas ab illis ad hanc *doctrinam conformatas esse*: ut adeo illud voluerit Herodotus: Aegyptios primos dixisse, animam, cum sit immortalis, in alia deinceps corpora immigrare, atque iterum in humanum corpus redire; et hunc circuitum absolvi trium millium annorum spatio, et sint Aegyptii non tam immortalitatis, quam metempsychoseos auctores.““ Haec Wyttenbachius planeque ad eius sententiam postea Larcherus. Et quis dubitet, hanc unice veram legitimamque verborum Herodoteorum interpretationem esse? Et vero, Hecataeo et Aristagora ac Manethone auctoribus, alio loco hoc ipse confirmat Diogenes Laërtius I, 11: τὴν δὲ τῶν Αἰγυπτίων φιλοσοφίαν εἶναι τοιαύτην — — τὴν ψυχὴν καὶ ἐπιδιαμένειν καὶ μετεμβαίνειν. Qua brevi sententia declarantur eadem, quae pluribus aliquanto verbis elocutus est Herodotus. Neque aliter his de rebus sensisse videtur Zoega de obeliscc. pag. 300, cum in hunc modum pronuntiat: „„Et videtur hoc primum ab Aegyptiis traditum indeque ad Graecos traductum fuisse: esse eam animae naturam, ut per se sit ac duret, habitetque in corpore velut in domo, quam sine sui iactura relinquere possit et in aliam transire.““ Idem vir doctus in opere laudato de hac Aegyptiorum veterum doctrina maxime omnium promeruit eamque sigillatim et per suos quasi meatus est persecutus.“

τοῦ σώματος δὲ καταφθίνοντος — ἐσδύεται] i. e. *intereunte vero corpore* in *aliud animal semper nascens* (quod eo ipso tempore nascatur) *intrare animam*, sive, ut Guigniaut reddi vult (Religions de l'Antiquit. I, 2. pag. 882) „le corps venant à se dissoudre, elle (l'âme) passe successivement (selon eux) dans de nouveaux corps par des naissances nouvelles.“ Recte quoque Rosellini (Monum. civil. III. pag. 301) haec Italorum sermone ita reddi vult: „l'anima dell'uomo, *morendo il corpo, entra sempre* (*tosto*, *continuamente*, *succesivamente*, e senza ammettere dilazione o intervallo) *in altro animale che allora nasce.*“ Animam igitur, si Herodoti verba per praesens (καταφθίνον-

Digitized by Google

ζῶον αἰεὶ γινόμενον ἐσδύεται· ἐπεὰν δὲ περιέλθῃ πάντα τὰ

τος) prolata recte intelligere velimus, docebant Aegyptii, tum, quando corpus (morte) dissolvatur, ipso igitur dissolutionis s. mortis tempore, statim in aliud transire corpus, neque hoc tum demum fieri, quando corpus rite conditum post multos annos seculorumque adeo decursum fuerit dissolutum. Moneo propter Zoegam l. l. pag. 310 coll. 204, qui Herodoti verba τοῦ σώματος καταφθίνοντος de *corpore dilapso* et *in cineres dissoluto* intelligi voluit eamque inde fuisse vulgi Aegyptii opinionem statuit: „animam non prius quam priori corpore corrupto atque absumto ab eo discedere atque ad illud transire.“ Quae citans Heerenius (Ideen II, 2. pag. 193) iure dubitari posse censet; neque enim intelligi posse, quomodo in eiusmodi populo, qui accuratissima pollinctura mortuorum cadavera perennare in perpetuum effecerit, igitur ibi quomodo eiusmodi opinio invalere potuerit. Pluribus haec tractavit Creuzer. in Commentatt. Herodd. p. 319 seqq., cuius sententiam de omni hac Aegyptiorum doctrina in Excursu ad h. l. ipsis Creuzeri verbis protulimus. Quod ad reliqua attinet, potiora huc transferamus. Progreditur ille e loco Servii, qui (ad Virgil. Aen. III, 68) inter alia haec quoque disputat: Aegyptios condita diutius reservare cadavera, ut anima multo tempore perduret et corpori sit obnoxia, nec cito ad alios transeat. Subiungit *Cr.* Tertulliani locum de anima cap. 33. p. 288 seq. ibique haec praecipue verba: „. . . quod et Mercurius Aegyptius novit, dicens animam digressam a corpore non refundi in animam universi, sed manere determinatam, uti rationem, inquit, patri reddat eorum, quae in corpore gesserit.“ Unde edocemur, Aegyptios condidisse cadavera, quoniam *determinatam* volebant permanere animam. Ac statuit *Cr.* duplex antiquitus omnino in Aegypto fuisse genus hominum; alterum sacerdotum idque cultum et eruditum, alterum pastoritium, idque rude et incultum, vulgaribus superstitionibus deditum, quod inde non potuerit non animum humanum corpore quodammodo mancipatum existimare obnoxiumque, ita ut, si non usquequaque animam interire existimaret corpore dilapso et in cineres dissoluto, vagam tamen ac prope nullam imaginem notionemque animae a corpore seiunctae et ab eius servitio liberae sibi informare posset. Haec si reputentur, simulque illud teneatur, sacerdotes Aegyptios novisse naturae vim penitus vitalem nunquam exstinctam et in infinitum perennem, atque eam sibi sententiam παλιγγενεσίας notione informasse, veri simile inde fit Creuzero, Aegyptiorum sacerdotes reservasse sibi παλιγγενεσίας subtiliorem atque eruditiorem quandam doctrinam, quae ad Graecos philosophos post permanavit; cum plebe autem communicasse placitum transmigrationis animarum sive μετενσωματώσεως. Hanc vero disciplinam mixtam temperatamque pastoritia superstitione et sacerdotali eruditione Herodotum hic prodere aut certe extremis lineis describere, ita ut loci argumentum eo fere redeat: „*Primum mortuus homo riteque conditus sepultusque descendit in Amenthen*, h. e. *in regnum Isidis atque Osiridis. Deinde*, intereunte corpore (nimirum eo quod conditum fuerit medicamentis et rite involutum — adeoque *cadavere dilapso inque cineres converso*) *excedit anima et migrat per bestiarum omne genus. Tum revertitur in corpus nascens hominis. Atque hic circuitus universus absolvitur tribus annorum millibus.*“ Haec igitur Creuzerus, quem sequitur etiam Guigniaut l. l. pag. 883, licet Herodoti verba, quemadmodum supra interpretati sumus, haud consentiant, e quibus mea certe sententia nihil aliud colligi potest, nisi eam fuisse veterum Aegyptiorum doctrinam, ut anima ipso mortis articulo e cor-

Digitized by Google

χερσαῖα καὶ τὰ θαλάσσια καὶ τὰ πετεινὰ, αὖτις ἐς ἀνθρώπου σῶμα γινόμενον ἐσδύνειν· τὴν περιήλυσιν δὲ αὐτῇ γίνεσθαι

pore exolescente atque dilabente discedat in aliud corpus, neque sane exspectet illud usque tempus, quo corpus bene medicatum conditumque dissolutum sit. Quam eandem de h. l. sententiam tulit Rosellini Monum. civil. III. pag. 293 seqq., accuratius de hoc loco disputans, neque aliter etiam haec accepisse video Gattererum in Commentat. de Metempsychosi immortalitatis animorum symbolo ad hunc Herodoti locum in Comment. societ. Gotting. IX. p. 43 seqq. 46, ubi ex Herodoti verbis id satis patere ait, migrationem animorum per animalia esse hieroglyphum sive symbolum aeternae durationis sive immortalitatis animorum. Add. Beck: Anleit. z. Weltgesch. I. pag. 759, Rosellini l. l., Wilkinson. Manners etc. sec. ser. II. pag. 440 seqq. et potissimum Roeth: Gesch. d. abendl. Philosoph. I. pag. 177 seqq., qui Aegyptiorum doctrinam de animorum immortalitate vitaeque futurae statu et conditione exposuit. Apud Americae indigenas similem fere opinionem invaluisse de anima tam per sidera quam per animalia migrante monstrant, quae attulit J. G. Mueller: Gesch. d. Americ. Urrelig. p. 63 seqq. Alia, quae huc spectant, in Excursu ad h. l. tractavimus.

ἐπεὰν δὲ περιέλθῃ πάντα τὰ χερσαῖα κ. τ. λ.] De sensu horum verborum vid. supra disputata. Hic admonere liceat imaginum, quibus haec animarum migratio ad oculorum sensus traducta et repraesentata invenitur in tot anaglyphis monumentorum Aegyptiorum. Plurima laudat Creuz. in Commentt. Herodd. pag. 339 seq. ibique potissimum Iomard. in Descript. de l'Eg. vol. II Antiqq. p. 165 seqq. Unam potissimum laudat iconem, eamque lineari arte expressam ipse subiecit, protractam e cryptis Thebarum. In hac conspicimus Osiridem, mortuorum iudicem in solio sedentem; ei admotum reum, qui iudicii sui tesseram bilancem in humero gerat; infra in gradibus stantes novem iudicii quasi assessores; porro cymbam imposito porco vel hippopotamo, quo iudicio constituta poena significetur, nimirum maleficum hominem, qui securi percussus sit, nunc ex Osiridis iudicio abire in foedum animal. Etenim hippopotamum esse symbolum ingrati animi, iniustitiae ac violentiae tradit Horapoll. hieroglyph. I, 56. II, 37. Abigitur autem reus in bestiam conversus a Mercurio, quem caput caninum insignem facit, Ἑρμῇ illo ψυχοπομπῷ, Homero etiam cognito Odyss. XXIV, 1. Accedunt alia, quae ad eandem doctrinam declarandam pertinent, nec maris deest significatio, nec aquarum, nec hydri sive serpentis aquatici, nec avium denique, quae quatuor numero superne positae sunt, virgineo capite ornatae et vitta sacerdotali sive calantica. In quibus singulis illustrandis operam collocavit Creuzerus pag. 342—352, ubi in fine haec scripsit: „Utut est, hoc reliquum est ac certum: tabulam hanc nostram *in mortui hominis cista repertam imaginem sistere* in eaque conspici et χερσαῖα καὶ τὰ θαλάσσια ζῶα et vero πετεινὰ quoque, quae Herodotus in animae migrationibus memorat." Idem *Cr.* nunc hisce addi vult Inghirami Monumenti Etruschi ad tab. 77 degli specchi mistici pag. 668. Tu vid. etiam Wilkinson. Manners etc. sec. ser. II. pag. 446 seq., Rosellini Monum. civil. III. pag. 453 seqq.

τὴν περιήλυσιν δὲ αὐτῇ γίνεσθαι ἐν τρισχιλίοισι ἔτεσι] Glossa Herodotea affert ἤλυσιν· ἔφοδον, πορείαν. Cf. etiam Koen. ad Greg. Corinth. pag. 526. Ad ipsam rem teneamus, quae pluribus leguntur exposita apud Creuz. l. l. p. 324. 327 seqq., videri singulos meatus per animalium corpora pertinuisse per mille annos (Plat. de Rep. X, 11. pag. 615. Phaedr. pag. 249 etc.). Atque quoniam perpauci tantum-

Digitized by Google

ἐν τρισχιλίοισι ἔτεσι. τούτῳ τῷ λόγῳ εἰσὶ οἳ Ἑλλήνων ἐχρή-

modo in Amenthen delati, continenter obtemperant Osiridi-Plutoni, sed plurimi macularum superiore in vita contractarum aliquid retinent, hinc plurimis migrandum est per animalium corpora idque ternis vicibus, quae trium millium annorum spatium complectuntur. Atque hunc tribus annorum millibus absolvendum circuitum pronuntiat Herodotus: nec alio spectat Pindaricum ἐς τρὶς ἑκατέρωθι (Olymp. II, 122 seq.) atque Platonicum τρισχιλιοστὸν ἔτος (l. l.). Congruunt vero haec tria annorum millia cum circulo Sothiaco s. caniculari veterum Aegyptiorum, qui et ipse totidem annorum solarium spatio absolvitur. Quo absoluto iustorum atque insontium hominum animae redeunt ad supremos deos (h. e. fixarum stellarum praesides), quorum in chorum recipiuntur; fitque ille reditus per zodiaci ambitum, i. e. per gregem bestiarum siderearum; siquidem dii cum lunares tum planetares atque solares reliquarumque stellarum fixarum praesides sunt siderea armenta; quorum per pascua ascendunt animae, aliae aliud in stabulum, nobiliores in loca nobilissimorum animalium sive solis Siriique. Hinc bestiarum cultus per Aegyptum, hinc bestiae rite conditae et repositae, ut pluribus declaravimus ad II, 67 coll. 65. Et conferri quoque poterunt, quae de hoc cyclo ter mille annorum exposuit Gatterer. l. l. pag. 48 seqq.

τούτῳ τῷ λόγῳ εἰσὶ οἳ Ἑλλήνων κ. τ. λ.] Conf. quae supra ad initium huius cap. allata sunt de Graecis hanc doctrinam sibi assumentibus. Iam addamus ea, quae Creuz. attulit in Comment. Her. pag. 168 seq.: „Iam ut eos omittam, qui *prius* e Graecis hoc decretum pro suo venditasse dicuntur (quos ego *Orphicos* esse arbitrer): qui *posterius* idem factitasse dicuntur, eos, cum probe sciat, notos facere suis lectoribus non vult Herodotus. Cuius silentii idonea apparet ratio. Haud dubie enim verum vidit Wesselingius ad h. l., cum *Pherecydem Syrium* et *Pythagoram* significari dicit. [Idem statuit Lepsius: Chronolog. d. Aegypt. I. p. 42.] Conf. Sturz. ad Pherecyd. fragm. pag. 11—15. Ac Pherecydis quam celebratum nomen fuerit apud cives exterosque, nemo ignorat, nisi qui philosophiae historiam ignoret. Pythagorae autem nomen multo etiam celebratius. Iam Herodotus, ut qui historiam suam conficeret in Magna illa Graecia, quam totam tenebat Pythagorae Pythagoreorumque auctoritas, nonnisi tecte ac clanculum designare poterat eos philosophos, quos sciebat arrogantius iactasse se auctores disciplinarum, quas ab Aegyptiis hauserant. Neque ipse fortasse historiae pater derogare volebat gloriae eius viri, qui sua virtute ingenioque ac meritis tantopere inclaruerat apud Graecos barbarosque. Quod vero doctrinam illam metempsychoseos tanquam suam tradidisse eosdem dicit Noster: magno argumento est, eos non rudem illam duntaxat ac vulgarem disciplinam sumsisse ab Aegyptiis, verum cultiorem aliquam eruditioremque. Pythagoras certe nihil nisi valde doctum limatumque pro suo poterat in medium proferre. Arguit aetas, qua scholam aperuit; arguit ingenium hominis aliunde cognitum; arguit ipse Herodotus, quem supra attigimus (II, 49). Ubi cum Orphici etiam grandius ac sublimius explicasse dicuntur res Osiriacas, qui tandem humilia ac vulgaria tribui possint ab eodem scriptore Pherecydi adeoque Pythagorae?" — Floruit autem Pherecydes circa annum 544 ante Chr. n. natusque esse perhibetur circa 600 ante Chr. n.; Pythagoram circa 539 floruisse volunt, quamvis alii aliter statuant in re non prorsus certa ac definita; cf. Clinton Fast. Hellen. II. pag. 9 ed. Krueger., Schultzii Specim. Appar. ad ann. criticc. p. 31 seq. Utrumque autem philosophum una cum asseclis ipsoque

Digitized by Google

σαντο, οἱ μὲν πρότερον, οἱ δὲ ὕστρον, ὡς ἰδίῳ ἑωυτῶν ἐόντι· τῶν ἐγὼ εἰδὼς τὰ οὐνόματα οὐ γράφω.

124 *Μέχρι μέν νυν Ῥαμψινίτου βασιλέος εἶναι ἐν Αἰγύπτῳ πᾶσαν εὐνομίην ἔλεγον, καὶ εὐθηνέειν Αἴγυπτον μεγάλως. μετὰ δὲ τοῦτον, βασιλεύσαντά σφεων Χέοπα ἐς πᾶσαν κακότητα*

Empedocle hic intelligi ab Herodoto statuit quoque Roeth. l. l. nott. pag. 225; de Pythagora quoque cogitavit Gatterer l. l. p. 53 et Cannelin l. l. pag. 11, itemque Krische (De societat. a Pythag. cond. scopo politic. pag. 5. cf. Goetting. Gel. Anzs. 1844. pag. 183), qui verbis Herodoteis *οἱ μὲν πρότερον* Pythagoram, verbis *οἱ δὲ ὕστερον* Empedoclem significari arbitratur. Atque hunc ipsum Agrigentinum philosophum, transmigrationis auctorem nobilissimum ac doctrinae laude celeberrimum ob oculos Nostrum praecipue habuisse, cum haec scriberet aequalium praesertim furta notans, contendere studuit Backhuizen van der Brink: Varr. Lectt. ex hist. philos. antiq. (Lugdun. Batav. 1842) pag. 4—7, Pythagoram quippe ab Herodoti temporibus remotiorem et ab ipso laudatum (IV, 95) eximens; in quo oblocutus est Krische l. l. Ac Pythagoram ipsum si exemeris, quamquam nulla videtur mihi esse causa idonea, certe Pythagoreos quosdam a Nostro hic tangi aliosque etiam homines diversae aetatis statuendum erit, quandoquidem plurali numero utitur Herodotus atque inter eos, qui *πρότερον* et qui *ὕστερον* floruerint, discernit. Equidem Orphicos quoque, qui dicuntur, hic intelligi existimem, de quorum studiis in hac doctrina de animae immortalitate et migratione conf. Lobeck Aglaopham. p. 800 seqq. coll. pag. 241. Id vero viro docto Batavo (cf. pag. 5) concesserim, verba *τῶν ἐγὼ εἰδὼς τὰ οὐνόματα οὐ γράφω* contumeliose dicta videri non aliter atque IV, 43 et I, 51, ubi similes occurrunt locutiones. Ac probabile inde esse putat Em. David: Iupiter II. pag. 333, mystagogos, qui in mysteriis talia excoluerint et amplificaverint, hic potissimum tangi a patre historiae, qui Pherecydem, Pythagoram, Empedoclem si intellexisset solos, nullam causam habuisset, cur illorum nomina celaret.

Cap. CXXIV.

καὶ εὐθηνέειν Αἴγυπτον μεγάλως] Ad verbum *εὐθηνέειν* conf. I, 66 ibique nott. — Diodorus I, 62 fin. huic regi boni quidem dispensatoris laudem haud denegat, ceteroqui vero sordidum atque avarum hominem fuisse scribit.

βασιλεύσαντά σφεων Χέοπα] Qui h. l. et seqq. capp. ab Herodoto proferuntur tres reges pyramidum exstructores, *Cheops*, *Chefren*. *Mycerinus*, eorum nomina nunc ex ipsis monumentis, quae exstruxisse feruntur, satis constant: *Chufu* (s. Schufu, Sciufu, ut Rosellini scribit), *Chafra* (s. Schéfre, Khéfre, sive *Senésciufo*, ut scribit Rosellini), *Menkera*; qui ipsi cum iis regibus conveniunt, qui apud Manethonem in quarta Memphitarum dynastia referuntur: *Suphis* (*Σοῦφις — ὃς τὴν μεγίστην ἤγειρε πυραμίδα, ἥν φησιν Ἡρόδοτος ὑπὸ Χέοπος γεγονέναι· οὗτος δὲ καὶ ὑπερόπτης εἰς θεοὺς ἐγένετο κ. τ. λ.* Syncelli Chron. pag. 56 seq. sive pag. 105 seq. ed. Bonn.); *Suphis* alter et *Mencheres*; vid. H. Brugsch: Lettre au vicomte de Rouge pag. 33, Rosellini Mon. storic. I. pag. 126 seqq., Boeckh. l. l. pag. 596, Wilkinson. Manners etc. I. p. 19 seq., Lepsius: Chronolog. d. Aegypt. I. pag. 301 coll. Bunsen: Aegypt. Stelle etc. II. p. 121 seqq. Nomen *Cheopis* s. *Chufu* lapidibus camerae sepulcralis in interiore pyramidis ab ipso exstructae parte incisum adhuc reperitur; in alio sepulcro prope hanc

Digitized by Google

ἐλάσαι· κατακληΐσαντα γάρ μιν πάντα τὰ ἱρὰ, πρῶτα μέν σφεας θυσιέων ἀπέρξαι, μετὰ δὲ ἐργάζεσθαι ἑωυτῷ κελεύειν πάντας Αἰγυπτίους. τοῖσι μὲν δὴ ἀποδεδέχθαι, ἐκ τῶν λιθοτομιέων τῶν ἐν τῷ Ἀραβίῳ οὔρεϊ, ἐκ τουτέων ἕλκειν λίθους μέχρι τοῦ

pyramidem sacerdotem adeoque filium huius Chufu sibi detexisse videtur Lepsius: Briefe I. pag. 37; hunc sive sacerdotem sive filium, nomine Merhet, ipsi pyramidi struendae praefuisse operisque architectum sive praefectum exstitisse idem opinatur. Huic igitur Cheopi s. Chufu quae Herodotus tribuit, ea non differunt ab iis, quae Diodorus (I, 63) *Chemmi* tribuit regi octavo inde a Rhampsinito s. Remphi, cum ad septem hominum aetates per successionem regnaverint reges prorsus ignavi, qui nihil memoratu dignum et in libris sacris adnotatum praestiterint, uno excepto Nileo, a quo nomen fluvio sit inditum. De hoc Chemmi quae deinceps narrantur, pyramides aliaque opera ingentia exstruente, ea cum Herodoti Cheope prorsus conveniunt, ut vix dubium sit unum eundemque significari regem, sive Χέμβης scripseris in Diodori l. l., ut Wesselingio placet, sive Χέμβις, sive Χέμμις, quod nuper dedit Bekker. improbante quamvis Lepsio l. l. At multo difficilius est de aetate huius regis (cf. etiam Herod. II, 127 ibique nott.) certi quid statuere velle; in exstruenda pyramide versatum circa ann. 2120 ante Chr. n. ponit Wilkinson. l. l., alias aliorum sententias ut taceam.

E Larcheri calculis (Chronolog. d'Herodot. VIII. pag. 90) Cheops regnare coepit anno 1178 ante Chr. n. post Rhampsinitum, quem regno excepit, ut h. l. enuntiat Herodotus: quod quidem verum esse vix poterit, quandoquidem Cheops, Chephren, Mycerinus ad quartam pertinere dicuntur Manethonis dynastiam, indeque longe ante Rhampsinitum, Proteum ipsumque Sesostridem vixisse putandi sunt. Ut igitur in ipsis regum illorum nominibus Herodoti fides eximie probatur, ita infringi videtur, temporum rationem ab Herodoto minus accurate servatam adeoque turbatam si spectemus. Qui sane errare potuit minus recte intelligens, quae sacerdotum aut, si mavis, aliorum interpretum, minus doctorum ex ore accepit, aut ipse etiam falso edoctus ab istis sacerdotibus, qui consulto non usque quaque vera illi tradiderint. Atque vel ipsius Herodoti minor utique cura fuisse videtur in singulorum regum successione accurate indicanda, sed longe maior adeoque praecipua, ut Graecis, quibus suam historiam destinarat, mirandum sane pyramidum opus enarraret earundemque structuram explicaret, eaque ipsa adderet reliquis, quae de praeclaris Aegyptiorum operibus rebusque gestis iam in antecedentibus enarraverat. Neque enim Aegyptiorum historiam scribere Noster instituit, sed Aegyptiorum res mirabiles, quae Graecorum animos maxime adverterent, exponere in animo habuit, eoque munere ita perfunctus est, ut ad res ipsas magis quam ad temporum successionem attendisse videatur. Caeterum conf. de his etiam, quae disputat Bunsen l. l. II. pag. 140 coll. I. pag. 186.

ἐς πᾶσαν κακότητα ἐλάσαι] Poterit, monente Schweighaeusero, verbum ἐλάσαι intransitive accipi, intellecto vel pronomine ἑωυτὸν, ut sensus sit: *omni nequititia* s. *pravitate grassatum esse regem*, vel σφέας sive τὴν Αἴγυπτον: *in omnem calamitatem regem protrusisse Aegyptum* sive *omni calamitate a rege Aegyptum pressam fuisse*. Mihi haec magis arridet ratio, ut V, 50. Et confer infra II, 126: ἐς τοῦτο δὲ ἐλθεῖν Χέοπα κακότητος.

τοῖσι μὲν δὴ ἀποδεδέχθαι] i. e. *his constitutum, mandatum, imperatum fuisse*. Nam ἀποδεικνύναι hic est *constituere*, ut II, 65. 77 etc.

ἐκ τῶν λιθοτομιέων — ἐκ του-

Digitized by Google

Νείλου· διαπεραιωθέντας δὲ τὸν ποταμὸν πλοίοισι τοὺς λίθους ἑτέροισι ἔταξε ἐκδέκεσθαι, καὶ πρὸς τὸ Λιβυκὸν καλεύμενον ὄρος, πρὸς τοῦτο ἕλκειν. ἐργάζοντο δὲ κατὰ δέκα μυριάδας ἀνθρώπων αἰεὶ τὴν τρίμηνον ἑκάστην. χρόνον δὲ ἐγγενέσθαι τριβομένῳ τῷ λεῷ· δέκα μὲν ἔτεα τῆς ὁδοῦ, κατ' ἣν εἷλκον τοὺς λίθους τὴν ἔδειμαν, ἔργον ἐὸν οὐ πολλῷ τέῳ ἔλασσον τῆς

τέων κ. τ. λ.] Simili modo in seqq.: πρὸς τὸ Λιβυκὸν καλ. ὄρος, πρὸς τοῦτο ἕλκειν. Vid. Matth. Gr. Gr. pag. 877 et conf. Iaeger. Disputt. Herodd. pag. 17, qui ex istiusmodi repetitionibus colligit, Herodotum senem opus suum conscripsisse. Herodotum in his pro more imitatus est Pausanias, notante Siebel. ad I, 19. §. 4. De monte *Arabico* (i. e. Mocattam) vid. nott. ad II, 3. Etiamnum in lapidibus vestigia latomiarum superesse testantur recentioris aetatis peregrinatores, quorum locos profert Zoega de obeliscc. pag. 400 not. 20. Easdem vero lapicidinas intellexit Ioseph. c. Apion. I. cap. 26 τὰς λιθοτομίας scribens τὰς ἐν τῷ πρὸς ἀνατολὴν μέρει τοῦ Νείλου. Qui idem pag. 411 recte coniicit: de iis tantum lapidibus, quibus pyramidum facies fuerint contectae (II, 125), intelligendos esse veteres scriptores, qui uno consensu fere asserant, lapicidinis in Arabico latere potissimum usos fuisse illarum conditores; nam lapidem inde protractum ob praestantiorem ac politurae magis idoneam naturam ad pyramidas vestiendas praelatum fuisse, cum ad molem coacervandam sufficerent saxa ex ipso monte, cui superstructae sint. — In verbis seqq. διαπεραιωθέντας — ἐκδέκεσθαι participium διαπεραιωθέντας (cf. etiam VIII, 25) pertinet ad τοὺς λίθους, cum loci sensus hic fere sit: „traiectos navigiis per flumen lapides aliis imperavit ut exciperent". De monte *Libyco*, cuius mox mentio fit, conf. II, 8 ibique nott.

ἐργάζοντο δὲ κατὰ δέκα μυριάδας] Haec explicanda sunt secundum ea, quae monuit Krueger Gr. Gr. §. 413 not. 1. In ipso hominum numero, quem Plinius H. N. XXXVI, 17, 3 maiorem adeo fuisse narrat, cum Herodoto consentit Diodorus I, 63.

χρόνον δὲ ἐγγενέσθαι τριβομένῳ τῷ λεῷ] Cfr. Siebel. ad Pausan. X, 18. §. 2, qui monet in verbo ἐγγενέσθαι inesse significationem temporis, quod intercedat, longioris, addito dativo vel hominis, cui, vel rei, in qua illud consumatur. Sic supra I, 190 χρόνου ἐγγινομένου, ubi afferunt Herodot. II, 175 (ubi conf. nott.) et Platon. Phaedon. p. 86 E. Pro vulg. λαῷ scripsi Bredovium secutus pag. 138 λεῷ, ut mox cap. 129 λεών, ne plura afferam. Dindorfius dedit ληῷ, quod unum Herodoteum esse vult pag. XXXIX Prolegg. Nec vero mihi persuasit. — Ad argumentum loci faciunt Aristotel. Politt. V, 11 (9) pag. 229 ed. Schneider. et Ioseph. Antiqq. II, 9, 1. Quae respiciens Hirt., libro mox laudando, pag. 17 seq. pyramides censet exstructas esse eo consilio, ne egens plebs otio langueret neve inopia laboraret. Alia tu vide ad II, 128.

τὴν ἔδειμαν] δέμειν eodem modo poni docemur, quo apud Latinos *vias construere*, *instruere*. Vid. VII, 200 ibiq. Wesseling. Paulo ante dedi κατ' ἣν cum recentt. edd. pro κατὰ τήν, cuius loco Struve Spec. quaest. de dial. Her. I. pag. 35 repositam voluit veterem lectionem κατ' ἣν (ut II, 15. 90), ex uno libro vetusto a nonnullis editoribus mutatam in κατὰ τήν. Est vero totius huius loci structura propter multa verba interiecta impeditior; cui mutata interpunctione non nihil succurrere studui, maioris distinctionis signo posito post λεῷ, cum, quae sequuntur, ipsis verbis χρόνον δὲ ἐγγενέσθαι τριβ. τῷ λεῷ explicandis ac definiendis

Digitized by Google

πυραμίδος, ὡς ἐμοὶ δοκέειν· τῆς γὰρ μῆκος μέν εἰσι πέντε στάδιοι, εὖρος δὲ δέκα ὀργυιαί, ὕψος δέ, τῇ ὑψηλοτάτη ἐστὶ αὐτὴ ἑωυτῆς, ὀκτὼ ὀργυιαί, λίθου τε ξεστοῦ καὶ ζώων ἐγγεγλυμμένων· ταύτης τε δὴ τὰ δέκα ἔτεα γενέσθαι καὶ τῶν ἐπὶ τοῦ

inserviant omnia in duas partes divisa, quarum altera complectitur verba *δέκα μὲν ἔτεα τῆς ὁδοῦ*, quae propter multa, quae interposita sunt, repetuntur verbis *ταύτης τε δὴ τὰ δέκα ἔτεα γενέσθαι κ. τ. λ.*, altera incipit a verbis: *τῇ δὲ πυραμίδι αὐτῇ χρόνον γενέσθαι εἴκοσι ἔτεα ποιευμένῃ*. Iam in priori quam dixi huius orationis parte post *ὁδοῦ* et post *ἔδειμαν* minorem posui distinctionem, cum haec sit fere loci sententia: „decem annos fuisse struendae huius viae, qua trahebant lapides, quam sane struxerunt opus haud multo inferius ipsa pyramide"; nisi verba *τὴν ἔδειμαν*, quae utique sunt molesta, e glossemate in scriptoris verba irrepsisse putes.

τῆς γὰρ μῆκος μέν εἰσι πέντε στάδιοι] Vulgo: *τῆς μὲν γὰρ μῆκος*. Nos Schweigh. et Gaisford. una cum recentt. edd. secuti sumus. — Ad pluralem *εἰσὶ* conf. I, 93 ibiq. nott. et ad verba: *ὑψηλοτάτη — ἑωυτῆς* conf. I, 193. 203.

τῆς γὰρ μῆκος κ. τ. λ.] *τῆς* scilicet *ὁδοῦ*. Nam intelligitur via, quae exstructa fuit ad pyramidum lapides advehendos. Huius vero ipsius rudera quaedam se vidisse vult Pococke, cuius verba citavit Larcher. in not. ad h. l. Tu vid. quae ad finem capitis ex Zoegae disputatione copiosa afferemus, qui pag. 400 not. 18 narrationem suam peregrinatorum testimoniis satis firmavit. Quod ad mensuras attinet, ex iis, quae ad II, 149 coll. 5 adnotata sunt, apparet, longitudinem viae ferme fuisse ter mille pedum, latitudinem sexaginta, altitudinem maximam quadraginta octo pedum. Quas mensuras cur non cubitis, ut alias plerumque, sed orgyis adeoque etiam plethris declaraverit Noster, disquirit Iacobs: De Herod. mens. pag. 25. Observat autem Russegger (Reisen in Europa etc. I, 1. p. 149), adhuc cognosci posse vestigia viarum, quae ad pyramides fuerint ductae eo consilio, ut lapides afferri potuerint.

λίθου τε ξεστοῦ καὶ ζώων ἐγγεγλυμμένων] Cobet scribi vult *ἐνεγλυμμένων*; sed reduplicationem in his Nostrum (II, 106. 136. 138. 148) servasse recte admonuit Bredov. p. 286. — Supra II, 96 huic genitivo addiderat praepositionem *ἐκ*, quam infra II, 125 iterum omisit. *ζῶα* sunt quaevis figurae, imagines lapidibus insculptae. Vid. nott. ad II, 4 et I, 70.

ταύτης τε δὴ τὰ δέκα ἔτεα γενέσθαι] Revocavi cum recentt. edd. *ταύτης*, quod e Reiskii emendatione pro vulg. *ταύτῃ* dederat Schaefer., itemque Schweighaeuserus; etenim genitivi *ταύτης*, qui ad *ὁδοῦ* in antecedentibus pertinet, locum hic esse vel sequentia *καὶ τῶν ἐπὶ τοῦ λόφου κ. τ. λ.* docere poterant. Indeque etiam retinuimus *τε*, cuius loco e libris quibusdam Wesselingius eumque secutus Schaeferus dederant *δὲ*, cum particula *τε* spectet ad sequentia *καὶ τῶν ἐπὶ τοῦ λόφου κ. τ. λ.*, particula *δὲ* vero rectius infra ponatur: *τῇ δὲ πυραμίδι αὐτῇ κ. τ. λ.*, quae ipsa respondent superioribus: *δέκα μὲν ἔτεα τῆς ὁδοῦ κ. τ. λ.* Unde satis opinor patet, nulla hic opus esse verborum mutatione, qualem exhibuit Negris, qui pro *καὶ τῶν ἐπὶ λόφου* edidit *χωρὶς τῶν ἐ. λ.*, aut qualem proposuit Benedict. (Actt. semin. reg. Lips. II. pag. 290), scribendum esse coniiciens: *ἐκτὸς τῶν τ' ἐπὶ τοῦ λόφου — τῶν τ' ὑπὸ γῆν κ. τ. λ.*, quod ipsum non admodum recedit ab iis, quae Wesselingius coniecerat: *παρὲξ καὶ τῶν ἐπὶ τοῦ λόφου — καὶ τῶν ὑπὸ γῆν κ. τ. λ.*; ut decem anni in via struenda fuerint consumti, praeter illud tempus, quod tum ad collem, in quo stant pyramides, ef-

Digitized by Google

λόφου, ἐπ᾽ οὗ ἑστᾶσι αἱ πυραμίδες, τῶν ὑπὸ γῆν οἰκημάτων, 164 τὰς ἐποιέετο θήκας ἑωυτῷ ἐν νήσῳ, διώρυχα τοῦ Νείλου ἐσαγαγών. τῇ δὲ πυραμίδι αὐτῇ χρόνον γενέσθαι εἴκοσι ἔτεα ποιευμένῃ· τῆς ἐστὶ πανταχῇ μέτωπον ἕκαστον ὀκτὼ πλέθρα,

ficiendum, tum ad cameras subterraneas exstruendas opus fuerit. Nam, ut recte observat Schweighaeus., τὰ ἐπὶ τοῦ λόφου οἰκήματα sunt ea ipsa opera, quae ὑπὸ γῆν erant constructa, *camerae subterraneae*, quae regi essent sepulcro. ὑπὸ γῆν eodem modo Noster II, 127 dixit: plura de hac locutione dabit Nitzsch. ad Odyss. IX, 135. Itaque universi loci haec videtur esse sententia: *decem annos insumtos* fuisse tum ad viam struendam, tum ad cameras subterraneas eo in colle, cui pyramis superstruenda, aedificandas. — ἐπ᾽ οὗ cum Gaisf. reliqui, probante Struve Spec. quaest. de dial. Herod. I. pag. 33, quamvis quinque codices praebeant ἐφ᾽ οὗ. Conf. etiam Bredov. pag. 205.

τὰς ἐποιέετο θήκας ἑωυτῷ] Cave scribas τὰ pro τὰς, ut Pauvio in mentem venerat. Cf. Matthiae Gr. Gr. pag. 822. θῆκαι sunt camerae ad mortuos recipiendos destinatae; vid. II, 67 ibique nott. Est vero satis per universam antiquitatem celebrata sententia, exstructas fuisse pyramides, regibus ut essent sepulcro. Ubi potissimum de iis regibus cogitandum esse, quorum sedes Memphi erat, vix monere attinet; nam in Thebaide s. Aegypto superiori suas quoque regibus fuisse cryptas novimus. Alia de pyramidibus quae huc pertinent, nunc transeo, in Excursu ad h. l. afferenda: de hac ipsa Cheopis pyramide eiusque situ et conditione infra dicemus: hoc loco ea tantum proferamus, quae ad cameras subterraneas huius pyramidis s. τὰ ὑπὸ γῆν οἰκήματα, ut Noster loquitur, pertinent. Aditu enim, qui iam Arabibus patuerat, denuo nostra aetate recluso accessus patet ad interiores pyramidis partes per cuniculos, ad cameram satis amplam ducentes, cui nunc nomen regiae inditum, quia Cheopis sarcophagum continebat ibi repositum, ipsumque huius regis nomen nunc detectum fertur, quibusdam lapidibus incisum; praeter hoc conclave primarium, ut videtur, aliae quoque camerae viaeque ad imum ducentes sunt inventae, quamquam hodie vix permeabiles nec sine magna molestia: quae omnia satis declarant, quae fuerint τὰ ὑπὸ γῆν οἰκήματα; conf. Prokesch: Erinnerungen I. p. 75 seq., Vyse: Operations etc. I. pag. 137 seqq. 236 seqq., ubi aditus ad hanc pyramidem imagine repraesentatur, Bunsen l. l. II. p. 134. 154 seqq. cum tab. XIII, Raoul Rochette: Iournal d. Sav. 1841. pag. 231, Clarke Travels II, 2. pag. 136, ubi etiam imago huius introitus adiecta est. Neque canalem circa pyramidis molem a Cheope ductum, quem ad fabulas haud pauci relegant, improbabilem videri pro ipsa loci natura admonuit Russegger: Reise etc. I, 1. pag. 147 et Belzoni Voyage etc. I. pag. 447. Add. Russel: View of ancient and modern Egypt. p. 115 not. sec. edit.

τῆς ἐστι πανταχῇ μέτωπον — καὶ ὕψος ἴσον] Reposui meliorum codd. ex auctoritate πανταχῇ, quod ita scriptum caeteris quoque locis Herodoteis invenitur et similium vocum scriptura probatur, teste Bredov. p. 91. Gaisfordius cum aliis dederat πανταχῆ falsa Ionismi specie deceptus. Valet autem πανταχῇ, monente R. Jacobs. De mens. Herodd. p. 11, idem fere quod πάντη, i. e. *quaqua versus* s. *quaqua parte*, ut II, 168. I, 181. Est igitur Herodoti haec sententia: *pyramidis, quae quadrata sit*, *frontem quaquaversus esse octo plethrorum*, latus quodque esse octo plethrorum (i. e. octingentorum pedum, conf. II, 149) in latitudinem aeque atque in altitudinem. Sed in his mensuris nec veteres scriptores nec recen-

Digitized by Google

ἐούσης τετραγώνου, καὶ ὕψος ἴσον, λίθου δὲ ξεστοῦ τε καὶ ἁρ-

tiores, qui hanc pyramidem adhuc superstitem emensi sunt, satis cum Herodoto consentiunt. Collegit eorum testimonia unoque sub conspectu posuit Zoega de obell. p. 401 not. 22 coll. Beck. l. l. p. 712 et Larcher. nott. ad hunc l. *Latitudinem* (quae octingentorum pedum est ex Herodoti mente) *septingentorum* pedum esse scribit Diodorus I, 63, *sexcentorum* Strabo (XVII. p. 1161); Plinius ponit 883 pedes (H. N. XXXVI, 12), Philo Byzant. 750. Unus Pomponius Mela, Herodotum secutus, scribit (I, 9) quatuor fere soli iugera pyramidem maximam in sede sua occupare, totidemque in altitudinem erigi; ubi πλέθρον pro dimidio iugeri accepit. Recentiores pyramidis longitudinem ad *septingentos* ferme pedes plerumque constituunt; Niebuhr. ponit 710 pedes, Grobert. 728. Docti Galli (Descr. I. pag. 514) longitudinem dimensi sunt 716 pedum et 6 digitorum. Perring invenit 746 pedes Anglicos. Vid. Vyse Operations etc. II. pag. 109 seq. Inquisivit in haec quoque Boeckh: Metrolog. Untersuch. pag. 236 seq. et, qui hunc fere sequitur, Jacobs l. l. pag. 26; hoc enim auctore Herodotus, ex oculis forsitan haec emensus, rotundum fere numerum octingentorum pedum (octo plethrorum) posuisse putandus est, a quo non admodum abest accurata latitudinis mensura, quae 504 cubitos praebeat, qui et ipsi aequent 756 pedes Olympicos s. 742 pedes Rhenanos. Sed in *altitudine* pyramidis definienda, quam Diodorus atque Strabo *sexcentos* pedes excedere statuunt, Philo autem ad 450 pedes refert, vel magis iidem recedunt ab Herodoto. Plerique *quingentorum* pedum altitudinem esse scribunt, et praeterea aliquot addunt pedes; contra Niebuhr. 440 pedes ponit, Chazelles 465, Grobert. 448. Quae ut concilientur cum veterum scriptorum indiciis, monet Zoega l. l., videri veteres scriptores de *altitudine obliqua*, quam peregrinatorum unus computaverit ped. 693 basi aequalem, intelligendos. Alter Gallus Herodoti interpres, Miot., in ipsis Herodoti verbis sic mutari vult: καὶ ὕψος ἓξ ἐὸν (*et la hauteur étant six*, i. e. *six plèthres*), cum haec sit vera pyramidis altitudo. Sed iure obloquutus est Letronne (in censura huius libri pag. 7 seq. et in Journal d. Sav. 1836. p. 241.), cum linguae leges ipsaque oratio Herodotea minime talem ferant emendationem. Coutelle loco mox laudando pag. 47 altitudinem verticalem inventam fuisse scribit 428 pedum et quod excurrit; Iomard. (Descr. t. I. pag. 516) 425 pedum et 9 digitorum. Quae ipsa non admodum recedunt ab iis, quae Perring l. l. invenit, accuratissima constituta dimensione; nam praesentem altitudinem perpendicularem esse scribit 450, 9′ pedd., inclinatam 568, 3′ ped. Itaque ad summum poni posse 459 pedd. Rhenann. statuit Jacobs l. l. Quae omnia quantum ab Herodoteo numero octingentorum pedum recedant (vel si primitivam altitudinem maiorem fuisse sumas), satis apparet: nec sufficit, opinor, vocem ὕψος latiore accipere sensu aut Herodotum dicere oculis haec omnia metientem lapsum esse, nec denique licet, quod Schweighaeusero in mentem venit (v. Lex. Herod. s. v.), ἴσον interpretari *pro ratione* s. *portione*. Equidem haec unquam in concordiam redigi posse vix credam, quae haud scio an librariorum quoque culpa turbata sint: id unum adiiciam, summam certe hanc esse pyramidis altitudinem, si cum altitudine turrium recentioris aetatis comparetur: qualem comparationem instituit Parthey: Das Nilthal pag. 101. Namque Antverpiensis turris adscendit ad 447 pedes Parisinos, Argentoratensis ad 440, S. Stephani turris Vindobonensis ad 415½, S. Petri turris in urbe Roma ad 405 ped. Rh. et quae sunt reliqua.

ἐούσης τετραγώνου] Conf. I, 181. Utrum latera pyramidis prorsus

Digitized by Google

μοσμένου τὰ μάλιστα· οὐδεὶς τῶν λίθων τριήκοντα ποδῶν

sint aequalia necne, nondum liquet, cum diverse de his statuant recentiores peregrinatores, quamvis ad oculum certe quadratas apparere magnas pyramides, nec aliud quaesiisse earum conditores, optime monuisse videatur Zoega l. l. p. 401 ibiq. not.

λίθου δὲ ξεστοῦ τε καὶ ἁρμοσμένου τὰ μάλιστα] Recte vertit Miot.: „elle est toute *revêtue* en pierres polies, ajustées avec le plus grand soin;" neque enim hic cogitandum de lapide calcario eo, quo ipsa pyramis erat exstructa, sed de eo lapide bene laevigato atque secum compacto, quo tota pyramidis moles exstrinsecus tecta et quasi vestita erat: de quo lapidum genere conf. ad cap. 125 nott.; hos quoque Noster intelligit verbis seqq. *οὐδεὶς τῶν λίθων τριήκοντα ποδῶν ἐλάσσων*, ut recte iam vidit Zoega pag. 387 not. 16. Etenim hi lapides reliquae structurae superimpositi totam pyramidem extrinsecus convestiebant; Galli tale opus vocant *revètement*, nos *Bekleidung* s. *Verkleidung*. Qui lapides quod nulli adhuc in hac pyramide cernuntur, id utique barbarorum rapacitati debetur (cf. Zoega l. l. pag. 403), qui hos lapides extimos inde avulsos ad alia aedificia exstruenda adhibuerunt. Tu vid. de his accurate exponentem Letronne Journal d. Sav. 1841. p. 385 seqq. 499 seqq. et Recueil d'Inscriptt. d'Egypt. II. pag. 487 seqq., Lepsius: Ueber den Bau d. Pyramiden in Monatsbericht. d. Berl. Akad. 1843. pag. 177—203.

Iam de hac ipsa pyramide, quam h. l. descripsit Herodotus, quaedam addere iuvat. Namque inter pyramides, quae plurimae adhuc supersunt ac pro situ locorum, in quibus exstructae sunt, a peregrinatoribus nunc distingui solent, primum utique locum tenent *tres*, quae ad Memphim proxime sitae inter reliquas septentrionem versus cernuntur ad vicum, cui nunc nomen *Gizeh* s. *Dchiseh*. Quae omnium maximae h. l. ab Herodoto describuntur, exstructae illae quidem a Cheope, Chefrene et Mycerino. In quarum numero ea, quae septentrionem maxime spectat, omnium nunc perhibetur maxima, a Cheope olim exstructa, quam Herodotus h. l. descripsit, quamque structurae opere eximiam prae ceteris dicit laudibusque effert Wilkinson. Manners etc. sec. ser. I. pag. 22, alios ut taceam. Sed praestat ipsa Zoegae verba apponere l. l. pag. 400: „Scilicet a Gizeh ubi quatuor millibus passuum perrexeris ad occasum hiemalem, canalis est a Nilo deductus, a quo incipit via per agros humiles substructionibus sublevata et secto lapide munita, latitudine pedum viginti, longitudine passuum mille quingentorum, duobus in locis ponte super fossas transvecta. Quae licet nunc maxima ex parte Arabum manu facta appareat, tamen veteris viae ab Herodoto memoratae cursum indicare videtur, forsan instaurata a barbaris, ut aveherent lapides, quibus advehendis ab antiquo rege fuerat destinata. [In eandem sententiam disputat Hirt. l. l. pag. 16. 17.] Desinit autem ad pedem collis seu campi saxei ad centum, sive, ut retulit Niebuhrius, centum septuaginta pedum altitudinem supra subiacentes agros elati, in quo pyramides conditae sunt. Nempe Libyci montis radices hoc loco promontorii instar procurrunt ad ortum brumalem, mox iterum pergunt ad meridiem versus Busirin et Saccaram, atque ad Dasjur tendunt Nilo propius admotae. Rupis eadem natura est ac lapidis, e quo sunt pyramides; nempe calcaria est, modica duritie, petrefactis lenticularibus et numismatibus interspersa, atque mobili arena obtecta; occurrunt in ea hinc et inde latomiarum vestigia. Multas olim pyramides fuisse in promontorio ad Gizam spectante e ruinis arguitur, quae hodie supersunt in plano campo sex fere millium passuum circuitu. Plurimi praeterea sunt tumuli e secto lapide circumcirca

Digitized by Google

ἐλάσσων. Ἐποιήθη δὲ ὧδε αὕτη ἡ πυραμίς· ἀναβαθμῶν τρό- 125
πον, τὰς μετεξέτεροι κρόσσας, οἱ δὲ βωμίδας οὐνομάζουσι, τοι-

adiacentes, quadrati et oblongi, olim forte pyramidibus figura similes, nunc paucis tantum pedibus super solum assurgentes, in quorum singulis putei sunt ruinis et arena oppleti, per quos olim descendebatur ad cryptas sepulcrorum. Pyramides duodecim vel tredecim adhuc agnoscuntur, in quibus tres notantur mole sua conspicuae. Harum quae a Delta in Thebaidem tendentibus prima obvenit, solemni vocabulo magna sive maxima pyramis appellari solet, quanquam ambigatur adhuc utrum eam superet, quae a meridie proxime adstituta est.“ Iam sequuntur alia de latitudine pyramidis atque altitudine, supra nobis iam indicata, de laterum aequalitate, de summo vertice, in quo planum quadratum, de lapidibus extimis, omnibus nunc avulsis, de ostio in latere boreali, de meatibus internis atque descensu ad cryptas subterraneas, de cadaveribus in puteo pyramidis atque in conclavi superiori repertis, de aliis, quae omnia transscribere longum est. Vide quoque sis Beck. l. l. pag. 712 et accuratas descriptiones et dimensiones doctorum Gallorum: *Coutelle* (Observatt. sur les pyramides de Gizeh etc.) in Descript. de l'Eg. mém. Antiqq. t. II (trois. livrais.), pag. 39 seqq., et *Iomard*. (ibid. t. I trois. livrais. p. 513 seqq. et t. II troisième livrais. pag. 3 seqq. et 56 seqq.). Quibus accedunt, quae nostra potissimum aetate de hac pyramide inquisiverunt Howard Vyse, et inde profectus Raoul Rochette: Journal d. Sav. 1841 p. 223 seqq., Letronne: Recherches sur Dicuil etc. pag. 90 seqq., Bunsen l. l. II. pag. 146 seqq., Prokesch: Erinnerungg. I. pag. 75 seqq., Parthey: Nilthal (II.) pag. 100 seqq., alii, quos in Excursu ad h. l. indicavimus. Delineationem loci, indicatis singulis pyramidibus aliisque monumentis et reliquiis adhuc superstitibus, exhibuit accuratissimam Perring ad librum Howardi Vyse. Vol. I itemque Bunsen II. Tab. IX et seqq., Wilkinson. Manners etc. III. pag. 397 atque nunc potissimum Lepsius: Denkmäler aus Aegypten etc. Abth. I. tab. XIV, quam ipsam tabulam sequuntur aliae, quae ipsarum harum pyramidum praebent conspectum aere expressum splendidissime additis coloribus. Eandem imaginem minori forma exhibet Howard. Vyse Vol. II. titulo adiectam.

Cap. CXXV.

τὰς μετεξέτεροι κρόσσας, οἱ δὲ βωμίδας οὐνομάζουσι] οὐνομάζουσι cum recentt. edd. dedi pro ὀνομάζουσι idemque feci infra II, 128 et 144; vid. Bredov. p. 163. κρόσσας cum Schweigh. et Gaisford. probante Bredov. p. 78 scripsi pro κρωσσας, cum infra quoque IV, 152 et VII, 188 exstet πρόκροσσαι, nec aliter vox scripta inveniatur apud Homer. Ili. XII, 258. 444. In quo loco sunt, qui κρόσσας exponant: *scalas muris admovendas*, *instrumenta*, *ferramenta ad muros apta;* alii rectius: *pinnas*, *propugnacula prominentia*. Atque Heynio quoque (Observv. t. VI. p. 319) sunt pinnae summam ἐπάλξεως oram cingentes. Vid. Eustath. et schol. ad h. l., Hesych. s. v. Unde apud Aeschyl. Agamemn. 448 κρόσσαις pro ὄσσοις scribi vult Schneidewin Philolog. IX. p. 144. In Herodoti loco κρόσσαι sunt (exponente Wesselingio) pyramidum *quaedam eminentiae*, *graduum formam repraesentantes* seu ἀναβαθμοὶ, quos alii βωμίδας dicunt, i. e. *arulas quasi*, *gradus*. Vid. K. Boetticher: Die Tektonik d. Hellen. p. 178 et Ianson in: Jahrbb. f. Philolog. etc. Suppl. XIX. p. 52 seqq. Hirtius l. l. pag. 24 explicat: „jede Art Erhöhung oder Absatz mit einer horizontalen Fläche, — daher Altar.“ Idem addit, ab Herodoto minime hic indicari minores illos, qui hodie conspiciantur, gradus

Digitized by Google

αὐτην τὸ πρῶτον ἐπεί τε ἐποίησαν αὐτὴν, ἤειρον τοὺς ἐπιλοίπους λίθους μηχανῇσι ξύλων βραχέων πεποιημένῃσι, χαμᾶθεν

(hos enim ideo tantum apparere, quod lapides laevigati, quibus pyramidis superficies extrinsecus obtecta erat, a barbaris saeculo duodecimo sint ablati), sed maiores, qui altitudine viginti quinque pedum et latitudine undecim pedum adhuc in una pyramide compareant.

τοιαύτην τὸ πρῶτον ἐπεί τε ἐποίησαν αὐτὴν] τοιαύτην aeque atque αὐτὴν ad pyramidem refero, hunc in modum: *talem* (i. e. gradibus instructam) *primum cum fecissent eam*, tum ad reliquum opus accedebant; quod ad lapides, quibus pyramidis superficiem convestirent, pertinebat: cuius ipsius perficiendae causa hos gradus paraverant, quorum primum s. primum ordinem mox vocat τὸν πρῶτον στοῖχον τῶν ἀναβαθμῶν. — χαμᾶθεν (pro vulg. χαμάθεν) scripsi, Apollonium secutus, de quo cf. Goettling: Lehre v. Accent. p. 349.

ἤειρον — πεποιημένῃσι] i. e. *in altum tollebant reliquos lapides machinis, quae ex brevibus lignis confectae erant.* De genitivo ξύλων monui ad II, 124. — τοὺς ἐπιλοίπους λίθους dicit politos istos lapides, quibus universa pyramidis superficies ita erat obtecta, ut gradus, quos modo dicebat Herodotus, non amplius conspicerentur, sed ut quaeque pyramidis facies unum continuum atque laeve planum inclinatum referret. Ita Schweigh., cui add. Zoega de obeliscc. p. 403: „Politi lapides, qui frontibus ad obliquam lineam sectis olim latera pyramidis convestiebant superficie aequali ac laevi, barbarorum rapacitate nunc avulsi sunt, ne uno quidem in sede sua relicto. Etiam qui proxime subiacebant per gradus dispositi, nunc disiecti sunt aut aëris intemperie absumpti. Boreale litus prae reliquis vastatum esse dicitur.“ Atque in nota, ubi peregrinatorum testimonia affert, Arabes fuisse coniicit, qui lapides hinc avexerint ad urbis Cairi aedificia exstruenda. Confirmat Coutelle l. l. pag. 50. In altera Chephrenis pyramide (vid. II, 127) lapides isti politi ac laevigati adhuc ex parte comparent, non ultra gradus procurrentes, sed illud tantum implentes spatium prismaticum, quod remanebat inter binorum graduum angulos; ut hoc quoque modo hancce Cheopis pyramidem tectam fuisse suspiceris. Vid. Zoega l. laud. pag: 410. Adscribam denique, quae de hisce lapidibus observat Coutelle l. l. p. 50: „— on reste convaincu que les pyramides n'ont pas été revêtues de cette manière et que le prétendu revêtement n'est que le parement extérieur, pour lequel on a employé une pierre plus dure, plus égale, plus susceptibile de recevoir un beau poli, que celle, dont est formée la chaine Libyque sur laquelle elles sont construites et qui a été employée dans la maçonnerie intérieure. — Les blocs de granit, qu'on trouve au pied de la troisième pyramide, quelques boutisses de même nature, qui restent encore engagées dans la maçonnerie et sont en saillie sur les gradins, confirment l'opinion d'Herodote sur l'existence d'un revêtement en granit, avec cette circonstance, qu'il n'a pas été ajouté sur les gradins après la construction, mais que c'étoit un parement construit en même temps que la pyramide.“ Pertinet huc quoque disputatio Letronnii, quam ad I, 124 laudavimus, itemque Lepsii supra l. — De machinis, ferramentis, ad pyramides exstruendas adhibitis, disputarunt Meister., Niebuhr., alii, quos citat Beck. l. l. p. 709. Add. Hirt. l. l. pag. 25. Quibus instrumentis ac machinis quomodo usi sint in pyramidibus exstruendis, ex ipsis Aegyptiorum monumentis, quae ea ad oculorum sensus expressa praebent, adhuc cognosci posse observat Rosellini Mon. civ. II. p. 245. Atque huiusmodi imaginem, homines in laevigandis ac tractandis huiusmodi la-

Digitized by Google

μὲν ἐπὶ τὸν πρῶτον στοῖχον τῶν ἀναβαθμῶν ἀείροντες· ὅκως δὲ ἀνίοι ὁ λίθος ἐπ' αὐτὸν, εἰς ἑτέρην μηχανὴν ἐτίθετο, ἑστεῶσαν ἐπὶ τοῦ πρώτου στοίχου· ἀπὸ τούτου δὲ ἐπὶ τὸν δεύτερον εἵλκετο στοῖχον ἐπ' ἄλλης μηχανῆς. ὅσοι γὰρ δὴ στοῖχοι ἦσαν τῶν ἀναβαθμῶν, τοσαῦται καὶ αἱ μηχαναὶ ἦσαν, εἴ τε καὶ τὴν αὐτὴν μηχανὴν, ἐοῦσαν μίαν τε καὶ εὐβάστακτον, μετεφόρεον ἐπὶ στοῖχον ἕκαστον, ὅκως τὸν λίθον ἐξέλοιεν· λελέχθω γὰρ ἡμῖν ἐπ' ἀμφότερα, κατάπερ λέγεται. Ἐξεποιήθη δ' ὦν τὰ ἀνώτατα αὐτῆς πρῶτα, μετὰ δὲ τὰ ἑπόμενα τούτων ἐξεποίευν

pidibus occupatos repraesentantem, exhibuit Wilkinson. Manners etc. III. p. 335. Et conf. quoque Russegger l. l. pag. 143 seq.

ὅκως δὲ ἀνίοι ὁ λίθος ἐπ' αὐτὸν] Suppl. στοῖχον: *quoties lapis perveniebat eo s. ad hunc ordinem, alii machinae superimponebatur, quae in hoc ipso ordine iam parata stabat.* — In seqq. revocavi, quod compluribus libris scriptis probatum est, εἵλκετο, cuius loco e Florent. Schweighaeuser. et Gaisford. dederant ἕλκετο; cf. Bredov. p. 303. Post ἕλκετο στοῖχον excidisse quaedam putat Schweigh.: καὶ ἐκ τοῦ δευτέρου ἐπὶ τὸν τρίτον στοῖχον. Mihi secus videtur. Ad χαμᾶθεν conferas Moerid. pag. 409, ubi Ἀττικῶς sic dici monet, Ἑλληνικῶς χαμόθεν, ubi vid. Pierson. Vid. infra Herod. IV, 172.

ὅσοι γὰρ δὴ στοῖχοι ἦσαν τῶν ἀναβαθμῶν, τοσαῦται καὶ αἱ μηχαναὶ ἦσαν] αἱ cum recentt. lubens recepi, quamquam, quod sequitur alterum ἦσαν si a libris abesset, haud aegre equidem hoc ferrem. Ad loci argumentum faciunt, quae de hodierna huius pyramidis conditione hunc in modum scripsit Zoega l. l. pag. 402: „Ascensum usque ad verticem praebent structiones circiter ducentae et decem, graduum instar factae e quadratis lapidibus grandibus, sine caemento clavisve gravitate sua connexis, e quibus tota moles composita est, excepto ut videtur infimo nucleo, quem nonnulli saxum nativum esse aiunt, alii e lapidum frustulis informibus caemento iunctis coagmentatum. Singulae autem structiones factae sunt ex uno lapidum ordine horizontali, tum altitudine, tum latitudine sensim diminutae ab imo ad summum: nam infimae altae esse dicuntur pedes quatuor vel paulo amplius, quinque fere pedum spatio procurrentes; supremae altae pedes duos procurrunt latitudine fere tripedali."

εἴ τε καὶ τὴν αὐτὴν μηχανὴν, ἐοῦσαν μίαν κ. τ. λ.] μίαν cum Gaisford. edidi pro vulg. μίην et post λελέχθω cum recentt. edd. inserui γάρ. Verba ipsa sic reddidit Schweighaeuser: „*sive etiam una eademque machina fuit portatu facilis: quam ex uno ordine in alterum promovebant, quoties lapidem in altum tollere vellent; nam in utramque partem. quemadmodum factum traditur, dictum a nobis esto.*" Lhardy verba ὅκως τὸν λίθον ἐξέλοιεν eum in modum intelligi vult: „so oft sie von dem Krahn (μηχανή) den Stein abgenommen hatten;" secutus et Vallae et Larcheri versionem, contra quos disputat Schweighaeuser. in Lex. Herodot. I. pag. 221, Herodotea verba sic reddenda ratus: *quoties lapidem sustulissent, sursum promovissent:* idque mihi quoque probatur respicienti ad antecedentia, quae eadem iam apte attulit idem Schweighaeuserus: ἤειρον τοὺς λίθους et ὅκως ἀνίοι ὁ λίθος et ἐπὶ τὸν δεύτερον εἵλκετο στοῖχον.

ἐξεποιήθη δ' ὦν τὰ ἀνώτατα αὐτῆς πρῶτα] „ἐκποιηθῆναι perhibentur, *quibus ornandis et absolvendis ultima manus imponitur.* Primum

Digitized by Google

τελευταῖα δὲ αὐτῆς τὰ ἐπίγαια καὶ τὰ κατωτάτω ἐξεποίησαν. Σεσήμανται δὲ διὰ γραμμάτων Αἰγυπτίων ἐν τῇ πυραμίδι,

itaque pyramidis superiora, tum descendentes reliqua perpoliverunt.“ Sic recte Wesselingius, e Nostro citans I, 164. II, 175. V, 62, ex aliis alia, quibus perfectionis et absolutionis notionem hoc in verbo inesse probet. Atque omnino satis nunc nota ista vis praepositionis ἐξ in verbis compositis. Hoc loco perfectio pyramidis inprimis pertinet ad politos istos lapides, quibus superstruendis tota pyramidis superficies laevis et plana fieret; ubi initium facientes a summo loco (ubi faciliori opera hoc perfici poterat) inde ad ima descendebant. Neque enim alio modo totum opus perfici potuit, ut ostendit Hirt l. l. p. 25 et potissimum Wilde: Narrative of a Voyage to Madeira etc. including a visit to Egypt etc. Dublin. 1844. p. 270 seq., Athenaeum 1843. nr. 829. pag. 829 (ubi id ipsum imagine addita illustratur) et 1844. nr. 160. p. 359. Add. Wilkinson in: Quaterly Review 1835. nr. CV. p. 115, Letronne: Recherches sur Dicuil p. 104 coll. Journal d. Sav. 1841. p. 459. Neque vero equidem verbum ἐξεποιήθη, ἐξεποίευν, ἐξεποίησαν ad unam laevigandi operam, factam illam quidem lapidibus rudioribus in altum elatis, retulerim, sed de toto conficiendae pyramidis negotio intelligo, quod aeque lapidibus hisce in altum tollendis atque tum componendis et laevigandis, ut plana fieret tota superficies, constitit. Namque pyramide hoc modo convestienda ipsa operis perfectio continebatur. Quod nihil impedit, quo minus iam antea hi lapides aliquo modo parati adeoque laevigati fuerint, qualem operam exhibet imago a Wilkinsono Manners etc. III. p. 335 prolata.

Σεσήμανται δὲ διὰ γραμμάτων Αἰγυπτίων ἐν τῇ πυραμίδι] Inscripta haec fuisse lapidibus illis laevigatis, quibus tota pyramis tecta fuit, satis consentaneum; cf. Hirt. l. l. p. 13 seqq. Verbum *σεσήμανται* noli pro plurali accipere, ut olim feci, cum singularis sit numerus; conf. Bredov. p. 360. *γράμματα Αἰγύπτια* hic de vulgari Aegyptiorum scriptura, neque de hieroglyphicis literis accipi vult Larcherus, cum adhuc nulla hieroglyphicorum vestigia in pyramidibus conspiciantur. Idem placet Dahlmanno (Her. p. 65), cum alioqui supervacua esset vox *Αἰγυπτίων*, ipsumque adeo inscriptionis argumentum hieroglyphis profecto minus dignum fuisset. Atque cum post Herodotus interpretem appellet (*ἑρμηνέα*), qui ipsi haec edixerit, vulgaris hominem conditionis putat fuisse Graecanicae fortasse faecis, quae inde a Psammitichi tempore per Aegyptum habitarit. Conf. Herodot. II, 154. Mihi consulto Noster, qua fide erat in omnibus enarrandis, h. l. *τὸν ἑρμηνέα* testem et auctorem attulisse videtur, ne haec, ut alia, quae affert, e sacerdotum ore fluxisse putarentur, ad quos auctores provocare solet in iis, quae ad historiam aut ad res sacras pertinent; ad quos eosdem inde etiam refero illud *ἔλεγον*, quod mox cap. 126 et 127 legitur. Sed ad pyramidis inscriptionem hanc interpretandam uti poterat vulgaris conditionis homine, quo duce omnino per Aegyptum utebatur, qui vulgaris scripturae et linguae satis peritus inscriptionem „*διὰ γραμμάτων Αἰγυπτίων*“ factam explicare potuit. Quas literas quod Aegyptias Noster dicit, neque *ἱερὰς*, id mihi indicio esse videtur, vulgares literas, quas demoticas supra II, 36 dixit, h. l. intelligendas esse, neque notas hieroglyphicas, quales h. l. intellexit Letronne in: Journal d. Sav. 1841. p. 397. Quo rectius opinor Wilkinson: Thebes and Egypt. p. 335 de hieroglyphis hic cogitari posse negat. At vero hoc scripturae genus demoticum, quod vocant, eo tempore, quo pyramides exstructae fuerunt, nondum exstitisse si contendas, potuit utique posteriore

Digitized by Google

ὅσα ἔς τε συρμαίην καὶ κρόμμυα καὶ σκόροδα ἀναισιμώθη τοῖσι ἐργαζομένοισι· καὶ ὡς ἐμὲ εὖ μεμνῆσθαι, τὰ ὁ ἑρμηνεύς μοι, ἐπιλεγόμενος τὰ γράμματα, ἔφη, ἑξακόσια καὶ χίλια τάλαντα ἀργυρίου τετελέσθαι. εἰ δ' ἔστι οὕτως ἔχοντα ταῦτα, κόσα οἰκὸς ἄλλα δεδαπανῆσθαί ἐστι ἔς τε σίδηρον, τῷ ἐργάζοντο, καὶ σιτία καὶ ἐσθῆτα τοῖσι ἐργαζομένοισι; ὁκότε χρόνον μὲν οἰκοδόμεον τὰ ἔργα τὸν εἰρημένον, ἄλλον δὲ, ὡς ἐγὼ δοκέω, ἐν τῷ τοὺς λίθους ἔταμον καὶ ἦγον, καὶ τὸ ὑπὸ γῆν ὄρυγμα ἐργά-

aetate haec inscriptio incidi vel addi alteri, quae notis hieroglyphicis incisa fuit. Quae notae quod nullae adhuc comparent (conf. Prokesch. l. l. p. 85 seq., Belzoni I. p. 446), id nil mirum, cum lapides fere omnes, quibus incidi poterant, avulsi nunc sint; quos ipsos talibus notis inscriptos fuisse, e reliquiis quibusdam satis constat; vid. Howard Vyse I. p. 279 seq., Letronne l. l. pag. 453. — *Cr.* conferri quoque vult Palin: Fragmens sur l'étude des hieroglyph. IV. p. 15.

ὅσα ἔς τε συρμαίην κ. τ. λ.] συρμαίην hic procul dubio intelligit *raphanos*, quorum succum ad ventrem purgandum haud scio an dixerit supra II, 88, ubi vid. Probavit Wesseling. ad Diodor. I, 64 bene laudans Plinium H. N. XXXVI, 12. Ac praeter Zonaram in Lexic. Graec. p. 1684 (ubi cibum hoc nomine insignem agnoscit, compositum e melle et adipe) pertinet huc glossa Herodotea: συρμαίην· λάχανον σελίνῳ ἐοικὸς, ἢ βρῶμα διὰ στέατος καὶ μέλιτος. Nos vulgo *Rettig;* sed monet Wilkinson. (Thebes and Egypt. p. 212. 335. Manners etc. II. p. 370), intelligi non posse eam plantam, cui apud nos nomen *Meerrettig* (horse-radish), quippe quae per Aegyptum haud reperiatur, sed eam, cui apud indigenas nomen *Figl*, et *Raphanus edulis* apud Linn. Hoc igitur raphano, cepa et allio adhuc Aegyptios inferiorum potissimum ordinum vesci idem vir doctus observat, ut adeo ciborum per Aegyptum usitatorum genera fuisse videantur. Conf. Hengstenberg: Die Bücher Mosis etc. p. 223.

ἐπιλεγόμενος — τετελέσθαι] ἐπιλεγόμενος est: *legens*, ut III, 41, ubi vid. plura. Caeterum haec ipsa aeque ac verba: ὡς ἐμὲ εὖ μεμνῆσθαι (*quantum s. ut equidem bene memini;* cf. Kuehner. Gr. Gr. §. 826, 1 et Herod. II, 10. 25. VII, 24) consulto Noster h. l. addidisse videtur, ut fidem invenirent nimiae impensae, quas mox profert, in hac re factae; neque enim adduci possum, ut errorem in his numeris subesse aut Herodotum falsum esse credam, ut qui ea, quae ab interprete acceperit, non statim in chartas coniecerit, sed sola memoria adiutus posthac in librum suum intulerit: id quod ex his verbis colligi vult Nissen: Zeitschrift f. Alterth. 1830. nr. 25. Aequant autem (e Wurmii computatione in libro de pondd., numm., menss. rationibus etc. p. 55 seq. 209. 211) talenta mille et sexcenta florenos 4, 169, 312 et 12 crucigeros sive francos gallicos 8, 897, 440. — In seqq. Atticum εἰκὸς, quod h. l. ferri utique vix poterit, mutavi cum recentt. edd. in οἰκὸς, ut I, 27, ubi vid. nott. Paulo infra e Mediceo aliisque codd. revocavi ἦγον pro ἄγον, vid. I, 70. 103. 166 ibique allata. — σίδηρον quod Noster hic memorat, colligi posse inde putat Rosellini Mon. civil. II. p. 303, *ferro* iam usos esse veteres Aegyptios; idem quoque attulit Belzoni Voyage etc. I. p. 258 seq.

ἄλλον δὲ — οὐκ ὀλίγον χρόνον] Ex ipsa sententia aliquid ad structurae complementum repeti debet, cum haec sit Herodoti sententia: illos praeter tempus ad viam struendam et ipsam pyramidem erigendam aliud idque haud exiguum

Digitized by Google

126 ζοντο, οὐκ ὀλίγον χρόνον. Ἐς τοῦτο δὲ ἐλθεῖν Χέοπα κακότητος, ὥστε χρημάτων δεόμενον τὴν θυγατέρα τὴν ἑωυτοῦ κατίσαντα ἐπ' οἰκήματος, προστάξαι πρήσσεσθαι ἀργύριον ὁκόσον δή τι· οὐ γὰρ δὴ τοῦτό γε ἔλεγον· τὴν δὲ τά τε ὑπὸ τοῦ πατρὸς ταχθέντα πρήσσεσθαι, ἰδίῃ δὲ καὶ αὐτὴν διανοηθῆναι μνημήϊον καταλιπέσθαι, καὶ τοῦ ἐσιόντος πρὸς αὐτὴν ἑκάστου δέεσθαι, ὅκως ἂν αὐτῇ ἕνα λίθον ἐν τοῖσι ἔργοισι δωρέοιτο. ἐκ τούτων δὲ τῶν λίθων ἔφασαν τὴν πυραμίδα οἰκοδομηθῆναι τὴν ἐν μέσῳ τῶν τριῶν ἑστηκυῖαν, ἔμπροσθε τῆς μεγάλης πυραμίδος, τῆς ἐστι τὸ κῶλον ἕκαστον ὅλου καὶ ἡμίσεος πλέθρου.

tempus consumsisse in caedendis lapidibus ex lapicidinis, inque illis advehendis et in fossa subterranea conficienda. τὸ ὑπὸ γῆν ὄρυγμα refero ad τὰ ὑπὸ γῆν οἰκήματα quae dicuntur cap. 124, ubi vid. nott.

Cap. CXXVI.

ἐς τοῦτο δὲ ἐλθεῖν — κακότητος] Conf. II, 124 init. ibiq. not. — Ad verba κατίσαντα ἐπ' οἰκήματος vid. supra notat. ad II, 121. §. 5.

πρήσσεσθαι ἀργύριον, ὁκόσον δή τι] i. e. *exigere inde pecuniae summam quantulamcunque*. Ad ὁκόσον δή τι confer similes locutiones I, 160. 199.

οὐ γὰρ δὴ τοῦτό γε ἔλεγον] τοῦτό γε, i. e. summam, quam ex hoc quaestu acquisierit filia ex patris praecepto. ἔλεγον ad sacerdotes spectat, non ad interpretem, quo in legenda et interpretanda inscriptione usus erat Noster. — In seqq. ad verbum ἐσιέναι confer ad II, 64 monita.

ὅκως ἂν αὐτῇ ἕνα λίθον ἐν τοῖσι ἔργοισι δωρέοιτο] Hunc locum, in quo verba ἐν τοῖσι ἔργοισι negotium facessunt viris doctis, Schweigh. ita reddidit: „ut unum lapidem *ad opus faciendum idoneum* sibi conferret.“ Valckenarius voculam ἐν eiici vult, ut τοῖσι ἔργοισι dicatur pro εἰς τὰ ἔργα. Werferus in Actt. phill. Monacc. I, 2. pag. 267. not. 14 Herodoto restitutum vult ἐπὶ τοῖσι ἔργοισι, i. e. *ad pyramides exstruendas*. Quorum neutrum mihi probatur, libris praecipue refragantibus. Malim interpretari: *in ipso opere, quod* scilicet *parabat animo, pyramidum exstruendarum*. Stegero (praef. ad Herod. pag. XII) in mentem venit: ὅκως ἂν αὐτῇ ἕνα λίθον ἂν τοῖσι ἔργοισι δωρέοιτο, „dass er ihr etwa einen Stein für die Bauten schenken möchte,“ vel etiam: ὅκως ἂν αὐτῇ ἕνα λίθον ἐπὶ τοῖσι ἔργοισι (*ad opera exstruenda*) δωρέοιτο. — Ad ὅκως ἂν conf. III, 44 ibique nott.

τὴν ἐν μέσῳ τῶν τριῶν ἑστηκυῖαν, ἔμπροσθε τῆς μεγάλης πυραμίδος] Parvam pyramidem, quam regis filia aedificasse fertur, centum quinquaginta pedes latam quaquaversus, Zoega l. l. p. 389 pro ea habet, quam inter sphingem et maximam pyramidem observarunt Norden. et Pococke. Conf. ibid. pag. 411. 412. Dubitari nequit, indicari hic eam pyramidem, quae adhuc invenitur media inter tres minores pyramides, quae orientem versus a maxima Cheopis pyramide indeque ante hanc ipsam, plane ut historiae pater scribit, exstructae adhuc supersunt temporum decursu et barbarorum manibus valde afflictae neque tam bene servatae quam tres illae maiores, quibus hae minores tres longe cedunt operis ambitu et pulcritudine. Primus accurate perquisivit Vyse (Operations etc. II. p. 1 seqq. 66 seqq.), unde retulit Raoul Rochette in Journal d. Sav. 1844. p. 269 seqq. Et conf. quoque Prokesch: Erinnerungg. I. p. 88, Lepsius Chronolog. I. p. 302. Mensuram pyramidis, quam 150 pe-

Digitized by Google

127 *Βασιλεῦσαι δὲ τὸν Χέοπα τοῦτον Αἰγύπτιοι ἔλεγον πεντήκοντα ἔτεα, τελευτήσαντος δὲ τούτου, ἐκδέξασθαι τὴν βασιληΐην τὸν ἀδελφεὸν αὐτοῦ Χεφρῆνα· καὶ τοῦτον δὲ τῷ αὐτῷ τρόπῳ*

dum fuisse Herodotus scribit, invenit Perring esse 172 pedum (ap. Vyse l. l. p. 128 seq.); de quo equidem haud decernam. Attigit quoque Iacobs de mens. Herod. p. 32. — In verbis Herodoteis igitur *τῶν τριῶν* cave referas (ut equidem olim feci) ad maiores illas tres, cum de his minoribus tribus ante Cheopis pyramidem exstructis intelligi debeant. Formam *ἑστηκυῖαν* hic sollicitandam non esse recte posuit Bredov. p. 399; nam consulto Noster longiorem formam feminini retinuisse videtur et h. l. et reliquis (V, 29. VII, 142. 164), quamquam supra II, 125 *ἑστεῶσαν* dixit. — *κῶλον* est *latus*, ut IV, 62. 108 etc.

Cap. CXXVII.

πεντήκοντα ἔτεα] Quinquaginta annos huic regi quoque tribuit Diodorus I, 63; apud Syncellum l. supra l. sexaginta tres annos regnasse dicitur.

τὸν ἀδελφεὸν αὐτοῦ Χεφρῆνα] Congruit cum hisce Diodori narratio, qui hoc praeterea addit (I, 64), esse quosdam, qui non fratrem, sed filium nomine *Chabryim* regnum accepisse tradant. „Guigniaut. in Biographie universelle t. XLVII. p. 152 scribit ad h. l. ita: Cette opinion sur les auteurs des pyramides s'écarte beaucoup, il est vrai, de l'opinion généralement adoptée, d'après la double autorité d'Herodote et de Diodore et qui attribue les trois principales aux trois rois *Chéops*, *Chéphren* et *Mycérinus* vers le douzième ou le treizième siècle avant nôtre ère. Mais selon toute apparence ces trois rois ne sont eux-mêmes que les deux *Souphis* et le *Menchérès* de Manethon, connus également d'Eratosthène parmi les premiers souverains de l'Egypte, et déplacés par une erreur chronologique.“ *Cr.* Nomen regis huius, qui *Suphis* alter est apud Manethonem, in ipsis monumentis scriptum inveniri *Khéfre* s. *Schéfre*, *Chafra* s. *Schafra*, iam supra ad II, 124 declaravimus, ubi vid. laudd. Add. Raoul Rochette: Journal d. Sav. 1844. p. 167 seq. et 1846. p. 480 seqq. *Κεφρὴν* vocatur apud Diodorum, qui in numero annorum, per quos regnavit, cum Herodoto consentit; apud Manethonem *sexaginta sex* anni tribuuntur, modo Suphis alter idem sit qui Chefren. Id enim ipsum dubitari poterit, cum vix credibile sit, duos fratres, quorum alter alterum regno exceperit, per centum sex annos regnasse; itaque Lepsius (Chronolog. I. p. 302) eo inclinat, ut *Soris*, qui apud Manethonem primus quartae dynastiae rex dicitur ac viginti novem annos regnasse fertur (cf. p. 56. Syncell. p. 105 ed. Bonn.), hic intelligatur, qui hanc pyramidem, secundam quidem numero et amplitudine, sed primam, si tempora spectantur, exstruxerit. In alia etiam abit Bunsen. l. l. II. p. 138 seqq., qui huic regi primam eamque maximam tribui vult pyramidem, Cheopi autem hanc ipsam alteram. Quae cum ita sint, tempora, in quae utriusque regis aetas cadat, accuratius constituere vixdum licebit. Larcherus (Tab. chronol. T. VII. pag. 90—586) Chefreni tributos vult annos 1128—1072, quo anno eum exceperit Mycerinus, quem viginti annos regnantem ponit usque ad ann. 1052 ante Chr. n.

καὶ τοῦτον — τῷ ἑτέρῳ] i. e. hunc eodem modo usum esse, quo frater antea usus erat, quem tum in aliis imitabatur, tum in pyramide exstruenda. — *διαχρᾶσθαι* hic pro simplici *χρᾶσθαι* positum videtur. Confer I, 58. 71. II, 13. 77 etc.

Digitized by Google

διαχρᾶσθαι τῷ ἑτέρῳ, τά τε ἄλλα καὶ πυραμίδα ποιῆσαι, ἐς μὲν τὰ ἐκείνου μέτρα οὐκ ἀνήκουσαν· ταῦτα γὰρ ὦν καὶ ἡμεῖς ἐμετρήσαμεν· οὔτε γὰρ ὕπεστι οἰκήματα ὑπὸ γῆν, οὔτε ἐκ τοῦ Νείλου διῶρυξ ἥκει ἐς αὐτὴν, ὥσπερ ἐς τὴν ἑτέρην, ῥέουσα· δι' οἰκοδομημένου δὲ αὐλῶνος ἔσω νῆσον περιῤῥέει, ἐν τῇ αὐτὸν λέγουσι κεῖσθαι Χέοπα. ὑποδείμας δὲ τὸν πρῶτον δόμον

καὶ πυραμίδα ποιῆσαι] Invenitur activum verbum infra quoque II, 136, cum alias solemne sit medium. Vid. I, 31. II, 129. 133 seq. Supra II, 124 dixit: κελεύειν ἐργάζεσθαι.

ἐς μὲν τὰ ἐκείνου μέτρα] ἐκείνου, *illius*, i. e. fratris, vel potius pyramidis a fratre exstructae. Ad ταῦτα in seqq. intellige τὰ μέτρα, et ad verba ὑπὸ γῆν conf. II, 124. Caeterum verba ταῦτα — ἡμεῖς ἐμετρήσαμεν adposuisse videtur ad maiorem fidem mensurarum, quas non ex ore sacerdotum acceptas retulit, *sed ipse emensus*. Id enim opinor declaratur verbis ἡμεῖς ἐμετρήσαμεν, neque tantum id, quod Iacobs. De mens. Herod. p. 25 vult, quem si sequimur, Noster „satis habuit, aestimatione tantum instituta numeros non nimis a veritate aberrantes tradidisse.“ Talem vero aestimationem verbo ἐμετρήσαμεν exprimi negamus. Quod sequitur de cameris subterraneis, quas nullas in hac pyramide fuisse asserit Herodotus, haud verum esse nunc reperitur, ex quo tempore (ann. 1818) primus Belzoni, qui pyramidis aditum et invenit et aperuit, ac deinde Howard Vyse in interiora ingressi aeque atque in altera pyramide duas cameras spatiosas, alteram cum regis sarcophago, invenerunt accurateque descripserunt. Ac suspiceris licet, Herodoti aetate aditum occlusum fuisse indeque Herodoto sive sacerdotes sive interpretes dixisse, nullas intus esse cameras; conf. Raoul Rochette Journal d. Sav. 1844. p. 163. De reliquis, quae ad hanc pyramidem pertinent, vid. not. in fin. cap.

οὔτε ἐκ τοῦ Νείλου διῶρυξ ἥκει κ. τ. λ.] Haec et seqq. dedi secutus Gaisford., qui idem recte post vocem ῥέουσα distinctionis signum posuisse videtur. Nam verba: δι' οἰκοδομημένου (ubi δι' e vett. edd. et codd. consensu pro διὰ, ut supra II, 34) δὲ — Χέοπα per parenthesin quasi accipienda sunt, ut dudum monuerat Stroth. Aegyptt. I. p. 107; cum ad canalem ex Nilo in pyramidem a Cheope deductum spectent, de quo II, 124 fin. Unde haec loci nascitur sententia: „*neque ex Nilo canalis venit in eam* (Chephrenis scilic. pyramidem) *fluens, quemadmodum in alteram* (Cheopis pyramidem), *ubi per canalem murario opere constructum* (Nilus) *introrsum insulam circumluit, in qua iacere Cheopem ipsum dicunt.*“ Ad περιῤῥέει ex antecedentibus suppl. διῶρυξ.

ὑποδείμας δὲ τὸν πρῶτον δόμον κ. τ. λ.] In his constituendis (quae pluribus illustrantur a Strothio l. l. pag. 107—109) Schweigh. et Gaisf. sumus secuti. Posuimus enim distinctionem post ποικίλου et post μέγαθος, scripsimus ὑποβὰς, quod libri ferebant, itidemque οἰκοδόμησε ex Henr. Stephani emendatione pro οἰκοδομῆς, quod libri quidem scripti omnes retinent quodque etiam hoc modo fortasse explicari posse videtur Schweighaeusero, ut ex antecedentibus (τοῦτον — πυραμίδα ποιῆσαι) subintelligatur ἐποίησε, ad quod iam ὑποδείμας et ὑποβὰς forent referenda. Quae structura quam dura sit, nemo non intelligit. Accedit illud, quod ipsum vocabulum οἰκοδομὴ meliori aevo inauditum ac toto genere vitiosum monstravit Lobeck. ad Phrynich. p. 409 seq. a *Cr.* laudatus.

ὑποδείμας δὲ τὸν πρῶτον δόμον λίθου Αἰθιοπικοῦ] i. e. *primum lapidum ordinem Aethiopico lapide variegato substruens*. δόμον in-

Digitized by Google

λίθου Αἰθιοπικοῦ ποικίλου, τεσσεράκοντα πόδας ὑποβὰς τῆς ἑτέρης τὠυτὸ μέγαθος, ἐχομένην τῆς μεγάλης οἰκοδόμησε. ἑστᾶσι δὲ ἐπὶ λόφου τοῦ αὐτοῦ ἀμφότεραι, μάλιστα ἐς ἑκατὸν πόδας ὑψηλοῦ. βασιλεῦσαι δὲ ἔλεγον Χεφρῆνα ἓξ καὶ πεντή-

telligo de *ordine*, *compage lapidum* in aedificio. Vid. I, 179. Itaque hoc loco ad eum lapidum ordinem refero, qui crepidinem (nunc vocant *Sockel*) pyramidis exhibebat et ad hanc ipsam pertinebat: hanc vero ipsam crepidinem Aethiopico, quem Noster dicit, lapide confectam adhuc superesse invenit Vyse; vid. Raoul Rochette Journal d. Sav. 1844. p. 162, Letronne ibid. 1841. p. 453. 460, Recueil des Inscr. d'Egypt. II. p. 503, Bunsen II. p. 150, Iacobs l. l. p. 28. De *lapide Aethiopico* conf. II, 86 ibiq. nott. et infra II, 134. 176. Vix enim diversus lapis ab eo, qui in Mycerini pyramide adhibebatur, variegatus aut versicolor, nempe nigro colore in rubrum vergente aut rubris maculis distinctus ac fortasse de illo Syenitae genere, quem *pyropoecilon* olim vocatum fuisse Plinius refert H. N. XVI, 8, 13. Haec Schweighaeus. ad II, 134, ubi laudat Diodor. I, 64. Strabon. XVII. p. 808 [p. 1161 C. D] et Abd-Allatif p. 173 ibiq. Sylvest. de Sacy pag. 214 seq. *Cr.* monet pro lapide *Syenita* (*Granit*) accipere doctos Gallos in Descript. de l'Egypt. Thèb. vol. II. p. 142, nec aliter fere Letronne: Sur le tombeau d'Osymand. (Paris. 1822) pag. 3 seqq. Tu add. Hirt. l. l. p. 12, cui lapis Aethiopicus est: *der rothgesprenkelte und schwärzliche Syenit.* Copiosam vero de his disputationem instituit Gail. in Mém. de l'instit. VIII. p. 150 seqq. Qui et ipse in Herodoti loco Aethiopicum lapidem statuit esse *Granit;* qui cum dicatur ποικίλος, indicari putat peculiare huius lapidis genus: „un espèce de granit nuancé de diverses couleurs naturelles, une variété dans les couleurs de la nature.“ A quo diversum ait Diodori λίθον ποικίλον (I, 64); hunc enim esse: „une pierre revêtue de couleurs dues à l'art, une variété dans les couleurs de l'art.“

τεσσεράκοντα πόδας ὑποβὰς τῆς ἑτέρης τὠυτὸ μέγαθος] Haec verba recte iam intellexit Wesseling. hunc in modum: *quadraginta pedes infra alterius magnitudinem degressus contiguam magnae* (pyramidi) *exstruxit.* Et ita quoque Iacobs. l. l. p. 28. 38 et Negris ad h. l. Omisit Wesseling. vocem τὠυτὸ, quam tamen non sine vi quadam additam censet Schwgh.: *quod ad eandem* (i. e. parem) *magnitudinem spectat, non nisi quadraginta pedibus infra eam substitit.* Pro ὑποβὰς, quod omnes tenent libri, Reizius dederat ὑπόβασιν, Schaefer. ὑποβάσι; Schweighaeuserus, si quid mutandum, maluisset ὑποβᾶσαν τῆς ἑτέρης, *inferiorem*, *depressiorem altera.* Quo ipso non magis opus quam eo, quod tentavit Letronne (Recherches sur les fragmens d'Héron etc. p. 187), qui verba τεσσεράκοντα πόδας ad antecedentia trahens scripsit ὑπόβασιν Reizium secutus eumque in modum haec verba intelligi vult: „Chéphren construisit le premier étage en marbre d'Ethiopie de diverses couleurs jusqu'à la hauteur de 40 pieds et fit la base inférieure égale à celle de la grande pyramide, à la quelle est contigué.“ In qua interpretatione, alia ut taceam, quis quaeso verba τεσσεράκοντα πόδας accipere poterit de basi in quadraginta pedum altitudinem educta, eademque *simili* alterius pyramidis basi; de quo nullum hic legitur verbum, cum ἐχομένην non ad similitudinem pertineat, sed ad loci vicinitatem; cf. modo Herod. I, 120. 134. IV, 169.

μάλιστα ἐς ἑκατὸν πόδας ὑψηλοῦ] In ipsa mensura, quam prodidit Herodotus, haud satis convenit inter recentiores. Atque Niebuhrius astrolabio mensus collem invenit altum centum septuaginta

Digitized by Google

128 κοντα ἔτεα. Ταῦτα ἓξ τε καὶ ἑκατὸν λογίζονται ἔτεα, ἐν τοῖσι Αἰγυπτίοισί τε πᾶσαν εἶναι κακότητα, καὶ τὰ ἱρὰ χρόνου τοσούτου κατακληϊσθέντα οὐκ ἀνοιχθῆναι. τούτους ὑπὸ μίσεος

pedes eumque ducentos pedes supra Nili ripas eminere existimat (conf. Zoega de obeliscc. pag. 400. not. 19.). Qui idem hanc pyramidem conditam esse scribit super tubere exsurgente e campo saxeo, arte secto atque complanato, pedibusque triginta quatuor editiore quam sit solum prioris pyramidis. Reliqui scriptores (nam solus Niebuhrius altitudinem mensus est) tantum adnotarunt, hanc pyramidem priore altiorem apparere, eo quod saxi tuberi imposita esset, quamquam ipsum aedificium paulo minus sit. Haec Zoega l. l. pag. 409. not. 15; e quo eodem alia quaedam adiicere lubet de situ huius alterius pyramidis et hodierno statu. Ubi enim a magnae pyramidis angulo passus circiter ducentos progrederis ad meridiem, venis ad angulum secundae huius pyramidis magnae ortui aestivo obiacentem. Condita est super tubere exsurgente; ad occidentem et septentrionem fossa cingitur lata pedes XC ac rupe ad triginta pedum altitudinem secta, in cuius fronte excisa sunt antra quadrata serie continua. Paucae in his notae hieroglyphicae, quibus insigniter decorae sunt aliae cavernae ad ortum brumalem. Ante orientale latus cernuntur quadrati templi sive vestibuli rudera praegrandibus lapidibus structi. Ipsa magnitudine par esse videtur priori pyramidi: Niebuhrius altam invenit pedes CCCCXLIII, amplam in latere boreali pedes DCCV. Summus vertex acutus est et integer, et superior pyramidis pars usque ad pedes L infra apicem adhuc contecta est lapidibus accurate laevigatis, qui ad solis radios splendere dicuntur; reliqua pars aeque ac prioris pyramidis latera, ablatis extimis saxis, gradus offert, per quos ascendi potest. Nullum in hac pyramide apparet ostii indicium, nec unquam omnino aditus in ea fuisse videtur supra solum, sed per sphingem illam immanem, quae conspicitur ante mediam pyramidem in latere orientali passibus fere trecentis ab ea remota; subterraneo meatu ad intimos recessus ventum esse verisimile est. Haec et alia Zoega, quocum etiam conferatur Beck. l. l. pag. 713. additis iis, quae nostra memoria viri docti, quos iam ad II, 124 laudavimus, de hac pyramide exposuerunt, quam, uti dixi, primus aperuit Belzoni (Voyage etc. I. p. 409 seqq.), deinde perquisivit Howardus Vyse, qui introitum pyramidis huius imagine expressum proposuit I. p. 168 seqq. Vid. Raoul Rochette Journal d. Sav. 1844. p. 159 seq , Wilkinson. Thebes etc. p. 329, Bunsen. l. l. II. p. 135, Prokesch: Erinnerungg. I. p. 80 seqq., Parthey: Nilthal p. 113 seqq. De mensuris conf. Vyse Operations etc. II. p. 114 seqq., Letronne Recherches sur les fragmens d'Héron. p. 184 seq.

Cap. CXXVIII.

Ταῦτα ἓξ τε καὶ ἑκατὸν λογίζονται ἔτεα κ. τ. λ.] Sunt nimirum quinquaginta anni, per quos Cheops, et quinquaginta sex, per quos Chephren regnum tenuit (II, 127). Hoc sane tempus Aegyptiis molestissimum, per quod Phoenices reges imperium tenuerint, fuisse videri observat Roeth: Gesch. d. abendl. Philosoph. I. p. 7 nott. Quae coniuncta sunt cum ea sententia, de qua pluribus ad finem huius cap. dicemus. — Mox *κακότητα* intelligo *calamitatem*, *mala;* conf. II, 124. *τοσούτου χρόνου* haud aliter explicandum atque II, 115 *τριῶν ἡμερέων*, ubi vid. not.

τούτους ὑπὸ μίσεος οὐ κάρτα θέλουσι κ. τ. λ.] *τούτους* equidem refero ad ipsos hosce reges, Cheopem et Chephrenem, qui populum exstruendis pyramidibus tantopere

Digitized by Google

οὐ κάρτα θέλουσι Αἰγύπτιοι οὐνομάζειν, ἀλλὰ καὶ τὰς πυρα-

vexarunt, ut noluerint posteri nomina eorum servare et posteritatis memoriae tradere. Ac Larcherus inde colligit, de pyramidum conditoribus, ut iam Plinius notat H. N. XXXVII, 12, parum constare, cum alii aliter prodant rerum scriptores. Quod vero Zoega scribit de obeliscc. p. 293 not., Diodori locum attingens I, 72: „in universum quae apud Herodotum aliosque leguntur de infamiae nota harum pyramidum conditoribus inusta, non satis videntur credibilia, advertenti tot alias pyramides exstare in Aegypto, in quibus nonnullae praefatis illis non multo repeririuntur minores;" id quidem non omni ex parte recte vereque dictum videri vel ea monstrare poterunt, quae ex ipsis monumentis ad comprobandam Herodoti narrationem ducta in antecedentibus attulimus. Hoc autem loco praeterire nolumus Heerenii sententiam (Ideen II, 2. p. 118), cui valde verisimile videtur, pyramidum conditores pertinere ad eam regum stirpem, quos *Hyksos* (i. e. reges pastoritios) vulgo vocant, exosos illos quidem Aegyptiis atque invisos, cum populum valde vexarint pessimeque tractarint. Aliam deinde proponit coniecturam idem Heerenius (l. l. pag. 118. 198 seqq. coll. II, 1. p. 405), qua pyramides ab Aethiopicis regibus, qui per aliquod tempus Aegypti regnum tenuerint, exstructae putentur, cum in ipsa Meroë itidem inveniantur pyramides, ad quarum exemplar Aegyptiae fuerint aedificatae. Ac monet quoque Ritter. (Erdkunde I. pag. 540), apud Aethiopes initia formae pyramidalis indeque ipsam pyramidum originem esse quaerendam. Sed aliter haec se habere pyramidesque Aethiopicas Aegyptiis, ad quarum exemplar constructae sunt, longe inferiores esse iam supra ad II, 29 monuimus. Itaque magis placuit viris doctis altera sententia, qua hos reges Aegyptiorum exosos non alios fuisse existimemus atque eos, qui vocantur Ὑκσὼς, i. e. βασιλεῖς ποιμένες, ut interpretatur Iosephus loco primario ex Manethonis libris ducto contr. Apion. I, 14, vel potius *pastorum reges*, ut explicat Roeth: Geschichte d. abendl. Philosoph. I. p. 4 nott.; ad hos vero eosdem ea quoque pertinere volunt, quae mox apud Herodotum de *Philitide* pastore, cuius ipsius nomen huc spectet, traduntur. At vero hi ipsi Ὑκσὼς, qui vocantur, quales fuerint si quaeras, valde hac de re disceptatum esse nostra potissimum aetate nemo fere ignorat: quae qui cognoscere omnia cupiat, is adeat Beck Allgem. Weltgesch. I. p. 296, Creuzer. Commentt. Herodott. p. 189 seqq. et praecipue A. Koch: De regibus pastoribus qui dicuntur Hyksos Marburg. 1844, qui veterum scriptorum testimonia aeque ac recentioris aetatis virorum doctorum sententias exhibuit, quas easdem etiam magna ex parte proposuit ac disquisivit Kurz: Geschichte d. alt. Bundes II. p. 172 seqq. Equidem ut mittam ea, quae ad Veteris Testamenti historiam potius quam ad Herodotum pertinere arbitror, hoc ipso Herodoteo loco ut *Israelitas* intelligi credam, quae Hengstenbergii est sententia (d. Bücher Mosis p. 264) ad Israelitas referentis, quae de gente illa sive regibus, quibus nomen Ὑκσὼς, memoriae prodita sunt, id a me impetrare nequeo. Ac merito oblocuti sunt Hengstenbergio: Bertheau: Zur Geschichte d. Israelit. p. 228 seqq., Hoffmann in: Studien u. Kritik. 1839. II. p. 413 seqq., Kurz l. l. p. 186 seqq., alii. Nec magis de *Scythica* gente hic cogitandum esse videtur, de qua utique cogitavit Rosellini Monum. storic. I. p. 167 seqq. praecipue 176 seq. ac longe antea Saint Martin in Biograph. Universelle XL. p. 139, itemque nuper Courtet de Lisle in Annal. des Voyag. 1847. Juin. p. 313, alios ut taceam. Malim ad eos accedere, qui Ὑκσὼς illos sive reges pastoritios nullos alios esse statuunt,

μίδας καλέουσι ποιμένος Φιλίτιος, ὃς τοῦτον τὸν χρόνον ἔνεμε κτήνεα κατὰ ταῦτα τὰ χωρία.

nisi *Philistaeos* s. *Palaestinenses*, qui e terra Cananaea sive ex ora maris mediterranei Phoenicia profecti una cum aliis gentibus nomadibus sive Syriae sive Arabiae inferiorem Aegyptum occuparint imperiumque diutius obtinuerint; vid. Bunsen. l. l. III. p. 49, Roeth. l. l. p. 88 seqq., Movers: Die Phoeniz. I. p. 34 seqq., Raoul Rochette: Mém. de l'Acad. des Inscriptt. XVII, 2. p. 371, Minutoli: Abhandll. pag. 95 seq., Russel: Egypt. etc. p. 69 seqq., R. J. Fruin: De Manethone Sebennyt. p. 56 seq., L. Ross: Monatsschrift. etc. 1850. Aug. p. 84. Neque admodum inde recedunt ea, quae statuerunt Koch l. l. p. 39 seqq., Stark: Forschungen etc. I. (Gaza) p. 58 seqq. et Saalschütz: Zur Kritik d. Maneth. u. die Manethon. Hyksos (Forschung. II. III.) p. 39 seqq. 68 seqq., contra quem disputat Naegelsbach in: Reuter. Repertor. Vol. 73 (N. F. 26) p. 216 et Vol. 75 (N. F. 28) p. 97. Alia dabit Kurz l. supra l. Inde Duncker. (Gesch. d. Alterthums I. p. 21 seq.) Semiticae stirpis gentes nomades ex Syria Arabiaque profectos intelligi voluit. Ad hos vero reges pastoritios s. Ὑκσὼς tum ea erunt referenda, quae ex Manethonis libris affert Scholiast. ad Platonis Timaeum p. 202 ed. Ruhnk. p. 365 (T. VI) ed. Hermann: ἑπτακαιδεκάτη δυναστεία ποιμένες ἦσαν ἀδελφοὶ Φοίνικες ξένοι βασιλεῖς, οἳ καὶ Μέμφιν εἷλον, ὧν πρῶτος Σαΐτης ἐβασίλευσεν κ. τ. λ., quae eadem apud Syncellum p. 61 s. p. 114 ed. Bonn. leguntur ex Eusebio: quos eosdem reges si Herodoteo loco intelligamus, ad *decimam septimam* dynastiam regrediendum erit: quod quomodo conveniat cum Cheope et Chephrene, qui ad *quartam*, ut vidimus, dynastiam pertinent longeque antea inde vixisse putandi sunt, id equidem in tanta temporum obscuritate discernere nolim, dum meliora et certiora ex ipsis Aegyptiorum monumentis edoceamur. Lepsius (Chronolog. d. Aegypt. I. p. 303) gravissimam hanc difficultatem ita tolli posse arbitratur, ut memoriam regum quartae dynastiae, qui populum valde vexarint, translatam existimemus ad reges hos pastoritios, qui multum postea in Aegypto regnaverint populumque simili modo exagitaverint.

ἀλλὰ καὶ τὰς πυραμίδας καλέουσι ποιμένος Φιλίτιος, ὃς κ. τ. λ.] Φιλιτίωνος ex Aldina fluxit et tribus codd. Pariss. In Florentino libro invenitur Φιλιτίονος. Equidem cum recentt. edd. dedi Φιλίτιος (cf. Bredov. p. 263), quod e Mediceo cod. iam Gronovius receperat quodque Sancrofti libro ac duobus aliis probatur. Argumentum loci tractavit Creuzer. Commentt. Herodd. §. 16. pag. 188 seqq., coll. Symbol. I. p. 129 seqq. II. p. 99, unde potiora huc transferamus. Namque Zoega de obeliscc. p. 389. not. 20 pastorem *Philitionem*, s., ut ille scribit, *Philitin* haud alium videri statuit atque ipsum *Osiridem Philensem*, deum, cui mortuorum haec domicilia (pyramides scil.) consecrata fuerint quemque haud alio sensu *pastorem* dixerint, quam quo apud Homerum reges dicantur ποιμένες λαῶν, locutione nec insolita nec mira. Quod tamen vix credent, qui, quam contemti Aegyptiis fuerint pastores atque exosi, reputaverint; ut minime credibile fiat, regibus suis adeoque diis hoc ipsum pastorum nomen Aegyptios sacerdotes imposuisse. Lege mihi modo Genes. XLVI, 34 et Manethon. apud Ioseph. adv. Apion. I, 14. p. 1039 G p. 444 coll. Heeren. Ideen etc. II, 2. p. 148. Quin ipsum pastoris vocabulum Aegyptium *Sos* significare volunt *probrum*, *dedecus*. Adde, quod populus, valde vexatus in pyramidibus exstruendis, illos reges perosus erat, quorum (ut bonorum scil. regum) nomine pyramides appellatas fuisse minime consentaneum est. Ac denique quod Zoega lectionem Φιλίτιος tenens revocat

Digitized by Google

Μετὰ δὲ τοῦτον βασιλεῦσαι Αἰγύπτου Μυκερῖνον ἔλεγον, Χέοπος παῖδα, τῷ τὰ μὲν τοῦ πατρὸς ἔργα ἀπαδεῖν· τὸν δὲ τά τε ἱρὰ ἀνοῖξαι, καὶ τὸν λεὼν τετρυμένον ἐς τὸ ἔσχατον κακοῦ 129

hoc ad *Philas*, qua in insula Osiris rex ortus ferebatur, inde *Philitis* pastor appellatus: nec *Φιλίτιος* genitivus nec *Φιλιτίωνος* in has Philas cadere posse videtur; requiritur enim tunc *Φιλάτου* s. *Φιλίτου*, monente Stephan. Byzant. p. 739 Berk. Ad Hyksos referre haecce ipse vetat Zoega, cum illi pastores nomadesque fuerint, quos talia aedificia exstruxisse haud sit credibile. Quare Iablonsk. vocc. Aegg. p. 346 in *pastore Philitione* latere suspicatur *pastorem Philistaeum* s. *Palaestinum*, i. e. Iudaeum, Mosen et ipsum pastorem, ex pastorum (Israelitarum) gente oriundum pastorisque provinciam in Midiame apud socerum suum gerentem. Quod annorum CVI regnum h. l. prodat Herodotus, id videri esse regnum Heracleopolitanum, quod Manetho apud Eusebium pag. 15 affirmet durasse centum annos. Heracleopolin vero esse Gosen, terram Israelitarum in Aegypto. At vero alia ut taceam a viris doctis, quos supra indicavi, allata, Creuzerus (l. l. p. 195) iure quaerit, cur non *Φυλιστίνου*, ut apud Ioseph. Antiqq. I. p. 14 C legimus, vel potius, quod ipse Iosephus hoc sensu frequentat (I, 7. II, 6. VI, 1 etc.), *Παλαιστινοῦ* dixerit Herodotus. Qui idem postea haec adscripsit: „Nam fallor, aut frustra desudamus in exploranda historia *Philitionis pastoris*, si quidem ea ad fabulas epicas pertinet, quibus res Aegyptias apud Herodotum et Diodorum interspersas significavi in praefat. ad. Symbol. IV. p. VII seq." Tu vid. nott. ad II, 100. Mannert. (Geogr. d. Gr. u. Roem. X, 1. p. 458 seq.) locutionem Herodoto ipsi, ut opinatur, non satis intellectam, ad illud tempus, quo Phoenicum gentes pastoritiae imperium Aegypti tenuerint, relatam vult. Inde quoque ii viri docti, qui, ut modo vidimus, Palaestinenses sive Philistaeos in Aegyptum ingressos inferioris Aegypti imperium obtinuisse statuunt, ipso *Philitidis* (*Φιλίτιος*) nomine id quam maxime probari putant, quod conveniat cum Hebraica voce פְּלִשְׁתִּי, qua hanc ipsam gentem in sacris libris declarari constat: vid. Gesenius in Thes. L. Hebr. p. 1107; eodemque etiam spectare volunt eos reges, qui *Φοίνικες ξένοι βασιλεῖς* in Manethonis loco supra allato appellantur; conf. inprimis Roeth. l. l. pag. 5 nott., Lepsius Chronolog. I. p. 290. 302.

Cap. CXXIX.

βασιλεῦσαι Αἰγύπτου Μυκερῖνον] Apud Diodorum I, 64, qui cum Herodoto in iis, quae de hoc rege traduntur, prorsus consentit, vocatur *Μυκερῖνος, οἵ τινες Μεχερῖνον ὀνομάζουσιν*, quod ipsum nomen sermonis Coptici ope Zoega de obell. p. 415 explicat *tranquillum*. Quocum convenit sane, quod *ἤπιον* eundem regem dicit Herodotus. Sed verum regis nomen, ex Aegyptiorum monumentis ipsoque regis sarcophago in eiusdem pyramide asservato nunc erutum, *Menkera* s. *Men-ka-re* iam supra attulimus ad II, 124, ubi vid. laudd. Plura quoque dabit Raoul Rochette Journal d. Sav. 1844. p. 178, qui nomen hoc ab Eratosthene recte explicari *Ἡλιόδοτον* admonuit. De huius regis aetate constituenda non magis certi quid pronuntiare licet quam de Chephrene; vid. nott. ad II, 127 et 136. Quem *viginti* annos regnasse statuit Larcherus, is apud Manethonem *sexaginta tres* annos regnum tenuisse dicitur. — De usu verbi *ἀπαδεῖν* (*displicuisse*) pluribus admonuit Struve Opuscc. I. pag. 249.

καὶ τὸν λεὼν τετρυμένον κ. τ. λ.] Ad *τετρυμένον* conf. I, 22 ibiq. not. In seqq. *ἔργα* quaevis esse possunt *negotia domestica*, sed *rustica* opinor

Digitized by Google

ἀνεῖναι πρὸς ἔργα τε καὶ θυσίας· δίκας δέ σφι πάντων βασι-
λέων δικαιοτάτας κρίνειν. κατὰ τοῦτο μέν νυν τὸ ἔργον ἁπάν-
των, ὅσοι ἤδη βασιλέες ἐγένοντο Αἰγυπτίων, αἰνέουσι μάλι-
στα τοῦτον· τά τε ἄλλα γάρ μιν κρίνειν εὖ, καὶ δὴ καὶ τῷ ἐπι- 166
μεμφομένῳ ἐκ τῆς δίκης παρ' ἑωυτοῦ διδόντα ἄλλα, ἀποπιμ-
πλάναι αὐτοῦ τὸν θυμόν. Ἐόντι δὲ ἠπίῳ τῷ Μυκερίνῳ κατὰ
τοὺς πολιήτας, καὶ ταῦτα ἐπιτηδεύοντι πρῶτον κακῶν ἄρξαι
τὴν θυγατέρα ἀποθανοῦσαν αὐτοῦ, τὴν μοῦνόν οἱ εἶναι ἐν
τοῖσι οἰκίοισι τέκνον. τὸν δὲ ὑπεραλγήσαντά τε, τῷ περιεπε-
πτώκεε πρήγματι, καὶ βουλόμενον περισσότερόν τι τῶν ἄλλων
θάψαι τὴν θυγατέρα, ποιήσασθαι βοῦν ξυλίνην κοίλην. καὶ
ἔπειτα καταχρυσώσαντά μιν ταύτην, ἔσω ἐν αὐτῇ θάψαι ταύτην

inprimis hoc loco intelligenda, a quibus avocati erant ad pyramides struendas sub priorum regum imperio. Hoc sensu ἔργα invenimus I, 36, ubi vid. — ἀνεῖναι, i. e. *dimisisse* sive *remisisse*, dicitur rex populum, antea laboribus regum severitate impositis attritum, ut ad negotia consueta et sacras res peragendas denuo se converteret s. rediret; quemadmodum II, 173 ἐς παιγνίην ἑωυτὸν ἀνιέναι et IV, 180. Conf. etiam II, 167 ibique nott. Inde hunc regem omnium maxime laudari ab Aegyptiis quod Noster dixit, apte adhibuit Lepsius (Das Todtenbuch der Aegypter pag. 10. 11) ad eum libri mortuorum Aegyptii locum, in quo huius regis mentio fit recepti in sacros Aegyptiorum libros.

καὶ δὴ καὶ τῷ ἐπιμεμφομένῳ ἐκ τῆς δίκης παρ' ἑωυτοῦ διδόντα ἄλλα] i. e. *tum vero etiam, si quis ob sententiam ab ipso latam conquereretur, ei de suo dedisse alia, quibus istius iram expleret* s. *mitigaret*. Quae eadem sic reddidit Diodorus I, 64: — κατὰ δὲ τοὺς χρηματισμοὺς (i. e. *in iure dicundo*) ἀναλίσκειν χρημάτων πλῆθος, διδόντα δωρεὰς τῶν ἐπιεικῶν τοῖς δοκοῦσιν ἐν ταῖς κρίσεσιν μὴ κατὰ τρόπον ἀπαλλάττειν. In Herodoto verba ἐκ τῆς δίκης cum Wesselingio explicanda sunt: *ob latam sententiam*, nisi, quod ad idem fere redit, explicare malis: si quis e iudicio discedens ex hoc ipso (propter id ipsum) querelae causam caperet. Conf. infra II, 152. De locutione παρ' ἑωυτοῦ, *de suo*, i. e. *de suis pecuniis*, confer Lambert. Bos. Ellips. l. Gr. p. 582.

τὴν μοῦνόν οἱ εἶναι — τέκνον] Mutavit Schaeferus, quem recentt. edd. quoque secuti sunt, τὴν in τὸ ob sequens τέκνον, probante Hermanno ad Viger. pag. 708. Nec aliter supra II, 124 τὰς ἐποιέετο θήκας. Sed infra IV, 20: τὸ καλέεται Κρημνοί. — In seqq. ad significationem verbi ποιήσασθαι cf. II, 127 ibiq. not.

ποιήσασθαι βοῦν ξυλίνην κοίλην] Haec quo spectent, manifestum erit ex iis, quae ad II, 132 notantur. Add. ea, quae ad II, 41 disputavimus de bove, quae Isidi est consecrata tellurisque habetur symbolum. Ac praeter primarium Plutarchi locum, quem infra proferemus (II. pag. 366), conferri etiam poterit alter eiusdem scriptoris locus (II. pag. 368 A), quem eundem cum Herodoti narratione de Mycerini filia apte iam contulit Zoega de obell. p. 331. Observat Lepsius Chronolog. p. 309, reginas Aegyptias subinde conditas fuisse in sarcophagis bovis formam repraesentantibus talisque sarcophagi imaginem reperiri in sepulcro, quod ad Cheopis tempora pertineat.

Digitized by Google

δὴ τὴν ἀποθανοῦσαν θυγατέρα. Αὕτη ὦν ἡ βοῦς γῇ οὐκ ἐκρύ- 130
φθη, ἀλλ' ἔτι καὶ ἐς ἐμὲ ἦν φανερὴ, ἐν Σάϊ μὲν πόλι ἐοῦσα, κειμένη δὲ ἐν τοῖσι βασιληΐοισι, ἐν οἰκήματι ἠσκημένῳ· θυμιήματα δὲ παρ' αὐτῇ παντοῖα καταγίζουσι ἀνὰ πᾶσαν ἡμέρην, νύκτα δὲ ἑκάστην πάννυχος λύχνος παρακαίεται. ἀγχοῦ δὲ τῆς βοὸς ταύτης ἐν ἄλλῳ οἰκήματι εἰκόνες τῶν παλλακέων τῶν Μυκερίνου ἑστᾶσι, ὡς ἔλεγον οἱ ἐν Σάϊ πόλι ἱρέες· ἑστᾶσι μὲν γὰρ ξύλινοι κολοσσοὶ, ἐοῦσαι ἀριθμὸν ὡς εἴκοσι μάλιστά κη, γυμναὶ ἐργασμέναι· αἵ τινες μέντοι εἰσὶ, οὐκ ἔχω εἰπεῖν, πλὴν ἢ τὰ λεγόμενα. Οἱ δέ τινες λέγουσι περὶ τῆς βοὸς ταύτης 131
καὶ τῶν κολοσσῶν τόνδε τὸν λόγον· ὡς Μυκερῖνος ἠράσθη τῆς ἑωυτοῦ θυγατρὸς, καὶ ἔπειτα ἐμίγη οἱ ἀεκούσῃ. μετὰ δὲ λέγουσι, ὡς ἡ παῖς ἀπήγξατο ὑπὸ ἄχεος, ὁ δέ μιν ἔθαψε ἐν τῇ βοῒ ταύτῃ, ἡ δὲ μήτηρ αὐτῆς τῶν ἀμφιπόλων τῶν προδουσέων τὴν θυγατέρα τῷ πατρὶ ἀπέταμε τὰς χεῖρας· καὶ νῦν τὰς εἰκόνας αὐτέων εἶναι πεπονθυίας, τάπερ αἱ ζωαὶ ἔπαθον. ταῦτα

CAP. CXXX.

ἐν οἰκήματι ἠσκημένῳ] i. e. *in conclavi eleganti, pulcre elaborato.* Nam ἀσκεῖν commune verbum esse earum omnium artium, quae ad curam et cultum pertinent, iam Casaubonus monuit. Ex qua *instruendi* notione *ornandi* significatio derivatur. Conf. Herodot. II, 169. III, 57, alia, quae ad h. l. citat Wesseling., cui add. Blomfield. in Glossar. ad Aeschyl. Pers. 187. — Ad verba *οὐκ ἐκρύφθη* conf. quae ad I, 140 de usu verbi κρύπτειν attulimus.

καταγίζουσι ἀνὰ πᾶσαν ἡμέρην] De verbo καταγίζειν conf. I, 86. Ad argumentum conf. II, 62 et quae ad II, 132 dicentur. Pro παρακαίεται (*accenditur* s. ardet pernox lucerna) Florentinus tresque alii codd. Parisini παρακέεται, quod iure respuerunt edd., quamquam πῦρ παρακείμενον aliquot locis reperitur; cf. Hertlein: Beiträge zur Kritik des Polyaenus (Wertheim 1854) p. 12.

ἐοῦσαι ἀριθμὸν ὡς εἴκοσι] Gaisf. dedit ἐείκοσι; reposui εἴκοσι, vid. not. ad II, 121 init. Vocem κολοσσὸς praeter Aeschylum (Agamemn. 406) et Herodotum (II, 143. 153. 175. 176) apud antiquiores Atticos vix reperiri indeque Ionicum esse observat Blomfield. in Glossar. ad Aeschyl. l. hoc loco reddens *statuas*. Apud posterioris aetatis scriptores utique reperitur vox; cf. Plutarch. Fab. Max. 22. Morall. p. 780 A. Etymolog. Magn. p. 325, 16. Nudas facere mulierum statuas cum ab Aegyptiorum more alienum fuerit, verba γυμναὶ ἐργασμέναι Graecorum negligentiae tribui vult Lepsius l. l. p. 309, qui vestes strictas ab ipso corpore haud discreverint indeque nudas pronuntiarint ipsas statuas. Atque sic dudum docuerat Winckelmann. Gesch. d. Kunst I. (Opp. III.) p. 95.

CAP. CXXXI.

ὡς Μυκερῖνος ἠράσθη] Retinui ἠράσθη, ut I, 8. III, 31, ex uno codice a Gaisfordio mutatum in ἐράσθη; sed vid. Bredov. p. 300. Idem Gaisf. eodem ex libro dedit in fine huius cap. φαίνοντο pro ἐφαίνοντο, quod ipsum cum recentt. edd. revocandum censui, probante eodem Bredov. p. 288. Ad formam ὡρέομεν conf. II, 106 ibiq. nott.

Digitized by Google

δὲ λέγουσι φλυηρέοντες, ὡς ἐγὼ δοκέω, τά τε ἄλλα καὶ δὴ καὶ τὰ περὶ τὰς χεῖρας τῶν κολοσσῶν· ταῦτα γὰρ ὦν καὶ ἡμεῖς ὡρέομεν, ὅτι ὑπὸ χρόνου τὰς χεῖρας ἀποβλήκασι, αἳ ἐν ποσὶ
132 αὐτέων ἐφαίνοντο ἐοῦσαι ἔτι καὶ ἐς ἐμέ. Ἡ δὲ βοῦς τὰ μὲν ἄλλα κατακέκρυπται φοινικέῳ εἵματι, τὸν αὐχένα δὲ καὶ τὴν κεφαλὴν φαίνει κεχρυσωμένα παχέϊ κάρτα χρυσῷ· μεταξὺ δὲ τῶν κρέων ὁ τοῦ ἡλίου κύκλος μεμιμημένος ἔπεστι χρύσεος. ἔστι δὲ ἡ βοῦς οὐκ ὀρθή, ἀλλ' ἐν γούνασι κειμένη· μέγαθος δέ, ὅση περ μεγάλη βοῦς ζωή. ἐκφέρεται δὲ ἐκ τοῦ οἰκήματος ἀνὰ πάντα τὰ ἔτεα. ἐπεὰν τύπτωνται οἱ Αἰγύπτιοι τὸν οὐκ

ταῦτα δὲ λέγουσι] Vulgo *δὴ* pro *δὲ*, quod a plerisque libris commendatum recepimus cum Schweigh. et Gaisf. Mox verba *ταῦτα γὰρ ὦν καὶ ἡμεῖς ὡρέομεν* cum vi quadam dicta esse aeque ac supra II, 127: *ταῦτα γὰρ ὦν καὶ ἡμεῖς ἐμετρήσαμεν*, neminem fugit.

Cap. CXXXII.

Ἡ δὲ βοῦς — εἵματι] Sensus loci hic fere est: „bos haecce reliquum corpus habet obtectum pallio purpureo (id est, pretiosissimo) praeter collum et caput, quod (nudum habet et) praebet crasso admodum auro inauratum." — In seqq. *ἀνὰ πάντα τὰ ἔτεα* eodem modo dixit Herodotus, quo cap. 130 *ἀνὰ πᾶσαν ἡμέρην*.

ἐπεὰν τύπτωνται οἱ Αἰγύπτιοι τὸν οὐκ οὐνομαζόμενον θεὸν κ. τ. λ.] i. e. *quando plangunt Aegyptii deum illum, cuius nomen in tali re edere mihi nefas est, tum hanc bovem in lucem proferunt.* Ad structuram verbi *τύπτεσθαι* conf. supra II, 61 ibiq. not. coll. II, 170. Quae si contuleris una cum Plutarchi loco de Isid. atque Osirid. p. 366 s. p. 501. cap. 39 (ubi conferas Wyttenbach. Animadvss. II, 1. pag. 225), nihil dubium, hoc loco deum, quem edere nefas videtur, *Osiridem* esse. Narrat enim Plutarchus, Aegyptios pro Iside coluisse vaccae simulacrum deauratum, quod annuis solemnibus, cum Osiridem lugerent, nigro peplo obtectum, pompa septies circa templum ducerent. Osiridem vero periisse dicebant eundemque lugebant, quando Nilus recedit, nox longior fit lucisque solaris vis quasi superatur et tabescit. Quae eadem in medium proferens Zoega de obeliscc. pag. 415 universam de Mycerini filia narrationem in suspicionem quodammodo vocat minimeque credibile censet, mulierculam nullo facinore claram tanti habitam fuisse apud posteros. Nos haec quidem mittamus, apponamus, quae Creuzerus disputavit Commentt. Herodd. pag. 127 seqq.: „Iam si quaeras, cur excellentiorem filiae sepulturam in bucula censuerit Mycerinus, quam in arcula: expedita iam responsio est, videlicet haec: quoniam qui in arcula ἀνθρωποειδεῖ condebantur, ii et ipsi quidem loculum habebant in memoriam Osiridis factum, neque tamen eodem prorsus, quo Osiris, modo condebantur, utpote cuius membra in bovem immissa fuerant. Porro qui in sacro conditorio sepulti sunt, erant illi quidem ὁμόταφοι Ὀσίριδος eodem cum Osiride tumulo potiti: sed illa tamen puella sanctiore quodam vinculo fuit Osiridi copulata et quasi nupta ei deo. Hanc ob causam patrem exoraverat, ut semel in anno solem sibi adspicere liceret, eductaque est e conclavi eo die, quo populus plangebat Osiridem. Quo ipso die quod suspicere volebat solem, hoc in spem fiebat redeuntis lucis, quam ipsam spem hoc tempore concipiebant Aegyptii. Haud absurde igitur suspiceris Mycerinum tam am-

Digitized by Google

οὐνομαζόμενον θεὸν ὑπ' ἐμεῦ ἐπὶ τοιούτῳ πρήγματι, τότε ὦν

bitiosa funeratione filiae nihil aliud spectasse, quam *apotheosin* quandam, sive divinos honores proli suae impertiendos. Arguunt etiam lucernae apud buculam accensae et suffimentorum combustorum impendium. Ego tamen malim *festorum solemnia cogitare*, unde haec omnis Mycerini historia exornata sit, non aliter quam Minois historia et Pasiphaës. *Hoc pacto Mycerini filiae sumtuosa sepultura efficta sit e rebus scenicis, autumno peragi solitis, quando τὴν Ὀσίριδος κάθειρξιν εἰς τὴν σορὸν*, i. e. *Osiridem in arcam inclusum celebrabant:* Pasiphaës autem flagitiosa fabula ortum duxerit ex verni temporis solemnitate, qua in templis τὴν Ὀσίριδος ἔμβασιν εἰς τὴν σελήνην arte scenica repraesentabant.“ Hactenus Creuzerus, quibuscum confer, quae in Symbolic. II. pag. 263 seqq. leguntur. Qui idem e monumentis Aegyptiis fabulae testimonium quaerens hunc in modum pergit: „Divinos autem honores vaccae impertitos reliquaque omnia, quae Herodoteus locus de Mycerini bucula sacra habet, ad oculorum sensum exponit egregia icon, quam Venetiis exstantem ex Pricaei commentario ad Apuleium Herodoteo loco primus adiecit Iac. Gronovius, repetendamque curavit in sua editione Wesseling., nunc vero aegre desideramus in editione Schweighaeuseri. Magis autem debet nos advertere illud, quod nuper admodum ad Herodoteam narrationem firmandam explicandamque ex Thebaicis hypogaeis eruerunt arteque pictoria lineari describendum curaverunt docti peregrinatores Francogalli. Illi enim in opere: Description de l'Egypt. Antiqq. vol. II. p. 169 Thebis reperisse se testantur in angusto conclavi quinti sepulcri regum arcam feralem, quae omnibus in rebus descriptioni Herodoteae usquequaque congrueret. Et sistit tabula adiecta buculam ingeniculatam, velatam, quomodo Herodotus describit cum disco solari inter cornua locato. (Sunt verba ipsa Gallorum haec: „il suffit, pour ainsi dire, de jetter les yeux sur la peinture, dont nous parlons, pour s'assurer de son identité avec le coffre sépulcral decrit par Herodote. L'attitude de la genisse, la draperie, dont son corps est couvert, le disque posé entre les cornes, tout dans notre dessin est conforme au récit de l'historien.“) Haec qui legerit, is extra dubitationis aleam iam positum suspicetur, etiam post obitum in buculis sepeliendos se curasse Aegyptiorum aliquot reges aliosve proceres. Regia enim conditoria nobis exhibuerunt illam arculam.“ Haec Creuzerus, Apidis dein mentionem faciens, quem etiam sarcophagus buculae formam prae se ferens designasse potuerit. „Hoc si statuas,“ pergit Creuzerus p. 130, „possis eam rem ita explicare, ut reges Aegyptios dicas post mortem secum habuisse bovinae formae cistam, quo essent etiam hoc pacto ὁμόταφοι Ὀσίριδος, utpote cuius simulacrum Apis esset.“ Ad Apidem quoque pertinet solis discus inter cornua bovis locatus; id quod in haud paucis tabulis iconibusque etiamnum servatis videre licet; vid. Creuzerum p. 137. not. 113. Inde Mycerini filiam mortuam bovis involucro conditam et sacris solemnibus cultam ad lunarem deam refert Furtwaengler: Die Idee des Todes etc. (Friburg. 1855.) p. 338 seq., qui alia quoque in hanc rem attulit. Ad sacra Osiridis pertinuisse, quae de Mycerini filia mortua ab Herodoto narrantur, statuit quoque Wilkinson. Manners etc. sec. ser. I. p. 312 seq.; bovem autem non ad Isidem, sed ad deam Athor, quae inferis praesideat, relatam vult: vix recte, nisi Isidem cum dea Athor confundi existimes, cum de Iside hic dubitari nequeat, ad quam ipsam Osiridem quaerentem spectat bos quotannis in lucem solemniter producta: conf. Lepsius Chronologie etc. I. pag. 309 seq.,

Digitized by Google

καὶ τὴν βοῦν ἐκφέρουσι ἐς τὸ φῶς. φασὶ γὰρ δὴ αὐτὴν δεηθῆναι τοῦ πατρὸς Μυκερίνου ἀποθνήσκουσαν, ἐν τῷ ἐνιαυτῷ
133 ἅπαξ μιν τὸν ἥλιον κατιδεῖν. Μετὰ δὲ τῆς θυγατρὸς τὸ πάθος δεύτερα τούτῳ τῷ βασιλέϊ τάδε γενέσθαι· ἐλθεῖν οἱ μαν- 167
τήϊον ἐκ Βουτοῦς πόλιος, ὡς μέλλοι ἓξ ἔτεα μοῦνον βιοὺς τῷ ἑβδόμῳ τελευτήσειν. τὸν δὲ, δεινὸν ποιησάμενον, πέμψαι ἐς τὸ μαντήϊον τῷ θεῷ ὀνείδισμα, ἀντιμεμφόμενον, ὅτι ὁ μὲν αὐτοῦ πατὴρ καὶ πάτρως, ἀποκληΐσαντες τὰ ἱρὰ καὶ θεῶν οὐ μεμνημένοι, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἀνθρώπους φθείροντες, ἐβίωσαν χρόνον ἐπὶ πολλὸν, αὐτὸς δ' εὐσεβὴς ἐὼν, μέλλοι ταχέως οὕτω τελευτήσειν. Ἐκ δὲ τοῦ χρηστηρίου αὐτῷ δεύτερα ἐλθεῖν λέγοντα, τούτων εἵνεκα καὶ συνταχύνειν αὐτῷ τὸν βίον. οὐ γὰρ ποιῆσαί μιν, τὸ χρεὼν ἦν ποιέειν· δεῖν γὰρ Αἴγυπτον κακοῦσθαι ἐπ' ἔτεα πεντήκοντά τε καὶ ἑκατὸν, καὶ τοὺς μὲν δύο τοὺς πρὸ ἐκείνου γενομένους βασιλέας μαθεῖν τοῦτο, ἐκεῖνον δὲ

qui etiam provocat ad illud festum, de quo supra dixit Noster II, 59 seqq. Nam ad Sain quoque relatum fuisse Mycerinum, vel Didymi auctoritate probatur, quem excitat Hesychius II. p. 629 *Μυκερίνα· ἡ Μέμφις, Δίδυμος τὴν Σάϊν· ταύτης γὰρ λέγει Ἡρόδοτος βασιλεῦσαι Μυκερῖνον*, atque *Μουκερίναι· πόλις ἐν Αἰγύπτῳ, ἡ Σάϊς*.

Cap. CXXXIII.

πέμψαι ἐς τὸ μαντήϊον τῷ θεῷ ὀνείδισμα] Sensum recte opinor sic reddidit Schweigh.: „*misisse ad oraculum, qui contumeliosis verbis deo exprobrarent.*" Immerito in his verbis haesit Valckenarius, quae sic refingenda esse censet: *πέμψαι ἐς τὸ μαντήϊον τῇ θεῷ ὀνειδισάσῃ μεμφόμενον*, ubi de Latonae oraculo in urbe Buto cogitari vult, de quo II, 83. 152 et 155. Inde Negris quoque edidit *τῇ θεῷ*; reliqui vulgatam retinuerunt, quam et ipse retinendam censui, modo *τῷ θεῷ* in universum de numine supremo oracula edente intelligas neque de sola Latona, cuius utique hoc fuit oraculum. Dativum *τῷ θεῷ* si ad *ὀνείδισμα* referre velis, haud obstat linguae usus nec verbi *ὀνειδίζειν* structura cum dativo, ut I, 90: *τῷ θεῷ ὀνειδίσαι*. — Ad argumentum laudant Aelian. Var. Hist. II, 41.

ἐκ δὲ τοῦ χρηστηρίου] i. e. *post illud prius oraculum*. Conf. I, 86. 50. Pro *συνταχύνειν* Steger. praef. ad Herod. p. XII mavult *συνταχυνεῖν*. — In seqq. pro *κεῖνον* edidi *ἐκεῖνον*; vid. I, 209. II, 39 ibique nott. Verba *ὡς κατακεκριμένων ἤδη οἱ τούτων κ. τ. λ.* sic accipienda sunt: „Mycerinum, quippe qui haec iam contra se ipum decreta s. constituta indeque immutabilia esse intellexisset, lucernas parari iussisse multas; quibus quoties ingrueret nox accensis, potasse voluptatibusque indulsisse." Ad vocem *κατακεκριμένων* conf. VII, 146. IX, 93. Ad structuram conferri poterunt, quae tradit Kuehner. Gr. Gr. §. 607 not. *πίνειν* consulto Noster addidisse putandus est, cum sufficeret utique *εὐπαθέειν*, superbiam regis opinor declaraturus, qui contra sacras leges vini modum certum praescribentes sic per totam noctem vinum sumserit; conf. Wilkinson. Manners etc. II. p. 165 et vid. supra nott. ad II, 37.

Digitized by Google

οὖ. Ταῦτα ἀκούσαντα τὸν Μυκερῖνον, ὡς κατακεκριμένων ἤδη οἱ τούτων, λύχνα ποιησάμενον πολλὰ, ὅκως γίνοιτο νὺξ, ἀνάψαντα αὐτὰ, πίνειν τε καὶ εὐπαθέειν, οὔτε ἡμέρης οὔτε νυκτὸς ἀνιέντα, ἔς τε τὰ ἕλεα καὶ τὰ ἄλσεα πλανώμενον, καὶ ἵνα πυνθάνοιτο εἶναι ἐνηβητήρια ἐπιτηδεώτατα. ταῦτα δὲ ἐμηχανᾶτο, θέλων τὸ μαντήϊον ψευδόμενον ἀποδέξαι, ἵνα οἱ δυώδεκα ἔτεα ἀντὶ ἓξ ἐτέων γένηται, αἱ νύκτες ἡμέραι ποιεύμεναι.

Πυραμίδα δὲ καὶ οὗτος ἀπελίπετο πολλὸν ἐλάσσω τοῦ πα- 134
τρὸς, εἴκοσι ποδῶν καταδέουσαν κῶλον ἕκαστον τριῶν πλέ-

καὶ ἵνα πυνθάνοιτο εἶναι ἐνηβητήρια ἐπιτηδεώτατα] i. e. *in quacunque parte regionis secessus intelligeret esse iucundissimos*, interprete Valckenario, qui post εἶναι inseri vult γῆς (cum ἵνα iungendum, ut I, 98. 213. II, 172 etc.), quod deinde ex Gregor. Corinth. de dial. Ion. §. 65 receperunt Schweighaeuserus et Gaisfordius. Equidem a libris scriptis stare malui hanc vocem minime necessariam ignorantibus. Item Valckenar. ἐνηβητήρια interpretatur: „loca πρὸς ἄνεσιν καὶ ἀπόλαυσιν εὖ πεφυκότα." H. Valesius exponit: *amoena diversoria et secessus*. Grammatici explicant ἐνευωχητήρια; vid. Gloss. Herod., Suidas, Zonaras s. v. coll. Greg. Corinth. de dial. Ion. §. 65. 130. Aelian. N. A. XI, 10, ubi Jacobs alios quoque locos attulit. Wesselingius cum hisce contendit *loca voluptaria*, quae apud Sallust. Catil. 11 inveniuntur, Plaut. Poen. III, 2, 25, alia.

αἱ νύκτες ἡμέραι ποιεύμεναι] i. e. *quando noctes in dies converterentur*; ubi structurae genus observandum, quo nominativum loco genitivi Noster hic posuit, sensum magis respiciens et haec ipsa eodem casu antecedentibus, ad quae pertinent, adnectens; conf. Kuehner Gr. Gr. §. 678, 1 et Jul. Geisler: De Graecc. nominatt. absolutt. p. 25. Neque alio modo accusativum κῶλον in seq. cap. explicaverim, ad quem Matthiae suppleri vult ἔχουσαν, ut II, 41, ubi tamen vid. nott. Et obloquitur quoque Geisler, quem ibi iam attulimus, pag. 27.

Cap. CXXXIV.

πολλὸν ἐλάσσω τοῦ πατρὸς] i. e. *multo minorem pyramide a patre* (Cheope) *exstructa*. De hoc dicendi genere praeter Matthiae Gr. Gr. §. 454 conf. quae attulit Ullrich: Beiträge z. Thucydides II. pag. 15. Mox revocavi e plerisque codd. εἴκοσι pro ἐείκοσι, quod Gaisford. dederat; cf. II, 121 init.

εἴκοσι ποδῶν καταδέουσαν κῶλον ἕκαστον τριῶν πλέθρων] Delevi cum Schweigh. comma post καταδέουσαν, nec in reliquis quidquam mutandum censui, cum hic fere loci videatur esse sensus: „*reliquit etiam* (Mycerinus) *pyramidem multo minorem ea, quam pater* (Cheops; vid. II, 124 seqq.) *exstruxerat, cui viginti pedes in quoque latere deerant, quo minus* (quodque latus) *trecentos pedes contineret*." Nec aliter locum intellexit Zoega de obeliscc. pag. 389 not. 22, ubi sic reddidit: *quovis latere viginti pedibus trecentorum pedum mensura breviorem.* Obloquitur Letronne in Journal des Sav. 1817. pag. 50 seq. et Recherches sur les fragmens d'Héron pag. 184, tum ob Diodori locum I, 64 (ubi legimus: τῆς μὲν γὰρ βάσεως ἑκάστην πλευρὰν ὑπεστήσατο πλέθρων τριῶν) tum ob grammaticas rationes, quae minime eam patiantur ellipsin: κ̄ ποδῶν καταδέουσαν, ὥ ς μ ὴ ε ἶ ν α ι τριῶν πλέθρων κ α τ ὰ

θρων, ἐούσης τετραγώνου, λίθου δὲ ἐς τὸ ἥμισυ Αἰθιοπικοῦ·

ἕκαστον κῶλον. Itaque olim sic scriptum fuisse suspicatur: τοῦ πατρὸς ΣΚ ποδῶν καταδέουσαν, ut *ducentis viginti* pedibus minorem pyramide a patre constructa hanc Noster dixerit pyramidem. Quod ut valde probavit Miot, ita reiecit Jacobs: De mensur. Herod. pag. 32, cui nec Schweighaeuseri nec Letronnii placet ratio, quare ipse scribendum esse coniecit: εἴκοσι ποδῶν ἐοῦσαν κῶλον ἕκαστον καὶ τριῶν πλέθρων, ut unumquodque latus trecentos viginti pedes continuisse Noster declaraverit: id vero convenire vult cum vera mensura, quae nunc reperiatur esse trecentorum viginti quinque pedum Rhenan. et quod excurrit, cum altitudo pyramidis ad centum sexaginta octo ferme pedes ascendat Rhenanos. At mensuras ab Herodoto indicatas cum iis, quas invenerit Grobert pyramidem hanc dimetiens, congruere monet Schweighaeuserus: omnium accuratissime pyramidem, qualis nunc est, videtur emensus esse Perring, qui basin esse indicavit pedum 354, 6′ altitudinem perpendicularem pedum 218 inclinatam pedum 278, 2′ et quae sunt reliqua; vid. Vyse Operations etc. II. pag. 120 seqq. Caeterum de hac pyramide, quae adhuc superstes est meliusque adeo servata reliquis, cum vel lapides eam vestientes ex parte supersint, ita scripsit Zoega l. l. p. 412: „— hoc trangressus venis ad pyramidem, quam vocant *tertiam*, amplam circiter pedes ter centenos, structionibus ferme bipedalibus septuaginta octo, graduum instar ascensum praebentibus ad verticem, qui nunc fastigio carens latus est ad orientem pedes duodecim, ad boream quatuordecim. Aedificata est ex eodem lapide, quo sunt reliquae: at circumiacent multa granitici saxi fragmina, atque in ipsa mole hinc et illinc offenduntur huius generis lapides longitudine quinquepedali: quo firmatur veterum scriptorum narratio, inferiorem partem contectam fuisse duro lapide ab Aethiopiae finibus advecto.“ Nostra aetate hanc pyramidem, quae ceteris licet minor sit et magnitudine et altitudine, structurae ipsius modum si spectemus, omnium pulcherrima praedicatur, accuratius perquisitam meliusque inde cognitam esse laetamur; factum hoc est praecipue opera Howardi Vyse, qui non solum accurate omnia descripsit mensurasque quam fieri potuit accuratissime constituit, verum etiam introitu pyramidis aperto in partes interiores accessit cameramque ibi invenit sepulcralem, una cum ipso regis sarcophago, cuius operculo quae inscriptae fuerunt notae hieroglyphicae, preces continent ad Osiridem inferorum praesidem factas ab ipso rege hic condito, cuius nomen sonat *Men-ke-ra* sive *Men-ka-re:* quem nullum alium esse nisi eum, qui apud Syncellum (ex Manethone) vocatur Μενχέρης, apud Herodotum et Diodorum Μυκερῖνος, nihil dubium. Hunc igitur sarcophagum, cuius imaginem exhibuerunt Vyse Operat. II. pag. 83 (qui idem pag. 94 operculum quoque notis hieroglyphicis tectum exhibet) et Bunsen. Vol. II. tab. XV, inde ablatum postmodo una cum nave, quae eum ad Britannos devectura erat, naufragio prope Carthagenam facto periisse, maximopere dolendum: cf. Revue Archéolog. III. pag. 709; de caeteris vid. Howard Vyse II. pag. 14 seqq. 70 seqq. 103 seqq. indeque profectus Raoul Rochette: Journal d. Sav. 1844. pag. 168—179., Bunsen. l. l. II. pag. 166 seqq., Prokesch: Erinnerungg. pag. 83. Inscriptas sarcophagi operculo preces explicat Birch apud How. Vyse l. l. pag. 96 et Bunsen. p. 171. Add. Eclaircissements sur le cercueil du roi Memphite Mycerinus. Traduit de l'Anglais et accompagné de notes par Ch. Lenormant (Paris. 1839) pag. 11 seqq.

λίθου δὲ ἐς τὸ ἥμισυ Αἰθιοπικοῦ] De *lapide Aethiopico* conf. nott.

τὴν δὴ μετεξέτεροί φασι Ἑλλήνων Ῥοδώπιος ἑταίρης γυναικὸς εἶναι, οὐκ ὀρθῶς λέγοντες. οὐδὲ ὦν οὐδὲ εἰδότες μοι φαίνονται λέγειν οὗτοι, ἥτις ἦν ἡ Ῥοδῶπις· οὐ γὰρ ἄν οἵ πυραμίδα ἀνέθεσαν ποιήσασθαι τοιαύτην, ἐς τὴν ταλάντων χιλιάδες,
168 ἀναρίθμητοι, ὡς λόγῳ εἰπεῖν, ἀναισίμωνται· πρὸς δὲ, ὅτι κατὰ Ἄμασιν βασιλεύοντα ἦν ἀκμάζουσα Ῥοδῶπις, ἀλλ' οὐ κατὰ

ad II, 127. Huius lapidis reliquias adhuc superesse in inferioribus pyramidis partibus asserunt Vyse, Prokesch, alii, quos paulo ante excitavimus.

οὐδὲ ὦν οὐδὲ εἰδότες κ. τ. λ.] Ad locutionem *οὐδὲ ὦν οὐδὲ* conf. V, 98 ibique nott. Hoc ex loco manifestum esse putat Zoega de obeliscc. pag. 390. not. 22, Graecos iam ante Herodotum historiam pyramidum variis modis turbasse atque ex Aegyptiorum traditionibus aut prave intellectis aut data opera commutatis eam, quae ad nos pervenerit, consarcinasse, qua veriorem, Manethone deperdito, invenire amplius non liceat. Hoc ex Manethonis fragmentis intelligi, Rhodopin illam ab interpretibus creatam esse ex Nitocride, Aegypti regina, cui nonnulli hanc pyramidem tribuerint. Videri autem hinc Arabes ansam arripuisse, ut in una ex pyramidibus genii loco habitare dicerent mulierem nudam insignis pulcritudinis, quae aspectu suo homines amore insanire faciat. Haec Zoega; equidem in re valde lubrica atque incerta certi quidquam pronuntiare nolim, quamquam de Mycerino, cuius sarcophagus in hac ipsa pyramide inventus est, dubitari profecto nequit; nec magis dubitandum erit de Cheope atque Chephrene pyramidum exstructoribus, ut suis locis adnotavimus; quod vero Nitocris, sextae dynastiae regina, de qua vid. supra II, 100 ibique nott., hanc pyramidem tertiam, quae Mycerino adscribitur, aedificasse fertur (vid. Syncell. pag. 58 s. 108 seq. ed. Bonn.), id quidem ita componi vult Bunsen (l. l. II. p. 236 seq.), ut Nitocris pyramidem a Mycerino exstructam, rudiorem illam quidem amplificaverit atque ita exornaverit, ut caeteris et artificio et pulcritudine praestiterit. Mihi omnis illa fama de Nitocride hanc pyramidem exstruente admodum incerta videtur. Tractavit haec quoque Lepsius (Chronolog. d. Aegypt. I. p. 303 seqq.), qui ab Herodoto duos Aegyptios reges in his confundi putat, alterum eumque antiquiorem Mycerinum s. Men-ke-ra, pyramidis exstructorem, et alterum longe posteriorem, Psammitichum secundum, qui et ipse Men-ke-ra vocetur, uxoremque habuerit Nitocridem pellicemque Graecam sive Rhodopin sive Doricham.

οὐ γὰρ ἄν οἵ πυραμίδα ἀνέθεσαν ποιήσασθαι τοιαύτην] i. e. *alioqui enim ad eam non retulissent talis pyramidis constructionem.* Ad ipsam locutionem: *ἀνέθεσάν οἵ ποιήσασθαι* facit quod cap. sequenti invenitur: *οὐδὲν δεῖ μεγάλα οἵ χρήματα ἀναθεῖναι.* — Ad seqq. *ὡς λόγῳ εἰπεῖν* conf. II, 53 ibiq. nott. et ad argumentum conf. Diodor. I, 64. Strabon. XVII. pag. 808 s. 1161. Plin. l. l.; e quibus intelligitur, hanc pyramidem prioribus multo spectatiorem fuisse maioribusque impensis exstructam. Atque id ipsum testantur, ut paulo ante diximus, qui nostra aetate hanc pyramidem inspexerunt. — Ad formam *ἀναισίμωνται* conf. neglecti augmenti causa Bredov. p. 309.

πρὸς δὲ, ὅτι κατὰ Ἄμασιν βασιλεύοντα ἦν κ. τ. λ.] Ad orationis structuram haud incommode haec ex antecedentibus subintelligi poterunt: *οὐδὲ ὦν οὐδὲ εἰδότες μοι φαίνονται λέγειν οὗτοι.* — De *Rhodopide* hos fere locos laudant interpretes: Diodor. Sic. I, 64. Strab. XVII. pag. 808 B. C. (pag. 1162 A). Plin. H. N. XXXVII, 17. Aelian. V. H. XIII, 33. Plutarch. Mo-

Digitized by Google

τοῦτον. ἔτεσι γὰρ κάρτα πολλοῖσι ὕστερον τούτων τῶν βασιλέων τῶν τὰς πυραμίδας ταύτας λιπομένων ἦν Ῥοδῶπις, γε-

rall. pag. 400 F. Suidas s. v. Ῥοδώπιδος ἀνάθημα. Atque duo potissimum sunt, quae viros doctos exercuerunt; alterum, quod Aelianus l. l. Rhodopidem elocat Psammiticho regi, qui Amasi, cuius aetate mulierem floruisse Herodotus scribit, quinquaginta ferme annis prior est. Nam tenuit Amasis regnum 570 a Chr., Psammitichus 656 a Chr., si Larcheri sequamur calculos (t. VII. pag. 604. 619). Add. Fischer: Zeittafeln pag. 131. Quare Perizonius ad Aeliani l. l. *duas olim Rhodopidas* fuisse statuebat easque a scriptoribus antiquis confusas, alteram Psammitichi uxorem sepultamque in pyramide, alteram Aesopi conservam, quae Amasidis tempore floruerit. Quae si vera habentur, erroris culpa utique tenetur Herodotus, qui, ut recte iam Wesselingius monuit, duas Rhodopidas non novit et Amasidis tempore Aesopi illam contubernalem viguisse distincte affirmat. Ponit inde eam Larcher. (l. l. p. 620) in ann. 567 a. Chr.; Schultz. (Specim. ad appar. critic. pag. 22 seq. not. 45) circa Olymp. LII. s. 572—569 ante Chr. n., haud scio an accuratius. Add. Fischer. l. l. p. 130.

Gravius alterum illud est, quod Athenaeus XIII. pag. 596 B contra Herodotum insurgit eumque incusat, quod Charaxi amicam *Doricham* et *Rhodopidem*, meretricem quondam celebrem, diversam utramque mulierem, pro una eademque habuerit. Accedunt alia testimonia (vid. Grauert. l. mox l. pag. 121 seq.), quibus certum fit, *Dorichae* nomen meretrici fuisse, quo nomine illa memoratur hoc ipso in carmine Sapphus, ad quam Herodotus provocat. At monet Grauert in Appendic. diss. de Aesopo atque fabull. Aesopp. (Bonn. 1825), ubi totam hanc quaestionem diligentius tractavit, quaecunque alii scriptores post Herodotum hac de muliere retulerint, ea et amplificata et exaggerata videri prae simpliciori eaque veriori Herodoti narratione, qui unam modo noverit Rhodopidem, haud aliam atque Doricham, cum haud insolito more quae prius, cum serva esset, vocaretur *Doricha*, postmodo meretrix *Rhodopidis* nomen assumserit, quo ipso dein per omnem Graeciam fuerit illustris. Quo omnis cadit et Perizonii suspicio et Athenaei criminatio. Sed lege ipsa a viro docto disputatata p. 126 seqq. Qui idem hoc quoque ponit pag. 118 seqq.: Sami, ubi Herodotum iuvenem diutius commoratum esse novimus, illum notitiam eorum, quae de Rhodopide refert, accepisse videri. Grauerto in iis, quae de Rhodopide statuit, adstipulatur fere Kleine in ea disputatione, quae inserta est in: Zeitschrift f. Alterthumswiss. 1835. p. 186 seq. De Rhodopide denique confer sis, quae Limburg Brouwer. attulit in libro, quem ad II, 172 citabimus, pag. 33 not. et Bode: Geschichte d. hellen. Dichtkunst. II, 2. pag. 412 seq. Ipsum mulieris nomen scriptum exstat in fictili, de quo vid. Catalog. del princ. di Canino pag. 114. nr. 1387; significatur autem *ea, quae roseo est vultu* s. *adspectu;* quo sensu adiectivum ῥοδῶπις apud Nonn. Dionys. X, 176 invenitur.

τούτων τῶν βασιλέων τῶν τ. π. τ. λιπομένων ἦν Ῥοδῶπις] Sic edidimus, Gaisfordium secuti, qui e Florentino libro reduxit τούτων et βασιλέων pro vulgari τουτέων et βασιλήων. In seqq. inde a Stephano, qui tacite sic mutaverat, legebatur: λιπόντων, ἦν Ῥοδῶπις, libris vetustis invitis, qui plerique eam offerunt scripturam, quae nunc restituta invenitur; quod enim quidam exhibent: ἦν λειπομένη Ῥοδῶπις, e vitio ortum esse patet. Voculam ἦν, quae in plerisque libris ante λιπομένων legitur, post λιπομένων collocavit Schaeferus, quem cum recentt. edd. secutus sum. Ac medio verbo (λιπομένων) Noster hic usus est haud aliter at-

Digitized by Google

νεὴν μὲν ἀπὸ Θρηΐκης, δούλη δὲ ἦν Ἰάδμονος τοῦ Ἡφαιστοπόλιος, ἀνδρὸς Σαμίου, σύνδουλος δὲ Αἰσώπου τοῦ λογοποιοῦ.

que initio capitis in verbis: πυραμίδα δὲ καὶ οὗτος ἀπελίπετο et II, 135: μνημήϊον — καταλιπέσθαι, II, 136. IV, 80 etc.

ἦν Ἰάδμονος τοῦ Ἡφαιστοπόλιος] In *Hephaestopolidis* patris nomine noli haerere, cum alia similia h. l. nomina afferat Wesselingius, ut Σώπολις, Ἀμφίπολις, Ἀναξίπολις, Ἀγησίπολις, Κρατησίπολις etc., quibus Hephaestopolidis nomen satis defendatur; quod si pro urbis nomine habendum esset, aliter plane scribendum fuisset. Plura Wesseling. ad h. l., bene laudans Cuperi Observatt. IV, 4. pag. m. 395 seq. — Quem Herodotus *Iadmonem* appellat, eundem Heraclides Ponticus (pag. 11 ed. Koeler.) aliique scriptores *Idmonem* vocant, Aesopi dominum, qui Aesopum, origine Thracem, manu miserit. Nec tamen in Herodoto quidquam mutandum esse recte monet idem Grauert. l. l. pag. 60. 61 coll. pag. 132, cum Ἰάδμων Ionica vel Aeolica eiusdem nominis forma videatur, quod reliquis scriptoribus sit Ἴδμων (i. q. σοφὸς, *sapiens*, *sciens*). Conf. etiam Schultz. l. l. p. 24 et Welcker: Kleine Schrift. II. p. 260 seq.

σύνδουλος δὲ Αἰσώπου τοῦ λογοποιοῦ] De structura vocis σύνδουλος cum genitivo monuit Matth. Gr. Gr. pag. 740 seq., namque *una cum Aesopo* illam Iadmonis servam fuisse Noster declarat. — λογοποιὸν eum Herodotus vocat, *qui quidquid enarrat*, *refert*, sensu latiori; unde et *historiarum scriptorem* et *fabularum narratorem* vox indicat. Conf. II, 143. V, 36 et Creuzer.: Die histor. Kunst der Griech. pag. 177 s. pag. 139 ed. sec. Sed recte facere, qui λογοποιὸν accipiant *fabularum scriptorem*, negat Grauert. loco l. pag. 41, cum hac voce *is*, *qui fabulas comminiscatur*, significetur, non item *qui scripserit*; ut adeo Plinius H. N. XXXVI, 12 accurate et consulto Aesopum appellarit *fabularum philosophum*, non *scriptorem*. Alias significationes eiusdem vocabuli attigi ad Ctesiae fragmm. pag. 83. — De ipso *Aesopo* disputare et longum et ab hoc loco alienum; post Fabricium, qui omnia, quae antiquo et recentiore tempore prolata sunt, exhibuit in Bibl. Graec. I. pag. 618, quibus nunc accedit Vita Aesopi ab Anton. Westermanno primum edita Brunsvig. 1845, disseruit pluribus, quae ad Aesopum spectant, Grauert. in dissertatione laudata, ac sigillatim de eius patria, quam Herodotus tacet, pag. 64 seqq., de tempore, quo floruerit pag. 31—34, circa quinquagesimam fere Olympiadem; unde mortuum esse Aesopum Olympiade quinquagesima quarta alii haud male statuere videntur. Tu vid. potissimum Schultz. l. l. pag. 38 coll. 24, qui, cum Aesopus ante Olympiadem quinquagesimam secundam Sami fuerit in servitute, ad hanc eandem Olympiadem et Aesopum et Rhodopidem refert. Quae vero Plutarchus vit. Solon. 28, aliique narrant de Aesopo apud Croesum commorante eo tempore, quo Solon Sardes adierit cum Aesopo et ipso confabulans, ea haud vera habet Grauert. l. l. pag. 44—52, qui, cum Solonem apud Croesum unquam commoratum esse negat, Aesopum quoque ibidem cum Solone confabulari non potuisse contendit. Sed de his satis monitum est ad Herodot. I, 30. Nec magis attinet, alia hic repetere de Aesopo prolata, quem Olymp. LII. s. anno 572 re vera floruisse recte quoque posuit Fischer: Griech. Zeittaf. p. 129, itemque Clinton Fast. Hellen. I. pag. 213 coll. 239. Etenim vel ad haec recte constituenda quam maxime valet hic locus Herodoti, antiquissimi de Aesopo testis, atque Diogenis Laert. I. §. 69. 72, Suidae s. v. Αἴσωπος. Unde revera exstitisse Aesopum, merito nuper professus est Edelestand du Meril. Poesies inédites du moyen âge pag. 34 seq., sed fabularum scri-

Digitized by Google

καὶ γὰρ αὗτος Ἰάδμονος ἐγένετο, ὡς διέδεξε τῇδε οὐκ ἥκιστα· ἐπεί τε γὰρ πολλάκις κηρυσσόντων Δελφῶν ἐκ θεοπροπίου, ὃς βούλοιτο ποινὴν τῆς Αἰσώπου ψυχῆς ἀνελέσθαι, ἄλλος μὲν οὐδεὶς ἐφάνη, Ἰάδμονος δὲ παιδὸς παῖς, ἄλλος Ἰάδμων, ἀνείλετο· οὕτω καὶ Αἴσωπος Ἰάδμονος ἐγένετο. Ῥοδῶπις δὲ ἐς Αἴγυπτον ἀπίκετο, Ξάνθεω τοῦ Σαμίου κομίσαντος· ἀπικο-

ptorem unquam fuisse negavit: quod ab Herodoti fide, alia ut taceam, valde alienum videtur: a qua eadem valde recesserunt, qui Aesopi nomen prorsus fictum esse voluerunt: de quo quae feruntur, ea fere omnia ad fabulas relegare nuper voluit Welcker (Rhein. Mus. 1839. VI. pag. 366 sive Kleine Schrift. II. pag. 228 seqq.) admodum inique de Herodoto vulgi tantum famam, ut opinatur, secuto iudicans omnemque quaestionem valde conturbans. Quem nihilo minus secutus est Wagener, qui de Aesopo, quem plane fictitium esse hominem ponit, in Academia Belgica exposuit: vid. l'Institut. II (1853) nr. 211. pag. 89. Nec meliore successu haec tractavit Zuendel (Rhein. Mus. V, 3. pag. 422 seqq. inprimis pag. 447 seq.), cum ad Africam relegaret Aesopum eiusque fabulas e Libya atque Aegypto in Graeciam delatas scriberet.

καὶ γὰρ οὗτος Ἰάδμονος ἐγένετο] i. e. *nam et hicce Iadmonis servus fuit, Iadmoni serviit.* Ad locutionem similia quaedam e Demosthene, Lysia, allis iam attulit Valckenaer. attigitque etiam Matthiae Gr. Gr. §. 315. Ac licet vel ex antecedenti *σύνδουλος* mente hic repetere *δοῦλος*. — Ad *διέδεξε* conf. nott. ad V, 124. Quae continuo sequuntur verba, ita offenderunt Heroldum (Emendd. Herodd. P. I. pag. 11), ut voculam *γὰρ* ex interpolatione ortam iudicaret atque deinde etiam *ἐπεί τε* ab iis adiectum putaret, qui locum male intellexerint apodosinque a voce *οὕτω* inceperint. Mihi neutrum probatur: namque voculam *γὰρ* vel ob antecedentia *διέδεξε τῇδε* (cf. nott. ad II, 116) maxime tuendam censeo neque abiiciendum *ἐπεί τε*, ad quod pertinent verba *ἄλλος μὲν οὐδεὶς ἐφάνη*, ita ut sequentia *Ἰάδμονος — ἀνείλετο* apodosin constituant; in qua structura vix particulae *μὲν* et *δὲ* quemquam offendere poterunt.

ὃς βούλοιτο ποινὴν τῆς Αἰσώπου ψυχῆς ἀνελέσθαι] i. e. *si quis poenam repetere vellet caedis Aesopi s. caedis in Aesopo commissae*, quae eadem sic expressit Plutarchus de ser. num. vindict. pag. 556 F. seq. *ὥστε περιϊόντες — κηρύσσειν καὶ καλεῖν ἀεὶ τὸν βουλόμενον ὑπὲρ Αἰσώπου δίκην λαβεῖν παρ' αὐτῶν.* Namque Delphi, ut idem pluribus narrat, Aesopum a Croeso missum e rupe Hyampea urbi vicina praecipitarunt. Inde in chronicis Graecis nuper Romae inventis et publicatis post Pisistratum Athenarum tyrannum commemoratur *Αἴσωπος ὑπὸ Δελφῶν κατεκρημνίσθη* (Annall. dell Institut. archeolog. 1853. pag. 88). Pluribus quoque omnem hanc narrationem retulit auctor vitae Aesopi ab Ant. Westermanno editae cap. 21. pag. 52—57. Qua de Aesopi caede iratus Apollo sterilitate terrae omnisque generis morbis Delphos puniisse fertur oraculumque dein edidisse, ut Aesopi, qui ipsi carissimus fuerit, manes placarent; quod cum factum esset, omnibus calamitatibus statim liberati esse dicuntur Delphi. Quae quantum ad Herodotum illustrandum faciant, nemo non videt; ad fabulas tamen quaecunque et Plutarchus et alii (ut Schol. ad Aristophan. Vesp. 1446 seq.) vel brevius vel copiosius hac de re retulerint, revocata vult Grauert. in diss. laud. pag. 55 seqq. 62 seq. Tu conf. etiam Schultz. l. laud. pag. 25. 38 et Welcker. l. l. pag. 231 seqq.

Digitized by Google

μένη δὲ κατ' ἐργασίην, ἐλύθη χρημάτων μεγάλων ὑπὸ ἀνδρὸς Μυτιληναίου Χαράξου, τοῦ Σκαμανδρωνύμου παιδὸς, ἀδελφεοῦ δὲ Σαπφοῦς τῆς μουσοποιοῦ. οὕτω δὴ ἡ Ῥοδῶπις ἐλευθερώθη, καὶ κατέμεινέ τε ἐν Αἰγύπτῳ, καὶ κάρτα ἐπαφρόδιτος γενομένη μεγάλα ἐκτήσατο χρήματα, ὡς ἂν εἶναι Ῥοδῶπιν,

Cap. CXXXV.

κομίσαντός μιν] Delevi μιν, quod Schaeferus dedit Gaisfordiusque retinuit, cum meliores libri plerique voculam hanc ignorent. — κατ' ἐργασίην, i. e. *ut quaestum corpore faceret;* conf. I, 93 ibiq. nott. Infra II, 152 κατὰ ληΐην, ubi vid. not.

ὑπὸ ἀνδρὸς Μυτιληναίου κ. τ. λ.] Vulgo et hic et in fine capitis Μιτυληναίου. Sed vid. nott. ad I, 27. De voce Σκαμανδρωνύμου a fluvio ducta disputat Letronne in Journal d. Sav. 1846. pag. 169, afferens quoque Σκαμάνδριον ex Homeri Ili. V, 49. VI, 402. Quod ad Sapphus necessitudines attinet, cuius de patre ac matre non satis liquet, tres fuisse fratres eiusdem vulgo commemorant: *Larichum, Charaxum, Eurygium*; e quibus Larichum sororis versibus celebratum esse scribunt Athenaeus atque Eustathius; in Charaxum infenso animo fuisse illam praeter Herodotum testantur Athenaeus, Strabo, Ovidius, e cuius verbis Burmannus (ad Heroid. XV, 63) hoc coniiciebat, Charaxum opibus dilapidatis factum esse vel piratam vel remigem, Tu vid. I. Christ. Wolf. Sapphus fragmm. (Hamburg. 1733) pag. VII et VIII. Plura de poetria qui quaerat, adeat Bernhardy: Gesch. d. Griech. Lit. II. pag. 487 seqq. Ac miratur Broendstedt (Reisen II. pag. 287), quod Herodotus, hac occasione oblata, nihil quidquam amplius retulerit de celeberrima poetria eiusque fatis.

τῆς μουσοποιοῦ] Quod Fulvius Ursinus protulerat μελοποιοῦ, id memoriae fallenti deberi recte monuit Wesselingius, quo monente Sappho μελοποιὸς dicitur, quemadmodum Pindarus in orat. pag. 25 Dionis Chrysost. et Hipponax Theocrito Anthol. III. pag. 392 s. Analect. Brunck. t. 1. pag. 382. — In seqq. verba κάρτα ἐπαφρόδιτος ex hoc opinor loco affert Suidas s. v. κάρτα T. II. pag. 83 ed. Bernhardy. Ipsa vox ἐπαφρόδιτος (*venusta, formae gratia praestans*) apud Xenophontem aliosque scriptores obvia, quorum locos suppeditat Thes. L. Gr. III. pag. 1446 Dindorf.

ὡς ἂν εἶναι Ῥοδῶπιν] Ita libri vetusti omnes. Valckenarius coniecit Ῥοδώπιος, quod Reizius recepit, hoc fere sensu: *opes magnas, ut* Rhodopidis scilicet. Gaisfordius ac Schweighaeuserus ad codd. auctoritatem redierunt, quam denuo deseruerunt recc. Herodoti editores Valckenarii emendationem secuti, quam equidem sequi nolui respiciens ad similem Nostri locum IV, 81: καὶ γὰρ κάρτα πολλοὺς εἶναί σφεας καὶ ὀλίγους, ὡς Σκύθας εἶναι, cum alterius, quem hic afferunt, loci II, 8 (οὐκέτι πολλὸν χωρίον, ὡς εἶναι Αἰγύπτου) dispar sit ratio ob subiecti quod vocant diversitatem. Itaque retinui vulgatam, quam recte sic explicuit Schweighaeuserus: *ut quae Rhodopis esset, magnas pecunias sibi acquisivit*, i. e. *pro Rhodopidis conditione, ut quae talis esset mulier, magnas opes sibi comparavit.* Quibus optime respondent sequentia: ἀτὰρ οὐκ ὥς γε ἐς πυραμίδα τοιαύτην ἐξικέσθαι, i. e. *nec vero tales* (opes), *quae ad talem pyramidem exstruendam sufficerent.* Kuehner Gr. Gr. §. 826 not. 2, lectionem Ῥοδώπιος secutus, sic reddit: „die Rhodopis hatte sich grosse Schätze erworben, dafür nemlich, dass sie der Rhodopis, einer Privatperson gehörten, aber nicht so gross, dass sie etc.; neque aliter fere etiam Matthiae Gr. Gr. §. 545: „*für die Rhodopis,*

Digitized by Google

ἀτὰρ οὐκ ὥς γε ἐς πυραμίδα τοιαύτην ἐξικέσθαι. τῆς γὰρ τὴν δεκάτην τῶν χρημάτων ἰδέσθαι ἐστὶ ἔτι καὶ ἐς τόδε παντὶ τῷ βουλομένῳ, οὐδὲν δεῖ μεγάλα οἱ χρήματα ἀναθεῖναι. ἐπεθύμησε γὰρ Ῥοδῶπις μνημήϊον ἑωυτῆς ἐν τῇ Ἑλλάδι καταλιπέσθαι, ποίημα ποιησαμένη τοῦτο, τὸ μὴ τυγχάνει ἄλλῳ ἐξευρημένον καὶ ἀνακείμενον ἐν ἱρῷ, τοῦτο ἀναθεῖναι ἐς Δελφοὺς 169
μνημόσυνον ἑωυτῆς. τῆς ὦν δεκάτης τῶν χρημάτων ποιησαμένη ὀβελοὺς βουπόρους πολλοὺς σιδηρέους, ὅσον ἐνεχώρεε ἡ δεκάτη οἱ, ἀπέπεμπε ἐς Δελφούς· οἳ καὶ νῦν ἔτι συννενέαται ὄπισθε μὲν τοῦ βωμοῦ, τὸν Χῖοι ἀνέθεσαν, ἀντίον δὲ αὐτοῦ τοῦ νηοῦ. Φιλέουσι δέ κως ἐν τῇ Ναυκράτι ἐπαφρόδιτοι γίνεσθαι αἱ ἑταῖραι. τοῦτο μὲν γὰρ αὕτη, τῆς πέρι λέγεται ὅδε ὁ λόγος, οὕτω δή τι κλεινὴ ἐγένετο, ὡς καὶ πάντες οἱ Ἕλληνες Ῥοδώπιος τὸ οὔνομα ἐξέμαθον· τοῦτο δὲ, ὕστερον ταύτης, τῇ οὔνομα ἦν Ἀρχιδίκη, ἀοίδιμος ἀνὰ τὴν Ἑλλάδα ἐγένετο, ἕσσον δὲ τῆς ἑτέρης περιλεσχήνευτος. Χάραξος δὲ ὡς λυσάμενος Ῥοδῶπιν

insofern dieses das Vermögen einer Privatperson, der Rhodopis, war," quod probaret Lhardy in adnotat. ad h. l., si abesset ἄν, qua in vocula cum vis hypothetica insit, mavult ille sententiam sic reddere: *μεγάλα γὰρ ἂν εἴη τὰ χρήματα, εἰ Ῥοδώπιος μοῦνον εἴη* s. *ὡς Ῥοδώπιος μοῦνον ὄντα.* Equidem hanc ipsam vim in loco inesse arbitror, si eum, retenta codd. lectione, ita intellexerimus, ut Schweighaeuserus proposuit. Qui vero Herodotum scripsisse putat *ὡς ἀναθεῖναι δῶρόν τι*, vir doctus in Classic. Journ. nr. XLIV. pag. 375, a loci sententia vel magis aberravit. Quod sequitur *ἀναθεῖναι* in verbis *οὐδὲν δεῖ μεγάλα οἱ χρήματα ἀναθεῖναι* (*minime enim licet magnas fortunas ei adscribere*), iam attigi ad II, 134. — *ὀβελοὺς βουπόρους* in seqq. dicit *verua maiora assandis bobus idonea*, quae ad sacram supellectilem pertinuisse credibile est. Conf. Pollux IX, 77. Hesychius s. v. et Phavorinus, qui explicant *μεγάλους ὀβελίσκους* Apud Xenophont. Anab. VII, 8, 14. *βούπορος ὀβελίσκος.*

οἳ καὶ νῦν ἔτι συννενέαται] *συννενέαται* a schol. Pass. explicatur h. l. *συνηγμένοι*, *συνειλεγμένοι* (*quae etiamnum coarcervata* s. *collecta exstant*). Ad verbi huius formam conf. IV, 62; alia ad I, 50. II, 107 adnotata sunt. Ad argumentum loci consul. Plutarch. Mor. pag. 400 F. seq., e quo intelligimus, Plutarchi aetate haec donaria minime illic fuisse, quamvis loco, quo olim fuerint, bene cognito. Aram, quam Herodotus commemorat, fuisse magnam illam, quam vocat Pausanias, ante Apollinis aedem sub coelo constitutam ponit Ulrichs: Reisen in Griechenland etc. I. pag. 60. 62. — De urbe Naucrati conf. not. ad II, 178; de significatione vocis *νηοῦ* nott. ad II, 63.

ἕσσον δὲ τῆς ἑτέρης περιλεσχήνευτος] i. e. *Archidice minus altera* (Rhodopide scil.) *fuit famosa.* *ἕσσον* edidi pro *ἧσσον* ut, II, 6, ubi vid. Ad vocem *ἀοίδιμος* conf. II, 79. De voce *περιλεσχήνευτος* nonnulla monuit h. l. Valcken. Tu conf. nott. ad I, 153. Pro *Ἀρχιδίκη* cum recentt. edd. posui *Ἀρχιδίκη*, ut libri iubebant. De ipsa meretrice conf. Aelian. V. H. XII, 63. — In seqq. retinui: *ἀπενόστησε ἐς Μυτιλήνην*, ubi nonnulli libri pro *ἐς* afferunt *ὡς*, improbante

Digitized by Google

ἀπενόστησε ἐς Μυτιλήνην, ἐν μέλεϊ Σαπφὼ πολλὰ κατεκερτόμησέ μιν. Ῥοδώπιος μέν νυν πέρι πέπαυμαι.

Μετὰ δὲ Μυκερῖνον γενέσθαι Αἰγύπτου βασιλέα ἔλεγον 136
οἱ ἱρέες Ἄσυχιν, τὸν τὰ πρὸς ἥλιον ἀνίσχοντα ποιῆσαι τῷ Ἡφαίστῳ προπύλαια, ἐόντα πολλῷ τε κάλλιστα καὶ πολλῷ μέγιστα. ἔχει μὲν γὰρ καὶ τὰ πάντα προπύλαια τύπους τε ἐγγε-

quidem Valckenario, qui particulam ὡς hoc sensu regionum urbiumque nominibus adstrui posse negat. Tu conf. Herodot. II, 121. §. 5 ibique nott.

ἐν μέλεϊ Σαπφὼ πολλὰ κατεκερτόμησέ μιν] Suadet opinor sententiae nexus, ut *μιν* ad *Charaxum* fratrem referatur, quem soror carminibus prosciderit, quippe meretriculae infami deditum et in eam opes impendentem. Ita quoque intellexit Kleine l. supra l. p. 188 seq., qui etiam pag. 190 vim verbi *κατακερτομεῖν* attigit de vocibus maxime mordacibus ac graviter laedentibus, quibus utimur, adhibiti, ut I, 129 coll. V, 83. Athenaeum vero l. l. si audias, Rhodopin, quae multa Charaxo interverterit et furata fuerit, Sappho carminibus proscidit. Sequitur hanc sententiam vir doctus in: Schulzeitung 1829 nr. 22 pag. 178 itemque Richter (Sappho u. Erinna, Quedlinburg. 1833) pag. 3. 4, qui utique fieri potuisse censet, ut Sappho provectiori quamvis aetate meretricem sub Amasi florentem versibus contumeliosis insectata sit.

CAP. CXXXVI.

ἔλεγον οἱ ἱρέες Ἄσυχιν] Neque *Asychin* neque *Anysin* (cap. 137) commemoratum invenimus in iis, quae ex Manethone tradit Syncellus, neque etiam commemoravit Diodorus, quo auctore (I, 65) Mycerinum regno excepit *Βόκχορις*, corpore, ut ait, despecto, sed ingenii acumine et prudentia iis, qui ante regnaverint, praecellens, filius Tnephachti (I, 45). Hic vero Bocchoris vix alius esse poterit atque is, qui in vicesima quarta regum dynastia nominatur *Βόγχωρις* Saita, qui sex annos regnavit, si Africanum sequimur (apud Syncell. pag. 74), aut quadraginta quatuor, si Eusebium (ibid. pag. 75) audiamus; hunc Sabaco, qui ad sequentem dynastiam regum Aethiopum refertur, cepisse captumque vivum combussisse dicitur ibid. Ipsa monumenta, quantum novimus, nihil neque de Asychi Anysive neque de Bocchori indicant, quem Rosellini (Mon. stor. II. p. 102 seq.) regnantem ponit intra 763—719 ante Chr. n., Boeckh. (ap. Schmidt: Zeitschrift f. Geschichtwiss. II. pag. 708 seqq., ubi vid. etiam reliqua testimonia) intra annos 725—720; Larcher. (T. VII. pag. 92) Asychin ad regnum evectum posuerat 1052 a. Chr. n., de quo eodem rege etiam cf. Beck: Anleit. z. Weltgesch. I. pag. 692. 718. Equidem haec afferre satis habeo, in quibus mihi utique valde turbatum esse videtur, si quis inde accurate tempora constituere regumque successionem significare velit. Unus cum Herodoteo *Asychi* convenit *Sasyches* (*Σασύχης*), Aegyptiorum rex ac legislator celebratus apud Diodor. I, 94, ipsa voce sic congruente, ut apud Herodotum litera initialis *Σ* ab antecedentis vocis litera extrema (*ἱρέες*) absorpta videatur Bunsenio II. pag. 90 nott., qui idem (pag. 86 seqq.) hunc sive Asychin sive Sasychem referre studet ad quartum tertiae dynastiae regem, cui nomen Mares-Sesorcheres II. H. Brugsch (Lettre à Mr. de Rouge etc. pag. 32) Graecum nomen in papyro bilingui *Ψενάσυχις* huc refert, i. e. *filium Asychis*. De *Vulcani* templo conf. II, 99 fin. et de propylaeis II, 101 ibique nott.

τύπους τε ἐγγεγλυμμένους — μυρίην] i. e. *habent figuras insculptas*

Digitized by Google

γλυμμένους καὶ ἄλλην ὄψιν οἰκοδομημάτων μυρίην, ἐκεῖνα δὲ καὶ μακρῷ μάλιστα. Ἐπὶ τούτου βασιλεύοντος, ἔλεγον, ἀμιξίης ἐούσης πολλῆς χρημάτων, γενέσθαι νόμον Αἰγυπτίοισι, ἀποδεικνύντα ἐνέχυρον τοῦ πατρὸς τὸν νέκυν, οὕτω λαμβάνειν τὸ χρέος· προστεθῆναι δὲ ἔτι τούτῳ τῷ νόμῳ τόνδε, τὸν διδόντα τὸ χρέος καὶ ἀπάσης κρατέειν τῆς τοῦ λαμβάνοντος θήκης· τῷ δὲ ὑποτιθέντι τοῦτο τὸ ἐνέχυρον, τήνδε ἐπεῖναι ζημίην, μὴ βουλομένῳ ἀποδοῦναι τὸ χρέος, μήτ' αὐτῷ ἐκείνῳ τελευτήσαντι εἶναι ταφῆς κυρῆσαι μήτ' ἐν ἐκείνῳ τῷ πατρῴῳ

aliamque infinitam aedificiorum varietatem. Quae Gallus interpres, Miot., hunc in modum reddidit: „tous — sont ornés de figures gravées et présentent aux yeux une variété infinie dans leur construction.“ — ἐγγεγλυμμένους dedi cum recentt. pro vulg. εὖ γεγλυμμένους. Confer II, 106. 124. 138. 148. 153. Goulianof (Archéolog. Egypt. I. p. 212 seq.) τύπους ἐγγεγλ. interpretatur „bas reliefs à grandes dimensions“; notas hieroglyphicas esse earum ex genere, quas Clemens Alexandrinus (cuius locum attigimus in nott. ad II, 36) allegoricas dicat, statuit Seyffarth in: Jahrbb. d. Philol. etc. X. pag. 190.

ἀμιξίης ἐούσης πολλῆς χρημάτων] i. e. *cum magna in commerciis esset pecuniarum inopia.* Verba, quae sequuntur: ἀποδεικνύντα ἐνέχυρον τοῦ πατρὸς κ. τ. λ. intelligenda sunt de ea lege, qua qui patris cadaver pignori daret, ei aes alienum crederetur. — θήκη indicat *conditorium sepulcrale.* Vid. nott. ad II, 67. Caeterum ex his utique intelligitur, non tam cadaver pignori esse datum indeque etiam translatum in creditoris aedes, quam cryptam, in qua cadaver erat repositum, una cum cadavere ita oppigneratam fuisse, ut, debito non reddito, creditori liceret cryptae possessionem capere indeque auferre cadaver. Conf. Wilkinson. Manners etc. II. pag. 51, Rosellini: Mon. civil. I. pag. 137. In verbis: τήνδε ἐπεῖναι ζημίην Cobet legi vult ἐπιθεῖναι, quod ipsum sic positum invenimus I, 120. IV, 43. IX, 120, itemque aliis aliorum scriptorum locis: neque vero propterea reiiciendum videtur ἐνεῖναι simili fere significatione (*irrogasse*) adhibitum, si respicimus Homer. Ili. I, 445 (κῆδε' ἐφῆκεν) coll. IV, 396. Odyss. IX, 38 ac similia apud alios scriptores obvia.

μήτ' αὐτῷ ἐκείνῳ τελευτήσαντι κ. τ. λ.] μηδὲ Gaisford. dedit pro vulg. μήτ', quod revocavi ob sequentia verba: μήτ' ἄλλον μηδένα κ. τ. λ., ubi Gaisf. edidit μήτε; tu cf. Bredov. p. 213. Bina enim posuit lex: alterum, ne quempiam, qui debitum reddere nollet, mortuum rite sepelire liceat nec paternis in cryptis nec alio in loco; alterum, ne alium quempiam ex illius liberis ac necessariis defunctum sepelire liceat. Alterum hoc legis caput non commemoratur a Diodoro I, 93. Explicatur autem legis severitas ex illa Aegyptiorum superstitione, qua aditus ad tranquillum Osiridis regnum sepultura et conditura privatis denegabatur; ut minime vana sit Zoegae suspicio de obeliscc. pag. 292, hinc originem traxisse videri iudicium de mortuis sepeliundis apud Aegyptios teste Diodoro I, 92 institui solitum. Idem vir doctus a *Cr.* laudatus l. l. pag. 266 Aegyptiorum morem fuisse putat avitum, cadavera pignori obligandi, non regio decreto introductum, sed tacita potius inter cives contentione, ab Asyche autem post sancitum hac lege atque ordinatum. Apud Romanos simili modo creditoribus olim fuisse ius in mortuos accepimus, donec

Digitized by Google

τάφῳ μήτ' ἐν ἄλλῳ μηδενὶ, μήτ' ἄλλον μηδένα τῶν ἑωυτοῦ ἀπογενόμενον θάψαι. Ὑπερβαλέσθαι δὲ βουλόμενον τοῦτον τὸν βασιλέα τοὺς πρότερον ἑωυτοῦ βασιλέας γενομένους Αἰγύπτου, μνημόσυνον πυραμίδα λιπέσθαι, ἐκ πλίνθων ποιήσαντα, ἐν τῇ γράμματα ἐν λίθῳ ἐγκεκολαμμένα τάδε λέγοντά ἐστι· *ΜΗ ΜΕ ΚΑΤΟΝΟΣΘΗιΣ ΠΡΟΣ ΤΑΣ ΛΙΘΙΝΑΣ ΠΥΡΑΜΙΔΑΣ. ΠΡΟΕΧΩ ΓΑΡ ΑΥΤΕΩΝ ΤΟΣΟΥΤΟΝ, ὉΣΟΝ Ὁ ΖΕΥΣ ΤΩΝ ΑΛΛΩΝ ΘΕΩΝ. ΚΟΝΤΩι ΓΑΡ ὙΠΟΤΥΠΤΟΝΤΕΣ ΕΣ ΛΙΜΝΗΝ, Ὁ ΤΙ ΠΡΟΣΧΟΙΤΟ ΤΟΥ ΠΗΛΟΥ ΤΩι ΚΟΝΤΩι, ΤΟΥΤΟ ΣΥΛΛΕΓΟΝΤΕΣ, ΠΛΙΝΘΟΥΣ ΕΙΡΥΣΑΝ, ΚΑΙ ΜΕ ΤΡΟΠΩι ΤΟΙΟΥΤΩι ΕΞΕΠΟΙΗΣΑΝ.* τοῦτον μὲν τοσαῦτα ἀποδέξασθαι.

Iustinianus (Novell. CXV, 5) edixerit, ne cui amplius liceret corpora defunctorum debiti gratia detinere aut impedimentum facere eorum sepulturae. Conf. Zoega l. l. pag. 292. — Ad vocem ἀπογενόμενον (*defunctum*, *mortuum*) confer II, 85. IV, 4 et quae alia laudant Valckenar. et Wesseling. ad h. l.

ἐκ πλίνθων ποιήσαντα] Sic dixit, quod tres pyramides, quarum antea mentio facta est, ex lapide calcario erant exstructae, hanc vero ex opere latericio fieri iussit rex, quale opus in publicis aeque ac privatis aedificiis admodum frequens fuisse per Aegyptum satis constat ipsisque iis, quae adhuc supersunt, antiquitatis reliquiis satis probatur; conf. modo Wilkinson. Manners etc. II. pag. 96, Rosellini Mon. civ. II. pag. 246. Opus latericium huius pyramidis idque eximium adhuc ita superest, ut lateres bene compacti vix suo loco moti videantur; materiam vero hi praebent talem, quae ex aqua paludosa lacuve quodam ducta videri queat: ut sane, quae inscriptio declarat, vera esse appareat. Lapide haec pyramis aeque tecta erat extrinsecus ac reliquae (cf. II, 125. 126 etc.); in hunc lapidem (ἐν λίθῳ) insculptae erant literae, γράμματα, ut Noster loquitur, haud scio an eadem, quae supra II, 125 vocat γράμματα Αἰγύπτια, ubi vid. nott., quorum interpretationem ita accepit ab interprete, ut iam Graece Graecis lectoribus reddere posset (τάδε λέγοντα); nam Graecis literis inscriptionem factam esse, nemini profecto in mentem veniet. Cf. etiam II, 141 fin.

μή με κατονοσθῇς πρὸς τὰς λιθίνας πυραμίδας] i. e. *ne me contemnas* s. *vilipendas*, *comparans* (me) *cum lapideis pyramidibus*. κατονόσασθαι exponunt ἐκφαυλίσαι, καταμέμψασθαι, ut II, 172. — De usu praepositionis πρὸς vid. Fischer. ad Weller. III, b. pag. 257.

κόντῳ γὰρ ὑποτύπτοντες ἐς λίμνην] i. e. *conto in paludem immisso egerentes*, *quod adhaerebat luti*. Ita h. l. vertit Valckenar. ad III, 130, ubi Hemsterhusium citat ad Aristophan. Av. 1145 de verbo ὑποτύπτειν exponentem. Conf. etiam Herod. VI, 119. In seqq. retinui προόσχοιτο. Vid. nott. ad I, 2. — λίμνην de lacu Moeridis (II, 149.) intelligi volunt ii, qui hanc ipsam pyramidem prope El Lahun collocant; aequo iure etiam Acherusiam paludem, de qua Diodor. I, 96, a Memphi non admodum remotam intelligere licet aut alterum lacum, cuius vestigia ad ruinas templi, quod Vulcani fuisse perhibetur, reperiri scribit Raoul Rochette l. l. pag. 410.

πλίνθους εἴρυσαν] i. e. *lateres duxerunt*. Supra I, 179 dixerat πλίνθους ἕλκειν. — De verbo ἐκποιεῖν conf. nott. ad II, 125. Hanc vero

Digitized by Google

137 Μετὰ δὲ τοῦτον βασιλεῦσαι ἄνδρα τυφλὸν ἐξ Ἀνύσιος πόλιος, τῷ οὔνομα Ἄνυσιν εἶναι. ἐπὶ τούτου βασιλεύοντος ἐλάσαι ἐπ' Αἴγυπτον χειρὶ πολλῇ Αἰθίοπάς τε καὶ Σαβακῶν τὸν Αἰθιόπων βασιλέα. τὸν μὲν δὴ τυφλὸν τοῦτον οἴχεσθαι φεύ-

pyramidem, de qua h. l. Herodotus scribit, eam esse viri docti arbitrabantur, quae nunc conspicitur, lateribus sole coctis exstructa, in colle quodam prope El Lahun, haud ita procul ab initio magni canalis, qui deductus est ad Medinat el Fayoum. Conferas Description de l'Egypt. Antiqq. livrais. III. tom. II. chap. XVII. sect. 3. pag. 23 seqq., Ritter: Erdkunde I. p. 796 seq. coll. Mannert: Geogr. d. Gr. u. Roem. X, 1. pag. 444. 467. At vero nunc dubitari nequit, hanc pyramidem unam ex iis esse, quae prope vicum Dashur meridiem versus a Memphi proficiscenti apparent, et quidem eam, quae opere latericio structa, caeterarum amplissima et ornatissima adhuc videtur, septentrionem maxime spectans; quam accuratius nuper inquisiverunt Vyse et Perring (Pyramids Vol. III. pag. 58 seqq.) mensurasque constituerunt; vid. Bunsen l. l. II. pag. 90 seqq., Raoul Rochette: Journal d. Sav. 1844. pag. 407 seq. inprimis pag. 410 seq. et 1816. p. 372. Et conf. quoque Hirt. l. l. pag. 10 seq., Wilkinson. Manners I. pag. 131 seq.

Cap. CXXXVII.

βασιλεῦσαι ἄνδρα τυφλὸν ἐκ Ἀνύσιος πόλιος] νόμος Ἀνύσιος memoratur infra II, 166. ubi vid.; urbem memorat Stephanus Byzant. s. v. Quod tamen in Iesai. XXX, 4, חָנֵס (*Chanes*) hancce urbem latere existimant, obloquitur Champoll. l'Egypt. sous l. Phar. II. p. 200, cum vocula Ἄνυσις nil aliud sit nisi „*Anisi*, *Isiaque*, *qui appartient à Isis*.“ Indicari enim eam urbem, quae Plinio appellatur *Isidis oppidum* et *Iseon* Stephano Byzantino, exstructam eo in loco, cui nunc nomen *Bahbaït* s. *Bahbéit*, haud procul ab occidentali ripa Nili Phatmetici, ubi etiamnum conspiciantur splendidi templi rudera. Quae in propheta Hebraeo vocatur urbs (quam *Tahhaphnes* legi vult), eam esse *Daphnas Pelusiacas*, de qua vid. supra II, 30. Vid. Champoll. l. l. II. pag. 78. I. pag. 313. Post quem a *Cr.* laudatus Gesenius in Comment. ad Iesai. l. l. pag. 863 seqq. חָנֵס Aegyptium esse *Hnés* sive *Ehnés* probabiliter statuit, quo nomine *Heracleopolis urbs* media in Aegypto designetur, neque etiam Herodoti Ἄνυσις diversum videri ab *Hanes*, prouti et Wesselingius et Vitringa dudum existimaverint. Cum νόμος Ἀνύσιος ad Calasirios pertinuerit, in orientali Delta parte et pagum et urbem quaeri debere monet Lepsius: Chronolog. I. p. 312 not. Itaque reiecta Champollionis sententia mavult cogitare de ea urbe, quae vocatur *Thennesus*, inter paludes sita occidentem versus a Pelusio, teste Cassiano Coll. Patr. XI, 1, indeque apud Herodotum exspectandum esse Ἄννυσις sive Θάννυσις addito articulo. Ad nomen regis caeci, qui Ἄνυσις appellatur, haud scio an pertineat, quod affert Bohlen (Ind. II. pag. 459), in Sanscritana lingua *anishis* indicare *caecum hominem*.

Σαβακῶν τὸν Αἰθιόπων βασιλέα] τὸν pro τῶν cum recentt. edd. recepimus. Similis confusio in Plutarchi Philopoem. 1, ubi vid. nott. pag. 5. Quod ad argumentum loci attinet, vix ea, quae Herodotus de *Sabacone* atque Aethiopibus narrat, cum reliquorum scriptorum testimoniis conciliari poterunt, obstante temporum ratione, quo minus certa regum, qui Aegyptum olim tenuerint, constituatur series. Etenim ex Manethone afferunt dynastiam vicesimam quintam trium regum Aethiopum, qui nominantur Σαβακὼν, Σεβιχὼς, Ταρακός (vid. Syncell. p.

Digitized by Google

γοντα ἐς τὰ ἕλεα, τὸν δὲ Αἰθίοπα βασιλεύειν Αἰγύπτου ἐπ' ἔτεα πεντήκοντα, ἐν τοῖσι αὐτὸν τάδε ἀποδέξασθαι. ὅκως τῶν τις Αἰγυπτίων ἁμάρτοι τι, κτείνειν μὲν αὐτῶν οὐδένα ἐθέλειν, τὸν δὲ κατὰ μέγαθος τοῦ ἀδικήματος ἑκάστῳ δικάζειν, ἐπιτάσσοντα χώματα χοῦν πρὸς τῇ ἑωυτῶν πόλι, ὅθεν ἕκαστος ἦν τῶν

75 s. 140 ed. Bonn.); quibus tribus qui tribuuntur anni quadraginta vel quadraginta quatuor, non admodum recedunt ab annis quinquaginta, quos uni Sabaconi tribuit Herodotus, aut eos adeo aequant, si Bunsenium sequimur ipsos quinquaginta annos his tribus Aethiopum regibus tribuentem l. l. III. pag. 138. Hi igitur tres reges, qui apud Herodotum uno Sabacone continentur, cum ipsis Aegyptiorum in monumentis exhibeantur, in quibus nomina notis hieroglyphicis declarata exstant: *Sehbk* (Schabak s. Sciabak), *Schbtk* (Schabatok s. Sciabatok), *Thrk* (*Tharak*), monumentorum fidem praeferendam censet Rosellini (Mon. stor. II. pag. 105 seqq.) auctoritati Herodoti et Diodori (I, 65), qui *Sabaconem* Aethiopem et ipse profert regem, qui multis post Bocchorin (vid. ad II, 136) annis regnum tenuerit. Heeren. (Ideen etc. II, 1. pag. 427 coll. II, 2. pag. 306. 331 seqq.) haec ad florentem statum regni, quod Meroë fuisse fingit (cf. nott. ad II, 29), relata vult, octavo aut septimo saeculo a. Chr. n., ubi tres Aethiopiae reges praecipue inclaruerint, qui Aegyptum vel totam, vel certe superiorem eius partem armis subegerint, *Sabaco*, *Sevechus*, *Tarhaco*; Herodotum autem hosce ternos reges vel hanc trium regum dynastiam uno Sabaconis nomine comprehendisse existimat. Quae ferri possent, modo temporum rationes constarent, ex quibus, Herodotum si sequaris, Sabaco ad longe priora tempora erit referendus, cum ad *octavum* vulgo ponant Aethiopum incursiones in Aegyptum, respicientes ad *Sevechum* s. *Soum* Aegypti regem, quocum Hosea octavo saeculo ante Chr. n. ineunte foedus iniit; etenim nomen, quale in II. Regg. XVII, 4 traditur, convenire docet Gesenius: Hall. Allg. Litt. Z. 1841. nr. 145. pag. 559. De reliquis conf. Beck: Anleit. z. Weltgesch. pag. 717—719, Gesen. ad Iesai. XIX introduct. p. 593 seqq. 599, Boeckh (Schmidt Zeitschrift f. Geschichtswiss. II. p. 710 seqq.). Quae cum ita sint, vix aliud restat, nisi ut in ipso Herodoti textu olim aliquid turbatum esse pluraque excidisse statuas, aut Herodoteam narrationem ex mancis imperfectisque Aegyptiorum sacerdotum narrationibus fluxisse contendas, quod ipsum quoque monet Lepsius l. l. pag. 312. Tu conf. etiam quae monentur in Excursu ad II, 141. Ipsum *Sabaconis* nomen hieroglyphicis notis scriptum in Abydi ruderibus detexerunt viri docti. Vid. Fritschii librum (laud. ad II, 36) p. 51 seq., ubi etiam de nomine regis *Tirhcae*, qui Sanacharibum vicisse fertur, idem notatur. Plura nunc dabit Rosellini l. l. Et conferri quoque poterunt, quae habet Wilkinson. Manners etc. I. p. 133 seqq. praecipue pag. 138, Hoskins Travels in Ethiop. pag. 294 seqq. 301 seq. De statua parva Sabaconis vid. Annali del. Instit. Archeolog. 1847 (XIX.) pag. 21 seqq. His adde sigillum nuper inter ruinas palatii regum Assyriorum eo loco, cui nunc nomen Koujunyik, repertum, quod Sabaconis nomen hieroglyphicis notis expressum continet atque imaginem Assyriam, quae ad Sanheribum (II, 141) spectare videtur; vid. Layard. Discoveries etc. p. 156.

φεύγοντα ἐς τὰ ἕλεα] τὰ ἕλεα quaenam essent, diximus ad II, 92. — In seqq. ad locutionem *χώματα χοῦν* (*aggerem struere*) conf. I, 162 ibique nott. Suidas et Grammaticus in Bachmann. Anecdd. I. pag. 418, 5 explicant *γῆν ὑψοῦν*.

Digitized by Google

ἀδικεόντων. καὶ οὕτω ἔτι αἱ πόλιες ἐγένοντο ὑψηλότεραι· τὸ
μὲν γὰρ πρῶτον ἐχώσθησαν ὑπὸ τῶν τὰς διώρυχας ὀρυξάντων
ἐπὶ Σεσώστριος βασιλέος, δεύτερα δὲ ἐπὶ τοῦ Αἰθίοπος καὶ
κάρτα ὑψηλαὶ ἐγένοντο. Ὑψηλέων δὲ καὶ ἑτέρων γενομένων ἐν
τῇ Αἰγύπτῳ πολίων, ὡς ἐμοὶ δοκέει, μάλιστα μὲν Βούβαστις
πόλις ἐξεχώσθη, ἐν τῇ καὶ ἱρόν ἐστι Βουβάστιος ἀξιαπηγητό-
τατον. μέζω μὲν γὰρ ἄλλα καὶ πολυδαπανώτερά ἐστι ἱρὰ, ἡδονῇ
δὲ ἰδέσθαι οὐδὲν τούτου μᾶλλον. ἡ δὲ Βούβαστις κατὰ Ἑλλάδα 171

ἐχώσθησαν ὑπὸ τῶν τὰς διώρυχας ὀρυξάντων] Confer supra II, 108. — Ad loci argumentum vide sis Rennel. l. l. pag. 609. Neque enim haec ita esse cogitanda monet, ut aedificiis destructis solum ipsum reddiderint altius ac sublimius; sed plerumque non nisi aggere altiore circumdatas esse urbes. Sed minus hisce conveniunt quae legimus II, 138: *ἅτε γὰρ τῆς πόλιος μὲν ἐκκεχωσμένης ὑψοῦ κ. τ. λ.*, quae de *aggere solo*, quo urbs circumdata fuerit, minime intelligi poterunt. — „Herodotea laudant quoque editores operis Descript. de l'Eg. vol. II. (Thèbes) pag. 871, ubi comprobant certis argumentis planitiem circa Thebas esse altiorem factam limo inundantis deinceps Nili; architectos vero Aegyptios id studiose observasse, eamque ob causam, quo deinceps etiam caverent aedificiis a se exstructis, eorum fundamenta posuisse in suggestis elatioribus ante institutum opus consulto confectis.“ *Cr.* Caeterum vera esse, quae Herodotus h. l. scribit, testatur Wilkinson. Manners sec. ser. I. p. 105; eum enim locum, quo Bubastis exstructa erat (nunc ei nomen *Tel Basta*), adhuc multo elatiorem videri. Tu vid. quae ad II, 60 de urbe diximus.

καὶ ἑτέρων γενομένων] Vulgo *ταssομένων*, quod quomodo explicari possit, nisi scribas *ὑψηλῶς*, equidem haud intelligo; itaque reposui *γενομένων* e duobus codd., quod vel proxime antecedentibus verbis: *καὶ κάρτα ὑψηλαὶ ἐγένοντο* haud scio an confirmetur, cum talis repetitio haud infrequens sit apud Nostrum. Neque opus emendatione *πασσομένων*, cum *πάσσειν* de inspersis adhibeatur, ad urbes autem altius eductas nihil pertineat. Mox vulgata lectio fert *μάλιστα μὲν Βουβάστι πόλι ἐξεχώσθη*, cuius qui sit sensus, haud perspicio propter dativum *Βουβάστι πόλι*: quod ut evitaret, Bekkerus, quem Dietsch. et Dindorf. secuti sunt, ex Aldina et aliis quibusdam codd. revocavit *μάλιστα ἡ ἐν Βουβάστι πόλις ἐξ.*, quod ipsum non magis perspicio, cum, ut bene vidit Eltz. (Jahrbb. d. Philol. Suppl. IX. p. 124), ab Herodoto (II, 60. 67) urbs vocetur ipsa *Βούβαστις* neque *ἡ ἐν Βουβάστι πόλις*. Itaque cum eodem viro docto reposui *Βούβαστις πόλις*, quod iam Schweighaeusero commodissimum videbatur, ac retinui voculam *μὲν*, ad quam tuendam Eltz. apte attulit Thucydid. I, 32.

ἡδονῇ δὲ ἰδέσθαι οὐδὲν τούτου μᾶλλον] *ἡδονῇ* et libri scripti et vetustae edd. offerunt. Quod olim placuit Wesselingio *ἡδονὴ* (in nominativo, ut III, 160), haud necessarium videtur, si cum Schweigh. ita intelligere malis: *ἡδονῇ ἰδέσθαι οὐδὲν μᾶλλον ἀξιαπήγητον*, aut cum Stegero *ἡδονῇ — μᾶλλον* accipere pro *μείζονι ἡδονῇ*; a quo tamen, quod ille profert II, 120: *ἀνὴρ ἐκείνου μᾶλλον ἐών*, id differre credo. Valckenarius nostro loco coniecerat: *ἥδιον δ' ἰδέσθαι οὐδὲν τούτου μᾶλλον*. Recentt. edd. Wesselingii emendationem amplexi sunt; equidem librorum fidem deserere nolui, ex antecedentibus repetens *ἐστὶ* hoc fere sensu: *cum voluptate autem adspicere nullum hoc magis licet.*

Digitized by Google

γλῶσσαν ἐστὶ Ἄρτεμις. Τὸ δὲ ἱρὸν αὐτῆς ὧδε ἔχει. πλὴν τῆς 138
ἐσόδου τὸ ἄλλο νῆσός ἐστι· ἐκ γὰρ τοῦ Νείλου διώρυχες ἐσέ-
χουσι, οὐ συμμίσγουσαι ἀλλήλῃσι, ἀλλ' ἄχρι τῆς ἐσόδου τοῦ
ἱροῦ ἑκατέρη ἐσέχει, ἡ μὲν τῇ περιῤῥέουσα, ἡ δὲ τῇ, εὖρος
ἐοῦσα ἑκατέρη ἑκατὸν ποδῶν, δένδρεσι κατάσκιος. τὰ δὲ προ-
πύλαια ὕψος μὲν δέκα ὀργυιέων ἐστὶ, τύποισι δὲ ἑξαπήχεσι
ἐσκευάδαται ἀξίοισι λόγου. ἐὸν δ' ἐν μέσῃ τῇ πόλι τὸ ἱρὸν κατ-
ορᾶται πάντοθεν περιϊόντι· ἅτε γὰρ τῆς πόλιος μὲν ἐκκεχω-

ἡ δὲ Βούβαστις κατὰ Ἑλλάδα γλῶσσαν ἐστὶ Ἄρτεμις] Vid. Herodot. II, 156 et confer Iablonsk. Panth. Aegg. III, 3, Vocc. Aegg. pag. 53 seq., Creuz. Symbol. II. pag. 568 seqq. Erat autem *Bubastis* numen *Lunae novae vel renascentis*, *Dea Luna*. Quo vel nomen ducit, quod interprete Iablonskio l. l. valet: *quae vultum nudat* vel *retegit*, aut: *faciem multiplicans*; quod utrumque de *Luna* bene dici posse nemo non videt. Seyffarth: Beiträge z. Kenntniss. d. alt. Aegypt. II. pag. 130 nomen interpretatur: *Lunae vaccae donum*. Herodotum autem satis patet quae ratio moverit, ut *Bubastin* explicaret *Dianam*. Neque hoc praetermittendum, Bubastin, quae Isidis filia vulgo perhibetur, et ipsam dici haberique Isidem pro ea veterum ratione cogitandi, qua, quae singula in aliquo numine inesse putentur, ea disiuncta efficiant nova numina, quae tamen quodammodo coniuncta sint cum eo, ex quo emanarint. Hinc illud explicari debet, quod Aeschylus, ut infra proditum legimus, *Dianam* (i. e. Bubastin) *Cereris* filiam dixerit. Nam *Ceres* eadem Graecis est, quae *Isis* Aegyptiis, teste ipso historiae patre. Bubastin nunc plerumque componunt cum ea dea, quae in Aegyptiorum monumentis vocatur *Pascht* s. *Pecht*; vid. Bunsen. l. l. I. pag. 468 et tab. XI. (sive II, a), Wilkinson. Manners etc. sec. ser. I. pag. 277 seqq. III. tab. 27, 2 coll. 35 A, ubi deae, qualis in ipsis monumentis repraesentatur, imago exhibetur. Aliter statuit Roeth: Gesch. d. abendl. Philos. I. pag. 136 seqq. nott. p. 49 disserens de hac ipsa dea, quae vocatur *Pascht*, quam ad Bubastin referri posse negat; ad hanc pertinere vult deam *Anot*, quae Osiridis et Isidis filia Horique soror perhibeatur; vid. ibid. pag. 158 et nott. pag. 185. Ac denique conferri quoque poterit Ungarelli in Annali dell' institut. Archeolog. 1847 (T. XIX.) pag. 30.

Cap. CXXXVIII.

διώρυχες ἐσέχουσι] Sunt bini canales e Nilo deducti, ita ut, ubi coniungi illi debebant, terra relinqueretur, qua templum circumcirca aquis utriusque canalis cinctum cohaeret cum continenti. Ad verbum ἐσέχειν conf. nott. ad II, 11.

τύποισι δὲ ἑξαπήχεσι ἐσκευάδαται] τύπους intelligo figuras, statuas hominum, lapidi insculptas. Nec alio sensu in proxime sequentibus dixit αἱμασιῇ ἐγγεγλυμμένῃ τύποισι. Vid. nott. ad II, 136. Itaque de notis hieroglyphicis quae dicuntur, noli intelligere. Verbum ἐσκευάδαται, quamquam ex hoc loco affert Eustathius ad Odyss η' pag. 1569 s. 271, displicet Bredovio p. 334 reponenti ἐσκεύασται contra omnium librorum auctoritatem.

κατορᾶται πάντοθεν περιϊόντι] i. e. *cum templum media in urbe sit, undique conspicitur circumcirca* s. ad verbum: *templum — undique ab eo, qui circumeat, conspici potest*, quippe humiliori loco positum, cum urbs ipsa circumcirca in altiori solo aedificata sit. Conf. ad II, 137 nott. Quod sequitur ἐσοπτόν ἐστι, Schweighaeusero obscurum videtur. Equidem eo refero, quod, cum so-

Digitized by Google

σμένης ὑψοῦ, τοῦ δ' ἱροῦ οὐ κεκινημένου, ὡς ἀρχῆθεν ἐποιήθη, ἔσοπτόν ἐστι. περιθέει δ' αὐτὸ αἱμασιὴ ἐγγεγλυμμένη τύποισι. ἔστι δὲ ἔσωθεν ἄλσος δενδρέων μεγίστων πεφυτευμένον περὶ νηὸν μέγαν, ἐν τῷ δὴ τὤγαλμα ἔνι. εὖρος δὲ καὶ μῆκος τοῦ ἱροῦ πάντη σταδίου ἐστί. κατὰ μὲν δὴ τὴν ἔσοδον ἐστρωμένη ἐστὶ ὁδὸς λίθου ἐπὶ σταδίους τρεῖς μάλιστά κη, διὰ τῆς ἀγορῆς φέρουσα ἐς τὸ πρὸς ἠῶ, εὖρος δὲ ὡς τεσσέρων πλέθρων· τῇ δὲ καὶ τῇ τῆς ὁδοῦ δένδρεα οὐρανομήκεα πέφυκε· φέρει δ'
139 ἐς Ἑρμέω ἱρόν. τὸ μὲν δὴ ἱρὸν τοῦτο οὕτω ἔχει. Τέλος δὲ τῆς ἀπαλλαγῆς τοῦ Αἰθίοπος ὧδε ἔλεγον γενέσθαι. ὄψιν ἐν τῷ ὕπνῳ τοιήνδε ἰδόντα αὐτὸν οἴχεσθαι φεύγοντα· ἐδόκεέ οἱ ἄνδρα ἐπιστάντα συμβουλεύειν, τοὺς ἱρέας τοὺς ἐν Αἰγύπτῳ συλλέξαντα πάντας μέσους διαταμεῖν· ἰδόντα δὲ τὴν ὄψιν

lum ipsum, in quo urbs aedificata erat, editius redditum esset, inde in templum, quod immutatum remanserat, undecunque facilis patebat conspectus.

περιθέει δ' αὐτὸ αἱμασιὴ ἐγγεγλυμμένη τύποισι] αὐτὸ, sc. τὸ ἱρόν. Tu conf. I, 163. De αἱμασιὴ vid. I, 180. 191 et ad ἐγγεγλυμμένη confer II, 136. — In seqq. bene distinguitur inter νηὸς et ἱρόν; vid. supra II, 64. 104. 135.

ἔστι δὲ ἔσωθεν ἄλσος δενδρέων μεγίστων, πεφυτευμένον κ. τ. λ.] Vulgo πεφυτευμένων, quod e Florentino alioque libro recte nunc mutatum est. Atque videntur istiusmodi lucos ex more templis addidisse Aegyptii; quare nostri loci, ut notat *Cr.* ad h. l., admonent docti Galli (Descript. de l'Eg. vol. II. p. 77), ubi referunt etiam colossos binos Thebaicos (Tâma et Chama dictos prope Medinat-Abu) circumdatos esse *luco mimosae spinosae*.

ἐστρωμένη ἐστὶ ὁδὸς λίθου] „Eiusmodi autem pavimenta lapidea, ambientibus utrinque arboribus, etiam Thebis, prope Karnak, in aditu templorum fuisse videntur, ut ex vestigiis coniiciunt auctores operis: Descript. de l'Egypt. Antiqq. Vol. I. (sec. livr.) chap. IX. p. 255, qui iidem hoc in loco insistunt, ubi solum Thebarum editius esse factum pluribus commonstrare student, vol. I. (second. livrais.) pag. 87." *Cr.* In seqq. quod δένδρεα οὐρανομήκεα (i. e. *ad coelum usque porrectas arbores*) Noster dixit, e poetarum usu hanc vocem sic adhibentium dixisse videtur; conf. Blomfield. in Glossar. ad Aeschyl. Agamemn. 91.

CAP. CXXXIX.

Τέλος δὲ τῆς ἀπαλλαγῆς] „τὴν ἀπαλλαγὴν forte dicere potuisset ἀπαλλαγῆς τέλος, ut *mors* dicitur θανάτου τέλος: caedes, φόνου τέλος." *Valcken.* Quae nisi probes, scribendum videtur Larchero: τέλος δὲ, τὴν ἀπαλλαγήν.

μέσους διαταμεῖν] i. e. *medios discindere.* Addit Diodorus, eam rem commemorans I, 65: καὶ διὰ μέσων αὐτῶν διελθεῖν μετὰ θεραπείας, *et per medios sectos cum administris transire;* cuiusmodi exemplum Herodotus subministrat VII, 39. διαταμεῖν scripsi e Sancrofti libro, probante Bredov. pag. 327, qui similia attulit ex Herodoto II, 162. VII, 35. 38. VIII, 90. 118. Add. II, 121. §. 2. Vulgo διαταμέειν, cuius loco Florentinus exhibet διαταμεύειν, Gregor. Corinth. de dial. Ionic. §. 67 διατάμνειν. Ad locutionem μέσους διαταμεῖν praeter Herodot. IX, 107 (ἁρπάζει μέσον) conf. Homer. Ili. XVII, 618:

Digitized by Google

ταύτην λέγειν αὐτὸν, ὡς πρόφασίν οἱ δοκέοι ταύτην τοὺς θεοὺς προδεικνύναι, ἵνα ἀσεβήσας περὶ τὰ ἱρὰ, κακόν τι πρὸς θεῶν ἢ πρὸς ἀνθρώπων λάβοι· οὐκ ὦν ποιήσειν ταῦτα· ἀλλὰ γάρ οἱ ἐξεληλυθέναι τὸν χρόνον, ὁκόσον κεχρῆσθαι ἄρξαντα Αἰγύπτου ἐκχωρήσειν. ἐν γὰρ τῇ Αἰθιοπίῃ ἐόντι αὐτῷ τὰ μαντήϊα, τοῖσι χρέωνται Αἰθίοπες, ἀνεῖλε, ὡς δέοι αὐτὸν Αἰγύπτου βασιλεῦσαι ἔτεα πεντήκοντα. ὡς ὦν ὁ χρόνος οὗτος ἐξήϊε, καὶ αὐτὸν ἡ ὄψις τοῦ ἐνυπνίου ἐπετάρασσε, ἑκὼν ἀπαλλάσσεται ἐκ τῆς Αἰγύπτου ὁ Σαβακώς. Ὡς δ' ἄρα οἴχεσθαι 140
τὸν Αἰθίοπα ἐξ Αἰγύπτου, αὖτις τὸν τυφλὸν ἄρχειν, ἐκ τῶν ἑλέων ἀπικόμενον· ἔνθα πεντήκοντα ἔτεα, νῆσον χώσας σποδῷ τε καὶ γῇ, οἴκεε. ὅπως γάρ οἱ φοιτᾶν σῖτον ἄγοντας Αἰγυπτίων, ὡς ἑκάστοισι προστετάχθαι σιγῇ τοῦ Αἰθίοπος, ἐς τὴν δωρεὴν κελεύειν σφέας καὶ σποδὸν κομίζειν. ταύτην τὴν νῆσον οὐδεὶς πρότερον ἐδυνάσθη Ἀμυρταίου ἐξευρεῖν, ἀλλὰ ἔτεα

διὰ δὲ γλῶσσαν τάμε μέσσην, Ili. XIII, 397; μέσον λαβεῖν apud Aristophan. Nub. 1047. Vesp. 260. Acharn. 274 coll. Ran. 955, ne plura.

ὡς πρόφασίν οἱ δοκέοι — προδεικνύναι κ. τ. λ.] Tractat haec Iacobs (Vermischte Schrift. VI. p. 209) de ea veterum superstitione monens, qua dii hominem, quem perdere volunt, eo ad perniciem trahere putantur, ut ad prava facinora eum excitent horumque adeo occasionem afferant, qua captus fatum, i. e. poenam debitam, effugere nequeat; affertque Iacobs Achabi historiam huc spectantem ex II Chronicc. XVIII, 18 seqq. Apud Herodotum haec coniuncta sunt cum sententia de deorum invidia adeoque providentia, de qua vid. nott. ad I, 32. — In seqq. ad ἀλλὰ γὰρ conf. II, 116. κεχρῆσθαι passivo sensu accipiendum, ut I, 49. II, 18. IV, 164. VII, 141, ne plura; est enim sensus: „tempus sibi exiisse videbatur, quo in regenda Aegypto expleto inde excedere ab oraculo iussus erat.“

τοῖσι χρέωνται Αἰθίοπες] Conf. supra II, 29. — Ad seqq. Creuz. laudat Gesen. ad Iesai. XVIII, 1. p. 572. Conferri quoque potest Hoskins Travels in Ethiop. pag. 76 seq. Caeterum ad argumentum loci conferri potest Diodor. I, 66, qui profecto Sabacone anarchiam duos per annos fuisse scribit, dein secutum esse duodecim regum imperium, qui Labyrinthum communiter exstruxerint.

Cap. CXL.

νῆσον χώσας σποδῷ τε καὶ γῇ] „Cineres, puto, coenosae humo mixti, aptius culturae solum erant reddituri.“ *Schweigh.* Ad locutionem νῆσον χώσας conf. I, 162. II, 137. — Verba ὡς ἑκ. προστετάχθαι σ. τ. Αἰθ. arcte cum antecedentibus coniungenda sunt, hoc fere sensu: *prouti quibusque imperatum fuit*, ut scil. frumentum afferrent; cf. I, 29 ibique nott. In proxime seqq. verbis ad κελεύειν suppl. τὸν τυφλόν.

σιγῇ τοῦ Αἰθίοπος] i. e. *clam Aethiope, inscio Aethiope.* Quare Thomas Mag. p. 572 σιγῇ hic poni notat pro ἀγνοίᾳ. — In seqq. cum Gaisf. addidi τὴν ante δωρεὴν, ubi vulgo deest.

Ἀμυρταίου ἐξευρεῖν] *Amyrtaeus* Artaxerxis Longimani tempore circa 458 a. Chr. n. post Inarum prae-

Digitized by Google

*ἐπὶ πλέω ἢ ἑπτακόσια οὐκ οἷοί τε ἦσαν αὐτὴν ἀνευρεῖν οἱ πρό- 172
τεροι γενόμενοι βασιλέες Ἀμυρταίου· οὔνομα δὲ ταύτῃ τῇ νήσῳ Ἐλβὼ, μέγαθος δ' ἐστὶ πάντῃ δέκα σταδίων.*

141 *Μετὰ δὲ τοῦτον βασιλεῦσαι τὸν ἱρέα τοῦ Ἡφαίστου, τῷ οὔνομα εἶναι Σεθών· τὸν ἐν ἀλογίῃσι ἔχειν παραχρησάμενον*

fuit Aegyptiis, qui a Persis defecerant; qua de re dixi ad Ctesiae fragmm. p. 121. Conf. etiam nott. ad Herodot. III, 16. A quo tempore usque ad Hiskiae, Iudaeorum regis, aetatem, in quam Anysis et Sabaco incidant, cum intervallum sit annorum plus trecentorum, in Herodoto sic legendum censet Perizonius (Aegyptt. origg. XI. pag. 202): ἔτεα ἐπὶ πλέω ἢ τριηκόσια, quod idem placuit Buherio Diss. Herodd. VII. pag. 70. Aliis rationibus ducti Larcherus (t. VII. p. 108 seqq.) et Reizius scripserunt: ἔτεα ἐπὶ πλέω ἢ πεντακόσια, quo nimirum ratio chronologica sibi constaret; ἑξακόσια scribi vult Brunet de Presle: Examen critiq. de dynast. d'Egypt. p. 82. Nos tamen in Herodoti textu id retinuimus, quod omnes praebebant libri scripti: ἔτεα ἐπὶ πλέω ἢ ἑπτακόσια. Nolim enim libris invitis quidquam mutare in iis, quae minime certa videantur nec unquam ad liquidum perduci queant. Herodotum enim, cuius numeri hic utique minus conveniant, qui cum aliis ita in concordiam redigere velit, ut certa, quam desideramus, temporum ratio et singulorum regum ordo constituatur, ei vereor ut res succedat, ubi tantae turbae obveniant totque oboriantur difficultates, quas in tanta testimoniorum et inopia et discrepantia tollere nequeas. Conf. nott. ad II, 137 et Excurs. ad II, 141. Rosellini Mon. stor. II. p. 190 septingentos hosce annos vel librariis deberi vel fabulis haud aliter ac reliqua, quae narrantur de Anysi caeco, adscribi debere existimat.

οὔνομα — Ἐλβώ] Ad lacum, qui nunc vocatur *Menzaleh*, hanc insulam probabiliter refert Mannert. Geogr. d. Gr. u. Roem. X, 1. pag. 583 seq. Idem addit, hodieque incolas insularum huius lacus, piscatores maximam partem, liberos propemodum esse homines, paludibus ac stagnis tutissimos ab omni impetu. Larcherus (t. VIII. p. 242) ad paludosam haec refert regionem, quae a recentioribus scriptoribus dicatur *Elearchia*, cum Herodoto sint τὰ ἕλεα. Nec aliter Schlichthorst. l. l. pag. 65. Rosellini l. l. suspicatur, in voce *Elbo* latere corruptum *Elephantines* nomen, cum haec ipsa insula ab Aegyptiis appellata fuerit *Ebo:* tu conf. nott. ad II, 17.

Cap. CXLI.

τῷ οὔνομα εἶναι Σεθών] Ignorant hunc regem Diodorus, alii rerum scriptores aeque atque ipsa Aegyptiorum monumenta: quare cum essent, qui ad Sebichum s. Sevechum, alterum Aethiopum dynastiae regem, referrent Sethonem, obloquitur Wilkinson. (Manners etc. I. p. 139), cum ipsum regis nomen (*Se-pthah*, i. e. filius Pthahi) declaret stirpem Memphiticam neque Aethiopicam. Alii viri docti retulerunt ad eum regem, qui apud Manethonem ultimus fertur dynastiae vicesimae tertiae rex, nomine Σὴτ, imperiumque per XXXI annos tenuisse dicitur (vid. Syncell. p. 74 sive p. 138 ed. Bonn.). Cf. Hitzig ad Iesaiam p. 221, Gesenius Hall. Litt. Zeit. 1841. nr. 145. p. 560, Bunsen l. l. III. p. 136. De quo tamen iure mihi dubitare videtur Boeckh. l. l. pag. 708. Equidem hunc Herodoti Sethonem vix alium esse credam atque eum, qui apud Manethonem (vid. supra ad II, 137 nott.) vocatur Ταρακὸς, tertius Aethiopum dynastiae rex, qui eodem nomine (*Thrk* i. e. *Tahrak*) in ipsis Thebanis

Digitized by Google

τῶν μαχίμων Αἰγυπτίων, ὡς οὐδὲν δεησόμενον αὐτῶν, ἄλλα τε δὴ ἄτιμα ποιεῦντα ἐς αὐτοὺς, καί σφεας ἀπελέσθαι τὰς ἀρούρας, τοῖσι ἐπὶ τῶν πρότερον βασιλέων δεδόσθαι ἐξαιρέτους ἑκάστῳ δυώδεκα ἀρούρας. μετὰ δὲ ἐπ' Αἴγυπτον ἐλαύνειν στρατὸν μέγαν Σαναχάριβον βασιλέα Ἀραβίων τε καὶ Ἀσσυρίων. οὐκ ὦν δὴ ἐθέλειν τοὺς μαχίμους τῶν Αἰγυπτίων

monumentis et appellatur et repraesentatur alios viros bello captos secum ducens (vid. Rosellini Mon. stor. II. p. 112—118 coll. IV. pag. 180 seqq.) quique idem in sacra scriptura commemoratur *Tirhaka* s. *Tharaca*, Aethiopum (Cuschi) rex Iudaeis opem ferens contra Sanacharibum Assyriosque apud Iesai. XXXVII, 9. II Regg. XIX, 9 coll. Ioseph. Antiqq. X, 1. §. 4 et Strabon. I. p. 61 et XV. p. 687, ubi *Τεάρκων* vocatur; plura quoque affert Boeckh. l. l. p. 712 seq. Etenim in sacra scriptura haud aliam expeditionem intelligi posse atque eam, de qua Herodotus h. l. tradit, mihi dubium non est; plura vid. in Excursu ad h. l. Neque aliter sensisse video et Rosellini l. l. et Wilkinson. l. l., qui, nisi Herodoteus *Setho* et reliquorum *Taracus* pro uno eodemque perhibeatur, ita etiam statui posse addit, ut in inferiori Aegypto Sethonem, in superiori Taracum uno eodemque tempore regnasse putemus.

τὸν ἐν ἀλογίῃσι ἔχειν παραχρησάμενον τῶν μαχίμων Αἰγυπτίων] Genitivus *τῶν μαχίμων* cum minus conveniat cum verbo *παραχρησάμενον* et cum locutione *ἐν ἀλογίῃσι ἔχειν*, Valckenarius scribi vult *τῷ μαχίμῳ* sive *τὸ μάχιμον* sive *τὸ τῶν μαχίμων* scil. *γένος*. Nec tamen ullam istiusmodi mutationem necessariam videri adiicit, si legatur *ἀλογίην*, ad quod genitivus *τῶν μαχίμων* referatur, quemadmodum in Herod. IV, 150. Idem similes comparat locutiones, ut II, 172 *ἐν μοίρῃ ἄγειν*, et apud alios *ἐν οὐδενὶ λόγῳ ἔχειν*, *ἄγειν* vel *τίθεσθαι* (*despicatui habere*). Schneider. in Lex. Gr. s. v. *παραχράομαι* scribi mavult *τὸ μάχιμον*, quod ad *παραχρησάμενον* referendum sit, coll. VIII, 20. Schweighaeuserus, quod probo, nihil mutavit, cum similem locutionem *ἀλογίην ἔχειν*, cui genitivus adstruatur, Herodotus in mente habuisse videatur, secutus eam structuram, de qua Matthiae Gr. Gr. §. 348. Neque recentt. edd. quidquam mutasse video; Spengel. (Rhein. Mus. N. F. VI. p. 154) scribi vult *ἔχοντα παραχρησαμένων* et mox *ποιέειν αὐτοὺς*, deleta praepositione *ἐς*, ad quam tuendam conferri poterunt, quae ad I, 41 attulimus. Ad verbum *παραχρησάμενον* conf. I, 108. IV, 159. V, 92. VII, 223. — *οἱ μάχιμοι Αἰγυπτίων* infra quoque memorantur II, 164 (ubi vid.) coll. II, 30 et Diodor. I, 73. 94. Ac suspiceris licet, ad militum gentem („Kriegerkaste") priores Aegypti reges pertinuisse; quibus exstinctis aut potestate privatis sacerdotes summum imperium occupasse unumque de suis, summum Vulcani pontificem, constituisse Aegypti regem, cuius nomen ad posteritatem propagare studuerint. Cf. Beck. l. l. I. p. 720 et van Limburg-Brouwer libro ad II, 172 laudato pag. 67 seq. Ad verba seqq. *δεδόσθαι — ἀρούρας* conf. praeter Eustath. ad Ili. β' p. 210, 1 sive 159, 2 Herodotum ipsum II, 168. Paulo ante scripsi *ἐπὶ τῶν προτέρον βασιλέων* pro *προτέρων*, bene memor eorum, quae exstant I, 186. VI, 87. 96, ubi vid. nott.

Σαναχάριβον βασιλέα Ἀραβίων τε καὶ Ἀσσυρίων] Extrema verba Iosephus Archaeolog. X, 1. §. 4 in suo Herodoti libro haud legisse videtur, cum Herodotum in eo lapsum conqueritur, quod non Assyriorum, sed Arabum dixerit regem. Libri scripti, quantum nos scimus, omnes retinent verba *τε καὶ Ἀσσυρίων*,

Digitized by Google

βοηθέειν· τὸν δὲ ἱρέα ἐς ἀπορίην ἀπειλημένον, ἐσελθόντα ἐς τὸ μέγαρον, πρὸς τὤγαλμα ἀποδύρεσθαι, οἷα κινδυνεύει παθεῖν. ὀλοφυρόμενον δ' ἄρα μιν ἐπελθεῖν ὕπνον, καί οἱ δόξαι ἐν τῇ ὄψι, ἐπιστάντα τὸν θεὸν θαρσύνειν, ὡς οὐδὲν πείσεται ἄχαρι ἀντιάζων τὸν Ἀραβίων στρατόν· αὐτὸς γάρ οἱ πέμψειν τιμωρούς. τούτοισι δή μιν πίσυνον τοῖσι ἐνυπνίοισι, παραλαβόντα Αἰγυπτίων τοὺς βουλομένους οἱ ἕπεσθαι, στρατοπεδεύσασθαι ἐν Πηλουσίῳ· ταύτῃ γάρ εἰσι αἱ ἐσβολαί· ἕπεσθαι δέ οἱ τῶν μαχίμων μὲν οὐδένα ἀνδρῶν, καπήλους δὲ καὶ χειρώνακτας καὶ ἀγοραίους ἀνθρώπους. ἐνθαῦτα ἀπικομένους,

quae a librario s. lectore Iudaicae historiae gnaro addita esse opinatus erat Beck: De gloss. critt. quaest. II. p. 9. 10; mihi vero quam maxime illa retinenda esse videntur. *Arabum* regem quod Sanacheribum Herodotus dixit, bene monuit Gesenius (Thes. L. Hebr. II. p. 962 coll. ad Iesai. XXXVI, 1) Arabum nomen ampliore significatu ad Syros in Mesopotamia pertinere videri; Arabes, qui in peninsula Petraea (Ies. XXI, 11) et Arabiam inter et Euphratem habitarint, hic intelligi statuit Cless in: Pauly Realencyclop. VI, 1. pag. 707 not. Nomen regis in sacris libris scribitur סַנְחֵרִיב quod Graeci vario modo reddiderunt, vid. Gesen. l. l., qui sacerdotis sancti significationem probabiliter in hac voce latere putat, quam Bohlen sanscritice scriptam vult *senâgrib* atque interpretatur *exercituum victorem*. Tu vid. etiam Keil: Comment. zu d. Büch. d. König. p. 519. In inscriptionibus cuneatis palatii, quod a Sanacharibo exstructum contendunt in loco, cui nunc nomen Nebi Yunes ex adverso urbis Mossul, nomen probabiliter scriptum tradunt *Sanahi-ir-ba*, in quo et dei et domini significationem inesse dicunt; cf. Oppert in: Zeitschrift d. deutsch. morgenländ. Gesellschaft. VIII, 3. p. 596. De reliquis, quae ad h. l. spectant, vid. Excursum ad h. l.

ἐς ἀπορίην ἀπειλημένον] Vid. I, 24 ibiq. nott. coll. VIII, 109. IX, 34. In seqq. ad μέγαρον conf. not. ad I, 47 et ad ἄχαρι I, 38. 108. παθεῖν scripsi pro παθέειν, cf. I, 32.

ἀντιάζων τὸν Ἀραβίων στρατὸν] Ad structuram et significationem verbi ἀντιάζειν (*obviam ire, occurrere*) conf. I, 105. II, 118. III, 45. IV, 80. IX, 6. In seqq. ad verba: ταύτῃ γάρ εἰσι αἱ ἐσβολαὶ conf. III, 5, ubi de desertis, quae terrestri itinere Aegyptum petentibus permeanda sunt, scribit μούνῃ δὲ ταύτῃ εἰσὶ φανεραὶ ἐσβολαὶ ἐς Αἴγυπτον, quibuscum conf. cap. 7 init. Ad vocem ἐσβολὴ pertinent etiam hi loci II, 75. VII, 172. 173. 175. 176. 207. VIII, 15. Ad structuram nominativi αὐτὸς in verbis: αὐτὸς γάρ οἱ πέμψειν conf. II, 118 ibique nott.

καπήλους δὲ καὶ χειρώνακτας καὶ ἀγοραίους ἀνθρώπους] De his vocibus dixi ad I, 93. κάπηλοι inter gentes Aegypti septem quinto loco ponuntur infra II, 164. Atque Heeren. (Ideen II, 2. pag. 140) vocem καπήλους interpretatur *die Kaste der gewerbtreibenden Bürger*. Namque omnes intelligi vult opifices, artifices, mercatores, caupones.

ἐνθαῦτα ἀπικομένους] Ad structuram conf. II, 66: ταῦτα δὲ γινόμενα, πένθεα μεγάλα τοὺς Αἰγυπτίους καταλαμβάνει, ubi vid. nott. itemque II, 152. III, 99. Wannowski Syntax. anomal. Graecc. pars (Lips. 1835) pag. 175. Mox e Bredovii monitu pag. 327 scripsi φαγεῖν pro φαγέειν, ut paulo ante

Digitized by Google

τοῖσι ἐναντίοισι αὐτοῖσι ἐπιχυθέντας νυκτὸς μῦς ἀρουραίους, κατὰ μὲν φαγεῖν τοὺς φαρετρεῶνας αὐτῶν, κατὰ δὲ τὰ τόξα, πρὸς δὲ τῶν ἀσπίδων τὰ ὄχανα, ὥστε τῇ ὑστεραίῃ φευγόντων σφέων, γυμνῶν ὅπλων, πεσεῖν πολλούς. καὶ νῦν οὗτος ὁ
173 βασιλεὺς ἕστηκε ἐν τῷ ἱρῷ τοῦ Ἡφαίστου λίθινος, ἔχων ἐπὶ τῆς χειρὸς μῦν, λέγων διὰ γραμμάτων τάδε· ΕΣ ΕΜΕ ΤΙΣ ὉΡΕΩΝ ΕΥΣΕΒΗΣ ΕΣΤΩ.

καθεῖν pro καθέειν et in seqq. πεσεῖν pro πεσέειν.

ἐπιχυθέντας νυκτὸς μῦς ἀρουραίους κ. τ. λ.] Aliam prorsus Assyriorum cladis ac fugae causam prodit Iudaeus propheta XXXVII, 36; peste enim ac divinitus misso angelo interfectore ad reditum Assyrios coactos esse scribit, magnam stragem perpessos, qua centum octoginta quinque millia hominum periisse dicuntur. Quibus addere licet, quae Hieronymus Commentt. in Iesai. XI, 37. T. IV. p. 461 ed. Vallars. scribit: „pugnasse autem Sennacherib regem Assyriorum contra Aegyptios et obsedisse Pelusium: iamque exstructis aggeribus urbi capiendae venisse Tarachum regem Aethiopum in auxilium et una nocte iuxta Ierusalem centum octoginta quinque millia exercitus Assyrii pestilentia corruisse narrat Herodotus et plenissime Berosus, Chaldaicae scriptor historiae, quorum fides de propriis libris petenda est.“ De Beroso cf. Ioseph. Antiqq. X, 1, 4. Quod vero Herodotus de muribus narrat, Bocharto explicandum videbatur ex similitudine vocum λαμὰς (*mus*) et λοιμὸς (*pestis*), quarum confusio diversam pepererit narrationem. Quae tamen minime satisfacere posse censet Gesenius, a *Cr.* laudatus, ad Iesai. l. l. pag. 974. Ad Michaëlis sententiam ille nos attendere iubet, qua mus Aegyptiorum in notis hieroglyphicis denotet vastationem et destructionem, teste Horapoll. Hieroglyph. I, 50, ubi vid. Leemans p. 273. Qua muris nota in regis effigie falso intellecta ortam videri Herodoti narrationem. Neque aliter ex muris symbolo haec repeti vult Hitzig (ad Iesai. pag. 435), respiciens quoque ad regis statuam murem manu tenentis. Add. eundem: Urgeschichte d. Philist. p. 201, qui quod Herodoteam huius rei narrationem Philistaeam dicit, malim Aegyptiam dicere, i. e. traditam Herodoto ab Aegyptiorum sacerdotibus ita rem exponentibus vel potius exornantibus. Tu conf. quoque Schegg: Der Prophet Iesaias II. p. 261, Knebel ad Ies. p. 273, Friedreich: Zur Bibel T. I. p. 202. Murem Martis planetae symbolum esse statuit Seyffarth: Beiträge z. Kenntniss d. alt. Aegypt. II. p. 150. Opportune quoque Wesselingius grammaticorum narrationes ad Iliad. I, 39 attulit de Troadis incolis mures venerantibus, ὅτι τὰς νευρὰς τῶν πολεμίων διέτρωγον τόξων.

γυμνῶν ὅπλων] Intelliguntur *armis nudati.* Cf. Xenoph. Cyrop. V, 4, 45: γυμνὰ ὅπλων σκευοφόρα, alia, quae attulit Wesseling. (Dissert. Herodot. VIII. p. 99), hanc lectionem Eustathii quoque Herodotea verba ad Ili. α΄. p. 35, 3 sive p. 26, 35 afferentis auctoritate probatam tuens. Mediceus, Florentinus, alii libri afferrunt γυμνῶν ἀνόπλων, unde Wesselingius coniecit γυμνῶν καὶ ἀνόπλων idque Plutarchi et Appiani locis eandem locutionem exhibentibus satis firmavit. Quod lubens reciperem, cum vulgata γυμνῶν ὅπλων durius quid habeat, quod vix quemquam fugit.

διὰ γραμμάτων] γράμματα h. l. eadem intellexerim, quae supra II, 125. 136. Noster dixit, ubi vid. nott. — Quod vero suspicatur Wilkinson. Manners etc. I. p. 141, post hoc cap. videri locum capp. 164—168

142 Ἐς μὲν τοσόνδε τοῦ λόγου Αἰγύπτιοί τε καὶ οἱ ἱρέες ἔλεγον, ἀποδεικνύντες, ἀπὸ τοῦ πρώτου βασιλέος ἐς τοῦ Ἡφαίστου τὸν ἱρέα τοῦτον τὸν τελευταῖον βασιλεύσαντα μίαν τε καὶ τεσσεράκοντα καὶ τριηκοσίας ἀνθρώπων γενεὰς γενομένας, καὶ ἐν ταύτῃσι ἀρχιρέας καὶ βασιλέας ἑκατέρους τοσούτους γενομένους. καί τοι τριηκόσιαι μὲν ἀνδρῶν γενεαὶ δυνέαται μύρια ἔτεα· γενεαὶ γὰρ τρεῖς ἀνδρῶν ἑκατὸν ἔτεά ἐστι. μιῆς δὲ καὶ

inserendum, id quidem mihi vix fieri posse videtur vel ob verba seqq.: ἐς μὲν τοσόνδε τοῦ λόγου κ. τ. λ., quibuscum conferenda sunt, quae supra II, 99 dixit. — Ad locutionem ἕστηκε — λίθινος (de eo, cui statua ex lapide facta posita est) conf. Cobet Varr. Lectt. p. 197.

CAP. CXLII.

μίαν τε καὶ τεσσεράκοντα καὶ τριηκοσίας ἀνθρώπων γενεὰς γενομένας] μίαν cum Gaisfordio scripsi pro μίην. — Quod vero Herodotus h. l. γενεὰς earumque ambitum ita definit, ut tres constituant summam centum annorum (in quo, teste Wesselingio ad h. l., alios nactus est consentientes, alios dissentientes), hoc non satis congruit cum iis, quae leguntur I, 7, ubi conf. nott. Quamquam enim veteres inde ab Herodoti aetate centum annorum spatium tribus γενεαῖς plerumque absolverunt, in singulis tamen illud vix accurate observarunt, ut bene notat Ukert. Geogr. d. Gr. u. Roem. I, 2. pag. 72, quocum conf. etiam Schubart in: Wien. Jahrbb. Vol. XLVII. p. 3 seqq. Et alibi quoque, observante Wesselingio ad h. l., Herodotus de *singulis hominibus* sive *regibus* sine ulla finiti temporis notatione vocem adhibet, veluti VI, 98. Quam Wesselingii observationem ita nuper probavit Gesen. (ad Iesai. XIX, 11. pag. 620) a *Cr.* laudatus, ut h. l. γενεὰν necessario de unius regis regno accipi statuat, cum totidem reges, quot γενεαί, indicentur. Neque aliter ferme Wilkinson. Manners etc. I. pag. 18 atque Ley (Fat. et condit. Aegypt. sub imper. Persarr. pag. 70 seq.), qui alterum quoque Nostri (II, 100) locum attulit, in quo voce γενεῶν non ferme aetates, quarum quaeque 33⅓ annorum est, sed successiones hominum indicantur. Unde sequitur, minus accurate annorum certam summam ex his constitui posse, omnemque computationem in universum potius factam vel sumptam videri. Quo accedit illud, quod reges illi ad diversas dynastias pertinere videntur nec singuli singulos deinceps exceperunt, sed magnam partem aequales sibi regnaverunt diversis in terrae partibus. Quae si reputaveris, haud ita nimius videbitur annorum numerus ab Herodoto proditus. Nec desunt similes aliorum scriptorum numeri, quos vel ad astronomiam vel ad mythos fabulasque relatos volunt. Confer Beck. Weltgesch. I. p. 204, ubi vid. plura. Ad vocem ἀρχιρέας conf. II, 37 ibiq. nott. et Heerenium Ideen II, 2. p. 127 seq. de sacerdotum munere et dignitate disputantem.

— δυνέαται μύρια ἔτεα] δύνασθαι, *valere*, *conficere*, illustravit Hoogeven. ad Viger. de idiotism. pag. 234. Tu conf. Herod. III, 89. V, 53. Quod h. l. reges ac pontifices Noster recenset *trecentos quadraginta unum*, id non prorsus congruit cum cap. seq., ubi memorantur *trecenti quadraginta quinque*. — Nec magis congruit, quod mox in computandis singulis τῶν γενεῶν annis aeque lapsus posuit 11340 annos, cum accurate computans 11366 ponere debuisset, nisi id ipsum consulto fecisse putandus est, ut significaret, in tanto annorum numero in universum sumto (eo quod singulis γενεαῖς certum quen-

Digitized by Google

τεσσεράκοντα ἔτι τῶν ἐπιλοίπων γενεῶν, αἳ ἐπῆσαν τῇσι τριηκοσίῃσι, ἐστὶ τεσσεράκοντα καὶ τριηκόσια καὶ χίλια ἔτεα. οὕτω ἐν μυρίοισί τε ἔτεσι καὶ χιλίοισι καὶ πρὸς τριηκοσίοισί τε καὶ τεσσεράκοντα ἔλεγον θεὸν ἀνθρωποειδέα οὐδένα γενέσθαι· οὐ μέν τοι οὐδὲ πρότερον οὐδὲ ὕστερον ἐν τοῖσι ὑπολοίποισι Αἰγύπτου βασιλεῦσι γενομένοισι ἔλεγον τοιοῦτον οὐδέν. Ἐν τοίνυν τούτῳ τῷ χρόνῳ τετράκις ἔλεγον ἐξ ἠθέων τὸν ἥλιον ἀνατεῖλαι· ἔνθα τε νῦν καταδύεται, ἐνθεῦτεν δὶς

dam eumque parem omnibus numerum annorum tribuerat) vix multum interesse tot annorum discrimen. — Ad discrimen inter pluralem numerum δυνέαται et singularem ἐστὶ in seqq. attendi iussit Bredov. p. 335, cum quo eodem p. 219 scripsi etiam γενεῶν pro γενεέων. — In seqq. reliqui οὐ μέν τοι οὐδὲ, ubi recent. edd. voculam τοι, quae a duobus libris abesse dicitur, omiserunt.

θεὸν ἀνθρωποειδέα] i. e. *deum humana forma praeditum.* Conf. II, 86: τύπον ἀνθρωποειδέα et I, 131 ἀνθρωποφυέας — τοὺς θεοὺς, ubi vid. nott.

τετράκις — ἐξ ἠθέων τὸν ἥλιον ἀνατεῖλαι] Reddunt vulgo: „*solem quater extra suam sedem ortum esse*“, idque non sine vi quadam dici, apparet ex repetito ἔλεγον, cum haec res Nostrum ita adverteret, ut narrationis auctores iterum indicaret. Verba ἐξ ἠθέων, quae etiam simili modo posita reperiuntur I, 15, iam Thomas Magister p. 319 intellexit ἔξω τῆς συνηθείας, a quo non differt Suidas exponens ἐκ τῶν συνηθῶν τόπων, quae ad alterum Herodoti locum spectare videntur. Grammatici Graeci auctoritatem secuti sunt Fischer ad Weller. Gramm. III, b. p. 127 et Valckenar., qui hanc praepositionis ἐκ vim, qua pro ἔξω poni sumatur, in compositis saepenumero latere monuit, neque vero alia ipsius praepositionis sic adhibitae exempla attulit. Secuti quoque sunt Schweighaeuserus, afferens dictionem ἐκ τοῦ μέσου κατῆσθαι apud Herod. III, 83. IV, 118. (de qua plura vid. in Thes. L. Gr. III. p. 349 ed. Dindorf), a nostro tamen loco alienam, Siebelis ad Pausan. III, 14, 9, quo loco nunc a Bekkero et et caett. edd. repositum est ἐκτὸς τῆς πόλεως pro ἐκ τῆς π., itemque Negris, qui exponit ἔξω τοῦ συνηθισμένου τόπου. Sed offenditur Boeckh, hunc locum tractans (Schmidt: Zeitschr. f. Geschichtswissensch. II. p. 419 seqq.), verbis ἐξ ἠθέων, quae sive vertas „solem ex sedibus suis ortum esse“, ad alterum Herodoti locum I, 15 respiciens, sive reddas „extra sedem suam consuetam“, vix sufficere posse arbitratur; itaque ex ἠθέων — ἀναστῆναι (pro ἀνατεῖλαι) scribi vult eo sensu, ut *sol quater sedem* (i. e. locum, unde proficiscatur: „*den Ausgangspunct der Bewegung*“) *mutasse* perhibeatur; quam in rem addit Pomponii Melae verba I, 9, ex hoc ipso Herodoti loco probabiliter ducta: „quater cursus suos vertisse sidera, ac solem bis iam occidisse, unde nunc oriatur.“ Persuasit hanc mutationem Lepsio (Chronolog. I. p. 190) itemque Schwenckio (in Schneidewin. Philolog. I. p. 162), qui cum ἐναντίων ante ἠθέων excidisse primum suspicatus esset, postea Boeckhio se adstipulaturum esse dixit, nisi locutio ἐξ ἠθέων ἀναστῆναι, de sole adhibita, et ipsa offenderet simulque transitus nimis durus videretur. Equidem et ipse his offendor, neque solem ἐξ ἠθέων ἀναστῆναι valere posse credam: „*solem sedem suam mutasse*“ quae significatio utique abest a verbo ἀναστῆναι, quod nihil aliud declarare h. l. poterit, nisi *solem e sedibus suis profectum* s. *loco motum*, *pulsum esse.* Itaque

Digitized by Google

ἐπανατεῖλαι· καὶ ἔνθεν νῦν ἀνατέλλει, ἐνθαῦτα δὶς καταδῦ-

retinui omnium librorum lectionem ἀνατεῖλαι, quae vel e seqq. ἐπανατεῖλαι (ita enim cum Bredov. p. 215 scripsi pro ἐπαντεῖλαι) et ἀνατέλλει aliquid praesidii accipiat, eamque cum Sauppio (Actt. Societt. Graec. II, 2. p. 425) ita intelligi velim: „Solem quater his temporibus non solito loco, i. e. quo nunc soleat, ortum esse, atque in his quatuor cursus vicissitudinibus duas tales fuisse, ut cursum huic nostro contrarium sequeretur.“ Neque aliter Letronne, cuius verba apponere iuvat (Mém. de l'Acad. des Inscriptt. XII, 2 p. 106): „Ils disaient, que dans cet intervalle de temps le soleil s'était levé quatre fois hors des points accoutumés et (par exemple) qu'il s'est levé deux fois où il se couche maintenant et s'est couché deux fois où il se leve. — Herodote veut dire, que le soleil s'était levé quatre fois hors des points où il se levait ordinairement, mais que sur ces quatre fois il y en avait deux, où le changement fut si considérable, que le lieu du coucher devint celui du lever et réciproquement.“ — Caeterum ad argumentum loci interpretes dudum attulerunt Platonis locum in Polit. p. 269 A, ubi iisdem fere verbis similia narrantur de solis ortu et occasu mutato Atrei regis aetate: τὸ περὶ τῆς μεταβολῆς δύσεώς τε καὶ ἀνατολῆς ἡλίου καὶ τῶν ἄλλων ἄστρων, ὡς ἄρα ὅθεν μὲν ἀνατέλλει νῦν, εἰς τοῦτον τότε τὸν τόπον ἐδύετο, ἀνέτελλε δ' ἐκ τοῦ ἐναντίου κ. τ. λ., quo eodem, monente Letronnio l. l. p. 109, spectant Euripidea in Orest. 1000, alia, quae idem vir doctus attulit, quorum fortasse bene memor Noster inde similem quandam Aegyptiorum narrationem h. l. protulisse putandus est. *Cr.* ea confert, quae de Hipparchi sententia haud dissimili leguntur apud Senec. epist. ad Lucil. 71, ubi vid. Muret. t. III, p. 61 Opp. ed Ruhnken. Aegyptiorum narrationem, quam Herodotus prodidit, attigit J. Scaliger. de emend. tempp. p. 198, et post illum Goguet. Origg. leg. et art. diss. IV. t. III. p. 300 ed. Paris., qui hoc ponit: Aegyptios obscure indicasse videri mutatum solis cursum tempore Iosuae imperatoris et Hiskiae, Iudaeorum regis, de quo utroque in Iosuae libro X, 12, 13 et II Reg. 20, 9. Aliam his adiicit Wesselingius sententiam viri docti in Memor. Trivultin. (Janvier 1762) t. LXV pag. 409 ed. Amstelod., quam pluribus referre taedet, cum ab Herodoti verbis illa sit maxime aliena. Nec meliori successu haec tractarunt academici Parisienses, de la Nauze, Brequigny, Dupuis, quorum scriptiones insertae exstant tom. XXIX Mémoir. de l'Acad. des Inscript. pag. 64 seqq. Nec defuerunt nostra aetate, qui, cum summam antiquitatem ad quindecim millia annorum adeo recedentem Aegyptiorum rebus asserere studerent, ad Herodoti quoque locum provocarent eumque ex diverso statu signorum zodiaci et scientia aequinoctiorum certis periodis progredientium explicatum vellent. Tu vid. quos *Cr.* (Commentatt. Herodd. p. 200) laudat viros doctos: Remi Raige in Mém. astronom. (Descript. de l'Egypt I, p. 169 seqq. coll. II. p. 257 seqq.), Fourier (Descript. de l'Egypt. Antiqq. Livr. III. mém. T. I. p. 819. 822), Görres: Mythengesch. p. 415 not. (qui ad duas periodos Sothiacas haec relata vult) et Goedicke Berlin. Zeitschr. f. Wissensch. u. Kunst I. p. 350—372. His add. Ideler: Handbuch d. mathem. u. technolog. Chronolog. I. p. 138 seq., qui etiam de periodis quibusdam Sothiacis hic agi statuerat improbante Letronnio l. l. p. 112. Alia tentarunt ad haec explicanda Pfaff in: Morgenblatt 1832. nr. 219 et vir doctus in Literar. Notizenblatt z. Abendzeitung 1832. nr. 63. p. 250, Gehringer: Ueber die biblische Aera (Tubing. 1842) p. 27, Boeckh. l. l. p. 422, Saint Martin in: Mém. de l'Acad. d. Inscriptt. XII. 2. p.

Digitized by Google

ναι· καὶ οὐδὲν τῶν κατ' Αἴγυπτον ὑπὸ ταῦτα ἑτεροιωθῆναι, οὔτε τὰ ἐκ τῆς γῆς οὔτε τὰ ἐκ τοῦ ποταμοῦ σφι γινόμενα οὔτε τὰ ἀμφὶ νούσους οὔτε τὰ κατὰ τοὺς θανάτους. Πρότερον δὲ 143
Ἑκαταίῳ τῷ λογοποιῷ, ἐν Θήβῃσι γενεηλογήσαντί τε ἑωυτὸν

75 coll. Letronnio ibid. pag. 107, Lepsius l. l. pag. 191 seqq., Rosellini Monum. storic. I. pag. 80. not., Brunet de Presle Examen critique des dynast. Egyptt. pag. 33 seqq. 86, qui novae periodi annive reformati notationem in his latere arbitratur: quod idem suspicatur Brugsch: Reisebericht aus Aegypt. p. 153 seqq. Equidem haec indicasse satis habeo: etenim ipse pronuntiare nolim, num ad mendacia et somnia Aegyptiorum haec sint referenda indeque missa facienda, quae Scaligeri est sententia adeoque Letronnii etiam esse videtur, an veri quid contineant, quod ad siderum cognitionem annorumque cursum inde constituendum omnino pertinet. — In verbis seqq. *καὶ οὐδὲν τῶν κατ' Αἴγυπτον ὑπὸ ταῦτα ἑτεροιωθῆναι* verba *ὑπὸ ταῦτα* de tempore accipienda sunt: *dum haec fiebant*, *ὑπὸ τὸν χρόνον τοῦτον, ἐν ᾧ ταῦτα ἐγένετο*, ut interpretatur Lhardy ad I, 51.

Cap. CXLIII.

Πρότερον δὲ Ἑκαταίῳ τῷ λογοποιῷ κ. τ. λ.] *Hecataeum Milesium*, qui quingentis ferme annis a Chr. n. floruit, Herodotus h. l. intelligit. Qui, pluribus orbis terrarum partibus perlustratis, opus condiderat, quod inscripsit *γῆς περίοδον*, qua varias terrarum partes ab ipso perlustratas accurate perscripsisse fertur adeoque tabulam s. mappam geographicam adiecisse, de qua Noster infra V, 49. Alios praeterea scripsit libros historici argumenti a veteribus passim commemoratos, nec Herodoto ignotos, qui, cum magna esset Hecataei auctoritas, non solum multa videtur omisisse, quae ab Hecataeo satis iam exposita videret, verum alia quoque, quae minus bene ab illo tradita essent, ut emendaret, sibi proposuisse. Unde factum, ut acerbius subinde Hecataeum tangere eiusdemque opiniones acrius perstringere videatur Herodotus. Vid. not. ad II, 21. 68 in. 71 init. 77. 156 et Creuzerum in Fragm. hist. pag. 22. Quae hoc loco tangit Herodotus, ea pertinuisse videntur ad *γενεαλογιῶν* opus, quo celeberrimorum Graeciae hominum heroumque seriem enumeratam eorumque res gestas literis consignatas fuisse probabile est. Vid. Creuzer l. l. pag. 45 seqq., qui idem de Hecataeo plura disputavit pag. 3 seqq. 38 seqq. et nunc haecce addit: „De Hecataeo Milesio Thebis morante et Diodoro deinde narrationum fide dignissimarum copiam relinquente optime iudicant auctores operis Descript. de l'Eg. II, p. 59." — Tu add. Ukert. l. l. I, 1. pag. 69 seq. et Klausen ad Hecataei fragm. p. 2 seqq., quo auctore Hecataeus haec narravit in descriptione Thebarum; itaque hunc locum inter fragmenta operis, cui titulus *περίοδος γῆς*, retulit pag. 118 seq. Caeterum deridet huiusmodi genealogias per antiquitatem obvias Lobeck Aglaopham. p. 327.

Ἑκαταίῳ τῷ λογοποιῷ] *λογοποιὸν* Hecataeum vocat *historiae scriptorem, enarratorem*, ut bene monet Wesselingius ad V, 36 coll. V, 125 et II, 134 ibiq. nott. Eodem nomine Herodotum appellavit Iulianus *λογοποιὸν*, haud ignominiae causa, sed tanquam historiae scriptorem, probo sensu. Videatur Heyler. ad Iulian. ep. XXII. pag. 252 seq. a *Cr.* ad hunc l. laudatus. Ipse Herodotus in Arriani Peripl. 18 dicitur *λογοποιὸς* probo utique sensu. Quae sequuntur verba: *γενεηλογήσαντί τε ἑωυτὸν καὶ ἀναδήσαντι τὴν πατριὴν ἐς ἑκκαιδέκατον θεὸν*, valent: *qui generis su originem recensere eamque ad deum tanquam progenitorem decimum sex-*

Digitized by Google

καὶ ἀναδήσαντι τὴν πατριὴν ἐς ἑκκαιδέκατον θεὸν, ἐποίησαν
οἱ ἱρέες τοῦ Διὸς, οἷόν τι καὶ ἐμοὶ οὐ γενεηλογήσαντι ἐμεωυ-
τόν. ἐσαγαγόντες ἐς τὸ μέγαρον ἔσω, ἐὸν μέγα, ἐξηρίθμεον
δεικνύντες κολοσσοὺς ξυλίνους τοσούτους, ὅσους περ εἶπον·
ἀρχιρεὺς γὰρ ἕκαστος αὐτόθι ἵσταται ἐπὶ τῆς ἑωυτοῦ ζόης εἰ-
κόνα ἑωυτοῦ. ἀριθμέοντες ὦν [καὶ δεικνύντες οἱ ἱρέες ἐμοὶ
ἀπεδείκνυσαν παῖδα πατρὸς ἑωυτῶν ἕκαστον ἐόντα, ἐκ τοῦ 174

tum s. *auctorem* decimum sextum a se ipso retrorsum ductum *referre instituerat*, ubi *τὴν πατριὴν* non alio sensu dixit atque infra II, 146 *ἀπὸ τούτου γενεηλογέουσι αὐτῶν τὴν γένεσιν.* Neque aliter III, 75: *ἀρξάμενος ἀπὸ Ἀχαιμένεος ἐγενεηλόγησε τὴν πατριὴν τὴν Κύρου.* Inde haud intercedam, si quis hoc etiam loco *τὴν πατριὴν* de phratria, quam Attici dicebant, accipere velit, ut fecit Welcker: Der epische Cycl. p. 162. Tu conf. I, 200 et I, 125 ibique nott. Deus autem, quem generis stirpem retulit Hecataeus, vix alius esse potuit atque *Apollo*, a Milesiis insigniter cultus: vid. Klausen ad Hecat. fragm. p. 6. — Ad formam vocis numeralis *ἑκκαιδέκατον* conf. II, 159 *ἑκκαίδεκα*, et quae admonuit Bredov. p. 279 seq.

οἷόν τι καὶ ἐμοὶ οὐ γενεηλογήσαντι ἐμεωυτόν] Ex his verbis satis patet, Herodotum ipsum Thebis commoratum fuisse. Vid. supra II, 3. 15 ibiq. nott.

ἐσαγαγόντες ἐς τὸ μέγαρον ἔσω, ἐὸν μέγα] *μέγαρον* quid esset, diximus ad I, 47. „Pro *atrio* hic accipi volunt Galli docti (Descript. de l'Eg. Antiqq. II. p. 219) illudque ipsum amplissimum esse atrium, quod in vico Karnak ab orientali parte Nili hodieque pateat.“ *Cr.*

κολοσσοὺς ξυλίνους] Heerenio (Ideen II, 2. p. 302) hi colossi videntur esse: *kolossale Pilaster-Karyatiden;* unde simul idem vir doctus colligit, etiam in Aegyptiis templis ligni quendem fuisse usum ad ornamenta, alia id genus. Atque adhibuit hunc l., monente Creuzero, Visconti ad Mus. Pio-Clement. vol. II. pag. 32. Galli vero docti (l. l. pag. 169) hos ligneos colossos arbitrantur fuisse sarcophagos ligneos, sive mumiarum arcas, in quibus ipsorum pontificum maximorum cadavera medicata inclusa fuerint. Quibus minime illud refragari monet Creuzer. (Comm. Herodd. pag. 201), quod continuo quisque sacerdos summus, dum vivit, imaginem suam ponere dicitur; nam similiter loqui Nostrum II, 86 de veris mumiis; deinde viros honoratos in conclavibus aedificiorum memorari sepultos, atque reputandum omnino esse, quam vim in Aegyptiorum vita ac societate habuerit mumiarum spectaculum (II, 78), denique quam consentaneum sit eiusmodi religionum sacerdoti, vivum ac spirantem sibi arculam ipsum suam collocasse in atrio sublustri. Obloquitur Gallus interpres recentior, in ipsa *colossorum* voce haerens, cum Herodoti verba, qualia nunc leguntur, vix talem interpretationem admittant. Neque enim verba *αὐτόθι ἵσταται — εἰκόνα* de mumia, quae humi reponi solet (vid. nott. ad II, 86), accipi poterunt.

ἕκαστος αὐτόθι ἵσταται] *ἵσταται* plerique libri et optimi probante quoque Bredov. p. 397. Contra e Sancrofti libro aliisque Eltz Quaest. Herodd. fasc. I. p. 12 (Jahrbb. f. Philolog. Suppl. IX. p. 118) reponi iubet *ἱστᾷ* verbo activo, quod invenimus II, 86. IV, 103 aliisque locis, quos indicat Wesselingius. Quoniam vero h. l. agitur de statua, quam *sibi quisque ponit, ponendamve curat,* satis videtur tutus medii verbi usus.

Digitized by Google

ἄγχιστα ἀποθανόντος τῆς εἰκόνος διεξιόντες διὰ πασέων, ἕως οὗ ἀπέδεξαν ἁπάσας αὐτάς. Ἑκαταίῳ δὲ γενεηλογήσαντι ἑωυτὸν καὶ ἀναδήσαντι ἐς ἑκκαιδέκατον θεὸν, ἀντεγενεηλόγησαν ἐπὶ τῇ ἀριθμήσει, οὐ δεκόμενοι παρ᾽ αὐτοῦ ἀπὸ θεοῦ γενέσθαι ἄνθρωπον. ἀντεγενεηλόγησαν δὲ ὧδε, φάμενοι ἕκαστον τῶν κολοσσῶν Πίρωμιν ἐκ Πιρώμιος γεγονέναι· ἐς ὃ τοὺς πέντε καὶ τεσσεράκοντα καὶ τριηκοσίους ἀπέδεξαν κολοσσοὺς Πίρωμιν ἐκ Πιρώμιος γενόμενον, καὶ οὔτε ἐς θεὸν οὔτε ἐς

διεξιόντες διὰ πασέων] Imitatus est hanc locutionem Pausanias IX, 27, §. 5, ubi vid. Siebel. De ipso verbo *διεξιέναι* conf. I, 166 ibiq. not. Ad *πασέων* suppl. *τῶν εἰκόνων*. Ad seqq. *ἕως οὗ ἀπέδεξαν* conf. Struv. Spec. quaest. de dial. Herod. I. pag. 43. 44, quem si audias, scribendum erit *ἐς ὃ*, quod per librarios saepius transformatum in *ἐς οὗ* tandem etiam in *ἕως οὗ* abierit. Recentt. edd. inde a Bekkero scripserunt *ἐς ὃ*, quod etiam hic reponi iubet Bredov. p. 283. Equidem librorum scriptorum omnium auctoritatem sequi malui. Qua eadem ex causa in seqq. reliqui *ἀριθμήσει*, quod Bekker. et ceteri edd. in *ἀριθμήσι* mutarunt, probante utique Bredov. p. 266.

καὶ ἀναδήσαντι ἐς — θεὸν] Monet Valcken. *ἀναδῆσαι* (*ἑωυτὸν*) *ἐς θεὸν* idem esse atque *τὸ γένος εἰς θεὸν ἀναφέρειν* (i. e. *originem, stirpem ad deum referre* s. *a deo repetere*), sive etiam (omissa voce *γένος*) *ἀναφέρειν εἰς θεόν*. Cui proxime accedere ait *ἀνάψαι τὸ γένος εἰς Δία* in Philostrat. vit. Apoll. I, 4.

Πίρωμιν ἐκ Πιρώμιος γενόμενον κ. τ. λ.] De hoc loco monuit Creuzer. Comm. Herodd. pag. 203: „Quod Iablonskius (Prolegg. ad Panth. p. 38 itemque in Vocc. Aegg. p. 204) *Piremei*, i. e. *facientem, quod iustum est*, ab Herodoto confusum esse dixerat cum *Piromi*, i. e. *homine*, ei sententiae suffragatur Gesen. ad Iesai. XIX, 11. p. 620 not., obloquitur Larcherus, idque vix fieri potuisse in vocabulo tam vulgato contendit. Recte, si quid video. Ac lucem arbitror afferri posse huic loco Herodoteo, si contuleris Maxim. Tyr. Dissert. VIII, 5. pag. 137 seq. Reisk., cuius verba insignem Aegyptiarum Graecarumque religionum indolis significationem habent. Iam quis dubitet, Hecataeum, qui *deum* adeo fecerat generis sui *ἀρχηγέτην*, de reliquis deinceps maioribus suis item magnificentius esse locutum, ut eos saltem heroas ac *Κρείττονας* appellaret. Cuiusmodi orationi sacerdotes nihil aptius apponere poterant, quam illud: „„Horum pontificum, quorum imagines adspicis, unusquisque fuit *vir quantivis καλὸς κἀγαθὸς*, neque tamen quemquam dicimus ex deo vel ex heroë esse generatum."" Attende extrema: *οὔτε ἐς θεὸν, οὔτε ἐς ἥρωα ἀνέδησαν αὐτούς*. Nihil igitur certius, quam Hecataeum, qui deum auctorem sui generis proferret, *heroas* etiam inter Milesios suos maiores iactasse, sive *Κρείττονας*. Quibus salse Thebaici sacerdotes obtrudebant illos suos, quos tantummodo *ἀγαθοὺς* dicebant. — Quae cum ita sint, Herodotum prorsus accurate explicasse dixerim Aegyptiacum illud *Πίρωμις*." Atque Lacrozius, referente Larchero, cum Aegyptio hocce nomine etiam Indorum comparavit *Biroumas*, *Brahma* (*Birma*). Adde ex Wesselingii ad h. l. nota, Kirchero observante, *Πίρωμι* Coptis esse *virum fortem*, *heroëm;* alibi tamen simpliciter *virum*, *hominem* sine ullo boni malive additamento. Ac nuperrime ex Welckeri prolegg. ad Theognid. pag. XXIV notavit Heerenius (Ideen II, 2. pag. 128) Herodoteas voces *καλὸς κἀγαθὸς*, quibus Aegyptium nomen explicetur,

Digitized by Google

ἥρωα ἀνέδησαν αὐτούς. Πίρωμις δέ ἐστι κατ' Ἑλλάδα γλῶσ-
144 *σαν καλὸς κἀγαθός. Ἤδη ὦν, τῶν αἱ εἰκόνες ἦσαν, τοιούτους*
ἀπεδείκνυσάν σφεας πάντας ἐόντας, θεῶν δὲ πολλὸν ἀπηλλα-
γμένους. τὸ δὲ πρότερον τῶν ἀνδρῶν τούτων θεοὺς εἶναι τοὺς
ἐν Αἰγύπτῳ ἄρχοντας, οἰκέοντας ἅμα τοῖσι ἀνθρώποισι· καὶ

minime ad morum probitatem atque integritatem referendas esse, verum ad stirpis nobilitatem ac praestantiam. Idem quoque statuit Hengstenberg: Die Bücher Mosis u. Aegypt. p. 31. Quod ad Aegyptium nomen attinet, plerique nunc consentiunt, nihil aliud eo declarari nisi *hominem*, cum *Romi* significet *hominem* et *Pi* articulus sit Aegyptiorum; vid. Saint-Martin loco supra l. pag. 72, Wilkinson Manners etc. I. p. 17, Rosellini Mon. stor. II. p. 55 seq., qui *honesti* ac *probi* hominis significationem additam videri monet. Add. Uhlemann. Philolog. Aegypt. p. 25, Brunet de Presle: Examen critiq. d. dynast. d'Egypt. p. 87. Gehringer l. supra l. et ipse agnovit articulum *Pi* in hac voce, sed *Romi* refert ad Hebraicum רם i. e. *altus*. Alia protulit Saalschuetz (Zur Kritik Manetho's etc.) p. 3.

Cap. CXLIV.

θεοὺς εἶναι τοὺς ἐν Αἰγύπτῳ ἄρχοντας κ. τ. λ.] De diis in Aegypto regnantibus scribit quoque Diodor. I, 12. 44, ubi vid. Wesseling. Larcherus ad illud regni genus haec relata vult, quod deorum quidem nomen habeat, revera autem a sacerdotibus administretur, theocraticum vulgo appellant. Neque aliter iudicat Wilkinson. Manners etc. sec. ser. I. p. 206, itemque Rosellini, cuius sententiam mox afferemus. Equidem haec ad eam Aegyptiorum doctrinam refero, de qua Creuzer. exposuit ad Herod. II, 145. Ad historiae fidem certamque aetatum seriem constituendam vix quidquam haec valere posse quivis intelligit. — *ἀπηλλαγμένους* (pro *ἀπαλλαγμένους*) e duobus codd. reposui, probante Bredov. p. 293, quem eundem secutus sum in simili augmenti restitutione II, 152 et 167.

οἰκέοντας ἅμα τοῖσι ἀνθρώποισι] „Reposuit *οἰκέοντας* ex codicibus aliquot post Schaeferum Schweighaeuserus [et Gaisford., quem secuti sumus]. Ego mihi hoc loco laudo modestiam Wesselingii, qui, cum et ipse faveret ei lectioni, in textu tamen pristinam exhibuit *οὐκ ἐόντας*, quam Athenagoras in suo cod. (de legat. cap. 24) legerat, et Med. Schellersh. (F) aliique tuentur. Nec Valckenarius diserte potiorem indicat alteram. Simpliciter accepit Iablonski prolegg. Panth. p. 39. 41: qui cum hominibus *non una vixerint*. Quae sententia quam difficultatem pariat, commonstravit Wesselingius ad nostrum locum, et, ut hoc ipse etiam addam, nemo nescit, Thebas, Abydum aliasque Aegyptias urbes conditas ferri a diis. Sed quid si *εἶναι ἅμα τοῖσι ἀνθρώποισι* h. l. eam potestatem habeat, quam alibi *συμμῖξαι, ὁμιλεῖν, διαλέγεσθαι?* Quae verba de rebus venereis usurpari docuit Valckenarius ad Nostri II, 64. Hoc si admittas, hoc ipsum: *οὐκ ἐόντας ἅμα κ. τ. λ.* idem foret atque superius fere: *οὐ δεκόμενοι παρ' αὐτοῦ, ἀπὸ θεοῦ γενέσθαι ἄνθρωπον.* — Verumtamen ipsi Herodoto refragatur quodammodo Plutarchus in Sympp. VIII. prooem. pag. 718 s. 960 Wyttenbach." Creuzer. Comm. Herodd. p. 203. 204. Sed conf. nunc eundem in Symbol. I. p. 6 ed. tert. Ad lectionem *οὐκ ἐόντας* redit Rosellini Mon. stor. I. p. 71, quam ita accipit: „non communicanti cogli nomini" eum imperii theocratici modum hic exprimi ratus, in quo ipsum quidem numen imagine tantum aut alio symbolo declaratum compareat, rerum publicarum administratio autem per

Digitized by Google

τούτων αἰεὶ ἕνα τὸν κρατέοντα εἶναι, ὕστατον δὲ αὐτῆς βασιλεῦσαι Ὧρον τὸν Ὀσίριος παῖδα, τὸν Ἀπόλλωνα Ἕλληνες οὐνομάζουσι· τοῦτον, καταπαύσαντα Τυφῶνα, βασιλεῦσαι

sacerdotes geratur. Quae quantum ab Herodoti loco recte intellecto aliena sint, vix pluribus monere attinet. Wesselingius in nota ad h. l. ad Diodorum quoque provocat I, 12 [et I, 44] itemque ad Plutarchum de Isid. et Osir. cap. 18, quibus locis ea firmetur apud Herodotum lectio, qua *deos cum hominibus habitasse* (*οἰκέοντας ἅμα τοῖσι ἀνθρώποισι*) censemus.

ὕστατον — Ὧρον τὸν Ὀσίριος παῖδα] Eadem fere Diodor. I, 44 init. coll. I, 21 et Pausan. II, 30. §. 6.

τὸν Ἀπόλλωνα Ἕλληνες οὐνομάζουσι] Conf. II, 156. Pausan. l. laud. Laurent. Lyd. de menss. pag. 42 Roeth. et quae alia affert Iablonsk. Vocc. Aegg. pag. 241 seq. et Seyffarth: Beiträge z. Kenntniss d. alt. Aegypt. II. p. 107 seq. Ac distinxit Plutarchus de Isid. et Osirid. cap. 12. p. 355 seq. inter *Arverin*, Osiridis fratrem, quem *Apollinem* sive *Horum* natu maiorem ferebant, et inter *Horum* minorem natu, filium Osiridis et Isidis, patris ultorem, de quo vid. cap. 18 seqq. Arverin Osiridis fratrem a Graecis Apollinem dici, testatur quoque Diodor. Sic. I, 17 coll. 13, ubi Apollinem dicit, quem proprie Arverin dicere debebat, ipsisque inscriptionibus Graecis duabus hoc confirmatur apud Letronnium Recueil d'Inscript. d'Egypt. I. p. 40. 50. Herodotus ad Horum minorem natu, Osiridis filium, respexit, quem et ipsum Apollinem vocare poterat, cum haud pauca ille offerret similia Graecorum Apollini: de quibus conf. Wilkinson. Manners etc. sec. ser. I. p. 397 seqq., Roeth: Gesch. d. abendl. Philos. I. nott. p. 156 coll. 184, qui e monumentis Aegyptiis protulit inscriptiones, in quibus Osiridis et Isidis filius, ultorque patris praedicatur; ipse repraesentatur deus in his monumentis vir iuvenis falconis capite instructus (cf. Wilkinson. l. l. III. Pl. 37), nomen notis hieroglyphicis falconis addita linea sive flagello indicatur sonatque *Hor* s. *Har*. Hunc igitur Horum, quem ad solares deos pertinuisse nihil dubium, quo iure et quo sensu Noster Graecorum Apollinem dixerit, disquisivit Creuzer. in Symbol. II. p. 34. 248. 555. 558. 657. III. p. 328 ed. tert., quocum conf. quae Hirt disseruit: Abhandll. d. Berlin. Akad. hist. phil. Class. ann. 1820 et 1821. pag. 157 seqq. Nam Horus appellabatur Sol in solstitio aestivo; quo quidem tempore omnium rerum, quae ad hominum animaliumque vitam nutriendam exhilarandamque faciunt, haud ambigua spes ostenditur. Inde in doctrina sacerdotali exhibetur deus iuvenis optimae spei pulcherrimaeque faciei morumque probatissimorum, ut qui patris (Osiridis) a Typhone caesi vindex exstiterit. Quae si reputes, quid obstat, quo minus Horo, Aegyptio deo, cum Graecorum Apolline convenisse credamus? Duos autem Aegypti deos solares ad Graecorum Apollinem valuisse Creuzerus statuit l. l., alterum, Vulcani qui perhibetur filius, quique ad Apollinem *πατρῷον* Atheniensium pertinuit; alterum, Horum, qui ad reliquarum Graeciae gentium Apollinem valuit. Tu conf. quae ipse olim disserui in dissert. de Apolline Patricio, Heidelb. 1820. pag. 16 seq.

τοῦτον, καταπαύσαντα Τυφῶνα] De Graeca forma vocis *Τυφὼν* (II, 156) et *Τυφῶνα* omnia dabit Bredov. p. 250 seq. Secundum alios Thyphonem interfecit Horus, patrem caesum ulturus, secundum alios Typhonem regno, quod occupaverat, deiecit. Conf. Diodor. I, 21. 88. Plutarch. de Is. et Osir. cap. 19. pag. 358, ubi Typhonem duabus pugnis superatum esse scribit, coll. cap. 73. pag. 380, ubi plura de significatione Typhonis.

Digitized by Google

ὕστατον Αἰγύπτου. Ὄσιρις δέ ἐστι Διόνυσος κατ' Ἑλλάδα γλῶσσαν.

Plura citat Iablonsk. Panth. Aeg. III. p. 40. Add. Hirt: über Gegenstände d. Kunst b. d. Aegypt. l. l. pag. 158 seq. 164 seqq. Pertinent vero haec ad doctrinam illam sacerdotalem, quae ad historiae formam ea effinxit, quae ad physicas, astronomicas adeoque metaphysicas notiones vulgo referuntur. Atque Horum modo diximus esse solem in solstitio aestivo, cuius vi salutifera quaecunque in terrae solo inclusa tenentur, in lucem proferuntur et ad maturitatem perducuntur. Cui quaecunque obstant in terra atque aëre, ea Typhonis nomine ac notione comprehenduntur et Typhonis in daemoniacam speciem quasi coalescunt. Inde Typhon intemperatus omnis rerum naturalium excessus; inde ardor, foetor, pestis, angor et fatalis obitus; inde vel animi quaevis perversitas, animique quodvis vitium, fausta omnia atque infausta. Haec qui teneat, iam intelliget, quid sacerdotes spectarint docentes Typhonem ab Horo vel interemtum vel regno deiectum esse. Plura Creuzer. Comm. Herodd. p. 288, qui nunc addit Sturz. ad Hellanici fragm. pag. 44. Et conf. quae ad II, 61 notata sunt. Add. Wilkinson. Manners etc. III. pag. 75 sec. ser. I. pag. 337 seqq. 416 seqq. Roeth. l. l. nott. pag. 161 et seqq. In monumentis Aegyptiorum diverso modo Typhonem exhiberi monstrant, quae attulit Parthey ad Plutarch. De Isid. et Osirid. pag. 153; neque ipsum nomen, notis hieroglyphicis significatum, adhuc est inventum, quod apud Aegyptios fuisse Σὴθ idem declarat Plutarchus (l. l. cap. 41.), qui Thyphonis nomen Graecum esse asserit ibid. cap. 2. Ac nomen *Set* utique notis hieroglyphicis scriptum inveniri notat Roeth. l. l., qui Typhonis nomen appellativum esse censet, neque Graecum sed Aegyptium, quo omnino significetur *adversarius, inimicus*. De *Typhone-Set* eiusque vi et significatione accurate quoque disputat Lepsius (Denkschrift d. Akad. d. Wissensch. zu Berlin. 1851. pag. 204 seqq.) ex ipsis Aegyptiorum monumentis plura afferens.

καταπαύσαντα] De verbo *καταπαύειν* (*regno* aliquem *eicere*) monet Wesselingius ad h. l. citans Herod. II, 162. VI, 43. VII, 105.

Ὄσιρις δέ ἐστι Διόνυσος κατ' Ἑλλάδα γλῶσσαν] Vide supra II, 42 ibiq. not. et II, 50 ibique not. Add. Plutarch. De Isid. et Osirid. cap. 35. pag. 364. Ipsa Aegyptiorum monumenta si perlustramus, Osiridem plerumque exhiberi inferorum praesidem ac deum mortuorumque hominum iudicem invenimus, indeque etiam summo iure a Nostro II, 123 scribi apparet: *ἀρχηγετεύειν δὲ τῶν κάτω Αἰγύπτιοι λέγουσι Δήμητρα καὶ Διόνυσον*, i. e. Isidem atque *Osiridem*. Plura de hoc Osiridis munere atque officio attulerunt Wilkinson. Manners etc. sec. ser. I. pag. 314 seqq., Parthey ad Plutarch. De Is. et Osir. pag. 170, Roeth. l. l. nott. pag. 152. Neque vero ad inferos tantum Osiridis numen pertinere, sed ad supera quoque spectare, nec pauca esse, in quibus huius dei optimi utique ac benevoli vis ac potestas cum *Baccho* conveniat, similia fere hominibus praestante, dubitari nequit: tu conf. modo de Osiride pluribus exponentem Creuzer: Symbol. II. pag. 19 seqq., Hirt. l. l. pag. 148 seqq. Atque Roeth. l. l. pag. 169 recte admonuit, Osiridem apud inferos exhiberi praesidem deumque aeque atque in superis hominum dominum Aegyptique regem. Add. Klausen in: Ersch. u. Gruber. Encyclop. Sect. III. Vol. VI. pag. 269 seqq. De ipso *Osiridis* nomine plurima suppeditavit Iablonski Panth. Aegypt. II, 1. §. 10 seq. 15 seq. et Vocc. Aegyptt. p. 188. Ὕσιριν illum ab Aegyptiis dictum se audivisse Hellanicus tradidit, teste Plutarcho: De Is. et Os. cap. 34. p. 364; quod ad unum idemque redire monet Roeth. l. l. nott. pag. 152.

Digitized by Google

Ἐν Ἕλλησι μέν νυν νεώτατοι τῶν θεῶν νομίζονται εἶναι 145
Ἡρακλέης τε καὶ Διόνυσος καὶ Πάν, παρ' Αἰγυπτίοισι δὲ Πὰν μὲν ἀρχαιότατος καὶ τῶν ὀκτὼ τῶν πρώτων λεγομένων θεῶν, Ἡρακλέης δὲ τῶν δευτέρων, τῶν δυώδεκα λεγομένων εἶναι, Διόνυσος δὲ τῶν τρίτων, οἳ ἐκ τῶν δυώδεκα θεῶν ἐγένοντο. Ἡρακλέϊ μὲν δὴ ὅσα αὐτοὶ Αἰγύπτιοί φασι εἶναι ἔτεα ἐς Ἄμασιν βασιλέα, δεδήλωταί μοι πρόσθε· Πανὶ δὲ ἔτι τούτων

Qui ipse hoc nomen non proprium sed appellativum esse, quod etiam aliis diis tributum fuerit, observat *poenamque retribuentis* notionem eo declarari addit: quod cum deo inferorum praeside ac iudice supremo convenire nemo non videt. In alia plane abit Seyffarth: Beiträge z. Kenntn. d. alt. Aegypt. II. pag. 113 seqq., ad sidera et planetas Osiridem revocans.

Cap. CXLV.

Ἐν Ἕλλησι μέν νυν νεώτατοι τῶν θεῶν νομίζονται κ. τ. λ.] Comparanda sunt, quae ad II, 43 et 46 adscripsimus simulque adiicienda, quae de triplice ordine deorum Aegyptiorum, primorum (octo), alterorum (duodecim), tertiorum, in quibus ipse Osiris Dionysus est, disseruit Creuzerus Comm. Herr. p. 205 seqq. „Habet nimirum huiusmodi doctrina hoc singulare, ut, quae hodieque ad metaphysicas, physicas, astronomicas inprimis rationes rediguntur, ea sacerdotalis ratio ad historiae quandam speciem effingat. Hinc omnia illa, quae hominum memoriam excedunt, dispescuntur per *regna deorum* (*βασιλείας θεῶν*). Videlicet ponunt prisci sacerdotes copiam quandam aetatum, quae per temporum decursum invicem se excipiunt. In principio et quasi in rerum omnium culmine locant vel unum vel plures deos supremi ordinis et sola mentis cogitatione informandos. Hos sequuntur dii alteri, inferiores illis primis, sed in quibus tamen et ipsis vera vis divinitatis, qua illi primi censentur, insit; et sic porro diversis gradibus procedente ordine. Hoc pacto fit, ut summum numen et tanquam ipsa divinitas propagine sua deorum per labentes aetates sese explicet, et, licet per se summa, ad infima tamen omnia nec minus pertineat. In extremum autem gradum progressa quadam sui parte implicatur inferiorum rerum vicissitudine, rerum fluxarum gurgite immergitur, et mortalia adeoque mortem subit, ita tamen, ut, quia nunquam potest a se ipsa desciscere, vi perennis suae divinitatis reviviscat et perpetuitatis rerum naturalium auctor sit.“ De *Hercule* satis supra monitum est ad II, 43, de *Pane* ad II, 46; *Dionysum* vero, i. e. *Osiridem* (vid. ad II, 144 nott.), quod ad tertium deorum ordinem Noster retulerit, id ex errore factum esse iudicat Lepsius (Chronolog. d. Aegypt. I. pag. 253. Denkschrift. d. Akad. d. Wiss. zu Berlin. 1851. pag. 174), quod Horus, Osiridis filius, qui Typhonem vicit patrisque vindex exstitit, ultimus deorum rex ante Menem, primum hominum regem, perhiberetur: itaque ab Herodoto quoque Horum et Osiridem, quem utrumque primo deorum ordini (ad quem e Lepsii sententia pertinent), adscribere debuerit, ad tertium, i. e. ultimum deorum ordinem, quos hominum imperium in Aegypto exceperit, referri. Neque enim horum trium ordinum alterum ex altero ortum putat Lepsius (l. l. pag. 177 seq.) generandi lege, sed regnorum successiones temporum decursu factas declarari censet.

δεδήλωταί μοι πρόσθε] Vid. supra II, 43. Pro Ἡρακλῆς, ut vulgo legebatur, reposui Ἡρακλέης, mo-

Digitized by Google

πλέονα λέγεται εἶναι, Διονύσῳ δ' ἐλάχιστα τούτων· καὶ τούτῳ πεντακισχίλια καὶ μύρια λογίζονται εἶναι ἐς Ἄμασιν βασιλέα. καὶ ταῦτα Αἰγύπτιοι ἀτρεκέως φασὶ ἐπίστασθαι, αἰεί τε λογιζόμενοι καὶ αἰεὶ ἀπογραφόμενοι τὰ ἔτεα. Διονύσῳ μέν νυν, τῷ ἐκ Σεμέλης τῆς Κάδμου λεγομένῳ γενέσθαι, κατὰ ἑξακόσια ἔτεα καὶ χίλια μάλιστά ἐστι ἐς ἐμὲ, Ἡρακλέϊ δὲ τῷ Ἀλκμήνης

nente Bredovio pag. 258 et Dindorfio pag. XV.

κατὰ ἑξακόσια ἔτεα καὶ χίλια μάλιστά ἐστι ἐς ἐμέ] *κατὰ* hic valet *ferme, circiter;* vid. nott. ad VII, 173. In hisce numeris vitium latere Wesselingius aliique contendunt. Cum enim ab Hercule ad Herodotum anni nongenti fere abierint, Hercules autem a Baccho nonnisi quinque generationibus disiunctus sit (prouti ex Apollodoro, Diodoro, aliunde cognitum sit), in Herodoti textu refingendum esse: *κατὰ ἑξήκοντα ἔτεα καὶ χίλια*, i. e. *annos ferme mille et sexaginta:* quippe quo annorum numero exacte reddatur nongentorum annorum spatium additis quinque generationibus, quae secundum ea, quae II, 142 tradantur, centum fere et sexaginta consumment annos. Videtur utique probabilis haecce emendatio, a pluribus cupide arrepta; laudo tamen equidem Schweighaeuseri religionem, qui vulgatam, libris scriptis omnibus probatam, intactam relinquere maluit, quam in istiusmodi numeris quidquam mutare. Neque sane ipse Noster in his numeris, quibus consulto illud *κατὰ* addidisse videtur, quod paulo ante in Aegyptiorum annis quindecim millibus omisit, sibi prorsus constitisse videtur. Qui enim h. l. (quocum conf. etiam I, 7. II, 13) Herculem, Alcmenes filium, *nongentis* ferme ante se annis vixisse scribit, is, alios locos VII, 204 et VIII, 131 si sequimur, *septingentos* potius sumsisse videri potest, nisi hoc cum Niebuhrio (de quo mox) alium in modum explicare velimus. Hunc vero locum si sequamur ipsiusque Herodoti aetatem tricenariam fere tum fuisse (circa 454 a. Chr. n.) statuamus, Dionysi aetas redibit ad annum 2054, Herculis ad annum 1354, Panis ad ann. 1254 a. Chr. n., Troiaque capta ponenda erit circa ann. 1263 a. Chr. n. Conf. Fischer: Griech. Zeittaf. pag. 8. 9, qui in Dionysi aetate constituenda lectionem *ἑξήκοντα* pro *ἑξακόσια* secutus invenit annum 1514 ante Chr. n. E Larcheri calculis (T. VII. pag. 345) Hercules natus est anno 1384 a. Chr. n., Pan (ibid. pag. 359) anno 1260, Troia capta anno 1270 a. Chr. n. Tractavit haec quoque Brunet de Presle: Examen critiq. d. dynast. d'Egypt. pag. 78 seqq. coll. pag. 63 seq.

Ἡρακλέϊ δὲ τῷ Ἀλκμήνης, κατὰ εἰνακόσια ἔτεα] Si Spartanorum regum Heraclidarum generationes computes, erunt *viginti et una;* quae ex ipsius Herodoti computatione efficiunt annos *septingentos*, nec vero *nongentos*, ut h. l. affirmat. Sed Niebuhrio auctore (Ueber die Armen. Chronik d. Euseb. pag. 48 sive Kleine histor. Schriften I. p. 196) Herodotus non solum Graecorum heroum stirpes respicit, sed etiam Assyriorum reges, primamque Lydorum regum dynastiam (conf. I, 7), et ipsam Herculei generis. Atqui Heraclidae cum per quingentos annos Lydiae imperarint, Mermnadae subsecuti regnum tenuere per centum septuaginta annos, a quo tempore usque ad Herodoti aetatem sunt centum duodetriginta anni: quibus omnibus computatis, simulque additis tribus generationibus sive centum annis intra Herculem ipsum atque Agronem, exsistit utique summa annorum nongentorum trium Herodoteaeque computationis certa stat ratio.

Digitized by Google

κατὰ εἰνακόσια ἔτεα, Πανὶ δὲ τῷ ἐκ Πηνελόπης (ἐκ ταύτης γὰρ καὶ Ἑρμέω λέγεται γενέσθαι ὑπὸ Ἑλλήνων ὁ Πὰν) ἐλάσσω ἔτεά ἐστι τῶν Τρωϊκῶν, κατὰ τὰ ὀκτακόσια μάλιστα ἐς ἐμέ.
146 *Τούτων ὦν ἀμφοτέρων πάρεστι χρᾶσθαι τοῖσί τις πείσεται λε-*

Πανὶ δὲ τῷ ἐκ Πενελόπης κ. τ. λ.] Pana Mercurii atque Penelopae filium memorat Cic. de Nat. deor. III, 22, ubi aliorum testimonia attulerunt Davisius atque Creuzerus. Tu vid. inprimis Luciani locum in Dialog. deor. XXII. pag. 76 Bip. ibique Hemsterhus. pag. 319 seq. et quae de hoc argumento disputavit Creuzerus in: Symbol. III. p. 502 et IV, pag. 62 seqq. coll. pag. 21 seqq. ac Marc. Motty in Dissertat. de Fauno et Fauna etc. (Berolin. 1840.) pag. 16 seqq. Est vero hic cogitandum de *Pane*, qualem indicavimus deum in not. ad Herod. II, 46, atque de *Mercurio Ithyphallico*, de quo diximus ad II, 51. Penelopam autem tradunt virginem, antequam Ulixi nupserit, magicis artibus a Mercurio captam et ab eodem, qui *hirci* speciem assumsisset, compressam fuisse. Ubi Penelope eum fere locum tenere videtur, quem in similis argumenti fabulis et Pasiphaë et Proserpina adeoque ipsa Helena tenere dicuntur. Nolo nunc plura afferre, quae e Creuzeri libro l. l. cognosci poterunt.

Cap. CXLVI.

Τούτων ὦν ἀμφοτέρων πάρεστι κ. τ. λ.] i. e. *Ex duabus igitur his rationibus, quae dicuntur, cuique licet uti ea, quae ipsi probabilior videtur; mea de his quae esset sententia, declaravi*, supra scil. II, 43 seqq., ut ea, quae h. l. sequuntur, ad hanc ipsam sententiam vel magis probandam augendamque adiecta videantur; neque multum inde recedere credam, quod Naegelsbach, qui hunc totum locum tractavit in Jahrbb. d. Philolog. Suppl. II. p. 69 seq., verba: *ἐμοὶ δ᾽ ὦν ἡ περὶ αὐτῶν* (ita cum recentt. edd. scripsi pro *αὐτέων*) *γνώμη ἀποδέδεκται* sic potius reddi vult: *mihi quidem quid de his rebus statuam, exploratum est*, respiciens ad Herodot. IV, 132 *αὕτη μὲν Δαρείῳ ἡ γνώμη ἀπεδέδεκτο*: quod, sensum si quaerimus, vix multum differt ab eo, quod eiusdem capitis initio legitur *Δαρείου — ἡ γνώμη ἦν*; ad quem locum alios Nostri locos attuli, in quibus haec locutio invenitur, quam eandem etiam attigi ad II, 24. — Genitivus *τούτων ἀμφοτέρων* pendet a *τοῖσι — λεγομένοισι*; Noster *ταῦτα ἀμφότερα* intelligit utramque illam rationem, qua deos Graecos ex Aegypto advectos esse alii statuebant, alii negabant. Vid. supra II, 43 seqq. Herodoti ipsius eam fuisse sententiam manifestum est, ut antiquissimi fuerint Aegyptiorum dii, in Graeciam postmodo delati, ubi eo ipso tempore nati nominaque accepisse putabantur, quo ex Aegypto allati fuerint. Neque aliter fere de hoc loco statuisse video Naegelsbachium l. l., qui recte mihi contendere videtur, nervum argumentationis Herodoteae eum esse, „ut Herculis longe aliam atque Panis ac Dionysi conditionem esse contendat, neque Dionysum et Panem in eiusdem fortunae societatem adiungat Herculi, sed hunc illis in hac quidem conformatione sententiae opponat.“ Itaque *καὶ οὗτοι* ad Panem ac Dionysum recte retulit, ad quos eosdem etiam pertinet *καὶ τούτους* in seqq., qui iidem cum Hercule componuntur verbis *κατάπερ — καὶ δὴ καί*, *quemadmodum .. ita etiam;* unde haec totius loci nascitur sententia: „*etenim si clari exstitissent atque consenuissent etiam hi in Graecia, nimirum ut Hercules* (de quo supra II, 43 dixi), *ita etiam Dionysus et Pan: dixisset quispiam, vel hos ipsos, viri cum exstitissent, illorum deorum ante natorum nomina habuisse.*“ Cum vero uterque (Dionysus ac Pan) neque in Graecia apparuerit neque consenuerit (quem-

Digitized by Google

γομένοισι μᾶλλον· ἐμοὶ δ' ὦν ἡ περὶ αὐτῶν γνώμη ἀποδέδεκται. εἰ μὲν γὰρ φανεροί τε ἐγένοντο καὶ κατεγήρασαν καὶ οὗτοι ἐν τῇ Ἑλλάδι, κατάπερ Ἡρακλέης ὁ ἐξ Ἀμφιτρύωνος γενόμενος, καὶ δὴ καὶ Διόνυσος ὁ ἐκ Σεμέλης, καὶ Πὰν ὁ ἐκ Πηνελόπης γενόμενος, ἔφη ἄν τις, καὶ τούτους [ἄλλους], ἄνδρας γενομένους, ἔχειν τὰ ἐκείνων οὐνόματα τῶν προγεγονότων θεῶν. νῦν δὲ Διόνυσόν τε λέγουσι οἱ Ἕλληνες, ὡς αὐτίκα γενόμενον ἐς τὸν μηρὸν ἐνεῤῥάψατο Ζεὺς, καὶ ἤνεικε ἐς Νῦσαν τὴν ὑπὲρ Αἰγύπτου ἐοῦσαν ἐν τῇ

admodum de Hercule tradunt), sed alter vix natus Nysam asportatus sit, alter quo se converterit, incertum: inde concludit Noster, non mortales hos fuisse, qui in Graecia nati, priscorum deorum nomina assumserint, sed „Panis ac Dionysi nomina serius Graecis quam aliorum deorum innotuisse eosque (et haec est praecipua pars sententiae) quo primum tempore Panis et Dionysi, deorum Aegyptiorum, nomina fando acceperint, hoc iis credere natale tempus fuisse.“ Sed in hac ipsa sententia quam maxime offendit vox *ἄλλους*, quam in *ἄλλως* commutatam voluit Toupius in Larcheri not., eo sensu: *nil nisi* (homines, *meros* homines): quod quam alienum sit ab hoc loco aeque atque ab Herodoteo dicendi modo, pluribus monstrare vix opus; nec magis quidquam proficimus, si cum Wesselingio rescribamus *τοὺς ἄλλους*, aut cum Schaefero iungamus *ἄλλους γενομένους ἄνδρας*, aut denique cum viro docto Batavo (Bakhuizen van den Brink: Variae Lectt. ex histor. philos. antiq. Lugd. Batav. 1842. pag. 3 not.) voci *ἄλλους* eam significationem tribuamus, ut hac voce addita uterque deus (Dionysus et Pan) a tertio Hercule distinguatur. Quod cum bene sensisset C. F. Hermannus (Rhein. Mus. N. F. II. p. 587), vocem *ἄλλους* eiici iussit, quippe ortam ex *ἀνους*, i. e. *ἀνθρώπους*, quod pro glossemate ad *ἄνδρας* olim adscriptum fuisse statuit; *ἄνδρας* autem sensu eminenti hic dici pro *ἀνθρώπους* neminem fugit. Itaque Hermannum secutus vocem molestam uncis includendam censui, quam a totius loci sententia prorsus alienam esse mihi persuasit vir doctissimus.

τῶν προγεγονότων θεῶν] De hac Herodoti argumentatione ita monet Schweigh. ad h. l.: „Negari non potest, *Herculem*, *Dionysum* atque *Panem* deos esse multo antiquiores illa aetate, qua nati in Graecia feruntur viri illorum cognomines, quos ut deorum choro adscriptos colunt Graeci: adeoque constat, esse hos multo recentiores. Iam si priscis temporibus noti fuissent Graecis *Hercules* aliquis et *Dionysus* et *Pan*, dii, qui inter Graecos regnassent; tum hi, qui hos deos ex Graecia ipsa, non ex Aegypto, repetendos statuunt, dicere possent, recentiores hos, *alterum Herculem*, *alterum Dionysum*, *alterum Panem*, priscorum illorum nomina et honores occupasse. Atqui antiquior apud Graecos *Hercules*, quam Amphitryonis filius, nemini notus est, *Dionysus* vero et *Pan*, non modo prisci, Graecis ignoti; sed ne recentiores quidem hi, quos colunt, satis illis noti sunt, ac fere peregrini (nisi quod in Graecia nati putantur) ab illis habentur. Unde colligi par est, trium priscorum deorum, *Herculis*, *Dionysi* atque *Panis* nomina et cultum nonnisi eis fere temporibus primum innotuisse Graecis, quibus natos in Graecia esse hosce recentiores istorum cognomines constat.“

ὡς αὐτίκα γενόμενον] i. e. *statim*, *simulac natus esset*; cf. I, 79 ibique nott.

καὶ ἤνεικε ἐς Νῦσαν] Conf. He-

Digitized by Google

Αἰθιοπίῃ· καὶ Πανός γε πέρι οὐκ ἔχουσι εἰπεῖν, ὅκῃ ἐτράπετο γενόμενος. δῆλά μοι ὦν γέγονε, ὅτι ὕστερον ἐπύθοντο οἱ Ἕλληνες τούτων τὰ οὐνόματα ἢ τὰ τῶν ἄλλων θεῶν· ἀπ' οὗ δὲ ἐπύθοντο χρόνου, ἀπὸ τούτου γενεηλογέουσι αὐτῶν τὴν γένεσιν. Ταῦτα μέν νυν αὐτοὶ Αἰγύπτιοι λέγουσι.

Ὅσα δὲ οἵ τε ἄλλοι ἄνθρωποι καὶ Αἰγύπτιοι λέγουσι, 147
ὁμολογέοντες τοῖσι ἄλλοισι, κατὰ ταύτην τὴν χώρην γενέσθαι, ταῦτ' ἤδη φράσω· προσέσται δέ τι αὐτοῖσι καὶ τῆς ἐμῆς ὄψιος. Ἐλευθερωθέντες Αἰγύπτιοι μετὰ τὸν ἱρέα τοῦ Ἡφαίστου βασι-

rod. III, 97 et Diodor. I, 15 ibique Wesseling., qui alios quoque attulit Diodori locos in Arabia hanc urbem collocantis. Urbem *Nysam* sive *Nyssam* (ut aliis placet) qui in ipsa Aethiopia sitam hoc loco quaerunt, eos frustrari putem. Conf. Schlichthorst. l. l. pag. 175 seq. Nam ad sacram de Baccho doctrinam sacerdotalem haec pertinent et ex ea sola illustrari poterunt. Nec ulla hinc invenitur terra, in qua non sacra Bacchi urbs, *Nysa*, fuerit collocata. Quae qui accuratius cognoscere velit, adeat Bode: Geschichte d. Hellen. Dichtk. I. pag. 93 seqq., qui omnes fere veterum locos exhibet; de ipsa fabula eiusque vi et significatione conf. Creuzer: Symbol. I. pag. 456. 463 et praecipue IV. pag. 11 seqq. 24. 309, Preller: Griech. Mytholog. I. pag. 415 seq. *Νῦσαν* equidem cum Bredovio pag. 97 dedi consentientibus optimis quibusque libris scriptis. Vulgo *Νύσσαν*, idque exhibet etiam Eustathius ad Dionys. Perieg. 1153 Herodotea afferens. Qui idem cum Sancrofti libro exhibet *ἀνεῤῥάψατο*; sed vulgatum (*ἐς τὸν μηρὸν*) *ἐνεῤῥάψατο* satis tuentur loci Apollodori III, 4, 3 (*ἐνέῤῥαψε τῷ μηρῷ*), Orphei Hymn. 47, 3 (*μηρῷ ἐγκατεῤῥάψατο*) atque Aristidis Laud. Dionys. I. pag. 29, a Wesselingio allati; add. Nonnum IX, 3: (*Ζεὺς*) *δεξάμενος Διόνυσον ἐπέῤῥαφεν ἄρσενι μηρῷ*, ubi vid. not. Moseri pag. 190 seqq., qui Bacchi quoque epitheta inde ducta attulit *μηροτραφής*, *μηροῤῥαφής*, *εἰραφιώτης*, alia.

ταῦτα μέν νυν — λέγουσι] *ταῦτα μέν νυν* spectant ad ea, quae de deorum regnis in terra ac de tribus deorum ordinibus antea enarrata erant.

Cap. CXLVII.

καὶ τῆς ἐμῆς ὄψιος] Conf. II, 99 init. — Videtur autem Herodotus ipse indicare velle, quae iam narraturus sit, ea magis ad historiae fidem accedere et pro certioribus esse habenda, ut bene notat Heerenius Ideen etc. II. pag. 398.

ἐλευθερωθέντες Αἰγύπτιοι κ. τ. λ.] Neque in his, quae iam certiora ponit Herodotus, prorsus sibi constat rerum historia. Atque Diodorus I, 66 post Sabaconem refert anarchiam per biennium fuisse; quo tempore cum ad tumultus plebs esset conversa, duodecim inter se duces coniuratos imperium acquisivisse illudque, prouti convenerant, communiter per quindecim annos tenuisse. Apud Manethonem nulla huius dodecarchiae, quae dicitur, mentio; sed post Taracum novem reges Saitae dynastiae vigesimae sextae memorantur, quorum quartus dicitur Psammitichus, qui quinquaginta quatuor annos (quos eosdem ei quoque Herodotus tribuit II, 157, ubi vid. nott.) regnum tenuerit; vid. Syncell. pag. 75 s. p. 141 ed. Bonn. Conf. Beck: Allgem. Weltgeschichte I. pag. 693. 720 seq. Ipsum initium huius duodecim regum imperii Larcherus collocat in anno 671 a. Chr. n. (tom. VII. pag. 111 seqq. coll. 107), qui

Digitized by Google

λεύσαντα (οὐδένα γὰρ χρόνον οἷοί τε ἦσαν ἄνευ βασιλέος διαιτᾶσθαι) ἐστήσαντο δυώδεκα βασιλέας, δυώδεκα μοίρας δασάμενοι Αἴγυπτον πᾶσαν. οὗτοι ἐπιγαμίας ποιησάμενοι ἐβασίλευον, νόμοισι τοισίδε χρεώμενοι, μήτε καταιρέειν ἀλλήλους, μήτε πλέον τι δίζησθαι ἔχειν τὸν ἕτερον τοῦ ἑτέρου, εἶναί τε

idem probabiliorem censet Diodori narrationem, qua non continuo Sethonis sacerdotis regnum duodecim isti reguli exceperint, sed biennio praeterlapso. Ac revera valde fit credibile, Sethone mortuo (ut qui sacerdos solium regium magis occupasse quam iure hereditario sive legitimo adscivisse videatur), magnam rerum conversionem in Aegypto factam fuisse, usque dum pace composita duodecim reguli constituerentur, quos e militum genere („Kriegerkaste") desumtos fuisse eo magis crediderim, quo ante Sethonem ex eadem gente reges electos fuisse satis probabile est. Nec tamen plura asseverarim in re tam obscura testimoniorumque tanta inopia. Cf. Heeren. Ideen II, 2. pag. 396 seq. Exstitit postea Rosellini (Monum. storic. II. p. 125 seqq.), qui tam propter Manethonem nihil prorsus de his tradentem quam propter ipsa Aegyptiorum monumenta, quae nullum adhuc vestigium huius duodecim regulorum imperii praebuerunt, de tota hac dodecarchia dubitari omnino posse putaret. Sed hanc dubitationem admitti posse negat Wilkinson. Manners etc. I. pag. 148, quia tota haec res aliquam comprobationem accipiat ab ipsis monumentis, in quibus titulum inferiorem „*Melek*" his regulis tribui vult, cum, qui totam Aegyptum regerent, *Pharaonis* vel domini superioris et inferioris terrae nomen vulgo obtinuerint. Quod num verum sit, diiudicare nolim; malim equidem sequi eos viros doctos, qui tres priores dynastiae vicesimae sextae reges annosque viginti unum, per quos hi regnasse perhibentur, ad ipsum hoc tempus referunt, quo Aegyptii cum Aethiopibus regibus, qui Aegypti imperium invaserant, certaverint, donec pulsis Aethiopibus totius Aegypti imperium denuo obtinuerint ex inferioris Aegypti regionibus progressi, in quibus tutos se ab omni Aethiopum invasione retinuerint. Vid. Boeckh. (Zeitschrift f. Geschichtswiss. II.) pag. 715 et praecipue Bunsen: Egypts place in Universal history (sec. edit.) II. pag. 600 seqq. coll. I. p. 109, quo loco recte mihi statuisse videtur, a Psammiticho demum certam Herodoti chronologiam in rebus Aegyptiis deduci posse, cum, quae antecedant tempora, ex hoc quidem scriptore vix certo constitui queant, ut pluribus locis iam vidimus: qui cum hoc ipso loco professus sit, se ea proditurum esse, in quibus omnes conveniant, accedentibus iis, quae ipse animadverterit, in omni hac de dodecarchia narratione haud quaquam falsa aut ficta exhibuisse putandus erit. Quare ab Herodoti auctoritate standum potius quam discedendum erit, recte iudicante quoque Brunet de Presle (Examen critique des dynasties Egyptiennes I. pag. 6), neque eorum ratio probari posse videtur, qui omni historiae fide reiecta dodecarchiam hanc ad siderum rationes eodem modo quo duodecim deorum ordinem, quos ad duodecim Zodiaci signa referunt, revocari volunt (cf. nott. ad II, 109. 145) eodemque etiam spectare putant duodecim labyrinthi aulas, de quibus conf. nott. ad II, 148.

διαιτᾶσθαι] *Cr.* confert Valckenar. et Zeune ad Xenophont. Memor. pag. 87 (II, 3, 2 et I, 6, 2, ubi est *vivere*, *degere*, plane ut apud Herod. I, 120). Add. Thucyd. I, 6. II, 14. 52.

δυώδεκα μοίρας δασάμενοι Αἴγυπτον] Molestum ἐς, quod vulgo legebatur ante δυώδεκα, eieci cum

Digitized by Google

φίλους τὰ μάλιστα. τῶνδε δὲ εἵνεκα τοὺς νόμους τούτους ἐποιεῦντο, ἰσχυρῶς περιστέλλοντες· ἐκέχρηστό σφι κατ' ἀρχὰς αὐτίκα ἐνισταμένοισι ἐς τὰς τυραννίδας, τὸν χαλκέῃ φιάλῃ σπείσαντα αὐτῶν ἐν τῷ ἱρῷ τοῦ Ἡφαίστου, τοῦτον ἁπάσης βασιλεύσειν Αἰγύπτου. ἐς γὰρ δὴ τὰ πάντα ἱρὰ συνελέγοντο.

Καὶ δή σφι μνημόσυνα ἔδοξε λιπέσθαι κοινῇ· δόξαν δέ σφι, 148
ἐποιήσαντο λαβύρινθον, ὀλίγον ὑπὲρ τῆς λίμνης τῆς Μοίριος
176 κατὰ Κροκοδείλων καλεομένην πόλιν μάλιστά κῃ κείμενον, τὸν
ἐγὼ ἤδη ἴδον λόγου μέζω. εἰ γάρ τις τὰ ἐξ Ἑλλήνων τείχεά τε

edd. recentt. Tu confer nott. ad I, 94.

εἶναί τε φίλους τὰ μάλιστα] Alibi dixit ἐς τὰ μάλιστα, ut I, 20. Plura vid. ad VI, 65. Ad structuram μήτε — τε conf. allata ad VI, 1; ad verbum δίζησθαι conf. I, 65. 94.

ἰσχυρῶς περιστέλλοντες] i. e. *magno studio observantes, tuentes has leges.* Sic περιστέλλειν III, 31. 82. IV, 80. In seqq. Gaisf. dedit ἐκέχρητο, probante Wesselingio, qui confert Herod. II, 151. III, 64. VII, 220. Vulgatam lectionem ἐκέχρηστο tuetur Schweigh. eamque his omnibus locis restituendam esse docuit Bredov. pag. 343, cum in formis passivis verbi χράω (oraculum edere, responsum dare) litera σ semper apud Herodotum retineatur. Hinc recte quoque supra II, 139. κεχρῆσθαι. Ad usum vocis αὐτίκα cum participio iunctae cf. II, 146. I, 179.

ἐς γὰρ δὴ τὰ πάντα ἱρὰ συνελέγοντο] i. e. *nam in omnibus utique templis* (hi reguli) *convenire solebant*, sacra scil. facientes, non in eius tantum numinis templo, quod in cuiusque ditione sive pago primarium fuit, sed promiscue in omnibus, inter quae Vulcani (Phthah) templum maxime insigne fuisse satis constat. Ad ipsam locutionem cf. I, 81 συλλέγεσθαι ἐς Σάρδις, ne plura.

Cap. CXLVIII.

δόξαν δέ σφι, ἐποιήσαντο λαβύρινθον] Herodotea attigit Choricius Gazaeus in ecphrasi horologii pag. 151 Boissonad. Ad usum participii δόξαν conf. similia apud Herodot. I, 129. II, 178. III, 65. IV, 126 et ad ἐποιήσαντο Herod. II, 127. 129. V, 77. 82. De ipso labyrintho in Excursu ad h. l. plura diximus.

κατὰ Κροκοδείλων καλεομένην πόλιν] „De hac urbe, quae etiam *Crocodilopolis* dicta itemque *Riom* (Faium) nec minus *Arsinoë*, conf. Strab. XVII. pag. 811 s. 1165. Pococke Descript. I, 59, Zoega de obell. pag. 242. 292 et Champoll. l'Eg. s. l. Phar. I. pag. 223—325. Nutriti ibi publice in lacubus sacri crocodili." Creuz. in Commentt. Herodd. pag. 85 not. Nunc urbis veteris rudera quaedam exstant prope urbem *Medinat el Fayoum* septentrionem versus, valdeque disiecta, cum Arabes optimos quosque lapides hinc ad novam urbem condendam avexerint. Videas Iomard. in Descr. l. l. (vid. Excurs.) sect. I. §. 2. 3. pag. 6 seqq., Ritter: Erdkunde. I. pag. 802 seq., Mannert. l. l. pag. 419. Verba ὀλίγον ὑπὲρ τῆς λίμνης τῆς Μοίριος de eo lacu, cui nunc nomen Birket el Kerum, valde inde remoto cum intelligi nequeant, de canali potius, qui nunc vocatur *Bahr bela ma* (i. e. fluvius aquis carens) accipi debebunt; vid. nott. ad II, 149. Ad usum praepositionis κατὰ in verbis κατὰ Κροκοδείλων καλεομένην πόλιν conf. nott. ad I, 76.

ἤδη ἴδον λόγου μέζω] De locutione λόγου μέζω vid. II, 35. Vocula ἤδη, si Schweighaeuserum au-

Digitized by Google

καὶ ἔργων ἀπόδεξιν συλλογίσαιτο, ἐλάσσονος πόνου τε ἂν καὶ δαπάνης φανείη ἐόντα τοῦ λαβυρίνθου τούτου· καί τοι ἀξιόλογός γε καὶ ὁ ἐν Ἐφέσῳ ἐστὶ νηὸς καὶ ὁ ἐν Σάμῳ· ἦσαν μέν νυν καὶ αἱ πυραμίδες λόγου μέζονες, καὶ πολλῶν ἑκάστη αὐτέων Ἑλληνικῶν ἔργων καὶ μεγάλων ἀνταξίη, ὁ δὲ δὴ λαβύρινθος καὶ τὰς πυραμίδας ὑπερβάλλει. τοῦ γὰρ δυώδεκα μέν εἰσι αὐλαὶ κατάστεγοι, ἀντίπυλοι ἀλλήλῃσι, ἓξ μὲν πρὸς

dias, spectat ad II, 147: ταῦτ' ἤδη φράσω· προσέσται δέ τι κ. τ. λ. Equidem malim vi intensiva accipere, quam ita expressit Hartung: Lehre d. Partik. I. pag. 241: „fama *etiam* maiorem (labyrinthum)." Tu conf. Herod. VII, 35 atque Heller in Schneidewini Philolog. VIII. pag. 275. Verba seqq. εἰ γάρ τις τὰ ἐξ Ἑλλήνων — συλλογίσαιτο valent: „*Etenim si quis moenia aliaque a Graecis confecta opera computare* s. *animo complecti vellet omnia*"; in quibus attende vim praepositionis ἐξ genitivo additae eadem vi, qua apud Sophocl. Phil. 106 (τὰ ἐξ Ἀτρειδῶν ἔργα) et Antigon. 1219 (τὰ ἐκ δεσπότου κελεύσματα): quae attulit Kuehner. Gr. Gr. §. 516. not. 4, ubi vid. alia. Et conf. quoque Herod. Prooem. et I, 10 ibique nott. Th. Malina: de diction. Polyaen. pag. 76. Ad ἀπόδεξιν cf. nott. ad prooem. et I, 207. II, 101. — De Dianae templo in Ephesi urbe cf. Herod. I, 26, de Junonis templo in Samo I, 70. III, 60 ibique nott.

αὐλαὶ κατάστεγοι] Vulgo vertunt: *aulae tecto opertae*; quod quoniam secum ipsum pugnat, quia αὐλή est *locus apertus, sub dio, tectum apertum superne*, et στέγη *tectum opertum*, Wyttenbach. in Selectt. histt. pag. 355 ab Herodoto scriptum fuisse censet: αὐλαί τε καὶ στέγαι, ita ut *aulae* fuerint duodecim, totidemque tecta aedificia sive στέγαι; partes vero αὐλῆς esse vult παστάδας et ἑλιγμοὺς, partes στέγης esse οἰκήματα et διεξόδους. Vulgatae lectioni (quam sine libris mutare vix licebit) ita dudum patrocinatus erat Gronovius, ut intelligeret *aulas porticibus circumdatas* seu aulas non superne opertas, sed a latere porticibus ac parietibus cinctas et quasi tectas. Quae placuerunt Schweighaeusero, qui id ipsum disertius infra ab Herodoto declarari putat verbis: αὐλὴ ἑκάστη περίστυλος; nam στέγας esse porticus sive fornices, quos Strabo vocet κρυπτάς. At fornicibus sive arcubus affabre factis Aegyptios usos fuisse negat Zoega de obell. pag. 407 lubricumque esse indicat cum Plinio solo stare, qui labyrinthum fornicibus tectum esse scribat H. N. XXXVI, 13. Ad Gronovii interpretationem accedere videtur Larcherus haec scribens: „αὐλαὶ κατάστεγοι ne sont pas des cours couvertes, mais des cours fermées par des murs. Cettes cours étoint ornées, chacune d'un péristyle, d'une colonnade de marbre blanc, αὐλὴ δὲ ἑκάστη περίστυλος λίθου λευκοῦ ἁρμοσμένου τὰ μάλιστα." Addamus denique hisce ea, quae scribit Letronne (Annall. d. voyag. VI. p. 140 seqq.), ubi vulgatam lectionem αὐλαὶ κατάστεγοι minime mutandam ita exponit: „*aulae couvertes d'un toit*, non pas des cours découvertes, mais des édifices complets en eux-mêmes, entourés intérieurement de colonnes et couvertes d'un toit, comme le reste du labyrinthe." Equidem αὐλὰς καταστέγους, quibus bene monente Doederlino (Homer. Glossar. II. pag. 350) opponunter αὐλαὶ ὑπαίθριοι (*subdiales*), vix aliud quid significare posse credam atque spatia ampliora superne tecta, in introitu labyrinthi ab utraque parte posita, sex a septentrione, sex a meridie, eaque contigua: *bedeckte* s. *bedachte Hofräume*. De voce κατάστεγος conf. Thesaur. L. Gr. IV. pag. 1244 ed. Dindorf.

Digitized by Google

βορέην, ἓξ δὲ πρὸς νότον τετραμμέναι συνεχέες· τοῖχος δὲ ἔξωθεν ὁ αὐτός σφεας περιέργει. οἰκήματα δ' ἔνεστι διπλᾶ, τὰ μὲν ὑπόγαια, τὰ δὲ μετέωρα ἐπ' ἐκείνοισι, τρισχίλια ἀριθμὸν, πεντακοσίων καὶ χιλίων ἑκάτερα. τὰ μέν νυν

ἀντίπυλοι ἀλλήλῃσι] Explicat Letronne l. l.: *ayant leurs portes opposées les unes aux autres.* Neque vero aulas ita exstructas fuisse censet (p. 144), ut quadratum integrum illae retulerint; sed una linea — ἐφ' ἕνα στίχον omnes aedificatas esse cum Strabo tradat, hoc ita esse intelligendum, ut aulae sex priores septentrionem versus spectarint, reliquae sex illis adhaerentes et contiguae meridiem versus; unde totius aedificii exstiterit forma parallelogramma.

ἓξ μὲν πρὸς βορέην, ἓξ δὲ πρὸς νότον τετραμμέναι] Libri scripti plures et probati βορέω, ut I, 84 coll. III, 102. Sed cum mox, cap. 149, πρὸς βορέην τε καὶ νότον inveniatur, coll. II, 101 et 121 init., aliorum librorum lectionem βορέην (cf. Bredov. p. 219 seq.) cum recentt. edd. recepi. Ipsas aulas *duodecim*, quae ad duodecim regulos, qui labyrinthum exstruxisse feruntur, commode referri poterunt, ad astronomicas rationes relatas vult Gatterer. in Comm. societ. Gotting. vol. IX. pag. 60 seq. probante Heeren. Ideen II, 2. pag. 158 not. Indicari enim tesseraria ratione solis meatum per duodecim signa Zodiaci totumque aedificium astronomiae in usum exstructum fuisse videri. Add. Seyffarth in Jahrbb. f. Philol. X. p. 211 et Beiträge etc. II. pag. 91.

τοῖχος δὲ ἔξωθεν ὁ αὐτός σφεας περιέργει] i. e. *unus murus hasce aulas omnes extrinsecus includit.* Huius vero muri totum labyrinthi ambitum cingentis reliquias quasdam se reperisse testantur docti Galli; quamquam caetera fere omnia ruinis et arena oppleta sunt. Vide Descript. de l'Eg. l. l., Mannert. l. l. pag. 443.

οἰκήματα δ' ἔνεστι διπλᾶ] οἰκήματα vulgo interpretantur *conclavia*, ut I, 9. 10. II, 100 etc. „Editores operis: Descript. de l'Eg. vol. II. p. 151 seq. οἰκήματα h. l. pro *cameris* (*chambres*) accipiunt, a quibus distinguunt οἴκους (*des salles spacieuses*)." *Cr.* Sed οἴκους, quos in labyrinthi descriptione vocat Strabo, non alios esse atque οἰκήματα apud Herodotum monet Letronne l. l. p. 147, qui idem p. 143 vocem ἔνεστι h. l. minime ad duodecim aulas, sed ad labyrinthum universum spectare censet, ita ut duodecim aulae in medio aedificio sint collocandae, cinctae circumcirca his mille quingentis conclavibus, per quae ad ipsas aulas fuerit introitus. At mihi per aulas in utraque totius aedificii fronte positas introitus in cellas, quae medium inter utramque aularum seriem locum obtinuerint, factus fuisse videtur; eoque etiam refero verba in seqq. αἵ τε γὰρ ἔξοδοι διὰ τῶν στεγέων καὶ οἱ ἑλιγμοὶ διὰ τῶν αὐλέων κ. τ. λ.

τρισχίλια] *Tria millia* conclavia spectare videntur ad animae meatum sive reditum ex humano corpore in regiones coelestes; qui reditus *trium millium* annorum spatio absolvitur. Conf. II, 123 ibiq. nott., Creuz. Symbol. II. p. 113 ed. tert. et Gatterer l. l. pag. 62. Dunckero (Gesch. d. Alterth. I. p. 20) conclavium numerum cum totius aedificii spatio convenire posse negat nimiumque videri addit. — In verbis πεντακοσίων καὶ χιλίων ἑκάτερα vix quisquam haerebit, nec opus est scribere πεντακόσια καὶ χίλια vel πεντακοσίων καὶ χιλίων ἑκατέρων ἐόντων, ut Schweighaeuserus proposuerat. Mox revocavi ὡρέομεν, ut II, 106, ubi vid. nott., pro ὁρέομεν, quod ferri nequit; sed reliqui θεησάμενοι, cuius loco recentt. edd. θηησάμενοι; vid. nott. ad I, 8.

Digitized by Google

μετέωρα τῶν οἰκημάτων αὐτοί τε ὡρέομεν διεξιόντες, καὶ αὐτοὶ θεησάμενοι λέγομεν· τὰ δὲ αὐτῶν ὑπόγαια λόγοισι ἐπυνθανόμεθα. οἱ γὰρ ἐπεστεῶτες τῶν Αἰγυπτίων δεικνύναι αὐτὰ οὐδαμῶς ἤθελον, φάμενοι θήκας αὐτόθι εἶναι τῶν τε ἀρχὴν τὸν λαβύρινθον τοῦτον οἰκοδομησαμένων βασιλέων καὶ τῶν ἱρῶν κροκοδείλων. οὕτω τῶν μὲν κάτω πέρι οἰκημάτων

. φάμενοι θήκας αὐτόθι εἶναι κ. τ. λ.] θήκας *conditoria* dicit, *sepulcra*. Vid. II, 67. Labyrinthum regibus sepeliundis destinatum fuisse indeque monumentis Aegyptiorum sepulcralibus accensendum esse plures retulerunt, quamquam nostra aetate alii aliter statuerunt. Vid. modo Beck. Weltgesch. pag. 722, Letronne l. l. pag. 154. Templum et curiam fuisse putat Zoega de obeliscc. pag. 417. not. 9, commotus potissimum Strabonis verbis XVII. p. 811 s. p. 1165. 1135 et Plinii H. N. XXXVI, 13, illud vero adiiciens, quicunque labyrinthi conditor fuerit, eum sepulcrum habuisse videri sub pyramide, quae aedificio erat adiecta (vid. p. 417. not. 10 l. l.). Mannerto (Geogr. d. Gr. u. Roem. X, 1. pag. 440) palatium haud vulgare fuisse videtur, „ein Prachtgebäude von ganz eigner Art," quod tamen reges minime habitarint, cum haudquaquam aptum fuerit ad habitandum. Gatterer l. l. pag. 60 seq. inde profectus, quod labyrinthus, qualis exstructus esse narratur, neque templum neque regia neque sepulcrum regium esse potuerit, opus hoc splendidissimum aedificatum esse statuit: „primo, ut repraesentaret cum coeli universi tum imprimis etiam solis, lunae, caeterorumque planetarum ordinem ac motum: deinde, ut perspiciendis computandisque tam solis quam lunae eclipsibus inserviret; denique ac inprimis quidem eo consilio, ut astrologi Aegyptii ex constellationibus, in quas hominis cuiuscunque hora natalis incidebat, qualis huius vel illius hominis non vita tantum, sed mors etiam ac post mortem sors futura esset, praedicere possent." Galli docti (vid. l. l. pag. 40) haud quidem negant et reges et crocodilos sacros in labyrintho sepeliri potuisse adeoque nonnullos revera sepultos videri; minime tamen eum in usum unice exstructum videri, cum potius temporum decursu ad varias res eius usus revocari potuerit. Quae cum ita sint, probabile videtur viris iisdem, labyrinthum fuisse locum, in quo Aegyptii et convenerint et deliberaverint, communem illum quidem omnibus nomis, qui singuli suos hic invenerint deos bestiasque sacras; ut labyrinthus quasi pantheon fuerit Aegyptium. Nec aliter ferme Bunsen l. l. II. p. 322. Baur (Tübing. Zeitschr. f. Theolog. 1832. I. p. 54) toto labyrinthi aedificio ter mille cellis instructo Aegyptios declarare voluisse existimat migrationes cursusque mortalium in hac vita admodum fluctuante totque ambages exhibente. Graecorum labyrinthos, qui ad Aegyptii labyrinthi exemplar confecti dicuntur, ad sepulcrorum monumenta refert O. Mueller. Archaeolog. §. 50, 2. Equidem nolim quidquam decernere, quamquam sacris potius rebus (quas cum ipsa astronomia apud Aegyptios arcte coniunctas fuisse nemo nescit) quam publicis et civilibus negotiis peragendis tanta labyrinthi moles exstructa fuisse videtur.

τῶν τε ἀρχὴν — οἰκοδομησαμένων] ἀρχὴν valet *ab initio*, indeque *omnino*, *prorsus*, ut IV, 159 ὅσοι ἀρχὴν ἐς τὴν ἀποικίαν ἀπεστάλησαν; plura vid. ad I, 9 et I, 86 nott. Hinc Bunsen. l. l. pag. 307 reddit: „*originally* s. *ursprünglich.*"

καὶ τῶν ἱρῶν κροκοδείλων] Conf. II, 69 ibique nott. Ad ἀκοῇ conf. II, 123.

Digitized by Google

ἀκοῇ παραλαβόντες λέγομεν· τὰ δὲ ἄνω, μέζονα ἀνθρωπηΐων ἔργων, αὐτοὶ ὡρέομεν. αἵ τε γὰρ ἔξοδοι διὰ τῶν στεγέων καὶ οἱ ἑλιγμοὶ διὰ τῶν αὐλέων ἐόντες ποικιλώτατοι, θῶυμα μυρίον παρείχοντο ἐξ αὐλῆς τε ἐς τὰ οἰκήματα διεξιοῦσι, καὶ ἐκ τῶν οἰκημάτων ἐς παστάδας, ἐς στέγας τε ἄλλας ἐκ τῶν παστάδων, καὶ ἐς αὐλὰς ἄλλας ἐκ τῶν οἰκημάτων. ὀροφὴ δὲ πάντων τούτων λιθίνη, κατάπερ οἱ τοῖχοι, οἱ δὲ τοῖχοι τύπων ἐγγεγλυμμένων πλέοι, αὐλὴ δὲ ἑκάστη περίστυλος, λίθου λευκοῦ

αἵ τε γὰρ ἔξοδοι διὰ τῶν στεγέων, καὶ οἱ ἑλιγμοὶ κ. τ. λ.] Scribit Wyttenbach. Selectt. hist. p. 356: „Partes *αὐλῆς* sunt *παστάδες* et *ἑλιγμοί*: partes *στέγης* sunt *οἰκήματα* et *διέξοδοι*. *Aulae* erant duodecim, totidemque *tecta aedificia στέγαι:* ex *aula* per *ἑλιγμοὺς volumina viarum*, per *anfractus* et *curvas vias* [*passages tortueux* vertit Larcher. Apud Strabonem exstat: *σκολιαὶ ὁδοί*] accedebatur ad *παστάδας*, i. e. *atria στέγης*, deinceps in *οἰκήματα*, *conclavia*, per quae erant *viae rectae*, certe *exitus non voluminum instar*, *διέξοδοι*." De *aulis* supra diximus; *τὰς στέγας*, per quas fuerunt exitus, equidem non alias fuisse credam atque *τὰ οἰκήματα*, quae paulo antea dixit, cellas singulas, quae h. l. opponuntur aulis. Sic infra II, 175 promiscue adhibitum videmus a Nostro *οἴκημα* atque *στέγην* ad eandem rem declarandam, multisque aliis locis vocem *στέγης*, qua tectum proprie significatur, de quovis aedificio s. conclavi tecto adhiberi satis constat: vid. Thes. L. Gr. VII. p. 686 ibique Dindorf. — *παστάδας* et h. l. et II, 169 de *atrio* intellexerim; nos: *Vorhalle*. Conf. laudata a Creuzer. in Symbol. II. p. 8 nott. ed. tert. Larcherus hanc vocem interpretatur: „l'espace, ou plutôt les deux tiers de l'espace qui est entre les antes," prouti legitur apud Vitruv. de architect. VI, 10, de quo loco conferas Schneider. in epimetr. ad Xenoph. Memorabb. p. 285 seqq., qui porticum ante aedes intelligere videtur. Apud Herodotum II, 169 fin. quoque sunt, qui de *conclavi* s. *thalamo* (*chambre*, ut reddidit Larcherus) accipiant. Conf. caeterum Sturz. de dialect. Alexandr. pag. 108 seq. Praeterea *Cr.* conferri vult: „Boettiger: Archaeolog. d. Maler. I. p. 102 et eiusdem Archaeolog. Museum I. pag. 102 atque Isisvesper. p. 119, Heyne in Commentt. societ. Gotting. t. XV. pag. 279." — Letronne l. l. pag. 138 *στέγην* atque *οἴκημα* (une *chambre*, une *pièce*) haud differre ait, nec *παστάδας* alias esse atque *κρυπτὰς* apud Strabonem. Cum vero et *στέγαι* et *παστάδες* extra aulas fuerint, praepositionem *διὰ* in verbis *διὰ τῶν αὐλέων* idem exponit: *propter*, *praeter*. In quo me quidem haud assentientem habet vir doctissimus. Caeterum Pomponius Mela, qui sua plerumque Herodoto debet, de his ita scribit I, 9: (labyrinthus habet) „intus paene innumerabiles vias, multis ambagibus huc et illuc remeantibus, sed continuo anfractu et saepe revocatis porticibus ancipites: quibus subinde alium super alios orbem agentibus et subinde tantum redeunte flexu, quantum processerat, magno et explicabili tamen errore perplexus est." — *παρείχοντο* e Sancroft. cod. recepi pro vulg. *παρέχοντο*; conf. Bredov. p. 304.

ὀροφὴ — λιθίνη] Wyttenbach. l. l.: „Hoc referendum ad proximum *οἰκημάτων*, *conclavium*; haec enim, ut latera cincta habent parietibus, *τοίχοις*, ita superne tecta et operta sunt *ὀροφῇ*, *lacunari*." — Ad verba: *τύπων ἐγγεγλυμμένων πλέοι* conf. II, 136.

αὐλὴ δὲ ἑκάστη περίστυλος] Vid. supra nott. ad voces *αὐλαὶ κατάστεγοι*. Et monet de voce *περί-*

Digitized by Google

ἁρμοσμένου τὰ μάλιστα. τῆς δὲ γωνίης τελευτῶντος τοῦ λαβυρίνθου ἔχεται πυραμὶς τεσσερακοντόργυιος, ἐν τῇ ζῶα μεγάλα ἐγγέγλυπται· ὁδὸς δ' ἐς αὐτὴν ὑπὸ γῆν πεποίηται. 177

149 Τοῦ δὲ λαβυρίνθου τούτου ἐόντος τοιούτου, θῶυμα ἔτι μέζον παρέχεται ἡ Μοίριος καλεομένη λίμνη, παρ' ἣν ὁ λαβύρινθος

στυλος Gail. in Mém. de l'Instit. VIII. pag. 162 seq., quam, ubi αὐλή vel adiecta est, vel intelligitur, interpretatur: „cour, dans l'étendue de laquelle il y a des colonnes." Intelligenda igitur erit aula peristylio circumdata sive porticu.

τῆς δὲ γωνίης — πυραμὶς τεσσερακοντόργυιος] Haud sine causa verba τῆς γωνίης Schweighaeuseri suspicionem movere videntur. Tu conf. I, 51. Atque auctor est Strabo (XVII. p. 811 C s. 1165 C), in extremitate labyrinthi (ἐπὶ τέλει τῆς οἰκοδομίας ταύτης) pyramidem esse positam quadrangulam, cuius latus quodque quadringentorum ferme sit pedum cuiusque par altitudo. Ubi ab Herodoto dissentit, qui ducentos quadraginta pedes illi tribuit pyramidi, quam eandem videri scribit Zoega de obeliscc. p. 390. not. 24, quae a Plinio H. N. XXXVI, 12 commemoretur in nomo Arsinoite. Etiamnum servata exstat haec pyramis, lateribus constructa sole coctis (cf. II, 136), superioribus partibus nunc valde laesa et lapidibus, quibus olim extrinsecus tecta fuit, privata; vix unius Anglici milliarii et quod excurrit spatio remota est a vico *Howara* nec procul distat a canali illo sive fluvio, cui nunc nomen *Bahr bela ma*, septentrionale labyrinthi latus tangens; de qua post Gallos viros doctos (l. l. pag. 25) et Ritter. Erdkunde I. p. 797 seq. accuratius nunc disputavit Bunsen. l. l. p. 325 seq. coll. p. 363 ed. Germ., ubi mensuras, quas sumsit Perring, indicavit. Quo auctore altitudo perpendicularis est centum sex pedum Anglicc., basis cuiusque lateris ducentorum septuaginta pedum: quod utrumque ab Herodoti mensura, sive altitudinem sive longitudinem voce τεσσερακοντόργυιος (i. e. 240 pedd.) designare voluerit, valde recedere nemo non videt, ut adeo confusionem hic factam videri statuat Iacobs. de Herodot. mensur. p. 32. Equidem accuratiora de his exspecto. Id unum adiiciam, quod asserit Lepsius (Briefe etc. p. 77), nondum quidem pyramidis ipsius introitum esse detectum, sed in cella ante pyramidem posita se eius regis, qui labyrinthum exstruxerit, nomen (*Amenemha*) exaratum invenisse, ut idem adeo rex pyramidem hanc exstruxisse putandus sit. Sed de hac re vid. quae in Excursu diximus.

ζῶα μεγάλα] ζῶα quae dicantur, vid. nott. ad II, 4.

Cap. CXLIX.

παρέχεται ἡ Μοίριος καλεομένη λίμνη] Aliis scriptoribus est *Μοίριδος λίμνη*, *Moeridis* (prisci illius regis, qui lacum effecerit) *lacus*. Inter veteres praecipue consulendi sunt Strabo XVII. p. 809 s. 1163 seq. Diodorus I, 52 coll. Pompon. Mel. I, 9. Plin. H. N. V, 9; nostra aetate omnium accuratissime de lacu disputavit Iomard. in: „Mém. sur le lac de Moeris comparé au lac de Fayoum" Descript. de l'Eg. Antiqq. livr. I. p. 79 seqq. coll. livr. III. (t. II.) chap. XVII. sect. III. p. II. §. 1. pag. 27 seq. Add. Mannert. Geogr. der Gr. u. Roem. X, 1. p. 422 seq. et praecipue Ritter. Erdkunde I. pag. 803 seqq. Ac praeter hos consuli quoque poterunt Pococke (Descript. of the East. etc. I. p. 64), Browne (Nouveau voyage dans la haute et basse Egypt. I. p. 251), Rennel (Geogr. System of Herodot. p. 504), alii, quibus Moeridis lacum in ea omnino regione, de qua Herodotus loquitur, quaerentibus sponte se obtulit is

Digitized by Google

οὗτος οἰκοδόμηται, τῆς τὸ περίμετρον τῆς περιόδου εἰσὶ στά-

lacus, qui adhuc vocatur *Birket el Keroun*, in remotissima huius totius pagi parte situs septentrionem versus ab urbe Medinat el Fayoum (Crocodilopoli) proficiscentibus, in ipso Libyae deserto: qui quamquam natura quidem factus videtur, tamen (ut viri docti illi existimant) arte humana accedente postea eum in ambitum crevit, quem Herodotus aliique scriptores ei assignant, nunc vero speciem valde mutatam ambitumque deminutum praebet. Qui enim olim ambitum quadraginta milliariorum Gallicorum (*lieues*) habuisse videtur, ita ut lacum Lemanum fere aequaret, is viginti quinque milliaria Gallica vix ambitu nunc aequare dicitur, quamquam in ipsis terris adiacentibus, quae nunc incultae sunt, et meridiem et septentrionem versus a lacu adhuc comparent vestigia, quae hanc terram aquis olim obtectam fuisse ostendunt. Conf. Iomard. l. l. pag. 84 seq. Cum enim olim maior aquarum vis e Nilo per canalem in lacum esset deducta (quo ipso spectarunt Aegyptii, ut et alias regiones nimia aquarum copia laborantes liberarent, et alias aquarum inopia laborantes fertiliores redderent; cf. Ritter. l. l. p. 807), ut campos adiacentes inundaret aquarum copia, nunc multo minor aquarum vis per Iosephi, qui dicitur, canalem ex Nilo intrare dicitur, unde accedente quoque continua exhalatione lacum magis magisque diminui credibile fiat. Documento est ipsa lacus aqua salsa, quae antiquitus nulla in eo fuisse videtur, cum multos crocodilos ille aleret, quos in aqua salsa omnino non invenias. Confer Mannertum l. l. pag. 428 seq. Sed piscibus abundare lacum dixit L. de Laborde in Revue française 1829. Ianv. pag. 67. Haec igitur si valent, in locum lacus, qui a Moeride rege factus eius quoque nomen antiquitus obtinuit, nunc cessit lacus, cui nomen *Birket el Keroun* s. *Quorn*, idque ita probatum verumque habuit Letronne (Fragments d'Heron etc. p. 168), ut omni dubio exemtum pronuntiaret. At vero ipsa Herodoti verba accuratius inspicientibus disertis verbis testantis, Moeridis lacum prope Crocodilopolin (Medinat el Fayoum) iuxtaque ipsum labyrinthum fuisse, qui sane longissimo terrarum spatio abest a lacu Birket el Quorn, simulque cogitantibus hunc lacum, quod nunc satis constat, natura editum esse, non arte factum, longeque inferiorem esse Nili alveo, dubium esse vix poterit, hoc certe loco Herodoteo, Moeridis lacum si quaeramus, de lacu Birket el Quorn cogitari profecto non posse. Itaque Mich. Russell (View of ancient and modern Egypt. p. 102) Moeridis lacu vult comprehendi ea omnia Aegyptiorum veterum s. Moeridis regis opera, quibus Nilum canalibus ductis coniungere cum lacu Birket el Quorn simulque fertilem reddere totum illum terrae tractum studuerint. Neque aliter Wilkinson. (Egypt. and Thebes p. 355. Manners. etc. I. p. 92 seqq. III. p. 65 sec. ser. II. p. 157) canalem ductum a Nilo in pagum, qui nunc Fayoum dicitur, indeque ad lacum (Birket el Quorn) ipsum continuatum, ab Herodoto cum ipso lacu confundi Moeridisque lacum vocari statuit: provocatque vir doctus ad Plinium Hist. Nat. XXXVI, 12, 76, quo teste „fuit lacus Moeridis, hoc est fossa grandis." Quamquam difficile utique est credere, canalem simplicem, Moeridis opus, appellari Moeridis lacum arte factum ab Herodoto, qui ipse hanc regionem invisit suisque certe oculis conspexit lacum, qui labyrinthum, quem intravit (II, 149), attingebat. Itaque hoc loco non canalem tantum, verum maius quoddam opus, quod lacus speciem praebuerit et a rege, qui perfecerat, nomen acceperit Moeridis, olim exstitisse credamus, factum illud quidem ad aquarum e Nilo huc ductarum abundantiam in se recipiendam eam-

Digitized by Google

διοι ἑξακόσιοι καὶ τρισχίλιοι, σχοίνων ἑξήκοντα ἐόντων· ἴσοι καὶ αὐτῆς Αἰγύπτου τὸ παρὰ θάλασσαν. κέεται δὲ μακρὴ ἡ λίμνη πρὸς βορέην τε καὶ νότον, ἐοῦσα βάθος, τῇ βαθυτάτη αὐτὴ ἑωυτῆς, πεντηκοντόργυιος. ὅτι δὲ χειροποίητός ἐστι καὶ ὀρυ-

que inde variorum canalium ope per omnes huius tractus partes dimittendam aquarum expertes. Ac talem utique lacum prope Fayoum, ut nunc dicitur, et prope labyrinthi rudera invenit ac descripsit Linant de Bellefonds (Mémoire sur le lac Moeris présenté et lu etc. Alexandrie 1843.), exsiccatum nunc quidem, cum aggeribus, quibus inclusus fuit quosque adhuc cognoscere licet admodum productos, perruptis aqua deflueret. Ad hunc igitur lacum arte factum ea, quae de Moeridis lacu perscripsit Noster, referre malim cum aliis viris doctis, qui accurate in haec inquisiverunt; vid. Lepsius Allgem. Zeit. 1843. Beil. 11. Aug. p. 1745, Briefe etc. p. 74, Chronolog. d. Aegypt. I. p. 262, Bunsen: Egypts Place in Universal History etc. II. p. 328 seqq., Raoul Rochette in Journal d. Sav. 1848. p. 122. Et confer sis quoque virum doctum, qui iter ducis de Montpensier per Aegyptum factum enarravit in Nouvell. Annall. d. Voyag. 1845. Vol. CVIII. p. 80 seq. et Wheeler: Geography of Herod. p. 427 seqq. Caeterum hunc Moeridis lacum arte factum cum altero lacu naturali (Birket el Quorn) canali olim iunctum fuisse ita credibile est, ut ad ambitum utriusque lacus, una cum canali, spectare credam stadiorum ter mille sexcentorum numerum Herodoto a sacerdotibus sive interpretibus traditum.

τῆς τὸ περίμετρον τῆς περιόδου εἰσὶ κ. τ. λ.] De plurali *εἰσὶ* conf. II, 16. 124. Ad argumentum conf. not. ad II, 6. De ipso lacus ambitu veterum testimonia exhibet Wesseling. ad Diodor. I, 51. Monet vero Mannert. l. l. p. 426 seq., si schoenos intellexeris triginta stadiorum, exsistere summam quadraginta quinque milliariorum geographicorum, quae a Plinii sententia non valde recedat ambitum lacus scribentis ducentorum quinquaginta milliariorum Romanorum, quae ipsa quinquaginta milliaria geographica efficiant. Sed ante Mannertum Iomardus l. l. p. 85 contenderat, ab Herodoto, cuius mensuras reliqui scriptores maximam partem secuti sint, utrumque schoenorum genus confusum videri, cum, si minores schoenos intellexeris, summa proveniat stadiorum 1800; qui verus videatur fuisse lacus ambitus. Ac tale quid etiam statuit Letronne l. l. pag. 168, frustra laborans in his mensuris explicandis, quas ad lacum Birket el Quorn, qualis nunc est, revocare studet. — In seqq. *βορέην* (pro vulg. *βορῆν*) scripsi, ut II,101. 148.

κέεται — καὶ νότον] i. e. *lacus a parte boreali et australi oblongus est.* Ita recte Schweigh. Sed Mannert. l. l. pag. 425 ita exponit: „In die Länge gestreckt, liegt der See an seiner Nord- und Südseite“! Disquirit haec Iomard. l. l. pag. 87. In lacum Birket el Quorn, qualis nunc est, haec minime quadrare vix negari poterit; sed veterem lacus situm et magnitudinem respicienti haec non a vero abhorrere notat L. de Laborde l. l. pag. 66.

τῇ βαθυτάτη αὐτὴ ἑωυτῆς] Conf. II, 124. Hanc vero quinquaginta ulnarum altitudinem repeti vult Mannert. l. l. p. 427 e pyramidibus, quae, ut incolae crediderint et Herodoto dixerint, quinquaginta ulnas ex aquis eminuerint, totidemque infra aquas pertinuerint. Herodoteas mensuras aequare ferme 92½ metra (*mètres*) s. 285 pedes Gallicae mensurae, ait Iomardus l. l. pag. 97 coll. p. 90, ubi eorum meminit, qui hanc profunditatem lacus talem revera fuisse negarunt.

ὅτι δὲ χειροποίητός ἐστι — αὐτὴ δηλοῖ] Haec ipsa cum de lacu Birket el Quorn, quem Moeridis la-

Digitized by Google

κτή, αὐτὴ δηλοῖ. ἐν γὰρ μέσῃ τῇ λίμνῃ μάλιστά κῃ ἑστᾶσι δύο πυραμίδες, τοῦ ὕδατος ὑπερέχουσαι πεντήκοντα ὀργυιὰς ἑκατέρη, καὶ τὸ κατ' ὕδατος οἰκοδόμηται ἕτερον τοσοῦτο· καὶ ἐπ' ἀμφοτέρῃσι ἔπεστι κολοσσὸς λίθινος, κατήμενος ἐν θρόνῳ. οὕτω αἱ μὲν πυραμίδες εἰσὶ ἑκατὸν ὀργυιέων, αἱ δ' ἑκατὸν ὀργυιαὶ δίκαιαί εἰσι στάδιον ἑξάπλεθρον, ἑξαπέδου μὲν τῆς ὀρ-

cum esse putabant, dici non posse bene intelligerent, Herodoti sententiam arctioribus finibus circumscribendam esse voluerunt, quippe quae ad eam tantum lacus partem spectaret, quae arte humana fuerit effecta ad lacus ambitum augendum. Ac Rittero de ea parte cogitandum videbatur (l. l. p. 800), qua orientem versus hic lacus cum Nili aquis in pagum Fayoum deductis fuerit coniunctus, sive de canali, qui dicitur *Bahr bela ma*. Tu cf. etiam Mannert. l. l. p. 423, Iomard. l. l. pag. 97 seqq. Atque coniuncta cum his Russellii, Wilkinsoni, aliorum sententia, de qua modo diximus, itemque ducis de Ragusa (Marmont), qui in haec eadem inquirens (Voyage etc. IV. p. 19 seqq. ed. Bruxell.) ita pronuntiat (p. 22): „Moeris n'a point creusé un lac, mais ouvert un chemin, par lequel les eaux sont venues remplir le bassin, qu'avait disposé la nature. Elles s'élevèrent bientôt à une grande hauteur, et formèrent une mer intérieure qu'alimentait chaque année le fleuve, alors plus riche en eaux qu'aujourd'hui; mais elles laissèrent un vaste espace qui arrosé toujours avec facilité, devint le point le plus fertile de l'Egypte."

ἑστᾶσι δύο πυραμίδες] Qui has pyramides in lacu Birket el Quorn quaesiverunt, nil mirum, nil eos invenisse. Inde harum pyramidum nullum nunc vestigium superesse testatur Iomard. l. l. pag. 98, ubi vid. Accedit recentissimi peregrinatoris testimonium, qui in insula El Horn, quae medio in lacu nunc conspicitur, frustra pyramidum vestigia se quaesivisse testatur. Vid. L. de Laborde l. l. p. 69. Sed Linant, quem Moeridis lacum rectius nunc constituisse supra diximus, ad has pyramides refert reliquias quasdam molis lapideae, quae non longe ab urbe Fayoum in ea planitie, quam olim huius lacus aquis tectam fuisse vult, ad vicum Biahmu cernuntur sitae; vid. Lepsius: Briefe etc. p. 82, Bunsen. l. l. p. 352. Cum vero hae reliquiae aliam prorsus structuram, quam quae pyramidum est, praebeant neque etiam in medio lacu (*ἐν μέσῃ τῇ λίμνῃ μάλιστα*), sed extra lacum in eius ora constitutae fuerint, negavit Lepsius (Chronolog. d. Aegypt. I. p. 262), illas ad pyramidum opus referri posse, quas ipsas prorsus e solo nunc quindecim pedibus aucto evanuisse nil mirum videri posse addit iis, qui tot alia monumenta per Aegyptum prorsus sublata fuisse cognoverint. Colossos lapideos utriusque pyramidis idem vir doctus ad regem et reginam, Amenemem I, dynastiae auctorem, refert.

αἱ δ' ἑκατὸν ὀργυιαὶ δίκαιαί εἰσι στάδιον ἑξάπλεθρον] Interpretatur Schweigh. (in Lexic. Herod.): *centum iustae orgyiae sunt stadium sex iugeris constans;* s. *centum orgyiae aequant* (exacte efficiunt) *stadium sex iugera continens.* Atque haud scio an huc spectet grammatici veteris glossa, qua *δίκαιον μέτρον* apud Herodotum sit idem atque *τὸ ἴσον*. Conf. Bekker. Anecdd. Gr. I. pag. 90. Iomardus (Descr. de l'Eg. Ant. I, 3 livr. pag. 670 not.) de usu vocis *δίκαιος* in hisce ita statuit: „en Egypte il paroît qu'on appeloit *juste* le stade, qui résultoit de la mesure du degré dans ce pays." Letronne (Fragments d'Heron etc. pag. 194 seqq.) *δικαίας ὀργυιὰς* dici vult *legales*, quae in seqq. explicentur, eoque discernantur ab alio orgyiarum genere eoque breviore; neque enim hic de

Digitized by Google

γυιῆς μετρεομένης καὶ τετραπήχεος, τῶν ποδῶν μὲν τετραπαλαίστων ἐόντων, τοῦ δὲ πήχεος ἑξαπαλαίστου. Τὸ δὲ ὕδωρ τὸ ἐν τῇ λίμνῃ αὐτιγενὲς μὲν οὐκ ἔστι· ἄνυδρος γὰρ δὴ δεινῶς ἐστὶ ταύτῃ· ἐκ τοῦ Νείλου δὲ κατὰ διώρυχα ἐσῆκται, καὶ ἓξ μὲν μῆνας ἔσω ῥέει ἐς τὴν λίμνην, ἓξ δὲ μῆνας ἔξω ἐς τὸν Νεῖλον αὖτις. καὶ ἐπεὰν μὲν ἐκρέῃ ἔξω, ἡ δὲ τότε τοὺς ἓξ μῆνας ἐς τὸ βασιλήϊον καταβάλλει ἐπ' ἡμέρην ἑκάστην τάλαντον ἀργυρίου ἐκ τῶν ἰχθύων· ἐπεὰν δὲ ἐσίῃ τὸ ὕδωρ ἐς αὐτήν, εἴκοσι

Graecis sed de Aegyptiis mensuris agi existimat. Quod mihi quidem haud persuasit, qui cum Boeckhio (Metrolog. Untersuch. p. 211 seq.) hic de communibus mensuris ad Aegyptiam mensuram orgyiarum explicandam adiectis agi indeque etiam alia stadia nisi vulgaria sexcentorum pedum hic intelligi non posse credam. Conf. etiam M. Leake in Journal of the geographical society. Vol. IX. p. 1 seqq. 8 seq. et: Demen Attica's p. 31 seq. ed. Westermann. Herodoteo loco iure quoque utitur Wurm. de pondd. Graecc. et Romm. pag. 91. Hinc enim patet, stadium constare sex plethris, quae centum orgyias et sexcentos pedes aequant; nam plethrum centum constat pedibus, orgyia sex pedibus sive quatuor cubitis; cubitus, qui unum pedem alteriusque dimidium continet, sex comprehendit palaestras, quarum quatuor unum pedem constituunt. Conf. etiam Herod. II, 168 et Dahlmann. in Herod. pag. 93—95, qui hoc bene monere videtur, Herodotum non aliis alio loco uti mensuris, sed semper iisdem. Add. Iomard. Descript. de l'Eg. Ant. I, 3 livr. pag. 613 seqq. coll. 683 seq. 634 seqq. Itaque non erat, cur nostro in loco haereret Zoega de obeliscc. p. 148. not. 12. — ἑξαπέδου recte plerique libri iique meliores pro vulg. ἑξαπόδου; vid. Bredov. p. 161.

αὐτιγενὲς μὲν οὐκ ἔστι] i. e. *indidem natus*, *ex ipsa terra quasi ortus*. Conf. Herod. IV, 180 coll. 48. Cum Bekk. et recentt. edd. scripsi αὐτιγ. pro αὐθιγ., cf. Bredov. p. 91. Haec et quae continuo adiiciuntur de regionis siccitate, verissima inveniri testatur Iomard. l. l. pag. 99.

κατὰ διώρυχα ἐσῆκται] κατὰ διώρυχα est: *per canalem*, ut I, 30 περιῆγον κατὰ τοὺς θησαυρούς. Hic canalis e Nilo deductus erat in lacum per fauces loci *El Lahoun*, uti nunc vocant, ubi adhuc invenitur canalis *Bahr Iouseph*, minor ille quidem et recentiori aetate confectus. Vid. Iomard. l. l. p. 80 seq. 100 seq. et Ritter. l. l. I. pag. 807, qui hoc praeterea addit: per hunc canalem, quo aqua ex Nilo in Moeridis lacum deducebatur, minime relapsam fuisse abundantem aquam ex lacu in Nilum; hoc factum videri alia via ad orientalem lacus partem, ubi nunc regio exsiccata, nomine *Bahr-Bela-mâ*, i. e. *mare sine aqua*, eoque Strabonis narrationem referendam esse, qui duo ostia commemoret, alterum, quo in lacum intret Nili aqua; alterum, quo e lacu abeat. Vid. ibid. p. 799 seq. 860 coll. Mannert. p. 413 et Wilkinson. Topograph. of Theb. p. 355, Voyage du duc de Raguse IV. p. 22. — In seqq. ad verba ἡ δὲ τότε κ. τ. λ. conf. de vocula δὲ in apodosi posita III, 133. IV, 72 ibique nott. De Bahr-Bela-mâ conf. supra not. ad II, 10.

ἐς τὸ βασιλήϊον καταβάλλει κ. τ. λ.] τὸ βασιλήϊον *de regis aerario* recte accepit Valckenar. laudans Diodor. II, 40. 41. XI, 67. XX, 4 etc. Idem Diodorus I, 52 cum scribat hoc vectigal reginae datum fuisse ad ornatum (πρὸς μύρα καὶ τὸν ἄλλον καλλωπισμὸν — confer not. ad Herod. II, 98), malim equidem hic cogitare de uxore Persici

Digitized by Google

μνέας. Ἔλεγον δὲ οἱ ἐπιχώριοι καὶ ὡς ἐς τὴν Σύρτιν τὴν ἐς 150 Λιβύην ἐκδιδοῖ ἡ λίμνη αὕτη ὑπὸ γῆν, τετραμμένη τὸ πρὸς ἑσπέρην ἐς τὴν μεσόγαιαν παρὰ τὸ οὖρος τὸ ὑπὲρ Μέμφιος. Ἐπεί τε δὲ τοῦ ὀρύγματος τούτου οὐκ ὥρεον τὸν χοῦν οὐδαμοῦ ἐόντα, ἐπιμελὲς γάρ δή μοι ἦν, εἰρόμην τοὺς ἄγχιστα οἰκέοντας τῆς λίμνης, ὅκου εἴη ὁ χοῦς ὁ ἐξορυχθείς. οἱ δὲ ἔφρασάν μοι, ἵνα ἐξεφορήθη, καὶ εὐπετέως ἔπειθον· ᾔδεα γὰρ λόγῳ καὶ ἐν Νίνῳ τῇ Ἀσσυρίων πόλι γενόμενον ἕτερον τοιοῦτο. τὰ

satrapae, qui et ipse rex dicebatur. Vid. not. ad II, 98. Quare de fisco Persarum hic cogitandum erit, neque de Pharaonum regali, quemadmodum accepisse locum video Heeren. Ideen II, 2. pag. 345. Ipsa vero pecuniae summa (quam veram fuisse statuit Mannert. l. l. p. 427) si ad nostros numos revocatur, exsistit summa thalerorum quadringentorum octoginta duorum, additis aliquot grossis, modo Atticum intelligas talentum, quod sexaginta minis constat. Conf. Wurm. l. l. pag. 207. Iomardus l. l. p. 92 hinc annuum reditum e piscium captura constituit talentorum ducentorum quadraginta sive 1,800,000 francs. Quod vero docti Galli contendunt, nullos pisces, qui olim tam frequentes fuerint, adhuc in lacu Birket el Quorn versari, ob salsam opinor lacus aquam et Nili vivam aquam non amplius in lacum immissam, ita ut pisces in Nilo retineantur, in eo egregie lapsi sunt, monente recentioris aetatis peregrinatore, qui ipse pisces gustavit in lacu captos pluresque piscatorum familias ex piscium captura alimentum sibi quaerere refert. Vectigal annuum, quod nunc inde solvitur fisco, tredecim est marsupiorum, quorum quodque continet 164 francs monetae Gallicae. Vid. L. de Laborde l. l. pag. 67.

CAP. CL.

καὶ ὡς ἐς τὴν Σύρτιν τὴν ἐς Λιβύην κ. τ. λ.] Optimi codd. *ἐς Λιβύην*, cuius loco e libris quibusdam Schweigh. et Gaisford. ediderunt *ἐν Λιβύῃ*, quod correctoris manum nobis prodere videbatur. Conf. Kuehner Gr. Gr. §. 623, 6. Mox scripsi *οὖρος* pro vulg. *ὄρος*; cf. ad II, 6 nott. — Ad usum verbi *ἐκδιδόναι* conf. I, 6. IV, 85 ibique nott. Ipsam Herodoti narrationem de aqua lacus sub terra effluente ad fabulas revocatam vult Mannert. l. l. pag. 427. Quo cautius Minutoli (Reise nach d. Tempel des Jupp. Amm. pag. 191) de artis quodam opere rarius adhibito (*Schleussenwerk*), quo aqua in Nili alveum Libycum s. Bahr-Bela-ma (vid. not. ad II, 10. 149) deducta fuerit, cogitari posse iudicat. Verba sequentia: *τετραμμένη τὸ πρὸς ἑσπέρην ἐς τὴν μεσόγαιαν παρὰ τὸ ὄρος τὸ ὑπὲρ Μέμφιος* accurate convenire in locum, qui nunc dicitur *Tamyeh*, scribit Iomardus l. l. pag. 87. Quod si verum est, aquas per eosdem canales, quibus in lacum immitterentur, refluxisse statuendum erit. Quare L. de Laborde l. l. pag. 66 in Herodoti loco eam convallem indicari existimat, quae a septentrione lacus sita canalis per ipsam ducti vestigia adhuc praebeat et breviori atque faciliori via aquas in planitiem Memphiticam ducere potuerit.

οὐκ ὥρεον τὸν χοῦν] *ὥρεον* hic, quantum scio, omnes libri. Conf. II, 106. Eodem autem argumento de immensa terrae effossae copia, quae quonam eiici potuerit, intelligi nequeat, recentiores quoque usi sunt, quo lacum humana arte sola effici potuisse negarent. Vid. Ritter. l. l. pag. 800.

ἵνα ἐξεφορήθη] Haud aliter *ἵνα* I, 179, ubi vid. nott.

Digitized by Google

γὰρ Σαρδαναπάλλου τοῦ Νίνου βασιλέος χρήματα, ἐόντα μεγάλα, καὶ φυλασσόμενα ἐν θησαυροῖσι καταγαίοισι, ἐπενόησαν 178 *κλῶπες ἐκφορῆσαι. ἐκ δὴ ὦν τῶν σφετέρων οἰκίων ἀρξάμενοι οἱ κλῶπες, ὑπὸ γῆν σταθμεόμενοι ἐς τὰ βασιλήϊα οἰκία ὤρυσσον. τὸν δὲ χοῦν τὸν ἐκφορεόμενον ἐκ τοῦ ὀρύγματος, ὅκως γένοιτο νὺξ, ἐς τὸν Τίγριν ποταμὸν, παραῤῥέοντα τὴν Νῖνον, ἐξεφόρεον· ἐς ὃ κατεργάσαντο, ὅ τι ἐβούλοντο. τοιοῦτον ἕτερον ἤκουσα καὶ τὸ τῆς ἐν Αἰγύπτῳ λίμνης ὄρυγμα γενέσθαι, πλὴν οὐ νυκτὸς ἀλλὰ μετ' ἡμέρην ποιεύμενον· ὀρύσσοντας γὰρ τὸν χοῦν τοὺς Αἰγυπτίους ἐς τὸν Νεῖλον φορέειν, ὁ δὲ ὑπολαμβάνων ἔμελλε διαχέειν. ἡ μέν νυν λίμνη αὕτη οὕτω λέγεται ὀρυχθῆναι.*

151 *Τῶν δὲ δυώδεκα βασιλέων δικαιοσύνῃ χρεωμένων, ἀνὰ χρόνον ὡς ἔθυσαν ἐν τῷ ἱρῷ τοῦ Ἡφαίστου, τῇ ὑστάτῃ τῆς ὁρτῆς μελλόντων κατασπείσειν, ὁ ἀρχιρεὺς ἐξένεικέ σφι φιάλας χρυσέας, τῇσί περ ἐώθεσαν σπένδειν, ἁμαρτὼν τοῦ ἀρι-*

τὰ γὰρ Σαρδαναπάλλου τοῦ Νίνου βασιλέος] Scripsi *Σαρδαναπάλλου* cum probatis libris. Vid. ad Ctesiae fragmm. pag. 430. Est vero haec una regis celeberrimi mentio in Herodoti Musis, qui fortasse, in Assyriacis libris (I. 106 ibiq. not.) copiosius de eo relaturus erat, quaė eadem est suspicio Naekii ad Choerili fragmm. pag. 210, ubi (inde a pag. 196 seqq.) copiose de Sardanapalo eiusque tumulo et inscriptione agit. Atque videtur fama de huius regis opibus satis celebrata per antiquitatem fuisse indeque ad Herodoti aures quoque pervenisse (cf. C. O. Mueller: Kleine deutsche Schrift. II. p. 111), nisi malis statuere, Herodotum ea, quae h. l. enarrat, accepisse, cum in Babylonis urbe ac Mesopotamia versaretur. Nomen Assyrii regis literis cuneatis scriptum, quale inter veteris Nini reliquias inventum est, sonare dicitur *Assar-dana pallu;* vid. Oppert in: Zeitschrift d. deutsch. morgenl. Gesellsch. VIII, 3. pag. 596. — In seqq. cum Gaisf. scripsi *βασιλέος* pro *βασιλῆος* et 151 *βασιλέων* pro *βασιλήων*, *βασιλέες* pro *βασιλῆες* et *βασιλέα* pro *βασιλῆα*. — *ὤρυσσον* (pro vulg. *ὄρυσσον*) cum Bredov. pag. 307 et recentt. edd. scripsi.

σταθμεόμενοι] i. e. *metiendo et coniectando dirigentes viam*, ut interpretatur Schweigh., quocum scripsi *σταθμεόμενοι* pro vulgata *σταθμεώμενοι*, quae ex Aldina fluxit. Conf. etiam Bredov. pag. 381. — In seqq. ad *τοιοῦτον ἕτερον* conf. I, 120 ibique nott.

ἐς τὸν Τίγριν — τὴν Νῖνον] De argumento loci conf. not. ad I, 193. — In fine cap. verba: *ὁ δὲ ὑπολαμβάνων ἔμελλε διαχέειν* (i. e. *hic vero* Nilus *terram exceptam iam diffusurus erat*) a proxime antecedentibus seiuncta, structura consulto mutata, haudquaquam ad ea pertinent, quae ab Aegyptiis accepit Noster indeque retulit, sed indicium scriptoris haec Aegyptiorum verbis addentis vel interponentis declarant.

Cap. CLI.

ἀνὰ χρόνον ὡς ἔθυσαν] De locutione *ἀνὰ χρόνον* confer I. 173. Ad argumentum conf. Diodor. I, 66, qui post quindecim annorum commune imperium hoc accidisse refert. Add. etiam Athen. VI, 19. pag. 231.

Digitized by Google

θμοῦ, ἕνδεκα, δυώδεκα ἐοῦσι. ἐνθαῦτα ὡς οὐκ εἶχε φιάλην ὁ ἔσχατος ἑστεὼς αὐτῶν Ψαμμήτιχος, περιελόμενος τὴν κυνέην, ἐοῦσαν χαλκέην, ὑπέσχε τε καὶ ἔσπενδε. κυνέας δὲ καὶ οἱ ἄλλοι ἅπαντες ἐφόρεόν τε βασιλέες, καὶ ἐτύγχανον τότε ἔχοντες. Ψαμμήτιχος μέν νυν οὐδενὶ δολερῷ νόῳ χρεώμενος, ὑπέσχε τὴν κυνέην. οἱ δὲ, ἐν φρενὶ λαβόντες τό τε ποιηθὲν ἐκ Ψαμμητίχου καὶ τὸ χρηστήριον, ὅ τι ἐκέχρηστό σφι, τὸν χαλκέῃ σπείσαντα αὐτῶν φιάλῃ, τοῦτον βασιλέα ἔσεσθαι μοῦνον Αἰγύπτου, ἀναμνησθέντες τοῦ χρησμοῦ, κτεῖναι μὲν οὐκ ἐδικαίωσαν Ψαμμήτιχον, ὡς ἀνεύρισκον βασανίζοντες ἐξ οὐδεμιῆς προνοίης αὐτὸν ποιήσαντα· ἐς δὲ τὰ ἕλεα ἔδοξέ σφι διῶξαι, ψιλώσαντας τὰ πλεῖστα τῆς δυνάμιος· ἐκ δὲ τῶν ἑλέων ὁρμεώμενον μὴ ἐπιμίσγεσθαι τῇ ἄλλῃ Αἰγύπτῳ. Τὸν δὲ Ψαμμήτιχον 152

ὁ ἔσχατος ἑστεὼς αὐτῶν Ψαμμήτιχος] *αὐτῶν* cum Gaisford. dedi pro vulg. *αὐτέων* atque *Ψαμμήτιχος* pro *Ψαμμίτιχος*, de quo vid. I, 105 et II, 2. Psammitichi nomen notis hieroglyphicis conscriptum in monumentis Aegyptiis nunc detexerunt viri docti. Confer M. Fritsch. l. l. pag. 54. 69 et vid. nott. ad II, 2. In seqq. verbis *περιελόμενος τὴν κυνέην, ἐοῦσαν χαλκέην* (i. e. *galea, quae aenea erat, detracta*) Noster consulto addidisse videtur *ἐοῦσαν χαλκέην*, quod *κυνέη* talem proprie declarat galeam, quae ex pelle est confecta, ut VII, 77, ubi vid. nott., et II, 162. Aegyptiorum vero galeae plerumque ex aere factae non erant, ut satis monstrant, quae ex ipsis Aegyptiorum monumentis exhibuit, additis talium galearum imaginibus, Wilkinson. Manners etc. I. pag. 330 seq. coll. 366. Ad usum verbi *περιαιρεῖσθαι* conf. nott. ad III, 41.

τό τε ποιηθὲν ἐκ Ψαμμητίχου] De usu praepositionis *ἐκ* conf. II, 148, et de ipso oraculo, quod Noster tangit, II, 147.

ὅ τι ἐκέχρηστό σφι] Vulgo *ἐκέχρητο*, quod abiecimus; cf. II, 147. De *ὅ τι* conf. Kuehner. Gr. Gr. §. 781 not. 5, qui vim pronominis sic reddi vult: „*cuius modo iis* [ipsis] *datum erat.*" Plura de huius pronominis usu apud Herodotum, nec hoc loco praetermisso, dabit Struve Quaest. de dialect. Herodot. Spec. (I.) pag. 463 seqq. Post *ποιήσαντα* quod Bekker. excidisse suspicabatur *τὰ ἐποίησα*, merito reiecit Bredov. pag. 30.

ἐς δὲ τὰ ἕλεα ἔδοξέ σφι διῶξαι] *τὰ ἕλεα* quae sint, vidimus ad II, 92. 140. Admonet quoque paludum, ad quas Psammitichum relegarint, Ritter: Erdkunde I. pag. 822.

ψιλώσαντας τὰ πλεῖστα] *ψιλοῦν*, *nudare*, i. e. *potentia exuere, minuere*, illustrat Wesseling. Xenoph. Cyropaed. IV, 5, 10 et Dion. Cass. XL, 62. Add. Blomfield. in Glossar. ad Aeschyl. Choeph. 683. De structura accusativi (*ψιλώσαντας*) praecedente dativo (*σφι*) conf. I, 13. 19 ibique nott. — In seqq. reliqui *ὁρμεώμενον*, quod optimi ferebant libri scripti, ut supra *χρεωμένων* et *χρέωμενος*, utrumque e Bredovii canone (pag. 387 seq.) corrigendum in *ὁρμεόμενον* et *χρεόμενος*, *χρεομένων*. — Ad *ἐπιμίσγεσθαι* conf. I, 185 ibiq. nott.

Cap. CLII.

Τὸν δὲ Ψαμμήτιχον κ. τ. λ.] De temporum ratione conf. not. ad II, 147; de ipso huius capitis argumento conf. Diodor. I, 66. Beck: Allgem. Weltgesch. I. pag. 722 seq.

Digitized by Google

τοῦτον, πρότερον φεύγοντα τὸν Αἰθίοπα Σαβακῶν, ὅς οἱ τὸν πατέρα Νεκῶν ἀπέκτεινε, τοῦτον φεύγοντα τότε ἐς Συρίην, ὡς ἀπηλλάχθη ἐκ τῆς ὄψιος τοῦ ὀνείρου ὁ Αἰθίοψ, κατήγαγον Αἰγυπτίων οὗτοι, οἳ ἐκ νομοῦ τοῦ Σαΐτεώ εἰσι. μετὰ δὲ βασιλεύοντα τὸ δεύτερον πρὸς τῶν ἕνδεκα βασιλέων καταλαμβάνει μιν διὰ τὴν κυνέην φεύγειν ἐς τὰ ἕλεα. Ἐπιστάμενος ὦν, ὡς περιυβρισμένος εἴη πρὸς αὐτῶν, ἐπενόεε τίσασθαι τοὺς διώξαντας. πέμψαντι δέ οἱ ἐς Βουτοῦν πόλιν ἐς τὸ χρηστήριον τῆς 179
Λητοῦς, ἔνθα δὴ Αἰγυπτίοισί ἐστι μαντήϊον ἀψευδέστατον, ἦλθε χρησμὸς, ὡς τίσις ἥξει ἀπὸ θαλάσσης χαλκέων ἀνδρῶν ἐπιφανέντων. καὶ τῷ μὲν δὴ ἀπιστίη μεγάλη ὑπεκέχυτο, χαλκέους οἱ ἄνδρας ἥξειν ἐπικούρους. χρόνου δὲ οὐ πολλοῦ διελθόντος, ἀναγκαίη κατέλαβε Ἴωνάς τε καὶ Κᾶρας ἄνδρας, κατὰ ληΐην ἐκπλώσαντας, ἀπενειχθῆναι ἐς Αἴγυπτον· ἐκβάντας δὲ

ὡς ἀπηλλάχθη ἐκ τῆς ὄψιος τοῦ ὀνείρου ὁ Αἰθίοψ] Vid. II, 139 fin. et 140 init. Pro vulg. ἀπαλλάχθη rescripsi ἀπηλλάχθη, ut II, 144, ubi vid. nott. Ad locutionem ἐκ τῆς ὄψιος conf. II, 129. Mox retinui cum Gaisford. et Dindorf. articulum τοῦ, a Florentino aliisque codd. allatum in verbis οἳ ἐκ νομοῦ τοῦ Σαΐτεώ εἰσι. Pro Σαΐτεω tres codd. Σαϊτέων afferunt.

τὸ δεύτερον — φεύγειν ἐς τὰ ἕλεα] τὸ δεύτερον ad secundam pertinet fugam, qua rex pressus a collegis regibus saluti suae consuluit. Nam primitus fugerat, quo Sabaconem, regem Aethiopum, qui ipsius patrem necaverat, evitaret. — Ad structuram et significationem verbi καταλαμβάνει conf. II, 66 ibique allata. Haud aliter Noster VI, 103 τὸν Κίμωνα κατέλαβε φυγεῖν, aut IV, 105 σφέας κατέλαβε ἐκλιπεῖν τὴν χώρην ὑπὸ τῶν ὀφίων, ubi ὑπὸ eodem modo positum invenimus, quo h. l. πρὸς τῶν ἕνδεκα βασιλέων, quod cum φυγεῖν iungendum esse nemo non videt; declarare enim Noster vult, *iterum accidisse*, *ut ab undecim his regulis coactus* (pulsus, in exilium missus) *fugeret in paludes*.

ἔνθα δὴ Αἰγυπτίοισί ἐστι μαντήϊον ἀψευδέστατον] Conf. II, 83 et 155. Ad hanc Herodoti narrationem haud scio an pertineat Polyaenus VII, 3, qui Tementhi, Aegyptiorum regi, oraculum de regno consulenti ab Ammone responsum esse scribit: φυλάξασθαι τοὺς ἀλεκτρυόνας: deinde eundem a Psammiticho Carum opera esse sublatum. Verba ὡς τίσις ἥξει leguntur eodem modo apud Herod. I, 13. Ad proxime seqq. τῷ μὲν δὴ ἀπιστίη μεγάλη ὑπεκέχυτο (i. e. *huic magna sane incredulitas offusa erat*, s. *minime sibi persuadere fidemque adhibere dictis poterat*) conf. Apollon. Rhod. III, 705: ὑπεξέχυτ' αὐτίκα δάκρυ.

κατὰ ληΐην ἐκπλώσαντας] i. e. *praedandi causa profectos*. Haud aliter κατὰ I, 94: ἀποπλέειν κατὰ βίου καὶ γῆς ζήτησιν coll. VII, 136. Ad ἀπενειχθῆναι conf. II, 114. 121. §. 6. Apte autem ex Strabone (XIV. pag. 978 A. s. 662 D.) monet Wesselingius, Cares olim latrocinium exercuisse passimque etiam mercede conductos militasse. Ac spectant huc quoque ea inventa, de quibus Herodotus I, 171 tradit. Cares in Aegypto habitantes Noster quoque memorat II, 61 coll. 154. Denique huc referendus est Stephani Byzantini locus s. v. Καρικόν· τόπος ἰδιάζων ἐν Μέμφιδι, ἔνθα Κᾶρες οἰκήσαντες, ἐπιγαμίας πρὸς Μεμφίτας ποιησάμενοι, Καρομεμφῖται ἐκλή-

Digitized by Google

ἐς γῆν καὶ ὁπλισθέντας χαλκῷ ἀγγέλλει τῶν τις Αἰγυπτίων ἐς τὰ ἕλεα ἀπικόμενος τῷ Ψαμμητίχῳ (ὡς οὐκ ἰδὼν πρότερον χαλκῷ ἄνδρας ὁπλισθέντας), ὡς χάλκεοι ἄνδρες ἀπιγμένοι ἀπὸ θαλάσσης λεηλατεῦσι τὸ πεδίον. ὁ δὲ μαθὼν τὸ χρηστήριον ἐπιτελεύμενον, φίλα τε τοῖσι Ἴωσι καὶ Καρσὶ ποιέεται, καί

θησαν. A Caribus, quibus usus Psammitichus regnum obtinuit, nomen Καρομεμφῖται parti cuidam Memphidis inditum esse scribit quoque Polyaenus VII, 3.

ἐκβάντας δὲ ἐς γῆν καὶ ὁπλισθέντας χαλκῷ κ. τ. λ.] Hi accusativi pendent a verbo ἀγγέλλει, cum ita Noster orationem exordiatur, ac si post dicere voluisset λεηλατεῖν. A qua tamen accusativi cum infinitivo structura in aliam deinceps transit structuram verbi finiti cum particula ὡς (ὡς χάλκεοι ἄνδρες — λεηλατεῦσι) ob verba credo plura interposita. Tu vid. de istiusmodi structuris Matth. Gr. Gr. pag. 1299 et conf. quae in Creuzeri Melett. dixi III. pag. 12 seq. Quod vero *aere* (χαλκῷ = Kupfer) armatos (i. e. *thorace aeneo* adeoque etiam clypeo tali obtectos) dicit Iones atque Cares, hoc rudes indicat gentes minusque cultas, cum *ferri* usus in armis aliisque rebus necessariis ad aetatem iam cultiorem referendus sit. Supra I, 215 Massagetas Noster refert aere atque auro solo uti, et simili modo veteres Germaniae nationes aeneis armis usas esse accepimus. Plura Link: Urwelt etc. pag. 263. Aegyptios, cum aere armatos viros mirarentur, cultiores iam fuisse ferreaque arma in usu habuisse idem inde colligit vir doctus. — Caeterum χαλκέους ἄνδρας ex Herodoto affert Eustath. pag. 1031, 16 sive pag. 1037, 31 itemque Libanius T. II. pag. 120, notante Wesselingio.

φίλα — ποιέεται] i. e. *benigne excipit*, *grata facit*, ut V, 37. Kayser ad Philostrat. de gymnast. pag. 94. 188 reddi vult: *foedus icit* (cum Ionibus et Caribus). Sed obstant ipsa sequentia verba: καί σφεας, μεγάλα ὑπισχνεύμενος πείθει κ. τ. λ. — Paulo aliter haec enarrat Diodorus I, 66, in summa quamvis consentiens cum Herodoto, quem secutus Larcherus Psammitichum ponit ad regnum evectum ann. 656 a. Chr. n., aut, si Diodorum sequi malis, a. 689 (t. VII. p. 107. 113 coll. pag. 74). Alias aliorum sententias suppeditabit Beck: Anleit. z. Weltgeschichte I. pag. 723. Quod vero peregrinos milites mercenarios Psammitichus conduxit, quorum ope regnum et acquireret et acquisitum teneret, hoc in rebus Aegyptiis multum utique valuisse videtur, cum, qui Psammitichum secuti sunt reges, peregrinos milites et ipsi retinuerint. Reliqui enim Aegyptii (ii praesertim, qui ad militum tribum, „Kriegerkaste", pertinebant) hoc aegre tulisse videntur, ut hanc ob causam multi seditione mota in Aethiopiam discederent; qua de re vid. Herod. II, 30 coll. Heeren. Ideen. II, 2. pag. 399 seq. Ipsa sedes regia nunc Sai erat; nam huius urbis incolae Psammitichum praecipue adiuvisse videntur, nec procul inde Graecorum mercenariorum fuere castra ad urbem Bubastin, donec ab Amasi Memphin transponerentur (II, 154). — *Cr.* ad argumentum Herodotei loci conferri vult Leake: Les principaux monumens Egyptt. du musée britannique (Lond. 1827) pag. 25 et 26, ubi inscriptio Graeca in Aegypto inventa explicatur Herodoti narratione, quam verissimam ducit Leake. Haec inscriptio antiquissimis Graecorum literis exarata invenitur in crure colossi prope veterem urbem Psampolim s., ut nunc vocant, Ipsambul. s. Abusambul in ipsa Nubia; post Anglos doctos Vorke et Leake edita et illustrata est a Franzio in: Corp. Inscriptt. Graecc. Vol. III. nr. 5126. pag. 507 seq. et a Lud. Rossio in:

σφεας μεγάλα ὑπισχνεύμενος πείθει μετ' ἑωυτοῦ γενέσθαι. ὡς δὲ ἔπεισε, οὕτω ἅμα τοῖσι μετ' ἑωυτοῦ βουλομένοισι Αἰγυπτίοισι καὶ τοῖσι ἐπικούροισι, καταιρέει τοὺς βασιλέας.

153 Κρατήσας δὲ Αἰγύπτου πάσης ὁ Ψαμμήτιχος ἐποίησε τῷ Ἡφαίστῳ προπύλαια ἐν Μέμφι, τὰ πρὸς νότον ἄνεμον τετραμμένα· αὐλήν τε τῷ Ἄπι, ἐν τῇ τρέφεται ἐπεὰν φανῇ ὁ Ἄπις, οἰκοδόμησε ἐναντίον τῶν προπυλαίων, πᾶσάν τε περίστυλον ἐοῦσαν καὶ τύπων πλέην· ἀντὶ δὲ κιόνων ὑπεστᾶσι κολοσσοὶ δυωδεκαπήχεες τῇ αὐλῇ. ὁ δὲ Ἄπις κατὰ τὴν Ἑλλήνων γλῶσ-

Jahrbb. f. Philolog. etc. LXIX. p. 528 seqq., ubi vid. plura. Namque facta est haec inscriptio, quae ad ipsius Psammitichi tempora (663—624 ante Chr. n.) recedit indeque iure inter antiquissima huius generis monumenta refertur, a milite conductitio, qui cum Psammiticho rege ad Syenem usque pervenit seque vocat ἀλλόγλωσσον, plane ut infra cap. 154 Noster de his scribens dicit: οὗτοι ἐν Αἰγύπτῳ ἀλλόγλωσσοι κατοικίσθησαν.

καταιρέει τοὺς βασιλέας] Unum modo Tementhen, Aegypti regem, a Psammiticho sublatum esse scribit Polyaenus VII, 3. Haud aliter atque Psammitichus (qui undecim regulis collegis divictis unus Aegypti rex factus est) saeculo praeterlapso medio *Ali-Bey*, undecim principibus (*Bey's* vocantur) interfectis relegatisve Aegypti imperium acquisivisse dicitur, donec a. 1772 pugna victus in Palaestina, quo confugerat, ipse interficeretur.

Cap. CLIII.

ἐποίησε τῷ Ἡφαίστῳ προπύλαια κ. τ. λ.] Dissentit Diodorus I, 67, qui *orientale propylaeum* a Psammiticho exstructum refert. Ad reliqua conf. Herod. II, 99 fin. 101 ibique nott. Add. Letronne Mém. de l'Acad. des Inscr. XVII. pag. 22 seq. Pertinuit autem hoc, monente Heerenio (Ideen II, 2. pag. 400), ad regis prudentiam, qui istiusmodi aedificiis sacerdotum animos sibi conciliare studuerit, cum aversi ipsi essent militum animi.

αὐλήν — πλέην] αὐλὴ περίστυλος quid sit, monuimus ad II, 148. Ad vocem τύπων cf. II, 136, ubi vid. nott., et 148. De hac aula Apidis, in qua hic peregrinis monstratur, loquitur quoque Strabo XVII. pag. 807 additque Apidis templum esse παρακείμενον τῷ Ἡφαιστείῳ καὶ αὐτὸ τὸ Ἡφαίστειον πολυτελῶς κατεσκευασμένον ναοῦ τε μεγέθει καὶ τοῖς ἄλλοις. Huius vero aulae, qualem re vera fuisse credibile est, imaginem lapide expressam exhibuit Wilkinson in titulo primi voluminis operis: Manners and Customs etc., cf. pag. XXVI et p. 151.

ἀντὶ δὲ κιόνων] „Hoc est, uti quidem ex adversa parte venientibus videtur. Neque enim hi colossi reapse sustinent superiora aedificii. Cf. Letronne Mém. sur le tombeau d'Osymand. pag. 5. 6." *Cr.* Narrat vero Diodorus l. l., regem fanum muro circumdedisse ac pro pilis colossos duodenum cubitorum substituisse. Strabo de his colossis nihil tradit; quae enim post verba modo laudata sequuntur: πρόκειται δ' ἐν τῷ δρόμῳ καὶ μονόλιθος κολοσσός, ea ad ipsam aulam non pertinent. Ipsa colossorum altitudo adscendit ad duodevigenti ferme pedes Rhenanos.

ὁ δὲ Ἄπις κατὰ τὴν Ἑλλήνων γλῶσσάν ἐστι Ἔπαφος] Veretur Wesselingius, ut haec Herodoti sint verba, quae hic certe minus necessaria commodam sedem habeant III, 27 et 28. Libri scripti omnes retinent haec verba, quae cur expellantur, non satis idonea causa esse videtur. In argumento loci

Digitized by Google

σάν ἐστι Ἔπαφος. Τοῖσι δὲ Ἴωσι καὶ τοῖσι συγκατεργασαμένοισι αὐτῷ ὁ Ψαμμήτιχος δίδωσι χώρους ἐνοικῆσαι ἀντίους ἀλλήλων, τοῦ Νείλου τὸ μέσον ἔχοντος, τοῖσι οὐνόματα ἐτέθη Στρατόπεδα. τούτους τε δή σφι τοὺς χώρους δίδωσι, καὶ τἆλλα τὰ ὑπέσχετο πάντα ἀπέδωκε, καὶ δὴ καὶ παῖδας παρέβαλε αὐτοῖσι Αἰγυπτίους, τὴν Ἑλλάδα γλῶσσαν ἐκδιδάσκεσθαι. ἀπὸ δὲ τούτων ἐκμαθόντων τὴν γλῶσσαν οἱ νῦν ἑρμηνέες ἐν Αἰγύπτῳ γεγόνασι. οἱ δὲ Ἴωνές τε καὶ οἱ Κᾶρες τούτους τοὺς 154

convenit Aelian. H. A. XI, 10. Noster vocat *Epaphum* II, 38 in. et III, 28; eoque nomine *gigantem, magnitudine corporis alios longe superantem* indicari putat Iablonsk. Vocc. Aegyptt. pag. 65. Aliis videtur esse *taurus* s. *bos pater*, aut *taurus praecipuus*. Vid. Creuzer. Symbol. II. pag. 207, qui h. l. addit Payne-Knight on symbolical languag. §. 28. pag. 20. Ipsum nomen notis hieroglyphicis designatum sonat *Hapi*: quod cum Osiridis sit cognomen s. epitheton, inde ad bovem ipsi sacrum aeque transfertur; vid. Wilkinson. Manners etc. sec. ser. I. pag. 350, qui inde dubitat, num Ἐπάφου nomen revera Graecam habeat stirpem. Add. Roeth: Geschichte d. abendl. Philosoph. I. nott. pag. 113. Plura de Apide dabimus ad Herodot. III, 28 et in Excursu ad III, 28.

Cap. CLIV.

Στρατόπεδα] Conf. II, 112 ibiq. nott. Diodor. Sicul. I, 67. — In seqq. verbis παῖδας παρέβαλε αὐτοῖσι κ. τ. λ. παρέβαλε valet: *commisit, tradidit* iis, plane ut apud Diodor. XII, 14; neque enim significare potest: liberos *deposuit* apud eos, ut propositum video in Thes. L. Gr. VI. pag. 209 ed. Dindorf. Ad verbum medium ἐκδιδάσκεσθαι (*unterrichten lassen*) spectant, quae Matthiae notat Gr. Gr. pag. 925 not. b. *Cr.* ad haec verba (τὴν Ἑλλάδα γλῶσσαν ἐκδιδάσκεσθαι) conferri vult Winckelmann. Opp. I. p. 122 seq. ed. Dresdens. et Wyttenbach. ad Plutarch. Mor. II. 1. pag. 161 seq. Tu conf. Herod. VI, 27.

οἱ νῦν ἑρμηνέες ἐν Αἰγύπτῳ γεγόνασι] Interpretum gens memoratur infra II, 164. Ad ipsam rem faciunt, quae Heerenius Ideen II, 2. pag. 145 disputavit, bene admonens de odio, quod indigenae Aegyptii in peregrinos istos conceperant, quibus ad regnum obtinendum usus erat rex, quosque praemiis ac beneficiis inde affecerat. Quare qui Aegyptii pueri illis peregrinis instituendi tradebantur, iis minime licuit post ad reliquos Aegyptios redire, a quibus exclusi nullam in tribum („Kaste" vulgo appellant) reciperentur. Unde nihil reliqui fuit, nisi ut nova ex illis tribus constitueretur, interpretum, qui eo tempore, quo Graecis aditus in Aegyptum permittebatur, necessarii indeque etiam frequentes fuere. Neque enim incredibile est, plerosque interpretes et ipsos mercatores fuisse et commercium cum peregrinis exercuisse. De hoc Psammitichi instituto, quo Graecis Aegyptiorum pueros tradidit Graecam linguam edocendos, sapientissimo illo quidem, disputavit quoque Letronne (Revue d. deux. mond. 1845. T. IX. pag. 525 seq. Mèm. de l'Acad. d. Inscript. XVII. p. 14 seqq.). Neque enim Psammitichum Graecos retinuisse eam tantum ob caussam, ut regis custodes essent, verum hoc instituto id quoque spectasse vult, ut Aegyptiorum commercium cum Graecis omnino augeretur indeque maxima commoda redundarent in Aegyptum eiusque incolas.

Digitized by Google

χώρους οἴκησαν χρόνον ἐπὶ πολλόν· εἰσὶ δὲ οὗτοι οἱ χῶροι πρὸς θαλάσσης, ὀλίγον ἔνερθε Βουβάστιος πόλιος, ἐπὶ τῷ Πηλουσίῳ καλευμένῳ στόματι τοῦ Νείλου. τούτους μὲν δὴ χρόνῳ ὕστερον βασιλεὺς Ἄμασις ἐξαναστήσας, ἐνθεῦτεν κατοίκισε ἐς Μέμφιν, φυλακὴν ἑωυτοῦ ποιεύμενος πρὸς Αἰγυπτίων. Τούτων δὲ οἰκισθέντων ἐν Αἰγύπτῳ, οἱ Ἕλληνες οὕτω ἐπιμισγόμενοι τούτοισι τὰ περὶ Αἴγυπτον γινόμενα ἀπὸ Ψαμμητίχου βασιλέος ἀρξάμενοι πάντα καὶ τὰ ὕστερον ἐπιστάμεθα ἀτρεκέως. πρῶτοι γὰρ οὗτοι ἐν Αἰγύπτῳ ἀλλόγλωσσοι κατοικίσθησαν. ἐξ ὧν δὲ ἐξανέστησαν χώρων, ἐν τούτοισι δὴ 180
οἵ τε ὁλκοὶ τῶν νεῶν καὶ τὰ ἐρείπια τῶν οἰκημάτων τὸ μέχρι ἐμεῦ ἦσαν. Ψαμμήτιχος μέν νυν οὕτω ἔσχε τὴν Αἴγυπτον.

χρόνον ἐπὶ πολλόν] Conf. II, 119. 133.

εἰσὶ δὲ οὗτοι οἱ χῶροι πρὸς θαλάσσης κ. τ. λ.] πρὸς θαλάσσης est *mare versus*, ut II, 148, alibi. Moneo ob Kuehner., qui in Gramm. Gr. §. 616 praepositionem πρὸς h. l. explicat: *unmittelbar davor*, *nahe daran*; in quam sententiam facit Diodorus scribens, illos agros amplos esse sortitos μικρὸν ἐπάνω τοῦ Πηλουσιακοῦ στόματος. Nec aliter Schweighaeuserus in Lex. Herodot. reddi vult *prope*, ut I, 145: quo certe loco πρὸς Σικυῶνος valet: *Sicyonem versus*; vid. ibi nott. — De *Bubasti* vid. not. ad II, 59 et de Nili ostio *Pelusiaco* Excursum ad II, 17.

κατοίκισε ἐς Μέμφιν] Male olim κατοίκησεν, quod minime huc quadrat. Requiritur enim verbum κατοικίζειν, quod de iis dicitur, qui alio in loco sedes habitatum cui concedunt. Conf. modo Thucydid. II, 120 ibique interprett. Xenoph. Anab. V, 6, 15. VI, 2, 7. Bredov. p. 311. Recte Diodorus I, 67: οὓς ἐντεῦθεν Ἄμασις — ἀνέστησε καὶ κατῴκισεν εἰς Μέμφιν. Hinc Polyaenus VII, 3 et Stephan. Byz. s. v. Καρικὸν tradunt, Cares partem quandam Memphis urbis incoluisse indeque Καρομεμφίτας appellatos esse. Suspicatur autem Schlichthorst. l. l. pag. 93, comparans Herodot. II, 112, Phoenices Tyriosve, quorum h. l. mentio fiat, mercenariorum ab Amasi Memphin transpositorum pro posteris esse habendos. Sed nullus Noster memorat Phoenices Tyriosve mercenarios, qui Iones atque Cares tantum novit, quorum sedes in urbe Memphi vix *Tyriorum Castra* appellari potuerint.

φυλακὴν — πρὸς Αἰγυπτίων] πρὸς Αἰγυπτίων reddunt: *contra Aegyptios*; vid. Fischer. ad Weller. III, b. p. 253. Equidem malim: *a parte Aegyptiorum*, ut scil. *tutus esset ab Aegyptiis* neve quid mali ab iis acciperet. Conf. Matthiae Gr. Gr. p. 1179.

ἐπιμισγόμενοι τούτοισι] De ἐπιμίσγεσθαι conf. II, 151. In seqq. iungendum: οἱ Ἕλληνες (*nos Graeci*) — ἐπιστάμεθα. τούτοισι ad mercenarios, qui Memphi erant, referendum. Herodoti enim sententia haec est: ex quo hi milites (Cares et Iones) in Aegypto habitare coeperint, Graecos cum his commercium agentes ea, quae in Aegypto gesta sint, a Psammiticho initio facto, omnia, et ea quoque, quae post Psammitichum gesta sint, accurate novisse. Ad proxime seqq. πρῶτοι γὰρ οὗτοι κ. τ. λ. vid. nott. ad II, 152 et conf. Letronne in Mém. de l'Aad. des Inscriptt. T. XVII. p. 8 seqq.

οἵ τε ὁλκοὶ τῶν νεῶν] ὁλκοὶ *navalia* sunt, interprete Wesselingio, qui ὁλκοὺς in re nautica esse docet *rudentes ad naves trahendas* (li-

Digitized by Google

Τοῦ δὲ χρηστηρίου τοῦ ἐν Αἰγύπτῳ πολλὰ ἐπεμνήσθην 155 ἤδη, καὶ δὴ λόγον περὶ αὐτοῦ ὡς ἀξίου ἐόντος ποιήσομαι. τὸ γὰρ χρηστήριον τοῦτο τὸ ἐν Αἰγύπτῳ ἐστὶ μὲν Λητοῦς ἱρὸν, ἐν πόλι δὲ μεγάλῃ ἱδρυμένον, κατὰ τὸ Σεβεννυτικὸν καλεόμενον στόμα τοῦ Νείλου, ἀναπλέοντι ἀπὸ θαλάσσης ἄνω. οὔνομα δὲ τῇ πόλι ταύτῃ, ὅκου τὸ χρηστήριόν ἐστι, Βουτὼ, ὡς καὶ πρότερον οὐνόμασταί μοι. ἱρὸν δέ ἐστι ἐν τῇ Βουτοῖ ταύτῃ Ἀπόλλωνος καὶ Ἀρτέμιδος. καὶ ὅ γε νηὸς τῆς Λητοῦς, ἐν τῷ δὴ τὸ χρηστήριον ἔνι, αὐτός τε τυγχάνει ἐὼν μέγας, καὶ τὰ προπύλαια ἔχει ἐς ὕψος δέκα ὀργυιέων. τὸ δέ μοι τῶν φανερῶν θῶυμα μέγιστον παρεχόμενον φράσω. ἔστι ἐν τῷ τεμένεϊ τούτῳ Λητοῦς νηὸς ἐξ ἑνὸς λίθου πεποιημένος ἔς τε ὕψος καὶ ἐς μῆκος, καὶ τοῖχος ἕκαστος τούτοισι ἴσος· τεσσεράκοντα πηχέων

gneos cylindros, quibus naves in terra promoveantur, in mare deducantur atque exinde subducantur); tum vero esse *navalia*, teste Hesych. s. v. coll. schol. Thucydid. III, 25. Inde verbum νεωλκεῖν (*subducere naves*), cuius admonet Schweigh. ad h. l.

Cap. CLV.

πολλὰ ἐπεμνήσθην ἤδη] Conf. II, 83 coll. II, 18. 55. 152 etc. — De Nili ostio *Sebennytico* vid. Excurs. ad II, 17.

Βουτὼ, ὡς καὶ πρότερον οὐνόμασταί μοι] Conf. II, 59. 63. 83. 133. Alia, in quibus potissimum Strabonis loc. XVII. pag. 802 seu 1153 D, citat Schlichthorst. l. l. pag. 67. Sita haec urbs, quae ab alia eiusdem nominis (II, 75) probe est distinguenda, ad occidentalem fluvii Sebennytici ripam prope lacum Buticum, de quo vid. not. ad II, 156. In australi huius lacus parte adhuc dispersa per paludes stagnaque reperiuntur urbis rudera, teste Rittero Erdkunde I. p. 822. Vetus Aegyptium nomen urbis *Plénatô* sive *Plénétô* fuisse contendit Champoll. l'Eg. sous les Phar. II p. 227 seqq.

αὐτός τε τυγχάνει ἐὼν μέγας] „De magnitudine templorum Aegyptiorum, scalarum etiam sub dio ante templa obviarum eiusque magnitudinis causis plura disputat, Herodoti etiam respectu habito, Iomard., ubi de magno templo, quod Apollinopoli magna (Edfou) est, agit in Descript. de l'Eg. Antiqq. tom. I. cap. 5. pag. 13. Est hic locus *universe* tenendus ad intelligendam rationem templorum Aegyptiorum, de qua ibidem disserit Iomard. pag. 14 seqq." *Cr.*

καὶ τὰ προπύλαια ἔχει ἐς ὕψος δέκα ὀργυιέων] προπύλαια quae sint, diximus ad II, 91. — Ulnarum s. ὀργυιῶν mensuram ipse indicavit Noster II, 149.

τὸ δέ μοι τῶν φανερῶν θῶυμα μέγιστον] Haud displicere videtur Struv. Spec. quaest. de dial. Herod. I. p. 29 not., quod praeter vett. editiones duo libri praebent scripti: τὸ δέ μοι τῶν φανερῶν ἦν θῶυμα μέγ., cum hoc dicendi genus Nostro admodum sit frequens. Vid. ibi allata. Inde Dietsch voculam recepit, uncis inclusam, quos sustulit Dindorf, qui idem ex Mediceo aliisque codd. revocavit θῶμα pro θῶυμα, quod Florentinus affert liber, quodque in Herodoti libris unum verum esse recte mihi contendere videtur Bredov. p. 142.

πηχέων τούτων] Ita scripsi Gaisford. et recentt. edd. secutus. Vulgo male: πηχέων τουτέων. — Ne ἕκαστον, quod continuo sequitur,

Digitized by Google

τούτων ἕκαστόν ἐστι. τὸ δὲ καταστέγασμα τῆς ὀροφῆς, ἄλλος
156 ἐπικέεται λίθος ἔχων τὴν παρωροφίδα τετράπηχυν. Οὕτω μέν
νυν ὁ νηὸς τῶν φανερῶν μοι τῶν περὶ τοῦτο τὸ ἱρόν ἐστι θωυ-
μαστότατον, τῶν δὲ δευτέρων νῆσος ἡ Χέμμις καλευμένη· ἔστι

in ἕκαστος mutetur, ut ad τοῖχος spectet, obstant sane libri scripti, ipsaque ratio, quae, cum ἕκαστον non tam ad parietem, quam ad longitudinem et altitudinem (μῆκος et ὕψος, quo iam retulit Schweighaeuser.) sive ad dimensionem parietum (τούτων) spectet, latiori igitur sensu adhibeatur, neutro genere ἕκαστον dici iubet; vid. Jacobs. De mensur. Herodot. pag. 22. Atque sic quoque in antecedentibus: καὶ τοῖχος ἕκαστος τούτοισι ἴσος, dativus τούτοισι ad altitudinis et longitudinis dimensiones pertinet, ut sensus sit: „quisque paries his dimensionibus (altitudinis et longitudinis), par (sibi) est,“ i. e. quisque paries in altitudinem et longitudinem habet quadraginta cubitos, qui aequant ferme sexaginta pedes Rhenanos (58, 93′ pedd. Rhenn.).

τὸ δὲ καταστέγασμα τῆς ὀροφῆς, ἄλλος ἐπικέεται λίθος] De structura monet Matth. Gr. Gr. pag. 791. Dici enim hoc pro: τὸ δὲ καταστέγασμά ἐστιν ἄλλος λίθος ἐπικείμενος.

ἔχων τὴν παρωροφίδα τετράπηχυν] παρωροφὶς Polluci I, 81 est τὸ μεταξὺ τοῦ ὀρόφου καὶ τοῦ στέγους. Wesselingius inde exponit *prominentiam* τοῦ καταστεγάσματος sive quod παρὰ τὸν ὄροφον porrigebatur. Quem secutus Schweighaeuserus in Lex. Herod. s. v. reddit *oram tecti* s. *eam tecti partem, quae praeter murum prominet.* Letronne (Recherches pour servir à l'histoire de l'Eg. pag. 80) interpretatur: „la *corniche*, qui dans l'architecture égyptienne, comprend la partiée placée au-dessus du tore de l'architrave. C'est ce qu' Hérodote exprime, en parlant du monolithe de Buto, dont la corniche avait quatre coudées de *hauteur*, et non pas de *saillie*, comme l'entendent les traducteurs d'Hérodote; les quatre coudées sont le dixième de la hauteur du monolithe; or la *corniche* dans les monuments égyptiens est la neuvième ou la dixième partie de la hauteur totale.“ Quam παρωροφίδα, *coronidem*, h. l. Noster dixit, στεγαστρίδα vocat inscript. Graeca in Corp. Inscr. Gr. T. III. nr. 4712, ubi conf. J. Franz.

Cap. CLVI.

τῶν δὲ δευτέρων] Haec verba, sana modo sint, nil aliud significare possunt nisi: „inter ea, quae circa hoc templum conspiciuntur, *secundo loco* ponenda est et ipsa admiratione digna insula, quae Chemmis vocatur.“ De forma vocis Χέμμις disputat Lobeck Patholog. Graec. serm. p. 159.

νῆσος ἡ Χέμμις καλευμένη] *Chembis* dicitur Hecataeo Milesio, qui similia de hac insula in periegesi sua tradiderat, laudante Stephan. Byzant. s. v. De insulis fluitantibus Aegypti auctor quoque est Theophrastus Hist. Plant. IV, 13; alias aliis in locis commemorant Seneca Quaest. natt. III, 25. Plinius H. N. II, 95. Ac nemo, qui, quae deinceps de hac insula narrantur, perlegerit, non meminit Deli insulae natantis in mare, sed stabilis factae, cum Latona huc confugiens Apollinem edidisset. Quae ipsa Graecorum commenta ad Aegyptum nos revocant, ut omnis fere de Apolline doctrina. De Delo natante conf. Spanhem. ad Callimach. h. in Del. 36. 273 et C. O. Mueller: Die Dorer I. p. 311, qui fabulae originem ad recentiora tempora revocans incertum et mobilem statum declarari vult, qui ordinem dei praesentia allatum praecesserit. Sed Aegyptiae fabulae haud recordatus est vir doctissimus, ex qua Graeca nobis repetenda videtur vel ob reliquam Aegyptiorum doctrinam

Digitized by Google

μὲν ἐν λίμνῃ βαθέῃ καὶ πλατέῃ κειμένη παρὰ τὸ ἐν Βουτοῖ ἱρὸν, λέγεται δὲ ὑπ' Αἰγυπτίων εἶναι αὕτη ἡ νῆσος πλωτή. αὐτὸς μὲν ἔγωγε οὔτε πλέουσαν οὔτε κινηθεῖσαν εἶδον, τέθηπα δὲ ἀκούων, εἰ νῆσος ἀληθέως ἐστὶ πλωτή. ἐν δὴ ὦν ταύτῃ νηός τε Ἀπόλλωνος μέγας ἔνι, καὶ βωμοὶ τριφάσιοι ἐνιδρύαται. ἐμπεφύκασι δ' ἐν αὐτῇ φοίνικες συχνοὶ, καὶ ἄλλα δένδρεα, καὶ καρποφόρα καὶ ἄφορα, πολλά. λόγον δὲ τόνδε ἐπιλέγοντες οἱ Αἰγύπτιοι φασὶ εἶναι αὐτὴν πλωτὴν, ὡς ἐν τῇ νήσῳ ταύτῃ, οὐκ ἐούσῃ πρότερον πλωτῇ, Λητὼ, ἐοῦσα τῶν ὀκτὼ θεῶν τῶν

de Osiride, Iside, Horo, in Graeciam translatam. Vid. Herodot. II, 144 ibiq. not. — In clausula ex Ritteri libro (Erdkunde I. p. 821 seq.) hoc adnotamus, permultas adhuc in illo lacu esse insulas, quae receptaculo sint piscatoribus.

ἔστι μὲν ἐν λίμνῃ βαθέῃ καὶ πλατέῃ] Est lacus *Bulos* s. *Buticus* lacus, cui nunc nomen *Burlos*, cum mari coniunctus fluvio eo, qui olim erat Nili Sebennyticus. Amplus ille est, ut qui Nili aquarum partem pluresque canales etiamnum recipiat, longitudine duodecim fere horarum, latitudine maxima sex horarum. Plura Ritter. l. l.

λέγεται δὲ ὑπ' Αἰγυπτίων εἶναι αὕτη ἡ νῆσος πλωτή] „Haec historiae patris verba poetae verbis adhibuerunt veteres recentioresque critici; nimirum his Odysseae X, 3 de Aeoli insula: *πλωτῇ ἐνὶ νήσῳ*. Vid. Eustath. ad h. l. p. 377 Basil. Alberti ad Hesych. II. p. 984 et Villoison. ad Apollon. Lex. Hom. pag. 555 ed. Toll.“ Creuzer. in Commentt. Herodd. p. 283 not. 258. Aristarchus illo Homeri loco *πλωτὴ* exposuerat: *κινουμένη, πλέουσα, περιφερομένη*; quae posteri grammatici repetierunt.

αὐτὸς μὲν ἔγωγε οὔτε πλέουσαν κ. τ. λ.] „Hic quoque locus satis docere quemque potest, qui verum videre velit, historiae patrem non usquequaque pependisse ab Aegyptiorum mira tradentium, sacerdotum praecipue, ore, ut qui haud raro sententiam suam ab eorum auctoritate segregare intelligatur.“ Creuzer Fragmm. hist. p. 27 not. Respici his verbis ab Herodoto Hecataeum Milesium, cuius locum supra attulimus, statuit Klausen. ad Hecataei fragmm. p. 123.

οὔτε κινηθεῖσαν εἶδον] *εἶδον* revocavi e Florent. cum recentt. edd. pro *ἴδον*, quod Gaisford. dederat; cf. Bredov. p. 305. — In seqq. pro *ἐμπεφύκασι* bini libri *ἐμπεφύασι*, quod Homerica locutione: *περὶ δ' αἴγειρος πεφύασιν* (conf. Odyss. IV, 484. Ili. VII, 128) probare student. Sed vulgata lectio firmatur I, 193. II, 91.

Λητὼ, ἐοῦσα τῶν ὀκτὼ θεῶν κ. τ. λ.] Habetur Latona nox principalis, unde quaevis oriuntur, proxime autem coeli lumina, quae sunt Sol atque Luna. Inde convenit cum dea *Athor*, quae et ipsa omnium rerum in se continet semina originesque et primo deorum ordini adscribitur. Vid. nott. ad II, 41, Champollio: Panthéon Egypt. Pl. 23 et 23 A., Lepsius in: Denkschrift. d. Berlin. Akad. 1851. pag. 176, ubi hanc deam, quam Graeci Latonam vocant, formam quandam existimat deae Athor fuisse indeque adscriptam primo deorum ordini. Wilkinson (Manners etc. sec. ser. I. pag. 273 coll. 228) se ignorare profitetur, quaenam fuerint attributa, quaenam forma huius Latonae Aegyptiae, quam ad eam deam, quae Athribi colebatur, referret, nisi eadem potius esset atque *Maut* s. *Mut*, quae ad primam deorum classem utique pertineat. Atque hanc ipsam hic intelligi vult Bunsen (Egypt's Place in: Universal History etc. I. p. 379)

Digitized by Google

πρώτων γενομένων, οἰκέουσα δὲ ἐν Βουτοῖ πόλι, ἵνα δή οἱ τὸ χρηστήριον τοῦτό ἐστι, Ἀπόλλωνα παρὰ Ἴσιος παρακαταθήκην δεξαμένη, διέσωσε κατακρύψασα ἐν τῇ νῦν πλωτῇ λεγομένῃ νήσῳ, ὅτε δὴ τὸ πᾶν διζήμενος ὁ Τυφὼν ἐπῆλθε, θέλων ἐξευρεῖν τοῦ Ὀσίριος τὸν παῖδα. Ἀπόλλωνα δὲ καὶ Ἄρτεμιν Διονύσου καὶ Ἴσιος λέγουσι εἶναι παῖδας, Λητοῦν δὲ τροφὸν αὐτοῖσι καὶ σώτειραν γενέσθαι. Αἰγυπτιστὶ δὲ Ἀπόλλων μὲν Ὧρος, Δημήτηρ δὲ Ἶσις, Ἄρτεμις δὲ Βούβαστις. ἐκ τούτου δὲ τοῦ λόγου καὶ οὐδενὸς ἄλλου Αἰσχύλος ὁ Εὐφορίωνος ἥρ-

uxorem dei *Chem*, qui ipse voce *Χέμμις* satis, ut putat, declaratur, primitivam omnium rerum matrem s. parentem, indeque primo ordini adscriptam. Atque Roeth (Geschicht. d. abendl. Philosoph. I. nott. p. 133 seqq.), qui et ipse deam Athor noctis esse deam minime negat, aliam tamen noctis deam h. l. intelligi vult, quae et ipsa, aeque atque altera, e primitiva quasi nocte ac spatio, cui nomen vult esse *Pascht*, emanarit atque in ipsis monumentis Aegyptiorum appelletur *Reto* s. *Retho* adeoque *magna*, *ampla omnium deorum imperatrix* celebretur in inscriptionibus indeque etiam primo deorum ordini accenseatur ab Herodoto, minus certe accurate, licet una e summis atque antiquissimis diis certe fuerit. Ipsum vero nomen Aegyptium *Reto* in Graecum *Leto* eo facilius transire potuisse Roethius putat, cum literae *r* et *l*, quae simili fere modo pronuntiatae fuerint, facile confundi potuerint. Quare a Graecis scriptoribus, quorum testimonia attulit, *Λητὼ* explicatur *νὺξ*, ut idem addit vir doctus, qui ex hac summa deae vi ac potestate oraculi quoque summam, quam Noster scribit, auctoritatem repetit. Neque huc non spectat, quod apud Stephanum Byzant. s. v. *Βοῦτος* legitur: *ἐκαλεῖτο δὲ Βουτὼ, ἀφ' ἧς καὶ ἡ Λητὼ Βουτώ.* Utut est, in Aegyptia dea elementa quasi ac semina fabulae Graecorum de Latona latere invenimus, neque hac in re id praetermittendum, quae Graecorum e fabulis Apollinem et Dianam ipsa peperit Latona dea, eam apud Aegyptios nutricem tantum eorum exhiberi, quos ab Iside matre tuendos acceperat. Quare, teste Hirt.: Ueber die Gegenst. d. Kunst bei d. Aegypt. in Actt. societt. Berolin. 1820. (Berolin. 1822). p. 122 seqq., in anaglyphis Aegyptiis haud raro illam deam conspicimus Apollinis atque Dianae nutricem. Add. Roeth. l. l. pag. 135 et conf. quoque Seyffarth Beiträge z. Kenntniss d. alt. Aegypt. II. pag. 132.

Ἀπόλλωνα — δεξαμένη] *Apollinem* intelligit *Horum*, de quo vid. not ad II, 114.

ὅτε δὴ τὸ πᾶν διζήμενος] *δὴ*, quod vulgo abest, cum Gaisf. restituimus. Quae sequuntur, lucem accipiunt ex iis, quae de Osiride — Baccho et Iside — Cerere disputavimus ad II, 42. 50. 137. 144. — Ad verba *Λητοῦν δὲ τροφὸν — γενέσθαι* conf. Plutarch. De Is. et Osirid. cap. 38. pag. 366: — *ὃν* (sc. *Ὧρον*) *ἐν τοῖς ἕλεσι τοῖς περὶ Βοῦτον ὑπὸ Λητοῦς τραφῆναι λέγουσιν κ. τ. λ.* De Diana, quae Bubastis est, conf. nott. ad II, 137.

Αἰσχύλος ὁ Εὐφορίωνος ἥρπασε] Eadem tradunt Pausanias VIII, 37. §. 3 et 6: quo loco Pausanias Herodotum ante oculos habuit, iudice Klausen. in Theologg. Aeschyll. pag. 94. Macrob. Saturn. I, 18. Nec alio spectant, quae vulgo narrantur de Aeschylo mysteria prodente et in iudicium inde vocato; de qua re vid. Zell. ad Aristotel. Eth. ad Nicomach. III, [illegible]. §. 17. p. 86, Haupt. in Quaestt. Aeschyll. specim. II (Lips. 1829) cap. V. p.

Digitized by Google

181 πασε, τὸ ἐγὼ φράσω, μοῦνος δὴ ποιητέων τῶν προγενομένων. ἐποίησε γὰρ Ἄρτεμιν εἶναι θυγατέρα Δήμητρος. τὴν δὲ νῆσον διὰ τοῦτο γενέσθαι πλωτήν. ταῦτα μὲν οὕτω λέγουσι.

Ψαμμήτιχος δὲ ἐβασίλευσε Αἰγύπτου τέσσερα καὶ πεντή- 157

97—100., Lobeck in Aglaopham. I. p. 77 seqq., Henr. Wiskemann. in Comment. de ἀσεβείας γραφῇ. etc. P. I. (Hersfeld. 1846) pag. 4 seqq., Welcker in Rheinisch. Mus. V. p. 460. Ipsum vero Aeschyli dictum, in quo Aegyptiae doctrinae indicia lateant, attigimus supra ad II, 137 fin.

μοῦνος δὴ ποιητέων τῶν προγενομένων] Quod Aeschylum Herodotus appellat unum τῶν προγενομένων, eo satis declarari putat Dahlmann. Herod. pag. 21 seq. falsa esse, quae de Herodoti operis praelectione Olympiis facta a. 456 ante Chr. vulgo tradantur, cum eo ipso anno mortuus sit Aeschylus, quem Herodotus, qui ipse natus erat 484 a. Chr. n., vel, ut Schoell (in Schneidew. Philolog. IX. p. 211 seq.) contendit, 489 ante Chr. n. minime poëtarum *τῶν προγενομένων* unum appellare potuerit. Sed equidem non intelligo, cur historiae pater Aeschylum, multo certe maiorem natu, ita appellare haud potuerit, praesertim si reputemus, haud integrum opus Olympiis recitatum fuisse videri, multaque etiam addi potuisse ab historico postea saepius opus suum relegente. Tu vid. Heyse Quaestt. Herr. pag. 42. In seqq. ad significationem verbi *ἐποίησε* faciunt, quae ad II, 53 adnotata sunt. Quanam in fabula, deperdita utique, Aeschylus haec dixerit, haud constat.

τὴν δὲ νῆσον διὰ τοῦτο γενέσθαι πλωτήν] Haec verba, quae immerito displicuere viris doctis quibusdam, repetunt sententiam principalem, cum multa alia interposita essent, quae occasione hacce oblata ad meliorem fabulae intelligentiam praeterire noluit pater historiae. Quare Schaeferus verbis *ἐκ τούτου δὲ — Δήμητρος* parentheseos signa apposuit, quae eadem Schweigh. et Gaisf. posuerunt ante verba: *Ἀπόλλωνα δὲ κ. τ. λ.* Nobis tamen isto fulcro carere posse videbatur oratio Herodotea.

Cap. CLVII.

Ψαμμήτιχος — τέσσερα καὶ πεντήκοντα] Eundem annorum numerum Psammiticho tribuit Africanus ex Manethone apud Syncell. p. 75 s. p. 141 ed. Bonn., Eusebius *quadraginta quinque* tantum (ibid. p. 76 s. p. 143), quod ipsum praefert Rosellini Monum. storic. II. p. 131 seq. coll. IV. p. 196. 187 annum ponens 654 a. Chr. n., quo Psammitichus regnare coeperit: de quo conf. Boeckh in Schmidt. Zeitschr. f. Geschichtswissensch. II. p. 717. 726. Contra anno 673 a. Chr. n. Psammitichum ad regnum pervenisse posuerat Fr. Ley: Fata et conditio Aegypt. sub imper. Persarr. p. 42. Equidem in iis subsistere malim, quae ad I, 105 posui Clintonum ac Fischerum secutus, qui Psammitichi regnum intra ann. 670—616 constituerunt. Videntur autem et Psammitichus et qui ipsum secuti sunt Aegypti reges, expeditionibus bellicis id praecipue spectasse, ut Syriam Phoeniciamque, quae terrae fuere opulentissimae et omnium rerum copia affluentes, ditioni suae adiungerent, ipsamque Aegyptum hoc modo tutam redderent ab hostibus via terrestri Aegyptum petentibus. Atque Azotum, in confiniis fere sitam urbem, per undetriginta annos quod obsedisse fertur Psammitichus, de continua obsessione intelligi noluerunt, cum de iteratis expeditionibus in urbem factis hoc sit accipiendum. Videas Heeren. Ideen II, 2. p. 401 seq. coll. Schlosser: Universalgesch. I, 1. pag. 200 not. Unum obstare videtur, monente Hengstenberg: De Tyrr. rebb. p. 79, verbum additum *προσκατήμενος*; nec desunt

Digitized by Google

κοντα ἔτεα· τῶν τὰ ἑνὸς δέοντα τριήκοντα Ἄζωτον, τῆς Συρίης μεγάλην πόλιν, προσκατήμενος ἐπολιόρκεε, ἐς ὃ ἐξεῖλε. αὕτη δὲ ἡ Ἄζωτος ἁπασέων πολίων ἐπὶ πλεῖστον χρόνον πολιορκευ-
158 μένη ἀντέσχε, τῶν ἡμεῖς ἴδμεν. Ψαμμητίχου δὲ Νεκῶς παῖς
ἐγένετο, καὶ ἐβασίλευσε Αἰγύπτου· ὃς τῇ διώρυχι ἐπεχείρησε

alia exempla urbium per longius temporis spatium obsessarum; Tyrum Salmanassar per quinque annos obsedit, teste Iosepho Antiqq. IX, 14, 2, Nebucadnezar per tredecim annos. Quod vero ex hac longinqua urbis obsidione Riehm (Die Gesetzgebung Mosis etc. p. 101) colligi vult, Psammitichum iam classe instructum fuisse, qua copias ad obsidionem necessarias sibi mari advehendas curaverit, id num iure hinc colligi queat, valde dubito. Loquitur de quadam Psammitichi expeditione in Syriam Diodor. I, 67, ubi hoc accidisse scribit, quod Herodotus narrat II, 30. De Psammitichi filio ac successore, qui ad Euphratem usque progressus cladem tulit a Nabuchodonosore, canit Ieremias XLVI. De reliquis consul. Beck. Weltgesch. I. p. 726.

Ἄζωτον] Erat una de quinque Philistaeorum urbibus, ad mare mediterraneum sita intra Ascalonem et Ptolemaidem, beneque munita, ut terram ab Aegyptiorum incursionibus tutam praestaret. In sacris libris vocatur אַשְׁדּוֹד (*Aschdod*). Nunc loco nomen *Esdûd* s. *Atzdud*. Plura Mannert. Geogr. d. Gr. u. Roem. VI, 1. pag. 261, Rosenmueller. Bibl. Alterthumsk. II, 2. pag. 374—377, Stark: Gaza p. 22, Ritter: Erdkunde XVI. p. 89 seqq.

ἐς ὃ ἐξεῖλε] i. e. *donec cepit*. Moneo propter virum doctum (Stark l. l. p. 208), qui reddidit: „bis er endlich sie einnahm *und vernichtete*;" etenim *ἐξεῖλε* nil aliud est nisi *cepit*, ut I, 103. VIII, 111. Thucydid. IV, 69. Plura dixi in Heidelb. Jahrbb. 1853. pag. 372. Restituimus *ἐς ὃ* cum libris melioribus. Vulgo *ἐς τὸ*; sed vid. Struve Quaest. de dialect. Herod. pag. 42. — Ad locutionem *ἐπὶ πλεῖστον χρόνον* conf. II, 119. 133.

Cap. CLVIII.

Νεκῶς παῖς ἐγένετο] Est *Pharao Necho* in libris sacris (נְכוֹ Ierem. XLVI, 2, ubi cf. Michaëlis), qui regnum accepit ann. 616 a. Chr. n. et sedecim per annos (vid. Herod. II, 159 fin.) tenuit; quibus elapsis Psammis filius ad regnum pervenit anno 601 a. Chr. n. Vid. nott. ad cap. 147 et conf. Larcher. tom. VII. p. 114 seq. 609. 612, Beck. Weltgesch. pag. 727. In ipsis Aegyptiorum monumentis vocatur hic rex *Neko;* quibus iisdem etiam probari ait Rosellini (Mon. stor. II. p. 131 seq.), hunc regem non *sedecim* annos regnasse, quae Herodoti est sententia, sed *sex* tantum annos, ut testantur Africanus et Eusebius (apud Syncell. p. 75. 76 sive p. 141. 143 ed. Bonn.), quibus est *Νεχαὼ δεύτερος*, his additis verbis: *οὗτος εἷλε τὴν Ἱερουσαλὴμ καὶ Ἰωάχαζ τὸν βασιλέα αἰχμάλωτον εἰς Αἴγυπτον ἀπήγαγε*. Quae ita cum Herodoteis componi posse putat Boeckh. l. l. p. 717—726, ut Neco existimetur sex annos solus regnasse, reliquos decem sive novem una cum patre, a quo admodum sene socius assumtus fuerit.

ὃς τῇ διώρυχι ἐπεχείρησε πρῶτος κ. τ. λ.] De canali hoc inprimis consulendi sunt Rozière in Descript. de l'Eg. Antiqq. I. p. 133 seqq. coll. p. 127 seqq., Le Père (ibid. Et. moderne) I. p. 21 seqq. 59 seqq. 61 seq., Letronne: Revue de deux mond. T. XXVII. p. 219 seqq. et Recueil d'Inscriptt. d'Egypt. I. p. 190 seqq., Ideler ad Aristotel. Meteorolog. I, 14. 27. p. 489 seq. Iam a *Sesostri* hunc canalem inceptum fuisse nonnulli tra-

Digitized by Google

πρῶτος τῇ ἐς τὴν Ἐρυθρὴν θάλασσαν φερούσῃ, τὴν Δαρεῖος

diderant, teste Aristotele Meteorol. I, 14 coll. Strabone I. p. 38 s. 65 seq. et XVII. p. 804 s. 1156 C. Atque hanc sententiam sequitur Wilkinson. (Manners etc. I. p. 70 seqq. coll. 161), qui, cum canalis vestigia adhuc cerni possint, in his ipsis se invenisse ait monumentum Sesostridis illius (Ramessis II) nomine insignitum: unde ab hoc rege ope captivorum ex aliis terris in Aegyptum deductorum canalis huius opus confectum esse putat, quod postea, cum arena obtectum et neglectum inde iacuerit, ab aliis regibus fuerit instauratum. At iure obloquitur Letronne l. l. Herodoteae narrationi ita patrocinans, ut ipsam talis canalis perficiundi cogitationem ne in mentem quidem venire potuisse Aegyptiis doceat ante Psammitichum, qui primus peregrinos in Aegyptum recepit omnemque dedit operam, ut commercio cum exteris gentibus aucto ipsa Aegyptus maxima commoda perciperet maximeque floreret. Recte igitur Herodotus a Necone canalem exorsum fuisse scribit; qui rex cum oraculi monitu ab incepto destitisset, canalem a Dario Hystaspis esse perfectum. Sed ipsum Darium quoque de incepto destitisse alii tradunt, Ptolemaeum secundum fuisse narrantes, qui opus ad finem perduxerit. Conf. Diodor. I, 33; Strabo XVII. p. 804 s. 1156 C. Plinius H. N. VI, 29. Rosellini l. l. p. 102. Equidem tamen vix mihi persuadere possum, Herodotum, qui non ita multo post Darium Aegyptum visit, eum in modum lapsum fuisse, ut tantum canalis opus perfectum diceret, quod modo inceptum fuisset. Neque omnino a Darii ingenio tale consilium tanti canalis perficiundi abhorret; a quo Scylacem etiam ad expeditiones maritimas per regiones plane incognitas missum esse accepimus. Ipsum monumentum Persicum imaginibus et literarum characteribus, quales in Persepolitanis monumentis reperiuntur, ornatum in his regionibus prope lacus amaros, qui dicuntur, docti Galli invenerunt recteque referunt ad canalis opus a Dario Persa susceptum. Vid. Rozière Descript. de l'Eg. Ant. I. pag. 142 coll. pag. 134 seq. et Le Père l. l. p. 66 seq. Potuit utique fieri adeoque factum esse probabile fit, ut post Darium temporum decursu canalis neglectus arena adgesta obtegeretur; quod Ptolemaeum secundum movit, ut commercii melius instituendi causa canalem restitueret; unde operis auctorem et conditorem dictum fuisse credibile est. Ac vel post Philadelphum similem operam canali obruto navasse dicitur Traianus vel Hadrianus, unde *amnis Traianus* dictus est (cf. Clarke Travels II, 2. p. 96), ut ante *Ptolemaeus*, atque Antoninorum aetate quam maxime in usu fuisse videtur quingentis fere post annis, cum denuo obstructus esset canalis, Omari iussu ab illius duce Amro restitutus est anno 640 p. Chr. n., quo nimirum frumentis in Meccam et reliquam Arabiam ex Aegypto deducendis inserviret. A quo inde tempore usque ad annum 767 p. Chr. n. certe hoc canali utebantur, ut monstravit Letronne ad Dicuil. p. 14 seqq. Sed postea iterum dirutus, ad nostra usque tempora iacet neglectus. Nec tamen illud praetermitti debet, eum canalem, quem et Traianus et Omarus duci iusserunt, nonnihil diversum fuisse ab eo, quem teste Herodoto duxit Darius. Plura Rennel. l. l. p. 584 seqq. et Larcher. ad Herodot. IV, 42. tom. III. p. 449 coll. Beck. l. l. I. pag. 727. Recentiori aetate Mustapha III, Turcarum imperator, qui obiit 1774 p. Chr. n., de canali restituendo cogitasse fertur, eademque consilia etiam postmodo ad nostra usque tempora esse agitata satis constat. Neque vero bene illum restitui posse cum contenderent ii, qui accuratius omnem hanc regionem perlustrarunt ac singula quaeque canalis veteris vestigia

Digitized by Google

ὁ Πέρσης δεύτερα διώρυξε, τῆς μῆκος μέν ἐστι πλόος ἡμέραι τέσσερες, εὖρος δὲ ὠρύχθη, ὥστε τριήρεας δύο πλέειν ὁμοῦ ἐλαστρευμένας. ἧκται δὲ ἀπὸ τοῦ Νείλου τὸ ὕδωρ ἐς αὐτήν·

persecuti sunt (cf. modo Literary Gazette 1835. nr. 947: p. 167, ne plura), factum est, ut in canalis locum nunc strata sit via ferrea, qua utique celerius ac tutius a Nilo profecti perveniant ad sinum Arabicum, indeque in Indiam. Nec tamen consilium hoc canalis denuo instaurandi relictum fuisse, ostendit decretum ab Aegypti principe (Said Pascha) 30. Nov. anni 1854 publicatum, quo canalis perfodiendi opus permittitur societati Gallorum sub certis quibusdam conditionibus. Quod vero dixi, prioris canalis vestigia adhuc cerni virosque doctos haec inde a tractu Suesiae (Suez) esse persecutos, probant, quae habet Acerbi in Nouvell. Ann. des Voyag. T. XVII. (1830) p. 372 seqq. et quae iam priori aetate monuit de his Savary: Zustand. d. alt. u. neuen Aegypt. I. p. 326. Add. Mémoires du baron de Tott sur les Turcs (Amsterd. 1774) T. III. p. 151, Hammer in: Wien. Jahrbb. LXVI. pag. 5. Nostra aetate de his scripserunt potissimum Wilkinson. Topography of Thebes Append. C. pag. 585 seqq., Russel: Egypt. pag. 172 seq., Parthey: Wanderungg. im Nilthal pag. 532 seqq. Quibus addere iuvat, quae vir doctus disseruit in: „Vierteliahrsschrift nr. 25 (1844. I.) pag. 274 seqq. hoc sub titulo: „Der proiectirte Canal von Suez;" et quae nuperrime de his scripsit C. Iunker in: Allgemeine Zeitung. 1855. Beil. nr. 11. p. 170 seq., I. I. Baude in: Revue de deux mondes 1855. T. IX. p. 1216 seqq., Paulin Talabot ibid. T. X. p. 480 seqq., qui et ipse antiqui canalis vestigia accurate indicat (p. 496 seqq.), addita mappa geographica haec illustrante, Alexand. Bonneau in: Revue contemporaine T. XVIII. (nr. 72 Mars 1853) p. 597 seqq. et praecipue p. 612 seqq.

ἐς τὴν Ἐρυθρὴν θάλασσαν] De *rubro mari* diximus ad I, 1. Hoc loco intelligitur *Arabicus sinus*, qui proprie maris rubri perhibetur pars. Conf. Herod. II, 159. IV, 42 et Rennel. l. l. pag. 462. Unde satis ii refelluntur, qui contendunt *mare rubrum* Herodoto cognitum fuisse solo Arabici sinus nomine; conf. Letronne: Journal d. Sav. 1839. pag. 435.

τῆς μῆκος μέν ἐστι πλόος ἡμέραι τέσσερες] Haud necessarium, quod Benedict. Actt. semin. reg. Lips. II. p. 291 coniicit *πλόον* sive *πλόος ἡμερῶν*. Tu conf. de structura Matthiae Gr. Gr. pag. 794. Canalis longitudinem secundum Plinium fuisse volunt 62 milliariorum sive 11¼ milliariorum Germanicorum. Vide Rennel. l. l. pag. 386 coll. Mannert. Geogr. d. Gr. u. Roem. X, 1. p. 510. Cum navigatio quatuor dierum iusto longior videatur, ut in qua tantum octo milliaria (*lieues*) uno die absolvantur, Le Père p. 60 statuit, navigationem rarius velis, plerumque remis aut funibus institutam fuisse videri.

ὥστε τριήρεας δύο — ἐλαστρευμένας] *ἐλαστρεῖν* haud multum significatione differt a verbo *ἐλαύνειν*, *navem remis agitare*. Quare Eustathius, nostrum locum respiciens, hoc verbum usurpari docet *ἐπὶ νεῶν ἐλαυνομένων*, ad Ili. XVIII, 543. pag. 1219, 24, ad quem eundem locum veteres grammaticos, qui iidem exponunt *ἐλαύνειν*, citat Heyne Obss. t. VII. p. 544. Apud Herodotum invenitur *ἐλαστρεῖν* infra quoque VII, 24. Ad argumentum loci praecipue consul. Strab. l. l., qui *centum cubitos* latum scribit canalem eundemque ita profundum, ut commode navis oneraria permeare possit. A quo dissentiens Plinius *centum pedes* latum esse narrat canalem et *quadraginta* profundum. Quam diversam latitudinem e diversa locorum indole,

Digitized by Google

ἧκται δὲ κατύπερθε ὀλίγον Βουβάστιος πόλιος παρὰ Πάτουμον τὴν Ἀραβίην πόλιν· ἐσέχει δὲ ἐς τὴν Ἐρυθρὴν θάλασσαν. ὤρυκται δὲ πρῶτον μὲν τοῦ πεδίου τοῦ Αἰγυπτίου τὰ πρὸς

qua effectum sit, ut aliis partibus canalis vel magis vel minus latus fuerit, explicari posse censet Le Père l. l. pag. 60, hoc modo certum esse adiiciens, minimam canalis latitudinem eam esse, quam Herodotus indicet. De quo equidem decernere nolim. Malim ad Heeren. (Ideen II, 2. p. 402 seq.) ablegare lectores, qui, cum *triremibus* aptum Noster dixerit canalem, eundem non commercii causa ductum fuisse statuit, sed bellicum ad usum, quo melius reges Aegypti terras proximas ditioni suae adiicere possent. Nec postera aetate multum valuisse canalem ad commercium promovendum putat, praesertim cum navigatio per extremas Arabici sinus partes valde sit difficilis et periculosa.

ἧκται δὲ κατύπερθε — παρὰ Πάτουμον τὴν Ἀραβίην πόλιν] Haud opus est, ut equidem sentio, cum Larchero ponere punctum post *πόλιος*, ut reliqua hoc modo iungantur: *παρὰ Πάτουμον τὴν Ἀρ. πόλιν ἐσέχει ἐς τὴν Ἐρ. θάλασσαν*, eiecta particula *δὲ* (post *ἐσέχει*), cuius loco unus liber praebet *δή*. Quidni enim Herodoto dicere licuit: ductum esse canalem (ex Nilo) paulo supra Bubastin urbem, iuxta Patumum, Arabiae urbem, quam sc. urbem praeterfluat? De *Bubasti* diximus ad II, 60.

παρὰ Πάτουμον τὴν Ἀραβίην πόλιν] *Arabiae* dicitur urbs, quod omnes Aegypti urbes a Nilo Arabiam versus sitae hoc nomine vulgo afficiuntur, monente Schlichthorst. l. l. — *Patumus* urbs, quam laudat Stephanus Byzantinus, haud diversa esse videtur ab ea urbe, quae in sacris libris vocatur *Pithom* (פתם) Exod. I, 11, et in Graeca versione Ἡρώων πόλις. Conf. Hengstenberg: Die Bücher Mosis p. 47 et Quatremère in Mém. de l'Acad. des Inscriptt. XIX. P. I. p. 462, qui cum Danvillio Patumum eo in loco fuisse ponit, quo nunc exstat vicus nomine *Abu-Kescheid*, ipsis canalis illius vestigiis adhuc superstitibus. *Heroopolin* non longe a lacubus amaris ad canalem Traiani quem dicunt sitam esse constat, Ptolemaeorum ac Romanorum aetate commercio florentem; veterum locos attulit Forbiger: Handb. d. alt. Geogr. II. p. 784; et confer sis quoque Schlichthorst. l. l., Mannert. l. l. p. 514—517 et inprimis Rozière l. l. p. 135. 147 seqq. 162. Contra Champollio l'Eg. sous l. Phar. II. p. 58—62 Patumum eam esse contendit urbem, quae Aegypt. nomine vocetur *Thoum*, in introitu sitam convallis, quae per montes Arabicos orientem versus porrigatur usque ad sinum Arabicum fere, ubi Heroopolis est sita. Mannert. l. l. pag. 506 *Patumum* eo loco fuisse vult, ubi nunc *Belbeys* sit exstructa, duo milliaria geographica meridiem versus ab urbe Bubasti. *Cr.* adscripsit ad h. l.: „Cf. Bibliothèq. choisie tom. XV. p. 241."

ἐσέχει δὲ κ. τ. λ.] scil. *ἡ διῶρυξ*. Ad significationem verbi *ἐσέχει* conf. II, 11 ibique nott. Caeterum ex his Nostri verbis satis patet, Herodoti aetate canalem utique perfectum neque imperfectum fuisse a Dario relictum.

ὤρυκται δὲ πρῶτον μὲν — πρὸς Ἀραβίην ἔχοντα] Id est: initium fodendi factum est ab ea Aegyptiae planitiei parte, quae ad Arabiam spectat, cui planitiei superne (i. e. a meridie) contiguus est mons, qui ex adverso Memphidis orientem versus porrigitur usque ad Heroopolin, ubi ad meridiem (mons) flectitur, altera parte sinum Arabicum includens. Namque canalis haud longe ab urbe Bubasti ex Pelusiaco Nili fluvio erat ductus meridiem versus usque ad eum locum, ubi montes obstabant, a Memphide recta porrecti usque ad Heroopolin.

Digitized by Google

Ἀραβίην ἔχοντα, ἔχεται δὲ κατύπερθε τοῦ πεδίου τὸ κατὰ Μέμφιν τεῖνον οὖρος, ἐν τῷ αἱ λιθοτομίαι ἔνεισι. τοῦ ὦν δὴ οὔρεος τούτου παρὰ τὴν ὑπωρέην ἧκται ἡ διῶρυξ ἀπ' ἑσπέρης μακρὴ πρὸς τὴν ἠῶ, καὶ ἔπειτα τείνει ἐς διασφάγας, φέρουσα ἀπὸ τοῦ οὔρεος πρὸς μεσαμβρίην τε καὶ νότον ἄνεμον ἐς τὸν

Quorum ad radices iam canalis, cursu flexo, orientem versus ductus est, et montium faucibus superatis (ubi sc. montes et ipsi meridiem versus vergunt) ad meridiem denuo tendens non longe ab urbe Heroopoli cum ipso mari coniunctus est. Ac iure mireris apud Herodotum minime commemorari *lacus amaros*, ad quos usque canalem a Dario perductum esse refert Plinius l. l. Nunc vocantur *Shieb* s. *Abul Menagée* et quatuor fere milliaria geographica ab urbe Belbeys distare dicuntur. Plura Rennel. l. l. p. 586 seq., Mannert. l. l. pag. 507—513 coll. Ritter. Erdkunde I. p. 824, qui in nota merito laudat Gallorum doctorum scriptiones in Descript. de l'Eg.: Rozière de la géographie comparée et de l'ancien état des côtes de la mer rouge, etc. (Antiqq. livrais. I. pag. 127 seqq.) et Le Père: Mémoire sur la communication de la mer des Indes avec la méditerranée (État modern. t. I. p. 49). Qui postera aetate a Traiano ductus est canalis, e Nilo exiit infra eum locum, ubi nunc Cairo urbs est sita, et recta via orientem versus ad montium Arabicorum radices pergens prope urbem Belbeys in eum canalem incidit, qui priori tempore a Dario ductus ab Herodoto h. l. describitur. Nec alia fere directio canalis ab Arabibus post deducti. Conf. Rennel. l. l. pag. 587. Quin hodieque, ubi canalis plane destructus est arenave obtectus, Nilo valde aucto aquae orientem versus per omnem terram longe lateque diffundi dicuntur, ita ut anno 1800 post Chr. n., cum Nili aggeres fracti essent, aqua duodecim tantum horarum spatio abesset ab urbe Suez. Prope urbem Suez, testibus recentioribus peregrinatoribus, adhuc comparent vestigia fossae nunc arena maximam partem oppletae. Videtur enim arena potissimum in causa esse, qua continuo adgesta canalis semper obstrueretur nec diu integer maneret. Plura de his Rennel. l. l. p. 588 seq., Ritter. Erdkunde I. p. 824 seq., Rozière l. l. pag. 141 seq. et praecipue Le Père l. l. p. 68 seqq.

τὸ κατὰ Μέμφιν τεῖνον οὖρος] κατὰ hic significat: *ex opposito*, *e regione*, ut I, 76, ubi vid. De ipso monte conf. not. ad II, 8 coll. II, 124. 175. Pro olim vulg. ὄρος scripsi οὖρος; cf. nott. ad II, 6. Ipsam loci sententiam sic accipio: „hanc vero planitiem (unde scil. fodendi initium est factum) excipit s. huic contiguus est mons, e regione Memphidis porrectus, in quo insunt lapicidinae; huius igitur montis iuxta s. secundum radicem ductus est canalis ab occidente orientem versus longus (in longum) ac deinde porrigitur in fauces." Itaque Noster quasi tres canalis partes distinguit, directionem quam vulgo dicimus respiciens: primam meridiem versus a Nilo ductam per planitiem, alteram orientem versus iuxta montis pedem, tertiam in fauces meridiem versus. Quae cum ita sint, vix licebit καὶ ἔπειτα referre ad πρῶτον μὲν, cui proxime respondent verba ἔχεται δὲ et quae sequuntur. — παρὰ τὴν ὑπωρέην τοῦ οὔρεος Noster quoque dixit VII, 199, αἱ ὑπώρεαι τῶν οὐρέων I, 110. Reliquos locos Herodoteos suppeditabit Bredov. pag. 156.

τείνει ἐς διασφάγας] διασφάγες quasi *divortia* sunt sive *fauces* illius montis, ad quas usque canalis ductus erat, iam meridiem versus ad sinum Arabicum deflectens. Conf. III, 117 ibique nott.

Digitized by Google

182 κόλπον τὸν Ἀράβιον. τῇ δὲ ἐλάχιστόν ἐστι καὶ συντομώτατον ἐκ τῆς βορηΐης θαλάσσης ὑπερβῆναι ἐς τὴν νοτίην καὶ Ἐρυθρὴν τὴν αὐτὴν ταύτην καλεομένην, ἀπὸ τοῦ Κασίου οὔρεος τοῦ οὐρίζοντος Αἴγυπτόν τε καὶ Συρίην, ἀπὸ τούτου εἰσὶ στάδιοι χίλιοι [ἀπαρτὶ] ἐς τὸν Ἀράβιον κόλπον. τοῦτο μὲν τὸ συντομώτατον, ἡ δὲ διῶρυξ πολλῷ μακροτέρη, ὅσῳ σκολιωτέρη ἐστί, τὴν ἐπὶ Νεκῶ βασιλέος ὀρύσσοντες Αἰγυπτίων ἀπώλοντο

τῇ δὲ ἐλάχιστόν ἐστι] Vulgo δή, cuius loco cum recentt. reposui δέ. — *Boreale* mare est mediterraneum, cui quod opponitur *rubrum mare*, idem etiam dicitur *australe*. Conf. Herod. II, 159. IV, 52 et Breiger: Commentat. de difficill. quibusdam Asiae etc. pag. 14 coll. pag. 9. De *Casio* monte vid. not. ad II, 6, et de *Syriae* nomine latius patente not. ad II, 116 fin.

ἀπὸ τούτου εἰσὶ στάδιοι χίλιοι] Monet Schweighaeuserus, Gallum doctum Du Bois-Aymé (in opere: Descript. de l'Egypt. Ét. mod. t. I. pag. 188 seqq.) distantiam hancce accurate dimensum, indicasse metra Francica 100,000, id est trecenta fere pedum millia; quae quidem exacte convenire cum mille stadiis Herodoteis, modo non maiori stadio sexcentorum pedum, sed minori, nonnisi 306 fere pedes continente Herodotum usum esse dixeris. Qui quidem ipse cum paulo ante II, 149 coll. IV, 41 sexcentorum pedum stadia indicaverit, hic, Gallorum doctorum iudicio, vel suae ipsius rationis oblitus esse dicendus erit, vel pro ratione maioris minorisve stadii etiam orgyias maiores vel minores aestimasse. Quae num ad Herodotum explicandum sufficiant, viderint alii; equidem, qui, quam incerta talia omnino sint, saepius expertus sum, nolim quid statuere. Tu vid. Rozière Descript. de l'Egypt. I (Antiqq.) p. 146 seq. Tractavit haec quoque Letronne (Fragmens d'Heron etc. pag. 172 seqq.), aliorum scriptorum testimonia de hac re afferens, e quibus Plinius (H. N. V, 12) atque Strabo (XVII. pag. 803 s. 1155) eundem mille stadiorum numerum ponunt atque Herodotus, qui erroris eam ob causam insimulatur, quod brevissimum spatium indicaturus minus recte Casium montem dixerit, cum Pelusium afferre debuerit, unde hoc spatium rectius dimensi sint et Plinius et Strabo. Quamquam, ut ex tabula pag. 181 adiecta intelligitur, vel sic veterum numeri, quippe inferiores, non prorsus convenire cum accurata nostrae aetatis dimensione idem vir doctus monet.

ἀπαρτὶ ἐς τὸν Ἀράβιον κόλπον] ἀπαρτί, quod ab omnibus Herodoti libris scriptis abest, nuperrimi editores inseruerunt e grammaticorum Graecorum locis, qui voculam hoc ipso ex loco citant (Schol. Aristoph. Plut. 388. Suid. et Lex. Seguier. pag. 418) exponuntque ἀπηρτισμένως, ἀκριβῶς. Plura Lobeck. ad Phrynich. p. 20. Et conf. quoque Bachmann: Anecdd. Gr. I. p. 114, 3. M. Schmidt ad Didymi fragmm. p. 413. Equidem tamen uncis includere malui, non quidem ut spuriam voculam, sed ut de qua nondum liquido constet, cum in omnibus libris scriptis desit. Est fortasse, qui hoc ex loco duplicem textus Herodotei recensionem fuisse statuat; equidem hoc modo teneri velim, quotquot nobis servati sint scripti libri Herodotei, eos ex una potius familia oriundos videri, haud scio an Alexandrina. Alius utique familiae libros Grammatici illi inspexisse videntur, ex quibus voculam in nostris libris omissam citarunt, quam hoc loco inseri iubet quoque Bredov. pag. 83. Unde recentt. edd. omnes receperunt, vel sublatis uncis.

ἐπὶ Νεκῶ βασιλέος] βασιλέος scri-

Digitized by Google

δυώδεκα μυριάδες. Νεκῶς μέν νυν μεταξὺ ὀρύσσων ἐπαύσατο, μαντηΐου ἐμποδίου γενομένου τοιοῦδε, τῷ βαρβάρῳ αὐτὸν προεργάζεσθαι. βαρβάρους δὲ πάντας οἱ Αἰγύπτιοι καλέουσι
159 *τοὺς μὴ σφίσι ὁμογλώσσους. Παυσάμενος δὲ τῆς διώρυχος ὁ Νεκῶς ἐτράπετο πρὸς στρατηΐας· καὶ τριήρεες αἱ μὲν ἐπὶ τῇ βορηΐῃ θαλάσσῃ ἐποιήθησαν, αἱ δ' ἐν τῷ Ἀραβίῳ κόλπῳ ἐπὶ τῇ Ἐρυθρῇ θαλάσσῃ, τῶν ἔτι οἱ ὁλκοὶ ἐπίδηλοι. καὶ ταύτῃσί τε ἐχρᾶτο ἐν τῷ δέοντι, καὶ Σύροισι πεζῇ ὁ Νεκῶς συμβαλὼν*

psi pro βασιλῆος itemque Νεκὼ (pro Νεκῶ), cum genitivus sit Atticae secundae, quae dicitur, declinationis; vid. Bredov. pag. 249. — In seqq. ad μεταξὺ ὀρύσσων conf. IV, 155 et quae ad similem structuram particulae αὐτίκα cum participio monuimus ad I, 79. II, 146.

μαντηΐου ἐμποδίου γενομένου] Intermissi canalis eam produnt alii causam, quod Aegyptii observaverint, Arabici sinus aquam altiorem esse quam planitiem, e qua canalis in mare deducendus erat. Vid. Aristotel. Meteor. I, 14 coll. Strab. XVII. pag. 804 s. pag. 1158. Plin. H. N. VI, 29. Accedit, quod, ut nonnulli teste Plinio tradunt, Aegyptii timebant, ne maris aqua salsa ex Arabico sinu in canalem demissa dulcem Nili aquam, quae sola illius regionis incolas nutriret, corrumperet. Tu vid. Mannert. l. l. pag. 506. 511. Veras causas diligenter exposuit Le Père loco supra laudato pag. 68 seqq. — In seqq. cum Gaisf. rescripsi μὴ σφίσι pro vulgata μή σφι.

Cap. CLIX.

ἐπὶ τῇ βορηΐῃ θαλάσσῃ] Recte intelligunt *triremes in septentrionale et australe mare mittendas.* Conf. II, 162 ἐπὶ βασιληΐῃ. De boreali mari et rubro vid. not. ad II, 158 et de regis studio navigandi conf. IV, 42. Observat Letronne (Mém. de l'Acad. XVII. pag. 19), consulto videri ab Herodoto hic dici *triremes*, neque simpliciter *naves*, quales scil. per Aegyptum usitatas in ipsis Aegyptiorum monumentis adhuc cernere licet, uno remorum ordine instructas, sed naves ad bellicum usum adaptatas indeque triplici remorum ordine instructas, a Corinthiis illas quidem inventas et inter Graecos ita usitatas, ut vel a Graecis tale navium genus ad Aegyptios traductum videri queat. — Ad ὁλκοὶ consul. not. ad II, 154 fin. In seqq. ἐχρᾶτο valet: *uti solebat*, ut imperfecti temporis vis appareat, cum sequantur aoristi ἐνίκησε, εἷλε, ἀνέθηκε. Locutio ἐν τῷ δέοντι (*quando opus erat*, *opportuno tempore*) non multum discedit a locutione ἐς τὸ δέον, de qua vid. ad I, 32.

καὶ Σύροισι — ἐν Μαγδόλῳ ἐνίκησε] *Syros* h. l. latiori sensu, quo simul Assyrii, Babylonii, Iudaei, alii comprehendantur, accipiendos esse vix monere attinet. Sunt vero sacrae literae, e quibus nonnihil illustrari poterit Herodotus: IV (II) Regg. XXIII, 29 seqq. II Chronic. XXXV, 20 seqq. XXXVI, 3 seqq. Inde enim intelligimus, Aegyptium regem expeditionem contra Assyrios instituisse Euphratem versus. Quo cum iter per Iudaeorum terram duceret, Iosias, Iudaeorum rex, Aegyptiis transitum recusasse videtur, a quibus tamen victus ad Megiddo prope montem Carmelum vulnere accepto ipse obiit. In cuius locum Ioachas filius a populo constitutus rex tribus mensibus praeterlapsis ab Aegyptiorum rege in Aegyptum abductus est regnumque fratri Ioiakim traditum. Quae ita peregit Neco, Aegyptiorum rex, ut omnem Iudaicam terram, ne Hierosolymis quidem exceptis, in sua potestate illum habuisse dubitari nequeat. Quod enim Hierosolymorum urbem, cuius expressa quidem l. l. nulla fiat mentio, a Necone

Digitized by Google

ἐν Μαγδόλῳ ἐνίκησε· μετὰ δὲ τὴν μάχην Κάδυτιν πόλιν τῆς Συρίης ἐοῦσαν μεγάλην εἷλε. ἐν τῇ δὲ ἐσθῆτι ἔτυχε ταῦτα κατεργασάμενος, ἀνέθηκε τῷ Ἀπόλλωνι, πέμψας ἐς Βραγχίδας τοὺς Μιλησίων. μετὰ δὲ ἑκκαίδεκα ἔτεα τὰ πάντα ἄρξας τελευτᾷ, τῷ παιδὶ Ψάμμι παραδοὺς τὴν ἀρχήν.

160 Ἐπὶ τοῦτον δὴ τὸν Ψάμμιν βασιλεύοντα Αἰγύπτου ἀπίκοντο Ἠλείων [ἄνδρες] ἄγγελοι, αὐχέοντες δικαιότατα καὶ κάλλιστα τιθέναι τὸν ἐν Ὀλυμπίῃ ἀγῶνα πάντων ἀνθρώπων, καὶ

captam negat Heyse Quaest. Herod. pag. 95, id quomodo cum reliqua sacrorum librorum narratione conciliari queat, equidem haud intelligo. Reliqua Aegyptii regis facta hac in expeditione ab Herodoto non indicantur. Sed ex iisdem sacris libris novimus, Neconem a Nabuchodonosoro ad Circesium iuxta Euphratem fusum occubuisse. Vid. Ierem. XLVI, 2. II Regg. XXIV, 7 ibique Thenius pag. 441. Chr. H. Kalkar Lamentatt. (Havn. 1836.) pag. 3 seqq. De reliquis vide Excursum ad h. l.

ἐν Μαγδόλῳ ἐνίκησε] i. e. *ad Magdolum* vicit. Conf. II, 163 ibiq. not. De ipsa urbe plura disputavimus in Excursu ad h. l.

Κάδυτιν πόλιν τῆς Συρίης] *Hierosolyma* intelligenda esse in Excursu ad h. l. monstravimus.

ἐς Βραγχίδας τοὺς Μιλησίων] Vid. Herod. I, 92 ibique not. Ne quis miretur Graecorum deo vestem ab Aegyptiorum rege dedicari indeque omnem hanc narrationem improbabilem videri statuat, ut fecit Wilkinson. Manners etc. I. pag. 165: ipsa haec res satis testatur commercium Aegyptiorum atque Graecorum inde a Psammitichi temporibus valde auctum ac promotum, apteque hoc loco meminit Letronne (l. l. pag. 26) ipsorum Ionum, quorum opera Neco in bello Syriaco ita adiutus fuerit, ut hoc modo eos remunerari voluerit. Atque Amasidis, qui feminam Graecam duxerat ipseque φιλέλλην a Nostro (II, 178) dicitur, dona Graecorum diis templisque oblata infra commemorantur II, 180. Et conf. quoque ea, quae de Eleorum legatione ad Psammin, qui Neconem secutus est, mox narrantur cap. 160.

ἑκκαίδεκα ἔτεα τὰ πάντα ἄρξας κ. τ. λ.] De sedecim annis, qui Neconi tribuuntur, dixi ad II, 158 init. Hunc qui excipit *Psammis*, sex annos regnasse dicitur cap. 161, consentiente Africano apud Syncell. pag. 75 s. 141, ubi Ψάμμουθις vocatur, dissentiente Eusebio (ibid. pag. 76 s. pag. 143), ubi Ψάμμουθις ἕτερος, ὃς καὶ Ψαμμήτιχος, septemdecim (ιζ) annos regnasse dicitur: idque ipsum ad verum propius accedere statuit Rosellini (Mon. storic. II. pag. 136 seqq. 151), tribuens huic regi quindecim annos unumque mensem: de quibus numeris conf. quoque Boeckh. l. l. pag. 733 seq. Equidem Herodoti et Africani (i. e. Manethonis) auctoritatem sequi malim indeque cum Fischero (Griech. Zeittafeln p. 105.) Psammin huncce ponere in ann. 600—595 ante Chr. n. Nomen huius regis in monumentis Aegyptiorum obvium scribi *Psametik*, idem observat Rosellini l. l. Tu conf. quoque Cless in: Pauly Realencyclop. VI, I. pag. 169.

Cap. CLX.

ἄνδρες ἄγγελοι] ἄνδρες in plerisque libris scriptis non invenitur, sed iure additum a Wesselingio, qui confert I, 90. 141. Equidem uncis additis, ut II, 158, id declarare studui, quod idem fecit Dietsch; reliqui neglexerunt. — Mox αὐχέοντες est *iactantes*, *gloriantes*, ut VII, 103.

τιθέναι τὸν ἐν Ὀλυμπίῃ ἀγῶνα] Monet Valcken. (locum adscripsit

Digitized by Google

δοκέοντες παρὰ ταῦτα οὐδ' ἂν τοὺς σοφωτάτους ἀνθρώπων Αἰγυπτίους οὐδὲν ἐπεξευρεῖν. ὡς δὲ ἀπικόμενοι ἐς τὴν Αἴγυπτον οἱ Ἠλεῖοι ἔλεγον, τῶν εἵνεκα ἀπίκοντο, ἐνθαῦτα ὁ βασιλεὺς οὗτος συγκαλέεται Αἰγυπτίων τοὺς λεγομένους εἶναι σοφωτάτους. συνελθόντες δὲ οἱ Αἰγύπτιοι ἐπυνθάνοντο τῶν Ἠλείων λεγόντων ἅπαντα, τὰ κατήκει σφέας ποιέειν περὶ τὸν ἀγῶνα· ἀπηγησάμενοι δὲ τὰ πάντα ἔφασαν ἥκειν ἐπιμαθησό- 183
μενοι, εἴ τι ἔχοιεν Αἰγύπτιοι τούτων δικαιότερον ἐπεξευρεῖν. οἱ δὲ βουλευσάμενοι ἐπειρώτων τοὺς Ἠλείους, εἴ σφι οἱ πολιῆται ἐναγωνίζονται. οἱ δὲ ἔφασαν, καὶ σφέων καὶ τῶν ἄλλων Ἑλλήνων ὁμοίως τῷ βουλομένῳ ἐξεῖναι ἀγωνίζεσθαι. οἱ δὲ Αἰγύπτιοι ἔφασαν, σφέας οὕτω τιθέντας παντὸς τοῦ δικαίου ἡμαρτηκέναι· οὐδεμίαν γὰρ εἶναι μηχανὴν, ὅκως οὐ τῷ ἀστῷ ἀγωνιζομένῳ προσθήσονται, ἀδικέοντες τὸν ξεῖνον. ἀλλ' εἰ δὴ βούλονται δικαίως τιθέναι, καὶ τούτου εἵνεκα ἀπικοίατο ἐς Αἴγυπτον, ξείνοισι ἀγωνιστῇσι ἐκέλευον τὸν ἀγῶνα τιθέναι, Ἠλείων δὲ μηδενὶ εἶναι ἀγωνίζεσθαι. Ταῦτα μὲν Αἰγύπτιοι Ἠλείοισι ὑπεθήκαντο.

Cr.) ad Theocr. Adoniazus. pag. 194 C, de locutione *τιθέναι* (non *θέσθαι*) *τὰ Ὀλύμπια* s. *τὸν ἀγῶνα* seu *διέπειν*, *ἄγειν*, *curare*, *administrare*, *instituere*, ut II, 91, ubi de Aegyptiorum ludis gymnicis sermo est; conf. etiam Pindar. Olymp. III, 23. Nem. IX, 9. Aeschyl. Agamemn. 845. Euripid. Alcest. 1027. — Ad *παρὰ ταῦτα* (*prae his*) cf. Fischer. ad Weller. III, b. p. 270 et quae plurima citat Matthiae Gr. Gr. pag. 1174 not. a. — In seqq. ad verba *Αἰγυπτίων τοὺς λεγομένους εἶναι σοφωτάτους* conf. nott. ad II, 77.

οὐδεμίαν γὰρ εἶναι μηχανὴν, ὅκως οὐ — προσθήσονται] Ad *μηχανὴν* confer I, 209. II, 181. Plura Blomfield in Glossar. ad Aeschyl. Agamemn. 2. et de *ὅκως οὐ — προσθήσονται* Matthiae Gr. Gr. p. 999.

ἀλλ' εἰ δὴ βούλονται — καὶ — ἀπικοίατο] Pertinent huc ea, quae monuit Matthiae Gr. Gr. §. 524 not. 1. pag. 1015. Ac similes modorum transitus observavimus I, 86. II, 41. V, 97, ubi conf. nott.

Ἠλείων δὲ μηδενὶ εἶναι ἀγωνίζεσθαι] *εἶναι* non differt significatione ab eo, quod paulo ante dixit *ἐξεῖναι*. Diodorus I, 68—95 eadem fere narrans ad *Amasin*, neque vero ad *Psammin*, ut Herodotus, Eleorum legatos venisse narrat. A quo hactenus dissentit Plutarchus Quaestt. Platt. pag. 1000 A, quod Aegyptiorum responsum sophistarum uni tribuit. Neque non conveniunt, quae apud Philostrat. vit. Apoll. III, 30 coll. IV, 29 leguntur. Caeterum aequitatis Eleorum in his ludis administrandis exemplum Romanorum aetate subministrat Dio Chrysostom. in Rhod. pag. 344 C. Haec Valcken. et Wesseling., quibus *Cr.* addit Wyttenbach. ad Plut. Moral. I, 2. pag. 1005 (ad Apophthegmm. regg. pag. 190 C). Ac magno documento est haec Graecorum ad Aegypti regem legatio, quantopere illa aetate iam inter utramque gentem floruerit commercium: conf. nott. ad II, 159 fin.

Digitized by Google

Ψάμμιος δὲ ἓξ ἔτεα μοῦνον βασιλεύσαντος Αἰγύπτου καὶ στρατευσαμένου ἐς Αἰθιοπίην καὶ μεταυτίκα τελευτήσαντος, ἐξεδέξατο Ἀπρίης ὁ Ψάμμιος, ὃς μετὰ Ψαμμήτιχον τὸν ἑωυτοῦ προπάτορα ἐγένετο εὐδαιμονέστατος τῶν πρότερον βασιλέων, ἐπ' ἔτεα πέντε καὶ εἴκοσι ἄρξας· ἐν τοῖσι ἐπί τε Σιδῶνα στρατὸν ἤλασε καὶ ἐναυμάχησε τῷ Τυρίῳ. Ἐπεὶ δέ οἱ ἔδεε κακῶς γενέσθαι, ἐγένετο ἀπὸ προφάσιος, τὴν ἐγὼ μεζόνως μὲν ἐν τοῖσι Λιβυκοῖσι λόγοισι ἀπηγήσομαι, μετρίως δ' ἐν τῷ παρ- 161

Cap. CLXI.

Ἀπρίης ὁ Ψάμμιος]. Hicce rex, qui *viginti quinque* annos regnasse dicitur, apud Africanum et Eusebium (l. l.) vocatur Οὔαφρις, qui *undeviginti* annos ab Africano, *viginti quinque* ab Eusebio regnasse dicitur, ad quem, ex utriusque scriptoris testimonio, Iudaeorum reliqui confugerunt, captis ab Assyriorum exercitu Hierosolymis. Diodorus I, 68 init. (ubi conf. Wesseling.) Apriae regi *viginti duos*, Amasi *quinquaginta quinque* annos tribuit, cui Herodotus (III, 10, ubi vid. nott.) et Africanus *quadraginta quatuor*, Eusebius *quadraginta duos* adscribunt annos; equidem Fischerum secutus l. l. annos 594—570 a. Chr. n. Apriae tribuere malui, quem eundem Larcherus intra annos 595—573 regnasse vult (T. VII. p. 116 seq. 614. 618 coll. Schultz: Apparat. ad annall. critic. pag. 27). Rosellini (Mon. stor. II. p. 141 seqq.) Boeckh. (l. l. pag. 716 seqq.) et Bunsen. Egypts Place etc. II. p. 602 *undeviginti* praeferunt annos Apriae ab Africano tributos. Ipsum regis nomen, quod apud Athenaeum quoque XIII. p. 560 exstat *Aprias*, Aegyptiorum in monumentis proditum sibi eruisse *Haphre* visus est Rosellini l. l., non ita discedens a Graeca appellatione et ab Hebraica voce חָפְרַע, de qua cf. Gesenius Thes. Ling. Hebr. I. p. 508. Quae in sacra scriptura (conf. Ierem. XLIV, 30. XLVI, 26. Ezech. XXIX) de hoc rege traduntur, eorum nihil neque apud Herodotum neque ullum alium Graecorum scriptorem exstat traditum: namque a Nebucadnezare fusum esse Hophram (s. Apriam) indeque totam Aegyptum vastatam canunt prophetae; captum et interfectum esse Aegyptium regem tradit Iosephus Antiqq. X, 9, 7, aliter atque Herodotus (II, 169) et Diodorus (I, 68). Sed haec omnia, quae inter ipsa seditionis tempora a Nostro commemoratae accidisse opinantur viri docti (cf. Iac. Perizon. Origg. Aegyptt. cap. 24, Beck: Weltgeschichte I. pag. 729 seq.), ab Herodoti narratione prorsus aliena sunt, ad quam haud scio an propius spectet, quod monuit Heeren. Ideen II, 2. pag. 404, quo iudice Aprias, cum expeditionibus bellicis valde deditus esset, Aegyptiorum animos expertus est aversos, quippe qui pro suo peregrinorum odio istiusmodi expeditiones aegerrime tulisse videantur. Wilkinson (Manners etc. I. pag. 176 seq.) Herodoti silentium de iis, quae sacrae scripturae libri tradunt, inde repeti vult, quod quaecunque Herodotus habet, ea sacerdotibus Aegyptiis debuit, reliqua consulto reticentibus. Conf. etiam infra ad II, 177 nott.

τῷ Τυρίῳ] i. e. *Tyriorum regi.* Conf. I, 2, ne plura. Has regis expeditiones in Phoeniciam attigit quoque Diodorus, Phoenices et Cyprios pugna navali victos esse addens; de expeditione in Cyrenaeos idem testatur. Tu conf. etiam Duncker: Gesch. d. Alterth. I. p. 103.

ἐπεὶ δέ οἱ ἔδεε κακῶς γενέσθαι] Vid. I, 8 ibiq. nott.

ἐν τοῖσι Λιβυκοῖσι λόγοισι] Vid. infra IV, 159, ubi de his rebus exponitur. Minime autem hic cogi-

Digitized by Google

εόντι. ἀποπέμψας γὰρ στράτευμα ὁ Ἀπρίης ἐπὶ Κυρηναίους
μεγαλωστὶ προσέπταισε. Αἰγύπτιοι δὲ ταῦτα ἐπιμεμφόμενοι
ἀπέστησαν ἀπ' αὐτοῦ, δοκέοντες τὸν Ἀπρίην ἐκ προνοίης αὐ-
τοὺς ἀποπέμψαι ἐς φαινόμενον κακὸν, ἵνα δὴ σφέων φθορὴ
γένηται, αὐτὸς δὲ τῶν λοιπῶν Αἰγυπτίων ἀσφαλέστερον ἄρχῃ.
ταῦτα δὲ δεινὰ ποιεύμενοι οὗτοί τε οἱ ἀπονοστήσαντες καὶ οἱ
162 τῶν ἀπολομένων φίλοι, ἀπέστησαν ἐκ τῆς ἰθέης. Πυθόμενος
δὲ Ἀπρίης ταῦτα πέμπει ἐπ' αὐτοὺς Ἄμασιν καταπαύσοντα λό-
γοισι. ὁ δὲ ἐπεί τε ἀπικόμενος κατελάμβανε τοὺς Αἰγυπτίους, 184
ταῦτα μὴ ποιέειν λέγοντος αὐτοῦ, τῶν τις Αἰγυπτίων ὄπισθε
στὰς περιέθηκέ οἱ κυνέην· καὶ περιτιθεὶς ἔφη ἐπὶ βασιληΐῃ
περιτιθέναι. καὶ τῷ οὔ κως ἀεκούσιον ἐγίνετο τὸ ποιεύμενον,
ὡς διεδείκνυε. ἐπεί τε γὰρ ἐστήσαντό μιν βασιλέα τῶν Αἰγυ-
πτίων οἱ ἀπεστεῶτες, παρεσκευάζετο ὡς ἐλῶν ἐπὶ τὸν Ἀπρίην.
Πυθόμενος δὲ ταῦτα ὁ Ἀπρίης ἔπεμπε ἐπ' Ἄμασιν ἄνδρα δόκιμον
τῶν περὶ ἑωυτὸν Αἰγυπτίων, τῷ οὔνομα ἦν Πατάρβημις, ἐν-
τειλάμενος αὐτῷ, ζώοντα Ἄμασιν ἀγαγεῖν παρ' ἑωυτόν. ὡς δὲ
ἀπικόμενος τὸν Ἄμασιν ἐκάλεε ὁ Πατάρβημις, ὁ Ἄμασις (ἔτυχε
γὰρ ἐπ' ἵππου κατήμενος) ἐπαείρας ἀπεματάϊσε· καὶ τοῦτό μιν

tandum de peculiari scriptione, quam de Libya Herodotus composuerit.

μεγαλωστὶ προσέπταισε] De verbo *προσπταίειν* vid. not. ad I, 65. — In seqq. *ἐς φαινόμενον κακὸν* est: *in manifestum, apertum exitium.*

αὐτὸς δὲ — ἄρχῃ] *ἄρχῃ*, quod libri nonnulli subministrabant, cum Gaisf. reposui. Vulgo *ἄρχοι*. — Ad locutionem *ἐκ τῆς ἰθέης* (*e vestigio*, *continuo*) conf. *ἐκ νέης* I, 60 ibiq. laudd. Vulgo *ἰθείης*, minus recte; vid. Bredov. pag. 158. 160.

Cap. CLXII.

Ἄμασιν, καταπαύσοντα λόγοισι] i. e. *qui Aegyptios*, qui defecerant, *sermonibus sedaret et a defectione revocaret.* Ad verbum *καταπαύειν* conf. I, 86. 90. II, 144. V, 38. VI, 64. — Verba: *ταῦτα μὴ ποιέειν λέγοντος αὐτοῦ* cum sequentibus verbis *τῶν τις Αἰγυπτίων κ. τ. λ.* arctius coniungenda sunt, cum haec sit loci sententia: dum hic igitur (qui a rege missus erat) verba faciebat, quibus Aegyptios rebelles ad officium revocaret, cohortans ne haec facerent s. in defectione persisterent etc. Itaque *αὐτοῦ* ad Amasin spectat.

ἔφη ἐπὶ βασιληΐῃ περιτιθέναι] *ἐπὶ βασιληΐῃ regni causa* s. *regem declaraturus illum.* Tu confer sis I, 41. II, 121, 4 ibiq. laud. Et videtur utique galea regiae dignitatis apud Aegyptios insigne fuisse, si, quae II, 151 narrantur, respiciamus.

παρεσκευάζετο ὡς ἐλῶν] scil. *τὸν στρατὸν*, ut cap. 161, vel *τοὺς ἀπεστεῶτας*. Paulo post meliorem verborum ordinem restituimus, cum vulgo esset *ὁ Πατάρβημις ἐκάλεε τὸν Ἄμασιν*, quod retinuerunt Dindorf et Dietsch. Paulo ante pro vulg. *ζῶντα* scripsi cum Bekkero et Bredovio *ζώοντα*; vid. nott. ad I, 86; itemque *ἐπαείρας* pro *ἐπάρας*; vid. nott. ad I, 87.

ἐπαείρας ἀπεματάϊσε] Id est: *sublato crure flatum ventris emisit* s. *pepedit.* Illustravit haec Wesseling.

Digitized by Google

ἐκέλευσε Ἀπρίῃ ἀπάγειν. ὅμως δὲ αὐτὸν ἀξιοῦν τὸν Πατάρβημιν, βασιλέος μεταπεμπομένου, ἰέναι πρὸς αὐτὸν, τὸν δὲ αὐτῷ ὑποκρίνεσθαι, ὡς ταῦτα πάλαι παρεσκευάζετο ποιέειν, καὶ αὐτῷ οὐ μέμψασθαι Ἀπρίην· παρέσεσθαι γὰρ καὶ αὐτὸς καὶ ἄλλους ἄξειν. τὸν δὲ Πατάρβημιν ἔκ τε τῶν λεγομένων οὐκ ἀγνοεῖν τὴν διάνοιαν, καὶ παρασκευαζόμενον ὁρέοντα, σπουδῇ ἀπιέναι, βουλόμενον τὴν ταχίστην βασιλέϊ δηλῶσαι τὰ πρησσόμενα. ὡς δὲ ἀπικέσθαι αὐτὸν πρὸς τὸν Ἀπρίην, οὐκ ἄγοντα τὸν Ἄμασιν, οὐδένα λόγον αὐτῷ δόντα, ἀλλὰ περιθύμως ἔχοντα, περιταμεῖν προστάξαι αὐτοῦ τά τε ὦτα καὶ τὴν ῥῖνα. ἰδόμενοι δ' οἱ λοιποὶ τῶν Αἰγυπτίων, οἳ ἔτι τὰ ἐκείνου ἐφρόνεον, ἄνδρα τὸν δοκιμώτατον ἑωυτῶν οὕτω αἰσχρῶς λύμῃ διακείμενον, οὐδένα δὴ χρόνον ἐπισχόντες ἀπιστέατο πρὸς τοὺς ἑτέρους, καὶ ἐδίδοσαν σφέας αὐτοὺς Ἀμάσι. Πυθόμενος 163
δὲ καὶ ταῦτα ὁ Ἀπρίης ὥπλιζε τοὺς ἐπικούρους καὶ ἤλαυνε ἐπὶ τοὺς Αἰγυπτίους· εἶχε δὲ περὶ ἑωυτὸν Κᾶράς τε καὶ Ἴωνας,

simili locutione Phavorini in Stobaei Serm. CXII. pag. 586 et Athen. III, 4 (11). pag. 76 F. Ad ἐπαείρας licet intelligas τὸ σκέλος, quod ipsum apud Stobaeum additum legimus. ἀπεματάϊσε a scholio perperam exponitur ἐματαιολόγησε, ἐμώρανεν. Rectius intellexit Plutarchus de malign. Herodot. (Opp. t. II.) pag. 866 C. In seqq. restitui vulgatam ἐκέλευσε, cuius loco Gaisfordius, quem recentt. edd. secuti sunt, ex aliquot libris dedit ἐκέλευε, quod, vel ob antecedentem aoristum ἀπεματάϊσε minus utique videtur aptum.

ὅμως δὲ αὐτὸν ἀξιοῦν] αὐτὸν est obiecti qui dicitur accusativus; Amasin enim respicit, quem Patarbemis rogavit, ut, rege arcessente, ad ipsum (regem) accederet. Hinc τὸν δὲ in seqq. ad Amasin pertinet, αὐτῷ ad Patarbemin, alterum vero αὐτῷ (οὐ μέμψασθαι) ad Amasin, ad quem etiam in seqq. pertinet αὐτὸς, de quo nominativo conf. nott. ad II, 118. De celeri transitu orationis directae in indirectam conf. VIII, 3 ibique nott. — Pro μέμψασθαι Schaeferus posuit μέμψεσθαι, sine ulla iusta causa. Conf. I, 24 ibiq. not. Recentt. edd. Schaeferum secuti sunt.

καὶ παρασκευαζόμενον ὁρέοντα] ὁρέοντα pertinet ad Patarbemin, παρασκ. ad Amasin, quem cum paratum (ad ea scil. perficienda, quae minatus erat) videret Patarbemis, celeriter abiisse dicitur. — In antecedentibus retinui διάνοιαν, ut I, 46, ubi vid.

οὐδένα λόγον αὐτῷ δόντα] αὐτῷ, quod libri tenent, sine necessitate mutatum in ἑωυτῷ. Ipsam locutionem διδόναι αὐτῷ λόγον (*nulla uti ratione, haud secum inire rationem, animo non reputare*, *cogitare*) illustravit Wesselingius his exemplis: I, 209. III, 25. IV, 102. V, 68. 138. VIII, 86. Plutarch. Opp. II. pag. 419 C. Tu adde sis, quae ad I, 34 adnotavimus.

περιθύμως ἔχοντα] i. e. *ira* (gravi) *percitum*, *accensum*. Cf. I, 162 et not. ad III, 50. λύμῃ διακείμενον est: *contumelia affectum*; cf. II, 121, 4 et VI, 12. — ἀπιστέατο imperfecto utitur Noster consulto; est enim *desciscere coeperunt*, *instituerunt;* de ipsa forma cf. II, 43—53. 173 et quae alia affert Bredov. p. 329.

Digitized by Google

ἄνδρας ἐπικούρους τρισμυρίους· ἦν δέ οἱ τὰ βασιλήϊα ἐν Σάϊ πόλι, μεγάλα ἐόντα καὶ ἀξιοθέητα. καὶ οἵ τε περὶ τὸν Ἀπρίην ἐπὶ τοὺς Αἰγυπτίους ἤϊσαν, καὶ οἱ περὶ τὸν Ἄμασιν ἐπὶ τοὺς ξείνους. ἔν τε δὴ Μωμέμφι πόλι ἐγένοντο ἀμφότεροι καὶ πειρήσεσθαι ἔμελλον ἀλλήλων.

164 Ἔστι δὲ Αἰγυπτίων ἑπτὰ γένεα· καὶ τούτων οἱ μὲν ἱρέες, 185

Cap. CLXIII.

Κᾶράς τε καὶ Ἴωνας] Conf. not. ad II, 152. 154. III, 4. 45. De numero mercenariorum militum Herodoto cum Diodoro convenit I, 68. Mox pro vulg. ἤσαν scripsi cum recentt. edd. ἤϊσαν; vid. nott. ad I, 62.

ἔν τε δὴ Μωμέμφι πόλι] Add. II, 169: ἐς Μωμέμφιν πόλιν. Est vero ἐν Latinorum *ad*, ut supra II, 159 ἐν Μαγδόλῳ, et aliis locis a Wesselingio laudatis III, 45. VIII, 86. Plura Fischer. ad Weller. III, b. pag. 139 seq. Unger: Paradox. Thebb. pag. 102. — Ad urbis ipsius situm definiendum facit Diodorus, qui l. l. ad *Mariam* vicum proelium commissum esse refert. Cui si iungamus, quae ad h. l. citat Wesselingius, atque inprimis si consulamus Strabonis locum XVII. pag. 803 s. 1155 B, vix dubium videtur, quin *Momemphis* sita fuerit ad canalem, qui e Canopico fluvio ad Mareotidem lacum ductus erat, eo in loco, cui etiamnum nomen *Manouf*. Vetus nomen Aegyptium *Panouf-Khêt* fuisse contendit Champoll. l'Egypt. sous l. Phar. II. pag. 252 seq. coll. Rennel. l. l. pag. 617.

Cap. CLXIV.

Ἔστι δὲ Αἰγυπτίων ἑπτὰ γένεα] γένεα, quae alias dicuntur *tribus* s. *gentes* (vid. I, 102 ibiq. not. I, 125), hic significant classes Aegyptiorum, quas nos vulgo dicimus *Kasten*. De quibus primarius est Diodori locus I, 73 coll. I, 28, ubi totam Aegypti regionem tripartitam esse dicit, cuius primam portionem sacerdotum ordo sibi vindicet, alteram reges, tertiam milites. Mox tamen, cap. 74, rem publicam distinctam quoque esse scribit in tres alias hominum classes, illis inferiores, pastorum videlicet, agricolarum et opificum. De quibus singulis dein exponit. Addit Wesselingius Strabonis testimonium XVII. pag. 1136 B. s. pag. 787 (ubi triplici modo Aegypti populum divisum scribit inter sacerdotes, milites, agricolas, quos dicit γῆν τε καὶ τέχνας ἐργάζεσθαι) atque Platonis in Tim. pag. 21, qui sex memorat classes: sacerdotum, pugnatorum, artificum, pastorum, venatorum et agricolarum. Aegyptiorum ordines hos sive tribus Iesaias quoque significare videtur XIX, 13. Ac *septem* Indorum ordines similes fere retulit Megasthenes apud Strabon. XV. pag. 703 seqq. itemque Diodor. II, 40. Arrian. Indicc. 11, licet, sacros Indorum libros antiquos si consulamus, *quatuor* tantum Indorum ordines exsistant: de quibus accurate exposuerunt Bohlen: Das alte Indien II. pag. 11 seqq., Lassen: Indische Alterthumsk. I. pag. 801 seqq. Haec vero similitudo ordinum inter Aegyptios atque Indos iam antea viros doctos adverterat, in causas atque origines huius distributionis inquirentes: quae omnia ab hoc Herodoti loco cum aliena videantur, pluribus persequi non licet; vid. Meiners in disputatione de causs. ordinum s. castarum in Aegypto et India inserta Commentt. Societ. reg. Gotting. T. X. p. 184 seqq. (conf. etiam Neues Goetting.: Hist. Magaz. I. 509 seqq.), Beck: Allgem. Weltgesch. I. p. 737 seqq., Heeren. Ideen etc. II, 2. pag. 96 seqq. 124 seqq., Bohlen l. l. pag. 31 seqq. 38 seqq. Quod ad ordinum numerum attinet, qui *septenarius* in utraque gente fuisse traditur, numeri huius sanctitatem ali-

Digitized by Google

οἱ δὲ μάχιμοι κεκλέαται, οἱ δὲ βουκόλοι οἱ δὲ συβῶται, οἱ δὲ κάπηλοι, οἱ δὲ ἑρμηνέες, οἱ δὲ κυβερνῆται. γένεα μὲν Αἰγυ-

quid valuisse suspicatur Bohlen (l. l. pag. 29), cum apud Indos revera *quatuor* tantum inveniantur ordines; ad quos ipsos etiam Aegyptiorum ordines revocare liceat: sacerdotum, militum, opificum, agricolarum: neque aliam fere sententiam esse video Wilkinsoni (Manners etc. I. pag. 236 seqq. 239 seqq. Egypt. and Theb. pag. 230) *quatuor* potissimum ordines per Aegyptum antiquitus exstitisse contendentis, primum sacerdotum ordinem, alterum militum atque agricolarum, tertium urbanorum hominum (i. e. omnis generis artificum et opificum, qui sellularias artes exercent), quartum plebis (i. e. pastorum, piscatorum omnisque mercenariorum turbae). In quo, alia ut taceam, id me valde advertit, quod milites et agricolas in unum confundi vult ordinem, mea sententia maxime separandos. Sufficiant haec: de aliis, quae huc pertinent, monebimus ad II, 166 fin. Diodorum cum Herodoto facile ita in concordiam redigi posse putat Uhlemann (Thot oder die Wissenschaft d. alt. Aegypt. pag. 81 seq.), ut pastores non alii habeantur atque βουκόλοι, γεωργοὶ iidem qui συβῶται (?), τεχνῖται Diodori simul comprehendant καπήλους et κυβερνήτας itemque interpretes, postea demum constitutos.

οἱ μὲν ἱρέες] In primo *sacerdotum* ordine omnes conveniunt veteres scriptores. De quo plura afferunt viri docti modo laudati. Tu conf. etiam nott. ad Herodotum II, 36. 37. 42 aliosque locos. Ad hunc ordinem pertinuisse non ipsos tantum sacerdotes, sed omnes etiam sacerdotum scribas, artifices, servos, praecones, alios id genus, recte contendere videtur Wilkinson. l. l. pag. 237 seq. Inde haud recte mihi scripsisse videtur Winkelmann: Gesch. d. Kunst I. (Opp. III.) pag. 74, cum artifices infimo ordini adscriptos humilem conditionem egisse putaret.

οἱ δὲ μάχιμοι κεκλέαται] In hoc quoque secundo ordine *militum* veteres consentiunt. Iidem memorantur supra II, 141, ubi vid. not. et infra II, 165. 166, ubi plura. Quibuscum conf. Wesseling. ad Diodor. I, 73, Heeren. Ideen l. l. pag. 151 seqq., Ch. Thierbach: Ueber d. Ursprung. u. die Verhältnisse der Kriegerkaste der Pharaonen, Erfurdt. 1839., Rosellini Mon. civil. III. pag. 197 seqq.

οἱ δὲ βουκόλοι, οἱ δὲ συβῶται] Quae duae sunt Herodoto classes, a Diodoro ad unam *pastorum* classem referuntur, in duas fortasse partes discretam, ut Heerenio videtur l. l. pag. 146, quo uterque scriptor conciliari queat. Ad *bubulcos* autem, eodem Heerenio docente, non ii tantum referendi sunt, qui in iis Aegypti regionibus commorabantur, quae vel propter montes vel propter stagna paludesque haud ferrent agrorum culturam, quique vitam nomadicam fere agebant, sed ii quoque, qui fixas ceperant sedes, praesertim circa Arabicorum montium radices, ubi optimis saltibus terra abundat, aut in Delta regionibus paludosis. Quare distinguuntur ab iis, qui agris colendis operam dant, II, 77. Pastores autem, *subulcos* inprimis, ab Aegyptiis contemtos adeoque infimo loco habitos fuisse satis constat, nec plura monere attinet post ea, quae ad II, 47. 128 notavimus. Tu vid. etiam Heeren. l. l. pag. 146—151 et Rosellini. l. l. pag. 198, qui apte monet, hac pastorum classi minime contineri nomades palantes cum gregibus suis: hos enim Aegyptiis maxime invisos fuisse neque inde confundi debere cum iis pastoribus, qui certas habuerint sedes per Aegyptum gregesque custodierint.

οἱ δὲ κάπηλοι] Hanc classem institorum, mercatorum, cauponum fuisse negat Heeren. l. l. pag. 140 seq., quippe qua contineantur, quicunque artes sellularias quascunque exerceant (*die Kaste der ge-*

Digitized by Google

πτίων τοσαῦτά ἐστι, οὐνόματα δέ σφι κέεται ἀπὸ τῶν τεχνέων. οἱ δὲ μάχιμοι αὐτῶν καλέονται μὲν Καλασίριές τε καὶ Ἑρμοτύβιες, ἐκ νομῶν δὲ τῶνδε εἰσί. κατὰ γὰρ δὴ νομοὺς Αἴγυπτος

werbtreibenden Bürger), et ipsi pro artibus, quas singuli profiteantur, in totidem classes divisi, cum filio nonnisi artem patris tractare licuerit. Conf. Herod. II, 141 et Rosellini Monum. civil. III. pag. 198, Boeckh. in: Abhandl. d. Berlin. Akad. d. Wissensch. an. 1820 et 1821. pag. 24 seq. Ac mirari subeat, ab Herodoto non commemorari *agricolarum* classem, quam vocat Diodorus l. l. Hinc agricolas classi καπήλων adscriptos fuisse quidam censuere; nisi, quo ducit ipse Herodotus, cum terram omnem aequis portionibus inter Aegyptios divisam esse scribit II, 109, plurium aliarum classium communis fuerit agricultura, nec certum quoddam hominum genus constituerit.

οἱ δὲ ἑρμηνέες] De *interpretibus* vidimus ad II, 154.

οἱ δὲ κυβερνῆται] *Gubernatorum* classe haud ii contineri videntur, si qui navibus per mare veherentur, cum mare exosum esset Aegyptiis, sed frequens istorum hominum genus, qui in Nilo, inundationis praesertim tempore, navigationem instituebant. Conf. II, 96 ibiq. not. et inprimis Heeren. l. l. pag. 143—145, Rosellini l. l. pag. 122, Brugsch: Lettre à Mr. de Rouge etc. pag. 51 coll. pag. 18. Etenim in papyro bilingui commemorantur utique huiusmodi κυβερνῆται. Ac pertinet huc quammaxime inscriptio sepulcri prope veterem Ilithyiam (nunc *El Kab*) inventa et in nostrum sermonem conversa a Brugschio (Reisebericht. aus Aegypt. pag. 216 seqq., Em. de Rougé Mem. sur l'inscript. du tombeau d'Ahmès, chef de nautoniers. Paris. 1851); praedicatur enim in ea *Ahmes*, nautarum princeps a rege donatus atque honoratus, itemque classi praefectus, qua rex expeditiones instituit victoriasque reportavit. Inde monente *Cr.* ad h. l. κυβερνήτας hosce pro gubernatoribus maritimis habent auctores operis Descript. de l'Eg. vol. II. (Thèb.) pag. 63.

Καλασίριές τε καὶ Ἑρμοτύβιες] Ἑρμοτυμβιεῖς vocantur apud Stephan. Byzant. s. v. Tu add. Hemsterhus. ad Aristoph. Plut. 729, qui diversum utriusque gentis nomen a diverso vestitus genere tractum esse censet. Sed Iablonskio interprete, Vocc. Aegg. pag. 69 seqq. 101 seqq., Καλασίριες sunt *iuvenes*, *adolescentes* (inde maxime apti ad expeditiones bellicas extra Aegypti fines instituendas), Ἑρμοτύβιες vero *bellantes*, *militantes*, quibus seniores intelligi arbitratur, ad patriam defendendam potius destinatos quam ad bellum extra Aegypti fines proferendum. Seyffarth (Beiträge z. Kentniss. d. alt. Aegypt. II. pag. 94 seq. 147) Hermotybios interpretatur *pugnatores* vel *interfectores pugnantium contra* seu *hostium*, Calasirios exponit μαχαιροφόρους, *scalpro perforantes* s. *occidentes*. Ad Iablonskii rationes magis accedit Uhlemann (Philolog. Aegypt. pag. 15 et 18), cui Calasirii sunt *adolescentes*, Hermotybii *custodientes claustra*, i. e. „ea exercitus pars, quae castella patriae custodiebat atque defendebat, dum iuvenes fortissimi atque validissimi (Καλασίριες) in campos descendebant et in aequo pugnam ciere solebant.“ His adde, quae habet Rosellini l. l. pag. 203 seq. Heerenio l. l. pag. 136 diversae primitus fuisse videntur gentes s. tribus, quae diversis quoque locis habitarint et in unam militum classem dein coaluerint. At negat Thierbach l. l., milites alius stirpis originisque fuisse atque ipsos Pharaones reliquosque Aegyptios.

ἐκ νομῶν δὲ τῶνδε εἰσί] Iure notat Heeren. l. l. pag. 136. 137 coll. Rosellini l. l. pag. 200, maximam militum partem in inferiori Aegypto terras suas ac stationes habuisse assignatas, cum unus tan-

Digitized by Google

ἅπασα διαραίρηται. Ἑρμοτυβίων μὲν οἵδε εἰσὶ νομοί· Βουσιρί- 165
της, Σαΐτης, Χεμμίτης, Παπρημίτης, νῆσος ἡ Προσωπῖτις καλεομένη, Ναθὼ τὸ ἥμισυ. ἐκ μὲν τούτων τῶν νομῶν Ἑρμοτύβιες εἰσί, γενόμενοι, ὅτε ἐπὶ πλείστους γενοίατο, ἑκκαίδεκα μυριάδες. καὶ τούτων βαναυσίης οὐδεὶς δεδάηκε οὐδέν, ἀλλ'
ἀνεῖνται ἐς τὸ μάχιμον. Καλασιρίων δὲ οἵδε ἄλλοι νομοί εἰσι· 166

tum nomus in media Aegypto Chemmidis, alterque Thebaicus in superiori Aegypto iisdem assignatus esset, ex quo etiam intelligitur, cur Iudaeos fugientes ex Aegypto Pharao cum tanto exercitu persequi potuerit. Cum vero e regionibus Delta adiacentibus maximum Aegyptiis immineret periculum Psammitichi potissimum aetate atque eorum, qui secuti sunt reges, hoc ita institutum fuisse videtur, ut illis in regionibus praecipue castra sua haberent milites, praeter quos alii quoque illic habitasse videntur homines, pastores, agricolae, qui, quae militibus necessaria essent ad victum, pararent. Ipsos enim milites agris colendis operatos esse vixdum affirmare licet, cum alia desint testimonia, si a Diodoro discesseris, qui tertiam omnium agrorum portionem militum fuisse enarrat.

κατὰ γὰρ δὴ νομοὺς Αἴγυπτος ἅπασα διαραίρηται] Cf. supra II, 109 ibiq. not. Valde autem variant, quae de numero nomorum aeque ac de singulorum nomorum nominibus ac finibus apud veteres inveniuntur tradita. Neque enim una eademque nomorum divisio semper in Aegypto obtinuisse videtur, quippe temporum decursu pro statu puplico regnique conditione crebrius mutata. Nomen autem singuli nomi ab urbibus praecipuis accepisse videntur. Tu vid. quae affert Beck: Weltgesch. I. pag. 736 et Champoll. l'Eg. sous l. Phar. II. p. 270 seqq., Ritter: Erdkunde I. p. 704, Heeren. II, 2. pag. 111. 113 seq.

Cap. CLXV.

Βουσιρίτης] De urbe *Busiride*, unde nomen tulit nomus, vid. II, 59 ibiq. not. De *Saitico* nomo conf. II, 152. 172 et II, 62 ibiq. nott. De *Chemmi* diximus ad II, 91; de *Papremi* ad II, 63; de insula Prosopitide ad II, 41. *Natho* videtur idem esse nomus, qui Ptolemaeo dicitur *Νεοῦτ*, et ab eodem inter Busiriticum et Bubasticum (s. Phatniticum et Pelusiacum) fluvium ponitur. In insula Prosopitide collocat Danvillius, minus recte mea quidem sententia. Tu conf. Schlichthorst. l. l. pag. 72 et Mannert. X, 1. pag. 568, qui Natho et ipsam insulam fuisse suspicatur.

ὅτε ἐπὶ πλείστους γενοίατο] Eadem invenitur locutio II, 166, ubi *ἐπὶ* exprimere videtur Latinorum *ad*. Conf. Matth. Gr. Gr. pag. 1169. Sed magis me quidem h. l. advertit optativus *γενοίατο*, cuius loco aliquot libri offerunt *ἐγένοντο*; quod ipsum documento esse videtur, primitivam lectionem fuisse *ἐγενέατο*, quae forma invenitur II, 166; vid. nott. ad I, 214. Vereor enim, ut h. l. *ὅτε* cum optativo ad vulgarem usum, de quo Matth. §. 521. pag. 1005 seqq., revocari queat.

ἀλλ' ἀνεῖνται ἐς τὸ μάχιμον] Vulgo *ἀνέονται*, quod dictum volunt pro *ἀνεῖνται* a verbo *ἀνίημι*, quodque iam H. Stephanus mutatum voluit in *ἀνέωνται*, probante Wesselingio atque Buttmanno (Gramm. Gr. pag. 541) et Dindorfio (pag. XXXVII), accedente ipsius codicis Florentini auctoritate. Elmslej. ad Euripid. Heracl. 3 scribi voluit *ἀνέαται*. Equidem cum Bredovio pag. 395 accurate haec tractante et Kuehnero Gr. Gr. §. 211, 2 reposui *ἀνεῖνται*, ut II, 65. Est vero reddendum: *vacant militiae.* Haud aliter II, 167: *τοὺς ἐς πόλεμον ἀνειμένους*, i. e. eos, *qui rei militari vacant.* Add. VII, 103 et conf.

Digitized by Google

Θηβαῖος, Βουβαστίτης, Ἀφθίτης, Ταvίτης, Μενδήσιος, Σεβεννύτης, Ἀθριβίτης, Φαρβαιθίτης, Θμουΐτης, Ὀνουφίτης, Ἀνύ-

II, 129 ibique nott. et quae plurima nuper attulit Frotscher (ad Anonymi Graeci orat. funebr. Freiberg. 1855. pag. 36 seq.) de hoc verbo eiusque significatione disputans.

CAP. CLXVI.

Θηβαῖος, Βουβαστίτης] Thebanus nomus a Thebarum urbe cognominatus. Tu conf. II, 4. 15. 42. De *Bubasti* urbe, unde Bubastites nomus, diximus ad II, 60.

Ἀφθίτης] Urbem nec Herodotus nec quisquam alius, quantum scio, indicavit. Nomus inter Bubastin et Tanin situs videtur Larchero tom. VIII. pag. 37 s. v.

Ταvίτης] *Tanites* nomus ab urbe *Tani*, quae Herodoto quidem non nominatur, quamquam valde antiqua adeoque Pharaonum sedes in Mosis historia celebrata, ut e libris sacris apparet, quibus dicitur צען (*Zoan*). Hinc *μεγάλη πόλις* apud Strabon. XVII. pag. 802 et Stephan. Byzant. s. v. dicitur, inde *ὁ Ταvίτης νομὸς* ibid. Sita erat in orientali ripa Tanitici fluvii haud procul ab eo loco, ubi fluvius cum mari coniungitur. Nec multum inde abest lacus Menzaleh, qui hodie dicitur. Magnam fuisse urbem atque amplam etiamnum arguunt rudera, quibus ab Arabibus idem nomen impositum *San*. Plura Champoll. l'Egypt. sous l. Phar. II. p. 104 seq. 107 seq., Ritter: Erdkunde I. pag. 829 seq. coll. Gesen. ad Iesai. XIX, 11. pag. 616, quem ad h. l. citat *Cr.*

Μενδήσιος] Conf. supra ad III, 43. 46 nott.

Σεβεννύτης] De fluvio Nili Sebennytico diximus in Excursu ad II, 17. Urbem ipsam haud memorat Noster, quae Straboni (XVII. pag. 802) dicitur *ἡ Σεβεννυτικὴ πόλις*, nunc vero *Samanud* s. *Semenud*, Sebennytico fluvio ab occidente apposita. — Conf. Schlichthorst l. l. pag. 69. et Forbiger: Handb. d. alt. Geograph. II. pag. 797. — *Σεβεννύτης νομὸς* commemoratur apud Stephan. Byz. s. v. *Σεβέννυτος*; *Sebennyten* nomum novit quoque Plinius Hist. Nat. V, 9. §. 49.

Ἀθριβίτης] Nomi huius aeque atque urbis meminit Strabo XVII. pag. 802, *Ἀθριβίτου νομοῦ* quoque Stephanus Byzantinus s. v. *Ψενακώ*, ex Artemidoro; *Athribiten* inter nomos Aegyptiorum recenset Plinius Hist. Nat. V, 9. §. 49. Urbis ipsius (*Athribis*) nulla apud Nostrum mentio, quamquam e praecipuis Aegypti inferioris urbibus fuisse fertur, conf. Ammian. Marcellin. XXII, 16, 6. Idem Stephanus Byzant. (s. v. *Ἄθλιβις*) urbis nomen duplici modo scriptum, *Ἄθλιβις* vel *Ἄθριβις*, profert; eodemque etiam referre volunt eam Aegypti urbem, quae apud eundem Stephanum ex Hecataeo Milesio affertur, *Ἀθάῤῥαβις*; cf. Mueller: Fragmm. hist. Graec. III. p. 632. Sita erat ad orientalem partem fluminis Pelusiaci haud procul ab eo loco, ubi a Pelusiaco separatur Phatmiticum ostium. Antiquum nomen *Athrebi* s. *Athrèpe* nunc est commutatum in *Atrib*, qui vicus urbis veteris locum occupat. Vid. Champoll. l. l. pag. 48, Ritter. l. l. I. pag. 828.

Φαρβαιθίτης] *Pharbaethites* nomus, quem praeter Herodotum Strabo XVII. pag. 802. (ubi *ὁ Φαρβητίτης νομὸς*) et Plin. H. N. V, 9. §. 49 memorant, nomen traxit ab urbe *Pharbaethi*, quam eandem esse atque eam, quae nunc vocatur Balbeis, nonnulli perperam arbitrati sunt, ut pluribus commonstravit Champoll. l. l. II. pag. 94 seqq. Nam Pharbaethus sita erat ad orientalem ripam Tanitici fluvii, occidentem versus a Pelusiaco, ubi adhuc rudera conspiciuntur ad vicum *Harbait*, in quo ipso nomine veterem appellationem, demto scilicet articulo *P*, agnovit Champollio. Nam

Digitized by Google

σιος, Μυεκφορίτης· οὗτος ὁ νομὸς ἐν νήσῳ οἰκέει, ἀντίον Βουβάστιος πόλιος. οὗτοι δὲ οἱ νομοὶ Καλασιρίων εἰσὶ, γενόμενοι, ὅτε ἐπὶ πλείστους ἐγενέατο, πέντε καὶ εἴκοσι μυριάδες ἀνδρῶν. οὐδὲ τούτοισι ἔξεστι τέχνην ἐπασκῆσαι οὐδεμίαν, ἀλλὰ τὰ ἐς πόλεμον ἐπασκέουσι μοῦνα, παῖς παρὰ πατρὸς ἐκδε-

olim dicebatur *Pharbait*. Add. Ritter. l. l. I. pag. 828.

Θμουΐτης] *Thmuis* urbs, unde nomus *Thmuites*, una de maioribus Aegypti inferioris urbibus fuisse perhibetur et a Ptolemaeo caput nomi Mendesii dicitur, licet Herodotus duos eosque diversos memoret nomos, Mendesium atque Thmuitem. Quae sic componere studet Champoll. l. l. II. pag. 115 seq., ut *νομὸν* apud Herodotum non tam de provincia s. praefectura, ad quam plures urbes pertinuerint, quam potius de singulo alicuius urbis territorio dici existimet. Quae tamen vereor, ut virorum doctorum assensum inveniant. Utut est, sita erat *Thmuis* urbs haud admodum remota a Nili fluvio Mendesio, media fere inter Taniticum et Mendesium fluvium. Ruinae urbis amplae exstant tribus milliariis Gallicis a Mansourah prope vicum Temay (Thmaouiéh). Plura Champoll. l. l. et Mannert: Geogr. der Gr. u. Roem. X, 1. pag. 577, Forbiger: Handb. d. alt. Geograph. II. pag. 781.

Ὀνουφίτης] *Onuphiten νομὸν* novit Plinius l. l. itemque Stephanus Byz. *Ὄνουφις, πόλις Αἰγύπτου οὐκ ἄγνωστος· ὁ πολίτης Ὀνουφίτης*. Nomi situs non satis certus. Danvillius collocat in occidentali Sebennytici fluvii ripa, ubi nunc *Banoub*, ut Arabes dicunt. Conf. Champoll. l. l. II. pag. 227. Mannerto (X, 1. pag. 573) videtur nomus meridiem versus ab urbe, quae nunc appellatur Mansura, in media terra a fluvio remotus collocari posse.

Ἀνύσιος] Conf. not. ad II, 137 init. Hic addam Mannerti (X, 1. p. 591) sententiam, cui nomus Anysius haud alius esse videtur atque nomus Sethroites, Herodoto haud commemoratus, in orientali parte lacus Menzaleh, quo olim Anysis rex confugerit, in cuius memoriam fortasse nomus ita fuerit appellatus.

Μυεκφορίτης] Cum insula, in qua hic nomus, parum ampla sit, Champoll. l. l. II. pag. 68 eam Bubastico nomo adscriptam fuisse putat. Nomen ipsum significare docet *insulam florentem*, *floribus ornatam*. Neque reapse postero tempore ulla huius nomi mentio, quem septentrionem versus ab urbe Bubasti, intra Pelusiacum et Taniticum fluvium fuisse existimat Mannert. l. l. X, 1. pag. 591. — De urbe *Bubasti* vid. supra II, 60. 137.

ἐν νήσῳ οἰκέει] *οἰκεῖν* hic *situm esse* significat. Laudat Wesseling. Homer. Ili. II, 626 coll. Sophocl. Ai. 604 aliosque aliorum scriptorum locos. Tu vid. supra I, 27 ibique nott. — Ad verba: *ὅτε ἐπὶ πλείστους ἐγενέατο* conf. not. ad II, 165.

παῖς παρὰ πατρὸς ἐκδεκόμενος] Conf. I, 7 ibiq. not. II, 65. Diodor. II. 21. Ipsum argumentum si spectemus, satis ex hoc loco (coll. II, 140) alteroque II. 37 (ubi de sacerdotibus sermo) apparet, omnia munera apud Aegyptios haereditaria fuisse omnemque vitae conditionem a patre ad filium ita transiisse, ut filio haud licuerit aliud capessere negotium indeque etiam ascendere in alium ordinem: quod idem confirmant a Diodoro I, 73. 74 disputata ac similia Indorum instituta, quae attigimus ad II, 164. At vero exstitit nuper vir doctus (Ampère in: Revue d. deux mond. 1848. T. XXIII. pag. 838 seqq. l'Institut 1848 sect. II. nr. 153 seq. pag. 74 seq., Revue archéologique V. pag. 405 seqq.), qui Aegyptiorum ordines ita separatos fuisse negat, ut nemo quisquam in alium ordinem transgredi aliudque negotium atque paternum agere potue-

Digitized by Google

167 κόμενος. Εἰ μέν νυν καὶ τοῦτο παρ' Αἰγυπτίων μεμαθήκασι
οἱ Ἕλληνες, οὐκ ἔχω ἀτρεκέως κρῖναι, ὁρέων καὶ Θρήϊκας καὶ
Σκύθας καὶ Πέρσας καὶ Λυδοὺς καὶ σχεδὸν πάντας τοὺς βαρ-
βάρους, ἀποτιμοτέρους τῶν ἄλλων ἡγημένους πολιητέων τοὺς
τὰς τέχνας μανθάνοντας καὶ τοὺς ἐκγόνους τούτων, τοὺς δὲ
ἀπηλλαγμένους τῶν χειρωναξιέων, γενναίους νομιζομένους
εἶναι, καὶ μάλιστα τοὺς ἐς τὸν πόλεμον ἀνειμένους. μεμαθή-
κασι δ' ὦν τοῦτο πάντες οἱ Ἕλληνες καὶ μάλιστα Λακεδαιμό-
168 νιοι, ἥκιστα δὲ Κορίνθιοι ὄνονται τοὺς χειροτέχνας. Γέρεα δέ
σφι ἦν τάδε ἐξαραιρημένα μούνοισι Αἰγυπτίων, πάρεξ τῶν
ἱρέων, ἄρουραι ἐξαίρετοι δυώδεκα ἑκάστῳ ἀτελέες. ἡ δὲ ἄρουρα

rit, singulorum ordinum commercio non prorsus prohibito: idemque ad inscriptionum fidem provocat, in quibus, ut vult, commemorentur filii aliud munus atque patres gerentes, matrimonia inter diversi ordinis homines inita. Quae ut omnino valde dubia sunt, ita disertis veterum scriptorum testimoniis contraria, a quorum fide equidem in his stare malui. Oblocutus quoque est vir doctus Italus in libello, qui inscribitur: Sull' esistenza delle antiche caste Egiziane negata da I. I. Ampère, discorso di Andrea Zambelli, Milano 1850, ubi vid. potissimum pag. 12. Add. Rosellini: Monum. civil. III. pag. 210 seqq.

Cap. CLXVII.

τοὺς δὲ ἀπηλλαγμένους — γενναίους νομιζομένους εἶναι] Scripsi *ἀπηλλαγμένους* pro vulg. *ἀπαλλαγμένους*, de quo vid. nott. ad II, 144. Ad ipsam Herodoti sententiam pertinent Aristotelis (Polit. III, 353. VIII, 2.), Platonis (De Legg. VIII. pag. 846. Polit. VI. pag. 495. IX. pag. 590. Theaetet. pag. 176 C, ubi vid. Heindorf. p. 401 seqq.), aliorum loci, e quibus intelligitur, minus utique honestos inter Graecos fuisse habitos eos, qui artes sellularias, quas dicunt, tractarent mercenariamque operam peragerent ad vitam sustentandam: quos indignos habuerunt, qui ad rem publicam accederent ullisque fungerentur muneribus publicis sive honoribus: qua de re vid. C. F. Hermann: Staatsalterth. §. 5 not. 18. Privatalterth. §. 42, Becker: Charicl. I. pag. 155 seqq. ed. sec. coll. II. pag. 10, ubi Herodoteo loco de Corinthiis, qui sequitur, utitur C. F. Hermann. commonstraturus in Graecorum democratiis utique opificia vulgaria minus fuisse contemta.

τοὺς ἐς τὸν πόλεμον ἀνειμένους] Conf. not. ad II, 165 fin.

ἥκιστα δὲ Κορίνθιοι ὄνονται τοὺς χειροτέχνας] *ὄνεσθαι* valet: *contemnere*, *spernere*, *nihili aestimare*. Conf. supra II, 136 *κατόνεσθαι*. Et bene admonet Wesselingius urbis Corinthi mercatura celeberrimae opificumque studiis maxime insignis, ut adeo has artes earumque studiosos Corinthii magno in honore habuerint. Conf. Strab. VIII. pag. 382 s. 586 A.

Cap. CLXVIII.

Γέρεα δέ σφι ἦν] *γέρεα* agros dicit militibus assignatos, ex quorum reditibus victum sibi quaererent. Conf. Herod. IV, 162. 165 et not. ad II, 164. Hos vero agros omni vectigali exemtos fuisse, ex h. l. intelligimus. Ad *ἐξαραιρημένα* conf. nott. ad I, 148; ad *πάρεξ* nott. ad I, 93, ad *πάντη* nott. ad I, 126.

ἡ δὲ ἄρουρα — Αἰγυπτίων] Conf. II, 149 ibiq. not. Quod vero Suidas scribit, plethri partem quartam

Digitized by Google

ἑκατὸν πηχέων ἐστὶ Αἰγυπτίων πάντη. ὁ δὲ Αἰγύπτιος πῆ-
186 χυς τυγχάνει ἴσος ἐὼν τῷ Σαμίῳ. ταῦτα μὲν δὴ τοῖσι ἅπασι
ἦν ἐξαραιρημένα, τάδε δὲ ἐν περιτροπῇ ἐκαρποῦντο καὶ οὐδα-
μὰ ὡυτοί. Καλασιρίων χίλιοι καὶ Ἑρμοτυβίων [ἄλλοι] ἐδορυ-
φόρεον ἐνιαυτὸν ἕκαστοι τὸν βασιλέα· τούτοισι δ' ὦν τάδε
πάρεξ τῶν ἀρουρέων ἄλλα ἐδίδοτο ἐπ' ἡμέρῃ ἑκάστῃ, ὀπτοῦ
σίτου σταθμὸς πέντε μνέαι ἑκάστῳ, κρεῶν βοέων δύο μνέαι,

appellari ἄρουραν et quinquaginta pedibus constare, id ad nostrum locum commode referri nequit. Magis huc facit, quod monet Wurm. de pondd. ratt. pag. 94 coll. pag. 100, ἄρουραν esse terrae partem aratam, aream, non longitudinem quinquaginta pedum. Itaque h. l. intelligenda est area centum cubitis quaquaversus extensa sive area decem mille cubitorum quadratorum s. 22,500 pedum quadratorum. Add. Iomard. in Descript. de l'Eg. Antiqq. I (3 livr.) pag. 683 seqq. Si hoc loco de cubito Aegyptiorum maiori, qui Babylonio fere par fuerit, cogitemus, arura ex iis, quae computando invenit Iacobs (De mensurr. Herodd. pag. 16), habet 28446 ped. Rhenan. quadratos sive 2802 metra Gallica. „Itaque, ait Iacobs, fuit circiter 1, 1 eius mensurae, quam nos *Morgen* vocamus, quae constat 25900 pedd. Rhenn. quadratis. Singulis militibus quae adscriptae fuerunt duodenae arurae aequant circiter 13, 2 huius nostrae mensurae.“ In Rosettani lapidis inscriptione Graeca eadem vox ἄρουρα reperitur.

ὁ δὲ Αἰγύπτιος πῆχυς τυγχάνει ἴσος ἐὼν τῷ Σαμίῳ] Samium cubitum inde opinor commemoravit Noster, quod ipse longius in Samo commoratus mensuras Samiorum bene cognitas habuit: hunc vero Samium cubitum a vulgari Graecorum cubito diversum utique fuisse neque inde etiam Aegyptium cubitum, qui Samio par h. l. dicitur, parem fuisse Graeco vulgari cubito, recte colligit Boeckh (Metrolog. Untersuchungg. p. 222 seq. Monatsberichte d. Berlin. Akad. d. Wissensch. 1854. pag. 77 seqq. mensis Februar.) eumque secutus Iacobs l. l. pag. 14 seqq. Aegyptium igitur cubitum, qui Samio par esse dicitur, maiorem eundemque regium 28 digitorum fere esse paremque Babylonio idem monstravit vir doctus. Conf. etiam Letronne: Fragm. d'Heron. pag. 80 seqq. et virum doctum in Revue d'Archéolog. X. pag. 738 seqq., H. Brugsch: Numerr. ap. vett. Aegypt. demotic. doctr. pag. 5 seq.

τάδε δὲ ἐν περιτροπῇ ἐκαρποῦντο] τάδε pertinet ad ea, quae in fine cap. indicantur, panis, carnis ac vini portiones. — „ἐν περιτροπῇ, i. e. ἐκ περιόδου, *per vices*, interpretante I. Fr. Gronovio ad Taciti German. cap. 26.“ *Cr.* Vid. Herod. III, 69.

Καλασιρίων χίλιοι καὶ Ἑρμοτυβίων ἄλλοι] ἄλλοι, ex Aldina duobusque codd. nunc receptum, iam expressit Valla; a plerisque libris iisque melioribus abest; quare uncis includendum censui, quod idem fecit Dietsch; Dindorf, Lhardy, alii prorsus omiserunt. Caeterum hic militum numerus, collatus cum militum numero cap. 165. 166, iusto minor Schweighaeusero videtur. Sed poterant illic intelligi non viri tantum arma gerentes, sed eorum quoque familiae, ita ut omnium hominum ad militum γένος pertinentium tantus fuerit numerus. — In seqq. de structura verbi δορυφορεῖν cum accusativo conf. similem Nostri locum III, 127 et vid. Kuehner. Gr. Gr. §. 550. — In seqq. ad ἐπ' ἡμέρῃ ἑκάστῃ (*in unumquemque diem*) vid. Herod. V, 53. VII, 187. IV, 112 ibique nott.

σταθμὸς πέντε μνέαι] i. e. quinque minae *pondere*. Etenim σταθμὸς eodem modo additum quo

Digitized by Google

οἴνου τέσσερες ἀρυστῆρες. ταῦτα τοῖσι αἰεὶ δορυφορέουσι ἐδίδοτο.

169 Ἐπεί τε δὲ συνιόντες, ὅ τε Ἀπρίης ἄγων τοὺς ἐπικούρους καὶ ὁ Ἄμασις πάντας τοὺς Αἰγυπτίους, ἀπίκοντο ἐς Μώμεμφιν πόλιν, συνέβαλον· καὶ ἐμαχέσαντο μὲν εὖ οἱ ξεῖνοι, πλήθεϊ δὲ πολλῷ ἐλάσσονες ἐόντες, κατὰ τοῦτο ἑσσώθησαν. Ἀπρίεω δὲ λέγεται εἶναι ἥδε ἡ διάνοια, μηδ' ἂν θεόν μιν μηδένα δύνασθαι παῦσαι τῆς βασιληΐης· οὕτω ἀσφαλέως ἑωυτῷ ἱδρῦσθαι ἐδόκεε. καὶ δὴ τότε συμβαλὼν ἑσσώθη· καὶ ζωγρηθεὶς ἀπήχθη ἐς Σάϊν πόλιν, ἐς τὰ ἑωυτοῦ οἰκία πρότερον ἐόντα, τότε δὲ Ἀμάσιος ἤδη βασιλήϊα. ἐνθαῦτα δὲ τέως μὲν ἐτρέφετο ἐν τοῖσι βασιληΐοισι, καί μιν Ἄμασις εὖ περιεῖπε. τέλος δὲ, μεμφομένων Αἰγυπτίων, ὡς οὐ ποιοῖ δίκαια τρέφων τὸν σφίσι τε καὶ ἑωυτῷ ἔχθιστον, οὕτω δὴ παραδιδοῖ τὸν Ἀπρίην τοῖσι Αἰγυπτίοισι. οἱ δέ μιν ἀπέπνιξαν, καὶ ἔπειτα ἔθαψαν ἐν τῇσι πα-

ὕψος, μῆκος, εὖρος, alia id genus addita inveniuntur in mensuris indicandis, de quibus Matth. Gr. Gr. §. 428, 5 disputavit; nominativum posuit propter reliqua, in ipso nominativo prolata. Mina Attica — nec enim alias minas hic indicari credo — constitit centum drachmis, quae nostris mensuris adaequatae efficiunt 29 Loth. 3, 3961 Quint. Cölln. sive 1⅟₂ libr. Rom. Vid. Wurm. de pondd. ratt. pag. 43. 47.

ἀρυστῆρες Hesychio explicantur κοτύλαι, quae quidem et ipsae pro singulis Graeciae civitatibus valde erant diversae, haud tamen raro pro Romanorum heminis accipiuntur, quae aequant 0, 587344 Wurtemb. Schopp., igitur dimidium fere eius mensurae, quae *Schoppen* vulgo dicitur s. quarta pars eius, quod *Maass* vocatur. Binae cotylae efficiunt ξέστην, duodecim χοῦν, et centum quadraginta quatuor μετρητήν. Tu vid. Wurm. l. l. pag. 123 seqq. 126 seq. 198. et de omni hoc vasculorum minorum genere Using: De nominibb. vass. Graec. p. 107, Krause: Angeiolog. pag. 381.

Cap. CLXIX.

ἀπίκοντο ἐς Μώμεμφιν] Conf. not. ad II, 163.

μηδ' ἂν θεόν μιν μηδένα δύνασθαι παῦσαι] Attendi iubet Wesseling. ad hanc stultissimae iactantiae plenam orationem, illi perquam similem, quae ex Hophrae (quem eundem habet atque Apriem) ore proferatur apud Ezech. XXIX, 3. Neque huc non pertinet Ieremiae locus XLIV, 30, ubi Iehova loquitur: „ecce ego trado Pharaonem Chophraum, regem Aegypti, in manum inimicorum ipsius et in manum quaerentium animam ipsius." Conf. I. Scaliger: Animadverss. ad Eusebii Chronic. pag. 88 et similes Aiacis, aliorum gloriationes stolidas, quas affert La Cerda ad Virgil. Aen. X, 773, a Wesselingio laudatus, qui apte quoque meminit Sophocl. Antig. 127 (117) Ζεὺς γὰρ μεγάλης γλώσσης κόμπους ὑπερεχθαίρει: quam eandem sententiam et Aeschylus Pers. 829 et Herodotus VII, 10. §. 5 (ubi vid. allata) pronuntiarunt.

εὖ περιεῖπε] Confer supra I, 73. 114. II, 64. 69.

οἱ δέ μιν ἀπέπνιξαν] Diodorus I, 68 fin. haec tantum profert: ὁ μὲν Ἀπρίης ζωγρηθεὶς ἀνήχθη καὶ στραγγαληθεὶς ἐτελεύτησεν. Nobis in mentem quoque venit eius supplicii, quod II, 100 fin. memoratur.

Digitized by Google

τρῴῃσι ταφῇσι: αἱ δέ εἰσι ἐν τῷ ἱρῷ τῆς Ἀθηναίης, ἀγχοτάτω τοῦ μεγάρου, ἐσιόντι ἀριστερῆς χειρός. ἔθαψαν Σαΐται πάντας τοὺς ἐκ νομοῦ τούτου γενομένους βασιλέας ἔσω ἐν τῷ ἱρῷ. καὶ γὰρ τὸ τοῦ Ἀμάσιος σῆμα ἑκαστέρω μέν ἐστι τοῦ μεγάρου ἢ τὸ τοῦ Ἀπρίεω καὶ τῶν τούτου προπατόρων· ἔστι μέντοι καὶ τοῦτο ἐν τῇ αὐλῇ τοῦ ἱροῦ, παστὰς λιθίνη μεγάλη, καὶ ἠσκημένη στύλοισί τε φοίνικας τὰ δένδρεα μεμιμημένοισι καὶ τῇ ἄλλῃ δαπάνῃ. ἔσω δὲ ἐν τῇ παστάδι διξὰ θυρώματα ἕστηκε, ἐν δὲ τοῖσι

Iam supra ad II, 161 dixi, de fine Apriae aliter tradi apud Iosephum neque convenire prorsus cum Herodoteis ea, quae in sacra scriptura leguntur. Inde suspicatur Wilkinson. (Manners etc. I. pag. 178), bellum civile inter Apriam et Amasin gestum non una pugna ad Momemphin commissa terminatum sed aliquot per annos continuatum esse Amasinque implorasse auxilium Nebucadnezaris, aut hunc ipsum, cum Aegyptum domestica seditione belloque laborantem vidisset, sponte accessisse atque deiecto Apria in eius locum evexisse Amasin tributo Assyriis solvendo obnoxium.

ἔθαψαν ἐν τῇσι πατρῴῃσι ταφῇσι] Ultimae Aegyptiorum regum dynastiae sedem inde a Psammiticho Sai fuisse ibidemque reges sepultos esse praeter Herodotum testantur alii, quos laudat Zoega de obeliscc. pag. 416 seqq. Ac Psammitichum in Saiticae Minervae templo sepultum esse, diserte tradit idem Strabo XVII. p. 802 s. 1153 D. sive 539 Tzsch., monente *Cr.* ad h. l. Cum enim in Minervae templo Osiris repositus esse diceretur, nemo utique fuit rex, quin cum optimo deo eodem sepulcro se contineri voluerit, adeoque ὁμόταφον esse summi apud inferos quoque dei. Itaque nihil mirum, in templo Minervae, cuius religionibus insignis erat urbs (conf. II, 62), regum fuisse cryptas. Confer Zoeg. l. l., Heeren. Ideen II, 2. pag. 333 et not. ad Herodot. II, 170. — Ad seqq. *Cr.* conferri vult Palin: Fragmm. sur les hieroglyphes IV. pag. 19. Ad usum verbi θάπτειν conf. I, 117. V, 8 ibique nott.

ἀριστερῆς χειρός] Male vulgo χερὸς, invitis optimis libris. Vid. Bredov. pag. 159. Ad locutionem conf. Aschyl. Prometh. vs. 720 (739). — Ad μέγαρον cf. II, 141. 143.

ἐν τῇ αὐλῇ] De αὐλὴ et παστὰς conf. nott. ad II, 148.

ἠσκημένη στύλοισί τε φοίνικας τὰ δένδρεα μεμιμημένοισι] i. e. *columnis palmas arbores imitantibus ornatus.* De ἠσκημένη vid. II, 130 ibique not. Atque admonet Creuzer. (Comm. Herod. pag. 393 not. 432) doctorum Gallorum, qui Aegyptiae architecturae primordia explicantes hocce Herodoti loco sunt usi. Illud enim sibi videntur vidisse, non solum columnas, sed alias quoque aedificiorum partes apud veteres Aegyptios ad *plantarum arborumque* imitationem effictas esse. Eam rem confirmari putant non modo reliquiis sepulcri Osymandyae, verum etiam singulis, quotquot hodieque exstent, superioris Aegypti aedificiis. Vid. Descript. de l'Eg. Antiqq. vol. II. Theb. p. 33.

ἔσω δὲ ἐν τῇ παστάδι διξὰ θυρώματα ἕστηκε] Vertunt vulgo: „*intra thalamum repositorium est binis foribus clausum atque inibi* (intra has fores) *est regis sepulcrum.*" θυρώματα Valla erat interpretatus *postes*, *in quibus urna* s. *loculus est.* Cui oblocutus Wesselingius exponit *tabulata ad fores deposita et conditorio apta*, quemadmodum in Stobaeo XLI. pag. 251 et θύρη pro *tabula* in Nostr. II, 96. VIII, 51. Atque θυρώματα saepius idem esse atque θύρα recte monuisse videtur Schweighaeuserus. Larcherus reddiderat: *une niche avec une porte a deux battans,* probantibus Valckena-

Digitized by Google

170 θυρώμασι ἡ θήκη ἐστί. Εἰσὶ δὲ καὶ αἱ ταφαὶ, τοῦ οὐκ ὅσιον ποιεῦμαι ἐπὶ τοιούτῳ πρήγματι ἐξαγορεύειν τοὔνομα ἐν Σάϊ, ἐν τῷ ἱρῷ τῆς Ἀθηναίης, ὄπισθε τοῦ νηοῦ, παντὸς τοῦ τῆς Ἀθηναίης ἐχόμεναι τοίχου. καὶ ἐν τῷ τεμένεϊ ὀβελοὶ ἑστᾶσι μεγάλοι λίθινοι· λίμνη τέ ἐστι ἐχομένη, λιθίνῃ κρηπῖδι κεκοσμημένη καὶ ἐργασμένη εὖ κύκλῳ, καὶ μέγαθος, ὡς ἐμοὶ ἐδόκεε,

rio Toupioque. In quam sententiam Italus interpres hunc l. ita vertit: „e dentro la pastada vi sono due nicchie con duplice porta e nella nicchia v' è il repositorio;" et in nota haec scribit: „*con duplice porta:* o piu tosto: *con porta a due imposte.*" Erit igitur minus conclave s. repositorium binarum valvarum ianua clausum. Schweighaeuserus, cui non prorsus displicet Larcheri ratio, eam proponit ipse interpretationem, ut διξὰ θυρώματα sint *geminatae fores*, *ianua* binarum valvarum, et ἐν τοῖσι θυρώμασι idem atque ἐντὸς τῶν θυρωμάτων. Quae Creuzero placent (Commentt. Herodd. pag. 394) utpote simplicissima, licet *geminatas fores* haud agnoscat. „Utut igitur accipias ac vertas illud διξὰ θυρώματα (sunt verba Creuzeri l. l.), semper remanent sive binae fores sive ianua binarum valvarum et quidem in sepulcri constructione ac defuncti regis conditorio. Quam rem si cum Clementis Porphyriique testimoniis conferas, cogitesque indolem Aegyptiorum, omnia, quae ad mortuos rite componendos pertinerent, per quandam significationem (symbolice) exornare solitorum: nullus, opinor, dubitabis, quin haec quoque geminatae fores in sepulcro Saïtico patentes ad vitae mortisque vices animarumque vicissitudines spectaverint." In mumiarum enim picturis conspicuae sunt fores angustae fenestris quodammodo similes, sive portulae, quae ab utraque Isidis precantis parte aperiuntur. Quas eodem spectare monet Creuzerus l. l. p. 390, aliis quoque locis laudatis.

ἡ θήκη ἐστί] Conf. II, 67. 148.

Cap. CLXX.

αἱ ταφαὶ, τοῦ οὐκ ὅσιον ποιεῦμαι ἐπὶ τοιούτῳ πρήγματι κ. τ. λ.] Haud aliter est locutus Noster II, 61. 86. 132, ubi Osiridem mortuum quem ferebant intelligit, cuius ὁμοτάφους optimos quosque Aegyptiorum fieri voluisse constat. Nec fugit Athenagoram de legat. c. 25 haec Herodoti verba exscribentem. „Ac nemini potest obscurum esse (sunt Creuzeri verba in Commentt. Herodd. pag. 107), eos deos, qui humana pati adeoque mortem oppetere crederentur, in superiorum vel potius a mortalium sorte immunium deorum sacrariis humatos esse. Iam cum et ipsi homines iuxta Osiridem ibidem humarentur, hoc ritu credibile est nihil aliud spectasse Aegyptios, quam ut per gradum quasi et Osiride opitulante ad summos deos ascenderent, absoluto temporis finiti orbe, homines." Conf. ad II, 169 not.

ἐξαγορεύειν] Hoc verbum usurpari de *arcanis divulgandis, prodendis*, monuimus in Creuzeri Melett. III. pag. 82. — Ad ἐχόμενα (prouti recte repositum est a Wesselingio, discrepantibus libris vetustis) conf. II, 148 fin. Plura ad I, 93. Ad ὀβελοὶ vid. II, 111 ibiq. nott. Ad vocem κρηπῖδι conf. nott. ad I, 93; ad κύκλῳ Herodot. I, 185. IV, 181. 202. Asserit Wilkinson. (Manners etc. I. p. 192. sec. ser. II. p. 309), lacum hunc murosque operis lateritii eum cingentes adhuc cerni prope eum vicum, qui vocatur *Sa-el-Hagar* (Sais). Atque iam antea Clarke. (Travels II, 2. p. 211) Herodoteam narrationem cum iis, quae adhuc conspiciuntur ruinae, bene congruere observavit.

Digitized by Google

ὅση περ ἡ ἐν Δήλῳ ἡ τροχοειδὴς καλεομένη. Ἐν δὲ τῇ λίμνῃ 171
ταύτῃ τὰ δείκηλα τῶν παθέων αὐτοῦ νυκτὸς ποιεῦσι, τὰ κα-

ἡ τροχοειδὴς καλεομένη] *Lacum rotundum* Phoebi natalibus insignem in insula Delo commemorant Theognis 7. Callimach. hymn. in Del. 261. in Apollin. 59. Euripid. Iphigen. in Taur. 1107 sive 1074, ubi conf. Seidler. Cuius vestigia recentioris aetatis peregrinator, Spon (Itin. I. p. 136), invenit ac descripsit. Tournefort: Voyage du Levant t. I. p. 290 seq. (cuius mentionem h. l. faciunt interpretes) huius lacus muro olim cincti vestigia in septentrionali insulae parte conspicua ad naumachiae spectacula postera aetate instituta referri maluit, improbante Ludovico Ross (Reisen nach d. Ins. I. p. 32), qui haec denuo invisit accurateque descripsit, de sacro illo lacu hic cogitandum esse ratus. Aquarum receptaculum arte factum s. cisternam, quam vocant, exhiberi contendit Curtius Archaeolog. Zeitung 1847. pag. 24. Post quem denuo haec inquisivit Benoit (Archives des miss. scientifiques II. p. 393 seqq.), qui ipsum lacum mature iam exsiccatum videri scribit indeque amphitheatro exstruendo locum praebuisse, cuius ipsius quae adhuc supersunt vestigia, ita persecutus est vir doctus, ut ad amphitheatrum aeque atque ad naumachiam, quam sibi invenisse videbatur Tournefort, referri haec posse existimaret. — Ad vocem τροχοειδὴς (*orbiculatus*, *rotundus*) conf. VII, 140, ubi ipsa Athenarum urbs vocatur πόλις τροχοειδής. Tesserarii quid inesse suspicatur Heinecke (Homer. u. Lykurg. p. 131), ad solis, lunae, siderum motum, qui quasi rota fiat, hac voce respici putans.

Cap. CLXXI.

Ἐν δὲ τῇ λίμνῃ] ἐν h. l. haud aliter accipiendum videtur atque II, 159. 163, ubi vid.

τὰ δείκηλα τῶν παθέων αὐτοῦ νυκτὸς ποιεῦσι] i. e. *speciem eorum, quae ille perpessus sit, nocte exhibent*, s. ea, quae illi acciderint, imitando exprimere student, speciem atque imaginem eorum exhibentes. τὰ δείκηλα explicant μιμήματα, εἰκάσματα Suidas atque Timaeus, ad quem vid. Ruhnkenii nott. p. 85. Add. quae in Thesaur. L. Graec. II. p. 939 ed. Dindorf. allata sunt, et conf. etiam ea, quae de locutione δεῖξαι τὰ ἱερὰ disseruit Lobeck Aglaopham. I. pag. 49 seqq. De Saïtarum festis conf. supra II, 59. 62. Hoc in loco αὐτοῦ referendum est ad *Osiridem*, ad cuius funera celebranda ritusque ferales spectant, quae h. l. traduntur. In iis enim exhibebant speciem casuum, qui deo acciderant, dum in vivis erat et in terra versabatur, donec a Typhone caederetur. Scenis igitur et ludis quasi repraesentasse videntur universam calamitatum historiam, quas deus humana forma indutus perpessus fuerit. Quae quales fuerint, hic exponere longum est; exposuit, ne alia attingam, Plutarchus de Is. et Osir. cap. 13. p. 356 s. 459 seq. Wyttenb. Et pluribus locis supra iam huius fabulae mentionem fecimus. Hoc vero nunc praetermitti nolumus: Herodoti locum artis scenicae vel Graecorum primordia atque initia continere. „Sicuti enim Aegyptii (sunt verba Creuzeri in Comm. Herodd. p. 223) noctu in urbe Saï ad lacum Osiridis casuum speciem imaginemque exhibuerant: ita prisco admodum aevo similiter eventa Bacchica exhibuerant ad Lernaeum lacum Argivi. Inde publice quoque in festis Bacchi diebus talia, quae publice evulgari poterant, rudi incomtoque modo repraesentata sunt in agris oppidisque per universam Graeciam et Italiam eam, quam Graeci habitarunt. Docent vascula, in illis maxime oris magno numero reperta.“ Plura de his vid. ad V, 67, de quo loco iam monuit Creuzer. l. l. pag. 221 seq. Symbol. II. p. 60., Ampère in: Revue d. d. mond. (1846) T. XVI.

Digitized by Google

λέουσι μυστήρια Αἰγύπτιοι. περὶ μέν νυν τούτων εἰδότι μοι ἐπὶ πλέον ὡς ἕκαστα αὐτῶν ἔχει, εὔστομα κείσθω. καὶ τῆς Δήμητρος τελετῆς πέρι, τὴν οἱ Ἕλληνες θεσμοφόρια καλέουσι, 187 *καὶ ταύτης εἰδότι μοι πέρι εὔστομα κείσθω, πλὴν ὅσον αὐτῆς ὁσίη ἐστὶ λέγειν. αἱ Δαναοῦ θυγατέρες ἦσαν αἱ τὴν τελετὴν ταύτην ἐξ Αἰγύπτου ἐξαγαγοῦσαι καὶ διδάξασαι τὰς Πελασγιώτιδας γυναῖκας. μετὰ δὲ, ἐξαναστάσης πάσης Πελοποννήσου*

p. 664, Wilkinson. Manners etc. sec. ser. II. p. 305 seq.

ἐπὶ πλέον] i. e. *plus*, *accuratius*. Conf. Heindorf. ad Platon. Gorg. p. 23, ad Phaedon. p. 161. Add. Act. philoll. Monacc. I. pag. 289.

εὔστομα κείσθω] i. e. *silentium agere debeo.* Loquendi formula serioris aetatis scriptoribus valde frequens, ut in proverbium fere abierit. Tu vid. schol. ad Sophocl. Philoct. 201. Plutarch. Moral. p. 857. Theodoret. Graecc. Affectt. Cur. p. 137 Sylb. p. 374 Gaisf. Thomas Mag. p. 395 et Phrynich. pag. 469 ed. Lobeck. Quod vero in Herodoto scribere placet Sturzio ad Hellanic. fragm. p. 33 (ut monet ad h. l. *Cr.*): *εὖ στόμα κείσθω*, i. e. *quiescat mihi os*, *taceam*, cum *εὔστομα* denotent *ori ac palato iucunda;* id ab Herodoti libris scriptis aeque recedit atque ab usu seriorum scriptorum, qui Herodotum imitati sunt. Quod vero Noster tanta cum cautione de his loquitur, quanta Graecorum mysteriis initiatum loqui fas erat, credibile est, aut ipsum his Aegyptiorum sacris initiatum fuisse Graecum quamvis hominem ac peregrinum, aut certe admissum, qui his Aegyptiorum sacris una cum caeteris Aegyptiis adesset ac singula quaeque, quae ad haec sacra peragenda pertinerent, suis oculis conspiceret, eadem tacendi religione, qua reliqui, obstrictus; vid. Wilkinson. l. l. Atque vel haec res mihi declarare videtur similitudinem quandam et coniunctionem, quam inter Aegyptiorum atque Graecorum sacra s. mysteria intercedere Herodotus certe existimabat.

τὴν οἱ Ἕλληνες θεσμοφόρια καλέουσι] De Graecorum *Thesmophoriis* exposuerunt St. Croix Recherches sur les mystèr. d. pagan. t. I. p. 110 ed. sec., Wellauer. de Thesmophoriis, Vratislav. 1820, alii, quos laudant Creuzerus, qui ipse de his disputavit Symbol. I. p. 148 seq. 153. IV. p. 371 seqq. 429 seqq., et C. F. Hermann: Gottesdienstl. Alterthüm. §. 51. not. 20. §. 56. not. 15 seqq. coll. §. 3. not. 5. Quibus addi quoque potest Wilkinson. Manners etc. sec. ser. I. p. 328 seq. II. pag. 320 seqq. Neque enim desunt, qui Thesmophoria in Graeciam ab Aegypto deducta esse prorsus negent Herodotumque praeiudicata opinione captum turpiter lapsum esse clament. Mihi tamen Herodoti ad Aegyptum horum sacrorum (quae a Graecis inde varium in modum exculta adeoque etiam immutata esse haud negaverim) primordia revocantis potior videtur auctoritas, recentiorum magistrorum doctrinâ haud sollicitanda. Ex Aegypto autem Thesmophoriorum origines repetendas esse nemo mirabitur, qui Graecorum Cererem haud aliam esse atque Isidem perspexerit, quae cum agriculturam, sedes fixas, alia, quae huc spectant, prima instituisset, istiusmodi festa sibi habuit consecrata. Conf. Herod. II, 59. 158. — De *Danao* conf. not. ad II, 107.

καὶ ταύτης εἰδότι μοι κ. τ. λ.] *εἰδότι* e Sancrofti libro cum Gaisf. recepi, cum vulgo abesset. Recentt. edd. denuo abiecerunt voculam. — In seqq. *αὐτῆς*, ut antea *ταύτης*, spectat ad *τῆς Δήμητρος τελετῆς*; *ὁσίη* (*fas*, *pietas*) eodem modo ponitur, quo II, 45. Ex Homero uti-

Digitized by Google

ὑπὸ Δωριέων, ἐξαπώλετο ἡ τελετή· οἱ δὲ ὑπολειφθέντες Πελοποννησίων καὶ οὐκ ἐξαναστάντες Ἀρκάδες διέσωζον αὐτὴν μοῦνοι.

Ἀπρίεω δὲ ὧδε καταραιρημένου, ἐβασίλευσε Ἄμασις, νο- 172
μοῦ μὲν Σαΐτεω ἐών· ἐκ τῆς δὲ ἦν πόλιος, οὔνομά οἱ ἐστὶ Σιούφ. τὰ μὲν δὴ πρῶτα κατόνοντο τὸν Ἄμασιν Αἰγύπτιοι, καὶ ἐν οὐδεμιῇ μοίρῃ μεγάλῃ ἦγον, ἅτε δὴ δημότην τὸ πρὶν ἐόντα

que fluxit sic dicente Odyss. XVI, 423. XX, 412.

διέσωζον αὐτὴν μοῦνοι] Omnino tenendum est, sacra Graecarum gentium (Pelasgos vulgo appellant) antiquissima, Doribus irruentibus, admodum esse turbata, eoque rem adductam esse, ut sacra ex publico quasi cultu ad mysteriorum recessus revocarentur ibique ut arcana propagarentur. Sic Thesmophoriorum sacra, quae antiquissimo aevo ad memoriam agriculturae instituta quotannis celebrandam ex Aegypto introducta erant, relicto publico cultu ad mysteriorum arcana relata fuisse videntur. Tu conf. Pausan. VIII, 37. §. 1. et a Creuzero laudatum C. O. Mueller. in Orchomen. pag. 453, Heinecke: Homer u. Lykurg. pag. 21.

Cap. CLXXII.

Ἀπρίεω δὲ οὕτω καταραιρημένου] i. e. *Apria* hunc in modum *sublato*. Idem verbum Noster adhibuit I, 46. 71. 95. 124. IV, 137. IX, 27 coll. VII, 50, ubi conf. nott. Qui in Apriae locum successit *Amasis*, vocatur Ἄμωσις apud Africanum et Eusebium (vid. Syncell. p. 75 sive p. 141 ed. Bonn.); in ipsis Aegyptiorum monumentis *Aahmes* inveniri testatur Rosellini: Mon. storic. II. p. 148 seq.; in Cypria inscriptione, de qua dicemus ad II, 182; Roethius nomen regis invenit: *Ach-me-As-si*, quo declaratur, eodem viro docto interprete, *Lunae carus*, *Neithae filius*.

οὔνομά οἱ ἐστὶ Σιούφ] *Siuph* Rennelio l. l. pag. 617 eo loco sita fuisse videtur, qui nunc vocatur *Ssaouaféh* in occidentali ripa fluvii Canopici. Cum vero Saïs et Saïtica ditio in orientali ripa fuerit, Champoll. l'Eg. sous l. Phar. II. p. 220 seq. oppidum *Siuph* in vico *Safi* quaerendum putat, qui tria tantum milliaria Gallica a Saï distet. — Ad κατόνοντο confer II, 136 fin. et Koen. ad Greg. Corinth. de dial. Ion. §. 23. pag. 407 ed. Schaef. Equidem κατόνοντο e pluribus libris cum Gaisfordio scripsi, neglecto augmento, cum vulgo legeretur κατώνοντο, quod ipsum Dietsch et Dindorf retinuerunt, auctore, ut videtur, Bredovio p. 307.

ἐν οὐδεμιῇ μοίρῃ μεγάλῃ ἦγον] Sensu quidem haec locutio non differt ab eo, quod legitur II, 141: ἀλογίην ἔχειν coll. IV, 150, sive ἐν οὐδενὶ λόγῳ ἔχειν, *despicatui habere*, *nullam rationem habere*. Monuit Valcken. ad II, 141. Tu conf. nott. ad I, 134.

ἅτε δὴ δημότην — ἐόντα] Eodem sensu Noster hanc vocem adhibuit V, 11. „Respexit Zonaras in Lex. Gr. pag. 494 (ubi legimus: Δημότην οἱ Ἴωνες τὸν τῶν πολλῶν ἕνα· οὕτως καὶ Ἡρόδοτος), ubi Tittmanno Herodoti locus non in promptu erat. Alteram vocabuli potestatem (ubi eiusdem demi hominem denotat) expediit Ruhnken. ad Xenoph. Memor. I, 2, 58 a Tittmanno laudatus. Add. Valcken. ad Herodot. III, 55. Herodoti usum sequitur nonnunquam Dionysius Halicarn., v. c. V, 2.“ *Cr.* Nec differt, quod ab Hellanico (apud Athen. XV. p. 680) Amasis dicitur ἰδιώτης καὶ τῶν τυχόντων. Cum enim a Diodoro II, 68 Amasis vocatur ἀνὴρ ἐμφανής, non tam ad origines, quam ad res gestas, quibus ille post eminuit, respexisse vide-

Digitized by Google

καὶ οἰκίης οὐκ ἐπιφανέος· μετὰ δὲ σοφίῃ αὐτοὺς ὁ Ἄμασις, οὐκ ἀγνωμοσύνῃ προσηγάγετο. ἦν οἱ ἄλλα τε ἀγαθὰ μυρία, ἐν δὲ καὶ ποδανιπτὴρ χρύσεος, ἐν τῷ αὐτός τε ὁ Ἄμασις καὶ οἱ δαιτυμόνες οἱ πάντες τοὺς πόδας ἑκάστοτε ἐναπενιζέατο. τοῦτον κατ' ὦν κόψας ἄγαλμα δαίμονος ἐξ αὐτοῦ ἐποιήσατο καὶ ἵδρυσε τῆς πόλιος, ὅκου ἦν ἐπιτηδεώτατον· οἱ δὲ Αἰγύπτιοι φοιτέοντες πρὸς τὤγαλμα ἐσέβοντο μεγάλως. μαθὼν δὲ ὁ Ἄμασις τὸ ἐκ τῶν ἀστῶν ποιεύμενον, συγκαλέσας Αἰγυπτίους, ἐξέφηνε

tur. Aliter tamen iudicat Wilkinson. Manners etc. I. p. 179 seq., qui Amasin virum insignem ac nobilem, e militum ordine natum habet idque confirmari ait ipsis Aegyptiorum monumentis atque matrimonio cum regia filia inito. Herodoto imposuisse vult sacerdotes Aegyptios talia consulto enarrantes. Sed de his ipse viderit vir doctus: mihi utique potior Herodoti auctoritas, aliorum quoque scriptorum testimoniis probata. De Amaside disseruit quoque P. van Limburg - Brouwer in Gedachten over het Verband tuschen de godsdienstige enzedelijke Beschaving der Egyptenaren (Amsterd. 1828) pag. 33 seq.

σοφίῃ — οὐκ ἀγνωμοσύνῃ προσηγάγετο] Displicent haec Valckenario, cum nemo dici possit quempiam ἀγνωμοσύνῃ προσαγαγέσθαι, indeque legendum esse censet: *οὐκ εὐγνωμοσύνῃ προσηγάγετο:* Aegyptios Amasis *callido potius consilio quam lenitate et clementia sibi conciliavit.* Addit vir egregius, σοφίαν hic ut alibi saepius esse *calliditatem*, προσαγαγέσθαι vero optime eos dici, qui *sibi studeant populum conciliare, principes viros potissimum, qui variis artibus alios alliciant et ad studium sui perducant.* Quae ipsa etiam exemplis appositis illustrare studuit vir doctissimus. Nec tamen satis causae video, cur a vulgata recedam, in qua προσαγαγέσθαι de Amasi optime dicitur, qui Aegyptiorum animos sibi conciliarit et quidem σοφιῇ, i. e. *sapientia, prudentia*, neque *stultitia*, *imperitia*, *stolido fastu* (οὐκ ἀγνωμοσύνῃ), quo potius a se alienasset Aegyptiorum animos. Itaque, bene admonente Wesselingio, verba *οὐκ ἀγνωμοσύνῃ* idem fere sonant atque ἀνοήτως et praecedentia magis explicant, quemadmodum in Nostri oratione abundanti haud semel observare licet. Alia quaedam affert Matth. Gr. Gr. p. 1310 seq. Ac laudat Wesseling. scholia Demosthenis atque Harpocration., ubi *ἀγνωμόνως* explicatur: *ἀνοήτως, ἀλογίστως, ἀβούλως*; ipseque Herodotus in *imperitia* et *fastu* vocem frequentat VI, 10. IX, 3 coll. IV, 93. V, 83. VII, 9. Euripid. Bacch. 884. Sophocl. Trachin. 1273.

ἐν δὲ καὶ ποδανιπτὴρ χρύσεος] *ποδανιπτὴρ* Glossa reddit *pelluvium:* intelligitur vasorum genus ad pedes lavandos aliosve similes usus paratum, cui alias etiam nomen *λεκάνη*; vid. Pollux X, 70 et quae plura exhibent Ussing: De nominibb. vass. Graecc. pag. 121 et Krause Angeiolog. p. 221 coll. 285. Ambitu sat magno fuisse haec vasa, vel ex hoc loco intelligi potest. — In proxime seqq. verbis voculam *οἱ* post *δαιτυμόνες* positam pro dativo pronominis (pro *αὐτῷ*) accipi vult Graefenhan Gramm. epic. dialect. I. p. 72.

ἐναπενιζέατο] Ad formam conf. *ἐγενέατο* II, 166 ibique laudd. — De *ποιήσασθαι* in seqq. vid. II, 127 ibiq. nott. — Ad verba *τῆς πόλιος, ὅκου* conf. nott. ad II, 133.

τὸ ἐκ τῶν ἀστῶν ποιεύμενον] *ἐκ* eodem modo, quo II, 148. 151. — Ad argumentum conf. Minuc. Felic. in Octav. 23. „Tangit eandem rem Plutarch. Opp. II. p. 151 E, ubi nostri loci haud immemor erat Wyt-

Digitized by Google

φὰς ἐκ τοῦ ποδανιπτῆρος τὤγαλμα γεγονέναι, ἐς τὸν πρότερον μὲν τοὺς Αἰγυπτίους ἐνεμεῖν τε καὶ ἐνουρέειν καὶ πόδας ἐναπονίζεσθαι, τότε δὲ μεγάλως σέβεσθαι. ἤδη ὦν, ἔφη λέγων, ὁμοίως αὐτὸς τῷ ποδανιπτῆρι πεπρηγέναι. εἰ γὰρ πρότερον εἶναι δημότης, ἀλλ' ἐν τῷ παρεόντι εἶναι αὐτῶν βασιλεύς. καὶ τιμᾶν τε καὶ προμηθέεσθαι ἑωυτοῦ ἐκέλευε. τοιούτῳ μὲν τρόπῳ προσηγάγετο τοὺς Αἰγυπτίους, ὥστε δικαιοῦν δουλεύειν.
'Εχρᾶτο δὲ καταστάσει πρηγμάτων τοιῇδε. τὸ μὲν ὄρθριον μέ- 173
χρι ὅτευ πληθώρης ἀγορῆς προθύμως ἔπρησσε τὰ προσφερό-

tenb. Animadverss. I, 2. pag. 944." *Cr.*

ἔφη λέγων, ὁμοίως αὐτὸς κ. τ. λ.] Optime haec laudans ob dativi usum Matth. Gr. Gr. §. 386, 3 sic reddit: „*es sey ihm eben so gegangen wie dem Waschbecken für die Füsse.*" — Ad ἔφη λέγων conf. nott. ad I, 118. In seqq. verbis εἰ γὰρ πρότερον εἶναι δημότης Aldinae lectionem ἦεν (pro εἶναι) praeferendam censet Benedict. (Actt. semin. reg. Lips. II. p. 291). Equidem ab ea lectione, quam Mediceus, Florentinus, caeteri libri fere omnes praebent, discedere nolui.

ἀλλ' ἐν τῷ παρεόντι] ἀλλὰ apodosin exordiens post praegressum εἰ, ubi reddunt *tamen*, notavimus in Creuzeri Melett. III. p. 26. In seqq. verbis: τιμᾶν τε καὶ προμηθέεσθαι ἑωυτοῦ ἐκέλευε Eltz (Jahrbb. f. Philolog. Suppl. IX. p. 124) praefert lectionem codicis Sancrofti ἑωυτὸν, cum προμηθέεσθαι valeat *respicere* indeque accusativum habeat additum, ut infra IX, 108. Equidem malim retinere genitivum caeteris libris allatum, in quo mihi vel maior quaedam vis inesse videtur, quam reddas licet: *curam, rationem ipsius habere*, ut in Platonis Critia cap. 4. p. 44 E atque in ipso Herodoto III, 78. — Ad verbum δικαιοῦν in seqq. conf. nott. ad I, 89. VIII, 126.

CAP. CLXXIII.

'Εχρᾶτο] Male libri quidam ἐχρῆτο; vid. nott. ad I, 102. Mox reliqui καταστάσει omnibus libris probatum, a Bekkero, aliis in καταστάσι mutatum; vid. nott. ad II, 82. — Ad argumentum capitis illud tenendum est, Amasidis vitam et quotidianam victus rationem eo magis Aegyptios advertere debuisse, quo accuratius omnis Pharaonum ratio vivendi descripta erat; quibus quid quaque hora agendum, quibus rebus fruendum et qua mensura, praescriptum fuisse, ex Diodori (I, 70) aliorumque testimoniis satis patet. Plura de Pharaonum vita dixit Creuzer. in Comm. Herodd. p. 212 seqq.

μέχρι ὅτευ πληθώρης ἀγορῆς] μέχρι ὅτευ scripsi cum Struv. Specim. Quaest. de dial. Herod. I. p. 48, probante Bredov. p. 111, pro eo, quod in omnibus libris exstat μέχρι ὅτου, „quod etsi facile in ὅτευ mutari potest, tamen etiam ex ὅσου corruptum habere licet, quod legitur VIII, 3, quamquam cum hic alii iique optimi libri μέχρις vel μέχρι οὗ praebeant, probabilius esse puto Herodotum utrobique μέχρι οὗ scripsisse ut aliis in locis pluribus." *Dindorf* p. XIX. Ad μέχρι οὗ conf. nott. ad I, 181. Quae h. l. et VII, 223 dicitur πληθώρη ἀγορῆς, alibi est πλήθουσα ἀγορὰ, qua locutione „tempus indicatur, quod meridiem antecedit, non ipsum medium diem." Ita Wesseling. ad Diodor. XIII, 48, ubi vid. plura. Add. Krueger. ad Xenophont. Anabas. I, 8. §. 1, qui recte citat Suidam haec proferentem: περὶ πλήθουσαν ἀγοράν· περὶ ὥραν τετάρτην (die in duodecim ὥρας diviso) ἢ πέμπτην καὶ ἕκτην· τότε γὰρ μάλιστα πλήθει ἡ ἀγορά. Adde Herodoti locos III, 104. IV,

Digitized by Google

μενα πρήγματα, τὸ δὲ ἀπὸ τούτου ἔπινέ τε καὶ κατέσκωπτε 188
τοὺς συμπότας, καὶ ἦν μάταιός τε καὶ παιγνιήμων. ἀχθεσθέντες δὲ τούτοισι οἱ φίλοι αὐτοῦ ἐνουθέτεον αὐτὸν, τοιάδε λέγοντες· Ὦ βασιλεῦ, οὐκ ὀρθῶς σεωυτοῦ προέστηκας, ἐς τὸ ἄγαν φαῦλον προάγων σεωυτόν. σὲ γὰρ χρῆν ἐν θρόνῳ σεμνῷ σεμνὸν θωκέοντα, δι' ἡμέρης πρήσσειν τὰ πρήγματα· καὶ οὕτω Αἰγύπτιοί τ' ἂν ἠπιστέατο, ὡς ὑπ' ἀνδρὸς μεγάλου ἄρχονται, καὶ ἄμεινον σὺ ἂν ἤκουες. νῦν δὲ ποιέεις οὐδαμῶς βασιλικά. Ὁ δ' ἀμείβετο τοισίδε αὐτούς· Τὰ τόξα οἱ κεκτημένοι, ἐπεὰν μὲν δέωνται χρᾶσθαι, ἐντανύουσι· ἐπεὰν δὲ χρήσων-

181. VII, 49 fin., unde id quoque patet, nunquam super meridiem extendi posse id tempus, quod hac formula significatur, quodque intra tertiam quartamve diei horam potissimum subsistit. Tu vid. Becker: Charicles II. p. 128 ed. sec. et conf. etiam Montbel ad Homeri Odyss. XII, 439 ed. Bothe. — Ad sequentia, ut monet Wesseling., respexit Aelian. V. H. II, 41.

ἦν μάταιός τε καὶ παιγνιήμων] Conferas Athen. VI, 78. pag. 261. — Adscripsit haec Valckenarius: „Postquam Amasis seria tractaverat, ut animum relaxaret, in vino *petulantioribus indulgebat iocis:* sic interpretor Herodotea. Quia compotoribus ipsis lusus isti regis persona minus viderentur digni, *μάταιος* fuisse dicitur et *παιγνιήμων*. Permutantur *ματαΐζειν* et *ἀσχημονεῖν*, et fortasse solita sibi castimonia Herodotus turpe quid ambigua voce velavit, ut ne ab obscoenis quidem abstinuisse iocis significaretur. Deianiram Nessus *ψαύει ματαίαις χερσὶν* in Sophocl. Trach. 574. Nam *τὸ παιγνιῶδες* privatae sortis convivis laudi ducebatur; *παιγνιήμων* dicebatur *ingeniosus* et *εὐφυὴς*, *qui iocis urbanis indulgeret.* Placebat *vel cavillator facetus*, *vel conviva commodus* qui dicitur Plauto Mil. glor. III, 1. 47 etc. etc." — „Ita enim Arnobium usurpare verba *ludendi*, *lasciviendi*, *lasciviae* observat Heraldus ad Arnob. adv. gentt. V init. p. 263 ed. Orell. tom. II." *Cr.* Etenim docet vir doctus, *ludere* et *παίζειν* dici eos, qui nihil agant serio, sed *μάτην*, talesque elumbis ingenii homines *ματαίους* appellari.

σὲ γὰρ χρῆν] Vulgo *ἐχρῆν*. Illud Schweigh. dedit e pluribus libris, quibus etiam accedit Florentinus codex. Atque constanter sic Nostrum posuisse probavit Bredov. pag. 286; qui idem quod pro *φαῦλον* convenientius scribi *φλαῦρον* iudicavit p. 35, equidem codd. auctoritatem deserere nolui; vid. nott. ad I, 126. „In verbis proxime sequentibus observa ordinem *σεμνῷ σεμνὸν*; quae apte comparat Schaeferus cum Sophocl. verb. in Trachin. 613: *θυτῆρα καινῷ καινὸν ἐν πεπλώματι.*" *Cr.* De vi vocis *σεμνὸς* in talibus exposuit Blomfield in Glossar. ad Aeschyl. Agamemn. 176.

δι' ἡμέρης] i. e. *per totum diem;* quam locutionem, nonnullis exemplis a Wesselingio illustratam, attigit quoque Matth. §. 580, a. pag. 1149. — In seqq. cum Bredovio p. 301 scripsi *ἠπιστέατο*, quod Sancrofti liber alterque codex obtulerunt pro vulg. *ἐπιστέατο*; de ipsa pluralis forma conf. similia II, 166. 172. Vox *μεγάλου* suspecta videtur Cobeto, qui eam eiici vult.

ἄμεινον σὺ ἂν ἤκουες] *ἂν* omissum in binis libris bene tuetur Wesselingius, cum linguae usus satis ferat repetitum *ἂν*, ut IX, 27. Eurip. Hel. 955. 1017 etc. — „Ipsum Amasidis dictum conf. cum eo, quod legitur in Plutarch. Opp. II. pag. 792 C; et ad imaginem de arcu h. l. adhibitam conf. Ovid. Heroid. epist. IV, 92 ibiq. Lennep. p. 189." *Cr.*

Digitized by Google

ται, ἐκλύουσι. εἰ γὰρ δὴ τὸν πάντα χρόνον ἐντεταμένα εἴη,
ἐκραγείη ἄν· ὥστε ἐς τὸ δέον οὐκ ἂν ἔχοιεν αὐτοῖσι χρᾶσθαι.
οὕτω δὴ καὶ ἀνθρώπου κατάστασις· εἰ ἐθέλοι κατεσπουδάσθαι
αἰεὶ, μηδὲ ἐς παιγνίην τὸ μέρος ἑωυτὸν ἀνιέναι, λάθοι ἂν ἤτοι
μανεὶς ἢ ὅγε ἀπόπληκτος γενόμενος. τὰ ἐγὼ ἐπιστάμενος μέ-
ρος ἑκατέρῳ νέμω. Ταῦτα μὲν τοὺς φίλους ἀμείψατο. Λέγεται 174
δὲ ὁ Ἄμασις, καὶ ὅτε ἦν ἰδιώτης, ὡς φιλοπότης ἐὼν καὶ φιλο-
σκώμμων καὶ οὐδαμῶς κατεσπουδασμένος ἀνήρ· ὅκως δέ μιν
ἐπιλείποι πίνοντά τε καὶ εὐπαθέοντα τὰ ἐπιτήδεα, κλέπτεσκε
ἂν περιϊών. οἱ δ' ἄν μιν φάμενοι ἔχειν τὰ σφέτερα χρήματα
ἀρνεύμενον ἄγεσκον ἐπὶ μαντήϊον, ὅκου ἑκάστοισι εἴη· πολλὰ
189 μὲν δὴ καὶ ἡλίσκετο ὑπὸ τῶν μαντηΐων, πολλὰ δὲ καὶ ἀποφεύ-
γεσκε. ἐπεί τε δὲ καὶ ἐβασίλευσε, ἐποίεε τοιάδε· ὅσοι μὲν αὐ-
τὸν τῶν θεῶν ἀπέλυσαν μὴ φῶρα εἶναι, τούτων μὲν τῶν ἱρῶν

ἐς τὸ δέον] i. e. *quando opus est, iusto tempore*. Conf. I, 32 ibique nott. Mox e Florentino, aliis revocavi χρᾶσθαι pro vulg. χρῆσθαι. Vid. modo Bredov. p. 381. — In seqq. ἤτοι μανεὶς ἢ ὅγε ἀπόπληκτος γενόμενος attende illud ὅγε cum vi quadam adiectum epicorum ex usu, de quo plura vid. apud Kuehner. Gr. Gr. §. 629. not. 2. Ad ipsam vocem ἀπόπληκτος conf. nott. ad I, 167. Ad ἀνιέναι cf. II, 129 ibique nott.

Cap. CLXXIV.

κατεσπουδασμένος ἀνὴρ] Monet Wesselingius de Procopio hanc locutionem ex Herodoti imitatione frequentante, bell. Pers. II, 8. bell. Vand. II, 4.

ὅκως δέ μιν ἐπιλείποι — τὰ ἐπιτήδεα] De ἐπιλείπειν (*ausgehen*, ut nos dicimus) iam supra monitum ad II, 25. Pro τὰ ἐπιτήδεα (*necessaria quaeque*, ad victum scilicet) vulgo τὰ ἐπιτήδεια. Illud dabat Florentinus liber, dudum probante Koen. ad Gregor. Cor. de dial. Ion. §. 45. Vid. supra I, 110 et Bredov. p. 155, qui locos Herodoteos omnes dabit.

κλέπτεσκε ἂν] De usu particulae ἂν in hisce iam vidimus I, 42. 196. De imperfecti forma in σκον vid. I, 36 ibique nott. Pertinet huc quoque in seqq. καὶ ἡλίσκετο, quemadmodum ex priorum editorum coniectura pro κατηλίσκετο nunc editum legitur, a Schweighaeusero denuo immutatum in καὶ ἀλίσκετο (in binis enim libris exstat καταλίσκετο), quod imperfecta in σκον formata augmento careant. Sed vid. Bredov. pag. 295.

ἐποίεε τοιάδε] Ex uno cod. Gaisfordius dedit ἐποίεε pro vulg. ἐποίησε, quod retinuerunt Dietsch et Dindorf. Loquendi usus imperfectum certe flagitat. In seqq. verbis attende particulam μὲν in priori orationis parte aeque repetitam atque deinceps δὲ in altera parte (ὅσοι δὲ — τούτων δὲ); conf. II, 39 ibique nott. I, 113.

ἀπέλυσαν μὴ φῶρα εἶναι] De infinitivi usu monuit Matth. pag. 1057. Eodem modo, opinor, explicandum: ὅσοι δέ μιν κατέδησαν φῶρα εἶναι (i. e. *qui ipsum furti convicerant*). Conf. IV, 68. — ἐς ἐπισκευὴν, quod seq. cap. quoque legitur, valet: *ad reparanda s. reficienda templa*. Ita de navium reficiendarum copia dicitur ἐπισκευὴ apud Thucydid. I, 52, itemque ἐπισκευάζειν ibid. VI, 104. VII, 1. 24. 38. VIII, 43. — ψεύδεα h. l. adiectivi notione ac vi ponitur: vid. Schneider ad Platon. Polit. I. pag. 39. Heindorf ad Platon. Cratyl. p. 11.

Digitized by Google

οὔτε ἐπεμέλετο, οὔτε ἐς ἐπισκευὴν ἐδίδου οὐδὲν, οὐδὲ φοιτέων ἔθυε, ὡς οὐδενὸς ἐοῦσι ἀξίοισι ψεύδεά τε μαντήϊα κεκτημένοισι. ὅσοι δὲ μιν κατέδησαν φῶρα εἶναι, τούτων δὲ, ὡς ἀληθέως θεῶν ἐόντων καὶ ἀψευδέα μαντήϊα παρεχομένων, τὰ μάλιστα ἐπεμέλετο.

175 Καὶ τοῦτο μὲν ἐν Σάϊ τῇ Ἀθηναίῃ προπύλαια θωυμάσιά οἱ ἐξεποίησε, πολλὸν πάντας ὑπερβαλλόμενος τῷ τε ὕψεϊ καὶ τῷ μεγάθεϊ, ὅσων τε τὸ μέγαθος λίθων ἐστὶ καὶ ὁκοίων τέων· τοῦτο δὲ, κολοσσοὺς μεγάλους καὶ ἀνδρόσφιγγας περιμήκεας ἀνέθηκε, λίθους τε ἄλλους ἐς ἐπισκευὴν ὑπερφυέας τὸ μέγαθος ἐκόμισε. ἠγάγετο δὲ τούτων τοὺς μὲν ἐκ τῶν κατὰ Μέμφιν ἐουσέων λιθοτομιέων, τοὺς δὲ ὑπερμεγάθεας ἐξ Ἐλεφαντίνης πόλιος, πλόον καὶ εἴκοσι ἡμερέων ἀπεχούσης ἀπὸ Σάϊος. τὸ δὲ

Cap. CLXXV.

τῇ Ἀθηναίῃ — ἐξεποίησε] Ad προπύλαια conf. II, 101 et ad ἐξεποίησε II, 125. 126. Neque aliter ἐξοικοδομήσας cap. 176 fin. coll. 180. Etenim indicare vult, Amasin non tantum haec opera instituisse fierique iussisse, sed ad finem etiam perduxisse neque imperfecta reliquisse. Voculam οἱ, quam abesse mavult Schaefer. ad Lambert. Bos. de ellips. l. Gr. p. 582, retinui probante Schweigh., qui eam ex abundanti Herodoti sermone tuetur et ad τῇ Ἀθηναίῃ refert. Id enim ipsum cum pro τῷ τῆς Ἀθηναίης ἱρῷ positum haberi debeat, causa erat cur adderet dativum οἱ, *ipsi*, i. e. *in ipsius deae honorem.* Neque placet dativus ethicus, quem Lhardy h. l. intelligi vult: sibi (i. e. Amasidi), ut ipse rex suam erga deos pietatem hoc opere exstructo declarare voluerit. — πάντας intelligit eos, qui ante ipsum talia opera exstruxerant reges. Quae sequuntur verba ὅσων τε — τέων, ad lapidum in hoc opus insumtorum et quantitatem et qualitatem, ut loquuntur, declarandam spectant: quantorum magnitudine qualiumque lapidum mole (propylaea illa) sint (exstructa, si respicias). Ad κολοσσοὺς in seqq. conf. nott. ad II, 130; ad ἀνδρόσφιγγας περιμήκεας consul. quae in Excursu ad h. l. allata sunt.

ἠγάγετο δὲ] i. e. *adduci*, *advehi iussit*, s. *advehenda curavit*, ut medii verbi vis ac potestas cognoscatur, quae hic fere eadem est atque in verbo ποιεῖσθαι II, 100. 127. 148. I, 31, ubi vid. nott. — In seqq. reposui εἴκοσι (pro ἐείκοσι): vid. nott. ad II, 121 init.

ἐκ τῶν — λιθοτομιέων] Cf. II, 8. 158 ibiq. not. Probabiliter hic colles indicari, quibus hodie nomen *Maasara*, statuit Wilkinson. Manners etc. III. p. 878: quo loco de his lapidibus excidendis e rupe, advehendis inde et tractandis omnino disserit.

ἐξ Ἐλεφαντίνης πόλιος] De *Elephantine* insula vid. not. ad II, 17. Urbis ruinae quaedam in colle dispersae hodieque conspici dicuntur; de quibus plura Ritter. Erdkunde I. pag. 690. Unde non admodum remotae lapicidinae, e quibus lapides ad istiusmodi moles protracti sunt. Vid. not. ad II, 8. Add. Wilkinson. Manners etc. I. p. 191, quo teste adhuc in lapicidinis Syenes inveniuntur inscriptiones, quae lapidum molem inde excisam et avectam ab Amasi ad templa, aedificia vel exstruenda vel exornanda testantur. Ac navi ingentem molem lapideam secundo fluvio Saïn advectam esse, ipsa Herodoti verba probant, quae etiam, quo ad navigationem per Nilum institui solitam attinet, valde tenenda sunt.

Digitized by Google

οὐκ ἥκιστα αὐτῶν ἀλλὰ μάλιστα θωυμάζω, ἔστι τόδε· οἴκημα μουνόλιθον ἐκόμισε ἐξ Ἐλεφαντίνης πόλιος· καὶ τοῦτο ἐκόμιζον μὲν ἐπ' ἔτεα τρία, δισχίλιοι δέ οἱ προσετετάχατο ἄνδρες ἀγωγέες, καὶ οὗτοι ἅπαντες ἦσαν κυβερνῆται. τῆς δὲ στέγης ταύτης τὸ μὲν μῆκος ἔξωθέν ἐστι εἷς τε καὶ εἴκοσι πήχεες, εὖρος

Conf. Heeren. Ideen II, 2. pag. 144 seq., Ritter. l. l. p. 881 et not. ad Herod. II, 96. Navigationem viginti dierum iustam videri iudicat Iomard. Descript. de l'Egypt. Ant. I livr. p. 626, si quinque dierum iter maioribus, reliquorum vero dierum iter minoribus schoenis absolvi cogitemus. Conf. not. ad II, 4. 9.

οἴκημα μουνόλιθον] „Attigit hunc locum Iomard. in descriptione Elephantines: Descr. de l'Eg. Antiqq. t. I. cap. 3. p. 3.“ *Cr.* Tu conf. supra II, 155 et Joillois et du Bois-Aymé in Descript. des ruines de Delta (Descript. de l'Eg. Antiqq. t. II. chap. XXV. pag. 9. 10), ubi secundum mensuras lapidis ab Herodoto indicatas eiusdem pondus probabiliter statuunt. „Le bloc entier du monolithe (praestat enim ipsa apponere verba), tel qu'il a été detaché des rochers granitiques de Syène, étoit de 344 mètres cubes et demie (10047, 6 pieds cubes), pesant 914,832 Kilogrammes (1,868,853 livres à raison de 186 livres par chaque pied cube); et si l'on en déduit le vide, qui est de 165 mètres et 20 centièmes (4818, 85 pieds cubes), il restera pour la masse effectivement transportée à Sais 179 mètres, 30 centièmes cubes (5228, 75 pieds cubes), pesant 476,076 Kilogrammes (972,547, 5 livres), car on ne peut douter, que l'évidement du monolithe n'ait été fait sur la carrière même.“ Letronne (Revue archéolog. I. p. 642) pondus huius monolithi ait fuisse „près de 2 millions de Kilogrammes et environ 500000 Kilogrammes (le double de l'obelisque de Louxor) après avoir été taillé et évidé.“ Iacobs De mensur. Herodot. p. 23 seq. totius huius domus pondus fuisse invenit 686,238 libr. Borussic., quae ipsae efficiant pondera centenaria 6238, 5., si centum decem libris hoc pondus constare sumis. Hunc igitur monolithum totum ruinis obtectum, quae omnem regionem occupant, sub terra adhuc latere suspicati sunt docti Galli, quos supra laudavi. Adhuc talis monolithus, cuius forma maxime accedit ad eum, quem Herodotus h. l. descripsit, cernitur eo loco, cui nunc nomen *Tel et Mai* (alii *Mui*), olim *Thmuis;* in quo Amasidis nomen inscriptum legi testatur Burton, qui eundem accurate dimensus est; vid. Letronne l. l. et Wilkinson. Manners etc. I. p. 191.

καὶ τοῦτο ἐκόμιζον μὲν ἐπ' ἔτεα τρία κ. τ. λ.] Ad verba *ἐπ' ἔτεα τρία* conf. II, 119 et ad significationem vocis *στέγης* II, 148. *κυβερνῆται* iidem sunt, qui supra II, 164 commemorantur: qui cum lapidis molem e lapicidinis fluvio secundo transportassent, inde eandem e navi elatam via terrestri traxerunt ad eum locum, quo constitui hanc domum lapideam oportuit. Hoc vero opus utique difficillimum quomodo exegerint, adhuc cernere licet ex vetustorum Aegyptiorum imaginibus, quarum unam exhibuit Wilkinson. (Manners etc. III. p. 328) itemque Layard (Nineveh and Babyl. p. 114, qui idem similem imaginem e sculpturis Assyriacis addidit) colossi ingentis opus sistentem hominum multorum manibus per funes tracti.

τὸ μὲν μῆκος ἔξωθεν κ. τ. λ.] Letronnium l. l. si sequimur, 21 cubiti efficiunt 11 metra Gallica, 14 cubiti 7, 38 metr. Gall. et octo cubiti aequant metra Gall. 4, 216, unde 344 metra cubica exsistant. Sed Iacobs l. l. hos numeros nimios habet inde productos, quod eorum calculo cubiti maioris mensura sit supposita loco cubiti vulgaris, ex quo 21 cubiti efficiant 9,711 metr. Gallic. sive 30,94 pedd. Rhenann.,

Digitized by Google

δὲ τεσσερεσκαίδεκα, ὕψος δὲ ὀκτώ. ταῦτα μὲν τὰ μέτρα ἔξωθεν τῆς στέγης τῆς μουνολίθου ἐστί. ἀτὰρ ἔσωθεν τὸ μῆκος ὀκτωκαίδεκα πηχέων καὶ πυγόνος, τὸ δὲ εὖρος δυώδεκα πηχέων, τὸ δὲ ὕψος πέντε πηχέων ἐστί. αὕτη τοῦ ἱροῦ κέεται παρὰ τὴν ἔσοδον. ἔσω γάρ μιν ἐς τὸ ἱρόν φασι τῶνδ' εἵνεκα οὐκ ἐσελκύσαι· τὸν ἀρχιτέκτονα αὐτῆς, ἑλκομένης τῆς στέγης, ἀναστενάξαι, οἷά τε χρόνου ἐκγεγονότος πολλοῦ, καὶ ἀχθόμενον τῷ ἔργῳ, τὸν δὲ Ἄμασιν ἐνθύμιον ποιησάμενον, οὐκ ἐᾶν ἔτι προσωτέρω ἑλκύσαι. ἤδη δέ τινες λέγουσι, ὡς ἄνθρωπος διεφθάρη ὑπ' αὐτῆς τῶν τις αὐτὴν μοχλευόντων, καὶ ἀπὸ τούτου οὐκ

14 cubiti = 6,474 metr. Gall. sive 20,63 ped. Rhen., 8 cubiti = 3,699 metr. Gall. sive 11,79 ped. Rhenan. Atque idem etiam valere vult de mensuris interioris partis, ita computatis, ut cubiti 18⅜ aequent 8,709 metr. Gall. sive 27,75 ped. Rhen., cubiti 12 = 5,549 metr. Gall. s. 17,68 ped. Rhen., cubiti 5 = 2,312 metr. Gall. s. 7, 37 ped. Rhen.

καὶ πυγόνος] πυγὼν continere dicitur viginti digitos sive *quinque* palmas. Itaque non valde distat a cubito, qui *viginti quatuor* digitis s. *sex* palmis constat. Vid. Wurm. de pondd. ratt. pag. 92.

οἷά τε χρόνου ἐκγεγονότος πολλοῦ] Haec locutio insolens videtur Wesselingio, cum Herodotus (v. nott. ad II, 124.) aliique scriptores potius in hisce usurparint verbum ἐγγίνεσθαι s. γίνεσθαι. Schweighaeuserus, qui ipse requirit ἐγγεγονότος, ferri tamen posse vulgatam indicat, si abesset πολλοῦ. Equidem libris invitis nihil mutarim, praesertim cum ἐπιγίγνεσθαι in hac formula quoque adhiberi I, 27 videam. Dindorf et Dietsch receperunt ἐγγεγονότος. — Ad οἷά τε conf. nott. I, 66, atque haud scio an huic τε respondeat καὶ in verbis seqq. καὶ ἀχθόμενον, quod e Florentino aliisque nuper mutatum in καταχθόμενον malui tamen cum recentt. edd. retinere. Neque sane ullus mihi constat locus, in quo κατάχθεσθαι inveniatur, quod in Plutarchi Caton. min. 58. p. 788 coniectura reponere tentavit Schaeferus (Plut. Vit. T. V. p. 321). Unus Suidas (II, 1. p. 169 ed. Bernhardy) habet κατηχθημένος· βεβαρημένος; itemque verbum καταχθέω, ab Herodoto utique alienum, legitur in Iosephi Antiqq. Iudd. XVIII, 6, 7.

ἐνθύμιον ποιησάμενον] i. e. *animadvertentem et religioni habentem*, ut vulgo reddunt id, quod in omnibus libris et scriptis et editis legitur: ἐνθυμιστὸν ποιησάμενον, quodque satis tueri videtur et Suidae (ἐνθυμιστὸν reddentis ὕποπτον) et Hesychii ipsiusque Pollucis (Onomast. II, 231) auctoritas, qui quod e Thucydide V, 32 affert ἐνθυμιζόμενοι, id e melioribus codd. nunc mutatum in ἐνθυμούμενοι, cum ἐνθυμίζεσθαι indeque deductum ἐνθυμιστὸς ad serioris aetatis scriptores pertineat nec ullum eius exemplum cognitum sit ante Appianum, qui Civil. IV, 63. Mithrid. 120 primus hoc verbo usus esse videatur. Itaque recte Noster VIII, 54 scripsit εἴτε καὶ ἐνθύμιον ἐγένετο: unde profectus Valckenarius hoc quoque loco ἐνθύμιον (pro ἐνθυμιστὸν) se praeferre dixit, ad Ammonium provocans, qui p. 52 et 53 ἐνθύμιον scripsit ἐτίθετο ἐπὶ τοῦ προστροπαίου idque Antiphontis testimonio firmavit. Ac plura quoque attulit Duker. ad Thucydid. VII, 18. Quae cum ita sint, rescripsi ἐνθύμιον, quod unum verum esse pronuntiavit nuper Cobet. Varr. Lectt. pag. 57. — In seqq. verbis vox ἄνθρωπος propter voces τῶν τις postpositas mihi suspecta fit; e glossa vocibus τῶν τις addita irrepsisse videtur.

Digitized by Google

ἐσελκυσθῆναι. Ἀνέθηκε δὲ καὶ ἐν τοῖσι ἄλλοισι ἱροῖσι ὁ Ἄμα- 176
σις πᾶσι τοῖσι ἐλλογίμοισι ἔργα τὸ μέγαθος ἀξιοθέητα, ἐν δὲ καὶ ἐν Μέμφι τὸν ὕπτιον κείμενον κολοσσὸν, τοῦ Ἡφαιστείου ἔμπροσθε, τοῦ πόδες πέντε καὶ ἑβδομήκοντά εἰσι τὸ μῆκος. ἐπὶ δὲ τῷ αὐτῷ βάθρῳ ἑστᾶσι, Αἰθιοπικοῦ ἐόντες λίθου, δύο κολοσσοὶ, εἴκοσι ποδῶν τὸ μέγαθος ἐὼν ἑκάτερος, ὁ μὲν ἔνθεν, ὁ δ' ἔνθεν τοῦ μεγάρου. ἔστι δὲ λίθινος ἕτερος τοσοῦτος καὶ

Cap. CLXXVI.

ἐν δὲ καὶ] Conf. nott. ad I, 185 et quae plura affert Gail. in Mém. de l'acad. d. Inscr. VIII (Paris. 1827). pag. 190 seq. Intactum reliqui ἀξιοθέητα atque ἀξιοθεητότατον (in fine cap.) et cap. 182 cum Bredov. p. 46. Recentt. edd. ἀξιοθήητα et ἀξιοθηητότατον. Colossum ὕπτιον κείμενον intelligo *resupinum*, i. e. sedentem, dorso parieti adacto, cuiusmodi colossos adhuc in Aegyptiorum monumentis conspicimus, diversos illos quidem ab iis, qui erecti stant aut columnarum fere in modum templis additi, aut ante templa positi. Iacobs l. l. pag. 11 intelligit colossum *de basi deiectum*, parum recte. Letronne (Mém. de l'Acad. d. Inscript. XVII. P. I. pag. 28) vertit „*couché sur le dos*," idque ita intelligi vult, ut, cum neque sedentes neque erecti colossi, quales vulgo exsistunt, intelligi possint, de statua Osiridis cogitemus, in funebri lecto iacentis. Mihi haud persuasit vir doctus. Utut est, hunc colossum, cuius pedes longitudinem 75 pedum habebant (i. e. 23, 121 metr. Gall. sive 73, 67 pedd. Rhenn., computante Iacobs l. l.), maximum fuisse omnesque adeo, quotquot adhuc exstant, longitudine superare recte idem admonuit Iacobs.

Αἰθιοπικοῦ ἐόντες λίθου] ἐόντες pro ἐόντος e Schweighaeuseri coniectura recentt. edd. quoque probata recepi, et mox revocavi εἴκοσι pro ἐείκοσι, ut cap. 175. Αἰθιοπικοῦ e nonnullis libris recepit Wesseling. pro τοῦ αὐτοῦ, quod et ipsum probati libri offerunt, quodque haud continuo reiiciendum videtur Creuzero in Annal. Heidelbb. 1823. nro. 10. pag. 153, ubi ipse coniicit, olim sic scriptum fuisse Αἰθιοπικοῦ τοῦ αὐτοῦ ἐόντες λίθου. Non enim alienum videri censet ab Herodotea oratione, ut post τῷ αὐτῷ continuo sequatur τοῦ αὐτοῦ, quod ipsum sensui haud repugnet, cum tres colossos, eidem basi superimpositos, eiusdem quoque lapidis fuisse probabile sit. — De lapide *Aethiopico* vid. II, 127 et 134. Verba: ἐπὶ δὲ τῷ αὐτῷ βάθρῳ ἑστᾶσι vulgo vertunt: „*super eadem basi* duo alii stant colossi." Exspectabam ἐπὶ δὲ τοῦ αὐτοῦ βάθρου; quapropter malim reddere: *iuxta* s. *prope idem fundamentum* s. *basin*, ut ἐπὶ sequente dativo ponitur IV, 86. 87. III, 59. VII, 235. II, 108. IV, 18, ubi vid. nott. De statuae fundamento dicitur βάθρον V, 85. 86.

ὁ μὲν ἔνθεν, ὁ δ' ἔνθεν τοῦ μεγάρου] Ex Vallae interpretatione („magno illi adsistentes") Schaefer. pro μεγάρου, quod in omnibus libris comparet, edidit μεγάλου, probante, cum reliqui editores reiecissent, Letronnio in Mém. s. le tombeau d'Osymand. (Paris. 1822) pag. 7, ubi h. l. ita vertit: „sur la même base sont deux colosses debout .... placés de *chaque côté du grand* (colosse)." Add. eundem iu Mém. de l'Acad. d. Inscriptt. XVII. P. I. pag. 28 et Revue d. deux mond. (1845). T. IX. p. 535. Sed recte retineri vult Wilkinson. (Manners etc. I. p. 191) vocem μεγάρου, quam de ipsa aede sive de interiori templi parte intelligit. Tu conf. nott. ad I, 47. 65. II, 141. 143. 169. — Ad seqq. ἕτερος τοσοῦτος conf. nott. ad I, 120. Creuzero l. l. pag. 152 haud convenire videtur cum Herodotei sermonis perspicuitate, quod in seqq.

Digitized by Google

ἐν Σάϊ, κείμενος κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον τῷ ἐν Μέμφι. τῇ Ἴσι τε τὸ ἐν Μέμφι ἱρὸν Ἄμασίς ἐστι ὁ ἐξοικοδομήσας, ἐὸν μέγα τε καὶ ἀξιοθεητότατον.

177 *Ἐπ' Ἀμάσιος δὲ βασιλέος λέγεται Αἴγυπτος μάλιστα δὴ τότε εὐδαιμονῆσαι, καὶ τὰ ἀπὸ τοῦ ποταμοῦ τῇ χώρῃ γινόμενα, καὶ τὰ ἀπὸ τῆς χώρης τοῖσι ἀνθρώποισι. καὶ πόλις ἐν αὐτῇ γενέσθαι τὰς ἁπάσας τότε δισμυρίας τὰς οἰκεομένας. νόμον δὲ*

ad vocem ἕτερος additum inveniatur *λίθινος* alia atque in antecedentibus significatione. Itaque Italus interpres plane omisit vocem *λίθινος*, reliqua sic vertens: „Stanno due colossi di pietra etiopica — — *vé n' ha anche un altro* in Saïs etc.“ In seqq. ad verbum *ἐξοικοδομεῖν* conf. cognatae notionis verbum *ἐκποιεῖν*, de quo II, 125. 136. 175.

Cap. CLXXVII.

Ἐπ' Ἀμάσιος δὲ — εὐδαιμονῆσαι] Vera haec videri, quae Herodotus scripsit ab ipsis Aegyptiis, sacerdotibus opinor, sibi tradita, statuit Letronne Mém. de l'Acad. des Inscr. XVII. P. I. p. 34. Hanc Aegypti felicitatem ex commercio cum exteris gentibus, quod illo tempore institui coeptum mox valde creverit, repetendam censet Heeren. Ideen II, 2. pag. 390. Nec tamen illud ex Herodoti verbis colligam, quae ad largum frugum proventum ex Nili inundatione maiori ortum neque ad commercium divitiasque inde comparatas spectant. Sed graviora sunt, quae in h. l. nos tenent, si sacros Iudaeorum libros consulamus. Eos enim si sequamur, eo ipso tempore, quo summam Aegypti felicitatem Noster praedicat, Nabuchodonosorus Aegyptum cepit ipsumque Apriem (de quo supra II, 169), ut videtur, interfici iussit. Terram vastatam ac desertam, quae quadraginta per annos inhabitata iaceat, gentem Aegyptiorum in alias regiones dispersam canit Ezech. XXIX, 9 seqq., quocum conf. Ierem. XLIV, 30. XLVI, 26. Abdallatif p. 184 e translatione Sacyi. Plura Beck: Weltgesch. I. pag. 729. Haec cum prorsus repugnent Herodoteae narrationi, statuit Wesselingius, Graecum scriptorem sua Aegyptiis sacerdotibus debere, qui multa dissimularint et ultima Amasidis fata felicemque regni statum nimium quantum auxerint. Quem multi viri docti secuti sunt. Tu conf. nott. ad II, 161. Equidem in tanto dissensu quid certi statuam, non habeo, quamquam hoc negari nequit, Amasidem valde acceptum fuisse videri sacerdotibus, quorum animos sibi valde illum conciliasse ex iis colligo, quae multa ille rex in templa et restituenda et recens exstruenda impendisse fertur. Iustum caeteroqui et aequum Amasidis regnum in Aegyptios, quorum favorem hoc modo sibi conciliarit, laudat Diodor. I, 68 fin.

καὶ πόλις — δισμυρίας τὰς οἰκεομένας] Diodor. I, 31 scribit antiquis temporibus in Aegypto fuisse vicos memorabiles et urbes plures *duodeviginti millibus*, ut in commentariis sacris suo loco notatum videre liceat; Ptolemaeo autem Lagi regnante, plures triginta millibus recensitas esse. Quocum Wesselingius contendit testimonium Theocriti (XVII, 82) et Stephani Byz. s. v. *Διόσπολις*, sub Ptolemaeis Aegyptum ingens cepisse incrementum addens urbiumque ac pagorum numerum, cum Philadelphus regnaret, XXX millia excessisse. Qui numerus fuerit incolarum Aegypti temporibus Amasidis felicissimis, Herodotus non tradit; Diodorum si sequimur, septuagies centena millia numerata fuisse antiquis illis temporibus putabimus, ipsius vero Diodori aetate infra tricies centena millia haud numerari. Qui numeri cum nimii viderentur ac nonnihil exaggerati, inquisiverunt in eosdem

Digitized by Google

Αἰγυπτίοισι τόνδε Ἄμασίς ἐστι ὁ καταστήσας· ἀποδεικνύναι ἔτεος ἑκάστου τῷ νομάρχῃ πάντα τινὰ Αἰγυπτίων, ὅθεν βιοῦται· μηδὲ ποιεῦντα ταῦτα, μηδὲ ἀποφαίνοντα δικαίην ζόην, ἰθύνεσθαι θανάτῳ. Σόλων δὲ ὁ Ἀθηναῖος λαβὼν ἐξ Αἰγύπτου

Lane: Account of the manners and customs of the modern Egypt. I. p. 27, Wilkinson. Manners etc. I. p. 217 coll. Bohlen Ind. I. p. 33, ac nuper potissimum Moreau de Jonnès (Mém. sur la population de l'ancienne Egypte in: Compte rendu [Séances et travaux de l'Acad.] 1851. p. 421 seqq. et l'Institut Sect. II. nr. 192. p. 140 seqq. eiusdem anni), qui Diodorum secutus septuagies centena millia hominum Aegyptum antiquitus incoluisse statuit idque praeterea monuit, haud defuisse Aegyptiis illa aetate ea, quibus incolarum singulorum facto recensu accurate totum incolarum numerum constituerent.

νόμον δὲ Αἰγυπτίοισι τόνδε κ. τ. λ.] *δὲ* cum recentt. edd. scripsi e Florentini atque aliorum codd. auctoritate pro vulgata *τε*, quam retinet Sancrofti liber quamque etiam retinuit Dindorf ac Lhardy. *νομάρχῃ* intactum reliqui, neque cum Sancrofti libro scripsi *νομάρχῳ*, bene memor eorum, quae de utraque forma apud Herodotum in talibus nominibus ex *ἄρχω* compositis obvia docuit Bredov. pag. 232. Conf. etiam Th. Malina: De dictione Polyaen. p. 10.

ὅθεν βιοῦται] Ita pro *βεβαιοῦται* nunc e libris pluribus editum, probante Suida, qui *βιοῦται* laudans explicat *ζῇ*, et dudum monente Valckenario, qui recte interpretatur: *quonam quaestu sustentaretur*, haec adiiciens: „*ἀποδεικνύντα ὅθεν ζῇ*, habet de re eadem loquens Aelian. V. H. IV, 1. *λόγον δώσοντα — πόθεν διαζῇ* Diogen. Laërt. VII, 168. *ἀπὸ τίνων ἕκαστος πορίζεται τὸν βίον* Diodor. Sicul. I, 77. — Quid Aegyptium moverit ad utilissimam hanc legem ferendam, docet Perizon. ad Aelian. V. H. X, 14 [ut scilicet quotidiano victu quaerendo occupatis otium non sit ad insidias tyrannidi struendas]. Quam ex Aegypto petitam civibus suis tulisse traditur Solon, lex Draconi potius videtur contribuenda velut auctori: vid. Wesseling. ad Diodor. I. pag. 88 et Taylor. Lectt. Lyss. p. 707 seq. [Alia hanc in rem excitat Creuzer. in nott. orationis de civitate Athenarum etc. p. 63 sive Opuscull. selectt. p. 115.] Eandem apud alios etiam populos viguisse ante Perizon. ostenderat Abramus ad Cicer. or. pro Sextio c. 48.“ Heeren. Ideen II, 2. p. 338 not. Herodoti loco utitur, ex quo manifestum fiat, quam diligentem et accuratam politiam (nos dicimus *Polizei*) in singulos Aegyptios hi nomarchi exercuerint, qui singulis nomis administrandis praefecti fuisse videantur, quibus demarchi subditi erant, de quibus vid. nott. ad III, 6. Caeterum Wilkinson. Manners etc. II. p. 32 hanc legem, quam Amasidi Herodotus tribuit, hoc rege longe antiquiorem esse putat, cum eius vestigia e sculpturis cognosci possint Amaside prioribus; affertque ipse imaginem inde sumtam, in qua exhibentur Aegyptii homines multi ad magistratum accedentes, coram quo sedet scriba, tabulam stilumque tenens manibus in perscribendo occupatis. Quod ad Solonem attinet, Attica lex utique ad censum spectasse a Solone institutum indeque necessaria ad ipsa civium iura constituenda fuisse videtur. Nomarchi Aegyptii sepulcrum splendidissimum prope Ilithyiam (nunc El Kab) descripsit addita inscriptione Brugsch: Reisebericht. aus Aegypt. p. 221 seq.

μηδὲ ποιεῦντα ταῦτα] „Schaefer. Append. ad Bast. epist. critic. pag. 29 mavult *μὴ δὲ ποιεῦντα*.“ *Cr.* *ἰθύνεσθαι θανάτῳ* (*morte plecti*) dixit Noster, qui *gubernandi* notione h. v. adhibuit I, 194, Homero quoque (Ili. XI, 528. Od. XI, 10. V, 270 etc.) et Hesiodo (Opp. et D. 7. 9. 263. Scut. 324) frequentata.

Digitized by Google

τοῦτον τὸν νόμον Ἀθηναίοισι ἔθετο, τῷ ἐκεῖνοι ἐς αἰεὶ χρέων-
178 ται, ἐόντι ἀμώμῳ νόμῳ. Φιλέλλην δὲ γενόμενος ὁ Ἄμασις
ἄλλα τε ἐς Ἑλλήνων μετεξετέρους ἀπεδέξατο, καὶ δὴ καὶ τοῖσι
ἀπικνευμένοισι ἐς Αἴγυπτον ἔδωκε Ναύκρατιν πόλιν ἐνοικῆ-
σαι· τοῖσι δὲ μὴ βουλομένοισι αὐτῶν οἰκέειν, αὐτοῦ δὲ ναυτιλ-
λομένοισι, ἔδωκε χώρους ἐνιδρύσασθαι βωμοὺς καὶ τεμένεα
θεοῖσι. τὸ μέν νυν μέγιστον αὐτῶν τέμενος, καὶ οὐνομαστότα-
τον ἐὸν καὶ χρησιμώτατον, καλεύμενον δὲ Ἑλλήνιον, αἵδε πό- 191
λιές εἰσι αἱ ἱδρυμέναι κοινῇ, Ἰώνων μὲν Χίος καὶ Τέως, καὶ

Cap. CLXXVIII.

ἔδωκε — ἐνοικῆσαι] Simili modo infra ἔδωκε — ἐνιδρύσασθαι et supra II, 154 δίδωσι χώρους ἐνοικῆσαι, in quibus verbum ἐνοικῆσαι notione intransitiva poni aeque atque mox οἰκέειν (coll. II, 166) recte monet Bredov. p. 74. Atque in talibus fere Noster praetulit verba cum ἐν composita; vid. V, 23 ibique nott. VII, 29. IX, 7. §. 2. — *Naucratis*, quae ad Saïticum nomum pertinuit, in orientali ripa Canopici fluvii, qui haud procul inde mari iungitur, erat sita. Nec multum remotus ille locus, ubi post fuit condita Alexandria. Naucratis ipsa ad commercium exercendum valde accommodata erat, ut vel ex iis patet, quae II, 97 enarrantur. Condita ferebatur urbs (teste Strabone XVII. p. 1153 s. 801 coll. Stephan. Byz. s. v.) a Milesiis, qui Inarum devicerant. Qui cum Artaxerxis Longimani tempore vixerit, alium Inarum nobis non amplius cognitum intelligi vult Schultz. Spec. apparat. crit. ad annal. p. 25 seq. Nam multo ante Artaxerxis tempora Naucratin conditam fuisse necesse est, de qua quod apud Hieronymum legimus: „anno 1264 Olymp. VI, 4 [253 a Chr. n.] mare obtinent Milesii construxeruntque urbem in Aegypto, Naucratim," id verum esse non posse monstrat Fischer (Griech. Zeittafeln pag. 109), Milesios teste Strabone Naucratim condentes ad Psammitichi tempora, circa Olymp. XXXVII, 3 sive 630 a. Chr. n. revocans. Id vero ex Herodoti verbis satis tuto colligi posse videtur, Amasidis temporibus Naucratim iam exstitisse, quippe qui rex Graecis non locum (χώρους), in quo urbem conderent, assignasse dicitur, sed urbem (πόλιν) tradidisse, in qua sedes suas figerent. Hanc igitur iam conditam fuisse patet. Et quamquam ipsum urbis nomen (Ναύκρατις) prorsus Graecum est, deductum a ναῦσι κρατεῖν, i. e. a victoria navali hic reportata (a Graecis, opinor), tamen in ipsa Graeca voce latere nomen quoddam Aegyptium urbis longe antea conditae censet Letronne (Mém. de l'Acad. XVII, 1. p. 10 et Revue d. d. mond. 1845. T. IX. p. 522 seqq.). Add. Soldan in: Rhein. Mus. IV, 1. p. 126 seqq. 138 seqq. et conf. a *Cr*. laudatum Wyttenbach. ad Plut. Morall. I, 2. pag. 907. De quibus certiora haberemus, si ad nos pervenisset Apollonii Rhodii liber nunc deperditus, qui inscribebatur κτίσις Ναυκράτεως. De reliquis confer Mannert. Geogr. d. Gr. u. Roem. X, 1. p. 563 seq. Nam commercio floruit urbs, cuius vel meretrices Herodotus commemorat II, 135 fin., multumque hinc valuit ad universum Aegypti statum. De quo Heeren. Ideen II, 2. p. 388 seq.

χώρους ἐνιδρύσασθαι] Cum Gaisf. dedi χώρους. Wesseling. tenuerat χώροις. Ad τεμένεα conf. nott. ad II, 112. In seqq. χρησιμώτατον dicit templum, *quo maxime utuntur*, ut explicuit Schweighaeuser. in Lexic. Herod. II. p. 376 probante Schaefero ad Plutarch. Vit. T. IV. p. 361. — Mox scripsi πόλιες pro vulg. πόλις, vid. nott. ad II, 97.

Digitized by Google

Φώκαια καὶ Κλαζομεναὶ, Δωριέων δὲ Ῥόδος καὶ Κνίδος καὶ Ἁλικαρνησσὸς καὶ Φάσηλις, Αἰολέων δὲ ἡ Μυτιληναίων μούνη. τούτων μέν ἐστι τοῦτο τὸ τέμενος, καὶ προστάτας τοῦ ἐμπορίου αὗται αἱ πόλιές εἰσι αἱ παρέχουσαι. ὅσαι δὲ ἄλλαι πόλιες μεταποιεῦνται, οὐδέν σφι μετεὸν μεταποιεῦνται. χωρὶς δὲ Αἰγινῆται ἐπ' ἑωυτῶν ἱδρύσαντο τέμενος Διὸς, καὶ ἄλλο Σάμιοι Ἥρης, καὶ Μιλήσιοι Ἀπόλλωνος. Ἦν δὲ τὸ παλαιὸν μούνη ἡ 179
Ναύκρατις ἐμπόριον καὶ ἄλλο οὐδὲν Αἰγύπτου. εἰ δέ τις ἐς τῶν τι ἄλλο στομάτων τοῦ Νείλου ἀπίκοιτο, χρῆν ὀμόσαι, μὴ μὲν ἑκόντα ἐλθεῖν· ἀπομόσαντα δὲ τῇ νηῒ αὐτῇ πλέειν ἐς τὸ

Ἰώνων μὲν κ. τ. λ.] De Ionum urbibus diximus ad I, 142; de Doricis civitatibus II, 144; de Aeolensibus I, 149. Voce Ῥόδον ternas insulae urbes indicari probabile est, Ialysum, Camirum, Lindum, cum *Rhodus urbs* multo post demum anno 408 a. Chr. n. condita dicatur. Vid. Larcherum tom. VII. pag. 674.

καὶ Φάσηλις] Urbs in Lyciae atque Pamphyliae confiniis sita, Graecis urbibus per Lyciam dispersis vulgo adnumerata, suisque legibus atque institutis utens. Plura citavi ad Ctesiae fragmm. pag. 292. Add. Forbiger: Handb. d. alt. Geograph. II. pag. 257.

καὶ προστάτας τοῦ ἐμπορίου] προστάται videntur fuisse, qui negotiatorum rebus attenderent et arbitri essent litium, quales recentior aetas in portubus et emporiis constituit viros; *consules* vulgo appellantur. Utrum iidem sint atque τιμοῦχοι, quorum unus inter Naucratidis civitatis rectores memoratur apud Athenaeum IV, 13, coniectura vix assequi licebit, cum omnibus careamus testimoniis de re publica Naucratitarum. *Praefectos mercatorum* ex vetere inscriptione apud Reinesium affert Wesselingius (cui etiam reliqua debemus), itidemque decem Atheniensium ἐπιμελητὰς τοῦ ἐμπορίου apud Harpocrat. s. v. Qui de Graecorum emporiis nuper disputavit, Ulrichs (Zeitschrift f. Alterthumswiss. 1844. nr. 3. pag. 24), is etiam attigit προστάτας in his emporiis constitutos non tanquam ἀρχὴν s. ἐπιμελητὰς τοῦ ἐμπορίου, sed tanquam consules, ad commercii rationes tuendas constitutos, „*Handelsconsuln für den Schutz des griechischen Handels.*" Atque Athenis ipsi peregrini s. metoeci Atticum civem προστάτην sive patronum rerum suarum ad omnia negotia sive publica sive privata eligere solebant: vid. allata ab C. F. Hermanno Griech. Staatsalterth. §. 115. not. 3.

μεταποιεῦνται] Timaeus in Lex. Plat. p. 179: μεταποιεῖσθαι· ἀντιποιεῖσθαι (i. e. *sibi vindicare, attribuere aliquid*), ubi plura adscripsit Ruhnken., Herodotei loci haud immemor. Ad μετεὸν conf. nott. ad II, 148. — Ad ἐπ' ἑωυτῶν in seqq. cf. nott. ad I, 142.

CAP. CLXXIX.

Ἦν δὲ τὸ παλαιὸν μούνη ἡ Ναύκρατις ἐμπόριον] Soldan l. l. vocem τὸ παλαιὸν respicere ad Amasidis ipsius tempora, quae posteris Persicae dominationis temporibus, quibus ipse Herodotus in Aegyptum venit, opponantur. Mihi nihil obstare videtur, quo minus etiam ad tempora Amaside priora Noster respexisse sit putandus. De Graecorum emporiis disputavit Ulrichs l. l.

εἰ δέ τις — ἀπίκοιτο] εἰ, si quid video, hic tempori indicando inservit (*cum*, *quoties*), indeque optativo iungitur, ut I, 106. Haud aliter II, 181: τῇ ἐπεί τε συγκλίνοιτο ὁ Ἄμασις. — Ad μὴ μὲν (pro μὴν) conf. supra II, 118. Mox πλέειν retinui omnibus libris probatum; recentt. edd. πλώειν. Ad verba ἐν βάρισι confer II, 96.

Digitized by Google

Κανωβικόν· ἢ εἰ μή γε οἷά τε εἴη πρὸς ἀνέμους ἀντίους πλέειν, τὰ φορτία ἔδεε περιάγειν ἐν βάρισι περὶ τὸ Δέλτα, μέχρι οὗ ἀπίκοιτο ἐς Ναύκρατιν. οὕτω μὲν δὴ Ναύκρατις ἐτετίμητο.

180 *Ἀμφικτυόνων δὲ μισθωσάντων τὸν ἐν Δελφοῖσι νῦν ἐόντα νηὸν τριηκοσίων ταλάντων ἐξεργάσασθαι (ὁ γὰρ πρότερον ἐὼν αὐτόθι αὐτομάτως κατεκάη, τοὺς Δελφοὺς δὲ ἐπέβαλλε τεταρτημόριον τοῦ μισθώματος παρασχεῖν) πλανώμενοι δὲ οἱ Δελφοὶ περὶ τὰς πόλις ἐδωτίναζον, ποιεῦντες δὲ τοῦτο, οὐκ ἐλάχιστον ἐξ Αἰγύπτου ἠνείκαντο. Ἄμασις μὲν γάρ σφι ἔδωκε χίλια στυπτηρίης τάλαντα, οἱ δὲ ἐν Αἰγύπτῳ οἰκέοντες Ἕλληνες εἴκοσι μνέας.*

οὕτω μὲν δὴ Ναύκρατις ἐτετίμητο] Apte haec sic reddit Ulrichs l. l. „so gross waren die Privilegien dieses Handelsplatzes."

Cap. CLXXX.

ἐξεργάσασθαι] Ita cum Gaisfordio aliisque rescribendum censuimus pro vulgato *ἐξεργάσθαι*, quod retinuit Dietsch. In ipso verbo eam vim inesse crediderim, quam in *ἐξοικοδομεῖν* et *ἐκποιεῖν* advertimus supra II, 175. 176. — *μισθοῦν* hic valet *locare*, *elocare* (aedem exstruendam). Trecenta talenta, quae hic commemorantur, Aeginetica talenta, ab Atticis utique diversa longeque iis maiora, hic cogitanda esse statuit Grote: History of Greece IV, 161: unde effici vult summam 115000 libr. Anglicc. Equidem cur ab Atticis discedam, nullam video causam; itaque trecenta talenta aequabunt (si Wurmium sequimur) 781 745 flor. et 6 Crucig. sive 1, 668,270 Francorum Gallicorum.

ὁ γὰρ πρότερον — κατεκάη] De forma *κατεκάη* confer quae affert Bredov. pag. 345; etenim primi aoristi forma (*κατεκαύθη*) apud Nostrum quoque reperitur. De loci argumento conf. Herod. I, 50, ubi templi cremati iam mentio erat facta; de quo ab Alcmaeonidis instaurato Wesselingius consuli vult Her. V, 62. Pausan. X, 5 et Dion. Petav. in Themist. or. IV. p. 391. Et cf. nott. ad I, 50. — In seqq. pro vulg. *ἐπέβαλε* edidimus cum rec. edd. *ἐπέβαλλε*, atque retinuimus quod antecedit *δὲ*, minus recte a Benedicto (Act. semin. reg. Lips. II. pag. 291) mutatum in *δή*. Ipsum verbum h. l. impersonaliter fere usurpari videtur de *eo*, *quod convenit*, *quod iniunctum est*, s. *quod incumbit*, sequente infinitivo et accusativo, quemadmodum post *συμβαίνει*, alia id genus, animadvertimus. Quare nolim scribere *τοῖς Δελφοῖς*, uti Schweigh. in Lex. Herod. s. v. pag. 249 suspicatus est, quamquam, ubi activo sensu usurpatur verbum, dativum personae utique adiunctum habet, ut I, 106. VII, 23. Ac pertinet huc quoque *τὸ ἐπιβάλλον* (sc. *μέρος*), *portio, quae alicui obtigit*, *portio conveniens* IV, 115. Fr. Hoeger in Actt. phill. Monacc. III, 4. pag. 487 rescribi vult hoc loco *ἐπέλαβε*, quemadmodum apud Pausaniam III, 16. §. 7. IV, 9. §. 3 *ὁ κλῆρος-ἐπελάμβανε* dicatur. Quod ab Herodoti loco alienum videtur. — In verbis seqq. *πλανώμενοι δὲ οἱ Δελφοὶ περὶ τὰς πόλις ἐδωτίναζον* attende voculam *δὲ* consulto repetitam ex enuntiationis initio (*Ἀμφικτυόνων δὲ μισθωσάντων κ. τ. λ.*), ubi Noster posuerat illam, iam alterum additurus exemplum liberalitatis ab Amaside in Graecos collatae; vid. I, 143. 163 et conf. etiam allata ad I, 196. II, 26. — *ἠνείκαντο* revocavi pro *ἐνείκαντο*, quod e Florentino dederat Gaisford. Tu vid. Bredov. pag. 299.

χίλια στυπτηρίης τάλαντα] Vide-

Digitized by Google

Κυρηναίοισι δὲ Ἄμασις φιλότητά τε καὶ συμμαχίην συνε- 181
θήκατο. ἐδικαίωσε δὲ καὶ γῆμαι αὐτόθεν, εἴτ' ἐπιθυμήσας Ἑλληνίδος γυναικὸς, εἴτε καὶ ἄλλως φιλότητος Κυρηναίων εἵνεκα. γαμέει δ' ὦν, οἱ μὲν λέγουσι Βάττου, οἱ δ' Ἀρκεσίλεω θυγατέρα, οἱ δὲ Κριτοβούλου, ἀνδρὸς τῶν ἀστῶν δοκίμου, τῇ οὔνομα ἦν Λαδίκη. τῇ ἐπεί τε συγκλίνοιτο ὁ Ἄμασις, μίσγε-

tur intellexisse *Attica* talenta eaque vulgaria, quorum unumquodque sexaginta minis constat, et 53 ferme libr. Paris. sive 55 libr. Colon. et quod excurrit, aequat, teste Wurm. de Pondd. ratt. p. 47. Letronne l. ad cap. anteced. l. pag. 27 haec mille talenta esse affirmat ferme „25000 Kilogrammes." *Aluminis* quoque meminit Diodor. V, 10, ubi Wesselingius alia attulit de locis ac regionibus, unde proveniat alumen, in re medica a veteribus adhibitum. Nam laudatissimum ex Aegypto provenire dicebatur, proximum e Melo insula. Monet vero Beckmann. ad Aristotel. de mirabb. cap. 139. p. 281, salem, quem nos *aluminis* (Alaun) nomine novimus, veteres ignorasse, quorum alumen s. *στυπτηρία* haud dubie fuerit *vitrioleum impurum* (*unreines Eisenvitriol*, quale e lapidibus dissolutis stalactitarum in modum oriri solet). Idem citat aluminis historiam, quam dederit in Commentt. soc. Gott. I. et Geschichte d. Erfind. II. pag. 92. Qui, uti videtur, ex Bergmanno sua sumsit, cuius locum primarium (Opuscc. chemic. et phys. I. pag. 281) mecum communicavit doctissimus Gmelinius, vir harum rerum peritissimus. Graecorum enim *στυπτηρία*, ut Bergmann. docet, et Romanorum *alumen* nativa erat materia et a sale, qui nostris diebus hoc nomen gerit, multum differebat. Ad stalactitarum genus pertinuisse videtur, et si quid aluminis habuit, hoc saltem admodum fuit parcum et vitriolica materia ex omni parte involutum. *Factitium*, quod nostris temporibus *alumen* audit, in oriente (ut idem pergit Bergmann.) primum innotuit, sed quando, ubi et quomodo, latet. Ob stypticam facultatem usumque in arte chromatica et coriaria similem novus sal veteris retinuit nomen, qui dein Misy, Sory vel atramentum sutorium appellatus fuit. Constat vero aluminis coquendi artem vix trecentis abhinc annis a Syria ad Europam allatam esse. — Quod Graeci per Aegyptum habitantes *viginti minas* dedisse dicuntur, id si de *alumine* intelligas, utique tam tenue donum (nam aequant ferme octo Kilogrammes) fuit, ut iure miremur, non plura ab his Graecis, mercatoribus opinor ditissimis, collata fuisse, praesertim si cum iis, quae Aegyptiorum rex dederit, comparentur. Quare Letronne l. l. suspicatur excidisse post *μνέας* vocem *χρυσοῦ*, ut adeo dederint Graeci viginti minas aureas, quae aequaverint quatuor talenta argentea, sive summam ferme 22000 Francorum Gall. (secundum Wurmium 22243 Fr. 60 Cent. sive 10423 Florenn. 18 Crucigg.). Equidem nisi tale quid exciderit, certe mente addendum esse crediderim.

Cap. CLXXXI.

Κυρηναίοισι δὲ Ἄμασις φιλότητά τε] Secuti sumus Schweigh. et Gaisf. ita edentes pro vulg. *Κυρηναίοισι δ' ἐς ἀλλήλους*, quae ex glossemate in textum irrepsisse videntur.

οἱ μὲν λέγουσι Βάττου, οἱ δ' Ἀρκεσίλεω θυγατέρα] Scripsi e duobus codd. *Βάττου* pro vulg. *Βάττεω*, iubente Bredov. p. 234, quem recentt. edd. quoque secuti sunt. Bini libri, accedente Vallae versione, afferunt: *Βάττεω τοῦ Ἀρκεσίλεω*, *Batti, Arcesilai* (filii); quod verius putat Wesseling., cum optime et res et tempus congruat, si quidem Battus ille aequales habuerit Apriem et Amasin Nostro auctore IV, 159, Batti vero filium Arcesilaum minor aetas excludat.

Digitized by Google

σθαι οὐκ οἷός τε ἐγένετο· τῇσι δὲ ἄλλῃσι γυναιξὶ ἐχρᾶτο. ἐπεί τε δὲ πολλὸν τοῦτο ἐγίνετο, εἶπε ὁ Ἄμασις πρὸς τὴν Λαδίκην ταύτην καλεομένην· Ὦ γύναι, κατά με ἐφάρμαξας, καὶ ἔστι τοι οὐδεμία μηχανὴ, μὴ οὐκ ἀπολωλέναι κάκιστα γυναικέων 192
πασέων. Ἡ δὲ Λαδίκη, ἐπεί τέ οἱ ἀρνευμένῃ οὐδὲν ἐγίνετο πρηΰτερος ὁ Ἄμασις, εὔχεται ἐν τῷ νόῳ τῇ Ἀφροδίτῃ, ἤν οἱ ἐπ' ἐκείνην τὴν νύκτα μιχθῇ ὁ Ἄμασις, τοῦτο γάρ οἱ κακοῦ εἶναι μῆχος, ἄγαλμά οἱ ἀποπέμψειν ἐς Κυρήνην. μετὰ δὲ τὴν εὐχὴν αὐτίκα οἱ ἐμίχθη ὁ Ἄμασις· καὶ τὸ ἐνθεῦτεν ἤδη, ὁκότε ἔλθοι πρὸς αὐτὴν, ἐμίσγετο· καὶ κάρτα μιν ἔστερξε μετὰ τοῦτο. ἡ δὲ Λαδίκη ἀπέδωκε τὴν εὐχὴν τῇ θεῷ. ποιησαμένη γὰρ ἄγαλμα ἀπέπεμψε ἐς Κυρήνην, τὸ ἔτι καὶ ἐς ἐμὲ ἦν σῶον, ἔξω τετραμμένον τοῦ Κυρηναίων ἄστεος. ταύτην τὴν Λαδίκην, ὡς ἐπεκράτησε Καμβύσης Αἰγύπτου, καὶ ἐπύθετο αὐτῆς
182 ἥ τις εἴη, ἀπέπεμψε ἀσινέα ἐς Κυρήνην. Ἀνέθηκε δὲ καὶ ἀναθήματα ὁ Ἄμασις ἐς τὴν Ἑλλάδα, τοῦτο μὲν ἐς Κυρήνην ἄγαλμα ἐπίχρυσον Ἀθηναίης καὶ εἰκόνα ἑωυτοῦ γραφῇ εἰκα-

γυναιξὶ ἐχρᾶτο] Qua eadem locutione Noster usus IV, 113 indicat *congressum*, *concubitum* viri cum femina. Eodem modo Hippocrat. de aëre §. 109, ubi conf. a Corae nott. T. II. pag. 353. „Tu conf. Eustath. ad Odyss. I, 13. pag. 10, 52 ed. Basil." *Cr.* — In seqq. plerisque libris auctoribus omisimus δή, quod vulg. post εἶπε legebatur.

οὐδεμία μηχανή] Confer II, 160. — In seqq. Gaisfordium secuti librorum vetustorum auctoritate refinximus ἐγίνετο pro vulg. ἐγένετο et ἐν τῷ νόῳ pro vulg. ἐν τῇ νηῷ, quod glossam sapere videtur. Equidem propter hanc ipsam lectionis varietatem νόῳ, quod Sancrofti liber cum aliis praebet, retinere malui quam cum Mediceo et Florentino ponere νῷ. Conf. nott. ad I, 27.

ἐπ' ἐκείνην τὴν νύκτα] Schaeferus ex coniectura reposuit ὑπ' ἐκείνην τὴν νύκτα, eumque secuti sunt Schweigh., Gaisf. et recentt. edd. Mihi vero nulla iusta mutandi causa apparet. Supra I, 32 invenitur ἐπ' ἡμέρην; alia de praepositione ἐπὶ tempus indicante, ubi quartum casum adiunctum habet, notavimus ad II, 119. Conf. II, 133. 175.

τοῦτο γάρ οἱ κακοῦ εἶναι μῆχος] μῆχος, *remedium*, *effugium*, illustrarunt Aeschyli interprett. ad Agamemn. 2. Prometh. 605, ubi vid. Elmsleii Review of Blomfields Prometh. p. 187 ed. Lips. Add. Herodot. IV, 151.

καὶ ἐς ἐμὲ ἦν σῶον] Vid. supra I, 66 (ubi σῶαι), indeque etiam h. l. e Florentino aliisque rescripsi σῶον. Ad ποιησαμένη in proxime antecedd. conf. II, 127.

ἔξω τετραμμένον τοῦ Κυρηναίων ἄστεος] „Statuam notabit *vultu extra urbem verso*, sive *spectantem loca suburbana*." *Wesseling*.

Cap. CLXXXII.

εἰκόνα — γραφῇ εἰκασμένην] id est: *imaginem pictura assimilatam*, ut reddit Schwgh. Conf. supra II, 73 et Schaefer. ad Longi Pastorall. pag. 327. Caeterum hoc ex loco G. Hermann. (cuius locum adscripsit *Cr.*: Ueber Boeckh's Behandll. d. Inschrift. pag. 203) concludit, iam illa aetate privatos homines aeque ac reges suas imagines sta-

Digitized by Google

σμένην, τοῦτο δὲ τῇ ἐν Λίνδῳ Ἀθηναίῃ δύο τε ἀγάλματα λίθινα καὶ θώρηκα λίνεον ἀξιοθέητον, τοῦτο δ' ἐς Σάμον τῇ Ἥρῃ εἰκόνας ἑωυτοῦ διφασίας ξυλίνας, αἳ ἐν τῷ νηῷ τῷ μεγάλῳ ἱδρύατο ἔτι καὶ τὸ μέχρι ἐμεῦ ὄπισθε τῶν θυρέων. ἐς μέν νυν Σάμον ἀνέθηκε κατὰ ξεινίην τὴν ἑωυτοῦ τε καὶ Πολυκράτεος τοῦ Αἰάκεος, ἐς δὲ Λίνδον ξεινίης μὲν οὐδεμιῆς εἵνεκεν, ὅτι δὲ τὸ ἱρὸν τὸ ἐν Λίνδῳ τὸ τῆς Ἀθηναίης λέγεται τὰς τοῦ Δαναοῦ θυγατέρας ἱδρύσασθαι προσχούσας, ὅτε ἀπεδίδρησκον τοὺς Αἰγύπτου παῖδας. ταῦτα μὲν ἀνέθηκε ὁ Ἄμασις. Εἷλε δὲ

tuasve elaborandas curasse aliisque honoris quasi causa donasse. Sed iudice Boeckh. (in Corp. Inscrr. Graecc. I, 3. pag. 872) cave credas in publico statuas positas esse ab Amaside Graecis in civitatibus, cum religionis causa illas in templa dicaverit. Add. Raoul Rochette (De la pinture chez les Grecs etc. pag. 209 seq.), qui recte monet de donario hic agi in deae templum dedicato ibique suspenso; ipsam vero hanc imaginem a Graeco artifice, probabiliter Samio confectam, in ligno pictam fuisse addit indeque facile etiam Cyrenem mitti atque in templi pariete suspendi potuisse. Ac profecto primus tale quid inter Aegyptios fecisse videtur Amasis: namque privatorum hominum imagines conficiendi morem Aegyptiis illa aetate cognitum non fuisse, iure mihi statuere videntur viri docti. Tu conf. etiam Minutoli: Einige Worte über die Verschiedenheit des Styls in den Aegypt. Kunstdenkmälern (Berolin. 1834.) pag. 16. — De *thorace* linteo, cuius statim fit mentio, conf. Herod. III, 47 et Plin. H. N. XIX, 1.

τῇ ἐν Λίνδῳ Ἀθηναίῃ] Haud praetermitti debet, Danaidas, quae Thesmophoria in Graeciam introduxisse feruntur (II, 171), Minervae quoque sacra antiquissima in Lindo instituisse dici, ex Aegypto et quidem ex urbe Saï, uti opinor (nam insignis haec urbs religionibus Isidis-Neith s. Minervae), huc allata et inde per omnem Graeciam propagata. Nec abhorret, quod ab ipso *Danao* templum conditum nonnulli scribunt. Vid. Diodor. I, 58, ubi multa de hoc templo Wesselingius. Sed Strabo XIV. pag. 655 s. 967 C Herodotum sequitur, quem eundem conf. II, 107. 171 ibiq. not. Plura Creuzer. in Symbol. III. p. 346 seqq. ed. tert. Ipsius templi olim celeberrimi pauca adhuc superesse rudera testatur Ross, qui ipsum locum, in quo aedes exstructa fuit, accurate descripsit primusque inscriptiones quasdam ibi repertas protulit; vid. Rhein. Mus. N. F. IV. p. 163 seqq. Archaeolog. Zeit. 1851. (IX.) nr. 25. pag. 281 seqq., Reisen nach Kos, Halicarnass, Rhodus etc. pag. 72 seqq. — Ad formam plusquamperfecti *ἱδρύατο* conf. Bredov. pag. 328, cum quo eodem pag. 111 mox scripsi *μέχρι* pro *μέχρις*. Ad seqq. *ἐς μέν νυν Σάμον κ. τ. λ.* conf. infra III, 40. — Ad *προσχούσας* conf. not. ad I, 2.

Εἷλε δὲ Κύπρον] Ad rem cf. Diodor. I, 68: *κατεστρέψατο δὲ καὶ τὰς ἐν Κύπρῳ πόλεις καὶ πολλὰ τῶν ἱερῶν ἐκόσμησεν ἀναθήμασιν ἀξιολόγοις*. Quod vero Horodotus addit: *πρῶτος ἀνθρώπων*, id ex Aegyptiorum sacerdotum ore, qui talia iactarint, fluxisse putat Dahlmann. Herod. pag. 152 seqq., cum multo ante iam Tyriis Phoenicibus insula fuerit subdita, quos ipsos Amasis eiecisse putandus sit. Diodorus nihil de Phoenicibus tradit, quos una cum Cypriis ab Aprie pugna navali victos esse antea narraverat: adeo ut vel hac re probari videatur, utramque gentem illa aetate iunctam fuisse: nisi Cyprios Tyriis s. Phoenicibus aliquo modo subditos aut tributo obnoxios dixe-

Digitized by Google

Κύπρον πρῶτος ἀνθρώπων καὶ κατεστρέψατο ἐς φόρου ἀπαγωγήν.

ris: qua de re conf. Engel: Kypros I. pag. 244 seq. 253. Hoc loco quod Phoenicum s. Tyriorum nulla mentio fit, inde opinor explicandum, quod Tyrii s. Phoenices a Nebucadnezare pressi nullam Cypriorum rationem habere potuerunt: neque vero inde colligas licet, Cyprios a Tyriis defecisse suique prorsus iuris fuisse; cf. Hengstenberg de Tyriorr. rebb. pag. 56. In hac rerum obscuritate egregia nobis exoritur lux ex inscriptione in ipsa Cypri insula reperta, cura nobilissimi ducis de Luynes publicata ac nuper explicata a Roethio: ex hac inscriptione, quae alia quoque offert maxime insignia, intelligimus Cypri statum et conditionem valde afflictam insulamque bellis intestinis ac seditionibus vexatam, sed mox liberatam per Aegyptum ipsumque Amasidem, cuius nomen (vid. ad II, 172 nott.) Roethius sibi invenisse videtur; inde enim effectum esse traditur, ut ad pacem concordiamque redirent singulae civitates, Salamis, Amathus, Idalion, eximiamque hac in re fuisse curam Amasidis, qui illas civitates, ut foedus inirent, adduxit pacemque insulae reddidit. Vid. Numismatique et Inscript. Cypriotes par H. de Luynes. Paris. 1852. Pl. VIII. et IX. pag. 39 seqq. ac potissimum Ed. Roeth: Die Proclamation des Amasis an die Cyprier bei der Besitznahme Cyperns durch die Aegypter um die Mitte des VI. Iahrh. Entzifferung der Erztafel von Idalion etc. Paris et Heidelberg. 1855. pag. 95 seqq. — Bellum, quod cum Arabibus gessit Amasis teste Polyaeno VII, 4, Herodotus haud commemorat.

ἐς φόρου ἀπαγωγήν] Similem fere exitum in quibusdam libris seriorum scriptorum, qui Herodotum imitari studuerint, se invenisse testatur Wesselingius, v. c. in Procop. bell. Goth. I, 5. Agath. I. pag. 13 C etc.

ἹΣΤΟΡΙΩΝ ἩΡΟΔΟΤΟΥ Β΄.

Digitized by Google

EXCURSUS I

AD HERODOT. I, 35.

Ἄδραστος, *Ἄδρηστος*, *Adrastus.*

Adrasti nomine plures occurrunt in Graecorum aeque ac Troianorum rebus. Primo loco ponamus Argivum illum *Adrastum*, regem Sicyonium, Talai filium, de quo Homer. Ili. II, 572 et Herodot. V, 67. Plura Creuzer. in Commentt. Herodd. pag. 217 seqq. Alter *Adrastus* Herculis fertur filius, qui ex oraculo se ipsum una cum Hipponoo fratre interfecit in flammas sese coniiciens, ut testatur Hygin. fab. 242. A quo diversus *Adrastus*, Meropis filius, qui Troianis opitulatur, teste Homero Ili. II, 830 coll. XI, 328, aliusque *Adrastus* Troianus, quem captum a Menelao interimit Agamemnon, Ili. VI, 38 sq. Sed utrumque hunc pro uno eodemque Adrasto haberi vult Heynius ad Iliad. l. l. Tertius aut secundus *Adrastus* inter nobiles Troianos commemoratur in Iliad. XVI, 694; et praeter hosce Graecus *Adrastus*, pater Eurydices, matris Laomedontis, a quo Adrasto nonnulli *Adrasteam* urbem conditam ferebant (conf. Apollod. I, 9, 13 ibiq. Heyn. obss.), aliis aliter statuentibus. Tu vid. Heyn. Obss. ad Iliad. II, 828. p. 412. Namque *Adrasteam* urbem, ab eo Adrasto, qui Nemesios templum primum exstruxerit, conditam iam Homerus novit, sitam illam quidem ad Propontidem et ad Troadem usque porrectam ea in regione, quae post ad Mysiam pertinuit. Facit huc Callimachi fragmentum apud schol. Apoll. Rhod. I, 1116 (nr. 45. p. 431 ed. Ernest.). Atque hac in urbe vel certe in eius agris *Adrasteae* fuit templum; quae dea nisi omnino *Adrasti dea* est, pro *Nemesi* vulgo habetur. Conf. Strabon. XIII p. 880 (Antimachi fragmm. ed. Schellenberg. p. 71) et Hoeck. in Cret. I. p. 192 seqq. Alii *Adrasteam* in nymphis ponunt Iovisque Cretensis nutricibus una cum Ida, eandemque Curetum sororem appellant. Vid. Callimach. in Iov. 47. Apoll. Rhod. III, 133 ibiq. schol. Iungamus hisce ea, quae Stephanus Byzantinus (s. v. p. 36 ed. Berk.) ex Diogene retulit: *Adrasteam* esse ex Nymphis Orestiadibus, et ex Characis Hellenicis: *Adrasteam* esse locum Troiae appellatum ab Adrastea, filia Melissi, qui et Idae pater fuerit eius, quae primum in Troia regnaverit. Iam quo sensu *Adrastea* haecce Iovi addatur nutrix, pluribus exposuit Creuzer. in Symbol. II. p. 501 seqq. Ad cosmogoniam enim pertinere illam satis probant, quae apud Proclum leguntur in Theolog. Platon. IV, 16 et in Timaeum p. 323. Quod vero ad Asiam spectare videtur *Adrastea* eiusque religio, disputat Iablonsk. (de Nemesi Aegg. in Pantheo Aegyptt. p. 107) eandemque haberi vult ac *Bubastin* et *Tithram*-

Digitized by Google

bonem. Ab *Astarte* s. Venere armata et Victrice eam haud differre contendit Bochart. in Geogr. sacr. I, 42. pag. 664, ac nuper quidem Hoeck. l. l. pag. 193 ad cosmogonica Asiae minoris numina relatam vult *Adrasteam*, haud multum sanequam diversam a Phrygia matre deûm adeoque ipsam Cybelen, quae apud Graecos *Adrasteae* nomen acceperit a loco illo temploque celeberrimo. Qui enim Adrasteam Melissi faciant filiam, eos ad posteriora tempora pertinere idem addit l. l. p. 194.

Iam vero haec omnia eum in finem disputavimus, quo commonstremus (quod ad Herodoti narrationem diiudicandam nonnihil facere potest), *Adrasti* nomen si Phrygium sit, et ipsum pertinere ad sacra regum nomina, a numinibus summis repetita; ut Adrastus quasi alumnus perhibeatur deae Adrasteae (h. e. Veneris Victricis s. Minervae Victricis et Ultricis). Verum a Graeca stirpe si repetatur nomen (quo ducit fratris ab Adrasto interfecti nomen *Agathonis*), illud potius spectandum videtur, ut Adrastus modo *ultor* sit (quemadmodum Talai ille filius, notus in Epigonorum adversus Thebas expeditione, frater Eriphyles, quae fatale istud monile erat nacta, qui idem Tydeum perfugam ob fratris caedem expiat), modo *punitus*, *sons*, *infelix*, *fugax*, suaque ipsius manu occumbens, ut ille Herculis filius. Nec abhorret, quod deae Nemesi Adrastus quidam templum dedicasse traditur; hoc enim ad Troicas Phrygiasque religiones utique pertinet. Quin Herodoteus Adrastus, Gordii Phrygii filius, Nemesios quasi minister ac famulus est, quod vindictam Croeso superbo debitam exigit occiso eius filio *). Ipse vero reus est, sons ac fugax s. exsul, qui sua ipsius denique perit manu. Quae cum ita sint, hoc in universum teneri equidem velim: haud pauca in antiquissima Lydorum regum historia inveniri, quae ad religionem potius referenda sint animumque pietatis praeceptis conformandum.

His, quae magnam partem e *Creuzeri* schedis ducta sunt, alia quaedam addere placet, quae ad huius narrationis vim et rationem perspiciendam valeant. Etenim *Atys*, Croesi filius, qui interficitur ab *Adrasto*, cuius telum ab apro s. sue aberravit, sponte in mentem revocat *Atyn* s. *Attin* deum per Phrygiam cultum eodemque modo, quo Adonidem, ab apro interemtum: de qua re cecinerat Hermesianax teste Pausan. VII, 17, 5. Utroque deo, sive Atye sive Adonide, satis constat solaris numinis vim declarari, qua vere ineunte in rerum natura omnia et producantur et alantur: quae eadem hieme accedente soleque recedente plane marcescunt adeoque emortua fere fiunt. Hoc vero tempus hiemale apro significari tradit Macrobius Sat. I, 21: unde satis fit manifestum, quo sensu Atys ab apro interfici dicatur; cf. Creuzer. Symb. II. p. 424. 429. coll. 376. Welcker: Rhein. Mus. II, 4. p. 504. Quo eodem ferme redit, si aprum Martis planetae animal dicas, cuius sideris vi omnia in terris nimio calore premantur atque deleantur omnisque naturae vis procreatrix emortua fere videatur, ut fit hiemali tempore; vid. Movers: Die

*) Conf. Herod. I, 34 in. ἔλαβε ἐκ θεοῦ νέμεσις μεγάλη Κροῖσον. Ubi conf. nott.

Digitized by Google

Phoeniz. I. p. 224. 398, quem sequitur Th. Mencke Lydiacc. p. 17. Atque copiose haec tractat Rivola in Comm. de Baccho et Penth. P. II. p. 6 seqq. Quare multum abest, ut hanc Herodoti narrationem ab apri Calydonii fabula deductam aut ad huius similitudinem confictam habeamus, quemadmodum opinatur Grote: History of Greece III. p. 201, ut Graecorum fabulam de apro Calydonio et Erymanthico ad orientalium hominum narrationes de Atye s. Adonide revocandam indeque diiudicandam esse censeamus. Conf. Rivola l. l. p. 12. *Adrastum* vero, quem fatorum ac divinae vindictae ministrum hic cognovimus, nemo non videt pertinere ad deam *Nemesin Adrasteam* s. fatum inevitabile: quam deam per orientis quoque partes diversis nominibus cultam esse commonstravit Chr. Walz in Diss. de Nemesi Graecorum (Tubing. 1852) p. 12 seqq. coll. Preller: Griech. Mytholog. I. p. 333 seq. Itaque malim cum Stoll. (Ursprüngliche Bedeut. d. Ares p. 29 seq.) Adrastum, sive deum sive heroem, *inevitabilem* dicere *ultorem*, ipsa voce (*ἀ-διδράσκειν*) hoc declarante, quam cum Welckero (in Schwenck. Etymologisch-mytholog. Andeutungg. p. 302) hanc vocem a maturitate atque ubertate frugum (ἁδρὸς, ἁδροσύνη) repetere ipsumque Adrastum inde ad numina chthonia referre.

Digitized by Google

EXCURSUS II

AD HERODOT. I, 93.

De sepulcro Alyattis.

„— Franciscus Inghiramius, vir de monumentorum antiquorum cognitione meritissimus, in Monumenti Etruschi serie IV. p. 167 seq. postquam Porsennae regis sepulcro Clusino (vid. Varro apud Plin. H. N. XXXVI. cap. 13) et in Asia et in Italia consimilia alia fuisse dixerat, ita pergit: „„Del pari nel paese di Lidi, secondo che Erodoto narra, il mausoleo d'Aliatte consistera *in una base quadrilunga*, sostenente enorme tumulo di terra *della figura di un cono*, sulla cui troncatura erano cinque *grandi* stelli, come gli obelischi della tomba Chiusina.““ Tum amandat lectores suos ad ser. VItae tabulam F. 6; qua in tabula icones exhibitae sunt cum reliquiarum aliquot antiquae fabricae, tum eae, quae inserviant illustrandis descriptionibus veterum scriptorum, in his num. 6 et 8 huius ipsius monumenti („Prospetto ipotetico della elevazione num. 6 e pianta num. 8 del sepolcro di Aliatte esistito nel paese de Lidi e descritto da Erodoto“), quod cum mausoleo Porsennae comparat Inghiramius. Ac de hoc, qui accuratius cognoscere velit, ei legendae sunt commentationes Orioli Itali et Quatremère de Quincyi *) huiusque collegae Raoul Rochette (in Achilléide p. 97 seqq.): de Alyattis monumento mirari subeat, quî Inghiramius Graecis Herodoti verbis illa, quae insignioribus characteribus indicavimus, Italice adiicere potuerit et quomodo etiam Minutolius loco in annot. laudato figuram Alyattei sepulcri coni speciem habuisse dicere potuerit; laudandusque videatur Zoega, qui loco ibidem citato in his se continuerit: „„Vidit Herodotus Alyattis Lydi sepulcrum maximis quae tunc exstabant molibus accensendum, quod sic describit etc.““ Sed tamen si a verbis ipsis Herodoti discedimus: — *σῆμα, τοῦ ἡ κρηπὶς μέν ἐστι λίθων μεγάλων,*

*) [Vid. Quatremère de Quincy: Monuments et ouvrages d'art antiques restitués d'après les descriptions des écrivains Grecs et Latins et accompagnés de dissertatt. archéologg. Paris 1829. T. I. p. 127—160, ubi Porsennae sepulcrum restituere et quae Plinius ex Varrone de hoc monumento tradidit, explicare conatus est, ad Alyattis sepulcrum quoque respiciens p. 151. Praeterea conf. Thiersch. in commentatione ad I, 93 laudata, in qua p. 413 seqq. coll. 433 seqq. comparationem inter utrumque monumentum, Alyattis ac Porsennae, instituit. Post illum Gallum virum doctum in hoc sepulcro restituendo versatus est Dux de Luynes Annali dell' Instit. archeol. T. I. tav. XIII et T. I. p. 304—309 ac denique Canina Architett. Grec. T. II. CLXIX T. I. Part. III. p. 108—111. *Br.*]

Digitized by Google

τὸ δὲ ἄλλο σῆμα, χῶμα γῆς — οὖροι δὲ πέντε ἐόντες, ἔτι καὶ ἐς ἐμὲ ἦσαν ἐπὶ τοῦ σήματος ἄνω — sepulcrum, cuius basis e grandibus lapidibus, reliquum autem sepulcrum terrae tumulus est — termini autem, qui quinque sunt adhuc ad meam aetatem in summo sepulcro erant, ab his igitur verbis si discedimus: ipsam Herodotei loci sententiam apte et percepisse et reddidisse iudicandus sit Etruscorum monumentorum interpres. Nam primum Chandlerus l. l. de his Lydiae sepulcris ita refert p. 369 vers. Germ.: „„Alle sind mit grünem Rasen bedeckt, und so viel mir in die Augen fielen, als ich unter ihnen herumwandelte, haben noch ihre Kegelform, ohne dass die Spitze auch nur ein wenig eingesunken wäre. Einer der Grabhügel auf dieser Höhe, der meist in der Mitte auf der Seite nach Sardes liegt, war das Grabmal des Alyattes, Vaters des Croesus."" *) Deinde in monumenti Albani, quod Curiatiorum nomine vulgari venit, ruderibus super basi e lapidibus exstructa hodieque compareant vestigia *quinque conorum* (Inghirami IV. p. 168: „„Cosi in Alba, colonia dei Frigi, civè digente che si può tenere compresa nell' antica Meonia, il vecchissimo e notissimo sepolcro denominato de Curiazi è anch' esso *un dado lapide quadrato, sul quale sorgono cinque granconi.*"" — Se ne vegga la figura alla ser. VI. tav. F. 6 num. 10).

„Unde haud inepta coniectura est, Alyattei illius sepulcri basin lapideam fuisse *cubum:* tumulum e terra aggestum, *conum.* Atque si reputamus, numerum pyramidum *quinarium* bis memorari etiam in monumento Porsennae (vid. Varro ap. Plin. l. l.), haud absurde censebimus, eiusmodi architecturae Lydos inter atque Etruscos concentum tanquam novum argumentum accedere iis, quae plura ad narrationem Herodoti (I, 94) de Lydorum in Italia adventu firmandam posita sunt. Cui rei etiam Osannum v. cl. fidem habere video in disputatione de monumento Phrygio nuper reperto. Vid. eius viri libellus, qui inscribitur *Midas* p. 10 infra. —" ***CREUZER.***

---

*) [Nuperrime tumulos Lydorum regum Alyattisque sepulcrum accuratius perquisivisse dicuntur viri docti, Spiegelthal et Behr-Negendank, a quibus et certiora et accuratiora des his exspectamus: vid. Monatsbericht d. Berlin. Akad. d. Wissensch. 1853 Novemb. p. 653. 1854 Decemb. p. 700, ubi addita est imago camerae subterraneae nuper effossae tumuli Alyattis. *Br.*]

Digitized by Google

EXCURSUS III
AD HERODOT. I, 94.

Herodoti locum de Lydis in Etruriam profectis retulit, laudato auctore, Dionysius Halicarnassensis, Antiqq. Romm. I, 27, illud addens (cap. 28 init.), multos quoque alios scriptores hanc de Tyrrhenorum origine sententiam esse secutos eosque discrepantes in indicando coloniae duce ac tempore. Nam alios scribit Tyrrhenum Herculis filium dixisse, ex Omphale Lydiâ prognatum *), qui in Italiam profectus Pelasgos iis ex urbibus, quas supra Tiberim septentrionem versus tenuerint, eiecerit; alios Telephi filium vocasse Tyrrhenum, qui post Troiam captam in Italiam advenerit. Quibus idem Dionysius gravius opponit Xanthi testimonium, qui scriptor, Lydus genere indeque maxima ut videtur fide dignus, nihil prorsus quidquam de hac Lydorum colonia in Etruriam deducta retulerit, sed Atyis filios, Lydum et Torrhebum, patrio regno diviso utrumque in Asia remansisse enarraverit. Addit suam ipsius sententiam Dionysius (cap. 29 seq.), qua Tyrrhenos, quos a Pelasgis diversos esse vult, Lydorum colonos fuisse pernegat. *Οὐ μὲν δὴ*, in clausula scribit cap. 30 init., *οὐδὲ Λυδῶν τοὺς Τυῤῥηνοὺς ἀποίκους οἴμαι γενέσθαι.* Quae enim singula hanc in rem attulit argumenta de diversa lingua, diversis institutis, moribus, deorum cultu, aliis sumta, longiora sunt, quam quae huc apponantur. Sed ad Herodoti auctoritatem, Lydos duce Tyrrheno in Etruriam venisse scribentis, accedit Timaeus, cuius fragmentum servavit Tertullian. de spectacc. cap. 5 **); accedit Strabonis testimonium, qui haec ut vulgo recepta (ὥς φασι) prodit V, 2 p. 219 s. 335, C et p. 221 s. 339 coll. scholiast. Plat. p. 207 ed. Ruhnk. Nec aliter fere Plutarchus in Quaest. Romm. p. 277 D, in Romuli vit. cap. 2 in. 25 fin.; atque e Romanorum scriptoribus Vellei. Patercul. I, 1. §. 4. Horatius Sat. I, 6, 1. Virgil. Aen. II, 781 aliisque locis, quos Heynius indicat in Excurs. III ad libr. VIII. p. 282, Silius Italicus IV, 719 (ubi consul. interprr.). VIII, 484. Quippe poetae Latini haud raro *Lydias* res appellant *Tyrrhenicas.* Quid? quod Sardium legati coram senatu Romano decretum Etruriae recitavere, quo se Etruscorum consanguineos esse ostenderent, eadem fere in medium proferentes, quae apud Herodotum leguntur; vid. Tacit. annal. IV, 55 ***).

*) „Huc quoque referunt clavam in numis Populoniae antiquissimis conspicuam, qua Herculem indicari volunt. Conf. Lanzi: Saggio di ling. Etrusc. t. II. p. 101.“ *Cr.*

**) „Vid. Theod. Ryck. in dissert. de primis Italiae colonis ad calc. nott. Holstenii ad Stephan. Byz. p. 423.“ *Cr.*

***) Pertinet huc quoque Senecae illud: „*Tuscos Asia sibi vindicat.*“

Digitized by Google

His fere enumeratis veterum testimoniis iam accedamus ad recentioris aetatis scriptores. Atque Ryckius, ut hinc ordiar, disertis Herodoti verbis plus tribuendum esse censuit, quam Xanthi silentio, qui aliqua certe ex causa, nos quamvis latente, commotus esse potuerit, ut nihil his de rebus memoriae proderet. Galli docti Sevinius et Freretius (in Acad. d. Inscript. t. V. p. 236 seqq. XVIII. p. 95 seqq.) Xantho atque Dionysio potius fidem addi voluerunt, itemque Heynius, qui a Xantho, Lydio homine, magis quam a Graecis Romanisque standum, ipsamque fabulam ab Herodoto proditam inde ortam esse iudicat, quod Graeci antiquum Etruscorum nomen *Turesenorum* depravarint in *Τυῤῥηνῶν*. Tu vid. Excurs. III ad Virg. Aen. VIII p. 281 ibiq. laudd. *) His, quae passim iam attulit Creuzer. in Fragmm. historr. p. 152 seqq., adde, quae recentioribus temporibus in eandem sententiam prolata sunt a Guil. A. Schlegel. (Annal. Heidelbb. 1816. nr. 54 p. 854) et potissimum a Niebuhr. (Roem. Gesch. I p. 64 ed. prior. I. p. 111 ed. alter.), qui Herodoti testimonio anteferendam statuunt et Xanthi et Dionysii auctoritatem, praesertim cum tanta inveniatur linguae, institutorum, morum, religionis inter utramque gentem diversitas.

Sed Gallorum, quos supra memoravi, rationes, quibus Herodoti fidem elevarunt, iam Larcherus infringere studuit accurato examine ad Herodoti locum I, 94 t. I. p. 377 seqq. not. 266 instituto. Nam haec de industria ab Herodoto Lydorum ipsorum ex fama ac fide tradi censet eoque magis tradi, quod ille haec a Xantho neglecta vidisset. Herodotum autem Xanthi narrationes falsas, quas putabat refellendas, aliaque, ab isto omissa, supplenda sibi sumsisse monuit Creuzer. in Symb. II. p. 828 not., multumque Xanthi silentio tribuendum esse idem negat, cum Xantho, quippe Lydio homini, satis causae subesse potuerit, cur celaret, quae minus facerent ad gentis suae gloriam atque dignitatem, Herodoto vero, quem in ipsa Italia opus suum absolvisse novimus, melius utique de his rebus inquirere verumque indagare licuerit. Neque hoc admodum valet, quod Etruscorum mores, instituta, alia a Lydis tantopere differre vulgo clamant; minime enim haec tanta esse dudum statuit Wachsmuth. (Aeltere Gesch. Roms p. 85), quin vestigia nonnulla reperiantur, quibus utramque gentem unius eiusdemque stirpis esse probabile fiat. Pertinent huc, quae in utriusque gentis religionem altius indaganti obviam fiunt haud pauca valde congrua et perquam similia, pertinent quoque huc ea, quae de aeris elaborandi arte, in qua utraque gens mirum in modum excelluerit, vulgo proferuntur, aut quae de Etruscorum vestimentis e Lydia repetendis tradita inveniuntur (conf. C. O. Müller. Etruscc. I. p. 262. 270), alia, quae proferre longum est**). Ad linguae etiam similitudinem, ad ludos Etruscorum scenicos, et quae

*) Quo prior iam Valckenarius Xantho Lydo in rebus patriis potius quam Graecis recentioribus credendum indicaverat ad Herodot. IV, 45.

**) Vel eum morem, quo apud Lydos aeque atque apud Etruscos olim corpore dotem sibi parasse filiae dicuntur, ad hanc utriusque gentis cognationem referunt; vid. nott. ad I, 93.

Digitized by Google

sunt his similia, alii respiciunt *). Quibus alia haec bina nunc addit *Creuzerus*, quae pro Herodoto pugnare quodammodo cum videantur, minime ille praeteriri vult. Est Theopompi locus ex lib. XXI Philipp. apud Athenaeum XII. p. 526 tom. IV. p. 457 Schweigh., ubi haec invenimus: *τὸ τῶν Ὀμβρικῶν ἔθνος, ἔστι δὲ περὶ τὸν Ἀδρίαν, ἐπιεικῶς εἶναι ἁβροδίαιτον, παραπλησίως τε βιοτεύειν τοῖς Λυδοῖς.* Iam vero nemo nescit, quam late patuerit nomen Ὀμβρικῶν Theopompi aetate, ut proinde *Etrusci* his comprehendi debeant. Alterum illud est, quod Sibyllina Romanorum oracula iubebant Idaeam matrem coli, ut auctor est Livius XXXIX, 10. Atque etiam Varro (ap. Servium in Virg. Aen. VI, 36) Sibyllam illam, quae Tarquinio oracula obtulerat, pro *Erythraea* habet. Quae res Niebuhrio quoque in Rom. hist. I p. 530 ed. secund. Ionicam illorum oraculorum originem arguere videtur. Nos dixerimus: etiam *Lydiam*, quandoquidem *Mater Idaea* ad Lydorum religiones pertinet. Iam cum nemo nesciat, quam vim Etruscorum oracula in Romanorum res antiquitus et ad Claudii usque imperatoris tempora habuerint, probabilis coniectura est, illam mentionem *Lydiae Deae* ad Etruscos prius quam ad Romanos pervenisse. Haec *Creuzerus*. Itaque probamus Lanzium cautius de his disserentem nec Dionysii auctoritatem temere sequentem in Sagg. di ling. Etrusc. I. p. 14. 147. II. p. 82. 83 seqq. ed. sec., ubi multa idem attulit singula, quae ad Etruscarum rerum originem Lydiam vel certe Asiaticam faciant. Equidem quid statuam, antequam in medium proferam, dicendum est de C. O. Muelleri sententia, in librr. de Etruscis volumine priori p. 72 seqq. 82 seqq. 88 seqq. pluribus exposita **). Namque colonos ex Asia minori in Etruriam venisse haud ille negat; nec vero Lydos fuisse arbitratur, sed Pelasgos palantes, qui iidem Lesbum, Imbrum aliasque Aegaei maris insulas olim tenuerint et in Asiae minoris ora Lydia quoque consederint (unde Tyrrhenis adeo illis cognomen), his ipsis e terris mari traiecto ad Italiae oras Tiberisque ferme ostia venisse ibique *Tarquinios* potissimum condidisse, quam ipsi Tusci urbem inter reliquas primariam habuerint, omnium rerum et divinarum et humanarum apud Tuscos quasi parentem. Neque etiam urbis *Caere* rationem haberi negat. Quae sententia cum ab Herodoti (quem, Graecum hominem, Graecas Etruscorum origines non

---

*) „Vid. The classical journ. 1810. II. p. 535 seqq.“ *Cr.* Tu conf. quae de Atyis nomine diximus ad Herodot. I, 7. Hinc minime mirum, Gallo docto (Raoul Rochette: Histoir. de l'établiss. d. colon. Grecq. I. p. 358 seqq.) Herodoteam narrationem ut magis veram probari. Adde, quae postea idem vir doctus scripsit in Journal d. Sav. 1843 p. 424 seq. 1844. p. 625.

**) Muelleri sententiae subscripsit Kämpf. Umbricc. Spec. I. p. 41, eandemque recepit adeoque amplificavit Uschold: Gesch. d. troj. Kriegs p. 207 seqq., impugnavit Schwegler: Roemische Gesch. I. p. 262 seq. In alia abiit Grotefend: Gesch. u. Geograph. v. Altital. I. p. 34 et praecipue IV. p. 18 seqq. nullam prorsus cognationem inter Lydiae atque Etruriae Tyrrhenos fuisse ratus omnemque famam ex confusione utriusque gentis ortam esse. Nec aliter fere Hupfeld., de quo mox dicemus.

Digitized by Google

protulisse, modo tales fuerint, quis credat?) aliorumque scriptorum testimonio recedat, nec ipsis artis monumentis nuper detectis conveniat, non est, quod diu in ea immoremur. Iam, ut hoc unum modo commemorem, quotquot in Etruscorum sepulcris aliisque monumentis repraesentati conspiciuntur homines, nonne aliam prorsus oris delineationem, alium vultum, alium prorsus corporis commonstrant habitum, valde illum quidem remotum a Graecis?

Multum enim abest, ut, quae nuperrime detecta et e hypogaeis maxime eruta sunt vetustissimae Etruscorum artis monumenta, Graecam prodant originem, ut ad orientem potius referenda videantur, ex quo uno imagines, signa, symbola in hisce monumentis antiquissimis conspicua illustrari atque intelligi poterunt. Quaenam vero haec ipsa orientis sit regio, cui sua debeant Tusci et unde Tuscorum origo sit repetenda, id certo pronunciare minime adhuc licet, cum ipsa illa monumenta nondum omnia ad accuratam doctorum hominum notitiam pervenerint adeoque novis inventis quotidie augeantur, ut, nisi omnis me fallit spes, aliquando tenebrae nunc Etruscorum rebus offusae dissipentur clariorque his terris affulgeat lux. Utut est, orientalem Etruscorum originem vel ea, quae adhuc innotescunt, satis prodere videntur *). Tu conf. Dorow.: Notizie intorno alcuni vasi Etrusci (Pesaro 1828) et eiusdem viri docti libellum, qui inscribitur: Etrurien und der Orient (Heidelberg. 1829) p. 6 seqq., Voyage archéologique dans l'ancienne Etrurie etc. (Paris. 1829) p. 35 seq. 38 seqq. coll. Universel (Paris. 1829) nro. 20. p. 71 **).

Nolo huc referre monumentum in media Phrygia ab Anglis inventum descriptumque ***), antiquissimum illud quidem, nec vero tale, ex

---

*) Addere hic iuvat Maffeii sententiam de orientali Etruscorum origine in Append. ad Istor. diplomat. p. 219 proditam et aliis rationibus e linguarum affinitate literarumque similitudine desumtis probatam Rinckio in Annall. Heidelbb. 1824 nr. 52. p. 826 seqq. Etruscos maximam certe partem ille vult Cananaeos esse, ab Israëlitis Syriâ pulsos indeque in Lydiam commigrantes, unde in Etruriam fuerint delati, quemadmodum ab Herodoto memoriae fuerit proditum.

**) Quae ibi afferuntur, eorum haud pauca ad *Aegyptum* spectare videntur. Quin ipsa hieroglyphicae artis vestigia quaedam apud Etruscos reperiuntur. Aegyptiorum et Etruscorum sepulcra simillima, pingendi modum, colorum rationes simillimas affert Rosellini Monum. civil. I. p. 136. II. p. 203 seq., Wilkinson: Topograph. of Theb. p. 151. Add. Gray: Tour to the sepulchres of Etruria. Lond. 1840 (Athenaeum Lond. 1840. nr. 691. p. 67 seqq.).

***) Descripsit Leake in Walpole Itinerarr. Londin. 1820. Tu vid. Journal des Savans 1820. Octob. p. 624—626. Annall. des voyages par Eyriès t. XVIII (Paris 1823). p. 328 seqq., Hammer. in Annall. Viennenss. t. XXXIII. p. 122. Idem monumentum nuper exhibuerunt Texier et Stewart, quos ad I, 14 laudavi. — Ex Osanni rationibus monumentum hoc incidit intra ann. 740—570 ante Christum natum. Vid. p. 37 l. l. Qui Lyciae monumenta vetusta nuper perquisiverunt, Lyciorum architecturam, literas, alia Etruscis perquam similia inveniri contendunt, ut in Etruriam e Lycia vel certe ex Asia minori traducta haec videantur. Vid. Fellows Discoveries etc. p. 197 et Sharpe ibid. p. 442.

Digitized by Google

quo opinor gentis Etruscae origo Lydia probari possit, prouti viri quidam haud indocti pronuntiarunt. Nam, in quo illi maxime insistunt, literae huic monumento sepulcrali inscriptae *Graecae* potius esse videntur, nec ullo modo cum Etruscis congruae. Tu vide sis copiosam hac de re disputationem Osanni in libro, qui inscribitur: Midas oder Erklärungsversuch der erweislich ältesten griech. Inschrift etc. Leipz. et Darmst. 1830. p. 1 seqq. 28 seqq.

Ad Herodotum denique ut revertar, haud equidem sum nescius, quam lubricum sit ea de re quid statuere velle, quae iam Dionysii Halicarnassensis aetate in valde disceptatis atque ambiguis fuisse videri queat; illud iure mihi sumere posse videor, vulgarem certe atque communem antiquitatis sententiam de Etruscorum origine eam ipsam fuisse, quam Herodotus ipsumque secuti haud pauci rerum scriptores prodiderint. Quae nisi vulgo recepta, plerisque adeo probata fuisset, num Dionysium credibile est tantam impendisse operam, qua falsam evinceret illam suamque ipsius veriorem probaret sententiam, qua nihil Etrusci cum Lydis commune habuerint? Neque quod supra attigi, Xanthi silentium eo usque poterit valere, ut, quae alii de Lydorum rebus enarrent, continuo pro falsis habeamus, praesertim cum causae subesse possint, cur alterum siluisse, alterum dixisse sit credibile.

Quae cum ita sint, nuper tamen plures exstiterunt, qui omnem Lydorum commigrationem in Etruriam omnemque inde utriusque gentis cognationem ad fabulas relegarent, nulla fide dignas, Herodoto, homini credulo a Graecis in Asia minori habitantibus obtrusas, ut Schweglerus opinatur Roem. Gesch. I. p. 258. 261. Ac tale quid iam Micali (Storia degli antichi popoli Ital. I. p. 97 seq.) statuerat: qui cum alias prorsus Etruscorum origines somniaret, Herodoti narrationem prorsus falsam fictamque habuit, sed idem aliis locis (I. p. 99. II. p. 106 seq. 116 seq. 121. 255 seq.) haud pauca apud Etruscos reperiri fatetur, quae ex Asia atque ex Aegypto potissimum sint repetenda: quae eadem in huius operis censura pronunciat Raoul Rochette in Journal d. Sav. 1834. p. 145. Ad Pelasgos revocari vult Etruscos s. Tyrrhenos, ab Asia minori minime repetendos, Lepsius in libro qui inscribitur: Ueber die tyrrhen. Pelasger in Etrurien etc. Lips. 1842: de qua sententia cf. Schwegler. l. l. p. 262. Nullam inter Lydos et Etruscos similitudinem cognationemve intercedere professus est Grotefend l. l. et Th. Menke Lydiacc. p. 26; inde ad fabulas Lydorum in Italiam advectorum coloniam plane reiici vult Hupfeld. Exercitt. Herodd. Spec. III. p. 22 seqq., itemque Schwegler. l. l. p. 258 seq., quem si sequaris, Etruscorum gens Indo-Germanica ex Asiae superioris regionibus terrestri itinere in Italiam immigrasse dicenda erit (p. 268). Sed haec, quae vera coniectura nituntur, nunc mitto: contra Hupfeldii opinationes Herodoti auctoritatem tueri studui in Jahrbb. f. Phil. u. Paedag. LXIV. p. 142 seqq., quippe quam antiquorum scriptorum testimoniis probatam aliisque rebus ac potissimum iis, quae ad Etruscorum artem spectant, confirmatam alii quoque viri docti, qui in his rebus tractandis summa diligentia fideque versati sunt, maxime tuendam iudicarunt. Inter Italos exposuerunt Vermignoli in Saggio di

Digitized by Google

Congetture (Perugia 1824) p. 33 seqq. ac praecipue C. Fea: Storia dei vasi fittili dipinti, che da quattro anni si trovano nello stato ecclesiastico in quella parte, che è nell' antica Etruria colla relazione della colonia Lidia, che li fece per piu' secoli prima del dominio dei Romani. Rom. 1832. Cui accedit Gell: Topography of Rom and its vicinity I. p. 359 seqq. itemque G. Dennis: The cities and cemeteries of Etruria (Lond. 1848) I. p. XXXII seqq., qui uterque ab Herodoti testimonio haud discedendum esse docuit; neque aliter statuit Prichard: Researches in to the history of the European Nations III. p. 243 seqq. ed. tert. itemque vir doctus in Quaterly-Review nr. CLI. p. 53—61 atque Fr. Newmann in libro qui inscribitur: Regal Rom etc. Londin. 1852, de quo vid. Athenaeum Lond. 1852. nr. 1280. p. 511. Conf. etiam M. Koch: Die Alpen-Etrusker (Lips. 1853) p. 9.

Quae omnia qui respexerit artisque opera et priore et nostra aetate in lucem prolata consideraverit, haud pauca vel adhuc superesse concedet, quae Etruscorum artem, quam admiramur, ex orientis populis ductam indeque ex parte certe repetitam videri doceant adeoque fidem concilient Herodoteae narrationi, de cuius fide dubitandi causam iustam adhuc allatam non esse reperio. Neque aliter placuisse invenio Thierschio in Commentatione ad I, 93 laudata p. 423 seq., Creuzero Symbol. III. p. 536—541 (cui add. quae disputantur apud Guigniaut: Religions de l'Antiquité II, 3. p. 1167 seqq.), ac viro docto Italo, qui nuper eandem de Etruscorum originibus quaestionem tractavit propositisque variis virorum doctorum sententiis non aliunde nisi ex Asia minori Etruscorum origines repeti posse docere conatus est, Otto Vannucci: Storia d'Italia dell' Origine di Roma sino alla conquista Longobardica (Firenze 1852) I. p. 84 seqq. 115—130. Et conf. quoque Ch. Walz in Diss. de relig. Romann. antiquiss. p. 20 et Allgem. Zeit. 1853. nr. 222. Beil. p. 3547.

Digitized by Google

EXCURSUS IV

AD HERODOT. I, 130.

Μῆδοι δὲ ὑπέκυψαν Πέρσῃσι διὰ τὴν τούτου πικρότητα, ἄρξαντες τῆς ἄνω Ἅλυος ποταμοῦ Ἀσίης ἐπ' ἔτεα τριήκοντα καὶ ἑκατὸν δυῶν δέοντα, πάρεξ ἢ ὅσον οἱ Σκύθαι ἦρχον.

Quae de hoc loco ad Ctesiae fragmm. p. 439 disputavimus, eorum summam hic adscribamus, aliis quibusdam additis. Nam Herodoti verba a Ctesiae narratione de Medorum regibus ac de tempore, per quod illi regnum tenuerint, mirum quantum discrepant. Vid. Diodor. Sicul. *II*, 32. Octo Ctesias nominat Medorum reges, qui per ducentos octoginta duo annos regnum occuparunt; quibus nonus accedit Astyages. Unde apud Syncell. Chronic. paschal. p. 115 B Medorum regno anni tribuuntur CCLX et apud Chronograph. p. 235 Paris. ed. p. 188 Venet. anni CCLXXVI; Agathias vero (de rebus Iustin. II p. 46 A) a Ctesia opinor pendens annos ponit non minus trecentos. Nec denique ipse Herodotus sibi constans reperitur in annis, per quos singuli regnarint reges, recte computandis. Quodsi enim annos, quos quatuor istis Medorum regibus, incluso Astyage, ille adscribit, in unum contuleris (I, 102. 106. 130), exsistet summa annorum centum quinquaginta; unde XXVIII annis, qui ad Scytharum occupationem pertinent, detractis, supersunt anni CXXII, neque CXXVIII, ut hoc Herodoti loco legitur. Quae quo modo, nisi negligenter scriptorem nostrum egisse aut librarios eius verba literasque perturbasse dixeris, convenire possint, non magis intelligo quam cum numeris Ctesianis si quis illa in concordiam redigere velit. Periculum fecere haud pauci viri docti, cum modo sacra ex scriptura, modo orientalium scriptorum e fontibus, modo ex suo ipsorum ingenio haec secum conciliare iustamque temporum seriem inde constituere conarentur. Tu vid. Beck: Allgem. Weltgesch. I. p. 612 sqq. 635 seqq. 641—644 et dudum ante de his disserentem Reiner. Reinecc. in familiis regg. Med. et Bactrr. (Lips. 1572) p. 24 seqq. 29. 31. Nec praetermitti debet Larcheri disputatio in tab. chronol. t. VII. cap. IV. p. 158 seqq., ubi variae et veterum et recentiorum sententiae collectae inveniuntur. Ingeniose quoque in haec inquisivit Gallus doctus in libro, qui inscribitur: Recherches nouvelles sur l'hist. ancien. (Paris. 1814) t. I. p. 144 seqq. Singulos apud Herodotum reges Medorum cum Ctesianis comparare et utrumque scriptorem hoc modo secum conciliare studuit, ut Ctesiana regum series nihil aliud esse videatur nisi Herodoteae seriei duplicatio. Quae talia sanequam sunt, ut et affirmare et diffidere sit difficile. Haud meliori in hisce successu elaborarunt alii, quos ad Ctesiae l. l.

Digitized by Google

excitavi, vix tamen quidquam proferentes, quo perturbata temporum ratio satis illustretur. Quippe discrepantiam illam inter Herodoteos atque Ctesianos numeros eo referre malunt, quod alter istos annos omiserit, per quos Medi, ab Assyriis cum defecissent, iudicum s. principum quorundam auctoritati res suas administrandas permiserint, donec Deiocem regem elegerint. Nec magis certa videntur, quae Hammerus statuit in Annall. Viennenss. IX. p. 13—16. Nam Deiocem, ut ad cap. 96 adnotavimus, contendit esse *Dschemschid* et Phraortem *Feridun*; qui reliqui commemorentur sex reges tum apud Ctesiam tum in carmine Persarum, cui nomen Schahnameh, interpositi usque ad Cyaxarem, eos ab Herodoto neglectos esse vult. Niebuhrio (v. Denkschrift. d. Berlin. Acad. der Wissensch. 1820—1821 p. 49. 50) hae difficultates sic tolli posse videntur, ut in Herodoti loco, corrupto scilicet, legatur: *ἄρξαντες τῆς — ἄνω Ἀσίης ἐπ' ἔτεα πεντήκοντα καὶ ἑκατὸν, πάρεξ ἢ ὅσον οἱ Σκύθαι ἦρχον, τριήκοντα δυῶν δέοντα.* Nec tamen haec textui continuo inferenda esse censet vir doctissimus. In clausula denique commemoranda est scriptio, quae Wetzlar. 1828 prodiit, auctore Graff. Qui cum in chronologiam valde turbatam regni Assyriaci, Babylonici, Medici inquirit, nostrum quoque locum attigit p. 9, quem prava interpretatione ad suam sententiam ita detorquere studet, ut verba *πάρεξ ἢ ὅσον οἱ Σκύθαι ἦρχον* perperam vulgo sic accipi contendat: „*demtis iis annis, quibus penes Scythas fuerat imperium*,“ cum potius explicanda sint: „ausgenommen die Zeit oder zusammen, in Verbindung mit der Zeit, wo die Scythen herrschten, so dass diese Zeit schon mit in den 128 Jahren einbegriffen ist.“ Atque Graffium nunc satis refutavit Hupfeld. Spec. II Herodd. Exercitt. de vetere Medd. regno p. 54 seqq., qui idem p. 58 et Niebuhrii emendationem recte nobis videtur repudiasse et Hitzigii coniecturam Herodotea verba sic mutantis: *ἐπ' ἔτεα ἑκατὸν δυῶν δέοντα, πάρεξ ἢ ὅσον οἱ Σκύθαι ἦρχον* vel potius: *ἐπ' ἔτεα εἴκοσι κ. τ. λ.* (vid. ad Jesai. p. 294).

Retuli quaecunque a viris doctis prolata inveni; quibus cum tantae tenebrae vix dissolvantur, nolui ipse novae coniecturae periculum facere ad ea concilianda, quae vix unquam secum conciliari aut ad liquidum perduci posse existimem. Neque aliter mihi statuendum videtur respicienti ad ea, quae nuperrime in hanc eandem rem disputata sunt a compluribus viris doctis. Etenim praeter Hupfeldium l. l. disquisivit de his numeris Clinton. Fast. Hellenn. I. p. 257 seqq., R. Scott in The classical Museum II. p. 186 seqq., Grote: History of Greece IV. p. 304 seqq., De Saulcy: „Recherches sur la chronologie des empires de Ninive, de Babylone et d'Ecbatane“ in: Memm. de l'Acad. d. Inscriptt. T. XIX. P. I. p. 184 seqq. inprimis p. 212 seqq., I. Brandis: Assyrr. rerum tempora emendata (Bonn. 1852) p. 3 seqq., Godofred. Muys: Quaest. Ctesiann. chronologg. (Monaster. 1853. 8) p. 20 seqq., qui Herodoti numeris patrocinatur, in quibus mea quidem sententia nihil mutare licebit. Et confer. quoque Iatho: Zur Chronologie d. ältest. Geschichte d. Menschheit (Hildesheim 1853) p. 10 seqq., H. Hesse: De Assyriis (Vratislav. 1836) p. 19, ac praecipue Ioann. a Gumpach (Die Zeitrechnung d. Babyl.

Digitized by Google

u. Assyr. p. 92 seq. 142 seq.), qui hoc docere conatus est, Ctesiam, qui octo Medorum reges tradit iisque ducentos octoginta duos tribuit annos, non admodum discedere ad Herodoto et numeris Herodoteis, si duplex regum Medorum apud Ctesiam constituatur series, ita ut quaeque quatuor habuerit reges, qui centum quadraginta ferme annos imperium tenuerint: hunc igitur numerum propius accedere arbitratur ad centum quinquaginta annos, quos Herodotum quatuor Medorum regibus tribuere supra monuimus.

Digitized by Google

EXCURSUS V

AD HERODOT. II, 5.

ὅτι *Αἴγυπτος — ἐστὶ Αἰγυπτίοισι ἐπίκτητός τε γῆ καὶ δῶρον τοῦ ποταμοῦ.*

Potuit hoc fluxisse ex Hecataei Milesii libro de rebus Aegyptiis, ex quo Herodotum haud pauca transscripsisse refert Porphyr. ap. Euseb. Praeparat. ev. X. p. 466 B. Ad quod, monente Creuzer. in Fragmm. hist. p. 29 seq., facit Arriani testimonium (de exped. Alexandr. V, 6. conf. Klausen. ad Hecataei fragmm. p. 122), ab Hecataeo atque Herodoto Aegyptum perhiberi Nili donum scribentis. Nec minus huc pertinent Strabonis verba XII. p. 810 C s. p. 536 (coll. I. p. 61 B. p. 36 et 53 B. p. 30): — *ὥστε εἰκότως ὑπὸ τοῦ Ἡροδότου καὶ τὴν ὅλην Αἴγυπτον τοῦ ποταμοῦ δῶρον λέγεσθαι· κἂν εἰ μὴ τὴν ὅλην, τήν γε ὑπὸ τῷ Δέλτα, τὴν κάτω χώραν προσαγορευομένην.* Adde eundem XV. p. 691 sive p. 1013 A. Heliodor. Aethiopp. IX, 22. p. 381. Diodor. I. 34, alios, qui inferiorem certe Aegyptum Nili donum esse contendunt haud fere aliter atque Aegyptiorum sacerdotes Herodoto narraverant et hicce ipse sibi persuaserat de inferiori Aegypto ex advecto fluvii limo orta. Nostra aetate haud defuere, qui hanc sententiam probarent, laudati a Schlichthorst. in Geograph. Afric. Herod. p. 23, quibus adde sis Beck: Allgem. Weltgesch. I. p. 268. Unde quodammodo, monente Creuzero l. l., disiungenda Ephori sententia, qui quidem non aliquam Aegypti partem, ut reliqui, sed *totam* Aegyptum esse *ποταμόχωστον* contenderat, ne Thebaide quidem excepta, quam reliqui primitus terram continentem solidamque fuisse arbitrabantur (sed conf. Creuz. nott. ad II, 4 fin.); vid. Ephori fragmm. p. 214. 216 ed. Marx. et Aristotel. Meteorolog. I, 14, 11, ubi inter alia haec: *καὶ πᾶσα ἡ χώρα τοῦ ποταμοῦ πρόσχωσις οὖσα τοῦ Νείλου* (sc. *φαίνεται*); unde apud Plutarch. De Isid. et Osirid. p. 367 A. *θάλασσα γὰρ ἦν ἡ Αἴγυπτος*; quae eadem etiam exstant apud Diodorum III, 3: *καθόλου γὰρ τὴν νῦν οὖσαν Αἴγυπτον λέγουσιν οὐ χώραν, ἀλλὰ θάλασσαν γεγονέναι κατὰ τὴν ἐξ ἀρχῆς τοῦ κόσμου σύστασιν*: postmodum addit Diodorus a Nilo ex Aethiopia limum per inundationis tempus deferente paulatim terram esse aggestam, evidentissimisque signis circa fluvii ostia id ipsum probari, terram e fluminis aggestu exstitisse. Atque inde Herodoto rectius Aristotelem Aegyptum dixisse opus (*ἔργον*) Nili, non *δῶρον*, in Olympiodori Excerptis ad Aristotelis l. l. (p. 258 ed. Ideler) legimus. Et conf. quoque Tzetz. ad Lycophron. 119. Manil. Astronom. IV, 774. Philostrat. Vit. Apoll. VI, 1. p. 228 et VI, 24. p. 266. Ac licet, ut modo diximus, recentiori aetate exstiterint viri docti (v. c.

Digitized by Google

Shaw., alii), qui Herodoti et reliquorum veterum scriptorum iudicium tueri studerent; alii fuere, qui cum Aepyptiae terrae solum nunc non elatius sit quam Herodoti aetate, hunc scriptorem egregie lapsum esse dicerent, quod inferiorem Aegyptum pro Nili dono haberet, ex fluvii limo allato et congesto ortam. Niti enim hanc opinionem fundamento non satis valido de immenso temporis spatio, quod Herodoti aetatem antecesserit, nec probari posse nisi terram ipsam commonstraveris multo antiquiorem esse quam reapse fuerit. Ita Freret. in Mém. de l'Acad. des Inscript. t. XVI. p. 333 seq. XVIII. p. 188 seqq. et post alios praecipue Larcherus in copiosa ad h. l. disputatione. Quibus accessit Mannert. Geogr. der Gr. u. Roem. X, 1. p. 245 seq. 525 vana esse clamans, quae Herodotus et h. l. et II, 10 seq. perscribat, cum Aegyptus omni tempore talis fuerit, qualis adhuc inveniatur nec ullis aucta incrementis, quibus solum elatius fuerit redditum; fieri utique potuisse, ut olim paludosa et stagnosa terra fuerit Delta, minime vero primitus maris fuisse sinum. Quae sanequam produnt auctorem minime talem, ὅστις γε σύνεσιν ἔχει, ut Herodoti utar verbis. Melius vidit Rennel. in Geogr. Herod. p. 591 seqq. et inprimis p. 593. 594. Eam enim regionem, quae Delta vocatur, indubia scribit continere vestigia, quod prisco aevo haud exstiterit, sed temporum decursu Nili alluvie nata, accedente posthac humana arte operaque, in terram firmam et continentem cesserit. Quod idem permultis argumentis ex ipsius soli natura terraeque universae indole repetitis luculenter probavit Andréossy in Descript. de l'Eg. état mod. mém. I. p. 272 seq. coll. Antiqq. vol. I. sec. livrais. p. 88 seqq., ut iam dubitari nequeat, vera Herodotum retulisse. Quod idem placuit Heerenio Ideen etc. II, 2. p. 80. 81 not. coll. p. 55, atque Champollioni l'Egypt. sous l. Phar. II. p. 3 sqq., qui antiquorum scriptorum testimoniis et geologica locorum indole satis hoc probatum iudicat, Aegyptum inferiorem olim fuisse maris mediterranei sinum, qui ad Memphim usque et mediam, quae nunc habetur, Aegyptum pertinuerit, tum vero Nili limo repletus in paludes ac stagna transierit, unde terra continens postmodo evaserit, documento esse et regionis planitiem montibus utrinque ferme inclusam et ipsum solum nigrum limosumque, quod fluvii alluvie quotannis adgeri appareat. Omnium accuratissime hanc rem tractavit Ritter. Erdkunde I. p. 840 seqq. 846 seq. 852 seqq., Herodoti illustraturus sententiam, qui inferiorem Aegyptum fluvii donum esse pronuntiat. Atque probatum it vir doctus, Nili inundationibus et fluvii alveum erigi et solum adiacens, subveniente pariter natura atque hominum arte, exstructis aggeribus, ductis canalibus, adhibitisque machinis. Nec vero eodem modo iisdemque mensuris per omnes Aegypti partes et Nilum et solum erigi, sed variari pro varia ipsius terrae indole, ita ut, cum multo maior terrae copia in Aegypto inferiori fuerit adgesta, haec regio serius quam reliquae Aegypti partes nata fuisse sit censenda. Neque effugere posse sollertem naturae scrutatorem, aliquo tempore, quamvis remotissimo, eam terram, quae nunc Delta appelletur, nondum exstitisse, postmodo demum ortam tum limo, quem fluvius advexerit, tum vero etiam arena, quam idem secum tulerit fluvius ven-

Digitized by Google

tique afflarint. Qui enim in superioribus Aegypti regionibus propter celeriorem fluvii cursum maioremque undarum vim subsistere haud potuerit limus, eum in inferiori Aegypto, ubi fluvii exitus in mare, subsistere necesse fuisse, fluvio scilicet minus rapido nec limum ulterius vehere valente. Cum igitur medio in fluvio limi et arenae copia substitisset paludis ad instar aut syrtis, necesse fluvium dissecari in duo brachia, quae paludem s. stagnum in terram continentem paulatim conversum utrinque includerent. Hinc bina Nili ostia primitiva, Canopicum et Pelusiacum; de quibus vid. nott. ad II, 17. Addam denique, quae in eandem rem monet Dureau de la Malle in Géograph. physique de la mer noire p. 42 seqq. coll. 23 seq. 25 seq. Tria ille potissimum distingui vult in solo inferioris Aegypti: primum lapides ac saxa calcaria, dudum quae illic fuerint, nec fluvii alluvionibus ortum debeant; dein arenam advectam; tum fluvii limum, quo magna maris pars expleta fuerit, accedente simul arena ventis huc conflata, et cohibentibus illis saxis, quae adhuc in litoribus Alexandrinis sint conspicua, undarum maris alluentium vim, quo facilius limus subsistere et in terram evadere potuerit. Eam igitur regionem revera pro Nili dono esse habendam, cum in dies illa Nili inundationibus augeatur et crescat. De saxis illis, quae multum valuerint, Ritterus quoque monet p. 855 l. l. His virorum doctorum disputationibus adde quae in eandem sententiam disseruerunt Chr. Kapp: Vermischte Aufsätze (Kempten 1833) p. 139. Russel: Egypt. (Edinburgh Cabinet Libr. III) p. 464 seqq. coll. p. 36 seq. et praecipue Russegger (Reisen etc. I, 1. p. 251 seq. coll. 232), qui pronuntiat, omnem inferiorem Aegyptum unice conformatam esse alluvie Nili, qui maris sinum inter Libycos et Arabicos montes limo compleverit terramque sic adaggeratam continuo promoverit mare versus. A quibus plane dissentientem reperio virum doctum, Ehrenberg (Monatsberichte d. Verhandll. der Gesellschaft für Erdkunde 1852. IX. p. 32 seq.), qui in Nilum eiusque naturam ac regionis Delta formationem per Nilum ut volunt effectam inquirens, instituta simul analysi microscopica et aquae Niliacae et limi a Nilo aggesti effici inde vult, Aegypti hanc partem falso perhiberi donum fluvii, sed donum potius esse vitae organicae atque in se habere vim suam procreatricem ac salutiferam. Atque iam antea Wilkinson („On the Nile and the present and former Levels of Egypte in: Journal of the geographical society IX. p. 431 sqq.), quem plures secuti sunt, Delta dixerat nunc idem esse eosdemque habere fines septentrionem versus, quos habuerit et Herodoti temporibus et remotissima antiquitate, quae cogitari possit. In cuius sententiam quo minus abeam, multa a Russeggero aliisque viris doctis supra laudatis disputata prohibent, nullamque video causam, cur ab eorum sententia discedam, quae ipsa soli natura ac totius regionis indole valde comprobatur. Idem iudicat Wheeler Geography of Herodot. p. 350. 352 not. Osburn: The monumental history of Egypt. I. p. 5. Paulin Talabot in: Revue d. d. mond. (1853) T. X. p. 485 seqq.

Digitized by Google

EXCURSUS VI

AD HERODOT. II, 17.

De Nili ostiis.

Est hic classicus locus de Nili ostiis, quae nostra aetate minime eadem esse atque Herodoti aetate nemo fere nescit. Hodieque enim bina potissimum sunt ostia, quibus aquarum copiam Nilus in mare emittit, alterum prope urbem Rosettanam, alterum prope Damiatam, reliquis ostiis obturatis arenave aut limo obductis. Nam septem vulgo enumerata sunt Nili ostia, qui inde *septemfluus* dicebatur fluvius s. *septemgeminus;* a qua sententia nec Herodotum alienum fuisse, licet quinque tantum ostia Nili commemoret, vidimus ad II, 10. Sed valde variant in singulis hisce ostiis septem recensendis, vel errore lapsi, vel, uti fieri solet, quae ad diversa tempora pertinerent, non satis accurate discernentes. Quam in rem quae plurima a viris doctis nostra potissimum aetate disputata sunt, ea nolumus huc transscribere; summam modo eorum, quatenus ad Herodotum rite intelligendum faciant, referre praestat.

Ac statuit Mannert (Geogr. d. Gr. u. Roem. X, 1. p. 528 seq.), Herodoti sententiam de tribus primariis Nili ostiis, unde reliqua temporum decursu fuerint deducta, eam videri, quae et maxime probabilis et cum ipsa re consentanea sit. Quem medium ille dicat Nili fluvium Sebennyticum, eum olim fuisse videri principem ac primarium; ex eo in utramque partem et occidentem et orientem versus ad mare discessisse duo brachia: Canopicum et Pelusiacum, teste Plinio Hist. Nat. V, 9. §. 48. Hoc utique magis videri congruum, quam quod Canopicum fluvium fuisse primitivum dicas adeoque parentem reliquorum, quotquot vulgo perhibeantur. Equidem tamen eos sequi malim, quibus verisimilius et cum ipsa terrae indole magis consentaneum videtur, *duo* tantum primitus fuisse brachia, Pelusiacum et Canopicum, intra quae terra, cui nomen Delta*), olim substiterit. Vid. Ritter. Erdkunde I. p. 853 et nott. ad Herod. II, 5. Paulin Talabot in: Revue d. d. mond. (1855) T. X. p. 485. Neque Strabo dissentit XVII. p. 788 s. p. 1136 D. Quae cum ita sint, hoc vix negari poterit, primitiva Nili brachia ostiaque post admodum fuisse mutata, tum hominum opera atque arte canales dedu-

---

*) Hoc Delta prisco admodum aevo extensius fuisse dubitari vix poterit, recte observante Russeggero Reisen etc. I, 1. p. 250 seq. propter rationes geologicas. Namque Nili brachium superius discedens per eum Libyae tractum, qui nunc desertus sterilisque iacet (vid. plura in nott. ad II, 10), ad mare tetendit atque hoc modo hunc ipsum tractum regioni Delta ac terrae, quae coli poterat, addidit.

Digitized by Google

centium, tum ipsius fluvii natura; unde factum est, ut ipse ostiorum numerus haudquaquam sibi semper constiterit, et nunc plane aliter haec sint constituta atque olim fuisse accepimus. Veterum scriptorum locos de Nili ostiis iam attulit Wesseling. ad Diodor. Sicul. I, 33; inter quos potissimum consul. Strab. XVII. p. 801 s. p. 1153 B coll. p. 788 s. p. 1136 seq. Plin. H. N. V, 10. §. 51 seqq. Lacunosum Scylacis locum in Peripl. p. 43 explere studuit C. Mueller in Geogr. Gr. Min. I. p. 80. Nostra aetate de Nili ostiis conscripsit du Bois-Aymé („Sur les anciens branches du Nil et ses embouchures dans la mer") in Descript. de l'Eg. I. Antiqq. (livrais. 3) p. 277 seqq. et Le Père loco infra laudando p. 118 seq.

His in universum monitis iam ad singula ostia, quae Herodotus memorat, accedamus. Primo loco nominat *Pelusiacum*, quod orientem versus deflectens hac parte Aegypti fines tutari quodammodo videtur, satis valida aquarum copia fluens: unde, si ab oriente incipias, τελευταῖον inter Nili ostia dicitur a Strabone l. l., πρῶτον vero a Stephano Byzant. s. v. Πηλούσιον. In ipso cursu fluvii inde a Cercasoro urbe nonnihil per temporum decursum esse mutatum probabile est; alioqui enim conciliari nequeunt, quae de eius cursu ac situ diversa apud veteres enarrantur. Quae cum ad nostrum locum minus pertineant, nunc missa faciamus. Hodie exsiccatus fere est Pelusiacus Nili fluvius, qui olim ad Pelusium urbem mare intrabat *), cuiusque cursum nunc sequitur canalis Abou-Meneggeh (teste du Bois-Aymé l. l. p. 279 seq.), qui ipse nonnisi valde aucto Nilo terrasque adiacentes inundante nonnihil aquae recipit et trans locum, qui nunc dicitur Salieh, prope lacum Menzaleh limo et arena obiecta prorsus evanescit. Cuius rei causas et alias afferunt et canalem inprimis illum, qui Arabum aetate in sinum Arabicum fuerit deductus. Conf. Mannert. Geogr. d. Gr. u. Roem. X, 1. p. 552 seq. Rennel. Geogr. Herod. p. 621 seqq. Ritter. Erdkunde I. p. 826. Multa quoque hac de re disputavit Champoll. l'Eg. sous l. Phar. II. p. 9 seqq. 12 seq. 24; Pelusiacum enim brachium idem esse ponit atque Damiatinum, quod nunc appellatur, usque ad eum locum, ubi exorditur canalis Moëz; quo ipso Pelusiacum brachium continuari, infra Bubastin urbem in duo dissectum brachia, quorum alterum orientem versus dirigatur (*Pelusiacum*) inque mare exeat prope Thineh s. Pelusium, alterum, Tanin praeterfluens (*Taniticum*), recentioribus cognitum sit nomine canalis Moëz, qui in lacum Menzaleh desinat. Pelusiacum brachium idem scribit nunc relictum ferme et exsiccatum esse eam ob causam, quod neglectis aggeribus huius brachii aquae in Taniticum transierint, ut vel vestigia fluvii Pelusiaci difficilius nunc inveniri queant. Ac ventis praeterea omnique regionis indoli aliquid tribuendum esse apte monet Ritter. Erdkunde I. p. 826. Alia idem attigit p. 834.

Canopicum ostium, cuius Noster meminit II, 15. 113. 179 coll. 97, occidentem versus maxime spectabat, nomine deducto ab urbe, ad quam fluvius in mare exiit. Dicitur illa, monente Schlichthorst. l. l. p. 40,

---

*) Stephanus Byzantinus: Πηλούσιον, πόλις Αἰγύπτου, εἰς ἣν ἐκρεῖ τὸ πρῶτον στόμα τοῦ Νείλου.

Digitized by Google

Latinis scriptoribus *Canopus*, Graecis *Canobus*, quae ad extremam Aegypti oram occidentem versus sita, soli fertilitate non minus quam commercio olim fuit insignis, cum per Canopicum ostium solum exteris intrare licuerit in Aegyptum. Ac vel post Alexandriam conditam loco non valde remoto urbs templo Serapidis, sacris incubationibusque valde illustris fuit. Nunc pauca ruderum vestigia a Gallis doctis detecta urbis veteris locum occupant, horae dimidio remota a loco Gallorum clade insigni Abukir, occidentem versus proficiscenti. Brachium Canopicum locis adiacentibus et *Heracleoticum* appellatur et *Naucraticum*. Apud Ptolemaeum vocatur *Ἀγαθὸς δαίμων*; quod nomen, si penes Champollionem fides (l. l. p. 23 seq.), Aegyptio nomini *Schetnoufi* respondet, quo ipso hoc brachium a veteribus Aegyptiis indicatum fuerit, praesertim cum eadem vici cuiusdam brachio huic adiacentis sit appellatio. Schetnoufi enim ille vult Aegyptiorum sermone valere: *bonne branche, bonne division*. Ex Canopico ostio aliud brachium orientem versus non procul ab ipso mari prope Deirouth derivatum erat, *Bolbitinum* s. *Bolbiticum* quod appellabatur ab urbe, quam praeterfluebat. Ptolemaeus hunc canalem vocat *Taly;* quae haud scio an vera Aegyptiorum fuerit denominatio. Nunc hocce brachium, quod olim invalidum fuit, omnium fertur validissimum; *Rosettanum* vulgo dicitur propter urbem Rosette, ubi mari miscetur. Vid. du Bois-Aymé p. 284. Vetus Canopicum brachium nunc siccum est rariusque Nili aquis impletur, licet eius vestigia accurate persequi liceat *). Vid. du Bois-Aymé l. l. p. 281 seq. Rennel. l. l. p. 614 seqq. Mannert. l. l. p. 540 seqq. Ritter. Erdkunde I. p. 816 seq. Quae cum ita se habeant, *Rosettanum* fluvium in *Canopici* veteris locum nunc successisse vulgo ponunt.

Tertium Nili brachium, omnium fere maximum, *Sebennyticum* ab Herodoto appellatur, quod Delta medium dissecans in ipsius Delta apice septentrionali in mare effluat, postquam urbem Buton lacumque praeterierit. Quod si antiquitus revera tale fuit (nec ullum obstat testimonium, quo minus credamus), ipsam locorum naturam fluviique cursum postera aetate valde mutatum esse statuas necesse erit. Ubi enim ex Herodoti mente Sebennyticus fluvius in mare exiisse putandus est, nunc, quae dudum stagnosa fuere loca atque paludosa, in unum ferme lacum s. paludem conversa sunt, cui nomen Brulos (vid. nott. ad II, 155. 156). Nomen Sebennytici fluvii ab urbe *Sebennyto* (nunc Samannoud dicitur) ductum putem. Strabo huius ostii meminit una cum *Phatnico* **) ostio,

*) Quae exeunt nunc a lacu Etko vel etiam a lacu Aboukir ad mare, ad hoc brachium olim pertinuisse iudicat Wheeler: Geography of Herodot. p. 363.

**) Strabo *Phatnicum* dicit ostium, quod alii *Phatmicum* sive *Phatniticum*, alii (in quibus Ptolemaeus) *Phathmeticum* vocant. Vid. Wesseling. ad Diodor. Sic. I, 33. Schlichthorst. l. l. p. 36. — *Phathmeticum* verum apud Aegyptios ostii nomen fuisse ponit Champoll. l. l. p. 17; quod Coptarum literis si scribatur, sonet *Phathmêti*, i. e. *le* (bras) *du milieu;* cum hocce brachium medium inter sex reliqua inveniatur. — Caeterum de dissensu Herodoti atque Strabonis, qui ex mutato fluvii cursu explicari debeat, monuit quoque du Bois-Aymé l. l. p. 289 seq.

Digitized by Google

quod solum dein dicit maximum Nili ostium tertium, ex quo canalis Mendesius sit deductus. Cuius *Phatnici* canalis cum nulla fiat apud Herodotum mentio, eundem fuisse viri docti existimant atque *Bucolicum*, quem fossum Noster scribit nec naturâ ortum. Qui enim Herodoti aetate fortasse haud magni erat momenti, potuit ille postea, mutato Nili cursu, aquisque alio conversis, maiorem sanequam accipere aquarum copiam eamque inde acquirere auctoritatem, quam hodieque retinuit, ubi est *Damiatinus* fluvius, qui prope *Damiatam* in mare exit. Bucolicum cur vocarit Herodotus (quem unus sequitur Eustath. ad Dionys. Perieg. 226) nec Phatnicum, ut reliqui auctores, inde repetendum videtur Wesselingio, quod cum iuxta Phatnicum ostium essent *τὰ Βουκολικά*, i. e. loca famosa latronum domiciliis ac receptaculis, quae descripserint Heliodor. Aethiopp. I, 5, ubi conf. Coraës t. II. p. 11 et Achill. Tatius III, 9. IV, 12, ubi conf. Iacobs. commentt. p. 641. Tu vid. Schlichthorst. l. l. p. 39. Mannert. l. l. p. 545 seqq. 548 coll. Rennel. p. 618. Hartmann. Erdbeschreib. v. Aegypten p. 89 et Ritter. l. l. p. 817 seqq. 833 seq. Gallus doctus du Bois-Aymé l. l. p. 288 *Bucolicum* ostium et ipse haud differre ait a *Phatnico* s. *Phatmetico*, illudque convenire cum fluvio *Damiatino*. Nam Champollio, qui Sebennyticum Herodoti ostium pro Phatmetico eodemque Damiatino habet, Saïticum vero Herodoti ostium cum Strabonis ostio Sebennytico convenire censet, difficultates magis auxisse quam sustulisse videtur, ut adeo erroris, cuius historiae patrem incusat, ipse accusandus esse videatur. Quippe canalem quendam Aegypti inferioris et eius quidem partis, ubi Bucolica sint (unde Bucolici fluvii nomen), ab Herodoto contendit pro uno de septem ostiis esse habitum.

E Sebennytico ostio duo alia orientem versus deducta scribit Herodotus, Saïticum et Mendesium. *Saïticum* ostium haud diversum esse a Tanitico, auctore Strabone XVII. p. 802 s. p. 1154 vulgo ponunt, indeque Herodoti in loco rescribendum esse censent *Τανιτικόν*. Sed, quae dudum Wesselingii erat sententia, libris scriptis omnibus adversantibus in Herodoteo textu nihil mutandum. Gravius haud scio an illud sit, quod alia prorsus in regionis Delta parte Saïs urbs sita fuit, trans Sebennyticum ostium occidentem versus. Wesselingio in mentem venerat, potuisse nomen repeti ab *Saïtica* praefectura, quam ab occidente radebat fluvius; malim equidem statuere, *Tanin* urbem, unde fluvius *Taniticus*, olim *Saïn* quoque nominatam fuisse, indeque repetendum Saïtici ostii nomen. Nam plerique VV. DD. nostra aetate *Saiticum* et *Taniticum* pro uno eodemque canali perhibent, qui nunc exsiccatus paene non nisi Nilo crescente aquis repleri soleat, quique in lacum Menzaleh finiatur prope Ommfaredje; nunc ei nomen esse addunt Mueys. Praeter Schlichthorst. l. l. p. 42. Rennel. l. l. p. 619. Mannert. l. l. p. 549 seq. Ritter. l. l. p. 827 seqq. tu vid. inprimis du Bois-Aymé p. 287. Andréossy (Mém. sur le lac Menzaleh) in Descript. de l'Eg. état modern. I. p. 263 seq., Le Père (Mém. sur le canal d. deux mers) ibid. p. 113, qui omnia scribit eo ducere indicia, ut huius fluvii alveum statuamus esse alveum antiqui Pelusiaci (superiori sc. parte usque ad Bubastin) et Tanitici (inferiori

Digitized by Google

scil. parte). Aliter statuentem Champollionem et supra iam memoravimus; conf. quae ille disserit potissimum p. 14 seq. 17 seq.

Mendesium ostium, intra Taniticum et Sebennyticum quod ponitur, ab oppido, cui Mendes nomen, vocatum est. E Sebennytico provenit, si Herodotum audias, e Phatnico, si Straboni fides. In quo tamen nemo haerebit, qui, quae de Phatnico fluvio supra monuimus, reputaverit. Mendesium ostium adhuc invenitur nomine canalis *Achmun*, qui e Phatnico canali s. Damiatino derivatus oppidum Achmun praeterlabitur et prope urbem, quae nunc dicitur *Mensura*, in lacum Menzaleh exit, per quem ipsum cum mari ità coniungitur, ut hodieque conspicuum sit ostium maritimum, nomine *Dybeh*. Conf. Mannert. l. l. p. 549. Champoll. l. l. p. 15 seq. Ritter. l. l. p. 831 et du Bois-Aymé l. l. p. 288.

Digitized by Google

EXCURSUS VII

AD HERODOT. II, 53.

Οὗτοι δέ εἰσι οἵ ποιήσαντες θεογονίην Ἕλλησι κ. τ. λ.

Haec verba, in quibus explicandis multum desudarunt viri docti, cum proxime antecedentibus (*Ἡσίοδον γὰρ καὶ Ὅμηρον ἡλικίην τετρακοσίοισι ἔτεσι δοκέω μεν πρεσβυτέρους γενέσθαι, καὶ οὐ πλέοσι*) ita coniuncta esse existimo, ut ipsius scriptoris sententiam declarent tam de Homero et Hesiodo ipso (quos sane poetas habet, qui revera vixerint carminumque quorundam auctores exstiterint, neque tantum significationem contineant aetatis cuiusdam, in qua carmina his ipsis poetis tributa complurium hominum operâ confecta sint), quam de utriusque poetae carminibus, quae feruntur, eorundemque vi in omnem Graecorum opinionem de diis ac rebus divinis; cum enim Graeci antea deos a Pelasgis acceptos horum ipsorum more coluissent, nondum distinctos ac discretos et nominibus et muneribus, sed in universum deorum (i. e. omnia constituentium et ordinantium, cf. II, 52) nomine appellatos, iam Homeri atque Hesiodi operâ effectum esse Noster scribit, ut Graeci, relicta illa deos colendi ratione rudi a Pelasgis tradita, singulos deos distinguerent eorumque origines et generationes constituerent, deinde singulis diis nomina quoque tribuerent eorumque munia ac iura describerent formamque exprimerent, quae ad humanam accederet magis magisque, adeo ut ab hoc inde tempore altera quasi periodus in rebus Graecorum divinis constituendis initium ceperit, eorundem poetarum operâ adducta, cum scilicet deos exhiberent magis ad hominum modum et rationem conformatos eoque *anthropomorphisticam* quam vocant deorum conformationem perficerent. Ad hanc enim pertinent, quae Noster his declarat verbis: *οὗτοι δέ εἰσι οἵ ποιήσαντες θεογονίην Ἕλλησι καὶ τοῖσι θεοῖσι τὰς ἐπωνυμίας δόντες καὶ τιμάς τε καὶ τέχνας διελόντες, καὶ εἴδεα αὐτῶν σημήναντες*; in quibus quae initio leguntur verba: *οὗτοι δέ εἰσι οἵ ποιήσαντες θεογονίην Ἕλλησι*, plurimum exercuerunt viros doctos de significatione, quae verbo *ποιεῖν* in his tribuenda sit, potissimum disceptantes. Etenim *inventores* Theogoniae antea Graecis ignotae Homerum et Hesiodum si Noster significare voluerit, aut erroris aut imprudentiae reum fore patrem historiae putabant, cum uterque poeta quae de diis cecinerit, non ut nova et a se primum excogitata exhibeat, sed tamquam cognita et a maioribus accepta; indeque aliud quid verbo *ποιεῖν* hic declarari iam censuit Wesselingius, quo auctore illi poetae Graecorum deorum generationem non tam condidisse atque invenisse quam *versibus* tantum *descripsisse* atque ornasse putandi sunt; affertque idem vir doctus ad hanc

Digitized by Google

significationem, quam verbo ποιεῖν tributam vult, probandam, alios quosdam locos (Diogen. Laert. Praefat. §. 3. Herodot. III, 38. Sophocl. apud Athen. XIII. p. 604 D. XIV. p. 627 D. Platon. Lysid. p. 205 A. De Republ. II. p. 379 A.), quorum tamen ratio aliena videtur ab ea significatione, quam ipse in loco Herodoteo valere existimavit. Atque afferri quoque poterit alter Nostri locus IV, 35: (ὕμνον) τόν σφι Ὠλὴν ἀνὴρ Λύκιος ἐποίησε, quae verba sic reddidit Pausanias IX, 27, 2: Λύκιος δὲ Ὠλήν, ὃς καὶ τοὺς ὕμνους τοὺς ἀρχαιοτάτους ἐποίησεν Ἕλλησιν, coll. VIII, 21. §. 3, ubi idem laudatur Δηλίοις ὕμνους καὶ ἄλλους ποιήσας καὶ ἐς Εἰλείθυιαν κ. τ. λ. Sic Aristeas, qui ἐποποιὸς apud Suidam vocatur, apud Herodotum IV, 13 (coll. 14. 16) dicitur ἔπεα ποιεῖν, Alcaeus vero (V, 95) ἐν μέλεϊ ποιεῖν. In quibus locis verbum ποιεῖν non eam solum animi declarat facultatem, quae ad *formam*, ut loquimur, spectat, cum res animo perceptae sermone ligato exponuntur atque ita artis opera adhibita exornantur, sed ad *materiam* quoque refertur, sive ad argumentum, quod poetae ipsius ingenio excogitatum et in medium prolatum, suisque legibus et consiliis est accommodatum. Unde satis opinor patebit, illam Wesselingii rationem, qua vim et potestatem verbi ποιεῖν in nostro loco ad *formam* tantum referamus, exclusa prorsus altera illa, quae ad ipsam quoque *materiam* spectat, probari non posse, quamvis receptam a Larchero, Wyttenbachio (ad Platon. Phaedon. p. 129, ubi h. l. sic reddi vult: „hi vero sunt, qui deorum generationes Graecis *carmine prodiderunt*"), Goettlingio (ad Hesiod. Praefat. p. XLI ed. sec.) Negris (quo monente οἱ ποιήσαντες sunt οἱ γράψαντες εἰς στίχους, οἱ στιχοποιήσαντες), aliis. Etenim iam dudum vel propter dativum (Ἕλλησι) verbo ποιήσαντες additum de hac Wesselingii ratione dubitavit Wolfius Prolegg. Homer. p. LIV, eandemque prorsus reprobavit tamquam falsam G. Hermann. (Homerische Briefe p. 11 seqq. Opusc. II. p. 171 coll. Wiener Jahrbb. LIV. p. 232), cui Creuzerus (Homerische Briefe p. 27) adstipulatus est, itemque Cron (De Orpheo p. 14 seqq.), alios ut taceam, v. c. Matthiae Vermischte Schrift. p. 122, Lennep. ad Hesiod. Theogon. p. XII, ac praecipue Nitzsch: Sagenpoesie d Griechen p. 302 seqq. 544 seqq., Schimmelpfeng in commentatione de diis in conspectum hom. venientibus apud Homerum (Marburg. 1845) p. 8. Itaque verbo ποιεῖν hoc loco nostro nullam arbitror aliam tribui posse significationem nisi eam, qua *Hesiodum atque Herodotum Theogoniam Graecis condidisse* dicamus. Sed gravior iam exoritur quaestio, quo iure et quo sensu uterque poeta et *conditor* et *inventor* Theogoniae Graecae dici possit, cum ante utrumque poetam alios per Graeciam exstitisse vates, sacerdotes, de rebus divinis tradentes, negari nequeat, neque profecto ea Herodoti sententia esse possit, ut (quemadmodum sensit Cron p. 15) nondum cognita indeque prorsus nova tradiderint Homerus atque Hesiodus, neque quidquam Graeci fabulati fuerint ante hos poetas, qui ipsi primi omnem Graecorum de diis doctrinam sive religionem excogitarint atque repererint. Hoc cum bene intelligeret Heyne (in Commentatt. societat. Gotting. 1779. Vol. II. p. 133), Herodoti verba ita accipi voluit, ut hi poetae primi fuerint, „qui ea, quae priscis carminibus aut narratione

Digitized by Google

maiorum ac fama diversis locis diverse essent sparsa ac disseminata, aut carmine uno comprehenderent ac disertius exponerent, quod Hesiodus fecit, aut ita ornarent et ad certam rationem constituerent, ut inde pro modulo ac regula fabulae haberentur apud posteros, quod in Homerum cadere, quis non videat?" Quam Heynii sententiam uberius exposuit amplificavitque Creuzer. (Symbol. I. p. 73 seqq. 77 coll. Wien. Jahrbb. LXI. p. 182), ad anthropomorphisticam illam quam supra dixi deorum conformationem ab his poetis perfectam potissimum respiciens. Neque ab hac sententia admodum discedunt ea, quae statuerunt Grüneisen (Illgen: Zeitschrift f. histor. Theolog. III, 2 p. 42), Wachsmuth: Hellen. Alterthumskunde II, 2. p. 91, Ulrici: Geschichte der hellen. Dichtkunst I. p. 70 coll. Caesar in: Zeitschrift f. Alterthumswissensch. 1840. p. 690, ipseque Lobeck in: Aglaopham. p. 347, quo auctore Herodotus „hoc contendit, fabulas illas (de deorum natura) passim nullo locuplete auctore vulgatas neque literarum monumentis mandatas tum demum radicari et inolescere coepisse, quum duorum nobilissimorum poetarum veluti publico testimonio essent ornatae. Hos igitur, qui quandam rei fabularis quasi disciplinam condiderunt, ad quos omnibus, qui de deorum progenie et vitae actione quaerunt, tanquam ad primos fontes recurrendum est, Herodotus merito Theogoniae Graecanicae auctores appellavit." Minime igitur deos Graecorum invenerunt illi poetae, sed quae sit singulorum deorum ratio, qui ortus, quae cognatio, qui habitus, quae forma, quae munera et attributa, haec omnia primi illi constituerunt et excoluerunt ita, ut haec ab ipsis tradita et quasi condita disciplina de diis in posterum apud Graecos potissimum obtineret. Neque aliam fere de his sententiam tulit Nitzsch (Sagenpoesie der Griechen p. 302), cuius verba huc potissimum spectantia apponam: „Es giebt keinen älteren Gewährsmann für die bei den Hellenen geltende Vorstellung und Darstellung der Götterwelt als Homer und Hesiod; sie haben die bei den Griechen geltende Gestalt der Götterwelt ausgeprägt, von ihnen ist die Darstellung der Götterwelt, die bei den Griechen ist etc. (p. 544 l. l.)." His denique addere placet, quae Iacobsius (Vermischte Schriften VI. p. 157) de tota hac quaestione gravissima vere ac recte statuit: „Der Glaube an das Dasein der Götter und die mannigfaltigen Fabeln, die mit diesem Glauben zusammenhingen, war vorhanden, ehe durch den Troianischen Krieg die verschiedenen Stämme der Hellenen vereinigt und dadurch ein Austausch und Vergleichen der mannigfaltigen, bei iedem Stamme über die Götter herrschenden Ansichten, Fabeln und Gebräuche möglich wurde. Der Zusammenhang dieser Götterwelt aber, ihre Abstammung, die Hierarchie ihrer Weltherrschaft und die Vertheilung der Aemter war deutlich noch nicht erkannt, bis Homer und Hesiod den reichen Stoff der Vorwelt klar überschauten und iener ihn durch geschickte Anwendung in mannigfaltiger Handlung gleichsam beseelte, dieser durch Darlegung der Entstehung und Abstammung der einzelnen Elemente ienes Stoffes ihn der Vergessenheit entriss. Herodot konnte also wohl mit Recht sagen, die genannten Dichter hätten den Hellenen eine Theogonie gemacht, die früher nicht vorhanden war, aus gegebenem Stoffe natürlich, so wie

Digitized by Google

der bildende Künstler aus Thon oder Stein einen Menschen oder einen Gott macht. An ein Schaffen oder Erfinden einer Götterwelt hätte man nie denken sollen.“ Conferri quoque cum his poterunt, quae statuit Rinck: die Religion der Hellenen p. 29 et Gerhard: Griechische Mytholog. §. 134. Quibus omnibus id satis effici arbitror, quod initio nostrae disputationis posuimus, alteram quasi periodum religionis Graecae ab Homero Hesiodoque ex Herodoti mente constitui, eosdemque poetas iure meritoque ferri auctores et conditores et Theogoniae Graecorum et totius illius de diis doctrinae popularis, quam anthropomorphisticam dicimus, inde ab hoc tempore a Graecis receptam ampliusque excultam. Ad hanc vero declarandam primum pertinet, quae Herodoto dicitur θεογονίη, haud scio an respicienti ad Hesiodi carmen eodem nomine inscriptum (de quo cf. Muetzell.: De emendanda Theogon. Hesiod. p. 356—358); declarat enim haec vox generationem deorum sive rationem, qua singuli dii, alteri ab alteris generationis lege ita orti perhibentur, ut quasi deorum familia inde constituta sit; continet igitur doctrinam de ortu deorum, quibus si vires naturae earumque effectus significantur, κοσμογονίαν s. doctrinam de mundi origine et conformatione appellare licebit; cf. supra I, 132 ibique allata. Alterum, quod ad hanc deorum conformationem ab Homero et Hesiodo profectam et perfectam pertinet, indicatur verbis: καὶ τοῖσι θεοῖσι τὰς ἐπωνυμίας δόντες; quae spectant ad id, quod supra (II, 52) de Pelasgis dixerat, deos, quorum nomina non habuerint, in universum colentibus; sed cum utriusque illius poetae operâ effectum esset, ut singuli dii discernerentur, originibus eorum constitutis, nomina quoque his singulis diis tribuere aequum erat, idque adeo coniunctum cum ipsa θεογονίᾳ, quam instituerant. Tertium his accedit, inde profectum: καὶ τιμάς τε καὶ τέχνας διελόντες: cum enim singulorum deorum iam discretorum origines prodidissent nominaque singulis indidissent, necesse erat, eorundem etiam honores ac munera describere: quod ipsum declarant verba Herodotea, cum quibus comparamus Hesiod. Theogon. vs. 112 (ὥς τ' ἄφενος δάσσαντο καὶ ὡς τιμὰς διέλοντο) et vs. 44 de Iove: εὖ δὲ ἕκαστα ἀθανάτοις διέταξεν ὁμῶς καὶ ἐπέφραδε τιμάς. Add. ibid. 204. 397. 885. 904. Homer. Odyss. XI, 301. 304. Aeschyl. Prometh. 30. 178 ed. Blomf. coll. 237. 38, ubi γέρα dicuntur, quae hic τιμαὶ vocantur, i. e. honores s. munia cuique deo tributa et ad cuiusque dei vim et naturam, qua ab aliis discernitur, spectantia; quo eodem etiam spectant τέχναι, artes, quibus quisque deus operam dat, quibusque a ceteris diis, qui singuli suam quisque artem humanum in modum exercent, distinguitur locumque suum obtinet in illa deorum familia, qualem hi poetae constituerunt. Quod extremo loco legitur: καὶ εἴδεα αὐτῶν σημήναντες, id complemento quasi est antecedentibus: cum enim singulos deos discrevissent, singulorumque et nomina et munera artesque constituissent, formam quoque eorundem externam, ad humanum modum expressam, neque vero omnibus eandem, sed aliis aliam pro muneris diversitate constituere consequens erat; itaque εἴδεα ad corporis humani formam diis traditam et ad caetera, quae

Digitized by Google

singulis diis pro munere sunt attributa (v. c. arma, sceptrum, fulmen, alia), spectare patet.

Iam his singulis explicatis, quae Homeri atque Hesiodi operâ in Graecorum religione effecta tradit Herodotus, quaeritur denique, haec ipsa num in utrumque poetam aeque bene omnia conveniant. Affirmat Muetzell l. supra l. p. 358, neque sane Herodotus in his singulis declarandis ullum discrimen fecisse videtur, sed ita disposuisse haec, ut ad utrumque poetam referret. In Theogonia sane, ut iam supra monui, ad Hesiodum eiusque carmen respexisse videtur, quod ipsum ab Herodoto verum Hesiodi opus habitum fuisse vel ex hoc loco colligam, aliis aliter statuentibus, qui teste Pausania IX, 31. §. 4 unicum de opere rustico carmen ab Hesiodo ipso profectum esse contendunt. Neque vero Homeri carmina, in quibus haud pauca ad deorum generationes ortusque pertinentia inveniuntur, prorsus exclusa velim e mente Nostri, qui in caeteris, i. e. in iis, quae ad ἐπωνυμίας, τιμὰς, τέχνας atque εἴδεα deorum spectant, Homeri carmina potissimum mihi respexisse videtur, cum in Hesiodi Theogonia, qualis nunc fertur, de his pauca tradita legantur, nisi alia eiusdem poetae carmina, quae olim ferebantur, Herodoti animo obversata esse credas, aut, quae Muetzellii est opinio l. supra l., Herodotum Theogoniam habuisse putes saltem honorum descriptione aliqua ex parte ditiorem, quam quae nunc exstat. Quorum neutrum mihi admodum placere profiteor. Homeri igitur atque Hesiodi carmina aeque in his valuisse cum statuo, non valde mihi ab iis recedere videor, quae de Herodoti loco disputavit Preller (Griechisch. Mytholog. I. p. 13 seq.), nostri scriptoris verba nonnihil restringenda esse ratus, cum uterque poeta minime solus id efficere potuerit, quod ab eodum effectum h. l. scribat Herodotus, aliaque etiam carmina praecesserint, in hac tota quaestione aeque respicienda. Quod si vel maxime concedimus, ante utrumque poetam iam exstitisse alia carmina, haec ipsa ab utroque poeta ita adhibita fuisse existimamus, ut uterque poeta eam Graecis diis formam ac speciem, qua vulgo exhibentur, dedidisse putandus sit, adeo ut Herodoti auctoritas quam maxime comprobetur. Qui ipse unde edoctus talia de Homero potissimum scribere potuerit, si quaeras, in insula Samo a Creophyliis, qui ab Homero genus ducerent, haec accepisse videri patrem historiae observat Lengebusch: Jahrbb. d. Philol. u. Paedag. LXII. p. 373 seq. Hesiodum vero, quem centum fere annis post Homerum vixisse vulgo dicunt, quod cum Homero Noster coniunxerit tanquam aequalem, id eam ab causam factum esse putat idem vir doctus p. 375, quod utrique poetae idem propositum idemque etiam effectum fuisse in doctrina de diis Noster crediderit idque ipsis iis temporibus, in quae utriusque poetae aetas incidat. (Conf. quoque Nitzsch. Melett. II. p. 79). Hanc vero aetatem (in nott. ad II, 53) diximus pertinere ad ann. 884 sive 889 a. Chr. n. ex Herodoti computatione, ex anno eiusdem natali ducta; ἀκμὴν vitae Herodoteae sumere si malis ac ponere aetatis annum tricesimum ferme, i. e. 454 s. 459 a. Chr. n. (cf. Clinton. Fast. Hell. p. 145 seqq. 359 seqq. Fischer: Griech. Zeittaf. p. 49 seqq.), utriusque poetae aetas incidet in ann. 854 s. 859 ante Chr. n. De Homeri aetate quae a

Digitized by Google

veteribus tradita sunt maxime varia atque discrepantia, ea omnia exhibent Clinton et Fischer l. l. coll. Nitzsch. l. l. II, 2. p. 84. Herodoti indicationem, ex qua Homeri aetas cum Lycurgi aetate plane conveniat, probat Clinton.; ad Apollodori auctoritatem accedens Fischer Homeri ἀκμὴν circa ann. 900 ante Chr. n. constituit: quod ipsum non admodum differt ab Herodoteo numero. Hesiodum florentem iidem (Clinton p. 362. Fischer. p. 53) ponunt circa ann. 859—824 ante Chr. n.; Goettlingio, qui de Hesiodi aetate quaerere difficillimum esse recte monuit, nunc fere in Herodoti sententia acquiescendum esse videtur: vid. Prolegg. in Hesiod. p. XVI—XVIII.

Digitized by Google

EXCURSUS VIII

AD HERODOT. II, 85.

De argumento huius capitis et sequentium ita disseruit Creuzer. in Commentt. Herodd. p. 14 seqq. „*Fidem Herodoti auctoritatemque* hoc in loco ita definit Heynius in Spicil. ant. mum. p. 78, ut alia eum visu, alia narratu accepisse dicat. Quem iudicandi modum excedit Beckerus in August. I. p. 6 seq., cum Herodotum Diodorumque negat plus scire *potuisse*, quam vulgi ore ferretur. In qua levitate miror etiam Royerium deprehendi in Descript. de l'Egypte mém. X. p. 208. Sed idem tamen aliquanto cautior reperitur altero loco p. 211. Neque tamen ipse Blumenbachius in symbolis vernaculis ad histor. natur. II. p. 121 ed. alter. non conatus est pronuntiare, quae utervis rerum scriptor de mumiis tradat, haec eos non tam suis ipsius oculis usurpasse, quam ex aliorum narrationibus hausisse. Nimirum illi viri docti iudicium suum de horum scriptorum fide suspensum fecerant, vel potius facere debebant, ab earum mumiarum ratione, quales hodieque per Europae musea servatae reperiuntur. At vero advertere nos debet intelligentissimi Iomardi sententia, quam ille pronuntiare non dubitat in Descr. de l'Egypt. Antiqq. II. p. 348, cum dicit, ante expeditionem Francogallorum Aegyptiam nemini accurate cognitam fuisse condiendorum cadaverum artem, quae apud veteres Aegyptios floruerit. Et revera quidquid mumiarum Europaeis hominibus adhuc obvium fuerat, id omne fere ex Memphitici agri finibus Saccaraeque erutum fuerat. Contra Herodotus Diodorusque Thebaïdis incolarum opulentiam et apparatum maxime respexisse putandi sunt. *

Non maior eruditorum hominum consensus in *explorandis causis, quae Aegyptios commoverint, ut tam operose condirent defunctorum cadavera.* Nam primum Heynius l. l. p. 75 plures eius instituti causas enumerat. Zoega contra de obeliscc. p. 264 negat operae pretium esse inquirere in originem caussamque moris, qui non solum apud Aegyptios, sed apud permultos per universum terrarum orbem populos diffusus fuerit. [Tu vide, quae ipse eam in rem collegit et adde Zachii Geograph. Ephemerid. 1806. I. p. 54.] Verumtamen, ut Aeneam Gazaeum (in Theophrast. p. 68 seq. ed. Casp. Barth.) taceam, ad religiones Aegyptiorum ipse nos advocat historiae pater III, 16, cum neque igne absumi corpora, nec vermibus confici eos voluisse memoret, et magis etiam hoc ipso capite, ubi sacrum simulacrum a cadaverum conditoribus pro exem-

---

*) Sed vid. quae in nota ad h. l. allata sunt, et quae in fine huius Excursus dicentur.

Digitized by Google

plo propositum esse refert. Sed quando religiones dicimus, plura cogitari possunt, quae probe distinguenda sunt. Nam primum potuit in causa fuisse migrationis animarum tam efficax doctrina. Atque hoc ipsum arguunt Herodotei loci II, 123 atque Diodori I, 91 cum nostro loco collati; videlicet quoniam ex vulgi opinione anima defuncti ab infelici orbe migrationis diutius retineretur circa integrum cadaver libenter quasi commorans. Cuius rei recte admonuit etiam Lauthius, vir doctus, in Histoire de l'anatomie tom. I. p. 9. Alius causae mentionem iniicit Tib. Hemsterhusius ad Luciani Necyom. III. p. 356 Bip., cum dicit: „ut ne post obitum quidem carissimorum pignorum conspectu privarentur." Et reapse huc nos revocat ipse Herodotus II, 78, quo loco cadavera in arcis picturâ exornatis ad Aegyptiorum convivia adhibita narrat. Pertinet haec res ad sacra veterum populorum gentilitia. Ac quam vim habeant cultus defunctorum apud priscos populos, orientis maxime, sepultura in aedibus vel in vicinia aedium, inferiae statis temporibus peractae, iura Manium, igitur haec omnia quam potestatem habeant in familiarum sacra, ius gentilitium adeoque hereditarium, breviter sed docte adumbravit Bunsenius de iure heredit. Atheniensium p. 122. Quam in rem plura dicentur infra ad Herodot. VI, 68 seqq. coll. I, 67 seq. Nunc hoc unum adiiciam, hinc intelligi posse, quae peregrinatores commemorant de sepulchris ad moenia ipsasque aedes Graecorum urbium, Athenarum, Corinthi, Syracusarum, aliarum repertis; unde vasa illa eruuntur picturarum ad religiones antiquiores pertinentium largam messem exhibentia." Equidem h. l. adiiciam nomina eorum, qui ante Creuzerum de cadaverum medicandorum ratione exposuerunt peculiaribus ex parte scriptionibus: *Caylus:* Des embaumements des Egypt. (Histoir. de l'acad. d. inscr. t. XXIII). *Rouelle:* Sur les embaumements etc. (Histoir. de l'acad. des scienc. Paris. 1750. p. 123 seqq.). *Blumenbach* (Götting. Magaz. I. Beiträge zur Naturgesch. I). *Heyne* (Spicileg. antiqq. mumiar. (in Commentt. reg. scient. Gott. vol. III. p. 69 seqq. an. 1780). *Gmelin:* experimentt. nonnull. cum mumiis institt. (ibid. vol. IV). *Sylvest. de Sacy* ad Abd-Allatif relat. de l'Eg. p. 268 seqq. *Zoega* de obell. sect. IV. cap. 1. *Royer.* et *Iomard.* in Descript. de l'Eg. Antiqq. vol. I et II. Alia laudat Beck. Weltgesch. I p. 767 seqq. Add. *Belzoni:* Voyage en Egypte (traduit par Depping. Paris. 1821) t. I. p. 265—279. *Minutoli:* Nachträge zu s. Reisen etc. p. 190 seqq. Qui recentiore aetate de mumiis exposuerunt, eorum libros indicavi in nota ad II, 85 *).

Quod vero ad causas attinet, quae Aegyptios ad hunc morem cadavera mortuorum condiendi adduxerint, exstitit nuper Rosellini, Monum. civil. III. p. 292 seqq. 304 seqq. (quo iam usi sumus in not. ad Herod. II, 123), qui hanc corporis humani condituram, quam Aegyptii exercuerunt, quidquam commune habuisse negat cum doctrina de animorum migratione: neque sane tantam curam in cadaveribus condiendo servandis ab Aegyptiis eam ob causam positam esse putat, ut animam

*) Conf. etiam Dictionnaire de Sciences medicales T. XI. p. 507 seqq.

a transitu in alia aliorum animalium corpora servarent ac retinerent; id potius conditurâ spectasse Aegyptios, ut anima migrationem perficere posset, concessam illam quidem iis tantum hominibus, quorum corpus rite esset conditum: quo neglecto cursum cuique animae perficiendum impediri aut prorsus fieri non posse. Addit idem vir doctus, sanitatis quoque publicae in his rationem esse habendam: quam terram sepeliendis cadaveribus aptam et a Nili aquis tutam Aegyptii non habuerint, cadavera autem putrescentia aërem corrumpere indeque sanitati officere potuerint. Quod ne fieret, ita prospexisse vult veteres Aegyptios, ut mortuorum cadavera condirent conditaque in cryptis a Nili inundatione remotioribus deponerent: inde vero effectum esse, ut Aegyptii veteres optima sanitate fruerentur (vid. Herod. II, 77) neque ulla lues pestisve antiquitus grassaretur. Nec fugit virum doctum, tale quid etiam a medico Parisiensi prolatum esse, mentione facta in Journal. complement. ou Dictionn. de sciences medic. t. XXXIV. p. 380. Etenim hic vir doctus, Pariset, in dissertatione, quae inserta legitur in: Revue médicale française et étrangère et Journal de Clinique de l'Hôtel-Dieu etc. Paris 1827. T. II. p. 409—415, causam condiendi cadavera, omnibus aliis reiectis, ex una hac publicae sanitatis tuendae ratione repetendam esse censuit, indeque etiam explicandum, quod inde a quarto post Chr. n. saeculo, quo hicce mos in desuetudinem venerit, pestis grassari coeperit ad nostram usque aetatem, adeo ut recentioribus Aegyptiis, si publicae sanitati consulere pestemque a se avertere vellent, redeundum esset ad antiquum condiendi ritum. Equidem in tota hac re id potissimum teneri velim, hunc condiendi adeoque sepeliendi modum omnibus Aegyptiis communem fuisse, lege quasi impositum et sacratum: quem si cum utroque viro docto dicimus effectum et productum videri ipsa terrae, quam incoluerint Aegyptii, natura et indole, tamen alia quoque haud scio an accesserint, haud minus respicienda. Aegyptii enim uti omnia, quae ad hominis vitam in hac terra pertinent, ad deos et religionem referebant, ita mortuum quoque hominem horum curae immunem esse noluerunt indeque hunc sepeliendi modum tanquam legem sacram omnibus Aegyptiis praescripserunt, qui in alteram vitam transire ibique diutius manere vellent sub imperio boni illius Osiridis, qui inferorum praeses habebatur auctorque huius ritus atque exemplar celebrabatur, quod quemque hominem sequi fas erat. Itaque ad religionem quoque pertinuisse hunc morem et cum veterum Aegyptiorum opinione de hominis statu post mortem coniunctum fuisse equidem certe crediderim: reliqua medicis diiudicanda relinquam.

Digitized by Google

EXCURSUS IX
AD HERODOT. II, 102.

De Sesostride.

De *Sesostride* quae veterum scriptorum e locis atque virorum doctorum disputationibus constant, retulit Beck: Allgem. Weltgesch. I. p. 699 coll. Heeren: Ideen II, 2. p. 316 et Zoega de obeliscc. p. 577, qui idem veterum locos de hoc rege collectos exhibet. Inter quos primarius est Diodori locus I, 53 seqq., qui de hoc rege, omnes priores reges rebus gestis longe superante, cum diversa narrent et Graeci et ipsi Aegyptii, se verisimillima et cum iis, quae in Aegypto supersint, monumentis maxime congruentia enarraturum esse profitetur ac deinceps singulas res ab hoc rege gestas, expeditiones bellicas, quibus ille tantopere inclaruit, alia, accurate persequitur. Attigit Sesostridis res, alios ut taceam a Wesselingio ad Diodori l. laudatos, Apollonius quoque Rhod. Argon. IV, 272, ubi vid. Scholia, in quibus et Theopompus et Dicaearchus laudantur, qui de Sesostride et ipsi exposuerant. Accedit Tacitus Ann. II, 60 ea referens, quae Germanico Thebas invisenti enarrarunt sacerdotes Aegyptii interpretantes ea, quae notis hieroglyphicis in monumentorum parietibus de hoc rege tradita erant *). Ad Manethonem si accedimus, commemoratur utique in Excerptis Manethonianis apud Syncellum p. 60 sive p. 112 ed. Bonn. duodecimae Aegyptiorum dynastiae rex, nomine *Sesostris*, qui omnem Asiam itemque Europae partes subegisse inque terris subactis sui imperii monumenta constituisse dicitur ea, qualia ab Herodoto quoque Sesostridi tribui legimus. Neque vero hunc duodecimae dynastiae regem, qui apud Manethonem utique Sesostris, sed rectius ac vero suo nomine *Sesurtesen* s. *Sesortosis II* appellatur, huc referri posse nunc fere convenit inter viros doctos **), qui hunc Sesostridem Manethonianum sive Syncellianum, in quem Herodotea male translata sunt a librario opinor sive a compilatore et concinnatore harum dynastiarum, ab Herodoteo

*) Verba Taciti ita se habent: „mox (Germanicus) visit veterum Thebarum magna vestigia: et manebant structis molibus litterae Aegyptiae priorem opulentiam complexae; iussusque e senioribus sacerdotum patrium sermonem interpretari referebat: „„habitasse quondam septingenta millia aetate militari, atque eo cum exercitu regem Rhamsen Libya, Aethiopia, Medisque et Persis et Bactriano ac Scytha potitum; quasque terras Syri Armeniique et contigui Cappadoces colunt, inde Bithynum, hinc Lycium ad mare imperio tenuisse."“

„Legebantur et indicta gentibus tributa, pondus argenti et auri, numerus armorum equorumque, et dona templis, ebur atque odores, quasque copias frumenti et omnium utensilium quaeque natio penderet, haud minus magnifica, quam nunc vi Parthorum aut potentia Romana iubentur."

**) Conf. quoque Birch: Transactt. of the royal society of Literat. sec. ser. II p. 370.

Digitized by Google

Sesostride valde discernendum esse docent ac plerique ea, quae apud Herodotum, Diodorum, alios de Sesostride tradita inveniuntur, ad eum regem referre malunt, qui apud Manethonem in iis, quae refert Syncellus p. 72 sive p. 134 ed. Bonn., decimae nonae dynastiae rex vocatur Ῥάμψης, qui sexaginta sex annos obtinuit regnum idemque a Tacito l. l. vocatur *Ramses*: quo eodem nomine eundem regem nunc ipsa Aegyptiorum exhibent monumenta, in quibus aliis quoque ornatus titulis ac *Soli probatus*, *Amuni dilectus*, *Solis custos*, *veritatis columen*, alia id genus, praedicatur; apud Iosephum contr. Apionem p. 15 idem commemoratur habetque cognomen *Miamun* *) idemque sexaginta sex annos regnum tenuisse dicitur: a recentioribus nunc vulgo dicitur *Ramses II*, idque rectius quam *Ramses III*, *Magnique* titulo plerumque insignitur, quo a pluribus aliis Aegyptiorum regibus idem nomen gerentibus distinguatur. Vide Wilkinson Manners etc. I. p. 69 seqq., Rosellini Mon. storici I. p. 256 seqq. 267 seqq. III. p. 2. p. 62 sqq., Boeckh in: Schmidt Zeitschrift für Gesch. II. 666. 678 seqq., Gesenius in: Hall. Litt.-Zeit. 1841. no. 146. p. 556. Raoul Rochette in: Journal des Savans 1848. p. 308., L. Georgii in Pauly Realencyclop. VI, 1. p. 391 seqq., Lepsius: Chronologie d. Aegypt. I. p. 278 seqq., Osburn: The monumental history of Egypt. II. p. 430 seqq. 434 seqq., qui recte scribit, nullius fere Aegyptiorum regis frequentiorem memoriam ipsis Aegyptiorum monumentis adhuc superstitibus iisque varii generis declarari. A quibus viris doctis unus dissentit Bunsen in altera eaque Anglica editione operis praeclari de Aegypto vetere conscripti (Egypts Place in Univers. History II. p. 555 seqq.), qui Sesostridem hunc celeberrimum, quem Herodotus et Diodorus ipsaque monumenta Aegyptiorum declarant, non Ramsem s. Ramessem fuisse contendit, sed patrem eius, qui Σεθῶς apud Manethonem vocatur, confusionem inde ortam esse ratus, quod uterque, et pater et filius, multas susceperint bellicas expeditiones multasque terras expugnarint, patris vero memoria per filium, qui tam diu regnum obtinuerit multaque monumenta et ipse exstruxerit, oblivioni data fuerit. Nec sane desunt alii, qui in eum, qui Sesostris vocatur a Graecis maximeque celebratur, plura omnino coniecta esse velint, quae sive a patre sive ab aliis omnino regibus fuerint gesta (de qua re conf. Lepsius l. l. p. 52. 279); ex qua et patris et filii confusione adeo nomen ipsum (Σέσωστρις) ortum volunt, quod ad patris nomen (Σεθῶς s. Σέθωσις) detortum vel inde probabiliter deductum a Graecis plane differre ab Aegyptio nomine *Ramsis*, quo ipso hunc regem ab Aegyptiis appellatum fuisse Aegyptiorum monumenta, ad quae modo provocavimus, satis docent: cf. etiam M. Fritsch: Uebersicht der Versuche zur Entzifferung der Hieroglyph. p. 71, Rossellini l. supra l. Alia de Sesostridis nomine dabit Iablonski Vocc. Aegyptt. p. 288 (sive p. CCLXXI in H. Stephani

*) Hoc cognomen ad unum e maioribus Sesostridis Magni huius pertinere regem, qui vocatur *Ramses Meiamun*, decimus sextus rex dynastiae duodevicesimae Diospolitanae, contendit Champollion in: Yorke et Leake: Les principaux monuments Egyptiens du Musée Britan. p. 21. 22. Neque vero mihi persuasit vir doctus.

Digitized by Google

significationem, quam verbo ποιεῖν tributam vult, probandam, alios quosdam locos (Diogen. Laert. Praefat. §. 3. Herodot. III, 38. Sophocl. apud Athen. XIII. p. 604 D. XIV. p. 627 D. Platon. Lysid. p. 205 A. De Republ. II. p. 379 A.), quorum tamen ratio aliena videtur ab ea significatione, quam ipse in loco Herodoteo valere existimavit. Atque afferri quoque poterit alter Nostri locus IV, 35: (ὕμνον) τόν σφι Ὠλὴν ἀνὴρ Λύκιος ἐποίησε, quae verba sic reddidit Pausanias IX, 27, 2: Λύκιος δὲ Ὠλήν, ὃς καὶ τοὺς ὕμνους τοὺς ἀρχαιοτάτους ἐποίησεν Ἕλλησιν, coll. VIII, 21. §. 3, ubi idem laudatur Δηλίοις ὕμνους καὶ ἄλλους ποιήσας καὶ ἐς Εἰλείθυιαν κ. τ. λ. Sic Aristeas, qui ἐποποιὸς apud Suidam vocatur, apud Herodotum IV, 13 (coll. 14. 16) dicitur ἔπεα ποιεῖν, Alcaeus vero (V, 95) ἐν μέλεϊ ποιεῖν. In quibus locis verbum ποιεῖν non eam solum animi declarat facultatem, quae ad *formam*, ut loquimur, spectat, cum res animo perceptae sermone ligato exponuntur atque ita artis opera adhibita exornantur, sed ad *materiam* quoque refertur, sive ad argumentum, quod poetae ipsius ingenio excogitatum et in medium prolatum, suisque legibus et consiliis est accommodatum. Unde satis opinor patebit, illam Wesselingii rationem, qua vim et potestatem verbi ποιεῖν in nostro loco ad *formam* tantum referamus, exclusa prorsus altera illa, quae ad ipsam quoque *materiam* spectat, probari non posse, quamvis receptam a Larchero, Wyttenbachio (ad Platon. Phaedon. p. 129, ubi h. l. sic reddi vult: „hi vero sunt, qui deorum generationes Graecis *carmine prodiderunt*"), Goettlingio (ad Hesiod. Praefat. p. XLI ed. sec.) Negris (quo monente οἱ ποιήσαντες sunt οἱ γράψαντες εἰς στίχους, οἱ στιχοποιήσαντες), aliis. Etenim iam dudum vel propter dativum (Ἕλλησι) verbo ποιήσαντες additum de hac Wesselingii ratione dubitavit Wolfius Prolegg. Homer. p. LIV, eandemque prorsus reprobavit tamquam falsam G. Hermann. (Homerische Briefe p. 11 seqq. Opusc. II. p. 171 coll. Wiener Jahrbb. LIV. p. 232), cui Creuzerus (Homerische Briefe p. 27) adstipulatus est, itemque Cron (De Orpheo p. 14 seqq.), alios ut taceam, v. c. Matthiae Vermischte Schrift. p. 122, Lennep. ad Hesiod. Theogon. p. XII, ac praecipue Nitzsch: Sagenpoesie d Griechen p. 302 seqq. 544 seqq., Schimmelpfeng in commentatione de diis in conspectum hom. venientibus apud Homerum (Marburg. 1845) p. 8. Itaque verbo ποιεῖν hoc loco nostro nullam arbitror aliam tribui posse significationem nisi eam, qua *Hesiodum atque Herodotum Theogoniam Graecis condidisse* dicamus. Sed gravior iam exoritur quaestio, quo iure et quo sensu uterque poeta et *conditor* et *inventor* Theogoniae Graecae dici possit, cum ante utrumque poetam alios per Graeciam exstitisse vates, sacerdotes, de rebus divinis tradentes, negari nequeat, neque profecto ea Herodoti sententia esse possit, ut (quemadmodum sensit Cron p. 15) nondum cognita indeque prorsus nova tradiderint Homerus atque Hesiodus, neque quidquam Graeci fabulati fuerint ante hos poetas, qui ipsi primi omnem Graecorum de diis doctrinam sive religionem excogitarint atque repererint. Hoc cum bene intelligeret Heyne (in Commentatt. societat. Gotting. 1779. Vol. II. p. 133), Herodoti verba ita accipi voluit, ut hi poetae primi fuerint, „qui ea, quae priscis carminibus aut narratione

maiorum ac fama diversis locis diverse essent sparsa ac disseminata, aut carmine uno comprehenderent ac disertius exponerent, quod Hesiodus fecit, aut ita ornarent et ad certam rationem constituerent, ut inde pro modulo ac regula fabulae haberentur apud posteros, quod in Homerum cadere, quis non videat?" Quam Heynii sententiam uberius exposuit amplificavitque Creuzer. (Symbol. I. p. 73 seqq. 77 coll. Wien. Jahrbb. LXI. p. 182), ad anthropomorphisticam illam quam supra dixi deorum conformationem ab his poetis perfectam potissimum respiciens. Neque ab hac sententia admodum discedunt ea, quae statuerunt Grüneisen (Illgen: Zeitschrift f. histor. Theolog. III, 2 p. 42), Wachsmuth: Hellen. Alterthumskunde II, 2. p. 91, Ulrici: Geschichte der hellen. Dichtkunst I. p. 70 coll. Caesar in: Zeitschrift f. Alterthumswissensch. 1840. p. 690, ipseque Lobeck in: Aglaopham. p. 347, quo auctore Herodotus „hoc contendit, fabulas illas (de deorum natura) passim nullo locuplete auctore vulgatas neque literarum monumentis mandatas tum demum radicari et inolescere coepisse, quum duorum nobilissimorum poetarum veluti publico testimonio essent ornatae. Hos igitur, qui quandam rei fabularis quasi disciplinam condiderunt, ad quos omnibus, qui de deorum progenie et vitae actione quaerunt, tanquam ad primos fontes recurrendum est, Herodotus merito Theogoniae Graecanicae auctores appellavit." Minime igitur deos Graecorum invenerunt illi poetae, sed quae sit singulorum deorum ratio, qui ortus, quae cognatio, qui habitus, quae forma, quae munera et attributa, haec omnia primi illi constituerunt et excoluerunt ita, ut haec ab ipsis tradita et quasi condita disciplina de diis in posterum apud Graecos potissimum obtineret. Neque aliam fere de his sententiam tulit Nitzsch (Sagenpoesie der Griechen p. 302), cuius verba huc potissimum spectantia apponam: „Es giebt keinen älteren Gewährsmann für die bei den Hellenen geltende Vorstellung und Darstellung der Götterwelt als Homer und Hesiod; sie haben die bei den Griechen geltende Gestalt der Götterwelt ausgeprägt, von ihnen ist die Darstellung der Götterwelt, die bei den Griechen ist etc. (p. 544 l. l.)." His denique addere placet, quae Iacobsius (Vermischte Schriften VI. p. 157) de tota hac quaestione gravissima vere ac recte statuit: „Der Glaube an das Dasein der Götter und die mannigfaltigen Fabeln, die mit diesem Glauben zusammenhingen, war vorhanden, ehe durch den Troianischen Krieg die verschiedenen Stämme der Hellenen vereinigt und dadurch ein Austausch und Vergleichen der mannigfaltigen, bei iedem Stamme über die Götter herrschenden Ansichten, Fabeln und Gebräuche möglich wurde. Der Zusammenhang dieser Götterwelt aber, ihre Abstammung, die Hierarchie ihrer Weltherrschaft und die Vertheilung der Aemter war deutlich noch nicht erkannt, bis Homer und Hesiod den reichen Stoff der Vorwelt klar überschauten und iener ihn durch geschickte Anwendung in mannigfaltiger Handlung gleichsam beseelte, dieser durch Darlegung der Entstehung und Abstammung der einzelnen Elemente ienes Stoffes ihn der Vergessenheit entriss. Herodot konnte also wohl mit Recht sagen, die genannten Dichter hätten den Hellenen eine Theogonie gemacht, die früher nicht vorhanden war, aus gegebenem Stoffe natürlich, so wie

Digitized by Google

der bildende Künstler aus Thon oder Stein einen Menschen oder einen Gott macht. An ein Schaffen oder Erfinden einer Götterwelt hätte man nie denken sollen.“ Conferri quoque cum his poterunt, quae statuit Rinck: die Religion der Hellenen p. 29 et Gerhard: Griechische Mytholog. §. 134. Quibus omnibus id satis effici arbitror, quod initio nostrae disputationis posuimus, alteram quasi periodum religionis Graecae ab Homero Hesiodoque ex Herodoti mente constitui, eosdemque poetas iure meritoque ferri auctores et conditores et Theogoniae Graecorum et totius illius de diis doctrinae popularis, quam anthropomorphisticam dicimus, inde ab hoc tempore a Graecis receptam ampliusque excultam. Ad hanc vero declarandam primum pertinet, quae Herodoto dicitur θεογονίη, haud scio an respicienti ad Hesiodi carmen eodem nomine inscriptum (de quo cf. Muetzell.: De emendanda Theogon. Hesiod. p. 356—358); declarat enim haec vox generationem deorum sive rationem, qua singuli dii, alteri ab alteris generationis lege ita orti perhibentur, ut quasi deorum familia inde constituta sit; continet igitur doctrinam de ortu deorum, quibus si vires naturae earumque effectus significantur, κοσμογονίαν s. doctrinam de mundi origine et conformatione appellare licebit; cf. supra I, 132 ibique allata. Alterum, quod ad hanc deorum conformationem ab Homero et Hesiodo profectam et perfectam pertinet, indicatur verbis: καὶ τοῖσι θεοῖσι τὰς ἐπωνυμίας δόντες; quae spectant ad id, quod supra (II, 52) de Pelasgis dixerat, deos, quorum nomina non habuerint, in universum colentibus; sed cum utriusque illius poetae operâ effectum esset, ut singuli dii discernerentur, originibus eorum constitutis, nomina quoque his singulis diis tribuere aequum erat, idque adeo coniunctum cum ipsa θεογονίᾳ, quam instituerant. Tertium his accedit, inde profectum: καὶ τιμάς τε καὶ τέχνας διελόντες: cum enim singulorum deorum iam discretorum origines prodidissent nominaque singulis indidissent, necesse erat, eorundem etiam honores ac munera describere: quod ipsum declarant verba Herodotea, cum quibus comparamus Hesiod. Theogon. vs. 112 (ὥς τ' ἄφενος δάσσαντο καὶ ὡς τιμὰς διέλοντο) et vs. 44 de Iove: εὖ δὲ ἕκαστα ἀθανάτοις διέταξεν ὁμῶς καὶ ἐπέφραδε τιμάς. Add. ibid. 204. 397. 885. 904. Homer. Odyss. XI, 301. 304. Aeschyl. Prometh. 30. 178 ed. Blomf. coll. 237. 38, ubi γέρα dicuntur, quae hic τιμαὶ vocantur, i. e. honores s. munia cuique deo tributa et ad cuiusque dei vim et naturam, qua ab aliis discernitur, spectantia; quo eodem etiam spectant τέχναι, artes, quibus quisque deus operam dat, quibusque a ceteris diis, qui singuli suam quisque artem humanum in modum exercent, distinguitur locumque suum obtinet in illa deorum familia, qualem hi poetae constituerunt. Quod extremo loco legitur: καὶ εἴδεα αὐτῶν σημήναντες, id complemento quasi est antecedentibus: cum enim singulos deos discrevissent, singulorumque et nomina et munera artesque constituissent, formam quoque eorundem externam, ad humanum modum expressam, neque vero omnibus eandem, sed aliis aliam pro muneris diversitate constituere consequens erat; itaque εἴδεα ad corporis humani formam diis traditam et ad caetera, quae

Digitized by Google

singulis diis pro munere sunt attributa (v. c. arma, sceptrum, fulmen, alia), spectare patet.

Iam his singulis explicatis, quae Homeri atque Hesiodi operâ in Graecorum religione effecta tradit Herodotus, quaeritur denique, haec ipsa num in utrumque poetam aeque bene omnia conveniant. Affirmat Muetzell l. supra l. p. 358, neque sane Herodotus in his singulis declarandis ullum discrimen fecisse videtur, sed ita disposuisse haec, ut ad utrumque poetam referret. In Theogonia sane, ut iam supra monui, ad Hesiodum eiusque carmen respexisse videtur, quod ipsum ab Herodoto verum Hesiodi opus habitum fuisse vel ex hoc loco colligam, aliis aliter statuentibus, qui teste Pausania IX, 31. §. 4 unicum de opere rustico carmen ab Hesiodo ipso profectum esse contendunt. Neque vero Homeri carmina, in quibus haud pauca ad deorum generationes ortusque pertinentia inveniuntur, prorsus exclusa velim e mente Nostri, qui in caeteris, i. e. in iis, quae ad ἐπωνυμίας, τιμὰς, τέχνας atque εἴδεα deorum spectant, Homeri carmina potissimum mihi respexisse videtur, cum in Hesiodi Theogonia, qualis nunc fertur, de his pauca tradita legantur, nisi alia eiusdem poetae carmina, quae olim ferebantur, Herodoti animo obversata esse credas, aut, quae Muetzellii est opinio l. supra l., Herodotum Theogoniam habuisse putes saltem honorum descriptione aliqua ex parte ditiorem, quam quae nunc exstat. Quorum neutrum mihi admodum placere profiteor. Homeri igitur atque Hesiodi carmina aeque in his valuisse cum statuo, non valde mihi ab iis recedere videor, quae de Herodoti loco disputavit Preller (Griechisch. Mytholog. I. p. 13 seq.), nostri scriptoris verba nonnihil restringenda esse ratus, cum uterque poeta minime solus id efficere potuerit, quod ab eodum effectum h. l. scribat Herodotus, aliaque etiam carmina praecesserint, in hac tota quaestione aeque respicienda. Quod si vel maxime concedimus, ante utrumque poetam iam exstitisse alia carmina, haec ipsa ab utroque poeta ita adhibita fuisse existimamus, ut uterque poeta eam Graecis diis formam ac speciem, qua vulgo exhibentur, dedidisse putandus sit, adeo ut Herodoti auctoritas quam maxime comprobetur. Qui ipse unde edoctus talia de Homero potissimum scribere potuerit, si quaeras, in insula Samo a Creophyliis, qui ab Homero genus ducerent, haec accepisse videri patrem historiae observat Lengebusch: Jahrbb. d. Philol. u. Paedag. LXII. p. 373 seq. Hesiodum vero, quem centum fere annis post Homerum vixisse vulgo dicunt, quod cum Homero Noster coniunxerit tanquam aequalem, id eam ab causam factum esse putat idem vir doctus p. 375, quod utrique poetae idem propositum idemque etiam effectum fuisse in doctrina de diis Noster crediderit idque ipsis iis temporibus, in quae utriusque poetae aetas incidat. (Conf. quoque Nitzsch. Melett. II. p. 79). Hanc vero aetatem (in nott. ad II, 53) diximus pertinere ad ann. 884 sive 889 a. Chr. n. ex Herodoti computatione, ex anno eiusdem natali ducta; ἀκμὴν vitae Herodoteae sumere si malis ac ponere aetatis annum tricesimum ferme, i. e. 454 s. 459 a. Chr. n. (cf. Clinton. Fast. Hell. p. 145 seqq. 359 seqq. Fischer: Griech. Zeittaf. p. 49 seqq.), utriusque poetae aetas incidet in ann. 854 s. 859 ante Chr. n. De Homeri aetate quae a

Digitized by Google

veteribus tradita sunt maxime varia atque discrepantia, ea omnia exhibent Clinton et Fischer l. l. coll. Nitzsch. l. l. II, 2. p. 84. Herodoti indicationem, ex qua Homeri aetas cum Lycurgi aetate plane conveniat, probat Clinton.; ad Apollodori auctoritatem accedens Fischer Homeri ἀκμὴν circa ann. 900 ante Chr. n. constituit: quod ipsum non admodum differt ab Herodoteo numero. Hesiodum florentem iidem (Clinton p. 362. Fischer. p. 53) ponunt circa ann. 859—824 ante Chr. n.; Goettlingio, qui de Hesiodi aetate quaerere difficillimum esse recte monuit, nunc fere in Herodoti sententia acquiescendum esse videtur: vid. Prolegg. in Hesiod. p. XVI—XVIII.

Digitized by Google

EXCURSUS VIII
AD HERODOT. II, 85.

De argumento huius capitis et sequentium ita disseruit Creuzer. in Commentt. Herodd. p. 14 seqq. „*Fidem Herodoti auctoritatemque* hoc in loco ita definit Heynius in Spicil. ant. mum. p. 78, ut alia eum visu, alia narratu accepisse dicat. Quem iudicandi modum excedit Beckerus in August. I. p. 6 seq., cum Herodotum Diodorumque negat plus scire *potuisse*, quam vulgi ore ferretur. In qua levitate miror etiam Royerium deprehendi in Descript. de l'Egypte mém. X. p. 208. Sed idem tamen aliquanto cautior reperitur altero loco p. 211. Neque tamen ipse Blumenbachius in symbolis vernaculis ad histor. natur. II. p. 121 ed. alter. non conatus est pronuntiare, quae utervis rerum scriptor de mumiis tradat, haec eos non tam suis ipsius oculis usurpasse, quam ex aliorum narrationibus hausisse. Nimirum illi viri docti iudicium suum de horum scriptorum fide suspensum fecerant, vel potius facere debebant, ab earum mumiarum ratione, quales hodieque per Europae musea servatae reperiuntur. At vero advertere nos debet intelligentissimi Iomardi sententia, quam ille pronuntiare non dubitat in Descr. de l'Egypt. Antiqq. II. p. 348, cum dicit, ante expeditionem Francogallorum Aegyptiam nemini accurate cognitam fuisse condiendorum cadaverum artem, quae apud veteres Aegyptios floruerit. Et revera quidquid mumiarum Europaeis hominibus adhuc obvium fuerat, id omne fere ex Memphitici agri finibus Saccaraeque erutum fuerat. Contra Herodotus Diodorusque Thebaïdis incolarum opulentiam et apparatum maxime respexisse putandi sunt.

Non maior eruditorum hominum consensus in *explorandis causis, quae Aegyptios commoverint, ut tam operose condirent defunctorum cadavera.* Nam primum Heynius l. l. p. 75 plures eius instituti causas enumerat. Zoega contra de obeliscc. p. 264 negat operae pretium esse inquirere in originem caussamque moris, qui non solum apud Aegyptios, sed apud permultos per universum terrarum orbem populos diffusus fuerit. [Tu vide, quae ipse eam in rem collegit et adde Zachii Geograph. Ephemerid. 1806. I. p. 54.] Verumtamen, ut Aeneam Gazaeum (in Theophrast. p. 68 seq. ed. Casp. Barth.) taceam, ad religiones Aegyptiorum ipse nos advocat historiae pater III, 16, cum neque igne absumi corpora, nec vermibus confici eos voluisse memoret, et magis etiam hoc ipso capite, ubi sacrum simulacrum a cadaverum conditoribus pro exem-

*) Sed vid. quae in nota ad h. l. allata sunt, et quae in fine huius Excursus dicentur.

Digitized by Google

plo propositum esse refert. Sed quando religiones dicimus, plura cogitari possunt, quae probe distinguenda sunt. Nam primum potuit in causa fuisse migrationis animarum tam efficax doctrina. Atque hoc ipsum arguunt Herodotei loci II, 123 atque Diodori I, 91 cum nostro loco collati; videlicet quoniam ex vulgi opinione anima defuncti ab infelici orbe migrationis diutius retineretur circa integrum cadaver libenter quasi commorans. Cuius rei recte admonuit etiam Lauthius, vir doctus, in Histoire de l'anatomie tom. I. p. 9. Alius causae mentionem iniicit Tib. Hemsterhusius ad Luciani Necyom. III. p. 356 Bip., cum dicit: „ut ne post obitum quidem carissimorum pignorum conspectu privarentur.“ Et reapse huc nos revocat ipse Herodotus II, 78, quo loco cadavera in arcis picturâ exornatis ad Aegyptiorum convivia adhibita narrat. Pertinet haec res ad sacra veterum populorum gentilitia. Ac quam vim habeant cultus defunctorum apud priscos populos, orientis maxime, sepultura in aedibus vel in vicinia aedium, inferiae statis temporibus peractae, iura Manium, igitur haec omnia quam potestatem habeant in familiarum sacra, ius gentilitium adeoque hereditarium, breviter sed docte adumbravit Bunsenius de iure heredit. Atheniensium p. 122. Quam in rem plura dicentur infra ad Herodot. VI, 68 seqq. coll. I, 67 seq. Nunc hoc unum adiiciam, hinc intelligi posse, quae peregrinatores commemorant de sepulchris ad moenia ipsasque aedes Graecorum urbium, Athenarum, Corinthi, Syracusarum, aliarum repertis; unde vasa illa eruuntur picturarum ad religiones antiquiores pertinentium largam messem exhibentia.“ Equidem h. l. adiiciam nomina eorum, qui ante Creuzerum de cadaverum medicandorum ratione exposuerunt peculiaribus ex parte scriptionibus: *Caylus:* Des embaumements des Egypt. (Histoir. de l'acad. d. inscr. t. XXIII). ***Rouelle:*** Sur les embaumements etc. (Histoir. de l'acad. des scienc. Paris. 1750. p. 123 seqq.). ***Blumenbach*** (Götting. Magaz. I. Beiträge zur Naturgesch. I). *Heyne* (Spicileg. antiqq. mumiar. (in Commentt. reg. scient. Gott. vol. III. p. 69 seqq. an. 1780). ***Gmelin:*** experimentt. nonnull. cum mumiis institt. (ibid. vol. IV). ***Sylvest. de Sacy*** ad Abd-Allatif relat. de l'Eg. p. 268 seqq. ***Zoega*** de obell. sect. IV. cap. 1. ***Royer.*** et ***Iomard.*** in Descript. de l'Eg. Antiqq. vol. I et II. Alia laudat Beck. Weltgesch. I p. 767 seqq. Add. *Belzoni:* Voyage en Egypte (traduit par Depping. Paris. 1821) t. I. p. 265—279. ***Minutoli:*** Nachträge zu s. Reisen etc. p. 190 seqq. Qui recentiore aetate de mumiis exposuerunt, eorum libros indicavi in nota ad II, 85 *).

Quod vero ad causas attinet, quae Aegyptios ad hunc morem cadavera mortuorum condiendi adduxerint, exstitit nuper Rosellini, Monum. civil. III. p. 292 seqq. 304 seqq. (quo iam usi sumus in not. ad Herod. II, 123), qui hanc corporis humani condituram, quam Aegyptii exercuerunt, quidquam commune habuisse negat cum doctrina de animorum migratione: neque sane tantam curam in cadaveribus condiendo servandis ab Aegyptiis eam ob causam positam esse putat, ut animam

*) Conf. etiam Dictionnaire de Sciences medicales T. XI. p. 507 seqq.

Digitized by Google

a transitu in alia aliorum animalium corpora servarent ac retinerent; id potius conditurâ spectasse Aegyptios, ut anima migrationem perficere posset, concessam illam quidem iis tantum hominibus, quorum corpus rite esset conditum: quo neglecto cursum cuique animae perficiendum impediri aut prorsus fieri non posse. Addit idem vir doctus, sanitatis quoque publicae in his rationem esse habendam: quam terram sepeliendis cadaveribus aptam et a Nili aquis tutam Aegyptii non habuerint, cadavera autem putrescentia aërem corrumpere indeque sanitati officere potuerint. Quod ne fieret, ita prospexisse vult veteres Aegyptios, ut mortuorum cadavera condirent conditaque in cryptis a Nili inundatione remotioribus deponerent: inde vero effectum esse, ut Aegyptii veteres optima sanitate fruerentur (vid. Herod. II, 77) neque ulla lues pestisve antiquitus grassaretur. Nec fugit virum doctum, tale quid etiam a medico Parisiensi prolatum esse, mentione facta in Journal. complement. ou Dictionn. de sciences medic. t. XXXIV. p. 380. Etenim hic vir doctus, Pariset, in dissertatione, quae inserta legitur in: Revue médicale française et étrangère et Journal de Clinique de l'Hôtel-Dieu etc. Paris 1827. T. II. p. 409—415, causam condiendi cadavera, omnibus aliis reiectis, ex una hac publicae sanitatis tuendae ratione repetendam esse censuit, indeque etiam explicandum, quod inde a quarto post Chr. n. saeculo, quo hicce mos in desuetudinem venerit, pestis grassari coeperit ad nostram usque aetatem, adeo ut recentioribus Aegyptiis, si publicae sanitati consulere pestemque a se avertere vellent, redeundum esset ad antiquum condiendi ritum. Equidem in tota hac re id potissimum teneri velim, hunc condiendi adeoque sepeliendi modum omnibus Aegyptiis communem fuisse, lege quasi impositum et sacratum: quem si cum utroque viro docto dicimus effectum et productum videri ipsa terrae, quam incoluerint Aegyptii, natura et indole, tamen alia quoque haud scio an accesserint, haud minus respicienda. Aegyptii enim uti omnia, quae ad hominis vitam in hac terra pertinent, ad deos et religionem referebant, ita mortuum quoque hominem horum curae immunem esse noluerunt indeque hunc sepeliendi modum tanquam legem sacram omnibus Aegyptiis praescripserunt, qui in alteram vitam transire ibique diutius manere vellent sub imperio boni illius Osiridis, qui inferorum praeses habebatur auctorque huius ritus atque exemplar celebrabatur, quod quemque hominem sequi fas erat. Itaque ad religionem quoque pertinuisse hunc morem et cum veterum Aegyptiorum opinione de hominis statu post mortem coniunctum fuisse equidem certe crediderim: reliqua medicis diiudicanda relinquam.

Digitized by Google

EXCURSUS IX
AD HERODOT. II, 102.

De Sesostride.

De *Sesostride* quae veterum scriptorum e locis atque virorum doctorum disputationibus constant, retulit Beck: Allgem. Weltgesch. I. p. 699 coll. Heeren: Ideen II, 2. p. 316 et Zoega de obeliscc. p. 577, qui idem veterum locos de hoc rege collectos exhibet. Inter quos primarius est Diodori locus I, 53 seqq., qui de hoc rege, omnes priores reges rebus gestis longe superante, cum diversa narrent et Graeci et ipsi Aegyptii, se verisimillima et cum iis, quae in Aegypto supersint, monumentis maxime congruentia enarraturum esse profitetur ac deinceps singulas res ab hoc rege gestas, expeditiones bellicas, quibus ille tantopere inclaruit, alia, accurate persequitur. Attigit Sesostridis res, alios ut taceam a Wesselingio ad Diodori l. laudatos, Apollonius quoque Rhod. Argon. IV, 272, ubi vid. Scholia, in quibus et Theopompus et Dicaearchus laudantur, qui de Sesostride et ipsi exposuerant. Accedit Tacitus Ann. II, 60 ea referens, quae Germanico Thebas invisenti enarrarunt sacerdotes Aegyptii interpretantes ea, quae notis hieroglyphicis in monumentorum parietibus de hoc rege tradita erant *). Ad Manethonem si accedimus, commemoratur utique in Excerptis Manethonianis apud Syncellum p. 60 sive p. 112 ed. Bonn. duodecimae Aegyptiorum dynastiae rex, nomine *Sesostris*, qui omnem Asiam itemque Europae partes subegisse inque terris subactis sui imperii monumenta constituisse dicitur ea, qualia ab Herodoto quoque Sesostridi tribui legimus. Neque vero hunc duodecimae dynastiae regem, qui apud Manethonem utique Sesostris, sed rectius ac vero suo nomine *Sesurtesen* s. *Sesortosis II* appellatur, huc referri posse nunc fere convenit inter viros doctos **), qui hunc Sesostridem Manethonianum sive Syncellianum, in quem Herodotea male translata sunt a librario opinor sive a compilatore et concinnatore harum dynastiarum, ab Herodoteo

*) Verba Taciti ita se habent: „mox (Germanicus) visit veterum Thebarum magna vestigia: et manebant structis molibus litterae Aegyptiae priorem opulentiam complexae; iussusque e senioribus sacerdotum patrium sermonem interpretari referebat: „„habitasse quondam septingenta millia aetate militari, atque eo cum exercitu regem Rhamsen Libya, Aethiopia, Medisque et Persis et Bactriano ac Scytha potitum; quasque terras Syri Armeniique et contigui Cappadoces colunt, inde Bithynum, hinc Lycium ad mare imperio tenuisse.""

„Legebantur et indicta gentibus tributa, pondus argenti et auri, numerus armorum equorumque, et dona templis, ebur atque odores, quasque copias frumenti et omnium utensilium quaeque natio penderet, haud minus magnifica, quam nunc vi Parthorum aut potentia Romana iubentur."

**) Conf. quoque Birch: Transactt. of the royal society of Literat. sec. ser. II p. 370.

Digitized by Google

Sesostride valde discernendum esse docent ac plerique ea, quae apud Herodotum, Diodorum, alios de Sesostride tradita inveniuntur, ad eum regem referre malunt, qui apud Manethonem in iis, quae refert Syncellus p. 72 sive p. 134 ed. Bonn., decimae nonae dynastiae rex vocatur Ῥάμψης, qui sexaginta sex annos obtinuit regnum idemque a Tacito l. l. vocatur *Ramses*: quo eodem nomine eundem regem nunc ipsa Aegyptiorum exhibent monumenta, in quibus aliis quoque ornatus titulis ac *Soli probatus*, *Amuni dilectus*, *Solis custos*, *veritatis columen*, alia id genus, praedicatur; apud Iosephum contr. Apionem p. 15 idem commemoratur habetque cognomen *Miamun* *) idemque sexaginta sex annos regnum tenuisse dicitur: a recentioribus nunc vulgo dicitur *Ramses II*, idque rectius quam *Ramses III*, *Magnique* titulo plerumque insignitur, quo a pluribus aliis Aegyptiorum regibus idem nomen gerentibus distinguatur. Vide Wilkinson Manners etc. I. p. 69 seqq., Rosellini Mon. storici I. p. 256 seqq. 267 seqq. III. p. 2. p. 62 sqq., Boeckh in: Schmidt Zeitschrift für Gesch. II. 666. 678 seqq., Gesenius in: Hall. Litt.-Zeit. 1841. no. 146. p. 556. Raoul Rochette in: Journal des Savans 1848. p. 308., L. Georgii in Pauly Realencyclop. VI, 1. p. 391 seqq., Lepsius: Chronologie d. Aegypt. I. p. 278 seqq., Osburn: The monumental history of Egypt. II. p. 430 seqq. 434 seqq., qui recte scribit, nullius fere Aegyptiorum regis frequentiorem memoriam ipsis Aegyptiorum monumentis adhuc superstitibus iisque varii generis declarari. A quibus viris doctis unus dissentit Bunsen in altera eaque Anglica editione operis praeclari de Aegypto vetere conscripti (Egypts Place in Univers. History II. p. 555 seqq.), qui Sesostridem hunc celeberrimum, quem Herodotus et Diodorus ipsaque monumenta Aegyptiorum declarant, non Ramsem s. Ramessem fuisse contendit, sed patrem eius, qui Σεθῶς apud Manethonem vocatur, confusionem inde ortam esse ratus, quod uterque, et pater et filius, multas susceperint bellicas expeditiones multasque terras expugnarint, patris vero memoria per filium, qui tam diu regnum obtinuerit multaque monumenta et ipse exstruxerit, oblivioni data fuerit. Nec sane desunt alii, qui in eum, qui Sesostris vocatur a Graecis maximeque celebratur, plura omnino coniecta esse velint, quae sive a patre sive ab aliis omnino regibus fuerint gesta (de qua re conf. Lepsius l. l. p. 52. 279); ex qua et patris et filii confusione adeo nomen ipsum (Σέσωστρις) ortum volunt, quod ad patris nomen (Σεθῶς s. Σέθωσις) detortum vel inde probabiliter deductum a Graecis plane differre ab Aegyptio nomine *Ramsis*, quo ipso hunc regem ab Aegyptiis appellatum fuisse Aegyptiorum monumenta, ad quae modo provocavimus, satis docent: cf. etiam M. Fritsch: Uebersicht der Versuche zur Entzifferung der Hieroglyph. p. 71, Rossellini l. supra l. Alia de Sesostridis nomine dabit Iablonski Vocc. Aegyptt. p. 288 (sive p. CCLXXI in H. Stephani

*) Hoc cognomen ad unum e maioribus Sesostridis Magni huius pertinere regem, qui vocatur *Ramses Meiamun*, decimus sextus rex dynastiae duodevicesimae Diospolitanae, contendit Champollion in: Yorke et Leake: Les principaux monuments Egyptiens du Musée Britan. p. 21. 22. Neque vero mihi persuasit vir doctus.

Digitized by Google

Thes. L. Gr. ed. Londin. T. I.). Neque ipsi Graeci in hoc nomine sibi constant. Qui enim ab Herodoto et Theopompo (in Scholiis ad Apollon. Rhod. IV, 272) dicitur Σέσωστρις, is apud Diodorum vocatur Σεσόωσις, apud Dicaearchum (in Scholiis l.) Σεσόγχωσις; de qua scripturae diversitate iam ita iudicavit Wesselingius ad Diodor. I, 53, ut in Herodoto certe nihil mutari vellet; idemque hoc nomen, quale ab Herodoto proditur, ex Aegyptio Ramsis nomine repetere indeque explicare conatus est. De Rougé (Vid. Athenée 1854 nr. 48. p. 1128) huius regis nomen integrum in monumentis Aegyptiis scriptum sonare vult *Ramesesou* ac per compendium scriptum quoque inveniri *Sesou*, *Sesesou*, a quo ipso, addita voce *ra* s. *ri* (qua *Solem* designari ait) ortum esse concludit Graecum nomen Σέσωστρις. Osburn l. l. p. 430 sqq. regis nomen e notis hieroglyphicis affert ita scriptum, ut sonet *Ramses*, eiusdemque nominis varias quasdam addit lectiones in monumentis obvias; Graecum nomen, quale Diodorus atque Herodotus afferunt, his ipsis sic traditum esse putat ab inferioris ordinis sacerdotibus Aegyptiis sive ab interpretibus, qui regis nomen, quod addito titulo *Dilecti a Sole* valeat *ra-me-rois-sotp-ra*, per compendium reddiderint: *is-sotp-ra* sive *se-sotp-ra;* inde nomen *Sesostris* s. *Sesoosis* ortum esse (p. 430) eoque nomine sive titulo hunc regem per Aegyptum inferiorem fuisse cognitum idem contendit (p. 452), cum in superiore Aegypto *Ramses* *) appellatus fuerit. Quae num vere recteque dicta sint, nunc non disquiram; quod vero Wilkinson (Manners etc. I. p. 68 not.) quaerit, num Osiridis filium indicare possit Sesostris, eundemque adeo pro ipso Osiride haberi vult Baur (Naturrelig. d. Alterthums II, 1. p. 38), id quidem nunquam mihi persuaderi patiar, qui quae de nominis, quod hic rex gerit, ratione sive etymo protulerunt viri docti, Aegyptiorum sermonis peritioribus relinquere malim diiudicanda, id unum certo statui posse ratus, Herodoti Sesostridem nullum alium esse, nisi eum, quem ipsa Aegyptiorum monumenta tam frequenter exhibent addito nomine *Ramsis*, quemque eundem decimae nonae dynastiae regem tradit Manetho, ut supra vidimus. Cuius aetatem accuratius constituere certoque definire si velimus, hoc erit tenendum, a Diodoro septem post Moeridem generationibus (γενεαῖς) hunc *Sesoosin* s. *Sesostrin* poni aliter atque ab Herodoto, qui Moeridi proximum videtur collocare. Quare Larcher. (T. VII. p. 86 seqq. 576), Herodoti auctoritatem secutus, intra annos 1356—1312 a. Chr. n. ponit regnum Sesostridis; e Boeckhii (l. l. p. 679. 775) computatione intra ann. 1411—1345 a. Ch. n. subsistendum erit. Bunsen l. l. eundem regnasse statuit usque ad annum 1322, quo Menephthah filius successerit, initio dynastiae decimae nonae ab anno 1409 a. Ch. n. ducto. (Brugsch. Reisebericht aus Aegypt. p. 244 seqq.) Ramsis II regnum medio saeculo decimo quinto a. Ch. n. fuisse ponit. Letronne, ut video ex iis, quae exhibuit Brunet de Presle Examen des dynasties etc. p. 194, inde ab anno 1569 ante Chr. n. Sesostridem regnantem posuerat. Sufficiant haec, quae quan-

---

*) *Ramses* ab Uhlemanno (Thot od. die Wissenschaft. d. alt. Aegypt. p. 187 not.) explicatur *Ra-mas*, i. e. *Solis filius*.

Digitized by Google

tum differant cum neminem fugiat, certi quid de his iam constitui posse sperare vix licebit. Res a *Sesostride*, i. e. *Ramse*, gestas bellicasque expeditiones ex Aegypto in alias terras Asiae longe lateque usque ad Indiam terra marique susceptas et ab Herodoto in universum indicatas, pluribus persequitur Diodorus l. l., quae ipsa lucem nunc accipiunt valdeque probantur iis, quae in monumentis Thebanis ac potissimum in iis, quae ab hoc rege exstructa sunt, adhuc cernuntur, in quibus praeter alia plurimas res ab hoc rege gestas ad oculorum sensum traductas imagineque repraesentatas conspicimus: quod quam maxime iam adverterat Gallos doctos (Descript. de l'Egypte, Antiq. Vol. II. Thèbes p. 60 seqq.), qui ad haec illustranda apte Diodori locum attulerunt: quibus add. Heeren: Ideen II, 2. p. 317 seqq., Ritter: Erdkunde I. p. 742 seqq. Omnium vero accuratissime quae in vetere Thebarum urbe adhuc conspiciuntur monumenta ad hunc regem spectantia, recensuit singula Rosellini l. l. III. P. 2. p. 62 seqq. *); in quibus repraesentatum invenimus hunc regem victorem curru triumphali redeuntem ab expeditionibus captivosque secum trahentem (vid. etiam Wilkinson Manners etc. I. p. 106—107) aut pugnantem cum hostibus eosque prosternentem: atque ipsius regis nomen cum plerumque additum sit notis hieroglyphicis ipsaque ut videtur amplior rerum ab eodem gestarum narratio iisdem notis declarata sequatur, dubitari sane nequit, ad Sesostridem haec esse referenda. Inde singularum rerum a Sesostride peractarum inde a iuventutis annis, patre adhuc vivente, seriem quandam, qualem ipsa monumenta exhibent, profert ducibus ipsis monumentis Osburn l. l. p. 436 seqq. Qui idem p. 444 seqq. Herodoti, p. 447 seqq. Diodori de Sesostridis expeditionibus narrationem retulit, alteram ex altera deductam esse ratus (p. 449): ita ut, quae Diodorus prodidit, et accuratius definita et aucta et amplificata esse statuat, adhibitis iis, quae ab Alexandro Magno gesta per Graecos valde propagata fuerint: in Herodoteis memoriam quandam latere sive Cambysis sive Xerxis, omnem terrarum orbem permeantis atque in Aegyptum redeuntis, armis et ornatu alterum quasi Sesostrin referentis: in iis, quae Tacitus prodit, ab Herodoti et Diodori narratione non admodum aliena, significari quodammodo vult Iulium Caesarem s. Augustum s. Antonium. Quae omnia quam temere sint pronuntiata, nemo non videt: sacerdotum res Sesostridis amplificantium fraudem ac dolum in his quoque odoratur vir doctus, qui regis totum orbem terrarum permeantis et in servitutem redigentis ne ullam quidem notionem illa aetate oriri posse pronuntiat, adeo ut, quae ad Sesostridem referantur res gestae et bellicae expeditiones, eae ad unam Aegyptiam terram referendae sint omnes: quo eodem omnia ea quoque spectare putat (p. 460 seqq. 469 seqq.), quae in ipsis Aegyptiorum monumentis exhibentur, longe aliena illa quidem ab iis, quae fabulosa de rebus ab hoc rege gestis memoriae prodiderint veteres scriptores. Equidem ut minime sum nescius, iam dudum antea exstitisse viros doctos,

*) Imagines regis in tab. VI. XV exhibitas idem Rosellini describit Mon. storic. II. p. 490 seq.

Digitized by Google

qui Sesostridis res ad Aegyptum terrasque adiacentes ac vicinas restringi vellent *), neque nostra aetate defuisse, qui ad fabulas aut carmina epica reiicerent, quaecunque veteres de Sesostride tradiderunt **), ita Sesostridem hunc extra Aegyptum in alias Africae et Asiae terras adeoque in ipsam, si placet, Europam profectum esse armisque suis multas exteras gentes in ditionem redegisse cur negem, nullam video causam idoneam, ipsis veteribus scriptoribus in hac re consentientibus cum Aegyptiorum monumentis, quae huius regis bella, pugnas, triumphos exhibent, adeoque captivos variarum terrarum exterarum sistunt a rege adductos idque addita inscriptione exponunt; qua de re alia ut omittam, vel in ea inscriptione, quae in Obelisco legitur Parisios nuper transvecto, dubium non est commemorari ac praedicari Sesostridem-Ramsen, qui victoriis armorum vi reportatis omnem subegerit terram peregrinam, qui omnem terrarum orbem animo suo trementem reddiderit et suo imperio addiderit victor fortissimus, et quae sunt huius generis similia ***). Itaque sequi malim Rosellinium, qui accurate recensitis omnibus iis monumentis, quae ad hunc regem, quantum id quidem certo constat, pertinent ad utramque Nili ripam et Thebis et prope locum Ipsambul aliisque locis erecta, diligenter expositis quoque imaginibus, quibus huius regis res in bello gestae ac facinora parietibus incisa exhibentur, et explicatis inscriptionibus, quae notis hieroglyphicis exaratae regis laudes, preces, res factas celebrant †), brevem conspectum exhibuit omnium, quae de Sesostride eiusque rebus gestis ex his monumentis cognosci possunt: inde enim edocemur, Ramsen, victis et Aethiopiae et Libyae gentibus Aegypto vicinis, arma vertisse contra eas Asiae gentes, quae Sesostridis patre, a quo iam devictae erant, mortuo, ut videtur, rebellaverant aliasque etiam gentes Asiae, et Syriae, ac Mesopotamiae, et Asiae minoris, secum traxerant, inter quas foedere coniunctas principem fere locum tenuisse videntur ii, qui *Sceto* vocantur (vid. nott. ad II, 103). Quibus victis et ad obsequium reductis, quindecim post annis, sive anno vicesimo primo regni Sesostridis nova rebellio exorta esse videtur, quam foedus inter Sesostridem et regem gentis huius initum finivit. Tot igitur annis per bella et longinquas expeditiones consumtis ad gentes exteras a patre victas in obsequio retinendas aliasque etiam imperio adiiciendas in Africa aeque atque in Asia, Sesostris reliquum regni tempus, quod est quadraginta quinque annorum, adhibuisse videtur (sequor Rosellinium l. l.) ad ipsam Aegypti terram omnibus commodis augendam florentemque reddendam, ad templa ornanda et amplificanda, palatia exstruenda, alia id genus. Inter haec maxime eminent propylaea, quae addidit templo sive palatio ab Amenophi-Memnone exstructo in orientali

*) Quorum in numero constat Zoegam fuisse de obeliscc. p. 578. Etenim Aegypti conditionem illo tempore minime eam fuisse putat, ut magnas istiusmodi expeditiones in longe remotas terras susceptas fuisse consentaneum sit.

**) Conf. Guil. Schlegel l. infra laud.

***) Vid. Rosellini Mon. stor. III, 2. p. 199 seqq. et Salvolini Traduction et Analyse grammaticale etc. p. 90 seqq. 109 seqq.

†) Vide l. l. p. 85—292.

Digitized by Google

Thebarum ripa (ubi nunc vicus Luxor *), ornata **) illa quidem et colossis et obeliscis duobus, quorum alterum anno 1833 Parisios advectum et in Concordiae area collocatum vidimus ***), notis hieroglyphicis obtectum, quibus res ab hoc rege peractas, preces ac laudes contineri supra iam diximus; quas easdem res in altero quoque, qui in Aegypto remansit, obelisco insculptas notis hieroglyphicis celebrari docuit idem Rosellini l. l. p. 210 seqq. Alia, quae notis hieroglyphicis inscripta sunt hisce monumentis, attulit nuper Brugsch. l. l. p. 124 seqq. exstructum esse totum aedificium monens post eas victorias, quibus regiones inde ab Aethiopia s. Negrorum terra usque ad Mesopotamiam in ditionem Aegyptii regis fuerint redactae, qui infinitum inde auri, argenti, ebeni, aliarum rerum tributum a gentibus victis acceperit. In alia palatii parte invenit idem vir doctus (p. 126) expugnationem arcis hostilis, quae vocatur *Ketesch* †) repraesentatam, itemque victoriam regis de *Chaldaeis* (*Cheta*) reportatam cum multa praeda: in aliis alterius partis inscriptionibus commemorantur plures gentes victae, Aethiopes, Nubii, Graeci (?), Chaldaei, Mesopotamii, Cappadoces, Armenii, Arabes, alii (p. 127 sqq. ††) Aliam inscriptionem, parieti insculptam non longe ab Ammonis templo, in orientali Nili ripa prope vicum Karnak, et additam imagini, quae expugnationem arcis *Ascalena* (i. e. Ascalon) a Ramse Magno factam repraesentat, nuper publicavit idem Brugsch

*) Quod docente Brugsch: Reiseberichte aus Aegypt. p. 122 proprie valet: *El qussor* i. e. *arces:* die Schlösser.

**) Vide Rosellini l. l. p. 199 seqq.

***) De hoc obelisco vid. *Alex. Delaborde:* Description des obelisques de Lougsor figurés sur les places de la Concorde et des Invalides et Précis des operations relatives au transport d'un de ces monuments dans la capitale. Paris 1833.

L'Obélisque de Lougsor transporté à Paris: Notice historique, descriptive et archéologique par *Champollion-Figeac*, avec la figure de l'Obelisque et l'interprétation de ses inscriptions hieroglyphiques d'après les dessins et les notes Ms. de Champollion le jeune. Paris, Didot 1833.

Expedition de Louxor ou Relation de la campagne faite dans la Thébaide pour en rapporter l'obélisque occidental de Thèbes par *Angelin.* Paris 1833.

Lettre de M. *Fr. Salvolini* à M. Champollion-Figeac sur les hieroglyphes de l'obélisque de Lougsor. ib. 1833.

Traduction et Analyse grammaticale des inscriptions sculptées sur l'obélisque Egyptien de Paris, suivie d'une notice relative à la lecture des noms des rois qui y sont mentionnés. Par *Fr. Salvolini.* Avec planches. Paris 1837.

Voyage du Luxor en Egypte entrepris par ordre du roi pour transporter de Thèbes à Paris l'un des obélisques de Sésostris par M. *de Verninac Saint-Maur.* Ouvrage orné de planches. Par. 1835.

Campagne pittoresque du Luxor par M. *Léon de Joannis.* Paris 1835.

†) Intelligitur *Edessa.* Sed Osburn II. p. 476 seqq. de urbe *Kadesh-Barnea* (*En-Mishpat* in sacra scriptura) cogitat, quam ponit ad orientalem Aegypti inferioris oram Phatmeticumque brachium.

††) In alia inscriptione Memnonii s. Ramseseii enarratur eadem expeditio, bella cum Chaldaeis gesta, alia, multis imaginibus additis; de quibus vid. Brugsch l. l. p. 288 seqq.

Digitized by Google

p. 117 sqq.: declarat illa pacem et foedus inter Ramsen, Aegypti regem, et Chaldaeorum principem, qui pacem per legatos petit, ineundum, singulasque huius foederis conditiones utrimque servandas, additis quoque earum gentium nominibus, quae cum Chaldaeis coniunctae fuerint. Conf. eundem p. 158 seqq.

Ab orientali Nili ripa ad alteram transgressis occurrit inter vicos Medinet-Abu et Gurnah monumentum s. palatium praestantissimum et amplissimum, quod cum ad Ramsen hunc pertineat atque ab hoc ipso exstructum videatur, *Ramseseion* s. *domicilium Ramsis* iure meritoque vocavit Rosellini (p. 227 seq.), cum antea minus recte a quibusdam *Memnonium* vocaretur; id vero ipsum idem esse atque *Osymandyae* sepulcrum, quod Diodorus descripsit I, 47 sqq., dudum docuerunt viri docti *), qui quae adhuc supersunt huius aedificii partes, cum iis, quae retulit Diodorus, accurate contulerunt, dissentiente quidem Letronnio **), qui, quae Diodorus refert, ad fabulas et commenta sacerdotum relegata vult: nunc vero, ubi ipsum Sesostridis-Ramsis nomen inventum est in hoc monumento, ad quod Diodori descriptionem spectare accurata ipsius huius monumenti perquisitio docuit ***), atque eiusdem regis facinora in parietibus insculpta repraesentantur, dubitari vix poterit, ad unum hunc regem referri posse hoc monumentum, quod si a Diodoro Osymandyae nomine significatur, satis id eo explicatur, quod Sesostridem-Ramsen *filium* (dei) *Mandou* sive *Mandouei* in ipsis Aegyptiorum monumentis praedicari videmus, unde nomen a Diodoro prolatum exortum esse nemo non videt.

Haec omnia ex ipsis, quae adhuc supersunt, Sesostridis monumentis aeque ducta atque e scriptorum veterum fide dignorum tesimoniis satis docebunt, quid de iis sentiendum sit, qui ad fabulas aut carmina epica s. gentilia referri volunt, quae de Sesostride memoriae prodita sunt a scriptoribus veteribus: quorum e numero unum Augustum Guilelmum de Schlegel †) hic attulisse sufficiat, qui (Indische Bibliothek I, 4. p. 411 seqq.) omnem de Sesostridis rebus narrationem fluxisse opinatur ex epicis, quae fingit, Aegyptiorum carminibus, qui vel ex India, unde in Aegyptum olim immigraverint, haec in novas sedes secum attulerint, Indicasque fabulas in Aegyptium regem transtulerint; cum quae de Sesostride vulgo narrentur, tam absona sint et ab omni rerum veritate prorsus aliena, ut fieri haudquaquam illa potuisse existimemus necesse sit. In quibus refellendis nolim operam oleumque perdere; id potius afferam, quod ad Herodotum magis pertinet de Sesostride tradentem: videri mihi ea, quae cap. 102 de bellicis expeditionibus produntur, eundem locum tenere, atque ea, quae apud Tacitum Annal.

*) Zollois et Divilliers Descript. de l'Egypt. Antiqq. T. I (Descript. géneral des Thèbes chap. 9. sect. 3. p. 121). Gail Mem. de l'Acad. des Inscript. T. VIII. p. 131 sqq. Philolog. XIII. p. 89 seqq.

**) Mem. de l'Acad. d. Inscr. IX. p. 317.

***) Cf. Champollion: Lettres écrites d'Egypte et de Nubie etc. p. 286 sqq.

Salvolini l. l. p. 109 seqq. Rosellini l. l. p. 228. Brugsch p. 288 seqq.

†) Adstipulatur Bohlen: Das alte Indien. I. p. 121 seqq.

Digitized by Google

II, 60 enarrantur de eorundem sacerdotum fide, ad quos etiam hoc loco provocat Noster, quibusque sua se debere profitetur. Quibus cum accederent ea, quae ipse vidit Sesostridis monumenta extra Aegyptum (II, 106) sita, eo minus de iis dubitasse videtur Noster, quae sacerdotes ipsi tradiderant ope interpretis opinor, quem, Aegyptum cum permigraret, secum Noster habuisse videtur. In quibus si quae fuerunt exaggerata nimisque amplificata auctave, adeo ut v. c. reliquis per Nubiae ac Libyae itemque Arabiae adiacentis tractus aut per Asiam occidentalem ac mediam factis expeditionibus Indicae quoque sive Scythicae additae fuerint: largiamur hoc iis, qui talibus fidem tribui posse negent indeque arctioribus omnino finibus Sesostridis expeditiones cohiberi velint, Indiamque, ut hoc potissimum proferam, illa aetate a Sesostride sive maritimo sive terrestri itinere, expugnari haud potuisse existiment *): modo hoc nobis concedant, Sesostridem rebus gestis omni modo excelluisse armaque victricia ex Aegypto in alias terras extra Aegyptum sitas vel remotiores, Asiae potissimum, transtulisse, easdemque in ditionem suam redegisse indeque summo iure fortissimum ac bellicosissimum Aegyptiorum regem et praedicari et celebrari. Atque in his quoque Heerenium substitisse video, qui p. 322 l. l. id ex veterum narrationibus de Sesostride certo colligi posse pronuntiat, expeditiones huius regis terrestres ad Syriam omnemque Asiam minorem (Vorderasien) adeoque Thraciam pertinuisse.

*) Robertson: Untersuch. über die Kenntniss d. Alt. von Indien, von Förster. p. 189 seqq.

Digitized by Google

EXCURSUS X

AD HERODOT. II, 121.

Quae hoc capite narrantur de *Rhampsinito*, eadem fere memoriae prodita inveniuntur in Graecorum fabula de *Agamede* atque *Trophonio*. Qui aedium exstruendarum arte insignes pro illa aetate Hyrieo cameram thesauris condendis destinatam aedificant, in qua unum lapidem sic inserunt extrinsecus, ut facili opera eximi potuerit. Inde simili modo, quo Aegyptius opifex, regis thesauros asportant, qui ubi hoc animadvertit, omnia laqueis cingit. Quibus irretitus Agamedes a fratre Trophonio (is enim timebat, ne ipse simul deprehenderetur) necatur capite absciso. Sed postea terra scinditur Trophoniumque devorat. Ita Pausanias IX, 37. §. 3, nec aliter fere Charax in schol. ad Aristoph. Nub. 504 coll. Ilgen. ad hymn. Homerr. p. 304. Iam origines Graecae huius fabulae si quaeras, monet Valckenarius ad Herodoti locum: „Ex Herodoto videntur a Graeculo quodam repetita atque in Agamedem Trophoniumque translata, e quo sua hauserint Charax et Pausanias.“ Quae eadem placuere Ilgen. l. l. Contra fabulam vere Graecam et postea demum in Aegyptum translatam cupideque ab sacerdotibus arreptam et pro more exornatam esse contendit C. O. Muellerus in Orchomen. p. 97 seqq., a *Creuzero* laudatus Buttmannus vero (de Minyis in Mytholog. II. p. 227 seq.) ad vagas illas fabulas, quae ad varia et tempora et loca fuerint translatae, hanc quoque historiolam refert, ex oriente, si placet, ut alia huiusmodi ad Graecos deductam atque etiam Rhampsiniti rebus insertam: in quo verum vidisse Buttmannum pronuntiat Ideler: Die Sage vom Schuss des Tell p. 63. Sed haec qui probaverit, is Herodoto omnem fidem deneget necesse est, quam mihi summam esse, haud uno loco iam declaravi. Quare malim ad Valckenarii atque Ilgenii partes accedere et ex Aegypto Graecae fabulae origines repetere. Ad agriculturae autem notiones fabulam spectare vix equidem dubitarim. Nam *Trophonium* novimus eundem esse atque *Mercurium* eum, qui sub terris habetur, *χθόνιος* sive *ἐριούνιος*; qui quando e cameris subterraneos thesauros surripit et ad lucem profert, indicari videtur seges, quae ex intimis terrae quasi receptaculis in lucem educitur atque emittitur. Nec sine gravi periculo damnove hoc fieri potest: qui enim hoc nobis praestat segetemque in terra conditam in lucem profert, is mortem ipse obeat et summa quaeque ipse patiatur necesse est. Ubi teneri velim notiones de deo perpetiente et mala humana subeunte ad beneficia humano generi tribuenda. Vid. Creuzeri Symbol. II. p. 379 seq. coll. C. O. Mueller. l. l. p. 155. Ad Aegyptiam fabulam de Rhampsinito pertinet eiusdem quoque regis iter ad inferos, ipsumque commercium cum diis inferûm praesidibus, de quibus vid. nott. ad II, 122.

Digitized by Google

In clausula hoc addere licet: iis, quae de Rhampsinito aeque ac de Agamede et Trophonio narrantur, similia reperiri tradita apud medii aevi scriptores, quibus admodum celebratam esse hanc fabulam commonstrant ea, quae A. Keller. attulit in libro: Li Romans des VII Sages p. CXCIII seqq. Neque huc non pertinent, quae in Suevorum fabula quadam obvia nuper vulgata sunt ab Ern. Meiero in libro, qui inscribitur: Deutsche Volksmährchen aus Schwaben (Stuttgart 1852) nr. 54. p. 188 coll. nott. p. 311.

Digitized by Google

EXCURSUS XI

AD HERODOT. II, 123.

[*Ex Creuzeri Commentt. Herodd. p.* 331 *seq.*]

„Zoega recte accepit verba Herodoti *τοῦ σώματος δὲ καταφθίνοντος de corpore dilapso et in cineres dissoluto* *). Nam primum cogitanda sunt nobis rudia et inchoata tantummodo initia condiendorum corporum, quae, ut quidem videtur, e desertis Africae ducuntur, sponte arescentibus cadaveribus sicco vento, et ad tempus durantibus. Deinde, qui pauperes ac tenues per Aegyptum tenui rudique artificio post mortem condiebantur: eorum cadavera parum credibile erat in perpetuum duratura, ut omittam nobiliora quoque et generosioribus condita medicamentis corpora non in perpetuum immunia a corruptela esse. Nec magis memorabo, vi, ferro igneque absumta esse nonnunquam cadavera medicata, velut cum, Cambyse duce, Persae bellatores per Thebaïdem sunt grassati. Et tamen nemo quisquam Aegyptiorum omnium fraudandus eo solatio erat: *animum suum etiam dilapso corpori superstitem fore. Quid igitur fecerunt sacerdotes? Docuerunt bifariam. Plebem imbuerunt ea opinione, ut crederet, ab evanido corpore*, h. e. *dilapso, alia ex aliis corpora ingressurum hominis animum: sibi reservarunt eruditiorem sententiam palingenesias* **). Qua in re illud nemo obiiciet nobis: hoc pacto melius consultum fuisse primariis viris honoratisque, ut qui se condiendos curare possent efficacius ad perpetuitatem formae corporeae, quam cum infimae conditionis hominibus, ut quorum cadavera citius diffluerent. Nam primum nemo nescit, in eiusmodi sacerdotum regumque orientalium imperio quam vim habeat Castarum differentia, et quantum sibi hodieque Indorum optimates indulgeant in extremarum Castarum homines. Deinde vel vilissimae sortis homines, qui post mortem Osi-

---

*) Hanc viri docti interpretationem probari haud posse monuimus ad II, 123, ubi vid. nott. [*Br.*]

**) Hanc duplicem quasi Aegyptiorum doctrinam de animae statu post mortem, alteram sacerdotalem, alteram plebeiam, ex Herodoti certe verbis colligi haud posse nemo non intelligit: neque etiam Herodoti verba eo valere, ut animam tum demum, quando dilapsum fuerit corpus, in animalium corpora migraturam esse credamus, sed animam statim, intereunte corpore, ipso mortis articulo migrationis iter suscepturam, in nott. ad II, 123 satis monstravimus: quibuscum conferantur, quae auctore Rosellinio in Excurs. ad II, 85 protulimus. Itaque unam tantum fuisse Aegyptiorum doctrinam de animae post mortem statu credimus eamque vario modo traditam variisque imaginibus exhibitam, qualem fere antiquorum scriptorum aeque ac monumentorum ipsorum fide exposuit Röth: Gesch. d. Philos. I. p. 177 seqq. [*Br.*]

Digitized by Google

ridi vitam suam probassent in Amenthe, poterant mature redire ad superiora, et regum quoque vel nobilium corpora recens nata ingredi. Contra ipsi etiam reges superbi et impii post mortem divis consecrati sunt, et continuo castigatione exagitari crediti a iudicibus diis inferorum. Pindarus certe in loco ad Aegyptiae doctrinae indolem efficto, Olymp. II, 121, posteaquam defunctorum bonorum sortem praedicavit, de malis universe ita pronuntiat: — *τοὶ δ' ἀπροσόρατον ὀκχέοντι πόνον.* Quod vero *παλιγγενεσίαν* sacerdotibus attribuo, i. e. hoc placitum, *quod animum humanum determinatum, et a bestiali circuitu immunem post tempus in hominis corpora redeuntem poneret*, movet me Servii auctoritas loco supra laudato (ad Virg. Aen. III, 68), cum Pythagoram dicit plane eum in modum statuisse; quem philosophum ipse Herodotus sacerdotum Aegyptiorum discipulum fuisse significat, ut supra firmavimus." —

Quid de animae immortalitate ac statu post mortem Aegyptii senserint, iam supra in Excurs. VIII attigimus ac modo laudavimus Ed. Roeth. de his exponentem in Gesch. d. Philosoph. I. p. 176 seqq. Ac pertinent huc quam maxime papyracea illa volumina, qualia mortuorum ac rite conditorum hominum cadaveribus addi solebant: quorum plura e cryptis nunc in lucem protracta et in varia Europae musea translata esse constat. His papyris hieroglyphico vel hieratico scripturae genere exaratis continentur deorum invocationes, preces mortuo faciendae, alia, quae ad discessum ex hac vita terrestri et ad animae statum post mortem spectant: quod egregie nunc cernitur e volumine illo Taurinensi, omnium maxime integro, Rich. Lepsii cura edito: Das Todtenbuch der Aegypter etc. Lipsiae 1842, ubi vid. potissimum p. 8 seqq., ac praeter ea, quae inde exhibet Roeth. l. l., conferri quoque potest Uhlemann: Thoth, oder die Wissenschaft der alt. Aegypt. p. 188 seqq. Herodotus vero, de omnibus, quae ad sepulturam pertinent, tam accurate referens II, 85 seqq., de his ipsis papyris, aliisque huiusmodi papyris ad res privatas defuncti, ad fundos, possessiones, alia spectantibus, quales mumiis adiiciebantur, quod nihil prorsus retulit, noli mirari: etenim non omnium hominum hoc fuisse videtur neque communi lege ad omnes aeque spectante impositum: ditioribus tantum hominibus aut superiorem locum obtinentibus talia addita esse credimus pro modulo facultatum atque opum cuiusque: unde factum, ut vel singulae illius mortuorum libri partes subinde defunctis adderentur, rariusque integer ille liber, qualis nunc e Taurinensi papyro prodiit, aut alia, quae ad opes vel ad vitam defuncti omnino pertinerent. [*Br.*]

Digitized by Google

EXCURSUS XII
AD HERODOT. II, 124.

De Pyramidibus.

De Pyramidibus veterum Aegyptiorum primus accurate disputavit Zoega: De obeliscc. p. 379 seqq. omnibus et veterum *) et recentiorum scriptorum, qui vel obiter vel consulto de pyramidibus scripserunt, locis allatis: quibuscum conf. quae excitat Beck: Anleitung z. Weltgeschichte I. p. 705 seqq. Inter Gallos viros doctos, qui Napoleonem in Aegyptum proficiscentem secuti sunt atque de pyramidibus retulerunt, praecipue consulendus est Jomard in: Description générale de Memphis et de Pyramides accompagnée de remarques geographiques et historiques (Description de l'Egypte, Antiquités Chap. XVIII), et: Remarques et recherches sur les pyramides d'Egypte (Mémoires d'antiquités T. II. p. 163. 230). Inter nostrates de pyramidibus egit Mannert: Geograph. der Griech. u. Roemer X, 1. p. 453 seqq. 463, ediditque libellum Hirt: Von den ägyptischen Pyramiden überhaupt und von ihrem Baue insbesondere. Berlin 1815.

Recentiore aetate, qua latius patuit tota Aegyptus ac faciliori opera perlustrari potuit, pyramides tam reliquae quam eae, quas Herodotus descripsit, virorum doctorum ac peregrinatorum studia in se quam maxime converterunt, qui omnia, quae ad situm et ad structurae modum pertinent, accurate cognoscere ac definire, singulas et latitudinis et altitudinis mensuras summa diligentia factas describere atque aditu in interiores partes, qui arena erat obtectus, recluso, has ipsas partes perquirere conati sunt. Ac pertinent huc praecipue:

Clarke: Travels etc. II, 2. p. 123 seqq. 179 seqq.

Belzoni: Narrative of the Operations and recent discoveries etc. in Egypt and Nubia. London 1822. Vol. I (Voyage en Egypte et en Nubie par Depping. Paris 1831 2 Voll.).

Wilkinson: Egypt and Thebes p. 323 seqq.

Prokesch: Erinnerungen aus Aegypten und Kleinasien. Wien 1829. I. p. 68 seqq.

Mich. Russel: View of ancient and modern Egypt. Edinburgh 1832 (second edit.) p. 113 seqq.

Howard Vyse: Operations carried on at the pyramids of Gizeh in 1837, with an account of a voyage in to upper Egypt. London 1840. 2 Voll. et Appendix (Vol. III) 1841.

The Pyramids of Gizeh, from actual Survey and Admeasurement. Illustrated with notes and references to the several plans. By

*) Plinius Hist. Nat. XXXVI, 12 sive 17, 3 de Pyramidibus scribens haec habet: „Qui de iis scripserint, sunt Herodotus, Euhemerus, Duris Samius, Aristagoras, Dionysius, Artemidorus, Alexander Polyhistor, Butorides, Antisthenes, Demetrius, Demoteles, Apion". Quorum libros, si ab Herodoto discesseris, omnes interiisse, merito dolendum.

Digitized by Google

J. S. Perring, with sketches taken on the spot by *E. Andrews*. London 1838 ff. Fol.. III Partes*)

J. Bunsen: Aegyptens Stelle in der Weltgeschichte etc. II. p. 140 ff. 146 ff. 345 ff. (Egypt's Place in universal history. Vol. II. p. 95. 138 seqq. 147 seqq. Appendix p. 633 seqq.: Perring's Manuscript, Communications on the measurements of the pyramids).

G. Parthey: das Nilthal (Wanderungen P. II) Berlin 1840. p. 98 seqq.

Russegger: Reise etc. I, 1, p. 140 seqq.

Lepsius: Briefe aus Aegypten p. 23 seqq. ac praecipue in opere splendidissimo: Denkmäler aus Aegypten u. Aethiopien; in quo non solum omnem pyramidum regionem accurate delineatam, ipsasque pyramides, quales nunc existunt, imagine expressas (cf. Abtheil. I. tab. 15 seqq. et praecipue tab. 19, in qua tres pyramides insigni arte repraesentatas cernimus) exhibuit, verum singulas etiam pyramidum partes, cameras subterraneas, alia (cf. Abtheil. II. tab. 8 seqq.) adiecit, quae ad accuratam structurae et mensurarum cognitionem valde inserviunt. Idem Lepsius etiam consulendus in commentatione, quae inserta legitur in: Monatsbericht. d. Berlin. Acad. 1843. p. 177 seqq.: Ueber den Bau der Pyramiden.

H. Brugsch: Reiseberichte aus Aegypten (Berlin 1855) p. 35 seqq.

Yates: The modern history of Egypt. (Lond. 1843) Vol. II. p. 252 seqq. 308 seqq.

Brunet de Presle in: Encyclop. de gens du monde. T. XX. p. 268 seqq.

Scheffele in: Pauly Realencyclopaedie etc. VI, 1. p. 291 seqq.

Trusen: Sitten, Gebräuche u. Krankheitt. d. alten Hebraeer (Breslau 1853) p. 51 seqq.

Wheeler: Geography of Herodot. (London 1855) p. 390 seqq.

Ex his virorum doctorum libris quidquid ad Herodoti verba II, 124 seqq. recte intelligenda et explicanda redundat, id singulis locis attulimus: neque enim quemquam fugere potest, Herodotum in hac tota de pyramidibus quaestione primarium antiquitatis auctorem testemque locupletem merito haberi. In cuius enarratione quae ad pyramidum structuram et formam operaeque in exstruendis pyramidibus consumtae rationem pertinent, ea hoc loco praetermittimus, cum in adnotationibus satis tractata sint, quantum id quidem ad singula Herodoti verba recte intelligenda pertinet: de consilio, quo exstructae fuerint pyramides aliisque cum eo coniunctis rebus hic paucis pro nostri operis ratione exponendum. Licet enim Herodotus disertis verbis vix declaraverit, quo consilio, quem in finem usumque pyramides eductae fuerint, tamen vel ex iis, quae ipse II, 124 de Cheopis sepulcro dixit et quae ad II, 134 de Mycerini sarcophago in ipsa pyramidis ab hoc rege constructae camera interiori invento allata sunt, accedentibus aliis veterum scriptorum

*) Vid. *Raoul Rochette* in: Journal des Savans 1841. p. 223 seqq. 1844 p. 159 seqq. 257 seqq. 330 seqq. 407 seqq. Athenaeum 1844. nr. 854. p. 221 seqq.

Digitized by Google

testimoniis, quae exhibuit Zoega l. l. p. 382, adeoque ipsa pyramidum inspectione accuratius et diligentius nostris temporibus facta, satis certo colligi potest, pyramides e sepulcralium monumentorum genere fuisse, exstructas illas quidem ad regum mortuorum cadavera bene medicata recipienda. Vid. Zoega l. l. Creuzer. Symbol. II. p. 113 seqq. et tert., qui pyramides sepulcra fuisse arbitratur regum Memphiticorum, qui cum Thebanis regibus, qui in montibus prope Thebas sitis cryptas eximia cura factas sibi condidissent, nihil cedere vellent, eodem consilio montes arte factos, quales pyramides in media illa planitie prope Memphin eductae re vera sunt habendae, exstruerent, in quibus ipsi mortui ac rite conditi reponerentur. Atque in hac sententia, qua regum sepulcra fuisse pyramides existimamus, plerique viri docti nunc consentiunt, e quorum numero laudasse satis erit Letronne in: Journal d. Sav. 1841. p. 449 seqq., Guigniaut: Religions d'Antiquit. I, 2. p. 763 seqq., Prokesch l. l. I p. 73, Russegger l. supra, l. J. A. Spencer: Sketches of travels in Egypt (London 1850) p. 66 seq. Quae cum ita sint, minime audiendi sunt ii, qui Iosephi vel Pharaonum horrea pyramides fuisse iam antiquitus opinati sunt: de quibus conf. quae attulit Creuzer. in: Symbol. II. p. 114 ed. tert. Melett. critt. I. p. 96, et quae monuit Letronne l. l. p. 394 not., qui hanc opinionem medio etiam aevo propagatam Arabibusque scriptoribus inde receptam Iudaeis Alexandrinis deberi contendit; nec magis audiendi erunt ii, qui recentiore aetate aliis ex causis pyramides erectas esse putarunt, cum vel Soli aliisve numinibus eas consecratas vellent, vel ad alia quaedam sacra adeoque arcana peragenda conditas dicerent *), vel ad sidera propius contemplanda et quae sunt alia huius generis, de quibus vid. Beck l. l. p. 708. Quo eodem refero, quod nuper protulit Forchhammer in commentatione de pyramidibus, quae inserta legitur Indici lectt. universit. Kiliens. 1837—38 coll. Allgemeine Zeitung. 1843. nr. 279. Beilag. 6. Octobr., qui pyramides exstructas videri contendit, ut aquam puram e Nilo per canales subterraneos in cameras interiores deductam aeque ac rores coelo delapsos exciperent ac servarent adeoque aquarum essent receptacula, quae aquarum inopiae, qua utique laborat Aegyptus, succurrerent. Aliud quid vel magis mirum excogitavit Fiolin de Persigny in libro, qui inscribitur: De la destination et de l'utilité permanente de Pyramides d'Egypte et de Nubie contre les irruptions sablonneuses du desert. Paris 1845 **). Etenim hic pyramides eo consilio aedificatas esse opinatur, ut arenam ex interioris Libyae desertis ventorum vi conflatam prohiberent a fertilibus Aegypti regionibus easque ipsas hoc modo tutas ac securas redderent. Cui quamvis adstipulatus sit G. F. Guenther in: Ephemeridd. Ienenss. 1846. nr. 114. p. 456, merito oblocutus est J. J. Ampère in: Revue d. deux

*) Sic, uti hoc utar, Gladisch in programmate, quod prodiit in urbe Krotoschin anno 1849: „Die entschleierte Isis, insbesondere die Bedeutung der Obelisken u. Pyramiden", obeliscos et pyramides symbola esse vult mysterii Osiriaci de omnium rerum origine ac natura. Conf. etiam Noack: Jahrb. f. speculat. Philosoph. 1847. p. 681 ff. 903 seqq.

**) Conf. Literary Gazette 1850. 12. Octob. nr. 1760. p. 751 seqq.

Digitized by Google

mondes 1846 (T. XVI) p. 660 seqq. itemque vir doctus in Bibliothèq. universelle (Genève 1848 Janvier) p. 498 seqq., nec sane opus erit pluribus commonstrare, quam inanis sit ista opinio.

Haec sufficiant de consilio, quo pyramides exstructas esse existimamus: inter quas quae praecipuum locum tenent et amplitudine et altitudine, eas Noster accurate descripsit (cf. II, 124 ibique nott. ad fin.), caeteris missis; nam *quadraginta* ferme numero vel integrae vel mutilatae adhuc per Aegyptum cernuntur pyramides, quarum plurimae in regione Memphitica sitae a viris doctis adeo nunc per turmas s. greges distinguuntur: vid. Zoega l. l. Beck. l. l. p. 711. Raoul Rochette in: Journal des Savans 1844. p. 330 seqq. Scheiffele l. supra l. p. 292. Accedunt pyramides recentiore aetate per Nubiam in iis regionibus, quae ad veterem Meroem pertinuisse censentur, inventae, sed longe inferiores illae quidem Aegyptiis: de qua re monuimus in nott. ad II, 29. Quid quod in Mexicanis terris aliisque Americae meridionalis regionibus simillima Aegyptiis pyramidibus monumenta inventa sunt, de quibus conf. Clarke: Travels II, 2. p. 196. Thorlacius: Om Aegyptens symbolske Oldminder isaerdeleshed om Pyramiderne. Kjobenhavn 1822. Minutoli: Nachträge zu s. Reise etc. p. 259 et Beschreibung einer alten Stadt in Guatimala etc. p. 9 seqq. et qui omnia huc spectantia collegit J. G. Müller: Geschichte d. American. Urreligionen p. 457 seqq. At vero accuratius inspicientibus mox apparebit, Mexicanas pyramides, in nonnullis quamvis similes Aegyptiis, ab his tamen plurimum differre, si altitudinem, structurae rationem, formam ac denique ipsum usum, cui Mexicana haec monumenta inservierint, respiciamus: neque enim mortuorum sive regum sive principum cadaveribus recipiendis Mexicanae pyramides accommodatae erant, sed sacris peragendis victimisque adeo humanis caedendis aptae: de qua re conf. Ampère in: Revue d. deux mond. 1853. T. IV. p. 210 seq. Mueller. l. l.

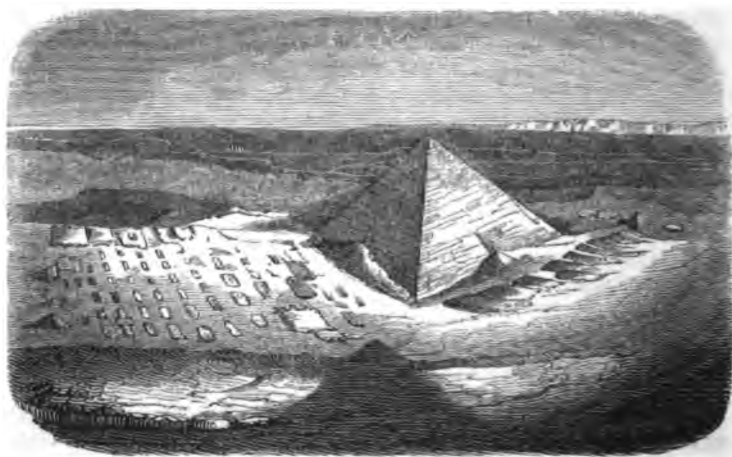
Restat, ut de ipsa voce, qua Graeci haec Aegyptiorum regum monumenta sepulcralia designarunt, exponamus: neque enim adhuc, quantum equidem scio, cognitum est, quale fuerit nomen ab ipsis Aegyptiis adhibitum. Qui antiquitus de hac re quaesiverunt, eos invenimus vel ad vocem *πυρὸς*, unde derivarent *τὰς πυραμίδας*, regressos esse, quia, ut Ammiani Marcellini *) utar verbis, ad *ignis* speciem extenuatur pyramis in conum, vel ad *triticum* **), cum *ἀπὸ τῶν πυρῶν* deduci vellent *τὰς πυραμίδας*; quam Iudaeorum Alexandrinorum, qui pyramides Aegyptiorum horrea fuisse dicerent, opinionem nuper, quod mireris, denuo suscepit vir doctus in Quaterly Review Vol. LXXVIII. p. 164 seq. Sed

*) Lib. XXII. cap. 15. §. 28: „— quae figura apud geometras ideo sic appellatur, quod ad ignis speciem *τοῦ πυρὸς*, ut nos dicimus, extenuatur in conum". Apud Platonem in Tim. p. 56 B. inter alia leguntur haec: *τὸ μὲν τῆς πυραμίδος στερεὸν γεγονὸς εἶδος πυρὸς στοιχεῖον καὶ σπέρμα*; quae haud scio an huc quoque spectent. Laurent. Lyd. de menss. p. 10 (coll. p. 234): *ἡ δὲ πυραμὶς Ἡλίου*, ubi Roether recte Platonis locum attulit. **) Stephan. Byzant. s. v. *Πυραμίδες*: — *ὠνομάσθησαν δὲ πυραμίδες ἀπὸ τῶν πυρῶν, οὓς ἐκεῖ συναγαγὼν ὁ βασιλεὺς ἔνδειαν ἐποίησε σίτου κατὰ τὴν Αἴγυπτον.*

Digitized by Google

haec et alia huiuscemodi a Graecis excogitata mittere utique placet: id unum commemoro, quod eadem voce libi quoque genus in sacris oblati significatur apud Graecos (πυραμὶς apud Athen. XIV. p. 642 E. 647 C.), unde ob formae similitudinem quandam idem nomen a Graecis in Aegypto habitantibus ad regum monumenta sepulcralia haec, quae similem haberent speciem ac formam, declaranda adhibitum fuisse pronuntiavit Brunet de Presle in: Encyclopédie des gens du mond. XX. p. 272. Examen critiq. des dynast. d'Egypt. p. 51.

In alia prorsus abierunt, qui vocem peregrinam habuerunt et a lingua Graeca alienam, ex Hebraica, sive Coptica, sive Aegyptia lingua repetendam: qua de re plura dabit Beck. l. supra l. p. 706 seqq. Zoega l. l. p. 131, qui sepulcralia monumenta cum fuerint pyramides, inde quoque nomen ductum videri statuit. Qui ad Aegyptium sermonem regreditur Jablonski (Vocc. Aegyptt. in Opuscc. I. p. 219 ibique te Water, quae repetita leguntur in Thesaur. L. Graec. Stephan. edit. Londinensi Vol. I. p. CCLV seqq.), nomen antiquum sibi reperisse visus est *Pi-re-moue:* quo *radium solis* significari vult. Ignatius de Rossi (Etymolog. Egyptt. p. 159) affert nomen *Pe-ram*, quo *altum* declarari contendit; hunc sequitur Bunsen l. l. II p. 360; neque admodum inde recedit Uhlemanni sententia in Philolog. Aegypt. p. 25. Plane aliud quid in mentem venit Seyffartho (Beiträge z. Kenntniss d. alt. Aegypt. etc. II. p. 186), quo interprete πυραμίδες sunt *regis deliciae s. monumentum*. *Locum sacrum* sive *consecratum* alii reddiderunt, vocis Graecae stirpe ex Arabico sermone deducta; cf. Sylvest. de Sacy: Observations sur l'origine du nom donné par les Grecs et les Arabes aux Pyramides d'Egypte etc. in Millin: Magaz. Encycloped. (Paris 1801) VI. p. 44. Alia, quae a viris doctis tentata apud Beck. l. l. et Jablonskium l. l. leguntur, nunc omittam: neque enim certiora videntur, in quibus merito acquiescere possis.

Digitized by Google

EXCURSUS XIII
AD HERODOT. II, 141.

Ad verba: Σαναχάριβον βασιλέα Ἀραβίων τε καὶ Ἀσσυρίων κ. τ. λ.

Expeditionis a Sanacharibo Assyriorum rege susceptae praeter Iosephum Archaeolog. X, 1. §. 4 meminit quoque Iesaias, qui vulgo dicitur, cap. XXXVI et seq., ubi tamen Aegyptus haud commemoratur, sed Iudaea tantum, quae sanequam Iudaicum hominum magis advertere poterat. Nam Sanacharibus, qui Aegyptum quidem petiisse videtur, hac in expeditione eo minus praeterire potuit Iudaeam, quo gravius ac difficilius erat Aegyptum petenti, Iudaicam terram Assyriis infensam relinquere haud domitam. Sed Herodotus, qui ad summam regis expeditionem respexit solosque Aegyptios sacerdotes de ea referentes audiit, de Iudaea tacet, cuius terrae accuratiore cognitione omnino destitutus esse videtur. Illud autem minime dubium: *de una eademque expeditione et Herodotum et Iudaicum scriptorem referre; qui quamquam in singulis quibusdam dissentiunt, in summa fere conveniunt, cum Assyriorum regem tradant ad Aegypti fines pervenisse; quos cum intrare vellet, pernicie subito incidente adeoque divinitus immissa regem ictum continuo refugisse, magna strage accepta.* Quod sacerdotes et Iudaeos et Aegyptios cupide arripuisse arbitratur Gesenius ad Iesaiae locum (p. 937. 973 seqq.) celeremque Assyrii regis fugam diis adscripsisse portentumque praedicasse. Itaque a vero maxime abhorrere videntur, qui Sethonem Herodoti pro Hiskia et Vulcanum Aegyptium, cuius sacerdos fuit Setho, pro Iehova accipiant. Vid. Gesenium l. l., qui ipse haec statuit: „Auf jeden Fall haben wir hier zwei verschieden ausgebildete mythisch-traditionelle Nachrichten, die von einem geschichtlichen Punkte ausgehen, wie sich noch manche andere Bemühungen dieser Art in der Sagengeschichte der Bibel und der Klassiker finden.“ Qui post Gesenium de his disputavit Schegg (in Append. III ad Jesai. Vol. II. p. 254 sqq. 259 sqq. et in programmate Frisingensi ann. 1848: „Ueber Jesaia 36 bis 39“), iis, quae ab Herodoto traduntur, summam fere eorum contineri existimat, quae regis statuae notis hieroglyphicis inscripta atque Herodoto sic explicata fuerint a sacerdotibus Aegyptiis, Assyriorum cladem divinitus inflictam extollentibus ac muris symbola declarantibus. Et conf. quoque de Sanacharibo eiusque rebus gestis Beck: Anleit. z. Weltgesch. I. p. 717 seq. 720, Winer: Biblisches Realwörterb. s. v. Sanherib. Quibus equidem id unum addam, quod retulit Layard: Discoveries etc. p. 143: in cuneatis inscriptionibus palatii ab hoc Sanacharibo exstructi et ex parte nuper effossi Sanacharibum utique commemorari cum Aegyptiis pugnantem eosdemque in fugam convertentem: de clade, quam tulerit, nihil

Digitized by Google

prorsus traditum reperit Layard: quod minime mirum videri poterit, cum huiusmodi inscriptionibus plerumque laudes regum contineantur aut praeclara eorum facinora celebrentur. Neque vero inde Herodoteam de Assyriorum clade narrationem sacerdotum Memphiticorum vanitati adscriptam velim, id quod fecit Rawlinson (vid. J. a Gumpach: Abriss d. Babyl. Assyr. Gesch. p. 31 seq. 87 seq.); quamquam, temporum rationes si dispiciantur, haec omnia gravibus difficultatibus premi, negari vix poterit. Quodsi enim Anysis anno 961 a. Chr. n. (ut Larcherus ponit t. VII. p. 92) in regnum rediit annoque 954 a. Chr. n. probabiliter obiit, ubi continuo ei successit Setho, Sethonis huius aetas haudquaquam congruet cum Sanacharibi expeditione, quae in annum 712 a. Chr. incidit*). Lacuna erit annorum ducentorum quadraginta intra Anysis mortem et regnum Sethonis. Quam lacunam ut explerent temporumque rationem in ordinem redigerent, vario modo tentarunt viri docti, quorum sententias refert Beck. l. l. Sunt, qui in ipso Herodoti textu lacunam esse statuant, quam initio capitis 124 ponit Buherius, initio capitis 141 Larcherus, ubi probabiliter traditum fuerit de regibus, qui vel intra Mycerinum et Asychin vel post Asychin ad Sethonem usque Aegypti regnum tenuerint. Equidem, si lacuna statuenda est in Herodoti libro, malim aliquid intercidisse post cap. 136, quae est sententia viri nobilissimi, Liberi Baronis de Reizenstein, accuratius exposita in schedis, quas ille nobiscum communicare voluit. In hac autem lacuna *sex* aut *octo* regum historiam Herodotum exposuisse, satis verisimiliter statuit idem vir doctissimus. Verum quidem est, scriptos Herodoti libros, qui ad nostra pervenerunt tempora, nulla lacunae indicia certa praebere; quapropter in eam olim incidi sententiam, ut in Herodoti quidem textu quidquam excidisse negarem, verum manca esse statuerem, quae ille a sacerdotibus edoctus in opus suum retulerit; quae si probentur, sacerdotum erit culpa, non Herodoti. Conf. infra II, 177, ubi similia quaedam Herodoto non indicata fuisse a sacerdotibus viri docti statuunt. Nec denique in hac tota causa illud erit praetermittendum, de quo iam in adnotatione ad II, 124 diximus, Nostrum minime in animo habuisse accuratam et ab omnibus partibus perfectam Aegypti historiam tradere, indeque etiam illum singulorum regum successionem non tam accurate servasse nec iustam temporum rationem habuisse videri: sed ea, quae ad historiam pertinent, reliquis rebus, quae in Aegypto ipsius animum maxime adverterant, enarrandis ita admiscuisse, ut ea, occasione quasi data, viderentur allata. — Caeterum multa in Herodoto esse depravata,

---

*) Ita plerique statuunt viri docti, ac nuper quoque Schegg. l. l. p. 262. Conf. etiam Ewald: Geschichte des Volkes Israel. III, 1. p. 337 seq. 478 seq. A quibus ita discedit Boeckh (in Schmidt: Zeitschrift f. Geschichtswiss. II. p. 714), ut anno 710 a. Chr. n. Sanacharibi expeditionem adscribat; vel magis recedit Grotefend (Erläuterung einer Inschrift des letzten assyr. babyl. Königs aus Nimrud. Hannover 1853 p. 15), qui Sanacharibi cladem accidisse vult anno 695 ante Chr. n.; annum 689 a Chr. n. posuit Io. a Gumpach; vid. Abriss d. babyl. assyr. Gesch. p. 84. 114 seq. 157. Equidem de his decernere nolim.

Digitized by Google

quae libros hodieque cognitos excedunt, aliquoties iam monuimus et hoc loco iterum monendum censemus, si quis argumentum e librorum vetustorum auctoritate ductum opponere velit. Illud autem vix quemquam, qui Herodoteum locum attente perlegerit, dubitaturum esse confido, quin multum in eo turbatum fuerit, nec omnia ea videantur, quae pravis et imperfectis sacerdotum traditionibus adscribi possint.

Digitized by Google

EXCURSUS XIV
AD HERODOT. II, 148.

De labyrintho.

Veterem labyrinthum praeter Herodotum inprimis descripserunt Diodorus Siculus I, 61. 89. Strabo XVII. p. 811 s. p. 1155 coll. Pomp. Mel. I, 9 et Plin. H. N. XXXVI, 13, qui uterque ex Herodoti narratione potissimum pendet. Alia suppeditabit Zoëga de obeliscc. p. 418. not. 10, ubi recentiores quoque laudavit, qui de labyrintho retulerint, et Gatterer in Commentt. societat. reg. Gotting. Vol. IX. p. 54, qui potissimum Herodoti locum tractandum et explicandum sibi sumsit. Tu vid. inprimis Beck. Anleit. z. Weltgesch. I. p. 721, et adde quae post Larcherum in not. ad Herodoti locum disputarunt docti Galli in Descript. de l'Eg. antiqq. livrais. III. tom. II. chap. XVII. sect. III. p. 32 seqq. Mannert. Geogr. d. Gr. u. Roem. X, 1 p. 430 et Letronne: Essai sur le plan et la disposition générale du labyrinthe etc. in nouvelles annales des voyages par Eyriès et Maltebrun t. VI. p. 133 seq., ubi etiam tabula aeri incisa adiecta est. His accedit Lepsius, de quo mox plura, et Bunsen: Egypts Place, in Universal History etc. II. p. 305 seqq. ac praecipue p. 313 seqq. ed. secund. (coll. II. p. 324 seqq. ed. prioris Germanic.), qui et labyrinthi delineationem, pyramidis imaginem ac denique regionis, in qua labyrinthus exstructus fuit, mappam adiecit. Add. Wheeler: The geography of Herodot. p. 424 seq.

De *tempore*, quo labyrinthus sit exstructus, minime constat; sed valde probabile fit, iam ante dodecarchiam illum fuisse exstructum indeque ad antiquiora Aegypti monumenta, ut pyramides, alia id genus, esse referendum. Haud repetam, quas Beck. l. l. protulit diversas sententias de labyrinthi conditoribus; illud modo addam, Gallis quoque doctis (l. l. §. 4. p. 40) ita statuendum videri, ut labyrinthus dodecarchiae tempore minime adscribatur, quamvis partem illius fortasse refecerit Psammitichus, cum plures omnino reges temporum decursu aedificasse videantur; unde simul perspicuum, cur diversi conditores labyrinthi reges commemorentur. Nec alia fere de labyrinthi conditoribus fuit sententia Iablonskii, Vocc. Aegg. p. 124 seq. Sed Mannertum l. l. p. 438 si audias, dodecarchiae aetate exstructa est labyrinthi moles, cuius designatio ad duodecim regulos pertineat, perfectio ad unum Psammitichum adeoque etiam ad unum ex illius successoribus. Et postea idem Mannertus l. l. p. 441 hanc proponit coniecturam: eundem Memnonem, qui Memnonium et Thebis et Abydi exstruxerit, pro labyrinthi auctore atque conditore esse habendum. Quae quam incerta sint, neminem fu-

Digitized by Google

gere poterit: nec vero certiora mihi videntur, quae nuper a viris doctis prolata invenio: qui cum in ipsis veteris labyrinthi ruderibus regis nomen lapidi insculptum notis hieroglyphicis repertum esset: *Ra-n·ma*, i. e. *Amenemha*, ab hoc ipso labyrinthum exstructum esse contenderunt eundemque prorsus habuerunt, qui in duodecima Manethonis dynastia recensetur *Λάμαρις*, octo annorum rex, *ὃς τὸν ἐν Ἀρσενοΐτῃ λαβύρινθον ἑαυτῷ τάφον κατεσκεύασεν* (vid. Syncell. p. 59 seq. sive p. 111 seqq. ed. Bonn.), sive *Λαχάρης* sive *Μάρης* s. *Μάρις*: quae omnia ad unum idemque nomen redire volunt, quod apud Diodor. I, 61; 97 sonet *Μένδης* s. *Μάῤῥος*, coll. I, 89, ubi *Μηνᾶν* invenimus, neque adeo diversum sit a Graeca voce *Μοῖρις* sive Moeris, de qua conf. nott. ad Herod. II, 13. 100: hunc vero regem intra ann. 2194—2151 ante Chr. n. regnasse ponit Lepsius Chronolog. d. Aegypt. I. p. 262, qui idem quoque (Briefe über Aegypt. p. 79) Graecam *Μοίριος* vocem ex Aegyptia voce *mere* (i. e. aqua) ductam vel potius corruptam ponit. Neque aliter de labyrinthi conditore statuit Raoul Rochette in: Journal d. Sav. 1848. p. 310 seq. itemque Bunsen plura disputans l. supra l. Add. R. J. Fruin De Manethone Sebennyt. (Lugdun. Batav. 1847) p. 111 seq. coll. 32 seq., Osburn: Monumental history of Egypt. II. p. 41 seqq., Wheeler l. l. p. 426. Haec si sequamur, ad longe remotiora tempora pertinebit labyrinthus falsaque omnino retulisse putandus erit Herodotus, qui ad dodecarchiae aetate longe posteriorem sed ipsi propiorem labyrinthum exstructum refert: quem illo duodecimae dynastiae tempore iam exstisse si ponamus, vix integrum ad Herodoti usque aetatem pervenire potuisse recte iudicat Poitevin (Revue Archéologique XI. Ann. 1855 p. 737 seq.), a duodecim regulis regni sui monumentum relinquere cupientibus labyrinthum denuo extructum esse ponens aliaque addens, unde quam incerta sint, quae Lepsius protulit, satis apparet. Quare in Herodoti auctoritate acquiescendum censeo, dum meliora atque certiora edoceamur.

De nomine *labyrinthi* varias in partes abeunt viri docti. Sunt enim, qui Graecum vocabulum esse contendant eoque significari velint quemvis locum, ex quo difficulter exitum reperire queas*); alii e Coptica lingua vocis origines repetere malunt; alii denique, cum apud Manethonem, ut diximus, legatur, *Lacharem* sive *Labarin*, Aegypti regem, perfecisse labyrinthum, hinc commode exponi posse censent *domicilium Labaris* **). Vid. praeter Beck. l. l. inprimis Iablonsk. Vocc. Aegg. p. 123 seq. ibique Te Water. p. 125 seq. not. r. Ipse Iablonskius (p. 125 l. l.) ea ex sententia, qua labyrinthi opus a pluribus Aegypti regibus paulatim fuerit absolutum, exponit: *opus multorum* vel *magnae multitudinis;* ab Israëlitis enim, quos permultos in Aegypto fuisse novi-

---

*) Hinc Welcker, a voce *λαῦρα*, *λαύρη* derivans reddit: *Gängewerk* (Trilog. d. Aeschyl. p. 213). Add. O. Müller: Archaeolog. §. 50, 2. Osburn l. l. p. 45. Accessit R. J. Fruin De Manethon. Sebennyt. p. 114.

**) Aegyptium labyrinthi nomen fuisse *Ra-Mares*, i. e. *portam* (domicilium, sepulcrum) *Maris*, unde factum *Lamares*, *Labares*, coniicit Bunsen l. l. p. 306.

Digitized by Google

mus (conf. Exod. I, 7. 9. 12), videri exstructum; quod Aegyptios postmodo ita fuisse interpretatos, ut plurium et quidem duodecim principum opus dicerent labyrinthum. Nuper de labyrinthi voce sic statuit Sickler: Handbuch der alten Geogr. p. 797, ut exponeret: לָוָה־בִּירָנִית (*Lavah-Biranith*), i. e. *cohaesit arx*, pro: *cohaerens arx*: das zusammenhängende Schloss oder Prachtgebäude!

Situm labyrinthi satis declarare videntur Herodoti verba: *ὀλίγον ὑπὲρ τῆς λίμνης τῆς Μοίριος* et quae sequuntur. Quare quod Danvillius duplicem labyrinthum fuisse olim statuebat, Herodotique labyrinthum Heracleopolitano nomo adscriptum volebat prope septentrionalem terminum eius canalis, qui nunc quidem appelletur Bathen, lapsum fuisse virum egregium ipsa Herodoti verba atque Strabonis facile evincunt. Unum tantum in Aegypto commemorari labyrinthum a veteribus recte posuit Zoëga de obell. p. 418 not. 10 hoc addens: reliquias eius primum detexisse Lucam prope Moeridis lacum eo loco, qui nunc dicatur *Kesr-Caron*, i. e. *arx Carunis*. Nam multum olim disceptatum est inter viros doctos, labyrinthi utrum ulla omnino supersint rudera necne; vid. modo Beck. l. l. p. 722 et Zoëga l. l. Nostra aetate accuratius in haec inquisiverunt docti Galli l. l. p. 32. Minime enim eo loco, ubi Lucas aliique rudera labyrinthi detexisse sibi videbantur, labyrinthi reliquias esse quaerendas docent; quae prope Kesr-Caron (sive *Kasr-Keroun*) inveniantur rudera, ea ad templa pertinere nunc diruta. Vid. Iomard. l. l. p. 13 seqq. coll. Ritter: Erdkunde I. p. 810 seq. et L. de Laborde in Revue française 1829. Janv. p. 70. Labyrinthum eo potius loco fuisse existimant, ubi canalis in Moeridis lacum se infundat et pyramis adhuc conspiciatur quatuor laterum. Magnos ruderum lapidumque cumulos illic coacervatos esse, conspicuos haud longe a vico *Haouârah*, ut in quibus vel singulae quaedam partes operis plane destructi discerni queant. Arabes autem, qui thesauros subterraneos in hoc aedificio latere putaverint, illud vastasse iidem viri docti suspicantur. Vid. Descript. de l'Eg. l. l. p. 32 seqq., Ritter. l. l. I p. 798 seq., Mannert. l. l. p. 443 seq. Belzonium si audias, in occidentali lacus parte haud longe a loco Tirsa, ubi multae sunt columnarum reliquiae, labyrinthus exstructus esse videtur. Conf. J. de Hammer. in Annall. Viennenss. vol. XLV (1829). p. 31. Qui post Gallos illos doctos Aegyptum perlustrarunt, vix labyrinthum attigerunt, cuius situm recte indicavit unus Wilkinson (Topography of Thebes p. 355. Manners and Cust. sec. ser. II. p. 158) prope pyramidem illam, quae adhuc conspicitur non admodum remota a vico *Haouârah* sive (ut scribit ille Anglice) *Howara*, qui unius ferme milliarii Anglici spatio distat ab urbe Crocodilopoli s. Fayoum. Accuratius omnem hanc regionem perquisivit Lepsius, qui in ipsis labyrinthi ruderibus longius commoratus hoc ipso, quo dixi, loco, iuxta pyramidem illam, maximam ruderum longe lateque dispersorum molem, quae a pyramidis fastigio bene conspici potest, invenit simulque infinitarum cellarum vel maiorum vel minorum reliquias, ipsosque lapides regis, quem diximus, nomen declarantes, ut de labyrintho nunc dubitari nequeat. Conspectum ruderum aere expressum exhibuit idem vir doctus in opere splendidis-

Digitized by Google

simo, cuius iam in Excursu XII de pyramidd. ad II, 124 mentionem fecimus, Abth. II. tab. IV; accuratiorem enarrationem adhuc exspectamus; pauca de his ille tradidit in: Briefe aus Aegypten etc. p. 74 seq. coll. Allgem. Zeitung 1843. Beilag. 11. Aug. p. 1744 seq.

De ipso labyrinthi usu diximus in not. ad II, 148.

Digitized by Google

EXCURSUS XV

AD HERODOT. II, 159.

Καὶ Σύροισι πεζῇ ὁ Νεκὼς συμβαλὼν ἐν Μαγδόλῳ ἐνίκησε· μετὰ δὲ τὴν μάχην Κάδυτιν πόλιν τῆς Συρίης ἐοῦσαν μεγάλην εἷλε.

Magdolus urbs memoratur in Antonin. itiner. p. 178 duodecim milibus remota a Pelusio orientem versus; unde iure in confiniis Aegypti inferioris Syriam versus erit collocanda. Nec alia est, quae a Stephano Byzantino indicatur s. v. et in sacrae scripturae aliquot locis, ubi vocatur מִגְדּוֹל. Vid. Gesen. in Lexic. Hebraic. p. 429 coll. Champoll. l'Egypt. s. l. Phar. II. p. 79 et Valcken. in scriptione mox laudanda §. 7. 9. p. 159 seq. Et vetus nomen in hodierna loci appellatione *Ras el Moyeh* (in orientali ac meridionali recessu lacus Menzaleh) latere existimat Mannert: Geogr. d. Gr. u. Roem. X, 1. p. 489.

Sed ab ea urbe probe distinguenda est alia urbs, quae in sacris literis appellatur מְגִדֹּל sive *Μαγεδδὼ*, ad Manassitarum tribum pertinens, ad montem Carmelum sita, ex quo ipso porrigitur planities *Iesrel*, in qua Iosiam a Necone victum fuisse loci sacrae scripturae supra (in nott. ad II, 159) laudati evincunt. Namque haec planities, quae a monte Carmelo septentrionem atque orientem versus ad Iordanum usque protenditur, ei sanequam permeanda est, qui ex Aegypto Assyriam petit atque Babyloniam, indeque illa pluribus proeliis et plurium regum cladibus insignis fuit. Nunc vocatur *Merdsch Ibn-Amer*, i. e. *pratum filii Ameri.* Plura Iahn. Biblisch. Archaeolog. I. p. 142 et Rosenmüller. Bibl. Alterthumskunde II, 1, p. 149 coll. Valcken. l. l. §. 10. p. 160 seq. Raumer: Palaestin. p. 35. 142 ed. tert. Winer: Bibl. Realwörterbuch. T. II. s. v. Megiddo. Hanc vero planitiem in Herodoteo loco, ubi *ad Magdolum* regem victoriam reportasse legimus, intelligendam esse vix dubium, aut, ut Valckenarii utar verbis, tuto adfirmari licet, cum de Aegyptia urbe Magdolo ne cogitandum quidem sit, quamvis nomen ipsum *Magdoli*, quod apud Herodotum exstat, magis conveniat oppido in Aegypti confiniis sito. Quod hoc Herodoteo loco qui intelligendum esse censerent, haud quidem defuere, sacrae scripturae locis, ubi *Megiddo* memoratur, ita commutatis, ut cum ipsorum sententia convenirent. Conf. Rosenmüller. l. l. II, 2. p. 99 seq. not. 204. At vero praeter codicum auctoritatem ipsa obloquitur res, cum ab omni verisimili abhorreat, Iudaicum regem usque ad Aegypti confinia obviam ivisse Aegyptiorum regi, quem potius a transitu per terram Iudaicam ipsam prohibiturus erat in campis, per quos aditus pateret ad Assyriam. Quae cum ita sint, proelium, de quo agitur, in campis prope *Megiddo* commissum esse vix dubium;

Digitized by Google

quam urbem (Megiddo) indicaturus Herodotus haud scio an confudisse censendus sit cum altera illa urbe (***Migdol* s. *Magdolo***), quae in Aegypti confiniis sita ipsi melius sane innotuerat, oram maritimam cum bene perlustrasset, ad interiores autem Palaestinae tractus minime penetrasse videatur, nec omnino ullam accuratiorem huius terrae cognitionem acquisivisse. Tu conf. Larcher. tom. VII. p. 114 seq. VIII. p. 311 seq., qui idem Herodotum utramque urbem confudisse statuit. Neque aliter iudicasse video Wheeler: Geography of Herodot. p. 249. 250. 378, Rosellinium Mon. storic. II. p. 133, Hengstenberg: Die Bücher Mosis p. 58 seqq. ipsumque Wilkinson (Manners etc. I. p. 162 seq.), qui de urbe Megiddo hic cogitandum esse declarat. Ab utraque sententia, tam ab ea, quae ad Magdolum (prope Pelusium), quam ab ea, quae ad urbem Megiddo pugnam, quam memorat Herodotus, commissam esse vult, ita discedit C. Cless: De coloniis Iudaeorr. in Aepypt. (Stuttgardt 1832) p. 7 seq., ut pugnae locum fuisse statuat ad oppidum *Migdal*, quod ad tribum Gad pertinuerit atque ab Azoto urbe Psammitichi armis expugnata (Herodot. II, 157) viaque in Syriam ferente prope abfuerit. Chr. H. Kalkar (Lamentatt. Havn. 1836. p. 9) intelligi vult oppidum *Magdiel*, inter Doram et Eleutheropolin situm haud procul ab urbe Megiddo; Ewald de vico *Medjdel* meridiem versus ab Acca sito cogitat, probatque Thenius in: Commentt. ad II Regg. 23, 29. p. 437.

Cadytis urbs infra quoque commemoratur III, 5 et Sardibus haud multo inferior praedicatur. Qui locus quantopere viros doctos exercuerit, dici vix potest. Alii enim indicari putabant *Circesium*, alii *Kades*, exiguum in Galilaea oppidum, alii *Gath* (quae urbs tempore prophetae Amos iam deserta fuisse videtur, nec omnino unquam magna fuit et celebris), alii *Gazam*, Philistinorum urbem prope mare sitam et satis nobilem, alii denique *Hierosolyma*, urbem sane maximam in illis regionibus, quam prae caeteris hic commemorari par erat quamque ab Aegyptiorum rege captam fuisse universa sacrae scripturae narratio arguere videtur, licet expressa urbis et obsessae et captae nulla fiat mentio *). Neque in nomine haerendum, cum *Κάδυτις* nihil aliud esse videatur atque corruptum urbis nomen קְדוֹשָׁה (a קָדוֹשׁ), id est: *urbs sancta*, quo eodem nomine (*El Kods*) adhuc ab Arabibus urbem appellari constat **). Itaque iis viris doctis adstipulandum censeo, qui Hierosolyma utroque loco (II, 159 et III, 5) ab Herodoto indicari statuunt. Vid. Rennel l. l.

---

*) Negat Hitzig in Comment. laud. p. 11 seq., Hierosolyma ipsa expugnata esse a Necone; sed opponit Cless. l. l. p. 8 sacrae scripturae locos (II Regg. XXIII, 33. II Chronic. 36, 3 seqq.) ipsumque Eusebium in Chronic. p. 145 scribentem: *οὗτος (Νεχαὼ) εἷλε τὴν Ἱερουσαλήμ.* Vid. supra nott. ad II, 158 init.

**) Conf. modo Tobler: Topographie v. Jerusal. I. p. 2 et vid. Nehem. XI, 1. 18; inde *εἰς τὴν ἁγίαν πόλιν* dixit Matthaeus Evangel. IV, 1, Hierosolyma intelligens; quae eadem urbs *Ἱεράπολις* vocatur apud Philon. Opp. II. p. 524.

Digitized by Google

p. 487. Rosenmüller. l. l. II, 2. p. 99. 203 seq. Heeren. Ideen I, 2. p. 114. II, 2. p. 402. Dahlmann. Herod. p. 75. Valckenar. in peculiari scriptione, quae inserta legitur Specimm. accadd. Franecq. 1737. nro. 2 et in Opuscc. (Lips. 1808) t. I. p. 152 seqq. inprimis p. 165 seqq. 170 seq. et ante Valckenarium Harenberg. in Biblioth. Brem. VI. fasc. II. p. 282 seqq. Alias aliorum sententias praebet Wesseling. in not. ad Herod. II, 159 et III, 5 et Heyse Quaest. Herod. I. p. 94—96, qui ipse in Herodoti locis *Gazam* intelligi vult; quam urbem mari proximam si indicare voluisset Herodotus, suo certe opinor nomine indicasset, cum oram maritimam totumque illum tractum ipse perlustrasse indeque accuratius cognovisse putandus sit. Nec moveor iis, quae disputavit Billerbeck. in diss. Asiae Herod. difficil. p. 7, ubi *Gazam* urbem indicari idem contendit, et quae postmodo peculiari scriptione disseruit F. Hitzig.: „de Cadyti urbe Herodotea" Gotting. 1829, qui et ipse non nisi *Gazam* hic intelligi posse opinatur adeoque Herodoteam urbis appellationem ex ipso *Gazae* nomine derivatam vult. Quam eandem sententiam idem vir doctus denuo exposuit tuerique studuit in: Urgeschichte u. Mytholog. d. Philist. p. 95 seqq. multisque adeo persuasit viris doctis *Gazam* utroque Herodoteo loco intelligi statuentibus; cf. Klausen ad Hecataei fragm. p. 115. Schneidler: Der Untergang des Reichs Juda (Breslau 1851) p. 58, Rawlinson in: Outline of the history of Assyria (Lond. 1832) p. 21 sive: Io. a Gumpach: Abriss d. Babylon. Assyr. Geschichte p. 28, Thenius ad II Regg. XXIII, 29. p. 439. Ritter: Erdkunde XVI, 1. p. 57. Quibus accessit Stark (Gasa p. 218 seqq.), non nisi Gazam intelligi posse ratus idque quam maxime evincere conatus; quas vero rationes attulit ad sententiam firmandam, eas sumtas mihi potius videri quam probatas dixi in: Heidelbergg. Jahrbb. 1853 p. 373 seq., neque sane quemquam fore existimo, qui Herodoteam narrationem cum Sacrae scripturae testimoniis si contenderit nec opinione praeiudicata captus sit, aliam urbem atque Hierosolyma voce *Cadytios* designari potuisse credat: quam ipsam vocem qui ex *Gasa* repetunt unamque adeo eandemque pronuntiant (ut Hitzig, Rawlinson, alii), mihi quidem haudquaquam persuaserunt; ac dubitarunt Winer (Bibl. Realwörterb. I. p. 642), alii orientalium literarum periti. Neque praetermittenda erunt, quae alii viri docti protulerunt, Hierosolyma hic unice intelligi posse probaturi: Keil, Apologetische Versuche über die Bücher d. Chronic. (Berlin 1833) p. 434 seqq., Kalkar l. l. p. 12 seqq., Hoffmann in: Theolog. Studien u. Kritik. 1839. p. 396 seqq., Bertheau: Zur Gesch. d. Israelit. p. 378, Henry Holland in: Transactions of the royal society of literat. Sec. Series II. p. 59 seqq. Add. Wilkinson: Manners etc. I. p. 165, Raumer: Palaestin. p. 3 ed. tert., Grote: History of Greece. III. p. 438. *Gazam* intelligi posse negat quoque Quatremère (Journal d. Savans 1846. p. 415 seq.), qui ipse de urbe Philistaea, in sacris libris crebrius commemorata, *Gath*, quae aliquot horarum spatio remota fuisse dicitur ab hodierna Iaffa, cogitat negatque pugnam a Necone ad Magdolum (quam urbem prope Pelusium sitam esse vult) commissam, eam fuisse, in qua Iosias rex occubuerit, indeque etiam Syros, quos appellat Herodotus II, 159, non Iudaeos sed

Digitized by Google

Philistaeos fuisse ponit. De quibus ipse viderit vir doctus. Alius vir doctus (William Ewing in: Classical Museum IV. p. 93 seq.) *Cadytin* Herodoteam transfert ad vicum *Kedesh* in monte Naphtali terrae Gallilaeae, de quo vid. Ios. XX, 7. Iudd. IV, 6; parum recte, ut ostendit Wheeler: Geography of Herodot. p. 249 seq., qui ipse in Rawlinsoni partes abit *Gazam*que inde h. l. intelligi vult. Quae cum nuspiam alio nomine commemoretur, forsitan portum huius urbis, cuius nomen Maiumâs s. Maimâs, posteris temporibus per *Κάδυτιν* intelligi posse suspicatur Ewald: Gesch. d. Volkes Israel. III, 1. p. 418.

Digitized by Google

EXCURSUS XVI

AD HERODOT. II, 175.

De Sphingibus.

Valde advertit viros doctos, quod apud Herodotum II, 175. Amasis rex praeter colossos dedicasse dicitur *ἀνδρόσφιγγας περιμήκεας* *), i. e. *sphinges viri speciem referentes ingenti mole*, cum vulgo non nisi Sphinges femineas cognitas haberent, adeo ut Schweighaeuserus in voce *ἀνδρόσφιγγες* priorem vocis partem non ad masculum genus referri vellet, sed *ἀνδρόσφιγγας* haud alios esse atque *ἀνθρωπόσφιγγας* (si quis ita diceret) contenderet, i. e. *Sphinges humanam speciem referentes*, nullo generis discrimine facto. Atque iam longe antea Winckelmann. (Geschichte d. Kunst. I Opp. T. III) p. 93 consulto sic Nostrum dixisse putavit, cum declarare voluisset Sphinges utriusque generis, muliebris propter faciem, virilis propter reliquas corporis partes: ubi recte annotavit Fea (l. l. p. 329), Sphinges utriusque generis, et masculi et feminei, per Aegyptum reperiri neque etiam ad significationem multum omnino interesse, sive mascula sive feminea iisdem tribuatur facies. Equidem a Schweighaeuseri sententia ita discedo, ut consulto Nostrum dixisse putem *ἀνδρόσφιγγας*, i. e. *Sphinges viri speciem praebentes:* in quo respexisse mihi videtur Herodotus non tam ad Graecos, quos Sphinges faciei *virgineae* plerumque formare ipse bene noverat, quam ad Aegyptios, qui quod nunc quidem satis constat, non tantum Sphinges faciei virgineae, quales descripsit Aelianus **), verum masculae etiam faciei aliorumque adeo animalium Sphinges finxerunt lapideque expresserunt. Qui primi de Aegyptiorum Sphingibus accuratiora retulerunt viri docti Galli ***), inter Sphingum statuas, quas ut aliis locis ita potissimum inter reliquias veterum Thebarum in orientali Nili ripa ad vicos, qui nunc vocantur Luxor et Karnac, iunctos illos quidem quasi serie Sphingum continuata, conspexerant plurimas, duplex genus di-

---

*) De hac voce conf. etiam II, 108 ibique nott.

**) De Nat. Animall. XII, 7: *καὶ τὴν σφίγγα μέντοι τὴν διφυῆ Αἰγύπτιοί τε χειρουργοὶ γλύφοντες καὶ Θηβαῖον μῦθον κομπάζοντες δίμορφον ἡμῖν πειρῶνται δεικνύναι, σεμνύνοντες τῇ τε τοῦ παρθενωποῦ καὶ τῇ τοῦ λεοντοειδοῦς σώματος κράσει αὐτήν.*

***) Jollois et Devilliers in Descript. del l'Egypt. Antiquit. I. Livr. 2. chap. IX. sect. VIII. §. III. art. 2. p. 254 seqq. Antea de Aegyptiorum ac Graecorum Sphingibus exposuerat Zoëga Numm. Aegyptt. p. 140 seqq., quae eadem nunc leguntur, aucta nonnullis aliis, in H. Stephani Thes. Ling. Graec. VII. p. 1615 seq. ed. Dindorf.

Digitized by Google

stinguunt, unum, quod caput arietinum leonino corpori impositum exhibet; alterum, quod muliebre caput leonino corpori inditum praebet: tales vero Sphinges, quales Herodoti locus indicat, *ἀνδρόσφιγγας*, i. e. *viri* caput ferentes, Thebis certe se vidisse negant *). Qui post illos omnem Aegyptum eiusque monumenta vetusta accurate perscrutatus est Wilkinson **), triplex Sphingum genus per Aegyptum observavit, unum, in quo leonino corpori impositum est corpus humanum, alterum, quod arietis, tertium, quod accipitris fert caput leonino corpori additum, sive: *Androsphinges*, *Criosphinges*, *Hieracosphinges*; Sphingis vero figura cum ad regiam dignitatem declarandam ipsumque regem adeo repraesentandum valeat, adeo ut in notis hieroglyphicis Sphingis figura domini regisve notio significetur ***), Sphinges inde masculos esse debere, idem vir doctus pronuntiat, *ἀνδρόσφιγγας*, ut Herodotus loquitur. Atque, alia ut taceam, miranda illa Sphingis moles, quae e saxo exsculpta ante pyramides cernitur, *hominis* adeoque *viri* faciem ostendit †): masculosque Sphinges solos fere per Aegyptum inveniri recte contendit Seyffarth ††) atque Champollio †††). Itaque recte Herodotus *ἀνδρόσφιγγας* dixit Sphingum statuas, quae *viri* faciem utique prae se ferebant. His igitur Sphingum figuris humanum vel etiam arietinum caput leonino corpori impositum praebentibus, magnitudine sua atque ambitu colossos fere aequantibus quid omnino Aegyptii indicare voluerint quidve omnino spectarint, si quaeramus menteque simul reputemus, huiusmodi figuras ex hominum aeque ac beluarum partibus compositas apud Aegyptios non minus frequenter quam apud Assyrios, Persas, alios reperiri, altius quid tesseraria ratione significari, quod ad religiones et sacra deorum pertineat, dubitari vix poterit. Itaque Galli illi Sphinges ad sidera atque Zodiacum *), inprimis ad *Solem* revocare studuerunt, ad quem

---

*) l. l. p. 258.

**) Manners etc. III. p. 23. Sec. Ser. II. p. 200 seqq. Anglo viro docto adstipulatur Ampère in: Revue d. deux mondes (1846) T. XVI. p. 683 seqq.

***) De quo tamen dubitat E. C. Ravenshaw, qui de Sphingibus disseruit in Journ. of the Asiatic Society XVI, 1. p. 104.

†) Vide Revue Archéolog. X. p. 715 seqq.

††) Beiträge zur Gesch. d. alt. Aegypt. II. p. 187. Triplicem Sphingem exhibet Guigniaut: Religions d'Antiquités etc. T. IV. P. 2. pl. XLI, ubi exhibetur nr. 170 Sphinx, cuius corpori leonino arietinum caput impositum est, nr. 169 Sphinx faciei virgineae et nr. 170 Sphinx viri caput leonino corpori impositum monstrans; cf. Explication ibid. P. 1. p. 53 seq. coll. T. I. P. 2. p. 503.

†††) Pantheon Egyptien Pl. 24. E. (ubi talis Sphingis masculi ac barbati imaginem exhibuit): „la tête humaine de la plus grande partie de Sphinx de travail véritablement Egyptien, est une tête mâle, charactérisée par la barbe.“

*) Inde quoque Fea l. supra l. Sphinge, quod leonis et virginis humanae partes habet, duo Zodiaci signa, leonem et virginem, declarari statuerat.

Digitized by Google

vel arietinum caput non minus quam leoninum corpus duceret ipsique arietes integri e lapide conformati et Sphinges, quales ante templa ab Aegyptiis collocari solebant *). Ad *Solem* spectare eiusque imaginem sive symbolum exhibere Sphingem eumque masculum doceat inscriptiones illius Sphingis, quem in rupe exsculptum supra commemoravimus, vernaculo sermone nunc redditae a Brugschio **); in his enim Sphinx praedicatur *Har-em-chu*, i. e. *Horus in Solis monte* s. *Horus fulgens*. Itaque a vero aberrare mihi non videor, cum Sphingum simulacra ad templorum introitum posita ad Solem sive deos solares, ad quos Iuppiter Ammon quoque pertinet, pertinere et horum deorum in honorem constituta credam; eos vero admodum falli existimo, qui Sphingis formam ex simiarum genere quodam, quod per interioris Africae atque Aethiopicae terrae tractus reperiatur eodemque Sphingum nomine declaretur ***), repetere atque inde etiam tesserariam Sphingum significationem ita deducere studuerint, ut ad bestiarum cultum haec simulacra referrent, parum illi quidem reputantes, has simias, quae postero tantum aevo Graecis Romanisve ex Aegypto in Aethiopiam proficiscentibus innotuerint, eadem voce Graeca Sphingum designari propter similitudinem quandam, quam inter has simias atque Sphingum statuas per Aegyptum obvias intercedere putarent. Ac recte monuit Ehrenberg †), de hoc simiarum genere disserens, Aegyptiorum Sphingem minime pro simiae sacrae effigie haberi posse.

Sed illius significationis, quam Sphingum simulacris per Aegyptum obviis tributam esse modo dixi, Graeci aut ignari aut obliti, alia, quae Sphingis imagine declarari vellent, excogitarunt, cum Sphingem roboris (*ἀλκῆς*) et intelligentiae (*συνέσεως*) symbolum esse dicerent, quia Sphinx corpus habeat leonis, qui ipse est „*ἀλκῆς καὶ ῥώμης σύμβολον*“, et faciem humanam, teste Clemente Alexandrino Stromatt. V, 7. §. 43. p. 242

---

*) Strab. XVII. p. 805 s. p. 1158, ubi de area, quae ante Aegyptiorum templa extenditur, loquitur: *διὰ τοῦ μήκους παντὸς ἑξῆς ἐφ' ἑκάτερα τοῦ πλάτους σφίγγες ἵδρυνται λίθιναι, πήχεις εἴκοσιν ἢ μικρῷ πλείους ἀπ' ἀλλήλων ἀπέχουσαι ὥσθ' ἕνα μὲν ἐκ δεξιῶν εἶναι στίχον τῶν σφιγγῶν, ἕνα δ' ἐξ εὐωνύμων*: quae vera esse testantur Galli viri docti l. supra l. Herodotus ipse IV, 79 in Borysthenitarum urbe Sphinges ac Gryphos commemorat e marmore factos et circa regis palatium stantes: de qua re admonuit quoque Curtius: Gesch. d. Wegbaues bei d. Griech. p. 85. Fuit autem ille rex Bacchicorum sacrorum studiosissimus.

**) Reisebericht. aus Aegypt. p. 35. 334 seq. 338. Conf. etiam Osburn: Monumental history of Egypt. II. p. 319 seqq., Champollion l. supra laud.

***) Conf. Strab. XVII. p. 775. Diodor. Sic. III, 35, qui de his sphingibus ita scribit: *ταῖς δὲ μορφαῖς ὑπάρχουσιν οὐκ ἀνόμοιοι ταῖς γραφομέναις, μόνον δὲ ταῖς δασύτησι διαλλάττουσι.* Plin. Hist. Nat. VIII, 21, 30. Pompon. Mel. III, 9.

†) Denkschrift. d. Berlin. Akad. d. Wissenschaft. anni 1833. p. 359.

Digitized by Google

(p. 671 Pott.), qui idem alio loco (V, 5, 31. p. 240 s. p. 664 Pott.) Sphinges scribit ab Aegyptiis ante templa collocari „ὡς αἰνιγματώδους τοῦ περὶ θεοῦ λόγου καὶ ἀσαφοῦς ὄντος“: quae eadem quoque habet Plutarch. De Isid. et Osirid. cap. 9. p. 354, ducta illa quidem ex ea Graecorum opinione, qua Sphingi, cuius imaginem femineam semper expresserunt, reconditioris atque arcanae cuiusdam sapientiae altiorisque omnino scientiae notionem adiungerent eamque vel malam in partem acciperent, τὴν κρυψίνοον καὶ μεριχὴν κεκρυμμένην κακίαν (ut ait Schol. ad Hesiod. Theog. 327) intelligentes, qua ipsi homines perdantur atque in exitium trahantur; Sphinx vero inde celebratur virgo vaticinans, quae oracula atque aenigmata edit, ποικιλῳδὸς s. χρησμῳδὸς παρθένος *), homines solvendorum aenigmatum imperitos prosternens atque enecans: quod de humanis victimis Sphingi oblatis sunt qui intelligant. Etenim ad primitivam Graecae Sphingis, cuius praecipuus utique in Thebanorum fabulis est locus, notionem si regrediamur, haud scio an Thebana illa Sphinx, quam ἀπὸ τῶν ἐσχάτων μερῶν τῆς Αἰθιοπίας venisse cecinerat Pisander (in Schol. ad Euripid. Phoeniss. 1748), monstris illis omnino sit accensenda, quibus immanes naturae vires, hominibus aeque ac beluis omnique naturae perniciosas atque humanis viribus vix coercendas exprimere voluerunt veteres Graeci, qui inde ex variis et beluarum et hominum membris vel auctis vel mirum in modum mutatis talia monstrorum corpora componebant; Sphingem igitur eodem referemus, quo draconem illum Delphicum, Chimaeram, Echidnam, Typhonem, alia, qualia feracissimum Graecorum ingenium protulit; neque mirabimur Apollodorum (III, 5, 8. §. 2), Sphingem qui scribit a Iunone (i. e. ab aëre) missam esse **), ortam Typhone patre et Echidna matre, cuius loco Chimaeram ponit Schol. ad Hesiod. Theogon. 326; quod vero apud Aegyptios, a quibus omnino Sphingem ad Graecos pervenisse credam, ad Solem solaresque deos spectare Sphingem supra diximus, id quidem vel ad Graecorum Sphingem pertinere videtur, quae et ipsa ad Solem spectat eamque Solis vim nimiam ac nocivam declarat ***), quae aestivo praesertim tempore grassatur valdeque calore suo urit pravosque excitat vapores, quibus aër corrumpitur omneque pestis ac luis genus excitatur, quod homines aeque atque animalia consumat et quasi suffocet, adeo ut omnis natura langueat. Id vero ipsum declarari putamus vocabulo Sphingis non Aegyptio (quod quidem *Neb*, i. e. *dominum*, fuisse volunt), sed vere

---

*) Vid. Sophocl. Oed. R. 130. 1200. Schol. ad Euripid. Phoeniss. 1760 et conf. Stoll: Ueber d. ursprüngliche Bedeutung des Ares p. 45.

**) Ita Pisander quoque tradiderat l. supra l. A *Dionyso* Sphingem missam esse narraverat Lycus, teste Schol. ad Hesiod. Theogon. 326. *Martem* potius fuisse, qui Sphingem Thebanis immiserit, ex ipsa Martis natura colligi vult Stoll. l. l. p. 20 seq.

***) Quare assentiri nequeo Forchhammero, qui Graecorum Sphinge *frigoris constringentis* daemonem declarari vult; vid. Allgem. Monatsschrift (1852) p. 208 seqq. inprimis p. 219. Topograph. Thebb. heptapyl. (1854) p. 14.

Digitized by Google

Graeco *), quod *Anginam* haud scio an recte reddiderit God. Hermannus (Opuscull. II. p. 181) probaveritque Car. Fr. Hermannus (Quaest. Oedipodd. p. 112), vernaculo sermone exposuerit Car. Od. Mueller. (Orchomen. p. 121): *die Würgerin*, si quidem *Σφὶγξ* eiusdem stirpis est atque verbum *σφίγγω*, quod *constringendi* vi adhibitum invenimus **), indeque eam vim habet, quae, ut C. F. Hermanni utar verbis, homines constringendo suffocat atque enecat. Itaque pestem grassantem divinitus immissam Sphinge indicari statuerunt quoque E. Braun (Griech. Götterlehre §. 116) et Stoll. l. supra l. p. 20. Qua peste ex prava aëris conditione nimiaque solis vi exorta qui homines absumuntur, ignari remediorum illi quidem, quibus talia mala avertant, eos a Sphinge devorari, expediendi aenigmatis a Sphinge propositi inscios, fabula declarat: nisi malis cum C. F. Hermanno ***) de victimis humanis cogitare irato numini oblatis, quibus mala illa avertantur. His vero finem allatum esse ab Oedipode, altero quasi Apolline, qui aenigmatis illius solutione reperta Sphingem ut se deiiceret effecit, tradit eadem fabula: quae quid omnino valeat, cum satis perspicuum esse putem, nolo nunc amplius ea persequi, quae ab Aegyptiorum Sphinge utique aliena sunt, nec magis recensere in animo est varias Sphingum imagines a Graecis artificibus formatas et ab Aegyptiorum Sphingibus nonnihil discedentes †); quod satis

---

*) Aegyptiam vocem, non Graecam, haberi voluit Iablonski Vocc. Aegyptt. p. 333 (p. CCLXXXIII in Thes. L. Gr. Stephan. T. I ed. Londinens.), quamquam veram denominationis rationem neque ipse neque ab eo consultus La Crozius reddere potuit: alia quaedam etiam addidit Te Water l. l. Mihi Graeca prorsus videtur vox, ad quam id quoque pertinere credo, quod Sphingem (*Σφίγγα*) Boeotos dixisse *Φῖκα* tradunt Scholia ad Hesiod. Theogon. et ad Euripid. Phoeniss. l. supra l. Unde in ipso Hesiodo, dudum suadente Graevio (Lectt. Hesiodd. cap. 24), nunc repositum est vers. 326 *Φῖκ' ὀλοὴν* pro *Σφίγγ' ὀλοὴν*, quam eandem *Φίκειον τέρας* dixit Lycophron Cassandr. 1463. Namque mons Boeotiae, ubi Sphinx (*Φίξ*) commorari putabatur, *Φίκιον ὄρος* dicebatur testibus Schol. ad Hesiod. l. l. atque ipso qui fertur Hesiodo in Scut. 31. Stephanus Byzant. *Φίκειον, ὄρος Βοιωτίας, καὶ διὰ διφθόγγου καὶ διὰ βραχέος τοῦ ῑ. τὸ ἐθνικὸν Φικειεύς* [*καὶ Φικιεύς*]. Festus quoque haec habet: „Picati appellantur quidam, quorum pedes formati sunt in speciem *Sphingum*, quod eas Dorii *phicas* vocant". Inde apud Plutarch. Morall. p. 988 A. *Φύκιον* corrigendum erit in *Φίκιον*, sed in Palaephat. Incredibb. cap. 7 retinendum *Σφίγγιον ὄρος*, quod idem commemorat Pausanias IX, 26, 2 Sphingis Thebanae fabulam enarrans.

**) Conf. Aeschyl. Prometh. 58. Plat. Tim. p. 58 A. Plura vid. in Thesauro Ling. Graec. VII. p. 1612 Dindorf.

***) l. supra l. p. 115. Conf. quoque Stoll. l. l. p. 42. 45.

†) Sphinx, teste Apollodoro l. supra l., *εἶχε δὲ πρόσωπον μὲν γυναικός, στῆθος δὲ καὶ βάσιν καὶ οὐρὰν λέοντος καὶ πτέρυγας ὄρνιθος.* Unde Tzetz. ad Lycophron. 7: *τὴν δὲ Σφίγγα λέγουσιν ἔχειν εἶδος ὄπισθεν μὲν λέοντος, ἔμπροσθε δὲ ἀνθρώπου, γυπὸς ὄνυχας, πτέρυγας ἀετοῦ καὶ τοιαῦτα τεράστια*, ut rescripsit C. F. Hermann. l. l. p. 112. Apud Palaephat. Incredd. cap. 7 Sphinx dicitur *θηρίον — σῶμα μὲν ἔχον ὡς κυνὸς κεφαλὴν δὲ καὶ πρόσωπον κόρης, πτέρυγας ὄρνιθος, φωνὴν δὲ ἀνθρώπου.*

Digitized by Google

monstrant plurima Sphingis Graecae monumenta, quae adhuc supersunt, collecta ab I. Overbeck in: Gallerie heroisch. Bildwerk. d. alt. Kunst. I. p. 15 seqq. Ac plura de Graeca Sphinge qui desiderat, is adeat Car. Fr. Hermann. Quaest. Oedipp. p. 110 seq., Lassaulx: Ueber den Sinn der Oedipussage p 9 (Academische Abhandll. p. 368 seqq.), Creuzer: Symbol. II. p. 217 ed. tert., Voss: Mytholog. Brief. II. p. 22—34, Preller: Griechische Mytholog. II. p. 240, Scheiffele in Pauly: Realencyclopaed. VI, 2. p. 1375 seq., G. Jaep: Die Griechische Sphinx. Götting. 1854.

Digitized by Google

LIPSIAE, EX OFFICINA B. G. TEUBNERI.

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

HERBERT WEIR SMYTH
CLASSICAL LIBRARY

Digitized by Google

Digitized by Google